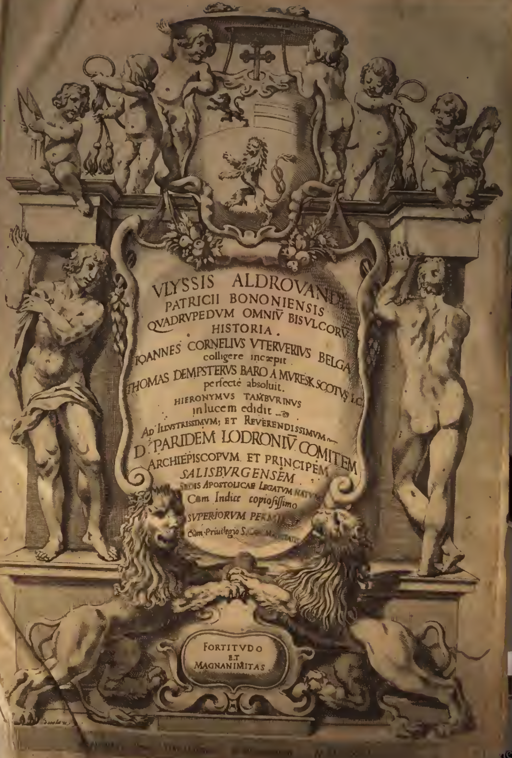

VLYSSIS ALDROVANDI
PATRICII BONONIENSIS
QVADRVPEDVM OMNIV BISVLCORV
HISTORIA.
IOANNES CORNELIVS VTERVERIVS BELGA
colligere incæpit.
THOMAS DEMPSTERVS BARO A MVRESK SCOTVS I.C.
perfecte absoluit.
HIERONYMVS TAMBVRINVS
in lucem edidit
AD ILLVSTRISSIMVM, ET REVERENDISSIMVM
D. PARIDEM LODRONIV COMITEM
ARCHIEPISCOPVM. ET PRINCIPEM
SALISBVRGENSEM
SEDIS APOSTOLICAE LEGATVM NATVM
Cum Indice copiosissimo
SVPERIORVM PERM
Cum Priuilegio S.
FORTITVDO
ET
MAGNANIMITAS

AMPLISSIMO
ET AVGVSTISSIMO
SALISBVRGEN. ECCLESIÆ
ARCHIEPISCOPO ET PRINCIPI
PARIDI LODRONIO
COMITI
SEDIS APOSTOLICÆ LEGATO NATO.

N*OBILISSIMI, atque doctißimi Viri Vlyßis Aldrouandi absolutißima hæc de Quadrupedibus Bisulcis historia, nobilißimum simul, ac doctißimum Principem expetebat, vt illa, ob Argumenti præstantiam, cæteris eiusdem Auctoris Operibus iam editis nihilo inferior, non inferiorem Patroni auctoritatem inueniret. Illud mihi animo meditanti, tu Augustißime Princeps occurristi, cuius comitas, morum suauitas, castimonia, ac, supra iuuenilem ætatem, prudentia, Ciuitati Bononiæ, dum per biennium in Collegio Nobilium fuisti, clarè adeo effulsit, vt te, non modo ad istam dignitatem, sed ad maiorem etiam à Natura genitum iudicauerit, quæ gloriosum sibi valde ducit, quod duos Antistites, è suo contubernio ad Amplißimam istam sedem, continuato honore, dederit, Celsitudiniq; tuæ, famæ augumentum, ac supremos apices auguratur, vt ibi tandem domineris, vnde Nobilißima gens tua originem trahit: cuius primus Parens, quam longè recolitur memoria, patricia, Romæ, dignitate, ex Idolatriæ tenebris, ad Euangelij lucem emersit, eaq; de causa, à sæuiente in primos Christianos Nerone proscriptus, Brixiam fortunarum suarum sedem elegit, moxq; in Rhetico tractu, Castrum Romanum, quod prius Lodronium appellabant, erexit: ex hac Prosapia inuictus, & longus Nepotum ordo, nihil interrupta serie, processit: nec ego, quod est notis-*

ſimum recenſeo, ſed apices ſecuturus, clariſsimos, recentiori memoria, nobiliſsimi ſtemmatis iſtius viros, nec omnes, ex veræ virtutis ſpecula diſpiciam. Paris, apud vicinos in amore, apud hoſtes in terrore habitus, hæredes reliquit Petrum, & Georgium, qui, auito Patrimonio, eoq; ampliſsimo, quattuor oppida adiecere, ac ſub annum 1442. Sacri Romani Imperij Comites renunciati fuere. Ludouicus de Chriſtiana Republica optime meritus, germanicarum copiarum, pro Ferdinando Romanorum Rege in Hungaria ductor, in funeſto illo Chriſtianorum ab Exechio receptu, ſummo Duce exercitum deſerente, ſe, veluti piacularem victimam, Turcarum ſæuitiæ, inuicto animo obiecit, vt quos viuus, fortuna aduerſante, non poſſet, fortiſsimè cadens ſuperaret, namq; turmarum quæ ſubſtiterant Imperator ſalutatus, equo deſiliens, vt gregarij militis petulantiæ obuiam iret, ſuos ad pugnam adhortatus, victoriam diu ancipitem fecit, cùm tandem, poſt multam inimicorum internecionem, quaſi mortem ſibi imminentem vindicaturus, perijt, nec tamen interijt; illius .n. caput, quaſi Victoriæ trophæum, Conſtantinopolim Solimano delatum, ſe victum, de victore triumphum reportaſſe, loquaci ſilentio clamabat. Ex eadem gente Ioannes Baptiſta, inuictiſsimo Carolo Quinto à ſacro Cubiculo, bello Germanico, eiuſdem Cæſaris auſpicijs Præfectus, tranſlato in Inſubriam bello, acerrimè rem gerens, ad Caſalem eſt interemptus, cuius non fortunarum modo, ſed virtutis hæres Albericus, bello Belgico inclytus, Meſſanæ in Sicilia, extremum diem clauſit. Hieronymus, cognomento Aenobarbus varios à rebus geſtis titulos ſibi parauit. alter Hieronymus, in Belgio, Inſubria, Luſitaniaq; diutina ſtipendia meritus, ob inſignem fortitudinis bellicæ commendationem, Doriphoris Catholicæ Maieſtatis Præpoſitus. Gaſpar Aulæ Præfectus, Maximiliani Auguſti ſecretorum etiam conſcius, multisq; Legationibus præſtantiſsimè obitis celebratus. Frater huic Paris, qui bello Alemanico, contra Chriſtianæ Religionis hoſtes ſuſcepto, egregiam Carolo Quinto operam nauauit, cuius probitas adeo ſublimis, fides adeo inculpata, vt Maximilianus filios ſuos Rudolphum, qui poſtea ei in Imperio ſucceſsit, & Erneſtum Archiducem in Hiſpaniam proficiſcentes illius curæ commiſerit, cum titulo Cubicularij maximi: Ille, obſequij gloria in ſuos Principes nemini ſecundus, ſuſcepit Nicolaum Celſitudinis tuæ Parentem, qui, ephebus, Sereniſsimis Auſtriæ Principibus ab auro potorio fuit, Tyrolenſis comitatus deinde Proconſul, mox, creſcente ætate, honorum incrementa adeptus, expeditionibus Inſubrica, Luſitanica, Geneuenſi ita ſe geſsit, vt immortalem famam apud Hiſtoricos Hiſpanos ſit conſecutus; tandem duplicis Germanorum Legionis, à Philippo Tertio, Tribunus nominatus, ſuæ virtutis præmium a maximi Principis iudicio recepit, cui, adhuc Superſtiti, maiora in dies, ipſa merita pollicentur. At ego, calamum ad aliorum, qui in iſta familia maximè claruerunt, Laudes currentem comprimo, ne hiſtoriam videar contexiſſe, ſed ingentium virtutum admirator, ac tanti ſplendoris intuitu, oculorum acie hebetatus, vt noctua ad Solem, caliginem, quibuſdam veluti radijs emiſsis, diſcutio, & Salisburgenſem Eccleſiam tibi traditam, animo gratulor, quæ ſi Antiſtites, genere, & virtute

nobi-

nobilissimos semper habuit, ijs Celsitudinem tuam nihilo inferiorem, anteacta vita promittit: &, lubens quidem, Amplissime Praesul acta tua praeclarissimè gesta intueor: primùm Metropolitae istius Sedis Canonicum te video, tum Praepositum, mox, gliscente in immensum honore, Cubicularium maximum, Camerae, vt vocant Praesidem secretiori Principum praedecessorum consilio admissum; exinde ad Pontificem, Caesarem, ac Bauariae Ducem Legationibus perfunctum, & cum Mandatis de rebus planè arduis destinatum: quae tamen omnia, licet impetratu non obuia, à summa tua prudentia, ac singulari dexteritate feliciter confecta, in causa fuere, cur Nobilissimus iste, simul & sapientissimus Canonicorum coetus te, tantis muneribus functum, Archiepiscopatus honore insigniret. Eo dignitatum numero Augustissime Princeps auctus, ne dedigneris me tenuem Celsitudinis tuae clientem aliquod clientelae Donarium, meritorum, ac virtutis tuae Fano aeternum, Aldrouando conciliatore, consecrare; quod si impetrauero, vt humiliter rogo, maximum laboris mei praemium tulisse arbitrabor. Vale magnum Ecclesiae columen, ac diù felicissimus vale. Bononiae Kalendis Aprilis 1621.

Celsitudinis Tuae

Humilissimus seruus, & cliens

Hieronymus Tamburinus.

Ad Illuſtriſsimum, & Reuerendiſsimum D.

PARIDEM LODRONIVM COMITEM ARCHIEPISCOPVM; & Principem Salisburgenſem.

D. CAMILLI GONZAGÆ MARCH. & ſacri Romani Imperij Principis. Collegij Nobilium Bononiæ.

Accipe FELSINEAE tibi debita munera laudis;
Tu quoq; FELSINAE! ſplendor, Honorq. Laris!
Noſtra tuæ quondam Muſæa addicta Mineruæ
Optabant meritis talia ferre tuis.
Annuit optatis doctrina clarus VLYSSES,
Ingenio Mundum menſus vtrumq; ſuo:
Hic eſt, Oceanum qui nullo errore per amplum
Errauit, terras vidit, iterq; Poli.
Tu tamen Ille es, quo nos exultamus alumno;
Quem cultu inſignem ſacra tiara facit.
QVADRVPEDVM Liber hic genus exhibet omne ferarum;
Quas miteſcentes vngula ſecta notat.
Hinc Tu nouis, oues, quibus optima paſcua præſtas,
Hanc quoq; in humana ducere mente notam.
Hinc pariter concepta tibi Nos vota canemus:
Det ventura citò proſpera verba Deus.
Vt genus omne quidem, libro Ille expreſſit in iſto;
Sic Tu ſupremus Paſtor in orbe regas.

IN EVNDEM

D. Galeoti Pici Principis Mirandulani. Coll. Nobil.

MVSARVM in gremio excoluit Te FELSINA quondam;
Et Puero Nutrix lactea dona dedit.
Nunc meritis, ostroq; grauem veneratur Alumnum;
Doctaq; fert docto munera docta Viro.
Naturæ Liber interpres miracula pandit
Beluarum; nostrum pandat, & obsequium.
Hoc numerosa tenet, ceu saltum, Belua volumen:
Venatum huc, Princeps, si libet, ire potes.
Nil opus est ferro, cursu, clamore, plagisve;
Præda tuos supplex accidit ante pedes.
Tu, Princeps, turbam ne dedignare precantem;
Te nanq; in Beluis FELSINA tota colit.

IN EVNDEM

Co. Io. Pauli Pepuli Bononiensis. Coll. Nobil.

NON iam FELSINEO Graius contendat VLYSSES:
Astra super victrix, FELSINA, tolle caput.
Versare ille dolos mendax, & fallere doctus:
Hic quæcunq; docet, non nisi vera docet.
Ille diu victor terris iactatus, & alto:
Maior hic inuidiæ non vada cæca timet.
Illum Mæonius celebrauit carmine Vates:
Hic, DEMPSTERE, tua clarior arte nitet;
Ille hominum mores multorum vidit, & Vrbes:
Non vagus, in Patria, plus videt iste sua.
Alcinoi hospitio iactat se naufragus ille:
Nimirum hæc nostro gloria sola deest;
At tu si læto, LODRONI, exceperis ore,
Nil erit hic Grai conditione minor.

IN EVNDEM

Io. Francisci Maurocœni Patricij Veneti. Coll. Nobil.

NOBILIVM cætus, sophiæ quem FELSINA nutrit,
Te puerum gaudet continuisse sinu:
Hic, lac exsuxit tua virtus, inclite Princeps,
Quæ iam grandæuo robore firma viget:
Hanc dignam meritis laudem si forte recusas,
Virtuti faciet Bellua prona fidem.

IN EVNDEM

Comitis Borsij S. Bonifacij Patauini. Coll. Nobil.

ILLVSTREM fœtum tibi Tellus Itala mittit,
Qui gremium, Princeps, gestit adire tuum.
Lactis odor inuitat, tua quod clementia fundit,
Prolem in distantem pertrahit vsque sinum.
Laus est rara; tuis properant quod, & extera pendent
ingenia, ò diues Pastor, ab vberibus.

IN EVNDEM

Comitis Francisci à Puteco Taurinensis. Coll. Nobil.

DOCTAM ALDROVANDVS sobolem conceperat; illi,
Atq; huic sed duram fata dedere necem.
Suscitat extinctos THOMAS, clarissime Præsul,
Vt sub te longos viuat vterq; dies.
Ergo foue, serua; doctum ne despice munus:
Rem facere, & factam par retinere decus.

IN EVNDEM

Comitis Francisci Pepuli Bononiensis. Coll. Nobil.

DISSIMILIS natura Feris, incultaq; libro;
At simili quæuis Te colit obsequio.
Ora sonant, audin? vario discordia cantu:
Omnibus in laudes vox tamen vna tuam.
Viue diu, Princeps, crescit tua fama per Orbem:
Quid faciant homines, si coluere Feræ?

IN

IN EVNDEM

Comitis Francisci Riccij Ferrariensis. Coll. Nobil.

ACCIPE iucundo, quæ dat Tibi FELSINA vultu,
Munera: sunt animi tot monimenta sui.
Te, memor, his magnum donis veneratur Alumnum,
Et mentem, & munus sacrat, & officium.
Accipe: quot laudes, Princeps, virtute mereris,
Tot Tibi doctrinæ grata rependit opes.

IN EVNDEM

Thomæ Tamburini Bononiensis.

ABLATAM thalamis, Patriam deduxit in Vrbem
Priamides Helen. Præda cruenta nimis.
Tu PARIS, Iliaci renouasti furta, sed arte
Tuta, Palladias depopulatus opes.
Rettulit ille neces pro furto; munera, sed tu
Pallade pro rapta FELSINA ab Vrbe refers.

Ad Hieronymum Tamburinum.

MELLIFLVVM gratatur opus tibi clara iuuentus,
Doctaq. Nobilibus spargere mella fauis;
Hæc PARIDI sophiæ sacras dum mella: viretis
Sedula, qui in nostris dulcia legit apis.
Libarent auidis sophiæ, vt meliora labellis,
Haud alio poteras credere mella fauo.

Collegium Nobilium Bononiensi.

Istud

ISstud Volumen de Quadrupedibus Bisulcis Excellentissimi, & celeberrimi Vlyssis Aldrouandi, vidi Ego Don Marcellus Baldassinus Clericus regularis Congregationis S. Pauli, & Rector sacræ Pœnitentiariæ Cathedralis, atque pro Archiepiscopali Curia Bononiensi reuisor deputatus; Et quod nihil contra sanctæ fidei dogmata, vel probatos mores, aut sacri Indicis regulas contineret, & non paruam vtilitatem Viris studiosis allaturum esset, vt typis mandaretur approbaui.

Idem qui supra Don Marcellus Baldassinus.

VOlumen hoc Excellentissimi D. Vlyssis Aldrouandi de Quadrupedibus Bisulcis vidi maxima cura, ac diligentia elaboratum, ac fabricatum; & quia inde animaduerti non paruam studiosos percepturos esse vtilitatem, neq; in eo reperiri, quod sit contra Regulas Pontificij Indicis, ideo typis mandari posse censui.

Imprimatur ergò.

Ego Fr. Hieronymus Onuphrius, Theologus Bononiæ Collegiatus, atq; ibidem Lector publicus, ac sac. Inquisit. Consultor, pro Reuerendiss. P. Inquis. Bonon.

Summa Priuilegij S. Cæsareæ Maiestatis.

PRiuilegio Sacræ Cæsareæ Maiestatis cautum est, ne quis aliquam historiarum Vlyssis Aldrouandi Bonon. quæ agunt de animalibus, & per consequens, etiam de Quadrupedibus Bisulcis, in toto, vel in parte absq; voluntate, & proprio authoris, aut eius heredum consensu, intra decennium, à die quo absolutum fuerit volumen inchoandum, recudat, aut alibi recusam vendat, sub pœna, quotiescunque deprehensus fuerit, priuationis omnium librorum, & decem marcharum auri puri, prout latiùs patet in dyplomate Cæsareo dato in arce regia Pragæ, die prima Aprilis, anno millesimo quingentesimo nonagesimo nono.

Rodulphus Imperator.

Rodulphus Coradutius.

Ad mandatum Sacræ Cæsareæ Maiestatis proprium
Io. Barnitius.

LECTORI MEO.

THOMAS DEMPSTERVS
humaniorum litterarum in Archigymnasio
Bononiensi Professor primarius.

INTER ea humanitatis, & honorificentiæ argumenta quibus Illustrissimus Senatus Bononiensis me affecit; istud non vltimo loco repoluerim, quod cum Ioannes Cornelius Vteruerius Belga designatus fuisset custodiæ inæstimabilis illius Thesauri, aut, vt verius dicam, Sacrarij θαυματοφυλακίυ, quod æternæ famæ Vlysses Aldrouandus. S. P. Q. B. legarat, è viuis decessisset, curam perficiendi tam digni operis mihi demandarit. Er quid ni inter clarissimos ingenij mei labores hoc reputem? nam siue opus ipsum spectetur, variam eruditionem desiderat, nec perfunctoriè tractandum erat, siue Vteruerij merita reputo, ingentia sunt: ille enim vir omnibus scientijs instructissimus, &, vt verè dicam, SINE REPREHENSIONE NON SINE INVIDIA, siue maximi Senatus honoratissimum Calculum æstimo, æstimati non potest, me peregrinum ad tantum dignitatis assumptum, & si verum est GRATISSIMVM esse ETIAM IN MINORIBVS REBVS GRAVISSIMI PRINCIPIS IVDICIVM CONSEQVI, quantò gratius esse debet in re tam ardua non vnius Principis, sed totius Senatus prudentissimi suffragia consecutum; sed quod culmen est VLYSSI ALDROVANDO, in partem curarum adscitum quis non sibi honorificum ducat? cuius audito nomine percipitur quicquid magni aut excelsi, aut nobilitas, aut literatura præfert, generis quippe splendor, ac Senatorius sanguis paucos pares, nullos superiores habebat: Literatura verò supra fidem, nam vt cætera taceantur, quis indefessam industriam, tàm variam lectionem, tàm accuratas obseruationes, tàm acre iudicium, tàm inconniuentes oculos, tàm firmam manum, aut in alio vnquam vidit? aut in illo satis potest admirari? qui non quemlibet ex vetustis scriptorem numero librorum à se compositorum, & dignitate operum superauit, sed et naturæ ipsius latifundia extentis ingenij, & studij terminis adæquauit, &, vt semel dicàm, fuisse perhibetur

Censorin. cap.; Plin. lib. 4. epist. 8.

PIVS, IVSTVS, VERVS, REPREHENSIONIS EXPERS.

Tzetzes Chiliad. 2. cap. 64.

Sileant ergo Ægyptij, nec Ædesium suum iactent, nec Tiberius princeps Cymbalum mundi suum illum alummum vocet, Nec Heliopolitæ Acamathum suum extollant, & Augustus Cæsar parcat, tàm immodicè Arium honoribus decorare, nihil hic sibi vindicat Cardianus, nec Timæus Tauromænita, nec Potamon licet eruditum laudet impotens Princeps: audacter dixero, fabula est quicquid in isto studiorum genere prisci, aut recentiores attigerunt, & præ illo sordet, vt non minus ille omnem omnium doctorum Genium imbibisse, & veluti in naturam transfudisse suam censeatur quam ἑξηκοντάλιθον gemma sexaginta aliarum virtutes complectitur. Cum istius tanti viri fama superstite, & gloria nunquam moritura nomen meum esse coniunctum, quis non videt quam sit honorificum? dedi operam, & si Bibliotheca illius exclusus, ne tanto fauentissimi Senatus iudicio indignus viderer, nec ego sanè ἀγυρόχους, aut eos quos contumeliæ notos fecerunt vllatenus curo, præstiti quod potui, immortalis ALDROVANDI vestigijs inhæsi, prudentissimo Senatui morem gessi, si tibi placui, voto & muneri meo satis est. VALE. A tuo.

Solin. c. 34.

Tzet. Chiliad. 9. c. 57

VLYSSIS ALDROVANDI PHILOSOPHI, ET PATRITII BONONIEN. IN LIBROS DE QVADRVPEDIBVS BISVLCIS PROLEGOMENA.

DE solipedis (τοῖς μώνυχοις) integro iam volumine actum est. Hisce Aristoteles τὰ διχηλὰ opponit, quorum pedes in binas finduntur vngulas, quare & διοχιδῆ vocantur, quasi bifida, aut bipartita: Latini simili ratione significanter bisulca dicunt, quamuis nonnunquam latiùs hæc vox sumatur, pro omni videlicet eo, quod in duas diuisum est cuspides, quo modo bisulcam caudam Plinius, bisulcos arborum ramos Columella, bisulcam linguam Plautus dixit. Hoc autem quadrupedum genus vngulam propriè diuidere in sacris biblijs legimus: nam licet multifida, vt lepus, canis, leo, & id genus alia pedes in digitos habeant scissos, non dicuntur tamen vngulam diuidere, quin ne camelus quidem, quem alioqui Aristoteles inter bisulca recensuit, quoniam non eo quo boues, oues & capræ, modo, vngulæ eius diuiduntur. Bisulcorum duo reperio genera, aquaticum vnum, terrestre alterum. Ex aquatilibus solum hucusq; noui hippopotamum. Terrestrium alia armantur cornibus, alia cornibus carent. Cornigera omnia ruminant: ex non cornutis solus camelus. Si igitur de ruminatione, & de cornibus, ne eadem sæpius repetere cogamur, quædam præfatus fuero, nemo puto, vitio vertet. Est autem ruminare deglutitum semel pabulũ, mox ad os regurgitare, quod Apuleius rumigare vocauit, Plinius & Quintilianus remādere, Græci μηρυκάζειν, vel μηρυκᾶν, παρὰ τὸ μηρύειν, quod est reuoluere, vnde & latini nonnulli ruminationem non à loco, ad quem cibus reuoluitur, sed à quo sursum ad os repellitur, dixisse videntur, nimirum à rumine, quod vt ait Festus, locus est in ventre, quò cibus demittitur, & vnde redditur: & per translationem pro ipso etiam sumitur ventriculo: Hinc illud Pomponij in Prostibulo, vt idem Nonius citat: *Ego rumorem parui facio, dum sit rumen qui impleat*: è contrario Seruius ruminationem à ruma deducit, quam ait eminentiorem colli partem esse, ad quam demissus cibus à certis reuocatur animalibus: & ab eo non dissentit Festus, cùm rumare antiquos dixisse ait pro ruminare, & cùm ruma à veteribus diceretur mamma, à qua hodieque subrumi dicuntur agni, hoc est, qui adhuc, vt Perottus loquitur, sub mamma habentur: ita pariter rumẽ ipsa vocabatur māma, vt clarissimè docet nos Plinius, dum inquit: *Colitur ficus arbor in foro ac comitio Romæ nata, sacra fulgoribus ibi conditis: magisq́ ob memoriam eius, quæ nutrix fuit Romuli, ac Remi conditoris appellata, quoniam sub ea inuenta est lupa infantibus præbens rumen: ita enim vocabant mammam.* Qua de causa ipsa quoque ficus rumula fuit appellata: Ouidius id testatur in Fastis:

Bifida quæ. *Bisulca.* *Vngulā quæ diuidant.* *Bisulcorum genera quot.* *Quæ animalia ruminēt.* *Ruminatio vnde dicta.* *Rumē quid.* *Ruma quid.* *Rumare qd.* *lib. 15. c. 18.* *Ficus rumula.*

> *Arbor erat, remanent vestigia, quæque vocatur*
> *Romula nunc ficus, rumula ficus erat.*

Hinc Rumina siue Rumia dea, quæ lactentibus pueris præsidebat, dicta est, & ruminus Iupiter,

Rumina dea

Ruminus Iupiter. Rumis. lib. 2. quòd animalia ruma siue rumice aleret. Sed & irrumare pro lactare apud veteres habemus, quasi rumam in os inserere, quod verbum postmodum in fœdæ libidinis significationem est translatum. Appellatur hæc eadem pars rumis: testis est Varro de lingua Latina. *Antiquo* (inquit) *vocabulo mamma dicebatur rumis, vnde dicuntur subrumi agni lactentes*: necnon frumen, vt Seruius annotauit his verbis: *Frumen eminens sub mento gutturis pars: laringem Græci vocant; latini & Celsus fauces.*

Frumen. lib. 5. Var. lect. cap. 13. Lib. 7. cõtra gentes. Arbitratur Hieronymus Mercurialis ruminandi vocabulum ab ærumnis potuisse manare, quando Arnobius scribit, *ærumnas esse prima in gurgulionibus capita*: ego tamen à rumine potius, aut à ruma idest mamma deduxerim: cum enim ruminant quadrupedes, sugere quodammodo videntur. Est

Ruminationis necessitas. autem ruminatio istiusmodi animantibus apprimè vtilis ac necessaria, propterea quòd cùm pabulo vescantur duriore, id more aliorum primo conterere leuigareque nequeunt, ob superioris mandibulæ dentium inopiam; & quia inferiores etiam minimè habent lectatos: quamobrem rudi primum ea & leui quadam incisione fracta & comminuta obliguriunt, quæ tepida quadam humiditate imbibita in prima alui cauitate molliora redduntur, atque mox ad fauces teneriora repulsa melius attenuantur, (perinde ac senibus contingere solet, qui cùm & ipsi dentium laborent inopia, panem priusquam ori admouent, vino aliouè conspergunt humore, atque eo emollitum modo, callosis suis subinde gingiuis nullo propemodum negocio conterunt, vnde senes ruminare circumfertur.)

Ventres plures pro dentibus. Lib. 6. c. 3. lib. 3. de par. c. 14. Dentium enim defectum, ventrium multitudine sagacissima natura compensauit, sicuti nos monuit Galenus in opere de anatomicis administrationibus, vbi ait; Animal quod superiores dentes non ha„ bet, ventriculos necessario plures habere, vt in primum statim pabulum ingerat, mox ex hoc rumi„ nans ore conficiat, dein rursus in alium ventrem deglutiat, ex hoc rursus in alium transferat. Docuit „ id quoque Aristoteles, vbi ex professo de ventris diuersitatibus agit, & partium eodem pertinentiũ. „ Ventres (inquit) nec magnitudine, neque specie simul similes inter se sunt: sed quæ in sanguineo ge„ nere vtrinque dentata, & viuipera sunt, hæc simplicem habent vẽtrem, vt homo, canis, leo & reliqua „ quorum pedes in plures digitos finduntur, & quæ aut solipeda sunt, vt equus, mulus, asinus, aut bisul„ ca quidem, sed vtraque parte dentata, vt sus, nisi aliqua præ sui corporis magnitudine, aut difficulta„ te cibi non ad concoctionem idonei, sed spinosi & lignei, multiplicem habeant, vt camelus; quemad„ modum cornigera habent; quippe quæ non vtraque parte dentata sunt, & camelus quidem (quan„ quam cornibus caret) ideo non supernè dentata est, quòd et magis necessarium est, ventrem talem „ habere, quàm dentes priores. Cùm itaque ventrem similem non vtrinque dentatis habeat, den„ tes etiam simili modo sortitur, vtpote parum necessarios. Quin etiam cùm cibus durus spinosusq; „ sit, natura dentium portionc terteria ad palati callum atque duritiam abusa est. Habent hæc singu„ la plures ventres, vt ouis, capra, ceruus & similia, vt cùm officium oris non satis in molendo cibo ad„ hibetur propter inopiam dentium, munus ventriũ expleat, dum alius ab alio cibum recipit, scilicet „ primus inconfectum, secundus aliquantulum confectum, tertius plenius, quartus perquã plenè con„ fectum. Ita fit vt genus hoc animalium receptacula cibi habeat plura, quibus nomina hæc aut in„ dita sunt, aut indere licet, κοιλία, κεκρύφαλος, ἐχῖνος, ἤνυστρον, idest, venter, araneum siue reticulum, „ omasum & abomasum. Hosce eosdem ventres idem philosophus sic depinxit: Quadrupedes vi„ uiperæ, cornigeræ, altera maxilla dentatæ quaternos eiusmodi habent sinus, quæ quidem & rumina„ re dicuntur: gula enim incipiens ab ore deorsum tẽdit ad pulmonem septumque transuersum: hinc „ ad ventrem applicat maiorem, qui parte interiore asper interceptusque est, ac prope gulæ commis„ suram sinum sibi adnexum habet, quem ex argumento reticulum appellant. Est enim ventri simi„ lis extrinsecus, intus reticulis mulierum implexis, magnitudine multò quàm venter maior. Hunc „ excipit omasum parte interiore asperum, cancellatum, crustatum, magnitudine reticuli. Aboma„ sum venter ab eo alius iungitur, magnitudine amplior omaso, forma oblongior, cancellis intus, & „ crustis multis, magnis & leuibus inuornatus, mox intestinum consequitur. Cornigera altera ma„ xilla dentata omnia ad hunc modum, suum habere ventrem, certum est. Hæc omnia ille.

Cameli dẽtes, & ventres.

Ventrium nomina, & descriptio. lib. 2. Hist. vit.

Ventrium vsus, & qualitas. Primus itaque venter magnitudine atque capacitate reliquos superat, vt ruminantia maiorem pabuli copiã deglutire possent, & tanquam in penario loco reconditum reseruare, ac mox maiori ocio regurgitan do remandere siue ruminare. Quartus intestini instar oblongus est, cùm cæteri conglobati ac rotondiores existant, cæterùm in medio extuberat.

Vẽtres cur circulares. Natura autem priores omnes circulares fecit, quoniam præ cæteris capacissima est istiusmodi figura. Debebant enim pabuli plurimum recipere. Primus & secundus pabuli sinus extremitati œsophagi finitimi sunt, ille quidem vt cibos rudiler commansos, hic verò vt remansos reciperet, ne tum attenuati pabuli, tum rudis inutilis permistio confusioque fieret. In prima alui cauitate rudis adhuc esca cernitur, quin & festucæ & vix lacerati surculi. In secundo autem sinu amplius conficitur cibus, & magis adhuc in tertio elaboratur, vt in nouissimo tandem concoctio absoluatur: vbi nempe in chylum siue cremorem lacteum abit. Omnium item interior tunica dura est, durior tamen omnium prioris ventriculi, qui scabra & aspera alimenta recipit.

pit. Hæc præ ceteris etiam est aspera, ne si lubrica esset, istiusmodi rudis cibus in sequentem prolaberetur. Sed & palatum similiter durum est & asperum, idque duplicem ob finem, cum scilicet quem iam primo ventri assignauimus;(Cum enim pronè pascantur istiusmodi animantes & primoribus superioris maxillæ dentibus sint destitutæ, osque molli membrana vestitum habeant, pabulũ nullo negocio ex ore lubrico elaberetur.) tum ad faciliorem durioris pabuli contritionem. Quid enim inferiores dentes soli facerent? Vidit hunc alterum naturæ finem Galenus loco nupermè citato: Sed non(inquit)quia cornigera sunt, ideo plures habent ventriculos, vel ruminant: quia autem durum spinosumque cibum assumunt, non indigent dentibus superioribus, quippe & camelus, quanquam cornibus careat, tamen & ruminat, & multos habet ventres, quoniam spinosum lignẽũque alimentum depascitur. Huius autem gratia interior quoque oris membrana ex toto aspera est, & ea quæ ventribus obducta est, similiter. Non est autem solummodo aspera istiusmodi tunica, verum vt ex Aristotele paulò ante dicebamus, dura & callosa. Ad hæc, tria in eodem Galeno obseruo: primùm dum ait, *non quia cornigera sunt, ideo plures habent ventriculos & ruminant*; cùm certum sit quia cornigera sunt, tot ventres habere, atque ruminare, nam dentium materia abit in cornua, quod docuit ipse Aristoteles his verbis: Cæteris animalibus quibus hæc materia non in cornua secedit, aut dentium ipsorum magnitudinem communi omnium incremento natura auxit, aut dentes exertos, veluti cornua, è maxillis produxit. Noto secundò, quod inquit: *non indigent dentibus superioribus, quia cibum durum spinosumq́ assumunt*: Quo enim durius asperiusque pabulum est, eò non solũ magis egent dentibus, sed & validissimis. tertiò eundem interni ventris asperitati vsum tribuit, quẽ asperitati palati, cùm huic duplex sit vsus, retinendi scilicet alimentum, ne elabatur, & conterendi.

Palatum cur asperum.

In Galenum animaduersio.

Li. 3. de par. animal. c. 1.

Vnde viri docti Galeni codicem deprauatum esse arbitrantur: cæterùm eam tantùm partem restituunt, quæ de dentibus agit. Ioannes Aemilianus Ferrariensis in sua naturali de ruminantibus historia arbitratur, particulum οὐ negatiuam deprauatè legi pro cupulatiua καὶ, nimirum sic: ἀλλ᾽ ἐυ διό κεράσφορα, διὰ τοῦτο πλείστας ἴσχει γαστέρας, ἢ μηρυκάζει, ἀλλὰ τῷ τρυγαλώδη διαιτᾶσθαι τροφὴν, καὶ δεῖσθαι τῶν ἄνωθεν ὀδόντων, idest: Sed non quia cornua gerunt, ideo plures ventres habent, vel rumināt, at quia cibo aspero duroque vescuntur, ac superioribus dentibus carent. Quam restitutionem sequitur Mercurialis, dissimulato tamen Aemiliani nomine. Negat verò etiam Mercurialis omnia hisce dentibus priuata animalia duro esse palato(contra Auerroem quem nos secuti sumus) argumẽto, quod in istiusmodi cornigeris materia in cornibus fabricandis, ita cõsumpta sit, vt non semper palato & linguæ durandis sufficere queat. Sed producendum erat aliquod animal cornutum, cui molle sit palatum. Reddit idem Auerroes, rationes, cur quatuor natura fecerit ventres, non autem plures aut pauciores, illas scilicet, quæ ferè à nobis declaratæ sunt. Quod plures sint dati(inquit)fuit causa, priuatio dentium, cibi durities, concoquendi imbecillitas, longa distantia, & magna cibi ad membra nutrienda dissimilitudo, ita vt pluribus opus sit transmutationibus. Quod verò quatuor, nec plures paucioresvè, hanc causam existimat esse idem philosophus, vt nempe primus venter cibũ inconcoctum reciperet, quod est velut horreum, nihilque ferè in illum operaretur, alij verò tres conficerent, eos verò etiam tres datos, quoniam ita naturæ commodum fuit. Nam tria habent duo extrema, atque medium, primus incipit cibum conficere, medius in cibum mediocriter operatur, tertius ipsum perficit. Iam verò Aristoteles alicubi non omnibus cornigeris, vna tantum parte dentatis ruminationem conuenire testatur, sed domesticis duntaxat. Ruminãt(inquit)quæ superiore dentium ordine carent, vt boues, oues, capræ. Ex feris nullum adhuc ruminare constat, præterquam ea quæ aliquando cum hominibus exigunt, vt ceruus: hunc enim ruminare planum est. Quem locum à Plinio negligenter redditum Pierius arbitratur, cum ita habeat: *Ruminant præter iam dicta syluestrium cerui, cùm à nobis aluntur*: quasi verò (inquit ille) cicuratio sit ruminationis causa. Sed enim, vt reor, vel aliquid deest, vel quod adduci non possum, Aristotelem non expressit, qui eo probat argumento ceruos ruminare, quia idem faciunt alti à nobis. Aliter etiam quàm Plinius, declarat eundem Aristotelis locum Albertus in octauo de animalibus, cùm ait: Nullum autem animal agreste ruminare videtur, nisi creentur ad figuram alicuius domestici ruminantis, præter solum ceruum, & ea quæ sunt similia ceruo, sicut capreolus, & equiceruus. Rursus quod vna tantùm parte dentatis ruminatio propria sit, haud vniuersaliter verum est, sunt enim nonnulla quæ vtrinq; dentata cùm sint, ruminant tamen, vt scarus inter pisces, inter quadrupedes mus Ponticus, vt refert Aristoteles, & ex eo Plinius. Ruminat autem scarus, quia non vt cæteri pisces dentes habet serratos, sed obtusos, sicuti ex hisce philosophi verbis colligitur: Piscium generi(inquit)dati sunt dentes, sed serrati propè dixerim omnes. Genus enim quoddam exiguum est, quod non serratos habet dentes, vt qui Scarus appellatur, qui vnus & ruminare meritò ob eam rem creditur. Cur verò Ponticus mus ruminet, non habeo, quid dicam. Cùm tamen & vulgares nostri mures ruminent, vt Plinius, & Albertus testantur, & Pōticum quoque murem minimè serratos dentes habere, non est à ratione alienum

Galen. emendatur.

Syntag. 7.

Lib. 5. Var. lect. cap. 14.

In com. ad 3. de part. 14.

Cur plures ventres dati

Li 9. hist. volt.

Quæ cornigera ruminēt.

Lib. 10. c. 73.

Hierogl. l. 8.

Ruminãtia vtrinque dentata.

Scarus cur ruminet.

3. de par. 14

alienum: iſtiuſmodi enim dentes vulgaribus noſtris muribus eſſe Plinius annotauit. Hic lib. 11. cap. 37. elephantum quoque tradit quatuor habere ventres, quem tamen nemo etiam dixit ruminare. In ſacris præterea leporem & cuniculum ruminare legimus, ruminareque vero ſimillimum exiſtit. Lepus enim referente philoſopho coagulum habet, quod ruminantibus proprium eſt: ad hæc vterque ſoli inter quadrupedes digitatos herba veſcuntur. Hieronymus Mercurialis arbitratur iſtiuſmodi animantia (cuniculum, leporem, & murem Ponticum,) non potuiſſe plures ventres habere, quoniam parua ſunt animalia. Etenim videmus (inquit) quæcunque eos habent, vel magna eſſe, vel ſaltem non parua. Quia verò ventrem nequaquam craſſum, ſed tenuem, & pinguedinis expertem (nam leporem & cuniculum non pingueſcere Plinius dixit, & ſenſus confirmat) habuerunt, ideo cibum alioqui mollem non facilè ſuſtinent, præſertim quando multus ſumitur, nec dentibus benè præparatur, ſed ſtatim ob timorem deglutitur: ob quod ventriculus oneratus, cibum illum remittit in os: vbi rurſus eatenus præparatur, quatenus à ventriculo facilè confici queat. Immò vt in diſſectionibus videmus, cùm natura lepori & cuniculo ventriculum gracilem, ac tenuiſſimis membranis cuteque tectum dediſſet, neque quatuor ventres dare potuiſſet, vt reliqua ratione hæc compenſaret, præter ruminationem duo fecit; primò, inteſtina gracilia ijs pro ventriculo vno parauit: deinde cæcum inteſtinum, quod in alijs paruum effecerat, in his ampliſsimum atque capaciſsimum omnium effecit, quo eſſet tanquam poſtremus quidam ventriculus, vbi abſolueretur chylus: ſiquidem huiuſmodi inteſtinum ſemper materia chyloſa plenum inuenitur. Elephantus autem quod habuerit quatuor ventres (inquit ibidem Mercurialis) in cauſa eſſe potuit corporis magnitudo & forſan paucitas dentium ſuperiorum, quos ſolum quatuor habere, & veterum authoritate & experientia compertum eſt. Quanquam melius eſt fateamur, Plinium errafle, cum Ariſtotelem malè intellexerit, qui ſcribit, elephanti inteſtina adeò ſinuoſa eſſe, vt quatuor ventres habere videatur, ſicut pariter tetellit, vbi dixit, ruminantia geminum ventrem habere. Hucuſque Mercurialis, cuius eruditiſsimi viri rationes, quas de leporis cuniculique ruminationibus adfert, vt quidem neutiquã aſpernandæ ſunt, ita contrà necdum conſtat, cur mures, ac potiſsimum Pontici ruminent: hos enim cùm ſint ex latentibus hyeme animantibus, pinguefieri ratio ipſa ſuadet. Iam verò inter verè ruminantes, boui magis quàm cæteris ruminantibus ruminationem adaptari, ſatis ſuperque ex ijs innoteſcere ait Ioan. Aemylianus ſyntag. 8. quæ Homerus alicubi cecinit, ſub indignati Solis, non Vlyſsis, vt ipſe ait, perſona, Iouem, vniuerſumque deorum conſeſſum alloquentis:

Lib. 10. c. 73 · *Lepus cur ruminet.* · *Lib. 5. Var. lect. cap. 15.* · *Lepus & cuniculus cur quatuor ventres habeãt.* · *Lib. 11. c. 37.* · *Elephãto cur quatuor ventres.* · *Plinij error.* · *2. de hiſt. 2.* · *lib. 11. 37.* · *Odyſſ. M.*

> *Εἰ δέ μοι οὐ τίσουσι βοῶν ἐπιεικέ᾽ ἀμοιβὴν,*
> *Δύσομαι εἰς Ἀΐδαο, καὶ ἐν νεκύεσσι φαείνω.*

Vbi, inquit, Homerus aſcripſit bobus ἐπιεικέα ἀμοιβὴν, id eſt, vtilem ac congruam ruminationem. Cæterùm ſi in hoc ſenſu Homerum interpretemur, nullum planè eius verſus habebunt ſenſum. Queſtus erat Sol ſiue Apollo boues ſuos ab Vlyſsis ſocijs occiſos, Iouique & cæteris dijs immortalibus comminatur, niſi boum ſuorum necem vlciſcantur; ſe ad inferos deſcenſurum, lucemque ſuam mortuis tantum præbiturum, quamobrem Homeri interpretes latini ſic vertunt:

> *Quod ſi mihi non luant boum condignam talionem*
> *Deſcendam ad Plutonis domum, & inter mortuos lucebo.*

Quamobrem etſi ἀμοιβὴ pro ruminatione ſumi poſſit, ſignificat enim etiam mutationem, necnon etiam viciſsitudinem, & ruminatio quædam viciſsitudo eſt, hic tamen, vt dicebam, non habet ſenſum. Boui verò præ cæteris omnibus ruminationem competere, libentur admitto, eique aſſentior. Nam & Columella, languentis bouis inditia recenſens, ait. *Propter quæ bos neque ruminat, neque lingua ſe detergit*: Etenim non ignorabat rerum ruſticarum conſultiſsimus, quàm eſſet boui conſentanea ipſa ruminatio: ideoque prius diuturniorem eius ruminationem commendauerat, vt quæ illius vires incolumes ſeruet. Dicemus igitur ruminationem propriè eorum eſſe, quæ altera tantùm parte dentes habent, impropriè leporis, cuniculi, muriumque, quare & Dantes Aligerius ſolis illam biſulcis attribuit, cùm in ſuo purgatorio ſic canit:

Lib. 6. c. 6. · *Cant. 16.*

> *Le leggi ſon: ma chi non pon man ad eſſe?*
> *Nullo; però che'l paſtor che precede,*
> *Ruminar può, ma non hà l'vnghie feſſe.*

Ruminationis modus et via.

Cùm itaque talis in propriè ruminantibus ſit ventrium, palatique conſtitutio atque vſus, videndum modò de ruminationis modo atque via, per quam nimirum cibus ex priori ventre in os repellitur, & mox rurſus ab ore effunditur. Petrus Apponenſis in commentarijs, quos in Ariſtotelis problemata edidit, ait interiorem gulæ tunicam in iſtiuſmodi brutis ex duplici fibrarum genere eſſe contextam, longis videlicet ac tranſuerſis, illis vt pabulum ab ore ad ventrem feratur; his, vt ab eodem ventre ad os regrediatur. Atqui Galenus ſingula inſtrumenta dum agunt, rectis fibris quidem ad ſe trahere aſſerit, tranſuerſis verò excernere; retinere autem vtriſque ſimul. Proinde alicubi rationem reddens,

14. de vſu part. 14. · *3. de facul. natural.*

dens, cur homo difficulter vomat, cùm prius gulæ siue oesophagi constructionem indicasset, hoc cen corollarium addidit. Atque idcirco deglutire facilius est, quàm vomere, quia deglutimus vtraque ventris tunica operante, interna trahente quidem, externa se contrahente, vtraque trudente: vomimus verò, altera tantùm, quæ foris est, agente, nec vlla in os trahente. Haud fuit tamen sententia Apponensis: nam licet, dum transuersales interioris tunicæ ipsius gulæ fibras in istiusmodi animalibus, rectis validiores esse asseueramus, (pabulum namque deuorare non possent) nihilominus si rectas fibras atque transuersas, sese mutuò impedire dixerimus, quoniescumque vnà cooperãtur, quandoquidem rectæ attrahere nequeunt, si à transuersis distrahuntur: transuersæ item nequeunt expellere, à rectis turbatæ. Ex qua nimirum lucta tertia quædam nascitur operatio, quæ neq; attractio, neque expulsio, at retentio appellatur: sed enim si dum operantur rectæ, transuersæ fuerint ociosæ, attrahendi facultas tunc exerceri poterit, & è contrario quando transuersæ operantur, si rectæ quiescant, facultas expellendi tunc temporis suo munere fungi poterit. Dici itaque potest ruminantia, rectis fibris alimenta deglutire, ociosis transuersis, & è cõtrario à vẽtre ad os repellere, trãsuersis operantibus, rectis verò ociosis. Vel fortasis rectiùs dicemus, rectas interioris tunicæ gulæ ruminantium fibras, non modò vtiles esse ad pabulum ingurgitandum, vt in alijs animalibus contingit, sed etiam ad idem regurgitandum. Quare vomendi illa difficultas, de qua ex Galeno diximus, hic locum non habet, cùm in ruminantibus rectæ fibræ ad fauces conuellantur, dum pabula regurgitant, quemadmodum item in ingurgitatione ad stomachum contrahuntur. Neque à vero fortasis etiam recedemus, si dixerimus Galenum per omnes fibras intelligere, non modò rectas transuersasque, quarum meminerat, quin imo obliquas etiam, quæ ex eiusdem sententia (eodem libro) facultatis retentricis ministræ sunt. Per eandem autem viam siue partem contrarios fieri motus, minimè absurdum est, si diuersis fieri temporibus, (vt hìc fit) dicamus: idque probè ostendit Galenus his verbis: Iam nec illud difficile compertum est, & tractionem, & expulsionem diuersis temporibus per eundem meatum fieri, si modò uentris stomachus quam gulam vocamus, non cibos tantùm potionemque in ipsum ducere, sed etiam in nauseis contrario fungi ministerio cernitur. Etiam vesicæ quæ sub iecore est, collum cùm vnum sit, tamen per se vesicam non solùm implet, sed etiam vacuat. Vteri præterea stomachus, quod collum appellamus, pari modo, sicut intra seminis, ita foras partus via est. Cæterùm hisce rursus aduersari videtur philosophum, qui ruminantibus ructare negatum esse tradit. Nam si ructare non possunt, neque etiam poterunt eructare, hoc est, eructando eijcere. Vbi nota, verbum ructare, gulæ indicare conatum, quo nititur à ventre aliquid ad os propellere: & quod reijcitur, vel quid flatulentum est, & spirituosum, vel quid solidum. In ruminantibus spiritus nequaquam educitur, sed alimenta ad os reuomuntur: quamobrem ibi philosophus etiam ait: Quin etiam ruminantibus ructare negatum est, quoniam plures continent ventres, & quem reticulum appellamus. Facultas etenim meandi tam super quam subter flatibus multifariam præstatur: itaque humor consumitur, antequam in flatum vertatur, qui flatus mouet, vel ructum, vel crepitum. Cùm igitur Columella rerum rusticarum scientissimus bouem tradit sæpenumero ructare, Aristoteli non aduersatur. Hic enim de sanis, ille de ęgris loquitur: id quod & nostri agricolæ confirmant; nam si bos aliquis ieiunus ructauerit, pathognomonicum signum esse asserunt. Sicut itaque constat pabulum in ruminantibus per eundem quo descenderat, meatum ad os, vt ruminatione, id est, noua contritione, exactiùs minuatur ac conteratur, repelli: ita modò obseruandum est, postquam contritum est, per quem meatum, & ad quem ventrem feratur. Diximus ex sententia Aristotelis cibum remansum ex vno ventre in alterum mitti, quousque à postremo in intestina labatur: ita vt in primo disponatur, in secundo incipiat confici, in tertio adhuc coquatur, in vltimo verò perfectam adipiscatur coctionem. Verùm Galenus citante Mercuriale pręcitato loco, cibum ait, primò, ex ventriculo reuomi in os: deinde ab ore in reticulum, inde in omasum, tandem in adomasum mitti. Et ne quis dubitet (inquit Mercurialis) quomodo secunda vice in reticulum, non autem prima, labatur, sciendum est, foramen in gula esse satis angustum, quod pertingit ad reticulum, & per quod cibus prima vice, cùm sit crassior & solidior, adhuc minimè transire potest: transit verò secunda vice quando liquidus & mollis ita factus est, vt iã transire queat. Conciliare tamen licere arbitratur Aristotelem & Galenum, si dicamus, (inquit) illum loqui de tempore, quo non ruminant; nempe quando cibus primùm in ventrem ingressus, inde per foramen commune ingreditur reticulum, & sic in alios ventres, absque eo, quòd ad os redeat; Galenum verò sermonem habere de tempore ruminationis, quod, vt dicemus, minimè perpetuum est. Atque hoc solum intelligendum esse de ijs ruminantibus quæ plures habent ventres. Quod si aliqua sint, quæ ruminent, & vnum ventrem habeant, vt narrat Aristoteles de mure Pontico & in Leuitico habetur de lepore & cuniculo: procul dubio cibum remansum ad secundum ventriculum rursus mitti oportet. Hæc itaque Mercurialis. Equidem philosophus non de vnum habentibus ven-

Cur vomitus difficilis.

3. de fac. nat. cap. 15.

Sect. 10. probl. 43.

Ruminãtia non ructant.

Lib. 6. cap. 1.

Ructatio q̃d in boue indicet.

Li. de administ. anat. c. 3

Arist. & Galenus conciliati.

trem, ſed de plures habentibus loquitur: quare vel Ariſtoteles foramen, quod ait Mercurialis pertingere in reticulum, non aduertit: vel falſum eſt, viam ab ore ad reticulum dari, quæ non prius ad primum ventrem pertingat. Mihi eam viam neceſſariam eſſe minimè videtur. Dixi enim ex Ariſtotele aſperam eſſe prioris ventris tunicam, ideoque & retinere & conterere male contritum in ore pabulum aptam eſſe, quod cùm ita ſit, iam contritus rurſus in ore, lubricumque retinere, remorarique ſua aſperitate non poterit, & per conſequens ſubinde in ſecundum ventrem ſiue reticulum elabetur. Vtcunque eſt, diligens anatomici inſpectio controuerſiam dirimet. Cùm ruminant, quietem poſcunt; Quamuis enim ruminent etiam in agris, & vbicunque mediocres perferunt labores, plerumque tamen (de cicuribus loquor) in mandris id muneris obeunt: Iacent (inquit Ariſtoteles) potiſſimum cùm ruminant, & hybernis præcipuè menſibus ſolent ruminare. Septem ferè menſibus hoc faciunt, quæ intra tecta aluntur. Gregales leuius minuſque tempus ruminant, quoniam foris paſcuntur. Quæ Plinius ſic reddidit. *Ruminant præter iam dicta ſyluestrium ceruι, cùm à nobis aluntur. Omnia autem iacentia potiùs quàm ſtantia & hyeme magis quam æſtate, ſeptenis ferè menſibus.* Cur autem iacentia potiùs quàm ſtantia ruminent, Mercurialis hanc reddit rationem, tanquam ex eiſdem authoribus, apud quos tamen illa non legitur, etſi alioqui non omnino ſit aſpernanda: eò quòd (inquit) dum iacent, ventriculus comprimitur à terra, compreſſus verò faciliùs idem in os repellit, ſicut videmus vomentes facilè id agere, ſi manu ventriculum comprimant. Ruminant etiam potiſsimũ æſtiuo tempore, dùm feruet Sol, ſiue in ipſa meridie, cæterùm vmbram captant, ſicuti caprarũ exemplo eleganter nobis expreſsit Dantes in ſuo præcitato Purgatorio.

Ruminãtia gẽtẽ poſcunt.
Lib. 10. c. 73
Ruminantia cur iaceant.

Cant. 27.

Quali ſi fanno ruminando manſe
Le capre, ſtate rapide e proterue
Sopra le cime, prima che ſian pranſe.
Tacite à l'ombra, mentre che'l Sol ferue
Guardate dal Paſtor, che'n sù la verga
Poggiato s'è, & lor poggiato ſerue. Similiter Petrarcha.
Ruminate ò mio grege al'ombra eſtiua
L'erbe paſciute. Sed & Virgilius.
Ah virgo infelix, tu nunc in montibus erras;
Ille latus niueum molli fultus hyacintho
Ilice ſub nigra pallentes ruminat herbas.

Cur hyeme ruminent.

Hoc eſt, vt Seruius exponit, vel aridas, vel quæ ventris calore propria viriditate caruerunt. Ex quo Virgilij loco tanquam ex architypo, & è tabula hoſce ſuos verſus deprompſit Calphurnius:

Has pete nunc ſalices, & leuas flecte ſub vlmos,
Nam cùm prata calent, illic requieſcere noſter
Taurus amat, gelidaq; iacet ſpatiatus in vmbra,
Et matutinas reuocat palearibus herbas.

Cur verò hyeme magis quàm cæteris anni temporibus ruminent, iſthæc fortaſsis ratio aſsignari poterit, quòd eo tempore niſi duro aridoque paſcantur pabulo, quod difficulter immutatur, ſicuti contrà facillimè teneriuſculum, quales ſunt herbæ, quæ æſtiuo vigẽt tempore, quam rationem ipſe quoque videtur innuere philoſophus, dum inquit, quòd quæ gregatim ac foris paſcuntur, leuius minutiuſque ruminent, quàm quæ in ſtabulis obuerſantur. Author eſt idem philoſophus, animantia quibus ruminare in more eſt, proficere, deteſtarique non minus ruminando, quàm edendo: quem locũ explicans Ioan. Aemylianus, denotare ait, non modò parem voluptatem percipi ab ipſa ruminatione, ſed multò etiam maiorem, quandoquidem guſtus, alimentorum ſapores exactè perfecteque ſentire nequit, cuiuſmodi ea ſunt, quæ à ruminantibus prius deuorantur, ſed quæ iam ruminationis beneficio læuigata ſunt, in arctiſsimos linguæ meatus ſeipſa inſinuant, guſtuſque inſtrumenta valentiùs feriunt. Notandum verò iſtiuſmodi animantia non tunc ruminare, cùm etiamnum lacte nutriuntur: eò quia lac (inquit Mercurialis) facile coctu, præparatum & liquidum eſt, ita vt per foramen commune cum reticulo in illud è ventre labatur. Albertus Magnus ſentit, ruminantia poſt ſeptimum ætatis menſem ruminare. Sed putat Mercurialis hunc virum deceptum eſſe, ex mala verborũ Ariſtotelis intelligentia, qui, vt dictum eſt, ruminantia ſolùm id ſeptẽ menſibus agere ſcribit, E quidem ante id tempus, & quàm primùm herbas depaſcuntur, ruminare certum eſt, & notauit etiam Galenus, vbi hœdi recentisſimè in lucem editi hiſtoriam recenſet. At longè (inquit) maiori admiratione dignum eſt, quòd poſtquam & folia & teneros ramuſculos deuorauerat, paulò poſt ruminare cœpit, &c. Haud tamen accuſandum puto Albertum, qui de ijs loquitur iuuenculis, vt ita vocem, quibus abundè ſemper lac maternum ſuppetit ad id vſque tempus. Nam, vt idem etiam Mercurialis ſubiungit, poſt lactationem animalia ruminationem incipiunt: ea autem in ſeptimum ferè menſem, niſi

Ruminatione delectari.
Syntag. 2.
Lactãtia nõ ruminant.
7. de animal. cap. 4.
6. de loc. affe. cap. 6.
3. Hiſt. 21.

nisi impediamus, perdurat. Scribit præterea Aristoteles huiusmodi animalium, quæ non vtrinque dentata sunt, lac solummodo coire, ideoque ex eo caseum fieri: aitque id & copiosius & caseo vtilius existere. Cùm verò teste Herodoto apud Scythas ex equarum lacte coagulato caseus fiat, quẽ in equi historia hippacen vocari diximus, conijcit Mercurialis, Aristotelem de ea loqui coagulatione, quæ fit in ventriculo, non autem de artificiosa: cui hac in re facilè accensuerim, cùm proprium sit ruminantibus habere coagulum. Habẽt (inquit) quod coagulum vocatur, omnia quæ plures continent ventres: carent quæ vnum habent, excepto lepore. Habent quibus hoc datum est, non in magno ventre, nec in reticulo, neque in vltimo, quod abomasum appellauimus, sed in eo, qui inter vltimum, & duos primos positus est, quod omasum vocatur. Habent hæc omnia coagulum propter lactis crassamentum: carent quibus singuli ventres, quòd eorum lac tenue sit, quamòbrem cornigerorum lac spissatum, mutilorum nequaquã. Lepori coagulum fit, *διὰ τὸ νέμεσθαι ὀπώδη πόαν. ὁ γὰρ τοιοῦτος χυμὸς συνίστησιν ἐν τῇ κοιλίᾳ τὸ γάλα τοῖς ἐμβρύοις*, hoc est, vt Theodorus vertit, quoniam herbam succi lactei pascatur: talis enim humor lac in ventriculo stringit, facitque colostrum. Sed duos errores non obscuros (inquit Mercurialis) commisit, vnum quod hæc verba *ὀπώδη πόαν*, nõ rectè herbam succi lactei interpretatus est. Nam vt alibi indicauimus, *ὀπὸς* tam apud Hippocratẽ, quàm apud alios pro coagulo *κατ' ἐξοχὴν* capitur, quo quidem pacto ab Aristotele capi vero similius est, nempe qui dicat, iccirco coagulum habere leporem, quòd is herbam coaguli effectricem pascatur. Sed forsan Gaza Plinium etiam hac in re imitari voluit, qui eam vocem ex Græcis sic sæpe interpretari consueuit. Alterum & forsan multò maiorem, cùm addit ea verba: *facitque colostrum*, quæ nec in Aristotele leguntur, nec vera sunt. Siquidem colostrum siue colostra, vt docet Nonius Marcellus, est lac nouum in mammillis, Lucilius:

Riminantium lac qualis.

Coagulum.

3. de part. 13

Li. 5. Var. 12

Colostra qd.

Li. 8. Sat. 10

Hiberam insulam fomento omni calore colustra.

Et Laberius: *Siquidem mea colustra fretus terris studere fecisset sumere aquam ex fonte.* Item Plaut. *Meum cor, mea colustra, meus molliculus caseus*, Plinius: *Concipere nutrices exitiosum est. Hi sunt enim infantes qui colostrati appellantur, densato lacte in casei speciem. Est autem colostra prima à partu spongositas lactis.* Item alias: *Pullis earum, vbi pingue pabulum, biduo à partu maternum lac gustasse lethale est, genus mali vocatur colostratio.* Ex quibus omnibus clarissimum est, pueros vocari colostratos, qui aut lacte matris, quæ mox peperit, aut nutricis prægnantis vtuntur: atq; ob id colostrũ, seu colostram dici, aut lac nouum, aut lac mulieris vterum gerentis. Hucusque ille: cui de colostro lubens accenseo, sed pro *ὀπώδη πόαν* Gaza meo iudicio non malè herbam lactei succi transtulit, in qua scilicet significatione eadem voce vtitur Theophrastus, pro re autem coagulum efficiente nusquam, quamuis tamen sensus in idem resiliat. Nam herbæ illæ succi lactei, puta lactuca, lactuca leporina Apuleij, siue ea sit Sonchus siue condrilla aut hieracium, cum refrigerent, & astringant, coagulare leporis lac poterunt. Sed vt ad cornigera & verè ruminantia reuertamur, hæc ideo coagulum habere ait idem Mercurialis, vel quia sicco prædita sunt temperamento, merito cuius in ventriculo spissetur lac, vel propter siccitatem atque facultatem herbarum coagulantium, quibus matres dum lactant, vescuntur. Dicit verò etiam Aristoteles coagulum in solo multiuentrium, siue ruminantium omaso constere, eiusque rei rationem dedisse in problematibus. Quamobrem cum in ijs quæ nunc habemus, illud non reperiatur, putandum est (inquit Mercurialis) Aristotelem in Physicis problematibus, quæ à Plutarcho, Apollonio, Atheneo, & Laertio citantur, nunc verò desiderantur, illud declarasse. Si quid autem proferre licet, Mercurialis, ego (inquit) dicerem, in primo ventre lac parum mutari: in secundo mutari quidem atque incalescere, sed non adeo, vt possit in casei formam crassefieri: in quarto percoqui & statim in intestina, inde per meseraicas in corpus distribui; in tertio verò solùm crassefieri posse, atque ibi retineri; tum quia locus satis calet, & lac præparatum iam est, vt facilè crassefieri queat, tum quia sic crassefactum non facilè per foramen abomaso & omaso commune in abdomen trãsmittitur. Quare inuenitur coagulum in omaso, quia ibi causa effectrix, nimirum calor, magis crassefacere valet, & quia simul retineri potest: in alijs vel non æquè calor viget, vel ob lubricitatem, si fiat, vt in abomaso retineri nequit. Vnde assentiri nunquam potui Auerroi, qui coagulum esse excrementum digestionis tertij vnetriculi, atque ob illud, tanquam vesicam propter bilem, id factum esse contendit. Hactenus Mercurialis. Cur modò lacte ruminantia abundent, fortè hæc ratio dari poterit, quòd eorum fœtus eo præcæteris indigeant, propter superioris mãdibulæ dentium inopiam. Iam ex omnibus quæ hactenus à nobis dicta sunt, vnicuique notum esse arbitror, duo esse ruminantium genera, vnum quod vtrinque dentatum est, alterum inferiori mandibula tantùm. Hoc genus propriè ruminantium nomine intelligi extra controuersiam est. Suntq; omnia bisulca, & vno excepto, ut dixi, camelo, cornigera; Quæ cornua gerunt (inquit Aristoteles) bisulca magna ex parte per naturam sunt, ut bos, ceruus, capra. Quod autem idem & solipes & bicorne sit, nullum est, quod nos adhuc nouimus. At solipes, ideq; unicorne est, quanquam rarum, ut asinus

In Virgine.

In Poenulo.

28. lib. cap. 9

lib. 11. c. 41

Ruminãtia cur habeant coagulum.

Cur coagulũ in omaso tantum.

3. de part. animal. c. vlt.

Ruminãtia cur lacte abũdent.

2. Hist. 1.

nus Indicus: ille enim & unicornis & solipes est: unicornis verò, idemque bisulcus Oryx. Haud præter nostrum itaque fuerit institutum, docere ad quem finem cornua eis Natura largita sit, quæque eorundem sit materia, ac diuersitas. Nisi itaque cornua haberent, multorum aliorum animantium iniurijs exponerentur (quamuis quibusdam etiam obsint) Vnde dicebat Philosophus: Carēt ijs quæ non viuipera sunt. Cornua vel alijs quibusdam inesse dicimus, sed per similitudinem & translationem, cum nullum ex ijs cornu officio fungatur. Gerunt enim quæ animal pariunt, cornua ad vim, aut inferendam, aut depellendam, quod nulli ex cæteris, quæ cornua habere dicuntur, contingit. Nullum enim vtitur cornibus, vel ad conuincendum, vel ad defendendum, quæ virium sunt officia. Quæ igitur pedes multifidos habent, cornu omnia carent: cuius rei causa est, quòd cornu auxilij gratia habetur. Multifidis autem non desunt alia auxilia. Dedit enim natura alijs vngues, alijs dentes pugnaces, alijs partem aliam, qua sese tueri atque defendere possent: at verò bisulcorum pars maior cornua gerit, & solipedum nonnulla ad vim inferendam, quædam etiam ad defendendum. Quibus autem cornua natura non dedit, eorum saluti præsidijs consuluit alijs, vt pernicitate corporis equis opitulata est, magnitudine camelis: magnitudinis enim exuperantia sufficit ad necem arcendā, quod camelis contingit, atque etiam melius elephantis. Quædam etiam dente exerto armantur in genere bisulco, vt sues. Quibus autem cornua præ nimio excessu superuacua sunt, ijs alterum auxilium natura adhibuit, vt ceruis velocitatem. Grandis enim illa & multifida cornuum magnitudo potius obest, quàm prodest. Bubulis etiam, capreisque interdum cornua inutilia sunt: nam etsi contra nonnulla resistunt, & cornibus se defendunt, tamen feroces pugnacésque bellua fugiunt. Bonasis (nā ij quoque pari aduncitate cornua reflexa inter se in orbē colligunt) excrementi profusionē natura pro auxilio dedit; hoc enim cum metuunt, se tuentur. Hac eadem profusione, alia quoque seruari certum est. Plura autem auxilia simul, quorum singula satis essent, nulli natura tribuit. Aureí planè super hac re extant Phocilidis versus, quos tacuisse nefas sit:

Cornua cur animātibus data. 3. de part. 2.

Animaliū diuersa arma.

Cornua quibus inutilia.

> Ὅπλον ἑκάστῳ νεῖμε θεός, φύσιν ἠεροφοίτοις
> Ὄρνισιν μὲν πολλὴν ταχυτῆτ', ἀλκὴν τε λέουσι,
> Ταύροις δ' αὐτοχύτοις κεράεσσι, κέντρα μελίσσαις
> Ἔμφυτον ἄλκαρ ἔδωκε, λόγος δ' ἔρυμ' ἀνθρώποισιν.
> *Arma vnicuique dedit Deus, naturam diuinam*
> *Auibus quidem magnam celeritatem, & robur leonibus,*
> *Taurisq; in sponte natis cornibus, & apibus aculeos,*
> *Innatum tutamen dedit; ratio propugnaculum est mortalibus.*

Cùm itaque cornua facta sint à natura, tum ad defendendum, tum ad offendendum, prouerbialiter cornua tollere aliquem dicimus pro eo, quod est animo efferri, ex Horatij nimirum epodis, vbi ait: *Namque in malos acerrimus parata tollo cornua.* Alicubi rursus de Baccho. *Et addis cornua pauperi.* In quo sensu & Ouidius loquens similiter de temulentia:

Cornua tollere quid.

> *Tunc veniunt risus, tunc pauper cornua sumit.*

Hucque spectat illud Græcorum: πρὸ τούτου σε ᾤμην κέρατα ἔχειν, id est, *ante hac credebam tibi esse cornua.* Qui verò iniuriam repellere parati sunt, hi cornua dicuntur obuertere, in quo sensu Plautus ait:

Cornua obuertere qui dicantur. In Pseudolo.

> *Peiorem ego hominem, magisq; versutè malum*
> *Nunquam edepol quenquam vidi, quàm hic est*
> *Nimisq; ego illum simia hominem metuo & formido malè,*
> *Ne malus item erga me sit, vt erga illum fuit.*
> *Ne in re secunda nunc mihi obuertat cornua*
> *Si occasionem capsit, qui fiet malus.*

Elegantissimè verò, simul, & facetissimè sumpta hinc metaphora Euclio pauper se asellū quasi contemptum, Megadorum verò diuitem bouem, quasi armis suis superbientem, ac minitantem generū sibi futurum respuit, dum inquit:

> *Venit hac mihi in mentem Megadore te esse hominem diuitem*
> *Factiosum, me item esse hominem pauperum pauperrimum*
> *Nunc si filiam locassem meam tibi, in mentem venit*
> *Te bouem esse, & me esse asellum; vbi tecum coniunctus siem,*
> *Vbi onus ferre nequeam pariter, iaceam ego asinus in luto,*
> *Tu me bos magis haud respicias, gnarus quasi nunquam siem,*
> *Et te vtar iniquiore, & meus me ordo irrideat,*
> *Neutribi habeam stabile stabulum, si quid deuortij fiat,*
> *Asini me mordicus scindant, boues incursent cornibus.*

Extat apud Comicum etiam in hoc sensu prouerbium, *Cornutam bestiam petis,* de eo, qui lacessit eum,

Cornutā bestiam petere quid.

eum, qui paratus est retaliare iniuriam. Id quidem indicaturi nonnulli homines eximij pro cristis cornua vsurparunt, quasi ad impetendum, scilicet & terrendum. Hinc ijs vtebatur Pyrrhus, vt meminit Plutarchus: *Agnitus fuit ab eximia crista, & à cornibus hircinis*. De Philippo Macedonum Rege Liuius: *In arborem illatus impetu equi, alterum cornu galea ad eminentem ramum perfregit*. Silius de Afro quodam.

Lib. 27.

Casside cornigera dependens insula.

Sed, & in Virgilio est

Lib. 12.

Ensemq; clypeumque, & rubra cornua cristæ,

Alia tamen forrassis mente, inquit Lipsius in Analectis lib. 3. de militia Romana dialogo quinto, & cristæ ipsæ plumeæ sectæ, & diuisæ intelliguntur, velut in cornua. Suidas tale: *Cornu veteres, capillos aut iubas vocabant*. At in uostris quoque galeis quàm crebra cornua? Eadem olim apud Gallos in cotidiano vsu: Diodorus testis: *Galeas æreas capiti circumponunt, quæ magnas eminentias verticesque habent, & magnificam opinionem spectantibus obijciunt. Alijs enim naturalia cornua apposita sunt, alijs auium aut quadrupedum animalium expressæ effigies*. Similiter etiam animalium rictibus cassides adornabant. Statius:

Lib. 3.

ore ferarum,

Et rictu horrificant galeas.

Cornu quid in sacris.

Accipitur igitur cornu in sacris literis pro robore ac fortitudine, necnon etiam pro regno: & ob sublimitatem, & libertatem eius, vt ait D. Basilius, in bonam partem accipitur, & in multis locis sacri eloquij pro gloria vsurpatum inuenimus. Idem Basilius aliam præterea in cornibus animantium agnoscit vtilitatem, corpori dum ait conciliare decus, atque ornamentum: *Cornu (inquit) in reliqua corporis parte est eminentius & solidius: simul quidem ornamentum adfert capiti: simul verò præsens armatura est ad propulsandas iniurias*. Cur autem in sublimi corporis parte, nimirum vertice capitis ea collocauerit natura, nobis dimonstrauit Aristoteles his verbis. Rectè capiti cornua mandauit, nec vt Aesopi Momus vitio dat, quod taurus non in armis cornua gerat, vnde ferire vehementius queat, sed capite parte corporis imbecillima. Non enim ingenio perspicaci ille Momus hæc deprehendit. Vt enim in alia quauis parte cornua haberentur, frustra ponderi essent, nulla in re vtilia; multa etiam officia impedirent: sic armis quoque infixa sedem omnino ineptam tenerent. Non solùm enim vnde ictus fiant vehementiores, considerandum est, sed etiam vnde remotiores; itaque cùm careant manibus, & nec pedibus imis affixa gerere possint, neque genibus, (flexus enim impediretur) capite gerant, necesse est, quemadmodum à natura constitutum est. Quin etiam ad cæteras corporis motiones ita maximè geri sine vllo impedimento possunt. Sed vt ad causam cornuum finalem reuertamur, vt lacessere, & propulsare iniurias possent istiusmodi animantia, cornua eorum in solidum mucronem desinere opus fuit, & ne flecterentur, in ipso eorundem exortu, osseam ferè substantiam natura fecit, vt dixit idem Philosophus eodem loco: Cæteris aliquatenus caua & mucrone demum concreta sunt, quoniam ad ictus hoc sit commodius, sed ne pars caua debilis sit, quà cuti annectitur, solidum quiddam ossibus exortum ingreditur eam, impletque totam. Sic enim sita compactaque, & ad vim inferendam commodissima, & ad reliqua vitæ munera inoffensissima habentur. Accidit ipsa materia, ex qua cornua procreantur (loquor autem de magis propinqua,) quæ nihil aliud est quàm excrementum osseum atque neruosum. Quod enim sit osseum manifeste ibidem docuit, inquiens: Proximas esse ossibus partes, ostendit tactus etiam illas, vngues, vngulas tum solidas, tum bisulcas, cornua, rostra auium, quæ omnia præsidij gratia adiuncta sunt animalibus. Est & alia quædam cornuum causa finalis; nam vt Cælius annotauit, ea ex Grammaticis Græcis nonnulli scribunt, item pro capillis posita inueniri, quoniam vtraque nascantur eodem modo: adestque inquit ille, etymum quoque cur cerata pro capillis autument inueniri; inde enim dici videri nomen, ὅτι συνεχῶς κείρονται, id est, quod præcidantur assiduè, vnde de Paride apud Homerum, κέρ᾽ ἀγλαόν, idest coma illustrem venustumque interpretantur; Et apud Sophoclem ὀρθόκερως φρίκη pro eo quod est ὀρθόθριξ & κέρας βόος, pro setis intelligunt bubulis. Est verò haud exigua cornuum diuersitas; cùm non idem sit omnibus color, non eadem figura, magnitudo, soliditas, non item numerus idem, non idem in omnibus situs. Rursus alijs decidunt, alijs minimè. Color nonnullis variat, nonnullis est simplex, albus, nigricans, cinereus, flauescens. Figura quibusdam recta, vt Orygi (loquor enim de bisulcis duntaxat, nam aliàs tale asino Indico etiam tribuitur,) alijs (cæteris omnibus, ni fallot,) inflexa, siue curua, vnde à curuitate cornu dictum Varro existimauit; Quorum rursus duo existunt genera; quædam enim leuiter tantum reclinantur, quædam in anfractum & velut in gyrum circumducuntur. Rursus quædam leuia sunt, quædam aspera; quædam simplicia, quædam in ramos dispersa, quædam tenuia, quædam crassa, quædam lata, quædam angusta. Magnitudo nonnullis parua, nonnullis mediocris, alijs ingens. Et quamuis

Homil. in Psal. 28.

In comment. in Esai. c. 5.

Cornua cur in capite.

3. de part. 2.

Cornua cur mucronata.

Lib. 30. 1.

Cornuũ differentiæ.

Cornu vnde dictum.

uis ſolida ſint cornua omnia, ſolidiora tamen dicemus, quæ plena ſunt, quàm quæ vacua & caua; nam & arundo plena, caua ſolidior eſt atque robuſtior. Numero item licet pleriſque bina ſint, ab vtroque videlicet capitis parte vnum, Sunt tamen quibus vnum tantum ac ſingulare, ſunt quibus terna, item quibus quaterna. Quibus id eſt ſingulare, id in fronte obtinuere, cuius rei ratio ibidem aſſignatur à Philoſopho, Sunt etiam quæ ſingulari cornu armantur, vt Oryx, & quem aſinum Indicum vocari diximus; Oryx biſulcum, aſinus ille ſolipes eſt. Gerunt ſanè medio ſui capitis cornu fixum, ea quæ vnum habent. Sic enim maximè pars vtraq; cornu obtinebit, cum medium commune pariter vtrique extremo ſit. Solipes potius quàm biſulcum eſſe vnicorne rectè videri poteſt. Vngula enim cùm ſolida quàm biſulca eandem naturam habet quam cornu. Itaque iiſdem ſimul & vngulam findi & cornu congruum eſt. Fiſſio etiam vngulæ & cornu ex defectu naturæ euenit. Itaque cum exuperantiam vngulæ ſolipedum natura dediſſet, rectè dempſit supernè, fecitque vnicorne. Atqui quærendum modò eſſet, num iſtiuſmodi vnicornia ſiniſtro dextroque moueantur, quod ſi faciant, vt facere vero eſt ſimillimum, accuſanda adhuc fuerit ipſa natura, quòd biſulca ea non fecerit, nam dicebat eo loci Philoſophus, maximam animalium partem, vt corpus dextro ſiniſtroque quibus ſe mouent, diſtinguitur, ſic & cornua bina eadem illa de cauſa gerere, ſuo ipſius naturæ ingenio. Et parui etiam momenti eſſe videtur argumentum quod Philoſophus adfert de integris ſolipedum vnicornium vngulis, biſulcum enim oryx eſt, vnicorne tamen, biſulcus rhinoceros, & ipſe quoque vnicornis. Indicos etiam boues vnicornes, & tricornes dari apud Plinium legimus. Dantur & arietes quaternis præditi cornibus, dantur & qui quinque acceperе, item qui ſex. Situ itaq; etiam variant cornua: aliiſ enim ſunt in centro frontis, vt orygi, aliiſ in naribus, vt rhinoceroti, pleriſque in vertice capitis. Poſſint præterea aliæ cornuum conſtitui differentiæ, vtpote cum alia ſint immobilia, qualia pleriſque, alia aurium modo mobilia, vt bobus Phrygiis, vt teſtatur his verbis Ariſtoteles. Adhærent cornua cuti potius quàm oſſi, vnde fit, vt in Phrygia & alibi boues ſint, qui cornua perinde vt auriculas mouent. Et præter iſtiuſmodi boues, cornua etiam mouet Eale. Teſtis eſt Plinius: *Eale (inquit) magnitudine equi fluuialis, cauda Elephanti, colore nigra vel fuſca, maxillis apri, maiora cubitalibus cornua habens mobilia, quæ alterna in pugna ſiſtit, variatque infeſta aut obliquè, vtcunq; ratio monſtrauerit.* Rurſus cornua aliis decidunt, aliis permanent. Nam quamuis Ariſtoteles inquiat: Soli ceruo cornua quotannis decidere, initio à bimatu, cæteris verò eſſe perpetua, niſi per vim aliquam amittant, eique ſubſcribat Plinius, videmus tamen capreolos, alces, nonnullaque alia, deciduis eſſe cornibus, id quod non ignorauit Albertus. Decidere autem ceruis cornua Ariſtoteles ait tum vtilitatis cauſa, ut onere leuentur, tum ex neceſſitate, præ pondere. Inſuper cornua aliis quàm aliis ſunt robuſtiora, aliiſq; ad propulſandam iniuriam, aliis ad inferendam idonea; Eſt denique & in ſexu differentia; fœminæ enim uel cornibus carent, uel quam mares ea habent minora: ſicuti quoque cætera earum arma imbecilliora ſunt. Sunt enim mares & robuſtiores, & audaciores, ut cenſuit idem Philoſophus, ubi ait: Partes quæ ad inuadendum, aut ad defendendum ſpectant, quæque a natura iis tribuuntur, quæ aut ſola aut præ cæteris uti poſsint, & quibus uis utendi præcipua, dente & ſi quid eiuſmodi aliud ſit; cumque mares robuſtiores, magiſque animoſi ideo aut ſolis iis aut melius iis partes eiuſmodi datæ ſunt. Quas enim in fœminis quoque haberi neceſſe eſt, ut quæ cibo accommodentur, eas habent quidem & fœminæ, ſed minus quàm mares, quæ autem ad rem nullam neceſſariam ſpectent, iis carent. Quapropter in ceruorum genere, cùm maribus cornua ſint, fœminis deſunt. Vaccarum etiam cornua & taurorum inter ſe diſtant. Quod idem in pecore etiam cernimus. Hæc ille. Ratio alia ab aliis redditur. Sunt qui ad corporis frigiditatem referunt, ſunt qui in materiæ defectum. Tentaſſe enim & in fœminis naturam quod ſpeciei erat proprium; uerùm materia caruiſſe, quandoquidem in omni animantium genere minus ſane terrei recrementi fœmina obtinet; ideoque generoſiores in ouium ſpecie cornutas haberi, quòd ſcilicet ad marium naturam corporis habitu propius accedant: proinde & ambientis iniurias melius ferre. Ceruam igitur velut quædam cornuum rudimenta habere, naturam tamen ob allatam rationem non potuiſſe perficere. Qui verò corporis frigiditati illud tribuunt, qua genus fœmininum præditum eſt: Hippocratis potiſsimum authoritate nituntur, qui in opere de aquis, aere, & locis teſtatum reliquit, in Europa circa paludem Mæotidem, apud Scythas Nomades vocatos, boues eſſe ſine cornibus: reddens enim eius rei rationem, immenſam ait eius regionis frigoris acerbitatem eſſe. Hoc idem me t (inquiunt) Ariſtotelis etiam ſuffragio ſtabiliri poterit, qui tradit in Africa arietes ſtatim cornigeros naſci, nec ſolùm mares, vt Homerus ſcribit, ſed etiam fœminas: Contra in Ponto per prouinciam Scytharum nullis cornua eſſe. Videri itaque id prouenire, quia Africa æſtuet, algeat verò Scythia; quandoquidem immodica frigiditas natiuum labefactat calorem: ideoq; cùm oues quaſdam cornutas cernimus, eas præ cæteris calidas exiſtere. Tetigit præcipuas cornuum differentias etiam Plinius: *Cornua (inquit) multis quidem, & aquatilium, & marinorum & ſerpentium*

Vnicornu cur in media fronte.

Vnicornia an vtrinq; moueantur.

Lib. 8. c. 21.

Situs.

Cornua quibus mobilia.

Lib 8. c. 21.

2. Hiſt. 1.

Quibus cornua decidant.

Lib. 11. c. 37.

3. de animal.

tra. 2. c. 1.

3. de par. 2.

Sexus.

3. de par. 1.

Fœminis cur cornua minora.

Cerua cornua.

Boues ſine cornibus vbi

8. Hiſt. 28.

Lib. 11. 37.

Cornuum differentia ex Plinio.

tium varijs data sũt modis: sed quæ iure cornua intelligãtur quadrupedi tantũ generi. Actæonẽ enim & Cippum etiã in latina historia fabulosos reor. Nec alibi maior lasciuia naturæ lusit animaliũ armis. Sparsit hæc in ramis, vt ceruorũ: alijs simplicia tribuit, vt in eodẽ genere subulonibus ex argumẽto dictis: aliorũ finxit in palmas, digitosq; emisit ex ijs, vnde platycerotas vocãt. Dedit ramosa capreis, sed parua, nec fecit decidua. Conuoluta in anfractũ arietũ generi, ceu cestus daret, infesta tauris. In hoc quidẽ genere, & fœminis tribuit: in multis tantũ maribus. Rupicapris in dorsũ adũca; Damis in aduersũ. Erecta autẽ rugarũq; ambitu contorta, & in leue fastigiũ exacuta, vt lyras diceres Strepsicerοti, quẽ addacẽ Africa appellat. Mobilia eadẽ, vt aures, in Phrygiæ armẽtis, Troglodytarũ in terrã directa, qua de causa obliqua ceruice pascũtur. Alijs singularia, & hæc medio capite, aut naribus, vt diximus. Iã quod alijs ad incursũ robusta, alijs ad ictũ: Alijs adũca, alijs ad iactũ plurimis modis, supina, cõuersa, cõuexa. Omnia in mucronẽ migrantia. In quodã genere pro manibus ad scabendũ corpus. Cochleis ad prætentandũ iter. Hactenus Plinius, nulla de colore cornuũ facta mẽtione, estq; circa quã diximus colorũ varietatẽ haud exigua ambiguitas. Scribit enim Aristoteles vngues, pilos, cornua & id genus alia ab ipsa cute efflorescere, eiusdẽq; colore infici: quod ab eodẽ Philosopho cõfirmatur binis alijs in locis; eiuscemodiq; infectionis rationẽ reddẽs, ait, propterea quod in oĩbus alimentũ per cutẽ ad exteriorem ambitũ percolatur. Dubitãdi autẽ ratio talis est: Boũ cornua mucronẽ habẽt nigricantẽ, cum tota ferè alba sint. Si itaq; cutis cornua suo colore inficeret, nõ reciperẽt, apparet, vt hãc colorũ varietatẽ. Et quamuis in eodem libello Aristoteles dicat nigredinẽ fieri à vetustate, & cornuũ extremitates cũ prius erũpant, cæteris eorũ partibus sint veteriores, non satisfacit tamẽ ratio: nam omniũ cornuũ mucrones deberent esse nigri: ad hæc nigrorum animantium deberent esse nigra: rubrorum rubra. Postremò cùm vnicolor sit cutis, vnicoloria deberent esse cornua, versicolaria tamen quædam etiam legimus, dummodo verum est, quod Aelianus de Asino vnicorni memoriæ prodidit. De soliditate etiam aduertendum est, omnia cornua intus vacua, ab vtraque extremitate, solida esse à natura facta: in ipsa quidem basi, vt firmiùs fronti infigerentur; in cuspide autem, vt ad ictum essent robustiora: notabatque Aristoteles solidũ quod interiorem replet cauitatẽ, nequaquã cornuum esse particulã, imo verò quandã cranei extuberantiã. Bicornia solidis armata cornibus perpauca admodũ sunt, ne nimio pondere grauarent. Quemadmodũ enim inania sunt ossa minimis quibusdã exceptis, quę in manibus præsertim, & pedibus ad firmandas neruorũ, seu mauis tendinũ propagines molita est natura. Ceruo duntaxat cornuũ soliditatẽ tribuit Aristoteles: Ceruo (inquit) ex cornigeris vni cornua tota solida, cæteris caua quadantenus. Sunt tamen & capreoli cornua solida, licet multò minora: Sũt & alcis, & fortassis etiã aliorũ. Quod obseruans Albertus: *Adhuc* (inquit) *multorũ animaliũ cornua sunt vacua iuxta caput, & in extremo solida, præterquã in ceruo, & habentibus cum ceruo naturam similem, sicut caprea, & hircoceruus, & huiusmodi, quæ in vtroq; termino sunt dura, & sunt multæ ramificationis.* Notandũ deniq; quod idẽ Philosophus cornua vocet partes ossibus proximas. Non enim materia simpliciter ossea est, sed etiã neruosa, quia sic firmiora sunt, quod & Galenus asserit his verbis: Omnes enim animaliũ particulas prominentes, & nudas ex tali substantia creauit, qualis neq; quassari facilè propter mollitiẽ, neque rumpi propter siccitatẽ posset: talis autẽ particula vngula est, tã solida, quàm bifida, talis calcar, talis cornu. Dicet verò aliquis, si materia cornu neruosa est, vim etiã habebit sentiẽdi, cuius omnino expertia sunt cornua, item si terrestris est materia, qui fiet vt mollescant, quod tamen cornua facere, & veteres tradunt, & vsus etiam astruit. Prior scrupulus tollitur, si dicamus materiam non simpliciter neruosam esse, sed fæculentam, quæ ob intemperiem, & crassitiem, sensum non admittit. Alterius quæsiti solutionem habemus apud Aristotelem his verbis; Sed quæ terrena admodum oriuntur, parum humoris calorisque adepta, hæc dum refrigerantur, humore cum calore euaporante duram terrenamque formam capiunt, vt vngues, vngulæ, cornua, rostra, quamobrem igne molliuntur. Mollificabilia enim sunt secundum illum, quæcunque non ex aqua concreta constant, sed quæcunque ad terram potius spectant, & nec eorum humor vniuersus asiccatus est, nec inæqualiter, sed tractilia sunt, & non humectabilia, aut ductilia, & non aquea, atque ignis opera ac feruore mollificabilia, vt ferrum, cornu, lignum. Vbi rursus obseruandum, quod Aristoteles per totum humidum intellexit humidum crassum, & sensui peruium, non autem quod totum prorsus humidum per vapores euanescat, atque dissipetur: & idcirco cum frigore concrescant, istiusmodi res, calore dein molliores fiunt: calore namque insitus ille humor funditur, qui fusus mollitiem parit, vbi durities, cum intus prius lateret, extiterat: veluti etiam flexile, & tractabile fit corium arte elaboratum, si igni admoueatur, quod antea rigidum persentiebatur. Quamuis itaque istiusmodi res terrestres sint, sibi tamen aliquantulum humoris, & id quidem glutinosum retinuerunt, quod ab igne ad sensum reuocatur. Habent modo cornigeræ animantes proprias corporis quasdam alias partes, & cum nullis alijs communes, vt est talus, & seuum: quasdam cum alijs quidem communes, cæterùm situ differentes, vt vterus, mammæ, lien. De talo hæc legimus apud Aristotelem. Talum

Platycerota

Strepsicerot.

2. de generat. cap. 4.

3. Hist. 9. & lib. de colorib.

De colore cornuum obseruatio.

De soliditate cornuum obseruatio.

3. de par. 2.

3. de par. 2.

2. Hist. 1.

3. de animal tract. 2. c. 1.

Cornuum materia.

1. de vsu par. 12.

2. de gener. cap. 4.

4. Meteor. 9.

Partes cornigeris siue ruminantibus propria.

2.Hiſt.t. lum etiam aſinus ille Indicus(vnico cornu in medio frontis armatus)ſolus in ſolipedum genere poſ-
Talus. ſidet. Sus ambiguus eſt (aliàs ſolipes,aliàs biſulcus) quò fit vt etiam talo careat, probiote. Permul-
,, ta ex biſulcorum numero talum habent. At verò multifidum nullum adhuc talum huiuſmodi ha-
,, bere cognitum eſt,vt ne hominem quidem habere certum eſt. Sed lynci ſemitalo ſimile quiddam:
,, leoni autem tortuoſum in anfractum eſt, quale effingunt. Omnia verò quibus datus eſt talus,cru-
,, ribus eum poſterioribus continent, ita vt erectus in ſuffragine parte ſui prona foras; ſupina intror-
,, ſum ſpectet, & quæ ventres vocantur,intus aduerſæ ſibi poſitæ ſint,& iubam habeant, & cornua bi-
4.de par.10. na, orbem in inflexu mutuo colligentia gerant,vt bonaſus. Et alicubi rurſus: Pedes quadrupedum
,, inter ſe differunt, alijs enim ſolidi, alijs bifidi,alijs multifidi.Solidi ſunt eorum,quibus pro corpo-
,, ris magnitudine copiaque terrenæ portionis pro cornu, aut dente,materia ad vnguis naturam ſe-
,, ceſſerit. Sed enim ex ea copia pro pluribus vnus vnguis, ſcilicet vngula coaleſcit. Talo etiam ob
,, eam rem carent (quod magna ex parte dixerim) atque etiam quod ſi talus adeſſet,crura poſteriora
,, difficiliùs flecterentur. Celerius enim,& aperiuntur, & clauduntur, quæ ſingulis angulis conſtant,
,, quàm quæ pluribus. Talus autem,vt qui clauus eſt,tanquam alienus artus duobus hiſce inſeritur,
,, pondus quidem afferens,ſed gradum efficiens tutiorem. Hinc enim & ea quæ talum habent,non in
,, prioribus,ſed poſterioribus tantum cruribus continent, quoniam leuiora flexibilioraq; eſſe debent,
,, quæ præcedant; firmiora autem contentioraque eſſe poſteriora congruit.Ad repugnandum etiam
,, inferendumque ictum vehementiorem commodius ita conſtant. Genus autem hoc animalium
,, cruribus ita vti poſterioribus ſolet. Biſulca talum habere certum eſt: ijs enim poſteriora ſunt ple-
,, niora. Et quoniam talum habeant, ſolipeda eſſe non poſſunt, quaſi os quod pedi deeſt,maneat in
,, ſuffragine. Digitatis talus non eſt. Nam ſi eſſet,digitata non eſſent,ſed tantum latitudinis finde-
,, retur, quantum talus occuparet. Quamobrem quæ talum habent, magna ex parte biſulca ſunt.
Seuum. Cur modò biſulca cornigera non adipem, ſed ſeuum habeant, & quomodò iſtæ pinguedines inui-
2.de par.5. cem differant,clariſſimè nos docuit alicubi idem Philoſophus: Seuum(inquit)& adeps (πιμελὴ καὶ
,, στέαρ) inter ſe differunt ſanguinis ratione. Eſt enim eorum vtrumq; ſanguis concoctus per bonita-
,, tem enutriendi, conſtitq; ex eo quod in pulpam quidem animalis non abſumitur, ſed concoctio-
,, nis alimentiq; bonitate præditum eſt.Indicat id pinguedo eorum, cum pingue inter humida com-
,, mune ignis & aeris ſit: quamobrem nullum ex ijs quæ ſanguine carent,vel adipem habet, vel ſeuũ,
,, quandoquidem ſanguis deeſt. Quorum autem ſanguis corpulentior eſt;hæc ſeuum potius habent:
,, ſeuum enim terrenum eſt. Vnde fit, vt modo fibroſi ſanguinis cogatur,tam ipſum quàm eiuſmodi
,, ius,cũ parũ aquæ,multum terræ contineat.Quamobrẽ quę non vtrimq; dentata,ſed cornigera ſunt,
,, hæc ſeuũ habent.Naturam eorum refertã eſſe huiuſmodi elemento patet,eò quòd cornua gerunt,
,, taloſq; obtinent,quæ quidem omnia natura ſunt arida,& terrena. At verò genus vtrimq; dentatũ,
,, & cornuũ expers, & multifidum, vice ſeui adipem habet,quæ non cogitur, nec ſiccitate aliqua fran
,, gitur,quoniam eius natura minus terrena eſt.Hactenus Philoſophus, ſed & inſequẽte capite ſeuum
Medulla. ab adipe differre ait,& ſimiliter oſſiũ medullas in cornigeris ſeui ſpeciem gerere,in vtrinq; dentatis,
3.de par.12. & multifidis referre pinguedinẽ ob allatã modò rationẽ. Lienem cornigera eodem teſtante habent
Lien. rotundũ,vt capra,ouis & reliqua omnia:niſi aliqua pro ſua magnitudine auctiorem in longitudinẽ
habeãt, vt boues: At multifidis prolixus omnibus eſt, vt homini, cani: Solipedibus autem medium
4.de par.14. tenet, & promiſcuus eſt.Partẽ enim alterã habet latã, alterã anguſtã,vt equo,mulo,aſino.Inteſtina,
Inteſtina. vt alicubi ait,omnia quàm in alijs ſunt ampliora, pabuli ratione,vt cõficiãt quod cibi ingerũt incon
Vulua. fectũ.De vulua verò ſic ſcribit poſt explicationem eius ſitus.Ad hæc diſcrimen vuluarum eſt, quòd
cornigera,& vna parte dentata,acetabula habent vuluæ,dũ partũ gerũt,atq; parte etiam vtraq; den
tata animalis fæcunda,pedibus prędita,vuluã lęuẽ omnia habent,& partus ipſi vuluæ,non acetabu-
4.de par.10. lis adhæret. Poſtremò mammas non eo quo cætera loco habent, vt & ipſe annotauit his verbis.
Mammæ. Quibus ſolida vngula aut cornua, & partus numero pauciori, hæc mammas inter femora habent,
,, eaſque binas, quæ autem numeroſo partu, & pede multifido ſunt, hæc aut plures per ventrem du-
,, plici ordine, vtroque de latere gerunt,vt ſues, vt canes,aut binas tantum medio ventre,vt Leo, cu-
,, ius rei cauſa eſt, non quia parciſsimè generat,(nam plures quam duos interdum edit)ſed quod mi-
,, nus lacte abundat. Cibum enim, quem rarò aſſumit, quoniam carniuorus eſt, in corpus abſumit.
,, Elephas duas tantum habet, eaſque ſub armis. Quæ autem non multifida, ſed deprola ſunt, aut
,, cornuta, hæc inter fœmora mammas habent, vt equa, aſina, camelus. Hæc enim ſingulos pa-
,, riunt,& pes equo,& aſino ſolidus,camelo biſulcus:ceruа etiam,capra,vacca,& reliqua generis eiuſ-
,, dem mammas parte eadem gerunt. Cuius rei cauſa eſt,quod hæc ſurſum verſus capiant ſui corpo-
,, ris incrementa. Itaque vbi confluuium, & copia excrementi ſanguinis, qui locus ſanè infra eſt, &
,, circa effluentis materiæ oſtia, ibi mammæ à natura poſitæ ſunt. Qua enim parte motus agitur ali-
,, menti,inde etiam capi alimentum poteſt, &c. De ſitu mammarum in digitatis ſuo loco dicetur.

VLYSSIS ALDROVANDI PHILOSOPHI ET PATRITII BONONIEN.

DE QVADRVPEDIBVS BISVLCIS LIBRI PRIMI CAPVT PRIMVM,

QVOD EST DE BOVE.

ORDINIS RATIO.

MAXIMA profectò, ac plurima sunt emolumenta, quæ ex bisulcorum animantium genere, de quo toto hoc àgetur volumine, percipimus: nec erubesco profiteri, ex his solis diuites æquè ac pauperes, honestè lautèq; viuere posse. Præterquam enim quòd omnia, quæ ad sustinendam vitam hominis sunt necessaria, subministrant, carnem videlicet ad cibum, lac ad potum, lanam & corium ad corporis tegumentum, nostros insuper labores cùm in excolendis agris, tum in quolibet ferendo trahendòque onere, si quæ alia adiuuant. Rangiferos nuncupatos in quibusdam Septentrionalibus plagis alunt ad vehicula, currus, traheas, equitandique vsum: adhæc mulgentur, & omne genus lactarij ex ipsorum lacte conficitur. Bubalus vulgò nuncupatus, etsi ad plaustra, & aratra minus sit idoneus; in trahendis tamen per terram magnis ponderibus, in aliquot Italiæ locis vsurpatur, maximam quoque adferens commoditatem, suisque lactarijs plurimos saturans. Camelus dossuarium præcipuè iumentum, incredibili onustus pondere immensa emetitur terrarum spatia. Sed ne longiùs abeamus, (camelus enim in Oriente potissimùm, rangifer nisi in vltimis ferè Septentrionis regionibus datur, & bubalus etiam non in omni Italia notus est,) notissima vbique terrarum pecora nobis hæc cuncta præbent; Ouillum pecus, vt Columellæ verbis vtar, præcipuè nos contra frigoris violentiam protegit, corporibusque nostris liberaliora præbet velamina, tum etiam casei lactisque abundantia non solùm agrestes saturat, sed etiam elegantium mensas iucundis, & numerosis dapibus exornat: quibusdam verò nationibus frumenti expertibus victum commodat; ex quo Nomadum Getarumque plurimi γαλακτοπόται dicuntur. Hædum quia tenerrima eius caro, pinguis & palato nostro est gratissima, ab edendo dictum Isidorus credidit: hic item pelles dat agninis neutiquam viliores, quibus similiter vestes hodieque fulciuntur honestiores. Dant & ceruus & bubalus corium aduersus omnes penè aeris iniurias commodissimas. Suem verò Græci teste Varrone à natura donatam dicebant ad epulandum: itaque ipsi animanti animam datam pro sale, qui seruaret carnem. De bouis corij multiplici vsu suo loco plura dicentur, nūc autem hoc tantùm dixisse iuuerit, ocreas inde, & calceos fieri, quibus tibias pedesque contra aquam niuemque armamus. Carnis bonitate nulli posthabendus

Vtilitas bisulcorum. *Rangifer.* *Bubalus.* *Camelus.* *Ouis.* *Lib. 7. cap. 2.* *Hædus.* *Ceruus.* *Sus.* *Bos.*

Vitulus. eſt, maxime in infantia, quocunque etiam modo paratus. vitulum enim legimus, priuatim opportunis olim in locis fuiſſe ſaginatum, vt ad epulas parandas, celebrandaque conuiuia, ſuauires redderentur eius carnes. cuiuſmodi cupedias incantatrix illa fœmina Sauli regi parauit, & paterfamilias perdito filio apponi iuſsit. Sed & adultos boues apud priſcos in tanto honore fuiſſe conſtat, vt regibus etiam apponerentur, vt Menelai exemplo indicat Homerus Telemacho eam apponentis in cœna: Inquit enim: *Odyſ. δ.*

> Ὥς φάτο, καί σφιν νῶτα βοὸς παρὰ πίονα θῆκεν
> Ὄπτ' ἐν χερσὶν ἑλὼν τάρ' ἁ οἱ γέρα παρθέσαν αὐτῷ,
> Οἱ δ' ὀνείαθ' ἑτοῖμα προκείμενα χεῖρας ἴαλλον.
> *Sic dixit: & ipſis dorſa bouis pinguia appoſuit*
> *Aſſa, in manibus accipiens, quam portionem poſuerant*
> *Hi in cibos paratos manus immiſerunt.*

Lib. 7. Ananius verò vetuſsimus iamborum ſcriptor apud Athenæum, cùm indicaſſet, quibus anni temporibus quidam ex celebrioribus piſcibus palato ſunt gratiores, ſubdit: βοῦς δὲ πιανθεὶς, δοκέομεν καὶ μεσέων νυκτῶν ἡδὺς κ' ἡμέρης, ideſt, *Bos verò ſaginatus, & medijs noctibus, vt videtur, & interdiu cibus eſt gratus.* Sed & nomen ipſum à nutriendo factũ aiunt: βῶ quippe eſt alo: cæterùm non ſola id præſtat carne, verum etiam ſuo labore. Eum enim ad plauſtra & aratra præcipuè natum eſſe apparet, cùm ob eximium corporis robur, tùm quod ceruicem ei priuatim iugo ferendo aptam natura dedit, vt Cicero teſtatum reliquit, vbi diuinam prouidentiam in cæteris quoque animantibus examinat: *Quid de bobus, inquit, loquar? quorum ipſa terga declarant, non eſſe ſe ad onus recipiendum figurata: ceruices autem natas ad iugum, tum vires humerorum, & latitudines ad aratra extrahenda.* Hinc illa bouis inter cætera biſulca prærogatiua; quod in agricultura laborum noſtrorum factus ſit ſocius, frumenta quotannis copioſè admodum ſuppeditans, ideoque apud Athenienſes Cereris ac Triptolemi miniſter habitus. *Lib. 2. de nat. deorum.*

Ouis. *In problem.* Ouem verò etiam magni factam ab antiquis, & in magno quoque fuiſſe honore ex eo innoteſcit, quoniam nummis vtebantur, qui vt Plutarchus teſtatur, ouis ac bouis effigie erant ſignati, & cùm in omni pecore omnem ſuam haberent ſubſtantiam, duo iſthæc potiſsimum animantia coluiſſe, & in his alendis fuiſſe intentos, præcipuaſque habuiſſe facultates clarum eſt: nam & patrimonium ob hoc peculium vocabatur, vt Columella teſtatur his verbis: *In ruſticatione, vel antiquiſſima eſt ratio paſcendi, eademque quaſtuoſiſſima, propter quod nomina quoque, & pecunia, & peculij tracta videntur à pecore, quoniam id ſolum veteres poſſiderunt, & adhuc apud quaſdam gentes vnum hoc vſurpatur diuitiarum genus.* Idem teſtatur Plinius: *Pecunia* (inquit) *ipſa à pecore appellabatur, & nunc in tabulis cenſorijs paſcua dicuntur omnia, ex quibus populus reditus habet, quod in hoc ſolum vectigal fuerat.* Græci etiam, vt Ioſephus Scaliger meminit in Varronem, πρόβατα, ſic oues etiam vocant, à prouentu dixerunt, & πρόβασις Homero prouentus eſt, quòd eorum copia, inquit, in pecu: & videas apud Homerum πολύμηλος, & πολύαρνος, ideſt multas poſſidentes oues, & agnos non ſemel pro opulentis diuitibuſque poni, idem & Agamemnonem, quem aliàs cæteris regibus, qui ipſum ad expugnandam Troiam comitati ſunt, imperantem facit, creberrimè ποιμένα λαῶν, ideſt paſtorem populorum appellat, quod Heſychius alijque interpretantur βασιλέα τῶν ὄχλων, ideſt, turbæ ſiue multitudinis populorum regem. *Peculiũ vnde dictum. In præfat. lib. 6. Pecunia. Lib. 18. c. 3. Paſcuum quid.*

Ex boue nè an ex oue maior vtilitas. Si modò & dignitatem vtriuſque pecoris, & quas ſuppeditant vtilitates ponderemus, ouem bos indubitatè vincet. Theologi quinque bouis, quatuor ouis commoda enumerant: Bos, inquiunt, immolatur, arat, paſcit carne, lac dat, & corium diuerſis vſibus ſubminiſtrat: Ouis verò immolatur, editur, lac & lanam tribuit: vnde eſt quod in Exodo ſcribitur: *Si quis furatus fuerit bouem, aut ouem occiderit, aut vendiderit, quinque boues pro vno boue reſtituet, & quatuor oues pro vna oue.* *Cap. 22.*

Victima optima. Quamuis autem vterque immoletur, ex bobus tamen, vt Plinij verbis vtar, victimæ habebantur optimæ, & lautiſsima erat deorum placatio: boues item maiores vocabant hoſtias, oues verò minores: illoſque dijs maioribus, has minoribus ſacrificabant: ſed & illos mactabant, qui triumphantes Vrbem intrabant, has qui ouantes tantùm. Et quamuis in omni pecore veterum poſitæ eſſent diuitiæ, hæ tamen boum præcipuè typo indicabantur, idque in ſacris literis: ſiquidem apud Matthæum, vbi dicitur: *Tauri mei & altilia occiſa ſunt*, D. Hieronymus regias opes per metaphoram indicari teſtatur. Et veteri Scythico adagio, Octapodes dicebantur, qui duos poſsidebant boues, de ijs qui ruſticanis opibus abundabant. E contrario alicubi ex Septuaginta interpretum verſione ex penuria boum, annonæ indicatur caritas. *Ficus non adferet fructus, & non erunt germina in vineis, mentietur opus oliuæ, & campi non facient eſcas, defecerunt eo, quod comederent oues, & non ſunt boues in præſepibus.* Qui locus explicatur decimoquarto prouerbiorum, vbi dicitur: *Vbi non ſunt boues, præſepe vacuum eſt; vbi autem apparent plurimæ ſegetes, ibi manifeſta eſt fortitudo bouis.* Addo ego: vbi plena ſunt præſepia, ibidem frumento plena ſunt horrea. Quamobrem & nos in hoc de biſulcis opere, primas boui partes aſsignabi- *Cap. 22.*

A gnabimus, Cadmi in primis imitatione, qui similiter, cùm bos Phœnicum lingua aleph vocaretur, hanc literam inter alias primo loco honoratus est, quia & boui eundem tribuendum putabat, non secundum aut tertium, vt fecit Hesiodus, qui in eo opere, quod inscribitur opera & dies, in optima domus siue familiæ constitutione ab ipsa vxore bouem aratorem necessarium esse dixit:

Cadmus.

Plutarch. 9. sympos.

Οἶκον μὲν πρώτιστα, γυναῖκά τε, βοῦν τ' ἀροτῆρα.

In primis domus & mulier, bosque adsit arator,

Quem locum Poetæ citans Aristoteles: *nam bos*, inquit, *pauperibus pro seruo est*. Eleganter pariter ac apposite Columella prouentus, qui ex agricultura habentur, hominumque boumque labores dixit hoc versu:

Polit. 1.

Iaculatur Iupiter imbres

Grandine dilapidans hominumque boumque labores.

Quia verò longè maior est, vtiliorque boum quàm hominum labor, Virgilius nulla facta hominis mentione, bouem priuatim celebrans sic canit:

Georg. 1.

Et pluuia ingenti sata læta boumque labores

B *Diluit*. Et rursus:

Georg. 2.

Agricola incuruo terram dimouit aratro,

Hinc anni labor, hinc patriam paruosque nepotes

Sustinet, hinc armenta boum, meritosq; iuuencos.

Recta autem ratione meritos iuuencos ait, sicuti namque communis labor est, ita etiam communis debet esse laboris fructus. Super qua re Vegetij audiamus sententiam: *Cuncta leguminaque siue frumenta (inquit) bobus meritò aratrisque debentur. Vinearum ipsarum vsus periret, nisi eorum adminiculis carpenta sudarent: quid de diuersorum onerum comparatione referamus, dum inter mobilia, & quicquid grauius est, absque vehiculis penè reddatur immobile? Reliqua omnia animalia, ipsæque cohortales aues, ex eorum capiunt labore substantiam: Vnde enim equis hordeum, vnde cibum canibus, vnde porcis pabulum dominorum solertia subministraret, ni parentur boum labore frumenta? Et ne longum faciam, bobus debet alimenta, quicquid ali potest. Apud alios genus mularum, apud alios camelorum, apud paucos elephantorum, licet exiguus vsus est, nulla potest ratio esse sine bobus.* Accedit quod ipse etiam deus immortalis, vt ait Aeschyli Prometheus, referente Plutarcho, munera hominibus rependens, ea dat, quæ nostris subire laboribus apta sunt, fœtus nimirum equorum, asinorumque & boum genus: quamobrem quoque in prisca illa ætate præcipuum fuisse diuitiarum studium Pausanias author est, luculenta habere, equorum, & boum pecuaria: idemq; elicitur ex Homero, apud quem Achilles apud Agamemnonem sese purgans, cur a bello abstineret, negat se læsum, aut vlla iniuria à Troianis affectum.

Bobus quæ debeantur. In prologo lib. 2. Veterin.

Lib. de solert. animal.

C

In Messanicis.

Οὐ γάρ πώποτ' ἐμὰς βοῦς ἤλασαν, οὐδὲ μὲν ἵππους.

Non enim equos vnquam mihi subduxere bouesque.

Equos autem sub curru, ad aratrum prodesse bouem vetus Pindari dictum, vtrumque nimirum hoc pecus præ cæteris homini commodare indicantis: sed rectius fortassis equum dixisset, ferendo homini vtilem, vt bouem aratro conducere dicebat, illum que belli tempore, hunc pace vtiliorem quo nimirum sensu Theseum referunt iam belli pertæsum bouis imagine nummum cudisse, vt & ciuium suorum animos a bello amoueret, & ad agriculturæ studium inflammaret: Arationem autem pacis symbolum in primis facit Horatius 4. Car. Ode 5.

Vt equus & bos necessarij.

Querit patria Cæsarem

D *Tutus bos etenim rura perambulat.*

Nutrit rura Ceres &c.

Clarissime Ouidius 1. Fast.

Bella diu tenuere viros, erat aptior ensis

Vomere, cedebat taurus aratore suo.

Atque inde etiam, vt mea fert opinio, veterum Germanorum illud memorabile dimanauit institutum, vt equum frænatum, & scutum cum framea, bouesque iunctos vxori ducendæ dotis nomine mitterent: vt vxor (inquit Tacitus) venire se laborum, periculorumque sociam his incipientis matrimonij auspicijs admoneretur, idem in pace, idem in prælijs se passuram ausuramque: laborem enim iuncti boues, bellum paratus equus, & data arma significabant. Est autem boum labor duplicem præcipue ob causam celebratus, cùm quia vnanimis, ac æqualis, tùm quia grandis ac continuus. De æqualitate vnanimitateque venustissimam apud Homerum lego similitudinem:

Germanorum mos in sponsalitijs.

Iliad. N.

Αἴας δ' οὐκέτι πάμπαν Ὀϊλῆος ταχὺς υἱὸς

Ἵστατ' ἀπ' Αἴαντος Τελαμωνίου, οὐδ' ἠβαιόν

Αλλ' ὡς ἐν νειῷ βόε οἴνοπε πηκτὸν ἄροτρον:
Ἶσον θυμὸν ἔχοντε τιταίνετον, ἀμφὶ, δ' ἄρα σφιν
Πρυμνοῖσιν κεράεσσι πολὺς ἀνακηκίει ἱδρώς,
Τὼ μέν τε ζυγὸν οἶον ἐΰξοον ἀμφὶς ἐέργει,
Ἱεμένω κατὰ ὦλκα, τέμει δέ τε τέλσον ἀρούρης
Ὡς τὼ παρβεβαῶτε μάλ' ἕστασαν ἀλλήλοιιν.

Aiaces ambo, vt bobus ſimiles.

Aiax autem non procul omnino Oiles velox filius
Stabat ab Aiace Telamonio, ne paulum quidem,
Sed ſicut in nouale boues nigri compactum aratrum
Aequalem animum habentes trahunt; circa autem ipſorum
Ima cornua multus erumpit ſudor,
Hos quidem iugum ſolum bene politum vtrimque diſtendit
Vadentes per ſulcum, inciditur autem fundus arui.
Sic hi congreſſi, valdè ſtabant inter ſe.

Boum labor laudatur.

Quàm indefeſſus autem & continus ſit idem labor, grauiſſimi quoque indicant authores Heſiodus, & Virgilius, vterque agriculturæ conſultiſſimus; nam vt ille canit, oriente inchoat aurora, & vt ille oſtendit, ad veſpertinum vſque crepuſculum perdurat, quod videlicet tempus, ex reditu boum ab opere ſuo ſignificat, inquiens:

Aſpice, aratra iugo referunt ſuſpenſa iuuenci,
Et ſol decedens creſcentes duplicat vmbras.

Parum autem hoc eſſet, niſi ab ipſo veris initio laborem occiperent, & ad hyemem vſque perferrent, quo tempore tanquam emeritos milites coronis & laborum ſuorum fructibus dignos eſſe Ouidius innuit: dum canit:

State coronati plenum ad præſepe iuuenci:
Cum tepido veſtrum vere redibit onus.
Ruſticus emeritum palo ſuſpendit aratrum;
Omne reformidat frigore vulnus humus.

Optima cultura.

Iungitur & equus multis in locis aratro, arant item muli, eorumque cultura ab Homero præcipue celebratur; inuenias tamen optimam culturam, ex qua feliciſſima meſſis expectatur, à ſolo boue βόαρον ab antiquis nuncupatam: eamque tanti fecit antiquitas, vt eum qui primò boues iunxit ad aratrum, non vulgari qualis hominibus debetur, honore dignum cenſeret, ſed diuino cultu proſequeretur, & inter deos immortales referret, vt meminit D. Auguſtinus: *Boues*, inquit, *primò iungens ad aratrum, inter deos eſt tranſlatus*: traditque Euſebius de Aegyptiorum loquens Theologia, nonnullos vſus vtilitatiſque cauſâ multa ex animalibus in deorum numero apud Aegyptios ſuſcepta contendere: bouem enim ipſam tam partu ſuo quàm arandi opera conducere: eſtque bos eiſdem, vt legitur apud Clementem Alexandrinum, terræ, agriculturæque & alimenti ſymbolum. Et Georgius Cedrenus tradit Cecropem Athenienſium regem, vrbiſque eorum conditorem primum bouem admiratum eſſe, & Iouem cognominaſſe. Decanini quoque noui orbis populi hodieque referente Ioanne Hugonis in ſua in illas regiones nauigatione, bouem ſanctitatis opinione inter domeſtica alia humaniſſimè tractant: teſtaturq; Ludouicus Romanus Calecutenſes vtilia ad vitam humanam animantia, neutiquam necare, vt ſunt, inquit, boues & oues, tamq; tenero amore ea proſequi, vt cum prætereunt, manibus leniter demulceant, ac deoſculentur: quod ſi vero quis ea, vel de induſtria, vel caſu læſerit, cum pœnas luere, non aliter, quàm ſi furtum ac latrocinium commiſiſſet. Quod vitæ inſtitutum & ſi partim ridiculum, partim atrox videatur, tamen imitanda aliqua honeſtatis ſpecie nititur; nolunt enim, vt ex hoc videtur, ijs à quibus beneficium acceperunt, ingrati aut iniurij videri. Athænis verò longo tempore ſeruatum fuiſſe Cœlius annotauit, ne bouem, cuius opera, vel aratro, vel curru vtebantur, omnino immolarent, ὅτι καὶ οὗτος εἴη ἂν γεωργὸς καὶ τῶν ἐν ἀνθρώποις καμάτων κοινώνος, ideſt, quoniam & hic colonus ſit, ac laborum quoque noſtrorum particeps: vnde regnante ibi Erechtheo, cùm ſacro quodam bouem mactari neceſſe eſſet, vt ſacrum ritè perageretur, neque legi fraus fieret, inſtitutum fuiſſe traditur, vt popa, quem ibi βουφόνον appellant, ſimul ac bouem percuſſiſſet, relicta ad aram ſecuri, arrepta ſtatim fuga, ſolum verteret, & ex Attica prorſus fugeret, quod facinus ne impunitum relinqueretur, decretum fuit, ſecurim ipſam in iuditio ream conſtituere, exq; eo illam iudicandi quotannis conſuetudinem inoleuiſſe ferunt. Aelianus author eſt, eius diei, in quo iſthæc patrabantur, feſtum vacari ſolere dypolia, & buphonia: & Alexander ab Alexandro ex Plutarcho nempe, Solonem eius legis authorem fuiſſe aſſerit. Sed & Pythagoræ fuit inſtitutum, ne quis, vel ſibi, vel dijs iſtiuſmodi operoſa vtiliaque homini animalia interimeret, ſed ſues potius, & capras, illas nimirum quia agris infeſtæ

Lib. 2. de præpar. Euang. cap. 1.
Boues vbi honorati.
Lib. 5. Stromat.
Cap. 28.
Gratitudo laudata.
Lib. 19. c. 27. lect. antiq.
Bouem vbi occidere non liceret.
Lib. 3. Var. hiſt.
Lib. 3. c. 12.
In Solone.

A infestæ sunt, has quia vites depopulantur: de quo præcepto ita scribit Ouidius:

Et prima putatur
Hostia sus meruisse mori, quia semina pando
Eruerit rostro, spemque interceperit anni.
Vite caper morsa Bacchi mactatus ad aras
Dicitur vltoris: nocuit sua culpa duobus.
Quid meruistis oues, placidum pecus, inque tuendos
Natum homines, pleno quæ fertis in vbere nectar?
Mollia quæ nobis vestras velamina lanas
Præbetis, vitaq; magis quàm morte iuuatis?
Quid meruere boues, animal sine fraude doloque,
Innocuum, simplex, natum tolerare labores?
Immemor est demum, nec frugum munere dignus,
Qui potuit curui dempto modò pondere aratri
B *Ruricolam mactare suum, qui trita labore*
Illa, quibus toties durum renouauerat aruum,
Tot dederat messes, percussit colla securi.
Nec satis est, quod tale nefas committitur: ipsos
Inscripsere deos sceleri, numenque supernum
Cæde laboriferi credunt gaudere iuuenci,
Victima labe carens, &c.

Et paucis interpositis.

Vnde fames homini vetitorum tanta ciborum est?
Audetis vesci genus ô mortale? quod oro
Ne facite, & monitis animos aduertite nostris,
Cumque boum dabitis cæsorum membra palato,
Mandere vos vestros scite, & sentite colonos.

Et mox rursus:

C *Quàm malè consuescit, quàm se parat ille cruori*
Impius humano, vituli qui guttura cultro
Rumpit, & immotas præbet mugitibus aures?
Aut qui vagitus similes puerilibus hædum
Edentem iugulare potest, aut alite vesci
Cui dedit ipse cibos? quantum est quod desit in istis
Ad plenum facinus? quo transitus inde paratur?
Bos aret, aut mortem senioribus imputet annis,
Horriferum contra Boream ouis arma ministret,
Vbera dent saturæ manibus pressanda capellæ.

Et alio opere rursus. *Lib. 4. Fast.*

A boue succincti cultros remouete ministri,
Bos aret, ignauam sacrificate suem.
Apta iugo ceruix, non est ferienda securi,
D *Viuat, & in dura sæpe laboret humo.*

Metamorp. 15. (margin note to the first quotation)

Habemus item inter Catonis præcepta:

Thure deum placa, vitulum sine crescat aratro.

Istiusmodi Pythagoræ fortassis præceptum Phryges secuti fuerint, quos videlicet Aelianus testatur, morte mulctasse, qui bouem occidisset aratorem: & ne longius habeamus, apud Romanos in tanta veneratione fuere boues, vt præterquàm quòd ob interemptos nonnulli in exilium missi sunt, tametiam capitale apud eos fuisse ex Varrone, Plinio, Columella alijsque constat, bouem occidisse, quàm ciuem. Ad cuius legis seueritatem pertinet, quod his verbis scribit Valerius Maximus. *Nõ supprimenda illius quoq; damnatio, qui puerulí sui amore corruptus, rogatus ab eo ruri, vt omasum in cœnã fieri iuberet, cum bubulæ carnis in propinquo emendæ nulla facultas esset, domi boue occiso, desideriũ eius impleuit, eoq; nomine publica quæstione afflictus est, innocens, nisi tã prisco sæculo natus fuisset.* Quam legem hodieq; in Cambaię regno durare in eorũ narrationibus inuenio, qui de suis nauigationibus scriptitarunt. Illud verò etiã memoratu non indignũ est, quod D. Hieronymus tanquã vbiq; imitandum narrat, Valentem nimirum Imperatorem, lege per Orientem cauisse, ne quis vitulorũ carnibus vesceretur, *vtilitati agriculturæ,* inquit, *prouidentẽ, & pessimã Iudaizantis*

Phrygum mos. *Lib. 12. de animal. c. 34.* *Lib. 8. cap. 1.* *Valentis lex de non occidendis vitulis.*

vulgi emendantem consuetudinem pro altilibus, & lactentibus vitulos absumentes. Sed & Constantinus lege executores, Cod. Quæ res pig. obl. poss. ob ciuilia debita boues aratorios pignori capi vetuit, vt Cuiatius annotauit cap. 20. lib. 4. obseruat. ne culturæ abstraherentur. Cum autem bella adhuc ignorarent homines, aureo nempe illo maiorum sæculo, ab esu istius animantis omnino abstinebatur, & vt M. Tullius ait, vis eis nulla vnquam afferebatur, &

Lib. 2. denat. deor.

Ferrea tum verò proles exorta repente est
Ausaque funestum prima est fabricarier ensem,
Et gustare manu victum domitumque iuuencum.

Tanta putabatur, inquit ille, *vtilitas percipi ex bobus, vt eorum visceribus vesci scelus haberetur.* Similiter etiam Virgilius canit:

Georg. 2.

Ante etiam sceptrum Dictæi regis, & antè
Impia quàm cæsis gens est epulata iuuencis,
Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat.

In cuius versus explicatione Seruius quoque ait, maiores boues comesse nefas putasse. Itaque Plutarchus in carnis edaces inuectus, quòd iam ad operarios vsque boues peruentum sit, lamentatur, animalia, videlicet, quibus ob laborum suorum emolumenta omnino erat parcendum: quæque Britanni olim æquè ac hominum capita censebant, & quorum esus apud Scythas non nisi vindictæ causa erat in vsu. Si quis enim apud eos, vt tradit Lucianus, læsus erat, nec suppetebat vlciscendi facultas, immolato boue carnes minutim sectas coquebat, ipse in tergore humi strato sedebat, manibus in tergum reductis, id quod maximum supplicandi apud illos genus habebatur. Accedebat quicunque vellet opitulari, & carnium portione gustata, dextroque pede tergori imposito, pollicebatur pro viribus se auxilio futurum, atque hoc fœdus ibi sanctissimum habebatur. Similiter, & Molossi, vt Suidas tradit, nunquam nisi fœdera inituri boues necabant, tunc autem in multa eos minuta dissecabant frusta. Cæterùm cum postmodum omne genus pecudis in cibum hominum cessit, mirum est quàm enumerabiles greges ali cœperint, id quod Nestor in primis apud Homerum indicat, prædam, quam Elidensibus Itymoneo interempto se eripuisse gloriatur, enumerans: fuisse autem boum quinquaginta armenta, totidemq; ouium greges, suumq; & caprarum: adhæc equas centum, quibus sui ferè omnibus suberant pulli. Quorundam verò pecus tam numerosum fuit, vt numerus ferè in fabulas cesserit, sicuti quòd tradunt de Augeæ stabulo. Narrant enim teste Pausania boum in primis, & caprarum tam numerosa habuisse armenta, vt bona pars regionis propter fimum illorum, inutilis ac inculta iaceret. Israelitas quoque in pascendo pecore valde occupatos fuisse, vel inde innotescere potest, quòd Salamon in templi sui dedicatione viginti boum millia mactaret. sed & Romani ipsi hac in re non exiguum collocarunt studium, quod ostendit Plinius C. Cæcilij Claudij Isidori exemplo, eum enim scribit testamento edixisse, quamuis multa ciuili bello perdidisset, tamen relinquere iuga boum tria millia sexcentum, reliqui pecoris quingenta quinquaginta septem millia. Tametsi autem omne genus pecoris alerent, nihilominus in alendis bobus præcipuè erant intenti, & vt electiores possiderent, varias peragrabant regiones. Longè celeberrima olim erat in Pylo vrbe spelunca, in qua Nestoris, & ante eum Nelei stabulum fuisse dicitur boum Thessalicarum de grege Iphicli: atqui non Neleus tantum has Iphicli boues possidendi causa eò profectus est, sed & Euristheus Herculi imperauit, vt ex Hispania boues, quas ibi eximia specie esse intellexerat, ad se abigeret. Eiusdem quoque pecoris ex Erythea abacti mira fuisse incensum cupiditate Erycem in Sicilia constat ex eo, quòd cùm in luctæ certamen cum Hercule descendisset, hinc Herculis boues, illinc Erycis regnum præmia victori proposita fuerint. Cupiditatis tantæ causa fuit, quia ipsi arabant heroes, arationisque se æquè, ac belli peritos esse gloriabantur, vt Vlyssis Itacæ regis exemplo indicat Homerus:

In Toxaride

Humilitas à Scythis vt indicata.

Molossi quã do boues mactarent.

Pecus quando ali cœptũ.

Iliad. 11.

Augea stabulum.

Lib. 33. c. 15.

Pausanias in Messenicis.

Qui olim ararent.

Odyss. Σ.

Εὐρύμαχ' εἰ γὰρ νῶϊν ἔρις ἔργοις γένοιτο
Ὥρῃ ἐν εἰαρινῇ, ὅτε τ' ἤματα μάκρα πέλονται,
Ἐν ποίῃ, δρέπανον μὲν ἐγὼν εὐκάμπες ἔχοιμι,
Καὶ δὲ σὺ τοῖον ἔχοις, ἵνα πειρησαίμεθα ἔργου,
Νήστιες ἄρχι μάλα κνέφαος, ποίη δὲ παρείη,
Εἰ δ' αὖ καὶ βόες εἶεν ἐλαυνέμεν οἵπερ ἄριστοι
Αἴθωνες, μεγάλοι, ἄμφω κεκορηότε ποίης,
Ἥλικες, ἰσοφόροι, τῶν δὲ σθένος οὐκ ἀλαπαδνὸν.
Τετράγυον δ' εἴη, εἴκοι δ' ὑπὸ βῶλος ἀρότρῳ,
Τῶ κέ μ' ἴδοις εἰ ὦλκα διηνεκέα προταμοίμην.
Εἰ δ' αὖ γὰρ πόλεμον ποθὲν ὁρμήσειε Κρονίων
Σήμερον, αὐτὰρ ἐμοὶ σάκος εἴη, καὶ δύο δοῦρε

Καὶ κυνέη πάγχαλκος ἐπὶ κροτάφοις ἀραρυῖα
Τῷ κέ μ' ἴδοις πρώτοισιν ἐνὶ προμάχοισι μιγέντα.
Eurymache, si enim nobis contentio operis esset,
Tempore in verno, quando dies longi sunt
In herba falcem quidem ego bene flexam haberem,
Tu autem, & talem haberes, vt experiremur opus,
Ieiuno vsque ad tenebras, herba autem adesset.
Si autem rursus, & boues essent ad impellendum optimi
Pingues (αἴθωνες, malim nigri) magni, ambo saturati herba,
Aequales, æqualiter portantes, quorum robur non imbecillum.
Aratrum autem esset, obediat autem gleba aratro,
Tunc me videres si sulcum longum proscinderem,
Si autem rursus, & bellum alicubi moueret Saturnius,
Hodie, & mihi scutum esset, & dua lancea,
Et galea tota area in temporibus congruens,
Tunc me videres primis in pugnantibus mixtum.

Similiter apud Romanos, cùm maxime florebat respublica, illi etiam arabant, qui eius gubernaculis præerant. *Serentem*, inquit Plinius, *inuenerunt dati honores Serranum, vnde cognomen. Aranti quatuor sua iugera in Vaticano, quæ prata Quintia appellabantur, Cincinnato viator attulit dictaturam, & quidem, vt traditur, nudo, plenoque puluere etiamnum ore.* Idem author est apud eosdem Romanos probro notatos censorio, si qui male agros coluissent, & Cato etiam ait, cùm virum bonum colonum dixissent, amplissimè eum laudasse credebant: imo verò cùm octo dies continuos agris excolendis impenderent, vnum duntaxat, nimirum nonum rebus vrbanis, nundinisque destinabant, ne ab opere homines auocarent. Quidam etiam ex patritijs, quia optimè bobus vtebantur, & vt alios arandi peritia vincere se ostentarent, bubulcos se vocari gloriæ duxerunt: sed & ipsa respub. ludos quotannis boum causa celebrabat, quos, vt idem Plinius ait, bubetios ab his animalibus nuncupabant. Quousque autem boues talium virorum manibus tractabantur, tam vberes redditus terra reddebat, vt septem tantum iugera familiæ honestissimæ non solum sufficerent, sed ne plura possiderent, lege cautum esset, illum verò in primis beatum dicerent, *qui*, vt Horatij verbis vtar, *procul negotijs, vt prisca gens mortalium, paterna rura bobus exercebant suis.* Ad quam veterum Romanorum consuetudinem alludebat idem Poeta, vbi cuncta se scribit fausta ominari Mecenati ad bellum Actiacum cum Augusto contra Antonium, & Cleopatram proficiscenti, non eo tamen fine, vt inde ditior euadere speret, aut velit, id quod istiusmodi indicat hypalloge.

Lib. 18. c. 3. Romani, vt agricultura studiosi.

Ludi bubetij.

In Epodo Ode 5.

Libenter hoc & omne militabitur
Bellum in tuæ spem gratiæ,
Non vt iuuencis illigata pluribus
Aratra nitantur meis.
Pecusque Calabris ante sydus feruidum
Lucana mutet pascua.

Hoc est, non vt illigati tauri sub aratris nitantur, incumbantque proscindendæ terræ, seu vt habeam plura aratra, hoc est, vt euadam opulentior, & plures colendas desiderem villas, possesionesuè. Ex quibus satis clarè intelligi posse arbitror, boues Romæ permagni semper fuisse factos, id quod M. Varro prædicans, bubulum gregem cæteras pecudes honore superare debere ait, præsertim autem in Italia, quæ ab hoc nuncupationem traxisse videtur, quod olim Græci tauros *ἰταλοὺς* vocarent, & in ea Vrbe, cuius mænibus condendis mas, & fœmina aratro terminum signauerunt. Quomodo aut mœnia signarentur docet his verbis Festus Pompeius: *Primogenius sulcus dicebatur, quem in condenda noua Vrbe tauro, & vacca designationis causa imprimebant. Conditores enim Ciuitatis taurum in dextram, vaccam intrinsecus iungebant, & incincti ritu Gabino, idest, toga parte caput velati tenebant stiuam siue aratri manicam incuruam, vt glebæ omnes intrinsecus caderent, & ita sulco ducto loca murorum designabant, aratrum suspendentes circa loca portarum: Hoc eodem modo diffinitum Varro fuisse ait, qua nam esset muris porta; cum Roma est condita. Tradebantur autem istiusmodi vsus Etruscorum libris qui rituales nominati sunt, in quibus scriptum erat, quo ritu Vrbes conderentur, item aræ ædesque sacrarentur, curiæ, tribus & centuriæ distribuerentur.* Varro verò sic scribit: *Oppida condebant in Latio, Etrusco ritu iunctis bubus, tauro & vacca interiore aratro circumagebant sulcum. Hoc faciebant religionis causa die auspicato, vt fossa & muro essent præmunita: Terram vnde excalpserant, fossam vocabant, & introrsum factum murum: postea quod fiebat orbis, vrbs,*

Italia vnde dicta.

Mænia vt signarentur. Li. 4. de ling. Lat.

prin-

principium quod erat post murum, pomerium dictum, eiusque ambitu auspicia vrbana finiuntur. B

Fast. 4.

Hæc ille. De Romæ mœnibus sic meminit Ouidius.

> *Inde premens stiua designat mœnia sulco*
> *Alba iugum niueo cum boue vacca tulit.*

Coloniarum deductio, vt indicata.
Mulcta quales olim Romæ.

Atque hinc postmodum puro dimanauit, quod in nummis, tam Græcis, quam Latinis per boues, vel tauros coloniarum deductiones intelligebant. Iam verò cum pecuniariæ mulctæ certus apud eosdem modus esset præfinitus, quem transcendere minimè fas esset, quibus autem maxima indicebatur mulcta, tria ij millia, & viginti asses soluere cogebantur, quia plus triginta bobus, & duabus ouibus nemo taxari poterat, æstimatusque erat bos centussibus, ouis verò decussibus, hoc est, centum, vel decem assibus; centussibus autem teste Varrone, non est maius æris vocabulum: Super qua lege consulendus est Alexander ab Alexandro, ego interim Plinij super eadem verba recitabo: *Non omittenda*, inquit, *priscarum legum beneuolentia, cautum quippe est, ne bouem prius quàm ouem nominaret, qui indiceret mulctam*, & meritò quidem legum beneuolentiam earum vocat, quæ ne agriculturæ damno essent, ouibus potius quam bobus mulctari reos iuberent. Vt verò crescente serpenteque luxu boues vilioribus manibus tractari cœperunt; non ille etiam qui olim ex boum F laboribus prouentus capitur. Testatur id etiam Plinius, inquiens: *Quæ nam ergo tanta vbertatis causa? Ipsorum tunc manibus Imperatorum colebantur agri, vt fas est credere, gaudente terra vomere laureato, & triumphali aratore, siue illi eadem cura semina tractabant, qua bella, eademque diligentia arua disponebant, qua castra: siue honestis manibus omnia latiùs proueniunt, quoniam, & curiosius fiunt*; Et mox paucis, quæ suo loco recitauimus, interiectis, *Tales tum etiam viatores erant, quod nomen inditum est subinde, & ex agris Senatum ducesque accersentibus: at nunc eadem illa vincti pedes, damnatæ manus, inscripti vultus exercent, non tamen surda tellure, quæ parens appellatur, colique dicitur, & ipsa, honore his assumpto, vt non inuita ea, & indigne credatur id fieri. Sed nos miramur ergastulorum non eadem emolumenta esse, quæ fuerint Imperatorum.* Dantur nunc boues pro sponsalitio munere soceris apud rusticos; olim verò heroibus, vt ex Homero elicitur, qui Iphidamantem Antenoris filium centum boues dotis nomine socero persoluisse ait, sed testimonium adducam:

Terra cur minus vberes fructus reddat.

Boues pro dote.

> Πρῶθ' ἑκατὸν βοῦς δῶκεν, ἔπειτα δὲ χίλι' ὑπέστη
> Αἶγας ὁμοῦ καὶ ὄϊς, τά οἱ ἄσπετα ποιμαίνοντο. G
> *Primum centum boues dedit, deinde quoque mille promisit*
> *Capras simul & oues, quæ ei multa pascebantur.*

Lib. 4. cap. 8.

Apud Indos verò olim, vt annotauit Alexander ab Alexandro, iugo boum sponsas quoque, mercari permittebatur, ita tamen vt ex sua quiq; tribu vxorem ducerent: cæterùm ego apud Strabonem reperio, Indos multas accepisse vxores iugo boum emptas. Idem Alexander author est, in Deliacis certaminibus, qui egregiam pugnando nauassent operam in virtutis exhibitæ testimoniũ, bouem accepisse, & nos paulò antè Erycem, ac Herculem in luctæ certamen descendisse diximus, illumque regnum suum, hunc boues, quas ex Hispania ducebat, victoriæ præmia proposuisse. Sed & Achilles apud Homerum cursu certantibus bouem posuit, magnum & adiposum, naualisq; certaminis præmia statuit, lebetes, tripodes, equos, mulos, & boum fortia capita. Bouem item victori pollicetur Aeneas in pugillatu, auro & vittis velatum apud Virgilium.

Lib. 5. cap. 8.
Virtutis præmium.

Lib. 5. Aeneid.

> *Nunc si cui virtus, animusque in pectore præsens*
> *Adsit, & euinctis attollat brachia palmis:*
> *Sic ait, & geminum pugnæ proponit honorem,* H
> *Victori velatum auro vittisque iuuencum.*

Decius Mus bobus donatus.

P. Decius Mus tribunus militum, cum Romanum exercitum ab hostibus Sabinis circumuentum circuitione montis conseruasset, Consul Cornelius Cossus concione aduocata peregit Decij laudes; cumulatiore etiam testimonio recentioris consilij, cum alijs militaribus donis, auream illi coronam, centum boues, & in his album auratis cornibus donauit: singulis qui cum eo fuerant, militibus, duplex frumentum, binosque in præsentia boues, binasque tunicas. Milites eam consulis gratitudinem clamore approbantes, coronam gramineam decussæ obsidionis argumentũ Decio imposuerunt: ipse centum boues à consule datos militibus expeditionis illius socijs dono dedit. Ita quidem hanc historiam narrat Sabellicus; atquì Plinius, *Quidam*, inquit, *Imperatores, & sæpius donati, (coronis) sunt: velut P. Decius Mus, tribunus militum ab exercitu: altera ab his qui in præsidio obsessi fuerant, quanta esset eius honoris authoritas, confessus religione: siquidem donatus bouem album Marti immolauit, & centum fuluos qui ei virtutis causa dati fuerant simul ab obsessis.* Scipio similiter Lælio, post expugnatam vrbem ob egregiè nauatam operam triginta donauit boues, vt Silius Italicus canit.

Lib. 22. c. 5.

Lelius 30. bobus donatus.

Pha-

A

Phaleris hic pectora fulget,
Hic torque aurato circundat bellica colla,
Ille vitet celsus muralis honore coronæ,
Lælius ante omnes, cui dextera clara domusque
Ter deno boue.

Lego & in Plutarcho Agesilaum ab Ephoris fuisse mulctatum, quòd is vnicuilibet senum bouem præmium virtutis mitteret, eamque attulisse rationem facti, quòd publicos largiendo priuatim sibi conciliaret, suosque faceret. Inuenio & Lyricos poetas tauro donatos: Ad lyram sua cantabant carmina, statuebaturque eis chorus quinquaginta virorum, & tauro donabantur. Fuere denique tributi nomine non semel persoluti boues, vt ex historia constat. Dubrauius & Aeneas Syluius testantur Carolum Magnum Bohemis tributum indixisse, vt quotannis boues centum, & triginta penderent, & Bonfinius author est Henrici Tertij tempore Poloniæ ducatum imperio subiectum fuisse, quotannisque boues centum & viginti soluere coactos. Victo cæsoq; à Clotario Francorum rege, Bertholdo Saxonum Duce ad Visurgum fluuium, Saxones similiter, vt narrat Crantzius, Francis annuam tributum quingentorum boum pendere coacti sunt. E contrario Siculos in Transyluania tam pertinaces libertatis amatores fuisse idem Bonfinius tradit, vt mori potius quã tributa persoluere mallent, Vngariæque regibus nunquam stipendia soluere voluisse, neque vt id facerent, nulla vnquam vi cogi potuisse: nostra tamen tempestate, precibus tantum ac in regis gratiam, inquit adducti sunt, vt Matthiæ Coruino quibusdam temporibus domesticatim bouem soluant. Postremò boues furto subrepti, belli causa aliquando fuerunt, quemadmodum eleganter indicat Homerus depingens Achillis clypeum:

Lib. de frater. amore.

Lyrici tauro donati.

Boues pro tributo soluti.

B

Lib. 1. Saxon. cap. 32.

Boues belli causa.

Iliad.

Τοῖσι δ' ἔπειτ' ἀπάνευθε δύο σκόποι εἵατο λαῶν
Δέγμενοι ὁππότε μῆλα ἰδοίατο, καὶ ἕλικας βῦς.
Οἱ δὲ τάχα προγένοντο δύω δ' ἅμ' ἕποντο νομῆες,
Τερπόμενοι σύριγξι· δόλον δ' οὔτι προνόησαν.
Οἱ μὲν τα προϊδόντες ἐπέδραμον, ὦκα δ' ἔπειτα
Τάμνοντ' ἀμφὶ βοῶν ἀγέλας καὶ πώεα καλὰ
Ἀργεννῶν οἰῶν· κτεῖνον δ' ἐπὶ μηλοβοτῆρας
Οἱ δ' ὡς οὖν ἐπύθοντο πολὺν κέλαδον παρὰ βουσὶν
Ἱράων προπάροιθε καθήμενοι, αὐτίκ' ἐφ' ἵππων
Βάντες ἀερσιπόδων μετεκίαθον. idest

C

His autem deinde procul duo speculatores sedebant populorum,
Obseruantes quando oues viderent & curuè incedentes boues
Illi verò cito procedebant, duoque vnà sequebantur pastores,
Oblectantes sese fistulis: insidias enim neutiquam præsenserant,
Illi quidem hæc prouidentes incurrunt: moxque deinde
Cædebant vndique boum armenta, & greges pulchros
Candidarum ouium: interficiebant autem insuper pastores
Illi autem postquam audierunt multum strepitum apud boues
Conciones ante sedentes, confestim equos
Ascendentes celeres insecuti sunt.

Manifestò verò id de Lacedæmonijs, & Messenijs refert Pausanias. Res ita propemodum gesta est; Polychares quidam Messenius boues habebat multas, quibus alendis cùm propria non suppeditarent pascua, locabat eas Spartano homini Euæphno in ipsius agro pascendas, ea mercede, vt esset fœturæ particeps; sed cùm is perfacilè quæstui fidem posthaberet, in Laconiam nautibus veniens, pecus mercatoribus venundedit, atque inde quasi inopinatæ rei nuncius vltrò ad Polycharem venit, prædones in eum agrum compascuum facta excursione, extortaque sibi per vim præda, boues simul & bubulcos abegisse. Quæ cùm Polychari persuaderet, superuenit de bubulcis vnus, qui boues venundatas, non furto ablatas dixit &c. Celæno etiam apud Virgilium bellum Troianis pro cæsis stratisque iuuencis imminere ita vaticinatur.

In Messanicis.

D

Aeneid. 3.

Bellum etiam pro cæde boum, stratisque iuuencis
Laomedontiadæ, bellum ne inferre paratis?
Et patria insontes Harpyas pellere regno?
Accipite ergò animis, atque hæc mea figite dicta,
Quæ Phœbo Pater omnipotens, mihi Phœbus Apollo
Prædixit, vobis Furiarum ego maxima pando,
Italiam cursu petitis, ventosque vocatis;

Ibitis

Ibitis Italiam, portuſque intrare licebit:
Sed non ante datam cingetis mœnibus vrbem,
Quàm vos dira fames, noſtraque iniuria cædis
Ambeſas ſubigat malis abſumere menſas.

E

Ex quibus omnibus, quæ hucuſque dicta ſunt, luce clarius eſt, in omni pecore præcipuam fuiſſe bouis prærogatiuam: cumulatiſſima tamen etiam ex vaccis habemus emolumenta: ipſæ enim etiam iunguntur aratris, plauſtra trahunt, & lac in primis ſuppeditant, ex quo redditus quibuſdam in locis prouenit incredibilis. Nouere id Batauí, qui ex caſeo & butyro, quæ in externa loca exportantur, in ſingulos annos ducenties ſeſtertium cogere dicuntur, quæ ſumma ad decies centena Caroleorum millia extenditur, præter ea quæ in quotidianum alimentum, quo vix alio bona tenuioris fortunæ hominum pars victitat, cedunt, vt Adrianus Iunius aſſerit. Optimo igitur iure biſulcorum hiſtoriam ab hoc animante auſpicabimur, quod vt Aelianus ait, (cuius facundiſſimi ſcriptoris de illius encomio, epilogi loco ſententiam præterire nec poſſum, nec debeo,) plurimas commoditates „ habet: cùm homines ex eo infinitis commodis afficiantur: primùm namque cum hominibus boum „ ſocietas rei ruſticæ, & vectionis variorum onerum intercedit: deinde lactis magna vtilitas ex boue percipitur, aræ exornantur, ac hominum conuentibus copioſiſſimas præbet epulas. Bos etiam mortuus, generoſa quædã res & dignitatis plena exiſtimanda eſt, quod apes ex illius reliquijs enaſ„ cuntur, animalia operoſiſſima, & mellis fructum vtiliſſimum, ſuauiſſimumque homini comparantia. Dixerit tamen fortaſſis aliquis, tauri ſanguinem homini lethalem eſſe, ideoque naſci non debuiſſe, aut ſanè ſine ſanguine debuiſſe generari: iſtiuſmodi hominem D. Ambroſius ingratum nominat, quoniam huius animantis virtus, inquit, ad cultum agrorum vtilis, aut ad vſum plauſtrorum „ habilis, ad alimoniam ſuauis, diuerſo munere fulcit agricolas, quibus deus, bona ſi ſua norint, vni„ uerſa donauit.

Vaccarum vtilitates. Batauorum vtilitas ex vaccis.
Lib. 3. c. 57. Epilogus.
Apes ex bobus.
Lib. 3. Hexam: cap. 9.

F

SYNONYMA. ETYMOLOGIAE.

MVTAT hoc animantium genus nomen pro ætatis & ſexus ratione: etſi Varro ſolam citet ætatem, dum ait: *In bubulo genere, ætatis gradus dicuntur quatuor: prima vitulorum, ſecunda iuuencorum, tertia boum nouellorum, quarta vetulorum: diſcernuntur in prima vitulus & vitula: in ſecunda iuuencus & iuuenca: in tertia & quarta taurus & vacca. Ex quibus vocabulis vacca ſolummodo ſignificatum nunquam immutat.* Bos apud Latinos, ſicuti & βοῦς apud Græcos propriè quidem dicitur, qui caſtratus eſt, vt aptior aratro fiat, aut vt ad cibum ſaginetur, tamen præter proprium hunc ſuum ſignificatum, taurum quoque & vaccam comprehendit; ſicuti non vno loco in progreſſu hiſtoriæ noſtræ patebit. Addit Ioannes Tzetzes βοῦν aliquando etiam vitulum ſignificare. Varino βοῦς nomen eſt genericum, πόρτις ſpecificum, de qua voce mox. Significat ei autem non ſingulos tantum, ſed etiam gregem, & armentum. Sæpius Poetis fæminino genere effertur, potiſſimum vbi de paſtoribus ſermo. Hi enim vaccas potius quàm boues paſcunt lactis cauſa: Virgilius:

Bos propriè dictus.

G

Egl. 1.

Ille meas errare boues, vt cernis & ipſum
Ludere quæ vellem &c.

Apud Græcos verò βοῦς ſynechdochicè partem pro toto capiendo in eodem genere capi pro pelle bouina Euſtathius tradit, vt ἐλέφας pro oſſe elephantino, ideſt, ebore: indeque apud Homerum βοῦς τυκτὰς, & βοῦς αὔας dici clypeos ex bubulo corio: eodemque ſenſu βοῦς Heſychio eſt μάστιξ, ideſt flagellum, fiebant enim flagella ex hoc potiſſimum corio: ſed & Plautum nonnulli volunt bouem in hoc vſurpaſſe ſignificatu. Eſt & piſcis nomen, quem bouem Plinius etiam appellat, referens eum inter piſces planos: meminitque eiuſdem Ariſtotelis, & nos de eo egimus in noſtra Ichthyologia. Item πέμματις, ideſt, condimenti ſpecies apud Euſtathium; vnde ἕβδομος βοῦς, qui poſt ſex σελήνας ideſt placentulas latas rotundaſque ſeptimus conficiebatur, cornua habens in modum nouæ lunæ. Aliter verò expoſitum βοῦς ἕβδομος, habes apud Suidam, & Camerarium. Olim erat etiam numus Atticus, bouis imagine percuſſus, didrachmum alio nomine dictus: de quo ſuo dicemus loco. Teſte Polluce χυτρόπους, ideſt, ollarum ſuſtentaculum quoque βοῦς vocatur. Adhæc ſuturarum in veſtibus commiſſuras, ſeu τὰς ἐν τοῖς χιτῶσι τῶν ῥαφῶν συμβολὰς, βοῦς vocatas fuiſſe idem author teſtatur. Bos ligniuorus vocatur apud Theſſalos Cerambix. Auis eſt, inquit Antoninus Liberalis ex Nicandri libro de immutatis, ligniuora, conſpiciturque in lignis, curuis dentibus, malas ſemper mouens, nigra, oblonga, ſolidis alis, adſimilis magnorum cantharorum. Pueri pro ludo habent, caputque amputantes circumferunt, quod ſimul cum alis ſimilitudinem gerit lyræ è teſtudine conſe-

Bos pro pelle.

H

Bos piſcis.

Bos auis.

A confectæ. Sed reuertor ad bouem propriè dictum, hunc trionem latinos vocare Isidorus testatur, ex Aulo Gellio nimirum, qui de Septentrionum agens etymologia, *Vulgus*, inquit, *Grammaticorum, Septentriones à solo numero stellarum dictos putant. Triones enim per sese nihil significare aiunt, sed vocabuli esse supplementum: sicut in eo, quod quinquatrus dicamus, quòd quinque ab idibus dierum numerus sit, atrus nihil. Sed ego quidem cum Lælio & M. Varrone sensio, qui triones rustico vocabulo boues appellatos scribunt, quasi quosdam teriones, hoc est, aranda colendaq; terra idoneos. Itaque hoc sidus quod à figura posituraque ipsa, quia simile plaustri videtur, antiqui Græcorum ἅμαξαν dixerunt: nostri quoque veteres à bubus iunctis Septentriones appellauerunt, id est, à septem stellis, ex quibus quasi iuncti triones figurantur.* Bucera sæcla apud Lucretium:

Lib. 6. *Lib. 2. c. 21.* *Bos trion dictus.* *Triones cur sic dicti.*

> *Lanigeraque simul pecudes & bucera sæcla,*
> *Omnia sunt hominum tutelæ tradita,*

Bucera sæcla. *Lib. 5. & 6.*

Turnebus & Lambinus boues interpretantur, quia Festus, *bucerum pecus*, inquit, *de bubus dicimus*, & idem Lucretius:

Lib. 26. c. 13 *Lib. 2.*

> *Buceriæque greges, & equorum duellica proles.*

B Taurus verò propriè vocatur bos antequam castratur, maritus scilicet & dux vaccarum. Vnde tauros boues mares vocauit Varro: *Obseruandum est*, inquit, *vt boues mares boni sint seminis*. Videas tamen sæpenumero etiam pro boue ac præcipuè robusto, ac forti accipi. Virgilius:

Taurus.

> *Ergo age terra*
> *Pingue solum primis extemplo à mensibus anni,*
> *Fortes inuertant tauri.*

Georg. 1.

Et rursus:

> *Quam primum pasti repetunt præsepia tauri.*

Ouidius in Fastis.

> *Bella diu tenuere viros, erat aptior ensis*
> *Vomere, cedebat Taurus arator equo.*

Sic & Græci, quamuis propriè ταῦρον vocent, βοῦν τέλειον καὶ ἐνόρχην, idest bouem marem & non castratum: simpliciter tamen etiam pro boue efferunt, vt ex hoc versu innotescit:

> Ἵπποι μὲν σφηκῶν γένεσις, ταῦροι δὲ μελισσῶν, idest,
> C *Equis vespæ oriuntur, ex tauris verò apes.* idest ex bobus.

Homerus tamen aliquando βοῦς ταῦρος dixit per appositionem, vt in hoc versu:

> Ἠΰτε βοῦς ἀγέληφι μέγ' ἔξοχος ἔπλετο πάντων Ταῦρος,
> *Sicut bos in armento valde eximius est omnium Taurus*

Oppianus verò Poeta Græcus elegantissimus, vbi de tauris scribit, tauri nomine tanquam digniore omne bubulum pecus complectitur, cæterùm cùm & alia magnitudine, & robore excellentia quadrupedia tauri nomẽ sibi asciuerint, vt tauri Aethiopici, qui sunt rhinocerotes, & tauri Lucæ qui sunt elephanti, non incongruè ad alia item magna ac fortia animantia id nomen applicabimus Græcorum imitatione, quibus omnia quę robore aut mole corporis præstant, ταῦροι dicuntur; quod tamen & Martialem fecisse inuenio, qui mamillare indicaturus maximum ac robustissimum, ex taurino id corio factum cecinit, inquiens:

Lib. 2. de venat. *Lib. 14.*

> *Taurino poteras pectus constringere tergo*
> *Nam pellis mammas non tegit ista tuas.*

Ταῦρος secundum Etymologum, dictus est quasi τανύουρος, à caudæ extensione (nimirum ἀπὸ τοῦ D τείνειν τὴν οὐρὰν) vel quasi γαῦρος idest superbus: atqui ταῦρος, siue taurus vocem Syram esse, atque vnà cum alijs à Cadmo in Græciam importatã, scire se profitetur Scaliger pater. Syri autem tor, & taur nominant. Patri subscribit filius in opere de verborum etymologijs: idem etiam sentit Gesnerus. Est autem taurus vox etiam valde æquiuoca, vt annotauit Quintilianus his verbis: *Homonyma vel vitanda apud iudicem ignarum significationum, vel interpretanda sunt, vt taurus animal sit, an mons, an signum in cælo, an radix arboris, nisi distinctum non intelligitur.* Ptolomæus, & Mela Taurum montem Asiæ esse tradunt, orbis maximum, si Eustathio fides à magnitudine nomẽ sortitus (nos iam diximus, omnia magnæ molis & viribus præstantia, veteribus tauri nomine indicari) vniuersam Asiam discriminat. In Lycia taurus vocatur, deinde Hæmodes, mox supra Iberiam in Bactris Caucasus, tum Paropamisus, inde Caspiæ pilæ, mox Niphates, tum Armeniæ pilæ, & vbi iam nostra maria attingit, iterum Taurus, vt scribit Pomponius: numerosis & nouis nominibus quacunque incedit insignem dicit Plinius; plurima namque præter dicta alia quoque nomina habet, vt Imaus, Cragus, Circius, Pariedrus &c. de quibus Ptolomæus dictis locis, Strabo lib. 2. & 11. Plinius lib. 5. cap. 27. Solinus Polyhist. cap. 41. Orosius lib. 1. Hormistæ cap. 2. Ammianus Marcellinus lib. 23. & Isidorus lib. 14. Origin. cap. 8. Dionysius Periegetes, à forma, quòd tauri for-

Taurus vnde dictus. *Exerc. 206. ξ.* *Lib. 8. c. 2.* *Taurus mõs.* *Lib. 5. & 6. Georg.* *Lib. 1. c. 15.*

formis sit, vocatum scribit. Et M. Varro, *Ad Syriam mons Taurus*, inquit, *nomen à pecore habet*, E Stephanus verò sic dictum tradidit, vel ob magnitudinem, vel quòd eius pars ad mare prominens Taurinam faciem referat. Contra Cælius non à tauro quadrupede, à quo & reliqua magna, & violenta tauri dicuntur, vt idem Stephanus & Eustathius scribunt, Tauri monti nomen inditum putat, sed à tauro monte magna violentaque omnia tauros appellari ait, Stephani Eustatijque verba contrario, quàm decuit, sensu accipiens, nam & Dionysius. Afer interprete Rhemnio Fannio taurum montem appellatum canit:

Cornutaquod summus scopulis vmbratur acutis.

Suidas verò boui hunc montem persimilem dicit saltanti, & posteriores pedes in altum reijectanti, & mox collum incuruatum attollenti. Plinius dicit hos montes in vniuersum Ceraunios Græcis vocari, Mela etiam sub eodem vocabulo maximam eius partem comprehendit. Ceraunum Eustathius circa Caucasum, & Caspium mare locat. Q. Curtius videtur sub duobus nominibus tantum designare Tauro, & Caucaso: In sacris literis Arath appellatur Ario Montano, & Becano testibus. Propriè autem taurus dicitur, quà Pamphiliam & Ciliciam ab Armenia minore, & Cappadocia distinguit, quæ causa Tibullo scribendi fuit: F

Quantus & æthereo contingens vertice nubes

Frigidus intonsos Taurus alat Cilices.

Sic & Ouidius dixit.

Metam. 2. *Ardet Athos, Taurusque Cilix.*

Seneca inquiens

In Medea. *Pestes vocat, quascunque feruentis creat*

Arena Libyæ; quasque perpetua niue

Taurus coercet frigore Arctoo rigens.

non tam de Tauro propriè dicto, quàm de Boreali eius parte agit, quæ Caucasus dicebatur, perpetuis niuibus obsessa, vnde & teste Isidoro nomen nacta, quæ pars tum frigidissima, tum venenorum feracissima: Valerius Flaccus;

Lib. 5. Arg. *Vltimus inde sinus: saeuumque cubile Promethei*

Cernitur in geminas consurgens Caucasus Arctos.

Claudianus: G

Lib. 1. in Ruffin. *Quicquid lethali germine pollens*

Caucasus, aut Scythica vernant in gramine rupes.

Tauri populi. Tauri & Tauroschytæ dicuntur populi, ad Bosphorum Cimmerium, peninsulam in Europa inhabitantes, eodem Bosphoro, Byce palude & Carcinite sinu circumfusam, tenui tantum Isthmo continenti adhærentem, quæ de incolarum nomine Taurica appellatur. Fuere moribus immanissimis, vt qui hospites omnes Dianæ soliti sunt immolare, vt Pomponius tradit. Quidam Tauros vocari tradunt, quòd ab Aegyptijs oriundi essent, qui bouem & Apim colebant. Etymologus verò tradit Scythicam gentem esse, & Aegyptiorum more bouem & Apim venerari. Quare alij sic dictos aiunt à tauro, eò quod Osiris illic bubus iunctis terram arauerit. Apud hos est Taurica insula, quæ & Mæotica nominatur. Eustathius verò à tauro monte dictos ait, non illo tamen, de quo diximus. Alius, inquit, hic Taurus est, quàm qui in Orientem vergit: aut Septentrionalis quædam eius portio est, sub qua Cimmerij habitant, gens Schythica: & Taurica Cherronesus ingens sita est versus occasum Mæotidis faucibus adiacens, quam aliqui aiunt tum figura tum magnitudine Peloponneso parem esse. Regionis illius incolæ Tauroscythæ vocantur à Tauro mõte, qui illic est, quod H etiam Herodotus non ignorauit, cum & ipse de montibus Tauricis, idest Scythicis mentionem faciat. Hos populos ab Antonino Pio victos Iulius Capitolinus scribit. Haud scio, an de hoc loco loquatur Polybius his verbis. Vbi autem ad Hermeum Europæ ventum est, quo in loco angustissimum fretum memorauimus, ruens ex Ponto in oppositam partem cum impetu aqua violenter reflectitur, agitaturque in opposita Asiæ loca, inde rursus versus Europæ promontorium, Circa aras dictum, cursum tenet, hinc denuo acta fertur in eum locum, quem incolę Bouem vocant. Est autem in Asia, vbi primum constitisse Io, cum traiecisset, in fabulis memoratur. Tacitus habet Taurum montem apud Cattos; Pomponius in Germania, sed peculiarem locum ei non assignat. Fortè (inquit Abrahamus Ortelius) inter alpes in Salisburgensi archiepiscopatu, vbi hodie multa loca Thaura vocantur, Rhenanus tamen pro Tauro Germaniæ monte, Taunus legendum scribit, apud Pomponium & Tacitum; sed ipse viderit. Alius denique Taurus mons videtur, de quo apud Etymologum & Varinum legimus ex authore innominato, Taurus mons regionis illius glandes producens pabulum suibus. Pendebant etiam ex monte illo tributa, quæ redditus Tauricos appellabant. Taurus Ptolomæo Siciliæ quoque promontorium est, quod Fazello, & Aretio Cabo di S.

Tauroscythæ qui.

Taurici redditus.

Cro-

A Croce appellatur. Est & Taurus fluuius Liuio circa Pamphiliam, item in Peloponneso, circa Troezenem, Athenæo teste, ex quo aqua Tauria nominatur apud Sophoclem, vt Cælius annotauit. Hunc Hesychio Aegitaurum vocari Ortelius ait in voce ταυρείου πέτρα. Taurus à Plinio & Solino vocatur quoque alueus maris, apud Alexandriam Aegypti. Locus item in Sicilia taurus dicebatur, sexaginta stadijs distās à Syracusis, vt tradit Diodorus: & alius locus Straboni sic dictus circa Hierichontis ingressum. Paludis insuper nomen est in Gallia Narbonensi, iuxta Oranum fluuium ac tandē Taurus vrbs est apud Cedrenum, Ismaelitis vicina, Armeniæ fortè. Est verò etiam Taurus secūdum Zodiaci signum, ita dictū, vt D. Honorius ait, quòd Sol sub hoc signo positus radios suos, vt taurus cornua fortiùs exerat, & terrā arabilem reddat. Alij ad fabulā de Ioue in candidū taurū trāsformato, vt Europa potiretur, referunt, Iouem nimirū beneficij, quod ex tali transformatione acceperat, taurum inter sydera collocasse: Quibus fauere apparet Senecā in principio Herculis furentis:

Taurus fluuius.

Lib. 14.

Taurus signum cœleste.

Lib. de imagine mundi.

Hinc, quà tepente vere laxatur dies,
Tyria per vndas vector Europæ nitet.

Idest, Iupiter in taurum transfiguratus. Et Calphurnius Bassus in comment. Phænom. Cæsaris Germanici, taurum, inquit, quidam inter astra putant positum propter Iouem, quòd in bouem fabulosè sit conuersus. Nigidij summæ authoritatis Grammatici alia fuit sententia, ea quoque à Basso refertur, cuius verba, quia vulgò non satis emendata extant, adscribam, vt legi puto debere: igitur scribit ille: Nigidius hūc ait Iouem a Neptuno fratre per gratiam abduxisse, qui in figura tauri sensum humanum haberet, quē Iupiter Sydonem misit, vt Europam Agenoris filiā ad se portaret: isq; per pelagus Sidonem venit, ibiq; Europam inter æquales suas ludentem in tēplo Aesculapij conspexit, eamq; repentino raptu collocatā suo tergo deuexit ad Iouem in insulā Cretam. Ob hanc itaq; causam Iupiter taurū Sideribus dignatus est immortali memoria inferre. Hęc quoq; Euripidi, teste Hygino congruunt. Erathostenes autē hunc eū esse putat, qui Pasiphaen inijt. Virgiliū verò etiā ad Europę fabulam respexisse volunt, ex eo quòd candidum vocet hunc cœlestem taurum. Ego verò candidum potius dixisse arbitror propter septem Hyadas, quas habet in fronte, nisi potius ipsas intelligat per aurata cornua. Poetæ versus sunt.

B

Vere fabis satio; tunc te quoque medica putres
Accipiunt sulci, & milio venit annua cura.
Candidus auratis aperit cùm cornibus annum
Taurus, & aduerso cedens canis occidit astro.

C

Quibus versibus tempus describit circiter medietatem Aprilis, quo tempore Sol possidet dimidium tauri. Aliàs in Bucolicis idem tempus sic iudicauit:

Eglog. 3.

Et nunc omnis ager, nunc omnis parturit arbos
Nunc frondent sylua, nunc formosissimus annus.

Virgilium lepidè sic imitatus est Franc. Petrarcha.

Quando'l Pianeta, che distingue l'hore,
Ad albergar col Tauro si ritorna;
Cade virtù da l'infiammate corna
Che veste il mondo di nouel colore.

Sed & Martialis ad eiusdem imitationem canit:

Sydera iam Tyrius Phryxei respicit agni
Taurus, & alternum Castora fugit humus.
Ridet ager, vestitur humus, vestitur & arbos.

D

Rectè autē Virgilius annum aperire dixit, quandoquidē antequā Sol taurum intrat, terra ob frigus adhuc ita constricta est, vt ad plantarum generationē sit inidonea. Ad Solis ergò naturam refertur taurus; cuius nimirum forma Solem etiam olim celebrabant Heliopolitani, & Nitiron appellabāt, Apis item bos in ciuitate Memphi cultu Aegyptiaco, Solis instar excipiebatur: & in oppido Hermunthi, vt Macrobius author est, in celebri Apollinis templo Soli consacratum taurum Bacchin cognominantes adorauerunt, insignem miraculis conuenientibus naturæ Solis. Erat enim auerso pilo hirsutus, setis aduersum caput tendentibus, contra naturam omnium animalium; & per singulas horas mutare colores affirmabatur, Quo cursus Solis auersus, & perpetua illa in generatione rerum animatarum mutatio notabatur, quam Solis calor suis radijs facit. Quemadmodum igitur, terrenus noster bos homini, quem microcosmum nuncupant, siue paruum mundum, frugi est, ita & cœlestis iste bos inferiori mundo innumeras præbet vtilitates; & non frugis solummodò author, sed & humani generis, ideoque Veneri dedicatus: quare non immerito Iulium Maternum arguit Pierius, quod qui Taurum habuere in horoscopo suo, ijs impudicitiā minetur, cùm eum prolificum potius fœcundumq; fore dicere debuisset, ac notam eam cęlo, vnde omnia bona, inureret.

Sol tauri forma cultus.

Saturnal. Lib. I.

Galeottus Martius in libro de doctrina promiſcua, quaſi Materno ſubſcribens cap. 2. Quid Iupiter, inquit, in tauro moliatur, poetæ abſtruſo figmento monſtrarunt. Iupiter enim in taurum mutatus Europam rapuit. Iupiter igitur in tauro, qui eſt domicilium Veneris, in genitura alicuius molles, effæminatos, raptoreſque fœminarum efficit. Mathematici verò Tauro aſcendente genitos, laborioſos, perpetuæ deditos ſeruituti fore aiunt, quòd hoc animal præcipuè ad iugum naſcatur: futijs verò agitandum, cui decimus octauus tauri gradus naſcenti affulſerit, eaq; de cauſa locum cum tauris duobus ſeſe cornu petentibus ſignatum veteres voluere. Creditur ceruici præeſſe. De hoc tauro citantur à Probo & Pomponio Sabino in primo Georg. Virgilij, illa Getulici, in epigram. vereor vt mendoſa; nam Pomponius ita citat:

Non aries illum verno feret aere cornu,
Gnoſia nec gemini præcidunt cornua tantum.

Probus verò ita:

Non aries illum verno feret aere cornu,
Gnoſia nec geminos præcidunt cornua taurum.

Taurus mõſtrũ maris. Taurus in Senecæ Hippolyto monſtrum marinum eſt: cuius aſpectu territi equi Hippolyti, ipſum curru excuſſerunt. Id autem ibi ſic deſcribitur:

Cærulea taurus colla ſublimis gerens
Erexit altam fronte viridanti iubam,
Stant hiſpidæ aures: cornibus varius color,
Et quem feri dominator habuiſſet gregis,
Et quem ſub vndis natus: hinc flammam vomit,
Oculi hinc relucent; cærula inſignis nota,
Opima ceruix, arduos tollit toros,
Nareſque hiulcis hauſtibus patulæ fremunt:
Muſco tenaci pectus ac palear viret,
Longum rubenti ſpargitur fuco latus,
Tum pone tergus: vltima in monſtrum coit
Facies; & ingens bellua immenſam trahit
Squamoſa partem.

Lib. 10. c. 60. *Taurus auis.* Eſt & auis nomen, vt Plinius teſtatur inquiens: *Eſt auis quæ boum mugitus imitetur in Arelatenſi agro Taurus appellata, alioquin parua.* Petrus Bellonius, & Geſnerus, vt in noſtræ Ornithologiæ tertia parte oſtendimus, Ardeam ſtellarem eſſe conijciunt, quoniam huic mugitus ille conuenit, indeq; alijs quoq; botaurus nuncupatur, Pliniumque hanc auem, quæ alioqui magna eſſet vocanda, paruam potuiſſe dicere, ſi ad tantam vocem conferatur. Roſtro enim in aquas, lutum vel terram inſerens, bombos taurinæ aut bubulæ voci ſimillimos emittit, eoſque ſi Alberto credimus, tempore verno magis, cùm libidine accenditur, tamque ſonoros, vt ab Hollandis, apud quos abundat, corruptoque nomine Pittor quaſi butorus nominatur, intellexi, vt vltra miliare audiatur. *Taurus inſecti genus.* Tauri vocantur eidem Plinio, ſcarabei terreſtres ricino ſimiles: nomen, inquit, cornicula dedere, additque ab alijs pediculos terræ vocari. Apparet id genus ſcarabeorum intelligere, quod paſſim per terram ſerpere potius quàm progredi conſpicitur, nigricans, oblongo corpore, lunatis nodoſiſque cornibus, inſigne, vulgo portapeſo appellatum. *Carabus.* Carabum Ariſtoteles inter ea inſecta recenſet, quæ coleoptera, ideſt vaginipennia nominantur, Theodorus Gaza modò taurum, modò tullonem interpretatur haud rectè. *Pincernæ tauri dicti qui.* Epheſij teſte Heſychio pincernas ſolent appellare tauros; non quoſlibet tamen, nec vbiuis, ſed in Neptuni tantùm feſto, vt ex Athenæo conſtat. Idem Heſychius ait eſſe qui taurum dici aiunt τὸν παιδεραστὴν, ideſt, pædiconem, & muliebre pudendum, virileque, & ex Phœnodemo τὰς κριθὰς ait nominari ταῦρον. κριθὴ autem non tantùm hordeum eſt, ſed etiam membrum virile, vt videre eſt apud Ariſtophanem: *In Pace.* quamobrem id potius intelligi putem, quàm ſegetem, etſi hæc cornua habere videatur. *Taurus pro pudendo.* Accipitur autem taurus pro ipſo pudendo per ſynecdochen, nam eius alioqui tantùm pars eſt: quæ vt Euſtathius ait, eſt τὸ ὑπὸ τὸν ὄσχεον, ſeu ὄρρος interiecta inter ſcrotum & podicem. Pollux verò ταῦρον & ὄρρον diſtinguit. *Lib. 2.* τὸ δὲ ῥαφὴ inquit, μὲν στρατιωτικὸς, ὑπὸ δὲ τὸν καυλὸν διὰ τοῦ ὄσχέου μέσου ὑπὸ τὸν ἀποπαζόμενον ταῦρον εἰς δακτύλιον καταλῆγον, περίναιον ὀνομάζεται καὶ τράμις καὶ ὄρρος, ideſt, vt Rodulphus Gualtherus vertit; Quod autem ſuturæ ſimile, ſub pene per medium ſcrotum tranſit, ſub parte quam taurum vocant, deſinens in natibus, perinæum, tramis, & orrhos nominatur. Quæ Pollucis verba Geſnerus ita intelligit, vt taurus ei ſit locus ille, qui inter anum, & ſcrotum interiacet, linea autem media, quæ ſub cole eſt, ac inde per ſcrotum & taurum ſuturæ inſtar extenditur ad anum vſque, tramis, orrhos & perinæon appelletur, nempe in homine. Sic igitur taurum à cæ-

teris

A teris tribus nominibus differre putat, quæ tamen aliqui cum tauro, inquit, cõfundunt. Apud Etymologum, vbi scribitur, Ταῦρος, ὁ ὑπὸ τῶν ἀχαιῶν τέτοσχήτων ὠνόμασαι παρὰ τὸν ἀνέτων, legendum ὁ ὑπὸ τὸ ὄχιον, id quod quidam non aduertens, in Lexico Græcolatino taurum interpretaturlocum Achaiæ. Ab hoc tauro Tragici teste eodem Polluce virginem, castamque, nec vnquam coniugij expertem ἀταύρωτον appellant. Suidas citat hunc Aristophanis versum: *In lysistrato.*

Οἴχαδ' ἀταυρώτη διάξω τὸν βίον.

Significauit eo, inquit author adagiorum in prouerbio, *abijt & taurus in syluam*, vitam cælibem fœminæ, negligentis taurum, idest, maritum. Sic & Horatius. *pereat male quæ te*

Lesbia quærenti taurum monstrauit inertem

Tacuit autem author adagiorum impudicam tauri significationem, modestiæ causa. Eodem sensu, sed alia ratione, ἄταυροι vel ἀπόταυροι dicuntur Aristoteli Pyrrhicæ iuuencæ, Theodorus letauras vertit, quæ annis aliquot Venere intactæ seruabantur, vt incrementum ampliter caperent. Varinus hinc quoq; ταυρῶν verbum formari arbitratur. Huc pertinent, quę à Cælio annotata sunt his verbis. Scitè admodum & doctè hippobinum vsurpant pro eo, qui meretricio amore debacchetur, aut qui *Pyrrhica iuuenca.* *Lib. 21. c. 22.* *Hippobinus.*

B inexplebiliter Venerea consectetur, quã latinorum nonnulli etiam lastaurum dicunt, sed Græcè tamen, vt ex Athenæo liquet. Nam eo verbo Pompeius Lenæus nobilissimo historico, velut næuum inussit. Id verò signare hominem libidinis ualidæ, in libro de Grammaticis & rhetoribus author Suetonius est. Cuiusmodi narratur Proculus inter minusculos Romanorum tyrannos, qui cum ex Sarmatia puellas abduxisset centũ, ex ijs decem una constuprauit nocte, omnes intra quintumdecimum diem. Vocabuli ratio hæc, quia Græcorũ lingua λα dictiones intendit, taurus verò est pudendorum pars; sicuti adnotatum a Galeno scimus, necnon à Quintiliano. Eam sub oscheo politã Eustathius interpretatur. Alij lastaurum dici putant, quasi λασιόταυρον, quod hispido sit pudendo, vt idem Eustathius astruit. Nam lastaurocacabum apud Chrysippũ in libro περὶ κάλου καὶ ἡδονῆς, legimus esse delicatioris edulij genus, vti est apud Atheneum, vt quod sit libidinis incentiuũ. Hesychio λάσταυροι sunt οἱ περὶ τὸν ὄρρον δασεῖς καὶ πόρνοι τινὲς ὄντες. Quæ prior expositio conuenit cum ea quam Cælius ex Eustathio recitauit. Suidas quoq; exponit ὁ δασὺς τὸν ταῦρον. Sed & ὑποταῦροι affertur pro vulua iumentorum ex Absyrto Hippiatro. De nauigij genere taurus vocato suo dicetur loco. Vacca, idest, vxor tauri, fœmina nempe in hoc genere peculiare apud Græcos nomẽ habe- *Lastaurus.* *Lastaurocacabus.* *Vacca.*

C re non videtur, sed vt a boue mare distinguatur, ἡ βοῦς dicitur addito fęminini generis articulo. Quæ sterilis est, taura dicitur. Teste verò Columella in Italia quondã Altinę regionis incolę vaccas humilis staturæ & lactis abundantes, ceuas appellabant. Florentinus author Græcus βυβάλειαν aut δάμαλιν reddit: & in Glossatio δάμαλις exponitur vacca, nec non in Geoponicis Constantini, κυοφορεῖ δ' ἡ δάμαλις μῆνας δέκα legitur pro vacca Venerem experte & grauida, Sed & a Theocrito in hoc significatu vsurpatur hoc versu: *In Oaristy.* *Damalis.*

Καλόν τοι δαμάλας φιλέειν, οὐκ ἄζυγα κώραν. *Damalio.*

Est tamen δάμαλις, vel δαμάλη potius iuuenca, & δαμάλης iuuencus, quem in Alexandri Cæsaris vita Lampridius Damalionem vocat. Sunt qui δαμάλεις dici arbitrentur per antiphrasim, contrariaratione, quam δάμαρ pro vxore: sed fortè sic tunc vocabitur, quasi nondum domitum animal, vel iugum expertum, vt modò dicemus ex Varino. Phocion omne animal in iuuenta sic vocari posse existimat. Apud Varinum δαμάγη vox corrupta legitur pro δαμάλης. Isidorus vaccam dictam ait quasi baccam: esse enim ex qualitate mobilium nominum, sicut leo leæna, draco dracæna: vitulum verò & vitulam à viriditate, sicut virgo. Et quamuis ex Varrone dixerimus in prima huius *Lib. 12. c. 1.* *Vacca vnde dicta.* *Iuuencus.*

D generis animantium ætate, vitulum & vitulam dici, in secunda verò iuuencum & iuuencam, authores tamen non videntur vituli, & iuuenci discrimen obseruasse, & ipse quoque Varro hac in re non satis sibi constans esse uidetur, nam & iuuencum esse ait, qui iam ad agrum colendum iuuare potest; id quod & alij tradunt: Plautus: *In Truc.*

Vidi equidem iuuencum ex indomito domitum *Lib. 8.*

Fieri atque alias belluas.

Plinius clarius: *Optimè cum domito iuuencus imbuitur.* Quamobrem iuuenci nomen bouem nobis indicabit, qui iam non amplius vitulus. Quod autem de masculo dico, idem & de fęmina intelligo. Columella id docet. *Nam vbi plaustro aut aratro iuuencum consuescimus, ex domitis bubus valentissimum, cum indomito iungimus &c.* Isidorus quoque iuuencum dictum esse ait, quia incipiat iuuare hominum usus in excolenda terra, vel quia apud gentiles Ioui semper vbique immolabatur. Poetæ iuuencos & iuuencas etiam vocant, boues & vaccas, necnon etiam vitulos, quibus nondum erupere cornua, vt Seneca: *Lib. 6. c. 2.* *Lib. 6.* *In Hercul. fu.*

Ludit prato liber aperto

Nondum fronte rupta iuuencus.

Quem tamen locum explicans Aſcentius ait, nondum habens ruptam frontem trudendo plauſtro. E
Iſidorus præcitato loco vitulam ait paruam eſſe & nondum enixam: enixam autem iuuencam eſſe aut vaccam. Dicitur autem etiam iuuencus de alijs animantibus, ac in primis de homine adoleſcente, vt Porphyrion teſtatur in hoc Horatij.

Te ſuis matres metuunt iuuencis,
Te ſenes parci, miſeræque nuper
Virgines nuptæ.

Catullus ad puerum: *Qui floſculus es iuuenculorum:*
Ouidius: *Grata iuuenca venit.*

Lib. 5. Plinius idem de auibus: *Ex ijs iuuenca plura quàm veteres, ſed minora oua pariunt.* Sed & equos iuuencos dixit Lucretius, qui ætate florent:

Denique non hinnitus item differre videtur,
Inter equas vbi equus florenti ætate iuuencus
Pinnigeri ſæuit calcaribus ictus amoris.

Iunix. *In Milite.* Iunix quoque eadem videtur, quæ iuuenca: ſic enim Plautus: F

Sat. 2. *Quàm mox ad ſtabulum iunix recipiat ſe pabulo.*

Apud Perſium verò, vbi ait:

Tot tibi cum in flamma iunicum omenta liqueſcant.

pro cuiuſlibet ætatis boue intelligi poſſe videtur. Cornutus tamen in hoc Perſij loco: Iunices, inquit, teneræ ætatis boues, quæ nondum ad ſummam magnitudinem peruenerunt: dicuntur autem à iuuenibus, vnde comparatiuus iunior, quia ſunt iuniores iuuenibus. *Vitulus.* *3. de amore.* Vitulus & vitula etſi primæ ætatis nomen ſit, vt perquam ſignificanter indicat Ouidius:

2. de arte. *Et vituli nondum metuenda fronte minaces,*

Et rurſus:

Quem taurum metuis vitulum mulcere ſolebas.

tamen pro alia ætate etiam accipitur, vt in hoc Virgilij:

Ego hanc vitulam (ne forte recuſes
Aegl. 3. *Bis venit ad mulctram, binos alit vbere fœtus)*
Depono. G

Georg. 3. Idem poeta alius, quos prius vocauerat vitulos, domituræ iam idoneos hoc verſu;

Iam vitulos hortare, viamque inſiſte domandi,

paulò poſt vocat iuuencos:

Iunge pares, & coge gradum conferre iuuencos.

Sed & Columella ait, ne quis id à poetis factum tantummodo credat; *Talis nota vitulos,* id eſt, *iuuencos vel boues indomitos & rudes &c.* Plinius, vt obſeruauit Geſnerus, alibi vitulum maſculum dixit tanquam vituli appellatione, vitula quoque intelligi poſſit, quod tamen nec ei, nec mihi quoque videtur; eſt enim contra Grammaticorum morem; rectiuſque idem Plinius alicubi *Vitellus.* vitulis maribus dixit. Apparet autẽ veteres quoq; vitellum nominaſſe, nã præterquam quòd ita hodieque in Italia nuncupatur, Apitius quoq; carnem vitellinam dixit. *Vitulus unde dictus.* Vitulum Iſidorus dictum putat à viridi ætate, ſicut virgo; alij à vitulando, id eſt laſciuiendo dici volunt, alij à vita deriuant, quia, inquiunt, potens eſt vitæ tolerandæ; quam quidem etymologiam probat Goropius, ſed in alium ſenſum torquet. *Vitula Dea.* *Lib. 4.* Vitula dicit in Vertumno, diminutiuum à vita, ſed cum vita habeat primam ſyllabam longam, vitula verò breuem, ſignificat in vita lætitiam & iucunditatem breuiſſimã H eſſe, Vitula enim habebatur dea præſidens vitæ lætæ. Et in Hermathena rurſum. Vitulus, inquit, non ab antiqua voce Italus dictus eſt, vt videtur Feſtus opinari, ſed à vita, formula illud quidem diminuentium, at non ita vt minus vitæ habere dicatur, ſed habere vitam gratioſiorem & delicatiorem, vti dum corculum, ocellos, baſiolum & ſimilia nominamus. Quia enim omnia in prima & in viridi adhuc ætate, maiore, quàm poſt, gaudio exultant & geſtiunt; à vitula fit vitulor, eodẽ modo, quo ab os oſculum, & deinde oſculor. Tametſi vitula, pro viridi ætate non ſit in vſu; eſt tamen in vſu pro ipſa lætitiæ dea, iuxta Hylli de dijs ſcribentis teſtificationem, quam Piſo victoriam eſſe non bene putauit, cùm generatim cuiuſuis lætitiæ præſidem vitula ſignet, quod videlicet, tum ſolum gratioſam vitam ſiue vitulam agamus, cùm gaudijs indulgemus. *Vita læta quando agatur.* Quamuis itaque poſt victoriam culta ſit, ex eo tamen minimè colligendum, eandem cum victoria fuiſſe. Feſtus vitulor à vitulis deriuat, *Vitulari quid.* vt à catulus fit catulire. Nonius melius vitulantes gaudentes, à veteribus dictos putat à bonæ vitæ commodo, quia eum viuere dicamus, qui in ſumma verſatur lætitia: è quo colligas, vitulor, eius iudicio, factum eſſe à uita, à qua & uitulus, quãuis tẽpus in prima ſyllaba mutetur, quod in alijs quoq; fieri ſcimus. Hæc itaque Goropius. Alia rurſus eſt Geſneri coniectura de uituli etymologia; conij-

cit

A citenim vitulos dictos, quia vitulos olim Græci ἰταλὺς & πιτάλυς siue πετήλυς dixerunt. Nos quoque suprà ex Varrone boues ἰταλὺς olim vocatos fuisse annotauimus. Is autem Pisonis citat testificationē, *Italia*, inquit, *a vitulis nominata, vt scribit Piso*. Et mox rursus *Bos maxima debet esse autoritate, præsertim in Italia, quæ à bubus nomen habere est existimata. Græcia enim antiqua, (vt scribit Timæus) tauros vocabat ἰταλὺς, à quorum multitudine & pulchritudine, & fœtu vitulorum, Italiam dixerunt.* Sic & Columella, nec dubium, inquit, quin (vt ait Varro) cæteras pecudes bos honore superare debeat, præsertim autē in Italia, quę ab hoc nūcupationē traxisse creditur, quòd olim tauros Græci ἰταλὺς vocarent. Et apud Festum quoq; legimus Italiā dictam esse, quòd magnos Italos, hoc est, boues habeat: vitulos enim Italos dictos. Alij verò, (inquit rursus Varro in loco paulò antè citato,) scripserunt, quòd è Sicilia Hercules persecutus sit eò nobilem taurū, qui diceretur Italus. Πέταλοι verò, vt ex Achæo Eretriensi in Aethone Satyrico, docet Athenæus, vituli dicūtur ἀπὸ τῶν κεράτων, ὅταν αὐτὰ ἐκπέταλα ἔχωσιν, idest à cornibus, quod ipsa habeant ecpetala, idest, vt Cælius interpretatur, patula, vel parua exiliaque: quam posteriorē interpretationem sequi apparet Henricum Stephanum, nam in suo thesauro: videtur, inquit, dici de tenera adhuc ætate vitulorum. Alij

Italia vnde dicta.
Lib. 2. c. 1.
Cap. 5.
In præfat. lib. 6.
Petali vituli cur dicti.
Lib. 9.

B verò priorem, etsi planè contrariam, approbantes, aiunt vitulos a cornibus vocari πέταλυς, cū explicata distentaque illa iam habent. Πέτηλον quidē, vt etiam petilum apud Latinos, pro paruo gracilique accipitur, Hesychius enim πέτηλας exponit paruas palmas & fruticosas, nūquam tamē ἐκπέταλον pro paruo accipitur, sed patulum & planum, & in latitudinē extensum semper significat: proinde phialæ, planioraq; ac latiora pocula, qualia pateras a patendo Latini dicunt, ποτήρια ἐκπέταλα Græcis nominantur, quin & folia latiuscula πέταλα & πέτηλα dicūtur, & πεταλῶτον, quod amplū vegetumq;, & πέτασος genus pilei lati, & petasitis herba amplissimis latissimisq; folijs: quę omnia à verbo πετάω formantur, quod est extendo & dilato. Fefellit Cælium Athenæus ex authore pręcitato sues, quę acornes sunt, πεταλίδας cognominātē: cæterùm non aduertit ideo sues petalidas dici, quòd iam non quoslibet æquarent vitulos, sed illos, quorum iam in latitudinē extendebantur cornua, vtpote magnas, magnæque molis & perpingues, id quod in subsequentibus Athenæus clarissimè indicat: Simili, inquit, ratione vt Achæus petalidas, sic Erastothenes in Anterinnye, sues larinos vocat, a larinis bobus sumpta translatione, quos ἀπὸ τῦ λαρινεύεσθαι nuncupat, nimirum quod vberiore pabulo pingues sint. Debuerat itaq; Cęlium res ipsa monere, ne ecpetala, parua exiliaque

Petilū quid.
Pocula ecpetala.
Sues cur petalides dictæ.
Boues larini cur sic dicti.

C cornua redderet; pingue enim & paruo & gracili contrarium est: quare & ipse alicubi ecpetala pocula interpretatur latiora, argumento quod πέταλα folia sint latiora. Ne quid verò temerè in Cælium virum eruditissimum statuisse videar, circa eiusdem vocis significationem, sententiam adferā Isaaci Casauboni, qui linguæ Gręcæ peritia omnes eruditos facile superat. Hic in suis in Athenęum animaduersionibus sic scribit: Adultas porcas & iam grandiores πεταλίδας Græci vocabant, sicut testimonio Achæi poetæ probat dipnosophista. Propriè ea appellatio suibus non conuenit; sed vitulis aut bobus, qui patentia cornua habeant. Hos enim Græci πετάλυς siue πετήλυς, latini patales dixerunt. Idem testatur in Excerptis apud Athæneum non πέταλοι scriptum esse, sed πέτηλοι. Ita etiam, inquit, & Hesychius, πεταλίδων ὑῶν. μετήχθη ἀπὸ τῶν μόσχων. πέτηλοι γὰρ ὗτοι λέγονται. Nec dubitat, quin & Athenæus & Hesychius ab eodem authore, vetere nimirum Achęi interprete, hæc sumpserint, & vtrumque vsum pro suis: atque hoc eò notauisse, vt alterum eiusdem Glossographi locum emendaret, qui doctissimis viris fraudi fuit: Ait enim: βοῦς πετλινὸς, ὁ ἀναπεπταμένα τὰ κέρατα ἔχων Scribendum πετηλός. Quemadmodum autem patalium boum appellatio ad sues translata est: sic & larinorum boum. His enim, non illis primò tributum est hoc nomē.

D Ioannes Meursus in exercitationibus criticis à Scaligero dissentit, quod apud Plautum, patalē legit pro patulū, hoc loco. *Vt ego verò ruri hamaxari mauelim patalem bouem*, cùm omnes veteres, inquit, constanter habeant patulum. Et sanè meliores Festi editiones ita præferunt, non patalem. Deinde ex Iunio Philargyrio & Seruio scimus patulos boues nuncupari, qui cornua latè distantia habeant: ijdem quoq; propatuli dicti, teste hoc ipso Festo in Propatulum. Sed, vt quod super hoc loco cēseo semel dicam, scripsit Plautus patulem ἀρχαικῶς, nam veteres nomina secundæ declinationis etiam tertia indifferenter efferebant. Hoc Festus antiquitatis diligentissimus scientissimusq; annotauerat, sed locus postea corruptus, & patulem in patalem mutatum est. Confirmat hoc coniecturam meam, quod si patulum Plaurus dixisset, iam hoc non nouum nec annotatione dignum sit. Ausus est quidam in Lexico Græcolatino ecpetala cornua ramosa exponere, falsæque istius interpretationis testem citare Athenæum. Vbi quæso ramosa sunt boum cornua? Sed reuertor ad vitulum: quod rursus nomen vsurpatur etiam de alijs animalibus, ac præcipuè de quadrupedibus maioribus. Plinius de elephantis: *Atque ita salutato sydere in syluas reuertuntur, vitulorum fatigatos præferentes.* Idē balęnarum vitulos dixit: propriùs autem catulos dixisset, inquit Franciscus Massarius, nam codē libro de delphinis loquens: *agunt*, inquit, *vere cōiugia, pariunt catulos decimo mense æstiua*

Plauti locus cōsideratus.
Boues patuli.
Vituli nominis æquiuocatio.
Lib. 8.
Lib. 9. 6.

tempore; vt catulus tam de piscibus animal parientibus, vt balænis, delphinisq; & huiusmodi, quàm de quadrupedibus viuiparis, vt leonibus, vrsis, & alijs quàm plurimis, ac etiam serpentibus dicatur, exceptis ceruis capreisque, ac damis, cæterisq; similibus, quorum fœtus hinnuli propriè vocantur: verùm de equis, asinis, atque etiam oua parientibus pulli appellantur. Ineptè autem quidam ne dicam stultè in dictionarijs suis Virgilium in præcitato versu, *Iam vitulos hortare, &c.* vitulos de equis interpretantur, cum procul omni dubio de boum fœtibus poeta sit intelligendus: & Plato vitulum dicendum esse negat, si ex boue pullus nascatur equinus. Nunc prosequamur. Buculus etsi diminutiuum sit à boue, idest paruus bos, non ad quantitatem corporis, sed ad ætatem potius pertinet, vt constat ex hoc Columellæ, vbi, vt opinor, pro iuuenco accipitur: *Cum deinde buculos comprehenderis, perducito ad stabulum, & ad stipites religato.* Similiter bucula vaccam iuuenem, & adhuc teneram denotat, etsi Virgilius pro ipsa vacca adulta dixisse videatur,

Hinnulus quid. Pullus. In Cratilo. Buculus. Lib. 6. cap. 2. Georg. 1. Bucula.

Aut bucula calum

Suspiciens patulis captauit naribus auras.

id enim omni boui conuenit. Aliàs vtitur in proprio significatu eodem libro.

Aut errans bucula campo.

Cicero: *Itaque ex auro quod exterebratum esset, buculam curasse faciendam, & eam in summa columna collocauisse*: Plinius: *Myronem Eleutris natum & ipsum Ageladis discipulum, bucula maximè nobilitauit.* In eodem puto significatu vaccula accipienda; sed & hac voce ita vsus est poeta, vt pro quauis vacca exigui corporis intelligi possit.

De diuinat. 1. Lib. 34. c. 8. Vaccula.

Vaccula nonnunquam secreta cubilia captans.

Græci in hoc ferè sensu βοΐδιον dicunt & βοϊδάριον & ταυρίδιον pro vtroque sexu, pro boue nimirum, vel per ætatem, vel aliter paruo. Apud Hesychium & Varinum βοΐδιον & βοΰδιον trisyllabum pro tetrasyllaba βοΐδιον legitur. Hermolaus Barbarus & Aristophanes Grammaticus iuuencam à Sophocle γηγενῆ βύβαλιν dictam testantur, & λεοντοχόρταν βύβαλιν apud Aeschylum legi. Μόσχος teste Ammonio generis est communis, pro vitulo nimirum & vitula, vnde apud Theocritum vbi ait Daphnis:

Μόσχος. Idyll. 9.

Ἁδὺ μὲν ὁ μόσχος γαρύεται, ἁδὺ δὲ χ᾽ ἁ βῶς,

Ἁδὺ δὲ χ᾽ ἁ σύριγξ, χ᾽ ὠ βωκόλος, ἁδὺ δὲ κ᾽ ἤγων,

Suauiter vitulus mugit, suauiter verò & vacca

Suauiter canit & fistula, & bubulcus, suauiter verò & ego.

Gesnerus legit ἁ μόσχος, idest vitula, idq; carminis metrum ait postulare. Dictus autem est μόσχος, vt Etymologus tradit, vel quod μῶ vocem edat, aut παρὰ τὸ ὁσμᾶσθαι τῇ μητρί, aut παρὰ τὸ μῶ τὸ ζητῶ, καὶ (forte διὰ) τὴν σχέσιν ἣν ἔχουσι πρὸς τὰς μητέρας: idest, aut quod matrem olfaciant, aut quod μῶ voce quærant, aut propter affectionem, quam habent versus matrem. At quamuis, vt Pollux docet, vocentur μόσχοι τῶν βοῶν τὰ νέα idest boum filij, nouellæ nimirum ac teneræ ætatis, hodieque etiam vitulus vulgò in Græcia μοσχάρι nuncupetur, hæc tamen vox admodum est polysemos. Est enim & μόσχος etiam nouellum & tenerum germen, seu ramulus tenellus: nam Hesychio μόσχοι sunt οἱ νέοι βλαστοὶ, idest iuuenilia sarmenta, exponitque μόσχοισι, τοῖς νεοφύτοις βλαστήμασιν. Videntur autem metaphoricè dici, quòd ita ex arboribus pullulent, vt vituli è bobus nascuntur. Sunt qui μόσχους interpretantur stolones. Quid autem ij sint indicat Varro. *Nullus*, inquit, *in eius fundo reperiri poterat stolo, quod effodiebat circum arbores è radicibus, quæ nascerentur è solo, quos stolones appellabant.* Plinius autem stolones in arboribus appellari scribit fruticationem inutilem: alibi verò pullulos ex radicibus prouenientes, sobolem densam radicibus pullulantem. Hermolaus Barbarus μόσχους, interpretatur pampinos & capreolos, ex Galeno, qui in Lexico Hippocratis ait, ὄσχος γὰρ καὶ μόσχος, τὰ κλήματα καὶ αἱ ἕλικες. Verba Hermolai hæc sunt: Moschon Græci vitulum, vnde moscheuma in agriculturæ vsu dictum existimant, qui vitulamen in literis sacris interpretati sunt, cùm latinè dici posset viuiradix. Moschos & pediculum significat, quo frondes, & fructus ramis annexi pendent, qui & petiolus & à Palladio tenax appellatur; Dicitur & moschos siue quod idem est oschos pampinus & capreolus & clauicula, quæ Græci helicas & ligna & clemata & amphidas quoque appellant, vt Galenus inquit. Henricus Stephanus quoque μόσχους ait viuiradices verti. Sunt autem, inquit, viuiradices (quæ ἔρριζα φυτὰ appellantur Constantino,) semina seu plantæ viuæ, quæ è loco suo sublatæ aliò transferuntur, quod à Varrone secundum seminum genus vocatur, vt παράσπας (quod tertium genus seminum ab eo appellatur,) est quod ex arbore demptum demittitur in humum ac deplantatur; & specialiter in olea vocatur claucola siue talea. Sed si Græcos Grammaticos sequamur, μόσχος, inquit idem Henricus Stephanus, nullo modo viuiradix erit, sed potius stolo aut surculus nondum auulsus; in vite autem palmes aut pampinus: nam hæc potiùs νέοι κλάδοι seu ἁπαλὰ βλαστήματα dici

Lib. 2. c. 12. Lib. 1. c. 1. Stolo quid. Lib. 17. c. 1. Lib. 2. Coral. cap. 291. Vitulamen. Viuiradix. Lib. 5. Geopon. Lib. 1. c. 49.

A dici posse videntur, quàm viuiradices; quòd hæ per se plantæ sint, illa autem in arbore adhuc consistant. Idipsum autem patebit ex sequentibus. Homerus autem μόσχος adiectiuè vsurpauit pro ἁπαλὲς, vt Suidas quoque exponit, & μόσχυς λύγυς dixit tenera vitilia seu vimina è vite pullulantia, seu τὺς ἁπαλὺς ἀκρέμονας καὶ μᾶλλον παραφυάδας τῦ λύγυ, vt Eustathius exponit de duobus Priami filijs:

Iliad. λ.

ὥποτ' Ἀχιλλεὺς
Ἴδης ἐν κνημοῖσι δίδη μόσχοισι λύγοισι
Ποιμαίνοντ', ἐπ' ὄεσσι λαβών, καὶ ἔλυσεν ἀποίνων.

quos olim Achilles
Idæ in iugis ligauit teneris viminibus,
Pascentes apud oues deprehendens, & demisit pro pretio redemptionis.

Vbi Eustathius μόσχυς λύγυς exponit τὺς ἁπαλὺς καὶ τρυφερὺς ex Appione & Herodoto, tradens translatum esse ἀπὸ τῶν ἐπ' ἁπαλῶν βοῶν, ὅ ἐςι μόσχων, ad τὰ τρυφερὰ καὶ λυγοειδῆ φυτά. Aristophanis Scholiastę substantiuè quoque μόσχος est ἡ ἁπαλὴ καὶ νέα λύγος, subiungenti tamen locum Ho-
B mericum iam citatum: & Hesychio itidem μόσχος est νέος λύγος: sed duo substantiua sine intercedente adiectiuo aut particula, copulari nequeunt; ita rectius, inquit Henricus, in meo manuscripto Homero μόσχοισι λυγοισι exponitur ἁπαλοῖς ἱμαντώδεσι φυτοῖς: quemadmodum & à Nicandri Scholiaste accipitur. In vulgari Lexico μόσχος exponitur etiam petiolus siue pediculus, tenaxque Palladio, quo folia & fructus annexi dependent in suis plantis, pro quo scribendum μίσχος, quod in ea significatione agnoscitur ab Hesychio, licet perperam eius codex habeat μίαχος, sed reponendum esse μίσχος ordo etiam alphabeticus ostendit. Hæc itaque ille: Posse tamen interdum μόσχυς etiam reddi plantaria vel viuiradices ex ijs locis sciri ait, qui in μοσχίδιον & μοσχεύω proferuntur. Μοσχεύω autem interpretatur surculis ex arbore demptis sero; ramis tenerrimis ex arbore demptis sero; ramis tenerrimis ex arbore auulsis planto: plantaria seu viuiradices instituo. Theophrast° de palma; Τὰς μὲν ῥάβδυς φασὶ μοσχεύειν περὶ Βαβυλῶνα τὰς ἁπαλωτάτας καὶ ὅταν ἐμβιώσωσι, μεταφυτεύυσι. Hinc, vt credit, desumptum videtur, quod apud Plinium legimus itidem de palmarum satione; *Et ab alta radice auulsa vitalis est satus, & ramorum tenerrimis. In Assyria ipsa quoque arbor strata in solo humido tota radicatur, sed in frutices, non in arborem. Ergo plantaria in-*

Lib. 13. c. 4.

C *stituunt, anniculasq; transferunt.* Est autem illic μοσχεύειν ab ea significatione nominis μόσχος, qua ponitur pro plantario seu viuiradice, hoc est planta traduce, quæ cùm radices alicubi egit, in alium locum transfertur. Sic μοσχεύειν τὰ κλήματα Budæus interpretatur, viuiradices facere ex sarmentis, apud Theophrastum in tertio de causis plantarum; sicque semper vertit Theodorus, id quod Gesnerus improbat, qui μοσχεύειν Theophrasto etiam sumi ostendit pro amputare, vt in hoc loco, qui legitur in tertio tertij; ἐπὶ τῶν δένδρων ἔνιοι μοσχεύυσιν, οἱ δὲ περιαιρῦσι τὴν θαλείαν τῶν κλαδῶν. idest, vt ipse vertit, arborum stolones circa truncum infra & radicem aliqui resecant, alij etiam luxuriantem in ramis germinationem abscindunt, aliquandoque μοσχευόμενα sunt potius rami tenelli, qui ex arbore in humum deferuntur, vt sunt in oleis taleæ seu claueolæ, in vitibus malleoli, & μεμοσχευμένον stolo recisus. Sic quoque μοσχίον accipitur pro nouello germine aut stolone. Hesychio & Suidæ μόσχια sunt ἁπαλὰ φυτὰ, paroxitonως apud vtrumque. Μοσχία ab eodem Hesychio exponitur κρομμυῶν σπέρμα. In hac posteriori significatione capitur etiam μοσχίδιον, videlicet pro nouello germine: nam Suidas μοσχίδια exponit τὰ νέα βλαστήματα, Hesychius autem μοσχεύματα. Aliàs μοσχίον est vitulus nouellus, & à Polluce etiam accipitur pro agnello

Moschion.

D recens nato; siquidem ait: καὶ αἱ τῶν προβάτων ἡλικίαι. τὸ μὲν ἀπὸ γονῆς, εἴποις ἂν μοσχίον. τὸν δὲ ἐτειον ἀρνα, εἴποις ἂν ἀμνὸν ἢ ἀρνίον. εἶτα εἴποις ἀρνόν. εἶτα λειπογνώμονα. Suspicetur tamen fortassis aliquis propter articulũ masculinum τὸν legendum esse: μοσχίαν: præsertim cùm apud Eustathium quoq; μόσχιας scribatur, apud quẽ eędẽ ouini generis ętates ita recẽsentur. Ἴςρος ἐν Ἀττικαῖς λέξεσιν ἄρνα φησὶν, εἶτα ἀμνὸν, εἶτα ἀρνειόν, εἶτα λειπογνώμονα. ἐλέγετο δὲ καὶ μοσχίας ὁ τριετὴς κριός: nisi potius subaudiendum sit ἀρνὸν aut pro τὸν legendum τό. Est modò τῦ μόσχυ apud recentiores Græcos longè alia significatio medicos præsertim, pro nimirum pretiosissimo eo odoris genere, quod ex quadrupedis cuiusdam exotici, ex bisulcorum genere vomica colligitur, de quo suo loco agetur. Sunt qui hunc μόσχον à D. Hieronymo Muscum reddi putant, vbi ait. *Odoris autem suauitas & diuersa thymiamata, & amomum & cyphi, & œnanthe, muscus, & peregrini muris pellicula, quòd dissolutis & amatoribus conueniat, nemo nisi dissolutus negat.* Et in Epistola ad Principiam virginem; *Illa enim solent purpurisso & cerussa ora depingere, sericis nitere vestibus, splendere gemmis, aurum portare ceruicibus, auribus perforatis rubri maris pretiosissima grana suspendere, fragrare museo, mure.* Quorum sententiam refellit Hermolaus Barbarus, muscum istum D. Hieronymi eundem esse censens cum βρύω, idest musco arborum, μόσχον autem veteribus & ipsi etiam Galeno ignotum

Lib. 7.

Moschus.

Lib. 2. aduersus Iouinianum.

Muscus.

fuis-

fuiſſe. Cæterùm nunquid vel Hermolao, vel illis ſit aſſentiendum, ſuo proprio loco ventillabimus. Vitulum autem, Græci noſtri temporis μοσχάρι nominant, πόρτιες Varino ſunt vitulæ, quæ paulo adultiores factæ, δαμάλεις dicantur (neutras aut Venerem, aut iugum expertes eſſe ait) adultæ demum βόες, id eſt vaccæ. Heſychio quoque πόρτις eſt νεογνὸς βοῦς, μόσχος, δάμαλις. A πόρτις fœminino licet, vox diminutiua fit πόρταξ in maſculino genere, & ab hac rurſus πορτάκιον, id eſt paruus vitulus, iuuenculus. Geſnerus πόρτις dici ait pro πόρις abundante litera T. πόρις autem ab Henrico Stephano redditur vitulus, & vitula & iuuencus & iuuenca. Meminit, inquit Suidas afferens πόριες, exponenſq; νέοι βόες, μόσχοι. Vtitur autem Homerus, in Odyſſ. dicens: ἀγραυλοι πόριες περὶ βοῦς ἀγελαίας. Dicitur autē πόρις ſecūdum Varinum παρὰ τὴν πορείαν, id eſt ab itinere. Suidas verò & Etymologus de hac voce ſcribunt ſic: πόρτις ἡ μικρὰ βοῦς, ἡ ἀρξαμένη τῆς κατα πορείας, vel δαμαλὶς ἡ ἄρτι πορεύεσθαι δυναμένη. id eſt iuuenca quæ iam poteſt viam ingredi. Geſnerus πόρτις à par voce hebraica deduci poſſe arbitratur. Ερινὰς Heſychius, & Varinus exponunt νέας βοῦς. Ερινάδες verò ipſi ſunt ὄλυνθοι ἢ σῦκαι ἄρρενες, id eſt ficus mares. Et Nicander caprificū arborē ſic vocat, quę & ἐρινεὸν & ἐρινὸν vocatur. Qua vtraq; voce vtitur Theophraſtus. item ἐρινεός, & ἐρινός. Μογιλάλος quoq; Gloſſographo vitulus eſt. Haud ſcio an à μόγος, id eſt labor, ſiue ærumna. Cum annum adimpleuit ἶνις vocatur, vt Varinus docet his verbis. Græci ἶνιν vocant τὴν ἐνιαυσιαίαν καὶ ὑπὸ τὸν ζυγὸν τὴν βοῦς, id eſt bouem anniculam. Eſt & Heſychio ἶνις anniculs, ἶνις enim exponit ἐνιαυσίς, vt & Scholiaſtes Homeri in ſimili quodam cum hoc eius loco:

> *Σοὶ δ' αὖ ἐγὼ ῥέξω βοῦν ἦνιν, εὐρυμέτωπον*
> *Αδμήτην, ἣν οὔπω ὑπὸ ζυγὸν ἤγαγεν ἀνήρ*, ideſt
> *Tibi autem ego ſacrificabo iuuencam hornam latifrontem*
> *Indomitam, quam nondum ſub iugum duxit vir.*

Exponunt & Lexicographi ἐνιαυσ, τελείας, νέα. Πρὴν Heſychio, & Varino eſt taurus. Suidæ verò πρὼν & πρωὼν, nihil quàm eminentior montis pars eſt. Henricus Stephanus monet eo loco pro πρῶνες ſcribendum eſſe πρηῶνες. Eidem Varino κίλλιξ exponitur bos, aut agnus, qui alterum cornu peruerſum habet, & κολαβοῖλαι, tauri. Ita & Heſychius habet Κοράνιος bos, cui cornua ſunt lunata, vt Κορωνος taurus ὀρθόκερως eiſdem. Ρὼς ſecundum Io: Tzetzen, genus eſt taurorum Scythicorum, & ρὼς γαλωφὶς exponit ταυρογλυφίς. Etymologus Pellam vrbem Macedoniæ, nomen boui acceptum referre ſcribit, quoniam ab eo ſit inuenta: πέλλην enim, inquit, vocant bouem coloris nigri, vt pelian aſinum. Κνώδαλον etſi vox generica, & ſimpliciter beſtiam, aut animantem ſignificet, præcipue autem aquaticam, vt Aſtrophanis ait Scholiaſtes; Aeſchylus tamen boues vocat κνώδαλα. Apud eum enim Promethus vinctus dicit Κἄζευξα πρῶτος ἐν ζυγοῖσι κνώδαλα, Ζεύγλαισι δουλεύοντας σώμασίν θ', ὅπως θνητοῖς μεγίστων διάδοχοι μοχθημάτων γένων θ'. Ac boues ibi intelligi, patereait Henricus Stephanus, ex his quæ ſequunt, ὑφ' ἅρματ' ἤγαγον φιληνίους ἵππους. Similiter ἱερεῖον quodlibet quidē eſt animal, quod immolatur, ſed per excellentiam tamen intelligitur bos, vt Varinus teſtatur. Hebræi vitulū vocant egel, ſed tunc cū quinq; punctis ſcribi Santes Pagninus ait, eſſeq; qui nolunt intelligi vitulum plauſtralem, ipſe autem varia citat Sacræ Scripturæ loca, in quibus ſimpliciter pro vitulo accipitur: item vbi in fœminino genere pro vitula; oſtenditq; etiam plauſtrum ſignificare, nimirum à rotunditate, cum egel in ſua radice ſit teres. Rabbi Salomon, & Abraham Eſra egel interpretantur vnius anni bouē, ne quis vertat primi anni. Par item his eſt iuuencus, imo, inquit Pagninus, & ſenex, ſecundum Rab Dauid in libro radicum vocatur par, ſed ex contextu Sacrarum litterarum videtur, quod non eſſet magnus in annis. Paruus vocatur egel, vitulus. Quidam ad parah reducunt, qui ſcilicet iam prolificet, vbi vitulus eſſe deſijt. Talmudici, vt hic citat Kimchi, faciunt triennem. Vulgò vocatur taurus. Eſt autem ætatis mediæ inter vitulum, & bouem. In Exodo ſcribitur, Accipe par vnum filium bouis, id eſt iuuencū: ex quo videtur quod non eſſet magnus in annis: vel hoc dixit ad diſtimen ſenioris. Hieronymus: tolle vitulum de armento. Rabbi Salomoth etiam exponit vitulum, ita ſcribens, Accipe par ad expiandum opus egel (vituli) qui eſt par. Et Rabbi Abraham in commentarijs, quia dixit par &c. ſignificat, quod non erat magnus. Et ſic dicuntur filij columbæ, & hircus caprarū. Adfert deinceps Pagninus aliquot loca, in quibus par pro iuuenco vſurpatur. Fœmininum verò parah interpretatur iuuencam, & vaccam. Hieronymus etiā vitulum reddidit: ſed pro ſignificatione vaccæ aliquot recitat authoritates, ſic & parah basàn id eſt, præpingues vaccæ, atq; ita metaphoricè appellantur delicatæ, & primariæ fœminæ iuxta Kimchi Hamos 4. ſicut & aliàs iuuenias tauros populorum appellari potentes, & duces populorū. Geſnerus par ait eſſe bouem, & iuuencum ſiue vitulum ſignificare non putat, niſi ben bakar addatur. Schor quoq; Hebræis bos eſt, vel taurus, Sic autem quidam teſte eodem Pagnino, iam habitiorem & craſſiorem bouem diſtento corpore plenum, iuſta iam ætate & magnitudine dici putant. Egel, inquit eſt vitulus, par iuuencus iam adultior, cùm generat, & fructificat. Schor taurus iam ple-

nè

Portis. Poris. Erinas. Inis: Prin. Ros. Chil. 11. 393 Pella. Egel. Par. Cap. 26: Parah. Schor.

A nè distentus, & compactus. Explodit etiam quod quidam recentiores curiosiores hinc putent Isiac lem dictum ischorin in radice ischor. Haud disparis etiam esse curiositatis, quod Serapin hinc dictū putant, quasi bouis faciem, & id praua imitatione Aegyptios à Ioseph sumpsisse, qui cum sua familia illic boues immolarit: quod & postea Israelitæ in deserto, & sub Ieroboam sunt secuti: quasi esset Apis bos e cœlo delapsus, quòd boues in sacrificijs igni cælitus del.. pso consumerentur. Aeq; friget, quod quidam Serapin ab vrendo, à shorap, alij quasi egelita pim paruum aspectu dictum putant: quòd Patriarchæ Christum, vt puerum fide aspicerēt: Malim hac in re externos sequi scriptores, & D. Augustinum de Ciuitate Dei, quam friuolis, & incertis vti coniecturis. Hæc ille. In genesi, vbi dicitur *Et fuit mihi Schor* (bos) *& asinus*, intelligi debet in plurali, pro fuerunt mihi boues & asini: sunt enim nomina specierum, & collectiua. In alio verò eiusdem libri loco, nimirum isto: *Subneruauerunt Schor*, quidam bouem, nonnulli murum exposuerunt. Rabbi I..hacob filius Elhazar putat esse cognomentum dominatoris: sicut, & alias scriptura magnos principes vocat arietes, & hircos. Sic & in Deuteron. Ioseph bouem appellauit, ob eius amplam magnitudinem. Non desunt qui bouem, vt sonat, exponant, quod bestias eneruarent: Quamuis enim eorum oues, & boues

B & asinos ceperint, fieri potest, vt partē ceperint, partem subneruauerint, quia oneri illis fuisset abducere omnes bestias vrbis, cùm abirent tanquam fugientes. Quidam recentiorum sic vertunt, pro libidine sua euerterūt propugnaculum, vt sit idem cùm Schor, quod exponunt ædificium, vnde prospicitur, vel quid foras extenditur, & procurrit per omnes commissuras compactum, & more bouis completū, propugnaculū, promontorium. Monet uerò Pagninus Chaldęum magis esse hoc nomē, cùm pro Hebræo humah murus, passim Chaldæus interpres schor, & Schora dicat. Schor pro boue in plurali vau mouetur. Tau, ut ait Rabbi Dauid in libro radicū est bos syluestris, urum alij, alij turonē uocant. Connumeratur inter animalia fera, quorū esus cōceditur. Per antiphrasin quidam dictū uolunt, quod se circūscribi non patiatur, uel a stupiditate. In Deuteronomio utau & bos syluestris, septuaginta ὄρυγα, id est, orygem, & inuersis, id est transpositis litteris Catua, sicut bos syluestris in reti, D. Hiernnymus, sicut oryx illaqueatus, septuaginta, sicut beta semicocta, R. Abrah in commenr. genus auis esse scribit. Sed in Deuteron. constat genus esse animalis, cùm inter minora animalia annumeretur, & idem sit tau, & tua secundum R. Selom. & R. Dauid. Porro illud Chaldeor. Deuteron. R. Sol. exponit bouem syluestrem. Quòd uerò attinet ad Aben Hetzram, simpli-

C citer habet instar auis, ita ut illud possit accipi uel de aue in genere, uel ad emolliendam comparationem. Bakar etiam exponitur bos. Pagninus alijque generale nomen seu collectiuum esse volunt, complectens armenta idest maiora animantia, quæ gregatim pascuntur, vt boues, vaccas, vitulos. Sacræ enim literæ pecus distinguunt in duo genera, maiora videlicet & minora animantia quadrupeda, & minora vocant tzon, idest, greges, maiora bakar, idest, armenta. Bakar autem ab inspectione nomen accepit, curaque & inquisitione hominum, quòd hominum gubernatione opus habeant. Pagninus multa sacræ scripturæ loca producit, in quibus priuatim pro boue accipitur: atque confundi cum plurali nominis manè (hoc enim etiam significat, & mane inquirere,) sed sensus, inquit, id facile distinxerit: & Hamos. 6. 12. *num arabit in bakarim*, idest bobus, D. Hieronymus in bubalis: A bakat fit verbum in coniugatione Kal, quod significat pascere boues. Hamos 7. 14. Non sum propheta &c. sed bukar, idest pascens boues, idest armentarius, vt diuus transtulit Hieronymus, quasi inquirens & curans armenta. Abir significat robustum, & per excellentiam & antonomasiam abarim numero plurali Psal. 22. exponitur pro tauris robustis. sunt tamen qui caballos reddunt. Meria genus esse aiunt boum maiorum, bubalum. Sunt qui bene saginatas pecu-

D des, ut boues & oues intelligant: uocem enim marah saginare significare scribunt rabini Kimhi, & Salamon in commentarijs Amos. 5. D. Hieronymus pinguia uertit. Abraham ex sententia Rab. Saadiæ dicit animal esse maius boue, quod in hisce regionibus non extet. Est & Aleph bos Hebræis, a docilitate & assuefactione ad labores sic dictus, vt Gesnero videtur. Est verò & aleph dux siue ductor, qui alijs præest, rector. Hebræi doctores inquiunt aleph idest duces a rege tantum differre, & eo inferiorem esse corona. Verùm Pagninus generalius esse ait, vt significetur hoc nomine quisquis est alicui tanquam ἡγεμὼν, quem vt magistrum reueretur, & sequitur in omnibus, vnde præcipuum quoque & intimum amicum significat, ex quo quis pendet, & cuius consilio atque authoritate velut præeunte agit omnia, quasi doctorem dicas, & verbum aleph docere significat. Hoc nomine Dauid Achithophelem appellat, quasi præceptorem & magistrum suum. Hinc bouem etiā dictum putarim, inquit, quod in gregibus hoc sit maximum animans, potius quam à mansuetudine aut assuefactione cum alijs; Hinc & primam alphabeti literam aleph quidam dictam putant, quòd velut dux cæteras præcedat, vel à millenario numero, quem quoque significat quòd post absolutas alphabeti literas ad reliquos numeros significandos, ad mille designanda, fit ad initium alphabeti redeundum. Sic Pagninus. Cæterùm cum aleph vel ipso etiam teste, sit quoque familia, sic appellata,

Serapis vnde dictus.
Lib. 18. c. 5.
Cap. 32.
Cap. 49.
Cap. 33.
Tau.
Cap. 14.
Bakar.
Pecoris distinctio in sacris.
Aleph.
Psal. 55.

lata,ut ipſe ait, quòd millia, ideſt multi ſint in ea,bos fortè ſic quoque appellari potuerit,tanquam omni familiæ præ cæteris neceſſarius. Vtcunque eſt, Grammatici Græci alpha ſimiliter exponunt caput bouis, quod aliàs vno vocabulo βούκρανον appellatur. Bos Chaldæis eſt tor,à qua voce Græcos & Latinos taurum dixiſſe docti arbitrantur. Inuenitur & tora apud recentiores,& torata fæminí generis. Matthæus Syluaticus taur exponit taurum, nimirum ex Arabico dialecto. Θώβη verò Syrorum lingua eſt vacca:qua duce, vt ſuo dicetur loco,Cadmus Thebas condidit. Antequam modo aliarum nationum nomenclaturas bubulo generi attributas adducam, non erit præter noſtrum inſtitutum,inquirere, nunquid bos quoque iumentum dici poſſit. Negat id Vlpianus ad ædilitium edictum,& Pomponius de verborum ſignificatione ait armentorum nomine magis boues contineri,quàm iumentorum. His quoque Plinius fauere videtur,iumentum de equino potius grege quam de bubulo dici indicans his verbis: *Iumentorum fimum quidam bubulo præferunt.* Et alicubi quoq; eruum bubus & iumentis vtiliſſimum eſſe tradit. Cæterùm hac in re Plinius ſibi parum conſtans eſt, nam paulò antè dixerat: *Tranſpadanis cineris vſus adeo placet,vt anteponant fimo iumentorum, quod quia leuiſſimum eſt,ob id exurunt*, vbi nimirum boues vocat iumenta,nã equi ſtercus ad vrendum inutile: Et alicubi: *Iumentis*, inquit, *folia fraxini ſunt mortifera,cæteris ruminantium innocua Græci prodidere. In Italia nec iumentis nocent.* Ait etiam iumentorum corpore exanimato apes gigni,quod etiam boui proprium,nam ex equo veſpæ generantur. Columella à iuuando iumenta dici autumat,ex eo quod noſtrum laborem, vel onera ſubuectando,vel arando iuuent. Columellę ſubſcribit Iſidorus, *Iumenta*, inquit, *nomina inde traxerũt, quòd noſtrum laborem,vel onera ſuo adiutorio ſubuectando vel arando iuuent. Nam bos carpenta trahit,& duriſſimas terræ glebas vomere vertit. Equus & aſinus portant onera,& hominum in gradiendo laborem temperant. Vnde & iumenta appellãtur ab eo, quòd iuuent homines. Sunt enim magnarum virium animalia.* Et quamuis modò Varro armenta boues vocari voluerit, quaſi aramenta tertia litera ſublata,tamen armentum teſte Feſto,omne id genus pecoris dicitur,quod eſt idoneum ad opus armorum: vt ſunt equi ac boues; nam equis in bellum curritur, clypei verò boum corijs armantur. Græci proprium vocabulum, quod equidem noui, quod iumento vel armento reſpondeat,non videntur habere,namque κτῆνος omne illud denotare videtur pecus, in quo veterum poſitæ erant diuitiæ,vt nomen ipſum indicat,dicitur enim κτῆνος teſte Euſtathio ἀπὸ τῆς κτήσεως, ideſt a poſſidendo: quanquam ſint etiam qui à κτείνω deducant,ideſt,interficio,vt κτῆνος proprie dicatur de illo quadrupedum genere,quæ mactari & immolari ſolent. Notatione dignum eſt, quod quamuis grex, vt Valla teſtatur,dicatur de paruo pecore,vt ouibus & capris, Tibullus ita priuatim vocet boues,

Alpha.

Thebe.

Bos an iumentũ dicendus.

Lib. 17. c. 9.

Lib. 16. c. 13

Lib. 12. c. 1.

Armentum quid.

Grex.

> *Illa deo ſciet agricolæ pro vitibus vuam,*
> *Pro ſegete ſpicam, pro grege ferre dapem.*

ideſt pro bobus,vt Ianus Duſa exponit in ſuis præcidaneis. Ouidius egregiè gregem, à maiori pecore diſtinguens, dicebat:

> *Mille greges illi, totidemque armenta per herbas*
> *Paſcebant.* Similiter Virgilius:
> *Hæc ſatis armentis: ſuperat pars altera curæ*
> *Lanigeros agitare greges, hirtaſque capellas.*

Cùm verò grex pro armento accipitur, tunc videas adiunctum nomen adiectiuum. Virgilius:

> *Aut aliquam in magno ſequitur grege.*

Sic Horatius cùm vellet ſignificare boum armenta,dixit *greges mugientium*. Latiſſimum verò pecoris nomen, pro omni nimirum animali, vt Seruius, & Acron teſtantur, quod humana effigie caret. Horatius tamen hoc loco:

Pecus.

> *Omne cùm Protheus pecus egit altos*
> *Viſere montes,*

armenta intelligit. Sed plura de hac voce dicemus in oue. Adrianus Turnebus ſcribit ſeſe animaduertiſſe Accium dixiſſe cornutos pro cornutis & aratoribus bobus, ſine boum tamen adiectione; Sunt autem hæc Actij verba:

Lib. 29. c. 2.

Cornutus.

> *Forte ante auroram radiorum ardentem indicem*
> *Cum ſomno in ſegetem agreſtes cornutos cient,*
> *Vt rorulentos ferro terras vuidas*
> *Proſcindant, glebaſque arno ex molli excitent.*

Quemadmodum modò vt Athanis in primo rerum Sicularum teſtatur,referente Athenæo, Dionyſius bouem appellabat γαπόνον ideſt telluris aratorem, quo ſenſu etiam γαιὸς dictus eſt, ita etiam ζεῦγος, quo communiter nomine iugum intelligitur,biga itẽ,trigæ & quadrigæ,adeoque quoduis vehiculũ,pro ipſis quoq; bobus ac generalius pro armentis ſumitur. Bouem Itali boue dicunt,vel

Lib. 3.

bue,

A bue, alicubi tamen etiam, vt apud nos bò, Galli buef, Hispani buey, Germani ochs & rind, Belgis os, Angli ope, fortè quasi opera, aut opes, ob allatā sæpe rationem; Illyrijs Vvul. Taurum Itali Hebraica voce toro, rustici nostri etiam bò: Galli toreau, Hispani toro, buy rezio, Germanis Stier, Farr Varren: mummelstier, Vvucherstier, bullen. Belgæ similiter Stier, & vt Adrianus Iunius annotat, in suo nomenclatore, varning, varre, bulle, Angli bulle, Illyrij juneczi quasi iunicem, aut iuuencum. Vaccæ apud Italos duplex nomen, eas enim quæ boum munere funguntur, labores nostros arando & trahendo adiuuantes, iugales non incongruè dicendas, vel simpliciter vaccas dicunt, vel ab officio vacche da tirare, quæ verò soli incūbunt proli & lactis tantùm vsum præbēt bergaminas, vocabulo, vt Nicol. Erythræus credit Germanico, quasi mōtanas, siue vt ipse ait, quòd gregatim in mōtibus pascantur, Bergh autē Germanis tam superioribus quam interioribus montem significat. Varro matrices vocat, sed & fructuarias rectè dici posse Cælius arbitratur. Gallis vacca simpliciter est vacche, Hispanis vaca, Germanis Ku, aut Kuhe, Belgis Koe, Anglis corre: in Insula Madagaskar siue S. Laurentij agomba. Vitulus nobis vitello, (vitula, vitella) Gallis est uaeu, Hispanis ternera, nimirum à teneritudine, Germanis Calb, Belgis calf, Anglis Calfe. Ioannes Goropius Calf appellari uitulum scribit, quasi callef, idest, inquit, pulchrā uita, à cal scilicet & lef, quod idem est, quod pulchrè & iucundè uiuo. Dici autem calf ferè de omni maiore pecore in prima & uiridi ætate constituto, quo tempore lasciuiendo pulchrum nobis exhibet, atque iucundum spectaculum, & quasi florem ipsius ætatis. Cal verò antiquissimam vocem pro pulchro vsurpatam, cùm multa alia, tùm potissimum Hebræorum etiam iudicat cal & Græcorum κάλλος. Sed fortassis callef indicabit vitam robustam, cùm sit calf idest vitulus in robustissimum animal euasurus. Solent enim Belgarum plurima vocabula inuersa in contrariam planè torqueri significationem. Calf autem si retrò leges, habebis flac, idest imbecillum, & debile, vnde Latini flaccidum quoque efformarunt. Iuuencus nobis vulgò est manzuolo, manzo verò bos iam addultus, (& carne di manzo caro bubula) vterque, ni fallor ab officio, manzuolo quasi ad terram excolendam iam proximè sit futurus idoneus, manzo qui eam iam colit. Mansum enim nonnulli teste Roberto Ceuali, terram esse asseuerant culturæ annuæ vnius aratri capacem, circiter viginti iugera continentem. Sic & iuuenca nobis est manzuola. Galli, quoad obseruare licuit, proprium vocabulum non habent, sed circumscribunt ieune beste vocantes idest bestiam aut animal iuuenile, si mas est, si fæmina ieune vacche: similiter faciunt Hispani, quibus buey nouillo iuuencum, vachilla verò iuuencam significat. Germani marem Zeitochs, fæminam Zeitku dicunt, Belgæ veerse aut hoeckeling ab angulo, solent enim Belgæ, Hollandi & Frisij iuuencas à fœt's, & quę mulgentur, seperare, & in postremum locum in angulos stabulorum reijcere, tanquam adhuc inutiles. Angli iuuencum à ionge oxe, iuuencam hessar dicunt.

Nomina a-liarum na-tionum.

Lib. 4. Her-mathenæ.

Mansum quid.

GENVS. FORMA. DESCRIPTIO.

BOVEM ex genere esse bisulcorum, hoc est, quorum ungula bisulca est, siue bifida, ex ipsamet clarum est autopsia, & ex veterum quoque testificationibus. *Hippopotami*, inquit Plinius, *vngulæ bine, quales bubus*. Ouidius in metamorphosi.

Puluereumque solum pede pulsauere bisulco.

Quæ autem sit ea in ipsa ungula cauitas, de qua sic meminit Laertius: Quidam Demetrio authore tradunt Epimenidem accipere solitum à nymphis cibum, eumque intra bouis ungulam seruare, mihi hactenus non satis constat. Quidam author obscurus ungulam tradit, nisi in utero absoluatur, moriturum ipsum animal: sciréque interest βοὸς πόδα ab Atticis uocari, uiuentis pedem, mortui autem βόειον πόδα, ut Ammonius & Varinus obseruarunt. Cùm uerò bisulcorum alia cornigera sint, alia acornia, bos ex cornigeris est, item uacca & taurus, dissimilia tamen gerunt cornua, neque etiam æquè robusta. Tauris teste Plinio minora tenuioraque, quàm sunt bubus. Et Democritus, vt citat Aelianus, bubulo pecori castrato, ait tortuosa, gracilia, & longa nasci cornua: contrà testibus prædito eadem secundum radicem crassa, recta, minusque prolixa. Idem Aelianus de taurorum cornibus sic scribit: Cornua tauris omnibus rigida & minimè flexibilia existunt, eamque ob rem cornibus perinde armati furibundè appetunt, atque homines armis hostes feriunt. Aristoteles quoque de castratis loquens hominibus, eos ita commutari tradit, ut etiam cæterorum animantium quæcunque castrata; nam & tauros & uerueces sua cornua è contrario genere, quòd fæminæ quoque eorum contrà quàm mares armentur cornibus: itaque illos maiora excisos gerere, hos minores. Idem Aristoteles in eadem mox rursus sectione eandem dubitationem soluit, cur boues castrati maiora gerant cornua. Cur spadones (inquit calui esse nequeunt? An eò quod multum cerebri obtinent, quod sanè his contingit, quia rem uenerem non agunt: semen enim labi per spi-

Lib. 1. „ *Epimenides ut nutritus.*

Cornuū varietas.

Lib. 11. c. 19.

Lib. 2. c. 20. „

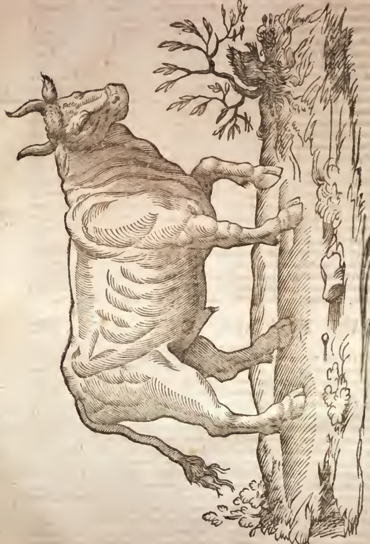
Sect. 10. Probl. 38.

Probl. 56. „ „

Lib. 4. H. circa finem.

„ ſpinam è cerebro videtur. Qua de cauſa boues quoque caſtrati cornua gerere maiora putantur, nec non & mulieres & pueri cur calui non ſint, eadem ratio eſſe creditur. Dixit verò etiam Ariſtoteles; cornua tauris robuſtiora eſſe quàm vaccis: quo tamen in loco contrarium habet Albertus Ma-

E

F

G

H

Cornuũ boũ & vaccarũ differentia.

gnus: Cornua (inquit) vaccarum fortiora, & maiora & longiora ſunt cornibus taurorum: deceptus fortè Plinij verbis, qui tauris minora quàm bubus, tenuioraque cornua eſſe ſcribit; ſed Plinius boum nomine non vaccas, ſed boues caſtratos intelligit. Horum verò cornua à vaccinis ſic diſtinguuntur,

quip-

A quippe quòd illorum & maiora & tortuosiora sint, harum & minora & vno flexu conspicua, cuiusmodi fere sunt nouæ lunæ cornua. Caua cornuum pars in bubus, vt alijs etiam ferè omnibus, ex cute potius, vt ait Aristoteles, oritur, quàm solidum quiddam osse enascens subit, impletque totam. Ait etiam cornua vaccæ calefacta facilè in quamuis partem flecti, nec non & iuniorum tepefacta incera, ducique facilè quò volueris. Plinius quidem hoc quoque tradidit, sed & aliud addit, quod nunquid rationi consonum sit, & veritati, ambigi potest. *Boum attritis*, inquit, *vngulis, cornua vngendo aruina, medentur agricolæ: Adeo sequax natura est, vt in ipsis viuentium corporibus feruenti cera flectantur, atque incisa nascentium in diuersas partes torqueantur, vt singulis capitibus quaterna fiant.* Apparet autem eum ex diuersis authorum locis, quæ alibi de propriè dictis in capite cornibus legerat, & alibi de cornu, idest cornea substantia vngularũ, imprudenter, ac præcipitanter copulasse. Quid enim vngulis cũ cornibus capitis ita cõmune, vt hæc illis attritis inungi debeant? Cornu autem vocabulum propter substantiæ similitudinem ad vngulas transfertur. Virgilius de equo:

Cornuũ natura.

Cornu de vngula.

Solido graniter sonat vngula cornu.

Vnde & equi cornipedes poetis sunt dicti: In eandem scillam incidisse aduerti quosdam Grammaticos Græcos. Vbi namq; Dionysius Afer πᾶνα κεράνυχα cognominat, Scholiastes eius nõ exponit cornupedẽ (sicut aliàs etiam Latini poetæ Pana vocitãt capripedem & semicaprũ, sed ὀξύκερων, idest, qui acuta in capite habeat cornua: Hæc enim eius sunt verba, ὡς τῦ ὄνυχος ἐνταῦθα ὀξύτυλα φυλέντος, καὶ διὰ τοῦ ὅτι ἀκρονυχίαν ὄρος φάμεν. Differunt modò cornua boũ in propria sumpta significatione, figura, situ & numero. Quorũ cornua sursum reflexa sunt, Licinij Seruio vocãtur, vt Iunius annotauit in suo nomenclatore: sinuosi verò, quorũ cornua in diuersum tendunt. Apud Neuros, bobus in humeris cornua esse Aristoteles testatur teste Aeliano. Columella mutilos dici ait, qui cornibus carent: sed & sine cornibus haberi naturaliter mox suo loco patebit, vbi omnes boũ differentias recitabimus pro regionũ ratione, in quibus habitant. Ipsum autem animal, vtpote domesticum, & vbiq; terrarum notissimũ non attinet describere, & si quis velit, inutilem sumpturus fuerit laborem imo verò etiam ἀδύνατον, propter nimirum coloris varietatẽ: Nam quamuis Aristoteles inquiat bouẽ ex ijs esse quæ non genere, vt pauo, sed parte tantùm variant: miranda tamen hæc est varietas, vt tot ferè sint differentiæ, quot loca, vbi nascuntur: vt cornuum quoq, diuersitatem subticeam, de qua iam diximus. Pilum gerit hoc animal, qui quotannis, vt ait Aristoteles, decidit. Tenuiorem eũ esse

Pan ceronux.

Cornuũ differentia.

Lib. 7. c. 3.

Boum diuersitas.

Pilus.

C quàm Suum, idẽ alicubi asserit, addita ratione, quòd coriũ bouis sit densius, quàm suum, & ideò excrementa, quæ exeunt per densiores meatus, esse tenuiora quàm quæ per laxiores. Quãuis autẽ densum sit eius corium in toto corpore, in ceruice tamen & dorso id durius densiusque habetur, vti & in ouibus, & peculiari nomine κόλλοψ appellatur, ita dictũ vt Eustathius affirmat, quoniã ex ipso ἀναβρασ7ομένου, idest feruefacto fit ἡ κόλλα, idest, gluten. Vnde metaphoricè κόλλοπας dictos tradunt exoletos & callosos pueros, τοὺς σκληροὺς καὶ παρηβηκότας παῖδας, seu, vt Hesychius tradit, τοὺς σκληροὺς ὑπὲρ τὴν ἀκμὴν πάσχοντας, aut τοὺς ἀκολασαίνοντας ὑπέραγμα, supra ætatis vigorẽ libidinãtes, vnde & κολλοποδιώκτης, qui pueris exoletis & durioribus inhiat. Varinus verò collopas Græcis vocari ait coria duriora circa ceruicem suũ & taurorum, ex quibus, inquit fiunt κόλλαβοι dicti, idest, clauiculi, quibus remittũtur & intendũtur fides in citara. Sed & κόλλα etsi glutinum significet, accipitur etiã ab Hesychio pro pelle bouis in dorso, vnde quoque præcipuè glutinum conficiebant. Ceruices itaque ob corij duritiem ad iugũ natas ex Cicerone diximus, tum vires humerorum & latitudines ad aratra extrahenda. Quæ in collo conspicitur reduplicatio μύκλος appellatur, vt ait Varinus.

Sect. 10. Probl. 61.

3. de generat. c. 3.

Corium vbi durius.

Collops.

Colla.

Hippocrates author est, boui crassam esse labrorum prominentiam, crassam item & obtusam superD nam maxillam, ideoque in breues herbas subijcere non posse. Cum enim dixisset, emarcescere hoc animal maximè vltima hyeme, huius rei velut rationem agglutinans, inquit: Rectè enim scripsit Homerus, ex omni pecore boues tempore hoc maximè pati, atque inter boues qui arant, cùm hyeme laborent: his igitur maximè articulus excidit, quoniam maximè extenuantur. Namque aliud pecus pascere exiguas herbas potest: bos non item, priusquam grandiores fiant. Aliud enim pecus tenuem habet labrorum prominentiam, tenues item malas: bobus contra labrorum prominentia crassa est: malæ item hebetes, ac crassæ, atque ideo exiguis herbis non possunt eas subijcere. Deinde etiam Hippocrates Homerum citat, quod ver bobus gratum esse scripserit, cùm illis grandior herba iucundissima sit. Vere enim herbæ potissimùm augentur, molliores que quàm reliquis anni temporibus existunt, quem Hippocratis locum explanans Galenus, inquit. Hæc quidem pascere exiguas herbas possunt, cuiusmodi sunt equi, asini, muli: at ex ijs quæ ab vna tantùm parte sunt dentata, illa duntaxat, quibus labri prominentia tenuis est. Atque idcirco inter animalia, quæ herbis vescuntur, soli boues, hyemè pastu indigent, quoniam nequeunt exiguam herbam aut σαρκάζειν, idest dentibus abscindere, aut labris prehendere. Boues enim non habent labra ita tenuia, vt exiguã herbam circumplicare atq; comprehendere possint, quemadmodum & capræ & oues. Hæc tria animalium genera multifidos pedes habẽt, sed solidi pedis sunt, quæ vtrimq; sunt dẽtata. In qua sanè Ga-

Lib. de articul.

Labiorum prominẽtia.

Bos cure exiguas herbas pascere nequeat.

leni explicatione, poſtrema verba negotiũ faceſſunt, cùm nequaquã veritatẽ ſemper habeat, quod animalia vtrimq; dentata ſolipeda ſint: nam & digita omnia vtrimq; dentes habent, & inter biſulca etiam ſues: & quamuis omnia ſolipeda vtrimq, ſint dentata, non propterea omnia quæ vtrimq; dentata ſunt, ſolipeda ſunt: quamobrem ſic legendum putarim; ſed ſolidipedis quæ ſunt, vtrimq; ſunt dentata.

Galeni locus emendatus.

Frons.

Frontem ſiue tauri ſiue bouis imagine Y figurari Cælius annotauit teſte Iacobo Dalechampio in ſuis annotationibus in Plinium. Democritus, vt Ariſtoteles & Aelianus annotarunt, boues, hoc eſt, exectos latiorem tauris frontem habere dixit, Nam hìc ibidem cùm multę ſint venę, ab ijs oſſa dilatari, ſimul & cornuum eruptionem, quoniam craſſior exiſtat, frontis latitudinem promouere; caſtratis verò, quod ſedes cornuum & initium enaſcendi perparuum habeat circulum, minus dilatari hanc partem. Inter vtrumque cornu, maxima oſſium eſt durities, itaq; iniurijs valdè reſiſtens, ac fractu contumax: quod non latuit Virgilium, cùm Entelli ſummam in brachio potentiam indicaturus, ita in eum locum cæſtus illiſiſſe aſſerit, vt ad cerebrum vſque ictus penetraret:

Oſſium capitis quæ duriora.

Dixit, & aduerſi contrà ſtetit ora iuuenci,
Qui donum aſtabat pugnæ, duroſque reducta
Librauit dextra media inter cornua cæſtus,
Arduus, effractoque illiſit in oſſa cerebro.

Oculi.

Oculos habent teſte Ariſtotele nigros, item latos & planos: quales, qui ex nobis habent, bubulis ſimiles exiſtimari Adamantius ait; quos ceu pulchros cõmendant, crebreque celebrantur ab Homero in Iunone: Lingua longa, lata & aſpera: hanc boui auulſam per totam diem palpitare, Cardanus ſcribit, Scaliger reddit rationem, Boui, inquiens, natura vegeto craſſior ſanguis, qui eſſet caloris fundamentum, diù concluſus fuit. Palear ſeu potius palearia vocantur pelles illæ, quæ ex gutture boum dependent, quaſi pellearia. Hæc fortaſſis intelligit his verbis Varinus: λογαλιον, τὸ βόων ὑπὸ τὸ τράχηλον χάλασμα: eſtque ipſi etiam λογάνιον pars corporis. Dentes eis ſunt continui, & bis, inquit Ariſtoteles, mutantur. Mutant autem bimi, vt ait Plinius. Superiori dentium ordine carent, ideſt primoribus quatuor, ideoq; ruminant. Robur in mordendo pro corporis molis ratione haud magnum eſt, vt docet Galenus his verbis: Aſinis verò & bobus & ſuibus, & (vt ſimpliciter dicam,) quibus maxilla eſt magna, ſolus temporalis muſculus eſt maximus proportione magnitudinis ipſius maxillæ, nõ tamen robuſtus quidem, quemadmodũ fortibus & ferocibus. Nã propter duo hæc temporales muſculos natura magnos efficit, ob actionis in mordendo robur, & magnitudinem maxillæ inferioris: cuius gratia cùm eſſent facti, illius tũ actioni, tum conſtructioni iure fuerunt cõſentanei. Cùm igitur dentes ſerratos habentibus robur in mordendo inſit, maximus ſimul & fortiſſimus ipſis muſculus extitit: verùm maximus tantum, non etiã neruoſus atq; robuſtus, neq; in agendo præpotens, in bobus eſt, aſinis ac ſuibus, atq; alijs animalibus, quæ maxillam quidem inferiorẽ habent magnam, in mordendo tamen nullum eis eſt robur: ſatius enim fuit magnã maxillam à magno muſculo moueri. Hæc ille, cui tamen ratio aduerſari videtur, cùm equus, aſinus & bos duriſſimas corrodant ſtipulas, & ſus in dentibus ſua agnoſcat arma, quibus non ſolùm ſe ipſam tuetur, ſed & alijs etiam plurimũ ſit noxia, vt in Apri hiſtoria patebit.

Lingua.

Palear.

Dentes.

Lib. 2. cap. 28.

Lib. 11. de vſu part.

Cur morſu nõ valeant.

Penis.

Inguinis ſiue penis tanta eſt tentigo ac duritia, vt ſi contingat, vt initurus vaccam ab naturali aberrauerit loco, eam illam, in quã occurſarit, partem vulneret, non ſecus ac ſi telo eam acuto impetijſſet.

Mammæ.

Vaccę mammas habent inter femora, binas vt habet Ariſtoteles, quatuor vt Plinius, ſingulis papillis, quas habẽt quatuor, teſte etiam Ariſtotele, mammam, vt apparet, tribuens. Cur autem ea parte mammas gerant, cauſam eſſe philoſophus ait, quod bubulum genus, aliaq; ruminantia ſurſum verſus capiant corporis ſui incrementa: itaq; vbi confluuium & copia excrementi ſanguinis, qui locus ſanè, inquit, infra eſt, & circa effluentis materiæ oſtia, ibi mammas poſitas eſſe. Vide etiam in prolegomenis, vbi quoq; de ventribus eorum multa diximus. Sunt autem vt in magno animali decuit, maximæ, quamobrem perquam appoſitè Martialis mammoſæ mulieris vbera ijs aſſimalat, dum ait;

Taurino poteras pectus conſtringere tergo,
Nam pellis mammas non capit iſta tuas.

Podex.

Podicem hiare innuit Horatius in Epodo, vetulæ cuiuſdam libidinoſæ hiantem anũ illi aſſimilans:

Hietq; turpis inter aridas nates
Podex velut crudæ bouis,

ideſt, durę aut indomitę, vt Porphyrio exponit, ſed placet Aſcentij expoſitio, malè digerentis, ideoque alui fluxum patientis.

Cauda.

Tenor caudæ longus eſt, pili breues, contrà ac equis, vt ait etiam Ariſtoteles. Plinius caulem vocat. Horum caudis, inquit, eſt longiſſimus caulis, atque in vna parte hirtus, infima nimirum, vt oſtendit paulò inferius. *Leoni infima parte ſetoſus, vt bubus & ſorici.* Bouis laryngis anatomen, necnon etiã auditus organorum, diligenter admodum docet Iulius Caſſerius Placentinus, hancque priorem partem etiam Fabritius ab Aquapendente. Caro ſicca eſt & atrabiliaria. Nerui etſi bobus etiam duri & robuſti, tauri tamen potiſſimùm neruoſi nuncupãtur, &

durio-

A durioribus quàm castrati neruis celebrātur. Horum quoque sanguis fibris refertus est, ideoq; omnium celerrimè cōit & durescit teste Aristotele, qui & alias ait: Tauro & asino, inter ea quæ animal generant, crassissimus & nigerrimus sanguis est. De venenosa eius natura suo locó dicemus. Bos laxam habet fæmoris articulum magis quàm alia animalia & ob id etiam magis quàm alia pedem trahit, maximè cū macilentus est & senex; Quamobrem Poetæ Græci de electioribus bobus loquētes sæpenumero vocant εἰλίποδας, idest flexipedes, siue flexis pedibus incedentes, quasi veloces, vt Varinus exponit. Seruius hoc sensu Virgilium ait dixisse: *Errabunda boum vestigia*. Sed & mulieres εἰλίποδες dicuntur ab Eupolide, *διὰ τὴν ἔνδεσιν τῶν μηρῶν*, vt ex Pausania Eustathius recitat, idest, vt vulgare Lexicon interpretatur, quod fascientur, vt loquitur Spartianus, vel fasciolis femora implicent. Eodem quoque sensu idem Poeta boues ἕλικες vocat, quo εἰλίποδες, vel quorum suffragines commodè voluuntur aut flectuntur, vel ἕλικας vocat nigros, sicut ἕλικον ὕδωρ nigram interpretantur aquam, vel qui cornua habent ἑλικοειδῆ hoc est intorta, quam interpretationem ferè omnes sequuntur interpretes Latini, & nos suo loco. Lapillum vulgò feruntur gestare in capite, cumq; si necem timeant, expuere: D. Augustinus non solum in capite ait habere lapillos, sed & in reni-

Lapis in capite.

B bus. De istiusmodi lapillis dicam in vsu in medicina, vbi & de lapillo in vesicula fellis. Non semel à medicis os de corde cerui præscribi videas, quod multi, vt suo loco patebit, rident, & pro eo os de corde bouis vsurpari inquiunt. Bouem autem in corde os habere manifestò testatur Plinius his verbis. *In equorum corde & boum ossa reperiuntur interdum*, sed Aristoteles sic ait: *Cor sine osse esse omnium quæ nos huc vsque nouerimus, præterquam equi & generis boum cuiusdam, quod in corde ossiculum continere aiunt*. Ego qui in eo os obseruarit, neminem nunc habeo in promptu: neruosum verò ipsorum, maximè verò tauri cor esse, nemini dubium esse debet. Lienis figura ab alijs bisulcis cornigeris euariat, cùm enim cæterorum sit rotundus, boum lien pro sua magnitudine auctior est in longitudine. Galenus ait nigriorem esse quàm in sue, præsertim vbi consenuerint. Renes teste Plinio humanis similes, velut è multis renibus compositi. Idem ait Aristoteles, addens insuper quomodo ab humanis & vituli marini renibus differant. Bubulis, inquit, renibus similes sunt renes vituli marini, sed solidi, non caui: item hominum renes, quippe qui tanquā compositi ex multis renibus exiguis constent, neque æquabiles sunt, quomodò renes ouium cæterarumque quadrupedum. Tali eorum à cameli talis differunt, vt idem tradit Plinius, quòd paulo maiores sint. Idem

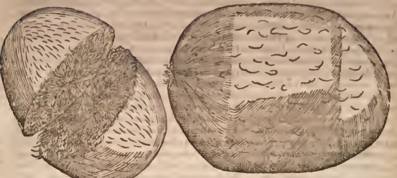
Os an in corde.
Lib. 2. Hist. 15.
Lien.
Lib. de atra bile.
Renes.
Tali.

C ait in iuuencarum secundo ventre pilæ rotunditate nigricantem tophum reperiri, nullo pondere. Alicubi verò, de lapillo memorans, quem aiunt reperiri in ceruo: subdit; *Nam de pumice qui in vaccarum vtero simili modo inuenitur, diximus in natura boum*; non alium quam citatum iam locum indicans, memoriæ tamen lapsu: quod enim hic pumicem, ibi tophum nominauerat, & licet illud parum referat, quod ibi in iuuencarum secundo ventre rectè reperiri dixerat, hic ait in vaccarum inueniri vtero, quod falsum est: neque etiam in iuuencarum tantùm ventre, sed & iuuencorum, boumque & vaccarum reperiri laniones non semel obseruarunt. Habeo ego duas in musæo istiusmodi pilas, sic vocare potius, quàm cum Cardano ouum bouis, placet; vnam colore ruffo, alteram atro, quod illa ex ruffi coloris boue, hæc ex nigro esset eruta; cùm sit earum ortus ex pilis, quos in ipsa ruminatione lambendo, vt fit nonnunquam, exteriores corporis partes deglutiendo colligunt, admistaq; pituita paulatim in oualem figuram ferè cogunt. Cardani de his pilis ridiculam sententiam mirum est, cur Scaliger non exagitauerit. Quædam etiam, inquit, sunt lapidibus similia, quæ in animalibus reperiuntur, nec tamen sunt lapides, vt ouum bouis. Hoc sanè in ventriculo illius inuenitur magnitudine anserini oui, ferruginco colore, leuissimum. Cogitur ex cibi excrementis, & motu rotunditatem acquirit, pituita cogente. Vnde si frangatur, ex pilis constare videtur: durus est, pro leuitate tanta. Ita natura ludit, vt etiam quandoque boues oua pariant.

Tophus in ventriculo.
Lib. 7. de subtil.
Ouum bouis quid Cardano.

D

PILÆ IVVENCARVM.

ELECTIO.

ETSI ſint, qui de qualitatibus pecoris ex ſolo noſcant intuitu iudicium ferre, quod de Michaele Balbo Imp. tradit Georgius Cedrenus, quem videlicet de boum ouiumque fœcunditate, ac lactis abundantia, deq; recenti fœtu ita iudicaſſe ait; cuius item quiuis matris eſſet; operæpretium tamen fuerit, eas ex antiquis repetere notas, quibus vel vitia, vel virtutes boum indicarunt. Triplicem itaque potiſſimum ob cauſam boues olim alebantur, vel enim ad agriculturam, vel ad culturam, vel ad ſacrificium: quare etiam in electione eorum alij alia obſeruabant: quod non obſcurè hiſce verſibus demonſtrauit Virgilius.

Poſt partum cura in vitulos traducitur omnis:
Continuoq; notas & nomina gentis inurunt:
Et quos aut pecori malint ſubmittere habendo;
Aut aris ſeruare ſacris, aut ſcindere terram;
Et campum horrentem fractis inuertere glebis.

Vbi tamen de vſu ad cultrum nulla eſt mentio, ſed contrà eligi iuuencos ait prolis ſeminandæ gratia: monetque interim quantum interſit ſcire genus, parentes, patriamque eorum quos emendos ſuſcipimus: quamobrem in primis empturis *fortes ad aratra iuuencos*, vt ipſe loquitur, matres diligentiſſimè deſcribit his verbis:

Georg. 3.
Vacca quæ ad prolem apta.

Corpora præcipuè matrum legat: optima toruæ
Forma bouis, cui turpe caput, cui plurima ceruix,
Et crurum tenus à mento palearia pendent;
Tum longo nullus lateri modus: omnia magna,
Pes etiam, & camuris hirtæ ſub cornibus aures.
Nec mihi diſpliceat maculis inſignis, & albo;
Aut iuga detrectans, interdumque aſpera cornu,
Et faciem tauro propior; quaque ardua tota,
Et gradiens ima verrit veſtigia cauda.

Lib. 6. c. 21. Quæ omnia cum Columella optimè quidem conueniunt, ſed exactior apud poetam electio eſt.
„ Vaccæ, inquit Columella, probantur altiſſimæ formæ, longæque, maximis vteris, frontibus latiſſi-
„ mis, oculis nigris & patētibus, cornibus venuſtis & leuibus, & nigricātibus, piloſis auribus, cōpreſſis
„ malis, palearibus & caudis ampliſſimis, vngulis modicis, & modicis cruribus. cætera quoq; ferè ea-
„ dē in fœminis, quæ & in maribus deſiderantur, & præcipuè vt ſint nouellæ, quoniā cùm exceſſerint

decem

A decem annos, fœtibus inutiles sunt. Cevas vocari etiam ait, quæ humilis staturæ, lactis abundantes. Tales apud suos commendari testatur Gesnerus. Idem Columella de forma tauri sic scribit: Tauros maximè membris amplissimis, moribus placidis, media ætate probandos censeo; cætera ferè omnia in his obseruabimus, quæ in bubus eligendis: neque enim alio distat bonus taurus à castrato, nisi quod huic torua facies est, vegetior aspectus, breuiora cornua, torosior ceruix, & ita vasta, vt sit maxima portio corporis, ventre paulò substrictiore, qui magis rectus, & ad ineundas fœminas habilis sit. Hæc ille: Addunt alij, generosum taurum probari, si facies sit minax, si anteriores pedes fortiter figat, ac terram fodiat: si cauda erecta, sed modicè incuruata sit. Si cornua in promptu ad feriendum. Varro obseruari cupit, vt sint boni seminis, additque eorum formam quoque spectandam esse, & qui ex his orti sunt, vt respondeant ad parentum speciem: Respondere autem iuuencos suis parentibus, moribusque & robore similes esse testatur etiam Horatius, à bubus & equis sumpta metaphora, & ad homines translata:

Lib.6.c.20. Tauri optimi signa.

Fortes creantur fortibus & bonis.
Est in iuuencis, est in equis patrum
B *Virtus, nec imbellem feroces*
Progenerant Aquilæ columbam.

Refert præterea nosse, quibus regionibus orti sint tauri, vt Varro testatur. Boni enim generis esse in Italia, plerosque Gallicos ad opus: contrà iugatorios Ligusticos. Transmarinos Epiroticos non solùm meliores totius Græciæ, sed etiam Italiæ: tametsi quidam (inquit) de Italicis, quos propter magnitudinem præstare dicunt, ad victimas faciunt, atque ad deorum seruant supplicia. Qui sine dubio ad res diuinas propter dignitatem amplitudinis, & coloris præponendi. Quod eò magis fit, quòd albi in Italia non tam frequentes, quàm qui in Thracia, vbi alio colore pauci. Columella verò quæ in emendis bubus sequenda, quæque vitanda sunt, non ex facili, inquit, dixerim, cùm pecudes pro regionis cœlique statu, & habitum corporis, & ingenium animi, & pili colorem gerunt: aliæ formæ sunt Asiaticis, aliæ Gallicis, Epiroticis alia: nec tantùm diuersitas prouinciarum, sed ipsa quoque Italia partibus suis discrepat. Pet. Crescentiensis boues ait melius de vicinis locis comparari, quia non illa soli, aut aeris varietate terrentur. Alij etiam siue geoponici, siue veterinarij aiunt, omnem bouem indigenam longè meliorem esse quàm peregrinum, quòd neque aquæ, neque C pabuli, nec cœli mutatione tentetur, neque infestetur conditione regionis; sicut ille, qui ex planis & campestribus locis, in montana & aspera perductus est, vel ex montanis in campestria: itaq; etiam, cùm cogimur ex longinquo boues accersere, curandum esse, vt ex similibus patrijs locis traducantur: Qualis modò sit eligendus iuuencus laboribus potissimum destinandus, sic docet Varro, qui gregem inquit, armentorum emere vult, obseruare debet primùm, vt sint hæ pecudes ætate potius ad fructus ferendos integræ, quàm iam expertæ, vt sint bene compositæ, vt integris membris oblongæ, amplæ, nigricantibus cornibus, latis frontibus, oculis magnis & nigris, pilosis auribus, compressis malis, sublimisq; gibberi, spina, leniter remissa, apertis naribus, labris subnigris, ceruicibus crassis ac longis, à collo palearibus demissis, corpore amplo, bene costatos, latis humeris, bonis clunibus, caudam profusam vsque ad calces, vt habeant inferiorem partem frequentibus pilis sub crispam, cruribus potius minoribus, rectis genibus, eminulis, distantibus inter se, pedibus non latis, neque ingredientibus qui displodantur, nec cuius vngulæ diuaricent, & cuius vngues sint leues & pares: corium attactu non asperum ac durum: colore potissimum nigro, dein rubeo, tertio heluo, quarto albo: mollissimus enim hic, vt durissimus primus: de medijs duobus prior quàm posterior D melior, vtrique pluris quàm nigri & albi. Rubeus itaque color maximè Varroni probatur, mox heluus, dein niger, deterrimus habetur albus. Homerus tamen nigros & nigras boues crebberrimè nominans, hunc præcipuè colorem probasse, mihi videtur, etiam in ipsa agricultura, vt subinde patebit, sic & Statius de vtroque sexu:

Patria.

Iuuenci electio.

Color qui melior.

Lib.6.Theb.

Centum ibi nigrantes armenti robore tauros
Lenta mole trahunt, idem numerusque colorq;
Matribus, & nondum lunata fronte iuuencis.

Apparet & album colorem non solùm etiam non fuisse improbatum, sed potius commendatum, nam & Pasiphaen candidi bouis amore flagrasse ait Ouidius,

Lib.1.de arte.

Forte sub vmbrosis nemorosæ vallibus Idæ
Candidus armenti gloria taurus erat,
Signatus tenui media inter cornua nigro,
Vna fuit labes, cætera lactis erant,
Illum Gnosiadesque Cydoniadesque iuuencæ
Optarunt tergo sustinuisse suo.

Equidem Philostratus ductorem illum gregis pugnacem describit, superbum, exultantem, speciosum cornibus, colore niueo, lato gutture, ceruice crassa, palearibus latè longèq; pendentibus, armis ad aspectum inhorrescentibus, qualem quippe faciem habere testatur Pierius in numo argenteo, cuius inscriptio: M. L. THORIVS. Nisi dicamus hunc à specie, illos à robore commendari, nã & Iupiter Europam, tauri forma aucturus, in album se potius quam alterius coloris taurum transfigurauit, vt idem canit poeta; E

Metam. 2.

Quippe color niuis est, quam nec vestigia duri
Calcauere pedis, nec soluit aquaticus auster.
Colla toris extant, armis palearia pendent,
Cornua parua quidem, sed quæ contendere posses
Facta manu, puraque magis perlucida gemma.
Nulla in fronte mina, nec formidabile lumen,
Pacem vultus habet.

Sic ni fallor Theocritus agriculturæ consultissimus rubeos boues vaccarum, quas Phaetonti Sol donauerat, maritos vocat; candidos verò Soli sacros his versibus nuncupat: F

Ταῖς δὲ τριηκόσιοι ταῦροι συνεμ' ἐστιχόωντο
Κνήμαργοί θ' ἕλικές τε. διηκόσιοι τε μὲν ἄλλοι
Φοίνικες. πάντες δ' ἐπιβήτορες οἵγ' ἔσαν ἤδη
Ἄλλοι δ' αὖ μετὰ τοῖσι δυώδεκα βουκολέοντο
Ἱεροὶ Ἠελίου χροιὴν δ' ἔσαν ἠΰτε κύκνοι
Ἀργησται. πᾶσιν δὲ μετέπρεπον εἰλιπόδεσσιν

Cum illis vnà trecenti tauri incedebant,
Cruribus albis, incuruis cornibus: & duecenti alij
Ruffi, qui omnes vaccarum inscensores erant:
Rursum alij inter hos duodecim pascebantur
Sacri Soli: erant autem colore velut cycni
Candidi, & inter omnes boues excellebant.

Met. 12.

Candidus quoque color requirebatur in victimis. Idem Ouidius:

Veluti qui candida tauri
Rumpere sacrifica molitur colla securi; G

Car. 4. Od. 2.

Sed plura, vbi de sacrificijs. Horatius vitulum ita depingit, vt præter candidam in fronte maculam cætera sit fuluus, Varroni astipulans.

Te decem tauri, totidemque vaccæ
Me tener soluet vitulus relicta
Matre, qui largis iuuenescit herbis
In mea vota.
Fronte curuatos imitatus ignes
Tertium lunæ referentis ortum
Qua notam duxit niueus videri,
Cætera fuluus.

Signa à corporis partibus.
In Hippolyto.

Celebrantur etiam boues à peculiari aliqua parte. Varinus κάμινυς vocari ait, robustos, quadratos, costisque & coxis plenos. Si palearia laxa prolixaque à collo dependent, generositatis signum esse, ex hoc quoq; Senecæ innotescit; H

Musco tenaci pectus ac palear viret.

Coronius bos.
A voce.

Phœbi boues Homerus εὐρυμετώπους vocat, idest latifrontes, quo epitheto aliàs etiam non semel vtitur, (vtitur & Hesiodus, necnon Theocritus, ac alij passim) laudatque easdem à cornuum pulchritudine, ὀρθοκραίρας etiam alias boues vocans, quasi erectis præditos cornibus, aliàs ἕλικας, idest cornibus tortis. Coronius nuncupatur, vt Cælius annotauit, cui cornua sunt μηνοειδῆ, idest, lunata: Est vbi etiam ἐριμύκους nuncupat, idest valdè mugientes, quasi vox etiam sonora sit bonitatis inditium. Cæterùm illud ante omnia curandum est, vt viribus ad trahendum comparentur æquales, ne valentioris robur alteri procuret exitium: poeta ἰσοφόρους appellat: qui & hoc requirit, vt etiam sint ἥλικες, idest, æquales;

Εἰ δ' ἂν καὶ βόες εἶεν ἐλαυνέμεν οἵπερ ἄριστοι,
Αἴθωνες, μεγάλοι, ἄμφω κεκορηότε ποίης,
Ἥλικες, ἰσοφόροι, τῶν δὲ σθένος οὐκ ἀλαπαδνόν.

Si autem rursus & boues essent ad impellendum optimi
Æthones, magni, ambo saturati herba

A *Aequales, aequaliter portantes, quorum robur non imbecillum.*

Quo loco interpretes Latini αἴθωνες reddunt pingues, sed mauelim nigros dici, nã & ἵπποι αἴθωνες ipsi sunt equi nigri. Et Hesychio αἴθον est λάμπρον, πύῤῥον, μέλαν. Et poeta Solis boues, quas oportuit, optimas, formosissimasque & cæteris robustiores esse, nigro colore delineat. Posit tamen etiam rubeus color intelligi, quam cæteris ferè præferri ex Varrone diximus: & obserua colorẽ rubeum non eum esse quem nos rubrum appellamus & Greci ἐρυθρὸν, sed quem πύῤῥον exposuimus ex Hesychio: nisi placet ad animum referre, & feruidos reddere (quo sensu αἴθων ἀνὴρ, idest vir feruidus dicitur, idest feruido ingenio præditus:) vel ad corporis motum, quo modo Leo etiam αἴθων appellatur, qui cum ardore fertur, vel ardẽte impetu: Pingues quidem boues speciosi sunt, & rusticis nostris expetiti; eos tamen ab agriculturæ consultis probari non inuenio: imo verò, aiunt tam vitium esse bubulci pinguem quam exilem bouem reddere. Humilis enim & modica, inquiunt, corporatura pecoris operarij debet esse, neruisq; & musculis robusta, non adipibus obesa, vt nec sui tergoris mole, nec labore operis degrauetur. Fuere & vnicolores in honore, quod vel inde conijcio, quod istiusmodi taurorum duo millia cornibus auratis, aurea frontis ornamenta habentes in cele-
B berrima illa Ptolomæi Philadelphi pompa fuerint, vt Athenæus nobis attestatum reliquit. Crescentiensis in moribus hæc considerari cupit, vt sint arguti, mansueti, adhortationibus parentes, clamoris, verberumque patientes: cibique appetentes; sed sicuti commendantur edaces, ita quoque probantur, qui cibum lentè conficiunt: quandoquidem istiusmodi boues, corporis robur citra maciem conseruent melius, quã qui festinanter mandunt. Cubitor vocatur Columellæ qui libẽter decumbit in sulco, & vitio decumbendi obnoxius est. Quod si modo iam iá araturos boues quis emere cogatur, is in primis ætatis quoq; rationẽ habere debet, emetq; qui iam quintum annũ adimpleuerunt. Quinquennes enim teste Philosopho maximè vigent: quocirca Homerum quidam rectè dixisse, inquit, aiunt, *Quinquẽnem taurum, & bouis lustro florentis.* Plinius similiter robur ipsis esse inquimatu dixit; hinc & lustralia exta dicta sunt perpinguia; quia tunc bos perfectæ est ætatis. Emebantur olim vendebanturq; vt nunc eadem lege: restituuntur enim hodieq; nisi sint sani, & nisi arationis vectionisq; periti; sic Varro: *Eos*, inquit, *cum emimus domitos, stipulamur sic, illos ne boues sanos esse, noxisq; præstari? Cũ emimus indomitos, sic: illosne iuuencos sanos rectè, deq; pecore sano esse, noxisque præstari spondẽsne. Paulo verbosius hæc, qui Mamilij actiones sequuntur lanij qui ad cultrum bouẽ*
C *emunt, & qui ad altaria hostiæ sanitatem non solent stipulari.* Alfen, in l. si ex plagis §. quidam. D. ad l. Aquil. proponit quendam boues vendidisse ea lege, vt daret experiendos; id quod & nostri sæpe agricolæ faciunt, ceterùm quod Varro ait lanios de sanitate boum non stipulari, id fortasis in Italia, (apud nos enim omnes emunt venduntq; qui ad macellum ire lorisque pertrahi possunt) locum habet, at in multis Belgij locis, nominatim apud Batauos in occisis partes visceraque perscrutantur, & vel minimum vlcusculum venditorem condemnat.

Bos modò araturus qualis esse debeat.

Lex in emptione & venditione.

L O C V S.

NON dicemus hic, quem locum bubulum genus amet, sed ea recensebimus loca, quę vel ob eius præstantiam, vel copiam celebrentur, vel diuersos & à nostratibus differentes boues habent. In regno Adeæ vaccæ sunt, vt Franciscus Aluarezius annotat in itinerario Aethiopico, ac alij etiam fatẽtur, qui suas quoq; nauigationes in idem
D regnum, typis euulgarunt, magnitudine æquantes camelum, niuis instar candidas, sine cornibus, auribus proceris ac pendulis. Ipsam verò etiam Aethiopiam bubus abundare reperio, adeò vt viginti vaccas vno permutari equo ijdem nauigatores testentur. Tauri verò Aethiopici tãtoperè celebrati, an non alij sint quàm rhinocerotes, vt pleriq; sentiunt, suo loco ex Politiano ventilabimus. Oppianus taurorum diuersa memorans genera, primùm nominat Aegyptios. Et Aristoteles quoq; boues in Aegypto maiores quàm Græcia nasci scripsit; Qui Africæ mediterranea incolunt, non alia teste Hippocrate, vel quicunq; ille sit author libri de sacro morbo, habent pecora præter capras & boues; Idem Franciscus Aluarezius libro præcitato, inquit, in Africa passim in Pretoianis ditione è boum cornibus vasa fieri potoria, quæ quinq; sexue metretas singula capiant: ex quo conijcere licet ingentis quoq; ibi molis boum esse corpora: cùm tamen è contrario Africam boues habere dicant non maiores nostratibus vitulis. Scaliger pater bubalim veterum esse retur: dum ait: Bubalim cuius sanguis, & instrumentum pugnę cornua tantùm ab Aristotele descripta sunt: Plinius ait esse vitulo simiiliorẽ. Quid igitur ea sit? An Gazella? Nõ sanè. Quare quod ex Africanis historijs percipere potui, tibi libenter impertitum curabimus. Africanorum boum paruitas tanta est, vt nostratium vitulorũ vix ęquent magnitudinem. Multi tamẽ roboris, ac laboris patientissimi sunt. Plinius

Cap. 119.
Vacca cameli magnitudine.
Tauri Aethiopici.
Boues Aegypty.
Lib. de sacro morbo.
Cap. 15.
Vasa ex boum cornibus.
Boues magnitudine vituli.
Exerc. 206. 9.
Bubalis.
Boues Africana.

nius alicubi scribit,plurimũ lactis esse vaccis Alpinis, quibus sit minimũ corporis,plurimũ laboris, capite non ceruice iunctis,cęterum cùm de Altinis idem scribat Columella,quas incolæ eius regionis Ceuas appellent, apud illum quoq; Altinis restituendũ videtur:etsi Alpini quoq; Hispaniæ populi,qui vt Gellius tradit,circa Iberum colunt, & Hispania, vt mox patebit, boũ optimorũ sit ditissima. Altinum autẽ,vrbem olim in littore Venetiæ florentissimam fuisse iuxta Aquileiam Gesnerus ait, Leander verò Herodiano, Tacito, Pomponio,& Ptolomæo ait esse Venetiæ vrbem mediterraneã,vt Ortelius annotauit in suo thesauro Geographico,& Villanouanus,inquit,Torcello dici ait.

Vaccæ Ceuæ dictæ. *Lib. 2. c. 12.*

Angliæ boum carnes apprimè palato gratas esse, ac sapidas. Boterus asserit,mirum verò quod de earundem ibi multitudine nihil dicat:de qua tamẽ abundè agit Polydorus Virgilius in hæc verba: Videre licet in Anglia armenta boum,& equorum ac ouium greges interdiu noctuq;passim errare, per montes & valles,per agros compascuos ad pascendum cõmuniter relictos, aut per fundos,quos post collectos fructus cõsuetudine quadam peruetusta vicinus quisq; communes habet ad alendũ pecus. Idcirco equis testiculi amputantur,vt cantherij facti sub dio maiori compendio pascantur. Equarum bona pars non succussat sed graditur,neq; tamẽ succussarij gradarijuè valentissimi sunt, vt animalia mitia minusque ferocia. Eadem est natura bobus, quapropter plures simul ad vnum aratrum atque currum coniugantur: nã similiter bobus ac equis aratur terra,plaustraq; trahuntur, quorum ad onera ferenda,maximus est vsus. At bos & verux animalia sunt,in primis propter cõuiuia nata, quorum caro non alibi fermè iucũdioris saporis,sed bubula præcipui est,cùm præsertim sale conditur,in aliquot dies.Nec id admodũ mirum:nam illud animal ab omni labore vacuum,ad communẽ cibum nutritur. Boues quoq; qui post longos labores,iam vetuli occiduntur,non carent sua gratia , tametsi caro durior est.

Angliæ boues. *Lib. 1. de Angl. hist.* *Equi Angliæ quales.*

In Americæ parte Septemtrionali Hispani viderunt, vt Dalechampius annotauit,boues sine palearibus,sed gibbosas,easq; sua lingua vaccas cocorbadas vocãt. Nos mox ex Plinio & Aristotele tales Syriacas esse notabimus. Aoniorum boum varijs coloribus distinctorum perpetuas indiuisasq; vngulas esse,eorumdemq; vnicum cornu,quod ex media fronte exeat,legimus apud Aelianum:qui alias Arabicis bobus ac vaccis egregia innasci cornua scribit, eius rei rationem hanc ex Democrito adnectens, quòd ad ea humor confluat copiosius,vnde generosa illa germina nutriantur. Scribit præterea Ludouicus Barthema in Arabiæ felicis itinerario, se vidisse vaccas Sultano donatas fuisse,quibus erant cornua ceruinis similia,colore verò nigro, additque insuper vidisse se ibidem vaccas quibus vnicum in fronte erat cornu, idq; ad spinam reflexum. Arcadicus bos de magnis dicitur, sed qui præterea sunt stupidi. Plinius de Arcadico pecore sic scribit: *Arcades quidem non medicaminibus vti, sed lacte circa ver, quoniam tunc maximè succus herbæ turgeant, medicenturque vbera pascuis. Bibunt autem vaccinum,quoniam boues omniuora ferè sunt in herbis.* Apud Arachotas boues teste Aristotele, syluestres sunt,qui differunt ab vrbanis, quantum inter sues vrbanos, & syluestres interest. Sunt colore atro, rictu leuiter adunco,cornua gerunt resimatiora. Armenijs duplex cornu sic erraticis flexionibus tanquam hedera retorquetur, si Aeliano fides præbenda , ac si mucrone petitur, ob corneam duritatem, non sine damno ferrum retunditur.

Boues sine palearibus. *Boues Aonij.* *Lib. 12. c. 20.* *Arabici.* *Cap. 15.* *Vaccæ cornibus ceruinis.* *Vnicornes.* *Bos Arcadicus.* *Lib. 25. c. 8.* *2. Hist. 1.* *Boues retortis cornibus.*

Ad Asuam oppidum in Nilo capi tradunt historiæ Africanæ vitulum marinum magnitudine vituli nostratis, cui sex menses exacti sunt,vt annotauit Scaliger,haud scio, an phocam intelligat. Leguntur & Atabyriæ boues, de montis Rhodij nomine sic nuncupatæ, vt Cælius annotauit. Bengala prouincia teste M. Paulo Veneto maximos habet boues, qui crassitudine, non magnitudine elephantos æquant. Belgica pascua referente Scaligero sunt adeò læta, vt vaccæ, quæ suo lacte vitulos educant, nihilo secius familiam lacte saturent. Pusillæ sunt, nigræ ac deformes. Tales quoque Hollandicas vaccas esse Iunius asserit, nec verè Albertus, in Frisia,Hollandia,& Geldria,propter abũdantiam pabuli magna corpora habere scribit;verè autem plerasque quarum maculosæ sint pelles,lacte abundare. Sed quid Iunius dicat,addamus,Hollandus videlicet, Hollandiæ historiam verè tradens:Pascui agri bonitate, inquit, cum alijs certare, & verticem attollere nobis licet, absit dicto inuidia, vnde præcipui reditus ac prouentus existunt: siquidem è caseis & butyro, quæ exportantur in extera loca, in singulos annos ducenties sestertium cogi putatur, quæ summa ad decies centena Caroleorum millia extenditur: præter ea quæ in quotidianum alimentum, quo vix alio bona tenuioris fortunæ hominum pars victitat, cedunt. Tot illa boum armentis abundat, tam læta vaccarum parens, ac nutrix est, his copijs quam Britannia longè superior, siue opimitatem, & aruinæ vbertatem spectes, siue laxiores, capacioresque vberum sinus, qui triplo plus lactis fundunt: sola cornuum celsitudo, & vastitas in Britannicis bobus excellit. Constat namque aliquibus Hollandiæ partibus æstiuis diebus, quatuor & quadraginta lactis heminas in mulctralia singulas refundere. Habent aliæ prouinciæ aurariorum, & argentariorum metallorum riuos, aut ærarias plumbariasque fodinas iactant, quæ bona negauit nobis naturæ inuidia, hoc, de quo dictum est, liberalitatis genere damnum illud

Vitulus marinus. *Lib. 6. c. 7.* *Lib. 2. c. 45.* *Exerc. 590.* *Vaccæ Belgicæ.* *Vaccæ Britannicæ.*

dissol-

A dissoluens atque compensans: quando ijs quæ nobis supersunt, vberrimi prouentus copijs non finitimas modò prouincias, sed & longè dissitas, Galliam, Hispanias, Africæ litora & antarcticum, nostroque oppositum orbem instruimus, atque explemus quodammodo. Lactis bubuli, quod caseo fertilius est, præstantia atque excellentia summa, vt & butyri omnium iudicio hic est. De caseorum bonitate cum quibusuis etiam nationibus in certamen venire non erubescat Hollandia, non dubitãda palmæ gloria, & nisi exoticas delicias, fracta luxuria ac profunda ingluuie palata præferrent, nisi rerum venalium pretijs maioribus accenderetur gulæ ingenium, & (vt dictitabat Heliogabalus) orexis. Laudatissimum caseum lunæ imagine signatum, sicut & Vestinum, Epigrammatarius commendat, neque dissentit Plinius: sed ille sola molis magnitudine, vt pluribus sufficeret, hic vt obsonij vicem pani coniunctus præstaret, commendationis caput secum adferunt, si rectè intelligantur Martialis versiculi, qui in Xeniorum libro extant.

Caseus Hollandicus.

Caseus Hetruscæ signatus imagine lunæ,
Præstabit pueris prandia mille tuis,
Si sine carne voles ientacula sumere frugi,
B *Hæc tibi Vestino de grege massa venit.*

Quasi verò non in quouis etiam nostro gregali, & vulgari caseo bubulo dotes istas quisque agnoscere possit. Nunc luxuria, quæ per improbam lasciuiam parata & facilia fastidit, gratiam præcipuã Parmensi caseo & Placentino tribuit: at nostra Tessalia metas lactis dat anchoræ forma signatas, celeberrimi inter primas nominis, illique vicina Grinnia, principatus tamen illi defertur, qui ad pagum Comitis Arenæ vocabulo insignem, Grauelandiam inde dictum conficitur, qui acri succo sitim alere, & poculi gratiam accendere creditur. Proxima palma Edammensi cedit, quem Parmensi nihilo inferiorem, si vetustatis accedat commendatio, censores isti, qui præstantiora omnibus alijs eduliorum domicilia vestigant ad modum Cybiraticorum illorum sodalium, de quibus apud Ciceronem est, prædicant. Atque ista quidem vna est & verè aurea vbertas, quam lactis, caseorum & butyri larga copia inuehit, vnde ceu è diuite Amaltheæ cornu mirum quanta opum affluentia Hollandiam ditet. Hæc itaque Iunius. Scaliger loco nouissimè citato Britonibus, scribit eandem agri esse fertilitatem, eandemque vaccarum vtilitatem. In mediterranea Bithyniæ, Bithynica Theijs imminent, inquit Strabo, & regionem Saloni proximam, pascendis bobus idoneam C habent, vnde & Salomensis caseus dicitur. Circa Bæotiæ vrbem Pœmandriam, quæ & Tanagra dicitur, optimi boues nascuntur, vt Varinus notauit; Apud Burgundiones tauri sunt syluestres, de quorum robore atque audacia sic scribit Agathius. Sed cùm interea venatum Theodibertus rex isset, miræ magnitudinis taurus porrectis in altum cornibus, ei obuiam venit; erat autem is non ex pusillis hisce, qui terram aratro scindunt, sed syluestris, montanus, ferusque, & cornupeta, & magna corporis mole, vnde quodcunque obuium habet, obterendo occidit. istiusmodi multi in his terris aluntur; vmbrosæ namque ibi sunt syluæ, densi montes, locaque ipsa frigidiora: quibus omnibus animal suapte natura delectatur. Hunc nempe taurum Theodibertus cum è loco superiore in se ruentem vidisset, mox constitit, vt venabulum obiectarus; tùm ille, vt in proximo fuit, cursu delatus, impetu arborem haud sanè magnam fronte, & cornibus impetit, quæ statim omnis concussa procubuit, simulq; ex ea ingens distractus ramus, & solo violenter impactus, Theodiberti caput afflixit: tum ille, cùm letifera esset & incurabili plaga affectus, supinus mox cecidit, & vixdum domum delatus, die eadem è vita excessit. Similem ferè historiam subinde recensebimus aliam.

Caseus Parmensis.

Lib 12. Geog.

Caseus Salomensis.

Lib 1. de bel.

Boues syluestres.

Theodiberti regis obitus

In Caledonia Scotiæ sylua olim, vt asserit Ioannes Leslæus Scotus Episcopus Rossensis in descri-D ptione Scotiæ, frequens erat bos syluestris, nunc rarior, qui colore candidissimo, iubam densam ac demissam instar leonis gestat, truculentus ac ferus, ab humano genere abhorrens, vt quæcunq, homines vel manibus contrectarint, vel halitu perflauerint, ab ijs multos post dies abstinuerint. (Hoc & Cardanus testatur in opere de rerum varietate.) Ad hoc tanta audacia huic boui indita erat, vt non solùm irritatus equites furenter prosterneret, sed etiam ne tantillum lacessitus, omnes promiscuè homines cornibus, ac vngulis peteret, ac canum qui apud eos ferocissimi sunt, impetus planè contemneret. Eius carnes cartilaginosæ, sed saporis suauissimi. Erat is olim per vastissimam illam Caledoniæ syluam frequens, sed humana ingluuie iam absumptus, tribus tãtum locis est reliquus, Striuilingi, Cummernaldiæ & Kincarniæ. Eadem quoque testatur Hector Bethius Deidonanus & ipse quoque Scotus, & patriæ suæ historicus: Gignere solet, inquit, ea sylua boues candidissimos in formam leonis iubam ferentes, cætera mansuetis simillimos, verùm adeo feros indomitosque, atque humanum refugientes consortium, vt quas herbas, arboresq; aut frutices humana contrectatas manu senserint, plurimos deinceps dies fugiant: capti autem arte quapiam (quod difficillimum est) mox paulo præ mæstitia moriantur. Cùm verò sese peti senserint, in obuium quemcunq; magno impetu irruentes, eum prosternunt, non canes, non venabula, nec ferrum vllum metuunt. Ferunt

Boues syluestres in Caledonia sylua.

runt itaque Robertum Brusium adepto regno pacatisque rebus solatij causa venantem, mortis periculo proximum fuisse. Nam cùm negligentius absque comitibus, quocunque animus ferebat, peruagaretur, ecce illi obuius huius generis taurus ictus venabulo, atque in furorem actus præsentẽ secum perniciem afferens, occurrit, nec quicquam erat, quo imminens discrimen subterfugere rex posset. Verùm perspectantibus vniuersis, ac metu prope stupentibus, vir quidam præsenti animo, animam pro rege fusurus, arreptis feræ cornibus quanta potuit maxima vi renitens, non modò cursum impetentis retinuit, sed belluam quoque illæsus magna virtute in terram prostrauit, qua confestim accurrentium venabulis confossa impendens regi exitium auertit. Hunc virum rex ob seruatam salutem magnifice donatum Turnbul, id quod tauri deiectorem significat, appellari exinde voluit. Extant huius nominis familiæ haud mediocris nobilitatis, quibus ille initium nominis amplitudinisque primus dedisse fertur. Huius autem animalis carnes esui iucundissimæ sunt, atque in primis nobilitati gratæ, verùm cartilaginosæ. Cæterùm cùm tota olim sylua nasci ea solerent, in vna tantùm nunc eius parte reperiuntur, quæ Cummirland appellatur, alijs gula humana ad internecionem redactis: Sic ille. In agro Camanduano (verba sunt Scaligeri senioris) boues aiunt esse maximos, breuibus tamen cornibus & hebetibus. Nulla macula candor vitiatur. Cameli-gibbus eis & robur par, vnde nos eis nomen indidimus Bocameli. Onera suscepturi, camelorum more ad agasonis iussum genua flectunt. Haud scio, an eosdem intelligat Plinius, *Carici boues*, inquit, *in parte Asiæ, fœdi visu, tubere super armos à ceruicibus eminente, luxatis cornibus, excellentes in opere narrantur: cæteri nigri coloris, candidiue, ad laborem damnantur*. Incolæ capitis bona spei boues habent egregios similes Hispanis. In Caspia terra innumerabiles boum, & equorum greges esse Amyntas referente Aeliano tradit, in Mansionibus quas sic inscripsit. S. Claræ vocatæ insulæ Orientales vaccarum alunt magna armenta. In ijs libris quos Cnidius Ctesias de rebus Indicis cõscripsit, Cynamolgorum gentem, ait eodem referente Aeliano canes permultos magnitudine, Hyrcanis canibus pares, alere solere. Quamobrem verò sit hæc natio tam canum studiosa, causam idem affert. Cum ab æstiuo solstitio ad mediam hyemem, tanquam apum examina, aut concitata vesparum vis, sic armenta numero ampliora boum ferorum eos cornibus vehementer incitata appetant, & noceant: hi non aliter hæc retondere valentes, canes quos magna cura aluerunt, in ipsos immittunt, qui facile boues debellant & interimunt: deinde autem commemorati homines, quas esculentas carnes existimant, sibi auferunt, reliquas canibus impertiunt, libenterque communicant, tanquam pro accepto beneficio grati. Reliquo anni tempore cum non amplius boues eò accedunt, ad venandas alias feras secum ducunt: Cybaritæ tauri nominantur à Tranquillo in Gordiano, vt citat Dictionarium poeticum ex Stephano, qui a Cybaris sic dici ait. De Cyprijs bubus à Græcis hoc effertur adagium, Κύπριος βοῦς, idest, bos Cyprius. Varinus ait conuenire ἐπὶ κοπροφάγῳ καὶ εἰκαίῳ, idest, in sordidissimum & vilissimum hominem: vel vt Suidas habet, χυδαίῳ καὶ ἀναισθήτῳ. Author adagiorum Suidam aliosque secutus in brutum & stolidum iaci solitum ait: propterea quòd Cyprij boues magis bruti ferantur, quippe qui stercore humano pascantur. Refertur à Diogeniano. Eudoxus etiam asserit Cyprios boues κοπροφαγεῖν. At Plinius narrat Cyprios boues hominum excrementa expetere non pastus causa, sed vt hoc remedio torminibus medeantur. Quamobrem rectiùs meo iudicio adagium referetur ad eorum sagacitatem, quòd torminibus lethali sæpe morbo sic medeantur. Pardalis namque eodem modò stulta esset dicenda, quoniam contra aconiti venenum eodem vtitur remedio: adhæc stulti quoque essent dicendi homines, qui in dolore colico & ventris torsionibus ad auxilium ab excrementis boum, vel equorum, vel gallinarum sæpe confugiunt. Miranda itaque hæc potius ingenij solertia est, certum illic inuenire auxiliũ, vbi nemo sperasset. Gesnerus præterea ex hac Cypriorum boum natura apud Ennium, non Cyprio boui merendam, vt ex eo citat Festus Pompeius, (ostendens quadrare, quoties conuiua sordidus & insipidus sordido atque insipido excipitur conuiuio,) sed merdam legendum ait, vt res ipsa habet, & sensus inde prouerbio fit clarior. Darien noui orbis prouincia vaccas habet teste Lopetio, vngulis minimè bifidis, mulis non absimiles, magnis auribus, promuscide elephantis. Color eis est cinereus, caro delicata. Incerti nominis author in itinerario ad Indos Orientales, vt citat Simon Maiolus, ait in vrbe Diu, quæ in Cambaia est, boues esse exiguos quidem, prægrandibus, & rectis cornibus, sed præter oneris ferendi industriam, & sub freno currere, & equitare dociles reddi equorum gradariorum more. De Epiroticarum vaccarum magnitudine, atque lactis copia hæc legimus apud Aristotelem: Epirotice vaccæ præ sua præcipua magnitudine, ampliores singulas singulæ implent lacte, mensuraque eius dimidium mammis duabus præstant. Erectus qui mulget, aut paululum se inclinat: quoniam sedendo vbera contingere nequeat. Cæteras etiam quadrupedes magnas terra eadem Epyrus producit, excepto asino: sed præcipuè boues, & canes, atque etiam oues Pyrrhicas, à Pyrrho rege cognominatas. Et rursus. Boues præcipuè magnos fert Epyrotica

Exerc. 206. 6. — *Boues gibbosi.* — *Lib. 17. c. 17* — *Lib. 26. c. 31.* — *Canes tauros venātes.* — *In Gordiano.* — *Boues Cyprij.* — *Lib. 28. cap. vlt.* — *Ennius emẽdatus.* — *Vacca integris vngulis.* — *Colloq. 7.* — *Boues vbi equitentur.* — *Boues Epirotica.* — *3. Hist. 21.*

A rotica terra: quas incolæ Pyrrhicas vocant Pastum enim abundè præbet, & loca singulis anni temporibus accommodata habet. Has ait interprete Theodoro ab incolis per annos nouẽ intactas venere seruari: sed cùm Plinius quatuor annis ita seruari scribat, Gesnerus ita apud Aristotelem quoque legendum arbitratur, præcipuè cùm facilis sit lapsus ex δ. in θ. Plinij verba sunt hæc; *In nostro orbe Epiroticis laus magna, à Pyrrhi (vt ferunt) iam inde regis cura. Id consecutus est, non ante quadrimatum ad partus vocando. Prægrandes itaque fuere: & hodieque reliquiæ stirpium durant. At nunc anniculæ ad fœcunditatem poscuntur: tolerantius tamen bimæ.* Cælius ait Pyrrhicas dictas istiusmodi boues putari ab ignea mobilitate, aut à colore, esse item qui diminutiuum putant ex forma Aeolica; ipse verò Plinio & Aristoteli subscribit, qui à Pyrrho rege nominis rationem deducit. Ouidius ad earum magnitudinem respiciens, & Calydonium illum aprum magnitudine præcipua excelluisse indicans, hunc Pyrrhico siue Epirotico boui assimilauit, inquiens;

Lib. 6. c. 7. Boues Pyrrhica cur sic dicta: Metam. 8.

Vltorem spreta per agros
Misit aprum, quanta maiores herbida tauros
Non habet Epirus, sed habent Sicula arua minores,

B In Epiro præstantissimos boues esse etiam Pindarus canit in Nemeis: *Neoptolemus*, inquit, *latam obtinet Epirum, vbi montium iuga excellentissimos boues fouentia, à Dodona primum ad Ionium mare protenduntur.* Lycus Reginus Epiroticos boues à Geryonæis manasse prodit, quos Herculi per Epirum transeunti Larinus nomine bussequa surripuerit: siue (quod vero similius Proxeno videtur) Hercules ipse Ioui Dodonæo cõsecrarit, vnde sint boues Larinæi, quos tamen Apollodorus à Lyco dissentiens, non à custode, sed à sagina vocatos autumat Larinæos, quasi dixeris altiles, (hoc & nos suprà ex Athenæo diximus,) alij quoniã magnas habeant nares, cuiusmodi in tota ferò Epiro spectari tradunt. Tzetzes quidem a Larino pastore sic vocari ait, cæterùm tanquam magnos, quoniam is & magno esset corpore & helluo. Iacobus Dalechampius in doctissimis suis scholijs, quę singulis Plinij capitibus appendit, ait sese inuenisse etiam Cestrinos nuncupari. Erythræi boues, vt tradit Aelianus, mobilia similiter cornua, vt aures habent. Idem mox de Phrygijs referemus. Erythra autem Bœotiæ vrbs est, Pausaniæ, Plinio, Diodoro & Thucydidi. Thessaliæ ad Euripeum fluuium videtur apud Strabonem, apud Stephanum vrbs Locridis, & alia Libyæ. Erythræ verò Ioniæ oppidum maritimum, vt Ptolomæus docet & Strabo. Et Erythræ Liuio est oppidum Aeoliæ:

Boues Larinæi.

Cestrini.

C quare difficile fuerit iudicare, cui loco boues illi debeantur. Nominatur verò etiam Eretria à Plauto tanquam ibi boum essent olim nundinæ.

Eretria. In Persa.

Nunc mihi Eretria erit hæc tua domus,
Dominus (inquit) *me boues mercatum Eretriam misit:*

Vrbs est Thessaliæ. In Eubæa boues ferè omnes albos esse Odoardus Barbosa affirmat. Sed & Aelianus id quoque meminit his verbis; Confluentem candidi coloris efficientem Crathis fluuius emittit. Nam ouillum & bubulum pecus & omnis grex quadrupes, sicut Theophrastus ait, de nigro ruffoq; albus fit. Boues quoq; in Eubœa ferè omnes albi nascuntur, quare & argyboæon poetæ Eubœam cognominant. In Galata Africæ monte boues nostris Italicis octimestribus vix pares cùm senuerint Leonius testatur, eosdem puto intelligens, quos ex Scaligero recensui. In eadem Africa regio est Garamantum, aut vicina quædam, vbi boues præposterè pascuntur, si Herodoto fides est habenda. Nam offensantibus in terra cornibus, progrediendo pasci, inquit, nequeunt, alioqui nihil differentes à cæteris bubus, præter crassitudinem pellis atque duritiam. Apud Solinum igitur, vbi habet: *Garamantum armenta obliquis ceruicibus pabulantur. Nam sic reiecta ad pastum*

Boues vbi omnes albi. Lib. 12. c. 36.

Boues exigui. Lib. 4. Boues retrò pascentes.

D *ora dirigant, efficiunt prona in humum cornua & obnixa:* pro reiecta legendum apparet recta. Idem mox de Libycis dicam ex Aeliano. De Germanorum bubus cum alijs communicandis legitur epistola perquam elegans Theodorici regis ad Noricos apud Cassiodorum; *Grata suscipienda est ordinatio quæ dantem iuuat & accipientem pro temporis necessitate lætificat. Nam quis putare possit onus, vbi maius meretur in commutatione compendium? Et ideo præsentibus decreuimus institutis, vt Alamannorum boues, qui videntur pretiosiores propter corporis granditatem, sed itineris longinquitate defecti sunt, commutari vobiscum liceat, minores quidem membris, sed idoneos ad labores, vt & illorum profectio sanioribus animalibus adiuuetur, & vestri agri armentis grandioribus instituantur. Itaque fit, vt illi acquirant viribus robustos, vos forma conspicuos; & quod rarò solet emergere, in vna mercatione, ne vtrique videamini desiderata compendia percepisse.* Gesnerus Helueticos boues commendari ait à teneritudine carnis cum alibi, tum iuxta Zofingam oppidum agri Bernensis. In Sueuia quoque regione vicina circa regionem Bar, pingues præcipuè seuo haberi. Apud Gymnetas boum syluestrium teste Strabone, maxima est multitudo, ex quorum, inquit, carnibus vitam trahunt: at cùm nihil capiunt, sicca eorum coria prunis assantes, ijs pro cibo vtuntur. Gens ni fallor, est Indiæ, de qua mox. Boues ex Hispania transvectas in multo maiores euadere in Hispaniola scribit Petrus

Boues Germanorum. Lib. 3. Variar. Epist. 50.

Boues Heluetiorum.

Lib. 16. Boues syluestres.

Mar-

Martyr Mediolanenſis: bouesque elephantis, porcos mulabus, quando de armento eſt ſermo, comparari, hyperbolicè tamen. Recitat Franciſcus Lopezius, vaccam proletariam in hac eadem inſula, cùm nullum ibi animal eſſet præter cuniculos, canes; ſerpentesque innoxios, in viginti ſex annis, octingentos fœtus ædidiſſe, dum ex filijs filij rurſus procreantur. Neque vllum animal minus fœcundum, quod decem menſibus vterum gerat, vnum tantum pariat, decem vix annis viuat. Refert tamen, ſeu ob loci temperiem, ſeu quod natura initijs quibuſcunque ad propagationem fauere videatur, ſeu quòd illa inter cæteras fœcundior eſſet, plerumque peperiſſe geminos. Ipſa quoq; Hiſpania apud veteres à boum præſtantia celeberrima, dummodo verum eſt, Erytheam eius inſulam eſſe. Hanc enim, Geryonis, qui ibi regnabat, boues Herculem abduxiſſe tradunt: Heſiodus:

Hispaniola fœcunditas.

Boues Hiſpani.

In Theogonia.

Καλλιρόη τέκε παῖδα βροτῶν κάρτιστον ἁπάντων
Γηρυονέα, τὸν κτεῖνε βίη Ἡρακληείη,
Βοῶν ἕνεκ' εἰλιπόδων ἀμφιρρύτῳ εἰν Ἐρυθείῃ.

Callirоe peperit filium mortalium præſtantiſſimum omnium
Geryonem, quem interfecit vis Herculana
Boues propter flexipedes circumflua in Erythea.

Dionyſius Afer:

Ἤτοι μὲν ναίουσι βοοτρόφον ἀμφ' Ἐρύθειαν
Ἄτλαντος περὶ χεῦμα θεουδέες Αἰθιοπῆες,
Μακροβίων υἷες ἀμύμονες, οἵ ποθ' ἵκοντο
Γηρυόνος κατὰ πότμον ἀγήνορος. ideſt,

Aethyopes Macrobij circa Erytheam (vel etiam in ipſa) *bubus abundantem inſulam habitant, iuxta Atlanticum mare, qui quidem illuc poſt Geryonis mortem venerunt.* Nam cùm ipſe viueret (vt Euſtathius eius Scholiaſtes ait) inhabitabilis erat propter eius inhoſpitalitatem. Fertur autem Hercules boues eius abacturus, æreo lebete in eam nauigaſſe, vt Euphorion teſtatur,

Liber antiq.

Χαλκείῳ ἀκάτῳ βῆ πλευθεὶς ἐξ Ἐρυθείας.

Item Alexander Epheſius:

Χαλκείῳ δὲ λέβητι μέγαν διενήξατο πόντον,

Fortaſſis autem lebes nauigij genus fuerit, cui etiam lembi piratici vocabulum colludit: idque æreũ appellari potuit, propter aliquid ex ære in eo factum: vel inſigne aliquod æreum in prora puppiuè. Sunt, inquit idem Euſtathius, qui Erytheam inſulam ipſas Gades interpretentur, contra Dionyſij ſententiam: alij inſulam quandam vicinam, quæ a Gadibus freto vnius ſtadij tantum diſtet: in quã ſententiam eos adduxit paſcuorum illius loci vbertas: nam lac ouium ſerum ibi reddere negant, adeoque pingue, vel craſſum eſſe, vt ad caſeum conficiendum aquam copioſam affundi deſideret, & pecus intra triginta dies ſuffocetur, niſi minuatur ſanguis. Hactenus ille, Hecatæus etiam, vt citat Cęlius, Herculem miſſum eſſe, vt Geryonis boues abduceret, cæterùm non quidem ad terram Hiſpaniam, nec ad Erytheam vllam inſulam: ſed loca circa Ambraciam atq; Amphilochos Geryonem imperio tenuiſſe: indeque abactas boues, quæ mira ſpecie in illis comperiantur locis, herbida regione & paſcuis admodum læta. Alij verò Erytheam Hiſpaniæ inſulam faciunt, Geryonemque in Hiſpania regnaſſe volunt, tricorporemq; à poetis fingi, quoniam trium Hiſpanicarum inſularum rex eſſet, Balearidum videlicet duarum & Ebuſi. Quo ſenſu Ouidius:

Erythea quæ.

Prodigiumq; triplex armenti diues Iberi
Geryones; quamuis in tribus vnus erat.

Erytheam autem eandem putant cum veterum Gadibus, in cuius inſulæ meditullio duas aiunt ſupereſſe hodieq; vetuſti ædificij turres, torres de Hercoles incolis dictas. Herculem autem ibi olim delubrum habuiſſe, authores ſunt Strabo, Plinius, Mela. Apud poetas pro Erythea, non ſemel Erythrea ſcribitur: vt apud eundem Ouidium in faſtis.

Gades.

Lib. I.

Ecce boues illuc Erythreidas applicat heros.

Sic & apud Propertium.

Amphytryoniades qua tempeſtate iuuencos
Egerat à ſtabulis O Erythrea tuis.

Cùm igitur Gadibus tanta ſit ſoli vbertas, qualem ex Euſtathio diximus, Herculemq; ibi diluiſſe ob allatam rationem, ac authoritatem conſtet, nos quoq; Hiſpaniæ eam laudem deferemus, eoque maximè, cum ibi propter ſalſuginoſę aquę copiam ſalubriores etiam quàm alijs in locis fuerint. Teſtaturque Bernardinus Gomeſius, ſale atque optima paſtorum ſolertia fieri, vt vituli, qui in agro Cæſarauguſtano, ad ripas Iberi amnis enaſcuntur, reliquos Europæ teneritate, ac ſapore ſuperent. Habere autem hoc oppidum inter tam multa atque præclara ſuæ laudis inſignia, peculiaria quędã rerum ornamenta, montem, à quo ſaxeæ quædam ſalis glebæ extrahuntur, quæ lactentibus vitulis, dum

Lib. I. de ſale.

Vituli optimi.

A dum in stabulis tenentur, obijciuntur, vt illas toto eo tempore lingant, quo matres pascẽtes absunt; quo linctu, gustu vehementer excito sic inhiant, (inquit) matrũ vberibus, vt ea plenissima licet, cùm auidissime sugant; tum eo alimento ad humanum cibum, & temperatissimi & suauissimi fiant. Neque enim lac tametsi dulce, cùm pingue sit, tanta gustus appetentia è mammis sugeretur propter dulcedinem, nisi sale & natura condientibus, illud saperet subsalsum; quemadmodum poeta quidem peracute tetigit inquiens;

Capella linctu salis
Occultum in lacte referre saporem.

Boues solidis vngulis.

In India boues solidis vngulis vnicornes nasci Ctesias scribit, teste Plinio: aliqui tricornes. Meminit eorundem Solinus de Indiæ agens mirabilibus. *Sunt præterea boues vnicornes & tricornes, solidis vngulis, nec bifidis.* Idem Plinius ait bobus Indicis altitudinem tradi camelorum, cornua in latitudinem quaternorũ pedum. Aelianus ex cornuum amplitudine, boum eorundem dimetitur magnitudinem. Ptolomæo secundo (inquit) ex India cornu allatum ferunt, quod tres amphoras caperet: vnde conijcere possumus, bouem illum, à quo eiusmodi tantũ cornu extitisset, maximum fuisse.

Boues Indi magni.

B Idem de Indicorum boum, haud scio, an eorundem, velocitate & de cursu certamine hæc prodidit: In bubulo pecore quod incitato cursu valet, curam Indi ponunt: & simul de eorum velocitate rex, & permulti principes decertant, neque turpe ducunt, pro huiusmodi animalium genere, auro, argẽtoue sponsionem facere. Currendi meta bobus hæc constituitur, vt inter se nexi & iugati triginta stadia currant. Aequales & pares equis boues currunt, neq; velocitate boues ab equis internoscas: ac si quando rex de suis bobus cum quopiam sponsionem fecerit, in tantum contentionis studium procedit, vt is ipse in curru sequatur, atq; adeo aurigam incitet. Is sane quidẽ equos stimulis cruentat, à bubus verò manus abstinet, siquidem ij nullis admotis stimulis incitatissimo cursu feruntur. Ac nimirum tam ambitiosa est bubuli certaminis contentio, vt non diuites modò, sed inferioris status homines in eiusmodi certaminibus permultum versentur. A Plinio tauri atrocissimi syluestres, maiores agrestibus recensentur, velocitate ante omnes, colore fuluo, oculis cæruleis, pilo in contrarium verso, rictu ad aures dehiscente, iuxta cornua mobilia, tergoris duritia silicis, omne respuens vulnus, feras omnes venantur. Ipsi non aliter quam foueis capti, feritate semper intereunt. Diodorus Siculus scribit hoc animal carnibus pasci, feritate excedere, penitusque esse inexpugnabile;

Lib. 15. c. 24
Boues cursu valẽtes.
Lib. 8. c. 21.
Lib. 4.

C corpore maius esse domesticis tauris, habere equi velocitatem, ore vsque ad aures fisso, rubicundo colore, oculis albis nocteque fulgentibus: cornua veluti aures mouens, in certamine firma tenet; pili contra naturam cæterorum animalium versus caput ducuntur. Et hæc ferè viribus fortitudineq; mirabili pugnat cum cæteris bestijs, quas superatas comedit. Est quoq; infestus admodum armentis, nihil nec pastorum vires, neq; canum multitudinem timens. Dicitur eius pellis haud quaquam uulneribus patere. Cùm multi conantur illum ui capere, frustra defatigantur. In foueam delapsus, aut alio captus dolo, seipsum ex ira suffocat, pristinæ libertatis amore. Solinus eadem ferè quæ Plinius more suo de eisdem tauris habet. Indices, inquit, tauris color fuluus est, volucris pernicitas, pilus in contrarium versus, hiatus omne quod caput. Hi quoq; circumferunt cornua flexibilitate qua malint, tergi duritia omne telum respuentes, tam immiti ferocitate, vt capti animas proijciant furore. Quærendum num sint hi tauri, ijdem cum ijs bobus, de quibus iam ex Aeliano diximus. Sunt item apud Indos alij boues, vt ibidem tradit Aelianus, qui maximos hircos superare non videntur; ij etiam coniugati velocissimè currunt, nec minus strenuè quàm Græci equi cursum conficiunt. Petrus Bellonius scribit, equos nobiliorũ Damasci vrbis incolarum, quales sunt Sangiaci & Bassæ, in-

Cap. 65.
Lib. 2. Obseruat. 92.

D ter reliqua ornamenta habere caudas bouis Indici pilis admodum tenuibus & candidis, tanti apud eos pretij, vt singulæ quatuor, vel quinque ducatis æstimentur, eamque ob causam Satrapas duntaxat ijs vti, qui equorum gutturi eas appendunt. Haud etiam scio, anne istiusmodi tenuibus pilis boues sint ex iam memoratis. Lego etiam in tertia parte rerum Indicarum in India bouem marinum dari, & indigite voce Ignaragnam nuncupari, diciq; habitare iuxta castrum S. Spiritus, alijsq; quibusdam locis, vbi frigus remissius est. Animal esse immensæ molis, vesciq; herbis duntaxat, quæ rubri sint coloris. Corporis mole nostrates boues superare, pellem habere similem elephanto, bina iuxta pectus brachia, sub quibus mammæ lateant, quibus fœtus suos enutrit. Capite atque ore nostrates boues referre. Carne esse suauissima, Indisque præcipuè expetita. Ex pinguedine liquamen parari simile butyro, quo in condiendis cibis vtuntur. Ossa eius duritia ebori vix cedere. Itacam, quod enutriendis bubus sit apta, βούβοτον vocat Homerus. Italia nostra quales ferè boues habeat, iam ex Theodorici regis epistola diximus. Quanta verò hic sit copia, Cardanus innuit his uerbis. Aluntur tot hominum millia in Italia bubula carne, nunquam tamen deficiente cibo. Varro tradit propter amplitudinem præstare dici, ideoq; ad victimas farciri, atque ad deorum seruari supplicia. Cæterum non in tota Italia eiusdem sunt qualitatis, quantitatisq;, unde dicebat Columella. *Quæ*

Ornamenta ex caudis boum.
Marinus bos.
Boues Itali.

in emendis bubus ſequenda, quaque vitanda ſint, non ex facili dixerim, cum pecudes pro regionis cæliq; ſtatu, & ſtatum corporis & ingenium animi & pili colorem gerant: aliæ forma ſunt Aſiaticis; aliæ Gallicis, Epiroticis aliæ. nec tantum diuerſitas prouinciarum, ſed ipſa quoq; Italia partibus ſuis diſcrepat. Campania plerumque boues progenerat albos & exiles, labori tamen & culturæ patrij ſoli non inhabiles. Vmbria vaſtos & albos, eademque rubros: nec minus probabiles animis, quàm corporibus. Hetruria & Latium compactos, ſed ad opera fortes. Apenninus duriſſimos, omnemq; difficultatem tolerantes, nec ab aſpectu decoros. Hæc ille. Vmbria autem præcipuè inde celebris, ac potiſſimum circa Clitumnum amnem & Meuaniam oppidum, cuius inde campos tauriferos vocat Lucanus:

Vmbria boues. — *Lib. 1.*

> *Et qui tauriferis vbi ſe Meuania campis*
> *Explicat.*

Clitumnus amnis.

Clitumnus verò celeberrimus non ſolùm quòd maximos ac optimos aleret boues, verùm etiam quod albos redderet, quales ſacrificijs triumphantium expetebantur: Hinc illud Virgilij:

> *Hinc albi Clitumne greges, & maxima tauri*
> *Victima, ſæpe tuo perfuſi flumine ſacro,*
> *Romanos ad templa deum duxere triumphos.*

Lib. 8.

Inde verò & Silius:

> *Cauis venientes montibus Vmbri,*
> *Hos Aſis Sapisq; lauant, rapidaſque ſonanti*
> *Vertice contorquens vndas per ſaxa Metaurus*
> *Et lauat ingentem perfundens flumine ſacro*
> *Clitumnus taurum &c.*

Inde & illud Propertij.

> *Et pectus & niueos abluit vnda boues.*

Lib. 1.

Plinius verò diffuse ſcribit, eam oram tauros gignere omnium Italiæ maximos, in quibus plurimi ſint albi. Sabinos quoq; ſpectatos apparet habere boues. Nam & apud Liuium legere eſt, bouẽ olim in Sabinis cuidam patri familiæ miranda magnitudine ac ſpetie eſſe natum, cui monumentum miraculo fuerint Romæ in veſtibulo templi Dianæ fixa per multas ætates cornua. Apparet & Lemni inſulæ boues olim fuiſſe in pretio, ſiquidem Homerus eos celebrare videtur his verbis:

Lemni boues.

> Αἰδὼς Ἀργεῖοι, κάκ' ἐλέγχεα, εἶδος ἀγητοί.
> Πῇ ἔβαν εὐχωλαὶ, ὅτε δὴ φαμὲν εἶναι ἄριστοι,
> Ἃς ὁπότ' ἐν Λήμνῳ κενεαυχέες ἠγοράασθε,
> Ἔσθοντες κρέα πολλὰ βοῶν ὀρθοκραιράων. ideſt,
> *Pudor Argiui, mala opprobria, forma (tantum) admirandi,*
> *Quò abierunt iactationes, cum dicebamus nos eſſe optimos*
> *Quas olim in Lemno vana iactantes dicebatis*
> *Comedentes carnes multas boum erecta cornua geſtantium.*

Lib. 16. c. 33. — *Boues retrò paſcentes.* — *Lib. 4.*

Leutricorum boum cornua atq; aures ex vna ſtirpe cognata, atq; ſimul contexta eſſe teſtatur Ariſtoteles, vti citat Aelianus. Qui præterea ſcribit, auditione ſe accepiſſe, in Libya Indis finitima, retrouerſus paſcentium boum eſſe armenta; Cauſam cur ſic paſcantur, eſſe, quòd non ritè collocata à natura ante oculos cornua habeant, & quæ ante pedes ſunt, videre non queant: ex eoq; fieri, vt ingreſſionem ad caudam retorquentes, herbam depaſcantur. Ad hos à Lotophagis triginta dierum ſpatium eſſe Herodotus teſtatur, eandem planè rationem, quòd ita paſcantur, afferens. Cælius verò ante Aelianum ſolum & primum opinatur Herodotum in Libya boues iſtos opiſthonomos, ideſt retrò paſcentes reperiri ſcripſiſſe, id exprimentibus cornibus quæ adnuunt proclinanturque in ima: eius verò hiſtoriam conuellere Athenæum ſub aliena perſona; quoniam à nullo præterea hiſtoricorum ſit comprobata. Verba Athenęi hęc ſunt: Minus fidei habet, quod Alexander Myndius ſcribit, in Libya boues quoſdam opiſthonomos appellari, quia non antrorſum paſcentes ambulent,

Lib. 5. prope finem.

„ ſed retrorſum euntes herbam vellant, eſſeque impedimenta cornua, ne ſecundum naturam herbam carpant, ſurſum verſus non incurua, vt in cęteris animantibus, ſed deorſum inflexa, quę oculorum lumini velut tenebras offundant. Parum quidem hoc credibile eſt, præſertim cùm nullus alius hiſtoricus atteſtetur. Habet autem Libya alios etiam boues, velocitate commendatos, de quibus hunc in modum idem Aelianus ſcribit: Libycorum boum, qui feri ſolutique errant, tanta eſt innumerabilitas, tanta item celeritas, vt vnum inſequentes venatores interdum fallantur: quòd nimirum in alios feros incidant, & ille interim ſub dumeta ſaltuſuè ſubiens ſe ſubducat, alij autem ſimiles exoriantur, & venatorum oculos fallant. Horum quempiam ſi quis ingrediatur inſequi, primùm cohibendus eſt equus: ſic enim feſſum longinquitate temporis comprehendet. Sin ab initio ſtatim equi habenas laxarit, illo demum defeſſo, bouem non capiet.

Quam-

A Quamuis verò multi quotannis capiantur, & mactentur, sobolis tamen eorum successio perfœcunda est. Cum vitulis etiam tauri oberrant: item vaccæ vnà, aliæ fœtæ, aliæ fętus expertes. Quo si quis vitulum adhuc tenerum ceperit, & non statim occiderit, ex eo duplici commodo afficietur. Nam præterquam quòd & ipse commoditatem affert, matrem suam pariter in captiuitatem inducit. Postea enim quàm venator vitulum fune alligauit, ab eo secedit: illa filij desiderio inflammata, tanquam asilo stimulata fertur, cupiens dissoluta reste eum abducere; ac nimirum cornua impingit, vt vinculum laxet & distrahat. At enim alterutro cornu in funis complicationem inserto, vnà cum vitulo constricta tenetur, bis misera mater, quæ neque sobolem suam liberarit, & ipsa insuper vinculo ineuitabili comprehensa sit. Cuius venator cùm iecur distraxit, & pellem exemit, carnem relinquit auibus & feris: vitulum verò integrum secum aufert, qui & in cibo suauissimus est & lacti densando coagulum præbet. Hæc itaque Aelianus. Athenæus author est vitulum quinque drachmis vendi in Lusitania, quasi ibi vitulorum quoque sit copia. Quà Macinum ad Cathaium vergit, boues albos nigrosq; gigni equina cauda, sed pilosiore ad pedes vsq; protêsa: pilos caudæ habere subtilissimos, in modum plumæ volatilis, magno in pretio esse, quos equites in cacumine lancearũ suspendentes

Lib. 8. c. 1.

Boues cauda equina.

B

C

egregiæ nobilitatis insigne ducunt, scriptum reliquit Aeneas Syluius, qui hanc regionem Sericam D esse conijcit. Quęrendum an hi sunt illi boues, de quibus paulò antè ex Bellonio mentionẽ fecimus. In Madagascar insula tantam boum esse copiam tradunt nauigationum in nouum orbem authores, vt bouem cochleari aut alia viliori re commutarent. Gibbum habent in dorso ex mera puraq; pinguedine. Iconem adieci ex Diario nautico Batauorum in Indiam Orientalem. Albi & nigri iubati boues equina cauda in prouincia Mangi. Quocirca equiboues, vt opinatur Scaliger, haud ineptè nominari possunt. Idem ait ex eorum iubis flabella texi. Equis componi ornamenta: lancearum cuspidibus appendi, vt in Germania vulpis caudam. Nicolaus de Comitibus eosdem boues & in Cambaia haberi asserit, & paullò fusiùs de ijs scribit. In Mangi, inquit, prouincia Indica Orientali boues syluestres criniti sunt, equorũ prolixiore iuba, quæ ad pedes vsq; protenditur, quorũ cornua ab occipite in spinā tanta longitudine extenduntur, vt eleuato capite cornibus attingant caudā. Sunt autem grandia cornua, vt incolæ amphorarum loco illis vtantur. Cauda quoq; illis est quā equis elegantior. Mela locus aut vrbs videtur apud Ouidiũ in Fastis, pabulo boũ cõmendata:

Equiboues.

Exerc. 217. 4.

In itinerario.

Boues equina iuba.

Lib. 4.

Sacrorumq; Melam pascua lata boum. idest, sacraficio destinatorum.

Mesopotamia regio est authore Strabone, fœcunda & maximè pascendis bobus idonea, ferens quę semper virent. In Monzambique tanta est boum abundantia, vt Lusitani quindecim vaccas vna

Lib. 16.

permutarent nouacula, vel etiã cymbalo. Circa Molottidē narrāt, inquit Athenæus, bobus insitæ magnitudinis cornua esse, ex quibus pocula quo modo fiant, Theopōpus memoriæ tradit. In Moschia carnes bubulas ad mēsuras nō vendūt, sed emptoris tantùm oculis subijciunt, adeò copia fastidium patit, vt vel quatuor libræ carnis vno constent marchetto. Frigus verò ibi tā vehemens est, vt animātes, vt boues & porci, qui hyeme capiūtur & excoriātur, lapidū instar indurescāt, nec alio modo scindi queāt, vt Iosephus Barbarus in suo ad Tanaim itinerario testatur, nisi in hypocaustū protrahantur, vt incalescāt. Plinius author est, omnia plenilunio expurgari maria, quædā & stato tempore: circa Mesanā & Mylas fimi simile expui in litus purgamenta: vnde fabula Solis boues illic stabulari. Meminit & loci & boū Apollonij interpres. Mylæ (inquit) Siciliæ Chersonesus, in qua Solis boues pascebātur. Apud Mysos, boues cornuū expertes sunt, nō itē in Scythia, vbi minimè cornibus boues mutili sunt. Nec mihi molestus quispiam esse debebit, quòd contrà scribam atq; Herodotus, cùm ait bubulo generi non esse in Scythia cornua: Iccircoque cornibus mutilum est, quod vniuersum caluariæ os nullas commissuras habeat, nihilq; humorum confluentium propter duritiem resistentem capiat, & verò venæ per hoc ipsum os pertinentes, propterea graciliores & debiliores, quia minus alantur, Itemque eorundem, quià cornibus nudi sunt, cò ficciorem ceruicem, ac minus fortem esse necesse est, quod ipsorum pertenues venæ sint. Hæc Gesnerus recitat, tanquam ex Aeliano, qui tamen hac de re breuius eodem tamen Gesnero interprete scribit in hæc verba: Apud Mysos boues onera vehunt, cornuum expertes totis etiam gregibus: cuius rei causa non in frigiditatem, sed peculiarem naturæ vim reijcienda est. Argumentum in promptu est. Nam in Scythia quoque boues cornibus non carent. Nec mihi molestus quippiam esse debebit, quod contrà scribam, atque Herodotus, Nam qui hæc retulit, historiam suam, se afferre testatus est, non incertam (vt Herodotus) famā decantare. Apud Nabathæos (Arabiæ felicis populos) boues magnos esse testatur Strabo. Apud Nigros nuncupatos populos, vaccæ nullæ iuttæ sunt, omnibus verò color niger vel albus, vel ex vtroq; mixtus. In Nomadibus, qui ad Mæoticas paludes hyemant, & dies æstiuos in camporum æquoribus viuūt, ex bobus partim sine cornibus nasci, partim ferrula ideo exsecari tradit Aelianus, quòd hęc pars vim frigoris sufferre nequeat, Strabo verò Nomadū boues quoq; cæteris testatur longiores esse, fortè de alijs quā Aelianus populis intelligens. Ortelius ait Nomades Straboni Asiæ populos esse ad sinistram in Caspium intrāti. Plutarchus in libro de oraculorum defectu ait Istrum accolere. Diodoro etiam Nomades sunt in Africa, & Zophōni quoque vocantur. Tauri Pæonij, vt scribit Pausanias, hirto corpore cùm omni ex parte, tum præcipuè pectoribus & mentis. Theopompus verò, referente Ant. Mizaldo apud Pæonas tradit, boues tam magna gestare cornua, vt tribus aut quatuor vini sextarijs vix adimplerentur, ex ijsque reges ac proceres, pocula conficere, labris eboreaut argento obductis. In Pæonide verò palude tradit Aelianus ex Zenothemide quosdam procreari pisces, quibus adhuc palpitantibus, si eos bubulo pecori obijcias edendos, expleri non minus libenter quàm cæteri boues fœno: contra ab eorundem mortuorum esu ita abhorrere, vt non attingat. Pannonia quam nūc communiter Vngariam vocamus, copiosiores ferre boues fertur, quàm quælibet alia prouincia: qua de abundantia fœcunditateque Sigilmundus Baro in hunc ferè modū scribit. Hungaria pecoris adeo abundans est, vt iure mirari possis, vnde proueniant tot & tanta boū, & ouium agmina, quæ in exteras regiones, Italiam, Germaniam, Bohemiam, mittit. Nam cùm per Morauiam, Austriam, Stiriam, Slauoniam, perq; alias Hungariæ vicinas prouincias multæ pateant viæ, per quas pecus agminatim expellitur, obseruatum est per solam viam Viennensem vno anno plus quàm octoginta millia boum in Germaniam acta esse. Gesnerus scribit, boues quidē esse pinguissimos, sed quia hyemes etiam sub dio transigant, & liberi pascantur, parum mansuetos esse, & minus tenera carne. Circa Axium flumen Paphlagonum per Mygdoniam fluens boues teste Herodoto, sunt agrestes prægrādibus cornibus. Incolæ Paros, vt in volumine legimus, quod notius orbis inscribitur, omni iumentorum & minoris etiam pecoris genere carent. Regio Comādu ab eiusdem nominis vrbe appellata in Persia, boues habet maximos & in vniuersum candidos, cornua breuia & minimè acuta in capite gestantes, camelino gibbo dorso eorum imminēte, teste Paulo Veneto, vnde tā fortes, inquit, redduntur, vt ad magna onera gestanda facilè assuefiant. Et cùm clitellæ gibbo imponuntur, genu, vt cameli flectunt, & rursum suscepto onere surgūt, sic ab hominibus edocti. Est & Reobarle Persidis regio, vbi eodem referente boues sunt maximi prorsus albi, pilo tenui, ac molli, breuissimis cornibus, obtusa acie, gibbosi similiter vt præcedentes, similiterq; onera ferentes. Aristoteles ait pusillas esse buculas, quas Phasiana regio fert, quæ tamen singulæ abundè beneficio pabuli mulgentur. Phœnicum libri testantur, inquit Aelianus, indigenas vaccas ea esse magnitudine, vt vel procerissimi pastores cùm mulgent, stare aut etiam (si minus proceri sint,) in scabellum ascendere habeant necesse, vbera vt possint pertingere: Hoc modò de Epiroticis ex Aristotele ferè recitauimus: qui ait, & in Phrygia boues esse qui cornua, vt aures mouent. Idem testa-

Lib. 2. c. 53. *Boues ex cornes.* *Lib. 17.* *Tauri hirti.* *In Bæoticis.* *Cornua maxima.* *Lib. 17. cap. 30.* *Boues piscibus vescentes.* *Vngaria vt bobus abundet.* *Boues agrestes.* *Boues gibbosi.* *Lib. 1. c. 22.* *Boues prorsus albi.* *Boues pusilli.* *Lib. 16. cap. 33.*

A testatur *Plinius*. Idem de Erythreis Aelianus, qui de eisdem Phrygijs sic quoque scribit. Boues Phrygij rubro colore & flammeo, alteaque & torosa ceruice præstant. Eorum ab alijs cornua longè diuersa sunt: neque enim consistunt, sed flexibilia huc illuc flectuntur. Pygmæorum boues, & asini ad nostrorum arietum magnitudinem accedunt, si Ctesiæ fides tradenda est. Quiuira boues habet gibbosas, quarum corio incolæ vestiuntur, vt Lopezius tradit. Regna Aquilonaria, præsertim Vermelandia ac Dalia, propter pascua vberrima, boues habent electissimos, inquit, Olaus Magnus, etiam prouinciæ Vestrogothorum: hique boues singulis annis non tam proceritate corporis, quàm numero magno multiplicantur. Habet & Noruegia, Suetia & Finlandia similes, ad æstiualia, seu hyemalia plaustra, seu etiam agrorum vsum aptissimè dispositos. Sed nunquam vaccæ trahendis plaustris, aut agris præparandis aptantur: imo nec vlli oneri, ob spem vitulorum gignendorum subduntur. Sed hi adhuc tenerrimi a matribus segregati, sæuiente frigoris horrore, in æstuarijs ad hoc specialiter ordinatis nutriri solent: hyemeque productiore asperiorique inualescente, putaminibus quernis, loco fœni vel culmi, iumenta vescuntur. Aestate verò, in lucidissimis noctibus pascua sumunt sub cura pastorum propter improbos vermes & bruchos, quos ipsi custodes piceis

Boues pusilli.

Lib. 17. c. 2.

Bruchi in bobus.

B fumis, vbique pinorum combustione flammantibus exurunt, aut arcent: sed non ex integro, quia ingruenti autumnali tempore, bruchi ingrediuntur cutes macrorum boum, ibique hybernant, vt tempore vernali cutim exeant, ac hospitem vexent, veluti erucæ folia arborum depascentes, quarum seminario folliculo inhærentes, hyemem transigant quietiorem. Boues tamen, quibus vermes huiusmodi sunt infesti, è coetu aliorum, quantum industria permittit, seorsum impinguandi mactandique segregantur; tuncque dorso tenus velut cribrum cutis perforata apparet, pretium sui diminuens aliena labe. In ijs autem locis saniùs conseruantur, celeriusque impinguantur, vbi nec muscarum

C

D

aculeis, nec bruchorum stimulis agitantur & fatigantur, & herbarum virentium satietate non priuantur. Hactenus Olaus. Est & in eisdem regionibus magna syluestrium boum multitudo, Noruegia scilicet, Islandia, Feronia, Hitlandia & Gothia, quorum cornua vulgaribus minora sunt; sub mento barba prolixa dependet: animantia sunt ferocia, nec homini parentia, nec alijs quadrupedibus. Venatores inter arbores se abscondunt: ipsi verò ab ijs vulnerati, vel iniuriam vlciscuntur, vel seipsos interimunt. Tantum est vindictæ desiderium. Iconem horum boum ex Cornelio Iudæo in tabula Europæ mutuatus sum. Eandem ni fallor, iconem exhibet Olaus Magnus, sed marinæ vaccæ esse ait, atque de ea sic scribit: Vacca marina monstrum est magnum, robustum, ira-

cundum, & iniurioſum, edens partum ſibi ſimilem, ſed non ſupra geminum, vnum tamen ſæpius, quem plurimùm diligens ſolicitè ſecum ducit, quocunque tandem ſe per mare tranſmittit, aut in terra greſſus dirigit, decem menſibus impregnatur: demum hoc animal aliquando cxxx. annis, per caudæ ipſius amputationem probatum eſt vixiſſe. Plinius Cornutam inter belluas marinas nomi-

B

F

G

H

Boues dentibus elephãtinis. To. 3.

nat, nec vllam eius deſcriptionem addit. Quærendum num hoc animal indicet. In Aquilonari verò plaga noui orbis boues prægrandes æquè in mari ac terra degunt, vt tradit Iacobus Cartarius in noua Francia apud Ramuſium, addens binos eis prominere dentes ab ore elephantum modo. Sed & Scaliger tradit in Oceano Septentrionali vaccam dici viſam cum geminis cornibus. Sauro-

matum

A matum boues cornibus carere testis est Hippocrates. Supra Gallouidiam Scothiæ Caricta sita est Siluriæ quondam pars quædam quæ dictanè sit à Carectonio numerosissima olim ciuitate, cuius adhuc ruinæ ædium ostendunt magnificentiam, an ab alia aliqua re haud satis constat, inquit Hector Boethius in descriptione regni Scothorum: Crebræ sunt in ea arces natura operibusq; munitissimæ, & præter reliqua armenta ingenti magnitudine excellentia boues quarum caro tenera suauisque esui est, cæterùm pingue nunquam concrescit, olei liquidi modo ferè semper fluens. De Scythiæ bobus varia traduntur. Herodotus agens de Scythiæ frigore, boues ibi sine cornibus esse testatur. Et hæc mihi videtur esse causa, cur omnino bouino generi cornua non succrescant, astipulante sententiæ meæ Homero hoc in Odyssea carmine;

Boues acornes.

Boues pro se uo aaspem habentes.

Lib. 4.

Boues acornes.

Et Libyen, vbi sunt cornuti protinus agni:

Quod rectè dictum est, in locis calidis maturè cornua existere, at in vehementioribus frigoribus, aut non oriuntur statim, aut si oriuntur, vix oriuntur. Gesnerus haud scio ex quo de Scythicis bobus hæc refert: Scythici, in quorum dorso gibber est, & procerissimi, & ex omni parte albi, perparuis cornibus sunt & minimè acutis, similiterque vt cameli eminenti dorso existunt. simul & cùm

Boues gibbosi.

B dorso clitellæ imponuntur, perinde vt cameli genuflectunt, rursumq; suscepto onere surgunt, quod ipsum hominum, qui ijs ad grauissimorum onerum vectiones vtuntur, disciplina facere dicuntur. Nos hoc de Phrygijs & Persicis narrauimus, & ipse etiam Gesnerus quærendum esse ait, numquid differant à Caricis, de quibus id etiã diximus ex Plinio, nec dissimilia quoque de Syriacis adferemus: cæterùm Iulius Pomponius Sabinus in Virgilij commentans Georgica, nulla gibbi facta mẽtione, ait in tota Scythia Europæa & in Mysia, ac Sarmatia boues esse paruos: illas enim regiones non magnitudine animalium, sed numero fertiles esse: verum nihilominus etiam esse quòd in Scythia trans Tanaim vsque ad mare Caspium, sint boues magni & coloris nigri: cæterùm hic mitiorem esse aerem. Siculas boues celebrat Horatius, inquiens,

2. Car. Od. 16.

Te greges centum, Siculeq; circum
Mugiunt vaccæ.

Boues Siculi.

Eas ad victimas peti solere in Mena fluuio dictum est. Est in eadem insula Taurominium mons multis bobus abundans. & supra eum vrbs eiusdem nominis, dicta propter eorundem copiam. Singui vrbs est & prouincia magna Tanguriæ, bobus insignis syluestribus, quorum pili bysso sunt te-

C nuiores, vt legitur in Epistola Asiatica. De eisdem M. Paulus Venetus: In Ergimul Tartarorũ prouincia in vrbe Singui boues syluestres elephantum proceritate pilo peremni ac leni ac prorsus albo, aut prorsus nigro, qui in humeris, leonum more prælongus est, non minus pedes tres, mira mollitie perinde ac sericum. Supra Synderouiam quam Turcæ tenebant, Vngari iussu regis Vladislai, ductu Pauli Kinisij ad dies quindecim, per centum milliaria passuum ferro igníque omnia vastantes, tantum prædæ coaceruarunt, vt nec iumenta, nec currus ad eam reuehendam vlli sufficerent. In castris quinque boues aureo nummo veniebant, narrante Bonfinio. Syriacis tauris non sunt palearia, vt ait Plinius, sed gibber in dorso; & Aristoteles ait in Syria boues nodos scapularum flectere, more camelorum. At Aelianus absque vlla gibberis mentione, hæc scribit: Syrij bellicosi sunt, magno robore & lata fronte, aspectu truculento, non obeso corpore, neque rursus macilento, ad cursum & pugnam præstant. Similiter eos celebrat Oppianus, qui eosdem Assyrios etiam & Pelleos vocat, & in Cherroneso nasci scribit, atque hos ipsos esse, quos Herculem ex Erythea abstulisse fama sit. Est autem Pella ciuitas Syriæ, quæ alias Apamea, à Pella Macedoniæ sic dicta, & Berenice postea, vt Stephanus testatur. Idem Cherronesum Syriæ ciuitatem, eandem Apameę facit. Secundum alios

Lib. 4. decad. 5.

Boues Syrij.

8. Hist. 28.

D Pella Cælesyriæ ciuitas est, quæ & Butis vocabatur. Pausanias tamen sentire videtur, Herculem boues ex Macedonica Pella abegisse, cùm loca circa Ambraciam, atque Amphylochos Geryonem imperio tenuisse tradat. Boues apud Tanaim maximos esse, atque pulcherrimos testatur Iosephus Barbarus in itinerario ad Tartaros, tantoque numero, vt ad omnia Italiæ macella explenda sufficiant. Ea autem venire via, quæ è Polonia ducit: & armenta quædam per Vualachiam & Transyluaniam in Germaniam vsque transire, vnde postea in Italiam abigantur: Addit insuper boues ijs in locis gestare onera & clitellas, quoties vsus requirit. Sed Scaliger apud Tartaros maximos ait reperiri boues breuibus cornibus & hebetibus, nulla macula candorem vitiari, cameli gibbum, & robur eis par esse, indeque bocamelos dictos, vt suprà diximus in agro Comanduano. Additque ibidem in quadam prouincia Orientalium Tartarorum, cuius, inquit, mihi nominis nunc non venit in mentem, etiam tricornes esse, memoriæ proditum. Thessaliam olim vastabant tauri ferocissimi, quos cùm animosiores iuuenes equis insidentes superarent, Centauri dicti sunt. Ortelius ait in Transyluaniæ syluis boues esse iubatos. Aiuntque bobus ita abundare eam gentem, vt quoties moritur rex, quælibet familia bouem soluat. Varro tradit boues iuxta Toronam paucis ante partum diebus, lacte carere: reliquo tempore habere perpetuo. Ventrem ferre decem menses. Troglodyta-

Boues clitellarij.

Exerc. 206. 6.

206. 7.

Boues vnicornes.
Exerc. 206. 3.

dytarum armentis cornua in terram directa eſſe Plinius tradit, eaque de cauſa obliqua ceruice paſci. Valachiam autem numeroſè boues alere, inde conijcere licet, quod Vladislaus Poloniæ rex anno 1436. Valachis tributum impoſuerit centum equorum & quadrigentorum boum in ſingulos annos. In Zeila vrbe Aethiopiæ ſunt vaccæ nigræ teſte Ludouico Barthema in itinerario Aethiopiæ, quarum cornua ceruinis ſunt ſimilia: item aliæ ruffæ vnico in fronte bipedali cornu, cuius tamen acies vergitur in dorſum. Vtrarumque meminit Scaliger his verbis: In agro Zeila oppidi quod eſt in Aethiopia, vaccæ ſunt colore atro, cum ceruinis cornibus, quas idcirco ceruias appellauimus. Alijs vnicum è fronte media prodit cornu pedali maius, curuitate ſupina. Eius enim cuſpis retrorſum conuexa eſt: ipſæ pilo ruffo: tu cæruleum ſcribis & tibi contradicis.

NATVRA. MORES. INGENIVM.

Lib. 9.
Manſuetudo.

BOS tam manſuetis eſt moribus, vt Apuleius manſuetiſſimum cunctorum vocet quadrupedum: & Ouidius hanc eandem manſuetudinem explicaturus, dicebat:

> *Quid meruere boues, animal ſine fraude doloque*
> *Innocuum, ſimplex, natum tolerare labores?*

Tam celebris autem ſemper fuit iſtiuſmodi manſuetudo, vt Menandro homo ſuaptè natura manſuetus, inde βοΐδης appelletur. Solet verò etiam aſpectus animantium manſuetudinis morum ſimilium, & è contrario inditium eſſe, quod tamen in bubulo genere locum non habet, quorum aſpectus propriè toruus nuncupatur, & toruitas, vt Pompeio placet, quaſi taurorum acerbitas eſt, & ne quis iſtiuſmodi epitheton à natura bubuli generis in malam ſemper partem accipi contendat, is id etiam de ipſa vacca fœtus ſuos miro proſequente amore dici, audiat elegantiſſimum poetam Claudianum:

Aſpectus bouis toruus.

> *Vitulum* (inquit) *non blandius ambit*
> *Torua parens.*

Adamantius ait bouem iſtiuſmodi vultu & moribus grauitatem quandam & ſimplicitatem præ ſe ferre. Sunt tamen etiam qui etſi domiti, ſemper tamen neſcio quid de natura ferina ſibi retinent, & obuios quoſq; cornu petunt: Olim iſtiuſmodi bobus fœnum è cornibus ſuſpendebatur pro ſigno feritatis, vt quiſque ſibi caueret. Vnde illud Horatij:

Fœnum cur ex cornu bouis ſuſpenſum.

> *Fœnum habet in cornu, longè fuge.*

In quæſt. Rom. 71.
Lib. 3.
Animus moderatus.

Cur verò fœnum potiùs quam àliud quiduis pro ſigno ferocitatis eſſet, Plutarchus inde factum autumat, quòd copioſiore pabulo non modò boues, ſed & reliquæ animantes ferociant. Lucretius dum boues medios ait eſſe inter leones & ceruos, moderati animi eſſe eos innuit, nec timidos, nec etiam audacia infames, cuius verſuum venuſtas atq; eruditio me inuitat, vt etſi numeroſi ſint, huic loco inſeram:

> *Eſt etiam color ille animo, quem ſumit in ira*
> *Quum ferueſcit & ex oculis micat igneus ardor,*
> *Eſt & frigida multa comes formidinis aura,*
> *Quæ ciet horrorem in membris & concitat artus.*
> *Eſt etiam quoque pacati ſtatus aeris ille*
> *Pectore tranquillo qui fit, vultuque ſereno.*
> *Sed calidi plus eſt ollis, quibus acria corda,*
> *Iracundaque mens facilè efferueſcit in ira.*
> *Quo genere in primis vis eſt violenta leonum,*
> *Pectora qui fremitu rumpunt plerumque gementes;*
> *Nec capere irarum fluctus in pectore poſſunt:*
> *At ventoſa magis ceruorum frigida mens eſt,*
> *Et gelidas citius per viſcera concitat auras,*
> *Quæ tremulum faciunt membris exiſtere motum.*
> *At natura boum placido magis aere viuit,*
> *Nec nimis irai fax vnquam ſubdita percit*
> *Fumida ſuffundens cæcæ caliginis vmbras:*
> *Nec gelidi torpet telis perfixa pauoris,*
> *Inter vtroſque ſita eſt, ceruos, ſæuoſque leones.*

Taurorum natura.

Verùm quis hic fortè boues integros, nondumque exectos intelligat, qui ſuaptè natura, vel ipſo teſtante Ariſtotele, animoſi ſunt, iracundi, furibundique, quoniam eorum ſanguis fibroſus, omnium-

A que celerrimè durescit & coit. *Tauris*, inquit Plinius, *in aspectu generositas, torua fronte, auribus setosis, cornibus in procinctu dimicationem poscentibus: sed tota comminatio prioribus in pedibus stat, ira gliscente alternos replicans, spargensque in altum arenam, & solus animalium eo stimulo ardescens. Tradunt iratum costas per caudam verberare.* Columella cùm dixisset de vaccis crepusculo reuocandis sono buccinæ, *non eadem*, inquit, *in tauros* (quæ in vaccas) *exercentur imperia, qui freti viribus per nemora vagantur, liberosque egressus redituśque habent, nec reuocantur, nisi ad coitus feminarum.* Varinus ait istiusmodi solitarios & robore suo fidentes tauros ἀτιμαγέλας vocari. Aelianus quoque ait, taurum animo esse incitatum, eoq; impetu cornibus appetere, & ea insuper impotentis animi effrenatione ferri, nihil vt eum, neque bubulcus, neque metus vllus reprimere queat. Aristoteles istiusmodi animositatis generositatisque quodam modo rationem reddit in Physiognomonicis, dum ait: Θυμοειδῆ, idest animosa, sunt quorum crassa & plena ceruix est: referuntur enim ad tauros animosos. Euripides de tauro loquens, qui nauem ingredi recusabat, iracundię eius isthæc signa posuit,

In Helena act. 5.

> *Sed taurus*, inquit, *noluit*
>
> B *Recto pede per tabulas ingredi,*
>
> *Quin emugiebat, truces in orbem vertens oculos*
>
> *Sublato dorso & collimato ad cornua lumine;*
>
> *Omnesque à contactu arcebat.*

Ex quibus intelligimus, tripliciter iram indicare, aspectu, voce, atque opera. Aspectus ille propriè toruus vocitatur ab ipsomet animante, exponiturque seuerus & terribilis, Estque bouis proprium epitheton. Hinc apud Aristophanem βλέπειν ταυρηδὸν, idest intueri taurinè, pro eo quod est torue: Eius verba sunt: βλέπειν ἐν ταυρηδὸν ἐγκύψας κάτω, idest: *Itaque ore prono contuetur tauricum.* Plato demonstrat hunc Socrati fuisse morem, vt taurinis oculis intueretur, vt videlicet animi sui generositatis indices oculi essent. Virgilius, vt ostendimus, hanc toruitatem in vaccis commendauit: *Optima torua forma bouis.* Mugitu vero etiam iracundiam indicari, notum quoque est ex Homero, apud quem Xanthus fluuius conatibus Achillis obstiturus, præ iræ vehementia taurino more mugire dicitur, & Hippodamas quoque moribundus. Irati verò tauri vocem solito magis sonoram esse non obscurè innuit loco præcitato Aristoteles, *Animalia*, inquiens *fortia grauiorem habent vocem, vt taurus & leo; timida acutam:* nam alias vel ipso Aristotele teste, tauri vox acutior est quam vaccæ. Ipsũ denique opere iracundiam demonstrare, asperrimia sæpe cùm inter se, tùm cùm alijs etiam animantibus dimicatio ostendit, in qua tanta est voluptas, vt vituli adhuc certamina gestiant, quæ impleant ætate robusta, vt testatur Claudianus, dum canit,

Taurus vt iram indicet.

In ranis.

Taurice intueri quid.

Tauri irati vox.

C

> *Sic pascua paruus*
>
> *Vendicat, & nec dum firmatis cornibus audax*
>
> *Iam regit armentum vitulus, sed prælia differt*
>
> *In iuuenem,*

Sic & Martialis;

> *Truces in alta valle mugiunt tauri,*
>
> *Vitulusque inermi fronte prurit in pugnam.*

Quàm atroces autem sint, appositè explicauit antiquitas, cùm tauris flumina similia dixit teste Festo: *Taurorum* (inquit) *specie simulacra fluminum, id est, cum cornibus, quæ sunt atrocia, vt tauri.* Aelianus author est in varia historia apud plurimas gentes, fluuios imagine boum pingi, Erasinum D apud Stymphalios, & Metopum; apud Lacedæmonios Eurotam, apud Sicyonios & Phliasios, Asopum; apud Argiuos Cephisum. Asopum tamen Athenienses humana facie, cornibus tantum à fronte prominentibus fecerunt. Eadem specię Achelous apud Aetolos, quem Sophocles ἀνδρείῳ τύπῳ βούκρανον appellat, Sed & Oceanus fluuiorum omnium pater, ab Euripide, ταυρόκρανος vocatur: Græcos in hac re, vt in alijs multis, secuti sunt etiam Romani, vt celeberrimi authores testantur; Sic enim de Pado perpulchrè Virgilius;

Flumina cur tauris similia dicta.

In Trachiniys.

In Oreste.

Georg. 4.

> *Et gemina auratus taurino cornua vultu*
>
> *Eridanus.* Idem de Tiberi:
>
> *Corniger Hesperidum fluuius regnator aquarum*
>
> *Adsit ò tandem, & propius tua numina firmes.*

Aeneid. 8.

Sic tauriformem Aufidum Horatius, Granicum bicornem Ouidius, Rhenum bicornem idem Virgilius, vt alios taceamus, qui etiam taurina specie flumina nobis produnt. Eandem quoque ob causam fluuio deo tauros sacros esse fingebant. Sic enim in quæstionibus tradit Aristoteles. Διὰ τί ἐν τῇ Ἤλιδι τοῖς περὶ τοὺς ποταμοὺς γίνονται, οἱ καλούμενοι βόμβυκες: οὓς μυθολογοῦσι ταύρους ἱεροὺς εἶναι τοῦ θεοῦ: Idem βόμβυκας appellat sonos illos fluentis aquæ subterraneos in locis petrosis: arbi-

trantur

trantur enim etiam nonnulli flumina inde taurina facie effingi, quòd aquarum impetus in anfra- E
ctibus ac locis potiſſimum ſubterraneis ſonos mugitibus taurorum non abſimiles edant: Author
enim in deorum natura Phurnutus fluuios plerumque effingi κερασφόρους καὶ ταυρῶπας ex vndarum
violéto impetu, qui mugitibus aſſimile inſonet quiddã. Nam & de Scamandro Homerus dixit: μύ-
γησεν ὡς ὅτε ταῦρος. quin & ratione eadem Neptunus Myceetas appellatur; alij verò, quòd ſinuoſis
flexibus ramos ſuos cornuum inſtar expandant, terramque veluti boues aratro proſcindant. Nec
deſunt, qui cauſam huius ſimilitudinis interpretentur, quòd loca fluuijs vicina & irrigua maximè
pabuli lætitia vigere & florere ſoleant. Sunt denique qui amnes eadem violentia, impetuq; & ro-
bore, præcipuè vbi procellis ac tempeſtatibus augentur, in modum tauri ira perciti, efferri volunt,
quæ ſententia cum Feſto ferè congruit: congruitque Acheloi fabula, qui cum Hercule dimicatu-
rus, primò in anguem ſe, vt hac facie ille expaneſceret, mox ea figura victus, in taurum, animal pu-
gnaciſſimum, & in pugna atrociſſimum figurauit: eandemq; fortaſſis ob rationem fingebant irim
capite tauri præditam exhaurire flumina. Ira autem irim fingi Plutarchus teſtatur: Atque hinc
etiam fortaſſis eſt, quòd Hercules taurum ex Creta in Atticam ducens, eius potius quàm alterius
animantis tergo inſidere voluit, huiuſque imitatione Domitianus, qui futurum cælum ac immor- F
talitatem ſibi repræſentaturus, tauri dorſo ſimiliter inſidens, ſuperiores ſcenæ partes in ſpeciem cę-
li confectas petijt, vt ſuo pòſt loco patebit. Tauròs quoque ignem ſpirantes circa templum eſſe in
Colcho Græci fabulantur. Verum taurorum nomen, (inquit Diodorus Siculus) à cuſtodum robo-
re tractum eſt: à crudelitate verò cædis hoſpitum, tauros ignem conflare confictum. Plinius pro-
fitetur ſe tauros de impetio vidiſſe demicantes, & ideo demonſtratos rotari cornibus, cadentes ex-
cipi, iterumque reſurgere, modò iacentes ex humo tolli, bigarumq; etiam curſu citato, velut auri-
gas inſiſtere. Eandem quoque dimicationis alacritatem Statius ſic expreſſit:

Hercules tauro inſidet & cur.

Lib. 4. Theb.

Similes video concurrere tauros,
Idem ambobus honos, vnuſque ab origine ſanguis,
Ardua collatis obnixi cornua miſcent
Frontibus, alternaque truces moriuntur in ira.

Et Ludouicus Arioſtus Sacrapantis cum Bradamante bellaturi pugnam deſcripturus ait;

Cant. 1. St. 62.

Non ſi vannoi Leoni, ò i tori al ſalto
A dar di petto, ad accozzar ſi crudi
Come quei duo guerrieri al fiero aſſalto. G

Cauſa plerumque pugnæ eſt ipſa iuuenca. Per libidinem enim efferantur, teſte Ariſtotele: & qui
ſuperiore tempore ſocij iugi concordia paſcebantur, coitus tempore diſſident, & alter alterum libi-
dinis rabie inuadit. Hinc illud Ouidij congreſſum Herculis cùm Acheloo deſcribentis:

Taurorũ pugnæ cauſa.

Metam. 9.

Non aliter vidi fortes concurrere tauros,
Cum pretium pugnæ toto nitidiſſima ſaltu
Expetitur coniux, ſpectant armenta pauentque
Neſcia, quem maneat tanti victoria regni.

Idem alicubi, inquit:

Amor. 2.

Vidi ego pro niuea pugnantes coniuge tauros
Spectatrix animos ipſa iuuenca dabat.

Huc ſpectat & hoc Senecæ,

In Hippolyto.

Venere inſtinctus ſuſcipit audax
Grege pro toto bella iuuencus. H

Appoſitiſſimè igitur Virgilius Turnum & Aeneam de Lauinia virgine dimicantes, tauris compa-
rat, & ſic canit:

Aeneid. 12.

Ac velut ingenti Silla, ſummoque Taburno
Cum duo conuerſis inimica in prælia tauri
Frontibus incurrunt, pauidi ceſſere magiſtri,
Stat pecus omne metu mutum, muſſantque iuuencæ,
Quis pecori imperitet, quem tota armenta ſequantur.
Illi inter ſeſe multa vi vulnera miſcent,
Cornuaque obnixi infigunt, & ſanguine largo
Colla animoſque lauant, gemitu nemus omne remugit.

Hanc taurorum concertationem elegantiſſimus poeta Oppianus pulcherrimè deſcribit, quem lo-
cum, vt a Pet. Gyllio tranſlatus, & Aeliani hiſtorię de animalibus inſitus, & à Geſnero correctus eſt,
» hic apponam. Sequitur (inquit) vt dicam, quemadmodum pro vaccis taurorum maximè riualis,
» & perpugnax natio, acerrimè inter ſe certet. Vnus præſtantiſſimus in minorum taurorum & vacca-
rum

Lib. 2. de venat.

A ram armentum dominatur. Hunc magnum regem perhorret grex armẽtorum cornibus armatum, „ vaccæ hunc maritum suum impotenti ferocitate superbientem, eo maximè tempore timent, cum „ diuersorum armentorum tauri alij in alios mugiunt, & ab reliquis separati, ceruicem iactantes in- „ ter se minitantur. Tum sanè vtrimque vehemens instat pugna. Primùm infesto obtutu inuicem in- „ tuentur, atque agresti iracundia ardentes, ignem naribus spirant, & terram pedibus spargunt, & „ puluerulenta iactatione & martiali spiritu contentissimè vociferans vterque prouocat alterum. Ac „ posteaquam tuba signum dederunt, ad pugnam acerbam effreni impetu ruentes, inter se mutuis „ vulneribus cadunt. Et quemadmodum in pugna nauali duæ præstantes naues permultis militibus „ armatis fulgentes, & vehementi vento & remis propulsæ, contrarijs proris rostra inter se mutua al- „ lidunt, & concrepant armis & strepitu virorum: Sic taurorum in cœlum tamdiu sonitus fertur con- „ currentium, dum eorum alteruter ex certamine victoriam retulerit. Oppianum quàm breuissimè „ quidem, cæterùm exactissimè expressit Torquatus Tassus,

Non altramente il toro, oue l'iriti
Geloso amor, co' stimuli pungenti
B *Horribilmente mugge, e co' muggiti*
Gli spirti in se risueglia, e l'ire ardenti
E'l corno aguzza a' trunchi, e par che inuiti
Con vani colpi a la bataglia i venti
Sparge co'l piè l'arena, e'l suo riuale
Da longe sfida à guerra aspra e mortale.

Nisi dicamus Virgilium fuisse imitatum, qui non minus diligenter, hoc certamen descripsit, & tanta etiam virtute poetica, vt ea præterire nefas fore duxerim: *Georg. 3.*

Sed non vlla magis vires industria firmat,
Quàm Venerem, & caeci stimulos auertere amoris,
Siue boum, siue est cui gratior vsus equorum.
Atque ideo tauros procul, atque in sola relegant
Pascua, post montem oppositum, & trans flumina lata,
C *Aut intus clausos satura ad præsepia seruant.*
Carpit enim vires paulatim, vritque videndo
Fœmina: nec nemorum patitur meminisse, nec herbæ:
Dulcibus illa quidem illecebris, & sæpe superbos
Cornibus inter se subigit decernere amantes.
Pascitur in magna sylua formosa iuuenca:
Illi alternantes multa vi prælia miscent
Vulneribus crebris: lauit ater corpora sanguis:
Versaque in obnixos vrgentur cornua vasto
Cum gemitu: reboant syluæq; & magnus Olympus.

Victori amata iuuenca fit præmium, victorique ea cedit: vti innuit Horatius: *Lib. 1. serm. sat. 3.* *Amata victori cedit.*

Nam fuit ante Helenam cunnus teterrima belli
Causa: sed ignotis perierunt mortibus illi,
Quos Venerem incertam rapientes more ferarum
Viribus editior cædebat; vt in grege taurus.

D Hinc furibunda illa victoris petulantia, & elati animi superbia, de qua legitur in Ecclesiastico: *Cauendum ne animos, veluti taurus extollamus.* Eandem sub Herculis victoris exemplo significauit Val. Flaccus, dum canit: *Cap. 6.* *Lib. 2. Argonaut.*

Qualis per pascua victor
Ingreditur, tum colla tumens, tum celsior armis
Taurus, vbi adsueti pecoris stabula alta reuisit,
Et patrium nemus, & bello quos vltus amores.

Huc referenda videntur hæc Plinij verba: *Taurorum colla & truces in sublime iactus, tigrium rapinas &c. miramur, cùm rerum natura nusquam magis quàm in minimis tota sit.* Hesychius κερουτίας, γαυρίας exponit, idest superbos, ἀπὸ τῶν ὑψαυχενούντων ταύρων, idest à tauris qui ferociores (in victoria videlicet) & elata ceruice sunt. Apposite autem κερουτίαι dicentur, cùm in cornibus maximè superbiant: cuius mentio apud Psalmographum: *Cùm nobis aderas, inimicos nostros cornu petebamus;* κερατιοῦμεν enim habet Græcus codex, proque valida & victrici pugna Theologi commentantur. D. Chrysostomus enodans hoc prophetæ: *Vinea facta est, in dilecto, in cornu, in loco vberi,* metaphoram ait esse ductam à cornu bubulo, quandoquidẽ talis adagio in vulgus exierit, de his qui ad tutũ *Psal. 44.* *In enarrat. c. 5. Esaiæ.*

aliquem

aliquem locum confugiunt. Nam quando, inquit, iumentorum omnium fortiſſimus eſt taurus, id quod fortius eſt in eo animali, conſueuere pleriq; appellare, nempe cornu. Sed & ſcriptura plerumque eos qui in tuto conſiſtunt, vocat cornu Monocerotis. Itaque in cornu perinde eſt hic, atque in ſecuritate, in faſtigioſo ac ſublimi loco. Hæc ille. Taurus autem in cornibus ſecuritatem ponit, quia in ijs arma ſua natura dedit, id quod ipſe quoque non ignorat; vt in prolegomenis dictum eſt, & Horatius quoque atteſtatur:

Cornu Monocerotis qui dict.

Dente lupus, cornu taurus petit: vnde, niſi intus
Monſtratum? Scæua viuacem credé nepoti
Matrem: nil faciet ſceleris pia dextera, mirum:
Vt neque calce lupus quenquam, neque dente petit bos.

Sed reuertor ad pugnam: in qua ſi ſuperbit victor, è contrario victus maximo pudore afficitur, à conſpectu amatæ aufugiens, & in denſis ſyluis ſeſe abdens, vt diuinus poeta diſertiſſimè tradit his carminibus;

Nec mos bellantes vnà ſtabulare, ſed alter
Victus abit, longeque ignotis exulat oris,
Multa gemens, ignominiam, plagaſque ſuperbi
Victoris, tum quos amiſit inultus amores:
Et ſtabula aſpectans regnis exceſſit auitis.

Mox verò ceu vel oblitus pudoris, ſeu potius pudorem decuſſurus, victorem nouo prælio laceſſit, & vincit etiam, vt idem ait poeta,

Ergo omni cura vires exercet: & inter
Dura iacet pernox inſtrato ſaxa cubili,
Frondibus hirſutis, & carice paſtus acuta,
Et tentat ſeſe, atque iraſci in cornua diſcit,
Arboris obnixus trunco, ventoſque laceſſit
Ictibus, & ſparſa ad pugnam proludit arena.
Poſt vbi collectum robur, vireſque receptæ,
Signa mouet: precepſq; oblitum fertur in hoſtem
Fluctus vt in medio cæpit cum albeſcere ponto
Longius, ex altoque ſinum trahit, vtque volutus
Ad terras immane ſonat per ſaxa: nec ipſo
Monte minor procumbit: at ima exæſtuat vnda
Vorticibus, nigramque altè ſubiectat arenam,

De eodem pudore, ac verecundia, ignominiæque vindicta eadem tradidit Oppianus, eodem interprete Gyllio, Victus, inquit, cum dolens de pugna à ſe male pugnata, tum verecundans in armento comparere, in ſyluam proficiſcitur, & ſeparatim à cæteris paſcitur, ac in montibus aliquandiu ſe tanquam athleta quiſpiam exercet, dum collegerit vires, quibus cùm ſe confirmatum ſentit, ſtatim vociferatur, adeo vt ſylua ad eius mugitus vehementer reſonet: Ac poſteaquam validiorem ſuum quàm hoſtis mugitum eſſe perceperit, iam roboti ſuo confidere incipit, & ad prælium deſcendens, facilè antè victorem vincit, vt qui paſtionibus ſe exercuerit, & remotus ab omni Venere virium eneruatrice vixerit: Sic Oppianus, ex Ariſtotele fortaſſis, qui, coit, inquit, qui vicerit. cumq; is Venere iam debilitatus languerit; aggreditur victus ille languentem, & plerumq; ſuperat. Idem poetæ quoq; alij innuere videntur, ſicuti Lucanus deſumpta ab hac tauri fuga, comparatione, fugam Pompeij delineans;

Lib. 2. Pompeius vt tauro aſsimilatus.

Pulſus vt armentis primo certamine taurus
Syluarum ſecreta petit, vacuoſque per agros
Exul in aduerſis explorat cornua truncis;
Nec redit in paſtus, niſi cum ceruice recepta
Excuſſi placuere tori, mox reddita victor
Quoslibet in ſaltus comitantibus agmina tauris
Inuito paſtore trahit: Sic viribus impar
Tradidit Heſperiam, profugúſque per Appula rura
Brunduſij tutas conſcendit Magnus in arces.

Similiter Silius Italicus Lucanum vt apparet imitatus, Hannibalem victum, vltionem parentem, aſſimilat tauro, qui victus, cedit grege & ſtabulis, & in ſolitudine nouam pugnam contra victorem meditatur: Canit autem:

Lib. 16. Hannibal vt aſsimilatus tauro.

Bruttia mærentem caſus patriæque ſuoſque

Hanni-

A

Hannibalem accepit tellus. Hic aggere septus
In tempus posita ad renouandum bella coquebat:
Abditus in sylua stabulis cùm cessit ademptis,
Amisso taurus regno gregis, auia clauso
Molitur saltu certamina: iamque feroci
Mugitu nemora exterret: perque ardua cursu
Saxa ruit, sternit syluas, rupesque lacessit
Irato rapidus cornu: tremit omnis ab alto
Prospectans scopulo pastor noua bella parantem.

Elegantissimè verò, simul & clarissimè id indicauit Statius: *Lib. 2. Theb.*

Veluti dux taurus amata
Valle carens, pulsum solito quem gramine victor
Iussit ab erepta longè mugire iuuenca,
Cum profugo placuere tori, ceruixque recepto

B

Sanguine magna redit, fractaque in pectore vires,
Bella cupit, saltusque & capta armenta reposcit,
Iam pede, iam cornu melior: pauet ille reuersum
Victor, & attoniti vix agnouere magistri.

Et mox rursus: *Lib. 3.*

Iamque remensus iter fesso Danaeia Tydeus
Arua gradu, viridisque legit deuexa Prosymnæ,
Terribilis visu, stant fulti puluere crines,
Squallidus ex humeris cadit alta in vulnera sudor,
Insomnesq; oculos rubor excitat, oraque retro
Sorbet anhela sitis. Mens altum spirat honorem
Conscia factorum. Sic nota in pascua taurus
Bellator redit, aduerso cui colla, suoque
Sanguine, proscissique natant palearibus armi.

C

Tunc quoque lassa tumet virtus, multumque superbit
Pectore despecto: vacua iacet hostis arena
Turpe gemens, crudosque vetat sentire dolores.
Talis erat, &c.

Abditus itaque non solùm ignominiam vindicaturus ad consueta reuertitur stabula, sed vt erepta potiatur amica. Non enim diminuitur amoris flamma, sed potius magis accenditur, id quod in Rodomonte non inuenustè expressit Ariostus:

Come partendo afflitto tauro suole
Che la giouenca al vincitor cesso habbia,
Cercar le selue, e le riue più sole
Lunga dai paschi, ò qualche arida sabbia.
Doue muggir non cessa à l'ombra, e al Sole
Ne però scema l'amorosa rabbia,
Così sen va dal gran dolor confuso

D

Il Rè d'Algier da la sua donna escluso.

Tauri solitarij. Sunt verò etiam tauri qui sua natura ferociores, & validiores robore suo freti, solitarij pascuntur, quos ἀτιμαγέλας vocari Varinus testatur. Ἀτιμάζειν enim contemnere est, indeque nomen eis factum, quod gregatim pasci aspernentur. Falluntur ergo qui ἀτιμάζειν dicunt, quos in pugna victos solitarios degere diximus: neque enim id vel virium fiducia, vel gregis & vaccarum contemptu, sed metu & dolore, vt dictum est, faciunt. Cùm verò per se absque vaccis pascuntur, nam & hoc aliquando vidimus, ἀτιμαγελεῖν Aristoteles tradit, Theodorus coarmentari reddidit, contrario planè sensu, vt etiam aduertit author adagiorum: dearmentari enim potius, vel abarmentari ipsi vertendum erat: nisi dicamus & ipsum sic vertisse, sed librarios peruertisse. *Vaccarum pugna.* Vaccæ etiam, cùm primum exacta hyeme in pascua emittuntur, ceu lasciuientes, quæuis proximam cornibus adoriuntur, & quæ tum victa fuerit, totam deinceps æstatem alteri cedit. Armentum ipsum per societates, & consuetudines pascit teste Aristotele, etsi vnus bos aberrauerit, reliqui sequuntur, quapropter boarij nisi præuenerint, totum armentum requirant necesse est. Taurus autem totius armenti dux est, atque honor, vt Virgilius canit: *Eglog. 5.*

E

Vitis vt arboribus decor eſt, vt vitibus vuæ
Vt gregibus tauri, ſegetes vt pinguibus aruis,
Tu decus omne tuis.

Dux, inquam, eſt, etiamſi flumina ſint tranãda, quemadmodum habemus apud Statium, Hippomedontem ducem tauro duci comparantem perquam eleganter, vt ſolet, & doctè.

Tunc ferus Hippomedon magno cum fragmine ripæ
Cunctantem deiecit equum: ducibuſq; relictis
Gurgite de medio freno ſuſpenſus, & armis
Ite viri, clamat. Sic vos in mœnia primus
Ducere, ſic clauſas voueo perfringere Thebas,
Præcipitant cuncti fluuio, puduitque ſecutos.
Ac veluti ignotum ſi quando armenta per amnem
Paſtor agit, ſtat triſte pecus: procul altera tellus
Omnibus, & latè medius timor: aſt vbi ductor
Taurus iniit, fecitq; vadum: tunc mollior vnda,
Tunc faciles ſaltus, viſaq; accedere ripæ.

F

Cæterùm non præit tantum, verùm etiam feris quibuſcunque iniuriam inferentibus ſeſe viriliter opponit, fortiſſimorum imitatione imperatorum, qui ſeipſos pro toto exercitu deuouerunt. *Tauros videmus,* (inquit Caſſiodorus) *fœminas ſuas cornuali conſertatione defendere*. Sic Angelus Bargæus de Euſtachio duce:

Ante alios omnes heros ſe primus agebat.
Sic etiam armento longinqua ad paſcua eunti
Incomitata ferox præfert veſtigia taurus
Viribus atque animis in pugnam, inque arma paratis.

Lib. 3. de finib. bonor. & malor.

Tauri leonibus ſe opponunt.

Lib. 6. de rep.

In Homero.

Imo verò leones non patitur vitulis qui ſuæ commiſſi ſunt tutelæ, iniuriam inferre. Teſtis eſt M. Tullius his verbis: *Atque vt tauris natura datum eſt, vt pro vitulis contra leones ſumma vi impetuq; contendant: ſic ij qui valent opibus atque id facere poſſunt, vt de Hercule & Libero accepimus, ad ſeruandum genus hominum natura incitantur*. Iam & hoc maximè ad ductoris tauri laudem referendum eſt, quod regnandi ſocium non patitur, ſed ſolus monarchiam exercet, & quamuis Polybius id omnibus animantibus agminatim paſcentibus, vt capris, & gallis gallinaceis commune eſſe dicat: Ariſtoteles tamen tauro eam gloriam & apum regulo aſcribit, regiam poteſtatem inquiens idcirco naturæ magis conuenire, quia vnus ſit Sol in cęlo, in armentis taurus vnus, in apibus rex vnus præſit. Homerus quoque formam regiam teſte Plutarcho, & excellentem ſic aſſimilauit:

G

Qualis in armento bos præſtantiſſimus omni.

Sed integrum poetæ ſenſum aſcribam.

Ἠΰτε βοῦς ἀγέληφι μέγ' ἔξοχος ἔπλετο πάντων
Ταῦρος, (ὁ γάρ τε βόεσσι μεταπρέπει ἀγρομένῃσι)
Τοῖον ἄρ Ἀτρείδην θῆκε Ζεὺς ἤματι κείνῳ
Ἐκπρεπέ' ἐν πολλοῖσι καὶ ἔξοχον ἡρώεσσιν. idest,

Velut bos in armento, valde eximius eſt omnium
Taurus: (hic enim boues inter relucet congregatas,)
Talem Iupiter Atridem poſuit die illo,
Valde præſtantem & eximium inter multos heroes.

H

Tauro tyrannus ſimilis.

Idem ob imperium taurus tyranno aſſimilatur, vt quidam vir doctus in declamatione tyrannicidæ Luciani reſpondente ſcribit in hæc verba: Quando autem ante hac vnquam fando auditum eſt duos vna in ciuitate ſediſſe tyrannos? id quod magis etiam natura repudiat, quàm eodem in corpore gemina capita. In eiſdem aluearibus duo ſe reges pariter non ferunt. In armentis taurus tauro cedere cogitur: In iiſdem luſtris non conuenit duobus inter ſe leonibus: & tyrannus, quo nullum animal eſt efferacius, parem in eadem vrbe patietur? Non vides neceſſario fieri, vt è duobus aut alter alterum oppugnet, aut alter alteri cedat? Quale modò iſtud tauri in ſuum gregem ſit imperium, ſic canit Oppianus interprete Lippo:

Lib. 2 de venat.

Imperat armenti rex vnus fortis & audax;
Omnibus ex æquo bubus, teneriſq; iuuencis.
Namque armenta tremunt, regis dum exaudiit ira,
Vt dum terribili mugitu perſonat auras,
Et uidet proprium formoſa iuuenca maritum.

Hunc

A Hunc suum imperatorem non formidine pœnæ, vt fit in ijs locis, vbi tyrannis imperitat, sed naturali quodam amore prosequūtur, etiam annosum, adeoque viribus iam deficientem, attamen tanquam de toto grege optimè meritum, id quod ex cicatricibus, & detruncatis cornibus agnoscunt, adhuc venerantur, sicuti Statius sub Adrasti iam senio confecti persona docet:

Ipse annis sceptrisq; subit venerabilis aquè
Vt possessa diu taurus, meat arduus inter
Pascua, iam lassa ceruice, & inanibus armis:
Dux tamen, haud illum bello attentare iuuencis
Sunt animi. Nam trunca vident de vulnere multo
Cornua, & ingentes plagarum in pectore nodos.

Estque huic pecori insitus à natura mutuus inter se, ac reciprocus quidam amor, de quo sic Diuus Augustinus, totus vt vides, in extollendo istiusmodi affectu: *Bos bouem requirit, seque non totum putat, & frequenti mugitu pium testatur affectum, si fortè defecerit, cum quo ducere collo aratra consueuit. Et ego te frater non requiram? Aut possim vnquam obliuisci tui, cum quo vita huius* B *semper aratra sustinui? labore inferior fui, sed amore coniunctior, non tam mea virtute habilis, quàm tua patientia tolerabilis qui pio semper sollicitus affectu latus meum, tuo latere sepiebas: charitate, vt frater; cura, vt pater; sollicitudine, vt senior, reuerentia, vt iunior.* De eadem mugitus frequentia, quo vel amissas, vel ereptas prosequuntur, mentio quoq; extat apud Liuium, de bobus, nisi me fallit memoria, Herculis loquentem, quos Cacus suffuratus erat, & in spelunca abdiderat: *Inde* (inquit) *cùm acta boues quadam, ad desiderium (vt fit) relictarum mugissent.* Sic & Virgilius proditum fuisse Caci furtum cecinit:

Amor mutuus.

Lib 1.
Mugitu amorem testantur.

Quærentem nulla ad speluncam signa ferebant.
Interea cum iam stabulis saturata moueret
Amphitryonides armenta, abitumq; pararet;
Discessu mugire boues atque omne querelis
Impleri nemus, & colles clamore relinqui,
Reddidit vna boum vocem, vastoque sub antro
Mugijt, & Caci spem custodita fefellit.

C Eundem etiam amorem attestantur, cum lingua etsi asperiuscula lambendo demulcentes, inuicem quodammodo exosculantur, seu potius, vt Oppianus testatur, vt se mutuo solentur pruritu: Hic enim docturus, quo modo vrsa suos catulos lambendo perficiat, ita scribit vertente Lippo.

Inuicem lambunt.
Lib. 3. de Venat.

Tum lingua partus effingit, non secus atque
Mutua lambendo fingunt formosa iuuenca
Corpora, cornigerique boues, quibus aspera lingua
Titillat, mulcetq; cutim, nec lambere cessant:
Tantisper gaudent pruritu membra suaui,
Oblectantque animos pastorum terga sequentum.
Sic catulos fingit, &c.

Celeberrimus verò amor est maternus, vaccarum (inquam) erga suum fœtum: Celebrat eum idem Oppianus:

Amor matris erga fœtus.
Lib. 1.

Οἷον δ' ἑλκομένας περὶ πόρτιας ἀσχαλόωσι
D Μητέρες, οὐκ ἀπάτερθε γυναικείων στοναχῶν
Κωκυτῶν, αὐτοὺς δὲ συναλγύνουσι νομῆας.

Vertit Lippus:

Arrepta vitula genetrix tristatur, & atros
Ingeminat luctus, passim furiata per agros
Fœmineos fundit fletus clamore tremendo.

Lucretius venustissimè quoque matris ob ereptum fœtum, luctum ploratumque depinxit his versibus:

Lib. 2.

Nam sæpè ante deum vitulus delubra decora
Thuricremas propter mactatus concidit aras,
Sanguinis exspirans calidum de pectore flumen.
At mater virides saltus orbata peragrans
Linquit humi pedibus vestigia pressa bisulcis:
Omnia conuisens oculis loca si queat vsquam

Conſpicere amiſſum fœtum, completque querelis
Frondiferum nemus aſſiſtens, & crebra reuiſit
Ad ſtabulum, deſiderio perfixa iuuenci.
Nec teneræ ſalices, atque herbæ rore vigentes
Fluminaq; vlla queunt ſummis labentia ripis
Oblectare animum, ſubitamq; auertere curam.
Nec vitulorum aliæ ſpecies per pabula læta
Deriuare queunt animum, curaque leuare:
Vſque adeò quiddam proprium, notumq; requirit.

E

Metam. 2. Apollinis luctus ob occiſam amaſiã.

Apollinis ob occiſam, quam deperibat, Coronidem, luctum, iſtiuſmodi vaccæ aſſimilans Ouidius, qualis quantuſque eſſe queat, ſignificat:

Quæ poſtquam fruſtra temptata, rogumque parari
Vidit, & arſuros ſupremis ignibus artus:
Tum verò gemitus (neque enim cœleſtia tingi
Ora licet lachrymis,) alto de corde petitos
Edidit, haud aliter, quam cùm ſpectante iuuenca
Lactentis vituli dextra libratus ab aure
Tempora diſcuſſit claro caua malleus ictu.

F

Lib. 4. Faſt.

Similem etiam ploratum Cereris fuiſſe ait ob ereptam à Plutone Proſerpinam, vbique terrarum inueſtigantis:

Vt vitulo mugit ſua mater ab vbere rapto
Et quærit fœtus per nemus omne ſuos.
Sic dea non retinet gemitus, & concita curſu
Fertur, & è campis incipit Enna tuis.

Claudianus, vt eſt in omni re figuranda facillimus, quàm cara matri Proſerpina filia eſſet, ſic expreſſit:

Hanc fouet, hanc ſequitur: Vitulam non blandius ambit
Torua parens: pedibus quæ nondum proterit arua,
Nec noua lunatæ curuauit germina frontis.

G

Deidamia vaccæ ſimilatur.

Deidamia mater Pyrrhi, a Q. Calabro ſimiliter vaccæ, quæ ſuum fœtum tam blandè veſtigat, aſſimilatur. Hæc (inquit) intellecta filij ſui morte, ſubitò latis circumfuſa pectoribus, magno ſublato clamore, perinde ac vacca in montibus magnum tollit mugitum, iuuencam ſuam quæ- » rens in vallibus; reſonant autem circumcirca longa ardui montis iuga: ſic eius ploratu miſceban- » tur vltimi altæ aulæ receſſus. In ſacris literis pro re ſupernaturali, admirandaque, miraculouè refertur, quòd vaccæ trahentes plauſtrum cum arca domini, cùm exaudirent mugitus vitulorum ſuorum, redderent quidem & ipſæ mugitum, qui erat ſignum naturalis affectus, tamen ſe ab incœpto itinere non deflecterent. Ex quo miraculo calamitates ſibi ob ereptam arcam imminentes diuinarunt Palæſtini. Cæterùm non demonſtrat ſolummodo ſtorgen illam plorando, & quærendo mater, verùm etiam quando eripere volentibus fœtum feris ſeſe viriliter opponit, ac cum tuetur, vt teſtatur Statius Pheretis & Lyci conflictum deſcribens:

Mater pro fœtu pugnat. Lib. 9. Theb.

Inde Pheres, acerq; Lycus, ſed caſſa Pheretis
Haſta redit. Lycus excelſo terrore comantem
Perſtrinxit galeam, conuulſa cuſpide longè
Diffugere iubæ, patuitque inglorius caſſis,
Ipſe nec ire retrò, nec in obuia concitus arma
Exilit, inque eadem ſeſe veſtigia ſemper
Obuerſus cunctis profert, recipitque, nec vnquam
Longius indulget dextræ, motuſque per omnes
Corpus amat, corpus ſeruans, circumque ſupraque
Vertitur, imbellem non ſic amplexa iuuencum
Infeſtante Lupo, cùm primum fœta tuetur
Mater, & ancipiti circum fert cornua gyro.
Ipſa nihil metuens, ſexuſq; oblita minoris
Spumat, & ingentes imitatur fœmina tauros.

H

Iliad. P. Menelaus vaccæ aſſimilatur.

Inducitur & Menelaus ab Homero, acriter depugnans pro Patrocli morte, ceu vacca pro occiſo fœtu, Summo autem cum iudicio vaccæ eum aſſimilat, quem nimirum ſatis imbellem ferè vbique deſcri-

A describit, cæterùm pro suis se & libenter, & alacriter, nulli non periculo obijcientem.

> Βῆ δὲ διὰ προμάχων κεκορυθμένος αἴθοπι χαλκῷ,
> Ἀμφὶ δ' ἄρ' αὐτῷ βαῖν περὶ πόρτακι μήτηρ.
> Πρωτοτόκος, κινυρὴ, οὐ πρὶν εἰδυῖα τόκοιο.
> Ὣς περὶ Πατρόκλῳ βαῖνε ξανθὸς Μενέλαος.
> Πρόσθε δέ οἱ δόρυ τ' ἔσχε καὶ ἀσπίδα πάντοσ' ἐΐσην,
> Τὸν κτάμεναι μεμαὼς ὅς τις τοῦ γ' ἀντίος ἔλθοι. idest,
> *Iuit autem per primos pugnatores armatus fulgenti ære:*
> *Circa autem ipsum iuit, sicut aliqua circa vitulum mater,*
> *Primò enixa, querula, non ante experta partum:*
> *Ita circa Patroclum iuit flauus Menelaus:*
> *Ante autem se hastilia tenebat, & scutum vndiq; æquale,*
> *Eum interficere paratus, quicunque sibi obuius veniret.*

Celeberrimus itaque & à multis decantatus vaccarum erga suos vitulos amor est, non minor mo-
B dò etiam est vitulorum erga suas matres: quem tamen tunc temporis præcipuè produnt, cùm illæ diutius quàm maternus affectus patitur, absint, ac mox hilares ad carissimos natos redeunt. Habes hinc etiam comparationem ex eodem poeta naturæ animantium consultissimo, de Vlysse, ad socios suos reduce, qui eum cum cæteris socijs interijsse crediderant, nunc verò eo conspecto tanta afficiuntur lætitia, vt a lachrymis sese temperare nequeant:

Vitulorum amor erga suam matrē.

> Εὗρον ἔπειτ' ἐπὶ νηὶ θοῇ ἐρίηρας ἑταίρους
> Οἴκτρ' ὀλοφυρομένους, θαλερὸν κατὰ δάκρυ χέοντας.
> Ὡς δ' ὅταν ἄγραυλοι πόρτιες περὶ βοῦς ἀγελαίας
> Ἐλθούσας ἐς κόπρον, ἐπὴν βοτάνης κορέσωνται,
> Πᾶσαι ἅμα σκαίρουσιν ἐναντίαι. οὐδ' ἔτι σηκοὶ
> Ἴσχουσ', ἀλλ' ἀδινὸν μυκώμεναι ἀμφιθέουσι
> Μητέρας, ὥς ἐμ' ἐκεῖνοι ἐπεὶ ἴδον ὀφθαλμοῖσι,
> Δακρυόεντες ἔχυντο. idest:
> C *Iuueni deinde iuxta nauem celerem dilectos socios,*
> *Miserabiliter lugentes, vberes lachrymas profundentes.*
> *Vt cùm in agro degentes bucula circa vaccas armentarias*
> *Venientes ad mandram: postquam herba saturæ sunt,*
> *Omnes simul ludunt opposita, neque ipsa stabula*
> *Desinent, sed indesinenter mugientes circumcurrunt*
> *Matres: sic me illi postquam viderunt oculis,*
> *Lachrymantes circumdabant.*

Calaber verò etiam eundem amorem, imò potius dolorem & in matre & in fœtu significanter indicauit, sub Polyxenæ Hecubæ matri ereptæ, & pro hostia ad Achillis tumulum pertractæ persona. Sic fati, inquit, circa Achillis tumulū sedulo officio distringebātur: illam autem abduxerunt, vt pastores iuuencam in densis virgultis matri a bubulcis ereptam in hostiam: hæc verò magno reboans mugitu animi cruciatu afficitur plorans: sic tum Priami filia, circumquaque omnia vlulatu miscebat inter hostium manus diffluentibus vbertim lachrymis: vt quando olinæ fructui nondum hybernis irrorationibus nigrore ducto fœda tempestate magna vis olei excutitur, tum circumstri-
D dent longa vela funibus à iuuenibus intensa: sic ærumnosi Priami filiæ ad duri Achillis tumulum tractæ, cum gemitu miserè per genas diffluebant lachrymæ, & illi gremium impleuerunt, & cutis verè ebori similis rigabatur, ac tum aliud peius miseræ Hecubæ inuasit animum, quod priorem cumularet luctum: nam illi ob oculos posuit miserum, & triste insomnium, quod per quietem superiori nocte oblatum erat, certè existimabat se ad Achillis tumulum stare plorantem, & comæ ad solum vsque à capite diffluebant, & vtrisque vberibus purpureus dimanauit sanguis, quo tumulus inundaretur: moxque plorans admodum vociferabatur ob filiam, me miseram, quid vel primum, vel nouissimum querar animi vulnere conscissa ac multis referta malis &c. Sicuti modò istiusmodi, quam diximus, tauri erga suum gregem, vaccæ erga vitulum, & vituli erga matrem pietas laudi omninò vertenda est, ita contra famosa est omnium voracitas, eoq; magis, quia fortiores minus validos à pabulo arcent, melioremq; ac herbosiorem prati partem sibi occupant. In pascendo maxima est auiditas, & inexplebilis voluntas, mirumque est, quantum vna mensa absumant, propter immensam ventris capacitatem, qualem Epicureis ad vitam eam ferinam deesse, propterea dicebat Plutarchus, in volumine aduersus Colotem. Ad hanc voracitatem referendum illud Virgilij:

„ Hecuba dolor.

Voracitas bubula.

Egl. 8.

Ite domum paſti, ſi quis pudor, ite iuuencæ :

Addit enim, *ſi quis pudor*, cùm ſit inuerecundi plurimo ſe ingurgitare cibo. Quantoperè verò animus horum animantium in paſcendo ſit intentus, eleganti innuit metaphora, dum muſam Damonis & Alpheſibœi paſtorum tanta ait harmonia dulcedineque plenam fuiſſe, vt bubulum pecus pabuli immemor, aures cantui præbens, à paſcendo abſtineret. *Egl. 8.*

Paſtorum muſam Damonis & alpheſibœi,
Immemor herbarum quos eſt mirata iuuenca
Certantes, quorum ſtupefactæ carmine lynces
Et mutata ſuos requierunt flumina curſus.

Niſi velimus poetam indicare muſicæ ſtudioſum eſſe hoc animal, quod nimirum audito ſono auidiuſcſcam ſumere, atque compreſſius paſci in herbis Paulus Diaconus tradit: nec non etiam Plinius. Et Olaus Magnus apud Septentrionales, vrſos, delphinos, ceruos, oues, vitulos, imò & agnos delectari muſicis melodijs ait. *Lib. 5. c. 37.* Eſt & eiuſdem edacitatis mẽtio apud Hieremiam prophetam, *Cap. 50.* *Quoniam exultatis & magna loquimini, diripientes hæreditatem meam: quoniam effuſi eſtis ſicut vituli ſuper herbam & mugitis ſicut tauri.* Vulgò etiam famoſa eſt boum indoles, & etiam Galli hominem imperitum & ſtupidum vernaculo adagio vn grand vacu, ideſt magnam vaccam nominant, & nos quoque boazzo, quaſi magnum bouem, & eodem ſenſu nonnulli βουγάιον interpretantur apud Homerum, & βλάγγιος, idem qui ſtupidus aut ſtultus. Cur autem talis eorum ſit natura, Plinius ſanguinis potius, quam corij craſsitiem in cauſa eſſe innuit, his verbis: *Stupiditas vnde.* *Lib. 11. c. 39.* *Sunt qui ſubtilitatem animi conſtare non tenuitate ſanguinis putent, ſed cute, operimentiſque corporum magis aut minus bruta eſſe, vt oſtrea & teſtudines: boum tergora, ſetas ſuum obſtare tenuitati immeantis ſpiritus, nec purum liquidumq; tranſmitti: ſic & in homine cùm craſſior calloſiorue excludat cutis; ceu verò non crocodilis & duritia tergoris tribuatur & ſolertia. Hippopotami corij craſſitudo talis, vt inde torneantur haſtæ, & tamẽ quædam ingenio medica diligentia. Elephantorum quoque tergora impenetrabiles cetras habent, cùm tamen omnium quadrupedum ſubtilitas animi perhibeatur illis. Ergo cutis ipſa ſenſu caret, maximè in capite.* Hæc itaque Plinius, quibus ſanè non probat illorum ſententiam, qui corij craſsitiei ingenij tarditatem aſcribebant. Sanguinem autem tauri craſsiſsimum & quàm maximè fibroſum eſſe diximus; bouis ergò etiam craſſus vt ſit, neceſſe eſt, taurino tamen tenuior eſt: iam verò taurus boue ſtupidior, quod equidẽ vnquam obſeruaui, non eſt: bos autem, cùm ob hoc tum quia exectus, moribus eſt placidioribus: *Taurus cur boue ſtupidior.* Ariſtoteles certè boues ſcribit ingenio eſſe miti, remiſſas & minimè peruicaces: *Mãſuetudo.* Tamque placidum animal eſt, vt ex porrigentis manu oblatum blandè admodum cibum capiat. Hinc Mahumetis pſeudoprophetæ ſceleratiſsimi illa fallacia, qua Arabum animos ſibi conciliauit. *Mahumetis aſtus.* Vt enim ſe prophetam ad eorum ſalutem diuinitus miſſum, ſicuti profitebatur, veluti prodigijs quibuſdam atteſtaretur, populo aſsignata die conuocato ad certum locum, quaſi legem diuinitus miſſam, in ſignis ac prodigijs accepturo, columba quæ in vicino erat, ad hoc ipſum fallaciter edocta, ſuper humerum eius ſermocinantis aduolans ſtetit, & in eius aure iuxtà morem grana inibi repoſita comedens, quaſi verba legis ei ſuggerere ſimulauit; & taurus ſimiliter ad hoc ipſum cõſuetudine quadam edoctus, vt de manu eius pabulum acciperet, ad vocem eius coram populo venit, & quaſi legis noua mandata cęlitus miſſa, quæ ipſe cornibus eius alligauerat, detulit, vt Antonius Geufræus tradit interprete Gulielmo Godelæuo. *Lib. de ſal. Mahu. doctrina.* Plutarchus in eo volumine, in quo diſputat, terreſtrianè an aquatilia plus ſapiant, è natura ait bouis eſſe, cùm ex feritate ad manſuetudinem traductus eſt, vt ad parendum facilis ſit. *Ad parendũ facilitas.* Equidem ſolis plerumque bubulci adhortationibus duriſsimos tolerat labores, vel ſaltem ſtimuli motu, vel leui incitatus ſcutica, vt Sophocles ait interprete Georgio Ratellero, *In Aiace.*

Non enim his qui corporis
Sunt mole vaſta atq; ſpatioſis præditi
Humeris, oportet maxime niti viris,
Verum magis prudentia qui præualet
Vbique dominantur; ita vaſto corpore
Bos ſemitam in rectam leui compellitur
Flagello.

Docilitas. Non ſolùm verò manſuefacti faciles ſunt ad parendum, ſed & docile acquirunt ingenium, id quod non ſolùm in arando oſtendunt, ſed in trahendis potius plauſtris. Ipſi enim nullo ſæpe duce viam norunt, domumque reuertuntur. *In Geopon.* Florentinus author eſt, agnoſcere vocem bubulci, iuſſiſq; armentarij aut præfecti parere & obſecundare. Campos ſteriles fœcundis diſtinguere norunt: hos ènim arare; ſteriles nolle Martialis innuit, quaſi ex iſtiuſmodi labore nullum expectent fructum, etſi labor quàm in illis longè ſit remiſſior;

A

In steriles campos nolunt iuga ferre iuuenci,
Pingue solum lassat, sed iuuat ipse labor.

Mirum verò in primis est, quod ex Ctesia Cnidio Plutarchus, & Aelianus de Susianis bobus memoriæ prodiderunt. Susis (inquit ille) boues sunt, quæ regium ibi hortum rigant portatilibus haustris, quorum numerus est definitus, & quæuis bos quotidie centum id genus vasa aquæ plena eò portat: plura vt portet, nulla ratione, ne vi quidem vlla efficies. Nam sæpe quidem tentatum est, sed bos, vbi constitutum numerum absoluit, subsistit, neque amplius progreditur: ita accuratè summam concipit, & in memoria conseruat. Ille verò: Susidas boues (inquit) numerandi scientiam tenere Ctesias scribit. Nam Susis regi singulæ quotidie centum cados in hortos ficciores & minus riguos hauriunt: quem quidem laborem, siue quòd sit eis certus & constitutus, siue etiam quia diù multumque in eo se exercuerint, promptissimè obeunt. Nullam enim earum ad opus remollescere videres. Ad alterum verò supra quàm diximus, cadum exhauriendum nec verberibus nec blanditijs inducere possis. Memoria itaq; in eis minimè fluxa, ac labilis est. Id quod ijdem rursus scriptores etiam innuunt. Nam Plutarchus eodem volumine in theatris mirabiles addiscere mores as-

B serit: Aelianus verò profitetur boues institutos sese in theatris inclinare & erigere, & motus vel homini ipsi difficiles saltare: Idem tradit ad feretrum portandum, sub iugum missum quietum manere, siue velis illos erecto capite quiescere, siue ad terram inclinato abijci, tum in ceruice & dorso puerum puellamuè gestari pati: equidem & vidisse se, qui supra nihil se commouentes tauros saltarent. Habent item illatæ iniuriæ memoriam, vt idem Aelianus testatur, bouem licet mansuetum inquiens, non facilè tamen illius qui sibi stimulos admouet, obliuionem capere: at iniuriam animo ac memoria vel longissimo interuallo continere, pœnas pro maleficio sibi illato sumere. Nam cùm est sub iugum (inquit) missus, lorisq; constrictus, quodammodo similis est homini in vincula coniecto, & se quidem trahi, quo impellitur, acquiescit. Vt verò solutus est, aliàs ad bubulcum versus pedem suum laxans, aliquod illius membrum contriuit: aliàs sæpe in cornua incitatus, incursu illum interfecit: cùm tamen in cæteros subito mansuetus existat, ac quietus in stabulum ingrediatur, neque enim ferus in eos existit, qui iram sibi non mouent. In Cypro sibipsis medicos esse boues, suprà ostensum est, contra nimirum tormina, humanis sibi mederi excrementis. Nam aliàs tetros odores non perferunt, imo ne proprij quidem excrementi, si Aeliano credimus. Scribit namque boum,

C ne in area ad trituram accommodata spicas interim edant, dum proculcant, nares bubulo fimo illini: hacq; astuta machinatione perfici, ab illarum vt sese esu abstineant: atque hoc nimirum animal ab huiusmodi tetri odoris aspersione deterritum, nihil, ne si fame quidem acerrima premeretur, vnquam edere. Valere auditu præ cæteris animantibus creditur, vnà cum ceruo, quamuis Aristophanis Scholiastes, vt in Asini historia annotauimus, murem & asinum præferant: superari verò à tauro ceruum, quandoquidem ceruus, etsi acerrimi sit auditus, tantisper tamen eo excellere, quàm diu arrectas auriculas tenet, at vbi eas dimiserit, non solùm non præstare auditu, verùm etiam laborare surditate: in tauro autem aures ad audiendum promptas esse, ac præsertim eo tempore, quo fœmina pruritu exagitata mugierit, audit enim eius vocem quantumlibet per triginta stadia abfuerit, vt Aelianus testatur. Quærendum ergò nunquid Mithridates Ponti rex hanc ob causam ceruum, & taurum vitæ suæ custodes adhibuerit, quamuis accedentem ex sola ipsius respiratione agnouisse, idem Aelianus dicat. Mithridates Ponticus (inquit) cùm somnum caperet, sui corporis custodiam non modò armis & satellitibus excubitoribus committebat: sed & tauro & equo & ceruo, quos mansuefactos habebat. Ij enim ad custodiam eius dormientis aduigilantes, si quis accederet, illius sen-

D sum ex ipsa respiratione, quàm mox perspiciebant, atque ille mugitu, alter hinnitu, alius sua propria voce, eum à somno excitabant. Ne quis verò insomnes esse boues existimet: non solùm enim dormiunt, sed somniant etiam, vel Aristotele etiam teste, quemadmodum genus omne quadrupedum, quod animal parit. Idem ait vaccas purgari menstruis, mensura quidem amplius quàm oues, & capras: proportione verò multo minus, minus item quàm equas: purgari autem cùm coitum affectat, quantum heminæ dimidium, aut paulò plus: esseq; tunc potissimum coeundi tempus cùm purgatur. Ait item easdem acriorem quam tauros vrinam reddere: reddere etiam tenuiorem, cum gerit in vtero, idq; cùm cæteris animantibus commune habere, tunc autem temporis tenuiorem esse, quia aliàs cum ea sanguis menstruus expurgetur. Bibere more equorum, aliorumq; omnium quorum dentes continui sunt, nimirum sorbendo; quo modo Ichthyophagos quoque bibere Strabo testatur. In edendi more à capris & ouibus discrepat: hæ enim summitates tantum herbarum depascuntur, ita vt multum ex ipsis remaneat: bos verò ad radices vsque eas depopulatur. Hinc elegans illa comparatio Balac regis Maobitarum: *Videns autem Balac filius Sephor omnia quæ fecerat Israel Amorrhæo, & quod pertimuissent eum Maobitæ, & impetum eius ferre non possent, dixit ad maiores nadin Madian: Ita delebit hic populus omnes qui in nostris finibus commorantur, quomodo solet bos herbas*

De soler. animal.

» Memoria.

Lib. 4. c. 35.
Iniuria memoria.

Vbi sibi ipsis medici.
Tetros odores oderunt.
Lib. 4. c. 25.

Auditus.

Lib. 10. c. 27.
Taurus cur Mithridatis custos.

4. Hist. c. 10.
Dormiunt, & somniant.
Menstrua purgatio.
Vrina vaccarum.
Vt bibant.
Lib. 16.
Vt edant.

Num. 22.

An patientes caloris & frigoris.

bas ad radices carpere. Caloriſnè an frigoris patientiores ſint, non facilè dixerim. Columella quidem omnis extremi frigoris tolerantiorem equino armento vaccam eſſe ait, ideóq; facilè ſub dio hybernare. Aliàs verò inquit: Tolerat frigus hoc armenti genus, & poteſt facile hybernare ſub dio: prouidendum verò quo ſe recipiunt, frigidus locus ne ſit; algor enim eas & fames macreſcere cogit. Et Heſiodus Ianuarium menſem bobus inimicum eſſe cecinit in eo volumine, quod opera & dies inſcribitur:

Οὐκ αἰεὶ θέρος ἐσσεῖται, ποιεῖσθε καλιάς.
Μῆνα δὲ Ληναιῶνα, κάκ' ἤματα, βουδόρα πάντα,
Τοῦτον ἀλεύασθαι, id eſt,
Non ſemper aſtas erit, facite nidos.
Menſem verò Ianuarium, malos dies, bobus nocentes omnes,
Hunc vitate.

LIBIDO. COITVS. PARTVS.

QVANTA tauris ſit in Venerem rabies, ſatis quodammodo indicatum eſt, cùm de atrociſſimo quod pro amata ſuſcipiunt iuuenca certamine ageremus. Ariſtoteles author eſt, coitus tantùm tempore cum fœminis paſci, cæterosq; oppugnare mares; cæteris vero temporibus mares inter ſe conuerſari, idque coarmentari appellari. Huc ſpectat illud Ouidij in Faſtis:

Depoſita ſequitur taurus feritate iuuencam:
Quem toti ſaltus, quem nemus omne tremit.

Negat Plinius taurum ſæpius, quàm bis die inire: ſed hoc quidem verum erit, ſi iam de annoſiore accipiamus. Seniores enim (vt inquit Ariſtoteles,) nec ſæpius quidem fœminam eandem, eodem quidem ſuperueniunt die, niſi ex interuallo: at iuniores & eandem ſæpius cogunt, & pluries petunt, ac ſuperueniunt, vigore ſuæ ætatis. Quò ſpectat hoc Horatij in anum libidinoſam.

Pereat malè quæ te
Lesbia quærenti taurum monſtrauit inertem.

Quamuis taurum hic pro ipſo libidinis inſtrumento quidam etiam accipiant, vt alibi oſtendimus.

Penis tentigo.

Tanto ardore genitalem neruum contendit ad vaccam adiunctus, vt ſine motu ſemen emittat, & ſi à muliebri genitali neruus in aliam corporis partem aberrauerit, vaccam rigidiſſima intẽtione vulneret, vt teſtatur Orus Apollo. Vſq; adeò verò illi ſemen promptuarium eſt, vt exectus vaccam impleuiſſe Ariſtoteles tradat: quem locum quodammodo commentans Scaliger non mirum (inquit) ſi taurus Ariſtotelicus exectus, impleuit vaccam. Potuit enim ſemen in vaſis vltimis viuificum continere: quanquam haud ſcio, cuinam omnium animantium, ſi ei partes illæ abſcindantur, aut eximantur, tanto in dolore poſſit excitari Veneris appetitus. Cauſam tantæ libidinis Philoſophi ſtatuunt, abundantiam atque exuperantiam caloris.

Exerc. 246.

Cur libidinoſus.

Columellæ iudicio vnus mas quindecim vaccis abundè ſufficit. Sed Varro multò plures tribuit, inquiens habere ſe tauros totidem, quot Atticus, ad matrices ſeptuaginta, duos, vnum anniculum, alterum bimum. Hoc ſecundum aſtri exortum ſe facere, quod Græci vocant Lyram, fidem Latini: tum denique tauros in gregem redigere. Si deſit quam amet, marceſcit. Teſtis eſt Seneca. *Taurus armento pereunte marcet.* Virgilius idem indicat:

In Oedipo.

Egl. 3.

Eheu quàm pingui macer eſt mihi taurus in aruo,
Idem amor exitium eſt pecori, pecoriſque magiſtro.

Ouidius de Polyphemo & Galatea;

Nec tu Galatea moueris.
Talia ne quicquam queſtus, (nam cuncta videbam)
Surgit, & vt taurus vacca furibundus adempta,
Stare nequit, ſyluaque & notis ſaltibus errat:

2. de remed. amor.

Idem aliàs rurſus:

Non facile eſt taurum viſa retinere iuuenca,
Fortis equus celeri ſemper adhinnit equa.

3. de Arte.

Et rurſus,

Læta ſalitur ouis, tauro quoq; læta iuuenca eſt.

Cur à vaccis ſeparentur.

Ne itaque in perpetua verſentur libidine, amoréue, à vaccarum armento ſeparari debent, & ex oculis earum eripi: quoniam continuus aſpectus ad libidinem incitat, vt Virgilius ait;

Georg. 3.

Sed non vlla magis vires induſtria firmat,

Quàm

A

Quàm Venerem & caeci stimulos auertere amoris
Siue boum, siue est cui gratior vsus equorum:
Atque ideo tauros procul, atque in sola relegant
Pascua post montem oppositum, & trans flumina lata,
Aut intus clausos satura ad praesepia seruant
Carpit enim vires paulatim, vritq; videndo
Faemina, nec nemorum patitur meminisse nec herbae.

Quae sanè ratio, sic ad firmandos tauros valet, vt procul absint à vaccis, quarum, vt dictum est, aspectu Venereis concitantur stimulis, nec viribus validis possunt augeri, eadem ad hominum mentes, eorum puta, qui taurorum more, in Venerem proni sunt, sanandas, perutilis reperitur: nimirum, vt se longiùs remoueant, ne videri queant, quarum aspectu saucientur, & inde amoribus earum dies noctesq; sollicitentur. Cuius praecepti magistrum, vel consilij ducem habemus Propertium, cuius versiculos memoria dignissimos accipe: Lib. 3.

Magnum iter ad doctas proficisci cogor Athenas
B
Vt me longa grauis soluat amore via;
Crescit enim assiduò spectando cura puellae;
Ipse alimenta sibi maxima praebet amor.

Omnino quid tam in genere quoq; nostro, idest, humano, verum est, quàm feminam vrere, dum videtur? praesertim si quàm eximia pulchritudo tacitè commendauerit. Tales foeminae oculis dolores inurunt; de quibus Alexander Magnus. Cum enim (author Plutarchus) post Persas subactos intueretur captiuas, & forma & magnitudine corporis excellentes, inquit: οἷς εἰσὶν ἀλγηδόνες ὀμμάτων αἱ περσίδες. Democritus, vt scriptum inueni apud Tertullianum, excaecando semetipsum, quod mulieres sine concupiscentia aspicere non posset, & doleret, si non esset potitus, incontinentiam emendatione profitetur. Retulit hoc ex Plutarcho opinor, libello de curiositate. Huc refer illud eiusdem poetae: *Aspectus continui noxa.* *Apoleg. c. 45*

Vt vidi, vt perij, vt me malus abstulit error. Egl. 8.

Plotinus ἔρωτα ἀπὸ τῆς ὁράσεως ab aspectu seu visu deductum putat: siquidem plerumque amor ab C aspectu nascitur; quod item confirmat Graecorum paroemia, ἐκ τοῦ ὁρᾶν γίγνεται τὸ ἐρᾶν. Idipsum ait etiam Propertius.

Si nescis, oculi sunt in amore duces.

Et multò explicatiùs: Lib. 1. Eleg. 1.

Cynthia prima suis miserum me cepit ocellis
Contactum nullis antè Cupidinibus,
Tum mihi constantis deiecit lumina fastus,
Et caput impositis pressit amor pedibus.

Sed reuertor ad tauros, quorum etsi tam effrenis sit in Venerem concitatio, à conceptu tamen ipsius vaccae, modesti, castique nihil vlterius tentant, vt Orus testatum reliquit, cuius rei tamen causam in vacca à multis poni Pierius ait, quae videlicet taurum propter rigorem illum genitalis, nimiamque tentiginem, veluti cerua etiam, necnon testudines faciunt, raro patiatur: vnde dixerit Horatius de fugitiua puella: *Taurus à grauida abstinet.*

Nondum subacta ferre iugum potest
Ceruice, nondum munia comparis
D
Aequare, nec tauri ruentis
In Venerem tolerare pondus
Circa virentes est animus tua
Campos iuuencae, nunc fluuys grauem
Solantis aestum, nunc in vdo
Ludere cum vitulis salicto
Praegestientis: tolle Cupidinem
Immitis vua &c.

Sed enim spectandum hoc exemplum continentiae (inquit Pierius) habere causam in tauro manifestum est ex eo, quod is sponte à conceptu, diuortio quasi facto secubat, ac vt in Epiro maximè videre est, trium plerumque mensium spatio non apparet, sed errabundus, vt apud Virgilium est, *Continentia exemplum.*

Latus niueum molli fultus hyacintho
Ilice sub nigra pallentes ruminat herbas.

Et vt ait Aristoteles, ἀπαγελάζει, hoc est, seorsum à vaccarum consortio, grege, coniuctuque pascitur: atque ita fortassis intelligendus Theocritus, dum inquit, ἴδα καὶ ταῦρος ἀν᾽ ὕλαν, idest, *in syluam*

6. Hiſt. 18. *Vaccarũ libido.* *Egl. 8.*

nam abſceſſit taurus. Haud minus modò famoſa eſt vaccarum ſalacitas, & in Venerem concitatio. Teſtatur Ariſtoteles, libidine adeò accendi, vt bubulci eas tenere, & capere nequeant: inditiumque ſuæ libidinis indicare genitalis ſpecie prominentiore. Crebriùs mingere, more equarũ. Tauros etiam ſuperuenire, & ſequi ſedulò, & aſſiſtere. Turgere ad coitum prius minores, quàm maiores. Addit Virgilius, cùm vritur, taurum anxie inueſtigare: Canit autem:

Talis amor Daphnem, qualis cùm feſſa iuuencum
Per nemora, atque altos quærendo bucula lucos
Propter aquæ riuum, viridi procumbit in vlua
Perdita, nec ſeræ meminit decedere nocti,
Talis amor teneat, nec ſit mihi cura mederi.

Lib. 1. de arte.

Sic Q. Calaber de Aenone mortem ſibi illatura: Vt quando per montes iuuencam tauri amore captam animus extimulat, vt celeribus pedibus impetuoſe feratur: hæc igitur amore æſtuans non metuit paſtorem, nam fertur impetu nemini reſtringendo, ſi alicubi in virgultis conſuetum taurum conſpexerit: ſic illa impetu abrepta longum confecit iter, &c. Addit Ouidius coram tauro exultare, amoriſque ſui ceu lætitia quadam indicium præſtare, agens de Paſiphae tauri amore percuſſæ;

Ah quoties vultu vaccam ſpectauit iniquo,
Et dixit, domino, cur placet iſta meo?
Aſpice vt ante ipſum, teneris exultat in herbis,
Nec dubito, quin ſe ſtulta placere putet.

Quando coitum appetit. *Venus Vrania.*

Aelianus addit, cùm appetit coitum (appetere autem non diutius quàm tres horas) tum quàm maximum mugitum edere: quaſi nimirum eo inuitet marem ad coitum. Idem alicubi tradit, in Aegypti vico qui Schuſſa nuncupetur, non magno quidem, ſed certe eleganti, Venerem religioſè & ſanctiſſimè coli, Vraniæ nomine: atq; vaccam etiam ideo venerari, quia affinitatem & conuenientiam cum ipſa dea habere exiſtimetur. Etenim huiuſmodi beſtia (inquit) tantopere ad Venerem incitata eſt, vt cùm maris mugitum audit, ad coitum vehementiſſimè exardeſcat: atque adeò, vt harum rerum experientes confirmant, taurum à triginta ſtadijs ipſo mugitu amatoriam ſignificationem, quaſi teſſeram Veneris dantem, exaudiat. Cæterùm omnia iſthęc tolerari in matura ætate iſtius beſtiæ poſſint: at Ariſtoteles author eſt iuuenculam aliquando anniculam peperiſſe, vt educari, augerique, quantum genus exigeret, licuerit: recentiorem verò quàm anniculam non pati Venerem, niſi oſtento, Iam enim vel quarto ętatis menſe coiſſe, perſpectum eſſe. Ex hac vaccæ in Venerem concitatione fluxit, vt libidinoſiores mulieres, iuuencas aut vaccas olim dicerent. Sic Helenam Oenoe in epiſtola ad Paridem apud Ouidium iuuencam appellat, inquiens:

Qua ætate coire incipiant. *Mulieres qua vaccæ dicantur.*

Graia iuuenca venit, quæ te patriamque domumq;
Perdat, Io prohibe, Graia iuuenca venit

Lib. 3. de arte.

Nec aliam ob cauſam Io & Prœtides in vaccas conuerſæ ſcribuntur, niſi quia factæ ſunt impudicæ: De Io ſic idem poeta:

Nec fuge lanigeræ Memphitica templa iuuencæ,
Multas ipſa facit, quod fuit illa Ioui.

Luctus tempus apud Romanos.

ideſt, multas mulieres facit vaccas, ſiue impudicas, ſicuti ipſa fuit, cùm ſui copiam Ioui faceret. Atque hinc puto etiam fluxit mos ille Romanorum antiquiſſimus, & à Numa inſtitutus, vt Plutarchus author, vt ſi quæ mulier intra decimum menſem (longiſſimum enim luctus tempus decimo menſe fuit terminatum, ac tam diu etiam mulieres à morte maritorum viduæ permanebant,) iterum nupſiſſet, eam leges Numæ prægnantem vaccam immolare iuberent. Nos hodieq; impudicas fęminas, maximè ipſa ſcorta quæ ſine vlla verecundia corpora ſua proſtituunt, vulgò vaccas nuncupamus, etiam ex antiquitate: in comedijs quippe Ariſtophanis comperitur fuiſſe Athenis meretriculas celebres Cynnam & Salauaccham, vt Cælius annotauit, qui obeliſcos buporos, quorum mentio eſt apud Herodotum, magnos interpretatur, (quia βυ, particula in compoſitione ſæpenumero magnitudinem innuit, vt ſuo loco dicetur,) & Vallam ridet, qui aſſandis bobus aptos reddidit: ſed cùm eos Rhodopis ex meretricio quæſtu ditata eos fecerit & Delphis dicarit, & πόρος quãdoque etiam ſignificet quęſtum aut prouentum, βύποροι fortaſſis dicti fuerint, quaſi ex vaccino ſiue meretricio reditu facti. Eſt & iunix à Plauto pro meretricula ſumpta his verbis:

Lib. 2. *In milite.* *In Caſſandra.*

Eadem illi inſidias dabo,
Quam mox horſum ad ſtabulum iunix recipiat ſe à pabulo.

Iuuenca occultinuba.

Eodem ſenſu Lycophron iuuencam occultinubam vocat Cillam, quæ cum Priamo occultam aliquando habuerat amicitiam:

Γν ὄλμα πιππιυ, καὶ χαμευνάδος μόροι
Τῆς λαθρονύμφου πόρτιος μεμιγμένος

Σκύ-

A *Χαύμαι ... idest,*
Vbi saltus aui & meretricis fata
Iuuencæ occultinuba cum vitulo
Confusa sunt.

Inuenio denique πεζὰς μόσχας pro meretriculis vsurpari ignobilioribus, quæ organa musica non habent, quasi pedestres dicas. Atque hinc pudenda muliebria βυβάλιον, virilia ταῦρον veteres dixerunt. Cæterùm haud scio quàm verè mulieres nimia prurientes libidinis titillatione vaccæ dici queunt. Illæ enim semper, in otio, in negotio, & in somno etiam virum appetunt, cùm vaccæ, si Aeliano credimus, non diutius quàm tres horas appetant, & nisi taurus trium illarum horarum spatio accurrerit, in aliud certum tempus, naturam claudunt. Mulieres insuper grauidæ ad partum vsque virum admittunt, vaccæ verò nullo post conceptum tempore: concipit autem primo plerumque initu. Quòd si verò conceptio pererrauerit, vicesimo pòst die marem repetit, vt Aristoteles & Plinius testantur. Fit item vt libidinem in ea excitare, atque ad coitum inuitare cogamur. Mulieres verò, cur non maritos ipsæ inuitent, pudor retinet. Si autem vacca, vt taurum appetat, volueris, salsam bouis carnem iuglandis magnitudine, in os ei ingeri Geoponici iubent: Vel, cùm vitulus mensis vnius ætatem attigerit, salem vaccæ lingendum tam calefacito, quàm ferre calidissimum manu potes, & quater aut quinquies vaccæ offerto, mox taurum desiderabit. Nos vulgò herbam toram quasi taurinam vocamus orobanchen, quòd vaccæ ea deuorata (vt pastores facto periculo attestantur) statim taurum adeant. Torpet & taurus quandoq; ad coitum: Quod si contingat, Quintilij præcipiunt, vt caudam vramus ceruinam, cæterumisque ac l; uigemus cum vino: eoq; remedio pudendum tauri atque testiculos vngamus, quo facto confestim ad insaniam vsque in Venerem pruriturum pollicentur; idque haud in tauris duntaxat, sed in ipso quoque hominum genere vsu euenire. Columella verò quod si aut vacca coitum recusat, aut taurus non appetit elici cupiditatem ait, odore genitalium admoto naribus. Iidem Quintilij, si vacca non exceperit tauru, præcordium squillæ, hoc est, tenerrimas squillæ partes, atque (vt quispiam dixerit) ipsum pingue, aqua candi iubent, exque eo, vt fuerint abstersi, vaccarum sinus inungi. Quod si verò tauri nimium pruriant, oleum illitum soluere pruritum. Si dextrum genu arctissimè ligetur, coire (inquit Mizaldus) non poterit, etiamsi ante oculos vaccam habuerit lasciuo mugitu illum ad copulam inuitantem. Vaccæ cùm in Venerem concitantur, & taurum appetunt, ταυριᾶν dicuntur, quasi taurire dicas, sicut καπρᾶν, idest, subare cùm scrophæ libidine accenduntur, & aprum desiderant: vtraque enim hæc verba de fœminis tantùm dicuntur, non etiam de maribus, vt quidam crediderunt. Quod modò attinet ad ipsum coitum: hic teste Aristotele laboriosior est, quàm equi: idem reddens rationem, cur bos vno initu vaccam impleat, ait id fieri meritò, quoniam agit, (inquit) tam vehementer, vt fœmina vix tolerans succumbat, quam ob rem Plinius ingredi in conceptu tradit: hucque fortè spectat illud Ouidij:

Ferre noua nares taurorum terga recusant
Assiduo domitas tempore fallit odor.

Hoc verò Virgilij dictum:

Pascite, vt ante boues pueri, submittite tauros,

dictum quidam volunt per episinalaphen, pro supermittere: nec enim saliendis vaccis tauri propriè submittuntur, sed supermittuntur. Aliter tamen (inquit Pontanus) explicari illud verbum potest, nempe substituere, quo nimirum significatu id accepit Iustinianus his verbis: *sed si gregis vsum fructum quis habeat, in locum demortuorum capitum ex fœtu fructuarius submittere debet.* Est autem teste Aristotele tunc potissimùm coeundi tempus, cùm fœmina à mensibus purgatur. Et quamuis iuuenca aliquando annicula pepererit, vt ex eodem diximus, suadet tamen Varro, vt non minores ineantur, quàm bimæ, vt trimæ pariant, eoq; melius si quadrimæ: plerasque autem parere ait in decem annos, quasdam etiam in plures. Palladius etiam inutiles esse scribit fœtibus, cùm decimum ætatis annum excesserunt; attamen si ante bimatum conceperint, partum earum remouere placere, ac per triduum ne laborent, vbera exprimi, postea mulctra prohiberi. Nec ante præterea trimam tauros his oportere admitti. Idem Palladius, cùm dixisset, hoc esse admirandum, quod fertur, ex boue castrato, vaccam, si statim admiseris, concipere. si abundantia pabuli est in regione, qua pascimus, author est, posse annis omnibus in fœturam submitti: si verò indigetur hoc genere, alternis temporibus onerandas esse, maximeque si cædem vaccæ alicui operi seruire consueuerunt. Varro ait, maximè idoneum tempus esse à delphini exortu, vsque ad dies quadraginta, aut paulo plus. Quæ enim ita conceperit, temperatissimo anni tempore parere. Sed Plinius quoque, *coitus,* (inquit) *à delphini exortu ad pridie nonas Ianuarij diebus triginta, aliq uibus & autumno: gentibus quidem, quæ lacte viuunt, ita dispensatus, vt omni tempore anni supersit id alimentum.* Aristoteles ait, tempus admissuræ opti-

Mulieres impudica an rectè vaccæ dicenda.

Vacca vt taurum appetat.

Herba tora.

Taurus vt excitetur ad coitum.

Coitus.

Lib. 2. de arte.

Egl. 1.

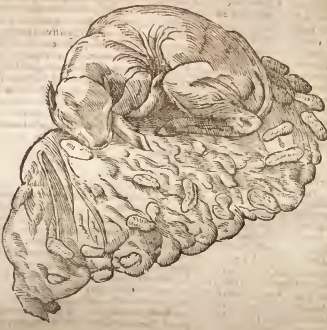
Submittere tauros quid.

Lib. 2. de verb. signif.

Coeundi tempus, & ætas apta.

optimum, ſecundum alios, medium veris exiſtere: initiumque coitus pleriſq; quidem menſe Aprili & Maio: ſed nonnullas etiam ad autumnum vſq; tempus cocundi protrahere. Columella verò & Palladius Menſe Iulio fœminas maribus præcipue permitti volunt, vt eo tempore conceptos proximo vere adultis iam pabulis edant, quia decem menſium partus ſic poſſit maturo vere concludi. Nam decem menſibus ventrem (inquiunt) perferunt, neque ex imperio magiſtri, ſed ſua ſpõte marem patiuntur. Atque in id ferè quod dixi, tempus, naturalia congruunt deſideria, quoniam poſt vernam pinguedinem geſtientes, & pabuli nimietate exhileratæ laſciuiunt. Cæterùm quemadmodum hoc potiſſimum admittendi tempus probo ob allatam rationem, ita è contrario, vt omnes tunc ad coitum permittantur, improbo. Hinc enim eſt, quod hyemali tempore ac in ipſis etiam bacchanalibus, cùm gulæ maximè incumbimus, tanta vitulinæ carnis ſit penuria. Idem Columella tradit, menſem vnum obſeruari ſolere ante admiſſurã, ne feminæ cibo & potione ſe impleant, ideoque pabuli partem eis ſubſtrahi debere, quòd exiſtimetur facilius graciliores & macras (macreſcẽtes) concipere, ac ſemen attrahere: nimiam verò corporis obeſitatem, ſteriles reddere: Contrà tauros duobus menſibus ante admiſſuram herba & palea ac fœno pleniores facere conuenire, & à fœminis ſecernere, vt vires habeant, & fortiùs ineant. Hoc & armentarios & opiliones obſeruare. Conceptus ſigna. Concepiſſe cognoſcitur, ſi Ariſtoteli, vt debemus, credimus, cùm menſes ceſſarunt, ſpatio temporis bimeſtri, trimeſtri, quadrimeſtri, ſemeſtri; id tamen difficile perceptu eſſe ait, niſi quis iam dudum ſecutus, aſſuetuſque. Partus. Ferunt ventrem menſes decem teſte Varrone, decimo pariunt. Plinius negat, » quicquid antea genitum eſt, vitale eſſe: eſſeq; authores, qui dicant, ipſo complente decimum men- » ſem die, parere. Ariſtoteles ait, quàm diu viuunt, coire, & parere: parere ſingulos, raroque geminos. » Alibi etiam ait: Ferunt vterum menſes nouem, decimo pariunt. Sunt qui decem totos menſes ex- » ceptis paucis diebus affirment. Quod autem in lucem præcurrerit hæc tempora, id abortiuum eſt,

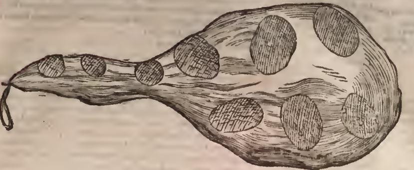
Quãdo ſponte Venerem appetant.

» vitaleque minimè, etiamſi paulò maturauerit partum. præmolli namque, imperfectaque vngula » prodit. Hæc ille. Adieci iconem qua vituli ſitus in vtero exprimitur: item alias duas, quibus ſecundina ſeu mẽbrana vteri interna, qua fœtus contineri ſolet, cum ſuis cotiledonibus, externaq; oſtenditur.

A

B

C

D

C

ditur. Negatur vacca ante partum, lactescere. Quamuis verò singulos pariat, raroque binos, etiam tamen Ptolomæi iunioris, vacca quædam, teste Diogeniano eodem partu sex edidit vitulos: miraque est harum animantium in Hispaniola fœcunditas, nam vt Franciscus Lopezius tradit, plerumque binos pariunt, & vndecimo mense taurum admittunt. Hoc itaque mirum fuerit, etiam si geminos ferant, vtrumque tamen nisi dextra vteri parte ferri, quod testatur Plinius his verbis: *Boues grauidas negant, præterquam dextero vulua sinu ferre, etiam cum geminos ferant.* Agriculturæ authores Varro, Columella & Africanus tradunt, mas vbi iuuencam superuenit, certis signis comprehendere licere, quem sexum generauerit, quoniam si parte dextra desiliuit, marem seminasse, manifestum esse; si læua, fœminam, id tamen verum esse non aliter apparere, quàm vbi post vnum coitum fordæ, (idest, vaccæ prægnantes, quæ & hordæ dicuntur, vnde hordicalia Romæ festa, quo die hordæ boues immolabantur. Vnde Ouidius:

Lib. 2. Gemelli vna tantum parte feruntur. Lib. 12. c. 2.

Mas, an fœmina.

Forda & horda quæ. 4. Fast.

Forda ferens bos est, fœcundaq; dicta ferendo

Et rursus:

Pontifices forda sacra litate boue.)

non admittunt taurum, quod & ipsum rarò accidit. Nam quamuis plena fœtu non expletur libidine, adeò vltra naturæ terminos etiam in pecudibus, plurimum pollent voluptatis illecebræ. Aegyptij sacerdotes, vbi masculam prolem mysticè describere (inquit Pierius) vellent, taurum ab inscensione in dextram se partem demittentem figurabant, si verò fœmineum sexum exprimere voluissent, eundem in læuam auertentem se pingebant. Parmenides verò etiam, fœtum tunc patri similem esse asserit, cùm à dextra locorum parte editur, matri verò cum à læua. Hippocrates item tradit, sinistro teste obligato marem generari, dextro verò fœminam; tantiq; esse dextrarum sinistrarumque partium in maribus fœminisque dignoscendis obseruationem, vt si mammarum prægnantis mulieris dextra flaccescat, macraue repentè fiat, si gemellos paritura fuerat, maris abortum fieri putent: si verò sinistra macrescat, fœminam deperdi. Quin & Onirocritæ hæc eadem intelligunt, cùm imaginari dextra parte dentes amissos, marium consanguineorum obitum ariolantur, ex sinistra verò fœminarum. In dextra autem parte vteri materni sæpius moueri mares, in læua verò fœminas constat. Albertus sibi compertum ait, mulierem quandam fœminas tantùm parere solitam ea de causa, quòd à conceptu semper in læuum latus decumberet: admonitam verò cœpisse in dextram conquiescere, ac solos deinde mares genuisse. Neque verò dissimulandum, quod ad Aegyptiorum commentum facit, Septentrioni vim masculam inesse, quod neque quidem Aristoteles dissimulauit: docet enim is, si masculos plures creari volumus, admissuræ tempore dies siccos & halitum Septentrionis eligendum, & contra eum ventum greges pascendum, si verò fœminas generari velimus, Austri captandos flatus & in eum pateua dirigenda, quod vis in eo vento muliebris insit. Africanus quoque hanc rem tangit, dum ait: *si marem velis, Aquilone spirante admissuram faciendam: si fœminam, Austro.* Sed enim de dextris læuisq; mundi partibus magnum est inter authores dissidium. Vnà enim cum Aegyptijs, dextras mundi partes solstitiales, sinistras brumales intelligit Empedocles, de quo ita Galenus: Ἐμπεδοκλῆς δ' δεξιὰ εἶναι τὰ κατὰ τὰς θερινὰς τροπὰς, ἀριστερὰ δὲ κατὰ τὰς χειμερινάς. Neque desunt, qui primas olim fœminas ad ortum & meridiem terra genitas, mares verò ad Septentrionem, & Occasum fabulentur. Plato tamen Aristotelesque alia ratione orbem diuidentes, Orientales esse dextras, à quibus initium motus; læuas autem occiduas tradidere, vt idem Galenus recitat: Πυθαγόρας καὶ Πλάτων καὶ Ἀριστοτέλης δεξιὰ τοῦ κόσμου ὑπάρχειν εἶναι τὰ ἑῶα, ἀφ' ὧν ἀρχὴν εἶναι τῆς κινήσεως, ἀριστερὰ τὰ ἑσπέρια. Contra Varro cœlum ait dictum templum, eius cœli partes quatuor constitui, sinistram ab Oriente, dextram ab Occasu, anticam ad meridiem, posticam ad Septentrionem. Cui Plinius subscribit, dicens, errantia sidera contrarium mundo cursum agere, quippe læuum semper illo in dexteram præcipitari: quamuis Festus anticam eam cæli partem, quæ ad meridiem Sole illustratur, dexteram vocat, ita enim anticam interpretatur: posticam verò ad Septentrionem, sinistram. Alcinous in Græcorum monumentis adnotatum ait, morem sacrificandi diù seruatum, vt circumcurreretur aras, cursum auspicari ab læuo dextrorsum Zodiaci quadam imagine, cuius motus sit mundo diuersus ad exortum vergens; mox verò ab dexteris leuorsum procurrerent, quo motu cælum rotari manifestum. Contrà Aegyptiorũ positionẽ Titus Liuius dexteras ad meridiem partes augurũ instituto, ad septẽtrionem sinistras statuta ait. Ad hanc sententiam facit, quod apud Hebræos legitur, *Aquilonem & dextrum tu creasti:* quod nonnulli Austrum interpretantur, alij mare. Cum Hebræis verò consentiunt, & Chaldæi, qui Austrum ponunt: Sed enim & Auster pro mari nõ ineptè accipitur, si Sphæra recta statuatur polis ad finitorem inclinatis. Nam Aegyptii, quos Cleomedes nõ postremi nominis author secutus est, ipsam mundi totius figuram aliter descripsere, vtpote qui Auroram esse caput, Borealia dextera, Australia sinistra constituere, maritimisque piscibus tum ob alias causas, tum ob id præci-

Mascula prolis typus. Partus quã do patri aut matri similis.

Ex dentibus amissis coniectura.

Septentrionis vis in generatione marium.

De dextra læuaq; mundi parte disceptatio.

Lib. 6. de Ling. Lat.

Lib. 1. Psal. 89.

A præcipuè abstinebant, quod Nilum à sinistra Ortum, quippe fæminea fæcundaque parte, in dex-
teram quippe virilem, sterilemque (ita enim erant eorum commenta) illapsum, quippe vbi mare
sit, corrumpi dicerent, atque ita dextram oram, hoc est, maritimam, considerato Aegypti sinu,
perditionis symbolum statuebant. Neq; hic dissimulandum, quod apud Eucherium, vbi de Aquilo-
ne loquitur, qui pro Dæmone accipiatur, inuenies eum vocari dextrum, atque ita ipsum quoque
sibi nomen dexteri asciscere. Nam & Hieronymus quartis Hebræorum castris Aquilonem dexte-
rum appellari tradit, sed falsum ait nomen, cùm de dæmone eius venti domino intelligatur, qui
vndicunque sinister, sinistra omnia mortalibus aggerat appetenda: Causam tamen Eucherius
super dexteri nomine aliam ab hac arbitratur, quippe quod perperam agere, dexter adsit obsecun-
dando, suadendo, procliuiter attrahendo. Nam illud palam est, ait, in sacris literis, diabolum
gestare Aquilonis nomen, eaque locutione, quicquid bonis conatibus aduersatur, accipi: is enim
bonorum operum ardorem extinguit, ac omnia frigefacit: & ob id & infideles & impij, contuma-
ces sceleratique homines, eo notantur hieroglyphico: vnde illud: *Ab Aquilone pandetur omne
malum.* Et quia flatus vehemens quò frigidior, eò magis ignem, in quem inciderit, exuscitat,
B dictum: *Ab Aquilone exardescent mala super terram.* Tetigere & poetæ nostri dexteras læuasque
cœli partes. Sed enim Maro & Naso, nullius addicti iurare in verba magistri, eas non distinxere.
Lucanus Aegyptiorum adhæsit factioni, & sententiam ipse suam declarauit eo loco.

Ignotum notis Arabes venistis in orbem,
Vmbras mirati nemorum non ire sinistras:

Aegyptij cur piscibus abstinerēt.

Diabolus aquilo dictus.

hoc est, in Australes partes non porrigi. In hoc autem id interest, vbi quis vniuersi statuat ca-
put: quo super argumento plura dicere nostri non est instituti, quare iam filum orationis nostræ
repetemus. Taurus post conceptum vaccæ nunquam cum illa coit, vt Orus Apollo testatur. Pli-
nius verò etiam ait, tauros non sæpius quàm bis die inire. Vaccæ non omnes generationi ido-
neæ sunt: reperiuntur enim, etiam quæ sua natura sunt steriles, quas tauras antiqui nuncupatunt.
Ioannes Baptista Porta, cùm ostendisset mulas veloces ex onagro, & asina generari, minus pecu-
liare genus, ait esse ex tauro, & asina fortissimi muli: nam & quartum (inquit) genus reperitur,
quod Gratianopoli, vt scribitur, inuenitur, & Gallica voce Iumar appellatur. Gesnerus à fide-
C dignis audiuit visum equum ad radicem montis Spelungi in Rhetia ex equa & tauro generatum.
Nos autem Ferrariæ vidimus aliquos forma muli, capite vitulino, quibus cornuum loco duo in-
erant tubercula, indefessæ & indomitæ ferociæ, coloris nigri, oculis taurinis. Eo spectaculo mi-
rum in modum delectabamur. Audiuimus in aliquibus Galliæ partibus vulgares esse, etsi per Gal-
liam transiens non viderim. Hactenus Porta. Vacca cùm fœtauerit, ex auena fomentum statim
admouetur, vt prorsus liberetur. Si post fœturam viribus exhausta erit, adeo vt consistere vix
queat, flores fœni sacco salario infarcti & in aqua decocti, dorso lumbisque benè calidi imponan-
tur; bis die sal offeratur & in Solem progredi permittatur, ac cibus ibidem præbeatur. Columella
cùm partum edidit, nisi cibis sit fulta, quamuis sit bona nutrix, labore fatigatam, nato substrahere
alimentum asserit: itaque & cytisum viridem (de quo mox,) maceratumque eruum præbendum,
vel tenero oleo commisto, torrido, molitoque, milio, & per vnam noctem lacte macerato saliuan-
dum, vel si hoc præsidium non adest, faba fresa, & vinum rectè tolerare, idque præcipuè in magnis
gregibus fieri oportere. Aprili mense (inquit Palladius) vituli nasci solent, quorum matres abun-
dantia pabuli iuuentur, vt sufficere possint tributo laboris & lactis. Ipsis autem vitulis tostum, mo-
litumque milium cum lacte misceatur, saluiati more præbendum. Varro ait, cùm parere cœperint,
D secundum stabula, pabulum seruari oportet integrum, quod egredientes gustare possint: fastidiosæ
enim fiunt. Sed hæc ad curatoris pertinent officium, de quo nunc deinceps dicemus.

Tauri in coitu temperantia.

Vacca taura dicta.

Lib. 2. Mag. nat. c. 9.

Muli ex tauro & asina.

Vacca fœta vt curanda.

CVRATORIS OFFICIVM.

QVO propriè huius pecoris curator, Latinè dicatur, vocabulum in procinctu non
habeo, cùm sit bubulcus ille præcipue qui bobus vtitur ad arandum, & busequa,
vel bubsequa qui eos sequitur, quod in eundem sensum resilit. Græci *βυκόλον*
significanter dixerunt, nam etiamsi communiter bubulcum vertant, tamen *βυκό-
λος* dicitur, vel tanquam *βυκόμος* (nam & hippocomum dicimus qui equos cu-
rat,) vel quoniam Græci cibum etiam *κόλον* vocant, vnde & *κόλαξ*, idest, adulator est appellatus.
Curator iste ab Homero per pleonasmum alibi dictus est, *βοῶν ἐπὶ βυκόλος ἀνηρ*, vt *αἰπόλος αἰγῶν*.
Habes multa in lexicis Græcorum bucoli synonyma, qualia sunt, *βυτρόφος, βυφορβὸς, βυπελά-
της, βυπόλος, βοονόμος, βοοσκος, βοόσσος, βύτης*, Atticè: *βοσκὸς, βυονόμος, βυίτης*, vel *βυιτής*,

Curator vt vocatus.

βοωτης, βουλάτης; quod tamen poſtremum vocabulum Pollux exponit pro eo, qui boues iugo ſubmittit. Videtur tamen pro aratore magis accipiendum: ſed poteſt, pro vtroque, vt & bubulcus apud Latinos. Nos curatorem vocabimus, (nam & Cato curatiores dixit boues pro pinguiores, habitioreſque: & alicubi etiam nihil eſſe, quod magis expediat, quàm boues bene curare:) eiuſq; officium ab ipſis inchoabimus vitulis, ſiquidem, vt canit Maro:

Poſt partum in vitulos cura traducitur omnis.

Hic autem à domitura eorum exordium ſumit, de qua nos poſtea, deinde de alimonia ipſorum his verſibus agit:

Vitulorum cura.

Interea pubi indomitæ, non gramina tantùm,
Nec veſcas ſalicum frondes, vluamque paluſtrem,
Sed frumenta manu carpes ſata, nec tibi fœtæ
More patrum niuea implebunt mulctralia vaccæ,
Sed tota in dulces conſument vbera natos.

De ouibus idem præcipit apud Calphurnium Alycon pater Cantho filio:

Parce tamen fœtis, neu ſint compendia tanti,
Deſtruat vt niueos venalis caſeus agnos

Non conuenit tamen hoc præceptum in omnibus vaccis, cum ſint earum aliæ magnæ, & mediocres, quæ ſobolis tantùm gratia nutriri ſolent, vt vituli ad cultrum, & boues plauſtris, & aratris neceſſarij, ex eis generentur, de quibus poeta loquitur, harum enim lac, etſi ad cibum & conficiendum caſeum vtile ſit, tolli tamen eis non debet, ſed pro nutrimento vitulis relinqui; Aliæ minores ſunt, quę lactis tantùm & caſei gratia nutriuntur, ideoque vituli quindecim à partu diebus occidendi, quod præceptum diligenter obſeruare Batauos intelligo, quorum vaccas paruo, & deformi corpore eſſe ſuo loco dictum eſt. Si matrix amiſit vitulum, ei ſupponere iubet Varro, eos quibus non ſatis lactis præbent matres. Batauì qui ad lac tantum matres alunt, natos quos educare animus eſt, matribus eripiunt, atque ſeorſim lacte enutriunt. Semeſtribus iam vitulis idem Varro ſurfures triticeos ait obijci, & fariñam hordeaceam, & teneram herbam, & vt bibant manè & veſperi curare. Vetat autem, ne lactentes cum matribus cubent, quoniam ſæpenumero contingit obteri: ad eas verò manè oportere adigi: & cùm redierint è paſtu: cumque creuerint vituli, leuandas matres, & pabulum viride obijci in præſepibus. Noſtri agricolæ grandiuſculos cum matribus educant in paſcua, ſed ne ſugant, ſtimulo quodam impediunt, vituli capiti ita alligato, vt dũ mammas ore contingere cupit, matrem eo pungat, quæ dolore irritata calcibus eum repellit. Siue modò de vitulis ſiue de matribus, aut bobus ſermo ſit, ſtabuli in primis ratio habenda eſt, bubilia Latini dicunt, & bouilia, Græci βουςασίας. Quæ qualia eſſe debeant, ex veterum placitis docet Conradus Heresbachius his verbis: Conſtituantur loco ſicco, vel lapide vel glareis, aut arena conſtrata, illa quòd imbres reſpuant, hæc quòd celeriter ſorbeant, tranſmittantque: ſed vtraque deuexa aliquatenus, vt humor ſi incidat, poſſit diffluere & elabi, ne fundamenta parietum, vel vngulæ pedum corrumpantur. Obuertantur autem parti meridianæ, & vt facile ſiccentur, & frigidis ventis non ſint obnoxia, interim tamẽ ne egeant Septentrionis & Orientis luminibus, quæ hyeme clauſa, æſtate patefacta refrigerent, ac breuiter, ſi fieri poſſit, vt neque frigore, neque calore infeſtentur, & ab humore ſuſpenſa ſint. Columella duplicia bubilia fieri vult, æſtiua & hyberna, & illa quidem ſine tecto, parietibus altis circumſepta, in quibus ſine violentia ferarum conquieſcant. Lata eſſe oportet bubilia pedes ad minimum octo, vt ſimul ad procumbendum ſit capacitas, ne in anguſtijs conceptum altera alterius elidat, & vt inualida robuſtioris ictus euitet, & bubulcis, atque iugarijs ad circumeundum laxa miniſteria præbeat. Vegetius bubulia ad focum & orientis cæli regionem ſpectare vult ideo, quod boues lumen & ignem ſpectando minus horridi & manſuetiores fiãt. Ignis autem beneficio naturali pecori amicus, ſiue quod inutilis & peſtifer humor diſcutitur, & exudat, ſiue quod conceptum è paſtu aut opere frigus expellitur, flammarumque halitu interna curari exiſtimant. Plinius tradit, in incendijs ſi fimi aliquid egeratur è ſtabulis, facilius extrahi, nec recurrere oues, boueſq, ferri. Stabula diſtinctis præſepibus, faliſtis, longurijſq; dirimantur. Præſepia non altius edita eſſe cõuenit, quàm vt bubulũ pecus ſine incommodo ſtans veſci queat: & ne à vicino pabulum diripiatur, ab vtraq; parte ſingulis pecoribus præſepia clauduntur. Cannabeis funibus alligantur, ne ſe mutuò lædant. Cato clatratas faliſcas habere vult, clatros autem inter ſe oportere pede diſtare, profiteturq; ſi ita feceris, pabulum boues non electuros. Idem Columella hybernę ſtabulationi boum præparare iubet ſtramenta, quæ, (inquit) menſe Auguſto intra dies triginta ſublatę meſſis præciſa, in aceruum extrui debent: quorum defectio cùm pecori, tum agro eſt vtilis: liberãtur arua ſentibus, qui æſtiuo tempore per caniculę ortũ reciſi, plerumq; radicitus intereunt, & ſtramentis pecoris ſubiectis plurimum ſtercoris efficiunt. Hæc cùm ita curauerimus, tum & omne (inquit)

Vituli ne ſugant.

Stabulum.

Lib. 3. de re ruſt.

Præſepia.

Cibus procurandus.

pabuli

A pabuli genus præparabimus, dabimusque operam, ne penuria cibi macrescat pecus: Leuis autem cura pascui est: nam vt lætior herba consurgat, ferè vltimo tempore æstatis incenditur: ea res & teneriora pabula recreat, & sentibus vstis fruticem surrecturum in altitudinem compescit. Ipsis verò corporibus affert salubritatem, iuxta conseptum saxis, & canalibus sal superiectus, ad quem saturæ pabulo libenter recurrunt, cum pastorali signo quasi receptui canitur. Nam id quoque semper crepusculo fieri debet, vt ad sonum buccinæ pecus, si quod in syluis substiterit, septa repetere consuescat: sic enim cognosci grex poterit, numerusq; censeri, si veluti ex militari disciplina intra stabularij castra manserit. Quantopere autem sale delectentur, & ex eius linctu proficiant, tetigimus etiam, ex Bernardino Gomesio, cùm de bubus Hispaniæ loqueremur. Plinius ait, pecudes armentaque & iumenta, sale maximè solicitari ad pastum, multo largiore lacte, multoq; gratiore etiam in caseo dote. Paxamus tradit salem nutrimentis commixtum, mirè conducere: & Columellam esse ait non paucos qui largo sale pabula miscent. Sotion mandat, vt lotio ipsorum buccas colluamus, adnatam pituitam extrahentes, linguamq; à vermibus repugnantes (gignuntur enim (inquit) in linguis boum vermes) ac sale deniq; linguam ipsam inspergentes. Cato ait; si morbum metues,

Salis vsus salubritas.

Ad morbi metum.

B sanis dato salis micas tres, folia lauri tria, porri libras tres, vlpici spicas tres, allij spicas tres, thuris grana tria, herbæ sabinæ plantas tres, rutæ folia tria, sabulos albos tres, carbones viuos tres, vini sextarios tres. Hæc omnia sublimiter legi, teri, dariq; oportere. Ieiunus fiet, qui dabit. Per triduum de ea potione vnicuiq; boui dandum: itaq; diuidendum, vt cum ter vnicuiq; dederis, omnem absumas; bosq; & qui dabit faciendum, vt vterq; sublimiter stent, vase ligneo dādum. Vbi vuæ (inquit idem) variæ cœperint fieri, bubus medicamentum dabis quotannis, vti valeant. Pellem anguinam, vbi videris tollito, & condito, ne quæras, dùm opus fiet; Eam pellem & far & salem & serpyllum, hæc omnia vnà conterito, cùm vino dato bubus omnibus, vt bibant. Plinius hoc remedium repetit, sed paulo aliter, *Anguina pelle* (inquit) *& sale & farre cum serpyllo contritis vno die, decoctisq; cum vino in fauces boum vua maturescente, toto anno eos valere quidam scripserunt*. Columella quoque nonnullos testatur, pellem serpentis obtritam cum vino miscere. Hic ait esse etiam remedio cum dulci vino tritum serpyllum & concisam & in aqua maceratam scillam. Istiusmodi enim potiones trium heminarum mensura singulis diebus per triduum datas, aluum purgare, depulsisq; vitijs,

Pellis anguinæ vsus.

Lib. 30. 16.

C recreare vires. Maximè tamen haberi salutarem amurcam, si tantundem aquæ misceas, & ea pecus insuescas, quia protinus (inquit) dari non potest, sed primo cibi asperguntur, deinde exigua portione medicatur aqua, mox pari mensura datur ad satietatem. Eundem amurcæ vsum his verbis Cato ante illum commendauit. Boues vti valeant, & curati bene sient, & qui fastidient cibum, vti magis cupidè appetant, pabulum, quod dabis, amurca spargito, primo parum, dum cōsuescant, postea magis: & dato rarentur bibere, commistam cum aqua æquabiliter quarto quintoq; die: hoc si feceris, ita boues & corpore curatiores erunt, & morbus aberit. Non omittēdum etiam illud ex Vegetio remedium, quod diapente vocari potest, quoniam vno tantum medicamento, betonica nempe, theriacam diatessaron apud veteres antidotum excedit: Tres vncias baccarum lauri, gentianæ, aristolochiæ longæ, myrrhę & betonicę, diligentissimè detere, & misce cum mero, ex quo trinas heminas triduo iugiter iumento per os dabis. Morbos, ægritudinesq; depellet. Inter exordia tædianti boui aduersus omnes morbos, succurrere idem author testatur, hanc potionem. Tres semuncias squillæ minutatim concisas, præterea radices teneræ popinum (vox corrupta videtur) effossas, & diligenter coctas, cōtundes in pila, & tria ex eis poudera (fortè pondo,) addito sextario salis, in vini septem sextarios mittes, & per septem dies per os bubus singulos sextarios digeres. Quod si toto an-

Amurca.

Morbi vt depellantur.

D no aduersus omnes ægritudines desperatas, boues stagnare (legendum apparet, seruare, vel saliuare, vel saluiare) volueris incipiente vere, id est ab idibus Februarij quindecim diebus continuis hanc potionem dabis, quæ vsq; adeo salutaris est, vt approbatum sit integro anno boues sic curatos nullius morbi contagione tentari. Negat Columella profuturū cibis satiari pecora, nisi omni adiuuentur diligentia, vt salubri sint corpore, viresq; conseruētur, quæ vtraq; custodiri largè dato per triduum medicamento, quod componitur pari pondere triti lupini, cupressiq;, & cum aqua nocte vna sub diuo habito: id verò quater anno fieri ait debere vltimis tēporibus veris, æstatis, autūni & hyemis. Idem ferè remediū describitur à Vegetio, sed locus apud eū legitur aliquātum vitiatus: Foliorū lupini (legitur apud eū, caprina nullo sensu,) foliorū myrti syluestris, foliorū cupressi, singulorum vncias tres diligentissimè deteres & infundes in congiū aquę & vna nocte sub dio manere patieris, & inde vnicuiq; tepefactos per triduū singulos sextarios dabis, idq; quater in anno, vt prædictū est. Idem ait, ouū crudum cum hemina salis & sextario vini per singula capita diffundi percommodū esse; apparetq; frequentissimū huiusmodi remedij vsum fuisse. Nam & Columella etiam sæpe nauseam & languorem discuti scribit, si integrum gallinaceū ouum crudum ieiunis faucibus inseras, ac postero die spicas vlpici vel allij cum vino conteras, & in naribus infundas. Sed & Cato, bos si ęgro-

Sanitas, vt conseruāda.

Ouum crudum.

tare cœperit, dari iubet ei continuò ouum vnum gallinaceum crudum, integrum: poſtridie caput E
vnum vlpici conteri, & id vaſe ligneo & cum hemina vini, cogi, vt ſublimiter bibat, boſque illius
qui dabit, ſublimiter etiam ſtet: à ieiuno ieiuno boui dandum. Noſcenda ſunt etiam curatori pecu-
liaria quædam ſimplicia, in boum medicatione perquam vſitata. Commendatur autem in eorum
morbis, ſeuum, ſulphur viuum, allium ſylueſtre, ouum coctum. Quæ omnia Plinius trita in vino
propinari vult, aut adipem vulpis. Quoſdam inuenio & marrubium dediſſe cum oleo & vino. Ve-
getius id manè infundendum monet. Quidam teſte Columella porri fibras, alij grana thuris, alij
ſabinam herbam, rutamque cum mero diluunt, eaq; medicamenta potanda præbent. Multi cau-
libus viris albæ & valuulis erui bubus medentur. Conſtantinus iubet, ne boues debilitentur, oro-
Ne debilitentur. bum, id eſt, eruum comminutum aqua diſtemperari, propinariq; ſingulis menſibus. Proderit etiam
authore Vegetio, ſi thuris puluerem cum mero ſiue per nares inieceris, ſiue per os dederis. Si ſyl-
phium contuſum ex vino meraco & nigro in nares bobus infundas, omnem obſcurum eorum affe-
Ad morbos manifestos. ctum facilè perſanabis, vt Paxamus ait. Democritus autem conſulit, vt vere ipſo incipiente, ſquil-
læ aut rhamni radicem boum pabulo permiſceamus quatuordecim dierum ſpatio. Si verò manife-
ſto morbo (de manifeſtis morbis mox copioſiùs dicemus) laborent, elelisphacum montano ex loco F
collectum, praſſiumq; in aqua quam bibituri ſunt boues, pari dierum numero infundens offeresq;
illos reſtitues. Id quod non ſolùm bubus (inquit,) ſed etiam alijs pecoribus opitulatur. Iuuat &
Lib. 24. cap. 11. medica herba: de qua poſtea inter cibos. Druidæ teſte Plinio Samolum herbam nominauere, na-
ſcentem in humidis: & hanc ſiniſtra manu legi à ieiunis contra morbos ſuum boumque iuſſere, nec
Samolus herba qua. reſpicere legentem, nec alibi quàm canali deponere, ibique conterere poturis. Sunt qui teſtante
Dalechampio, ſi modò is vniuerſalis plantarum hiſtoriæ author eſt, hanc Plinij herbam eam eſſe
contendunt, quæ ab herbarijs anagallidis aquaticæ nomine oſtenditur, & in Germanorum & Bel-
Limeum. garum officinis becabunga nuncupatur, à Dodonæo alicubi minus rectè cæpea. Idem ait Limeum
herbam appellari à Gallis, qua ſagittas tingunt in venatu medicamento, quod venenum ceruarium
vocant. Ex hac in tres modios ſaliuati addi, quantum in vna ſagitta addi ſolet: ita offam dimitti in
boum faucibus in boum morbis. Alligari poſtea ad præſepia oportere, donec purgentur. Inſanire
enim ſolere. Si ſudor inſequitur, aquam frigidam perfundi. Huius quoque herbæ nuſquam alius
meminit. Geſnerus exiſtimat de generibus aconiti eſſe, quod Ariſtoteles in miris narrationibus
Xenicum. Xenicum appellet. Nam id quoq; venenum (inquit) eſſe ſcribit, quo Celtæ ſagittas inficiant, cer- F
Tora. uos aliaſque feras venaturi. Toram hodie vocant. In Gallia ſanè ante non multos annos aconiti cæ-
rulei radicibus ad purgationes etiam hominum periculoſa & capitali inſcitia vtebantur: quod &
Lunaria. Io. Syluius in ſuis Gallis reprehendit, & ipſe in Sabaudia fieri obſeruaui. Aliqui lunariam vocant,
fortè quod folium ei rotundum & orbiculare ſit inſtar Lunæ plenæ. Idem Geſnerus in libro de her-
bis Lunarijs aſſerit eſſe aconitum primum Dioſcoridis. Naſcitur ſponte in montibus quibuſdam
Sabaudiæ & Valeſiæ noſtræ, radiculis cum recentes ſunt, omnium candidiſſimis, ſcorpionum ſpe-
cie, præſertim cauda, in quibuſdam manifeſta. Folium alijs plantis ſingulare eſt, alijs bina, terna,
quaterna, aut etiam quina ab vna radice. De eius veneno in epiſtola ad ipſum miſſa hæc deſcri-
pſit: Venenum lethale, ex ea conficitur, quo ſi gladius aut ſpiculum aut ſagitta infecta fuerit, & ho-
minem vulnerauerit (mirabile dictu) niſi pars læſa ſubito abſciſſa fuerit, vt nequeat veneni mali-
gnitas in reliquum corpus ſerpere, totum ſanguinem ita corrumpit, atque coagulat, vt ſtatim occi-
dat, nec vllo remedio aut medicamine, quod ſciant, vitæ ac ſaluti ſuccurri poſſit. Itaque neceſſe eſt
eum qui percuſſus fuerit, miſerè perire. Si verò aliud animal huiuſmodi veneno intincta ſagitta,
verbi gratia vrſus, aut alia fera, percuſſum fuerit, bino aut trino ſaltu facto moriens cadit, cuius car- H
nes ſi edantur, nihil nocent homini. Quo datur intelligi, id venenum ſoli ſanguini inimicum eſſe.
Nam & contrà veneno illi ſanguis ita inimicus eſt, vt ſi in olla, in qua ſeruatur venenum, ſanguis in-
ciderit, venenum ſuam vim amittat, nec amplius nocere poſſit. Idem ex alterius epiſtola refert,
herbæ huius radicem ſeruari aliquandiu in loco humido, poſtea contundi, vbi contuſa fuerit, ſagit-
tas tingi. Vim illius experturi (inquit) acum eo ſucco inficiunt, qua ranā pungunt, quæ ſi ilico mo-
riatur, præſentaneum venenum indicant. Teſtatur Dalechampius, peritum ſibi narraſſe herbarium,
comitem ſuum, cùm in arduo monte effoſſam illam herbam ſtatim olfeciſſet, concidiſſe, veluc exa-
nimatum, vixq; frictionibus & vino faucibus inſtillato fuiſſe reuocatum. Dicebat hic idem aliquā-
do etiam ſibi obſeruatum, ſanguinem è vulnere effluentem, admota illa herba tuſa cum radice ſub-
Ad omnes morbos. ſtitiſſe, deinde verſus plagam recurriſſe. Idem Geſnerus tradit, quoſdā apud ſuos, valetudinis gra-
tia bubus conſeruandæ pridie diui Martini, hoc eſt, quarto idus Nouembris cepas præbere ac inge-
Rubia ſylvatica. rere. Eſſe etiam qui ad omnes occultos morbos, viſcerum præſertim vt pulmonis & iecoris, tam ho-
minum quàm pecorum, edendas offerant radiculas rubeæ ſyluaticæ, quam vulgo (inquit) vocamus
iecorariam. Naſcitur in ſyluis tantùm & vmbroſis locis, alia quàm vulgaris rubia agreſtis, conge-

A ner tamen; breuior eo, caulibus rectis, folijs maioribus, similiter per genicula radiatis, candidis flosculorum corymbis. Spergulam intelligit odoratam, alysson multis putatam antiquorum. Peritiores quidam etiam apud suos vt tradit, septimo quoq; die, si domi sit pecus: sin absit in montibus per singulos menses semel remedium hoc cum linctu (salem sic vocant) vorandum exhibent, quod ex hedera terrestri vulgò dicta, baccis iuniperi, visco de pyro arbore, & pulmonaria arboribus adnascente conficiunt: conseruare à morbis multis. Ingeri eis etiam contra omnes morbosas suspitiones gentianæ quandam speciem, flore cæruleo, radicibus albis, amarissimis, & quasi de industria decussatim incisis, vnde aliqui cruciatam vocitant. Apud antiquos erat pabuli genus (inquit Plinius) quod Cato ocymum vocat, quo sistebant, (legendum, citabant, vt ex sequētibus palam fiet,) aluum bubus. Id erat è pabulis, segete viridi desecta, antequam gelaret. Sura Manilius id aliter interpretatur, & tradit fabæ modios decem, viciæ duos, tantundem eruiliæ in iugero autumno misceri & seri solitum. Melius & auena Græca, (non syluestri quam Virgilius appellauit: Auena Græca bromos: auena cui semen cadit ægilops, Dalechampius,) cui non cadit semen, admista. Hoc vocitatum ocymum, boumq; causa seri solitum. Varro appellatum à celeritate proueniendi, è Græco

Spergula odorata. — *Gentiana minor.* — *Lib. 18. cap. 16.* — *Ocymum.*

B quod ὠκὺς dicunt. Hæc ille. Sed Varro etiam ocymum amplius dictum scribit, quód citat aluum bubus, de eodem videlicet Suræ Manilij ocymo intelligens: nam ocimum per iota herba illa odorata est, quam vulgò nomine Græco basilicum, idest olus regium nuncupamus: quæ videri potest sic dicta à verbo ὄζειν, quasi ozimum, quasi herba odorata. Varronis de ocymi etymologia verba hæc sunt: *Ocymum, vel quòd citò proueniat dictum, vel quòd citet aluum bobus, quibus purgandi gratia datur. Farraginis vel pabuli genus est; nempe segetes secta virides antequam siliquentur: contrà ex segete, vbi sata admista, hordeum & vicia & legumina, pabuli causa sunt. Inde quod fiat ferro casum, farrago dictum; aut quod primum in farracea segete seri cœptum. Ea equi, iumenta, verno tempore purgantur atq; etiam saginantur.* Haud rectè etiam Plinius ocymum a veteribus pabulum appellatum scribit. Cato enim manifestè his uerbis distinguit. *Sementim facito ita, ocymum, viciam, fœnum Græcum, fabam, eruum, pabulum bubus serito.* Et rursus manifestius: *Per ver cum arabitur, antequam ocymum nascatur, des quod edant bubus pabulum.* Varronis modo etiam erratum est, quod ocimum in horto, idest basilicum etiam per y. scribat, similiterque ab ὠκὺς deducat. Apparetq; ex recitatis ocymum sui generis fuisse herbam, quæ viridis secabatur, vel pabuli vel purgationis cau-

Ocimum. — *Farrago.* — *Cap. 27.* — *Cap. 54.* — *Ocymum quid.*

C sa: moxque quaslibet segetes siue vnius siue diuersorum generum, quæ eandem ob causam secabantur, sic vocitari cœpisse: ita quoq; farraginem propriè dictam, seminum & leguminum diuersorum miscellam. Sunt qui ocymum istud priuatim sumptum illud frumenti genus esse credunt, quod fagopyrum Dodonæus appellauit, nonnulli frumentum panicum, quod saginādis bobus vtile sit, & in nonnullis Germaniæ locis in hunc vsum hodieque seratur: cæterùm num inde etiam purgentur, huc vsq; non obseruaui. Curator itaque verno tempore farraginem salubritatis conseruandæ gratia suo pecori etiam subministrabit. Profuerit etiam sanguinem tunc detrahere: quandoquidem sæpè visum est, detracto sanguine à non paucis affectibus boues fuisse liberatos. Inciditur autem vena iuxta caudam, & in rostro, & alijs etiam locis. Tanta autem apud antiquos boum habita est cura, vt à superstitiosis quoque remedijs ad conseruandam eorum sanitatem non abstinuerint. Galenus, dummodo is est author libelli de facilè parabilibus, ne boues ægrotent, hanc superstitiosam curam habet: Cornu cerui super Panis dei sacellum ponito, candelamque desuper accendito, & ne interdiu accensam obliuione demittito: & in tempore Sanctum Demusarim inuocato, ac tollito, armenta tua & vitam custodiant. Sed & Cato, Galeno multò antiquior, docet quomodo

Fagopyrū. — *Sanguinis missio.* — *Remedia superstitiosa.* — *Cap. 100.*

D pro bobus vota fiant, cuius verba etsi prorsus superstitiosa etiam ascribam, quæ qui nolet, obeliscum inducat: *Votum pro bobus, vt valeant, sic facito. Marti Syluano in sylua interdius, in capita singula boum vota facito: Farris adorei libras tres, & lardi pondo quatuor, pulpæ pondo quatuor semis, vini sextarios tres semis. Id in vrnas liceto conycere, & vinum idem in vnum vas liceto conycere: Eam rem diuinam vel seruus vel liber licebit faciat. Vbi res diuina facta erit, statim ibidem consumito. Mulier ad eam rem diuinam ne adsit, neuè videat, quomodo fiat. Hoc votum in annos singulos si voles, licebit vouere*, Idem alibi: *Dapem* (inquit) *pro bubus pyro florente facito. Eam hoc modo fieri oportet: Ioui dapali culignam vini quantumuis polluceto. Ea die feriæ bubus & bubulcis, & qui dapem facient: Cum pollucere oportebit, sic facies. Iupiter dapalis, quod tibi fieri oportet, in domo familiaque mea culignam vini dapi eius rei ergò. Macte vino inferiori esto. Macte hac illace dape polucenda esto. Manus interluito: postea vinum sumito. Iupiter dapalis, macte istace dape polucenda esto. Macte vino inferiori esto. Vestæ si voles dato: daps Ioui assaria pecunia vrna vini Ioui caste. Profanato sine contagione. Postea dape facta serito milium, panicum, lentim, allium.* Hæc Cato, nunc regulas recitabo, quæ in sanis & quorum opera vtimur, bobus vaccisque magno ex parte bono curatori sunt obseruandæ. Nihil autem est teste eodem Catone, quod magis expediat quàm boues bene curare. Hic

Vota pro bobus facta.

in pri-

in primis vetat eos paſci per hyemem, cùm non arabunt: argumento quod viride cum edunt, id ſemper expectant, aitq; fiſcellis opus eſſe, ne herbam ſectentur, cùm arabunt: Quod præceptum noſtri agricolæ diligenter obſeruant, fiſcellis ora munientes. Eſt autem ibi obſeruandum, paſcere, boues, Catoni eſſe viridem herbam offerre. Ne verò debilitentur, Conſtantinus orobum, ideſt eruum comminutum aqua iubet diſtemperari, ſicq; ſingulis menſibus propinari, quod tamen remedium etiam reperio apud Catonem. Horatius verò, cùm domi detinentur liberi a laboribus, diligenter etiam curandos eſſe innuit de villico ſuo loquens:

Ne debilitentur.

Et tamen vrges
Iampridem non tacta ligonibus arua bouemque
Diſiunctum curas, & ſtrictis frondibus exples.

Poſt laborem vt curandi.

Cum reuocantur ab opere, parum faſtidij eſt, ſed res perutilis teſte Vegetio, vt colla eorum vino tepido perfundantur, & diutiſſimè perfricentur: cùm verò de via vel paſtu redeunt, priuſquam deducantur ad bouile, pedes aqua vt diluantur, ne inhærentes corpori ſordes vlcera generent, vel vngulæ fiant molliores, vel certè moleſtiam manducantibus, vel inquietudinem afferant dormituris. Vidi qui ſtrigili non aliter quàm in equis fieri ſolet, vterentur, vel ſaltem qui faſciculo ſtramenti diligentiſſimè deſtringerent. Niſi enim ſæpenumero diſtringantur, in coriaginem (la cotta vulgò apud nos vocatur) facillimè incurrunt. Infeſta hæc peſtis eſt bubulo pecori. Pellis ita tergori adhæreſcit, vt apprehenſa manibus deduci à coſtis nequeat. Quæ res non aliter euenit, quàm ſi bos, aut ex languore aliquo ad maciem perductus eſt, aut ſudans in opere faciendo refrixit, aut ſi ſub onere pluuia madefactus eſt. Quod malum vbi incurrerint, cùm ab opere redeunt, adhuc æſtuantes anhelanteſque, vino aſpergantur, & offula panis vino infuſa ex Vegetij præcepto, faucibus eorum inſeratur: Quod ſi non iuuerit, proderit decoquere laurum, eaque calida fouere terga multoq; oleo & vino confeſtim ſubigere, ac per omnes partes apprehendere, & attrahere pellem, & veluti coſtis ſeparare, id quod optime fieri aiunt ſub dio Sole feruente. Quidam fruges vino & adipe commiſcent, eoq; medicamento tepido poſt fomenta prædicta vtuntur. Caueat autem etiam curator, ne vllo anni tempore, minimè ſaltem æſtiuo boues ad curſum concitet. Natura enim pigra cùm ſint animalia, & labori potius quàm velocitati commoda, vehementer læduntur, ſi ad opus cogantur inſuetum, & naturæ ſuæ contrarium. Columella & Vegetius authores ſunt, aut aluum eorum ad perniciem ſolui, aut febriculas commoueri. Caueat item ne aut longo itinere, aut vllis grauioribus, quàm par eſt, oneribus affligantur: nimiam enim laſſitudinem ſequitur, vt idem Vegetius affirmat, ægritudo, & omne (inquit) animal eſt debile ſi rumpitur. Cato pollicetur eum laborantes, non iri laſſos, ſi oleo & terebinthina vnà coctis cornua illinantur, res vtiliſſima ſi vera. Ex mala autem cura pediculis non ſemel infeſtantur. Quod vbi fit, abluuntur decocto veratri albi in aqua cum ſauina & axungia vetere, ſic enim ab ijs, alijſque ſordibus ac moleſtijs liberantur. Iuuencas tamen hoc decocto tanquam vehementiore contingi vetant. Geſnerus ex libro quodam Teutonico aduerſus boum vitulorumque pediculos refert vnguentum. Conſtat cremæ lactis ſemiſextario, butyri menſura quæ duas iuglandes æquet, & reſinæ pari, ſalem abundè addes & pariter feruefacies, cum opus erit, illines. Porrò ne etiam infeſtentur à muſcis, lauri fructum contundens, oleoque incoquens, ex ea boues inungito, aut bubula etiam ſaliua illine: ſic non faſtidio fore Africanus promittit. Magnam verò in primis pernitiem ſæpe adfert hirudo hauſta cum aqua: faucibus enim adhærens, ſanguine ſe replet, & incremento ſuo tranſitum cibis præcludit. Hæc ſi tam difficili loco eſt, vt manu detrahi non poſſit, Columella fiſtulam, vel arundinem inſeri iubet, atq; ita calidum oleum infundi: quo contactu animal confeſtim decidere tradit: additq; poſſe etiam per fiſtulam deuſti cimicis odorem immitti, qui vbi ſuperponitur igni, fumum emittit, & conceptum nidorem fiſtula vſque ad hirudinem perfert, iſq; (inquit) nidor depellit hærentem. Si tamē vel ſtomachum vel inteſtinum tenet, calido aceto per cornu infuſo necatur. Eſt etiam parua rana in arundinetis, teſte Plinio & herbis maximè viuens, muta ac ſine voce, viridis, ſi fortè hauriatur, ventres boum diſtendens. Incauti quoq; vorant aliquando araneos & reuomunt. Eſt etiam mortifer ipſis ſerpentis ictus: eſt & magnorum animalium noxium virus. Nam & vipera & cęcilia, ſæpe cùm in paſcua bos improuidè ſupercubuit, laceſſita onere morſum imprimit: Muſque araneus, quem Græci μυγαλὴν appellant, quamuis exiguis dentibus, non exiguam peſtem molitur. Venena viperę depellit ſuper ſcarificationem ferro factam herba quam vocant perſonatam, trita & cum ſale impoſita: plus etiam eiuſdem radix contuſa prodeſt; vel Symonianum trifolium, quod inuenitur confragoſis locis, efficaciſſimū traditur, odoris grauis, neq; abſimilis bitumini, & idcirco Græci id ἀσφάλτιον appellant, noſtri autem propter figuram vocant acutum trifolium, nam longis & hirſutis folijs viret, caulemq; robuſtiorem facit quam pratenſe. Huius herbæ ſuccus vino miſtus infunditur faucibus, atque ipſa folijs cum ſale trita malagmatis more, ſcarificationi intēditur, vel ſi hanc herbam

Coriago quid. — *Curſus noxa.* — *Vt non laſſentur.* — *Ad pediculos.* — *Hirudo.* — *Rana bobus qua noxia.* — *Si a ſerpente morſus, et mure araneo.*

viri-

A viridem anni tempus negat, semina eius collecta & leuigata cum uino dantur potanda, radicesque suo caule tritæ & farina & sale commistæ ex aqua multa scarificationi superponuntur. Est etiam præsens remedium, si conteras fraxini tenera cacumina quinq; librarum, cum totidem vini & duobus sextarijs olei, expressumque succum faucibus infundas; itemque cacumina eiusdem arboris trita cum sale læsæ parti superponas. Cæciliæ morsus tumorem, suppurationemque molitur. Idem facit etiam muris aranei. Sed illius sanatur noxa, subula ænea, si locum læsum compungas, cretaque cimolia ex aceto linas. Mus perniciem, quam intulit, suo corpore luit: nam animal ipsum oleo mersum necatur, & cùm imputruit, conteritur, eoque medicamine morsus muris aranei linitur. Vel si id non adest, tumorque ostendit iniuriam dentium, cuminum conteritur, eiq; adijcitur exiguum picis liquidæ & axungiæ, vt lentorem malagmatis habeat. Id impositum perniciem submouet. Vel si antequam tumor discutiatur, in suppurationem conuertitur, optimum est ignea lamina resecare, & quicquid vitiosi est, inurere, atque ita liquida pice cum oleo linire: solet etiam ipsum animal viuum creta figulari circundari: quę cùm siccata est, collo boum suspenditur: ea res innoxium pecus à morsu muris aranei præbet. Hæc omnia Columella, ex quo eadem rescripsit Vegetius, quamuis

Mus araneus morsum suum ipse sanat.

B quædam aliter, in eundem tamen sensum resultantia recenseat. Gesnerus ait, mures araneos apud suos, hoc est, In Heluetia, vt à rusticis intellexit, minus quidem venenoso esse morsu, sed aliud malum inferre, vngulas boum in stabulis erodentes. Quod ad morsum, (inquit) magis conqueruntur de mustelis: à quibus vulneratas partes, pelle mustelina in eum vsum reseruata demulcent. Cato author est, si bouem aut aliam quamuis quadrupedem serpens momorderit, melanthij acetabulum, & quod medici vocant, smyrnium contritum, & per nates indi & ad ipsum morsum, stercus suillum apponi. Aristoteles ait, non deesse, qui allium cum butyro coctum in aqua pecori à serpentibus morso exhibeant. Gesnerus in libro Germanico hoc ait se obseruasse remedium, si bos à serpente morsus fuerit, butyrum de mense Maio cum sale ad focum permisce & illine: vel pelle mustelina locum demulce. Scorpio etiam aliquando infestus est, vidiq; qui terra Melitensi (gratiam D. Pauli vulgò vocant) per os infusa & uulneri applicata ita læsum curarunt. Sed reuertor ad uitia noxasque quæ ex labore eueniunt. Si qui artus eorum luxati fuerint, sunt qui in aqua natare compellant, ut commotione illa restituantur. Sæpe etiam uel grauitate longioris itineris, uel cùm in proscindendo, aut duriori solo, aut obuiæ radici obluctatur, conuellit armos. Quod cùm accidit, è

Ad morsum mustelæ.

Ad luxationem partiū.

C prioribus cruribus, sanguis (inquit Columella, ex quo hæc ferè) mittendus est: si dextrum armum læsit, in sinistro, si læuum, in dextro, si uehementius utrumque uitiauit, item in posterioribus cruribus uenæ soluentur. Perfractis cornibus linteola sale, atq; aceto & oleo imbuta superponuntur, ligatisq; eadem per triduum infunduntur. Quartò demum axungia pari pondere cum pice liquida & cortice pineo, leuigatoq; imponitur: Et ad ultimum cùm iam cicatricem ducunt, fuligo infricatur. Si in opere collum contusum erit, præsentissimum remedium est sanguis de aure emissus: aut si id factum non erit, herba, quæ uocatur auia, cum sale trita & imposita. Si ceruix mota & deiecta est, cōsiderabimus, quam in partem declinet, & ex diuersa auricula sanguinem detrahemus. Ea porro uena, quæ in aure uidetur esse amplissima, sarmento prius uerberatur: deinde cùm ad ictū intumuit, cultello soluitur, & postero die iterum sanguis ex eodem loco emittitur, ac biduo ab opere datur vacatio. Tertio deinde die iniungitur labor, & paulatim ad iusta perducitur. Quod si ceruix in neutram partem deiecta est, mediaque intumuit, ex vtraque auricula sanguis emittitur, qui cùm intra biduum (triduum fortè, nam sic habet Vegetius,) quàm bos vitium cepit, emissus non est, intumescit collum, neruiq; tenduntur, & inde nata durities iugum non patitur. Tali vitio comperi-

Ad colli contusionem.

D mus, aureum esse medicamentum ex pice liquida & bubula medulla, & hircino seuo & vetere oleo, æquis ponderibus compositum atque incoctum. Hac compositione sic vtendum est, cùm disiungitur ab opere, in ea piscina, ex qua bibit, tumor ceruicis aqua madefactus subsecatur, prædictoque medicamēto defricatur, & illinitur. Si ex toto propter ceruicis tumorem iugum recuset, paucis diebus requies ab opere danda est. Tum ceruix aqua frigida defricanda, & spuma argenti illinenda est. Celsus quidem tumenti ceruici herbam, quæ vocatur auia (ama, Veget. aliàs amati & amaticum,) contundi, & imponi iubet. Clauorum, quæ ferè ceruicem infestent, minor molestia est: nam facilè operanti lucerna instillatur. Potior tamen ratio est, ne nascantur: Neuè colla caluescant, quæ non aliter glabra fiunt, nisi cùm sudore aut pluuia ceruix in opere madefacta est; itaque cùm id accidit, veteri lateri later conteritur, eoque intrito, priusquam disiungantur, colla conspergi oportet: deinde cùm id siccum erit, subinde oleo imbui. Petrus Crescentiensis, collum quoque nimio pondere lædi ait, & maximè si pluuia accesserit. Interdum etiam collectis humoribus exulcerari locum affectum, & pharmacis, quæ consolident, cutemque generent, curandum, qualia in equis etiam vsitata sint, quamuis & peculiaria quędam sint, quibus bobus medemur, qualia ferè (inquit) sunt, ex quibus vnguentum Agrippæ dictum componitur. Fit etiam vt cum negli-

Ad clauos colli & gabritiem.

gentius

gentiùs curentur, in ſcabiem incurrant. Hanc, vt tradit Plinius, ſal illitus tollit, daturq; lingendus, & oculis iumentorum inſpuitur. Columella ait ſcabiem extenuari trito allio defricto, eodemque remedio curari rabioſæ canis, vel lupi morſum, qui tamen & ipſe impoſito vulneri vetere ſalſamento, æquè ſanetur; Et ad ſcabiem aliam præſentiorem medicinam eſſe, cunilam bubulam, & ſulfur contrita, admiſtamq; amurcam cum oleo, atque aceto incoctam: deinde tepefactis ſciſſum alumen tritum ſpargi. Id medicamentum candente ſole illitum maximè prodeſſe. Florentinus verò ſcabiem boum vrina veteri, atque butyro illitam curari aſſerit: alioſque ex reſina & humida pice, vino ſimul vnitis vngere, ac ſic mederi. Plinius etiam teſtatur inueniſſe ſe boum ſcabiem cortho-

Ad vngulas contritas.

to Alexandrini cibi celerrimè ſanari. Sæpe item pedes, niſi aduertat curator, conterunt. Si itaque attritæ fuerint vngulæ, agricolæ teſtante Plinio cornua vngendo aruina medentur. Idem negat ſubteri pedes, ſi prius cornua pice liquida perunguntur. ex Catone nimirum, qui habet ſic: *Boues pedes ne ſubterant, priuſquam in viam quoquam agas, pice liquida cornua infima vngito.* Quibus locis per cornua vngularum ſubſtantiam intelligendam eſſe ſuprà admonui. Columella aliud habet remedium. Subtriti pedes (inquit) eluuntur calefacta bubula vrina: deinde faſce ſarmentorum incenſo, cùm iam ignis in fauillam recidit, feruentibus cineribus cogitur inſiſtere, ac pice liquida cum oleo, vel axungia cornua eius vnguntur. Si talum aut vngulam vomer læſerit, picem duram, atque axungiam cum ſulphure & lana ſuccida inuolutam candente ferro ſupra vulnus inuri iubet: quod idem remedium (inquit) optimè facit exempta ſtirpe, ſi fortè ſurculum calcauerit, aut acuta teſta, vel lapide vngulam pertuderit, quæ tamen ſi altiùs vulnerata eſt, latiùs ferro circunciditur, & ita inuritur, vt ſuprà præcepi, deinde ſpartea calceata per triduum ſuffuſo aceto curatur. Item ſi vomer crus ſauciauerit, marina lactuca quam Græci τιθυμάλλον vocant, admiſto ſale imponitur. Co-

Ne claudicent.

lumella ait: Minus claudicabunt armenta, ſi opere disiunctis, multa frigida lauentur pedes, & deinde ſuffragines, coronæ, ac diſcrimen ipſum, quo diuiſa eſt bouis vngula, vetere axungia defricetur. Cum fiſſuræ in pedibus dehiſcunt, inuenio qui ſanguinem detrahi iubent. Hetruria (inquit Plinius) myriophyllon (Hermolaus legit millefoliam) appellat herbam in pratis tenuem, à lateribus capillamenti modo folioſam eximij vſus ad vulnera: ad boum neruos abſciſſos vomere, ſolidari ea, rurſusque iungi addita axungia affirmans. Videre etiam eſt non ſemel, intumeſcere boues, id quod

Si intumeſcant.

præcipuè fit, cum aliquid noxij aut venenoſi deuorarint. Commendatur in primis calendulæ ſuccus aquæ permixtus in potu. Geſnerus aſſerit præſtantiſſimam antidotum, omnibuſque vulgaribus theriacis longè præferendam, & multis experimentis celebrem, ab amico quodam excepiſſe huiuſmodi: Gentianæ radix in pollinem redacta, & ſtillatitio liquori ex fecibus vini (aquam ardentem vocant, vulgo aqua di vita) permixta infunditur in fauces bouis: Aut ſi gentiana defuerit, liquor

Ad vlcus malignum.

etiam ſolus. Quod ſi autem maligno aliquo vlcere laboret, quale eſt quod vulgò vermem appellamus, ſunt qui carduos edendos apponunt: alij radicem valerianæ ore commanſam ſuperalligant vlceri, aiuntque prodeſſe etiam homini. Sues autem procul à præſepibus arcebit curator, nec mi-

Ex ſuibus & gallinis noxa.

nus etiam gallinas; Si namq; fimus Suis fortè à bobus deuoretur, lædit teſte Vegetio mirum in modum, præcipuè autem quod egerit ſus ægra, peſtilentiam facere valet, vt mox dicemus. Cùm verò gallinæ fimum ſumpſerit bos inter pabula, ſtatim nimio ventris dolore torquetur, inflatuſque moritur: Cui, vt ille author teſtatur, hac ratione ſuccurri conuenit: Apij ſeminis vncias tres, cumini ſextarium ſemis, & duas libras mellis commiſce, & tepidum per os infunde, ac tam diu ambulare compelle, & confricandum cura manibus plurimorum, donec ventrem potio moueat. Giſni (vox corrupta videtur, & fortè legendum, folia fici, nam Abſyrtus equis hoc modo periclitantibus, folia caprifici triduo ex aqua tepida bibenda tribuit,) quoque cum vino deterere, & per os dare creditur ſalutare remedium. Lixiuium quoque ex arbore vlmi, vel cuiuſcunque generis ligni cinerem, dummodo bene coctum, cum oleo miſcere, & liquidum ac tepidum diffundere per fauces aduerſus ſtercus (gallinæ) plurimum prodeſt. Hæc Vegetius. Sed & pennæ pabulo immixtæ noxam eandem inferre audio. Cæterùm iſthæc fortaſſis ad medicum potius veterinarium, quàm ad ipſum curatorem pertinent, cuius nimirum officium præcipuum eſſe videtur de pabulo proſpicere, idque idoneo tempore offerre, quamobrem in ſequenti rubrica de pabulo ac potu agemus, hic tamen corollarij

Sani ab ægris vt dignoſcantur.

loco curatorem docebimus, quibus ſignis boues ſanos ab ægris dignoſcere queat. Cognoſcuntur itaque ſani, ex robore atque agilitate, in opere enim facilè cùm punguntur, ſe mouent, onuſque tolerant: membra eorum plena ſunt, & erectas habent auriculas, pabulum auidiſſimè arripiunt, alacriterque deuorant.

A

CIBVS. POTVS.

BOBVS (inquit Columella) pro temporibus anni pabula dispensantur. Vescuntur autem, teste Aristotele, & fruge, & herba: herba nimirum vel viridi, vel sicca: sicca autem vel fœno, vel stipulis. Dicam prius de viridi, quam maximè appetunt: quam cum pascunt χλωράζειν eos Græci dicunt: Atq; inde est, quod Homerus bobus inquiat ver esse gratissimum. Nec aliam etiam ob causam loca amant irrigua, in quibus scilicet herba luxuriat, & quàm alibi tenerior est. Apud Homerum Mercurius boues Apollini surreptas iuxta lacum pascit herba, in stabulo verò lotum præbet & cyperum, sed versus eius ascribam.

Τῆμος ἐπ' Ἀλφειὸν ποταμὸν διὸς ἄλκιμος υἱὸς
Φοίβου Ἀπόλλωνος βοῦς ἤλασεν εὐρυμετώπους.
Ἀδμῆτες δ' ἵκανον ἐς αὔλιον ὑψιμέλαθρον,
Καὶ ληνοὺς προπάροιθεν ἀριπρεπέος λειμῶνος.
Ἔνθ' ἐπεὶ εὖ βοτάνης ἐπεφόρβει βοῦς ἐριμύκους
Καὶ τὰς μὲν συνέλασσεν ἐς αὔλιον ἀθρόας οὔσας,
Λωτὸν ἐρεπτομένας ἠδ' ἑρσήεντα κύπειρον. idest,

B

Tunc in Apheum amnem Iouis potens filius
Phœbi Apollinis boues agitauit latifrontes.
Indomita autem peruenere ad stabulum altum,
Et lacus ante valdè decori prati.
Vbi deinde ex bona herba pauit boues valde mugien.
Et has quidem simul ego ad stabulum congregatas
Lotum comedentes & roscidum cyperum.

Et alicubi vbi Hectorem leoni comparat armenta inuadenti, stragemque in ea edenti.

Αὐτὰρ ὅ γ' ὥς τε λέων ὀλοόφρων βουσὶν ἐπελθὼν,
Αἵ ῥά τ' ἐν εἱαμενῇ ἕλεος μεγάλοιο νέμονται

C

Μυρίαι. &c. idest,
Sed is tanquam leo pernitiosus bobus superueniens,
Quæ in prato paludis magna pascuntur,
Infinita.

Theocritus in Hercule leonis interfectore Augiæ regis innumera fuisse canit armenta, ideoque in diuersis locis habuisse pascua, vbique tamen iuxta fluenta;

Ποίμναι μὲν βασιλῆος ἐΰτριχες Αὐγείαο
Οὐ πᾶσαι βόσκονται ἴαν βόσιν, οὐδ' ἕνα χῶρον;
Ἀλλ' αἱ μέν ῥα νέμονται ἐπ' ὄχθαις ἀμφ' Ἐλισοῦντος,
Αἱ δ' ἱερὸν θείοιο παρὰ ῥόον Ἀλφειοῖο,
Αἱ δ' ἐπὶ Βουπρασίῳ πολυβότρυος. αἱ δὲ, καὶ ὧδε.
Χωρὶς δὲ σηκοί σφι τετυγμένοι εἰσὶν ἑκάστοις.
Αὐτὰρ βουκολίοισι περιπληθέσι παρ' ἔμπης

D

Πάντεσσιν νομοὶ ὧδε τεθηλότες αἰὲν ἔασι
Μηνίου ἂμ μέγα τῖφος. ἐπεὶ μελιηδέα ποίην
Λειμῶνές τε φέρουσιν ὑπόδροσοι εἱαμεναί τε
Εἰς ἄλις, ἥ ῥα βόεσσι μένος κεραῇσιν ἀέξει. &c. idest.
Greges quidem lanigeri, regis Augiæ
Non omnes in ijsdem pascuis, aut eodem in loco pascuntur,
Sed alij ad circumque ripas fluentis Elisuntis,
Alij ad sacra fluenta diuini Alphei,
Alij ad Buprasium vitiferum: alij & hic.
Separatim & illis stabula extructa sunt singulis,
Verùm armentis, quamuis magno numero sunt, tamen
Omnibus pascua hic virentia semper sunt,
Circa magna palustria Menij, nam dulces herbas
Prata ferunt roscida & loca irrigua
Abundè, quæ cornutis bobus robur augent.

Simi-

Egl. 7. Similiter cecinit Virgilius:

Et ſi quid ceſſare potes, requieſce ſub vmbra
Huc ipſi potum venient per prata iuuenci,
Hic viridis tenera prætexit arundine ripas
Mincius: Idem alias.

Georg. 2. *Sin armenta magis ſtudium, vituloſque tueri*
Aut fœtus ouium, aut vrentes culta capellas,
Saltus & ſaturi petito longinqua Tarenti
Et qualem infœlix amiſit Mantua campum
Paſcentem niueos herboſo flumine cycnos.

Georg. 3. Clariſſimè verò de boue oneri nimio ſuccumbente:

Ecce autem duro ſudans ſub vomere taurus
Concidit, & mixtum ſpumis vomit ore cruorem:
Extremoſque ciet gemitus. It triſtis arator
Mærentem abiungens fraterna morte iuuencum,
Atque opere in medio defixa relinquit aratra.
Non vmbræ altorum nemorum, non mollia poſſunt
Prata mouere animum;

Et alibi rurſus de tauro Paſiphaes:

Forſitan illum
Perducant aliqua ſtabula ad Gortynia vaccæ.

Lib. 4. Argonaut. Ita & Valerius Flaccus ait:

Proxima Bebrityj panduntur littora regni,
Pingue ſolum & duris regio non inuida tauris.

Ita & Herculem fingunt boues Geryoni ſurreptos iuxta Tyberim loco herbido, læto refeciſſe pabulo. Laudo itaque qui βυνόμους, loca interpretantur paluſtria, bubuſque paſcendis apta, pro quibus apud Suidam βυνόμους ἀκτὰς legimus, ideſt paſcua littora, & βυνόμους ἐπιστροφάς, loca in quibus boues paſcuntur. Eadem & bucceta vocantur, vt Turnebus ait: & βυκολὶς γῆ, terra eſt, vbi commodè boues paſcuntur. Amat etiam ſyluas hoc pecus, maximè vbi fontes abundant; id quod Itacæ exemplo docet Minerua apud Homerum, quæ, vt ait:

Lib. 3. Aduerſ.

Bucceta quæ.

Syluas amant.

Odyſſ. N.

Ἤτοι μὲν τρηχεῖα καὶ οὐχ ἱππήλατός ἐστιν,
Οὐδὲ λίην λυπρή, ἀτὰρ οὐδ' εὐρεῖα τέτυκται,
Ἐν μὲν γάρ οἱ σῖτος ἀθέσφατος, ἐν δέ τε οἶνος
Γίγνεται. αἰεὶ δ' ὄμβρος ἔχει, τεθαλυῖά τ' ἐέρση
Αἰγίβοτος δ' ἀγαθὴ καὶ βούβοτος. ἔστι μὲν ὕλη
Παντοίη, ἐν δ' ἀρδμοὶ ἐπηετανοὶ παρέασιν.

Certè quidem aſpera & non equitabilis eſt,
Neque valdè ſterilis, at neq; lata eſt
Bene quidem enim triticum multum, & bene autem vinum
Adeſt, ſemper autem pluuia habet illam vireſcensq; ros:
Paſcendis commoda & bubus. Eſt quidem ſylua
Omnigena: benè autem irrigationes perpetuæ adſunt.

Apud Heſiodum, vbi hic bouem ὑλοφάγον vocat, interpres vertit arboriuoram, malim qui ſyluas depopulatur. Quamuis autem iſtiuſmodi loca ament, ſicciora tamen propterea non ſunt omnino ſpernenda, ſed habent etiam, in quibus, irrigatis præferuntur, quod diſcimus ex Columellæ hiſce verbis: *Vaccas paſci oportet in locis viridibus & aquoſis: amant enim paſcua locorum irriguorum: Quamuis butyrum (vt audio) colore ſaporeque præſtantius ſit ex paſcuis ſiccioribus quàm paluſtribus.* Idem ait ſi regionis ratio patitur, nullus melior cibus eſt, quàm viride pabulum. Vbi verò deeſt, eo ordine miniſtrari iubet, quo pabuli copia & laborum coget acceſſio. Ait item maritima, & aprica hyberna hoc armentum deſiderare, quia melius frutetis & his herba innaſcente ſaturetur: æſtate in opaciſſimis nemorum commodè paſci, vbi virgulta & frons multa; & in montium altis frondoſiſque magis quàm planis paſcuis. Nam melius nemoribus herbidis & frutetis & carectis, quàm lapidoſis locis durari vngulas. Nam tam fluuios riguoſque deſiderare, quàm lacus manu factos: quoniam fluuialis aqua quæ ferè frigidior eſt, partum abigit, & cæleſtis iucundior eſt. Hæc ille, & rurſus: Boues rectè paſcendi non vna ratio eſt: nam ſi vbertas regionis viride pabulum ſubminiſtrat, nemo dubitat, quin id genus cibi cæteris præponendum ſit: quod tamen niſi riguis & roſcidis locis non contingit: itaq; in ijs ipſis vel maximum commodum eſt, quod ſufficit vna opera duobus

Locorum aridorum vtilitas.

Pabuli menſura vt ſeruanda.

bus

A bus sugis, quæ eodem die alterna temporum vice vel arant, vel pascuntur: Et quamuis modo peculiaribus herbis delectentur, sunt tamen omniuoræ, vt testatur Plinius his verbis: *Tradunt Arcades quidem non medicaminibus vti, sed lacte circa ver, quoniam tunc maximè succis herbæ turgeant, medicenturque vbera pascuis. Bibunt autem vaccinum, quoniam omniuora ferè sunt in herbis.* Certè & Dioscorides omnibus herbis, & copiosè pasci tradit, ideoque lac earum purgandi causa per ver bibi. Huc spectat illud coqui apud Plautum, quo alios coquos ridet, quod tam diuersis herbis cænam condiant quasi boues essent alturi:

Omniuoræ sunt.
Lib. 25. c. 8.
Lib. 2. 62.
In Pseudolo.

Non itidem cænam condio, vt alij coqui
Qui mihi condita prata in pascuis proferunt
Boues qui conuiuas faciunt, herbasque oggerunt,
Eas herbas herbis alijs porrò condiunt. &c.

Nunc quibus maximè stirpibus delectentur, indicemus. Nulla autem planta gramine per agros copiosior, vtpote à gradiendo nomen obtinente. Hoc præcipuum boum pabulum. Virgilius:

Quibus stirpibus delectentur.
Egl. 5.

Frigida Daphni boues ad flumina, nulla, neque amnem
Libauit quadrupes, nec graminis attigit herbam.

B Et Nemesianus Maronianæ elegantiæ consectandæ studiosissimus, ait:

Gramen.
Egl. 2.

Nulla meæ trinis tetigerunt gramina vaccæ
Luciferis, nulloque biberunt amne liquores
Siccaque fœtarum lambentes vbera matrum
Stant vituli, & teneris mugitibus aera complent.

Non semel tamen gramen generaliter pro omni herba sumitur, atq; hoc sensu Q. Calaber de Penthesilea loquens hac vtitur similitudine: At illa alibi alios sternere proparabat, vt quando iuuenca „ suauis graminis amore capta, verno tempore in roscidum aliquem hortum insilit, & absente domi- „ no aliunde aliò fertur, lædens omnes tenellas plantas: nam has quidem decernit, has verò pedibus „ proterit: sic certè Mauortia virgo in Græcorum naues turmatim impressionem faciens, hos quidem „ obtruncat, alios verò metu exanimauit. Quantum autem detrimenti hortis inferat hoc armentum, „ innuit Virgilius, dum canit:

Georg. 2.
Hortis vt noceant.

Texenda sæpes etiam & pecus omne tenendum est,
Præcipuè dum frons tenera, imprudensque laborum.

C Cæterùm non omne anni fert tempus viride pabulum, quamobrem Hesiodus monet, vt de fœno paleisque in futuram prospiciamus hyemem:

Fænum.

Χόρτον δ' ἐσκομίσαι καὶ συρφετὸν, ὄφρά τοι εἴη
Βουσὶ, καὶ ἡμιόνοισιν ἐπηετανόν. idest,
Fænum autem importato & paleas, vt tibi sit
Bobus ac mulis annuum pabulum.

Apparetque fœnum præcipuum huius pecoris pabulum esse: nam & in sacris literis habemus: *Ecce Behemoth quem feci tecum, fænum quasi bos comedet.* Plinius ait, fœnum alibi bis tantum, alibi ter aut quater anno secari: sed armentorum id cura, (inquit) iumentorumq; progeneratio suum cuique consilium dabit optimum, maximè quadrigarum quæstus. Inter cæteros frutices cytisus mirum in modum commendatur: Quamobrem Columella cytisum in agro esse quàm plurimum maximè referre ait, quod bubus & omni generi pecudum vtilissimus sit, quia ex eo citò pinguescit, & lactis plurimum præbet ouibus: tum etiam quod octo mensibus viridi eo pabulo vti & postea arido possit: D præterea in quolibet (inquit) agro quamuis macerrimo celerrimè comprehendit: omnem iniuriam sine noxa patitur. Satio autem huius stirpis (fusius enim de tam salutari omni pecudi stirpe dicere conuenit) secundum eundem scriptorem, vel autumno circa idus Octob. vel vere fieri potest. Cùm terram bene subegeris, areolos fieri iubet, ibique velut ocymi, semen cytisi autumno serito. Plantas deinde vere disponito, ita vt inter se quoquo versus quatuor pedũ spatia distẽt. Si semen non habueris, cacumina cytisorum vere disponito, & stercoratam terram circum aggerito. Si pluuia nõ incesserit, rigato quindecim proximis diebus, simulatq; nouam frondẽ agere cęperit, sarrito, & post triẽnium deinde cędito & præbeto. Equo abunde est viridis pondo xv. bubus pondo vicena: cæterisque pecoribus pro portione virium. Potest etiam ante Septembrẽ satis cõmodè ramis cytisus seri, quoniam facilè comprehendit & iniuriã sustinet. Quod si modò aridum pręberi anni qualitas postulet, iubet, vt parciùs prębeamus, quoniã vires tũc maiores habeat, priusq; aqua maceremus, & exemptũ paleis permisceamus. Cũ aridũ facere volũtas est, circa mẽsem Septemb. vbi semen eius grandescere incipiet, cædi iubet, paucisq; horis, dũ flaccescat, in Sole haberi, deinde in vmbra exiccari, atq; ita cõdiri. Plinius cytisum inter ea recenset, quę nõ multo indigẽt succo, ideoq; in tenuiore terra serẽda sunt. Idẽ de eius laudibus hæc memoriæ prodidit: *Frutex est & cytisus, ab Aristomacho Atheniensi*

Iob. 40.
Cytisus.
Cytisi satio.
Lib. 13. cap. 24.

miris laudibus prædicatus pabulo ouium, aridus verò etiam ſuum, ſpondetque iugero eius annua HS. MM. vel mediocri ſolo rediens. Vtilitas quæ eruo, ſed ocyor ſacietas, per quàm modico pingueſcente quadrupede, ita vt iumenta hordeum ſpernant. Non ex alio pabulo lactis maior copia, aut melior, ſuper omnia pecorum medicina à morbis omni vſu præſtante. Quin & nutricibus in defectu lactis aridum, atq; in aqua decoctum, potui cum vino dari iubet: firmiores celſioresque infantes fore. Viridẽ etiam gallinis, aut ſi aruerit, madefactam. Apes quoque nunquam defore cytiſi pabulo contingente, promittunt Democritus & Ariſtomachus. Nec aliud minoris impendij eſt. Seritur cum hordeo, aut vere, ſemine vt porrum, vel caule autumno ante brumam. Si ſemine madidum. Et ſi deſint imbres, ſatum ſpargitur. Planta cubitales ſeruntur ſcrobe pedali. Seritur poſt æquinoctia tenero frutice. Perficitur trienrio. Demetitur verno æquinoctio cum florere deſinit, vel pueri, vel anus vtiliſſima (forte viliſſima) *opera. Canus aſpectu, breuiterque ſi quis exprimere ſimilitudinem velit, anguſtioris trifolij frutex. Datur animalibus poſt biduum ſemper, hyeme verò quod in aruis madidum. Satiant equos dena libræ, & ex portione minora animalia: obiterque inter ordines allium & cepe ſeri fertile eſt. Non æſtuum, non frigorum, non grandinum aut niuis expaueſcit iniuriam. Inuentus hic frutex in Cythno inſula, inde translatus eſt in omnes Cycladas, mox in vrbes Græcas, magno caſei prouentu: propter quod maximè miror rarum eſſe in Italia. Adijcit Hyginus, ne hoſtium quidem, propter nullam gratiam ligni.*

Lib. 5. c. 11.

Lac dulce ex cytiſo.

Hactenus Plinius. Columella teſtatur a cytiſo dulce & pingue lac produci. Mulieresque ſi lactis inopia premuntur, cytiſum aridum in aquam macerari oportere aſſerit, & cùm tota nocte permanſerit, poſtero die expreſſi ſucci ternas heminas permiſceri modico vino, atque ita potandum dari: ſic & ipſas valituras, pueroſque abundantia lactis confirmandos iri. Sed dicet aliquis oſtendendum erat, cytiſi eſum bubus, non homini, vtilem eſſe, non alijs quadrupedibus. Is audiat Maronem conſultiſſimum quoque agriculturæ.

Egl. 5.

Sic cytiſo paſtæ diſtendent vbera vaccæ. Et ruſsus:

Georg. 5.

At cui lactis amor, cytiſum, lotoſque frequentes
Ipſe manu, ſalſaſque legat præſepibus herbas.

3. Hiſt. 21. "

9. Hiſt. 21. " " "

Cæterùm etſi lac tantoperè augeat, non omni tamen anni tempore, eius eſus pecori vtilis, ſi Ariſtoteli credimus. Cytiſus (ait) auget lac, vt eruum, ſed dum floret, incommodus eſt, vrit enim tantiſper, & extinguit. Nam aliàs etiam inquit: Pabuli genus aliud copiam lactis extinguit, vt Medica herba, & præcipue ruminantibus: aliud auget, vt cytiſus & eruum. Vbi obſeruandum eruum quidem pro eſu bubuli pecoris ſummoperè à veteribus commendari, cæterùm addita cautione, ne menſe Martio ſeminetur. Teſtatur enim Columella vniuerſum hunc menſem negari ab agricolis huic legumini conuenire, quòd eo tempore ſatum pecori ſit noxium, & præcipuè bubus, quos (inquit) pabulo ſuo cerebroſos reddit. Plinius verò non ſolùm Martio menſe ſatum, noxium eſſe bubus dici aſſerit, ſed item autumno grauedinoſum: innoxium autem fieri primo vere ſatum. Alicubi quoque idem Plinius, enumeratis primùm quæ ex erui vſu proueniunt, malis, madefactum pluribus diebus miteſcere cùm dixiſſet, bubus iumentiſque vtiliſſimum eſſe ſcribit, quaſi etiam crudum non innoxium ſit: Equidem Dioſcorides boues eruo elixato pingueſcere ſcribit, & Galenus: Boues apud nos (inquit) tum apud aliis pleraſque gentes eruo prius in aqua dulcorato paſcuntur, homines verò ab hoc ſemine prorſus abſtinent. Eſt enim inſuauiſſimum & praui ſucci. Et libro inſequenti boues eruo ita paſci ſcribit, vt helleboro coturnices, cicuta ſturni. Quamobrem haud omnino probare poſſum Iacobum Pontanum, qui in hoc verſu Maronis:

Eruum vt laudatum.

Lib. 2. c. 11.

Lib. 1. Alim. "

Egl. 3.

Eheu quàm pingui macer eſt mihi taurus in aruo,
Idem amor exitium eſt pecori, pecoriſq; magiſtro:

pro aruo legit eruo. Mirum eſt, inquit, in pingui eruo, hoc eſt, in tam bono & alibili pabulo tauros eſſe macros. Fuiſſe verò erui vſum apud veteres vulgarem, Grunnio ſeruus etiam apud Plautum indicat. *Eruum daturine eſtis bobus quod feram?* Varinus eruum inde βάρβωνγον, forte βύτρωγον nominat. Democritus, ne boues fiant debiles, id maceratum ſingulis menſibus in potu exhibet. Plinius ſingulis boum iugis quinos modios ſufficere in paſtu ait. Obſeruandũ autem etiã quod ait Ariſtoteles, medicam herbam, copiam lactis extinguere, cùm tamen Sotion nõ poſtremus Græcorum Geoponicorum cytiſo aut medica herba lactentes boues nutriri aſſerat: ſicque plus contenturas lactis. Idem quoque affirmat M. Varro. Qui in Hiſpania rem obſeruarunt, vbi quotidianus in iumentorum pabulo eius vſus eſt, referunt nullo cibo prius magiſque lætari & pingueſcere iumenta pecuſq; omne: parcius tamẽ dari, quoniam inflet & multum creet ſanguinem; quẽ deducere poſtea neceſſe ſit, annotante Virgilio Marcello. Fieri itaq; poteſt (inquit Ioacchimus Camerarius,) vt lactis abundantiæ conducat, modo non ad ſacietatem vſq; vaccis præbeatur: id quoq; Plinius quoq; vetat, alioquin nihil mirum Ariſtotelem vera ſcribere, & vniuerſo in ſanguinem, adipem, & carnes alimento redacto, non obſtante quod in lac conuerti debebat. Sic Camerarius, cuius quidem rationes

In Muſtell.

Lib. 18. cap. 15.

Medica herba.

In horto medico.

A nes non illaudandæ sunt, cæterùm in lactentibus vaccis meo iudicio locum non habent. Omnia enim quæ multum & copiosum præbent alimentum, lac etiam præbent copiosum, & corpus similiter multum augent: at in lactentibus lac generatur copiosum, corpus tamen non augetur, quia quod ad corporis augmentum accedere debebat, à lactantibus trahitur animalibus; & contra in nõ lactentibus, in corporis alimentum absumitur. Iacobus Dalechampius syluestrem medicam in plerisq; Hispaniæ locis, præsertim in regno Valentino diligenter seri scribit, eoq; iumenta saginari. Albertus Magnus, quæ ex Aristotele de medica diximus, vicinitate nominis deceptus, ad melicam siue melegam, idest, milium Indicum imprudenter transtulit: (& Hispani medicam melguas dicunt, vt Lusitanus quidem apud Dioscoridem annotauit,) cùm sit medica teste Dioscoride trifolio pratensi similis. Quanquam autem hæc quoque olim vulgaris fuerit, & per totam Italiam pro pecore sata, nostro tamen tempore nos (inquit Matthiolus) deseruisse videtur. Theophrastus asserit omne emaciatum armentum ex ea pinguefieri, ægrotantiq; pecori remedio esse. Ad maciem equorum, vt Columella prodidit, nulla res tantum quantum medica potest. Est & loti esus omni pecori commodissimus, ideoque in multis Italiæ locis eo agri conseruntur. Alimentum plurimum optiB mumque præbet, quia subdulcis est, & semel sata herba restibili per aliquot annos (quod de medica veteres etiam scribunt,) fœcunditate germinat. In syluis carice quoque delectatur, ex cuius esu robur acquirere etiam innuere apparet scientissimum poetam, siquidem taurum in certamine victum, noua meditantem prælia frondibus se explere ac carice canit, ac mox in certamen descendere;

Lotus.

Carex.
Georg. 3.

Ergo omni cura vires exercet, & inter
Dura iacet pernix instrato saxa cubili,
Frondibus hirsutis, & carice pastus acuta.

In Narbonensi prouincia, vt memoriæ prodidit Plinius, nobilis fons Orge nomine est, in quo herbę nascuntur, in tantum expetitæ bobus, vt mersis capitibus totis eas quærant: Additque hoc miraculum; quod sit certum illas in aqua nascentes, nisi imbribus ali. Ergo suam (inquit) quisque terram aquamque nouerit. Ad quem Plinij locum Dalechampius commentans ait, in Ligeri amne, qua per Velaunios fluit, hoc idem boues facere, & in Sebusianorum piscinis. Et in vniuersali stirpium historia, agens de Cinna gramine, in Sebusianorum lacunis (inquit) stagnis & pigris aquis, graC men nascitur longissimis folijs, subrubris, innatantibus aquæ, quorum tam auidi sunt boues, vt dum ea persequuntur, ad ventrem vsque se immergant, & toto capite sub aquam deiecto, ea depascantur: quo pabulo eximiè saginantur boues, vaccæ verò lacte multo fœcundiores sunt, quàm in finitimis locis, extra regionis illius palustrem situm. Ait autem id gramen quibusdam Ciliciam cinnam putari, qui aliter apud Dioscoridem de hoc gramine agentem legunt, quàm in vulgaribus codicibus legitur, in quibus nimirum dicitur boues inflammare, illi verò ex antiquo (inquit) codice legũt: γεννᾶται δὲ ἐν Κιλικίᾳ εἶδος ἕτερον, ἣν Κίνναν ἐπιχωρίως καλοῦσι, ἥτις ὑγρὰ βρωθεῖσα πολλάκις πίμπλησι τοὺς βόας: idest: *Gignitur in Cilicia etiam species* (graminis) *alia, quam vernaculo sermone appellant cinnam, quæque vorata crebrò, atque viridis boues replet.* Natus est alterutris error, quod illi πίμπρησι, idest, inflammat, hi πίμπλησι, idest, replet, legant sensu planè diuerso. Polygonum ait Tragus mirè etiam à bobus expetitur, quamobrem multis in locis fasces ex eo collectos offerũt. Aristoteles vlmum apibus gratam, & frondibus eius boues pinguescere testatur. Iucundissimum sane bubus pabulum adfert hæc arbor. Maxime autem commendatur Attinia teste Columella, nostrate procerior lætiorque, frondem iucundiorem bubus præbens, qua cùm assiduè pecus alueris, & D postea generis alterius frondem (inquit) dare institueris, fastidium bubus affert. Itaque si fieri potest, totum agrum genere vno Attiniæ vlmi conseremus; sin minus, dabimus operam, vt in ordinibus disponendis, pari numero vernaculas & Attinias alternemus, ita semper mista fronde vtemur, & quasi hoc condimento illectæ pecudes fortius iusta cibariorum conficient. Nostrates agricolæ nullam frondem maioris faciunt, sed hac præcipuum corpori robur addi, viresq; mirum in modum restaurari persuasum sibi habent; quamobrem post exantlatos magnos labores, eam illis exhibent. Obseruaui etiam salignam frondem ab ipsis commendari, sed quam similiter à veteribus commendatam reperio: nam præterquam quod salicis sit mentio apud Maronem in educatione pullorum ad aratra, Lucretius illo antiquior teneram salicis frondem ceu cupedias quasdam bubuli pecoris celebrans, ait vaccam ob amissum fœtum suum tanto teneri dolore, atque mœstitia, vt ne salix eam ab eo dimouere queat, nec limpidissimæ fluentis aquæ:

Lib 18. cap. 22.
Gramen mirè à bobus expetitum.

Vlmus.
Lib. 5. c. 6.

Salix.
Georg. 3.
Lib. 2.

Nec teneræ salices, atque herbæ rore vigentes
Fluminaque vlla queunt summis labentia ripis
Oblectare animum, subitamque auertere curam.

Opulus quia raram, neque idoneam frondem pecori præbet, à plerisque teste Columella repudiata

Opulus.

Lib. 6. c. 3. eſt. Fraxinus certè capris & ouibus grata eſt, nec inutilis bubus. Ficulnea folia bubus probè dari poſſunt, inquit etiam Columella, ſi ſit eorum copia. Quernam tamen frondem ecu meliorem præfert, vel oligneam, ſed eius generis quæ ſpinas non habet. Noſtri agricolæ quernam frondem improbant, quamobrem niſi in otio agentibus offerunt: contra Columellæ, vt vides, præceptum: ſed & Propertius de Io loquens, huius frondis meminit:

Quercus. *Olea.* *Lib. 3. Eleg. 33.*

Cùm te iuſſit habere puellam cornua Iuno,
Et pecoris duro perdere verba ſono,
Ah quoties quernis læſiſti frondibus ora,
Manſiſti ſtabulis abdita paſta tuis.

Odyſſ. M. Et Vlyſſis ſocij boues Apollinis cum hordeo carerent, querna fronde paſcunt:

Αὐτίκα δ' ἠελίοιο βοῶν ἐλάσαντες ἀρίςας
Ἐγγύθεν (οὐ γὰρ τῆλε νεὸς κυανοπρῴροιο
Βοσκέσκονθ' ἕλικες καλαὶ βόες εὐρυμέτωποι)
Τὰς δὲ περιστήσαντο καὶ εὐχετόωντο θεοῖσι,
Φύλλα δὲ δρεψάμενοι δρυὸς ὑψικόμοιο.
Οὐ γὰρ ἔχον κρῖ λευκὸν ἐύσσελμου ἐπὶ νηός. ideſt.
Statim autem Solis ex bobus abigerunt optimas
Cominus (non enim longè a naue nigro roſtro
Paſcebantur nigræ pulchræ boues latis frontibus)
Eas verò circumſtabant, & vota fecerunt dijs.
Folia autem decerpſerunt tenerrima quercus alticomæ.
Non enim habebant hordeum album in bene tabulata naue.

Plinius folia querna populeaque animalibus Cato (inquit) iubet dari non perarida: bubus quidem & ficulnea, ilignaque & hederacea. Dantur & ex arundine, & lauro. De olea locus eſt non inelegans apud Theocritum, apud quem Battus ait:

Arundo. *Eidyll. 4.* *Olea.*

Θαρσέω. βάλλε κάτωθε τὰ μοσχία. τὰς γὰρ ἐλαίας
Τὸν θαλλὸν τρώγοντι τὰ δύσσοα. βῖτθ' ὁ λέπαργος. ideſt.
Animum recipio: pelle infernè vitulos: nam oleæ
Ramos radunt, infelices. Heus abi hinc tu albe.

Alnus nigra. *Vitis.* Alni nigri folia etiam bubus vtile pabulum eſſe reperio, quia lactis copiam generant, ea arbor in ripis Sapinæ noſtræ frequentiſſima. Vitigineis præcipuè autem inhiant, maximè cum adhuc ſunt teneræ ipſæ arbores. Spinis & clatris arundineis eas aduerſus omnis pecoris impetum muniunt agricolæ. Virgilius nihil eſſe quod magis vitibus ſit infeſtum, quodque maiorem adferat peſtem, ait, quam pecoris morſum; ideoque ſepes diligenter texendas eſſe, vt planè nullus detur aditus atque acceſſio:

Texendæ ſepes etiam, & pecus omne tenendum eſt,
Præcipuè dum frons tenera imprudensq; laborum,
Cui, ſuper indignas hyemes, ſolemque potentem,
Syluestres vri aſſiduè, capreæq; ſequaces
Illudunt, paſcuntur oues, auidæque iuuencæ.
Frigora nec tantum cana concreta pruina,
Aut grauis incumbens ſcopulis arentibus æſtas
Quantum illi nocuere greges, duríque venenum
Dentis, & admorſo ſignata in ſtirpe cicatrix.

Improbant verò agricolæ foliorum vitigineorum eſum, præcipuè ſi boues ex labore feſſi ſunt, quoniam vires, vt credunt, minimè reſtaurant. Nunc de frugibus dicendum, nam teſte Ariſtotele, etiam his veſcuntur. Inter quas, vt ex allato paulò antè Homeri loco conſtat, hordeum cuius vice quernam frondem, cùm eo carerent, offerunt ſocij Vlyſſis Solis præſtantiſſimis bobus, non poſtremum locum obtinere videtur. Idem poeta iumentis olyram dari monuit, quia in Græcia difficulter excutitur Plinius arincam videtur interpretari: Nam alicubi inquit, *Iumentis arinca datur ab Homero. Hæc eſt quam Græci olyram vocant:* vnde etiam errare eos, (inquit Dodonæus in hiſtoria frugum) manifeſtum eſt, qui olyram ſiliginem latinè interpretatur. Arincam enim à ſiligine Plinius diſtinguit, & præter hæc ſiligo tritici eſt ſecundaria ſpecies, olyra autem Dioſcoride teſte, Zeæ. Cæterùm carius fuerit iſtiuſmodi pabulũ, ſi de ipſis intelligamus granis, quę nobis hominibus ſagaciſſima parens natura genuiſſe videtur. Certè Homerus, cùm ideo olyram præbendam iumentis inquit, quia difficulter excutitur, de recẽtibus ipſis ſtipulis, ac de toto etiã herba manifeſtè loquitur, quo nimirum modo noſtri hodieq; ruſtici auenam loliumq; verno tempore iumentis præbent.

Hordeum. *Olyra.* *Arinca.* *Lib. 18. cap. 10.* *Cap. 4.*

Plinius

Hordei stipula. *Milium.*

A Plinius verò dum inquit: *Hordei stipulam bubus gratissimam seruant*, de arida quoque intelligi potest. Minus commodè, vt ait Varro, tuemur armentum paleis, quæ vbique, & quibusdam regionibus solæ præsidio sunt. Eæ probantur maximè ex milio, tum ex hordeo, mox etiam ex tritico: sed iumentis iustam operam reddentibus, hordeum præter has præbetur. Ioan. Baptista Porta ad boum equorumque pabulum in Italia milium seri tradit: quod si de arido loquitur, vel saltem vbi excussum est, Migliarolam nostri rustici vocant, vero verius est: alioqui integros agros panico cõsitos hic videas non alium ob finem, quàm ad boum pabulum, commendarique ab ipsis obseruaui, præberique à magnis laboribus. Fabæ largius datæ teste Aristotele, copiam efficiunt lactis. Cicera verò etiam teste Columella bubus erui loco datur fresa in Hispania Betica, quæ cum suspensa mola diuisa est, paulum aqua maceratur, dum lentescat: atque ista mista cum paleis subtritis pecori præbetur. Sed erui duodecim libræ, satisfaciunt, (inquit) vni iugo, ciceræ sedecim. Lupinus item eodem Columella teste, bouem per hyemem coctus, maceratusque probè alit: famem quoque si annonæ sterilitas incessit, hominibus commodè propulsat. Plinius ait: *Lupino est vsus proximus, cum sit & homini & quadrupedum generi vngulas habenti communis: Maceratus calida aqua homini cibo est: nam bouem vnum modij singuli satiant, validumque præstant.* Ait & Florentinus, maceratum in aqua marina & fluuiatili triduo, dulcescere & ita siccatum ad vsum recondi, & quadrupedum generi in cibo esse; boues cum paleis satiare, hominibus commodè cum triticea aut hordeacea farina in panes digeri. De Lupinorum esu iocus legitur apud Comicum facetissimum facetissimus.

Panicum. *Cicera.* *Lib. 2. c. 11.* *Lupinus.*

B

In Pænulo.

Ag. *Hic trecentos nummos numeratos habet.*
Ad. *Ergò nos inspicere oportet istud aurum Agorastocles,*
Vt sciamus quid dicamus pro testimonio.
Ag. *Agite, inspicete, aurum est.* Co. *Profectò spectatores comicum*
Macerato hoc pingues fiunt auro in Barbaria boues.

Aurum comicum.

Vocant autem aurum comicum, quoniam in scena nummis ex lupino factis pro aureis vtebantur, indeque est quod ait Horatius:

Nec tamen ignorant, quid distent æra Lupinis,

C idest, sciunt quantum probati nummi distent à falsis, itemque boni viri à malis. Iam verò præter frondem, & fruges, fructibus quibusdam etiam vescuntur. Cato glandes post sementem legi præcipit & in aquam conijci, vt inde semodius patrata sementi, verno modius bobus singulis detur: Glandem quoque hyeme Columella eisdem in pabulo exhibet. Plinius Columellæ quodammodo subscribens, *bobus glandem circa brumam aspergi* (inquit) *conuenit, in singula iuga modios* 240. *Largior valetudinem infestat: & quocunque tempore detur, si minus triginta diebus continuis data sit, narrant verna scabie pœnitere.* Porta quoque glandes, boum vocat cibum, citans hoc Plauti:

Fructus. *Glans.* *In Truculento.*

Rus mane dudum hinc ire me iussit pater,
Vt bubus glandem prandio depromerem.

Quo tamen loco vir magnus, pro bubus legit subus, quia suum præsertim esca est. Hoc enim pecus diffusum, & grauissimum facit, vt Varro scribit. Ioannes Meursus ob allatas authoritates nihil immutandum asserit. Sed & nostri rustici brumali præsertim tempore glandes offerunt. Strabo author est nucleos dactylorum, siue palmularum in aqua maceratos apud Babylonios bobus ouibusque in pabulum exhiberi. Idem & in India fieri tradit. Inuenio & apud Theophrastum boD ues aliaque iumenta visco ali, indeque pinguescere. Apud Ichtyophagos, idest populos qui ex solis piscibus victitant, Theophrastus referente Plinio, boues quoque pisce vesci tradit, sed non nisi viuente, & Herodotus apud Pæones qui Prasiadem paludem habitant, equis & subiugalibus pisces pro pabulo præberi tradit. Mirati etiam soleo cicuta non abstinere, nec viridi, nec arida. Scatent item prata omnia omni ferè ranunculorum genere, quorum nullum quoq; noxium illis esse apparet. Vnà enim cum reliquis herbis aridis absumuntur. Cyprij boues cur humanis vescantur excrementis, suprà explicatum est, vbi corrigendum Athenæi locum omissum hic restituemus ex Isaaco Casaubono. Deinde an ignoras suillos artus eximiam esse Veneri hostiam, in Cypro; here, adeo suibus illa delectatur, vt cùm cogeret boues stercoribus vesci, sues ea necessitate exemerit. Ibi enim pro σκατοφαγεῖν legebatur καταφαγεῖν, hoc sensu: Ita in Cypro sues amat Venus, vt id animal edi vetuerit, boues verò voluerit. Sed quis nescit (inquit Casaubonus) quæ περὶ τῶν σκατοφάγων βοῶν vetustas fabulata est: consulat Festum in Cyprio boue, & paræmiographos. Marcus Varro turdorum fimo ex auiarijs ad agros lætificandos principatum dat: quod etiam pabulo boum suumque magnificat: neque alio cibo celerius pinguescere teste Plinio asseuerat. Nunc de potu dicendum. Andreas Baccius in doctissimo suo opere de thermis, aquas palustres tradit, admodum delectate iumenta in potu, & equos earum vsu impinguari, nec vbi

Lib. 1. cap. 4. *Nuclei dactylorum.* *Olearum.* *Lib. 16.* *Viscum.* *Lib. 2. de caus. pl. c. 23.* *Lib. 11. c. 53.* *Stercus.* *Lib. 3. c. 15.* *Athenæus correctus.* *Turdorum fimus.* *Aqua.* *Lib. 5. c. 2.*

ex labore aut citato incaluerint itinere, dolorum pericula incurrere, vt ſi frigidas bibant & crudas. Columella ait, non tam fluuios riuoſque deſiderare, quam lacus manu factos: quoniam fluuialis aqua, quæ ferè frigidior eſt, partum abigat, & cęleſtis iucundior ſit. Ariſtoteles tamen, bouem contrà quam equum niſi aqua ſit clara, frigida atq; limpida, nolle bibere teſtatur, & Cato iubet per æſtatem boues aquam bonam & limpidam, vt bibant, ſemper curandum, vt valeant, referre. Vegetius verò ait aquam quidem iſtius generis animal non requirere nitidiſſimam, nec vſque adeo lædi, ſi ſordidam biberit: attamen diligentis bubulci eſſe, procurare, vt mundam ſemper & optimam bibat, Varro vult vt ad aquam æſtate bis appelletur, hyeme verò ſemel. Quo tempore potus & cibus, & quoties ſit exhibendus, audi Columellæ præceptum: *Tempus exhibendi alimenti bobus hyeme erit, primò quidem, dum galli occinunt: ſecundo autem, ſecundum matutinum crepuſculum: quo tempore etiam dandus eſt potus, ac reliquum alimenti quod ſupereſt, ad veſperi exhibendum eſt. At æſtate primo quidem diluculo nutriendi ſunt boues: ſecundo autem poſt id, hoc eſt, meridie, ac ſubinde potus eſt dandus. Quo quidem modo, circa horam nonam iam tertio cibans, denuo aquam adminiſtrabis, Verum hyeme quidem potus ſit illis aqua calidior; tepida autem æſtate.* Idem Columella ait, bobus pro temporibus anni pabula diſpenſari: Ianuario menſe ſingulis freſi & aqua macerati erui quaternos ſextarios miſtos paleis dari conuenire, vel lupini macerati modios, vel cicerculæ maceratę ſemodium, & ſuper hæc affatim paleas, licet etiam ſi ſit leguminum inopia, & elata & ſiccata vinacea, quæ delora eximuntur, cum paleis miſcere. Nec dubium eſſe, quin ea longè melius cùm ſuis folliculis antequam eluantur, præberi poſſint, quia & cibi & vini vires habeant, nitidumque, & hilare & corpulentum pecus faciant: grano tamen abſtinere. Noſtri agricolæ vinacea iſthæc cum furfuribus etiam equis exhibent, & granis columbas alunt. Ait etiam frondis aridæ corbis pabulatoria (vtor enim eius verbis) modiorum viginti ſufficere, vel fœni pondo triginta, vel ſi non, modium viridis laureæ & iligneæ frondis: hiſque ſi regionis copia permittat, glandem adijci, cæterùm hanc niſi ad ſatietatem detur, ſcabiem parere: poſſe etiam, ſi prouentus vtilitatem facit, ſemodium fabæ freſæ præberi. Menſe Februario plerumque eadem cibaria ſufficere: Martio & Aprili debere ad fœni pondus adijci, quia terra proſcinditur: ſat autem fore pondo quadraginta ſingulis dari. ab idibus tamen menſis Aprilis vſque ad idus Iunias viride pabulum rectè ſecari: poſſe etiam in calendas Iulias frigidioribus locis idem præſtari: a quo tempore in calendas Nouemb. tota æſtate, ac deinde autumno ſatiari vult fronde, quam non ante ait eſſe vtilem quàm cùm maturuerit, vel imbribus, vel aſſiduis roribus, probarique maximè vlmeam, pòſt fraxineam, & ab hac populneam, vltimas eſſe ilignea & querneam, & lauream, ſed poſt æſtatem neceſſariè deficientibus cæteris, poſſe etiam & folia ficulnea probè dari, ſi ſit eorum copia, aut ſtringere arbores expediat: ilignearn tamen, vel meliorem querneam eſſe, ſed eius generis quod ſpinas non habet: nam id quoq; vti iuniperus, reſpui à pecore propter aculeos. Nouembri menſe ac Decembri, per ſementem, quantum appetit bos, tantum præbendum eſſe, plerumque tamen ſufficere ſingulos modios glandis & paleas ad ſatietatem datas, vel lupini macerati modios, vel erui aqua conſperſi ſextarios ſeptem, permiſtos paleis, vel cicerculæ ſimiliter conſperſæ ſextarios XII. miſtos paleis, vel ſingulos modios vinaceorum, ſi ijs, vt ſuprà dixi, largè paleæ adijciantur, vel ſi nihil horum eſt, per ſe fœni pondo quadraginta. Vegetius nos admonet, maximè eſſe ſtudendum, vt competentibus redundantibuſq; ſaturi ſemper habeantur & pingues: teſtaturque omnem ægritudinem exordium ſumere ex macie: exhauſtumq; animal celerius laborem frangere, æſtum vexare, frigus penetrare. Non ſolùm enim æſtiuis menſibus paſcuum ſufficere, vbi frondes diuerſi generis addantur, & minuat varietas ipſa faſtidium. Hyeme non tantùm paleis, ſed fœno quoque, & hordeo & ſæpius eruo ſaginandos eſſe boues. Nullum autem vberiores ciborum repudiare expenſas, qui conſiderare voluerit boum per inopiam pereuntium, quàm cariora ſunt pretia. Cato ait pabulum hoc modo parari darique oportet. Vbi ſementim patraueris, glandem parari legique conuenit, & in aquam conijci; Inde ſemodios, ſingulis bubus in dies dari oportet, aut modicum vinaceorum, quos in dolium condideris. At ſi non laborabunt, paſcantur, ſatius erit. Interdiu paſcito: noctu fœni pondo XXV. vni boui dato. Si fœnum non erit, frondem ilignearn & ederaceam dato. Paleas triticeas & hordeaceas, viciam, acus fabaginum, vel de lupino, item de cæteris frugibus omnia condito. Cùm ſtramenta condes, quæ herboſiſſima erunt in tecto condito, & ſale ſuperſpargito. Deinde ea pro fœno dato. Vbi verno dare cœperis, modium glandis aut vinaceorum dato, aut modium lupini macerati & fęni pondo quindecim. Vbi ocymum tempeſtiuum erit, dato primum. Manibus carpito, id renaſcetur; quod falcula ſecueris, nō renaſcetur. Vſque ocymum dato, donec areſcat, ita temperato, poſt viciam dato, poſtea panicum dato, ſecundum panicum frondem vlmeam dato. Si populneam habueris, admiſceto, vt vlmea ſatis ſiet. Vbi vlmeam non habebis, quernam & ficulneam dato. Idem rurſus, bubus cibaria annua in ſingula iuga lupini modios CXX. ac glandis modios CCXL. fœni pondo LXXI. ocymi tantundem: fabæ

Quo tempore potus, & cibus offerēdus.

Vinaccorū vtilitas.

Frons qua vtilis.

Saturos eſſe oportere.

Ocymum.

Cap. 60.

A bæ modios xx. viciæ modios xxx. esse ait. Præcipitque vt præterea satis viciæ feras: pabulum cùm setas, multas (inquit) sationes facito. Varro ait: pabulum primum, ocymum, farraginem, viciam, nouissimum fœnum secari oportere. Quid sit ocymum, suprà indicauimus: farrago dupliciter, puto, intelligi potest, vel pro seminum leguminumque diuersorum miscella, vel cùm diuersarum herbarum, vel frugum semina inuicem permixta terræ mandamus, vt inde miscella colligatur herbarum. Ruellius tradit, duplici ratione apud Gallos secalen seri, vel simplicem, vel triticum aut far misceri æquis ferè partibus. Miscellaneam hanc segetem illis mistellam quasi miscellam nominari: conditiuamque excussis etiam granis farraginem rusticos appellare, quemadmodum & fasces & manipulos inde compositos, farreum. Eam per hyemem iumentorum pecudumque pabulo cedere, & pro lætamine etiam esse: idque causæ fuisse arbitratur, cur secale Plinio farraginis genus fuerit. Farrago ex recrementis farris prædensa seritur, admista aliquando & vicia. Eadem in Africa fit ex hordeo, vnde hordeacea farrago dicitur. Farragini quæ ex hordeo est, Columella pabulorum secundas partes tribuit, eam in restibili stercoratissimo loco & altero sulco serere conuenit. Fit optima cum cantherini hordei decem modijs iugerum obseritur, circa æquinoctium

Lib. 1 c. 31.

Farrago.

Secale.

Farrago hordeacea.

B autumnale, sed impendentibus pluuijs, vt consita rigataque imbribus celeriter prodeat, & confirmetur ante hyemis violentiam. Nam frigoribus cùm alia pabula defecerunt, ea bubus cæterisq; pecudibus optimè dissecta præbetur, & si depascere sæpius voles, vsque in mensem Maium sufficit. Quòd si etiam semen ex ea voles percipere, à calendis Martijs pecora depellenda, & ab omni noxa defendenda est, vt sit innoxia frugibus. Hactenus Ruellius. Pinguescunt boues teste Aristotele, ijs quæ flatum cient, vt eruo & faba fresa, atque etiam ipsa fabarum herba. Et seniores, si cute incisa spiritum adigas, deinde præbeas pabulum, pingues (inquit) facies. Adhæc hordeo vel integro, vel pinsito, & a gluma separato pinguescunt, & dulcibus, vt ficu, & passa: vino etiam & frondibus vlmi: sed præcipuè Sole & calida aqua. Hæc ille, quę fere Plinius repetit, atque explicat quodammodo, nam incisa cute spiritum in viscera arundine adigi scribit. Porta vero, nescio an ex proprio periculo, falsam pinguedinis speciem boues repræsentaturos ait, si in seniorum crura incisa spiritum adigas, ac mox pabulum præbeas. Idem Porta, nos (inquit) Surrento domi alimus, eique ciborum reliquias præbemus, vel duabus matribus vitulos submittimus, sic copioso lacte alti, vix sustinent pinguedine ambulare. Præterea in presepijs salis lapides sternimus, vt lambendo sitiant & bibant,

Vt pinguescant.

Lib. 2. Mag. nat. c. vlt.

Lib. 14. cap. 5.

C & sic inusitatæ pinguedinis & teneritatis efficimus. Obseruaui ego recrementis illis quæ post expressum ex nucleis nucum, oleum, in liborum ferè figuram efformantur, boues insigniter saginari præsertim brumali tempore in stabulis, audioque in Hollandia similia liba, sed seminis, vel raparũ, vel cannabis recrementa copiosè præberi vaccis in potu, vt inde & habitiores fiant, & lactis insuper fœcundiores. Optimè autem & boues & vaccæ saginabuntur in pascuis herbidis, & frumento, item rapis, brassica, pomis: aut si pascua desint in stabulis, mista paleis triticeis, hordaceisue farina. In locis vbi fit cereuisia, farina eius excrementis permixta mirum in modum hæc animalia impinguat. Vidi non semel qui vinacea cum furfuribus exhiberent, non sine vtilitate. Item pinguescere Sotion tradit, si redeuntibus à pascuis prima die brassicam concisam acri aceto maceratam præbeas, deinde paleas excussas & furfuribus triticeis mistas ad dies quinque, aut sex sequentibusque diebus pabulum paulatim auxeris: & hyeme quidem circa gallinacei horã nutrieris, dein circa diluculum. Aristoteles ait, facilè saginari si labore abstineant. Aiunt nonnulli post laborem pinguescere, at si ante laborem victu & ocio abundent, citiùs emori. Apparet autem veteres etiam in tenebris eos saginasse, præcipuè coquos, id quod colligo ex hisce Plutarchi verbis: Veri amoris ne mini-

In amatorio.

D ma quidem particula in gynæcio extat: negoque ego nos dum aduersus mulieres aut virgines afficimur amore: nam neque musca lac, neque fauos apis amat; neque saginatores & coqui beneuolentiæ cum vitulos, & aues in tenebris saginant, &c. Mirum autem existit, quantum pinguedinis aliquando corpori adijciant, Varro memorat iuuencam quandam pinguedine carnis adeo auctam esse, vt in eius corpore sorex exesa carne nidum fecerit, & mures pepererit: quod in sue etiam in Arcadia spectatum sit. Quæ res si vera est, vt tanto viro fides præstanda est, iam minus miror, quod de Dionysij tyranni voracitate pinguedineque his verbis prodidit memoriæ Aelianus, Dionysium Herocleotam filium Clearchi fama est ex quotidiana voracitate luxuque paulatim se ipsum nimia carne ac pinguedine impleuisse. Immensa igitur corporis crassitudo & carnis incrementum, spirandi facultatem ei adimebant, Medici verò, hoc ei remedium illius morbi præscripserunt, vt tenuissimis acubus ad hunc vsum paratis, latera transmitteret, easque per ventrem impelleret. Id negotium alijs datum est: & donec acus carnem agnatam & quasi alienam transfoderet, ille non aliter iacuit, quàm lapis: cùm verò transisset eò, vbi validum erat, & genuinum corpus, neque ex nimia pinguedine ascititium, tum persentiscebat, & è somno excitabatur. Ex quibus historijs in cute ob nimium adipem sensum tactus mortuum esse discimus, quia, ni fallor, spiritus ad eam, vt dictum est, non peruenit.

Vt pinguescant.

Lib. 9. Var. hist.

Dionysii pinguitudo.

uenit. Vt itaque ad boues reuertamur, hi in remotissimis ad Septentrionem Oceani Germanici insulas adeò pinguescunt, vt periculum sit, ne præ nimia moriantur pinguedine. E

GRESSVS. INCESSVS.

Leporem boue venari.

LENTVS planè, tardusque, ne dicam, piger, ingressus boum est, de quo antiquum habemus adagium; Ἀτρέμας βοῦς, idest, *lente bos*, subaudiendum, incedit, vel mouet pedem. Hinc & boue leporem venari dicimus, cuius dicti meminit Plutarchus in volumine de animi tranquillitate: Non is (inquit) fortunatus est, qui iaculari aratro, aut boue leporem venari voluit, neque ei qui frustra verriculo aut funda captauit ceruum, vllus malus aduersatur genius, sed stultitia & peruersitas eum ad tentanda impossibilia adigunt. Idem Plutarchus in commento de Iside & Osiride tradit mulieres Eleenses publicis & solennibus votis ad hunc modum solitas Bacchum inuocare, vt accederet βοέῳ ποδί, idest bubulo pede, siue quòd huic animanti, cùm sit viribus immensis præditum, deinde tanta corporis mole, tamen peculiare videatur, quasiq; proprium pedetentim ingredi, nulloq; strepitu, vel quòd pedes bouis arua calcata reddunt meliora, cùm reliquorum animantium noceant. D. Hieronymus ad B. Aurel. Augustinum scribens, cumque deterrere cupiens, ne iuuenis senem prouocet; *Memento* (inquit) *Daretis, & Entelli, & vulgaris prouerbij, quòd bos lassus fortius figat pedem*. Quod prouerbium ad lentum quoque animantis incessum referendum videtur: nam bos lassus tardius quidem solito incedit, cæterùm vt fit in omni lassitudine, ob dissolutos spiritus corpus redditur grauius, atque adeo pes fortius in terram propter pondus imprimitur, etsi author adagiorum à veteri trituræ more adagium ductum videri inquiat, cùm superactis à bubus super manipulos plaustris grana excutiebantur: partim à rotis in hoc armatis, partim à taurorum vngulis. Qui moraliter Eleensium mulierum preces interpretantur, Bacchum bubulo pede ad se vt veniret, orasse aiunt, vt suam ita modestiam ostentarent, cùm nihil minus fœminam decet, quàm præcipitantia, vel ardor audaciæ. Petrarcha ad idem respexit adagium, dum ait: F

Eleēses mulieres, vt Bacchū inuocare solita.

Bos lassus fortius figit pedem.

> *Lachrimando & cantando i nostri versi,*
> *E col bue zoppo andrem cacciando l'aura.*

Βυβάρας interpretatur, qui instar bouis tardus, grauis & stupidus est. G

ÆTAS.

Lib. 9. c. 64. Aetas vt cognoscātur.

Quam diu viuant.

BOVM ætas (inquit Pet. Crescentiensis) cognoscitur, quando mutant dentes; Mutant enim anteriores anno euoluto, & decem vel octo mensibus: deinde post sex menses paulatim amittunt proximos, donec intra triennium omnes mutauerint. Quo quidem tempore optimè habiti sunt, & in vigore ad decem vsque vel quindecim annos perseuerant. Viuūt ad quatuordecim vsq; vel quindecim annos. In statu dētes habent pulchros, longos & æquales: qui per senectutem eis imminuuntur, nigrescunt, & corroduntur. Non aduersatur Plinius, etsi longiorem ætatem eis tribuere videatur inquiens: *Vita feminis quindecim annis longissima, maribus viginti: robur in quimatu*: Nam & Aristoteles inquit: Viuunt magna ex parte fœminæ annos quindecim, atque etiam mares excisi: nonnullis ætas vel ad viginti annos, atque etiam plures, si corpore benè habito sint: nam excisos assuefaciunt, & duces constituunt boum, vt ouium, qui plus temporis quàm cæteri viuunt vsu exercitij & copia pabuli. Vigent quinquennes maximè: quocirca Homerum rectè quidam dixisse aiunt: *Quinquennem taurum, & bouis lustro florentis*: Gesnerus ait, suos idest Heluetios ex circulis quibusdam qui circa vaccarum cornua nascuntur supernè ferè, de ętate iudicare: illos autem in quimatu ferè ternos esse, postea plures. Esse etiam, qui quoties fœta fuerit, toties singulos adnasci circulos putent. H

Qua ætate vigeat.

CASTRANDI RATIO.

In castratione quid obseruandū.

IN castrandi ratione duo potissimum obseruanda, tempus nimirum & modus: tempus autem ætatis & anni. Vitulis (inquit Aristoteles) tempus castrandi anniculis est, alioqui minores deformioresque euadunt. Cui minimè dissentiunt Varro, & Sotion in geoponicis, dum volunt non castrari vitulos ante bimatum, addita ratione, quòd difficulter, si aliter feceris, se recipiant: qui autem postea castrantur,

dum

A duri & Inutiles fiant, Mago itẽ, vt Columella & Palladius testãtur, castrandos vitulos censet, dũ adhuc teneri sunt. Idẽ Mago pro anni tẽpore Maium eligit, eodẽ Palladio teste, hic verò Iunio mense rectè castrari inquit. Modũ castrationis habemus in primis apud Aristotelẽ. Modus (inquit) castrãdi hic est. Tractos deorsum testes, atq; obtentos, pressosq; in imum scroti, cultello adacto extrudũt, mox fibras sursum, quoad maximè fieri potest, reprimũt, & plagã intarciũt capillamentis, vt sanies effluere possit, et si inflãmatur, ignem adhibẽt scroto, & respergũt. Græcè legitur, ἐκτέμνονται δὲ τρόπον τῦτον. καταχλίνοντες καὶ ἀποτέμνοντες τῆς ὀσχέας, κάτωθεν τὰς ὄρχεις ἀποθλίβουσι, εἶτα ἀναστέλλουσι τὰς ῥίζας ἄνω, ὡς μάλιστα, καὶ τὴν τομὴν θριξὶ βύουσι, ὅπως ὁ ἰχὼρ ῥεῇ ἔξω· καὶ ἐὰν φλεγμαίνῃ, κατακαύσαντες τὴν ὀσχέαν, ἐπιπάττουσι. εἰ δὲ ἐνόρχαι τῶν βοῶν ἐὰν ἐκτμηθῶσι, τὸ φανερὸν συγγεννῶσι. Quæ verba nõ satis clara sunt, imo obscura & corrupta: in quibus explicandis labore, atq; opera vtemur Gesneri, qui καταχλίνοντας καὶ ἀποτέμνοντες τῆς ὀσχέας, vertit, Vitulis resupinatis, scrotoq; inciso, testes per interiorem scroti partẽ exprimũt, (& abscindunt, vel excidunt, quod deest in Græco: addendum igitur, καὶ ἐκτέμνουσι, vel simile verbum:) deinde neruos à quibus pendebant, quàm penitissimè fieri potest, sursum recondunt. Quod Aristoteles dixit, ἀποθλίβουσι, idest digitis vel instrumento aliquo ex-

Castrandi modus. *Lib. 9. Hist. 50.* *Aristoteles declaratur.*

B trudunt, Paul. Aegineta sic effert: ἐκπιδήσαντες δὲ οἱ δίδυμοι, ἐκτεμνέσθωσαν. Propriè sanè ἐκπιδᾶν dicimus τὸ ἐκθλιβόμενον, vt pomorum nuclei digiti expressi, Græci ἐκπυρηνίζειν vocant proprio, & eleganti vocabulo. Albertus Magnus totum hunc locum sic reddidit. Prosternitur ad terram vitulus, & diuiditur corium ischei, & exprimuntur testiculi, & ligantur nerui testiculorum fortiter: & tunc abscinduntur testiculi, & eriguntur (idest sursum reponuntur) radices neruorum, cineribus iniectis in vulnus; & si coquantur (idest vruntur) nerui, melius erit contra sanguinis fluxum. Quæ pleraque ad Aristotelis sententiam quadrare puto: quanquam de suo adiecit neruos (scilicet cremasteres) præligari, ex vulgi experientia nimirum: Nam quòd cineres pro capillamentis supponit, cùm veteres rei rusticæ authores in hoc imitetur, facilè condonabimus. Nam & in libro de simplicibus medicamentis ad Paternianum, qui inter nothos Galeni circumfertur, ita legimus: Cinis in recentia vulnera penitius infarctus, sanguinem sistit; ideoque omnibus pecoribus castratis cinis impositus prodest, omnibusque abscissis. Theodorus Gaza pro καταχλίνοντες legisse videtur καθιλκοντες, cùm non opus esset quicquam mutare. Obscurum est etiam quod vertit, etsi inflammatur, ignem adhibent scorto, & respergunt. Primùm enim loco inflammato, ignem vel cauterium adhi-

Cap. 148.

C bere, verè est ignem igni addere, & augere malum: deinde quod inflammationem respergi ait, nec quisquam vnde, vel quonam medicamento ea respergi debeat, ex verbis eius intelligere queat, reprehensione dignum mihi videtur. Pastores (inquit Niphus μεταφράζων Aristotelis verba, vt aliquo modo Gazæ translationem fulciat) pulucrem aut aliud medicamentum ad hoc præparatum inspergunt. Sed absurdum est Aristotelem remedij inspergendi nomen tacuisse putare, præsertim cùm eo omisso, obscura & ineptæ constitutionis relinquatur oratio. Albertus Magnus ridiculè & indoctè sic vertit. Si autem apostema acciderit in loco illo, puluerizatus testiculus & loco superpositus, erit conueniens cura eius. Mihi post κατακαύσαντες distinguendum videtur, non post ὀσχέας, vt Gaza fecit, & ita vertendum; Quod si locus inflammetur, vrunt, & scroto inspergunt: intelligo autem idem remedium, quod proximè vulneri infarciendum dixerat, nempe τρίχας, idest, capillamenta, aut lanas. Lanæ enim, teste Dioscoride, vulneribus à principio statim ex aceto, oleo, vinoue vtiliter Imponuntur; crematarum præterea cinis crustas inducit, carnem excrescentem cohibet, & ad cicatricem vlcera perducit. Ab initio igitur, vbi sistere tantùm sanguinem oportet, lana mollis simpliciter adhibetur, deinde vbi locus intumescit (quod Aristoteles φλεγμαίνειν di-

Lanæ vsus ad vulnera.

D xit, vt conijcio; sæpe enim hoc verbo Græci parum propriè vtuntur,) & pus colligitur, vehementiore remedio, siccante expurganteq; opus est, quod quidem non amplius lanæ, sed vstarum cinis præstare potest. Postremò in citato Aristotelis loco vltima verba, ἐὰν ἐκτμηθῶσι τὸ φανερὸν συγγεννῶσι, proculdubio sic restitui debent, ἐὰν ἐκτμηθῶσι προσφάτως, ἔτι γεννῶσι, quod cùm ex simili loco Aristotelis, cum ex Gazæ conuersione & Columellæ Palladijque verbis confirmari potest. Hac hactenus (inquit Gesnerus) dixerim super vitulorum castratione, non tam reprehendendi & emendandi aliorum scripta, quàm negocium ipsum clarius explicandi instituto. Mago, vt Palladius, & Columella referunt, neque id ferro facere, sed scissa ferula comprimere testiculos, & paulatim constringere censet; idque optimum genus castrationis putat, quod adhibetur ætati teneræ sine vulnere. Nam vbi iam induruit, melius (inquit Columella) bimus quàm anniculus castratur: idque facere (vemo, vt rectè addit Palladius) vel autumno luna crescente præcipit, vitulumque ad machinam deligare: deinde priusquam ferrum admoueas, duabus angustis ligneis (stagneis Palladius, fortè stanneis, neutrum tamen probatur,) regulis veluti forcipibus apprehendere testium neruos, quibus comprehensis, statim testes ferro resecare & expressos (Palladius simpliciter habet, ferro resecant, & ita recidunt) ita rescindere, vt extrema pars eorum adhærens prædictis neruis, (capitibus neruo-

Lib. 1. de gener. anim. cap. 4.

rum

rum ſuorum) relinquatur. Nam hoc modo nec eruptione ſanguinis periclitatur iuuencus, nec in totum effeminatur adempta omni virilitate, formaque ſeruata maris, generandi vim depoſuit, quã tamen ipſam non protinus amittit. Nam ſi patiaris cum à recenti curatione fœminam inire, conſtat ex eo poſſe generari: ſed minimè id permittendum, ne profluuio ſanguinis intereat. Verùm vulnera eius ſarmentitiò cinere (cinere ſimpliciter, Sotion.) cum argenti ſpuma linenda ſunt: abſtinenduſque eo die ab humore (potu Palladius,) & exiguo cibo alendus. Sequenti triduo velut æger cacuminibus arborum, & defecto viridi pabulo oblectandus, (præbeantur ei teneræ arborum ſummitates & fruteta mollia, & herbæ viridis coma, dulciora ſagina roris aut fluminis, Palladius,) prohibenduſque multa potione. Plagam etiam pice liquida & cinerè, cum exiguo oleo (vt Sotion etiam habet) vlcera iſta poſt triduum (à caſtratione ſcilicet) linire, (vulnera diligenter vngere, Palladius) oportet, quo & celerius cicatricem ducant; nec à muſcis infeſtentur. Hæc Columella. Sed melius genus caſtrationis (inquit idem Palladius) ſequens vſus inuenit. Alligato enim iuuenco, atque deiecto, teſticuli ſtricta pelle clauduntur, atque ibi lignea regula premente, deciduntur ignitis ſecuribus, vel dolabris, vel quod eſt melius, formato ad hoc ferramento, vt gladij ſimilitudinem teneat. Ita enim circa ipſam regulam ferri acies ardentis imprimitur, vnoque ictu & moram doloris beneficio celeritatis abſumit, & vſtis venis, ac pellibus à fluxu ſanguinis ſtrictis plagam cicatrix quodammodo cum ipſo vulnere nata defendit. Sunt quibus in tenera vitulorum ætate prior caſtrandi modus minimè improbatur, quoniam & ipſo vires, vt dictum eſt, non vſq; adeo franguntur, quod in ea ætate valde conuenit, tum quia non omnino effeminantur, cùm teſtes eis non omnino demantur, ſed atterantur tantùm: id quod teſtibus iam ætatis progreſſu durioribus, vt difficilius, ita nimio cum dolore fieret. Quæ quidem rationes vero ſunt veriores, mihi tamen non probantur, quoniam eo modo caſtratos periculum ſit, ne aliquando coeant, id quod hominum exemplo docet Paulus Aegineta, duplicem in ijs caſtrandis modum explicans, alterum κατὰ θλάσιν, id eſt per contuſionem (hominem enim ita caſtratum θλαδίαν Græci, vel θλιβίαν appellant) alterum „ κατὰ ἐκτομὴν, ideſt exectionem: Caſtrandus (inquit) in ſedili reſupinatur, & ſcrotum cum teſticulis „ ſiniſtræ manus digitis premitur: & per ſcrotum ita extenſum duas lineas rectas, per vtrumque teſti„ culum vnam, ſcalpello incides: vbi exilierint teſticuli, cute detracta excidentur, ita vt tenuiſſimum „ ſolum naturale vaſorum commertium relinquatur. Atque hic modus eo qui per contuſionem fit, „ magis probatur, nam quibus teſtes ſolùm contuſi ſunt, nonnunquam Venerem appetunt: nimirum quod pars aliquã teſticulorum contuſionem ſubterfugerit. Idem Aegineta aſſerit, caſtrationem per contuſionem in infantibus ſolùm fieri ſolere. Hieron. Cardanus ad magnitudinem iuuare author eſt, plurimumque exreſcere vitulos, cum incrementi tempore caſtrantur, quoniam ex caſtratione humidiora redduntur corpora. Quamuis autem tam nobili ac in primis ad ſpeciei conſeruationem neceſſario membro priuentur, vires tamẽ quàm antè non minores obtinent, id quod Cyri teſtimonio tradit Xenophon de ſpadonibus ſiue exectis agens. Quod autem maximè aliquis putet ſpadones robore corporis carere, ne hoc quidem Cyro videbatur; quippe qui coniecturam face„ ret ex alijs animalibus; quod & contumelioſi equi, vbi excidantur à morſu contumeliaque ceſſant, „ nihilo tamen minus ſunt bellicoſi. Et tauri exciſi, animi elationem inobedientiamque dimittunt, „ ſed corporis viribus & vſu colendi agri non priuantur. Et canes item eodem modo ſi excidantur, „ ceſſant à relinquendis heris, ſed ad cuſtodiam & ad venationem nihilo ſunt deteriores. Et homi„ nes itidem quietiores fiunt, ſi hac priuentur libidine, ſed minimè negligentiores circa imperata, neque minus equitandi ſtudioſi, neque ad iaculandum minus apti, neque ambitioſi minus &c.

Caſtratis, cur & quãdo coitus vetandus.

Lib. 6. c. 68.

Lib. 7. c. 27. de variet. rer.

Qui ex caſtratione multum creſcant.

Caſtrationis vtilitas.

DOMANDI RATIO.

Lib. 8.

Omne animal domari poſſe.

NIGIDIVS apud Priſcianum dicebat omne pecus indomitum habere quiddam in ſe ferum, ſed tamen ea natura eſſe, vt curari & dominari poſſit, ideſt, domari, vt exponit Ioan. Meurſius parte prima excitationum criticarum. Idem teſtatur Ouidius ferociſſimorum animantium exemplo:

2. de arte.

Obſequium tigreſque domat, tumidoſque leones,
Ruſtica paulatim taurus aratra ſubit.

1. de arte.

Et antea quoque dixerat:

Sed tamen & tauri ceruix oneratur aratro.
Frenaque magnanimi dente teruntur equi.

Quando feritatem exuant.

4. de triſt. 5.

Ferinam tamen illam naturam non breui, niſi id remedijs præſtetur occultis, vt deinceps patebit, ſed longiuſculo temporis interuallo exuunt, quod idem etiam poeta atteſtatur, dum canit:

Tem-

A

Tempore ruricolæ patiens fit taurus aratri
Præbet & incuruo colla premenda iugo,
Tempore paret equus lentis animosus habenis,
Et placido duros accipit ore lupos.

Et rursus:

Tempore difficiles veniunt ad aratra iuuenci,
Tempore lenta pati frena docentur equi.

Non apparet autem omnem æquè huius pecoris ætatem domituræ idoneam esse. Video autem maximè commendari tertium ætatis eorum annum. Plinius. *Domitura boum in trimatu, postea sera, antea præmatura.* Plinio Varro subscribit. At Columella & Palladius quartum annum non aspernantur, asserentes neque ante tertium annum, neque post quintum annum iuuencos domari placere. Referre etiam Maro innuit, qua mensis die domitura inchoetur, dum canit:

Aetas domaturæ apta.

Georg. I.

Septima post decimam felix, & ponere vites
Et prensos domitare boues, & licia telæ
Addere.

B

Cæterùm quæsitum diu & anxiè in eruditorum scholis, quæ sit hæc septima post decimam dies. Seruius (inquit Rhodiginus) multa quidem affert, sed quia dictorum rationes minus protulit, posteris amplius quærendi curam iniecit non mediocrem. Nos ergo quæ apud cælestium rerum peritos obseruauimus, hinc iam attexere pergemus. Illud autem traditur primùm, Lunæ calorem esse imbecillem prorsus, adeo vti nequaquam ita vnquam augescat, vt siccitatem queat inducere; cæterùm ad humectationem vsque modò progredi. Vnde & illud consecutione quadam manifestum, pro luminis copia, & ex eo etiam caloris, corpora humectari. Consimiliter ad defectum tendente lumine humectationis detrimenta fieri & caloris. Sciendum & illud; Lunam priore dichotomia excalfacere plus atque humectare, quàm sequenti, ratione (vt prætexuimus) augescentis aut decrescentis luminis. Ex ijs deprehendere periti rerum increscentis lunæ spatia esse plantationibus velut decretoria, quoniam in humoris exuperantia semen madescens celerius vendicet incrementa. Vbi verò deteritur lumen, cædi optimè materiam, quæ arescat tunc, attenueturuè; propterea nec carie computrescat. Quamobrem apud Maronem, cùm septima post decimam nominatur, neutiquam decimam septimam intelligi posse: quamuis id non abnuat interpres. Hanc siquidem ponendis vitibus incommodam censeri, propè in confesso est ob luminis detrimenta. Verùm probabilius id, aut septimam significari, quæ sit post decimam prima & melior, idest, quartamdecimam, quæ dies comprobari omnium calculis potest, luna tum plenam faciente visitationem: aut dies collaudasse duos, credamus poetam agricolationis peritissimum, septimum ac decimum, sed hunc eo amplius. Septima vtique luna dimidio orbe cæsa conuisitur; decima amphicyrtos, idest, vtrimque gibbosa: Et vtrobique humor calorque radicibus affundi affatim potest. Quod verò decima septima die subuectari in aream fruges, poeta Hesiodus prodit, non aliunde videri natum potest, quod item ex Procli interpretatione liquet, quàm quòd à circumacto lunari orbe protolluntur ferè ventorum flatus euentilandis frugibus percommodi. Scire tamen licet, M. Manilium septimam post decimam ex Maronis imitatione, pro decimaseptima accepisse; sic enim de cancri partibus scribit:

Septima post decimā qua dies.

Lib. 20. c. 3.

Luna calor quando paucus.

Plantandi tempus.

C

Astron. l. 4.

Prima rapit, nec ter quinta clementior vsus
Septima post decimam luctum & vicesima portat.

Ex quibus ergo colligitur, Maronem tunc domari iuuencos voluisse, cum maximè calida humidaque luna est. Columella post recitata eligendi emendiq; iuuenci optima signa, *Tales nos* (inquit) *vitulos oportet, dum adhuc teneri sunt, consuescere, manu tractari, ad præsepia religari, vt exiguus in domitura labor eorum, & minus sit periculi: verùm neque ante tertium, neque post quintum annum iuuencos domari placet, quoniam illa ætas adhuc tenera est, hæc iam prædura: eos autem qui iam de grege feri comprehenduntur, sic subigi conuenit. Primùm omnium spatiosum stabulum præparetur, vbi domitor facilè versari, & vnde digredi sine periculo possit. Ante stabulum nullæ angustiæ sint, sed aut campus aut via latè patens, vt cum producentur iuuenci, liberum habeant excursum, ne pauidi aut arboribus, aut obiacenti cuilibet rei se implicent, noxamque capiant. In stabulo sint ampla præsepia, supraque transuersi asseres in modum iugorum à terra septem pedibus elati configantur, ad quos religari possint iuuenci; diem deinde quo domituram auspiceris, liberum à tempestatibus, & à religionibus matutinum eligito, cannabinisque funibus cornua iuuencorum ligato: sed baculi, quibus copulantur, lanatis pellibus inuoluti sint, ne tenera fronte cornua lædantur, cum deinde buculos comprehenderis, extra stabulum producito, & ad stipites relegato ita, vt exiguum laxamenti habeant, distentque inter se aliquanto spacio, ne in colluctatione alter alteri noceat. si nimis asperi erunt, patere vnum diem noctemque desæuiant, simulatque iras contuderint, manu producantur, ita vt & aliquis antè, & à tergo complures,*

D

Lib. 6. c. 2.

Stabulū domitura aptum.

Præsepia.

plures, qui ſequantur, retinaculis eos contineant, & vnus cum claua ſaligna procedens modicis ictibus ſubinde impetus eorum coerceat: ſin autem placidi & quieti boues erunt, vel eodem die, quo alligaueris, ante veſperum licebit producere, & docere per mille paſſus compoſitè & ſine pauore ambulare: cum domum perduxeris, arctè ad ſtipites religato, ita ne capite moueri poſſint, tum demum ad alligatos boues, neque à poſteriore parte, neque à latere, ſed aduerſus placidè, & cum quadam vocis adulatione venito, vt accedentem conſueſcant aſpicere: deinde nares perfricato, vt hominem diſcant odorari. Mox etiam conuenit tota tergora & tractare & reſpergere mero, quo familiariores bubulco fiãt. ventri quoq; & ſub fœmina manum ſubijcere, ne ad eiuſmodi tactum poſtmodum paueſcant, & vt ricini, qui plerumque fœminibus inhærent, eximantur: idque cum fit, à latere domitor ſtare debet, ne calce contingi poſſit. Poſt hæc deductis malis, educito linguam, totumque eorum palatum ſale defricato, librales que offas in præſulſa adipis liquamine tinctas, lingula demittito, ac vini ſingulos ſextarios per cornu faucibus infundito: nam per hæc blandimenta triduo ferè manſueſcunt, iugumque quarto die accipiunt, cui ramus illigatur, & temonis vice trahitur: interdum & pondus aliquod iniungitur, vt maiore niſu laboris exploretur patientia vacuo ploſtro ſubiungendi, & paulatim longius cum oneribus producendi ſunt.

Vt ad aratrum inſtituantur.

Sic perdomiti mox ad aratrum inſtituantur, ſed in ſubacto agro, ne ſtatim difficultatem operis reformident, neuè adhuc tenera colla, durâ proſciſſione terra contundant. Quemadmodum autem bubulcus in arando bouem inſtituat primo præcepi volumine: curandum ne in domitura bos calce aut cornu quenquam contingat; nam niſi hæc caueantur nũquam iſtiuſmodi vitia, quãuis ſubacta, eximi poterunt. Verũ iſta ſic agenda præcipimus, ſi veteranum pecus non aderit: nam ſi aderit, expeditior, tutiorque ratio domãdi eſt, quam nos in noſtris agris ſequimur: nam vbi plauſtro aut aratro iuuencum conſueſcimus, ex domitis bubus valentiſſimum, eundemq; placidiſſimum cum indomito iungimus, qui & procurrentem retrahat & cunctantem producat: ſi verò non pigeat iugum fabricare, quo tres iungantur, hac machinatione conſequemur, vt etiam contumaces boues grauiſſima opera non recuſent: Nam vbi piger iuuencus medius inter duos veteranos iungitur, aratroque iniuncto terram moliri cogitur, nulla eſt imperij reſpuendi facultas: ſiue enim efferatur aut proſilit, duorũ arbitrio inhibetur. ſeu ſubſiſtit, duobus gradientibus etiã obſequitur; ſeu conatur decumbere, à valentioribus ſubleuatus trahitur. propter quæ vndiq; neceſſitate contumaciam deponit, & ad patientiam laboris pauciſſimis verberibus perducitur,

Ne decũbat in ſulco.

eſt etiam poſt domituram mollioris generis bos, qui decumbit in ſulco: eum non ſæuitia, ſed ratione cenſeo emendandum: nam qui ſtimulis aut ignibus, alijſque tormentis id vitium eximi melius, iudicant, veræ rationis ignari ſunt, quoniam pervicax contumacia plerumque ſæuientem fatigat. Propter quod vtilius eſt circa corporis vexationem fame potius & ſiti cubitorem bouem emendare: nam eum vehemẽtius afficiunt naturalia deſideria, quam plagæ. Itaq; ſi bos decubuit, vtiliſſimum eſt ſic pedes eius vinculis obligari, ne aut inſiſtere, aut progredi aut paſci poſſit: quo facto inedia & ſiti compulſus deponit ignauiam, quæ tamen rariſſima eſt in pecore vernaculo, longeque omnis bos indigena melior eſt quam peregrinus, &c.

Bos indigena cur peregrino melior.

M. Varro verò, nouellos cùm quis emerit iuuencos, ſi eorum colla in furcas deſtinata incluſerit, ac dederit cibum, diebus paucis manſuetos fore pollicetur, & ad domandum pronos. Tum ita ſubigendum, (vtor autem eius quoque verbis) vt minutatim aſſuefaciant, & tironem cum veterano adiungant: imitando enim (inquit) facilius domantur. Et primùm eos æquo in loco & ſine aratro, tum eo leui ſimul arare faciant, & principio per arenam aut molliorem terram, dum conſueſcant. Quos ad vecturas alimus, item inſtituendum, vt inania primùm ducant plauſtra, & ſi poſſis, per vicum, aut per oppidum, vbi creber crepitus ſit, ac varietas rerum conſuetudine celeberrima, ad vtilitatem adducito. Neque pertinaciter quem feceris dexterum in eo manendum. Quod ſi alternis fit ſiniſter, fit laboranti in alterutra parte requies. Vbi terra leuis, vt in Campania, ibi non bubus grauibus, ſed vaccis aut aſinis quod arant, eò facilius ad aratrum leue adduci poſſunt & ad molas, & ad ea ſi quæ ſint, quæ in fundo conuehuntur. In qua re alij aſellis; alij vaccis ac mulis vtuntur, exinde vt pabuli facultas eſt. Nam facilius aſellus quàm vacca alitur, ſed fructuoſior hæc. Cauto agricolæ hoc ſpectandum quo faſtigio ſit fundus: in confragoſo enim ac difficili hæc valentiora parandum, & potiùs ea qua plus fructum reddere poſſunt, cum idem operis faciunt. Sed hæc ad arandi modum potius pertinent, de quo mox. Sin blanditijs, vt ſæpè fit, domari nequeat, labor quoque aliquando eos domat, vt indicat idem Varro In Manio:

Sternit iuuencus quem labos mollem facit.

Fit non ſemel, vt valdè ſint contumaces, & immorigeri, in quorum domitura, non tam peritia domitoris valet, quàm corporis quoque robur. Vnde illud Val. Flacci:

Flaccus correctus.

Vt valido qui robore tauros
Sub iuga; & inuito detorquet in ilia cornu.

quo loco pro ilia nonnulli illada legunt, id eſt vincula, quod improbat Pius noſter ciuis, qui inſuper inuito cornu exponit, detrectante ſeruitium iugi; vt intelligas (inquit) domitorem feros boues ac

man-

A mansuescere difficiles, arrepto per vim cornu exteriori, retorquere caput bouis indomiti in illa, & per vim cogere adhærere, ita inuitum pariter concorditerque iugum accipere quod detrectauerat. Naturaliter autem iugum auersatur, vt monuit etiam Ouidius:

Iugum odit bos.

Oderosi potero, si non inuitus amabo,
Nec iuga taurus amat, quæ tamen odit, habet.

3. Amor. Eleg. 11.

Verberibus item adiguntur, vbi labori resistunt. Vnde illud eiusdem:

Verbera plura ferunt, quàm quos iuuat vsus aratri
Detrectant pressi dum iuga prima boues.

1. Amor. eleg. 2.

Remedia quibus mãsuescat.

Rasis author est, bouem ferum, si fune laneo ligetur, subinde mansuescere. Tradit verò etiam Aelianus mansuescere taurum, si dextrum ipsius genu fascia deligetur, quam rem verissimã esse Pierius Valerianus asserit, hocque cùm Romæ Clementis VII. principatu quidam Græculus effecisset, ducto sæpius ferocissimo tauro per vniuersam vrbẽ, quem tenui admodum funiculo, ita religarat a genu, peritissimi (inquit) Magi nomen apud imperitos assecutus est. Plinius vim lysimachiæ tantam esse scribit, vt iumentis discordantibus iugo imposita, asperitatem cohibeat. Vascones teste Scaligero aiunt herba quam Martagot corruptè dicunt, tauros alligatos ferociam deponere. Plinius alijq; caprifico eam vim attribuunt. *Caprificus* (inquit ille) *tauros quamlibet feros collo eorum circundata, in tantum mirabili natura compescit, vt immobiles præstet.* Ait item, *caules caprifici, si carni bubulæ inter elixandum addantur, magno ligni compendio eam percoquunt.* Ratio huius caprifici facultatis est à Plutarcho (inquit Cælius Calcagninus) in libro τῶν συμποσιακῶν perquisita, sed iniuria temporũ desiderata. Nunquid verò id vi illa propria, atq; insita caprifico euenit, quam Græci ναρκωτικὴν, idest, torporem segnitiemq; inuehentem vocãt, qua & echineis & torpedo inter pisces pollet? Nam & caprifici cinere, cui septica & smectica potestas inest, idest quæ detergere possit & erodere, medici pro spodio vtuntur. An fortè odore acri & styptico id contingit, qui vim illã ferocientis tauri opprimat compescatq; & quasi obstupefaciat? Nam inter ea quę solent maximè naturam prosternere, odor cẽsetur. Sic amaricinum bubus acre venenum esse, Lucretius cecinit. An profectò id magis accidit ad insuetudinem, & inertia ponderis? Est enim caprificus non adeo multæ sarcinæ: quare ex eo clypei militares faciles admodum, & commodi gestatu fiunt: licet alia causa potior, quod accepto ictu lignũ id statim coalescat & plagã contrahat. Eo itaq; taurus oppressus, nouitatem leuitatis admirans consistit, & qui maiori sarcinę obluctaretur, ad minimam immobilis manet. Sic fulmina durissima quæque expugnant, in facilioribus nullam omnino vim exercent. De Marpesia caute traditum est, quod ad maximos impetus immobilis, leuissimo deinde attactu commouetur, & quã toto nixu corporis non potes concutere, mox vel digito facilè impuleris. Hæc Calcagninus. Gillius ex Plutarcho citat, si ad ficum alligetur taurus mansuescere, quod Gesnerus improbat, & de caprifico intelligere mauult: equidem Plutarchus alicubi de echineide siue remora pisce agens, eam vim caprifico, siue vt interpres vertit, agresti ficui tribuit; alias verò etiã ficui simpliciter, videlicet, vbi quęrit quæ causa sit, quod mactatæ carnes si de ficu suspendantur, mox tenerescant: Equidem (inquit) spiritum validum & vehementem à ficu exhalare, cùm visus planè testatur, tum id quod de tauris fertur: scilicet ficui alligatũ taurum etiam ferocissimum, quiescere, tactumq; admittere & omnino ferociã quasi elanguescentem deponere. In acrimoniam tamẽ arboris maior pars causa collata est. Est enim arbor hæc omnium plantarum succi plenissima, quo & ficus ipsa (in codice isthęc asterisco notantur, quasi vel corrupta sint, vel manca) & lignum & cortex plenus est. Itaq; ficulnum lignũ crematum fumo maximè mordet & combusti cinis lixiuium prębet summa tergendi vi præditum. Hęc verò omnia sunt caloris. Iã quod succus eius lac coagulat iniectus, sunt qui dicant, non fieri inęqualitate figurarum lactis, quæ ab eo appræhendantur, & conglutinentur elisis in superficiem læuibus; ac rotundis: sed quòd ob calorem eliquet humoris instabiles & aquosas partes. Argumento etiam est id, quod inutilis succi dulcedo sit, quia potum facit pessimũ. Non enim læue ab inęqualibus, sed frigidum & crudum à calore sistitur: & ad hoc sales faciunt vtpote calidi: repugnant autem isti appræhensioni & glutinationi, cũ maximè natura ijs vim dissoluendi dederit. Spiritum igitur calidũ, acrem, incidendique vi præditum ficus emittit. isq; incidit & concoquit carnẽ auis. Hęc omnia Plutarchus, quæ etsi potius rationem reddant, cur caro è ficu suspensa, mox tenerescat, nihilominus, eadem quoq; assignare videtur, cur taurus ei alligatus ferociam deponat. Magis verò solis olim etiã verbis auri immurmuratis boues mitissimos reddidisse, ex eo innotescit, quod de Pythagora memoriæ proditum est; Refert id Cælius Rhodiginus his verbis: Narratur idem Pythagoras, bouẽ vbi prope Tarentum conspexisset fabaceam segetem mordicatim corrumpentẽ, tum etiam calcantẽ pedibus, bubulco insinuasse, bouem moneret, frugibus parceret. Ridens busequa: Ego inquit, bouatim non didici, tu qui videre scholarum id genus, experiens, obeas vicem meam. E uestigio Pythagoras auribus sese admouens, sui artificij quęppiã immurmurauit. Res additur mira. Obedientissimus bos,

Lib. 25. c. 6. Lysimachia.
Exerc. 178. 2. Martagot.
Caprificus. Lib. 2. epist. quæstion.
Odoris vis.
Marpesia cautes.
Symp. 2. q. 7
Symp. 7. quæst. 10.
Magos solis verbis domasse boues.
Lib. 19. c. 2.

vt ab eo qui amplius ſaperet, edoctus, lacerare mox ſegetẽ deſtitit: quin etiã in futurũ eiuſmodi pabulo abſtinuit. ſed & bubulũ deſijt obſequiũ, factuſq; de rureſtri colono ambulator vrbanus, Tarenti placidè conſenuit, de manibus hominũ victitans, vt ſolida demũ ac plena admiratio fiat. Iã verò vaccas quaſdã ſuapte natura ſteriles eſſe dictũ eſt, & tauras nominari. Has quoq; Columella, ne fecundarũ locũ occupent, ablegari, aratroq; domari cupit, quoniã laboris & operis nõ minus (inquit) quam iuuenci propter vteri ſterilitatẽ patientes ſunt. Nunc verò fęcundæ quoq; paſſim domantur. Quis prius boues domauerit & aratro iunxerit, dicemus cum de laboribus eorum in agris agemus.

Vacca quæ domandæ.

V O X.

AMANVENSIS incuria factum eſt, quod hic de voce agamus, quod antè poſt rubricam de ætate oportuit. Variat autem ea pro ætate, & ſexu. Plinium enim & Ariſtotelem authores habemus, bubus tantùm fœminis vocem eſſe grauiorem, in alio omni animantium genere exiliorem (ideſt, tenuiorem & acutiorem) quàm maribus, idq; maximè in homine patere. Vitulis etiam grauiorem quàm adultis perfectiſq, idẽ philoſophus aſſerit: vocemq; ſi caſtrentur, è contrario mutari, quia quę caſtrãtur, tranſeũt in fœminã: in cæteris animalibus vocem grauiorẽ eſſe, fęminis acutiorem. Albertus Magnus vaccã ait, eò quod corpore atrabiliario, ideſt frigidæ & craſſę conſtitutionis ſit grauius ſonare: tauros autẽ beneficio ſexus magis ad temperamentũ accedere, eiuſq; gratia vocem habere acutiorẽ. Cętera omnia (inquit Ariſtoteles) cùm natu minora ſunt, vocẽ emittũt acutiorem, vituli autem bubuli grauiorem, vt & vaccæ quàm tauri. Vituli enim & vaccę partẽ quam mouent, nõ habent validã, alteri propter ætatem, alterę propter fęmineæ ſexus naturam. Vas nempe per quod primũ ſpiritus fertur, amplum in ijs eſt, multumq; aeris mouere cogitur: multum autẽ, pręſertim ſi tardè moueatur, grauè ſonat: cęteris animalibus vas illud anguſtius eſt. Eſt verò vbi idẽ Ariſtoteles taurò vocẽ grauẽ tribuit, inquiens, Animalia fortia grauiorem habent vocem, vt taurus & leo: timida acutam. Minimè tamẽ dicendum fuerit ſibi cõtradicere, quandoquidem illam hoc in loco comparatione aliorum animalium grauem dicit, ipſeq; obiectioni huic vt occurrat, mox addit: Verùm pręſtiterit fortaſſis, non ex acumine aut grauitate vocis, animal timidum aut forte iudicare, ſed validã vocem fortitudinis, remiſſam, & infirmam timiditatis ſignum faciemus. Fęminis autem in hoc genere vocem, cùm libidine accenduntur, quàm alio tempore grauiorem eſſe inuenio: Tauris verò, vel cùm prælia meditantur, aut cùm non rectè occiſi, fugã moliuntur, vtrumq; teſtatur Maro: De pugnaturis enim ait:

Vitulorum vox.
Vacca.
In Phyſiognom.
Aeneid. 12.

Mugitus veluti cùm prima in prælia tauri
Terrificos cient.

Lib. 2.

De fugam molientibus loquitur, vbi de Laomedonte à ſerpentibus ſeſe liberante.

Clamores ſimul horrendos ad ſidera tollit,
Quales mugitus, fugit cùm ſaucius aram
Taurus, & incertam excuſſit ceruice ſecurim.

Qui ita mugit taurus, ἐρυγεῖν Græcis vocatur, vnde illud Homeri ἤρυγεν ὡς ὅτε ταῦρος. Aliàs taurus vehemẽtem edens vocem ἐρίμυκλος, & ἐρίμυκος eſt Varino, Heſiodo etiam ἐρίβρυχης. Boare propriè videtur horum animantium, vt baubare canũ. Pro boare Varro habet bouare: *Bouare* (inquit) *dicuntur boues cum vocem emittũt.* Boare tamen magis eſt in vſu. Pacuuius boire dixit: clamore & ſonatu reſonantes bount, ſed hoc antiquum & inuſitatum eſt. Boare metaphoricè de quolibet magno ac vehementi ſonitu ſtrepituq; ſumitur. Plautus: *Tela frangunt, boat cælum fremitu virum.* In quo ſenſu Maro compoſito verbo vtitur: *Reboant ſyluaq; & magnus Olympus:* vbi Seruius: reboo græcum eſt: nam apud Latinos nullũ verbum eſt quod ante o, finalem habeat o: excepto inchoo, quod tamẽ maiores aliter ſcribebant, aſpirationem interponẽtes duabus vocalibus. Seruio itaq; boo nihil aliud eſt quam Βοάω. Vſurpatur verò etiam in alijs animalibus. Apud Apuleium aſinus ſe boare dicit: idemq; author boatum vocat magnum præconis clamorem: *Sic rurſus præconis* (inquit) *amplo boatu citatus accuſator quidam ſenior exurgit.* Qui tam graui clamore boat, βαρυβόας Gręcis vocatur. Vulgaris verò boum vox μύκημα dicitur, ſiue μύκησις, & μυκηθμὸς ἀπὸ τοῦ μυκᾶσθαι quod Latini mugire dicunt, vt ipſam vocem mugitum; apparetque vtramque dictionem à boum voce factam eſſe, quamuis ad alios ſonos vtraq; vſurpetur. Vt enim μυκᾶσθαι de aſinis pręterea & de camelis dicitur, vt annotat Henricus Stephanus, nec non de alijs etiam tam animatis quam inanimatis, quæ mugitum boatumq; quendam reddunt, ita quoq; mugitum de varijs admodum vocibus ſoniſq; Latini vſurpant. Plinius de monocerote dixit, item de montibus & nemoribus: de terra Virgilius:

Boare.
Lib. 6. de ling. lat.
In Amphit.
Georg. 3.
Lib 7.
Lib. 3.

Terram mugire videbis: Seneca:

Fateor, tumultus pectora attonitus quatit,
Penitusque voluit, rapidior & quò neſcio,

Egl. 6.
In Thyeſte.

A *Sed rapior, imo mugit è fundo solum,*
Tonat dies serenus, &c. Et rursus:
Rupisse canem fama & nostris
Errasse locis, mugisse solum. Et itetum:
Cum subito caco terra mugitu fremens
Concussa cacos traxit ex imo sonos. Claudianus:
Ecce rupes mugire fragor.

In Oedipo.

Quibus locis terra mugiens prodigij loco habetur, At Aristoteli ex causis naturalibus prouenit. Ait enim sub terra omnes vocum differentias emitti, adeò vt videatur sæpè ὥσπερ λέγουσιν οἱ τερατολογοῦντες, μυκᾶσθαι τὴν γῆν: & in problematibus ait in paludibus quæ iuxta flumina sunt, fieri sonos, qui vocantur bomugi. Cæterùm quilibet sonus ingens huius animantis voci comparari potest, qualis est tubarum. Statius:

Terram naturaliter mugire.

Meteor. 2.

Thebaid. 2.

Tum plurima buxus
Aeraque taurinos sonitu vincentia pulsus.

B Sic Homerus strepitum exaggeraturus quem regia ostia edebant dum aperirentur, taurino mugitui eum assimilat, dum canit:

Ἐν δὲ κληῗδ' ἧκε, θυρέων δ' ἀνέκοπτεν ὀχῆας
Ἄντα τιτυσκομένη. τὰ δ' ἀνέβραχεν ἠΰτε ταῦρος
Βοσκόμενος λειμῶνι. τόσ' ἔβραχε καλὰ θύρετρα
Πληγέντα κληῗδι, πετάσθησαν δέ οἱ ὦκα. idest:
In autem clauem immisit, iannarum autem abscidit lora
E regione intendens: hæ autem resonauerunt sicut taurus
Pascens prato, tantum sonuerant portæ pulchræ
Percussa claui, aperta sunt autem ei citò.

AFFECTVS CORPORIS,

Eorumque cura.

C AFFECTVS quibus bubulum genus affligitur, vt in homine, vel interni sunt, vel externi. De externis qui communiter eos infestant diximus in curatoris munere, quod ad ipsum quoque eorum cura pertineat, vel saltem pertinere debeat. Nunc de internis potissimum agemus, qui vulgaribus hominibus ferè ignoti sunt, ideoq; ad mulomedicos referuntur. Febrientis signa ponit Didymus; non admittit cibum, deorsum nutat, lachrymatur, sordes in oculis habet, circa oculos cauatur. Eum (inquit) curant hoc modo: Ex opacis locis gramen capito, & lauato, eique edendum præbeto, aut vitis folia. In potu exhibeatur aqua quidem frigidissima, verùm non sub dio, sed maximè loco vmbroso: aures verò & nares spongia aqua imbuta detergantur: Quidam cauterio faciem ipsius perurunt, & partes sub oculis itidem, easque spongia vrina veteri calida imbuta bis per diē confricant, donec crustæ excidant, & vulnera cicatricem recipiant. Lancinantur etiam aures, vt sanguis effluat. Quidam polentam vino subigunt, & edendam præbent, alij muria dissoluunt, & amieulis concalfaciunt: alij cytisum præbent cum vino, id quod non bubus tantùm, sed & alio pecori auxiliare est. Columella verò febri-
D tantis bouis quoque signa ait esse isthæc: Calor totius corporis maximè circa os, linguam & aures, manantes lachrymæ, caput grauatum, & nutans, oculi lippi, compressi (idest, semiclausi) & introrsum ceu in foueam reconditi, fluidum saliuis os: calidus, longior & cum quodam impedimento spiritus, interdum & cum gemitu, venarum inquietudo, cibi fastidium. Causæ sunt, immoderatus labor, aut calor. Ferè enim ægrotant boues, cum laborauerint propter æstus, aut propter frigora, aut propter nimium laborem, aut ocium diuturnum, aut si cùm exercueris, statim sine interuallo cibum potumq; dederis. Conuenit autem febricitanti abstineri cibo vno die, postero deinde exiguum sanguinem ieiuno sub cauda emitti, atque interposita hora modicæ magnitudinis coctos brassicæ coliculos triginta ex oleo & garo saluiati more demitti, eamque escam per quinque dies ieiuno dari. Præterea cacumina lentisci aut oleæ, vel tenerrimam quoque frondem aut pampinos vitis obijci, tum etiam spongia labra detergeri & aquam frigidam ter die præberi potandam. Quæ medicina sub tecto fieri debet, nec ante sanitatem bos emitti. Varro ait, vt citat Pet. Crescentiensis. Bos febricitans perfunditur aqua & perungitur oleo, & vino tepefacto. Sitienti datur frigida. Si hac nō proficitur, demitur sanguis, maximè à capite. Sed hęc apud Varr. non referuntur, nec vlla alia pecoris remedia. Ipse verò Crescentiensis febricitantis bouis hanc curationem posuit. Cōducit eis victus

Febrientis signa & cura.

Causa febris.

ratio frigida: quamobrem à labore ceſſent, & in loco frigido continentur, ſalicum frõdibus & pampinis obtecti. In cibo etiam ſalicum frondes conueniunt, & quæ refrigerent herbæ, & hordeum infrigedatum. Si pleniores videbuntur, detrahatur ſanguis. Aquam bibant de malis acidis & prunis, ipſaq; mala & pruna comedant. Contingit non ſemel vt peſte afficiatur hoc animal, eademq; tantopere ſæuiente, vt nulli parcat. Aimomus Monachus teſtatur, in expeditione illa quam habuit Carolus Magnus in Danos tantam fuiſſe boum peſtilentiam, vt penè nullus in tanto exercitu ſupereſſet, quin omnes vſque ad vnum interirent, & non ſolùm ibi, ſed & ſuper omnes Imperatori ſubiectas prouincias, illius generis animalium mortalitatem immaniſsimè graſſatam eſſe. Faciliùs autem quam homines morbo iſto torqueri, claſsici ſcriptores aſſerunt, vt Ouidius:

Peſtis. *Lib. 4. de geſt. Fräcor. cap. 98.* *Metam. 7.*

Strage canum primo, volucrumque auiumque boumque
Inque feris ſubiti depreuſa potentia morbi eſt.

Peſtis cauſa. *Iliad. A.*

Ex Homero, puto, qui de peſte agens, inquit:

Οὐρῆας μὲν πρῶτον ἐπῴχετο, καὶ κύνας ἀργούς.

Ad quem Homeri locum Ammianus reſpiciens ita ſcribit, Affirmant etiam aliqui terrarum halitu denſiore craſſatum aera, emittendis corporis ſpiraminibus reſiſtentem necare nonnullos: qua cauſa animalia, præter homines, cætera iugiter prona, Homero authore, & experimentis deinceps multis, cùm talis inceſſerit labes, antè nouimus interire. Ita & Seneca ſimiliter de peſte loquens.

Lib. 19. *In Oedipo.*

Prima vis tardas tetigit bibentes
Lauiger pingues male carpſit herbas.

Lib. 6.

Cauſa ferè aeris corruptio, vt Lucretius inquit.

Fit quoque vt in noſtrum quum venit denique cælum
Corrumpat, reddatq; ſui ſimile atque alienum.
Hæc igitur ſubito clades noua peſtilitaſque
Aut in aquas cadit, aut fruges perſidit in ipſas,
Aut alios hominum paſtus, pecudumque cibatus
Aut etiam ſuſpenſa manet vis aere in ipſo,
Et quum ſpargentes miſtas hinc ducimus auras;
Illa quoque in corpus pariter ſorbere neceſſe eſt
Conſimili ratione venit bubus quoque ſæpe
Peſtilitas, etiam pecubus balantibus ægror.

Sæuitia morbi tanta eſt, vt inter arandum, dum modo ſaluberrimus videbatur, mox inopinato mortuus concidat, vt idem ait, citato loco Ouidius:

Concidere infelix validos miratur arator
Inter opus tauros, medioque recumbere ſulco.

Georg. 3.

ex Virgilio, qui præterea ex victus ratione morbum prouenire negat, cùm ſimplici vtantur cibo atque potu:

Ecce autem duro ſudans ſub vomere taurus
Concidit, & miſtum ſpumis vomit ore cruorem:
Extremoſque ciet gemitus: & triſtis arator,
Mœrentem abiungens fraterna morte iuuencum:
Atque opere in medio defixa relinquit aratra.
Non vmbræ altorum nemorum, non mollia poſſunt
Prata mouere animum: non qui per ſaxa volutus
Purior electro campum petit amnis: at ima
Soluuntur latera, atque oculos ſtupor vrget inertes.
Ad terramque fluit deuexo pondere ceruix.
Quid labor aut benefacta iuuant? quid vomere terras
Inuertiſſe graues? atqui non Maſſica Bacchi
Munera, non illis epulæ nocuere repoſtæ.
Frondibus & victu paſcuntur ſimplicis herbæ:
Pocula ſunt fontes liquidi, atque exercita curſu
Flumina, nec ſomnos abrumpit cura ſalubres.

Quæritur autem poeta neque benemerito tauro, graſſante hoc immaniſſimo morbo, labores præteritos & tot impenſas operarum quicquam prodeſſe: neque illum à peſtilentia defendere, quod duriſſimas terras collo toties inuertiſſet, & maxima beneficia in communi vita mortalibus præſtitiſſet. Quaſi dicat: An non igitur iure optimo exclamet quiſpiam? quę nam iſta rei iniquitas, quòd inculpata & ſalutaria hominibus iumenta communi pęna cum ſceleratis hominibus plectuntur? Hęccine

A cine gratia reddenda de hominum vita bene merentibus bobus? hoccine officium deorum immortalium, peste occidere innocentes atque immerentes pecudes? Atqui illis morbus iste non obuenit ex aliqua cibi aut potionis intemperantia. Neque enim illis aut vinum sapidissimum, aut epulæ exquisitissimæ morbos afferre possunt, quem voluptarijs & genio deditis hominibus. Quippe victu vtuntur simplici herbarum & graminum. Potui illis est humor fontium, aut riuorum amniumque decurrentium aqua: neque ipsæ studio rei augendæ, quod faciunt auari, somnos sibi abrumpunt: sed omnis curæ, omnisque sollicitudinis expertes, in diem viuunt. At nihilominus tamen communi lue cum voluptarijs & cum sceleratis hominibus armenta & pecudes intereunt. Testatur idem poeta, etiam ad aras pertractos, & iam iam dijs immortalibus immolandos ante mallei ictum concidisse ex hoc morbo, atque expirasse:

Sæpe in honore deum medio stans hostia ad aram,
Lanea dum niuea circumdatur infula vitta,
Inter cunctantes cecidit moribunda ministros:
Aut si quam ferro mactauerat ante sacerdos,
B *Inde neque impositis ardent altaria fibris, &c.*

Idem testatur Ouidius:

Dum vota sacerdos
Concipit & fundit purum inter cornua vinum
Haud expectato ceciderunt vulnere tauri.

Seneca vero loco mox citato: occisum à sacerdote taurũ vice sanguinis saniẽ profudisse meminit:

Colla tacturus steterat sacerdos
Dum manus certum parat alta vulnus
Aureo taurus rutilante cornu
Labitur segnis: patuit sub ictu
Ponderis vasti resoluta ceruix:
Nec cruor ferrum maculauit, atra
Turpis è plaga sanies profusa est

Et mox inquit:

C *Incubant pratis pecudes relictæ,*
Taurus armento pereunte marcet.

Malidem præcipuè nuncupasse videntur, quanquam & alij etiam sint pestilentiales morbi, ijque cùm interni, tum externi. Interni sunt mania, morbus articularis, subrenalis, & subtercutaneus. Mania infectis bobus eripit sensus, vt nec audiant more solito, nec videant: ex qua passione celerrimè moriuntur, quamuis hilares pinguesque videantur. Articularis est, quoties interdum de prioribus, interdum de posterioribus pedibus claudicant boues, cùm habeant vngulas sanas. Est subrenalis, quoties à posterioribus debilitas apparet, & lumbi dolere creduntur. Subter cutaneus est, quoties humor pessimus in diuersis partibus bobus erumpit, & decurrit: Externi sunt, farciminosus & elephantiasis: Farciminosus est, quoties per totum corpus tubercula exeunt, aperiunt se, & quasi sanantur, & iterum in alijs locis exeunt: Elephantiasis verò, quoties velut scabies minutæ cicatrices exeunt extra corium, & ad similitudinem lenticulæ. Hi omnes morbi contagione sunt pleni, etsi vnum animal apprehenderint, celeriter ad omnia transeunt, & sic interdum aut integris armentis, aut omnibus domitis afferunt interitus. Imperante Romano, intendit sese morbus pestilens nomi- *Malis quid.* *Manio.* *Craca.*
D ne craca, iam dudum boues (vt Georg. Cedrenus narrat) Romanorum tentans atque perdens. Ferunt incœpisse, imperante Romano sene. Cùm enim proxime Boni cisternam palatium ille conderet in quo se ab ardore Solis æstiuo refrigeraret, dum fundamenta parantur, effossum ferunt bouis marmorei caput, quod ab ijs qui repererant, confractum & in fornacem calcariam iniectum est: Ex eo tempore in hunc vsque diem pestis armenta boum per vniuersam Romanorum ditionem infestare (inquit) nunquam desijt. Malis si quando bouem infestauerit, istis agnosci signis aiunt. Erit bos pilo horridus, & tristis, stupentibus oculis ceruice deiecta, saliuis assiduis per os fluentibus, incessus pigrior, spina rigidior, fastidium maximum, pauca ruminatio: Estque duplex, vna cognomento humida, altera sicca. In illa per os & nares humor bobus effluit, & fastidium ægritudoque consequitur: In hoc nullus humor apparet, sed animal quotidie macescit, & fit deterius, nec iuxta consuetudinem appetit cibos. Malidi etiam addendum videtur malum Aristoteli κραῦρος nuncupatum, Theodoro Gaza nescio qua ratione struma: Euenit (inquit) struma, vt calidius frequentiusque spiretur: quod denique in homine febris, idem in boue struma est: inditium morbi, vt demissæ aures flaccecant, & vt comedere nequeant: breui moriuntur, adapertisque pulmo inspicitur putris. Sic ille vertit. Κραῦρος à Grammaticis exponitur siccus, aridus friabilis, rigidus: oppositum τοῦ γλί- *Malis.* *Lib. 8. c. 23.* *Craurus.* *Struma.*

ρος apud eundem Ariſtotelem in ſecundo de partibus animalium. Heſychius κραυρᾶν eſſe apum morbum dicit, cùm vermes & araneas gignunt. In ſuibus etiam Ariſtoteles paulò antè de eodem morbo κραυγᾶν dixerat, capitis dolorem & grauitatem definiens, qui plures ſimul inuadat, & tribus aut quatuor diebus interimat; interdum tamen vino per nares infuſo curetur. Ventris etiam profluuium incurabile eodem nomine vocari ſcribit. *Branchus.* Branchum etiam (Gaza raucedinem reddit) in ſuibus morbum eſſe Ariſtoteles ibidem prodit, in quo maxilla præcipue, & partes circa branchias inflammentur; cumque in alijs quoque corporis partibus fieri, vt pede vel aure interdum: putreſcere protinus membrum, & vlcus ſerpere, donec ad pulmonem deueniat, quo tacto mortem ſequi: creſcere hoc vitium celeriter, nec poſſe ſuem quicquam edere, cùm ita ægrotat; curari à porcarijs, cùm malum adhuc modicum ſenſerint, haud alio modo quam tota parte abſciſſa qua cœperit. Albertus Magnus Græca voce corrupta crocharon ineptè vocauit, ineptior etiam cùm vocem Arabicam eſſe ait. rectè verò, vt iudico (inquit Geſnerus, ex quo omnia ferè hæc) mali originem facit à defluxu capitis: additque experimento conſtare, heptaphyllon (vel & vulgus vocat, tormẽtillam) tum bubus tum equis in potu paſtuuè dari. Hæc omnia hoc loco referre placuit, quoniam κραῦρος Ariſtoteli dictus morbus, tum in bubus, tum ſuibus, non alius mihi videtur, quàm malis humida à Vegetio & recentioribus Græcis appellatus: quibus cum etiam branchus propter periculum, eiuſq; celeritatem & pulmonis noxam conuenit, differt autem quòd in quibuſuis etiam extremis partibus incipiat, iiſque ſectis curetur. *Gutta robea.* Non alius etiam quàm malis humida videtur morbus ille boum, quem Itali vulgò, vt Pet. Creſcentienſis ſcribit, guttam robeam vocant. Is inuadit ex pabulo potuque nimio, præcipuè poſt humidas depaſtas herbas, & propter ocium & aeris humiditatem. Vultus & oculi inflantur, & niſi curetur, bos moritur. Curatur autem detracto ſanguine ſub lingua hoc modo: Duæ glandulæ ſub lingua cultri acuti mucrone pluribus in locis ſecantur, & ſanguis copioſè demitur. Fit etiam ſuffitus cum thure ad nares bouis. Qui plura de malide, eiuſque nominibus & differentijs volet, equi hiſtoriam adeat. Hic priuatim nunc de ijs dicemus remedijs quæ boui malide laboranti conueniunt. Huic morbo ſi inter initia ſubuenire tentaueris, bos diſcrimen euadet: ſin per negligentiam tardior adhibeatur cura, vetuſtioris morbi non poteſt ſuperari pernicies roborata. Inter exordia igitur adhibebis remedia quæ ſupra deſcripſimus tanquam omnibus morbis communia. Columella præcipit, vt confeſtim mutetur cęli ſtatus, & in plures diſtributo pecore longinquæ regiones petantur, atque ita ſegregentur à ſanis morbidi, ne quis interueniat, qui contagione cæteros labe faciat. *Contagio.* Nam paſcendo (inquit) herbas inficiunt, bibendo fontes, ſtabulo præſepia, & quamuis ſani boues odore morbidorum afflante depereunt: vſque eò etiam mortua cadauera vltra fines villæ proijcienda ſunt, & altiſſimè obruenda ſub terris, ne fortè ipſorum corporum (halitu) interna ſanorum contingantur & pereant. Idem Columella panacis & eryngij radices fœniculi ſeminibus mixtas & cum defruti ac moliti tritici farina, candentiq; aqua conſperſas ſaliuari ægrotum pecus iubet. Similiter & Vegetius, panacem (inquit) à ſeplaſiarijs compa-

Eryngiũ quæ herba Vegetio.

„ ra. Eryngion autem herba dicitur, quæ in litore naſcitur prope vndam maris: florem habet quaſi
„ aureum vel galbineum: folia eius ſunt quaſi folia cardui ſylueſtris, inter arenas littorum largiſſimè
„ ſpargitur: has effodies & in vmbra ſiccatas ſeruabis aduerſus morbum tam equorum quàm boum
„ plurimum proſunt. Potio ex eis componitur iſta: Radicum panacis & eryngij & ſeminis fœniculi,
„ ſingulorum vncias tres pariter deteras diligenter, addaſque farinæ triticeæ ſextarium, ita vt prius
„ frumentum frangas, & molas: quæ omnia de calida feruente conſperges, & cum melle vel ſapa no-
„ uenas offas ſingulis diebus digeres.

Vbi obſeruandum eſt, longè diuerſum eſſe eryngion Vegetij, hic deſcriptum, ab eo quod deſcriptum eſt a Dioſcoride. Hoc enim in aſperis & campeſtribus naſcitur, illud proximè aquas in maris littore: huic flores colore modò viridi, aliquando albo, interdũ (imo plerumque) cæruleo, illi aureo: quare Carolo Cluſio facile ſubſcripſerim, qui illud Vegetij eryngium eſſe oſtendit eam ſpinam, quam Theophraſtus *6. Hiſt. pl. cap. 4.* ſcolymon nuncupaſſe videtur, vt idem quoque Cluſius cenſet. Salmanticenſi agro & tota Caſtella frequentiſſimam eſſe ait, vulgo vocari Cardon lechal ſiue lechet, ideſt carduum lacteum, quia eius folia lacte conſperſa videantur, foliaq; etiam lac edant, quo Salmaticenſes omne lac coagulant. Nihil hac ſpina in hac noſtra vrbe, potiſſimum per mœnia frequentius, ringium plebs & pharmacopolæ, qui non aliud eryngium nouerunt, vocant, eruuntq; radices, illi propter dulcedinem in cibum, hi tum ob hoc, tum ad medicinę vſum. Quærendum modo eſſet, num hoc etiam eryngium Columella, ex quo Vegetius hoc remedium mutuo accepiſſe videtur, intelligat, vt ſcilicet aliud ſit eryngium geoponicorum & mulomedicorum ab eo quo vtuntur medici noſtri. Exhibito hoc medicamento, tum Columella paribus caſiæ myrrhæq; & thuris ponderibus ac tantundem ſanguinis marinæ teſtudinis miſcere potionem ait, cum vini veteris ſextarijs tribus, itaque paruam rem infundi. Sed ipſum (inquit) medicamentum pondere ſex vnciarum diuiſum, portione aqua per triduum cum vino dediſſe ſat erit. Hoc & Vege-

tius

A tius repetit, aliaque addit. Sanguinem marinæ testudinis colliges & per os cum vino dabis, quam „
quia inuenire difficile est, vulgarium testudinum prodesse existimant: quod verum bene opinentur, „
visus viderit. Nam authores de terrestri testudine (non) tractauerunt. Puluerem etiam canæ stultu- „
læ, nec non etiam thuris pro æqua parte admiscebis, ex eo vnam semunciam cum sextario vini ve- „
teris in die per nares bouis infundes. Quod medicamentum per triduum facies. Morbi quoque „
quos superius nominauimus, amari sunt, & non nisi amaris potionibus superantur. Nam contraria „
contrarijs potionibus curantur ratione medicinæ, ideoque puluerem herbæ absynthij & crudorum „
lupinorum, herbæ quoque centaureæ vel peucedani æquis ponderibus diligenter misceto, & in sex- „
tario vini veteris trina cochlearia singulis diebus, additis vncijs tribus olei, per os dato. Gesnerus ex „
libro Germanico manuscripto, in quo diuersa remedia pro bubus præscripta legebantur, hoc quo-
que exscripsit: Si pestilentia bubus ingruerit, radices asari in aqua decoquito, & in potu exhibeto;
vel ipsas contritas aquæ inspergito, & faucibus infundito: vel testas limacum: sufficiunt autem sin-
gulis bubus singulæ. Alij (inquit) herbam cruciatam gentianę speciem (vt suprà dixi) pariter cum
limacum testis terunt, & per os infundunt. Alij virgam auream contritam pani imponunt, & ori
B inserunt. Columella authore præsens remedium est radicula, quam pastores consiliginem vocant. *Radicula.* *Consiligo.*
Ea (inquit) *in Marsis montibus plurima nascitur, omnique pecori est maximè salutaris. Laeua manu effoditur ante solis ortum: sic enim lecta maiorem vim habere creditur. Vsus traditur talis, aenea subula pars auriculæ latissima circumscribitur, ita vt manãte sanguine tanquam O: litera ductus appareat orbiculus. Hoc & intrinsecus, & ex superiore parte auriculæ cùm factum est, media pars descripti orbiculi eadem subula transuitur, & facto foramini prædicta radicula inseritur, quam cùm recens plaga comprehendit, ita continet, vt elabi non possit: in eam deinde auriculam omnis vis morbi pestilensque virus elicitur, donec pars, quæ subula circumscripta est, demortua excidat & minimæ partis iactura caput conseruatur. Non exigua est huic consiligini similitudo cum Helleboro nigro cùm forma & viribus, ideoque inullius penuria hellebori nigri radicibus vti licebit.* Cornelius Celsus, vt idem denique Columella citat, visci etiam folia cum vino trita per nares infundi iubet. Testatur Gesnerus in Rhætia Heluetica prope thermas Fabarias pagum esse Vattim appellatum, vbi cum pestilentia pecori ingruit, schedas quasdam Magicis characteribus inscriptas & funiculo alligatas supra viam extendunt, & pecudes, vt subtus transeant, impellunt; affirmareque sic pestem ilico finiri. Schedas
C illas (inquit) à mago quodam ante annos centum dono se accepisse testantur, vt reconciliarentur, cùm ille à vicino monte deducto dracone herbas & fruges, qua duxerat, prostrauisset. Nunc alios boum affectus prosequamur, à capite exordio sumpto. Paxamus tradit, cùm bos aures demittens non comedit, cephalalgia torqueri. Vultque in hoc affectu, vt thymo vino macerato, allijsque, & sale, lingua ipsa cõfricetur. Hordeum etiam crudum ex vino sumptum opitulari asserit. Quin etiam foliorum lauri quantum manu apprehendi possit, in os inferens aut tantundem corticis mali Punici, mirè contuleris. Myrrham præterea ad magnitudinem fabæ, cum duabus similiter heminis vini distemperans, infundensque per nares, dolorem exterminabis. Iulius Alexandrinus testatur se vidisse bouem epilepticum, & apud Plutarchum reperio, boues etiam furere dici, & Proetides quod se Iunoni prætulissent, dicuntur bouina laborasse insania. Istiusmodi autem maniam sensum eripere bubus aiunt, vt nec audiant more solito, nec videant, exque hac passione celerrimè mori, quanquam hilares pinguesque videantur, contagiosum affectum esse & malidis speciem. Gesnerus tradit suos (Heluetios) insaniæ quoddam genus bubus infestum vocare vernacula lingua Himmutig, à cerebri vitio, cui vertigo siue in orbem discursus adiungatur: iuniores hoc morbo frequẽtius vexari putari,
D præsertim si inter cornua sæpius aut vehementius feriantur: vel cornua nondum confirmata nimiũ contrectentur. Sic affectos si mactauerint lanij, carnem vendere non licere. Plures mori, nonnullos verò curari terebello iuxta cornua frontem versus ad craneum vsque adacto, ita vt sanguis effluat; esse qui vermem viuum aliquando ex vulnere illo egredi asseuerent, vt ex paronychijs hominum. Sibi verò neutrum verisimile videri. Interdum quoq; cibos respuit, tumore palati, vt ait Columella, crebrumque suspirium facit, & hanc speciem præbet, vt bos in latus pendere videatur. Ferro palatum opus est sauciare, vt sanguis profluat, & exemptum valuulis eruum maceratum, viridemque frondem, vel aliud molle pabulum dum sanetur, præbere. Solent etiam eodem asseuerante Columella fastidia cibi afferre vitiosa incrementa linguæ, quas ranas veterinarij vocant. Hæc ferro reciduntur, & sale cum allio pariter trito vulnera defricantur, donec lacessita pituita decidit. Tum vino perluitur os, & interposito vnius horæ spatio virides herbæ, vel frondes dantur, dum fracta vlcera cicatrices ducant. Si neque ranæ fuerint, neque aluus citata, & nihilominus cibos non appetet, proderit allium pinsitum cum oleo per nares infundere, vel sale vel cunila defricare fauces, vel eandem partem allio tunso & halecula lenire. Sed hæc his solis fastidio est. Ranæ vitium instar lati vermis linguam occupare, à suis se audiuisse Gesnerus ait, subnigrum, & nono die nisi curetur, interimere:

Cephalalgia.

Lib. 13. de salub. c. 7. In Gryllo.

Palati tumor.

Lingua.

signum

ſignum eſſe ſaliuam defluentem. Curari cuſpide lignea, qua rana rubeta transfixa ſit, melius verò ſi in eadem aruerit. Sanari etiam ſtercore canino candido, ſale, ruta, fuligine, & ſaluia pariter contritis & exertæ linguæ intricatis. Cæterùm linguæ puſtulis ita medeberis ex præcepto Florentini: Bouem oportet collocare ſupinum, & capite reclinato linguam, an puſtulas habeat, inſpicere: quas quidem candenti ferro acutoque exurere conuenit. Dein verò agreſtis oleæ folijs contuſis, ſaleque etiam, vlcera inungenda ſunt, aut ſale tenuiſſimo & oleo: aut butyro & ſale: Aut cucumeris agreſtis radix ſicca contuſa vnà cum ficubus in paſtum eſt apponenda: Aut etiam farinæ hordeaceæ, triticique torrefacti pollinis, ſingulorum heminas duas vino madefactas offerto. *Oculorum affectus.* Oculorum vitia, vt Columella teſtatur, plerumque melle ſanantur: nam ſiue intumuerunt, aqua mulſa triticeæ farinæ (inquit) conſpergitur & imponitur; ſiue album in oculo eſt, montanus ſal Hiſpanus, vel Ammoniacus, vel etiam Cappadocicus minutè tritus & immiſtus melli, vitium extenuat: facit idem trita ſepiæ teſta & per fiſtulam ter die oculo inſpirata: facit & radix quam Græci σιλφίον vocant, vulgus autem noſtra conſuetudine laſerpitium appellat: huius quantocumq; ponderi decem partes ſalis Ammoniaci adijciuntur, eaque pariter trita oculo ſimiliter infunduntur: vel eadem radix contuſa, & cum oleo lentiſci inuncta, vitium expurgat: epiphoram (hoc eſt ſi genæ humorem profundunt, lachrymiſque viſus ſuffunditur, ſic enim habet Vegetius, apud quem etiam omnia hæc leguntur,) *Armoracea qua.* ſupprimit polenta (ex hordeo) conſperſa mulſa aqua, & in ſupercilia genaſque impoſita: paſtinacæq; agreſtis ſemina, & ſuccus armoraceæ: cum melle collinita, oculorum ſedant dolorem (Vegetius hic armoraceam interpretatur paſtinacam agreſtem: paſtinaca quoq; agreſtis, inquit, quam armoraceā vocant, cum melle trita oculorum ſedat dolorem; alij armoraceam intelligunt raphanum ſylueſtrem) ſed quotieſcunque mel, aliuſuè ſuccus remedijs adhibetur, circum liniendus erit locus pice liquida cum oleo, ne à muſcis infeſtetur: nam & ad dulcedinem mellis, aliorumque medicamentorum, non hæ ſolæ, ſed & apes aduolant. *Tuſsis.* Recens tuſſis (inquit idem Columella) optimè ſaluiato farinæ hordeaceæ diſcutitur. (Vegetius ſi recens fuerit tuſſis, ſextarium farinæ hordeaceæ cum vno ouo crudo & hemina paſſi per os dari boui ieiuno iubet,) Interdum magis proſunt gramina conciſa, & his admiſta faba freſa. Lentes quoque valuulis exemptæ, & minutè molitæ miſcentur aquæ calidæ ſextarij duo, factaque ſorbitio per cornu infunditur. Veterem tuſſim ſanant duæ libræ hyſſopi macerati aquæ ſextarijs tribus. Nam ſi medicamentum teritur, & cum lentis minutè, vt dixi, ſextarijs quatuor more ſaluiati datur, ac poſtea aqua hyſſopi per cornu infunditur. Porri etiam ſuccus cum oleo, vel ipſa fibra cum hordeacea farina contrita remedio eſt. Eiuſdem radices diligenter lotæ, & cum farre triticeo pinſitæ, ieiunoque datæ vetuſtiſſimam tuſſim diſcutiunt. Facit idem pari menſura eruum ſine valuulis cum torrefacto hordeo molitum & ſaluiati more in fauces demiſſum. Didymus hordeum redactum in pollinem madefactumque, atque palearum partes tenerrimas optimè repurgatas, cumque illi farinæ orobi mixtæ heminas tres, diuiſis prius omnibus in tres partes, tuſſientibus bobus tribus vicibus præberi iubet in cibum. Quidam eodem teſtante artemiſiam herbam purgantes, macerantesque aqua, ex ea exprimunt ſuccum, quem quidem ante aliud pabulum ſpatio ſeptem dierum infundunt. Hæc & apud Conſtantinum Cæſarem leguntur. *Pulmonaria.* Pulmonariam quidem vocant imperfectam quandam herbam lichenis ſpecie, arboribus maximè adnaſcentem. Hanc cum ſale anheloſis & tuſſientibus bubus vulgus apud Heluetios, vt Geſnerus refert, edendam commendat, maximè cum pulmo turgidior excreuerit, & vt ipſi (inquit) loquuntur collum ſubiuerit. Nullam huius herbæ apud veteres mentionem reperimus. Pulmoni exulcerato & ſanguinis ſputo conferre creditur, ſiccat enim & aſtringit, vt Matthiolus teſtatur. Eſt & altera eodem nomine multo notior, folijs boraginis, ſed acutioribus & albicantibus apud nos maculis conſperſis. Hanc ſimiliter ad explenda pulmonis vlcera eruditi paſſim celebrant, à Plinio, vt apparet, inuitati, qui hanc ad amuſſim delineans, aduerſus morbos viſceris ſui nominis eſſe tradit, in *Parietaria.* cibo ſumptam, vel potam. Hieronymus Tragus parietariam vulgarem à veteribus, tum iumentis tum bubus ad tuſſim & anhelādi difficultatem dediſſe teſtatur: mulieresque quæ bubus medentur, matricariæ vulgò dictæ pollinem ſali admiſcere veſperi, vt lingant. Eo medicamento boues purgari, reſpirandique difficultate & inflatione liberari. Idem Tragus aſſerit pecori pulmonario ſuorum aliquos, agarico, gentiana & rhapontico permixtis mederi: Aſari contritas redices cum ſale tum ouibus ad pulmonis vitia & tuſſim dari, tum bubus, vt purgentur: alios aduerſus eaſdem cauſas & lentam pulmonum pituitam veronicæ herbæ pollinem ſali immiſcere. Tuſſim & anhelitus anguſtiam nonnulli vinaccis aut iunuperi baccis ſali admixtis in hoc animali curant, vt annotauit Geſnerus: qui & ad verſus aſthma ariſtolochiam longam à Germanis vſurpari tradit; & ſolanum perpetuum, quod glycypicron vocant, hoc aut boum ceruicibus aduerſus id malum paſtores appendere. *Iudæi niſi ſanis bobus veſcuntur.* Affectus iſtiuſmodi pulmonum à Iudæis fuere execrati: nam cùm propter diuerſa mala carnem non ſani bouis abominentur, de quibus in libris eorum Thalmudicis per multa præcipi aiunt, tum

ſi pul-

A si pulmones costis hæserint, vel etiam omentum peritonæo: quos quidem adhæsus partium exulcerationem interdum sequi à ratione nō est alienum: Est & illa grauis pernities, cum pulmones exulcerantur, vnde tussis & macies, & tandem phthisis inuadit. Quæ ne mortem afferant, Columella, radicem coryli inutilam ita, vt suprà docuimus, perforatæ auriculę inseri iubet, tum porri succum instar heminæ pari olei mensura misceri, & cum vini sextario potandum dari diebus compluribus. Apud Vegetium verò sic legitur; Radix consiliginis, succus porri, omnium hemina pari mensuræ olei miscetur. Sed Columellæ lectio præferenda est. Alexander Benedictus Veronensis agens de curatione oppilationum stomachi, ait aduertendum esse, quod cùm in mesentericarum opilatione quidam inter stomachum & iecur, hoc est sub ipsis hypochondrijs tumor extare videtur, cum ventris exterioris extenuatione; tabescit ea pars alimenti defectu, resolutisq; viribus intempestiuè fluit venter; quoniam succus ex oppilatione ad iecur non transit; ex cibis crassioris substantiæ id euenire (inquit) solet. Si vetus id malum est, mortem portendit: hærere enim cutis ventri videtur intenta. In bobus labore consumptis cordapson vocant rustici. Irremediabile ferè malum est: vel in homine quoniam quæ aperiunt, & duram præsertim oppilationem procurant, calidiora sunt, propterea corpus magis exiccant, & quæ è diuerso siccitati occurrunt, boni nutrimenti humectantia sunt, quæ cum plurimum oppilant, ob id prius aperientibus opus est quam humectantibus, quia oppilatio nutrimentum ne transeat, prohibet: vtrumque præstat ptisana & aqua hordeacea plus quam sit verisimile, nam aperit & humectat arefacta membra: sed ijs paulatim singulis diebus quid plusculum assumendo, æger (idem de boue dicendum) assuefieri debet nęc vllo pharmaco vexandus est, aut vlla sanguinis missione. Si cruditate laborauerit bos, eius signa sunt, (inquit Columella) crebri ructus & ventris sonitus, fastidia cibi, neruorum intentio, hebetes oculi: propter quæ bos neque ruminat, neque lingua se deterget. Remedio erunt aquæ calidæ duo congij & mox triginta brassica caules modicè cocti, & ex aceto dati. Sed vno die abstinendum est alio cibo. Quidam clausum intra tecta continent, ne pasci possit. Tum lentisci oleastrique cacuminum pondo quatuor, & libra mellis vnà trita permiscent (inquit) aquæ congio, quam nocte vna sub dio habent, atque ita faucibus infundunt; Deinde interposita hora macerati erui quatuor libras obijciunt, aliaque potione (alio cibo, vel potione, Vegetius) prohibent. Hoc per triduum fieri, dum omnis causa languoris discutiatur. Nam si neglecta cruditas est, & inflatio ventris & intestinorum maior dolor insequitur, qui nec C capere cibos sinit, gemitus exprimit, locoque stare non patitur, sæpe decumbere, & agitare capue (Vegetius, non agitare caput habet, sed volutare cogit,) caudamque crebrius agere. Manifestum remedium est proximam clunibus partem vinculo vehemēter obstringere, vinique sextarium cum olei hemina faucibus infundere, atq; ita citatum per mille & quingentos passus agere. Si dolor permanet, vngulas circumsecare, & vncta manu per anum inserta fimum extrahere, rursusque agere currentem. Si nec hæc profuit res, caprifici aridæ conteruntur, & cum dodrante aquæ calidæ dātur. (Vegetius aliter, si tardius proficit, tres partes lauri diu conteruntur, & cum duplici aquæ calidę dātur.) Vbi nec medicina processit, myrti syluestris foliorum libræ duæ deligantur, totidemque sextarij aquæ calidæ misti per vas ligneum faucibus infunduntur. atque ita sub cauda sanguis emittitur, qui cum satis profluxit, inhibetur papyri ligamine. Tum concitatè agitur pecus eo vsq; dum anhelet. Sunt & ante detractionem sanguinis illa remedia, tribus heminis vini tres (quatuor Vegetius) vnciæ pinsiti allij permiscentur, & post eam potionem currere cogitur. Vel salis sextans, cum cepis decem (decem vncijs ceparum, Veget.) immittuntur aluo, atque ita bos agitur. Eadem ferè remedia ad strophos, idest, tormina Paxamus præscripsit, vt paulò post referemus, etsi idem de cruditate D seorsim agat. Bubus cruditate laborantibus (inquit) medebimur, aquam calidam propinantes, brassicæque aceto perfusæ apponentes fasciculum vnum. Aliqui partes teneriores brasicæ elixantes, & contundentes, ex oleo eas illis per cornua infundunt; stragulisque simul bouem laborantem calefacientes, lenta illum exercent deambulatione. Id quod non solùm boues, sed omnia pecora iuuat. Alij rursus agrestis oleæ tandem vna & altera die sex heminas infundunt. Inflantur boues (inquit Petrus Crescentiensis (ventribus ipsorum obstructis, aut flatu repletis, si manu vel digito feriantur, partes circa ilia & coxas, tympani modo resonant: visu etiam inflati appareant, & dolore torquentur, & quandoque in terram se prosternunt, ac libenter procumbunt. Curantur clystere vel cannula, vt equi etiam: aut manu pueri oleo illita extrahuntur stercora: aut vena caudæ acuto cultello inciditur, quæ parte inferiore quatuor ab ano digitis distat. Periculum & hoc vitij affert, quo vulgus interdum quæritur, boues ruminandi facultatem amisisse. Ruminantibus enim omnis ferè cibus ore elabitur, vnde totius corporis macies statim consequitur. Curandum est igitur, vt manu inserta in fauces ingeratur, siue illud ipsum, quod boui ægro exciderat, siue quod alteri ruminanti ex ore subtractum fuerit, ita tamen ne nimium, vel omne alimentum illi substrahatur, ac idem qui in ægro curatur affectus, in sano erectur. Absurdo rustici quidam pharmaco ruminationem resti-

Lib. 11. cap. 7. curation.

Cordapson.

Cruditatis signa.

Inflationis causa.

Ruminatio cessans.

tui putant, ſordibus vaginarum excuſſis, & buccellæ panis ori inſerendæ inſperſis. Si bos cibum faſtidiat, pabulum eiùs amurcæ ſufficienti portione inſpergi iubet Florentinus: olei etiam, reſinæ aut terebinthinę, ſingulorum æquis partibus miſtis, ad radicem vſque cornua bouis deungi. Pleroſque ſanè affectus faſtidij ſymptoma comitari, vt malidem humidam, capitis dolorem, cruditatem tumorem palati, alui profluuium, tormina, ventris dolorem, alios. Florentinus cholera laborantibus, crura cauterio vſque ad vngulas exurenda eſſe aſſerit. poſteaq; lauacro calidæ aquæ fouenda, contegendaque ſtragulis Ventris & inteſtinorum dolor ſedatur viſu nanſium (anſeris Vegetius) & maximè anatis, teſte Columella, quam ſi conſpexerit, cui inteſtinum dolet celeriter tormento liberatur. Eadem anas maiore profectu mulos & equinum genus conſpectu ſuo ſanat. Sed interdum nulla prodeſt medicina. Sequitur torminum vitium, quorum ſignum eſt cruenta & mucoſa ventris proluuies. Remedio ſunt cupreſſun quindecim ceni, totidemque gallæ, & vtrorumque ponderum vetuſtiſsimus caſeus, quibus in vnum tunſis admiſcentur auſteri vini ſextarij quatuor, qui pari menſura per quatriduum diſpenſati dantur: nec deſinit lentiſci, myrtique, & oleaſtri cacumina viridis (ita vt lentiſci myrtique & oleaſtri cacumina præbeantur, Vegetius,) Aluus corpus ac vires carpit, operique inutilem reddit: quæ cùm accident, prohibendus erit bos potione per triduum, primoque die cibo abſtinendus. Sed mox (ſecundo die) cacumina oleaſtri, & arundinis, item baccæ lentiſci, & myrti dandæ, nec poteſtas aquæ (poſt triduum etiam, Veget.) niſi quàm parciſsimè facienda eſt. Sunt qui teneræ laurus caulium libram, cum abrotani macerati pari portione dent, cum aquæ calidæ duobus ſextarijs, atque ita faucibus infundant, eademque pabula obiiciant. Quidam vinaceorum duas libras torrefaciunt, & ita conterunt, & cum totidem ſextariis vini auſteri, potandum medicamentum præbent, omniq; alio humore prohibent, nec minus cacumina prædictarum arborum obiiciunt. Quod ſi neque ventris reſtiterit concitata proluuies, neque inteſtinorum ac ventris dolor, ciboſque reſpuet; & prægrauato capite, ſi ſæpius, quàm conſueuit, lachrymæ ab oculis, & pituita à naribus profluent, vſque ad oſſa frons media vratur, aureſque ferro ſcindantur. Sed vulnera facta igne dum ſaneſcunt, defricare bubula vrina conuenit. At ferro reſciſſa melius pice & oleo curantur. Paxamus ait; Qui bos torminibus diſcrutiatur (loquitur autem de illis quos Græci ςρόφυς vocant,) minimè vno in loco conſiſtit, nec cibum tangit, ſed mugit. Parum igitur nutrimenti illi offerendum eſt, caroque circa vngulas vſque ad ſanguinem perpungenda. Alij circa caudam ſolutionem facientes, donec effluat ſanguis, poſtea linteolo deligant. Alii cepas cum ſale cōdentes admouenteſque ſedi quàm penitiſſimè fieri poſſit, poſtea boues impellunt, eoſque cogunt ad curſum. Alij terentes nitrum, perfundenteſq; per os inijciunt. Nos ſupra boues ſibi ipſis aduerſus tormina, excrementis hominum in Cypro mederi diximus ex Plinio. Idem Paxamus aduerſus diarrhoeam, rhamni (inquit) folia contundens, aſphaltoque miſcens, da comedenda. Quidam folia mali punicæ macerata farinæque miſta offerunt. Alij farinæ hordei cotylas duas, & farinæ tritici torrefacti medianı cotylæ partem miſcentes aqua porrigunt. Si boui aut vitulo aluus nimium fluat, aliqui toſtam auenæ farinam faucibus immittunt, & panem toſtum inſperſo ſale: oxylapathi quoque ſemen in cibo iuuare certum eſſe aiunt. Contrà ſi excrementa alui retineantur, muſcerdam & cannabis ſemen in fauces inferunt; vel vaccinum lac calidum, vel coquinariam colluuiem veterem infundunt. Si pecori ſanguis per anum, aut vterum aut nares profluat, farinam triticeam cum ouo & butyro & lotio exequili hauſto quidam permiſcent, & maſſam inde coctam in cineribus calidis coquunt & pecori præbent. Cùm verò boues ſanguinem mingunt, rarò aiunt, euadere: aiuntque ſolere aliquando hunc morbum gigni, cùm prata paſcuis aperiuntur, propter nimiam pabuli pinguedinem, aucto nimirum ſanguine ex alimenti copia. Remedia aiunt tentari huiuſmodi. Hordeum in aqua decoquitur, ſimulque lardum & panis: decoctum iſtud infundunt. Nonnulli blitum, (quod circa fimeta & ſolo pingui prouenire ſolet, caulibus & folijs rubris,) tuſum ſalitumque præbent. Alij ſecreto experimento iuglandium nucamenta in ouo exhibenda celebrant. Sunt qui ipſam cruentam vrinam dum redditur excipiunt, & rurſus ſtatim per os infundunt. Alij ad ſiſtendum ſanguinis mictum vix quicquam efficacius eſſe aiunt, herba Roperti, vel gratia dei vulgò dicta, quam eam ob cauſam paſtores in montibus teſte Geſnero in Germania alicubi vocant herbam vrinalem. Inſerunt autem herbæ Roperti manipulos aliquot contuſos. Alij tormentillæ herbam ſimul & radicem terunt & ſali miſcent: alij muſcum de nuce arbore in cibo præbent, & niſi profuerit, butyrum crudum admiſcent; alij oxylapathi folia contuſa, ſalitaque ori immittunt. Oportet autem hoc morbo periclitantes boues, in ſtabulo quieſcere, ne ſubitaneus (vt vocant) ſanguis ſuperueniat, & fœno paſci. Ariſtoteles author eſt, accepiſſe ſe, vaccam fuiſſe Perinthi, cui cibi excrementum extenuatum per veſicam tranſmittebatur, diſſectuſque anus denuo propere coaleſcebat, nec reſecando vitium euinci potuiſſe. Lien etiam boum, vt ait Creſcentienſis, quandoque lentis craſsiſq; humoribus infarcitur, vnde non liberantur, & diuturnus fit affectus dignoſcuntur ex tuſsi, cùm alias infeſtante,

Si cibum faſtidit. *Cholera.* *Dolor ventris.* *Tormina.* *Diarrhæa.* *Alui fluxus.* *Sanguinis fluxus.* *Sang. mictio.* *Vrinalis herba.* *Lienis affectus.*

cùm

A tùm maximè cùm ad cursum aguntur. Præter cætera autem solent vitulis nocere lumbrici, qui ferè nascuntur ex cruditatibus. Itaq; moderandũ est, vt bene concoquant: aut si iam tali vitio laborant, *Lumbrici.* lupini semicrudi teruntur, & offæ saluiati more faucibus ingeruntur. Prodest etiam cum arida ficu & eruo contrita herba santonica, & formata in offam, sicut saluiatum demitti. Facit idem axungiæ pars vna tribus partibus hyssopi mixta. Marrubij quoque succus & porri valet eiusmodi necare animalia, author est Columella. Sunt qui boum atque vitulorum lumbricos expelli dicunt, infuso succo quem expresseris è folijs & radicibus betæ rubeæ: idem medicamentum pueris etiam conducere. Alij pollinem bursæ pastoris dictæ aduersus eosdem commendant: quorum iuditium improbo, cum sit alia, herba contra lumbricos dicta, nasturtij syluestris genus, quod simillima seminis habet conceptacula, ad lumbricos maximè commendata. Hippocrates bobus cur, & quando *Lib. de articulis.* potissimum coxæ articulus laxetur, his verbis docuit: Differt etiam habitus quidam corporis: nam & his quibus bene se habet membrum, & carnosis minus excidit, & facilius incidit: Vbi verò ipsi tenuiores & magis excarnes fuerint, tunc & magis excidit, & difficilius incidit. Argumen- „ *Coxa luxatio.* tum autem quod hæc ita se habeant, hoc est: Bobus enim tunc magis femora excidunt ex acetabu-
B lo, cum tenuissimi existunt. Fiunt autem tenuissimi boues ad finem hyemis: tunc igitur etiam maximè luxantur: si tamen & huiusmodi quiddam in medicina scribere conuenit: Verùm cõuenit vti- „ *Boues cur luxentur.* que. Bene enim Homerus didicit quod ex omnibus pecudibus boues quàm maximè laborent hoc tempore, & ex bobus potissimum aratores, eò quòd hyeme operentur. His itaque maximè excidũt articuli; nam reliqua quidem pecora breuem herbam depasci possunt, boues autem non ita valdè, prius quam alta fiat. Reliquis enim tenuis est labri prominentia, crassa item & obtusa superna maxilla, quapropter in breues herbas subijcere non potest. Rursus solipeda animalia, vtpote vtrimq; dentata, & dentes inter se committere possunt, & sub breuem herbam dentes subijcere queunt, delectanturque tali herba magis quàm alta: breuis enim herba in totum melior solidiorque est, quàm alta: adde quod alta etiam prius fructum effert: ob hoc igitur ita cecinit:

Haud secus ac bobus nigris gratissima veris
Tempora proueniunt.

quia gratissima ipsis apparet alta herba. Sed & aliàs bos laxum habet hunc articulum magis quàm alia animalia, & ob id etiàm magis quàm alia pedem trahit, & maximè cùm macilentus est, etiam
C senex: propter omnia hæc etiam maximè boui excidit. Hactenus Hippocrates. Aristoteles boues duobus potissimùm morbis vexari scribit κραυρῷ, de quo diximus, & podagra ægrè curabili. facere *Podagra.* autem hanc, vt pedibus intumescant, & quamuis non intereant, tamẽ vngulas amittere; valere melius cornibus pice calida illitis. Idem alicubi ait: Vngulas cùm dolore articulorum laborat bos, non amitti, sed pedes tantummodo intumescunt vehementer. Pierius Valerianus verò scribit ex bubulo pede podagrosum hominem antiquitus indicatum fuisse; Bos enim (inquit) præcipuè vngulis *Podagrosi typus.* cum dolore articulorum laborat, quo quamuis non intereat vngulas tamen interdum amittit, & pedes vehementer intumescunt vnde fictum ab Aegyptijs, tauri cælestis pedem extra regionem suam in Aethiopas exporrigi, quorum & pedes & articulos esse tumoribus obnoxios exploratum est; & in Italiam transgressos, paucissimos inueniri qui non articulorum vitio laborent. Vtcunq; est, *Contra pedũ dolores.* Aristoteles ait non sentire boues pedum dolores, si illorum cornua illinantur cera, aut oleo aut pice; si verò attritæ fuerint vnguļę, cornua vngendo mederi agricolas Plinius tradit; nec subteri pedes *Ad vngulas attritas.* boum si prius cornua pice liquida perungantur; quod & antiquissimus Cato dixit, his verbis. *Boues pedes ne subterant, priusquam in viam quoquam agas, pice liquida cornua infima vngito:* per cornua
D vtrumque vngularum substantiam intelligens, vt antea quoque annotauimus. Columella verò subtritos pedes elui asserit calefacta bubula vrina; deinde fasce sarmentorum incenso, cùm iam ignis in fauillam recidit, feruentibus cineribus cogi insistere, ac pice liquida cum oleo, vel axungia cornua eius illini. Sanguis demissus in pedes, teste eodem Columella, claudicationem affert; quod *Claudicatio.* cùm accidit, statim vngulam inspici vult; tactu autem feruorem demonstrari ait, bouemque affectam partem vehementius premi non pati. Sed si sanguis adhuc supra vngulas in cruribus est, fricatione assidua discuti. (Vegetius ad triduum trito sale perfricat) vel cùm ea nihil profuit, scarificatione demi. At si iam in vngulis est, inter duos vngues cultello leuiter aperiri iubet (Vegetius etiã intus mundat) postea linamenta, sale, atque aceto imbuta applicari, ac solea spartea pedem indui, maximèq; dari operam, ne in aquam pedem mittat, & vt siccè stabuletur. Hunc eundem sanguinẽ, nisi emissus fuerit, saniem creaturum ait, & si suppurauerit, tardius curari, primùm autem ferro circumcidi, & expurgatum deinde pannis, aceto, & sale, & oleo madentibus inculcatis, mox axungia vetere & seuo hircino pari pondere decoctis, ad sanitatem perduci. Si sanguis in inferiore parte vnguļę est, extremam partem ipsius vnguis ad viuum resecare, & ita emitti ac lineamentis (stuppa vel linteolis cum sale, & oleo, & aceto infusis, Vegetius, & sic ille paulò ante) pedem inuolutũ spar-

tea

tea muniri. Mediam vngulam ab inferiore parte non expedire, vt aperiatur, niſi eo loco iam ſuppuratio facta eſt. Si dolore neruorum claudicat, oleo & ſale genua poplitesque & crura confricanda eſſe, donec ſanetur. Si genua intumuerunt calido aceto fouenda eſſe, & lini ſemen, aut milium detritum conſperſumque aqua mulſa imponendum: ſpongias quoque feruenti aqua imbutas & expreſſas, atque melle litas rectè genibus applicari, ac faſcijs circundari. Quod ſi tumori ſubeſt aliquis humor, fermentum, vel farinam hordeaceam ex paſſo aut aqua mulſa decoctam, imponi, & cum maturuerit ſuppuratio, reſcindi ferro, eaq; emiſſa, vt ſuprà docuimus, linamentis curari. Poſſe etiam (vt Cornelius Celſus, inquit, præcipit) lilij radicem aut ſcyllam cum ſale, vel ſanguinalem herbam, quam πολύγονον Græci appellant, vel marrubium ferro recluſa ſanare: ferè autem omnem dolorem corporis ſi ſine vulnere eſt, recentem fomentis melius diſcuti; veterem autem vri, & ſupra vulnus butyrum, vel caprinus inſtillatur adeps. Florentinus ſi ob partis frigiditatem bos claudicet, pedem (inquit) abluere conuenit, locumque affectum (vbi ſcalpello fuerit manifeſtatus) fouere veteri vrina: dein ſale conſpergere, atque ex ſpongia peniculoue alio mundare. His factis, adeps hircina, aut bubula, probè contuſa, parti dolenti ex ferro inſtillanda eſt, ſin autem, quod calcarit erectum palum, aut aliquid ſimile, bos claudicare videatur, cætera quidem omnia ſimiliter facienda ſunt, ceram autem cum oleo vetere, melle, cum orobi farina ſolutam refrigeratamque vlceri imponere debes. Poſtea verò, accipiens incretam teſtulam, ficuſque, aut mala Punica tundens, atque permiſcens, vlceri circumponito: ac linteo aliquo deligato adeò curioſè, vt externarum rerum nihil ſubingrediatur, donec bos ipſe firmior poſſit ſtare. Sic ſiquidem percurabitur; tertia autem die ſimili medendi ratione ſuccurrito. Si claudicet ob materiæ influxum, oleo & paſſo concoctis pars ipſa calefacienda eſt, ac dein calida polenta hordeacea illi imponenda. Cæterùm, vbi pars ipſa tenera & mollis eſt reddita, aperienda eſt, extergendaque: poſtea verò folia liliorum, aut ſquillam ex ſale, aut polygonon, aut denique praſium contuſum imponere expedit. Si quid verò pedem penetrauerit, Creſcentienſis ita curari iubet; vt extrahatur cum radicibus arundinis tritis, vel radicibus dictamni ſuprapoſitis & faſcia alligatis, vel alijs medicamentis, quæ ſpinis extrahendis adhibentur in equis, vt in illorum hiſtoria docuimus. Si talum aut vngulam vomer læſerit, Columella picem & axungiam cũ ſulphure & lana ſuccida inuolutam candente ferro ſupra vulnus inuri præcipit, (Vegetius verò candente ferro ſupra vulnus imponi iubet, & vngi, vt verendum ſit, apud Columellam legendumque eſſe pro inurito, inuoluto.) Quod idem remedium optimè facere monet exempta ſtirpe, ſi fortè ſurculum calcauerit, aut acuta teſte, aut lapide vngulam pertuderit, quæ tamen ſi altius vulnerata eſt, latius vult ferro circumcidi, atque ita inuri, vt ſupra præcepit, deinde ſpartea calceata per triduum ſuffuſo aceto curari. Item ſi vomer crus ſauciauerit, marina lactuca, quã Græci τιθύμαλλον vocant, admiſto ſale imponi: aſſeritque minus claudicatura armenta, ſi opere disiunctis multa frigida pedes lauentur, & deinde ſuffragines, coronæ, ac diſcrimen ipſum qua diuiſa eſt bouis vngula, vetere axungia defricetur. Cùm verò de vermibus qui in vlceribus quandoque proueniunt, nihil ſit dictum, addam remedium ſimpliciſſimum ex Ioan. Fragoſo. Hic agens de tabaco: Vlcera antiqua (inquit) licet ad oſſa vſque penetrent, ſintque cancroſa mundari perhibent, carne repleri & ad cicatricem perduci herbæ huius (tabaci) ſucco indito & ſuperimpoſitis folijs: præſuppoſito tamen bono regimine & præmiſſis euacuationibus vniuerſalibus. Quæ vtilitas etiam cognita eſt in vlceribus narium, tinea & impetiginibus ac ſimilibus, tuendo cum folijs talem fœditatem. Hęc eadem vtilitas eius in curandis vlceribus, non tantùm obtinuit in hominibus, ſed etiam in alijs animalibus, quia per vniuerſam quaſi Indiam, præcipuè in S. Domenico & S. Ioanne de portu de vite, frequentia ſunt vlcera in vaccis, bobus & alijs animalibus, quæ ſeſe mutuò vulnerant in montibus, & ob ſummam regionis humiditatem facilè putreſcunt illa vulnera, vſq; eò vt repleantur vermibus: quæ quidem ſublimato curare erant ſoliti: hoc autem ipſum cùm tanti eſſet pretij, vt pluris conſtaret, quam animal ipſum, quod curabatur; inuenerunt per experientiam, infuſo ſucco iſtius herbæ non ſolùm interfici & eijci vermes, ſed etiam mundari vlcera, & ad cicatricem perduci. Et illud ipſum præſtat in animalibus domeſticis & veterinarijs, curando contuſiones ipſorum. Scimus quendam vlcere antiquo narium laborantem, è quo ſanies manabat, non ſine ſuſpitione contagij, inſtillato ſucco iſtius herbæ per nares magnam eieciſſe multitudinem vermium, atque ita curatus eſt. Hactenus Fragoſus. Facilius adhuc remedium hoc eſt. Quidam (inquit Conſtantinus Cæſar) vlcera aqua irrorant frigida, & ſic enecant vermes. Atque hactenus de corporis bubuli generis affectibus. Conuenit uerò huic maximè loco machinæ illius deſcriptio, qua boues aliaque iumenta clauſa ligataque tenentur, ut medicamenta admittant. Deſcribitur à Columella & Vegetio. Machina (inquit ille) fabricanda eſt, ut & propior tutuſque acceſſus ad pecudem medentibus ſit, nec in ipſa curatione quadrupes reluctando remedia reſpuat. Eſt autem talis machinæ forma. Roboreis axibus (aſſibus) compingitur ſolum, quod habet in longitudinem pedes nouem & in latitudinem

Si vomer talum læſerit.

Vermes in vlceribus.

Tabaci facultas.

Machina in qua curatur bos.

pars

A pars prior dupondium semissem(duos pedes,& semis, Vegetius) pars posterior quatuor pedes. Huic „ solo septenum pedum stipites recti ab vtroque latere quaterni applicantur: ij autem quatuor angu- „ lis affixi sunt, omnesque transuersis sex temonibus quasi vacerræ inter se ligantur, ita vt à posteriore „ parte quæ latior est, velut in caueam quadrupes possit induci, nec exire alia parte prohibentibus ad- „ uersis axiculis: primis autem duobus statuminibus imponitur firmum iugum(transuersum tigillum „ ad modum iugi, ad quod equorum capita, vel boum religantur, Vegetius) ad quod iumenta capi- „ strantur, vel boum cornua religantur: vbi possunt etiam numelli fabricari, vt inserto capite descen- „ dentibus per foramina regulis ceruix teneatur: cæterùm corpus laquearum, & distentum temoni- „ bus obligatur, sicque immotum animal medentis arbitrio est expositum. Machina isthæc vulgò „ nuncupatur vn trauaglio, quasi miseria, aut ærumna, vnde non pauci miserijs afflicti ærumnosique, „ vt ab ijs liberentur, tabellas in templis diuis suspendere solent, in quibus istiusmodi machinæ inclu- „ si ita depinguntur, vt genibus flexis diuorum implorent auxilium. „

B CAPIENDI RATIO.

AETHIOPES Gymnetæ, (inquit Diodorus Siculus) asperam incolentes patriam, ra- *Lib.4.c.3.* risq; aquarum fontibus super arbores, ferarum timore dormientes sub auroram ad aquarum decursus armati prodeuntes se abscundunt inter arborum frondes: sub æstum verò Solis agrestes boues, tum caloris, tum sitis impatientia ad aquas potus causa confluunt; repletos grauesque aqua, Aethiopes, cùm haud facile moueri pos- sint, ex arboribus descendentes adoriuntur, ac lignis adustis, saxisque & sagittis oc- cisos, per cœtus diuisos edunt. Ludouicus Ariostus laqueis quoque capi innuit, dum canit: *Cant. 11. st.45.*

Come toro saluatico che al corno
Gettar si sente vn improuiso laccio
S'alza, di quà e di là s'aggira intorno
Si colca & lena, e non puo vscir d'impaccio.

C PRÆSAGIA.

PLINIVS inter signa futuræ tempestatis, boues recenset cœlum olfacientes, seseque *Lib.18.35.* contra pilum lambentes, sed Theophrastus ait (inquit Iacobus Dalechampius) si *Tempesta-* anteriorem vngulam lingant, sententia longè diuersa. Cæterùm Theophrastus *tis signa.* in opere de pluuiæ signis ita habet: Bos lambens anteriorem vngulam, tempesta- „ tem, vel imbres imminere ostendit. Item si sursum eleuato capite in cælum aspi- „ ciens odoretur, pluuiam præsagit. Hoc postremum signum posuit etiam eximius *Georg.1.* Mantuanus Poeta:

Aut bucula cælum
Suspiciens, patulis captauit naribus auras.

D In quem locum Seruius. Hic locus omnis (alia scilicet quoque tempestatis signa, quæ poeta ibi re- citat) de Varrone est, Varrone nimirum Atacino: qui sic habet, quod attinet ad bouem:

Et bos suspiciens cælum (mirabile visu)
Naribus aereum patulis decerpsit odorem.

D. Ambrosius in Hexamero, boues (ait) impendente pluuia ad præsepia se tenere norunt: ijdem vbi „ *Lib.6.c.4* naturali sensu mutationem cæli collegerint, foris spectant, & vltra præsepia ceruices extendunt „ suas vna omnes specie, vt prodire se velle testentur. Antonius Mizaldus, qui de præsagijs etiam „ scripsit, tradit, si boues cum insolito mugitu ad stabula tristes sub vesperam proficiscentur, & viru- læ præter modum & usum salientes absente (præsertim ad visum) stimulo, vitulabuntur, tempesta- tem paucos dies sine dubio deorsim grassaturam, veluti de pictura quadam repræsentare affirmat. Bos ad dextram coxæ vertebram inclinatur, vt Aelianus tradit, si iam proximum est, vt pluat: sin *Lib.7.c.8.* serenum tempus propè futurum est, ad sinistram incuruatur: præterea si mugit, & terram olfacit, pluuia impendet. In secretis secretorum quæ Aristotelis nomine circumferuntur, scriptum est bo- ues magis solito comedentes, & in dexteram iacentes, tempestatem denunciare. Ait autem etiam Aristoteles vaccas, si per æstatem fuerint fœcundiores, pluuiosam instare hyemem indicare: & aliàs

K etiam

etiam ait, idem contingere, cùm vaccæ plures grauidæ ſunt & facilè initum patiuntur. Quod fieri non poſſet, vt Alberto placet, quod nimirum animal ſiccum fœcundo, & genitali humore abundet, niſi iam à cœleſti influxu ſtellarum,quæ annum regunt,humor in eis commoueretur. Aelianus boues teſtatur impendentem peſtem, & terræ motum & cœli ſalubritatem, & frugum fertilitatem præſentire, cæterùm quibus hæc indicent ſignis, non exprimit.

Peſtem præſentiunt.

PHYSIOGNOMONICA.

ARISTOTELES in phyſiognomonicis, illos quibus facies carnoſa eſt,remiſſi & negligentis animi eſſe conijcit: quibus magna, ignauos ſeu tardos: quibus oculi magni, ſimiliter: quibus admodum caui, mites, & illos etiam ignauos,quibus frons magna ſit: poſtremò querulos, & indignabundos, quibus vox primùm grauis: in fine acuta fuerit: quod eadem omnia in bubus ſimiliter ſe habeant. Nos autem ſuprà ex Adamantio diximus bouem vultu ſuo,& moribus ſimplicitatem quandam præ ſe ferre.

Ignauia ſignum.

SYMPATHIA. ANTIPATHIA.

OCCVLTA planè eſt amicitia inter apes & boues.Columella ex Higinio ſcribit per vernos dies (circa calendas Aprilis, Palladius) curandas eſſe beſtiolas iſtas adapertis alueis,vt omnia purgamenta, quæ ſunt hyberno tempore congeſta,& araneis qui fauos corrumpunt,detractis,fumus immittatur,factus incenſo bubulo fimo. Is enim (inquit) quaſi quadam cognatione generis, maximè eſt apibus (apium ſaluti) aptus: Tineæ (inquit) & papiliones plerumque fauis adhærentes decidunt, ſi fimo medullam bubulam admiſceas,& his incenſis nidorem admoueas. Plinius hæc paulò aliter: *Circumlini* (inquit) *alueos apum fimo bubulo vtiliſſimum. Cognatum hoc ijs innaſcentes beſtiolas necat, araneos, papiliones, teredines; apeſque ipſas excitat.* Rectè autem dixit,cognatione quadam generis, cum ex mortuis etiam bobus ortum apes habeant,quod mirum eſt non annotaſſe Ariſtotelem,ſed fortè ignorauit. Plinius enim Virgilium citat,non Ariſtotelem. *In totum* (inquit) *reparari ventribus bubulis recentibus cum fimo obrutis: Virgilius iuuencorum corpore exanimato,ſicut equorum veſpas, atque crabrones, ſicut aſinorum ſcarabæos mutante natura ex alijs quaædam in alia.* Cæterùm ante Virgilium M. Varro, duplicem apum ortum eſſe prodidit partim videlicet ex apibus, partim ex bubulo corpore putrefacto. Itaque Archelaus in epigrammate ait eſſe eas, βοὸς φθιμένης πεπoτημένα τέκνα. In Aegypto loca quædam eſſe aiunt, vbi ſi defodiatur taurus, ita vt cornua duntaxat ſupra terram emineant, eaque deinde ſerra amputentur, apes euolent,putredine enim taurum in iſtud animalculum immutari. Quò videtur etiam Philetas (inquit Antigonus) animum intendiſſe, homo admodum curioſus. Vocat enim apes taurigenas hoc verſu:

Apes bobus amicæ.

Lib. 11. cap. 20.

Taurigenas ſic fatus apes longinquus adiſti.

Sed & Ouidius ait:

Metam. 15.

Nonne vides quæcunque mora fluidoque calore
Corpora tabuerint,in parua animalia verti?
I quoque delectos,mactatos obrue tauros
(Cognita res viſu) de putri viſcere paſſim
Floriſlegæ naſcuntur apes; quæ morte parentum
Rura colunt,operique fauent,in ſpemque laborant.

Si modò apes eo modo generari volueris, Florentinus referente Conſtantino Cæſare,iubet vt domus tibi ſit alta decē cubitorum, latitudinis totidem cubitorum,& reliquis lateribus comparibus. Ingreſſus in illa formetur vnus,feneſtræ quatuor, ab vnoquoq; vna. In hanc inducas bouem triginta menſium,carnoſum,valde pinguem,facias que aſtare ipſi iuuenes multos, qui ipſum fortiter verberent,& fuſtibus cæſum occidant,ſimul cum cornibus ipſa etiam oſſa comminuentes, diligentem autem animaduerſionem habeant, ne quid bouis cruentent. Nō enim ex ſanguine(inquit) apis generatur, & circa primas plagas non violenter in ipſum irruant. Statim verò obturetur omnis bouis meatus linteolis tenuibus ac puris, pice tinctis,veluti ſunt oculi,nares,& os, & quæ à natura producta ſunt partes ad euacuationes neceſſarias:deinde thymo ſubſtrato multo, boueq; ſupino ſuper ipſum inclinato,domum egrediantur, & ſtatim ianuam & feneſtras luto denſo oblinant,vt neq; aeri, neque

Vt apes ex bobus fiant.

A neque vento vllus ingressus ac perspiratio pateat. Tertia autē hebdomadæ vndiq; domum aperire oportet, & lumen aeremq; durum admittere, præterquam ex ea parte, vnde vehemens ventus procedit. Si enim sic contigerit, ingressum qui secundum ventum situs est, clausum relinquere oportet, & luto velut prius oblinere. Vndecima deinde posthanc diē vbi aperueris, inuenies plenam apibus racematim inter se coagmentatis, & ex boue reliqua cornua & ossa ac pilos, & præterea nihil. Aiunt ex cerebro gigni reges, ex carnibus verò alias apes. Nascitur autē & ex spinali medulla rex. præstare tamen ex cerebro natos & magnitudine & pulchritudine & robore omnibus alijs traditur. Primam porrò mutationem & trāsformationem carnium in animalia & velut conceptū quendam, ac generationē inde cognosces. Adaperta n. domo parua, & alba specie, inter seq; similia, & nō perfecta, neque iam omnino animalia circa vitulum multiplicata videbis, immobilia quidem omnia, paulatim verò augescentia. Videbis etiam alarum excretionem iam articulatam, videbisq; proprium colorē accipientes apes, circumsedentesque regem & aduolantes: verum breuibus & subtrementibus alis propter insuetudinem volandi, & membrorum debilitatem. Assident autem fenestras impetuosè impellentes, & violantes se mutuo, ob desiderium lucis. Præstat tamen apertiones & obturationes B fenestrarum, velut dictum est, alternis diebus facere. Timor est enim, ne aut apum naturam transmutent, aut ob longiorem stabuli conclusionem aere priuatæ velut suffocatione pereant. Eadem fere Virgilius his versibus docuit: Georg. 4.

Sed si quem proles (apum) *subitò defecerit omnis,*
Nec genus vnde nouæ stirpis reuocetur, habebit,
Tempus & Arcadij memoranda inuenta magistri
Pandere, quoque modo cæsis iam sæpe iuuencis
Insyncerus apes tulerit cruor; altius omnem
Expediam prima repetens ab origine famam.
Nam qua Pellæi gens fortunata Canopi
Accolit effuso stagnantem flumine Nilum
Et circum pictis vehitur sua rura phaselis,
Quaque pharetratæ vicinia Persidis vrget,
Et viridem Aegyptum nigra fœcundat arena
C *Et diuersarum septem discurrit in ora,*
Vsque coloratis amnis deuexus ab Indis,
Omnis in hac certam regio iacit arte salutem.
Exiguus primum, atque ipsos contractus ad vsus
Eligitur locus: hunc angustique imbrice tecti
Parietibusque premunt arctis, & quatuor addunt,
Quatuor a ventis obliqua luce, fenestras.
Tum vitulus bima curuans iam cornua fronte
Quæritur: huic geminæ nares, & spiritus oris
Multa reluctanti obstruitur; plagisque perempto
Tunsa per integram soluuntur viscera pellem.
Sic positum in clauso linquunt, & ramea costis
Subijciunt fragmenta, thymum casiasque recentes.
Hoc geritur Zephyris primum impellentibus vndas
Ante nouis rubeant quam prata coloribus, antè
D *Garrula quam tignis nidum suspendit hirundo.*
Interea teneris tepefactus in ossibus humor
Aestuat, & visenda modis animalia miris,
Trunca pedum primo, mox & stridentia pennis
Miscentur, tenuemque magis, magis aera carpunt:
Donec vt æstiuis effusus nubibus imber
Erupere, aut vt neruo pulsante sagittæ,
Prima leues ineunt si quando prælia Parthi.

Cur verò ex bobus putrefactis generentur apes, occulta ratio est, vel ipso Galeno teste in eo volumine, cuius titulus est, an animal id sit quod in vtero continetur: Neque enim (inquit) quo pacto „ vermes in plantis gignuntur, atque ex equis bobusque vespæ & apes, facile nos dicere licet, verùm „ à natura simpliciter fiunt, nam neque aues docet volare quispiam, neque nos intelligere, audire, „ videreque. Istiusmodi apum ex putrefactis bubus ortum verum esse ipsa autopsia didicit Bernardinus Gomesius, cuius viri verba, cùm huic miraculo aliud superaddant, lubens ascribam: Sagunti

 (inquit)

(inquit) dum animi recreandi gratia apud aluearia verſarer, ac ſummoperè mirarer inter ſingularia earum opera, in primis fucorum obſequiuium, atque benignitatem, tum in ipſis incluſum apum ſeminarium, quod vnum me quidem in magnam admirationem traduxit. Referam enim rem nouam, inauditam, neque viſam hactenus, neque ab vllo ſcriptore, quod ſciam, memoriæ proditam.

Caput bouis in fuco.

Nam cùm interim captus a me fucus, digitis atque vngue medius premeretur, ſi forte vice aculei aliquid emitteret: ecce ruptis viſceribus, atque poſterioris partis pellicula, album, ceu croceum caput bouis, expanſis & tortuoſis cornibus, roſtroque adunco, affabrè formatum derepente emerſit. Quam rem ſummè qui aderant, admirantes, atque idcirco id ipſum denuo experiri efflagitantes, alijs ſubinde quinque fucis, à me, vt antea preſſis, totidem ſimiliter boum capita eruperunt; natura quidem cui meritò ſumma ineſt cura apum) in hoc portento, ſeminalem ipſarum rationem, atque vnde tandem inſtaurandæ ſint, per fucos mirè oſtendente. Quemadmodum modo apes occultam

Crabro boui inimicus.

quandam cum bobus amicitiam exercent, ita contrà infeſtos ſibi habent crabrones, quamuis alioqui fauifica quoque animalia. Horum nimirum aculeo icti, ceu immaniſſimo quodam dolore affecti, ad curſum incitantur, ex fuga fortaſſis auxilium ſperantes, quo modo Dedalionem fugiſſe Ouidius cecinit:

Metam. 11.

Quater inde repulſus
Concita membra fuga mandat, ſimilisque iuuenco
Spicula crabronum preſſa ceruice gerenti,
Qua via nulla ruit, iam tum mihi currere viſus
Plus homine eſt, alas pedes ſumpſiſſe putares.

Aſilus ſiue Oeſtrum.

Niſi dicamus Ouidium figuratè crabronem dixiſſe pro aſilo ſiue œſtro quo maximè affliguntur ac vexantur, vexatique ſimiliter tanta velocitate feruntur ad curſum, vt non niſi ab equis ſuperari queant vnde origo fabulæ de Theſſalis: Quendam autem Theſſalum regem aiunt bobus œſtro exagitatis, ſatellites ſuos ad eos reuocandos ire iuſſiſſe, cùm autem curſu non ſufficerent, aſcendiſſe equos, & eorum velocitate boues inſecutos, ſtimulis ad tecta reuocaſſe. Vnde cùm multo velocius quam homo poſſet, currere cernerentur, aut potius eorum equi, circa flumen Peneon potarent inclinatis capitibus, locum fabulæ dederunt, vt Centauri eſſe crederentur. Homerus naturæ animantium conſultiſſimus boues verno tempore œſtro infeſtari cecinit fugientes procos œſtro percitis bubus comparans:

Centaurorũ fabula vnde exorta.

Odyſſ. X.

Οἱ δ' ἐφέβοντο κατὰ μέγαρον, βόες ὣς ἀγελαῖαι
Τὰς μέν τ' αἰόλος οἶστρος ἐφορμηθεὶς ἐδόνησεν
Ὥρῃ ἐν εἰαρινῇ, ὅτε τ' ἤματα μακρὰ πέλονται. idest,
Hi autem fugerunt in domum, boues tanquam gregariæ,
Quas quidem doloſum œſtrum impetu aggreſſum exagitauit.
Tempore in verno, quando dies longi ſunt.

Quibus poſterioribus verbis indicat poeta, ſe non initium veris, ſed potius finem intelligere, ſiquidem quando magis feruet ſol, œſtrum etiam magis boues vexat, quamobrem circa meridiem ideoque aut manè tantum aut veſperi ſub occaſum ſolis paſcenda eſſe acrius armenta ab eo pungi Maro atteſtatus eſt his verſibus:

Georg. 3.

Eſt lucos Silari circa, ilicibuſque virentem
Plurimus Alburnum volitans, cui nomen aſilo
Romanum eſt: œſtron Græci vertere vocantes:
Aſper, acerba ſonans, quo tota exterrita ſyluis
Diffugiunt armenta, furit mugitibus æther
Concuſſus, ſyluaque, & ſicci ripa Tanagri.
Hoc quondam monſtro horribiles exercuit iras
Inachiæ Iuno peſtem meditata iuuencæ.
Hunc quoque (nam medijs feruoribus acrius inſtat)
Arcebis grauido pecori, armentaque paſces
Sole recens orto, aut noctem ducentibus aſtris.

Epiſt. 58.

Hunc Virgilij locum citans Seneca, videtur dicere œſtrum ſuo tempore Latinum nomen non habuiſſe, Ait enim: *Hunc quem Græci œſtrum vocant, pecora peragentem, & totis ſaltibus diſſipantem, aſilum noſtri vocabant. Hoc Virgilio licet, credas.* Plutarchus œſtrum adulatori aſſimilans, videtur indicare, inter alias corporis partes auribus potiſſimum infeſtum eſſe: *Tauris ferunt,* (inquit) *aſilum ſub aures ſubire, itemque canibus ricinum: & adulator aures ambitioſorum laudibus occupans, iiſque adhærens, non facilè depellitur.* Atqui Oppianus ilia & medium latus infeſtare ſcripſit, cuius aureos verſus aſcribere non erit, puto, odioſum:

De adulat. Adulatori ſimilis.

Lib. 2. de piſcib.

Καὶ γάρ τοι καὶ βουσὶν ἀνάρσιος ἶνι πελάσσῃ,

Οἶστρος

A

Οἶστρος, ὅνι χρίμψῃ τι βοὸς λαγόνεσσιν ἀραιαῖς
Οὔτι τι βουφορβῶν μέλεται σέβας οὔτε νομῆος,
Οὐδ᾽ ἀγέλης, ποίην δὲ, καὶ αὔλια πάντα λιπόντες
Σεύονται λύσσῃ τεθοωμένοι. οὐδέ τις αὐτοῖς
Οὐ ποταμὸν, οὐ πόντος ἀνέμβατος, οὐδὲ χαράδραι
Ρωγάδες, οὐ πέτρῃσιν ἀφόρητος καθέρυκει
Ρίπτειν ταυρείην, ὅτ᾽ ἐπιζίσῃ ὀξὺ κελεύων
Βυτύπος, ὁ τρηχεῖαν ἐπισπέρχων ὀδύνῃσιν
Πάντῃ δὲ βρυχὴ πάντα δέ οἱ ἄλματα χηλῆς
Εἰλεῖται. τοίη μιν ἄγει δριμεῖα θύελλα
Καὶ τὸ μὲν ἰχθύσιν ἄλγος ὁμοίιον, ἠδὲ βόεσσι.

Hoc est, vt Laurentius Lippius breuiter vertit:

Quin etiam fortes tauros infestat asilus
Ilibus & lateri medio cum fixus inhæret.

B

Nec iam pastores curant, nec pascua læta
Et virides herbas, stabulum atque armenta relinquunt,
Confossi furiunt rabie, non flumina possunt
Non mare, non valles, præruptaque saxa tenere,
Mugitu complent syluas, stimuloque coacti
Exiliunt, flectuntque pedes horrore minaci,
Pisces atque boues angit furibunda procella.

Oppiano subscribit Q. Calaber, Græcos attonitos fugientesque bubus istiusmodi peste vexatis assimilans: Cæterùm Græci (inquit) attoniti reddebantur bobus similes, quos inde sese sub iugo & aratro connitentes subter ilia aspero ferit rostro asilus, sanguinem sitiens, illi autem magna accensi indignatione ab opere procul fugiunt, quare qui aratrum sequitur, discruciatur animi, rei difficultate laborans, ac bobus metuens, ne à tergo irruenti aratro, ferrum pedibus illisum neruos præsecet. Nonnulli œstrum cum tabano & myope quoque eundem faciunt, alij distinguunt, vt in opere de insectis ostendimus, vtcunque autem est, tabano saltem miro modo quoque vexari solent: cuius rei

Lib. 11. „ „ „ *Tabanus.* *Lib. 2. de re rust. c. 5.*

C mentio etiam apud Varronem: *Itaque (inquit) quod eas æstate tabani infestare solent, & bestiolæ quædam minuta sub cauda, ne concitentur, aliqui solent includere septis.* Μύωψ etiam similiter celebratur, ideoque & pro stimulo quo boues vrgentur, accipitur. Sotion diligentissimus Geoponicus, ne œstrum siue asilus boues exagitet, hoc nobis reliquit remedium: Minime (inquit) accedet eis, si quis contusas lauri baccas & aqua incoctas, per loca in quibus pascuntur boues, eas disperserit: mox enim diffugient, nescio qua naturæ vi. Quod si adhuc infestare non desinant, cerusam bubus aqua leuigatam inungunt. Habent etiam boues inter insecta inimicissimam buprestim, vt nomen ipsum indicat, de quo sic Plinius: *Buprestis animal rarum in Italia, simillimum scarabæo longipedi. Fallit inter herbas bouem maximè, inde nomen inuenit: deuoratumque tacto felle, ita inflammat, vt rumpat.* Dicitur itaque buprestis (βούπρηστις) παρὰ τὸ τὸν βοῦν ἐμπιμπρᾶσθαι, quod nimirum boues incendat & vrat. Aliter tamen sentit Etymologiastes, dici inquiens, quòd summopere intumescere faciat hominem. βούπρηστιν (inquit) φασὶ λέγεσθαι διὰ τὸ τοὺς γευσαμένους αὐτῆς μεγάλως πίμπρασθαι. τουτέστι φυσᾶσθαι. τὸ γὰρ βοῦς ἐπὶ τοῦ μεγάλου ἔτασσον οἱ Ἀρχαῖοι: καὶ βουπαῖδα τὸν μέγα παῖδα, idest Buprestem dicunt nominati, quod eos qui eam gustarint, inflatos ac tumidos reddat multum, quod

Buprestis vnde dicta. *Lib. 30. c. 4.*

D πίμπρασθαι Græci dicunt. Βοῦς enim nomen, magnum antiquis significabat, vnde βουπαῖδα, magnum puerum dicunt. At quamuis vtraque etymologia tolerari queat, prior tamen meo iuditio sequenda est, vtpote & ab antiquissima Nicandro celebrata, versibusque istis eleganter indicata:

Ἢ καὶ πη δαμάλεις ἐργάτορας ἄλλοτε μόσχους
Πίμπρασθαι ὁπότε θῆρα νομαζόμενοι βατέοιντο
Τοὔνεκα τὴν βούπρηστιν ἐπικλείουσι νομῆες, idest.
Sæpe pigram hæc vaccam, vitulum quandoque salacem
Perdit, pascentes sua quando armenta magistri
Discernunt, & ob id buprestin nomine dicunt.

Hesychio teste hoc idem insectum etiam βουδάκη nuncupatur, quasi boues morsu petens: quod tamen nomē asilo aut tabano potius conuenit, cui in ore aculeus est, cum buprestis nisi deuorata perniciem afferat, vt ex Plinij verbis colligitur. Marcellus Virgilius caput de bupresti apud Dioscoridem commentans, nouisse nunc etiam rura hoc animal asserit, sese vidisse peremptum aliquando eo veneno bouem: non satis tamen ostendere rusticos eius animalis formam, diuersisque appellationibus diuersis locis, & diuersa forma describi & appellari. Muscæ quoque boues summopere

Lib. 2. c. 54. *Musca.*

 vexant,

Lib. 28. cap. 9. vexant,& quomodo prohibeantur, iam antè ostensum est: Mirum autem est quod narrat Cælius, in Leucade, (vbi in promontorio eminentiori Apollinis stat templum, quem Actium nuncupant, futura inibi (vt assolet) panagyri, in qua & honori diuino editur saltatio) bouem muscis immolare fuisse receptissimi moris, quæ illius distentæ cruore confestim credebantur euanescere, hac veluti mercede amplius delinitę,ac vt significãter dicunt Græci, δικασθεῖσαι: cùm omnino Piscæ animaduerterentur ἀδίκαστοι, & proinde probiores quoque, vt quæ dei reuerentia quadam, non mercedis vi, iustitiæ opus inirent. Aristoteles cùm asinum, neque pediculis,neque crotonibus infestari dixisset:boues verò contrà vtrisque, oues & capras crotonibus, subdit in canibus fieri qui cynoraistæ vocentur. Quæ Plinius periphrasticè sic videtur reddidisse, nomine tamen non expresso: *Est animal eiusdem turpitudinis,infixo semper sanguini capite viuens, atque ita intumescens, vni animalium cui cibi non sit exitus: dehiscitque nimia facietate, alimento ipso moriens. Nonnunquam hoc in iumentis gignitur, in bubus frequens, in canibus aliquando* (imo sæpissimè) *in quibus omnia. In ouibus & capris hoc solum. Aeque est mira sanguinis & hirudinum generi in aquæ sitis. Namque & hæ toto capite condnntur.* Vbi notandum est(quod additum velim operi nostro de insectis,capite proprio)alium esse ricinum qui canes infestat, ab eo qui boues: nam qui hos,crotonis semini & forma & colore est similis,vnde etiam nomen accepisse putem,cùm ille qui canibus est infestus,multo sit minor,nigricetque quales quoque ex canum auriculis non semel legi,vt illum ex bubus;quamobrem prudenter addebat Aristoteles, In canibus cynoraistas nuncupari, vt scilicet à vero ricino siue crotone distingueret. Boues autem atque oues, & capræ à turpissimo hoc insecto diuexati, minus pinguescunt, imo & carnes eorum reddunt quodammodo abominandas, & ipsi quoque ad labores fiunt lentiores. Quamobrem non fuerit præter nostrum institutum, docere quibus remedijs vel fugentur,vel interimantur. Si itaque quadrupes a murca, sic vt biduum, vel triduum consudent, illinatur cum aqua in qua lupinus deferbuerit, dein mari vel salsa lauentur, ricini non infestabunt. Si veterinum (inquit Didymus) pediculis obsitum est,aut ricini hærent,aceris radices tusæ in aqua coqui debét, & decocti iure tepido perfundi, sic vt imber totum corpus proluat: sed villi prius à capite ad dorsi spinam detondendi. Sunt qui solo cedriæ liquore vtuntur. Alij mandragoræ radicis decocto consimiliter irrorant. Sed cauendum ne eam degustent,quippe cum periculum adferat. Alij ciperi radicem decoquunt, & iuris imbre lauant. Ricini quoque pice liquida cum suilla adipe cocta contacti decidunt, qui mana non sunt uellendi, ne faciant ulcera. Chamæleon niger quoque teste Plinio ricinos canum necat, haud scio, num etiam ricinos boum. Est & ricinus ipse qui bubulo sanguine turget,utilis in medicina. Istiusmodi enim sanguinem Q. Serenus ad inueterata ulcera, quæ iam in fistulas abiere, celebrauit his versibus:

At si iam veteri succedat fistula morbo
Mustelæ cinere immisso sanabitur vlcus
Sanguine vel ricini quem bos gestauerit ante.

Superius de illis scribentes, quæ curatori bubulco maximè sunt cognoscenda, quædam animantia bubus potissimum infesta ostendimus, & remedia quoque attulimus:inter quæ in primis erat uipera,de qua sic cecinit Maro:

Sæpe sub immotis præsepibus, aut mala tactu
Vipera delituit, cælumque exterrita fugit:
Aut tecto assuetus coluber succedere & vmbræ,
Pestis acerba boum, pecorique aspergere virus
Fouit humum: cape saxa manu, cape robora pastor,
Tollentemque minas, & sibila colla tumentem
Deijce: iamque fuga timidum caput abdidit altè,
Cum medij nexus, extremæque agmina caudæ
Soluuntur, tardosque trahit sinus vltimus orbes.

Annotauit eandem hanc uiperæ cum boue antipathiam quoque Ouidius hoc uersu:

Parua necat morsu spatiosum vipera taurum.

Sed & draco eum persequitur,ut Lucanus testatur, dum canit.

Vos quoque qui cunctis innoxia numina terris
Serpitis aurato nitidi fulgore dracones,
Pestiferos ardens facit Africa: ducitis altum
Aera cum pennis, armentaque tota secuti
Rumpitis ingentes amplexi verbere tauros.

Hinc Lycophron Diomedem, uel quisquis ille fuit, qui Iphigeniam immolauit, Draconem uocat, illam uerò uittatam uaccam.

[Marginalia: Ricinus. — 5. Hist. 55. — Croton. — Lib. 11. cap. 34. — Ricinus duplex. — Ricini ut occidantur. — Lib. 28. cap. 18. — Cap. 35. — Vipera. — Coluber. — 2. de remed. — Draco. — Lib. 9.]

A
Ἣν ἐς βαθεῖαν λαιμίσας ποιμανδρίαν
Στεφηφόρον βοῦν δεινὸς ἄρταμος δράκων
Ῥαίσει τριπάτρῳ φασγάνῳ Καυδάονος, idest;
Quam super profundum decollans mulctrale
Vittatam vaccam crudelis vorax draco,
Tripatris ense perdet Canduoris.

Habet item quadrupedes aliquot sibi inimicos bubulum genus, vrsum præcipuè, lupum, tigridem, & leonem, vtpote animantia quæ ex venatu victitant, imbellioraque prosequuntur. De vrso hæc prodidit Aristoteles: *Taurum vrsus aperto Marte aggreditur, conserta iam pugna, sternit se resupinum, dumque taurus ferire conatur ipse suis brachijs amplectitur cornua, ore morsum armis defigit, prosterniteque aduersarium.* Plinius verò pugnam istam paulò aliter delineat: *Vrsi* (inquit) *tauros, ex ore cornibusque eorum pedibus omnibus suspensi, pondere fatigant. Nec alteri animalium in maleficio stultitia solertior.* Longè rursus aliter Aelianus. Vrsa (inquit) vbi ex famè laborans taurum inuadit, non omni robore, nec rectâ & aperto Marte pugnam committit, sed obliquo impetu ceruicem appetens, deprimit ac mordet. Hic quidem oppressus mugit, & denique succumbit: illa autem deuorando expletur. Lupus quoque teste Aristotele, boues inuadit, alitur enim carne. Apparet autem aperto Marte non audere inuadere. Auersum enim inuadere Philos scribit, quòd cornuum ferale acumen horreat: ideoq; noctu potius quàm interdiu infestum esse Statius innuit dum canit:

Vrsus. Lib.6.c.9. Lupus.

B

Sic densa lupum iam nocte sub atra
Arcet ab oppresso pastorum turba iuuenco,
Improbus erigitur contra, nec cura vetantes
Impetere, illum, illum semel in quem venerat, vrget.

Li.8.Thebi.

Et antea dixerat: *Haud aliter saltu diuertitur orbus*
Pastor ab agrestum nocturna strage luporum,
Cuius herile pecus syluis inopinus adegit
Imber, & hyberna ventosa cacumina Luna,
Luce patent cædes, domino perferre recentes
Ipse timet casus, haustaque informis arena
Questibus implet agros, stabulique silentia magni
Odit, & amissos longo ciet ordine tauros.

Lib.3.

C

Atque hinc puto est, quod Aruntem cùm Camillam occidisset, lupo assimilarit Maro, (qui occiso iuuenco, latebras quærit, quod imbellis est) animali, vt inquit Iacobus Pontanus, audaci quidem ad faciendum & satis temerario, at timido post factum: fugit enim mox & latebras quærit: Poetæ versus sunt:

Aruns lupo simulatus. Lib.11.Aeneid.

Ac velut ille prius quàm tela inimica sequantur,
Continuò in montes sese auius abdidit altos,
Occiso pastore lupus, magnoque iuuenco
Conscius audacis facti, caudamque remulcens
Subiecit pauitantem vtero, syluasque petiuit,
Haud secus ex oculis se turbidus abstulit Aruns.

Hostiliter nihilominus, & insigni percitus rabie armenta boum inuadit Lupus, quod significauit nobis Ouidius hac fabula:

Metam.11

D

Fessos ad littora curua iuuencos
Appuleram, medio cùm Sol altissimus orbe
Tantum respiceret, quantum superesse videret:
Parsque boum fuluis genua inclinarat harenis,
Latarumque iacens campos spectabat aquarum.
Pars gradibus tardis, illuc errabat, & illuc,
Namque alij celsoque extant super æquora collo.
Templa mari subsunt, nec marmore clara, nec auro,
Sed trabibus densis, lucoque vmbrosa vetusto,
Nereides, Nereusque tenent. Hos nauita ponti
Edidit esse deos, dum retia litore siccat.
Iuncta palus huic est densis obsessa salictis
Quam restagnantis fecit maris vnda paludem.
Inde fragore graui strepitus, loca proxima terret
Bellua vasta lupus, syluisque palustribus exit,

obli-

Oblitus & ſpumis & craſſo ſanguine rictus
Fulmineus, rubra ſuffuſus lumina flamma.
Qui quanquam ſæuit pariter rabieque fameq;
Acrior eſt rabie: neque enim ieiunia curat
Cæde boum, diramque famem finire, ſed omne
Vulnerat armentum, ſternitque hoſtiliter omnes.
Pars quoque de nobis funeſto ſaucia morſu,
Dum defenſamus, leto eſt data: ſanguine littus
Vndaque prima rubet, demugitaque paludes.

Hæc omnia itaque Ouidius, quibus famelica luporum natura aduerſari videtur, qua aliàs non alia inuadunt pecora priuſquam vel deuorariut, vel ventrem ſuum explerint. Sed decuit Lupum à deo immiſſum, vt magnam ſtragem ederet, odij potius quàm famis rationem habere, ad quam ſolandam à cadaueribus bubuli generis minimè abſtinet, adque ad hoc reſpexit Ludouicus Arioſtus, dum ait:

Cant. 14. ſt. 37.

Come lupo o maſtin, ch'vltimo giugne
Al bue laſciato morto da' villani,
Che troua ſol le corna, l'oſſa e l'vgne,
Del reſto ſon sfamati augelli e cani,
Riguarda in vano il ſeſchio, che non vgne
Coſi fa il crudel barbaro in quei piani, &c.

Lib. 6. — Aſſentator lupis comparatus. — Tigris.

Elegans Cratis Philoſophi apud Diogenem Laertium de aſſentatoribus legitur ſimilitudo. Dicebat enim, deſertos eos qui cum aſſentatoribus eſſent, non ſecus ac vituli cùm inter lupos ſunt: neq; enim cum illis qui bene velint, neque cum his, ſed inſidiatores. Viuit & tigris ex venatu raptuque, quamobrem, & ipſa occultum quendam ſuo aſpectu timorem huic pecudi incutit, ipſaque veluti quodam odio inuadit, ac graſſatur, multaque ſæpe edita ſtrage laſſa expletam famem dolet, nouique ſtragem meditatur, id quod Thyodamantis ex hoſtium vulneribus defeſſi, exemplo ita oſtendit Statius:

Iam tarda manus, iam debile ferrum
Et caligantes nimys ſucceſſibus ira.
Caſpia non aliter magnorum in ſtrage iuuencum
Tigris vbi immenſo rabies placata cruore,
Laſſauitque genas, & craſſo ſordida tabo
Confudit maculas: ſpectat ſua facta doletque
Defeciſſe famem.

Lib. 12. Theb.

Aliàs verò idem poeta rabiem ſæuitiamque eiuſdem tigridis, bubuli generis è contrario timorem expreſſit:

Non ſecus afflauit, molles ſi quando iuuencas
Tigridis Hircanæ ieiunum murmur, & ipſe
Auditu turbatur ager, timor omnibus ingens,
Quæ placeat, quos illa fames deſcendat in armos.

Leo. Lib. 8. Theb.

Similiter planè pauent leonem, & hic contrà ſimiliter eorum cæde oblectatur. Audi eundem poetã:

Sic ait & belli maiora ad præmia mente
Ducitur, innumeris veluti leo fortè potitus
Cædibus, imbelles vitulos, molleſque iuuencas
Tranſmiſit, magnus furor eſt in ſanguine mergi,
Nec niſi regnantis ceruice recumbere tauri.

Lib. 2. Argon.

Quo nouiſſimo verſu modum indicauit, quo taurum leo inuadere aſſolet, quem tetigit etiam Valerius Flaccus, de Hercule loquens:

Qualiter impleuit gemitu, cum taurus acerbo
Auia frangentem morſu ſuper alta leonem
Terga ferens.

Lib. 1. Epig.

Martialis id quidem etiam annotauit, ſed leonis inſuper gaudium quo ex ſuperato tauro afficitur, præterea addidit, atque generoſitatem cùm niſi magna, ac viribus valentia inuadat animantia, imbellia contrà dedignetur.

Intres ampla licet torui lepus ora leonis
Eſſe tamen vacuo ſe leo dente putat
Quod ruet in tergum, vel quos procumbet (aliàs prorumpet) *in armos.*

Alia

A *Alta iuuencorum vulnera figet vbi?*
Quid frustra memorem dominum, regemque fatigas,
Non nisi delecta pascitur ille fera.

Idem eodem libro in eodem sensu:

Rictibus hos tauros non eripuere magistrò
Per quos praeda fugax itque reditque lepus.

Et alicubi rursus ait:

In tauros Libyci ruunt leones — Lib. 12.
Non sunt papilionibus molesti.

Aristoteles quoque esu bouis, non voce gaudere asserit leonem, è voce autem sentire eum propinquum esse, & gaudere vtique hac putari. E contrario boues voce leonis audito, mirum est, vt contremiscant quod tetigit Seneca his verbis: — Lib. 3. de mirib. — In Troadib.

Fremitu leonis qualis audito tener
Timidum iuuencus applicat matri latus
B *At ille fauus matre summota leo*
Praedam minorem morsibus vastis premens
Frangit, vehitque: talis è nostro sinu
Te rapiet hostis.

Statius verò Leonis gaudium, quo dum manè famelicus ex antro prodit afficitur, cum primis luculenter expressit:

Qualis vbi primum leo mane cubilibus altis
Erexit rabiem, & fauo speculatur ab antro,
Aut ceruum, aut nondum bellantem fronte iuuencum,
It fremitu gaudens, licet arma gregesq; lacessant
Venantem, praedam videt, & sua vulnera nescit.

Virgilius verò tum potissimum laetari ait, cum taurum ipsum cernit eminus, ad praelium se apparantem, Turnum leoni, Pallantem tauro assimilans. — Aeneid. 10.

Desiluit Turnus bitugis, pedes apparat ire,
C *Cominus: vtque leo specula cùm vidit ab alta,*
Stare procul campis meditantem praelia taurum
Aduolat; haud alia est Turni venientis imago.

Quin ita etiam bubuli generis caede gaudet leo, vt in tota grassetur armenta, agrosque cadaueribus compleat: Hinc illud Claudiani: — Lib. 3.

Maerebat regio seuis vastata leonis
Incursu, pecudum strages, passimque iuuenci
Semineces, & adhuc infecta mapalia tabo
Sparsaque sanguineis pastorum funera campis.

Idem poeta saeuitiam leonis quam in boues exercet, nobis quoque exactè delineauit, Proserpinam iuuencae, Plutonem eius raptorem leoni assimilans, accanens: — Lib. 2. de rapta.

Ille velut stabuli decus armentique iuuencam
Quum leo possedit, nudataque pectora fodit
Vnguibus, & rabiem totos exegit in armos,
D *Stat crassa corpus sanie, nodosque iubarum*
Excutit, & viles pastorum despicit iras.

Multae similes apud Homerum de leone, & bobus leguntur similitudines, quas quidem praeterire tanti poetae authoritas dignitasque non permittit, sed quia prolixum nimis foret, Graecos, Latinosque simul eius recitare versus, soluta eas oratione proferemus. Dioclei itaque geminos filios, Crithona & Orsilochum, qui gratificantes Agamemnoni, ac Menelao, Graecos ad Troiae excidium comitati fuerant, sic Aeneae manibus interemptos esse scribit, vt duo leones in arduis nemorosissisque montibus sub matre leaena educati, confici ab his pastoribus solent, quorum stabulantes tauros, ouesque ipsi diripuerant. Agamemnon verò Troianos, qui in fuga lentiores erant, in locis patentibus adortus, vrgebat atque mactabat; atque vt leo armenta bouis intempesta nocte adortus, omnes quidem in fugam timore dispellit, sed vnum rapit, rescissaque prius ceruice, mox sanguinem sorbet, ac viscera cuncta depascit, sic ille, ex omnibus, quos insequebatur, postremum quemque feriebat. Menelaus iussus ab Aiace, vt Antilochum Nestoris filium ad Achillem mitteret, Patrocli socij sui caedis nuncium, è vestigio abijt, more leonis, qui à caula canes & viros insultibus fatigat: illi autem tota nocte vigilantes pingues boues defendunt, neque capi patiuntur: hic carnis auidus insultat, — Iliad. E. — Iliad. A. — Agamemnō leonis similis. — Iliad. P.

nu-

fruſtra tamē:nam crebra iacula validis vibrata manibus & faces licet velox formidat, manè autem triſtis diſcedit: ſic Patroclum ſtrenuus bello Menelaus perquam inuitus dimittere. Eadem penè ſimilitudo de Aiace legitur, quem Hector à pugna compeſcuerat. Stetit(inquit)Aiax inops conſilij, & leonino aſpectu nouum tumultum intuebatur. Tum reiecto poſt tergum ſcuto, ſe in fugam vertit, perculſus, inuitus, mœrens, non magis ſua quàm nauium cauſa: ideoque modico gradu & genu à genu vix moliens abibat, vrgentibus eum retrò Troianis veluti agreſtibus viris cum agreſtibus canibus villoſum leonem, quem ingreſſum boum ſepta, cupientemque iam adoriri opimum taurum, illi non ſinunt, acutis iaculis, incenſiſque facibus inceſſentes, atque hunc in modum tota nocte conſumpta, etſi maximè violenta fera eſt, tamen tot terroribus coercita, ſub ortum Luciferi mœſta diſcedit. Ipſe verò etiam Patroclus leoni quoque, ſed aliter comparatus erat antè, ſarpedonem occidens, qui ex inflicto à Patroclo vulnere, quantus erat in puluere iacens, pulueremque ipſum cruentum moribundis manibus ſtringens, ac lamentans inſtar rugientis, & vt magnanimus taurus validuſque, dum ab adorto armentum leone trucidatur, ſub illius dentibus gemit: ſic Lyciorum rex ſub Patrocli ferro gemebat. Ipſe autem etiam Lyciorum rex ſiue Sarpedon leo antea vocatus eſt, quem nimirum Iupiter, cùm neque Hectori cæteriſque Troianis fas vnquam fuiſſet fores portæ, atque repagula perrumpere, in hoſtes tanquam leonem in boues excitauit. Vlyſſes denique leoni comparatur, qui in monte nutritus, fidens viribus, minitans ſpiranſque, ac oculis ardentibus ingreditur in boues, aut oues inuaſurus, fame ſuadente, in domum frequentem irruit, & in pecudes graſſatur: Sic Vlyſſes puellis formoſis quanquam nudus, inſtante neceſſitate, congredi decreuit. Nonnunquam ipſos quoque occidunt paſtores. Prudentius.

Iliad. M. · *Iliad. M.* · *Odyſſ. Z.* · *In Amartigenia.*

Tunc etiam innocuo vitulorum ſanguine paſci,
Iamque iugo edomitos rictu laniare iuuencos
Occiſo paſtore truces didicere leones.

Cant. 18. ſt. 14. 15.

Ludouicus Arioſtus ſcribit catulos leoninos tauri aſpectu terreri primum, ſed cum eum mox leæna morſicus inuaſerit, ceu ſuppetias allaturos, ſimul etiam illum inuadere:

Come ſe dentro à ben rinchinſa gabbia
D'antica leoneſſa vſata in guerra
Par c'hauerne piacer il popol l'habbia
Tal volta il toro indomito ſi ſerra.
I leoncin, che veggion per la ſabbia
Come altero, e muggiando animoſo erra
E veder ſi gran corna non ſon'vſi,
Stanno da parte timidi e confuſi.
Ma ſe la fiera madre à quel ſi lancia
E ne l'orecchia s'attacca il crudel dente,
Vogliono anc'eſſi inſanguinar la guancia,
E vengono in ſoccorſo arditamente,
Chi morde al tauro il doſſo, e chi la pancia;
Così contra il Pagan fa quella gente, &c.

Idem Arioſtus ait Taurum aliquando cornibus leonem efferre, idque ſine læſione, ſumpto vtroque argumento ex Romanorum ſpectaculis, in quibus taurorum & leonum certamina edebantur.

Come il leon, che tolto ſu le corna
Dal bue ſia ſtato, & che'l dolor non ſenta,
Si ſdegno, & ira, & impeto l'affretta,
Stimula e ſforza à far la ſua vendetta.

Lib. 32. c. 7. Eſt parua rana (inquit Plinius) in arundinetis & herbis maximè viuens, muta ac ſine voce, viridis, ſi fortè hauriatur, ventres boum diſtendens. Suis fimum bobus noxium eſſe, ſuprà quoque annotauimus. Vbi & de fimo gallinarum, & hirundinis de morſu muris aranei, ac de hirudine hauſta. *Sus.*

In parallelis. Hippolyti mors.

„ Contrà equis non bene conuenire cum tauris ex hoc Plutarchi loco apparet; Theſeus Neptuni filius ſuſcepto filio Hippolyto ex Amazone Hippolyta ei ſuper induxit nouercam Phædram Minois filiam: quæ priuignum deperire orſa, ad inceſtum per nutricem internunciam ſollicitauit. Ille relictis Athenis Trœzenem ſe contulit, ibique venando incubuit. Impura autem iſta, cùm ſpe ſua decidiſſet, mendacibus decaſto priuigno exaratis literis, vitam laqueo finijt. Theſeus literis fidem habens à Neptuno petijt, vt Hippolytum perderet. Nam ab eo ius trium votorum habebat. Neptunus Hippolyto ad oram maris currum agitanti taurum immiſit, quo territi equi Hippolytum contriuerunt. Verùm marinum monſtrum erat iſte taurus, vt Fabulam Ouidius diſertiſſimè retulit his verſibus:

Metam. 15.

A

Pittheiam profugo curru Træzena petebam
Iamque Corynthiaci carpebam littora ponti,
Cùm mare surrexit, cumulusque immanis aquarum
In montis speciem curuari, & crescere visus,
Et dare mugitus, summoque cacumine findi.
Corniger hinc taurus ruptis expellitur vndis,
Pectoribusque tenus molles erectus in auras,
Naribus & patulo partem maris euomit ore.
Corda pauent comitum: mihi mens interrita mansit
Exilijs contenta suis: cum colla feroces
Ad freta conuertunt, erectisque auribus horrent
Quadrupedes, monstrique metu turbantur, & altis
Præcipitant currum scopulis, &c.

Nos suprà monstrum hoc ex Seneca descripsimus. Aliàs idem Ouidius hoc monstrum, simplici- B ter taurum vocat:

Perdat opes Phædra, parces Neptune nepoti,
Non faciet pauidos taurus auitus equos.

1. de remed. amor. 2.

Inter aues inimicum habent boues tauriuè coruos, qui àduolantes feriunt & eorum oculos lacerãt. Inuenio autem, quod maximè quoque miror, seuum ipsis inimicum esse, sed suumnè proprium aut aliorum quæ similiter seuum habent pro adipe, necdum didici. Aiunt tamen si lingua bubula eo perungatur, morituros citius quàm comesturos, nisi prius aceto, & sale abstergatur. Si nares tauri oleo rosaceo illinantur, tenebris offusis, vertiginosum euadere Africanus testatur. Sunt etiam stirpes, quibus aliquid inest, quod bobus aduersatur. Carnes eorum caprificus vt teneras reddat, & quomodo ei alligati feritatem deponant tauri, suprà in domandi ratione dictum est. Quibus adde ex Dioscoride: Bubulis carnibus coquendo summi coliculi caprificorum additi cocturam earum adiuuant. Vt verò asinis grata est ferula, ita cæteris iumentis venenum esse Plinius asserit, item & laser naribus inditum tauros inflammare. Nigro helleboro verò necari, itaque id cauere, cum candido vescantur. Alias etiam ait: *Chamæleonis nigri succus iuuencas necat anginæ modo, quare à qui-* C *busdam vlophonon vocatur.* Idem de fraxino scribens ait: *folia iumentis mortifera, cæteris ruminantium innocua.* Quod est falsum. Theophrastus enim de taxo id dixit, non de fraxino. Decepit hominem nominis vicinitas: Taxus Græcè μίλος, fraxinus μελία dicitur. Theophrasti de taxo verba sunt: φασὶ δὲ τὰ μὲν λόφουρα ἐὰν φάγῃ τῶν φύλλων, ἀποθνήσκειν, τὰ δὲ μηρυκάζοντα οὐδὲν πάσχειν, idest: Aiunt veterina, si folia comederint, mori, ruminantia verò nihil pati. Pertinet verò hoc ad sympathiam. Galion herba est cubitalis foliolis angustis & per genicula radiatis simul pluribus, flore flauo, conferto, muscoso, odorato, abstinent eo, vt inuenio, boues: vt & vrticæ simili herba fœtida, & marrubij quodam genere fœtido, quod in aruis & noualibus nascitur, aliud quam ballote, longioribus & in acutum exeuntibus folijs, crenatis. Circa Scytharum & Medorum dictam Thraciæ regionem, locum esse aiunt, (vt legimus apud Aristotelem, vel quisquis ille est, authorem de mirabilibus,) viginti ferè stadiorum spatio, qui hordeum producit, quo homines quidem vescuntur, equi verò & boues, cæteraque animalia abstinent. De Cinna gramine, inflamnetnè boues, an impinguet potius, suprà aliquid diximus, vbi de cibo & potu. Gesnerus communem lectionẽ apud Dioscoridem, vt apparet, secutus, forsan (inquit) aconiti aliqua species est. Nam Theophrastus aco- D nitum describit herbam breuem, quæ nihil superuacui habeat, frumento similem, semine tantum non spiceo. Quod si ita est, nihil impedit, quin etiam gramini simile, aut quædam eius species dicatur. Nam (vt obiter moneam) aconiti nomen ad varias formisque differentes herbas vagum videtur, cùm aliud cyclamini, aliud platani, aliud seridis, aut iridis potius folijs aconitum ab antiquis commemoretur. Sola inexpugnabilis veneni vis tabifica omnibus illis, vt video, communis est. Hæc ille, quæ in plantarum historia diligenter examinabimus. Idem testatur, apud suos prouenire herbam noxiam, qua non ipsi solùm boues abstinent, sed etiam gramine circumcirca nascẽte, licet eodem equi vescantur. Rustici quidam (inquit) apud nos malum florem, alij malum Henricum appellant, vt atriplicis, (alij lapathi genus faciunt) quoddam syluestre genus, bonum Henricum. Caulis ei altus, pedalis, solidus & substantia quadam humida mollique infarctus. Flores hirsuti, purpurascentes, in spicam congesti, vt in testiculo canis ferè, semina rotunda instar milij. Gustu astringit. Radice albissima, nodis quibusdam exasperata, & veluti squammata (vt saxifraga alpina, cui folia similia folijs fraxini, & vt sanicula alba Hessorum,) longissima, ad quinque vel sex cubitos descendente, quamuis rarò integra effodiatur: recens planè frigida, & humida tactu percipitur. Vites vicinas corrumpit, & frigore suo lædit. Quamobrem diligenter à vinitoribus effossa in

Coruus. *Seuum.* *Oleum rosaceum.* *Caprificus.* *Lib. 1. cap. 149.* *Ferula.* *Laser.* *Elleborus niger.* *Fraxinus.* *Plinij error.* *Taxus.* *Lib. 3. Hist. c. 10.* *Hordeũ vbi bubus noxium.* *Cinna gramen.* *Aconiti descriptio.* *Malus flos.* *Malus Henricus.*

aquam reijcitur, ne in terra denuo comprehendere poſſit. Plurimum circa eium graminis abundat. Folijs caret. Vis enaſcenti tanta, vt vel per pauimentum, ſi quod obſiſtat, eluctetur. Vere tantum prodit. Flos Solis impatiens, craſſus, aquoſus, intra triduum vi Solis marceſcit. Natales ei vineæ collinæ, & prata ſyluis proxima. Autumno, vt audio, rurſus erumpit. Eadem, ni fallor, Aegolethros Plinij fuerit, de qua ille, *Herba eſt* (inquit) *ab exitio & iumentorum quidem, ſed præcipuè caprarum, appellata ægolethros. Huius flores concipiunt noxium virus aquoſo vere marceſcentes. Ita fit, vt non omnibus annis ſentiatur hoc malum. Ex his floribus apes Heracleæ in Ponto mel venenatum conficiunt.* Hæc Plinius: Nec aliud quicquam de ea proditum legi. Mel Heracleoticum (vt ſcribit Ruellius) ex herba fieri candida commemorant, quæ ægolethros vocetur: ſimiliter etiam Hermolaus Barbarus legit, tanquam ex Plinio. Quanquam autem illius noſtræ ſuperficies ex albo palleat, radix albiſſima ſit, ex Plinio tamen de colore eius nihil cognoui: ſed alia Plinij herba alba videtur, panico ſimilis, occupans arua, pecori quoque mortifera. Forſan & hæc aconito Theophraſti quod frumento ſimile facit, congener fuerit. Hieronymus Tragus inter vitia frugum ſexto loco deſcribit herbam panico culmis nódiſque, ac foliorum vaginis ſimilem, prorſus inutilem & vitioſam, inter milium & panicum naſcentem. Et mox aliam ſuperiori non diſſimilem, ſed longè maiorem, cuius folia ab initio planè milium referant, longis & aſperis ariſtis armatam, quæ lapparum inſtar veſtibus hæreant, in aruis milio & hordeo conſitis frequentem. Hanc ait valde noxiam eſſe, & cutari à bubus. Harum altera procul dubio erit illa Plinij herba alba panico ſimilis. Hieronymus ipſe alteram phalaridem Dioſcoridis eſſe conijcit, quod ne ſim prolixior in præſentia non refutabo: alteram miliariam Plinij, quam ille milium implicãdo enecare ſcribit, cum ex duabus illis ab Hieronymo deſcriptis neutra implicet. Forſitan autem illa poſterior non aliam ob cauſam bubus noxia eſt, quam quòd interiora partium ſuarum aſperitate lædat. Herbæ iam dictæ, quam ægolethron reor, perquam ſimilis orobanche eſt, niſi radice differret, & caule magis purpuraſcente; Hactenus Geſnerus. Aconito quoque nullum pecus, nullum animal paſcitur, & ſi fructum & folium nil nocere prædicent, vim mortiferam in radice tantùm haberi. Boues, oues, iumenta omnia, imo omnem quadrupedem necat, impoſita verendi fœminei ſexus radice, folio quidem intra eundem diem, vt Ruellius ſcribit. Geſnerus tradit ſeſe in montibus obſeruaſſe circa ipſa vaccarum ſtabula & tuguria paſtorum magnam ſæpe cærulei pręcipuè aconiti copiam, nam cùm a bubus (inquit) non attingatur, copioſiſſimum prouenit, quemadmodum, & alia quædam herba mirè frequens, qua ſimiliter boues abſtinent, bonam Germanicè vocant, cubitali aut altiore caule, erecto: folijs incanis, lapathi quodammodo figura, floribus luteis, odoratis, ſed parum grato odore, calendulæ ſimilibus, minoribus tamen & anguſtioribus in capituli circuitu folijs. Herbam lixiuio inijciunt, vt flauo colore id commendet. Hanc calthbam alpinam vocare licebit, donec alius aliud nomen adferat. (Ex conyzis alpinis eſſe videtur.) Eſt & alia qua boues abhorrent, amplexicaulis, annua, conuoluulo ſimilis natura folijſque, quæ etiam ad paganicum frumentum accedunt, acutiora tantum nigrioraque ſunt, cuius & ſemen refert figura triangula, ſed minus eo & nigrius eſt. Radix palmi longitudinem non excedit, ſimplex, rotunda. Luxuria omnis in coliculos abit, quibus color ſpadiceus genicula vt in polygono. Flores plurimi, albi, exigui, inodori, inſipidi. Naſcitur cùm alibi, tum inter cannabim quam inuadit. Hanc Hieronymus Tragus orobanchen propter ſimile maleficium eſſe ſuſpicatur, non affirmat tamen, cum deſcriptio veterum longe diſſideat. Poſtremò quædam folijs latis blakken Germanis dicta (perſonatam eſſe conijcio) cùm rore madida à bobus depaſcitur, inflat eas adeo, vt aliquando rumpantur, niſi curſu agitati incaleſcant, & per aluum reijciant. In Burgundia frequentius hoc malum euenire aiunt, quod maior eius herbæ ibi copia ſit. Colorem rubrum, & qui proximi ſunt, horrent tauri, eoque conſpecto efferantur. Teſtantur id veterum non pauci. Seneca: *Taurum color rubicundus excitat, vrſos, leoneſque mappa proritat.* Plutarchus: *Rubram veſtem non ferunt, qui ad tauros* (Gillius hunc locum citans, legit ad boues, de quibus tamen nulla extat authoritas) *accedunt, neque ſplendidam qui ad elephantos, quod eiuſmodi colore eas beſtias conſtet efferari.* Inuenio autem, maximè irritari nigros tauros, ſed verendum eſt, ne nigrorum taurorum bufalos vulgò vocatos intelligant, qui & ipſi hoc colore irritantur, vt ſuo loco dicetur, de Phœniceo colore ſic Ouidius:

Haud ſecus exarſit, quam Circo taurus aperto
Cùm ſua terribili petit irritamina cornu,
Phœniceas veſtes, eluſaque vulnera ſentit.

Qualis autem color ſit phœniceus, phœnix & phœnicopterus aues, & phœnicis, id eſt, palmæ fructus oſtendunt, atque Vlpianus hunc quodammodo locum declarans Digeſtis de furtis, vbi ait: *Cum eo qui pannum rubrum oſtendit, fugauitque pecus, vt in fures incideret, furti actio eſt.* Irritatur tamen & alijs coloribus, qui ad rubrum inclinant, qualis eſt ruffus, fuluuſque, quod teſtatur Theocritus

Marginalia: *Aegolethros Pliny. Lib. 21. cap 13.* — *Mel Heracleoticum. Lib. 3. c. 21.* — *Lib. 18. cap. 17.* — *Lib. 2. c. 35.* — *Phalaris altera Dioſc.* — *Miliaria.* — *Orobanche.* — *Aconitum.* — *Bona herba.* — *Caltha alpina.* — *Lib. 2. c. 33.* — *Perſonata.* — *Color ruber.* — *Lib. de Ira.* — *Metam. 12.* — *Phœniceus color.* — *Eidyl. 32.* — *Ruffus.*

A eritus de armento agens, quod Phaethonti filio donauit Apollo, taurum inquiens visa pelle leonis in Herculem ea obtectum impetum fecisse. Sic enim poetæ mentem cum Vito Vuinsemio interpretor: Aliàs enim leonem, vt ostendimus taurus timet, & nisi coactus repugnat. Poetæ versus sunt:

> Τῶν μέν τε προφέρεσκε βίηφί τε καὶ σθένεϊ ᾧ
> Ἠδ' ὑπεροπλίῃ Φαέθων μέγας. ὅν ῥα βοτῆρες
> Ἀστέρι πάντες ἔισκον, ὅθ' οὕνεκα πολλὸν ἐν ἄλλοις
> Βουσὶν ἰὼν λάμπεσκεν, ἀρίζηλος δ' ἐτέτυκτο.
> Ὅς δή τοι σκῦτος αὖον ἰδὼν χαροποῖο λέοντος
> Αὐτῷ ἔπειτ' ἐπόρουσεν ἐϋσκόπῳ Ἡρακλῆι,
> Χρίμψασθαι ποτὶ πλευρὰ κάρη στιβαρόν τε μέτωπον, idest,
> *Inter hos autem, excellebat viribus, & robore suo*
> *Atque animo elato, Phaeton ingens: quem quidem pastores*
> *Stellæ, omnes comparabant, propterea quod eximiè inter alios*
> B *Boues incedens lucebat, & insigniter conspicuus erat:*
> *Qui cùm aridam pellem videret leonis fuluoculi,*
> *In ipsum irruit circumspectum Herculem.*

Illud verò in primis admirandum est, certaque eius ratio assignari nequit, quod Asinius scribit, boues deinde non araturos, qui aliquem ad supplicium deuexerint: vel si arent, terram non esse laturam fructum. Geoponici verò, nominatim Sotion, tradunt, quod oporteat obseruare seminantem, ne semina boum cornibus incidant. Hæc enim κεροσβόλα, hoc est, intractabilia nominari, dicique, & sterilia esse & inutilia, & coctioni idonea. Plinius ait, in incendijs si fimi aliquid egeratur è stabulis, facilius extrahi, nec recurrere boues ouesque ferri, quod quis etiam non miretur?

Lib. de sumpt. fun.

Cerosbola semina.

A V G V R I A.

C

Oracula.

APVLEIVS de sacerdotibus quibusdam impuris, atque nequam, omnia per boues eorumque labores, fausta præsagientibus scribit in hæc verba. *Purissimi (ironicè) illi sacerdotes, nouum quæstus genus sibi comminiscuntur: forte vnica proeasulis plurimis euocata consulentes de rebus varijs plurimos ad hunc modum cauillantur. Sors hic erat. Ideo coniuncti terram proscindunt boues, vt in futurum læta germinent sata, tum si qui matrimonium forte cooptantes interrogarentur, rem ipsam respondere aiebant: iungendos connubio, & satis liberum procreandis. Si possessiones præstinaturus quæreret, meritò boues, vt & iugum, & arua sementis florentia pronunciari. Si quis de profectione sollicitus, diuinum caperet auspicium, iunctos iam paratosque quadrupedum cunctorum mansuetissimos, & lucrum promitti de glebæ germine. Si prælium capesciturus, vel latronum factionem prosequuturus, vtiles necne processus sciscitaretur, additam victoriam forti præsagio contendebant, quippe ceruices hostium iugo subacturi & prædam de rapinis vberrimam fructuosamque capturi. Ad istum modum diuinationis eius astu captioso corraserant non paruas pecunias.* Hæc Apuleius. Pausanias verò refert, quomodo apud Messenios ad tumulum Aristomenis de successu, vel felici, vel infelici prædicerent. Ceremoniæ sunt huiusmodi. Aræ destinatum taurum ad pilam non procul à sepulchro alligant. Is cùm ferox, & vinculorum sit insolens, euadere conatur: Quod si dum tumultuatur & exilit, pila moueatur, secundum est Messenijs omen: sin prorsus immota ea pila steterit, calamitatem sibi aliquam portendi interpretantur. Idem memoriæ prodidit, quomodo Argiui diuinatione ex tauro à lupo confecto Danao regnum concessere. Apud Argiuos est (inquit) longè omnium templorum nobilissimum Apollinis Lycij, in quo quod æstate nostra extat dei signum, Attali fuit Atheniensis opus antiquissimum è ligno Danaus dedicauit cum ipsa æde. Fuisse verò illis temporibus signa omnia è ligno, & in primis quæ Aegyptij fecissent, crediderim. Ac Lycium quidem Apollinem huiusmodi de causa dedicauit Danaus: Cùm Argos venisset, de regno cum Gelanore Sthenelæ filio contendit: ac cùm eorum vterque ad populum multa, & ea maximè probabilia & iuri consentanea dixisset, neque omnino quæ Gelanor afferebat,

Lib. 9.

Sacerdotum quorundam fraus.

In Messenicis.

Successus cuiusque indicatio.

Danaus cur ligneũ Apollinem dedicarit.

„ rebat, minus æqua viderentur, causa ampliata est in crastinum. Postero die prima luce, in boum
„ gregem in pomœrio pascentium lupus impetum fecit, atque is taurum gregis ducem adortus est.
„ Visum est Argiuis Gelanori cum tauro, cum esse Danao aptissimam conuenientiæ rationem: quòd
„ scilicet, vti lupus animal est homini minimè familiare: sic propemodum ad id temporis nulla fuis-
„ set Danaus Argiuorum vsus consuetudine. Quare cùm taurum lupus confecisset, e re nata Argiui
„ Danao imperium adiudicarunt. Tum Danaus lupum ab Apolline missum interpretatus, Lycij
Apollinis ædem dicauit. Argiui verò simulacra postmodum in foro sculpta habuerunt, quibus vi-
Pyrrhi mors.
sis Pyrrhus Epirotarum rex oraculi recordatus, quo significatum ipsi fuerat, tunc moriturum, cum
tauri & lupi certamen vidisset, summopere commotus, & interfectus est. Seruio Tullo regnante, re-
Lib. 7. c. 3.
ferente Val. Maximo, cuidam patrifamilias in agro Sabino, præcipuæ magnitudinis & eximię for-
mæ vacca nata est, quam oraculorum certissimi authores in hoc a dijs immortalibus editam respõ-
Vacca Dianæ immolata.
derunt, vt si quis eam Auentinensi Dianæ immolasset, eius patria totius terrarum orbis imperium
obtineret. Lætus eo dominus, bouem cum summa festinatione Romam actam, mactandam in
Auentino ante aram Dianæ constituit, sacrificio Sabinis regimen humani generis daturus. De qua
re antistes templi certior factus, religionem hospiti intulit, ne prius victimam cæderet, quam proxi-
ma se aqua abluisset, eoque alueum Tyberis petente, vaccam ipse immolauit, & vrbem nostram
tot ciuitatum, tot gentium dominam sacrificij furto reddidit. Sic Valerius. Plutarchus pauló
In Quæst. Rom. 4.
clarius Iubam, & Varronem authores citans. Cur reliquis (inquit) Dianæ fanis soliti ceruorum
cornua affigere, ei quod in Auentino est, boum cornua affixerunt? Fortassis vt monimentum esset
Ceruorũ cornua in Dianæ templis.
antiqui casus. Fuit quidam in Sabinis Antro Cotatius. Is vaccam habebat magnitudine, & for-
ma reliquis præstantem: monitusque à vate quodam, qui in Auentino bouem hanc Dianæ immo-
lasset, ei fata summam potestatem deferre, vrbemque ipsius, Italiæ totius regno potituram Ro-
mam se contulit, bouis sibi mactandæ gratia. Seruus autem regi Seruio clam id vaticinium, idque
rex Cornelio pontifici indicauit. Tum Cornelius Antroni mandauit, vt ante sacrificium aqua Ti-
beris profluente se ablueret: sic enim legibus præscriptum esse litaturo. Ita hic lotum abijt: inte-
rim Seruius occasionem immolendæ vaccæ in honorem Dianæ præcepit, mactatæque cornua tem-
pla affixit. Hoc & Iuba narrat, & Varro, nisi quod hic Antronis nomen non habet, deceptumq; non
à Cornelio sacerdote Sabinum, sed ab æditu o refert. Retulit idem augurium quoque Plinius se-
cundus in volumine de viris illustribus de Seruio rege loquens, sed paulo aliter. Hic (inquit) La-
tinorum populis persuasit, vti exemplo eorum qui Dianæ Ephesiæ ædem fecissent, & ipsi ædem
Dianæ in Auentino ædificarent. Quo facto, bos cuidam Latino miræ magnitudinis nata est. Re-
sponsum somnio datum; eum populum summam imperij habiturum, qui prius bouem illam im-
molasset. Latinus bouem in Auentinum egit, & causam sacerdoti Romano exposuit. Ille calli-
dus, dixit prius eum viuo flumine manus abluere debere. Latinus dum ad Tyberim descendit, sa-
Ennead. 2. l. 6.
cerdos bouem immolauit. Ita imperium ciuibus, sibi gloriam facto, consilioque vendicauit. Le-
ges hæc eadem apud Sabellicum qui ex hisce potissimum authoribus historiam consarcinauit. E
Bouis caput effossũ quid portenderit.
contrario cùm Elisæ siue Didonis comites vrbem condituri terram foderent, capite bouis inuen-
to, cœptum reliquisse in equi historia fusius diximus, propterea quod perpetuos sibi labores, &
seruitutem illinc futuram, quales boum sunt, inde ominarentur. Boum pestem quam Crabam
Par 4. Annal.
vocabant, initium (inquit Glyca) habuisse perhibent sub Romani senioris imperio. Cum enim
proximè Boni cisternam Romanus conderet, in qua se ab ardore solis æstiuo refrigeraret, dum
fundamenta iacerentur, effossum ferunt bouis marmorei caput: quod ij, qui repererant, contra-
ctum, attritumque calcariam in fornacem coniecerint. Ex eo tempore in hunc vsque diem pestis
Luculli victoria vt indicata.
armenta boum per vniuersos imperij Romani fines infestare nunquam desijt. Cùm verò Lucul-
lus contra Tigranem moueret, boues Dianæ Persicæ sacræ, vt Plutarchus refert in eius vita, vi-
ctoriam portenderunt. Earum enim vna transgresso Euphratem exercitu, profecta ad petram
quandam quæ sacra deæ habebatur, constitit in illa, demissoque capite, vt quæ reste detrahun-
Aureliani augurium.
tur, præbuit Lucullo semetipsa hostiam. In ea villa, in qua paupere natus est Aurelianus Impe-
rator, natum esse vitulum, annotauit Sabellicus, candore eximio, in latere purpureis maculis, de-
Iliũ vbi, & cur conditũ.
pictam coronam habentem, qui imperium ei portenderit. Ilum verò legimus accepto oraculo,
vt vaccam secutus, vbi illa primum procumberet, illic vrbem conderet, ad Ates colles deuenisse,
In Bœoticis.
Iliumque, ibidem posuisse, quos colles eam ob causam Lycophron βουπλανοκτίστων, quasi vacci-
uagos nuncupauit. Vulgatus est etiam inter Thebanos sermo (inquit Pausanias) Cadmum Del-
Bos Cadmi dux.
phis in Phocidem venientem, ducem Itineris habuisse bouem, emptam illam de Pelagontis bibul-
cis, & in vtroque latere insignem fuisse candida nota in lunæ speciem iam plenæ. Oportebat
autem Cadmum cum socijs, & exercitu, ex oraculi responso ibi consistere, quo loco bos fessa pro-
cubuisset.

A cubuisset. Illum ipsum locum hodie quoque ostendunt. Aliàs verò ait Mycalessum vrbem appellatam, quod bos ea, quæ ad Thebas Cadmo, & eius socijs dux fuit, illic immugierit. Augurium illud felicissimè narrat Ouidius, dum canit:

Mycalessus vrbs. *Metam. 3.*

Patriamque, iramque parentis
Vitat Agenorides, Phœbique oracula supplex
Consulit, & quæ sit tellus habitanda requirit.
Bos tibi Phœbus ait solis occurret in aruis,
Hac duce carpe vias, & qua requieuerit herba
Mœnia fac condas, Bœotiaque illa vocato.
Vix bene Castalio Cadmus descenderat antro,
Incustoditam lente videt ire iuuencam.
Nullum seruitij signum ceruice gerentem;
Subsequitur, pressoque legit vestigia gressu,
Authoremque viæ Phœbum taciturnus adorat,
B *Iam vada Cephisi, Panopesque euaserat arua:*
Bos stetit, & tollens speciosam cornibus altis
Ad cœlum frontem, mugitibus impulit auras;
Atque ita respiciens comites sua terga sequentes
Procubuit, teneraque latus submisit in herba.
Cadmus agit grates, peregrinæque oscula terræ
Figit: & ignotos montes, agrosque salutat.

Quod modò ad Oracula attinet, lego apud Plutarchum, & ex eo apud Cælium peste olim Lacedæmona vexante redditum oraculum mali vim cessaturam, si nobilem virginem quotannis immolassent. Cùm autem obtemperarent Lacedæmonij, ac fortè mactanda duceretur suo ornatu Helena, deuoluans aquila gladium abreptum, & ad armenta, quæ Βουκόλια vocant, delatum super iuuencam demisit. Quo prodigio παρθενοκτονίαν, idest, virginum immolationem desijsse, quod Aristodemus (inquit) author tradit. Idem obuenisse Romæ in Valeria Luperca Aristides prodidit. Pausanias verò refert Philippo regi ambiguum oraculi responsum mortem portendisse, quia non semel C periurus esset. Philippum quidem (inquit) facilè sibi quiuis persuadeat, rerum gestarum magnitudine omnes Macedonum reges, qui antè fuerunt, quique ipsum secuti sunt, superasse: nemo tamen, qui recta sit in rebus existimandis sententia, ei boni imperatoris laudem tribuerit, nempe, qui semper iusiurandum contempserit, fœderum religionem nunquam sanctam habuerit, vnusque omnium in minimis fidem duxerit: pœnas tamen non vtique feras deo, cuius læserat maiestatem, dedit, neque enim natu grandior annorum quadraginta sex, Delphici oraculi vocem vitæ exitu comprobauit. Consulenti de Persico bello redditum fuerat responsum:

Oracula. *In Parall. minorib.* *Iuuenca pro virgine immolata.* *In Arcadicis.* *Philippi mors vt prædicta.*

Ἔστεπται μὲν ὁ ταῦρος, ἔχει τέλος, ἔστιν ὁ θύσων. idest,
Serta gerit taurus, finem manet, astat aruspex.

Quod non ad Persarum regem, sed ad ipsum Philippum referendum fuisse, rei euentus satis perspicuè demonstrauit.

AVSPICIA. PRODIGIA.

D ARVSPICES de rerum euentu responsuri hostiarum, maximè bubuli pecoris inspiciebant, cor, pulmonem, iecur, atque fel: hasque partes exta vocabant; & extispicium eorundem inspectionem, vt extispices ipsos aruspices. Exta si bona nunciabantur, tunc consultores litasse dicebantur: deosque placatos, propitiatosque aruspices indicabant, promittebantque ijs volentibus & propitijs bene ac feliciter euenturum, quod aggredi erat in animo. Bona autem & læta appellabant exta, quæ splendida, bene colorata, integra, plena, solida & absq; vlla macula, labe & vitio erant. Contrà quæ pallida, tabida, liuida, marcida, exilia, vitiosa, aut quæ omnibus suis partibus non constabant, & quibus aliquid deerat, quæque aliqua labe, aut tetris notis aspersa, & quæ sua sede mota, & naturali situ minimè posita erant, ea non bona, atque etiam tristia appellabant, irataque, & minacia: item si cor deesset, vel si iecur sine capite inueniretur. Præ cæteris verò, in extis iecur diligentissimè tractabant, & nitidumnè id esse, atque plenum, an horridum & exile, cum capite, an sine capite, considerabant, & quid inde læti tristisuè præuiderent, renunciabant. Qua propter Philo-

Exta bona sive læta, & non bona sive tristia. *Iecoris dignitas in aruspicina.*

Lib 8. de vita Apollonij.

ſtratus, τὸ δὲ ἧπαρ (inquit) ἐν ᾧ φασὶ τὴν τῆς ψυχῆς μαντικῆς ἕδραν τρίποδα, οὐ δέομαι ταῦτα. Latini autem iecur pro ipſis etiam extis accipiunt. Iuuenalis:

Aut cur

In carbone tuo charta pia thura ſoluta

Ponimus & ſectum vituli iecur.

Syllæ immolanti iecur extrema ſui parte ſpeciem laureæ coronæ præ ſe tuliſſe fertur, mirabili futuræ fęlicitatis oſtento. Vnde & Aruſpicinam ἱερατοσκοπικὴν τέχνην vocat Phlegon, qui eius originem à ſybillinis carminibus repetit. Iam caput iecoris ex omni parte diligentiſſimè aruſpices côſideraſſe, & ſi id inuentum non eſſet, nihil durius accidere potuiſſe Cicero tradit. E contrario læta credebantur exta, cùm caput iecinoris duplex, vel geminum reperiebatur. Nam interdum capita extorum geminata inuenta Plinius teſtis eſt. Id quod Marcello immolante eueniſſe, Valerius Maximus, & Plinius memoriæ prodiderunt: Liuius verò auctum viſum fuiſſe in capite ſcribit: quod & Plutarchus in Marcelli vita refert. Lætum etiam ſi viſcera trepidabant, ſpirabantque: Qua de cauſa Arnobius aduerſus Gentiles lib. 7. gaudium fuiſſe ſcribit, *vidiſſe ex reſiduo victimarum cæſarum ſpiritu exultantia adhuc corda, tremebundaſque & palpitantes in viſceribus venas.* Hinc, & Virgilius.

Lib. 28. c. 1.
Capita extorum geminata.
Lib. 1. c. 6.
Lib. 11. cap. 37.
Aen. 4.

Pecudumque recluſis

Pectoribus inhians, trepidantia conſulit exta.

Seneca Oedipo:

Erepta viuis exta pectoribus tremunt,

Spirantque venæ, corque adhuc pallidum ſalit.

At ille fibras tractat, ac fata inſpicit,

Et adhuc calentes viſcerum venas notat.

Erepta autem dixit, quia ideo rapiebantur exta, vt ſpirantia adhuc & palpitantia conſuli poſſent. Virgilius:

Tum ritè ſacratas

In flammam iugulant pecudes & viſcera viuis

Eripiunt.

Sed vt ad cor, & iecur reuertamur, non habebatur tantum modò infœlix auſpicium, cum ſine capite iecur inueniebatur, ſed etiam, ſi deforet cor. Paulus, ait, peſtifera auſpicia dicebant eſſe, cum cor in extis, aut caput in iecore non fuit. Prius oſtentum portentumque Cæſari ſacrificanti, quo die cæſus eſt, accidiſſe, qui de eius vita ſcripſere, omnes atteſtantur. Sed & Pertinaci quo die à militibus interemptus eſt, cor in hoſtia non repertum Iulius Capitolinus in eius vita author eſt. Poſterioris verò portenti exempla nõ pauca in veterum monumentis extant: Nam & eodem Cęſare immolante, iecur ſine capite inuentum Cicero narrat. Quin etiam cum Marcellus ſummo ſtudio niteretur, vt Pœnorum exercitum, aut proſterneret, aut Italia pelleret, ſolemnique ſacrificio voluntates dęorum exploraret, quæ prima hoſtia ante foculum decidit, eius iecur ſine capite inuentum Valerius Maximus, Liuius & Plinius literis prodiderunt. Quod & Plutarchus more Romano κεφαλὴν ἥπατος appellat, ſicuti & Appianus, de Cæſaris ſacrificio, quo die in curia cæſus eſt, agens. Simili caſu Conſulum alteri primam hoſtiam immolanti caput iecinori defuiſſe Liuius: & Q. Petilium ſacrificantem, in iecinore caput non inueniſſe: alterum quoq; conſulem, quòd caput iecinori defuiſſet, tribus hoſtijs minimè perlitaſſe memorat. Sic & Iulius Obſequens Catone, Poſthumio, Herennio Coſſ. immolantibus caput iecinoris inuentum non fuiſſe, Apollinique Decem viris immolantibus caput iecinoris defuiſſe refert. Idem Lupum ſpretis religionibus, cum in extis caput non inueniſſet, manus infeliciter cum hoſtibus conſeruiſſe, amiſſoq; exercitu in prælio occubuiſſe ſcriptum reliquit. Arrianus Pythagoram antequam Alexander obiret, hoſtiam immolaſſe & ſine capite iecur inuentum, idemque illi contigiſſe pro Epheſtione, & Perdicca ſacrificanti, qui omnes ſtatim poſt mortui ſunt. Plinius etiam, cum C. Marius Vticæ immolaret, caput iecoris non inuentum: Defuiſſe quoque Calendis Ianuarijs conſulatum ineunte Caio Principe, quo anno interfectus eſt: ſimiliterque Claudio ſucceſſori eius quo menſe interemptus eſt, memoriæ prodidit. Nec diſpari euentu Pertinacem, cùm triſte prodigium prima hoſtia à ſe immolata procurare vellet, in alia, caput extorum non deprehendiſſe Iulius Capitolinus ſcribit. Sed & caput extorum cæſum, triſtis oſtenti loco habitum, pręterquam in ſollicitudine ac metu (tunc enim peremiſſe curas) Plinius ſuperiore loco traditi vnde Ouidius;

Cæſaris mors.
Pertinacis.
Lib. 1. de diuinat.
In Marcello.
Lib. 11. cap. 37.
Metam. 15.

Magnoſque inſtare tumultus

Fibra monet, cæſumque caput reperitur in extis.

Georg. 1.

Fibrarum autem etiam maxima habebatur ratio, quas minaces ideo Maro dixit.

Triſti-

A *Tristibus aut extis fibra apparere minaces.*

Ouidius quantum eis tribueretur indicans ait: *Metam. 16.*

Protinus ereptas viuenti corpore fibras
Inspiciunt, mentemque deum scrutantur in illis.

Et rursus:

Fibra quoque ægra notas veri monitusque deorum
Perdiderat, tristes penetrant ad viscera morbi.

Sic & Tibullus fibram, deorum consciam vocat: *Lib. 2. El. 1.*

Viden' vt felicibus extis
Significat placidos nuncia fibra deos?

Seruius fibras interpretatur iecoris extremitates: quem secutus Isidorus: *Fibra, ait, sunt iecoris extremitates, sicut extrema partes foliorum in vitibus, siue quasi linguæ eminentes. Dicta autem fibra, quod apud Gentiles in sacris ad Phœbi aras ferebantur ab ariolis, quibus oblatis, atque succensis acciperent responsa.* Notandum verò cor non semper in extorum parte habitum ex Plinio disci, qui L. *Fibra quid. Lib. 11. c. 1.*

B Posthumio Albino sacrorum rege post centesimam vicesimam tertiam Olympiadem, cum rex Pyrrhus ex Italia discessisset, primùm aruspices cor in extis conspexisse tradit. Tristium extorum signa omnia Seneca, atque Lucanus infelicissimum descripturi auspicium expresserunt, quorum versus, vel ideo nobis minimè sunt prætereundi. Sic igitur Manto Tiresiam vatem affatur apud Senecam: *Cor quando inspici cœptum. Lib. 11. cap. 37. In Oedipo. Lib. 1.*

Genitor quid hoc est? non leui motu vt solent,
Agitata trepidant exta, sed totas manus
Quatiunt, nouusque prosilit venis cruor:
Cor marcet ægrum penitus, ac mersum latet,
Liuentque venæ, magna pars fibris abest.
Et felle nigro tabidum spumat iecur.
At semper omen vnico imperio graue:
En capita paribus bina consurgunt toris
Sed vtrumque cæsum tenuis abscondit caput

C *Membrana, latebram rebus occultis negans.*
Hostile valido robore insurgit latus,
Septemque venas tendit, has omnes retrò
Prohibens reuerti limes obliquus secat.
Mutatus ordo est, sede nihil propria iacet,
Sed acta retro cuncta: non animæ capax
Sed parte dextra pulmo sanguineus iacet:
Non læua cordis regio: non molli ambitu
Omenta pingues viscerum obtendunt sinus

Apud Lucanum verò Arunte aruspice immolante, extaque perscrutature:

Nec cruor emicuit solitus, sed vulnere largo
Diffusum rutilo dirum pro sanguine virus.
Palluit, attonitus sacris feralibus Aruns
Atque iram Superum raptis quæsiuit in extis.

D *Terruit ipse color vatem, nam pallida tetris*
Viscera tincta notis, gelidoque infecta cruore
Plurimus asperso variabat sanguine liuor,
Cernit tabe iecur madidum, venasque minantes
Hostili de parte videt, pulmonis anheli
Fibra latet, paruusque secat vitalia limes
Cor iacet, & saniem per hiantes viscera rimae
Emittunt, produntque suas omenta latebras.
Quodque nefas nullis impunè, apparuit extis,
Ecce videt capiti fibrarum increscere molem
Alterius capitis, pars ægra & marcida pendet:
Pars micat, & celeri venas mouet improba pulsu.
His vbi concepit magnorum fata malorum
Exclamat, vix fas superi, quæcunque mouetis
Prodere me populis: neque enim tibi summe litaui,

Iupiter hoc sacrum, vasique in pectore tauri
Inferni venere dei: non fanda timemus,
Sed venient maiora metu: Dij visa secundent
Et fibris sit nulla fides, sed conditor artis
Finxerit ista Tages, flexasic omina Thuscus
Inuoluens, multaque tegens ambage canebat.

Exta regalia. Erant & aliæ extorum in aruſpicina qualitates, & differentiæ. Regalia enim exta Feſto interprete appellant, quæ potentibus inſperatum honorem pollicebantur, priuatis & humilioribus hæreditates, filiofamilias dominationem. *Muta.* Muta verò, vt idem author eſt, dicebantur, ex quibus nihil diuinationis animaduertebant. Magni inſuper referre credebant, num repugnarent victimarijs hoſtiæ, num ſi placidè ac quietè ſtantes, atque etiam annuentes. Si enim hoc, gratum dijs, ſi illud, ingratum fore ſacrificium diuinabant. *Hoſtia aufugiens.* Erat verò inprimis mali ominis ſignum, ſi hoſtia iam iam mactanda aufugiebat, quemadmodum idem poeta Lucanus oſtendit, hoc quoque inter alia quæ Pompeij cladem indicarunt, prodigia recenſens: *Lib. 7.*

Non tamen (inquit) *abstinuit venturos prodere casus*
Per varias fortuna notas: nam Thessala rura
Cùm peterent, totus venientibus obstitit æther,
Inque oculis hominum fregerunt fulmina nubes,
Aduersasque faces, immensoque igne columnas
Et trabibus mixtis auidos typhonas aquarum
Detulit, atque oculos ingesto fulgure clausit:
Excussit cristas galeis, capulosque solutis
Perfudit gladijs, ereptaq; pila liquauit
Aethereoque nocens fumauit sulphure ferrum
Necnon innumero cooperta examine signa,
Vixque reuulsa solo, maiori pondere pressum
Signiferi misere caput, rorantia fletu
Vsque ad Thessaliam Romana & publica signa
Admotus superis discussa fugit ab ara.
Taurus, & Emathios præceps se iecit in agros
Nullaque funestis inuenta est victima sacris.

Lib. 1. c. 6. Ita & Valerius Maximus de Pompeio loquens ſcribit à principio. *Cn. Pompeium Iupiter omnipotens abunde monuerat, ne cum C. Cæsare vltimam belli fortunam experiri contenderet: Egresso à Dyrrachio aduersa agmini eius fulmina iaciens, examinibus apum signa obscurando, subita tristitia implicatis militum animis, nocturnis totius exercitus terroribus, ab ipsis altaribus hostiarum fuga.* *Vitellij exitium.* Tale quoque oſtentum de tauro fugiente, in prodigium interpretatur Tacitus, inter cætera quæ exitium Vitellio portendebant, his verbis: *Annal. 19.* *Accessit dirum omen; profugus altaribus taurus, disiecto sacrificij apparatu, longè vbi feriri hostias mos est, confossus.* Suetonius in Tito: *Cap. 10.* *Sabinos petit, aliquanto tristior, quod sacrificanti hostia aufugerat, quodque tempestate serena tonuerat.* Idem in Galba. *Cap. 18.* *Cum per omne iter dextra sinistraque oppidatim victimæ caderentur, taurus securis ictu consternatus, rupto vinculo essedum eius inuasit.* *Lib. 5.* Similiter Silius Italicus de perfidia Syphacis regis agens, ait taurum quem immolabat, aufugiſſe, quoniam ipſe violato fœdere à Scipione Romaniſque ad Pœnos ſe verterat, ducta in vxorem Aſdrubalis filia. *Lib. 16.*

Audiuit (Scipionem) *læto Massylus* (Syphax) *& annuit ore*
Complexusque virum: firmemus prospera (dixit)
Omina, nec votis Superi concordibus absint.
Corrigerumque Iouem, Tarpeiumque ore vocemus,
Et simul extructis cespes surrexerat aris
Victimaque admota stabat subiecta bipennis:
Cùm subita abruptis fugiens altaria taurus
Exilijt vinclis, mugituque excita latè
Implenit tecta, & fremitu suspiria rauco,
Congeminat: trepida terrorem sparsit in aula,
Vittaque maiorum decoramen fronte, sine vllo
Delapsa attactu nudauit tempora regis.
Talia Cælicolæ casuro tristia regno
Signa dabant, sæuique aderant grauia omina fati.

A Inauspicatius adhuc magisque piaculare erat sacrificium si taurus siue hostia ante fugam furere, turbasque excitare videretur, in quo sensu Statius: *Lib. 11. Taurus turbas excitās.*

Tum ferus ante ictum spumis delubra cruentat
Taurus, & obstantum medijs è cœtibus exit
Turbidus, insano feriens altaria cornu.
Diffugiunt famuli, & regem solatur aruspex.
Ipse instaurari sacrum male fortis agique
Imperat & magnos ficto premit ore timores.

Infaustum item si ad aras iam immolandus pertractus, mugiret plurimum: Silius id ostendit inter prodigia, quæ Flaminio cladem prænunciabant. *Taurus ad aras mugiēs Lib. 1.*

Nec rauco taurus cessauit flebile ad aras
Immugire sono, pressamque ad colla bipennem
Incerta ceruice ferens altaria liquit.

Huc pertinet illud Virgilij, quo clamorem Laomedontis cum taurorum immolandorum, fugientiumque mugitibus comparat.

Clamores simul horrendos ad sidera tollit,
Quales mugitus, fugit cùm saucius aras
Taurus, & incertam excussit ceruice securim.

Fugientem ipsam hoc modò hostiam, quæque altaria detrectaret, vbicunque narcscerentur, mactari oportebat, ne piaculum fieret, vt annotauit Alexander ab Alexādro, & ante eum Seruius: valdeque erat prodigiosum, si capta ægrè retrahebatur ad aras, vt constat ex hisce Ammiani Marcelli verbis: *Abundè ratus post hæc prosperitates similes aduentare, complures hostias Marti parabat Vltori, & ex tauris pulcherrimis decem ad hoc productis nondum aris admoti voluntate sua nouem procumbere tristissimi: decimus verò diffractis vinculis lapsus ægrè reductus est, & mactatus, ominosa signa monstrauit.* Si enim primis hostijs non litabant, aut si primùm negligentia, aut casu aliquo non rectè initum aut curatum sacrum foret, illas denuo augeri & sæpius ad expianda numina permittebatur, donec ritè perlitatum animaduerterent, vt idem Alexander scribit, & ex Tullio constat, Suetonio, Seruio, alijsque. Adrianus Turnebus antiquorum rituum peritissimus piaculare quoque sacrificium fuisse scribit, si hostiam in aliam partem corporis, quàm oporteret, decidisset: Cæterùm vanæ huic atque ridiculæ Hetruscorum (ab his enim dimanasse satis notum est) disciplinæ, maxime quæ ad extispicium pertinet, fidem nullam habet Christianus, & ne ipsi quoque Gentiles omnes habuere, ac M. Tullius præsertim, cuius super hac re sententiam, etsi prolixius indicatam adscribere, præter nostrum institutum esse non iudico. Vt ordiar (inquit) ab aruspicina, quam ego reip. causa, communisque religionis colendam censeo: sed soli sumus: licet verum exquirere sine inuidia, mihi præsertim de plerisque dubitanti: Inspiciamus, si placet, exta primùm: persuaderi igitur cuiquam potest ea, quæ significari dicũtur extis, cognita esse ab aruspicibus obseruatione diuturna? At quam diuturna fuit ista? aut quam longinquo tempore obseruari potuit: aut quo modo est collatum inter ipsos, quæ pars inimici, quæ pars familiaris esset? quod fissum, periculum, quod, commodum aliquod ostenderet? An hæc inter se aruspices Hetrusci, Elij, Aegyptij, Pœni contulerunt? at id, præterquam quod fieri non potuit, ne fingi quidem potest. Alios enim alio more videmus exta interpretari, nec esse vnam omnium disciplinam. Et certè, si est in extis aliqua vis, quæ declaret futura, necesse est, eam aut cum rerum natura esse coniunctam, aut cōformari quodammodo numini deorum. Atqui diuinatio cum rerum natura tanta, tamque præclara in omnes partes, motusque diffusa, quid habere potest commune? non dicam gallinaceum fel (sunt enim, qui vel argutissima hæc exta esse dicant,) sed tauri opimi iecur, aut cor, aut pulmo, quid habet naturale, quod declarare possit, quid futurum sit? Democritus tamen non inscitè nugatur, vt physicus: quo genere nihil arrogantius: Quod est ante pedes, nemo spectat: cæli scrutantur plagas. Verùm is tamen habitu extorum & colore declarari censet, hæc duntaxat, pabuli genus, & earum rerum quas terra procreet, vel vbertatem, vel tenuitatem: salubritatem etiam, aut pestilētiam extis significari putat. O mortalem beatum: cui certè scio ludum nunquam defuisse. Hunccine hominem tantis delectatum esse nugis, vt non videret, tum futurum id verisimile, si omnium pecudum exta eodem tempore in eundem habitum se coloremque conuerterent? Sed si eadem hora aliæ pecudis nitidum, atque plenum est, aliæ horridum, & exile: quid est, quod declarari possit habitu extorum & colore? an hoc eiusdem modi est, quale Pherecydeum illud, quod est à te dictum? qui cùm aquam vidisset ex puteo haustā, terræ motum dixit futurum: parum, credo, imprudenter, quòd cum factus esset motus, dicere audēt, quæ vis id effecerit. Etiamne futurum esse aquæ iugis colore præsentiunt? Multa istiusmodi dicuntur in scholis: sed credere omnia vide ne non sit necesse. Verùm sint sanè ista Democritea vera: quando

Marginalia: *Hostia fugiēs cur mactaretur.* *Lib. 4. c. 8.* *Lib. 24.* *Lib. 6. c. 21.* *Hostia cauſa.* *Lib. 2. de Diuinat.* *Aruspicina vanitas.* *Fissum.* *Fel gallinaceum.* *Democriti de extis sententia.* *Terræmotus signum.*

do ea nos extis exquiſiuimus, aut quando aliquid huiuſmodi ab aruſpice inſpectis extis audiuimus? ab aqua aut ab igni pericula monent: tum hæreditates, tum damna denunciant: fiſſum familiare aut vitale tractant: caput iecinoris ex omni parte diligentiſſimè conſiderant: ſi verò id non eſt inuentum, nihil putant accidere potuiſſe triſtius: hæc obſeruari certe non potuerunt, vt ſupra docui. Sunt igitur artis inuenta, non vetuſtatis, ſi eſt ars vlla rerum incognitarum. Cum rerum autem natura quam cognationem habent? quæ vt vno conſenſu iuncta ſit & continens, quod video phyſicis placuiſſe, eiſque maximè, qui omne quod eſſet, vnum eſſe dixerunt: quid habere mundus poteſt cũ theſauri inuentione coniunctum? Si enim extis mihi pecuniæ amplificatio oſtenditur, idque fit natura: primùm exta ſunt coniuncta mundo, deinde meum lucrum natura rerum continetur. Nonne pudet phyſicos hæc dicere? vt enim iam ſit aliqua in natura rerum cognatio, quam eſſe concedo; multa enim Stoici colligunt, nam & muſculorum iecuſcula bruma dicuntur augeri, & pulegium aridum floreſcere ipſo brumali die, & inflatas rumpi veſiculas & ſemina malorum quę in his medijs incluſa ſint, in contrarias partes ſe vertere: iam neruos in fidibus alijs pulſis reſonare alios: oſtreiſq; & conchilijs omnibus contingere, vt cum luna creſcant pariter, pariterque decreſcant, arboreſque, vt hyemali tempore, cum luna ſimul ſeneſcentes, quia tum exſiccatæ ſint, tempeſtiuè cædi putentur; quid de fretis, aut marinis æſtibus plura dicam? quorum acceſſus ac receſſus lunæ motu gubernantur. Sexcenta licet eiuſmodi proferri, vt diſtantium rerum cognatio naturalis appareat. Demus hoc, nihil enim huic diſputationi aduerſatur. Num etiam, ſi fiſſum cuiuſdam modi fuerit in iecore, lucrum oſtenditur? qua ex cogitatione naturæ, & quaſi concentu atque conſenſu, quam συμπάθειαν Græci appellant, conuenire poteſt aut fiſſum iecoris cum lucello meo, aut meus quæſticulus cum cælo, terra, rerumque natura? concedam hoc ipſum, ſi vis: etſi magnam cauſę iacturam fecero, ſi vllam eſſe conuenientiam naturæ cum extis conceſſero: ſed tamen eo conceſſo, qui euenit, vt is, qui impetrare velit, conuenientem hoſtiam rebus ſuis immolet? Hoc erat quod ego rebar non poſſe diſſolui. At quàm feſtiuè diſſoluitur. Pudet me, non tui quidem cuius etiam memoriam admiror: ſed Chryſippi, Antipatri, Poſidonij qui idem iſtuc quidem dicunt, quod eſt dictum a te, ad hoſtiam deligendam, ducem eſſe vim quandam ſentientem atq; diuinam, quæ toto confuſa mundo ſit. Illud verò multò etiam melius, quod & à te vſurpatum eſt, & dicitur ab illis: cùm immolare quiſpiam velit, tum fieri extorum mutationem, vt aut abſit aliquid, aut ſuperſit: deorum enim numini parere omnia. Hæc mihi iam crede, ne aniculæ quidem exiſtimant. An cenſes eundem vitulum ſi alius delegerit, ſine capite iecur inuenturum? ſin alius, cum capite? hæc deceſſio capitis, aut acceſſio, ſubitonè fieri poteſt, vt ſe exta ad immolantis fortunam accommodent? Non perſpicitis aleam quandam ineſſe hoſtijs deligendis, præſertim cùm res ipſa doceat? cùm enim triſtiſſima exta ſine capite fuerunt, quibus nihil videtur eſſe dirius: proxima hoſtia litatur ſæpè pulcherrimè. Vbi igitur illæ minæ ſuperiorum extorum? aut quę tam ſubita facta eſt deorum tanta placatio? Si affers, in tauri opimi extis, immolante Cæſare cor non fuiſſe: id quia non potuerit accidere, vt ſine corde victima illa viueret, iudicandum eſſe tum interiſſe cor, cùm immolaretur, qui fit vt alterum intelligas, ſine corde non potuiſſe bouem viuere; alterum non videas, cor ſubito non potuiſſe neſcio quò auolare? ego enim poſſum vel neſcire quæ vis ſit cordis ad viuendum: vel ſuſpicari contactum aliquo morbo bouis exile & exiguum & victũ cor, & diſſimile cordis fuiſſe. Tu verò quid habes, quare putes, ſi cor paullò antè fuerit in tauro opimo, ſubitò id in ipſa immolatione interiſſe? An quod aſpexerit veſtitu purpureo excordem Cæſarem, ipſe corde priuatus eſt? Vrbem philoſophiæ, mihi crede, proditis, dum caſtella defenditis. Nam dum aruſpicinam veram eſſe vultis, phyſiologiam totam peruertitis. Caput eſt in iecore, cor in extis: iam abſcedet, ſimul ac molam & vinum inſperſeris. Deus id eripiet, vis aliqua conficiet, aut exedet. Non ergo omnium interitus atque obitus natura conficiet, & erit aliquid, quod aut ex nihilo oriatur, aut in nihilum citò occidat. Quis hoc phyſicus dixit vnquam? aruſpices dicunt, his igitur, quàm phyſicis potius credendum exiſtimas? Quid cùm pluribus dijs immolatur, qui tandem euenit, vt litetur alijs, alijs non litetur? quæ autem inconſtantia deorum eſt, vt primis minentur extis, bene promittant ſecundis? aut tanta inter eos diſſenſio, ſæpe etiam inter proximos, vt Apollinis exta bona ſint, Dianæ non bona? quid eſt, tam perſpicuum, quàm, cum fortuito hoſtiæ adducantur, talia cuique exta eſſe, qualis cuique obtigerit hoſtia? At enim id ipſum habet aliquid diuini, quæ cuique hoſtia obtingat, tanquam in ſortibus, quæ cui ducatur. Hæc & plura Cicero. Quibus nunc prodigia adiungamus, quæ & ipſa infauſta habebantur: ita nunc voco, ſi vel humana voce bos eſſet locutus, vel monſtruoſus eſſet natus, vel quid egiſſet, quod naturæ eius contrarium eſſet. Plinius teſtatur frequens eſſe in prodigijs bouem locutum: quo nunciato Senatum ſub dio haberi ſolitum. Alexander ab Alexandro, ideo id factum ait, quod ſub dio habere ſenatum, & patrum concilium genus expiationis eſſe putarent. Locutus eſt autem bos humana voce anno quadrageſimo ſexto ante Saluatorem noſtrum natum, poſt mortem Cæſaris,

Murium iecuſcula. *Pulegium aridum.* *Lunæ motu quæ gubernentur.* *Prodigia.* *Bos locutus.* *Lib. 5. c. 26.*

A ris, P. Dolabella fasces tenente. Liuius ait Cn. Domitio, & L. Quintio Coss. bouem locutum in hæc verba: *Caue tibi Roma:* quod maximè terrebat Cos. Cn. Domitium. Bouem cum cura seruari aliquæ aruspices iussisse. In Sicilia quoque bouem locutum, alium in Latio, Hannibalis bello pendente, & Q. Fabio Maximo, & M. Marcello Coss. idem Liuius recolit, & ex eo D. Augustinus. Inter cætera autem portenta, quæ Cæsaris mortem portendere, bos in suburbano quodam Romæ ad arantem locutus est, frustra se vrgeri, non enim frumenta, sed homines breui defuturos, vt annotauit Eusebius, & Appianus quoque bouem eo tempore humano sermone visum fuisse tradidit Iulius Obsequens refert bouem in Sicilia locutum, cap. 34. & cap. 38. iterum Priuerni, & cap. 41. rursus in agro Romano, & iterum cap. 53. locutum & dicentem, *Roma sibi caue:* & cap. 66. in Campano agro: & 74. Frusinonæ: cap. 95. iterum Romæ, & iterum in Amiterno cap. 86. & Romæ cap. 103. & 113. Trithemius in Hirsaugiensi Chronico recitat, bouem quendam suum pastorem ter humana voce allocutum, monuisséque Hierosolymam breui à Christianis capiendam iri. Aiunt item bouem locutum in templo Hierosolymitano eodem die, quo ipsa vrbs à Romanis destructa est. Flauius Iosephus verò & Zonaras inter cætera prodigia & præsagia, quæ Hierosolymæ excidium præ-

Lib. 3. de ciuitate Dei, cap. 31.

Lib. de temp.

Lib. 3. de bell. Iud. c. 12.

B cesserunt, testantur, azymorum die festo, cum ad hostiam bos duceretur, agnum in medio fani peperisse: ad quod forte allusit Iuuenalis:

Sat. 2.

> *Scilicet horreres maioraque monstra putares,*
> *Si mulier vitulum, vel si bos ederet agnum?*

Helisæo autem Propheta in Galgalis edito, bos aurea in Selom Israelitarum; clamore maximo vociferata est, vt Epiphanius in vitis prophetarum refert, excidium sui, diabolum præuidisse inquiés. Tempore Ioan. Tzetzæ vulgo ferebatur oraculi instar, vt ipse narrat, hoc dictum, *βοῦς βοήσει, καὶ ταῦρος θρηνήσει*: quod ipse ita interpretatur: vt per bouem in fæminino genere Constantinopolim (quæ ingenti exercitu Alemanorum, & aliorum à Romanis nimirum misso tum temporis obsidebatur) intelligat, quæ à tauris, id est, Italis siue Romanis condita est. Nam taurum (inquit) Latini etiam Italum vocabant. Exclamante autem boue, id est Constantinopoli, nimirum bellico & classico clamore, taurum, id est Italum repugnantem ploraturam ait. Bello quod contra Antiochum gestum est, Romæ duos boues in Carinis sua sponte per scalam in summum ædificij euasisse Romana testatur historia, & meminit Sabellicus. Eos verò aruspices viuos comburi iussisse, & cinerem in

Chil. 9. cap. 277.

Lib. 7. dec. 5

C Tyberim deijci: de quo prodigio consulendus est Obsequens. Sed & arator bos decusso iugo in triclinium, in quo cænabat Vespasianus, irrupit, ministrisque fugatis, quasi repente defessus, procidit ad ipsius accumbentis pedes, ceruicemque submisit: portendere visus terrarum orbem amarissimo Vitellianæ dominationis iugo pressum, opem à gente Flauia deposcere, quæ iam rerum esset potitura. Sed & alias bos in foro boario in tertiam contignationem sua sponte ascendit, atque inde habitatorum tumultu territus, sese deiecit. Obsequens testatur vitulum masculum esse natum, qui alios duos in ventre habebat. At ætate Ptolomæi vacca quædam eodem partu sex edidit vitulos, si Diogeniano credimus. Mirandæ verò magnitudinis vitulus natus est anno ab vrbe condita 199. vt Obsequens ait: De puero cum capite bouis sic Aristoteles: *Iam puerum ortum capite arietis aut bouis referunt; idemque in cæteris membrum nominant animalis diuersi: vitulum capite pueri, & ouem capite bouis asseuerant.* Perinthi fertur fuisse vacca, cui excrementum extenuatum per vesicam transmittebatur, eò quòd anus foramine peruius non esset. Euagrius in historia Ecclesiastica multa prodigia, calamitates Romanorum Nisibin Persiæ vrbem obsidentium portendentia visa esse asserit, inter cætera tamen in ipso belli initio vitulum recens editum, visum esse, qui duo capita

Puer caput bouis habēs.

4. de gen. c. 3.

Lib. 5. c. 8.

Vitulus biceps.

D haberet ex vna ceruice excrescentia. Fulgosus quoque testatur prodigij loco haberi debere, quod vitulus biceps in Sabinis natus memoraretur Calixto III. Pont. Saturæ vitulus biceps natus, anno ante natum Christum 122. eius icon hæc est Vuilæ. in Turgauiæ oppido vitulus similiter biceps procreatus est anno à Virginis partu 1433. & eiusdem oppidi portis per dies plures, spectaculi gratia affixus est. Eodem anno in Turgauia fame laboratum est maximè, & adeò quidem, vt esus carnium ciuibus à sacerdotibus contra leges pontificias sit diebus ieiunij concessus. Similis etiam natus in Sabinis mense Februario 1456. Cracouiæ verò alius 1499. quo anno Tartari Poloniam vastarunt. (Eodem quoque anno in Alsatia non procul à Tabernis visum caput tauri, toruis oculis, inter cuius cornua stella insolitæ magnitudinis emicuit. Ortum est bellum Maximiliani cum Heluetijs, quod copiosè Heluetiorum chronicis describitur. Huius capitis, & quorundam aliorum monstrorum ex Lycosthene adieci: sicuti istius bicipitis anno D. Natiuitatis 1520.) Alium vitulum bicipitem Mediolani natum Cardanus his verbis describit. Habebat capita perfecta duo, vnum quod habuit suam linguam, ac dentes, nares, oculos, aures, sed iuncta capita erant in occipitio, quorum vnum masculi rotundum, alterum fæminæ oblongum, speciem diuersi sexus præferebant. Animal vitula erat exenteratum, ac ex matre excisum: occisa quòd diutius partum traheret, quàm

Lib. 1. de prodig.

Lib. 14. de var. rer. c. 75.

vt ser-

E

F

G

H

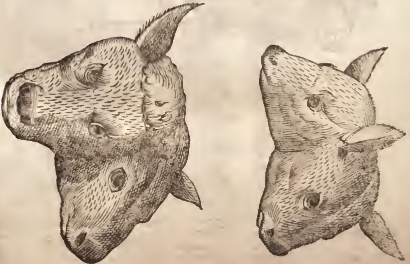
A

B

C

D

E

F

G

H

A vt seruari possit. Superuixit, vt referebant, fœtus, dimidiæ horæ spatio, & erat in caupona Cancri. Translatum est (inquit idem Cardanus) eo anno regnum ad Cæsaris filium, multisque incommodis à Gallis acceptis, quia vitulus laborem significat, & sexus, multorum ducum infelicitatem, & fugam, atque amissas absque expugnatione vrbes, & arces, prouinciamque absque prælio. Biceps item anno 1551. mense Decembri in Schinna pago, quem Longum nominant, proximè Friburgum: Alius rursus natus Comi anno 1152. vt Paulus Morigia refert in historia Mediolanensi, item alius Cremonæ 1565. sed qui octo haberet pedes. Habes quoq; caput vituli geminum nati Morenzani prope Venetias (tempus non satis memini) duplici rictu, quatuor oculis, ternis verò auribus, quarum nimirum vna, vbi capita inuicem coniunguntur, vt figura ipsa ostendit: binæ aliæ in fronte cuiusque capitis, situm habent. Adiectum aliud caput geminum, non aliter ferè differt, quàm quod binas tantum habeat aures. Ad oppidum verò Bitterfeld vitulum tradunt in agro repertum, oculis, naribus, & auribus humanis, vertice tonso & miniato, rictu & pectore vitulino cruribus anterioribus vitulinis, posterioribus humanis & breuibus admodum, sed vtrisque desinentibus partim in vngulas vitulinas, partim in humanos digitos, qui vngulis suberant, & separatim propendebant.

B Hoc monstrum describit Casparus Peucerus. Sic apud Cælium Rhodoginum legimus, apud Sibarim olim pastorem nomine Crathin ex frequentioribus cum capra congressibus (quod turpe fœdumque dictu est) capram quidem humano capite patri simillimo, corpore verò caprino matrem referente genuisse: quem postea ductor caprarius, ac antesignanus hircus, zelotypia laborans, oblata occasione humi pro more dormientem, maximo impetu cornibus inuasit, ac corriualē crebrioribus ictibus vulneratum interfecit: In Thuringiæ vico an. D. 1551. vitulus natus est sextipes, massam carnis è latere dependentem gestans. Eodem loco vehemens tempestas orta segetes agrorum longè lateque prostrauit: crebrò fulminatum de cælo: ex quo etiam globus ardens prolapsus, terræ magno omnium metu procubuit. Eodem etiam anno bos Basileæ Rauracorum, à quodam circulatore quinque pedibus circumductus est. Hoc anno Henricus II. Francorum rex, cum Mauritio Saxonum duce Electore, Alberto Brandenburgensi, atque alijs quibusdam Germaniæ principibus

Lib. de Teratoscop. Lib. 25. cap. 32.

C

D

M con-

A

B

C

D

confœderatus, magno cum exercitu contra Hiſpanos in Germaniam irrupit, conciliumque Tridẽtinum diſſipauit. Anno ſequenti Bonnæ inferioris Germaniæ, haud ignobilis, atque ad Rhenum quatuor milliaribus a Colonia Agrippina ſiti oppidi decimoſeptimo Cal. Iunij natus eſt vitulus biceps, duobus ſcilicet corporibus, capitibus, caudis, ſed tribus tantum oculis praditus. Anno 1555. dum comitia imperialia Auguſtæ Vindelicorum, à Sereniſſima Romanorum regia Maieſtate Ferdinando celebrantur, ſeptem milliaribus ab Auguſta vrbe natus eſt vitulus Maij vigeſimo primo die, in pago quodam Leder nomine, duas habens facies, oculos quatuor, duos quidem in fronte anteriori, in lateribus verò alteros, per omnia alioquin in membris quidem ſingulis vero vitulo ſimilis, qui inſuper quam primum in lucem editus eſt, animam actutum exhalauit. Hæc ſcribit Marcus Frytſchius. Anno mox inſequenti pridie nonas Ianuarij in Germaniæ quodam pago Epiſcopatus Dilingenſis, vitulus duobus tantùm poſterioribus pedibus natus eſt, tantæ tamen velocitatis, vt corpore erecto currens, vitulos omnes facilè ſuperaret. Eodem anno tertio vero Martij in oppido Bergerdorff monſtrum natum eſt aliqua ratione vitulum referens. Sextipes erat, gemino capite, vno podice. Diſiuncta autem erant capita in longitudine, quorum vnum Orientem, aliud verò Occidentem ſpectare videbatur. Tres pedes huic, tres alteri inhærebant, caudæ duæ. Vi-

Monſtrum biceps oculis quatuor.

In Meteologicis.

Vitulus bipes velociſſimus.

geſimo verò quarto Iulij deforme admodum aliud monſtrum vacca enixa eſt in pago Cleidorff, diſtante tria milliaria a Papenberga, quod Fincelius quoque deſcripſit. Pedes habuit quatuor vitulinos, caput humanum, virile, atra barba, geminis auribus humanis & modicis capillis, pectus itẽ humanum, & mammoſum, cætera vitulo ſimile. Natum eſt monſtrum in prædio viduæ nobilis. His modo addam prodigioſos quoſdam fœtus alios. Habes autem inter eos primum bouem cui tertium in ceruice cornu enatum, ijs qui in capite ſunt, multo quidem eſt breuius, cæterùm craſſitudine inſi-

A

B

C

D

neinsigni. Picturam eius mihi communicauit Antonius Gigas, qui Epidauri natum asserebat.
Altera icon vituli est, quodammodo bicorporis. Etsi enim vnicum tantùm habeat caput, tergoris
tamen apparebat diuisio, & ab qualibet parte sua dependebat cauda: quatuor retro habebat pe-
des, binos antè, & alium rursus in fine ceruicis, vt pictura ostendit. Hoc monstrum circumferebat
circulator anno Domini 1573. & in agro Vicentino dicebat progratum. Aliàs apud alium quo-
que circulatorem obseruaui pulcherrimum hoc monstrum quod deinceps ostenditur, erectum, bi-
corpor planè, capite verò duntaxat vnico, sed quinis insignitum auribus, quarum binæ ad latera, vt
fit naturaliter, reliquæ capitis verticem occupabant. Apud Siculos natum aiebat anno Domini
1581. Habes item mox iconem vituli, facie agni, duobus ex tergoris initio enascentibus pedibus:
ac denique bouis integris quidem membris, sed cruribus adeo breuibus, vt nanum iure merito nun-
cupare liceat.

E

F

G

H

A

INSOMNIA.

QVIDAM Onirocritæ (inquit Pierius Valerianus) dicunt taurum per insomnium imaginari, inditium esse disertissimæ prolis suscipiendæ: quò fortè spectat Virgilianum hoc, taurum Pollioni pascendum,

Iam cornu petat, & pedibus qui spargat arenam.

propterea quod noua illa carmina faciat, qui quidem sunt ingeniorum fœtus. Κατὰ πάρεργον, & hoc addam (quamuis non sim nescius quod Grammatici super locutione, *noua carmina* disputent) dici posse Virgilium ad Pindaricum illud respexisse, quod Olympijs habetur Epharmosto: Αἴνει δὲ παλαιὸν μὲν οἶνον, ἄνθεα δ' ὕμνων νεωτέρων. Vinum quippe à vetustate commendare congruum esse; à nouitate autem poemata. Florem enim pro recenti repositum aiunt interpretes. Hæc ille. Oportuit autem explicare, quo modo visus in somnijs taurus prolis

B suscipiendæ signum sit. Inuenio enim Hebræis coniectoribus tauros dormientes per insomnium visos cessationem ac ignauiam portendere: lætitiam verò si lasciuientes currentesque sint visi; lucrum autem si pascentes: si duo inuicem pugnantes, negociorum velocitatem: arantes boues, lætissimam prænunciare frugem, opulentamque rerum felicitatem. Quò referendum est somnium Pharaonis, quod tale est. Vidit septem vaccas formosas & carne nitidas, de fluuio ascendere, atque in palustri gramine pascere: his succedere totidem deformes, atque macilentas, à quibus pulchræ illæ, & pingues deuorarentur. Expergefactus rex, cùm demùò obdormiuisset, in somno sibi visus est videre septem spicas ab vno culmo enasci pulchras atque eximias: post has, alias septem, vitio acris inanes ac tenues, & ab his præclaras illas atque plenas consumi. His visis perturbatus est rex, neq; tamē fuit, qui ei somnium hoc interpretari posset. Ibi tum recordatus Iosephi est pincernarum præfectus. Iosephus ergo vocatus, septem vaccis formosis, itemque septem spicis præclaris, septem annos fertilitatis designari exponit: septem macris vaccis, atque inanibus spicis septem annos penuriæ insecutæ, qui omnes fertilium annorum opes essent absumpturi. Insomnij veritatem, geminatione condirmari, & quod secundò spicæ visæ essent, eò inditium de frugibus terræ perhiberi, ac deum

C rem acceleraturum. Pulcherrimè quoque Ouidius narrat hac elegia, quam ob elegantiam hic addidimus, se per quietem vidisse candidissimam iuuencam, huicque comitem taurum, eoque dormiente, cornicem adulasse, ac rostro iuuencæ ipsius pectus incessisse, ita vt eam relicto tauro, obire ad alia taurorum armenta cogerit. Post hanc somnij narrationem interrogat somniorum interpretem, quid hæc sibi visa apportent: cumque inducit ita respondentem: Taurum significare Nasonem; iuuencam autem eius amicam: cornicem verò lenam, quæ garrulitate sua puellæ animum peruertens, futura sit causa, vt ab amica sua Naso deseratur.

Nox erat, & somnus lassos submisit ocellos,
Terruerant animum talia visa meum
Colle sub aprico celeberrimus ilice lucus
Stabat, & in ramis multa latebat auis.
Area graminео suberat viridissima prato,
Humida de guttis lenè sonantis aqua.
Ipse sub arboreis vitabam frondibus æstum,

D

Fronde sub arborea sed tamen æstus erat.
Ecce petens varijs immistas floribus herbas
Constitit ante oculos candida vacca meos,
Candidior niuibus tunc cum cecidere recentes
In liquidas nondum quas mora vertit aquas
Candidior, quod adhuc spumis stridentibus albet
Et modo siccatam, lacte, reliquit ouem.
Taurus erat comes huic, feliciter ille maritus
Cumque sua teneram coniuge pressit humum.
Dum iacet, & lentè reuocatas ruminat herbas
Atque iterum pasto pascitur antè cibo,
Visus erat, somno vires adimente ferendi
Cornigerum terra deposuisse caput.
Huc leuibus pennis cornix delapsa per auras
Venit, & in virridi garrula sedit humo.

Lib. 3.

Taurus somnio visus.

Virgilius explicatus.

Somniū Pharaonis.

Amor. 3. Eleg. 5.

Ruminatio.

Teran-

Terque bouis niuea petulanti pectora rostro
Fodit, & albentes abstulit ore iubas.
Illa locum, taurumque diu cunctata reliquit;
Sed niger in vacca pectore liuor erat.
Vtque procul vidit carpentes pabula tauros
(Carpebant tauri pabula lata procul.)
Illuc se rapuit, gregibusque immiscuit illis,
Et petijt herbæ fertilioris opem.
Dic age, nocturnæ quicunque es imaginis augur,
Si quid habent veri, visa quid ista valent?
Sic ego: nocturnæ sic dixit imaginis augur
Expendens animo singula dicta suo.
Quem tu mobilibus folijs vitare volebas,
Sed male vitabas, æstus amoris erat.
Vacca puella tua est: aptus color ille puellæ est,
Tu vir, & in vacca compare taurus eras,
Pectora quod rostro cornix fodiebat acuto,
Ingenium dominæ lena mouebit anus.
Quod cunctata diu taurum sua vacca reliquit,
Frigidus in viduo destituere toro.
Liuor & aduerso maculæ sub pectore nigræ
Pectus adulterij labe carere negant
Dixerat interpres: gelido mihi sanguis ab ore
Fugit, & ante oculos nox stetit alta meos.

Suidas notauit boues in somnis mortuos visos famem portendere, citatque hos senarios:

Βόας θεωρεῖν εἰς κακὴν πρᾶξιν φέρει
Νεκροὶ βόες δηλοῦσι τοὺς λιμοῦ χρόνους.
Boues in somnis videre, significat malum
Mortui boues significant famis tempus.

Lib. de Insomnijs. Hippocrates ait: Panes ex caseo & melle factos, per somnum comestos, maximum alimenti excessum significare.

HIEROGLYPHICA.

Opus, & labor. BOVIS typo opus laboremque indicari, valde protritum est. Pingebant autem Aegyptij vtriusque sexus cornua, tauri cornibus opus, vaccæ verò laborem anxietatemque indicantes, quamuis in impressis Hori codicibus βόος dictio vtroque lemmate (inquit Pierius) desideretur: scribendum enim est ex vetustis codicibus manuscriptis, βόος ἄρρενος κέρας & inferius, βόος θηλείας κέρας. Sunt tamen qui nulla maris fœminæque differentia, bouillum caput excretum pelle, purgatumque carne, pro labore, ac tolerantia proponant. Eucherius quoque bouis significationem ad omnes trahit, qui vitam laboribus exercent, & Mosaicum illud: *Non alligabis os boui trituranti*, interpretatur, ne mercede sua fraudandum intelligat. *Fructus ex laboribus.* Si verò fructum ex laboribus perceptum indicare velint, caput huiusmodi (verba sunt Pierij) floribus & corollis redimitum faciant, corymbosque & scita hinc inde à cornibus suspendant: cuiusmodi fascia molem Aeliam ambibat, vt frusta, quædam quæ adhuc integra operis parte permanserunt, ostendunt: siue id sacrificiorum videlicet Taurobolij aut quid huiusmodi sit indicium, cùm iuxta vicissim & patina adsculpi soleat, quod præcipuè in templorum parietibus, inter triglyphos vbique spectamus: eaque de causa capita illa coronata plurimũ habentur: siue larga laborum præmia interpretari malimus, vt Romæ in eadem Adriani mole patina, munificentiam, bouillo capite labores, siue res fortiter gestas ostentantibus. Nam post vitæ præclarè actæ cursus, laboresque superatos, apotheosis ipsa præmium Imperatorijs familijs decernebatur: aut ea excitabantur mausolea, vel pyramides, vel columnæ, quæ ibi conditos supra mortales euectos gloria commonstrarent. Apud Petrum Melinum Romæ vidimus caput bouis antiquissimi operis scitè factum & venustè, quod olim fuit ad trabis alicuius firmam aut mutilum, aut coronam, pro fultura accommodatum, eo omnino gestu factum, vt laborioso nixu sustentare se aliquid videatur. Est enim caput gutturi appressum, crispantibusque palearibus conatus speciem ostentat,

quod

A

B

quod proculdubio ad tolerantiæ laborisque significatum referendum est. Hactenus Pierius. Habeo ego lucernam terream antiquissimam bubuli capitis effigie, qua, vt conijcio, indicare voluerit, laborum honestorum perpetuam debere esse memoriam, prout perpetua est istiusmodi, lucernarũ C atque immortalis flamma ac lux. Solutus verò bos & præsepi redditus, partam a laboribus quietem ostendit: quod antiquissimum Aegyptiorum hieroglyphicum Græci adagio prosecuti sunt, βοῦς ἐπὶ φάτνῃ, dicentes, idest, *bos in præsepio*, cùm exautoratum hominem, & donatum iam rude, otioque & tranquilliori vitæ restitutum significare voluerint, quia scilicet moris est boues ab laboribus ad præsepe sistere, atque illis pabulum suministrare: quamquam sunt, qui prouerbium ad mollioris vitæ significatum detorqueant, & ingenium a labore procliue ad libidinem ex hoc intelligi contendant. Est vbi bos coronatum pacis hieroglyphicum est. Scribit enim Ammianus Marcellinus: qui Anathan munimentum, quod fluentis Euphratis circumluitur, contra Iulianum & Romanos defendebant, cùm Romanis se dedidissent, præ se bouem coronatum agẽtes, quod est (inquit) apud eos susceptæ pacis inditium, descendere suppliciter. Iam verò Aegyptij cum admirabilem quandam in tauro, continentiam animaduertissent sacerdotes, hominem temperantia præditum (inquit Pierius) ab humanarum quippe rerum affectu non alienum, cæterùm modestiæ seru intissimum, significare si vellent, taurum naturæ admodum robustæ, ac validæ faciebant, quod cùm animal hoc in libidinem vsque adeo concitatum, & furens, non sæpius quàm bis die inscendit, à conceptu verò D ipsius vaccæ modestus castusque nihil vlterius tentet, sponteque diuortio quasi facto secubat, ac vt in Epiro maximè videre est, trium plerumque mensium spatio non apparet, & vt Aristoteles ait, ἀπαγελάζει, hoc est, vt Gazæ vertendum erat, abarmentatur, hoc est, vt suo loco dictum est, seorsum à vaccarum consortio, grege, conuictuque pascitur. Iidem Niliaci sacrorum custodes, cùm hominem à priori petulantia sibi modestius consulentem significare vellent, nõ simplici forma taurum, sed caprifico caput, colla, armosq; redimitum pro huiusmodi virtutis hieroglyphico proponebant. Caprifico enim ea, vt ostensum est, vis est, vt lasciuientium taurorum, & quantumuis ferocientium naturam vsque adeo compescat eorum collo circumdata, vt immobiles propemodum eos reddat. Alia porrò picturæ specie, hominem ea modestia præditum, vt facilè cum quouis perperam factis auertere, indicare si vellent, taurum genu dextero illigatum pingebant: hunc enim si dextero alligaueris genu mansuetum & vincula consequentem inuenies, vt in domatione diximus. Ipse autem bos per se pictus, mansuetudinis hieroglyphicum signum est: mirum enim est, quàm mãsuetis sit moribus, vt suo loco ostendimus; Quàm diuersum autem illud est, quod mansuetudinem ex boue picto significantes, ferocitatem itidem & furibundam petulantiam per taurum indicabant, vbi fœni fasciculum cornibus adalligassent. Vnde in prouerbium quoque adducta res est, vt cùm cauendum

Ex laboribus quies.

Lib. 24.

Pacis symbolum.

Temperantia.

Petulantiæ frenum.

Bonorũ obsequium.

Mansuetudo.

uendum à quopiam ſignificare velimus, illum dicimus fœnum in cornu gerere. Angelus Politianus in præfatione in Suetonium, antiquos paſtores feris tauris faſciculos iſtiuſmodi alligaſſe cornibus aſſerit, vt inſinuarent, nulla alia ab re nimiam illam ferociam, quàm ab ſaturitate prouenire. Aegyptij ſacerdotes, vbi maſculam prolem myſticè deſcribere vellent, taurum ab inſcenſione in dextram ſe partem demittentem figurabant: ſi verò fœmineum fœtum exprimere voluiſſent, eundem in læuam auertentem ſe pingebant. Compertum ſiquidem eſſe taurum a conceptu diſcedentem, ſi deflexerit in dextram, marem eſſe genitum: ſi ab læua abſceſſerit, fœmineum eſſe fœtum aliàs oſtenſum eſt. Per auriculam verò tauri pictam, ijdem Aegyptij & auditum, & obſequij ſedulitatem pingunt, quia taurus, vt diximus, præ cæteris quadrupedibus quàm maxime auditu viget, & audito à longè prurientis iuuencæ mugitu promptiſſimè illi ſatisfacturus accurrat.

Proles mas, an femina. — *Auditus. Obſequium.*

S Y M B O L A.

Renati regis ſymbolū.

RENATVS Siciliæ rex, volens intelligi (inquit Claudius Paradinus in opere de ſymbolis heroicis) concepiſſe ſe ſpem, in maiorem adhuc principem, quàm ipſe foret, paulatim euadendi, atque difficultates ſuas omnes aliquando ſuperandas ſymbolum ſuum ex boue, inſignia eius collo geſtante appoſitis verbis PAS A PAS. figurari iuſſit, eo ipſo bouem tardè quidem, ſed maximum tamen iter nihilominus conficere declaraturus: Idem Renati ſymbolum refert Gabriel Symeon, ſed Latinè Lemma citat, GRADATIM. Idem Claudius Paradinus aliud pingit ſymbolum cum lemmate, TERROR ET ERROR. idque expreſſit capite bouis, quod in vertice flammas edentem faſciculū, geſtat, alludēs nimirum ad aſtum Hannibalis, qui vt ſuo mox loco dicetur, terrore Romanis hoc modo incuſſo è periculo eque manibus eorum ſe eripuit Expreſſit verò Camerarius hoc idem ſymbolum paulò ſignificantius. Ita enim boues accenſis onuſtos faſcibus pingit vt ex ſylua quadam prorumpere videantur. Bos ornatus paratuſque ad ſacrificium, adſtans altari, in quo accenſus eſt ignis, retrò verò bouem aratrum, cum verbis: IN VTRVMQ. PARATVS. Virum ſignificat (inquit Hieronymus Ruſcellus in inſigni Honofrij Panuinij, ad omnes labores ſuſcipiendos pro vtilitate reip. proque religione ſi opus fuerit, mortem non recuſaturum. Camerarius, qui hoc quoque ſymbolum pinxit, cumque author Ruſcellum citat, ex antiquo nummo (inquit) Iulij Cæſaris, in cuius altera parte bos ad ſacrificia deſtinatus, ſtans ante aram exprimitur, cum inſcriptione IOVI OPT. MAX. SACRVM. hoc ſymbolum videtur habuiſſe originem. Hic verò auctor illius addidit aratrum, cùm hoc animal potiſſimum ad opera ruſtica expedienda, aptum natum eſſe nemini ſit dubium. Conuenit in illos qui non ſolum pietate, ac religione, ac omni laudabili doctrina cupiunt excellere atque alijs præire (quod per ſacrificium cum boue peractum oſtenditur) ſed etiam alijs pluribus laboribus, ſecuti bos arans, indefeſſo ſtudio hominibus vſui eſſe atque inſeruire ſtudent. Adſcripſit autem in primis hoc ſymbolum ſibi (vt Hieronymus Ruſcellus refert) Onophrius Bonfinius Veronenſis, ordinis Auguſtiani Cœnobita, vir admodum laborioſus, vt multa tam ſacra quam profana ſcripta ab ipſo compoſita teſtantur, inter quæ præclarum quoque illud opus deſcriptionis totius Italiæ, ad imitationem Pauſaniæ, Strabonis, & aliorum confecit, quod nuper ex Italica in linguam Latinam conuerſum quoque extat & à pluribus legitur. Hæc Camerarius addito hoc emblemate.

Terror & error. — *Panuinij ſymbolum.*

Ferre iugum, iugulumque dare, eſt bos aptus vtrimque
Sic pia turba facit, grata deo referens.

Mutatus ab illo.

Idem Camerarius aliud depingit ſymbolum cum lemmate, MVTATVS IN ILLO, in quo taurum caprifico caput, collumque atque armos redimitum exprimit, (icone, vt apparet, ex hieroglyphicis Pierij Valeriani, accepta,) hoc addito verſu,

Corniger vt blandus ſit amictus fronde: at inertem
Frugi vix facias, ni bene preſſus eat.

Petulantiæ frenum.

Vt enim, inquit, caprificus taurorum collo circundata, eos compeſcit ſic frænum petulantiæ eſt ſæpe aduerſa fortuna hominibus rebus ſecundis nimis ſeſe efferentibus, vel alijs vitijs impunè indulgentibus, & idem quoque præſtat doctrinæ ſanioris inſtitutio, & ad virtutem ac honeſtatem aſſuefactio, quibus animi hominum effrenes ad modeſtiam & manſuetudinem reducuntur, quod præclarè Horatius ſubiecit his verſibus:

Lib. 1. epiſt.

Nemo adeo ferus eſt, vt non miteſcere poſſit,
Si modo culturæ patientem accommodet aurem.

Qui ſimiliter introducit Polemonem Athenienſem perditæ luxuriæ adoleſcentem, qui ebrius & coro-

A coronatus fortè ingressus scholam Xenocratis, cùm philosophus hic acriter de industria esset in luxuriam inuectus, coegit pœnitentia ductum oratione sua Polemonem, vt deposita priore mala vita philosophiæ serio operam daret, qui etiam eidem Xenocrati postea successor fuit datus. Ait autem poeta de ipso:

Potus vt ille
Dicitur ex collo furtim carpsisse coronas,
Postquam est impransi correptus voce magistri.

Cùm verò boues ferociores & magis generosi hoc habeant proprium vt in pascuis & pratis locum quempiam peculiarem occupent, nec alios facile admittant, idem Camerarius bouem robustum similiter in pascuis lætis solum pascentem delineauit, cum lemmate: NEMINEM ADMITTO, adiecitque hoc distichon:

Solus opima tenet bos pascua, prata tuetur,
Tu quoque sic dotes solus habeto tuas:

Stephani Batorij regis symbolum.

Vsumque hoc symbolo ait, regem Poloniæ Stephanum Batorium magnanimum, & prudentem admodum, nec non literatum principem, satis quidem appositè, cùm pascuis simul ac bobus ista regio abundet, non obscurè innuentem, se ad regni illius possessionem magnis laboribus, & periculis B acquisitam, nullum facilè socium esse admissurum, cum secundum Thyestem apud Senecam, *Non capiat regnum duos*. Et alibi apud eundem: *Nec regna socium ferre, nec tædæ sciunt*. Idemque Lucanus affirmat:

Lib. 1.

Nulla fides regni socijs, omnisque potestas
Impatiens consortis erit.

Illustriss. item principem Maximilianum Sfortiam ducem Mediolan eodem symbolo delectatum esse, cum inscriptione: MELIORA QVAERO: Volentem significare forsitan, se instar bouis, in pascuis semper optima quæque quærentis & seligentis, consilijs quoque melioribus & prudentioribus cupere frui: quosdam tamen opinatos esse, tacitè hoc symbolo eum innuisse, se regionem adhuc vberiorem appetere. Bouis bregma, laurea insignitum corona, duobusque ligonibus, à cornibus dependentibus, totidemque palmæ ramulis, cum inscriptione: VICTORIA EX LABORE HONESTA ET VTILIS; significat honorem, vel victoriam cum vtilitate ex labore, prouenire: Symbolum hoc Achillis Bocchij est. Boues aratro iuncti cum verbis: SIC VOS NON VOBIS: C significat nonnullos alienis frui laboribus, resque præclarè ab alijs gestas sibi adiungere, vt Gabriel Simeon annotauit. Idem symbolum siue emblema pinxit idem Bocchius cum inscriptione. FORMICAE ARATRA NON SIBI FERVNT BOVES. Appingit autem formicam cornui boum arantium, eaque super re hoc posuit iambicum:

Arantis olim fortè per cornu bouis
Formica visa errare, arare se dixit:
Sic vos aratra fertis, haud vobis boues.

Expressitque hoc aliter hoc disticho,

Per cornu formica bouis dum forte vagatur,
Quid nam ageret quidam quærit, aramus ait.

Bos siue taurus cornupeta, ita delineatus, vt impetu in arborem facto eam prosternere enitatur, cũ verbis: IRASCI TENTAT, aut CORNV ACVIT. iuuenem indicat (inquit Scipio Bargalius Senensis) qui ad gloriam militarem aspirans, se in armis exercet. Emblema Alciati inscriptum, ἀνέχου καὶ ἀπέχου, idest, *sustine & abstine*.

D

Et toleranda homini tristis fortuna ferendo est
Et nimium felix sæpe timenda fuit.
Sustine (Epictetus dicebat) & abstine, oportet
Multa pati, illicitis absque tenere manus.
Sic ducis imperium vinctus fert poplite taurus
In dextro: sic se continet à grauidis.

P I C T V R Æ.

Achillis clypeus.

VLCANVS vt omnibus numeris absolutissimum fabricaret Achillis clypeum, varijs eum quoque illustrauit imaginibus, inter quas armentum quoque boum, vt Homerus ait, ex auro & stanno fecit, impetu quodam è stabulo in pascua, & fluuiũ sonantem & clamosum, cannisque abundantem, properantem. Aurei pastores quatuor boues agebant, nouem veloces canes sequebantur. Illic & duo leones terribi-

les,

les,inter primos boues, taurum mugientem ceperant, diſtrahebantque. Canes eos & iuuenes vrgebant. Illi laniata tauri pelle, viſcera & atrum ſanguinem deuorabant. Paſtores contra properè canes emittebant, qui à leonibus ad eſcam conuerſi latrabant. Q. Calaber Homeri ſimia in ſcuto Eurypuli inter alia ab artifice ſculptum fuiſſe tradit, indefeſſum Augiæ ſtabulum, quod Hercules iuxta profundum Alphei fluxum purgauerat: adhæc taurum igniuorum, qui quamuis eſſet inuictus, flexit tamen (inquit) validum cornu, porro circa illum duo indefeſſi vituli impetum ſuſtinentes porrigebantur; at hic viſus eſt mugitum emittere. In ſignis verò militaribus Romanorum inter cæteras effigies quoque erat Minotauri, ſed quæ, vt ſcribit Pierius Valerianus, tunc extollebatur, cùm ſecretò & tacitè rem gerendam admonebantur: oſtendebat enim (inquit) hieroglyphicum id, conſilia ducum non minus occulta eſſe debere, quàm fuerit Minotauri ſedes, quippe labyrinthus. Vlyſſes, ne ad bellum Troianum raperetur, ſtultitiam ſimulans, araturus bouem, cum equo iungebat. Hunc ita pinxit Euphranor Iſthmius, vt teſtatur Plinius, huius nobiliſſimi pictoris labores recenſens. *Nobiles eius tabulæ* (inquit) *Vlixes ſimulata veſania bouem cum equo iungens &c.* Dionyſius vero, vt ibidem tradit, pinxit Hippolytum emiſſo tauro expaueſcentem: item Europen tauro inſidentem, etſi hoc non addat Plinius, nam in eam picturam iocari videtur epigrammatarius:

Eurypili ſcutum.

Minotaurus cur in ſignis Romanor.

Lib. 35. cap. 11.

Lib. 14. 180.

> *Mutari melius tauro pater optimè diuum*
> *Tunc poteras, Io cum tibi vacca fuit.*

Argutè inquit poeta (inquit Domitius Calderinus) tunc oportuiſſe Iouem mutari in taurum, cùm Io, quam amabat, verſa eſt in vaccam, fefelliſſet enim cuſtodem, & iniſſet vaccam. Pauſia autem teſtante eodem Plinio ibidem, fecit & grandes tabulas, ſicut ſpectatam in Pompei porticibus, boũ immolationem. Eam enim picturam primus (inquit) inuenit, quam poſtea imitati ſunt multi, æquauit nemo. Ante omnia cùm longitudinem bouis oſtendere vellet, aduerſum eum pinxit, non tranſuerſum: vnde & abundè intelligitur amplitudo: dein cùm omnes, quæ volunt eminentia videri, candicantia faciant, coloremque condiant nigro: hic totum bouem atri coloris fecit, vmbræq; corpus ex ipſa dedit, magna prorſus arte in æquo extantia oſtendens, & in contracto ſolida omnia (In manuſcripto codice legitur, ex ipſo dedit, quod magna prorſus arte in æquo egit extundente, & confringente omnia.) Sicyone & hic vitam egit, diuque fuit illa patria picturæ. Tabulas deinde in publico omnes propter æs alienum ciuitatis addictas, Scauri ædilitas Romam tranſtulit.

Bouis mira pictura.

SIMVLACRA.

IVPITER, de quo iam diximus, tauri forma Europam ferens hodieque inter alias ſtatuas antiquas oſtenditur, vt memini in opere de ſtatuis, quod vernaculo ſermone conſcriptum adoleſcens edidi: Polemon Hiſtoricus in libro de depoſitis in Lacedæmone ærei cuiuſdam bouis meminit his verbis, vt citat Athenęus: Amicę Cottinæ imago, ob cuius apparitionem domicilium quoddam nunc etiam colli maximè propinquum nuncupatur, vbi Dionyſij templum conſpicitur, quæ cum pluribus eorum quæ ſunt in ciuitate, eſt cognita. Eſt autem ipſius depoſitum ſupra æreum quendam bouem Chalciœcæ Mineruæ imago. Salamon ante fores templi ſui ad abluendas ingredientium manus lauacrum aheneum fecit, quod duodecim boues ſuſtinebant, qui quidem per diuerſas partes attendebant, ſed in vno loco per poſteriora colligebantur, de quorum myſtico ſenſu ſuo loco. Fuit verò in Pyrene ænea bos referente eodem Athenæo, tam affabrè facta, vt taurus viuam arbitratus, eam iniret. In fano Apollinis in Olympia dedicato, nudum dei fuiſſe ſignum Pauſanias ſcribit, pedibus tantùm calceatis, quorum altero bouis caluæ inſiſtit. Arbitratur autem Pauſanias hoc figmento reſpexiſſe fictorem, quod Apollo, vt ex eodem recitauimus, bobus delectaretur. Apud Eleos referente eodem binæ fuerunt ex ære boues, quarum alteram Corcyræi, alteram Eretrienſes dedicatunt. Vtraque Eretrienſis Phileſij opus. Quamobrem verò Corcyræi bouem in Olympia vnam, & vnam ita Delphis dedicarint, cùm ad Phocenſium res peruenerit hiſtoria, exponemus. Atenim quod de Olympica eorum boue me audire memini, id nempe eſt: Paruulum puerum cum ſub ea boue ſedens pronus, ſublatum temerè caput tam vehementer æri impegiſſe, vt ex eo vulnere non ita multis poſt diebus è vita exceſſerit. Elæi bouem cædis ream extra Altin exportare in animo habebant: ſed Apollinis Delphici oraculo moniti ſunt, vt bouem eo ritu expiarent, quo ſolent Græci inconſultæ cædis fraudem eluere. De alio eorundem Corcyræorum dono, quod Delphis dedicarũt, alias idem Pauſanias ſcribit in hæc verba. „ Sacram ingreſſis aream taurus ex ære præ oculis eſt, „ Theopropi Æginetæ opus, Corcyræorum donum. Proditum memoriæ eſt Corcyræ aliquando

Iouis tauro inſidẽtis ſtatua.

Lib. 14. cap. 11.

Bos æneus.

Boues lauacrum ſuſtinentes.

Lib. 13.

In Achaicis.

In Eliacis.

Corcyræi cur bouẽ in Olympia dedicarint.

In Phocicis.

A alijs bobus relictis, taurum è pastu redeuntem, contra pelagus mugitus edidisse: cumque per totum „ diem illic constitisset, bubulcum ad mare descendisse: conspexisse verò infinitum prope thunnorum „ numerum, quod cùm indicasset Corcyræis, illi (quod thunnos capere, operam luserant) sciscitatum „ Delphos misere. Ex Apollinis verò responso taurum Neptuno mactant, confectoque mox sacro pi- „ sces capiunt. Donum è decima prædæ in Olympiam & Delphos mittunt. Tradit rursus ibidem „ Carystios ex Eubœa & ipsos bouem æneum Apollini statuisse de Persica victoria. Boues quidem ideo dedicasse (& Platæenses) quòd barbaris è Græcia expulsis & alias fortunas incolumes habuerint, & libero solo terram arare potuerint. Apud Atticos Thesei conspiciebatur pugna contra eum qui est Minois taurus appellatus, siue (inquit idem Pausanias) is homo, siue monstrum (quod iam fama obtinuit) fuerit. Est & taurus ibi Areopagitarum donum. Apud Argiuos fuisse quoque ait longè omnium templorum nobilissimum Apollinis Licij, in quo Bitonis fuerit statua, vir humeris taurum portans. Versibus enim Lyceam testatum reliquisse, cum pompa Nemeorum Ioui ab Argiuis traduceretur, Bitonem eo fuisse corporis robore, vt sublatum taurum portaret. Quomodò autem Danaus Argiuorum imperio potitus sit cùm lupus taurum confecisset, in augurijs dictum

Carystiorũ bos aneus.

Bitonis statua.

B est. Pierius ait hanc pugnam in Argiuorum foro ex ære fabrefactam fuisse, quod & nos meminimus, vbi de Pyrrhi morte. Huius tamen simulacri Pausanias non meminit. De aheno bouis capite antiquissimi operis scitè & venustè facto, quod apud Petrum Melinum Romæ vidit, ex eodem Pierio diximus paulo antè in hieroglyphicis. Zetus & Amphion ac Dirce & taurus, vinculumque ex eodem lapide, Pamphili Praxitelis discipuli opus celebrat Plinius. In Aegina ingẽs erat bos æneus, quem seruare prouerbio dicebantur exulatum eò missi, vt in prouerbijs dicetur: vbi & de hoc *bos in ennuate*, quod in vulgi iocum cessit. Lysias enim bouis æream imaginem in arce collocauerat Athenis, cùm in agris boum visus sit. Effertur & aliud adagium de lapideo boue: *Athos celat latera Lemnia bouis*. Tradunt etenim ea in insula bouis fuisse simulacrum ingens candido factum lapide: id verò ab Atho Thraciæ monte quamuis longè dissito interuallo, tamen ob summam celsitudinem obscurare vmbra sua: cuius rei meminit Plutarchus in opere de facie in orbe Lunæ his verbis: *In Lemno neutrum nostrum fuisse, liquido noui: tamen ambo peruulgatum hoc iambicum sæpe audiuimus: Athos adumbrat terga Lemnia bouis*. Incidit enim, vt consentaneum est, montis vmbræ buculæ æneæ, per mare in longum porrecta haud paucioribus 1000. stadijs. Obumbrandi altitudinem

Lib. 35 c. 5.

Bos lapideus,

Athos aneã bouem adũbrat.

C esse in causa, quod multipliciter excedentia quantitatem corporum interuallo vmbram faciant. Atabyrim verò montem Siciliæ citat ex Timæo Pindari Scholiastes, addẽs in eo boues æneas fuisse qui mugirent, quoties iniquè ibi quicquam fierent. Hoc annotauit Gyraldus, vt citat Abrahamus Ortelius in suo thesauro geographico. Atqui Io. Tzetzes, Rhodius (inquit) est mons nomine Atabyrius, æreas olim habens boues, quæ mugitum emittebant, cum immineret Rhodo periculum: Citat verò etiam Pindarum & Callimachum. Myronem teste Plinio ænea maximè nobilitauit bucula, celebratis versibus laudata, quando aliena (inquit) plerique ingenio magis quàm suo commẽdantur: Ait autem celeberrimum fuisse statuarium Eleuthris natum & Ageladis discipulum, Syracusanum, atque Aeginetico ære vsum esse. In quam buculam in Anthologio Græcorum epigrãmatum disticha sunt elegiaca vnum & triginta diuersorum poetarum, tetrasticha quatuor: Sexastichon Iambicum vnum. In eandem apud Ausonium epigrammata vndecim legimus, quæ partim propter elegantiam, partim quod miram artificis artẽ indicent hic adscribã: Primum itaq; tale est:

Atabyrio boues.

Syntag. 2. deorum.

Myronis bucula.

Lib. 34. 8.

Lib. 4. sect. 7.

Bucula sum calo genitoris facta Myronis
Aerea: nec factam me puto, sed genitam.
D *Sic me taurus init: sic proxima bucula mugit,*
Sic vitulus sitiens vbera nostra petit.
Miraris quòd fallo gregem? gregis ipse magister
Inter pascentes me numerare solet. Alterum. Bucula loquitur;
Vbera quid pulsas frigentia matris ahena
O vitule: & succum lactis ab ære petis?
Hunc quoque præstarem: si me pro parte parasset
Exteriore Myron, interiore deus.

Tertio Dædalum alloquitur, qui Pasiphaæ taurum fabricauit ligneum, vt suo loco dicetur.

Dædale cur vana consumis in arte laborem?
Me potius clausa subijce Pasiphaa
Illecebras vera si vis dare Dædale vacca:
Viua tibi species vacca Myronis erit.

Quartum secundo congruit,

Errasti, attendens hac ilia nostra iuuenca,

Non manus artificis lac dedit vberibus.

In quinto bucula bubulcum hortatur, ne propius accedens, ipſam exagitet.

Paſce greges procul hinc, ne, quaſo bubulce, Myronis
Aes, veluti ſpirans cum bobus exagites.

Sextum eiuſdem eſt cum primo ſenſus.

Me vitulus cernens immugiet: irruet in me
Taurus amans: paſtor cum grege mittet agens.

Septimo redditur ratio, cur vocalis eſſe noluerit hæc bucula.

Aerea mugitum poterat dare vacca Myronis:
Sed timet artificis deterere ingenium:
Fingere nam ſimilem viua, quàm viuere plus eſt,
Nec ſunt facta dei mira, ſed artificis.

Oſtenditur verò octauo nihil præter vitam deeſſe.

Aerea bos ſteteram, mactata eſt vacca Mineruæ,
Sed dea proſtratam tranſtulit huc animam.
Et modo ſum duplex, pars aerea, pars animata
Hac manus artificis dicitur, illa dea.

Nonum rurſus cum tertio conuenit:

Quid me taure paras, ſpecie deceptus, inire?
Non ſum ego Minoæ machina Paſiphaæ

Decimi, & vndecimi verſus iambici ſunt, & eiuſdem penè ſenſus.

Nec dum caduco Sole iam ſub veſpere,
Ageret iuuencas cùm domum paſtor ſuas,
Suam relinquens, me minabat, vt ſuam.

Vndecimum.

Vnam iuuencam paſtor forte amiſerat,
Numerumque iuſſus reddere,
Me defuiſſe conquerebatur: ſequi
Qua noluiſſem cæteras.

Lib. 1. Epiſt. 24. Meminit huius eiuſdem æreæ buculæ Symmachus in Epiſtola ad eundem Auſonium his verbis: *Liceat alienas ſpectare virtutes: nam & Phidiæ Olympium Iouem & Myronis buculam hominum pars magna mirata eſt.* Meminit & Propertius:

Atque aram circum ſteterant armenta Myronis
Quatuor artificis viuida ſigna, boues.

Menæchmi vitulus. *Lib. 34. c. 8.* *Lib. 6.* Menæchmus vitulum fecit, vt Plinius teſtatur, qui genu premebatur, replicata ceruice. Romæ in foro boario bos erat æneus ex ære Aeginetico, licet conſtet æs non gignere, vt inquit idem Plinius: ſed ea inſula temperatura officinarum ita nobilitata eſt, vt bos æneus inde factus in foro boario fuerit, qui (vt idem tradit) Aeginetici æris exemplar fuit. Mentio huius bouis eſt apud Ouidium in Faſtis:

Pontibus & magno iuncta eſt celeberrima Circo
Areaque poſito de boue nomen habet.

Bos aureus. *Minutius cur boue aureo donatus.* *Phalaridis tyranni bos æneus.* De aureo verò boue apud Liuium legimus hæc: L. Minutius decemuir præfectus annonæ creatus, quòd Melium ob diſtributum plebi frumentum, regnum affectare indicaſſet, moxque ipſo à magiſtro equitum interfecto, frumentum Melianum in modios æſtimatum plebi diuidiſſet, aureo boue extra portam trigeſimam donatus eſt à Senatu, & dictatore. Peruetus (inquit Sabellicus) eſt ſama & opinio ab omnibus recepta, nullum tyrannidem crudelius Phalaride exercuiſſe, quippe qui exquiſitiſſimis non contentus ſupplicijs æneo vſus eſt tauro, quo miſeri mortales incluſi mugitus ædere viderentur, cùm medio cruciatu ingemiſcerent. In quo illud minus crudeliter fecit, quod tam monſtruoſæ machinæ artificem omnium primum inuento affecit ſupplicio. De eodem Paulus Oroſius ita ſcribit: Ea tempeſtate Phalaris Siculus Agrigentinus arrepta tyranni depopulabatur, qui crudelis mente commentis crudelior, omnia nefarie in innocentes agens, inuenit aliquando quem iuſtè puniret iniuſtus. Nam Perillus quidam æris opiſex affectans tyranni amicitiam, aptum munus crudelitati illius ratus, taurum æneum fecit, cui fabrè ianuam è latere compoſuit, quæ ad contrudendos damnatos receptui foret: vt concluſis idem ſubiectis ignibus torrerentur, ſonum vocis extortæ capacitas concaui æris augeret, pulſuque ferali compotens imagini emitteret, nefarioque ſpectaculo; mugitus pecudis, non hominis videretur (ne ſcilicet ſi humana vox ederetur, tyrannum ad miſericordiam concitaret,) ſed Phalaris factum amplexus authorem execratus,

A cratis, & vltionem materiæ præbuit, & crudelitati. Nam ipsum opificem sua inuentione puniuit. Describit & Ouidius idem inuentum, inuentique pœnam his versibus:

Lib. 3. Trist. 11.

Saeuior es tristi Busiride, saeuior illo
Qui falsum lento torruit igne bouem.
Quique bouem Siculo fertur donasse tyranno,
Et dictis artes conciliasse suas,
Munere in hoc rex est vsus, sed imagine maior
Nec sola cœperit forma probanda mei.
Aspicis à tergo latus hoc adapertile tauri?
Hac tibi, quem perdes, conijciendus erit.
Protinus inclusum lentis carbonibus vre,
Mugiet, & veri vox erit illa bouis.
Pro quibus inuentis, vt munus munere penses
Da precor ingenio præmia digna meo.
B *Dixerat. At Phalaris, pœnæ mirande repertor*
Ipse tuum præsens imbue, dixit, opus.
Nec mora monstratis crudeliter ignibus vstus
Exhibuit geminos ore gemente sonos.

Inquit, & alias idem poeta:

Lib. 1. de arte.

Et Phalaris tauro violenti membra Perilli
Torruit, infelix imbuit author opus.
Iustus vterque fuit; neque enim lex iustior vlla est,
Quàm necis artifices arte perire sua.

Meminit eiusdem simulachri, si ita vocari potest æneus iste bos tam crudeli hominum neci destinatus, Silius:

Cuius celata gerebat
Taurum parma trucem pœnæ monumenta vetustæ
Ille vbi torreret subiectis corpora flammis
Mutabat gemitus mugitibus, actaque veras
C *Credere erat stabulis armenta effundere voces:*
Haud impune quidem: nam dira conditor artis
Ipse suo moriens immugit flebile tauro.

Claudianus elegantissimè quoque ostendit, iustum esse, vt quilibet crudelioris inuenti ipse pœnas luat:

Lib. .

Quàm bene (inquit) *dispositum terris? vt dignus iniqui*
Fructus consilij primis authoribus instet.
Sic multos fluuio vates arente per annos
Hospite qui caeso monuit placare tonantem
Inuentas primum Busiridis imbuit aras,
Et cecidit saeui quo dixerat hostia sacri.
Sic opifex tauri tormentorumque repertor
Qui funesta nouo fabricauerat æra dolori,
Primus inexpertum Siculo cogente tyranno
D *Sensit opus, docuitque suum mugire iuuencum.*

Rectè itaque Plinius inquit: *Perillum nemo laudat sæuiorem Phalaride tyranno, qui taurum fecit, mugitus hominis pollicitus igne subdito, & primus eum expertus cruciatum iustiore sæuitia. In hoc à simulacris deum hominumque deuocauerat humanissimam artem. Ideóne vt conditores eius elaborauerant, vt ex ea tormenta fierent? Itaque vna de causa seruantur opera eius, vt quisquis illa videat, oderit manus.* Ipse verò Phalaris apud Lucianum, qui duo de eo volumina conscripsit, de hoc tauro sic loquitur. Erat quidam Perilaus nostratis gentis homo, egregius quidem & ingeniosus artifex: cæterùm natura malus & improbus. Ille tota via cùm a sententia mea aberrasset, putauit se mihi rem admodum gratam facturum, si nouum quoddam supplicij genus excogitasset, quasi pręomnibus rebus præcipuam in sumendis supplicijs voluptatem cupientissimè caperem. Iam verò boue fabricato, ad me venit, ferens illum, aspectu sanè pulcherrimum, atq; accuratissimè ad veri bouis imaginem expressum: Tantum illi motus, & mugitus deerant, quò minus viuus esse putarẽt. Viso autem illo, statim exclamabã: Dignum munus Pythio mittendus est hic taurus Apollini. Porrò Perilaus assistens. Quid si, inquit, sapientiam, quę in illo est, perdisceres, ac vsum, cui prębẽdo for-

Lib. 34. cap. 10.

matus est? Et iam dicto, taurum per dorsum aperit: si quem, inquit, cruciatibus torquere volueris, conjecto illo in machinam, ac dorso iterum incluso, hasce tibias naribus bouis admotas accommoda: ac ille quidem inclusus plorabit, vociferabiturq; insuetis ac ineffabilibus detentus doloribus; cæterum vociferatio per tibias cantum tibi absoluet stridulum, & lugubre quoddam modulabitur: quin etiam insuper mugitus ciebit tristissimos: ita vt ille inter modulandū tormentis crucietur: tu verò singulari voluptate afficiaris. Porro ego his auditis crudelem machinam extremè auersatus sum, & immanem illam instrumenti indolem prorsus respui, conueniensque, & debitum illi supplicium imposui. Et age, inquam, ò Perilae, ne vana videatur esse tua promissio, ipse nobis tu taurum ingressus, veram artis tuæ industriam comprobato, ac vociferantes imitare, vt certò cognoscam, num ea quæ iactas carmina per tibias cantata exaudiantur. Perilaus nihil cunctatis his dictis promptè obtemperat. Ego autem postquam ingressus est, concluso tauro, ignem iussi succendere. Recipe, dixi, debitum arti tuæ tam admirandæ præmium, vt magister musices, ipse prius omnium canas. At ille enimuerò iustissima passus est, sua ipsius excellenti fruens industria. Porrò autem ego viuentem, & adhuc semiuiuum spirantem iussi eximere, ne si immoreretur, neue sua opus contaminatum impiaret: illum inhumatum per scopulos præcipitari imperaui. Taurum verò piaculis mundatum, deo dedicandum legaui, omnemq; de illo historiam iussi ascribere, dedicantis mei nomen, Perilaum artificem illius, immanem sententiam, meam in puniendis maleficis æquitatem, conueniens supplicium, primos artificis concentus & modulationes: præterea primam musices experientiam. Hæc itaq; Lucianus. Baptista Campofulgosus simillimi planè tauri fabricam Aruntio Paterculo tribuit. Aruntij Paterculi fabri (inquit) ferum atq; immane fuit ingenium. Aeneum enim taurum tanta conflauit arte, vt damnati, qui in eo includerentur, adhibito igne, cùm præ dolore gemerent, taurinos mugitus edere viderentur. Cùm autem Censorino Aegesto tyranno in Sicilia dono dedisset, iuste, vt is primus inuenti sui periculum faceret, à Censorino coactus est: quemadmodū de persimili tauro, fabrum ad experimentum simile Phalaris tyrannus coegit. Laudabilius multo fuit opus Mycerini Aegyptiorum regis opus, etsi ligneum. Hic enim referente Herodoto, cùm vellet filiam, cuius morte supra modum dolebat, excellentiori aliquo genere sepelire, quàm cæteri, fecisse ligneam bouem dicitur, quam cum inaurasset, in ea filiam sepelisse defunctam. Neque humi bos hæc condita est, sed ad meam vsque memoriam in propatulo fuit in vrbe Sai apud regiam in conclaui quodam exornato posita. Cui singulis diebus omnifarij odores inferuntur, noctibus autē perpetuò lucerna astat. Sunt qui de hac boue referunt, Mycerinum amore filiæ suæ captum vim ei intulisse, deinde illam cum præ mœrore se suspendisset, patrem in hac boue sepelisse: sed hoc nugatorium putat Herodotus. Bos ipsa cùm cæterum corpus operta est, tum verò ceruicem & caput crasso admodum auro; cuius inter media cornua circulus annexus est, Soli assimilatur. Neque stans est bos, sed in genua cubans, magnitudine quanta est grandis vacca viua. Effertur autem è conclaui quotannis, & postquam Aegyptij verberarunt deum quendam, quem in tali negocio nō puto mihi nominandum, tunc & bouem in lucem proferunt. Aiunt etiam eam orasse patrem Mycerinum, vt defuncta quotannis semel Solem intueretur.

Lib. 9. c. 2. *Taurus aeneus Aruntij Paterculi.* *Mycerini bos lignea.*

NVMISMATA.

AEGINENSES, vt refert Aelianus, primùm inter vniuersos Græcos numisma percusserunt: qua in re plerisque alijs scriptoribus aduersatur. Plutarchus in primis, primū nummum Athenis bouis figura Thesum instituisse testatur, vel ob Marathonium taurum, vel ob memoriam ducis Minois, vel quòd ad agriculturam ciues prouocare vellet. A quo nummo, & nomen heatombœon, quod est centum boum, & decabœon, quod est decem boum factum Pet. Gregorius Tholosanus non dubitare se profitetur, atque ita explicari ait sententiam Homeri, vbi agit de permutatione armorum Diomedis & Glauci, cuius etiam (inquit) meminerunt Iustinianus, & Iulius Paulus:

Lib. 12. Var. hist. c. 10. *Hecatomboon.* *Synt. iur. p. 3. lib. 36. c. 2.*

Ἔνθ' αὖτε Γλαύκῳ Κρονίδης φρένας ἐξέλετο Ζεύς
Ὃς πρὸς Τυδείδην Διομήδεα τεύχε' ἄμειβε,
Χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων. idest,
Tum verò Glauco mentem ademit Saturnius Iupiter
Qui cum Tytide Diomede arma permutauit.
Aurea aeneis, valentia centum bœa, nouem bobus valentibus.

Homerus explicatus.

Explicat autem ea verba de moneta Atheniensium, non autem vt tot boues, arma valerent. Receditque à sententia Pauli iurisconsf. qui refert ea ad boues, animalia inquam. Miraturq; id neminem

antea

A antea obseruasse, etsi de emendatione loci illius in pandectis cogitauerint (inquit) Alciatus, Ioan. Baptista Pius, Budæus, Angelus Politianus secuti etiam Plinium, qui hoc putat quoque verum. Hoc etiam doceri ait ex alio loco eiusdem poetæ, vbi sic facit filium Priami Achilli loquentem:

Lib. 31. c. cap. 1. *Iliad. Φ.*

> Καὶ μ' ἐπέρασσας ἄνευθεν ἄγων πατρὸς τε φίλοντε,
> Λῆμνον ἐς ἠγαθέην. ἑκατόμβοιον δέ τοι ἦλφον.
> Νῦν δὲ λύμην τρὶς τόσσα πορών. idest,
> *Et me vendidisti procul, abducens à patre & amicis*
> *Lemnum* (scilicet insulam) *in claram: centum autem boum pretium tibi inueni:*
> *Nunc verò redimerer, ter tantum dans.*

Vbi Scholiastes communis, in verbum ἑκατόμβοιον, sic scribit: legitimum & iustum pretium centũ boum. Antiqui antequam nouissent numismata, permutationes seu cõmertia faciebant, quadrupedibus, vnde postea adinuentis numismatibus, bouem in ipsis impresserunt, indicantes antiquum morẽ. Est & prouerbium, *Bos in lingua*, idest, numisma: adaptatur enim hæc parœmia in Rhetores, qui pecunias accipiebant, ne accusarent aliquem, sed silerent. Lucianus: τὸ μὴ ἁλῶναι τὴν πόλιν ἐπρίατο παρὰ τῆς Ἀθηνᾶς βοῶν δώδεκα, idest, *à Minerua emit, ne vrbs caperetur, duodecim bobus.* Iu-

Hecatombæon. *Decabœon.* *Bos in lingua.* *Lib. de sacrific.*

B lius Pollux etiam scribit, olim apud Athenienses numismatis genus à sculptura vulgò bouem dictum. Vulgò autem dici, nouisse & hoc Homerum, dicentem Hecatombæa ennea boeon: atque in legibus Draconis licere inuenire decabœon. Et in spectaculo apud Delios, si cui munus dandũ erat, præconem pronunciare solitum, tot boues illi donandos esse: bouem autẽ valuisse duabus drachmis Atticis: vnde fuisse qui crederent hoc numisma Deliorum fuisse proprium, non Atheniensium. Hactenus ex Tolosano. Notandum autẽ apud Pollucem pro ἑκατόμβοι corruptè legi ἑκατόμβη, quod non aduertens Cælius Rhodoginus, nouem boũ hecatomben exponit, ignorans locũ hunc esse Homeri de armorum Glauci & Diomedis permutatione. Homeri Scholiastes scribit priscos in altera parte numismatis bouem, in altera faciẽ regiam insculpsisse. Gesnerus conijcit eius pretij hunc nummum fuisse, quo tum temporis boues singuli veniebant: ideoq; non æreum neq; argenteum, sed aureum fuisse colligit, eiusq; sententię testimonium citat Etymologi, qui aureos quosdam numos boues appellatos refert in Hecatombe: in cuius quoq; vocis mentione, hæc etiam scribit, βόιον alij põderis nomen, alij pretium bouis interpretantur, alij didrachmum nũmum boue insignitum, alij pedem. Hinc nimirum formata composita ἑκατόμβοιον, ἐννεάβοιον, & reliqua huius terminationis.

Lib. 9. *Pollux corruptus.*

C Iam cùm Pollux scribat, didrachmum eum fuisse Athenis, idest, duas drachmas appendisse (quanquam de vtro metallo sentiat, non expresserit, magisque de argento (inquit) quàm auro sentire videatur, quod tamen bouis pretio minimè conuenit) ex ipso de pondere saltem, ex Etymologo autem & re ipsa de metallo constare ait. Nam quod didrachmus nummus non argenteus solùm, sed etiam aureus fuerit, cùm alij, tum Robertus Cenalis Episcopus Abrincensis vir in hoc argumento exercitatissimus, pluribus veterum testimonijs approbant. Valet autem (inquit Robertus) drachma auri sescunciam argenti, hoc est drachmas duodecim argenteas, quæ Gallico numismate æstimandæ sunt libris Turonicis duabus & solidis totidem. Nunc autem vrgente auri inopia, vel hominum, seu temporum iniquitate, scutum coronatũ ea æstimatione permutatur, pauloque amplius. Et rursus alibi, triplicem olim aureum fuisse solidum docet, vnum drachmalem, alterum didrachmalem, tertium sextularem, est autem sextula, vnciæ sexta pars. His confirmatis: Aureus iste didrachmalis (inquit) æquabat põdere Philippeum nummum, qui olim apud nos erat: cui successit apud Anglos nummus Odoardeus, seu Nobilis ad rosam: nec obstat quod hodie pluris æstimetur. Cur autem bos dictus sit nummus, triplex mihi ratio reddi posse videtur, vna ab effigie, altera ab æquali pretio, &

Sextula. *Bos nũmus cur dictus.*

D tertia fortè à magnitudine nummi, quod is inter aureos maximus fuerit. Huiusmodi igitur bouem nummum olim fuisse, nec amplius etiam bouis communis pretium hucusque dixerim. Hæc itaque Gesnerus. Romani Athenienses fortassis imitati nummos suos bouis quoq; aliorumque pecorum imagine decorarunt. Plinius Seruio regi eos tribuit his verbis: *Seruius rex ouium boumq; effigie primus æs signauit. Hinc pecunia dicta, quod pecudes signatas haberet, quadam bouem.* Hunc puto numũ intelligit Plautus: *Boues bini hic sunt in crumena*, nisi dicamus pretiũ intelligi, quo bini boues emãtur: nam post subiungit: *Argentum hîc est, quod me dudum rogasti: &, Dominus me boues mercatũ Eretriam misit.* Prior tamẽ expositio magis placet. Quid.n. attinuisset, vt à cornu cauẽdum esse diceret? Cur modo in Seleuci regis nummis quibusdã taurus, quibusdã cornua duntaxat spectẽtur, alia planè ratio est, quippe quòd is Alexandro sacrificaturo syluestrẽ taurũ è vinculis elapsum ambabus retinuit manibus. Fuluius Vrsinus inter nũmos Iulię familię, vnum depingit, qui ab vna parte Iulij Cęsaris caput ostendit laurea corolla redimitũ, & retro id laureum ramum, ante verò caduceũ: ab altera parte taurum ad cursum concitatũ atq; furentem, cum his literis: L. LIVINEIVS REGVLVS. Quẽ denarium Vrsinus ipse cusum ab eo Liuinello arbitratur post Cęsaris mortẽ, duobus adductus

Lib. 18. c. 3. *Numus Romanus.* *In Persa.* *Seleuci nũmus.* *Cæsaris.*

argumentis, primùm quia lauri ramus imaginis occipitio adiectus est, quem Augusto missum è cę-

Lib. 35. cap. vlt.

lo fuisse tradit Plinius: (quamuis Dio non Augusto sed Liuiæ, nec de cælo sed ab aue in eius sinum iniectum dicat,) deinde quia hic idem Liuineius sub C. Cęsare Triumuiro R.P.C. cudendæ monetæ præfuit, vt ex Augusti denario, in quo Liuineij ipsius nomen inscriptum, est colligi potest. Quonam verò qui altera parte expressus est, taurus pertineat, a multis quidem quæsitum esse ait: nihil tamen à quoquam, quod magnopere probandum sit, in medium prolatum adhuc esse. Ipse autem opinatur tauri huius imagine spectaculum à Cæsare dictatore anno DCCVIII. ipso, & Lepido

Lib. 8. c. 45.

Coss. editum significari: de quo his verbis meminit Plinius: *Thessalorum inuentum est, equo iuxta quadrupedante cornu intorta ceruice tauros necare. Primus id spectaculum dedit Romæ Cæsar Dictator &c.* Eo autem anno quo Cæsar ludos fecit, L. Liuineium, cùm Aedilis curulis esset, vt ex eius denarijs in Liuineia familia notatis colligitur, his ludis præfuisse credendum est. Liuineium verò Aedilis filium, vt spectaculum magnificentissimum celebraret, in quo nouæ taurorum venationes exhibitæ fuissent, patrisque ędilitium honorem illustraret, non hunc modo denarium, sed alterum etiam qui est inter Liuineiæ familiæ denarios impressus, in quo Cæsaris hæc venatio, & paternæ ædilitatis monumenta expressa sunt, cudisse verisimile est. Hæc Vrsinus, eam tamen venationem non exprimens, sed de Voconia familia agens, duos C. Cæsaris dinarios exhibet, vtrumque ab vna parte Cæsaris effigiem, ab altera vitulum exprimentem. Prior ea parte qua Cæsaris est imago, cætera nudus est: altera verò parte qua vitulus, supra vitulum, scriptum est: Q. VOCONIVS. Ad latera S. C. Infrà: VITVLVS Q. DESIGN. Altero retrò effigiem Cæsaris expressus videtur lituus, antè verò scriptum est. DIVI IVLI. Supra verò vitulum Q. VOCONIVS. Infrà, VITVLVS. Priorem nummum quoque suo operi inseruit Antonius Augustinus, nec non & Aeneas Vicus. Vrsinus ait in antiquis denarijs vnam tantum Vitulorum familiam reperiri, & ad hoc cognomen respexisse videri Q. Vocomium eum qui monetam cusit, cum in altera denariorum parte vitulum signauit. Inter denarios Augusti Cæsaris vnum ostendit Sebastianus Eritius, in quo ab vno

Denarius Augusti.

latere effigies est Augusti iam maturæ ætatis cum inscriptione tali . . . AVG. GER. IMP. ab altero boum iugum, non autem vt ille credit, bini tauri, sed taurus & vacca qui à viro quodam impelluntur. Taurus enim & vacca coloniarum erant symbolum. Inscriptum est ab hoc latere COL. IVL. AVG. Augustum colonias conduxisse, Suetonius his verbis testatur: *Ad hunc modum vrbe, vrbanisque rebus administratis: Italiam duo de triginta coloniarum numero deductarum ab se refrequentauit, operibus ac vectigalibus publicis plurifariam instruxit, etiam iure ac dignatione vrbi quodammodo pro parte aliqua adæquauit, cogitato iure suffragiorum, quæ de magistratibus vrbicis decuriones colonici in suam quisque coloniam ferrent: & sub diem comitiorum obsignata Romam mitterent.* Addit idem Eritius reperiri alium eiusdem argumenti nummum, cum effigie Cereri, & inscriptione CASSI. Pingit alium eiusdem Augusti nummum argenteum, in quo ab vna parte Imperatoris est effigies cōsistentis ætatis cum literis: CAESAR. ab altera taurus, cum inscriptione, AVGVSTVS. Arbitratur autem in honorem Augusti excusum hunc fuisse denarium, quod Taurilios celebrasset, de quibus suo loco. Adducit interim præterea sententiam Clementis Teuenini, in hoc argumento versatissimi, cui non alienum videbatur à vero, tauri hic exprimi imaginem, quia denarius ipse forte cusus fuerit à Statilio Tauro, qui huic negocio aliquando præfuit. Pingit & alium Augusti denarium, in quo is iuuenili ætate exprimitur, cum inscriptione: AVGVSTVS. DIVI F. Ab alia parte pictus est taurus cornupeta, velut in aliquem impetum facturus, sub quo scriptum est: IMP. X. Arbitratur & hunc numum ab eodem triumuiro, monetarumque præfecto Statilio Tauro factum. Antonius Augustinus alium ostendit nummum Augusti, qui ab vna parte expressam habet eius effigiem cum literis: AVGVSTVS DIVI F. ab altera taurum suprà quem scriptum est. L. BACCI. Infrà MV. FESTO. Retrò taurum C. VI. CEL. Antè II. VIR. Habet & similes nummos quinque alios. In quorum priore ab vna parte, vbi effigies est Augusti, talis est inscriptio: AVGVSTVS DIVI. F. ab alia parte supra tauri dorsum, MVN. sub pedibus ERGAVICA. alter ab vna parte eandem habet effigiem & inscriptionem: ab altera verò à tergo, & supra taurum scriptum est L. BAB. PRISCO. ante pectus, II. VIR. sub pedibus C. GRAV. BROC. Supra tauri dorsum in tertio denario inscriptio legitur II. VIR. ITER. sub pedibus. M. PITAE TRAV. Q. VRSO. Quarto Laurea corona totam Augusti effigiem ambit, & à lateribus scriptum est, sinistro CAESAR. Dextro, AVGVSTVS. ab altera numi parte, sub ipso tauro scriptum est, MVN. CAIAG. IVL. Quintus ac postremus non Augusti est, sed Tiberij, nam inscriptio est: TI. CAESAR DIVI AVG. F. eius effigies laureata est. Supra bouem ab alio latere literæ sunt, MVNIC. Intrà sub pedibus. CASCANTVM. Exhibet idem Antonius iuga boum quibus Romanorum coloniæ significantur, quatuor. In quorũ primo laureati Augusti imago est, & ab alio latere, vbi boues, supra est scriptum: COL. CAESAREA. Infra II. VIR. & mox. C. SABINO. P. VARO. alteri inscriptum est, TI. CAESAR. DIVI AVGV-

A AVGVSTI. F. AVGVSTVS. supra boues ab alia parte. C. CA. Infra II. VIR. à latere M. CATO. LVETTIACVS. Tertium rursus Augusti est, habetque simplicem inscriptionem, AVGVSTVS. sub bobus verò scriptum est: COL. IVL. VAL. Postremus cum eadẽ Augusti imagine, & nomine, ab altero latere sub pedibus tauri literas habet, AVGVSTA: supra verò. COL. AST. Habet item numisma Tiberij Cæsaris, in quo taurus ab vna parte inter cornua ceu X. literã, sed infra clausam continet, & supra inscriptum habet, MVNICIP. Infrà GRACCVR. Pinxit & in alio numo eundem taurum, sed sine vlla inscriptione, vllisue literis, habet verò nummus iste ab alia parte aram, vel tale quid, cui arbustum insistit, cupresso simile: cum literis C. V. T. T. Videre item est boues iunctos in numo Vespasiani, & alios similiter iugatos in C. Marij C. T. numo: in quibus arationis partes procuratas, & rei frumentariæ commoda declarari Pierius credit, mihi prior sententia magis placet, nam & in Seueri nummo quodam æreo coloniarum symbolum est; depingitur nummus iste ab Eritio. Inscriptio eius ab vno latere: IMP. CAES. M. AVR. SEV. ALEXANDER. ab alio latere sub bobus: COL. POSTR. Circumcirca: M. TR. A. ANDRIANAE. suspicatur non Romæ, sed ab aliqua Colonia cusum esse istiusmodi denarium, honoris causa, quod & de illis dicendũ

Vespasiani numus.

B est, quos ex Augustino recensuimus; Eiusdemque argumenti est alter in Commodi gratiam excusus, in quo ab vna parte inscriptum est: M. COMM. ANT. P. FELIX. AVG. BRIT. P. P. ab altera parte, à boum lateribus, S. C. Infra. COS. VI. supra. COLL. ANCOM. P. M. TR. P. XV. IMP. VIN. Græcia in honorem Claudij æreum fecit numum cum inscriptione ΤΙ. ΚΛΑΥ. ΚΑΙΣΑΡ. qui ab alia parte effigiem habet tauri cornupetæ, cum inscriptione ΑΥΤΟΚΡΑΤ. idest, Imperator. Suspicatur tamen Eritius, ad ludos tauricos referendum esse. Exhibet item æreum numisma Antinoi, quod ab auersa parte tauri habet effigiem, & vtrobique literæ sunt, sed quæ prorsus corrosæ legi nõ possunt. Factum ait à Græciæ aliqua ciuitate honorandi Antinoum causa, alludente videlicet huius animantis icone ad eius modestiam mansuetudinemque, cuius bos apud Aegyptios symbolum (inquit) est hieroglyphicum. Quàm mansuetis autem ipse fuerit moribus, ex propria eius cognoscitur imagine. Ait autem reperisse se hunc eundem nummum eiusdem Antinoi, cum bouis effigie, in quo inscriptiones optime erant expressæ, scriptum autem fuisse a latere, in quo ipsius Antinoi facies: ANTINOOC. HRΩC. & ab alio latere CMYPHAIOIC. Videre etiam est apud eundem Eritium aliud numisma cum effigie ab vna parte Antonini Pij, & ab altera bigæ iunctas binas

Commodi.

Claudij.

Antinoi numus.

C vaccas, quæ à muliere quadam ad cursum concitantur: Equorum enim more habenis reguntur. Inscriptio est ab vna parte. M. AVREL. ANTONINVS. PIVS. AVG. GER. ab altera: P. M. TR. P. XVIII. IMP. III. COS. III. P. P. & S. C. Mulier illa Luna est, siue Diana. Gordiani denarius ab eodem exhibetur, qui in auersa parte ostendit mulierem stolatam vtraque manu vestem suam expandentem qua à latere sinistro leo tegitur, a dextro taurus, cum his literis: P. M. S. COL. VIM. ANTI. Factum ait hunc numum ab Anio vrbe Romanorum Colonia, quæ (inquit) mulieris illius typo exprimitur, vti leo pro ipsa terra, (argumento quod Cybelæ sacer est) taurus autem pro agriculturæ studio. Habet denique alterius Gordiani numum, seu potius a Sardis in eius honorem excusum, in quo ab vna parte Gordianus ipse iuuenili ætate expressus est; (similem numum Licinij Gallieni ostendit Iacobus de Strada cum inscriptione PNSCOLVIM. AN. XII.) cum inscriptione: ΑΥΤ. Κ. Μ. ΑΝΤ. ΓΟΡΔΙΑΝΟC idest Imperator, Cæsar M. Antonius Gordianus: ab alia parte corona (ipse ciuicam esse ait, mihi laurea potius videtur) caput vaccinum & cornucopiam ambit. Circumcirca scriptum legitur; ΕΠΙ. ΡΟΥΦΙΝΟΥ. CΑΡΔΙΑΝΩΝ. Β. ΝΕΩΚΟΡ. . . . idest, tempore Ruphini Sardianorum Neochori: istiusmodi numisma factum Eritius iudicat, cùm

Antonini Pij.

Gordiani.

D apud Sardianos templum aliquod ædificaretur, quandoquidem moris fuisse olim constet, ex recitanda mox Taciti authoritate, fundamenta numis roborare, quibus Imperator, iique qui templi præses est, indicari solent. Verba Taciti sunt: *Vndecimo Cal. Iulias serena luce spatium omne quod templo dicabatur, euinctum vittis, coronisque ingressi milites, quibus fausta omnia felicibus ramis, dein virgines Vestales cum pueris, puellisque, patrimis, matrimisque, & quadrimis & fontibus, omnibusque hausta pluere. Tum Heluidius Priscus prætor præeunte Plauto Heliano Pontifice, illustrata boue taurisque area, & secundum cæspitem redditis extis, Iouem, Iunonem, Mineruam, præsidesque imperij deos precatus, vti cœpta prosperarent, vittas quibus ligatus lapis innexique funes erant, contigit. Simul cæteri magistratus, & sacerdotes, & senatus, & eques, & magna pars populi studio lætitiaque conixi, saxum ingens traxere: passimque iniecta fundamentis argenti, aurique stipes & metallorum primitia nullis fornacibus victa, sed vt gignuntur.* Pingit item nummum alium Gordiani Iunioris, in quo Hercules leonis corio vestitus cum erecto tauro, quem cornu apprehensum tenet, luctatur, cum inscriptione ΑΔΡΙΑΝΟΠΟΛΕΙΤΩΝ. Iacobus de Strada alios tres ostendit nummos, in quibus vnum in quo ab vno latere figura bouis, altero Galli cernitur, ante quem cultri in vagina positi sunt. Prope eum velabrum infixum est, in quo hæc capita leguntur: LEO. III. GAL. Inscriptio est:

Lib. 20.

Templorum dedicatio.

Iuliani numus.

Maxentij.

ptio est; CVLTV ROMAE. Infrà scriptum TRO. In numismatis Iuliani Apostatæ parte altera taurus conspicitur, & supra eum duæ stellæ, ad pedes verò anteriores aquila cum inscriptione: SECVRITAS REIP. Infrà: T. CONST. Depingit verò etiam hunc numum Antonius Augustinus. Numus à Decentio Magnentij fratre excusus, argenteus, continet ex altera parte statuam Herculis, nudam, exuuio leonis de collo pendente, taurum humeris efferentem, dextraque clauam gerentem, cum inscriptione: VIRTVS AVGG. Infrà, PT. Reperiuntur modò aliarum etiam aliquot familiarum Romanarum nummi cum huius animantis effigie. Vrsinus enim inter Antiæ familiæ nummos vnum ostendit, in quo tauri caput infula redimitum conspicitur, cum subscriptione. C. ANTIVS, & ab altera parte ara accensa, cum literis RESTIO. Dubitari autem non potest, inquit Vrsinus, quin ad sæculares ludos, quibus id animal sacrificabatur, quibusque ex Restionum familia, quindecem vir aliquis interfuerit, referendus sit. Altero loco inter nummos Cassiorum expressus est, in quo Cereris effigies est, & auersa parte boues iuncti aratro, quorum ceruicibus malleus imminet, cui appicta est litera O. Infra sub animantium pedibus scriptum est. L. CASSI. & altera parte à Cæreris latere CAEITIVS. Potest hic denarius, vt idem Vrsinus conijcit, ad legem Cassiam frumentariam pertinere, latam in ipso consulatu à C. Cassio Varo Cos. cum M. Terentio Varrone Lucullo anno DCLXXX. cuius facit mentionem Asconius in III. Verrina. Eius fortasse filius L. Cassius à Cæitio, cuius ad Atticum meminit Cicero, adoptatus, & Cæitianus dictus, in patris memoriam denarium cum Cæreris imagine, quæ rei frumentariæ præest, signauit: nisi forte (inquit) coloniam aliquam earum, quæ à Cęsare aut Augusto deductę sunt, indicare Cassius voluit: nec enim placet, vt ad Ceteris signum referatur cũ inscriptione EX FAMILIA CASSIA, cuius Dionysius meminit, propter ea quòd damnato Sp. Cassio eiusque diruta domo dedicatum id signum fuit: nec verisimile est tantum familiæ dedecus voluisse Cassium cusis ea nota denarijs vulgare.

Antianum numus.

Cassiorum.

Posthumiorum.

Lib. 42.

Ex Posthumiæ patritiæ familiæ nummis, vnus est, in quo ab vna parte Dianæ effigies expressa cernitur: ab altera taurus, & vir stolatus, & in medio ara flagrans, cum inscriptione: A. POST. A. F. SP. ALBIN. Cusus fuit denarius iste, vt idem Vrsinus censet, ab A. Posthumio Sp. Albini Magni filio in memoriam A. Posthumij Albini, qui, vt scribit Liuius, decemuir sacris faciundis factus est anno DLXXXI. P. Aelio Ligure, C. Popilio Lęnate Coss. quique ludis sæcularibus quartis Magister decemuirorum, aut certè decemuir interfuit, cum in eo collegio fuisset annos plus minus viginti, si Censorinum & quos ipse secutus est scriptores, nos quoque sequi velimus; decemuiros autem, & postea quindecimuiros ludis sæcularibus præfuisse. Ad quos ludos spectant ea quæ in hoc nummo expressa esse diximus, Dianæ scilicet imago, in cuius honorem ludi illi celebrabantur, & bos ad aram stans in monte erectam, quòd id animal his ludis Apollini & Dianę, cuius templum erat in Auentino monte, sacrificari consueuerat. Horatius in carmine Sæculari:

Ludi sæculares cur celebrati.

> *Quique vos bobus veneratur, albis, &c.*
> *Quæque Auentinum tenet, Algidumque*
> *Quindecim Diana preces virorum*
> *Curet, &c.*

Itaque Magister ipse quindecimuirorum siue decemuirorum aræ astans in eodem denario signatus est. Thoriæ familiæ plebeiæ nummus æreus aduersa parte Iunonis Sospitæ simulachrum habet impressum, cum his literis, I. S. M. R. hoc est IVNO SOSPITA MAGNA, seu MAXIMA REGINA. Vtrumque enim cognomen Iunoni tributum fuisse, Virgiliani versus demonstrant:

Thoriorum numus.

> *Tibi enim, tibi Maxima Iuno*
> *Mactat sacra ferens &c.* Et
> *Iunonis Magnæ primùm prece numen adora.*

Ouidius quoque in Fastis Iunonem Magnam appellauit his versibus:

> *Monte sub Esquilio multis inceduus annis*
> *Iunonis Magnæ nomine lucus erat.*

In altera denarij parte Thorius impressit taurum, vel familiæ nomen indicans ab eo animale deductum (nam multa nomina, inquit Varro habemus ab vtroq; pecore, vt Porcius, Onilius, Caprilius, Equitius) vel certè ad legem respiciens, quam tulit Sp. Thorius Tribunus plebis in eos quorum à pecore agri publici depasti essent. Cuius meminit Cicero his verbis: *Qui cùm ageretur in Senatu de agris publicis & lege Thoria, & premeretur Lucilius ab ys, qui à pecore eius depasci agros publicos dicerent.* Taurus autem iste ita pictus est, vt ad cursum velocissimum concitatus videatur. Q. litera supra taurum est, infrà verò scriptum, L. THORIVS BALBVS Iunonis Cespitæ autem effigiem expressit, vt se Lanuuio ortum esse indicaret, quæ nimirum eo in oppido colebatur. Inter Volteiæ familiæ numismata, vnum est quod aduersa parte insculptum habet caput barbatum, laurea corolla condecoratum, à cuius ceruice A. litera conspicitur altera verò parte Europa virgo tauro insidens

Lib. 2. de re rust. c. 1.

De Oratore 2.

Iuno Cespita vbi culta.

Volteiorum numus.

A sidens curranti, sub quo scriptum est L. VO. L. F. STRAB. idest L. Volteius L. F. Strabo: Quò verò pertineat, certi aliquid afferre nequeo (inquit Vrsinus) nisi quod suspicor, Iouis templum eius procurationis fuisse: à quo quidem deo in taurum conuerso abductam Europam in Cretam insulā poetæ fabulantur: eamque fabellam eleganti expressam pictura cum alibi Romæ ex veteribus scriptoribus fuisse constat, tum in ipso quoque Iouis templo, vt pingeretur Volteium curasse credendum est. Hæc Vrsinus. Hubertus Goltius in Græciæ populorum numismatibus, aliquot etiam nobis exhibuit, quæ bouis, taurive imaginem insulptam habent. Quorum bina ad Syracusanos pertinent, vt ex inscriptione constat. Vtrique enim inscriptum est, ΣΥΡΑΚΟΣΙΩΝ. Vtrumque ab vna parte muliebre habet caput, Dianæ fortassis, aut Arethusæ, ab altera taurum cornupetam: sed in vno appicti cernuntur duo delphini, cum binis literis simul coniunctis NK. quibus fortè Nicocles denotatur, vt Galtzius conijcit, sed coniecturæ suæ nullam reddit rationem. Possidoniatæ verò suis numismatibus vrbis originem aut nomenclaturam indicaturi, Neptuni qui Ποσειδῶν Græcis vocatur, tridentem expresserūt, & auersis aliquot partibus taurum, qui Neptuno immolabatur: ad quod fortè etiam respexerunt Syracusani, quorum quoque vrbs maritima erat. In primo numo, ea parte

Syracusanorum.

Possidoniatarum.

B qua taurus est, inscriptum est, ΠΟΣΕΙΔΩΝΕΑ. altera Neptuni tridentem vibrantis icon est. Altero eiusdem dei similis per omnia cernitur effigies, ante ipsum scriptum est, ΠΟΣΕΙ. & à parte qua taurus est, ΠΟΣΕΙΔΩ: Tertium ante taurum, & ab altera parte à tergo Neptuni arboris cuiuspiam ramus est, mali punici forte, nam in quarto fructus additus est, malo punico apprime similis. Supra taurum scriptum est, ΠΟΣΕΙΔ. Antè verò Neptunum ΣΗΕΝΩ. In quarto ab vtraque nummi parte scriptum est ΠΟΣ. Thurinorum numismata omnia ab vna parte galeatæ Palladis, ab altera tauri cornupetæ effigiem expressā habent: Palladis autem, quod Atheniensium tribus præ cæteris potentior in ea vrbe esset, vt Goltzius asserit. Quæ dea cum belli sit præses, taurum fortè cornupetam etiam altera parte expresserunt, animal scilicet bellicosum, & vbi victum est, noua meditans prælia: id quod primo & secundo denario appicta sub tauro lancea significare videtur. Adde quod sub ipsa lancea piscis etiam quatuor duntaxat pinnas habens expressus est, aphya, ni fallor, Phaleris Atheniensium portu celebratus apud Athenæum. In vtroque hoc numismate cassis Palladis cristata effigie exornata est Sirenis, vel Nereidis, aut Tritonis, hoc est, monstri marini, superiore parte referentis hominem, inferiore siue posteriore piscem, sed in tortuosæ caudæ spiram, desinen-

Thuriorū.

Lib. 7.

C tem. Priori a parte tauri inscriptum est ΘΟΥΡΙΩΝ. & sub hac inscriptione litera conspicitur Φ. forte ΦΑΛΑΝΤΟΣ. Altero simplex est inscriptio, ΘΟΥΡΙΩΝ. In Tertio Palladis cassis similiter cristata, vt & in cæteris omnibus exornata est ala auis, noctuæ fortassis, quæ apud Athenienses celeberrima, & Palladi insuper erat dicata. Ab altera parte supra taurum mulier vna manu palmæ ramum, altera sertum gerens exprimitur in aere suspensa ac quasi volitans, Victoriæ forte effigies, & sub tauri pedibus scriptum est ΘΟΥΡΙΩΝ. Quarto tauri pars tantum media, caput videlicet, ceruix, & pedes anteriores, expressa: & à tergo vnica tantum legitur litera Θ. Cassis Palladis coronata est olea. Quinto sub ipso tauro in medio pedum litera Ξ. conspicitur, vel quod cum ea maximam similitudinem gerit, suprà ΘΟΥΡΙΩΝ; in dextera verò galea alatus equus posteriori parte, in tortuosam caudæ spiram desinens, qua effigie Neptuni (qui & ipse Athenis colebatur, cuique hoc animal immolabatur,) equos à multis depingi, in equi historia est ostensum. In sexto galea coronata est, vt in quarto. Tauro suprascriptum est ΘΟΥΡΙΩΝ. Intra pedes litera est Γ. & sub pedibus piscis qualis in primo & secundo. Septimo Palladis cassis Pegasum habet impressum, siue equum alatum: & ab altera nummi parte sub ipso tauro, expressa est anchora, inscriptio verò, ΘΟΥΡΙΩΝ.

D ΕΥΦΑ. Octauo sub tauro Delphinus est, suprà inscriptum, ΘΟΥΡΙΩΝ. ΣΩ. & intra pedes anteriores, & posteriores litera Ξ. Inter numismata Arpanorum, vnum est, & postremo loco à Goltzio depictum, quod ab vna parte taurum ostendit cornupetam, cui subscriptum est ΔΑΞΟΥ. ab altera equum currentem, cum inscriptione, ΑΡΠΑΝΩΝ. Habet & Sybaritarum denarius taurum molliter incedentem, & caput ad latera torquentem, infra quem scriptum est, ΣΥΒΑ. ab altero latere caput Palladis galeatum & coronatum. Inter nummos Massiliensium postremo loco ab eodem pictus ostendit taurum cornupetam cum quodam pisce binas tantum pinnas habente; Infrà scriptum est, ΜΑΣΣΑΛΙΗΤΩΝ. Ab altera parte caput mulieris velatæ ac coronatæ, passis capillis, à cuius tergo prora est nauis. Goltzius ait, esse qui Aristarchæ sacerdotis Dianæ faciem esse credunt: taurum verò cornupetam, coloniæ symbolum esse: pisciculum autem qui tauro imminet, ideo additum, quòd eo loci, vt Mela testatur, eiusmodi genus piscium effodiatur, aut quod maritima sit colonia. Refert etiam inter prodigia Liuius, quod alij naturæ loci attribuunt, in eo Galliæ agro, quà aratrum inducebatur, sub existētibus glebis, pisces emersisse. Exhibet modò idem Goltzius aliquot populorum nummos, cum effigie Minotauri, hoc est, facie humana, virili, barbata, catera tauri. Quā iconem in primis Gelenses expresserunt, vt originem suam ad Cretenses se referre indicarent. Sed

Arpanorum nummi.

Sybaritarū.

Massiliensium.

Numismata cum effigie Minotauri.

& ipse

& ipſe Minos Cretenſium rex (ex cuius vxore Paſiphae, & tauro Minotaurum natum poetæ fingunt) vt Dædalum à Cocalo Sicanorum rege repoſceret, circa hæc littora exercitum expoſuiſſe traditur, atque ipſi quoque Cretenſes, qui vlturi regis ſui mortem Cocali dolo interfecti poſtea in Siciliam traiecerant, poſtquam Camicum vrbem quam Dædalus Cocalo ædificauerat, fruſtra per quinquennium obſediſſent, obſidione ſoluta circa hanc oram ſedes ſibi poſuiſſe ſcribuntur. Primus igitur & ſecūdus eorum nummus ab vna parte equitem oſtendunt nudum, ſed in priori, in quo ſub ipſo equo ſcriptum eſt ΙΕΡΩΝΟΣ. equus ad ſaltum eſt compoſitus, eques verò pilum vibrat: altero equus currit, & eques vibrat gladium, & infra equi pedes ſcriptum eſt ΙΕΡΩΝ. altera Minotaurus eſt, anteriori tantum parte pictus: & vtrique adſcriptum eſt ΓΕΛΑΣ, ſed in vno ſub pedibus, alro ſupra tergus. Vtrobique Minotaurus altero pede terræ incumbit. Tertio eadem Minotauri effigies, ſed longioribus cornibus, & vtroque pede terræ incumbens: à cuius tergo litera K. expreſſa eſt, & delphinus parte ſuperiore: altera parte caput imberbe ſerto decoratum. Goltzius Apollinis eſſe ait, quod mihi minimè videtur, propter paſſos capillos qui ex velato capite dependent: Adſcriptum eſt ΓΕΛΑΣ. Eadem facies ſiue viri ſiue mulieris quarto in numiſmate cernitur, ſed loco coronæ, vitta eſt alba, & collecti ſunt capilli, eademque aſcriptio eſt, ΓΕΛΑΣ. Altero nummi latere Minotauri icon eſt integri: & ſupra litera K. Κωκαλος fortè de quo dictum eſt, infra O, O, O. Quintum oſtendit Minotauri partem anteriorem, cum inſcriptione, ΓΕΛΑΣ. alterà verò parte trigam, & poſt equos columnam, infra quos ſcriptum eſt ΙΕΡΩΝΟΣ. Sexto eadem quidem expreſſa eſt triga, ſed equos ad curſum concitat, non Hiero ipſe, ſed alata mulier, cui rurſus alia in aere ſuſpenſa corollam capiti imponere ſatagit. Inſcriptio eſt, ΙΕΡΩΝΟΣ. ſub equis, pecten exprimitur, animal marinum, marinæ vrbis typus: altero latere anterior pars Minotauri, & lanceæ cuſpis cum inſcriptione ΓΕΛΑΣ: Eadem planè Minotauri effigies, eademque inſcriptio eſt in ſeptimo, quod numiſma altera parte bigam habet, duorum mulorum, quos à viro quodam rectos alata victoria ſuperuolitans coronare nititur: ſubſcriptum eſt, ΙΕΡΩΝ. Octauo rurſus eadem Minotauri imago eſt, & inſcriptio, ſed in aduerſa parte habet trigam, cuius equi ad velociſſimum curſum concitantur à viro quodam ei inſidente: inſcriptio eſt, ΙΕΡΩΝΟΣ. Fuit Hiero iſte Gelæ frater, vterque Gelenſium rex. Hiero ter Olympicis victoriam adeptus eſt, id quod trigis & biga in numiſmatibus illis indicauit. Bigam autem mulorum primum ad certamina ab eo iunctam Pauſanias tradit. Neapolitanorum numiſmata omnia aduerſa parte Dianæ habent effigiem, auerſa verò Minotauri integram figuram: & in omnibus etiam alata victoria in aere ſuſpenſa ambabus manibus corollam ferens minotaurum coronare ſatagit. Eſt tamen in omnibus nummis quædam diuerſitas. In primo à tergo capitis Dianę icon eſt auis, quā vel columbā, vel turturem eſſe conijcio, propterea quod caſtitas in hac dea præcipuè celebretur: antè verò corona: ſub ipſo capite ſcriptum eſt, ΑΡΤ. ideſt, Α'ρτεμις, ideſt, Diana. Ab alio latere intra ipſius Minotauri pedes depictus eſt delphin: ante eum litera, Λ. Infra ſcriptum, ΝΕΟΠΟΛΙΤΗΣ. In ſecundo à tergo capitis deæ tripos eſt: & in altera nummi parte intra pedes monſtri binæ ſunt litera ΙΣ. ſub quibus ſcriptum eſt, ΝΕΟΠΟΛΙΤΩΝ. Tertium à tergo deæ aliud habet inſtrumentum, quatuor innixum pedibus, quadrangulum cuius explicationem non reperio: Incumbit autem ei ſimpulum, ſiue vas ſacrificijs vſurpatum: Ad ſacrificia pertinere conijcio. Intra pedes Minotauri ab altero latere, litera vna eſt Θ. Infrà ſcriptum, ΝΕΟΠΟΛΙΤΩΝ. Quarto poſt deæ caput, elephas appictus eſt, ſed non ſatis feliciter expreſſus, & ſub ipſo capite ſcriptum, ΑΡΤ. Intra pedes verò Minotauri ab altera parte, Δ. & mox, ΝΕΟΠΟΛΙΤΗΣ. Quintum à tergo Deæ viri habet imaginem altera venabulum, altera manu arcum geſtantis: ſub capite ſcriptum eſt, ΑΡΤΕΜΙΣ. ab altera parte intra pedes Minotauri litera Π, & infrà ſcriptum, ΝΕΟΠΟΛΙΤΩΝ. Sextum retrò deæ Dianæ caput, pharetram habet, & ſub capite ſcriptum eſt ΑΡΤΕΜΙΣ. Sub pedibus Minotauri ab alia parte ſcriptum eſt, ΝΕΟΠΟΛΙΤΩΝ. Intrà verò eodem litera eſt Ξ. Septimo intra monſtri pedes literas habet ΣΩ. & mox ΝΕΠΟΛΙΤΗΣ. in aduerſo verò parte à ceruice Dianæ vir venabulum vibrans, infrà caput ſcriptum, ΑΡΤ. Octauo à ceruice deæ, criſtæ quadam fragmentum: & ſub Minotauro eadem inſcriptio, ſed intra pedes ſcriptum eſt ΑΤΣ. In nono retrò caput eiuſdem deæ, cui ſubſcriptum eſt ΑΡΤ. ſimpolum, & intra pedes Minotauri ab altero latere litera eſt Φ. & infrà ſimiliter ſcriptum, ΝΕΟΠΟΛΙΤΗΣ. ſicuti & in decimo, in quo intra pedes ſcriptum eſt ΕΠΙ à tergo verò deæ ΕΤΞ. & ſub ea ΑΡΤ. In vndecimo quatuor delphini caput Dianæ ambiunt. Sub ipſo Minotauro inſcriptio eſt, ΝΕΟΠΟΛΙΤΩΝ. & intra pedes ΘΕ. In duodecimo verò K. ΝΕΟΠΟΛΙΤΗΣ. Tertiumdecimū à Dianę ceruice imaginē habet alati inſecti, vel muſcæ, vel apis, veſpæuè, aut cicadæ, à facie verò inſcriptio eſt, ΑΡΤΕΜΙΣ. ab alio latere intra pedes Minotauri ſcriptum eſt ΠΛΑ. Infrà ΝΕΟΠΟΛΙΤΩΝ. Decimo quarto in medio pedum ΙΣ. ſine alia inſcriptione: ab altera parte à ceruice deæ Sphynx, monſtrum alatum, ſuperiore parte virgo, inferiore leo: infra ſcriptum ΑΡΤ. Decimoquinto à tergo capitis deæ literam

Neapolitanorū nūmi.

A ram habet Δ. infra verò est ΝΕΟΠΟΛΙΤΩΝ. ab alio latere in medio pedum Minotauri legitur ΙΣ. Decimosexto ac postremo intra pedes tauri legitur Μ Τ. sed Τ. insertitur ipsi Μ. infra scriptum, ΝΕΟΠΟΛΙΤΗΣ. Ab alia nummi parte post caput Dianæ pentagonum est, salutis signum: & inscriptio tam obscurè impressa est, vt lectionem non admittat. Goltzius hasce nouissimas imagines Dei Hebonis esse conijcit, qui à Neapolitanis pro Baccho colebatur: arbitraturq; in eorum numismatibus Minotaurum laureo serto à Victoria donandum toties apparere, & Dianam in altera eorundem parte propter gymnicum certamen & musicum quinquennale Neapoli magna Græcarum vrbium frequentia, & conuentu celeberrimo, singulo quoque lustro ex oraculo celebratum: Quanquam nec hæc quoque improbabilis (inquit) coniectura videri possit, Neapolitanos huiusmodi numismatum suorum symbolis originem suam ad Theseum, maioresque suos Athenienses, quorum Coloni Chalcidenses erant, voluisse referre: in quam cogitationem eum induxit Macrobius, apud quem ex Pherecyde refertur, Thesea cùm in Cretam ad Minotaurum duceretur, votum pro salute atque reditu suo Apollini οὐλίῳ & Artemini οὐλίᾳ concepisse, vtrisque vt salutis suæ actoribus. Puteolanorum quoque numismata similiter Apollinis οὐλίου faciem aduersa, Minotaurum

Hebō deus.

B auersa parte exprimunt. Cùm enim Cumanorum sint colonia, Cumani vrbis suæ vti antiquissimæ originem è Græcia atque Euboia insula à Chalcidensibus, Chalcidenses ab Atheniensibus repetunt. Pingit autem Goltzius huius populi numismata duo. In vtramque victoria in aere suspensa, Minotaurumque coronatura cernitur. In priore in medio pedum literæ sunt ΛΡ. infra quas scriptū est ΠΥΤΕΟΛΙΤΩΝ, ab altero latere nuda Apollinis (vt ille iudicat, mihi potius Dianæ videtur) imago est. Altero ante dei vel deæ effigiem inscriptio est, ΠΥΤΙΟΛΙΤΗΣ. ab aduersa parte sub tauri pedibus similiter scriptum, ΠΥΤΕΟΛΙΤΗΣ. in medio pedum ΞΕ. Totidem sunt Suessanorum, cum eiusdem vel dei vel deæ laureatæ effigie, & Minotauro. Sed in priore a ceruice diui litera est Ο. & Minotaurum victoria serto decorare nititur: in fraque scriptum est ΣΥΕΣΑΝΩ. quæ inscriptio legitur in altero ea parte qua Apollo expressus est: sub Minotauro nimirum in medio pedum in auersa parte litera est Φ. Calenorum numismata sunt sex, Minotauri imagine, in quorum primo ab aduerso latere Apollinis habet iconem cum inscriptione, ΚΑΛΕΝΙΤΩΝ. altero Minotaurum cum eadem inscriptione, & suprà Lyram siue testudinem ipsius dei. Secundus numus in eadem aduersa parte Apollinis similiter laureati effigiem habet, sed mutilam inscriptionem, ΚΑΛΕΝΩ. Et ab altera parte Victoria alata Minotaurum coronatura, sertumue impositura in aere suspensa cer-

Puteolanorū nummi.

Suessanorū nummi.

Calenorum nummi.

C nitur, quæ tamen altera manu palmæ ramum gestat. Sub Minotauro similiter scriptum est, ΚΑΛΕΝΩ: & ante eius pectus litera ascripta est Δ. Tertius ei simillimus, sed Victoria solam porrigit coronam, & intra pedes Minotauri, vnica tantum litera est Κ. ab alia parte Apollo laureatus, cum inscriptione ΚΑΚΕΝΙΤΩΝ. Quarto à tergo dei, litera Δ. antè ΚΑΛΕΝΩ. Auersa verò parte supra Minotaurum Lyra: sub pedibus scriptum, ΚΑΛΕΝΩ. intra eosdem ΔΙ. Quintus viri barbati faciem habet, cum inscriptione ΚΑΛΕΝΩ. Altera parte Victoria Minotaurum coronare nititur: & intra pedes litera est Κ. Sextus à tergo Apollinis Lyram habet, antè verò scriptum est ΚΑΛΕΝΩ. supra verò Minotaurum frumenti alicuius aristata spica cernitur: Intra pedes litera Φ. sub eisdem scriptum, ΚΑΛΕΝΩ. Numisma Capuanorum ab vna parte tripodem habet elegantissimè expressum, cum inscriptione ΚΑΠΥΑΝΩΝ. altera verò anteriorem Minotauri partem, cornibus sursum flexis, ac maximis. Supra literæ sunt ΟΟΟΟ. ad latus Κ. Cur vero Capuani Minotauro denarium suum signarint, Goltzius hocmodo conijcit: Minotauro opicorum vrbes ferè omnes, quarum extant numismata, pecuniam signasse obseruo, Neapolitanos videlicet, quos inter opicos refert Stefanus: itidem Puteolanos, Suessanos, Calenos, & Capuanos, quos inter opicos tamen recenseri non video:

Capuanorū numus.

D ita ecquid causæ subsit, cur & illi Minotauro signarint, nescio: certè Atellani, & Nolani, de quibus ex serie numismatum nunc scripturi sumus, inter opicos censentur, ijdemque vt & cæteri plerique Minotaurum in nummis suis signarunt. Numus Atellanorum aduersa parte effigiem habet bifrontem, in cuius vertice vasculum est & à latere quatuor pilulæ, siue literæ ΟΟΟΟ auersa verò Minotaurus, sub quo scriptum est ΑΤΕΛΛΑΝΩΝ. Supra minotaurum Solis imago. Nolani ab vno latere suorum nummorum galeatæ, laureatæque Palladis iconem habent, vt ex noctua quę galeæ insidet, constat, ab altero Minotaurum, cum inscriptione, ΝΩΛΑΙΩΝ.

Atellanorū.
Nolanorū.

INSIGNIA.

AEGYPTIIS Regibus, vt tradit Diodorus Siculus, mos olim erat, aut tauri, aut leonis aut draconis priorem partem in capite ferre, insignia principatus: item ignem, arboremque. Suidas tradit capiti statuæ Seleuci regis addi cornua, quòd immolante Alexandro cùm taurus effugisset, bestiam cornibus prehensam retraxisset: qua de re iam in numismatibus etiam facta est mentio: vbi etiam dictum Theseum numismata

Aegyptiorū regum insignia.
Lib. 2. c. 2.

miſmata bouis imagine ſignauiſſe: qui ipſi quoque pro inſigni fuit. Teucri verò, Myſi & Thraces ſuper æneas galeas bouis aures & cornua apponebant, vt apud Herodotum, & ex eo apud Alexandrum ab Alexandro legimus. Maro de ornamentis picturiſq; clypei Turni Rutilorum regis canit:

Lib. 7. *Turni clypeus.*

> *At leuem clypeum ſublatis cornibus Io*
> *Auro inſignibat, iam ſetis obſita, iam bos,*
> *Argumentum ingens, & cuſtos virginis Argus,*
> *Cælataque amnem fundens pater Inachus vrna.*

Lib. 14. Cauſam iſtiuſmodi picturæ quodammodo reddit Silius Italicus:

> *Ductor Grosphus erat, cuius cælata gerebat*
> *Taurum parma trucem pœna monumenta vetuſta.*

Cimbrorum inſigne. *In Hercule Prodiito.* *Cliuenſium inſigne.*

Marius verò boues iugo iunctos pro inſigni habuit, fortè ob debellatos Cimbros quibus nimirum taurus pro inſigni fuit. Stephanus Vinandus Pighius Campenſis de Cliuenſium ducum inſigni ſcribit in hæc verba: Armorum quoque inſignia quibus Aelium hunc principem ornatum, atque inſtructum fuiſſe legimus, Romanam originem præ ſe ferre, & ex eadem hauſta diſciplina videntur: Erant autem hæc: Galea taurini capitis exuuio purpureo tecta, in cuius cono ex aurea corona in altum expanduntur bina tauri cornua, clypeus oblongus purpurei coloris, in cuius vmbone medio pyropus rotundus (carbunculum appellant fœciales nunc temporis) ſolis globum referens, & octo radijs aureis triſulcis fulgens. Quo ſymbolo ſtirpis originem & gentilitij nominis rationem tacitè demonſtrauit. Aeliam namque gentem à Sole non ſecus atque Aureliam eſſe nuncupatam, nomen ipſum declarat: quamuis priſci Latini aſpirationes admodum vitantes per diphthongum ſcribere nomen hoc maluerint: poſteri tamen Græciſmum amplecti volentes, Aelios, Helios dixerunt à Sole. Galeæ autem parerga atque inſignia illa ornamenta Romanam antiquitatem & veterem philoſophiam præ ſe ferunt: qua Zodiaci, vt ſigna vniuerſa, ſic & Taurus, ad naturam Solis referuntur. Tauri enim forma Solem colebant Heliopolitani olim, quem Netiron appellabant. Apis item bos in ciuitate Memphi cultu Aegyptiaco Solis inſtar excipiebatur: & in oppido Hermunthi, vt Macrobius author eſt, in celebri Apollinis templo, Soli conſecratum taurum Bacchin cognominantes adorarunt, inſignem miraculis conuenientibus naturæ Solis. Erat enim auerſo pilo hirſutus, ſetis aduerſum caput tendentibus, contra naturam omnium animalium: & per ſingulas horas mutare colores affirmabatur, quo curſus Solis auerſus, & perpetua illa in generatione rerum animatarum mutatio notabatur, quam Solis calor ſuis radijs facit. Itaque gentilitij nominis originem hæc galeæ inſignia taurini capitis exuuio referunt. Quin etiam Rheni bicornis effigiem, vicinarumque in inferiore Germania regionum principatum notant: quem à declinantis imperij Romani temporibus domus hæc continua ſucceſſione obtinuit. Corniger enim Rhenus non ſolum effingebatur ab antiquis, ſed etiam cæteri fluuij alicuius nominis &c. Tauros, tragos, Creos ſiue arietes olim Græci, ac Romani naues quaſdam nominaſſe etiam conſtat, ab eiuſmodi animalium figuris, quibus earum proræ adornabantur. Taurus verò ille, in quem mutatum fuiſſe Iouem, cum Europam abduceret, fingunt, nauis fuit, ſecundum mythologos, qua eam tranſuexit, cui pro inſigni erat taurus.

Aelij à Sole nuncupati. *Sol Netiros.* *Apis bos.* *Lib. 1. Saturn.* *Rhenus bicornis quibus pro inſigni.* *Nauis taurus dicta.*

ÆNIGMA.

EXTAT Ioacchini Camerarij in Exercitijs eius Rhetoricis elegans de tauro ænigma huiuſmodi.

> *Mæchus eram regis: ſed lignea membra ſequebar,*
> *Et Cilicum mons ſum, ſed mons ſum nomine ſolo,*
> *Et vehor in cælo, ſed in ipſis ambulo terris.*

APOPHTHEGMATA.

In apophth. Lacon.

GERADATA quidam è priſcis Spartanis interrogatus ab hoſpite (inquit Plutarchus) qua pœna Spartæ in adulteros vindicetur, nihil enim ſe videre hac de re à Lycurgo ſtatutum, reſpondit: Nullus apud nos fit adulter. Inferenti, quid autem ſi aliquando exiſteret? taurum (inquit) pendere cogitur, tantæ magnitudinis, vt capite trans Taygetum porrecto ex Eurota bibat. Dicenti, quomodo poſſet tãtus inueniri taurus, ſubiecit, quo verò pacto Spartæ poſſit adulter exiſtere, vbi diuitiæ, luxus, & fucus ignominioſa

A miniosa censentur, verecundia autem, modestia, & subditorum obedientia imperium obtinent? Dionysius Senior, referente eodem Plutarcho, cum in tyrannidis exordio à conspirantibus in eum ciuibus obsideretur, amici consulebant ei, nisi vellet in potestatem eorum redactus, necari, vt deponeret dominatum. At ipse bouem cùm videret, quem coquus mactabat, ilico concidentem: Quid, anne durum sit (inquit) si mortis timore adeo breuis tantum imperium derelinquamus? Zeno teste Diogene Laertio, exercebat aduersus Arcesilaum inimicitias: Vnde cum vidisset taurum mõstruosum matricem habentem. Me miserum, inquit, datum est Arcesilao epicherema aduersus euidentiam. D. Hieronymus ad B. Augustinum scribens, cum deterrere voluit, ne iuuenis senem prouocaret, Bos lassus, inquiens, fortius figit pedem: propterea quod tardius quidem ad pugnam excitantur hi, qui iam sunt ætate quasi fessi: verùm ijdem grauius sæuiunt, atque vrgent, si quando senilis illa virtus irritata recaluit.

Imperandi cupiditas.

Lib. 7.

EPIGRAMMATA.

ANTIPHILI Epigramma de bucula quadam cæca, quæ reuersa ex pascuis, & casu vulnerata in oculum, visum recepit:

> Ἐκ θοίνης φάος ἔσχεν ἐπ' ἀχράδα μηκὰς ἰοῦσα.
> Ἐκ δ' ἔβαινη τυφλὴν μηκέτ' ἔχουσα κόρην.
> Διστὸν τὴν ἑτέρην γὰρ ἐκὲν τρισὶν ὀξὺς ἀκάνθης
> Ὄζος. ἴδ' ὡς τέχνης δένδρον ἐνεργότερον.

Aliud Philippi, in quo ad rusticum poeta loquitur, vt vaccæ parcat ob geminum laborem, nempe lactationis & aratri:

> Καὶ τὸν ἀρουραῖον γυρήτομον αὔλακα τέμνει
> Μηροτυπεῖ κέντρῳ πειθομένη δάμαλις,
> Καὶ μετ' ἀρότρευτόν ζευγλας πάλι τῷ νεοθηλεῖ
> Πινομένη μόσχῳ δεύτερον ἄλγος ἔχει.

C

> Μὴ θλίψῃς αὐτὴν ὁ γεωπόνος. οὗτος ὁ βαιὸς
> Μόσχος ἐὰν φείσῃ. σοὶ τρέφεται δάμαλις.

Quo loco pro γυρήτομον alij legunt, inquit Brodæus, γυιήτομον. Aliud eiusdem inscriptum, τίνας ἂν, εἴποι λόγους Μελέαγρος, βοὸς μέλλοντος θύεσθαι τῷ Διὶ, καὶ μυκωμένου:

> Αὐτὸς ὁ βοῦς ἱκέτης ἐπὶ βώμιος αἰθέριε Ζεῦ,
> Μυκᾶται, ψυχὴν ῥυόμενος θανάτου.
> Ἀλλὰ μέθες κρονίδη τὸν ἀροτρέα. καὶ σὺ γὰρ αὐτὸς
> Πορθμεὺς Εὐρώπης ταῦρος ἄναξ ἐγένου.

Vincentius Obsopœus, qui in epigrammata Græca annotationes scripsit, huic epigrammati extemporalem hanc suam versionem adiecit.

> *Ipse tibi supplex mugit bos ductus ad aram*
> *Iupiter, vt vitet tristia fata necis.*
> *Mitis aratorem Saturnie mittito, quippe*
> *Europes vector, tu quoque taurus eras.*

D Aliud Pauli Silentiarij de Pasiphaes amore erga taurum. Inscriptum est: Τίνας ἂν εἴποι λόγους πρὸς ἔρωτα Πασιφάη ἐρῶσα τοῦ ταύρου.

> Εἰ πόθεεν μ' ἐδίδαξας ἐν οὔρεσι ταῦρον ἀλήτην,
> Μυκηθμὸν μὲ δίδαξον, ὅπως φίλον ἄνδρα καλίσσω.

Ad hoc distichon scitissimè allusit Marullus his verbis:

> *Cum male formosum sequeretur in arua taurum*
> *Sic Venerem contra Gnosia questa feram est,*
> *Si mihi bos fuerat dea vir te dante futurus,*
> *Cur non insana Prætidos ora dabas?*

Aliud Philippi de iuuenca, quæ cùm esset mactanda Dianæ, inter sacrificandum peperit: & ob eam rem libera dimissa est, propter Dianam, quæ partui præest.

> Νηδὺν βριθομένην δάμαλιν Λητωίδι κούρῃ
> Στῆσαν νεοκόροι, θῦμα χαριζόμενοι
> Ἣ ς ὠδῖνα μέλλοντα, προὔφθασεν εὐτοκος ὠδίς
> Πέμφθη δ' ἐς ἀγέλην, τεκνογονία ἄφετος.

Ο Ἡ θεὸς,

Ἠ θεός, ὠδίνων γὰρ ἐπίσκοπος, οὐδ' ἰδίκαζε
Τίκτουσαν κλέπτειν, ὡς ἰδίαν ἔμαθεν.

Aliud eiuſdem, in quo tauri laborantes in mari, & trahentes lorum retis loquuntur, dolentes quòd poſtquam terram arauerint, jam etiam mare ſit ſulcandum, hoc eſt, piſcandum.

Ταῦροι πρηῢτέμνοντες, ἀροτρευτῆρες ἀρούρης,
Εἰν ἁλὶ τὰς γαίης ἂν τέχομεν καμάτας;
Αὔλακα τὴν ἀσίδηρον ἐν ὕδασιν ἕλκομεν ἄμφω,
Μακροτέρην, χοῖνον ἅμμα σαγηνόδετον,
Ἰχθύσιν ἐκ σταχύων λατρεύομεν οἱ ταλαεργοί
Ἢ δὴ καὶ πελάγει κάρπιμοι ἠρόσι βόες.

Aliud Archiæ eiuſdem penè argumenti, in boues videlicet trahentes nauigia.

Οὐ μόνον εὐάροτον βόες οἴδαμεν αὔλακα τέμνειν,
Ἀλλ' ἴδε καὶ πόντου νῆας ἀφελκόμεθα.
Ἔργα γὰρ εἰρήνης δεδιδάγμεθα. καὶ σὺ θάλασσα
Δελφῖνας γαίῃ ζεῦξον ἀροτροφόρειν.

Hoc Vrſinus non indoctè ſic tranſtulit,

Non ſolùm humentes proſcindere vomere terras
Scimus, & ex alto ducimus ecce rates.
Pacis opus docti ſumus, & delphinas aratro
Iunge mare, & iunctos arua ſecare iube.

Bobus piſcari vbi vſitatum. Ioannes Brodæus in commentario huius epigrammatis, ait hoc piſcandi genus hodie Græcis eſſe vſitatum, atque Italis, quibus vocetur, la tirata. Poſſumus, & Plinium audire dicentem: *Sunt & quibuſdam amnibus haud minores, Silurus in Nilo, Eſox in Rheno, Attilus in Pado inertia pinguefcens ad mille aliquando libras, catenatus captus hamo, nec niſi boum iugis extractus.* *Lib. 9. c. 15.* Addam Græcis hiſce Latinum aliud epigramma Claudiani, inſcriptum, DESCRIPTIO ARMENTI.

Non tales quondam ſpecies tulit armentorum
Tellus tergemino ſubdita Gerioni.
Non tales Clitumne lauas in gurgite tauros
Tarpeio referunt quos pia vota Ioui.
Non tales Tyrias ſparſiſſe iuuencus arenas
Dicitur, optatum quando reuexit onus.
Non Cretaeus ager, nec amati conſcia tauri
Gnoſos, nec ſimiles pauerit Ida feras.
Ipſe & diſpariles monſtro diffuſus in artus
Qui crimen matris condidit ore nouo.
Cres puer haud talem potuiſſet reddere formam,
Portaſſent totum ſi fera membra patrem.

PROBLEMATA.

Sect. 10. Probl. 1. Cur nō tuſſiat. QVÆRIT Ariſtoteles, cur in animantium genere, alia tuſſiunt, alia non? verbi gratia homo tuſſit, bos non. Vtrum (inquit) quod cæteris maxima ex parte incrementum alior ſum ſe vertit: homini autē eo conuerti natura voluit: An quod homo maximum, humidiſſimumque cerebrum continet. Tuſſis autem pituita diſtillante fieri ſolet. *Probl. 43.* Idem mox etiam inquirit, cur non iumenta, non boues, aut omnino quæ cornua gerunt, non ructare ſoleant? *Cur non ructet.* An propter ventris ſiccitatem (inquit,) celeriter enim conſumitur, percolaturque humor, qui dum immoratur inflaturque, ructationem mouere poteſt. Iumentis tamen, ob colli etiam prolixitatem, flatus deorſum ſe vertit, quamobrem his crepitus ventris maximè incitatur. Auium cornigerorumque genera neutrum faciunt. Quin etiam ruminantibus ructare negatum eſt, quoniam plures continent ventres, & quem reticulum appellamus. facultas etenim meandi tam ſuper quàm ſubter flatibus multifariam præſtatur. Itaque humor conſumitur, antequam in flatum vertatur, qui flatus moueat, vel ructum, vel crepitum. *Probl. 6. Cur parum lactis præbeat.* Inquirit etiam, cur capris, & ouibus lac plurimum demulgetur, quæ corpore non maximo ſunt, homini autem, & boui minus, ſcilicet ad corporis proportionem? Vtrum quod his copia (inquit) in corpus abſumitur, cæteris in excrementum ſe confert, ouibus autem & capris quantum excrementi acceſſerit, omne in lac tranſit. An

A ſit. An quod plura gignunt quàm quæ magno ſunt corpore, itaque plus attrahunt excrementi, quoniam plura alendum ſit. An his grauidis plus excrementi propter corporis imbecillitatem redundat, lac autem, excremento conſiſtere certum eſt. Alexander Aphrodiſienſis ad quæſtionem, cur plurima ex animalibus ſuas peruibrare caudas ſoleant, cum notos ſibi agnoſcant: & cur leo iratus coſtas per caudam verberet, atque etiam taurus. Quoniam (inquit) dorſi medullam ad caudam vſque habent porrectam, quæ vim continet animalem, & motionis authorem: igitur cum animal notum ſibi agnoſcat, per caudam quaſi per manum ritu hominum excipit, & partem ſui corporis mouet, quæ agilior & promptior eſt: Leonum verò & taurorum anima, vt per iram affici poteſt, ſic eandem naturam propterea moueri vehementius cogit, vt etiam homines ſæpe manus, aut aliquam ſui corporis partem per iram percutere nouimus. Cùm enim ilico vlciſci animus nequeat, alio quodam modo feruorem ſuum extinguit, id eſt, ictu aut ſtrepitu, aut alio quolibet generis eiuſdem remedio. Hæc ille Antonius Lodouicus medicus Olyſſiponenſis quærit, cur boues & omnia veterina candas ad nates recondere inſtante hyeme conſueuerunt? vt eſt apud Heſiodum in Ergis dum ait:

Lib. 1. Prob. 144.

Taurus, & leo cur irati caudam per coſtas verberent.

Sect. 5. Probl. 4.

Tunc frigent pecudes, caudas perque inguina ponunt,
B *Atque boum pellem, ventorum flamina perflant,*
Hirſutum & pellus faciunt horrere caprarum,
Vmbroſum aſt ouium vellus; nec frigora lædunt,
Porcorumque greges, perſtent quod corpore ſeta.
Atque ſenes reddit, trochorum more, rotundas
Vis ingens Borea: mollis ſed virgo domorum
Quæ manet in latebris, laſitans ſub matre ſeuera
Nec Veneris nouit fraudem, aut certamina lecti,
Frigora non ſentit, corpus ſed cum vnguine craſſo
Vngens, atque lauans, recubat non horrida noctes.

An vt ſe à frigoris (inquit) ventorumque iniuria tueantur? nã cum graciles tenueſq; nates habeant, (quas pygas Græci appellant, vnde vropygium auium cauda deducitur,) ni ſe caudæ defenſaculo protegerent, facilè à frigore penetrarentur. Quibus & ea de cauſa fuere caudæ conceſſæ, vt pudibundas particulas, quæ non reuerenter oculis oſtenderentur, obuelarent: pudori ſcilicet in omnibus C proſpiciente natura, atque cauente vſque adeo, vt inhoneſtæ partes à viſu occulantur, vt quæ eam ob rem glandem colis præputio obtexerit, nullius rei gratia, præterquam pulchritudinis, & pudoris: etſi nonnulli reperiãtur, qui ob voluptatem percipiendam maiorem, non parum conducere autument: vnde & apud recutitos appellatos, incircumciſorum eſt venus, veluti prouerbio celebrata. De Simia verò vtpote ridiculo animante, nihil prouidit natura, aut conſulendum ſibi putauit, ſi pelle defectum nudumque penem obtineret, quo nihil turpius conſpiciat aliquis. Auibus autem nõ tam muniminis cauſa, quàm temonis, & gubernaculi, fuit caudarum vſus tributus, vt melius ſe in volatu dirigerent: nam cum caudas expandunt, magnam aeris vim ſubtus ſuſcipiunt, quò ſe commodius fulciant. At homini carnoſas & pinguiuſculas glanduloſaſque habenti ad ſeſſionem nates, nihil alio quouis opus fuit, quo ſe ab ambientis moleſtijs tutaretur. Plutarchus in quæſtionibus Græcis quærens, quo ſenſu fiat, quod qui Aeno bouem Caſſiopœam abducunt, ijs virgines quę eos deducunt vſque ad fines, accinunt:

Cauda cur animantibus data.

Penis cur obtectus.

Simiæ cur nates detecta.

Caudę cur auibus.

Quæſt. 36.

O vtinam in dulcem nunquam patriam redeatis?

Aenianes primum (inquit) à Lapithis pulſi circa Aethiciam, deinde apud Moloſſidem, & Caſſio-D pæam habitauerunt: quæ regio cum ipſis nulli eſſet vſui, moleſtoſque præterea haberent vicinos, in Cirrhæum campum Onoclo rege ducente tranſiuerunt: vbi cùm grauis ſiccitas & crebra vrgeret, oraculo (vt fertur) iuſſi Onoclum interfecerunt, rurſumque vagati, eam occupauerunt regionem quam nunc obtinent bonam, & feraciſſimam: itaque non iniuria à dijs petunt, ne vnquam in patriam antiquam redeundum ſit, ſed lætis rebus ibi permanendum. Idem Plutarchus etiam quærit, cur Eleorum mulieres Bacchum in ſacro carmine hortantur, vt bubulo pede ad ipſas accedat? ac bis accinunt, Digne taure? Hymni hæc eſt forma. Veni heros Bacche maritimum ad templum Sanctum cum Gratijs, ad templum pede bubulo. An quia bouigenã nonnulli (inquit) & taurum cognominant Bacchũ? aut bubulo dicunt pro magno? ſicut boopin poeta dixit magnis prędità oculis, & bugaiũ, qui ſe glorioſè iactaret. Aut potius quia pes bouis innoxius eſt, cornua dãnoſa, ſic deũ hortantur, vt lenis veniat, atq; innoxius? Aut quia multi hunc deũ aratri & ſationis inuentorẽ fuiſſe putãt? Apud eundem etiam Plutarchum in ſympoſiacis quæſtio eſt, quid ſit apud Platonem κεράσβολος, & cur ſemina quę in boum incidunt cornua, incoctibilia, & dura fiant? Semper, inquit, quęrendi materiam præbuerunt Kerasbolus, & Ateramon: non quid ſignificarent (liquet enim ea ſemina quæ in boum cornua inciderunt, fructum edere durum, & incoctum creditum fuiſſe: atq; inde vocabulo

Quæſt. 36.

Bacchus bouigena, & taurus dictus.

Sect. 7. q. 2.

Cerasbolus.

Ateramon.

cabulo translato hominem præfractum, atque contumacem ateramona & Kerasbolon dictum) sed de ipsa causa dubitatum fuit, cur hoc feminibus in boum cornua incidentibus accideret. Ego sæpe denegaui amicis causæ inuentionem: maximè cùm eam non inueniri posse Theophrastus innuisset, cùm multis collectis, quorum nos causæ fugerent, inueniri que non possent (quod genus sunt, quod gallina postquam ouum edidit, festuca adhibita sese lustrat: quod vitulus marinus coagulum suum deglutit, ceruus cornu suum defodit, eryngium si vna caprarum id in os sumat, vniuersum gregem sistit,) etiam illam de kerasbolo adiunxisset quæstionem: vbi res quidem creditur, sed causa, aut neutiquam potest, aut difficillimè inueniri. At enim Delphis in cæna sodalium quodam me compellarunt, dicentes non modò,

Occulta quorum ratio incerta.

Consilium melius iam repleta incidere aluo,

sed etiam ad respondendum de propositis quæstionibus à vino nos reddi multo quàm aliàs alacriores & audaciores, ideoque poscentes vt de proposita re aliquid pronunciarem. Ego cùm id denegarem, adstipulatores habui non viles, Euthydemum sacerdotij collegam mihi, & Patroclem ad finem, qui non pauca id genus ex agricultura & venatione proferebant: quale est quod grando ab ijs qui ei obseruandæ sunt, præfecti sanguine talpæ, vel centonibus mulieribus auertitur, quod fructus caprifici syluestris alligatus hortensi ficui, non finit fructum huius defluere, sed continet, atque vnà maturat: quod ceruas vbi capiuntur, falsam lachrymam, apros dulcem emittere est deprehensum. De quibus, si inquisitionem suscipias, illicò Euthydemus abs te postulabit rationem de apio & cumino, quorum illud inter germinandum si calcetur, & cõteratur, aiunt melius crescere: hoc si serant diris imprecationibus, & conuitijs adhibitis. Hæc cùm Flotus risum iocumque putaret, de istis autem non debere causæ tanquam incomprehensibilis inuestigationem omitti: reperi, inquam, medicamentum, quo vsus hunc adducas, vt aduersus nos dicat, vt tu quoque soluas quædam propositorum. Videtur mihi frigus istam indomitam rigiditatem ingenerare, comprimens & cogens habitum, vsque ad duritiem: calor autem dissolubiles res, mollesque redigit. Itaque non rectè contra Homerum hoc à quibusdam dicitur.

Non tellus fruges, sed suggerit annus.

Nam quæ loca calorem habent natura insitum, temperiem aere mitem præbente, molliores efferũt fruges. Ergo quæ à manu statim in terram proueniunt semina, ea penetrantia fouentur, ac magis dum occultantur, calore ac humore terræ fruuntur. Quæ verò in boum impingunt cornua, ea nõ potiuntur illa, quam Hesiodus optimam vocat, positus commoditate: sed delabentia & loco suo aberrantia, iactata magis quàm sata videntur: proinde aut frigoribus planè corrumpuntur, aut his eorum in nudas incidentibus tunicas rigida, exucca & lignosa redduntur. Vides nimirum lapidum quoque, & lignorum partes terra contentas, atq; stirpes molliores ijs conseruare à tepiditate soli quàm sint quæ eminent. Itaq; etiam fabri lapides operi habiles defodiunt sub terram, tanquã maturandos, & coquendos à calore: qui sub dio vndiq; iacent, frigore rigidi, & intractabiles rediguntur, operisque resistunt. Fructus quoque etiamsi in area maneant diutius sub dio, & nudi, magis ferunt dirigescere, quàm qui statim conduntur. Sæpenumero etiam ventus ventilantibus superueniens, frigore suo fruges præduras efficit, quod Philippis Macedonica vrbe aiunt euenisse. Reconditis palea opitulatur. Mirari autem non debemus, si audiamus agricolas narrare, de duobus contiguis falcis alterum incoctilem fructum terre: & quod maximum est fabarum alias alium gignere situ suo fœtum: nimirum quod alijs minus spiritus frigidi, vel aquæ incidit. Hęc omnia Plutarchus, quibus vt summatim dicam, cur id accidat, vt semina quæ in cornua boum impegerint, aut nõ proueniant, aut proueniant ficciora durioraque, hanc adfert causam, quod ea quæ a manu calida statim excepta terra fouentur, magis adiuuantur calore, qui feminibus est amicus: At quæ in cornua incidant, protecta magis videntur, quàm seminata, & mora frigus colligunt. Quod autem attinet ad vocem κεραςβόλος: qui scripsit etymologicon indicat hanc vocem semel duntaxat vsurpatam à Platone, sumptamq; à leguminibus (vnde fortè Hermolaus κεραςβόλα semina, vocat legumina inobsequiosa & cõtumacia,) quæ nec igni nec aqua mollescant, Interpres ineptè vertit, fulminis tactu prædura, quasi κεραυνοβόλα dictum esset. Gaza verò apud Theophrastũ ateramnon incoctibile vertit, sed & crudum verti potest, vnde & ὕδωρ ἀτέραμνον dicitur, id est, aqua cruda: & ἀνὴρ ἀτεράμων, apud Aristophanem vir est durus, inexorabilis & corneæ fibre. Est & ateramon Plinio herbe genus, inquit enim: *Circa Philippos ateramon nominant in pingui solo herbam, qua faba necatur: teramon, qua in macro, cùm vdam quidam ventus afflauit.* Cęterum Plinius aut eius libertus authorum Græcorum exscriptor, ex vocibus τεράμονα & ἀτεράμονα, id est, coquibilia & coctu difficilia, quibus legumina Theophrastus indicauit, præsertim fabam, & lentem, herbas fecit admodum oscitanter. Vnde Hermolaus in Corollario ad fabam Dioscoridis, Plinius (inquit) Theophrastum intelligit, nonnunquam fieri, vt teramos in ateramon transeat, cùm vapore atq; halitu terræ madidam, indigena

Lib. 9. de legib.

In Vespis.

Ateramon herba.

Lib. de caus. plant. c. 13. & 14.

A gena quidam ventus afflauerit. Aliter Theodorus, qui duo illa, teramon & ateramon siue ateramnon pro coctibili, non pro herbis ita nuncupatis accipit. Theophrastus certè alio loco facilè significat veriorem Theodori, quàm Plinij sensum fuisse. Vt verò reuertamur ad ipsam Plutarchi quęstionem. Quibusdã doctis verisimile fit, ortam hanc persuasionem de seminum duritate, quòd quæ dura & in coctilia sunt, cornu duritiem ac tenacitatem & insuper colorem præ se ferant, tanquam vitio per contagium nato. Rasis nulla duritatis facta mentione, semina (inquit) quæ dum sparguntur, boum cornibus attacta fuerint, non euadunt in bonam frugem & grana producunt exigua. Boũ cornua cur in Auentino suspendantur, cùm in cæteris Dianæ templis ceruorum tantummodo affigantur, recitaui inter prodigia ex eodem Plutarcho.

LEGES DIVINAE, SACRAEVE, Ac Gentilitiæ.

B QVANTO odio Deus prosequatur homicidium, ex hisce eius legibus, quas nobis in Exodo præscripsit, innotescit: *Si bos cornu percusserit virum, aut mulierem & mortui fuerint, lapidibus obruetur, & non comedentur carnes eius, dominus bouis innocens erit.* Quo loco Septuaginta habent, λίθοις λιθοβοληθήσεται ὁ ταῦρος, idest, lapidibus lapidabitur taurus, quasi possit lapidari (inquit D. Augustinus) nisi lapidibus: (similiter tamen etiam in Hebræo textu legi annotauit author catenę, aitque esse Hebraismum.) Ad iustitiam autem pertinere ait, vt animal hominibus noxium perimatur: Et quod de tauro positum est, à parte totum intelligendum esse, quidquid de pecoribus vsui humano subditum, infestum est hominibus. Sed si necesse (inquit) est occidi, nunquid lapidari. Quid interest enim animal quod auferendum est, qua morte auferatur? Deinde quod addit, carnibus eius non esse vescendum, quò pertinet, nisi omnia ista significent aliud, quod scriptura maximè solet intueri? Author Catenæ latius exponendam ait hanc legem, nempe de rabido cane, equo calcitroso, & omni pecore quod nocet: vetari autem carnem edi in execrationem facti, ne & ipsi efferi reddantur & atroces:

Cap. 21.

Homicidiũ, vt Deo displiceat.

C eatenus enim domino inuisum esse homicidium, vt nec bestiæ homicidæ carnes nobis permittat edendas, tantum abesse à nobis debere omnem crudelitatem & atrocitatem. Innocens autem iudicatur dominus bouis, nec venit iure damnandus, vel accusandus ad restitutionẽ damni illati, quia cornupetam bouem suum esse nesciebat. Verùm obserua quod neglectori & cessatori imputetur id peccatum, quod negligentia ipsius ab alio designatum, ideoq; ibidem additur: *Quod si bos cornupeta fuerit ab heri, & nudius tertius, & contestati sunt dominum eius, nec recluserit eum, occideritque virum aut mulierem, & bos lapidibus obruetur, & dominum illius occident. Quod si pretium ei fuerit impositum, dabit pro anima sua quicquid fuerit postulatus.* Ad explicationem huius loci facit hoc D. Thomæ: Animalia bruta mandantur occidi non propter aliquam ipsorum culpam, sed in pœnam dominorum, qui talia animalia non custodierant ab huiusmodi peccatis, & ideo magis puniebatur dominus, si bos cornupeta fuerat ab heri & nudiustertius (in quo casu poterat occurri periculo,) quàm si subito cornupeta efficeretur, vel occidebantur animalia in detestationem peccati, & ne ex eorum aspectu aliquis horror hominibus incuteretur. Hæc Thomas. Quod autem de pretio redemptionis dicitur, id non repugnat (inquit author catenæ) alteri sacræ scripturæ loco, vbi

Bruta infesta cur occidantur.

D dicitur, *Non accipies pretium redemptionis ab homicida*, quia ibi loquitur scriptura de homicida voluntario, hic verò de eo propter cuius negligentiam homo interierit, cum bouem ligare & recludere debuerit. Multa igitur cura præcipitur, & docetur adhibenda iumentis, ne proximis damno sint, multo magis familię reliquæ, & maioribus. Vicini enim mutuis beneficijs certare debent, & auxilio, non inferre damna vel lædere. Præmonendi diligenter sunt patresfamilias, ne eis etiam inscijs familia noceat vicinis. Et non antea & leui causa repetenda damna, dicente scriptura, vt cõtestetur dominus iumenti prius, & admoneatur periculi, si fortè ignoret cornupetam bouem & recludendum non putet: Quod si admonitus, negligens tamen fuerit, tunc demum illati damni reus erit. Verùm si pretiũ pro recuperatione vitæ ei taxatũ fuerit, illud dabit, & se redimere poterit. Additur autem in lege: *Filium quoq; & filiam, si cornu percusserit, simili sententia subiacebit.* Vbi Hugo de sancto Victore; filiũ quoq; & filiam non intelligas illius, cuius est bos, sed alterius, quod apparet per hoc quod subiungit de seruo: *Si seruum ancillamq; inuaserit, triginta siclos argenti dabit domino, bos verò lapidibus opprimetur.* Caietanus ait: occisis personis liberis à cornupeta ex negligentia domini, pœna statuitur arbitraria, occisis autem seruis, quantitas pœnæ ab ipsa lege definitur. Alia lex. *Si quis aperuerit cisternam, & foderit, & non operuerit eam, cecideritque bos, vel*

aſinus, reddet dominus ciſternæ, pretium iumentorum, quod autem mortuum eſt, ipſius erit. Docetur hic ſolicita obſeruatio, ne lædatur quoquo modo proximus in perſona & rebus: ideò pericula diligenter præcauenda vndique, circumſpectio & prouidentia commandatur in rebus omnibus. Alia. *Si bos alienus bouem alterius vulnerauerit, & ille mortuus fuerit, vendent bouem viuum & diuident pretium, cadauer autem mortui inter ſe diſpertient.* Quærit autem D. Auguſtinus in quæſtionibus ſuis ſuper Exodum, nunquid in ſolo tauro (ſic enim habet alia litera) hæc iuſtificatio ſeruanda eſt, & non de omni pecore in tali caſu? Proinde à parte totum & hoc intelligendum eſt, ſed hoc de carnibus occiſi pecoris fieri non poteſt, quæ non veſcuntur. Caietanus notari vult, quod dicendo ſi bos percuſſerit bouem, æqualitatem animalium inſinuauit, & propterea non dixit (inquit) vitulum aut agnum percuſſum. Et æqualitate inter percutiendum & percuſſum ſuppoſita, ſtatuitur diuidēdum tam pretium viui quàm mortui bouis, nam ſi inæqualitas eſſet (puta quod mortuum animal parum valeret) non eſſet æquis portionibus facienda diuiſio, ſed ad æquitatem reducenda. Additur. *Si autem ſciebat quod bos cornupeta eſſet ab heri, & nudiuſtertius, & non cuſtodiuit eum dominus ſuus, reddet bouem pro boue & cadauer integrum accipiet.* Vides iterum in hac lege, quanta ſollicitudine deus exigat, ne quid damni proximus noſtra ignauia patiatur. Alia lex de furti pœna: *Si quis furatus fuerit bouem aut ouem, vel vendiderit, quinque boues pro vno boue reſtituet, & quatuor oues pro vna oue.* Secundum literam (inquit Strabus) quinque boues pro vno boue, & quatuor oues pro vna oue redduntur: quia bos quinque vtilitates habet, ouis quatuor: Bos enim immolatur, arat, paſcit, lac dat, corium etiam diuerſis vſibus miniſtrat. Ouis verò immolatur & paſcit, lac, & lanam tribuit. Theodoretus ſimiliter ait: Quinque boues pro vno, & quatuor oues pro vna reſtitui iubet, quia peccata maiora maiori mulcta pœnaque digniora ſunt: vnde & Dominus ait: *Cui multum datum eſt, multum requiretur ab eo.* Caietanus verò hanc legem ſic exponit: Si quis furatus fuerit bouem aut ouem, lege aut agnum, & vendiderit vel occiderit De occiſione in macello loquitur litera Hebraica, & intendit, ſiue vendiderit animal viuum, ſiue occiderit comedendum. Et exigit hæc lex duas conditiones, videlicet furtum & venditionem ſeu iugulationem, alioquin non eſt locus pœnæ huius legis. Et appellatione bouis & agni, intellige omnia animalia tam magna, quam parua. Lex enim ſimilia omnia comprehendit, alioquin oporteret multiplicare leges iuxta numerum rerum. Et ſcito quod iſta lex de furto, eſt iuxta textum Hebraicum vna, diſtincta in quinque partes, quarum prima tractat de fure conſummato, qui furatus eſt & vendidit: ſecunda de fure inuento nocte in furando, tertia de eodem inuento die, quarta de fure carente, vnde reddat, & quinta de fure, apud quem inuenitur res furto ablata. Quinque boues pro vno boue reſtituet. Magnitudo pœnæ cum differentia ſubiuncta inferius, quod ſi bos inuentus fuerit apud furem, duplum duntaxat reſtituet, cogit ad inueſtigandum rationem tantæ pœnæ. Et eſt ratio, quia vendens aut iugulans bouem, tollit & à ſe facultatem reſtituendi idem, ad quod realiter tenetur, & à domino facultatem inueniendi animal ſuum, nam veriſimile eſt quod vendet diſtrahendo, vt non facilè inueniatur à domino. Quia itaque furto accumulauit has impotentias, tam grandi pœna punitur. Et quatuor oues pro vna oue. Diſparitatis iſtius (quòd pro boue quinque, pro agno verò quatuor reſtituūtur) ratio eſt quia maius crimen, non ſolùm æquali proportionaliter pœna, ſed etiam plus eſt puniendum. Punirentur enim æqualiter ſecundum proportionem, ſi quadruplum vtrobique reſtitueretur: punitur autem pluſquàm proportionaliter fur bouis quam fur agni, reſtituendo quinque boues pro vno, ne quis audeat maiora crimina attentare. Hęc intellige ſecundum communem lectionem, ſecus autem ſi Hebraica verba penſentur, nam Hebraicè, & Chaldaicè habetur. *Et quatuor oues pro agno.* Iuxta hoc enim plus proportionabiliter fur bouis quàm fur agni punitur, quia pluris ſunt quatuor oues quam quinque agni. Et ratio maioris pœnæ, eſt maior pronitas ad furandum agnum quàm bouem, ne paſſim itaque, aut facilè furtum agni, & ſimilium committeretur, maior adiecta eſt pœna. Hactenus Caietanus. At verò author catenæ etiam admonet, dictionem Se Hebraicam & pro agno, & pro oue, & pro pecore poni: Et hinc factum eſſe, quod ouem aliqui, agnum alij, nonnulli pecus tranſtulerint. Furtum igitur punire redditione taxata lege, non morte, vel furca: Et quia nihil ferè non prodeſt hominibus eorum quę duo hæc proferunt animalia, propter magnitudinem damni, magna etiam taxantur pœna. An quia animalia hæc paſſim in campis paſcuntur, facilis eorum eſt ablatio? Vt ergo facilitatem & pronitatem reprimat, animalia proximi furto auferendi, ſeueram taxat pro huiuſmodi furtis pœnam. Sed quare iubentur (inquit) reddi quinque boues & tantum quatuor oues? Reſpondent quidam Hebræi, quòd bos cùm multo maior ſit oue, non poſſit facilè abſcondi, & abduci, niſi à fure furtis aſſueto. Alij, quod interim dominus bouis labore eius in agricultura fuerit deſtitutus, damnum hic per quintum bouem farcitur. Ouis autem nomine, pecus domeſticum dicunt intelligi, agni, & capræ. Alia lex. *Si inuentum fuerit apud eum quod furatus eſt, viuens ſiue bos, ſiue aſinus, ſiue ouis, duplum reſtituet.* Quo loco, vt idem teſtatur

Si bos alterius bouem vulnerarit.

Quæſt. 82.

Furti pœna, & damni illati.

author

A author Catenæ, Chaldaica litera, & Hebraica sic habent: *si autem inuentum fuerit in manu eius quod furto sublatum est, ab oue vsque ad asinum, & vsque ad bouem, si fuerint viui, duplum restituet*. Sed hoc (inquit) idem est cum litera nostra. Duplum autem intelligi videtur debere quod reddat, bouem scilicet quem abstulit, & alium, & pecudem quam est furatus, & aliam, Sic etiam quintuplum intellige, quatuor, & illum quem furatus est. Hic videmus aliam esse pœnam furis, apud quem furtum adhuc est, aliam eius qui vendidit aut mactauit, maiorem scilicet. Nam cum adhuc res sublata superest, restitui potest suo domino, daturque quiddam pro contumelia: si verò perdita res est, rem soluet & contumeliam qua affectus est dominus. Notat Caietanus, quod altera primæ in hoc capitulo legis pars ex parte rei ablatæ promulgetur: Primam enim partem fuisse, si quis furatus fuerit bouem, & vendiderit, seu occiderit; alteram partem esse, si neq; vendiderit, nec occiderit, sed apud se retinuerit furto ablatum animal viuum: & ex hoc quod asinus adiungitur, haberi duo: alterum quod iam dictum est, quod appellatione bouis & agni, intelliguntur in hac lege animalia omnia magna & parua, alterum, quòd ex eo quod asinus, & non asinus subiugalis, nec asinus gregarius dicitur, lex ista comprehendit etiam bouem non gregarium, & similiter equum, & mulum, & reliqua animalia. Alia lex tractans de depositis animalibus: *Si quis commendauerit proximo asinum, bouem, ouem, & omne iumentum ad custodiam, & mortuum fuerit, aut debilitatum, vel captum ab hostibus, nullusque hoc viderit, iusiurandum erit in medio, quòd non extenderit manum ad rem proximi sui, suscipietque dominus iuramentum, & ille reddere non cogetur.*

Lex de depositis animalibus.

B Lex ista (inquit Caietanus) disponit in quinque casibus, & primum tres casus simul, videlicet si depositum animal fuerit mortuum, vel fractum, vel prædatum nemine vidente: statuit enim quod in his casibus stetur iuramento depositarij, ita quod dominus rei depositæ teneatur acquiescere iuramento. Et dicitur captum ab hostibus, quod in prædam abductum est, iungitur autem nemine vidente, quia si fuissent testes, non opus esset iuramento. Deinde disponit quartum casum, videlicet si commendatum animal furto ablatum fuerit, inquiens: Quòd si furto ablatum fuerit, restituet damnum domino. Depositarius videlicet domino animalis: non dicit restituet duplum, sed absolutè restituet, vt intelligamus, quod sufficit restituere tantum, quanti pretij erat animal surreptum. Demum quintum casum expedit, si animal comestum fuerit à bestia: si comestum (inquit) à bestia, deferat ad eum quod occisum est, & non restituet. Alia. Qui coiuerit cum iumento, morte moriatur. Quo loco Septuaginta habent πάντα κοιμώμενον μετὰ κτήνους θανάτῳ ἀποκτενεῖτε αὐτούς. idest,

C omnem dormientem cum iumento, morte occidetis eos. Horribile (inquit author Catenæ) exprimitur opus, horribili iuditio puniendum vt vitetur diligentiùs, quia naturæ & naturarum authori infame est, & vehementissimè inuisum. Sine omni misericordia occidatur vel dispensatione, hoc est, enim morte moriatur. D. Thomas ait: Grauitas in peccato magis attenditur ex abusu alicuius rei, quàm ex omissione debiti vsus. Et ideo inter vitia quæ sunt contra naturam, infimum locum tenet peccatum immunditiæ, quod consistit in sola omissione concubitus ad alterum. Grauissimum autem est peccatum bestialitatis, quia non seruatur debita species. Vnde super illud Genesis trigesimoseptimo: *Accusauit fratres suos crimine pessimo*, dicit Glossa, quòd cum pecoribus miscebantur. Post hoc autem est vitium Sodomiticum, cum ibi non seruetur debitus sexus. Alia. *Si occurreris boui inimici tui, aut asino erranti, reduc ad eum*. Hæc lex (inquit author Catenæ) modum ponit affectibus & inimicitijs, ne sint nimium vehementes, & euadunt ad pernitiem proximi. Prohibet autem suo more scriptura rem sub persona, odium pro hoste. Bouis autem nomine intelligit, quæcunque habet is, quem odis, per quæ illi incommodare, vel impedire commodum potes. Vt enim odium non semper vt vellet, exuere te posse credas, manum tamen potes continere, & pedes

Coeuntis cũ iumento pœna.

D regere in alicuius rem, vel promouendam, vel impediendam. Fac ergo proximo quod sibi fieri optares, & optare deberes, & periculum eius, aut damnum impediendo impedias Et quia Iudæi crudeles erant, ideo sancta lex ad pietatem etiam erga bruta animalia exercenda inducit, vt ex hoc ad maiorem postmodum erga homines inducerentur. Ex hoc enim quod videbat inimicus ab inimico animal domum reductum, compellebatur quodammodò ad deponendum odium contra eum susceptum. In quo sensu etiam Isidorus. Bouem & asinum reduci iubet (inquit) odienti proximum suum, vt hac ratione odientis animum sibi conciliet. Nam si omnino implacabilis, atque inexorabilis non fuerit, fieri non potest, quin hac in illum humanitate animus illius non mansuescat. Alia lex contra illos qui diebus festis magis opprimunt & excruciant seruos, nec eis vel parum quid temporis ad diuinis interessendum impendere volunt: *Sex diebus operaberis, septima die cessabis, vt requiescat bos & asinus tuus, & refrigeretur filius ancillæ tuæ & aduena*. Ex quo scripturæ loco D. Hieronymus septenarium numerum sanctum esse colligit. In sabbato enim quod septimus hebdomadæ dies, est requieuit deus ab omnibus operibus suis: & iubet ne quid in eo operis seruilis fiat, nisi ea tantum quæ ad animam pertinent, & ne in eo onera portemus. Inuenio modò,

& apud

Gentium leges de boue.

& apud Gentiles leges de boue. Eo enim ſurrepto aut occiſo, condictio, & bouis, & corij, & carnis domino competebat, ſcilicet ſi & corium, & caro contrectata fuiſſent: cornua quoque condicebantur: ſed ſi dominus condictione, bouis pretium conſecutus fuiſſet, & poſtea aliquid eorum de quibus ſuprà dictum eſt, condiceret, omnino exceptione commouebatur: Contrà ſi corium condixiſſet, & pretium eius conſecutus, bouem condiceret, deferente fure pretium bouis detracto pretio corij, doli mali exceptione ſummouebatur, 1. l. ſi ſeruus furtiuus, §. vltimo, D. eodem. Si verò quis iumentum morboſum vitioſumque pro ſano, & integro vendidiſſet, edicto ædilium emptori ſuccurrebatur, idque edictum ædilitium dicebatur, vnde & edictiones ædilitiæ; vt annotauit Calepinus in ædilis.

Edictū ædilitium.

MORALIA. MYSTICA.

Lib. 35. in cap. 42. Iob. Luxurioſorum dementia. Prouerb. 3. Labor prædicatoris. Deut. 25. Plebs Iſraelitica. Iſa. 1.

BOVEM, taurum, vitulum, & vaccam, modò in bonam, modò in malam partem moraliter, myſticèq; accipi, ſuis pòſt quibuſque locis patebit. D. Gregorius, in bobus enim, inquit, aliquando luxurioſorum dementiam, aliquando laborioſam fortitudinem, aliquando humilitatem exprimi Iſraelitarum. Quia enim bouis nomine per comparationem luxurioſorum dementia deſignatur, Salomon indicat, qui cùm male ſuadentis mulieris petulantiam præmiſiſſet, adiunxit: *Statimque eam ſequitur, quaſi bos ductus ad victimam.* Rurſum quia bouis nomine, labor prædicatoris exprimitur, legis verba teſtantur, quæ ait: *Non obturabis os boui trituranti*: ac ſi apertè diceret: Prædicatores verbi à ſtipendiorū ſuorum perceptione non prohibeas. Rurſus quia bouis nomine plebs Iſraelitica figuratur, propheta aſſerit, qui redemptoris aduentum denuncians dicit: *Cognouit bos poſſeſſorem ſuum, & aſinus præſepe Domini ſui.* Per bouem ſcilicet Iſraeliticum populum, iugo legis edomitum ſignans, per aſinum verò gentilem populum indicans, voluptatibus deditum & grauius brutum. Hæc Gregorius.

Laborantes bobus ſimiles. Cap. 50.

Recitabo ego prius theologorum loca, in quibus hoc genus animantis in bonam partem accipitur, & quia labores eius maximè commendantur, dicam quid ij nobis indicent. D. Bernardus itaque in paruis ſermonibus, boues eſſe ait, qui in opere dei ſtrenue exercentur, qui ſeminant in lachrymis, ſed in gaudio metunt: qui (inquit) quæ ſunt huius mundi, arbitrantur vt ſtercora: Piger verò cuius Sabbata videntes hoſtes deridént, de honeſtatur ab hoſtibus in ocio ſuo, ſicut boues ſtrenui in laboribus ſuis honeſtantur a deo. Quem enim maligni ſpiritus pigrum vident ad ſpiritualia exercitia, in cogitationibus eius ingerunt importunè terrena: velut de ſtercoribus boum maſſas coagulantes, & pigrum ſicut dignus eſt, lapidantes. Gloſſa etiam ordinaria boues arantes interpretatur, homines pro bono communi laborantes. Et Beda in quæſtionibus ſuper Deuteronomium, explicans hanc ſacræ paginæ ſententiam, *Non alligabis os boui trituranti* Dictum eſt (inquit) quod in bouis nomine vita vniuſcuiuſque operantis exprimitur, additque quodam in loco dici ab Apoſt. Paulo: *ſi nos vobis ſpiritualia ſeminauimus, magnum eſt, vt carnalia veſtra metamus.* Hoc autem ſignificare, *Non alligabis os boui trituranti*: vnde & apoſtolum alio loco dicere, *Dignus operarius mercede ſua.* Arnobius quoque boues interpretatur, qui laborant ſub iugo domini, ad hæc Pſalmiſtæ verba: *Omnia ſubiecisti ſub pedibus eius, oues & boues vniuerſas.* At Ambroſius venditores ouium, & boum eos putat, qui de labore alieno, vel ſimplicitate fœdi auctionatores quaſdam nundinas aucupantur. Gregorius verò etiam in explicatione horum verborum: *Boues arabant, & aſinæ paſcebantur iuxta eos, & irruerunt Sabæi, tuleruntque omnia, &c.* Quid (inquit) in figura per boues, quam benè operantes: quid aliud per aſinas quàm quoſdam ſimpliciter viuentes accipimus? Quæ benè iuxta boues paſci referuntur: quia mentes ſimplicium etiam cum alta capere non poſſunt, eò magis vicinæ ſunt, quo & fraterna bona ſua per charitatem credunt, cumque inuidere alienis ſenſibus neſciunt, quaſi in paſtu ſe minimè diuidunt. Simul ergo ſe aſinæ cum bobus reficiunt, quia prudentibus coniuncti tardiores eorum intelligentia paſcuntur. Sabæi autem captiuantes interpretantur. Heſychius Hieroſolymitanus etiam ait, bouem pleriſque diuinarum literarum locis pro homine poni, qui iuſtitiæ ſit operibus intentus. Dicunturque boues arantes, vt Gloſſa ordinaria declarat, cogitationes charitatis, quæ corda duorum arando proſcindunt. Eucherius per boues accipit apoſtolos, qui ſuſcepto Chriſti iugo vniuerſum terrarum orbem euangelico vomere perarauerunt. Et D. Hieronymus in explicatione huius Eſaiæ ſententiæ: *Et tauri tui & pulli aſinorum qui operantur terram, commiſtum migma comedent, ſicut in area ventillatum eſt*: vel vt Septuaginta legunt: *Tauri veſtri & boues veſtri qui operantur terram, comedent paleas commixtas in hordeo ventilato.* Similiter ait: In rerum omnium abundantia, cœleſti pluuia deſcendente, & illo pane qui de cœlo deſcendit, quem qui commederit, nunquam eſuriet, paſcentur agni in loco ſpatioſiſſimo, qui ſequuntur

In Euang. Luc. c. 20. Cogitatio charitatis. Apoſtoli. Cap. 30.

quuntur

A quuntur agnum quocunque vadit, & qui semper ad dextram sunt. Tauri autem principes gregis, de quibus legimus: *Congregatio taurorum in vaccis populorum, & pulli asinorum quibus sedens dominus ingressus est Hierusalem*, qui operantur terram, sic de area comedent, vt fuerit ventilatum, ne quid videlicet in cibo eorum mistum sit palearum, de quibus in Hieremia scriptum est: *Quid paleis ad triticum dicit dominus?* & quæ in Euangelio comburuntur igni inextinguibili. Porro iuxta LXX. iumenta quæ necdum rationis sapientiæque sunt plena, & de quibus vnum loquitur ad Deum: *Sicut iumentum factus sum apud te, pascentur in loco pinguissimo & spatioso, qui non affert spinas, & tribulos, sed quasi terra Israel melle, & lacte decurrit, & plenam pascentibus tribuit libertatem.* Tauri autem & boues, qui operantur terram, idest, Apostoli & viri Apostolici, de quibus & Apostolus Paulus scriptum interpretatur: *Non alligabis os bovi trituranti. Nunquid de bobus cura est deo?* Sed vtique de his dicit, qui operantur terram suam: & de quibus idem loquitur. *Dei agricultura, Dei ædificatio sumus, &c.* Sed & Eusebius interpretans hunc locum: *in die ipsius Emanuel, qua est dies aduentus Christi, nutriet homo iuuencam boum & duas oues & erit ex eo, quod plurimum faciet lac, butyrum & lac comedet omnis, qui relictus fuerit in terra:* In quibus verbis, dixerit (inquit) aliquis,

Psal. 17.
Cap. 23.
Luc. 3.
1. Cor. 9.
Lib. 7. de præparat. Euang.

B Iudaici populi famem paupertatemque immensam significari, quippe qui neque triticeo naturalique cibo sit abundaturus, ex eo quod neque terram arabit, neque seminabit, neque metet, neque greges ouium, neque boum armenta possessurus, sed habiturus duas oues, & iuuencam vnam, quibus lac sibi ipsi suppeditet: aut aliter, figuratè loquens, eum qui in terra relictus sit, significare dixerit ex Iudæis, qui in Saluatorem, ac Dominum nostrum crediderint: Apostolorum atque Euangelistarum chorum, e quibus vnusquisque, cum secundum electionem gratiæ relictus sit, & ob id, relictus in terra nominatus, iuuencam boum, & duas oues dicitur nutriturus, ternos videlicet per singulas Ecclesias ordines; vnum quidem eorum qui præeunt, duos autem eorum qui subiecti sint: cum Ecclesiæ Christi populus in duos ordines sit diuisus, in eorum qui credunt, & eorum qui nondum ad lauacri regenerationem assumpti sunt: ad quos etiam Dominus Apostolus ait, *Lac vobis potum dedi, non escam.* Eos verò qui iam in habitu perfectiore constiterint, iuuencam boum meritò appellat, quippe qui perfectiorum boum fœtus sint, cuiusmodi ipse fuit Apostolus, qui de seipso, atque ijs qui simili modo, vt ipse, laborant, ita ait: *Nunquid de bobus cura est deo?* An propter vos omnino dicit? Erit autem quoque ordo eorum qui Ecclesiæ præsunt, quibusque arandi & colendi animas hominum cura mandata est iuuencæ boum nomine significatus: quippe qui apostolicorum tituum

1. Cor. 2.

C ac præceptorum fœdus existat: quique etiam in virtute vsque adeò incrementum accepturus dicitur, vt ex fœtus multiplicitate, tantum genitalis rationalisque lactis introductorijs doctrinis sit suffecturus, vt ex eo innumerabiles alij nutriendi sint. Hæc Eusebius. Quod verò Salamon in suo templo duodecim boues æneos fecit, quos in æreo labro constituit, qui facie quidem per diuersas partes attendunt, sed in vno loco per posteriora colliguntur, nihil aliud quàm duodecim apostolos designari Beda ait, qui facie quidem per diuersa respiciunt, sed ita in labro sunt positi, vt posterioribus adunentur: qui in hac præsenti vita ad prædicationis officium in diuersis mundi partibus sunt diuisi: in illa verò vita quæ huic vitæ posterior est, quia post hanc videbitur æterna, gloriæ vnitate conueniunt. Per diuersum ergò mundum prædicando respiciunt, sed in vnum eueniendo consistunt. Ideò autem æreis quia clamor prædicationis eorum in toto mundo insonuit, sicut scriptũ est: *In omnem terram exiuit sonus eorum.* Labrum autem orbem terræ intelligimus, cuius ambitum lustrauerunt Apostoli, docentes gentes vt baptizarentur in nomine Patris, Filij & Spiritus Sancti. Aliàs verò dixerat: Bene (inquit) sequitur: *Et stabat super duodecim boues, è quibus tres respiciebãt ad Aquilonem, & tres ad occidentem, & tres ad meridiem, & tres ad orientem.* Per boues quippe

In quæst. sup. l. 3. Reg. c. 2.
Lib. de tẽplo Salam.

D Apostolos & Euangelistas, imò omnes verbi ministros debere intelligi, Apostolo docente cognoscimus, qui exponens mandatum legis, quo dictum est, *Non alligabis os bovi trituranti. Nunquid de bobus* (inquit) *cura est Deo?* an propter nos vtique dicit. Nam propter nos scripta sunt, quoniam debet in spe, qui arat, arare, & qui triturat, spei suæ fructus percipere. Duodecim ergò boues, duodecim Apostoli sunt, & omnes qui vice eorum susceperunt Ecclesiam sanctam, qui nimirum boues mare sibi superpositum portant, cùm Apostoli Apostolorumque successores iniunctum sibi euangelizandi officium prompta implere deuotione satagunt: Et tres ad Aquilonem, & tres ad Occidẽtem, & tres ad Meridiem, & tres ad Orientem respiciunt, cùm in vniuersis quadrati orbis partibus fidem sanctæ Trinitatis prædicant. Nam & Apostoli eo mysterio duodecim, hoc est, quater terni sunt electi, vt fidem & confessionem sanctæ Trinitatis per quatuor mundi plagas euangelizantes baptizarent, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus Sancti, quorum videlicet Apostolorum successorumque eorum verba, actus & passiones perfacilè in præsenti videre, vel legendo cognoscere valemus, quæ verò illos in futurum maneat gloria retributionis, necdum videre possumus. Vnde aptè subditur: *Quorum posteriora vniuersa intrinsecus latitabant.* Intrinsecus namque latitant vniuersa

Deut. 25.
1. Cor. 9.

boum

boum posteriora, quia qua mercede sancti prædicatores in perpetuum donentur, in interni arbitri examine iam dispositum est; sed nobis qui adhuc toris sumus, maner omnimodis occultum, &c. Iacobus de Vitriaco Cardinalis cùm dixisset, Agricolam boues iugo iungere, spiritualiter spectare ad summum Agricolam, qui tanquam colonus venit in terram, vt ait Hieremias, & tot habet boues quot prælatos, in agro ecclesiæ laborantes: de quibus dicitur in Iob: *Boues arabant & asinæ pascebant iuxta eos*, idest, simplices & rudes populi. Principales autem & fortiores (inquit) boues, erant duodecim Apostoli qui significantur per duodecim boues æreos, qui sustinebant luterem æneum ante fores templi Salamonis. Luter in quo abluebantur sacerdotes, diuinam scripturam significat.

Dominica in sexagesima.

Cap. 14.

De his bobus dicitur in Parabolis; *Vbi boues non sunt, præsepe vacuum est.* Vbi enim prædicatores desunt, corda subditorum à bonis spiritualibus vacua sunt. Dicuntur autem prælati boues, quia fortes, quia ruminant, dum in lege Domini meditantur die ac nocte, quia findunt vngulam per discretionem & duplicem charitatem Dei, & proximi, & vtrumque testamentum recipiunt. Quia terram arant, id est, terrenorum corda vomere prędicationis scindunt, quia iugo premuntur, sicut dicit Dominus in Euangelio: *Tollite iugum meum super vos*, & Hieremias: *Bonum est viro cùm portauerit iugum Domini in adolescentia*. Quia loris disciplinæ ad præsepe Domini ligantur. Quia paleam comedunt, idest, scripturam, vel grossa & non delicata cibaria, quod pręcipuè pertinet ad eos, qui granum conferunt pauperibus, & hospitibus, sicut Cistercienses paleam, idest, grossa cibaria sibi retinentes. Quia immolantur carnem suam cum vitijs, & concupiscentijs crucifigentes. Quia firmiter pedem figunt, ne labantur, firmi scilicet in fido & recti corde, sicut de sanctis animalibus Ezechiel ait: *Pedes eorum, pedes recti, & planta pedis eorum quasi planta pedis vituli.* Et quia cornibus duorum testamentorum ventilant hæreticos, & inimicos Christi, quæ cornua in manibus eorum sunt. De Christo autem, qui fuit bos immaculatus pro nobis, sumptus ex armento Patriarcharum, spiritualiter dicitur, cornua in manibus eius. Fuit enim bos cornutus, non solum propter duplicem naturam, sed quia cornua crucis in manibus habuit. Hic igitur agricola boues iugo iungit, vnde & binos misit ante faciem suam, propter concordiam & dilectionem, & duo præcepta charitatis. Alij etiam agricolæ, idest, prælati Ecclesię, boues, idest, fortia opera, & exteriores actiones, sub iugo Domini iungunt, dum opera eorum in vnum conueniunt, & ad Deum referuntur, coniuncta in fide, & charitate. Alioquin non placerent Deo sine fide, quæ per dilectionem operatur. De his bobus in Deuteronomio dicitur: *Non operaberis in primogenito bouis*, idest, exterioris actionis primodia, in exercitio publicè actionis non ostendens, propter humanum fauorem. Agricola stimulo boues pungit, verbis, scilicet, sacræ scripturæ: de quibus Salamon ait in Ecclesiaste; *Verba sapientis quasi stimuli, & quasi claui in altum defixi.* De hoc stimulo dicitur in primo Regum, quod faber ferrarius non inueniebatur in tota terra Israel: Philistæi enim cauerant, ne facerent Hebræis gladium, aut lanceam, & retunsæ erant acies vomerum, & ligonum vsque ad stimulum corrigendum. Philistæi enim, idest, dæmones, pro posse laborant, ne sit faber ferrarius, idest, prædicator in Ecclesia Dei, & quod lanceæ, & stimuli redundantur, ne boues stimulentur. De hoc stimulo dicitur in Ecclesiaste. *Qui tenet aratrum, & qui gloriantur in iaculo, stimulo boues agitat*, boues scilicet illos, de quibus iterum in Ecclesiastico dicitur. *De stercore boum lapidatus est piger*, idest, de opprobrijs & increpationibus prælatorum, vel stercora boum dicuntur transitoria, quæ sancti tanquam stercora reputant, pro quorum illicita concupiscentia lapidabitur piger, quia spiritualibus ocio torpet. Agricola tempestate aeris non abigitur, quia aduersitatibus non cedit prælatus. Aquæ enim multæ non potuerunt extinguere charitatem, nec flumina obruent eam, sicut dicitur in Canticis. E contrà de tumidis prælatis, qui non sunt boues Domini, sed vaccæ diaboli, dicitur in Ecclesiaste: *Qui obseruat ventum, non seminat; qui considerat nubes, non metet.* Vento enim tentationum & nubibus aduersitatū exterriti, à bono opere cessant; Hæc & alia Cardinalis de Vitriaco. Diuus quoque Bernardus eorundem æueorum boum sculptura Prælatos Ecclesiæ indicari ait. Prælati (inquit) Ecclesiæ portare debent subditos suos quos corrigunt, & corrigere quos portant. Hinc Salomon in basibus templi Domini imaginem leonis & bouis, & cherubim opere sculptorio fecit pingere. Quid aliud designant bases in templo, nisi Prælatos in Ecclesia? Quicunque solicitudinem regiminis suscipiunt tāquam bases, portant onus suppositum Cherubim plenitudo scientiæ interpretatur. In basibus cherubim monstratur, quia Prælati Ecclesiæ pleni debent esse cælesti scientia. Per leonem terror seueritatis figuratur; per bouem verò patientia mansuetudinis ostenditur. Itaque in basibus neque leones sine bobus, neque boues sine leonibus exprimuntur; quia Prælati Ecclesiæ aliquando rigidè, aliquando cum dulcedine, aliquando cum asperitate, aliquando verbis, aliquando flagellis debent subiectos suos corrigere, quia ille qui blandis verbis castigatus non corrigitur, necesse est, vt acrius corrigatur, & arguatur. Beatus verò Theodoretus per boues interpretatur perquam significanter etiam sacerdotes, in interpretatione horum prophetæ verborum; *Defecerunt ea quòd comederent oues,*

Cap. 18.

Cap. 22.

Cap. 8.

Prælati tumidi.

Lib. de modo bene viuendi, serm. 18.

Prelatorum officium.

Leo terror seueritatis.

Bos patientia.

A *oues, & sunt boues in præsepio*: Boues (inquit) non existentes in præsepibus, sacerdotes dicit, quorum altaria olim perceleb ria, deserta remanserunt: nam quemadmodum boues arant terram, sic populi animas sacerdotes excolunt, tanquam pastum ab eo accipientes ea quæ altaribus sicut præsepibus afferuntur: de quibus etiam Paulus inquit: *Non alligabis os boui triturauti*: itemque qui altaribus deseruiunt, cum altari participant. Ita, & Beda quærens, cur Samuel nec bouem se cuiuspiam, nec asinum tulisse perhibeat? quia, inquit, prophetica scilicet legalisque scriptura nemini, vel triplicitatem recte conuersandi ad proximum, vel grauitatem corripiendi & instruendi proximum, sinistra suggerendo subtraxit. Asinus, namque qui ingenita mansuetudine, & hominum necessaria, & ipsos homines portare consueuit, amorem fraternæ vtilitati accommodum designat. Bos autem, cui non solùm imposita caro onera gestare, sed & arua vertendo sulcos seminibus præparare moris est; eos nimirum qui non modò fratrum infirma tolerare, verùm eorundem quoque pigrescentia corda castigando euertere, & ad suscipiendū verbi semen solent excolere, demonstrat: quibus solis personis duabus tota, ni fallor, operariorum Ecclesiæ solet caterua comprehendi. Non ergo Samuel bouem cuipiam, non asinum tulit: quia nec peritiam docendi eruditis, nec simplicioribus quibusque piè viuendi cum fratribus modestiam vetus sancta scriptura præripuit. Et rursus in expositione eiusdem prophetæ verborum: *Et facta plaga prima, qua percussit Ionathas & armigerius eius quasi viginti virorum, in media parte iugeri, quam par boum in die arare consueuit*. Media (inquit) pars iugeri arandi, est Ecclesia, quæ in terris adhuc inter reprobos conuersata, conceptione prædicatorum gaudet ad gignendos vitæ fructus exerceri. Par boum in die arans, cōcordia doctorum est, de legis & euangelij disciplina sub eodem fide iugo conuenientium, in luce præceptæ scientiæ subditorum corda castigans, & ad terendum deo fructum spiritus excolens, de quo Salamon ait: *Vbi autem multæ segetes, ibi manifesta fortitudo bouis*. Et rursus Psal. 8. vbi dicitur: *Oues scilicet & boues*. Boues in hominibus dicuntur præcones veritatis fructificantes, atque alios in fide generantes, propter quod etiam in fœminino genere protulit, *boues vniuersas*. In angelis verò illi possunt dici boues, qui aliquando salutem hominibus præconantur, per quod Deo eos fructificantur. Cur verò prædicatores, & prælati per boues indicentur, sic docet Incognitus in Psalmos in prædictum Psalmistæ locum: *Omnia subiecisti sub pedibus eius oues, & boues vniuersas; insuper & pecora campi*. Ait enim ostendi hic altum Christi dominationis imperium: ostendi autem bonos ei subiectos, & malos: bonosque esse in duplici differentia: quosdam videlicet innocentes & subditos: quosdam verò etiam præsidentes, & prælatos Priores significari per oues. *Oues meæ, vocem meam audiunt, & sequuntur me*. Secundos indicari per boues. Boues enim terram scindunt, & eam fructificare faciunt: Sic & boni (inquit) prælati corda per subditorum prædicando, & corrigendo scindunt ducentes ad pœnitentiam; & illa fructificare faciunt per virturum opera. Et sicut deficientibus bobus manet terra inculta, sic bonis prælatis deficientibus, steriles subditi manent. Et de istis bobus prælatorum bonorum dicitur, *Vbi non sunt boues, præsepe vacuum manet, vbi autem plurimæ segetes, ibi manifesta est fortitudo bouis*. Similiter plane eundem locum declarat Cassiodorus: Oues (inquit) electum significat populum Christianum: sicut & in Euangelio Dominus Petro dicit Apostolo: *Pasce oues meas*. Qui ideo comparantur ouibus, quia se, præstante Domino, innoxia conuersatione moderantur, deinde quia mundi excubias sine aliquo sensu doloris amittunt. Nam sicut ouis tundentem se non increpat, ita nec iustus cupiditatem se expoliantis accusat. Boues autem prædicatores designant, qui humana pectora mandatis cælestibus exarantes, virtutum messem germinare fecerunt. Nec vacat, quod dicit, *Insuper*, quia non solum illi Sancti subiecti sunt, sed etiam peccatores, sæpe enim de conuersis talibus maiore gloria triumphat Dominus Christus.

D Pecora enim sunt, dum in campo um libertate, idest, in animi istius voluptate pascuntur. Oues sunt, qui iam intra septa domini clauduntur. D. Augustinus alio primum, mox eodem ferè sensu eandem sententiam Dauidis exponit. Videtur (inquit) relictis cælestibus virtutibus, & potestatibus, & omnibus exercitibus Angelorum, relictis & iam ipsis hominibus, tantùm ei pecora subiecisse. Nisi oues, & boues intelligamus animas sanctas, vel innocentiæ fructum dantes, vel etiam operantes, vt terra fructificet, idest, vt terreni homines ad spiritualem vbertatem regenerentur. Has ergo animas sanctas, non hominum tantum, sed etiam omnium Angelorum oportet accipere, si volumus hinc intelligere omnia esse subiecta Domino Nostro Iesu Christo. Nulla enim creatura subiecta non erit, cui primates (vt ita dicam) spiritus subijciuntur Sed vnde probabimus oues posse accipi etiam sublimiter beatos, non homines, sed Angelicæ creaturæ spiritus? An ex eo quod Dominus dicit se reliquisse nonaginta oues in montibus, idest, in sublimioribus locis, & descendisse propter viam? Si enim vnam ouem lapsam humanam animam accipiamus in Adam, quia etiam Eua de ipsius latere facta est (quorum omnium spiritualiter tractandorum, & considerandorū nunc tempus non est) restat, vt nonaginta nouem relictæ in montibus non humani, sed Angelici spiritus inte lli-

Lib. 2. ex- pos. alleg. in Samuelem.

Prædicatores cum bobus assimilati.

Boni quot & qui.

Populus Christianus.

Anima sancta.

intelligantur. Nam de bobus facilis expoſitio eſt huius ſententiæ, quòd ipſi homines non ob aliud boues dicti ſunt, niſi quod euangelizando verbum Dei Angelos imitarentur, vbi dictum eſt, *boui triturantis os non infrænabis*: Quanto igitur faciliùs ipſos Angelos nuncios veritatis, boues accipimus, quando Euangeliſtæ participatione nominis eorum, boues vocati ſunt. Subiecisti ergo oues, & boues vniuerſas, ideſt, omnem Sanctam ſpiritualem ſcripturam. In qua etiam ſanctos homines accipimus, qui ſunt in Eccleſia, in illis videlicet torcularibus, quæ ſub alia ſimilitudine lunæ, & ſtellarum, inuſitata ſunt. Inſuper (ait) & pecora campi. Nullo modo vacat, quod additum eſt, *Inſuper*. Primo quia pecora campi poſſunt intelligi oues, & boues. Vt ſi rupium & arduorum locorum pecora capræ ſunt, bene intelligantur oues pecora campi. Itaque etiam ſi ita poſitum eſſet: *Oues, & boues vniuerſas, & pecora campi*, rectè quæreretur, quid ſibi vellent pecora campi, cùm etiam oues & boues hoc poſſunt intelligi. Quod verò additum eſt, *Inſuper*, cogit omnino ad neſcio quam differentiam cognoſcendam.

Homines cur boues dicti.

Lib. de offic. Miſſæ.

D. Amalarius Archiepiſcopus Treuirenſis bouem exponit prædicatorem: In lectione paſcitur auditor quaſi quodammodo bos. Ad hoc enim paſcitur bos, vt in eo exerceatur opus agriculturæ. Bos enim prædicator eſt: Vnde ſcriptum eſt in lib. legis: *Non alligabis os bouis triturantis*: Paſtus eſt enim bos, vt exerceat opus. Cantor enim eſt quaſi bubulcus, qui iubulat bobus, vt hilarius trahant aratrum. Cantor eſt de his, de quibus dicit Paulus: *Dei adiutores ſumus*. Boues ſunt qui reſpondent primo cantori: de quibus iterum dicit: *Dei agricultura eſtis*. Trahentibus bobus aratrum, ſcinditur terra, quando cantores intimos anhelitus commouentes trahũt dulcem vocem, & proferunt ad publicum: qua corda ſuorum ſiue cæterorum compungunt ad lachrymas, ſiue ad confitenda peccata: Et D. Hieronymus, *bouem viduæ auferre pro pignore*, vt eſt apud Iob. 24. ſignificare ait, tollere prædicatorem de Eccleſia. Angelomus item monachus ad ea verba, (quæ leguntur 2. Reg. 6.) *Extendit Oza manum ad arcam Dei, & tenuit eam, quoniam calcitrabant boues, & declinauerunt eam*: Boues calcitrare (inquit) eſt prædicatores Euangelij liberius circa fidem agere, neque ſecundum conſuetudinem legis ingredi, ſed ſabbata, neomenias, circumciſionem, victimaſque ſpiritualiter interpretari, quos velut errantes corrigere tentabant, qui deſcẽdentes de Iudæa docebant fratres: quia niſi circumſcidamini ſecũdum morem Moyſi, non poteſtis ſalui fieri: Et rurſus in explicatione horum verborum: *Erat autem cibus Salamonis per ſingulos dies, triginta chori ſimilæ, & decem chori farinæ, decem boues pingues, & viginti boues paſcuales, &c.* decem boues pingues doctores decalogos interpretatur, viginti verò boues paſcuales, prædicatores noui teſtamenti, qui quaſi geminatum decalogum (inquit) in ſe habent, cùm nouum & vetus teſtamentum æqualiter prædicant pleni dilectione Dei, & proximi.

Deut. 25.

1. Cor. 3.

3. Reg. 4.

Prædicationis labores.

Lib. 5. expoſ. in 1. Reg. 14.

Significant item boues, prædicationis labores, atque fructus, vt declarat D. Gregorius in declaratione horum verborum: *Et verſus populus ad prædam, tulit oues, & boues, & vitulos, & mactauere in terra, comeditque populus cum ſanguine*. Oues quidem (inquit) tollit, qui innocentiæ ſuæ cauſas multiplices ad elationem, recolit. Boues in prædam tollit, quando labores prædicationis ſuæ cogitat, & quicquid alijs loquendo, velut terram excolendo profecit, memorando coaceruat. Vitulos tollit, cùm de eo extollitur, quòd compreſſi motu laſciuiæ ad mentem reducuntur. Quia enim duo in magna iuſtorum laude præcepta ſunt, videlicet ſplendor charitatis cum luce boni operis, dum æſtimatione ſua quiſque arrogans extollitur, & oues, & vitulos tollere perhibetur. Oues quidem in innocentia bonorum operum, vitulos verò in mortificatione corporalium paſſionum. Quibus nimirum boues inſeruit, quia perfectè non extollitur, qui ſe infirmum, & impotentem in parte aliqua contemplatur. Magnus quidem apud ſe iam eſt æſtimatione pudicitiæ, & boni operis, ſed in faſtu amplioris elationis ſe eleuat, dum perfectum ſe recolit in labore prædicationis. Sed hæc omnia ad quem finem perducantur, ſubſequenter expoſitum eſt: Et mactauere in terra. In terra oues, & boues, & vitulos mactare, eſt de virtutum conſcientia ima & carnali lætitia exultare: Vnde & per Ozeam de elatis & arrogantibus dicitur: *Victimas demergebant in profundum*. In profundum quidem victimas mergunt, qui cæleſtes virtutum hoſtias non in cælum per gratiarum actionem, ſed ad terram per appetitum vanæ laudis inclinant. Et mox quibuſdam interpoſitis rurſus: Bos ergò, & aries in lapide occiditur, quando exemplo redemptoris omnis cornuta elatio condemnatur, quando electus quilibet & bene agit, & optimè docet, ſed nec vita eum erigit propria, nec eruditio aliena. In ariete quippe robur propriæ innocentiæ exprimitur, in boue autem labor, & fortitudo prædicationis. Qui in petra occiduntur, vt ſic electam mentem gaudendo reficiant, vt ei miſtum in ſe cruorem carnibus non impendant. Hoc quidem electus prædicator non ſolùm loquitur, ſed etiam perſuadet. Vnde & ſubditur: *Adduxit itaque populus, vnuſquiſque*, bouem in manu adducere, eſt peccatum elationis pœnitentiæ afflictione delere. Dum enim operando delet, quod ſuperbiendo deliquit; mactandum bouem in lapide manu ducit. Gloſſa ordinaria, vbi dicitur, *Vbi non ſunt boues, præſepe vacuum eſt, vbi autem apparent plurimæ ſegetes, ibi manifeſta eſt fortitudo bouis*: boues exponit doctores, præſepe, auditorum

A rum multitudinẽ segetes, opera, seu fructus bonorum operũ: atq; incassum ergo superbũ temere, & indocta eloquẽtia verberare aures & corda subditorũ, quia vbi non sunt docti prędicatores, frustra ad audiendum confluunt fideles. Vbi ergo plurimę operationes apparent, patet quia nõ hæreticus: sed ille pro verbi fruge laborauit, qui & verbũ casto ore ruminare, & viã veritatis recto discretionis pede nosset incedere. Bos alitur de præsepi: doctor verbo audientes nutrit: sed & labore bouis præsepe repletur: & bos de pręsepi suo reficitur fructu. Sic fidelis prędicator & audiẽtes verbo reficit, & eadẽ refectione apud Deũ proficit. Quo etiam loco Nicolaus de Lyra, hoc (inquit) exponitur dupliciter: Vno modo de bobus ad literã, quibus solũ antiquitus vtebantur ad agriculturã, & adhuc vtũtur in plurimis terris, & ideo vbi erat defectus boũ, ibi erat etiã defectus agriculturę & segetũ, & per oppositũ abundantia segetũ, vbi erat abundantia boũ. Alio modò exponitur, vt per boues doctores intelligãtur, qui laborant in agro Dominico, & ideo vbi est defectus doctorũ, ibi est paucitas fidelium, qui per segetes designantur; & vbi est pluralitas fideliũ, ibi apparet manifestè labor doctorũ, & prædicatorum. Et sensus est (inquit Ioannes Arboreus,) vbi desunt doctores peritissimi & optimi concionatores, quorum industria, labore & studijs vinea Domini excolitur, frigescit auditorium, &

B frustra turba plebeiorũ, & vulgus imperitissimũ confluit, & concursitant ad audiendum balbutientissimũ & imperitissimum prædicatorem. Cùm verò magna est Christianorũ copia & honestæ vitæ officia exercentur, vtilissimus prædicatorum labor, & sapientũ doctrina inclarescit. Et ad hos boues æstus & frigoris patientissimos, quibus pro opera cibus debetur, alludit Paulus, profitẽs quod in lege Mosaica scriptũ est: *Non alligabis os boui trituranti.* Sed & Rabanus ad præceptũ de furto bouis, & ouis. Possumus (inquit) hanc distantiã inter bouem & ouẽ facere, vt in boue accipiamus bene laborantem doctorem in agro Dominico, qui terrã cordium carnalium vomere euangelico scindit, vt fructus virtutũ germinare possit. In oue, simplicẽ auditorẽ, qui tantũ sua simplicitate contentus est. quanto enim maior est vtilitas in qualibet re, tãto maius damnũ in eius perditione. Et quantò minor cõmoditas in possessione aliqua, tãto minor est dolor in ipsius amissione: quod significat maior numerus in bouis restitutione, & minor in ouis. Qui enim quemlibet doctorẽ a plebe dominica per fraudẽ euellit, multis nocet, & pro hoc necesse est, vt omnes sensus corporis sui pęnitentię studio subigat, quã secundum legẽ Domini, pleniter exoluat. Qui autẽ aditorem simplicẽ à statu suo per malitiam subuertit, corpus suũ quod quatuor constare elementis manifestum est, vt ieiunijs & vigilijs

C castiget, necesse est, donec perfectam remissionẽ à Domino recipere mereatur. Item alio modo. Bos quippe subiugale est animal, & populũ priorem significat, qui sub lege Moysis cõstitutus, iudicium legis expectabat, Apostolo teste, qui ait: *Quicunq; in lege peccauerunt, per legẽ iudicabuntur.* Ergo bos furatus & occisus, siue venditus; quinq; bobus rectè pensatur, cùm homo Iudæus cõtra legẽ lęsus secũdum legẽ vlciscitur. Vnde & in ipsa lege scriptum est: *Qui occiderit hominẽ, morte moriatur:* Et itẽ, *Oculum pro oculo, dentẽ pro dente, manũ pro manu, & reliqua.* Ouis autẽ quod simplex est animal, hominẽ euangelicum sub gratia Dei constitutum, significat, membrum videlicet illius ouis, de quo Propheta ait: *Tanquam ouis ad occisionẽ ductus est, & non aperuit os suũ,* cuius imitator existens seruat illud, quod in Euangelio scriptum est, *siquis percusserit te in dexterã maxillam, præbe illi, & alteram.* Et item: *Diligite inimicos vestros, & benefacite his, qui oderũt vos:* sed ne huius simplicis animalis læsio multa pręteriri videatur, legislator iubet, quòd quatuor oues pro vna oue reddãtur. Igitur ouis perdita quadruplã restitutionẽ poscit, quia quisquis simplicitatẽ Christianã per fraudẽ læserit, necesse est, vt euangelicam doctrinã, digna pœnitentia iterum illam restituere festinet. Iã verò Isidorus Pelusiota in epistola ad Ecdicium, doctores nisi doctrinæ suæ fructibus perfruantur, la-

D bores illibenti animo perferre ait more boũ, qui nisi ex laboribus suis alantur, segnes euadũt. Boues ij (inquit) quibus os camo nõ exercetur, alacrius messem conficiunt; qui autẽ laboribus suis frui prohibentur, segnitie torpent, ac laborẽ auersantur. Eodem modo magistri, cùm per inobedientiam & contumaciã minimè ipsis contumelia infertur, lætis animis labores ferunt. Cum autẽ nullum susceptorum laborum fructũ perspiciunt, eos incassum docere piget. Quare si ea quæ nunc rursum quęsiuisti, ex me intelligere aues, ea quæ prius didicisti, te ipsa ostende. Sin autẽ te minimè scire ea apparet, quorsum hæc quoq; tibi exponemus? D. Gregorius, explicans hunc sacræ paginæ locum; *Si quis aperuerit cisternam & foderit, & non aperuerit eam, cecideritq; bos vel asinus in eã, Dominus cisternæ reddet pretium iumentorum:* aperire cisternam exponit intellectu valido scripturæ sacræ arcana penetrare, per bouem verò & asinum, mundũ scilicet & immundũ animal, fidelẽ quemq; & infidelẽ. Qui ergo cisternam fodit, (inquit) cooperiat, ne illuc bos vel asinus ruat; id est, qui in sacro eloquio iam alta intelligit, sublimes sensus coram non capientibus per silentium tegat, ne per scandalũ mẽtis, aut fidelem paruulum, aut infidelẽ qui credere potuisset, interimat. Ex morte enim iumẽtorum debet pretium: quia illud scilicet admisisse conuincitur, vnde ad agẽdam pęnitentiam reus tenetur. Quisquis namq; ad alta scientię fluenta perueniens, cum hæc apud bruta audientiũ corda non con-

Rom. 2.

Lib. 17. in 26. Iob.

Exod. 21.

texerit, pœnæ reus addicitur, ſi per verba eius in ſcandalũ ſiue munda ſeu mens immunda capiatur. Operienda eſt itaque ciſterna, quia coram paruulis mentibus tegenda eſt alta ſcientia, ne vnde cor. docentium ad ſumma attollitur, inde infirmitas auditorum ad ima dilabatur. Eſt etiam vbi eidẽ D. Gregorio bos populũ Iudaicum deſignet, videlicet exponenti iſtud Iobi: *Nunquid rugiet onager, cùm habuerit herbam, aut mugiet bos, cùm ad plenum præſepe ſteterit.* Herba (inquit) onagri & fœnum bouis, eſt mediatoris incarnatio, per quã ſimul gentilitas & Iudæa ſaturatur. Quia enim per Prophetã dicitur. *Omnis caro fœnum,* vniuerſitatis conditor ex noſtra ſubſtantia carnẽ ſumens fœnum fieri voluit, ne noſtra in perpetuum caro fœnum remaneret. Tunc ergo herbã onager inuenit, cùm gentilis populus gratiam diuinæ incarnationis accepit. Tunc bos vacuũ præſepe non habuit, cùm plebi Iudaicę eius carnẽ expectanti lex exhibuit, quam diu expectatam prophetauit. Vnde & natus Dominus, in præſepe ponitur, vt videlicet ſignaretur, quia ſancta animalia, quæ ieiuna diu apud legẽ inuenta ſunt, incarnationis eius fœno ſatiarentur. Præſepe enim natus impleuit, qui cibũ ſemetipſum mentibus mortalium præbuit, dicens: *qui comedit carnẽ meam, & bibit ſanguinẽ meum, in me manet, & ego in eo.* Sed quia diu & electorũ gentilium vota dilata ſunt, & ex Hebraico populo ſancti quiq; longo tempore redemptionẽ ſuã expectando gemuerũt, benè beatus Iob prophetiæ myſterio enarrans, ex vtraq; natione cauſas afflictionis inſinuat, dicens: *Nũquid rugiet onager, cùm habuerit herbam, aut mugiet bos, cùm ante plenũ præſepe ſteterit?* Ac ſi apertè dicat: Idcirco gentilitas gemit, quia carnẽ necdũ redemptoris ſui gratia reficit, atq; ideo Iudæa mugitus dilatat, quia legẽ tenens, ſed legis authorẽ non videns, ſtans ante præſepe ieiunat. Quæ nimirũ lex, quia ante mediatoris aduentũ nequaquã ſpiritualiter, ſed carnaliter tenebatur, rectè ſubiungitur: *Aut poterit comedi inſulſum, &c.*

Populus Iudaicus.
Lib. 9. in c. 4. Iob.
Ioan. 6.
Iob. 6.
Luc. 13. Luca.

Ambroſius item declarans hæc Saluatoris verba: *Hypocrita, vnuſquiſq; veſtrũ Sabbato non ſoluit bouẽ ſuum aut aſinum, & ducit adaquare?* Cur non aliud (inquit) animal iudicauit, niſi vt oſtenderet aduerſantibus licet ſynagogæ principibus, futurũ tamen vt Iudaicus, & gentilis populus ſitum corporis æſtumq; mundi iſtius Dominici fontis vbertate deponat? *Agnouit enim bos poſſeſſorem ſuum, & aſinus præſepe Domini ſui.* Itaq, ille populus qui antea fœni vitiis, quod priuſquã euellatur, areſcit alimonia paſcebatur, panẽ illũ qui è cęlo deſcendit, accepit. Et ideo per vocationẽ duorum populorũ Eccleſiam dicit ſaluam futurã, quę tempore legis impleto & dominicæ reſurrectionis ętate, tempus ſuæ abſolutionis acceperat. Quã clamans ergo Dominus, quã pius in vtroq; cùm aut miſeretur, aut vindicat. In ſynagogæ typo arborem excidi iubet, in typo Eccleſiæ fœminam ſaluat. Quam dulcis parabola: facilis autẽ ſolutio. Vinculum vinculo comparat, vt inſimulatio Iudæorum actu eorũ redarguatur. Nam cùm ipſi animalibus Sabbato ſoluant vincula, reprehẽdunt Dominũ, qui homines à peccatorũ vinculis liberauit. Et rurſus in epiſtola ad Clementianũ. Noli auare recondere, ne ſias nudo quidẽ nomine Chriſtianus, opere Iudęus, cùm aduerteris onera tua tibi eſſe ſupplicio. Dictũ eſt enim tibi non per vmbrã, ſed in Sole: Si cuius opus manſerit, mercedẽ accipiet, ſi cuius arſerit, detrimentũ patietur. Et ideo tanquã perfectius eruditus in lége, confirmatus in Euangelio, vtriuſq; fidẽ ſuſcipe teſtamenti, *Beatus enim qui ſeminat ſuper omnẽ aquã, vbi bos & aſinus calcat,* ſicut hodie lectũ eſt qui ſeminat ſuper populos, & qui ſequũtur teſtamenti vtriuſq; doctrinã. Bos eſt ille aratorius, legis iugũ portans, de qua lex dicit: *Boui triturantis os nõ alligabis:* qui habet ſcripturarũ cornua diuinarũ. Pullũ autẽ aſinæ Dñs in Euangelio in figura populi gẽtilis aſcendit. Puto autem (quoniã diues eſt verbũ Dei) quòd etiã illud intelligere debeamus, quia bos habet cornua plena terroris, taurus ferociã habet, aſinus manſuetudinẽ: quod bene ad præſentia deriuatur, quia beatus, & ſeueritatẽ & mãſuetudinẽ tenet, vt altero diſciplina ſeruetur, altero innocentia nõ opprimatur. Nimia.n. ſeueritas extorquet plerũq; terrore mendaciũ. Deus diligi maluit, quã timeri, &c. Ita D. Cyrillus in declaratione eiuſdẽ ſentẽtiæ: *Beati ſerentes ſuper omnẽ aquã, vbi bos & aſinus calcãt.* Traducto (inquit) ſermone ad agriculturæ opera, & ad ferocitatẽ agrorũ, cõmoratur in trãſlatione, & beatos nominat ſeminãtes ſuper aquã, vbi bos, & aſinus calcãt. Aquã enim ſcriptura diuino ſpiritu prodita diuinã & cæleſtẽ ſermonẽ appellat, & Sanctorũ myſtarũ prædicationẽ. Loquũtur enim in ſpiritu eam ipſi. Confirmabit etiã ipſe Seruator dicẽs: *Vos eſtis qui loquimini, ſed ſpiritus patris veſtri qui loquitur in vobis.* Cùm ſit enim viuificus Dei ſermo, idcirco & qui dein meritò aquæ cõparatur. Viuifica eſt.n. aqua, efficienſq; omnis fęcũditatis. Tales igitur aquæ intelligibiles cũ nobis ſuppeditẽtur, colere ſolemus virtutis officia, ſtudemuſq; pietatis inſudare laboribus. In his aquis bos & aſinus calcãt, id eſt, Iudæorum populus & gentium. Iuſtificauit namq; Deus circumciſionem ex fide & pręputium per fidem: Et vt Paulus ait: *Interſitio maceria diruto, & lege mandatorum in decretis abrogato, condidit duos in vnum nouum hominem, faciens pacem, & reconciliauit Deo, iugum imponens ambobus vnum, & coniungens animorum conſenſu, per fidem & charitatem, & ſanctificationẽ.* Boui verò aſſimilat Iudæum in gentem: mundũ enim eſt animal, ſecundum legem, Bos, & oblatus eſt in odorem bonę fragrantiæ Deo. Aſinus autem immundus. Et quidẽ cùm primogenia animantiũ iuſſiſſet offerri Deo:

Lib. 5. epiſt.
Lib. 3. in Eſaiam.
Ephes. 2.

Sancti-

A *Sanctificabis enim mihi*(inquit)*omne primogenitũ aperiens vuluam*:reijcit asinũ,sic dicens,*Omne aperiens matricẽ asini,mutabis oue.* Verùm enimuerò etiamsi impurus fuerit, propterea quod errauerit fortè gentium populus,tamen sanctificatus est per fidẽ. In Christo etenim iustificatus est, & vetera peccata Sacrosancto baptismate abluit,& promiscuè,cũ Iudæis iugo Seruatoris nostri subiectus est. Beda verò etiã explicans: *Et pannis eum inuoluit,& reclinauit eum in præsepio,&c.* Et quædam (inquit)præcipui gratia Sacramenti in præsepio sibi sedẽ elegit,vbi animalia solent ad vescendum cõuenire. Insinuauit enim iã tunc,quia fideles omnes in Sacrosancta altaris mensa eiusdẽ Incarnationis suæ mysterijs esset refecturus: indicauit etiã quia cũ cunctos sibi humiliter obsequentes internæ soleat suauitatis gratia recreare,de quibus bene per Prophetam dicitur:*Cognouit bos possessorem suũ, & asinus præsepe Domini sui.* In boue etenim designat populum Iudæorũ, qui iugum legis portare, & eius consuerat verba ruminare: in asino autẽ exprimit populũ gentiũ,qui sordibus idolatriæ semper manebat immundus. Ex quo vtroq; populo plurimi ad Euangelij gratiam conuersi,& possessorem,a quo creati sunt,cognouerunt,& cælestibus eius quærebant alemonijs ad perpetuam crescere salutem,&c. Et rursus vbi declarat,*Non arabis in boue simul,& asino,*ait: In bouis nomine populus ex

In homilijs hyemal. de sanctis.

In quæst. super Deut.

B circumcisione positus sub iugo legis accipitur: in asino autem populus gentiũ pertinens ad Euãgelium. In boue quippe simul & asino arat,qui sic recipit Euangelium, vt Iudaicarum superstitionũ, quæ in vmbra,& imagine præcesserunt,ceremonias non relinquat. Item nõnunquam in boue bene operantium vita,in asino stultorum vecordia designatur. Quid est ergo,*Non arabis in boue simul,& asino?* ac si diceret,fatuum sapienti in prædicatione non socies,ne per eũ,qui rem implere non valet, & illi qui præualet,obsistas. Bouẽ quippe,& asinum si necesse sit,vnusquisq; sine detrimento operis iungit:sapientẽ verò,& stultũ,non vt vnus præcipiat,& alter obtemperet:sed vt pariter æquali potestate adnuncient verbũ Dei,non sine scandalo quiq; comites fiant. At D. Gregorius,vbi apud Iob legitur:*Boues arabant,& asinæ pascebantur iuxta eos,& irruerunt Sabæi,tuleruntq; omnia,& pueros percusserunt gladio:* per arantes boues,grauiores nostras cogitationes interpretatur: quæ dũ cor studiosa exercitatione cõficiunt,vberes profectuũ fructus reddunt:per pascentes verò asinas,simplices motus cordis;quos dũ studiosè à duplicitatis(inquit) errore compescimus,quasi in cãpo liberæ puritatis nutrimus. Sed plerumq; hostis (quẽ per Sabæos intelligit) callidus cum graues cogitationes in corde conspicit,sub introducta eas voluptatis delectatione corrumpit:& dũ motus cordis simpli-

Cogitationes grauiores.

C ces videt,subtilia inuentionum acumina ostendit:vt dum laus de subtilitate quæritur, puritatis simplicitas amittatur:& si vsq; ad opus prauũ pertrahere non valet,tentando tamen bonorum cogitationibus subrepens nocet, vt cũ turbare bona mentis noscitur,ea quasi funditus abstulisse videatur. Possunt etiã per arantes boues,cogitationes charitatis accipi,quibus prodesse alijs conamur,cũ fraterni cordis duritiam prædicando scindere cupimus. Potest etiã per asinas, (quæ nimirum sese onerantibus,nulla ferocitatis insania resistunt) patiẽtiæ mansuetudo designari. Et sæpe hostis antiquus cùm velle prodesse nos loquẽdo alijs conspicit,in quodã torpore ocij mentẽ mergit, vt alijs prodesse non libeat,etiã cum à proprijs vacat. Arantes ergo boues subtrahit,cùm cogitationes mentis,fraternæ vtilitatis fructibus deditas,per submissum negligentiæ torporẽ frangit,&c. Est etiam vbi per quinq; boues,quinq; corporis sensus indicãtur,vt vbi dicitur, *Iuga boũ emi quinq; & eo probare illa, habe me excusatum.* Sic enim ea verba declarat D. Gregorius,quid in quinq; iugis boum, (inquiẽs) nisi quinq; corporis sensus accipimus? Qui rectè quoq; iuga vocati sunt, quia in vtroq; sexu geminãtur. Qui videlicet corporales sensus,quia interna cõprehendere nesciũt,sed sola exteriora cognoscunt;& deserentes intima, ea quæ extra sunt,tangunt,rectè per eos curiositas designatur:quæ dum

Cogitationes charitatis.

Quinque sensus.

In Euang. homil. 36.

D alienã quærit vitã discutere,semper sua intima nesciẽs,studet exteriora cogitare. Graue namq; curiositatis est vitiũ,quæ cum cuiuslibet mentẽ ad inuestigandam vitã proximi exterius ducit,semper ei sua intima abscondit,vt aliena sciens se nesciat,& curiosi animus quanto peritus fuerit alieni meriti,tanto fiat ignarus sui. Propter hoc namq; & de eisdẽ quinq; iugis boum dicitur, *Eo probare illa rogo te,habe me excusatum:* Ipsa enim excusantis verba à vitij sui significatione nõ discrepant, dum dicit,*Eo probare illa:* quia videlicet aliquãdo pertinere probatio ad curiositatẽ solet. D. Augustinus in Euangelium Lucæ serm. 29. de verbis Domini: quinq; hic boũ iuga dici ait,quia per sensus istos carnales(quos pro ea indicari dixerat,) terrena requiruntur. Boues enim terrã versant. Sunt autem homines remoti à fide, terrenis dediti,carnalibus occupati,nolunt credere aliquid,nisi ad quod sui corporis sensus quinq; pertito perueniunt. Iã verò Theodoretus,vbi scribitur; *Defecerunt à cibo boues,& non erunt boues in præsepibus expiationis eorũ:* Eos qui ex tribu Leui erãt boues vocat, qui legis cultũ respuentes,proponebant illum populo,vt planum est ex Paulo,qui dicit; *Nũquid de bobus curæ est Deo?* An propter nos vtiq; hoc dicit: Isti verò boues ait,nõ inuenientur in præsepibus. Cęterũ hęc omnia illis accident,inquit,eò quod noluerunt recipere suã medicinã;& quę est hęc,nisi Saluatoris nostri doctrina? Quomodo verò bos & asinus Dei significent cõtemptorem, ostẽdit D. Ba-

1. Cor. 9.

In c. 1. Esa.

ſilius in declaratione huius loci. *Cognouit bos poſſeſſorem ſuum, & aſinus præſepe Domini ſui, &c.* Boui & aſino (inquit) confertur Dei contemptor. Neq; enim cùm in honore eſſet, intellexit: quare cõparatus eſt iumentis inſipientibus, & ſi ilis factus eſt eis. Equidẽ tales ſunt qui non recta ratione, ſed pro affectionum impetu ſuã inſtituunt vitam, à vacuitate rationis trãſuerſim abrepti ad pecualem, & brutalem vitam. Ad exprimendã verò ſimilitudinem, ea aſſumpſit animalia, quæ nobiſcum educantur, & vernacula conſuetudine notiora ſunt, vt vel ſuppudeſcamus iſtis deprehẽdi inſipiẽtiores, & ad ea collati minus obtinere beneuolentiæ quam refundamus in poſſeſſorem noſtrũ. Bos ſiquidẽ nobis mãcipatus eſt agricolationem, vt cooptaretur, qui & ſui paſtoris vocẽ intelligit, eumq; agnoſcit qui pro conſuetudine ſibi porrigit pabulũ. Aſinus, vel non iuſſus rectà cõtendit ad conſueta ſtabuli ſui loca. Quòd ſi his vtiq; rationis expertibus tanta ineſt familiaritas erga ſuũ prouiſorẽ, quantam dimẽſionis menſurã erga Deũ, par eſt repoſci à rationali creatura? Obſerua autẽ quia teſtimonio iſtius ſcripturæ probatur bos præ aſino pleniorẽ obtinere intelligẽtiam. Bos enim ſuũ nouit poſſeſſorem: aſinus autẽ pręſepe, idq; ſolùm docente ſcriptura, quò animal ſit ſuffarciendo ventri dedititiſſimum, eoq; locum agnoſcit, & ſolùm ſuæ voluptati deſtinatum. Bos verò nonnullã habet, & eam vtilem intelligentiã proprię honeſtatis, ac boni. Hinc factum vt cum animalia ſint nullã inter ſe habentia conſuetudinẽ, vetitum ſit in Deuteronomio, arare in boue & aſino, in vnum; hoc eſt, eum qui ſit ex prompto animo, & laborum toleranti connectere ei, qui ſit voluptatum amantior, & captiuus tenetur affectibus. Non enim de bobus cura eſt Deo: ſed id noſtri cauſa ſcriptum prorſus eſt. Contrà verò alio loco copulãtur; Beatus enim qui ſeminat ſuper omnem aquam, vbi bos, & aſinus calcant: hoc eſt, qui ſermone ad docendũ appoſito, exuſcitat vim animæ generoſam, ac laborum patiẽtem, nec eius obſequitur voluptatibus. Quẽadmodum enim animal geſtandis oneribus narũ: ſic & cõcupiſcibilis portio animæ onere peccatorũ prægrauata peſſumit, ac præcipitantur. Equidem bos ſuum nouit poſſeſſorem: Iſrael autem me nõ nouit ſuũ creatorem. Et aſinus præſepe agnouit ſui Domini: Iſrael autẽ me non intellexit. Et præſepia quidẽ multa ſunt: at certè aſinus nuſquã aberrat à pręſepe poſſedentis. Deus autẽ cùm ſit vnus, populus perfidus, & immemor beneficiorũ poſt eos hallucinatur, & deerrat qui nihil minus ſunt quàm dij. *Me non intellexit.* Qui cœlo enarrante innoteſco, qui terra, mariq; me exhibeo cognobilem, qui per Solem, Lunam, Aſtra, deniq; per omnẽ creaturã nulli non palam ſignificor. Peculiari quidẽ ſimilitudine bouis expreſſus eſt Iſrael: Aſini autem ſimulacro ſimplex, ac rudis popellus. Quãtò enim differt bos ab aſino, tantidẽ eſt diſcriminis, ſi Iſrael (qui videns Deum interpretatur) cum vulgo componatur qui populus appellatur abſolutè. Bos quandoq; etiam ſuperbiam indicat, vt Beda teſtatur exponens illud Pſalmiſtæ: *Offeram tibi boues cũ hircis*, ideſt, inquit, incendã in me ceruicoſitatem, & ſuperbiã, quæ per bouem (infrà, & de tauro id dicemus) deſignatur, & incendam in me peccatorum fœtorem, qui per hircũ: E contrario boues etiam ibidem interpretatur magiſtros triturantes ipſum, hircos verò in peccatis fœtidos, non tantùm per ſe hircos, ſed ita vt boues ſint cum hircis, ideſt, vt illi qui prius erant hirci à bobus ſint triturati, & eis corporati, quia hoc etiam placet ſacrificiũ, ſi peccatores hic conuertantur, & bonis concorporentur. D. Ambroſius verò diſputans, qua ratione, ſi propter peccata hominibus eueniant mala, impij tanta bonorum copia abundent: Iuſtus (inquit) optat flagellari, vt recipiatur à Domino, nec beatitudinem putat, ſi non abortit bucula ſua, ſicut putant ſtulti. Per bouem enim quid ſignificatur, niſi ruralis culturæ laborẽ qui ſemper redit in orbem, & nunquam deſinit: ſed cùm expleri videntur, reuocatur in exordium. Iſti ſunt qui colunt Sodomam, & Gomorrham. Ergo qui colunt Aegyptũ, glebaſque terrarum aratro quodam mentis ſolidæ inuertunt, laborem ſibi pariunt, & dolorem metũt. Ideo bucula eorum non abortit, ſed parit, vt augeatur labor eorum, & quæ conceperunt, omnia generant ſine timore Dei. Iuſti autem longè aliter gloriantur. Non enim in abundantia diuitiarum, nec in partu pecorum, ſed in Domino gloriantur: dicentes: *De timore tuo in vtero accepimus, & parturiuimus ſpiritum ſalutis, &c.* Rabanus ad ea verba Exodi: *Si autem ſciebat quod bos cornupeta eſſet ab heri, & nudiuſtertius, & non cuſtodiuit eum Dominus ſuus, reddet bouem pro boue, & cadauer integrum accipiet.* Secundum altiorem intelligentiam, bouis nomine contumacem diſcipulũ denotari poſſe ait, qui per factum ſuperbię laniat, & reliqua pecora gregis dominici infeſtat. Talis ergo (inquit) ſi inſcio magiſtro aliquem virum, aut fęminam, hoc eſt, quemlibet fortem, aut infirmũ cornu proteruiæ ſuæ perfoderit, & eis mortem animæ intulerit, lapidibus duræ ſententiæ obruatur, & comedantur carnes eius, hoc eſt, non imitentur actus eius. Dominus autem bouis illius ita innocẽs eſſe probabitur, ſi neque conſenſu, neque conſilio foueat actum illius, quia (dicente Domino) *anima quæ peccauerit, ipſa morietur, & iuſtitia iuſti ſuper eum erit, & impietas impij erit ſuper eum.* Si autem magiſter, & doctor tales diſcipuli mores ſciebat, & à Scripturis ſacris ſeſe conteſtatus, curam infeſti pecoris habere negligebat, iam actus illius particeps factus, pœnæ illius vtique meritò particeps erit, quia ſecundum Apoſtolum, non ſolùm qui malefaciunt, ſed etiã qui conſentiunt

Eſa. 32. *Superbia.* *Pſal. 65.* *Cap. 4. in interp. Iob. l. 2.* *Contumax diſcipulus.*

A sentiunt facientibus, digni sunt morte. Quod si pretium ei fuerit impositum, dabit pro anima sua, quicquid fuerit postulatus. Eleemosynis vtique, & dignis pœnitentiæ fructibus, a perpetua morte festinet liberare. Filium quoque, & filiam si cornu percusserit, simili sententiæ subiacebit. In filij, vel filiæ nomine, quem congruentius possumus accipere, quam bonum auditorem, qui ea quæ sunt Dei, diligenter discere, atque operibus exercere studet, & hoc pro vitæ æternæ desiderio? Hunc quoque si percusserit, homicidæ iudicio mulctandus erit. Quod autem sequitur, *Si seruum ancillamque inuaserit, triginta siclos argenti dabit Domino, bos verò lapidibus opprimetur.* Quis vero seruus, vel ancilla melius intelligi potest, quàm ille, qui in domo Ecclesiæ existens, præsentia tantùm diligit, & ob eorum quæstum, laborem totum impendit? qui nondum in filiorum numero meruit adscribi, quia hæreditatem cælestis patriæ quærere neglexit? Huic quoque si ille superbus cornupeta in rebus quas diligit, aliquid incommodi intulerit, & eum in hoc contristauerit, prouisor ipsius, damnum illatum iusta emendatione secundum legis mandata per fidem, spem, & charitatem emendare debet, necnon & authorem sceleris duris disciplinis corripere, qui contra id quod scriptum est, Neminem concutiatis, nemini noceatis, procaciter egit. Et iterum, *Quod tibi*

Animi motus superbus.

B *non vis fieri, alteri ne feceris.* Potest, & aliter ista sententia intelligi, vt significatione bouis cornupetæ, superbum animi motum accipiamus: quem si Dominus, hoc est spiritus, qui rectè debuit in homine principari, non constringit, & propter viam suam spiritualiter animalibus facit interitum, vel corporibus ingerit incommodum, reatus sceleris redundat in authorem simul, & custodem illius, qui eum prohibere debuit, & non fecit. Vnde scriptura dicit; *Omni custodia serua cor tuum, quia ex ipso vita seu mors procedit.* Et item, *Cor hominis disponit viam suam.* Et item: *cor sapientis erudiet os eius, & labijs illius addet gratiam.* Et alibi: *De fructu* (inquit) *oris viri, replebitur cor eius, & germina labiorum eius saturabunt eum.* Accipitur item bos pro diabolo: Ita enim ostendit D. Gregorius in explicatione istius Iobi: *Fœnum sicut bos comedet.* Si prophetarum (inquit) solicitè verba discutimus, hæc & illa vno spiritu prolata reperimus. Esaias namque, cùm cerneret vitam peccantium ab antiquo & insatiabili hoste deuorari, ait: *Leo sicut bos comedet paleas.* Quid autem fœni paleatumque nomine, nisi carnalium vita signatur? De qua per Prophetam dicitur, *Omnis caro fœnum.* Qui ergo hic Behemoth, illic leo, qui hic fœnum, illic paleæ nominantur. Sed perscrutari mens nititur, cur iste, vel apud Esaiam leo, vel hic dominica voce Behemoth in commes-

Diabolus.

Lib. 32. c. 2.

C satione fœni, vel paleæ, vtroque loco non equo, sed boui comparetur. Quod tamen citius agnoscimus, si in vtrisque animalibus, quæ sit nutrimentorum distantia perpendamus. Equi namque fœnum quamlibet sordidum comedunt, aquam verò non nisi mundam bibunt. Boues autem aquam quamlibet sordidam bibunt, sed fœno non nisi mundo vescuntur. Quid est ergo quo boui, qui mundo pabulo pascitur, Behemoth iste comparatur, nisi hoc quod de isto antiquo hoste per Prophetam alium dicitur. *Esca eius electa?* Neque enim se eos gaudet rapere, quos prauis ac sordibus actionibus implicatos in imis secum respicit voluntariè iacere. Fœnum ergo comedere, sicut bos, appetit, quia suggestionis suæ dente conterere mundam vitam spiritalium quærit. Sed quærendum video, quomodo Behemoth iste fœnum sicut bos comedens, vitam spiritualium consumere dicitur, cùm fœni nomine (sicut suprà dictum est) vita carnalium designatur. Esca quoque eius electa non erit, si fœnum comedens, carnales rapit. Sed ad hæc citius occurrit, quia nonnulli hominum, & apud Deum fœnum sunt, & apud homines sanctitatis nomine censentur, cùm & ante humanos oculos aliud ostendit vita, & ante diuina iudicia, aliud intendit conscientia. Ij itaque ad humana iudicia electi sunt, sed apud subtile Domini examen fœnum. An ante diuinos ocu-

D los Saul fœnum non erat, de quo Samuel Propheta populo dicebat, *Certè videtis quem elegit Dominus, &c.* Idem D. Gregorius explicans id eiusdem Iobi: *Quingenta quoque iuga boum, & quingenta asina, &c.* in Scriptura Sacra (inquit) boum nomine aliquando hebetudo fatuorum, aliquando bene operantium vita designatur. Quia enim bouis nomine stultorum vecordia figuratur, rectè per Salamonem dicitur: *Statimque eam sequitur quasi bos ductus ad victimam.* Rursum quia boum nomine vita vniuscuiusque operantis exprimitur, legis præcepta testantur, quæ per Moysem præcepit, dicens: *Non alligabis os boui trituranti.* Quod apertè rursus dicitur: *Dignus est operarius mercede sua.* Asinorum quoque nomine stultorum pigritia, aliquando immoderata petulantium luxuria, aliquando gentilium simplicitas designatur. Stultorum pigritia, asinorum appellatione figuratur, sicut per Moysem dicitur. *Non arabis in boue simul & asino:* Ac si diceret, fatuum sapientibus in prædicatione non socies, ne per eum, qui implere rem non valet, illi qui præualet, obsistas. Immoderata quoque petulantium luxuria, asinorum appellatione exprimitur, vt Propheta testatur, qui ait: *Quorum carnes sunt, & asinorum.* Asinorum rursus nomine simplicitas gentilis ostenditur. Vnde Hierusalem tendens Dominus, asellum sedisse perhibetur. Quid est enim sedendo asinam Hierusalem venire, nisi gentilium simplicia corda possidendo, ea ad visio-

In c. 1. Iob.

Hebetudo fatuorum.

Vecordia stultorum.

nem pacis regendo & præſedendo perducere? quod vno, & facili teſtimonio oſtenditur, quia & per boues Iudæi operarij, & per aſinum gentiles populi deſignantur, cùm per Prophetam dicitur: *Cognouit bos poſſeſſorem ſuum & aſinus præſepe Domini ſui*. Quis enim bos niſi Iudaicus populus extitit, cuius ceruicem iugum legis attriuit? Et quis aſinus niſi gentilitas fuit, quam quilibet ſeductor reperit quaſi brutum animal, & nulla ratione renitens, quo voluit, errore ſubſtrauit? Bos ergo poſſeſſorem, & aſinus præſepe Domini cognouit, quia & Hebraicus populus Deum quem colebat, ſed ignorabat, reperit, & gentilitas legis pabulum quod non habebat, accepit. Quod igitur ſuperius nominatis ouibus, & camelis dicitur, hoc inferius in bobus & aſinis replicatur. Habuit verò & ante redemptoris aduentum Iudæa boues, quia ad prædicandum miſit operarios, quibus voce veritatis dicitur: Væ vobis hypocritæ, qui circumitis mare, & aridam, vt faciatis vnum proſelytum: & cùm fuerit factus, facitis eum filium gehennæ duplo quàm vos. Quot graue iugum bouis preſſerat, quia exteriora literæ mandata tolerabant. Quibus veritatis voce dicitur: *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam vos. Tollite iugum meum ſuper vos, & diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde*. Quod ergò in Euangelio bene laborantibus requies promittitur, hoc eſt quod hic iuga boum quingenta memorantur. Quia qui redemptoris Dominio colla ſubijciunt, quò niſi ad requiem tendunt? Idem rurſus docens quid ſit non operari in primogenito bouis &c. in primogenito bouis operari eſſe, ait bonæ conuerſationis primordia, in exercitio publicæ actionis oſtendere. Ouium verò primogenita tondere, eſſe ab occultationis ſuæ tegmine, humanis oculis inchoâtia bona opera noſtra denudare. In primogenito ergo bouis operari nos prohiberi, atque à primogenitis ouium detōdendis compeſci, quia etſi quid robuſti incipimus (inquit) exercere hoc in aperto citius non debemus. Et cùm vita noſtra, ſimplex quid atque innocuum inchoat, dignum eſt, vt ſecreti ſui velamina non relinquat, ne nudum hoc humanis oculis quaſi ſubducto vellere oſtendat. Ad ſola ergo diuina ſacrificia boum primogenita, ouiumque proficiant, vt quicquid fortè ſimplex, innocuumque incipimus, hoc ad honorem intimi iudicis, in ara cordis immolemus. D. verò Hieronymus, vbi ſecundum lxx. dicitur: *fleuerunt armenta boum, quia nō erant paſcua eis, & greges ouium diſperierunt*: compellit (inquit) nos non de bobus, & armentis accipere, quæ dicta ſunt, ſed de his, qui propter ſimplicitatem, boues vocantur & oues; de quorum paſcuis Saluator loquitur: *Ingredietur & egredietur, & paſcua inueniet*. Hęc autem omnia intellige ſub metaphora crucæ, locuſtæ, bruchi, & rubiginis, quod ſublatis frugibus, atque vaſtatis, fames, & peſtilentia cuncta poſſederint. Idē D. Hieronymus apud Ezechielem, vbi dicitur. *Septem diebus facies hædum pro peccato, & vitulum ex bobus, & arietem de ouibus immaculatum facient ſeptem diebus* In hirco, & vitulo, & ariete (inquit) tria generalia delicta monſtrantur, quibus omne mortalium ſubiacet genus. Aut enim cogitationibus, aut ſermone, aut opere peccamus. Cogitatio refertur ad arietem, quæ prima eſt omnium peccatorum, & ex qua alia duo peccata naſcuntur. Hœdus autem ſiue hircus, ad eloquium ſiue ſermonem, qui ſemper de excelſioribus diſputat. Opera verò propriè vitulo deputantur: quoniam vomeri, & labori, & terrenis operibus mancipatus eſt. Hæc igitur immaculata per ſeptem dies veri ſabbati, atque perfecti offerre debemus, & expiare altare, vt oratio noſtra munda perueniat ad Deum. Nunc de tauro dicamus, quem regis typum longè melius quam leonem exprimere Dion Chryſoſtomus in oratione ſecunda de regno oſtendit: Homerus (inquit) regem putat omnium optimum eſſe oportere. Hoc autem præcipuè in Agamemnone, quando primum ordinat exercitū, alioſque ductores omnes enumerat, & nauium multitudinem, declarat. Illic enim, nullum prorſus de bonitate certamen cum eò vlli heroum reliquit; ſed quantum taurus præcellit armentum robore, & magnitudine, tantum præcellere ait regem, ita dicens:

Lib. 8. in c. 8. Iob.

Cap. 2. in Ioel.

Cap 44. Delicta generalia.

Taurus regis typus.

> Ἠΰτε βοῦς ἀγέληφι μέγ' ἔξοχος ἔπλετο πάντων,
> Ταῦρος, (ὁ γάρ τε βόεσσι μεταπρέπει ἀγρομένῃσι)
> Τοῖον ἄρ' Ἀτρείδην θῆκε Ζεὺς ἤματι κείνῳ
> Ἐκπρεπέ' ἐν πολλοῖσι καὶ ἔξοχον ἡρώεσσιν. ideſt,
> *Taurus vt armentis praſtat longè omnibus vnus*
> *Ille, boues alios qui inter præcellit agreſtis*
> *Illa talem Agamemnona fecit luce videri*
> *Iupiter, heroeſque inter præcellere multos.*

Hoc autem mihi non ſimpliciter dixiſſe videtur fortitudinem eius duntaxat laudare, & demonſtrare ſolens (nam ſic, & leoni comparans bene eum videtur aſſimilaſſe) verùm & naturæ manſuetudinem oſtendens, proque ſubiectis prouidentiam. Taurus enim non ſolùm ex generoſis animantibus eſt, neque ſui ipſius cauſa fortitudine vtitur, quemadmodum leo, & apes, & aquilæ, perſequētes cætera animalia, ſuique deuincente ſibi gratia: quare potius quis tyrannidis eos dicat, quàm regni exemplum eſſe. Taurus autem manifeſtè & in alijs, vt mihi videtur, ad regni regiſque imaginem

Tyrannum quæ animalia exprimunt.

A nem factus est. Cibus enim ei paratus & facilis, in silentio pascitur, vt nullum necesse sit vi opprimere, aut circumuenire illius causa: sed quemadmodum beatis regibus, absque defectu, atque copiosè semper suppetunt quæ sunt necessaria. Regnat autem & principatum gerit inter sui generis animantia, cum beneuolentia (vt aliquis dicere posset) & sollicitudine: cùm quod præcedat ad pascua, tum quod bestia apparente non fugiat, sed pro toto armento propugnet, & infirmis auxilio sit, & prouideat, quo pacto multitudinem à sæuis & bestijs conseruet, quemadmodum & principē facere decet, & eum qui reuera rex sit, & non indignus maximo inter homines honore. Interdum quidem alio armento conspecto, certamen init cum illius ductore victoriæ causa, vt & ipse melior appareat, meliusque esse ipsius armentum. Atqui in hominum potestate situm est, ne bella gerant. Cæterùm cùm inter insipientia animalia homo & optimus, principatuique aptissimus à natura factus sit, admittatur tamen melioris imperium, & robori quidem & furori, atque vi nullius succumbat, rationi verò & prudentiæ voluntariè se subijciat: quomodo quis & hoc non censeat pro disciplina esse, regalique decreto, modestis regibus quòd oporteat hominibus similibus genere eum imperare, qui optimus esse videatur, iustèque eum & secundum naturam habere imperium, & multi-
B tudinem quidem subditorum seruare consilijs prospicientem, & bellum gerentem cum opus sit, custodientemque à feris, & iniquis tyrannis? Aduersus alios autem reges quicunque sint, certamen suscipere oporteat eum de virtute, & quærere (si fieri possit) vt omnes vbicunque sint homines sibi vtilitatis publicæ gratia subijciat? Deos autem meliores sequi, sicuti boues (puto) pastores, & præstantiorem, atque beatissimam naturam honore afficere, suos dominos & principes illos existimantem, & in maximi, & primi regis Dei declarantem esse possessione, primum quidem semetipsum, vt pretiosissimum, deinde alios quoque sub se constitutos? Siquidem, quemadmodum modesti pastores faciunt, quando taurus sæuus & ferus factus, imperat petulanter & pręter naturam, suum quidem ipsius despiciens armentum, & damno afficiens, exterosque insidiantes reformidans, protrudens ad pericula imbellem multitudinem, & cùm nihil difficultatis adsit, iniuria afficiens & audaciam ostentans nunc quidem acutè, & minaciter mugiendo, nunc autem infestis cornibus feriendo non resistentem, & ostendens robur aduersus inferiores, & non repugnantes, boum autem multitudinem non sinens pascere quietè propter terrorem, & timorem: tum Domini & pastores talem remouent, & occidunt, vt qui idoneus non sit, neque commodus, vt imperet armento. Qui autem mitis est erga sequentes boues, animosus autem, & imperterritus aduersus feras, grauisque & magni-
C ficus, quique potest tueri, & præcedere armentum, & pastoribus cedit obeditque, eum sinunt præesse vsque ad nouissimam senectutem, etiamsi iam grauior corpore factus sit. Similiter etiam dij, & ille magnus rex regum, vtpote communis curator & pater hominum atque deorum Iupiter, si quis hominum factus fuerit violentus, iniustusque, & iniquus princeps fortitudinem ostendens non hostibus, sed subditis, & amicis, inexplebilis voluptatum, & inexplebilis pecuniarum, velox ad suspicandum, ad iram prouocatus implacabilis, acutior ipsa calumnia, inpersuasibilis sermonibus, astutus, insidiator, obiectus, contumax, malos in altum tollens, melioribus inuidens, non intelligēs eruditionem, neminem existimans amicum neque habens, vt rem ipso inferiorem: illum procul abijcit remouetque, vt qui sit indignus vt regnet, & particeps sit sui honoris cognominisque: remouetq; cum dedecore, & vituperio: quemadmodum puto Phalarim atq; Apollodorum, & alios multos horum similes. At fortem, & humanum & beneuolum subiectis, honorantemque virtutes, simulque certamen instituentem, ne quid bonis deterior videatur, & iniquos cogentem resipiscere, bonis autem ferentem suppetias, eum propter virtutem approbatum plerumque perducit ad senectutem &c. Apud Psalmistam, vbi dicitur, *Increpa feras arundinis, congregatio taurorum in vaccis*
D *populorum, vt excludant eos, qui probati sunt argento*, Pierius Valerianus, taurorum congregationem à Theologis, pontifices & scribas & reliquos Iudæorum principes intelligi ait, qui & temerarij & cornupetæ essent, Christumque, & Apostolos ferociter incessuri forent. Similiter apud eundem, vbi ait: *Circumdederunt me vituli multi, tauri pingues obsederunt me*: interpretem tradit per vitulos plebem Iudæorum intelligi, lasciuientem quippe, solutamque iuuentutem, omni prorsus regula carentem: per tauros pontifices, scribas & seniores, propter ętatem nimirum & prærogatiuā, qua cæteris antestabant, pingues appellatos, quia multis Dei donis ante alios omnes fruebantur. Incognitus in sua expositione Iudæus quoque hic intelligi putat tam per vitulos, & quam per tauros. Vitulus enim (inquit) lasciuum animal est, & in vno proposito non manens semper discurrit. Sic & Iudæi in fide promissa Deo non stabiles, ad idolatriam proni discurrebant. Vnde statim post exitum de Aegypto beneficiorum Dei obliti, vitulum conflatilem adorauerunt, vt dicitur in Psal. 105. *Et fecerunt vitulum in Oreb. &c.* Taurus autem est animal indomabile, & superbum, vt ait Gregorius: sic & Iudæi indomita ceruice, & superbi semper Deo restiterunt, propter quod eis dicebat Stephanus: *Dura ceruice & incircumcisi corde, quem prophetarum non sunt persecuti patres vestri?*

Tyrannidis non tolerādæ typus, & contra.

Psal. 67.

Psal. 22.

stri? D. Iustinus Martyr, cum dixisset, Iudæos sese semper Deo ingratos,& fastu tumidos propter E genus suum exhibuisse,recitasset,eandem Psaltis sententiam: *Circumdederunt me vituli multi, tauri pingues circumdederunt me*. Nocte ea (inquit) quando in monte olearum ipsum inuaserunt populares,vestri à scribis & Pharisæis,iuxta præscriptum eorum summissi, circumdederunt nimirum:eum illi,quos vitulos cornupetas,& ante tempus perniciosos verbum vocat: Et illud: *Tauri pingues circumdederunt me*,eos designauit, qui eadem quæ vituli fecerunt, cùm ad magistros vestros ducerentur. Eos verbum propterea tauros nominat, quòd tauros,vt vituli extent, authores esse norimus. Sicuti ergò vitulorum tauri, patres sunt: sic magistri vestri authores filijs suis fuere, vt egressi in olearum montem ipsum comprehenderent, & ad se adducerent. Ibi Theodoretus tauros quoque vocat,ait, Iudæorum multitudinem ob eorum vsitatam audaciam: iuuencas verò populorum eos qui ex gentibus crediderunt, propter nouitatem vocationis. Prædicere igitur diuinum oraculum Iudæorum impetos factos in principio diuini præconij contra homines pios. At Gulielmus Pepinus Parisiensis,theologus,Ordinis Prædicatorum,hunc posteriorem Psaltis locum interpretatur de ijs qui indignè bona occupant Ecclesiæ,vt subinde patebit. Moraliter (inquit) per quatuor illa animalia, quæ eiecit Christus de porticu templi, significantur multa genera clericorum, qui sunt prohibendi ab impetrandis beneficijs, & Ecclesiæ dignitatibus,insuper etiam expellendi per viam iuris ab impetratis, maximè si sese non correxerint,aut saluti suæ prouiderint. Primo igitur per boues cornutos intelliguntur illi,qui per preces armatas,siue in manu forti,aut brachio extento intrant & perueniunt ad Ecclesiastica beneficia,etiam vsque ad superiores dignitates. Et tales boues, seu verius tauri,vno cornu percutiunt canonicè electos,alio verò cornu percutiunt electores,& quotquot vident fauere veritati, & parti canonicè electorum minas & terrores,atque varia damna inferunt. Sic cùm suis importunitatibus,violentijs,& molestijs præualent,atque per hunc modum abundant beneficijs. Et de talibus potest intelligi illud Psal. *Boues eorum crassa*, scilicet propter huiusmodi beneficiorum abundantiam: vel ad literam crassæ, quia sæpè tales boues impinguantur vltra modum,ita vt vix possint contineri in pelle sua. Et de talibus piè conqueritur lamentando mater Ecclesia dicens illud Psal. *Circumdederunt me vituli multi*. Istud refertur ad filios nobilium, & potentum, qui hic appellantur vituli, eò quòd non quærunt nisi saltare, & currere post lasciuias sæculi, & qui volunt viuere sine freno, & in libertate. Tales ergò vituli hodie circumdant Ecclesiam quando quærunt Abbatias, Episcopatus, & huiusmodi Ecclesiasticas dignitates. Vel dic,quod vi- G tuli multi circumdantes Ecclesiam, sunt multi iuuenes nepotuli Prælatorum Ecclesiasticorum expectantium mortem auunculorum suorum, vt possint intrare ad eorum beneficia, siue per resignationem,siue per aliam viam. Deinde conqueritur Ecclesia,de alijs dicens *Tauri pingues obsiderunt me*. Istud refertur ad alios nobiles Ecclesiasticos, qui hic dicuntur tauri propter lubricitatem,de multis loquor. Item obsessores Ecclesiæ propter violentiam,quam siue per se,siue per suos inferunt quandoque Prioratui, Abbatiæ,aut Cathedrali Ecclesiæ nolenti eos recipere in pastores. Tales ergo vituli, & tauri, atque boues cornuti meritò deberent expelli de templo Domini, idest, priuari beneficijs impetratis,& reddi inhabiles ad impetrandum in posterum. Significari per tauros etiam carnalia indicat D. Hieronymus; Vbi enim dicitur: *Prandium paratum,& tauri, & altilia occisa*: vt ex carnalibus (inquit) spiritualia intelligantur. At D. Augustinus in enarratione Psal. 67. ad hæc verba, *Congregatio taurorum inter vaccas populorum, vt excludantur ij, qui probati sunt argento*: Tauros vocari tradit propter superbiam duræ indomitæque ceruicis. Significare enim hæreticos: vaccas autem populorum, seductiles animas intelligendas putat, quia facilè hos tauros sequuntur. Non enim populos vniuersos (inquit) seducunt, in quibus sunt graues, & stabiles: vnde H scriptum est, *In populo graui laudabo te*: sed in eis populis quos inuenerint vaccas, ex his enim sunt qui penetrant domos, & captiuas ducunt mulierculas oneratas peccatis, quæ ducuntur varijs desiderijs erroris, semper discentes, & ad veritatis scientiam nunquam peruenientes. Est tamen vbi taurus etiam in bonam partem accipitur: etenim D. Chrysostomus, vbi in Euangelio dicitur: *Dicite inuitatis, Ecce prandium meum paraui, tauri mei, & saginata occisa sunt, & omnia iam parata, venite ad nuptias*: idest (inquit) ex omni lege, & ex omnibus Prophetis scripturarum mensas ornaui. Qui sunt tauri, & saginata occisa? Prophetæ qui occisi sunt pro salute populi: Sancti quoque occisi sunt pro salute eiusdem populi, quemadmodum docet nos Apostolus, dicens; *Ego autem impendar & superimpendar pro animabus vestris*: Item alibi: *Ego enim iam delibor*, Hominis Libatio alicui pro aliquo offertur. Deo ergo immolandus fuerat Paulus pro populo quem docebat. Sic & Prophetæ occisi sunt, vnusquisque pro salute populi, quem docebat. Et quoniam mors Prophetarum sustentabat quidem ex parte salutem humanam, non tamen plenè saluare poterat totum mundum; ideo nouissimè immolatus est agnus, qui totius mundi reatum innocentia sua detergeret. Propterea, & in diebus Scenopegiæ, quæ interpretatur fixio tabernaculi, diuersæ hostiæ occidebantur in figura

Superbi, diuites. Principes plebis.

Carnalia.
Matth. 22.

Hæretici.

Homil. 41. in cap. 22. Matth.
Prophetæ.

A figura Sanctorum, nouissimè autem occidebatur, & agnus. Sic ergo agnum illic occisum intelligimus præcedentium Sanctorum occisiones. Sed & Christus de figurata Sanctorum suorum immolatione dicebat: *Holocausta medullata offeram tibi cum incenso, & arietibus, offeram sibi boues cum hircis*. Nec enim Christus aliquando huiusmodi animalia obtulit patri. Obtulit autem rationabiles arietes, idest, principes omnium Christianorum. Obtulit boues rationabilem terram colentes. Obtulit etiam hircos ex gentibus, qui pro nomine Christi sunt passi. Hæc autem diximus, vt ostendamus tauros, & saginata occisa, intelligi debere Sanctos occisos. Omnes ergo Prophetæ, & Christus ideo occisi sunt, vt hoc spirituale tabernaculum firmiter figeretur. Denique sicut viscera agni, ita eloquia Christi homines non manducauerunt, nisi postquam occisus est. Nam post mortem eius Euangelia prædicata sunt & credita, & in eis homines qua die nutriuntur. Sic & viscera eius Prophetarum, idest, eloquia non sunt antè suscepta, nisi postquam occisi sunt. Quis audiuit, aut credidit verbis Esaiæ viuentis? Si enim suscepissent sermones eius, nunquam eum serrassent: sed postquam occisus est; tunc postmodum Iudæi susceperunt prophetias eius, & cœperunt leges in Synagogis suis. Quis Hieremiæ suscepit verba viuentis? Si enim suscepissent verba eius, nunquam

B eum post multas iniurias lapidasset: Sed postquam occisus est, postea consecrauerunt prophetias eius, & cœperunt legere eas in conuentu. Et sic inuenies actum in omnibus Prophetis, quia viuentes eos nemo coluit, sed post mortem. Vnde & Dominus dicit. *Qui ædificatis sepulcra prophetarum, & dicitis, si fuissemus in diebus patrum nostrorum, non fuissemus participes eorum in sanguine Prophetarum*. Sicut enim viuentis animalis viscera nemo manducat, ita viuentium prophetarum sermones nemo suscepit, sed post mortem ipsorum. Saginati ergo sunt gratia Dei pleni. Ideo dixit, *& saginata, & tauros*: non quia, & tauri non fuerunt saginati, sed quia omnes saginati non fuerunt tauri. Ex Prophetis enim omnibus quidem tantummodo Prophetæ fuerunt, quidam autem Prophetæ, & Sacerdotes, sicut Hieremias, sicut Ezechiel, sicut filius Ioiadæ. Ergo saginata dicit Prophetas tantummodo, qui fuerunt Spiritu Sancto repleti. Tauros autem qui & Prophetæ fuerunt, & Sacerdotes: Sicut enim tauri duces sunt gregis, ita Sacerdotes sunt principes populi. Quosdam autem legi dicentes, tauros hic dici martyres, tunc in primis pro Christo occisos, Apostolis adhuc viuentibus: saginata autem paruulos, Spiritu Sancto pinguefìcatos. Quorum omnium interfectiones, multas spiritualium gaudiorum epulas præbuerunt, & nuptias Christi adornauerunt. Hactenus ille. Minimè verò prætereundum etiam est hoc loco, quod Theologi nostri (inquit Pierius) Ia-

C cobis prædiuinationem de Iosippo, *Tauri decor eius*, transferunt ad Christum: Taurus quidem ob vtramque dispositionem, alius ferus, vt iudex, alius mansuetus, vt assertor, qui generi humano salutem dedit, cuius cornua essent crucis extrema. Nam & de parte nauis, antennam dictũ inuenimus:

Cornua velatarum obuertimus antennarum.

Hac autem virtute crucis, & hoc more cornutus, ait Tertullianus, vniuersas gentes etiamnum ventilat, per fidem auferens a terra in cœlum, & tunc ventilabit per iudicium, deijciens de cælo in terram. Vbi etiam de Simeone & Leui loquitur: *In concupiscentia sua subneruauerunt taurum*, de Christo identidem intelligi volunt, cuius neruos Sacerdotes præcipuè, clauis suffigendos curauerunt. Est & vbi vitulus Christum significat, vt ostendit venerabilis Beda, declarans illud genesios, *Post hæc apparuerunt Abrahæ tres viri, &c*. Et in conuiuium vitulum præparauit saginatum. Iste autem vitulus saginatus, inquit, Domini Iesu corpus est. Ipse vitulus pro redeunte filio occiditur. Butyrum pinguissimum, euangeliorum est documentum. Lac quippe iuxta Apostolum, priscæ legis habet figuram. Vitulum autem cum lacte & butyro Abraham edendum apposuit, quia nec corpus Domini sine lacte legis sine butyro esse potest. Et rursus, vbi dicitur in Euangelio: *Et adducite*

Christus vitulus.

Cap. 18.

D *te vitulum saginatum & occidite*. Vitulus, inquit, saginatus, ipse Dominus est, sed secundum carnem: & bene saginatus, quia caro eius adeo spiritali est opima virtute, vt pro totius mundi salute sufficiat in odorem suauitatis, nidorem videlicet immolationis, ad Deum mittere, & pro omnibus exorare. Adducere autem vitulum & occidere, est prædicare Christum & mortem eius insinuare. Tunc etenim cuique nostrum quasi recens occiditur, cùm credit occisum. Tunc caro eius comeditur, cùm eius passionis Sacramentum, & ore ad emundationem percipitur, & corde ad imitationem cogitatur. *Et manducemus, & epulemur, quia hic filius meus mortuus erat, & reuixit, perierat & inuentus est*. Non solùm filius qui reuixit & inuentus est, verùm pater & serui illius, Sacrosancti vituli, qui propter filium occisus erat, carne refecti epulantur. Quia patris cibus, salus est nostra, & patris gaudium, nostrorum est remissio peccatorum. Nec tantum Patris, sed & Filij, & Spiritus Sancti. Quia sicut vna in diuinitate voluntas & operatio, ita & vna est delectatio sanctæ, & indiuiduæ Trinitatis. Vnde beatus Abraham tres Angelos hospitio accipiens, vitulum tenerrimum, & optimum occidisse, eisque cum lacte, pane, & butyro epulandum legitur obtulisse: quia qui beatam Trinitatem rectæ deuotionis officijs reficere, idest lætificari desiderat, mortem quoque debet vni-

geniti Filij Dei in carne, quæ eſt vna in eadem Trinitate perſona, piæ confeſſionis ſynceritate cele- E
re,&c. quæ omnia repetit in homilijs quadrageſimalibus. Et rurſus, vbi ſcriptum eſt: *vt adducant ad te vitulam rufam ætatis integra, in qua nulla ſit macula, nec portauerit iugum*, Vitula rufa, caro (inquit) Saluatoris eſt, Roſea ſanguine paſſionis, ætatis integræ, quia perfectæ ætatis paſſus eſt Chriſtus. Quod non eſt impoſitum ſuper illam iugum, oſtendit quod caro Chriſti non eſt ſubiugata peccato. Quod extra caſtra eiecta eſt, adſtante Eleazero Sacerdote, ſignificat quod Chriſtus extra Hieruſalem crucifixus eſt,& populus, & Sacerdotes in crucem Chriſti conſenſerunt. Et ſicut immundi ſunt, qui offerunt vitulum, ſic & qui crucifixerunt Chriſtum, peccatores omnes habentur. Sicut autem mundus eſt, qui colligit cinerem aſperſionis; ſic omnes mundi ſunt qui Chriſti paſſionem in omnibus gentibus prædicauerunt, & doctrinam illius aſperſerunt. Hæc ille, & alia quæ referri debeant, vbi de ſacrificijs. D. etiam Ambroſius ad præcitatum Euangelij locum commentans: Bene autem (inquit) carnem vituli, quia ſacerdotalis eſt victima: quæ pro peccatis fiebat. Epulantem patrem inducit, vt oſtenderet, quoniam paternus cibus eſt ſalus noſtra, & patris gaudium, noſtrorum redemptio peccatorum eſt. Et hic quidem ſi ad patrem referas, quia hoſtia pro peccatis filius eſt, delectatur pater reditu peccatoris, ſupra delectatur filius inuenta oue,&c. Sic & D. Chryſo- F
ſtomus in homilia de patre, & duobus filijs: Addit (inquit) & vitulum ſaginatum iugulandum in conuiuij exhibitione: ſine dubio Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, quem dedit pater in victimā pro ſalute noſtra; quem vitulum nominat propter hoſtiam corporis immaculati: Saginatum autem verè dixit, quia pinguis & opimus in tantum eſt, vt pro totius mundi ſalute ſufficiēs ſit ad odorem ſuauitatis, & nidorem immolationis ad Deum mittere, & pro omnibus exorare. Propter quod etiam myſtica ratione dictum eſt patrem dare alijs immolandum hunc vitulum, ipſum verò gaudere, & epulari in victima vituli Dei. Sic enim, inquit, dilexit hunc mundum, vt filium ſuum vnicū pro ſalute eius daret. Non ergo ipſe immolauit, ſed alijs immolandum tradidit. Permittente enim patre, conſentiens filius, ab hominibus crucifixus eſt. Ipſe autem pater, qui fide noſtra paſcitur, & filij pro nobis immolatione lætatur, gaudet in reditu filij, & conuiuatur in vitulo, quia miſericordię ſuæ fructum immolatione filij ſui gaudens creator acquiſitione populi credentis epulatur, &c. Sed Chriſtus quoque quaſi vitulæ, capræ, arietis, turturis, columbæque ſpeciem gerit, inquit D. Cyrillus, quod huiuſmodi ratione pro viribus explicat. Scriptura ſacra filium ſæpenumerò ob vim maximam eius, inuictiſſimam diuinamque potentiam vitulo comperare ſolet. Mas enim fœmina ſem- G
per fortior habetur, cùm eam ſemper ducat, atque excellat. Filius namque cùm patrem omnium, Deumque, principium habeat cunctarum certè creaturarum naturam maieſtatemque excellit. Cū autem humanam aſſumpſiſſet naturam, ſub lege veluti cuiuſdam duces imperio conſtitutus eſt. Quamobrem, *non veni*, (inquit) *ſoluere legem, ſed adimplere*. Quod humanitati quoque Chriſti accommodandum exiſtimo, ſi rectè intelligere velimus. Chriſtus ergo vitula habitus eſt, cùm humanam naturam accepiſſet, vituli perſonam, ideſt, Moſen in ſe gerens, legem ſcilicet, quam ipſe Moyſes tulit. Sed ob eam cauſam capræ aſſimilatur, quia ſe ipſe pro peccatis noſtris, vt ſacræ teſtātur literæ, obtulit. Caprà enim vt pro peccatis offeratur, lege ſancitum eſt. Sed arieti eò comparatur, quòd rationalium ouium paſtor ſit. Vnus enim, inquit, veſter magiſter eſt Chriſtus. Et nos populus paſcuæ eius, & oues manus eius, vt diuus Dauid inquit. Sed cùm fratribus ſimilis eſſet, ſeque ipſum exinaniſſet, aries quidem accipitur, ſed dux etiam intelligi poteſt. Arietes enim ſemper gregibus præſunt. Ergo vitula appellatur, quia ſub lege natus eſt. Capram quoque enim intelligas velim, quod eam pro peccatis ſacrificare ſoleant. Aries etiam idcirco appellatus eſt, quia dux profectò habetur, cuius veſtigia ſequi qui voluerint, feſtinarintque, bonis in paſcuis, pinguique loco, vt H
Propheta inquit, profectò collocabuntur, ſed in atrijs quoque Domini ſacris donec veniat, certè diuertent. Nam ſi ipſe nos in ſupernis manſionibus collocauerit, cùm & aries habitus ſit, princepſque propterea gregis, atque ſub lege veluti vnus ex hominibus conſtitutus fuerit, legemque ſicuti Deus ſuperauerit, meritò is omnis noſtra iuſtitia eſt, etſi inter iniquos reputatus, pro totiuſq; humani generis ſalute occiſus fuerit. Adhæc turturis, columbæque ſpeciem gerit. Nam ipſe intellectualis, ac facundiſſima turtur eſt, illaque eloquentiſſima auis, quę è cælo Euangeliorum præconijs in toto orbe terrarum iucundiſſimè, ſuauiſſimèque cecinit. Quem ipſa quoque ſponſa, gentium ſcilicet Eccleſia affatur: *Oſtende*, inquiens, *mihi faciem tuam, & audire me fac vocem tuam, quia vox tua ſuauis eſt, & facies tua pulchra*. Ipſe certè ea columba eſt, quæ ſimplex, innocens, ſineque vllo dolo habetur. *Non enim inuentus eſt*, inquit, *dolus in ore eius*. Sed triennis vitula quæ accipitur, cæterarumq; beſtiarū genera, perfectionem diuinitatis vnigeniti planè oſtēdunt. Sed beſtias, inquit, diuiſit, aues tamen duæ integrę permanſerunt. Quia enim vnigenitus Dei Filius carnē aſſumpſerit, quaſi diuiditur: & ad duplicem quandam contemplationem huiuſmodi oratio extenditur. Nonnunquam enim diuinam eius ineffabilemque è Deo natiuitatem intelligimus, nonnunquam humani-

tatis

Num. 19.

Vitula rufa Chriſtus.

Luc. c. 15.

A tatis eius mysterium enarramus, cùm rem huius dispensationis profundissimam explicamus, aperimusque eis, qui eam prorsus ignorant. Sed quamuis eius oratio duplex quodammodo habeatur, vnus tamen & idem duntaxat Christus est. Quòd huiuscemodi notam aues illæ duæ, quę diuisæ nõ sunt, nimirum ostendunt. Aues enim (inquit) non diuisit. Sed Christus veluti terrestris ob humanitatem, vitulus, capra & aries accipitur: vti tamen cælestis supernusque cùm Deus sit, auis intelligitur, &c. Iam verò D. Hieronymus in commentarijs in Oseam, vbi propheta ait: *omnem aufer iniquitatem, & accipe bonum, & reddemus vitulos labiorum nostrorum*. Vitulos labiorum, laudes ait in Deo esse, & gratiarum actionem. *Sacrificium enim* (inquit) *Deo spiritus contribulatus*. Igitur illo iam tempore carnalibus victimis reprobatis, placabilis Deo hostia, est pura confessio. Qui redituros se esse dicunt labiorum vitulos, & Dei laudes perpeti voce canituros, etiam illud repromittunt quod nequaquam in Assyrijs spem habeant, neque super equos Aegyptios, quia fallax equus ad salutem: & vltra non adorent opera manuum suarum: vitulos aureos quos in Dan Bethelq; conflauerãt, & iccirco, inquiunt, Nequaquam operi manuum nostrarum dicemus, Dij nostri, quia tu eius qui in te est pupilli misereberis, hoc est, populi Israel, de quo dixeras: *Filius primogenitus meus Is-*

Lib. 3. c. 14.

Laudes in Deo & gratiarũ actio.

B *rael. Et filios genui & exaltaui, ipsi autem me spreuerunt*. Et in alio loco: *Filij alieni mentiti sunt mihi*. Pupillus autem vocatur quia Deum perdidit patrem. Quidam autem pupillum exposuit, qui à malo patre recesserit diabulo, & idcirco Dei misericordia subleuetur. Ad omnem quoque dogma peruersum quotidie Propheta loquitur, & sectatores eius ad pœnitentiam vocat, inquiens: *Conuertimini ad Dominum Deum vestrum qui corruistis sine elanguistis, Domini perdita sanitate. tollite vobiscum verba, veram fidei confessionem, & dicite: Aufer iniquitatem quæ in corde nostro versatur, & accipe bona fidei* · qua corde creditur ad iustitias, o[illegible] autem confessio fit ad salutem. Vituli & victimæ siue fructus labiorum sunt in Patrem & Filium & Spiritum sanctum, & in passionem & resurrectionem Domini credere; quam qui obtulerit ei, nequaquam sperabit in rege Assyrio &c. Quid sit verò in Psalmo quinquagesimoprimo, *Tunc imponent supra altare tuum vitulos*, declarat Cassiodorus his verbis. Vitulos posuit aut pro innocentibus adultis, quorum ætas prima est, & à iugo peccati ceruix probatur aliena, & ideo in tali verbo permansit, vt actum illum præteritæ legis indicaret fuisse rerum imaginem futurarum. Siue illos prędicatores Euangelij promittit, quorum imaginem in vituli figura Lucas Euangelista suscepit, qui non mugitibus aera verberarent, sed orbem terrarum Dominicæ fidei prædicatione complerent. Siue illos magis vitulos debemus aduertere qui

Innocentes, adulti prædicatores, Martyres, Christus.

C animas suas in hostiam suauitatis sacris altaribus obtulerunt. Nam & pater Augustinus, cùm de figuris illis Euangelicis ageretur, quodam loco ipsum Dominum vitulum dicit, qui se hostiam obtulit pro salute cunctorum. Quapropter siue de adolescentibus, siue de prædicatoribus, siue de martyribus sentiatur, tales tamẽ Propheta vitulos altaribus Domini potuit promittere, quos Christianæ religioni nouerat conuenire. Et in alio Psalmo scriptum est: *Et placebit Deo super vitulum nouellum, cornua producentem & vngulas*. Hic psalmodiæ virtus exponitur, quia multo acceptior est laus puro corde fusa Deo, quàm potest pecudum placere mactatio. Iste enim prioris oblationis mos fuit, vt pro peccatis offerretur nouellus vitulus. Significabat enim hæc victima innocentis, ac nouæ vitæ munera secutura, quæ defensionem haberet in cornibus: pedum verò munimen in vngulis, per quas seculi istius aspera, conuersatione sanctissima calcaremus. Cornua producentem: Quod ait cornua, illud significat, quia Christianorum populus per dies singulos virtute Domini semper augetur. At verò F. Laurentius a Villauicentio Xerasanus Augustinianus Eremita doctor Theologus Louaniensis, & Philippi Hispaniarum Regis Maximi Ecclesiastes in phrasibus sacrę Scripturæ, vitulorum nomen non absurde ad petulantem & indomitam iuuentutem referri posse ait, quæ

Psal. 68.

D ab impijs patribus in delicijs & ocio educata, lasciuiendo bonos lædit viros, mox enim ab vnguiculis, vt dicitur, irridere, inquit, & etiam lacessere audet pietatis studiosos. Sic Psal. 21. per Prophetam accusat Dominus ludibria Iudæorum, qui illum in crucem adigere sunt aggressi: *Circumdederunt me vituli multi*, &c. Quid sibi verò velit vitulus aureus, quem fecerunt filij Israel in solitudine, vel quid significet, quod Moyses ipsum vitulum igne combussit, minutatimque concidit, & in aquam aspergens potum populo dedit, docere nititur Beda: In vitulo, inquiens, diaboli significari corpus, idest, inquit, homines in omnibus gentibus, quibus ad hæc sacrilegia caput, hoc est, author est diabolus. Aureum propterea, quia videntur idolatriæ ritus, velut à sapientibus instituti. De quibus dicit Apostolus: *Quoniam cognoscentes Deum, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt: sed euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorũ: dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt, & immutauerunt gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & in volucrum, & quadrupedum, & serpentium*: ex hac quasi sapientia iste vitulus aureus, qualia solebant Aegyptiorum etiam ipsi priuates, & tanquam docti homines adorare figmenta. Hoc ergò vitulo significatum est omne corpus, idest, omnis societas gentilium idolatriæ

Petulans & indomita iuuentus.

Vitulus aureus quid denotet.

dedi-

deditorum. Hanc ſacrilegam ſocietatem Dominus Ieſus illo igne comburet, de quo in Euangelio dicit. *Ignem veni mittere in terram.* Vt quoniam non eſt qui ſe abſcondat à calore eius, dum in eum credunt gentes, igne virtutis eius diabolica in eis forma ſoluatur. Totum deinde corpus comminuitur, ideſt, ab illa malæ conſpirationis conflatione deſciſſum, verbo veritatis humiliatur, & comminutum in aquam mittitur, vt eos Iſraelitæ, ideſt, Euangelij prædicatores ex baptiſmo in ſua membra, ideſt, in Dominicum corpus transferat. Quorum vni Iſraelitarum, ideſt, Petro de ipſis gentibus dictum eſt ſic: *Macta & manduca: quare etiam non concide & bibe?* Ita ille vitulus per ignem zeli, & aciem verbi, & aquam baptiſmi ab eis potius quos abſorbere conabatur, abſorptus eſt. Quod modo quatuor illa animalia ſignificent, quæ D Ioanni viſa ſunt, vt legitur in Apocalypſi: non erit præter noſtrum inſtitutum declarare, eoque magis cum hiſtoria Aquilæ ſuper hac re obiter tantùm & per transfennam actum ſit. Verba Ioannis ſunt: *Et in medio ſedis & in circuitu ſedis quatuor animalia plena oculis antè & retro. Et animal primum ſimile leoni, & ſecundum animal ſimile vitulo, & tertium animal habens faciem quaſi hominis, & quartum animal ſimile aquilæ volanti:* In quatuor animalibus non eſt dubium (inquit Franciſcus Ribera Villacaſtinenſis præsbyter Societatis Ieſu in commentarijs in Apocalypſin) Ioannem alludere ad quatuor illa animalia Ezechielis cap. 1. Et vtroque in loco (quamuis nonnulli aliter interpretati ſunt) celeberrima tamen & receptiſſima ſententia eſt, tã veterum, quam recentiorum, quatuor Euangeliſtas indicari. Ita docuit Irenæus lib. 3. aduerſus hæreſes, cap. 2. Victorinus Martyr, Athanaſius in Synopſi ſacræ Scripturæ ad finem: Hieronymus in Ezechielem, & in prohæmio commentariorum in Matthæum, & lib. 1. contra Iouinianum, prope medium, Auguſtinus lib. 1. de conſenſu Euangel. cap. 6. Gregorius homilia 3. & 4. in Ezechiel. Iſidorus in prologo librorum noui teſtamenti, Theophilus in allegorijs Euangeliorum; Beda, Ambroſius, Haymo, & reliqui in hunc locum Apocalyp. Hoc explicat Irenæus his verbis: *Primum animal* (inquit) *ſimile leoni, efficabile eius & principale, & regale ſignificans.* Quod mox de Ioanne ſiue de eius Euangelio, interpretatur dicens. *Aliud enim* (Euangelium) *illam quæ eſt à patre, principalem & efficabilem, & glorioſam generationem eius enarrat, dicens ſic: In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum, & omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil. Propter hoc & omni fiducia plenum eſt Euangelium illud, talis eſt enim perſona eius.* De ſecundo ſic ait: *Secundum verò ſimile vitulo, ſacrificalem & ſacerdotalem ordinationem ſignificãs.* Quod poſtea ita exponit. *Id verò quod eſt ſecundum Lucam, quoniam quidem ſacerdotalis characteris eſt, Zacharia ſacerdote ſacrificante Deo inchoauit. Iam enim ſaginatus parabatur vitulus, qui pro inuentione minoris filij inciperet mactari.* De tertio ita loquitur: *Tertium verò habens faciem quaſi humanam, eum qui eſt ſecundum hominem, aduentum eius manifeſtè deſcribens.* Et poſtea. *Matthæus verò eam, quæ eſt ſecundum hominem, generationẽ eius enarrat: Liber* dicens, *generationis Ieſu Chriſti, filij David, filij Abraham.* Et iterum: *Chriſti autem generatio ſic erat. Humana forma igitur hoc Euangelium: propter hoc per totum Euangeliũ humiliter ſentiens, & mitis homo ſeparatus eſt.* Quartum in hunc modum deſcribit: *Quartum verò ſimile aquilæ volitantis, Spiritus in Eccleſiam aduolitantis gratiam manifeſtans.* Et mox ipſum ita explanat. *Marcus verò prophetico ſpiritu ex alto adueniente hominibus initium fecit: Initium, dicens, Euangelij, quemadmodum ſcriptum eſt in Eſaia Propheta: Volatilem, pennatam imaginem Euangelij monſtrans: propter hoc & compendioſam & præcurrentem annunciationem fecit. Propheticus enim character eſt hic, & ipſum verbum Dei illis quidem, qui antè Moſem fuerunt, patriarchis ſecundum diuinitatem & gloriam colloquebatur: ijs verò qui in lege, ſacerdotalem & miniſterialem actum præbebat: Poſt deinde nobis homo factus, munus cœleſtis ſpiritus in omnem miſit terram, protegens nos alis ſuis, &c.* In his verbis illud primum obſeruandum eſt, quod Sanctus Irenæus differre videtur à cæteris: quòd in animalibus non Euangeliſtas, ſed Euangelia ipſa intelligit. Verùm hoc nihil refert, quoniã idem dicitur, ſiue dicantur Euangelia ſimilia eſſe, ſiue ipſi Euangeliſtæ propter ſua Euangelia, vt dicunt ferè cæteri. Quod ſi propriè dicendum ſit, & tenuiter hæc ſint diſtinguenda, Euangeliſtę propter ſua Euangelia ſignificantur in animalibus. Quod enim poſtea in hoc capite & ſequenti ſcriptum eſt, & quatuor animalia ſimul cùm viginti quatuor ſenioribus die & nocte laudare Dominum, & dare illi gloriam & honorem, & reſpondere, Amen, magis propriè ad Euangeliſtas refertur, quàm ad Euangelia. Alterum eſt, quatuor tantùm animalia oſtendi, & his potius figuris, quàm alijs, vt doceamur diſpoſitionem Dei in omnibus ſæculis, ideſt, qualiter ſe Deus cum hominibus geſſerit in varijs ſtatibus. Ab Adamo vſq; ad Moſem Dei filius hominibus loquebatur, oſtendens ſuam diuinitatem & gloriam, vt ab illis coleretur & amaretur. Tempore veteris legis loquebatur hominibus tradens eis ritum ſacerdotij & miniſtrandi in ſacrificijs. Poſtea homo factus eſt, & docuit ad extremum, & Spiritum ſanctum miſit in terram, vt homines protegeret & doceret. Propterea in leone ſignificatur prima locutio, in vitulo ſecunda, in homine tertia, quarta in aquila. Et hoc eſt, quod ait Irenæus: Qualis igitur diſpoſitio

Animalia D. Ioanni viſa.

Cap. 4.

A spositio filij, talis & animalium forma, & qualis animalium forma, talis & character euãgelij. Quadriformia autem animalia, & quadriforme Euangeliũ, & quadriformis dispositio Domini. Deinde alteram rationem subijcit, cur quatuor Euangelia & quatuor animalia sint. *Quatuor*, inquit, *data sunt testamenta humano generi*, (idest, quater cùm illis Deus fœdus inijt, & legẽ illis dedit,) *vnum quidem ante cataclysmum, sub Adam, secundum verò post cataclysmum, sub Noe, tertiũ verò legislatio sub Mose, quartum verò quod renouat hominẽ, & capitulat in se omnia, quod est per Euangeliũ, eleuãs & pennigerans homines in cœleste regnum. &c.* Tertiũ est, quod leonem Ioanni comparat aquilam Marco, cùm è contrario Ioannes aquilæ, Marcus leoni soleat comparari. Communis expositio est, Matthęum in homine significari, quod quasi hominẽ descripserit, inquiens, *Liber generationis Iesu Christi &c.* Marcum in leone, quoniã Euangelium incipit a clamore Ioannis in deserto, quasi a rugitu leonis: in vitulo Lucam, quia a Zacharia incipit sacerdotio. Est enim vitulus animal sacrificijs aptum: in aquila Ioannẽ intelligunt propter eius exordium, qui ad excelsum euolans cępit, *In principio erat verbum.* Hæc est sentẽtia Hieronymi & reliquorũ scriptorũ in locis modò indicatis. Quãuis Augustinus in Matthęo & Marco differt à cęteris: Mauult enim Matthęũ in leone significari, in

Aquila an Ioanni, an Marco tribuenda.

B homine Marcũ: quoniã Matthęus regiam Christi cõmendat dignitatem, quem è regibus ortũ ostẽdit: Marcus nec de stirpe eius regia, nec de sacerdotio quicquam dicens, in eis tantùm versatur, quæ homo Christus operatus est. Hanc docet quorundam fuisse sententiã ante se, eamq; refert hic Ambrosius: eandem amplectitur Beda hic, & in epistola ad Arcã Episcopũ, quę est ante cõmentarios in Lucam. Ratio Augustini & Bedę hęc est: in priori expositione coniecturã sumi de initio cuiuscunq; Euangelij, æquius autẽ esse, vt de toto Euãgelio sumatur, quàm de initio. Quod si de toto Euangelio sumatur, Matthęum similiorẽ esse leoni quàm Marcum, quoniam prius demonstrat stirpẽ regiã Christi, mox adorationẽ Magorum &c. Verùm pręferenda est communis expositio, quoniam initia Euangeliorum intuenda esse, vt intelligatur, in quo quisq; Euangelistarum animali significatus sit, ostendit Ezechiel cùm ait: *Similitudo autè vultus eorũ facies hominis, & facies leonis à dextris ipsorũ quatuor.* Quæ ita exponit Hieronymus. Facies principia dicit Euangeliorũ, è quibus homo & leo, hoc est, natiuitas Christi & prophetæ vox tonantis in eremo dextras partes tenent. Vituli autẽ, victimarum & sacerdotij Iudęorum, in sinistris est quod abolitũ transiuit ad sacerdotiũ spirituale &c. Aquila autẽ, quę & super natiuitatẽ & super prophetiã est, quę Domini expletur aduentu, & super sacerdotiũ, quod præterijt, & extra hæc omnia est, de natiuitate referens spirituali, quomodo pater

C in filio, & filius in patre sit &c. Victorinus. Animalia igitur, quod differentia vultibus sunt, hanc habet rationẽ. Simile leoni animal Euangelium secundum Marcũ, in quo vox leonis in eremo rugiẽtis auditur: *Vox clamãtis in deserto, parate viam Domini.* Hominis autem figura Matthęus, enititur enunciare nobis genus Marię, vnde carnẽ accepit Christus. Ergo dũ enumerat ab Abraham vsq; ad Dauid, & vsq; ad Ioseph, tanquã de homine locutus est: ideo prædicatio eius hominis effigiẽ ostendit. Lucas sacerdotiũ Zachariæ offerẽtis hostiam pro populo & apparentẽ sibi angelũ dum enarrat: propter sacerdotiũ & hostię conscriptionẽ, vituli imaginẽ tenet. Ioannes Euangelista aquilæ similis assumptis pennis ad altiora festinans de verbo Dei disputat. Marcus Euangelista sic incipit: *Initiũ Euangelij Iesu Christi, sicut scriptũ est in Esaia propheta. Vox clamantis in deserto.* Hęc est leonis effigies. Matthęus: *Liber generationis Iesu Christi, filij Dauid, filij Abrahã.* Hęc est facies hominis. Lucas autẽ dicit. *Fuit sacerdos nomine Zacharias, de vice Abia et mulier ei de filiabus Aarõ.* Hęc est imago vituli. Ioannes sic incipit: *In principio erat verbũ, & Verbũ erat apud Deum, & Deus erat verbũ. Hoc erat in principio apud Deũ.* Hęc est similitudo aquilę volantis &c. Et Gregorius. Quod .n. quatuor hęc pennata animalia sanctos quatuor Euangelistas designent, ipsa vniuscuiusq; libri Euãge-

Homil. 4. in Ezechiel.

D lica exordia testantur. Nam quia ab humana generatione cępit, iure per hominem Matthæus: quia per clamorẽ in deserto, rectè designatur per leonẽ Marcus: quia à sacrificijs exorsus est, bene per vitulũ Lucas: quia verò à diuinitate Verbi cępit, dignè per aquilã significatur Ioannes &c. Addamus his, omnia quæ de formis Euangelistarũ dicuntur, ad Christum esse referenda. Atq; hoc in reliquis apertius est, quàm in Marco & Luca. Non solùm ergo Marcus in leone intelligitur propter clamorẽ Ioannis in deserto, sed ob id maximè, quòd regiã Christi potestatem indicat, cùm ait: *Initium Euãgelij Iesu Christi, filij Dei, &c.* ex quo continuò is esse cognoscitur, qui in Psal. 2 loquitur: *Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem Sanctum eius:* & cui pater pollicetur: *Postula a me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ.* Docet etiam eum esse qui per prophetas promissus est, & quem prophetæ & Ioannes præcedunt, vt præcones & famuli regẽ. Lucas à legis sacerdotio incipiens, quod typus erat noui, subindicat eum, cuius scribit historiam, verum esse sacerdotem, qui genus humanũ cum Deo conciliet, & quem vetera sacrificia promittebant. Quare rectè in boue ostensus est, quoniam bos aptus sacrificijs est, & in initiatione summi sacerdotis immolabatur, vt legimus Exod. 29. Sed huic rationi & expositioni illud vehementer aduersari videtur, quòd apud Ezechielem singula animalia quaternas facies habere dicuntur:

Et quatuor facies vni, & quatuor pennæ vni: quomodò ergò facies poteſt ad initium Euangelij E cuiuſque Euangeliſtæ referri, cùm ſinguli non quatuor initia, ſed vnum habeant? Gregorius docet cur ſingula animalia quaternas habeant facies, affirmatque per faciem notitiam intelligi, id eſt, id per quod quiſque cognoſcitur, & hoc in loco fidem ſignificari, per quam à Deo cognoſcimur. Quatuor ergo facies erant homini, quia quod de fide incarnationis Domini Matthæus tradidit, hoc ipſum eſt quod cæteri Euangeliſtæ tradiderunt. Atque ita de reliquis. Verùm hac explanatione dubitatio noſtra non ſoluitur, quoniam faciem hominis aut leonis, & reliquorum animalium ad initia librorum Euangelij retulimus. Videtur ergò ita eſſe reſpondendum. Quatuor quidem facies erant cuique animali, ſed inter eas vna eminebat, à qua nomen habet animal illud, atque hæc initium Euangelij reſpicit, vt diximus, quia & maior erat cęteris, & prior oculis Prophetæ occurrebat. Verùm quoniam huic faciei, ideſt, huic initio Euangelij ſimilia ſunt, quæ ſunt apud alios Euangeliſtas, & ſimilitudo faciei non poteſt cerni, niſi in facie altera, eleganter ſingulis Euangeliſtis quaternæ facies tribuuntur, vt vnuſquiſque eorum ſimilis cæteris tribus intelligatur, ideſt, in progreſſu ſui Euangelij haberi, quod reliqui ſuorum initio ſignificarunt: Exempli cauſa, Matthæus faciem habet hominis, quia Chriſti humanam generationem initio deſcribit, ſed F habet etiam faciem leonis, quia Ioannis clamorem, & quaſi rugitum leonis cap. 3. narrat, quo Marci initio ſimilis eſt. Habet & faciem vituli, quia ſimilis eſt Lucæ, nam Lucas ſacrificium deſcribens, in quo Ioannis ortus promiſſus eſt, id indicare voluit (vt Hieronymus ſubindicat in verbis citatis) ſacerdotium vetus in nouum per Chriſtum fuiſſe commutatum, quia omnes *Prophetæ & lex vſque ad Ioannem*, Matth. 11. Et hoc idem Matthæus ſignificauit eiſdem verbis, quæ nunc retulimus. Habet faciem aquilæ, quia Ioanni ſimilis eſt, cùm de diuina Chriſti natura, qua æqualis eſt patri loquitur, vt cap. 11. *Omnia mihi tradita ſunt à patre meo Et nemo nouit filium niſi pater, neque patrem quis nouit niſi filius, & cui voluerit filius reuelare.* Et cap. vltimo. *Baptizantes eos in nomine Patris, & Filij &c.* Quibus multa ſunt ſimilia. Idem de cæteris Euangeliſtis dici facile poteſt, neque enim eorum quiſquam eſt, qui non multa dixerit, quæ Chriſti humanitatem diuinitatemque demonſtrent. Multa etiam ſcripſerunt de Ioannis voce in deſerto clamantis, vt Lucas capit. 3. Ioannes capit. 1. Sacrificia quoque veteris legis per Chriſti ſacrificium eſſe abroganda, cum lege ipſa non tacuerunt, vt cùm ait Ioannes capit. 1. *Lex per Moſen data eſt gratia, & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt.* Et cap. 3. *Qui habet ſponſam ſponſus eſt*, & reliqua vſque ad finem G capitis: & cùm Chriſtum in Cruce clamaſſe ſcribit: *Conſummatum eſt.* Eodem pertinet quod ſcripſit Marcus cap. 2. cùm ait. *Nunquid poſſunt filij nuptiarum, quàmdiu ſponſus cum illis eſt, ieiunare?* Videlicet indicat Chriſtum eſſe ſponſum Eccleſiæ, qui nouam legem, nouum Sacerdotium allaturus erat, & quem Ioannes oſtenderat amicus ſponſi. Et capit. 1. cum docet ex Malachia Ioannem eſſe Chriſti præcurſorem, idem ſignificauit, quia *lex & Prophetæ vſque ad Ioannem.* Apertius etiam cap. 9. cum præſentibus Moſe, & Elia vox auditur de cælo: *Hic eſt filius meus cariſſimus, audite illum.* Vaccæ quoque myſticus ſenſus non vbique idem, nam & hæc tam in malam quàm in bonam partem vſurpatur. Rupertus prædicatores interpretatur vaccas illas, de quibus in primo Regum ſexto ſcribitur in hæc verba: *Nunc ergo arripite, & facite plauſtrum nouum vnum, & duas vaccas fœtas, quibus non eſt impoſitum iugum, iungite in plauſtro, recludite vitulos earum domi, &c.* Quid enim (inquit) vaccæ, niſi fideles quoſque in Eccleſia ſignauit, qui dum ſacri eloquij præcepta conſiderant, quaſi ſuper impoſitam Domini arcam portant? De quibus hoc etiam notandum, quod fuiſſe fętę memorantur, quia ſunt plerique, qui in via Dei intrinſecus poſiti, foris carnalibus affectibus ligantur. Sed non declinant à recto itinere: quia arcam Dei portant in mente. Ecce enim vaccæ H Bethſamis pergunt, Bethſamis quippe domus Solis interpretatur. Et Propheta ait: *Vobis autem qui timetis Dominum, orietur Sol iuſtitiæ.* Si igitur ad æterni Solis habitationem tendimus, dignũ profecto eſt, vt de itinere pro carnalibus affectibus declinemus. Tota enim virtute penſandum eſt is, quod vaccæ dei plauſtro ſuppoſitæ, pergunt & gemunt. Dant ab intimis mugitus, & tamen de itinere non retorquent greſſus. Amorem quidem per compaſſionem ſentiunt, ſed colla poſterius non deflectunt. Sic nimirum prædicatores ſancti, ſic fideles quiq; eſſe debẽt intra ſanctam Eccleſiam, vt compatiantur proximis per charitatem, & tamen de via Dei non exorbitent per compaſſionem. Arcam quippe vaccis ſuperpoſitam Bethſamis pergere, eſt cũ ſuperna ſcientia, ad internæ lucis habitaculum propinquare. Sed tunc verè Bethſamis tendimus, cùm viam rectitudinis gradientes, ad vicina erroris latera, nec pro affectu pignorũ declinamus. Sic namq; ſic neceſſe eſt, vt incedere debeant, qui ſacrę legis iugo ſuppoſiti, iam per internam ſcientiam arcam Domini portant, quatenus per hoc quod propinquorum neceſſitatibus condolent, à cœpto rectitudinis itinere non declinent. Quorum nimirum gratia, mentem noſtram tenere debet, ſed reflectere non debet, ne hæc eadem mens, aut ſi affectu tangitur, dura fit, aut plus tacta, ſi inflectitur, remiſſa: Similiter ferè Diuus Gregorius in explicatione eorundem verborum, quid enim (inquit) plauſtri nomine, niſi aut vniuerſa

Homil. 3. in Ezech.

Vacca quid myſticè ſignificet.

Fidelis per vaccas ſignificati.

Malach. 4.

A uersa simul sancta Ecclesia, aut vnaquæque cuiusque fidelis anima designatur? Cuius profectò plaustri rotæ sunt vtrumque testamentum. Nam dum sancta Ecclesia, vel electa qualibet mens per vetus, & nouum testamentum instructa, ad æternam vitam nititur, quasi sublimibus prælata rotis, ad propositum locum per altum fertur. Sed plaustrum fieri nouum præcipitur, vt videlicet, qui ad æterna gaudia peruenire desiderat, per præceptum dilectionis noui hominis splendore vestiatur. Hoc quippe plaustrum innouari præcipiebat Dominus dicens: *Hoc est præceptum meum vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos.* Hinc Paulus præcepit dicens: *Renouamini spiritu mentis vestræ, & induimini nouum hominem, qui secundum Deum creatus est.* Hinc Romanos alloquens ait: *Non est in commessationibus & ebrietatibus, non in contentione & æmulatione, non in cubilibus, & impudicitijs, sed induimini Dominum Iesum Christum.* Plaustrum igitur nouum facit, qui & vtrumque testamentum rectè intelligit, & splendore sanctæ conuersationis indutus, ad superna sese desideria extendit. Possunt quoque rotæ quibus hoc plaustrum graditur, electi cuiusque geminum desiderium designare, quia quisquis iam opulante Deo præsentem vitam in ærumnam peregrinationis tenet, ad futuram beatitudinem idcirco peruenire desiderat, vt impassibilis & im-

B mortalis fiat, vt videlicet per vnũ eam quam horret, miseriam deserat, per aliud eam quã promereturbeatitudinem, nũquam perdat. Vaccæ autem sunt sancti prædicatores: qui quia gemino præcepto charitatis insignes sunt, & in noua conuersatione conuersorum animas gignunt, rectè tam binario numero, quam fœminino genere designantur. Vituli autem sunt desideria terrena. Cùm ergo vaccæ plaustrum trahunt, domi vitulos claudunt: quia dum electis fidelibus ad supernam patriam ducatum præbent, ea desideria quæ eis reprobatam vitam suggerunt, prodire ad effectum prohibent. Claudunt quippe vitulos, cum iam superba desideria in ipso suggestiones initio intra conscientiam conterunt, & proficere eo ad effectum operis non permittunt. Vnde & vaccæ quibus non est iugum impositum, ad trahendum plaustrum exquiri perhibentur: quia prædicatores electis fidelibus prouidendi sunt, qui per nulla onera criminis subiecti sunt imperio diabolicæ potestatis. De quo profectò iugo per prophetam dicitur: *Computrescere iugum à facie olei.* Bene autem processus sensuum ordini concordat verborum: quia etsi aduersa dominatione sunt liberi, necesse est vt semper sint de futura conuersatione suspecti. Vaccæ ergò & sine iugo sunt, & tamen earum vituli domi clauduntur: quia sancti prædicatores aduersarijs spiritibus ex virtute dominantur, sed ab edomandis paruis desiderijs eo intentionem non auferunt, quo de sanctitate, qua se or-

C natos aspiciũt, securitatem in hac vita perpetuam habere non possunt. Et quia talibus diuinæ cognitionis gratia latius aperitur, aptè arca Domini tolli, & super plaustrum poni præcipitur. Quod autem imponi arca auditoribus super plaustrum iubetur, hoc profectò insinuat, videlicet quod in sancta Ecclesia plures ordines præsulum inuenimus: quia dum prerogatiua alij alijs digniores sunt, etiam authoritatem præcipiendi fortiuntur ex culmine ordinis altioris. Cùm ergo arca Domini reduci præcipitur, super plaustrum nouum poni perhibetur: quia profectò ad æternam patriam cum cognitione sacramentorum spiritualium rectè graditur, qui hoc quod de sancta scriptura dicit, per nouæ conuersationis pulchritudinem non relinquit. Diuus Isidorus verò vaccas illas Allophilorum arcam degestantes, fugam sanctorum renunciantium sæculo designasse asserit, qui nullum delicti iugum traxerunt. Nam sicut illę pignorum affectibus (inquit) a recto itinere minimè digressæ sunt, ita sancti mundo renunciantes, parentelæ obtenti, non debent a bono proposito præpediri, &c. Sic & D. Bernardus in opere de modo bene viuendi ad sororem: Per vaccas Philistæorum, quæ ducebant arcam Domini ad terram Israel, intelligi ait figuram eorum qui propter Deum dereliquerunt sæculum. Nam Philistæi, inquit, sicut iunxerunt vaccas plaustro, vitulosque eo-

D rum reduxerunt domi, & super plaustrum imposuerunt arcam testamenti Domini: ita iugum Christi leue, & suaue impositum est super ceruices seruorum Dei. Et sicut vaccæ amore filiorum suorum mugiebant, & tamen non declinabant ad dextram, neque ad sinistram, sed recto tramite incedebant vsque Bethsemas, qui erat in introitu terræ Israel: ita serui Dei recto tramite incedere debent, & pro amore parentum suorum, non debent ad dextram, neque ad sinistram declinare à bono opere, vel proposito, sed recto itinere, vsque ad Bethsemas, idest, vsque ad introitum cælestis regni peruenire. Et sicut vaccæ pro filijs suis mugiẽdo pergebant: ita conuenit seruis Dei, prò parentibus suis mugire, idest, pro eis debent orare, vt bene sit eis, & vt à malo liberentur, atq; in bono confirmentur. Idẽ D. Bernardus in tractatu de passione Domini: qualiter diligendi, & qualiter odiendi sint amici, per easdem vaccas trahentes plaustrum cum arca Domini, perdoceri nos testatur: quarum vituli dum essent reclusi domi, ipsę vaccæ arcam gestantes, & recto itinere pergentes Bethsames, cùm audirent voces vitulorum, dederunt quidem mugitum, qui erat signum naturalis affectus, nec tamen semel se a barrepto itinere receperunt. Tu verò si iam portas siue professione aperta, & solenni, siue occulto proposito iugum Domini, idest, regulam quamcunque per Spiritum

Ioan. 5.
Ephes. 4.
Rom. 13.
Prædicatores.
Sancti renunciantes sæculo.
Serm. 3.
Amici vt amandi, & odiendi.

Sanctum à patribus inſtitutam: ſi te prædictorum vermium (truncum crucis corrodentium) ſuggeſtiones incipiunt corrodere, imitare vaccas Allophylorum portantes arcam Domini; redde mugitum, id eſt, ſignum affectus, hoc eſt, condole, compatere, conſolare eos qui naturali amore coniuncti ſunt: nihilominus tamen minus ſerua viam inceptam, hoc eſt, perfice bonum propoſitum dirigendo pedes tuos verſus Bethſames, verſus domum Solis, hoc eſt, ad cæleſtem patriam, vbi eſt ſumma & ſpiritualis habitatio Solis noſtri Domini Ieſu, qui eſt Sol iuſtitiæ, quæ in illa domo lucet in virtute ſua habitans lucem inacceſſibilem. Sic ſunt amandi amici, vt affectus amoris erga illos conſeruetur; ſicut ſunt & odiendi, vt eorum amor nequaquam Dei amori præferatur; immo, nec animæ noſtræ commodum amori illius præferre debemus, ſed tanquam odiſſe animas noſtras, affligendo illas ieiunijs, vigilijs, caſtigationibus, vt doceamus eas Dominicis obedire præceptis, & cætera. Gloſſa ordinaria, vbi in Geneſi Dominus dicit ad Abraham: *Sume mihi vaccam triennem, &c.* moraliter interpretatur humilitatem eò quòd vacca iugo ſubmittitur, quæ bene (inquit) dicitur triennis, quia per humilitatem homo ſubijcitur maiori, æquali & minori. At Rupertus lib. 5. in Geneſim de Trinitate, & operibus eius, quid ſibi voluerit quod ait, *Sume mihi vaccam trimam, & capram trimam, & arietem annorum trium, turturem quoque, & columbam,* omnem hanc aſſumptionem, propheticam aſſumptionem eſſe ait. Vacca quippe, capra & aries, quæ profectò ſeruilia ſunt animantia, nam & lacte ſuo dominos ſuos paſcunt, & lanis operiunt, tres præſignauit (inquit) generationes, per quas ſemen Abrahæ ſeruiturum erat in terra non ſua: nam generatione quarta, inquit Deus, reuertentur huc. Eſt autem vacca trima, & capra trima, & aries trium annorum. Cur hoc? Videlicet quia patres, vel Patriarchæ primi, per quos inuocatum eſt nomen Domini ſuper illos, tres numero ſunt, à quibus denominationem ſuſcipere, Dominus Deus dignatus eſt, vt diceretur Deus Abraham, & Deus Iſaac, & Deus Iacob. Sub iſtis namque nominibus Trinitas vnus Deus, ſæculis illis prædicari voluit, quia nondum capere poſſent homines manifeſta nomina eiuſdem Trinitatis. Volucres quæ deſcenderunt ſuper horum animantium cadauera, quas & abigebat Abraham, rapaces & importunos Dominos, Aegyptios ſcilicet, ſignificauerunt, qui per Abrahæ meritum, à deuoratione generis illius tandem abigendi erant. Generatio quarta qua erant reuerſuri, per liberam ſignificatur auium naturam, per turturem, ſcilicet, & columbam. Nec ſolùm pro libertate eiuſdem reuerſionis, verum & pro ſpirituali gratia prophetarum, & ſacerdotum, quorum primi, vel principes in eadem reuerſione Moyſes, & Aaron extiterunt. Proinde *tollens*, inquit Scriptura, *omnia hæc diuiſit per medium*, ſubauditur quadrupedia, *& vtraſque partes contra ſe altrinſecus poſuit: aues autem non diuiſit.* Etenim carnales qui per quadrupedia ſignantur, lites & ſeditiones murmurando contra Dominum facturi erant: ſpirituales verò vnanimem ſeruare concordiam, immò & ſeditioſos ad pacem reuocare habebant. Venerabilis verò Beda in expoſitione eiuſdem loci: per vaccam triennem ſignificatam eſſe ait plebem poſitam ſub iugo legis: per capram triennem, eandem plebem peccatricem, per arietem trium annorum eandem plebem regnaturam: animalia autem hæc ideo trima dici, quia per articulos temporum, vſque ad Noe, & inde vſque ad Abraham, & inde vſque ad Dauid. Tanquam tertiam ætatem gerens ille (inquit) populus adoleuit: per turturem, & columbam, ſpirituales in illo populo ſignificatos eſſe: quorum ætas temporalis ideo taceatur, quia æterna meditantes, tranſgreſſi ſunt temporalia deſideria. Quod vero tria iſthæc animalia diuidantur aduerſum ſe inuicem partibus conſtituta, quia carnales, & in veteri populo, & nunc inter ſe diuiduntur. Porro aues inter ſe non diuidi, quia ſpirituales indiuidui ſunt, ſchiſma non cogitant, ſiue à turbis ſe remouent, ſiue intra illas conuerſantur, vt turtur, vt columba, vtraque tamen auis ſimplex, & innocens. Eodem iſthæc modo interpretatur Eucherius. Sed & Diuus Auguſtinus in enarratione Pſalm. centeſimotertij. Habemus, inquit, aues ſignificantes aliquid ſpiritale: Non fruſtra dictum eſt, *Renouabitur iuuentus tua ſicut aquila:* non fruſtra dictum eſt de Abraham, *Aues autem non diuiſit.* Abraham in illo ſacrificio ſatis myſtico accepit tria animalia, arietem trimum, vaccam trimam, capram trimam, & turturem, & columbam. Diuiſus eſt aries, & aduerſus ſe partes conſtitutæ. Diuiſa capra, nihilominus partes aduerſus ſe conſtitutæ. Diuiſa vacca, ſic etiam de ipſius carne factum eſt: & ſubiecit ſcriptura, Aues autem non diuiſit. Deinde dicitur, Trimus aries, trima vacca, trima capra. De auium ætate tacetur. Vnde rogo vos, niſi quia ſignificantur in auibus quidam ſpiritales, quorum ætas temporalis propterea tacetur, quia æterna meditantur, & tranſgrediuntur, deſiderio, & intellectu omnia temporalia? Spiritales viri qui de omnibus iudicant, & à nemine iudicantur, itaque ipſi ſoli non diuiduntur in hæreſes, & ſchiſmata. In ariete intelliguntur præpoſiti, ducunt enim greges. In vacca plebs intelligitur Iudæorum: habuit enim iugum legis, ſub quo laborabat. In capra intelligitur Eccleſia de gentibus, in quibuſdam liberis ſaltibus inſultabat, & amaro paſcebatur oleaſtro. Trima ſunt di-

Humilitas.

Carnales.

Plebs poſita ſub iugo.

A cta animalia, quia tertio tempore gratia reuelata est. Nam primum fuit ante legem, secundum ex quo lex data est, tertium quod nunc est, ex quo regnum cœlorum prædicatur. Quid ergo dicimus, quod aries non diuidatur? Nonne Episcopi fuerunt authores schismatum, & hæresium? Porrò autem si plebs ipsa non diuideretur, idest, si vacca non diuideretur, si capra non diuideretur, erubuissent fortasse illi in diuisionibus suis, & ad compagem remeassent. Diuiduntur duces, diuiduntur & plebes, vt cæcus cæcum sequatur, & simul in foueam cadant. Ponuntur aduersus se inuicem. Aues autem non diuisit. Spiritales non habent diuisiones, non cogitant schismata &c. At verò Sanctus Isidorus scripturus quia vterque populus, Iudæorum & Gentium, sub Christi regimine vaticinijs prophetarum vocentur, scribit in hæc verba: Esaias dicit, *Et erit in die illa, nutriet, & homo vaccam boum, & duas oues, & præ vbertate lactis, comedet butyrum*. Vacca boum plebs est ex Iudæa, veniens ex semine Patriarcharum: Oues duæ, Ecclesia veniens de Gentibus, & idcirco duæ oues, & vna vacca, quia auctior est ex gentibus Ecclesiæ numerus quàm ex Iudæa. Homo autem qui nutriet eas, ipse est Christus, qui per Hieremiam dicit. *Conuertimini filij reuertentes dicit Dominus, quia ego vir vester & assumam vos: vnum de ciuitate, & duos de cognatione. Et dabo vobis*

Lib. de gentium vocatione c. 3.

B *pastores iuxta cor meum, & pascent vos scientia & doctrina*. Superius namque dixerat per Esaiam. *Nutriet homo vaccam vnam & duas oues*, quem hominem Deus nunc semetipsum esse ostendit, qui assumet duos, de cognatione, & vnum de ciuitate. Quia minor est numerus credentium ex circumcisione quàm ex præputio. Hanc autem ciuitatem Iudæam dicit siue Hierusalem, cognationem verò eius gentes: pastores autem Apostolos, vel Ecclesiæ doctores, Christi gratia prædicantes, &cæt. Et rursus sermone secundo de tempore in Dominica in quinquagesima. Vacca triennis & aries annorum trium, & capra triennis, & turtur, vel columba, figurã omnium gentium prætulerunt. Dicta sunt autem trium annorum, quia omnes gentes in Trinitatis erãt mysterium crediture. Et quia tota Ecclesia Catholica non solùm habet spiritales, sed habet etiam & carnales, quamuis nonnulli in trinitatem se credere dicant, carnales tamen sunt, quia crimina & peccata vitare dissimulant. Quia ergò cum carnalibus sunt etiam spiritales, ideo turtur, & columba sunt additæ. In turture, & columba spiritales possunt significare, vt in illis tribus animalibus carnales intelligi. Ergò diligenter attendite quia illa tria animalia diuisisse in duas partes dicitur Abraham, & contra se inuicem posuisse. *Aues*, Scriptura inquit, *non diuisit*. Quare hoc fratres? Quia in Ecclesia Catholica carnales diuiduntur, spiritales omnino non diuiduntur: & sicut dicit Scriptura, contra se inuicẽ

Gẽtium omnium typus.

C præparantur. Quare carnales & diuisi & contra se positi sunt? Quia omnes luxuriosi, & amatores mundi, contra se inuicem diuisiones & scandala habere non desinunt. Isti ergò diuiduntur, quia sibi inuicem aduersantur. Aues autem, idest, spiritales non diuiduntur. Quare spiritales non diuiduntur? Quia est illis cor vnum, & anima vna in Deum. Est in illis vnum velle ac nolle, &c. Sed & alicubi in sacris literis per vaccam lasciuia voluptasque carnalis indicatur. Nam D. Gregorius, vbi apud Moysem dum in sacrificio vacca mutatur, offerri cum hyssopo lignoque cedrino bistinctus coccus præcipitur, vaccam (inquit) mactamus, cum carnem à lasciuia suæ voluptatis extinguimus, quam cum hyssopo lignoq; cedrino, ac cocco offerimus, quia cum maceratione carnis sacrificium fidei, spei & charitatis adolemus. Hyssopus quippe interna nostra mundare consueuit: lignum cedrinum nulla putredine deficit, quia spem cælestium terminus non consumit. Coccus verò rubro colore flammescit, quia quem implet charitas, incendit, &c. Et mox. Quid ergo per hyssopum nisi Christi humilitas designatur? Ipsa est enim, quæ omnem in nobis reprimit contumaciam, sicut herba illa pulmoni inflato adhibet medicinam, &c. Iuxta legis quoque testimonium, inquinatas mundabat eiusdem herbæ fasciculus vaccæ rusæ cruore intinctus. Quid autem per vaccam nisi ad sa-

Lasciuia, et volutas carnalis.

6. Moral. cap. 25.

Hyssopus.

Cedrus.

Coccus.

D crificium assumpta incarnationis Dominicæ infirmitas designatur? Sicut enim per masculinum sexum solet fortitudo intelligi, sic & per fæmininum potest infirmitas designari, & de eo scriptum est: *Quia & si mortuus est ex infirmitate, sed viuit ex virtute Dei*. Ipse est enim Summus Pontifex noster, qui in ara crucis pro totius mundi sanitate, sui corporis hostiam obtulit. Hæc autem vacca rusa dicitur, vt in ea sanguinis Christi rubor euidenter demonstretur. De quo in Canticis Canticorum sponsa loquitur dicens: *Dilectus meus candidus & rubicundus:* Candidus nimirum ex diuinitatis specie, rubicundus ex passionis cruore. Hoc itaque hyssopo ille solummodo aspergitur, qui vlas passionis Dominicæ imitatur. Sanctificatur verò aspersus, sicut per Paulum dicitur: Si enim sanguis taurorum, & vitulorum & cinis vitulæ aspersos inquinatos sanctificat ad emundationem carnis, quanto magis sanguis Christi, qui per Spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo, emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis ad seruiendum Deo viuenti? &c. Sed reuertor ad significatum lasciuiæ. Diuus Hieronymus apud Oseam, vbi dicitur. *Quoniam sicut Vacca lasciuiens declinauit Israel: nunc pascet eos Dominus quasi agnum in latitudine.* (Septuaginta habent: *Quoniam sicut vacca asilo percussa insaniuit Israel, nunc pascet eos Dominus sicut agnum in spatioso.*) *Hæretici.*

Vacca rufa.

ſtoſo.) per laſciuientem vaccam exponit Hæreticos, his verbis: Quia ergo inſaniuit Iſrael,&c. percuſſus fornicationis ſpiritu, incredibili furore bacchatus eſt;ideo non multo poſt tempore,ſed dum propheto,dum ſpiritus hos regit artus,paſcet eos Dominus quaſi agnum in latitudine. Quia metaphorâ à vacca laſciuiente ſiue œſtro quã cęperat, ſeruat in reliquis,vt captiuitatem in Aſſyrios,& in latiſſimam Medorum terram diſperſionem populi Iſrael, quaſi in campo latiſſimo & in ſpatioſa terra,gregis & agnorum paſturam vocet. Super hæreticis prona intelligentia eſt: ad quos,vel de quibus dicitur: *Si ſemel fornicaris hæretice, ſaltem tu Eccleſiaſtice non delinquas, nec ingrediaris in Galgalam*, hæreticorum conciliabula,vbi peccata omnium reuelantur,& inſtar porcorum volutantur in cœno. Ne te aſcendere putes ad ſuperbas & arrogantes falſorum dogmatum fictiones. Non eſt enim ibi domus Dei,ſed domus idoli. Nec iuraueris per nomen Chriſti, cuius maieſtatem miſcendo idolis polluiſti. Sicut enim vacca percuſſa aſilo, percuſſi ſunt hæretici ardentibus Diaboli ſagittis,& legis notitiam reliquerũt:ideo paſcentur in lata & in ſpatioſa via, quę ducit ad mortem, & patientia Domini boniq; paſtoris eos nutriet ad interitum. Et rurſus, vbi ait Propheta Amos.

Cap.4. *Audite verbum hoc Vaccæ pingues, quæ eſtis in monte Samariæ quæ calumniam facitis egenis, & confringitis pauperes: quæ dicitis Dominis veſtris, afferte, & bibemus.* (Vbi pro vaccis pinguibus lxx. poſuerunt δαμάλεις τῆς βασανίτιδος. Aquila & Theodotio ipſum verbum hebraicum, Hieronymus Symmachi interpretationem ſequitur,qui ait αἱ βόες ἐυτροφοι, ideſt,boues ſaginatæ:) Loquitur ad principes Iſrael & optimates quoque decem tribuum, qui delicijs, & rapinis vacabant, vt audiant ſermonem Dei,& non aratores boues, ſed vaccas pingues de armento ſe eſſe nouerint:ſiue quæ nutriantur in paſcuis Baſan, quæ ſunt loca herbarum fertiliſſima: ac per hoc ſignificat eos, non agriculturæ,ſed immolationi, & eſui præparatos. Vos vaccæ pingues eſtis in monte Samariæ,& humiles quoſque confringitis, & dicit Dominis veſtris (ideſt, paſtoribus, per quos reges intelligimus,) Date nobis & bibemus, ideſt, iubete tantùm, & nos cuncta vaſtabimus. Ex eo autem quod poſuit:

Ebrietas. *date nobis & bibemus*, & non dixit,date & comedemus, ebrietatem earum ſignificat in vino,atque luxuriã,quæ ſtatum mentis euertunt. Iurauit itaque Dominus Deus in ſancto ſuo,vel in ſemetipſo, vel in filio, vel in templo,vel in omni qui ſanctus eſt,& appellatur templum Dei,quòd aduentura ſit dies,non longè & poſt multa ſæcula;ſed iam imminens dies captiuitatis & anguſtiæ:in quo vaccæ leuentur in contis, & reliquiæ earum in ollis feruentibus. Hoc autem ſignificat quod capiantur in prælio,& portentur,atque auferantur iure victoriæ;ſeruans tamen cœptam vaccarum metaphoram,vt quas eſſe pingues dixerat vaccas, earum carnes narret in contis vel ſcutis eſſe portandas. Et ſicut lebes feruentiſſimus minutos piſces pariter inuoluit: ita & vaccas Baſan abſque vllo ordine captiuitatis miſerijs opprimandas, &c. Et mox. Verbum autem Domini,quòd vaccæ Baſan iubentur audire,ſecundum cœptam tropologiam,hæreticis præcipit;qui ventri & gulæ ſeruientes, rectè appellantur vaccæ pinguiſſimę,ſiue vaccæ ignominioſę;hoc enim interpretatur Baſan,id eſt αἰσχύνη, quam ſi confuſionem dicere voluerimus,Babylonem magis,quàm Baſan interpretabimur. Hę vaccæ pingues,ſiue ignominioſæ & aridæ (nam Baſan, & hoc intelligitur) in monte Samariæ ſunt;cui & in Olea dicitur. *Aufer vitulum tuum Samaria.* Et rurſum in eodem. *Quia ſeducens erat vitulus tuus Samaria*: & ideo in monte Samariæ; quia ſemper eriguntur in ſuperbiam, & ſibi ſublimia repromittunt. Samaria quoque cuſtodia dicitur, non quod cuſtodiant ſermones Domini, ſed quia cuſtodes præceptorum eius, eſſe ſe iactent. Quæ calumniam faciunt egenis & confringunt pauperes. Egenum & pauperem intellige Eccleſiaſticum virum qui veritatis ſimplicitate contentus,hęreticorum ſupellectilem,& eloquentiæ fulgorem,argumentorumque diuitias non requirit. Hæ vaccę dicunt Dominis ſuis: *Afferte & bibemus.* Dominos earum,vel principes peruerſorum dogmatum poſſumus appellare, Valentinum,& Marcionem,& Arium,& Eunomium,aut eos qui per multiplices libros ab alijs malè inuenta corroborant. Iſtis dicunt vaccæ Baſanitides; *Afferte nobis, & bibemus.* Niſi enim illi dederint,iſti quod deuorent,non habent,imo quod bibant, vt inebrientur. Vt autem ſciamus aquas, & pocula ſignificare doctrinam;Dominus loquitur ad Samaritanam. *Omnis qui biberit ex aqua hac,ſitiet iterum: qui autem biberit ex aqua quam ego dabo ei,non ſitiet in æternũ.* Ergo qui de Samaritanæ, ideſt, de hæreticorum aquis biberint,ſemper ſitient,& ardorem faucium ſiccarum refrigerare non poterunt, &c. Et mox. *Et iurat Dominus Deus tuus in ſancto ſuo contra vaccas ſagina & dapibus feruentes, ſiue iurat in ſanctis ſuis, & eos qui cum ipſis ſunt, mittant in lebetes, ſiue portent.* Et vel ipſæ vaccæ ſint negociatores peſtilentes,vel ipſi qui veniunt,vt portẽ eas; & eijciantur nudæ,inuicem ſe videntes proijcianturque ſuper montem Remman, dicit Dominus Deus. Debemus enim & iuxta Septuaginta dicere, ne fruſtra eos propoſuiſſe videamur. Quando venerit contra hæreticos dies iudicij, atque vindictæ, tunc auferentur in armis, hoc eſt cum armis ſuis, quibus aduerſus Eccleſiam dimicauerant;vel victi armatura Dei,& ab illius pugnatoribus ſuperati, mittentur in lebetes, vt exurantur & excoquantur, qui fuerunt prius negociatores peſtilentes;

A tes: ad hoc enim negociabantur, vt morti traderent, quos deceperant. Cumque excocti fuerint & exusti, egredientur nudi, nihil eorum habentes, quæ sibi antea præsumebant. Et videbunt ignominiam suam super montem Remman, qui interpretatur sublimitas, vt in superbia sua conterantur. Possumus iuxta literam, quando venerint dies captiuitatis super vaccas Samariæ, intelligere, quod superent eos in prælio, & opprimant armis suis, & in congressione superatas, compellant ad vrbes munitas, quæ comparentur ollis feruentibus: vt quo modo Hierusalem habens clausos populos & obsessos, assimilatur ollæ feruenti & plenæ carnium: Sic & vrbes Samariæ ollis feruentibus comparentur, quæ fame & pestilentia clausos populos exire compellant, & ire in captiuitatem mutuo se videntes, & transferri in Armon montes Armeniæ, qui Medis, Persisque confines sunt. Hæc itaque Hieronymus. Iacobus de Vitriaco S. R. E. Cardinalis quid septem illæ vaccæ, totidemque spicæ à Pharaone in somno visæ (de quibus suprà dictum est) moraliter mysticeque significent, facundissime declarat in hæc verba: Vidit Pharao in somnis septem boues pulchras, & crassas nimis, quæ in locis palustribus pascebantur. Vidit & alias septem de flumine emergentes, fœdas, macieque consumptas, quæ deuorarunt primas. Secundo vidit septem spicas in culmo pullulantes, plenas & formosas: & totidem alias tenues & percussas vredine, vento scilicet vrente; deuorantes omnem priorem pulchritudinem. Septem pingues vaccæ, septiformis spiritus plenitudinem significant. Septem fœdæ & macilentæ vaccæ, septem, scilicet, spiritus nequiores: de quibus Dominus in Euangelio loquitur, qui deuorant omnem spiritualem pinguedinem, quoniam ad ingressum vitiorum egrediuntur virtutes. Pascuntur autem pingues in locis palustribus, reputatione malorum, vel in locis palustribus, idest, humilibus. Super humiles enim septiformis spiritus requiescit. Macilentæ autem in locis virentibus & vberrimis: quia mali in hoc mundo virent & diuitijs abundãt. Septem spicę plenæ, significant bonorum plenitudinem. Septem macilentæ, malorum operum sterilitatem. Mala enim sequentia bona opera destruunt, & virtutum pinguedinem absorbent.

Somnium Pharaonis.

VSVS IN SACRIFICIIS HEBRÆORVM.

C TRIPLEX (inquit D. Thomas) erat sacrificiorum genus. Quoddam, quod totum comburebatur, & ideo dicebatur holocaustum, & offerebatur Deo specialiter ad reuerentiam Maiestatis ipsius, & amorem bonitatis eius: Secundum dicebatur, pro peccato, quod offerebatur ad remissionem peccati, cuius vna pars comburebatur, altera cedebat in vsum Sacerdotum, nisi cum offerebatur pro peccato totius populi, vel pro peccato sacerdotis, nam tunc totum comburebatur. Tertium vocabatur Hostia pacifica, quæ offerebatur Deo, vel pro gratiarum actione, vel pro salute, vel prosperitate offerentium ex debito beneficij, vel accipiendi vel accepti. Huius vna pars incendebatur, altera cedebat in vsum sacerdotum, tertia in vsum offerentium, &c. In his aues immolabantur & quadrupeda, sed inter illas, columba tantùm & turtur, ex bis bos, (pro qua voce aliquando taurum, aliquando vaccam nominari videas) ouis (arietem sæpe litera sacra vocat) capra siue caper siue hircus. Cur autem isthæc animalia inter cætera omnia seligerentur, docet Philo Iudæorum disertissimus, in doctissimo illo suo, quem de victimis conscripsit, libello. Animalia (inquit) quæ in sacris mactari solent, aut terrestria sunt, aut volucria: sed volucrium cùm sint infinitæ species, duas tantùm selegit Moses legifer: quoniam Columba inter natura mansuetas, & gregatim volitantes est mitissima; turtur verò inter D solitarias cicuratu facillima. Terrestrium quoque innumeris gregibus omissis, tria præcipuè secreuit genera, boum, ouium, caprarum, vt mitiora, mansuetioraque. Siquidem armenta magna boum, magni greges caprarum, & ouium, ab vno quouis aguntur, nec solùm viro, sed & puero, dum exeũt in pascua, rursumque suo tempore decenter ad septa redeunt. Quod autem animalia hæc ingenio miti sint prædita, vel illud euidens est indicium, quod omnia vescantur herbis, non carnibus, nec vnguibus aduncis armata, nec continua serie dentium, nam gingiuæ dentibus aliquot destitutæ sunt. Præterea maximè vitam iuuant hæc animalia. Arietes vestitum præbent tegendis corporibus: boues arando terram sementi præparant, & fruges ipsas tritura reddunt alimento vtiles. Ex caprarum pilis, ac tergoribus contextis, consutisque fiunt penulæ viatoriæ, velaminaque militibus, & alijs, quos necessitas aliqua cogit extra vrbes sub diuo degere. Qualia autem hæc animalia esse debeant, vt Deo immolentur, continuò ita idem Philo docet. Requiruntur autem integra hæc omnia, illæsa partibus omnibus, & maculis etiam næuisque carentia. Tanta autem cautela vtuntur in hoc negotio, & qui offerunt victimas, & ipsi sacrifici, vt probatissimi sacerdotum, peritissimique ab extremis pedibus exorsi per totum corpus inquirant, quæ sunt conspicua, ne uentre fœminibusque celetur, uel minima labecula. Adhibetur autem hęc cura non propter uictimas, sed ut sine omni culpa

1. q. 103. art. 3. ad 8

Sacrificiũ quotuplex.

Animalia quę et cur mactari soleat.

Animalia immolanda qualia esse debeant.

„ culpa ſint, qui eos mactandas offerunt. Submonentur enim his ſymbolis, vt quoties accedunt ad altaria, vel nuncupaturi vota, vel redditurí, nullum vitium nullumque morbum afferant in anima, „ ſed conentur omnino nitidam, & immaculatam in conſpectu Dei producere, ne viſam auerſetur. E

Lib. de ſacrif. Hæc Philo. Immaculatum autem (vt annotauit Abulenſis, citante Franciſco Ribera Villacaſtinēſi præsbytero ſocietatis Ieſu, ex quo ferè iſthæc deſcripſimus,) non vocat, quod pelle totam vnicolorem habet, nulliſque alterius coloris notis diſtinctam, quæ maculæ vocari ſolent, & immaculoſa

Macula quid. animalia, vt *Maculoſæ tegmina lyncis*, ſed quod integrum eſt, id eſt, quod & omnibus ſuis membris conſtat, & inſignem deformitatem non habet. Macula enim vocatur defectus alicuius membri, vel deformitas, Hebraicè mum, quod lxx. μῶμον vertunt, id eſt, reprehenſionem, hoc eſt, vitium reprehenſione dignum, & immaculatum vertunt ἄμωμον, id eſt, irreprehenſibile, quod irrideri non poſſit. Leuit. 21. *Homo de ſemine tuo per familias qui habuerit maculam, non offeret panes Deo ſuo.* Quid autem maculam dicat, ſtatim explicat. *Si cæcus fuerit, ſi claudus, ſi vel paruo, vel grandi, vel torto naſo, ſi fracto pede, ſi manu, ſi gibbus, ſi lippus, ſi albuginem habens in oculo, ſi iugem ſcabiem, ſi impetiginem in corpore, vel herniosus. Omnis qui habuerit maculam de ſemine Aaron ſacerdotis non accedet offerre hoſtias Domino.* (Ex quibus verbis illud intelligimus, quod eſt, in Cantico Canticorũ. F *Tota pulchra es amica mea, & macula non eſt in te.*) Et cap. 22. *Immaculatum offeret, vt acceptibile ſit.* Omnis macula non erit in eo. Si cæcum fuerit, ſi fractum, ſi cicatricem habens, ſi papulas, aut ſcabiem, aut impetiginem, &c. Immaculatum ſemper in Hebræo vocatur tamin, id eſt, integrum, atque perfectum, lxx. ἄμωμον, id eſt, irreprenſibile. Cum igitur legimus Exod. 12. *Erit autem agnus abſque macula:* non eſt intelligendum, eum aut omnino album, aut nigrum poſci, ſed integrũ & ſine deformitate; Eodem enim modo hoc dicitur in Hebræo, & in Græco, quemadmodum & in verbis: quæ nunc interpretamur ex 1. cap. Leuitici. Notandum tamen, quod offerens aliquod animal ſpontaneè in ſacrificium, poterat offerre illud, etiam ſi haberet amputatas aures & caudam, nõ tamen ſi offerret ex voto, niſi votum caderet ſupra tale animal, vt annotat Toſtatus ad hæc verba Leuit. 22. *Bouem & ouem aure & cauda amputatis, voluntariè offerre potes, votum autem ex ijs ſolui*

Munda, & immunda. *non poteſt.* Notandum etiam animalia dici etiam munda, & immunda; immunda quæ ſecundum ſpeciem ſuam ad immolandum Domino erant illicita, quæcunque autem ea eſſent, omnia ſcilicet quadrupeda præter bouem, ouem, & capram, etiamſi ad cibum eſſent apta. Cauſa modò cur Deus munda, & immaculata volebat eſſe omnia iſthæc animalia quæ offerebantur ei, erat (inquit Toſta- G

In cap. 26. Matth. tus) honor ſuus, quia ſacrificia quæ Deo offerebantur, non erant ad ſupplendam aliquam indigentiam Dei, quia Deus carnibus nõ veſcitur, & ſi veſceretur, non peteret ſacrificia, quia ipſe habet carnes plurimas, Pſal. 49. *Non in ſacrificijs tuis arguam te*, ſcilicet, etiamſi illa non offeras: *Holocauſta autem tua in conſpectu meo ſunt ſemper. Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos, quoniam meæ ſunt omnes feræ ſyluarum, iumenta in montibus & boues. Cognoui omnia volatilia cœli, & plenitudo agri mecum eſt. Si eſuriero, non dicam tibi: mens eſt enim orbis terræ, & plenitudo eius. Nũquid manducabo carnes taurorum, aut ſanguinem hircorum potabo?* Non ergo vult iſta Deus propter, aliquam neceſſitatem, ſed propter honorem, ſicut dicitur ibi, *Immola Deo ſacrificium laudis.* Et poſtea dicit: *Sacrificium laudis honorificabit me.* Sed Deus iudicat ſe contemni, ſi offerantur ei animalia maculata. Ergò non ſunt offerenda, quia non honoratur ſic. Ita patet Mala. 1. c. ſcilicet; *ad vos o ſacerdotes qui deſpicitis nomen meum, & dixiſtis in quo deſpeximus nomen tuum? offertis ſuper altare meum panem pollutum, & dicitis, in quo polluimus te? In eo, quod dicitis, menſa Domini deſpecta eſt, ſi offeratis cæcum ad immolandum, nonne malum eſt? offer illud duci tuo, & ſi placuerit ei, aut ſi ſuſceperit faciem tuam, quaſi dicat, cùm duces, qui homines ſunt, non ſuſcipiant talia, neque ego* H

Sexus animalium immolandorũ. *ſuſcipiam.* Hæc itaque Toſtatus. Obſeruabatur etiam animalium ſexus. Nam etſi in holocauſto niſi maſculos immolari liceret, vt conſtat ex cap. 1. Exodi: in ſacrificijs tamen pro peccato & in pacificis interdum licebat offerre fœmellas: nec non in voluntarijs, vt oſtendit idem Toſtatus, Exod. 34. quæſt. 15. Cum enim dixiſſet, quod ideo primogenita animalia fœminini generis non immolabantur Domino, quia Deus volebat perfecta animalia ſibi immolari, genus autem fœmininum eſt imperfectum: Si fortè (inquit) arguas, quòd aliquando offerebantur capræ fœmellæ, & oues, atque vaccæ, vt patet Leuit. 3. & 4. & 5. cap. Reſpondetur quod ſacrificiorum, quędam erant ſpontanea, & quædam erant coacta: in ſpontaneis magis permittitur offerri, quodcunque voluerimus: in ſacrificijs autem neceſſarijs non permittuntur offerri fœminę, ſed ſoli maſculi, niſi ſit ex ſignificatione aliqua. Patet hoc in ſacrificijs pro peccato, quę licet ſint neceſſitaris: tamen quia magis conuenit ſignificatio in fœmina, quàm in maſculo, ponitur fęmella: ſacrificia autem quę ſunt pacifica, quia ſunt totaliter voluntaria, poſſunt offerri maſculi, & fœminę ſecundum voluntatem offerentis, vt patet Leuit. 3. cap. Sacrificia autem quę ſunt votiua, quia ſunt ſacrificia neceſſitatis, non fiunt de fęmellis, vt patet Leuit. cap. 22. Patet etiam fundamentum huius reſponſionis, quia ſi aliquis voueret offerre aliquod

A aliquod animal, tenebatur dare illud, sine aliqua macula: si autem offerret animalia pacificorum, poterat offerre cum quibusdam maculis, vtpote amputatis auribus, vel cauda, vt patet Leuit. 22. Sacrificium autem primogenitorum erat de necessarijs, ergò solùm fieri debebat de masculis. Item sacrificiorum quædam erant directè in Deum, scilicet ad laudem eius, alia autem erant ex alijs causis, scilicet quia nobis pacificabatur in eis, quæ petebamus, vel vt concederet petitiones, aut vt remitterentur peccata. Primo modo soli masculi offerebantur, & ista erant sacrificia holocaustorum, in quibus solùm mandantur offerri masculi, vt patet Leuit. 1. alia erant pro alijs causis. Et ibi non erat necessarium semper offerre masculum, sed interdum offerebantur famellæ, vt in quibusdã pro peccato, & in hostijs pacificis: sacrificium autem primogenitorum erat ad laudem Dei, qui eduxerat ex Aegypto Iudæos, & liberauerat primogenita eorum ab exterminatore, ideo masculus esse debebat, &c. Istiusmodi autem sacrificium, quod potissimum ad honorem fiebat Dei, holocaustum vocari diximus: totumque comburi, id quod nomenclatura ipsa indicat. ὁλόκαυστον enim dicunt Græci, quasi ὁλόκαυστον, idest, totum combustum, quare similiter Hebræis calil dicitur. Fiebat autem holocaustum de illis generibus animalium, quæ sola Domino cædi lege diximus, hoc est, de

Holocaustũ de quibus fieret.

B bobus, de ouibus, de capris, de columbis, siue turturibus. De singulis desertè loquitur legislator Leuit. 1. Ac primùm de bobus ait. *Si holocaustum fuerit eius oblatio, ac de armento masculum immaculatum offeret ad ostium tabernaculi testimony ad placandum sibi Dominum: ponetque manum super caput hostiæ, & acceptabilis erit, atque in expiationem eius proficiens, immolabitque vitulum coram Domino, & offerent filij Aaron sacerdotes sanguinem eius per altaris circuitum, quod est ante ostiũ tabernaculi, detractaque pelle hostiæ artus in frusta concident, & subycient in altari ignem strue lignorum antè composita, & membra, quæ sunt casa, desuper ordinantes, caput videlicet, & cuncta, quæ adhærent iecori, intestinis & pedibus lotis aqua, adolebitque ea sacerdos super altare in holocaustum, & suauem odorem Domino.* Quod autem hic dicitur ad placandum sibi Dominum, &c. videri possit S. Thomæ repugnare, qui, vt diximus, holocausta Deo offerri ait solita ad reuerentiam Maiestatis ipsius: non tamen repugnat. Qui enim holocaustum offert, ad Dei honorem, & reuerentiam offerret, sicut scribit Philo de victimis. *Primo* (inquit) *illi generi, quod solum Dei honorem sibi proponit, lex aptè holocautoma tribuit, quando victima integra igne absumitur, humana cupiditate nihil inde sibi vsurpante.* Et postea: *Atque ita holocautoma solius est Dei, cui semper debetur honor, etiam si*

C *nihil expectaremus ab eo gratiæ.* Verùm nihil impedit eum qui offert hoc honore, atque hoc reuerentiæ inditio Deum sibi placatum, ac propitium velle. Nihil etiam impedit Deum eodem honore placari, ac beneuolum reddi offerenti, etiamsi nihil ille de placatione cogitaret. Sed illud in primis obseruabatur, vt ipse qui offerret, manus victimę imponeret, quasi iram Dei deprecans, eamque non in suum, sed in victimæ illius caput immitti petens: quod ex Leuit. 16. intelligimus, in quo scriptum est: *Postquam mandauerit sanctuarium, & tabernaculum, & altare, tunc offerat hircum viuentem; & posita vtraque manu super caput eius, confitentur omnes iniquitates filiorum Israel, & vniuersa delicta, atque peccata eorum, quæ imprecans capiti eius emittet illum per hominem paratum in desertum.* Cætera, quod ad sensum historicum pertinent, manifesta sunt. Hoc tantùm addendum, in holocausto pelles victimarum fuisse sacerdotum, Leuit. 7. *Sacerdos qui offert holocausti victimam, habebit pellem eius.* De secundi generis animalibus ita in eodem capite primo legislator. *Quod si de pecoribus oblatio est, de ouibus, siue de capris in holocaustum: masculum absque macula offeret, immolabitque ad latus altaris, quod respicit ad Aquilonem, coram Domino. Sanguinem verò illius fundent super altare filij Aaron per circuitum, diuidentque membra, caput, & omnia quæ adhærent iecori,*

D *& imponent super ligna, quibus subyciendus est ignis. Intestina verò, & pedes lauabunt aqua, & oblata omnia adolebit sacerdos super altare in holocaustum & odorem suauissimum Domino.* In quibus ea tantum adnotemus, quæ à priori holocausto differunt. In primis agnum, & hœdum anniculos esse oportebat, vitulum grandiorem etiam mactare licebat, vt testatur Iosephus sacerdos. Legitur & in nonnullis codicibus, *Agnum masculum anniculum, & absque macula offeret:* cùm in Hebræo, & in translatione lxx. & in Chaldaica paraphrasi hoc tantùm sit, quod posuimus: *Masculum absque macula offeret.* Anniculus autem intelligitur, qui annum non excesserit, licet totum minimè expleuerit. Illud etiam peculiare huius holocausti, immolari ad latus altaris Aquilonare, non super altare, sed iuxta, cauum enim erat altare, nec eiusmodi, vt super illud animalia immolarentur. Cur autem ad latus Aquilonare, dicemus in mystica significatione: sunt enim permulta in his, quæ significationis tantùm causa præcepta sunt. Sanguis phiala exceptus per parietes altaris fundebatur. Et cùm dicit: *Quibus subyciendus est ignis*, perinde est, ac si diceret, ligna quibus carnes imponendæ sunt, sint supra ignem altaris: neque enim aliunde ignis offerebatur, sed semper erat in altari, sicut legimus Leuit. 6. *Ignis autem in altari semper ardebit, quem nutriet sacerdos subyciens ligna manè per singulos dies, & imposito holocausto desuper adolebit adipes pacificorum. Ignis est iste perpetuus,*

Lib. 3. Antiq. c. 10.

Agnus anniculus.

petuus, qui nunquam deficit in altari, &c. Hic ignis miraculo à Deo datus est, Leuit. 9. & vsque ad captiuitatem Babylonicam seruatus, vt est in 2. Mach. cap. 1. quo quia vti noluerunt in sacrificio Nadub & Abiu filij Aaron, sed alienum ignem attulerunt, subito à Deo extincti sunt Leuit. 10. Ita ergò ait: *Super ligna, quibus superijciendus est ignis*, idest, super ligna quæ supra ignem altaris imponentur, vt vrantur. Ita etiam dixit paulò ante: *Et subijcient in altari ignem strue lignorum composita, & membra, quæ sunt cæsa, desuper ordinantes*: hoc est, cum struem lignorum ante composuerint, & membra victimæ super illa collocauerint, admouebunt illis ignem, qui infrà est in altari.

Mystica holocausti significatio.

Vt modò iam ad mysteria in ijs, quæ de holocausto dicta sunt, latentia veniamus, in quorum explanatione hoc magis Dei auxilio indigemus, (inquit Ribera) quod duces, quos sequi institueramus, non idem filum expositionis vbique tenent, sed illud relinquentes, alterum subitò accipiunt: vt Origenes, qui vitulum in holocaustum offerendum, cùm semel Christum esse dixisset, cùm pellis ei detrahi iubetur, repente ad verbum Dei, quod est in scriptura, & ad sensus eius diuertit: quod nos sequi nō possumus, de eodē enim omnia intelligenda sint proculdubio existimamus.

Vitulus optima victima.

Vitulus optima omnium victimarum erat, quæ in holocaustum offerri poterant, & Deo gratissima, qui enim vitulum habere non poterat, agnum aut hœdum offerebat, sicut & qui hæc non habebat, offerebat turturem, aut pullum columbæ.

Vitulus Christi caro.

Vitulus autem Christi caro est in ara crucis pro humano genere oblata. Homo qui vitulum offert, ipse Christus est, quia (vt ait Apostolus) *tradidit semetipsum pro nobis oblationem & hostiam Deo in odorem suauitatis*: quæ victima omnium præstantissima, & Deo acceptissima fuit.

Ephes. 5.

Homil. 1. in Leuit.

Masculus verò est vitulus (vt ait Origenes) quia peccatum, quod est fœmininæ fragilitatis, ignorat. Solus ergo ille masculus, solus sine macula est, per *qui peccatum non fecit, nec dolus inuentus est in ore eius*. Ad ostium tabernaculi offertur, idest, non intra ostium, sed extra ostium. Extra ostium enim fuit Iesus, quia *in sua propria venit, & sui eum non receperunt*. Non est ergo ingressus tabernaculum illud, ad quod veneerat, sed ad ostium eius oblatus est in holocaustum, quia extra vrbem passus est. Nam & illi mali coloni venientem filium patris familias eiecerunt foras extra vineam, & occiderunt. Ad placandum Dominum offerre dicitur, quia peccata nostra suscepit luenda, & quasi sua reputat, quæ nostra sunt, sicut testatus est, cùm dixit: *longe à salute mea verba delictorum meorum*. Denique caput nostrum est, & sibi dari censet, quod membris suis datur. Manus super caput hostiæ imposuit, quia volūtate patris carni suæ imposuit peccata nostra, pœnas pro eis exoluturus, sicut scripsit Isaias. *Et posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum*. Et Apostolus. *Etenim Christus non sibi placuit, sed sicut scriptum est: Improperia improperantium tibi ceciderunt super me*. Origenes. *Posuit ergò & manum suam super caput vituli, hoc est, peccata generis humani imposuit super caput suum. Idem sanguinem fudisse dicit sacerdotes filios Aaron in circuitu altaris, quia Annas & Caiphas, & cæteri sacerdotes qui consilium inierunt contra Dominum, erant filij Aaron, & ipsi obtulerunt, & sanguinem fuderunt in eodem loco, in quo erat altare, idest, in Ierusalem, sicut ipse dixerat: Quia non capit prophetam perire extra Ierusalem*. Sed melius, vt opinor, dicemus, ipsum esse Sacerdotem, qui & hostia fuit, non quidem filium Aaron, sed significatum tamen per filios Aaron. Ipse se patri obtulit, & sanguinem fudit in circuitu altaris, idest, crucis: ipsa enim altare huius sacrificij fuit, & sanguis ex ipsa versus omnes partes fusus est, vt sciremus omnes orbis terræ nationes participes futuras fuisse sanguinis & crucis Christi. Pellis detracta est hostiæ, cum vestibus omnibus spoliatus est, & eas diuiserunt inter se milites. Artus in frusta concisi sunt, cùm sacrum corpus tam vehementer in crucem distentum est, vt quasi diuisi artus, & ossa locis suis emota, & à se mutuo separata viderentur, iuxta quod ipse ait: *Foderunt manus meas, & pedes meos: dinumerauerunt omnia ossa mea*. Ignis quo crematur hoc holocaustum, verè non humanus ignis, sed diuinus, idest, ardentissimus amor, quo Christus totum se obtulit nobis vsque ad consumptionem, qua esse poterat, idest, vsque ad mortem. Ligna fuerunt miseriæ nostræ, quæ eius amorem excitabant. Intestina & pedes abluebantur aqua, vt significaretur, in hac victima nihil immundum futurum fuisse, sed quæ in alijs immunda esse solent, in ea purissima & immaculatissima inueniri.

Luc. 13. — *Matth. 21.* — *Psal. 21.* — *Cap. 53.* — *Rom. 15.* — *Psal. 68.* — *Ioban. 1.* — *Psal. 21.*

Martyrum holocaustu.

Secundum dignitate holocaustum erat ex pecoribus, quod offerebant, qui vitulum non habebant. Primum ergo holocaustum est Christi seipsum in cruce Patri offerentis: secundum est minus dignum, idest, martyrum, qui Christum imitantes semetipsos obtulerunt. Hoc holocaustum agni est, aut hœdi, qui masculus sit, & immaculatus. Agnus martyr est propter innocentiam & mansuetudinem, qua inimicis minimè resistit, sicut ait Ieremias: *Et ego quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam*. Et Isaias: *sicut ouis ad occisionem ducetur, quasi agnus coram tondente obmutescet, & non aperiet os suum*. Masculus propter fortitudinem, immaculatus propter sanctitatem. Idem in hœdo intelligitur, quia natura filius iræ erat, & ad vitia procliuis, vt virtutes quibus anima ornatur, & vitia, quibus caruerit, non naturæ bonitati, sed gratiæ Dei tribuat. Natura enim non agnus erat, sed hœdus. Immolatur ad latus altaris, quod respicit Aquilonem, quod de vitulo dictum non est, quia

quia pars Aquilonaris frigidior est, & obscuriori & martyres, quamuis sancti sint, habent tamen ignorantiam, & peccata minima, quæ illa sanguinis effusione deleantur. Christus tamen neutrum habuit, & omnino pro alienis peccatis mortuus est. Altare, in quo se Deo offerunt martyres, sancta Ecclesia est, vt enim Deo placere non poterat hostia, quæ ad altare non offerretur: ita nullum sacrificium extra Ecclesiam illi gratum est. Et quia vestigia sanguinis martyrum manent in Ecclesia, & ad Dei, ac martyrum ipsorum gloriam, atque ad exhortationem nostram magna omnium fideliũ exultatione celebrantur, rectè sanguis per circuitum altaris à filijs Aaron fundi iubetur; sacerdotũ enim opera tota hos triũphos Ecclesia cognoscit, & colit. Mẽbra diuidũtur, quia libenter se pro Deo martyres à parẽtibus, cognatis, amicis, & ab omni possessione, & voluptate separant, & diuidunt, vt Deo offerant. Quare non iniuria ea quæ iecori adhærent, cõmemorata sunt, quibus intimi affectus, & quæ cordi maximè adherebant, intelliguntur. Ignis, quo hoc holocaustũ crematur, idẽ est, quo & nobilius illud holocaustũ Christi crematũ est, idest, ardens Dei amor: ligna exẽpla passionũ Christi & aliorũ martyrũ, memoriaq; insigniũ Dei beneficiorũ, quibus amor ille in horas in illis augetur, & latius sese diffundit. Intestina reliquijs concoctorũ ciborum, pedes puluere sordidantur. Ita intestinorũ sordes immoderatum affectum rerum huius sæculi adhærentem indicant: puluis autem affectus, quasi autem animæ solum tegentes, & qui facile excuti non possunt, significat. Et quia siquid tunc est amoris rerum huiusmodi, quod vel in corde inhæreat, vel animam quodammodo fœdet, pœnitentiæ dolore diluunt martyres sancti, & pedes, antequam crementur, aqua lauantur. Tertiũ holocaustum erat de ouibus, quod eorum erat, qui cùm sanguinem pro Christo fundere non possint, quia deest tyrannus qui fundat, vltro se ipso per assiduam carnis macerationem, & voluntatis suæ abnegationem, quasi viuas hostias Deo mactant, totosque se illi dedunt. Sed hoc sacrificij genus pertinet ad ornithologiam: quare transeo ad sacrificium de hostia pacifica, cuius ritus tradidit Moses Leuit. 3. his verbis: *Quod si hostia pacificorum fuerit eius oblatio, & de bobus voluerit offerre marem siue fœminam, immaculata offeret coram Domino. ponetque manum supra caput victimæ suæ, quæ immolabitur in introitu tabernaculi testimonij, fundentq; filij Aaron sacerdotes sanguinem per altaris circuitum: & offerent de hostia pacificorum in oblationem Domino adipem, qui operit vitalia, & quicquid pinguedinis est intrinsecus, duos renes, cum adipe: quo teguntur ilia, & reticulum iecoris cũ renunculis, adolebuntque ea super altare in holocaustum lignis igne supposito in oblationem suauissimi odoris Domino.* Poterat hæc hostia ex ouibus offerri, atque etiam ex capris, eodem prorsus ritu, quo cùm erat ex bobus, nisi quod cùm erat ex ouibus, & offerebatur agnus, cauda etiam tota incendebatur Domino. Deinde addit legislator: *Omnis adeps Domini erit iure perpetuo in generationibus, & cunctis habitaculis vestris: nec sanguinem; nec adipem omnino comedetis.* Quæ ad ritum huius sacrificij pertinent, partim iam explicauimus, partim explicabimus, cùm de sacrificio pro peccato agemus. Cur in hoc sacrificio hostiæ sexus non obseruaretur, ex Tostato etiam diximus. Illiusmodi hostiam pacificam siue pacificorum in gratiarum actionem pro accepto beneficio offerebant, aut ex voto, aut spontè, vt scilicet à Deo impetrarent, quod volebant, aut eum magis placarent, & magis propitium haberent, vt ex his verbis, quæ leguntur Leuit. 7. declaratur, quibus quæ huic sacrificio desunt, indicat ipse legislator: *Hæc est lex hostiæ pacificorum, quæ offertur Domino. Si pro gratiarum actione oblatio fieret, offerrent panes absque fermento conspersos oleo, & lagana azyma vncta oleo, coctamque similam, & collyridas olei admistione conspersas, panes quoque fermentatos cum hostia gratiarum quæ immolatur pro pacificis, ex quibus vnus pro primitijs offertur Domino, & erit sacerdotis qui fundit hostiæ sanguinem: Cuius carnes eadem comedentur die, nec remanebit ex eis quidquam vsque mane. Si voto, vel sponte quispiam obtulerit hostiam, eadem similiter edetur die, sed et si quid in crastinum remanserit, vesci licitum est: quicquid autem tertius inuenerit dies, ignis absumet. Si quis de carnibus victimæ pacificorum die tertia comederit, irrita fiet oblatio eius, nec proderit offerenti: quin potius quæcunque anima tali edulio se contaminauerit, præuaricationis rea erit. Caro quæ aliquid tetigerit immundum, non comedetur, sed comburetur igni. Qui fuerit mundus, vescetur ex ea. Anima polluta quæ ederit de carnibus hostiæ pacificorum, quæ oblata est Domino, peribit de populis suis. Et quæ tetigerit immunditiam hominis, vel iumenti, siue omnis rei, quæ polluere potest, & comederit de huiusmodi carnibus, interibit de populis suis.* Cur verò Dominus carnes hostiæ oblatæ pro gratiarum actione eadem die comedi iubeat, eius verò quæ voto, vel spontè offertur, eadem die aut sequenti, tertio nihil edi permittat, à Philone in libello de victimis, disertissimè traditur, de posteriori, quam pro salute vocat, hæc in primis scribens. *In hoc genere duobus tantum diebus epulari fas est, ita vt nihil reliquiarum supersit in tertium, idq; de causis pluribus: vna quia sacra mensa vsus tempestiuus esse debet, curando ne quid corrumpatur mora temporis, cum carnium, vel conditarum, natura sit obnoxia putredini: altera quia victimarum partes non sunt in penum retrudendæ, sed in medium proponendæ omnibus indigentibus, iam enim sunt non offerentis, sed eius cui litatum est, qui cum sit beneficus, ac mu-*

Holocaustũ de ouibus.

Hostia pacifica.

ac munificus, vult conuiuis vocatis communicari suum epulum: postrema, quia sacrificium hoc prosalute duorum offertur, corporis & animæ: proinde suus cuique dies epularis tribuitur, quod æquum videatur, vt primę diei conuiuium admoneat nos salutis animæ, sicut postera dies sanitatis corporis. Quoniam autem tertium nihil est, cui propriè quæratur salus, serio vetitum est preferri epulum vsq; dum tertium, ita vt ne per obliuionem quidem liceat superesse reliquias absque piaculo, &c. Quodque Moses ait: *si quis de carnibus victimæ pacificorum tertio die comederit, irrita fiet eius oblatio, nec proderit offerenti*, his verbis enunciant. *Quod, si quis hos ritus negligat, se verè diuina voce obiurgabitur. Hucine homo ridendum putas sacrificium? Nihil moror tua sacra profana polluta, execrataque, carnes istas, quas tibi ipse coxisti, ventri seruiens, ne in somnis quidem doctus rationem veri sacrificij.* Deinde de hostia thodah, quam ipse cum lxx. interpretatur hostiam laudis, Hieronymus verò gratiarū actionis, quod idem est, qualis sit docens, & cur ita dicatur, ita loquitur. *Cum aliquis in nullam aduersitatem incidit, vel rerum externarum, vel corporis, sed quieta tranquillaque vita fruitur prosperè degens, & feliciter absque offensis, &c. necesse est, vel Deo gubernatori debeat sanitatem continuam, & non interpellata commoda, atque in vniuersum syncerus felicitates nullis vitiatas calamitatibus, & horum largitorem demereatur hymnis, laudationibus, sacrificijs & alijs gratiarum actionibus, quæ omnia comprehenduntur laudis nomine. Hanc victimam non biduo, sicut priorem illam pro salute, sed ipsa prima die lex iubet absumi, vt qui experti sunt propensum, paratumque fauorem cælestis numinis incunctanter de hoc sacrificio impartiantur alijs.* Hactenus Philo. Hebræis istiusmodi hostia nuncupatur Zebah selamin, idest, hostia pacificorum, seu perfectorum, vtrumque enim significare aiunt selim. Sunt ex Hebræis qui putant, ideò ita vocari hoc sacrificium, quod pacem faceret inter offerentes & Deum & sacerdotes, quia in eo suum cuique tribuebatur, sanguis & adeps altari, pectus & armus dexter sacerdoti, reliqua caro offerenti: deinde etiam quia pro pace & incolumitate & salute offereretur, atque ideo à lxx. *θυσία σωτηρίου*, idest, hostia salutaris vocatur, siue etiam, *θυσία εἰρηνικῶν*, idest hostia pacificorum: & quia sæpe in gratiarum actione offerebatur, à Iosepho *ἱλαστήριος θυσία* dicitur, idest, hostia gratiarum actionis, qua etiam causa à quibusdam ex recentioribus sacrificium retributionum, seu compensationum appellatum est. Isychius & Radulphus lib. 2 in Leuit. cap. 1. hostia hac pacifica minus perfectorum vitam significari docent. Sed quoniam breuius & apertius à Rodulpho traditum est, eius verba proferam: In holocaustis perfectorū vita, (inquit) in hostijs verò pacificis mediocris conuersatio designatur. Sunt quippe nonnulli, qui quamuis summa virtutum fastigia non ambiant, offensum tamen Deum habere refugiunt, indeque licet bona summa non expleant, mala tamen summa deuitant. Isti ergò hostias pacificas, siue (vt lxx. transtulerunt,) salutares offerunt, quia saluari quidem volunt, sed sufficit eis saluentur, quamuis inter extrema sanctæ Ecclesiæ membra reputentur. Hostiarum igitur pacificarum eadem penè quæ superior, diuisio est: alia namque bouis, alia ouis, alia verò capræ oblationem continet. Bouem immolat quisquis in sæculari vita mundi actibus deditus de ipsis laboribus suis Deo ministrat. Ouem offert, qui laborare non sufficiens, & infirmitate & ætate, seu etiam paupertate à misericordiæ actibus reuocatus per solam innocentiam Deo placet: pax enim in terra hominibus bonæ voluntatis. Sed & capræ hostiam litat, quisquis veterem conuersationem meliores præpositi castigatione immutat. Auium nulla hic fit mentio, quia contemplationis virtus perfectioribus tribui solet. Hęc Rodulphus. Isychius in boue eos intelligit, qui circa agenda, quæ legis sunt, vacant. Sed quoniam hoc commune est omnibus, qui salui fieri cupiunt, præstat (inquit Ribera) eos intelligi, qui labores vtilitatis aliorum causa perferunt, nec sibi se, sed publico bono natos putant, vt qui pauperes alunt, qui rempubl. gubernant, qui bonas artes docent, qui concionantur. Hęc enim hostia maior & gratior Deo est, quàm ouis, aut capra, idest quàm sola innocentia vitæ, aut sola veterum peccatorum correctio. Hi marem, & feminam offerre possunt, quia & perfectiora interdum Deo offerunt, atque fortiora, etsi minus perfecta, atque fortia offerant in hoc vitæ genere minus perfecto, tolerabile est. In holocausto vbi perfecta virtus est, fæmina non offertur. Sed siue mas, siue fæmina sit, immaculatam hostiam esse oportet, idest, integram, & omni deformitate carentem; siue magnæ virtutis siue paruæ sit, nulla tamen labe eius opera vitientur, vt rectè Deo offerantur. Manum super caput hostiæ ponimus, cùm nos plenè Deo deuouemus, atque ita omnia facimus, vt eum nobis placare studeamus, illique soli placere. Atque ideo etiam in introitu tabernaculi immolatur, quia Deum intueri debemus, & ad eum omnia conuertere, non ad hominum gratiam. Caput hostiæ finis actionum est: finis enim in ijs quæ ad actionem spectant, principij vim & rationem habet. Sanguis verò immundus in lege censetur, & crebro in malum accipitur; quare tūc sanguinem fundimus, cum ex vita, & ex actionibus nostris omnes prauas cupiditates eijcimus. Sæpe enim Deo placere cupimus, & in ipsa honesta actione, si bene discutiamus, sanguinem fędantem omnia inuenimus, idest, latentem cupiditatem glorię, aut honoris, aut voluptatis, quę etsi minus sentiebatur, magis ad agendum moue-

Hostia salutaris.

Lib. 3. c. 10.

Mystica hostiæ pacificæ significatio.

A mouebat, quàm caritas Dei. Hunc sanguinē eijcere debemus, vt munda sit hostia. Hunc sanguinem fundi iubebat Paulus, cùm dicebat, *Siue ergo manducatis, siue bibitis, siue aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite.* Et non fundētibus dictum est. *Manus vestræ sanguine plenæ sunt.* Eū fundunt filij Aaron, idest, iusti, qui sacrificiū pontificis nostri Christi, vt possunt, imitantur, offerentes Deo semetipsos in odorē suauitatis, & cor purū, atq; humile. Et in circuitis altaris fundunt, dū Christi virtutes mente reuoluentes, vitiosos affectus à se reijciunt. Altare. n. nostrum Christus est, cui quicquid patri gratū futurū est imponimus & per eū offerimus, sicut ait Petrus: *Offerētes spirituales hostias acceptabiles Deo per Iesum Christū.* Adeps hostię affectus animę nostrę est, quo opera pinguescūt, si bonus sit, & nitorē accipiunt & anima ipsa mollescit, & Deo tractabilis redditur, quod optabat Dauid dicens: *Sicut adipe & pinguedine repleatur anima mea, & labijs exultationis laudabit os meū.* Contrà si malus sit, opera peiora reddit, animumq; emollit ad malū. Quod igitur maximè offerre Deo debeant, qui in hoc vitæ genere versantur, ipse indicat, cùm ait: *Et offerēt de hostia pacificorū in oblationē Domino adipem, qui operit vitalia, & quicquid pinguedinis est intrinsecus, duos renes cum adipe quo teguntur ilia, & reticulū iecoris cū renūculis, adolebuntq; ea super altare in holocaustū lignis igne imposito in oblationem odoris suauissimi Domino.* Quæ quoniam eleganter a Radulpho mihi videntur B explicata, verba eius referā: Adeps qui operit vitalia, eū qui ad hanc vitā habetur, affectum significat. Delectat enim nos viuere, & si fieri posset, ad mortē nos accedere nunquā vellemus. In vitalibus verò sedes animæ est, & quasi quoddam vitę huius retinaculū. Pinguedo quoq; quæ intrinsecus est, eorum innuit amorē, quæ in hac vita possidentur, vt est, domus, agri, pecunia, pater & mater, & alij propinqui, quę omnia si abundent in hac vita, quasi beatos vidētur facere possidentes. Iā in duobus renibus quid intelligitur, nisi genuina illa voluptas, quæ coniunctione maris & fœminæ procedit? Hoc & ipse numerus indicat, quod duo sunt renes, vt quasi duarū personarum, ad quas voluptas illa pertinet, mentionē factā intuearis. His autē adeps quo tegūtur ilia, siue (vt alibi dicitur) qui est iuxta ilia adiungitur. Ilia situ ipso membrorū genitalibus appropinquāt. Adeps igitur ipse, qui renibus in sacrificio copulatur, voluptatis illius denotat affectum: qui tamen cum ilia tegere, aut ilibus iuxta esse describitur, cautela nobis timoris tribuitur, vt scilicet cogitemus, quia si mēs prauæ concupiscē[ti]ę subditur, nō longè est, vt etiam corpus prauo operi substernatur: mors enim secus introitū delectationis posita est. In iecoris verò, idest hepatis reticulo, quid nisi nocēdi appetitū accipimus? Hepar siquidē fōs sanguinis est: & quid per sanguinē nisi crudelitas designatur? Vnde & D. Gregorius C illud Isaiæ sic exponit, vt dicat: *Manus vestræ sanguine plenæ sunt,* idest, opera crudelitate. Ignis quo hęc cremāda sunt, est ille, de quo Ecclesia ait: *Vre igni sancti Spiritus renes nostros, & cor nostrū Domine.* Ligna sunt exēpla Sanctorū qui constanter hanc hostiā Deo mactarunt. Cùm offerebatur autē agnus, cauda tota incendebatur Domino: quia cauda finis corporis est. Quid igitur (inquit idem Radulphus) nisi consummatio sanctæ deuotionis accipitur. Et vide quos potissimū de perseuerantia monuerit. Nō enim de boue caudā offerri præcipit, sed de oue. Reuera nāq; simplicibus & desidiosis de inconstātia timendū est. Qui. n. sanctis laboribus se exercent, lucris quotidianis, & propositi sui successu lætificati, voluptate maxima saginantur, & in maius proficiendi desideriū quotidiè succenduntur, quia scriptū est. Anima operantiū impinguabitur. Qui verò laborē refugientes, pigritiā amplectūtur, fastidio suo grauati in aliud trāsire quasi melius aliquid reperturi, & consiliū sępe mutare coguntur. Idē de capram immolāte censendū est. Qui enim pęnitentiam veterum peccatorum agit, & facta deflet, ne deflenda faciat, quo carnē magis affligit, eo magis eius animū Deus spirituali lętitia perfundit, eaq; magis ad laborandū incitantur, vt minus illi de inconstātia timendū sit. Cęterùm D omnis adeps meritò Domini erit iure perpetuo, quia omnis noster affectus in eū conferendus est, & per eū in reliquas res. Non est comedendus adeps hostiæ, quia cū Deo aliquid offerimus, nō nostro affectui satisfacere, sed illi placere quęrendū est. Sed neq; sanguis comedēdus est, quia ab omni prauarū cupiditatū gustatu longè abesse debemus. Sequitur modo sacrificiū pro peccato. Hoc non semper eodē modo fit, sed variatur personis, & hostiarū genere, & causis offerendi: Personis, quia aut pro peccato pontificis offertur, aut pro peccato populi, aut principis, aut plebei hominis: Hostiarū genere: quia aut vitulus offertur, aut hircus, aut capra, aut vacca, aut agna: Causis offerēdi: quia aliter offerunt qui per ignorantiā peccant, aliter qui scientes & volentes. De omnibus singulatim dicēdum est, si prius annotauerimus, in his aues non offerri, vt in holocausto, quoniam victimæ diuiduntur, & pars singularum sacerdoti tribuitur, pars igni datur: turtures verò & pulli columbarū paruę aues nequeunt in tot partes rectè diuidi. De victima peccātis Pontificis ait legislator: *Anima quæ peccauerit per ignorantiā, & de vniuersis mandatis Domini, quæ præcepit, vt fierent, quippiā fecerit, si sacerdos qui vnctus est, peccauerit, delinquere faciens populū, offeret pro peccato vitulum immaculatū Domino. Et adducet illum ad ostiū tabernaculi testimonij coram Domino, ponetq; manū super caput eius, & immolabit eum Domino; Hauriet quoq; de sanguine vituli, inferens illum in tabernaculum testimonij: Cumque intinxerit digitum in sanguine, asperget eum septies corā Domino contra velū Sanctuarij, ponetq;*

Adeps. *Psal. 62.* *Lib. 2. in Leuit. cap. 1.* *Pinguedo.* *Renes.* *Iecur.* *Agni cauda cur incēderetur.* *Prouerb. 13.* *Adeps Deo offerendus.* *Sanguis non comedēdus.* *Sacrificij pro peccato varietas.* *Aues cur pro peccato non offerantur.* *Leuit. 4.*

A mat & lugeat coram Domino. Manum super caput vituli ponit cùm ab ipso pęnitētiæ & luctus initio Deum iustum & bonum confitetur, seipsum omnibus plagis, omni supplicio dignū cognoscit. Et quoniam in sanguine peccatum significari notum est dicēte Propheta: *Et sanguis sanguinē tetigit*, de sanguine vituli haurit, & infert illum in tabernaculum testimonij, cùm Deo peccata sua vniuersa confitetur cum dolore, & seipsum accusans, sacrificiū laudis offert Deo in odorem suauitatis, paulatim appropinquans altari thymiamatis, in quo incensa, idest, preces & laudes offerūtur. Dein digitum intingit in sanguine, quē aspergit coram Domino cōtra velut sanctuariū, cū timore debito, & cū humilitate agnoscens nō digitū solum, sed totam manum se fuisse in sanguine intinctutū, nisi Dei seruantis misericordia fuisset adiutus: hoc est, non peccatū illud modò quod commisit, sed omnia in se fuisse cōmissurum, nisi seruatus à Deo fuisset. Et quoniam septē sunt peccata, quæ capita & fontes reliquorū sunt, à quibus Dei gratia liberatus est, meritò septies aspergit sanguinē. De eodem sanguine ponit super cornua altaris thymiamatis, quæ recta sursum tēdebant, vt cū preces & laudes in cælū miserit, & Dei misericordia peccatorū obliuiscentis directa fuerit oratio eius sicut incensum in conspectu Dei, minimè efferatur, sed sanguinis, idest, pręteritæ suę turpitudinis recordetur, & hu-
B militer tremat, & suppliciter clamet: *Libera me de sanguinibus Deus, Deus salutis meæ*. Et quia satis non est peccata Deo cōfiteri, sed ore confessio homini fit ad salutem, omnem reliquum sanguinem fundet in basin altaris holocausti, idest, illa nō vniuersè, sed sigillatim sacerdoti aperiet, ita vt nihil reliquum sit sanguinis, nihil taceatur, quod animam polluat, & cruentet. Et quoniā altare Christus est, basis altaris est sacerdos, qui pro Christo peccata remittit audita. Nam basis humilis quidē est, sed super illā altare collocatur; ita in sacerdote, quāuis homo sit, atq; peccator, virtus Christi est, & qui ad eum venit, ad Christum ascendit. De adipe & tenunculis, & de ijs quę ex hac hostia offerenda sunt, suprà dictum est. Cùm omnes suos affectus & omnes cupiditates sacerdos supra altare adoleuerit, omnibus videntibus pellis & carnes, &c. idest, reliqua omnia quę ex hoc sacrificio superfuerint, crementur extra castra, vbi populus non videat, & nihil penitus remaneat, omnia in loco mundo vertantur in cineres. Etenim peccata sacerdotū non debent in publicum iactari, neque in locum immundum, idest, in detractorū conuenticula, & in prophanas ac maleficas linguas, sed danda est opera, vt taceantur, & omnes eorum reliquiæ igne charitatis consumantur, & perpetuo silentio cōtegantur, nihilq; fit, quod relinqui possit in exemplum. Hęc eadē aliter exponit Origines his verbis:

Adeps renunculi.

In morali autē loco potest Pontifex iste sensus pietatis & religionis videri, qui in nobis per orationes &
C *obsecrationes, quas Deo fundimus, velut quodam sacerdotio fungitur. Hic si in aliquo deliquerit, omnē continuò qui intra nos est, bonorum actuum populū peccare facit. Neque enim recti operis aliquid gerimus, cùm in prauum declinauerit dux bonorum operum sensus, & ideo ad huius emendationem non qualiscunq; hostia, sed ipsius saginati vituli requiritur in sacrificium.* Magnū est etiam totius populi peccatū, atq; eò maius quò plurium est. Vt enim totius populi pęnitentia facillimè placari solet Deus; ita tot hominū animis in malū conuenientibus vehementius irritatur. Magna ergo hostia indiget, idest maiore dolore, maiori satisfactione. Ideò vitulus hic etiam offerri iubetur, qui pluris emitur, quàm reliquæ hostię. Omnia itaq; erunt eodē quo priora sensu interpretanda. Eademq; erit de peccato principis interpretatio, sed minor in eo hostia offertur, quia minus est peccatū principis quàm sacerdotis aut totius populi. Eadem ad peccatū plebeij hominis, & ad reliqua quę postea dicuntur, accōmodāda sunt. Sed aries pro maiori peccato offertur, qui pretiosior est capra & oue. At qui ouē, & arietem offerunt, tacitè admonentur, vt in pòsterum innocentiæ studeant, dentq; operam, vt quibus aut iniuria aliqua aut exemplo nocebant, omni ratione prosint. A sacrificio pro peccato differt, id quod pro delicto vocatur, de cuius ritu in Leuitico hęc legimus: *Hac quoq; est lex hostia pro deli-*
D *cto, Sancta Sanctorum est. In loco vbi immolatur holocaustū, mactabitur & victima pro delicto. Sanguis eius per gyrum altaris offertur. Offerent ex ea caudā, & adipem qui operit vitalia, duos renunculos & pinguedinem, qua iuxta ilia est, reticulumq; iecoris cum renunculis, & adolebit ea sacerdos super altare, &c.* Quomodo autē isthęc peccata inuicē differant, eleganter admodum ac disertè docet Ribera: Ego interim ex eodē hic addam sacrificium iugi, etsi priuatim ad agni historiam pertineat. Quale autem hoc sacrificium sit, & cur iuge dicatur, lex ipsa docet: *Hæc sunt sacrificia quæ offerre debetis agnos anniculos immaculatos duos quotidie in holocaustum sempiternum: Vnum offeretis manè, & alterum ad vesperum, decimam partem Oephi simila, quæ conspersa sit oleo purissimo, & habeat quartā partem hin. Holocaustum iuge est quod obtulistis in monte Sinai in odorem suauissimum incensi Domini, & libabitis vini quartam partem hin per agnos singulos in Sanctuario Domini: Alterumque agnum similiter offeretis ad vesperam iuxta omnem ritum sacrificij matutini, & libamentorum eius, oblationem suauissimi odoris Domino.* De eo eadem dixerat in Exodo. *Hoc est quod facies in altari, agnos anniculos duos per singulos dies iugiter, & catera.* Ideò ergò iuge sacrificium dicebatur, quia iugiter omnibus diebus offerebatur. Cuius sæpe meminit Daniel Propheta, vocabaturque

Homil. 2. in Leuit.

Sacrificium pro peccato totius populi.

Principis peccatum.

Cap. 7.

Sacrificium iugi.

Numer. 28.

Cap. 29.

Cap. 8. 11. 12.

baturq; ſiue iuge ſacrificium,ſiue holocauſtum iuge,aut ſempiternū, vt in locis indicatis videmus. Idem dicitur ſacrificium matutinum,& ſacrificium veſpertinum. Hic cum agno anniculo & immaculato, ideſt,integro,ac nihil deforme habente, vt diximus, offerebatur decima pars Oephi ſimilæ conſperſę oleo,ideſt, ita factę,vt farinæ aquę cum oleo infunderetur, aut oleum ſolum pro aqua. Oleum autē quo ſimila conſpergenda eſt,debet eſſe mēſura quartę partis hin. Cùm enim ait, *Et habeat quartam partem hin*, ſubaudiendum eſt oleum, quod apertius explicatum eſt in Exodo: *Decimam partem ſimilæ conſperſæ oleo tuſo,quod habeat quartam partem hin.* Eadem mēſura vini erat adhibendum,ideſt,quartæ partis hin. Eſt autem Oephi ſiue Oepha decima pars cori,vt videmus Ezechiel.45.ideſt,tres modij:nam corus triginta modios habet,vt author eſt Hieronymus in eundē locum Ezechielis, & in caput tertiū Oſeæ,& Epiphanius in libro de menſuris & ponderibus. Modius habet ſedecim ſextarios,heminas triginta duas. De hin ita Ioſephus: Ea eſt mēſura priſca Hebræorū duos cohas Atticos cōtinens,qua oleum ac vinum metiuntur:nam vinū circa altare bibant. Duo cohæ Attici capiunt ſextarios duodecim. Oleum puriſſimum vocat bene contuſum & expreſſum ex oleis. Hoc iuge ſacrificium publicis expenſis offerebatur,vt ibidem teſtatur Ioſephus, nec erat dies quo non offerretur,etſi feſti dies inciderent, quibus aliæ victimæ cędendę erant,vt ſabbatum, neomenia,azyma,&c.vt latè videmus in eodem 28.capite Numerorum,ita cędebantur,vt iuge ſacrificium non intermitteretur. Hoc autē iuge ſacrificium legis,ſignificat iuge ſacrificiū Euangelij,quod omnibus diebus offertur in Eccleſia,vt ex Danielis c.12.facilè intelligitur, qui ad tēpora Antichriſti reſpiciens, *Et à tempore*(inquit) *cùm ablatum fuerit iuge ſacrificium & poſita fuerit abominatio in deſolationem dies mille ducenti nonaginta.* Itaq; Agnus qui quotidie offerebatur, Chriſtū ſine dubio ſignificabat in cruce patri offerendum. Quod intelligens Io. Baptiſta digitoq; Chriſtum oſtendēs, clamabat:*Ecce agnus Dei,ecce qui tollit peccata mundi:* ac ſi diceret, hic eſt agnus quē ſibi pater offerri voluit,vt mundum ſibi reconciliaret,hic eſt qui tollit peccata hominum,quę agnus legis tollere non potuit. Hinc toties in Apocalypſi vocatur *agnus*. Manè ſignificabat tempus legis & prophetarum & legis naturæ: Veſper finis temporum eſt,quo Chriſtus venit in mundū & omne quod vſq; ad conſummationem ſæculi ſupereſt. Vt ergò ſciremus omnes qui ſalui facti ſunt, ac fient ab initio mundi vſq; ad aduentum Chriſti, & ab eo vſq; ad finem ſęculi, per ſanguinem agni in cruce occiſi ſeruari,agnus manè & veſperi immolabatur. Sed cur agnus in iugi ſacrificio ſumptus eſt ad Chriſtū ſignificandum? Origines: *Dicitur agnus quia voluntas & bonitas eius qua Deum repropitiauit hominibus,& peccatorum indulgentiam dedit,talis extitit humano generi quaſi agni hoſtia immaculata,& innocens,qua placari hominibus diuino creduntur.* Auguſtinus: *Agnus eligitur, vt ſimplicitas & innocentia deſignetur. Maſculus quæritur,vt virtus comprobetur,immaculatus, vt ſine crimine,&cæt.* Agnus igitur electus eſt ad figuram Chriſti propter innocentiam & manſuetudinem. Neſcit enim agnus vel nocere alicui,vel nocenti reſiſtere. Atq; ita de Chriſto dictum eſt: *Oblatus eſt,quia ipſe voluit,& non aperuit os ſuum. Sicut ad occiſionem ducetur,& quaſi agnus coram tondente ſe obmuteſcet, & non aperiet os ſuum.* Anniculus agnus tener eſt & ſacrificio aptiſſimus: ita Chriſtus nihil in ſe durum aut ingratum habens, optima & acceptatiſſima Deo hoſtia fuit. Immaculatus,quia Chriſtus integer & perfectus fuit,& nihil habuit deforme: Simila quę pars farinæ ad nutrimentum aptiſſima eſt,conſperſa oleo,& vinum offeruntur cum agno,quia Chriſtus non ſolùm occidi voluit,ſed etiam in ipſo ſacrificio reliquit nobis ſacramentum corporis, & ſanguinis ſui ſub ſpecie panis & vini, quo mirificè animæ noſtræ alerentur,confirmarentur,lætificarentur. Et quia dulciſſimo miſericordiæ affectu hoc nobis ſacramentum inſtituit, meritò ſimila oleo conſperſa offertur. Sed maior ſimilæ quàm vini menſura eſt,quia ſub ſpecie panis multò plures illud accepturi erant,quàm ſub ſpecie vini. Olei, & vini par menſura eſt, vt tanta eius in nos miſericordia intelligatur, quanta virtus ſanguinis eſt. Hactenus de ſacrificijs ferè ex Ribera, ſi quis autem pleniorem explicationem requirat, Originis legat homilias in Leuiticum & in Numeros 23. & 24. preterea Iſychij, & Radulphi commentarios in Leuiticum,ac Procopij Gazęi in eundem librum & in Numeros,necnon Cyrillum,ac pręcipue Philonem. Dicam modò quæ ſuperioribus, non incongrua ſunt, ac in primis, cur Moyſes, cum Dei nomine mandata explicaſſet, mox populum ſanguine ſacrificiorum conſpergeret, vt legimus in Exodo: *Scripſit autem Moyſes vniuerſos ſermones Domini, & mane conſurgens ædificauit altare ad radices montis, & duodecim titulos per duodecim tribus Iſrael. Miſitque iuuenes de filijs Iſrael, & obtulerunt holocauſta, immolaueruntque victimas pacificas Domino, vitulos duodecim. Tulit itaque Moyſes dimidiam partem ſanguinis, & miſit in crateras, partem autem reſiduam fudit ſuper altare: Aſſumenſque volumen fœderis, legit audiente populo: qui dixerunt: Omnia quæ locutus eſt Dominus: faciemus & erimus obedientes. Ille verò ſumptum ſanguinem reſperſit in populū,& ait: Hic eſt ſanguis fœderis quod pepigit Dominus vobiſcum, ſuper cunctis ſermonibus ſuis.* Quibus verbis,& actione in primis Euchariſtiam præſignificatā, multis probari docet Thomas Bozius Eugubinus

Marginal notes: *Cap.29.* — *Oephus qd.* — *Hin quid.* — *3.Antiq.10* — *Cap.28.* — *Sacrificij iugis ſignificatio.* — *Agnus Chriſtus.* — *Homil. 24. in Numer.* — *Lib.21.ſent.c.2.* — *Iſai. 53.* — *Cap.24.* — *Euchariſtia typus.*

A Eugubinus congregationis oratorij presbyter in libro de coniunctione corporis Ecclesiæ & Christi. Nam primo loco (inquit) Lucæ cap. 22. disertis verbis Christus ait: *Hic calyx nouum testamentum est in meo sanguine.* Secūdo totidem verbis Christus vsus est in Eucharistiæ institutione, quot Moyses in veteris testamenti sanctione: sic enim cap. 26. Matth. dictum. *Hic est sanguis meus noui testamenti.* Consona sunt itaque verba ipsa, & actio ad vnguem. Tertio sicut Moyses primò recensuit Dei præcepta, deinde sanguine populum aspersit, illaq; aspersione testamentum sanxit, eodem modo Christus prius mandata sua latè proposuit, vt est apud Ioannem, mox sanguinem suum in pectora discipulorum infudit per Eucharistiam. Quarto Moyses sanguinem quo Hebræos tinxit, in cratere collocauit: sic etiam Christus in calice suum sanguinem discipulis propinauit. Quinto Moyses è sanguine commixto duodecim vitulorum, duodecim tribus respersit; sic Christus duodecim discipulis sanguinem suum in vnam substātiam commixtum, quamuis duodecim sorbitionibus, vt ita dicamus, traditū dedit ex vno cratere. Quocirca nisi in eucharistia sit Christi corpus & sanguis, sed ea sit simplex commemoratio passionis Christi: quod egit Moyses, magis explicaret passionem Christi, & eius memoriam, quàm panis, & vini comestio, atque ita quod est absurdum proculdu-

B bio, vmbra esset solidior, & in corporis artus, lineamenta, & colores magis conformata, quàm corpus ipsum: corpus esset vmbræ loco, vmbra corporis, inuersaque essent illa, & præpostera. Quæ ue sint, opus est dicamus in Eucharistia esse verum sanguinem, corpusque Christi, ne ipsius institutio tam frigidè referat memoriam passionis, tam frigidè nos ad illam moueat. Huc spectat, quod eodē vitulorum sanguine Moyses tinxit altare, librum legis, ac vasa templi, quibus omnibus nos ipsi significabimur imbuendi ex omni parte Christi sanguine, veluti templa ac vasa Dei, nos ipsi volumina legis diuinæ. Hinc Tertullianus concludens Christo fuisse verum corpus, ex hoc argumentatur, quia sicut olim populus à Moyse vero sanguine vituli est aspersus, sic nos verum Christi sanguinem corpusque sumimus, quod argumentum mutuatus est à Sancto Irenæo. Audi eum loquentem:

Lib. 24. aduers. Marcion.

Sanguine nam vituli populum, simul omnia vasa
Atque sacerdotes, & scripta volumina legis
Sparsit aqua mixto, vates sic iussus ab alto
Non propriam spem, nec speciem virtute vacantem
Exemplo vituli passurum in corpore Christum,

C *Qui iuga dura ferens humeris senionis aratro*
Fortiter abrupit sua pectora vomere ferri,
Infundens sulcis anima sui sanguinis vndam.
Nam templi vasa hac designant corpora nostra,
Ipse Dei templum verum non ante dicatum
Namque suo socios homines sibi sanguine fecit,
Atque sacerdotes voluit sui corporis esse.
Ipse Patris summi perfectus iure sacerdos
Auditum, visum, gressum mundauit inertem,
Aspersitque libros testes præsaga locutus
Demonstrans legem suo tinctam sanguine sancto.

Minimè etiam præteriri debet, quid sibi velit lex imaginaria, quæ iubet vitulum pro peccato sacerdotis immolari, & sanguine eius septies digito populum aspergi; deinde duos hircos offerri; vnum in quo sors Domini venisset, occidendum esse, & de sanguine eius, similiter vt de sanguine vituli di-

Lex imaginaria.

D gito sacerdotis populum aspergendum: Alterum verò, in quo omnia peccata & maledictiones populi imponendæ essent, in locum desertum deducendum, ibique dimittendum. Docet id venerabilis Beda his verbis in quæstionibus super Leuiticum. Meritò & hoc loco de huius vituli sanguine septies populum digito sacerdotis aspergi iubetur, vt redemptio nostra & purificatio in Christi sanguine lata per gratiam septemplicis spiritus demōstretur. Duo autem hirci duorum populorum figuram perspicua ratione demonstrarunt, propter originalem peccati præuaricationem, hircorum formam gerentes, quorum est similitudo in Euangelio. Hedi, idest peccatores ad sinistram futuri, sed ex eis qui in Christum credidissent, & pœnitentiam delictorum suorum toto corde egissent, baptismi gratiam consecuti. Hi in similitudinem huius hirci qui in sorte Domini venit, figuram accipiunt, cuius sanguis cum sanguine vituli permisceri iubetur, vt consortes passionis Christi effecti, participes gloriæ ipsius efficiantur. Sed quid est hircum in sortem Domini venire, nisi vt populus credentium, cuius ille figuram habebat, consors & cohæres Domini haberetur in regno. Sicut Apostolus ait: *Hæredes quidem Dei sumus, cohæredes autem Christi.* Alius verò hircus qui in sortem Domini non venit, similitudinem habet infidelium, qui nunquā in Christo credere voluerunt. Hi vtique accipiunt maledictionem totius populi, & omnes iniquitates humani generis & proijciuntur

in deſertum locum. Sed quid eſt omnes iniquitates & maledictiones accipere, niſi quia omnia peccata, quæ ab Adam vſque ad Chriſtum humanum genus admiſit, illi ſoli ſunt percepturi, qui nec credere in Chriſto, nec expiari Chriſti ſanguine voluerunt: & ſic onuſti & prægrauati iniquitatibus & maledictionibus totius humani generis, in deſertum locum projicientur, ideſt, in tenebras exteriores, vbi eſt fletus & ſtridor dentium: & in ſtagno ignis, quod eſt gehenna, ibi ignis eorum non extinguetur, & vermis eorum non morietur. Idem Beda in explicatione huius Pſaltis ſententiæ: *Holocauſta medullata offeram tibi cum incenſo arietum offeram tibi boues cum hircis.* Holocauſta medullata interpretatur placentia. Pinguia enim holocauſta (inquit) erant acceptabiliora: ſcilicet offeram tibi laudem integram, & charitatem intimam, quæ placent tibi: & hoc cum incenſo arietum, ideſt per orationem ſanctam pro me ab arietibus, ideſt, à ſanctis patribus, qui nos in fide genuerunt, & per meam orationem non diſſentientem à traditione ipſorum ſanctorum patrum: quæ Deo ita eſt acceptabilis, ſicut ſuauis eſt alicui odor incenſi: Verè enim Deo eſt gratum, quod quidem probatur ab auctoritate ſanctorum patrum non eſſe diſſonum. Offeram inquam holocauſta, & offeram tibi boues, ideſt magiſtros meos triturantes me: Et hircos, ideſt, in peccatis fœtidos offeram tibi, non tantùm per ſe hircos, ſed ita vt boues ſint cum hircis, ideſt, vt illi qui prius erant hirci bobus ſint triturati & eis incorporati: quia hoc etiam tibi placet ſacrificium, ſi peccatores hic conuertantur & bonis concorporentur. Nec te turbet quod dicit, offeram boues & hircos, quia in illo priori populo, qui hic loquitur, quaſi vnus fuerunt & boues & hirci conuerſi. Poteſt etiam hoc totum de præſenti legi, vt ſic dicatur, introibo tandem in domum tuam ſuper cæleſtem, & vt introeam, reddā tibi nunc interim vota mea, illa ſcilicet quæ labia mea interiora diſtinxerunt, ideſt, diſcreuerunt, ſcilicet vt me accuſem, te laudem. Te Dominum dico, me ſeruum. Te me non indigere, me ſine te eſſe non poſſe, & ſimilia. Et quæ os meum exterius maximè locutum eſt in tribulatione, vbi oportet me deuotiorem eſſe. Tribulatione dicit mea, ideſt mihi vtili & neceſſaria. Holocauſta mea diſtinxerunt, inquam, labia mea, vota tibi reddenda, & hæc diſtinguendo offeram tibi holocauſta mea, ideſt, intima charitate intus referta, vt non te tantùm amem in ſuperficie, ſed in intimo amore, & exterius ſaginata fide, & ſpe & bona operatione. Pecus enim medullatum, & interius medullis eſt plenum & exterius ſaginatum. Et eſt, quaſi dicat: Non debet eſſe vacuum & aridum, quod tuæ maieſtati eſt offerendum. Vacuum quidem à charitate, aridum verò à fide, vel ſpe. Et hoc faciam, vel cum incenſo arietum, vt prædiximus, vel quia vt quidam libri habent, cum incenſu, quod ſignificat incendium. Ita poſſumus dicere, offeram tibi holocauſta cum incenſu arietum, ideſt, incendendo, & deſtruendo in me laſciuiam, quæ per arietem deſignatur: & offeram tibi boues cum hircis, ideſt, & boues & hircos item cum incenſu, ideſt, incendam in me ceruicoſitatem & ſuperbiā quæ per bouem deſignatur, & incendem in me peccatorum fœtorem, qui per hircum deſignatur: & hęc incenſa tibi offeram, quia hoc erit delectabile tibi ſacrificium. Hactenus Beda. Et Georgius Franciſcus Venetus in nouiſſimo hoc ſenſu idem ſacrificium interpretatur, pro peccato (inquit) offerri iubetur hircus, pater videlicet hœdorum, qui in ſiniſtra reponentur iudicandi, vt per hircum oblatum hircina aut hœdina pars, quæ eſt in homine, expietur. Eſt enim laſciua portio in homine ſimilis hirco, aut hędo, aut capræ matri eius laſciuienti & demolienti vineas; Idcirco expiandus, comprimendus, vinciendus & deducendus eſt in ſeruitutem melioris portionis, ſicuti de alio animali huic ſimili dicitur in Canticis: *Capite nobis vulpes paruulas, quæ demoliuntur vineas.* De hœdis quoque ibidem dicitur; Paſce hœdos tuos iuxta tabernacula paſtorum, illorum videlicet qui in ſcriptura dicti ſunt bene paſcere oues, quorum princeps eſt ille qui ait: *Ego ſum paſtor bonus & animam meam do pro ouibus meis.* Offerendi igitur & caſtigandi ſunt huiuſmodi appetitus, qui demoliuntur vineam, illam vtique quæ, vt Iſaias ait, domus Iſrael eſt, & cœtus electorum, atque hæreditas Domini: de qua in parabolis loquens Chriſtus, inquit: *Ite & vos in vineam meam, in quam intrare nequit caro, & ſanguis, ac portio illa laſciuiens.* Ideo in hirco veniebat offerenda & expianda; in quo eſt maior & magis inueterata laſciuia quàm in hœdo, adeo vt valde fœtear, ſicut & carnes nimium laſciuientium, & multò magis quàm carnes caſtè viuentium. Offerendus quoq; venit pro peccato vitulus, vel bos armentorum rex, faſtus videlicet & ſuperbia animalis hominis, qui gloriatur in malitia & lætatur, cùm malè fecerit. Quæ duo laſciuia ſcilicet & faſtus procedunt à duobus præcipuis fontibus ſcaturientibus in deteriori homine, concupiſcibili videlicet & iraſcibili, quæ ab homine pergente ad Deum ipſi Deo offerenda ſunt, vt longo & egregio ſermone diſſerit Origines ſuper Numeris. Deduxit (inquit) Dominus populum ſuum in manu Moyſis, & Aarō, hoc ideo, quia alterius manus tantummodo non ſufficiebat. Moſes enim ſcientiam legis indicat, Aaron verò ſacrificandi Deo, & immolandi peritiam. Nam ſi exiens de Aegypto & conuerſus ad Deum ſuberbiam adijciam, taurum per manum Aaron ſacrifico, ſed vitulum ſi adhuc tenera ſuperbia & elatio eſt: Si verò petulantiam laſciuiamque peremero, hircum Domino iugulaſſe me quoq; Aaron manu credam &c. Eadem diuina

Pſal. 65.

Holocauſta medullata.

Pars in homine hirco ſimilis.

A uina lex vitulum pro sacerdotio immolari mandans per membra hostiæ quæ incendebantur, sacræ exercitationis modum naturali ratione subindicat, quæ fibram iecoris, (inquit Basilius Magnus) non iecur totum & adipem qui ventrem operiret, non ventrem ipsum: renum verò non solùm adipem, verùm ipsos quoque cum adipe renes incendi in holocaustum iubet. Iecoris quippe, quod cõcupiscentię instrumentum est, iuxta quod & de eo qui concupiscentiæ fuerat telo percussus, dicitur, *Eris quasi ceruus spiculo percussus in iecore*, veluti fibram singularem scilicet peccati concupiscentiã, in qua & fel inue[illegible]itur, incendere, reliqua verò felle ac pessima cupiditate liberam ac puram ad appetenda bona quæque & honesta seruare secundum naturam integrã conuenit. Porrò ventris quod superfluum est, vnde [illegible]nguiore, & hebetiore euadimus sensu, auferre decet, solumque quod est necessarium seruare. In renibus verò non adipem solùm ingentem obscœni liquoris copiam exspumãtem ad libidinem, verùm & renes ipsos expiare, ac sanctificare naturaliter omnino iubemur. Significat profectò per hæc sermo diuinus, & necessarium victum nobis esse amplectendum, & concupiscentiam studiosius ad meliora transferendam, & castitatis munditiam tota intentione sectandam. Quia enim possibile non erat absque cibo viuere, escarum receptaculum, ventrem scilicet nudum

Fibra iecoris, nõ iecur incendatur.

Lib. de virginis.

B absque vllo omnino gulæ vitio relinquens obsidentem illum adipem rectissimè tollit. Rursus quia itidem erat impossibile, boni nos aliquid habere, nisi naturalẽ concupiscentiæ vim ad illud ambiendum haberemus, improbam cupidinis speciem quasi fibram iecoris cum felle præcidens, probabile concupiscendi genus ad virtutes appetendas purum innocuumque relinquit. At verò in renibus quia neque ad vitæ necessaria vt venter, neque ad concupiscendum vt iecur, necessarij sunt, solamq; & vnicam concubitus concupiscentiam capiunt, non horum solùm adipem, sed ipsos quoque ignibus tradit. Nempe enim sine renibus, idest, sine coniugio in terris viui potest: virginitatisque vita, nullo inferior angelis ad perpetuam gloriam hinc iam exerceri. Quibus profecto omnibus id nobiscum agitur, vt omni sapientia eruditi & instructi aduersus voluptatem totam quasi contra multorum capitum hydram sapienter stemus, neque sub specie excidendi emergentia assiduè per sensus capita ad pullulationem plurimorum ea semper iteremus: Verùm summa tolerantia laboris, atque continentia præcipua fortiter illa incendamus, corporaq; nostra hostiam sanctam placentem Deo, tanquam vitulum pro sacerdotio studiosè offeramus, & modò quidem prauam concupiscentiam veluti fibram iecoris, modò superfluitatem cibi, quasi adipem, quo venter operitur, modo totam simul concupiscentiam coitus, veluti renes vnà cum adipe semen illis ministrante diuino continentię

Castitas vt Deo grata.

C igne consumamus, vt iuxta propositam virginitatis destinationem omni praua ac turpi concupiscẽtia, omnique voluptate superiores euadentes, per continentiæ sacra certamina proposito certantibus præmio, immortalitatisque corona digni inueniamur. Hæc Basilius. Suprà per vituli oblationẽ Christum intelligi ostensum est: qui similiter per vitulæ, siue vaccæ rufæ immolationem significatur, (de qua in Numeris legimus cap. 16.) & per cinerem eiusdem populi expiatio. Sic enim dicitur de illa ad Moysem & Aaron. *Præcipe filijs Israel, vt adducant ad te vaccam rufam ætatis integræ, in qua nulla sit macula, nec portauerit iugum, tradetisque eam Eleazaro Sacerdoti, quæ educta extra castra immolabitur in conspectu omnium, & intinget digitum Eleazar in sanguine eius, & asperget cõtra fores tabernaculi septies, comburetque eam cunctis videntibus tam pellem & carnes eius, quam sanguinem & fimum flamma tradetis. Lignum quoque cedrinum & hyssopum coccumque bis tinctum sacerdos mittit in flammam qui vaccam vorat, & tunc demum lotis vestibus & corpore ingreditur in castra, commaculatusque erit vsque ad vesperam. Sed & ille qui combusserit, lauabit vestimenta sua, & corpus & immundus erit vsque ad vesperam. Colliget autem vir mundus cineres vaccæ & effundet eos extra castra in loco purissimo, vt sint multitudini filiorum Israel in custodiam, & in aquam aspersio-*

Vacca rufa immolatio.

D *nis: quia pro peccato vacca combusta est. Habebunt hoc filij Israel & aduenæ sanctum iure perpetuo, & qui tetigerit mortuum & propter hoc septem diebus fuerit immundus. Aspergetur ex hac aqua die tertio & die septimo mundabitur. Si die tertio aspersus non fuerit, vel septimo, non poterit emundari.* Vitula rufa (inquit Beda,) caro est Saluatoris, rosea sanguine passionis, ætatis integræ, quia perfecta ætate passionem suscepit. Quod autem non est impositum super illam iugum, hoc ostendit, quod caro Christi non est subiugata delicto, neque victa ab vllo peccato. Quod autem apprehensam eiecerunt filij Israel extra castra astante Eleazaro sacerdote, populum Iudæorum significat & consensum sacerdotum in necem Domini, qui eiectum ex Hierusalem eum crucifixerunt. Sicut ergo qui offerunt vitulam immundi sunt: sic & qui apprehenderunt Dominum, peccatores habentur, & sicut is qui colligit cinerem aspersionis, mundus est: sic & omnes mundi sunt qui passionem Christi prædicarunt gentibus & in toto orbe terrarum doctrinam eius asperserunt, populosque Domino collegerunt. Lignum autem & hyssopum crucem putamus & baptismum. Per hyssopi enim fasciculum aspergebantur agni sanguine, quo mundari solebant; typicè figurantes lauacrum baptismatis, & ablutionem æterni fontis. Per coccum autem bis tinctum, figuram sacri sanguinis significari, quo

Caro Saluatoris.

pecca-

peccatores abluuntur: bis tinctum autem, quia per eum & corpore & corde mundamur. Hæc enim tria ad purgationem peccatorum ſunt tradita: Primò per cedrũ, fides ligni crucis; ſecundò per hyſſopum martyrium: tertiò per coccum, ſanguinis Dominici ſacramentum. Sicut autem illuc die tertia purgari iubentur; ita & omnis anima purgatur ab omnibus delictorum ſordibus, quæcunque credit Chriſtum Dominũ noſtrum die tertia à mortuis reſuſcitatum. Huiuſmodi etiam homo mũdus erit in die ſeptima, ideſt, in regno Sanctorum adueniente Domino, & beatus ac lætus partem cæleſtis illius regni potietur. Qui autem non fuerit aſperſus, ideſt, huius gratiæ fide munitus, peribit anima illa de regno ſancti ſanctorum, & de populo fidelium. Ex ſanguine autem huius vitulæ ideo ſepties tabernaculum iubet aſpergi: quia ſeptem ſunt ſpiritus Sancti chariſmata, quę per Chriſti ſanguinem ſuper Eccleſiæ populos diſtribuuntur, per quã ab omni delicto purgantur, ſicut Apoſtolus ait: *Iam abluti eſtis in ſanguine Chriſti & paſſione eius*. Quod verò vitula cum pelle & oſſibus ſuis comburitur, & agnus ille paſchalis pari modo concrematur, ne oſſa eius confringantur: hoc oſtendit, quod Domini Ieſu Chriſti corporis in paſſione non eſſent confringenda crura, ſicut Euãgeliſta teſtatur. Moraliter autem vacca ruſa, cuius cinis expiatio populi eſt, non aliter immolari & offerri ad altare Domini poterit, niſi quia terrena opera non fecerit, iugumque delicti non traxerit, nec vinculis peccatorum fuerit alligatus. Huc vſque ille, & ſimiliter ferè D. Auguſtinus in quæſtionibus ſuper Numeros: Iuuenca ruſa, carnem Chriſti (inquit) ſignificat. Sexus fæmineus eſt propter infirmitatem carnis: ruſa eſt, propter ipſam cruentam paſſionem. Quod autem ait, Accipiant à te: in ipſo Moyſe figuram legis oſtendit, quoniam ſecundum legem ſibi viſi ſunt occidere Chriſtum, quia ſoluebat ſecundum ipſos ſabbatum, & ſicut putabant, obſeruationes legitimas prophanabat. Quod autem *ſine vitio* dicitur hæc iuuenca, mirum non eſt: hanc enim carnem cæteræ hoſtiæ etiam figurabant, vbi ſimiliter ſine vitio pecora immolari iubentur. Erat quippe illa caro in ſimilitudine carnis peccati, ſed non caro peccati. Veruntamen hic vbi euidentius legis diſtinctionem Deus voluit commendare, parum fuit dicere ſine vitio, niſi diceretur, *quæ non in ſe habet vitium*: quod ſi repetendi cauſa dictum eſt, fortaſſe non fruſtra eſt, quod eam rem ipſa repetitio firmius commendauit: quanquam & illud non abhorret à vero, vt ideo additum intelligatur, quæ non habet in ſe vitium, cùm iam dictum eſſet, iuuencam ſine vitio, quia in ſe non habuit vitium caro Chriſti, in alijs autem habuit, qui membra ſunt eius. Quæ enim caro in vita ſine peccato, niſi illa ſola, quæ in ſe non habet vitium? *Et non eſt poſitum ſuper eam iugum*. Non enim ſubiugata eſt iniquitati, cui ſubiugatos liberauit, & eorum vincula dirupit, vt ei dicatur: *Dirupiſti vincula tua, tibi ſacrificabo hoſtiam laudis*. Super illius quippe carnem, non eſt poſitum iugum, qui poteſtatem habuit ponendi animam ſuam, & iterum ſumendi eam. *Et dabis eam ad Eleazarum ſacerdotem*. Cur non ad Aaron? niſi fortè ita præfiguratum eſt, non ad tempus quod tunc erat, ſed ad poſteros huius ſacerdotij paſſionem Domini peruenturam? *Et eijcient eam extra caſtra*. Sic & eiectus eſt Dominus paſſurus extra ciuitatem. Quod autem ait: *in locum mundum*, ita ſignificatum eſt, quia non habuit cauſam malam. *Et occident eam in conſpectu eius*, ſicut occiſa eſt caro Chriſti in conſpectu eorum, qui futuri erant in nouo teſtamento Domini ſacerdotes. *Et accipiet Eleazar ſanguinem eius & aſperget contra faciem tabernaculi teſtimonij in ſanguine eius ſepties*. Hæc teſtificatio eſt Chriſti ſecundum ſcripturam fudiſſe ſanguinem in remiſſionem peccatorum: ideo contra faciem tabernaculi teſtimonij, quia non aliter declaratum eſt quàm fuerat diuino teſtimonio prænunciatum. Et ideo ſepties, quia ipſe numerus pertinet ad ſpiritalem. *Et cremabunt eam in conſpectu eius*. Puto quia concrematio ad ſignum pertinet reſurrectionis. Natura eſt quippe ignis, vt in ſuperna moueatur, & in eum conuertitur, quod crematur. Nam & ipſum cremare de Græco in Latinum ductum verbum eſt à ſuſpẽſione. *Quod vero additum eſt, in conſpectu eius*, ideſt, in conſpectu ſacerdotis, hoc mihi inſinuatum videtur, quia illis apparuit reſurrectio Chriſti, qui futuri erant regale ſacerdotium. Iam quod ſequitur, *Et pelles eius & carnes & ſanguis eius cum ſtercore eius comburetur*, idipſum expoſitũ eſt, quomodo concremabitur: & ſignificatum eſt, quod non ſolum ſubſtantia mortalis corporis Chriſti, quę commemoratione carnis & pellium & ſanguinis intimata eſt, verùm etiam contumelia & abiectio plebis, quam nomine ſtercoris ſignificatum puto, conuerteretur in gloriam, quam combuſtionis flamma ſignificat. *Et accipiet ſacerdos lignum cedrinum & hyſſopum & coccinum, & immittet in medium combuſtionis iuuencæ*. Lignum cedrinum ſpes eſt, quæ debet in ſuperius firmiter habitare. Hyſſopus fides, quæ cùm ſit herba humilis, radicibus hæret in petra. Coccinum charitas, quod feruorem ſpiritus igneo colore teſtatur. Hęc tria debemus mittere in reſurrectionem Chriſti, tanquam in medium combuſtionis illius, vt cum illo ſit abſcondita vita noſtra, ſicut dicit Apoſtolus: *Et vita noſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo*. *Et lauabit veſtimenta ſua ſacerdos & lauabit corpus ſuum aqua, & poſtea introibit in caſtra, & immundus erit ſacerdos vſque ad veſperam*. Lauatio veſtimentorum & corporis, quid eſt, niſi mundatio exteriorum & interiorum? Et hæc ſacerdos. Deinde ſequitur:

Tabernaculum cur ſepties ſanguine vitulæ aſperſum.

Lib. 4.

Pſal. 115.

Coloſſ. 3.

A quitur: *Et qui combures eam*, eos figuratos arbitror qui Christi carnem sepelierint, resurrectioni eam velut conflagrationi mandantes. *Et congregabit homo mundus cinerem iuuencæ & ponet extra castra in locum mundum.* Quid dicemus cinerem iuuencæ, reliquias videlicet illius inter fectionis, & combustionis, nisi famam, quæ cõsecuta est passionem resurrectionemque Christi: quoniam sunt reliquiæ homini pacifico. Nam & cinis erat quia velut mortuus ab infidelibus condemnabatur, & tamen mundabat, & resurrexisse à fidelibus credebatur. Et quia hæc fama apud nos maximè claruit, qui in cæteris gentibus erant, & non erant de consilio Iudæorum: ideo dictum esse existimo, *& congregabit homo mundus cinerem iuuencæ*: mundus vtique ab interfectione Christi, quæ Iudæos fecerat reos. *Et reponet in locum mundum*, id est, honorabiliter tractabit. Tamen *extra castra*, quia extra celebrationem Iudaicæ consuetudinis honor Euangelicus claruit. *Et erit synagoga filiorum Israel in conuersationem*, Aqua aspersionis purificatio est. Postea declarat plenius quemadmodum ex hoc cinere fiebat aqua aspersionis, vnde mundabantur à cõtactu mortuorum, quod vtique significatur ab iniquitate moribundæ, vel morticinæ vitæ. Sed mirum est quod sequitur. *Et qui congregat*, inquit, *cinerem iuuencæ lauabit vestimenta sua, & immundus erit vsque ad vesperam.* Quomodo

B erit ex hoc immundus qui mundus accesserat; nisi quia & ij qui sibi videntur mundi, in fide Christiana se agnoscunt, quia omnes peccauerunt, & egent gloria Dei, iustificati gratis per sanguinem ipsius: Huuc tamen lauare vestimenta sua dixit, non etiam corpus suum, credo quod illius cineris congregatione & repositione in loco mundo, si hæc spiritaliter intelligantur, iam intrinsecus vult intelligi fuisse mundatum, sicut Cornelius audiens & credens quod prædicauerat Petrus, ita mundatus est, vt ante visibilem baptismum cum suis qui adderant, acciperet donum spiritus Sancti. Hæc & plura Augustinus. Incognitus verò in psalmos, exponens hoc Dauidicum: *Asperge me Domine hyssopo, & mundabor & cæt.* notari debere ait virtutem aspersionis, quia per ipsam primò peccata mundantur (inquit) quod probat Apostolus dicens: si enim sanguis hircorum & vitulorum aspersus, inquinatos sanctificat ad emundationem &cæt. quanto magis sanguis Christi, &c. secundò discordes pacificantur, vt ait Petrus, In aspersione sanguinis Christi est pax. Tertio porta cæli nobis reseratur. Exod. 12. *Sanguine qui est in limine, aspergite ex eo superliminare, & vtrumque postem.* Et hæc aspersio debet fieri septies, id est, contra septem peccata, propter quod in Leuitico dicitur: *Sanguine asperget septies contra velum*, id est contra peccata, quod velum, vel ve-

Act.

Psal. 51.

Aspersionis virtus.

Ad Heb 9.

Epist. 1. c. 1

Cap. 4.

C lamen dicitur, quia velat, vel obfuscat intellectum peccatoris. Principaliter autem est aspersio sanguinis figuralis: vbi notandum, quod quadruplici figurali sanguine in antiqua lege fiebat aspersio, scilicet sanguine hœdi, vituli, hirci & vaccæ & passeris: ad significandum quod sanguine multiplicis peccati à nobis debemus aspergere & expellere. Primò aspergebatur sanguis hœdi, Exod. 11. *Immolabit hœdum, &c. & fasciculum aspergite in sanguine, &c.* Quid enim sanguis hœdi nisi vitam significat luxuriosam. Huius sanguis aspergitur, cùm luxuriosa vita virtute continentiæ dissipatur. Sic enim figuraliter sanguine Iezabel aspersus est paries, & equorum vngulæ, &c. vt dicitur quarto Regũ nono. Iezabel enim, quæ fluxus sanguinis interpretatur, significat ipsam luxuriã, quæ in quodam fluxu consistit. Secũdo aspergebatur sanguis vituli. Leuit. 4. *Tollet de sanguine vituli, & asperget septies digito contra propitiatorium ad Orientem.* Quid enim vitulus nisi superbos significat, qui vt vituli sunt sine iugo superioris: immo nec Deo subijci volunt, vt dicit Magister in glo. super illo verbo: *Circumdederunt me vituli multi.* Et sic sanguis vituli figuraliter aspergitur, cùm superbia spargitur & deponitur: vnde dicitur Leuit. 4. *Sanguine vituli septies aspergens altare, sanctificet illud ab immunditijs suis.* Vbi per altare cor nostrum, in quo sacrificium Deo offerebamus, intellige.

Aspersio sanguinis quadruplex.

Luxuria.

Superbia.

D Tertio aspergebatur sanguis hircorum, 2. Paralipp. 29. *Asperserunt sanguinem hircorum coram altari pro peccato populi.* Quid enim sanguis hirci, nisi auaritiam significat, cuius tanta est caliditas, vt adamantem, quem nec ferrum, nec ignis donare potest, solus dissoluat. Quarto aspergebatur sanguis vaccæ, Num. 19. *Vaccam rufam ætatis integræ, in qua nulla sit macula, immolabit, intingens digitum in sanguine eius, asperget contra fores tabernaculi.* Secundum enim quod ait Magister in glossa ad Hebræos nono. Vacca rufa est caro Christi infirma. Sexus enim fœmineus positus est propter infirmitatem carnalem. Rufa est, quia caro Christi in passione sanguine fuit cruentata. Ætatis erat integræ, quia Christus in passione fuit triginta trium annorum. Absque macula fuit, quia in illa nullum fuit peccatum. Huius ergo sanguinem figuraliter septies aspergimus, cum per memoriẽ suę passionis corda nostra ab omni purgamus peccato &c. Idem in explicatione alterius Psaltis sententiæ: *Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos*, id est, inquit, sacrificij vitulorum, vel hircorum, scilicet publicata lege Euangelica. Illa enim duo animalia maximè Christum figurabant, scilicet vitulus propter habilitatem nutrimenti. Nam vt dicit Magister de proprietatibus rerum, vitulus inter cætera animalia habet carnes laudabilis nutrimenti, quia est facilis digestionis propter calorem, & humidum dominans in illo. Sic & Christus est nobis cibus perfectissimi

Auaritia.

Psal. 49.

ſimi nutrimenti, quoad vitam nutrimur æternam. Ioan. 6. *Caro mea verè eſt cibus.* Hircus verò ſignificat Chriſtum ratione ſuæ poteſtatis. Nam tantæ poteſtatis dicitur eſſe hircus, quod calidita te ſui ſanguinis frangit adamantem, qui nulla alia re domari poteſt. Et ſic ſignificat Chriſtum, qui calore ſui ſanguinis, id eſt charitate in ſuo ſanguine exhibita ſuperauit diabolum, quem nullus alius ſuperare potuit. Si ergò illa ſacrificia facta per vitulum & hircum, figurabant ſacrificium corporis Chriſti, ideò meritò per iſtud ſacrificium illa ceſſare debuerunt. Et hoc eſt, quod dicit, inſtituto ſacramento euchariſtiæ. Magis moraliter, per vitulum & hircum ſignificantur duo peccata, quæ inter cætera regnabant in Iudæorum populo: ſcilicet per vitulum accipe peccatum auaritiæ, per hircum peccatum luxuriæ, &c. Sed hæc alterius loci ſunt. Supereſt modo, vt aliquid de ſacrificio Abrahæ dicamus, de quo in Geneſi legimus; *Sume mihi vaccam triennem, & capram trimam, & arietem annorum trium, turturem quoque & columbam. Qui tollens vniuerſa hæc, diuiſit ea per medium, vt vtraſque partes contra ſe altrinſecus poſuit: aues autem non diuiſit.* Quod ſacrificium explicatutus D. Ambroſius: Prætermiſſem (inquit) huiuſmodi interpretationem ſacrificij, niſi quibuſdam hinc ſcrupulum naſci animaduerterem, eò quod aruſpicinæ quædam ſcribi videatur ſolemnitas, quod poſt immolationem diuiſa ſunt animalia, & contra faciem alterutrum poſita, & conſedit illis Abraham. Sed ſi vim interrogationis præmiſſæ & futuræ reſponſionis conſideremus, aduertere poterimus ſpei noſtræ, & fidei conuenire huius ſacrificij diſciplinam. Vitulus enim aratorium animal eſt, deditum terræ & labori. Capra ad aquarum ſimilitudinem per ænigmata figuratur, eò quod αἲξ Græcè παρὰ τὸ ἀΐσσειν nomē acceperit, ab eo quod eſt impetu ferri. Sic enim currit ſicut aqua. Profuſus vel fluuiorum ſono, vel curſu maris violentis æſtimare fluctibus. Aeri comparatur aries, quia omnibus animantibus vtilius hoc animal generi humano reperitur, quandoquidem & veſtis nobis vſum exhibet, ſicut aer huius ſpiritus vitalem nobis miniſtrat ſubſtantiam. Vnde & hunc ordinem factum puto, vt prius diceret: *Sume mihi vitulum & capram, & tertio loco diceret arietem*, eò quòd prima illa, hoc eſt, vitulus & capra terris & mari, materialibus comparentur elementis, & quia fæminea dicuntur: at verò aries maſculinum quoddam animal eſt, vehemens natura & violentum cornibus. Similiter autem aries huius ſpiritus vitalis eſt, vt maſculus, auctor & cauſa gignentium, mouens terrarum genitalia, & velut quadam ſe miſcens copula. Aliud ad terram, aliud ad mare, aliud & aerem vitalem, myſticè figuratur horum trium animantium genus. Hæc traditio naturalis eſt, ſed moralis etiam concurrit & ſuppetit. In omnibus enim hominibus, caro, ſenſus, & verbū eſt. Caro noſtra, vitula eſt; laborat, vt ferat; laborat, vt colligat; laborat, vt pariat; innumeris fatigatur laboribus; vnde & Græci δάμαλιν ἀπὸ τοῦ δαμάζεσθαι λίαν, eò quòd dometur nimis. Maſculorū boū labore, aratro & iugo fungitur, fœmineos partus repræſentat cū multo vbere. Caro quoq; noſtra vitæ iſtius ſubiugatur neceſſitatibus, crebris quatitur doloribus, & multarum ærumnarum quodam curuata partu ſeneſcit. Iam illud quis ignorat, quod vehementior ſit vis animæ, cui velut rupta adhæret in iſtius vitæ curſu corporalis ſubſtantia? Senſus autem noſtri caprarum modo velut ſaltu quodam alis exiliunt, & paſcuntur præruptionibus, impetu ipſo ipſi commotiones excitantes animæ, & concutientes eam. Ad omnem occaſionem præſto ſunt, vel occurſu fæminea pulchritudinis, vel odore ſuauitatis alicuius. Audita pariter & tactu mouentur velociter, quibus etiam animæ inficiunt conſtantiam, & velut à natura ſui alienant eam: Vnde plerique ὁρμῆτιν dictam putant, quia ὁρμὴ impetus dicitur, eò quod ex quodam impetu ſenſuum inflexionis, atque alienationis noſtræ cauſa naſcatur: fæminei autem ſexus ſpeciem habet. Et etiam ſenſus noſtri αἰσθήσεις Græcè dicuntur fæminco vocabulo. Effœtarum modo animarum cito vacuantur, vbi partes ſuæ generationis delectationiſque effuderint, & iterum excitatis cupiditatibus nouos referunt impetus. In ariete verò verbi ac ſermonis noſtri habetur ſimilitudo, quod ſit vehemens, ſicut & ſermo noſter efficax operationis & quadam ornatus noſtri & tegminis cauſa ſit. Aries per vſum veſtium ordine quodam gregem ducens, ſicut ordo quidam vitæ vſuſque noſtri verbo explicatur. Arbitror autem quod illud verbum magis intelligere debeamus, quod eſt verbum Dei cum quo aries iſte habere videatur nō mediocrem cognationem. Quod verbum nos verè tegmine velleris ſui veſtiuit, & in domum introducit æternæ ſalutis. Qui ſe pro nobis immolandum obtulit, qui tanquam ouis ad victimam ductus eſt, & ſicut aries coram tondēte ſe ſine voce, ſic non aperuit os ſuum, &c. Aliam expoſitionem, ſed non abſimilem antea attuli ex Beda. Addam hic expoſitionem Iſidori. Iſte eſt (inquit) modus promiſſi ſeminis Abrahæ, & iſta eſt figura. Per vaccam enim ſignificata eſt plebs poſita ſub iugo legis: per capram eadem plebs, peccatrix futura. Per arietem, eadem plebs etiam regnatura. Animalia ideo trima dicuntur, quia per articulos temporum, ab Adam vſque ad Noe, & inde vſq; ad Abraham, ac deinde tanquam tertiam vſque ad Dauid ætatem gerens ille populus adoleuit. Per turturem & columbam ſpiritales in eo populo deſignati ſunt, indiuidui filij promiſſionum & hæredes regni futuri, quorum ætas temporalis ideo tacetur, quia æterna meditantes, tranſgreſſi ſunt deſideria

Sacrificium Abrahæ. Cap. 15. Lib. 2. de Abrah. c. 8.

Capra aquæ coparatus, aries aeri. Vitulus terra.

A sideria temporalia. Sed quid est quod animalia illa tria diuiduntur aduersus se inuicem partibus constitutis, nisi quod carnales & in populo veteri & nunc inter se diuiduntur? Porrò aues idcirco nõ diuiduntur, quia spirituales indiuidui sunt: schisma non cogitant, non seducuntur ab hæreticis, sed pax est semper in ipsis. Sed hac de re alias etiã aliquid dictũ est: sufficereque puto isthæc quæ hactenus de Hebræorum sacrificijs dicta sunt; properemus ad sacrificia gentiũ, cũ prius duas aureas γνώμας Philonis recitauerimus: *Deus omnes male sibi conscios, etiamsi quotidie centum boues immolent, auersatur: insontes verò etsi nihil omnino sacrificent, amplectitur. Gaudet enim Deus aris nullo igne calentibus, quas cingit virtutum chorus.* Altera sententia eodem libro legitur. *Nemo malus sacrificat reuera, etiamsi perenni sacrificio decem millia boum immolaret quotidie. Nam præcipua victima mens ipsa est integra: læsis enim non est fas aras attingere.*

Lib. de plantat. Noe.

VSVS IN SACRIFICIIS GENTIVM.

B IN sacrificijs gentium duo fuisse hostiarum, siue victimarum genera docent Trebatius, & Macrobius, & ex ipsis Alexander ab Alexandro, vnum, in quo cum litabatur, voluntas Dei per exta exquirebatur, alterum, in quo sola anima Deo consecrabatur, quæ hostia animalis ideo appellabatur. Vtrumque diuinus poeta ostendit, & primò quidem illud in quo voluntas numinum per exta monstrabatur:

Lib. 1. de religione. Lib. 3. c. 5. satur. Lib. 5. c. 12.

Mactat lectas de more bidentes,

Et mox:

Pecudumque reclusis
Pectoribus inhians spirantia consulit exta.

Alterum, in quo hostia animalis dicitur, quod eius tantùm anima, vt dictum est sacratur, ostendit, cùm facit Entellum victori Eryci mactare taurum.

Hanc tibi Eryx meliorem animam pro morte Daretis
Persoluo.

Hasce animales hostias frequenter fuisse, ouem, suem, capram, bouem, gallinam & anserem Gyraldus & idem Alexander tradunt, cæterùm sine idoneo, ni fallor, authore. Certe Festus Pompeius ex commentarijs sacrorum pontificalium hæc verba refert: *Hic ouis, hic agnus, & porcus, tauri, ver-* C *beuaque, perplouere pateram, refriua faba, præmissium, seu præmetium, persillum.* Et Pausanias ait, in Eliacis, ex vitulis, agnis, hœdis veterem aruspicinam fuisse, postea Cyprios primos omnium addidisse suẽ. Earum quibus voluntas deorum per exta disquirebatur, aliæ amburbiales dictę, quod circum terminos Vrbis ducerentur; aliæ ambaruales, quæ circum arua rei diuinæ causa duci consueuerunt ab his qui pro frugibus sacrificia faciebant: alię ambegni, bos videlicet & veruex, cum ad eorum vtraque latera agni in sacrificium agebantur, aliæ præcidaneæ, aliæ succedaneæ: Legite Festũ, & Seruium. Nos de extispicijs bouis supra diximus, hic de animatis potissimum dicturi: quorũ quoque duo erant genera, hostia videlicet maior, & minor. Maiores Harugas dicebant teste Donato ab hara, in qua concludi solebant. Hæ tantùm ex bubulo genere, vnde dicebat Plinius: *Ex bobus victima optima, & lautissima deorum placatio.* Clarissimè id ostendit Ouidius in 4. Fastorum.

Lib. 33. c. 3.

De duce lanigeri pecoris, qui perdidit Hellen
Sol abit, egressa victima maior adest.
Vacca sit, an taurus, non est cognoscere promptum
Pars prior apparet, posteriora latent.

Metam 11.

D Istiusmodi maiorum hostiarum duntaxat cornua inaurabantur, vt Plinius testatur his verbis: Deorum honore in sacris nihil aliud excogitatum est, quàm vt auratis cornibus hostiæ maiores duntaxat immolarentur. Tertullianus: Hunc tibi Iupiter bouem cornibus inauratis vouemus esse futurum. Ouidius.

blandis induta cornibus aurum
Conciderant icta niuea ceruice iuuencæ.

Iuuenalis:

Lib. 9.

Et auratam Iunoni cæde iuuencam.

Plutarchus de Pauli Aemilij triumpho: Post eos ducebantur auratis cornibus boues centum viginti, vittis ornati & sertis. Tibullus;

Semper inaurato taurus cadit hostia cornu

Martialis ad Apollinem:

Felix tunc ego debitorque voti
Casurum tibi rusticas ad aras

Ducam

Ducam cornibus aureis iuuencum

Homerus apud Ciceronem:

Aurigeris diuum placantes numina tauris

Lego autem in Iliade Homeri.

Iliad. K. Τύν τοι ἐγὼ ῥέξω χρυσὸν κέρασιν περιχεύας, ideſt,

Mactabo hunc ſuperis auratum cornua taurum.

Aeneid. 9. Virgilius:

Et ſtatuam ante aras aurata fronte iuuencum.

In Oedipo. Seneca:

Aureo taurus rutilante cornu labitur ſegnis.

Saty. 13. Minor verò hoſtia coronata duntaxat erat. Vnde agnam coronatam vocat Iuuenalis:

Quæque coronata luſtrari debeat agna.

Victima coronata. *Lib. 16. c. 9.* Coronabantur tamen etiam maiores: quoniam omnes victimas coronari ſolitas indicat Plinius, dum ait: Ferunt coronas primum omnium Liberum Patrem impoſuiſſe capiti ſuo ex hedera. Poſtea deorum honori ſacrificantes ſumpſere victimis ſimul coronatis. Huc ſpectat illud Næuij:

Sed velatas frondentes comas cornua taurum,

Coronabantur autem illius Dei fronde, cui ſacrum fiebat. Quaſcunque autem hoſtias cùm immolabant, niſi puræ eſſent & lectæ, ad rem diuinam non proficere putabant. Fuitque opinio ex hœdis & agnis potius, quia mites ſunt, quàm ex gallinaceis, ſuibus, & tauris, quoniam animo abundãt, deos conſuli & futura prænoſci: adeoque videas ouilli pecoris hoſtiam non quia amplitudine, ſed quia animæ eſt placidioris, pontifices maximam duxiſſe. Fiebat autem animalium iſtarum diligens examen, & niſi electa admittebantur, quia pernoſci niſi ex ſana victima futura non poſſe ſibi perſuadebant, Virgilio teſte;

Aut ſi quem ferro mactauerat ante ſacerdos,
Inde neque impoſitis ardent altaria fibris,
Nec reſponſa poteſt conſultus reddere vates.

quamobrem ſi clauda erant, morboſa, aut vitioſa, ſi fixam haberent aurem, vel ſi caudam aculeatã, aut linguam nigram, ceu contaminata, dijſque minimè accepta ac grata, vt habebantur ait idem Alexander, qui itidem ſcribit, ſolida vtilia niſi cæſis tribus hoſtijs, tauro, ariete, & verre, pura nõ haberi, ſed tamen vt hi omnes ſolidi firmique ſint: nam vitulos ad aras humeris hominum allatos, & claudicantes, & cuius cauda ad articulum ſuffraginis non pertingit, non litare animaduerſum eſſe; idq; apud Aegyptios ſeruari tanti ceremonijs, vt linguam boui exerendo, & caudæ pilos explorando, ſi vel vnum pilum nigrum reperirent, hoſtiam tanquam impuram non admitterent. Græcis autem tauri an puri ſint, farina explorantur, caper ciceribus, capra frigida aqua; Sed quod hic de ſolidis vtilibus Alexander ait, id procul omni dubio deprompſit ex eo, quod ſcribit Feſtus Pompeius; *Solitaurilia hoſtiarum trium diuerſi generis immolationem; tauri, arietis, verris, quod omnes eæ ſolidi integrique corporis ſint:* & paucis interiectis dicit, ſolum Oſce ſignificare totum & ſolidum. De claudicantibus hiſce hoſtijs eadem tradit Gyraldus, nullum authorem eius rei laudans. Legimus tamẽ apud Plinium etiam hoc inter alia reprobatæ victimæ ſigna. Verba eius hæc ſunt. *Huic tantum animalium omnium* (boui videlicet) *quibus procerior cauda, non ſtatim nato conſummatæ, vt cæteris menſura creſcit vni, donec ad veſtigia ima perueniat. Quamobrem victimarum probatio in vitulo, vt articulum ſuffraginis contingat: breuiore non litant. Hoc quoque notatum, vitulos ad aras humeris hominis allatos, non ferè litare, ſicut nec claudicante, nec aliena hoſtia Deos placari, nec trahente ſe ab aris.* Aegyptiorum verò illas ceremonias enarrauit Herodotus. Boues mares (inquit) Epaphi eſſe cenſent: eaque de re hunc in modum explorant. Si pilum in eo nigrum, vel vnum viderint, nequaquam mundum cenſent. Explorat autem ſacerdotum aliquis ad id conſtitutus, pecude conſtante & erecta, tum etiam reſupinata: Lingua etiam exerta explorans, an pura ſit ijs ſignis, quæ ego alio referam in libro. Inſpicit & caudæ pilos, nunquid eos habeat ſecundum naturam procreatos. Eum ſi fuerit his omnibus mundus, notat alligato cornibus byblo; deinde applicita terra ſigillari anulo impreſſa, adducitur. Nam immolanti eo ſigillo non notatam, pœna morte ſancita eſt; & hunc quidem in modum pecus exploratur. De Græcorum modò exploratione Alexander ſecutus̃ eſt Plutarchũ, qui in volumine de Oraculorum defectu ſic ſcribit. Antequam oraculum petimus, victimam immolamus, coronamus, libamus Sacerdotes enim & alij, quorum eſt immolare victimam & libare, ac habitum eius & motũ obſeruare, aliam eius rei cauſam habent, quàm nos qui oracula petimus. Nam hoſtiam oportet. & quoad corpus & quoad animum attinet puram eſſe, integram atque incorruptam. De corporibus iudicium non eſt difficile. Animam explorant, farinam tauris, ciceres ſuibus apponentes. Si enim non guſtent, non eſſe ſanos iudicant. Capram argui frigida affuſa, ſi nõ

Marginal notes: *Hoſtia pura & impura quæ.* *Lib. 17.* *Syntagm. 17.* *Lib. 8. c. 45.* *Lib. 2.* *Boues vt Aegyptij explorent.* *Vt Græci.*

A moueatur. Non enim esse animæ secundum naturam affectæ, non moueri, neq; affici cum libamenta inuerguntur. Iosephus Scaliger & dentium, & cornuum quoque rationem habitam fuisse tradit in eruditissimis suis coniectaneis siue annotationibus in quartum librum M. Varronis de lingua Latina. Bidentes (inquit) erant hostiæ, quæ & cornigeræ essent, & duos dentes eminulos haberent; in qua sententia est Festus, etiamsi aliter disputetur apud Gellium. Hesychius; *κεραλδες, τῶν προβάτων τὰ θήλεα τὰ ὀδόντας ἔχοντα*. Aliter, vt puto, si carerent illis, *ἀτελεῖς* erant, & ad sacrificia ineptæ. Nam si bidens dicta est, quasi biens, cur bidentis, non bidennis, aut biennis dicitur? Atqui magis aperit etymum, quod & ambidentes apud veteres vocarētur. Sed id requirebatur in hostia, vt duos dentes haberet longiores, quemadmodum & in tauro *θήλεω*, vt diuersa cornua haberet, & patentia, Ab eo dicebantur Patales boues. Obseruabāt itidē sexum hostiarū. Aegyptij n. mas[illegible] tantū boues sacrificabāt, vt meminit (ex Herodoto) Athenagoras in oratione pro Christianis in idololatricam Aegyptiorum superstitionem inuectus. *Apollinem* (inquit) *& Dianam, Dionysii, & Isidis liberos esse tradunt, quorum nutrix seruatrixque Latona fuerit, quos quia cælestes orti essent, primos habuere reges. Et tum ignorantia vera in Deum religionis & pietatis, tum autem ut imperio gra-*

B *tificarentur, deos eos simul cum coniugibus esse duxerunt. Idcirco puros quidem boues masculos & vitulos cuncti Aegyptij in re diuina sacrificant: fœminas autem illis mactare non licet, quæ Isidi sunt consecratæ: cuius imago muliebri forma ad instar bouis cornuta est, sicut Græci ipsam Io pingunt.* Alexander ab Alexandro ex Strabone Barbaris quoque circum montem Caucasum, & apud Derbices Persicam gentem, fœmineum animal victimam dare, aut eius carnibus vesci sub graui documento vetari scribit: Idem verò ait, ex Seruio in octauum Aeneidos in hunc locum:

Et cæsa iungebant fœdera porca.

Annotatum fuisse in omnibus sacris (Græcorum fortè & Romanorum) fœminei generis victimas fuisse potiores: itaque si per marem litare non poterant, fœminam succedaneam datam, non è contra. Plinius ait: *Ex bobus, vitulis, & pecudibus, laudatissimæ vitulæ ad deorum placamenta habebantur.* Fuit tamen cur maribus mares, fœminis fœminas hostias immolarent. Cyrene enim apud Virgilium vitulos Orpheo, vitulas Euridicę immolari iubet:

Tu munera supplex
Tende, petens pacem, & faciles venerare Napæas.
Namq; dabunt veniam votis, irasque remittent.
Sed modus orandi qui sit, prius ordine dicam.
Quattuor eximios præstanti corpore tauros,
Qui tibi nunc viridis depascunt summa Lycæi,
Delige, & intacta totidem ceruice iuuencas.
Quattuor his aras alta ad delubra dearum
Constitue, & sacrum iugulis demitte cruorem:
Corporaque ipsa boum frondoso desere luco.
Post vbi nona suos aurora ostenderit ortus,
Inferias Orphei lethea papauera mittes,
Et nigram mactabis ouem, lucumque reuises.
Placatam Euridicem vitula venerabere cæsa.
Haud mora continuò matris præcepta facessit,
Ad delubra venit; monstratas excitat aras:
Quattuor eximios præstanti corpore tauros,
Ducit & intactas totidem ceruice iuuencas.
Post, vbi nona suos aurora induxerat ortus,
Inferias Orphei mittit, lucumque reuisit.

Scio interim Dijs maribus etiam vitulas immolatas: Ouidius de Numa post è cælo missam à Ioue peltam,

Tollit humo munus, cæsa prius ille iuuenca,
Quæ dederat nulli colla premenda iugo.

Ex quibus etiam discimus, in quibusdam etiam sacrificijs ętatis morumq; hostiarum rationem habitam fuisse: tales enim de quibus proximè diximus, iniuges dicebantur, idest, quæ nunquam domitæ ac iugo subditæ fuerunt. Quarum & Virgilius meminit:

Nunc grege de intacto septem mactare iuuencos
Præstiterit, totidem lectas de more bidentes.

Et vt iniuges euidentius exprimeret, addidit,

Et intactas totidem ceruice iuuencas

Dentium & cornuum ratio in ex[illegible] ranis hostiis.

Ambidens quid.

Sexus obseruatus.

Lib. 11.

4. Georg.

Aetatis ratio.

S Mani-

Minerua quales hoſtiæ immolata.

Manilius Chreſtus in libro de hymnis deorum, ait Mineruæ inie ges boues ſacrificari ſolitas, illa E videlicet cauſa, quòd & virginitas iugum neſciat maritale, & virtus nunqu... ſit iugo prementi ſubiecta: Idem Fulgentius in libro ad Chalcidium repetit. Sed Mineruæ integræ etiam ætatis hoſtias immolari mox patebit: quare rectè Phurnutus ait: Mineruam Græcorum quidam ἀγελήϊδα vocãt, ſiue tanquam ducem populorum, ſiue quòd indomita ſit, ſicuti boues armentinæ, quas etiam præcipue ei ſacrificabant. Similiter iuuenca & operum & coniugij ignara immolabatur Cybelæ, vt legimus in Faſtis Naſonis de hac dea, cùm Romam perferretur:

Lib. 4.

Ante coronarunt puppim, & ſine labe iuuencam
Mactarunt operum coniugijq; rudem.

Legimus item diu ſeruatum apud Athenienſes, & Solonis lege interdictum fuiſſe, ne bouem, cuius opera vel aratro, vel curru vterentur, omnino immolarent, vt in exordio operis diximus. Bos autem qui iugo ſubactus fuiſſet, purus non putabatur, vt hominum manu & labore ruſtico contaminatus. Fœtus vero eius non ante trigeſimum diem, idoneus ſacris ac purus putabatur; ſicuti pecoris ſeptimo, ſuis verò niſi decimo, ideo ſacres dicti: creditumque bouem quinquennalem, inſignem F Ioui victimam eſſe: Homerus:

Iliad. B.
Bos quinquennalis.

Αὐτὰρ ὁ βοῦν ἱέρευσεν ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων
Πίονα, πενταέτηρον ὑπερμενεῖ Κρονίωνι idest:
Sed hic bouem ſacrificauit rex virorum Agamemnon
Pinguem, quinquennem, valdè potenti Saturnida.

Iliad. H.

Et rurſus:

Τοῖσι δὲ βοῦν ἱέρευσεν ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων
Ἄρσενα, πενταέτηρον ὑπερμενεῖ Κρονίωνι. ideſt,
His autem bouem ſacrificauit rex virorum Agamemnon
Marem, quinquennem, valde potenti Saturnidæ.

Quos verſus non deſignato tamen libro citat Seruius octauo Aeneidos in eum locum;

Perpetui terga bouis & luſtralibus extis.

Huncque locum intelligit ipſe de boue quinquennali. Eligitur autem huius ætatis bos, quia hæc perfecta eſt in hoc animante, vt prius ſuo loco diximus, eligebatur & ſus eiuſdem ætatis, vt in ſubulci ſacrificio docet idem poeta pro reditu Vlyſſis: G

Οἱ δ' ὗν εἰσῆγον μάλα πίονα πενταέτηρον.
Hi autem ſuem adduxerunt valdè pinguem, quinquennem.

Donatus enarrans hunc Virgilij locum:

Ipſe tibi ad tua templa feram ſolennia dona.

ſcripſit hoſtiam nec macie, nec ætate confectam eſſe debere. Diſcimus autem etiam ex hic recitatis locis, hoſtias quoque quæſita; quæ pinguedine alias vincerent, præque pinguedine ſplenderent, niterentque, quo ſenſu nitentes tauros dixit Virgilius:

Superoque nitentem
Cœlicolæ regi mactabam in littore taurum.

Boues Italici cur ſacrificijs apti.

Quamobrem Italici boues præferebantur, quia, vt teſtatur Varro, propter amplitudinem corpo... præſtare dicuntur, & ad victimas farciri, ſeruarique ad deorum ſupplicia, ideſt ſacrificia, maxi... ex agro Faliſco, aut Meuania eſſent. Ouidius;

Faſt. 1.

Colla rudes operum præbent ferienda iuuenci,
Quos aluit campis herba Faliſca ſuis.

4. de Ponto Epiſt. 4.

Erant autem huius agri boues albi. Teſtis eſt idem Ouidius;

Colla boues niuei certa præbere ſecuri,
Quos aluit campis herba Faliſca ſuis.

Et rurſus:

Aquaque tam lactens, quam gramine paſta Faliſto
Victima, Tarpeios inficit icta focos

Quorum verſuum interpretatio petenda eſt ex ſuperioribus, vbi in primis ex Plinio diximus, in agro Faliſco Clitumni aquam potatam candidos feciſſe boues. De bobus citauimus & hoc Virgilij:

Hinc albi Clitumne greges, & maxima taurus
Victima, ſæpe tuo perfuſi flumine ſacro,
Romanos ad templa deum duxere triumphos.

Clitumnus amnis.

In cuius loci explicatione Seruius, Clitumnus (inquit) eſt fluuius in Mæuania, quæ pars Vmbriæ, partis Tuſciæ, de quo fluuio dicit Plinius in hiſtoria naturali, quòd animalia quæ cum potauerunt, albos

A albos fœtus creant. Quibus verbis velut digito indicat, illum à me prolatum Plinij locum. Meminit autem istiusmodi alborum sacrificijs destinatorum boum etiam Propertius: *Lib. 2. eleg.*

Qua formosa suo Clitumnus flumina luco
Integit, & niueos abluit vnda boues.

Meminit & Statius Papinianus. *Lib. 3. Syl.*

Nec si vacuet Meuania valles
Aut præstent niueos Clitumna noualia tauros.

Est autem vbi albi, est vbi nigri boues ad sacrificia requiruntur, vt suis quibusque locis innotescet. Obseruatumque esse olim à sacrificantibus tradit Macrobius, vt si hostia quæ ad aras duceretur, fuisset vehementius reluctata, ostendissetque se inuitam altaribus admoueri, amoueretur, quia inuito Deo offerri eam putabant. Quæ autem stetisset oblata, hanc volenti numini dari existimabant. Non quæuis itaque victimæ eligebantur in sacrificia, sed quæ præstantiores essent, multò antè reseruabantur: quare cùm è grege deligerentur, egregiæ victimæ dictæ sunt, at cùm eximerentur ex armentis, sacræ, eximiæ. Nam trifariam armenta diuidebant antiqui, cùm aliam partem destinarent fœturæ, aliam laboribus, aliam reseruarent ad altaria vt meminit poeta in Georgicis: *Lib. 3. Sat. tur. 3.* *Victima egregia qua, & qua eximia.*

B

Continuoque notas, & nomina gentis inurunt: *Lib. 3.*
Et quos aut pecori malint submittere habendo,
Aut aris seruare sacris, aut scindere terram.

Brissonius distinctius ex Donato in Hecyram Terentij: *Porcos maiores, qui ad sacrificandum excepti liberius pascebantur, eximios appellatos antiquis ait: sicut boues ad hoc electos, egregios, oues verò lectas.* Virgilius tamen cuius versus paulò ante recitaui, eximios etiam tauros vocat, & Macrobius prædicto loco, eximijs in sacrificijs vocabulum, non poeticum ait esse epitheton, sed sacerdotale nomen. Veratius enim (inquit) in pontificalibus quæstionibus docet, eximias dictas hostias, quę ad sacrificium destinatæ, eximantur è grege: vel quod eximia specie, quasi offerendæ numinibus eligantur. Quod eximuntur autem eximias, quod eliguntur, præstanti corpore Virgilius ibi dixit. Imitati itaque sunt Gentiles, Hebręos, quibus, vt ostendimus Deus Optim. Maxim. iussit sibi offerri meliora, pulchrioraque & robustiora: ita & Aristoteles in Symposio: *nihil* (inquit) *mutilum ac diminutum dijs offerimus, sed integra omnia atque absoluta.* In ipso modo sacrificandi munere, quædam ad ipsam spectant hostiam, quædam ad vouentem, quædam denique ad ministrum, & sacerdotem. Ducebantur autem, non trahebantur victimæ. Cicero. Cum censor populum lustraret, bonis nominibus qui hostias lustrarent, eligebantur. Obsequens; Taurus cum ad immolationem duceretur, ob hæc ipsa corruit. Ouidius; *Lib. 1. Ferpti mul.* *Hostię eximia qua.* *Lib. 1. de Diuinat.* *Lib. 1.*

C

Ducuntur niuea populo plaudente iuuenca. Virgilius: *3. Amor. 12*
Et ductus cornu stabit sacer hircus ad aras. *Georg. 2.*

Rectè autem poeta dixit stabit. Admota enim adductaue hostia ad aras dicebatur stare: cæterum vinctaue esset, aut soluta omni vinculo, dubitari posse apparet: Ex Iuuenale enim vinctam fuisse constat: *Sat. 12.*

Sed procul extensum petulans quatit hostia funem

Et Isidorus victimam dictam esse ait à quibusdam, quòd vincta ad aras ducebatur. Contrà Seruius ait, Nil solet esse religatum: & scrupulum hunc discutiens ait: Victimas ipso tempore sacrificiorum minimè ligatas esse oportere, sed antea cùm ducebantur, ligabantur. Contrà fiebat apud Senones, nam lucum sacrum venerabantur, quem nisi vinculo ligatus, ingredi nemo poterat. Et in Scythia quoque Marti cùm fieret sacrum, victima primis pedibus ligata, ad aram sistebatur, cui laqueum in collo inijciebant, ac baculo circumducto strangulabant sine precatione, & votis, vt mox ex Herodoto enarrabimus. Vinciebatur autem stantium ad aras earum capita infula lanea & candida vitta. Virgilius: *Li. 6. etym.* *Georg. 3.*

D

Sæpe in honore Deum medio stans hostia ad aras
Lanea dum niuea circumdatur infula vitta,
Inter cunctantes cecidit moribunda ministros.

Et rursus: *Aeneid. 2.*

Et salsa fruges & circum tempora vitta.

Item rursus in funere Polydori:

Stant Manibus aræ
Caruleis mæsta vittis.

Et rursus eodem libro:

Hic Helenus cæsis primùm de more iuuencis,
Exorat pacem diuum, vittasque resoluit

Sacrati capitis.

Argonaut. 1. Valerius Flaccus:

Tibi caruleis in littore vittis
Et Zephyris Glaucoque bouem, Thetidiq; iuuencum,
Deijcit Ancaus: Et rursus.
Veteris sub nocte cupressi
Sordibus & multa pallens ferrugine taurus
Stabat adhuc, cui carulea per tempora vitta:

Sat. 12. Alludit item ad hoc Iuuenalis, dum canit:

Alter enim si concedas, mactare vouebit
De grege seruorum magna, & pulcherrima quaque
Corpora, uel pueris & frontibus ancillarum
Imponet uittas, & si qua est nubilis illi
Iphigenia domi, dabit hanc altaribus.

Notandum autem, vittas non semper in sacrificijs fuisse candidas, sed etiam aliquando ceruleas, vt recitatis poetarum locis clarè constat: nisi fortè cæruleæ essent in funeralibus, in alijs candidæ. M. Varro iutulas tradit esse dictas in hostijs, quod infulæ quæ adduntur, intra hostiarum cornua velamenta erant è lana. Ministrum, popam etiam vocant, & victimarium, & cultrarium. Huius erat cædere victimam: Ouidius:

Nominis esse potest succinctus causa minister,
Hostia calitibus quo feriente cadit.

Spartianus in vitæ Getæ: *Hostiam* (inquit) *popa nomine Antoninus, percussit.* Sed antequam cæderet, ferireque, tenebatur rogare, ageretnè, hac voce, eum cuius iussus expectabatur, compellans, Agon? Respondebat præco, hoc age; qua voce cum admonebat, vt erecto & attento animo, in eã curam intentionemq; incumberet, nec perfunctoriè, aut oscitanter, aliasuè res agens factis operam daret. Ab Agon Agonaliorum ferias nomen inuenisse nonnullis placuit, vt Varroni, dum ait: *Agonales dies, per quos rex in regia arietem immolabat, dicti ab Agon? eo quod interrogatur à principe ciuitatis, & princeps gregis immolatur.* Ouidius.

Agonalia vnde dicta. Lib. 5. de ling. Lat. Lib. 1. Fast.

Quattuor adde dies ductos ex ordine Nonis,
Ianus Agonali luce piandus erit.
Nominis esse potest succinctus causa minister,
Hostia calitibus quo feriente cadit.
Qui calido strictos tincturus sanguine cultros,
Semper, Agatnè rogat, nec nisi iussus agit.

Quem magistratuum iussum intercessisse, etiam Dionysius Halicarnassæus declarat, & ostendit idem Ouidius ad Græcinum Consulem designatum scribens:

Lib. 6. Lib. 4. de Pô to. 9.

At cùm Tarpeias esses deiectus in arces,
Dum caderet iussu victima sacra tuo.

Succinctus minister qui. In recitatis autem Fastorum versibus, minister siue popa succinctus cognominatur à poeta, quoniam is erat habitus poparum, cum hostias erant mactaturi. Succingere autem est vestis lacinias cingulo coercere, vt solemus, quo expeditiores simus ad aliquod opus faciendum: nec aliam ob causam sese succinxisse popas docere videtur Suetonius Caligulæ exemplo, qui scilicet admota altaribus victima, succinctus poparum habitu, elato altè malleo, cultrarium mactauit: quo loco M. Antonius Sabellicus, succinctum interpretatur expeditum, ne videlicet alio quam vellet habitu impeditus, ictum detorsisse videretur. Ex quo etiam Suetonij loco diximus hostias malleo fuisse à ministro occisas, id quod & Ouidius manifestius docet, locum simul indicans, in quem malleus illidi solebat:

Lib. 2. Met. Hostiæ vt occiderentur.

Haud aliter quàm cum spectante iuuenca
Lactentis vituli dextra libratus ab aure,
Tempora discussit, claro caua malleus ictu.

Lib. 1. Sed antequam à mallo percuteretur, cornibus, ne mallei ictum effugeret tenebatur, vt facilè colligas ex hoc Lucani.

Impatiensque diu non grati victima sacri,
Cornua succincti premerent cùm torua ministri.

Metam. 7. Vbi iam procidisset, iugulabatur cultro. Ouidius:

Subito collapsa sine ictibus vllis,
Exiguo tinxit subiectos sanguine cultros.

A Sed quos Ouidius subiectos dicit, Virgilius dicit suppositos:

Ac vix suppositi tinguntur sanguine cultros. Et aliàs:

Supponunt alij cultros.

Sic & Dionysius, ἀντίπουλος ὑποτιθέασι τὰς σφαγίδας: ita.n. legendum docet (inquit Brissonius) nō modò Pollux, qui inter organa τὰ πρὸς θυσίαν ponit σφαγίδας; sed & Glossarium, in quo, culter, σφαγίς. Obseruandū tamen cultros etiam impositos dici, & sic apud Senecā legit Martinus Delrius in Oedipo ex manuscripto codice, vbi legitur in vulgatis codicibus opposito: *Iuuēca ferro semet imposito induit, & vulnere vno cecidit.* A Cleone autem in primo Argonauticorum, si Natali in Mythologicis credimus, proditum fuit, veteres superis sacrificantes, resupinatarum iugulum sursum conuertisse, earundem collum deorsum terram versus deprimere solitos, cùm inferis sacrificabant, quod & Myrtilus docet in secundo Lesbicorum, his verbis; εἰώθασαν οἱ ἱερεῖς τὰ ἱπο-ματοῖς κάτω θεοῖς ἐναγιζόμενοι ἐν τῇ γῇ ἀποσκυνιδαι τὰς κέφαλας. οὕτω γὰρ θύουσι τοῖς ὑποχθονίοις. Τοῖς δὲ οὐρανίοις ἄνω ἀναστρέφουσι τῶν ἱερείων τὸν τράχηλον σφάξαντες. Rectè ergò Virgilius dixit *suppositi*, cùm loquatur de inferorum sacrificio, quo culter quodammodo victimæ iugulo supponebā-

B tur. Rectè etiam Seneca dixit *imposito*, cùm agebat de superorum sacrificio, quo culter hostię collo quasi imponebantur; Vnde apparet verissimam esse in Delrij codice manuscripto scripturam. Iisdem quoque cultris hostiām, vt Plautino verbo vtar, exenterabant, aut vt Ouidio pręeunte dicā, viscera eius aperiebant. Gręci verò, vti legimus apud Apollonium ad hanc rem vtebantur ῥόπαλῳ. Ῥόπαλον autem significat clauam, gestamen scilicet Herculis: & ab Hesychio exponitur etiam βακτηρία, idest, baculus, Apud Atticos tamen ensis siue cultri vsum fuisse clarissime docet Aelianus in varia historia hisce verbis: Atticis in more est, vt cum occiso boue reliqua omnia a cæde liberas pronuncient, singulis ordine iudicatis; solum autem ensem condemnent, & dicant illum cædis authorem extitisse; & eius diei, quo hæc patrant, dypolia vocant, & buphonia. Cuius quoque rei meminit Pausanias, in Atticis, sed enses nomine celebrat bipennem. In Prytaneo (inquit) de ferro, alijsque inanimatis fit iudicium, cuius rei hoc inditium fuisse arbitror. Erechtheo Athenis regnante, bouem sacerdos is qui buphonus est appellatus, ad Poliei Iouis aram occidit, statimque relicta bipenni ex finibus excessit, bipennis iudicio absoluta est, & cum quidem vsum quotannis seruant. Eundem verò etiam cultrum ante mactationem, à fronte vsq; ad caudam ducebant, vnde

Lib. 1. Fast.

Lib. Argonaut.

Lib. 8.

C illud Virgilij,

Et tempora ferro

Summa notant pecudum,

Indos verò non iugulasse, sed præcluso spiritu necasse victimas ne quid deperiret, neuè quid mancum Deo offerretur, Strabo author est. Persæ etiam & Cappadoces non gladio, sed stipite mactabant eas, vt idem testatur, in Cappadocia (inquiens) vbi maxima est Magorum multitudo, qui Pirethi vocantur, & multa Persicorum deorum templa, non cultro sed stipite quodam mactant tanquam malleo verberantes; fortè ῥόπαλον intelligit, sed & apud Homerum querni trunci ad hoc vsum legimus;

Lib. 17.

Lib. 13.

Κόψε δ' ἀναχόμενος σχίζῃ δρυός, idest,

Percussit autem in altum tollens, querno stipite.

Tandem amputabatur caput, hinc illud Iuuenalis.

Saty. 12.

A grandi ceruix ferienda ministro

Clarissimè Seneca;

D

Qualisque ad aras colla taurorum prius

Designat oculis, antequam ferro petat.

Sic huc, & illuc impiam librat manum. Et rursus;

Stat ecce ad aras hostia, expectat manum

Ceruice prona.

In Agamemnone.

Aequè clarè Persius:

Torua mimalloneis implerunt cornua bombis

Et sectum vitulo caput ablatura superbo

Bassaris & lyncem menas flexura corymbis

Euion ingeminat, reparabilis assonat Echo.

Sat. 2.

idq; fiebat per securim. Horatius:

Nam quæ niuali pascitur algido

Deuota, quercus inter & ilices,

Aut crescit Albanis in herbis

Victima, pontificum secureis

Ceruice tinget.

Lib.3. Metam.7. Deſcriptio eſt magnæ victimæ, quam indicat decere pontifices. Securi autem victimas percuſſas fuiſſe crebrò lector deprehendet. L. Annęus Florus. *Nec gladio, ſed vt victimis, ſecuri percutiunt.* Ouidius,

Muneribuſque deos implet, feriuntque ſecures
Colla toroſa boum vinctorum cornua vittis. *4. Triſt. eleg. 2.*

Idem alibi:

Candidaque adducta collum percuſſa ſecuri
Victima, purpureo ſanguine tingit humum. Et rurſus: *Faſt.4.*
Apta iugo ceruix non eſt ferienda ſecuri

In verſibus quoque de nuce, ſi modò eius ſunt,

Vt què grauem patiens vbi tolli vacca ſecurim,
Aut ſtringi cultros in ſua colla videt.

Metam. 12. Vnde & ſacrifica ſecuri colla tauri rumpere, idem poeta alicubi dixit. Huc facit & illud Virgilij; *Aeneid. 11.*

Quales mugitus fugit cum ſaucius aras
Taurus, & incertam excuſſit ceruice ſecurim.

Lib. 1. Argonaut. Valerius Flaccus bipennem vocat.

Non illo certior alter
Pinguia lethifera perſtringere colla bipenni.

Coronarum vſus in ſacrificijs. Scribit Alexander ab Alexandro apud Perſas non modo qui ſacrificabant, ſed hoſtias etiam, & qui ſacris intererant, feſta fronde fuiſſe exornatos (id quod Gyraldus quoq; prodidit) Indis contra, náque ex his coronatum ſacrificare neminem. Sed & apud Romanos non ſolùm coronati erant ſacerdotes, ſed etiam vaſa, quibus vtebantur, & victimæ immolandæ, quibus coronæ circa collum apponebantur, earumque cornua, ſi maiores eſſent, inaurabantur, vittiſque coloribus dijs quibuſque gratis innectabantur; quò nimirum referendum illud Ouidij, quod iam iam recitabamus:

Colla toroſa boum vinctorum cornua vittis.

Lib.9. Huc ſpectat & illud Virgilij:

Et ſtatuam ante aras velata fronte iuuencum.

Aeneid 4. Erat item mos, vt capitibus hoſtiarum ſtantium ſub ictu, cultroque vinum infunderetur. Virgilius ſacrificandi modum ſic breuiter delineans.

Principio delubra adeunt, pacemque per aras
Exquirunt: mactant lectas de more bidentes
Legifera Cereri, Phœboque Patrique Lyæo,
Iunoni ante omnes, cui vincla iugalia curæ,
Ipſa tenens dextra pateram pulcherrima Dido,
Candentis vaccæ media inter cornua fundit.

Et alias:

Quattuor hic primum nigrantes terga iuuencos
Conſtituit, frontique inuergit vina ſacerdos.

Metam.7. Ouidius:

Dum vota ſacerdos
Concipit & fundit purum inter cornua vinum.

Hunc eundem ritum indicant duo illi verſiculi, quorum author Euenus, in caprum vites depaſcentem:

Κἤν με φάγῃς ἐπὶ ῥίζαν, ὅμως ἔτι καρποφορήσω,
Ὅσσον ἐπισπεῖσαι σοὶ τράγε θυομένῳ.

Lib.1. Quos verſus Ouidius in Faſtis ſic reddidit:

Rode caper vitem, tamen hinc cùm ſtabis ad aras
In tua quod fundi cornua poſſit, erit.

Vini duplex vſus. Erat autem duplex vini vſus, cùm enim thus flammis inijcebatur, affundebatur etiam thuri vinum, Teſtatur id Ouidius in Metamorphoſi:

Lib. 13. *Thure dato flammis, vinoque in thura profuſo,*
Cæſarumque boum fibris de more crematis,
Regia ceſta petunt.

Aeneid.12. Fundebantur, aut potius aſpergebantur, & fruges in caput victimæ, aut mola ex farre molito, & ſale, vt teſtatur Seruius in declaratione huius Virgiliani;

Illi ad ſurgentem conuerſi lumina Solem

Dant

A *Dant fruges manibus salsas.*

Addit tamen cultros eisdem rebus fuisse aspersos, id quod & Salustius testatur, *Et far* (inquit) *quod dicitur mola salsa, qua & frons victimæ & foci aspergebantur & cultri.* Sed & exta eodem lustrabantur, Valerius Maximus lib. 2. cap. 1. *Ideoq; in sacrificijs mola qua vocabatur ex farre & sale constat, exta farre sperguntur.* Quoties autem aut thus, aut vinum super victimam fundebatur, dicebant, inquit Gyraldus, *Mactus est taurus, thure, vel vino,* hoc est, cumulata est hostia, & magis aucta; id quod & Isidorus scriptum reliquit; Quæ tamen ad victimarum probationem proficere, credidisse veteres Alexander ab Alexandro scribit. Probabantur item à consulibus & prætoribus, & ad tubæ sonum mactabantur, vt ostendit Cicero in oratione in legem Agrariam in Rullum, dum inquit; *Erant hostiæ maiores in foro constitutæ, quæ ab ijs prætoribus de tribunali, sicut à nobis consulibus de consilij sententia constitutæ, ad præconem & ad tibicinem immolabantur.* Cæterùm quia diuersa sæpe est etiam sacrificantium intentio, diuersisque Dijs sacrificia fiebant, nō mirum etiam si diuersi fuerint ritus sacrificandi, hostiarumq; diuersitas; non arguet lector, si hac in re non satis exacta methodo agamus. Post inspersas fruges, setas inter cornua victimæ manu exceptas tanquam prima

Lib. 10.

Aeneid. 6.

B libamina in ignem mittere ostendit Maro, dum canit;

Et summas carpens media inter cornua setas
Ignibus imposuit sacris libamina prima

Quod tamen sumptum videtur ex Homero,

Ἀλλ' ὅ γ' ἀπαρχόμενος κεφαλῆς τρίχας ἐν πυρὶ βάλλεν
Αγριοδοντος ὑος

Odyss. 12.

cogebaturque sacerdos ad Orientem se conuertere. Cæsa victima alij vasa, vt sanguinem exciperent, cadenti hostiæ supponebant, in quo sensu Maro;

Aeneid. 6.

Supponunt alij cultros, tepidumque cruorem
Suscipiunt pateris.

Mox flamen, aut Sacerdos, aut aruspex, si ex ea voluntas Dei exquirebatur, ferreo culto viscera, & iecinora rimabatur, & an perlitatum foret, explorabat attente. Apud Galatas autem non aruspex, sed philosophus aderat, sine quo sacrum dijs nullum exhiberi poterat; existimabant enim Diodoro Siculo testante, per diuinæ naturæ conscios, sacra fieri oportere, tanquam dijs propinquiores. Fuisse autem eum cultrum ferreum, oblongum, eburneo manubrio, æneis clauis ære Cyprio & ca-

Galatarum ritus.

Lib. 6.

Lib. 17.

C pulo argēteo ornatum, docuit Festus, qui & Secespitam vocari solitum inquit. Rimabantur autem cultro viscera, quoniam ea manu tangere vetitum erat, ne qua offensa, pollutis sacris, contraheretur: licet aduersari huic sententiæ videatur Plutarchus, aliter Græcos viscera rimari solitos indicās, dum ait; *Eò cùm ascendisset, sacrisque esset operatus, ab aruspice ad se allata exta vtraque manu excipiens, Arato, & Demetrio Phario monstrauit.* Vtcunque est: hostia tunc perfecta dicebatur. Eam sacerdos aris imponens foculo accēso comburebat. Hoc enim in omni sacrificio seruari solet, vt de singulis oblatis, aut Deo immolatis, particulas tanquam libamina, vt holocaustum fieret, in ignem mitterent. quamuis contrarium innuere videatur Virgilius hoc versu:

Secespita.

In Arato.

Hostia perfecta quando dicta.

Aeneid. 6.

Et solida imponit taurorum viscera flammis:

Vbi Seruius, solida ergò ait, id est holocaustum, quod detractis extis, aræ superimponebantur, quæ omnia abluta, elixa etiam reddebantur, vnde infert,

Fundit ardentibus extis.

Cum autem flammis ea superponebant, mittebant desuper thus & costum: eaque viscera licet nunquam abluta, elixa per se fiebant, vinumque aris postmodum fundebatur, & tum porrici hostia di-

D cebatur, Virgilius id docet:

Aeneid. 6.

Dij quibus imperium est pelagi, quorum æquora curro,
Vobis lætus ego, candentem in littore taurum
Constituam ante aras voti reus, extaque salsos
Porriciam in fluctus, & vina liquentia fundam.

Porricere quid.

Vbi tamen Seruius: exta (inquit) porriciuntur, id est, porriguntur, nisi fortè dicamus, ea fluctibus maris offerri, quod si est, proijciam, id est, porrò iaciam, legendum est. Cæterùm non rectè id a Seruio dictum, intelliges ex his quæ postea dicentur: & vt redeam, idem Virgilius allatam explicationem ceu corroborans in eodem libro sic canit:

Ipse caput tonsæ folijs euinctus oliuæ,
Stans procul in prora pateram tenet, extaque salsos
Porricit in fluctus, & vina liquentia fundit.

Quo loco Seruius nihil dicit. Macrobius autem illum priorem locum interpretans: *Ex disciplina,* ait, *aruspicum, & ex præcepto pontificum verbum hoc* (videlicet porriciam) *solenne sacrificantibus est,*

3. Satur. 2.

sicut

sicut Veranius ex libro primo Pictoris ita dissertationem huius verbis executus est: Exta porriciunto, dijs danto in altaria, aramuè, focumuè, eouè quò exta dari debebant. Porricere ergò nō proijcere proprium sacrificij verbum est. Sed his adde Liuium. *Secundum eas preces cruda exta cæsa victima (vt mos est) in mare porricit, tubaque signum dedit proficiscendi:* necnon & hoc Plautinum;

Decad. 3. lib. 9.

In Pseudolo.

Nam si sacrificem summo Ioui
Atque in manibus exta teneam, vt porriciam, interea loci
Si lucri quid detur, potius rem diuinam deseram.

In Romano martyre.

Sacrificandi ritus apud Romanos.

Prudentius dum sacrificij ritum delineat, Romanuin potissimum intelligere vero simillimum est, & sensus ipse verborum quoque docet.

Respondit his Romanus, eccum præsto sum,
Meus iste sanguis verus est, non bubulus,
Agnoscis illum, quem locor miserrime
Pagane vestri sanguinem sacrum bouis.
Cuius litata cæde permadescitis?
Summus sacerdos nempe sub terram scrobe
Acta in profundum consecrandus mergitur,
Mirè infulatus, festa vittis tempora
Nectens, corona tum repexus aurea,
Cinctu Gabino sericam fulens togam,
Tabulis supernè strata texunt pulpita
Rimosa rari pagmatis compagibus
Scindunt subinde vel terebrant aream,
Crebroq; lignum perforant acumine
Pateat minutis vt frequens hiatibus,
Huc taurus ingens fronte torua, & hispida
Sertis reuinctus aut per armos floreis,
Aut impeditis cornibus deducitur.
Necnon & auro frons coruscat hostia,
Setasque fulgor blattealis inficit:
Huc vt statutum est immolanda bellua
Pectus sacrato diuidunt venabulo.
Eructat amplum vulnus vndam sanguinis
Feruentis, inque texta pontis subditi
Fundit vaporum flumen, & latè æstuat.
Tum per frequentes mille rimarum vias
Illapsus imber tabidum rorem pluit,
Defossus intus quem sacerdos excipit,
Guttas ad omnes turpe subiectans caput,
Et veste & omne putrefactus corpore,
Qui nos supinat, obuias offert genas.
Supponit aures, labra, nares obicit,
Oculos & ipsos perluit liquoribus,
Nec iam palato parcit, & linguam rigat,
Donec cruorem totus atrum combibat,
Procedit inde Pontifex visu horridus,
Ostentat udum verticem, barbam grauem:
Vittas madentes atque amictus ebrios.
Hunc inquinatum talibus contagijs
Tabo recentis sordidum piaculi,
Omnes salutant, atque adorant eminus:
Vilis quod eum sanguis, & bos mortuus
Fœdis latentem sub cauernis lauerit:
Addamus illam uis hecatomben tuam?
Centena ferro cùm cadunt animalia,
Variaque abundans cæde restagnat cruor,
Vix ut cruentis augures natatibus
Possint meare per profundum sanguinem.

Sed

A

Sed quid macellum pingue puluinarium?
Quid maximorum lancinatores gregum?
Euisceratæ carne crudos crimenor,
Sunt sacra, quando uosmetipsi exciditis,
Votiuus & cum membra detruncat dolor
Cultrum in lacertos exerit fanaticus,
Sectisque matrem brachijs placat deam.
Furere, & rotare, ius putatur mysticum.

Vt verò iam prosequamur, Dij non apud omnes nationes hostiarum erant participes. Persæ enim vt Strabo testatur, ex immolata victima nihil prorsus eis adolent, sola anima Deos contentos esse rati. *Cum verò Magus* (inquit) *qui sacrificio præest, membratim carnes in quemque diuiserit, abeunt, nulla parte dijs relicta. Dicunt enim Deum nihil uelle præter hostiæ animam.* E contrario Græci ex cæsa victima nonnunquam capite & ventre excepto, cætera dabant dijs, linguas verò præconibus, vt annotauit Gyraldus. Iidem femora hostiarum in duo frusta concisa igni subjiciebant, vt ex his holocaustum fieret, visceribusque super prunas assas pro ientaculo mox carnibus veru decoctis discumbentes vescebantur. Licebatque ex legis præscripto portiunculam ad domesticos afferre, & amicis partes victimarum impartiri. Extraneos autem ad sacra adhibere fas non erat. Crura boum concremasse, clarissimè docet Homerus, apud quem nimirum Iupiter ait:

Lib. 15. Dij vbi sola anima hostiarum contenti.

B

Εμὸν δ' ὀλοφύρεται ἦτορ
Ἕκτορος, ὅς μοι πολλὰ βοῶν ἐπὶ μηρί' ἔκηεν, idest,
Meum autem angitur cor
Ob Hectorem, qui mihi multa boum femora adoleuit.

Iliad. X.

Sed & Apollo apud eundem Homerum, Deos ingratitudinis accusat, impiosque vocat, propterea quod Hectorem nollent suis restitui, cùm tamen vobis (ait) crura boum sæpius cremarit, perfectarumque caprarum.

Iliad. Ω.

Σχέτλιοί ἐστε θεοί δηλήμονες, οὔ νύ ποθ' ὑμῖν
Ἕκτωρ μηρί' ἔκηε βοῶν, αἰγῶν τε τελείων, idest,
Improbi estis Dij, noxij; nonne quondam uobis
Hector crura cremauit boum, caprarumque perfectarum.

C Apud eundem poetam sacra facturus sacerdos, Deum precatur manibus erectis: Victimæ ad aram sunt, ministri lotis manibus οὐλοχύτας tenent, hordeum scilicet sale conspersum; quod in omnibus sacrificijs adhibuisse Græcos constat, vt molam Romanos, farre, sale & aqua. Primas enim fruges, hordeum Græci, far Romani esse credebant. οὐλοχύτας fusis precibus hostiæ injiciebat sacerdos, mactabatq; detracto corio, femora amputata ministri componebāt, quibus sparso vino ignem adhibebat sacerdos, dijsque adurebat viscera supra prunas pro ientaculo assa parabantur, reliqua membra concisa torrebantur verubus, eaque comedebant sacerdotes qui sacrificio intererant, poculis coronatis bibentes, & Dei laudes canentes. Quintus Calaber Homeri simia etiam scribit Græcos incensa vrbe Troia multa boum femora lignis superposita cremasse. Sed & Pausanias tradit, de statua Phrixi, arietem, à quo est in Colchos delatus, immolantis loquens, succisa Phrixum Græco ritu femora dum torrentur, intueri. Apud Lacedæmonios autem in publica visceratione primi reges erāt, quibus duplum quàm cæteris dabatur. Delphis verò assuetum erat, vt immolantes victima cæteris exclusis vescerentur, vt meminit Plutarchus: Contrà in sacris Hecatæ ei qui sacrum faciebat, de sacrificio vesci non permittebatur. Apponebantur exta assa semper heroicis illis temporibus, quibus nimirum elixorum adhuc non erat vsus: quo sensu etiam Seruius enarrat illud Virgilij:

Lib. 14.

In Symposiacis.

D

Pars in frusta secant, uerubusq, trementia figunt.

Lib. 1. Aen.

Apud Romanos verò boues etiam fuisse elixatos manifeste satis memorat Liuius, vbi sic ait: *Et exposuit patribus conscriptis, bouis sescenaris, quem immolauisset, iecur defluxisse: id se uictimario nunciantis parum credentem, ipsam aquam effundi ex olla, ubi exta coquerentur, iussisse, &c.* Sed & arietis exta non veru cocta, sed elixa in olla apponebant, quoniam aliter ritu præpostero sacrum fiebat. Fuere verò etiam apud quos extorum nullus erat vsus, Thisetę enim Asiæ populi & Argini, vt Gyraldus refert, ossa tantùm victimarum in ignem mittebant, ipsi autem vescebātur carnibus. At Lusitani ex hostijs immolatis nihil planè concidebant, sed exta perspiciebant, itaque diuinabant. Rursus sacerdotes Aegyptij immolata victima, caput abscindebant, idque diris carmininus execrati, in flumen deijciebant, (cum precatione solenni, vt si quid aduersi casurum foret, in caput illud redundaret,) nisi Græcum inuenirent negociatorem, qui id mercaretur, quemadmodum memoriæ prodidit Herodotus his verbis: *Pecude quæ obsignata est ad aram, vbi immolabatur, adducta,*

Boues vbi tosti, & vbi elixi.

Dec 5. lib. 1

Arietis exta vt coquerentur.

Aegyptiorū immolandi ritus.

Lib. 2.

Eta, pyram incendunt, deinde supra pecudem libato contra templum vino ac Deo inuocato eam mactãt, mactatæ caput asportant in forum si nundinæ sint & Græci negociatores adfuerint, illis vendunt quis si non adfuerint, in flumen abijciunt. Execrantur autem capita in hæc verba, si quid mali aut ipsis immolantibus aut vniuersæ Aegypto futurum sit, id in caput hoc conuertatur. Eodem porro ritu circa capita pecudum immolandorum, & vini libamina, omnes pariter Aegyptij in omnibus templis vtuntur. Atque ex hoc ritu fit quod nemo Aegyptiorum de capite illius animalis degustet. Addit idem author esse tamen sacrorum delectum, & alium apud alia templa adolendi modum ab eis institutum, de quo mox rursus ex eodem scribemus. Illud modo obiter dixisse absonum non erit & à nostro instituto alienum, immolata iam victima, si non litatum esset, alias denuo augeri, iterum ac sæpius, & maioribus hostijs sacra instaurari solita, donec inuenta tandem pace Deorum ac propitiato numine, ritè perlitatum existimarent. Ad quem ritum, vt credit Turnebus respexit Virgilius in persona Entelli, qui ait:

Sacrificiorũ repetitio. *Lib. 14. aduers. cap. 4.*

Lib. 12.

Hanc tibi meliorem animam pro morte Daretis
Persoluo.

Lib. 12. Ita & aliàs idem (inquit) poeta:

Hoc habet hæc melior magnis data victima diuis.

Lib. 20. cap. 24. Quo & prouerbium Græcum pertinet, δευτέρων ἀμεινόνων. Aliter tamen alibi idem Turnebus poetam exponit: Ex comparatione Græcorum (inquit) melius aliquanto hic locus intelligitur. Cùm enim Daretem tanquam hostiam sacris vouisset, & interficere decreuisset, proinde quasi ea hostia grata non esset heroi futura, nec litatura, succedaneam sese meliorem dare demonstrãt. Nam in sacris succedaneis Græci per euphemismum δευτέρων ἀμεινόνων dicere solebant. Diuersas modò ob causas sacrificabant gentes, sed potissimum, vt Deos placarent. Quæcunque autem hostiæ placandorum eorum causa aris inferebantur, dona vocabantur, aut munera. Virgilius:

Sacrificandi causa. *Georg. 4.*

Tu munera supplex.

Aeneid. 1. Idem alibi:

Pingues centum cum matribus agnas
Munera lætitiamque Dei.

Lib. 2. de legib. Cicero: *Impius ne audeto placare donis iram deorum.* Plautus in prologo Rudentis: *Iouem se placare posse donis, hostijs:*

Aeneid. 11. Virgilius rursus:

Dona ferunt, onerantque aras, mactantque iuuencos.

Lib. 10. Et rursus:

Ipse tibi ad tua templa feram solemnia dona.

3. de Arte. Huc item pertinet hoc Ouidij:

Munera crede mihi placant homines que deosque
Placatur donis Iupiter ipse datis.

Ad deos placandos. Ad deorum autem placationem hostias fuisse mactatas, habemus in primis apud eundem Virgilium, vbi de Aeneæ nauigatione in Italiam loquitur:

Aeneid. 3.

Hic Helenus cæsis primum de more iuuencis
Exorat pacem diuum, vittasque resoluit
Sacrati capitis.

Deus nõ omni sacrificio placatur. Non semper tamen gratum erat dijs sacrificium, nec in omni sacrificio placabantur. Sic Hecuba apud Euripidem frustra boues à Troiadibus immolatos ait. Phocylides verò etiam summoperè errare eos ostendit, qui mactatis bobus, deos beneuolos propitiosque fore sibi persuadent. Sacrificabant itidem, cum deorum implorarent auxilia, sic Cloanthus vt Mnesteum nauali superaret certamine, taurum dijs marinis vouet apud Virgilium:

Act. 5. *Aeneid. 4.*

Et fors æquatis cepissent præmia rostris,
Ni palmas ponto tendens vtrasque Cloanthus,
Fudissetque preces, diuosque in vota vocasset.
Dij, quibus, imperium pelagi, quorum æquora curro,
Vobis lætus ego candentem in littore taurum
Constituam ante aras, voti reus: extaque salsos
Porriciam in fluctus, & vina liquentia fundam.
Dixit; eumque imis sub fluctibus audijt omnis
Nereidum Phorcique chorus, Panopæaque virgo:
Et pater ipse manu magna Portunus euntem
Impulit.

Quod

A Quod autem dicit, se hilari animo taurum ex voto oblaturum dijs, sciendum, respexisse ad id, quod vota lætissimis animis soluebant. Tibullus:

Cum debita reddet,
Certatim sanctis lætus uterq; focis.

Apud eundem Virgilium Ascanius Iouis auxilium imploraturus, candidum iuuencum vouet:

Aeneid. 9.

Talia iactantem dictis, ac dira canentem
Non tulit Ascanius, neruoque obuersus equino
Contendit telum: diuersaque brachia ducens,
Constitit ante Iouem, supplex per vota precatus.
Iupiter omnipotens audacibus annue coeptis.
Ipse tibi ad tua templa feram solemnia dona,
Et statuam ante aras aurata fronte iuuencum
Candentem pariterque caput cum matre ferentem:
Iam cornu petat, & pedibus qui spargat arenam.
B *Audijt & cæli genitor de parte serena*
Intonuit læuum.

Inuenio item mactato tauro sanguinem contigisse, cùm quid magnum ac egregium se præstituros iuramento astringerent. Aeschylus enim de septem Argiuorum ducibus Polynicem ab Eteocle fratre Thebis pulsum reducturis sic scribit:

Sanguis mactatæ hostiæ contactus et cur.

Ἄνδρες γὰρ ἑπτὰ θούριοι λοχαγέται,
Ταυροσφαγοῦντες εἰς μελάνδετον σάκος,
Καὶ θιγγάνοντες χερσὶ ταυρείου φόνου,
Ἄρη, καὶ Ἐνυώ, καὶ φιλαίματον φόβον
Ὡρκωμότησαν, ἢ πόλει κατασκαφὰς
Θέντες, λαπάξειν ἄστυ Καδμείων βίᾳ,
Ἢ γῆν θανόντες τήνδε φυράσειν φόνῳ. idest,

Viri septem feroces ductores cohortium
Taurum mactantes in scutum ferro compactum
Et attingentes manu bouinum sanguinem;
C *Martem & Bellonam & sanguine gaudentem Metum*
Sanctè iurarunt, aut urbe euersa perdituros se Oppidum Cadmeorum vi,
Aut terram mortuos prius commixturos sanguine.

Quotiescunque autem etiam oracula consulere volebant, victimas prius immolabant, vt suprà ex Plutarchi volumine de oraculorum defectu recitauimus. Diomedes apud Homerum, Troianorũ castra speculaturus, inuocat Mineruam, polliceturque sese immolaturum bouem indomitam, & cornua inauraturum. Druidæ viscum collectari, duos candidos tauros mactant, vt testatur Plinius his verbis: *Nihil habent Druidæ (sic Galli suos appellant Magos) visco, & arbore, in qua gignatur (si modo sit robur) sacratius. Iam per se roborum eligunt lucos: nec vlla sacra sine ea fronde conficiunt, vt inde appellati quoque interpretatione Græca possint Druidæ videri. Enimuerò quicquid adnascatur illis, è cælo missum putant, signumque esse electæ ab ipso Deo arboris. Est autem id rarum admodum inuentu & repertum magna religione petitur: & ante omnia sexta luna, quæ principia mensium, annorumque his facit, & seculi post tricesimum annum, quia iam virium abundè habeat, nec sit sui dimidia. Omnia sanantem appellantes hoc vocabulo. Sacrificijs epulisque ritè sub arbore præparatis, duos admo-*D*uent candidi coloris tauros, quorum cornua tunc primum vinciantur. Sacerdos candida veste cultus arborem scandit. Falce aurea demetit. Candido id excipitur sago. Tum deinde victimas immolant, precantes vt suum donum Deus prosperum faciat his quibus dederit. Fœcunditatem eo poto dari cuique animali sterili arbitrantur: contraque venena omnia esse remedio. Tanta gentium in rebus friuolis plerumque religio est.* Hactenus Plinius. Cùm verò amicis suis periculum quoddam immineret, & cum id euaserant, dijs similiter sacrificabant, quod non obscurè ostendit Iuuenalis, vbi ad Coruinum scribens ait se pro salute amici sui Catulli, qui graui maris agitatus tempestate, periculum omnino euaserat, vota dijs esse persoluturum:

Iliad. K.

Druidarũ in colligẽdo visco ceremonia.

Ad euitandum periculum.

Saty. 12.

Natali Coruine die mihi dulcior hæc lux,
Qua festus promissa deis animalia cespes
Expectat, niueam reginæ cædimus agnam.
Par vellus dabitur pugnanti Gorgone Maura
Sed procul extensum petulans quatit hostia funem
Tarpeio seruata Ioui, frontemque coruscat

Quippe

Quippe ferox vitulus templis maturus & aræ
Spargendusque mero, quem iam pudet vbera matris
Ducere, qui vexat naſcenti robora cornu.
Si res ampla domi, ſimiliſque affectibus eſſet,
Pinguior Hiſpulla traheretur taurus, & ipſa
Mole piger, nec finitima nutritus in herba,
Læta, ſed oſtendens Clitumni paſcua ſanguis
Iret, & à grandi ceruix ferienda miniſtro
Ob reditum trepidantis adhuc, horrendaque paſſi
Nuper, & incolumem ſeſe mirantis amici.

Quidam etiam benefactoribus, vt Pyrrhias apud Plutarchum. Quis eſt, inquit, qui bouem benefactori immolauit? Apud Ithacam in ſtatione erat nauis piratica, in eaque ſenex cum teſtis picem cótinentibus. Ad hanc fortè fortuna portitor appulit Ithacenſis, nomine Pyrrhias, qui ſenem nullius ſui commodi cauſa, ſed precibus ac miſeratione illius inductus redemit, cadorum etiam nonnullis hortatu eius emptis. Poſtquam diſceſſu prædonum data eſt licentia, ſenex Pyrrhiam ad fictilia iſta adduxit, oſtenditq; multum auri argentique pici permixtum: ita Pyrrhias ſubitò ditatus, cùm alijs officijs ſenem coluit, tum bouem ei immolauit. Hinc prouerbio dicunt: Nemo bene merito bouem immolauit præter Pyrrhiam. Polluci, & Caſtori ſacrificabant, poſt iter feliciter perfectum. Horatius Lib. 1. Carm. Od. 36.

Et thure & fidibus iuuat
Placare, & vituli ſanguine debito
Cuſtodes Numidæ deos
Qui nunc Heſperia ſoſpes ab vltima &c.

In agrorū luſtrationibus. Iam verò & in agrorum luſtrationibus, hoſtiæ cædebantur, vt indicat Virgilius hoc verſu:

Cum faciam vitula pro frugibus, ipſe venito. ideſt,

Egl. 3. cum faciam rem diuinam, non aue, non capra, ſed vitula: tanquam dicat, cùm vitulam pro frugibus ſacrificauero, quod eſt, cum vitula rem diuinam fecero. Adhæc vt pecus eſſet fœcundum & ex *Ad impetrādas diuitias.* fœcunditate diteſcerent, quam ſtolidam petitionem ridet Perſius, dum canit:

Poſcis opem neruis, corpuſque fidele ſenectæ
Eſto age, ſed grandes patinæ, tuccetaque craſſa
Annuere his ſuperos vetuere, Iouemque morantur.
Rem ſtruere exoptas cæſo boue, Mercuriumque
Accerſis fibra, da fortunare Penates,
Da pecus & gregibus fœtum: quo peſſime pacto
Tot tibi cum in flammas iunicum omenta liqueſcant?
Attamen hic extis & opimo vincere ferto
Intendit, iam creſcit ager, iam creſcit ouile,
Iam dabitur, iam iam, donec deceptus, & expes
Nequicquam fundo ſuſpiret nummus in imo

In timore. Inopinato aliquo timore perculſos, Deos tanquam placaturos, hoſtias mactaſſe Boeti exemplo diſcimus, qui nimirum ſenex Iouem, Neptunum & Mercurium deos eſſe diſſimulantes conuiuio excepturus, cùm Neptunus ex hauſto primo poculo, iuberet vt alterum præberet Ioui, & ipſe Iouis nomine exaudito expaueſceret,

Vtque animo rediit, cultorem pauperis agri
Immolat & magno torret in igne bouem

Faſt. 5. Inquit Ouidius. Vbi notandum bouem agricultorem immolari dijs, quod alias non licebat, vt ſupra dictum eſt, hic autem licet, quia alius, quem cæderet Boetus, non erat. Sacrificabant etiam non-*Lib. 1. epiſt. 16.* nulli, vt boni probique haberentur, quod non obſcurè indicat Horatius, dum ait:

Vir bonus, omne forum quem ſpectat & omne tribunal,
Quandocunque deos vel porco, vel boue placat:
Iane pater clarè, clarè cum dixit Apollo:
Labra mouet, metuens audiri, pulchra Lauerna
Da mihi fallere, da iuſto ſanctoque videri
Noctem peccatis, & fraudibus obijce nubem.

Prædæ pars dijs dabatur. Romanis, vt ait Seruius, mos fuit, vt bella geſturi, de parte prædæ aliquid numinibus pollicerentur, adeò vt Romæ fuerit vnum templum Iouis prædatoris, non quòd prædæ præeſſet, ſed quod ei *Æneid. 3.* aliquid ex præda deberetur. Apparet itaq; huc reſpexiſſe Virgilium, dum canit:

Huc

A

Huc vbi delati, portus intrauimus, ecce
Læta boum passim campis armenta videmus,
Caprigenumque pecus nullo custode per herbam:
Irruimus ferro, & diuos, ipsumque vocamus
In prædam partemque Iouem: tunc litore curuo
Extruimusque toros, dapibusque epulamur opimis.

De præda item dijs immolabant, & partes etiam ijs interdum suspendebant de tholo & consecrabant, vt Dianæ aprorum capita & ceruorum. Hinc illud eiusdem poetæ: *Egl. 7.*

Setosi caput hoc apri tibi Delia paruus
Et ramosa Micon viuacis cornua cerui.

Et rursus:

Si qua ipse meis venatibus auxi
Suspendiue tholo, aut sacra ad vestigia fixi.

Triumphantium sacrificium.

Sed & in pompa Romani triumphi, secundum tibicines, qui modos triumphales faciebant, ibant

B

boues albi, cornibus inauratis, vittis & sertis reuincti ad sacrificia Ioui Capitolino. Iuuenalis:

Pone domi lauros, duc in Capitolia magnum
Cretatumque bouem. *Saty. 10.*

Martialis: *Lib. 14. epig. 4.*

Cæde iuuencorum domini calet area felix
Quintuplici cera cum datur altus honos.

Cera quintuplex quid.

Quintuplex cera siue quintuplices tabellæ dicebantur à numero quinque foliorum, cùm alijs pugillares leuioribus rebus essent dedicati. His triumphus decretus nunciabatur Imperatori, aut consuli: quem nimirum morem distichon id indicat. Meminere istiusmodi sacrificij passim poetæ cæteri. Horatius: *In Epodo.*

Io triumphe, tu moraris aureos
Currus & intactas boues

Et rursus in carmine sæculari ad Apollinem & Dianam, de Roma.

Quæque vos bobus veneratur albis
Clarus Anchisæ Venerisque sanguis

C

Impetret bellante prior, iacentem
Lenis in hostem.

Huc spectat illud etiam Virgilij: *Georg. 3.*

Ad delubra iuuat, cæsosque videre iuuencos

Nec non & hoc, de triumphis Augusti: *Æneid. 10.*

At Cæsar triplici inuectus Romana triumpho
Mœnia, Dijs Italis votum immortale sacrabat,
Maxima tercentum totam delubra per vrbem
Lætitia, ludisque viæ, plausuque fremebant.
Omnibus in templis matrum chorus, omnibus aræ:
Ante aras terram cæsi strauere iuuenci.

Ouidius:

Nunc pro Cæsaribus superis decernere grates
Albane opimorum colla ferire boum.

D

Et rursus:

Deque triumphato viscera tosta boue.

Celebrantur autem in hac pompa boues, qui ex Clitumni aqua epota albi euaserant. Idem id testatur poeta: *Georg. 2.*

Hinc albi Clitumne greges, & maxima taurus
Victima, sæpe tuo perfusi flumine sacro
Romanos ad templa deos duxere triumphos.

Idem quoque indicat Ouidius: *4. de Ponto.*

Colla boues niueos certa præbere securi,
Quos aluit campis herba Falisca suis.

Sic & Iuuenalis: *Sat. 12.*

Pinguior Hispulla traheretur taurus, & ipsa
Mole piger, nec finitima nutritus in herba,
Læta sed ostendens Clitumni pascua sanguis
Iret, & à grandi ceruix ferienda magistro.

Apertiſſimè Claudianus in conſulatu ſexto Honorij:

In quibus victorijs boues immolati.

Quin & Clitumni ſacras victoribus vndas
Candidaque Latijs præbent armenta triumphis
Viſere cura fuit.

Lib. 12. de re milit. c. 2.

Ouatio vnde dicta.

Notandum verò iſtiuſmodi ſacrificijs boues immolatos ſacratoſq; fuiſſe, non in vulgaribus triumphis, ſed in magnis duntaxat: vt oſtendit Robertus Vulturius his verbis: Illud quoque nec prætermittendum, triumphi genus ab ouatione, hoc eſt, clamore Bacchico, ſicuti multi putauere, ouationem appellari, tametſi ouantes illam eanenteſque tranſmittent, vt Plutarchus inquit, at quum milites in magno trium pho, & plena victoria bouem, in hoc immolare ouem conſueuerunt, vnde huic triumphi generi nomen extat: vtque qui de pugna venientes cum multitudine obuiam ad numina minora ibant, & ibi fugatis hoſtibus oues dijs immolabant, ouantes dicebantur, ſic & ouatio propriè minor triumphus, & qui ouationem meretur, & vno equo vtitur, & à plebeis, vel equitibus Romanis deducitur ad Capitolium, & de ouibus ſacrificat, vnde &, vt dictum eſt, ouatio: qui autem triumphat, equis albis vtitur quatuor, & Senatu præeunte in Capitolium de tauris ibi ſacrificat. Eidem Ioui ſimiliter multos boues albos libenter victor mactabat Marcus Imperator: In quē proinde illud iactabatur, ſanè, perquàm ſalſum & iocoſum: Οἱ λευκοὶ βόες Μάρκῳ τῷ Καίσαρι, ἂν σὺ νικήσῃς, ἡμεῖς ἀπολούμεθα, id eſt, *candidi boues Marco Cæſari, ſi tu viceris, nos perijmus.* C. Marius victoriæ admodum auidus antequam cum Cimbris pugnam iniret, ſi victoria potiretur, boues ſecentum immolaturum vouiſſe legitur. Dignum autem ac opportunum etiam arbitror, Spartanorum legiſlatorem contemplari, qui aliquanto aliter, ac Romanorum more ſacrificandum inſtituit. Nam cùm Romani, vt dictum eſt, victoria per hoſtium cædes parta, bouem ſacrificare conſueſſent: cùm verò ſine pugna, & ſanguine rerum potiti eſſent, ouem immolare; hi contrà in victoria pacata taurum ſacrificabant: ſi verò pugnando viciſſent, Gallum. Nam etſi bellaciſſimum hominum genus eſſent, & apud omnes haberentur, ampliora tamen magiſq; homine digna, quæ ratione ac prudentia, quàm quæ vi aut fortitudine facta ſint, iudicabant, vti præcitato loco Valturius ſcribit, ex Plutarcho in Laconicis, vbi Marti ſacrificaſſe legimus. Alij tamen Græci etiam bouem mactabant, vt Perſei exemplo Ouidius innuit, qui pro Andromeda cum monſtro illo dimicaturus, inquit;

In Marcum Imp. ſcōma.

Spartanorū in victoria ſacrificium.

Metam. 4.

Taurus tibi ſumme deorum,

ſubaudi, mactabitur. Et Aiace à cōgreſſu Hectoris reuerſo Agamemnon Ioui bouē ſacrificat quinquennem. Bacchum autem omnium primum bouem ab hoſtibus ereptum ſacrificaſſe, Ouidius ait;

Faſt. 3.

Cinnama tu primus, captiuaque thura dediſti
Deque triumphato viſcera tosta boue.

Lib. 7.

Xerxes autem, teſte Herodoto, aſcenſo Pergamo, loci viſendi cupiditate Mineruæ Iliadi mille boues immolauit, niſi hunc numerum pro magno poſitum ſimpliciter dicamus, quemadmodum & hic apud Virgilium;

Georg. 1.

Et cultor nemorum, cui pinguia Cæa
Tercentum niuei tondent dumeta Iuuenci.

Alludit poeta ad Ariſtæum, qui ſæuiente aliquando in armenta peſtilentia, Ioui multos albos tauros ſacrificauit. Quo nimirum modo idem numerus intelligi debet in hoc Theocriti;

Ταῖς δὲ τριηκόσιοι ταῦροι συναμ' ἑσιχόωντο.

Sic & Catullus inquit:

Quare & Hendecaſyllabos trecentos
Expecta. Et rurſus;
Veranni, omnibus è meis amicis
Antiſtes mihi millibus trecentis.

Lib. 5. c. 3.

Clearchi fœdus.

Alexander ab Alexandro ſcribit vulgò ferri à nonnullis Clearchum Lacedemoniorum ducem cum Barbaris quibuſdam hoc modo fœdus ſanxiſſe, videlicet cæſo Ioui tauro, lupo, apro & ariete, Græci gladios, Barbari lanceas in ſanguine victimarum intingerent. Suidas verò ait; Græci qui cum Cyro aduerſus Perſas aſcenderunt, fœdus percuſſerunt, mactato tauro, lupo, apro & ariete; in clypeum intingentes, Græci enſem, Barbari haſtam iureiurando addito neutros ſe deſerturos, ſed belli fore ſocios. Barbari verò inſuper iurarunt, ſe ſine fraude ducturos eſſe. Præſtaturi item aliquid magni aut egregij, à ſacrificijs exordiebantur, ſic Aeneas ad Thraces delatus apud Virgilium de ſe canit;

Aeneid. 3.

Sacra Dionęæ matri, diuiſque ferebam
Auſpicibus cœptorum operum, ſuperoque nitentem
Cælicolum regi mactabam in littore taurum.

Vt quis item ſanitatem recuperaret, victimas dijs ac potiſſimum Ioui etiam immolabant. Audi

Mar-

A Martialem de Marone loquentem: *Ad sanitatem recuperandam.* *Lib. 12.*

> *Pro sene sed caro votum Maro fecit amico,*
> *Cui grauis & feruens hemitriteos erat.*
> *Si Stygias ager non esset missus ad vndas*
> *Vt caderet magno victima grata Ioui,*
> *Cœperunt certam medici spondere salutem*
> *Ne votum soluat, nunc Maro vota facit.*

Peregrinos cum exciperent hospitio, vt indicat Athenæus, cùm ait: *At quale deceat esse symposium quod externis exhibetur, docuit nos Lycia rex, qui Bellerophontem admodum magnificè except:* *Lib. 5. c. 1.*

> *Excipit hospitio peregrinum fortè diebus*
> *Ille nouem, totidemque boues mactauit ad aras.*

Callistratus de Tarentinis loquens, Ciuitas (inquit) Tarentinorum, singulis ferè mensibus boues sacrificat, conuiuiaque publica facit, ita vt priuatorum multitudo semper ferè inter pocula versetur. Refertur hoc ab eodem Athenæo, lætitiæ temporibus victimas etiam cæsas fuisse indicante. *In symposiis.* *Lib. 3.*

B In ludis pariter sæcularibus triduum & trinoctium populus operabatur ad aras Iouis, & Apollinis, quibus mactabatur candidus taurus, & hinc canebatur carmen à pueris matrimis patrimisque, deinde Iunonis, cui iuuenca itidem candida, & hæc quidem interdiu: noctu verò Dianæ, Proserpinæ, Terræ, & Parcarum, quibus furuiæ hostiæ, luminaque accendebantur. Inuenio, & apud eundem Athenæum (ex Arithmetico) Pythagoram mactasse bouem, cùm reperisset, quod trianguli latus, quod recto angulo subtenditur, æquiualeret lineis reliquis triangulum comprehendentibus, adfertque carmen ipsius Arithmetici in eam rem: *Lib. 4. c. 20.* *Lib. 10. c. 3.* *Pythagoras cur immolarit taurum.*

> *Inclyta Pythagora cum primùm inuenta figura est*
> *Inclyta propter quam victima bos cecidit.*

Dicitur autem idem Pythagoras Musis quoque bouem immolasse præter instituta sua, de quibus ex Ouidij Metamorphisi in operis exordio diximus, & Cotta apud Ciceronem, id non credit, quia ne Apollini quidem Delio hostiam immolare voluerit, ne aram sanguine conspergeret. Thales Milesius cum trianguli in circulo inscriptionem inuenisset, Laertio referente, dijs bouem immolauit. Cæterùm aliæ quoque immolationis causæ deinceps in singulorum deorum sacrificijs

C indicabuntur. Plinius de cinnamomo colligendo sic scribit: *Cinnamomum in Aethiopia gignitur, nec metitur, nisi permiserit Deus: Iouem hunc intelligunt aliqui, Assabinum (alias Sabin) illi vocant quadraginta quatuor boum, caprarumque & arietum extis impetratur venia cadendi.* Quantoperè autem Iuppiter bouis immolatione gaudeat, indicat Homerus, apud quem nimirum Agamemnon post fugatos ab Hectore Græcos, a Ioue imperat, vt Græci a fuga se recolligant, quia ei sæpe boum pinguedinem cruraque combussisset. Verba Agamemnonis sunt. *Iliad. 8.* *Iupiter vt bobus delectetur.*

> Ζεῦ πάτερ, ἦ ῥά τιν' ὑπερμενέων βασιλήων
> Τῇ δ' ἄτῃ ἄασας, καί μιν μέγα κῦδος ἀπηύρας,
> Οὐ μὲν δή ποτέ φημι τεὸν περικαλλέα βωμὸν
> Νηῒ πολυκλήϊδι παρελθέμεν ἐνθάδε ἔρρων.
> Ἀλλ' ἐπὶ πᾶσι βοῶν δημὸν καὶ μηρί' ἔκηα
> Ἱέμενος Τροίην εὐτείχεον ἐξαλαπάξαι.
> Ἀλλὰ Ζεῦ τόδε πέρ μοι ἐπικρήηνον ἐέλδωρ. idest,
> *Iuppiter pater, anne vllum potentium regum*

D

> *Tali clade afflixisti, & ipsum magna gloria priuasti?*
> *Non tamen vnquam assero tuam perpulchram aram*
> *Naue transtrasa præteriisse, cùm huc malo fato venirem,*
> *Sed super omnibus boum pinguedinem & femora combussi.*
> *Desiderans Troiam bene muratam expugnare.*
> *At Iuppiter hoc mihi perfice desiderium*
> *Nos ipsos saltem permitte effugere & euadere.*

Pausanias mentione Danai facta, eiusque solij: Ibidem (inquit) Bitonis est statua humeris taurum sustinens, de quo Lycias poeta scripsit, quod cùm sacrificium Argiuo Ioui in Nemeam ducerent, Biton vir admodum robustus, humeris sublatum gestauerit. Atqui taurum Ioui immolari vetitum fuisse aiunt. Euangelus enim apud Macrobium: Et ex his (inquit) quæ nota sunt nobis; Maronem pontificij disciplinam iuris nesciisse constabit: quando enim diceret, *In Corynthiacis.* *Lib. 3. Sat. cap. 10.*

> *Cælicolum regi mactabam in littore taurum,*

Si taurum huic Deo immolari vetitum? aut didicisset, quid Atteius Capito comprehendit: cuius verba ex libro primo sacrificiorum hæc sunt: *Itaque Ioui tauro, verre, ariete, immolari non licet.*

Labeo verò libro 68. intulit nisi Neptuno, Apollini,& Marti, taurum non immolari. Adhæc Prætextatus renidens, quibus deorũ immoletur tauro, si viscum Virgilio cõmunicare, ipse te docebit:

Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo.

Vides in opere poetæ verba Labeonis? Ita vt hoc doctè, ita illud argutè. Nam ostendit ideo non litatum, ideo secutum:

Horrendum dictu, & visu mirabile monstrum.

Ergo respiciens ad futura, hostiam contrariam fecit. Sed & nouerat hunc errorem nõ esse inexpiabilem. Atteius enim Capito, quem in acie contra Maronem collocasti, adiecit hæc verba: Si quis fortè Ioui tauro fecerit, piaculum dato. Committitur ergo res, non quidem expianda, insolita tamen: & committitur non ignorantia, sed vt monstro locum faceret secuturo. Hucusq; Macrobius. Atteio & Labeoni subscribit Seruius, in declaratione huius eiusdem poetæ versus:

Aeneid.9. *Et statuam ante aras aurata fronte iuuencum.*

Consultè enim hic dictum è Virgilio putat iuuencum, quia Ioui de tauro non immolaretur, nisi triumphi nomine: quod ideo tamen admissum (inquit) quia non tantùm Ioui, sed alijs dijs, qui bello prosunt, sacrificabant. Idem Seruius similiter supra illud præcitatum,

Cælicolum regi mactabam in littore taurum,

Ioui taurum mactari contra rationem sacrorum fuisse affirmat: Vnde quia illi taurum immolauit, statim subsecutum prodigium. Seruij verba hæc sunt: Contra rationem taurum mactat Ioui, vnde putant subsecutum prodigium. Ioui enim iuuencus vbique mactatur, vt

Statuam ante aras aurata fronte iuuencum, Item:

Cornu petat & pedibus quo spargat arenam.

Et Iuuenalis:

Qui vexat nascenti robora cornu.

Lib. 1.c.15. Nam in victimis ætas est consideranda. Seruium secutus Natalis Comes in sua Mythologia, eadem habet; Reprehenditur verò vterque ab aliquibus recentioribus Criticis, inquit Franciscus *Cap.26.* Ferdinandius de Cordoua in didascalia multiplici, sed præcipuè à Martinantonio Delrio in commẽtario Herculis furentis Senecæ, authoritate in primis Virgilij omni exceptione maiori, necnon etiam aliorum non vulgaris notæ poetarum, qui Ioui taurum immolatum, seu immolandum di- *Metam.4.* cunt. Ouidius:

Dijs tribus ille focos totidem de cespite ponit
Laeuum Mercurio, dextrum tibi bellica virgo.
Ara Iouis media est: Mactatur vacca Mineruæ,
Alipedi vitulus, taurus tibi summe deorum. Idem:

Fast. 1. *Immolat ex illis taurum tibi Iuppiter vnum,*

In Herc. furente. Seneca noster Tragicus;

Tibi Deorum ductor indomiti ferent

In Medea. *Centena tauri colla.* Et aliàs:

Primus sceptriferis colla tonantibus
Taurus celsa ferat tergore candido.

Ferdinandius Seruium ab hac calumnia defensurus adfert præcitatorum à Macrobio authorum authoritates, quibus vt stemus, necesse esse retur, nec ideo tamen Virgilium, Ouidium & Senecam rituum ignorantiæ damnemus: Dicendumque in mactando Ioui tauro piaculum committi, sicut & in verre & ariete, nisi cùm triumphi nomine tauro fiebat, (vt Hercules apud Ouidium loco citato, deuicto dicitur fecisse Caco) tunc enim & sue quoque fiebat. Homerus:

Ioui quando taurus immolaretur.

Iliad.7. *Mactandumque suem Soli, Iouique supremo.*

In paruo Hercule. Theocritus etiam:

Atque marem mactare Ioui decet è grege porcum.

Aliàs quia contra sacrorum ritus immolabatur, statim prodigium, vel maximum aliquod seque- *Cap. 57.* batur malum. Suetonius in Caligula prodigia, quæ eius præcesserunt necem, enarrans: *Superuenitque illico quidam Cassius quoque nomine iussum se somnio affirmans immolare taurum Ioui.* Vnde consultò Virgilium Aeneam induxisse Ioui taurum immolantem dubium non est, vt scilicet monstro locum faceret secuturo, ita asseuerante Macrobio: similiter & Ouidium & Senecam consultò idem fecisse credendum. Ille enim Perseum ante nuptias Ioui tauro facientem inducit, vt ingenti prælio, quod in nuptijs deinde commissum est, ac Phinei, & sociorum metamorphosi ansam præberet: hic verò in Hercule furente post Alcidis è Tartaro redeuntis sacrificium, ipsius statim furorem: in Medea post Chori promissa sacrificia, Medeæ finxit parricidia: inauspicatas enim fore nuptias non ritè peragendum sacrificium ostendebat: (Ita ibi sensere Ascensius & Daniel Se-

necæ

A necæ interpretes,) minus namq; ritè peracta sacra immane aliquod malum portendebant, quod non obscurè innuit Lucanus, dum Aruntem Thuscum Dijs alijs à Ioue tauro sacrificantem, ac viso in extis maximo portento, sic proclamantem inducit:

Lib. I.

Vix fas Superi quaecunque mouetis
Prodere me populis, neque enim tibi summe litaui
Iuppiter hoc sacrum, casique in pectore tauri
Inferni venere Dei.

Ac si aruspex dicat: quare talia portendunt fibræ, si nullum piaculum admissum, nec erratum in hostia est? ita namque illum exponit locum egregius Lucani interpres Lambertus Hortensius. Cur autem taurorum sacrificia dedignetur Iuppiter, causam reddit Natalis, quia nimirum furibūdum animal rerum omnium gubernatori, quem cęteris Dijs humaniorem, temperātiorem ac prudentiorem esse decebat, minimè conuenit. Triumphi verò nomine Ioui mactabatur (inquit Seruius) quia non tantum Ioui, sed alijs etiam dijs, qui bello præsunt, sacrificabatur. Aliam ego rationem addo. Hostiæ dijs duplici de causa censebantur gratæ, vel quia similes, vel quia dissimiles ipsorum qualitatibus & placitis; ita latè referente in Fastis Nasone, necnon & Mureto: Ioui ergo triūphatores taurum immolabant, vel vt hostilis ferociæ & furoris domitori, vel vt forti simul, ac temperato (qualem esse Iouem credidit antiquitas) talem enim per taurum designabant Aegyptij, vt Orus Apollo Niliacus in suis hieroglyphicis testatur, cui ex parte quoque Pierius assentitur. Hæc itaque Ferdinandius, qui tamen omnibus veterum authoritatibus, quos citat Delrius non respondet. Donatus (inquit hic) etiam taurum Iouis sacrificio adhibet, & Iulianus Apostata superstitionis Ethnicæ diligentissimus, quadam ad Libanium epistola scribit, BerrhϾ se in arce more regio taurum immolasse, & Silius Scipionem idem factitasse:

Iupiter cur tauros auersetur.

B

Fast. I. Lib. 3. Var. cap. 7.

Cadit ardua taurus
Victima Neptuno, pariter, pariterque Tonanti.

An ergò (inquit) iure id Pontificio priuatis interdictum, regibus deorumque filijs licuit tantum, ijsque omnibus qui superiorem in terris non agnoscebant? suspicor. Mira alias scriptorum dissidentium pugna. Nec illud quidem Iuuenalis patitur subsistere qui priuatis quoque sacrificijs taurum tribuit. Sed quid si Satyricum dicam id reprehendere? Haud satis itaque quod illi opinantur, clarum est. Sed esto, quod tauros noluit sibi mactari Iupiter, boues voluit, vt ex antè recitatis passim locis constat. Authorque est Eusebius in Chronicis, Cecropem, qui Atheniensium fuit rex, & primus imperauit, bouem immolantem Iouem appellasse. Author etiam est Procopius, & ex eo Dubrauius a Slauinis syluas & Nymphas coli, & Dæmonas alios, ijsque sacrificia facere & inter sacrificandum vaticinari. Habere præterea lege cautum, à maioribusque traditum, vt inter deorum, vnum illum qui sit fulminis fabricator (Hoc autem è cæteris vni tribuitur Ioui,) dominum omniū rerum, ac solum Deum esse credant, illique boues, & hostias eius generis alias mactent. Inuenio autem & alba boum ossa eidem Deo immolata fuisse; eiusque rei rationem adfert Hesiodus in Theogonia, quod ea dolosè mentem Iouis perscrutatus immolasset Prometheus: Inquit autem:

Sat. 12. in principio.

C

Ζεὺς δ' ἄφθιτα μήδεα εἰδὼς
Γνῶ ῥ' οὐδ' ἠγνοίησε δόλον κάκα δ' ὄσσετο θυμῷ.
Θνητοῖς ἀνθρώποισι, τὰ καὶ τελέεσθαι ἔμελλεν.
Χέρσι δ' ὅγ' ἀμφοτέρῃσιν ἀνείλετο λευκὸν ἄλειφαρ,
Χαίσατο δὲ φρένας, ἀμφὶ χόλος δέ μιν ἵκετο θυμὸν,
Ὡς ἴδεν ὀστέα λευκὰ βοὸς δολίῃ ἐπὶ τέχνῃ.
Ἐκ τοῦ δ' ἀθανάτοισιν ἐπὶ χθονὶ φῦλ' ἀνθρώπων.
Καίουσ' ὀστέα λευκὰ θυηέντων ἐπὶ βωμῶν. idest,

D

Iuppiter autem aeterna consilia sciens,
Cognouit certè nec ignorauit dolum: mala autem prauidebat animo
Mortalibus hominibus, quæ & perficienda erant.
Manibus verò hic vtrisque sustulit album adipem.
Irascebatur autem mente: ira verò eius occupabat animum,
Vt vidit alba ossa boum, dolosa arte.
Ex illo tempore dijs super terram genus hominum
Adolent ossa alba odoratis in aris.

Neptuno autem cur taurus sacrificaretur, ratio assignata est, frementi scilicet & turbulento Deo, ferox & furibundum animal, cuius insuper mugitu delectari creditur propter maris impetum & vndarum boatum, cui assimilatur. Varinus in ἱερὰ χλὰ, taurum Neptuno immolari solitum ait, διὰ τὸ τῆς χαίτας σφοδρότητα κινήσεως πληκτικὸν, ὅτι καὶ διὰ μυκητικὸν, καὶ διὰ τὰς ἐν τῷ ὕδατι καμπάς,

Neptuno taurus, & qualis immoletur.

T 3

πᾶς, δίκλω κέρατων. Phæacum duces naue ſua à Neptuno in ſaxum conuerſa, duodecim ei tauros vouent, ſi miſereatur: E

Ποσειδάωνι δὲ ταύρους
Δώδεκα κεκριμένους ἱερεύσομεν, αἴκ᾽ ἐλεήσῃ,
Μηδ᾽ ἡμῖν περίμηκες ὄρος πόλει ἀμφικαλύψῃ. ideſt,
Neptuno autem tauros
Duodecim electos ſacrificemus, ſi miſereatur,
Neque nobis ingentem montem vrbi impoſuerit.

Panionia ſacrificia. De Panionijs ſacrificijs, quę Neptuno fiebant, Strabo ſic ſcribit. *Cum terramotus in ſublime pelagus extuliſſet, & ipſam inſtar diluuij abſorpſit, ſimul & Neptuni templum Heliconij, quod & ætate noſtra Iones præcipuis honoribus adorant, ibiq; ſacrificium operantur, quod ab vniuerſis Ionibus factum Panionia vocant. Huius ſacrificij Homerum quidam meminiſſe referunt, cum inquit:*

Αὐτὰρ ὁ θυμὸν ἄισθε καὶ ἤρυγεν ὡς ὅτε ταῦρος
Ἤρυγεν ἑλκόμενος Ἑλικώνιον ἀμφὶ ἄνακτα. ideſt,
Ille animum ſpirat, ſic ructans taurus, vt olim
Pertrahitur, regis ructans Heliconij ad aras. F

Poetamque Ionica colonia iuniorem eſſe coniectant, qui eius ſacrificij Panionici meminerit, quod in Prienenſium agro Iones communi celebritate Neptuno conficiunt Heliconio, cum & ipſi Prienenſes ab Helice originem duxiſſe ferantur. Itaque huic ſacrificio hominem Priennenſem iuuenili ætate vigentem regem perficiunt, qui rei diuinæ curam ſuſcipiat. Ampliorem enim faciunt coniecturam ob ipſum de tauro dictorum à vate propoſitum. Iones enim tunc ſe facto ſacrificio litare arbitrantur, cùm taurus inter immolandum mugitus emittit. Qui verò contra ſentiunt, ad Helicen dicta illa ex coniectura transferunt, deq; tanto & de ipſius immolatione, perinde ac eo in loco talis conſuetudo verſetur. *Iones quando litare ſe putent.*

Hæc Strabo. Immolabantur autem Neptuno tauri nigri. Homerus,

Odyſſ. Γ.

Τοὶ δ᾽ ἐπὶ θινὶ θαλάσσης ἱερὰ ῥέζον
Ταύρους παμμέλανας ἐνοσίχθονι κυανοχαίτῃ
Ἐννέα δ᾽ ἕδραι ἔσαν πεντηκόσιοι δ᾽ ἐν ἑκάστῃ
Εἵατο, καὶ προὔχοντο ἑκάστοθι ἐννέα ταύρους.
Ἔνθ᾽ οἱ σπλάγχν᾽ ἐπάσαντο, θεῷ δ᾽ ἐπὶ μηρία καῖον. G
Hi autem in littore maris ſacra faciebant
Tauros totos nigros Neptuno cæruleo capillitio.
Nouem autem ſedes erant, quingenti autem in vnaquaque
Sedebant, & ante habebant in vnaquaq; nouem tauros,
Tunc hi inteſtina comedebant. Deo autem ilia comburebant.

Tauri nigri cur ſacrificarētur Neptuno.

Cuius rei cauſam aſſignare videtur Homeri Scholiaſtes & interpres, quia ſcilicet huiuſmodi color eſt, qui prouenit ex profunditate maris, ſed verba eius more noſtro aſcribam: Ταύρους μὲν διὰ τὸ βίαιον τῆς θαλάσσης, μέλανας δὲ διὰ τὴν χρόαν τοῦ ὕδατος τὴν ἐκ τοῦ βάθους, ideſt, *Tauros quidem ob maris violentiam, nigros verò propter eum, qui ex profunditate fit aquæ colorem.* Idem ferè ſcribit Phurnutus. Atram autem, nigram, obſcuramuè maris aquam dicere, mos vbique eſt, vnde etiam aquilam ab aquæ colore, quippe fuſco, dictam volunt, deumque ipſum cærulicomum & cæruleo indumento veſtitum paſſim inuenimus. In Pindaro verò Neptuno tauri ἀργᾶντες ſacrificabantur, ideſt, albi, quod quidem fieri poteſt, inquit Varinus διὰ τῆς πολιὰν ἅλα, propter canum maris colorem, ſed veteres ἀργᾶντες intelligunt albos pinguedine, vt contra quædam pinguia pro albis dicuntur, qualia ſunt κρήδεμνα λιπαρὰ, τὰ λευκὰ καὶ λεῖα. Gyraldus ταῦρον ἀργὸν (fortè ἀργᾶντα, vt ex Varino citauimus) in Pindaro in Olympijs, à quibuſdam album interpretari cùm dixiſſet, propter maris ſpumam, ab alijs verò non album, ſed florentem ſeu nitentem, aut procerum; ego, inquit, velocem expono; nam ſic canes cognominatos videmus. Vtcunque eſt, Deo illi pectus prævalidum, armiq; taurorum in morem carnoſiores attribuuntur. Hinc in Syracuſanorum quodam numo latum conſpicias portum, in cuius medio ea membrorum habitudine taurus procumbit. Idem Pindarus in Nemeis in laudem Alcimedis Æginetæ, Ἐν Ἀμφικτυόνων ταυροφόνῳ τριετηρίδι Τίμασε Ποσειδάνιον ἄν τέμενος. Quo loco interpres taurophonon trienteridem exponit, in quo tauri Neptuno feriebantur. Repetebant autem Iſthmiorum certamen tertio quoque anno. In maritimis autem ſacrificijs exta in fluctus iactabantur, vt ex Virgilio oſtenſum eſt, & ex hoc Silij Italici quoq; innoteſcit: H

Sacrificia maritima.

Cui numen pelagi placauerat hoſtia taurus,
Iactaque cærulëis innabant fluctibus exta.

Lib. I. Apud Athenæum, vbi ait: Neſtor ob ſuauiſſimos & cariſſimos liberos in maris littore Neptuno boues immolat, cùm rex eſſet & multos haberet, qui ſuis iuſſis obtemperarent. Sanctiſſimum enim dijſque

A dijsque gratissimum sacrificium est, quod pro domesticis viris & erga nos beneuolis peragitur; boli nomine tauros intelligo. Aliquot etiam Græci Neptuno de cruribus taurorum rem sacram faciebant. Vlysses ariete, apro & tauro litauit. Non solùm enim tauros, sed alias etiam quandoque victimas ei immolabant: etsi tauro præcipuè delectaretur, vnde ταῦρος, vel ταύρειος siue vt Suidas scribit, ταύριος, Hesychio Neptunus exponitur, & ταυρία festum Neptuni. Apud Hesiodum in scuto vbi ait: καὶ ταύρειος ἐννοσίγαιος, Scholiastes addit, ταύρειος Neptuni epitheton esse Bœeticè, quod ei deo tauri mactabantur in Helicone, vel vt alij dicunt in Onchesto, idque vel propter vndarum fluctuumque sonitum: vel vt alij, quia Neptunus taurina induеebatur galea, ex quo etiam ταυροκέρατος, idest, tauriceps dictus est. Inuenio & apud Athenæum (ex quo id quoq; transcripsit Cælius dissimulato authoris nomine,) qui potus ministerio præficiuntur, diei quidem œnochoos solere; in Neptuni verò festo (apud Ephesios scilicet) tauros appellatos. Porrò vt Neptuno tauros, ita eadem ratione fluuijs eosdem immolabant: præcipuè autem Alpheo taurum legimus immolatum. Homerus de Nestore loquens:

Fluuijs cur tauri immolati.

Iliad. A.

> Ἔνδιοι ἱκόμεσθ' ἱερὸν ῥόον Ἀλφειοῖο,
> B Ἔνθα Διὶ ῥέξαντες ὑπερμενεῖ ἱερὰ καλά,
> Ταῦρον δ' Ἀλφειῷ, ταῦρον δὲ Ποσειδάωνι,
> Αὐτὰρ Ἀθηναίῃ γλαυκώπιδι βοῦν ἀγελαίην. idest,
> *Sub meridiem peruenimus ad sacrum fluxum Alphei,*
> *Ibi Ioui cum fecissemus potenti sacra pulchra,*
> *Taurumque Apheo, taurumque Neptuno,*
> *Sed Mineruæ glaucos oculos habenti iuuencam gregalem.*

Eustathius rationem reddit: οἱ δὲ παλαιοὶ λέγουσιν ὑπερσυντόμως, ὡς ἐοικέναι ὁ ταῦρος ποταμίῳ ῥεύματι τάτε ἄλλα. καὶ ὅτι βίαιός ἐστι τοῖς κέρασιν ἀναβάλλων τὴν γῆν. ἐξ οὗ καὶ ταυρηδὸν ἐπίρρημα παρὰ τῷ κωμικῷ ἀντὶ τοῦ ἀγρίως, &c. Nos verò etiam suprà scripsimus fluuios plerunque effingi κερασφόρους καὶ ταυρωπας, ex vndarum violento impetu, qui mugitibus assimile quiddam insonet. Nam & de Scamandro ait Homerus, μύκησεν ὥστε ταῦρος. Quatuor igitur ferè causæ, quòd vbi se in mare exonerant, remugiunt: altera quòd boum instar sulcant proscinduntque tellurem; tertia quoniam pascua circa ripas esse solent: postrema quoniam curuis ambagibus cornua imitantur. Quin & eadem ratione Neptunus appellatur myceetas. Taurinæ vero formæ illius rationem promit Sophoclis interpres, quod veluti boues flumina terram proscindant, vel quòd fluuijs ferè adiacent pascua. Sed ne C quis solos Græcos tauros fluminibus sacrificasse putet, audiat is Philostratum de Indo fluuio loquentem. *Audiuisse etiam se ab Indis tradunt regem ad flumen accedere, cum angeri dies incipiunt, & illic equos, nigrosque tauros flumini tanquam Deo sacrificare. Indi namque nigrum albo præferunt propter colorem, vt arbitror: peracto autem sacrificio dicunt ipsum in flumine demergere aureum modium illi similem, quo ipsi frumenta metiuntur. Cur vero id rex faciat, nihil certè sciunt. Opinantur autem mensuram illam demergi propter fructuum abundantiam, quorum plerosque agricolæ modijs metiuntur: aut propter aquarum moderationem, ne terras inundent.* Mactabantur item tauri Apollini, Virgilius:

Lib. 2. c. 9.

> *Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo*

Chryses apud Homerum ob recuperatam filiam, & vt Apollo iram remitteret, pestilentiamque quam ob eius raptum Græcis immiserat, Apollini hecatombem sacrificat. Est autem hecatombe apud Varinum, non quoduis sed sumptuosum sacrificium, & propriè quod bobus centum constat: impropriè verò hecatombe dicitur etiam de alijs animalibus siue pecoribus præter bouem: interim D tamen tanquam per excellentiam solis bobus constaret, nomen retinuit. Numerus quoque centenarius pro multitudine simpliciter ponitur. Eodem Varino annotante Iunius mensis hecatombæon vocatus inde est, eò quod plurimæ in eo hecatombæ fierent. Erat autem hic mensis apud Athenienses Apollini siue Soli sacer, cuius quia tunc magnus sit cursus, inde tempori factum nomen quando numerus ἑκατὸν, vt ait Cælius, signare magnitudinem aduertitur plerumque. Gyraldus ait esse qui putent, primum Græcorum mensem hecatombæona vocatum ab Ioue. Sed hoc nomine Apollo nuncupatus est ab Atheniensibus, alijque mensem ipsum libentius Apollini attribuunt. Idem alibi hunc mensem à Lacedæmonijs sic appellatum scribit: aitque hoc sacrum fuisse interdum centum boum, sed & ouium interdum, caprarum & Suum. Esse etiam qui centum pedum victimarum dixerint; quosdam item non à victimarum numero, sed quòd centum Peloponnesi vrbes, id sacrum facerent, dici voluerunt. Hesychius ab hecatombæo Apolline Athenis dicto hecatombœa celebritatem & certamen nominata docet. Hecatombe (ait Iulius Capitolinus) tale sacrificium est: Centum aræ vno in loco cespititiæ extruuntur, & ad eas centum sues, centum oues mactantur. Nam si imperatorium sacrificium sit, centum leones (vel vt alij legunt) oues, quod pa-

Iliad. A.

Apollinis sacrificia.

Hecatombe quid.

Hecatombæon mensis.

Hecatombe quale sacrificium.

tum

rum mihi placet, inquit Gyraldus,) centum aquilæ & cætera huiuſmodi animalia centena feruntur. Quod quidem & Græci quondam feciſſe dicuntur, cùm peſtilentia laborarent, & à multis Imperatoribus id celebratum conſtat. De ouibus autem etiam dici Homeri conſtat hoc teſtimonio:

Ἄρνων πρωτογόνων ῥέξειν κλειτὴν ἑκατόμβην.

Etymologus ait hecarombem aliquibus perfectum ſacrificium interpretari, ſiue à centum bubus, ſiue à centum pecoribus, ideſt (inquit) viginti quinque animalibus. Apparet autem legendum eſſe, ſiue à centum pedibus pecorum vigintiquinque. Homeri de hecatombe quam Chryſes ſacerdos immolauit, verſus ſunt.

Αὐτὰρ ἐπεί ῥ' εὔξαντο, καὶ οὐλοχύτας προβάλοντο,
Αὐέρυσαν μὲν πρῶτα, καὶ ἔσφαξαν, καὶ ἔδειραν,
Μηρούς τ' ἐξέταμον, κατά τε κνίσσῃ ἐκάλυψαν.
Δίπτυχα ποιήσαντες, ἐπ' αὐτῶν δ' ὠμοθέτησαν,
Καῖε δ' ἐπὶ σχίζῃς ὁ γέρων, ἐπὶ δ' αἴθοπα οἶνον
Λεῖβε. νέοι δὲ παρ' αὐτὸν ἔχον πεμπώβολα χερσίν.
Αὐτὰρ ἐπεὶ κατὰ μῆρ' ἐκάη, καὶ σπλάγχν' ἐπάσαντο.
Μίστυλλόν τ' ἄρα τἆλλα καὶ ἀμφ' ὀβελοῖσιν ἔπειραν,
Ὤπτησάν τε περιφραδέως, ἐρύσαντό τε πάντα
Αὐτὰρ ἐπεὶ παύσαντο πόνου, τετύκοντό τε δαῖτα
Δαίνυντ', οὐδέ τι θυμὸς ἐδεύετο δαιτὸς ἐΐσης.
Αὐτὰρ ἐπεὶ πόσιος καὶ ἐδητύος ἐξ ἔρον ἕντο,
Κοῦροι μὲν κρατῆρας ἐπεστέψαντο ποτοῖο.
Νώμησαν δ' ἄρα πᾶσιν, ἐπαρξάμενοι δεπάεσσιν.
Οἱ δὲ πανημέριοι μολπῇ θεὸν ἱλάσκοντο,
Καλὸν ἀείδοντες Παιήονα κοῦροι Ἀχαιῶν. ideſt,

Sed poſtquam precati ſunt, & fruges ſalſas proiecerunt,
Retrotraxerunt quidem primum & iugularunt & excoriarunt,
Coxaſque ſecuerunt, aruinaque cooperuerunt
Duplicata facientes, ſuper ipſis autem cruda poſuerunt:
Adolebat autem in aſſulis ſenex, ſuper autem rubrum vinum
Libabat, iuuenes autem ad ipſum tenebant verua quinque ordines habentia manibus.
Sed poſtquam coxæ aduſta ſunt, & viſcera guſtarunt,
Ac minutatim ſecuerunt alia, & in verubus transfixerunt,
Aſſarunt accuratè, traxeruntque omnia
Cæterum vbi quieuerunt à labore, præparaueruntq; conuiuium
Conuiuati ſunt, neque in aliquo animus indiguit cibo æquali.
Sed poſtquam potus & eſca deſiderium exemerunt,
Pueri quidem crateras coronauerunt vino,
Diſtribueruntque omnibus, incipientes poculis:
Hi autem tota die cantu Deum placabant
Lætum canentes Pæana pueri Achiuorum.

Eiſdem planè verſibus ab Vlyſſis ſocijs Solis boues mactatos in Odyſſea ſcribit: Citaui autem libēter poetæ verſus, quoniam totus ferè ſacrificandi ritus in ijs deſcribitur. Conſtat enim ex his immolantes precari primùm, & vota Deo facere ſolitos; deinde prothymata celebrare, ſic vocāt, quæ ante ſacrificium fieri conſueuere, vt eſt vaporario thuris, aut id genus primitiæ quæcunque, vt olochyta, ideſt hordeum ſale cōſperſum, quod ante ſacrificium aris inſpargebatur, mox ea omnia quæ poeta recenſet. Hecatomben verò boum intelligi ab ipſo, oſtendit his verſibus, ques paulò ante de Agamemnonis ſacrificio recitauerat:

Sacrificandi ritus.

Οἱ δ' ἀπελυμαίνοντο, καὶ εἰς ἅλα λύματ' ἔβαλλον
Ἔρδον δ' Ἀπόλλωνι τεληέσσας ἑκατόμβας
Ταύρων ἠδ' αἰγῶν παρὰ θῖν' ἁλὸς ἀτρυγέτοιο.
Κνίση δ' οὐρανὸν ἷκεν ἑλισσομένη περὶ καπνῷ. ideſt.

Hi autem luſtrabantur & in mare ſordes iaciebant
Faciebant autem Apolloni perfectas hecatombas
Taurorum & caprarum, iuxta littus maris infructuoſi.
Nidor autem ad cælum ibat inuolutus circa fumum.

Tauris autē qui Apollini immolabantur, inaurari cornua Senatus Romanus voluit. Extat. n. Senatus conſultum de ludis Apollinaribus primùm faciendis, quod Macrobius recitat primo Saturnalium,

A lium, in quo decemuiri præceptum fuit, vt Græco ritu hostijs sacrum fieret, Apollini boui aurato, & capris duabus albis auratis, Latonæ boue fœmina aurata. Hinc Martialis falsè Apollinem, vtpote poetarum numen rogat, vt Stellæ poetæ consulatum summoperè optanti a Domitiano impetret, se autem ei iuuencum auratis cornibus mactaturum, si satisfecerit voto:

Campis diues Apollo sic myrinis,
Sic semper senibus fruare cycnis,
Docta sic tibi seruiant sorores
Nec Delphis tua mentiatur vlli,
Sic Palatia te colant amentque
Bis senos citò me rogante fasces
Det Stellæ bonus annuatque Cæsar.
Felix tunc ego debitorque voti
Casurum tibi rusticas ad aras
Ducam cornibus aureis iuuencum.
B *Nata est hostia Phœbe, quid moraris?*

Non caret autem mysterio, quod tauri Apolloni consecrarentur. Sunt enim tauri coloni quidem terræ, & ad frugum prouentum Solis effectum suo labore adiuuant. Apollinem autem etiam bobus in primis gaudere Alceus scribit in hymno in Mercurium, quem etiam Apollini boues suffurantem inducit, & longè ante Alcæum Homerus fingit Apollinem armenta Laomedontis mercenarium pauisse, & Neptunus in Iliade Apollinem sic alloquitur,

Tauri cur Apollini sacrificati.

Φοῖβε, σὺ δ' εἰλίποδας ἕλικας βοῦς βουκολέεσκες.

Vocatur autem etiam Apollo Nomius, sed ratio nominis diuersa. Dicunt enim aliqui nomen hoc tributum ei, quod Cyclopibus interfectis, amissaque diuinitate, Admeti armenta pauerit: νέμειν enim est pascere. Alij malunt dictum à legibus, hoc est, ἀπὸ τῶν νόμων. Ipsum siquidem Arcadibus quondam imperasse, legesque eis dedisse, verùm ob nimiam earum seueritatem regno pulsum, ad Thessaliæ regem Admetum confugisse, a beoque eam quæ circa Amphrysum est, regionem impetrasse: indeque factum esse, vt eius pecora pauisse creditus sit. Sunt qui per Solis boues annos tantales intelligi volunt, illudque Homeri:

Νήπιοι, οἳ κατὰ βοῦς Ὑπερίονος Ἠελίοιο.

C *Dementes qui vt sacros tibi maxime Phœbe, assumpsere boues.*

In Achaia, vt Pausanias tradit, templum est Apollinis & simulacrum eius nudi, calceos tamen pedibus induti, quorum altero bouis cranium calcat. Scribit item Thebanos priscis temporibus Apolliui cognomento Polio, id est cano, tauros immolasse, sed cùm ita accidisset, vt stato festoque die, hostiam cædendi tempus instaret, qui verò vt taurum adducerent, missi fuerant, non venirent, de plaustro prætereunte bouem alterum arreptum mactarunt, ex quo institutum, domito boue facere. Annotatum verò etiam est ab Alexandro, etsi Athenis octauo die cuiusque mensis Neptuno sacrum fieret, non tamen de tauro semper factum fuisse, neque Apollini Græcos semper tauro, sed multiplicis generis victima sacrificasse; namque Homero (inquit) teste alius tauro, alius ariete, aliquis hirco sacrum fecit. Taurus verò etiam Marti sacrificabatur in bello. Alexander ab Alexandro (ex Liuio) scribit, exercitum apud Romanos lustrari, nisi sue, oue & tauro qui puri essent, non fuisse fas, qui postquam ter circum instructas (inquit) acies ducti erant, precedente pompa & gressu composito Marti immolabantur. Eidem bouem teste Plutarcho mactabant Lacones, cùm callido consilio hostes superassent. Quomodo verò Scythæ Marti immolent Herodotus tradit in hæc ver-

In Arcadicis.

Martis sacrificium.

Lib. 3. c. 12.

In Lacon. instit. lib. 4.

D ba: Victima ipsa primoribus implicita pedibus sistitur, cuius a tergo stans immolator, amota in primis infula pecudem ferit, eaque concidente, Deum inuocat, cui eam mactat, deinde circumdat laqueum collo, tum iniecto baculo circumducit, hostiamque strangulat non incenso igne, non votis nuncupatis, non sumptis libamentis, sed vbi pecudem strangulauit, eique pellem detraxit, ad coquendum se conuertit. Verùm cùm Scythica regio lignorum sit admodum inops, hoc ab illis ad carnem coquendam excogitatum est. Vbi victimam pelle denudarunt, denudant quoque ossa carnibus, dehinc eas in lebetes eius gentis (Lesbijs crateribus assimiles, nisi quod sint multò capaciores) inijciunt subiectis atque succensis ossibus hostiarum coquunt. Si autem non adfuerit lebes omnes carnes hostiarum in aluos illarum, & cum aqua commiscent, atque ossa succendunt. Quibus pulcherrimè ardentibus, & aluis facile capientibus, carnes ossibus separatas, ita fit, vt bos sese ipse ipse coquat, & item cætera pecora immolata: per semetipsum quoque elixum fit. Coctis carnibus is qui immolauit, earum atque intestinorum libamenta ante se porricit. Immolant autem cum alia pecora, tum præcipuè equos. Et alijs quidem dijs hunc in modum & alias pecudes immolant. Erat item taurus victima Plutonis. Ostendit id in primis Horatius:

Scythæ vt taurum immolent.

Plutonis victima.

Lib. 2. Od. 14.

Non

Non ſi tricennis, quotquot eunt dies,
Amice places illachrymabilem
Plutona tauris.

eidemque pocula miſta mero & lacte libabant. Tibullus:

Interea nigras pecudes promittite Diti
Et niuei lactis pocula miſta mero.

4.*Thebaid.* Huc ſpectat & illud Statij:

Velleris obſcuri pecudes, armentaque ſiſti
Atra monet, quacunque gregum pulcherrima ceruix
Ducitur.

Obſeruant etiam eruditi ſacrorum, & cum his Grammatici, quod ſterilibus pecudibus iuuencis & vino, lacte, melle Diti ſacra fieri ſint ſolita. Virgilius Proſerpinæ ſacrificat etiam vaccam ſterilem, nigraſque pecudes dijs omnibus inferis ſacrificari oſtendit, & quomodo eis ſacrificetur, pulcherrime delineat his verſibus:

Aeneid. 6.

Spelunca alta fuit, vaſtoque immanis hiatu,
Scrupea, tuta lacu nigro, nemorumque tenebris
Quam ſuper haud vlla poterant impune volantes
Tendere iter pennis, talis ſeſe halitus atris
Faucibus effundens ſupera ad conuexa ferebat:
Vnde locum Graij dixerunt nomine Auernum.
Quatuor hic primum nigrantes terga iuuencos
Constituit: frontique inuergit vina ſacerdos,
Et ſummas carpens media inter cornua ſetas
Ignibus impoſuit ſacris libamina prima,
Voce vocans Hecaten, caloque Ereboque potentem.
Supponunt alij cultros, tepidumque cruorem
Suſcipiunt pateris: ipſe atri velleris agnam
Aeneas matri Eumenidum, magnaeque ſorori
Enſe ferit, ſterilemque tibi Proſerpina vaccam.
Tum Stygio regi nocturnas inchoat aras:
Et ſolida imponit taurorum viſcera flammis,
Pingue ſuperque oleum fundens ardentibus extis.

Quo loco Iulius Pomponius hoc adiecit ſcholiolum: Antiqui Plutoni mactabant taurum, & Proſerpinæ iuuencam, quam nunc appellat ſterilem vaccam, ideſt, caſtam, & pudicam, vel ab ætate, in qua non eſt fas pati taurum: vel quia ſeruabatur caſta pro ſacris Proſerpinæ. Silius:

Lib. 13.

Ordine mactari pecudes iubet, acer operto
Ante omnes taurus regi, tum proxima diua
Caditur Aethuea caſta ceruice iuuenca.

Macrobius verò Proſerpinæ porcam dicit iugulari: ſed Virgilio ſubſcribit Prudentius contra Symmachum, Romanorum hanc dementiam ridens:

Quid? quod & iſtos
Dant tibi Roma Deos inferni gurgitis vmbra:
Eumenidum domina Stygio caput exerit antro.
Rapta ad Tartarei thalamum Proſerpina Regis,
Etſi quando ſuos dignatur adire Quirites
Placatur vacca ſterilis ceruice reſecta.
Et regnare ſimul caloque Ereboque putatur,
Nunc bigas frenare boues, nunc ſaua ſororum
Agmina vipereo ſuperis immittere flagro.

Subſcribit & Valerius Maximus lib. 2. cap. 1. de Valerio Publicola loquens: Apud eandem aram publicè nuncupatis votis cæſiſque atris bobus, Diti maribus, fœminis Proſerpinæ, lectiſternioque, ac ludis trinoctio factis aram terra, vt antè fuerat, obruit. Proſerpinalia intelligit Feſta, de quibus etiam Plutarchus in Lucullo: Aderant Proſerpinalia feſta, nec bouem nigram, qualis in his ſacris mactari ſolet, ob circumfuſum hoſtem parare potuerunt, &c. Maro vero tranſtulit hæc ferè ex Homero, apud quem Circe Vlyſſem docet, quomodo ad inferos deſcendere queat, eiſdemque ſi in patriam incolumen reuerti detur, nigras pecudes, ſterilemque vaccam ſacrificet. Canit autem Homerus ex interpretatione Simonis Lemnij:

Odyſſ. K.

Cumque

A

Cumque huc appuleris, tunc heros siste carinam
Effodiasque scrobem iubeo, cubitumque remensus
In longum ducas, tantum quoque lata feratur,
Omnibus hic fundas vmbris libamina supplex:
Primò mellitos succos, mulsumque liquescens,
Dulcia deinde sacri feruentia vina Lyæi:
Tertia fac illis accedat & æquoris vnda:
His etiam canas addens confunde farinas,
Imbellesque vmbras genibus reflexus adora
Et vanescentes animas in vota vocato,
Si liceat patrios Ithaca repetisse penates
Te mactaturum sterilem promitte iuuencam
Quæcunque excellat, quam tota armenta sequantur,
Exructamque pyram fructu cumulare benigno

B

Te velle, æquorea Ithaca Laertis in arce.
Tiresiæ fac latus ouem cum vellere pullo
Deuoueas, quicunque greges per pascua vincat
Hæc vt vota vmbris fecisti littore curuo
Adfluuij cursus retro te verte regressus,
Pallentemque Erebum versus vestigia torque.
Lanigerumque pecus mactes, mollemque bidentem
Hic aries fumet, sed & illic fœmina nigris
Velleribus taceat, quæ placet victima manes.

Quæ autem apud inferos Hecate seu Proserpina, vocatur in cælo Luna, & Diana, cuius currum vaccæ trahebant, eidemque immolabantur, propter cornuum speciem, (quod haud rectè Lactantius & ex eo Alexander ab Alexandro dicunt de tauro) vel in memoriam immolatæ à Seruio vaccæ, de qua alibi ex Plutarcho diximus. Idem Plutarchus author est Athenienses annua solemnia Dianæ Persicæ exhibere solere boue lampadis charactere notata. Nigros verò etiam siue tauros siue iuuencos mortuis suis cædebant, id quod Aeneæ exemplo Virgilius docet, qui Anchisæ patri eos mactat, ritumque totum delineat.

In lucullo.

Aeneid. 5.

C

Hoc magis inceptos genitori instaurat honores
Incertus geniumque loci, famulumnè parentis
Esse putet: cædit quinas de more bidentes,
Totque sues, totidem nigrantes terga iuuencos
Vinaque fundebat pateris: animamque vocabat
Anchisæ magni, manesque Acheronte remissos,
Nec non & socij, quæ cuique est copia, læti
Dona ferunt, onerantque aras, mactantque iuuencos:
Ordine ahena locant alij, fusique per herbam
Subijciunt verubus prunas & viscera torrent.

Vbi vides victimas impares indicare. Consueuisse tamen Romanos superis impares, inferis verò pares sacrificare Seruius tradit in illud eiusdem poetæ: *Numero Deus impare gaudet.* Et Solinus tradit propter dies impares dijs superis Ianuarium dicari, & propter pares Februarium quasi abominosum dijs inferis deputari. Similiter & alijs infelicitatis authoribus nigrum aliquod pecus mactabatur. Virgilius:

Cap. 3.

D

Nigram hyemi pecudem, Zephyris felicibus albam.

Auerno tamen si Alexandro fides, propria victima erat bos fuluus: Iunoni de tauro albo antiqui rem sacram faciebant, seu de iuuenca potius alba, vt docti autumant, & subsequentibus authoritatibus poetarum notum fiet. Quantum autem istiusmodi immolatione afficeretur hæc dea, hinc etiam innotescit. Ea ab Argiuis colebatur olim in templo quodam extra vrbem: eò mulier sacerdos bobus albis iuncto insidens solemni die quotannis vehi solebat. Cùm autem boues albi quondam deessent, sacerdos filiorum mater duorum, iugo boum loco eos submisit, & sic ad templum inuecta est. Cùm autem à dea muneris aliquid pro hoc labore filijs suis petijsset, filij eâ nocte in somno, inquit Palephatus, excesserunt, id quod & Plutarchus annotauit in sermone de laude mortis. Apud Virgilium:

Iunonis sacrificium.

Iunoni ante omnes, cui vincla iugalia curæ,
Ipsa tenens dextra pateram pulcherrima Dido

Caudentis vacca media inter cornua fundit.

Quemadmodum verò Ioui bos Italus ex Phaliſco Romæ immolabatur, vt oſtenſum eſt, ita & Iuno iuuenca, vel vacca delectabatur ex eodem agro, teſtis eſt Ouidius, in deſcriptione totius ſacrificij, quod etſi paulò prolixius, haud tædet aſcribere.

3. Amorũ. Eleg. 13.

Cùm mihi pomiferis coniux foret orta Phaliſcis
Mœnia contigimus victa Camille tibi.
Caſta ſacerdotes Iunoni feſta parabant
Percelebres ludos, indigenamque bouem,
Grande mora pretium ritus cognoſcere; quamuis
Difficilis cliuis huc via præbet iter
Stat vetus & denſa praunbilus arbore lucus,
Aſpice; concedes numinis eſſe locum.
Accipit ara preces, votiuaque thura piorum
Ara per antiquas facta ſine arte manus.
Hic vbi perſonuit ſolenni tibia cantu:
It per uelatas annua pompa uias,
Ducuntur niueæ populo plaudente iuuencæ,
Quas aluit campis herba Phaliſca ſuis.
Et vituli nondum metuenda fronte minaces.
Et minor ex humili uictima porcus hara.
Duxque gregis cornu per tempora dura recuruo
Inuiſa eſt dominæ ſola capella deæ.
Illius indicio ſyluis inuenta ſub altis
Dicitur inceptam deſtituiſſe fugam.
Nunc quoque per pueros iaculis inceſſitur index,
Et pretium auctori uulneris, ipſa datur.
Qua uentura dea eſt, iuuenes timidæque puellæ
Præbuerant latas ueſte iacente uias.
Virginei crines auro, gemmaque premuntur,
Et tegit auratos palla ſuperba pedes.
More patrum ſanctæ uelatæ ueſtibus albis
Tradita ſuppoſito uertice ſacra ferunt.
Ore fauent populi tunc, cùm uenit aurea pompa
Iſa ſacerdotes ſubſequiturque ſuas.
Argiua eſt pompæ facies: Agamemnone caſo
Et ſcelus & patrias fugit Haleſus opes.
Iamque pererratis profugus terraque mariquè
Mœnia felici condidit alta manu.
Ille ſuos docuit Iunonia ſacra Phaliſcas,
Sint mihi, ſint populo ſemper amica ſuo.

In Batto.

Taurus ruſus vbi Iunoni immolatus.

Apud Athenienſes verò Iunoni taurus immolabatur ruffus, & hic quidem ſedulò electus, quod me docet Theocritus, dum canit:

Λέπτος μὲν χ' ὠ ταῦρος ὁ πύῤῥιχος. εἴθε λάχοιεν
Τοὶ τὸ Λαμπριάδα τοὶ δαμόται, ὄκκα θύοντι
Τᾷ Ἥρα, τοῖον δὲ κακοχρασμον δὲ ὁ δᾶμος, ideſt,
Macilentus quidem & hic rufus taurus eſt: utinam ſortiantur
Lampiada tribules, quando ſacrificant
Iunoni, talem: improbus enim eſt populus.

Deridet poeta Athenienſium in ſacrificijs parſimoniam. Ab hac eadem dea Henęa vrbs dicta fuit, quæque & Hecatombea vocabatur, quòd ei ibi centum boues immolarentur: vt Varinus annotauit, inquiens, celebrati ab Argiuis illi deæ Hecatombæam centum bubus immolatis: præmium tunc certaminis ſcutum æneum propoſitum fuiſſe, & coronam myrteam: vel vt alij (inquit) in certamine Hecatombæorum Argis, æs præmium dabatur, quoniam Archinus, qui rex Argiuorũ fuit, & huius certaminis author, cum apparatus armorum cura ei deligata fuiſſet, arma etiam præmij loco dari voluit. Mineruæ verò etiam nihil captiui generis, ſed vaccam aut boues iniuges immolabant, vt tradit Alexander ab Alexandro ex Fulgentio, & Manilius Chreſtus in libro de hymnis deorum, & ex eo Pierius Valerianus aiunt huic deæ iniuges boues ſacrificari ſolitas, ideſt, quæ ingum

Minerua quæ animalia immolarentur.

Lib. 3. c. 12.

A gum nunquam tulerunt, illa videlicet causa, quòd & virginitas iugum nesciat maritale, & virtus nunquam sit iugo prementi subiecta. Et Phurnutus ait, Mineruam à Græcorum quibusdam Ἀγιλνῆδα vocari, siue tanquam ducem populorum, siue quòd indomita sit tanquam boues armentinæ. Nestor apud Homerum Mineruæ, vt Telemacho sit propitia iuuencam vouet indomitam lata fronte, quamuè nullus adhuc iugo subiecit cornibus auratis: sicque implorantem exaudit Minerua. Filij verò ex patris iussu sacrum deæ parant: id quod his verbis describitur: Bos subitò ex agro venit, veniuntque Telemachi socij ex naui: venit demum artifex, arma manibus fabrilia artis ministra tenens, incudem, malleum, forfices, quibus aurum induxerunt, venit & Minerua vota exaudiens. Nestor verò aurum præbuit, deinde cornibus faber induxit, vt dea simulacrum hoc videns, gratum haberet. Bouem cornibus ducunt Stratius, & Echephron. Vas lauandis manibus in pulchro lebete Aretus è thalamo ferens, sumpsit: alia famula molas è canistro, securim verò Thrasymedes acutam in manu tenens, bouem percussit. Perseus autem vas ad sanguinem excipiendum habebat. Nestor verò peluim, & molam administrabat, multaque Mineruam orabat, primitias tribuens, capitis crines igni inijciendo. At postquam orauit, & B molas iecerunt, statim Thrasymedes iuxtà stans, securim impulit, venasque ceruicis boui incidit, viribus ille statim defecit. Nestoris autem filiæ nurusque & vxor pudica Eurydice, maior natu filiarum Clymeni, vlularunt. Illi deinde bouem ex humo corripientes, tenuere, Pisistratus continuò iugulauit, vnde largus & nigrans effluxit sanguis, ossa demum anima destituit. Post hæc eum in partes diuidunt, operiuntque nidore, duplicata, ac cruda igni imponentes, senex sub lignis torrebat, deinde vinum libant. Iuuenes autem circum astantes, lintea manibus tenebant. Postquam verò cocta sunt, & viscera effusa, in partes diuidunt: alia quoque verubus figunt, astantque igni, veru in manibus tenentes. Diomedes autem speculaturus quoque castra Troianorum, Mineruæ auxilium implorans, vouet bouem indomitam auratis cornibus, atque ait:

Odyss. Γ.

Sacrificij descriptio.

> Κέκλυθι νῦν καὶ ἐμεῖο Διὸς τέκος ἀτρυτώνη
> Σπεῖό μοι ὡς ὅτε πατρὶ ἅμ' ἕσπεο Τυδεῖ δίῳ.
> Ὥς νῦν μοι ἐθέλουσα παρίςασο, καί με φύλασσε.
> Σοὶ δ' αὖ ἐγὼ ῥέξω βοῦν ἦνιν, εὐρυμέτωπον
> Ἀδμήτην, ἣν οὔπω ὑπὸ ζυγὸν ἤγαγεν ἀνήρ.
> C Τήν τοι ἐγὼ ῥέξω, χρυσὸν κέρασιν περιχεύας.

idest,

> *Audi me & nunc Iouis filia indomita*
> *Sequere me, sicut cùm patrem sequebaris Tydeum diuinum.*
> *Sic mihi nunc volens adsis & me serua*
> *Tibi autem ego sacrificabo iuuencam hornam, latifrontem*
> *Indomitam, quam nondum sub iugum duxit vir*
> *Hanc tibi ego sacrificabo, aurum cornibus circumfundens.*

Vaccam tamen etiam huic deæ immolari solitam indicat Ouidius:

Metam. 4.

Vacca Mineruæ sacrificata.

> *Dijs tribus ille focos totidem de cespite ponit,*
> *Læuum Mercurio, dextrum tibi bellica virgo*
> *Ara Iouis media est, mactatur vacca Mineruæ, &c.*

Eundemque morem indicat & alicubi:

Metam. 12.

> *Pallada mactatę placabat sanguine vaccæ.*

D Atque ita intelligendum est quod ait rursus alio loco.

2. Trist. 9.

> *Hæc si contigerint, meritæ cadet agna Mineruæ*
> *Non facit ad nostras hostia maior opes.*

Hisce enim verbis significat poeta, in exilium proficiscens, si ad eam regionem ab Augusto sibi cõstitutam, ad quam naui, quæ in Mineruæ tutela erat, ferebatur, se Mineruæ, à qua id beneficij acciperet, agnam mactaturum, sed cùm sciret deæ illi vaccam, non agnam mactari solitam fuisse, seipsum corrigens subdit, non esse virium atque opum suarum, eam pecuniæ vim, qua vacca ematur, posse soluere. In hoc quoque sensu Ausonius ait:

> *Aerea bos steteram, mactata est vacca Mineruæ.*

Porrò eidem etiam Deæ boues immolabantur indomiti, & fortassis item domiti, de indomitis locus est pulcherrimus apud eundem Homerum, vbi Helenus vates Hectori suadet, vt Hecuba Mineruæ vestem offerat gratiosissimam, eidemque polliceatur sacrificium duodecim boum indomitorum, si Troianorum fuerit miserta;

Boues indomiti.

Iliad. Z.

> Πέπλον ὅς οἱ δοκέει χαριέςατος ἠδὲ μέγιςος
> Εἶναι ἐνὶ μεγάροις, καί οἱ πολὺ φίλτατος αὐτῇ,

Θεῖναι Ἀθηναίης ἐπὶ γούνασιν ἠϋκόμοιο.
Καί οἱ ὑποσχέσθαι δυοκαίδεκα βοῦς ἐνὶ νηῷ
Ἤνις, ἠκέστας ἱερευσέμεν, αἴ κ' ἐλεήσῃ, idest,
Peplum quod ei videbitur pretioſiſſimum & maximum
Eſſe in domo, & ei longè chariſſimum ipſi
Ponat Mineruæ in genibus pulchricomæ,
Et ei voueat duodecim boues in templo
Anniculos, indomitos ſacrificaturam; ſi miſerta fuerit.

Ad quem poetæ locum Io. Spandanus hoc appendit ſcholium. Nota, hic duo Numini offerri: donum & ſacrificium. Donum eſt peplum, Mineruæ conueniens, quia illud genus veſtis muliebre eſt: ſacrificium autem duodecim boum, quod animal illi etiam ſolebat immolari. Omnia ergò complexus eſt poeta, quæ à nobis deo offerri debent, donum in perpetuum, ſacrificium ad tempus. Donum noſtrum eſt integritas animi; ſacrificium autem preces, & cultus Dei? Athenienſes verò etiam annua ſolemnia Mineruæ non capra, nec boue, ſed tauris & agnis exhibere ſolent, inquit Alexander ab Alexandro præcitato loco, nimirum ex eodem Homero, qui ſic ſcribit in catalogo poſt principium:

Peplum. *Lib. 2.*

Ἔνθα δέ μιν ταύροισι καὶ ἀρνειοῖς ἱλάονται,
Κοῦροι Ἀθηναίων περιτελλομένων ἐνιαυτῶν, idest,
Illic enim ipſam (Mineruam) *tauris & agnis placant*
Pueri Athenienſium circumuoluentibus annis.

Et Natalis de Comitibus, celebrantur (inquit) Lampadophoria in huius honorem deæ, cui taurus candidus aliquando, aut indomita iuuenca immolari conſueuit ab antiquis. Iam verò Herodes Atticus Sophiſta, cui diuitiarum initium ex theſauro à patre prope domum inuento fuit, centum boues vno die Mineruæ ſacrificare ſolitus fuit, vt Philoſtratus refert. Eſtque annotatione præcipuè dignum id quod Lycurgus in libro de ſacrificando, & Philochorus lib. 2. & Staphylus lib. 9. de Athenis ſcribunt citante Vatino: ſi quis Mineruæ bouem ſacrificaſſet, oportebat etiam Pandryſo ouem vnà cum boue ſacrificare, quod ſacrificij genus ἐπίβοιον & ἐπιβόιον appellabant, eò quòd poſt bouem immolatum celebraretur. Herodotus author eſt, Xerxem in Pergamo Priami regia Mineruæ Iliadi mille boues immolauiſſe, quarum libamine Magi heroibus parentauerint. At Arabes, vt Alexander annotauit, heroibus tauro, capro, & ariete litabant. Cædebantur porro boues fordæ, ideſt, prægnantes in curijs decimoſeptimo calendas Maias, Telluri ipſa ſimilitudine placituræ, vt annus fœcundior prouenirer. Terra enim hoc tempore quaſi grauida eſt. Fordicalia, & fordicidia vocabantur iſtiuſmodi ſacrificia, & hordicalia, quia prægnans vacca etiam horda vocatur teſte Varrone. Ouidius ea diligenter ſic delineauit iſtiuſmodi ſacrificia.

4. Mythol. 5 *Lampadophoria.* *Epiboon.* *Lib. 2.* *Telluris ſacrificium.* *Faſt. 4.*

Tertia poſt Veneris cùm lux ſurrexerit idus,
Pontifices forda ſacra litate boue.
Forda ferens bos eſt, fœcundaque dicta ferendo,
Hinc etiam fœtus nomen habere putant.
Nunc grauidum pecus eſt, grauida quoque ſemine terra
Telluri plena victima plena datur.
Pars cadit arce Iouis, ter denas curia vaccas
Accipit, & largo ſparſa cruore madet.
Aſt vbi viſceribus vitulos rapuere miniſtri,
Sectaque fumoſis exta dedere focis:
Igne cremat vitulos, quæ natu maxima virgo eſt
Luce Palis populos, purget vt ille cinis.
Rege Numa fructu non reſpondente labori
Irrita decepti vota colentis erant.
Nam modo ſiccus erat gelidis Aquilonibus annus,
Nunc ager aſſidua luxuriabat aqua,
Sæpe Ceres primis dominum fallebat in herbis,
Et leuis obſeſſo ſtabat auena ſolo.
Et pecus antè diem partus edebat acerbos
Agnaque naſcendo ſæpe necabat ouem.
Sylua vetus, nullaque diu violata ſecuri
Stabat Manalio ſacra relicta deo:
Ille dabat tacitis animo reſponſa quieto.

Nocti-

A

Noctibus, hic geminas rex Numa mactat oues.
Prima cadit Fauno, leni cadit altera somno,
Sternitur in duro vellus vtrumque solo.
Bis caput intonsum fontana spargitur vnda
Bis sua faginea tempora fronde tegit.
Vsus abest Veneris, nec fas animalia mensis
Ponere, nec digitis annulus vllus inest.
Vesper vbi tectus supra noua vellera corpus
Ponit adorato per sua verba deo.
Interea placidam redimita papauera frontem
Nox venit, & secum somnia nigra trahit
Faunus adest, ouiumque premens pede vellera duro
Edidit à dextro talia verba throno.
Morte boum tibi rex tellux placanda duorum

B

Detque sacras animas vna iuuenca duas.
Excutitur terrore quies, Numa visa resoluit,
Et secum ambages caecaque iussa refert.
Expedit errantem nemori gratissima coniux,
Et dixit grauida posceris exta bouis.
Exta bouis grauidae dantur, foecundior annus
Prouenit, & fructum terra pecusque ferunt.

Ostendit poeta Numam horum sacrorum authorem fuisse, & cum modò nimia siccitas, modò nimiae pluuiae sterilitatem facerent, Faunum consuluisse, & ab eo sacrificandae bouis fordae ritum accepisse. Cinis autem vitulorum, de quo dixit, seruabatur in templo Vestae, siue Telluris, vt inde suffimen fieret, quo populus Palilibus purgaretur, vt postea ipse rursus poeta docet, dum canit:

Populus cinere praegnatis vaccae purgatus.

Alma pales faueas pastorum sacra canenti
Prosequor officiosi tua facta meo:

C

Certè ego de vitulo cinerem, stipulamque fabalem
Saepe tuli plena Februa tosta manu.
Certè ego transilui positas ter in ordine flammas
Virgaque rorales laurea misit aquas
Mota dea est, operique fauet, nauabilus exit
Puppis, habent ventos iam mea vela suos.
I pete virginea populus suffimen ab ara,
Vesta dabit, Vesta murmure purus eris.
Sanguis equi suffimen erit, vitulique fauilla
Tertia res durae culmen inane fabae.

Scribit Alexander ab Alexandro Ambaruale sacrum, nisi de porca foecunda & grauida, aut vitula, fieri non consueuisse. Ego de vitula nihil reperio, neque ipse etiam authoritatem vllam recitat. Eam autem victimam maturis frugibus ter circum arua ducere conueniebat, omnesque post eam clamantes sequi, ex quibus vnus quernа ornatus fronde, cum solemni saltatu, composito carmine,

Lib. 3 c. 12. Ambaruale sacrum.

D

Cereri decantabat laudes; ac postquam lacte, vino, & fauo libassent, antequam fruges meterent, porcam Cereri immolabant, quae praecidanea dicta est. Ouidius, cur ei porca immoletur reddit hanc rationem.

Porca praecidanea Cereri immolata.

Prima putatur
Hostia sus meruisse mori, quia semina pando
Eruerit rostro, spemque interceperit anni.

Sed de hac re aliàs: Apud Hermionenses verò Cereri boues aut tauros immolari solitos fuisse Aelianus testatur his verbis: Cererem Hermionenses colunt, & splendida ei magnificaque sacra faciunt. Festum id Cronium appellant. Aiunt sanè maximos boues à muliere Cereris sacerdote ad aram è grege se abduci atque feriri permittere, quod Aristocles his carminibus testatur,

Festum Cthonium.

O foecunda Ceres Siculas veneranda per oras
Cecropiosque agros: hoc ego praecipuè
Miror, in Hermione quod magno robore taurum,
Quem neque viri possent vix domuisse decem,
Egregè deductum sola anus adducit ad aram

Sancta tibi mulier: qui puer vt ſequitur.
Hac tua vis Ceres eſt, tu nobis eſto benigna
Per teque Hermione, læta beata fuat.

Ctonia dea. De hiſce eiſdem Ctonijs ſacris quæ apud prænominatos populos fiebant, Pauſanias quoque ſcribit in hæc verba: Ctonia certe & ipſa dea appellatur, & ſtati dies feſti, qui æſtate anni in eius honorem agitantur, Ctonia dicuntur. In ijs hoc ritu ſupplicatio fit. Pompæ agmen ducunt ſacrificuli, & qui annuos magiſtratus ferunt: ſequuntur fœminæ ac viri. Ipſis etiam pueris ſolemne eſt deam cum pompa deducere. Incedunt autem ij cum albis veſtimentis, capitibus coronas ferentes. Sunt ex corollæ e flore contextæ quem Comoſandalum incolæ appellant: Hyacinthum ego illum eſſe, *Comoſandalus flos.* exiſtimo. Eſt enim ei tum magnitudine, tum colore perſimilis. Habet præterea eaſdem luctus indices literas. In extremo agmine ſequuntur, qui eximias boues vinculis diſtentas & ferociter reluctantes ad templum trahunt: ibi earum vnam immiſſis retinaculis intrò agunt: tunc qui ad fores apertas ſteterant, vbi bouem intromiſſam videat, fores obdunt: Eam aniculæ quatuor de induſtria intus relictę, falcibus exceptam conficiunt. Collum earum vna, vt caſus tulerit, hoſtię præſecat. Rurſus patefactis foribus ij, quibus id negocij datum eſt, alteram bouem, mox tertiam ac quartam intrudunt; ac ſingulæ eodem modo ab illis aniculis mactantur. Aliud in hoc ſacro miraculum euenit: In quod latus prima bos conciderit, in idem & reliquæ procumbunt. Hæc ille: Cybelę quoque vaccas immolatas fuiſſe veriſimile, quia ipſi ſacræ erant. Ouidius:

Ipſa ſidens plauſtro porta eſt inuecta Capena
Sparguntur iunctæ flore recente boues.

Veneris ſacrificia. In Cypro Veneri albæ immolabantur iuuencæ, vt oſtendit Ouidius:

Metam. 10.

Feſta dies Veneris tota celeberrima Cypro
Venerat, & blandis induta cornibus aurum,
Conciderant ictæ niuea ceruice iuuencæ.

Lilius Gyraldus & ex eo Alexander (ſed nullo vterq; authore) ſcribunt, ſolùm apud Tuſſas in Aegypto, vbi Venus cornuta colebatur, vaccam ei immolatam fuiſſe. Scribit quidem Aelianus id de *Lib. 10. cap. 27.* Chuſis, non de Tuſſis, ſed & hanc Venerem non cornutam vocat, ſed Vraniam ſiue cæleſtem: nec alicubi reperies Venerem cornutam, niſi apud illos, cæleſtem autem ſiue vraniam apud plurimos. Acron verò in hoc Horatij, Carm. 1. Od. 19.

Hic viuum tibi ceſpitem, hic
Verbenas pueri ponite, thuraque
Bimi cum patera meri
Mactata lenior veniet hoſtia.

benè (inquit) verbenas ceſpitem & thus Veneri promittit, quæ non placatur ſanguine, adducitque authoritatem Virgilij:

Aen. 11.

Tum Venus, haud equidem tali me dignor honore.

Item:

Ipſa Paphum ſublimis abit, ſedeſque reuiſit
Læta ſuas, vbi templum illi, centumque Sabæo
Thure calent aræ, ſertiſque recentibus halant.

Verùm quamuis certum ſit apud prius ſæculum incruenta fuiſſe omnia ſacrificia, herbaſque & fructus pro holocauſto dijs oblatos, progreſſu tamen temporis Veneri æquè ac alijs dijs cruenta ſacrificia in vſu eſſe cæpiſſe Iacobus Cruquius ex allata à nobis de Aegyptia Venere authoritate arguit. Et in eodem ſententia eſt Chriſtophorus Landus, neque eſt (inquit) contra Virgilium:

Haud equidem tali me dignor honore.

Nam conſtat alibi de hoſtia ſacrificari Veneri. Mihi & hoc Virgilij:

Hic amor, hoc ſtudium, dum ſacra ſecundus aruſpex
Nunciet, & lucos vocet hoſtia pinguis in altos.

de Venere intelligendum videtur. Et Martialis canit:

At tu Diua Paphi remitte noſtris
Illæſum iuuenem, remitte votis.
Sic Martis tibi ſeruiant Kalendæ,
Et cum thure, meroque, victimaque
Libetur tibi candidas ad aras
Secta plurima quadra de placenta.

Eydill. 63. Daphnis apud Theocritum, vitulam Amori, bouem verò Veneri vouet, poſtquam puellæ pudicitiam eripuit:

Pίζω

A *Ῥέξω σοφίαν Ἔρωτι, καὶ αὐτᾷ βῶν Ἀφροδίτᾳ.*

Baccho verò in primis sacer erat taurus. Scribit autem Athenæus tauro & pardali assimilari ipsum ex ebriorum violentia. Nam quod in tragœdia, cui attitulatio est Tyro, Sophocles (inquit Cælius) taurophagum vocat Dionysium, id interpretantur, quia dithyramborum poetis in victoria daretur bos. Alij crudelem, & immitem accipiunt, quando & Aristophanes Cratinum ita infamauit: sed ad vinolentiam magis referendum alij putant, quòd philoenus esset is, hoc est, vino indulgeret largiùs: Dicitur autem primum iugauisse boues, eorumque opera frugem iacto semine reddidisse, eaque ex re illum cum cornibus effinxerunt, quod Diodorus docet. Festus verò ait cornua eius simulacro addi, quoniam inuentorem vini dicunt, eò quòd homines nimio vino truces fiunt, vnde Horatius;

Bacchi sacrificium. Lib. 7. c. 15.

Lib. 5.

Te vidit insons Cerberus aureo
Cornu decorum.

Vide mox rursus, vbi de Api. Aegyptij verò, vt Alexander notat Baccho taurum & Lunæ suem, reliquis dijs boues mares, vituloſque & anseres immolant, capram & hircum nullo modo. Pau-
B sanias tradit memoratu dignum, apud Cynæthaenses Arcadici nominis gentem, quod huius Dei templum habent, in quo festos dies anni summa hyeme agitant, adipe peruncti: sublatum humeris è grege taurum, quem ipse Deus, vt deligerent in mentem venire voluisset, ad templum deportãt: hoc solenne ipsis esse sacrum. Lindij in Rhodo ad aram quam *βούζυγον* dicunt, duos boues Herculi immolant, eumque maledictis & execratione celebrant, quòd ipse Theodamantis agricolæ bouem edens, eius contumelijs lætaretur, vt tradit Alexander Sardus Ferrariensis in opere de motibus, & ritibus gentium. De quo eodem sacrificio hæc memoriæ prodidit Lactantius Firmianus: Apud Lindum, quod est oppidum Rhodi, Herculis sacra sunt: quorum à cæteris longè diuersus est ritus: siquidem non *εὐφημίᾳ* (vt Græci appellant) sed maledictis & execratione celebrantur: eaque pro violatis habent, si quando inter solemnes ritus vel imprudenti alicui exciderit bonum verbum. Cuius rei hæc ratio redditur, si tamen vlla esse in rebus vanissimis potest. Hercules, cùm eò delatus esset, famemque pateretur, aratorem quendam aspexit operantem, ab eoque petere cœpit, vt sibi vnum bouem venderet. Enimuero ille negauit fieri posse, quia spes sua omnis colendæ terræ, duobus illis iumentis niteretur. Hercules solita violentia vsus, quia vnum accipere non potuit, vtrum-
C que sustulit: at is infelix, cùm boues suos mactari videret, iniuriam suam maledictis vltus est: quod homini eleganti & vrbano gratissimum fuit, Nam dum comitibus suis epulas apparat, dumque alienos boues deuorat; illum sibi amarissimè conuiciantem, cum risu & cachinnis audiebat. Sed postquam Herculi diuinos honores ob admirationem virtutis deferre placuit, à ciuibus ei ara posita est, quam de facto *βούζυγον*, idest bouis iugum nominauit: ad quam duo iuncti boues immolarentur, sicut illi, quos abstulerat aratori: eumque ipsum sibi constituit sacerdotem, ac præcepit, vt ijsdem maledictis semper in celebrandis sacrificijs vteretur, quòd negaret se vnquam epulatum esse iucundius. Ista quoque legas apud Philostratum, & apud Nazianzenum *στηλιτευτικῷ* prima, cuius ista sunt verba: *ὁ βουθοίνας τὸν γεωργὸν τυραννήσας, καὶ τὸν ἀρότην βοῦν λαφύξας, καὶ τὴν κλῆσιν λαβὼν ἐκ τῆς πράξεως*; hoc est: *Boui manducus ille, qui oppresso vt agricola, bouem aratorem abligurijt, è re ipsa nomen adeptus:* & paulò pòst: *Λινδίοις ὑπῆρχε τὸ καταρᾶσθαι τῷ βουθοίνᾳ*, idest, *Pium opus habebatur apud Lindios, diras imprecari Bouimanduconi Herculi, illique conuicia facere, cultus loco erat.* Huc spectat illud ab eodem ad Nemesin obscurius dictũ. *καὶ Λίνδοις ἐφυβρίζεις ἱεροῖσι*, idest, *Lindus quæ sacris conuiciatur.* Fuit tamen etiam ab Euandro institutũ Herculis sacrificium sine conui-
D tijs: vt ostendit Pomponius ex Diodoro Lætus de origine eiusdem sic scribens: *Victor Hercules caso Geryone Chrysauri filio in Eritra, quæ est insula Oceani Hispani, abacto nitidarum boum armenta in Latium venit, & prope Tyberim loco herbido procubuit, vt læto pabulo reficeret boues. Cacus latronum princeps eximias boues duas, caudis in speluncam traxit, Hercules somno excitus lustrato grege cum partem abesse numero sensit, omnia circuit, aduersa vestigia compérit, confusus nouitate rei ex loco infesto agere armentum cœpit: cùm actæ boues desiderio relictarũ mugissent, reddita fuit è spelunca vox, qua Herculem conuertit: Inuenta fraude, Cacum neci dedit. Concursum trepidantium pastorum, aduenam reum cædis faciunt apud Euandrum, qui miraculo literarum, inter rudes artium homines ea loca tum regebat. Is intuens habitum, formamque viri, rogat, qui vir esset, vbi nomen, patremque & patriam accepit, quia sic Carmentis mater eius vaticinata fuerat, extemporalem aram Herculi erexit, iuuencum indomitum mactauit. Inde seruatum est, vt quotannis Romani bouem indomitum Herculi immolent, & Hercules epulum populo dedit. Sacrum fieri voluit à Potitijs & Pinarijs, qua tum familia maximè inclyta ea loca incolebant. Fortè euenit, vt Potitij præsto essent, hisque exta apponerentur, & Pinarij quia tardi fuere, extis adesis, ad cæteram venirent dapem. Potitij ab Euandro edocti antistites sacri eius diu fuerunt: postea cùm interijssent, empti de publico serui, officium exercuerunt.*

Herculis sacrificium. Lib. 3. c. 6.

Lib. 1.

Ara ab Euandro erecta, cui Hercules decimas ſoluit, maxima vocatur, & proxima eſt foro boario, vbi ex voto decimæ fiunt. Tradunt qui velit diues fieri, Herculi decimas ſoluat. Hinc opes M. Luculli facta memorantur, & ipſe Hercules theſaurorum deus putatur. Huc vſque Lætus. Syracuſij verò iuxta Cyanem, vt memorat Diodorus Siculus, ſingulis annis dies feſtos celebrant, in quibus ſacra faciũt priuatim paruis victimis: publicè tauros in paludem immergunt, morem Herculis (inquit) imitati, qui eiuſmodi ſacris, quo tempore Geryonis boues per Siciliam deduxit, vſus eſt. Myopi, ſiue muſcarum deo taurus immolabatur in Olympijs, vt Plinius teſtatur his verbis: *Mirabile eſt Olympiæ ſacro certamine, nubes muſcarum immolato tauro, deo quem Myodem vocant extra territorium abire.* Syluano, ideſt ſyluarum deo in ſingula boum capita, adoreo, lardo & vini ſextario ſubtaxata menſura votum fiebat, vt obſeruauit Alexander ab Alexandro. Quærendum autem nunquid oracula edentibus niger immolaretur taurus: id enim indicare apparet Plutarchum in eo volumine, quod de oraculorum defectu conſcripſit: Habeo (inquit) rem apprimè memorabilem, quæ me preſente apud Mopſi oraculum euenit, quam vobis referam. Præfectus Ciliciæ homo dubiæ de dijs ſententiæ (quod ei accidiſſe puto propter imbecillitatem incredulitatis de dijs conceptæ) cætero qui contumelioſus & prauus, cùm circa ſe haberet Epicureos, qui freti pulchra (ſi dijs placet) illa ſua phyſiologia religioni illudunt, motus illorum vocibus libertum ad oraculum Mopſi miſit, tanquam exploratorem in caſtra hoſtium, cum tabella obſignata, in qua nemine conſcio quæſtionem ſcripſerat. Libertus cùm pro more noctem in delubro exegiſſet, ac obdormiſſet, facta die, tale narrauit ſomnium; Viſum ſibi fuiſſe aſtare virum pulchrũ, qui vna hac voce, nigrum edita ſtatim deceſſerit. Abſurdum enim hoc nobis videbatur, multumque hæſitationis inijciebat. At præfectus conſternatus, flexiſque genibus generatus Mopſum aperuit tabulam, oſtenditque nobis hanc inſcriptionem. Albumne tibi, an verò nigrum immolabo taurum? Itaque & Epicureis quoque pudor eſt iniectus & præfectus ſacrificio peracto iſto, deinceps Mopſum coluit. Eodem referente Plutarcho narrat Metrodorus in Ionicis Smyrnæos antiquitus ſacrificaſſe Bupreſti taurum nigrum, conciſumque in fruſta vnà cum ipſa pelle igni totum cremaſſe. Quotieſcunque modo aliquid inuentu rarum aut difficile ſacrificio adhiberi oporteret, illud cera, vel pane effictum apponere ſatis erat, ſimulacraque eiuſmodi ficta ac commentitia, ac ſi ipſa res repræſentaretur, eandem vim vigoremque habebat, id quod à Græcis obſeruatum Alexander ab Alexandro annotat. Cùm enim (inquit) Cyziceni nigram bouem Palladi quotannis immolarent, & preſſi obſidione bouem comparare nequirent ex frumento illam effinxerunt, eoque pacto perſoluto voto, numen expiarunt. Tranſtulit autem id ex Appiano, qui de Cyzico vrbe loquens, *Dicitur* (inquit) *ea vrbs dotalis eſſe & à Ioue Palladi filiæ attributa, quam Cyziceni ſummo honore venerantur: Solemnibus itaq; inſtantibus, in quibus bouem nigram ſacrificare mos fuit, cum ea carerent, ex frumento ſacrificia fecerunt:* ſed cõtinuò ſubdit: *Interim bos nigra è pelago ad eos accurrit, quæ clauſtra aditus ingreſſa & in vrbem delata, vltrò in templum venit, ibique ad altare conſtitit, quam Cyziceni ſumma ſpe immolarunt.* Scribit etiam Plutarchus: Aderant Proſerpinalia feſta, nec bouem nigram qualis in his ſacris mactari ſolet, ob circumfuſum hoſtem parare potuerunt, ſed pro boue placentam offerendam conficiunt. Athenienſes quoque in feſtis Iouis Militij quæ Dialia vocant, extra vrbem ſæpe non veras victimas, ſed commodè effictas obtulere: Et cùm aliquando Locrenſes publicum ſacrum facturi, bouẽ deſiderarent, compoſito ex minutis lignis bouis ſimulacro, dijs rem diuinam fecerunt: atque hinc vulgus adagionem arripuit, Λοκρικὸς βῦς, vt citat author Adagiorum: qui item in hoc alio adagio ἑβδομὸς βῦς, ideſt, *Septimus bos*, ait antiquitus poſt ſextam lunam bouis imaginem è farina pinſi conſueuiſſe, qui ſeptimam lunam cornibus referret: eſſe tamen qui malũt hinc natum prouerbium quod cùm apud veteres ſex animantium genera mactari dijs ſolerent, ouis, ſus, bos, capra, gallina, anſer: pauperes non habentes viuum animal, bouis ſimulacrum è farina fingere conſueuerint, is quoniam ſenſu vitaque careret, in ſtoliditatis obierit prouerbium: ſed duplicem (inquit Geſnerus) commiſit errorem: Scribit enim Suidas, ex quo id tranſcripſit, hanc placentam cornutam fuiſſe, κατὰ μίμησιν τῆς πρωτοφαοῦς σελήνης, hoc eſt, inſtar Lunæ quæ à coitu primum apparet, quo tempore eam Græci ἀρτίτοκον, & μηνοειδῆ vocant, Latini corniculantem: inde dichotomos, ideſt, diuiduo, vel dimidio orbe cæſa vocatur, primo ſcilicet, vt nos loquimur, ſui motus quadrante confecto: ſed fefellit ipſum quod Suidas ſcribit, ὅτι ἐπὶ ἓξ ταῖς σελήναις ἐπιτίθετο ὕστος ἑβδομος, vbi ille per ſex lunas, ſex placentas, vt debuit, ſed lunaris motus ſex dies accepit, nec animaduertit, quod mox ipſe Suidas lunas interpretatur placentas latas & rotundas. Eaſdem Pauſania teſte πελάνους vocabant, vt Varinus citat, ex quo etiam clarius quàm Suida, author adagiorum hallucinatus deprehendetur. Solebant etiam nonnulli poſt quatuor placentas, communes ſcilicet, quinto loco bouem, ideſt placentam vnam cornutam immolare, quanquam frequentius poſt ſex. Pollux pelanos placentas à bubus diſtinguit: nam dijs omnibus eas communiter immolari ſolitas ait, bouem verò (ideſt cornutam

[Margin: Lib. 6. c. 2. — Myops deus muſcarum. — Lib. 3. c. 22. — In quæſt. Rom. — Bupreſtis deus. — Simulacra ficta ſacrificata — Lib. 3. c. 13. — In Lucullo. — Dialia feſta. — Luna placẽta dicta. — Bos placenta cornuta.]

nutam

A natam placentam) primum Apollini, Dianæ, Hecatæ & Lunæ. Addit præterea pelanos à figura dictos esse, veteriam boues, sed qualis earum figura fuerit, nec ipse exprimit, nec alibi reperio; nisi quod Etymologus inter cætera pelani etyma, ἀπὸ τῶ πεπλατύνθαι deriuatum conijcit, id est, à latitudine: At latitudo non figura est, sed figuræ aut quantitatis potius accidens. Aristophanis interpres in Acharnensibus, cùm exposuisset ἐλατῆρα placentam latam siue panem latum, quæ pulte superposita immolaretur, subijcit, ἐπὶ δὲ καὶ λαγαρώδεις, παρὰ τὸ λαγαρὸν, καὶ πλατεῖς παρ' ευριπίδη; nimirum vt indicaret ex latis placentis huius generis, alias ventrosas & intus inanes fieri, alias verò solidas. Athenæus & ex eo Cælius scribunt Empedoclem cùm Olympijs vicisset equis, quod animatis ex præscripto abstineret, vtpote Pythagoricus, ex myrrha, thure, & aromatibus alijs bouem concinnasse, quem ad panegyrin conuenientibus distribuerit. Scribit verò etiam idem author adagiorum, cum rustici quidam Herculi Alexicaco bouem essent immolaturi, isq; rupto fune profugisset, nec esset quod sacrificaretur: malum arreptum suppositis quatuor ramis crurum vice, deinde additis alteris duobus ceu cornuum loco, bouem vtcunque fuisse imitatos, idque ridiculum simulacrum pro victima sacrificasse Herculi. Iulius Pollux libro de vocabulis rerum primo, fabulā

Pythagoræ sacrificium.

Malus pro boue immolata.

B aliquanto secus narrat, nempe ad hūc modus, Solenne est (inquit) apud Bœotos Herculi malis rem diuinam facere, cumque iam adesset dei festum, & immolandæ victimæ tempus vrgeret (porro hostia erat aries) cùm ea serius adduceretur, propterea quod Asopus fluuius ita subito creuisset, vt trāsiri non posset, pueri qui iuxta aram ludebant, sacrificij ritum nihilominus peregerunt. Pulchro cuipiam malo quatuor stipulas vice pedum addiderunt, rursum alias duas cornuum loco, imaginantes sese ad eum modum arietem immolare. Creditum est Herculem hac victima magnopere delectatum: proinde mansisse apud Thebanos hunc morem, vt malis sacrificaretur Herculi. Cognomen hinc additum Deo, vt ἡρακλῆς μήλων, vel μήλιος, id est Hercules malorum, vel pomaceus vocaretur. Tametsi verò etiam omnibus ferè dijs suæ essent victimæ, suaque constituta sacra, quæ præteriri, & transgredi non erat fas, qui tamen tenuioris erant fortunæ, & tauros, vitulos, arietes, similisque victimas emere non poterant, ea lege liberabantur, nec minus tamen eorum quàm diuitum gratum dijs erat sacrificium, quod manifestè testatur Tibullus, siquidem decantaturus laudes Massalæ, cum ob earum molem deterreretur, rogat, vt more ipse deorum, qui sæpenumero paruis contentantur micis, ingenij sui vires metiatur,

Hercules pomaceus.

Pauperum sacrificia.

Lib. 4. eleg. 1.

> *Paruaque cælestes pacauit mica, nec illis*
> C *Semper inaurato taurus cadit hostia cornu.*

Huc spectat & hoc Statij:

Lib. 1. Syl.

> *Qua nunc tibi pauper acerra*
> *Digna litem? nec si vacuet Meuania valles,*
> *Aut præstent niueos Clitumna noualia tauros*
> *Sufficiam. Sed sæpe deis hos inter honores*
> *Cespes & exiguo placuerunt farra salino.*

Item ex hoc Horatij:

> *Te decem tauri, totidemque vaccæ*
> *Me tener soluet vitulus relicta*
> *Matre, qui largis iuuenescit herbis*
> *In mea vota.*

Idem Horatius etiam deos ait precibus & non magni sumptus sacrificijs placari propitiarique, vt & in agris fruges vbertim vinaque proueniant, & domi naris alumnisque omnia prosperè succe-D dant, autumnumque suis grauem fructibus incolumes subterfugiant: eos quidem nō esse ambitiosos, nec amare splendidas opimas & multas uictimas, sed manus innocentes, puras & immanes à scelere, rapina, iniuriaque, quas cum pio farre multo gratiores air ad propitiationem victima quauis vel exquisitissima. Sed oden ipsam propter elegantiam ascribam.

Lib. 3. car. od. 23.

Dij orationibus gaudent.

> *Cælo supinas si tuleris manus*
> *Nascente Luna, rustica Phidile,*
> *Si thure placaris, & horna*
> *Fruge lares, auidaque porca*
> *Nec pestilentem sentiet Africum*
> *Fecunda uitis, nec sterilem seges*
> *Rubiginem, aut dulcis alumni*
> *Pomifero graue tempus anno*
> *Nam quæ niuali pascitur Algido*
> *Deuota, quercus inter, & ilices,*

Aut

Aut crescit Albanis in herbis
Victima, pontificum secures
Ceruice tinget. Te nihil attinet
Tentare multa cade bidentium
Paruos coronantem marino
Rore deos, fragilique myrto.
Immunis aram si tetigit manus,
Non sumptuosa blandior hostia
Mollibit auersos Penates
Farre pio & saliente mica.

Huc pertinet & hoc Ouidij in epistola Acontij ad Cydippen:

Non boue mactato cœlestia numina gaudent,
Sed qua præstanda est & sine teste fide.

In Atheniensium repub. pars vna erat ex quatuor illis, in quas à Solone populus ille erat distinctus: erant autem ἱππεῖς isti quorum singuli si opus esset, equum agere possent, & ἱππάδες θυσίαι sacrificia, quæ pro equestri illo ordine peragebantur, vt Hesychius tradit: Bos quoque ipse, qui sacrificio illi destinabatur, ἱππάς nuncupabatur, vt idem tradit. Apud Romanos, quod obseruatu quoque dignum est, duobus dijs vnam hostiam mactari non licebat, quia vtri Deo res diuina fieret, haud facilè dignoscebatur. Liuius enim tradit, Marcellum alias atque alias obiectas animo religiones tenuisse, in quibus quod cum bello Gallico ad Clastidium Honori & Virtuti vouisset, dedicatio eius à pontificibus impediebatur, quòd negarent vnam cellam amplius quàm vni Deo rectè dicari, quia si de cælo tacta aut prodigij aliquid in ea factum fuisset, difficilis procuratio foret, quod vtri Deo diuina res fieret, sciri non posset. Neque enim duobus, nisi certis deis ritè vna hostia fieret. Notandum etiam non semper accepta dijs fuisse sacrificia: sed sæpe etiam repudiata. Repudiatæ hostiæ notas tangit Ouidius, dum canit:

Vna hostia cur dijs duobus non liceretur. *Decad. 3. lib. 7.* *Sacrificia repudiata.* *Metam. 8.*

Templa vides contrà gradibus sublimia longis,
Iuppiter illa tenet: Quis non altaribus illis
Irrita thura dedit? quoties pro coniuge coniux,
Pro nato genitor, dum verba precantia dixit,
Non exoratis animam finiuit in aris?
Inque manu thuris pars inconsumpta reperta est?
Admoti quoties templis, dum vota sacerdos
Concipit, & fundit purum inter cornua vinum,
Haud expectato ceciderunt vulnere tauri?
Ipse ego sacra Ioui pro me patriaque tribuque
Cum facerem natis, mugitus victima diros
Edidit, & subito collapsa sine ictibus vllis
Exiguo tinxit subiectos sanguine cultros.
Fibra quoque ægra notas veri, monitusque deorum
Perdiderat, tristes penetrant ad viscera morbi,
Ante sacros vidi proiecta cadauera postes.

Iones verò tunc de sacris sibi bene promittebant, cùm taurus mactandus magnum ædcret mugitū vt annotauit Varinus in Helice: & Pausanias author est Messenios taurum, quem manibus Aristomenis mactaturi sunt, columnæ quæ in eius sepulchro est, alligare: Quod si ille dum vinculum euadere conatur, & saliendo tumultuatur, columnam commouerit, lætum omen interpretari, sin minus, triste.

In Messen.

IDOLOLATRIA.

Apis Aegyptiorū deus. *Lib. 8. c. 46.*

CELEBERRIMVS apud diuersos scriptores est Apis Aegyptiorum deus, ad cuius imaginem Hebræi suum postmodum vitulum conflatilem in deserto consarcinarunt, vt deinceps ostendetur, cùm prius de Apide eiusque forma & origine, cultuq; dixerimus. Gesnerus de eo loca præcipuorum authorū diligēter collegit, quibus tamen nos quædā etiam addemus. De eo igitur, primum Plinius scribit in hæc verba: *Bos in Aegypto etiam numinis vice colitur. Apim vocant. Insigne ei in dextro latere candicans macula, cornibus lunæ crescere incipientis. Nodus sub lingua, quem cantharum appellant. Non est fas eum*

certos

A *certos vitæ excedere annos, mersumque in sacerdotum fonte enecant, quæsituri luctu alium quem substituant, & donec inuenerint mærent, derasis etiam capitibus: nec tamen vnquam diu quæritur. Inuentus deducitur Memphim a sacerdotibus. Sunt delubra ei gemina, quæ vocant Thalamos, auguria populorum. Alterum intrasse lætum est, in altero dira portendit. Responsa priuatis dat, è manu consulentium cibos capiendo. Germanici Cæsaris manum auersatus est, haud multò post extincti. Cætero secretus cum se proripuit in cœtus, incedit summoto lictorum: grexque puerorum comitatur carmen honoris eius canentium: intelligere videtur, & adorari velle. Hi greges repentè lymphati futura præcinant. Fœmina bos ei semel anno ostenditur, suis & ipsa insignibus, quanquam alijs: semperque eodem die & inueniri eam, & extingui tradunt. Memphi est locus in Nilo, quem à figura vocant phialam, omnibus annis ibi auream pateram argenteamque mergentes, diebus quos habet natales Apis: septem hi sunt, mirumque neminem per eos à crocodilis attingi: octauo post horam diei sextam redire beluæ feritatem.* Hæc ille. Locum de cantharo sub lingua illustrat Porphyrius in opere de abstinentia carnium, sic scribens. *Scarabeum animal rerum diuinarum indocti abominantur, quod Aegyptij summopere venerantur: animatam Solis effigiem putantes. Lunæ præterea taurum dedicarunt, quem Apin*

Cantharus sub lingua Apis.

B *nuncupant, nigrum præ cæteris, & signa Solis & Lunæ habentem. Mutuatur enim ex Sole Luna lumen. Solis symbolum est coloris nigredo (nam & Solis ardor nigriora reddit humana corpora) & qui sub lingua est Scarabeus. Lunæ verò coloris diuisio.* Adijcit in Iside Plutarchus cantaros pilulam excrementitiam sensim in aduersum protrudere, sicuti contrarium mundo Sol cursum agit, ab occasu in exortum fertur. Apis (inquit Aelianus) apud Aegyptios efficacissimus Deus creditur, ex vacca quę fulgure afflata conceperit, nascitur, Epaphum Græci vocant; Atque huius generis antiquam stirpem repetentes, Io Argiuam Inachi filiam illius matrem fuisse testantur, sed hunc sermonem, vt mendacem Aegyptij reijciunt, temporis longinquitatem testem citantes. Epaphum enim multis post seculis extitisse ferunt. Primùm verò Apim permultis annorum millibus in homines venisse. Insignes eius notas Herodotus, & Aristagoras explicant. Quibus Aegyptij nō assentiuntur; nouem enim & viginti eas huic sacro boui aptas & consentaneas esse dicunt. Quænam sint, tum quemadmodum per corpus sparsæ, tum vt ipsis quasi floribus insignitus sit, aliunde intelligendum. Cuius nam autem ex sideribus naturam vnumquodque insigne per notas designet, Aegyptij satis superque declarant. Etenim Nili ascensum, vnum insigne significare aiunt: aliaque insignia aliarum rerum significationes esse, haud profectò prophanis & diuinæ historiæ imperitis intellectu facilia.

Ortus.

C Cùm autem fama emanauit, Aegyptiorum deum exortum esse, ex scribis & sacerdotibus quidam, vt documentum procreationi à patre traditum insignium notarum inditium accuratè exquirunt, eò vbi diua vacca partum ex sese ediderit, accedunt, atque ibidem domum ad orientem Solem, vbi sanè alatur, quatuor menses, excitant. Postea autem quàm ibi nutritus est exoriente Luna, scribæ, sacerdotes, & prophetæ eodem proficiscuntur, & simul nauem huic sacram instruunt, eaque ipsum Memphim transportant, vbi sedes huic sunt & commorationes suaues; tum curricula, puluerationes, exercitationes, & vaccarum formæ præstantia insignium ædes, tanquam thalami, in quos ingreditur, cùm quam amat, superuenire appetit. Itemque est puteus & fons aquæ potabilis. Nam eiusmodi huic semper conducere ministri & sacerdotes asserunt: non item ex Nili potione, ne propter dulcedinem in immensam molem pinguescat. Iam verò quas pompas, quæ sacrificia Aegyptij conficiant, cùm nouæ alluuionis aduentum, tum dei exortum celebrantes, quas etiam saltationes tum agant, quos conuentus habeant, tum quemadmodum omnes vrbes & viri immortaliter gaudeant, longum esset explicare. Is autem, ex cuius armento hæc diuina bestia exorta fuerit, beatus habetur, summamque Aegyptiorum admirationem habet. Is bos præsentione valet: Ne sanè,

D vel puellas, vel aniculas ad tripedem sessitantes habet, neque sacra potione implet: sed pueri diuino afflatu concitati, extra ludentes, atque inter se ad numerum saltantes, consulentibus futura prædicunt. Hactenus Aelianus. Cæterùm Herodotus de sacro isto Aegyptiorum boue non semel etiam meminit, & primùm libro secundo in hæc verba; Sacerdotes in Aegypto, boues mares Epaphi esse censent, eaque de re hunc in modum explorant. Si pilum in eo nigrum vel vnum viderint, nequaquam mundū censent. Explorat autem hæc sacerdotum aliquis ad id constitutus, pecude cùm stāte & erecta, tum etiam resupinata: lingua etiam exerta explorans an pura sit ijs signis, quæ ego alio referam in libro. Inspicit & caudæ pilos, nunquid eos habeat secundum naturam procreatos. Eum si fuerit his omnibus mundus, notat alligato cornibus byblo: deinde applicita terra sigillari anulo impressa, abducitur. Nam immolanti eo sigillo non notatam, pœna morte sancita est. Et hunc quidem in modum pecus exploratur. Sacrificandi autem is eis est ritus. Pecude quæ obsignata est, ad aram vbi immolatur, abducta, pyram incendunt: deinde supra pecudem libato contra templum vino, ac deo inuocato, eam mactant; mactatæ caput asportant in forum si nundinæ sint & eis Græci negociatores adfuerint, atque illis vendunt, qui si non adfuerint, in flumen obijciunt. Execrantur

Exploratio.

Sacrificandi ritus.

tur autem capita in hæc verba, vt ſiquid mali aut ipſis immolantibus, aut vniuerſæ Aegypto futurum ſit, id in caput hoc conuertatur. Eodem porro ritu circa capita pecudum immolandorum, & vini libamina, omnes pariter Aegyptij in omnibus templis vtuntur. Atque ex hoc ritu fit, vt nemo Aegyptiorum de capite illius animantis deguſtet. Eſt tamen ſacrorum delectus, & alius apud alia templa adolendi modus ab eis inſtitutus: Quam igitur deam maximam eſſe cenſeant, & cui maximum feſtum celebrent, iam nunc dicam. Poſteaquam ieiunauerunt pridie feſti, atque obdormierunt, bouem immolant, eumque corio exuunt, & aluo tota vacuant. Inteſtina intra ventrem adipemque linquunt, crura truncant, & extremos lumbos, armoſque ac ceruicem. His actis, reliquum bouis corpus ſtipant panibus puris & melle, & vua paſſa, & ficis, & thure, & myrrha, vtque alijs odoribus; Vbi hæc infarſerunt, adolent, multum vini oleique infundentes, ieiuni tamen priuſquam ſacrificent. Dum ſacrificium ardet, omnes verberantur. Poſtquam vapulauerunt, d a pes ex ſacrificij reliquijs proponuntur. Boues mares, eoſdemq; mundos ac vitulos vniuerſi Aegyptij immolãt: at fœminas eis immolare non licet, vtpote Iſidi conſecratas. Nam Iſidis ſimulacrum muliebre eſt, bubulis præditum cornibus, quemadmodum Io Græci deſcribunt. Boueſque fœminas, omnes itidem Aegyptij venerantur ex omnibus pecudibus longè plurimum, eoque nemo Aegyptius Aegyptiaue Græci viri aut os ſuauiaretur, aut cultro aut veru, vel olla illius vteretur, aut pura bouis carne Græco cultro inciſa veſceretur. Boues qui demortui ſunt, hunc in modum ſepeliunt; Fœminas quidem in flumen abijciũt, mares autem in ſuburbanis ſinguli defodiunt, vno aut altero cornu extante, ſigni gratia. Vbi computruerunt, & ſtatum tempus aduenit, præſto eſt ad ſingulas urbes natis ex inſula, nomine Proſopitide, quæ eſt in Delta, habetque nouem ſchœnarum ambitum. In qua cum alia ſunt frequentes vrbes, tum ea vnde proficiſcuntur naues ad oſſa tollenda, nomine Atarbechis, vbi templum Veneris extructum eſt. Vbi autem effoderunt oſſa, aſportant, eaque vno in loco cuncti ſepeliunt. Quem porrò in modum boues, in eundem defuncta alia pecora ſepeliunt. Ita enim apud eos circa hæc legibus comparatum eſt: nam ne hæc quidem interimunt. Huc vſque ille.

Iſidis ſimulacrum.

Vt boues ſepeliant.

Et rurſus in eodem libro de Api ait; Pſammitichus potitus Aegypto fecit in Memphi tum Vulcano veſtibula ad ventum auſtrum vergentia, tum è regione veſtibulorum aulam Api, in qua cum apparuit, Apis educatur, vndique columnis cinctam, ac figuris refertam, in qua aula loca ſtant columnarum coloſſi duodenum cubitorum. Apis autem Græca lingua Epaphus eſt. Et mox in ſequenti libro rurſus; Cambyſe Memphim regreſſo, parte copiarum amiſſa, Apis apparuit; Aegyptij, vbi Apis extitit, veſtimenta quàm pulcherrima ferre, & celebrando feſta operam dare. Id tunc facientes Aegyptios Cambyſes intuens, ratuſque ob res a ſe male geſtas, prorſus illos eſſe in his gaudijs, præpoſitos accerſit Memphis, & inſolitæ ab ijs lætitiæ cauſam requirit; qui cùm reſponderent, quo tempore Deus illis appareret, (longo autem interuallo apparere ſolitum) omnes Aegyptios ſolennem celebrare lætitiam: mentiri iuſſos morte mulctauit. Mox ſacerdotibus eadem referentibus dixit; Si quis Deus manſuetus ad Aegyptios veniret, fore vt ſe non lateret, & Apim eos adducere iuſſit. Eſt autem hic Apis, idemque Epaphus è vacca genitus, quę nullum dum alium poteſt concipere fœtum quàm Aegyptij aiunt fulgure ictam concipere ex eo Apim. Habet hic vitulus, qui vocatur Apis hæc ſigna; Toto corpore eſt niger, in fronte habens candorem figuræ quadratæ, in tergo effigiem Aquilæ, cantharum in palato, duplices in cauda pilos. Poſteaquam Apim ſacerdotes adduxere, Cambyſes veluti vecordior, educto mucrone cum vellet ferire ventrem, femur percuſſit, cachinnanſque ad ſacerdotes inquit; O capita nequam, huiuſmodi dij exiſtunt, ſanguine atque carne prædititi & ferrum ſentientes? dignus nimirum Aegyptijs hic deus. Nos certè ludibrio habuiſſe non iuuabit. Hęc locutus, imperauit his quorum munus erat, vt ſacerdotes quidem flagris cæderent, Aegyptios autem, (vt quemque feriantem adipiſcerentur,) occiderent. Ita feſtum ſolutum eſt; Sacerdotes mulctati, Apis ſauciatus femur, in templo iacens extabuit; quem è vulnere extinctum tumulauere ſacerdotes, clam Cambyſe. Ob hoc ſcelus (vt Aegyptij aiunt) continuo Cambyſes inſanijt, cùm ne compos mentis quidem fuiſſet, exorſus primum perpetrare facinus, necando Smerdim germanum fratrem & ſororem, quæ ei & uxor erat in Aegyptum vſque ſecuta. Sic ille.

Cambyſes Apim vulnerat.

Porrò ſicuti Memphitæ Apim bouem ſacrum habuere, ita & Heliopolitani poſt Solis templum Mneuin bouem pro deo coluerunt, qui in ſepto quodam nutriebatur. Ammianus quoque Marcellinus inter multa quæ de Api ſcribit, & hoc ferè ait: *inter animalia ab antiquis cõſecrata Neumis, & Apis reponuntur: Neumis idem Soli, Apis Lunæ dedicatus: qui diuerſis notarunt figuris expreſſus,* &c. quare conſiderandum, (inquit Geſnerus) an Mneuis pro Neumis legendum apud Marcellinum, apud quem & longè plura inuenies. Varroni non ſubſcribendum putat Geſnerus, quod Nymphodorum ſecutus, Apim poſt mortem Serapim appellatum eſſe velit, quia arca, in qua mortuus ponitur, σορὸς dicatur Græcè, & ibi uenerari ſepultum cœperint, priuſquam templum eius eſſet extructum, & Sorapim primò, deinde una litera commutata Serapim dictum. Minus etiam probat

Mneuis bos.

Lib. 20.

Serapis unde dictus.

Plutar-

A Plutarchi coniecturam, cui Serapis dictus videtur παρὰ τὸ σείεσθαι καὶ τὸ σοῦσθαι τὴν τοῦ παντὸς ἅμα κίνησιν; quod Deus ipse sit vniuersi motus author: æquiusq; esse arbitratur Aegyprio Deo Hebraicum, & congeneris linguæ nomen, quam Græcè attribuere: quare an Serapis eadem vocabuli origine nominatus sit, qua Seraphim Hebraicè Angelorum genus ob ardorem amoris, vel claritatem visionis ita dictum, peritioribus huius linguæ discutiendum relinquit. Ipsi quidem pulchrè conuenire uidetur, non solùm uox in utrisque, sed uocis etiam ratio, cùm alij à fulgure, alij Lunæ splendore Serapim concipi voluerint. Vsurpatur autem Saraph verbum apud Hebræos pro ardere, & vrere. Varronis sententiam tueri apparet D. Augustinum in opere de ciuitate Dei, his verbis: *His temporibus Rex Argiuorum Apis nauibus transuectus in Aegyptum, cum ibi mortuus fuisset, factus est Serapis omnium maximus Aegyptiorum deus. Nominis autem huius cur non Apis etiam post mortem, sed Serapis appellatus sit, facillimam rationem Varro reddidit: quia enim arca, in qua mortuus ponitur, quod omnes iam σαρκοφάγον vocant, σορὸς dicitur Græcè & ibi eum venerari sepultum cœperunt, priusquam templum eius esset extructum, velut Sorosapis vel Sorapis primò, deinde vna litera, vt solet, commutata, Serapis dictus est. Constitutum est etiam de illo, vt quisquis eum hominem dixisset fuisse, capitalem penderet pœnam. Et quoniam ferè in omnibus templis, vbi colebantur Isis & Serapis, erat etiam simulacrum, quod digito labijs impresso admonere videretur, vt silentium fieret: hoc significare idem Varro existimat, vt homines eos fuisse taceretur. Ille autem bos quem mirabili varietate decepta Aegyptus in honorem eius delicijs affluentibus alebat, quoniam eum sine sarcophago viuum venerabantur, Apis non Serapis uocabatur, quo boue mortuo quoniam quærebatur & reperiebatur vitulus coloris eiusdem, hoc est, albis quibusdam maculis similiter insignitus mirum quiddam, & diuinitus procuratum esse credebant. Non enim magnum erat dæmonibus ad eos decipiendos phantasiam talis tauri, quam sola cerneret, ostentare uaccæ concipienti atque prægnanti, unde libido matris attraheret, quod in eius fœtum iam corporaliter appareret: sicut Iacob de uirgis uariatis, ut oues & capræ uariè nascerentur, effecit. Quod enim homines coloribus, & corporibus ueris, hoc dæmones figuris fictis facillimè possunt animalibus concipientibus exhibere.* Quærit etiam Gesnerus, an apud Marcellinum pro Neuinis legi debeat Mneuis; Ita quidem passim apud classicos scriptores: diuersimodè tamen hanc vocem scribi obseruo, nam & Eusebius Nineuin vocat: *Soli & Lunæ* (inquit) *maximus bos & nigerrimus quem Nineuin appellant, ad imaginem solis colitur, nam & solis ardor, nigriora humana corpora reddit. Habet autem candam ille bos & totum corpus pilis ad contrariam partem quàm in* C *alijs bobus inclinatis: densissimam, quoniam & sol contra totius motum uidetur: testiculos maximos habet, quoniam Venereæ cupiditas caliditate, uiget, & Sol seminarium naturæ appelletur.* Ruffinus vero etiam quis sit Serapis hæc scribit. *Diuersa de eo fertur opinio paganorum. Aly Iouem putant, cuius capiti modius superpositus, vel quia cum mensura modoque cuncta indicet moderari, uel uitã mortalibus frugum largitate præberi. Aly uirtutem Nili fluminis cuius Aegyptus opibus & fœcundidate pascatur. Quidam in honorem nostri Ioseph formatum perhibent simulacrum, ob diuisionem frumenti, qua famis tempore subuenit Aegyptys. Aly repertum in historijs Græcorum ueteribus ferunt: Apin quendam patrem familias seu regem in Aegypto Memphis positum, cùm famis tempore frumentum apud Alexandriam defecisset, ex proprio affatim ciuibus alimenta præbuisse. Quo defuncto in honorem eius instituerint Memphis templum, in quo bos quasi indicium optimi agricolæ nutritur, habens quædam coloris insignia, qui ex nomine eius Apis appelletur: σορὸν uerò idest sepulchrum, in quo corpus eius inerat, Alexandriam deduxerint, & σορὸν Apis primo ex compositione Sorapin, post uero per corruptionem Serapin nominarint. Quod an uerum sit, aut nihil omnino, de his Deus uiderit.* Hunc Apin eundem esse volunt cum Osiride tantoperè ab eisdem Aegyptijs culto. Strabo, *Memphis* (inquit) *Ae-* D *gyptiorum regia Apidis templum habet, qui idem est quod Osiris. Ibi bos Apis in septo quodam alitur, & pro deo habetur, albus frontem & quasdam paruas corporis partes, cætera uerò niger, quibus signis indicant, quis sit ad successionem idoneus, alio uita functo. Ante id septum aula quadam iacet, in qua est aliud septum matris eius. In hanc aulam nonnunquam Apis emittitur, præsertim ut peregrinis ostendatur. Videtur enim per fenestram quandam in septo, & extra etiam si nelint. Vbi uerò paululum lasciuierit, rursum in propriam mansionem recipitur.* Isidem quidam etiam ab Apide non videntur distinguere. Sic enim Eusebius: *Iside deo boue albo naturaliter mortuo & magnificè sepulto, Aegyptij quousque alium inuenerint similem, in perpetuo luctu sunt, quem simul ac inuenerint, ad urbem Nili statim adducunt, quo solo tempore mulieribus ipsum uidere conceditur. Obuiam namque prodeuntes sublatis uestibus genitales partes ei ostendunt, nec unquam postea hunc deum mulieribus uidere licet.* Alij Apin Solem, Isidem Lunam esse arbitrantur: primosque aiunt homines in Aegypto hunc mũdi ornatum admirantes, vniuersorumque naturam, duos esse deos & quidem æternos credidisse, Solem & Lunam, & illum quidem Osiridem (Straboni idem est cum Api,) hanc verò Isidem appellasse, vt Diodorus scribit. Bos etiam ei ab ipsis sacrificabatur: Immolabant & Osiridi versicolorem

Lib. 18. c. 5.

Lib. 3. de præpar. Enang. c. 3.

Lib. 2. Hist. Ecclef.

Serapis quis sit.

Osiris.

Lib. 17.

Isis cum Api cõfunditur.

Metam. 9. rem quia is talis credebatur: Ouidius: *Sanctaque Bubaſtis, uarijſque coloribus Apis.* E

uanquam etiam permitterentur immolari boues ruffi, quod colore Typhoni qui Oſiridem necauit, ſimiles viderentur. Aegyptij enim Typhonem tyrannum Oſiridis interfectorem, ab Oro cæſum, vt tradit Plutarchus in eo opere quod de Iſide & Oſiride conſcripſit, ſuggillant in nonnullis feſtis: in quibus (inquit) homines ruffos ludibrio habent, aſinum autem præcipitát, vt Copitę, quod fuerit ruffus Typhon ac colore aſinino. Lycopolitæ item tubis quod aſinino clangorem aſſimilem edant, prorſus non vtuntur; quin etiam boues qui ruffi ſunt, ſacrant vſque adeo exquiſitè in eo religioſi, vt ſi vel pilum habeat nigrum vel album vnum, non litari arbitrentur eo: quippe hoſtiam dijs non eſſe gratam. Alias autem idem Euſebius ex Diodoro: *Iſim* (inquit) *latinè Priſcam dicere poſſumus, Luna hoc nomine indito, quoniam ſempiterna priſcaque ſit, cui quatuor cornua pingunt, vel quia cum aſinoi des ſit, cornuta videatur, vel quod bos ei apud Aegyptios ſit dedicata.* Alij Oſiridem, & Iſidem coniuges fuiſſe aiunt. Fuiſſe illum Iouis filium ex Niobe Phoronei filia, ſucceſſiſſeque Phoroneo in regnum Argiuorum: poſtea tamen Aegileum fratrem præfeciſſe regno Achaiæ, & ad Aegyptios transfretaſſe gloriæ cupiditate: quos cùm ſubegiſſet, Iſidem (quæ & Io vocabatur) Inachi primi regis Argiuorum filiam duxiſſe vxorem, vbi cùm illa literas, ipſe varias artes Aegyptios F docuiſſet, vtrumque diuinos honores meruiſſe. Sanè Plutarchus tradit in honorem Oſiridis, & Iſidis coniugum ob beneficium monſtratæ agriculturæ, alterum ſub tauri, alterum ſub vaccæ ſpecie, vt Solem, & Lunam fuiſſe cultos. Tandem à Sityphone Aegyptio, vel (vt Seruius ait) à Typhone fratre clàm eum fuiſſe occiſum, diuque ab Iſide quæſitum. Tandem apud Phialam iuxta Syenem laceratum repertum eſſe, ſepultumque ab ea in Abato inſula eius paludis, quæ Memphi proxima, & Styge, ideſt mœror inde ab ea appellata: nec niſi ſacerdotes, certis diebus, eoſque mitratos eò accedere voluiſſe. Sed cùm apparuiſſet Aegyptijs deinde bos quidam, Oſirin putaſſe, adorauiſſeque vt Deum, & vocauiſſe Apim, ideſt, bouem eorum lingua. Plutarchus refutat ſententiam Phylarchi, quòd ſcripſerit primum ex India Bacchum adduxiſſe boues duos, quorum Apis

Bacchus an Oſiris ſiue Apis. alter, alter Oſiris ſit dictus. Bacchum verò ipſum cum Oſiri eundem eſſe inde autumat, quia pleríque Græcorum Bacchi ſimulacra faciunt tauri forma, & Eleorum mulieres vota facientes precantur, vt ad ſe Deus veniat bubulo pede, & Argiuis Bacchus eſt bouigena. Quibus adde ſepeliendi apud Aegyptios Apim ritum. Sepeliunt autem eius corpus ſacerdotes illud rate efferentes, quod à Bacchicis ſacris ſane non multum abeſt: quando nebridas ſibi inijcientes atripienteſque tyrſos in G Dionyſij organiſmis & vlulatibus & excurſibus quaſi Deo afflati vtuntur. Reuocant ſubinde ipſum tubarum concentu ex aqua, in abyſſum, ideſt, profundiſſimam partem agnum iacientes, quaſi id muneris πυλαόχῳ, ideſt, iuniori Cerbero emiſſionis præmium demittentes; tubas verò thyrſis abſcondunt, vt Socrates in libro ſacrorum ſcriptum reliquit. Diximus & ex Diodoro, Baccho ideo fuiſſe cornua attributa, quia primus boues iugo iunxerit, & Bacchus idem ſit, qui Oſiris. Ab Argiuis item βουγενὴς ideſt, boue genitus colebatur, eundemque plerique Græcorum ταυρόμορφον, ideſt, tauriformem, & ταυροκέφαλον, ideſt, tauricipitem, item ταυρωπὸν ab Orpheo effingebant, & appellabant. Quinimo etiam taurus dictus eſt, & illi cornua attributa, & cognomen etiam factum ταυρόκερως, ideſt, tauricornis, vt eſt apud Nicandri commentatorem. Idem & ab Orpheo in hymnis βούκερως & δίκερως, ideſt, buceros & bicornis. Hinc Naſo:

Accedant capiti cornua, Bacchus eris.

Aliàs tamen Diodorus Dionyſium ſiue Bacchum cornutum prodidit quòd Iouis Ammonis filius fuerit, qui arietino capite cũ cornibus fuiſſe dicatur. Sunt qui cornua pro audacia ſumunt, vt Phurnutus, quòd audaces truceſque vinum faciat: & Feſtus ait, Bacchi cornua ad ebriorum truculen- H tiam referri, Plinius ad eorum furorem. Plato verò in ſecundo de legibus, Xenophon, Athenæus & Nicandri Scholiaſtes, cauſam volunt, quod antiquis cornua in vſum cederent poculorum. Sed re-

Apis vt reſpõſa daret. uertor ad Apim bouem: hunc etiam reſponſa dediſſe teſtatur Fauorinus in commentarijs, Eudochique aſtrologi, cùm eſſet in Aegypto, pallium linxiſſe; eoque prodigio ſacerdotes, cum virum clarum futurum, ſed parum victurum reſpondiſſe: quod oſtendit Diogenes Laertius hoc epigrammate:

A boue cornuto propriam prædicere ſortem
Eudoxum fama eſt quondam Memphitis in vrbe
At quia ſermonem vitulo natura negauit,
Nil dixit, ſtolam lingens obliquus aperte.

At ſuprà ex Plinio Germanici Cæſaris exemplo, ſi manu oblatum pabulum ſumpſiſſet à conſulentibus, ſecundos euentus, atque omnia proſpera portendiſſe dictum eſt, ſi verò abnueret, in dubio malo & memorandis cladibus diuinaſſe. Conſulendi enim atque adorandi huius bouis inſania Romanos etiam tenuit, nam & Lampridius teſtatur, Titum Veſpaſianum Imp. optimum in conſa-

clando

A crando apud Memphim boue Api & diadema (vt de sacerdotibus dictum) gestasse, de more priscę religionis, & gloriosus Ecclesiæ doctor Hieronymus ad Syluinam scribens, *Ad tauri*, inquit, *Aegypty sacra semel maritum admitti*. Colebant verò Romani præcipue Isidem & Cybelem, & per hæc duo numina grauissimè iurabant: Martialis: *Lib. 8. Epig. 87.*

Non per mystica sacra Dindymenes,
Non per Niliacæ bouem iuuencæ,
Nullos denique per deos deasque
Iurat Gellia, sed per vniones.

Tacitus & apud Sueuos Isin cultam fuisse scribit, cuius simulachrum fuerit in modum Liburnæ conformatum: qua de figura sic ratiocinatur, vt religionem aliunde inuectam putet. Lucianus itē de nauigij forma colligitur, numen eius nauigationi præfuisse. Appuleius cymbium eam læua tenuisse scribit, liburnicæ nimirum sub pocula effigiem. Sicuti verò in Bacchi sacris quem Api eundem putari dixi, sacerdotes fanatici per plateas & oppida cymbalis & crotalis personantes obstrepabant, ita similiter in Isidis siue Syriæ deæ festis tactitari solitum Apuleius tradit, ancipitique ferB ro brachia dissecantes, aut motibus suis musculos incursantes, stipes æreas argenteasque multis vertatim afferentibus sinu recipiebant patulo, de quorum quæsta plura idem author tradit. Huc spectat hoc eiusdem Martialis:

Iuro per Syrios tibi tumores
Iuro per Berecyntios furores.

Quò verò in honore cultuque apud Tithorenses Isis sit, tradit in hæc verba Pausanias: Ab Aesculapij, stadia fermè XL. abest circum septa area, cùm penetrali sacrario Isidis: religione sanctissimum est eorum omnium, quotcunque Græci Aegyptiæ deæ consecrarunt. Neque enim quantum soli in ambitu patet, habitari Tithorænses fas ducunt, neque ad id penetrale accessus est alijs quam quos Isis ipsa per somniorum visa sibi præ cæteris delectos aduocauerit. Quod ipsum in ijs quæ supra Mæandrum sunt vrbibus, faciunt subterranei dij. quos enim intra penitralia descendere facile patiantur, per nocturnas imagines exuscitant. Et Isidi sanc Tithoreæ binæ celebrantur quotannis nundinæ, vere scilicet anni & autumno. Tertio verò ante ambas nundinas die quibus introire penetralia fas, arcano se illi quodam ritu lustrant: & eorum quæ porrecta fuerant superioC ribus nundinis extorum reliquias in eundem semper locum deportatas, defodiunt. Abest locus ille, quantum conijcimus, à penetrali stadia duo. Solennis est hic eius diei ritus. Postero die institores tabernas sibi erigunt ex arundine & alia fortuita quauis materia. Postremò tertio die qui ad eum mercatum conuenere, vendunt mancipia & quoduis genus pecudes: vestem etiam, argentum & aurum Pomeridianis iam horis ad sacra animum adijciunt: immolant lautiores, boues & ceruos: tenuiores, anseres & meleagrides aues: Impuras hostias suem & capram ducunt, eas idcirco non cædunt. Summa est religio, vbi adolecuerint victimas intra aditum, vbi extructa iam pyra est, demittere: Colligare verò illas necesse habent lineis vel byssinis vinculis. Est hic sacri apparatus ab Aegyptijs traditus. Cum pompa verò quæ immolantur omnia transmittuntur, ac iam intra aditum sacris receptis, qui sunt foris, tabernis exustis properè abeunt. Hominem aliquando aiunt non illum quidem ex eorum numero, quibus non est adyto interdictum, sed planè profanum, cùm cœpta iam esset pyra incendi, præ curiositate & confidentia ingredi ausum, ac sibi illum visum videre lemurum plena omnia, reuersumque Tithoræam, cum quæ viderat, cuncta enarrasset, statim animam efflasse. His consimilia de Phœnice quodam homine audiui: Aegyptios Iside festos D dies agitare, qua anni parte lugeri ab ea Osirin dicunt: ac per illos sanè dies incipere Nilum anniuersario auctu excrescere, quò fit, vt incolarum turba dictitet, augeri Nilum atque impleri, lateque ex eo arua irrigari, Isidis lachrymis. Eo ipso tempore Romanum hominem, qui Aegyptum prouinciam obtinebat, quendam mercede conductum iussisse Isidis adytum intrare quod Copti erat: rediisse illum, sed mox, vbi quæ conspexerat, exposuit, è vita discessisse. Homeri igitur illud facile existimari potest nihil a vero abhorrere, non posse cuiquam hominum bene vertere, cui deos perspicuè cernere contigerit. Hæc itaque Pausanias. In tabula Torquati Bembi cuius titulus est, Vetustissimæ tabulæ æneæ hieroglyphicis, hoc est sacris Aegyptiorum litteris celatæ typus, quem ex Torquati Bembi musæo publicæ vtilitatis ergo Cæsari Ferdinando &c. Aeneas Vicus Parmensis publicauit, dedicauitque, inter alia, hieroglyphica etiam bouis expressa est imago bicornis, collo, & pectore nigræ, cætera albæ, nec non alterius, quæ tricornis esse videtur, vel nescio quid in medio cornuum ostendit; cuius tergori auis alis prædita latissimis insidet. Suspicatus sum aliquando, nunquid Isidis figura esset, quare etiam in gratiam eorum qui antiquitatis studiosi sunt, hic exhibere iconem istiusmodi lubet. Haud temerè igitur Iudæos multi voluerunt ab Aegyptijs, cùm recens ab eis migrassent, hoc idololatriæ genus accepisse, vt vituli aurei effigiem sibi colendam

Isis vbi in honore. *In Phocicis.* *Isidis nundinæ.* *Vitulis conflatilis Hebræorum origo.*

X propo-

E

F

G

Cap. 32.

Idololatriæ peccati grauitas.

proponerent, qua de re in Deuteronomio legimus: *Videns autem populus, quod moram faceret deſcendendi de monte Moyſes, congregatus aduerſus Aaron, ait: Surge, fac nobis deos, qui nos præcedant. Moyſi enim huic viro, qui nos eduxit de terra Aegypti, ignoramus quid acciderit ei. Dixitque ad eos Aaron. Tollite inaures aureas, de vxorum filiorumque & filiarum veſtrarum auribus, & afferte ad me. Fecit populus, quæ iuſſerat, deferens inaures ad Aaron. Quas cum ille accepiſſet, formauit opere fuſorio ex eis vitulum conflatilem. Dixeruntque: Hi ſunt dij tui Iſrael qui te eduxerunt de terra Aegypti. Quod cum vidiſſet Aaron, ædificauit altare coram eo, & præconis voce clamauit dicens: Cras ſolemnitas domini eſt. Surgenteſque mane, obtulerunt holocauſta & hoſtias pacificas. & ſedit populus manducare & bibere, & ſurrexerunt ludere.* De grauitate peccati huiuſce idololatriæ ſie diſſerit Toſtatus: *Feceruntque ſibi vitulum conflatilem.* Hic (inquit) declaratur in ſpeciali peccatum, ſcilicet quod peccatum Iſraelitarum non fuit in aliquo paruo, ſed in maximo faciendo contra primum mandatum fabricando deum, & fuit iſte deus vitulus conflatilis, ideſt, factus per conflatilem in forma fuſurio auro liquido immiſſo, de quibus omnibus rationes ſupra aſſignatæ ſunt. *Et adorauerunt.* Hic explicat deus per ſingula grauitatem huius ſceleris, vt videatur Moyſi magis dignum punitione. Fuit enim prima culpa ſiue gradus, quia fecerunt ſibi vitulum conflatilem: nam dato quod hoc ſolùm factum fuiſſet, erat grauis culpa, & contra primum mandatum, ſed nec hoc ſolum manſit, quoniam ſecuta eſt alia culpa ſecunda, ſcilicet quia adorauerunt eum, inclinantes ſe coram eo, tanquam coram deo ſuo vero: quod adhuc grauius culpæ genus eſt: nam primum, ſcilicet fabricatio vituli, vel cuiuslibet alterius ſtatuæ non erat peccatum, niſi ſecundum, quòd ad adorandum fiebat: ergo ipſa adoratio in ſeipſo grauior erat. Si ergo iſti mox vt vitulum fabricauerunt pœnitentes de iniquitate ſua inchoata, & concepta cum non coluiſſent comminuentes in puluerem, vel flammis exurentes, licet peccatum præcedens graue foret, remediabile tamen erat. Nunc autem quia adorauerant grandis erat effecta iniquitas. *Atque immolantes.* Iſtud eſt tertium grauamen peccatum, ſcilicet quod immolauerunt illi vitulo: nam adoratio erat quædam exhibitio reuerentiæ facta illi vitulo aureo: iſta tamen aliquando fit hominibus, licet differat ab effectu exhibentis, vtrum ſit latria, vel dulia. Et ideo hoc exiſtente adhuc, nō

H

erat

A erat plena manifestatio, vtrum dicerent istum vitulum esse deum, vel non: cùm autem immolauerunt ei, declarauerunt eum deum esse, quia sacrificium soli deo fit. *Hostias*. Duo genera hostiarum obtulerunt, hostias pacificas, & hostias in holocaustum. *Dixerunt, isti sunt dij tui Israel*. Ista fuit quarta aggrauatio peccati: nã dato quid immolassent hostias vitulo aureo, & per hoc manifestarent eum esse deum in operis exhibitione, tamen adhuc non manifestabant eum esse deum in voce: cùm autem proclamauerunt eum esse deum, qui eduxerat de Aegypto, publicè eum deum esse notificauerunt. *Qui te eduxerunt*. Ista sunt verba populi Israel loquentis ad se, ita quod quilibet de populo dicebat ad totum populum; Isti sunt dij Israel, qui te eduxerunt de Aegypto, & est hic quintum grauamen peccati. Nam licet dixissent publicè illum vitulum esse deum, & per hoc aliquo modo tollerent indirectè honorem veri Dei, quia istum etiam deum faciebant, quod ad solum verum & vnicum Deum pertinet, tamen non tollebant directè honorem veri Dei, quia nihil quod ipse habebat, tollebat ei. Cùm autem dixerunt, qui te eduxerunt de terra Aegypti, grauissimè peccauerunt, quia cum solus Deus verus eduxisset Israel de Aegypto, & non erat cum eo deus alienus, vt testatur Psalmista, isti dicebant hunc deum qui erat vitulus, eduxisse eos, quod consequenter tollebant illum verum deum non fecisse. Hucusque Tostatus. Non mirum igitur, quod

B iratus deus, vindicare tam enorme peccatum voluerit, vt diuina pagina ibidem testatur in hæc verba: *Locutus est autem Dominus ad Moysen, dicens: Vade, descende, peccauit populus tuus, quem eduxisti de terra Aegypti. Recesserunt citò de via, quam ostendisti eis: feceruntque sibi vitulum conflatilem & adorauerunt, atque immolantes ei hostias dixerunt. Isti sunt dij tui Israel, qui te eduxerunt de terra Aegypti: Rursumque ait Dominus ad Moysen, Cerno quod populus iste duræ ceruicis sit; dimitte me, vt furor meus irascatur contra eos, & deleam eos*. Et mox ait scriptura. *Percussit autem Dominus populum pro reatu vituli, quem fecerat Aaron*. Quæritur autem nunquid Aaron in hoc idololatriæ delictum vnà cum populo inciderit. Ipse quidem se apud Moysen purgat. Hoc enim rogante, *quid ei fecisset populus, vt induceret super illum peccatum maximum*, ille respondet, *Ne indignetur populus meus: tu enim nosti populum istum, quòd pronus sit ad malum: dixerunt mihi. fac nobis deos, qui vos præcedãt, huic enim Moysi qui nos eduxit de terra Aegypti, nescimus quid acciderit. Quibus ego dixi, quis vestrum habet aurum? Tulerunt & dederunt mihi, & proieci illud in ignem, egressusque est hic vitulus*. Theodoretus Aaron propositum in vitulo formando quærendum esse ait:

Aaron an idololatra.

C Ita enim futurum, vt omnino venia indignum fuisse non iudicemus. Nam cum frater illius Moyses (inquit) quadraginta dies in montis vertice constitisset, & populus ille rabie quadam insaniret, atque in Aegyptum remigrare vellet, primò quidem populi impetum verbis compescere tentauit, sed postquam dicto audientes minimè esse intellexit, mulierum aureas inaures postulauit, vt animum ornatus pecuniarumque maximè amantem, superstitionis insaniæ tanquàm militem militi in acie opponeret. Verùm ne hac quidem ratione rabiem eorum extinxit. Qua propter vitulum necessario formare coactus est. Huiusmodi igitur propositum à diuina benignitate illi ignoscendum erat: id quod Moyses ipse in Deuteronomio satis declarauit, cùm ait. *Deprecatus sum Dominum pro Aarone fratre meo, & mortuus non est*. Addit author catenæ in Exodum, proiecisse quidem Aaronem vniuersam auri massam in ignem, & egressum esse vitulum, sed non virtute ignis & artis, vt Hebræi dicunt, sed quòd in illo populo magna esset colluuies Aegyptiorum, inter quos erant (inquit) Magi, qui sua arte id egerunt, vt præter omnium expectationem egrederetur vitulus; nam celebris erat apud Aegyptios cultus eius bouis, quem Apim appellabant. Sic tandem populum timuit Aaron, & absente fratre nihil ausus est agresti populo negare. Et fortè non potuit futura

D credere, quæ domino permittente, ob insignem populi perfidiam & inobedientiam facta sunt. Quæ autem maior iniquitas & stultitia fieri potuit, quàm statim acclamare diuinis vocibus, *Hi sunt dij tui Israel*. Vbi honoris gratia plurali numero explicant vnum deum, nouum illum suum aureum vitulum. Ingratitudo denique impia fuit contra deum, cùm ex eo auro, quod dominus Deus eorum illis tradiderat spoliatis Aegyptijs, in iniuriam dei, deos Aegyptios coluere, quos sanè suo bono senserant prostratos & victos, a suo illo vero deo & sancto. At verò Caietanus, Aaron (ait) primatum nolens perdere, ædificat altare coram vitulo, non expectans rogari, sed statim vt vidit vitulum, primus ædificauit illi altare ad sacrificandum ei. Et præconis voce clamauit, dicens, *Cras solemnitas domini est*. Non meretur tanta blasphemia Aaron excusationem, quam aliquos secuti posuimus circa petitionem inaurium, sed potius meretur accusationem, vt pro honore futuri idoli petierit inaures aureas ex vxoribus, filijs & filiabus. Insaniuit enim ipse longè magis quàm alij, nam alij nisi elohim & elohe, quæ sunt nomina communia attribuerunt idolo, ipse autem incommunicabile, & ineffabile nomen tetragrammaton attribuit idolo, nullo ad hoc instigante, & quod peius est, voce publica. Et vide studium Aaron ad accelerandum sacrificium, vt vidit vitulum, ædificauit altare & clamauit. *Cras festum vitulo, tanquam summo Deo*. Non

Ingratitudo Hebræorum.

poterat festum citius indici. Ecce quò ducit ambitio principatus. Burgensis verò populum vult E ideo vitulo diuinos exhibuisse honores, quoniam vitulus iste videbatur exercere quædam opera similia operibus vitæ, sicut est comestio, & huiusmodi, idque potuisse fieri operatione dæmonum, qui in vitulo fabricato hoc fecerint, vt eos attraherent ad idololatriam, sicut solent (inquit) facere dando responsa in idolis, vt homines decipiant, & sic ille vitulus aureus non erat verus vitulus, sed in quantum videbatur comedere fœnum. Dicitur enim in psalmo fuisse in similitudinem uituli comedentis fœnum. E contrario Thoringus in sua replica correctorij contra Burgensem. Hæc (inquit) Burgensis cum fingentibus fingit, vt excuset insaniam populi Iudaici, cùm aliquando Iudæus fuerit, quasi iudicium rationis in eis non fuerit sic absorptum, vt crederent rem penitus inanimatam esse Deum. Simile argui potest fieri, si vitulum viuum crederet esse deum, & multò fortiùs conflatilem comedentem fœnum crederet esse deum. Non enim oportet hic dubitare de oppressione iuditij rationis per malitiam populi abundantem, & fortissimam complacentiam ad idololatrandū. Quis enim dubitabit iuditium rationis absorptum, vbi traduntur obliuioni ea etiam quę in vacuis mētibus hæreut? de quibus dicitur: *Obliti sunt Deū qui saluauit eos, qui fecit magnalia in Aegypto, mirabilia in terra Cham, terribilia in mari rubro.* Vbi videatur glossa magistralis de extrema F illius populi obcæcatione: vnde ad ipsorum insaniam palliandam non oportet fingere vitulum illum comedisse. Nam beatus Augustinus vult, quòd filij Israel in deserto eum adorare idolum voluerunt, nō aliam statuam quàm uitulum fecerunt, quia uitulus in Aegypto iuxta sepulchrum Ioseph sculptus adorabatur ab Aegyptijs, à quibus Iudæi didicerunt. Idem dicit Glossa interlinearis infrà super uerbo, *Fecit eis vitulum*, &c. & tamen eum uitulum comedere non uiderunt, nec prædicta figmenta sunt ad propositum literæ præsentis, cum dicitur: *Quod cùm vidisset Aaron, ædificauit coram eo altare*, &c. Nam hic non dicitur populus in uitulo aliquid uidisse, sed solus Aaron, quem constat circa vitulum deceptum non fuisse, quasi per operationem diabolicam inclinatus fuisset ad vitulum colendum, quia & ipse Burgensis nullum malum imponit ipsi Aaron, nisi factum scandali actiui, & cùm sufficeret ad illam insaniam populi malitia & pronitas ad idololatrandum, non est theologicè dictum, quod diuina permissio accesserit, permittendo dæmones, vt per huiusmodi exercitium vitæ in vitulo populum sic peculiariter deductum seducerent, & alia pars excusationis illi populo remaneret, quasi seductus esset deo permittente. Præterea similitudo de paganis recipientibus responsa in idolis, & istis pessimis Iudæis, quam Burgensis adducit, non valet, nec G probat vitulum conflatilem apparenter comedisse, per hoc quod adducit de psal mo: *In similitudine vituli comedentis fœnum*, quia non vult litera psalmi, quod conflatile comestionem exercuerit vel aliquod aliud opus simile operi vitæ, sed quòd verus vitulus comederit fœnum, cui istud idolum fuit simile in figura & forma artificiali, non in actu comedendi: ideo dicitur eos mutasse gloriam Dei, non in vitulum, sed in similitudinem, idest, idolum & imaginem veri vituli comedentis fœnum. Nec ideò dixit Aaron: *Egressus est hic vitulus*, quasi gressus ille vituli aliquid operis vitæ ostenderit, quia egressus ille fuit opere fusorio, prout probat beatus Augustinus & glossa supra. præall. In eo capite ponit Burgensis digressionem modicum facientem ad literæ veritatem, quia multa extra literam præsupponit contra quandam sui ipsius regulam prætensam, positam in quæstione sua præambula. Supponit enim quod vitulus sit visus à populo exercere opera vitæ & comedere, & huiusmodi, quod ex litera non habetur. Item supponit quod populus non petitur deos, vt coleret, sed vt haberet eos ductores, quod etiam ex litera non sequitur; imo ex litera iuncta glosa habetur oppositum, quia dicitur in litera interlineari super verbo, *Fecit eis vitulum*, bouem in Aegypto adorauerunt, & fortassis aliud Idolum non suscepissent; vnde patet quod populus petijt H deos quos coleret, imo vt ductores eos nemo expeteret, nisi eis cultum exhibere proposuisset, à quo enim quis petit in ea necessitate conductus beneficium, restat vt ei debitum exhibeat cultum ad Deum verum, cùm non habuisset recursum ad deos postulatos, habebat animum inclinatum vt videtur, nec petierunt eos vt columnam, vel angelum, quia huiusmodi in scripturis deos vocari non est consuetum. Hucusque Thoringus. Et D. Cyrillus, quomodo Iudæi (inquit) se iactare possunt, quòd ex ijs qui idololatriæ dediti fuerint, non descenderunt, sed vana & friuola est eorum iactantia. Nam & patres eorum in deserto adorauerunt vitulum conflatilem, & cùm à iudicibus regerentur sæpius abierunt post deos alienos, & traditi sunt in manus persequentium. Deniq; cùm regū principatu gubernarentur, frequenter admodū prolapsi sunt in cultum idolorum, tandem Babylonicam perpessi captiuitatē in scelerum suorum pœnā. Si non fuerit vnquam in progenitoribus eorum ista fornicationis abominatio, quare igitur Hieremias propheta, imo Dominus per Hieremiam, Iudæam de fornicatione increpat, atq; vt ab illa desistat, clemētissimè cōmonet, dicens, *Tu autē fornicata es cū amatoribus multis, tamē reuertere ad me, dicit dominus, & ego suscipiā te.* Sed & D. Hieron. ait: Multa sæpe Israel accepit idololatrię vulnera, & maximè illud quādo in eremo vituli confla-

Psal. 105. — *Vitulum aureū non fuisse viuum.* — *Psal. 105.* — *De mirab. sac. script. c. 15.* — *Lib. 6. supra Ioan. c. 5.* — *In Oseam.*

A conflauerunt caput, atq; dixerũt: *Isti sunt dij tui Israel, qui te eduxerunt de terra Aegypti:* Et rursus: Propterea ait Propheta: *Vastabũtur & miseri erũt, & semper timentes, & formidantes, quia praeuaricati sunt in Deũ, adorantes vitulos aureos, & relinquentes eũ qui redemit eos de Aegyptia seruitute, & eduxit in excelso brachio, ipsi verò locuti sunt contra Domiũ mendacia, dicentes de idolis, Hi sunt dij tui Israel, qui te eduxerunt de terra Aegypti, & non clamauerunt ad Dominum in corde suo, sed in idololatria fornicationibus volutabantur.* Isidorus scribit, in hoc vitulo corpus Diaboli significari, idest (inquit) homines in omnibus gentibus, quibus ad hæc sacrilegia caput, idest author est diabolus. Aureus vitulus, quia videntur idololatriæ instructi à sapientibus, de quibus dicitur: *Dicentes enim se esse sapientes stulti facti sunt, & mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis*, &c. Et hac sapientia iste vitulus aureus qualia solebant etiam Aegyptiorum sapientes adorare figmenta. In vitulo ergo significatum est omne Diaboli corpus, idest, omnis societas Gentiliũ idololatriæ deditorum. Hanc sacrilegam societatem Christus combussit igne, de quo ait: *Ignẽ veni mittere in terrã* &c. Et alibi: *non est qui se abscondat à calore eius*, dum in eum credunt gentes, igne virtutis eius diabolica forma soluitur, deinde corpus comminuitur, idest, ab illa malæ conspirationis collatione discussum, verbo veritatis humiliatur, & comminutum in aquam mittitur, vt eos Israelitæ, idest Euangelij prædicatores ex baptismo in sua membra, idest, dominicum corpus transferant: vnde Petro dicitur. *Macta & manduca, concide & bibe.* Ita vitulus per ignẽ cœli & aciem verbi per aquam ab eis potius quos absorbere conabatur, absorptus. Quæ posteriora Isidori verba pertinent ad explicationem, cur Moyses vitulum illum aureum combussit, Cum enim appropinquasset ad castra (vt in eodem capite legitur) vidissetque vitulum & choros, iratus valde, arripuit vitulum, quem fecerant, combussit & contriuit vsque ad puluerem, quem sparsit in aquam, & dedit ex eo potum filijs Israel. Quibus verbis describi aiunt peccati examinationem, quod debuit nimirum fieri ante punitionem, quia non omnes culpabiles erant nec æqualiter. Fieri ergò primò examinationem per signum, cùm dicitur. *Et dedit ex eo potum filijs Israel.* Dicit Rabbi Salomon quòd istæ aquæ potatæ erant nociuæ culpabilibus, causando in eis inflationem & languorem per quem poterant ab eis discerni: alijs autem erant dulces & vtiles, sicut aquæ in sacrificio Zelotipiæ, ostendebant per effectum culpam mulieris vel eius innocentiam, vt habetur. Alij autem doctores dicunt, quod color auri mansit circa ora eorum, qui erant culpabiles, ita quod barbæ eorum videbantur aureæ, & sic ab alijs distinguebantur. Porro Stephanus Cantuariensis notari vult, quòd populus nõ adorauit totum vitulum, sed caput vituli. Vitulus (inquit) est luxuria, caput delectatio.

Vitulus aureus corpus diaboli.

Roman. 1.

Luc. 12.

Psal. 18.

Act. 10.

Vitulus aureus cur à Moyse combustus.

C Hanc Diabolus cupit ab homine adorari, idest, vt delectetur in peccato: Vel quia caput prima pars est, vult semper ipsum esse in principio, non in fine. Diuus verò Ambrosius cur caput vituli exierit, ideo factum arbitratur: quia significabatur futurum quod Hieroboam posteriore tempore hoc genus sacrilegij induceret, vt populus Hebræorum adoraret vitulos aureos, siue quòd omnis perfidia similis immanitatis atque bestialis insipientiæ sit. De aureis autem vitulis ab Hieroboam rege erectis hæc legimus: *Dixitque Hieroboam in corde suo; nunc reuertetur regnum ad domum Dauid, si ascenderit populus vt faciat sacrificia in domo Domini in Hierusalem, & conuertetur cor populi huius ad dominum suum Roboam regem Iuda, interficientque me & reuertentur ad eum. Et excogitato consilio, fecit duos vitulos aureos, & dixit eis, Nolite vltrà ascendere in Hierusalẽ. Ecce dij tui Israel, qui te eduxerunt de terra Aegypti. Posuitque vnum in Bethel, & alterum in Dan, & factum est verbum hoc in peccatum. Ibat enim populus ad adorandum vitulum vsque in Dan. Et fecit phana in excelsis, & sacerdotes de extremis populi, qui non erant de filijs Leui. Constituitque diem solennem in mense octauo, quintadecima die mensis, in similitudinem solennitatis, quæ celebrabatur in Iuda. Et ascendens altare similiter fecit in Bethel, vt immolaret vitulis, quas fabricatus fuerat, constituitque*

D *in Bethel sacerdotes excelsorum quæ fecerat. Et ascẽdit super altare quod extruxerat in Bethel, quintadecima die mensis octaui, quem finxerat de corde suo & fecit solennitatem filijs Israel & ascendit super altare, vt adoleret incensum.* Idem testatur Flauius Iosephus sacræ paginæ omnino astipulans: *Nec multò post instante Scenopegia* (inquit) *cogitans secum, quòd si permitteret populo Hierosolymitanam profectionem, & festi illic celebrandi potestatem faceret, populus captus religione templi & ceremonijs facile mutata voluntate, seque relicto ad priorem regem accedere posset: idque non dominationi suæ tantum, verùm etiam vitæ periculosum foret, statuit hoc modo rebus suis consulere. Duas vitulas ex auro fecit, & constructis totidem delubris, altero apud Bethela, altero apud Danam, quod oppidum situm est ad minoris Iordanis fontem, effigies illas vtrobique consecrauit, & conuentu indicto decem tribuum quibus ipse præerat, pro concione in hunc modum eas est allocutus: Viri populares, notum vobis existimo, quod nullus locus deo est uacuus, & quod is nullo certo loco includitur, sed ubique nota exaudit, ubique cultores suos respicit. quare non placet mihi, hoc tempore vos Hierosolymã urbem distam longo itinere proficisci religionis ergò. Homo illud templum statuit, quemadmodum & ego duas*

Vituli caput cur adoratũ.

3. Reg. 12.

Hieroboam idololatria.

Lib. 8, c. 8.

aureas vitulas conſecraui, alteram in Bethelis, alteram in Dana, vt pro locorum opportunitate ex propinquioribus oppidis ad eas confluentes, illic Deum adoretis. Nec deerunt ſacerdotes ac Leuitæ ex vobis per me deſignati, ne quid Leuiticam tribum & Aaronis progeniem deſideretis. Ergo quicunque ex vobis ſacerdotium ambit, vitulum & arietem deo mactet, quo ritu ferunt etiam primum ſacerdotem Aaronem creatum eſſe. His verbis populum decepit, author ei factus patriæ religionis deſerendæ: quæ cauſa fuit Hebræis omnium calamitatum vt bello ab exteris gentibus deuicti, poſtremo in captiuitatẽ abducerentur. Porrò apparente iam ſeptimi menſis feſtiuitate, volens & ipſe apud Bethela eam celebrare, ſicut à duabus tribubus Hieroſolymis celebrabatur, ante vitulam altare poſuit, moxque aſſumpta pontificis perſona, cum ſuis ſacerdotibus ad illud aſcendit; cumque iam holocautoma in conſpectu totius populi pararet incendere, deo mittente superuenit à Hieroſolymis propheta, nomine Iadon: Is in mediam multitudinem progreſſus, audiente rege ad altare ſermonem vertit. Altare, altare, hæc dicit Dominus. Deus, fore quendam prædicit de genere Dauidis, Ioſiam nomine, qui mactabit ſuper te falſos ſacerdotes illius temporis & impoſterum ad impietatem populum ſeducentium oſſa ſuper te incendet. Et vt nemini dubium ſit prædictionem hanc non eſſe vanam, prodigio confirmabitur. Rumpetur protinus altare hoc, & adipes victimarum in eo congeſti in humum effundentur. His propheta verbis irritatus Rex, intendit in eum manum, iubens hominem comprehendi: moxque ſideratum brachium diriguit, vt reducere manum non poſſet, torpente membro exanimi. Altare quoque diruptum impoſitas victimas effudit, ita vt vates dei prædixerat, &c. De hiſce vitulis loqui videtur Oſeas propheta dum ait: *Vaccas Bethauen coluerunt habitatores Samariæ, quia luxit ſuper eum populus eius, & æditui eius ſuper eum exultauerunt in gloria eius, quia migrauit ab eo:* In cuius loci explicatione D. Hieronymus, in Bethauen (inquit) ideſt Bethel (Bethel teſte eodem, interpretatur domus Dei, poſtquã vituli aurei in ea poſiti ſunt, appellata eſt Bethauen, ideſt, domus idoli) vaccas aureas coluerunt habitatores Samariæ: quas cum irriſione non vitulos ſexus maſculini, ſed vaccas ideſt, fœminas appellauit, vt videlicet Iſrael non ſolùm deos vitulos, ſed deas vaccas coleret. Et vt oſtenderet vaccas Bethauen, vnum in Bethel vitulum ſentiendum, non intulit: luxit ſuper eis populus, ſed ſuper eo, ideſt, vitulo aureo. Si autem luxit populus, quare æditui eius ſuper eo exultarunt? Tradunt Hebræi vitulos aureos a ſacerdotibus furto eſſe ſublatos, & pro his æneos & deauratos ſuppoſitos. Cùm igitur lugeret populus tempore neceſſitatis & anguſtiæ, etiam vitulos aureos inter munera cætera Aſſyrijs regibus & maximè regi Sennacherib ab Iſrael rege eſſe directos, exultabant æditui, quod fraus eorum nequaquam poſſet argui vel deprehendi. Et hoc eſt, quod ait: æditui eius ideſt vituli, ſuper eo exultauerunt in gloria populi, hoc eſt, in vitulo quem habebant pro gloria: quia migraſſet ab eo, ideſt à populo & tranſlatus eſſet ad Aſſyrios. Et vt ſciamus, inquiunt, hoc eſſe quod dicitur, perſpicue ſequens verſus oſtendit: *Siquidem ipſe in Aſſur delatus eſt munus regi vltori:* ſtatim ſequitur: *Confuſio Ephraim capiet, & confundetur Iſrael in voluntate ſuas ſiue in conſilio ſuo.* Deprehenſa enim fraus deauratorum vitulorum, regi Iſrael literis indicatur, & vnde ſe placere exiſtimauerant, inde vel maximè confunduntur, & offendunt eos quibus munera miſerant, exiſtimantium non furta ſacerdotum, ſed fraude regum atque conſilio hoc eſſe perfectum. Legimus in regum volumine, regem Iſrael Manahen, regi Aſſyriorum Phul mille argenti talenta miſiſſe, vt eſſet manus eius cum eo, ideſt, vt præberet ei auxilium, inter quæ nonnulli arbitrantur etiam vitulos aureos eſſe directos. Iuxta ſpiritualem intelligentiam laborandum eſt, quo modo omnia hæreticis coopemus. Vaccas Bethauen ſiue domus ἄν, quod interpretatur labor, coluerunt hæretici, qui ſe in cuſtodia mandatorum dei, hoc eſt, Samaria habitare iactabant, dieque iudicij quando germinabit quaſi amaritudo iudicum ſuper ſulcos agri, lugebit populus ſuper eum, hoc eſt ſuper vitulum & ſuper dogma peruerſum quod putabat Deum: Sed & æditui, non dixit exultabunt, ſed exultauerunt (ad præteritum tempus referens) ſuper gloria ſua, qua quondamglorioſa confinxerãt: eo quod migraſſet à populo, à quo fuerat derelicta. Quicquid autem loquuntur hæretici & pulchro ſermone componunt, mittunt munera regi ſuo diabolo, ad illum cuncta referentes, vnde confuſio capiet eos in æternum & confundentur in voluntatibus ſuis. Huc quoque ſpectat hoc eiuſdem prophetæ: *Argentum ſuum & aurum ſuum fecerunt ſibi idola vt deſpereant. Proiectus eſt vitulus tuus Samaria, iratus eſt furor meus in eos: vſquequo non poterunt emundari? Quia ex Iſrael & ipſe eſt: artifex fecit illum, & non eſt Deus, quoniam in aranearum telas erit vitulus Samariæ.* Ad quem locum idem D. Hieronymus, vt aranearum (inquit) fila diſſoluuntur in ventum; ita vitulus Samariæ redigetur in nihilum. Proijcit Dominus hæreticorum vitulos & Samariæ: qui ſe dicunt legis præcepta ſeruare. Qui vituli hærent humo, operantur in terra, non ſpiritu, nec oculos ad cœlum leuant, & idcirco iratus eſt furor Domini ſuper eos & miratur, quæ ſit tanta peruerſitas, vt nolint relinquere idola quæ ſibi fabricati ſunt, & ament ſordes hæreticas pro eccleſiæ munditijs. Quos vitulos non accepit Iſrael (qui Dominum videre ſe fingit à cæteris gentibus: ſed de ſcripturis ſanctis ſibi ipſe conflauit

in tel-

Cap. 10.

Idola vaccæ cur dicta.

intelligentiæ prauitatem & artifex est Dei sui; qui citò peribit, & aranearum telas imitabitur, qui leui rumpuntur attactu. Rupertus verò ad priorem prophetæ locum (*Vaccas Bethauen coluerunt habitatores Samaria,*) commentans. Non dixit, (inquit) tantùm vaccas coluerunt, sed vaccas Bethauen coluerunt. Magna quippe distinctio vaccarum est earum, quæ figi poterant in Bethauen, idest, in domo idoli, & earum quæ gradiuntur in armentis & spatiantur in pascuis. Istæ namq; vaccæ viuunt & sentiunt: illæ aureæ siue ex alio quocunque metallo formatæ, non solùm insensibilia, verùm & inanimata simulacra sunt. Constat autem quia corpore inanimato corpus animatum viuens & sentiens longè præstantius est. Pulchrè igitur & vehementer redarguit nimis depressam hominum stultitiam, dicendo, *vaccas Bethauen*, idest, vaccas non saltem viuentes & lactis alimoniam præstantes, sed inanimatas vaccarum similitudines coluerunt. Ait insuper hoc esse notãdum; quia non dixit coluerunt reges Samariæ, sed coluerunt habitatores Samariæ. Colere namque rectè dici, qui sua voluntate & animi diligentia celebrat & adorat, siue veneratur. Non ergò populum excusabilem videri, sermonem hunc propheticum pati, cùm dicit, *vaccas Bethauen coluerunt habitatores Samaria*. Hoc enim non propriè (inquit) dictum esset, aut dici posset, si regibus vitulos colentibus, metu tantum, & non propria fuissent obsecuti voluntate, si inuiti paruissent, & non sponte consensissent. Iam verò nostro etiamnum tempore bos diuinis colitur honoribus apud nonnullos noui orbis populos. Iulius Cæsar Scaliger tradit, qui Cuchin regnum incolunt, bouem peculiari cultu pro deo habere, & nuncupari Tambaram, & in Iesuitarum epistolis legimus, in quibusdam Indiæ locis a vaccarum esu omnino abstineri, quod eas pro dijs habeant, & Gesnerus nescio ex quo annotauit in Lac regno in vltima Indiæ parte versus meridiem bouem hodieque adorari: & Paulus Venetus ait incolas regni Var omnes idololatras esse, multosque eorundem adorare bouem, vt rem sanctam, nec vllum occidere, cumque aliquis bos moritur, perungere domos suas eius adipe: esse verò etiam qui licet boues non occidant, tamen ab occisis non abstineant.

Vacca Bethauen. *Colere quorum sit.* *Exerc. 258.* *Vbi boues adorentur.* *Lib. 3. c. 24.*

H I S T O R I C A.

IOANNES Vasæus in Chronico Hispaniæ de quodam quì viduæ vaccam arripuerat, diuinitùs punito, hanc refert historiam. Hermigildus in Episcopum Compostellanum electus, post electionem prauis desiderijs huius præsentis exilij deditus, dum vixit, iniquitatis dominio mentis colla submisit. Cùm autem paulò ante diem sui exitus vehementi ira commoueretur, cuidam viduæ vnam vaccam cuius lacte se filiosque suos pascebat, auferri præcepit. Altera ergò die ei cum militibus suis inter epulas sedenti dapifer suus vnum ex intestinis illius vaccę, quod Gallecò vocabulo Duplicia vocatur, in scutella argentea inter alia fercula apposuit. Ipse verò dapum diuersitate iam distentus, atque nectaris liquore ingurgitatus, cum priori morsu appositæ dupliciæ quam comedere voluit, medio ventris, eis qui intererant, videntibus, crepuit. Postquam autem sepultus fuit, monumentum eius combustum fuisse, à quamplurimis audiuimus & etiam ipsius combustionis signa proprijs oculis ipsi conspeximus. Hæc ibi. In alio libro antiquo legi, quod œconomus huius Episcopi vaccam illam accepit à vidua octo filios habente: Quæ cùm ad pedes pontificis cum lachrymis se proiecisset, nullam consequi misericordiam potuerit. Reliqua respondent, sed illud adijcitur, quod Hermigildus iste pręsul lumbos præcinctos non habuerit. Hæc Vasæus. Historia Ecclesiastica quam tripartitam vulgò nũcupant, de Sancto Ammone hoc narrat miraculum: Iniusti parentes alicuius à cane rabido percussum filium & penè moriturum obtulerunt ei, & eiulantes deprecabantur, vt curaretur. Tum ille ad eos: Non eget, inquit, mea curatione, sed vos si vultis, reddite bouem quem rapuistis dominis tuis, ægrotus repente sanabitur; quod etiam contigit. Nam vt restitutus est bos, passio mox recessit à puero. Mirum etiam quod his verbis refert D. Augustinus: Ardurus nomen est fundi prope Carthaginem, vbi ecclesia est, & in ea memoria Stephani Martyris. Puerum quendam paruulum cùm in area luderet, exorbitantes boues, qui uehiculum trahebant, rota obtriuerunt, & confestim palpitauit ex spirans. Hunc mater arreptum ad eandem memoriam posuit, & non solum reuixit, verùm etiam illæsus apparuit: Sebaldus regis Daciæ filius, vt scribit Curio, nocte prima nuptiarum sponsam deserens, in eremum fugit, & ibi quindecim annos mansit. Romam profectus a Gregorio vndecimo in Germaniam prædicandi causa missus fuit, & prope Nerimbergam in oratorio fratrum D. Martini mortuus est, eumque boues indomiti sepulturę duxerũt. Saligniacus, vt citat Christianus Adrichomius in theatro terræ sanctæ, agens de horto balsami, quod fonticulus ibi esset paruus & non sufficiens irrigationi totius horti, tradit Saracenos alium fodisse iuxta illum puteum, ex quo quatuor boues protraherent aquam per rotam, sperãtes ex vicinitate fontis aquam fore salubrem;

Vaccæ ablata furto pœna. *Lib. 1. c. 11.* *Ammo sanctus.* *Lib. 22. de ciuitate Dei cap. 8.* *Lib. 2. Chronol.* *Boues festi obseruatores.*

at lon-

at longè aliter rem eueniſſe, donec miſſis canalibus, aquam putei duceret in fontem, quo facto largiter & ſalubriter ex aquis mixtis rigabatur balſami hortus. Mirum dictu. Veruntamen à meridie Sabbati vſque ad auroram diei Lunæ boues nullo verbere impelli potuiſſe, vt in protrahenda aqua laborarent: quod eſt fidei (inquit) noſtræ teſtimonium celebre. Narrat Euſebius ſe in perſecutione Diocletiana in Palæſtina & in Tyro Phœniciæ ſpectaſſe proprijs oculis, quòd ferociſſimæ beſtiæ, vt tauri, vrſi, pardi & ſimiles, quibus Martyres erant obiecti, licet fame & ferro ignito ad furorem irritatæ eſſent, tamen ad Martyres aut accedere voluerint, aut in eos impetum facientes, obturatis faucibus reſilierint: & alios quidem accedentes extrinſecus arripuerint, & malè tractarint, ſolis verò martyribus pepercerint. Nicephorus eandem referens hiſtoriam ſcribit taurum cuidam martyri lingua pedes lambiſſe, & religiosè quodammodo ab eo diſceſſiſſe. Rodericus Toletanus de tauro in Epiſcopum immiſſo iſtiuſmodi refert hiſtoriam. Veremundus rex Sanctorum Patrum canonicas ſanctiones ſeruari præcepit, & licet alias ſatis eſſet prudens, ſuſurronibus & detractoribus aures bibulas inclinabat. Accidit autem quòd tres ſerui de familia eccleſiæ Sancti Iacobi, quorum vnus vocabatur Zadon, alter Cadon, alter Anſilon, apud regem, dominum ſuum Athaulphum de crimine peſſimo accuſarent, & quòd etiam promiſerat Saracenis ſe legem Mahometicam ſuſcepturum, & Galleciam traditurum. Rex autem credidit, eò quòd Epiſcopus eſſet filius principis qui regi Sancio in pomo mortis poculum propinarat. Cumque prædictus Epiſcopus vocatus ad curiam quinta feria ante paſcha veniſſet Ouetum, conſulentibus ſibi aliquibus, vt antequam in eccleſiam deſcenderet, ſe regis conſpectui præſentaret, Epiſcopus conſtanti animo ſic reſpōdit, quòd prius ſe præſentię Saluatoris omnium exhiberet, & poſt in præſentia tyranni principis compareret: intranſque eccleſiam Saluatoris ilico indutus ſacris veſtibus diuina officia celebrauit. Rex autem taurum ferocem præceperat adduci, vt in venientem Epiſcopum deſæuiret. Sed Epiſcopus innocens cùm talia præſentiſſet, conſummatis officijs, ad locum, vbi taurus æſtuans mugiebat, acceſſit intrepidus, & mox taurus ad Epiſcopum veniens, cornua in manus eius dimiſit, quibus dimiſſis ad montem, vnde venerat, remeauit. Epiſcopus autem cornua, quæ ſibi taurus dimiſerat, coram altari deponens Domino Saluatori cum cæteris fidelibus ſoluit laudes, actore falſæ ſuggeſtionis, & eorum ſemine maledicto coarctans &c. Rex autem viſo miraculo perturbatus, obtulit Epiſcopo ſatisfactionem, ſed Epiſcopus regem videre noluit: Hæc ille. Quomodo autem Robertus Scotorū rex in ſylua Caledonia feras perſecuturus, ab obuio ſyluestri tauro fuerit liberatus, dictum eſt, cùm de Caledoniæ ſyluę tauris ageremus. Extat Seueri rhetoris & poetæ Chriſtiani carmen bucolicum de mortibus boum, in quo miratus paſtor, cur tot ex ſuo grege boues in ſingulos dies ſæua illa & peſtilenti lue corriperentur & abſumerentur, ex ſodalis verò ſui armento nullus omnino, *Dic age*, inquit:

Lib. 8. c. 7.

Martyribus feræ obediūt.

Lib. 1. c. 7.

Lib. 5. de reb. Hiſpan. c. 13.

Taurus cornua demittit in manus ſancti.

Boues ſigno crucis à peſte preſeruati.

> *Quis te ſurripuit cladibus his deus,*
> *Vt peſtis pecudum, quæ populata ſit*
> *Vicinos, tibi nulla ſit.*

Reſpondet alter:

> *Signum quod perhibent eſſe crucis Dei*
> *Magnis qui colitur ſolus in vrbibus*
> *Chriſtus perpetui gloria numinis*
> *Cuius filius vnicus.*
> *Hoc ſignum medijs frontibus additum*
> *Cunctarum pecudum certa ſalus fuit.*
> *Sic verò Deus hoc nomine prapotens*
> *Saluator vocitatus eſt.*
> *Fugit continuo ſæua lues gregis,*
> *Morbis nil licuit.*

Lib. 2. c. 11.

Vacca à dæmone exagitata.

Extat item elegantiſſima, memoratuque digniſſima de vacca à dæmone exagitata, & à Diuo Martino liberata, hiſtoria apud Sulpitium Seuerum qui huius viri ſancti vitam deſcripſit. Per idem ferè tempus, inquit, Martino à Treueris reuertenti fit obuiam vacca, quam dæmon agitabat, quæ relicto grege ſuo in homines ferebatur, & iam multos noxiè petulans confoderat. Verùm vbi nobis cœpit eſſe contigua, ij qui eam eminus ſequebantur, prædicere magna voce cœperunt, vt caueremus. Sed poſtquam ad nos toruis furibunda luminibus propius acceſſit, Martinus eleuata obuiam manu pecudem conſiſtere iubet. Quæ mox ad verbum illius ſtare cœpit immobilis. Cùm interea videt Martinus dæmonem dorſo illius ſuperſedentem, quem increpans, deſcende, inquit, funeſte deſcende de pecude, & innoxium animal agitare deſiſte. Paruit nequam ſpiritus & receſſit. Nec defuit ſenſus in bucula, quin ſe intelligeret liberatam. Ante pedes ſancti viri, recepta quiete, proſternitur

A stemitut, deinde iubente Martino gregem suum petijt, seque agmini cæterarum oue placidior immiscuit. Imperante Nerone Romam profectus est Simon Magus, cùm artibus Magicis multa edidisset prodigiosa, sibi Dei nomen (inquit Georgius Cedrenus in compendio historiarum) arrogauit. Quo tempore magnus ille Apostolus Petrus Romam cùm venisset, statuit Simonem adire. Erat ante fores Simonis canis prægrandis catena vinctus, cuius opera Simon arcebat quoscunque ad se accedere nollet, idque primum miraculum occurrebat ad Simonem intraturis. Petrus canem ita magnum & efferatum cernens, cognito multos ab eo fuisse interfectos, quod ante iussum Simonis ingredi conati essent: apprehendit eum, solutumque intrare ad Simonem iussit, eique humana voce dicere, Petrum seruum Christi cupere ipsum conuentum. Cum canis statim intrò accurrisset, itaque esset locutus, obstupuerunt, qui cum Simone erant, percontatiq; sunt, quis nam iste Petrus, & quæ eius tanta potestas esset; Simon respondit: non debere hoc eos mirari, nam se idem præstaturum; simul cani mandat, vt humana voce Petrum intrò venire iubeat. Quod cùm canis fecisset, ita ad Simonem intrauit Petrus, cumque edendis miraculis certarent Petrus sanandis morbis superior fuit, multique fidem amplexi, baptizati sunt. Quodam die Simon ingentem taurum ad se

Simonis Magi & D. Petri certamē.

B adduci iussit, cumque ei in aurem aliquid dixisset, is ilicò mortuus est: quem taurum Petrus, Deum comprecatus, in vitam reuocauit: quod populus cernens, admiratus est, fassusque magis esse viuificandi quàm necandi miraculum, &c. Idem Cedrenus rursus de Zambre & sancto Syluestri similiter miraculis contendentibus sic scribit. Cum disseruisset prolixè Siluester, Christiq; res ex sacris literis accuratissimè demonstrasset, Iudæique admodum superarentur: quidam eorum, Zambres nomine, reliquos Iudæos ita est affatus. Si Siluestri sermones admittitis, necesse est vos leges maiorum vestrorum deserere, vanumque hominem sequi, quem illi morte mulctarunt. Verùm mihi Imperator obsequatur, iubeatque ferum taurum adduci, vt hac ego die coram ostendam, quanta vis sit nomini Dei nostri. Non enim verbis sed factis veritatem demonstrabo. Siluester Imperatorem hortatus, vt taurum talem iuberet adduci, interim Zambrem interrogat, cur taurum requirat? Zambres, quia nomen nostri Dei nulla creatura audire potest, quin moriatur, volo eius vim in hoc tauro apertè monstrare. Syluester. Quomodo autem illud nomen tu didicisti? Ex aliquonè id audisti, an legisti? Zambres. Neque charta, neque lapis, neque lignum eius nominis est capax. Ego autem cùm ieiunassem, in argenteam peluim nouam immissa aqua id addidici. His dictis, simul etiam taurum multi viri vndique funibus vinctum attraxerunt, ferissimum ac prægrandem. Ibi

Zābres Iudaus eum S. Siluestro cōtendit.

C Siluestrum subsannas Zambres. Nunc, ait, verbis tuis eorumque argumentis finis aduenit. Si confidis in nomine Dei tui, pronuncia agedum id in aures tauri huius, atque ita veritatem tuæ religionis Imperatori proba. Sin verò, ipse pronunciabo: omnesque statim ad me accurrent, fidemque mihi habebunt. Et Zambres, Iudæis & reliquis exhortantibus, nomen ad aures tauri protulit; atq; ilicò taurus magno mugitu edito, oculis elisis expirauit. Hic Iudæis exultantibus, ac contra Siluestrum multa iactantibus, Christianis autem graui dolore oborto, Siluester Imperatorem rogauit, vt silentium turbæ imperaret. Quo facto, ipse sublimi stans loco; Audite, inquit, proceres ac principes, populique omnes verba mea attentis percipite auribus. Prædico dominum vniuersi mundi Iesum Christum, qui cæcis visum, surdis auditum, mutis loquelam restituit, manus aridas sanauit, claudos in integrum reposuit statum, leprosos purgauit, luxatos artus firmauit, mortuos in vitam reduxit. Vnde liquidò est demonstratum, nomen illud, quod ad necandum taurum Zambres inuocauit, diaboli esse. Si enim mortuo vitam reddere non potest, vtique vitæ & salutis hostis est, qui viuum necare, mortuum autem viuificare nequit. Tum Zambres tunicam suam disrumpens: Optime, inquit, Imperator atque æterne, quem à nemine vinci posse dicebas, ego Dei omnipoten-

D tis auxilio vici. Iustum ergò est, non permitti ei multa loquendi longum spatium: semper enim inaudita comminiscens, Deo auersa dicendi finem nullum facit, suaq; loquacitate imperio tuo molestus est. Ei Augustus respondit. Nomen omnipotentis Dei, eiusque inuocatio, primò omnium vitæ & saluti consulit. Itaque tu etiam siquidem à Deo es, taurum in vitam reuoca, tum credemus te diuinitus victoriam consecutum. Quod si hoc præstare nequeas, in promptu est, diabolicis præstigijs te vsum fuisse. Sed & Siluester, audi, inquit, Iudæe, veritatem ex tuis libris propositam. In Deuteronomio Deus fatur. *Videte, Videte, quod ego sum, & extra me non est Deus. Ego interficiam & vita reddam; ego feriam, idemq; sanabo.* Itaque tempestiuè inuocatus necat, tempestiuè inuocatus rursus in vitam restituit. Proinde in alteram aurem tauri nomen Dei inclama, & si is reuixerit, fidem verbis tuis adhibebimus. Zambres. Non ne dixi, optime Imperator, verbis Siluestrum à nemine vinci posse? Iube igitur eum non verbis, sed facto aliquo sua comprobare nobis. Siluester. Vis ergo Iudæe, vt ego inuocato nomine Domini mei Iesu Christi, taurum excitem? Zamb. Id. non efficies, ne si alis quidem subuoles. Imperator. Tuam ò Zambres, impudentiam miror, Petijsti, vt verbis omissis certamen factorum instituatur. Iam Siluester promittit id se facturum, quod tu fieri

Cap. 32.

non

non poſſe contendis. Par eſt ergò te confiteri, hunc eſſe verum deum, qui mortuos in vitam reducere valet: hunc autem impoſtorem eſſe & diabolum, qui necat, & vitam reddere non poteſt. Tum Zambres iurauit: ſi quidẽ Silueſter taurum excitabit à morte, vniuerſa Iudaica lege deſerta, Chriſtianam amplectemur fidem. At beatus Silueſter, manibus aliquandiu in cælum intentis & cum lachrymis precatus ad taurum adit, magnaque voce ait, Ego, Domine mi Ieſu Chriſte, coram omnibus ſanctiſſimum tuum nomen inuoco, vt vniuerſi intelligant taurum hunc à diabolo necatum, inuocato tuo viuifico & illuſtriſſimo nomine in vitam reductum eſſe. Simul propius taurum aſſiſtens, alta voce inclamauit. In nomine Ieſu Chrſti, quem impij Iudæi opera Pontij Pilati in crucem egerunt, ſurge cum maieſtate. Ilico taurus totum corpus commouens ſurrexit: quem Silueſter vinculis ſolutum, abire vnde venerat, & intereundum, neminem lædere iuſsit. Hoc tam ingens miraculum Iudæi cernentes, eoque perculſi, ſtatim ſe ad pedes beati Silueſtri vniuerſi abiecerunt, & ſanctum baptiſmum eum flagitarunt. Ipſa quoque feliciſsima regina Helena ad pedes Silueſtri accidit, locumque ſibi pœnitentiæ concedi petijt &c. Haud minorem admirationem habet, quòd à Cæſario Neiſterbachenſi ordinis Ciſtercienſis ſcriptum eſt de quodam vſurario à Dęmone ad pœnarum loca rapto. Ab eo nimirum ibi viſum quendam honeſtum militem nuper mortuum, Helyam nomine de Riningen, burgrauium in caſtro Hurſt, vaccæ furenti inſidentem aduerſo corpore, ita vt dorſum haberet ad cornua vaccæ, quæ huc illucq; diſcurrebat, & crebris ictibus dorſum militis cruentabat: cui cùm vſurarius diceret; domine quare ſuſtinetis tantam pœnam? reſpondit. Vaccam iſtam rapui ſine miſericordia cuidam viduæ, & ideo ſine miſericordia oportet me ab illa pœnam hanc ſuſtinere. Hiſce modò veriſsimis hiſtorijs lubet ex Plutarcho duo dæmonis afferre ludibria: Peſtilentia (inquit) Lacedæmonem vrgente, diuinitus ſignificatum ceſſaturam luem ſi pro more generoſam immolarent virginem. Helena autem cum eſſet aliquando ſorte ducta & ornata produceretur, aquila deuolans gladium arripuit, & in armentum deferens buculæ impoſuit; quo factum eſt, vt cæde virginis abſtineretur. Hæc ille ex Ariſtodemo tertia congerie fabularum. Idem ex Ariſtide lib. 19. Italicorum, Falerijs ait graſſante peſte, oraculo indicatum eſſe, finem fore mali, ſi quotannis Iunoni virgine litarent. Ea ſuperſtitio cùm perduraret, ſorte lecta victimæ loco Valeria Luperca, ſtrictum à bea gladium rapuiſſe aquilam, aiunt depoſitoque in ea quæ comburenda igni erant bacillo, cui exiguus erat præfixus malleus, gladium inieciſſe buculæ cuidam, propter templum paſcenti. Id cùm intelligeret virgo, bucula mactata rem ſacram feciſſe, ſublatoque malleo ſecundum domos circumiuiſſe, lenique ictu excitauiſſe ægrotantes, valere vnicuiq; dicendo. Addam verò etiam & hoc de Pythagora. Narratur hic (inquit Cælius) bouem, vbi prope Tarentum conſpexiſſet fabaceam ſegetem morſicatim corrumpentem, rum etiam proterentem pedibus, bubulco inſinuaſſe, bouem moneret, frugibus parceret. Ridens buſequa: Ego (inquit) bouatim non didici, tu qui videre ſcholarum id genus experiens, obeas vicem meam. E veſtigio Pythagoras auribus eius admouens, ſui artificij quæpiam immurmurauerit. Res additur mira. Obedientiſsimus bos, vt ab eo qui amplius ſaperet, edoctus, lacerare mox ſegetem deſtitit: quin etiam in futurum huiuſmodi pabulo abſtinuit: ſed & bubulum deſijt obſequium, factuſque de ruſtico colono ambulator vrbanus, Tarenti placidè conſenuit, de manibus hominum victitans.

Taurus mortuus reſuſcitatur.

Lib. 2. miracul.

Vaccam furatus, à vacca punitur.

In Parallelis.

Bucula pro virgine caſa.

Bos Pythagoræ obedit.

MYTHOLOGICA.

EVROPAM Agenoris Phęnicum regis, & Meliæ nymphæ filiam, tanta corporis præſtantia atque pulchritudine fuiſſe narrant, vt omnes ſuæ tempeſtatis mulieres facilè ſuperaret. Hanc vbi Iupiter ſummopere deperiret, dicitur in candidum ac pulcherrimum taurum eſſe conuerſus, atque ad littus maris deſcendiſſe, quò Europa cum ſocijs virginibus aliquando adire conſueuerat. Huius tauri miram quandam atque inuſitatam pulchritudinem Europa admirata dicitur ſeorſum à ſocijs ad eum ſpectandum primum acceſsiſſe, deinde etiam liberius manibus contrectaſſe, ac denique ipſum taurum tãquam equum ludendo aſcendiſſe, à quo per dolum dicta eſt ſuper mare fuiſſe in Cretam vſque deportata, vti ſcriptum eſt ab Ouidio his uerſibus.

Fabula Europæ & Iouis.

Ille pater rectorque deum, cui dextra triſulcis
Ignibus armata eſt, qui nutu concutit orbem,
Induitur faciem tauri, mixtuſque iuuencis
Mugit, & in teneris formoſus obambulat herbis.
Quippe color niuis eſt, quam nec veſtigia duri
Calcauere pedis, nec ſoluit Aquaticus Auſter.

Colla

A *Colla toris extant, armis palearea pendent;*
Cornua parua quidem, sed quæ contendere posses
Facta manu, pluraque magis perlucida gemma.
Nullæ in fronte minæ, nec formidabile lumen.
Pacem vultus habet. Miratur Agenore nata,
Quod tam formosus, quod prælia nulla minetur;
Sed quamuis mitem metuit contingere primo,
Mox adit, & flores ad candida porrigit ora.
Gaudet amans, & dum veniat sperata voluptas;
Oscula dat manibus, vix ah, vix cætera differt,
Et nunc alludit, viridique exultat in herba.
Nunc latus in fuluis niueum deponit arenis
Paulatimque metu dempto, modo pectora præbet
Virginea palpanda manu, modo cornua sertis
B *Impedienda nouis: ausa est quoque regia virgo*
Nescia quem premeret, tergo considere tauri,
Tum deus à terra, siccoque à littore sensim
Falsa pedum primo vestigia ponit in vndis.
Inde abit vlterius, mediijque per æquora ponti
Fert prædam, pauet hæc, littusque ablata relictum
Respicit, & dextra cornu tenet, altera dorso
Imposita est, tenues sinuantur flamine vestes.

Fabulantur etiam Iouem, vbi sese quis esset Deus, pristina forma recepta confessus fuisset, ad præclari huiusce facinoris memoriam sempiternam inter sidera tauri imaginem collocasse: Idem poeta id quoque eleganter recenset in Fastis:

Taurus inter sidera relatus.
Lib. 5. Fast.

Idibus ora prior Stellantia tollere taurum
♉. Indicat, huic signo fabula nota subest.
Præbuit vt taurus Tyria sua terga puellæ,
Iuppiter & falsa cornua fronte tulit.
C *Illa iubam dextra, læua retinebat amictus*
Et timor ipse noui causa decoris erat,
Aura sinus implet, flauos mouet aura capillos,
Sidoni sic fueras aspicienda Ioui.
Sæpe puellares subduxit ab æquore plantas
Et metuit tactus assilientis aquæ.
Sæpe deus prudens tergum demittit in vndas,
Hæreat vt collo fortius illa suo.
Littoribus tactis stabat sine cornibus vllis
Iuppiter, inque deum de boue versus erat.
Taurus init cœlum, te Sidoni Iuppiter implet
Parsque trium terræ tertia nomen habet.
Hoc cæli signum, Phariam dixere iuuencam,
Quæ bos ex homine est ex boue facta dea.

D Quod verò ad Europæ fabulam attinet, Palaphatus à tauro vectam fuisse negat, eò quod neque taurus, neque equus (inquit) tam profundum pelagus transfretare potuisse videatur; neque vtique puella Europa supra taurum tam ferum animal ascendere voluisset. Atque adeo si Iuppiter Europam in Cretam accedere in animo habuisset, meliorem sane viam, quem hæc erat, inuenire potuisset. Veritas rei hoc habet. Cretensis vir quidam, cui Taurus nomen erat, bellum in Tyrrhena regione gerebat. Hic cùm plures alias in eo loco puellas rapuisset, Europam præcipuè regis filiam, postremò captiuam abduxit. Quæ ex re dicere homines solebant, Europam regis filiam Taurus asportauit, ob idque fabula hæc conficta fuit. Hæc Palæphatus. Alij verò etiam sub hac fabula Tauri latere hanc tropicam aiunt veritatem: Quod Iuppiter eum rapuit Europam, habuit nauem præsignem tauri forma; vel taurum in puppi figuratum: Ita Cælius & Varinus Europæ taurum apud Lycophronem non aliud fuisse aiunt quam ταυρόμορφον τύπωμα σκάφης, ideft tauriforma præsigne nauigium. Nominabantur autem naues nominibus illorum (inquit Baytius) quæ prætendebant insignium. Ascanius verò Martinengus Brixianus Canonicus regularis August. istiusmodi longè aliud desumit ex hac fabula mysterium. Fingunt (inquit) poetæ Europam adulescentulam

Fabula explicatio.
Naui tauri formas.

tulam pulcherrimam, cum à tauro cuius dorſo inſidebat, per vndoſum mare veheretur, in Oriĕtem ſemper facie retrorſum conuerſa (è Phœnicia ſiquidem in Cretam ferebatur) patrium littus reſpexiſſe. Europa animæ typus eſt, hæc inſidet tauro petulanti, huic noſtræ carni, vtinamque habenas temperantiæ non dimittat: fertur per profundum & immenſum pelagus huius mundi, tum placidis, tum fluctuantibus vndis, tum proſperis, tum aduerſis rebus iactatum. Sed quid? Retrò conuerſa ad ortum ſemper reſpicere debet, ad Deum, vnde originem traxit. Studere enim ei incumbit, quomodo placeat deo, vt ſicuti à Deo proſilijt, ita ad deum redeat. Porro ſi ad deum ſemper anima oculos verterit, oculus eius ſimplex erit, totumque corpus lucidum cernetur, ſi intentio operis ſancta extabit, totum quoque opus perfectum prodibit, & ſem per opera eius in luce perficientur. Sic ille. Idem Iuppiter tauri formam indutus per Cererem quoque compreſſiſſe legitur. Arnobius enim de Cerere in tauri forma ab eo deluſa ſic ſcribit: *Parit menſem poſt ſeptimum, luculentis filiam corporis, quam ætas mortalium conſequens, modò Liberam, modò Proſerpinam nuncupauit quam cum veruecceus Iupiter bene validam, floridam & ſucci eſſe conſpiceret plenioris* &c. Mox ſubdit; *In draconis terribilem formam nigrat, ingentibus ſpiris panefactam colligat virginem, & ſub obtentu ſiro molliſſimis ludit ac adulatur amplexibus: fit vt & ipſa de ſemine fortiſſimi compleatur Iouis, ſed non eadem conditione qua mater. Nam illa filiam reddidit lineamentis deſcriptam ſuis; at ex partu virginis tauri ſpecie fuſa Iouialis monumenta pellacia. Auctorem aliquis deſiderabit rei, tum illum citabimus Tarentinum, notumque ſenarium, quem antiquitas canit, dicens,*

Anima typus.

Lib. 5.

Iuppiter vt Cererem cõpreſſit.

Taurus draconem genuit, & taurum draco.

Ipſa nouiſſima ſacra, & ritus initiationis ipſius, quibus Sebadijs nomen eſt, teſtimonio eſſe poterunt veritati. In quibus aureus coluber in ſinum dimittitur conſecratis, & eximitur rurſus ab inferioribus partibus atque imis. Porro & Euſebium audiamus de eadem re loquentem: *Ceres* (inquit) *Perſephonen peperit, educatur puella,* κόρη ſcilicet, *(Periphatten nonnulli appellant,) cui Iuppiter, qui genuit, draco factus coniungitur.* Vnde in Sibaziorum myſterijs draco in ſpinam inuolutus, in ſacrificijs, ad factorum memoriam, immò verò in teſtimonium tantæ turpitudinis, vt ſic dixerim, adhibetur. Peperit & Periphatte tauriformem filium, vnde poetæ quoque nonnulli taurum laudant draconis patrem, & draconem rurſus tauri patrem. Et in montem arcana hæc facta ducentes, paſtoralem ſtimulum celebrant: paſtoralem (vt puto) ſtimulum, ferulam, quod lignum bacchantes ferunt, appellantes. Cælius tradit ſe ſcire Iouem ab Lycophrone inde taurum nuncupari. E contrario Paſiphae Solis filia, & Minois Cretenſium regis vxor tauri amore flagraſſe, eoque ligneo vaccæ ſimulacro quod ſeptum eſſet iuuencæ corio, à Dædalo fabricato incluſam, poſitam fuiſſe poetæ fabulantur, & ex eo congreſſu Minotaurum, cuius altera pars homo eſſet, taurus altera, vt eſt in Ariadna apud Ouidium:

Paſiphaes fabula.

Nec tua mactaſſet nodoſo ſtipite Theſeu
Dextera parte virum, dextera parte bouem.

Metam. 8. Et alibi rurſus:

Te vero coniuge digna eſt
Qua toruum ligno decepit adultera taurum,
Diſcordemque vtero fœtum tulit.

Tauri à Paſiphae adamati deſcriptio.

Taurum porrò ipſum, quem ad inſaniam vſque Paſiphae deperibat, idem poeta in Arte amandi deſcribit, eiuſdemque nefandum amorem:

Fortè ſub vmbroſis nemoroſæ vallibus Idæ
Candidus armenti gloria taurus erat.
Signatus tenui media inter cornua nigro,
Vna fuit labes: cætera lactis erant.
Illum Gnoſiadeſque Cydoniadeſque iuuencæ
Optarunt tergo ſuſtinuiſſe ſuo.
Paſiphae fieri gaudebat adultera tauri,
Inuida formoſas oderat illa boues.
Nota cano. non hoc quod centum ſuſtinet vrbes
Quamuis ſit mendax, Creta negare poteſt.
Ipſa nouas frondes, & prata tenerrima tauro
Fertur inaſſueta ſubſecuiſſe manu.
It comes armentis, nec ituram cura moratur
Coniugis, & Minos à boue victus erat.
Quid tibi Paſiphae pretioſas ſumere veſtes,
Ille tuus nullas ſentit adulter opes?

A *Quid tibi cum speculo montana armenta petenti?*
Quid toties positas fingis inepta comas?
Crede tamen speculo, quod te negat esse iuuencam.
Quàm cuperes fronti cornua nata tuæ.
Siue placet Minos, nullus quæratur adulter.
Siue virum mauis fallere, falle viro.
In nemus & saltus thalamo regina relicto
Fertur, vt Aonio concita baccha deo.
Ah quoties vultu vaccam spectauit iniquo,
Et dixit, domino cur placet ista meo
Aspice, vt ante ipsum teneris exultat in herbis,
Nec dubito quin se stulta decere putet.
Dixit & ingenti iam dudum de grege duci
Iussit, & immeritam sub iuga curua trahi.
B *Aut cadem ante aras, commentaque sacra coegit,*
Et tenuit læta pellicis exta manu.
Pellicibus quotiens placauit numina cæsis
Atque ait exta tenens, ite placete meo.
Et modo se fieri Europam, modo postulat Io,
Altera quod bos est, altera vecta boue.
Hanc tamen impleuit vacca deceptus acerna
Dux gregis & partu proditus author erat.

Ferunt Minoem quotannis speciosissimum omnium taurum Neptuno solitum de more sacrificare: aliquando tamē etsi taurus ei adesset cęteris præstantior, aliū sacrificasse deteriorem; Neptunum verò eam ob rem iratū, tauri amorē Pasiphae vxori iniecisse. Alij verò aiunt, quod cū Minos ad bellum exiturus, Iouē patrem rogasset, vt dignam tanto sacrificio aliquam se victimā offerret, taurum eximię pulchritudinis oblatum, armentis ducem præfecit, ac alium pro illo immolauit, ideoq; sensisse postea Minoem ex ira Iouis ob eam fraudem amorē tauri, vxori suę fuisse immissum. Alij denique
C Venerem, post indicatū suum à Sole adulterium cū Marte, in vniuersam Solis stirpem sæuisse aiunt, ideoq; & Ariadnam Pasiphaes & Minois filiam, ingratum & durissimum Theseum expertam fuisse, vt modò patebit. Cùm autem natum fuisset illud monstrum, labyrinthus extructus est cū inexplicabilibus viarum ambagibus & fallacijs, ita vt cum quis viam egredientem & ad exitum perducētem se reperisse putaret, tum nouum ingressum & prioribus multo difficiliorē experiretur; atq; in illum inclusum fuit. Factus erat ad Aegyptij illius Laberynthi formam, qui fuit apud vocatam ciuitatem Crocodilorū, cuius operis magnificentiā descripsit Herodotus his verbis. *Vbi omnia sacra executi sunt, placitū est eis aliquod relinquere sui commune monumentū, ex eoq; placito fecerunt labyrinthū, paulò supra stagnum Mœrios, maximè vrbem versus quæ dicitur Crocodilorum: quem ego aspexi fama maiorem. Si quis enim ex Græcorum narratione muros & operis speciem ratiocinetur, minus concipiet, quàm pro labore & sumptu huius labyrinthi. Tametsi enim Ephesi templum est memoratu dignum, & in Samo, tamen pyramides erant narratione maiores, quarum singulæ multis ac magnis operibus Græcorum æquiparandæ sunt. Sed eas quoque labyrinthus antecessit. Etenim duodecim eius aulæ sunt tecto opertæ, portis oppositis altrinsecus: sex ad aquilonem contiguæ, totidem ad Austrum*
D *vergentes, eodem extrinsecus muro præclusa. Bifaria in eo sunt domicilia, vna subterranea, altera superiora illis imposita, vtraque numero tria millia, quingenta. Quorum ea quidē quæ superiora sunt, ipsi vidimus, & quæ aspeximus, enarramus: subterranea verò auditu didicimus. Nā præpositi Aegyptiorum nolebant vllo pacto illa monstrari, quòd dicerent ibi sepulchra esse tum eorum regum qui ædificandi labyrinthi fuere authores, tū sacrorū crocodilorum. Ita de inferioribus ędificijs fando cognita referimus. Superiora ipsi aspeximus humanis operibus maiora. Nam egressus per tecta & regressus per aulas diuersissimi, infinita me admiratione afficiebant. Ex aula in conclauia transitur, ex conclauibus in cubicula, è cubiculis in solaria alia, è conclauibus in alias aulas. Horum omnium lacunar quemadmodum parietes, lapideum est, sculptilibus passim figuris ornatū. Singulæ aulæ maxima ex parte digestō lapide albo, colūnarum ambitu redimitæ. Angulo quo finitur labyrinthus, adhæret pyramis quadraginta passuum in qua grandia sunt insculpta animalia, ad quam iter sub terra fit, &c.* Ad huius igitur, vt dictum est imitationem labyrinthum in Creta excogitauit Dedalus, in quem includebantur iuuenes tributi nomine ad Minoem missi, qui à Minotauro vorari putabantur, vt Androgei mortem filij vlcisceretur ab Atheniensibus interfecti. Hic enim cum Athenas consensu Atheniensium omnium, inquit Diodorus Siculus, concessisset, Aegeo regnante, inq; certaminibus superaret athletas omnes,

Lib. 2. Labyrinthi descriptio.

Lib. 5. c. 5.

nes,in conſuetudinem Pallantis filiorum venit. Ar Aegeus ſuſpicans, ne quando propter Androgei amicitiam a Pallantis filijs auxilio Minois regno pelleretur, inſidijs Androgeo paratis,ad ſpectaculum celebre proficiſcentem Thebas per quoſdam eius regionis accolas circa Inoen terræ Atticæ interficiendum curauit. Cæde filij perturbatus Minos, Athenas venit, ſupplicium interfectoris Androgei petens. Spretis eius verbis, bellum Athenienſibus indixit, addita execratione, qua aduerſus Athenienſes ſiccitatem famemque imprecatus eſt. Siccitate tum Atticos, tum reliquã Græciam vrgente, corruptis terræ fructibus, belli duces, quomodo hæc mala auerti poſſent, Deum conſuluere. Is iuſsit eum ad Aeacum Iouis & Aeginæ Aſopi filiæ adire, iubereq; vt pro ſe vota faceret. Quibus perfectis, ſiccitas cum penes alios Græcos ceſſaſſet, ſolos Athenienſes vexauit. Coacti igitur ſunt rurſus a Deo implorare tantę remedia calamitatis. Hunc defituram ferunt Deum reſpondiſſe, ſi pro Androgei cæde, Minoi quas vellet, pœnas dediſſent. Parẽtibus deo Athenienſibus, pręcepit Minos, pueros ſeptem & totidem virgines ſingulis annis Minotauro quoad viueret, vorãdos tradi. Annis ſeptem tranſactis, rurſus cùm in regionem Atticam cum magno exercitu trãſiſſet Minos, ac biſſeptem pueros petiſſet, traditi ſunt. Theſeus verò cum eſſet nauigaturus, acceſſit ad gubernatorem Aegeus præcipiens, ſi Minotaurũ ſuperaſſet filius, vt albis velis portũ intrarent: nigris, quemadmodũ & antea in Ioniam fecerant, ſi periſſet. Theſeus in Cretam cum nauigaſſet, Ariadne Minois filia eius ſpecie, ac decore capta, & conſiliũ operãq; dedit Minotauri occidendi, & labyrinthi egreſſum docuit, atq; id, vt alij addunt, fili beneficio. Caterùm veritas hiſtoriæ hæc eſt, vt ex ſcriptoribus hiſtoriarum tradit Lambertus Hortenſius in explicatione iſtius poetæ Lucani locum:

Lib. 2.

Fabulæ explicatio.

Vrbs eſt Dictæis olim poſſeſſa colonis,
Quos profugos Creta vexere per æquora puppes
Cecropia, victum mentitis Theſea velis:

Theſeus (inquit) tertio tributi tempore, querelis ciuium ſuorum aduerſus patrem perpulſus fuit, vt extra ſortẽ Minoi ſedandum obtulerit. Collaudata ab omnibus ciuibus populari indole & fortitudine adoleſcẽtis, cum neq; precibus, neq; lachrymis paternis ab inſtituto abduci valeret. Conſcẽſa naui patrem hortabatur, vt ſuam vitam pro deplorata haberet, ſed certam ſpem conciperet, quin periculi magnitudinẽ vel ingenio vel viribus corporis vinceret. Pater his verbis Theſei in ſpem futuri ſucceſſus erectus, cũ ab initio nautis nigra vela in mœroris argumentum dediſſet, quibus Cretã peterent, addidit & alba, vt ſi ſecunda fortuna omnia ſuccederent, ijs in Atticã nauigarẽt. Simonides puniceũ fuiſſe ait. Tradunt Theſeo Delphis primò ſacrificanti, oraculo reſponſum fuiſſe, felici euentu Veneris beneficio vſurũ. Omiſsis hic quę de labyrintho & Minotauro prodigiosè fabulãtur;

Taurus à Theſeo necatus quis fuerit.

Taurus reuera vir fuit gladiatorio corpore ac viribus & ſingulari ferocia, quiq; in certaminibus vincere aſſueuiſſet. Hic morũ inſolentia & credita ſtupri cõſuetudine cur Paſiphae multa apud inſulanos & regẽ flagrabat inuidia. Inſtabat certamẽ, in quo nemo audebat cũ homine congredi. Theſeo petenti facilè id conceſſum fuit. Superauit Theſeus Taurũ. Aderat ſpectaculo Ariadna, quæ tacitis oculis pluſtrata, vni ei optauit nubere. Minos, vt maiori ignominia Taurũ notaret, Theſeo obſides reſtituit, & in perpetuũ tributũ Athenienſibus remiſit. Poetæ verò per illũ labyrinthũ nihil aliud ſignificare voluerũt, niſi ꝑplexã eſſe multiſq; difficultatibus vitã hominũ, cũ ex alijs alię ſẽper grauiores oriãtur: è quibus nemo ſe, niſi per ſingularẽ prudentiã & fortitudinẽ explicare põt. Neq; ẽt illud in priuatã ſolũ vitã cadit, ſed multo magis in magiſtratus & in auaritiã, & in ambitionẽ hominũ, q̃ oĩa mirificis difficultatibus ſũt implicita. Nã ſi viri boni & prudẽtes potius quã ambitioſi ſũmę rerũ præeſſẽt, oẽs difficultates prope, q̃bus humana vita vexatur, delerentur. q̃m nihil eſt adeo formidabile aut arduũ, aut laborioſũ, quod virtute nõ ſuperetur. Fabulã Virgilius ſic breuiter eſt cõplexus:

Pro labyrinthum quid poetæ indicarint.

Aeneid. 6.

Hic crudelis amor tauri, ſuppoſtaque furto
Paſiphae, miſtumque genus, proleſque biformis
Minotaurus ineſt, Veneris monumenta nefandæ.
Hic labor ille domus & inexplicabilis error.
Magnum reginæ ſed enim miſeratus amorem
Dædalus, ipſe dolos tecti, ambageſque reſoluit
Cæca regens filo veſtigia.

Paſiphae igitur, vt ex ijs quæ ex Lãberto recitauimus, cũ eo tẽpore quo Minos aduerſus Athenienſes militabat, cùm rem cum Tauro, ſiue gladiatorio, ſiue vt alij aiunt, militum duce habuiſſet, atq; ex eo filium, quem de patris nomine Taurum appellauit, ſuſcepiſſet, fabulandi in eũ quo dictũ eſt modũ, cauſam prębuit. Sunt verò etiã qui ex huius Tauri cõcubitu & ex Minoe eos partu natos eſſe dicũt geminos filios, Androgeum ex Minoe, Taurũ autẽ ex Tauro. Cęterum hoc non ſolũ fabuloſum eſt, ſed prorſus etiã abhorret à veritate, quoniã ſeminis recepti vas in muliere, vbi ſemel auidè ſemẽ imbiberit, atq; hauſerit, conſtringitur, neq; amplius apetitur, antequã perduxerit ad maturitatem.

Hanc

A Hanc fabulam ad historiam deduxit Tzetzes, qui scribit à Neptuno immissum Taurum fuisse ducem, qui cum ingenti classe suppetias Minoi ferebat, quem cum vidissent Cretenses, priusquam dimicaretur, Regem Minoem salutarunt. Eius Tauri viri sanè elegantis & strenui ducis amore capta est Pasiphae Minois vxor, Dædaloq; conscio & adiutore in priuata domo lignea cũ illa dicitur concubuisse, ex quo natus est puer, qui & adulteri, & legitimi mariti Pasiphaes nomen reportauit. Ego verò (inquit) altiorem quandam & vtiliorem sententiam sub his latere crediderim, quoniã nõ historicæ solùm narrationis causa fabulæ instituebantur, sed vel rerum naturaliũ, vel morum informandorum. Pasiphae Solis & Perseidis filia, quid aliud est quàm anima mortaliũ, quæ tũ plurimũ ratione & consilio pollet, cùm corpus solis virtute materiam corporis, optimè digerente, fit purius? aut quid aliud est Perseis, quàm ipsa materia humida, è qua corpus gignitur? Hęc ipsa anima cũ Minois iustissimi atq; optimi viri sit vxor, si ad illigitimas volupeates declinauerit, desciscere à legitimo marito dicitur, & in adulteri ferocissimi tauri complexum refugere. Vbi enim à ratione animus defecierit, vel ad iram, vel ad cupiditates se referens, tunc omnibus turpis apparet, & tauri formam recipit. Quare si quis fabulæ turpitudinẽ summã inesse arbitratur, nefariamque mulierẽ existimat B Pasiphaen, quę tam turpes & tam illegitimas voluptates expetiuerit, quo pacto non turpissimũ putauerit, seipsum vel libidine, vel ira, vel alijs turpissimis animorũ motibus cędere? Concedẽdæ quidem sunt corpori voluptates, quas natura necessario expetit, quippe cùm neq; ira, neq; voluptas inutiliter à deo data sit: sed illæ tantùm cõcedendę quas Iuppiter aut Neptunus concesserit, quod per eum taurum significatur, ad corporis vires reficiendas scilicet, & ad propagandam sobolem. Cuius rei id vel maximum est argumentũ, quod vel ira ad res agendas, vel libido ad procreandũ, vel reliqui animorum motus conferunt semper ferè cum moderatione & corpori & negocijs: cùm plurimũ obesse soleãt, nisi moderatio adhibeatur. Ex illegitimo verò voluptatũ, harumq; motiouũ vsu multa monstra nascantur, necesse est; ac nõ solùm Minotaurus; quæ ita homines implicant, vt qui semel ab æquitate declinauerit, legesq; cõtempserit, difficillimè postea à sceleribus coerceatur: cùm mos, diuturnaq; consuetudo natura postea fiat assuetis hominibus. Neq; aliud sanè labyrinthi viarum inexplicabilis circuitio significare voluit, nisi illum, qui semel illegitimis sese dedisset, sine summa difficultate se explicare postea nõ posset ante extremum vitæ diẽ, aut sine summa Dædali ingeniosi admonitoris artificio. Legitur verò etiam de Minoe Neptunum decipere conante, deq; tauro primùm ab Hercole, secundũ à Theseo superato alia siue historia siue fabula, quæ talis est: Minos Neptuno sacrificaturus, victimã optauit maiestate illius dignam cui Neptunus taurũ obtulit pulcher- C rimum: eum cum seruare vellet Minos, iratus Neptunus tauro furorem immisit, à quo tota ferè insula fuit deuastata. Ad eum domãdum missus est Hercules, quem vinctũ ad Eurystheũ duxit. Ab eo verò dimissus, cum Atticam deuastaret, à Theseo fuit interfectus, vt indicat etiam Ouidius in enumeratione præclarorum Thesei gestorum: *Te maxime Theseu*

Mirata est Marathon Cretai sanguine tauri.

Marathõ autẽ cãpus est & sylua iuxta Athenas à Marathone heroe, vt Pausanias scribit, dictus, vnde taurus ipse Marathonius quoq; dictus est. Fabulam his verbis enarrauit idem Pausanias: *Cretẽsium agrum cum alium, tum eũ qui Tetrinni amni adiacet, taurũ infestum reddidisse: fuisse enim priscis temporibus belluas multo immaniores, atq; hominibus formidolosiores: cui rei testimonio sunt Nemæus & Parnasius leo, dracones in pluribus Græciæ locis: apri etiam Calidonius & Erymanthius, & in Corynthiorum finibus Crommyonius. Has feras partim terram protulisse, partim dijs fuisse sacras: nõnullas etiam ad homines plectendos extitisse ferunt. Taurum enim hunc Cretenses Neptuni ira immissum memorant, quòd Minos latè mari toti, quod Græciam alluit, imperans, nihilo quàm cæteris dijs Neptuno maiorem honorem haberet. E Creta verò eundem taurum in Peloponnesum traiecisse, vnumq;* D *fuisse de duodecim Herculis laboribus. In Argiuorum verò campos actum, per Corynthiacum Isthmũ in Marathoniam Atticæ regionem fugisse: ibi inter alios multos, quos casus obtulerat, Minois etiam filium Androgeum interfecisse: Minoem grauiter eo casu commotum, cùm id Atheniensium fraude accidisse interpretaretur, comparata classe Athenas oppugnatum venisse, ac non prius Athenienses vexare desiisse, quàm se pacti essent pueros septem ac totidem virgines quotannis in Cretam missuros, qui Minotauro quem Minos in labyrintho Gnosi incluserat, traderentur. Marathonium verò taurũ postea Theseum fama est in arcem egisse, & ipsi deæ mactasse, cuius rei imaginem Marathoniorum curia dedicarit.* De Acheloi in taurum immutati cum Hercule lucta hæc finxerunt poetæ. Achelous fluuius Deianiram Oenei Aetolorum regis filiam in matrimonium poposcit; quæ etiam ipsi fuerat promissa. Verùm cum Hercules in agrum Calydonium profectus esset, ipse quoque in matrimoniũ poposcit Deianirã, quæ ei quoq; promissa est. Virginis itaq; pater decreuit, vt is illa potiretur, qui in luctæ certamine superior esset: Ineunt igitur Hercules & Achelous luctam, in qua cum alter superior esset, Achelous ad notas artes decurrit, ac cùm se & in anguem, & in taurũ frustra mutasset, victus, alteroque cornu mutilatus, pudore se in suum fluuium coniecit. Nymphæ verò cornu il-

Chiliad. 1. c. 19.

Anima mortalium.

Tauri Marathonij fabula.

Metam. 7.

In Atticis.

Herculis & Acheloi fabula.

Cornu copiæ, & eius origo.

lud ſuſcipientes, omni fructuum genere repleuerunt, cornuque copię appellauerunt. Hoc verò inde factum eſſe Strabo eſt author, quod cũ Achelous limo quē ducit, limites ſemper confunderet, bella inter Aetolos & Acarnanes vicinos ciebat: cumque arbitri nulli eſſent, armis non iudicio certabãt. Victoriã verò reportabant, qui plus viribus valebant. Quare cùm Hercules fluuiũ dãnosè labentem aggeribus & foſſis intra alueũ cohibuiſſet, tanquã debellaſſet Acheloũ, victorię pręmium reportauit Oenæi filię Deianiræ nuptias. Eam quidem Sophocles Tragicus hoc modo loquẽtem induxit.

Μνηστὴρ γὰρ ἦν μοι ποταμὸς, Ἀχελῷον λέγω.
Ὅς μ' ἐν τρισὶ μορφαῖσιν ἐξῄτει πατρὸς,
Φοιτῶν ἐναργὴς ταῦρος. ἄλλοτ' αἰόλος
Δράκων ἑλικτός. ἄλλοτ' ἀνδρείῳ τύπῳ,
Βούκρανος, ἐκ δὲ δασκίου γενειάδος,
Κρουνοὶ διερραίνοντο κρηναίου ποτοῦ. idest,
Flumen fuit procus mihi, Acheloum fero.
Formis tribus qui me petiuit à patre
Taurus, deinde plurimis ventrem notis
Pictus draco, vir inde cui caput bouis:
Mento fluebant riuli potabiles
Vnde nitentis, fontibus ſimillimi.

Cornu Amalthea.

Addunt nõnulli Amaltheæ cornu capræ id eſſe quod Hercules ab Acheloi fronte fractũ Oeneo dono dedit: ex quo quidẽ pleriq; talẽ educunt hiſtoriam. Acheloum.n. ſicut flumina reliqua tauro cõparant ob ſonos ipſos & alueorum circumflexiones, quas cornua vocant. Draconi quoque propter obliquatã ipſius magnitudinẽ. Herculẽ quoq; omnibus alioqui mortalibus beneficum Oeneo affinitate coniunctũ aggeribus ac foſſis fluuium dolosè fluentem coercuiſſe aiunt, eamq; regionẽ fertiliſſimam reddidiſſe, hocq; Amaltheę cornu eſſe. Hoc verò idem & Diodorus ſcribit. *Hercules* (inquit) *in Calydoniorum gratiam fluuium Acheloum in alium curſum diuertens, plurimos agros ex aqua irrigatione fertiles præſtitit,* cuius rei & poetæ quidam meminere ſcribentes eum Acheloo Herculem ſub tauri ſpecie certaſſe, qui cùm in congreſſu tauri alterum cornu fregiſſet, Aetolis illud quod Amaltheæ cornu vocant, dono dedit fructu omnium vuarum, malorũ, aliorumq; eiuſmodi pomorum copia repletum. Fingunt verò poetæ Acheloi cornu foſſam à fluuio ductã, pomis verò ac malis punicis & racemis monſtrari regionis fertilitatem, quã fluuij humor pręſtet. Amaltheæ verò cornu durum eſſe aiunt, quæ ex re operis illius difficultas ſignificatur. Cornu verò etiam rectè diuitiæ indicantur; nam vt in cornu virtus eſt animaliũ, ita & fortunæ vires ſunt in diuitijs, & ſicut cornu carnem extuberat & ſupercreſcit, ita diuitiæ foris ſtipant hominem; vnde etiam eſt, quod quia diuitijs potiſſimum fidere ſolemus, omnia etiam alia quibus præcipuè fidimus ita vt nihil nobis vnquã defuturum ſperemus, vt eruditioni aut virtuti cuidam alteri, aut cum omnia affatim ſuperfluunt, rectè cornucopiæ vocare poſſumus: nam ſic & Pſeudolus Seruus apud Plautum ait:

Lib. 5.

Nam ipſa mihi opportunitas, non potuit opportunius
Aduenire, quàm hæc cauata eſt mihi opportunè epiſtola.
Nam hæc mihi cornucopia eſt, vbi ineſt quicquid volo.

Metam. 9.

Fabulam Ouidius diſertiſſimè deſcribit, Acheloum ſic inducens loquentem:

Inferior virtute, meas diuertor ad artes,
Elaborque viro, longum formatus in anguem,
Qui poſtquam flexos ſinuaui corpus in orbes,
Cumque fero moui linguam ſtridore biſulcam
Riſit. Et paucis interpoſitis:
Sic quoque deuicto reſtabat tertia tauri
Forma trucis, tauro mutatus membra, rebello.
Induit ille toris à læua parte lacertos,
Admiſſumque trahens ſequitur, depreſſaque dura
Cornua figit humo, meque alta ſternit arena:
Nec ſatis hoc fuerat, rigidum fera dextera cornu
Dum tenet, infregit, truncoque à fronte reuellit.
Naiades hoc pomis & odoro flore, repletum
Sacrarunt, diueſque meo bona copia cornu eſt,
Dixerat, & nympha ritu ſuccincta Dianæ
Vna miniſtrarum fuſis vtrimque capillis
Inceſſit, totumque tulit prædiuite cornu
Autumnum, & menſas felicia poma ſecundas.

Idem

A Idem tamen poeta de Amaltheæ cornu aliam fabulam refert. Nam Amaltheam quæ Ioui lac præbebat, alterum è cornibus in arbore fregisse ait, quod quædam Nympha sustulit,

cinxitque recentibus herbis:
Et plenum pomis ad Iouis ora tulit,
Ille vbi res cœli tenuit, folioque paterno
Sedit, & inuicto nil Ioue maius erat,
Sydera nutricem, nutricis fertile cornu
Fecit, quod dominæ nunc quoque nomen habet.

Diodorus verò de copiæ cornu aliam quoque narrat historiam, Hammonem siquidem scribit iuxta Ceraunios montes ambulantem conspectam virginem nomine Amaltheam forma pulcherrimam adamasse, filiamque ex ea suscepisse, specie ac robore corporis insignem. Amaltheam verò propinquæ regioni præfecisse cornu bouis persimili, ex quo occiduum cornu sit nominata. Et quoniam ea regio esset vineis, cæterisq; fructiferis arboribus referta, à muliere autem regeretur, Amaltheæ cornu eam dixisse, propterea que & posteros homines optimam copiosamque fructibus patriam ab ea similitudine Amaltheæ cornu appellasse, vt suo quoque loco dicetur fusius. De bobus modò Geryonis ab Hercule abactis istiusmodi narratur fabula. Iussit Eurystheus, vt Hercules puniceos Geryonis Hispaniæ regis boues, qui hospites vorarent, ad se adduceret, quare ad illos opprimendos contendit. Dicitur Geryon Chrysaoris & Callirrhoes filius triplex corpus habuisse, canemque duorum capitum in Erythea, ac septem capitum draconem ex Typhone & Echidna genitum, qui boues ipsos custodirent. Habuisse verò suæ crudelitatis ministrum impigrum, atque diligentem Eurytionem. Huc profectum Herculem Geryone, caneque quem alij Orthrum, alij Orum appellant, draconeque & pastore Eurythione interemptis boues ex Oceani insula Gadira ad Tartessum per id temporis celeberrimam Iberiæ ciuitatem abigisse. Verùm cùm eos in Lybiam per Iberiam abigeret, dicũtur Dercylus & Alebion Neptuni filij boum pulchritudine allecti, illos surripuisse, & egisse in Ethruriam, a quibus cùm taurus aufugisset & tranasset in Siciliam, Italiam postea nominarint. Tyrrhenorum enim lingua, taurus Italus dicebatur. Cùm Hercules venisset in Siciliam iter fecisse à Peloriade ad Erycem, cui apud mare Nymphæ balnea pararunt. Et cùm Eryx Siciliæ rex taurum illum cepisset, neque repetenti Herculi reddere vellet, ad certamen ventum est ei in quo Eryx cœstu percussus diem suum obierit. Dicunt tamen quidam non cœstu, sed C palestra interemptum fuisse Erycem Veneris & Butæ filium, cum alter boues, alter regnum victori præmium proposuisset. Diodorus Siculus Herculis omnes enarrans labores, hanc fabulam ad istiusmodi historiam reducit: Decimus deinceps labor Herculi ab Eurystheo iniunctus, vt Geryonis boues, qui in Iberia in locis versus Oceanum sitis pascebantur, ad se adduceret. Hercules sciens hunc laborem magni difficilisque esse certaminis, exercitum præparauit huic aptum expeditioni. Vulgata erat per orbem fama, Chrysaurum (hoc enim à diuitijs nomen contraxerat) qui vniuersæ Iberiæ imperaret, tres habere propugnatores filios, tum robore corporis, tum armis egregios: exercitum præterea cuilibet fortissimorum militum esse. Quarum rerum gratia motus Eurystheus existimanseam fore difficilem expugnationem, hoc Herculi certamen indixit. At ille priorum ab se gestorum memor, fidenter id periculum adiens, exercitum in Creta coegit, existimans inde facilè copias se traducturum. Optimè enim sita insula est, ex qua in vniuersum orbem exercitus educi possit. Verum antea Herculi Cretenses cumulatissimos honores impenderant: quibus ductus, in horum gratiam omnem feris beluis insulam ita purgauit, vt nullum agrestius animal in ea deinceps, neque vrsus, neque lupus, neque serpens, neque aliud quid simile sit repertum. Hęc ideo meD rita in insulam contulit, quòd Iupiter ibi natus alusque fuerit. Ex ea igitur in Lybiam nauigans, eaque peragrata & a feris expurgata ad Oceanum qui ad Gades est peruenit, ibique ab vtraque continentis parte columnis positis, in Iberiam cum exercitu transijt, Chrysaurij; filios tribus magnis exercitibus fidentes, singulari prouocatione sustulit. Capta Iberia, greges boum secum adducens, iterque per Iberiam faciens, cum quidam eius gentis rex, vir iustus præ cæteris ac probus, eum magno honore affecisset, partem boum regi dono dedit: Quos ille Herculi dicans singulis annis ex his pulchriorem illi taurum sacrificauit. Hos sacros in Iberia boues ad nostra tempora constat perseuerasse. Inde in Italiam tendens, per alpes ad Lygures & Tyrrhenos, indeque ad Tiberim fluuium, vbi nunc Roma est peruenit. Deinde à Tiberim profectus per littus Italię, cùm ad mare descẽdisset, apprimè angustum, boues quidem nando in Siciliam, ipse cornu bouis innixus maretraiecit. Appropinquantem suæ dirionis locis, ad palestram prouocauit Eryx Veneris ac Butæ eius orę regis filius. Orta præmij contentione, cum Eryx patriam, Hercules præmium certaminis boues offerret: indignatus primum Eryx, dicitur, boues minoris æstimationis suæ regioni comparari: Herculem verò respondisse, boues sibi pluris esse: quibus si priuaretur, immortalitatem esset

Amalthea virgo.

Cornu Amaltheæ vn. de dictum.

Herculis & Geryonis fabula.

Lib. 5, c. 2

Eryx ab Hercule victus.

amiſſurus. His acquieſcens Eryx, in eo certamine victus, patria ſpoliatus eſt. Circundata Sicilia, deinceps per mediterranea iter cum bobus faciens, Sicanos ei instructo exercitu obuios commiſſo acri certamine deuicit. Poſt hæc per Leontinum agrum pergens, apud eos æterna ſui reliquit monumenta. Agrengi velut Olympios deos festis diebus ſacriſque Herculem coluere. Cùm haud procul vrbe iter ſaxoſum eſſet, boues ſaxis tanquam ceræ veſtigia impreſſerunt, quare ei ſocç, vbi boum veſtigia impreſſa ſunt, templum Geryoni conſtruxit. Hinc in Italiam rurſus cum bobus profectus, cum iuxta littus progrederetur, Lacrinum furem boues furantem peremit. Moxq; pedibus Adriaticum ſinum circumuectus, in Epirum primo tranſijt, deinde in Peloponneſum. Hucuſque ex Diodoro. Fabulantur verò etiam Herculem poſt ductos ad Tarteſſum boues, poculum ſuum Soli reddidiſſe. Nam dicitur Hercules cùm ad boues contenderet, Solis radijs nimium calefactus, arcum vel in ipſum Solem intendiſſe, quare Sol eius vires & animi magnitudinem admiratus, aureum poculum illi donauit, in quo Oceanum ad boues capiendos traiecit, vt ait Pherecides, quamuis Theolytus illum in lebete nauigaſſe ſcribat. Quid modò hoc figmento poetarum ſignificetur, oſtendit breuiter his verbis Cælius Rhodiginus: Theogoniæ Heſiodicæ (inquit) interpretes, Herculis nomine Solarem intelligunt poteſtatem: Geryonem verò cuius boues ab illo orbi terrarum illatas fabulantur, hyemem eſſe volunt, ἀπὸ τοῦ γαρύειν, τουτ' ἐστι βοᾶν. ob hyberni temporis tumultũ. Hyemẽ verò Sol perimit ab hyemali tropico ad vernũ conuerſus æquinoctium. At boum nomine tonitrua intelligunt, quadam ſoni ſimilitudine: quæ Geryonis dicuntur, quod hyeme quidem non fiant, ſed illam ſtatim conſequantur, vel quia ex huneсta eius natura mox hæc proueniant. Idem ait Pierius Valerianus: Quod verò pertinet (inquit) ad mugitum, mythologi philoſophi abactas Geryonis boues impulſu Herculis, tonitrus hieroglyphico ſignificato intelligi debere autumant. Quæ quidem ſententia eorum eſt, qui Heſiodi philoſophiam interpretantur, ea ſcilicet de cauſa, quòd poetæ plerumque tonitrus auditos mugire dixerint. Abigi verò ab Hercule dicuntur, quia Solem per Herculem intelligebant. Solis igitur calor in nubes illapſus, earumque rigore coarctatus, ſimul ac defractis nubibus erumpit, mugitus eos ciere conſueuit. Sed proſequar fabulas, Hercules, vt ex Diodoro diximus, in Italiam cum bobus Geryonis profectus, Lacrinum furem boues furantem occidit: Lacrinum fortè vocans, quem alij Cacum dicunt, fuſiuſque hac de re narrant. Ex recentioribus Ioannes Roſinus agens de Ioue ſic ſcribit. Iouis inuentoris appellatio ab Hercole originem traxit: cùm enim Hercules cum bobus Geryonis in agrum Palantinum perueniſſet, & ibi boni pabuli nactus copiam per paſcua dimiſiſſet, ipſe autem labore feſſus procubuiſſet, ſomnoque ſe dediſſet, latro quidam eius loci, Cacus nomine, paucas aliquot, Hercule dormiente abegit, & in propinquam ſpeluncam, vbi degebat, abdidit, quas auerſas, vnam poſt aliam, caudis eò traxerat: vt quærentem indicium falleret, veſtigijs in contrariam partem ducentibus. Hercules ſomno excitus, cùm recenſuiſſet numerum, & aliquot boues ſenſiſſet deeſſe, ad ſpeluncam Caci contendit & Caco deuicto, atque ad terram proſtrato boues ſuas recepit & eduxit, ſpeluncam etiam diruit: cumque cædem expiaſſet aqua fluminis, in proximo aram Ioui inuentori poſuit, quæ eſt Romæ prope portam geminen, & ob inuentas boues deo iuuencum vnum ſacrificauit. Sed & Liuius hanc ſiue fabulam ſiue hiſtoriam diſertiſſimè memorauit, item ſummi poetæ Virgilius & Ouidius quorum omnium verba, vel ideo recitabimus, vt ſummorum poetarum & principis hiſtorici deſcriptiones inter ſe comparare poſſimus. *Herculem in ea loca Geryone interempto boues mira ſpecie* (inquit Liuius) *abegiſſe memorant; ac propè Tiberim fluuium, quam præ ſe armentum agens nando traiecerat, loco herbido, vt quiete & pabulo læto boues reficeret, & ipſum feſſum via procubuiſſe: ibi cum eum cibo vinoque grauatum ſopor oppreſſiſſet, paſtor accola eius loci, nomine Cacus ferox viribus, captus pulchritudine boum, cùm auertere eam prædam vellet, quia ſi agendo armentum in ſpelũcam compulſiſſet, ipſa veſtigia quærentem dominum eò deductura erant, auerſos boues eximium quemque pulchritudine caudis in ſpelũcam traxit. Hercules ad primam auroram ſomno excitus, cùm gregem perluſtraſſet oculis, & partem abeſſe numero ſenſiſſet, pergit ad maximam ſpeluncam, ſi fortè eò veſtigia ferrent: quæ vbi omnia foras verſa vidit, nec in partem aliam ferre, confuſus atque incertus animi, ex loco infeſto agere porrò armentum occœpit. Inde cùm actæ boues ad deſiderium (vt fit) relictarum mugiſſent, reddita incluſarum ex ſpelunca boum vox Herculem conuertit: quem cùm vadentem ad ſpeluncam Cacus vi prohibere conatus eſſet, ictus claua fidem paſtorum ne quicquam inuocans, morte occubuit.* Sic Liuius. Poetæ verò Cacum monſtrum deſcribunt, & Vulcani filium fuiſſe fingunt, ore fumum ignemque vomentem. Virgilius:

Hic ſpelunca fuit, vaſto ſubmota receſſu,
Semihominis Caci, facies quam dira tegebat
Solis inacceſſam radijs, ſemperque recenti
Cæde tepebat humus, foribuſque affixa ſuperbis

Lib. 3. Hiſtoriar.
Lib. 2. Horarum.
Lib. 6. c. 7.
Tonitruum gitui ſimilatum.
Lib. 2. antiquit. Rom. cap. 5.
Caci & Herculis fabula.
Lib. 1.

A *Ora virum tristi pendebant pallida tabo.*
Huic monstro Vulcanus erat pater: illius atros
Ore vomens ignes, magna se mole ferebat
Attulit & nobis aliquando optantibus atas
Auxilium, aduentumque dei. Nam maximus vltor
Tergemini nece Geryonis, spolijsque superbus
Alcides aderat, taurosque hac victor agebat
Ingentes, vallemque boues, amnemque tenebant.
At furijs Caci mens effera, ne quid inausum
Aut intentatum scelerisue doliue fuisset:
Quatuor à stabulis prastanti corpore tauros
Auertit, totidem forma superante iuuencas.
Atque hos, ne qua forent pedibus vestigia rectis
Cauda in speluncam tractos, versisque viarum
B *Indicijs raptos, saxo occultabat opaco.*
Quarentem nulla ad speluncam signa ferebant.
Interea, cum iam stabulis saturata moueret
Amphytrioniades armenta, abitumque pararet,
Discessu mugire boues, atque omne querelis
Impleri nemus & colles clamore relinqui.
Reddidit vna boum vocem, vastoque sub antro
Mugijt & Caci spem custodita fefellit.
Hic verò Alcida furijs exarserat atro
Felle dolor: rapit arma manu, nodisque grauatum
Robur, & aerij cursu petit ardua montis.
Tum primum nostri Cacum videre timentem
Turbatumque oculis.

Et mox post speluncæ descriptionem,

C *Ergo insperata deprensum luce repente*
Inclusumque cauo saxo, atque insueta rudentem
Desuper Alcides telis premit: omniaque arma
Aduocat & ramis, vastisque molaribus instat.
Ille autem (neq; enim fuga iam super vlla pericli est)
Faucibus ingentem fumum (mirabile dictu)
Euomit; inuoluitque domum caligine caca,
Prospectum eripiens oculis, glomeratque sub antro
Fumiferam noctem, commistis igne tenebris.
Non tulit Alcides animis: seque ipse per ignem
Pracipiti iecit saltu, qua plurimus vndam
Fumus agit, nebulaque ingens specus astuat atra.
Hic Cacum in tenebris incendia vana vomentem
Corripit in nodum complexus & angit inharens
D *Elisos oculos & siccum sanguine guttur.*
Panditur extemplo foribus domus atra reuulsis,
Abstractaque boues, abiurataque rapina
Calo ostenduntur: pedibusque informe cadauer
Protrahitur, nequeunt expleri corda tuendo
Terribiles oculos, vultum, villosaque setis
Pectora semiferi, atque extinctos faucibus ignes.

Similiter ferè canit Ouidius. *Fast. 1.*

Ecce boues illuc Erithreidas appulit heros
Emensus longi claniger orbis iter.
Dumque huic hospitio domus est tegaa, vagantur
Incustodita lata per arua boues.
Mane erat excussus somno Tyrinthius heros
De numero tauros sensit abesse duos.
Nulla videt quarens taciti vestigia furti,

Tra-

Traxerat auerſos Cacus in antra ferox.
Cacus Auentinæ timor, atque infamia ſyluæ,
Non leue finitimis hoſpitibuſque malum.
Dira viro facies, vires pro corpore, corpus
Grande, pater monſtri Mulciber huius erat.
Proque domo longis ſpelunca receſſibus ingens
Abdita vix ipſis inuenienda feris.
Ora ſuper poſtes, affixa que brachia pendent,
Squallidaque humanis oſſibus albet humus.
Seruata male parte boum Ioue natus abibat,
Mugitum rauco furta dedere ſono.
Accipio reuocamen ait, vocemque ſecutus
Impia per ſyluas victor ad antra venit.
Ille aditum fracti perſtruxerat obice montis
Vix iuga mouiſſent quinque bis illud onus.
Quod ſimul euerſum eſt, fragor æthera terruit, ipſa
Ictaque ſubſedit pondere molis humus.
Prima mouet Cacus collata prælia dextra
Remque ferox ſaxis, ſtipitibuſque gerit.
Queis vbi nil agitur, proprias male fortis ad artes
Confugit, & flammas ore ſonante vomit.
Quas quoties perflat, ſpirare typhœa credas
Et rapidum Aetnæo fulgur ab igne iaci.
Occupat Alcides, adductaque claua trinodis
Ter quater aduerſi ſedit in ore viri.
Ille cadit, mixtaſque vomit cum ſanguine flammas
Et lato moriens pectore plangit humum.

Lib. 4. eleg. 10. Scripſit item Propertius de hoc Caci furto lepidiſſimos verſus, quos etiam lubet aſcribere, ne quis fruſtra eos huc maximè facientes deſideret:

Amphytrioniades qua tempeſtate iuuencos
Egerat à ſtabulis ò Erythræa tuis,
Venit ad inuictos pecoroſa palatia montes
Et ſtatuit feſſos feſſus & ipſe boues
Quà Velabra ſuo ſtagnabant flumine, quoque
Nauta per vrbanas in ſtificabat aquas.
Sed non infido manſerunt hoſpite Caco
Incolumes; furto polluit ille locum
Incola Cacus erat, metuendo raptor ab antro
Per tria partitos qui dabat ora ſonos,
Hic, ne certa forent manifeſta ſigna rapinæ
Auerſos cauda traxit in antra boues.
Nec ſine teſte deo: furem ſonuere iuuenci,
Furis & implacidas diruit ira fores.
Mænalio iacuit pulſus tria tempora ramo
Cacus, & Alcides ſic ait: ite boues,
Herculis ite boues; noſtra labor vltima clauæ,
Bis mihi quæſitæ, bis mea præda boues,
Aruaque mugitu ſancite boaria longo,
Nobile erit Romæ paſcua noſtra forum.

Lib. 2. Herculis & Caci pugna explicatio. Fabulam declarat Fulgentius in mythologicis his verbis: *Si fumum fures eructuant, quis inuolantem dum negat, agnoſcat? Ergo aut caliginem aut fumum obijcit, ne agnoſci poſſit: aut eo fumum va- neſcit ſubſtantia qua furtiuè ſuccedit. Cacus enim Herculis boues furatus eſſe dicitur, quos candem ſpelunca tractos abſcondit, quem Hercules preſſi gutture interemit. Κακὸν enim Græcè malum dicimus. Ergò omnis malitia fumum eructuat, ideſt, aut quod contraria ſit veritati, ideſt luci; aut quod acerba ſit videntibus, vt fumus oculis, aut quod ſemper occultas obſcuraſque cauillationes obijciat. Ideo autem duplex quod multi formis malitia non ſimplex ſit. Triplici etiam modo nocet malitia, aut in euidenti, vt potentior; aut ſubtiliter, vt falſus amicus, vt impotens latro. Ideo etiam ſubtractos boues*

A *nes transuersis ducit vestigijs, quod omnis malignus aliena ve innadat, transuersa defensionis vtitur via. Ideo & bona Herculis concupiscit: quia omnis malignitas contraria est virtuti. Denique in speluncа abscondit, quia nunquam malignitas aperta liberiore fronte sit, sed virtus & malos interficit, & sua vindicat.* Hæc Fulgentius. De tauro monstro, terræ filio, anteriore parte taurum, posteriore serpentem referente, apud Ouidium hæc legitur fabula:

Taurus terræ filius.

Fast. 3.

Stella Lycaonium vergit declinis ad arcton
Miluius, hac illa nocte videnda venit.
Quid dederit volueri, si vis cognoscere, nomen
Saturnus regnis à Ioue pulsus erat:
Concitat iratus validos Tytanas in arma,
Quæque fuit fatis debita tentat opem.
Matre satus terra monstrum mirabile taurus
Patre fuit serpens posteriore fuit.
Hunc triplici muro, lucis incluserat atris
B *Parcarum monitu Styx violenta trium.*
Viscera qui tauri flammis adolenda dedisset,
Sors erat, æternos vincere posse deos.
Immolat hunc Briareus facta ex adamante securi
Et iam iam flammis exta daturus erat.
Iuppiter alitibus rapere imperat; attulit illa
Miluius, & meritis venit in astra suis.

Idem poeta Cerastas populos, quòd hospites suos mactarent, à Venere in tauros mutatos ait. Aiũt Cyprum olim incoluisse & binis insignes fuisse cornibus, & ab ipsis insulam illam cerastim fuisse nominatam. Poeta canit:

Metam. 10.

Cerastæ populi in tauros.

Gemina quondam quibus aspera cornu
Frons erat, vnde etiam nomen traxere Cerastæ.
Ante fores horum stabat Iouis hospitis ara
Lugubris sceleris, quam si quis sanguine tinctam
C *Aduena vidisset, mactatos crederet illic*
Lactentes vitulos, Amathusiacasque bidentes;
Hospes erat cæsus: sacris offensa nefandis
Ipsa, suas vrbes, Ophiusaque arua parabat
Deserere alma Venus. sed quid loca grata? quid vrbes
Peccauere meæ? quod, dixit, crimen in illis?
Exilio pœnam potius gens impia pendat,
Vel nece, vel si quid medium est, mortisque fugæque.
Idque quid esse potest, nisi versæ pœna figuræ?
Dum dubitat, quo mutet eos: ad cornua, vultum
Flexit, & admonita est, hæc illis posse relinqui,
Grandiaque in toruos transformat membra iuuencos.

Ius in vaccam immutatę fabula non vno modo refertur. Plerique filiam fuisse aiunt Inachi regis Argiuorum & fabulam hoc modo narrant, Iuppiter cum ob formæ elegantiam maxime eam diligeret, ab Inacho fluuio redeuntem tenebris superinductis detinuit & oppressit: Iuno verò eum ex alto tenebras videret, suspicata maritum suum alterius amore frui, in terras descendit, tenebrasq; soluit: Quod Iuppiter sentiens, ne pateret crimen, puellam in vaccam transformauit, eamque Iunoni poscenti ægrè concessit: Iuno autem nec tum suspitionibus libera, Argo centoculo custodiendam tradidit, quem Mercurius à Ioue missus sopitum interfecit: quapropter Iuno dolens vaccæ œstrum immisit, quo per multa loca agitata, tandem in Aegyptum venit, ibique preco Iouis à Iunone eidem formæ est restituta, & ab Aegyptijs Isis nominata, Osiridi regi nupsit, post mortem verò pro dea culta est. Sic ferè sed prolixè admodum fabulam recenset Ouidius, quem lector adire poterit, non enim consultum videtur integras paginas eius versibus implere. Sunt qui Ionem Iunonis sacerdotem fuisse volunt, & ab hac in vaccam immutatam, vbi illam à Ioue vitiatam comperisset; tum verò iurasse Iouem, se minimè cum illa fuisse congressum. Iunonem tamen eam à Ioue munus poposcisse, & Argo seruandam tradidisse, qui eam in monte Mycenæo ad oliuam quãdam (Plinius suo tempore Argis adhuc durare dici tradit,) alligauerit. Scriptum reliquit Andreas Tenedius in nauigatione Propontidis Ionem non modò non fuisse perfunctam Iunonis sacrificio, sed fuisse quoddam scortum, quæ veneficijs Iouem in amorem irretire niteretur, sic enim referri ab

Fabula Ius.

D

Metam. 1.

enar-

enarratore Theocriti, ad quam Iyngis opera vsa fuerit. Eam igitur à Ioue Iyngis artificio adducto, in nebula, vt lateret compressam, sed cum id sensisset Iuno, ac Zelotypia capta eò accessisse: eã contrà à Ioue in vaccam cãdidam mutatam, vt omnem suspitionem Iunoni leuaret hac arte: Cùm verò Iuno eam vaccam vidisset, donum à Ioue postulasse, at veritum illum, ne, si illam negasset, dolus pateret, quamuis inuitum, tamen largitum esse. Cùm verò diu sub Argi custodia, qui centum habebat oculos, asseruata fuisset, Iouem tandem illius misertum mandauisse Mercurio, vt raptam Ionem, interfecto Argo abduceret: tum Mercurium sumpta pastoris forma conatum esse cum fistula per soni suauitatem Argum in somnum inducere, ac tandem virga tactum sopiuisse, deinde, cum vaccam rapere vellet, Argum ab Hierace iuuene imprudente fuisse excitatum. Cùm verò rem tegere amplius Mercurius non posset, Argum saxo occidisse. Illa re valde commotam Iunonem, primùm Argum in pauonem cum totidem oculis in pennis mutasse, deinde œstrum vaccæ immisisse, quo illa grauissimè agitata sit, id quod etiam testatur Virgilius, inquiens,

Georg. 3.

Hoc quondam monstro horribiles exercuit iras,
Inachiæ Iuno pestem meditata iuuencæ.

Hanc igitur furore vexatam, primum mare, quod ab ipsa Ionium vocatum est, aiunt tranasse: postea verò montem Hæmum per Illyridem profectam transcendisse, finitumque Thracium traiecisse, qui ab ea postea vocatus est Bosphorus. Nam duo fuerunt Bosphori, Cimmerius & Thracius. In Scythiam verò profectam, multa deinde Europæ & Asiæ maria tranauisse, atque in Aegyptum tandem peruenisse ad Nili ripas, vbi dicatur priorem hominis formam recuperasse, vt significauit Theocritus his versibus:

In Europa.

θηεῦντο δὲ ποντοπόρον βοῦν.
Ενδ᾽ ἦν Ζεὺς ἐπαφώμενος ἠρέμα χειρὶ θείῃ
Πορτιος, ἣν καλλίστῳ ἐπταπόρῳ παρὰ Νείλῳ
Ἐκ βοὸς εὐκεράοιο πάλιν μετάμειβε γυναῖκα. idest,
Fluctiuagamque bouem spectabant in maris vndis.
Iuppiter hic aderat, niuea qui terga iuuencæ
Tractabat dextra, septemflui ad ostia Nili
De boue cornuta facta est mox fœmina pulchra.

Idem scribit Aeschylus in Promethео. Apollodorus verò in libro de dijs scriptum reliquit, istud ipsum contigisse iuxta Iopem ciuitatem, quæ ab Ioue nomen acceperit, cùm Argum diuina opera superasset, Ἰόπη δὲ πόλις (inquit) καλεῖται, ὅτι ἐκεῖ ἡ Ἰὼ τὸν Ἄργον νικήσασα, γέγονεν ἄνθρωπος, idest, *vocata fuit Iope ciuitas, quòd ibi post Argum diuina ope superatum, Io facta est homo.* Scribit idem Apollodorus Ionem pristina forma recuperata ad Nili fluenta Epaphum è Iouis congressu peperisse, quem Iuno Curetibus occultandum tradiderit: id cùm resciuisset Iuppiter, fertur (inquit) Curetes interfecisse, quo tempore Io profecta est in Syriam ad filium inuestigandum, quo inuento in Aegyptum redijt. Strabo tamen antrum quoddam in Eubœa fuisse scribit in littore maris Aegei, quod vocetur aula bouis, vbi Io dicta sit Epaphum peperisse. Post partum igitur dea facta fuisse dicitur, & ab Aegyptijs Isidis nomine culta, & tempestatibus ac nauigantibus præfecta, vt testatur Lucianus in dialogo Zephyri & Noti. Hæc ferè sunt quæ de Ione Inachi filia fabulosè dicta sunt ab antiquis scriptoribus. Herodotus in Clio raptam fuisse Ionem scribit à Phœnicibus & in Aegyptum deportatam, quod scriptum etiam fuit ab Ephoro & à Phœnicibus vulgò creditum est. At longè alia fuit Persarum sententia, quippe qui putarint, quòd vbi Io Argis fuit compressa à quodam nauclero nauis Phœniciæ, parentes verita, quia cognouisset se ferre in vtero, cum Phœnicibus lubens nauigarit. Quod autem bos facta mare tranarit, id falsum omnino esse creditur, sed datum fuisse fabulæ locum, quia in naui quæ priorẽ partem tauri pictã haberet in prora, nauigarit. Cùm igitur in illa naui mare illud, quod Asiam ab Europa disterminat, cuius in littore extructum est Byzantium, traiecisset, locus dictus fuit Bosphorus, quia bos illac incesserit. Alij crediderunt tumultuarias nauiculas ab accolis, qui vellent traijcere, fuisse factas, quæ quoniam à bobus traherentur, locus fuerit ita appellatus. Alij maluerunt Bosphorum fuisse appellatum ab eo tauro, quem rex Aegyptiorum pro Ioue misit ad Inachum. Cum verò mortuus fuisset, hũc ostẽdens, circumtulerunt, quoniam illud animal non erat antea notum, neque visum in Græcia, vt ait Sosiphanes in Meleagro: cùm verò apparuisset longè existentibus supra vndas natans taurus ille, quòd erat super tabulatum, sinus ille ab incesu bouis, dictus fuit Bosphorus. Fingebatur verò Isidis statua cornuta, quæ ex palmarum folijs habeat calceamenta, cùm luna sit palmarum fertilitatis causa. Victimæ ei vitulæ erant consecratę, vti ex Herodoto suo loco dictum est. Inquiunt postea Epaphum Aegypti imperium adeptum vrbem Memphim ædificasse, matremque post mortem, Isidis nomine coli imperasse; atque hæc illa sunt, quæ attinent ad historicam expositionem. Quod ad physicam spectat,

Lib. 10.

Ius fabulæ explicatio.

Isidis statua cur cornuta.

A ſpectat, Io modò Luna dicta eſt, modò credita eſt terra. Nã dicitur Io fuiſſe Argi & Iſmenes (quod teſtatus eſt Cecrops) vel Neptuni, vel Inachi fluuij, vel aquæ omnino, filia, cùm terræ ſolum Io crederetur. Nam terra procul exiſtentibus videtur paulatim ex vndis exoriri. Hanc Iuppiter compreſſit in nebula, cùm Iuppiter nimirum æthereus Sol intelligatur, per quem vapores è terra aſſiduè exurgunt. Fabulantur Ionem in vaccam mutatam fuiſſe animal fertilitatis terræ ſtudioſum, cuius omnis induſtria fit in colendis agris, ob vbertatem ipſius terræ: nam cum Iuno acceſſit, mitior calor ſcilicet aeris, tum Iuppiter illam in vaccam conceſſit, cùm neque ob nimium calorem aſſiduum, vt neque ob frigus terra fiat ferox. Iuno Argum cui centum erant oculi, illam ſeruandam dedit, quia cælum cui plurimę ſunt ſtellæ tanquam oculi, aſſiduè terram intuetur, & ob ſuum curſum tempora aſſiduè varians plurimum adiuuat ad fertilitatem. Harum ſtellarum ſiue horum oculorum altera pars dormit, altera vigilat, quia ſemper dimidium cęli videtur Sole illuſtrari, cum dimidium ſtellas frequentes oſtentet; atque ſtellæ quæ Solis lumine obſcurantur, dicuntur dormire. At cur Iuppiter Argum occidere Mercurio imperauit? quia ratio plurimũ poteſt in agricultura. Hęc vacca cæſo Argo dicitur liberata fuiſſe, totumque ferè terrarum orbem peragraſſe, & omnia tranaſſe

B maria: quia prudentia & induſtria agricolarum videtur aeris etiam bonitatem aut fortunæ malitiam ſuperare, cùm tellus colonorum induſtria maximè fiat fertilis. Hæc ipſa ratio agriculturæ in omnes terras dedita peruenit tandem Aegyptum, quæ tellus, quoniam ob ſuam fertilitatem ac bonitatem maximè patefaciat vim naturæ & feracitatem, dicta eſt vacca priorem formam ibi recuperaſſe. Ad hos cum Iſis transfretaſſet mulier omnino formoſiſſima ſuæ ætatis ab Api Aegyptiorũ rege vxor ducta eſt: quam dicunt nonnulli Mercurium cæſo Argo ſene prudentiſſimo Argiuorum rege, vt ipſe imperio potiretur, pulſum è Grçcia, cùm res parum feliciter illi ſucceſſiſſent, comitatum fuiſſe. Ibi cum Iſis agriculturam, atque multas res humanæ vitę perutiles Aegyptijs oſtendiſſet, pro dea culta eſt & diuini honores illi fuerunt inſtituti. Enimuero ego (inquit Natalis Comes, ex quo ferè hæc omnia) fabulam hanc vniuerſam ad lunæ curſum potius accommodandam putarim: quã dixerunt eſſe Inachi vel Neptuni filiam, cùm Luna ſenſim humectet nocturno lumine, vt ait Ptolomæus in Almageſſo. Hanc dixerunt filiam Inachi à Ioue compreſſam fuiſſe in nebula, cum Iuppiter etiam Sol aliquãdo ſit, etenim in horum planetarum coniunctionibus nubes aut nebulæ plerumque gignuntur. Mox ob accedentem Iunonem Io in vaccam mutatur, quia ſemper ferè die tertio ſaltem à coniunctione luna exit cornuta, vaccæq; cornua imitatur. Nam niſi ante diem quar-

C tum illa ſe è nubibus explicauerit, puriorique aeri obtulerit, pluuiæ aſſiduè prope in vniuerſum mẽſem ſignificantur. Hanc exeuntem à coniunctione, & è nubibus egreſſam excipit Iuno & Argo ſeruandam tradit, quia illa cæteris omnibus ſtellis eſt inferior, à quibus deſpicitur. Occiditur Argus Iouis iuſſu, & vacca ab Argo liberatur, quia Sole lumen & vires Lunæ impartiente, illa omnium ſtellarum vires ſuperat, magiſque conſpicuæ ſunt Lunæ quàm ſtellarum omnium aliarum vires & actiones in humanis corporibus, quas exercet luna, vbi aliquantulum excreuerit. Hæc Io dicta eſt orbem terrarum peragraſſe, & modò in Scythiam, quæ regio eſt ad Septentrionem, modò in Aegyptum peruagata, quia cùm Luna velociſſima ſit, mariaque omnia ſecum trahat, tum modò ad ſeptentrionem, modo ad auſtrum declinat ab ecclíptica. Ibi verſa eſt in deam quam cornutam finxerunt, cùm primam formam recuperaſſet, quoniam primi omnium mortalium Aegyptij, cum oculos in cœlum ſuſtuliſſent, vidiſſentque cœlum, Solem, Lunam, Aſtra perpetuo motu moueri, & plurimum rebus humanis prodeſſe, à perpetuo curſu deos vocarunt, atque Solem & Lunam præcipuè diuinis honoribus coluerunt, vt teſtatur Euſebius & Plato. Alij fabulam hanc ad uitam humanam, moreſque mortalium exprimendos retorſerunt, dixeruntque Ionem eſſe hominum parum

Lib. 2. de præparat. Euang.

D cordatorum animas, quæ primum cum Ioue coniunctæ in nebula; & è cælo in hæc corpora tenebrarum plena delapſę, in belluas uertuntur, neq; cupiunt aut diuinitatem ſummi dei, aut acceptam immortalitatem ſpeculari. Sic uerò mutatæ donantur Iunoni, quoniam auaritia & omnium libidinum cumulus homines inuadit, quæ multo etiam plures ſunt, quàm oculi Argi. Paulò pòſt cùm maturior ætas aduenerit, mittitur à Ioue Mercurius, qui Argum occidat, quoniam ratio libidines denique refrænat, eſtque omnium uoluptatum ſacietas. Deinde œſtrum è Iunone immittitur, qui ſtimulus eſt conſcientiæ, & rerum præteritarum, ætatiſque inutiliter tranſactæ recordatio. Hæc facit ut intelligamus nos antea toto cęlo, ut aiunt, aberraſſe, & ut prudentiores facti priſtinam hominum formam reſumamus, ac dij immortales denique per ſanctitatem uitę, & innocentiam & iuſtitiam & humanitatem in omnes uiros bonos efficiamur. Antoninus Liberalis de Mercurio Solis boues furto auferente, ſcribit in hæc uerba: *Auctores eius quam ſubycimus, narrationis ſunt, præter Nicandrum in libro de immutatis, Heſiodus in magnis Eœis ſiue Orientalibus, Didymarchus libro metamorphoſeon tertio, Antigonus alterationibus & Apollonius Rhodius in Epigrammatis, vt Pamphilus libro primo, ait, Argus Phrixi F. & Perimele Admeto nata, filium habebant Magnetem nomine;*

In Cratylo.

Fabula de Mercurio & Solis bobus.

qui

qui vicinam Theſſaliæ regionem incoluit: eam cui ab eo Magneſia nomen homines fecerunt. Filius fuit ei Hymenæus excellenti forma. Hunc cùm Apollo canentem audiuiſſet, amoreque eius correptus à domo Magnetis non diſcederet, Mercurius armento boum Apollinis quod iuxta boues Admeti paſcebat, inſidias tendit. Ac primum quidem canibus armenta ea cuſtodientibus, veternum anginamque immittit: & oblita boum cuſtodięque ſunt. Buculas ita Mercurius abigit duodecim & boues iugi ignaros centum, taurumque armenti virum. Caudis ſingulorum aliquid ſyluestris materiæ appendit, ad delenda boum veſtigia agitque armentum per Pelaſgos, Achaiam, Phthioſidem, Locridem, Bæotiam, Megarenſem agrum, indeque in Peloponneſum per Corynthum & Lariſſam, Tegeam vſque: inde ſecundum Lycæum & Mænalum montes profectus eſt cum ijs, & ſpeculam Batti. Habitabat is Battus in ſummo ſcopulo: cumq; iuuencorum qui præteragebantur, vocem exaudiſſet, domo egreſſus, ſenſit eos eſſe furtiuos, pactuſque eſt mercede ſilentium, de ijs reticendi. Eam Mercurius iurato ſe nemini de his quicquam relaturum Batto ſtipulatur. Mercurius cùm eas in ſpeluncam Prioris ad Coryphaſium abdidiſſet compulſas, quæ eſt è regione Siciliæ & Italiæ; ad Battum mutata forma reuertitur, periculum facturus, an is iuramentum eſſet ſeruaturus. Data ergò mercedis loco chlæna, percontatur, annè furtiuas boues præteragi vidiſſet? Ibi Battus chlæna recepta indicium facit de bobus. Mercurius bilinguem eum eſſe ægrè ferens, adacto baculo in ſaxum commutat, quod & frigori & æſtui omnis eſt obnoxium. Alij Mercurium Batto, vt taceret, vaccam donaſſe volunt, vt in primis Ouidius, qui integram hanc fabulam ſic recenſet:

Metam. 2.

Illud erat tempus, quo te paſtoria pellis
Texit, onuſque fuit baculus ſylueſtris oliuę.
Alterius diſpar ſeptenis fiſtula cannis,
Dumque amor eſt curæ, dum te tua fiſtula mulcet,
Incuſtodita Pylios memorantur in agros
Proceſſiſſe boues: videt has Atlantide Maia
Natus, & arte ſua ſyluis occultat abactas.
Senſerat hoc furtum nemo, niſi notus in illo
Rure ſenex, Battum vicinia tota vocabat.
Diuitis hic ſaltus herboſaque paſcua Nelei,
Nobiliumq; greges cuſtos ſeruabat equarum.
Hunc timuit, blandaque manu ſeduxit, & illi
Quiſquis es hoſpes ait, ſi fortè armenta requiret
Hæc aliquis, vidiſſe nega, neu gratia facto
Nulla rependatur, nitidam cape pręmia vaccam.
Et dedit, accepta, voces has reddidit hoſpes,
Tutus eas, lapis iſte prius tua furta loquetur,
Et lapidem oſtendit: ſimulat Ioue natus abire,
Mox redit, & verſa pariter cum voce figura
Ire boues, fer opem, furtoque ſilentia deme.
Iuncta ſuo pariter dabitur tibi fœmina tauro.
At ſenior poſtquam merces geminata, ſub illis
Montibus, inquit, erant, & erant ſub montibus illis,
Riſit Athlantiades, & me mihi perfide prodis,
Me mihi prodis? ait, periuraque pectora vertit
In durum ſilicem, qui nunc quoque dicitur index.

Fictam autem iſtiuſmodi fabulam fuiſſe volunt, quia Mercurij planeta, quibus dominatur in horoſcopo, homines facit ingenio quidem promptos & eloquentes, at callidos tamen & aſtutos & ad furta propenſos.

APOLOGI.

Lib. 29. c. 2. Taurus & rana.

SCITA fabella ſiue apologus legitur de rana & tauro: perrexiſſe olim ingentem taurum (vtor verbis Celij Rhodiginij) ad aquas reſtinguendæ ſitis gratia. Erat ibi fortè ranarum, vt aſſolet plurimum. Dum verò auidius bellua ſe aquis inſerit, ranunculos ibi attriuit aliquos. Re autem adeo tetra & formidoloſa perterritus vnus confeſtim mandat fugæ præſidium, & ſedulitate mira, quantam in id genus cędere probabile eſt, peruenit ad matrem, narrat fratrum miſerabile exitium, vt à ſtaturoſo neſcio quo forent

A rent immaniter exculcati. At illa nimis inscita, nimisque exoculata, vt quæ filio aliqua volebat videri, tumescere amplius cœpit, ac flatu modò magnitudinem captare, rogans, ecquid tanta foret pernicialis bellua? Cui is, multò maior, inquit, illa etiamnum inflari plus, ac subinde cœpit, cupiens omnino magnitudinem visam exhibere filio. At is frustra conari illam animaduertens. Non si te ruperis (inquit) par vnquam futura es. Id prouerbij formam habet. Apologum satyris suis inseruit Horatius, qui sic canit:

Absentis ranæ pullis vituli pede pressis, — *Li. 2. Sat. 3.*
Vnus vbi effugit, matri denarrat, vt ingens
Bellua cognatos eliserit: illa rogare,
Quantane? num tantum sufflans se, magna fuisset,
Mater dimidio, num tantum? cùm magis atque
Se magis inflaret, non, si te ruperis inquit,
Par eris.

Alij ruptam fuisse ranam aiunt, cum vellet bouem voce imitari. Martialis isthac vulgari fabula va-
B nitatem Otacilij pauperis contendentis cum Torquato diuite rerum omnium magnificentia deridet, vaticinaturque fore, vt ita rumpatur Otacilius volens æquari Torquato, quemadmodum rana dirupta est, cùm vocem bouis vellet emittere.

Ad lapidem Torquatus habet prætoria quartum,
Ad quartum breue rus emit Otacilius.
Torquatus nitidas vario de marmore thermas
Extruxit: cucumam fecit Otacilius,
Disposuit daphnona suo Torquatus in agro,
Castaneas centum seuit Otacilius.
Consul Torquatus: vici fuit ille magister,
Nec minor in tanto visus honore sibi.
Grandis vt exiguam bos ranam ruperat olim,
Sic puto Torquatus rumpet Otacilium.

Bos & arbor — Inter apologos Leonis Baptistæ Alberti, legitur & iste. Bos amputatis cornibus arietabat in arborem, conuiciaq; iaciebat in eam, dicēs, aliquando te in terram prostratam per vias miserè tractabo
C per terram trahens: Cui arbor, interea tu amputatis cornibus, nihil potes. Alius. Bubulcus armentum taurorum pascens, amisit vitulum, lustrando omnem solitudinem, indagando moram traxit. Vbi inuenire nihil potuit, precatus est Iouem, si furem, qui vitulum cepit, ostenderit, hœdum in sacrificium oblaturum. Cæterum proficiscens in quercetum quoddam inuenit à leone deuorari vitulum. Trepidus igitur & perterrefactus, eleuatis manibus suis in cœlum, ait, O domine Iuppiter, promiseram tibi hœdum me daturum esse, si furem inuenirem, nunc taurum tibi recipio sacrificaturum, si huius manus effugero. Fabula quadrat in homines infortunatos, qui dum carent, vt inueniant, precantur, cum inuenerint, quærunt effugere.

PROVERBIA.

Ne cōtra bouem opta. — Μὴ κατὰ βόος εὔχη, Ne contra bouem opta. Author adagiorũ, adagium (inquit) admonet vitam non esse instituendam iuxta votum animi, neq; quiduis sperandum à
D superis, sed vt ea duntaxat sibi quisque promittat, quæ possit industria consequi. Refertur in collectaneis Diogeniani. Videtur autē ducta metaphora ab agricola qui negligens adhibere bouis operam in colendis agris, optat, vt citra suum laborem proueniat seges. Hæc ille, sed sensus (inquit Gesnerus) clarior videretur, si pro κατὰ præpositione legas ἄνευ, vt ita legatur, Ne optes sine boue. Oppidò quàm eleganter Horatius hoc carmine,

Optat ephippia bos piger, optat arare caballus,

vitium illud significat humanis ingenijs insitum, vt semper alienam sortem magis mirentur, suam contemnant ac fastidiant, optent inexperta, experta damnent. Illud verò etiam Homeri:

Οὐ γάρ πώποτ' ἐμὰς βοῦς ἤλασαν, οὐδὲ μὲν ἵππους, *idest*
Non enim equos vnquam mihi subduxere bouesque

prouerbiali figura videtur vsurpatum pro eo, quod est, nunquam me læserunt, aut affecerunt iniuria, cùm negamus nobis esse causam, cur illum aut illum odisse debeamus. Sumptum est ex Iliados Homericæ libro primo, vbi Achilles contendens cum Agamemnone, negat sibi causam esse, quamobrem cum Troianis bellum suscipiat, nisi vt illi morem gerat. Dictum est autem ex an-

tiqui ſeculi ritu, quo cùm vita mortalium adhuc eſſet paſtoralis, prima belli cauſa erant abacta, pecora. Pindaticum illud, quod refertur à Plutarcho in commentario, quem ſcripſit περὶ φιλομάθειας, ὑφ᾽ ἅρμασιν ἵππος, ἐν δ᾽ ἀρότρῳ βοῦς, παρὰ ναῦν δ᾽ ἰθύνει τάχιστα δελφίς. κάπρῳ δὲ βουλεύοντι φόνον κύνα δεῖ τλάθυμον ἐξευρεῖν, ideſt, *Equus in quadrigis, in aratro bos: nauem ocyſſimè prætercurrit delphinus: apro cadem moliēti inueniendus eſt canis laborum patiens*: ſignificat vnumquemque adhibendum eſſe ad id, quo valet: refertur adagium ab authore adagiorum in adagio: *Quam quiſque norit artem, in hac ſe exerceat*, ἔρδοι τις ἣν ἕκαστος εἰδείη τέχνην: quo Iambico ſenario (Ariſtophanis in Veſpis) admonemur, vt quarum rerum ſumus periti, in his duntaxat diſputandis tractandiſque verſemur: quarum verò ſumus rudes, eas doctioribus concedamus, neque profeſſionem alienam nobis vindicemus, neque in meſſem alienam mittamus falcem. M. Tullius: *Sed hic quidem* (inquit) *quamuis eruditus ſit, ſicut eſt, hac magiſtro concedat Ariſtoteli, cauere ipſe doceat; benè enim illo prouerbio Græcorum præcipitur: Quam quiſque norit artem, in hac ſe exerceat*. Apud A. Gellium Plato ex Euripide etiam citat, ſed in ſenſum non nihil diuerſum à Ciceroniano, nempe ſuo quemque vitæ inſtituto ſtudioque impenſe delectari, quòd in eo ſe laudem aliquam aſſecuturum confidat. Accidit (inquit) illis illud Euripidis. Qua in re clarus quiſque eſt, ad eam properat, & diei partem illi plurimam impartit, in qua ipſe ſe exuperet: contrà in qua ſtupidior, ac nihili ſit, inde effugit, eamque contemnit. Ad hoc etiam prouerbium alluſit Horatius ita ſcribens:

Bos in aratro.

Lib. 1. Tuſcul.

Nauem agere, ignarus nauis, timet: abrotanum agro
Non audet, niſi qui didicit dare. Quod medicorum, eſt,
Promittunt medici, tractant fabrilia fabri.
Scribimus indocti, doctique poemata paſſim.

Lib. 8. Idem in epiſtola ad Villicum:

Quam ſcit, vterque lubens cenſebo, exerceat artem.

Athenæus, cùm Ptolomæus cum Stratonico contentioſius diſputaret citharœdo de citharistica, *Aliud* (inquit) *eſt rex ſceptrum, aliud plectrum*, & apud Plinium Apelles Alexandro Magno in officina multa diſſerenti de pictura, comiter ſuaſit ſilentium, admonens illum rideri à pueris, qui colores terebant. Prouerbialis verò iſte Græcorum verſus:

Lib. 35. cap. 10.

Πολλοὶ βουκένται, παῦροι δέ τε γῆς ἀροτῆρες, ideſt,

Qui taurum ſtimulent multi, ſed rarus arator.

in eos torquetur, qui inſignia virtutis aut famam habent, ſed vera virtute vacant. Multi enim præ ſe ferunt, quod non ſunt. Huc adſcribendum videtur, quod lepidè ſcripſit Seneca, quendam *perſonam malle quàm faciem*: Faciem vocat, vbi quis talis videtur, qualis eſt: perſonam, cùm præ ſe fert aliorſum, quod non eſt. Simile eſt prouerbium cum eo, *Non omnes qui habent citharam, ſunt citharœdi*. Μὴ πάντα κατὰ βόος ἕξεις, ideſt, *non omnia per bouem obtinebis*. Hemiſtichium eſt prouerbiale, quod admonet non ſacrificijs, aut litationibus, votiſque pro arbitrio omnia ceſſitura: laborandum nobis eſſe, quemadmodum apud Saluſtium ait Cato: *Non votis neque ſupplicijs muliebribus auxilia parantur deorum, ſed vigilando, agendo, bene conſulendo, proſperè omnia cedunt, vbi ſocordia atque ignauia te tradideris, ne quicquam deos implores*, quò ſpectat illud Aeſchyli. Τῷ δ᾽ αὐτὸς σπεύδοντι, καὶ θεὸς συλλαμβάνει, ideſt, *Quiſquis laborat, huic manum præbet deus*: Torqueri ſolet in reſides exercitus duces, qui mactato boue propitiaſſe ſe deum abundè putant, non poſſe infeliciter cadere ſua cœpta arbitrantes, cum conſilio & animi præſentia & fortibus factis in bello opus ſit. *Bos agnoſcit poſſeſſorem ſuum*: in eum dici ait Polydorus Virgilius, qui agnoſcit beneficia, & obſeruat illum, à quo acceperit: poſſeque non minus concinnè in ingratum torqueri, argumento à minori ſumpto. Si enim bos animal ſtolidum ſuum noſcit; noſcit autem rectè (inquit) bubulcum, cùm præſertim ab eo paſcitur, is meritò in mutis habendus, qui a boue intelligentia vincatur, vt de ſe benemeritos non agnoſcat. In hunc ſenſum propheta aduerſus Iudæos, quòd non eſſent cognituri filium dei, cuius populus dicebantur, vſus eſt. Eleganti etiam atq; prouerbiali allegoria (inquit idem Polydorus) quis dicitur *arare boue & aſino*, cum neſcit officia diſtribuere. Verbi gratia, ſi quiſpiam adhibeat ad conſilium de rebus grauioribus habendum, citharœdum aut muſicum, in quibus ſumma ſemper eſt leuitas; item ſi ad ius dicendum, theologum iuris conſulto adiungat: vel ad diſputationem diuinitatis habendam, iuris peritum theologo copulet, aut virilia munera mandet fœminæ obeunda. Et denique ſola diſtantia, atque inepti, locum prouerbio facit, figura inde ducta, quod aſinus ferendis ſarcinis valet, non item aratro trahendo, contrà quàm bos valentiſſimus ad arandum, tam ineptiſſimus ad onera importanda. Nos autem per huiuſmodi allegoriam admonemur vniuſcuiuſque hominis in ea re opera vti, qua ille valet. Ponitur in Deuteronomio in hanc quoque ſententiam. *Bos non infrenandus* prouerbialis etiam gnome eſt, quam Diuus Paulus copioſè explicat: Ait enim: *boni trituranti non eſſe os obligandum*

Non omnia per bouē obtinebit.

In Catilina.

Bos agnoſcit poſſeſſorem ſuum.

Arare boue, & aſino.

Cap. 22.
1. Cor. 9.

A *gandum*. Locus ex Mose sumptus. Nam boui trituranti os obligare, est mercedem mercenario, & victum abnegare. Habebant enim Iudæi nonnunquam conductitios boues. Sic idem Paulus: *Legem non propter boues, sed propter nos scriptam, vt non negemus mercenario, operario, & in primis victum verbi ministrò, de suo ministerio.* Nam boues triturantes dicuntur ac nominantur a Paulo. Etiam allegoricè potest significari, ne prohibeatur doctori verbum liberè prædicare, quod douorent stipulas & paleas, idest, conuertant impios homines, & Christo incorporent. A bobus item trituram exercentibus, quibus quod os obligatum habeant, non licet vesci tritico, quod exciunt, *βοῦς ἐπὶ σωρῷ*, idest, *bos in aceruo*. Dicitur quemadmodum ait Suidas, de ijs qui in media rerum copia constituti, non sinuntur præsentibus bonis frui, vt simile videlicet sit prouerbium illi: *Tantalus inter vndas sitiens*. Simile quiddam refert Iulius Pollux de seruis in pistrino laborantibus, quibus machina rotunda circa ceruicem addebatur, ne manum ori liceret adhibere: id factum ne deuorarent farinam. Quod bubus faciebant Iudæi, hoc illi faciebant hominibus. Dici verò etiam potest, de splendidè, ampliterque viuentibus. *Βοῦς ἐπὶ φάτνῃ, bos ad præsepe*, in emeritos dici consueuit, quique iam ob ætatem ocio, & abdomini seruiunt. Philostratus in

B Cassandra: *Ἀλλ' ἐν μειρακίοις καὶ γυναιξὶ βοῦς ἐπὶ φάτνῃ*, idest, *verùm inter adolescentulos ac mulieres, bos ad præsepe*. De Agamemnone loquitur, voluptuariam agente vitam. Effertur item ad hunc modum *βοῦς ἐπὶ αὐλίῳ γέρων*, idest, *bos in stabulo senex*: Rursum hoc modo: *βοῦς ἐν αὐλίῳ κάθῃ*, idest, *bos in stabulo desides*, de ijs qui molliter & in otio viuunt, siue, vt Suidas ait, de hominibus ad nullam rem vtilibus. Athenæus refert quiddam non illepidum, nec alienum ab hoc prouerbio. *Cantor quidam imperitus, cùm Stratonicum excepisset conuiuio, ac Stratonicus eo frustraretur, non habens alterum quicum sermocinaretur, confregit poculum ac poposcit maius, multosque cyathos cùm accepisset, solique calicem ostendisset, affatim bibens obdormyt, cætera fortunæ committens. Cum autem forte commessabundi quidam superuenissent cantori, ex notis, Stronicus ilico factus est sobrius. Ii cum audissent, quod semper multum vini bibens fuisset inebriatus, compendio respondit. Insidiator enim & sceleratus ille cantor, tanquam bouem ad præsepe, data cœna, occidit.* Origo adagij est à more veterum, qui boues à laboribus ad præsepe sistebant, atque illis pabulum subministrabant. Congruet verò etiam in illos qui in suum aluntur exitium: quemadmodum ij, qui se voluptatibus mundi explent, orco quid aliud quàm victimæ nutriuntur, veluti bos ad præsepe? *βοῦς ἐνάλιος*, idest, *Bos maritimus*, de magnis, insulsis, & ad nihil vtilibus, quales sunt phocæ, tan-

C tùm pascentes, nec operi, nec esui vtiles, contrà quam boues terrestres. Refertur à Suida. Author adagiorum suspicatur legendum, *βοῦς ἐν αὐλίοις*, vt sit idem cum antedicto, quia sic (inquit) refertur in collectaneis Tarrhœi ac Didymi, estque hemistichium Iambici trimetri. Sed & Suidæ excusa sic legere tradit Gesnerus exemplaria, idq; bis repetere. Sic & Apostolium Byzantium, sic & alios authores habere. *Γέρων βοῦς ἀπένθητος δομοισι*, idest, *bos senex vacat luctu domesticorum*: hoc est, senum mors quod tempestiua videatur, non lugetur ab amicis. Quin & hodie si quando nunciatur obitus hominis natu grandis: Nihil acerbum inquiunt, non perijt in cunabulis. Mortem iuuenum complorant ij quoque, ad quos nihil attinet. *Γηρᾷ ὁ βοῦς, τὰ δ' ἔργα πόλλα τῶ βόος, Bos consenescit, at opera multa sunt bouis*: Prouerbialis senarius, cùm ob ætatis imbecillitatem aliquis inutilis redditur ab obeundum munus. Nam diuitum vulgus haud aliter ministris vtitur, quam equis & canibus, aut paulò etiam inhumanius, dum vsui sunt, alliciunt; vbi senuerint, reijciunt. Vnde consultum est, vt vnusquisque sibi paret, quo senectutem suam commodius foueat, alatque, ne tum cogatur, ex aliena liberalitate pendere, cùm à nemine non contemnetur: ac meminerit Diogenis apophthegmatis, qui rogatus, quidnam esset in hac vita calamitosissimum,

D respondit, *γέρων ἄπορος*, idest, *senex egens*. Sed fortè sensus Senarij clariùs ita reddi possit: Bos licet iam senecta inutilis, merito tamen illorum operum, quæ plurima iam olim confecit, reijci vel contemni non debet. *Βοῦς ἐπὶ ζυγόν*, idest, *bos sub iugum*, vbi quis assiduè laborat, aut vbi se quis laborioso inuoluit negocio. Ductum item à bubus agricolis. Quin & hic erit locus vtendi, cum negabimus aliquem ad id trahendum negocij, ad quod administrandum parum sit idoneus, sed eum qui sit aptus, quòd bos iugo ducendo natus videatur, non item canis aut ceruus. *Bos clitellas*. Quintilianus parœmiæ quàm ait esse ceu breuem apologum, hoc adfert exemplum. *Non nostrum onus, bos clitellas?* Satis constat ex apologo sumptum, verùm quis sit is apologus, equidem nondum reperimus. Marcus Tullius in Epistola cuius initium est, Laodiceam veni pridie Calendas sextiles, videtur ad hoc adagium alludere, & nobis (inquit adagiorum author) ansam coniectandi præbere. *Inde (inquit) ire ad Taurum cogitabam, vt cum Maphragone collatis signis, si possem, de seruo tuo decidere. Clitellæ boui sunt impositæ. Illane? Non est nostrum onus, sed feremus.* Quibus ex verbis odorari licet, non nostrum onus, bos clitellas,

1. Timoth. 5.

Bos in aceruo.

Lib. 7.

Bos in stabulo.

Lib. 8.

Bos maritimus.

Bos senex nō lugetur.

Bos sub iugum.

Bos clitellas.

Lib. 5. Inst. Orat.

prouerbium fuisse, recusantis munus aliquod, veluti parum accommodatum sibi. Neque enim boum est, clitellis tergo impositis onera gestare, sed potius asinorum, ac mulorum. Prouerbium vsurpauit & Ammianus. *Βοῦς ἐπὶ δέσμα, bos in vincula*. Hesychius indicat in eandem sententiam dici, qua illud, *κύων ἐπὶ δέσμα*, idest, *canis in vincula*. Dicebatur, vbi quis seipsum in seruitutem, aut in malum aliquod inijceret. A canibus sumptum vltra se præbentibus vinciendos cibi lenocinio. Author Zenodotus. *Μένε βοῦς ποτὲ βοτάνην*. idest, *Expecta bos olim herbam*. Dicendum, vbi quid serò contingit. Laborat enim bos in agricolando, sed aliquando gustatura herbam enatam. Finitimum illud: *Et adhuc tua messis in herba est*. *Βοῦς ἀμητὸν ἐπιτηροῦντες*, idest, *Boues messis tempus expectantes*, vel *βοῦς εἰς ἀμητόν*, dici solitum, vbi quis ingentium emolumentorum spe laborem sumeret. Nam boues messis tempore inter trituram pascuntur, & pabulum largiùs apponitur. Alijs verò temporibus molestior est arandi labor, quòd nullo præsente fructu leniatur. *Ἀτρέμας βοῦς*, idest, *placidè siue lentè bos*, subaudiendum, *incedit*, aut simile quiddam. Congruet in illos, qui placidè ac paulatim, citraque tumultum, sed tamen assiduitate rem conficiunt. Equorum laus est velocitas. Boues non valent celeritate, sed viribus & assiduitate pollent, non impetu. Eodem pertinet illud. *Bos lassus fortius figit pedem*. D. Hieronymus oppidò quam elegans adagium vsurpauit, ad beatum Aurelium Augustinum scribens, cumque deterrere cupiens, ne iuuenis senem prouocaret: propterea quod tardiùs quidem ad pugnam excitantur hi, qui iam sunt ætate quasi fessi: verùm ijdem grauius sæuiunt, atque vrgent, si quando senilis irritata recaluit. *Memento* (inquit) *Daretis, & Entelli, & vulgaris prouerbij, quòd bos lassus fortius figat pedem*. A veteri trituræ modo ductum apparet, cùm circumactis a bubus super manipulos plaustris grana excutiebantur: partim à rotis in hoc armatis, partim à taurorum vngulis. Potest allusum videri, & ad hoc, quòd iuuenes corporis agilitate præpolleāt. Senes in stataria pugna, ac viribus superiores sunt, id quod & Virgilius innuit Entelli congressu. *Τὸν θέλοντα βοῦν ἔλαυνε*, idest, *volentem bouem agito*. Vtere eorum opere, qui ex animo faciunt. Stultitia est venatum ducere inuitas canes, vt ait Plautus. Refertur ab interprete Theocriti. Simile dictum etiam hodie perseuerat vulgo celebratum, incommodum esse bubus inuitis plaustrum ducere, aut inuitis equis plaustrum agere. Videtur autem ex Theognide sumptum,

Lib. 16.

Bos in vincula.

Expecta bos herbam.

Lentè bos.

Bos lassus fortius figit pedem.

Volētem bouem agito.

> *Inuitum ne me scutica, stimulisque subactum*
> *Vi studeas vnquam ducendo inducere plaustro.*

Significatur his adagijs non sat feliciter succedere, quod à nolentibus extorquetur: neque eorum officio vtendum, qui non ex animo operam suas nobis commodant, *Τῷ βοῒ τὸν λαγὼ κυνηγετεῖν*, idest, *Boue venari leporem*, dicuntur, qui rem absurdam, stultam ac præposteram aggrediuntur. Plutarchus in commentario de animi tranquillitate: Neque enim qui aratro velit iaculari, ac boue venari leporem, infortunatus est: neque eo qui piscatorijs retibus ceruos non ceperit, vllus malus aduersatur genius, sed stultitia & peruersitas aggrediuntur, quæ fieri non possunt. Non quiduis est accommodum ad omnia, veluti si quis homini studijs & ocijs nato, bellum aut rempub. administrandam mandet, boue venatur leporem, aut si stupido & insulso iudicia committat. *Ἡ ἅμαξα τὸν βοῦν ἐλαύνει*, idest, *currus bouem trahit*, de re quæ præposterè geritur: veluti si vxor præscribat marito, si discipulus deprehendat præceptorem, si populus imperet principi, si ratio pareat affectui. Lucianus in Terpsione. *Nunc id euenit, quod vulgò dici solet: Plaustrum sæpenumero bouem ipsum aufert*. Translata metaphora à plaustris per decliue retro labentibus, vnaque secum bouem auferentibus. In similem sensum torqueri potest illud diuini poetæ:

Boue venari leporem.

Currus bouem trahit.

> *Ante lupos rapient hædi, vituli antè leones:*

illudque Iuuenalis:

> *Si mulier vitulum, vel si bos ederet agnum.*

Sed & Suidas, in res absurdè gestas hoc recitat prouerbium, *Ἀλώπηξ τὸν βοῦν ἐλαύνει*, idest, *Vulpes bouem agit*. Nihil enim vulpi cum agriculatione. Ait tamen licere etiam torquere ad eum, qui non ex animo, sed alio spectans fingit se quippiam velle facere. Huc spectat & illud: Ne si bos quidem vocem edat: nec non & hoc: *Prius locusta bouem pariet*. *βοῦς ἀλλότριος τὰ πολλὰ ἔξω βλέπει*, idest, *bos alienus subinde foras prospectat*: de ijs qui apud alienos non satis ex animi sententia tractantur, eoque sæpius suos desiderant. Vnicuique domi, ac velut in suis præsepibus iucundissima vita, peregrè multa sunt, quæ lædant, plurima desunt. Allusisse videtur ad hoc prouerbium Plutarchus: *Verum nec ipsos contemnatis, neuè foras prospiciatis*, idest, ne aliunde petatis, quod ab ipsis Platonis interpretibus sumi potest. Proinde rectè dicetur, *ἔξω βλέπειν*, qui non contentus suis aliunde pendet. Sic & Satyricus:

Bos alienus foras spectat.

In Sympos. 8. 2.

> *Ne te quæsiueris extra.*

Ταῦρος

A Ταῦρος ὑπερκύψας τὸ ταΰγετον ἀπὸ τοῦ εὐρώτα πίνει, idest, *Taurus porrecto vltra Taygetum capite bibit ex Eurota*, de re vehementer absurda. Simillimum illud, *quid si cælum ruat?* Natum ex apophthegmate Geradæ Lacedæmonij: is ab hospite quodam interrogatus, quæ pœna foret adulteris apud Lacedæmonios, negauit esse vllos adulteros apud Lacedæmonios: at instens ille, quid si quis existeret, inquit, quam pœnam daret? is, inquit, taurum maximum dependeret, qui producto vltra Taygetum montem capite, biberet ex Eurota, cumque hospes arridens, & vnde taurus tam ingens? Lacedæmonius vicissim, at vnde apud Lacedæmonios adulteri? Refertur à Plutarcho in vita Lycurgi. *Ab asinis ad boues transcendere* dixit Plautus, cuius versus in procemio operis recitauimus, pro eo quod est, ex humiliore conditione additiorum partes transire. Εἰ μὴ δύναιο βοῦν, ἔλαυνε ὄνον, idest, *si bouem non possis asinum agito*, idest, si non potes, vt vis, vtcunque potes tacito: Si fortuna splendidior non contingit, eam sortem quę contingit, boni consules: si quod optas, non licet, id quod est, proximum amplectere. Plutarchus in commentario, cui titulus de vitando ære alieno prouerbialem ait esse sententiam in hoc versu:

Si bouem nō possis, asinū agito.

Οὐ δύναμαι τὴν αἶγα φέρειν, ἐπιτίθετέ μοι βοῦν, idest,

B *Tauro oneratis, cum nequeam portare capellam.*

Vbi quis quod leuius est, recusat, & quod multò sit intolerabilius, imponi sibi postulat: Veluti si quis impatientia paupertatis, nam ad id accommodat Plutarchus, vsuris inuoluat sese, quod onus vix diuitibus sit tolerabile. Βοῦς ἐφ' ἑαυτῷ κονίεται, idest, *Bos aduersus seipsum puluerem mouet*, siue festinat. Vbi quis ad suum ipsius malum volens lubensque ducitur. Nam boues, vt sunt mansueti, facilè se præbent vinciendos, neque grauatim obtemperant iugo. Quidam accommodant in eos, qui prudentes ac scientes semet in præuisum periculum inijciunt, bouis in morem, qui sibi patitur inijci vincula, quibus ad cædem ducatur. Refertur à Zenodoto. Huc facit & hoc, Ἐκ τοῦ βοὸς τοὺς ἱμάντας λαμβάνειν, *ex ipso boue lora sumere* dicuntur, qui quò lædant quempiam, id ab ipso quē lædunt accipiunt: veluti si quis versibus lacesseret eum, à quo carminis componendi rationem didicisset; aut tyrannus pecuniam extorqueat à ciuibus, qua satellitium ad opprimendam ciuitatem alat; aut si quis præsidijs rethoricis rethoricen oppugnaret. Metaphora sumpta ab agricolis, qui lora cædunt è boum tergoribus, quibus boues vinciunt. Vtitur adagio Plutarchus. Quid igitur, inquit, dixerit quispiam? satis est ipsa corporis natura, morborum materiam in se continens, ac iuxta quod ioco dici solet, tanquam ex ipso boue lora sumens, ita ex ipso corpore dolores. Hesiodi,

Bos aduersus seipsum puluerē mouet.

Ex ipso boue lora sumere.

C carmen,

Μηδ' ἂν βοῦς ἀπόλοιτ', εἰ μὴ γείτων κακὸς εἴη, idest,

Nec bos intereat, vicinus si improbus adsit.

Columella tanquam prouerbiale refert. Illud autem Aristophanis in Acharnensibus: Παρετίθει δ' ἡμῖν ὅλους ἐκ κριβάνου βοῦς, Καὶ τίς εἶδεν πώποτε βοῦς κριβανίτας, idest, *Deinde nobis præbuit, è clibano tostos boues, & quis rogo, conspexit vnquam clibano coctos boues?* prouerbialis est hyperbole de barbarica rerum copia, siue de lautitijs affatim administratis. Antiquitus enim erant in delicijs cibi in clibano cocti. Vsus erit, quoties splendorem conuiuij efferemus, aut etiam insignem edacitatem. Cōsimili figura vocabant hecatomben. Πάντα ἐκτραγὼν τὸν βοῦν, εἰς τὴν οὐρὰν ἀπέκαμεν, idest, *toto deuorato boue, in cauda defecit*, hoc est, reliquo negotio peracto, in extremo fine delassatus est. Videtur esse senarius, sed deprauatus. Βοῦς ἐπὶ πίνακος ἀργυροῦ, idest, *bos in quadra argentea*: in eos qui personam sustinent, officium aliquod egregium pollicentem, nec vlli tamen sunt vsui, nisi ad voluptatem aut factum. Author adagiorum ait simillimum esse ei, quod alibi retulimus, *bos septimus*, in cuius explicatione binos eius errores ex Gesnero deregimus. Sed & in huius adagij declaratio-

Boue toto deuorato in cauda defecit.

D ne rem acu non videtur attigisse. Citans enim hoc ex Suida epigramma non inelegans,

Πῶς βοῦς ὑπάρχων αὔλακας γῆς οὐ τέμνεις,
Ἀλλ' ὡς πάροινος ἀγρότης ἀνεκλίθης,
Πῶς οὐχὶ καὶ σὺ πρὸς νομὰς ἀποτρέχεις,
Ἀλλ' ἀργυροῦ εἴδωλον ἑστηκας τράγε
Ἔστηκα τὴν σὴν ἐξελέγχων ἀργίαν. idest,

Quinam fit vt bos cum sies, aruum non ares
Sed ebrij in morem recumbis rustici?
Quin hirce tu quoque curris huc in pascua,
Sed potius hic imago stas argentea?
Hic sto tuam redarguens inertiam.

Addensq, meminisse huius bouis Iulium Pollucem, sensum epigrammatis haud assecutus videtur fuisse, cùm bos ille, cuius eo loco meminit Pollux, sit genus placentæ, vt suo loco diximus, bos verò in hoc epigrammate, imago, siue pictura bouis in tabella (sic enim etiam rectius vertemus, quàm

in quadra) argentea: quare ſi ex hoc epigrammate ſiue apologo potius prouerbium facere libet, conueniet in otioſos & ignauos, quique externa ſpecie tantùm, non re ipſa, munus ſuum exercent. *Παντα κατραγὼν τὸν βοῦν, εἰς τὴν οὐρὰν ἀπεκαμεν*, idest *toto boue deuorato, in cauda defecit*, hoc eſt, reliquo negocio peracto, in extremo fine delaſſatus eſt. *Ἐπὶ βύρσης ἐκαθέζετο*, idest, *In tergore bouis deſedit*, idest, ſupplex implorat auxilia. Natum adagium à conſuetudine vernacula. Scythis, quemadmodum teſtatur Lucianus in Taxaride. Nam apud hos, ſi quis forte læſus eſſet, neque ſuppeteret vlciſcendi facultas, immolato boue carnes minutim ſectas coquebat, ipſe in tergore humi ſtrato ſedebat, manibus in tergum reductis: idque maximum ſupplicandi genus apud illos habebatur. Accedebat quicunque vellet opitulari, & carnium portione guſtata, dextroque pede tergori impoſito, pollicebatur pro viribus auxilio futurum: atque hoc fœdus ſanctiſſimum apud Scythas habebatur. Plutarchus in cōmentario de his qui ſerò à numine puniuntur, prouerbialiter effert & hoc: *Boum extrema cornua inungere, quando eorum vngula mollitie tentantur*, ridiculum eſt. Conueniet in imperitos medicos, qui ſæpe parti, cui non debetur, medicamentum applicant. D. Hieronymus ad Pammachium ait: *Oleum perdit & impenſas, qui bouem mittit ad ceroma*. Ceroma dicitur vnguentum, quo olim inungebantur athletæ: bos autem ad certamina inutilis eſt. Itaque bouem ad ceroma mittere dici poteſt, qui docet indocilem, aut ad id muneris adſciſcit aliquē, ad quod obeundum minimè ſit idoneus. *Aſinus ad Lyram*, prouerbium in aſino recitauimus. cæterùm cum Cleon quiſpiam, cui nomen inditum Boui, ſcitè caneret voce, lyra verò non perinde vteretur: Stratonicus canentem audiens: *olim* (inquit) *aſinus ad lyram dictus eſt, nunc verò bos ad lyram*. *Βοῦς Κύπριος*, *Bos Cyprius*, Suidas dici ait de homine futili & ſtupido; Aiunt enim (inquit) boues Cyprios veſci ſtercoribus. In eundem ſenſum torquet author adagiorum; cæterum cum Plinius ſcribat Cyprios boues hominum excrementa appetere, non paſtus cauſa, ſed vt hoc remedio torminibus medeantur, id ad eorum ſagacitatem potius referendum eſſe ſuo loco antea annotauimus. Idem adagiorum author, ait Feſtum Pompeium, verſum hunc Sotadicum citare ex Ennio: *Cyprio boui merendam*: oſtendereque conuenire, quoties conuiua ſordidus & inſipidus ſordido, atque inſipido accipitur conuiuio: ſed cum adagij eandem referat originem, contrarium quoque ſenſum habebit, & fortè apud Ennium pro *merendam* legendum eſt, *merdam*. *Bos Arcadicus*, vt annotauit Lambertus Hortenſius in octauum Lucani, de magnis dicitur & ſtupidis, ſicuti & *Arcadicum germen*. Vide in priori tomo, *Aſinus Arcadicus*. *Λοκρικὸς βοῦς*, *Locrenſis bos*: de re nihili aut de munere leuiculo dici poteſt. Cùm aliquando Locrenſes publicum ſacrum facturi, bouem deſiderarent, compoſito ex minutis lignis ſimulacro, dijs rem diuinam fecerunt: atq; hinc vulgus adagium arripuit. *Ἄθως καλύπτει πλευρὰ Λημνίας βοός*, idest, *Athos celat latera Lemnia bouis*. Vbi quis officit, aut moleſtus eſt, aut gloriam cuiuſpiā obſcurat, aut alioqui in obſiſtit. Tradunt in Lemno bouis fuiſſe ſimulachrum ingens, candido factum lapide. Id Athos mons quamuis longè diſſitus, interuallo, tamen ob ſummam celſitudinem, obſcurat vmbra ſua. Eſt autem Athos Thraciæ mōs ingens, adeo vt vmbram iaceat ad ſtadia trecēta, teſte Stephano. Meminit huius Apollonius:

> *Ἠῶθι νισσομένοισιν ἄθω ἀνέτελλε κολώνη.*
> *Θρηικίη, ἣ τόσσον ἀπόπροθι Λῆμνον ἐοῦσαν,*
> *Ὅσσον ἐς ἔνδιον κεν ἐΰστολος ὁλκὰς ἀνύσσαι,*
> *Ἀκροτάτῃ κορυφῇ σκιάει, καὶ ἐς ἄχρι Μυρίνης*, idest,
> *Solis ad exortum vada ſalſa ſecantibus alto*
> *Vertice ſe oſtendit Athos, mons Thracius, is qui*
> *Diſſitus à ſacra tanto diſcrimine Lemno,*
> *Quantum alata die valeat tranſmittere nauis*
> *Hanc tamen acrij contingit verticis vmbra*
> *Quin longinquam etiam contingit ad vſque Myrinem.*

Prouerbij meminit & Plutarchus in moralibus, tùm alias, tum in commentario quem inſcripſit de facie apparente in orbe Lunæ, teſtans vmbram porrigi per ſeptingenta ferme ſtadia. *Βοῦς ὁ Μολοττῶν*, idest, *bos Moloſſorum* dicebatur de ijs, inquit Suidas, qui multis negocijs implicantur, & diſtrahuntur. Nam Moloſſi fœdera inituri, bouem in multa minuta fruſta diſſecabant; eodem ſenſu interpretatur prouerbium prouerbiorum author, qui articulum ὁ imprudenter coniungit cùm μολοττῶν, & reddit bos Homolottorum, cum Homolotti dicti populi ſint nulli: aitque poſſe & ad rem referri, vt ſi quis argumentum nimis minutatim diuidat, ita vt conſcindere & concerpere magis quam diuidere videatur, quo poſteriori ſenſu rectius, quàm priori vſurpabitur meo iudicio. *Θυμὸς ἑπταβόειος*, *Animus heptabœus*, de magno fortique & inuicto: Sumptum à clypeo Aiacis, quem Homerus heptaboeum appellat, quòd ſeptem boum tergoribus eſſet obductus, atque ob id impenetrabilis. *Βυρσοδέψης*, *Taurina lege*, de ijs, qui boum inſtar excoriatione digni ſunt. *Περὶ ἑαυτῷ τὰς βύρσας*...

[Marginal notes: *In tergore bouis deſedit.* — *Boum extrema cornua inungere.* — *Bos Cyprius.* — *Lib. 28. cap. ult.* — *Locrenſis bos.* — *Argonaut. 1.* — *Bos Moloſſorum.* — *Animus heptabœus.*]

A δέρειν, *Priusquam mactaris, excoriaris*. Dicendum vbi quid præposterè fieri videtur, videri potest sumptum ex Homero, apud quem sæpe excoriatur taurus, priusquam occiditur: finitimum illi, actũ agere. Ἀγαμέμνονος θῦμα, idest, *Agamemnonis victima*. Quondam in duros & persuasu difficiles dicebatur. Inde natum quod Agamemnone rem diuinam in Troia facturo bos effugerit, vixque multo negocio comprehensus, reductus est. Tantum Zenodotus. Quadrabit etiam in eos, qui nolentes & adacti quippiam agunt. Olim in sacris spectabatur, vt hostia lenis & volens astaret; quod si retracto fune profugisset, infaustum omen habebatur. Nobis videtur & huc posse referri, quod Agamemnon in Aulide filiam Iphigeniam sacrificauit, sed inuitus. Recensetur a Zenodoto. *Mactata hostia lenior*, prouerbiali figura dixit Horatius in odis, *Mactata veniet lenior hostia*. De spontaneis ac mansuetis. Sumptum etiam est á sacrificijs, in quibus explorabatur hostia ducto per frontem cultro, idque mactare vocabant. Vnde qui spectata sunt virtute, eos mactos virtute vocant. Οὐδεὶς εὐεργέτῃ βοῦν ἔθυσεν, ἀλλ' ἢ Πυῤῥίας, idest, *nemo benemerito bouem immolauit præter Pyrrhiam*. Hoc prouerbio quondam vtebantur, si quando quis extitisset homo insigniter gratus, qui beneficium acceptum amplius repensaret. Plutarchus in quæstionibus Græcanicis, vnde sit na-

Agamemnonis victima.

B tum, enarrat, cuius verba in rubrica de vsu in sacrificijs recitauimus. Βοῦς ἐν πόλει, *bos in ciuitate*, Dicitur, vbi quis ad nouos honores euehitur. Lysias bouis imaginem æream in arce collocauit Athenis. Ea res in vulgi iocum cessit. Nam in agris boum vsus est, non in vrbibus. Quadrabit & in eos, qui præter meritum euehuntur ad summos honores Βουκολήσεις, idest, *Seruabis bouem*, aut *bubulcus eris*. Hoc velut ænigmate significabãt exilium. Siquidem qui ostracismum per eijciebantur, in Arguiam exulatum ibant. Ac illic bos erat æneus insigni magnitudine. Refertur in Plutarchi collectaneis. Hesichius testatur extitisse in Phasmate Menandri. Βοῦς ἐπὶ γλώττης, *Bos in lingua*, in eos qui non audent liberè quod sentiant dicere. Translatum vel a robore animantis, quasi linguam opprimens, non sinat eam eloqui: vel hinc quòd Atheniensium numisma quondam bouis obtinuit figuram: quare qui mulctæ pendendæ metu deterriti reticerent, aut qui pecunia corrupti loqui non auderent, bouem sub lingua habere dicebantur. De istiusmodi numo fusiùs suo loco dictum est. Qui scripsit Scholia in Homerum adagium effert ad hunc modum, βοῦς ἐπὶ γλῶσσαν βέβηκεν, idest, *bos in linguam incedit*, admonens id dici solitum, vbi quis pecuniæ causa taceret. Theognis, βοῦς μοι ἐπὶ γλώσσῃ, idest, in lingua mihi bos. Philostratus in vita Apollonij; γλῶτταν τε

Bos in ciuitate.

Seruabis bouem.

C ὡς πρῶτος ἀνθρώπων συνέσχε, βοῦν ἐπὶ αὐτῇ σιωπῆς εὑρὼν δόγμα, idest; *Linguam primus hominum coercens, bouem in illa silentij inueniens decretum* de Pythagora loquitur silentij authore. Item in Scopeliano Sophista: καὶ οὐ χρὴ θαυμάζειν εἰ πεπεδημένοι τὴν γλῶτταν τινὲς καὶ βοῦν ἀφωνίας ἐπ' αὐτὴν βεβλημένοι, idest, *neque mirandum est, siquidem habentes linguam vinctam, boue silentij eam occupante*. Extat apud Aeschylum in Agamemnone: Τὰ δ' ἄλλα σιγῶ, βοῦς ἐπὶ γλώττης μέγας βέβηκεν, *Cætera taceo, linguam occupanit bos quidem ingens*. Legitur verò etiam Demosthenes id sibi gloriæ vertisse, quod vt taceret plus accepisset, quam qui diu orauerat. βοῦς ἐν γνάθοις φέρει, *bouem in maxellis fert*, de hominibus voracibus dici Suidas testatur, & Zenodotus. Natũ vt conijcimus (inquit adagiorum author) vel a Theagene athleta Thasio, vel á Milone Crotoniata, quorum alter bouem solidum solus comedit, teste etiam Græco epigrammate, tum auctore Posidippo apud Athenæum: alter vt narrat apud eundem Theodorus Hieropolites, in Olympijs taurum quadrimum humeris sustulit, ac stadij spatio gestauit cumque eodem die solus comedit. Cuius rei meminit & A. Gellius in Noctibus Atticis. Legimus item de Bithone, quod statuam apud Argiuos meruit, quia solus taurum humeris gestasset, & Polydamas, vt Pausanias refert, apprehẽsum è me-

D dio grege maximum, & ferocissimum taurum, posteriore pede altero subsultantem & contrà nitentem tam obnixè detinuit, vt vix & relictis quidem vngulis effugere potuerit. Seleucum Nicanorem Syriæ regem quoque tradunt taurum syluestrem sacrificio in Alexandria elapsum, cum sese ei opposuisset, vtraque manu tenuisse. Refert item Anton. Liberalis ex tertio alteratorum Nicandri Phylium amore Cygni Apollinis filium taurum ab armento manu ad Iouis aram pertraxisse: Buthus verò athleta vicit Pithijs ludis, & bouem integrum vno die deuorauit: & Hercules quoq; βουθοίνας vocabatur, quod aliquando esuriens bouem integrum deuorasset: de hoc Butho legitur in eundem sensum βοῦθος περιφοιτᾷ, idest, *Buthus obambulat*: Aiunt tamen etiam de leuibus dici ac stolidis. Prouerbi item porro sensum habet illud Ouidij:

In Eliac. post.

> *Quid facis Oenoe? quid arenæ semina mandas?*
> *Non profecturis littora bobus aras?*

In epist. Oenoes ad Pãdem.

Simillimum ei hoc Iuuenalis:

> *Nos tamen hoc agimus, tenuique in littore sulcos*
> *Ducimus, & sterili littus versamus aratro.*

E Eleganter Martialis:

Lib. 1.

In Re-

In ſteriles campos nolunt iuga ferre iuuenci,
Pingue ſolum laſſat, ſed iuuat ipſe labor.

3. de Arte.

Poteſt & hoc eiuſdem Ouidij prouerbialiter efferri:

Quem taurum metuis, vitulum mulcere ſolebas.

Taurum tollet qui vitulum ſuſtulerit, adagium, in fornice natum, vt videtur, ſed quod ad vſum verecundiorem, commodè torqueri poſſit, ſi quando ſignificabimus maiora peccaturum adultum, qui puer vitijs minoribus aſſueuerit. Extat in fragmentis Arbitri Petronij, his quidem verbis: Obſtupui ego, & nec Gitonem verecundiſſimum puerum ſufficere huic petulantiæ affirmaui, nec puellam eius ætatis eſſe, vt mulieris patientiæ legem poſſit accipere: Itaque, inquit, Quartilla, minor eſt quam ego fui, cùm virum paſſa ſum? Iunonem meam iratam habeam, ſi me vnquam meminerim virginem fuiſſe. Nam infans cum paribus inquinata ſum, & ſubinde prodeuntibus annis, maioribus me pueris applicui, donec ad hanc ætatem perueni. Hinc etiam natum eſt prouerbium illud, vt poſſe dicatur taurum tollere, qui vitulum ſuſtulerit. Non abſurdum videtur, adagium ad Milonis Crotoniatæ factum referri, qui quotidie vitulum aliquot ſtadijs geſtare ſolitus, eũdem taurum factum, citra negociũ geſtaſſe legitur. Atq; ita quadrabit in eos, qui paulatim rebus etiam maximis aſſueſcunt. Ἔβα καὶ ταῦρος ἀν᾽ ὕλαν, idest, *Abyt & taurus in ſyluam*. Paſtorale prouerbium, allegoria ſubturpicula, ſignificans diuortium ac neglectum veteris amicæ. Tametſi licebit in vſum verecundiorem trahere hoc modo, ſi per iocum accommodabitur ad eos, qui priſtinos amicos negligere videntur, & à familiarium congerronumq; grege deſueſcere. Aut in illos etiam, qui à ſolitis deſciſcunt ſtudijs, diuerſumque vitæ ſequuntur inſtitutum. Theocritus nominatim etiam prouerbij vice refert:

In Theocrycho.

Αἶνος θὴν λέγεταί τις, ἔβα καὶ ταῦρος ἀν᾽ ὕλαν, idest,
Fertur & hoc olim, in ſyluam ſecedere taurum.

Quæritur autem amans, ſe iam pridem ab amica relictum, plurimumque iam eſſe temporis oſtendit, quòd Cyniſca, ideſt, Catella (nam id erat nomen puellæ) ſe Lyco quodam oblectet, neque omnino curet ad priſtinam redire conſuetudinem; non magis quàm tauri, qui & ipſi nonnunquam à vaccarum armentis ſecedunt, & aut reliquis aggregantur tauris, aut ſolitarij per nemora vagantur, nullo fœminarum deſiderio tacti. Eum ſeceſſum, cumque vaccarum neglectum, quaſiq; deuortium paſtoribus peculiari verbo vocari ἀτιμαγελεῖν alicubi diximus. Non abhorret verò ab hac forma quod eſt apud Ariſtophanem in Lyſiſtrata:

Οἴκοι δὲ ἀταυρώτη διάξω τὸν βίον, idest,
Domi abſque tauro cœlibem vitam exigam.

Sic enim ſignificauit vitam cœlibem fœminæ negligentis taurum ideſt, amicum. Βλέπειν ταυρηδὸν, ideſt, *tueri taurinè* pro eo quod eſt torue. Pierius Valerianus in hieroglyphico obtutus amatorij, Neq; tamen illud (inquit) omitti debet, obtutum amatorium, qui modeſtia ſeruata fiat, ad tauri oculos referri ſolitum à peritiſſimis. Vnde illud βλέπειν ταυρηδὸν, quod tum in Platonis, tum in Xenophontis conuiuijs & Phædone & alibi, eadem fere ſententia poſitum inuenias: tametſi nonnulli rem ad indignationis ſignificatum retraxere, toruumque tueri interpretantur: quo ſignificato apud Ariſtophanem ſuper Aeſchylo dictum, ἔβλεψε γοῦν ταυρηδὸν ἐγκύψας κάτω: *Aſpexit igitur tauricè ad humum lumina deiectus*. Hac enim facie iratus Aeſchylus inducitur ab Ariſtophane. Neque ſum neſcius toruitatem à taurorum ferocia dictam, & etymologiarum authores tradunt, qui toruitatem tauri acerbitatem interpretantur. Huic longè diſſimile eſt βοῶπις, quo quidẽ oculorum pulchritudo atque gratia ſignificatur. In ijs tamen quos ſuperius citaui nimirum de amatorio obtutu intelligitur, in quo modeſtia primas obtinet, iſque plurimum fieri ſolet in obliquum, & id toruum eſt. Sic Pierius. *Pauperi vitulus eſt caſtrum*, pro eo quod quiſque ſuis quantumuis exundantibus fortunis grauetur, hiſce difficilibus temporibus. Suus enim morbus cuique difficillimus eſt, inquit alicubi Plinius: Ne hoc hac tempeſtate vſurpandum apud afflictos, quod dici ſolet, *De minimis non curat prætor. Ex turpi vacca turpis vitulus*, prouerbium ſimile videtur ei, *Mali corui malum ouum*: quare ſimiliter etiam aptè vſurpabitur, quoties à malo præceptore diſcipulus malus proficiſcitur, ex improbo patre improbus filius, ex patria illaudata vir illaudatus, denique facinus ſceleſtum à viro ſceleſto. Βασιλικὸν βοίδιον, ideſt, *Regia bucula*, de prodigioſa fœcunditate ferebatur, Natum è miraculo rei geſtæ. Aetate Ptolomæi iunioris vacca, quædam eodem partu ſex edidit vitulos: author Diogenianus. Μόσχος ᾄδων Βοιώτιον, ideſt *Moſchus canens Bœoticum*, in multiloquos & inepte loquaces. Moſchus hic citharœdus fuit imperitus, qui citra reſpirationem vocem in longum producebat. Bœoticum autem vocant cantionis genus veluti Phrygium aut Doricum. Ariſtophanes in Acharnenſibus.

Tueri taurinè.

Pauperi vitulus caſtrũ.

Regia bucula.

Ἀλλ᾽ ἕτερον ἥσθην, ἡνίκ᾽ ἐπὶ μόσχῳ ποτὲ

Δεξίθεος

A *Δεξίθεος εἰσῆλθ' ᾀσόμενος βοιώτιον*, idest,
Sed aliud est quod me oblectauit, cùm scilicet ἐπὶ μόσχῳ
Dexitheus ingressus est, vt caneret Bœoticum.

Scholiastes *ἐπὶ μόσχῳ* exponit post Moschum, qui ineptus citharœdus Agregentinus fuerit: alij propter vitulum, eo quod victori præmium daretur vitulus. Bœoticum autem melos Terpandrum inuenisse ferunt, sicut & Phrygium: cæterum Dexitheus optimus fuit citharœdus, & victor in Pithijs: alij eundem frigidum & ineptum fuisse aiunt. Tantum Scholiastes. *Iumenta computruerunt in stercore suo:* Metaphora valdè prouerbialis à Ioel propheta vsurpata ad denunciandum tribubus Iudæ & Hierusalem vim futuræ cladis, cùm vel iumenta fame peritura essent. Eleganter hærebit, inquit Polydorus Virgilius, in homines sceleratos, quibus fœdè viuendo, mors turpis accidit. Ex eo figura deducta, quod iumenta morbo vel fame debilitata, iacendo super suum stercus vitam finire soleant. *Octapedes, ὀκτάποδες,* Scythico prouerbio dicebantur, qui duos possiderent boues, & currum vnum, meminit Lucianus in Scytha. Dici poterit per iocum in hominem qui sibi locuples videatur, vel in eum cui rusticanæ sunt opes. *Fœnum habet in cornu, longe fuge,* inquit Horatius.

Cap. 1.

B Conuenit in homines maledicos & feroces, inde trãslatum, vt Acroni placet, quod antiquitus bubus cornupetis fœnum pro signo in cornu appenderetur, quò sibi cauerent, qui fortè occurrissent. Reliqua vide in superius dictis. Rusticorum nostrorum adagium est, *Chi non hà buoi suoi, non può arare in lunedì,* in eos, qui magnum aliquid præstituri, quo id exequantur, non habent: vel conuenit, cum quis coactus aliena vti opera, se eius voluntati accommodat, etiam inuitus. Aliud eorundem: *Serarrem o la stalla, quando sono robbati i buoni:* quod expressit Strozza pater:

Nunc sero medicina datur, nec inania post hac
Proderit amisso claudere septa boue.

Eiusdem penè est sententiæ cum eo, *Malo accepto stultus sapit*

DENOMINATA. COGNOMINATA.

C BOu particula cum nominibus multis & verbalibus componitur, & nõ bouem significat, sed potius significationem eiusmodi dictionum auget, Menas apud Varronẽ, Noui (inquit) maiestatem boum, & ab his dici pleraque magna. Nos ex Eustathio tauri nomine apud veteres omnia magna, & violenta significari diximus: Græci *ἱππικὸν μόριον* vocant: eodem modo etiam equi nomen propter corporis magnitudinem in compositis vsurpari suo loco diximus, vt hipposelinum, hippolapathum, hippognomon. Hippolapathum Plinius eandem ob causam bulapathum vocare videtur his verbis: *Lapathorum generibus Solon bulaphatum adiecit, radicis tantum altitudine differens, & erga dysentericos effectu, potu ex vino.* Idem & buselinum dixit: *Buselinum* (inquit) *prodidere quidam differre breuitate caulis à satiuo, & radicis colore russo, eiusdem effectus præualere contra serpentes potum, & litum.* M. Varro bumammas vuas vocat, quas Macrobius circa finem libri tertij bumammias vocat, Plinius Græcè bumastos, *bumasti vua* (inquit) *tument mammarũ modo, in pergulis seruntur albæ, nigræque.* Sunt qui eas esse volunt, quas Zibibas in Italia, in Belgio vuas oblongas dicunt, quod non probo: nam sunt & aliæ & longiores & crassiores, papillisque vaccarum (has enim mãmarum nomine intelligo) similiores, vulgus baccatus vocet, quo nomine alias tamen etiã intelligunt, Theodorus Gaza pro bumelia bubulam fraxinum reddidit, fortassis rectius & significantius Græ-

Bulapathũ.

Vua bumãma.

D cam vocem seruaturus; nam & Plinius: *Fraxinum* (inquit) *amplissimam lentissimamque bumeliam vocant in Macedonia.* Busyca ficus sunt grandiores & fatuæ authore Festo: Ruellius putat vulgò ficus mariscas appellari: *Βούβοσις* idem est Hesychio quod *πολυφαγία*, ingens voracitas, vt *βούλιμος*, siue *βουλιμία*, & *βούβρωσις*, & *βουπεινα* ingens fames, *βουγάϊος* magnus iactator, vel qui valde se iactat. *βουκόρυζος* valde stultus, admodum mucosus. *βούνεβρος* magnus hinnulus, siue grandis & adultus hinnulus. *βούπαις* magnus puer: *βούπαλις*, certamen in quo maximè luctandum est: *βούπαλος* magnus luctator: quamuis Hesychius *βούπαλον* generalius exponat *μέγα*. Suidas verò *βούπαλον* interpretatur *ὄνον* in quodam loco apud Aristophanem, possis & bouis modò stupidum interpretari, vt *βουβαρόν*. *βούφαγος* magnus vorator, helluo magnus. Sunt & alia fortè istiusmodi vocabula, aliaque effingi possunt, sed de denominatis verè a bobus hic dicendum, quorum cùm ferè propriũ sit arare, itaque quæ circa hoc munus occurrunt vocabula, & quę ad aratorem, vel saltem bubulcum pertinent, primò enumerabo. Quem autem nos bubulcum, Græci *βουκόλον* appellitant, vel tãquam *βουκομον*, (nam & *ἱπποκόμον* dicimus, qui equos curat,) vel quoniam Græci cibum etiam colon vocant: vnde & colax, idest, adulator appellatus. Etymologo *βουκόλος* vocabulum non bubulcum

Bubulcus.

tan-

tantum significat, sed etiam animalia quædam. Ego huius nominis animal hactenus nullum reperio: nisi quod bucolinen Cinclum autem Varrinus interpretatur. Carmen bucolicum Seruius dictum ait esse à custodia boum, idest, ἀπὸ τῶν βουκόλων: præcipua enim sunt (inquit) animalia apud rusticos: de cuius carminis origine sic Celius: Dianam Siculi Lyen cognominarunt, quoniam ab ea essent morbo soluti, vnde natum vt rustica multitudo theatrum ingressa victoriam caneret, quâ de Syracusanis mox adeptus est rex Hiero, quæ prima creditur bucolicorum origo, quæ omnium princeps carmine celebrarit Daphnis, mox Theocritus. Diomedes heroicum versum, etiam hexametrum & bucolicum, alijsq; nominibus dici testatur. Bucolici tamen propriè dicti versus hoc ferè à cæteris heroicis differunt, quod quintum locum dactylus claudit absoluta dictione, qualis est:

Cinclus auis.

Nos patriæ fines & dulcia linquimus arua.

Bucolicum, bucoliscus, bucoli, bucoliastæ, inscriptiones sunt idylliorum apud Theocritum. Varinus bucolismum, genus ait esse molopœiæ, idest cantionis & saltationis: vtrumque rusticorum, & à Theocrito descriptum esse βουκολιάζω & βουκολιάζω Doricè, est carmen pastoritium modulor. Bucolia in Aegypto apud Hieronymum, ceu bubulcorum loca intelligi Celius arbitratur. Βουκολεῖν est boues pascere, quod bubulcitarier Plautus dixit. Homerus:

Iliad. Φ.

Φοῖβε, σὺ δ' εἰλίποδας ἕλικας βοῦς βουκολέεσκες,

quod Ionicum est pro ἐβουκόλεις, additumque habet βοῦς κατὰ ταυτολογίαν, vt οἶνον οἰνοχοεῖν dicitur, additumque habet βοῦς. Impropriè autem simpliciter accipitur pro pasco siue alo, sic Philostratus dixit βουκολεῖσθαι ἵππον αὐταῖς, equitatum ab eis pasci, Cui simile citat Varinus, ex quodam poeta, τρισχίλιαι ἵπποι ἐβουκολοῦντο, vnde composita voce ἱπποβουκόλοι apud Euripidem, Dionysius de Nomadibus Libyæ populis: Ἀλλ' αὔτως ἀτίβητες ἀνὰ δρύα βουκολέονται, quod paulò antè dixerat βοσκέονται σὺν παισὶν ἀν' ἤπειρον τε χαὶ ὕλην. Scholiastes Aristophanis in Vespis βουκολεῖς exponit etiam τρέφεις, vnde metaphoricè capitur etiam in ea significatione, qua apud Latinos pasco & lacto. Quo pertinet id quod Hesychius annotat, βουκολεῖσθαι χρησταῖς ἐλπίσι, pasci bona spe, vt Ouidius dixit: *Spes est quæ pascat amantes*. & Virgilius: *Vana spe lactat amantem*: Vsurpatur item pro demulceo, delinio, item & decipio veluti bouem stupidum: Lucianus: ἀλλότριον κόσμον τὸ τῆς φύσεως αἰσχρὸν βουκολοῦσι; hoc est, ascititius ornatus naturæ dedecus & turpitudinem fallit, mitigat, lenit: vnde βουκόλημα, lenimen, lenimentum, solatium, idest, θέλγητρον, vt Suidas in hoc loco exponit, ὅπως ἔχῃ τι βουκόλημα τῆς λύπης, ἐνέθηκε τοῖς τοίχοις ποικίλας γραφὰς ζώων. Et βουκόλησις, delenitio, deceptio, & βουκολητὴς, deceptor. Sunt & composita in eadem significatione, vt ἀποβουκολῶ, & διαβουκολῶ, errorem induco, decipio, delineo, permulceo, antecedens verbum sic exponitur à Varino ex incerto authore, φθάνει τις ταῖς ἐλπίσιν ἡμᾶς ἀποβουκολῶν; posteriori in eo sensu vtitur Lucianus, διαβουκολεῖ αὐτὸς, καὶ ἐπελπίζει, idest, lactat ipsos, & vana spe pascit. Ab ἀποβουκολεῖν fit ἀποβουκόλημα, impostura, deceptio, propriè tanquam abducendo ex alieno grege, sed capitur etiam pro quolibet imposturæ genere: alias ἀποβουκολεῖν est abgrego, à grege abduco, aberrare, & euagari facio, propriè aberrare facio à grege: sed capitur etiam generaliter pro aberrare facio. Volunt autem quidam ἀποβουκολεῖν propriè dici bubulcum scabiosos boues à grege, seu armento abducentem. Βουκολίζειν idem quod βουκολεῖν. Multa in Lexicis Græcis bucoli leguntur, synonyma, qualia sunt βουτρόφος, βουφορβὸς, βουηλάτης, βουπόλος, βουνόμος, βοίσκος, βόσσοος, βούτης, Αττικῶς; βοσκός, βουνόμος, βουίτης, vel βουτής, oxytonum: βοωτης, βοηλάτης. Horum postremum Pollux à bubulco distinguit, & exponit pro eo qui bouem iugo submittit. Videtur autem pro aratore magis accipiendum, sed potest pro vtroque, vt & bubulcus Latinis. Βουαιος arator, ὁ σὺν βουσὶ κάμνων τὴν γῆν, vel etiam bubulcus: quidam & messorem interpretantur. Βουηλατεῖν interpretantur boues agere, sed & Pollux ex Aristophane pro boues agere aut impellere citat βοηλατεῖν, & βοηλατικὴ, ars est agitandi boues seu bucolica, vt à Ficino exponi scribunt vulgaria Lexica, βοηλασία verò boum abactio, βοηλάτης qui boues abigit, item qui boues agitat: apud Homerum βοηλασίαν exponunt ἀπέλασιν, idest abactum, non boum solum, sed quorumuis pecorum: alicubi pluribus vocabulis rem eandem exprimit poeta: ἡ γὰρ ἡμᾶς βοῦς ἤλασαν, & alibi abigeum, vel abactorem ἐλατῆρα βοῶν appellat; Iunenio & βοηλάτης pro eo qui boues iungit, apud Pollucem, item pro bubulco. Μεσάβοιν autem propriè est boues iungere abusiue verò etiam alia animalia, vt Varinus testatur, vnde Μεσόβοιον & μεσάβον medium inter boues iunctos lignum, vt Suidas exponit, vt verò alij, ἡ τοῦ ζυγοῦ γλυφὴ ἔνθα αἱ αὐχένες τῶν βοῶν δέδενται, vt alij, λῶρον τὸ παρὰ τῷ ζυγῷ, ᾧ πρὸς δέδεται ὁ ἰσοβοεὺς, lorum quo temo iugo alligatur. Polluci verò idem est cum ἐζύβοιον, idest lorum bouem aratro adiungens & applicans: verba eius sunt: ὁ δὲ πλατὺς ἱμὰς ὁ τῷ ζυγῷ παραχθαπτόμενος, ἐζύβοιον, ἢ μεσόβοιον καὶ μεσάβοιον καλεῖται. Ἰσοβοὸν verò & ἰσοβοεὺς, lignum est aratri longius, quod inter vtrumq; bouem medium est, & cui boues quasi assistunt, temo; quod enim in curru & ἁμάξῃ est ῥυμὸς.

Bubulcus.

Lib. 2.

A est ῥυμός, id in aratro est ἰσοβοεὺς, vt tradit Eustathius, addens, babarè dici σεβάριον quasi ἰσοβόειον. Polluci est τὸ μετὰ τὴν γλῶχα λοι; at Tzetzi ἰσοβοεὺς, ἰνδρυον, & ῥυμὸς, idem sunt. Hesiodus distinguit: cùm enim docuisset πρίνινον γύην eligendum esse, cumque firmissimum atque solidissimum, addit:

Εὖτ' ἂν Ἀθηναίης δμῶος ἐν ἐλύματι πήξας,
Γόμφοισιν πελάσας προσαρήρεται ἰσοβοῆϊ.

Odyss. 8.

Βοεὺς verò lorum est è bubulo corio factum, βόειος ἱμὰς, vt Homerus etiam vocat, dum canit:
Ἔλκον δ' ἱστία λευκὰ ἐϋστρέπτοισι βοεῦσι,

Idest, τοῖς ἐν βοείων δερμάτων κάλων, vt Eustathius declarat. Bura siue buris pars aratri posterior, quæ manu bubulci tenetur, ita dicta, quasi βοὸς οὐρὰ, quod ad similitudinem bubulæ caudæ sit incuruata. Varro: *Et sæpe fracta bura relinquunt vomeres in arvo.*
Virgilius:
Continuo in syluis magna vi flexa domatur.

Βουκέντρον flagellum interpretatur Varinus, sed quia boues non flagellantur, aut flagello impelluntur, flagellum intelligi debere videtur, quia ex bubulo fieret corio: stimulo enim punguntur boues, qui βουπλὴξ nominatur, quamuis & hac voce flagrum intelligatur ex loro bubulo; item securis qua bos cæciditur. Βουπλῆγες, passiuè dicuntur à bobus icti, actiuè βουπλῆγες, quo feriunt boues, vt Suidas testatur. Βούπληκτρον idem quod βουπλὴξ, citatum ex Epigrammate, idem & βούκεντρον est, vt ait Eustathius, πέλεκυς nimirum τῶν βοῶν ἀναιρετικὸς, ἢ μάστιξ γινομένη ἀπὸ τμήματος βύρσης. Βουκέντης qui stimulo boues impellit. Βούφαρος est à bobus aratus, Varino phares aratio est, & buphares terra quæ arari facilè potest. Βουστροφὴ in aratione est, vbi sulcus desinit & vnde alter incipit, à boum conuersione, Latini versuram dicunt. Βουβόσιον, locus vbi boues pascuntur, vt Callimachi Scholiastes exponit: Strabo vocat χώραν ἀρίστην βουβοσίοις, solum pascendis armentis peraccommodum: Similiter βουνόμον exponunt desertum, siue locum vbi boues pasci queunt, Homerus verò Ithacam quod bobus & capris pascendis esset apta βούβοτον & αἰγίβοτον nuncupauit. Βουλυτὸς tempus pomeridianum seu vespertinum, quo boues soluuntur, & a laborum one re liberantur, vt tradit Eustathius, seu vt Hesychius, δειλινὴ ὥρα. Βούδορα ἤματα ab Hesiodo dicuntur frigidissimi dies, in quibus flante Aquilone tum boues, tum alia quadrupedes excotiantur: Boreas enim (inquit)

Καί τε διὰ ῥινοῦ βοὸς ἔρχεται, οὐδέ μιν ἴσχει.

Βουκάπηλος apud Pollucem is videtur, qui boues vendit. Βουκάπαι, τῶν βοῶν αἱ φάτναι Hesychio, idest boum præsepia. Βουθύτης qui boues mactat, at βούθυτος idem esse dicitur quod βουθύσιος, idest ad boum mactationem pertinens, vnde βουθυσία idest boum mactatio seu immolatio. Accipitur pro sacrificio magno & solenni, βουφόνος etiam est qui boues cædit, siue mactat, siue immolat. Hinc βουφόνια, boum cædes seu mactationes, festum apud Athenienses antiquum & celebre, sic dictum, vt Cælius annotauit, quod post mysteria celebraretur per bouis immolationem. De eo sic Suidas; Festum apud Athenienses perantiquum, quod post initia Cereris, in memoriam veteris euentus celebrari dicunt. Nam in festo Iouis ferunt taurum sacris placentas deuorasse, paratas ad sacrificium, quem Thaulon quidam arrepta securi, vt tradit Androtion, statim interfecerit. Alia sunt tauropolia sacrificia, quæ Dianæ fiebant & Marti apud Amazonas, vti Diodorus scribit. Alia etiam sunt taurilia, seu taurij ludi dijs inferis consecrati, quorum origo (inquit Alexander ab Alexandro fertur antiquissima. Cùm enim regnante Tarquinio Superbo vis morbi & insanabilis pernities per omnes vrbis regiones & compita peruagata esset, assiduisque funeribus ex hausta ciuitas foret, atque ob esum carnium taurorum pestifer annus grauidas mulieres ita affecisset, vt sisti pestilentia nequiret, in deorum inferorum placamenta hos ludos concelebrarunt, qui taurij dicti, quòd ob taurinæ carnis morbum inuenti primum celebratique sunt, in quibus metas circumcurrere, velut in Circensibus seruatum est. Transtulit hæc Alexander ex Varrone & Festo Pompeio: cuius hæc sunt verba: Regnante Tarquinio Superbo cùm magna incidisset pestilentia in mulieres „ Rom. grauidas, quæ fuerat facta ex carne diu vendita taurorum, ludi ob hoc dijs inferis instituti, „ taurij sunt vocati. Ambrosius Calepinus ex Perotto etiam boalia & bupetia nuncupari ait quamquam (inquit) duobus hisce nominibus potius sacrificia quædam significentur, quę pro boum salute fieri solent. Alias boalia βουφόνια interpretatur aitque apud Atticos antiquos ludos fuisse boum gratia institutos, bupetiasque, siue bupetios vocari: & in hoc festo solennem boum & taurorum venationem fieri solere, quemadmodum nunc quoque Venetijs & ferè per totam Italiam fieri solet eo die, qui quadragesimæ proximus est. Alia rursus sunt Solitaurilia, nempe quæ singulo perfecto lustro per Censores celebrari mos erat, ad lustrandum vrbem, sue, oue & tauro, aut verre, ariete & tauro, qui circum vrbem ducebantur, tumque multa religione lustrum condebatur. Festus ait Solitaurilia,

Lib. 10. c. 6.

Taurilia.
Taurij ludi.
Lib. 6. c. 19.

Boalia.

Solitaurilia

litaurilia, hoſtiarum trium generis diuerſi immolationē ſignificare, tauri, arictis, verris, quod omnes integri ſolidiq; corporis ſint: ſolum enim lingua Oſcorum ſignificat totum & ſolidum. Varro verò ait: Populus Romanus cùm luſtratur Solitaurilibus, circumaguntur, verres, aries, taurus.

De re ruſt. cap. 141.

„ Quo pacto autem Solitaurilia fierent docet his verbis Cato: Agrum luſtrare ſic oportet: Impera
„ Suouitaurilia circumagi cum diuis volentibus, quodq; bène tibi eueniat mando tibi Mani, vti il-
„ lace Suouitaurilia fundum, agrum, terramq; meam quota ex parte ſiue circumagi, ſiue circumfe-
„ renda cenſeas, vti cures luſtrare. Ianum, Iouemq; vino præfamino, ſic dicito, Mars pater te pre-
„ cor, quæſoq; vti ſies volens propitius mihi, domo, familiæq; noſtræ, quoius rei ergò agrum, terram,
„ fundumq; meum Suouitaurilia circumagi iuſſi, vti tu morbos viſos inuiſoſque, viduertatem, vaſti-
„ tudinemque, calamitates intemperiaſque prohibeſcis, defendas, auerrunceſque: vti tu fruges, fru-
„ menta, vineta, virgultaque grandire beneque euenire ſinas. paſtores pecuaq; ſalua ſeruaſſis, duiſq;
„ bonam ſalutem valetudinemq; mihi, domo familiæque noſtræ. Harumce ergò fundi, terræ, agri
„ que mei luſtrandi, luſtrique faciendi ergò ſicuti dixi macte hiſce Suouitaurilibus lactentibus im-
„ molandis eſto. Mars pater eiuſdem rei ergò, macte hiſce ſuouitaurilibus lactentibus eſto. Item
„ cultro facito ſtruem, & fertum vti adſiet. Inde obmoueto. Vbi porcum immolabis, agnum,
„ vitulumque ſic oportet. Eiuſque rei ergò macte hiſce ſuouitaurilibus immolandis eſto, nomina-
„ re vetat Martem, neque agnum, vitulumque. Sin minus in omnes litabit, ſic verba concipi-
„ to. Mars pater, ſi quid tibi in hiſce ſuouitaurilibus lactentibus, neque ſatiſfactum eſt, te hiſce
„ ſuouitaurilibus piaculo. Si vno duobuſque dubitauerit, ſic verba concipito. Mars pater, quod
„ tibi illic parco, neque ſatisfactum eſt, te hoc porco piaculo. Aliud rurſus ſacrificij genus erat

Trittys.

trittys vel trias; non abſimile tamen; conſtabat ex hirco, ariete & tauro, vt Varinus annotauit. τριττύα ſacrificium à tribus animalibus dictum, ſed Epicharmus conſtaſſe ſcribit duabus ouibus & boue, vel boue, capra & oue, vel hirco, ariete & tauro. Hoc ſacrificij genus βούπρωρος etiam dicebatur, eò quod bos præcederet, vt prora nauem. Scholiaſtes Ariſtophanis in Pluto in hoc loco. Ἔνδον βουθυτεῖ ὗν καὶ τράγον καὶ κριὸν ἐστεφανωμένος, abutitur, inquit, buthytiæ vocabulo, vt ſacrificij magnitudinem & perfectionem indicaret, quod hecatomben vocant. Perfectum enim ſacrificiū ſue, tauro hirco, & ariete conſtat, quod trittyn appellant: Athenienſes verò eodem nomine ſacrificium ex reliquis tribus, etiam abſq; boue. Videtur etiam trittyan quandam inſinuare Ariſtophanes, cùm chorus inquit in Chremylo inmolari ſuem, hircum & arietem. Apud Gyraldum τριττύα & τρύκτυα & τρίκτυρα legitur, quas omnes voces Geſnerus ineptè ſcribi putat, & ſemper trittys oxytonum fœminini generis ſcribendum. Idem Gyraldus ex Heſychio annotat ſacrificium hoc Enyalij hoc eſt, Martis eſſe, quod tribus animalibus cum teſticulis id eſt non caſtratis fieret, vel vt alij tradunt (Callimachus apud Etymologum) ſue, ariete, tauro. Hoc ex Heſychio addendum

Trias.

triadem alio nomine dici hoc ſacrificium. Iſter quidam, vt Etymologus habet, ex bubus, capris & ſuibus hoc ſacrificium perfici author eſt, quæ quidem omnia maſcula & trima eſſent. Apud Heſychium non rectè legitur, θύεται δὲ πάντα τρία pro τριετῆ. quanquam latinorum quidam nullam hoſtiam maiorem minoremuè bidente, id eſt, bima eſſe debuiſſe prodiderint. Βούπρωρον (inquit

Buproron.

Varinus) ſacrificiū ex centū ouibus conſtabat & boue vno, οἱ δὲ τὴν ἑβδόμην ἢ ἐνάρχην σημαίνουσι καὶ βουπρόσωπον. Ariſtophanis Scholiaſtes iā modo citato loco idē illud ſacrificiū quod buthyſiā & trittyn vocari diximus, hecatōben vocari ēt tradit, ſed hecatomben (ἑκατόμβην) ſacrificiū aiunt eſſe centum bouum (quale Conon Lacedæmonijs deuictis, dijs obtuliſſe ſcribitur) ſeu pecorum, (partem capiendo pro toto, Nam ἑκατόμβη Homerus complectitur etiam ἄρνας & αἶγας, id eſt, oues & capras) quomodo & Pindarus dixit πάντα ἑκατὸν θύειν. Alij intelligunt θυσίαν ἐξ ἑκατὸν βάσεων, id eſt ποδῶν, in qua immolarentur animalia quadrupeda viginti quinque, quorum pedes centum numero. Alij finitū numerum pro infinito acceperunt, vt ἑκατόνζυγον ναῦν pro πολύζυγον, & ſimilia. Vnde & Euſtathius χιλιόμβην fingit. Iulius Capitolinus in vita Maximi & Balbini paulo aliter deſcribit. Hecatombe autem (inquit) tale ſacrificium eſt; Centum aræ vno in loco
„ ceſpititiæ extruuntur, & ad eas centum ſues, centum oues mactantur. Nam ſi imperatorium
„ ſacrificium ſit, centum leones, centum aquilæ & cætera huiuſmodi animalia centena feriuntur.
„ Quod quidem & Græci quondam feciſſe dicuntur, cùm peſtilentia laborarent, & à multis impera-
„ toribus id celebratum conſtat. Ὠῶν ἑκατόμβη, id eſt ouorum hecatombe, per iocum apud veterē
„ quendam legitur. Ab hecatombe fit ἑκατόμβοια, feſtum quo hecatombe peragebatur, celebrari

Hecatombeus mēſis

ſolitum antiquitùs in Laconica ſingulis annis, eò quòd ἑκατόμπολις eſſet, vt Euſtathius author eſt, & ἑκατομβαιὼν mēſis cuiuſdam nomen ab iſtis ſacrificijs fieri tum ſolitis denominati, quē Hippodromium Bœotis, Macedonibus Loum vocari ſcribit Plutarchus. Etymologus κρονιῶνα ante appellatum fuiſſe: Gaza verò ſolſtitium æſtiuum in hunc incidiſſe, primumq; Atticorum fuiſſe author eſt. Interpretum Plutarchi alij Maium & Aprilem, alij Iunium, quidam & Auguſtum dixerunt.

A nus. Est verò etiam ἑκατόμβοιον ... boum pretio æstimabilis, ita scilicet dicta quædam moneta, quam bouem vocatam fuisse diximus in principio operis. Budæus, ubi de βοῦς moneta eam significante tractat, ἑκατόμβοιον dici ait quicquid duabus minis Atticis æstimabile esset, id est (inquit) ducentis drachmis. Plutarchus de eadem moneta sic scribit, ἔκοψε δὲ καὶ νόμισμα, βοῦν ἐγχαράξας, ἢ διὰ τὸν Μαραθώνιον ταῦρον, ἢ διὰ τὸν Μίνωος στρατηγὸν ἢ πρὸς γεωργίαν τοὺς πολίτας καλῶν. ἀπὸ ἐκείνου δέ φασι τὸ ἑκατόμβοιον καὶ τὸ δεκάβοιον, id est, Nummum etiam incudit boue insculpto, incertum propter Marathonium ne taurum, an Minois ducem, an vt ciues ad agriculturam adhortaretur. Inde ductum asserunt, vt in æstimatione pretij rerum, valere centum aut decem bobus dicatur. Inde hecatombæa arma apud Homerum, vt quidam volunt, vbi poeta permutationem armorum Diomedis & Glauci descripsit, inquiens:

Lib. de affe.
In Theseo.

Ὃς πρὸς Τυδείδην Διομήδεα τεύχε' ἄμειβε
Χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων,

Iliad. ξ.

id est, vt in Pandectis archetypis legitur, aurea æreis, centenaria nouenarijs. Βουτρόφος etsi propriè sit bubulcus, vel saltem is qui boues alit, eodem tamen etiam nomine ordo quidam intelligitur sacerdotum, inde nomen habẽs quod boues dijs immolandos publicè nutriret, vt annotauit Etymologus, cui ταυρία etiam festum est Neptuni. Apud Hesychium, Ταυρεῖν δῆ, κίσαλη, ἢ παιδεία (forte παιδία, id est ludus) παρὰ ταραντίνοις, videtur sane locus corruptus. Et in Bacchi honorẽ, qui in Cyzico tauriformis colebatur, ταυροχολία dicebatur festum quoddam illic celebrari solitũ, vt idem Hesychius & Varinus habent, forte ταυροπολία legendum, quanquam & Tauricæ Dianæ festum sic nuncupetur. Apud Suidam per τ simplex scribitur: dubitauerim sanè tamen, an μεγαροφαγία scribi debeat. Βούκερως, bubulis præditus cornibus, vt Βούκερων ἄγαλμα apud Herodotum, id est, statua siue simulacrum bubulis præditum cornibus. Poetæ eadem voce tanquã latina quoque vtuntur, Ouidius. *Armentaque bucera pauit*, id est, boues ipsos valdè cornutos: Lucretius bucera secla dixit, pro ipsis bobus:

B

Buceras.

Metam. 6.

Lanigeræq; simul pecudes, & bucera secla.

Apud Hesychium & Varinum mottophagia est sacrificiũ quoddam celebratũ in Salamine Cypri: Idem & bucerias greges dixit in eodem significatu:

Mottophagia.
Buceria greges.

Sæpe itaq; ex vno tondentes gramina campo
C *Lanigeræ pecudes & equorum duellica proles,*
Buceriæq; greges, sub eodem tegmine cæli.

Citat hunc versus Nonius in voce buceriæ, & in voce greges, docens greges reperiri etiam in genere fœminino. *Bucerum* (inquit Festus) *de bobus dicimus. Est autem bucerum vox ducta è duabus Græcis, βοῦς, bos, & κέρας, cornu.* Buceræ porrò, quod quidam putant, legi non potest; nam κέρας, vnde hoc nomen factum est, habet priorem syllabam breuem. Animas in mysterijs gentiliũ theologorum melissas, id est apes & βουγενεῖς appellatas, & Buclopum deum qui generationem latenter audiret Cælius Rhodiginus prodit: Apes verò ipsæ βουγενεῖς cognominantur, quòd ex bobus oriantur: sed & Bacchum βουγενῆ tradit Plutarchus. Bubona dea etiam à bobus dicta, inuocabatur, vt boues fortunaret. Meminit eius inter alios D. Augustinus. Vitula verò siue Vitulina dea à vitulis, quæ lætitiæ præerat, quare magno cultu eam habuere Romani. Hinc vitulari, quod verbum Pierius Valerianus interpretatur lætitiæ signum præbere & exultando gestire. Apud veteres (inquit) vitulantes gaudentes lætabundosq; dici comperias, vt non temerè apud coniectores Hebræos leges, lasciuientem currentemque taurum per somnium imaginari, futuræ lætitiæ si-D gnum esse. De Vitula seu Vitulina dea hæc legimus apud Macrobium. *Hyllus libro quem de dijs composuit, ait Vitulam* (alias Vitulinam) *vocari deam quæ lætitiæ præest. Piso ait Vitulam Victoriã nominari. Cuius rei hoc argumentum profert, quod postridie Non. Iulias re bene gesta, cum pridie populus à Tuscis in fugam versus sit (vnde populifugia dicuntur) post victoriam certis sacrificijs fiat vitulatio. Quidam nomen eius animaduersum putant, quòd potens sit vitæ tolerandæ. Ideo huic deæ pro frugibus fieri sacrificia dicuntur, quia frugibus vita humana toleratur. Vnde hoc esse animaduertimus, quòd ait Virgilius: Cum faciam vitula pro frugibus. Vt vitula dixerit pro vitulatione: quod nomen esse sacrificij ob lætitiam facti superius exposuimus. Meminimus tamen sic legendum per ablatiuum: cùm faciam vitula, id est, cum faciam rem diuinam, non oue, non capra, sed vitula, tanquam dicat, cùm vitulam pro frugibus sacrificauero, quod est, cùm vitularem diuinam fecero.* Tantum Macrobius. Varro in libro Rerum diuinarum ait, quod pontifex in sacris quibusdam vitulari soleat, quod Græci παιανίζειν vocant. (Hinc illud Virgilij, *Lætumq; choro pæana canentes.*) Titius verò vitulari interpretatus est voce lætari. Festus item & Nonius testantur veteres pro lætari, vitulari dixisse. Plautus in Persa: *Commodansq; lubens vitulor, merito.* Ποππάζειν, secundum Hesychium & Varinum, est θαμαλίζεται. Ego neutrius huius verbi mentionem reperio: videtur

Animæ apes dictæ.
Lib. 22. c. 3.

Bubona dea.
Vitula.

Li. 3. Satur.

A a all-

autem idem significare quod uitulari apud latinos, ideſt lætari, uel iuueniliter exultare, ut uituli: & qui uerò ita exultant Hesychius & Suidas μοσχαῖας dici etiam tradunt. Μοσχηδὸν autem eſt in more vituli, ut ταυρηδὸν in morem tauri, Μοσχηδὰ apud Esychium & Varinū exponitur ἑξῆς καὶ ἀπαλλακτικῶς, id eſt conti ua deincep, ductu & ſine intermiſſione, qualis forte & uitulorum ſuctus eſt ex uberibus matrum, ut propriè ad potum referatur, quo ſenſu tamen μοσχηδὸν libentius vſurpauerim. Μοσχίας Euſtathio eſt aries tribus De moſchijs leporibus dicam ſuo loco. Bucede Plauto, qui loris bubulis vapulat: *Illi*, inquit, *bucede erunt potius, quàm ego ſim reſtio*, id eſt, quàm ego me ſuſpendam. Boya, ut Iſidorus ait, eſt torques damnatorum, quaſi iugum bouum, ex genere uinculorum. Tantum ille. Quærendum num inde boiam nos vulgo uocemus in Italia ipſum tortorem ſiue carnificem? Βολίτα præſepè bouum eſt, χαμεῖαν enim eſt edere. Βόλιτον Etymologus dictum ait eſſe quaſi βόος λιτὸν, quòd liquidiora ſint bouis excrementa, quàm reliquorum animalium. Citat autem Hipponactem, qui βολίτου χεστηγάτην dixerit, fœminam opinor extremè contemptam. Alij uerò βόλιτον a ſellorū tetri mentum propriè dici uolunt Cælio teſte, nimirum ex Ariſtophanis ſcholiaſte, in Batrachos, ubi de Empuſa legitur, quod pedem alterum habeat βόλβιτον: & in Ranas, vbi Io θάτερον σκέλος βόλβιτον habere dicitur, hoc eſt, ut ille exponit, ὄνειον, id eſt, aſininum, dicens ideo à quibuſdam ὀνόκωλον appellari, cùm tamen alioqui tribus in locis apud Ariſtophanem (inquit Henricus Stephanus) βολίτου etiam mentio fiat, & ipſe alibi βούτων βόλιτον eſſe dicat. Quod verò βόλιτον pronunciant Attici, reliqua Græcia βόλβιτον vocant. Propriè autem fimum bouis exponi Pollux etiam author eſt, & ex ueteri prouerbio n otum eſt: βόλιτα δίκαν in eos, qui ob minima delicta puniuntur: extabat enim Solonis lex etiam aduerſus fimi bubuli fures. Butyrum fit ex lacte, & à boue nomen accepit. Quia ex lacte uaccino quod craſſum, ac cæteris pinguius eſt, butyrum præcipuè conficitur, unde Galenus: Miror autem quo pacto Dioſcorides ex ouillo & caprillo confici referat: namque ex bubulo fieri noui, ac proinde nuncupatum eſſe butyrum exiſtimo. Quibus uerbis Galenus nomen magis, quàm rei naturam contemplatus eſſe uidetur, nam & Plinius aliàs etiam ex omni lacte butyrum fieri poſſe aſſerit. Βουστροφηδὸν vocant Græci genus quoddam ſcribendi, vt Pauſanias ait, arcam Cypſeli hoc modo inſcriptam fuiſſe tradens, quod quidem tale fuit, à fine videlicet prioris verſus, ſecundum verſum conuertere, vt in diaulo curſu fit. Dictum verò eſt ab atandi ratione, cùm in extremo ſulci in alterum ſulcum boues conuertuntur, ut Grammatici obſeruant Græci. De hac eadem re ſic Iſidorus: *Verſus autem vulgo vocati, quia ſic ſcribebant antiqui, ſicut aratur terra: à ſiniſtra enim ad dextram primum deducebant ſtylum, deinde conuertebatur ab inferiore rurſus ad dextram verſus, quos & hodie ruſtici verſus appellant*. Hæc Iſidorus, vt Lil. Gregorius Gyraldus obſeruauit. De buccina ita ſcribit Iuſtus Lipſius. Buccina initio fuit cornu bouillum, necà boue malè deriues, ut inſtrumentum quod bubus canit, aut quod boues canit, aut uocat. Varro tamen buccinatorem à vocis ſimilitudine & cantu dictum mauult, quia bou bou canit: quod Iſidorus inepte flexit, & buccinam à voce, quaſi vocinam deriuat, quod Pagani ea uocabantur. Βοὸς κέρας verò apud Homerum eſſe aiunt cornu, quod lineæ piſcatoriæ iuxta hamum circumponitur, alij plumbum, ut Varinus refert. Qui ſint laſtauri & atauroti antea diximus. Centauri uerò qui ſint & unde nomen traxerint, Ludouicus Viues in 18. D. Auguſtini librum de ciuitate Dei, cap. 13 ſic ſcribit: Quidam Theſſalus rex bobus œſtro exagitatis, ſatellites ſuos ad eos reuocandos ire cum iuſſiſſet, illique curſu non ſufficerent, aſcenderunt equos & eorum uelocitate boues ſecuti, eos ſtimulis ad tecta reuocarunt. Sed hi uiſi, aut cùm irent ueclociter, aut eorum equi cùm circa flumen Peneon potarent capitibus inclinatis locum fabulæ dederunt, ut Centauri eſſe crederentur. Dictique ſunt Centauri ἀπὸ τοῦ κεντεῖν τοὺς ταύρους. Seruius in tertium Georgicorum. At Palæphatus refert: Cum tauri præferoces Lariſſam & eam Theſſaliæ regionem vaſtarent, Ixion rex præmium propoſuit ijs, qui tauros arcerent. Iuuenes è Nephelo pago cùm equos manſuefactos & edoctos conſcendiſſent (nam prius curribus utebantur) tauros abegerunt. Accepta ob hoc pecunia, inſolentiores facti, iniurijs affecerant & ipſum Ixiona & Lariſſæos, qui tum Lapathæ dicebantur, ita ut inuitati ad nuptias Perithoi mulieres eorum raperent. Quæ res præbuit occaſionem fabulæ, quòd Centauri dicantur, quòd ſemiequi, quod filij Ixionis (quia ab eo miſſi & donati) quod ex nubibus, nam nephele eſt nubes. Buſiris Aegypti rex (à quo ciuitati quoque nomen) ab auia Io in vaccam mutata hoc nomen forte inditum habet, uel παρὰ τὸ βοῦς εἴρειν, ut Etymologici author conijcit, ideſt à contercndis & iungendis bobus, ut qui uel ſolus duos boues includere ſub iugum poſſet, aut quòd duos boues, quoquo uellet, ſolus traheret, παρὰ τὸ βοῦς καὶ τὴν σειράν. tanti roboris fuiſſe enim fertur. Buthus, de quo prouerbium citauimus, *Buthus obambulat*, fuit athleta, quem aiunt viciſſe in Pythijs ludis. Meminit Heſychius. Author adagiorum, fieri (inquit) poteſt, ut ab edacitate id nominis ei inditum fuerit, ut etiam Herculi βουθοίνα. Alij uerò arbitrantur Græcos à ſtulto & ſimplici bouis ingenio, ut Butalionis, quod Etymologus alicubi ſcribit, ſic etiam Buthi nomen

Marginalia: *Moſchias.* — *In Muſtell.* — *Bucede. lib 5.* — *Boya.* — *Bolitum.* — *Butyrum.* — *lib. 10. de facul. med. ſimplic.* — *Eliacor. 1.* — *lib. 6.* — *Buccina.* — *lib. 4. de milit. Rom. dialog. 10.* — *Centauri.* — *Buſiris.* — *Buthus.*

A men finxisse: in qua significatione etiam reperitur βύδιος, Hesychius enim hoc in loco: Βύδιοι, παρὰ Λυσιππῳ τὸ ὄνομα, (legendum videtur ὄνομα) Κύων δὲ τις ἴβια διδυμινος ὥσπερ βύδιος, Seleucus, inquit, insipientem & stultum exponit. Mœlibeus nomen pastoris apud Theocritum & Virgilium, ita dictus, quòd haberet curam boum; Alphesibœus verò & ipse pastor à boum inuentione nominatus. Alphesibœas item vocabant omnes puellas elegantioris formæ, quasi quæ reperirent procos, qui boues sibi darent dotis nomine. Eo enim pecore vti solere antiquissimos in æstimandis rebus nondum introducto vsu nummorum, non semel ostensum est. Sic, inquam, dicebantur, quæ propter pulchritudinem reperirent magnam dotem (vxores enim à viris, non, vt nunc, viros ab vxoribus dotem accipere mos erat) Ita Euadne dicta est, quòd benè dotata esset à Capaneo coniuge, ἕδνα enim vocabant nuptialia munera. Tantum Muretus. Alexandri equum bucephalum appellarunt teste Plinio, siue ab aspectu toruo, siue ab insigni taurini capitis armo impressi. Nos plura de eo in equo diximus. Pierius Valerianus ita Thessalos equos ait fuisse nominatos, fallique qui putant equum illum à bouillo capite, vel à cornibus, quibus animal id præditum fuisse dicitur, ita nuncupatum. Equos autem nonnullos apud Thessalos, bu-

Melibœus.
Alphesibœus

B cephalos fuisse nuncupatos, ostendere Aristophanem ἀναγύρῳ. Ab eo quo illo vrbs quædam, Ascanorum caput, Bucephala dicta fuit eodem Plinio teste, quia ibi esset sepultus: Stephanus βουκεφάλιαν vocat. De tauro siue bouquro oue, & scarabeo diximus in æquiuocis. Ait item Plinius boas in Italia serpentes, in tantam magnitudinem exire, ut Diuo Claudio principe occisæ in Vaticano solidus in aluo spectatus sit infans. Ali primo bubuli lactis succo; vnde (inquit) nomen traxere. Isidorus de boa paulò aliter. *Boas* (inquit) *anguis Italiæ immensa mole persequitur greges armentorum & bubalos & plurimo lacte irriguis vberibus se innectit & sugens interimit, itaque inde à boum populatione boas nomen accepit.* Buprestis nomen est oleris, de quo mox, & animalculi ex genere insectorum, id quòd cum Plinius vel non aduerteret, uel non caperet, Græcos inconstanter de bupresti scripsisse tradit his verbis. *Buprestim herbam Græci, magna inconstantia laudibus ciborum etiam habuere. Idemque remedium tanquam contra venenum prodiderunt. Et ipsum nomen indicium est, boum certè venenum esse, quos dissilire degustata fatentur. Quapropter nec de hac plura dicemus.* De ipso verò animali, alio loco sic scribit. *Rarum in Italia animal buprestis est, longipedi scarabæo simillimum. Fallit inter herbas bouem maximè, vnde & nomen inue-*

Boa serpens lib 8. ca 14

Lib. 12.

Buprestis.

Lib. 30. c. 4.

C *nit: deuoratumque tacto felle ita inflammat, vt rumpat.* Non absimilem etymologiam habemus in hisce Nicandri versibus:

> Η καί που δαμάλεις ἀργιάτορας, ἄλλοτι μόσχος
> Πίμπρησας, ὅππο τε λύρα νομεύομενοι θατεονίας
> Τούνεκα κλῄ βούπρηστιν ἐπικλείουσι νομῆες. id est
> *Sæpe pigram hæc vaccam, vitulum quandoque salacem*
> *Perdit, pascentes, sua quando armenta magistri*
> *Discernunt, & ob id buprestim nomine dicunt.*

Dici itaque videtur buprestin παρὰ τὸ τὸν βοῦν ἐμπιμπράναι, quòd boues incendat & vrat. Secus tamen docet Etymologiastes: dici enim ait, quod summopere intumescere faciat hominem. βούπρηστιν, inquit, φασὶ λέγεσθαι διὰ τὸ τοὺς γευσαμένους αὐλῆς μεγάλως πιμπρᾶσθαι: τουτέστι φυσᾶσθαι, τὸ γὰρ βοῦς ἐπὶ τοῦ μεγάλου ἔτασσον οἱ ἀρχαῖοι, καὶ βούπαιδα τὸν μέγαν παῖδα: id est buprestem dicunt nominari, quòd eos qui eam gustarunt, inflatos ac tumidos reddat multum, quod πιμπρᾶσθαι Græci dicunt. Βοῦ enim nomen magnum antiquis significabat, vnde βούπαιδα ma-

D gnum puerum dicunt. Vtraque quidem etymologia tolerari potest, attamen prior videtur præferenda, vtpotè quam & Aelianus videtur sequi, dum ait: Buprestin insectum si bubulum pecus deuorauerit, tantoperè inflammationibus torquetur, vt & rumpatur, & non ita multò post efflet halitum extremum. Idem quoque animalculum βυδάκη quoque nuncupatur teste Hesychio; fortè quod boues frequenti morsu sit infestum. Cretenses hodieque βουπρισι dicunt. Marcellus Virgilius in commentario suo ad caput de bupresti apud Dioscoridem asserit, Italiæ rura nunc quoque nosse hoc malum, vidisseque se peremptum aliquando eo ueneno bouem, non satis tamen ostendere rusticos eius animalis formam, diuersisque appellationibus diuersis locis, & diuersa forma describi, & appellari. In Græcis Geoponicis Paxami verba inscripta περὶ βουπρήστεως, duo latini interpretes de bupresti uertunt. Gesnerus mauult de uentris boum inflatione, vt nihil (inquit) referat, an βου particula hic intensiua sit, an ad boues propriè pertineat. Quanquam enim ex bupresti insecto vorato turgeat, & infletur uenter, idem tamen affectus alias quoque ob causas interdum inuadit. Mulomedici in equis κοιλόπρησιν vocant, idest τοῦ κοιλίας καὶ λαγόνος πρῆσιν ἤτοι ἐμφύσησιν: fit autem talis inflammatio aliàs in ventriculo, aliàs

Buprestis. lib. 17. c. 17

in inteſtinis. Accedit quòd in Geoponicis caput iam citatum περὶ βουπρέστως inſcribitur per ε non per ϛ in penultima: Et Columella tria in Geoponicis capita, de cruditate, bupreſti, & torminibus inſcripta, ſub vno de cruditate comprehendit, nulla bupreſtis mentione facta, ſonitum autem ventris & inflationem tanquam ſigna, & ſymptomata cruditatis non omittit. Sed idem fortaſſis remedium vtrique malo conueniet, quod Paxamus ita præſcribit: Aduerſus hanc noxam quidam oleum in nares infundunt bubus: alij caprifici groſſos aqua diluunt & naribus infundunt. Dioſcorides certè poſt vomitiones & clyſteres, caricas in cibo prodeſſe docet & cum vino potum earum decoctum aduerſus bupreſtin inſectum. Cæterùm, oleum bubus per nares infundi, donec ructent ad inflationem ſedandam, in Plinio legitur: Nec tamen negauerim oleum contra omnia venena bibi cùm alias, tum ad vomitum prouitandum. Tantum Geſnerus: & alias ruſus: Bupreſtis ſiue Scarabei genus boues inflantis, ſiue alia ventris inflatio accipiatur, æquè ad ipſos boues ac morbi magnitudinem, vocabuli etymon referri poteſt. Bucardia Plinio gemma eſt, bubulo cordi ſimilis, Babylone tantùm naſcens. Iacobus Dalechampius ait eſſe genus Callaidis ſiue Turcicæ, ſeſeque uidiſſe hanc gemmam profitetur. Græci, ut lexicographi exponunt βουκάρδιον & βουκάρδιον λίθον appellant. Bootes uel Bootus à boue ducto nomen, latinè bubulcus, cæleſte ſydus, quod arctophylax uocatur: Stellula enim eſt iuxta urſam minorem quæ more bubulci plauſtrum ſequi uidetur: Cicero de natura deorum:

Bucardia.
Lib 37. ca. 10.

Arctophylax vulgò qui dicitur eſſe Bootes,
Quòd quaſi temone adiunctam præ ſe quatit Arctum.

Ouidius: *Arctophylax formam terga ſequentis habet.*
Iuuenalis: *Frigida circumagunt pigri ſarraca Boota*
Aratus: *Tardus in occaſum ſequitur ſua plauſtra Bootes.*

Sunt qui Arcadem Iouis ex Caliſtone filium in Booten mutatum dicant: Pluribus tamen placet, Caliſtonem in Vrſam maiorem, Arcadem in minorem conuerſum. Areſtam bouis uel boum uocat herbariorum uulgus, quam Græci anonidem, & ononidem, quòd in opere arantes boues ſiſtat ac remoretur, radicum tenacitate uomeri non cedens. Bouis roſtri decoctum utile ad fluxum uentris ſi eo lauentur pedes, legimus in Roſa Anglica. Sunt qui ſymphytum maius eſſe conijciant. Panaces quod è Macedonia affertur, bucolicon uocant, inquit Plinius; armentarijs ſponte erumpentem ſuccum excipientibus: hoc celerrimè euaneſcit. Dioſcorides hoc genus panacis Heracleum ſiue Herculeum vocat ſine dubio, vt ab Aſclepio & Chironio diſtinguat: ex huius radice liquor denſatus opopanax dictus nomen in officinis pharmacopolarum adhuc retinet. A quo panace panax Herculeum Plinij, ne quis erret, planè diuerſum eſt, ait enim origanum eſſe Heracleoticum. Differunt teſte Varino βούτυρον eſt βούτυρος, nàm βούτυρον eſt butyrum, βούτυρος herba quædam Dionyſio. Conieceram ita vocari, quia plurimum ex eius eſu butyrum vaccæ generent. Bupreſtis oleris genus apud Theophraſtum, ſed cùm eodem nomine inſecti intelligatur genus maleficæ naturæ, vt oſtendimus, Plinius id non aduertens, oſcitanter in hæc verba prorupit: *Bupreſtin magna inconſtantia Græci in laudibus ciborum habuere; ijdemque remedia tanquam contra venenum prodiderunt*, &c. Heſychius ſic herbam ab inſecto diſtinguit. βούπρησις olus, βούπρηστις inſectum maleficum. Iacobus Dalechampius bupreſtin herbam quibuſdam eam eſſe ait, quæ vulgò auricula leporis vocatur, & à Dodonæo pro bupleuro oſtenditur. Varinò verò βούπρησις vel βούπρηστις potius, genus eſt oleris ſylueſtris ſimile ſinapi: Bupleuron quoque eidem genus eſt oleris. Deſcribitur à Plinio *herba ſponte naſcens, caule cubitali, folijs multis longiſque, capite anethi, laudata in cibis Hippocrati, & Nicandro in medicina*. Cui deſcriptioni non malè videtur quadrare auricula illa leporis, cuius folia rectè dicemus longa, vt pote in herba vmbellifera, minus verò rectè inter paſtinacas erraticas cenſeri debet, etſi ita iudicauerit Geſnerus: Syluaticus bupleurum exponit coſtam bouis, atque eſſe dulbub: quid autem ſit dulbub nec ipſe declarat, nec apud quenquam huc vſque reperi. Bugloſſos boum linguæ ſimilis. Geſnerus ſimilitudinem iſtam ad figuram pariter & ad aſperitatem refert, & vtrumque boragini noſtræ conuenire arbitratur, quanquam & aliæ (inquit) quædam herbæ ad bugloſſi deſcriptionem accedant, omnes ferè viribus iiſdem præditæ. Ita poſtmodum cenſere alij. Cato de inſitione loquens: *Inſuper* (inquit) *lingua bubula obtegito, ſi pluat, ne aqua in librum permeet; eam linguam inſuper librum alligato, ne cadat*. Citat hunc locum etiam Plinius, & genus herbæ interpretatur: cæterùm miſereris, cur herbam exponat, cùm Cato ligulam e corio bubulo factam intelligat, & alioqui ſit abſurdum linguam bubulam herbam inſuper librum alligari, ne cadat, quod Cato ait. Buphthalmus ſimilis (inquit idē Plinius) boū oculis. Quæ ſimilitudo ad flores referri debet, ut oſtendit Dioſcorides,

Plantæ.
Areſta bouis
Roſtrum bouis.
Lib. 25. cap. 4.
Panax Herculeum.
Bupreſtis.
Lib. 7. Hiſt. cap. 8.
Bupleuron.
Bugloſſum.
Cap. 4.
Lib. 17. cap. 14.
Buphthalmus.
Li. 25. ca. 8. lib. 3 c. 139

A koriides, Flores (inquit) producit luteos maiores quàm anthemidis, oculis speciem referentes, vnde nomen traxit, & Galenus buanthemon exponit buphtalmum. Varinus olim Romanis boariam vocatum fuisse ait, herbamque esse quæ apud suos in cibum veniat. Caules verò mandi, etiam Plinius tradit, quamobrem nec Dodonæi, nec Matthioli buphthalmum probo, illius quia hellebori modo purgat, huius quia caulis durus est & esui ineptus. Cæterùm buphthalmus etiam quibusdam teste Plinio aizoon maius nuncupatur, alijs zoophthalmos, & apud Dioscoridem buphthalmos inter synonyma aizoi legitur: boephthalmos Osthani sideritis. Boanthemon Galenus libro præcitato buphrhalmon exponit, quod & Chrysanthemon vocetur. βούπτινον Varino trifolium herba, & βούμανες & βούπτασον herbarum genera. Butomum in paludibus nasci tradit Democritus in Geoponicis, folia ferre irinis proxima, quibus boues iucundè vescantur, vnde nomen ei datũ: vbicunq; prodierit, solum excauandis aquilegijs idoneũ fatetur. Theophrastus verò butomo folium ait esse arundinaceum, angulare, caulem inoffensissimum, qui malum magnitudine sidæ proximum producat in lacu: fœminam sterilem esse, ad nexus vtilem. Herbarij & officinæ, vt Ruellio placet, vocant hodie iuncum cabacinum, quòd folijs eius tegetes & sportulæ, sicut ex sparto texuntur: nanque corbulas, quibus ficus & vuas passas recondunt, corbas, vel

B potius cabas (inquit) solent appellare. Andreas Cæsalpinus butomi nomine describi id genus iunci, quod à florum eleganti specie, floridum herbarij cognominant. Sed butomus Theoprasto duplex, masnimirum & fæmina; Ego hucusque istius iunci vnicum tantum genus obseruaui, nec ille plura recenset. Scio tamen multis peritis herbarijs butonum idem esse cum Sparganio Dioscoridis, & Dodonæus iuncum foridum pro Sparganio ostendit, binis in libris, in historia herbarum videlicet Gallica, & in compendio historiarum. Sparganium autem à Dioscoride delineatur folijs gladioli sed arctioribus & magis inclinaris: pilulis in summo caule, in quibus semen: pilulas vocans quod Theophrastus malum magnitudine sidæ proximum. Dodonæus tamen butonum à Sparganio distinguit: nam pro butomo in historia describit Sparganium ab alijs putatum, eam videlicet quam ipse in historia frumentorum platanariam à similitudine pilularum cum fructu platani nuncupat. Equidem Marthiolus dubitat, nunquid hæc reuera sit Sparganium, quandoquidem non in summo caule, sed infra eius summum multo & alibi quoque pilulæ exoriuntur: quare & Dalechampius hoc putatum Sparganium pro phlæo fæmina exhibuit: contrà

C Lobellius & Pena quin sit genuinum Sparganium, idemque cum Theophrasti butomo, non dubitant. Idemque Pena aliam quam Democritus butomi etymologiam adducit. βούτομον enim interpretatur admodum scindens, quia eius herbæ folia acie sua manus arripientis sauciant. Sed plura hac de re in plantarum historia. Lappæ genus Plinio boarium cognominatur his verbis: *Lappa boariæ radix pota articulis medetur.* Gesnerus hanc boariam lappam, arcion Dioscoridis esse iudicat, quam à Romanis personatiam, & lappam vocari scribit. Accedunt etiam (inquit) vires similes. Radix enim eius, (eodem Dioscoride teste) concisa etemplastri modo imposita, obortos membrorum fractis ossibus circa articulos dolores sedat. Vulgò lappam maiorem & bardanam appellant. Boariæ nomen factum ei credit, quòd cùm procera sit, bubus facile adhæreat; vt lappa canaria canibus, quæ à reliquis eiusdem nominis (Plinij verbis vtitur) sola humilitate differt. Alij tamen longè diuersam ostendunt, diuersa etiam ratione ducti, quod nempe prætereuntium vestibus pertinaciter adhæreat, quemadmodum aparine, quam lappam vertit Plinius. Herba est in agris pinguibus & stercoratis proueniens, radice apio hortensi non dissimili, odorata cum manditur, caule palmum alto, folijs coriandri aut potius caucalis, per

D obliquam valde & crebrò incisis, floribus in vmbella ex albo & subluteo subrubescẽtibus, fructu oblongo, spinoso, vt in caucali, semine nigro, ad figuram fructus formato. Rustici nostri istiusmodi echinato fructu herbas vulgò grappellas nuncupant. Quare cum hæc in agris nascatur, boaria dicta fuerit, quasi priuatim ad boues pertinens, cum propriè sit boarium, quod ad boues pertinet, vt area boaria, teste Festo, quod in eis boues venderentur. Cunilæ bubulæ nomine duas species diuersas apud veteres celebratas fuisse appatet, ligusticum, & origanum syluestre. Crateuas enim ligursticum sic vocat sed falsò, vt Plinius scribit, & mox, cùm dixisset, cunilæ præter satiuam plura esse genera: *quæ* (inquit) *bubula appellatur, semen pulegij habet, vtile ad vulnera commanducatum impositumque &c.* Hanc cunilam bubulam, origanum syluestre Græcorum esse Ruellius validissimis argumentis conuincit. Gesnerus bubulam appellatam conijcit, quod inter boum remedia fortè olim in vsu fuerit, quanquam apud scriptores in Hippiatrica solum mentionem eius inueniat apud Columellam, qui sic scribit: *Si bilis molesta iumento est, venter intumescit, nec emittit ventos: Manus vncta inseritur aluo, & obsessi naturales exitus adaperiuntur, exemptoque stercore posita cunila bubula, & herba pedicularis cum sale trita & decocta, melli miscentur, atque ita facta collyria subijciuntur, quæ ventrem mouent, bi-*

Lib. 3. cap. 139. — *In glossis.* — *Butonum* — *Lib. 2. de nat. Stirp. cap. 128.* — *Lib. & cap. 17.* — *Sparganium.* — *Lappa boaria.* — *Lib. 26. cap. 11.* — *Lib. 21. cap. 17.* — *Cunila bubula.* — *Lib. 16. cap. 16.* — *Lib. 3. cap. 25.* — *Lib. 6. cap. 30.*

lemque omnem deducunt. Si verò inde, vt ille conijcit, bubula cunila dicta est, gallinaceam cunilā etiam a medendis gallinacei generis auibus cognominatam esse conijci poterit, quæ origanum est Heracleoticum. Est & butes origanum apud Cydoniatas, idem nimirum, vt idem Gesnerus iudicat, bubulo, vt vel nomine proditur. Femur bubulum Plinio herba est, neruis vtilis, recens in aceto & sale trita. Hæc quæ sit, non satis constat. Videndum an eadem sit, inquit Gesnerus, quam alibi scribit myriophyllon dici in Hetruria, qua boum nerui abscissi addito axungia solidantur. Eodem teste aliqui fœnogręcum buceras vocant, quoniam corniculis semen sit simile: immò verò (inquit Dalechampius) quòd semen longis siliquis veluti corniculis includitur. similibus scilicet bubulis aut capræ, vnde & ægoceras ibidem vocari dicitur. Alibi quoque buceros apud eundem legitur, nimirum βουκέρως: sunt qui buceron scribant. Apud Varinum pro eodem semine, seu potius pro eadem siliqua βουκέρας legitur. Nicandro est βουκέραος in Alexipharmacis:

Origanum butes. *Femur bubulum.* *Lib. 24. cap. 19.*

> Ἄλλοτε, βουκέραος σιτηγόνον ὄρρα κεραίας
> Εὐκαμπὴς πετάλοισιν ὑπ' ἐκμυίοισιν ἀέξει.

Ex hoc autem βουκέραος per contractionem βούκερως factum esse aiunt. Buceraon verò etiam appellari anagallidem Menetheus testis est, vt Galenus annotauit in Glossis. Vitem nigram aliqui bucranion vocant; quod nomen aliqui antirrhino tribuunt, vt Galenus, annotante Gorræo. Taurion inter lychnidis coronariæ nomenclaturas legitur in Dioscoride, & taurus apocathemenes Magis eodem referente, lychnis syluestris est. Ab vtraque toto cælo differt, quam toram vulgò herbarij vocant, de qua suprà diximus, & in lupo dicemus, quia aconitum lycoctonon quibusdam putatur. Hoc saltem in præsentia lectorem monet Gesnerus, lychnidi & aconito non solum nomina communia esse, cùm ille taurion, hæc tora vel taura vocetur: sed etiam effectus; vtrauis enim admota scorpiones torpescere Dioscorides tradit. De tora verò vulgò apud nos vocata, quòd vaccæ ea deuorata, vt pastores facto periculo testantur, taurum statim adeant, quam Dioscorides orabanchen vocat, antea diximus. Est & alia taura, de qua Hermolai Barbari hæc sunt verba: Sunt qui oxyn putent esse quam vulgus tauram & triada, id est, trinitatem, & sphragida, hoc est, sigillum Salamonis appellauit: folio triplici aut vno potius in terna disposito, radice capillamentis multiplici: flore cum maculis quibusdam candidis cæruleo. Astringit, ad stomachum dissolutum & enterocelas in cibo datur. Tantum Barbarus. Hesychius tradit, Phanodemum hordeum scribere appellari ταῦρον, quoniam cornutum sit. Fortè aristas quibus hordei spica armatur, cornua dixerit. Rectius tribulus tauroceros cognominatus est Dioscoridi propter cornutos aculeos. Idem ait, Marrubiū sanguinem tauri vocari. Inuenio & Rosmarinum tauri oculum nominari. Vaccariam rubrā vocant herbarij, (isatim syluestrem nonnullis dictam) quoniam vaccæ libenter eam depascantur. Quidam condurdum Plinij esse volunt. Inter vitia frugum est, quod triticum vaccinum vulgò appellatur, quia vaccis pabulo gratum est & innoxium. Germani similiter kuuueyssen vocant, & Galli blè de Vache & blè de beuf nuncupant quasi trifolium vaccinum aut bubulum. Herba est caule pedali, vel altiore, folijs nigricantibus, binis, mucronatis: spicā florum purpuream ædit, folijs etiam insertis eiusdem ferè coloris, aspersis maculis quibusdam flauis: radice breui inutili, messis tempore postquam defloruit, in singulis conceptaculis bina ternaue semina, tritici simillima, colore tamen puniceo producit. Eodem colore panis, si fortè immisceatur, infici solet. Prouenit in agris, qui triticum vel zeam alunt. Herbarij doctiores Galeno aiunt melampyrum vocari, à quo melampyrum Dioscoridis, quod myagrum est, plurimum differat. Sunt qui Plinij, & Theophrasti stelephiron esse volunt, alij verò alopecuron. Gaspar Bauhinus credit apud eundem Plinium æram vocari, quamuis hoc nomen etiam lolio tribuatur. Tabernemontanus triticum nigrum & bouinum appellat. Bœotia vnde sit dicta, alij aliter tradunt. Sunt qui ita dictam velint à rege eius loci Bœoto, quem Arne mater Aeolis enixa, vt patrem lateret, abiecerit εἰς βοῶνα, id est, boum stabulum. Euphorion.

Bucranion. *Taurion.* *Herba tora.* *Vaccaria rubra.* *Triticū vaccinum.* *Lib. 18. cap. 17.* *Bœotia*

> Τὸν ῥα Ποσειδάωνι δαμασσαμένη τέκε μήτηρ,
> Βοιωτὸν δ' ὀνόμηνε, τὸ γὰρ καλέουσι βοτῆρες,
> Οὕνεκα ῥα πατρῴοισι βοῶν ἀπεθήκατο κόπροις

Alij Bœotiam dictam malunt à boue, quam ex Apollinis oraculo Cadmus secutus esse legitur, & quo in loco illa moribunda procubuit, Thebas cōdidit; cum regio illa Aonia prius diceretur: quam sententiam sequitur Ouidius, cum ait:

Metam. 3.

> *Bos tibi Phœbus ait, solis occurret in aruis*
> *Nullam passa iugum, curuiq; immunis aratri:*
> *Hac duce carpe viam, & qua requieuerit herba,*
> *Mœnia fac condas, Bœotiaq; illa vocato.*

In eodem sensu Seneca:

Me-

A *Monituq; Phœbi iussus erranti* *In Oedipo.*
Comes ire vaccæ quam non flexerat
Vomer, aut tardi iuga curua plaustri
Deseruit fugas; nomenq; genti
Inauspicata de boue tradidit.

Sunt denique qui malint, inde vocatam fuisse Bœotiam, quia regionis illius tractus, crassiore (vt aiunt) & concretiore cælo, hebetiores producat homines & mente neque agili, neque vegeta, sed pingues & rudes. Legimus autem & Antimachum recitantem apud Thebanos librum Thebaidos, cùm vidisset attentum neminem, clauso codice dixisse, ἐκοτως καλεῖσθε Βοιωτοι, βοῶν γὰρ ὦτα ἔχετε, id est, *iure vocamini Bæoti, qui quidem aures habetis boum*, quasi ad etymologiam nominis alluderet, quæ ex βοῦς & ὦτα composita sit. Bouillæ sunt in Latio, vt meminit Plinius haud procul ab vrbe Roma, dictæ, vt existimat Nonius, quasi bouis hillæ, ab eo quòd bos illuc aduenerit, intestina ex vulnere trahens, quæ veteres dixerunt hillas. Erat autem vicus inter vrbem Romam & Ariciam in via Appia, in quo cæci & mutilati corporis homines mendicabant: vnde Persius: *Bouillæ.* *Lib. 3.*

B *Dic clarè, non audeo inquis* *Saty. 6.*
Exossatus ager iuxta est, age si mihi nulla
Iam reliqua ex amitis, patruelis nulla, proneptis
Nulla manet patrui, sterilis matertera vixit,
Deq; auia nihilum superest, accedo Bouillas
Cliuumque ad Virbi.

Byrsa corium & tergus Græcis dicitur; vnde & βυρσεία coriarium appellitant. Hinc arcem in media Carthaginensium vrbe Byrsam appellatam fuisse aiunt; quod Dido cùm fratrem fugiens in Africam peruenisset, ab Iarba tantum soli emerit, quantum taurino tergore posset circundare, dissecto verò deinde tergore in minutissimas laminas, tantum loci eo circumdederit, quantum arci extruendæ satis esset. Ad hanc siue fabulam siue historiam alludit Virgilius, dum canit. *Byrsa.*

Vbi nunc ingentia cernes *Aeneid. 1.*
Mœnia, surgentemq; nouæ Carthaginis arcem;
C *Mercatiq; solum facti de nomine Byrsam,*
Taurino quantum possent circundare tergo.

Coniunxit poeta (inquit Nonius) hæc duo nomina, Carthaginem & Byrsam, vt res vicinas: βύρσα enim Græcè corium, Carthago à cartha deduci videtur, vtrobiq; vocabulo ex taurino tergo deriuato: postea tamen diuersa significata accepere. Byrsa enim teste Strabone, Carthaginis arx est, vt Athenis Acropolis, Thebis Cadmeia. Carthago autem vniuersa vrbs est, &c. Silius quoq; non longè ab operis sui exordio de Carthaginis loquens origine, inquit: *Lib. 7. cap. 5*

Tum pretio mercata solum, noua mœnia ponit,
Cingere quà secto permissum littora tauro.

Georgius Braum in theatro vrbium testatur, Offenburgum Germaniæ vrbem similiter à bubula pelle nomen accepisse. Strabo ait in littore Eubœæ antrum quoddam fuisse in Aegeum vergens, quod aula bouis sit vocatum, quia Io Epaphum ibi peperisse dicatur. Booneta (Βοώνητα) Pausania teste locus siue via est Spartæ, quod idem est, ac si bobus empta dicas, ait & Polydocti regis domum fuisse; quæ eo mortuo de dote vxoris empta sit. boues fuisse pretium: quoniam eo tempore necdum essent nummi auro argentoue figuati, sed quæ quisq; vellet, per commutationem, bubus seruitijs, rudi argento, & auro vltrò citroque datis & acceptis compararet. Βούβαστις vicus Aegypti & dea, vt Etymologus declarat, inquiens: Nam Io Inachi filia in bouem mutata, & post multos terra marique errores Aegyptum ingressa; cùm per humidum agrum incederet, vestigia luto impressit: quæ cùm regi illius loci ab anterioribus pedibus iota literam, à posterioribus omega præferre viderentur, Io nomen vaccæ imposuit, & vicum à bouis gressu bubasin nominauit. Et rursus: Βούβαστος πόλις Αἰγύπτου καὶ Βουβαστίτης πόλις. gentile Bubastites. In hoc Dianæ quam Bubastin nominant, clarissimum fuit templum. Nominatur & Bubulcorum ciuitas in Aegypto, vt Strabo asserit. Bouis aurei templum locus est in Palæstina, vt citat Ortelius. Βουθόη, Illyriæ ciuitas sic dicta, vt Etymologus ait, quòd Cadmus è Thebis fugiens iugo boum inuectus, celerrimè illuc peruenerit & ciuitatem condiderit, ἀπὸ τῶν βοῶν καὶ τῆ θοῆς φυγῆς. Alij dictam volunt, ἀπὸ τῦ βουθεῖν παραγενέσθαι (addendũ videtur αὐτῷ τὸν Κάδμον) vel à Buto viro t in th mutato. Sunt qui ineptè Buthye per y scribunt. Βυθία verò Ioniæ ciuitas & regio est Stephano, haud scio cur sic dicta. Buthrotum vrbs est Epiri in Thesprotijs (propè Oricum portum, vt habet Eustathius in Dionysium, vel vt Strabo, Orchinum,) in qua regnauit Helenus Priami filius: vel Epiri colonia *Offenburgũ.* *Aula bouis.* *Booneta.* D *Bubastis.* *Lib. 16.* *Buthoë.* *Buthia.* *Buthrotum.*

A noris Asiæ populis, qui e regione Thracum habitant: postea uerò Bosphorum Thracium dictum, siue quòd Io uacca oestro percita illic tranauerit, siue ut alijs placet (Arriano teste) quòd alia quædam uacca, quam Phryges monente oraculo sequebantur, ut eam ducem itineris haberent, intrepide angustias illas maris inter Chalcedonem & Byzantium traiecerit: qua & illi tutò secuti sunt. ad cuius rei memoriam bos ænea apud Chalcedonios postea conflata est: & eandem fortassis ob causam locus quidam illic Damalis etiamnum vocatur. Cæterùm Ionis vaccæ traiectus ad Bosphorum Cimmerium ab alijs refertur. Est & Indicus quidam Bosphorus. Et est præterea eiusdem nominis portus iuxta Byzantium, qui literis quibusdam mutatis perperam ita vocatus est pro φωσφόριον. Nam cum Philippus in obsidione cuniculis actis locum ex improuiso oppressurus esset, Hecate φωσφόρος dicta, lumen a facibus, quæ per cuniculos lucebant, ciuibus ostendit, unde illi obsidione liberati Phosphorion ciuitatem appellarunt. Sed redeo ad vtrumque Bosphorum: Hæc loca ita fuisse ab Ione in uaccam immutata dicta significauit etiam Prometheus apud Aeschylum, ubi omnia euentura Ioni puellæ uaticinatur, inter quæ hæc etiam sunt:

Σαφῶς ἐπίστασ' Ἰόνιος κεκλήσεται

B *Τῆς σῆς πορείας μνῆμα τοῖς πᾶσι βροτοῖς.* idest

Scias apertè, Ionius vocabitur

Tua via monumentum is omnibus viris.

Ἔσται δὲ θνητοῖς εἰσαεὶ λόγος μέγας

Τῆς σῆς πορείας, Βόσπορος δ' ἐπώνυμος, idest

Semper viros inter vigebit de tuo

Cursu loquela, & Bosporus cognomine.

Alij appellatum malunt Bosphorum ab eo tauro, quem rex Aegyptiorum misit pro Ione ad Inachum: Cùm uerò mortuus fuisset, hunc ostendentes circumtulerunt, quoniam illud animal non erat antea notum, neque visum in Græcia, ut ait Sosiphantes in Meleagro: Cùm uerò apparuisset longè existentibus supra undas natans taurus ille, quod erat super tabulatum, sinus ille ab incessu bouis dictus fuit Bosporus. Varro inter boum laudes recenset, quòd Bosphorus unus Thracius, alter Cimmerius ab eis dicti sint. Procopius Boosporon urbem esse ait ita dictam, quòd incolæ quotannis boues loco pecuniæ subministrarent. Idem Varro Italiam à uitulis dictam scribit, authorem

C citans Pitonem. Vide suprà in Synonymis. Moschouitas quidam interpretantur populos illos, qui à Ptolomæo Hamaxobij, à Pomponio Mela Hamaxobitæ dicuntur, populi Sarmatiæ in Europa, qui ædium uice plaustris utebantur: hamaxa enim Græcis plaustrum est: quamuis alio hodie loco quàm olim siti uideantur. Tauromenium Naxiorum Coloniam Goltzius a tauro nomen habere ait. Collis enim (inquit) qui urbi condendæ imminebat, taurus à tauri similitudine dicebatur. Romæ Exquilina vocata porta, etiam taurina uocabatur, ut Alexander ab Alexandro tradit; à capite tauri insculpto. Extra eam de nocentibus sumebantur pœnæ. De tauris populis & Tauro monte abundè etiam diximus in synonymia. Taurinum, ut hodie uocant, siue Augusta Taurinorum, urbs Celtica est Massilientium Colonia, ταυρόεις Stephano dicta, & ciues eius Tauroentij. Apollodorus scribit conditores huius urbis uectos esse naui ταυροφόρῳ idest, cuius insigne erat taurus: qui à Phocentium classe reiecti, ad terram appellantes, urbem inde nominauerunt. Albertus ait esse qui ædificatam uelint à Lamisone nepote Noæ, eamque à nomine suo appellasse Lamisonem quasi taurum, quia Lamison Hebrais sit taurus, indeque manasse postmodum, quòd à tauro hodieque nomen obtineat. Inuenio & Peloponnesum bouem fuisse cognominatam, indeque Demetrij Pha

Porta taurina.

Lib. 4. c. 16.

Taurinum.

Pelopõnesus cur bos dicta.

D rij dictum extare, qui hortabatur Philippum, ut Messiniorum urbem & Corynthum præsidijs firmaret, si Pelopponesi cupidus esset: ambobus enim, inquiebat, cornibus bouem tenebis, cornua uocans Ithonem, & Acrocorynthum. De Tauro illo, ex quo Minotaurus natus fertur, dixi suprà in fabulosis. Statilij Tauri bis consulis ac triumphalis meminere Varro, Suetonius, Dio, alij. Plinius etiam Sex. Pacuuij Tauri ædilis plebis. Et Tauri cuiusdam Quæstoris ad Armeniam missi, meminit Ammianus Marcellinus. Fuit & Taurus quidam in Creta medicus, ut Varinus citat; itẽ Taurus Berytius philosophus Platonicus, qui referente Suida, sub Antonino Pio uixit. Quærendum etiam an Taureas, Tauriscus & Taurosthenes a Tauro dicti sint. Iuniorum familiæ Bubulcum nominarunt, inquit Plinius, qui bobus optimè utebatur. De Q. Voconio Vitulo quæstore designato diximus in numismatibus. Inuenio & Athenis fuisse familiam Buzygiam agnominatam à Buzyge quodam heroe (alij Herculi Buzygi idem attribuunt) qui omnium primus iunctis bobus terram arasse creditur. Diodorus Siculus ait Æthiopes Troglodytas parentum nomina minimè indere filijs, sed tauri, arietis, ouis: & hos quidem patres, hos matres (quoniam ab his, non à parẽtibus quotidianus præbeatur uictus) appellare. Cur uerò Cleontem citharoedum, bouem cognominaret, Stratonicus, in prouerbijs, ni fallor, declaratum est. D. Thomas Aquinas, cùm in coæquales pueros

Lib. 34. cap. 5.

Lib. 14.

Buzygia familia.

Lib. 4. ca. 3.

D. Tho. bos mutus dict⁹

esset

taciturnus esset, bos mutus, ut Marulus scribit & Surius in eius uita, à quibusdam dicebatur: sed cum magister cognito eius ingenio, bos, inquit, iste mutus talem mox edet mugitum, ut uocem eius admiraturus sit vniuersus mundus. Attalum Pergami regem tauri filium fuisse uocatum tradit Pausanias his uerbis. Gallorum exercitum ex Europa in Asiam ad vrbium perniciem transmissurum prædixit in oraculis suis Phaennis ætate vna antequam res gereretur:

In Phocicis Attalus tauri filius dictus.

Hostilis Gallorum acies tunc milite multo
Littora complebit: transmissis fluctibus Helles
Vastabit populans Asiam. Sed Dij grauiora
Intentant illis, pelagi propè cærula sedes
Qui posuere suas: sed enim his quoq; Iuppiter ipse
Auxilio clari mittet tauri generosam
Progeniem, tristi qua sternet funere Gallos.

Tauri filium dixit Attalum Pergami regem, quem ipsum Tauricornem etiam idem Apollo nominauit. Neptunus autem cur ταῦρος, vel ταύρειος, & ταυρόκρανος sit dictus, aliàs dictum est. Sed & Bacchus Ταῦρος κεραςφόρος dictus est, quoniam veteres cornibus potabant loco poculorum, vt meminit Eustathius, quare & κερατοφυὴς dicebatur. Athenæus, Plato (inquit) secundo de legibus vini vsum sanitatis gratia concessum ait: verùm ab ingenio hominum ebriorum, Dionysium tauro & pardali contulerunt, eò quod inebriati sæpè quædam per violentiam agere conentur. Alcæus, Ἄλλοτε μὲν μελιαδέος, ἄλλοτε δὲ ὀξυτέρω τριβολῶν (Gesnerus ad sensum legit ἀντιβολῶν) ἀρρητυμένος, forte (inquit idem) ἀρρητυμένος) id est, *vino placidum aliquando ingenium contingit, aliquando vehemens & violentius quàm verbis exprimi possit*: Quidam etiam θυμικοί, id est, *feroces & animosi fiunt*, qualis nimirum taurus est. Euripides ταῦροι δ' ὑβρισταὶ, κ' ἐκ κέρας θυμούμενοι, id est, *Tauri proterui sunt & cornibus ferociunt*. Sunt qui natura pugnaces prorsus efferantur, vt pardalis effigies eis conueniat. Hæc Athenæus. Sophocles in tragœdia, quæ inscribitur Tyro (Tereus perperam secundum Varinum) taurophagum vocat Dionysium, quoniam τοῖς τὸν διθύραμβον νικήσασι βοῦς ἐδίδετο, vt tradit lexicum meum vetus (inquit Henricus Stephanus) & Etymologus, qui ταυροφάγον exponi posse etiam aiunt ὠμηστὴν, id est crudiuorum (Cælius crudelem & immitem vertit) Inde translatum dicit nomen id ad Cratinum, ut apud Plutarchum in libro, Vtrum Athenienses litterarum, an rei bellicæ peritia magis claruerint: Μηδὲ Κρατίνου τοῦ ταυροφάγου γλώσσης βακχεῖ' ἐτελέσθη. Arnobius etiam, *Bacchanalia* (inquit) *prætermittemus inania, quibus nomen Omophagijs Græcum est, in quibus furore mentito & sequestrata pectoris sanitate, circumplicatis vos anguibus, atque vt vos plenos dei numine, ac maiestate doceatis, caprorum reclamantium viscera cruentatis oribus dissipatis*. Βοῶπις cognominatur sæpenumero Iuno apud Homerum, quòd boum instar excelsos & rotundos oculos habeat; vel vt alij, magnos, quod in muliebri facie laudabatur, & inde etiam Europæ nomen impositum esse videtur. Conuenit autem hæc appellatio aeri, quem sub Iunonis nomine tegebant: ut qui longè latèque pellucidus & visui peruius circumquaque pateat. Quidam à sono & voce deducunt, παρὰ τὴν βοὴν καὶ ὦπα, propter sonitus qui in aere reddi solent. Tantum Varinus: Etymologus verò in Iunone exponit, formosam & pulchris decoram oculis: Credebantur enim boum oculi pulchri. Poeta idem epitheton alijs sæpè etiam deabus tribuit. Idem Varinus Dianam βούβατον appellari à Thracibus scribit. Eandem etiam Tauricam siue Taurionem dictam inuenias, eam nempe quæ à Tauris Scythica gente colebatur. Tauris enim eam etiam opitulari putant, & generalius cæterorum pecorum gregibus. Eadem & ταυροπόλος siue ταυροπόλη, & ταυροπὸς vocatur, tum ob eandem rationem, tùm quod eadem sit cum Luna, quam tauris aut vaccis vehi fingunt, tùm ut alij referunt, quia taurum à Neptuno in Hippolytum immissum œstro affixo per vniuersam terram exagitauerit. Sed & alij dicunt, Iphigenia cùm è Scythia in Africam aufugisset, Deæque simulacrum dicasset, ταυροπόλον Dianam appellatam, propterea quod è Tauris populis eò allata esset. Alij nomen ex historia ea desumptum putant, quòd Nicander ait taurum à Diana suppositum loco Iphigeniæ, cùm eam in Aulide Græci essent immolaturi: quamuis Phanodemus vrsam eam fuisse dicat, plerique verò ceruam. Dionysius Afer, non à gente tantùm, sed à tauro Dianam ita vocatam ait, quia vt Eustathius, ea regio armentis abundet, quibus præsit dea. Alij denique Tauropolam dictam aiunt, διότι ἔβαλε, διὰ καὶ ταυροβόλος: inde quod telum immiserit (tauro nimirum) unde & Taurobolos, inquit Suidas, est dicta. Tanta fuit in ea superstitione varietas & inconstantia. Apparet autem & Apollinis cognomentum fuisse siquidem Eustathius, explicans hoc Dionysij Afri de situ orbis:

Bacchus cur taurus dictus.

Lib. 2.

Li. 5. aduersus Gentes.

Iuno boopis dicta.

Diana Taurica.

Ἴχαρον ἐντελίην, ὅτι ταυροπόλοιο θεοῖο
Βωμοὶ κυάνεοι τε ἀδευκέα κἀπ' εἰν ἔχων.

aie vel Dianam intelligi vel Apollinem. Diana verò Tauropolæ meminit etiam Diodorus Siculus:

Lib. 5

A lus: qui insuper Tauropolia sacrificia Dianę & Martis apud Amazonas vocari scribit. Strabo quoque ait in Icaria Insula templum Dianæ fuisse, quod Tauropolium à dea diceretur, id quod in decimosexto repetit, vbi fuit & oraculum. Colebatur eadem dea hoc cognomine etiam ab alijs populis, vt ex his Liuij verbis liquet. *Amphipolim cum iam fama pugnæ peruenisset, concursusque matronarum in templum Dianæ, quam Tauropolam vocant, ad opem exposcendam fieret, &c.* Hesychio nō tantum Diana, sed & Minerua Tauropolos dicitur: ταυρόπολος (inquit) ἡ Ἄρτεμις καὶ ἡ Ἀθηνᾶ. & Suidas tradit Mineruam eo nomine in Andro venerari & ταυροβόλον ibidem etiam dici, idcirco quod Anius taurum Atridis dederit, & vbicunque ille de naui exiliret, Mineruæ ædem condendam iusserit, ita enim secundam fore nauigationem: taurus autem in Andrum exilijt. Memores ergo præcepti reges, illi statuam erigendam curauere, quæ postea id cognomenti Mineruæ dederit. Alia verò ratio est, cur eadem dea βοαρμία vocata sit, nimirum παρὰ τὸ συναρμόσαι καὶ ζεῦξαι, id est quod coniuxerit in iugum & aratrum boues. Colebatur autem hoc cognomine, vt Varinus annotauit apud Boeotos. Cælius ait etiam βούδειαν cognominari, quia humana excogitatum prudentia est, boum opera terram colere. Sed & Hercules βουζύγης, id est boum iunctor dicebatur teste Suida, B & βουθοίνας, id est boum deuorator: quòd vnum ex bobus aratoribus, vt supra dictum est, Theodamantis mactarit ac deuorarit: quamobrem & buphagos & buthœna cognominatur. Athenæus indicat larum auem Herculi attributam à priscis, quod & ille fuerit ἀδδηφάγος, atq; itidē βουφάγον esse vocatum. Idem Hercules βοαρίδας dictus est, propterea quod Geryonis boues Ioui adduxerit, vt Erymologus citat.

Lib. 14.

Lib. 4 dec. 5

Minerua tauropolas.

Minerua boarmia.

Lib. 10.

EPITHETA.

EPITHETA bouis & vaccæ isthæc corrasit Gesnerus: Arator, armosus, agrestis, agricola. Æripes Ouidio, qui habeat pedes tanquam ex ære solidos: Albus, candens, cerebrosus Columellæ, contumax, corniger, cornupeta, decorus Columellæ ab aspectu, durus, durissimus eidem, formosa Ouidio primo de arte, ferus, hirsutus, immunis aratri eidem, incustodita eidem, Indigena eidem, Indomita Flacco, & C Porphyrio: Intacta, id est, iugum non passa, Lectus, Ouidio, Minax, eidem, Nitida, & niuea, eidem. Omniuoræ in herbis, Plinio. Opimi, Varroni: Otiosus, Horatio: Passa iugum, Ouidio: pasti, Virgilio; Patuli, quorum cornua in diuersum suprà modum patent. Pauidi, Claudiano, Perdomiti, Columellæ, Piger, Horatio, Tolerantes laborum, Columellę, Ruricula, Ouidio. Boues perpetuo epitheto (inquit Gesnerus) toruos poetæ vocant, quod præcipua frontis asperitas in hoc pecore appareat. Tardi, Ouidio. Trux, tumidus tutus, Horatio: Validus, vetulus, Iuuenali Armenti epitheta, bucerum, validum, toruum, spumans, lanigerum, discolor. Iuuenci & iuuencæ epitheta, cornigeræ, formosæ, fortes, laborifer, lunata fronte, petulans, torua fronte, pulcher, rudes operum, toruus, validus. Ἀργοὶ βόες apud Homerum, non albi, cùm nigri mortuis immolarentur, neque ueloces, hos enim εἰλίποδας vocare solet poeta; sed qui iam excoriati propter pinguedinē albi apparēt. Οἴνοπες, qui vini colorem referunt, nigri, quo sensu etiam Οἴνοπα πόντον poeta cognominat: βόες ὀρθόκραιραι, quibus erecta sunt capita; nam κραῖρα Atticè caput est. Εἰλίποδες βόες qui pedes inter ambulandum conuoluunt. Pausanias mulieres etiam Εἰλίποδας vocat. Ἕλικες, eodem sensu, quo εἰλίποδες, vel quorum suffragines commodè voluuntur, aut flectuntur; vel nigri (vt & ἑλικώνιδος D aquam nigram interpretantur,) vel qui cornua habent ἑλικοειδῆ; hoc est, intorta. Hæc omnia in Vatini lexico legimus. Taurorum epitheta: Aeripedes: Ouid. idest, pedes ære solidos habentes. Agrestes differunt à syluestribus, Plinius: Alacres, Claud. Acer, Silio, Arator, Ouidio, Bellator, Statio, Corniger apud Ciceronem. Eximij præstanti corpore tauri, Virg. Iners, Statio. Ingens, Virgil. Macer, eidem, & Nitens, Toruus, Ouid. & trux, eidem, & validus: & apud Græcos. κεραϋτίτορες, ἀροτῆρες ἀρύρης, ταλάεργοί, ὑψαύχενες ἤγοον ὑπερφίαλοι: ἐρίμυκος, ἐρίγμηλος, κρατεῖπης, Pindaro: αἴθωνες, κρατεροί, μεγαλήτορες, εὐρυμέτωποι, Ἄγραυλοι, θῆρες, κεραλκέες, ἀγρίθυμοι, Μοιχάδες, βλοσυροί, ζηλήμονες, εὐρογένειοι. Quæ omnia licet ab Oppiano Syrijs priuatim tribuantur, de omni tamen etiam genere taurorum dici possunt. Idem taurum vocat armenti κεραὸν μέγαν ἡγεμονῆα, & πόσιν ἀγρεύοντα. Vituli epitheta. Ferox, Templis maturus, Iuuenali: Imbelles, Statio, Lactentes, Ouidio. Tener, Horat. Apud Græcos, ἁπαλός, παλής, Nicandro, ἄγραυλοι πόρτις Homero.

Armenti epitheta.

Taurorum epitheta.

Vituli epitheta.

VSVS

VSVS IN CIBIS.

PRÆTER partes esui aptas in hoc bubulo genere, etiam habemus ipsum lac, & ex hoc caseum & butyrum. Partes quibus communiter vescimur, sunt caro, cerebrum, lingua, cor, iecur, lien, renes, omasum, intestina, pedes, & medulla. Carnis præcipuus vsus est: & quamuis superstitiosè Aegyptij vaccina abstinerent, taurina autem vescerentur, illa tamen seu potius bubula apud eas nec alias nationes erat nō solum prælata, sed taurinam tanquam omnino abominandam non attingebant. Romanos supra annotauimus taurios ludos dijs inferis instituisse, & prohibuisse, ne amplius venderetur caro illiusmodi, quod ex eius esu pestilentia in grauidas mulieres regnante Tarquinio superbo incidisset. Plautus, cum bubulam dicit absolutè, subauditur caro. *Agninam carnem, carnem bubulam*: Et Varro κυβίδα est κρέα βόεια, caro bubula; Pollux verò βοεικὸν κρέας dixit eandem carnem, vt suillam ὑεικόν; rectius tamen βόειον dicamus, & ὕειον. Nunc planè plebeia est, olim etiam heroibus apposita, vt in exordio operis demonstratum est. Cuius rei rationem reddit Athenæus. Apud Homerum (inquit) insignis est heroum vita. Nam cùm frugalitatem in iuuenibus virtutem esse primariam conuenientissimamque perspiceret, & quæ maximè illam ætatem deceat, eandem præterea, quæ honesta & bona sunt omnia suppeditare, huius amorem illorum animis volens inserere & principio statim, & rursum deinceps, vt omni conatu, & studio ad res præclaras contenderent, & sua communicantes mutuis se beneficijs iuuarent, victum omnibus, paucis contentum & paratu facilem fuisse monstrat, nimirum hoc reputans, voluptatum ac cupiditatum vim maximam circa potum & cibum versari: qui verò à frugalitate nunquam recedunt, eos moderatos & in reliquis officijs vitæ continentes futuros. Itaque victum omnibus simplicem tribuit, eundemque regibus pariter ac priuatis iuuenibus, senibus, nempè carnes assas, easdemque vt plurimum bubulas, & diebus festis, & in nuptijs, & alio quouis heroum conuictu: non autem candylem, thria, ametas, & quæ melle parantur dulciaria, regibus separatim exhibet, sed ea promiscuè, quorum vsu valerent & corpore & animo. Aiacem igitur post certamen cum Hectore susceptum boum tergoribus Agamemnon, honorario scilicet præmio donat: idem Nestor iam ætate prouecto ac Phœnici carnem assam dat: Alcinoum, quamuis delicatiori vitæ & voluptatibus addictum, bubula quoque vesci poeta narrat, absterrens nos videlicet ab effræni cupiditate. Quin & Menelaus, cùm filiorum suorum nuptias celebrat, Telamacho bouis terga iussit apponi,

In Aulularia.

Lib. 1.

Bubula cur heroibus apposita.

Cibus antiquorum.

Assa, quæ honoris causa ministri attulere, &c.

Aeneid. 8.

Didicit hanc frugalitatem ab Homero suo Virgilius, vt neque varios neque conditos cibos, neque alias quàm bubulas easque assas & in sacrificio solemni & Aeneæ hospiti apponeret:

Tum lecti iuuenes certatim, araque sacerdos
Viscera tosta ferunt taurorum, onerantq; canistris
Dona laborata Cereris, Bacchumque ministrant.
Vescitur Aeneas simul & Troiana iuuentus
Perpetui tergo bouis, & lustralibus extis.

Lib. 24. cap. 40.

Perpetui tergo bouis, quod est, (inquit Turnebus) totius bouis quàm longus erat. In quo tamen *perpetui*, pro perpetuo dixisse videri potest cuipiā, cùm præsertim Homerus dixerit νώτοισι διηνεκέεσσι, id est, *solidis longis, porrectis, totis*. locus Homeri quem Virgilius imitatus est, in Odyssea ξ. & Iliad. η.

Νώτοισι δ' Αἴαντα διηνεκέεσσι γέραιρε.

Quem versum interpretum alius aliter transfert. Valla, *sumptis bouis cum tergore carnibus, Aiacem donat honoris gratia.* Iustopolitanus, *donisque Aiacem magnis honorauit*: nisi deprauatum est scriptum (inquit Iacobus Pontanus) in diligentia librarij, & suppositum donis, pro dorsis: Castalio, *tergoribus verò Aiacem longis*. Cæterùm vt clarissimè vterque poeta intelligatur, addam exactam declarationem ex eodem Turnebo, qui alicubi more Græcorum declarato, cuius & Iliade Homeri est mentio, in sacrificijs (inquit) primum hostiæ partem adolebant & exta coquebant, eisque vescebantur: deinde ex alijs visceribus postea epulabantur, id quod ex Homero facilè perspici potest, ita scribente.

Lib. 7. c. 23

Iliad. A.

Νέοι δὲ παρ' αὐτὸν ἔχον πεμπώβολα χερσί.

Pescendi vi Homeri mos.

Nam quintuplex illud veru craticulæ simile tenebant, exta torrentes. Sequitur enim.

Αὐτὰρ ἐπεὶ κατὰ μῆρ' ἐκάη, καὶ σπλάγχν' ἐπάσαντο.

quo

A quo quidem significat, exta tum cocta fuisse & comesa esse, cùm coxæ decorum aris vtebantur. Reliqua postea viscera assabant ad residuam dapem. Homerus:

Μίστυλλόν τ' ἄρα τ' ἄλλα, καὶ ἀμφ' ὀβελοῖσιν ἔπειραν.

In Herculis sacro Liuius idē declarat a Romanis fieri solitū, cui Græca res diuina fiebat, his verbis: *Fortè ita euenit, vt Potitij ad tempus præsto essent, ijsq; exta apponerentur, Pinarij extis adesis ad cæteram venirent dapem.* Hæc tamen Maro de eodē Herculis sacro loquens confudit, non tā, vt reor, voluntate, quàm carminis lege, qua coacti interdum poetæ, res & tempora nō satis distinguunt. Cùm autē extorum Maro mentionē fecit, hoc ipso participes sacrificij intellexit & significauit. Nam qui à sacris arcebantur, ijs de extis gustare nefas erat, vt homicidis. Aristophanes: Οὐκ ἐνῆν ὅπως ἐχρῆν τεθνεῶτα, κἀτα σπλάγχνων μὴ ἐπιχέσθαι. Sed cur lustralia appellauit Maro? Vtrumnè quòd pinguia? cùm peracto lustro Censores, opimas & pingues, eximiasque victimas immolarent? An verò quòd de quinquennali essent boue? Ego has interpretationes exquisitiores, quàm veriores crediderim, ac lustralia dicta putauerim, vel quòd primus Hercules post Caci cædem ad aram maximam, facto sacro se purgauerit & lustrauerit: vel potiùs, quòd cùm omnia nos sacra lustrent & se purgent, extorum esu id maximè consequimur, & sacrificiorum participes fimus, à quibus impij arcentur. Itaque

B solemnia omnia exta eam vim habere putabantur: quæ autem hic lustralia exta Maro dicit, Liuius solemnia nominat, ob solemne sacrificium. Tantum Turnebus. Fuisse autem carnes de tergo victimæ immolatæ in maximo honore, neque proponi consueuisse eas, nisi principibus & excellentibus viris, testatur Eustathius: *τοιαῦτα κρέα παρατίθεσθαι τοῖς ἐν ὑπεροχῇ, καὶ ἡρώεντος βεβαιοῖ ἐν γέρα. εἶναι τοῖς βασιλεῦσι σπάρθη, καὶ τοὺς θυομένους τὰ δέρματα, καὶ τὰ νῶτα λαμβάνειν, καὶ πρώτους ἴζειν ἐν τῷ δείπνῳ, καὶ διὰ τὸ λαιμὰ νέμειν αὐτοῖς τὰ πάντα.* Magnos autem viros bubulæ esu delectatos fuisse, spretis alijs gulæ cupedijs, Lysandri Spartiatæ exemplo etiam ostendit Aelianus; Cui videlicet in Ioniam proficiscenti hospites, quos habebat in Ionia, cum alijs multis etiam bouem & placentam dono miserunt: sed is placentam contemplatus, rogabat, quid nam illud cupediarum esset: cui cùm is qui attulerat, responderet, ex melle, caseo, alijsque quibusdam confectam esse: hoc (inquit Lysander) ijs date, qui nouerunt: non enim hic est liberi & ingenui hominis cibus: bouem verò patrio ritu mactandum apparandumque curauit, & cum voluptate comedit. Hercules apud Eubolum, vt Athenæus recitat, olera delicatiora, qualia ab Apitianæ sectæ hominibus expeti solent, cu-

C iusmodi erat in primis laserpitij caulis, quæque Venerem stimulant, vt bulbus, recusans, ait velle se satiari cibis, quibus vires roborantur, quique ad bonam valetudinem conducunt, qualis (inquit) est caro bubula elixa. Idem Athenæus & ex eo Cælius alijque, tradunt rem scitu non indignam, ex Pythagoræ instituto propagatam, videlicet Empedoclem quòd animatis ex præscripto, vt pote Pythagoricus abstineret, cùm aliquando Olympia equis vicisset, ex myrrha, thure, aromatibusque alijs bouem concinnasse, eumque ad panagyrim conuenientibus distribuisse, quasi, vt ego conijcio, significare vellet, nisi animatis abstineret, non alia quàm bubula carne se oblectandum iri. Id etiam parœmiæ quadam imagine (inquit Cælius) vsurpari à nobis potest, in ijs quæ sacchara passim cooptari conformarique animaduertimus. Inuenio etiamnum in regno Senega non alia quàm bubula carne incolas vesci. Apud Hebræos bos quoque lege Mosaica sacrificijs & cibo erat concessus, quoniam ruminat, & vngulam habet bifidam. Bouem occidendi morem ostendit Homerus:

Ὡς δ' ὅταν ὀξὺν ἔχων πέλεκυν αἰζήϊος ἀνήρ,
Κόψας ἐξόπιθεν κεράων βοὸς ἀγραύλοιο,
D *Ἶνα τάμῃ διὰ πᾶσαν, ὁ δὲ προθορὼν ἐρίπῃσιν.*
Ὣς ἄρ' ὅγε προθορὼν πέσεν ὕπτιος. idest.
Quemadmodum verò quando acutam habens securim iuuenis vir,
Cedens post cornua bouis agrestis
Neruum incidat totum, hic verò prosiliens cadit;
Ita hic prosiliens cecidit supinus.

Nunc verò multis in locis malleus obtusus inter cornua adigitur; quem morem antiquum quoque esse Virgilius indicare videtur sub persona Entelli, qui taurum certaminis quo vicerat, præmium, & qui, vt ipse canit,

Donum astabat pugnæ, durosque reducta
Librauit dextra media inter cornua cæstus,
Arduus, effractoque elisit in ossa cerebro.
Sternitur, exanimisque tremens procumbit humi bos.

Prometheus autem teste Plinio primus bouem occidit. Idem testatur Porphyrius: Veteres in conuiuijs lautis magnificisque integros quoque boues apposuisse testis inter alios est Aristophanes, in

Marginal notes: Lib. 11. — Quibus exta victimarū prohibita. — Exta lustralia qua. — Carò tergoris victimarum quibus proposita. — Lib. 3. Var. cap. 20. — Lysandri continentia. — Herculis. — Lib. 1. — Empedoclis bos fictus. — Lib. 19. c. 7. — Occidendi modus. — Aeneid. 5. — Lib. 7. c. 36.

Acharnenſibus: Παρετίθει δὲ ἡμῖν ὅλους ἐκ κριβάνου βοῦς. Καὶ τίς εἶδεν πώποτε βοῦς κριβανίτας; idest, *deinde nobis præbuit è clibano totos boues, & quis rogo, conſpexit vnquam clibano coctos boues?* Antiphanes apud Athenæum facit quendam quærentem de frugalitate Græcorum, qui paullulum carnium apponerent, cùm maiores (inquit) ſoleant totos boues, ceruos & arietes apponere. Quin & regi Perſarum coquus, totum camelũ aſſum atq; etiamnũ calidũ appoſuit. Idem in eodem libro tradidit ex Herodoto, apud Perſas diebus natalitijs fuiſſe morem, vt diuites bouẽ, aſinũ, equũ & camelũ apponerẽt totos in clibano aut camino coctos. Refert Bellonius Turcas cùm in Aſia minore ſiue Natolia puer aliquis circũciditur, cuius parentes re mediocriter lauta ſunt, integrũ bouẽ; immiſſo in eius aluum integro veruece, qui gallinã, cui ouum inſertũ ſit, etiã in aluo contineat, craſſa ſude infigere ſolere & luculento magnoq; igne aſſare, qui à pueri ſanguine iunctis abſumatur. Qui mos Turcarum etiam antiquis eſt celeberrimus, ſed porcum, non bouẽ Troianũ vocant, quaſi alijs incluſis animalibus grauidũ, vt Troianus ille equus grauidus fuit armatis. Erãt ea animalia, vt eſt apud Athenæũ & Macrobiũ, turdi aliæq; auiculæ, ſuminis vuluæq; fruſta, aliaq; cõplura. Cincius in ſuaſione legis Fanniæ obijcit ſæculo, quod porcũ Troianũ menſis inferat. Durauit mos torrendi integros boues ad noſtram vſq; ferè ætatem: Io. Gulielmus Stuckius in deſcriptione epuli Cæſariani, nominatim quod à Maximiliano II. exhibitum fuit, veteri etiã (inquit) cõſuetudine bos integer, multis alijs animalibus fartus, ligneo veru in foro torrebatur, ex quo parte alia ad inauguratũ Romanorũ regem, reliquum direptioni multitudinis ceſſit. Idẽ in Caroli V. coronatione factũ fuiſſe Iouius annotauit: *Is* (inquit) *dum Bononiæ coronabatur, è lacubus qui in ſummo Prætorianæ porticus fornice fuerant fabrefacti, per ſiphones rubra & alba vina fundebantur, panes ab alto in ſubiectos milites ſpargebantur, torrebaturq; in machina verſatili bos integer, ingens, hœdis, vervecibus ac omni ferè volucrum genere fartiſſimus, vt in tanta feſta hilaritate milites ſub armis in acie ſtãtes, ad manũ paratis obſonijs cũ iucunditate veſcerentur.* Hæc Iouius. Increſcẽte verò apud Romanos luxu quã maximè vileſcere cepit, eſus carnis bubulæ; piſciũ verò in honore haberi, hinc acris illa Catonis peroratio, *bouẽ minus quàm piſcẽ venundari.* Et nunc quoq; plebi, & ijs quorũ robuſtus eſt ventriculus relinquitur: bona tamen pars à ditioribus in coquinam trahitur, nõ vt edatur, ſed quia ius præbet quod vitulino alijſq; præfertur. Verum tamen aſpernãdus ita ſit, vt fit à noſtris medicis bubulæ eſus in diſputationẽ verti poteſt. Cornelius Celſus namq;, cuius non exigua inter medicos præcipuę authoritatis eſt authoritas; ex domeſticis animalibus bubulam plurimi alimenti & ſtomacho aptiſſimi eſſe dicit, & inter ea connumerat, quæ minime corrumpuntur. E contrà Hippocrates bubulã carnẽ quidem validam eſſe teſtatur, ſiſtereq; ſed difficulter cõcoqui, quoniã craſſi & multi ſanguinis (inquit) eſt hoc animal, caroq; lac & ſanguis grauis eſt. Quorũ lac tenue, ſic & ſanguis & caro. Idẽ in eodẽ volumine Cholerã ſiccã maximè fieri ait ex carnis bubulæ eſu: atrabiliariaſq; affectiones inde exacerbari: eſſe enim inſuperabilẽ eius naturã, & non cuiuſuis ventriculi ipſas cõcoquere: Addit verò mox: At optimè liberabũtur, qui per elixis vtentur, & perquã vetuſtis: vbi tamẽ Galenus hanc appendit obſeruationem: Hæc ſermonis (inquit) textura, vniuerſaliorẽ habet admonitionẽ nõ in melãcholicis. Nã bubulis carnibus & perlixis & vetuſtis vti pręſtat, ſicut & alijs omnibus, quę difficulter cõcoquuntur. At impropriè voce hac βέλτιστα, idest, optimè, eſt vſus. Neq; enim melancholico laborãtes morbo, neq; homo alius quiſpiã vel ſanus vel æger, optimè liberatur, bubulas carnes & perelixas & vetuſtas ingerẽs, Nẽpe inter oĩa quę eduntur, hæ non bonã pręſtant alimoniã: bene tamen talia ingerentes cæteris minus lædũtur. Si verò pro voce hac βέλτιστα dixeris ἥκιστα, idest, minimè, ſermonem reddes integrum. Idem etiam Hippocrates in volumine de internis affectibus de hepatico quodam morbo agens: dolores quidem (inquit) eodẽ modo premunt in hepar & color differt à priore: malicorij enim formã habet. In tempore verò ęſtatis maximè incidit. Fit autẽ à bubulæ carnis eſu & vini potu nimio. Hęc enim omnia iſtò anni tẽpore hepati ſunt infenſiſſima, & bilẽ maximè ad hepar adducunt. Galenus ait: Hirci & boues carnem quidẽ habent minimè humidã, pituitoſam ac lentam, nocent tamẽ admodũ ob duritiẽ & in alterando difficultatem. Idem alias, carnes bubulę (inquit) alimentũ corpori ſuggerunt non mediocre, neq; diſſipatu facile; ſanguinẽ tamen generant, quàm conueniat, craſſiorem. Quod ſi quis temperamento naturali melancholicus magis fuerit, affectu aliquo melancholico prahendetur, ſi largius his veſcatur. Affectus autem melancholici ſunt cancer, elephas, ſcabies, lepra, febris quartana, & quæ peculiari nomine melancholia nominatur. Lien item quibuſdam à tali ſucco intumuit, quam etiam cachexia, ideſt, prauus habitus, & hydropes ſæpenumerò ſunt ſubſecuti. Cæterùm quantum carnes bubulæ totius ſuæ ſubſtantiæ craſſitie ſuillam ſuperant, tanto ſuillæ bubulas lentore antecedunt. Porro quemadmodum ex ſuibus, qui ætate ſunt florenti, ijs iuuenibus qui bono corporis ſunt habitu, conueniunt, ſic & boum qui nondum florentem ætatem attigerunt. Bos enim temperamento quàm ſus, multò ſicciore, quemadmodum & vir ætate florens, quàm puer. Iure igitur ijs animalibus, quæ natura temperamento ſunt ſicciore, adoleſcens ætas ad mediocri-

tatem

Marginal notes: *Boues integri appoſiti.* — *Lib. 4.* — *Lib. 1. obſer. c. 60.* — *Lib. 9. c. 6.* — *Lib. 3 c. 3.* — *Lib. 1 antiq. conuiual.* — *Epulum Cæſarianum.* — *Lib. 25.* — *Carnis qualitas.* — *Lib. 2. de rat. vict.* — *Hippocrates explicatur.* — *Lib. de attenu. victu.* — *3 de Acim. c.* — *Affectus melancholici.*

A tatem ipsam cōfert:humidiori verò natura, quod sibi ad probam & conuenientē temperiem deest, ab ætate florenti adsumit. Non modò itaq; vituli carnes habent ad conficiendum perfectis bubus præstantiores, sed etiam hœdi capris. Et paulò post: Animalia quæ herbas e terra emergentes, aut arborum surculos aut germina depascuntur, ea omnia cùm his abundant, habitiora sunt ac pinguia, nobisq; alendis accōmodatiora. Quamobrē illa quibus herbas densiores pasci est naturale, hyeme, vere primo & medio fiūt graciliora, ac praui succi; vt boues, qui procedente tēpore manifestō fiunt obesiores, succiq; melioris, cùm herbę augentur & densescunt, & ad semen producendum festinant. Quæ verò exigua & gracili herba nutriri queunt, ea primo ac medio vere præstāt vt oues, æstate prima ac medio capræ, cùm fruticum germina sunt frequentissima. Et rursus eodem libro: Caro leporū sanguinem quidem gignit crassiorē, sed melioris succi, quam bubula & ouilla. Item in aphorismos: Caro bubula tardius, & paulatim alit, Isaac & ex eo fortè Platina inquiunt: frigidæ & siccæ naturæ hæc caro est, impuri & atrabiliarium præstat alimentum, & morbos eiusdē humoris alumnos creat, quartanas, scabiem, lepram, splenis vitia & hydropem, in illis præsertim, quorū temperiem istis affectibus aptam inuenerit: tarde à ventriculo descendit, & aluum sistit. Quia aut frigidæ & siccæ tem-

Lib. 2. aph. 18.

B peraturæ est, ideo Hesiodus eam calidissimo anni tempore præscribit agricolis, sed ne siccitas sicco tempore perniciē adferat, non quamlibet, sed bouis nondum enixæ, quę humiditate adhuc abūdat:

> Ἀλλὰ τότ' ἤδη
> Εἴη πετραίη τε σκιὴ καὶ βίβλινος οἶνος
> Μᾶζα τ' ἀμολγαίη, γάλα τ' αἰγῶν σβεννυμενάων.
> Καὶ βοὸς ὑλοφάγοιο κρέας μήπω τετοκυίης, idest,
> *Sed tunc iam* (ardente nempe Sirio)
> *Sit petrosaque vmbra, & Biblinum vinum*
> *Libumque lacteum, lacque caprarum non amplius lactantium,*
> *Et bouis arborivora caro nondum enixa.*

Cæterùm caro isthæc, vt Symeon Sethi ait, multum nutrit, & qui ab ea gignitur sanguis supra mensuram crassior est, propterea his qui temperamento sunt melancholico, diuersos & melancholicos morbos infert. Difficulter etiam concoquitur & redditur, sed si cōcoquatur, abundè & probè nutrit, & si cum ouilla carne comparetur, frigida est, sanguinemque melancholicum gignit. De nutrimen-

C ti eius copia dictum perquam elegans facetumq; apud Plutarchum est Euphranoris pictoris, Thesēum à se pictum, Parrhasij Theseo comparantis, hunc videlicet rosas comedisse, à se pictum bubulas carnes. Reuera enim Parrhasij erat pictus effectusque nitidè, & similis nonnihil alterius; sed Euphranoris (inquit Plutarchus) videns aliquis, non inscitè diceret,

Euphranoris pictoris dictum.

> *Ad ciues ingenti pectore praditi Erechthei*
> *Quem Ioue nata Minerua aluit.*

Iliad. β.

Ne bubula noceat.

Si quis modò bubulam comedere expetat, vel cogatur, eius læsionem quę futura timetur, sic moderari iubet Symeon Sethi. Cū aceto, allijs & ruta intingat. Nos vulgò intingimus, embammate facto ex petroselino, iure, pane, aceto, sapauè prout tempus anni postulat. Crebrò etiā ex condimento editur, quod iure, pipere & sapa paratur, piperatum vocatur lautioribus. Belgę ex sinapi intinctu. Platina ait elixā debere esse tum hanc, tū & vaccinam. Diximus ex Plinio caules caprifici si addātur magno ligni cōpendio eam percoquere. Apicius ita parat: *In vitulinā siue bubulam cum porris succedaneis vel cepis, vel colocasijs: liquamen, piper, laser & olei modicū.* Belgæ, ac potissimum Bataui & Frisij, viciniq; alij boues in frusta dissectos (quod fit mense potissimū octobri & nouēbri sale macerant, sal-

D samentisq; istis toto ferè anno vescuntur, partem tamen etiam fumo torrent, palato gratissimā & in cupedijs habitam. Salsamētis eisdem vesci etiam Heluetios Gesnerus his verbis indicat. Qui bubulam carnem apud nos sale condiunt (quod ferè idibus Octobris, vel circa festū D. Galli primum fatiunt, & deinceps per hyemem tantū) in plenilunio incipiendū censent: sic enim maiorē vegetiorēq; carnē permansurā: vt magis sapidā, si sub interlunium saliatur. Si diutius seruari velint (seruant autē multi integro anno) per dies circiter viginti in vase salitā relinquunt, ac infumandum postea in Camino suspendunt, vbi donec benè siccetur, dies plus minus duodecim relinquitur, prout altius aut humilius pependit, & plus minusuè ignis ac fumi passa est. Vbi primū suspensa est, accensis iuniperi ramis & mox extinctis plerię; fumigant. Nonnulli carnis colorem commendari putant, & rubescere magis, si aridis vrticæ fascibus suffiatur. Qui seruare nolunt, vno die cum sale relictam suspendunt, & mox post vnum & alterum diem elixant: sic enim plerisque tenerescere, ac in cibo sapidius fieri videtur. Antequam suspendatur, quæ diutius in vase salita fuit, muria sua, quę ex sale & carnis succo confluxit, diligenter abluunt: sunt qui frigida lauare malint. Optima quæ de iuuencis, aut vitulis sumitur, vetulorum nimis dura & ingrata, certè difficillima concoctu fit, cùm fustis instar durescat. Hoc etiam obseruari solet, vt caro salienda iuxtà fornacem pius exposita aliquandiu

Sale condita & fumo indurata qui vescantur.

diu incaleſcat: inde ſalita opertaq; in vaſe in penus collocatur. Carnes oſsibus adiunctæ cæteris ſuperponuntur, vt ad uſum ſubinde auferantur: ſeruatæ enim deteriores fiunt. Hactenus Geſnerus.

Lib. 13 c. 8. Improbat iſtiuſmodi carnem Bruyerinus Gallus in opere ſuo nunquam ſatis laudato de re cibaria: In amplis (inquit) familijs boues mares fæminæque ſale condiuntur ad cibaria annua famulorum operariumque, ſed ij non admodum pingueſcunt; deinde eximitur muria & penſilis ſeruatur: quæ adeo induratur, vt poſtea pertinaciſſimè coctura dometur, guſtatuque ſuauitatem nullam refert. Breſillum noſtrates cognominant; credo, à ſimilitudine illius ligni duri & rubentis, quod ex inſulis, Breſillis dictis, inuehitur ad nos: rubet enim quodammodo bubula penſilis diſſecta, inſigniterq; dura. Eximij potores acerrimum ſitis ſtimulum eſſe prædicant, æquè ac pernas ſuillas: parcius tamé attingendam eſſe præmonemus: quippe parum aut nihil alit, viuitq; diutiſſimè in ſtomacho, ac difficillimè perficitur, & confecta, peſſimũ ſuccum præbet. Non negarim appetentiam quandoq; eius momento aſſumpto recreari, præſertim in ſenioribus & vini auidioribus. Elixa repoſita, in taleolas aut fruſtella conſciſſa ex aceto, apio inſperſo in commeſſationibus meridianis gratiſsimè manditur.

1. Prob. 52. & 2. 17.

Cur quidam dura concoquant.

Quærit Alexander Aphrodiſienſis: quam ob cauſam plerique cibos craſſos atque difficiles concoquere faciliùs poſſunt, vt carnes bubulas; faciles & ſucci cõpotes laudabilis, vt piſces ſaxatiles, ęgrè concoquunt? Rationẽ (inquit) alij ad conſuetudinem referunt; alij ad habitum quendam naturalem ingenio humano inexplicabilem: alij ventris calore immodico cibos concoctu faciles vltra modum pro ſua facilitate concoqui, atq; perfringi corrumpiq; cenſent: difficile verò & quod modicè immutatur, concoqui tantũ, non præterea quicquã vitiari. Nam & paleæ quoniam perquã facilè afficiuntur, in cinerem vertuntur ab igne largo & rapido, quod ligno querno accidere non poteſt. Materiam enim patientem cauſæ reſpondere efficienti cõuenit; aliter fieri nõ poteſt, vt effectus is prodeat, quẽ vel natura, vel hominis ingeniũ ſpectat. Tantũ Alexander. Vide etiam Galenũ in libro de conſuetudine capite primo & ſecũdo.

Aetas obſeruanda.

Eſt verò ætas in bubula carne omnino obſeruãda. Varro boues caſtrari vult ante bimatũ, nec poſtea, quia duri ſunt. Horũ caro, quoniã nondũ laboribus fracti ſunt, medijq; ſunt ætatis, vtilior cenſetur: rarò tamen macellum intrant niſi crure fracto, aut alia cauſa inutiles ad agriculturã facti fuerint. Robur in quinatu eſſe, prudentiſſimos rerum naturę tradere, viuereque ad quindecim annos, & ad viginti longiſsimè, atq; etiam plus viuere vſu exercitij & copia pabuli diximus; quare quo iuniores eò meliores eſſe & coctu faciliores, ratio dictat; ſed lanij qui ad cultũ boues emunt, non ſolent ea cõſiderare, ſed vt pingues tantũ ſint & habitiori corpore; nam ætatẽ parùm aut nihil morantur, cùm bene norint, vetulos potius, quàm iuuenes ſaginę aptos. Similiter de vaccis ſtatuendum; quę enim iam incipiunt parere, haud iugulantur, maius enim inde detrimentũ ſentiretur, quam vtilitas, quare vetulæ etiã ſolent ad laniũ peruenire, quando aut ſenectute ſterileſcunt, aut alia de cauſa inutiles fiunt; verùm pauperum tantùm menſas aut ſordidorũ ſubire debeant, & ad cibos elegantiores damnari, quoniam bubula inſalubrior multò earum caro eſt, magiſq; atræ bilis ſecunda & craſsi ſanguinis, vnde fit quod lanij ſimul cùm bubula permixtã venundent. Apud Gallos teſte Bruyerino nonnunquã lanij boues ad oſtentandum altilis ſaginę molẽ, per vrbium cõpita floribus herbarũ ornatos circumferunt, etiam (ſi dijs placet) præeunte tibicine. Additq; ſe vidiſſe ex ijs, quos Auerni mittunt, tam inſigni obeſitate graues, vt non niſi plauſtro impoſitos, qui emerant, alio transferre poſſent.

Morboſos boues vbi mactare vetitum.

Morboſos boues præcipuis in vrbibus mactare lege cautũ eſt. Qui contrà faciunt, deprehenſos mulcta graui mulctari: cognoſci morboſos quando fœno aut pabulo obiecto abſtinent; id euerare Heduis appellari, quaſi verum elicere. Quare minus laudãda noſtræ vrbis lex, quæ crure rupto boues, vel aliter ita læſos, vt pedibus ad macellum venire nequeant, aliàs ſaluberrimos, vendi in macello vetat, macie cõtrà ſenioq; adeo confectos admittit, vt vix in pedes conſiſtere queant, nec valetudinis vllam habet rationem; illud tantum quęritur, vt pede iter ad macellum vſque perficiat: quamobrẽ haud dubitandũ eſt, quin magnæ ſæpe populo clades accidãt. Vitiata enim caro vitiatos humores ſpiritusq; generat, & cùm bubula alias parum, vt oſtenſum eſt, ſit vtilis veſcentibus, tũ præſertim incommodiſsima cenſeri debet. Bubulæ ac vaccinæ carni vitulina temperamẽto opponitur.

Caro vitulina.

Lib. de cib. bon. & mal. ſuc.

In omni animalium genere (inquit Galenus) carnes vetulorum duræ, ſiccæ & cõcoctu difficiles ſunt: iuniorum contrà, humidæ & molles, atq; idcirco commodius concoquuntur: his tamẽ exceptis, quæ vbi in lucem editæ ſunt, protinus in cibo ſumuntur: namque omnes huiuſmodi muccoſæ ſunt, & præcipuè quæ ſuapte natura humidiore ſint carne, vt agni & ſues: verũ hœdi & vituli, vt qui natura ſunt ſicciores, multò melius concoquuntur nutriuntq;. Petrus Creſcentienſis, vitulos vaccarũ illarũ, quas lactis tantùm & caſei cauſa nutrimus, quindecim a partu diebus elapſis occidẽdos eſſe monet, aitq; carnes eorum temperatas eſſe, & faciles concoctu ſalubrioreſque illis qui vitam ducunt ocioſam. Hanc itaque menſæ nobilium non iniuria crebro (inquit Platina) repetunt: & Baptiſta Fiera canit:

Aſſiduos habeant vitulos tua prandia in vſus,
Cui madida & ſapida iuncta tepore caro eſt.

A Nostri territorij rustici vix ante trigesimum ætatis diem matribus eripiunt, Trentinos vulgus laniorum vocat. Bruyerinus tradit in multis Galliarum tractibus mensem vnum & aliquando eo minus natos, aut sesquimensem lanijs tradi, testaturq; Romanos, aliorumq; Italorum permultos, semestri aut etiam anno toto à lacte eos nô depellere, cauereq; vt expertes herbarum, aliorumq; pabulorum id temporis degant: Sic enim & iucundiores, pretiosiores & salubriores ipsorum carnes fieri, persuasissimom habere: proinde Pontificias & Cardinalitias mensas lautissimas existimare, si vitulina apponatur; Galliarum proceres sic educare etiam tentasse, & eo cibo mirè delectatum Frãciscum Galliarum regem; huius nominis primum se vidisse: Cæterùm vitulinam carnem in splendidis vrbibus esse quidem vulgatissimi cibi, sed quę tamen facilè primas teneat inter grandiorum animalium carnes, siue elixetur, siue assetur; vtraque ita tem suam dispensare, vt nullo non tempore superfint; indeque sanè grande vectigal percipere. Mirum itaq; cur nostri rustici non similiter res suas disponant. Rara enim apud nos hyberno tempore ista caro est. Olim verò etiam oportunis locis saginabantur vituli, atque ad conuiuia paranda suauiores fiebant: erantque apud Hebræos in præcipuo honore. Pullum Gallinaceum, gallinamuè, hœdum aut arietem occidere (inquit Fr. Didacus Stella) solem-

Vituli saginati.

„ *Enarrat.* „ *in cap.15. Lucæ.*

B ne festum non faciebat: erat enim nimis tritum & vulgare: verùm vitulum occidere, præsertim paschalem & saginatum apud Iudæos solemnissimum erat, quod in pascha illi, alijsque diebus festis maximis faciebant. Sic Abraham, cùm vidit illos tres angelos, vt eos lautiùs & opulentius hospitio exciperet, gregem adijt, & occidit vitulum tenerrimum. Idem mulier illa fecit pythonissa, quæ cùm regem Saulem domi susciperet, quod se tanto honore affectum videret, paschalem vitulum occidit; (Similiter pater perdito filio vitulum saginatum mactari & apponi curauit,) Hi enim vituli, ita molliter educati & in delicijs habiti, apud Iudæos non nisi solennissimis festiuitatibus mactabãtur: Quare nihil aliud Christus Dominus voluit significare per hunc vitulum saginatum (quem cum peccatoribus murmurantibus Pharisæis, comedisse apud Lucam legitur) symphoniam & chorum; nisi quantum perciperet gaudium cum peccatoribus discumbens & manducans quod summam festiuitatem, summamque lætitiam & voluptatem, indicabat. Vt autem exaggeraret huius festiuitatis pretium & valorem, posuit vitulum saginatum & chorum, summaque alacritate dixit, manducemus & epulemur. Hactenus Stella: Donatus Antonius Ferrus medicus & Philosophus Triuicanus in enchiridio suo de podagra, de vitulinæ carnis bonitate hæc exarauit: Vituli præsertim lacten-

Tract. 3.

C tes apprimè laudantur, cùm temperatæ sint complexionis, & propterea quocunque anni tempore comedi possunt. Verùm à partu tribus quatuorue mensibus remoti sint, atque annum vnum non diù transeuntes, velut qui Surrentini nuncupantur: sunt enim gustui grati, optimi succi, ac facilis concoctionis, bonum generant sanguinem, ac temperatissimum nutrimentum. Et multi horum carnes hœdinis laudabiliores esse sentiunt, quoniam melioris sunt nutrimenti, cùm in hędinis quædam sit mucilago, quando decoquuntur. Et hoc est quod asserebat Auerroes, *Et carnes vitulinæ sunt bonæ carnes, propterea quia non habent illam viscositatem, frigiditatem siccitatemque quàm bubulæ tenent: & earum carnes sunt alijs magis odorifera, & quantum est in hoc hœdinis meliores existunt.* Et hinc solui potest controuersia, quæ inter medicinæ authores in carnium electione reperitur: Quam plurimi enim hœdinas extollunt, & ipsæ quidem sunt præstantiores alijs, si ex parte facilioris digestionis ac temperatæ complexionis considerentur: meliores porrò generant humores: si verò ex parte minoris viscositatis, ac melioris odoris earum, sic vitulinæ laudabiliores existunt: si denique ex parte maioris, robustioris ac insolubilioris nutrimenti fuillæ carnes cæteris sunt meliores. Hucusq; ille. Platina ait: Elixum debet esse vituli pectus; dorsum tamen seu spinam malis appellare, assatu-

Collect. 5. Hædina an vitulina carò præfect.

Lib. 6.

D ram requirit. (coqui nostri dorsum, vitello da rosto, hoc est assationi aptum, cęteram carnem, vitello da lesso, idest aptam elixationi vocant) coxas eiusdam in pulpamentum redigeś. Qui varios eius apparatus petit, Bartholomæi Scappi Pij V. coqui primum & secundum de arte coquendi adeat. Apicius vitulinæ carnis varios etiam, sed quàm breuissimè apparatus præscribit. quare verba eius recitabo: *Piper, ligusticum, apij semen, cuminum, origanum, cepam siccam, vuam passam: mel, acetum, vinum, liquamen, oleum, defrutum. In vitulinam siue bubulam cum porri succedaneis, vel cepis, vel colocasijs, liquamen, piper, laser & olei modicum. In vitulinam elixam: Teres piper, ligusticum, careum, apij semen: suffundes mel, acetum, liquamen, oleum: calefacies, amylo obligas & carnem perfundes. Alter in vitulina elixa: Piper, ligusticum, fœniculi semen, origanum, nucleos, caryotam: mel, acetum, liquamen, sinapi, & oleum.* Apud nos elixatur, vt reliquorum pecorum caro: Gesnerus tradit, quosdam, vt appetitui consulant excitando, eodem ferè coquere modo quo pisces: in aqua (inquit) prius elixant despumantque & saliunt (parciùs autem saliri ea conuenit, in quibus ius magna ex parte feruendo consumi debet,) & cùm semicocta videtur, vinum affundunt, deinde cepas per transuersum concisas, postremò cum parum iuris iam superest, butyrum feruefactum, aliqui butyro in sartagine farinæ aliquid addunt, & aceti modicum, & croceum ex aromatibus pollinem, ipsasque cepas. De

Apparatus. Lib. 8. c. 5.

carne vitulina ſalienda paulò antè etiam ex eodem dixi:relinquitur autem,vt ipſe aliàs tradit, cum
Lib.8.c 36. ſale in vaſis ferè non vltra diem antequam ſuſpendatur in caminum. Artocreas quomodo paretur
Artocreas. ex carne vituli,&c. Platina docet his verbis: Aut vituli aut hœdi aut capi carnem elixabis,elixam,
& eneruatam, minutatim concides, & in mortario tundes: huic deinde parum caſei recentis, tantundem veteris & triti, parum petroſelini, & amarici,conciſa,oua quinque bene diſtracta,abdomen porcinum,aut vber vitulinum conciſum, modicum piperis,pluſculum cinnami,minimum gingiberis,tantum croci,vt colorem concipiat,addes.Curabis coquatur eo modo,quo albam diximus. Hòc cedant Scaurus & Cęlius,qui nimiam macilentiam cum obeſitate libenter permutarent. Vehementer enim alit,corpus obeſat,hepar iuuat,obſtructionem tamen & calculum facit. Et aliàs. Pa-
Lib.6 c.9. ſtillum ex vitulo, aliiſque cicuribus animantibus hunc in modum parat: Cicures (inquit) appello,
Paſtillus. omnia quæ domi aluntur, vt vitulum, capum, gallinam & ſimilia. Ex his paſtillum ſic facies: Carnis macræ quantum voles ſumito,minutatimque gladiolis concidito. Vitulinum adipem cum aromatibus huic carni bene miſceto, inuoluta cruſtillis in furno coquito. Cocta vbi probè fuerint,duo vitella(ſic non ſemel loquitur)ab albore ouorum excreta cum modico agreſtę;cumque iure perpingui bene tudicula agitata, in paſtillum infundes. Sunt qui modicum croci ad ſpeciem addant. Fieri & hic paſtillus in patella bene vncta,etiam ſine cruſta poteſt. In hoc & multum alimenti ineſt:tardè concoquitur,pauca recrementa in ſe habet,cor,hepar & renes iuuat,obeſat,& ventrem ciet. Et mox
Cap. 12. ibidem: Paſtillum olla ſic facito. Carnem vitulinam cum adipe minutatim conciſam, in ollam ponito: pipiones, & pullos, ſi voles, adiicito. Ollam ipſam ad carbones longè à flamma, ne concitatè efferueat,ponito. Vbi ebullire cœperit deſpumato:paſſulas deinde imponito. Cepam poſtremò minutatim conciſam, cum larido frigito: frictam in ollam indito. Vbi omnia probè cocta exiſtimaueris, agreſtam & aromata ſuffundito. Sunt qui & duo vitella ouorum bene agitata cum agreſta infundant. Multum alet, tardè concoquetur, nauſeam faciet, ſtomacho nocebit, hepar & renes con-
Lib.6.c.18. calefaciet, ſperma augebit, caput & oculos lædet. Idem: In pulpam vitulinam: Ex coxa vitulina carnem macram abſcindito,in fruſta oblonga & ſubtilia concidito,batuitoque cum gladioli coſta, ita ne reſcindatur, ſtatimq; ſale & feniculo trito ſuffundito;amaricum deinde ac petroſelinum cum larido bene conciſum,& aromatibus ſparſum ſuper pulpas extendito:caſque ſtatim inuolutas in veru ad ignem ponito: ne deſiccentur, caueto; coctas conuiuis ſtatim appones. Multum alet, corpus
Cap. 19. ſolidum reddet,pauca recrementa relinquet. Idem in pulpam Romanam: Carnem vitulinam in fruſta non maiora ouo ſic concidito, ne alterum ab altero reſcindatur:ſalemque ac coriandrum aut feniculum tritum ſtatim inſpergito: aſperſam, inter duas tabulas aliquantulum opprimito. Veru deinde traiecta cum teſſella laridi, ne ſe contingant, neuè nimium deſiccentur,ad ignem voluito, donec coquantur. Multi hoc eſt & groſſi nutrimenti: tardè etiam concoquitur & aluum aſtringit.
Cap. 20. Et mox ſubinde: Eſitium ex pulpa: Ex coxa vitulina pulpam accipito,eamque vel cum adipe eiuſdem, vel cum larido minutatim concidito: Amaracum & petroſelinum contundito, vitellum oui cum caſeo trito tudicula agitato,aromata inſpergito: corpus vnum facito,ac omnia cum ipſa carne miſceto. In omentum deinde vel porcinum, vel vitulinum teſſulatim inciſum,hoc pulmentum ad
Mortadella. oui magnitudinem inuoluito,ad focum in veru lento igne decoquito. Mortadellam vulgares hoc
Cap. 22. eſitium vocant,quod certè parum incoctum quàm nimium,ſuauius eſt. Tardè ob hanc rem concoquitur,obſtruit, calculum creat, cor tamen & hepar iuuat. Rurſus: Farcimina. Pulpæ vitulinæ atq; adipi ſuillæ benè tunſæ, tritum caſeum tum veterem, tum pinguem, aromata bene tunſa, duo aut tria oua tudicula agitata: ſalis tantum quantum res ipſa requiret, & croci quo crocea ſint, admiſcebis,admixtaque in inteſtinum bene lotum, & per quam tenuatim productum,iniicies. Cocturam in cacabo requirunt. Bona non niſi biduo durant. Seruari tamen in dies quindecim aut plures poterunt, ſi plus ſalis & aromatum addideris, ſiue ad fumum deſiccaueris: Et rurſus; Pulmentarium
Cap. 26. in carbone: Carnem macram ex coxa vitulina in buccellas non nimium ſubtiles conciſam,cultri coſta contundito; ſale deinde & feniculi ſemine bene trito vtrimque aſperſam inter duas tabulas per
Iuuẽcorum caro. dimidium horæ comprimito. Inde in craticula ad carbones concoquito, in vtramque partem crebrò vertendo, addendoque teſſellas laridi,ne igne inareſcat. Coqui non admodum hoc pulmentarium debet; calidum item conuiuis apponatur, quo magis appetentiam & deſiderium bibendi excitet. Hoc Bibulus vtatur, qui ſitim in ſe demortuam quęrit. Non erit modo difficile de iuuencorum & iuuencarum carnibus rectè iudicare, ſi quæ de bubula & vaccina, & vitulina diximus, arctiſſimè memoria tenueris. Certum eſt enim ætate & duritiam & ſiccitatem augeri. Commodiores igitur ſunt, quàm quæ ab adultis & prouectioris ætatis quæruntur; inferiores verò authoritate, vitulinis. Bruyerinus tradit montanis gentibus Lugdunenſibus in cibis mirè placere ſemellas, ſaut anniculas, bimas & trimas;item Matiſconenſi agro atque Heduenſi; eaſque tauras appellare, Lugdunenſes brauas; Iuuencos rarius mactare; Ipſe iuuencas quæ Venerem non ſunt expertæ, laudabiliores

A biores existimat. Tales dijs immortalibus ac potissimum Palladi mactari ex Homero diximus. Horatio maximè probatur vitulus, qui matri ereptus iam ipse læto se enutrit pabulo:

Lib. 4. car. Od. 1.

> *Te decem tauri, totidemque vaccæ,*
> *Me tener soluet vitulus relicta*
> *Matre qui largis iuuenescit herbis*
> *In mea vota.*

Sed tempestiuum est, vt de alijs quoque partibus aliquid dicamus. Gesnerus ait lixari etiam vituli caput ad prima fercula prandiorum: certè apud nos in omni honesto conuiuio id elixatum infertur, palato quàm gratissimum, maximè illæ partes quæ auribus sunt proximæ, pingues nimirum, & teneritudine laudabiles. Parandi modum non inelegantem nobis reliquit Iulius Alexandrinus, his verbis, esum eius summoperè commendans. Vituli caput depilatum (inquit) detersumque curiosè, vt candor maneat (miro candore apud nos inferuntur) elixabis aliquandiu, cum cute sua. Huic edendo non salubriter minus quàm voluptuosè apponi in scutella acerrimi semper aceti aliquid solet, cum zinzibere multo & cinnamomi modico, ob multarum inibi partium lentorem, ac crassitiem,

Vituli caput.

B quæ edi impunè non possent, non antea dissiccandi detergendique facultate munitis. Sin de quoquere in furno assareque placuerit: aromate replendum prius aliquo, allium alij herbasque odoriferas ingerunt ad eosdem vsus, incidendi nempe & abstergendi, vt crassi glutinosique humoris vitetur noxa. Et huic quoque tamen apponi acetum commodè pro intinctu poterit, quo simul incidendi vis efficacior accedat, simul exassatæ exustæque fortè partes refrigeratione aliqua temperentur. Caput vitulinum, inquit Platina, aut bubulum, aqua calida depilato, si elixum voles, vbi coctum fuerit, in alliatum mergito: si assum placuerit, repletum aromatibus allio ac plerisque odoriferis herbis, in furno decoquito. Licebit (inquit Iulius Alexandrinus) & cerebrum elixo capiti eximere vitellisque ouorum duorum cum piperis & omphacij modico, versatis diligēter tudicula, salis quod satis sit miscuisse, mixtaque hæc in sartagine frixisse. Edi calidum adhuc hoc debuerit: refrigeratum enim & insipidum reddetur & maiores vires nocendi sumet: actu nimirum, præter refrigerandi potestate vim, idipsum iam frigidum scilicet in præsenti, vt conduplicata ita frigefaciendi potentia, nocendi etiam vnà statim vires ingeminet. Gesnerus ait cerebrum capiti exemptum seorsim in aqua modicè coctum, mox tunicis liberarum, in vino coqui, & inspergi aromatibus. Esse qui cum la-

Lib. 6. c. 30.

C cte mixtum & cepis minutatim incisis, butyro frigunt & aromatibus condiunt. Platina ait: In cerebrum vitulinum. Ex capite elixo ac cocto cerebrum erues, cum quo duo vitella ouorum tudicula bene agitata, modicum piperis, parum agrestæ, salis quantum sat erit, miscebis. Mixta hæc omnia in sartagine cum liquamine tantisper friges, donec quod breui quidem fiet, concreta simul fuerint. De maxilla Cratinus teste Athenæo, vbi de foro cupediarum agit, mentionem facit in Plutis: *Ob bouinam maxillam pugnans.* Sophocles in Amyco: *Maxillas tam molles apponit:* Plato in Timæo: *Supremasque maxillas illis sub faciei natura colligauit:* Xenophon in libro de Hippice: *Maxillam contractam, longam.* In Belgio Germaniaque superiori lingua bubula in pretio habetur, maximè si bene fuerit apparata. Apparandi modum recenset Gesnerus. Cùm enim dixisset vbera elixa, mox incisa torteri in craticula, & sale & aromatibus (pipere & caryophyllis maximè) inspergi. Similis (inquit) & linguæ apparatus est, & pedum & oris siue buccæ, vel si mauis rostri. Alij partes, pedes, inquam & buccas quæ in carnario elixa emuntur, ex aceto frigida edere malunt cum cepitio & pipere. Lingua etiam per medium incisa, saliri, vt reliqua caro, & infumari solet, cibo diuitibus etiā grato. Quibusdam in locis bubulas linguas principibus debent: tanta earum æstimatio. Nouerunt

Lib. 6. c. 31.

Maxilla.

Lib. 3. c. 9.

Lingua bubulæ esus.

Aestimatio.

D nimirum etiam Mercurij olim sacerdotes hanc lautitiam, nec temerè Mercurio ex victimis deberi linguam dicebant, nimirum tanquam deorum præconi & sermonis deo. Nam & alioqui lingua in sacrificijs præconibus donabatur. Hinc iocus ille Aristophanis in Pluto: Ἡ γλῶττα τῷ κήρυκι τέμνεται, iucunda amphibologia, cùm lingua tam præconis quàm bouis intelligi possit. Idem in Pace: Ἡ γλῶττα χωρὶς τέμνεται, quod interpres admonet prouerbialiter dictum. Homerus Odyss. γ. Ἀλλ' ἄγε τάμνετε μὲν γλώττας. Apud Plutarchum, Antipater, cùm incidisset mentio de Demade iam senio imbecilli, tractoque, *velut,* inquit, *ex immolata victima, solus venter & lingua superest.* Apparet sanè linguam ceu profanum membrum sacris adhiberi non solitum, quod ego quidem ad gulam hominum, religionem prætexentium, retulerim. Præfertur autem in cibo bubula cæteris & a nonnullis operosius paratur: nam condimentis farctam in veru assant. Aliarum pecudum quia minores sunt, cum suis capitibus relinqui solent. Hucusque ille. Ad vbera quod attinet, apud nos elixari solent, & mox addita pinguedine aut butyro frigi in sartagine, & aromatibus inspersa inferri. Ventres (trippam vulgus vocat) elixantur, & cum supposito pane ex iure suo comeduntur. Cibus parum gratus, nisi aromatibus, caseoque condiatur, ideoque plebeius, nisi ventres sint vitulorum præpinguium; Celebratur nihilominus ab antiquis, vt annotauit Athenæus: Ventris (inquit) in ci-

Lingua cur sacris non adhibita.

Vbera.

Ventres.

Lib. 3. c. 9.

bum

bum parati Ariſtophanem in Equitibus meminiſſe quiſpiam dixit: φήσω σ' ἀδικατέυτως κοιλίας πωλεῖν, ideſt, Accuſabo te quod ventres fraudato decimis populo vendas. Et rurſus: Τί μ' ὦ 'γαθ' οὐ πλύνειν ἐᾷς τὰς κοιλίας Πωλεῖν τε τὰς ἀλλᾶντας, ἀλλὰ καταγελᾷς, ideſt, *Cur me bone vir, ventres lauare non ſinis? Hillaſque vendere? cur me derides?* Et rurſus: Ἐγὼ δέ γ' ἤνυστρον βοὸς, καὶ κοιλίαν ὑείαν καταβροχθίσας, κᾆτ' ἐκπιὼν τὸν ζωμὸν ἀναπόνιπτος Λαρυγγιῶ τοὺς ῥήτορας, καὶ Νικίαν ταράξω: ideſt: *Ego vero bonis omaſum & ventrem ſuis, cùm abliguero, ebiberoque ius, illotus ſonora voce exagitabo rhetoras ac perturbabo Niciam.* Et rurſum: Ἡ δ' ὀβριμοπάτρα γ' ἑφθὸν ἐκ ζωμοῦ κρέας, καὶ χόλικος ἤνυστρόν τι καὶ γαστρὸς τόμον. ideſt. *Hæc verò ſplendidi patris filia elixam è iure carnem, inteſtini, omaſi, ventris fruſtum.*

Omaſum. Omaſum autem inter gulæ cupedias olim, ſaltem apud Romanos fuiſſe, ex his Plinij verbis innoteſcit: *Lib. 8. c. 45.* *Hoc animal tantæ apud priores curæ, vt ſit inter exempla damnatus à populo Romano, qui concubino procaci rure omaſum ſe ediſſe negante, occiderit bouem, actuſque in exilium, tanquam colono ſuo interempto.* Meminit eiuſdem damnationis Valerius Maximus: *Lib. 8.* *Non ſupprimenda (inquit) illius quoque damnatio, qui puerulí ſui nimio amore corruptus, rogatus ab eo ruri, vt omaſum in cœnam fieri iuberet, cum bubulæ carnis in propinquo emendæ nulla facultas eſſet, domito boue occiſo deſiderium eius expleuit: eoque nomine publica quæſtione afflictus eſt.*

Inteſtina. Inteſtina quoque elixa adſeruntur quibuſdam in locis ex laniena, & domi modico vino affuſo, cum butyro, cepis, & aromatibus percoquuntur; *Lactes.* Lactes verò in primis apud nos commendantur, & ditiorum magnatumq; menſas cohoneſtant. Sed video & ab antiquis celebrari. Τῶν χορδῶν enim, ideſt, vt Dalechampius vertit, lactium, inteſtinorum vt Natalis Comes, (quæ etſi communior vocis ſit ſignificatio, vnde χορδὴ etiam vocatur ipſa chorda ſeu fides ex inteſtino contorto & arefacto, quæ teſtudini lyræue aut alio inſtrumento muſico intenta ſonos melodicos edit pulſu; placet tamen altera verſio) meminit Epicharmus teſte Athenæo, eaſque ὀρύας (ὀρύειν & ὀρύειν eſt cumulate (inquit idem Dalechampius *Hira quid.* hinc fortaſſis lactes ὀρύαι dicuntur, quòd cumulatis anfractibus flexuoſæ ſint. Hiras, nomine non abſimili Latini veteres authore Feſto, inteſtinum ieiunum appellarunt) vocauit, inſcripta quadam ex ſuis fabulis τῆς ὀρύας titulo. Ariſtophanes in Nubibus: Ἐκεῖ χορδὴν τοῖς φροντισταῖς παραθεῖναι: ideſt, *impensè hæc mea contemplantibus lactes apponunto.* Alexis in Leucadia ſiue Fugitiuis: χορδαρίου τόμος ἥκει, καὶ περικομμάτιον, ideſt, *Puſillarum lactium aduenit reſectamentum ac fruſtulum.* Ariſtophanes in Proagone: Ἐγευσάμην χορδῆς ὁ δύστηνος τέκνον. Πῶς εἰσίδω ῥύγχος περικεκαυμένον, ideſt: *Me miſerum lactes, ò gnate deguſtaui: Quo pacto ambuſtum roſtrum aſpicere potero?* Ad haſce fortaſſis etiam cupedias reſpexerit Perſius:

Satyr. 2.

Aut quid nam eſt, qua tu mercede deorum
Emeris auriculas, pulmone & lactibus vnctis?

Pulmo. Illos enim irriſione proſequitur, qui deos capi muneribus exiſtimant, nec obſtat, quod ſimul pulmonem nominat. Nam & hodie pulmo non vbique locorum vt apud nos fit, qui feris eum relinquimus, reijcitur, imo verò Geſnerus inter exta cum nominans, parandi eius cum cæteris in cibum modum docet: Exta (inquit) ſic voco arteriam cum pulmone corde & iecore cohærentibus apponuntur aut ſimpliciter elixa, aut condimentario iure cum vino cocta: ſed ius relinquitur copioſum, & aromatibus cum croco adiectis pani ῥαφανίδι diſſecto in patinis infunditur, idq; inter lauta etiam primæ menſæ fercula numeratur.

Lactes vnde dictæ. Lactes apud nos corrupto nomine vocantur latteſine, quemadmodum & ipſæ à lacte, vt ſcribit Priſcianus, vel propter candorem, vel propter mollitiem, aut certè ab antiquo verbo lacio, ideſt, allicio, propterea quod cibum alliciant. Plautus: *In Curcul.* *Ita vacuis decibit venio laxis lactibus.* Ita vocantur inteſtina graciliora per quæ labitur cibus, ex quibus & ieiunum eſt. *Lib. 11. cap. 37.* Plinius videtur ſentire, lactes dici tantùm in homine & ouibus: ſic enim ſcribit: *Ab hoc ventriculo lactes in oue & homine, per quas labitur cibus.* *In Vitellio.* Murænarum tamen lactes dixit Suetonius: & Spartianus ſcribit, Murænarum lactibus & Luporum in mediterraneis oris Heliogobalum pauiſſe ruſticos ſuos: Illud verò mirum Theodorum Gazam pro meſenterio lactes interpretari, cum vtriuſque linguæ fuerit conſultiſſimus, niſi quiſpiam ſuſpicetur, partem & id quod continetur, pro eo quod continet, acceptum. Etenim meſenterio lactes inuoluuntur, vt à ſpinæ contactu duro munitiores magiſque ſectos reddat.

Pedes. Pedes etiam per ſe elixos proſtare in carnario ſuprà annotauimus, & vt vulgò parentur, indicauimus. Ab eorundem eſu minimè etiam abſtinuit antiquitas, quin & Athenæus prǽcitatis locis de foro cupediario eos celebrat ex Theophilo in Pancratiaſte: A. Ἑφθῶν μὲν σχεδὸν τρεῖς μνᾶς. B. Λέγ' ἄλλο. A. Ῥυγχίον, κωλῆν, πόδας τέτταρας ὑείους. B. Ἡράκλεις. A. Βοὸς δὲ τρεῖς. ideſt. A. *Elixa carnis propemodum libras tres.* B. *Reliqua memora.* A. *Roſtrum, armum,* (κωλῆν ſignificat & hæc vox anteriorem partem victimæ & pudenda) *pedes ſuillos quatuor.* B. *Proh Diue Hercules.* A. *bubulos tres.* Anaxilas in coquis: Τῶν Αἰσχύλου πολὺ μᾶλλον εἶναι μοι δοκεῖ Ἰχθύδι' ὀπτᾶν τί σὺ λέγεις ἰχθύδια, Συσσίτιον μέλλεις τοσηλσύειν, ὅσεν Ἀκροκώλι' ἕψειν ἰσὶ ῥύγχη, πόδας. ideſt, A. *Multò ſatius eſſe puto quam Aeſchyli verſus ediſcere, Aſſare piſciculos.* B. *cur piſciculos ais? Conuiuas vt agros tractaturus*

A *turus es; quantò potius est extremos artus elixare, rostra, pedes.* Obseruandum hic rectè à Dalechampio ἀκροκώλια verti extremos artus: Alicubi tamen ἀκροκώλιον γεννικὸν, simpliciter apud eũdem Athenæum traducit bouis masculi artus, quæ versio ab Isaaco Casaubono etiam notatur, quãdoquidem κῶλα dicuntur in homine brachia, & pedes; in brutis anteriores & posteriores pedes; ἀκροκώλια in macellis & culinis sunt, (inquit) extremi pedes mactatarum victimarum: quare Aristoteles & Heraclides Tarentinus ponunt illa inter cibos μυξώδεις, habentesque aliquid ὀλίγιμον καὶ γλίσχρον. Possunt etiam ἀκροκώλιον appellatione intelligi, omnes vndeunde præcisæ τῶν ἱερείων partes extremę, quibus vescuntur, vt aures, rostra, & similia. Galenus vocat τὰ ἀκρέα μόρια τῶν πεζῶν ζώων: ἀκρέα etiam non ἄκρα. Solet enim Hippocratis vocem illam vsurpare: vt libro tertio de facultatibus alimentorum de pedibus ferè accipi videas: itaque vt pedes, sic ἀκροκώλια alia vocant ὀπίδια, alia ἐμπρόσθια, quorum Hippocrates meminit tertio Διαίτης. Gaza apud Aristotelem primus vertit trunculos, Celsi imitatione. Glossarij author interpretatur κωλεὸν, de quo infrà lib. 9. In Glossis scribitur, Trungulus, κολοβὸς, ἐγκόλεος. Scribo, Trunculus, κολοβὸς. ἐν. κωλῆος. illud ἐν valet ἔνιοι. sic alibi in illo libro. Deinde legerunt interpretes, cùm editis γεννικὸν, vel γεννητικὸν, quod ex uer-

Acrocolia.

Trunculus.

B sione patet, *masculi.* Scripsimus nos verè γεννικὸν, generosum idest grande. Aristophanes, ὦ γεννικώτατον κρέας: Scholiastes exponit κρέας ἰσχυρὸν ὃ ὐ κατεργάζεται πυρί: firmæ carnes & difficile coctiles. Malim ad quantitatem referre, & magnas carnes intelligere. Sic apud eundem Comicum γενναίας μάζας, sunt grandes mazæ. Eustathius quoque sic interpretatur: cuius doctissimi uiri authoritate suspitiones meas confirmatas uidi libenter. Sic ille, γενναία σταφυλὴ, ταχα ἡ μεγάλη. Hæc omnia Casaubonus. Athenæus indicaturus heroas etiam elixam comedisse bubulam carnem, id ostendit pedis illius bubuli exemplo, quem Homerus scribit à procis in Vlyssem proiectum, quẽ (inquit) nemo assauerit. Diogenem Cynicum, quod pedem bouis crudum deuorasset, mortuum fuisse scribit Diogenes Laertius. Non inelegantem pedes uitulinos appatandi modum docet his uerbis Platina: Non displicuit, inquit, mihi Palelli hospitis nostri patina, qui pedes uitulinos bene lotos & coctos cum iusculo aromatibus insperso, in cœnam more Romano attulit. Inditum quoque aliquid ex aceto putarim; adeo appetentiam excitabant. Apponi hæc patina prima mensa consueuit. Boni & facilis extat alimenti; pectori confert, tussim lenit, meatus urinæ exulceratos sanat, dysentericis prodest. A medicis tamen anteriores magis quàm posteriores, animalium partes probantur.

Lib. 1.

Mors Diogenis.

Lib. 5. c. 15.

Pedum apparatus.

C

VSVS IN MEDICINA.

De carnis bubulæ temperamento præcedente rubrica diximus. Hippocrates, si vlcerata ac pustulis plena fuerint summa vteri labra, carnem bubulam sumi iubet & butyrum siue adipem anserinum & anisum aut crocum aut spodium Cyprium: Hæc omnia vult teri & carni oblita apponi. Si feruido ac superficiario vlcere, pudenda laborent, sic curare eodem authore oportet. Carnem bubulam longitudine duorum palmorum paruorum, crassitudine verò ligni quod in foramen bipennis inmittitur, pudendi videlicet virilis forma, vsque ad vesperam apponat; noctu verò auferet: postero autem die rursus apponat, vsque ad meridiem, & bibat vinum dulce, melle ad vinum admisto. Et aliàs rursus: Si vlcera fiant, ac mordeant, bubulam carnem adipe illinito: & si sordida fuerint, eluito & fomentum ex fici radice adhibeto, & postea de pinguedine in vino dulci bibat. *Aristolochia oblonga in summa* (inquit Pli-

Lib. de morb. mulier.

Caro quibus conueniat.

1. de morb. mul.

D nius) *gloria est si modò à conceptu admota vuluis in carne bubula, mares figurat, vt traditur.* Ad hominis morsus carnem bubulam decoctam imponi iubent referente eodem Plinio: sed efficacius uituli, si non ante quinrum diem soluatur. Idem ait: *Bubula caro tumorem sanat:* Et alibi: *Calida imposita panos & apostemata discutit, vt sanguis quoque & fel eiusdem pecudis.* Marcellus Empiricus carnem uaccinam (Plinius habet bubulam) recentem uerétro impositam ulcera eius & epiphoras mirè sanare: eandemque rancorem (Plinius rosionem uocat) stomachi temperare ex uini & aceti æqua portione discoctam & cibo sumptam. Testatur Symeon Sethi bubulæ carnis ius uentris fluxus ex flauabile compescere. Plinius deniq; ait ius è carne uaccina, vt medullam etiam, vlcera oris & rimas sanare. Idem alicubi carnem uituli tradit recentia ulcera non pati intumescere. Marcellus ait: Caro uitulina recens cum aceto cocta, madidaque alis imposita, fœtorem hirci teterrimum tollit. Cornelius Celsus agens de curatione communi aduersus omnes morsus serpentinum: si neq; qui exugat, est, neque cucurbitula, sorbere oportet (inquit) ius anserinum, uel ouillum, uel uitulinũ, & uomere. Plinius autẽ aduersus morsum canis rabidi id celebrat his uerbis: *Canis rabidi morsu facta vulnera circumcidunt ad viuas vsque partes quidam, carnemque vituli admouent & ius ex eadem carnis decocta dant potui, aut axungiam cum calce tusam,* scilicet admouent. Idem uituli ius uulgariter

Iuris vsus.

Lib. 5. c. 27.

riter datum, inter auxilia cœliacorum & dyſentericorum tradi aſſerit. Carnem verò vituli alicubi quoque dicit, ſi cum ariſtolochia inaſſatam edant mulieres circa conceptum, mares parituras promitti: Feminum verò vituli cinerem ſordida vlcera, & quæ cacoethe vocant, e lacte mulieris ſanare. Raſis verò boum coxas vri ſcribit, bibique vt ſanguinem fluentem & menſes cohibeant: & Galenus tauri femora uſta ſanguinem ſiſtere teſtatur; & Auicenna dicit: vaccarum femora cremata ſanguinis & alui quoque profluuium compeſcunt. Sorbitio ex pedibus vituli Brudi Luſitani. Pedes vituli anteriores duos, aut arietis omnes in aqua plus ſatis coquito: radicum plantaginis, petroſelini, ſingulorum manipuli vnius tertiam, hepaticæ, hordei ab vno cortice exuti, prunorum & paſſularum, ſingulorum vnam: addito mali granati acidi tres, ius dato, vt oportet, ex reliquo fac ſorbitionem. Quod ſi coctionem pedum, antequam malum granatum adijcias, herbas abſtrahas, ius colans, tertiam ſui partem ſucci acidi mali granati immittas, pane & zucaro ſimul coquas, quouſque permixta ſint, cibum ijs valdè idoneum & plurimis alijs ægrotantium parabis. Quem vt conuenientiſsimum memoria dignum ducito. Nam multum nutrit, corpus refrigerat & humectat, particulas cogit, tenues humores inſpiſſat, bilis feruorem reprimit, ventriculum & iecur roborat, ſitim ſedat. De iecore hoc reperio apud Plinium: *Iecur vaccinum cœliacis & dyſentericis medetur*. Haly verò non ſimpliciter, ſed vſtum præſcribit: Iecur (inquit) bouis vſtum potumque ventris & ſanguinis profluuium inhibet. Iecur vituli maſculi & tantundem foliorum ſaluiæ, minutatim pariter concidantur, collectus inde ſtillatitius liquor potui datur, vt ait Geſnerus, tum viris, tum mulieribus, qui durum tumorem tranſuerſum in imo ventre ſupra pudenda acceperint. De Liene hæc idem Plinius. *Lien bubulus in melle editur, ex vino datur ad lienem ſedandum: recens autem aſſus vel elixus in cibo*. Itē. *Eadem de cauſa emi lienem vituli, quanti indicatus ſit iubent Magi, nulla pretij contatione, quoniam hoc quoque religioſè pertineat, diuiſumque per longitudinem annecti vtrimque, & induentem pati decidere ad pedes, dein collectum in vmbra areſcere, cùm hoc fiat, ſimul reſidere lienem ægri vitiatum, liberarique eum morbo dicitur*. Sic ille, ſed nugaciſsimum ac nimis ſuperſtitioſum hoc medicamentum eſt. De omaſo ſic: *Linguæ exulcerationi & arteriarum prodeſt ius omaſi gargarizatum*: apparet enim de bubulo accipiendum eſſe, de illo enim lacte proximè dixerat, quanquam ſimul etiam de caprino: vel fortè conuenit vtrique: Item: *Omaſi quoque iure poto, venena expurgari putant priuatim verò aconita & cicutas*. A recentibus & calidis adhuc vituli extis (ideſt, arteria, pulmone, corde & iecore) minutatim conciſis liquor in vaſis Chymiſticis elicitur, referente eodem Geſnero, cui æquales partes ſaluiæ & meliſſophylli liquorum ſimiliter extractorum, admiſcentur: inde membra frigida, vel reſoluta, vel tabida, manè & veſperi aliquando perfricantur, & mox calidis pannis inuoluuntur. Hippocrates ad faciem ornandam, hepar tauri teri iubet cum oleo, illini autem cum uino meraco: Idem & nyctylopem iubet medicamentum deorſum purgans bibere, & caput purgari, ceruicemque eius quam maximè ſcarificari, & fame ad multum tempus premi: ubi uerò remiſerit, unum aut duo fruſta, prout maxima deuorare poteſt, de hepate bubulo crudo in melle tincta exhiberi. Membrum tauri in aceto maceratum & illitum, ſplendidam teſte Sexto, facit faciem: Raſis ait, genitale tauri rubri aridum tritum, & aurei pondere propinatum mulieri, faſtidium coitus afferre: è contrario quidam recentiores, vt in viris Venerem excitent, tauri membrum cæteris huius facultatis admiſcent. De medulla ſcribit Galenus in hæc verba: Medullæ animalium vim habent dura & ſcirrho affecta corpora molliendi, ſiue muſculi, ſiue tendines, ſiue ligamenta, ſiue denique viſcera indurucrint. Semper autem optimam expertus ſum ceruinam, deinde iuuencorum, ſeu vitulinam: Hircorum verò & taurorum acrior eſt, magiſq; deſiccat, vnde fit, vt ſcirrhoſas duritias diſſoluere non valeat. Cæterùm ex ceruina & vitulina medullas peſſi etiam mollientes ad matricis quadam vitia componuntur, & pharmaca ex medulla confecta, molliendique vi prædita foris quoque vtero imponuntur. Accipitur autem non ſolùm oſſium medulla, quæ verè medulla eſt, ſed ex ſpina quoque dorſi, quæ reliqua ſiccior ſquallidiorque eſt, & ob eam cauſam ſeorſim vtraſque repono. Hactenus Galenus. Dioſcorides breuiter, *ἅπαντες δὲ εἰσι μαλακτικοὶ, ἀραιωτικοὶ, θεραπευτικοὶ, πληρωτικοὶ ἑλκῶν*, ideſt, *Omnes* (medullæ) *molliunt, medicata ſunt, rarefaciunt, vlcera explent*: quo loco pro *θεραπευτικοὶ* legendum *θερμαντικοὶ*, quomodo legit Plinius, qui ſic habet. *Communis ratio medullarum eſt, omnes molliunt, explent, ſiccant, excalfaciunt*. Interpretes quidem Dioſcoridis ſequentes Plinium, excalfacere transferunt, textum tamen Græcum non reſtituunt, *Ἀραιωτικοὶ* ijdem etiam rarefacere vertunt, & rectè quidem meo iudicio (inquit Geſnerus) fecerunt, quòd non in hac etiam voce Plinium imitati ſint, qui *ξηραντικοὶ* legit. medullas autem ſiccare neque ratione, neque authoritate vlla niti opinor. Quanquam enim malactica, ideſt mollientia ea propriè dicantur, quæ calefaciunt & exiccant, ſed vtrumque moderatè omnino, magis tamen calfaciendo ea quàm ſiccando primi ordinis modum excedere poſſe ſcio. Nam Galenus mollientia conferens pus mouentibus: hæc æqualem calorem ei qui in homine ſecundum naturam eſt, efficere docet, illa multò maiorem:

Lib. 3. de vict. feb. cap. 11. — *Iecur.* — *Lien.* — *Lib. 28. cap. 13.* — *Omaſum.* — *Lib. 28. cap. 10.* — *2. de morb. mul.* — *Lib. de viſu.* — *Genitale.* — *11. de ſimpl. cap. 5.* — *Medulla.* — *Dioſcoridis locus corrigitur.* — *Mollientia propriè dicta qua.*

proinde

A proinde vt mollientia pleraque, ita medullas maximè, calfacere absolutè dici potest, siccare non itē, nisi cum additione, quod moderatè omnino & in primo ordine. Nihil enim eorum quæ scirrhi in modum indurata sunt, (inquit Galenus) vel validè siccantibus, vel excalfacientibus validè, curari potest. Similiter *ἀραιωτικὰ* idest, rarefacientia Galenus calida moderatè & tenuium partium esse scribit, *καὶ ἥκιστα ξηραίνειν*, idest, & minimè siccare; non quod non siccent, sed quod minimum siccēt, cuius generis chamæmalum esse ait, ordine primo calidum & siccum. Verùm Dioscorides, qui non rarò Græcis vocabulis abutitur, quod ad secundas medicaminum facultates, hac etiam voce rarefaciendi pro laxandi abusus mihi videtur in medullis: molliunt enim medullæ quæ dura sunt, laxantque intensa, magis quam rarefaciant densa, aut obstructa aperiant, presertim cùm pinguiusculę sint, & emplasticæ facultatis nonnihil habeant, recentes præcipue: accedunt enim medullæ natura in ruminantibus ad seuum, in cæteris ad adipem. Quamobrem rectè Galenus, vbi de medullis agit, non calfacere, non siccare, non rarefacere, aut tale quid aliud præstare scribit, sed mollire tantum; quanquam & *διαλύειν*, idest, dissoluere obiter eis tribuit, non satis propria significatione. In translatione Serapionis pro *ἀραιωτικοὶ* habetur resolutiuæ, & pro *θεραπευτικοὶ*, sedatiuæ: vnde hoc saltem constat, B olim etiam hunc locum incertæ lectionis fuisse, vt minus mirum sit Plinium quoque & Dioscoridē, qui ab alijs nimirum hæc descripsere, non eodem modo legisse. Porrò quod Plinius medullam explere, Dioscorides vlcera explere dixit, nec ipse rectè dictum existimo, nec apud vllum ex probatis inuenio medicis. Nam quæ sarcotica, idest, carnem generare & vlcera explere propriè dicuntur, siccare modicè & abstergere sine morsu debent: ego verò nullam in medullis abstersionem sentio. Fieri quidem potest, vt per accidens aliquando carnem inducant, præsertim cum aliis mixtæ. Multa enim per se lædunt, aliis admista eundem affectum sanant: quod sarcoticis etiam contingit. Oleū sordes colligit, sic & cera: ærugo rodit: tria hæc mista carnem regenerant, magis etiam si quid sarcotici adiungas. Scio Plinium commendare medullam ceruinam aut vaccinam ad vlcera oris, sed cum resina, item vituli vel bouis ad dysentericos, sed aliis admixtis; & vitulinam priuatim ad exulceratas vuluas cum seuo, quibus tamen alia ratione, quàm sarcotica prodest, aut si illa quoq; interdum, per accidens tamen. Hæc itaque omnia Gesnerus: nunc quæ de vitulina, taurinaque & bubula medulla priuatim authores tradunt, prosequemur, illud tamen prius admonentes, Galeni (ex quo præcipue medullarum vires sunt discendæ) præcitatis de medullis verbis, addi posse, recentibus la- C xando veteribus insuper discutiendo vtendum esse: calor enim paulatim augetur. Quia autem medullarum, vt Dioscorides testatur, probatissima est ceruina, mox vitulina, post hanc taurina, de bubula vltimo loco dicemus, primo autem de vitulina, mox de taurina dicam, vltimum de bubula.

Medulla vsus.

Vsus omnium est vel internus, vel externus, *Vituli aut bouis medullæ* (inquit Plinius) *excoquuntur cum farina & cera, exiguoque oleo, vt sorberi possint, pro cœliacis & dysentericis.* Addit & in pane subigi. Marcellus item vaccinam cum farina tenui subactam, & instar excocti panis in cibo datam, mirè dysenteriam sanare scribit, maximè si & caseus bubulus recens manducetur. Vituli medulla cum pari pondere ceræ & olei, vel rosacei, addito ouo, duritiæ genarum illinuntur, eodem annotante Plinio: cæterùm Marcellus, *Medulla* (inquit) *cum cera & oleo rosaceo æquis ponderibus liquefacta & permixta, & ad emplastri modum imposita, duritiae palpebrarum, & si qua illic in modum pilularum nascuntur, commollit & discutit.* Idem Marcellus vituli medullam ait cum cymino contritam infusamque quamuis magnos dolores auriculæ statim releuare, & intra triduum tollere. Breuiter vt solet Plinius: *Vituli medulla admixto cumino trito infusa prodest in aurium dolore & grauitate.* Eadē, vel etiam vaccina eodem testante vlcera oris ac rimas emendat, sanatque manantia verendorum D vlcera, & in uino uel aqua decocta cum seuo exulcerationibus uuluarum imposita prodest. Componuntur ex eadem medicamenta ad molliendum uterum, tum foris applicanda, tum pessis inditis, ut ex Galeno recitaui, ubi taurinam acriorem sicciorem que esse ait. Marcellus hanc quoque ad aurium dolores celebrat: *Gliris* (inquit) *pingue, & gallinæ adeps & medulla bubulina* (bubula fortè) *vel taurina, liquefacta tepensque, infusa auribus plurimum prodest.* Eadem tauri medulla in uino trita & potata, torminosos emendat, ut testatur Sextus: sed Aesculapius non torminosos habet, sed tremulos, quod fortè magis probandum esse arbitratur Gesnerus, cùm Rasis etiam ad neruorum cōtractiones ea utatur, quamuis foris illita, his uerbis: Medulla tauri ad ignem liquata, si misceatur quarta pars myrrhæ rubentis, & olei laurini tantundem, manusque ac pedes inungantur, diluculo & uesperi, neruorum contractiones soluit, lenitque artus. Idem Rasis medullam bubulam, necnon & seuum neruis commotis conferre & mollire testatur, si inungantur. Plinius medullam bubulam ex dextro crure priore tritam cum fuligine, pilis ac palpebrarum uitijs, angulorumq; occurrere ait: calliphlebarique modo fuliginem in hoc usu temperari: optimè ellychnio papyraceo, oleoque sesamino, fuligine in nouo uase pennis detersa: efficacissimè tamē euulsos ibi pilos coercere. Simile quid etiam refert Marcellus, *Lucernam fictilem* (inquit) *de papyro & medulla vaccina concinnato, atq; eius*

Lib. 28. cap. 11.

fumo

famosi siue fuligine, pro callipblebaro vtere, quo palpebras exesas & glabras sæpius inungendo, decentissimas facies. Alias Plinius ait: *Vlcera oris emendat ceruina vel vaccina medulla cum resina.* Columella, si media boum ceruix intumuit, ait se comperisse, aureum esse medicamentum, ex pice liquida & bibula medulla & hircino seuo & vetere oleo æquis ponderibus compositum atque incoctum. Hippocrates describens medicamenta emollientia & ad ciendum idonea, quo fortis purgatio fiat: thapsiæ radicem, medullam bouis, adipem anserinum, rosaceum, hæc trita ac feruefacta per quatriduum iubet, vt apponat, & bibat porri succum, ac vinum dulce album. Marcellus verò medullam vaccinam cum farina tenui subactam, & velut excoctum panem cibatui datam, mirè dysentericum sanare profitetur, maximè si & caseus bubulus recens manducetur. Idem ex Plinio quoque de vitulina medulla recitani. Nunc de pinguedine siue seuo dicendum. Quia autem taurinæ pinguedinis frequens medicis vsus est, non fuerit præter nostrum institutum ex Dioscoride docere, quomodo ea præparetur, & odoramentis imbuatur, præsertim cùm ad aliorum quoque animalium pinguedines idem apparatus ex æquo pertineat. Priuatim (inquit) taurorum pingue sic curari debet. Renibus euulsum pingue profluente amnis aqua abluito, detractisque tunicis, fictili nouo, postquam exiguũ salem inspergeris, liquefacito: dein in nitentem aquam excolato, & vbi concrescere cœpit, manibus iterum confricando vehementer lauato, aqua sæpius affusa, refusaque, donec quam optimè elotum videatur, rursus in olla cum pari modo vini odorati decoquito, & cùm iterum efferbuerit, dempto ab igni vase, ibidem finito pernoctare: postridie si grauiter adhuc oleat, noua olla repetitum, vino odorato perfundatur: eadem quæ prius fiant, dum omne virus euanescat. Colliquatur & sine sale, præsertim affectionum earum causa, quibus sal aduersari solet, sed ita paratum non magnopere albescit. Eodem modo pardorum (παρδάλεων, idest, pantherarum, vt etiam Plinius habet, & capitis in Dioscoride titulus,) ac leonum pinguia curari oportet: (in Græco additur, & apri & cameli, & equi & similia: quæ verba interpretes omittunt, eam nimirum ob causam, quòd in titulo capitis nõ habeantur: Plinius tamen cameli adipem similiter curari testatur.) Hæc Dioscorides, apud quem bubuli seui curatio etiam legitur, quam modo recitabo: nunc de taurino adipe Plinium audiamus: *Quæ ratio adipis* (inquit) *eadem in his quæ ruminant, seui est, alijs modis non minoris potentia. Perficitur omne, exemptis venis aqua marina vel salsa lotum, mox in pila tusum, aspersum marina. Crebrò postea coquitur, donec odor omnis aboleatur. Mox assiduo sale ad candorem reducitur. A renibus autem omne laudatissimum est. Si verò vetus renocetur ad curam, liquefieri prius iubent, mox frigida aqua lauari sæpius, dein liquefacere affuso vino quam odoratissimo. Eodemque modo ac sæpius coquunt, donec virus euanescat. Multi priuatim sic taurorum, leonumque ac pantherarum & camelorum pinguia curari iubent. Vsus dicetur suis locis.* Tantum Plinius. Cæterùm odoramentis imbuendi taurinum & vitulinum, nec non & ceruinum pingue, & eiusdem animalis (cerui) medullam, hanc rationem præscribit Dioscorides. Pingue quod odoratum reddi debet, demptis quo diximus, modo membranis, elotum & vino quàm odoratissimo, nulla maris aqua diluto feruefactum, pernoctare sinitur: alterum id genus vinum eadem mensura infunditur, colliquatur & exquisitè colatur: nouemque eius heminis, iunci Arabici septem drachmæ adijciuntur. Quod si ipsum odoris fragrantioris fieri voles, quadraginta floris eiusdem, cinnamomi, cardamoni, & nardi singulæ vnciæ. Omnia exactius tunduntur, & affuso vino odorato, in vase operto, quod super carbones firmiter collocatum sit, ter efferuescunt, & semoto ab igni vase inibi pernoctant: postridie vinum affunditur, aliudque generis eiusdem adijcitur: ter simili modo bene conferuescat: deinde matutinis exempto adipe vinum effundatur, & abluto vase, siquid imo subsidẽs hæsit, detergatur: postremò eliquatum pingue & excolatum, ad vsus reconditur. Hoc autem modo odoramentis imbuitur, quod antea curatum est: verùm antedicta prius inspissati solent, quò facilius sibi odoramentorum vires adsciscant. Itaq; assumens quodcunque horum voles, cum vino feruefacito, impositis vnà myrti ramulis, serpyllo, cypero, itẽ aspalatho plenius tuso: Aliqui tamen ad hunc vsum, vno duntaxat horum contenti sunt cùm autem ter efferbuerit, exemptum leniter, & linteo colatum, aromatis vt expositum est, imbuitur. Hactenus Dioscorides. Nunc de adipis siue seui taurini facultatibus in genere prius agemus ex Galeno, deinde particulatim ex diuersis authoribus: Is igitur scribit in hæc verba: Taurinus adeps suillo multò calidior est & siccior. Hoc interim addendum, marem fæmina esse tum calidiorem tum sicciorem: marem autem castratum adsimilari fæminæ, velut quidquid iuuenilis est ætatis: Et inter iuuenilia fæmina mare humidior est & minus calida. Sic & adeps vitulinus taurino minus tum calidus est, tum siccus: Cæterùm quanto calidior sicciorque suillo est taurinus adeps, tanto superatur à leonino. Itaque tanquam in medio consistens, meritò vtrique medicamentorum miscetur generi, & ei scilicet quod scirrhosis medetur, & ei quod phlegmonas concoquit; cuiusmodi est tetrapharmacum quod vocant, ex cera, resina, pice & adipe constans. Nam siue in hoc taurinum, siue vitulinum, siue hircinum, siue caprinum, siue suillum indideris, semper pari mouendi apium, & concoctorium medicamen

Seui vires.

Taurini adipis præparatio.

Lib. 11. de simpl. facul. cap. 4.

Seui taurini vires.

A dicamen effeceris: taurinus tamen fossoribus & messoribus, & omnibus carnem duram habentibus, siue ob naturalem temperiem, siue ex ratione ac forma vitæ magis conuenit. Hæc ille, & alia quædā de adipe in genere: quibus explicatis reprehendit illos, qui astringendi vocabulo apud Græcos abutuntur: ex quibus etiam Dioscorides non rectè caprinum adipē suillo magis astringere scribit, item taurinum, bubulum & vitulinum aliquantum astringere (quanquam posterioris huius dicti Galenus illic non meminit) cum potius aliquid caloris & acrimoniæ habere dicendum ei fuisset, & caprinum suillo acriorem esse, & calidiorem sicciorémque. Quod modo ad particulares taurini adipes facultates Sextus cum resina & creta Cimolia impositum, omnem duritiem discutere tradit: cęterum Aesculapius cum cera imponi iubet, & fortè melius, cum ad Galeni iam dictum tetra pharmacum accedat. Plinius ait: *Varices maculas in facie taurinum seuum vitulinumuè sed cum semine cumin. ac cinere è cornu ceruino, si canicula exoriente comburatur.* Et rursus. *Arborum resina panos & similia cum seuo taurino & melle sanant.* Item. *Parotides miro remedio comprimit adeps vrsinus, pari pondere cum seuo taurino & cera permixtus, atque appositus.* Item: *Ruta emendat vitiligines, verrucas, strumas & similia, cum strychno & adipe suillo ac taurino seuo.* Item: *Ad fœminarum strumas ei-*

B *us assiduum cum seuo taurino imponitur.* Item *Podagris medetur vrsinus adeps, taurinumque seuum, pari pondere, & cera: addunt quidam hypocistidem & gallam.* Rursus: *Medicorum aliqui axungia ad podagras vti iubent, admixto anseris adipe, taurorumque seuo & œsypo.* Vitulina pinguedo siue seuum quomodo odoramentis imbui debeat paulò ante dictum est ex Dioscoride, qui præterea docet, quomodo à putredine conseruetur: si quis (inquit) incuratum adipem anserinum, gallinaceum aut vitulinum à putredine tueri velit, ita faciendum est: Quemuis adipem diligenter elotum & siccatum in vmbra super cribrum, per lintea munda manibus vehementer exprimat, linoque consutum vmbroso in loco suspendat, & post multos dies noua charta inuolutum frigido loco reponat. Pinguia autem indito melle vindicantur à putredinis vitio. Apud Marcellum, vbi legitur: *Vituli adeps ex fœmina* (idest vitula) *sublata cum aquæ cotylis tribus decocta & sorbitionis more sumpta, cœliaco plurimum prodest*: pro fœmina legendum videtur femine, vt paulò post apud eundem ex inguinibus. Plinius etiam dysentericis & cœliacis seuum vitulinum aut bubulum dari meminit. Cæterùm vsus eius exterior, multò est frequentior, & vt à capite inchoemus, seuum hoc cum sale subactum vtilissimè adhiberi ptyriasi Marcellus asserit, & Plinius cum sale tritum capitis vlceribus vtilissimum

Vitulina pinguedo, vt à putredine cõseruetur.

C esse. Si eodem palpebras crassiores perunxeris, extenuabis eas (inquit Marcellus) & ad sanitatem perduces. Plinius verò ait: *seuum vituli cum anseris adipe & ocymi succo, genarum* (palpebrarum puto) *vitijs aptissimum est.* Idem remedium alibi ad aurium dolorem & grauitatem commendat, & Marcellus quoque, qui tepidum infundi iubet. Et rursus alibi in Plinio idē remedium (nisi quod nihil referre ait, vitulinè an bouis seuum capiatur) vlcera oris & rimas emendare docet. *Est & alia: sui cura* (inquit) *seuo vituli cum medulla cerui & albaspinæ folijs vnà tritis: Idem præstat & medulla* (videlicet vitulina) *cum resina, vel si vaccina sit.* Marcellus promittit, si vituli adipem, ocimo adiecto pariter tepefactum, auriculæ infuderis, amarissimo incommodo laborantem continuò liberaturum. Apud Plinium, vbi habet: *Cuminum syluestre auribus instillatur ad sonitus atque tinnitus, cum seuo vitulino atque melle*; quid si legas: vel medulla, vt suprà habuimus ex eodem authore & Plinio quoque. Idem ait. *Manantia verendorum vlcera sanat seuum cum medulla vituli in vino decoctum*: Item, *Inflationibus in sede seuum vituli auxiliatur, maximè ab inguinibus, cum ruta.* Itē. *Testium tumor cum seuo vituli addito nitro cohibetur.* De eodem remedio Marcellus, *Adeps vituli* (inquit) *& nitri modicum, vnà permixta & ceroti modo imposita testiculis, tumores omnes & dolores*

D *persanare dicuntur.* Bubulum modò seuum, siue taurinum, siue vitulinum aliquantum astringere Dioscorides tradidit; sed reprehendi à Galeno diximus, quòd astringendi vocabulo abutatur. Id verò renibus maximè detractum, exemptis membranis, aqua marina ex alto petita eluendum est, mox in pila tundēdum diligenter, affusa maris aqua. Cum verò dissolutum fuerit, in fictilem ollam conijciendum, & marina aqua, quæ non minus quadrante supereemineat, proluendum: decoquendum donec omnis aboleatur odor, additis seui Atticas minas quaternis, Tyrrheniç ceræ drachmis: excolatumque detractis quæ pessum ierant sordibus, in nouo fictili reponendum, opertumque soli interdiu credendum, vt ad candorem reducatur, & odoris virus euanescat. Tantum Dioscorides. Plinius seuū vitulinū seu bubulum cōtra venena scribit, quæ exulceratione enecant, auxiliari. Idem ait diuersis locis: *Oculorum epiphoras bubulo seuo cū oleo cocto illinunt: Cum adipe anserino tepefactū in aurium grauitate infundunt. Vlcera oris ac rimas cum adipe anseris & ocimi succo emendat.* (Marcellus verò ait: *seuum vituli vel bouis cum adipe anserino impositum, rimas fissurasque oris optimè iungit.*) *Rigores ceruicum bubulo seuo optimè perfricantur, nam continuo mollescunt, & dolor omnis abscedit. Efficax est vitijs sedis. Clauos sanat cum thuris polline: lepras, furunculos, lichenes & psorasi emendat cum pasa vua exempto eius ligno, & seuo bubulo atque origano ac fermento vel pane.*

Seuum bubulum vt paretur.

Lib. 28. cap. 10.

In furunculis illinitur ſeuum bubulum cum ſale, ſimiliſque modo caprinum. Sole adusta ſeuo bubulo cum roſaceo aptiſſimè curantur. Raſis hoc ſeuum neruis commotis conferre aſſerit, & inuncta mollire. Vlcera capitis ſubitò ſanantur teſte Marcello, ſi aſini ſtercoris ſucco, & ſcillæ contritæ quantum ſatis videbitur, & bubulæ adipis tantundem miſcueris, atque ad capitis vlcera veluti ceroto vſus fueris. Hippocrates ſi vlcera fiant in pudendis, bubulum adipem illini iubet, & myrtum in vino coqui aut oleæ folia & rubi & mali punicæ. Nunc de felle dicendum. Auicenna vaccinum validius eſſe ait quam aliarum quadrupedum; ſed Dioſcorides taurinum ouillo, ſuillo, hircino atque vrſino præfert & poſtea, Vtrunum(inquit) ouillumuè, eadem taurino poteſt, ſed minore efficacia. Galenus taurorū fel calidius ſicciuſque eſſe ait, quàm boum caſtratorum: ſeque obſeruaſſe quorundam taurorum bilem cæruleam, flaua, vt ait, nimirum ſuperaſſata, quod ob nimiam fatigationem ſitimque contingere arbitratur, quare medicamento præparando inijci vetuit. Facile autem eſſe ait ex colore conijcere, quodnam fel calidius acriuſque ſit, quod contrà. Alibi ait ſupra ouillum acre eſſe. Hippocrates ait, tam acre eſſe, vt erodere etiam poſſit: ſi qua verò fellis bubuli acrimonia eſt, ea vino (inquit) albo lenitur, quod frigidum eſt. Dioſcorides teſtatur fel taurinum miſceri cum melle vulnerarijs emplaſtris, theriaciſque medicamentis, quæ foris inunguntur. Melle autem mixtum Raſis vlcera maligna ſanare ſcribit. Plinius cum de vlceribus crurum & tibiarum paulò antè locutus eſſet, vlcera cætera ſanare ait cum cyprino oleo, Dioſcorides cum melle vtiliter tradit inungi contra phagedænas; ſed Plinius, *Phagedenis & fistulis* (inquit) *immittitur cum ſucco porri aut lacte mulierum.* Ambuſtis teſte eodem prodeſt; Sextus illitum ſuper Simiæ morſum, perſanare ait. Vlcera in capite tanquam propius morbus præcipuè infantibus naſcuntur, ſed & viros & mulieres grauiter moleſtant: hæc felle taurino cum aceto tepefacto illita, efficaci remedio ſanari Marcellus teſtatur. Mixtum autem cū nitro & vino & oleo quod ſatis ſit, vlcera capitis, vel feruescentem ſcabiem ſanare. Plinius ait: *Alopecias felle taurino, cum Aegyptio alumine tepefactis illinunt:* Cum nitro cretaque Cimolia lepras furfureſque efficaciſſimè extergere teſte Dioſcoride. Fel tauri vel aſini, vtrumque per ſeſe aqua infractum, cuitatiſque ſolibus ac ventis poſt detractam cutem, maculas in facie vincit, vt refert Plinius, & in faciem illitum, lentigines purgat: Comitialibus quoque dari ait ſeuum caprarum cum felle taurino pari pondere decoctum, & in folliculo fellis reconditum, ita ne terram attingat, potum verò ſub limine ex aqua. Raſis verò duram lapidis inſtar ſubſtantiam, quæ in felle bubulo reperitur, Alcheron vocat, comitialibus ait, prodeſſe, & aciem oculorum promouere; ac quid humoris colligatur, prohibere, & ſi deſit alcheron ſubſtitui iubet ſeſquidenarium de felle tauri nigri. Collyria teſte eodem Plinio fiunt felle taurino cum oui albo, aquaque diluta inunguntur per quatriduum: & Aeſculapius ait, cum melle & balſamo oculorum vitia ſanare, Geſnerus, vt apud Sextum reperitur, potius legit hoc modo: Cum mulſo & melle Attico inunctum, ſuffuſionem & caliginem oculorum ſanat. Idem Sextus aſſerit, mulſo infuſum & auribus inſtillatum, ſanare earum dolorem. Sed & Plinius ait; Aurium dolori & vitijs medetur præcipuè fel taurinum cum porri ſucco tepidum; vel cum melle ſi ſuppurent: contràque dolorem grauem, per ſe tepefactum in mali corio: atqui Dioſcorides aliter: Sanat, inquit, purulentas aures, & in his rupta cum caprino humanouè lacte inſtillatū. Marcellus verò etiam ait: *Purulenta & obtuſa auricula & dolorem tolles, & auditum confirmatiſſimū reddes, ſi prius eluas eam laſere cum recente caprino aut mulieris lacte permixto, deinde inſtilles tepidum fel taurinum cum oleo cedrino æquis portionibus mixto.* Auicenna præterea teſtis eſt fel tauri conferre recentibus aurium vlceribus, & Raſis, ſi duæ vel tres guttæ eius inſtillentur auri tinnienti conducere: Dioſcorides porri ſuccum addens, cum porri (inquit) ſucco ſibilis aurium medetur: Idem ait, anginis cum melle inungi, quod & Plinius annotauit, qui & dentes eo efficaciter collui ait. Marcellus ex felle iſthoc, ſale, aceto, melle, oleo veteri, æquali portione ſimul mixtis, cum opus fuerit, pinna perfricare iubet fauces diutius laborātes. Si tormina ſint dyſentericis cornus ceruini cinerem aut fel taurinum cymino mixtum, & cucurbitæ carnes vmbilico imponi tradit Plinius. Ad lumbricos egerendos felle taurino madefactam lanam vmbilico apponi iubet Marcellus. Dioſcorides ſedis vitia ad cicatricem perducere ait; & Plinius, ſedis (inquit) vitijs præclarè medetur in linteolis conceptis, rimaſque perducit ad cicatricem: Auicenna item ani vlceribus mederi ait. Qui occluſas hæmorrhoidés taurino felle aperiunt, ijs interdum imbecillum, interdum verò ſuprà quam conueniebat acre teſte Galeno apparuit; ſed facilè (inquit) ex colore quodnam fel vehementius, quod remiſſius ſit, diſcerni poteſt. Sextus fel taurinum in lana collectum & ſuppoſitum ano, ventrem teſtatur ſoluere: idemque facere infantibus ſuper vmbilicum poſitum, & lumbricos proijcere. Et Plinius cum abſynthio tritum, ac ſubditum paſtillo, aluum ſoluere profitetur. Malagma purgatorium ad paruulos, ſi ob infirmitatem potionem purgatoriam bibere non poſſunt, tale recenſet Marcellus: *Lupinos crudos ſiccos in ollam nouam miſſos in furno torrebis, ſiccatoſque ac tonſos vel molitos cum felle taurino vel vitulino miſcebis, atque malagmate ad imum ventrem, ab vmbilico deorſum verſus impones.*

1. de morb. mul.

Fel.

Lib. 10. de ſimpl. 12.

Alcheron quid.

Malagma purgatoriū.

A *ues. Nam si supra umbilicum imposueris* (inquit) *stercus omne sursum uocabis: impositum autem deorsum versus, & bilem detrahet, & pituitam deducet.* Idem Marcellus, butyro & medulla ceruina & felle taurino cum oleo cyprino aut laurino perfricta genua sanare memorat. Plinius contra genitalium & scroti dolores cum melle vtiliter inungi: pterygia digitorum leuari eo aqua calida dissolutum: quosdam adijcere sulphur & alumen pari pondere omnium. Illinuntur & vuluæ in dolore felle taurino, vt scribit Auicenna. Cum aqua colocynthidis recentis datum mulieri in partu laboranti, Rasis citò partum educere promittit. Equidem Plinius mulierum purgationes adiuuare scribit laná succida appositum: Olympiam Thebanam addidisse hyssopum & nitrum: Tauri fel trium dimidiorum obolorum Atticorum pondere, in vino ieiunæ bibendum dato, & efformato quoque ex ipso catapotia deuoranda, vt menses detrahantur: præceptum hoc est Hippocratis. Si sterilitas ob partus vexationem fiat, Olympias Thebana, vt idem Plinius refert affirmat felle taurino, & adipe serpentium & ærugine, addito melle, medicatis locis ante coitus, emendari. Hippocrates, cum mulier genituram suscipere non potest, fel tauri feruefieri iubet, & alumen Melium, & cornu cerui vstū teri, & permistis ac in glandulas efformatis vsurpari. Idem ad oscula vteri obdurata, fel taurinum

B & salem feruefieri vult & sulphure trito admisto in oblongam spinā & tractum efformari & ad duos dies ac noctes nudam ad ipsos vteros apponi, & deinde rursus mercurialem: post hæc myrrham puram inspergi, & rosaceo & irino vnguento ammisto dilui, indeq; vteri osculum quàm penitissimè illini. Nunc de bubulo dicamus. Hoc melli admixtum, ferrum infixum authore Rasi, vel spinam extrahit: bdellium in eo dissolutum iuncto aceto & fistulæ infusum iuuat. Idem fel ad crassitudinem mellis subactum, & illitum permixto alumine & myrrha, ea quæ veretris serpunt, mira celeritate persanare author est: suprà verò betam vino coctam rectè imponi. Apud Plinium verò sic legitur: *Vitiaque in verendis serpunt, fel bubulum sanat, cum alumine Aegyptio ac muria ad crassitudinem mellis subactum, insuper beta ex vino cocta imposita, vt caro quoque bubula.* Ait etiam: *Panos & apostemata in quacunque parte fel bubulum discutit, vt sanguis etiam & caro bouis calida imposita. Strumas discutit tepidum illitum, vel aprinum:* Marcellus verò non aprinum, sed caprinum ad strumas commendat his verbis: *Fel bubulum vel caprinum ad incipientes strumas optimè facere experimenta docuerunt. Nam penitus crescere non sinentur, si eo assiduè tangantur.* Auicenna ait: Bubulum fel cum nitro & cimolia furfures amolitur, si caput inde lauetur. Hippocrates ad vlcera inueterata, hoc

Fel bubulū.

Lib. 28. cap. 15.

C recenset remedium: Fel bubulum siccum, mel quam optimum, vinum album, in quo cocta sint lotiramenta, thus, myrrha a qualis, flos æris similiter: Ex liquidis autem vinum sit plurimum, deinde mel, pauxillum verò fel. In vsu est etiam ad collyria contra vngues oculorum. Rasis, fel vaccæ nigræ (inquit) si eo illinantur oculi debiles, scripturam amilli non percipientes, prodest: quid sibi velit vox amilli non assequor: sensus forsitan est (inquit Gesnerus) iuuari eos qui scripta remotiora legere non possunt, quos Græci *μύωπας* vocant, lusciosos vel luscitiosos Latini. Plinius tamen nyctalopas lusciosos interpretatur, eorumque oculos felle capræ inungi scribit. Tantum Gesnerus. Idem Rasis in felle boum inueniri ait aliquid lapidi simile, figura annuli, quod philosophi vocent alcheron: id autem tritum & naribus attractum, aciem oculorū promouere, & prohibere, ne quis humor descendens in oculis colligatur: item si magnitudine lentis inde capiatur cum succo betæ, & hauriatur naribus, comitialibus prodesse. Quod si autem desit id alcheron, iubet substitui sesquidenarium de felle tauri nigri, vt præcitauimus. Hunc lapidem aliqui etiam guers & massatum vocant, vt Matthæus Syluaticus scribit, Arabica nimirum dialecto: Aduersus grauitatem audiendi fel bubulum cum vrina hirci, auriculæ quæ molestiam surdiginis patitur, instillari iubet Marcellus, statimque auxilium pollicetur, & Plinius; *Si grauitas* (inquit) *sit audiendi, fel bubulum cum vrina capræ vel hirci medetur, vel si pus sit.* Et rursus: *Fel testudinum cum vernatione anguium aceto admixtum, unicè purulentis auribus prodest: Quidam bubulum fel admiscent, decoctarumque carnium testudinis succum, addita aquè vernatione anguium, sed diu in vino testudinem excoquunt.* Et iterum: *Senectus serpentium* (quæ non vetustior anno sit) *feruente testa vsta instillatur auribus rosaceo admixto, contra omnia quidem vitia efficax, sed contra grauecolentiam præcipuè. aut si purulentæ sunt ex aceto, melius cum felle caprino vel bubulo, vel testudinis marinæ.* Rursum: *Aurium dolori & vitijs medetur fel apri vel suis vel bubulum, cum oleo cicino & rosaceo æquis portionibus: præcipuè verò taurinum, cum porri succo tepidum, vel cum melle si suppurent.* Haly ait: Fel bouis tinnitui & sonis aurium intestinis medetur, si cum gossypio imponatur; & si cum oleo instilletur, contractum ex frigiditate dolorē... pit. Auicenna felle bouis palatum illini scribit ad prouocationem, quamnam verò, non explicat: intelligit fortassis apophlegmatismum, idest, pituitæ à capite detractionem. Sunt qui morbum regium pelli credant fascia linea in bubulo felle calido tincta, & corpori sub costis incincta; quod triduo faciendum aiunt, ita vt quotidie renouetur medicamentum. Si mulier diu non concepit, menstruis apparentibus tertia aut quarta die, Hippocrates alumen tritum vnguento dilutum, lana exce-

Lapis in felle bouis.

Lib. de nat. mul.

ptum apponere iubet, & per tres dies appoſitum haberi: tertia verò die fel bouis radi, & ramentum olco dilutum ac ſubactum, linteo exceptum apponi, & tres dies appoſitum haberi: ſequenti verò cũ viro concũbere. Idem Hippocrates ad ducendos menſes iſtiuſmodi glandem componit: Pulegium, myrrham, thus, fel ſuis aut bouis cum melle ſubigito & glandem efformato. Induratam vuluam aperit fel iſtud teſte Plinio, roſaceo admixto, foris velleie cum reſina terebinthina impoſita. Mixtũ vino & medullæ colocynthidis ac melli, ano illito, aluum prouitare Raſis ſcribit, Hippocrates vtitur ſimiliter in ſuppoſitorijs: Glãdulas (inquit) facito ex mellis, aniſi acetabulo, bituminis drachmis duabus, felle bouis, myrrhæ drachmis tribus, claterij portione. Hæc in vaſe æneo coquito & anſeris adipem admiſceto, & vbi voles, glandulis anſerino aut ouillo adipe illinito, laua autem vtere molli. Auicenna ait hæmorrhoides aperire: in quẽ vſum Galenus & alij taurino præcipuè vtuntur. Mariſcę aut fici, vt quidam ſcribunt, ſi felle bubulo linantur, indubitanter abolentur. Genus etiam maligni & depaſcentis vlceris, in tibijs præcipuè, quod vulgus lupum vocat, ſanari quidam promittunt, impoſita cataplaſmate ex ſucco carlinæ (qui radice contuſa expreſſus ſit) & chelidonij maioris & felle bubulo, ita vt partes ſingulorum æquales miſceantur. Mirum videtur, quod ſcribit Proſper Alpinus libro tertio de medicina Aegyptiaca cap. 3. nonnullas mulieres in Aegypto, vt pingueſcant, in balneis accipere nouem diebus fellis vaccini chirat, in aqua calaf diſſoluti.

Fel vitulinum.

Vitulinum modo fel lendes exterminat teſte Marcello, ſi caput eo perungatur: & Plinius ait: *alopecias ſanat vrina hominis vetus, ſi cyclaminum adijciatur, & ſulphur, efficacius tamen & vitulinum fel, quo cum aceto calefacto, tolluntur & lendes.* Ait item: *Vincit lepras ac furfures cum ſemine cunilæ, ac cinere è cornu ceruino, ſi canicula exoriente comburatur.* Idem Plinius fel vituli calefactum cicatrices extenuare dicit

Lib. 28. cap. 18.

medicos autem adijcere myrrham & mel & crocum, æreaque pyxide condere; aliquos & florem æris admiſcere; cæterùm imprudenter ad cicatrices cutis refert, cùm ad oculorum cicatrices tantum pertineat, quod vel ipſa ocularium medicamentorum materia monere ipſum debuiſſet. Idem medicamentum Marcellus Empyricus inter oculorum remedia his verbis deſcribit: *Fel vituli diligenter collectum ad cotylæ menſuram in vas æreum mittitur, tenuiq; igne admoto ita excoquitur, vt ſpiſſetur, deinde mellis boni tantum mittitur, quantum fellis illius decocti remanſerit, adijciuntur poſtea myrrhæ tritæ drachmæ duæ, croci vna, & æris flos pauxillum, ac poſtea ſimul omnia diu coagitata, ad tertias decoquuntur: quod medicamen in pyxide ærea debet reponi, ſatis vtile & leucomatis & cicatricibus, & omnibus vitijs oculorum, ſi aſſiduè inde & opportune inunguantur.* Idem Marcellus ait: *Cum felle vitulino & aceto pari menſura ſerpentis ſenectus, id eſt, exuuiæ decocta, & lanula madefacta medicamentum auriculæ inſertum, maxima vtilitatis eſſe creditur, ſi prius feruenti aqua de ſpongia aurem foueris.* Vitulinum fel ſi in purgationibus fuerit ſub coitu aſperſum vuluæ, etiam duritiam ventris teſte Plinio emollit, & profluuium minuit, vmbilico peruncto, atque in totum vuluæ prodeſſe. Modum ſtatuunt fellis pondere denarij ad apij tertiam, ammixto amygdalino oleo, quantum eſſe ſatis appareat, hoc in vellere imponunt. Maſculi fel vituli cum mellis dimidio tritum, ſeruatur ad vuluas. Inuenio & cimices eo fugari, ſi nimirum amurcam coctam, felle bubulo mixtam cum oleo eis inſperſeris. Author eſt Didynus.

Corium.

Habet & corium, & quod ex eo fit glutinum, ſuum in medicina vſum. Plinius teſtatur perniones ſanari corio combuſto, melius ſi ſit ex veteri calceamento: eiuſdemque cinerem cum melle phagedænas in vlcerum genere abrodere: necnon etiam ait, veteris ſoleæ crematæ cinerem calceamentorum attritus ſanare: quod & Dioſcorides ſcriptum reliquit, qui inſuper ambuſtis & intertriginibus hunc cinerem mederi ait, ſi illinatur. Hermolaus Barbarus ex oleo illinendum tranſtulit. Coria vetera (inquit Galenus) quæ videlicet veteramentorum ſunt vſta, ad attritiones commodari calceamentorum ſcriptum à quibuſdam eſt: tãquam ſcilicet hoc faciant ex antipathia quadam. Certè quæ phlegmone obſidentur, haud quaquam iuuantur, nempe quia reſiccantur. Eſt enim talis cinis reſiccatorius. Ac nos ſanè quandoque in agro ad vlcus huiuſmodi ex attritione ſumus vſi. Curat autem talis cinis non abs re vlcera ambuſta, & quæ vocantur intertrigines in feminibus exiſtentes.

Glutinum.

Gluten ex corio bubulo Græci taurocollam vocant. *Ex corijs boum* (inquit Plinius) *excoquitur, taurorumque præcipuum. Præſtantiſſimum fit ex auribus taurorum, & genitalibus. Nec quicquam efficacius prodeſt ambuſtis. Sed adulteratur nihil aquè, quibuſuis pellibus inueteratis, calceamentisque etiam decoctis. Rhodiacum fideliſſimum, eoque pictores & medici vtuntur.* (Hodie à noſtris pharmacopolis præſtantius, colore ferè ſpadiceo, quam maximè durum, & vitri ferè inſtar fragile, Germanicum cognominatur, & duplo carius vulgari quod ſubatrum eſt, venditur.) *Id quoque quo candidius, eò probatius. Nigrum & lignoſum damnatur.* Et alibi: *Ichthyocollã* (inquit) *quidam ex ventre piſcis eiuſdem nominis, non ex corio fieri dicunt, vt glutinum taurinum.* Pliniо aſtipulatur Dioſcorides hoc modo ſcribens: Collan id eſt glutinum, aliqui xylocollan vocãt

Glutinis inuentio.

quod in ligno ferruminando eius ſit vſus, alij taurocollan. Probatiſſimum Rhodium eſt. Ex boum corijs conficitur, colore candido, & lucem tranſmittit: nigrum deterius. Huius inuentionem Dædalo

dalo

A dalo teste Plinio debemus, quo tenaci nexu hærerent simul, quę alia ratione coniungi aptius non poterant. Inest corijs omnibus mucosus lentor, alijs minor, alijs copiosior, vt in bubus: ex quo glutinum faciunt: Fabri affirmant, vbi conglutinata sunt ligna, minus frangi, quàm vbi continua. Callopa Gręci vocant pellem tauri inæ ceruicis, (vel partis inferioris in ceruice) vna cum pinguedine adhærente, vnde prisci collabos faciebant. Alij suum & boum duriora coria circa collum interpretãtur, vnde collabi fierent. Sunt autem κόλλαβοι fidium epitonia, idest clauiculi in cithara, quibus intenduntur & remittuntur fides Κόλλα τῦ βόος, est pellis in dorso bouis, vnde gluten conficiebant, & κόλλια vertunt coriorum quędam segmenta, ex quibus glutinum coquitur. Alicubi Plinius, *Glutinum* (inquit) *vulgare è pollinis flore temperatur feruente aqua, minimo aceti asperso. Nam fabrile gummisq; fragilia sunt*. Et alibi rursus optimum & electum scammonium, specie ait esse nitidum & taurino glutini simile. Nunc de medico eius dicamus vsu. Eo, vt dictum est, ambustis nihil quicquam efficacius habetur: Auicenna autem cum melle & aceto ijs illini iubet: Scabiem hominis teste Plinio abolet in aceto liquefactum, addita calce. Et Auicenna ait: Cum aceto illitum impetiginem tollit & scabiem si profunda non fuerit. Marcellus itidem aceto remissum, adiecto sul-
B phure leni igne decoctum, ita vt ad mellis crassitudinem perducatur, surculoque ficulo dum coquitur, agitatum ac bis per diem impositum, impetigines agrias, idest feras, potentissimè sanare asserit. Sanat & recentes plagas ferro illatas, vt ait Plinius, liquefactum & tertio die solutum. Miscetur cum aceto & melle, eaque lotione lendes tolli author est Auicenna: Ait etiam Plinius: *Medetur dentibus fabrile glutinum in aqua decoctum illitumque, & mox paulo detractum, vt confestim colluantur vino, in quo decocti sunt cortices mali punici dulcis*. Item: *Glutinum taurinum cũ tribus obolis cum calida aqua bibitur in vetere sanguinis excreatione*. Ad eundem vsum Marcellus commendat glutinum quo charta glutinatur; *hoc enim* (inquit) *calidum in modum sorbitionis hauritur, vel ex aqua calida sanguinem excreantibus datur*: Idem ait; *Glus taurina aqua calida resoluta, cœliaci ventris inflationi vtiliter imponitur*: Ego (inquit Gesnerus) magis probo Plinij lectionem, quæ huiusmodi est: *Infundunt dysentericis & glutinum taurinum aqua calida resolutum*. Antispodij vires referre taurini glutinis cinerem leges apud Plinium, lib. 34. cap. 13. Cornus bubuli vsus medicos reperio istiusmodi. Ex cornu bubuli summis partibus cinis, tussim sanat, si Plinio credimus: Idem bubuli cornus mucronem exustum duorum cochlearium mensura, addito melle, pilulis de-
C uoratis, phthisicis prodesse tradi ait: Rasis verò cinerem de cornu vaccæ cum aceto illitum, impetiginem curare testatur, & naribus immissum, sanguinem profluentem sistere. Marcellus cornu istud iubet comburi (ex ea parte, qua capiti hæret) & in puluerem tenuissimum redigi, atque ex eo puluere cochlearia duo cum aquæ calidæ cyathis tribus, & paululo aceti, ieiuno splenitico per triduum dari bibendum. Cæterùm & vngula suum habet vsum. Rasis author est, vngulam vaccæ vstam & potam à muliere cui lac defecerit: restituere lac, & corpus lactantis corroborare, nimirum si illis exhibeatur in iusculo, vino, vel liquore alio idoneo, ut Antonius Mizaldus addit. Eædem carbonibus impositæ mures suffitu, ut hic idem annotauit, enecant, uel alio abigunt. Vngulas vaccarum elixas, & cum sinapi comestas, resistere omni ueneno, tradit Santes Ardouinus ex Kyrando. Plinius ait: *Bouis vngulæ cinis ex aqua strumas discutit*: nimirum illitus. Scobs de talo bouis uino excepta, & dentibus mobilibus apposita, eos confirmat, teste Galeno: alij uerò non scobem tali, sed cremati cinerem, & dentes, gengiuasque laxas eo confricari iubent (vt Plinius, & Rasis, & Haly, quorum interpretes pro talo calcaneum, & os bouile imperitè verterunt) dentes ita firmandos, & mitigandos dolores polliciti. Alibi etiam Plinius ait, eundem cinerem
D cum myrrha dentifritium esse. Cum cera & medulla ceruina ambustis medetur. Scobs eius cum melle pota, lumbricum educit, si Galeno fidem habemus. Et Rasis ait. Cum vino, & melle perimit lumbricos cucurbitæ granis similes. Eadem Scobs eisdem authoribus cum aceto mulso splenem minuit turgidulum; & tollit præterea leucas, idest, impetiginem albam. Haly item lepræ testatur prodesse: Idem astipulante etiam Galeno, Venerem mediocriter stimulare ait. Friuolum licet videatur, (inquit Plinius) non tamen omittendum propter desyderia mulierum. Talum candidi iuuenci quadraginta diebus noctibusque, donec resoluatur in liquorem, decoctum, & illitum linteolo, candorem, cutisque erugationem præstare. De coxis vstis earundemque facultatibus isthæc legimus Coxæ boum vruntur, bibunturque, vt Rasis scribit, vt sanguinem fluentem, & menses cohibeant. Galenus tauri femora vsta etiam sanguinem sistere scribit, & Auicenna: Vaccarum (inquit) femora cremata, sanguinis & alui quoq; profluuium compescunt. Celebratur inter omnia coagula potissimùm leporinum. Pares tamen illi vires habere tradit Dioscorides, hœdi, agni, hinniculi, dorcadis, capreæ, dorci, cerui, uituli & bubali coagula. Dixerat autem uenenatorum morsibus, cœliacis, & intestinorum torminibus, leporis coagulum utile esse potum in uino trium obulorum pondere: utile & fœminarum fluxionibus, concreto sanguini,

Glutinis inuentio.

Collabus quid.

Cornus bubuli facultas & vsus.

Vngula vsus.

Coxa vsta.

Coagulum.

difficilibuſque pectoris excreationibus:conceptus item adiuuare,vuluæ cum butyro poſt menſtruas purgationes appoſitum. Potum fœtus in vtero enecare,& à puerperio ſtatim ſterilitatem facere.

Lib. 32.

Apud Plinium,vbi ſcribitur; *Lethargicos coagulum vituli adiuuat in vino potum oboli pondere*, non de coagulo terreſtris vituli,ſed marini intelligi debet,cùm ſit liber trigeſimus ſecundus, in quo hoc recenſetur, de aquatilibus. Idem author eſt membranam è partu bouis madida vlcera in facie ſanare:

Lib. 28. cap. 12.

Scribit item in iuuencarum ſecundo ventre pilæ rotunditate nigricantem tophum reperiri, nullo pondere: ſingulare (vt putant) ægrè parientibus,ſi tellurem non attigerit. Alibi quoque capiti bouis tradi teſtatur lapillum ineſſe,quem ab eo expui ſi necem timeat: inopinatis præciſo capite exemptum, adalligatumque mire prodeſſe dentitioni: Item cerebrum eiuſdem ad eundem vſum adalligare iubere.

Membrana è partu bouis.

Mirum quod ſcribit Marcellus, ex eadem aqua de qua bos, aut aſinus biberit, paululum ſumptum & potatum, tollere efficaciter capitis dolorem.

Lib. 30. cap. 15.

Inter genera lactis,quæ non ſolùm pro victu,ſed etiam pro medicinæ vſu,præcipuè celebrantur,bubulum haud poſtremum locum obtinet.

Lac.

Præcipuè autem celebrantur,mulieris,bouis,ouis,capræ,bubali,aſinæ,equæ,cameli. Primas aiunt obtinere humanum, caprinum ſecundas, ouillum craſſum eſſe & pingue, & parum ſeri habere: vaccinum item craſſum & cæteris pinguius,exque hoc butyrum præcipue confici:aſininum autem admodum aquoſum & ſeroſum,ſine vllo pingui, eaque de cauſa hecticis maximo iuuamento dari: ſuillum quoque lac crudum aqueumque eſſe, equinum & camelinum caſeoſum.

3. de Aliment. fa.

Quo autem lac liquidius,vt docet Galenus,magis,quo autem craſſius minus,aluum ſubducit:quippe quòd ſua caſeoſa,vt ita dicam ſubſtãtia,vt ibidem ait,aluum ſiſtit,ſeri facultate ducit: proinde caprinum lac magis per aluum ſecedit,ſed bubulum minus,ouillum verò ſiſtit.

2. de diæta.

Doctrina hæc quoque eſt Hippocratis ita ſcribentis: Ouillum aluum ſiſtit,caprinum verò magis per aluum ſecedit, bubulum verò minus. Equinum autem & aſininum magis ſecedunt.

Lib. 28. c. 9.

Lego tamen apud Plinium ſtomacho accommodatiſſimum eſſe caprinum,bubulum medicatius,eoque aluum ſolui quam maximè. Idem ſcribit Arcades tradi non medicaminibus vti, ſed lacte circa ver,quoniam tunc maximè ſuccis turgeant, medicanturque vbera paſcuis.bibere aut vaccinum,quoniam omniuoræ ferè ſunt in herbis. Teſtaturque Dioſcorides lac bubulum per ver bibi purgandi cauſa, quoniam omnibus herbis, & multum paſcitur id animal. Cuncta venena expurgati eo tradunt Græci,(inquit idem Plinius,idem tamen etiam refert Dioſcorides) maximè ſupradicta (ideſt quæ roſiones,vſtioneſque inferunt)& ſi ephemerum impactum ſit, aut ſi cantharides datæ,vomitione omnia egeri. Priuatim verò teſte eodem prodeſt his qui colchicon biberint, aut cicutam,aut dorycnium,aut leporem marinum. Cortex glandis(arboris,non fructus,vt Geſnerus exponit) decoctus lacte vaccino ſerpentis plagæ illinitur. Oris vulnera recentia ad ſanitatem reducit, vt quidam citat ex Dioſcoride. Apud Plinium, nitrum in facie exulcerationes ſanat cum melle & lacte bubulo, eodemque aut caprino tonſillæ aut arteriæ exulceratæ leuantur: gargarizatur tepidum,vt eſt expreſſum aut calefactum: caprinum vtilius cum malua decoctum & ſale exiguo. Idem remedium refertur a Marcello his verbis: *Lac caprinum vel bubulum vel ouillum recens mulſum, dum calet, vel etiam calefactum gargarizatum, tonſillarum dolores & tumores cito ſedat.* Idem Marcellus ait: *Lac bubulum recens mulſum & lento igne calefactum gargarizatumq; arteriam conſtrictam infuſo catarrho, & fauces exaſperatas priſtinæ ſanitati reſtituta perſanat.* Idem ad phthiſim: *Picem præcoquam ſiue quam viſcoſam vocant, & rubricam Scythicam,quam alij piſſaſphaltum vocant, cum ſeui ceruini remiſſi cyatho vno, & lactis bubuli vel ouilli pari menſura,ſi quis iam periclitanti phthiſico in potu vel in cibo quotidie dederit, mirè ei ſubueniet.* Ait item: *Lac bubulum tepidum incoctum ſubinde ſumptum,exulceratum quoque ſtomachum ſanabit.* Hoc & Plinius teſtatur inquiens: *Stomachum exulceratum lactis aſinini potus reficit, item bubuli:* Hippocrates alicubi lac vaccæ nigræ præſcribit & ſeſamum tritum, ad quadraginta dies,ex partu ſanguinem vomenti, donec probe habeat. Dioſcorides exulceratos alui fluores & teneſmos lacte ouillo bubulouè, aut caprino, ignitis calculis (interpres addit,marinis) decocto ſiſti atteſtatur,& Marcellus ait, laborantibus teneſmo, ideſt,inquit, qui de pertrictione aſſidua ſedere cupiunt,& nihil deijciunt, lac bubulum decoctum,frequenter potum, maximè prodeſſe. Plinius etiam dicit: *Teneſmus ideſt crebra, & inanis voluntas egerendi, tollitur poto lacte aſinino, item bubulo.* Aetius in bilioſis fluxionibus lac bubulum aut caprinum,tepidum recens mulctum auxiliari ait in potu:aut ad ignem decoctum, aſſiduèque agitatum, donec ad tertias ſit reductum: quod ipſum & per fluuiales ſilices (χάχληκας Græci vocant) ferrique laminas igni candefactas, ac in lacte extinctas fieri poteſt. Cæterùm in decoquendo(inquit) ſuperſtantem concretionem ſiue ſpumam cochliari aut penna auferre oportet. Hoc enim nullum compendioſius remedium ad fluxiones reperiri poſſe. Quandoquidem autem febricitantibus lac ipſum in nidorem aut etiam acorem conuerti conſueuit, maiuſque nocumentum quàm commoditatem inferre; tunc ſanè in præſeus, ipſum non exhibendum. Idem Aetius eadem ferè in cœliacorum etiam diæta tradit, ita exhibitum ſimul ſiſtere ac temperare fluxiones

A xiones inquiens. Sed & Galeno teste bubulum lac dysentericos iuuat; & Plinius: *Bubuli lactis decocti potus*, inquit, *inter cœliacorum & dysentericorum remedia numeratur: dysentericis addi mellis exiguum præcipiunt: & si tormina sunt, cornus ceruini cinerem, aut fel taurinum cumino mixtum, & cucurbitæ carnes vmbilico imponere*. Nostri quoque temporis medici vt dysenteriæ occurrant, in vaccino lacte stomoma siue ferri aciem optimam nouies candefactam extinguunt, idque calidum propinant ægro, vel per clysterem iniiciunt. Nonnulli in aqua etiam ægro bibenda aciem similiter extinguunt. Alij lac vaccinum in olla ad ignem ponunt, & duos lapides nigros fluuiatiles simul & aciem candefaciunt, & lacti imponunt, ac ne exundet ebulliendo cauent: lac ita medicatum quam calidissimum bibi præcipiunt. Aetius, de suppuratis renibus tractans: lac cum melle post puris eruptionem eis præberi iubet, & primum quidem asininum aut equinum: ad vlcera enim expurganda (inquit) conducit: cùm verò repurgatione amplius opus non habent, & morsus fiunt obtusiores, indigetque æger nutrimento, tum etiam bubulum lac eis exhiberi cupit duarum aut trium heminarum mensura. Sunt qui aiunt referente Plinio vaccini lactis potu conceptus adiuuari. Hippocrates, cùm vulnerato intestino respiratio prodit infernè inconspicua iuxta vulnus, & euacuantur pectora, dari lac & vinum iubet, pari aquæ mensura ammixta. Aitque alicubi: si capitis os doleat, fracturaque sit, lac vinumque pari modo propinato. Gesnerus testatur aliquos nostro tempore aduersus quartanam in remedium prædicare, si ex vino & lacte confusis liquor in balneo Mariæ (vt vocant) extractus per aliquot dies bibatur. Præterea Hippocrates, cum fluxus albus obortus fuerit qui vel ventris mouet profluuium, vel ad vterum vertitur, &c. pharmacum bibi iubet, à quo superna purgentur, & lac asininum. Postquam autem (inquit) infra purgata fuerit, bubulum lac bibat ad dies quadraginta, si poterit, meracum (vt Cornarius transfert, in Græco est, ἄκρητον ὄντα) sub dio per noctem expositum, quarta aquæ parte ammixta, & quæ sequuntur: iubet autem aquam paulatim imminui, & eius loco plus lactis tepidi recens emulsi admisceri, donec rursus ferè merum lac fiat. Nam ἄκρητον non de vino solùm dicitur, sed de quouis mero & non mixto. Totus sanè ille apud Hippocratem locus, difficilis & obscurus videtur. Hoc saltem si non ex isto loco, ex superioribus tamen constat, viuum lacti permixtum inter remedia quondam fuisse. Sanos verò in cibo idem facere nostrates (inquit Gesnerus) metris huic argumento accommodatis reprehendunt; quorum hic sensus est: *Lac non Lyæo de iecore. Est abluendum, sed liquidis Argenteisque nymphis Ei, qui diu frui velet, Dextra valitudine*. Nimirum quod facilè lac vino permixtum acescat, & simul in ventriculo corrumpantur, aut etiam fortè cogulandi in eo lactis periculum sit: Auicenna certè Empiricos Indos aliosque docere scribit, lac cum acidis vel acetosis edendum non esse, quoniam diuturni morbi inde oriantur, vt lepra & alij. Ex lacte habemus, butyrum, caseum, & serum. Dicam de vtrorumque vsu, sed medico tantum. Postularent enim per se tractatum integrum, ac prolixum. Habuerunt (inquit Hieronymus Mercurialis) veteres uaria butyri genera, sed pharmaci potius loco; præsertim apud nobiles, quàm cibi, illis in usu erat, ut non immeritò Plinius butyrum gentium barbararum laudatissimum cibum, quique diuites à plebe discerneret, appellarit. Hac namque ratione factum puto, vt Athenæus, qui in suo conuiuio nullum cibi genus præterijt, butyri nunquam mentionem fecerit. Plinij verba quædam, vbi de butyri effectibus sermonem habet, mihi suspecta redduntur, nimirum hæc: *Natura eius astringere, mollire, replere, purgare*. Nam præterquam quod duo ista sibi aduersantur, mollire & astringere, à nullo quoque authore butyro astringendi facultatem attributam legi: neque id rationi & eius temperaturæ consonum videtur. Quocirca pro astringere, digerere restituendum duco, cum præcipua quam butyro Galenus ascribit, facultas, sit digerendi vis. Dioscorides ait, replere, purgare & carne vestire. Galenus facultatis ait esse concoquentis, paululum habere etiam digerendi potentiæ, in medijs nimirum corporibus secundum duritiem & mollitiem. Nam id semper (inquit) memoria tenere oportet, quicquid simpliciter ac sine addito profertur, de medijs temperatura corporibus intelligi. Nam corporum planè durorum tumores præter naturam hoc nequit medicamen digerere. At quæ in mollibus sunt phlegmonę eas & concoquit & digerit perfacilè. Nam parotidas & bubonas & oris phlegmonas, aliasque partes complures prorsum illo solo curauimus, nimirum puerilibus corporibus & mulieribus perpetientibus. Sed & gingiuis puerorum dentientium assiduè illitum nihilo imbecillius melle gingiuas extenuat, per quas exitus est dentibus: & alios omnes in ore affectus phlegmonosos, posteaquam fluxio restiterit, digerit pariter & concoquit. Proinde cataplasmatis inditur, quæ extrinsecus imponuntur parotidibus, hypochondrijs, & bubonibus. Sed & in ventrem deuoratum, & ex eo distributum, magnificè confert expuitionibus ex pulmone, idque in pleuriticis & peripneumonicis affectibus, cum hoc quòd eos etiam concoquat. Atque si solùm lingatur, magis quidem concoquit, verum minus educit: sin cum melle & amygdalis amaris, plus educit, sed minus concoquit. Hactenus Galenus. Vitalis de Furno cardinalis & medicus eximius, de butyro eiusque natura scripsit in hæc verba: » Butyrum

Epidem. 2. sect. 6.

Lib. de nat. mul.

Lib. 1. Var. lect. c. 16.

Butyri vsus medicus.

Lib. 10. de simpl. med. fa.

Cap. 60.

rum naturaliter calidum eſt & humidum, cum dominio caliditatis viſcoſum & vnctuoſum. Idem ſæpe comeſtum, ſtomachum humectat, ventrem ſoluit, pectus lenit; vlcera pectoris & inteſtinorum ſanat: maximè valet quando recens humanæ complexioni proximum. Valet etiam ad leniendum pectus & pulmonem, curandumque maximè ſi ibi fuerit apoſtema, quia propria eius uis maturare, humores & ſuperfluitates omnes pectoris diſſoluere & mundificare, maximè ſi cum melle, uel zucaro comedatur. Butyrum repugnat uenenis, membra humectat, aſperitatem oculorum eius litura mollificat & emendat, apoſtema diſſoluit & maturat, uulnera pectoris, pulmonis, inteſtinorũ morſus mitigat, neruos contractos emollit & laxat. Contra uenena interna ſingulare eſt remedium, ſi is qui uenenum potauit, in lacte calido ſolutum bibat abunde: nam ſua pinguitudine meatus obſtruit, ne uenenum ſubito ad cor ſurrepat. Recens autem eſt laudabile, ueteſtum uerò minus. Valet item, ut ait Conſtantinus, contra ictum Scorpionis, ob allatam nimirum rationem. Sua caliditate reſoluit, uiſcoſitate uerò & humiditate ſua mundificat & abſtergit. In magna tamen quantitate comeſtum, ſtomacho nocet, digeſtionem impedit, quia lubricat & ſupernatat; unde male digeritur. Clariſſimè uerò butyri uires tradidit Dioſcorides: Natura (inquit) eſt oleoſum & emolliens, unde largius epotum uentrem reſoluit: prodeſt, ubi oleum non adfuerit, contra uenena. Cum melle ſi infricetur, dentitiones adiuuat, gingiuarum pruritus, & oris ulcera in infantibus emendat: Illitum foris capaciora alimentorum facit corpora, & ab albidis puſtulis per ſumma ſcatentibus aſſerit. Contra inflammationes & duritias uuluæ, quod nec uirus reſipit nec ueruſtatem ſentit, butyrum efficax eſt: dyſentericis & coli exulcerationibus infunditur: in medicamenta addi ſolet, quæ pus mouent, utile præſertim cùm nerui, aut cerebri membranæ, ueſicæ ceruix, uulnera acceperit. Id autem purgat, replet, carnem creat, ab aſpide percuſſis utiliſſimè imponitur. Recens obſonijs additum olei uicem penſat, & adipis uice fungitur in bellarijs.

Fuligo butyri.

Colligendæ ex eo fuliginis ratio hæc eſt: Butyrum in lucernam nouam ingeſtum accenditur, fictilique operculato quod supernè in ſiphunculi ſpeciem deſinat, & infima parte cuniculos clibani modo habeat, crematur, & ſubinde aliud in abſumpti locum ſufficitur, dum coaceruetur fuliginis modus quem facere inſtitueris: penna poſt deradicatur ad uſus. Eius effectus eſt in medicamentis oculorum, exiccare & aſtrinxere: fluxiones cohibet, & ulcera celeriter ad cicatricem perducit. Hæc itaque omnia Dioſcorides. Hippocrates non ſemel butyro utitur.

2. de morb. mul.

Poſtquam puris ſputum in ſuppuratis ex peripneumonia iam prodierit, urticæ ſemẽ, thus, origanum in uino albo, melleque ac oleo modico, ipſi infundi iubet, idque per triduum, poſteà uerò butyrum, & reſinam in melle eliquatã.

Lib. de ſteril.

Si cognoſcere uoles (inquit idem) an mulier prægnans fiat, butyrum & lac mulieris maſculum gerentis bibendũ dato, & ſi eructauerit, concipiet, ſi minus, non. Idem ait: Si mulier recens enixa fuerit, butyrum & alumen melle ſubactum in linteo ſubdito.

1. de morb. mul.

Cùm in purgatione puſtulæ circa oſculum uteri fuerint, ſic curare oportet: Carnem bubulam cum butyro, aut adipe anſerino & aniſo tritis illine, & ipſam carnem in pudendum inde. Ad inflammatum ex partu uterum: butyrum, thus, reſinam, mel ſimul liquefacito & affuſo uino tepida infundito. Si exulceratum fuerit os uterorum, butyrum, thus, myrrham, reſinam, medullam ceruinam, infundito. Et rurſus: Si quid in uteris fuerit exulceratum, butyrum, thus, myrrham, reſinæ parum infundito.

2. de morb. mul.

Item: Si uerò ulceratum fuerit pudendum, butyro colluito, deinde pharmacum bibendum dato, & ulcera butyro, reſina, myrrha, flore argenti illinito.

De nat. mulier.

Et rurſus alicubi: Si ex feruido & ſuperficiario ulcere pudẽda fuerint ulcerata, adipem bubulum & butyrum & anſeris adipem & ſuſinum unguentum miſceto, & ex his pudenda illinito, & aqua tepida colluito.

Caſei vſus.

Idem Hippocrates caſeo quoque aliquando utitur pro cibo medicamentoſo.

Lib. de inter. affect.

Agens enim de tertia tabis ſpecie. Quarto autem menſe, (inquit) quinto quoque die leuiter fomento utatur, & edat obſonium plurimum: ſint autem obſonia caſeus & carnes ouillæ coctæ paucæ.

2. de morb. mul.

Alibi etiam inquit: Caſeum acrem, & rutam, uino nigro pari aqua temperato diluito, & poſt totius lotionem excepto capite, bibito ad uterorum futuros cancros. Minimè uerò etiam ſilentio inuoluendum quod ſcribit Donatus ab Altomari, caſei Siculi glandem melle illitum, puero aſcaridibus laboranti contuliſſe. Marcellus ad omnes epiphoras uentris, caſeũ uaccinũ mollem imponi iubet quo tempore dyſentericis potiones ferro candenti calefactas dari conuenit. Plinius item: *Caſeus recens vaccinus* (inquit) *cœliacis & dyſentericis immittitur: item butyrum heminis quatuor, cum reſinæ terebinthinæ ſextante, aut cum maluæ decocta, aut roſaceo.* Sextius eoſdem effectus caſeo equino, quos bubulo tradit.

Serũ lactis.

De ſero lactis uerò ſic ſcribit Aetius in cura melancholiæ: Vtile eſt lactis ſero uentrem ſubducere: ueruntamen id non ſit, quod ex caſeo fuerit expreſſum: melius enim eſt id, quod per decoctionem ex lacte ſeparatur, præſertim equino, uel bubulo &c. Marcellus, ut morantem aluum ſerum impellat, mel adijcit, & ſalis quantum ſit ſatis: quod probo: nam per ſe potum in multis per urinæ uias redditur. Cæterùm calidumne ſit, an frigidum, diſputarunt nonnulli hactenus: quam quæſtionẽ Braſauolus in tertio aphoriſmorum diligenter, atque exactè pertractauit, præſertim commentans hæc Galeni uerba: *Hæc autem*

A *tem lactis pars, serosa dicta, vim habet abstergendi.* Inquit itaque Brasauolus: Serum abstersiuum dicitur: propterea dubitandum videtur, quam qualitatem obstersiuam habeat, & an serum tale sit, vimque exulcerandi habere possit. Videtur in primo statim disputationis vestibulo serum si abstersiuum sit, calidam qualitatem habere, imo Dioscorides serum non solùm abstergere dicit, sed etiam è corpore humores educere, quod est caliditatis inditium, vnde & Galenus, vbi de sero pertractat, inquit: Veteres ad aluum exonerandam creberrima hac potione vsi sunt, & de lacte ipso tractans, causamque cur soluat, assignans, inquit esse propter multum serum, quod habet admixtum. In fine etiam huius partis, in qua de lacte agit, lac triplicem substantiam habere docet, caseosam, serosam, & butyrosam: De serosa parte loquens: inquit, crassitiem humorum extenuat, & aluum subducit. Et in fine illius partis, in qua de acido lacte differit, inquit: Tanto magis lac subducere, quanto plus habebit seri, hæc autem sunt caliditatis opera, nosque experientia docet, iecoris obstructionem sero aperiri, & singulis annis multi ex seri caprini potu ab obstructione liberantur. Mauritani quoque & Damasceni medici serum calidum esse testantur. Mesue etiam dicit, aquam lactis, calidam, & siccam esse in primo gradu, vsque ad secundum, & Auicenna de lacte tractans, inquit, quod natura eius aquositatis est calida: nosque idem hoc medio suadere possumus, quia nullus est, qui non concedat, vrinam esse calidam. Vrina autem est aquositas sanguinis: at simile est in lacte serum, quod in sanguine aquositas, ideo eandem qualitatem habebit: A natura enim aquositas ad hunc finem generatur, vt sanguis per omnes corporis venas deducatur. Deinde illa aquositas reuertitur, & ad vrinæ meatus transit, atque exit, quia nullum aliud officium habet, nec nutrire potest: in lacte serum est hæc aquositas, quæ lacti mixta est: lac enim nihil aliud est quàm sanguis in carne illa mãmillarum glandosa iterum coctus, quæ dum concoquit, rubrum colorem aufert & album inducit: talis autem glandusa caro frigida, & humida est, vnde hoc quod in lacte serum dicitur, est sanguinis aquositas, quæ cum per vias vrinarias exit, vrina nuncupatur, cùm verò vrina sit calida, & ipsa sit aquositas sanguinis, quæ serum dicitur, serum ipsum calidum esse oportet. Nec ad illud tanquam ad asylum fugiendum est, quòd vrina in renibus caliditatem acquisierit, per quos aquositas illa quæ serum dicitur, non transiuit, quoniam & in ipsis mammis altera coctio facta est. Nec ad illud turò confugere poteris, quòd mammarum caro frigida sit, quia id opus concoctionis lactis per caliditatem fit. Adde quod in venarum dissectionibus, aquositas illa, quæ a sanguine separatur, calorem, saporem & vrinæ substantiam habet, tamen ad renes adhuc non transiuit: nec tamen iremus inficias, illius aquositatis caliditatem in renibus magis intendi, quum & ipsa suapte natura calida sit, cùm verò ad renes profluit, & per meatum vrinarum exit, sanguinis dispositionem ostendere putatur: Ex his igitur inferendum videtur, serum calidę temperaturæ esse. At in oppositam sententiam Galeni verba facere videntur, qui vbi disputat, propter quid mel ob caliditatem validiorem amaritudinem contrahat: lac verò dulcius efficiatur: in illo capite dicit, lac ex tribus substantijs compositum esse, caseo, butyro, & sero: postea addit, at excrementum illud serosum, & frigidum & humidũ est, & alicubi serum etiam frigidum facit, immo & ad hoc probandum ratio quædam philosophica in prompta est. Nam Aristoteles in quarto Meteorum, si is liber Aristotelis sit, docet, solum ea quæ frigida sunt, liquida, coagulari per frigus: At illa enumerans quæ frigore coagulantur, inquit: vt sunt quædam vina, acetum, lixiuium, serum, igitur serum frigidum est, tum ex Philosophi sententia, tum ex ratione ipsa, quæ ita esse demonstrat. In hac igitur ambiguitate, quid dicere oporteat, inexplicatum videtur, quoniam rationes, & magnorum virorum authoritates hinc inde tanquam instructæ acies militare videntur: immo si calidum sit, quia euacuat & abstergit, erit in Galeno contradictio, qui in tertio de alimentorum facultatibus, ipsum soluere dicit, in quarto autem de simpl. med. facultatibus, c. 16. frigidum & humidum iudicauit, immo & in decimo eiusdem operis, ipsum calidum ponit, quia & extergendi & subducendi vim habet. Nos igitur vt hanc controuersiã eo meliori modo quo fieri potest, conciliemus, aliquã caliditatẽ sero inesse dicamus, tamen non talem, tãtamuè, quin a frigidioribus partibus superetur, ratione huius caliditatis & acredinis cuiusdam, non multum manifesta, tamen quæ aliquo modo sentiatur, si quis pensiculatè gustet, in ipso vires sunt attenuandi, detergendi & subducendi per aluum, suapte autem natura & pro maiori parte frigidũ, & humidum est, ob maiorem mixtæ aquositatis copiam. Dioscorides propter hanc paruam caliditatẽ & acredinem dicit serum efficacius in purgando esse quàm lac, & quod his datur, quos sine acrimonia purgare volueris, quales sunt, atrabile laborantes, comitiales, lepræ, elephãtiases, & toto corpore papularũ eruptiones. Experientia verò frigidum esse docet, propterea vulgus nostrum mense Maij, vt bilis calorem supprimat, & erumpentibus pruriginosis pustulis succurrat, serum copiosè propinat: sed caprinum potissimum quærit, aut asininum, & intentum assequitur: adde quod id lac apud authores frigidius existimatur, in quo plus seri inuentum sit, vt de asinino Galenus refert. Serum igitur frigidum esse constat, quod eius quoque gustus, qui insipidus est, probare videtur. Nec

Serum vt abstergere dicitur.

Lib. 3. de facul. alim.

Lib. 2. cap. 444.

4. de simpl. med. facult. cap. 16.

Lib. 3. de arte curan. & lib. 7.

Lib. 2.

ratio

ratio illa te commoueat, vt ipsum calidum esse fatearis, quoniam abstergat; etenim aqua hordei idem efficit, tamen frigidam esse constat: subducit verò serum ob modicam illam acredinem & caliditatem, quam in se habet. Hæc de sero dicta supersint, in quo & caliditatem aliquam, & aliquam acredinem inesse putamus, quæ abstergit, & aphthas in puerorum ore facit: his autem modicis qualitatibus, Damasceni & Mauritani illecti, serum calidum esse professi sunt, cùm tamen absolutè non sit. Hæc omnia itaque Brasauolus, quibus tanquam pro corollario addo ex Plinio, serum ante omnia orthopnoicis prodesse cum nasturtio. Nunc de vrina dicendum. Inuenio apud Galenum in libro de facilè parabilibus, ne cui penis arrigi possit, succinum vstum lotio bouis castrati extinguito: hoc in cibis aut potionibus vtitor, quod remanet in vase reponito. Hippocrates autem ad sterilitatem, vbi (inquit) fomentum toti corpori adhibueris, medicamentum bibendum dato sursum, ac deorsum purgans, deinde lacte asinino postea in potu exhibito vterum per fistulam duobus diebus foueto cum vrina muliebri putrida nitro iniecto, tertio verò die cum vrina bubula. Purgatorium ex eodem, si mulier non concipiat. Tauri vrinam collige trium heminarum mensura, deinde artemisiam herbam, aut parthenium, aut adiantum, aut laurum viridem, & cedri ramenta simul contunde; deinde in effossa scrobe carbones accende & imposita olla vrinam tauri infunde, & contusa in mortario adijce: postea sellam circumpone, & artemisiam herbam, aut hyssopum, aut origanum impone, & muliere super hæc collocata, donec sudet, foue. Vbi verò sudarit, laua cum calida, & in lauacrum artemisiam & laurum immitte, deinde subdititium medicamētum adhibe: aut artemisiam aut bulbinum in vino albo tritum lanæ inuolutum subdat. Hæc ad tres dies faciat, & deinde cum viro dormiat. Tantum Hippocrates. Bialeon autem, vt citat Plinius, ad Venerem stimulandam tauri a coitu vrinam bibi iubet, lutoque ipso illini pubem. Lepras ac furfures tollit vrina tauri, vel addito nitro asini circa canis ortum, vt tradunt Plinius & Marcellus, qui etiam ait: *Lotio taurino caput si laueris, porriginem vetustissimam tolles*. Et Plinius: *Ad porriginem (*inquit*) vtque non tedia animalium capillis increscant, fel hircinum cum vrina tauri prodest*. Capitis item vlcera manantia eodem Plinio teste vrina tauri efficaciter sanat: si verò vetus sit, etiā furfures adiecto sulphure emendat. Dioscorides ait: Vrina tauri si cum myrrha instilletur, aurium dolores lenit. Sed Plinius: *Si maior (*inquit*) sit grauitas aurium, vrina capri, vel tauri, vel fullonia (*idest humana*) vetus calefacta prodest, vapore per lagenæ collum subeunte: admiscent & aceti tertiam partem, & aliquid vrinæ vituli, qui nondum herbam degustauerit*. Si sanguis reijciatur, efficacem tradunt, citante eodem Plinio, bubulum sanguinem, modicè & cum aceto sumptum. *Nam de taurino (*inquit*) credere temerarium est*: cuius nimirum internus vsus maleficus est, vt modò patebit. Haly sanguinem vaccinum vulneri infusum, emanantem sanguinem sistere tradit: Rasis verò abscessus concoquere, si cum seuo ad ignem emplastrum fiat; emollire etiam tumores duros. Panos idem & apostemata curat, vt ait Plinius, vt fel quoque & caro bouis si calida imponantur. Canum item scabies sanatur eodem sanguine recenti, iterumque cùm inarescat illito, & postero die abluto cinere lixiuio. Sanguis verò taurinus, authore Dioscoride discutit, mollitque duritias cum polenta illitas; & Plinius ait: Panos & apostemata in quacunque parte hunc eundem sanguinem aridum discutere: qui tamen, vt ostendimus, idem de bubulo simpliciter eodem ferè loco tradit. Galenus reprehendens curiosum vsum ex sanguine animalium quorundam, quorum loco faciliora paratu alia & præstantiora medicamenta habemus: Vrsorum (inquit) sanguis si abscessibus imponatur, fieri potest, vt concoquat: Adijciam verò etiam caprinum, hircinum, taurinum; liceteque tibi, si voles, præteritis sexcentis medicaminum parabilium, quibus concoquuntur abscessus; vrsos, tauros, ac hircos mactare, quolibet scilicet vsu. Nec enim semel quispiam imposito in partem medicamento, promissum eius exiget, nec etiam si refrixerit, vt iam cogatur. Tantum Galenus. Aesculapius ait: Sanguis tauri serpentes necat; illitus verò maculas omnes de facie tollit: quæ posterior facultas legitur quoque apud Sextum. Aridus istiusmodi sanguis tritus contra parotidas prodest teste Plinio, & quidam magnificant eundem aduersus podagras per se. Aridus verò cum cotyledone herba phagedænis, & fistulis immittitur. Sequitur, vt de malignitate eiusdem dicamus: eiusque signis & antidotis, collatis authorū locis. *Celerrimè (*inquit Plinius*) coit, atque durescit, ideo pestifer potu maximè*. Mirari autem subit, cur aduerbium maximè addiderit, quasi etiam aliter quàm potus lædere possit, id quod authorum nemo tradidit, nec ratio indicat. Neque enim tota substantia venenosus est hic sanguis, non magis quam lac; sed ex accidenti cum coagulatur: quod fit in sanguine priuatim, cum recens bibitur, non alias: & ne tum quidem, exemptis fibris, quæ condensationis causam habent. Plutarchus in libro de superstitione scribit, Midam, antiquissimum illum Phrygiæ regem, contracta ex somniorum diritate, animi ægritudine, cùm formidabilis affectio augesceret indies, tauri sanguine copiosius hausto, concessisse ab humanis. Idem leges apud Strabonem, & Eusebium, & Cælium Rhodiginum. Similiter Psammenitus rex Aegyptiorum, victus à Cambyse, cùm denuo ad defectionem solicitasset

Aegy-

Vrina vsus.

Lib. de sterilib.

Lib. de nat. mul.

Sanguis bubulus.

Sāguis taurinus.

Lib. 10. de simpl. med. fa cap. 4.

Sanguinis taurini malignitas.

Lib. 3.

A Aegyptios, hausto sanguine taurino perijsse, vt testatur Herodotus. Deprehenderunt etiam hoc venenum in diuina re mortales (inquit Marcellus Virgilius) cùm iugulatis ad sacrificium tauris, qui aderant superstitiosiores, calentem adhuc biberent, noua & indigna Deo ratione hac, sanctitatem incolumitatemq; suam se augere existimantes: nullus tamen clarius hoc genus mortis quàm Themistocles fecit, qui post pulsum è Graecia Xerxem exul à patria, accepto ab Artaxerce exercitu, siue volens, siue desperans, quae illi contra Graecos pollicitus fuerat, praestare, in Ioniae Magnesia decepto cultrario ipse taurum in sacrificio tenens, exceptum poculo sanguinem repentè hausit, vt esset eo tempore antepolita vitae mors, perpetuum voluntatis honorisque sui testimonium, quod semper ciues sui meminissent: caneretque pro se in Helena Sophocles:

Lib. 3.

Ἐμοὶ δὲ λῷστον αἷμα ταύρου γ' ἐκπιεῖν

Καὶ μὴ γε πλείω τῶν δ' ἔχειν δυσφημίαν.

Et Aristophanes in Equitibus suis.

Βέλτιστον ἡμῖν αἷμα ταύρειον πιεῖν

Ὁ Θεμιστοκλέους γὰρ θάνατος αἱρετώτερος.

B Frequentius quondam taurini sanguinis periculum hoc fuit: nostra aetate nulla id afferente religionis occasione, nullum aut rarissimum est. Haec Virgilius. Et Natalis Comes scribit ex Diodoro Siculo, Aesonem Iasonis patrem, cum ob insperatum Argonautarum reditum Pelias eum obtruncare decreuisset, sacrificantem hausto taurino sanguine fatis concessisse. Est tamen, vbi sanguis iste minimè venenosus est, vt testatur Plinius his verbis: *Taurinus sanguis recens inter venena est, excepta Aegyra. Ibi enim sacerdos Terrae vaticinatura tauri sanguinem bibit, priusquam descendat in specus. Tantum potest sympathia illa de qua loquimur, vt aliquando religione vel loco fiat.* Est autem Aegyra vrbs inter Aetolos & Peloponnesiacos, Plinio & Pomponio testibus: Est & Aegira insula apud Plinium. Αἴγειρα (inquit Stephanus) vrbs est Achaiae ab Homero Hyperesia dicta: Philon Ciliciae vrbem facit Aegitam. Quam autem Aegiram intelligat eo loco Plinius, constat ex Pausania, qui in Achaicis eiusdem rei meminit his verbis: Ab eo tumulo triginta circiter stadium via ad Gaeum ducit. Telluris id fanum est, quam Eurysternon (idest lati deam pectoris) cognomento nuncupant. Signum deae vetustissimum. Sacerdotium mulieri decernitur: quo statim suscepto, vitam illa agit caelibem omne aetatis reliquum tempus, quanquam & antè eam oportuit cum vno tantùm viro ma-

Lib. 6. Mythol. cap. 7.

Lib. 28. c. 9.

C trimonij causa fuisse. Taurini sanguinis haustu periculum faciunt: quo illa epoto, si legi fraudem fecerit, statim flagitium dicitur morte luere. De symptomatibus noxijsque quae sanguinis taurini potum subsequuntur, audiendus est Dioscorides. Tauri (inquit) recens iugulati sanguis epotus spirandi difficultatem strangulatumque concitat: faucium tonsillarumque meatus praecludit cum neruorum distentione, lingua rubescit: dentes inficiuntur: quaedam concreti sanguinis vestigia, inter eorum commissuras restant. Paulus Aegineta omnia quidem Dioscoridis verba super hoc veneno in suum codicem transcripsit; variat tamen in nonnullis, quae vt hęc scribendo Gesnerus obseruauit, breuiter ex eodem annotabo: μετὰ πνιγμοῦ ἰσχυροῦ, Aegineta pro πνιγμοῦ habet σπασμοῦ, idque probo, nam πνιγμοῦ, idest suffocationis mentionem iam prius fecerat. Proinde etiam interpretes rectè non suffocationem, sed conuulsionem, vel neruorum distentionem verterunt: & Nicander in Alexipharmacis, vbi de hoc maleficio tractat, sic scribit:

Symptomata ex sang. taurino.

Ὁ δὲ σπαδόνεσσιν ἀλύων

Ἀνδίνας ἐν γαίῃ σπαίρει μεμορυγμένος ἀφρῷ. hoc est,

Ille verò conuulsionibus vexatus

D *Subinde humi spuma pollutus palpitat.*

Posterius hoc signum de spuma, quam ore nimirum reddit, qui bibit, aliorum nullus commemorat. Sed non opus est, quod quis solicitus sit de signis huius veneni: neque enim ita latere potest, aut cibis potionibusuè immisceri, vt alia quaedam venena: Euenire tamen posset, vt in stultis & insanis hominibus, qui vel sponte vel oblatum bibissent hunc sanguinem, aliquis horum signorum vsus esset. Rursus vbi in Dioscoride rectè legitur, ὀδόντες βεβαμμένοι, idest, cruento colore infecti dentes: Aegineta & Aetius perperam habent βεβρωμένοι, vtriusque interpretes quidam ineptissimè reddunt corrosi. Nicandri Scholiastes Aristotelem citat de sanguine taurino his verbis: Οἱ λανθάνει δὲ πινόμενον, ὥσπερ καὶ τὰ ἄλλα δηλητήρια πολλάκις ἀγνοοῦντας: Ἔστι γὰρ ἀτονώτερον τοῦ τῶν ἄλλων ζώων αἵματος, ὡς Ἀριστοτέλης: διὸ καὶ ἀφρόνως ἔνιοι, πίνες ἀποκαρτεροῦντες πίνουσιν αὐτὸ καὶ τελευτῶσι. Et rursus paulò post: Ἀτονώτατον πάντων αἱμάτων Ἀριστοτέλης τοῦτό φησι. Ego apud Aristotelem ἀτονώτερον vocem quae infirmum significat, de taurino sanguine nusquam reperio. sed apud eum ita legimus, Παχύτατον δὲ καὶ μελάντατον τῶν ζωοτόκων αἷμα, ταῦρος καὶ ὄνος ἔχουσι: quamobrem in Nicandri etiā Scholiaste pro ἀτονώτερον, vel παχύτερον, vel μελάντερον leges, vel vtrumque, & similiter pro ἀτονώτατον eadem vocabula in superlatiuo gradu. Hoc admisso, vt necesse est, verborum quae ex scholijs

Lib. 3. Hist. animal cap. 19.

cita-

citanimus, hic sensus erit: Cùm cætera venena sæpè fallant, & lateant, vt vel ab inuitis cantisq; sumantur: taurinus sanguis eiusmodi est, vtpote nigerrimus & crassissimus in toto sanguinis genere, Aristotele etiam teste, vt latere non possit, nec nisi a volentibus sumi, quibus stultitia, aut desperatio hoc faciendum persuaserit: Quamobrem rectè Nicander dixit si quis hoc venenum biberit ἀφροσύνῃ, idest, suapte stultitia, non fraude & dolo, & insidijs. In cura huius veneni præcipui medicinæ authores & quorum authoritate alias nobis standum est, dissentire videntur. Etenim Dioscorides vomitum à sanguinis istius haustu vitandum esse monet; quandoquidem sanguinis globi, seu grumi, attractu illo in sublime elati, magis gulæ inculcantur. Idem Aetius & Aegineta præcipiunt: Cæterùm Galenus, aduersus sanguinem taurinum epotum (inquit) remedium est acetum bibere, & vomere. Gesnerus mihi rectè ita conciliare videtur: Dioscorides & alij vomitum rectè prohibere videntur, illum scilicet qualis post cætera venena moueri solet, nempe ab vsu dulcium pinguiumque, vt olei, hydrelæi, hydromelitis &c. Galenus probat, sed à solo aceto, vt quod grumos dissoluat, neq; simpliciter educat, & gulæ infarciat. Certè à lacte coagulato in ventriculo, similiter vomitiones vitandas Dioscorides, Aetius & Aegineta præcipiunt, ne hærens in gulæ angustijs coagulatum lac ad exitum eluctando suffocet. Hoc etiam obiter monet idem Gesnerus, eadem ferè omnia quæ lac coagulatum in ventre dissoluunt, & quæ sanguinem suum cuiusque in ventriculo, vel alibi concretum discutiunt, contra sanguinem taurinum quoque antidoti locum obtinere. Statim autem (inquit Dioscorides) exhibenda sunt medicamenta, quæ concretum sanguinem discutiunt, aluum subducunt: & rursus paulò pòst aluum resoluendam consulit, vt Galenus quoque loco iam citato, & Nicander hoc versu:

Sanguinis taurini potio cura.

2. de Antid. cap. 42.

> Ἠὲ καὶ ἐκφλοίοιο καταχθέος ἕρματα γαστρός, idest,
> *Vel etiam exprimas onerati excrementa ventris.*

medicamento scilicet purgante. Nam quod Scholiastes illic addit, ἢ καὶ τῆς συκῆς φλοιοῦ, tanquam poeta de cortice fici hic aliquid dicat, id ita accipi, neque sensus, & constructio loci illius admittit, neque cum alijs scriptoribus conuenit. Ibidem Scholiastes scribit, κλύσαι φησὶ τὴν γαστέρα, idest, poeta aluum clystere vacuandam monet: Et Aetij interpres; Aluus (inquit) pinguibus & lubricis infusis eluatur. Apparet verò clysteris vsum inter huius veneni remedia, etsi non sit reprehendendus, authores non præcepisse. Nam & Nicandri verba commodius de medicamento purgante per os sumendo acceperis; & Aetij locus videtur corruptus. Dioscorides enim, à quo is sua transcripsit, sic habet. δεῖ γὰρ τὴν κοιλίαν ὑπάγειν ὅπως δὲ τοῖς σωζομένοις ἀποδίδοσθαι διὰ τῆς ἕδρας καὶ ῥοώδη (Aegineta melius, κοπρώδη καὶ δυσώδη): idest, Aluum soluere oportet. Nam ijs qui seruantur stercorosa & fœtida per sedem egeri consueuerunt: Ruellius legit κοπρώδη καὶ ῥοώδη, idest stercorosa, fluida. Præterea stomachum & ventrem hordeacea farina ex aqua mulsa perungere (καταπλάσσειν, idest, in cataplasmatis formam redacta fouere) oportet, vt idem addit Dioscorides, Galenus verò profuturum etiam promittit, ventrem subducere, eundemque lupinorum farina & nitro ex oxymelite decoctis contegere: nimirum vt inde fluat, vt solet in epomphalijs dictis medicamentis. Forsan & apud Dioscoridem (inquit Gesnerus) non κριθίνῳ, sed θερμίνῳ legendum. Nam & ad aluum ciendam, & ad grumos dissoluendos quantum Lupini hordeo præstent, medici omnes sciunt. Meminit huius veneni etiam Ferdinandus Ponzettus Cardinalis, sed nihil affert egregium, vt neque alij recentiores, quorum libros in præsentia adiui. Quare nunc remedia quæ particulatim apud authores inueniuntur ordine literarum, ex Gesnero, qui diligenter ea collegit, subnectam, vt inuenire & cõferre facilius sit. Acetum per se prodest ad vomitum ciendum, vt ex Galeno dixi: alij id nequaquam ad vomitum exhibent, sed uel mero, uel aqua diluto (poscam uocant) alia medicamenta quæ sanguinis grumos dissoluere possunt, admiscent. Ad lac quoque coagulatum acetum per se bibi Galenus consulit, non tamen ad uomitionem. Amarantus celebratur ab Aetio: quam herbam Dioscorides heliochryson, uel helichryson uocat. Sed quænam hæc sit, uel quo nomine Gesneri tempore diceretur, medici contendebant. Eurycius Cordus, & Leonardus Fuchsius putant (inquit) eandem esse, quæ hodie vulgò stichas citrina uominatur, in qua ego folia abrotoni desidero & potius ageraton Dioscoridis esse conijcio. Io. Ruellius cotulam non fœtidam. Ego Matthæoli Senensis sententiæ magis accesserim, qui helichryson apud Tuscos abundè nasci scribit, locis incultis, & pratis siccioribus, collibus, & arenosis fluminum ripis, altitudine cubiti, folijs abrotoni, per internalla digestis in caule quem rectum & solidum habet: vmbella in cacumine aurea, quæ vulgaris millefolij aut eupatorij Mesuei speciem referat: flores uel aridi diutissimè uigent & seruant colorem: quamobrem initio ueris antequam alij prouenant, usus eorum est ad corollas. Rara apud nos (inquit idem Gesnerus) hæc herba est, aut nulla: apparet autem athanasiæ, uel tanaceti uulgò dicti generibus annumerandam esse, ut etiam Mesuei eupatorium quod Monspessuli herbam D. Mariæ uocant: in Italia quidam herbam Iuliam, contra lumbricos utentes. Omnibus una florum species, umbellæ uidelicet

Remedia aduersus sanguinem taurinum. Acetum. Amaranthus.

Adelicet aureæ florum corymbi ficci, quod pulchrè cum Dioscoride facit: & hæc causa est quod decerpti etiam longo tempore seruentur; nihil enim aut parum fucci amittunt. Omnibus sapor actis cum amaritudine quadam: Omnibus odor qaidam suus est, non ingratus, & qui vel moschi aliquid resipere videatur. Quare minimam in hoc genere iuam moschatam nonnulli appellant, quam ex agro Mesauci oppidi vallis Tellinæ, vt vocant, amicus quidam ante annos aliquot ad me misit. Illa quam describit Matthæolus, aut certè congerer prorsus, Basileæ proximè vrbem locis arenosis emicat, qua torrens influit. Nos tanacetum nostrum in aliorum locum non minore effectu, cum ad alia præstanda, quæ de helichryso veteres promittunt, tum ad sanguinem vbicunque resoluendum, substituemus. Helichrysi meminit Galenus in amaranto tantùm, vt Aetius quoque: Aegineta in amaranto primum ex Galeno, deinde in helichryso ex Dioscoride, quasi vnam & eandem herbam esse nesciret. Amarantum (inquit Galenus) incidit & attenuat: coma eius cum vino pota menses detrahit, (quod & Plinius scribit,) Creditur & sanguinis grumos non in ventre solum, sed etiam vesica liquefacere, in quem vsum cum vino mulso bibendum est. In summa, fluxiones omnes potum exiccat, sed B stomacho nocet. Helichrysum Dioscorides etiam chrysanthemum, & amarantum vocari scribit, coque simulacra deorum coronari: (quod diligentissimè seruasse Ptolomæum regem Aegypti Plinius testatur) Virga, inquit, est candida, virens, recta, firma vel solida. Folia habet ex interuallo angusta, abrotono similia: comam aureæ lucis, in orbem: vmbellam circinatam quæ ficcis veluti corymbis constat, (ad Solis repercussum, aureæ lucis in orbem veluti corymbis dependentibus, qui nunquam marcescunt, Plinius) radicem gracilem, (& in superficie terræ, vt Theophrastus addit) Nascitur in asperis & torrentium alueis (χαραδρώδεσιν, aquosis conuallibus, vt Marcellus Virgilius vertit, Plinius in frutetis nasci scribit,) Coma cum vino pota medetur angustijs vrinæ, serpentium morsibus, coxendicis doloribus (lumborum vitijs, Plinius,) & ruptis. Menses eadem trahit, concretumque in grumos in vesica & ventre sanguinem cum mulso pota absumit. Catharrum etiam sistit, trium obolorum pondere ieiunis data in diluta vini albi potione. Miscetur etiam vestibus, vt integras ab erosionum noxis tueatur. Hæc Dioscorides. Duritias etiam & inflationes discutit, vt Plinius testatur. Marcellus Virgilius in sua translatione virgam ei breuem non rectè attribuit, vbi nos in Græco ῥαβδίον λευ- C κὸν, idest, virgam albam legimus: Theophrastus certè tribuit & φύλλον λευκὸν, καὶ τὸν καυλὸν δὲ λεπτὸν καὶ σκληρὸν, idest, folium candidum, caulem verò tenuem, & durum. Plinius Theophrasti verba sic reddit. *Heliochrysos florem habet auro similem, folium tenue; cauliculum quoque gracilem, sed durum. Hoc coronare se Magi, si & vnguenta sumantur ex auro, quod apyron vocant, ad gratiam quoque vitæ gloriamque pertinere arbitrantur.* Hinc patet Plinium in Theophrasto, neque caulem, neque folium λευκὸν, idest album, sed vtrumque λεπτὸν, idest tenue, vel gracile legisse: Ipse præterea loquendi modus, καὶ τὸν καυλὸν δὲ λεπτὸν, idest, caulem quoque tenuem (sic enim potiùs vertendum, quàm caulem verò) aliam quoque partem, de qua prius dixerit, similiter tenuem esse oportere admonet. Græci quidem sæpenumerò λεπτὸν dicunt, non solùm quod crasso opponitur, sed simpliciter paruum. Conuenit etiam quod Dioscorides στενὸν, idest, angustum dixit, à Theophrasto λεπτὸν appellari. Quod ad caulem, si legas in Dioscoride, vt vulgata exemplaria habent, λευκὸν χλωρὸν, idest, candidum viridem, absurdus erit sensus, nisi quis λευκόχλωρον, idest, ex viridi albicantem legi posse existimet, sicut μελάγχλωρον dicimus, sed præstiterit cum Theophrasto & Plinio λεπτὸν legere, quàm de noua lectione D diuinare. Non probo etiam Ruellium qui ῥαβδίον hic ex Dioscoride ramulum transfert, cum virgam, aut caulem debuisset: nam Theophrastus καυλὸν habet, Plinius coliculum: quamquam, capite vigesimo quinto, libri vigesimiprimi, quod totum de heliochryso est, Plinius etiam sibi dissimilis, ita scribit: *Heliochrysum ramulos habet candidos, folia subalbida*, &cæt. Sed nec illud, quod reddit veluti siccis corymbis dependentibus, quanquam alium Plinij locum in hoc imitatus: neque enim in Græcis dependere eos legimus; & res ipsa declarat in tanaceto, & similibus herbis, vmbellas siue corymbos (ambigunt enim ferè inter vtrunque) non pendulos, sed rectos esse. Reprehendendus est etiam Theodorus, qui in Theophrasti loco iam citato, pro heliochryso aureliam reddens, sic vertit: Aurelia folium habet candidum, fructum tenuem, durumque: absurdissimus hic error est, quo pro caule semen supposuit. Seminis enim scriptorum nullus mentionem facit: caulem verò huiusmodi esse, omnibus conuenire satis ex antedictis constat. Venio ad vires amaranti. Vtuntur eo ad serpentium morsus vino: & ad ambusta cremato, & melli mixto, vt Theophrastus scribit: Plinius simpliciter ait: *ambustis cum melle imponitur*. Hæ vires ad herbæ superficiem & comam, vel florem maximè pertinent: Theodorus verò ita transtulit, vt herba ne an radix accipienda sit, in dubio relinquatur.

Lib. 9. c. 21.

Lib. 21. cap. 11.

Amaranti vires.

Iam pro his verbis Dioscoridis, ἴσχει δὲ καὶ κατάῤῥουν, idest, sistit etiam catarrhum, vel distillationem à capite, ab Hermolao redditur, profluuia mulierum sistere. Legitur sane in manuscriptis quibusdam Græcis codicibus Dioscoridis, vt Marcellus Virgilius obseruauit, non κατάῤῥουν, sed ῥοῦν tantùm, idest profluuium: & sic legit etiam Plinius, sed fluxionis vocem ad muliebrem tantùm contraxit: nam loco præcitato folia heliochrysi trium obolorum pondere mulierum profluuia in vino albo sistere scribit. Nec aliter fortè Galenus legit, scribens: καὶ πάντων ἐστὶν ἁπλῶς ῥευμάτων ξηραντική: sed melius quàm Plinius, ad quemuis fluxum, non muliebrem tantùm, vim vocabuli extendit. Hoc etiam melius, quod fluxiones vsu eius, non simpliciter sisti, vt Plinius, & Dioscorides verbum ἴσχειν vsurpans (quod astringentium potius, & obstruentium est) sed exiccari docet: memor scilicet incidendi, attenuandique, & menses prouocandi facultatem ei se attribuisse. Aegineta helichrysum catarrhis subuenire scribit. Quod si muliebria profluuia exiccat, de pituitosis præcipuè, & albis (vt vocant) intellexerim: ea enim & diureticis, & menses cientibus, vt asaro & similibus, ab initio præsertim adhibitis, multò felicius quàm solis astringentibus curantur. Inter Dioscoridis nomenclaturas, chrysocome etiam & centaurium minus amaranti cognomen habent, & ocimastrum amarantis cognominatur: nihilominus tamen, & inter se & ab heliochryso diuersæ sunt omnes hæ plantæ; vt improbandus sit Aeginetæ interpres Andernacus, qui amarantum Aeginetæ (quod & Galeni amarantum, & heliochrysos Dioscoridis est) centaurium minus interpretatur, de quo tamen Aegineta alibi seorsum agit. Plinius alicubi heliochryson inter vernos flores connumerat: *Sequitur* (inquit) *œnanthe, melanion, ex syluestribus heliochrysos*, quem locum ex Theophrasti historiæ plantarum libro sexto, capitulo septimo transtulit. Est & alterum amaranti genus, quod Plinius ita describit: *Amaranto non dubiè ars à natura vincitur* (hoc est, nullum in vestibus æquè formosum purpuræ splendorem ars vlla effingere potest, ac in amaranto natura nobis exhibuit.) *Est autem spica purpurea verius, quàm flos aliquis, & ipse sine odore. Mirumque in eo gaudere decerpi, & latius renasci. Prouenit Augusto mense. Durat in autumnum; Alexandrino palma, qui decerptus asseruatur. Mirumque postquam defecere cuncti flores, madefactus aqua reuiuiscit, & hybernas coronas facit. Summa eius natura in nomine est, appellato, quoniam non marcescat.* Hæc Plinius: Cuius postrema verba: *Summa in eius natura nomine est*, sic interpretor, quasi medicinæ inutilem hunc amarantum dixisset, nec ob aliud appetendum, quàm quia & elegans flos est, & non marcessit: quæ summa eius laus, vel ex nomine deprehenditur. Huius amaranti, (quem Plinij, vel purpureum amarantum, cognominandum censeo, discriminis gratia,) nec alius quispiam veterum, nec ipse Plinius, alibi, mentionem facit. Recentiores quidam florem amoris vocant, Galli ialousiam quasi zelotypam, & nobiles flores, & passeuolours, quod serici villosi purpuram vincat: Itali fior di vellutto, & alij fior di grana, idest florem serici villosi, & florem cocci. De quo pluribus scriberem si quid ad medicinam faceret, etsi iam nimis longè digressum me video. Hoc saltem prætereundum non duxi, duplicem in eo Matthæoli errorem esse: primùm quod Actij de amaranto verba, quæ ille ex Galeno mutuatus est; non intelligit omnino ad aureum amaranthum, idest heliochrysum pertinere, & tanquam de purpureo accipi debeant, confidenter asserit: deinde quod Ruellium, & Fuchsium immeritò reprehendit, quòd amaranthi potione è vino fluxus omnes sisti scripserint, quæ quidem non illorum, sed Galeni verba sunt, vt suprà ostendi. Accedit tertius error, quod Aetium testem citat fluxiones omnes eo prouocare, cùm ille non prouocari, sed contrà siccari scripserit, Galenum in hoc secutus. Hieronymus Tragus amarantum purpureum Circeam esse suspicatur, helichrysum verò linariæ quandam speciem, quos errores in præsentia alij refellendos relinquo. Mihi satis sit in vnica planta tam multos variosque veterum & recentiorum errores, aliud agendo indicasse. Hæc omnia itaque Gesnerus. Pergo tandem ex eodem vt cœperam, remedia illa ordine alphabeti recensere, quæ contra taurinum sanguinem in ventre coagulatum à veteribus commendantur. Brassicæ semen conferre ait Dioscorides. Nicander idem cum aceto copioso propinat; & Plinius ait; *Brassica syluestris semen tostum auxiliatur*. Caprifici fructus (Latini grossos, Græci olynthos vocant,) lacteo succo turgentes, ex posca propinantur à Dioscoride: vbi Marcellus Virgilius pro olynthis reddit, ficorum caprificorumuè grossos: quoniam Græca vox (inquit) vtriusque arboris immaturum adhuc pomum significet, & Dioscorides vtriusque lac æqualem habere potestatem tradiderit. Aegineta verò etiam grossos caprifici cum posca præbet & nitro; Galenus aceto diluit, id quod & Nicander facit, qui grossos caprifici ἐρινεὰς vocat: arbor ipsa ἐρινεὸς dicitur: Scholia ἐρινεὰς exponunt olynthos, vel ramos fici; quod minus placet. Et Plinius ait: *Grossi caprifici pota resistunt sanguini taurino poto & lacti coagulato*. Aetius grossos propinari iubet ex fico maximè syluestri liquore plenas, cum nitro & posca; aut fici succum eodem mo-

Matthæoli errores.

Circea.

Brassica.

Caprificus.

Lib. 21. c. 11.

Lib. 21. c. 8.

Lib. 1.

A modo: aut ramulos fici tritos cum nitro, & posca: At verò syluestris fici succum comestum, e uestigio grumos dissoluere tradit. Aggregator citat ex Plinij libro vigesimotertio etiam lignum caprifici sumptum prodesse, ego eo in libro cap. 7. vbi de caprifico agit Plinius, ex grossis tantùm remedium inueni. Dioscorides, & Aetius lixiuium quoque commendant ex fici lignorum cinere. Prodest autem etiam contra lac coagulatum lixiuij genus, quod πηλοποιητικὸν vocant, Dioscoride teste: interpretes eam vocem relinquunt, quidam luto traiectum aut vino factum reddit. Idem sic nominat Aegineta multis in locis, & Galenus circa finem libri decimi de compositione medicamentorum secundum locos ὕδωρ πηλοποιητικὸν vocat. Item libro sexto secundum genera, & sæpè aliàs Græcis medicis hæc appellatio in vsu est. Est autem nihil aliud quàm lixiuium, quale figulis in vsu est. Galenus libro sexto methodi. Cum nullum medicamentum ad manum haberem, petiui coniam stacten, idest lixiuium liquidum, vbi vidissem pelopœon, idest figulum agro vicinum. Eadem est στακτὴ τῶν πηλωταρίων Aetio libro 12. capitulo 42. Hæc ex Iani Cornarij commentarijs in Galenum de compositione medicamentorum, secundum locos. Ego verò nullum lixiuij vsum apud nostros figulos reperio: quod si quem Cornarius nouerat, quale id lixiuium esset,

Lixiuium pilopoiticū quid.

B indicare debuerat: Sed quorsum esset? ad lutumnè lauandum? frustra nimirum, quod vel prouerbium monet, quo *laterem lauare*, pro inanem sumere operam, dicimus. Melius certè fecerunt, qui vocabulum hoc tanquam ignotum præterierunt, & aquam lixiuam nobis simpliciter reddiderunt. Decepit ipsum (vt Linacrum etiam, libro sexto Methodi vertendo) quòd passim omnes codices πηλοποιϊκὸν per η scribunt, cùm per iota deberent. Nam πηλὸς per η lutum significat, vnde πηλοπλάθον, & πηλουργὸν aliqui figulos interpretantur, πηλοποιὸν verò in ea significatione, nusquam hactenus legi. Πιλοποιὸς autem per iota, & inde formata vocabula πιλοποιϊκός, πιλοποιΐα, πιλοποιϊκὴ legimus apud Pollucem. Est autem pilopœus hic artifex, qui πίλους, vel πιλία, vel πιλίδια, idest pileos, vel pileolos conficit ex lana, illa præcipuè puto quam feltriam vocamus. Eundem artificem πιλητὴν, συμπιλητὴν, & πιλωτὴν vocari Pollux tradit: aliqui etiam πιλωτάριον. Illorum opera πιλωτὰ Græci vocant, quod lanæ inter se confertæ constipatæque sint: πίλωσιν, & συμπίλωσιν, densationem huiusmodi. Quamobrem non capitis solùm, sed etiam pedum tegmina, vel tibialia sic parata Græci πίλους nominant. Nam cùm reliqui ex lana panni, à textoribus contexi soleant, hoc genus constipando tantum fit. Pilotarij igitur isti, præsertim cum rubro viri-

Laterem lauare, prouerbium.

Lib. 7. c. 30.

C diuè colore lanas tingere voluerint, lixiuio vtuntur, ex cinere quem vulgo clauellatum vocant: qui combustis animalium ossibus fit. Audio alicubi pileos omnes iam factos, cuiuscunque coloris sint, tali lixiuio ab eis ablui. Vtuntur eo & alij tinctores, ad certa colorum genera. Sunt qui præferunt cinerem illum qui ex fæce vini in massas coacta cremataque fit. Hæc lixiuij genera, quoniam plus acrimoniæ habent, & dissecantis, abstergentisque facultatis sunt, vulgari lixiuio non solùm ad lactis, aut sanguinis grumos in ventriculo concretos, sed ad alios etiam vsus extra corpus, à medicis præferri debent, vt neruorum vlcera, scabiem malignam, &cæt. Hæc admonere operæpretium visum est, cum sex, aut septem Dioscoridis, Galeni & Aeginetæ interpretes, hac in re omnes hallucinati sint. Aduersus lac coagulatum quidem lixiuium pilotariorum auxilio esse solus Dioscorides, & imitatus eum Agineta, scripserunt. Galenus, Aetius, & Nicander, vbi de eodem veneno agunt, non meminere. Hoc omnino monendus est medicinæ tyro, non temerè lixiuium vllum, præsertim vehemens, intra corpus non propinandum esse, cùm erodendi & septicam vim propemodum habeat: Et si quando vsum eius necessitas postularit, recuratione vtendum per pinguia, & abluentia, vel obtundentia morsus, vt butyrum, &c. Omne coagulum cum aceto, ra-

D diceque sylphij, seu laseris, aut eiusdem liquore, taurini sanguinis grumos dissipat, teste Dioscoride. Sed Aegineta, cuius lectionem probari video, coagulum ex aceto seorsim commendat; & rursus sylphij radicem cum liquore seorsim. Sed & Dioscorides quoque aduersus lac coagulatum, coagulum quoduis cum aceto præbet, aut silphij radicem, liquoremuè cum posca. Galenus coagulum ex aqua propinat, vel laserpitij, & nitri æquas partes ex aceto mulso. Nicander probat coagulum capreæ (προκὸς ὅ ἐστι δορκάδος, vt Scholia exponunt.) Plinius verò coagulum hœdi sumi ait contra sanguinem taurinum, & leporis ex aceto. Calaminthæ, idest nepetæ arida folia, eorumque succum Dioscorides aduersus lac coagulatum auxiliari scribit, quamobrem coniecerim in sanguinis taurini periculo etiam prodesse, præsertim cùm remedia cætera pleraque vtrisque eadem sint. Conyzæ folia cum pipere prosunt, vt idem Dioscorides, & Aegineta scribunt: Aetius etiam lixiuium addit. In excuso Dioscoride Græco non benè legitur, κονύζης σπέρμα pro φύλλα. Celebrat eandem facultatem in conyza etiam Nicander hoc versu: Λεία δὴ ῥάδικα κακοφλοίοιο κονύζης. De fico diximus in caprifico, & de helichryso in amaranto. Laser, vel silphij radix ex aceto præscribitur ab Aetio, & eiusdem obolus semiobolusuè à Galeno. Nitrum etiam per se prodesse tradit Dioscorides: Galenus nitri obolos duos in vino dissolutos ex-

Calamintha.

Conyza.

Laser.

Nitrum.

 hibet:

hibet: Plinius verò cum laſere id dari ait, ex Nicandro fortè, qui ſic canit:

Η' ἐ νίτρου σηδῆν ὀδελοῦ πορε τριχλόου ἄχθος
Ευτριβιος, κρῆνα δὲ ποτῷ ἐνὶ δευκεῖ (lege *ἐν ἀδευκεῖ*, ex Scholiaſte, ideſt ſuaui, vel vetere & ſubamaro vino) *βάκχου*,
Ἐν καὶ σιλφιόεσσαν ὁποῖό τε μοιρίδα λίτρου. ideſt,
Aequas portione radicis laſeris eiuſque liquoris admiſceto.

Piper. Piper celebratur per ſe ab eodem poeta, Dioſcorides, vt citauimus, conyzæ folijs miſcet. *Petroleum.* Petroleum laudatur a quibuſdam recentioribus ad ſanguinis grumos diſſoluendos: nec dubitandum, quin ad taurinum quoque ſit vtile. Agathocles, vt citat Plinius, contra ſanguinem tauri *Sonchus niger.* ſonchi nigri ſuccum demonſtrat: Dioſcorides & Aegineta ſuccum rubi. Nicander verò rubi germina conteri iubet, nimirum ad ſuccum quoque exprimendum, quo loco tranſlatio Loniceri *Rubus.* ſemina habet pro germina, vitio fortè typographico. *Thymus.* Thymus cùm & ſanguinem concretum diſcutere, & lac coagulatum diſſoluere prædicetur, in tauri quoque ſauguine reſoluendo non ignauus exiſtimandus eſt. Atque hactenus de ſanguine taurino, & remedijs contra eundem: Supereſt modò, vt de fimi viribus, vſuque medico dicamus. *Fimi taurini vires.* Fimus tauri tumores, & duritias ſoluit, vt prodidit Aeſculapius. Sextus verò, ſi cum aqua calida bibatur, omnes dolores ſanare profitetur. Malas eodem rubeſcere aiunt, non crocodileam illini melius, ſed foueri frigida, & antè, & poſtea iubent teſte Plinio. Sextus calidum alopecijs imponit. Multò frequentior vſus fimi eſt vitulini, ſed frequentiſſimus bubuli: *Fimus bubulus.* de quo quæ generatim prodidit Galenus præuertemus, mox peculiares facultates annexuri. Is itaque alicubi ſic ſcripſit: *Lib. 10. de ſimpl. c. 17.* Stercus animalium vim habet maximè digerentem. Verùm ſtercus humanum ob fœtorem abominandum eſt. At bubulum, caprinum, & ex alijs quibuſdam animalibus, neque grauiter olet, & multa experientia non tantùm nobis, ſed
„ & alijs medicis me natu maioribus comprobatum eſt. Et mox rurſus: Stercus bubulum (inquit)
Cap. 22. „ pro paſtu vario exiguam habet differentiam, eſtque & ipſum facultatis exiccatoriæ. Verùm at-
„ tractoriam etiam obtinet, vt monſtrat, dum apum veſparumque morſus iuuat. Quanquam hæc
„ vt à proprietate ſubſtantiæ totius iuuentur, fieri poteſt. Cæterùm medicus quidam medicamen-
„ torum peritus, in Myſia quæ in Helleſponto eſt, aqua inter cutem laborantes, bubulo ſtercore
„ oblinens, in Solem exponebat. Atque hic ipſe impoſuit, & partibus ruſticorum phlegmone ob-
„ ſeſſis, humidum illud verò collectum, cum herbam boues paſcuntur. Manifeſtum autem eſt hoc
„ eſſe alio moderatioribus multò viribus: dico autem aliud, cum paleis veſcuntur. Nam hoc me-
„ dium eſt inter id quod modò diximus, & quod prouenit ab erui paſtu. Liquet ergò, quemadmo-
„ dum id quod ex paſcuo herbaceo prouenit, ad phlegmonas accommodatur, ſic iſtud aqua infeſta-
„ tis eſſe idoneum. Scire tamen oportet, omnia id genus medicamenta duris agreſtium hominum
„ corporibus aptari, nempe foſſoribus & meſſoribus, & qui opus obeunt tam validum: in quibus vti-
„ que Myſius ille medicus & ad cheradas adhibebat, & ad tumores omnes ſcirrhoſos, ex aceto in ca-
„ taplaſmatis formam compoſitum imponens. Hæc Galenus; Plinius bubulum fimum in cinere calefactum, aut caprinum in vino, vel aceto decoctum, illini ſcribit in his, quæ rumpere opus eſt: recens verò etiam illini igni ſacro. Auicenna ait: Omnes tumores, & abſceſſus calidos cum aceto impoſitum ſedat. Idem ex Galeno iam dictum eſt. Armentariæ bouis fimum (inquit Dioſcorides) ſi recens admoueatur, uulnerum inflammationes mitigat: Folijs autem inuoluitur, & calefactum cinere feruenti ſuperponitur: illitum ex aceto duritias, panos & ſtrumas diſcutit. Craſſos item abſceſſus diſſoluit, ut ait Haly. Cum melle recentia uulnera non patitur intumeſcere, teſte Plinio. Ad ulcera antiqua tibiarum quidem referente Geſnero hoc arido medicamento utuntur: teſtæ ouorum, ueteres calceamentorum ſoleæ, & bubulum fimum de Menſe Maio, arida teruntur; & inſperguntur ulceri: ſuperinditur etiam typha paluſtris: ſic ulcus exiccari aiunt. Naribus inflatum, ſanguinis profluuium cohibere tradit Raſis. Aliqui ad eundem uſum acetum addunt: alij non ipſum fimum, ſed eius cinerem inflari iubent, ut Haly. Reperio fimum hoc cum melanthio carbonibus impoſitum, ſi naribus hauriatur, mederi hemicraniæ. Conuenit etiam abſceſſibus, qui poſt aures fiunt, ſi Auicennæ credimus. Plinius ait, bubulum fimum feruens ex aceto decoctum ſtrumas diſcutere, eaſdemque & alios ſcirrhoſos tumores diſcutere modò ex Galeno quoque diximus. Magi, ut idem Plinius refert, fimi bubuli fimo conſperſo puerorum urina illinunt digitos pedum, manibuſque leporis cor adalligant, contra quartanam. Marcellus fimo iſto uſto ſuccum betæ admiſceri, atque inde caput porriginoſum lauari oportere aſſerit. Phthiſicis prodeſſe aiunt, inquit Plinius, fimi aridi, ſed pabulo uiridi paſto boue fumum arundine hauſtum; & Auicenna teſtatur, ſtercus uaccinum eſſe ex medicamentis, quibus pulmoni, eiuſque tabi, & ſimilibus noxijs medemur. Archigenes apud Galenum in octauo de compoſitione med. ſecundum loca. Stercus armentariæ bouis aridum vino coctum, ad ſtomachum apponi iubet, quibus bilem atram gene-

A generantibus stomachus inflatur. Potum vel clystere infusum, ventri ob intestinorum vlcera fluenti salubre esse Rasis profitetur. Quidam recentiores morbum arquatum pelli ferunt, si è bubulo fimo recente siue viridi liquor in chymistico instrumento separatus potetur. Ad coli dolorem, Marcellus recitat hoc remedium: Stercus bubulum recens exprime per linteum mundum, & succum eius in qualibet potione colico da bibendum, statim subuenies: quod remedium efficacissimum esse multa experimenta docuerunt. Germani, præsertim Heluetij, vt refert Gesnerus, colicam etiam matricis nomine vocant, & quod absurdius est, in viris quoque: celebrant autem etiam medicamentum illud Marcelli iam dictum: Fimum vaccinum nempe vino permiscent, succumque linteo percolatum, ægroto calidum propinant. Alij hoc fimum oui dimidiati magnitudine quinque vncijs vini permixtum colant, & minutim incisa addunt aromata, zinziber, caryophyllos, macis, & cinnamum: Hoc ægrum, vbi primum noxam senserit, vna potione haurire, & insuper sudare præcipiunt. Veteres verò etiam hydropicis propinasse Galenus indicat his verbis: Bouis stercus aridum vstum, tribus cochlearijs potum, hydropicos iuuat. Et Plinius ait: *Hydropicis auxiliatur fimi ceruini, maximè subulonis, sed & bubuli (de armentinis loquor) quod bolbitum vocant, cinis cochleariorum trium in mulsi hemina: bonis fœminę in mulieribus, & ex altero sexu in viris, quod veluti mysterium occultarunt Magi.* Iuuat verò eosdem extrinsecus applicatum, si diutius ad Solem desiccetur, vti suprà ex Galeno recitaui; & Rasis ait: Hydropico plurimum prodest fimo bubulo inungi ad Solem, & confricari corpus totum. Idem rursus: Ex eodem arido, aceto optimo & aqua in mortario diligenter admixtis, cataplasma toti ventri calidum contra aquam citrinam (idest hydropem) vtilissimè imponitur. Inuenio etiam si stercus vaccæ, aut capræ addas emplastro de baccis lauri ad pondus omnium, ad hydropem fieri mirabile remedium. Heraclitum Ephesium tradit Diogenes Laertius, cùm aqua inter cutem laboraret, ad vrbem descendisse, medicosque per ænigmata sciscitatum fuisse, an possent ex imbre siccitatē facere: Illis non intelligentibus seipsum boum stabulo inclusisse, fimoque bubulo obruisse, quod eo calore noxium & abundantem humorem exhauriri posse crederet: vbi verò ne sic quidem se aliquid profecisse conspexerat, mortuum fuisse. Prodest & vituli fimum, vt modò patebit. Coxendicis cruciatus fotu bubulum fimum compescere Dioscorides author est. Et Plinius ait: Ischiadicis fimum bubulum imponunt, calfactum in folijs cinere feruenti. Similiter Marcellus, fimum bubulum (inquit) feruentem, quem in cinere

C ardente calefeceris, coxarum dolori imponito, plurimum prodest. Rasis verò testatur, recens cataplasmatis instar impositum podagram leuare. Dioscorides præterea ait priuatim eius suffitu, quod à masculo boue redditum est, procidentes vuluas reprimi. Reperio item apud antiquum quendam, maximum beneficium præstari fimo masculi bouis, histericis mulierum fumigatum propendentibus. Plinius non solum tali suffitu procidentes vuluas reprimi scribit, sed præterea partus adiuuari. Hippocrates in libro de natura muliebri, vbi medicamenta refert mensibus, & secundis detrahendis idonea, cùm odoramenta quædam (crocum, calamum, rosas, styracem, cneorum,) pauco melle subigenda recensuisset: hæc (inquit) suffiantur stercore bubulo: id velut acetabulum olearium formetur, habeatque fundum tenue, & sit siccum. Ignis autem sit sarmentitius, in quo stercus iaceat, & ex illo mulier insidens contecta suffiatur. Et paulò pòst: Stercus bubulum, cedri ramenta, & bitumen suffito. Et rursus: Stercus bubulum contusum, ac cribratum, aceti dimidia mensura, & decocti erui, leniter pro fomento adhibeto. Et paulò post initium eiusdem libri, aduersus aquam inter cutem vteri, pharmacum (inquit) deorsum purgans bibendum dare oportet; post pharmacum verò, vteros bubuli stercoris fomento fouere. Si dolores vteri re-

D pentini irruerint, & animi deliquia affuerint, in secundo de morbis mulierum, rosarum folia, cinnamomum, myrrham puram, metopum, papaueris succum: hæc in pastillos drachmales efformari iubet, & super frusto amphoræ candenti poni, & pro suffimento vti: aut styracis modicum in oleum mitti ac vti velut priore: omnia quæ in vnguenta injjciuntur, tondi, & cribrari, & super stercus bubulum mitti, itemque styracem, & metopum, rosaceum oleum quàm optimum, & Aegyptium album affundi, & post purgationes suffiri. Purgatorium quod sterilem purgare potest ex eiusdem libro primo, de morbis mulierum; Si os vteri non rectè habuerit, stercus bubulum tusum, & cribatum, quatuor chœnicum mensura, & aceti heminas decem, & vrinæ bubulæ tantundem, & salsuginis marinæ heminas viginti pro fomento adhibeto, & ad multum tempus hoc leniter facito, deinde lota ubi lenticulæ decoctum, & mel ac acetum mista bibit, uomat: & farinam sorbendam dato, & uinum odoratum uetus sub dio per noctem expositum insuper bibendum. Cibum autem ea die ne gustet: sequenti verò granum gnidium deuorandum dato: tertio verò pharmacum vrinam ciens exhibeto, ita vt vuas passas, & cicer album duarum chœnicum mensura sumas; & aquæ semicongios tres affundas; deinde facta coctura excoles, & sub dio per noctem exponas, & postera die bibendum præbeas, & subdititijs pharmacis vtatur. Aliud purgatorium mē-

Lib. ad Pison. c. 12.

ſum: Stercus bubulum vel conchę teſtam efformato, & cupreſſi ramenta ammiſceto ac ſubigito, & in Sole ſiccato, & in hoc ſuffimenta iniicito, ac ſuffito. Si vterus ad Inguina incumbat & innitatur, inter alia remedia bubulum quoque ſtercus ſuffiri iubet, ac cornuum bouis ramenta. Et mox fomenta recitaturus, quibus diſcedit: Stercus (inquit) bubulum contuſum, aceti dimidia menſura, & decocti erui ex aqua marina aut dulci ſimiliter dimidia adiecta pro fomento adhibeto. Nunc de vitulino fimo dicamus. Suffiri eo percuſſos a Scorpione prodeſſe Plinius aſſerit, ignique ſacro recens illini: cinerem eius ex aceto verrucas auferre: cum oleo & gummi manu ſubactum, æſtates, & quæ diſcolorem faciunt cutem, emendare: Hydropicis auxiliari fimum vituli maſculi illitum: fimi vituli cinerem cum ſemine ſtaphylini, æqua portione ex vino: Inteſtinorum flatus diſcutere in vino decoctum: teſtium tumorem cohiberi ex aceto decocto. Melancholicis in vino decoctum remedio eſſe. Manantia verendorum vlcera ſeuum cum medulla vituli ſanare, in vino decoctum, vel caprinum cum melle rubique ſucco: vel ſi ſerpant, fimum etiam (vitulinum intelligo, quod ſupra etiam ad ſordida vlcera, & ignem ſacrum prodeſſe ex eodem oſtendi, quanquam & capræ ſtercus canceroſos cum melle mixtum ſanare apud Sextum legitur) prodeſſe cum melle dici, aut cum aceto: recens luxatis vtile eſſe. Articulorum attritis mederi fimum vituli qui nondum herbam guſtauerit: Fimi item vitulini cinerem, cum lilij bulbis decoctis addito melle modico, podagris prodeſſe, è maribus præcipuè vitulis. Marcellus quoque ſtatim ſubueniri ſcribit, ſi vitulinum fimum recens articulis laborantibus illinatur.

Vitulinum fimum.

VSVS IN AGRICVLTVRA:
Eiuſque Inuentio.

BOVES ad aratrum (inquit Polydorus Virgilius) Diodorus libro quarto & quinto, ait Dionyſium ſecundum, ex Ioue & Proſerpina, vel vt alij ſentiunt, ex Cerere, primum iunxiſſe, cùm terra prius manibus hominum coleretur. Plinio verò libro ſeptimo teſte, aratrum Briges (aliàs Bizeſer) Athenienſis inuenit, vt alij tradunt, Triptolemus, de quo poeta in primo Georgicorum meminit, cùm dixit:

Lib. 2. de inuent. rer. cap. 7.

Arationis inuentores.

Vncique puer monſtrator aratri.

Quo in loco Seruius: Alij (inquit) Triptolemum, alij Oſirim, quod verius eſt: nam Triptolemus frumenta diuiſit. Tacuit autem de nomine, quia non vnus in orbe monſtrator aratri fuit, ſed diuerſi in diuerſis locis. Ex quo Trogus prodidit Habidem Hiſpaniæ regem barbarum populum primo docuiſſe boues aratro domare, frumentaque ſulco ſerere. De Oſiride vt oſtendimus, ſentit etiam Tibullus. Cæterùm omnia ferramenta ruſtica, quibus terra vertitur, ſimul, vt puto, cum aratro Cererem comperiſſe, Virgilius procul dubio hoc verſu demonſtrat:

Prima Ceres ferro mortales vertere terram
Inſtituit.

Quod vel Seruius approbat, dicens; Ceres prima omne genus agriculturæ hominibus indicauit. Nam quamuis vel Oſirim, vel Triptolemum aratrum inueniſſe dicant, illa tamen omnem agriculturam docuit: quia ferrum dicendo omnia agriculturæ ferramenta expreſſit. Verùm aut illi quos commemorauimus, nouiſſimi, vel alij alibi hæc commonſtrarunt. Nam vt Euſebij, & Lactantij teſtimonio conſtat, ante multas tempeſtates quàm eſſet Ceres, frumenti vſus apud mortales erat, præſertim apud Hebræos & Aegyptios, vti ex Ioſepho cognoſcere licet, &c. Hæc Polydorus Virgilius, quæ ceu ſcholiolis quibuſdam illuſtrare non erit præter noſtrum inſtitutum: & quod ad Bacchum in primis attinet, eum quidam Sebaſim nominarunt: & quia primus boues iunxiſſe creditur, vetuſtas, cùm vellet eius rei argumentum reddere, cornua fronti eius affinxit, quamuis vt oſtendimus alio loco, cornua ei addantur, vt inuentorem vini indicent, eò quòd homines nimio vino truces fiunt. Plutarchus quærens cur Eleorum mulieres Bacchum in ſacro carmine hortantur, vt bubulo pede ad ipſas accedat? inter alias rationes, eam etiam reddit, quia multi hunc Deum aratri & ſationis inuentorem fuiſſe putant. Cornuti Bacchi meminit Horatius.

In quæſtionib. Græc. 36.

Te vidit inſons Cerberus aureo
Cornu decorum, leniter atterens
Caudam, & recedentis trilingui
Ore pedes, tetigitque crura.

Lib. 2. Car. Ode. 19.

Apparet autem Bacchum hunc, eundem eſſe cum Noe. Bacchus enim fertur ab inferis rediiſſe ad ſuperos integer & illæſus à Cerbero, cæteriſque Orci monſtris: ita Noe poſt diluuium terra iam fugatis

Bacchus idē cum Noe.

A gatis diuino nutu aquis delapsisque Sole illustrata exiccataque, arcam vnà cum vxore, & liberis egressus post multos menses quasi ab inferis redijsse creditus est posteris diuini iudicij ignaris. De Osyri verò ita scribit Iulius Pomponius, commentans illud poetæ, *Puer monstrator arator*, Traditur in Aegypto Osyris primus omnium mortalium arasse terram bubus, propterea illi duo boues ab Aegyptijs coluntur. Eorum nomina sunt Apis, qui colitur in Memphi vrbe; & Meuri, qui colitur in Heliopopoli. Et sacris Isidis præferuntur spicæ, & rustici messis tempore spicarum manipulos Isidi consecrant. Fuit autem Isis Osyridis soror. Hinc Ricardo Bartholino in vndecimo Austriados, siue de bello Norico Osyris frugifer cognominatur, imitatione nimirum Papinij, qui sic canit:

Osyris.

Seu te roseum Titana vocari
Gentis Achamenia ritu, seu præstat Osyrim
Frugiferum, seu Persei sub rupibus antri
Indignata sequi torquentem cornua Mithram.

Siquidem Osyris, vt Diodorus author est, apud Aegyptios, vt & alibi retulisse me puto, Sol est existimatus, qui & Titan, & Mithra. Osyris autem ideo frugifer dicitur, quòd aratri ferebatur inuen-B tor, vt præ cæteris clarissimè indicant septima primi Tibullus, dum canit:

Primus aratra manu sollerti fecit Osyris
Et teneram ferro sollicitauit humum,
Primus inexpertæ commisit semina terræ,
Pomaque non notis legit ab arboribus,
Hic docuit teneram palis adiungere vitem,
Hic viridem dura cadere falce comam.

Scribit Atheniensis Athenagoras Christianus Philosophus, acceptum Osyrim pro ipso frumēti semente: & Eustathius in Dionysium poetam, refert Tauros populos ab animali quadrupede tauro cognominatos: propterea quòd ibi iunctis bobus Osyris terram arauerit. Cererem tanquam præcipuam huius rei inuentricem celebrat Naso:

Ceres.
3. Amor.

Prima Ceres docuit turgescere semen in agris,
Falce coloratas subsecuitque comas.
Prima iugis tauros supponere colla coegit,
C *Et veterem curuo dente reuellit humum.*

Et alibi rursus:

Prima Ceres vnco glebam commouit aratro, 5. Metam.
Prima dedit fruges, alimentaque mitia terris.

Item aliàs.

Prima Ceres homine ad meliora alimenta vocato 4. Fast.
Mutauit glandes vtiliore cibo.
Illa iugo tauros collum præbere coegit,
Tunc primum soles eruta vidit humus.

Tibullus alicubi hanc inuentionem dijs rusticis ascribit, inquiens:

Illi etiam tauros primi docuisse feruntur, Lib. 2. eleg. prima.
Seruitium & plaustro supposuisse rotam.

Alij rursus ex veteribus iugare Iouis inuentum esse aiunt, indeque Ζύγιαι deductum à Græcis esse. Ipsum autem aiunt primum iumenta iunxisse, vt ea in frugum satu nobis operam præstarent; nam, D vt Virgilius ait:

Dij rustici.
Iupiter.

Ante Iouem nulli subigebant arua coloni. 1. Georg.

Apparet autem pacis tempore adinuentam fuisse hanc artem, nam & Propertius ait:

Pax candida primum
Duxit araturos sub iuga curua boues.

Aratio pacis opus.

Hucque fortè referendum illud Ouidij de Augusto.

Grata deis, domuique tua religata cathenis
Iam pridem vestro sub pede bella iacent.
Sub iuga bos veniat, sub terras semen aratas,
Pax Cererem nutrit: pacis alumna Ceres.

Boues autem tanquam præ cæteris omnibus arationi aptissimos patres antiquissimi elegerunt. Prouerbiorum decimoquarto scriptum est: *Vbi autem plurima segetes, ibi manifesta fortitudo bouis.* Estque inter veterum adagia, *Equus in quadrigis, in aratro bos.* Cicero ad arandum natum esse hoc animal scribit his verbis: *Aristippum Cyrenaicosque omnes non est veritum in ea voluptate, qua maxima dulcedine sensum moueret, summum bonum ponere, contemnentem istam vacuitatem doloris.* Hi

Tomus. I. non

non viderunt, vt ad curſum equum, ad arandum bouem, ad indagandum canem; ſic hominem ad duas res, vt ait Ariſtoteles, intelligendum & agendum eſſe natum, quaſi mortalem deum. Inter leges Moſaicas apud Flauium Ioſephum legimus: *Bobus terra aranda eſt, & nulla cum eis altera animalia iungenda ſunt: ſed proprium hoc genus ſit ad arandum.* Apud antiquos etiam Græcos inuenias bouem, quod terræ laboribus exercendis ſit deſtinatus, γαῖον appellari: & Varro ait boues hinc aramenta primum fuiſſe vocatos, poſtea verò eliſa litera armenta. Boues autem arationi cæteris alijs animātibus cur ſint idoneores, abundè in exordio operis oſtenſum eſt. Plinius author eſt vno boum iugo cenſeri anno facilis ſoli quadragena iugera; difficilis tricena, iuſtum eſſe. Saſerna verò apud Varronem ad iugera ducenta arui, boum iuga duo ſatis eſſe ſcribit: Cato in oliuetis ducentorum quadraginta iugerum boues ternos, ita fit vt Saſerna dicat verum, ad centum iugera iugum opus eſſe, ſi Cato ad octogena. Sed ego neutrum horum (inquit Varro) ad omnem agrum conuenire puto, & vtrumque ad aliquem. Alia enim terra facilior, aut difficilior eſt alia. Terram duram proſcindere niſi boues magnis viribus non poſſunt, & ſæpe fracta bura (pars aratri poſterior, quæ manu bubulci tenetur, ita dicta quaſi βοὸς οὐρά, quod ad ſimilitudinem bubulæ caudæ ſit incuruata,) relinquunt vomeres in aruo. Similiter Plinius inquit: *Syria tenui ſulco arat, cùm multifariam in Italia octoni boues ad ſingulos vomeres anhelent.* Appellabatur autem iugerum, quod vno iugo boum in die exarari poſſet, vt Plinius ait; Actus, in quo boues agerentur, cum aratur, vno impetu iuſto. Hic erat centum uiginti pedum, duplicatuſque in longitudinem iugerum faciebat. Boum uero in arando promptitudinem, atq; alacritatem perquam eleganter expreſſit Homerus, utrumque Aiacem lubenti animo concordique uoluntate Troianos inuadentes eis aſſimilans his uerſibus.

Lib. 4. antiq. Iud.

Bos quātum terra arare poſſit.

Iugerum quid.

Boum in arando promptitudo.

Iliad. N.

Α'λλ' ὥς ἐν νειῷ βόε οἴνοπε πηκτὸν ἄροτρον
Ι'σον θυμὸν ἔχοντε τιταίνετον, ἀμφὶ δ' ἄρα σφιν
Πρυμνοῖσιν κεράεσσι πολὺς ἀνακηκίει ἱδρώς,
Τὼ μέν τε ζυγὸν οἶον ἐΰξοον ἀμφὶς ἐέργει,
Ι'εμένω κατὰ ὦλκα, τέμνει δέ τε τέλσον ἀρούρης.
Ω'ς τὼ, παρβεβαῶτε μάλ' ἕστασαν ἀλλήλοιιν. ideſt,

Sed ſicut in nauali boues nigri compactum aratrum
Aequalem animum habentes trahunt: circa autem ipſorum
Ima cornua multus erumpit ſudor:
Hos quidem iugum bene politum ſolum vtrinque diſtendit
Vadentes per ſulcum: inciditur autem fundus arui:
Sic hi congreſſi valde ſtabant inter ſe.

Statius etiam Acronis & Achemenidis robur in euertenda porta indicaturus eos comparat bobus inaratum ſolum arantibus.

Tandem humeris obnixus Acron, & pectore toto
Pronus Achemenides ferrata robora portæ
Torſerunt, quanta pariter ceruice gerentes,
Proſcindunt inarata diu pangea iuuenci.

Requiri autem æqualitatem ætatis, magnitudinis, & roboris, indicat Dianira apud Ouidium, per ſimilitudinem probans inconuenientiam ſui amoris:

Quam malè inæquales veniunt ad aratra iuuenci,
Tam premitur magno coniuge nupta minor.

Sit autem & vterque æquè in arando doctus, domituſque; Aliàs enim alter alterius operam ludit, & valentioris robur alteri procurat exitium, ſiuè vt Varro ait, *ne opere firmior, imbecilliorem conficiat:* Elegantiſſima hinc apud Statium comparatio de diſcordia duorum Germanorum:

Lib. 1 Syluar.

Sic vbi delectos per torua armenta iuuencos
Agricola impoſito ſociare affectat aratro:
Illi indignantes, quis nondum vomere multo
Ardua nodoſos ceruix deſcendit in armos,
In diuerſa trahunt, atque æquis vincula laxant
Viribus, & vario confundunt limite ſulcos.
Haud ſecus indomitos præceps diſcordia fratres
Aſperat, &c.

Idem poeta quàm ſignificanter iugum cur accipiatur pro pari boum, indicauit, dum oſtendit arationem vni tantùm boui non eſſe committendam.

Amiſſo qualis conſorte laborum,
Deſerit inceptum media inter iugera ſulcum

Taurus

A *Taurus iners, colloque iugum deforme remisso*
Parte trahit, partem lachrymans sustentat arator.

Iam verò, cùm vt dictum est, terra duritie uariat, boum quoque alij aliam arare sunt idonei. Boum vulgarium (inquit Crescentiensis) quidam sunt maiores, quorum vsus est in locis planis: alij minores, qui ferè ad montes remittuntur: mediocres vtrisque conueniunt locis: oportet autem adultos boues non iuniores laboribus destinare. Et Varro ait: *Vbi terra leuis, vt in Campania, ibi non bobus grauibus, sed vaccis & asinis quòd arant, eo faciliùs ad aratrum leue adduci possunt, & ad molas, & ad ea si qua sunt, quæ in fundo conuehuntur. In qua re alij asellis, alij vaccis ac mulis vtuntur, exinde ut pabuli facultas est. Nam facilius asellus quàm vacca alitur, sed fructuosior hæc. Cauto agricola hoc spectandum quo fastigio sit fundus: in confragoso enim & difficili hæc valentiora parandum, & potius ea, quæ plus fructum reddere possunt, cum idem operis faciunt.* Hesiodus agriculturæ quoque consultissimus boues magnis laboribus destinatos nouennes esse vult, quod tunc robore præcipuè valeant: sed locum recitabo:

Boū pro terra qualitate varietas.

Aetas.

Βόε δ' ἐνναετήρω.
B Ἄρσενε κεκτῆσθαι (τῶν δὲ σθένος οὐκ ἀλαπαδνόν.)
Ἥβης μέτρον ἔχοντε, τὼ ἐργάζεσθαι ἀρίστω.
Οὐκ ἂν τώ γ' ἐρίσαντε ἐν αὔλακι κὰμ μὲν ἄροτρον
Ἄξειαν, τὸ δ' ἔργον ἐτώσιον αὖθι λίποιεν. idest,
Boues verò nouennes
Masculos comparato (horum enim robur non imbecillum est)
Adolescentiæ mensuram habentes. Hi ad laborandum optimi
Non vtique hi contendentes in sulco laborando aratrum
Fregerint, opus verò imperfectum reliquerint.

Varro non minores trimos, neque maiores quadrimos comparandos ad arationem censet. Pares itē eligendos viribus, amplis cornibus & nigris potius eligendos suadet, lata item frōte, naribus simis, lato pectore, crassis coxendicibus. Sed & Homerus his versibus eleganter docet quales cùm natura, tum arte boues esse debeant.

Aequalitas.

Odyss. Σ.

Εἰ δ' αὖ καὶ βόες εἶεν ἐλαυνέμεν οἵπερ ἄριστοι,
C Αἴθωνες, μεγάλοι, ἄμφω κεκορηότε ποίης,
Ἥλικες, ἰσοφόροι, τῶν δὲ σθένος οὐκ ἀλαπαδνόν.
Si autem & rursus boues essent ad impellendum optimi,
Pingues (αἴθωνες, nigri) magni, ambo saturati herba
Aequales, æqualiter portantes, quorum robur non imbecillum.

Est tamen vbi idem poeta mulos bobus in arando præferre videtur:

Iliad K.

Muli vt bobus præferantur.

Ἀλλ' ὅτε δή ῥ' ἀπέην ὅσσον τ' ἐπίουρα πέλονται
Ἡμιόνων (αἱ γάρ τε βοῶν προφερέστεραί εἰσιν
Ἑλκέμεναι νειοῖο βαθείης πηκτὸν ἄροτρον)
Τὼ μὲν ἐπεδραμέτην. idest,
Sed cùm iam aberat, quantum interualla sunt. s. longè
Mularum (hæ enim bobus præstantiores sunt
Ad trahendum in nouali profundo compactum aratrum)
Hi quidem accurrerunt.

D Quem poetæ locum ita interpretatus est Aristarchus referente Didymo. Quantum emisso simul ab aliquo tum mulorum, tum boum iugo anteuertuntur à mulis boues, tantum spatium sinentes isti Heroes Dolonem progredi in via, conuersi persecuti sunt. Præuertunt autem (inquit Gesnerus) muli boues arando, non quod robustiores sunt, sed quod celeriores, si pariter emittantur. Aduertit hoc etiam Laurentius Valla, qui sic latinè isthæc reddidit: *Qui vbi tantum processit, quantum muli in fine sulci boues præcessisse solent (muli enim quàm boues aratrum inducendo sulco celerius trahunt) post eum ambo currere cœperunt.* Sed & ipse Homerus alio in loco ceu seipsum explicans, celeritatem mulorum in arando, non fortitudinem aut robur celebrat, dum canit: Locus est de velocissimo Clytonei cursu:

Muli ut boues præuertere dicantur.

Odyss. Θ.

Τῶν δὲ θέειν ὄχ' ἄριστος ἔην Κλυτόνηος ἀμύμων,
Ὅσσον τ' ἐν νειῷ οὖρον πέλει ἡμιόνοιιν
Τόσσον ὑπεκπροθέων λαοὺς ἵκεθ' οἱ δ' ἐλίποντο. idest,
Horum currendo longè optimus erat Clytoneus inculpatus,
Quantum in nouali terminus solet esse mularum
Tantum præcurrens ad populum venit: alij verò relinquebantur.

Vlysses

Vlyſſes etiam apud eundem ſtultitiam ſimulans, ne ad Troiæ excidium cum cæteris Græciæ heroibus traheretur, boue, & aſina iunctis, arat. Cranzius author eſt, aratrum Vandalicum bobus perſici binis, equiſque totidem: nimirum ad celeriorem arationem. Quanta autem boum in arando ſolo ſit neceſſitas, non obſcurè innuit Heſiodus:

Φράζεσθαι δ' εὖτ' ἂν γεράνου φωνὴν ἐπακούσῃς,
Ὑψόθεν ἐκ νεφέων ἐνιαύσια κεκληγυίης,
Ἥ τ' ἀρότοιό τε σῆμα φέρει καὶ χείματος ὥρην
Δεικνύει ὀμβρηροῦ. κραδίην δ' ἔδακ' ἀνδρὸς ἀβούτεω. idest;

Boum in arando neceſſitas.

Conſidera vero cùm vocem gruis audieris
Altè ex nubibus quotannis clangentis,
Quæ & arationis ſignum affert, & hyemis tempus
Indicat pluuia, cor autem rodit viri bobus carentis.

1. de remed. Amor.

Lucrum ex aratione.

Incredibile enim ex aratione expectatur lucrum. Ouidius:

Rura quoque oblectant animos, ſtudiumque colendi
Quælibet huic curæ cedere cura poteſt.
Colla iube domitos oneri ſupponere tauros,
Sauciet vt durum vomer aduncus humum.
Obrue verſata Cerealia ſemina terra
Quæ tibi cum multo fœnore reddat ager.

Lib. 2. eleg. 9.

Propertius:

Lucra petens habili tauros adiungit aratro,
Et durum terræ ruſticus vrget opus.

Boues vt iungendi.

Lib. 18. cap. 19.

Lib. 2.

Araturos boues quàm arctiſſimè (inquit Plinius) *iungi oportet, vt capitibus ſublatis arent: ſic minimè colla contundunt.* Eiuſdem iunctionis boum ita meminit Columella, non minus ſcitè quàm feſtiuiter: *Igitur in opere boues arctè iunctos habere conuenit, quò ſpecioſius ingrediantur ſublimes & elatis capitibus, ac minus colla eorum labefactentur, iugumque melius aptum ceruicibus inſidat, hoc enim iuncturæ genus maximè probatum eſt. Nam quod in quibuſdam prouincijs vſurpatur, vt cornibus illigetur iugum, ferè repudiatum eſt ab omnibus, qui præcepta ruſticis ſcripſerunt. Plus enim queunt pecudes collo & pectore conari, quàm cornibus.* Hæc & multa id genus ille: Palladius quoque de his ita agit: *Boues melius collo, quàm cornibus, capite iunguntur, quos vbi ad verſuram venerint, arator retineat, & iugum propellat, vt eorum colla refrigerentur.* Cur verò collo, & pectore plus queant quam cornibus, ratio eſt, quantum iudicare poſſum, & Columella teſtatur, quod hoc modo tota mole, totoque corporis pondere nitantur: quamuis aliam rationem reddant alij his verbis: Fortiſſima bouis pars caput eſt, ideoque cornibus prædita, quæ iugo alligantur. Ceruix etiam ei firmæ robuſtæque carnis eſt, quamobrem non deſunt, qui iugum ceruici committant. In Italia collo trahebant. Horatius in Epodo, Od. 2.

Videre feſſos vomerem inuerſum boues
Collo trahentes languido.

Κερουλκὸς exponitur qui cornibus trahit aratrum, κερατισταὶ verò, vel κερατουλκοὶ, vel κερουλκοὶ dicunt, qui tauros cornibus trahunt. Ζύγιος verò eſt iugatorius. Μέσαβα inciſuræ in iugo quibus ceruices iugo alligantur. Dolent autem cùm primò iugum imponitur, ceruici, vt indicat Phædra apud Ouidium ad Hippolytum ſcribens:

Venit amor grauius, quò ſerius vrimur intus,
Vrimur, & cæcum pectora vulnus habent.
Scilicet vt teneros lædunt iuga prima iuuencos
Frænaque vix patitur de grege captus equus.

Epiſt. lib. 1.

Sed & in arando modus adhibendus eſt; nimio enim labori ſæpenumero ſuccumbit, aliquandoque etiam obit: quò ſpectat hoc Horatij:

Verùm vbi oues furto, morbo periere capellæ,
Spem mentita ſeges, bos eſt enectus arando,
Offenſus damnis, &c.

Vnde etiam eſt, quod diebus feſtis, non aliter ac ipſi homines ferientur vt idem teſtatur poeta:

Ludit herboſo pecus omne campo
Cùm tibi nonæ redeunt Decembres
Feſtus in pratis vacat otioſo
Cum boue pagus.

Ne laſſentur.

Ne verò etiam nimium laſſentur, inuenta etiam ſua ſunt remedia. Democritus, oleo & terebinthina

A ns vnà coctis, vngit cornua. Plinius ait: *Securiculam insitiuam pendere oportet, qua intercidantur radices. Hoc melius quàm conuelli aratro, bouesque luctari.* Securiculam illam Cato falculam rustariam vocat, (vt ait Turnebus). In qua ruri secantur rubi per agrum serpentes: Insitiuam verò hic quidam exponunt, vruo aut clauo insertam, vt ex eo pendeat. Quidam legunt incisiuam ab incidendo, siue, vt ait, intercidendo. Columella idem quoque ait, aliaque insuper præcepta addit, his verbis: *Boues cum ad arborem venerint, fortiter retinere ac retardare, ne in radicem maiore nisu vomis impactus colla commoueat, neue, aut cornu bos ad stipitem vehementius offendat, aut extremo iugo truncum delibet, ramumque deplantet, bubulcus voce potius quàm verberibus terreat: vltimaque sint opus recusantibus remedia, plaga. Nunquam stimulo lacessat iuuencum quod retrectantem, calcitrosumque eum reddit, nonnunquam tamen admoneat flagello. Sed nec in media parte versura consistat, detque requiem in summa, vt spe cessandi totum spatium bos agilius euitatur. Sulcum autem ducere longiorem quàm pedum centum viginti, contrarium pecori est, quoniam plus æquo fatigatur, vbi hunc modum excessit. Cùm ventum erit ad versuram, in priorem partem iugum propellat, & boues inhibeat, vt colla eorum refrigescant, quæ celeriter conflagrant (nisi assiduè refrigerentur) & ex eo tumor, ac deinde vlcera inuadunt. Nec minus dolabra quàm vomere bubulcus vtatur, & præfractas stirpes, summasque radices, quibus arbusto consitus implicatur, omnes refodiat, ac persequatur.* B

Lib. 18. cap. 19.

Securicula quid.

Lib. 26. cap. 13.

VSVS AD EXCVTIENDA Frumenta.

POTIOR rusticorum pars in Italia iunctis bobus grana in areis excutiunt: qui mos antiquissimus est. Varro: *E spicis in area excuti grana oportet, quod fit apud alios iumentis iunctis, & tribulo.* Columella paulò aliter: *Etsi pauca iuga sunt, adijcere tribulam, & traham possis, quæ res vtraque culmos facillimè comminuit.* Quo postremo nomine nostrorum rusticorum instrumentum, quod boues iuncti retrò cum imposito pondere trahunt, intelligere videtur: Batiturum ipsi vocant à batuendo, quod eo similiter ac flagellis, ita voco baculos illos quorum ceu flagellorum vsus est, grana excutiantur: quamuis alias etiam traha sit genus vehiculi sine rotis, cuius brumali tempore, cum terra niue vestitur, vsus est. Tribulus tamen, siue tribula id rectè dicetur, tribus enim constat lateribus vnde tribulum dictum volunt. Varro huic posteriori opinioni astipulatur, inquiens: *Tribula vel tribulum est tabula saxo vel ferro* (sic nunc fit) *asperata, qua frumēta tererentur: in frequenti etiam nunc Italia vsu.* Eiusdem boum in area vsus meminit Aelianus. *Ne boues* (inquit) *in area ad trituram accommodata spicas interim edant, dum proculcant, eorum bubulo fimo nares illinenda sunt, &c.* Ipsi autem boues etiam sine tribulo pedibus spicas terebant, quod inter cæteros meminit Homerus, Achillis equum tot pedibus suis cadauera calcare inquiens, quot solent in area boues conterere spicas. C

Lib. 1. c. 52.
Lib. 2. c. 21.

Ὡς δ' ὅτε τις ζεύξῃ βόας ἄρσενας εὐρυμετώπους
Τριβέμεναι κρῖ λευκὸν ἐϋτροχάλῳ ἐν ἀλωῇ,
Ῥίμφα τε λέπτ' ἐγένοντο βοῶν ὑπὸ πόσσ' ἐριμύκων.
Ὣς ὑπ' Ἀχιλλῆος μεγαθύμου μώνυχες ἵπποι
Στεῖβον ὁμοῦ νέκυάς τε καὶ ἀσπίδας. idest, D

Vt autem quando quis subiugauit boues mares latifrontes,
Ad terendum hordeum album rotunda in area,
Citoque tenuia fiunt boum sub pedibus vehementer mugientium.
Sic sub Achille magnanimo vnica vngula equi
Calcabant simul mortuosque & clypeos.

VSVS AD VECTVRAM.

NON solum etiam iugatorum boum ad plaustrorum curruumque, vt nunc quoque fit, varijs rebus onustorum vecturam olim fuit vsus, verùm etiam ad naues per aduersa flumina vehendas, vt modò patebit. Quomodo autem ad plaustrorum currumq; vecturam instituantur, suo loco dictum est. De hoc vsu intelligendum est hoc Plauti:

Ita

Ita te amabit ſarculum
Vt ego me ruri hamaxari mauelim patalem bouem,
Cumque eo ita noctem in ſtramentis pernoctare perpetim.
Quam tuas centum cœnatas noctcis mihi dono dari.

Iuſiurandum olim ruſtico conſuetum, quaſi ſarculum eſſet illi cariſſimum, proinde enim habendum eſt, ac ſi dixiſſet: Ita me amabit Iupiter, vt ego me tanquam bouem eſſe, & hamaxari, ideſt currum agere & trahere, cumque eo noctem in ſtramentis, ideſt ſtraminibus traducere mallem perpetuo, quàm centum noctes ſaturam tecum cubare: cœnatas autem noctes dicit, quòd qui incœnati cum ſcortis cubant, ijs fortè friget Venus. Quanto autem conamine, affectuque ac promptitudine grauiſſima onera protrahant currui alligati, remigantium Græcorum exemplo indicat Q. Calaber his verbis: *Hi autem ſudore diſtillantes, remum duxerunt, vt quando boues iugo preſſi, ligneum currum vltra ſemper nitentes trahunt, axe ob impoſitum onus ſtridorem edente, multus per ceruices & humeros ſudor vtriſque diffluit ad ſolum vſque, ſic tum magnis viribus laborabat iuuenes, &c.* Procopius de nauium vectura per boues ſcribit in hæc verba: *In portu hoſtia naues ex compoſito onerariæ aſtant, & boum vis ingens parata quàm proximè: nam mercatores cùm ex alio orbis tractu in portum hunc ſe nauibus conferunt, oneribus in actuarias naues, & ad fluminis naturam conſtructas depoſitis, per Tyberim Romam aduauigant, non velis vſi aut remis, quandoquidem nullo vento impelli hæc poſſunt nauigia, circumflectente & crebrò quidem ſe flumine, & ad multum ſpatij tortuoſis ſinibus dilabente, & remorum in eo nullus eſt vſus aduerſis vndis inuauigantibus, ſed laqueis ad onerarias illigatis, & boum deinde ad colla ſuſpenſis veluti plauſtra Romani via Portuenſi has pertrahunt.* Plinius agens de Attilo piſce, vt immenſam eius indicaret molem, roburque, niſi à bobus, hamo alligatum extrahi ex aqua poſſe ait: *Sunt & in quibuſdam amnibus haud minores thynnis, Silurus in Nilo, eſox in Rheno, attilus in Pado, inertia pingueſcens, & ad millè aliquando libras, catenato captus hamo, nec niſi iugis boum extractus.* Quod autem Plinius de Attilo, id de Siluro ſcribit Aelianus: Myſi, (inquit) non ij qui Telephi Pergamum incolunt, ſed inferiores, qui ad Pontum, hi peſcandi rationem obſeruant huiuſmodi. Iſtrianus natione piſcator, ad Iſtri ripam boum par impellit, non ad arandum (nam quemadmodum in ſermonem hominum venit: nullo boui communitas cum delphino intercedit, ſic piſcatoris manibus vnde amicitia cum aratro?) ſed ad piſcandum potius iugatos boues, aut equos in ea loca primùm impellit, (iugum ipſe humeris gerens) vbi commodam ſibi, & ſedem & piſcationem arbitratur: atque ad ripam iumentis pabulum apponit, vnde interea hęc complentur, dum ipſe funis bene robuſti alterum caput ad medium iugum alligat, ex altero capite hamum appendit validiſſimum illum acutiſſimumque, quem aſſo tauri pulmone inſtructum, ad illiciendum Silurum ſuauiſſimam ei eſcam deijcit, poſtquam ex linea, ad quam hamus alligatus eſt, quantum ſatis ſit plumbi, ad moderandum tractum appendit. Vbi ſilurus bubulæ eſcæ ſenſum percepit, ſtatim eſcam appetens, hamum incautè totis faucibus deuorat, & nimia gulæ auiditate transfixus imprudens, dum ex eo euadere cupit, omnibus viribus funem exagitat. Quod quidem ipſum animaduertens piſcator, cum ſummo gaudio quàm mox à ſeſſione exurgit, & boues equoſuè admotis ſtimulis incitat, tanquam arator iam ex piſcatore factus, vt qui in fabulis ſubitò perſonam mutant: ac immenſis cum cetaceo piſce benè robuſto luctatio eſt: Nam hic Iſtri alumnus omni virium contentione in altitudinem ſe deprimit, illa contrà retrahunt: ſed piſcis vincitur, ex amborum tractu, atque in ripam iugo extrahitur. Diceret ſanè aliquis Homeri ſtudioſus, mulos hoc pacto in Patrocli funere, quod poeta celebrat, quernos aduexiſſe truncos. Hæc itaque Aelianus.

Promptitudo ad trahendum.

Lib. 1. de bello Gothor.

Boues naues trahūt.

Piſces ex aqua vbi bobus extracti.

Lib. 9. c. 15

Lib. 14. c. 25.

Myſorum mos in piſcando Siluros.

VSVS GESTATORIVS.

Exercit. 90. & 217. 2.

Colloq. 7. dier. canicul.

QVAMVIS ſcriptum reliquerit M. Tullius, *boum terga declarare non eſſe ad onus accipiendum figurata: ceruices autem natus ad iugum, tum vires humerorum & latitudines ad aratra extrahenda,* & quamuis etiam in veteri prouerbio dicatur, *boui clitellæ impoſitæ ſunt,* vbi mandatum eſt negocium parum apto, vt ſuo loco dictum eſt: eſt tamen vbi boues aſinorum mulorumque more clitellati onerātur. Scaliger pater Aethiopas ait Troglodytas bobus ad ſarcinas vti. Et alibi rurſus: Ex Malabar ad Biſinagar (inquit) ſarcinas vehunt aſinis & puſillis equis, bobus etiam clitellarijs. Et Odoardus Barbola in itinerario Indico Orientali, referente Simone Maiolo Epiſcopo Vulturiacenſi tradit in Cambaiæ Cheul boues edoctos ferendo oneri clitellis adhibitis aſinorum ac mulorum vicem referret: Quin addit (inquit) incerti nominis author in Itinerario ad Orientales Indos in vrbe

Diu,

A Diu, quæ eiusdem prouinciæ est, boues exiguos quidem prægrandibus, ac rectis cornibus, sed præter oneris ferendi industriam etiam sub freno currere, & equitare dociles esse equorum gradariorum more. Rhamnusius id habet itinerationum tomo, post itinerarium Nearchi. Sed & Bellonius ait: In planitie Antiochiæ rusticos obseruauimus lignorum fasces boum tergo imponentes & tritici saccos, aliaque huiuscemodi, interdum etiam, cùm defessi essent, ipsorum tergo insidentes: nam cùm iter non vrgeant, boum ministerio vtuntur, quemadmodum nos equorum. Sed quid oportet externa, adeoque remota reminisci? Tritenti vrbe Italiæ, vt ibidem Maiolus scribit, incolæ bobus vaccisque vtuntur mulorum, asinorumque vice, onerarijque equi munus implent: Cumque regionis illius iuga montium inaccessa ferè videantur, plaustra onusta ab ijs percommode in ipsa vsque iuga trahuntur nullo maiore labore quàm per campestina.

Lib. 2. Obseruat. cap. 106.

VSVS IN SPECTACVLIS.

De tauris siue taurilibus ludis, qui dijs inferis fiebant, (& de tauria Neptuni celebri- B tate, iam antè dictum est) in quos æs quod consumebatur, taurium dicebatur, teste Festo. Vocabantur & boalia ijdem ludi. Fiebant autem cum bobus quemadmodum nunc quoq; fieri solet apud nonnullos Italos Septuagesimæ tempore, quod tempus quidam carnipriuium vocant, præsertim Venetijs eo potissimum die quem Giouedi grasso, quasi diem Iouis pinguem appellamus. Audio non carere periculo: quare vitandi sunt istiusmodi ludi. Morientes enim in agitatione taurorum carent Ecclesiastica sepultura, vt scribit Sebastianus Medicus in tractatu de sepulturis. Ludicrum hinc, puto, dimanauit. Aquileienses ob dimissos olim Voldardicum Patriarcham, & duodecim eius canonicos quotannis pinguem opimumque taurum & duodecim porcos soluere coacti sunt à Vitale Michaele Venetorum tunc principe, qui eos ceperat, & Venetias deduxerat. Dabantur ea animalia populo diripienda, vt annotauit Leander in sua Italia: Similiter bubetiæ siue bubetij ludi, sic enim boalia quoq; appellantur, boum gratia teste Plinio instituti sunt. Strabo author est, Memphi in dromo taurorum certamina fieri solere inter se pugnantiũ, quos nonnulli dedita opera ad hoc ipsum alant, quemadmodum nonnulli equos: nam diuisi (inquit) inter se pugnam com- C mittũt, qui victor iudicatur, præmium habet. Apud Romanos in Circo tauri diuersa quoq; ediderunt certaminum spectacula. Varro Circum ipsum caueam vocare videtur, dum inquit: *Ornithonis ostium debet esse humile & angustum, & potissimum eius generis quod cochleam appellant, vt solet esse cauea, in qua tauri pugnare solent.* Irritabantur ad pugnam fictis vt dicam hominibus, vt innuit Martialis in libro de spectaculis loquens de Rhinocerote:

Lib. 17. Geogr.

Tauri inuicem pugnantes.

Epig. 22.

Namque grauem geminu cornu sic extulit vrsum,
Iactat vt impositas taurus in astra pilas.

Erant siquidem vt Festus Pompeius scribit, pilæ viriles effigies, atque item muliebres ex lana, quę compitalibus suspendebantur in compitis, quod esse deorum inferorum putarent, quos vocãt lares, quibus tot pilæ, quot capita liberorum, seruorum, mulierum circa compita habitabant, ponebantur, vt essent ijs pilis & simulachris contenti, viuisque parcerent. Hisce verò imaginibus nullius omnino pretij vestes circumponebantur. Ab hac pilarum similitudine, vt scribit Martialis interpres, vestes quæ in spectaculo tauris obijcerentur irritandis, pilæ sunt nuncupatæ: quòd à tauris peterentur, tanquam effigies hominum: Vel (inquit) pilæ dicebantur, quòd in globum & lusoriæ D pilæ speciem conuolutæ iactabantur: Quanquam rudis antiquitas, vt Pædianus author est, homines è stramine formaret ad eum vsum: postea (inquit) luxus in tantum auctus est, vt vestes etiam purpureæ obijcerentur; quod significasse Ouidius quoque videtur, dum ita canit:

Pila quæ.

Metam. 12.

Haud secus exarsit, quàm Circo taurus aperto,
Cum sua terribili petit irritamina cornu,
Phœniceas vestes, elusaque vulnera sensit.

Introducebantur etiam venatores, qui iaculo feras occidebant. Martialis id etiam docet de Carpophoro scribens:

Dorica quàm certo venabula dirigit ictu
Fortis adhuc teneri dextera Carpophori:
Ille tulit geminos facili ceruice iuuencos;
Illi cessit atrox bubalus, atque bison &c.

Dicit poeta duos esse in arena tauros ab eo interfectos: sed vel iocosè (inquit Turnebus) facilè tulit hoc præmium cæsorum duorum iuuencorum, neq; eo ceruix eius laborauit facili nisu portantis: vel sine ioco, facilè sustulit & interfecit boues, eorum ceruice ad eo uficiendum minimè du-

Lib. 17. c. 2

ra & repugnante, sed facilè venabulorum ferro violata, quam quidem posteriorem sententiam E veriorem puto, nihil tamen vetat diuersos sensus scribere, quorum intelligentiæ verba repugnare non videantur. In ijs ludis quos Nero in honorem Teridatis exhibuit, Teridates superiore loco, in quo sedebat, belluas iaculo traiecit, duosque tauros vno ictu vulnerauit & confecit, vt testatur Tranquillus: apud quem etiam legimus in Claudio cap. 21. *Thessalos equites exhibuit, qui feros tauros per spacia Circi agunt, insiliuntque defessis & ad terram cornibus detrahunt* Cæsar verò dictator edidit spectaculum taurorum cum equis Thessalis, in quo certamine tauri succubuere. Plinius verò Thessalorum inuentum esse scribit, equo iuxta quadrupedante cornu intorta ceruice tauros necare. Primum id spectaculum dedisse Romæ Cæsarem dictatorem. Fuit item spectaculum in quo tauri tam placidi, & mansueti exhibebantur, vt pueros ferrent, omni feritate deposita. De quo hoc apud Martialem epigramma legitur:

Teridatis fortitudo. *Tauri equis pugnantes.* *Lib. 8. c. 45.* *Pueri tauris insidentes.*

Adspice quàm placidis insultet turba iuuencis,
Et sua quàm facilis pondera taurus amet.
Cornibus hic pendet summis, vagus ille per armos
Currit, & in toto ventilat arma boue.
At feritas immota riget, non esset arena
Tutior, & possent fallere plana magis,
Nec trepidant gressus, sed de discrimine palma
Securus puer est, sollicitumque pecus.

Rhinoceros tauros vincit.

Quàm facilè autem taurus pugnans rhinoceroti in certamine succumberet, indicat idem poeta in epigrammate de rhinocerote:

Præstitit exhibitus tota tibi Cæsar arena,
Quæ non promisit prælia rhinoceros.
O quam terribiles exarsit pronus in iras,
Quantus erat cornu, cui pila taurus erat?

Repetit verò idem spectaculum in apophoretis:

Nuper in Ausonia domini spectatus arena
Hic erit ille tibi, cui pila taurus erat.

Elephas.

De elephanto & tauro in arena pugnantibus, eiusdem habemus epigramma, in quo insultat poe- G ta tauro mortuo, qui tandem potius certo obstaculo, quòd cum pilas peteret, maximè quærere videbatur, occubuerit:

Qui modo per totum flammis stimulatus, arenam
Sustulerat raptas taurus in astra pilas,
Occubuit tandem cornuto ardore petitus,
Dum facilem tolli sic elephanta putat.

Idem certamen significauerat paulò antè de supplice elephante loquens:

Quod pius & supplex elephas te Cæsar, adorat,
Hic modò qui tauro tam metuendus erat:
Non facit hoc iussus, nulloque docente magistro,
Crede mihi, numen sentit & ille tuum.

Nec ad aliud quoque alludit hoc disticho:

Grandia taurorum portant qui cornua, quæris
An Libycas possint sustinuisse trabes? H

Lib. 1. 52. *Leo.*

Pugnasse item tauros leonibus discimus ex eodem poeta in carmine in leporem:

Non facit ad sæuos ceruix, nisi prima, leones,
Quid fugis hos dentes ambitiose lepus?
Scilicet à magnis ad te descendere tauris,
Et, quæ non cernunt, frangere colla velint,
Desperanda sibi est ingentis gloria fati,
Non potes hoc tenuis præda sub hoste mori.

Lib. 5.

Meminit eiusdem pugnæ etiam Silius,

Haud secus è specula præceps delatus opaca
Subsidens campo, summissos contrahit artus.
Cum vicina trucis conspexit cornua tauri
Quamuis longa fames stimulet, leo: nunc ferus alta
Surgentes ceruice toros, nunc torua sub hirta
Lumina miratur fronte, & iam signa mouentem

Et star-

A *Et sparsa pugnas meditantem spectat arena.*

Nam in Circo, non aliter ac loco aperto sparsa arena pugnam meditabatur taurus: id quod etiam testatur Ouidius, inquiens: *Lib. 4. de Tristib.*

Iam furor in pugnas, at nondum cornua sumpsi,
Nec mihi sumendi, causa sit vlla velim.
Circus adhuc cessat, spargit tamen acer arenam
Taurus, & infesto iam pede pulsat humum.

De pugna verò taurorum & vrsorum elegantissimum habemus epigramma Sannazarij, scriptum de Borgia Alexandri Pontificis filio: quod tale est: *Vrsus.*

Qui modo prostratos iactarat cornibus vrsos,
In latebras taurus concitus ecce fugit,
Nec latebras putat esse satis sibi: Tybride toto
Cingitur, & notis vix bene fidit aquis.
Terruerat montes mugitibus, obuia nunc est
B *Et facilis quiuis præda sine arte capi.*
Sed tamen id magnum, nuper potuisse vel vrsos
Sternere, nunc omnes posse timere feras.
Ne tibi Roma nouæ desint spectacula pompæ,
Amphitheatrales reddit arena iocos.

Haud iniucundum quoque fuisse videtur spectaculum, in quo canes pugnabant, vel saltem molesti erant tauro: hincinde eum quidem inuadentes, sed remorari eum nequeuntes, quemadmodum venusta hac de Rolando in furorem acto similitudine ostēdit Ludouicus Ariostus, dū canit: *Canes.*

Chi hà visto toro, à cui si dia la caccia
E che à le orecchie habbia le Zanne fiere,
Correr muggiando, e trarre ouunque corre
I cani seco, & non potersi sciorre.
Imagini ch'Orlando fosse tale
Che tutti quei guerrier seco trahea.

C Meminit & Torquatus Tassus, sed paulò aliter.

Tal gran tauro talhor nel ampio Agone
Se volge il corno à i cani, ond'è seguito
S'arretrare essi, & s'à fugir si pone,
Ciascun ritorna à seguitarlo ardito.

Inter Pyrrhicarum argumenta, quas Nero edidit, taurus Pasiphaen ligneo iuuencæ simulacro abditam inijt, vt multi spectantium crediderunt, teste Suetonio.

VSVS IN BELLO.

APVD priscos diuersa animantia ad belli vsum traxisse, non ad vecturam eorum, quæ ad belli vsum sunt necessaria, sed vt dimicando ipsos iuuarent milites discimus ex Lucretio, vbi ait: *Lib. 5.*

D *Tentarunt etiam tauros in munere belli.*

Et mox clarius:

Iactabantque sues, tauri, pedibusque terebant,
Et latera ac ventres hauribant subter aquarum
Cornibus, ad terramque minanti mente ruebant.

Inter verò stratagemata Hannibalis Barchini, quo nullus hostium sæpius vicit Romanos, quamuis punico astu potius quàm viribus, illud videtur fuisse vaferrimum, quo cùm ipse magna quidem arte à Fabio Maximo esset interclusus, Romanum præsidium, quod abiie volenti fuerat obiectum, ludificatus per Cassinarem saltum euasit. Ludibrium dici possit, quod bobus farmentis ad cornua incensis in aduersum montem ab hoste obscura nocte adactis, Romanus miles noua specie territus præsidio abscesserit. Liuius rem sic enarrat: *Inclusus inde videri Hannibal, & ad Casilinum obsessus: cùm Capua & Samnium, & tantum à tergo diuitum sociorū Romanis commeatus subueheret: Pœnus contra intra Formiana saxa, ac Linterni arenas, stagnaq; perrhorida situ hybernaturus esset. Nec Hannibalem fefellit, suis se artibus peti, itaque cum per Casilinum euadere non posset, petendique montes, & iugum Callicula superandum esset: nec vbi Romanus inclusum* *Hannibalis astus.*

vallibus agmen aggrederetur, ludibrium oculorum specie terribile, ad frustrandum hostem commentus, principio noctis furtim succedere ad montes statuit: Fallacis consilij talis apparatus fuit. Faces undique ex agris collecta, fascesque virgarum atque arida sarmenta, praligantur cornibus boũ, quos domitos, indomitosque multos inter cateram agrestem pradam agebat. Ad duo millia ferme boum effecta: Asdrubalique negocium datum, vt primis tenebris noctis ad armentum accensis cornibus ad montes ageret, maximè si posset super saltus ab hoste insessos. Primis tenebris silentio mota castra, boues aliquanto ante signa acti. Vbi ad radices montium, viasque angustas ventum est, signum extemplo datur, vt accensis cornibus armenta in aduersos concitentur montes, & metus ipse relucentis flammæ ex capite, calorque iam ad viuum, ad imaque cornua adueniens, velut stimulatos furore agebat boues: quo repentè discursu haud secus quam syluis montibusque accensis, omnia circum virgulta ardere: capitumque inquietatio excitans flammam hominum passim discurrentium speciem præbebat. Qui ad saltus transitus locati erant, vbi in summis montibus ac super se quosdam ignes conspexerunt, circumuentos se esse rati, præsidio excessere: qua ingens emicabat flamma, velut tutissimum iter petentes summa montium iuga: tum in quosdam boues palantes à suis gregibus inciderunt: & primò cum procul cernerent, velut flammas spirantium miraculo attoniti constiterunt: deinde vt humana apparuit fraus, tum verò insidias rati esse, cum multo maximoque strepitu concitant se in fugam, leuibus armatura hostium incurrere: Cæterum nox æquato timore neutros pugnam incipientes, ad lucem tenuit. Apud Silium Italicum Hannibal sic loquitur:

Verùm age (nunc quoniam res arctę) percipe porrò
Quæ meditata mihi, latos correpta per agros
Armenta assueto belli de more sequuntur,
Cornibus arentes edicam innectere ramos,
Sarmentique leues fronti religare manipIos.
Admotus cùm feruorem disperserit ignis
Vt passim exultent stimulante dolore iuuenci,
Et vaga per colles ceruice incendia iactent.
Tum terrore nouo trepidus laxabit iniquas
Custos excubias, maioraque nocte timebit, &c.

Lib. 7. Et mox rursus:

Instant trepidi, stimulatque ruentes
Nauus abire timor, dum cæca silentia, dumque
Maiores vmbræ, rapida iam subdita peste
Virgulta, atque altis surgunt è cornibus ignes.
Hic verò, vt gliscente malo & quassantibus ægra
Armentis capita, adiuta pinguescere flamma
Cœpere, & vincens fumos erumpere vertex:
Per colles dumosque lues agit atra, per altos
Saxosi scopulos montis, lymphata feruntur
Corpora anhela boum, atque obsessis naribus igni
Luctantur frustra rabidi mugire iuuenci:
Per iuga, per valles errat Vulcania pestis,
Nusquam stante malo, vicinaque littora fulgent.
Hac facie subita volitantum in montibus altis
Flammarum, queis tunc cecidit custodia fortis,
Horrere, atque ipsos nullo spargente vagari
Credere, & indomitos pasci sub collibus ignes:
Iamque fugam Rutili media in formidine quærunt,
Atque abeunt, faucesque viæ citus occupat armis
Pœnus, & in patulos exultans emicat agros.

Lib. 2. Alicubi rursus idem Hannibal ita se euasisse gloriatur apud eundem poetam, & de seipso ita loquitur:

Non ita me experti Fabius, Fabiique magister
Turbarum expertor, cùm clausos milite colles
Euasi victor, sparsosque per arua iuuencos
Iactare accensis stimulans cornibus ignes.

Hispanorũ satus. *Lib. 2. c. 4.* Hispani verò contra Amilcarem boues vehiculis adiunctos in prima fronte constituerunt, vt tradit Frontinus: vehiculaque tedæ ac sæpi & sulphuris plena signo pugnæ dato, incenderunt: actis

dein-

A deinde in hostem bobus consternatam aciem perruperunt. Idem testatum reliquit Valturius: *Adversus* (inquit) *Amilcarem Hispani boues vehiculis adiunctos in prima fronte locarunt, vehiculaq; resinę, sulphuris ac sæpi plena, vbi anteatores pugnæ signum dedere, incenderunt: actis deinde ac exagitatis sic bobus consternatam ac dissipatam hostium aciem reliquerunt.* Præ cæteris verò vaferrimum fuit Cnopi stratagema, quo absque vllo cùm suo, tum suorum discrimine superatis hostibus, vrbe quam cingebat potitus est. Refert id Poliænus his verbis: *Cnopus ex Codridarum genere, Ionicam coloniam in Asiam deducens, cum Erythræis bellum gerebat. Oraculo edoctus, ducem itineris sacerdotē Hecates Chrysamen sibi adiunxit. Quę pharmacis sibi potionata taurum de grege maximum & pulcherrimum, cornua eius inaurauit tanquam adductura ad sacrificium, in conspectu hostium extructa ara. Taurus œstro percitus, exilijt, magnisque editis mugitibus fugit. Hostes in sua castra taurum ferri videntes, quasi faustum omen suscipiebant, comprehensumq; dijs immolabant, ac de mortuo quilibet partē arripiebāt. Quo facto omnes repente furore correpti, discurrere, exilire, saltare, custodias relinquere. Cnopus in occasionē intētus, omnibus interfectis, vrbe florentissima potitus est.*

Lib. 6. c. 12.

Cnopi regis stratagema.

Lib. 8.

B VSVS AD POENAM ET VITVPERIVM.

CVM Nyctæi (inquit Georgius Cedrenus in compendio historiarum) qui Cadmo in Bœotiæ regno successit, filia Antiopa, sacerdote Solis Theobæus Bratonis F. à Ioue genus ducens, ac frater Nyctæi corpus miscuit: indeque geminos ea est enixa, Amphionem & Zethum, qui iussu fratris expositi sunt prope montem Cithœronem. Sed quidam rusticus Ordio nomine, cùm prole careret, sustulit eos, atque educauit. Cùm autem Antiopa apud Dircen asseruaretur, vt propter flagitium commissum suo tempore pœnas lueret, cùm in Argiuorum terra bellum extitisset, ibique Lycus moraretur, Dirce Nycteum blandè solicitauit de liberanda Antiopa. Is verò tauro eam potius fero alligandam, itaque necandam profanatæ virginitatis causa imperauit. Hoc cùm inaudiuissent Amphion, & Zethus, ab eo qui ipsos educauerat, Antiopæ se esse filios, cum manu rusticorum irruerunt, necatisque militibus, Dircen tauro alligatam interfecerunt, ipsi cum matre Antiopa in Bœotiam pro-C fecti, &c. Alij aliter hanc siue historiā siue fabulā narrant sic. Dircen Lycus Thebarum rex vxorem duxit, repudiata Antiopa, sed hęc verita, ne Antiopā reuocaret, impetrauit à marito vt posset eam in vinculis detinere. Antiopa verò tēpore partus soluta, quos vt fabulantur Poetæ ex Ioue conceperat, pepetit, Amphionem videlicet & Zetum, qui postea Lycum interfecerunt, Dircen verò caudæ indomiti tauri alligatunt, quæ diu ita per terram raptata, tandem deorum commiseratione in sui nominis fontem conuersa est, non procul à Thebis. Meminit huius pœnæ ac fabulæ Propertius hoc disticho:

Antiopa tauro alligata.

Dirce tauro alligata.

Lib. 3.

Tu reddis pueris matrem, puerisque trahendam
Vinxerunt Dircen sub trucis ora bouis.

Meminit & Plautus: *Cras quasi Dircen olim (vt memorant) duo gnati Iouis deuinxere ad taurum, item stringam hodie carnarium, id tibi profecto taurus fiet.* Macrinus Imper. cùm per frumentarium didicisset, duos milites ancillæ hospitis, pudorem violasse, geminos boues miræ magnitudinis aperiri iussit, atque his milites singulos inseri, capitibus boum exsectis, quò faciliùs vna colloqui possent, vt refert Iulius Capitolinus in Macrino. Guidonem Turrianum proditorem Guel-D fum Mediolano exegerat Henricus VII. Imp. Cui cùm fauerent Cremonenses, Laudenses, & Cremenses, missis clauibus Henrico, se & sua Cæsari subiecerunt. Brixiani in rebellione contumaces (historia hæc legitur apud Cuspinianum) perseuerebant, quos Theobaldus Brussatus, qui Spiræ militari parazonio à Cæsare donatus, eiusque beneficio in patriam receptus erat ab auxilio, ad defectionem sollicitabat, in rebellioneque detinebat. Longa igitur obsidione Brixiam premens, fame, ferro, flammisque tandem domuit. Cum aut Theobaldus in monte, qui Brixiæ imminet, cum paucis militibus quotidie Cæsaris castra specularetur, tandem capta rupe, & obsessa milites occiduntur & spoliantur. Inter cadauera Theobaldus, qui se mortuum simulabat, vt hostium manus elaberetur, repertus, ad Cæsarem perducitur. Quem acerbissimis verbis vt proditorem incessit, illumque diligentissimè curari iussit, ne morte superueniente, supplicio criperetur, sed vt diutius affligeretur: Crudelissima dehinc eiusdem audita sunt flagitia; quæ in propinquos, in generum sæuissimus latro patrauerat. Sed cùm octo diebus corpus medicinis esset firmatum (vulnus enim lethale habuit) equo alligatur perfidus, per exercitum raptatur, in quatuor dein partes dissectus. Tum ex aduerso vrbis perticæ defixæ sunt, in quarum fastigio caput, pedes & manus deligantur: Brixiani etiam quatuor capti, bobus alligati dilacerantur.

In Pseudolo.

Stupri pęna.

Brixiani bobus alligati.

In Ibin.
Acarnides tauro insutus.

rantur. Acarni filius in Oriente olim Tetrarcha, cùm à Memnone victus esset, iuuenci pelle fuit insutus & sub mensa detentus: ad quam historiam alludit Ouidius:

> *Aut, vt Acarnides insutus pelle iuuenci,*
> *Turpiter ad dominum præda ferare tuum.*

Lib. 9 c. 10.

Paulus Chuporus Sigismundi Imp. præfectus Eruoiam Spaletij ducem in aula Imperatoris, quia ipsius aspectus moresque rusticum hominem præseferebant, nunquam aliter quàm expresso bouis mugitu salutabat. Hinc factum, vt tradit Fulgosus, vt cùm Eruoia à Sigismundo defecisset, multosque ex ipsius ducibus ac præfectis cepisset, dimisissetque omnes sine pretio humanè, vnum Paulum detinuerit, eiq; nudo statim pellem bouis assui iusserit, velle se, vt voci illi personę quoque imago responderet. Apud Armenos nostro tempore (vt scribit Bartholomæus Georgeuits) mulier adultera super asinã vicatim ducitur, & nuda flagris cæditur, & tandem intestina bouis in collo gestans lapidibus obruitur. Cæterùm vir adulter, iniectus carceribus, post aliquot menses pecunia redimitur.

Adultery pęna.

VARIVS CORNVVM VSVS.

Lib. 11. c. 8.
Pocula ex cornibus boum.

PRISCOS fama est, inquit Athenæus interprete Iacobo Dalechampio, atque primos homines boum cornibus olim bibisse. Liquet hoc ex eo, quod adhuc dum aqua vinum permiscent, κεράσαι dicunt (ἀπὸ τοῦ κέρατος, à cornu) & vas, in quo vinum miscetur, craterem appellant, ἀπὸ τοῦ κέρατος, quasi κερατῆρα, (idest corneum) quoniam in cornua potio fundatur. Manet etiam nunc cornuum ad hunc vsum fabrica. Quidam eiusmodi pocula rhyta vocant. Poetarum quoque multi antiquos bibentes cornibus inducunt. Pindarus in Centauris sic: *Posteaquam indomita odorem vini suauem feræ perceperunt, magno impetu concitati mox candidum lac mensis repulerunt, ac vltrò vinum bibentes argenteis cornibus petulanter lasciuierunt,* (ἐπλάζοντο, hallucinabantur, errabant vagi, vt temulenti solent,) Xenophon libro expeditionis, cùm exponit celebratum conuiuium apud Thracem Seuthen, ad hunc modum scribit: *Mutuò quidem se primò salutarunt, deinde vt Thracibus mos est, vini cornua protenderunt.* (Apud Xenophontem legitur, προὔπινον, idest, præbiberunt, quod annotauit etiam Leopardus cap. 3. Emendationum.) Idem libro sexto, quo loco agit de Paphlagonibus, ait: *Decumbentes verò in lectis ex palea, fronde & gramine stratis, cęnabant ac potabant corneis poculis.* Aeschylus in Perrhæbis, eos sic ostendit corneis poculis vti: *Cornibus argento ductilis factis, quibus aurea fuerunt emissaria imposita:* Sophocles in Pandora: *Aureum cùm aliquod plenum cornu ebiberet, sub mollibus vlnis idem rursus plenum teret.* Hermippus in vnguentis: *Scin quid agendum mihi sit? hunc nunc calicem ne dato: Verum è cornu rursum semel tantum, quod bibam.* Lycurgus rhetor in oratione sua contra Demadem, inquit Philippum regem cornu solitum ijs præbibere, quos exciperet amicè & benignè. Theopompus scribit in secunda Philippica reges Pœonum ex boum (Pannoniorum, Plinius) qui apud illos nascuntur, cornibus, tam amplis, vt tres aut quatuor congios capiant, pocula facere, labris auro & argento circumtectis. Philoxenus Cytherius in opere quod cœnam inscripsit, ait: *Nectare a potio bibebatur è summis partibus aliorum cornuum quę aurea fuerunt: sensim verò ea sese pitissantes irrorabant.* Athenienses cornibus etiam argenteis bibebant. Palam hoc fit, ex eorum tabulis, quæ auctione publica veneunt, incisum literis columnæ, quæ in arce posita, donaria indicat, cornu, poculum nimirum argenteum, magno labore confectum, &c. Hæc itaque omnia Athenæus: qui eam ob causam Bacchum quoque cornutum fingi scribit, & taurum à compluribus poetis nuncupari, & taurina facie conspici in Cyrico.

Bacchus cur cornutus.
Lib. 12.

Mirum autem cur eundem cornuum vsum apud Romanos prætermiserit: sed fortè id fecerit, quia ferè apud pauperes is esset, quemadmodum colligere est ex hoc Martialis, in quo recenset supellectilem Vacerræ, qui cùm esset pauper, more tamen Senatorum ipsis Calendis Iulij rus ibat. Inquit itaque poeta:

> *Ibat tripes grabatus & bipes mensa*
> *Et cum lucerna, corneoque cratere,*
> *Matella curto rupta latere meiebat.*

Hunc eundem morem hodieque in tota ferè Septentrionali plaga seruant. Ioannes Ferrerius Pedemontanus scribit in insulis Orchadensium, qui sunt è nobilitate primi è cornibus bibere, quemadmodum ego (inquit) anno D. 1540. cum illic pręsens essem, in comitatu R. Do. Roberti Reid, earum insularum vsque ad vltimam Tylem præsulis dignissimi, vidi. Fiebant porro & alia vasa ex cornibus. Martialis cornei gutti sic meminit, vt tanto eum factum dicat artificio, vt cum sit ex bubulo, ex rhinocerotis cornu effictus videatur:

Lib. 14.
Guttus corneus.

Ge-

A *Gestauit modo fronte me iuuencus*
Verùm rhinocerota me putabis.

Habemus item hodie ex cornu cucurbitulæ quoddam genus, quo passim medici vtuntur, Cornettas à cornu nuncupant. Frequens earum vsus in scabie. Habent & Aegyptij corneas cucurbitulas, cæterùm à nostratibus figura diuersissimas, & vtendi modo, vt ostendit Prosper Alpinus in opere suo de medicina Aegyptiorum: Spiritus, inquit, siue oris attractione, siue ore attracta, vel retracta respiratione apponuntur. Igne enim vel calenti aqua ipsas cuti affigere nemo illorum nouit. Sed ore tantum attracta respiratione, moliuntur opus & sic cuti affigunt. Qui modus admouendi cucurbitulas plane ei similis videtur, quem Hero Alexandrinus in libro spiritualium nobis, prodidit. Cornua taurorum parua, perpolita & perforata existunt, quibus vtraque extremitas, latissima quippe & angustissima siue acutissima, meatu peruio constat. Cornu angustior extremitas est perforata, vt operator ore eam excipiendo, per ipsum spirationem intrò attractam, cucurbitulam altero ore expanso latiori, effigere cuti possit. Ea verò cuti eo modo affixa, angustioris extremi acuti meatus, vel foramen continuò ex ore detractum frustulo pellis ouilis saliua madefacta, & emollita clauditur, cuteque exinde in aliquem tumorem ducta, cucurbitulæ paruum
B foramen pelle obductum, & clausum detegitur, atque aperitur, quo aperto continuò cucurbitula à cute excidit, atque chyrurgo rursum eam cuti apponere volente, rursum os latum magnum cui applicitum, extremi cornus paruum foramen ore excipit, rursumque spiritum intra trahit, quousquousque probè affixam illam cuti adhærere viderit, quo viso continuò extremum pellicula nuper dicta lingua reuoluta claudit, ne flatus inde respirare queat. Hoc idem illi faciunt, volentes vnà sanguinem mittere eadem cute scarificata: namque eodem modo cucurbitulam cuti annectunt vel affigunt: atque extremi cornus paruum foramen ore excipiunt, spiritumque in se trahentes sanguinem foras trahunt: quem etiam valenter trahit sola cucurbitula eo modo cuti affixa: quam non trahere, vt volunt, sanguinem, cùm viderint, opem ferunt, spiritum ore valenter per paruum extremi cornus foramen trahentes. Cæterùm sæpius chirurgis ore sanguinem, vt dictum est, trahentibus in cucurbitulam affixam illud incommoditatis afferunt, vt sanguis sæpius in trahentium chirurgorum ore trahatur, quando ipsæ rostrum, vel cornu acutum extremum, cuius per foramen fit attractio, non altiùs multum emineat à corpore cucurbitulæ, neque corpus est ita
C magnum, vt multum sanguinem contineat, quod sanguinem eductum suscipit, atque retinet. Tãtum Prosper Alpinus. Fuisse item apud veteres lucernas corneas, vt nunc quoque sunt, manifestè nos docet Plautus, dum ait:

Cucurbitulæ corneæ. Lib. 2. c. 13. Aegyptiorũ cucurbitulæ.

Quo ambulas tu, qui Vulcanum in cornu conclusum geris?

Lucerna corneæ. In Amphit.

Cur cornua librorum olim essent ornamenta, rationem hanc reddit Adrianus Turnebus: vt in calce librorum (inquit) coronidem appingebant antiqui, similiter suspicor in fronte eorundem lunulam ad ornatum designasse: cuius suspitionis causam Ausonius præbet ita scribens:

Lib. 22. cap. 10.

Quos legis à prima deductos menide libri
Doctores patriæ scio fuisse mea.

Cornua librorum ornamenta.

Menis enim lunula est, quæ cùm corniculata sit, idcirco & cornua latini ea ornamenta librorum vocauere. Tibullus:

Atque inter geminas pingantur cornua frontes.

Lib. 3. Eleg. 1.

Ouidius:

Candida nec nigra cornua fronte gerat.

Fast. 1.

D Sed & in fine cornua ponebantur, vt ex Martiale constat, dicente:

Explicitum nobis vsque ad sua cornua librum
Et quasi perfectum Septiciane refers.

Lib. 11. cap. 108.

Quamuis modo M. Varro scribat; *Cornua dicebantur olim, quæ nunc tubæ, eò quòd ea quæ iam sunt ex ære, tunc fiebant ex bubulo cornu:* Iustus Lipsius tamen apud Romanos alias docet fuisse tubas, alia cornua, diuersaque habuisse in militia munia, vt inde constet tubas postmodum esse inuentas, nam & classicum, quo consul ad concionem vocabat, idem esse quod cornu siue corneam tubam indicant Lucillius & Propertius. Ille enim inquit:

Lib. 4. de militar. Rom. dial. 10. Cornua à tubis diuersa.

Rauco conuentionem sonitu & curuis cogant cornibus.

Lib. 7.

At hic: *Buccina cogebat priscos ad verba Quirites.*

nimirum Romulæo illo æuo. Idem Dionysius testatur, inquiens: *Plebem ministri quidam cornibus bouillis, (κέρασι βοείοις,) id est, buccinis, insonantes ad concionem cogebant.* Vterque de buccina, cui classici nomen propriè etiam aptare Vegetius videtur. *Classicum* (inquit) *appellatur, quod buccinatores per cornu dicunt.* Sed & Seneca in Oedipo:

Classicum. Lib. 2. cap. 22.

Sonuit reflexo classicum cornu:

Tamen

Cap. 32. Tamen contra (inquit Lipſius) ſoli etiam tubæ Suetonius adſcribit in Cæſare: *Rapta ab vno tuba, ingenti ſtrepitu claſſicum exorſus eſt*. Sed in his talibus non aliud eſt, vt idem ait Lipſius, quàm τὸ πολεμικὸν ſiue τὸ παρακλητικὸν σημαίνειν, bellicum & incitatorium canere, certis videlicet modis. Quod in pugna quidem legitima fiebat omni illo inſtrumento & cornuum & tubarum. Fabius: *Quid autem aliud in noſtris legionibus cornua ac tubæ faciunt? quorum concentus quanto eſt vehementior, tanto Romana in bellis gloria cæteris præſtat*. Vegetius: *Quoties pugnatur & tubicines & cornicines pariter canunt*. Horatius quoque lituum à cornu diſtinguit:

Lib. 11. cap. 18. Lib. 11. cap. 22. Lib. 2. Od. 1.

Lituus.

Iam iam minaci murmure cornuum
Præſtringis aures, iam litui ſonant.

Idem facit Seneca:

Sonuit reflexo claſſicum cornu
Lituuſque adunco ſtridulos cantus
Eliſit ære.

Et Lucanus item apertè ſeiungit:

Stridor lituum, clangorque tubarum.

Lituus quid. Quid autem ſit lituus indicat Feſtus: *Lituus* (inquit) *quod litis ſit teſtis. Eſt enim genus buccinæ incurua, quo qui cecinerit, dicitur Liticen*. Sonum dat acutum: Ennius:

Inde loci lituus ſonitus effudit acutos.

Statius:

Et Lituis aures circumpulſantur acutis.

Seneca verò ſtridulum tribuit in præcitato loco. Et alibi ait:

Iam tacet murmur graue claſſicorum
Iam ſilet ſtridor litui ſtrepentis.

E quibus colligit Lipſius grandem ac patulum canalem hunc non fuiſſe. Fuiſſe igitur medium aliquid inter tubam & cornu: non rectum prorſus, vt illa, nec totum incuruum, vt iſtud. Quin tamen confundant interim ſcriptores, haud abnuit, vt Ammianus, inquit, *Vocum, lituorumque intonante fragore cohorruit*: de claſſico ipſo & laxè & diffusè ea voce eſt vſus, vt idem alibi: *Litui itinerarium ſonant*: de tubis cornibuſque. Tubæ verò olim erat figura, cuius hodie ferè apud Europæos vides: Aere directo ducta eſt, canali ad exitum latiore: itaque Ouidius diſcriminat à cornibus:

Tubæ figura.

Non tuba directi, non æris cornua flexi.

Et Iuuenalis:

Cornicini, ſiue hic recto cantauerit ære.

Neſcio, inquit, cornicinem hunc an tibicinem fuiſſe dicam. Hac cauſa cùm quidam in hoc Propertij verſu mutarent,

Lib. 4.

Et ſtruxit querulas rauca per oſſa tubas.

ipſe id non probat, quoniam ποιητικῶς per tubam cornu intelligere poteſt: poteſt dicere, primas tubas ab exemplo cornuum ſtructas: poteſt denique ſimpliciter capi, & aſſeri in ipſa tuba oſſeum aliquid fuiſſe quod inſitum aut impactum ad ſonorem. Euſtathius varia tubarum genera recenſet, & inter ea quarto loco, Paphlagonicum, cuius os effigie erat bouis, graui mugitu, ſurſum inflandum. Quamuis autem hæc ita ſe habeant, nihil tamen verius, quòd ex Varrone diximus, cornua dici, quod ea quæ nunc ſunt ex ære, tunc fiebant ex bubulo cornu: Prima enim origo fuit à boum cornibus, & paſtorum inſtituto. Nam illi ſic calabant pecus aut boues. Propertius:

Tubarum origo.

Nunc intra muros paſtoris buccina lenti
Cantat.

Lib. 4. Columella: *Ad ſonum buccinæ pecus ſepta repetere conſueſcat*. Et in Dionyſio ſuprà fuere κέρατα βόεια, cornua bubula, de conuocando populo per buccinam. Ergo olim nihil diſcriminis inter buccinam & cornu: poſtea fuit, & cornua iſta ex ære facta grandiora & magis reflexa. In lapidibus apparent. Diſtinguit & Vegetius apertè, Tubicines, cornicines, buccinatores, qui vel tuba, vel ære recuruo, vel buccina committere prælia ſolent. At olim, vt dixi, confundebant: nec aliter Dionyſij hæc exaudio, in claſſium deſcriptione σαλπιγκτὰς καὶ βυκανιστὰς recenſentis, qui Liuio ſunt tubicines & cornicines; ipſi, inquam, Dionyſio, tubicines, & buccinatores. Confundere etiã poſtea Vegetius videtur: *Buccina* (inquit) *quæ in ſemet æreo circulo reflectitur*. Sed vt rem dicam, implexa iſta in Vegetio, vti cum cornu etiam facit, quod ex vris agreſtibus argento nexum, temperato arte ſpiritu auditur. Inconſtans eſt, & antè ex ære recuruo id conflauit. Vnde autem Romanis vrorum ea copia? ſed hæc inferioris æui ſunt, & à barbaris fortè deſumpta. Buccinam ſeiunctam à prioribus fuiſſe, etiam vigliæ oſtendunt. Nemo illic cornu aut tubam ſonuiſſe dixerit:

Lib. 11. c. 7.

Buccina.

ſed

A sed buccinam signanter plerique omnes. Exempla discimus ex ipsis vigilijs. Polybius: *Eius enim Centurio curam habet ad quamquam vigiliam, buccina signum dandi:* Lascaris tuba dixit, sed est in Græco clarè βυκανᾷν, nec aliter factum (inquit Lipsius) Buccina huic rei seruijt. Liuius: *Vbi secunda vigilia buccina signum datum esses.* Idem. *Vt ad tertiam buccinam praesto essent.* Propertius: *Lib. 5.*

Et iam quarta canit venturam buccina lucem. Silius:

Mediam somni cum buccina noctem

Diuideret, iamque excubias sortitus iniquas

Tertius abrupta vigil ires ad arma quiete.

Frontinus: *Sulla bello sociali profectus, relicto buccinatore, qui vigilias ad fidem remanentium diuideret, & quarta vigilia commissa eum sequeretur, incolumes suos perduxit.* Cicero huc aspexit: *Te gallorum, illum buccinarum cantus exuscitat.* Salustius communi verbo & multitudinis numero est vsus: *Marius quàm maximum silentium haberi iussit, ne signa quidem, vt solent, per vigilias canere.* An quia reuera plura, an quia pluries. Istud Ausonius significat: *Lib. 1. c. 5.* *In Iugurta.*

Ter clara instantis Eoi

B *Signa canit serus, deperso Marte, satelles.*

At illud è Vegetio firmes: *A tubicine* (inquit) *omnes vigiliæ committuntur, & finitis horis à cornicine reuocantur.* Itaque tubam adhibet ad initia, cornu siue buccinam ad finem. Et certum est iam olim signa omnia cecinisse initio vigiliarum, aut potius paulò antè ipsas, cùm scilicet Prætorium dimitteretur, Polybius, de Scipionis stratagemate, quo castra Syphacis incendit: *Est enim mos Romanis, sub tempus cœnæ buccinatores & tubicines omnes canere ad Prætoris tabernaculum, vt tunc vigiliæ nocturnæ constituantur.* Ambigit Lipsius an Liuius item eò respexerit, siue Asdrubal apud Liuium: qui suspitione iniecta de aduentu alterius consulis in castra Liuij, attendi iubet, semel bisuè signum canat in castris. Et statim addit: *Illud veterem ducem & assuetum Romano hosti mouit, quod semel in Prætoris castris signum, bis in consularibus referebāt cecinisse: Duos profectò consules esse.* Putarem (inquit Lipsius) de ipso isto classico intelligendum: sed Liuius singulariè signum dicit: & Silius ea in re buccinam nominat: *Lib. 15.*

Bis clarum buccina signum

Præterea gemino prodebat iuncta magistro

C *Castra regi.*

Vt fortassis ad vigilias ipsas hæc sint referenda, & in vnis castris buccinam vnam sonuisse, nisi cū duo prætoria & duo duces. In Tacito autem quod legitur, inter solennes militiæ ritus. Initia vigiliarum per centurionem nunciari, conuiuium buccina dimitti: referebat olim ad classicum: sed resistit: quia ante cœnam videtur illud cecinisse: hæc buccina finit cænam. Sed & ea hic sola: in Polybio omnia signa. An non magis hic mos & sensus? Ante cęnam classicum cecinisse; eo signo Prætorem aliosq; cænasse; tum centurionem nunciasse Vigilias incipere, & mox ad primam buccinam conuiuium dimissum, vt quisque scilicet ad se iret, nec vltra discursu vllo castra inquietarentur. Hoc nunc placet. Ex hisce itaque vigilijs buccinam seiunctam à prioribus instrumentis fuisse arguit. Nemo enim illic cornu, aut tubam sonuisse dixerit, sed buccinam signanter plerique omnes. Nunc quid buccina sit, dicendum: Cornu fuit bouillum initio vt dixi, nec à boue malè deriues, vt instrumentum quod bubus canit, aut quod boues canit & vocat. Varro tamen buccinatorem à vocis similitudine & cantu dictum mauult, quia bou bou canit; quod Isidorus ineptè flexit, & buccinam à voce quasi vocinam deriuat, quòd Pagani ea vocabantur. Vt vt de D verbo est, rem in re Romana teneo: an illud ipsum cornu? vix puto, sed & hanc ex ære factam, similitudine tamen retenta & sono. Hactenus ex Lipsio, qui pulcherrimum Quintiliani locum præterijt: *Duces maximos & fidibus & tibys cecinisse traditum, & exercitus Lacedæmoniorum musicis accensos modis. Quid autem aliud in nostris legionibus cornua ac tubæ faciunt? quorum concentus quanto est vehementior, tanto Romana in bello gloria cæteris præstat.* Athenæus cornua & tubas ab Hetruscis reperta esse tradit. Gesnerus refert Vriam Heluetiorum pagum nunc quoque cornu in bello vti, mugitu terribili. Scaliger, cornu, inquit, pro tibia Tyrrhenos vsos & Cretas legimus: Etiam Romani olim ad prælia, etiam Heluetij. Nunc Germani cornua è buxo effecta multis foraminibus inflant magno spiritu, non sine gratia ac decore, præsertim nocturnis festiuitatibus. Vocem namque humanam in primis imitantur, eamque vehementer contentam. Arcus quoque ex cornibus factos fuisse Statius innuit: *Buccina quid.* *Lib. 1. poet. c. 20.* *Lib. 1. Instit. orat.* *Lib. 1. poet. c. 20.* *Arcus ex cornibus.* *Lib. 4.*

Depromit pharetra telum breue, quod neque flexis

Cornibus, aut solito torquet stridore.

Et rursus:

Et nisi curuato torsissem spicula cornu.

Vir-

Virgilius in Cyri:

Gnoſia Naupacto contendens ſpicula cornu.

Idem in Gallo:

Iam mihi per rupes videor, lucoſque ſonantes
Ire, libet Partho torquere Cydonia cornu
Spicula.

Lib. 2.

Et Virgilium imitatus Silius.

Crebra Cydaonio fundebat ſpicula cornu.

Cydon autem vrbs eſt in Creta, cuius habitatores arcu claruerunt. Qui bombardas vt vocant, gerunt milites, puluerem accendendum in cornibus pulchrè adornatis reconditum habent. Noſtrates boum aliaque cornua ad multas delicias conferunt, atque inter cæteros Regienſes ad quoduis opus ex auro, vel argento, vel ære formandum & expoliendum, mira quadam arte, reſecant in laminas quam minutiſſimas, aut in truncos triquetræ figuræ, vnde modò pedites, duces, reges, equos, turres, belliſſimè cum ad vſum effingunt, vt mortalium mentes eo genere luſus oblectent, qui a luſu ciuitatum antiquiſſimo, mea quidem ſententia ductus eſſe videtur, modò currente rota in ſphæras precatorias & figuras conglobatas rotundant: Interdum craſſiora cornua in pectines denteſcunt, in fæminarum & puerorum vſum, aut excauantur feliciſſimè, in varia vaſcula, commoda cùm ſcribis, tum literatis viris. Scribit Herodotus, & ex eo Alexander ab Alexandro Teucros, Myſos & Thraces ſuper æneas galeas bouis aures & cornua appoſuiſſe: Pyrrhum verò & Philippum cornua hircina. Galatas partim cornua, partim animalium effigies. Habent & Venatores ſuum cornu cuius mugitu palantes canes reuocant: Sed mirum quod bubulo cornu annotauit Gaudentius Merula remedium aduerſus rubiginem: Vbi (inquit) rubiginem conglobari vides in aere, bouis cornu ſiniſtrum vnà cum ſtercore eius vrito & fumum multum per ambitum ſegetis facito.

Lib. 2. c. 20.
Lib. 4. Memorab. c. 41.

VARIVS CORII VSVS.

Armorum tegmina.

VARIVS, ac multiplex bubuli corij in militia olim fuit vſus. Nam in primis omnia quæ ab aere infeſtari, rubiginemque, ſimileſque iniurias alias pati poſſunt, tegumentis coriaceis ſeruabantur. Docet nos id inter cæteros Plutarchus in Lucullo, qui cum exiguis copijs in Tigranem iens, cum rex ille faſtu cæcus fugere eum putaret, & iter ingredi, Taxiles quidam Romanę militiæ gnarus, at ò rex, inquit, neque veſtem niridam viri iſti capiunt, iter ingredientes, neque ſcutis ſplendentibus & nudis galeis vtuntur, vti nunc, cùm coriacea detraxerunt armorum tegmina, ſed reuera pugnaturienſium hic ſplendor eſt, & in hoſtes ira euntium. Sic intellige Frontinum de Manio Curio: *Quatuor legiones eduxit armatas & conſiſtere, omnibus detectis armis, velut in acie iuſſit.* Ioſephus etiam ait, cùm Romani iuſſu T. Veſpaſiani luſtrarentur, vt pecuniam acciperent: illi verò, vt mos eſt, arma ſua detegentes, thecis hactenus incluſa & tecta, vndique armati prodibant. Sic & Cæſar: *Hoſtibuſque iam paratus ad dimicandum animus, vt non modo ad inſignia accommodanda, ſed etiam ad galeas induendas, ſcutiſque tegumenta detrahenda tempus defuerit.* Erant verò etiam ipſa ſcuta, loricæque & parmæ, necnon & galeæ ex bubulo taurinouè corio: non tam apud Romanos, quàm alios etiam populos. Polybius de haſtatorum militum armis agens, in deſcriptione ſcuti ait: *Eſt ex duplici tabulatione, taurino glutino cum linteo compactum. dehinc vituli bouiſq; corio tegitur exterior ſuperficies.* In Græco eſt μοσχίῳ δέρματι, ideſt vitulino corio, potius profectò bouis, inquit Lipſius, quia id robuſtius; & Varinus ταυρείην ſcutum vocari ſcribit, à ſuperficie quæ taureo tergore operitur, per ſynecdochen. Homerus videtur præferre corium boum ſylueſtrium ad hunc vſum. Scutum enim ſimpliciter βοάγριον appellat hoc verſu:

Lib. 4. Strateg. c. 1.
Lib. 5. Excidij.
Comment. 2.
Scuta, lorica & galea ex corio.
Lib. 3. de mil. Ro.
Odyſſ. Π.

Καλλιπέειν καὶ δοῖα βοάγρια χερσὶν ἑλέσθαι. ideſt:

Relinquere, & duo ſcuta manibus capere.

Corij huius bubuli ſcutis inducti apud Græcos, Latinoſque frequens mentio eſt, & præcipuè poetas, qui coria etiam multiplicant, & adaugent. Apud Homerum nominatim plurima reperies ſuper hac re loca: Merionis cum Deiphobo pugnantis ſcutum taurinum inde cognominat: Sarpedonis verò ceu pulcherrimum, & aduerſus quoslibet ictus reſiſtens delineat, inquiens:

Iliad. N,

Αὐτίκα δ' ἀσπίδα μὲν πρόσθ' ἔσχετο πάντοσε ἴσην,
Καλὴν, χαλκείην, ἐξήλατον, ἣν ἄρα χαλκεὺς
Ἤλασεν, ἔντοσθεν δὲ βοείας ῥάψε θαμειὰς

A

Χρυσείοις ῥάβδοισι διηνεκέσιν περὶ κύκλον. idest,

Statim autem scutum antè tenebat vndique æquale,
Pulchrum, æneum, lamina æneæ extrinsecus obductum, quod faber
Parauerat: intus autem pelles bouinas assuit spissas,
Aureis virgis longis circa orbem.

Dixit autem poeta pelles spissas, vt fortitudinem roburque Sarpedonis indicaret, nam quo robustiores, eò pluribus boum pellibus scuta tegebant, quod idem poeta Aiacis fortissimi herois exemplo ostendit, cuius scutum ἑπταβόειον fuisse tradit, hoc est ex septem bubulis pellibus factum. Inquit autem: *Iliad. H.*

Αἴας δ' ἐγγύθεν ἦλθε, φέρων σάκος ἠΰτε πύργον,
Χάλκεον, ἑπταβόειον, ὅ οἱ Τυχίος κάμε τεύχων
Σκυτοτόμων ὄχ' ἄριστος Ὕλῃ ἔνι οἰκία ναίων.
Ὅς οἱ ἐποίησεν σάκος αἰόλον, ἑπταβόειον,
Ταύρων ζατρεφέων, ἐπὶ δ' ὄγδοον ἤλασε χαλκόν. idest,

B

Aiax autem cominus accessit, ferens scutum instar turris
Aereum, e septem coriis boum factum, quod ei Tychius elaborauerat fabricans,
Coriariorum præstantissimus, in Hylæ ædes habitans,
Qui ei fecit scutum varium, septem bubulis pellibus constans
Taurorum saginatorum, octauum autem induxit æs.

Mox autem quam esset impenetrabile ostendit, cum hastam Hectoris omnium Troianorum fortissimi penetrare nequiisse ait:

Καὶ ἀμπεπαλὼν προΐει δολιχόσκιον ἔγχος,
Καὶ βάλεν Αἴαντος δεινὸν, σάκος ἑπταβόειον,
Ἀκρότατον κατὰ χαλκὸν, ὃς ὄγδοος ἦεν ἐπ' αὐτῷ·
Ἓξ δὲ διὰ πτύχας ἦλθε δαΐζων χαλκὸς ἀτειρής.
Ἐν τῇ ἑβδομάτῃ ῥινῷ σχέτο. idest,

Et vibrans proiecit longam hastam
Et percussit Aiacis ingens scutum, ex septem pellibus boum factum,

C

Summam iuxta laminam æream, quæ octaua erat in ipso,
Sex autem pellium plicas penetrauit findens hasta indomita
In septima aut pelle hæsit.

Hinc apud Aristophanem θυμὸς ἑπταβόειος, animus heptabocus, de forti, magnoque & inuicto dicitur. Aiacis scuti meminit & Ouidius: *Animus heptabocus.*

Scilicet Aiaci coniux ornata veniret? *De arte lib. 3.*
Cui tegmen septem terga fuere boum?

Et alibi:

Dominus clypei septemplicis Aiax.

Statius imitatus Homerum: *Thebaid. 7.*

Sed potius celsos umbrantem hunc aspice latè
Hipsea quadriiugos clypei septemplice tauro.

Iustus Lipsius, vt in re nota exempla isthæc sponte omisit, Statium tamen quia propriè ad Polybium & ad verum accedit, citat testem; *Lib. 3.*

D

Nec pudor emerito clypeum vestisse iuuenco.

Idem. *Graues clypeos cæsis vestire iuuencis.*

Sed & Liuius (inquit) testimonium in re miserabili, suggerit, de obsessis Casilini ab Annibale: *Lib. 23.* *Postremò ad id ventum inopiæ est, vt lora detractasque scutis pelles, vbi feruida mollissent aqua, mandere conarentur.* Silius de Saguntinis. *Lib. 2.*

Resolutaque nudos
Linquentes clypeos, armorum tegmina mandunt.

Hegesippus de Iudæis; qui in vrbe sacra à Vespasiano obsessi: *Et cum iam famis solatia non reperirent, detrahebant coria scutis, vt cibo essent sibi, quæ præsidio non essent.* Addam ego exempla quædam ex Virgilio:

Procul Orphitus armis
Ignotis & equo venator Iapyge fertur,
Cui pellis latos humeros erepta iuuencos
Pugnatori operit.

Rursus de Bitia à Turno occiso.

Tum

A imperiū regente. Sed illud in primis notandum, quod in corio quidem bubulo eius capita & conditiones exararunt (inquit Petr. Crinitus) priscis literis, vt refert Dionysius: cumque instar clypei foret, in templo Iouis locarunt. Qua in re Pompeius Sextus, Dionysius accedit, vt in eius commentarijs probatur, quos à Verrio Flacco collegit, etsi iuramentum Dionysius vocat, in quo sanciendo eximium bouem immolarunt: Clypeum (inquit Pompeius) ob rotunditatem veteres corium bouis appellarunt, in quo Romanorum fœdus cum Gabijs foret descriptum. Iam verò militum tentoria pellibus eisdem obtegebantur: vnde sub pellibus esse dicebantur. Liuius: *Militem Romanum in labore ac opere pruinisque obrutum sub pellibus durare.* Rursus: *Aut sub pellibus habendos milites fore.* Sed & Porphyrio explicans illud Horatij:

Lib. 16. c. 3.

Lib. 3.

Tentoria ex boum corijs.

Lib. 5.

Lib. 37.

Quoniam in propria non pelle quiessem.

inde sumptum (inquit) quod ductores sub pellibus dormirent. Arrianus de gestis Alexandri: *Pelles sub quibus milites hybernabant leui & sicca herba compleuit.* Huc pertinet illud Ciceronis: *Vt non multum imperatori sub ipsis pellibus ocij relinquatur.* Pelles denique tentorias legimus apud Pollionem Trebellium, vbi Imperatori Claudio donatas scribit pellium tentoriarum decurias B triginta. E contra saucijs etiam substernebantur, Homerus de Eurypylo:

Lib. 1. serm.

Lib. 1.

Academ. 2.

Pelles saucijs substratae.

Ἦ καὶ ὑπὸ στέρνοιο λαβὼν ἄγε ποιμένα λαῶν
Ἐς κλισίην. θεράπων δὲ ἰδὼν ὑπέχευε βοείας. idest.
Dixit, & sub pectore prahensum ducebat pastorem populorum
Ad tentorium. Famulus autem conspicatus, substrauit pelles bouinas.

Iliad. Δ.

Erant & in lecti vsum. Idem poeta de Vlysse:

Χλαῖναν μὲν συνελὼν καὶ κώεα τοῖσιν ἐνεῦδεν,
Ἐς μέγαρον κατέθηκεν ἐπὶ θρόνου. ἐκ δὲ βοείην
Θῆκε θύραζε φέρων, idest,
Vestem autem simul capiens & pelles in quibus dormiebat
In domum deposuit in sede: extra autem bouinam
Posuit foras portans.

Odyss. Υ.

Diomedes quoque apud eundem dormit in bubulis pellibus.

C

Αὐτὰρ ὅγ᾽ ἥρως
Εὗδ᾽, ὑπὸ δ᾽ ἔστρωτο ῥινὸν βοὸς ἀγραύλοιο.
Αὐτὰρ ὑπὸ κράτεσφι τάπης τετάνυστο φαεινός. idest.
Sed hic heros
Dormiebat, substrauerat que pellem bouis agrestis.
Sed sub capite stragulum extensum erat splendidum.

Meminit Clemens Alexandrinus, vbi docet quomodo se in somno gerere oporteat. *Gloria vana Cynica* (inquit) *ad dormiendum est quemadmodum Diomedes se exercere,*
Agrestisque bouis constrarat tergora subtus,
Nisi fortè cogat casus aliquis.

Lib. 2. Paedag. c. 9.

Quod autem maximè miror, etiam crudas pelles substernebant. Homerus de eodem Vlysse, ostendens tamen id hominum fuisse pauperrimorum:

Αὐτὰρ ὅγ᾽, ὥς τις πάμπαν ὀϊζύρος καὶ ἄποτμος
Οὐκ ἔθελ᾽ ἐν λέκτροισι καὶ ἐν ῥήγεσσι καθεύδειν,
D Ἀλλ᾽ ἐν ἀδεψήτῳ βοέῃ καὶ κώεσιν οἰῶν
Ἔδραθεν ἐν προδόμῳ. idest:
At hic tanquam aliquis omnino aerumnosus, infortunatus,
Noluit in lectis & in cooperimentis dormire,
Sed in cruda bouina & pellibus ouium
Dormiuit in vestibulo.

Apud Theocritum tales fuisse pastorum lectos Menalcas pastor indicat:

Αἴτνα μᾶτερ ἐμὰ, κἠγὼ καλὸν ἄντρον ἐνοικῶ
Κοίλαις ἐν πέτρῃσιν. ἔχω δέ τοι ὅσσ᾽ ἐν ὀνείρῳ
Φαίνονται, πολλὰς μὲν ὄϊς, πολλὰς δὲ χιμαίρας,
Ὧν μοι πρὸς κεφαλᾷ καὶ πὰρ ποσὶ κώεα κεῖται. idest.
Aetna mihi mater est, & ego pulchrum antrum inhabito
Concauo in saxo, & possideo quaecunque in somnio
Apparent, multas quidem boues, multasque capras,
Quarum mihi ad pedes & caput vellera iacent.

Eidyll. 9.

Lecti pastorum

Nauigia corio operta. *Myoparo.* *Lib. 4.*

Ioannes Rauiſius Textor de diuerſis agens nauigiorum generibus, tradit naues antiquitus in Oceano Britannico fieri ſolere ex corio circumſutas. Sed & alijs in locis idem corij fuit vſus: Nam & myoparo Piratarum nauicula ex corio & viminibus erat contexta, vt Robertus Valturius ſcribit. Lucanus item de Cæſare canit:

Vt habuit ripas Sicoris, campoſque reliquit.
Primum cana ſalix madefacto vimine; paruam
Texitur in puppim, cæſoque induta iuuenco
Vectoris patiens tumidum ſuperemicat amnem.
Sic Venetus ſtagnante Pado, fuſoque Britannus
Nauigat Oceano ſic cum tenet omnia Nilus
Conſeritur bibula Memphytis cymba papyro.

Lib. 48.

Dio Caſſius de Saluidieno, qui cymbas quaſdam contra Sextum Pompeium ridiculè inſtruxit: *Coriacea nauigia, vt ſolent ij, qui Oceanum nauigant, facere, eſt aggreſſus, introrſus ea virgis lenibus intexens, extrorſus verò bouis crudum corium in modum rotundioris clypei.* Eiuſdem figuræ

Lib. 2. de Aſia c. 3. *Lib. 1.* *Armeniorum Nauigia.*

nauigijs coriaceis vtuntur Aſſyrij, nimirum in ſpeciem clypei orbiculatis, non puppi, non prora diſcretis, vt ſcribit Ioannes Bohemus addens in Armenia ſuper Aſſyrios texi crudo corio exteriori parte obducto. Tranſtulit id ex Herodoto, qui ſic ſcribit. Nauigia illorum quæ ſuper flumen
„ commeant Babylonem, omnia ſunt orbiculata atque coriacea, quæ pecuarij Armenij, qui ſu-
„ pra Aſſyrios incolunt, ex cæſis ſalicibus faciunt, inſtruuntque pellibus, nudo illarum extrinſe-
„ cus poſito in modum ſoli: neque puppe diſcreta, neque prora acuminata, ſed in ſpeciem clypei
„ magis orbiculata. Tale nauigium ſtramentis ſtipatum fluuio deferendum permittunt, cum
„ alijs rebus, tum verò dolijs è palmarum vino onuſtum, dirigentibus illud duobus, cum totidem
„ palis, quorum alter palum introrſum trahit: alter exterius pellit. Fiunt autem nauigia hæc &
„ magna admodum & minora, quorum maxima quæque ferunt pondus quinque millium ta-
„ lentorum, ſingula ſingulos aſinos viuos intus habentia, maiora etiam plures. Poſtquam igi-
„ tur nauigantes Babylonem peruenerunt, onuſque expoſuerunt, lignis nauigij atque omnibus
„ ſtramentis venundatis, pelles aſinis imponunt, eoſque in Armeniam agitant. Aduerſo enim
„ flumine nauigari præ illius rapiditate nullo pacto poteſt. Legimus item in relationibus eorum qui ſuas in Indias nauigationes ediderunt; in Mozambica regione naues ex bubulo corio conſutas haberi, quibus merces Zofalam deferunt, & inter alios Ioannes de Baros tradit talem eſſe nauem Meliqueaz, & cur talis ſit, rationem affert, ne igne offendatur, ſi fortè quibuſdam aſtutijs eum inijcerent hoſtes: quamobrem recentibus potiſſimum pellibus vtebantur: quandoquidem ob aqueam ſubſtantiam, vt ait Cardanus in opere de rerum varietate, prohibent ignem accendi, ob leuitatem autem eliditur, nec ſubſiſtere poteſt. Rectè igitur Feſtus in Iambico ad Probum;

Sed rei ad miraculum
Nauigia iunctis ſemper aptant pellibus,
Corioque vaſtum ſemper percurrunt fretum.

Coria fluminis vice.

Eſt autem & in pellium vſu id animaduertendum, ſubſterni remigibus ſeſſionis gratia, ne pygas atterant: hypereſium vocat eam Thucidides. Eſt etiam vbi recentia boum coria fluminis vicem obierunt. Annibal enim interclusas à Romanis ad Tarentum naues plauſtris alijſque machinis per recentia lubrica boum tergora tranſuexit, vt Silius teſtatur his verſibus:

Hic (miranda) mouens claſſem quę condita portu
Aſtabat; namque anguſtis è faucibus æquor
Erumpit ſcopulos inter, patuloque receſſu
Effundit campis ſecretum gurgite pontum.
Incluſas igitur, quibus haud enare dabatur
Arce ſuperpoſita clauſtris maris extulit aſtu,
Perque auerſa tulit portatus in arua carinas,
Lubrica roboreis aderant ſubſtramina plauſtris
Atque recens caſi tergo prolapſa iuuenci
Aequoream rota ducebat per gramina puppim.

Idem alicubi feciſſe Auguſtum teſtatur Tzetzes pugnantem aduerſus Antonium. Cùm (inquit) pugna inter vtroſque eſſet æqualis, neutro vincente Cæſar Octauius præpotentem victoriam Romanis peperit militari induſtria: Pellibus boum ſternens faſtigia, recens excoriatorum, & per ipſas ſua natura lubricas nauium multitudinę immenſa tracta in mare, quod erat à tergo claſſis

Aegy-

A Aegyptiorum, statim in fugam eos vertit attonitos. Maiorem verò admirationem habet, quod de Arabum rege quodam memoriæ prodidit Herodotus. Est (inquit) magnum in Arabia flumen nomine Corys exiens in mare, quod dicitur rubrum: Ab hoc flumine fertur Arabum Rex, canalem ex bouinis alijsque crudis corijs consitum, tanta longitudine produxisse, vt ad loca arida per illum aquam produceret, inque ipso arido solo ingentes cisternas fodisse, qua recepta aqua potum suppeditarent. Habet modò corium aliosquoque in bello vsus. Fiunt enim etiam ex eo teste Hierone scalæ ad ascensum murorum in vrbium oppugnationibus. Magnum item in testudine bellica, quam sic describit Agathius: Est autem testudo viminibus intertexta concamerataque & in tecti speciem facta, firmior quidem præ densitate & ipso curuamine eodem contextu latera habet ad solum usque demissa & protegentia subeuntes ne à latere feriantur, coria desuper undiquaque super iniecta & obfirmata integunt machinam, ut maiori sint munimento, sagittarumq; & iaculorum ictus excutiant, intus milites sunt in tuto delitescentes, qui machinam trahunt, & quacunque uoluut, deportant, ubi uerò uel turri uel mænibus hæc applicatur, tunc maiori ex parte milites adiacentem terram demoliuntur. Coriaca fuere etiam lora, ac in primis,

Lib. 4. *Canalis ex corio.* *Cap. 2.* *Scalæ coriaceæ.* *Testudo bellica.* *Lorea coriacea.*

B quibus galeæ ligantur sub mento. Homerus, de Paride.

> Ἄγχε δέ μιν πολύκεστος ἱμὰς ἁπαλὴν ὑπὸ δειρὴν
> Ὅς οἱ ὑπ' ἀνθερεῶνος ὀχεὺς τέτατο τρυφαλείης
> Καί νύ κεν εἴρυσσέν τε, καὶ ἄσπετον ἤρατο κῦδος,
> Εἰ μὴ ἄρ' ὀξὺ νόησε Διὸς θυγάτηρ Ἀφροδίτη
> Ἥ οἱ ῥῆξεν ἱμάντα βοὸς ἶφι κταμένοιο. idest,
> *Præfocabat autem ipsum acu pictum lorum teneram sub gulam*
> *Quod ipsius sub mento retinaculum distensum erat galeæ,*
> *Et quidem traxisset, & magnam tulisset gloriam*
> *Nisi citò intellexisset Iouis filia Venus,*
> *Quæ ipsi rupit lorum bouis fortiter occisi.*

Ex bubulis loris Hectorem è curru suspendit Achilles, ijsdem trahebantur currus, sicuti apud nos nobilium pilenta: Idem Homerus de Nestore Antilochum filium monente, quomodo equos ad metam flectere deberet.

C
> Ὃς δέ κε κέρδεα εἰδῇ ἐλαύνων ἥσσονας ἵππους,
> Αἰεὶ τέρμ' ὁρόων. ςρέφει ἐγγύθεν, οὐδέ ἑ λήθει
> Ὅππως τὸ πρῶτον τανύσῃ βοέοισιν ἱμᾶσιν. idest,
> *Qui autem & vestia nouit agitans deteriores equos*
> *Semper metam inspiciens flectit propè, neque eum latet*
> *Quo pacto primum extendat bouinis loris.*

Habenas, ex eodem corio quia constabant, ἱμάντες βόειυς non semel vocat, idest lora bubula: & ἱμὰς ab Eustathio exponitur ςρεπτός τις βοεὺς, funiculus ex loris bubulis tortus: & fortassis omne lorum inde constabat, nam & retinacula nauium prisci ex corio faciebant, quod periti inquiunt docere Maronem, cùm inquit:

> *Sic fatur lachrymans, classique immittit habenas.*

Habenas (inquiunt) dixit per metaphoram equorum, aut Homerū secutus qui ait ςρέπτοισι βόεσσι, idest *loris retortis*. Atque hinc fortè est quod ἱμάντες etiam uocent pugilum cæstus, quos nimirum Apollodorus eandem ob causam uocat ῥινὰς βοῶν τμηθείσας. Cæstus autem è bubulo co-

Pugilum cæstus.

D rio fuisse habemus etiam apud Virgilium.

Aeneid. 5.

> *Sic deinde locutus*
> *In medium geminos immani pondere cæstus*
> *Proiecit, quibus acer Eryx in prælia suetus*
> *Ferre manum, duroque intendere brachia tergo.*
> *Obstupuere animi, tantorum ingentia septem*
> *Terga boum plumbo insuto, ferroque rigebant.*

Virgilius declaratus

Quo loco *tantorum* exponit Seruius, virorum fortium, cum subinde dicat: *Ante omnes stupet ipse Dares*. Nam sentire tantorum boum, cum septem dixerit, stultum est. Ita post tantorum ponenda est distinctionis nota. Et approbat hanc sententiam Nascimbenus. Ego tamen (inquit Pontanus Iesuita) ad boues puto pertinere posse *tantorum*, vt intelligamus cæstus non ex eo tantum commendari, quia è septem boum corijs compositi, sed etiam ingētium ac validorum boum, quo ponderosiores eos euadere necesse fuit. Cuius doctissimi viri sententia mihi non displicet: Lector interim sequatur, quam lubet. Quamuis autem Castor equorum domitor, Pollux pugil optimus passim vocetur, Castor tamen etiam in pugillatu celebratur à Theocrito, cuius versus

vel ideo recitabo, quia & ex ijs conſtat, cæſtus ex bubulo corio factos fuiſse: E

Οἱ δ' ἐπεὶ οὖν σπείραισιν ἐκαρτύναντο βοείαις
Χεῖρας, καὶ περὶ γυῖα μακροὺς εἵλιξαν ἱμάντας
Ἐς μέσσον σύναγον, &c. ideſt,
Illi igitur ſpiris cùm muniuiſſent bubulis
Manus, & circum membra innexiſſent longa lora,
In medium congreſſi ſunt.

In Arcadicis. „ Idem habemus & apud Pauſaniam; Nondum (inquit) inſtituerant pugiles cæſtus, attenuato in „ acutum loro, ad vtriuſque manus articulum (quam Græci *καρπὸν* vocant) religari: ſed è crudo „ bouis corio implicatis arte quadam vetere inter ſe lorulis (milichias appellabant) & ad volas re„ uinctis depugnabant, quo fiebat vt digiti nudi relinquerentur. Hæc ille. Sunt prætereà noſtrorum militum baltea ex bubulo ferè corio, qualia & olim fuiſſe, Varro indicat, dum ait: *Balteum* *Balthea.* *eſt cingulum è corio bullatum*: bubulo nimirum, teſtis eſt Propertius de veteribus loquens Roma- *Lib. 4. Eleg. 11.* nis:

Picta nec inducto fulgebat parma pyropo, F
Præbebant cæſi baltea lenta boues.

Nummi coriacei. Apud rerum ſcriptores inuenias ſæpe imperatores exercituum rei pecuniariæ inopia, ſcortea perſoluiſſe ſtipendia, eorumdemque vſum in obſeſſis fuiſſe vrbibus, mox verò illatis pecunijs iuſtum vnicuique pretium reſtitutum. Præclara Venetijs eſt Michaelium familia, quæ aureos inſculptos clypeis geſtat, quod illi honori, vt aiunt, datum; quia bella quod contra Saracenos pro Hieroſolymis Balduino rege ſuſceptum fuerat, duce claſſis & Venetiarum Dominico Michaele, deficiente ſtipendiorum commeatu, qui remigibus & ſocijs naualibus exolueretur, excogitauit is corium ſignare minutioribus fruſtis, idque pro ſtipendio, alijs pro argenteorum, alijs pro aureorum pretio numeratis, imperauit promulgatione ſolenni, vt pro certi pretij denarijs à lixis, & cauponibus & cuiuſque mercis inſtitoribus acciperentur, multa indicta recuſantibus: ita occurſum exercitus neceſſitati: cumque domum reuerſus eſſet, publicam fidem perſoluturus, conuocatis omnibus, qui pecunias ſcorteas eas haberent, totidem argenteas ijs, alijs aureas repreſentauit. Lazius verò putat tale genus nummorum à Friderico Cæſare primo repetitum fuiſſe. Nummi iſti ſcortei erant ex corio, quorum inuentionem Numæ tribuunt. G Eum enim Plutarchus alijque populo Romano congiarium dediſſe tradunt, ſcorteos aſſes. Donatus etiam in hoc Virgilij:

Aeneid. 1. *Taurino quantum poſſent circundare tergo.*

tradit, pecuniam ex corio bubulo priſcis temporibus fuiſſe, hincque pecuniam dictam, quod ex pecore originem duceret. Vnde & illud D. Hieronymi ad Rufinum: *Vt cùm montes auri pollicitus fueris, ne ſcorteum quidem numum de theſauris tuis proferas.* Lacedemonij etiam ſcorteo *Collect. cap. 42.* numo vtebantur, vt tradit Nicolaus *περὶ ἐθῶν*, & ex eo Stobæus, & Seneca, cuius hæc verba ſunt: *Aes alienum habere dicitur, & qui aureos habet, & qui corium forma publica percuſſum, quale apud* *Lib. de benef. 5. c. 13.* *Lacedamonios fuit, quod vſum numerata pecunia præſtat.* Pierius verò exiſtimat nummos illos ſcorteos à Numa diſtributos, teſſeræ potius vicem, quàm pecuniæ geſſiſſe: temporarius enim (in- *Burſa.* quit) fuit. Vulgò hodie etiam burſas vocamus loculos, in quibus nummos reſeruamus, à *βύρσα* nimirum, quia prius ex bubulo corio fiebant, ſicut & equiperæ, & quas valiſias vulgus vocat: quæ ligno ſæpe fulciuntur, coriaceos riſcos videtur vocare Terentius, Græci ſimiliter *δερματίνους ϕί-* *Vtres.* *σκους*: Vtres item quibus vinum & oleum deferri ſolet, ex bubulo corio fuiſſe Æoli exemplo poetæ H *Odyſſ. K.* indicant. Homerus:

Δῶκε δέ μοι δείρας ἀσκὸν βοὸς ἐννεώροιο·
Ἔνθα δὲ βυκτάων ἀνέμων κατέδησε κέλευθα. ideſt,
Dedit mihi autem excoriatum vtrem bouis nouennis,
In quo procelloſorum ventorum ligauit flatus.

Metam. 14. Ouidius ſimiliter:

Aeolon Hippotaden cohibentem carcere ventos,
Quos bouis incluſos tergo (memorabile munus)
Dulichium ſuperaſſe ducem.

Folles. Iſtiuſmodi autem Aeoli vtres non incongruè folles vocabimus: nam & Virgilius ait: *Georg. 4.*

Ac veluti lentis Cyclopes fulmina maſſis
Cum properant, alij taurinis follibus auras
Accipiunt, redduntque, alij ſtridentia tingunt
Aera lacu, gemit impoſitis incudibus Aetna.

quam-

A quamuis reuera fabrorum folles, qui & nostro tempore ex eodem fiunt corio, intelligat. Videas & scuticas hodieque ex bubulo corio factas, quales & olim erant, potissimum ad seruitia punienda. Apud Iuuenalem, vbi ait: *Scutica. Saty. 6.*

Taurea punit
Continuo flexi crimen facinusque capilli.

Scholiastæ scuticam ex corio bubulo exponunt. Seruus apud Plautum; *Vt enim vbi mihi vapulandum est, tute corium sufferas.* Aliàs rursus: *Faxo vt bubulis corijs onustus sis saturni hostia.* Item. *Heri in tergo meo tres facile corios contriuisti bubulos.* Hinc *de corio satisfacere*, cùm quis ob illatam iniuriam flagris conciditur. Ipse autem ictus siue flagrum *βυσαυν* dicitur, & *βυταυν*, & *βουπλήξ*. Zea verò, vel Zetion vocabatur locus, quo seruitia punienda mittebantur, ad quod idem Comicus allusit, cùm dixit: *Qui polentam pransitant, & vbi viuos homines mortui incursant boues.* Huc spectat illud eiusdem: *Abstinebit centione bubula.* Sedemus verò etiam in pellibus, non tam bubulis, quàm arietum. Proci apud eundem poetam in corijs sedent boum, quos ipsi occiderant. *In Pœnulo. In Amphytrione. In Asinaria. Sedes.*

B *Ἥμενοι ἐν ῥινοῖσι βοῶν οὓς ἔκτανον αὐτοί.*

Gesnerus testatur suos, idest Heluetios hodie tergoribus bubulis vti etiam ad cõficiendum puluerem tormentorum bellicorũ. Est vbi bubulo corio mensa sternitur. Hunc enim in modum de Turcarum mensa scribit Ioan. Bohemus: Scamnum aut sedile, aut aliud fulcimentum nemo cuiuscunque dignitatis conditionisuè exister, requirit, sed decentissima quadam membrorum, & vestium compositione super terram puerorum more recumbit. Mensa super quam vescuntur, vt plurimum è corio bubulo parata est, aut ceruino non concinnato, & adhuc hirsuto, rotunditatem habens, quatuor vel quinque palmarum latitudinis circulos multos per circuitum insutos ferreos, quibus cùm corrigiæ inductæ sunt, instar bursæ clauditur, expanditur & portatur. Ex eodem corio lecticæ fiunt, more ab antiquis recepto, quoniam præ cæteris pellibus aeris iniurijs resistit: sed & coniugales lecti bubulo corio operiebantur, sicuti notum est ex Homero, apud quem Vlysses, vt ab vxore recognosceretur lectum suum coniugalem diligentissimè delineat: Truncus (inquit interprete Raphaelo Regio Volaterrano) erat ingens oleæ inter aream thalami, vegetus valdè ac viridis, crassitudine columnæ, hunc ego pro fundamento thalami ie- *Lib. 3. de Asia. Lectica. Odyss. Ψ.*

C ci, quem densis supra lapidibus construxi, ex ramis verò ipsius oleæ incisis portas aptè compactas constitui. Germen denique radicis ipsius affabrè ferro expoliui, & ad perpendiculum direxi, deinde terebra diligenter terebraui: ex hoc itaque lectum lectique fulcra extruxi, auroque & argento & ebore variè ornaui: loris postmodum bubulis purpureis subtus constraui: Andreas Diuus Iustinopolitanus hoc postremum vertit sic: Extrà autem extendi pellem bouis purpurè splendidam: & sic quoque vertit Ioannes Spondanus: Græcè legitur,

Ἐκ δ' ἐτάνυσσ' ἱμάντα βοὸς φοίνικι φαεινόν.

Rursus similiter ac nostro æuo calcei ex bubulo fiebant corio. Alutam vocant pellem concinnatam ad calceos, sed potissimùm molliorem, ex qua nimirum superior eorum pars conficeretur, quod non obscurè innuit Iuuenalis, dum canit: *Calcei. Aluta. Saty. 7.*

Appositam nigræ Lunam subtexit alutæ.

Nobiles enim Romani Lunæ imaginem in calceis depictam gerebant. Hinc & illud Martialis. *Lunata nusquam pellis, & nusquam toga:* idest, nusquam videbis nobiles. Accipitur verò etiam aluta pro alijs coriaceis rebus, vt pro subligaculo, vt apud eundem Martialem: *Lib. 1. 50. Lib. 7. 39.*

D *Inguina succinctus nigra tibi seruus aluta,*
Stat, quoties calidis tota foueris aquis.

Hieronymus Vida calceos non inuenustè tegmina taurea nominabat:

Taurea nudatis circumdat tegmina plantis.

Hesiodus ad calceorum vsum pellas probat boum, qui fortiter sunt occisi:

Ἀμφὶ δὲ ποσσὶ πέδιλα βοὸς ἶφι κταμένοιο
Ἄρμενα δήσασθαι, πίλοις ἔντοσθε πυκάσας, idest,
Circum verò pedes calceos bouis fortiter occisi
Aptos ligato, pilis intus condensans.

Soleis autem calceamentorum, coria adultorum boum conueniunt. Carbinatas Græci vocant, vt Xenophon, calceos factos ex rudi corio bubulo, *ἐκ τῶν νεοδάρτων βοῶν*, vt Varinus habet. Hermolaus Barbarus in Corollario ad saxifragam Dioscoridis, Carbatinis (inquit) legendum in secundo historia animalium volumine Aristotelis cap. 1. (vbi camelos quæ per exercitum longiore itinere fatiscunt, carbatinis calceari scribit) non carbasinis est. Sunt autem carbatinæ, quas Catullus ad Vitium carpatinas crepidas vocauit, calceamenti genus è Caria translatum, quod hodieque

 vulgò

vulgò ſic vocatur, detractis vtique poſterioribus ſyllabis & ſ, litera principio adiecta, vt aſſolet. F Nam & carpiſculus calceamenti genus eſt, vt Fl. Vopiſcus ait in Aureliani Cæſaris vita. Quidam tamen carbaſa etiamnum vocant boum coria, quæ Cæſar alutas appellauit: nam, vt Suidas agit, vbi defeciſſent calcei, carbatinis vtebantur ex crudis boum tergoribus recens detractis, vt illud Virgilianum;

Veſtigia nuda ſiniſtri
Inſtituere pedis, nudus tegit altera pero.

Sunt verò & ſculponeæ apud Plautum & Varronem calceamenti genus, a fictitia voce ſonum ſignificante, vt Turnebo videtur, quem certè ſonum repræſentant ferè calcei lignei, quibus tenuiores vtuntur hyberno tempore, è ſolido ligno conſculptis. Has verò ex bubulo corio conſtitiſſe, oſtendere ſatagit Franciſcus Ferdinandius in ſua Didaſcalia multiplici: Quare cùm non facilè ſit diiudicare, quid ſculponearum nomine intellexerint veteres, cùm ſit ſingularium & parum viſitatarum vocum comes hallucinatio, non fuerit præter noſtrum inſtitutum, aliorum etiam ſuper eis, ac in primis Ferdinandij ſententiam in medium afferre. Fabius Plantiades Fulgentius in libello de ſermonum antiquorum expoſitione, quem citat & ſequitur Alciatus in Plautinarum vocum Lexico, Sculponeas dici ait: ceſtus plumbo ligatos. Contrà verò Robertus Stephanus in ſuo theſauro, & Calepinus diligentes viri ſculponeas eſſe volunt calceos lana confectos, & quo magis mirer, pro ſua vtrique opinione eoſdem afferunt authores, Næuium imprimis, qui iuxta Fulgentium in Philemporo comœdia ſic ait;

Cap. 28.

Sculponeis batuenda ſunt huic latera probè.

Plautum deinde, qui ita in Caſina:

Qui quæſo potius quàm ſculponeas,
Quis batuatur tibi os ſenex nequiſſimè?

Quæ fermè verba prouerbij loco vſurpauit Scaliger filius in commentarijs ad librū Manilij primum. Sed, vt verum ingenuè fatear, neutra mihi videtur verò conſentanea opinio, non Fulgentij, tum ex inferius dicendis, tum quia, cur quæſo laborioſum ceſtorum pondus deſideraret Chalinus, vt os aut latus batueret ſenis, cùm longè facilius id fuſtes, lora, flagra, quæ frequenter ad manus habentur, præſtare poſſent: Non Roberti & Ambroſij, & qui nullo teſtimonio probant, ſculponeas fuiſſe ex lana confectos calceos, & quia nullo quempiam afficere poſſent dolore, ſi lanei eſſent calcei, contra quàm ſuperius adducta poetarum loca intendunt. Quare ſculponeas ego calceos eſſe credo ruſticanos ex duriſſimos confectos bouino corio, illos nimirum, quos abarcas, vel quos capatos bacunos vulgus noſtrum (in Hiſpania) vocat: Et hoc Catonis teſtimonio: is enim in libris de re ruſtica, de veſtimentis ruſticanæ familiæ præſtãdis agens: *Sculponeas* (inquit) *bonas alternis annis dare oportet*. Familiæ autem ruſticanæ calceos non ex lana, ſed ex duriſſimo potius bouino corio conuenire quis non videt? Quod etiam Varronis confirmatur authoritate, quam prò ſua opinione, imo contra ipſam adduxit Robertus Stephanus: G

Aſpicie ſculponeatam bigas ſequi cornutas.

Non enim veriſimile eſt peditem aut ceſtorum onuſtam pondere, aut laneis calceis bigas alicubi ſecuturam. Iam verò ad Plautinum locum, vt noſtram comprobet ſententiam, accedamus. Parat Stalino ſenex conuiuium, Olympio villico imperat, vt varia piſcium genera coemat:

Emito ſepiolas, lepadas, lingulacas
Hordeias.

Tunc Chalinus ſeruus herum ſenem illudens, quod hordeias afferri iuſſiſſet: *Immo triticeias ſi ſapis*, inquit. Iubet etiam ſenex villico, vt emat ſoleas, piſcium nempe genus aliud à Plinio inter non illaudata connumeratum: tunc ludens in ambiguo Chalinus ac hero illudens, quia ſoleæ plura ſignificant, vt docet Quintilianus, ſolearum piſcium loco calceos intelligit, hoc enim ex ſoleæ ſignificatis vnum. Idem Plautus: H

Lib. 8. c. 11. In Moſtellaria.

Cedo ſoleas mihi, vt arma capiam, pol ego occidam patrem.

tunc inquam ſoleas intelligens calceos, non ſoleas, quin potius ſculponeas, vtpotè duriores in eodem calceamenti genere, quibus ſenis os batuatur, importari deſiderat. Ab his ſcalponeis fortaſſis originem traxit Italorum ſcarpa, ſcarpone, & ſcaltarone. Iam verò & integras ex corio veſtes confici inuenio. D. Auguſtinus, & ex eo Petrus Crinitus tradunt, Sarabitas ſacerdotes, qui in Aegypto poſiti ſunt, in foraminibus petrarum habitantes, indui boum & porcorum pellibus, cingi funibus palmarum, ſpinas ad calcanea portare ad cingulum ligatas, diſcalceatos, &c. cauernis exeuntes ad feſtum Scænophegiæ pergere Hieroſolymam, & Sancta Sanctorum intrantes paupertatem & abſtinentiam à ſe prædicare ſeruari. Si quis verò ad humilitatem eorum id referat, vt videtur referendum, eſſe tamen alios populos intelliget, qui bubulis tantum corijs induuntur. Incolæ

Veſtes coriacea. Lib. 3. cap. vlt.

A colæ nimirum Capitis bonæ spei ex pellibus bubulis amiculos sibi faciunt, exteriori parte nudatouentes corpora, vt apud scriptores de nauigationibus suis in Indias legimus. Sed & in omni ferè Europa videas peregrè eũtes coriaceis indui pallijs, & vmbraculis etiam vti ex eodo corio cùm ad Solis ardorem, tum ad arcendas pluuias, aliasque aeris iniurias. Illud verò summa dignum est admiratione, quod de nautis, qui per mare, per quod nauigatur in regionem Sin, narrat Beniaminus Tudelensis in suo itinerario, quod ex Hebræo Latinum fecit Benedictus Aria Montanus, quomodo nimirum aliquando pellibus inuoluti bubulis auium ope ex ineuitabili aliàs naufragio euadant. Aiunt (inquit) mare illud interdum æstuosissimum esse astro Chesil subiectum, cuius vi tantus nonnunquam excitetur ventus, vt nulli mortalium nauigando superari possit, aut effugi: Intrudit enim nauigia in ipsas maris angustias, vnde extricari & effugere non possunt: hærentque diutius, quoad commeatu omni absumpto homines pereant: neque verò rarò naues hoc modo periclitantur; Verùm huic incommodo hominum industria prospectum est, atque euadendi ratio est adinuenta, quam cognoscere non fuerit iniucundum. Sic autem res habet. Boum coria integra quamplurima in nauibus imponuntur, nauigantium hominum numero paria, qui

Nautæ pellibus induit. ex naufragio euadũt

B cùm vento acti in illas angustias intruduntur, singuli singula subeunt, atque collo introrsum complicato, ita colligant, vt aquæ aditus obcludatur, tum sese rotantes & mouentes in mare è nauigio deijciunt, quos cùm maximæ aquilæ illis regionibus familiares gryphes dictæ prospiciunt, boues aut animalia alia esse putantes, aduolantes eripiunt, atque in aridam exportant, vt ipsis disruptis pascantur; verùm opportuna celeritate vsus qui intra corium includitur homo, feram ipsam gladio confossam vulnerat & occidit, atque hoc pacto plures euadunt. Tantum ferè ille. Est præterea præsegminum huius corij non prætereundus vsus, maximè in agris ad lætificandum eos fimi loco, cui ab agricolis omnino præferuntur, quoniam non minus lætificet, & longè diutius eius pingue vt vocãt, perduret. Nostri agricolæ ad cannabis culturam, ex qua summum nobis lucrum est, summoperè commendant. Io. Bapt. Porta in suo pomario, poma ijs saturari gaudere tradit, nominatim citriam arborem. Quid sit casia Theophrasti & Plinij suo loco indicabo. Consectos eius surculos, corio bubulo præsuere Theophrastus testatur, vt eo putrescente enati vermes lignum erodant. Iam verò cum de scutis esset sermo, eò sæpè in militia peruentum esse diximus, vt miles ad solandam famem pellibus scutis detractis vescerentur. Vbi erat addendum, Pyræum cùm obsi-

Præsegminũ corij vsus.

C deret Sylla, incolas teste Appiano absumptis omnibus iumentis, coria elixasse, & in alimentum vertisse. Idem ait de Numantinis; Haud multò post deficiente omni comeatu, cum neque fructus iam vllos, aut pecora, aut herbas haberent, coria primum macerata, aquaque mollitia esitate, vt quondam alij in belli necessitate cœperunt. Cambysi per inuia & arentia trahenti exercitum, cùm deessent necessaria, nec quicquam subministraret sterilis & inculta humanisq; vestigijs destituta regio, tenerrima primum frondium cacumina, deinde coria igne mollita necessitas cibum fecit, vt scribit Robertus Valturius in septimo de re militari. Cum verò multa de corio dixerimus, necessarium fuerit, vt quomodo id præparetur, indicemus. Præparandi non vna est ratio. Bellonius refert Illyrios myrti folijs sua coria densare, Macedones rhoe, Aegyptios siliquis acaciæ, Asiæ minoris incolas glandium esculi calicibus, Gallos quercus libro, Phrygios corticibus pini syluestris. Antiquos parasse etiam oliuo discimus ex hoc Valerij Flacci:

Coria esitata.

„ de bell. Mi „ trid.

„ De bell. „ Hisp.

Corij praparandi.

Lib. 1. obser. cap. 52.

Vt bonis exuuias multo qui frangit oliuo,
Dat famulis, tendunt illi, tractuque vicissim
Taurea terga domant, pingui fluit vndique tellus.

D Sed hoc puto factum, vt aquæ melius resistat. Fit id apud nos seun. Postremò suprà ex Plinio & Dioscoride indicauimus, quale sit optimum gluten, nunc dicamus parandi eius rationem, quæ legitur in libro Seruitoris vulgò nominato; Accipe de extremitatibus, boum aut pecudum, idest (inquit) coria manuum & pedum & capitum, & ablue bene, ab omni sorde eorum & à terra & imple ex eis ollam magnam & cooperi coria cum aqua, & pone ollam in furno panis à principio noctis vsque mane, deinde extrahe & cola, & si aqua coagulatur, benè: si non, oportet, quod iterum ponas in furno secunda vice, vel plus, donec aqua illa incrassetur: Et quando erit refrigerata, coaguletur; deinde incide in frusta, & dimitte siccari, in loco ventoso non humido, vel calido, donec fiat, sicut vitrum. Tantum ille. Vsus eius ad agglutinandum. Lucretius:

Gluten vt fiat.

Lib. 6.

Glutine materies taurino ita iungitur vnà,
Vt vitio venæ tabularum sæpius hiscant,
Quàm laxare queant compages taurea vincla.

VARIVS

VARIVS QVARVMDAM Aliarum partium vſus.

Neruorum vſus. Tom. 2.

EX bubulis neruis flagella fiebant fractu contumaciſſima, & quàm maximè flexibilia, vnde etiam factum eſt, quòd inter tormenta recenſeantur, quibus ſancti Martyres torquebantur. His Diocletianus, vt teſtatur Surius, Diuum Georgium vapulare iuſſit, donec eius caro terræ ſanguine effluente ex plagis agglutinaretur. Iiſdem Niccta Martyr acerrimè flagellatus eſt, cùm deos argenteos domi ſublatos confregiſſet, vt legimus apud Marulum. Similiter S. Iſidorus Alexandrinus teſte eodem Surio vapulauit ſub Decio, cùm nollet idolis ſacrificare, & ſic fortè martyres alij flagellati ſunt. Ob eandem verò etiam cauſam, quia videlicet propter mollitiem in quamuis partem nullo negocio torqueri poſſint, optimè nerui in arcu vſum præbent, de quo ſic Claudianus:

Lib. 15. c. 5. *De hiſtrice.*

Quis labor humanus tantum ratione ſagaci
Proficit? eripiunt trucibus cortinia capris
Cornua ſubiectis eadem lenteſcere cogunt
Ignibus, intendunt taurinos mittere neruos,
Inſtruitur pinnis ferroque armatur arundo.

Cap. 18. de machinis.

Eliguntur ad iſtiuſmodi, aliaque inſtrumenta quæ fracturæ contumaciſſimè reſiſtere volumus, nerui qui ſunt in humeris, id quod oſtendit Hieron, de conſtructione monangonis agens; *Huius* (inquit) *contextionem ex robuſtioribus & quam plurimum exercitatis neruis animalis fieri dicunt, verbi gratia, cerui quidem ex ijs, qui in cruribus pedibuſque: tauri ex ijs qui in humero ſunt.* Apud paſtores bubuli nerui, filorum quibus veſtes conſuuntur, vſum habuiſſe videntur: ſiquidem Heſiodus pelles hœdorum cum iam frigus inchoat, bubulo neruo conſui iubet, dum canit:

Πρωτογόνων δ' ἐρίφων, ὁπότ' ἂν κρύος ὥριον ἔλθῃ,
Δέρματα συῤῥάπτειν νεύρῳ βοός. ideſt,
Primogenitorum verò hœdorum, cùm frigus tempeſtiuum venerit,
Pelles conſuito neruo bouis.

Dentium vſus. Oſſium. Lib. 12. cap. 21.

Dentium bubulorum vſus eſt ad poliendam chartam, more ab antiquis recepto. Plinius: *Scabritia chartarum leuigatur dente conchaue, ſed caducæ literæ fiunt.* Noſtro æuo oſſium nullus quod equidem noui, vſus eſt. Eorum in vitium ſatione ſic meminit Plinius: *Eſt & luxurioſa ratio vites ſerendi, vt quatuor malleoli vehementi vinculo colligentur in parte luxurioſa; atque ita vel per oſſa bubuli cruris, vel per colla fictilia traiecti obruantur, binis eminentibus gemmis, &c.* Tradunt Cleanthem philoſophum, quæ à Zenone audierat, oſſibus boum & teſtis fictilibus perſcribere ſolitum, cùm pecunia non ſuppeteret ad chartas emendas.

Sanguinis. *Maltha calidaria, & frigidaria. Lib. 1. tit. 41.*

Sanguis verò bubulus malthis faciendis eſt perquam idoneus, quòd quàm cæterorum animalium craſſior ſit, & citò coeat, dureturque: præcipuè taurinus, quem eo nomine etiam inter venena eſſe diximus, ideoque is calidariæ malthe, vbi craſſior & firmior materia requiritur, frigidariæ autem bubulus ſimpliciter additur à Palladio. *Malthæ calidaria*, inquit, *ad balneæ compoſitio huiuſmodi eſt: Sanguini taurino & oleo florem calcis admiſce, & rimas coniunctionis obducito: item ficum & picem duram & oſtrei teſtas ſiccas ſimul tundes. His omnibus iuncturas diligenter adlines. Maltha verò frigidariæ compoſitio talis eſt; ſanguinem bubulum, florem calcis, ſcoriam ferri, pilo vniuerſa contundes & ceroti inſtar efficies & curabis adlinire, ſicubi frigida balnei inter rimas labetur.* Sic ille: Sanguis verò vituli & carnes vitulinæ valde conciſæ in vas fictile miſſæ, ibique per decem dies relictæ, ineſcationis piſcium aptiſsima eſt materia, vt docet Tarentinus:

Seuum.

Ex ſeuo laudatiſsimas fieri candelas, præcipuè ex iuuencis, & circa trimatum, in omni Europa notiſsimum eſt. Felle bubulo aſſerit Apuleius ſemina maceranda, antequam ſpargas, aduerſus mures agreſtes. Laudat hoc remedium Plinius: *Mures* (inquit) *abiguntur cinere muſtelæ vel felis diluto & ſemine ſparſo, vel decoctarum aqua: ſed redolet* (frumentum) *virus animalium eorum, etiam in pane: ob id felle bubulo ſemina attingi vtilius putant.* Raſis præterea ait. Si radici arboris fel vaccinum illinatur, non accedent ad eam formicæ. Sed & cimices teſte Palladio extinguuntur amurca & felle bubulo, lectis aut locis perunctis. Alij tauri, vel hirci fel aceto diluunt, indeque lectum & parietes illinendo cimices necari affirmant. Lycium adulterari etiam amurca & felle bubulo Plinius tradit: De Indico verò Lycio ſimpliciter ſcribit aliquos felle bubulo vitiare. Teſte item eodem felle taurorum aureus ducitur color, Hermolaus addit, æramentis atque pellibus, qualia cholobaphina cognominant: ſed & ipſe Plinius alicubi ait:

A ait: *Taurino praecipua potentia, etiam in aere pellibusque colore aureo ducendis*: & apud Pollucem legimus: Χολοβάφος, χολοβαφίνη, οὕτω γὰρ ἐπὶ τῶν πλασμάτων οἱ Ἀττικοὶ τὸν χρυσοειδῆ ἐκάλεσαν.
Ex setis equinis nostro æuo lineæ fiunt piscatoriæ, quas olim ex bubulis etiam fieri solere ab Homero indicari, nonnulli volunt, ita canente de Iride:

Seta.

Ἡ δὲ μολυβδαίνῃ ἰκέλη ἐς βυσσὸν ὄρουσεν,
Ἥ τε κατ' ἀγραύλοιο βοὸς κέρας ἐμβεβαυῖα,
Ἔρχεται ὠμηστῇσιν ἐπ' ἰχθύσι κῆρα φέρουσα, idest,
Ipsa autem glandulæ plumbeæ similis in profundum dilapsa est
Quæ in agrestis bouis cornu posita
Descendit crudinoris piscibus mortem ferens.

Opinionem suam stabiliunt, quoniam *κέρας*, quod aliàs cornu significat, hic significat crinem, vnde *κείρασθαι* tondere, & *κουρὰ* tonsura, & *κεροπλάστης* ille apud Archilochum, studiosus comæ ornandæ. Cæterùm hallucinari eos ait Plutarchus. Nam setis (inquit) equinis vtebantur, iisdemque masculis, quòd equarum caudæ vrina manefactæ setas habeant inualidas: funiculo verò ante B hamum apponitur corniculum, quod pisces peruorant, si quid aliud attingant. Alius verò erat setarum bubularum apud veteres vsus, nimirum ad scopas vestiarias ad puluerem excutiendum, sordesque detergendas. Meminit Martialis in Apophoretis:

Sordida si flauo fuerit tibi puluere vestis
Colligat hunc tenui verbere cauda leuis.

idest, cauda bouis in speciem muscarij Pauonini excutiendo pulueri delegata, quemadmodum Pauonis cauda abigendis muscis. Aelianus verò muscaria olim facta ait ex boum syluestrium caudis: Adhæc penicillos & peniculos vocabant, quod ex cauda constarent, quæ etiam penis, peniculus, penicillus, & peniculamentum dicebatur. Iisdem mensas tergebant & soleas. Erat prætèrea earundem setarum apud pictores vsus, nam & hi suos inde habebant peniculos, vt notum est ex hoc Afranij:

Lares ludentes peni pinxit bubulo.

Troglodytę, vt refert Diodorus Siculus, senio confecti, nec armenta sequi valentes, gutture bouis cauda adstricto, finiunt vitam. Qui mortem differunt, licet nolentes, eodem modo, admonitos C tamen antea vita priuant; idque habent beneficij loco. Vngulis bouillis bestiolas à vitibus arceri aiunt, idque annotauit Gaudentius Merula in quarto memorabilium. Fimi bubuli vsus ad lætificandos agros nulli non notus, ei tamen multorum aliorum animantium fimum Theophrastus præfert, inquiens: Acerrimus hominis fimus est, vt & Chartodras omnium optimum eum esse asseuerat; secundum suillum, tertium capratum, quartum ouium, quintum boum, sextum iumentorum. Idem ferè tradit Plinius, qui tamen his omnibus à Vattone præferri scribit turdorum fimum ex auiarijs: cui proximum (inquit) Columella è columbarijs facit, mox gallinarijs. Apparet tamen falli Theophrastum, præcipuè cum suillo fimo secundum gradum bonitatis ascribit, quod nimirum vilissimum ab omnibus agriculis haberi solet, imo quod maiorem nocendi quàm iuuandi vim habere existimatur. Caprinum item anne ouillo etiam præferendum sit, dubitati non temerè potest, siquidem capræ frondes & virgulta carpunt, quæ sunt aridiora, quàm herbæ pingues quibus vescuntur oues. Iumentorum item bubulo præferendum fuerat, præcipuè asinorum, qui nimirum cibum subtiliter terunt, egregieque conficiunt, quicquid ore assumunt. Vnde aliorum apud antiquos aliam fuisse sententiam Plinius indicat, dum ait: *Quidam etiam bubulo iumento-* D *rum fimum præferunt, ouillumque caprino.* Est tamen, vt ait Crescentius, bubulum stercus stercorandis agris, & arboribus, ac vineis vtile: & idem Plinius alibi boum fimum iumentorum præferri scribit. In Phrysiorum agris videre est domos bolitinis parietibus, idest fimo bubulo calcis vice oblitis, in alijs ad ignis materiam ob ligni inopiam siccari, quod de Tartaris quoque scribunt cosmographi. Eodem fimo asperguntur folia arborum, teste Plinio, ne animal pastu maleficum ea decerpat. Ad diuertendas pruinas stercus bouillum (inquit Gaudentius Merula) in vinea per loca diuersa depones, & ipsam sub auroram pruinis imminentibus accende: cinerem alij per vineam diuentillant, alij serò vites in ordinem redigunt. Periculum pruinarum imminet, si circa finem mensis Aprilis, aut exordia sequentis Maij luna decreuerit ventis perflantibus. Idem Gaudentius profitetur aridum bouis stercus frumento inspergi, vt melius conseruetur. Plinius iubet eo inungi aluearea hyeme: aitque vtilissimum esse aluceos apum circumlini eo. (Varro intus & extra circumlinit) hyemeque stramento operiri conducere, & crebrò suffiri, maximè hoc fimo: cognatum hoc ijs innascentes bestiolas necare, araneos, papiliones, teredines, apesque ipsas excitare. Idem scribit Columella his verbis: *Per vernos dies, vt Higinius ait,* (circa calendas Aprilis, Palladius) *curandæ sunt apes adapertis alueis, vt omnia purgamenta, quæ sunt hyberno tempore congesta, exi-*

Vngularum vsus & fimi.

Lib. 17. c. 9.

Lib. 17. cap. 18.

Lib. 4. Memorab. cap. 40.

Lib. 21. cap. 14.

man-

mantur, & araneis qui fauos corrumpunt detractis, fumus immittatur incenſo bubulo fimo. Is enim quaſi quadam cognatione generis maximè eſt apibus aptus. Tantum ille, & rurſus: *Tineę & papiliones plerumque fauis adhærentes decidunt, ſi fimo medullam bubulam miſceas, & his incenſis nidorem admoueas.* Palladius verò ait: *Caſtrandis aluearÿs fumus admouetur ex arido fimo bubulo, quem in pultario factis carbonibus conuenit excitare.* Chinenſes eodem fimo, vt in Ieſuitarum literis legimus, piſces alũt, vt pingues euadant, & Ioannes Hugonis Hagenſis, in Goa tradit vaccarum fimo caſas inungi aduerſus pulices, & Vveckerus ex innominato, ex bubulo fimo fumigium fieri ad fugandos cimices. De vrina bubula ex Higinio ſcribit Palladius: *Quidam agris examinibus apum, ne intereant, bubulam vel hominis vrinam alueis apponunt. Campas nonnulli ficulneo cinere perſequuntur: ſi permanſerint, vrina bubula aut amurca æqualiter miſta conferueant, & vbi refrixerint olera omnia hoc imbre conſperge.*

Vrina vſus.

DE BOBVS FERIS, ET PRIMVM De Vro. Cap. II.

SVPRA in bouis manſueti ſiue domeſtici hiſtoria, multa admodum diuerſa boum genera enumeraui, quorum aliquot fera eſſe, non dubito; eos tamen ab alijs non ſeparaui, quoniam authores ferine an manſueti eſſent, non ſatis declararunt. Bouis verò etiam nomine multa peregrina & ſylueſtria animalia, magna & cornuta præcipuè, quorum propria nomina ignorabant, appellauerunt, vt elephantes, boues lucas: rhinocerotes, Aethiopicos boues: Cæſar etiam alces & rangiferos boum nomine comprehendere videtur, nimirum propter animalium illorum magnitudinẽ & lactis vſum. Ego alces & rangiferos à bobus feris ſeparabo. Boues feri etiam dicuntur ſylueſtres: nam ſylueſtres ab agreſtibus differunt, vt indicat Plinius, inquiens: *Tauri agreſtes differunt à ſylueſtribus:* agreſtes intelligens quos Græci ἀγραύλας nominant, qui quanquam manſueti ſint, & ex manſuetis nati, liberi tamen ſolutique in agrorum, ſyluarum, aut montium paſcuis relinquuntur, nec ad ſtabula reuocantur: ſylueſtres verò feros, vt ſunt, vri, biſontes, & alij, quos Græci vocant ἀγρίους, non tam à locis ab hominum conſuetudine remotis, quàm natura ſiue ingenio fero & ſylueſtri.

Bouis nomẽ varium.

NOMENCLATVRA EIVSQVE RATIO.

VRVS authore Macrobio Gallica (Germanica potius) vox eſt, qua feri (inquit) boues ſignificantur. Seruius Græcam vult originem ab ὀρῶν, ideſt, à montibus, vbi potiſſimum verſantur. Apud Germanos hodieque vrochs nuncupatur, compoſita voce ex Vr & ochs, Belgis Vros, vnde Latini haud dubio vrum conformarunt, Vr autem Germanis eſt ſylueſtre, aut vetus, aut principale. Ochs autem bos eſt. Geſnerus Vr ſylueſtre hic interpretatur, ſimiliter gallum ſylueſtrem Germanis Vrhan vocari aſſerens. Poteſt tamen Vr pro principali ſiue potenti interpretari vt ſit vros, ſiue vrochs, bos potens, magnus, vaſtus, maximarum virium, quales vro aſcribuntur. Apud Sueuos & Bauaros & alios quoſdam Germanos, qui u, in au mutare ſolent, auverochs appellatur. Scaliger pater Polonis, ſaltem in Samogithia & Mazouia, quorum ait animal eſſe populare, tradit vocari thur: Geſnerus verò Tur, vel Turonem Polonis nominari ait bouem ſylueſtrem domeſtico maiorem, minorem verò uro, quem ipſe ueterum Tarandum eſſe contendit, ut dicemus in Tarandi hiſtoria. Et Sigiſmundus Baro in ſuis rerum Moſcouiticarum commentarijs, urum quidem ſcribit in ſola Mazouia reperiri, & indigenis thur uocari, ſed cùm Germanis idem animal dicat uocari biſontẽ, biſontem autem Germanicè aurox, non ſatis clarè ac diſtinctè loquitur, cum biſontem Germani, ut modò patebit, Viſent dicant. Ego Scaligero ſubſcripſerim, præcipuè cùm & Martinus Cromerus in ſua Polonia dicat: Vri, ideſt, ſylueſtres boues quos nos thuros dicimus, in ſolis Maſouiticis ſyluis apud Viskitcos extant. Eliota Anglus vros Anglicè exponit bugles, vel buffes, tanquam hoc nomen à bubalo diuerſum ſit, quem alibi à bugill interpretatur. Sic Eraſmus Stella in libro de origine Bruſſorum, Buffelus (inquit) quadrupes habet barbam, veluti capra, ſimilis alioqui boui per omnia, non alium quàm vrum intelligens. Iacobus Zieglerus in Schondia ſua tradit in Angermannia ducatu Europæ maximè Septentrionali & confini Laponiæ inter præcipuas feras, venari vros & biſontes, quos patria lingua dicant elg, ideſt aſinos ſylueſtres: ſed elg Germanis eſt

Vri etymũ.

Exec. 206. 3.

alce,

A alce, vt dicetur postea: Idem Scaliger vrum Lituanis Zumbronem nominari, se inuenisse scribit: eodemque nomine Illyrica lingua dici Gesnerus intellexisset: Atqui Sigismundus Baro Zumbronem Lituanorum bisontem esse profitetur, id quod Martinus Cromerus quoque facit, sed his bisons veterum vrus est, & Albertus Zubronis nomine bonasum delineat circa finem libri vigesimi secundi. Quærendum num Rhizes vocatæ Iphricrati teste Strabone belluæ forma tauris persimiles; vita verò & magnitudine & pugnãdi viribus elephantes referẽtes, apud Hesperios Aethiopes nascentes, vri sint. Non enim rhinocerotes esse, quod Gesnerus credit, arbitror, cùm quòd Strabo rhinocerotem sibi visum dicat aliàs, tùm quod Iphicrates cornu è naribus enascẽs, quod rhinoceroti proprium est, non tacuisset. Probè interim noui a Plinio scriptum esse, Vros & bisontes Græcos in experimentis non habuisse: addit tamen boue fero refertas fuisse Indiæ syluas: cur non itaque & in ea Aethiopia? D. Hieronymus bubulum scribens esse bouem syluestrem tam indomitum, vt iugum ceruicibus non recipiat, & cum syluestris bos sit, propter feritatem nolit terram scindere, non alium intelligit quàm vel bisontem, vel vrum, sed vrum potius, quem vulgus Romanum olim, & ipse etiam Martialis hoc versu,

Rhizes. *Lib. 16.* *Lib. 3. comment. in Amos c. 3.* *Bubalus.*

B *Illi cessit atrox bubalus atque bison.*

bubalum appellabat, vt testatur Plinius his verbis: *Scythia animalia gignit paucissima, inopia fructuum: pauca contermina illi Germania, insignia tamen boum ferorum genera, iubatos bisontes, excellentique & vi & velocitate vros, quibus imperitum vulgus bubalorum nomen imponit, &c.* Non enim Raphaeli Volaterrano, nonnullisque alijs assentior, qui pronomen quibus, non ad vros solum referunt, sed etiam ad bisontes. Iis enim non solum aduersatur allatus Martialis versus, sed inprimis Solinus, qui sua omnia ex Plinio transcripsit, cuius hæc sunt verba: *In tractu saltus Hercinij & in omni septentrionali plaga bisontes frequentissimi sunt, &c. Sunt & vri, quos imperitum vulgus vocat bubalos.* Neque etiam ab Hieronymo bubalum vulgo dictum intelligi posse reor, vt Franciscus Ribera Iesuita credidit, quod bubalus olim Italis foret incognitus. Nam probandũ erat, bubalum olim ad arationem ineptum fuisse propter nimiam feritatem, sicuti adhuc ineptus est vrus: Apud Virgilium in Georgicis, vbi agit de vitium cultura, & inquit:

Cap. 25.

Texendæ sepes etiam, & pecus omne tenendum,
Præcipuè cum frons tenera, imprudensque laborum,
C *Cui super indigenas hyemes, solemque potentem*
Syluestres vri assiduè, capreæque sequaces
Illudunt:

Lib. 2.

Et rursus, vbi de boum pestilentia:

Tempore non alio dicunt regionibus illis
Quæsitas ad sacra boues Iunonis, & vris
Imparibus ductos alta ad donaria currus,

Lib. 3.

Seruius alijque interpretes, vros interpretantur boues syluestres, cùm potius pro quibusuis magnis & egregijs bubus ibi acceperis, vt tauri nomen quandoque etiam vsurpatur: nam & in Græcorum scriptis Argiuæ Iunoni, de qua hic mentio est, simpliciter boues albos, sacros fuisse legimus apud Palæphatum.

GENVS, DIFFERENTIÆ,
Forma, Descriptio.

D VRVM ex bubus feris esse, profitenter omnes, cæterùm quis reuera is sit, nisi diligenter aduertas, difficillimè ex authoribus, qui de eo scribunt, disces: pleriq; enim vel cum bisonte, vel cum bonaso, vel bubalo, alijsuè confundunt. Ego ex collatis veterum & recentiorum scriptis spero me qui verus ac genuinus sit vrus, docturum. Cæsar itaque in sexto commentariorum suorum de bello Gallico, *In sylua Hercynia* (inquit) *nascuntur qui appellantur vri. Ii sunt magnitudine paulò infra elephantos, specie & colore & figura tauri. Magna vis est eorum, & magna velocitas: neq; homini, neque feræ quam conspexerunt, parcunt. Hos studiosè foueis captos interficiunt. Hoc se labore durant adolescentes, atq; hoc genere venationis exercent: & qui plurimos ex his interfecerunt, relatis in publicum cornibus, quæ sint testimonio, magnam ferunt laudem. Sed assuescere ad homines, & mansuefieri, ne paruuli quidem excepti possunt. Amplitudo cornuum & figura & species multum à nostrorum boum cornibus differt. Hæc studiosè conquisita ab labris argento circumcludunt, atque in amplissimis epulis pro poculis vtuntur.* Hæc itaque Cæsar. Plinius ait: *Paucissima animalia Scythia gignit inopia fructuum,*

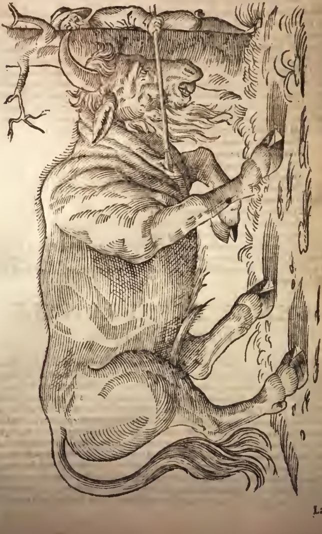
Vrus à veteribus descriptus.

pau-

pauca contermina illi Germania; inſignia tamen boum ferorum genera, iubatos biſontes, excellentique & vi & velocitate vros, quibus imperitum vulgus bubalorum nomen imponit, cùm id gignat Africa vituli potius ceruiuè quadam ſimilitudine. Et rurſus: *Vrorum cornibus barbari Septentrionales potant, vrnaſque binas capitis vnius cornua implent. Alij præfixa his pila cuſpidant. Apud nos in laminas ſecta tranſlucent, atque etiam lumen incluſum latius fundunt, multaſque ad delicias conferuntur, nunc tincta, nunc ſublita, nunc quæ ceroſtrata pictura genere dicuntur.* Sic ille, ex quo Solinus: *In tractu Hercyniæ ſyluæ & in omni Septentrionali plaga ſunt etiam vri, quos imperitum vulgus vocat bubalos, cùm bubali penè ad ceruinam faciem in Africa procreentur. Iſtis porrò quos vros dicimus, taurino cornua in tantum modum protenduntur, vt dempta ob inſignem capacitatem inter regias menſas potuum gerula fiant.* Ad hanc cornuum magnitudinem & capacitatem reſpiciens Seneca, vri cornua lata vocat, inquiens,

In Hippoly-to.

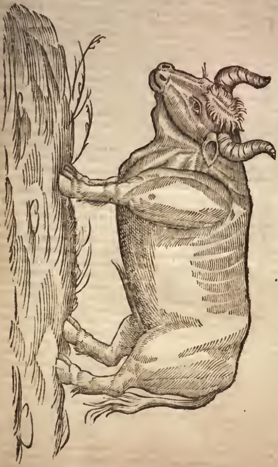
> *Tibi dant variæ pectora tigres,*
> *Tibi villoſi terga biſontes*
> *Latiſque feri cornibus vri.*

Latos

A Latos enim expono capaces. Atque hæc ferè sunt, quæ apud veteres de vro legimus, ex quibus
constat, animal esse, tauro quidem simile, sed multò maius, robustius, velocissimum, cornibusque
quàm taurus, multò amplioribus. Gesnerus vrum nobis depingit ex tabula Moscouiæ Antonij
Vueid, sicuti ipse tradit in paralippomenis sui operis de quadrupedibus, tauri genus barbatum,
cætera tauro simillimum, quemadmodum icon ipsa docet: Barbatum esse vrum etiam Erasmus
Stella in libro præcitato profitetur, inquiens: Buffelus quadrupes habet barbam veluti capra, si-
milis alioqui boui per omnia, & est in Brussia quidem ferocissimus. Caligula hos primus Romæ
exhibuit in theatro, quos populus putauit esse tauros syluestres. Et rursus: Vrus sub mento villos
longiusculos habet in arunci speciē, cæteris tauro persimilis. Idem omnino videtur, cuius in ap-
pendice à Sebastiano Munstero missam ait iconem, & sic de eo scribit: Vri quoque effigiem ad vi-
uum expressam Sebastianus Munsterus nobis communicauit, à nostra, idest priori, nonnihil di-
uersam. Corpus vri, quem pictura illa repræsentat, perquam crassum est, tergo summo ferè gib-
boso, (hoc icon minus exprimit) Longitudo ei è capite ad caudam breuior, quàm proceritas &

B

C

D

ventris, laterumque & dorſi craſſitudo poſtulet. Cornua denſa, nigra, breuia, oculi verſus exteriorem canthum rubicundi: os latum, craſſus & ſimus naſus. Craſſum & amplum caput: facies, vt ſic vocem, lata. Tempora villoſa (icon villos in medio temporum potius oſtendit) Mentum barbatum, ſed breuibus villis nigris: Color ferè niger, maximè in temporibus, mento, collo, &c. in facie, lateribus, cruribus, cauda ad puniceum vergit. Tacuit fortaſſis vterque, nimirum Eraſmus & Munſterus cornuum vaſtitatem, quoniam & hæc biſonti conuenit, id quod tamen Sigiſmundus Baro, qui vrum cũ biſonte videtur confundere, his verbis negat. In Lituania reperitur biſons, qui patrio nomine Suber vocatur, Germanice aurox. Vri etiam quos indigenę Thur, Germani biſontes vocant, in ſola Mazouia reperiuntur. Vrus autem eſt forma bouis nigri, habet longiora cornua quàm biſons. Nec te moueat dictio Germanica, quę vrum biſontem vocat, & biſontem aurox. Nam ex commentarijs Cæſaris habes, Germanos vrorum cornibus pro inſignioribus poculis quondam vſos fuiſſe, quem vſum etiam hodie Samogithæ obſeruant. Vrorum porrò cornua, quæ etiam noſtro tempore in quibuſdam templis auro & argento exornata, veluti rara quædam monumenta reperiuntur, & longitudine & colore à biſontis cornibus aliquanto breuioribus poculiſque minimè aptis, facilè diſcernuntur. Icon autem vri, quam eiuſdem nobiliſſimi baronis cura Geſnero communicauit Vuolfangus Lazius, à præcedenti in eo potiſſimùm differt, quod minimè barbata eſt. Quamobrem hæcnè an illa genuina ſit, in pręſenti ego, qui animal ipſum nunquam vidi, certò ſtatuere nequeo, gratiam habiturus alicui, qui ocularus teſtis veritatem ſit dicturus, hoc interim non tacebo, villorum eorum apud veteres nullam eſſe mentionem. Equidem & Iulius Scaliger rerum exoticarum ſtudioſiſſimus illorum quoque non meminit: Vrus (inquit) à vulgari tauro nihil differt, niſi magnitudine & viribus, quibus illum ſuperat. Cornua vaſtiſſima, non ſolùm, vt refert Cæſar, olim ad vſum paterarum, ſed etiam nunc in Samogithia & Mazouia, quorum eſt animal populare. Neque etiam meminit Martinus Cromerus, cui item biſon vrus eſt, vt paret ex deſcriptione, quæ talis eſt. Biſontium Pruſſia ducalis eiq; finitima Mazouia ferax eſt, & imprimis Podolia: vbi agminatim in campis non modò hæ feræ, verùm etiam feri equi paſcuntur. Eſt autem biſons prægrandis, verùm perniciſſima fera, magnis & introrſus leuiter incuruis cornibus nigris armata, quibus equum cum ſeſſore correptum in ſublime identidem iactat; & arbores mediocri craſsitudine euertit. Magnitudinis eius illud quoque eſt argumentum quod in capite eius inter cornua tres (duo, Munſterus) homines poſsint conſidere. Habet villoſum & hiſpidum corium, & ſub mento palearia. Caro eius condita in delicijs eſt magnatibus & principibus. Cornu ſonorum, & ob id venatoribus in vſu eſt, zubrum ſeu zambrum vocant noſtrates: Imo & Græci recentiores: Sic ille. Iconem iſtiuſmodi cornu ad edendum ſonum concinnatum aliquando mihi communicauit Ioacchinus Camerarius Norimbergenſis reipub. archiater. Id totum totum erat aterrimum, & quibuſdam lineis per longitudinem ſtriatis. Neque barbæ quoque mentionem facit Albertus Magnus, qui & ipſe vrum cum biſonte confundit; *Vri* (inquit, in excuſis codicibus legitur vrni ſine vllo ſenſu) *quos nos Germanicè Viſent vocamus, cornua ingentia duo geſtant, quæ capaciſſima ſunt, ita vt multi potum in ea infundant & reſeruent etiam in eis.* Idē alibi inueniri ſcribit in genere boum, nigros, magnos, *qui à quibuſdam* (inquit) *vocantur bubali, & apud Germanos Vuoſent* (legendum Vuiſent, vt aliàs habet, quanquam hac voce biſontem indicari ex eodem ſuo loco probatur) *hi perquam robuſti ſunt, adeo vt irritati equum ſimul & equitem cornibus ventilent, magnitudine æquant magnum dextrarium* (ſic nos inſignem & egregium equum vocamus) *& facies illorum boum* (vtor ipſius verbis quanquam barbaris, quoniam non ſatis clara videntur) *aliquantulum declinat inferius: ita quod habent eminentiam ſuper mediam lineam deſcendentem inter oculos: & declinatio arcus illius eſt verſus os & verſus frontem declinatio alta, & eleuatio in medio. Cornua eis maxima & ad dorſum recurua, vt faciliùs cum eis eleuare & ventilare ſeu reijcere poſſint quod inuaſerint. Plura eorum genera ſunt, quibuſdam alta & longa cornua: alijs breuia craſſa & robuſta. Nota hæc genera ſunt Sclauis & Vngaris & finitimis Germanis.* Quę Alberti verba Sigiſmundum Baronem, & Cromerum fortaſsè deceperunt, vt vrum Germanis biſontem appellari ſcriberent. Ego his poſterioribus Alberti verbis, quibus Viſent, in maiores & minores diſtinguit, minores biſontes dixerim, maiores verò vros, & ad hos priuatim omnia pertinere priora: ad Bonaſum autem neutra referri poſſunt, quandoquidem huius cornua ad pugnam ſunt inutilia. Non potuit tamen effugere Albertus, quin & bonaſum cum zubronibus quos vros eſſe diximus, implicaret. *Zubrones* (inquit) *vt fertur, boum ſunt generis longitudine aliquando quindecim cubitorum: cornibus maximis, trium cubitorum longitudine, colore ſubnigris: tanta velocitate, vt reiectam alui proluuiem conuerſum animal cornibus quandoque excipiat, antequam in terram cadat.* (Hoc pertinet ad bonaſum) *In ſyluis maximè Septentrionalibus degit, tanto robore, vt equum cum equite cornibus in altum proijciat, iterumq; excipiat,*

Biſon & vrus cornibus differunt.

Exerc. 206, 3.

Lib. 1. Polonia.

Lib. 22. de Animal.

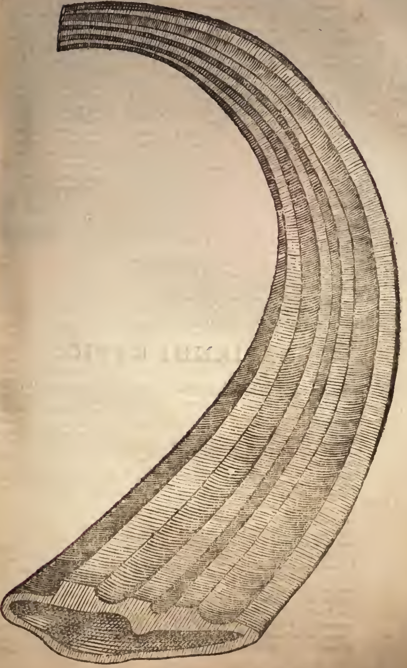
Lib. 2. c. 2.

Lib. 22. circa finem.

Bonaſus cũ vro confuſus.

piat,

A

B

C

D

piat, donec enecauerit. Capi aliter non poteſt quàm foueis aut venatore circa craſſiſſimi trunci arborem circumeunte, & feræ infeſtantis latera interim venabulo perforantis, (Hęc pertinent ad vrum.) *Alui excrementum tanto cum flatu eiaculatur, vt in ſequentem canem aut venatorem inquinatum inutilem reddat, vel vt alij excæcet.* Hoc rurſus Bonaſo tribuit Ariſtoteles. Taurus ille ſylueſtris qui Macedoniam vaſtabat ad pedem Orbeli montis Macedonię à Philippo rege iaculo, (αἰγανίᾳ κυναγίτιδι) confoſſus, cuius pellem & cornua ὀργυιαῖα, vel τεσσαρακαιδεκάδωρα, ideſt quatuordecim palmorum, in veſtibulo templi Herculis conſecrauit, fortaſſis vrus fuerit: in quem extant epigrammata doctiſſima, Simmiæ duo, & Antipatri vnum: quali quoque non indignum eſt vri illud cornu ab Heluetijs diligentiſſimè conſeruatum, & annotauit Sabellicus ex Iouio, nam ad Mediolanum cum Gallis congreſſi, cùm in noctem vſque prælium protractum eſſet, duces, vt reliquias exercitus colligerent, ſignum ingenti claſſico propoſuerunt, quo ſparſi errabundique milites ad vexilla vocarentur. Id erat ampliſſimum cornu ſylueſtris vri, operoſo argento in labris exornatum, quod à maioribus per manus traditum apud Vranienſes Heluetiæ libertatis authores cum magna cura ac religione cuſtoditur. Eius itaque beneficio plurimi cum ſint conſeruati, quod æuiternam ei pariat gloriæ memoriam, carmen meretur. Geſnerus aſſerit ſe Moguntiæ & Vuormatiæ, Germaniæ ad rhenum ciuitatibus ingentia ſylueſtrium boum capita duplo (vt ei videbantur) domeſticis maiora, cum reliquijs quibuſdam cornuum ędificijs publicis affixa (ante ſecula aliquot, vt fertur) olim cum admiratione inſpexiſſe. Ex ijs autem quæ hactenus dicta ſunt, ſatis puto clarum eſt, vrum Septentrionalis plagæ feram eſſe, (vt mirum ſit, ſcripſiſſe Seruium in Pyrenæis habitare montibus, qui Galliam ab Hiſpania diuidunt:) ferocia item, viribuſque & mole corporis præſtantem, vnde ab Auguſtino Richardo Bartholino Peruſino non incongruè monſtrum appellatur, dum canit:

Taurus à Philippo occiſus qui.
Lib. 6. Anthol.
In ſupplemen. lib. 5.
Lib. 7. Auſtriad.

Dum repetit Sueuos, dirum & mirabile monſtrum
Apparet ſylua in media, quo non fuit vlla
Importuna magis labes, quam Sarmata telis
Et niue durati nequeunt ſuperare Geloni,
Hunc veteres dixère vrum, qui per memora alta
Taurinis crudeſcit cornibus, & ferit aſtra.

CAPIENDI RATIO.

EX Cæſaris commentarijs dictum eſt, vrum foueis capi: idque Alberti Magni teſtimonio etiam confirmauimus, qui etiam addit capi uenatore circa craſſiſſimi trunci arborem circumeunte, & feræ infeſtantis latera interim venabulo perforante: quem poſteriorem capiendi modum hodieque obſeruari teſtatur Eraſmus Stella: Soliti erant (inquit) antiquitus caueis ad hoc ex opera (foueis ad hoc in terra) factis eos capere, captoſque iugulare: fortè quòd ea tempeſtate ferro caruere Boruſſi: Poſterioribus uerò, lectis ad hoc præcipuæ virtutis & audaciæ iuuenibus, canibus eos inſequi placuit, venabuliſque cominus & eminus petere, arboribus ſeſe robuſtioribus ſemper condendo, ne à fera impetantur, quæ cornibus arbori inſertis, vindictæ auida inhæret, donec inſequentium telis ſaucia concidat. Similiter ait Munſterus in deſcriptione Pruſſiæ, perquam atroces eſſe, nec homini nec feris parcere, etſi à venatoribus, qui inter arbores (inquit) ſe cōtinent, telis & iaculis petātur, adeo exardeſcere & efferari, vbi ſe cruentos vident, nec vlciſci ſe poſſe hoſtem, vt crebrò in ipſas arbores impetu ſe ipſi conficiant. Cæterùm multò iucundior eorum eſt venatio, non abſimilis tamen, apud Lituanos, quam exactiſſimè nobis refert Martinus Cromerus præcitato loco: De biſontium (ita vros vocat) venatione ſcire operæpretium eſt, quòd in campis Podolicis ſegregati ex agmine ſinguli ab equitibus ſagittarijs ordine in gyrū diſpoſitis conficiuntur. Vnus.n. poſt alium ferę adequitantes, iaculantur, citatiſque equis refugiunt. Efferata autem illa ictu & vulnere, refugientem inſequitur. Interim ferit etiam alius: quem illa rurſus priore dimiſſo inſequitur, donec defatigata labore & vulneribus concidat. In ſyluis verò ij deprehenſi opportuno aliquo loco deiectu arborum à ruſticanis hominibus ad id coactis, quaſi intra ſepes includuntur, plures etiam quàm ſinguli, ita vt effugere inde non poſſint. Deinde extructa ex tempore principi & magnatibus, ac fœminis cauea ſiue tabulato editiori, ex quo tutò ſpectare poſſint, venatores cum venabulis ad ſuam quiſque arborem diſponuntur. Mox ab equitibus ſtrepitu & clamore, admiſſuque

Lib. 3. Geog.

A missisque canum fera excitata è vepretis in medium propellitur: quæ à venatore post arborem latente, vt cuiq; maximè appropinquarit, venabulo petitur, efferataq; ictu, arborem, cuius obiectu ille se tegit, cornibus petit, & cum arbor sit gracilior, quàm vt ambobus cornibus in eam possit impingere, fronte ac toto corporis nisu in eam incumbit, cornibus vtrimque prominentibus. Vrget interim semel adactum in præcordia ferrum venator sensim cedens appetenti se feræ, ac circum arborem girāti: nec desunt canes grandiores morsibus adiuuantes, donec ea examinata vel defatigata prorsus concidat. Quod si venator ictum frustratus sit, aut minus opportunè intulerit, aut à fera etiam correptus & proculcatus fuerit, aliquis è vicinioribus rubrum pannum feræ obiectat. Hoc enim colore maximè efferatur. Ibi ea dimisso priori, hunc petit recipientem se ad suam arborem, & ab eo feritur & conficitur. Linguæ eius contactus vitatur, qua longius exerta attrahit ad se hominem, si vel extremam vestis eius oram contingat. Est enim ea scabra. Hactenus Cromerus. *Vt efferatur.*

MYSTICA.

B VBALVS (vrum intelligit) D. Hieronymo est populus Iudaicus superbus pertinax & indomitus, explicanti nimirum hæc prophetæ Amos verba. *Nunquid currere queunt in petris equi & arari potest in bubalis?* Vtriusque (inquit) domus Iuda in qua erat templum, ruinas, & scissiones, equis & bubalis compa-rat, quarum priores in petris currere nequeunt: posteriores tam indomiti sunt, vt iugum ceruicibus non recipiant, & cum syluestres boues sint, propter feritatem nolint terram vomere scindere. Vos autem cum equi & bubali naturam suam mutare non possint, mutastis naturam dei, vt dulcem amarum faceretis, & fructum iustitiæ eius in absynthium verteretis, quæ est herba amarissima, &cæt. Similiter Rupertus Abbas in declaratione eiusdem sententiæ, ad superbiam Iudæorum eam refert. Quod dicit (inquit) *aut nunquid arari potest in bubalis*, quod subsequitur, qui dicitis: nunquid non in fortitudine nostra assumpsimus nobis cornua, nihilominus iocum in verbis habet amarum & ad illum pertinentem risum, de C quo sapientia. *Ego quoque* (inquit) *in interitu vestro ridebo:* idest, ac si dicat: Quoniam estis superbi, qua propter iuraui in anima mea, dicens: *Detestor ego superbiam Iacob, & domum eius odi:* quoniam (inquam) in fortitudine vestrâ cornua vos assumpsisse dicitis, eritis ergo mihi sicut bubali, qui tam indomiti sunt, vt iugum ceruicibus non recipiant, & cum syluestres boues sint, nolint propter feritatem vomere scindere terram. Ita vos mihi eritis vtique inutiles operi vel regno Dei, vobisque euagantibus & dispersis, adhibebo mihi boues alios domitos, dicamque eis, *tollite iugum meum super vos, & regno Dei fructum operabuntur*, iuxta illud; *Amen dico vobis quia auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius, &c.*

3. Comm. in Amos c. 6. Iudæi cur vri dicti.

Matth. 11. Ibid. 21. Rom. 10.

DE BISONTE. CAP. III.

D NOMENCLATVRA, DESCRIPTIO, Historia denique tota.

B ISON vt pote animal Septentrionalis plagæ proprium, & olim etiam Germaniæ in saltu Hercyniæ syluæ, non Thraciæ quæ alio nomine Bistonia vocatur, vt Oppianus arbitratur, nomenclaturam debet, sed Germanis quibus Visent nominatur. A Visent enim u, in b, conuerso, quod non tam Latini, quam Græci, facere solent, bison & βίσων dimanauit quanquam excusi Oppiani codices βίσων habent, carminis nimirum ratione. Dion in historia Augusta βίσωνες vocat. Irenicus in septimo exiges, cap. 11. contendit Vizontes dici debere. Albertus vt præmonuimus Visent nomine æquè vrum ac bisontem intelligit. *Plura* (inquit) *eorum genera sunt, quibusdam alta & longa cornua, alijs breuia, crassa & robusta*: ex quibus maiores, vros, minores, bisontes, intelligi dixi. Ipse etiam hoc nomine (Visent, quanquam apud ipsum in u, litera, vbi quadrupedes literarum ordine enumerat, corruptè legatur pro Visontes, vel potius bisontes,) bisontem exactissimè & ad mentem veterum

 deli-

delineauit. *Animal* (inquit) *eſt boui ſimile, collo ſetoſo & iubis, vt equus, ſed pernicius & truculentius, vt captum domari haud vnquam poſſit.* Hæc enim eum ex Solino tranſcripſiſſe apparet, qui nimirum de biſonte ſic ſcripſit: *In tractu ſaltus Hercyny & in omni Septentrionali plaga, biſontes frequentiſſimi ſunt, boues feris ſimiles, ſetoſi, colla iubis horridi, vltra tauros pernicitate vigentes, capti aſſueſcere manu nequeunt.* Plinius etiam iubatos tantùm dicit biſontes. Seneca, cuius verſus in vro recitauimus, villoſos, cum barbarum inſuper Oppianus delineet, & icon priori loco poſita talem etiam oſtendat. χαίτην enim eis tribuit non ſolum circa ceruicem, ſed etiam ἀμφ' ἁπαλοῖσι γενείοις. Et Pauſanias boues Pœonicos circa pectus & γένυν maximè piloſos facit: biſontes autem ex Pœonicorum boum genere eſſe alibi dixerat. Verſus Oppiani ſunt:

Cap. 23.

Biſontes iubati & barbati.

Lib. 2. de Venation.

Ἔστιν ἀμαιμάκετον φονίοις ταύροισι γένεθλον
Τὺς καλέουσι βίσωνας: ἐπεὶ πάτρης τελέθουσι
Βιστονίδος Θρῄκης. ἀτὰρ ἔλλαχον εἴδεα τοῖα.
Φρικαλέην χαίτην μὲν ἐπωμαδὸν αἰθύσσουσιν
Αὐχέσι σιαλέοισι, καὶ ἀμφ' ἁπαλοῖσι γενείοις:
Οἷά τε λαχνήεντες ἀριπρεπὲς εἶδος ἔχουσι
Ξανθόκομοι, βλοσυροὶ, θηρῶν μεδέοντες λέοντες.
Ὀξεῖαι κεράων δὲ περιγλωχῖνες ἀκωκαὶ
Χαλκείοις γναμπτοῖσιν ἐπείκελοι ἀγκίστροισιν:
Ἀλλ' οὐχ ὡς ἑτέροισιν ἐναντίον ἀλλήλοισιν
Νεύουσι ξυνεροῦ κεράων ἐπικάρσιον αἰχμήν:
Ὕπτια δ' εἰσορόωντα πρὸς αἰθέρα φοίνια κέντρα.

Gyllius hæc ita reddidit: Biſtones ad faciendas cædes prompti, horribili ceruice & pingui, rubro pilo & oculis terribilibus: cornuum mucronibus aduncis & hamatis, non inter ſe reflexis, ſed furſum verſus ſurgentibus. Eos cum impegerunt vel in hominem, vel feram in ſublime tollunt. Eorum lingua quidem anguſta, ſed aſperrima, tanquam ferrum limare poteſt, vt cùm lingit, ſanguinem eliciat. Hæc qui cum Græcis (inquit Geſnerus) conferet, facilè deprehendet, primùm omiſſa poetæ verba, quibus biſontem iubam circa armos terribilem in craſſa ceruice quatere ait, nec non circa maxillas aut mentum, vt ita vocem, vt barbatus videatur: deinde vbi iubatis ſiue hirſutis & fuluis & terribili aſpectu leonibus biſontem comparat, hoc totum à Gyllio in biſontem congeri nulla interim leonis mentione; cùm poeta præter iubam, reliqua non conferat. Ego certè biſontes non ξανθοὺς id eſt fuluos & multò minus rubros, vt Gyllius reddidit, eſſe puto, ſed nigricantes. Quod ad cornua, Oppiani verborum ſenſus hic mihi videtur, ea non eſſe patula vel extenſa, vt in cæteris bubus, nec è regione in diuerſum ad latera abire vel extendi (epicarſion enim tranſuerſum eſt) ſed recta ſurgere, ita tamen vt ὕπτια ſint, id eſt, dorſum verſus inclinent: & circa finem hami inſtar tum recurua, tum acuta eſſe, vnde & κέντρα vocat ab acumine. Gyllij verba, *non inter ſe reflexis*, nullam in Græcis rationem habent. Ad hæc linguam biſontis Oppianus propter aſperitatem limæ confert, non autem inſtar ferri limare poſſe dicit: ne quis fortè intelligat eam limarum quoque vſum præſtare. Ego me ante paucos annos biſontis cornu videre memini, quod aurifaber quidam habebat, vt labra argento includeret ad vſum poculi: nigredine ſplendebat, duos dodrantes longum, aduncum inſtar vnguium in rapacium auium genere, vnde imperiti quidam gryphis pedem eſſe conijciebant: capiebat vini plus quàm duas libras. Hæc omnia Geſnerus. Addam etiam verſionem Bodini, ne quis temerè Gyllium à Geſnero reprehenſum exiſtimet:

Gylli errores.

Cornua.

Eſt aliud vaſtum membris & ſanguine gaudens
Taurorum genus: hi nomen gentile ferentes,
Biſtoniæ latos populantur Biſtones agros
Extrema Thracum regione: figura decoras
Pendentes ceruice iubas palearibus atque
Nodoſis quaſſant humeris, capitique ſuperbo,
Non ſecus ac freti magna virtute leones,
Effera colla iubis ferunt, ceruicis honorem,
Cornuaque effulgent ignita cuſpide acuta
Aureus vt curuo mucrone reflectitur hamus.
Non tamen hæc apices ſummos in ſeipſa retorquent
Vt reliquis, verùm reſupina feruntur ad aſtra.
Quare ſi fortè inuadant hominemue feramuè,
Sublimes validis attollunt cornibus: arcta
His etiam lingua eſt, ſed acutis aſpera ſpinis.

Ferri-

A *Ferrinoram dicas planè te cernere limam,*
Namque cutem rigida lingua lambendo cruentant.

Idem Gyllius bisontem cerui speciem similitudinemque gerere scribit, & à media fronte inter aures vnum cornu in excelsitatem magis dirigi, quàm ea quæ nobis nota sunt cornua; quæ descriptio neutiquam bisonti quadrat; sed Gyllius ex Cæsaris lib. 6 transcripsit, nulla authoris, vt solet, facta mentione, vbi tamen bisontem Cæsar non nominat, sed simpliciter ait: *Est* (in Hercynia sylua) *bos cerui figura, cuius à media fronte inter aures vnum cornu existit excelsius, magisq; directum his, quæ nobis nota sunt cornibus: ab eius summo sicut palma, ramique latè diffunduntur: eadem est fœminæ marisque natura, eadem forma magnitudoque cornuum.* Hęc Cęsar: quibus vt suo loco patefiet, diuersissimum à bisonte animal describit. Nam quod non sit bison, vel quiliber ex superioribus iudicet. Bisontem verò etsi non nominet, pulcherrimè delineauit Calphurnius; *Aeglog. 7.*

Vidimus & tauros, quibus aut ceruice leuata
Deformis scapulis torus eminet, aut quibus hirta
Iactantur per colla iuba, quibus aspera mento
B *Barba iacet, tremulisque rigent palearia setis.*

Laurentius Surius Carthusianus in commentario rerum suo tempore gestarum scribit in Lithuania, vros esse, bisontes item & alces; errare qui vros vocant bisontes, cùm bisontes (inquit) ab vris bouinam formam habentibus differant, quando bisontes iubati sunt, & villosi circa collum, & in annos barba à mento propendente, pilis moschum redolentibus, capite breui, oculis grandioribus & toruis, quasi ardentibus, fronte lata, cornibus plerumq; adeo deductis & porrectis, vt in ijs tres benè corpulenti homines insidere queant. In tergo extat gibbus elatior priore, & posteriore *Bison vt ab vro differat.*

C

D

corporis parte humiliore. Cum hac descriptione icon hæc, quam Vuolfgangus Lazius, Gesnero communicauit, vt in appendice historiæ quadrupedum (ex qua eam mutuo accepimus) testatur,

A tur, exactè conuenit. Huius fortasse generis fuerint tauri floridæ noui orbis Insulæ, quos butrones barbari sua lingua nuncupant vti scribit Ambrosius Paræus Chirurgus Regius, qui istiusmodi tauros nobis depinxit, & nos ex eo lectoribus etiam communicamus. Cornua, inquit, gerunt pedalia, & gibbum in dorso, Camelino similem: pilo est promisso, & fuluo, cauda leonina. Nunquam cicuratur, ex pellibus fiunt tegmina, quibus barbari aduersus hyemis uehementiam utuntur. Cornibus uerò, quibus alexiteriam uim inesse sibi persuadent, aduersus uenena se muniunt. Idem uerò Gesnerus præterea bisontem album Scoticum siue calydonium non male credit uocari, syluestrem ferumque illum bouem, quem in Calidonia sylua reperiri in bouis historia diximus. Candidissimum esse aiunt in formam leonis iubam ferre, cætera mansuetissimillimum, uerùm adeo ferum & indomitum, atque humani consortij hostem, ut quas herbas aut frutices humana contrectatas manu senserit, plurimos deinceps fugiat: captum autem arte quadam mox paulò præ mæstitia mori. Cum uerò se peti senserit, in obuium quemcunque magno impetu irruere, & prosternere; non canes, non uenabula, nec ferrum ullum metuere.

B CAPIENDI RATIO.

In Phocicis.

QVOMODO olim bisontes caperentur, Pausanias docet his verbis. Bisontis Pæonici caput ex ære fabrefactum, Dropion Deontis filius, Pæoniorum rex Delphos » misit. Bisontes belluarum omnium viui difficillimè capiuntur: nullæ enim sunt » adeo validæ plagæ, quæ irruentis feræ impetum sustineant. Eius venatio ita com- » paratur. Supinum deligunt locum, & in conuallem decliuem: eum præualido se- » pto vndique muniunt: cliuum deinde & proximam cliuo planitiem recentibus boum corijs in- » sternunt: recentium si non suppeditarit copia, arida aspersione olei lubricant; Ibi in equis exerci- » tatissimi homines, bisontes intra illum ambitum cogunt, qui per vncta coria delapsis in præceps, » ad imam vsque planitiem deuoluuntur. Illic ad quartum aut quintum diem neglecti relinquun- » tur lassitudine & fame debilitati, cadentibus iam animis facilè conficiuntur. Sunt qui ad eos » mansuefaciendos artem adhibeant, & iacentibus adhuc pineæ nucis nucleos interioribus exem- » C ptos testulis apponant: alium enim cibum nullum bellua tunc appeteret: postremò vinculis di- » strictos abigunt: & ad hunc bisontes modum capiuntur. Tantum Pausanias.

Bison captus quo cibo gaudeat.

VSVS IN MEDICINA.

QVEMADMODVM plantæ siue stirpes syluestres domesticis & quæ in hortis aluntur, viribus sunt efficacioribus, ita de animalibus quoque iudicasse apparet Plinium his verbis: *Vros & bisontes Graci in experimentis non habuerunt, quanquam boue fero refertis India sylnis: portione tamen eadem efficaciora omnia* (quàm ex domesticis vel gregarijs bubus) *ex his credi par est*, videlicet quod ad medendi vim.

D VSVS IN SPECTACVLIS.

QVAMVIS autem tam feræ, indomitæque naturæ sit bison, erant tamen olim qui non solum ipsum, sed & alia similiter effera domarunt, domitisque equorum loco ad currus, essedaq; vti docuerunt in spectaculis, sicuti Martialis hisce endecasyllabis testatur:

Lib. 1. Epig. 105.

Picta quod iuga delicata collo
Pardus sustinet, improbæque tigres
Indulgent patientiam flagello,
Mordent aurea quod Lupata cerui,
Quod frenis Lybici domantur vrsi,
Et quantum Calydon tulisse fertur,
Paret purpureis aper capistris
Turpes esseda quòd trahunt bisontes,
Et molles dare iussa quod choreas
Nigra bellua nil negat magistro

Quis

Quis spectacula non putet deorum?

Ex eiusdem poetæ libello de spectaculis constat Vrum & bisontem in theatris etiam iaculis confixos esse: Carpophorum enim laudans, quod stantes feras superaret dexteritate iaculandi præcipua, ait:

Dorica quàm certo venabula dirigit ictu
Fortis adhuc teneri dextera Carpophori?
Ille tulit geminos facili ceruice iuuencos:
Illi cessit atrox bubalus, atque bison.
Hunc leo cum fugeret, præceps in tela cucurrit,
I nunc, & lentas corripe turba moras.

Consueuerunt spectatores in theatro Circoque pugnantes feras excitare ad fugam. Nunc autem monet eos poeta, nullum esse remedium feræ Carpophoro pugnanti: nam & stantem sternit, fugientem adeo perterret, vt ruat in tela aliorum.

DE BONASO CAP. IV.

NOMENCLATVRA, EIVSQ. RATIO.

BONASVS Pæonia fera, Aristoteli libro secundo historiæ animalium capite primo βόνασσος vocatur; quæ tamen vox apud ipsum non vno modo scribitur, quandoquidem est vbi per ν simplex, est vbi per ν duplex, estque vbi per σ simplex, estque vbi per σ duplex legitur. In libro verò mirabilium narrationum βόλινθον appellat: & in nono historiæ animalium à Pæonibus lingua vernacula μόναπον, siue, vt alij scribunt, μόνωπον vocari testatur. Cur autem istiusmodi fera bonasus siue bonassus vocetur, hactenus apud neminē reperio: μόνωπος verò siue μόναπος forte dicetur Pæonibus, quorum lingua cum Illyrica ferè eadem est, à iubis, quas Angli mane, Germani mone appellant. Augustinus Niphus bonasum scribit à recentioribus vaccam Indam vocari: in quo decepit eum Albertus Magnus, qui Solini de tauris Indicis & bonaso diuersis in locis scripta, confundit. Idem Albertus bonasum cum zubrone siue vro implicat, vt in vro ostensum est. Apud eundem etiā lib. 22. bonachos pro bonaso corruptè scribitur: & rursus in eodem libro in E litera, enchytos, vbi totam bonasi historiam ex Aristotele recitat: alijs enchires scribunt, nescio quibus tam barbarè & absurdè scribendi occasionibus, nisi quod ex Arabicis translationibus sumpta videntur, qui Græcorum dictiones plerasque absurdissimè corrumpunt, adeo vt originem amplius non agnoscas. Raphael Volaterranus bonasos eodem modo capi scribens, quo nos bisontes diximus ex Pausania, bonasum quoque haud agnouisse videtur.

Bolinthus. *Monapus.* *Vacca Inda.* *Bonachos.* *Enchytos.* *Lib 7.*

GENVS, FORMA, DESCRIPTIO, Historia, denique tota.

ARISTOTELES, qui solus certè bonasi meminit, (nam Aelianus & Plinius suaproculdubio ex eo descripserunt, Solinus ex Plinio,) agens de quadrupedibus quæ pilis integuntur, bonasum asserit ex capronatis esse. Ipsorum (inquit) quadrupedū pilis intectorum, alijs corpus totum est hirtum, vt sui, vrso, cani: alijs collum hirtius pati vndique modo, vt leoni & reliquis iubatis: alijs prona tantum ceruicis, à capite ad summos armos villi geruntur, vt equo, vt mulo & reliquis capronatis, quo in genere bonasus quoque è syluestribus cornigeris enumerandus est. Mox verò ex boum genere esse videtur indicare, quando interiora omnia bubus similia continere dicit: sed & in describendo ipso, tantamque historiam referendo tauro ipsum assimilat. Bonasus (inquit) gignitur in terra Pæonia, monte Messapo, qui Pæoniæ & Mediæ terræ collimitium est, & monapios (μόναπος) appellatur, magnitudine tauri, sed corpore quàm bos latiore (ὀγκωδέστερος, οὐ γὰρ προμήκης ἐστὶν) breuior enim & in latera auctior est. Tergus distentum eius locum septem accubantium occupat. Cætera forma bouis similis est, nisi quod ceruix iubata armorum tenus (μέχρι τῆς ἀκρωμίας) vt equi est, sed villo molliore, quàm iuba equina, & compositiore: color pili totius corporis flauus: iuba prolixa,

Lib. 2. Hist. c. 1. *Cap. 16.* *Lib 9. c. 35.*

& ad

A & ad oculos vsque demissa, & frequens (πυκνὴ, idest, densa) colore inter cinereum & ruffum: non qualis equorum quos partos vocant, est, sed villo supra squalidiore, subter lanario, nigri aut admodum ruffi nulli sunt, vocem similem boui emittunt: cornua adunca in se flexa & pugnæ inutilia gerunt, magnitudine palmari, aut paulò maiora, amplitudine non multò auctiore, quàm vt singula semisextarium capiant, nigritie proba, antiæ (προκόμιον) ad oculos vsque demissæ, ita vt in latus potius quàm antè pendeant. Caret superiore dentium ordine, vt bos & reliqua cornigera omnia: crura hirsuta, atque bisulca habet, caudam minorem quàm pro sui corporis magnitudine, similem bubulæ: excitat puluerem, & fodit, vt taurus: tergore contra ictus præualido est. Carnem habet gustu suauem, quamobrem in vsu venandi est. Cum percussus est, fugit: nisi defatigatus nusquam consistit (καὶ ὑπομένει ὅταν ἐξαδυνατῇ) repugnat calcitrans, & proluuiem alui, vel ad quatuor passus (ὀργυίας) proijciens: quo præsidio facile vtitur, & plerumque ira adurit, vt pili insectantium canum absumantur: sed tunc ea vis est in fimo, cùm bellua excitatur, & metuit: nam si quiescit, nihil vrere potest. Talis natura & species huius animalis est. Tempore pariendi vniuersi (ἀθρόοι) in montibus enituntur: sed priusquam fœtum ædant, excremento alui circiter eum locum, in quo pariant, se quasi vallo circundant & muniunt: largam enim quandam eius excrementi copiam hæc bellua egerit. Hactenus Aristoteles interprete Gaza.

Caro qualis. *Vt se defendant.* *Vbi pariant, & quomodo.*

B Describit autem rursus hoc animal ab initio libri Mirabilium narrationum: nonnullis tamen immutatis. Ipsa enim fera non magnitudine tauri, sed boue maior, & robustior describitur: pro bonaso legitur bolinthus: pro Messapo monte Hessæus: pro μόναπον, μόνωπον; pro ἱππέλαφον, ὀκλαλφον. Iuba prolixa ad oculos, additur à vertice. Cornua adunca, καταστραμμένα, idest deorsum versa, καὶ τὸ ὀξὺ κάτω παρὰ τὰ ὦτα, ita ut mucro infernè iuxta aures sit: contrà quàm in hoc poetæ versu, *Patulæ camuris sub cornibus aures*, etsi tum infra tum supra aures eis habeantur. Et pro μελανία καλὴ καὶ λιπαρά, μέλαν σφόδρα εἶναι, διαστίλβειν δὲ ὡς εἶναι λελιπασμένα, hoc sensu, cornua aiunt nigro colore adeo saturata esse, vt tanquam per vncta splendeant. Quod modò ad Gazæ translationem: in ea non pauca Gesnerus aduertit, quæ bonasi historiam non solum obscuram reddunt, verùm etiam eam corrumpunt. Equidem mirum est Gazam in comparatione bonasi coloris ad ἵππους παρώας Græcam vocem reliquisse (quamuis partos in versione corruptè legitur pro paroos,) cùm alibi semper, etiamsi desint, latina fingere soleat. In Hesychio & Varino legimus, παρωαὶ λέγονται ἵπποι

Alia descriptio & historia. *Gazæ errores.*

C τινὲς τὸ χρῶμα πύρροι: Paroi dicuntur equi quidam colore ruffi. Mihi (inquit Gesnerus) animus inclinat, paroos dici qui inter ruffum & cinereum sint equi, vt οὐχ negatio abundet: sic enim multò commodius cohærebit sensus, hoc pacto: Iuba bonasi inter cinereum & ruffum colore est, qualis in parois equis conspicitur: hoc tamen interest, quod squalidior bonasis pilus est iubę (Gaza tectè addit supra idest foris) infrà verò idest, intus, lanæ instar mollis. Vetus translatio pro κάτωθεν vertit, pili eius in alijs membris lanæ assimilantur, & pro cruribus hirsutis, rari pili, contrario sensu, quod cum negatione legerit οὐ δασέα. Item pro Græcis verbis, μεταξὺ τέφρου καὶ πυρροῦ, idest, inter cinereum & ruffum, vt Gaza vertit, habet inter nigrum & ruffum, quod fortè probari potest propter sequentia, vbi neque nigros admodum neque ruffos inueniri bonasos Aristoteles scribit: quasi eosdem colores semper in eis misceri innuat. Iam quod τῷ μεγέθει σπιθαμιαῖα transfert magnitudine palmari, melius dodrantali transtulisset, nam per spithamen eruditi dodrantem intelligunt: Et licet triplicem palmum faciunt nonnulli, paruum, quatuor digitorum, quem παλαιστὴν masculino, vel παλαιστίδα fœminino genere Græci vocant, Polluce teste; maiorem, quinque, doron Græcè dictum, etsi Pollux doron & palæsten pro eodem accipit: maximum octo digito-

Equi paroi. *Iuba.* *Color.* *Cornuũ magnitudo.* *Dodrans ut à palmo differat.* *Spithame quid.*

D rum: dodrans tamen tres minores & propriè dictos palmos continet, idest, digitos duodecim. Polluci spithame extensio est à pollice ad minimi digiti finem, lichas verò ad finem lichani, idest, indicis. Quamobrem partim uitandæ gratiæ homonymiæ præstiterit spithamiæon reddere dodrantale: partim, ut propriè loquamur. Nam pro duodecim digitorum mensura, palmi nomen rarissimum est, pro quatuor usitatissimum. Iam uerò dubitauerit aliquis, quonam modo cornua magnitudine dodrantalia sint, & ad quam dimensionem mensura ea pertineat, longitudinemne, an circumferentiam, an circumferentiæ diametrum: quod si quis capacitatem consideret, quæ dimidiati congij est, omnino ad imæ circumferentiæ diametrum, qua cauitas orbicularis maximè patet, dodrantis mensuram pertinere intelliget. Neque enim alijs duobus modis bonasi cõmunes boues excedunt; cùm illis plerumque tum longiora dodrante, tum ambitu etiam ampliora cornua sint, diametro autem imæ circumferentiæ dodrantali nunquam. Cæterùm in eadem cornuum capacitate pro Græca uoce ἡμιχοῦν, quę dimidium congij significat, Gaza imperitissimè semisextarium uertit; cum chus, idest congius sextarium sexies capiat, unde & sextario nomẽ apud Latinos. In mirabilibus narrationibus legitur, ἡμιχόου πλεῖον, idest, plus quam dimidium congij. Est autem congius mensura liquidorum, quæ vini uel aquæ libras decem capit, teste Paulo Aegi-

Congius. *Sextarium.*

neta

neta, qui etiam ξέστῃ ſextario uncias uiginti attribuit. Alius eſt aridorum ſextarius, ξέστης apud Græcos, cuius dimidium ἡμιξέστον. Huic nomen quod medimni Attici pars ſexta ſit: chenices capit octo: conſtituunt autem chœnices octo modium Aegyptium, vel Italicum. Chœnix xeſtas, ideſt ſextarios liquidorum, duas capit. Quod ſi quis de illo intelligat, ſemiſextarius chœnices quatuor capiet, ideſt ſextarios liquidorum octo, qui vini vel aquæ libras tredecim & vncias quatuor caperent. Ita ſemiſextarius aridorum ad ſemicongium liquidorum, duplus erit, & ſuper tripartiés quintus, vt vncias quatuor omittam. Sed chus liquidorum eſt menſura, & Ariſtotelem de liquidis intellexiſſe veriſimilius eſt, quoniam cornibus huiuſmodi pro poculis vtebantur. Sed fortè Gazam defenderit aliquis D. Hieronymi authoritate, qui commentariorum in Ezechielem libro primo, choa Atticum, ſextarium Italicum eſſe ſcribit. At hoc authorum alius nemo ſcribit, & aduerſus Alciatum Hieronymo patrocinãtem, Georgius Agricola doctiſſimè diſſerit, vbi Plinium eiuſ erroris incuſat, qui in vini nectaritis apparatu, vbi Dioſcorides choas ideſt congios ſex habet, ipſe ſiue ex Dioſcoride, ſiue alio Græco authore transferens, totidem ſextarios reddit, quod itidem, vel ipſius vel librariorum negligentia factum conſtat, cùm alibi ſemper pro Græcorum ſextario congium reponat, Sed Gazam fortaſſis offendebat nimia capacitas, ſi dimidiũ congij reddidiſſet. Atqui alia legimus longè capaciora cornua qualia Plinius vrorum eſſe ſcribit, ex quibus barbari Septentrionales potant, vrnaſque binas capitis vnius cornua implent. Amphora duas capit vrnas, vrna congios quatuor Volutio teſte, & approbante Georgio Agricola. Vnum igitur vri bouis cornu congios quatuor capere poterat. Aelianus Ptolomæo ſecundo ex India cornu allatum ſcribit, quod tres amphoras caperet. Tres amphoræ congios vigintiquatuor efficiunt. De corij modò magnitudine non ſatis clarè loqui apparet Ariſtotelem, qui id ἑπτάκλινον eſſe ait, Gaza vertit, quod diſtentum, locum ſeptem accubantium occupat: in Mirabilibus verò narrationibus, deeodem dicitur, excoriatum κατέχειν τόπον ὀκτάκλινον, quod locum occupet octo accumbentium: Oſtendit itaque Geſnerus iſtiuſmodi vocabula ex cline compoſita non ſolum accipi pro loco, in quibus accumbebant veteres, nimirum pro ipſis cœnaculis, ſed item pro ſpatio, quod locum illum continebat, quod inter cæteros idem Ariſtoteles non obſcurè docet, cum in eodem libro fontem in Siciliæ Paliſcis eſſe ait, ὡς δεκάκλινον, ideſt, qui circiter decem accumbentium obtinet locum. Cum verò veriſimile ſit, ſingulorum accumbentium locum, non vltra duos cum dimidio pedes latitudinem extendiſſe, cùm amplitudo iſta diſcumbenti ſufficiat, ſeptem iſtiuſmodi ſpatia longitudinem ferè efficient pedum XVII. cum dimidio, talemque pellis bonaſi longitudinem Ariſtoteles intelligere videre poteſt, cum longè, vt indicauimus, longiores deſcribantur vri. Cæterùm obijcere quiſpiam queat, iſtiuſmodi longitudinem Ariſtoteli aduerſari, vtpote qui bonaſum τὸ μέγεθος ἡλίκον ταῦρος, ideſt magnitudine tauro æqualem deſcribit. Cui obiectioni reſpondet Geſnerus, in hoc erratum videri: nam in Mirabilibus idem animal multò maius, ſimul & robuſtius facit, fierique poteſt, vt caudæ quoque longitudo ſuperiori menſuræ adiungenda ſit. Heptaclinos igitur bonaſi longitudo non erit pedibus ſeptendecim: quæ verò latitudo ſit, ex proportione longitudinis, in communium boum pellibus deprehenderut: necnon ex Vitruuio, qui triclinia propriè ſic dicta longiora duplo quàm latiora eſſe vult: lata itaque fuerit pedes octo cum dimidio, ſed quia Ariſtoteles latitudinem eius admirari quodammodo videtur, etiam latior. Nõ placet porrò quod Gaza vbi Ariſtoteles ait, proluuiem alui vel ad quatuor orgyias proijciens, pro orgyias vertit paſſus: quanquam & vetus Ariſtotelis translatio, vt apparet apud Albertum in Enchyto lib. 22. ita verterit. Licet enim paſſus dictus videatur à paſſis, ideſt extenſis manibus, ſecundum Grammaticos: apud authores tamen in hac ſignificatione, nuſquam reperiri puto: proindeà pedibus paſſis, ideſt quàm maximè ſine periculo poſſunt, diuaricatis extenſiſque, nomen hoc potius factum crediderim. Eſt enim ea menſura circiter pedes quinque vel paulò maior. Quod autem paſſum pro quinque pedibus veteres dixerint, facile eſt calculare ex Plinij hiſce verbis: *Stadium CXXV. noſtros efficit paſſus, hoc eſt pedes ſexcentos XXV*. Eſt igitur paſſus duorum greſſuum vt ſit greſſus cubitus vnius & pedis, hoc eſt pedum duorum ſemis: Orgyia verò Græcis eſt τὸ μετὰ τῶν ἰδίων χειρῶν μέτρον, ut Suidas docet, ideſt menſura quæ manibus extenſis fit, quæ ſua cuique etiam ſtatura uel proceritas eſſe ſolet. Eſt autem cubitorum quatuor, ideſt, pedum ſex. Varinus Orguian manuum ait eſſe extenſionem unà cum pectoris latitudine (quod & Pollux ſcribit) dictam παρὰ τὸ ὀρέγειν καὶ ἐκτείνειν τὰ γυῖα, ὅ ἐστι τὰς χεῖρας. Nos (inquit Geſnerus) ulnam potius interpretabimur. Eſt enim ulna ſpatium, ut Seruius inquit, quantum utraque extenditur manu: atque ita exponit maior lexicographorum pars teſte Henrico Stephano: equidem ὀργυιὰ Heſychio etiam eſt ἡ τῶν ἀμφοτέρων χειρῶν ἔκτασις, ambarum manuum extenſio. Vnde conſtat orgyiam excedere menſuram paſſus. Multo uerò maior grauiorque lapſus eſt Plinij, qui iugerum reddidit. *Tradunt* (inquit) *in Pæonia feram, quæ bonaſus vocetur, equina iuba, cætera tauro ſimilem, cornibus*

Amphora.
Vrna.
Corij magnitudo.
Paſſus quid.
Orgyia quid.
Lib. 2. 1 lin. 4.
Iugerum ...

A *nibus ita in se inflexis, ut non sint utilia pugnæ, quapropter fuga sibi auxiliari, reddentem ea fimũ, interdum & trium iugerum longitudine: cuius contactus sequentes, ut ignis aliquis amburat.* Quis autem tam insanæ fuerit mentis, ut inducat in animum, ad tantum spatium proluuiem

B

C

D

alui à bonaso eiaculari? cùm sit iugerum, ut superiùs ex eo diximus, quod uno die boum iugo uno exarari potest: id quod Columella etiam testatur, & M. Varro: In eo tamen Plinium secutus est bolinus, qui statim post Phrygię, & Lydiæ mentionem. *In his locis* (inquit) *animal na-*

ſcitur, quod bonaſum dicunt, cui taurinum caput, ac deinceps corpus omne, tantùm iuba equina: cornua autem multiplici flexu in ſe recurrentia, vt ſi quis in ea offendat, non vulneretur. Sed quicquid præſidij monſtro illi frons negat, aluus ſufficit. Nam cùm in fugam vertitur, proluuie citiuẽtris fimum egerit per longitudinem trium iugerum: cuius ardor, quicquid attigerit, adurit. Ita egregiè noxia ſummouet inſequentes. Tantùm Solinus, qui præterea non rectè uidetur ſcribere, cornua bonaſi multiplici flexu in ſe recurrere, nam ex Ariſtotele, & Plinio conſtat, ita tantum in ſe inflexa eſſe, ut pugnæ ſint inutilia. Equidem icon, quam Geſnero debemus, Norimberga miſſam à Cornelio Sittardo medico, cornua in vnum ſolum circulum imperfectum cõuerti oſtendit: & eiuſdem ferè figuræ ſunt, quæ hic ex eiuſdem appendice ſubieci, priori loco picta, apparetq́. in bonaſo euenire, quod in vulgaribus bobus, in quibus figura cornuum plerumq; variare ſolet.

Cornuũ bonaſi deſcriptio.

Deſcriptionem ad ſceleton factam trium harum, quas damus figurarum, Geſnero ex Anglia miſit præſtantiſſimus medicus Ioannes Caius his verbis. Mitto ad te caput vaſti cuiuſdam animalis, cui nudum os capitis vnà cum oſſibus, quę cornua ſuſtinebant, grauiſſimi ponderis ſunt, & iuſtum ferè attollentis onus. Quarum curuatura ita ſe promittit, vt non rectà deorſum vergat, ſed obliquè antrorſum. Quod quia videri nequit in facie proſpiciente, curaui vt appareret in auertente in latus. Spatium frontis inter cornua palmorum Romanor. trium eſt cum ſemiſſe. Longitudo cornuum, pedum duorum, palmorum trium, & digiti ſemiſſis eſt. In ambitu vbi capiti iunguntur, pedis vnius & palmi ſemiſſis ſunt. Huius generis caput aliud Varuici in caſtello vidi, quo loco magni, & robuſti Guidonis, comitis olim Varuicenſis, arma ſunt: cuius cornuum oſſibus ſi ipſa cornua addas, multò fierent longiora, & alia figura atq; curuatura.

Vertebra.

Eò in loco etiam vertebra colli eiuſdem animalis eſt, tanta magnitudine, vt niſi longitudine trium pedum Rom. & duorum palmorum cum ſemiſſe circumdari poſſit. Aequè & ad id animal pertinere exiſtimo omoplatam illam quæ viſitur catenis ſuſpenſa e porta Septentrionali Couentriæ, cui vt nulla ſpina eſt (ſi bene memini) ita lat. eſt vna ſua parte pedes tres, digitos duos: longa pedes quatuor, palmos duos. Ambitus acetabuli, quod armum excepit, pedum trium eſt, & palmi vnius. Circumdat os integrum, non niſi pedum vndecim, palmi vnius longitudo & ſemiſſis.

Omoplata.

Coſta.

In ſacello magni Guidonis, quod poſitum eſt, non amplius mille paſſ. à Varuico oppido, ſuſpenditur coſta huius item animalis (vt ego quidem reor) cuius ambitus quo loco minima eſt, palmorum trium eſt: longitudo ſex pedum cum dimidio. Sicca ea eſt, & in extima ſuperficie carioſa, pendit tamen libras nouem cum ſemiſſe. Ex vulgo, apri eſſe coſtam putant, à Guidone occiſi: pars vaccæ, quæ prope Couentriam in foſſa quadam commorabatur, multis infeſta: Quæ poſterior opinio ad verum potius accedit puto, cum bonaſi forſan eſſe poſſit. Vri eſſe dicere vetant cornua recurua. Hæc forſan ſuperuacua ſunt, quod in libro tuo bonaſi faciem depinxiſti: tamen quia dubitauerim de animali hoc, volui cogitandi materiam tibi miniſtrare, vt ſi fortè alius animalis oſſa eſſent, tu per otium nomen nobis aperires. Hæc ille: cuius coniecturis ipſe etiam cum Geſnero aſſentiar, donec aliquando fortaſſis aliquid certius exploratum nobis fuerit. Bonaſum quidem boum ferorum omnium longè maximum veteres faciunt.

Lib. 7.

Aelianus interprete Gyllio Bonaſum ſcribit magnitudine ſimilem eſſe tauro piloſo, (hoc eſt, vt ego coniiciò biſonti, cum quo, vt oſtendi Albertus bonaſum etiam confudit,) & ſtercus eius quo præ vexatione acre (inquit) & igneum reddit, ſi in venatorem quempiam inſequentem inciderit, mortem afferre, cum alij veteres, vt præmonuimus, adurere tantùm ſcripſerint. In eiuſdẽ Aeliani Græci codicis manuſcripti coronide quadam teſte Geſnero legitur, de bonaſo: Propter capronas viſum impedientes, non rectè ſed obliquè intuetur: Color eius ſimilis eſt terræ, & locis in quibus moratur, & cornua gerit διὰ τὸ ἀντιτείνειν ἀλλήλοις μὴ βλάπτοντα, ideſt innoxia quòd ad ſe inuicem conuertantur: Vbi notandum eſt, quod de coloris mutatione dicit, non ad bonaſum, ſed ad tarandum, vt ſuo loco monſtrabitur, pertinere: & num capronæ etiam tam ſint proceræ, vt viſum impediant, inquirendum eſt: ſecus enim ferè icon noſtra indicat, & Ariſtoteli id aduerſari videtur. Notandum etiam apud Ariſtotelem, vbi rurſus bonaſi meminit his verbis: „Bonaſis quoniam cornua eis ad ſeſe reflexa ſunt „excrementi profuſionem natura pro auxilio dedit: hoc enim cùm metuunt, ſe tuentur. Hac „eadẽ profuſione alia quoq; ſeruari certum eſt: obſcuriùs à Gaza verſum eſſe, quibus pari aduncitate cornua reflexa inter ſe orbem colligunt: Poſſent. n. accipi hæc verba, tanquã de alijs quoque, ſimiliter aduncorum cornuum animalib. eo in loco tractaſſet Ariſtoteles, quod tamen non apparet. Nam bubalis & capreis, de quibus proximè dixerat, licet adunca, & parũ vtilia pugnę cornua fortè ſint, nõ pari tamen aduncitate, ſed longè alia, quàm bonaſorum ſunt. Alijs item in locis, bonaſum Ariſtoteles ſcribit ſylueſtrem eſſe, biſulcum, capronatum equorum inſtar, iubam habere, & cornua bina orbem inflexu mutuo colligentia, vt idem Gaza vertit pro Græcis

Lib. 3. de partib. c. 2.

Gazę alij errores.

ver-

A verbis, γαμψὰ πρὸς ἄλληλα: quæ itidem translatio obscurior est. Intelligi enim potest, ac si cornua pariter incuruata ambo in orbem colligantur, vt si quis brachia ante pectus extensa in gyrum vertat: cùm per se vtrumque subtus aures curuatum γαμψὸν, idest aduncũ potius quàm orbiculare sit. Postremò ad alui profusionem quod attinet, siue stercoris reiectionem, id in cursu, prolixiore præsertim, feruidius fit, & longius reijcitur, intestinis videlicet cursu calefactis, & ob calorem flatibus excitatis, vt fit in humore: quibus inclusis violẽta per angustum, magno impetu eruptio fit: accedit & locorum compressio ex vehementi motu.

Proluuies cur longius proijciatur.

DE BVBALO VETERVM. CAP. V.

BVBALI nomen (inquit Gesnerus) omnino incertum est, non hodie solùm, sed Plinij sæculo etiam confusum. Alius enim Græcorum bubalus est, cui nullum aliud apud Latinos nomen contigit, vt peregrinis plerisq; de hoc nomine inter capreas, quibus adnumeratur, docebo: Alius quem vulgò bubalum vocant qui de boum syluestrium genere est, nec vllum peculiare apud Græcos, quod sciam, nomen habet. Cùm inter syluestres alij quidam certa habeant nomina siue propria, siue à regionibus sumpta, vt bonasi, bisontes, indici, &c. Accedit hoc etiam difficultatis, quod diuersos syluestres boues, (vt Plinij tempore olim vros) hodiè multi, præsertim in illis regionibus ad quas aliundè adducuntur, vulgus bubalos appellat. Sic ille, & rursus. Apud Græcos, vbicũque mentio fit bubali, de Africano semper intelligimus, & similiter apud Latinos veteres: nam recentiores omnes pro bouis syluestris genere hoc nomen vsurpant. Ego quidem in hoc assentior Gesnero, quod bubalus veterum planè sit diuersus à vulgari, quem scilicet Romæ, & Florentiæ nunc buffelum vulgò vocant, non assentior tamen, quod ex caprarum genere sit, cùm caprarum illud genus non βούβαλος, sed βουβαλὶς nuncupetur. Non me latet interim in Græcis Oppiani codicibus de venatione βούβαλος legi pro specie capreæ, cæterùm eum locum corruptum, vel ab amanuensi, vel à librario non dubito, quandoquidem opere de piscibus idem genus capreæ βουβαλὶς ipsi nominatur, vt suo loco apparebit. Fefellit fortassis Gesnerum Aristoteles, qui βούβαλον cum dorcade, idest caprea simul nominat, & Hesychius, qui βούβαλον interpretatur δορκάδιον, idest capreolum, deceptus nimirum deprauatis Oppiani exemplaribus. Ex Aristotelis locis, quæ sunt de bubalo nihil ipse certi expiscari potuit, quo opinionem suam possit stabilire. Citato enim loco ait: Bubalis capreisque interdum cornua inutilia sunt: nam etsi contra nonnulla resistunt, & cornibus se defendunt, tamen feroces pugnacesque fugiunt. Ex quibus verbis nihil aliud habemus, quàm bubalorum & caprearum æqualem timiditatem. Timida autem esse animalia, non obscurè idem Aristoteles aliàs etiam indicat, cùm timidissimis, & imbellibus alijs bubalos rursus annumerat, vt dum inquit. Bubalorum, & ceruorum sanguini fibræ nullæ insunt: quare sanguis eorum non similiter, vt aliorum concrescit. Et rursus: Bubali sanguis aliquanto amplius spissatur, quàm leporis & cerui, quippe qui proximè ouillo, aut paulò minus consistat. Dioscorides etiam clarissimè à capreis videtur distinguere, agens de leporino coagulo. Pares (inquit) illæ vires habent, hædi, agni, hinnuli, dorcades, capreæ quam à latitudine cornuum platycerota dicunt, dorci, cerui, vituli, & bubali coagula. Quamobrem Scaligero potius assentior, qui bubalim (bubalum malim, vt ipse aliàs etiam vocat) paruum bouis genus esse credit cursu celerrimum, & his verbis perpulchrè delineat. Bubalin (inquit,) cuius sanguis, & instrumentum pugnæ cornua taurùm ab Aristotele descripta sunt, Plinius ait esse vitulo similiorem (ceruoue:) Quid igitur ea sit? An Gazella? non sane. Quare quod ex Africanis historijs percipere potui, tibi libenter impertitum curabimus. Africanorum boum paruitas tanta est, vt nostratium vitulorum bimulorum vix æquent magnitudinẽ. Multi tamen roboris, ac laboris patientissimi sunt. Dant autem, & Lant, & Elant inuenio appellatũ. Facie bubula est, sed vt minor, ita multò agilior, atque expeditior. Eiusmodi fertur esse celeritate, vt cursu feras omnes anteuertat. Corium adeò firmum; vt cuiuis telorum ferreo generi sit impenetrabile. Sclopi tamen globulo peruium. Pilus eis albet. Aestate capiuntur; quòd arenæ feruore vngulæ moueantur, ac vacillent. Hoc quoque loco subtilitas est in philosophia. Aristoteles bisulcis talũ ad robur datum scribit: Cæteris quibus esset celeritas destinata non itẽ. Arbitror enim, huic feræ omnium celerrimæ, quę sit adeo boui similis, ne bubulũ quidẽ deesse talum. Equos suos Arabes, qui in Africa sedes posuere, ita demũ probant, si eorũ cursus cum huiusce bestiæ velocitate conferri possit. Fortasse Lant, bubalis (bubalus) est. Nam Plinius

Bubali nominis diuersitas.

Bubalus, & bubalis differunt.

Lib. 3. de par. cap. 2.

Bubalũ animal esse timidum.

Bubalus quid.

Boum Africanorũ pernicitas.

ambiguè,vitulo,ceruouè ſimilẽ facit.Plinij verba ſunt:*Vris imperitum vulgus bubalorũ nomen imponit,cum id gignat Africa vituli potius ceruiuè quadam ſimilitudine*. Quę Plinij verba ego ita accipio, vt ijs bubalum cum bubali confundat. Arbitror enim ſimilitudinem cerui ad bubali pertinere, Pliniumque nominis vicinitate deceptum; Cerui autem, & caprea corporis ſpecie non male conueniũt. Et Oppianus ſubinde à ceruo agit de eurycerote, ab hoc de bubali, & ab hac de dorcadibus. Bellonius alium fortaſſis bubalum Africanum deſcribit in ſuis per Orientem obſeruationibus. Alterius enim coloris pilum facit, neque velocitatis tantæ omnino meminit: In eo tamen cum Scaligero nobiſque conuenit, quod paruum eſſe inquiat, & Plinij bubalum. Summa (inquit) voluptas eſt homini ſtudioſo, & rerum antiquarum ſcrutatori ſi in peregrinum aliquod, & rarum animal incidit, vt illud veteri nomine exprimere norit: nam ſi deſcribere aliquam rem aggreditur, non expreſſa propria appellatione, næ is operam ludere videtur. Itaque cum exiguum Africanum bouem primùm conſpiceremus quadrato, & bene habito corpore, & expolito: ſubitò nobis ſuſpitio incidit, id animal eſſe, quod veteres Græci bubalon nuncuparunt: Animaduertendum tamen eſt, ne vocabulorum affinitas nobis imponat, nec pro hoc animali vulgarem buffalum intelligamus. Nos porro in eo omnes bubali notas reperimus: ſed & ex Aſamia in Cairum deuectus fuerat, licet in Africa etiam inueniantur. Iam ætate grandis erat, corpore minor ceruo, ſed habitiore, & maiore quàm caprea, tam quadrato, & bene formato corpore, vt oculis gratus eſſet eius aſpectus: nam eius pilus flauus adeo ſplendens, & læuis erat, vt expolitus videretur. Aluum magis ruffum ad fl- uum colorem tendentem habet quàm dorſum, quòd ad fuſcum accedit. Bubuli pedes, breuiaque & firma illi ſunt crura, collum craſſum, & breue, exiguis præditum palearibus: caput bubulo ſimile: cuius vertici inſident cornua nigra, & admodum incurua, vt Gazellæ, lunæque creſcentis in modum inflexa, quibus haud multum ſe tueri poteſt, cum in ſeſe ſint recurua: Bubulis auribus præditus eſt, armos ſubleuatos, & plenos habet: caudam, vt Chamelopardalis vſque ad poplites promiſſam, nigris pilis fultam, duplo quàm equini craſſioribus. Bouis mugitum habet, ſed non adeò ſonorum. Breuiter ſi quis imaginetur ſe conſpicere puſillum bouem, quadrato corpore, pilo fuluo, & ſplendente, cornibuſque lunatis, ſurrectis, & in ſe recuruis, bubali idæam habebit. Hæc Bellonius addita hac icone. Iſidorus etiam bubalos vocatos eſſe ſcribit, eò quòd ſunt ſimiles boum, ſed cum addit adeo eſſe indomitos, vt præ feritate iugum ceruicibus non recipiant, veterum bubalum cum vulgari, ideſt, buffelo implicat. Ceterum Horatius Fontana cognatus meus eques Hieroſolymitanus, qui non ſemel Africæ oras, ſed & aliarum regionum Turcæ ſubiectarum perluſtrauit, longè ab hoc bubalo

Lib. 2. c. 50.

Bubali Bellonij deſcriptio.

Alo diuersam mihi iconem ad viuum, vt affirmabat, expressam Beneuento transmisit: capite nimirum, colloque longè procerioribus, atque exilioribus: cornibus item retrò inflexis, & vt in rupicapra incuruis. Aures pro capitis portione habet maiusculas, iuxta colli initium: facies ceruina, aut capreolum potius quàm bouem referens, quare quibusdam capreolum Africanum dici inquiebat ex capreolis tamen esse, caudæ proceritas negat, etsi quàm in boum genere longè sit breuior. Totum animal excepto rostro & cornibus, quæ nigricant, flauescit. Pilo est longiusculo.

B

C

DE BVFFELO, SIVE BVBALO VVLGARI.

Cap. VI.

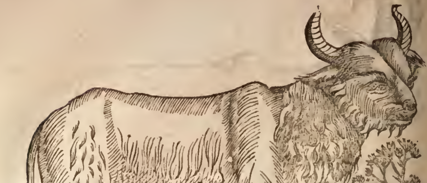
D.

BVFFELVM etiam ex boum (ferorum potissimum) genere esse, tota ipsius corporis figura loquitur: quo verò nomine a veteribus appelletur, hucusque me latet; Quamuis enim per Græciã & Asiam, vt testatur Pet. Bellonius, tam sint frequentes, vt nullum animal frequentius conspiciatur, ideoque mirum prorsus videatur, Aristotelem, qui in animalium perquisitione septies centena quinquaginta coronarorum milliã, expensas faciente Alexandro, insumpsit, illius non meminisse: falluntur equidem, qui βύβαλον Aristoteli memoratum, buffelum esse suspicantur. Illius enim bubalus cornibus quidem se defendit, ea tamen non semel ei inutilia sunt, præsertim aduersus feras pugnaces, timidumque animal est: è contrario buffelus audax, ferusque & infestus homini; Adhęc calcibus pugnans teste Scaligero; quoniam inepta ad pugnam sunt cornua, quia retrorsum auersa ac demissa cuspide. Videtur autẽ Aristoteles buffelum, nullo expresso nomine inter syluestres boues enumerasse; vbi nimirũ scribit apud Arachotos (Indiæ ciuitatem,) boues syluestres esse, qui differunt ab vrbanis, quantũ inter sues vrbanos & syluestres interest: colore atro, corpore robusto,

Lib. 2. Obs. c. 50.

Buffelus Aristotelinotus.

rictu leuiter aduco, cornua gerunt reſupinatiora. Conſentiunt n. color, robur, & cornuum figura. E
Fueritque fortè etiam iſte noſter buffelus bos ille ſyluestris niger, ex quo ſi ſanguine ricini lumbi perungantur, mulieri tœdium Veneris fieri dicit Oſthanes apud Plinium. Quis ſit bubalus apud Martialem etiam oſtenſum eſt. Cum itaque antiqua huius quadrupedis nomenclatura lateat, ego vulgari nomine clarioris doctrina gratia buffelum appellabo cum & Germanis omnibus ſimiliter appelletur & Gallis beuffle, Hiſpanis bufano. Anglis verò bugill, Illyrijs bauvuol.

F

G

FORMA. DESCRIPTIO.

H

BVFFELVS animal eſt boui ſimile, ſed maius altiuſque, corpore valdè craſſo, cute duriſſima, membris macilentis: pilos habet nigros, paucos, & paruos, & in cauda ferè nullos. Frons eſt aſpera, criſpa, & intricata pilis: Caput vt plurimum pronum ad terram, paruum pro portione totius corporis. Cornua & longa, intorta, nigra. Albertus alicubi vallicoſa barbarica dictione eis cornua tribuit & nigra ſicut capræ: Et alicubi parua ſicut capræ domeſticæ, & aliàs (inquit) interius iuxta collum dependent verſus internam pectoris partem: aliàs erecta ſunt. Collum eſt craſſum, longumque. Inferior dorſi pars caudam verſus decliuis. Cauda breuis, parua, & nullis ferè (vt diximus) pilis: Crura craſſa robuſta, & reliqui corporis reſpectu breuia.

LOCVS.

A

LOCVS. VOX. MORES. INGENIVM.

BVFFELOS gaudere morari in aquis tradit Petrus Crescentiensis. Romæ, Florentiæ, & in alijs quibusdam Italiæ vrbibus animal est frequentissimum, cęterum vnde locorum, huc peruenerit, omnino ignoro. Asiam, Græciamque eisdem abundare ex Bellonio indicatum est. Idem & apud Aegyptios haberi etiã testatur, sed qui magnitudine alios vincant. Eisdem scatere Bornay insulam tradit Franciscus Lopez. Neque desunt in Sian, vt Boterus ait in suis relationibus. Mugitus eis terribilis. Lac habet buffela & tempore coitus & in principio partus, vt annotauit Augustinus Niphus. Intuitu simplicitatem & mansuetudinem præ se ferunt, suntque remissi aliis, & satis mansueti: vbi tamen contingit irritari, perquam iracundi & indomiti euadunt. Irritantur autem prouocanturque colore præcipuè rubro, adeo vt in Cardinales quandoque impetum faciant. Albertus author est pugnare præcipuè pedibus & vngulis (ex Scaligero etiam diximus calcibus pugnare,) quas (inquit) magno nisu defigit, & iterum iterumque conculcat ea quibus irascitur. Persequendo rectà fertur, neque declinat. Tradit Crescentiensis, vbi irascitur, aquam ingredi & se mergere ad os vsque vt sanguis æstuans restinguatur. In hoc eodem genere, vt idem Albertus refert, vacca alterius quàm sui generis vaccæ vitulum non admittit vberibus, sed odore agnitum reijcit: sin autem vitulus vaccino stercore illinatur, odore decepta lactat & pro suo educat. Laboris similiter ac bos vulgaris est patiens, & perquam robustus. Ferreus aut æneus circulus per nares ei traijcitur, cui alligato fune, vel habena ducitur ac regitur, quo minus homini repugnare possit. Traduat cùm nimium sit onus, quod ipsi trahendum est, in terram decumbere, & ne verberibus quidem facilè ad surgendum cogi, nisi leuato prius onere. Auicenna scribit bubalum crocodilo infestum esse, eumque extra aquam repertum conculcare. Quod Gesnerus de Africano bubalo intelligendum existimat, duabus motus rationibus, cùm quod pleraque sua ex Græcis descripserit, tum quod crocodilus Africæ sit peculiaris. Cæterùm buffelorum in Aegypto etiam copiam esse, iam ex Bellonio dictum est, eosque vbi irascuntur, pedibus hostem conculcare ex Alberto.

Lib. 2. obs. cap. 26. *Mugitus.* B *Vt irritentur.* *Vt pugnēt.* *Antipathia.* C

VSVS IN CIBIS.

CARNES bubalinæ (inquit Crescentiensis) nimium melancholicæ sunt, & ne boni quidem saporis, quare & parum probantur: crudæ adhuc forma & colore non adeo indecoræ sunt, coctæ verò omnino. Testantur Romæ venales prostare, Iudæisque gratissimo esse in cibatu, verùm tanto lentore præditas, vt in parietem adactæ, tenacissimè adhæreant: quamobrem nitidioris vitæ epulis abdicantur. Rectè Baptista Fiera:

Caro qualis.

Bubalus hinc abeat, neuè intret prandia nostra,
Non edat hunc quisquam: sub iuga semper eat.

Casei vero bubalini quos Pistoriensis ager copiosè subministrat, Marzolinorum nomine, vt scribit Ioannes Bruyzinus Gallus in volumine de re cibaria. figura ferè ouali, bubulis longè præferuntur, vtpote palato gratiores grata illud acrimonia pungentes, sed salubritate puto inferiores.

D *Caseus Marzolinus.*

VSVS IN MEDICINA.

EX vngulis vel cornibus buffelorum annuli fiunt, qui si in digitis vel manuum vel pedum subinde gestentur, mirificè à quibusdam laudantur aduersus neruorum conuulsiones seu spasmos. Sunt qui ijsdem quaterna fila ex totidem metallis, auro, argento, ære, & ferro fabricata innectant; tanquam efficaciores sic fiant, tum ad spasmos, tum ad alia quædam vitia. Aliqui tandem sperant ex annulo confecto de solis istis filis inter se contortis. Non desunt teste Gesnero, qui insuper mentiantur annulos ex cornu vel vngula bubali in coitu dissilire, quod alioqui puto chrysolithis & smaragdis tribuitur. Adamus Lonicerus bubali vrinam cum myrrha & oleo auribus instillatam, dolorem ex frigore natum lenire scribit, & excrementa pascentis lenire tumores.

VSVS

VSVS IN COLENDIS AGRIS. & ad Vecturam.

BVFFELVS quoniam robuſtus eſt, & patiens laboris, ducendo currui, & vehendis oneribus, ac etiam terræ arandæ eo vtuntur. Petrus Creſcentienſis ad plauſtra & aratra non ſatis idoneos eſſe aſſerit, ſed in trahendis per terram magnis ponderibus exerceri, ligatos artificialiter quibuſdam catenis. Et Albertus ait, maximo conatu onera trahere, adeo vt ad primi impetus niſum maiorem in genua ſe demittant, & rurſus erecti pergant: teſtaturque vnum tantundem ponderis, quantum equi duo fermè, trahere valere.

VSVS CORNV, ET CORII.

FIVNT paſſim ex buffelorum corio veſtes, ac præcipuè thoraces: duriſſimum enim id, ac craſſiſſimum eſt, ictibuſque reſiſtens: præfertur tamen bubulum ad calceos. In Narſinga equorum ornamenta eo tegunt. Siani verò regni incolæ ex cornibus eorum arcus ſuos conficiunt. In lege, *Argumento ſunt: Sed ſtragulas & bubalonicas quæ equis inſterni ſolent*: ſunt qui ſentiant hoc in loco legendum, bubalinas, vt ſubintelligatur pelles eſſe, non veſtes, tanquam ex bubalorum pellibus ſtragulis ad equos fieri ſolitis. Ego (inquit Bayfius) legendum puto Babylonicas, quam lectionẽ mox teſtimonijs fulcit.

Bubalonica.

Lib. de cauſis.

PROVERBIA.

VVLGARE per omnem Europam conuitium eſt, vt craſſi & inepti homines, iuniores præſertim, ſerui item & tenuioris fortunę alij, prouerbialiter vocentur buffeli. Ad vulgare noſtratum adagium: *Si laſcia menare per il naſo come vn buffelo*, alludit Ludouicus Arioſtus, dum ait:

Non vo più che colei, che fu del vaſo
Dell'incauto Epimetheo à fuggir lenta,
Mi tiri come buffelo per il naſo.

DE BOVE STREPTICEROTE. Caput VII.

ANTE aliquot annos ex aula Imperatoris Rodulphi II. miſſæ mihi fuere exoticorum aliquot animantium icones diligenter admodum, & pulcherrimè expreſſæ, atque inter eas huius quoque quod hic exprimitur animantis, quod non incongruè bouem dicemus ſtrepticerotem, à cornuum conſtitutione ſunt, enim turbinata, quemadmodum figura ipſa oſtendit: Ipſi capreoli genus eſſe exiſtimabant, quoniam facie capreolo potius, quàm boui ſimilis eſt: Sed capreolis cauda breuiſſima, huic bubula, quamuis breuiuſcula, totum animal colore ceruo ferè ſimile. Sed quid de natura eius dicam non habeo. Velocitate valere ex crurum exilitate conijci poteſt.

DE OVE. CAP. VIII.

ORDINIS RATIO.

Lib. 2. de re rustic. c. 2. *Pastoritia rei nobilitas.*

PECVNIAM, & peculium pecori debere suam nomenclaturam à principio huius operis indicatum est, quòd in eo apud priscos illos parentes, omnes collocatę essent diuitiæ, ideoque vbique terrarum, qui ditissimi erant, pecora pauisse, honestissimumq; fuisse studium rei pecuatiæ docent satis veterum exempla (vt sacræ paginæ Heroas illustrissimos in præsentiarum non commemoremus) vt meminit M. Varro, vbi de rei pastoritiæ dignitate disputatur. *De antiquissimis* (ait) *illustrissimus quisque pastor erat, vt ostendit græca, & latina lingua, & veteres poetæ: qui alios vocant πολύαρνας, alios πολυμήλους, alios πολυβούτας, qui ipsas pecudes propter caritatem aureas habuisse pelles tradiderunt, vt Argis Atreus, quam sibi Thyesten subduxisse queritur: vt in Colchide, ad cuius arietis pellem profecti regio genere dicuntur Argonautæ, vt in Libya ad Hesperidas, vnde aurea mala, id est, secũdum antiquam consuetudinem, capras, & oues, quas Hercules, ex Africa in Græciam exportauit, ea enim græci sua voce appellarunt μῆλα.* Et paulo post: *Romanorum verò*, inquit, *populum à pastoribus esse ortum quis non dicit? Quis Faustulum nescit pastorem fuisse nutritium, qui Romulum, & Remum educauit? Non ipsos quoque fuisse pastores obtinebit, quod Parilibus potissimum condiderunt Vrbem?* &c. Fuisse porro antiquam quoque tem pastoritiam, idem author eodem loco docet, vbi de eius origine dicit. *Tres enim gradus humanæ vitæ constituit, primum naturalem, cum* (inquit) *viuerent homines ex ijs, quæ inuiolata vltrò ferret terra. Ex hac vita in secundam descenderunt, pastoritiam, è feris, atque agrestibus, vt ex arboribus, atque virgultis decerpendo glandem, arbutum, mora, pomaq́ colligerent ad vsum: Sic ex animalibus, cùm propter eandem vtilitatem, quæ possent, syluestria deprehenderent, ac concluderent, & mansuescerent. Tertiò denique gradu à vita pastorali ad agriculturam descenderunt:* Hæc ille:

Tres vitæ gradus.

Fastor. 3. *Romanos pastores fuisse.*

Scribit tamen Ouidius Romulo populi vicini affinitatem contrahere cupienti nocuisse, quod à Faustulo inter pastores educatus esset, & aliquando oues pauisse crederetur, inquit enim;

In stabulis habitasse, & oues pauisse nocebat;

Fastor. 1.

Cùm tamen antè dixisset:

Pascebatq́ suas ipse senator oues.

Satyr. 1.

Sed & Plinius testatur, pecus aliquando vnicum Romanis fuisse vectigal; durauitque hoc pastoritium studium apud Romanos diutissimè, sed increscente luxu, pecus illis pascendum tribuebant, qui nimirum tenuioris essent fortunæ, testis est Iuuenalis de Coruino, inquiens;

quid confert purpura maius
Optandum, si Laurenti custodit in agro
Conductas Coruinus opes?

In Epod. od. 1.

Idest, si in paupertatem prolapsus est, vt pascendæ sint illi oues alienæ? Habebantque qui opulentiores erant pascendo suo pecori saltus hybernos, & æstiuos, quod non obscurè indicat Horatius, sese prædicans libenter militaturum, nullius latifundii, nullorumque saltuum mercede, nec opum vlla spe, sed in solius Mecænatis gratiam:

Pecusuè Calabris ante sydus feruidum
Lucana mutet pascua.

Græci pastoritiæ rei studiosi. *Odyss. N.* *Lib. 4. Argon.* *Eiδ. 32.* *Metam. 13.*

At in Græcia hoc pastoritium studium ita viguisse ex Homero, alijsque antiquissimis scriptoribus, poetisque constat, vt non Reges tantum, sed ipsos etiam Deos immortales, pastores fuisse tradant: Pastor apud Homerum est Apollo, Mercurius, Dij alij, & apud eundem Mineru[a] Vlyssi apparet habitu pastoris; quales, inquit, regum filij sunt. Similiter apud Apolloni[um] Orpheus Nymphas vocat, οἰοπόλους, hoc est, vt interpretatur Scholiastes, quæ ouium cur[am] gerunt, atque inde etiam ἐπιμηλίδες dicuntur. Sol itidem filio suo apud Theocritum exim[ium] hoc donum præbuisse legitur, vt diuitijs rei pecuariæ abundatet præ omnibus hominibus numerosum autem pecus possidebant, vt vel numerum ipsum vix callerent, uel saltem nu[me]rare pauperis esse iudicarent, testatur id Polyphemus apud Ouidium, de suo pecore inqu[iens]

Nec si fortè roges possum tibi dicere, quot sunt
Pauperis est numerare pecus.

Eiδ. 8.

Idque innuit Menalcas apud Theocritum, Daphnidi, qui in certamine de cantus præ[...]

A uitulum se depositurum, præmium victoriæ dicenti, dummodo Menalcas agnum matri æqualem deponeret, respondet, id se præstare non posse, quoniam parentes quotidiè numerum pecudis recenserent.

> *οὐ θησῶ τοι ἀμνόν. ἐπεὶ χαλεπός θ' ὁ πατήρ μευ,*
> *χ' ἁ μάτηρ. τὰ δὲ μᾶλα ποθέσπερα πάντ' ἀριθμεῦντι.* idest,
> *Nunquam deponam agnum. Nam pater meus difficilis est,*
> *Et mater. numerant verò vesperè semper oues omnes.*

Similiter ait Virgilius:

> *Est mihi namque domi pater, est iniusta nouerca,*
> *Bisque die numerant ambo pecus, alter & hædos.*

Ouilli pecoris vtilitas.

In omni autem pecore genus bubulum humano generi vtilissimum esse, suo loco rationibus euidentissimis ostensum est. Ab hoc ouillum pecus reliquis vtilius esse, ideoque secundas partes ei tribuendas esse, & ratio ipsa suadet, & veterum authoritatibus conuincitur; Quandoquidem, vt ait Columella: *Post maiores quadrupedes ouilli pecoris secunda ratio est, quæ prima sit, si* B *ad vtilitatis magnitudinem referas. Nam id præcipuè nos contra frigoris violentiam protegit, corporibusque nostris liberaliora præbet velamina.* Ita, & Plinius: *Magna* (inquit) *pecori gratia in vsu vellerum, vt boues victum hominum excolunt, ita corporum tutela pecori debetur*, vnde Homerus κατ' ἐξοχὴν oues vocat præ cæteris animalibus εἰροπόκους, quòd earum tantùm lanæ tonderi soleant. Et Varro scribit, quadrupedum syluestrium, quas vtilitatis causa deprehensas homines incluserunt, vt mansuescerent, primas non sine causa putari oues assumptas, & propter vtilitatem & propter placiditatem. *Maximè enim*, inquit, *natura quieta, & aptissimæ sunt ad vitam hominum: Ad cibum enim lac, & caseum adhibitum, ad corpus vestitum, & pelles attulerunt.* Idem ait: *fructuum ex pecore*, (idest, ex oue) *species sunt duæ, vna est tonsura, altera, quæ latius patet, de lacte, & caseo, quam scriptores græci separatim τυροποιίαν appellarunt, atque scripserunt ea de re permulta.* Sic & Ouidius:

Metam. 15.

> *inque tuendos*
> *Natum homines* (pecus) *pleno quæ fertis in vbere nectar,*
> *Mollia quæ nobis vestras velamina lanas*
> C *Præbetis, vitaque magis, quam morte iuuatis.*

Ne quis verò casei, lactisq; vsum & esum rusticas tantùm mensas exornare putet, is Columellam audiat dicentem: *Ex ouillo pecore, casei lactisque abundantia, non solùm agrestes saturat, sed etiam elegantium mensas iucundis, & numerosis dapibus ornat. Quibusdam verò nationibus frumenti expertibus victum commodat, ex quo Nomadum, Getarumque plurimi γαλακτοπόται dicuntur*; Id quod minùs mirabitur, qui Aristotelem consulit dicentem: *Ouium omnium maximè quadrupedum lac diu edurare, quippe quibus mulctra mensium octo spacio continuetur.* Ad hæc ex hoc ouium lacte, quod bubulo, alijsque comparatum, pinguissimum est, probatum fieri butyrum, testatur Dioscorides. Ob quas tam singulares commoditates, ouem aiunt apud Aegyptios fuisse sacram, vt scribit Plutarchus, & meminit Iuuenalis:

Ouis cur Aegyptijs sacra.
Lib. de Iside, & Osyride.

> *lanatis animalibus abstinet omnis*
> *Mensa.*

Videlicet apud Aegyptios. Sed & in Genesi legimus Aegyptios omnes ouium pastores detestatos fuisse. Quæ verba nos monere scribit Thomas Bozius, iam tum colendarum ouium su-D perstitionem inhæsisse Aegyptijs, & ob id abominandos fuisse illis pastores ouium, qui nimirum illas sine honore, ad esumque humanum reseruant, cùm contra Aegyptij honorificentissimè custodiant, habeantque oues, & veluti ipsos Deos venerentur, quod testatur Diodorus Siculus, quocirca non omnes Aegyptijs fuisse detestandos pastores, sed ouium duntaxat, testaturque Plutarchus libro præcitato, solos ex Aegyptijs Lycopolitas ouibus vesci, quia idem λύκος, idest, lupus facit, quem pro Deo habent. Cæterùm Strabo scribit vltra Momemphim, vbi nitrariæ duæ, à quibus Nitriotica Præfectura dicta est, coli Serapin, & apud hos solos in Aegypto ouem occidi. At verò Troglodytæ pecorum nomina filijs suis indunt, vt tauri, arietis, ouis, propterea quod ab ijs, non à parentibus alantur. Iam & Apolloniæ, quæ in sinu Ionico est, sacras Soli oues fuisse, græci scribunt, quæ interdiu secundum fluuium pascerentur, noctu verò stabulantes in antro quodam ab Vrbe non procul custodirent delecti viri, diuitijs, & genere inter populares splendidissimi, singulis annis singuli. Quod ex oraculo quodam Apolloniatæ oues eas permagni facerent. Proinde Euenio (vt fertur) vaticino vigilias edormiente contrucidatis ouium plerisque, lupis grassantibus, publico Apolloniatarum decreto, cùm se is minùs tueri quiuisset, exoculatum fuisse, aiunt: Et apud Plutarchum habemus Athenis lege

Cap. 46.
Lib. 12.
Lib. 1. c. 4.
Lib. 17. Geograph.
Troglodytarũ nomina.
Oues Soli sacra.
Atheniensiũ edictum.

ouium

cautum fuiſſe, vt ſi quis viuum excoriaret arietem, actio contra ipſum inſtitueretur, Ἀθηναῖοι, inquit, τῷ ζῶντα τὸν κριὸν ἐκδείραντι, δίκην ἐπιθεῖναι. Androtiou verò, referente Athenæo, apud Athenienſes antiqua lege ſtatutum ait, ne quis ex grege centum capita habente, pecudem intonſam, aut quæ nondum peperiſſet, iugularet: quòd gregis augendi gratia ſeruaretur, & idcirco eas quæ iam adultæ eſſent, comedere licuiſſe, additque Athenæus ſuo etiam tempore in Palladis ſacrificijs, neque agnam mactari, neque guſtari caſeum ſolere. Quo loco ἄπεκτον ἄρνα (vt id obiter annotemus) cùm rectè eſſent interpretati agnum intonſum, mirum cur addiderint ineptam appendicem, *impexumve*: diuerſo enim ſenſu τὸ ἄπεκτον de pecude, & de lana; ἄπεκτος agnus dicitur tenellus, anniculo minor, nondum πεκτηθείς, vt loquitur Theocritus, hoc eſt, cui neque vulſa, neque tonſa lana eſt, lana ἄπεκτος, non pectita, non carminata.

Plutarch. in orat. de eſu carnium lib. 9. cap. 5.

Athenæi locus reſtitutus.

Multa qualis olim apud Romanos.

Lib. 11. cap. 1.

Apud Romanos quoque non niſi ouium, boumq; impendio mulcta ci olim dicebatur, quemadmodum in boue dictum eſt pluribus, quibus adde ex Gellio; *Mulcta, quæ ſuprema appellatur, vtpotè quæ nulla maior inſtituta fuit, in ſingulos dies duarum ouium, triginta boum, pro boum ſcilicet copia, proque ouium penuria. Sed cum huiuſmodi mulcta pecoris, armentique à magiſtratibus dicta erat, adigebantur boues, oueſque, aliàs precij parui, aliàs maioris: Eaque res faciebat inæqualem mulctæ punitionem. Idcirco poſtea lege Aternia conſtituti ſunt in oues ſingulos æris deni, in boues æris centeni: Minima autem mulcta eſt ouis vnius. Nunc quoque quando à Magiſtratibus populi Romani more maiorum mulcta dicitur, vel minima, vel ſuprema, obſeruari ſolet, vt ouis genere virili appellentur: Ac niſi in eo genere diceretur, negauerunt iuſtam videri mulctam:* Varronis verba quibus minima mulcta dicebatur à Prætore, ſunt hæc: *Quando citatus neque reſpondit, neq; excuſatus eſt, ego ei vnũ ouē mulctā dico. Ouibus duabus mulctabātur apud antiquos* (inquit Feſtus) *minoribus criminibus: In maioribus autem bobus, nec vltra hunc numerum excedebat mulctatio, quæ poſteaquam ære ſignato vti ciuitas cœpit, pecoraque mulctitia, aut incuria corrumpebantur, vnde etiam peculatus crimen vſurpari cœptum eſt, facta eſt æſtimatio pecualis mulctæ, & boues centenis aſſibus, oues denis æſtimatæ. Inde ſuprema mulcta, id eſt, maxima, appellatur tria millia æris: Item viceſſis minoribus delictis: Et rurſus peculatus furtum dici cœptum eſt à pecore, quia ab eo initium fraudis eſſe capit. Siquidem ante æs, aut argentum ſignatum, ob delicta, pœna grauiſſima erat duarum ouium, & triginta boum. Ea lege ſanxire T. Menenius Lanatus, & P. Septius Capitolinus Coſſ. Quæ pecudes, poſtquam ære ſignato vti populus Romanus cœpit, Tarpeia lege cautum eſt, vt bos centuſſis, ouis decuſſis æſtimarentur:* huc vſque Feſtus. Varro verò etiam ait, ſuo æuo mulctam ex vetere inſtituto bobus, & ouibus dici ſolitam. Tradit etiam Seruius apud maiores homicidij noxium pœnam arietis damno luiſſe, idque in Regum legibus tradi; Et Sabellicus refert, quod Germanis olim homicidium certo pecorum numero lueretur, atque ita vniuerſam domum ſatisfactionem cepiſſe. Troglodytis verò vxores, cùm ſint communes, niſi quæ Tyrannorum ſunt, ex quibus, qui vnam corruperit, is teſte Strabone oue mulctabatur. Vt verò ad huius pecoris vtilitatem, quam nobis affert, reuertatur oratio, ſcire conuenit oues non vno in loco tributi nomine perſolutas eſſe: ſiquidem apud Strabonem legimus Cappadoces Perſis pendere præter cætera, ouium quinquaginta millia, Medos duplũ ferè; & Meſa Maobitarum Rex, vt ſacra teſtatur pagina, Iorano Achabi filio Iſraelitarũ Regi, pendebat centena agnorum millia, & totidem lanatorum arietum: Item Ioſaphat Iudæorum Regi Sanctiſſimo pendebant Arabes ſingulis annis, arietum 7700. & capros totidem. Et ne longius abeamus: Scribit Ambroſius Leo Nolanus à Stabijs quotannis magnum, & album agnum cum cornibus auratis Nolam ad Præſulem tributi, honoriſq; nomine mitti. Erat etiam, quod minimè prætereundum eſt, agnina caro præmium eis, qui gryphos enodabant, nec non & poetis: vnde Ἀρνῳδοὶ dicebantur, qui agni præmia canebãt, vt annotauit Ioſephus Scaliger, addens, huius rei meminiſſe Auſonium in epiſtola ad Theonem his verſibus:

Homicidij pœna.

Lib. 2. Aen. 6.

Adulterij.

Oues vbi pro tributo.

4. Regũ c. 3.

2. paralipom. cap. 17.

Odyſſ. Φ.

Verùm protinus ede quod requiro
Nil quæro, niſi quod libris tenetur,
Et quod non opicę legunt papyri,
Quas ſi ſolueris ò poeta nugas
Toſtam tibi trado ſimulq; & agnam.

Vbi in omnibus exemplaribus legitur: toſtam tibi trado ſimul vacunam. Apud Homerum verò Vlyſſes à Laerte patre, & ſenioribus totius Ithacæ ad Meſſenios legatus mittitur ad petendas oues, quas illi agrum Ithacenſem depopulati vnà cum paſtoribus abſtulerant. alium ob finem lanam veteres Romani religiosè colebant, quòd inter cæteros teſtatum quit Plinius de lanarum medicinis tractaturus. *Lanis authoritatem veteres Romani etiam religioſam habuere, poſtes à nubentibus attingi iubentes*: Alludit ſcilicet ad veterum illum m

Lanæ honor apud Romanos.

Lib. 28. c. 2.

A quo ædium, in quas accedebat sponsa, ianua, marito illam operiente, lana cingebatur, & coronabatur, multaque lauro ornabatur: Postes etiam vittis laneis contegebantur, quas ab introgressa tangi mos erat, & adipe suillo, oleoque, vel lupino vngi, ne quid veneficum, aut pestilens noceret, sed & sponsæ, cùm ex domo patris ad maritum prodibant, colum lana comptam & fusum cum stamine gestabat, quod testatur Plutarchus: *ἡ νύμφη*, inquiens, *εἰσφέρει μὲν ἠλακάτην, καὶ τὸν ἄτρακτον*, additque, quod propius huic loco est, *ἐρίῳ δὲ τὴν θύραν περιστέφει τοῦ ἀνδρὸς*, idest, *Sponsa quidem infert colum, & fusum: lana verò ianuam circumdat viri*. Nec prætereundum, quod tradit Rhodiginus Cælius: In lanata pelle nouas nuptas sedere solitas, vel more vetusto, quòd priscis temporibus in pellium stratis dormirent, vel quòd lanificium viro præstituras se, eo symbolo pollicerentur, habebantque ex ouis lana cingulum, quod, vt apud Verrium Flaccum legimus, vir in lecto soluebat: erat enim lanificium eo tempore in summo precio, & honore, adeò, vt id etiam præcipuæ Heroinæ exercerent. Plinius de Tanaquili Romanorum Regina. *Lanam cum colo, & fuso Tanaquilis, quæ eadem Caia Cæcilia vocata est, in templo Sangi durasse, prodente se, author est Marcus Varro: factamque ab ea togam*
B *Regiam vndulatam in æde Fortunæ, qua Seruius Tullius fuerat vsus. Inde factum, vt nubentes virgines comitaretur colus, & fusus cum stamine &c.* Fertur autem Tanaquilis, siue Caia Cæcilia Tarquinij Prisci Regis vxor optima lanifica fuisse, ideoque in eius memoriam sempiternam institutum fuit, vt nouæ nuptæ ante ianuam mariti interrogatæ, quænam vocarentur, Caiam se esse dicerent. Præter autem cultum, & tutelam contra frigora, lanæ succidæ plurima præstant homini remedia saluberrima, de quibus suo loco. Quid mirum itaque si in ouium tonsura cùm alibi, tùm potissimum apud Hebræos liberalia, atque honesta, magnificaque celebrarentur conuiuia. Equidem Absalonus, eò tempore, quo oues suas in Baalhasor Ephraimiticæ ditionis loco, tonderi curauit, splendidum seruis suis conuiuium adornasse, & ad illud Dauidem patrem, fratresque suos omnes inuitasse legitur. Similis conuiuij mentio fit in Samuele. Nabal enim Ziphæus vir diues, cui tria ouium millia, & mille capræ fuisse dicuntur, oues suas, quas in Carmelo (qui locus fuit Tribus Iudæ) habebat, totondisse legitur. Id cùm Dauid in deserto fame, sitique grauiter conflictatus resciuisset, seruos suos ad illum misit, qui commemoratis suis in illum, eiusque pastores beneficijs collatis, humanissimis verbis ab
C illo peterent, vt, se quoque nunc festiuitatis illius, atque conuiuij participem faceret. In die bono inquiunt illi, hoc est, læto festiuoque ad te venimus. At verò Nabal, & re, & nomine stultus, iustæ huic Dauidis petitioni satisfacere noluit, simulque durum illius nuncijs, & inhumanum responsum dedit: Tollamne, inquit, panem meum, & aquam meam, & victimam meam, quam mactaui tonsoribus meis, vt dem illam viris, quos non noui, vnde vani illi sint? &c. Ex quibus autem omnibus colligimus id quod nostri est propositi, conuiuia huiusmodi tonsoria, vt ita loquar, magnifica fuisse; Sequitur enim eodem in capite conuiuium hoc Nabalis quasi regium fuisse, hoc est valde luxuriosum, in quo videlicet ipse se nimio vino obruit. Sic Iudas, vt in libro Genesis scriptum est, animi sui ex dolore, ob amissam vxorem, reficiendi, recreandique causa, vnà cum quodam amico suo ad ouium tonsuram iuisse dicitur. Sed & apud Latinos oues tondere, vt & sementem facere, omninò non fuit licitum, priusquam Catulatio (græcis est *περισκυλακισμός*) hoc est ex cane sacrum fieret, vt Gyraldus testatur de Dijs gentium. Ex his ergo omnibus constat, illam ouium tonsuram magna cum festiuitate, lętitia, atque conuiuijs fuisse celebratam, id quod mirum non est, quando quidem, vt dictum est, prisci illi He-
D bræi, vt ex multis sacræ Scripturæ locis constat, pastoritiæ rei mirum in modum fuerunt dediti, suasque opes, atque diuitias, tum in alio pecore, tum in primis in ouibus habebant, quarum nimirum maxima est fœcunditas, atque vtilitas. Itaque cùm in illis tot præsertim numero tondendis plurimum pastoribus, atq; famulis esset laboris exantlandum, iusta profectò de causa, patres familias, atque domini illos conuiuiali huiusmodi lætitia recreare rursus, atque exhilarare voluerunt. Adde quòd illa ouium tonsura typus videtur fuisse atque figura futuræ illius tonsuræ, hoc est mortis, atque passionis salutiferæ Domini Nostri Iesu Christi, ceu ouis puræ, atque immaculatæ, quæ cum tonderetur, atque mactaretur, nullam vel minimam vocem impatientiæ testem edidit, secundum illud Esaiæ vaticinium: *Ouis instar ductus est ad victimam, & quasi agnus coram tonsoribus obmutuit*, ad hominum scilicet conuitia; *& os suum non aperuit*, ad conuitia scilicet regerendum.

Spōsa noua cur lanam, & fusum marito ferret.

Lib. 27. c. 14.

Lanificij honor.

Conuiuia in ouium tōsura.

Lib. 1. c. 25.

Catulatio.

Passionis Christi typus.

Cap. 53.

SYNONYMA ÆQVIVOCA.

Ouis. Aries. Agnus. Rerum human. lib. 27. In Terētio.

IDEM hic euenit in oue, quod diximus de boue, mutat enim hoc quoque animal nomenclaturam pro sexus, & ętatis diuersitate; fœminam enim, ouem, marem, arietem dicunt, agnum verò, qui nec dum annum excessit. Nam quamuis Festus ouem ab antiquis masculino genere dictam scribat, vt ouibus duobus, non duabus; Et quamuis etiam ex Varrone apud Nonium legamus, *vt etiam putantibus, qui oues duos, non duas dicunt, Homerum secutos, qui ait,* Μῆλ' ὄϊες τ. Item, *quando citatus neque respondit, neque excusatus est, tum ego vnum ouem mulctam dico*: tamen extra mulctam, de qua ibi loquitur, ouis fœminam in hoc genere denotat: Plinius; *Arietis dextro teste praligato, oues tantum gigni quidam scripserunt*, idest, fœmellas, atque ita apud omnes passim sumitur, vt & ouicula pro parua oue. Ouaria verò est ouium multitudo, à qua & ouiarium pecus dicitur.

Adasia. Minæ. Apicæ. Lanata. Bidens.

Adasia vocatur, teste Festo, vetula recentis partus: Matrices, quæ agnos nutriunt Palladio, quas Florentinus τοκάδες dixit pascales, quæ passim pascuntur à pasco, siue à pascuis, quasi pascuales, vt ait Festus: Minæ quæ ventre sunt glabro, Apicæ verò, quæ non amplo corpore sunt, nec multam lanam habent circa totum corpus: Lanata, & bidens, epitheta quidem sunt ouium, sæpe tamen absolutè pro oue capiuntur. Plinius. *Quanquam stultissima animalia lanata*. Iuuenalis:

Interea dum lanatas, toruumque iuuencum
Cedit.

Lib. 7 saturn. c. 9.

Bidentes verò, qui ideo oues dici docuerat Grammaticus, quod duos tantùm dentes haberēt, ridetur apud Macrobium. Atqui hoc, inquit Auienus, vel nunquam contingere, vel si contingat, ostentum esse, & factis piaculis procurandum. Tum Seruius citato Pomponij ex Attalanis versu, in hoc verrem bidentem legimus, ostendit, non proprium hoc Epithetum esse ouis. Et Nigidius (inquit) in libro de extis, bidentes appellari ait, non oues solas, sed omnes bestias bimas. Et in commentarijs ad ius Pontificum pertinentibus, legi bidennes primò dictas, d, litera ex superfluo (vt sæpe assolet) interiecta, sicut pro reire, reamare, rearguere, dicitur redire, redamare, redarguere. Ergo bidentes primùm dictæ sunt, quasi biennes. Quamuis Higinus qui ius Pontificum non ignorauit, bidentes appellari scripsit hostias, quæ per ætatem duos dentes altiores haberent, per quos ex minore in maiorem transcendisse constat ætatem. Hæc Macrobius. Et Nonius Marcellus scribit: *bidentes qui existimant ob eam causam oues à Virgilio dictas, quod duos dentes habeant, pessimè, ac vitiosè intelligunt. Nam nec duos dentes habent, & hoc quidem & genus monstri est, & melius intelligi potest, si biennis dixeris authoritate Pomponij in Attalana. Mars tibi voueo facturum, si vnquam redierit, bidenti verre. Lubertus paupertate, visus hac nocte bidentes propter vitam facere: Et Nigidius Figulus dicit bidental,*

Bidental.

quod bimæ pecudes immolentur. Idem legere est apud Aulum Gellium, cuius verba breuitatis causa omitto. Illud tantum notabo, quod ait, Higini opinionem, an vera sit, non argumentis, sed oculis indicari oportere. Higini sententiam ceu veram amplectitur Iosephus Scaliger in suis doctissimis coniectaneis, in explicatione istius Varronis: *Et in Pontificalibus libris bidentes*, vbi non sine graui errore scriptum erat videntes: Certè, inquit, bidentes erant hostiæ, quæ & cornigeræ essent, & duos dentes eminulos haberent; citatque testimonium Festi: *Bidentes sunt oues duos dentes longiores cæteris habentes*, additque hoc etiam Hesychij: Κεραίδες τῶν προβάτων τὰ θήλεια τὰ ἔνδον ὀδόντας ἔχοντα. Aliter, vt credit, si carerent illis, ἀτελεῖς erant, & ad sacrificia ineptæ. Nam si bidens, inquit, dicta est quasi biens, cur bidentis, non bidennis, aut

Ambidētes.

biennis dicitur? Atqui magis aperit etymum, quod & ambidentes apud veteres vocarentur. Sed id requirebatur in hostia, vt duos dentes haberet cæteris longiores, quemadmodum & in tauro τέλειος, vt diuersa cornua haberet, & patentia hæc ille. Inuenio tamen etiam apud eundē

Duidens. 1. de diuin. Hostia balantes. Georg. 1. Lib. 12. c. 1. Pecus.

Festum ouem appellari ambidentem, siue bidentem, quæ superioribus, & inferioribus est dentibus; Eiq; duidens hostia est bidens. Quia modo balare, de ouis voce propriè dicitur, Cicero oues, vel agnos hostias balantes nuncupauit: Et Virgilius gregem balantum, pro ouium, dix Et quāuis pecus dicatur, omne id, quod humana lingua, & effigie caret, & propriè teste Isido pecorum nomen ijs animalibus accommodari soleat, quę sunt aut ad vescendum apta, vt o & sues; aut vsui hominū accōmoda, vt equi, & boues, differatq; inter pecora, & pecudes, v ait, veteres inquiēs cōmuniter in significatione omnium animaliū, pecora dixisse; pecud rò tantū illa, quæ eduntur, quasi pecuedes? Plinius tamen pecudē sæpissimè pro oue poni adinod

A admodum in primis clarum fiet, vbi agemus de vsu in medicina; & alibi inquit: *Elephanti tanta narratur clementia. contra minus valida, vt in grege pecudum,* (idest ouium) *occurrentia manu dimoueat*, sed & idem pecus pecoris genere neutro, peculiariter pro oue dixit: *Est & in Hispania non maximè absimile pecori* (id est oui) *genus musimonum caprino villo, quam pecoris velleri propius.* Marcellus etiam Empiricus pulmonem pecudis exponit pulmonem ouis. Dicitur & pecu genere neutro in singulari, & pecua in plurali, in eadem significatione, & similiter pro ouibus aliquando absolutè. Actius: *passimq; præda pecua balabant agris.* Plautus: *Pastor harum dormit, cùm hæ eunt, sic à pecu balitantes:* hinc Dionysius Lambinus apud Lucretium, vbi in vulgatis plerisq; scribitur codicibus.

Pecu. *In Bacchid.* *Lib. 6.*

Consimili ratione venit bubus quoque sæpe
Pestilitas, etiam pecudum balatibus agris.

In nonnullis, *pecudum talaribus agrè*, & in manuscriptis, *pigris balatibus agror*, non indoctè restituit, *pecubus balantibus agror.* Iuuenalis addidit epithetum balans,

pecudem spondere sacello
B *Balantem.* (idest ouem)

Et Lucretius, easdem *lanigeras pecudes* dixit. Martialis, *pecorisq; maritum lanigeri*, ipsum arietem. Virgilius, *lanigeros agitare greges*, pro totũ pecus ouillum. Apud quem, vbi ait Corydon:

Lib. 2. *Egl. 2.*

Quàm diues pecoris niuei quàm lactis abundans:

illud *niuei* ad vtrumque, ad pecus, inquam, & ad lac referri potest: si ad pecus, tum quiddam maius, & gloriosius dicit: esse videlicet se diuitem pecoris, quod magnum erat, neque id tantùm, sed quod miræ cuiusdam felicitatis est, candidissimi. Vrsinus, vocem niuei ad lactis referri malè existimat iudicio Iacobi Pontani: Nititur autem Vrsinus aliquot aliorum testimonijs, ac inprimis Tibulli:

Et niuei lactis pocula mista mero.

Et Athenæi: Κλέαρχός φησι τὸ μὲν ὕδωρ, ὥσπερ καὶ τὸ γάλα, λευκὸν λέγεσθαι, οἶνον δὲ, καθάπερ καὶ τὸ νέκταρ, ἐρυθρόν; idest, *Clearchus ait, aquam sicut & lac album dici, vinum verò sicut & nectar, rubrum.* Cratinus ἐν Ὀδυσσεῦσιν, ἔστι πανημέριος χορταζόμενος γάλα λευκὸν, idest, *Toto die album pascens lac.* Varro in Satyra Andabata, seu Andabatæ, si modo illa inscriptio C mendo vacat:

Lib. 2.

Candidum lacte papilla cum fluit, signum putant partus
Quod hic sequatur mulierem è partu liquor.

Ego verò Vrsino subscripserim, cùm Polyphemus apud Ouidium, inquiat: *Metam. 13.*

Lac mihi semper adest niueum.

Quem locum ipsemet Pontanus, Ouidium ex Virgilio transtulisse profitetur. Apud Græcos longè plura, quàm apud latinos, reperio synonyma, quæ ordine nunc recensebo alphabetico. Ἀμνόα Hesychio annotante, ouis est, aut secundum alios, agnus, qui alijs ἀμνὸς est, vt suo loco docebitur. βάρα eidẽ est grauedo capitis, νόσημά τι καρηβαρικὸν, sed addit Laconibus ita vocari θρέμματα, idest, pecora, vt modò patebit. Idem tradit Varinus, & vtriq; βαρακάκας (fortè βαραιτάκας, vt Gesnerus iudicat) pelles caprinæ apud Celtas. βηχίοις apud Hippocratẽ, interpretatur Varinus προβατίοις, similiterq; exponit Galenus in Exegesi Hippoc apud quẽ in multis exẽplaribus scribitur βηκίοις: Apparet autẽ diminutiuũ esse à βὴξ, quę Hesychio est χίμαιρα, idest, capra, apparetq; ita dici per onomatopæiam, talẽ enim vocẽ ouium, caprarumq; esse suo D loco patebit: Et Hesychius testatur manifestè τὰ πρόβατα, (idest oues) dicta quoq; βῆκα, παρὰ τὸ βῆ βῆ. Hinc fortè Lacones, vt annotauit Hesychius, βεικάδες appellãt pelles pecorũ quę morbo perierunt, sed & Varinus βαίτην exponit μηλωτὴν diphtheram, sisyram. Βόσκημα idẽ quod pecus, siue animal omne, quod pascitur. Xenophon ἔλαβεν παμπληθῆ, καὶ βουκόλια, καὶ ἱπποφόρβια, καὶ ἄλλα παντοδαπὰ βοσκήματα, idest, *accepit permulta, & boum, & equorum armenta, & alia pleraq; pecora.* Sic & βοσκήματα θαλάσσης apud quẽdam poetam legimus, pro, pisces. Est & βοτὸν idem, quod βόσκημα: Hesychius enim βοτὸν ait, ad omnia animalia terrestria, volucria, aquatica, syluestriaq; extendi, & sic dici ἀπὸ τοῦ βόσκεσθαι. Etymologus tamen βοτὰ exponit, πρόβατα & βοσκήματα, & Bottion ipsi Macedonũ gẽs est, & Bottia regia dicta ἀπὸ τῶν βοτῶν i. à pecoribus, quibus abũdat, & εὔβοτος γῆ, exponitur terra pascẽdis ouibus apta. γλῶσσα ἰνέρων βοτῶν, apud Cratinũ, ac ouib. teste Scholiaste Aristophanis, dicitur. Γοῖτα Hesychio, & Var. est οἶς: cũ dẽso spiritu. Αἰδόνς in thesauro linguę latinę exponitur bidẽs, diciturq; de oue. Δίτυμα Suidæ sunt τὰ διδυμοτόκα πρόβατα, oues quæ gemellos pariunt, vel pepererunt. Varinus verò similiter quidem exponit, sed mediam circumflectit. Ἔγγαλον, πρόβατον γάλα ἔχον; idest, ouis lac habens; quidam pro adiectiuo illud sumentes, adijciunt substantiuum πρό-

Ἀμνόα. *4. Hellen.* *Βόσκημα.* *Βοτὸν.* *Γοῖτα.*

βατον. Apud Heſychium tamen tanquam diſtincta, ſeparantur commate. Dicitur autem ἔγγαλον pro ἐγγάλακτον ea forma, qua γαλυχῶ, pro γαλακτηχῶν. Ἔρσαι Heſychio ſunt non modò δρόσοι, verùm & οἱ ἐν τῷ χειμῶνι γενόμενοι ἔριφοι, & τὰ ἁπαλὰ τῶν προβάτων: quo modo Homerus accepit, cuius verba poſtea in μέτασσαι citabimus; quo in loco Scholiaſtes quoq; μετογεναί, καὶ ἁπαλαί, ac veluti δροσώδεις, tenellæ agnæ, ac recentes adhuc à partu. Εὔειρον Varino eſt ouis mollis, fortè à bonitate lanæ, inquit Geſnerus, quaſi εὐέριον, vt ſunt Tarentinæ, vel Græcæ, & Scholiaſtes Ariſtophanis Εὔειρον, exponit μαλακὴν ὥσπερ σισύραν εὐέριον, ideſt, mollem, vt ſtragulum, è bona, & laudata lana.

Θρέμμα.

Θρέμμα exponitur quidem omne illud, quod nutritur, alitur, atque educatur, veluti eſt animalium ſuboles, hominum nimirum, & beſtiarum; de homine Plato: Δύσκολον τὸ θρέμμα ἄνθρωπος, ideſt, *homo omnium eorum, quæ nutriuntur, maximo cum labore nutritur*; & alias dixit νεογενῆ θρέμματα παιδῶν, ideſt, *infantes, qui recens nati, nutriuntur, & educantur*: Quo loco notandum, θρέμματα παιδῶν, dicere pro παῖδας τρεφομένους. Sic & Plutarchus dixit θρέμματα παλλακῶν, pro παλλακὰς τρεφομένας, vt rurſum Plato dicit τρέφουσιν ὀρνίθων θρέμματα, pro τρέφουσιν ὄρνιθας τοὺς τρέφεσθαι εἰωθότας. Solent enim aues quædam nutriri, & ſaginari, quæ nimirum eſui ſunt. Verùm θρέμμα de alijs etiam beſtijs dicitur, quas homines in ſuos vſus alunt, & redditur pecus: ſic Etymologus Boetiam regionem πολυθρέμματον vocat, ideſt pecoribus abundantem: Nonnunquam & ſpeciali nomine bos, equus, ouis.

Lib. 9.

Athenæus: ἦν δὲ καὶ παλαιὸς νόμος τῆς ἐπιγονῆς ἕνεκα τῶν ἑκατὸν θρεμμάτων, μὴ σφάττειν πρόβατον ἄποκτον, ἢ ἄτοκον. ideſt, *Erat lex antiqua, quæ ouem vetabat occidi intonſam, & quæ nondum pepererat*, in eos qui centum oues poſſidebant, ſobolis gratia. Et apud Plutarchum in Apophthegmatib. τῇ νήσῳ προσβαλόντες, τῶν θρεμμάτων τινὰ ἀπέσπασαν, dicitur de ouibus Polyphemi: Quomodo & Chryſoſtomus de ſacerdote pro ouibus hoc vocabulum vſurpauit.

Lib. 7.

At θρέμμα Σελινοῦντος σεμνὸν Archeſtr. apud Athenæum vocauit χρυσόφρυν piſcem, ſiue auratam.

Ἱερεῖον.

Ἱερεῖον Heſychius, & Varinus exponunt ouē, aut bouē: Quā vocem in alijs Lexicis non reperio: Geſnerus rectè meo iuditio ab ἱερεῖον factam tradit: quo nomine vocatur quoduis animal immolandum, per excellentiam verò bos, vt Euſtathius annotat: Ouem verò etiam ſignificare conſtat, nō ob id tantùm, quòd ex præcipuis eſſet victimis, verùm etiam quia etiam pro pelle ouilla ſumitur, vt ijdem oſtendunt his verbis: ἱερεῖον, & poetice ἱερήϊον, κώδιον, ideſt, pellis ouina, in qua ſignificatione etiā vtitur Homerus ἐπεὶ οὐχ ἱερήϊον οὐδὲ βοείην, ἀρνύσθην, ideſt non enim ouillam, aut bouillam pellem curſus præmium capiebant.

Iliad. χ.

Κώδιον.

Κώδιον autem, pellem ouinam eſſe etiam Pollux teſtatur, apud quem etiam κῴδιον, κωδάριον, ἀρνακὶς (ideſt pellis agnina) ſynonyma ſunt; & Heſychius κώδιον interpretatur σκύλλον (fortè σκῦλον) ἢ δέρμα προβάτου χωρὶς σώματος hoc eſt pellem corporis exteriorem, alias κωδία ſiue κώδεια, & κώδεια Hippocrati pro capite papaueris accipiuntur.

Κάρ.

Κὰρ, Varino ouis eſt, eidemq; ac Heſychio καρφθεὶρ, eſt προβάτου εἶδος, hoc eſt, ouis genus, quam vocem corruptam eſſe conſtat, & poſt κὰρ diſtinguendum, vt ſcilicet ea vox ab alijs φθεὶρ, ideſt pediculus, ab alijs ouis interpretetur, id quod ex ſequentibus etiam confirmatur in Heſychio rurſus exponēte κάρ: κὰρ, θάνατος, φθεῖρον (φθεὶρ potius) πρόβατον, γένος καρικόν; eſt enim etiam κὰρ nomen gentile, Cares enim ſunt populi Ionibus, & Doribus finitimi, quorum regio dicitur καρία, accipiturque rurſus κὰρ, pro Carico mancipio, ſeu pro homine nauci, & nihili, qualis Carum gens, quæ alijs ſeſe mancipabat, vnde etiam Heſychius καρὸς αἴσῃ exponit non ſolum θανάτου μοίρᾳ, ſed etiam μισθοφόρου μοίρᾳ, quoniam primi Cares fuerint μισθοφόροι, ideſt, mercenarij. Apud eundem Heſychium κὰρ etiam eſt μεγάλη ἀκρίς, ideſt, magna locuſta, vt annotat Henricus Stephanus in appendice.

Iliad. π.

Apud Homerum verò κὰρ ponitur pro κάρη per apocopen, ῥέουσαι ἐξ ὀρέων ἐπὶ κὰρ, ideſt, *ex montibus in caput deuoluuntur*; vbi alij ſcribunt ἐπίκαρ Heſychius tamen habet ἐπὶ κὰρ, exponens ἐπὶ κεφαλὴν, & addens per hoc indicari τὸ κατωφερὲς τοῦ ῥεύματος. Contrà apud Hippocratem ἀνάκαρ, exponitur, ſurſum verſus, in accliue; quidam tamen ἀνάκαρ in ſuperiorem partem, vt ἐπίκαρ in inferiorem, interpretantur. Pro ἐπίκαρ dicitur etiam κατωκάρα, quā vocem Budæus ſcribit apud Philonem, indicare τὰ φυτὰ, quòd capita habeant humi defixa. Κὰρ autem cùm accipitur pro oue, vox eſſe videtur ab Hebræis deſumpta, quibus Car, vt mox parebit, hoc animantium genus denotat.

Κάρα.

Κάρα verò Heſychio, & Varino eſt, αἲξ ἥμερος, ἢ πολυρρήνιος ὑπὸ Γορτυνίων, ἄλλοις δὲ ἡ αὐχή. Ἴωνες τὰ πρόβατα καὶ τὴν κεφαλὴν λέγουσι; Ideſt, capra domeſtica, & ſecundum Gortynios (Cretæ populos) ouibus abundans, ſecundum alios, fic ſecundum Iones, oues, & caput.

Κάραννος.

Κάρνος.

Καρὸς.

Eiſdemq; Heſychio, & Varino κάραννος eſt hædus, & capra Cretenſibus: Κάρνος verò, φθεὶρ, βόσκημα, πρόβατον, ideſt, pediculus, pecus, & Καρὸς, βόσκημα, φθορὰ, pecus, corruptio. A Καρνός fit καρνοστάσιον, idem quod ouile, ſtabulum ouium, nimirum, σταθμὸς ὅπου τὸ κάρνον ἵσταται, vbi notandum mone

A ticus Stephanus, Hesychium mutato genere, dicere, τὸ κάρνον, (qui & paulò ante à Galatis, seu Gallis καρνὸν vocari dixerat τὴν σάλπιγγα, idest, tubam, pro quo Eustathius habet κάρνυξ: Nam pagina 1139. recensens aliquot tubarum species, tertiam dicit esse Galaticam, quæ à Celtis vocetur κάρνυξ.) Idem & κάρχαρα exponit μάνδρας. μάνδραι autem ipsi sunt ἕρκη, φραγμοί, ὕλαι συκῶν βοῶν, καὶ ἵππων, idest, stabulum, septum, claustrum boum, & equorum. Κεραΐδες Hesychius, & Varinus exponunt τῶν προβάτων τὰ ἔνδον ὀδόντας ἔχοντα, hoc est oues intus dẽtes habentes: Quidam verò teste Henrico Stephano peculiariter κεραΐδας esse volebant, vermes cornu infestantes, qui nempe sic legebant apud Homerum:

Tuba Galatica.

Κεραΐδες.

Odyss. Φ.

τόξον ἐνώμα
Πάντη ἀναστροφῶν πειρώμενος ἔνθα, καὶ ἔνθα
Μὴ κεραΐδες ἔδοιεν. Idest,

Arcum mouebat,
Penitus reuoluens experiens huc, & illuc
Ne cornua vermes edissent.

B Vbi pro κεραΐδες rectiùs fortassis legetur, quemadmodum etiam legit Spondanus κέρα ἶπες, & nos etiam in opere de insectis; Est enim ἴψ vermiculus peculiariter cornibus infestus, quamuis Theophrastus ἶπα in vitibus noxium vermem faciat: Nam cum Alcæo rectiùs puto distinguemus, vt ἶπες sint, qui cornua rodunt, ἶκες verò qui vites. Est item κεραῒς salacissima quædam auicula, à qua Medeam κεραΐδα vocat Lycophron, vt vulgaria Lexica tradunt ex eius Scholiaste. In loco autem Homerico, quem modò citaui, nonnulli, vt Henricus Stephanus ex Eustathio notauit, pro κέρα ἶπες; legebant κεραΐπες, à κεραΐψ, vt κεραΐπες (inquit) essent vermes cornua redentes. Apud Hesychium, vbi legitur, ἴψ, εἶδος σκώληκος κερατοφάγον, legendum κεραΐοφάγον. Μὰ Varinus Phrygibus dicit esse πρόβατα, idest, oues. Vox ficta videtur à voce, à qua nimirum apud Latinos mamma, apud Græcos μαμμᾶν puerorum balbutiẽtium sonum edere, & μάμμη, idest, auia. μέτασσαι Suidæ sunt τὰ ὕπαρνα πρόβατα, idest, oues agnos sub vberibus habentes. Rectius Eustathio μεσήλικες per Epenthesin syllabæ τα, pro μέσαι, idest, mediæ ætatis inter agnos, & iam grandiores natu oues; Vtitur autem eo vocabulo Homerus:

Ips.

Μὰ.

Μέτασσαι.

Odyss. I.

C Χωρὶς μὲν πρόγονοι, χωρὶς δὲ μέτασσαι
Χωρὶς δ' αὖ ἕρσαι. Idest:

Separatim qui iam natu maiores, separatim minores,
Separatim agni recens nati.

Μῆλα communiter omnes sunt quadrupedes, propriè verò pecora minora, &, vt ait Hesychius κατ' ἐπικράτειαν, τὰ πρόβατα, καὶ αἶγες, & Homerus μῆλα etiam vocat capras, vt hoc in versu:

Μῆλα.

Μῆλ' ὄϊές τε καὶ αἶγες ἰάνεσκον.

Et nos, inquit Varinus, Melotam quoq; vocamus pellem caprinam (alij quamuis pellem melotam dici aiunt,) & rursus μῆλα, inquit, Homerus, vocat omnes quadrupedes, ὡς ἀπὸ μέρους, idest, per Synecdochen partis pro toto: non enim solas oues mactabant proci, sed sues etiam pingues, & capras, & boues armentinos. At verò Henricus Stephanus in hoc Homeri loco:

Melota.

Odyss. ρ.

Odyss. ξ.

ἕκαστος ἐπ' ἤματι μῆλον ἀγινεῖ
Ζατρεφέων αἰγῶν, ὅς τις φαίνηται ἄριστος.

vnusquisq; in die pecudem fert
Saginatarum caprarum quæcunque appareat optima.

Per excellentiam verò dicitur de ouibus absolute; vnde μηλόβαι, & μηλοβάται Hesychio sunt D ποιμένες, idest, ouium pastores, quas voces mendæ suspicione non carere, putat Henricus Stephanus. In quo significatu legimus apud Homerum μηλοβοτῆρας; & in Epigrammatibus μηλοβῖτας: μηλόβοτος verò ab ouibus depastus, & apud Hesychium, & Varinum, μηλόβοτον πεδίον, campus est, in quos benè pascuntur. μηλονομεὺς, & μηλονόμος, opilio siue pastor ouium. μηλονομεὺς etiã accipitur pro quodã bruchi genere; est & μηλάτης ouiũ pastor, & μήλατα sunt oues: Vnde μηλάτων ἀπάργματα, quę verba Eustathius in exemplũ affert, authoris nomẽ subticẽs, sed vidẽtur ex quopiã Tragico sumpta. Affert autẽ genitiuũ hũc μηλάτων in exemplũ Metaplasmi. At in Lexico habetur nominatiuus singularis μήλατον: quẽ ego, inquit Henr. Stephanus, testimonio quopiã idoneo posse confirmari nõ puto: sed temerè potius ascriptũ ab aliquo fuisse, tanquã nimirũ μήλατον necesse esset dici, si μήλατα diceretur: Varro τῶ μήλω Etymologiam tradit his verbis: *Ad Oeta arietis pellem profecti regio genere dicuntur Argonauta, vt in*

Libya ad Heſperidas, vnde aurea mala, id eſt ſecundum antiquam conſuetudinem capras & oues, quas Hercules ex Africa in Graeciam exportauit. Ea enim ſua voce Graci appellarunt μῆλα. Nec multo ſecus noſtri ab eadem voce, ſed ab alia litera Belæ vocarunt. Non enim me (Mee) ſca bee ſonare videntur oues vocem efferentes, à quo poſt belare dicunt, extrita ι litera, vt fit in multis. E

Bela.

Οἶς.

Lib. 4. de generat. animal. cap. 3.

Οἶς duabus ſyllabis à Varino vertitur ouis fœmina: itq; ab Atticis etiam οἶς proferri monoſyllabum, & in maſculino quoq; genere; ita certe Ariſtoteles τὸν οἶν dixit, τὸν κριὸν, id eſt, arietem; vt οἰὶ κυρίττοντι, id eſt, arieti arietanti. Apud Suidam locus in vocabulo ὄϊς a librarijs corruptus eſt, idem tamen rurſus ait, ὄϊς οἶος ſine diphthongo poeticum eſt, οἶς verò contractum commune, cuius genitiuus οἰὸς vltimam acuit, vt differat ab οἶος, id eſt ſolus. Apud Homerum quidem nunquam reperias οἶς monoſyllabum in recto caſu, ſed ὄϊς diſſyllabum: In obliquis etiam niſi carmen impediat, diphthongũ nõ facit, vt εὐτρεφέος οἰὸς ἀώτῳ· & ſanè aptius ſcribitur diſſyllabum, neq; enim vllum tale monoſyllabum repetitur, præter hoc ipſum οἶς Atticum & φθοῖς. Homerus: Τοῖσι δ' ὄϊς λάσιος, & rurſus Νῶτον ἐθηκ' ὄϊος. Apud Heſychium, vbi ſcribitur οἶς, πρόβατον, ἢ τοῖς ἑαυτοῦ, ἢ τοῖς σοῖς, Geſnerus monet ſine ſpiritu ſcribendum eſſe, ſi ita interpretieris, nam cum tenui ſpiritu inquit ſignificat ouem, cum denſo, tuis, vel ſuis, ſine ſpiritu vtrumuis: F ſic οἰῶν etiam in genitiuo plurali idem Heſychius exponit μόνων, προβάτων, αἰγῶν, quod vt rectè fiat, οιων ſine accentu ſcribi oportebit, & hoc quidem animaduerſio multę in græcorum lexicis interpretationes alioqui ineptæ excuſabuntur: Sic apud Hebræos ſine punctis ſcripta diuerſis exponuntur modis. Tantum Geſnerus. Ὄϊς diſſyllaba vox Ionica eſt, ſed Attici vnica ſyllaba dicunt τὰς οἶς, & in ſingulari τὸν οἶν, Iones ὄϊν, vt author eſt Scholiaſtes Ariſtophanis. Eſt & οἰὶ Atticus datiuus, ὄϊ Ionicus datiuus, vt patet Ariſtophanis Pace, vbi pro ſtatua pacis conſecranda ſacra faciunt ὄϊ; Et cum Trygeus moneret, hanc vocem eſſe Ionicam, chorus ſubijcit: Melius ita quadrare, ἵν' ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ὡς χρὴ πολεμεῖν λέγῃ τις, οἱ καθήμενοι ὑπὸ τοῦ δέους λέγωσ' Ἰωνικῶς, οἴ &c. Vbi Scholiaſtes οἴ vocem ſcribit eſſe lugentium & indignãtium. Et Varinus ait ab οἶς accuſatiuus Atticus eſt οἶν, monoſyllabus quidem, & maſculinus, Communis verò ὄϊν, poeticus ὄϊδα ab ὄϊς (ſic legit Geſnerus, non ὄϊς ὄϊδος) aſſumpto ι, vnde & caſus plurales ὄϊδες, οἶς; ὄϊδας οἶς. At verò Henricus Stephanus, cùm diſſyllabi exempla primo loco poſuiſſet ex Homero, Theocrito, Xenophonte, & Ariſtotele, ſubdit. Triſyllabum autem Ionicum eſſe, idq; ait teſtari etiam Ariſtophanem in Pace; οἶς & οἶν alioſq; caſus biſyllabos eſſe Attica, vt, inquit, Heſychius & alij teſtantur, adducens Homeri multorumq; aliorum authoritates. Vtcũq; G eſt à Græco ὄϊς, ouem antiquos dixiſſe teſtatur Varro, quoniam ouis ipſis ita vocaretur, non vt nunc, πρόβατον. Atqui Ioannes Goropius Becanus tradit græcorum ὄϊν, & latinorũ ouem dici à Cimbricorũ Oi, quo ouis vocabulo apud illos audire ait. Audio tamen apud Belgas, ac potiſſimum Batauos Oi prędicari priuatim de ariete. Iam verò quemadmodum μηλωτὴ pellis eſt ouilla, nimirum παρὰ τῶν μήλων; ita etiam ὄα ab Heſychio exponũtur μηλωτή, καὶ ἡ σὺν τοῖς ἐρίοις δορὰ, ἡ δὲ ἐν τοῖς ἱματίοις ὤα id eſt, ouilla pellis, & corium ſimul cum ipſa lana, aut etiam fimbria ſiue ora in ipſis veſtibus. Varinus ὄα rectè ſcribi ait per ο, ὤα verò cum ω per ectaſin vtrumq; pro melota ſiue diphthera. Et Suidas etiam ὤα interpretatur melotam diphtheram, & fimbriam veſtis. Ὤϊαι Heſychio, & Varino ſunt μηλωταὶ λάγναι, ἄκραι, ἔσχατα, id eſt, pelles ouillæ, oræ. Apud Heſychium ὤα ſcribitur paroxytonum. ὦα verò circumflexum apud veteres Atticos per ſynalæphen pro ὤϊα, qua voce vtitur Hermippus apud Varinum in μῆλα, & in ὦα. ὤα μάττειν ἐπὶ τοῖς ἱεροῖς, καὶ τὴν ὦαν περιδεῖσθαι περὶ τὴν ὀσφῦν. Hoc obiter ſe animaduertiſſe ſcribit Geſnerus, ὦαν à plerisq; ſcribi ſine ι. quod tamen orthographia ſubſcribendum monet: Le- H gitur & ὤϊα. Et Heſychius, & Varinus ὤϊα exponũt μηλωτὴ, ὄϊς, κώδια, ὤσχαι, μηλωταὶ, βαῖται, ἤγουν δερματῖναι; Et apud Varinum ὄϊαι tribus ſyllabis ſunt diphtheræ, melotæ; ſed Heſychius habet ὦιαι biſyllabum (vt Suidas quoq;) Idem & Varinus ὤϊας interpretantur τῶν προβάτων τὰ σκεπαστήρια δέρματα, hoc eſt, pelles quibus oues propter pretium lanæ integuntur, vt puriorem eam conſeruent, vnde & pellitæ nuncupantur. Eademq; pellis apud eoſdem ὤα (Heſychius aſpirat) uocatur, ἡ τοῖς προβάτοις παρατιθεμένη διφθέρα. Cælius ait ſeſe inueniſſe, pellẽ qua ſuccingebantur mulieres in balneis, uel qui illas abluebant, uocatam fuiſſe ὦαν lutrida, nẽc verò oam per ſe, ſic verè dici ſolere Melotam, hoc eſt, pellem ouillam, indeque probabile eſſe fluxiſſe nomen, hoc eſt ἀπὸ τῆς ὄϊος, id eſt, ab oue. At Pherecrates inſtrumẽta pædotribices enumerans, ait: ἤδη μὲν ὦαν λουμένῳ προζώννυται, id eſt, iam oam præcingi rei, qui lauaretur, vt nõ ſolum mulieres, ſed etiam viros ὦας pudendis adhibuiſſe appareat. Deſumpſit hæc Cælius ex Polluce libro 7. cap. 13. & lib. 10. cap. 47. Cæterùm militibus, inquit ibidem Pollux, ὦα etiam pro mactra ſeruit; quod Hermippus inſinuat, in militibus dicens. Νικᾷ δὲ ὦα λιθίνην μάκτραν, hoc eſt, præſtat autem oa (ſcilicet pellicea mactra) lapideæ mactræ. Grammatici μάκτραν interpre-

Ouis vnde dicta.

Lib. 4. Hermat.

Ὤα.

A terpretantur vas idoneum subigẽdæ farinæ. Pollucis verò verba sunt: ὤα τὸ ἐξωτάτω τοῦ χιτῶνος ἑκατέρωθεν. λέγεται δὲ (λέγεται potius) τὰ ἐν τῷ ἱματίῳ ἑκατέρου μέρους, οὐχ ὑπηνήνη τὴν ὤαν δὲ καὶ ὄιν λέγουσιν. Quibus verbis hic sensus constitui videtur, ὤα vocatur extrema pars tunicæ vtrimque, superior scilicet circa collum, & inferior, vbi fimbriæ aliquando assuuntur. Apud Suidam ὄϊς exponitur αἴξ ἤ, πρόβατον, & apud Hesychium, & Varinum ὄεσι, προβάτοις. Ποίμνη non quidem ouem, sed ouium gregem significat, vt apud Homerum de Insula quadam Cyclopea:

Οἶξ. Ποίμνη. Iliad. I.

οὔτ' ἄρα ποίμνῃσιν καταΐσχεται, οὔτ' ἀρότοισιν, idest,
Neque tamen gregibus continebatur, neque arationibus.

Attamen ait etiam βόσκειν μηκάδας αἶγας, idest, *pascere capras mugientes.* Sophocles in Aiace: ἐν ποίμναις πιτνῶν, idest, in ouium greges irruens. Diuus Paulus: τίς ποιμαίνει ποίμνην, καὶ ἐκ τοῦ γάλακτος τῆς ποίμνης οὐκ ἐσθίει; Idest, *Quis gregem pascit, & ex lacte gregis non edit?* Sic ποίμνας ποιμαίνειν, idest, *ouium greges pascere,* Apollonius dixit, quod Plato ποιμαίνειν τὰ πρόβατα, Herodianus autem id verbum sine adiectione casus loquens de Maximino, posuit,
B pro oues pasco, vel opilio sum. ποιμαίνων ἐν τοῖς θρᾳκίοις ὄρεσι, idest, *pascens in Thraciæ montibus.* ποίμνιον idem quod ποίμνη, nimirum grex ouium, aliquando tamen etiam alios quoque greges sub se comprehendit, ut testatur Eustathius, & indicat Plato inquiens ποίμνια, καὶ πρόβατα. Vtraque item uox allegoricè accipitur de grege ouium Christi. Lucas. μὴ φοβεῖσθε τὸ μικρὸν ποίμνιον. Petrus: Ποιμάνατε τὸ ἐν ὑμῖν ποίμνιον. Sic ποίμνη apud Matthæum: Διασκορπισθήσεται τὰ πρόβατα τῆς ποίμνης, *dispergentur oues gregis,* nimirum percusso pastore. Ioannes γενήσεται μία ποίμνη, καὶ εἷς ποιμὴν, idest, *fiet vnus grex & vnus pastor.* Sunt etiam, qui interpretentur ouile, ut idem sit cum ποιμνήιος σταθμός, & ποιμνήιος σηκός, idest, stabulum ouilli gregis. Inuenio etiam apud Heliodorum ποίμνας προβάτων. Oppianus verò ποιμνίων καὶ αἰπολίων ὀλετῆρα, lupum cognominat. Poetæ autem pro ποίμνης ποιμνήιον dicunt. Πρόβατα quasuis pecudes, & pecora significant, cùm alioquin oues peculiariter eo designentur. Sic Gal. cóm. 1. in lib. de art. πρόβατα dici Hippoc. scribit, ἅπαντα τὰ βοσκήματα, pecudes, aut pecora omnis, ut & apud Hom. πολλὰ δέ οἱ πρόβατ' ἔσκε, i. *multa sunt illi pecora.* Vbi Gal. πρόβατα indicari uult ἀγέλας βοσκημάτων, hoc est pecudũ gregẽ, armentũ, eaq; notione, hanc uocẽ priscis
C vsurpari. Et Scholiastes ibidẽ scribit, priscos, omnes quadrupedes πρόβατα, vt & Hesych. τετράποδα, i. quadrupedes exponit: quod & Suidas facit, & apud Herodotũ πρόβατον usurpatur pro omni pecore, ita, ut etiã uaccas cõprehendat, & idẽ Scholiastes Hom. Quadrupedes oẽs, inquit, prisci πρόβατα nominabant διὰ τὸ πρὸ τῶν ὀπισθίων βάσεων, ἑτέρας ἐμπροσθίους ἔχειν (forte πρὸ τῆς τῶν ὀπισθίων βάσεως, ἑτέραν τῶν ἐμπροσθίων) Hinc & Hesiodus ait, χαλεπὸς προβάτοις, χαλεπὸς δ' ἀνθρώποις. Plerique verò etiam πρόβατον interpretantur, quasi πρόβασιν, quod rerum earum quæ ad victum faciunt, opulentiam significat. Scholiastes verò Homeri etiam exponit πρόσοδον, ἀπὸ τοῦ προβαίνειν, vnde peculiariter πρόβατα dicta videntur. πρόβασις quoque pecorum, aut armentorum possessionem, aut gregem indicat, & τὰ διὰ ποδῶν προβαίνοντα, vt scribit Eustathius. Homeri Scholiastes τῶν τετραπόδων κτήσεων exponit, vt & Hesychius, τὴν τῶν βοσκημάτων κτῆσιν. Πρόβατα etiam apud Hippocratem, Erotianus quadrupedes omnes exponit, cùm scribit: πρόβατα οὕτω κοινῶς καλεῖ πάντα τὰ τετράποδα νῦν, idest, πρόβατα nunc communiter vocat quadrupedia omnia: quam certè dictionem ea in notione multis in locis vsurpat Hippocrates, vt libro περὶ φύσιος παιδίου ὁμοίως δὲ καὶ τὰ πρόβατα, καὶ θηρία, καὶ τὰ ὄρνεα,
D idest, *Eodem modo se habent pecudes, & feræ, & volucres:* Hic enim pecudum genus indicat, vt & libro περὶ σαρκῶν: καὶ ἀποπατέει ἐπειδὰν γένηται τάχιστα, καὶ οἱ ἄνθρωποι, καὶ τὰ πρόβατα, idest, *Celerrimè tum homines, tum pecudes, vbi nata sunt, aluum exonerant.* Et in libro de aere, locis, & aquis: ἕπονται δὲ αὐτοῖς, καὶ τὰ πρόβατα ἐόντα, καὶ αἱ βόες, καὶ οἱ ἵπποι, idest, *eos autem sequuntur, & pecora, & boues, & equi.* Vbi oues tamen accipiunt interpretes. Sic libro de morbo sacro: οὐ γάρ ἐστιν αὐτοῖς ἄλλο πρόβατον οὐδὲν ἢ αἶγες, καὶ βόες, idest, *neque enim vlla alia ipsis sunt pecora præter capras & boues,* (sic enim legit Gal. comm. 1. in lib. de artic. cum προβάτιον passim legatur) Etsi ibidẽ πρόβατα oues significare videtur, γνοίη δ' ἄν τις τόδε μάλιστα τοῖσι προβάτοισι, τοῖς καταλήπτοισι γινομένοισιν ὑπὸ τῆς νούσου ταύτης. i. *Id ipsum autẽ quã maxime cognosceret ex ouibus hoc morbo correptis:* Vbi tamen pecudes etiam intelligi possunt, libri quoq; περὶ τῶν ἐντὸς παθῶν (pag. 199. 43.) δοκέει δὲ καὶ ἐν ἀνθρώποισι γίνεσθαι τοιαῦτα πολλῷ μᾶλλον, ἢ ἐν προβάτοισιν. Idest, *videntur autem talia potius hominibus contingere, quàm pecudibus.* de tuberculis pulmonis agitur, quæ pecudibus, & quadrupedibus fiunt, vt illic scribitur, vnde hydrops nascitur. Libro de artic. (pag. 587. 15.) ὅτι πάντων τῶν προβάτων βόες ὅτι μάλιστα πονέουσι ταύτην τὴν ὥρην, idest, *quod ex omnibus pecudibus boues, hoc tempore quàm maximè laborant.* At vero

Epist. 1. ad Corinth. c. 9.
Lib. 2. Argon.
Lib. 1. de Rep.
Lib. 7.
Ποίμνιον.
Cap. 12.
Epist. 1. c. 5.
Cap. 26.
Cap. 10.
Πρόβατα.
Iliad. ζ.
Iliad. M.

rò ibidem (pag.608.23.) Ἐγὼ δέ ποτε πνεύμονος προβάτου ἀπότμημα ἐνέθηκα. ideſt, *Ego verò aliquando pulmonis ouilli fruſtulum reſectum impoſui*. Sic enim de pulmone ouillo in nares fractas immittendo ſumpſerunt interpretes, cùm de alijs pecudibus etiam accipi queat. Velut libro περὶ αἱμοῤῥοΐδων (pag.520.41.) οὐδὲν γὰρ χαλεπώτερον, ἤπερ προβάτου δειρομένου τὸν δάκτυλον μεταξὺ τοῦ δέρματος, καὶ τῆς σαρκὸς περαίνειν. Ideſt, *Neq; enim maiore negotio id fiet, quam ſi dum pellis oui detrahitur, digitum inter pellem, & carnem medium immittas*. Etſi de quauis pecude intelligi poteſt. Similiter etiam libro 2. περὶ γυναικ. (pag.267.12.) in fluore muliebri albo. καταῤῥεῖται οἷον προβάτου οὖρον, ideſt, *defluit velut vrina ouilla*, dixit Cornarius, cùm de alia pecude etiam accipi poſſit. Et in principio Leuitici legimus oues, & capras pecorum nomine demonſtrari: Si obtuleris de pecoribus (ἀπὸ προβάτων) agnum vel hædum, vel ouem, ſiue capram. Et nos deniq; ſuprà ex Varrone diximus πρόβατον cùm pro oue accipitur vocem non eſſe antiquam, ſed antiquos οἶν dixiſſe. Nihilominus poſtmodum πρόβατον pro oue per excellentiam poſitum eſt, quia ouis pacis tempore immolabatur, tanquam quieta, & ſimplex, tamque frequens ea vox facta eſt, ut etiam latini, quamuis pro pecore potius, quàm oue, ea vterentur. Plinius, *In eadem Africa familias quaſdam effaſcinantium Iſogonus, & Nymphodorus tradunt, quarum laudatione intereant probata, areſcant arbores, emoriantur infantes*. Notandum verò etiam apud Pindarum vſurpari de equis, quandoquidem præſepe equorũ Diomedis vocat προβάτων τράπεζαν, vt teſtatur Ariſtophanes Grammaticus apud Euſtathium: A' πρόβατον diminutiuum eſt προβάτιον, vt ab oue ouicula. προβάτιον verò atticum eſt. Heſychio, & Varino προβατήματα ſunt πρόβατα. Eſt item πρόβατον nomen piſcis marini apud Aelianum, de quo ſic ſcribit: *In latebris abditæ latent maris incolæ oues* (τὸ πρόβατον) *& hepati, & à piſcatoribus Propontis nominari ſolitæ: ij quidem quamuis natura maximi videantur, tamen ad natandum ſegnes ſunt. Non enim à ſuis latibulis longè aberrant: Imò verò circum ea ipſa ſemper volutantur. Infirmioribus piſcibus aduatantibus inſidias faciunt*. Πῶϋ, quam vocem Henricus Stephanus deducit à πάω, πῶ, quod eſt poſſideo, apud Homerum paſſim ſignificat gregem, vt πῶϋ οἰῶν, & πώεα οἰῶν, vt Iliad. Ο' πῶϋ μέγ' οἰῶν. & Iliad. γ. Ὅς' οἰῶν μέγα πῶϋ. Et Heſychius, & Varinus exponunt πώεα, βοσκήματα, ποίμνια, alioqui etiam per ſe exiſtimatur dici, vt Henricus Stephanus annotauit, de grege ouium, ſeu ouili. Ῥῆνες Heſychius exponit, ἄρνες, πρόβατα, & Ῥῆνα, πρόβατα, οἶα. Geſnerus ῥῆνες propriè ait eſſe agnos, Synecdochicè verò oues, vnde compoſita πολύῤῥηνες, hoc eſt, vt in theſauro exponitur, qui multas poſſident oues, aut generaliùs, etiam multa pecora. Item εὔῤῥην Etymologo eſt ὁ καλλιπρόβατος, ideſt, pulchras ferens oues, ſeu pulchras agnas. Pro ῥῆνες legitur etiam ἀρῆνες, vnde apud Pauſaniam ἀρηνοβοσκὸς vt citat Varinus, apud Sophoclem, vt Heſychius, eſt ὁ προβατοβοσκὸς, additque Varinus etiam reperiri ἐρηνοβοσκὸς & apud eundem inuenitur etiam, ἀρενοβοσκὸς, & ἐῤῥηνοβοσκὸς, ſed neutrum probat Geſnerus. Apud Hippocratem vbi legitur, καὶ εἰρηνικὰς ἀμφὶ τὰ σκέλεα ἑλίσσειν, Cornarius vertit, *tegumenta cruribus circundato*: Caluus, *faſcia lanea crura munire*, ita vt hic εἰρινέας δεσμὰς legiſſe videatur. Fortaſſe (inquit Anutius Fœſius) εἰρινέας κνημῖδας intelligi poſſint, vt ſint tibialia lanea ad arcendum tibiarum frigus. Aut certè εἰρινέας legiſſe videntur, ab ἔρεον vel εἴριον, quod lanam ſignificat, vnde tegumenta aut faſcias laneas ſubaudiunt: Verùm mihi non parum ſuſpecta eſt hæc lectio, ac vereor, ne ῥηνικὰς legendum ſit, iſq; locus à Galeno exprimatur in Exegeſi, cùm ῥηνικὰς ἀρνακίδας, hoc eſt, pelles agninas exponit. Quæ certè commodùm ad prohibendum frigus cruribus circundabuntur, velut braccæ femora muniunt: quemadmodum libro περὶ ἐπικυήσιος, ἀρνακίδας προσιθέναι θερμὰς, hoc eſt, pelles agninas cum villis & lana ventri in ſuffitu muliebri admouere iubet, ad arcendum frigus, & fumum ne exſpiret, continendum. Sed & alibi in eodem opere (lib. 5.) apud Hippocratem ῥηνικοῖσι pro ῥηνικαῖσι, vitioſè legitur, vt repoſuimus ex manuſcriptis codicibus: ἐπικαταδεῖν δὲ εἰρίοισιν οἰσυπηροῖσι καὶ ῥηνικαῖσι, *Lanis verò ſuccidis, & pellibus agninis circundare oportet*: ſic ῥηνίσι, ἄρνασι exponit Galenus in Exegeſi: pro quo ῥημίσιν & ῥίνεσιν vitioſè legũt exemplaria quædam. Idem & ῥηνὸς, ἀρνὸς exponit. Hæc omnia Fœſius. Σφάγιον Heſychio, & Varino eſt, πρόβατον, θῦμα, ἢ ἐν ᾧ τὸ τῶν ἱερείων ὑποδέχεται αἷμα τόπος, ideſt, ouis, victima, aut etiam locus, in quo victimarum ſanguis excipitur: in qua poſteriori ſignificatione vſurpat etiam Pollux, vbi coquinaria quædam vaſa recenſet, καὶ σφαγεῖον, inquit, ὃ ὑποδέχεται τὸ αἷμα τῶν ἱερείων: & rurſus de libatorijs vaſis loquens καὶ σφαγεῖον, εἰ θύεις, ὃ ὑφέξεις τῷ τῶν ἱερείων αἵματι. Alias & σφαγεῖον dicitur, & à Suida itidem exponitur, τὸ τοῦ αἵματος δεκτικὸν ἀγγεῖον; additque à poeta vocari ἀμνίον. Frequentiùs tamen σφάγιον accipitur pro victima, ſiue pro omni beſtia, quæ immolabatur: Thucidides, Μάντεις σφάγια πρὸ ὁδοιπορίας τὰ νομιζόμενα, ideſt, *Aruſpices ante expeditionem victimas mactabant*. Σφαγία verò Heſychio, & Varino eſt ἡ τῆς ἱερουργίας ἡμέρα, dies qua ſacra

Margin notes: Probatum. — Probatũ piſcis. — Lib.9.c.38. de animal. — Πῶϋ. — Ῥῆνες. — Hippocrates correctus, & expoſitus. — Σφάγιον. — Lib.10. Cap.18. — Lib.6.

A facta fiunt iugulatis mactatisq; victimis: vnde & σφαγιάζομαι, idest, victimas iugulo, siue sacrifico. Iisdem ὕπαρος est ποίμνη ἄρνας ἴχουσα, quo loco, vel ποίμνη priuatim ouem significat, vel ἄρνος latiùs patet. Lexica vulgaria ὕπαρος exponunt ouem, idque ex Euripide, vt annotauit Henricus Stephanus. Petrus Victorius asserit suos Agricolas in uillaticis gregibus oues quę non conceperunt, χέρσους appellare, nimirum μεταφορικῶς, quo etiam modo Sophocles, ubi calamitosum illum regem facit, de aduersis suis rebus queri, filias suas similiter χέρσους nuncupat, cum aliàs χέρσος sit inculta terra. Hebræi quoque uaria, ac diuersa nomina habent, quibus ouem, aut genus ouillum intelliguut. Zon scribitur, inquit, Pagninus, aleph quiescente: cõmuniter hæc dictio, & legitur cum vau; & significat communiter minuta animalia, ut oues, & capras. Et ut inquit Rabbi Dauid, capitur interdum pro particulari aliqua specie, ut puta pro oue tantum, aut solum pro capra, quandoq; complectitur utrumque: Interdum est commune uocabulum omnium minutorum animalium: Quandoq; & de grandioribus, ut puta de bobus dicitur, vt exemplis commonstraturum Pagninus sese ait. Inuenitur pro eodem Zonech, psalmo 18. Septuaginta pro Zon sæpe transferunt πρόβατα, Hieronymus oues, Amos 7. In prin-

Ὕπαρος.
Lib. 3. var. lect. c. 11.
Χέρσος.
In Oedip. Tyr.
Hebraica.
Zon.
In libro radic.

B cipio Leuitici legimus oues, & capras pecorum nomine demonstrari. *Si obtuleris de pecoribus (ἀπὸ προβάτων) agnum, vel hædum, & ouem, vel capram*, Geneseos 4. Chaldæus, Ana transfert, (vertunt enim Syri aliquoties Zade in Ain) Arabs Genas, Persæ Gospand. Sch nostri interpretes plerumque ouem reddiderunt: Significat autem pecora minora, nempe oues, & capras, tum fæminas, tũ mares; Inuenitur & in masculino, & in fæminino genere. In masculino, Exod. 12. Sch tamim redditur agnus integer: In fæminino Ieremiæ 50. Sch phesura, vertitur grex dispersus, vnde conijci potest, in fæminino esse nomen generale, in masculino verò priuatum. Rachel, vnde plurale Rachelim, Rabbi Isaac, interpretatur Kapsah, idest, vt vertunt, agnam, & Dauid Kimhi similiter; aiunt tamen propriè esse ouem fæminam, vt Kebesch marem, à quo tamen fæmininum Kipsah. Esaiæ 53. legimus Rachel nee, Lamah, quod interpretantur ouis obmutescens. Geneseos 31. Septuaginta pro Rachel vertũt πρόβατα, Hieronymus oues, Chaldæus rachlak, idest oues tuas: Arabs akalak. Persa chomeschan thu. Kesithah septuaginta, Genes. 33. & Iob 42. interpretantur ἀμνάς, Hieronymus agnus, & ouis, Abraham Esra, agnus, vel ouis parua, author concordantiarum, moneta quædam, Augustinus Steuchus, denarius, vel

Seh.
Rachel.

C obobus: Nicolaus Lyranus, obobus, & D. Kimki, & R. Salomon ex sententia R. Akiba, qui testatur se profectum in Arabiam, audiuisseque quòd nummum, vel potius denarium, & Siclum vocarint Kesithah. Taisch plurale Teiaschim Abraham Esra Genes. 30. exponit pecus maculosum, & varium, septuaginta τράγους, idest, hircos; vt & D. Hieronymus, Geneseos 32. omnino pro hircis accipitur, vt ait Gesnerus, qui scribit quosdam sese audiuisse arietes, vel totum genus ouium interpretari, quod tamen non probat, vt in hirco dicetur. Et Munsterus ait, Taischi esse arietem, vel secundum alios, hircum minorem, qui antecedit gregem ouium; & facilè ascendit rupes & loca alta, Prouerbior. 30. Plurale esse Teiaschim hædos, Geneseos 30. Bellunensis aldan exponit ouium in vtroque sexu (videtur autem Dan à Syris pro Zon Hebraico. Sade mutato in Daled) Alliat caudarum ouium; Hara garien stercus pecorum, & Syluaticus garien pecora, Gesnerus verò ait sese meminisse, quod legerit oues hodie à Saracenis Ganame dici. Albertus, alijque nonnulli à nabis quo nomine Aethyopes Camelopardalin intelliguat, Anabula vocem detorsisse videntur, pro eodem animali, quamobtem non benè audiunt apud eruditos, quãquã etiã eos defenderit aliquis, quoniã Ana Ch. laicè vt puto, ouẽ significat, cùm

Kesithah.
Aldan.
Ganame.

D Camelopardalis ouis fera à Plinio etiã appelletur, est tamẽ Alberto Ana longè aliud animal, de quo sic scribit: *Ana animal dicunt esse orientis validissimis dentibus, acutis & longis, & vnguibus acutis perquàm saeuum gregarium, & valde amans quæ sui generis sunt, animalium, alienis infestum. Si quod enim alterius generis accesserit animal, gregatim resistunt, & vel fugant, vel periment; dentibus & vnguibus se defendit ita, vt solitarium etiam ab aliquo robustiori deprehensum plerumque euadat.* Sed prosequor synonyma. Ouis Hispanis est oueia, Gallis brebis, voce mutuata, vt scribit Perionius, à Græcorum πρόβατον, mutato π. in suam mediam b. Ait autem hoc nomen ferè fæminas significare, nam mares (inquit) montons, & eas quibus testes excecti sunt, beliers nuncupant; & primum à membro dictum est; vnde mutonatos veteres dixere eos, quibus insigne erat membrum. Illud autem à latino verbo arietis ortum est. Colon, & mercatores totum genus ouium vno appellant nomine, nempe omaille, à nomine Græco μαλλὸς, quod vellus significat, vel à μῆλον, idest, ab oue. Idem testatur ouem Gallis oueille appellari, seu potius ouegli à diminutiuo eius, nempe ab ouicula mutato c, in g. Germani schaaff dicunt; & in quibusdam Germaniæ locis referente Gesnero oues fæminas maecherling: lactarias, hoc est quæ lactis gratia aluntur, taeschle: in Sueuia & fæminam quæ agnos & reliquas oues ad

Ana Alberto quale animal.
Synonyma vulgaria.
Oueia.
Lib. de orig. ling. Gall.
Bribis.
Omaille.

pascua

paſcua ducit, ein ouvv, cuius plurale euvv. Inferiores verò Germani, ſiue Belgæ Schaep dicunt, Angli Scheepe, Scoti priſca lingua teſte Hectore Boethio in deſcriptione Scotiæ heirth, (quo nomine Germani ferè ceruum intelligunt) Illyr. ouuczt, vel skop. Incolæ Madagaſcar, vt ſcribunt Bataui in diario nautico, agarone. Atque hactenus de oue, ſequuntur Synonyma maris, hoc eſt arietis, quem ab aris Iſidorus dictum ait, propterea quod hoc pecus à Gentilibus primò mactatum, atque in aris immolatum ſit. At Varro arietem dictum ſcribit, *quòd eum dicerent veteres ares, noſtri aruiga*, inquit, *hinc aruigus, hæ ſunt, quarum in ſacrificijs exta in olla, non in veru coquuntur, quas & Actius ſcribit, & in pontificalibus libris videmus in hoſtijs eam aruigem, quæ cornua habet, quoniam is cui oui mari teſticuli dempti, & ideo vt natura verſa veruex declinatum.* Hæc Varro. Sed, vt ait Turnebus, addere debuit Varro, verum Romani, an Græci ſcilicet ares dicerent, & veteres, inquit, latinos intelligere videtur, quia veteribus græcis erat ἄρην. Et Ioſephus Scaliger eodem loco pro aruiga ſcribendum putat aringa, citatque hoc Heſychij: Ἄριχα ἄρρεν πρόβατον, quæ ſcriptura, inquit, reponenda in Feſto, & Donato, apud quos mendoſe aruga, & Haruga legitur. Græci κριὸν vocant, ἀπὸ τοῦ κέρως (alias κάρα) vt Macrobius ſcribit, quoniam maximè cornibus valet. Suidas verò & Varinus aiunt: Κριὸς ὁ τὸ κάρα ἱέμενος, ὡς ὁ δὲ κορύπτων Ἤλαυν' ὀπίσω, hoc eſt, aries qui capite irruit veluti qui arietans, aut ſimiliter capite irruens inuaſit à tergo. Aliqui verò deriuant παρὰ τὸ κρίνεσθαι τὰς τρίχας, quod in eo ſeligantur pili, Διαφέρουσι γὰρ αἱ τρίχες τοῦ κριοῦ τῶν ἄλλων, hoc eſt, *differunt autem crines arietis ab alijs*, vt addit Etymologus. Deduxeris verò etiam, quæ eiuſdẽ Etymologi coniectura eſt, παρὰ τὸ κρείειν καὶ ἡγεμονεύειν τῶν προβάτων, hoc eſt, quod regat, & ducat oues. Equidem Aratus primam producit, ſicut & Homerus bis odyſſeæ 9. & Dionyſius Afer.

Aries vnde dictus.
Lib. 4. de lingua lat.
Ariuga.
Κριός.

> Ἄλλοι δ' ἐξ ἀγέλης κριοί, ἄλλοι δὲ καὶ ἀμνοί, hoc eſt,
> *Alij verò ex grege arietes, alij verò agni.*

Quam etymologiam non obſcurè corroborare apparet Theophylactum in epiſtolis dum ait: ὁ ταξίαρχος τῶν προβάτων, ὁ θαυμαστός μοι κριὸς ἀπόλωλε, καὶ ποιμαντικῆς ἡγεμονίας χηρεύει τὰ θρέμματα: Id eſt, *Dux ouium mirabilis aries, mihi perijt, & pecora paſtorali imperio orbauit.* Probatur, & Cælio etiam prius allatum etymum: Num & inde κριὸς ἀσελγόκερως nuncupatur, hoc eſt, non vt Suidas, μεγαλοκερώς, ſed vt Heſychius, ὁ ἐξυβρίζων τοῖς κέρασι, cognominatur. Atque hinc etiam Græci κριὸν, & Latini arietem nuncupant machinamentum bellicum, quod in oppidorum muros, quemadmodum ipſum animal vel in homines, vel in ſui generis alium, arietabat, de quo etſi paſſim multa apud authores diuerſos legantur, non fuerit tamen præter noſtrum inſtitutum, de eo paulò fuſiùs agere, unimirum ex Iuſto Lipſio, apud quẽ Oranus, arietis, inquit, origo vetus, ſed parum certa: Cum pars ad Græcos & Epeum referant, inter quos Plinius: *equum qui nunc aries dicitur, in muralibus machinis, Epeum inueniſſe ad Troiam*; pars ad Tyrios, id eſt, Carthaginenſes, inter quos Vitruuius: *Primùm ad oppugnationem aries ſic inuentus memoratur. Carthaginenſes ad Gades oppugnandas caſtra poſuerunt: cùm autem caſtellum antè cepiſſent, id demoliri ſunt conati: poſteaquam non habuerunt ferramenta ad demolitionem, ſumpſerunt tignum, idque manibus ſuſtinentes, capiteque eius ſummum murum continenter pulſantes, ſummos lapidum ordines deijciebant, & ita ex ordine totam munitionem diſſipauerunt.* Ego ſi quis arbitrum petat, Vitruuio magis accedam, quàm Plinio; Si enim Græcorum res, & iam inde à Troiano bello, cur Homerus non meminit, ille fons, & theſaurus rerum artiumque? Cur multis ſeculis nemo poſtea? Nec probabile eſt rem tam præſentanei vſus ſemel repertam, ſubito deperiſſe. Vbicunque autem ſic dixere à ſimilitudine, & reciprocatione ictus arietini: Dixit deterior ætas Carcamuſas opinor à ſono. In obſidione Pariſienſi Abbo: *Arietes, Carcamuſas vulgo reſonatos*: eadem, aut ſequens etiam cancrum, neſcio an à ſimilitudine aliqua fabricæ, aut quia identidem retroiret, ſed aries iſte non vniformis, aut ſimplex: triplicem reperio, eſt rudis, & à prima inuentione, quem manibus lacertiſq; validi homines ſuſtinent & agunt, talis in columna Traiani ſic pictus extat, & Daci eo vtuntur. Poſſet huc duci illud Lucani, apud quem miles iactat:

Aries, machina bellica.
Lib. 3. Poliorcet. dial.
Carcamuſa.
Cancer.
Lib. 1.

> *Tu quoſcumque voles in planum effundere muros*
> *His aries actus diſperget ſaxa lacertis.*

Et hoc Sidonij:

> *Nec Pharij nunc regna precor, nec vt hiſce lacertis*
> *Frangat hydaſpeas aries impactus eritras.*

Aries compoſitus.

Lacertorum vtrobique mentio, & ſi hi quoq; in ariete compoſiti adhibiti, de quo addo: Cõpoſitus enim mihi eſt, qui trabem quoq; alteram iungit & ſtatuit, à qua pendulus vi maiore, conatu

A natu leuiore, vibratur. Hunc quoq; Pœnis suis Tertullianus primitùs repertum asserit: *& Arietem* (inquit) *nemini adhuc libratum illa dicitur Carthago, studijs asperrima belli, prima omnium armasse in oscillum penduli impetus, commenta vim tormenti de bile pecoris capite vindicantis*. Cùm enim oscillationem ei tribuit, manifestè compositum hunc demonstrat. Sed & Vitruuius idem cum eo, qui vult statim à rudi illa inuentione, fabrum quẽdam Tyrium nomine Pephasmenou hac ratione inductum, malo statuto altero ex eo vti trutinam suspendisse, & reducẽdo, & impellendo vehementibus plagis Gaditanorum murum deiecisse. Hic in plurimo vsu, & inter Romanorum opera ex professo Iosephus Flauius descripsit tertio Excidij: *Est*, inquit, *aries, trabs prægrandis, quæ malum nauis adsimilat. Is solidatur in capite graui ferro, in arietis formam, vnde & nomen adsumpsit. Dependet medius funibus suspensus ex alia trabe velut trutina, quæ trabs tignis vtrimq; firmis munita est, & fulta. Repulsus porro magna virorum manu retrorsum, ijsdemque antrorsum statim, & cum impetu reflectentibus, quatit muros prominulo ferro. Neque est vlla turris tam valida, aut mœnia tam lata, quæ, vt primas maximè plagas tulerint, sustinere, & subsistere assiduas eas possint. Hæc Iosephus*. Nec pigebit per verba eius ambulare,

B & lucem, aut fidem ijs dare: Ait, *trabs prægrandis quæ malum nauis adsimilat*, imò ex ipsis nauium malis interdũ lecta & adsumpta. In Agellio, P. Crassus, cùm opus esset firma, ac procera trabe, qua arietem faceret, scripsit ad magistrum architectona Moleatensium, vti ut ex duobus malis, quos apud eos uidisset, uter maior esset, eum mittendum curaret. Ammianus genus arborismateriemq; distinxit, *Eligitur abies, vel ornus excelsa*. Sane excelsa. Et Plutarchus inter Antonij machinas bello Partico memorat arietem longitudine pedum LXXX. At Vitruuius, ac Græci formant & pedum CVI. imò, & CXX quos ex vno ligno fuisse vix putem. Porrò hæc prima Iosephi, Hegesippus laxè ita reddit: *Magnitudo arboris in modum mali naualis quam non ventorum procella, non velorum sinus flectant*. Pergit Iosephus. *Graui ferro in arietis formam*. Ita & Ammianus: *Cuius summitas duro ferro concluditur, & prolixo arietis efficiens prominulam speciem, quæ forma huic machinamento vocabulum indidit*. Hegesippus diffusiùs; *nomen hoc species dedit, eò quòd valida, ac nodosæ arboris caput ferro vestitur, & quod vt frons arietis prætenditur, quæ obductis laminis turgescit, & prominet. E cuius medio quasi cornu procedit ferri solidioris*. Notate. Primum caput arboris ferro tegitur, & affigitur laminis pauló longiùs: An-

C trorsus in acumen producitur, quod cornu Hegesippus dixit. Nec enim aliter eius verba capienda censeo, neque res fuit. Ammianus alibi hoc acumen vocat: *Vicit* (inquit) *omne prohibendi commentum acumen arietis, coagmenta fodiens lapidum*. Atque is finis, & opus præcipuũ arietis fuit, cum grandiores, firmioresque lapides, more prisco muris inderentur, iuncturas penetrare, & findere, & lapides emoliri. Lucanus:

Nunc aries suspenso fortior ictu
Incussus, densi compagem soluere muri
Tentat, & impositis vnum subducere saxis.

Hoc acumen, & ferrum, ἐμβολὴν siue rostrum etiam Græci dixerunt, notante Suida: Et fuit interdum trifidum, quadrifidum in mucrone, vti solent nauium rostra. Ijdem communius, & κεφαλὴν siue caput, sicut latini. In Iosepho historiala huic rei est. *Quidam* (inquit) *Iudæus Eleazarus nomine, periculum imminens ab ariete iam admoto muris videns, lapidem prægrandem ita violente iecit, vt caput machinæ diffringeret* (ὥστε ἀποῤῥάξαι τὴν κεφαλὴν τοῦ μηχανήματος) *quod cùm vidisset, descendit etiam de muris, & magno stupore hostium, id secum in mœnia tulerat, nisi quod quinque sagittis confixus vnà cum ipso capite iterum decidit*. Quod ita legendum, exaudiendumq; est, non vt totum caput (graue id fuit) sed decussam anteriorem eius partem, tulerit sic raptim in Vrbem. At Iosephus: *Dependet medius funibus suspensus ex alio trabe*. Quę sic Hegesippus; *Ea arbor suspensa funibus, ad superiora, atq; robusta arborum nexis multorum ma-*

D *nu validè in murum impellebatur*; Sed variat à Iosepho, quod ab arboribus nectit, ille ab vna arbore: Sensus tamen est, vel ab vna media, transuersaq; arbore pependisse, quam duæ aliæ sustinerent, vt in iugo, aut patibulo, siue à duabus reclinatis, & vtroque capite coniunctis. Quod dicere ita putatur: *Suspensis vtrimque transuersis asseribus, & ferratis quasi ex lance vinculis trabis alterius continetur*. Vbi ferratis etiam vinculis, siue catenis eum nectit: ad funes tamen Iosephus, & Hegesippus dixerunt; sed quid vetat ad firmitudinem catenas etiam fuisse: Has trabes, & ligaturam Lucanus intellexit:

nunc coniunctas astringere nodis
Instabat, ferroque trabes, quo frangeret altos
Portarum postes, quateretq; morantia claustra.

An non eadem Ammianus, dum scribit, arietem vetustum dissolutum fuisse, vt facilius vehe-

ietur

Lib. 1. c. 13.
Lib. 23.
Lib. 20.
Lib. 3.
Lib. 20.

retur, iterumque inſtructum? magis hoc eſt, quàm vt ipſum trabem ſolutilem intelligamus. Pergit Flauius: *Repulſus magna virorum manu*. Quantum manum ſcilicet admittebat longitudo. Nec enim niſi ordo virorum vnus vtrimque admoueri potuit: Et ſingulis ad ingreſſum, & motum, minimùm dandi duo pedes: Sed recens ſcilicet manus manui ſuccedebat, eratque perpetuus hic ictus: Ita arietes non ita multi inſtructi, etiam in magna obſidione, & plures tamen adhibiti ad miniſteria, aut tutelam, Appianus in Punico: *Oppugnanda Carthagini duos vaſtos arietes admouet, quorum alter à ſex mille peditibus impelleretur, alter à ſociorum naualium multitudine*. Titus ad Hieroſolyma tres arietes habuit, ex Ioſepho, tot quot legiones. Nõ quia tota legio in dirigendo, aut impellendo occupata, ſed intuendo, curando, per vices adminiſtrando; Denique claudit Ioſephus: *Neque eſt vlla turris tum valida, aut mœnia tam lata, &c.* Obſeruate vim machinæ, quæ magis elucеſcat, ſi cogitentur veterum muri, validi hercules ſupra noſtram fidem. Atqui aries tamen tractu, & tempore diſcuſſit. Ideo exterminatorium inſtrumentum Paulus Diaconus dixit. *Exterminatorio inſtrumento facto, quod arietem vocant, ciuitatem adeptus eſt*. Sed & alio latere, exterminatorium, quia his admotum ſignum perdendæ Vrbis, vbi hodie mos aut lex eſt durius in eos conſuli, qui tormenta expectarint, ſic olim qui arietem. Cicero in offic. *Et cum ijs quos deviceris, conſulendum eſt, tum hi qui armis poſitis ad imperatoris fidem confugiunt, quamuis murum aries percuſſerit, recipiendi ſunt*. Cæſar: *Reſpondit ſe magis conſuetudine ſua, quam merito eorum Ciuitatem conſeruaturum, ſi priuſquam aries murum attigiſſet, ſe dedidiſſent, ſed deditionis nullam eſſe occaſionem, niſi armis traditis*. Atque hic eſt compoſitus aries, quod ſic in Ioſepho: προσῆγον κριὸν γέῤῥοις τε διηνεκέσι, καθύπερθε πεφραγμένον δέῤῥεσι, πρός τε αὑτῶν καὶ τοῦ μηχανήματος ἀσφάλειαν. Ideſt, *Produxere Arietem vineis tectum, & supernè corio munitum, ad ſuam, machinæ tutelam*. De vineis apud Propertium etiam eſt,

Instrumentum exterminatoriũ. *Lib. 17.* *Lib. 2. de bello gall.* *Lib. 3.* *Lib. 4.*

> *Dumque aries eorum murum pulſabat aheno*
> *Vineaq; inductum longa tegebat opus.*

Teſtudo arietaria. *Lib. 10.*

Longa, inquit, vinea, & in Ioſepho διηνεκῆ γέῤῥα, ideſt, *perpetuæ crates*. Etſi pro hiſce tegumentis receptum etiam, vt ſolida teſtudine totus aries tegeretur; teſtudo arietaria, vel teſtudo aries dictus. Hunc quoq; Carthago reperit. Et Vitruuius ita: *Cetras Charcedonius de materia primùm baſin ſubiectis rotis fecit, ſupraque compegit arrectarijs, & iugis varas, & in his ſuſpendit arietem, corijſque bubulis texit, vbi tutiores eſſent, qui in ea machinatione ad pulſandũ murum eſſent collocati, id autem quia tardos conatus habuerat, teſtudinem arietariam cœpit appellare*. Totam ipſe eam deformat, & minutè, ac menſurate, vt architecti videatur, de eadem Vegetius: *De materia, ac tabulatis teſtudo contexitur, quæ ne exuratur incendio corijs, vel cilicijs, centonibuſque veſtitur, hæc intrinſecus accipit trabem, quæ aut adunco præfigitur ferro, & falx vocatur: aut certè ipſius caput veſtitur ferro, & appellatur aries. Teſtudo autem à ſimilitudine veræ teſtudinis nomen ſumpſit: quia ſicut illa modò reducit, modò profert caput, ita machinamentum trabem*. Intelligi à Claudiano aliquis dixerit.

> *Tum tua murali libretur machina pulſu,*
> *Saxa rotet præceps aries, protectaque portas*
> *Teſtudo feriat, ruat euerſura iuuentus.*

Lib. 1. Gothicon. *Cancer.*

Nam potius à teſtudine ferire facit, quod non niſi ab iſta poteſt; niſi ſynecdochicè hi capiendi, qui ſub ea latent. At certò eam adhibet & deſcribit Procopius in rebus Vitigis; & poſteriore æuo Colmarienſe Chronicon, in quo Cancer appellatur. *Poſt hæc Cancrum ad ciuitatem perduxerunt. Fuit cancer inſtrumentum magnum, fortè pariter, & ponderoſum. In eo trabs magna, pariter longa in vna parte groſſa, in altera parte parua. In groſſiori parte, ſiue in capite fuit ferro forti circumdata, & in fronte ipſius Cancri fortiſſimè colligata. Trabs hæc ſupra quadam inſtrumenta iacuit, quo faciliter moueretur*. Poſtrema verba de Cylindris intelligenda videntur, de quibus & in Vitruuio legitis, atque etiam in Herone: Illum eundem videte alijs etiam in locis apud eundem, vbi ſimul plures arietes etiam ſuſpendit: Cancri nomen habuit à regreſſione, & reciprocatione in ictu: An & quia in obliquum moueretur, & peteret? an quia teſtudo ignota Germaniæ ipſi finitimum, & teſtaceum animal ſuppoſuere? Iam verò & Helepolis arietis quædam etiam ſpecies videtur ex Ammiani deſcriptione: *Pro his*, inquit, *arietum machinamentis, crebritate iam deſpectis conditur machina ſcriptoribus hiſtoricis nota, quam Helepolin græcè cognominamus. Cuius opera diuturna Demetrius Antigoni filius, Rhodo, alijſque Vrbibus oppugnatis, Poliorcetes eſt oppugnatus: ædificatur autem hoc modo. Teſtudo compaginatur immanis axibus roborata longiſſimis, ferreiſque clauis aptata, & contegitur corijs bubulis, virgarumque recenti textura, atque limo aſperguntur eius ſuprema, vt flammeos detrectet, & miſſiles caſus*.

Cap. 11. *Cap. 15. 16. & 17.* *Helepolis.* *Lib. 23.*

A *rasus. Conseruntur autem eius frontalibus trisulcæ cuspides præacutæ, ponderibus ferreis graues, qualia nobis pictores ostendunt fulmina, vel fictores, vt quicquid petierit, aculeis exsertis abrumpat; Hanc ita validam molem; rotis, & funibus regens numerosus intrinsecus miles, languidiori murorum parti viribus admonet concitis, & nisi desuper propugnantium valuerint vires, collisis parietibus aditus patefacit ingentes*. Quamuis autem hæc machina testudo videatur arietaria; Ex Vitruuio tamẽ, Plutarcho, & Diodoro constat (etsi inter se varient, & dissideant,) turrim fuisse, sed multipliciter & magno opere instructam, quinimò disertè ab testudine arietaria separat Appianus in Mithridatico: Χώματα δὲ πολλὰ ἤγειρε, καὶ μηχανὰς ἐπήγνυτο, πύργους καὶ χελώνας κριοφόρους, ἑλέπολιν ἑκατὸν πήχεων, ἐξ ἧς ἕτερος πύργος ἐπῄρτο, καταπέλτας, καὶ λίθους καὶ βέλη ποικίλα ἀφιείς. Idest, *Aggeres multos struxit*. (Rex Mithridates ad Cyzicum) *& machinas confixit, turres, & testudines arietarias, & helepolin centum cubitorum è qua & alia turris surgebat, catapultas, lapides, & varia tela emittens*. Lubet modò etiam verba Heronis, quibus arietem in testudine describit & suspendit, obiterq; alia genera adiungit, & tangit, hic addere, ne quid ad clariorem doctrinam deesse videatur, quod lector de ariete desi-

B derare possit. Ea autem sunt à Barocio ita versa: Verùm principis Bisantij familiares arietem » cubitorum centum, & viginti iuxta longitudinem faciebant: Ab ipsius autem calce iuxta cras- » sitiem quidem pedalem, in latitudinem ferè palmorum quinque: In anteriori autem parte co- » arctabant ipsum in pedalem latitudinem, & trium palmorum crassitiem: Helicas ferreas qua- » tuor qui sese in longitudinem ad decem cubitos extendant, in anteriori parte clauis affigentes: » totumque arietem tribus funibus, octo iuxta crassitudinem, circumquaq; digitorum existenti- » bus, succingentes: ac loris eum circulariter ligantes, iuxta medium tribus quidem interuallis, » quatuor verò sustentaculis constringebant. Funes verò, qui ab alijs cãnabinis funibus ab arie- » taria machina pendentibus, arietem ipsum sustinent, atque inferunt, à ferreis contextis catenis » initium sumebant: At scalam etiam nauticam faciebant assere in arietis elatione anterius cla- » uis affixo, habenteque rete contextum iuxta crassitiem sufficiens, & iuxta distantiam quatuor, » vel etiam plurium digitorum foramina habens, vt facilè supra murum ascendatur. Appende- » bant autem ipsum, & mouebant in testudine rotis octo prædita: quippe quæ iuxta quidem in- » ternam pauimenti longitudinem quadraginta duo: Iuxta verò latitudinem viginti octo cubi-

C tos habeat. Ipsa præterea quatuor crura, quę in pauimento ad altitudinẽ iuxta angulos affigũ- » tur, ex duobus simul iunctis lignis singula faciebant, longitudinẽ habentia singula cubitorum » viginti quatuor, & in crassitiem palmorum quinque, iuxta verò latitudinem vnius cubiti exi- » stentia; In superiori verò arietariæ machinæ parte, thoraceum tanquam sepimentum struebãt, » vt in ea tutè stare possent spectantes ea, quæ aduersus arietem ab aduersarijs mittuntur. Eius- » modi autem arietem sexies mouebant destruentes à septuaginta cubitis altitudinis, rursusq; ad » latera ad septuaginta cubitos peruertentes: à centum autem viris allatus mouebatur. Totum » verò quod mouebatur pondus, talentorum ferè quadringentorum erat. Sciendum autem est, » quod arietum alij quidam à virorum multitudine reguntur, iuxta quorundam antiquorum » mechanicorum opinionem: Alij verò à contra nitentibus lignis distenduntur, alijq; demum su- » per cylindros propelluntur: Possunt autem quandoq; etiam funibus circumuolutis adductio- » nem, & reuersionem facientes, percussionem efficere. Verùm ad artificem spectat iuxta magni- » tudines arietum decentem quoque operationis vsum, at motionem excogitare. Hæc itaque » omnia ex Lipsio. Hoc idem instrumentũ bellicum Torquatus Tassus latino nomine meminit: *Cant. 11.*

D
Così la torre sopra, e più di sotto
L'impetuoso il batte aspro Ariete,
Onde comincia homai forato, e rotto
A discroprir le interne vie secrete.

Alicubi tamen Italica voce vtitur, montone; *Cant. 18.*

E in numero infinito anco son viste
Catapulte, Monton, Gatti, e Balliste.

Metaphoricè autẽ hæc eadẽ machina accipitur pro oppugnatione argumentorum. Cicero: *Nã iacere telum voluntatis est, ferire quẽ nolueris fortunę: Ex quo aries ille subijcitur in vestris actionibus*. *In Topic.* Sic affectiouum titillatus arietes D. Hieronymus, vt annotauit Cælius, *Lib. 27. cap. 24.* quibus quatitur fides, quos Euangelij retundẽdos astruit muro. Eleganter etiam Theodoricus Rex apud Cassiodorum, *Epist. 38.* ait: *Atq; ideo sociata debetis præparatione contendere, vt præsenti diligentia futuri laboris euadatis incommoda. Hæc est n. ciuilis euersio, siue oppugnatione dissidium, artes, vt ita dixerim, fabricarum*. *Aries signũ cęleste.* Est etiam κριὸς, siue Aries, signum cæleste, ideo positum, vt ait Honorius in libro de imagine mundi, & Macrobius, *Lib. 28. c. 2.* quia sicut aries tota æstate in dextro latere, acto-

ta hyeme in ſiniſtro cubat: Sic Sol ſub iſto ſigno gradiens dextram cęli partē perambulat. Cælius verò arietem cæleſtem ideò κριὸν dici tradit, quia cùm in eo fuerit Sol, inter diem, & noctem quodammodo indicat, quod κρίνειν, inquit, nuncupant: & quòd in eo ſigno inter hyemem poſitus, & æſtatem, ipſe rurſus iudicetur. Idem Cęlius cùm oſtendiſſet mundum verno tempore potiùs quàm autumnali fuiſſe conditum, proindeq; factum eſſe ait, vt principem in ſignorum duodecim limbo locum aries habere credatur: Quippe in genituris omnibus, inquit, cælum medium, principem habet locum: Nam & ex hoc totius genituræ fundamenta colligunt. Inde concinnè admodum ex hoc ſigno reliquis omnibus initium factum, præſertim cum ſtellarum pars maxima, ſed & lumina vtraque, Sol, ac Luna radios ſuos in hoc collimarint. Aſtipulatur & Manilius.

Lib. 1. Aſtron.

Vt ſit idem mundi primum quod continet arcem.

Et mox: *Aurato princeps aries in vellere fulgens.*

Author tamen eſt Theon, ab ariete ordiri Aegyptios, quod ſigna omnia cum membris reſponſum habeant, ac analogum: quippe eſſe caput arietem, cõiectant, quoniam in capite ſit animæ principatus, & ouium dux ſit aries. Porrò quia in eo ſigno æquinoctium contingit, quo argumento mundanæ originis coniectant pleriq;, aſtrologos ad Solis in arietem introitu de totius anni fato pronunciare; At verò etiam Ioannes Stæflerus Iuſtingenſis Mathematicus, quare in ſignorum ordinatione, Aries ſit primum ſignum circuli Zodiaci, rationem adducit Ptolomæi in quadripartito; *Quapropter inquientis, cum circulus ſignorum naturali careat principio, velut & omnis circulus, illius principium ſignum vernalis æquinoctij, quod eſt Aries, poſuere: Ab illo ſcilicet initium ſumpſere à quo complexio creſcit humida: Sicut & in animatis prima pars annorum vitæ eſt tempus, in quo eorum complexio exiſtit humidior.* Vbi commentator Hali Heben Rhodan ſic ſcribit: *Ptolomæus vult dicere, quod circulus non habet punctum ſpecialem, vt ſit principiũ naturale, poſuerunt tamē antiqui principium à principio æquinoctij veris, & hoc eſt ſignum Arietis.* Et infra. *Antiqui ſecuti ſunt naturam, & inuenerunt quod humiditas temperata in animalibus eſt in principio, & propter hoc dixerunt conuenire, & naturale principium firmamenti ſit conueniens ætati eidem, quod eſt principium veris. Et hoc quia natura facit res terrenas ſequi corpora cæleſtia, & ſic ſemper ſunt ea ſequentes:* Hæc commentator. Aliam rationem & lucidiorem affert Albumaſar in ſuo introductorio, quem legito, habet enim pulchram materiam, vnde hæc paucis extrahitur oratio: Ex quo in rebus naturalibus primò eſt generatio, & vltimò eſt corruptio: Et generatio longè præſtantior eſt corruptione, cùm per illam res acquirant eſſe, per hanc nõ eſſe. Sed quia calidum temperatum eſt principium generationis, & motus animatorum: frigidum autem contra, principium corruptionis, & diminutionis rerum: Idcirco iuſtè ab ariete ſumpſit Zodiacus principium, & non à Libra: Cum enim Sol arietem perambulat, accedit tempus temperatè calidum, & incipiunt res generari, augmentari, renouari, vegetabilia pullulare, teſte Ouidio:

Tract. 1. capit. 10.

Lib. 2. c. 5.

1. Faſtor.

Omnia tunc florent, tunc eſt noua temporis ætas,
Et noua de grauido palmite gemma tumet.

Contra in libra propter ſiccitatem, & frigus corrumpi, diminui, & areſcere, ſed quia generari, augmentari, renouari, & pullulare, ſunt res nobiles, & amicæ naturæ, cõtra corruptio, detectio, & diminutio res ignobiles, & naturæ inimicę. Pierius etiam ſcribit apud Aſtronomos arietem pro anni principio capi, & eo notari hieroglyphico, variamque eſſe ingeniorum ſedulitatem iſtius rei rationem afferre conantium: Hebræis præſertim nonnullis Libram potius caput afferentibus, quòd par fuerit omnia perfecta & ſeminibus fœta ſummo ab opifice creari, eo verò tempore fruges omnes maximè maturuiſſe. Quòd verò aries inde locũ occupauerit, ex lege factum ad illius temporis ſolennitatem celebrandam, quo liberati ſunt ex Aegypto. Sed quod aiunt tunc temporis nonnulli, quo mundus eſt genitus, Arietem cæli medium tenuiſſe, in mũdi quippe vertice conſtitiſſe, quiſnã id potuerit coniectare, non videre, ſe cùm in ſphærica cæli figura, neque vertex, neque imum, neque ortus, neque occaſus, qui eodem temporis articulo ſint iidem, eodem momento gentibus omnibus dari potuerit. Nam niſi omnibus ea ratio gentibus, inſeruiat, admittenda (inquit) non eſt. Solem verò qui dicat in hoc vel illo ſigno fuiſſe, nemo non intelligat. Aſtronimi quidem in ariete volunt, & Virgilij doctrina non paruam his authoritatem adiungit, dum ita ſuper verni temporis amœnitate canit:

Vide Macrob. 1. de ſom. Scipion. 21.

Non alios prima creſcentis origine mundi
Illuxiſſe dies, aliumuè habuiſſe tenorem
Crediderim: Ver illud erat, ver magnus habebat
Orbis, & hybernis parcebant flatibus Euri,

Cùm

A

Cum primùm lucem pecudes hausere, virumque
Terrea progenies duris caput extulit aruis,
Immissaque feræ syluis, & sydera cælo,
Nec res hunc teneræ possunt perferre laborem,
Si non tanta quies iret, frigusque caloremque
Inter, & exciperet cæli indulgentia terras.

Arietem cæleste signum (inquit Sipontinus) aliqui putant esse illum, quo vectus est Phryxus, alij verò hunc esse arietem dicunt, qui Libero patri per deserta Libyæ exercitum ducenti, & siti laboranti apparuit, fontemque amœnissimum ostendit; quapropter Liber pater templum Ioui Ammoni eo in loco constituit, & simulachrum cum arietinis cornibus fecit, arietem inter sydera figurauit, ita vt cùm sol in eo signo foret, omnia nascentia recrearentur, quod veris tempore fit, ea maximè ratione, quod per eum Liber siti pereuntem exercitum liberauerat. Duodecim præterea signorum principem tradunt hunc esse voluisse, quòd optimus exercitus sui ductor fuisset. Sunt etiam qui scribant, quo tempore Bacchus Aegyptum tenebat, Ammonem B quendam ex Africa venisse, & pecudum multitudinem ad Liberum duxisse, quò faciliùs, & illius gratiam sibi conciliaret, & ipse aliquid inuenisse diceretur. Itàque pro beneficio agnum ei à Baccho datum, qui est contra Thebas Aegyptias: & qui simulacra eius fecerunt, cornuto capite ea figurasse, vt homines memoria tenerent, hunc primùm pecus ostendisse, Bacchum verò memoriæ gratia arietem in cælum transtulisse. Hæc Sipontinus, ex Hygino; cuius verba recitabimus inter fabulosa. Ad priorem verò sententiam à Sipontino recitatam accedit Martialis, inquiens: *Lib. 10. epigr. 51.*

Sydera iam Tyrius Phryxai respicit agni
Taurus, & alternum Castora fugit hyems.
Ridet ager, vestitur humus, vestitur & arbos
Ismarium Pellex Attica plorat Itin.

Quod modò spectat ad vires huius syderis, & effectus, calidæ, humidæq; est complexionis, idcirco Sol ad eum progressus ab Australi declinatione ad cliuum Septentrionalem vapores, *Arietis syderis vires.* aspirationesque vehementes, quadam vi educit è terra, quo fit ut pluuiæ excitentur aliquanto C frequentiores, quàm in Piscibus aut Aquario constitutus. Quo tempore aer ipse propter Solis radiorum ualdè obliquam imbecillitatem, in niuem potiùs, quàm in pluuiam resolui consueuit, Sole igitur arietem permeante, imbres & grandines excitantur, quod aer eo tempore sic afficitur, ut licet calor crescat in dies, repentino subinde frigore cõgelescat, qua ratione, qui uapor erat exhalaturus, in pluuiam frigore contractus rigescat mox in grandinem. Idcirco Ptolomæus arietem tonitruosum uocat, & grandinosum propter Solis accessum. Aiunt, qui natus est arietis facie prima, futurum russum, simum, uentre patuo, & stricto; habiturumque supra pedem sinistrum signum, & in cubito, manus sinistræ amicis abundaturum, & ipsum fore tenacẽ; sub secunda facie natos, nigredinem cum pulchritudine coniunctam habituros, habitudinem corporis futuram temperatam, iram præter modum præcipitem, malæ uoluntatis simulatores, pluribusque abundaturos hostibus. Qui ultima facie nascuntur arietis, futuros iterum ruffos, colore croceo, solitudine gaudere, aiunt autem arietem in tres facies deduci, sicut & in Zodiaco signo, primam Martem obtinere, secundam Solem, tertiam Venerem; sed & arietẽ in quinque partes astronomi diuidũt, & primas Ioui assignant, idcirco salutares, & beneuolas, fœcun- D das, multi seminis esse aiunt, & in his nasci probati moris homines: Secundæ partes Veneri tribuuntur; Vnde hilaritudo, inquiunt, splendor, integritas, & elegantia. Tertias dant Mercurio, vnde fit ingenij bonitas, & acumen: Quartas Marti, vnde petulantia, proteruitas, impotentia. Quintas sub Saturni tutela esse credunt, vnde dimanat sterilitas, inuidia, & nocendi studium. Cum stella Iouis in Ariete steterit, Martis domo, annum aiunt futurum Boreæ flatibus obnoxium, cum aliquantula parte Euri, hyemem frigidam, & niuosam. Post æquinoctium vernum, aerem in aquas molles, & densas mutari. Aestatem suo procedere ordine, & salubri, timendam esse ne bellorum tumultus insurgat: Futuram volucrium penuriam: Luna in ariete existẽte, si primùm tonitru euenerit, consternatos, & dubię rationis quosdam in regione futuros, prognosticatur. Item futuros hostes hominumque fugam, postea verò quietum statum, vt author est Zoroastes. Est porrò Aries mobile signum, sicut & Cancer, Libra, & Capricornus, &c. Sol in decimonono gradu arietis suam habet exaltationem. Ptolomæus autem posuit totum arietem esse Solis exaltationem, cuius opinioni subscripsit, quicquid Philosophorũ fuit, post eum. *Aries Solis exaltatio.* Et quemadmodum membra quædam humani corporis signis addicta sunt suis, sic etiam orbis terrarum regiones, quæ orbis ipsius membra sunt, signis fouentur suis, vt ab Ariete, sicut Pto-

lomæus affirmat, Britannia Inſula, Gallia, Germania, Baſtarnia. Ea Syriæ pars inferior, quæ κοίλη dicitur, cuius partes ſunt Palæſtina, Idumæa, Iudæa. Cum Luna arietem ſubit, balnea, & lauacra fiunt ſalubria. Hieronymus Cardanus in commentario Aphor. 15. ſection. 4. In quo Hipp. Cum volueris magis ducere helleborum, moueri iubet corpus, cùm verò ſiſti, ſomnum fieri, & non moueri: Septem dicit eſſe, quæ hoc faciunt: Et inter ea primum aſtrorum diſpoſitionem: Nam ſi Luna, inquit, fuerit in ruminantibus ſignis, quæ ſunt aries, taurus, & capricornus, facilè Medicina euometur, aut nauſeam magnam mouebit: Et ſi vomitoria ſit, per vomitum melius educet. Si in ſignis fixis, maximè Tauro, vel Leone, vel Saturno, & Ioui iuncta, aut oppoſita, vel in radijs trigonis eorum, vel quadratis, vel cum planetis ſtātibus, maximè ſicciotibus, vt ſunt Saturnus, Mars, & Mercurius occidentalis, parum, aut nihil educet. Contra applicata velocibus, & maximè humidis, vt ſunt Iupiter, & Venus, & ſtellæ ex earum natura, ac in ſignis mobilibus, quæ ſunt Aries, Libra, Cancer, & Capricornus, augebitur opus medicinæ purgantis, & ſimiliter planetæ aſcendentes, ad abſidem, & retrocedentes, ſi Luna eis applicet, aut in angulis ſint, vomitum prouocant, nauſeamque excitant. Videntur præterea κριοὶ naues quædam dictæ, quod arietis haberent inſigne, vt Lexica vulgaria annotant ex Bayſio, ſed & Pollux ait, naues quędam Libycæ (Λίβια, fortè Λιβυκὰ, vt Calcagninus etiam legit, & Rhodiginus) quas arietes, & hircos vocant: vnde Taurum etiam, qui Europam auexit, tale nauigiū fuiſſe conijcimus, & Varinus in κριός, aliquos ſcribit Phryxum non in ariete per mare vectum dicere, ſed in naui, cuius prora arietis imaginem inſigne præferebat, ἐπὶ κριοπρώρου σκάφους: Inuenio etiam arietis ſimulacro inſignes naues apud Romanos fuiſſe, indeque arietes nuncupari. Idem Varinus, & Suidas κριὸν vaſis vinarij genus faciunt: ἐν ταῖς οἰνικαῖς ἀποστάσεσι κριὸς καλεῖται τὸ κεράμιον τὸ πρῶτον, ᾧ τὰ λοιπὰ ἐπιτηρεῖται; Erant autem Ceramia vinaria vaſa teſtacea, quæ nimirum certa ad diuerſas menſuras, magnitudine fiebant, aut capacitatis ſuis notis quibuſdam, & veluti punctis interius ſignabantur, per interualla, quæ ἀποστάσεις dixerim, inquit Geſnerus, qui in hoc forſan genere vas, quod ſemel iuſta magnitudine, & iuſtis interuallis, paratum veluti regula, & archetypum aliorum obſeruabatur, κριὸν dictum arbitratur, quòd primarium, & præcipuum eſſet, & reliquæ menſuram eius ſequi deberent, vt oues ſuum ducem. Eſt item κριὸς vocabulum architecturæ, authore Heſychio, quo ſignificatur ornamentum quoddam inſtar tortilis pampini, & clauicularum, ſiue capreolorum, in capitulis columnę Corinthiæ, & Ionicæ: Volutam, & Helicen vocat Vitruuius, vt vulgaria Lexica exponunt. Heſychio eſt μέρος τι τοῦ κορινθίου κίονος. Porrò arietis nomine animalia deſignantur marina: Plinius: *Vt à belluis ordiamur, arbores, phyſeteres, balenæ, priſtes, tritones, Nereides, Elephanti, homines, qui marini vocantur, rotę, orſa, arietes, muſculi, & alij piſcium forma, arietes, delphini, celebresq; Homero vituli.* Quo loco, quidam teſte Iacobo Dalechampio in ſuis ſcholijs, primùm à Plinio appellatum eſſe volunt animal arieti, bellicæ machinæ ſimile: Secundò verò aliud, quod ſimile ſit arieti, & cornibus, & capite. Idem Plinius aliàs *arietem graſſari*, ait, *more latronis, & nunc grandiorum nauium in Salo ſtantium, occultatum vmbra, ſi quem nandi voluptas inuitet, expectare, nunc elato extra aquam capite, piſcantium cymbas ſpeculari, occultumque adnatantem mergere.* Quem marinum arietem belluam marinam eſſe Rondeletius arbitratur, ſed nomine tantùm cognitam. Atque alibi idem Plinius ſcripſerat, *Tiberio Principe contra Lugdunenſis prouinciæ littus in Inſula ſimul trecentas amplius belluas reciprocās, deſtituit Oceanus miræ varietatis, & magnitudinis; nec pauciores in Santonum littore, interque reliquas Elephantos, & arietes candore tantum cornibus adſimulatis, &c.* Quo loco Franciſcus Maſſarius ſcribendum eſſe arbitratur *aſſimulatis*. Et quoniam de ambabus belluis, ſcilicet Elephantis, & arietibus ſimul loquitur Plinius, dentes, inquit idem Maſſarius, Elephanti marini hic Plinius videtur cornua appellaſſe, ne ſi dentes dixiſſet, arietes, de quorum cornibus, non dentibus ſermo eſt, ab appellatione cornuum excluſiſſe videretur. Nam ſi dentes elephantorum dixiſſet, opus fuiſſet, arietum quoque cornua vt expreſſiſſet: Sed tolerabilius Plinio viſum, vtriſque animalibus ſeruiendo, cornua appellare. Nam authores ſunt, vt Iuba, & Pauſanias (vide etiam hiſtoriam noſtram de Elephante quadrupede) qui elephanti dentes, cornua appellarunt: quod alibi etiam hac de cauſa feciſſe videtur, dentes elephanti cornua impropriè nuncupando, vt libro 18. quando ait: *Atque cùm in arbores exacuant, limentque cornua, elephanti, & duro ſaxo rhinocerotes*; ne ſi dentes elephanti dixiſſet, rhinocerotes, quod cornua, non dentes exacuunt, ſimiliter excluſiſſet. Sit ergo ſenſus, cornua harum belluarum, hoc eſt, elephantorum, & arietum, non in effigie ſiue forma, ſed in candore tantum inter ſe ſimilia ſunt, vtraque enim cornua eboris candorem præferunt. Ex quo facilè redarguuntur, qui elephantos marinos candidam promuſcida habere, prodiderunt. Poſſes, & aliter interpre-

tari

Quæ corpus moueant.

Naues quæ arietes dictæ.

Vas aries dictum.

Aries ornamentum columnæ.

Arietes marini.

Lib. 32. cap. 11.

Lib. 9. c. 44.

Lib. 9. c. 5.

Arietes marini.

Dentes elephanti cornua dicti.

A tari, et cornua harum belluarum non eodem modo, quo diximus, assimulata à Plinio fuisse credas, sed quòd cornua elephanti marini sint candore similia cornibus, siue dentibus elephanti terrestris, & ea quæ sunt marini arietis, sint cornibus arietis quadrupedis candore similia: arietis namque quadrupedis cornua sunt magna ex parte candida. Aelianus de hisce puto arietibus marinis hunc in modum scribit: Marini arietes, quorum quidem nomen apud multos peruagatum est, sed non tamen historia omnino explicata, nisi quatenus a pictoribus, ac fictoribus ostenditur. Circa Corsicum & Sardonum fretum hybernant, atque ex summa aqua eminentes spectantur: Simul & maximi delphini circum eos natant. Mas aries frontem alba vitta redimitam habet, vt hanc vel Lysimachi, vel Antigoni, vel alterius cuiuspiam regum Macedonum diadema dicas. Aries verò fœmina, quemadmodum barbæ appendiculas gallinaceæ quasdam possident, sic ipsa cirros ex imò collo pendentes habet. Neque modo eorum vterq; mortua, sed & viua corpora exest, & conficit. In natando magnos fluctus facit: tempestate quam ex sua agitatione ciet, naues funditus euertit. Ac eos qui secundum mare versantur, rapit, nam qui Corsicam incolunt, dicunt virum, qui ex tempestate naufragium fecisset, natandi benè peritum, vbi per multum maris natando transmisisset, circa Corsicam. Crepidinem quandam assecutum, ascendisse, ibique constitisse, tanquam periculo iam omni exemptum, atque securum, post verò quam aries famelicus eum oculis comprehendisset, conuolutum, agitatumq; posteriore sui parte plurimum mare concitasse, deinde ab intumescente æstu elatum, instar procellæ & turbinis hominem corripuisse. Hæc de ariete circa Corsicam. Cæterùm Oceani accolæ fabulantur veteres Atlantidis reges, qui genus ad Neptunum referunt, in capitibus suis arietum marium tænias gestasse, imperij insigne & reginas similiter cirros, quos diximus, fœminarum arietum. Tanto narium robore prædita est huiusmodi bellua, spiritum vt vehementer, & permultum anhelet, & immensum aera respiratione ad se attrahat, eaque aspiratione marinos vitulos ad hanc rationem comprehendat. Cùm enim arietem illi nouerunt vicinum esse, ad moliendas ipsis insidias, in terram celerrimè enatantes, in specus saxorum conduntur. Is cognita fuga insequitur: & contra antrum stans, ex corporis odore prædam intus esse percipit, & narium illecebra quadam acri inter se, & vitulos aerem intet medium attrahit. Hi tanquam vel sagittam, vel spiculum, sic sanè spirationis ipsius aduentum declinant, & refugiunt; Tandem tamen violentissimo anhelitus ductu inuiti, & tanquam loris quibusdam, aut funibus constricti, ex latebra extrahuntur, & strident, & ab ariete deuorantur. Ex earum naribus enatos pilos, harum rerum periti magnos vsus afferre testantur: Hactenus Aelianus. Oppianus, ni fallor, etiam easdem bellnas intelligit hoc versu:

Lib. 15. c. 2.

Vituli marini vt ab arietibus marinis coprehendatur.

Κριοί τ' ἐργαλέοι, καὶ ἀπάσιον ἄχθος ὑαίνης; hoc est, vt vertit Laurentius Lippius.

Cornu aries pugnax, & sarrum pondus hyenæ.

Lib. 1. ἁλιευτιχ.

Cæterùm etsi cornibus hanc belluam infestam esse existimem, authores tamen, qui hoc prodiderunt, habeo nullos, quare forsitan, rectiùs simpliciter vertetur, molestus, siue infestus, quo modo, nimirum idem Oppianus aliàs vsurpauit.

Lib. 3. de venat.

Τρηχὺ μὲν δ' ἤτοι τι πέλει κατὰ δάσκιον ὕλην
Ῥηγὸν εἰσιδέειν ἐπ' ἀργαλεώτερον ἄλλο.

Idest, neque infestius quicquam: Aliàs eidem Oppiano κριὸς siue piscis est, siue bellua, placidissimis moribus, vt patet ex hisce eius verbis:

Aries animal marinū placidum.

ἀμὸν, ἐπεὶ

Κριὸς μηλονόμων τιθασὸν βοτὸν, οἱ δὲ θαλάσσης
Κριοῖς μειλιχίοισι συνοίσεται, ὅς κε πελάσσῃ.

Vertit Laurentius Lippius:

Est aries terra mitis, natat æquore vasto
Mitior, vt nequeat hunc assimilare priori.

Hesychius apud Athenienses conchas asperas (nimirum murices, & purpuras, in quarum testis mucrones tanquam cornicula eminent) κριὸς nominari tradit. Supra Pellenen, iuxta Aegiras fluuius è monte delabitur κριὸς dictus, vt ferunt ἀπὸ τινὸς ἄρος κριοῦ, vt ait Pausanias in fine Achaicorum. Suidæ verò, & Varino κριὸς est Vicus Atticæ. Est & Cretæ ad occidentem promontorium Sirenias versus eodem nomine, teste Plinio, & κριοῦ μέτωπον, idest, arietis aspectus: Eidem Plinio promontorium est in Taurica, aduersum Carambico Asiæ promontorio, per medium Euxinum procurrens CLXX. millia passuum interuallo: Et aliàs grues pontum euolare scribit inter duo promontoria κριοῦ μέτωπον & Carabin. Legimus item Thyestis sepulchrum κριοὶ vocatū. i. arietes in agro Atchiuo prope quod visebatur regio Mysia, vt citat Cælius ex Corinthiacis Pausaniæ: Hic verò in agro Atchiuo, inquit, Thyestis sepulchro appositus

Aries fluuius.

Aries Cretæ promontorium.

Sepulchrū Thyestæ.

 spe-

ſpectatur lapideus aries. Thyeſtes enim inceſtu cum fratris vxore commiſſo agnam auream habuit. Eſt denique κριὸς, ſiue aries Galeno, vel quiſquis ille tandem eſt, libri de faſcijs, authori, genus faſciæ, dicenti; vinciendi rationem quandam ſimplicem eſſe, & quandam variam, atq; hanc modo nomen inuenire à ſede, cui adhibetur, modò ab euentis, nonnunquam translato vocabulo à ſimilitudine animalium: à ſede, quæ vincitur, nomen trahere, oculum, naſum, inguen, cæteraque huius generis: Ab animalibus Cancrum, accipitrem, arietem, leporem, teſtudinem: Sed ab euentis vallum, ſeu coniunctum, ſeu diſiunctum, operculum, habenam, & quę his ſimilia ſunt.

Faſcia, quæ aries dicta.

Ἀρνειὸς.

Modò cætera ſynonyma proſequamur, occurrit autem primò, ſi præcedenti ordini inhæreamus ἀρνειὸς: (nam ἄρνειος eſt agninus, vt ἄρνεια κρέα, agninæ carnes, ἄρνειος φόνος agnina cædes: Didymus quidem in Geoponicis, ἀρνειὸς ponit ſimpliciter pro agnis, ſed doctiores id reprehendunt;) quam vocem Varinus ouem marem ſignificare ſcribit, vti & τράγος capram marem. Idem author, atque etiam Euſtathius Iſtrum in dictionibus atticis, ouem in prima ætate vocare ἄρνα, deinde ἀμνὸν, deinde ἀρνειὸν, poſtremò λειπογνώμονα, hoc eſt, quem deficiunt γνώμονες (ita dicuntur dentes pullini, quòd ætatis ſint in iumentis index) ſiue deſtitutum dentibus, qui gnomones dicuntur. Sed & Pollux λειπογνώμονα ſimiliter vſurpari vult περὶ ἀρνὸς, ita enim ſcribit: τὸν δὲ ἔτειον ἄρνα, ἔπειτα ἂν ἀμνὸν, ἢ ἀρνειον. εἶτα ἔπειτα ἀρνειὸν (ὃς καὶ ἀρὴν παρὰ ποιηταῖς) εἶτα λειπογνώμονα. Heſychio pariter ἀρνειὸς, eſt aries trimus: At verò idem Varinus in τράγοι, ait ἄρνες adultas oues græcis vocari ὄϊες, καὶ κριὸς ἀρνειὸς. Idem facit & Ammonius in de differ. vocum; Et Euſtathius quoque in Homerum ſcribens teſtatur ἀρνειὸν non agnum, ſed arietem eſſe: Item & Varinus, ἀρνειὸς non eſt ἀρνίον, ideſt agnus, ſed prouectæ iam ætatis aries: vt conſtat ex ariete, quo ſeruatus eſt Vlyſſes, qui cum adultus, & maturæ ætatis eſſet, à poeta indifferentur ἀρνειὸς, & κριὸς nominatur, à Polyphemo κριὸς πέπων, ideſt, aries mitis. Locus eſt Odyſſ. 9. vbi poeta.

Ἀρνειὸς γὰρ ἔην μήλων ὄχ' ἄριστος ἁπάντων.

Et alibi: Ἀρνειῷ μιν ἐγώγε ἐΐσκω πηγεσιμάλλῳ

Ὅς τ' οἰῶν μέγα πῶϋ.

Fit autem, inquit, ἀρνειὸς ἀπὸ τοῦ ἀρνὸς, vt ἀδελφειὸς, ἀφνειὸς. Porrò ἀρνεῖος penumflexum nomen eſt menſis, vt tradit Euſtathius. Eſt vbi Homerus arietes vocat ἄρσενας ὄϊες, ideſt, oues mares, & ἄρσενα μῆλα, ideſt, pecudes maſculas: Mas item ouis, Heſychio, & Varino eſt ἄριχα, quæ vox, Ioſephum Scaligerum induxit, vt apud Varronem, vbi noſtris ouem aruiga dici ait, ſcribendum putet aringa, eandemque ſcripturam reponendam in Feſto, & Donato, apud quos, inquit, aruga, & Haruga legitur. Eiſdem Heſychio, & Varino διδμάων eſt κριὸς, ideſt, aries, & ἡγεμὼν, ideſt, dux, & ἴρσον, aries, hircus. Eſt & ἴθρις Heſychio κριὸς τομίας, aries exſectus, ſed perperam apud illum legitur τολμίας. Κτίλος Polluci, & Suidæ, vt annotauit Geſnerus, græcis idem eſt, quod κριὸς, ideſt, aries, ouium dux, ſed κριὸς quidem, vt ipſe iudicat, arietem ſimpliciter ſignificat, κτίλος ſemper gregis ducem, hinc etiam, inquit, adiectiuè capitur, & exponitur ab Heſychio, & alijs τιθασσός, πρᾶος, συνήθης, ἡγεμὼν, hoc eſt, manſuetus, mitis, familiaris, dux: Fauet Geſnero Etymologus, cui κτίλος eſt ὁ προηγούμενος τῶν προβάτων, καὶ προεξάρχων τῆς ποίμνης κριὸς, aries dux gregis, quaſi κίλος à verbo κίω, quod eſt πορεύομαι, quod eſt eo, ſiue vado: Seù, vt Homeri Scholiaſtes vult, quaſi ἀκτίλος, ἀπὸ τοῦ ἄγειν τὰ λοιπὰ θρέμματα, quod præeat, & ducat cæteras pecudes: In quo ſignificatu Homerus de Agamemnone.

Varro, & Feſtus emendati.

Διδμάων.

Κτίλος.

Iliad. γ.

Αὐτὸς δὲ κτίλος ὣς ἐπιπωλεῖται στίχας ἀνδρῶν. ideſt,

Ipſe autem ſicut aries luſtrat ordines virorum.

Iliad. N.

Et rurſus. αὐτὰρ ἔπειτα

Λαοὶ ἕποντ' ὡσεί τε μετὰ κτίλον ἕσπετο μῆλα

Πιόμεν' ἐκ βοτάνης. Ideſt. *At deinde*

Copiæ ſequebantur, & poſt arietem ſequuntur pecudes

Bibitura, ex herba.

Fortè κτίλος non ſimpliciter fuerit aries, & ductor ouium, ſed mitis, manſuetus, & minimè proteruus, quo ſenſu apud Herodotum extat perelegans verbum κτιλῶσθαι, quod ſignificat, puellā demulcere, (vt ait Cælius) atque ita demum conciliare, vt vxorem ducas; Ratio, inquit, vocabuli eſt, quod κτίλος, aries eſt, manſuetus, atque mitis. Hinc apud Pauſaniam ἐκτιλώμενος dicitur, qui cuipiam familiaris eſt factus, Cinyram Pindarus ἱερέα dicit κτίλον ἀφροδίτης connutritum ſignificans, & familiarem, & manui aſſuetum à verbo (vti ſcientiſſimis quoque placet) κτίσαι, quo alimentum indicatur, vnde ὀρικτιτὸν dicimus educatum in montibus. Certè etiam κτιλινεῦσαι, cicurare eſt. Hinc Nicandri interpres κτίλας dici oues arbitratur pingues, atque mites, quamuis & gregis ductor, inquit, ſic dicatur quandoq;: Tantum Cælius. Tradit & Henricus

Lib. 28. cap. 24.

A ricus Stephanus authores velle dici etiam κτίλον de alio quouis cicure animali, & nos iam ab Hesychio actiuè exponi diximus πρᾶος, τιθασσός, idest, mansuetus, cicur, vt sanè etiam apud Nicandri Scholiasten ex Empedocle: ἦσαν γὰρ κτίλα πάντα, καὶ ἀνθρώποισι προσηνῆ θῆρές τ' οἰωνοί τε, φιλοφροσύνη τε δεδήει: Nec non, & Hesiodo χρὴ δέ σε πατρὶ κτίλον ἔμμεναι, idest, oportet te patri ctilon permanere: Nam & his locis κτίλα esse vult, τὰ ἥμερα, καὶ πρᾶα; Quin & Nicandrum ὠὰ κτίλα ἥμερα καὶ τιθασσά, vel λιπαρὰ dixisse vult idem Scholiastes in hoc loco θηριακῶν de dracone aduersario aquilæ:

ἠρήμωσε καλιάς,
Αὐτοὺς ὀρνίθων τε τόκον κτίλα τ' ὠὰ βρύχων. idest:
inuasit nidos,
Sic & auium (aquilarum) *partum, & oua mitia deuorans.*

Vbi non solùm ex iudicio Henrici Stephani mitia, sed & tenera reddere queas. Apud Varinum pro κτίλος, scribitur etiam κτῆλος, & στίλος, sed neutrum eruditis probatur, quamuis postremum reperiatur quoque apud Hesychium, cui, vti & Eustathio aries trimus μοσχίας nuncu- *Κτῆλος.* *Μοσχίας.*
B patur. Μοσχίας autem alias est, quasi ad vitulum accedens. Et apud Pollucem οἱ μοσχίαι sunt *Lib. 5. c. 15.* catuli τῶν λαγωῶν, siue, vt vulgare lexicon interpretatur, lepusculi. Sed & μοσχίον idem pro agno nouello accipit, adeo vt μοσχίαι, & μοσχία ad plurium animalium catulos referantur, quàm ad boum fœtus, hoc est, vitulos. Ὀκρίβας Suidæ, & Varino, est ἄγριος κριός, aries syluaticus, *Ὀκρίβας.* forsan, inquit Henricus Stephanus, παρὰ τὸ τὰς ἄκριας βαίνειν, quod per vertices montium eat. Item κλίμαξ, idest, scala, vtpote qua vtamur ad conscendenda loca prærupta, & edita. Sed propriè ita, inquit, nominatur τὸ λογεῖον, ἐφ' ᾧ οἱ τραγῳδοὶ ἠγωνίζοντο, locus in quo Tragœdi decertabant, seu vt alij volunt, κιλλίβας τρισκελὴς ἐφ' ᾗ ἵσταντο οἱ ὑποκριταὶ, καὶ τὰ ἐκ μετεώρου ἔλεγον, mensa tripes, supra quam stabant histriones, & ex alto dicebant. Vulgariter verò hodie κριός, *Lib. 1. obseruat.* siue aries nunc in græcia κριάρι dicitur, quamuis Petrus Bellonius, modernis græcis Striphocheri dici scribat. At fieri potest, quod nomenclatura secundum gentium varietatem variet. *Nefrendes.* Sextus Pompeius Festus veteres scribit arietes dixisse nefrendes, additque rationem, quod dentibus frendere non possint: Atqui Gesnerus conijcit, arietes eo nomine non castratos vocari, ad verueccum differentiam. Nam, vt idem, inquit, scribit: Sunt qui nefrendes testiculos dici putẽt,
C quos Lanuuini appellant Nebrundines (alij legunt nefrundines) Græci νεφρὺς, Prænestini Nefrones; Aut fortè arietes adhuc teneri: nefrendes enim infantes sunt nondum frendentes, idest, frangentes. Varro, & Fulgentius, porcos propriè nefrendes vocari aiunt, qui non amplius lactent, necdum tamen fabam frendere possunt. Apud Martialem, pecoris maritus lanigeri, portitor Helles, maritus Phryxæus, pro quouis ariete sumuntur; & Ouidio, aries coniunx lanigeræ ouis, & laniger absolutè etiam appellatur. Hispani carnero dicunt, Itali montone. Scoppa Grammaticus verò veruecem rectè quidem Italicè interpretatur castrone, & castrato, sed non rectè montone, etsi Gesnerus arietem ideo montonem nuncupari putet, quasi mutilum, propter testes ademptos, cùm montone videatur dici, vel à montibus, in quibus plerumque colitur, vel ab Italico, montare, quod est, ascendere, quia oues in coitu ascendit. Galli belier, vel ran dicunt, quam posteriorem vocem imitantes Belgæ, ram dicunt, & forsan etiam Illyri, qui Beran. Angli etiam ram dicunt, vel tap. Germani vvider. Tradit Gesnerus suis, idest, Heluetijs, arietem vocari hermannum, idest gregis maritum, aitque vsurpari etiam pro viri nomine *Synonyma Hebraica.* proprio per baptismum imponendo. Kar, a quo plurale Karim, D. Kimhi exponit Kebes, idest,
D agnum, item eelim, & athudim, idest, arietes, & hircos. Accipitur hæc vox etiam pro oue, vt *Kar.* dictum est; ail verò & eel (quæ vox scribitur etiam sine iod) Geneseos 15. septuaginta vertunt κριὸς, Chaldæus dikerin, arietes, Arabs kapsa (kapsah cum aspiratione in fine, ouem etiam vel agnam significare diximus) Persa neramcisch. Andreas Bellunensis lesan alhamel, interpretatur linguam arietis, siue plantaginem, quæ græcis ἀρνόγλωσσον est. Hamel autem quibusdam Germanis etiam aries est, alij tamen hammel, vocant veruecem. Vetus verò quidam γλωσσόγραφος pro lingua arietis habet asel alkame, quas voces corruptas esse indicat Gesnerus. Sectarium arietem, siue exsectum, quomodo græci vocent apud solos Hesychium, & Varinum reperio, quibus ἔθρις nuncupatur, latini veruecem dicunt, quamuis Isidorus & alij quidam recen- *Ἔθρις.* tiores pro ariete, idest, oue non castrata vsurpent, & si Dijs placet, veruecis etymologiam de- *Veruex.* ducât à viribus, quod scilicet cæteris ouibus sit fortior, vel quod sit vir, idest, mas, vel quod vermes in capite habeat, quorum pruritu ad pugnam, & impetum feriendi excitetur, cum veruex, teste Varrone, dicatur à natura versa, cui oui mari testiculi dempti sunt: hinc alijs veruex mas est inter oues, cui inuersi, vel adempti sunt testiculi; Apud Festum in solitaurilium mentione *Veruex sectarius.* verbices, pro veruces corruptè legi conijcit Gesnerus. Sectarius ueruex, qui gregem agnorum

præ-

præcedens ducit, inquit, idem Festus, tanquam scilicet verueces agnis ducendis præficiantur, vt capi aliquando pullos ducunt: Arietes verò ouibus, cùm agnos spernant. Apparet sectarium à Festo dici, quòd eum sequantur agni, sic apud Catonem capite 100. porcos quoque sectarios legimus, & Hermolaus ait, aries vernexuè, κριὸς & κτίλος præcipuè sectatius, (sed κτίλος simpliciter græcis, gregis ducem significare, dictum est) & Vvilichius veruex, inquit, aries castratus, qui subinde sectarius est. Veruex Italis ab exsectis testibus vulgò castrone nuncupatur, ipsa verò caro, castrato: Germani hamnnel dicunt, qua voce item vtuntur Belgæ, frequentius tamen vveren vocant, Angli vvether shepe. Germani verò vvider vocant arietem, & vtraq; voce Belgica scilicet, & Germanica significatur repetitio. Ouidius non ineleganter, seminaris ouis viscera dixit, pro veruecis.

1. Fastor.

Distincto modò hoc pecore, quo ad nomenclaturas, earumque æquiuocationes secundum sexum, superest, vt indicemus, quæ ad ætatem pertinent: In his autem explicandis, enumerandisque satisfactum fuerit, si illæ tantum afferantur, quibus ætas tenerior indicatur, reliquæ enim ex superioribus peti possunt.

Agnus.

In asinaria.

Agnum itaque dicunt ouis fœtum, qui annum nondum egressus est; Recens enim natum agnellum videntur dixisse, sic nimirum Plautus: *Dic igitur me tuum passerculum, gallinam, coturnicem, agnellum, hædillum*, sumitur tamen etiam agnus non semel, vt patebit, pro omni illa ætate, quæ intra anuum consistit, vti & agna de fœmella. Festus verò auillas agnas dici, ait recentis partus, fortè quasi ouillas, forma diminutiua. Apud Pompeium Festum duas habemus agni etymologias, quarum prima est, *agnus dicitur à græco ἁγνός, quod significat castum: Eò quòd sit hostia pura, & immolationi apta.* Altera, *agnus ex græco ἀμνὸς deducitur; quod nomen apud maiores communis erat generis, sicut & lupus.*

Agnus frutex.

Priori loco pro ἀγνός rectius scribetur ἁγνός cum aspiratione, vnde nimirum etiã aliqui latini agnum aspirant hagnum scribentes. Similiter & ἄγνος, hoc est, castus, frutex, quem perperam agnum castum vulgus herbariorum vocat, dicitur sic Galeno authore, quòd castitatẽ conseruet ijs, à quibus, aut estur, aut bibitur, aut substernitur, vel vt Dioscorides tradit, quoniam matronæ in Thesmophorijs Atheniensium castitatem custodientes, folijs huius cubitus sibi sternebant. Non satis itaq; probanda est etymologia Isidori dum ait, *agnus dicitur à græco vocabulo, quasi pius: nam inter omnia terræ animantia maximè inuenitur innocens, & mansuetus: nullum enim lædit dente, aut cornu, aut vngue*, rectius enim hagnum castum fuisset interpretatus, quàm pium. Aliàs etiam latinam adferens etymologiam, & latinis *agnum putat dictum*, inquiens, *quod agnoscat matrem suam præ cæteris animalibus*, à Varrone dissentit, qui agnum dictum putat, quòd agnatus sit pecori ouillo: Est præterea agnus, præter memoratum fruticem, herba Scythica admirandæ planè naturæ, de qua sic Iulius Cæsar Scaliger in exercitationibus suis aduersus Cardanum.

Herba vina agnus dicta.

Exercit. CLXXXI. n. XXIX.

Borametz.

„ Tartarum horda primaria Zauolha est vetustissimæ nobilitatis commendatione. In eo agro serunt semen, seminis melonum simillimum, sed minus oblongum. Ex eo satu planta exit, quam borametz, id est, agnum vocant. Crescit enim agni figura ad pedum ferè ternum altitudinem: quem pedibus, vngulis, auribus, toto capite, præterquã cornibus repræsentat. Pro cornibus pilos gerit singularis cornu speciem. Obducitur corio tenuissimo, cuius detracti vsus ad tegmina capitis incolis. Ferunt internam pulpam gammari referre carnes. Cæterùm è vulnere quoque sanguinem manare. Dulcedine esse admirabili; radicem humo exertam surrigere ad vmbilicum vsque. Illud miraculi fouet magnitudinem. Quamdiù vicinis obsidetur herbulis, tamdiù viuere, quasi agnum in læto pascuo: absumptis illis, tabescere, atque interire. Idq; non solùm vel casu, vel tractu temporis, sed etiam experiundi gratia subtractis, atque ablatis euenire. Quin illud auget admirationem, appeti à lupis eam, non ita ab alijs bestijs, quæ carne vescantur. Hoc quasi condimentum, atque intritum ad fabulæ & agni allusionem. Illud scire velim, inquit Scaliger, ab vno stipite quatuor dissita crura cuius suis pedibus, qui possint prouenire, atque produci. Eadem Sigismundus Liber Baro in suis commentarijs de rebus Moscoiticis refert. Sed verba eius, vt huic admirandæ rei fides à lectore habeatur Scaligero, adscribam: Inter Vvolgam, & Iack fluuios circa mare Caspium habitabant quondam Sauuolhenses reges. Apud hos Tartaros rem admirandam, & vix credibilem Demetrius Danielis, vir (vt inter barbaros) grauis, ac fide singulari, nobis narrauit: patrem suum aliquando à Principe Moscouiæ ad Sauuolhensem regem missum fuisse: In qua dum esset legatione, semen quoddam in ea insula, melonum semini, paulò maius, & rotundius, alioqui haud dissimile, vidisse: Ex quo in terram condito, quiddam agno persimile, quinque palmarũ altitudine succresceret: Idque eorum lingua boranetz (Scaliger habet borametz) quasi agnellum dicas, vocaretur: Nam & caput, oculos, aures, cæteraq; omnia in formam agni recens editi, pellem præterea subtilissimam habere, qua plurimi in eis regionibus ad subducenda capitis tegumenta, vterentur. Eiusmodi pelles vidisse se, multi coram nobis testabantur, dicebat insuper

A per plantam illam, si tamen plantam vocari fas est, sanguinem quidem habere, carnem tamen „ nullam, verùm carnis loco, materiam quandam Cancrorum carni persimilem. Vngulas porrò „ non vt agni, corneas, sed pilis quibusdam ad cornu similitudinem vestitas: radicem illi ad vm- „ bilicum, seu ventris medium esse; viuere autem tamdiu, donec depastis circum se herbis, radix „ ipsa inopia pabuli arescat. Miram huius plantæ dulcedinem esse propter quam à lupis, cæteris- „ que animalibus rapacibus appeteretur. Ego quamuis hoc de semine, & planta pro commento „ habuerim, tamen & antea tanquam à viris minimè vanis auditum retuli: Et nunc tanto liben- „ tiùs refero, quòd mihi vir multæ doctrinæ Guilelmus Postellus narrauit, se audiuisse à quodam „ Michaele apud Rempub. Venetam publico Turcicæ & Arabicæ linguæ interprete, quod vide- „ rit à finibus Samarcandæ Ciuitatis Tartaricæ, cæterarumque regionum, quæ ad Euroaquilo- „ nem mare Caspium respiciunt, vsque in Chalibon tidem, deferri quasdam pelles delicatissi- „ mas, plantæ cuiusdam in regionibus illis nascentis, quæ aliqui Musulmani ad capita sua rasa „ fouenda pileis medijs inserere, ac pectori quoque nudo applicare soleant. Plantam tamen non „ sibi visam esse, nec nomen se scire, nisi quod illic Samarcandios vocetur, eamque esse ex anima- „ B li instar plantæ in terram defixo, quæ cùm ab aliorum narratione non dissideant, mihi (inquit „ Postellus) penè persuadent, vt hanc rem minus fabulosam putem, ad gloriam Creatoris, cui om „ nia sunt possibilia. Hæc itaque omnia Sigismundus. Refert verò etiam hanc historiam ceu „ veram Ioannes Khuuenius Breidbachius Archiducatus Carinthiæ Physicus: *Lib. 1. Zodiaci.*

Sauromatas iuxta memorant florescere plantam,
Cuius lanigerum fructus tibi pendulus agnum
Effermet penitus, referatq; per omnia, molli
Obductus corio, capiti velamina vulgò
Vnde parant. carnem decoctis albissima cancri
Pulpa refert: dulcisque è vulnere sanguinis instar
Punicei manat succus: se subrigit ipsa
Pube tenus radix tellure exerta virenti.
Graminibus septus (dictu mirabile) fructus
Latus, vt agnus, agri per pinguia pascua viuit:
C *Graminibus verò euulsis tabescit, & æger*
Occidit. Estque illud magis admirabile, prædo
Quòd truculentus eum lupus appetat ore cruento,
Dilaniatque auidus, rapiatque, trahatque, voretque
Faucibus, vt veros solitus crudelibus agnos.

Est verò agna etiam genus mensuræ in agrorum dimensione, de qua sic Columella: *Actus quadratus finitur vndique pedibus centum viginti. Hoc duplicatum facit iugerum, hunc actum prouincia Bætica rustici aguam vocant.* Estque etiam meretricis nomen apud Horatium putidis naribus: *Lib. 5.* *Agna mensuræ genus.* *2. Serm. satyr. 3.*

amatorem quod amica
Turpia decipiunt cæcum vitia, aut etiam ipsa hæc
Delectant: veluti Balbinum polypus agnæ. *Agna meretrix.*

Ἄρς vertitur agnus, vel agna: apud Homerum, vbi habet, *Ἄρς.* *Iliad. α.*

Αἴκεν πως ἀρνῶν κνίσσας αἰγῶν τε τελείων
D *Βούλεται ἀντιάσας.* idest,
Si fortè agnorum aruinam, caprarumque perfectarum
Vult assecutus

Quo loco Eustathius dicit addi τελείων, vt poeta significet agnos grandiores, cum ἄρνες sint adhuc immaturiores, ac minores. Certe & Polluci ἄρνες sunt τὰ τῶν προβάτων νέα, & Varinus in τράγοι, oues, inquit in tenera ætate, ἄρνες, & ἀμνοὶ dicuntur; aliàs tamen Varinus ἄρνες interpretatur similiter πρόβατα, rectè additurus μικρὰ, quod fecit Hesychius. Apud Aratum legimus ἄρνασι in datiuo plurali, & de eisdem in recto ἀμνοὶ, & Festo arne caput est agni. Communis autem esse generis hanc vocem manifestatur ex hoc Homeri: *Iliad. γ.*

Οἴσετε ἄρν' ἕτερον λευκὸν, ἑτέρην δὲ μέλαιναν,
Γῇ τε, καὶ ἠελίῳ. Idest:
Adferte autem agnos alterum album, alterum verò nigrum
Tellurique & Soli.

Scholia notant eo loco ἄρν' esse numeri dualis. Quidam teste Varino, ἄρνας deriuant παρὰ τὴν ἀρὰν, ὅ ἐστι τὴν εὐχὴν, quod ad vota & supplicationes agnus hostia adhiberetur. Notandum verò

verò etiam, tradere Euſtathium ἄρνες non habere nominatiuum monoſyllabum, ſed ἀρὴν, ἀρένος, & per ſyncopen ἀρνὸς: eumque vel ab ἀρὰ eſſe, quod in votis precibuſque faciendis agni ſacrificarentur: vel à ῥὴν vt à σαφὶς ἀσαφὶς & ſimilia. Apparet tamen etiam ἄρς accipi pro pecore, nam πολύαρς non ſolùm eſt multos habens agnos, verùm etiam pecore abundans, diues, à parte nimirum totum intelligendo, vt docet Euſtathius, atque ita accipit Homerus hoc verſu:

Iliad. β.

Ἀτρεὺς δὲ θνήσκων ἔλιπε πολύαρνι Θυέστῃ. id eſt,

Atreus autem moriens reliquit diuiti pecudum Thyeſtæ.

Aliud autem planè ſunt ἄρνες Heſychio, οἱ nempe κάπηλοι, κάπηλος autem exponit ipſe, μεταπράτης, ὅτι πρὸς τὴν κάπην πιπράσκει. κάπη δὲ ἡ τροφή. id eſt, *qui cibos vendunt:* alij verò κάπηλον exponunt, qui vinum venale habet, cauponem: Et ipſi etiam Heſychio πηλὸς ſecundum Iones eſt οἶνος, id eſt, vinum. Aliud denique ἄρνες Theophraſto, de ijs loquenti ſeminibus, quæ multorum pedibus conculcata niſi proximo anno pullulant. Βλαστάνει δὲ τῷ ὑστέρῳ ἔτει καὶ ἀπὸ τῶν καταπατημένων, καὶ συμπατημένων, ὥστε μηδὲν εἶναι δῆλον, ὡς εἰπεῖν. οἷον ὅταν διέλθῃ στρατόπεδον, καὶ οἱ στάχυες μικροὶ, καὶ τούτους οὓς καλοῦσιν ἄρνας. Quæ Theodorus ſic reddidit: Exeũt ſequenti anno etiam, ſeminibus depreſſis, conculcatiſque; vt nihil quaſi appareat, videlicet cùm tranſeunte exercitu, ſemina concuſſa in terram corruerint: nec non & eorum, quos agnos vocitant. Quid autem hic Theophraſto ἄρνες ſint, difficile eſt iudicare, tamen ſi coniecturę locus detur, crediderim hęc non ſatis exactè à Theodoro reddita. Senſus enim videtur eſſe, quòd triticum, de quo author egerat, ita ab exercitu conculcatum, terræque firmiter impreſſum, vt ſequenti tantùm anno erumpere poſſit, propter temporis breuitatem, & ſpicas producat exiguas, & quæ ἄρνες, id eſt, agni nuncupantur, quare ἄρνας ſiue agnos interpretor triticum exiguum, & quod ob eandem temporis breuitatem ad iuſtam magnitudinem peruenire non potuit, adeo, vt eiuſdem generis tritico inculcato comparatum, velut agnus videatur in adultis ouibus. Heſychius & Varinus ἀρνάπον exponunt τὸν ἄρνα, & ab ijſdem ἀρίον exponitur πρόβατον, & ἀμνός: ἀρνὸς verò agnus eſt qui annum exceſſit, ſcribitur enim apud Pollucem. Τὸ δ' ἔτειον ἄρνα εἴποις ἂν ἀμνὸν ἢ ἀρνίον, εἶτα εἴποις ἀρνὸν, ὡς καὶ ἄρὴν παρὰ ποιηταῖς, hoc eſt agnum vnius anni diceres ἀμνὸν, aut ἀρνίον, poſtea ἀρνὸν, qui & ἀρὴν apud poetas dicitur, vbi tamen ἀρνειὸν aliquis fortaſſe, inquit Henricus Stephanus, legere malit, quamuis apud Etymologum Horus ex Herodiano dicat ει in ἀρνειὸς prorſus πλεονάζειν. Moderni græci agnum ἀρνὶ dicunt.

Theophraſtus reſtitutus.

Lib. 8. Hiſt. cap. 7.

Lib. 7.

Ἄμνος.

Α᾽μνὸς vulgò exponitur agnus, quam vocem atticè aſpirari ſcribit Euſtathius, vſitatum eſt vocabulum, vt & ἀμνὴ, id eſt, agna pro quo etiam inuenitur ſcriptum ἄμνη, cum tamen paſſim ſcribatur ἀμνὸς. Scribitur & ἀμνὶς, & ἀμνὰς in eadem ſignificatione. Theocritus in principio, εἰδυλ᾽ 5.

οὐκ ἀπὸ τᾶς κράνας σῖτ᾽ ἀμνίδες; id eſt,

An non à fonte fugitis agni?

Interpres vertit oues, ſed Scholiaſtes annotat ἀμνίδες ibi dici τὰ μικρὰ προβάτια, tanquam ἀμενηνὰ, quaſi ſine robore; ita & Varino, & Etymologo ἀμνὸς dictus eſt quaſi ἀμένος id eſt, infirmus; μένος enim robur ſonat: Iidem tamen etiam deducunt à voce μνοῦς, quæ primam, & teneram agni lanam ſignificat, vt ſit ἀμνὸς, ὁ ἐστερημένος τῶν νηπίων τριχῶν, qui iam exuit primam lanuginem. Apud Suidam ſcribitur cum aſpiratione ἁμνὸς, & atticè ἁμνός, & fœmininum ἀμνὴ, ſed improbatur viris doctis. A Varino ἀμνὶς exponitur ὁ ἀμνὸς, vbi Geſnerus mauult oxytonum, vt, inquit, Etymologus habet, diminutiuum eſſe ſcribens. Eidem Varino, ac etiam Heſychio ἀμνία eſt πρόβατον, quibuſdam verò ἀμνὸς, & Heſychius ἀμνὸν etiam exponit μαλλὸν, id eſt lanam, aut ouem nuper natam, ἀμνάδας verò virgines, aut oues. ἄμναμοι οἱ ἀπόγονοι κυρηναϊκῶς, κυρίως δὲ οἱ τῶν ἀρνῶν ἀπόγονοι, ἢ παῖδες, vt ait Varinus, id eſt, Secundum Cyrenaicos poſterius geniti, propriè verò agnorum vltimi, ſiue pueri, dici autem παρὰ τὸ ἀμνὸς ſcribit Suidas. Accipitur verò etiam ἀμνὸς pro alijs animalibus: Nam Oppianus imprimis fœtus ſylueſtrium caprarum, ἀμνὰς dixit: & Ariſtoph. in auibus ἀμνὸν καμήλου per iocum protulit. Et apud Theocritum Cerua grauida ἀμνοφόρος dicitur, quaſi gerens in vtero ἀμνὰς, vel vt Scholiaſtes ἀμνίδας καὶ βρέφη φερούσας, hoc eſt, agnellos, vel catulos ferentes, accipiendo inquit Henricus Stephanus ἀμνὰς latius pro fœtibus ceruæ, id eſt, hinnuleis; tanquam videlicet ἀμνὸς generale ſit nomen ſignificans cuiuslibet animalis catulum. Locus habetur εἰδυλ᾽ 11.

Ἀμνία.

Τρέφω δέ τοι ἕνδεκα νεβρὼς

Πάσας ἀμνοφόρως. id eſt,

Alo tibi vndecim hinnulos

Omnes fœtos.

Addit Scholiaſtes aliam eſſe lectionem μαννοφόρως, μάννον autem eſſe τὸν περιτραχήλιον κόσμον,

A μον, τὸ λεγόμενον μαννάκιον, idest, ornamentum quod collum cingit, & μαννάκιον nuncupatur. βάριχοι Hesychio sunt ἄρνες. Ἔρση siue ἕρση est ros: plurale ἕρσαι, quod nõ solum δρόσοι, verùm etiam οἱ ἐν τῷ χειμῶνι γενόμενοι ἔριφοι, & τὰ ἁπαλὰ τῶν προβάτων iudicantur: idest rores & hædi geniti in hyeme, & oues tenellæ, idest, agnæ: Quo sensu Homerus accepit his verbis:

Odyss. α.

διακεκριμέναι δ' ἕκασται·
Ἔρχατο. χωρὶς μὲν πρόγονοι, χωρὶς δὲ μέτασσαι.
Χωρὶς δ' αὖθ' ἕρσαι.

Vbi Scholiastes quoque exponit αἰγογεναὶ καὶ ἁπαλαί, ac veluti δροσώδεις, tenellæ agnæ, & recentes à partu. Varinus etiam alibi ex Aristophane Grammatico, caprilli pecoris nomina pro ætate diuersa enumerans, ἰσοῖνες etiam inquit in ætate quadam dicuntur, & ἐπιπρηθῖνες. ἰδύ- (subaudi πρόβατον) Hesychius, & idem Varinus exponunt nouellam, & teneram ouem lactentem, quæ nondum gustauit herbam, idest agnum, vel agnam. Idulis, hoc est, teste Festo, agna alba, idibus enim à Flamine Iouis cædebatur. Κάθετος genere masculino dicebatur etiã agnus, qui in mare demittebatur, ὁ καθιέμενος, εἰς τὸ πέλαγος ἀμνὸς, vt Harpocrates, & Suidas

Idulis.

B exponunt. Citat autem Suidas ex Lysia, & Melitone; aliàs κάθετος est surrogatus, vt apud Synes. ἐπειδὴ σπάταλον εἶναί τινα φησὶ παρὰ σοῦ τὸν καταχθέντα κάθετον ἐξεργάσασθαι τὸν φόνον. Id est, vt vertit Cornarius: Quando quidem Spatalum esse quendam aiunt, à te inductum, ac immissum ad perpetrandam cædem: Ita & Budæus interpretatur submissum percussorem. At κάθετος in fœminino genere est perpendiculum, vt κατὰ κάθετον apud Lucianum, ad perpendiculum, vt Vitruuius loquitur, ad lineam, vt Cicero. Est enim & linea perpendicularis; Item altitudo rectis lineis subuecta, siue altitudo perpendiculariter ardua, vt Budæus interpretatur apud Strabonem: accipiturq; etiam pro linea piscatoria, quæ velut perpendiculum in aquam demittitur, item pro reti in epigrammate quodam, vt testantur vulgaria lexica. Κίλλυξ Hesychio est ἀμνὸς (in eius codice perperam legitur σάμνος) ἢ βοῦς τὸ ἓν κέρας ἔχων διεστραμμένον, id est agnus aut bos, cui alterum cornu distortum est; (In thesauro scribitur etiam per vnum λ) Κίλλαι verò ipsi sunt ὄνοι id est asinæ, & Dores etiam κίλλον τὸν ὄνον dicunt, aliàs κιλλὸς est asinus, & τέττιξ, πρωϊνὸς ὑπὸ κυπρίων, id est, cicada matutina à Cyprijs; Μιθλιν, τὸν ἄρνα exponunt Hesych. & Varinus; μέτασσαι vt superior Homeri versus docet, intelliguntur oues mediæ

Epist. 44.

Κίλλυξ.

C ætatis. Vnde apud Varinum vbi ait: Homerus ouium, & caprarum ætatem discriminans adultas προγόνους vocauit, mediæ ætatis μεσσάτας, & ἕρσας adhuc teneras, pro μεσσάτας lege μέτασσας. Μοσχίον quamuis propriè est vitulus, Pollux tamen etiam pro agno nouello accipit, vt superius dictum. Ὀρσὸς est agnus serotinus, nam Hesychio ὀρσοὶ sunt τῶν ἀρνῶν οἱ ἔσχατοι γινόμενοι, id est, agni vltimò nati, nimirum qui latinis cordi dicuntur. Ῥὴν ὁ. agnus, Ῥὴν agna est Varino in φρὴν. Agni autem non solum ῥῆνες dicuntur, sed etiam ἀρῆνες, vnde per syncopen ἄρνες, hinc ἀρνοβοσκὸς, id est opilio, vt idem tradit. Reperitur & ῥάνα apud eundem, & Hesychium pro ἄρνα, Doricè fortasse pro ῥῆνα, & pro eodem Cypri, eisdem testibus, ῥυῆνα dicunt. Πρατίνιον ijdem dicunt esse ouem teneram, vel nuper natam, vel agniculam, vel quæ primum coire incipit. Πρητῆνες verò agnos anniculos, & nos paulò antè ex eodem Varino, ita etiam capras in quadam ætate vocari diximus. Σηκίτης pro quo Doricè σακίτης, vt apud Theocritum:

Idyl. α.

Ἀρνά τυ σακίταν λαψῇ γέρας, idest,
Agnum tu stabularium accipies pro præmio.

Vbi Scholiastes, σακῖται δὲ ἄρνες ὡς ἔτι γάλακτος δεομένους οἱ νομεῖς τῶν μητέρων χωρίζοντες, ἰδίᾳ

D βόσκουσι καὶ ἐν ἰδίῳ σηκῷ κλείουσι. Dicuntur igitur σηκῖται ἄρνες agni adhuc lactentes, tamen ob teneriorem ætatem stabulo inclusi, diuersi ab ijs qui cum matribus ad pascua ducuntur, seu agni subrumi, qui intra septa adhuc cohibentur. Vitus verò Vinsemius in eodem loco interpretatur agnum ablactatum, qui iam factus est pars gregis. Τρανὸν Hesychio, & Varino, ouis sex mensium. Φαγιλὸν Aristoteles, vt citat Plutarchus, agnum esse dicit; & Hesychio φάναι agni sunt, & Suidæ denique ψαίκαλον τὸ ἀρνίον, quod tamen Hesychius fœtum, & infantem Interpretatur. Apud Hebræos Se accipi, & pro agno, & pro oue, & pro pecore suprà dictum est. Kebes agnus est anniculus, & per metathesin Keseb. Gedi D. Kimhi putat tam ex ouium, quàm ex caprarum genere dici hędum, & agnum, propterea quòd sæpe adiungitur uox haissim, id est, caprarum: Rabbi Abraham solis capris nomen attribuit, ut solet etiam Arabica lingua. Carim agnos, & campos significar: hinc etiam nonnulli psalmo 64. ubi scribitur; *arietes ouium*, vertunt, ut scribit Gilbertus Genebrardus Theologus Parisiensis, induti sunt campi ouibus, sed fortasse, inquit, Septuaginta rectius, quoniam non campi Iudææ alebant greges magna copia, sed montes Ita enim scriptura solet illam regionem distinguere, ut plana, & campestria essent frugifera, montana compascua, & arborum

Τρανόν.

Probl. Græc. 14.

Hebraica.

vescarum

ueſcarum feracia. Necobſtat Carim eſſe abſolutum. Nam apud poetas & Prophetas abſolutũ pro ſyntactico crebrò occurrit, uel iunxerunt cum ſequenti, legeruntque Care mehatſon. Geneſeos 31. pro eo quod nos poſuimus, inquit Hieronymus, *mutanit mercedem meam decem vicibus*, Septuaginta interpretes poſuerunt, decem agnis, neſcio qua opinione ducti, cùm uerbũ Hebraicum monim numerum magis, quàm agnum ſonet. Geſnerus uerò conijcit in tranſlatione Septuaginta interpretum non Δέκα ἀμνῶν legendum, ut uulgati codices habent, ſed δέκα μνῶν, id eſt, decem minis: Mana enim, unde plurale manim, minam, inquit, uel libram hebræis ſignificat. Hiſpanis agnus eſt Cornero, Italis agnello, Gallis agneau, & diminutè agneler, Germanis lamb, lamblin, Belgis lam, nomine à naturali ſtultitia, uel etiam ab infirmitate impoſito, ſiquidem lam eiſdem eſt, aliqua parte mutilum eſſe, ſolentque plerumq; ſuas dictiones inuertere, quomodo ex lam, fit mal, hoc eſt, ſtultũ. Angli in prima ętate à lambe, ſecunda à hogg.

GENVS. DESCRIPTIO.

Differentiæ.

2. Hiſtor. c. 1.

QVem ex genere eſſe biſulcorum, non ſolùm αὐτοψία ipſa loquitur, ſed Ariſtoteles etiam ſcripto publicauit, inquiens: *Ouis biſulca eſt, forcipem enim pro vngula habet.* Inanem autem ſumpturus videretur operam, qui vel in agno, vel in ariete, vel in oue animantibus ſcilicet planè domeſticis, & quæ nobiſcum ferè degunt, deſcribendo laboraret. Quare ea tantum repetam, quæ veteres ceu annotatu digna, de hoc pecore prodiderunt, ad formam eius pertinentia, & vt à capite exordiamur, ſcire conuenit id infirmiſſimum ei à natura conceſſum, ſi fides habenda eſt Plinio. Cerebrum in eo αὐχμηρὸν, hoc eſt, vt Theodorus vertit, ſqualidiuſculũ, hoc eſt, minus pingue, quale quidem eſſe ratio ſuadet, cæterùm de oue in gręco textu nihil, ſic enim Philoſophus: οἱ δ᾽ ἐγκέφαλοι, τῶν μὲν πιμελωδῶν, λιπαρός οἷον ὑός, τῶν δὲ στεατωδῶν αὐχμηρός. Ipſe tamen Theodorus ſic vertit: Cerebrum, vt adipe pingueſcentium pinguiuſculum eſt, uelut ſuis: Sic ſebo obeſorũ, ſquallidiuſculum ſentitur, vt ouis: Cornua tenuiora fęminis plerumque ſunt, ſcilicet in cęteris animantibus cornutis, aut vt ait Plinius, vt in pecore, pecoris, vt apparet, nomine omnia cornuta intelligens, vel ſaltem quę in paſcuis aluntur, additque multis ouium nulla eſſe, nec ceruarum; quare neſcio quàm bene à Scaligero ſit ſcriptum, arietes noſtrates cornutos eſſe, fæminas verò cornibus carere, niſi fortè in Gallia omnes oues ſint excornes. Eſt vbi arietes, agniue ab ipſo partu cornuti naſcantur, ut ſubinde in ſubſequenti rubrica, in qua de huius pecoris ſecundum locorum diuerſitatem, differentijs agetur. Sunt autem arietis cornua ſemper ferè contorta. Cicero:

Caput. — *3. Hiſtor. cap. 17.* — *Cornua.* — *2. de plantis Ariſt.* — *Lib. de natura Deor.*

Ex incontortis aries cum cornibus hæret.

5. Metamor. Ouidius de Ioue Ammone:

Duxque gregis dixit ſit Iupiter, vnde recuruis
Nunc quoque formatus Lybis eſt cum cornibus Ammon.

3. amorum, Eleg. 13. Idem: *Duxque gregis cornu per tempora dura recuruo.*

Plinius: *Conuoluta in anfractum cornua arietum generi, ceu caſtus, natura dedit.* Quidam obſcurus in modum circuli replicari ſcribit. Sæpius etiam plura, quàm bina gerunt. Cardanus enim veruecem quatuor cornibus inſigne ſe vidiſſe ſcribit. Habebis hic iconẽ arietis ſex cornibus præditi, quem, neſcio, vnde acceptum, mihi communicabat Magnificus, rerumq; mearum admodum ſtudioſus Iaſon Vizanius noſter popularis. Item alterius tricornis. Fit verò etiam in hoc pecude, quod in tauro, quod ſcilicet vbi fuerint euirati, ſitum cornuum mutent, quemadmodum teſtatur Ariſtoteles, inquiens: Homines ita commutantur, vt etiam cæterorum animantium, quæcunque caſtrata. Nam & tauri, & veruece ſua cornua è contrario gerunt: quod fæmina quoque eorum, contrà quàm mares armantur cornibus. Itaque illi maiora exciſi gerunt, hi minora. Oculorum ſitus, vt in cæteris animantibus, quæ manibus carent: quę vt prorſus in latera deſpiciant, neceſſe fuit, ideoque plus eorum oculi, quam in ijs qui manus habent, inter ſeſe diſtant, ſed maximè inter ſe diſtant oculi ouium, eo quod maximè prono capite ingrediantur præ cęteris: eorum color, teſte Philoſopho, ὑδαρὴς, id eſt aquinus, hoc eſt fuſcus, aut ſubniger. Sunt præterea ijs quemadmodum & bobus, & alijs ſimplicis ingenij animalibus magis patuli, quàm ijs, quę ſua natura ſunt inſidioſa & maligna, annotante Adamantio. Labra in ſuo genere tenuia contra ac in bobus, quorum labrorum prominentia craſſa eſt. Teſtatur

10. probl. 38. — *5. de gener. anim. cap. 1.* — *Labra.*

A

B

C

D

id ex Homero Hippocrates, his verbis: Rectè enim ſcripſit Homerus ex omni pecore (πάντων τῶν προβάτων) boues hoc tempore maximè pati, atque inter boues qui arant, cum hyeme laborent: his igitur maximè articulus excidit, quoniam maximè extenuantur. Namq; aliud pecus (τὰ ἄλλα βοσκήματα) paſcere exiguas herbas poteſt, bos non item, priuſquam grandiores fiant. Aliud enim pecus tenuem labrorum prominentiam, tenues item malas: bobus contra labrorum prominentia craſſa eſt, malæ item hebetes & craſſæ, atque idcirco exiguis herbis non poſſunt eas ſubijcere: Quo loco annotauit Galenus πρόβατα ab Hipp. dici pecus, ſignificare nimirum volente vniuerſum pecus, quemadmodum, inquit, & in libro de comitiali morbo, vbi ad verbum legitur οὐκ ἐστιν ἄλλο πρόβατον, οὐδὲν ἢ βόες καὶ αἶγες. Simul (inquit) apud poetam legitur, vbi ait, πολλά τε οἱ πρόβατα ἐστί: uult enim ſignificare gregem pecudum, armentumq;, quam uocem è maioribus multi ſimiliter uſurparunt. Tantum Galenus. βοσκήματα autem hoc eodem loco potiſſimum oues, & capras denotant, quoniam horum potiſſimum labra amputationi exiguarum herbarum, & recenter erumpentium propter tenuitatem apta ſunt.

Dentes. *Dentes poſſidet continuos*, vt ait Plinius: Et alibi, *continui*, inquit, *aut vtraque parte oris ſunt, vt equo, aut in ſuperiore primores non ſunt, vt bobus, omnibuſque quæ ruminant: maribus plures quàm feminis dentes in homine, pecude, caprifue:* lego, caprifq;, nam ſic Ariſtoteles: *Oui pauciores ſunt dentes, quàm arieti*. Cur uerò bidentes nuncupentur inter ſynonyma diximus.

2. Hiſt. c. 3. Petrus Creſcentienſis ſcribit ouium dentes mutari poſt annum unum, & dimidium, nempe duos anteriores, & poſtea per ſex menſes, duos proximos, deinde cæteros, ita ut tribus annis, uel ad ſummum quatuor eijciantur omnes: eſſe autem iunioribus dentes inęquales, in ſtatu ęquales, ętate prouectis diſcalceari (ſic loquitur) hoc eſt à carne denudari, minui, & corrumpi. Ventres, ut in reliquis ruminantibus plures, uidelicet, ut cum officium oris non ſatis in molendo cibo adhibetur propter inopiam dentium, uentres munus expleant. Difficilis itaque intellectu locus hic Plinianus, *à vētriculo lactes ſunt in homine & oue, per quas labitur cibus, in cæteris ile, à quibus capaciora inteſtina ad aluum.* Habes hic agni ventres apertos: A, Ventriculum: B, Reticulum. C, Omaſum. D, Obomaſum, denotat.

Teſtes. Idē Plinius pecori, & armēto teſtes ait eſſe

ad

A ad crura deciduos, ouibusque & capris in fœminibus mammas binas: addit Aristoteles totidẽ papillas. Est ubi fel habent, est ubi non. Ouium & caprarum, inquit Aristoteles, pars maxima habet fel, & quidem terris quibusdam adeo largè, ut exuperantia prodigii loco habeatur, ut in Naxo. Sed aliis quibusdam locis omninò carent, ut apud Chalcidem Euboicam, parte quadã agri: Quod sic repetit Plinius: *In iecore est fel non omnibus datum animalibus: In Euboea Chalcide nullum pecori: in Naxo prægrande geminumq; vt prodigij loco vtrumque habeatur aduenis:* Idem ait: *absynthium Ponticum appellatur à Ponto, vbi pecora pinguescant illo, & ob id sine felle reperiuntur.* Id quod etiam testatur Aelianus: Oues, inquit in Ponto, sine felle esse dicunt: Contra in Naxo insula duplici felle prędita. Idem Aelianus ait in regionibus perfrigidis cum niue, & hyeme vehementi anni tempus infestum est, fellis expers esse ouillum pecus, intraque ouilia compulsum, nouo pabulo non vti: Deinde ineunte uere cum ad pastiones proficiscitur felle impleri, quod ipsum Scythicis ouibus usu maximè euenire solere dici. Inuenio etiã apud Plinium, ni fallor, in Scepsi Asię regione lienes minimos esse pecori tradi, & inde ad lienem inuenta remedia. Aristoteles oui lienem tribuit rotundum; idem, ouium, cęterarumque qua-

Fel. *Lib. 4. de part. c. 2.* *Lib. 11. cap. 37.* *3. de part. c. 12.* *Lien.*

B drupedum renes æquabiles esse scribit, non sicut bouum, qui tanquam ex multis exiguis renibus compositi videntur. Densius item seuum ouibus circa renes nasci, quàm cæteris animalibus. Et alibi tradit, renibus pingui vndiquè obductis, eas interire, idquè vbertate pabuli fieri, vt in Sicilia agro Leontino, vnde sero dici agere oues ad pascua pastores loci illius solere, quo minus capiant pabuli. Testatur Bellunensis in arietibus castratis in Syria adipem inter cutem, & carnem abundare, vt in porcis. De talo, siuè astragalo ipsius pecoris hunc in modum differit Scaliger. Talus in alijs est ad poplitem, in hominibus ad pedem, quia datus est ob firmitudinem. Firmitas autem debebatur homini in pede, ad quẽ pertinebat onus totius corporis, quòd per lineam rectam incumberet, & firmaret talus pedis flexionem. In quadrupede autem fibulã illam esse oportuit ad angulum, in quem os cruris superius, & inferius sinuantur, vt quod deesset roboris in rectitudine, supplementum acciperet à fibula in obliquitate &c. Ouillis pedibus anterioribus, ac posterioribus concretio quædam inhæret, parte, qua terram calcant (vt refert Leuinus Lemnius) vermiculi sub rotunda forma, lanuginosa intus, ac crinita congerie, qualis est in rosarum spongiolis, ac calicibus, quibus semen includitur, molli, tenuique lanugine im-

Seuum. Renes. *3 hist. c. 10.* *Talus.* *Exerc. 124. 21.* *Pedes.* *Lib. 3. de occult. nat. miraculis.*

C plicitum: Exemi autem, inquit, tale quiddam sæpius ex decoctis eius pecudis pedibus, teredini qui vermiculanti, ac carioso ligno inesse solet, aut nucibus auellanis prorsus affine, atq; assimile. Quod si quis aut incuria, aut huius rei ignorantia pedes ouillos ederit, quibus illa concretio non sit exempta, confestim nausea, ac stomachi dolore afficitur, omniquè momẽto ad ructus ac vomitationes incitatur. Persuasum autem promiscua multitudo, venenosum quid subesse huic concretioni, quod vt non ausim certò asseuerare, aut ijs assentiri: Ita facilè crediderim, capillatam illam congeriem, pilosamquè lanuginem, quę bisulcis fissisq; vngulis inhæret, concoctioni officere, atq; ventriculo negotium facessere. Opiliones autem pastoresq; ouium ea sunt opinione imbuti, nullum hoc animante in cursu fore velocius, omniaq; quadrupedia pernicitate superaturum, nisi tale quiddam articulis, quibus se fulciunt, subesset. Qua de re quid statui debeat, non ausim ex arte pronuntiare: hoc tantùm testatus obseruasse me has pecudes fugitantes, vbi canes ac lupi prædæ inhiantes, illas insectantur, celerrimo quidem cursu se subducere, sed non longius progredi, ac mox respectantes subsistere, ea vt opinor ratione, quod præter pauidum animum, & meticulosum aliquid eas remoretur pedibus subditum, & quod anhelosæ

Oues cur nõ veloces.

D sint, ac pulmonis vitijs obnoxiæ &c. Caulis caudæ villosus est, quemadmodum vulpibus, & lupis, sed ouibus procerior, sed de latitudine, & longitudine ouium in diuersis regionibus. Pellis densitatem insignem esse indicat Hesiodus, penetrari eam à Boreæ vi negans, cùm aliàs penetret pellem bouis, & caprarum, redditque rationem, quod ipsarum villi sint annui; postquam enim venti illius vim delineasset, sic canit:

Caulis caudæ pellis.

Θῆρες δὲ φρίσσουσ' οὐρὰς δ' ὑπὸ μέζε' ἔθεντο
Τῶν καὶ λάχνῃ δέρμα κατάσκιον ἀλλά νυ, καὶ τῶν
Ψυχρὸς ἐὼν διάησι δασυστέρνων περ ἐόντων
Καί τε διὰ ῥινοῦ βοὸς ἔρχεται, οὐδέ μιν ἴσχει
Καί τε δι' αἶγα ἄησι τανύτριχα. πώεα δ' οὔτι,
Οὕνεκ' ἐπηεταναὶ τρίχες αὐτῶν, οὐ διάησιν.
Ἲς ἀνέμου Βορέω. idest.

Feræ autem horrent caudasque sub pudenda ponunt
Ea etiam quarum vellere cutis densa est, & quas
Frigidus existens perflat, hirsuta, licet pectora habentes

Quin etiam bouis pellem penetrat, neque ipſum cohibet,
Etiamque per capram ſlat hirſutam: ouium autem greges non item,
Eo quod annui ipſarum villi ſunt non perſlat
Vis venti boreæ.

Probl. ſect. 10.38. Ariſtoteles id non pelli, ſed pilis, ſiue lanis tribuit, his verbis: Sues hybernum pilum non amittunt, cùm cæteræ quadrupedes, vt canes, & boues amittere ſoleant. Nimirum quoniam cæteræ quadrupedes magis obnoxiam frigori cutem habent, & pili refrigerati defluunt. Sus verò calidiſſimus eſt, & pilos habet pingui infixos, &c. Oues etiam, ac homines propter ſui pili tum denſitatem, tum copiam non ita affici appulſu frigoris poſſunt, non enim altius refrigerationi ſubire licet, vt poſſit vel humorem gelare, vel calorem concoquendo ſeuocare. Qualis autem ouium pilus ſit alias idem Ariſtoteles oſtendit, ſunt quæ mollem quidem, inquit, habeant pilum, ſed minus tenuem, vt lepores, contra quàm oues: Et rurſus timida animalia ferè molles pilos habent, vt ceruus, lepus, & oues. Cæterùm ſecundum pilum, lanamue, mirum eſt, quantum variet hoc pecus. Ariſtoteles author eſt, oues frigidi tractus contrà quàm homines affici. Scythas enim molli eſſe pilo; at oues Sauromaticas duro. Horatius oues Tarentinas pellitas cognominat:

Pilus.

Oues pellitæ cur dictę.

Dulce pellitis ouibus Galeſi.

Non vt Glareanus (à quo immeritò vapulat Porphyrio) quaſi crediderit aliquas oues eſſe abſque pellibus, ſed vt oſtenderet differentiam lanæ, nam quæ lanam habent duriorem, non ſunt pellitæ, ideſt, non teguntur pellibus, quales ſunt montoſæ, paſcales, hirtæ, ſoloces, vt habet Lucilius:

Paſcali pecore, ac montano hirco, atque ſoloce.

Sed & lana etiam ſplox vocatur, & ſolocia Titinnio: *Ego ab lana ſolocia ad puram data.* At Tarentinæ, de quibus loquitur poeta, quod mollioris ſint velleris, dicuntur pellitæ, teguntur enim contra aeris incommoda; Et Polybio dicuntur μαλακὰ πρόβατα, de quibus quoque Varro libro 2. cap. 2. *Peraquè*, inquit, *faciendum in ouibus pellitis, quæ propter lanæ bonitatem, vt ſunt*

Ta-

A

B

C

Tarentinæ, & Altinates, pellibus integuntur, ne lana inquinetur, quo minus vel infici rectè, vel lauari, ac parari possit: Harum præsepia, ac stabula, vt sint pura, maiorem adhibeant diligentiam quàm hirtis. Dicuntur eædem etiam Græcæ & tectæ, & Asianæ, quod sub tecto maiore ex parte alerentur, vel quod propter velleris precium integerentur, sed prior fortè etymologia verior: Nam quæ hirsutæ sunt, Colonicæ dicebantur, quia in agris colebantur: Plinius: *Ouium summa genera duo, tectum & colonicum; illud mollius, hoc in pascuo delicatius, quippe, cum tectum rubis pascatur.* Beroaldus vir eruditus fretus his Columellæ verbis, *dissimilem rationem postulat; hirtum, atque Tarentinum,* putat idem esse Tarentinum & hirtum, magno sanè errore, quis nescit ita loqui latinos, dissimilem naturam pecus habet, atque homo? Plautus: *Illi sunt alio ingenio atq; tu.* Dicebantur, & apud Rhodios hæ pellitæ oues πρόβατα δέρμασιν ἐσκεπασμένα. Colonicæ etiam montanæ dicuntur, vnde ὀρεινὸν ἱμάτιον, id est montanũ vestimentum, ex lana squalida, & non pectinata. Pollux: τὸ δὲ ἄκναμπτον ἱμάτιον ὀρεινὸν οἱ κωμικοί, ὥσπερ ἐν ὄρει εἰργασμένον, ἤτοι οὐκ ἐγναμμένον καλοῦσι. Quanta verò sit lanæ diuersitas penes regionum varietatem, mox ostendetur, vbi etiam de partium quarundam, ac potissimum caudæ varietate sermo fiet: Apposui iconem arietis nostratis hirsuti, longissimis pilis tecti; nec non alterius, in quo hoc potissimum memorabile, quòd caput tantùm & pedes haberet aterrimi coloris, & caudam lõgissimam. Nostrates autẽ non omnes fœcundę sunt, nam, vt ait Aristoteles, sunt in equorũ, itemq; in ouium genere, quę nullam faciant prolem, sed multorum genus totum sterile est. Estq; & in moribus differentia; reperiũtur enim, eodem Aristotele teste, oues ferę, & Dionysius Afer, Οἶς ἀγραύλους vocat oues non feras, sed in agris pascentes, & manẽtes sub dio; Ipsę autem ferę nullo ferè negotio mansuescunt, author est Columella inquiens: *Cùm in municipium Gaditanum ex vicino Africæ miri coloris syluestres, ac feri arietes, sicut aliæ bestiæ munerarijs deportarentur, patruus meus quosdam mercatus in agros transtulit, & mansuefactos tectis ouibus admisit:* Et apud Varronem legimus, oues quas pascimus, ortas esse ab ouibus feris, & capras, quas alimus, à capris feris: Idemque alibi ait: *etiam nunc in locis multis genera pecudum ferarum sunt aliquot, vt in Phrygia ex ouibus, vbi greges videntur quam plures;* ait item Quintum Fuluium Leporarium dici habere, in quo prćter cætera animalia inclusa sunt oues ferę:

Colonicę.

D

Oues feræ.

& Iulius Capitolinus teſtatur ſuo tempore extitiſſe Gordiani ſyluam memorabilem, in qua F
picta tunc continerentur tum alia diuerſa animalia, tum oues feræ centum, quæ omnia popu-
lo diripienda conceſſerat, die muneris, quod ſextum edebat: Et Aelianus ait montes eſſe dici
in intimis regionibus Indiæ, vbi quæ apud nos beſtiæ domeſticæ ſunt, feræ ſint, vt oues, capræ,
boues: Sunt autē oues feræ, vt ex Oppiano Gillius tradit, nō multò quidē noſtris ouibus dome-
ſticis maiores, ſed certè ad currendū velociores, & ad pugnandum fortiores, tum retortis corni-
bus, tum infeſtis, & robuſtis frontibus armatæ, ſæpe in ſyluis apros impetuoſos ad terram abij-
ciunt, & proſternunt, interdum impetu facto inter ſe pugnāt, neque vbi ſemel pugna commiſ-
ſa eſt, fas putant fugere, imò frontibus conſertis alterutram eſt neceſſe, aut victoriam referre,
aut ſtratam iacere mortuam.

L O C V S.

Oues Abidenæ.
Lib. 3. c. 32.
Lib. 11. c. 29. & lib. 16. cap. 31.
Exerc. 217. nu 8.
Aries Adimain.
Lib. 7.

NON hic quibus locis, hoc eſt, montanisne an campeſtribus, paluſtribusve gau- F
deant hæ pecudes ſum recitaturus, ſed loca recitabo, in quibus vel à noſtrati-
bus euariant, vel copioſius, vel minus abundant. Abidenas itaque oues nullas
videri albas, ſed nigras omnes dici Aelianus prodidit, & alibi inquit; Ariſtote-
lis filius Nicomachus in Budianorum regione ait albam ouem nullam naſci,
ſed nigras omnes eſſe, quo vltimo loco fortaſſe pro Budiani legēdum eſt Abi-
deni, vel contrà primo Budiani pro Abideni. Vtcumq; eſt, id forſan, aut à cæli, aut aquarum
temperie eſt. In Adimain Libyæ ſolitudinibus Iulius Cæſar Scaliger animal ait eſſe forma
arietina, aſelli magnitudine, ſeſſoris patiens, tametſi non ad eum vſum, ſed propter lac habea-
tur. Contrà quàm noſtratibus, fœminis cornua, maribus nulla: Ipſe hoc animal, arietem nuncu-
pat Adimain. De eodem Adimain ſic ſcribit Ioannes Leo Africanus: Adimain animal dome-
ſticum, arietem forma refert, ſtatura aſinum. Aures habet oblongas & pendulas. Libyci his
animalibus pecoris vice vtuntur, quorum lacte maximam caſei, & butyri copiam conficiunt:
lanam tametſi curtam gerant, habent mediocrem: fœminæ ſaltem cornua geſtant: Ego quan-
dam iuuenili feruore ductus, horum animalium dorſo inſidens, ad quartam milliarij partem
delatus fui. In deſertis Libyæ frequenter reperiuntur, alioquin rari, licèt plerumque in agris G
Numidiæ videantur, quod prodigij loco habent; hæc ille. In Aegypto lana ouium pilo pro-
pior, quàm lanæ, teſte Plinio, ex qua veſtis detrita vſu tingitur, rurſuſque æuo durat; Hæc re-
gio, vt tradunt Aelianus, & Diodorus tam abundè herbida eſt, vt bis anno oues ex ſeſe pariāt,
biſque tondeantur. Sed & Ariſtoteles ait in Aegypto oues maiores eſſe quam in Græcia, eiuſq;
rei cauſam attribui cibo, qui alijs largè, alijs parcè ſit. At verò Italus quidam in libro de itine-
re ex Venetijs Hieroſolymam, referente Geſnero, ait in Aegypto circa vrbem Damia, tam ver-
ueces rotundis, & amplis caudis ſpectari tanti interdum ponderis, vt vix eas ſuſtineant. Et Leo
Afer hiſtoricus ſe vidiſſe affirmat, ouium Aegyptiacarum caudas, quæ pondere libras quin-
quaginta, interdum verò centum viginti æquarent. Idem & Bellonius aſſerit, & Cardanus. Ex-

8. hiſt. c. 28.

H

A ſe tamen etiam in Aegypto vulgare noſtrum ouium genus ex adiecta arietis imagine, quam ex antiquo lapide Aegyptioue obeliſco excerpſi, manifeſtatur. In Aethiopia oues non habent lanam, quod teſtatur Diodorus Siculus & Dinon, referente Aeliano, ouillum ibi pecus à lana quidem inops eſſe ait, veruntamen pilis camelorum hirſutum eſſe: & Strabo aſſerit, oues apud Aethiopes lanam habere caprinam. Ioannes Bohemus, oues Aethiopum paruas eſſet ſcribit, additq; incolas huius pecudis cauda pudenda ſua obtegere, & apud Ariſtotelem legimus eiuſdem huius regionis oues, vel ad duodecim, vel ad tredecim annos vitam agere, Capras etiam ad decem, & vndecim. In Africa arietes ipſi ſtatim gignuntur cornuti, id enim Ariſtoteles tradidit, his verbis: In Africa ſtatim arietes cornigeri generantur, nec ſolum mares, vt Homerus ſcribit, ſed etiam fæminæ, quod Albertus Magnus Nubiæ peculiariter tribuit inquiens: in Nubia regione Africæ oues pariunt agnos cornutos, ibique non modò mares, ſed & ipſæ oues cornua gerunt: Cui miraculo æquandum eſt, quod in eadem Africa oues, teſte Plinio, quarto tantùm die bibant. Paulò verò antè diximus ex Columella, in municipium Gaditanum ex vicino Africæ miri coloris, ac feros arietes cùm deportarentur à patruo eius fuiſſe mercatos. Agreſtes B autem in Africa arietes in magna copia parere ſcribit Ioannes Bohemus in opere de moribus diuerſarum gentium. Bis verò ibi oues parere ſcribit Ariſtoteles. Cornelius Celſus rationem reddit, quia lautè & voluptuariè viuunt, ſatietatis ita venerem comitem inquit eſſe, vt ibi oues bis in ſingulos annos pariant. Ioannes Leo Africanus arietem Africanum delineat in hæc verba: Neque his arietibus ullum ab alijs diſcrimen, præterquam in cauda, quam latiſſimam circumferunt, quæ cuique quò opimior eſt, cò craſſior obtigit, adeo vt nonnullis decem aut uiginti pendeat libras, cùm ſua ſpóte impinguantur: Verùm in Aegypto farciendis veruecibus plurimi intenti, furfure, hordeoq; ſaginant, quibus adeo craſſeſcit cauda, ut ſeipſos dimouere non poſſint: Verùm qui eorum curam gerunt, caudam exiguis uehiculis alligantes gradum promouere faciunt. Vidi in Aſiota Aegypti ad Nilum Ciuitate, centum & quinquaginta millibus paſſuum ab Alcairo ſita, huiuſmodi caudas libras octuaginta ponderare, alijs ſe uidiſſe affirmantibus, quæ ſemiducentas (ſic loquitur) libras expendiſſent. Omnis itaque horum animalium pinguedo in cauda, nec uſquam niſi Tuneti, & in Aegypto reperiuntur. Agrigentum Pindarus μηλόβοτον vocat, quaſi pecudes paſcens, huius Vrbis nomine totam intelligẽs Siciliam, C quæ hac pecude abundat. Anglia cur præſtantiſſimam ſuppeditet lanam, Cardanus hanc affert rationem: pabula, inquir, ſterilia ſubtilitatem lanæ augent, ideoque Anglica lana nunc, vt olim, Mileſia, celebratur. Nec mirum cum nullum animal venenatum mittat Anglia, & ſine luporum metu (nulli enim hodie in Anglia lupi reperiuntur) pecus uagetur. Rore cæli ſitim ſedant greges, ab omni alio potu arcentur, quòd aquæ ibi ouibus ſint exitiales. Alij uerò ouium lanam molliorem, & ſubtiliorem reddi aiunt, ſi depaſcantur agros uel nouales, antequam arentur; & relictos frumenti culmos ſtatim à meſſe: Idque non ſolùm lanam reddere meliorem, ſed eadem opera agros fimo ouium ſtercorari, & hoc præcipue in Anglia à diligentioribus obſeruari. Atqui Cardano adſtipulatur Polydorus Vergilius his uerbis: Colles paſſim multi, nullis arboribus conſiti, nulliſque aquarum fontibus irrigui, in Anglia, qui herbam tenuiſſimam, atque breuiſſimam producunt, & tamen abunde ouibus pabulum ſuppeditant per eos ouium greges candidiſſimi uagantur, quæ ſiuè cæli, ſiuè bonitate terræ, mollia & longè omnium aliarum tenuiſſima ferunt uellera, ſed terræ ſterilitati id comprimis teſte Virgilio aſſignandum eſt, qui ea de re ſic docet:

D

Si tibi lanitium cura, primum aſpera ſylua,
Lappaque tribuliq; abſint, fuge pabula lata.

Etſi uerò nunc Anglicana lana multò eſt precioſiſſima, ueteres tamen Scriptores de ea nihil meminerunt: nam Virgilius Mileſiam ut optimam celebrat: alij alias (recitat hic Polydorus multa loca, de quibus nos ſuis quibuſque locis:) Hinc igitur cognoſcere licet nullam olim Britannis, Angliſue lanigeri pecoris curam fuiſſe. Sed illos poſt ætatem Plinij, uel omninò tardiſſimè eam ſuſcepiſſe, ac lanam per Francos Mercatores, ut uiciniores, ad alias gentes delatam, quo factum eſt, ut Itali etiam nunc Anglicam lanam uocent Franciſcam, perindè, quaſi eam Francia ferat, & ſic homines paulatim magis effecti ſint induſtrij. Eſt uerò illud admiratione dignum, quod oues iſtæ præter rorem cæleſtem nullum bibunt potum, adeò vt etiam à paſtoribus de induſtria à fontibus arceantur, quando experientia cognitum, dare bibere illis eſſe exitiale: nunquam autem oues Anglicanas bibere teſtatur etiam Bellonius. In Antandria, teſte Ariſtotele, duo ſunt fluuij, quorum alter candorem, alter nigriciem pecoribus facit, id quod Aelianus etiam memoria prodidit, ad diuerſam potionem, inquiens, colorum mutationem faciunt oues, quod quidem ipſum ex natura & ui amnium uſu eis euenire eo

anni

Lib 4. c. 1. *Lib. 17. c. 10.* *Lib 7.* *Lib. 1. c. 5.* *Lib 7. hiſtor. cap. 28.* *Lib. 7 tract. 2. c. 4.* *10. probl. 46.* *Lib. 1.* *Aries Africanus.* *Lib. 9. de ſcript. Afr.* *Anglia lana.* *Lib. 1. hiſt. Anglic.* *Georgic. 3.* *Georgic. 4.* *Lana Franciſca.* *Lib. 1. obſer. c. 60.*

anni tempore, cùm ineuntur, ſolet. Itaq; ex albis commutatio in nigras fit, contraque ex nigris in albas conuertuntur. Hæc cum ad Antandrum amnem accidunt, tum ad Thraciæ fluuium, cuius nomen Thraces accolæ tibi dicent, tum verò ad Troiam Scamander ex aqua ſua potantes oues fuluas facit, &c. In Apollonia, quæ regio eſt in ſinu maris Ionij, oues tradidit Herodotus fuiſſe ſacras Soli, quæ perdiem ſecundum eum fluuium paſcerentur, qui è Lacmone Apolloniæ monte ad Oricum portum olim vocatum, in mare defluebat; Has per noctem, qui diuitijs, & nobilitate inter illos præſtant ſingulari, per anni ſpacium domi ſeruare ſoliti fuerunt, cuius rei nos in exordio rationem reddidimus. Apula lana, vt ait Plinius, laudatiſſima, & quæ in Italia Græci pecoris appellatur, alibi Italica, albus in ea color nobilis, vt ait Martialis:

Oues Solis.

In Calliope.

Lana Apula.

Velleribus primis Apulia, Parma ſecundis
Nobilis, Altinum tertia laudat ouis.

Ipſæ autem oues, villo breues, vt ait Plinius, nec niſi penulis celebres. Alit autem hæc regio plurimas oues, laudatiſſimas propterea quòd, vt ſcribit Bernardinus Gomeſius, maritima cùm ſit ſalſuginoſum ſolum habeat, ideoque omnium in alendis pecoribus longè ſit fœcundiſſima, eſt enim (inquit) ſumma dignũ admiratione, quod cum terra inibi leuis, ac ſabuloſa ſit, ideoq; eius paſcua haud frequenti, ſed rara admodum, & perpuſilla herba vireſcant, tantoperè propagando gregi ſufficiant. Tanta quippe herbulis illis ineſt vis, vt quamuis tenui ex paſtu, à ſalſugine tamen cùm impinguato, tum ad excitandum paſcendi appetitum optimè condito, incredibilis ea pecudum multitudo creſcat, quæ non modo Neapolitanis, ſed Venetis, atque Illyricis populis ſuſtentãdis ſuppetat. Verùm de numero pecoris, & ex paſcuis eorum reditu annuo clariùs his verbis Iouius: Verno tempore armenta, quæ niuoſis Præcutinorum Pelignorumque montibus deducta, in herbidis apricis Apuliæ campis hyemem abſumpſere, à paſtoribus reducuntur, qui non procul à Gargano monte cùm tranſeunt, portorium regijs Neapolitanis publicanis perſoluere conſueuerunt. Ex eo vectigali ſupra centum millia aureorum nummum quotannis penduntur: Quod Galli, recepto iam à Neapolitanis Ferdinando II. Aragonio, occupaturi, ad ſanctum Seuerum, innumerabilem pecoris multitudinem coegerunt; Verùm cùm pecuniam ex vectigali ſe exacturos ſperarent, Ferdinãdus vniuerſum equitatum noctu Foglia Apuliæ vrbe emiſit accerſitaque leui armatura Franciſci Gonzagæ Mantuani, & tumultuario prælio pluribus ſimul locis inito, magnam pecoris partem auertit, & abripuit, eo euentu, vt Galli gregibus in vtriuſque partis militum prædam conuerſis, & captis, diſperſiſque paſtoribus, fugatiſque demum publicanis, omnem denique præoccupãdæ pecuniæ facultatem amiſerint. Erant, quod vix dictu credibile eſt, ſupra ſexcenta millia minoris pecoris, maioris verò circiter ducenta millia. Fuit eius editi facinoris ſpectaculum valde deforme, & miſerabile, cùm eo tumultu innocentiſſimorum populorum opes inexpectata clade conciderint: Videre enim erat milites inter ſe latronum more de præda decertare, armenta ipſa aſpectu armatorum, & concurſu rapientium, metu conſternata vndique diffugere: paſtores vinctos trahi tumultuoſoque cõtentionis genere cuncta permiſcere, & quod propè ridiculum erat, milites deſperatione maioris lucri, oues raptim detondere, alias iugulatas excoriare, vt lana, ac pellibus potirentur: hactenus Iouius. At verò Scipio Mazella Neapolitanus in deſcriptione regni Neapolitani, de eiuſdem loci diuitijs, & redditibus ſcribens, teſtatur, anno milleſimo quingẽteſimo octuageſimo ſecundo ex hoc pecoris vectigali, ſoluta fuiſſe aureorum ſexcenta, viginti duo millia, & centum ſexaginta tres; minoris verò pecoris eo anno fuiſſe quadraginta ſeptem, & ſexaginta vnum millia; maioris verò nouem millia, & ſexcenta. Arabia ita pecorum fertilis eſt, teſte Diodoro, vt nationes plurimas vitam paſtorum agentes innutriat. Herodotus duo ibi ait eſſe ouium genera admiratione digna, quæ nuſquam alibi viſuntur: Vnum quod caudas habet tam longas, vt non ſint tribus breuiores cubitis, ſi quis trahi ſinat, vlcera contracturas cùm per terram atteruntur. Nunc, inquit, vnuſquiſq; paſtorum hactenus eſt doctus arte fabrili, vt ploſtella faciant, quæ ſingularum caudis ſubligent, ſuper quæ ploſtella caudas ipſas alligent. Alterum genus ad cubitalem latitudinem caudas gerere, quæ omnia tanquam admiratione digna ex Herodoto recitat Aelianus. Vltra Peluſiacum Oſtium, vbi Arabia ad rubrum mare pertingit, quod Erythræum ab Erythro rege Perſei & Andromadę filio, non ſolum à colore Varro dicit appellari, in ipſo littore maris fontem eſſe idem Varro ſcribit, teſte Solino, quem ſi oues biberint, mutent vellerum qualitatem, & antea candidæ amittant, quod fuerint vſque ad hauſtum, ac fuluo poſtmodum nigreſcant colore. In Arabia Petræa tanta eſt pecorum, & camelorum multitudo, vt incolæ eorum lacte potiſſimum viuant, vt ſcribit Chriſtianus Adrichomius in opere de terra Sancta. Vertomannus ſcribit in ædibus regis Arabum fuiſſe perpinguem veruecem, cuius cauda, adeo obeſa fuerit, vt libras quadraginta appenderet. In Arabia Felici, te-

Lib. 2. de Sale, c. 36.

Lib. 4. hiſt.

Lib. 2. c. 10.

Arabicæ oues.

Lib. 3.

Cap. 46.

Lib. 2. c. 5.

ſte

A

B

C

ste Diodoro oues sunt, quæ pingues, & magnas habent caudas, & Vertomannus, prope Reame vrbem Arabiæ Felicis veruecum ait, reperiri genera, quorum cauda pondo esset librarum quadraginta quatuor, carere cornibus, adeoque esse obesos & pingues, vt uix incedere possint; Sed & Ludouicus Bertema in Arabia Felici oues esse ait, quarum cauda uiginti sex sit librarum, additque ibidem arietes esse crinitos, usque in terram. Aries, cuius hic imago exhibetur, falsò quibusdam Indicus cognominatus ex Arabia felici delatus perhibetur. Cornibus omninò caret, lanam habet promissam, cauda terram contingit. Arcadia montem habet Menalum ouibus refertum, sed & tota Arcadia, Homero atque etiam Orpheo πολύμηλος cognominatur ab ouium copia, unde, & Homerus Mercurium scribit in hymno de Pane, oues pauisse in Arcadia, & Virgilius ibidem optima esse pecuaria propter montes, atque ideò etiam optimos pastores Thyrsum, & Corydonem Arcades fingit,

Lib. 3. c. 12.

Cap. 15.

D

Forte sub arguta consederat ilice Daphnis
Compuleruntq; greges Corydon, & Thyrsus in vnum.
Thyrsus oues, Corydon distentas lacte capellas,
Ambo florentes ætatibus, Arcades ambo.

Ecloga 7.

Argiuorum agri hoc eodem pecore olim abundabant, quemadmodum apud Homerum ostendit Diomedes genus suum exponens. Armenij etiam qui genus suum à Phrygibus deducunt, Herodoto teste, πολυπρόβατοι sunt. In Asia rubram habent lanam. Asiat vrbs Aethiopica, oues habet, ut se uidisse testatur Leonius, cauda ad octuaginta pondo, sed & centum quinquaginta extitisse refert, tantæq; amplitudinis, ut huiusmodi oues reliquum corpus ob solius caudæ pondus loco mouere nequeant. Atticam lanam Athenæus tanquam præcipuam commendat, & πεδιακὰ, teste Suida, Atticæ pars est apud Lysiam, & alios Rhetores, sic dicta, quoniam habebat ouium pascua, uidentur sanè eædem oues pedicæ, uel pediacæ græcis dici, quæ hirtæ, uel colonicæ latinis, uel pascales, ut Cato, & Lucilius nominant, quasi pascuales, quòd passim pascantur. Bæticis ouibus suus ex pabulo color, potu & aere natura fit, non arte, ad quod respexit Iuuenalis de Catullo loquens timente naufragium, eiecturoque uestes:

Iliad. ξ.

Lana Asiatica.

Attica.

Lib. 12.

Batica.

Satyr. 12.

Qui-

Quarum generoſi graminis ipſum
Infecie natura pecus, ſed & egregius fons
Viribus occultis, & Baticus adiuuat aer.

Sunt autem ibi rubræ: Martialis de Corduba.

Albi quæ ſuperas oues Gelcſi
Nullo murice, nec cruore mendax
Sed tinctis gregibus colore vino.

Lib. 9. epigr. 62.

Et rurſus de Platano Cordubenſi.

In Tarteſsiacis domus eſt notiſsima terris,
Qua diues placidum Corduba Batin amat:
Vellera natiuo pallent vbi flaua metallo,
Et linit Heſperium bractea viua pecus.

Belgica lana.
Lib. 4.

Belgis tam copioſos & ouium & porcorum greges eſſe Strabo aſſerit, vt hinc & ſaporum, & ſalſamentorum abundantia, non ſolùm Romæ, ſed & pluribus Italiæ partibus ſuppeditet: lanam autem aſperam quidem eſſe, cęterùm oblongis villis; vnde & hirſuta texant ſagula quę lanas appellant. Geſnerus tamen oues quaſdam ex inferiori Germania mollem, & criſpam lanã gerere ait, & ſuis Flemmingh nuncupari, id eſt, Flandricam. In Bœotia duo eſſe flumina opinatur Varro, referente Solino, natura licèt ſepari, miraculo tamen non diſcrepante, quorum alterum inquit, ſi ouillum pecus debibat, pullùm fieri coloris, quem induerit (videtur locus corruptus: Geſnerus legit, pullum fieri colorem vellerum) alterius hauſtu quæcumque vellerum fuſca ſunt, in candidum verti. De Budianorum regione ſuprà dictum, vbi de Abidenis. In Cæuola prouincia arietes grandia gerunt cornua, ipſique ſunt equinæ proceritatis, vt ſcribit Petrus Hiſpalenſis, caudã nihilominus perexiguam habent, vt refert Frãciſcus Vaſquez apud Ramuſium. Camandu regio ſic dicta ab vrbe nominis eiuſdem, arietes habet non minores aſinis, & caudam ferentes tam longam, & latam vt triginta librarum pondus habeant, ſuntq; pulcherrimi, & pingues, atq; ad eſum optimi, vt tradit M. Paulus Venetus. Canuſinis ouibus lana fulua eſt, teſte Plinio, ſiuè ruffa, vt Martialis habet, *Roma magis fuſcis, veſtitur Gallia ruffis.* Et Canuſinatum Syrum dicit, pro Canuſina veſte ornato, vt, *Canuſinatus noſtri Syrus aſſere ſudet.* Lanas iſtiuſmodi erythras vocari inuenio. Cappadoces quantoperè hoc pecore abundant Strabo innuit; Perſis quinquaginta millia ouium quotannis pendere ſcribens. Apud Chalcidem Euboicam quadam agri parte oues felle omninò carere ex Ariſtotele, & Plinio ſuprà dictum eſt; In Chio inſula oues eſſe minutiſſimas inopia pabuli, ſed caſeum tamen ex ijs laudatiſſimum fieri tradit apud Aelianũ Aeſchylides in libro de agricultura; Cytiſum enim folia fici, & oleæ decidua ijs obijcere, & variorum leguminum paleas, quibus illæ in pabulo acquieſcant, ſed & ſpinas quaſdam ab ijs ſeri ait, è quibus quod emanarit, lac coagulari, & in optimum caſeum conuerti, quem Cynthium nominant, eiuſque talentum venire drachmis centum & nonaginta. Addit & agnos huius Inſulæ egregios haberi, & maiore cæteris precio vendi: hęc Aelianus ſed pro Cynthius fortaſſis legendum acanthius, nam hodieque ſpinam albam nouimus, cuius ſemine, nec non & ſucco lac coagulatur, nullam verò ſpinam quę lac caſeo aptum præbeat, & ſi talem alicubi extare non negarim. In Cirno, ſiuè Corſica oues ſignaculis diſtinctæ, vt refert Diodorus, etiam nullo cuſtode, patrono ſeruãtur. In Clazomeniorum agris pecora, teſte Hermolao, procreari aiunt, alijs locis leucophæa, aliis pulla, aliis coracino colore. Coraxorum lanitium omnium pulcherrimum eſſe Strabo profitetur, ideoque admiſſarios arietes talẽto emi. Crathim fluuium candorem facere in lanis, Theophraſtus tradidit, teſte Plinio. Cretenſes, vt apud Bellonium legimus, arietum & caprarum tàm numeroſos greges habent, vt ex eorum caſeo & lana magnam pecuniæ vim colligant. Idem aſſerit arietum ibidem genus eſſe, cuius magni greges aliis haud minores vulgò conſpiciantur, pręſertìm in monte Ida, quos paſtores Striphoceri nominent, noſtris in hoc diſſimiles, quòd noſtri cornua inflexa, & contorta geſtant, hi verò omninò erecta, vt vnicornu, in ambitu caniculata cocleæ in modum contorta. Cùm primùm tantos eorum greges conſpiceret, ignarus veteres eius meminiſſe, in mentem (inquit) ſubijt inquirere, ſi quid cum vnicornu commune haberet. Arietem noſtratem magnitudine non ſuperat. Illius effigiem hic ſubiecimus, non quod eam ab aliquo authore deſumpſerimus: nemo etenim de eo quidquam tradidit (præter eius nomen, quod in Plinio legimus) eiuſue iconem præbuit: Hactenus Bellonius. Cynocephali alunt ouillum, & caprinum pecus, ex lac bibunt, teſte Aeliano. Erythræa Inſula Straboni tantæ eſt fœcunditatis, vt pecudes pabuli copia ſit neceſſe exſcreatione ſanguinis purgari, additque inde fingi, quę de Gerionis armentis prodũtur, & Euſtathius in Dionyſium Atrum Erythæam inſulam eſſe ait, vel eandem quæ Gades, vel pro-

p. 1. 5. tract. 24.
Arietes magnitudine aſinorum.
Lib. 1. c. 22.
Lib. 11.
Lana Canuſina.
Lib. 16. c. 32.
Caſeus Cynthius.
Lib. 6. c. 6.
Coraxorum lanitium.
Lib. 3.
Lib. 1. c. 14.
Cretenſes arietes.

A

B

C

proximam freto vnius stadij discernente, eam pabuli vbertate ita gliscere, vt ouium lac, serum non habeat, & insuper ad conficiendũ caseũ multam aquam admiscere oporteat propter pinguedinẽ, quin & intra triginta dies suffocari illic pecus dici, nisi aliquid sanguinis detrahatur. In Erethriæorum agris pecora, teste Hermolao, procreari aiunt, alijs locis leucophæa, alijs pulla, alijs coracino colore. De Gadibus eadem quæ de Erythæa diximus, Strabo scribit: Pherecides inquit, Gades Erythęam videtur appellasse, in qua Gerionem habitasse volunt extra columnas Herculis: alij verò adiectam huic vrbi insulam, quam stadij interuallo Euripus interlabens segregat. Lætitia pabuli summa: pecudum lac serum non efficit, caseumq; multum immiscentes aquam conficiunt; tantum exuberat pingue; trigesimo die animal suffocatur, nisi D quicquam cruoris exhauriatur, herba quam pascuntur oues sicca quidem est, sed incredibilem gignit aruinam. Quibus ex rebus fabulam de Gerionis armentis confictam esse aiunt. Idem Strabo Gadiloncticam regionem esse scribit post Halyos ostia vsque ad Armeniam, felicem quidem, & totam campestrem, & omnium feracem, oues habere mollis pellis, & lanæ, id quod in tota Cappadocia, atque Ponto rarum (inquit) est. De Galeso fluuio dicetur, vbi de Tarento. Gallicas oues suo tempore earumq; pręcipuas Altinates preciosiores habitas tradit Columella, Milesijs scilicet, Calabris, Apulisq;. Scribit verò etiam Turnebus in Gallia Narbonensi lapideos campos thymo abundare, eoque infinita pecudum millia conuenisse, meminit, inquit, Plautus: *Vetulæ sunt Thymianæ*; propter scilicet longinquitatem viæ macrescentes, ideoq; malæ. Thymianiæ in veteribus libris reperisse scribit Ioachimus vtriusque linguæ hodie princeps, quæ vox quid significet, consulendum Apollinis oraculum, inquit, ibidem Turnebus, nisi thymum amantes explices, & hic etiam ait, se vidisse, quæ Thymiania defenderent, vt rei diuinæ aptas, quales emebantur à parciotibus, viliores, & macriores, additque etiam se & minæ legẽdũ esse existimasse, sed quin thymianæ tueamur, & defendamus, nihil esse videri causæ. Apud Garamantas ouillum pecus carne, & lacte alitur, teste Aeliano. In Gariata Scotiæ regione est

Lib. 3.

Lib. 12.

Galliccones.
Lib. 24. cap. 11.

mons

mons quidam Dounder, aureus ab incolis appellatus, inquit Hector Boethius in deſcriptione Scotiæ, quod oues in eo flauæ ſint, habentes dentes coloris aurei planè, carnes verò velut croco

Lib. 2. de venat.

tinctas, pauloq; plus quàm ea eſt, quam ferunt lanam. In Gortynide Oppianus, vt refert Aelianus, tradit, & ruffas, & quadricornes eſſe oues. De Gotlandiæ, ideſt, bonæ terræ, arietibus,

Lib. 17. c. 1.

& agnis in hæc verba ſcribit Olaus magnus: Inſula eſt in Gothico mari, regno Gothorum, ſeu Sueciæ ſubiecta, Gothlandia, ideſt, bona terra ab omnibus eam frequentantibus ſic nominata, eo quod inter aquilonares inſulas meritò felix, & abundans, ob plures naturæ dotes computari, & magnificari debeat. Hæc arietes, ſiue verueces cæteris robuſtiores, & proceriores producit, quibus quaterna, vel octona cornua creſcunt, tantumq; ferociç à cornibus mutuant, vt tempore coitus, niſi ſerra, vel lima demantur, cæteris animantibus ſint nocumento, ipſique paſtori rebelles, lanam habent longam, & mollem, quam aliquando Romæ exigua veſte reſolutam artifices bireta facientes, mirè commendarunt. Heluetia, teſtante Geſnero, cum alibi, tum etiã in ſummis Alpibus oues alit, idque altius quàm capras, capræ enim frutices ſequuntur, qui excelſis cacuminibus deſunt. In Heſtiæotide (vetus lectio Heſtia quæ vox nuſquam reperitur, Hermolaus Heſtiæam mauult legere, quæ pars fuit Theſſaliæ, Straboni, Ptolomæo, & cæteris, Homero verò & Thucididi, oppidum Eubœę: Stephanus & in Acarnania vrbem huius nominis eſſe dicit) fontes duos eſſe tradit Eudicus, referente Plinio, Ceronem, ex quo bibentes oues nigræ fiant; Mellan, ex quo albæ; ex vtroque verò variæ. Hirta inſula Hebridum vna a bouibus quas priſca lingua hirt Scoti vocant dicta, vt habet Hector Boethius in deſcript. Scotiæ, fert enim, inquit, oues, vel maximos hircos altitudine ſuperantes, cornua bubulis craſſitudine ęqua, ſed longitudine aliquanto etiam ſuperantia, præterea caudas in terram vſq; prominentes habentes; cincta eſt hæc inſula rupibus vndiq; altiſſimis, niſi qua anguſto difficiliq; portu vix nauem recipit, olim haud ſine diſcrimine, nunc tantum Solſtitio æſtiuo ad eam acceſſus patet, quo tempore Sacerdos à Leuiſſa vicina inſula nauigio ad eos accedit, infantes eo anno natos baptiſmatis ſacro tincturus, atque aliquot exinde dies illic remanẽs ſacra adminiſtrat, quibus peractis, ac receptis ex bona fide omnium rerum eo anno natarum decimis, ad ſuos reuertitur.

Hiſpaniæ oues.

Lib. 1. de reb. Hiſpan.

Hiſpania, vt teſtatur Plinius, lanas nigri velleris habet pręcipuas, quod & Strabo meminit, in Hiſpania lanitium coracino colore naſci tradens. Marineus verò in Hiſpania oues innumeras haberi ſcribit, multos ſe ibi paſtores nouiſſe inquiens, quorum vnuſquiſque ouium triginta millia poſſidebat, ideoq; lanas molliſſimas ęarum non Hiſpaniæ ſolùm populis, ſed externis etiam gentibus abundantiſſimè ſuggeri: Et Damianus à Goes, eques Luſitanus tradit, hac etiã

In Hiſtor. Hiſpan.

tempeſtate in Hiſpania regulos multos, quos paſtores, inquit, Hiſpani vocant, tricena, & quadragena millia ouium poſſidere, & magnam boum, mulorumque multitudinem. Ex quo apparet, aut fruſtra iactari à Strabone, in Hiſpania talẽtari precio arietes admiſſarios emi, & aſinos quoque admiſſarios, & aſinas ad fęturam quadragenis ſeſtertijs: Strabonis verò verba ſunt peculiariter de Bætica, nimirum iſthæc latinè expreſſa; multa autem veſtis antea inde veniebat, nunc autem lanæ magis quàm à Coraxis, pulchritudine eximia, ſiquidem propter hoc arietes talentari precio emuntur ad admiſſuram. In eadem regione agnos largius quàm alicubi nutrire, aſſerit Iulius Alexandrinus. Icaria inſula nunc Nicaria appellata, non admodum montibus prædita, atq; raris ſyluis, ſed frumentis, & optimis paſcuis pro ouibus abundat, è quibus ingen-

Lib. 2. obſer. c. 8.

tem caſeorum numerum colligi, teſtis eſt Bellonius. Ida mons *μαλλωτὴς* à græcis appellatur, ab ouium multitudine quaſi *πολυπρόβατος*, nam *μαλλωτὴ* apud eos ſignificat vellus, ſeu pel-

Lib. 5.

lem lanatam. Ager ad Illyrium ſpectans, paſcendis ouibus perquam idoneus, vt tradit Strabo.

Libr. mirabil.

Ferunt apud Illyrios pecora (*τὰ βοσκήματα*, capras & oues intelligo) bis anno parere, & quidem plerumque geminos, inquit Ariſtoteles, multa verò etiam ternos, & quaternos, quandoq;

Oues Indicæ.

etiam quinos & plures. Item lactis ſexqui congium in diem ab eis emulgeri. Indorum oues alicubi caudas cubitum latas habere Cteſias tradit, teſte Aeliano, qui aliàs etiam ſcribit, oues

Lib. 3. c. 3.

Lib. 4. c. 32.

Indiæ & capras ad maximorum magnitudinem aſinorum accedere audiuiſſe ſe, quatuor fętus cum plerumq; pariunt, tres verò cùm minimum: nunquam enim ibi, inquit, neque ouillum pecus, neque caprinum tribus minus edit. Caudæ ouillæ longitudo ad pedes vſque pertinet, caprinæ verò ad eam procedit longitudinem, vt terram ferè contingat, idcirco eas paſtores ouibus matricibus abſcindunt, quod tum ſic facilius ineantur, tum ex earũ adipe oleum exprimatur. Arietum quoq; diſſecant caudas, atq; adipem extrahunt, & iterum conſuunt. Eatenuſque deinde ſectio coniunctiſſimè committitur, cicatricis, vt ne tenue quidem veſtigium appareat. Hæc itaq; Aelianus, quorum præcipua ex eodem Cteſia deſcripta ſunt. Idem Aelianus montes eſſe dici ait in intimis regionibus Indiæ, vbi quæ apud nos beſtiæ domeſticæ ſunt, feras eſſe aiunt, vt oues, boues, & captas. Nos paulò antè cùm ageremus de Arabia Felici, arietis, ſeu

cis peregrini imaginem exhibuimus, cuius cauda ad terram vsque pertingit, at Iulianus Gryphonius sororis meę filius Roma ex pontificia ne, an ex Cardinalis, vel alterius Principis aula, aliud mihi comunicauit genus arietis planè sine cornibus & cauda, loco eius nescio quid habens extuberans, & sub mento veluti palearia; totus candicat præter caput, & extremas vngulas, quæ sunt nigra. Indici arietis nomine etiam missus alter iste, insigniter muronatus, reflexis, & conuolutis cornibus, quę vt & totum caput, excepto rostro, coloris est cornei; rostrum autem pedes, & testes, caudæq; pars inferior candicant, cætera ruffus. Istriæ, seu potius Histriæ, Liburniæque lana pilo propior quàm lanæ, vt ait Plinius. In Italia genus quoddam arietum esse tradit Gesnerus ex relatione cuiusdam sui amici, quod natura & ab ineunte ætate quaterna, aut sena cornua aliquando gerat, sed hos imbelles esse, tenui, ac infirmo corpore, lana inutili. Laodicea oues in Asia breues villo summam nobilitatem habent, teste Plinio. Strabo Laodicensis, inquit, ager, qui ad Lycum amnem cognominatur, oues gignit præstantissimas, non non solùm mollitie lanæ, sed etiam colore coracino, itaq; magnum inde faciũt quæstum. Hermolaus tamen ait alijs locis in illis agris pecora esse leucophæa, alijs pullo, alijs coracino colore; de eodem vellere meminit Plinius in octauo, vbi & pulliginem coloris genus facit, vt idem annotat Hermolaus. Liburniæ lana propior est pilo, quàm lanæ, pexis aliena vestibus, vt loquitur Plinius, & quam sola ars scutulato textu commendat in Lusitania. Liguria, vt meminit Strabo, lanam habet τραχεῖαν, idest, hirtam, ex qua τὸ πλέον τῆς οἰκείας τῶν Ιταλιωτῶν, idest, vt vertit interpres, bona pars seruitiorum vestitur. Ex eadem Liguria Cebanum cognomento caseum mitti ouium maximè lactis, author est Plinius. Lipara insula quæ hodieque nomen retinet, nisi fallat Leander, antea dicebatur μηλογονὶς ab ouium prouentu, quamuis Ottelius ab initio scribat per ε. Inter Lusitaniæ fertilitatem, quam pluribus describit Athenæus ex Polybio agnis trium vel quatuor obolorum precium esse consueuisse ait, suem, quæ ad centum librarum pondus accedat, quinque drachmis in cęnam emi, ouem duabus. In Libya vt citat quidam tanquam ex Aristotele, citò apparent cornua in capitibus arietum, & secundum Homerum, arietum etiam fæminæ cornutæ sunt, sed Gesnerus arbitratur pro ceruis falsò interpretem trãstulisse arietes, ex Hebraica scilicet, vel Arabica lingua, quoniam eel, vel aal arietem significat, aial ceruum, eoq; maximè cum vtraque vox eisdem scribatur literis, vt nisi puncta accesserint, non sit discernere præterquam ex sensu: Ipse tamen Gesnerus in historia de boue citat hoc Herodoti. In Scythia maximum frigus mihi videtur esse causa, cur omnino cornua bouino generi non succrescant, sententiæ meæ adstipulante Homeri carmine, quod ita habet:

Lib. 12. *Lib 8. c. 1.* *Libyæ oues.* *Lib. 4.* *Odyß. 4.*

Et Libyen vbi sunt cornuti protinus agni.

Quod rectè, dicunt in locis calidis maturè cornua existere, nam in vehemẽtibus frigoribus aut non oriuntur statim pecoribus cornua, aut si oriuntur; vix oriuntur. In Lycaonia vicum esse in vrbis modum prope Garszabora, scribit Strabo, eamque regionem quamquam sit sicca oues

Lib. 12.

A tamen mirificè nutrire, sed asperas producere lanas, ex quibus maximas nonnulli compararent diuitias. Amyntam autem suprà trecentos ouium greges in his locis habuisse. Lydiæ & Macedonicæ oues ex piscibus pinguescere dicuntur, vt meminit Aelianus. Theophrastus verò tradit, teste Plinio, in Macedonia, qui candida sibi nasci pecora velint, ad Aliacmonē ducere: qui nigra aut fusca ad Axium. In Madagascar insula, tanta est ouium copia, vt tres vel quatuor cochleati stanneo commutarint, reperiri etiā ibi oues caudis maximi ponderis, vt icon ipsa ostendit, testantur Bataui in prima parte descriptionis itineris sui naualis in Indiam Orientalem. In Magnesia oues, teste Aristotele, bis pariunt. Massagetarum montani habent oues, non tamen multas, quas minimè occidunt, lactis, & lanæ gratia parcentes, ex qua vestes sibi campestres conficiunt, & quamuis regionem culturæ aptam habeant, eam tamen nō colunt, sed ex ouibus piscibusque, Scytharum, Nomadumq; more viuunt. Mediolanensis lana, teste Strabone, eiusdē cū Ligustica bonitatis, atq; vsus. In Mesopotamia bis parere oues tradidit Albertus: In terris calidis, inquit, & humidis, bis oues concipiūt sicut in Mesopotamia, & D. Hieronymus scribit, ouiū Mesopotamicarū, & Italicarū vnā esse naturā, vt bis pariāt, vnde inquit in Virgilio: *Bis*

B *grauidæ pecudes, bis pomis vtilis arbos.* At verò Q. Curtius Mesopotamiæ agri, inquit, tā vberi, & pingui solo sunt, vt à pastu repelli dicantur, ne satietas perimat: Causa fertilitatis est humor, qui ex vtroq; amne manat, nimirum Euphrate, & Tigri, toto ferè solo per venas aquarum resudante. Oues ex Mileto tanquam præcipuas commendat Athenæus, his verbis: Clitus Aristotelicus in ijs quæ scripsit de Mileto asserit, Polycratem samium illum Tyrannum, omnia quæ erant ob delitias, congregasse, atq; inter ea oues ex Mileto, & ex Attica. Meloessa (μηλόεσσα) Insula est ex Syrenusis è regione Lacinij extremi Italiæ promontorij, non tam à pomorum, quàm à pecoris abundantia dicta. Milesiæ oues tertium bonitatis locum obtinent, Columellæ iudicio. Apud Moscos, siue Moscouitas in desertis cāpis circa Boristhenen, Tanain, & Rha, ouis est syluestris, quam ipsi Seigach, Poloni Solhac appellant, narrante Sigismundo Barone, magnitudine capreolæ, breuioribus tamen pedibus, cornibus in altum porrectis, & quibusdam circulis notatis, (ex quibus Mosci manubria cultellorum transparentia faciunt) velocissimi cursus, & altissimorum saltuum. In Mutinensi agro lana, vt meminit Strabo, est mollis, & ea potissimum regio, quæ ad fluuium Scutanam pertinet, fert omnium longè optimam. Nabathæi, eo-

C dem Strabone teste, oues habent albas. In Naxo insula oues duplici esse felle Aelianus, & Plinius testantur. Apud Nomades præsertim in locis Aethiopiæ vicinis, oues carne, & lacte nutriunt, vt refert idem Strabo. In Orcadibus insulis oues penè omnes geminos, imò pleræq; trigeminos partus edunt, vt scribit Hector Boethius in descript. Scothiæ. Ormenium Homerus πολύμηλον vocat, quia hoc pecudis genere abundat. Apud Pancheam oues plurimum ab alijs differunt mollitie, teste Diodoro. Circa Patauium oues lanam habent mediocrem, vt ex Strabone scribit Bayphius, ex qua preciosissima tapeta, & gausapinæ fiunt. Iuuenalis ibi etiam pelles agninas olim commendatas fuisse indicat, cum ait:

Euganea quantumuis mollior agna.

Parmenses lanas veteres post Tarentinas commendarunt. Non procul à Patrensium ciuitate fluuium esse, memorat Pausanias, Miligum, & post illum, alium Charadrum, ex quo pecora tēpore veris bibentia, vt plurimum mares parere dicantur, eamq; ob causam pastores in diuersam à flumine partem ea abigant, bubus tantum exceptis, quoniam tauri eis ad sacrificia, & labores, vaccis vtiliores sint, inter reliqua verò pecora fœminæ maribus præferantur. In Perù re-

D gione, quod sit calida, oues ad asellorum magnitudinem crescere, asserit Cardanus in opere de rerum varietate, longis cruribus, crasso corpore, capite longo, collo, & effigie quasi Cameli, carne optima, agnorum maximè, castratos aratum ducere & dorso ferre ligna, & alia, non clamare, nec molestos esse, colore esse albo, nigro, & cinereo. Et Leuinus Apollonius Gandobruganus Middelburgensis in opere de Peruuiæ regionis inuentione, & rebus in ea gestis de hisce ouibus diligenter in hæc verba scribit: Equorum egentiā quamquam imparibus, & ineptis ad bellum viribus, ouiū copia supplet, quę equis magnitudine pares, & cętera forma pręter torosi pectoris strumam camelis persimiles, quinquaginta onerū pondo sustinēt, & virū in terga sublatum ad aliquot passuū millia vehunt, vesci tamen si vrgeantur, sedentes ore conuerso ringētes fœdo odore conspurcant si onustæ sint, tum humi se acclinant, nec inde vlla verberum vehemētia, ipsis asinis contumaciores, nisi penitus clitellis exonerētur, propelli possunt, vtile profectò animantiū genus non ad supplendā modò absentiā equorum in sarcinis, virisq; vehendis commoditatem, sed ad alimoniam etiam, & optimi lucri vsum: lanæ enim tenuitate, longitudineq; & copia facilè nostras superant, & ipsius carnis suaui gratitudine veruecium, atq; iuuēcarum nostratium delectabilē saporem adęquant, frumēto vescuntur, sed paucissimi cibi sunt,

Lib. 12.

Lib. 15. cap. 25.

Lana Mediolanensis.

Mesopotamia fertilitas.

» *Lib. 12.* » *cap. 19.* »

Milesiæ oues.

Lib. 5.

Mutinensis lana.

Lib. 16.

Lib. 17.

Lib. 1. Iliad.

Lib. 9. c. 10.

In Achaicis.

Lib. 7. c. 31.

Lib. 1.

Oues equorum vicem supplentes.

vſque adeo ferè exigui potus, vt illo triduo, quatriduove abſtineant: Barbari ſi quando vulgari epulo ſolemne feſtum celebrare decreuerint, ad ferinæ carnis apparatum mirificam venationem inſtituunt, quinque quatuorve hominum millia latum aliquot iugerorum ambitum complectuntur, gradatimque ad cantici ſtrepitum propinquantes in continentem pedetentim coronam ſubeant, ita deinde horribili clamore excitas luſtris feras, & pauido diſcurſu effugere conantes, ſed arcta corona circumcluſas magna multitudine rapiunt, cæduntque. In Phrygia ouium ferarum greges videri, ſuprà ex Varrone diximus. Circa Pikenas prouinciæ Narbonenſis lana Iſtricæ, & Liburnicæ ſimilis teſte Plinio, ideſt pilo propior, quam lanæ. Piſtorium ad Pratum in Hetruria agnorum pelles ſubminiſtrat nigras, atque optimas, quæ hodie maioris fiunt quàm olim Cuniculi Anglici, vt ſcribit Ioannes Laurẽtius de Anania in ſua Coſmographia. Polentia iuxta Alpes, oues habet cani velleris, vnde apud Martialem lanæ Polentinæ ſic de ſe loquuntur:

Lib. 14. epigram. 157.

Non tantùm pullo lugentes vellere lanas,
Sed ſolet & calices hæc dare terra ſuos.
Lana quidem triſtis, ſed tonſis apta miniſtris,
Quales non primo de grege menſa vocat.

Lib. 12.

In Ponto atque Cappadocia, vt memorat Strabo, perrarum eſt vt oues mollem pellem, & lanam habeant. Dicunt autem oues ibi ſine felle eſſe, Plinius id teſtatur his verbis: *abſynthium Ponticum appellatur à Ponto, vbi pecora pingueſcunt illo, & ob id ſine felle reperiuntur*: Apud Pſyllos Indos (nam ſunt etiam alij in Africa) oues, teſte Aeliano, agnos noſtros magnitudine non ſuperant. Idem de Pygmæorum ouibus memoria prodidit Cteſias. Pyrrhicas oues in Epyro prouenire, tradit Ariſtoteles, egregia magnitudine a Pyrrho rege ita cognominatas. Apud Rhetos, vt ex amici cuiuſdam literis ſe accepiſſe tradit Geſnerus, arietes proueciore ætatis, puta ſex, aut ſeptem annorum ad priora cornua producunt alia veluti adnata parua, bina vel terna, vel etiam plura, illa autem non ante quintum, aut ſextum annum adnaſci, primis interim proficientibus robore, & craſſitie: eoſdem robuſtos, ac feroces eſſe, & à paſtoribus aliquando ad pugnam hoſtiliter concurrentes inequitari. Sabæorum mare albo colore eſſe videtur, cui inſulæ Felices ſunt propinquæ, & in ijs pecora, teſte Diodoro, etiam omnino alba, cornua fœminis natura deſunt. Sardiniam Aelianus optimam pecorum parentem nuncupat. Sauromaticæ oues duro ſunt pilo, vt ait Ariſtoteles, contrà ac Scythæ, quibus pilus eſt mollis. Scamander amnis, vt idem Ariſtoteles ait, oues flauas reddere creditur, ideoque Xanthum nuncupatum pro Scamandro ab Homero. Scepſis Aſiæ regio appellatur, in qua lienes minimos eſſe pecori tradunt, & inde ad lienem inuenta remedia. Apud Scothos in parte quadam Anguſiæ regionis, cui nomen vallis eſke oues tam mollem, candidam, delicatamque & tam ſubtili villo lanam ferre aſſerit Hector Boethius in Scothiæ deſcriptione, vt vix ſimilis in tota reperiatur Albione. In Scythia oues, equos, & mulos ſæpe præ frigore mori Dionyſius Afer annotauit; Aelianus verò in regionibus perfrigidis, inquit, cùm niue, & hyeme vehementi, anni tempus infeſtum eſt, fellis expers eſt ouillum pecus; intra enim ouilia compulſum nouo pabulo nõ vtitur, deinde ineunte vere cùm ad paſtiones proficiſcitur, felle impletur, quod ipſum Scythicis ouibus vſu maximè euenire ſolere aiunt. Paulò ſuperius diximus in Scythia, Herodotum ſcribere agnos naſci excornes. Sunt & in Septentrione alicubi arietes mutili. Siciliam laudatas ſubminiſtrare oues diſcimus ex hoc Virgilij:

Oues Rhetica.

Lib. 4. c. 3.

Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ
Lac mihi non æſtate nouum, non frigore deſit.

Imitatus enim eſt poeta Theocritum, cuius verſus de pecoris præſtantia, atq; fructibus inſulæ huius pabulo vberrimæ ſunt hi:

Ἀλλ' ὡυτὸς τοιοῦτος ἐών, βοτὰ χίλια βόσκω,
Κ'ηκ τούτων τὸ κράτιστον ἀμελγόμενος γάλα πίνω.
Τυρὸς δ' οὐ λείπει μ' οὔτ' ἐν θέρει, οὔτ' ἐν ὀπώρῃ
Οὐ χειμῶνος ἄκρω. ταρσοὶ δ' ὑπεραχθέες αἰεί. ideſt,

Verùm ego ille, qui talis ſum, oues mille paſco:
Et lac optimum, quod ex illis mulgetur, bibo:
Nec caſeus mihi deſit in æſtate, neque in autumno,
Neque ſumma etiam hyeme: fiſcellæ enim ſunt onerata ſemper.

Oues Syriacæ.

Sybarim fluuium nigritiam bobus, ac pecoribus præſtare, Theophraſtus, teſte Plinio, ſcriptum reliquit. In Syria Ariſtoteles, ait oues eſſe cauda lata ad cubiti menſuram. Plinius paulò aliter: *Syriæ*, inquit, *cubitales ouium caudæ plurimumque in ea parte lanitij*. Varro verò & Creſcen-

A Crescentiensis in caudis obseruare iubent, vt sint in Syria breuibus, in Italia prolixis. Tarentinam lanam prędicat Plinius, inquiens habere oues suæ puliginis, & circa id oues summam nobilitatem habere, & Varro ait; *oues pellitæ propter lanæ bonitatem, vt sunt Tarentinę, & Altinates: pellibus integuntur, ne lana inquinetur, quo minus, vel infici rectè possit, vel lauari, ac parari.* Et Palladius, Tarentinas oues, siue græcas moris esse stabulo potius quàm campo nutrire, & pertusis stabulis solum, in quo clauduntur, insternere, vt sic tuta cubilia propter iniuriam preciosi velleris, humor reddat elabens, tribusque per annum totum diebus aprico die oues vngere oportere oleo, & vino, nec non & propter serpentes, qui plerumque sub præsepibus latent, cedrum, vel galbanum vel mulieris capillos, aut ceruina cornua frequenter vri oportere: Scribit & Columella hoc pecus Tarẽtinum vel græcum, nisi cum Domini pręsentia est, vix expedire haberi, quod & curã & cibum maiorem desiderat, nam cum sit vniuersum genus lanigerum, cæteris pecudibus mollius tum ex omnibus Tarentinum est mollissimum, quod nullam Domini, aut magistri inertiam sustinet, multoq; minus auaritiã, nec æstus, nec frigoris patiens. Rarò foris, plerumq; domi alitur, & est auidissimum cibi, cui si detrahitur fraude villici, clades sequi-

Lana Tarẽtina.

Oues Tarẽtinæ quales, & vt alẽda.

B tur gregem Singula capita per hyemem rectè pascuntur ad præsepia tribus hordei, vel fresęcũ suis valuulis fabæ, aut cicerculæ quatuor sextarijs, ita vt & aridam frõdem præbeat, aut siccam vel viridem medicam, cytisumve, tum etiam cordi fæni septena pondo, aut leguminum paleas affatim. Minimus aguis vendundis in hac pecude, nec vllus lactis reditus haberi potest, nam qui & submoueri debent, paucissimos post dies, quàm editi sunt, immaturi ferè mactantur, orbæque nati suis matres alienæ soboli præbent vbera, quippe singuli agni binis nutricibus submittuntur, nec quicquam subtrahi submissis expedit, quo saturior lactis agnus celeriter confirmetur, & parta nutriti consociata minus laboret in educatione fœtus sui, quam ob causam diligenti cura seruandum est, vt & suis quotidie matribus, & alienis non amantibus agni subrumentur. Plures autem in eiusmodi gregibus, quàm in hirtis masculos enutrire oportet, nam priusquam fœminas inire possint mares castrati cum bimatum expleuerint, enecantur, & pelles eorum propter pulchritudinem lanæ maiori precio, quàm alia vellera, mercantibus traduntur. Liberis autem campis & omni surculo, ruboque vacantibus ouem græcam pascere meminerimus, ne & lana carpatur, & tegumen. Nec tamen ea minus sedulam curam foris, quia non quo-

C tidie procedit in pascua, sed maiotem domesticam postulat; nam sæpius detergenda, & refrigeranda est, sæpius eius lana diducenda, vinoq; & oleo insuccãda, nonnunquam à toto est eluenda, si diei permittit apricitas, idque ter anno fieri sat est &c. Tarentina itidem pascua celebrat Virgilius, inquiens:

2. Georgic.

Sin armenta magis studium, vitulosque tueri
Aut fœtus ouium, aut vręntes culta capellas,
Saltus, & saturi petito longinqua Tarenti,
Et qualem infelix amisit Mantua campum,
Pascentem niueos herboso flumine Cycnos,
Non liquidi gregibus fontes, non gramina desunt
Et quantum longis carpent armenta diebus,
Exigua tantum gelidus ros nocte reponet.

Oues verò etiam Calphurnianus pastor prædicat:

Egl. 2.

Mille sub vberibus balantes pascimus agnos,
D *Totque Tarentinę præstant mihi vellera matres.*

Maximè verò iuxta Tarentum Galesus fluuius mollitie lanæ propter pasturæ copiam, & dulcedinem commendatur, vnde illud Horatij:

Vnde si parcæ prohibent iniquæ
Dulce pellitis ouibus Galesi
Flumen, & regnata petam laconi
Rura Phalantho.

Meminit, & Martialis, de Erotio puella loquens:

Puella senibus dulcior mihi cycnis
Agna Galesi mollior Phalanini.

Tarentum molle cur dictum.

Quo loco alij legunt Phalantini, à Phalante conditore Tarenti. Idem Horatius Tarentum molle cùm dixit, si Macrobio credimus, errasse videri potest, qui etymologiam respiciens idem esse Terentum, & Tarentum crediderit, nam quæ dicuntur oues Tarentinæ, eas Terentinas debere dici credit, quod Terentum Sabinorum sit molle: Sed Flaccus, inquit Turnebus potius ad populi fortassis mores, quàm vocis mutationem respexit. Faborinus verò

Lib. 2. Satyr. 4.
Lib. 1. c. 24.
Lib. 3. c. 18.

verò apud Macrobium. Tarentinas oues, inquit, & nuces dicunt, quæ ſunt Terentinæ à Tereno, quod eſt Sabinorum lingua molle, vnde Terentios quoque dictos putat Varro, hinc molle Tarentum dixit Horatius, & apud Varinum legimus, τέρενα græci vocant τὰ ἁπαλὰ, ideſt, tenera, & mollia. Circa Tamaſari vrbem Indiæ tanta eſt pecudum copia, referente Vertomanno, vt duodeni verueces ſingulo aureo veneant, additque conſpici illic verueces alios cornua haud abſimilia damis habentes, noſtris longè maiores, ferocioreſque. In Tartariæ regione Camandu arietes ſunt non minores aſinis, vt tradit Paulus Venetus, caudæ tam longæ & latę, vt triginta librarum pondus æquens, pulcherrimæ & cibi optimi. Tegea oppidum eſt Arcadiæ, quia pecoribus abundat, εὔμηλος dicta à Simonide poeta in Tegeatas, hoc eſt, eius vrbis incolas, qui contra vim Lacedæmoniorum patriam ſuam defenderunt, ſcribens hoc epigramma, quo eos εὐθυμάχους, quaſi fortes, ſiue rectà in faciem pugnantes vocat, ne ſi ipſi debellentur, totius Græciæ libertas pereat, deſtruaturque:

Lib. 6. c. 7.

Lib. 1. cap. 22.

Lib. 3. epigr.

> Εὐθυμάχων ἀνδρῶν μνησώμεθα, τῶν ὅδε τύμβος
> Οἳ θάνον, εὔμηλον ῥυόμενοι Τεγέαν.
> Αἰχμηταὶ πρὸ πόληος. ἵνα σφίσι μὴ καθέληται
> Ἑλλὰς ἀποφθιμένοις, κρατὸς ἐλευθερίας.

Tibareni populi ſunt Trapezonti imminentes, Chalybibus vicini, ouium præſtantiſſimi cultores, vt dicit Priſcianus, ſeu Rhemnius in Dionyſij Geographia, vbi ponitur hic verſus:

> *Hic pecorum eſt diues nimirum gens Tibarenum.*

Euſtathius in Dionyſium iuxtà minorem Armeniam habitare ſcribit, & πολύῤῥηνες dici. In Trinacria, ſicuti recenſuit Homerus, veteres fabulati ſunt Solem habuiſſe proprios ouium greges & boum armenta, quæ Horę, & Nymphæ paſcerent. Hæc non procul à Tænaro fuiſſe ſcribit idem Homerus. Ex Turditania Hiſpaniæ frequens olim veſtitus veniebat, teſte Strabone, nũc verò Coraxorum, inquit, amplius lanitium omnium pulcherrimum, vnde admiſſarij arietes talento emuntur. telarum exuperans tenuitas, atq. copia, quas Saltiatæ conſtruunt. Apud Vmbricos pecora (τὰ βοσκήματα) ter anno parere dici tradit Ariſtoteles.

Odyſſ. M.

Lib. 3.

In mirabilibus.

ELECTIO.

Lib. 3. de re ruſtic.

VARRO cenſet, inquit Conradus Heresbachius, prius ætatis rationem habendam, oues comparaturo, vt neque vetulæ, neque meræ agnæ ſint, quod alteræ iam nondum, alteræ iam non poſſunt dare fructum, ſed ea melior ætas, quam ſequitur ſpes, quam ea quàm mors; binæ igitur eligendæ; quæ trimatum excesſerint, reijciēdæ. Aetas in dentibus cognoſcitur, nam vetulis ambeſi. Deinde ouem quærendam amplo corpore, lana multa & molli, villis altis, ac denſis toto corpore, maximè circum ceruicem, & collum, ventrem quoque vt habeat lanoſum (quæ collo, & ventre nõ ſunt piloſæ, apicas vocatas fuiſſe antea dictum eſt, quas reijciebant) ceruice prolixa, ampli vteri, cruribus humilibus. Si non niſi lanatas, & intonſas comparaueris, melius coloris vnitas apparebit. Color albus cum ſit optimus, tum etiam vtiliſſimus, quod ex eo alij plurimi fiant colores, ipſe verò non ex alio, tametſi non deſit precium apud quoſdam fuſco, & pullo, atque etiam rutilo, quem vocãt ἐρυθρὸν, canam comã improbabis, quod ſit incerti coloris. Neſtor Iliados K, exploratori adituro Troianorũ caſtra promittit donandã à ſingulis optimatib. gręcis οἶν μέλαιναν θῆλυν ὑπόῤῥηνον, ouẽ nigrã, & grauidã, teſte Columella: Florẽtinus, interprete Andrea à Lacuna, optimas oues eſſe ait, quæ tenuem, fluidamq; poſſident lanam: quæ enim incriſpantur lanugine, eæ quidem natura languida haberi: græcè legitur, ἄριστα δὲ εἶναι πρόβατα, τὰ ἔχοντα ἔρια ἡπλωμένα. Τὰ δὲ παρυλότριχα σκληρὰ εἶναι τῇ φύσει διαβεβαιοῦνται. Quę Geſnerus ſic vertit: Maximè probantur oues, quibus rectæ, & extẽſæ ſunt lanæ, nam criſpas (lanas) facilius natura corrumpi affirmant. Si quis autem non lanas, ſed oues ipſas, quarum criſpæ ſunt lanæ, citius corrũpi aſſerat, huic, inquit, non aliter reſponderim, quàm expectare me ſentẽtiam opilionis, aut hominis, qui oues, aut poſſederit, aut curauerit. Ariſtoteles aſſerit inter oues frigoris patientiores eſſe, quibus cauda amplior, quàm quibus porrectior, & glabras exutiores quàm veſtitiores, criſpas etiam algoris impatientes eſſe, & alibi ait, iudicant paſtores ouem validiorem, cùm hybernis temporibus pruinam, quam ſuſceperit, ſeruat: nam quibus virium minus, parum pręſua imbecillitate conſtantes, diſcutiunt ſuo motu, quantum ſuſceperint. Quæ Albertus longè aliter ſiue vertit, ſiue peruertit, his verbis: Oues excutientes à caudis glaciem, ferociores ſunt, & melius, ac diutius durant, non excutientes autem, citò moriuntur. Eſt item macilentiæ, & obeſitatis

Oues quæ frigoris patientiores.

tis ratio habenda, nam vt macilentas nemo probauerit, ita obesæ nimium, difficulter pariunt, quædam etiam in ipso partu moriuntur, antequam absoluanr. Cæterùm empturo oues, sanitas earum perspecta exactè esse debet, quæ de re sic Petrus Crescentiensis: Sanitas, & infirmitas ouium, inquit, certis signis cognoscitur; nam si aperiantur earum oculi, & venæ sint rubicundę, & subtiles, sanæ sunt: Sin albæ, vel rubicundæ, & crassæ apparuerint, infirmæ. Item si manu apprehensæ in schina prope anchas (in spina dorsi prope coxendices) comprimuntur, nec flectuntur, sanæ, & validæ sunt: Si verò flectuntur, infirmæ. Item si capite in pelle colli, & antè tractæ vix trahi possunt, sunt sanæ, & robustæ; Si facilè sequuntur, infirmę. Item sanę pet viam animosius incedunt, imbecilles molestiùs, & capite inclinato. De arietum electione sic breuiter Varro: *Quos arietes submittere volunt, potissimum eligunt ex matribus, quæ geminos parere solent.*

Arietis electio.

Et rursus; *imprimis videndum, vt boni seminis pecus habeas: Id ferè ex duabus rebus potest aduersi, ex forma, & ex progenie: Ex forma, si arietes sint fronte lana vestiti benè, intortis cornibus, pronis ad rostrum, rauis oculis, lana opertis, auribus amplis, pectore, & scapulis & clunibus latis, cauda lata & longa. Animaduertendum quoque lingua ne nigra, aut varia sit, quòd ferè, qui talem habent, nigros aut varios procreant agnos: Ex progenie autem animaduertitur, si agnos procreāt formosos:* Quod ait Varro de lingua, idem testarur Plinius his verbis: *Arietum maximè spectantur ora, quia cuius coloris sub lingua habuere venas, eius & lanitium est in fœtu, variumque si plures fuere, & mutatio aquarum potusque variat.* Et ante Plinium Virgilius, cuius authoritatem citans Columella, inquit; *non solum ea ratio est probandi arietis, si vellere candido vestitur, sed etiā si palatum, atque lingua concolor lanæ est. Nam cum hæ corporis partes nigræ, aut maculosæ sunt, pulla vel etiam varia nascitur proles, idque inter cætera eximia talibus numeris significauit Virgilius:*

Illum autem (quamuis aries sit candidus ipse)
Nigra subest vdo tantum cui lingua palato
Reÿce, ne maculis infuscet vellera pullis
Nascentum.

Vna eademq; ratio est in erythręis, ac nigris arietibus, quorum similiter neutra pars debet esse discolor lanæ, multoque minus ipsa vniuersitas tergoris maculis variet: Ideo nisi lanatas oues emi nō oportet, quo melius vnitas coloris appareat, quæ nisi præcipua est in arietibus paternæ notę plerumque natis inhærent; Habitus autem maximè probatur, cùm est altus, atque procerus, ventre promisso, atque lanato, cauda longissima, densique velleris, fronte lata, testibus amplis, intortis cornibus, non quia magis hic sit vtilis (nam est melior mutilus aries) sed quia minimè nocent, intorta potius quam surrècta, & patula cornua; quibusdam tamen regionibus, vbi calistatus vuidus, ventosusque est, capros & arietes optauerimus, vel amplissimis cornibus, quod ea porrecta, altaque maximam partem capitis à tempestate defendant. Itaque si plerumque est atrocior hyems, hoc genus eligemus: Si clementior, mutilum probabimus marem, quoniam est illud incommodum in cornuto, quod cum sentiat se velut quodam naturæ loco, capitis armatum, frequenter in pugnam procurrit, & fit in fœminas quoque procacior. Nam riualem (quamuis solus admissuræ non sufficit) violentissimè persequitur. Nec ab alio tem pestiuum patitur iniri gregem, nisi cum est fatigatus libidine: Mutilus autem cùm se tanquam exarmatum intelligat, nec ad rixam promptus est, & in venere mitior. Hęc itaque Columella. Si verò agnos compataueris, vitabis, qui ex ouibus primiparis nati sunt, harum enim fętus minores esse, Plinius asserit, sciendumque quo anni tempore nati sunt, nam verno tempore nati, maiores, robustiores, pinguioresque esse, quàm autūno, ac hyeme, quidam citant ex Aristotele, & Auicenna. At verò Plinius ait, *coeūt oues à tertio Idus Maias ad 13. Calendas Augusti. Gerunt partus diebus centum quinquaginta, postea concepti inualidi. Cordos vocabant antiqui post id tempus* (fortè simpliciter post tempus, legendum vt etiam Varro habet) *natos*. Multi hybernos agnos præferunt uernis, quoniam magis intersit ante solstitium, quàm ante brumam firmos esse, solumque hoc animal utiliter bruma nasci.

Agnorum electio.

NATVRA, MORES, INGENIVM.

OVILLVM pecus inter cętera animantia omnia maximè indiget pastore: quia nec uires habet, quibus se defendat, nec arma, quibus repugnet, nec uelocitatē, ut fugere possit, nec industriam, qua se abscondat. Equidem Aristoteles scribēs animalia differre timiditate, mansuetudineque & ferocia, placiditateque, addit genus ouile amens esse, & moribus stultissimis, quippe quod omnium quadrupedum

Oues cur pastore egeāt. Lib. 9. hist.

Ouium ſtultitia & ſimplicitas.

drupedum ineptiſſimum ſit, repit, inquit, in deſerta ſine cauſa: hyeme obſtante ſæpe egreditur E ſtabulo, occupatum à niue, niſi paſtor compulerit, abire non vult, ſed perit deſiſtens, niſi mares à paſtore ducantur; ita enim reliquus grex conſequitur: Et vetus etiam prouerbium eſt, *προβάτων οὐδὲν ὄφελος ἐὰν ὁ ποιμὴν ἀπῇ, ouium nulla vtilitas, ſi paſtor abſit*. Sed eſt præcipuè famoſa eius ſtoliditas, atque ſimplicitas, qua aſino nequaquam inferior eſſe videtur, cùm & Aelianus inquiat; Ouis, & aſinus ineptiſſimis ſunt moribus, & animis degeneribus; & Adamantius inquit, in ouis ingenio ſe prodit τὸ εὔηθες, ideſt ſimplicitas, vel ſtultitia, hinc προβατώδης dicitur homo ſtolidus, & fatuus, & quaſi ouis ingenium referens, quemadmodum & ἀμνοκῶν, qui

In Equitib.

refert agnum, ſiue agni mentem habens: Ariſtophanes:

> Καὶ σκοπεῖς γε τῶν πολιτῶν ὅστις ἐστὶν ἀμνοκῶν, ideſt,
> *Et vides ciuem ſimplicem.*

Vbi Scholiaſtes οἷον προβατώδης, τουτέστι μωρὸς καὶ εὐήθης. Videtur autem, vt obiter hoc dicam, ἀμνοκῶν dici pro ἀμνοκοῶν; ἀμνοκοῶν, quaſi ἀμνονοῶν; ſcribit enim Euſtathius, ἀμνοκῶν, ἀντὶ τοῦ ἐς τὸν παρὰ τὸ κοεῖν (ὅ ἐστι νοεῖν) ὡς ἀμνός; quod & Varinus ſcribit in βοῦς. Idem Ariſtophanes

In Veſpis.

taxans vecordiam populi Athenienſis, oues illos vocat, ἐκκλησιάζει πρόβατα συγκαθήμενα, F

In Bacchidibus.

ideſt, *in concione ouillum ſedet pecus.* Similiter Nicobulus ſenex apud Plautum, filium ſuum & Philoxeni agnos vocat, nō tam, vt in allegoria perſeueret, nam à Bacchidibus meretricibus ſenes illi etiam oues vocati fuerant, verùm etiam, vt iuuenes illos tanquā ſimplices facilè à ſcortis decipi, ac in amore detineri oſtenderet; & perquam lepidè apud eundem Plautum Stratophylax ſeruus aſtaphium ancillam Cluſinum pecus nuncupat; quemadmodum & nos vulgò

In Mercatore.

mulierculas inertes, & fatuas, pecoras, quaſi pecudes nuncupamus, & Scaliger Ariſtotelis calumniatores, pecora. Aliàs hominem amentem, verucem vocauit, & rurſus alicubi inquit; *Ego*

In Captiuis.

ex hac ſtatua Verucis volo erogitare meo minore quid ſit factum filio. ideſt, ex ſeruo qui veluti imago verucis eſt, hoc eſt ſine ratione & prudentia non aliter ac veruex: Non inlepidè etiam Diogenes Cynicus virum quendam indoctum, ſed ſplendidè veſtitum χρυσόμηλον appellauit;

6. Meth. c. 3.

Facetiſſimè item Cercidas poeta, vt quidam in lexico græcolatino citant, ἄνδρας κρομύξας dicebat inſulſos, & vt ille loquitur, veruecum in patria natos, & Galenus κρομύξης appellat viros, ni fallor, nullius iudicij, hoc eſt, vt dici ſolet, naris minimè emunctę, oues enim ſemper mucorem habent in naribus. Similiter etiam diuinæ literæ plerisq; locis homines diuinæ institu- G tionis expertes, indocileſq; nunc oues, nunc pecora nuncupant, de quibus ſcilicet olim dictum eſt: *homines, & pecora ſaluabis Domine.* Antidamus in moralibus, vt Mart. Anton. Delrius citat, quæritur hominem pecudum potius vitam viuere, & quaſi belluina ei mens foret, ſtupidū & vagum, huc illuc circa terram rapi, ſolo inhærere, nec aſſurgere, aut erigi in cælum: Eius verba hęc ſunt. *Fabrè compactum animal, hominem, quis ferat ſic eſſe pecuatum? Quis auerruncaſſit tam aretinas hominum mentes?* Sic vulgati libri Placiadis hoc fragmentum contribuunt, & ipſe aretinas interpretatur teſteas, uel argillaceas. Veteres tamen libri habent, aricinas: forſan ſcripſerat Antidamus arietinas, hoc eſt, ſtolidas, & fatuas, euincit uocula pecuatum, ſed uereor ne cui petulco hædo in hanc coniecturam lubeat arietarier. Vlyſſes apud Plutarchum in Gryllo, quærit, nunquid etiam oui, atque aſino ſit ratio tribuenda. Id quidem affirmat Gryllus, ſed imbecillam eam eſſe, inquit, reſpectu aliorum animantium, ſtupiditatem nimirum, ac fatuitatem quarundam beſtiarum acumine, & verſutia aliarum demonſtrari, uerbi gratia ſi conferas cum uulpe, lupo, aut ape, aſinum, aut ouem, perinde inquit, eſt, ac ſi tecum cōponas Polyphemum, aut cum auo Autolyco Glaucum illum Corinthium, de quo eſt apud Homerum. Sed & H

In 5. Tuſcul. quaſt.

Cicero, oſtendens in priuatione viſus nihil eſſe mali, Homerumq; qui & ipſe cæcus fuiſſe perhibetur, ſuę ſententiæ minimè aduerſari, cum inducto eodem Polyphemo arietis fortunas laudare videatur, quód, quò vellet ingredi poſſet, & quę vellet, attingeret; rectè nimirum id à poeta ſcriptum fuiſſe, cùm ipſe Cyclops, quem immanem ferumque finxerat, ipſo ariete ſapientior non eſſet. Verba Ciceronis ſunt: *At verò Polyphemum Homerus cum immanem ferumque finxiſſet, cùm ariete etiam colloquentem facit, eiuſq; laudare fortunas, quod quò vellet ingredi poſſet,*

Homines pilosos inertes eſſe & ſtupidos.

& quæ vellet, attingeret: Rectè hic quidem, nihilo enim erat, quàm aries ille prudentior. Ab hac ſtolida huius pecoris natura perquam eruditè Syneſius Cyreneus in Caluiciei laude, homines quo ſunt nudiores, hoc eſt, minus piloſi, eò ſapientiores, & quò hirſutiores ad pecuinam naturam magis accedere, oſtendit; Animalia, inquit, bruta per totum corpus pilis magis intecta ſunt. Homo autem quoniam particeps eſt euidentioris vitæ, nudus eſt plurimo congenito onere, quo verò nō ſuperbiret, ſi nihil communionis ad mortalia haberet, paucis locis pilos habet. Quiſquis igitur neque paucos pilos habet, hic eſt ad alium hominem, quod homo ad beſtiam. Quemadmodum autem homo animalium in terra ſapientiſſimum eſt, ſimulque nudiſſimum,

ſicin

A sic in confesso est, omnium pecorum stolidissimam esse ouem (*quàm stultissima animalia lanata, quæ timuere ingredi, vnum cornu rapto sequuntur*: Plinius) Hæc autem est, quæ non discretos, sed in globum coactos pilos emittit. Quare efficitur hanc ipsam pilorum rem bellum habere aduersus prudentiam: nulli enim simul conuenire volunt. Si verò oportet etiam quid conferre venatoribus, sunt enim amici viri, & ars, quam tractant, illi canes sapientissimi sunt, quorum aures, & ventres nudi sunt. Hirsuti verò stolidi sunt, & temerarij, præstatque ipsos à venatione abesse. Si verò etiam Plato sapiens eius bigæ quam anima agitat, iniustum equum circa aures hirsutum, & surdum dicit. Quid etiam pulchri de pilis præsignat? Imò etiam non dicente Platone, necesse est surdum esse eum, qui hac parte hirsutus est, qua audimus. Sicut cęcum, qui ea parte hirsutus est, qua videmus. Visus autem omnium animæ facultatum diuinissimus est, at verò etiam nudissimus, qui Dionysij vidit mysteria, quicquid in tripudio est, hirsutum pilo est, partim proprio, partim alieno comosum, nihil enim ita Bacchicum est, vt pellis ceruina, hos quidem omnes videas concuti, & se iactare, & indecoris saltationibus velut ebrietate correptos, eoq; delatos, vt à natura deerrent. Iam verò ipsius arietis non castrati medullam ita hu-

Mãsuetudo.

B manæ naturę contrariam esse Aristoteles testatur, citante Baptista Porta, vt memoriæ functionem aboleat. Sunt modò oues semper mansuetę, & innocentes, & cùm cætera animalia in partu, vel à partu sæuire soleant, hæ eodem Philosopho teste, non sæuiunt, sicuti postmodum inter problemata dicemus, & ex Varrone diximus ad hominum vitam aptissimas esse, & ad nutriendum ab ijs assumptas, non solùm propter utilitatem, uerùm etiam propter placiditatem, cùm sint naturæ maximè quietæ, & ut Textor ait, omnium quadrupedum mitissimæ, maximè in infantia, hinc illud Plauti: *Dic igitur me tuum passerculum, gallinam, coturnicem, agnellum, hedillum.* Aelianus author est, oues omnium maximè animalium ad parendum faciles esse: etenim ad uerba pastoribus obedire, & canibus obtemperare, & capras sequi simul, & inter se amare: Habent nimirum oues præter pastorem suum pro custode etiam canem, unde est quod Homerus uigiles castrorum, canibus, & pastoribus assimilet; ubi ad locum, inquit, excubiarum uentum est, reperiunt præfectos excubiarum, & ipsos excubitores nusquam dormientes, nusquam stratos, nusquam curam remittentes, sed vigilantes sub armis omnes, sedentesq; ex aduerso Troianorum, intentis oculis in hostium castra, semper speculantes, si quando illi se mo-

Lib. 7. Phytognomon 2.
10. probl. 37.
In asinaria.
Iliad. K.

C ueant: non aliter insomnem, ac solicitam noctem agentes, quàm custodes ouium canes, audito rapacis ferę sono, quam ex montano saltu uenientem ad rapinam pecoris, ipsi, ac pastores magno cum fremitu ab ouili arcere laborant. Et rursus de Sarpedone: Sarpedon clypeum sinistra præferens, & duo iacula dextera quatiens, ire perrexit tanquam leo montium alumnus, qui diutina effetatus inedia, hortante fame ad rapinam in caulas ouium se, quamuis munitas intendit, ubi si custodiam cum lanceis canibusq; ad tutelam gregis offenderit, nihil tamen minus securus periculi sui insilijt in oues, aut rapina potiturus, aut vulnus pro rapina accepturus, tali Sarpedon animo ad inuadendum murum euertendaque propugnacula rapiebatur. Additur autem canis quasi satelles corporisque custos, ac potissimum aduersus lupos. Varro: *Canis ita custos est pecoris, vt eius quod eo comite indiget ad se difendendum, in quo genere sunt maximè oues, deinde capra: has enim lupus captare solet, cui opponimus canes defensores.* Hinc & Virgilius inquit:

Iliad. M.

> *Nec tibi cura canum, fuerit postrema, sed vnà*
> *Veloces Spartæ catulos, acremq; molossum*
> D *Pasce sero pingui, nunquam custodibus illis*
> *Nocturnum stabulis furem, incursusque luporum*
> *Haud impacatos à tergo horrebis Iberos.*

Idest, abactores, latrones, prædones, quoniam Iberi quondam latrocinijs viuentes pecora abigebant. Pollux huiusmodi canes ποιμένας vocat. Rectè autem canum additur custodia, nam non solùm oues imbelles sunt, inuicemq; tueri ac protegere ignorant, imò verò nequeunt, sed etiam sua natura meticulosæ & timidæ, idque teste Aristotele cum omnibus, quorum mollissimus est pilus, commune habent. Quintus Calaber vel quolibet repentino, atque inopinato casu perhorrescere facta isthac similitudine indicat. Memnoni bonam exercitus Græci partem delenti, Græci terga vertunt, perinde ac saxo aliquo ab arduo monte præcipitato, quod cælitus indefessus Iupiter suspirioso fulmine in præceps egit, hoc nimirum per loca syluis obsita, & longas valles diuulso, subtus resonant, si quæ illo voluto per syluas pascantur oues, aut boues, aut quicquam aliud formidine implentur, & exiliunt, accipientes horridum ac tristem illum sonitum: sic Græci horrendam Memnonis hastam magno impetu fugiunt. Homericus verò Priamus comparaturus fortitudini Hectoris cæteros, filios ignauiamque, mollitiē, & timiditatemq;

Lib. 2. paralyp.
Timiditas.
Iliad. Ω.

temq;

temque exprobraturus, eos agnorum, hædorumque publicos nuncupat raptores, ceu aptiores, magiſq; idoneos pugnare cum agnis, atq; hædis animalibus ſcilicet imbellibus, timidiſſimiſq; & quæ illatam ſibi iniuriam vindicare nequeunt, quàm cum Græcis. Sed quid eſt igitur, quod Horatius agnos audaces vocet? reſpondet Acron, non ſemper audaces dici agnos, ſed illa tantùm die, qua celebrantur Faunalia feſta, quaſi qui numinis interuentu nō timeant lupos, quod honori Fauni applicat, feſtiuitatis ſuæ temporè lupos agnis nocere non ſinentis. Prętet canem, & paſtorem itineris ducem habent etiam arietē, quem tamen paſtor primò inſtituit, atque docuit: Singulis ouilibus, inquit Ariſtoteles, ſinguli duces conſtituuntur, qui quoties ſuo nomine, à paſtore vocantur, antecedunt, quod ab ineunte ætate facere aſſueſcūt. Imò vel ſolos ſibilos paſtoris intelligunt, quemadmodum tradit Plutarchus, diſputās, quænam potiſſimum acroamata cænæ ſint adhibenda, hanc adferens ſimilitudinem: Tibiam ne ſi velimus quidem, à menſa » arcere licet, nam libationes eam exigunt vnà cum corona, & vbi pæani aceinens diuinum cul» tum abſoluit, ſuaui cantu deſinens per aures tranſit, iucunda eos perfundens voce, quæ tran» quillitatem ad animum penetrantem efficit, vt ſi quid triſtitiæ, & curarum mero non ſit diſcuſ» ſum, id venuſtate & manſuetudine cantilenæ circumuentum conquieſcat, ſiquidem modum » tibia non excedat, neque nimios animo afferat motus, eumq; exagitet, atq; extra ſe rapiat mul» titudine ſonorum, atq; modulorum emollitum, & ad errandum proclinem redditum. Nam ſi» cut pecora orationem hominis non intelligunt, ſibilis autem, atque palpitationibus accuratis » & fiſtulis, aut conchis excitantur, ac ſopiuntur à paſtoribus; Ita quod anima habet pecoris, gre» giſque naturam reſipiens, rationiſq; non capax, neque eius dicto obtemperans, cantilenis, & » rhythmis incantantes componere ſolent, ac pacare. Sed & Albertus ſcribit, cùm muſicis ſonis oblectantur, melius paſcere. Et Aelianus teſtatur Arabes dicere apud ſe ouium greges muſica plus ſanè quàm cibo pingueſcere. Sed vt ad ducem eorum reuertamur. Videres manè cùm exeunt è ſtabulis ad paſtum, militari, ac bellico veluti ordine incedere, præcipuè ſi à paſtore diſpoſiti fuerint, non aliter atq; milites diſponuntur à ſuo duce; Calaber de Troianis. Cæterùm » multi Troiani circumfuſi turmatim ſequebantur Penteſileam in propudioſam pugnam, vt » oues arietem, qui paſtoris induſtria, omnibus impulſis præcurrit. In eodem ſenſu Statius:

3. carm. od. 18. — *Agni cur audaces dicti.* — *7. Sympoſ. q. 8.* — *Lib. 1.* — *Lib. 8.* — *Thebaid.*

ſic fatus, & omnia ritè
Diſponit, qui bella gerant, qui mænia ſeruent,
Quas in fronte manus, medio quas robore ſiſtat.
Perſpicuas ſic luce fores, & virgea paſtor
Clauſtra leuat, dum terra recens iubet ordine primos
Ire duces, media ſtipantur plebe marita,
Ipſe leuat grauidas, & humum tactura parentum
Vbera, ſucciduaſque adportat matribus agnas.

Iliad. 3. — *Vlyſſes arieti comparatus.*

Talem arietem Vlyſſem fuiſſe ait Homerus:

Αὐτὸς δὲ κτίλος ὣς ἐπιπωλεῖται στίχας ἀνδρῶν.
Ἀρνειῷ μιν ἔγωγε ἐΐσκω πηγεσιμάλλῳ,
Ὅς τ᾽ οἰῶν μέγα πῶϋ διέρχεται ἀργεννάων. idest,
Ipſe autem ſicut aries luſtrãt ordines virorum
Arieti ipſum ego aſſimilo villoſo,
Qui ouium magnum gregem percurrit albarum.

Iliad. 13. — *Aeneas.*

Talis & Aeneas apud eundem:

Αἰνείας δ᾽ ἑτέρωθεν ἐκέκλετο οἷς ἑτάροισι,
Δηΐφοβόν τε, Πάριν τ᾽ ἐσορῶν, καὶ Ἀγήνορα δῖον,
Οἵ οἱ ἅμ᾽ ἡγεμόνες Τρώων ἔσαν. αὐτὰρ ἔπειτα
Λαοὶ ἕπονθ᾽ ὡσεί τε μετὰ κτίλον ἕσπετο μῆλα
Πιόμεν᾽ ἐκ βοτάνης, γάνυται δ᾽ ἄρα τε φρένα ποιμήν·
Ὣς Αἰνείᾳ θυμὸς ἐνὶ στήθεσσι γεγήθει
Ὡς ἴδε λαῶν ἔθνος ἐπισπόμενον ἑοῖ αὐτῷ. idest,
Aeneas autem ex altera parte hortatus eſt ſuos ſocios,
Deiphobumque, Parimque aſpiciens, & Agenorem diuinum
Qui cum eo duces Troianorum erant: At deinde
Copia ſequebantur, vt poſt arietem ſequuntur pecudes
Bibitura ex herba: lætatur autem mente paſtor:
Sic Aeneæ animus in pectoribus lætatus eſt
Vt vidit copiarum agmen ſequens ipſum.

Apud

A Apud eundem Homerum Vlysses socios, ne à Polyphemo agnoscerentur, ouibus reconditos summo mane primò emittit, ipse verò sub ariete latens subsequitur, quod cum contra naturam esset arietis, præcedentium temporum, quibus solebat gregem antecedere, siue exeundo in pascua, siue in stabula redeundo, miratus Cyclops hanc nouitatem eum alloquitur, causamque huius insolitæ ignauiæ diligenter inquirit. Est nihilominus quando sine pastore, duceque vesperi ad stabula reuertuntur, cum scilicet pastor tardius, quàm solet eas cogere intendit, id quod Theocritus eiusdem Cyclopis exemplo ostendit, cuius scilicet oues, cùm diutius quàm solebat remoraretur, Galateam suam expectans, sua sponte domum redijsse tradit:

Odyss. I.

> Πολλάκι ταὶ ὄϊες ποτὶ ταὔλιον αὐταὶ ἀπῆνθον
> Χλωρᾶς ἐκ βοτάνης. idest,
> *Sæpe oues ad ouile sine duce sua sponte redibant*
> *Ex viridi gramine.*

Sic & Ouidius ait:

> *Lanigeræ pecudes nullo ducente secutæ.*

B Iam verò quamuis exeundo, redeundoque ordinem præeunte ariete seruent, pascentes tamen per pascua sine ordine vagantur, quod errare latini vocant, & metaphoricè etiam de hominibus prædicant, maximè de mulieribus. Virgilius de mulierculis Troianis capta Troia:

> *Tum pauidæ tectis matres ingentibus errant.*

Et quamuis alias oues sint animalia placidissima, aries tamen pugnacissimus est, nam simul ac ipsi cornua increscere incipiunt, nullam non petulantiam, lasciuiamque & ferocitatem præ se ferre videtur, nec tantum in sui generis similes lacessere, incursitareque, verùm homines ipsos impetere nemo non quotidie cernit, atque inter alios, ipsos etiam dominos, quorum opera nutritur, ac nutritus est, cornibus lacessit. Qua fortè de causa Marti cælestis aries dicatus legitur, & si Astrologis credimus, à Marte in humano corpore regere dicitur, in quo iracundiæ & bilis sedem Philosophi collocant: Vnde Adamantius immolatos apud Hebræos arietes apud nos iracundiam iugulari debere intelligi voluit, cùm scilicet hoc animal pugnacissimum perhibeatur, hinc Feciales illos apud Romanos bellũ hostibus indicturos, arietem pre se egisse existimo, (quamuis alij alias rationes adducant, vt suo loco dicetur.) Id quod à Fonteo quoque animad-C uersum video, vt verò commodius & fortius aduersarium cornibus impetat, retrocedit, ac resiliens impetu renouato, in hostem fertur. Huc respiciẽtes Nicobulus, & Philoxenus senes apud Plautum Bacchidibus meretricibus minantur sese, nisi filios suos restituant, in eas instar arietis, impetum facturos:

Arietis pugnacitas.

In Bacchid.

> *Qui nisi nobis producuntur, iamque emittuntur foras,*
> *Arietes truces nos erimus, iam in vos incursabimus.*

A cuius similitudine bellica illa machina, de qua suprà fusiùs dictum, aries appellari meruit: Item verbum ariero, quod idem est quod percutio, & deijcio, quo sensu Plautus:

> *Quis proteruè meas ædes arietat?*

Item Curtius: *Macedo gladium ceperat stringere, quẽ occupatum complexu, pedibus repente subductis Dioxippus arietauit in terram.* Inuenio arietem naturali feritate, quando irascitur, aut etiam stupet, aut timet, dextro pede terram percutere, & hoc maximè libidinis tempore, quo scilicet creberrimè in pugnam procurrit, & sit in fœminas quoque procacior, nec non riualem violentissimè prosequitur. Aristoteles: Arietes, tauri, & hirci per libinem, inquit, efferãtur. Qui D enim superiore tempore socij iugi concordia pascerentur, coitus tempore dissident, & alter alterum libidinis rabie inuadit. Ouidius:

In Truculento.

4. Fastor.

> *Cum mare trux aries cornu decertat: at idem*
> *Frontem dilectæ lędere parcit ouis.*

Quomodo autem hæc sæuitia corrigatur docet Columella his verbis: *Capri, vel arietis petulci sæuitiam, hac astutia repellunt, mensura pedalis tabubulam robustam configunt aculeis, & aduersam fronti cornibus religant: Ea res ferum prohibet à rixa, cum stimulatum suo ictu se sauciet:* Epicharmus autem Syracusanus qui pecudum medicinas diligentissimè conscripsit, affirmat, pugnacem arietem mitigari, terebra secundum auriculas foratis cornibus, qua curuantur inflexu. Quod postremum remedium præter Plinium, meminit etiam Albertus, & Florentinus. Cessat verò etiam pugnacitas castratione, ad quod alludit Apuleius, *Denique nisi vobis suadeo nolentibus, possum spacio modico interiecto, quo mercatum proximum obire statui, petitis è domo ferramentis, huic curæ præparatis ad vos actutum redire, trucemque amatorem istum, atque insuauem dissitis femoribus èmasculare, & quouis veruece mitiorem efficere.* Hucque pertinet illud Luciani: καὶ σοὶ τοῦτον σωφρονέστερον προβατίου παρέξω τῇ τομῇ, idest, *hunc ego tibi modestio-*

Arietis sæuitia vt corrigatur.

Lib. 7. de asino aur.

destiorem ouicula reddam ex sectione. Vt modò reliqua prosequamur, suprà ex Macrobio dictum est, arietem per sex menses hybernales sinistro incubare lateri, ab ęquinoctio verno super dextrum latus, quo modo scilicet Sol ab eodem tempore dextrum hemisphęrium, reliquo ambit sinistrum, & quamuis idem etiam scribat Aelianus, id tamen falsum videtur nostris lanijs, cum ab vtroque latere maculati arietes, & ex incubitu sordidati nunquam nō sint. Amat hoc etiam pecus fontes frigidos, Horatius de fonte Blandusiano:

Lib. 10. cap. 18. — *3. carm. 13. ode.* — *Amant fontes frigidos.*

Tu frigus amabile
Fessis vomere tauris
Prębes, & pecori vago.

Vt pascant. Radicitùs herbas carpunt, & arbores destruunt, & plurimis plantis morsus earū exitialis, vt ait Albertus: Sedulo verò etiam & stabiliter pascere solēt, contrà ac capręquę crebrò loca permutant, teste Aristotele. Idem Aristoteles ait, ouem inter omnia animalia diu lac prębere; habere enim lac per octo menses: Et quamuis ingenio nihil vel parum saltem valeant, cum tamen in montibus & syluis pascere soleant, si quæ fortè sit eis fouea exposita, si præcipitium appareat, obeunt, vt circumeunt, nec sibimet mortem accersunt, nam quasi quadam pędagogia docentur, lege à natura tributa, oportere suam se tueri, & curare vitam, inquit D. Cyrillus. Sunt item natura prouidę de cibo, nam, vt scribit D. Basilius in Hexamero Diuin. offic. Et oues antecedēte hyeme pabulum copiosius, auidiusq; ventri ingerunt, proinde quasi sibi viaticum prouidētes pro indigentia cibi futura. Idem etiam scribit in oratione vigesima de principatu, & potētia, vbi addit insuper, inde ostendi apud animantia rationis expertia quendam futurarum sensum inesse, nosq; pręterea ijs admoneri, ne in hac vita hęreamus, sed in futura omnem curam, studiumque ponamus. Quamuis modò ex omnibus animalibus sint vestitissimę, frigoris tamen sunt impatientissimę, ait tamen Aristoteles, capras frigoris esse impatientiores, quàm oues, & inter ipsas oues illas minus id perhorrescere, quibus cauda amplior, quam quibus porrectior, & glabras exutiores, quàm vestitiores, crispas tamen etiam algoris impatientes esse, meminit huius etiam rei Homerus loquens de Iride vel belli, vel tempestatis nuncia:

Lib. 1. c. 3. in Esaiam. — *Homil. 9.* — *Prouidētia.* — *Frigoris impatientes sunt.* — *Iliad. ρ.*

Δὴ γὰρ νόος ἐτράπετ' αὐτῷ
Ἠΰτε πορφυρέην ἶριν θνητοῖσι τανύσσῃ
Ζεὺς ἐξ οὐρανόθεν, τέρας ἔμμεναι ἢ πολέμοιο
Ἢ καὶ χειμῶνος δυσθαλπέος, ὅς ῥά τε ἔργων
Ἀνθρώπους ἀνέπαυσεν ἐπὶ χθονί, μῆλα δὲ κήδει. idest,

Namque mens mutata est eius,
Veluti purpuream Irim mortalibus cùm extenderit
Iupiter e cælitus, signum, vt sit, vel belli;
Vel etiam tempestatis frigidæ, quæ quidem ab operibus
Homines quiescere facit in terra, pecoribus verò nocet.

Amor mutuus. Aiunt nec minus æstiui vaporis patientes esse, amant se inuicem, & vnà, vt testatur Albertus, condolet alteri, nam si alteram viderit sana imbecillem, soli pro ea se obijcit, & vmbram, ei obtendit: nec minus mirum etiam videri potest, quod scripsit Didymus referente Mizaldo, quod oues eum sequi soleant, qui vellere ipsarum aures obturauerit. Equidem apparet quàm maximè se inuicem amare, author enim est Ioannes Tetzes, oues agrestes cùm consenuerint a proprijs liberis enutriri, & cantatissimus apud omnes est amor matris erga fętus: Homerus:

Centuria 9. aphor. 55. — *Chiliad. 4.* — *Iliad. Δ.*

Τρῶες δ' ὥς τ' ὄϊες πολυπάμμονος ἀνδρὸς ἐν αὐλῇ
Μυρίαι ἑστήκασιν ἀμελγόμεναι γάλα λευκὸν
Ἀζηχὲς μεμακυῖαι, ἀκούουσαι ὄπα ἀρνῶν.

Troiani verò sicut oues locupletis viri in aula
Innumeræ stant, dum mulgentur lac album,
Continuò balantes, audita voce agnorum.

Lib. 5. Similiter Quintus Calaber eiusdem poetę simia, die illa, qua Aiax Telamonius seipsum iugulauit, totis castris tantum gemitum exortum scribit, qualis exaudiri solet, cùm ouibus sui subducuntur agni, quę frequentissimo balatu testantur maximam sibi iniectam perturbationem quòd stabula suis prolibus spoliata sint. Noscere autem suos agnos odore posteriorum asserit Albertus. Non minor amor est agnorum erga parētes, nam, vt ait Aelianus, simul, vt in lucem sunt suscepti, circum matres statim concursant erratico saltu. *Agnus simplicissimus*, inquit D. Ambrosius, *cùm à matre quandoque aberrat, frequenter eam balatu absentem excitat, multisq; licet versetur in millibus ouium, recognoscit vocem parentis & festinat ad eam. Nam quamuis cibi, & potus desiderio teneatur, transcurrit tamen aliena vbera, licet humore lactis grauida exundent,*

Vt liberos agnoscant.

A *dent, soliusque materni lactis fontes requirit.* Et rursus: *Quid agniculos simplicius, quos minusculæ paruulorum comparamus infantiæ? Sæpe ex his in magno grege agniculus per ouilia tota vagatur, errat à matre, & cum eam reperire non possit, balatu frequenti absentem citat, vt responsura vocem excitet, quo ab eius sono errabunda replicet vestigia, multis licet versetur in millibus ouium, recognoscit vocem parentis, festinat ad matrem, lactis quoque materni sibi notos fontes requirit, quamuis cibi desiderio teneatur, & potus: transcurrit tamen aliena vbera grauida, licet humore lactis exundent, solam matrem requirit, solius sibi materni vberis pauperes succos significat abundare. Illa quoque inter multa agniculorum millia solum filium nouit, vnus quamuis plurimorum balatus, eadem species, sed illa tamen fœtum suum discernit à cæteris, & solum filium tacito pietatis testimonio recognoscit, pastor errat in discretione ouium, agniculus in agnitione matris nescit errare, pastor fallitur specie, sed ouis pietate non fallitur. Vnus odor omnibus, sed habet tamen natura odorem suum domesticum, quem soboles chara, speciali quadam videtur proprietate redolere.* Et Basilius præcitatis locis ait: Agnus inter sexcentas oues matris vocem internoscit, atque ad eam properat, ipsosque lactis fontes requirit: Ac sanè macilentis contentus esse solet maternis mammis, etiamsi aliarum mammas graues, plenasque percurrerit. Mater quoq; inter innumerabiles suum agnoscit, quamuis vna sit vox omnium, idem color, odor similis, quantum nostro olfactu iudicare possumus. Inuenta matre lactat & cùm lactat caudam, teste Alberto, velocissimè agitat, lætitiam puto indicans eandem quam canis in aduentu heri sui. Celebrat hanc eandem agni intelligentiam Lucretius, dum canit:

Lib. 2.

Prçterea teneri tremulis in vocibus hœdi
Corinigeras norunt matres, agnique petulci
Balantum pecudes, ita quod Natura reposcit
Ad sua quisq; ferè decurrunt vbera lactis.

Theocritus item in Epithalamio Helenæ, vbi sic puellæ loquuntur:

Idyl. 18.

Ἄμμες δ' ἐς δρόμον ἦρι, καὶ ἐς λειμώνια φύλλα
Ἑρψεῦμες, στεφάνως δρεψεύμεναι, ἁδὺ πνέοντας
Πολλὰ τεῦ ὦ Ἑλένα μεμναμέναι, ὡς γαλαθηναὶ
Ἄρνες γειναμένης ὄιος μαστὸν ποθέοισαι. idest,

Nos autem ad cursum in vere (v. manè) *& ad folia in pratis nascentia*
Ibimus, vt colligamus serta suauiter redolentia,
Sçpe de te cogitantes ò Helena: sicut lactantes
Agnç, quæ matris ouiculç vbera desiderant.

Vnde latini, vt scribit Isidorus, agnum ab agnoscendo dictum putant, eò quòd præ cæteris animalibus matrem suam noscat. Qua in re homine felicior est, qui, vt scribit Aelianus, suos serò admodum parentes agnoscere incipit. Sunt verò etiam humani generis amantes: Scribit enim Plutarchus arietem quendam Aegyptium, citharistriam Glauciam deperisse; in quo amore, teste Aeliano, Ptolomæi Philadelphi riualis fuit. Id quod, & Plinius videtur indicasse his verbis, *Glaucen Ptolemço regi citharæ canentem eodem tempore ab ansere, & ariete amatam proditur:* Magis tamen homini familiares sunt capræ, vt testatur Aristoteles his verbis: Cubant difficiliùs oues, quàm capræ, magis enim capræ quiescunt, acceduntq; ad hominem familiarius, & quod ad cubandi modum attinet, oues caprasq; vniuersas cubare ait, per cognationem. Idem ait oues crassiorem reddere vrinam, quàm sui sexus, mares: Menses verò & ipsis, & capris tempore coeundi indicari, idemque post coitum etiam fieri ad tempus, mox desistere, donec parturiant: tum denuò indicari; Itaque pastores proximum esse partum intelligere: à partu autem purgationem sequi abundè, primùm leuiter cruentam, postmodum valde. Dicique possit sanguine lento præditum esse hoc pecus, in quo spiritus tardius extinguuntur, scribit enim Auerroes se vidisse arietem, qui amputato capite huc, atque illuc ambularet. Aristoteles tradit oues etiam somniare; idem Plinius quoque scribit.

Agnus vt homine felicior.
Lib. 4 c. 25.
Lib. 1. c. 6. & lib. 5. cap. 29. et 8. cap. 11.
Vt cubent.
Vrina.
7. physicor.

COITVS, PARTVS.

IPSÆ quidem oues, atque etiam capræ anniculæ, teste Aristotele, coeunt, atque vterum ferunt, sed capræ potius: & mares quoque in ijs ipsis generibus eodem illo tempore ineunt; sed proles, inquit, differt, quatenus præstantior ea est, quàm senescentes mares, & fœminæ procreatint. Vnde istiusmodi precox

Coitus initium.

coitus improbatur, sed quo ætatis anno ad procreationem sint admittendæ, alij aliter tradunt. Columella vult fæminam debere bimam submitti, atque vsque ad quinquennium feturæ necessariam esse, anno verò septimo deficere, curandumq; esse, ne minori quadrima, ne verò ei quæ excessit annos octo, proles submittatur, neutram enim ætatem ad educandum esse idoneã: tum etiam, quod ex vetere materia nascitur, plerumq; congeneratum parentis senium referre nam vel sterile, vel imbecille esse. Idem ferè tradit Crescentiensis: Florentinus verò & ipse arietes, & oues fætas, hoc est, matrices ad prolem probari debere ait, cùm in tertio anno consistunt. Aristoteles verò, parere vsque ad annum octauum, inquit, possunt, & si benè curentur vel in vndecimum pariendi facultas protrahitur, & quidem fieri potest, vt etiam per totam ferè vitam coeant, tam mares, quàm fæminę. Cùm autem dicit in vndecimum vsq; annum parere, idem est, quasi dicat, ad mortem vsq;, unde & alibi inquit, coeunt & oues, & capræ quamdiu uiuunt. Cæterùm Albertus ouem scribit decem uel duodecim annis uiuere, parere verò annis octo; ait tamen etiam, in quibusdam terris marinis, ubi sicca, & salsa habent pascua, uiuere per annos uiginti, & per totidem etiam annos parere. Marcus Varro scribit non pati oportere minores quàm trimas saliri, quòd, ut eius uerbis utar, neque natum ex his idoneum est, nec non ipsæ fiunt etiam deteriores, docetque deinceps, quomodo quæ minores sunt trimis, à coitu impediantur, minores, inquiens, quàm trimæ deterrent à saliendo fiscellis è iunco, aliaue qua re, quam alligant ad naturam, sed commodiùs seruantur, si secretas pascunt. Atqui Didymus, cùm dixisset commodissimam ad coitum in arietibus ætatem, à secundo vsque ad octauum esse; Similiter in ouibus contingere asserit. Columella, & Palladius ætatem arietis ad progenerandum optimam esse volunt trimam, nec tamen inhabilem esse vsque ad annos octo; habent autem arietes, & capri, sicut & cætera propriam vocem tempore libidinis, qua vocant & alliciunt fæminas, si Isaaco credimus in opere de diætis particularibus; Notandum verò etiam arieti naturale esse agnas fastidire, senectam ouium consectari; vt ait Plinius, addens & ipsum senecta meliorem esse, illisque vtiliorem: Vnde apud Albertum, vbi legitur, naturale esse arieti, agnas & prouectiores diligere, legendum est, non agnas sed prouectiores, siquidem Plinio subscribit Didymus; persequuntur, inquit, oues seniores, vtpotè coeuntes citius, iuniores verò post illas, sed & Aristoteles, primùm inquit vetustiores fæminas ineunt, nouellas enim minus persequuntur. Quod ad tempus coeundi attinet, Varro ait, tempus esse coite ab arcturi occasu vsque ad Aquilæ occasum. Similiter Plinius: *Coitus omnibus*, inquit, *ad arcturi occasum, quod est à tertio Idus Maias ab Aquilę occasum, idest, decimum tertium Calend. Augusti*. Vatro rationem addit, quod, quæ postea concipiunt, fiunt vegrandes, atque imbecillæ. Verùm Columella inter authores ferè constare ait, primum esse admissuræ tempus vernum Parilibus, si sit ouis matura, sin verò fæta, circa Iulium mensem. Prius tamen haud dubio probabilius, inquit, vt messem vindemia, fructum deinde vineaticum, fætura pecoris excipiat, & totius autumni pabulo satiatus agnus ante mæstitiam frigorum, atque hyemis ieiunium confirmetur. Nam melius est autumnalis verno, sicut ait verissimè Celsus: quia magis ad rem pertinet, vt ante æstiuum, quàm hybernum solstitium conualescat, solusque ex omnibus animalibus bruma commodè nascitur, ac si res exigit vt plurimi mares progenerandi sint. Tantum ille. Cui videtur subscribere Palladius, admittendos inquiens esse arietes, mense Iulio, vt nati ante hyemem conualescant agni. Idem etiam monet, vt serotini fætus mense aprili signentur, excellereque, primam admissuram, vt agnos iam maturos hybernum tempus inueniat. Crescentiensis itidem primam admissuram mense Aprili fieri ait, aut etiam Iulio: Secundam verò post medium Octobris, vt pariant circa principium veris, nascentibus herbis. Quamobrem & in autumno parere Varro voluit: *fit partus*, inquit, *exitu autumnali cùm aer est modicè temperatus, ac primitus oritur herba, imbribus primoribus euocata*. Ferunt autem, teste Aristotele, quinque mensibus, quemadmodum & capræ, indeq, fieri ait, vt locis nonnullis, quibus cæli clementia, & pabuli abundantia est, bis pariant. Quinq; autem mensibus vterum ferre, etiam Plinius, & Varro, alijque tradunt. Pariunt teste eodem Philosopho, maxima ex parte singulos, sed aliquando, & binos, & ternos, & quaternos & alicubi, inquit, pariunt geminos, tum pabuli beneficio, rũ si pater, aut mater vim eam gemini ndi per naturam obtineant. Sunt & loca, vbi bis, terue quotannis pariant, vt supra ostensum est. Non implentur autem vnico coitu, sed vt idem Aristoteles ait, tertio, aut quaterno, quamuis Plinius intra quartum coitum impleri dicat, implerut tamen totus grex vno ab ariete, vt scribit Lucianus. Est autem partus huius pecoris non aliter quàm in homine, molestus, quod significauit Columella his verbis: *Partus incipientis pecoris non secus quam* obste-

Quo ætatis anno ad sobolis propagationem apta.

1. hist. c. 14.

Coeundi tempus.

Quamdiu ferant.

Quot pariant.

In dialogo de amore.

Partus qualis.

A *obstetricum more custodiri debet, neque enim aliter hoc animal quam muliebris sexus enititur; sæpiusque etiam quantam est omnis rationis ignarum, laborat in partu: quare veterinariæ medicinæ prudens esse debet pecoris magister, vt si res exigat, vel integrum conceptum, cùm transuersus hæret, locis genitalibus extrahat, vel ferro diuisum citrà matris perniciem partum educat, quod græci vocant ἐμβρύου ἄχος*: Gesnerus fortè legendum existimat ἐμβρυουλκὸν. Pariunt etiam nonnunquam monstra, nosque aliquot inter prodigia depingemus, eaq; partim ex sui generis mare, partim ex alio pecore concipiunt. Albertus cinirum vocari scribit, qui ex oue, & hirco nascitur, & Gesnerus testatur apud Rhetos Heluetijs confœderatos alpibus confines, audiuisse se, aliquando nasci capras posteriore parte, anteriore oues vel arietes, sed viuere non posse, & paulò pòst mori. Arietes enim cùm senescunt, validos, & libidinosos fieri, & capras aliquando superuenire: at Albertus Magnus præcitato loco Musmonem nasci ait, ex capra, & ariete; & nos supra ex Columella retulimus, ex ouibus & arietum ferorum coitu fœtum conceptum paternum colorem retulisse, cumque similiter durasse per sobolem, & nepotes deinceps: lanam verò in primo quidem fœtu hirtam, sed in nepotiB bus & deinceps mollem fuisse. Quod si verò quis prænosse cupit, cuius coloris futurus sit fœtus in vtero hærens, is linguam fœtæ inspiciet: Nam, vt scribit Democritus, ouis aperto ore si inueneris nigricantem linguam, nigrum emittet fœtum, sin albam, candidum: Sin distinctam coloribus, partus similiter variabit. Idem videntur testari Aristoteles, & Albertus, in eo tamen euariantes, quod non simpliciter linguam, sed linguæ venas inspici iubeant, idque in ariete candidi, nigriue efficiuntur fœtus, inquiunt, si sub lingua arietis venæ nigræ, aut candidæ habentur. Cuius enim coloris sunt venæ, eiusdem & vellus est, varium etiam si plures venarum colores sunt. Idem Aristoteles, vir vt vtar verbis Columellæ, callidissimus rerum naturæ, præcipit admissuræ tempore obseruare siccis diebus halitus Septentrionales, vt contra ventum gregem pascamus, & cum spectans admittatur pecus: At si fœminæ generandæ sunt, austrinos flatus captare, vt eadem ratione matrices ineantur. Idem ex Columella Palladius repetit, nec aliter Aelianus: Verba Aristotelis sunt: Mares, aut fœminæ generantur vi tum aquarum, tum admissariorum. Nam & aquę faciunt, vt fœminę, maresue concipiantur. Ad hęc Aquilonis flatu mares potius concipiuntur, austri fœminæ. Vis tanC ta est Aquilonis, vt, vel ea, quę non nisi fœminas pariant, immutet ad prolis masculæ procreationem. Spectare ad Aquilonem oportet, cùm coeunt fœminæ: quæ manè iniri solent, marem: Si sero diei admiseris, non patiuntur. Et Plinius ait, *Aquilonis flatu concipi mares dicunt, austri fœminas*. Idem etiam legere est apud Didymum, qui tamen ait, flatus Septentrionales, cum grex die existente tranquilla, pascitur, vt κατάντικρυ, idest, antè, esse accipiendos, sin verò fœminam velimus, austrum ὄπισθεν, idest, retro. Quod verò de aqua ait Aristoteles, exemplo probat Pausanias: Non procul à Patrensium, inquit, ciuitate, fluuius est Milichus, & post illum alius nomine Charadrus: Ex hoc pecora veris tempore bibentia, vt plurimum mares parere aiunt. Quam ob causam pastores in diuersam à flumine partem eas abigunt, bubus tantùm exceptis, tauri enim eis ad sacrificia, & labores, vaccis vtiliores sunt, inter reliqua verò pecora, fœminæ maribus præferuntur. Vt verò generentur vel mares vel fœminæ aliud documentum habemus apud Plinium, *dextro arietis testiculo præligato*, inquit, *fœminas generant, læuo mares*; Et rursus, *arietis dextro testiculo præligato oues tantùm gigni quidam scripsere*. Albertus verò pro præligato, habet exciso. Est & alia ars, vt fœD tus generentur varij coloris, quam excogitauit Iacobus Abrahami nepos, vt legimus in Genesi, qui cum impetrasset à socero suo Labano, vt pecora omnia varia, & maculosa ouilli, caprillique generis sibi haberet, virgas populeas virides, sed & amygdalinas, atque etiam ex platanis; atque ex parte detractis corticibus, vt ligni candor partim appareret, partim manentis corticis viriditas, in canalibus vbi biberent oues, & arietes permisti etiam coirent, virgas illis dicolores ob oculos ouium coeuntium exposuerat, quarum conspectu, fœtus quoque varius inuentus est. Diuus Hieronymus hoc in loco geneseos tam in hebræo textu, quàm in translatione græca, & latina perobscuram sententiam esse indicans, ipse satis boni commentarij vicem, vt scribit Benedictus Pererius Valentinus, præstare lectori potest; Ad hunc autem modum scribit: *Multum apud septuaginta interpretes confusus est sensus, & vsq; in præsentem diem, nullum potui inuenire nostrorum, qui ad liquidum, quid in hoc loco diceretur, exponeret. Hæc autem videtur esse sententia: Vis, inquit, Iacob me tibi seruire etiam alios septem annos? fac quod postulo. Separa omnes discolores, & varios, tam oues, quàm capras, & trade in manus filiorum tuorum, rursumq; ex vtroq; grege, alba, et nigra pecora, idest, vnius coloris, da mihi. Si quid ex albis &*

Monstra.

Lib. 22.

Cinirus Alberti.

Musmo.

Color fœtus vt prænoscatur.

Vt mares, vel fœmina generentur.

In Achaicis.

Vt varij coloris fiant fœtus.

Cap. 30.

Iacobi subtilitas.

Cõmentar. in Genes. cap. 30.

nigris, quæ vnius coloris ſunt, varium natum fuerit, meum erit: Si quid verò vnius coloris, tuum. Rem non difficilem poſtulo, ſecum facit natura pecorum, vt alba ex albis, & nigra naſcantur ex nigris: Mecum erit iuſtitia mea, dum Deus humilitatem meam reſpicit, & laborem. Optionem datam Laban libenter arripuit, & trium dierum iter, inter Iacob, & filios ſuos ſeparauit, ne quis ex vicinitate pecoris, naſceretur dolus; Iacob porro nouam ſtropham commentus eſt, & contra naturam albi & nigri pecoris, naturali arte pugnauit; tres enim virgas populeas, amygdalinas, & mali granati (quamquam Septuaginta Styracinas, & nucinas, & plataninas habeant) ex parte decorticatas, varium virgarum fecit colorem: Vt vbicumque in virga corticem reliquiſſet, antiquus permaneret viridis color: vbi verò tolleret corticem, color candidus panderetur. Obſeruabat ergo Iacob, quo tempore aſcendebantur pecora, & poſt calorem diei ad potandum auida pergebant, & eo tempore diſcolores virgas ponebat in canalibus, & admiſſis arietibus, & hircis in ipſa potandi auiditate, oues & capras faciebat aſcendi: vt ex duplici deſiderio, dum & auide bibunt, & aſcenduntur à maribus, tales fœtus conciperent, quales vmbras arietum, & hircorum deſuper aſcendentium, in aquarum ſpeculo contemplabantur: Ex virgis enim in canalibus poſitis, varius etiam erat imaginum color; poſtquam autem nati fuerant hædi, & agni, varij & diſcolores, ex albis & vnius coloris gregibus, ſeparabat illos Iacob, & procul eſſe faciebat à priſtino grege. Si qui autem naſcebantur vnius coloris, ideſt, albi, ſiue nigri, tradebat in manus filiorum Laban. Sic Hieronymus. Ergo pacti inter Iacob, & Laban, & item artis, & induſtriæ, qua vſus dicitur Iacob, vt breuiter, & ſummatim dicatur, inquit idem Benedictus Pererius, hæc eſt ſententia: Propoſuit Iacob Socero ſuo Laban conditionem hanc, vt mercedis loco acciperet è grege, quem paſturus erat, partus omnes verſicolores, & varios. Laban accepta libenter conditione ſeparauit à grege quicquid erat varium, & diuerſi coloris, tradens curæ filiorum ſuorum: vnicolorem autem gregem reliquit Iacob paſcendum. Hoc artificio vſus eſt Iacob, vt è grege vnicolore ſibi tradito, verſicoloria naſcerentur. Nam virgas partim detracto cortice, partim integras, ac proinde partim albas, partim virides, & ſubnigras, ouibus potatum venientibus in canalibus propoſuit, vt diuerſum virgarum colorem oculis haurientes, diuerſos itidem fœtus conciperent, & parerent. Quod etiam euenit, & præter opinionem Laban mirandum in modum ditatus eſt Iacob. Adfert idem Pererius alia quædam ad iſtius loci explicationem, quæ nos in eorum potiſſimùm gratiam, qui ſacræ lectione oblectantur, tum etiam, quia ad præſentem locum pertinere videntur, adducemus. Sanctus Hieronymus, (inquit) in traditionibus hebraicis in Geneſin, talem ex hebræo citat huius loci lectionem: *Tranſibo in vniuerſo pecore tuo hodie: ſepara inde omne pecus varium, & diſcolor: & omne pecus vnius coloris in agnis, & varium, & diſcolor in capris erit merces mea:* Sed procul dubio illud: *Omne pecus vnius coloris in agnis*, menda non caret, cùm pugnet cum ipſa ſententia, & ſit contra pactum, quod Iacob inire voluit cum Laban. Quare pro illo: *vnius coloris*, legi potiùs deberet, *varij coloris*. Pagninus ad hebraicæ lectionis ſententiam ſic eſt hunc locum interpretatus: *Tranſibo per omnes pecudes tuas hodie, remouendo inde omne pecus punctis paruis reſperſum, & aſperſum maculis latis, & reſperſum punctis in capris, erit merces mea.* Græca tranſlatio ſic ad verbum habet hoc loco: *Tranſeant omnes oues tuæ hodie, & ſepara inde omnem ouem, fuſcam in agnis: & omne ſubalbum & ſparſum in capris, erit mihi merces.* Miror cur ſolùm in tranſlatione græca mentio facta ſit caprarum verſicolorum, quaſi hæ tantùm & non item oues peruenerint ad mercedem Iacob, & ad pactum, quod fecit cum Laban, cùm hoc manifeſtè contrarium ſit, narrationi ſcripturæ tam iuxtà lectionem latinam, quàm iuxtà Hebraicam, & Chaldaicam. Cæterùm quo planior, & apertior ſit ſententia, per partes verba hæc pertractemus. *Separa cunctas oues*: Hic nomine ouium intelligere oportet, tam fœminas quàm mares, ideſt, etiam arietes, vt ex ſubſequenti narratione manifeſtum eſt. Nimirum eadem cauſa eſt, quin etiam maior, vt color paternus ſit in prole quàm maternus: Siquidem paternum ſemen principalius eſt in generatione prolis, & vis actiua, quæ format fœtum, & fingit ad omnem figuram, & colorem in ſemen virile deriuatur potiùs, quàm in muliebre, quod vicem gerit materiæ magis, quàm agentis, & mobilis potiùs, quàm mouentis. Quatuor autem ponuntur hic nomina diuerſorum colorum gregis, videlicet eſſe uarias, & ſparſo uellere, & maculatas, & furuas, ſiue fuluas. Variæ oues dicuntur, quæ habebant quaſi uirgulas quaſdam albi coloris, uel nigri, ita ut totum fermè corpus circumdarent, & quaſi cingerent. Dicuntur ſparſo vellere, ideſt, pleno vellere, maculis paruis diuerſorum colorum, & hoc differt à vario, quod varium habet diuerſitatem colorum, vt diximus, in modum lineæ per tranſuerſum circumdantis: Sparſo autem vellere eſt, quod multifariam paruis quaſi

Colorũ nomina.

Oues variæ.

macu-

A maculis notatum est, quamquã apud Ieremiam variũ ponitur pro multigenis coloribus, quasi maculis varijs distinctum in illis verbis: *Si mutare potest Aethiops pellem suam, aut Pardus varietates suas: & vos poteritis bene facere cum didiceritis malè*. Varietates enim pardi sunt diuersa genera colorum, quasi paruis maculis similia. Furuum idem est ac nigrum, nam furuæ hostiæ dicebantur Ethnicis Romanis, quæ erant nigri coloris, sed quæ furuum ponitur pro eo, quod est distinctum à perfectè albo, vel nigro, necesse est intelligere nomine furui, non perfectè nigrum: Non enim tantùm voluit Iacob separari à grege, & tradi in potestatem Laban pecora varij coloris, sed etiam quæ non erant tota perfectè vel alba, vel nigra. Alij codices habent fuluum, & sic legit Tostatus. Fuluus autem color, vt est apud Gellium, videtur de ruffo atque viridi mixtus, in alijs plus viridis, in alijs plus ruffi habere. Sic poeta verborum diligentissimus, *fuluam Aquilam* dixit, & *Iaspidem fuluum, & fuluos galeros, & aurum, & arenam, & leonem, & æs fulua*. Septuaginta fuscum dixerunt, quod est, subnigrum. In hebræo sunt tres voces, Nachod, Talu, & Hum. Nichud punctum, siue stigma, siue paruam maculam diuersi coloris significat: Vnde Nachod dicitur animal album, habens veluti paruas maculas nigri

Cap. 1.

Lib. 2. c. 26.

Nachod.

B coloris: vel contrà animal nigrum, habens quasi puncta quadam alba. Talu dicitur animal maculosum, sed quod maculas habet latas, & tanquam frusta quædam diuersi coloris. Hum poni solet pro fuluo, & ruso & fusco, interdùm etiam pro nigro: descendit enim ab Hom, quod calorem significat, quia calor, & nigrum & rufum, & nigrum declinans ad rufum, solet facere. Paulò aliter Oleaster: *Dicunt* (inquit) *tam Hebræi quàm nostri, Nachod significare punctatum, & maculis paruis resperfum: Talu verò, magnis maculis notatum. Sed si radices istarum vocum spectes, deprehendes oppositum esse: Nachod enim significat maculosum, siue paruis, siue magnis maculis: Talu verò punctatum, seu paruis punctis resperfum*. Et hoc probat ipse ex multis Scripturæ locis. *Potest etiam*, inquit, *Nachod, significare cinctum, seu cingulo maculo circundatum*. Ergo sensus huius loci, tam secundum latinam, quàm Hebraicam lectionem, hic est: *Separa à cuncto grege pecora varijs coloribus, vel tanquam punctis, & paruis maculis notata, vel tanquam latis maculis & frustis distincta siue circundata: & item subnigra & subrufa: hæc omnia trade pascendo tuis filijs & seruis; mihi autem solum relinque, quæ fuerint tota perfectè, vel alba vel nigra. Ex his porrò quæ nascentur similiter alba, vel nigra, tua erunt:*

Talu.

Hum.

C *quæ verò diuersi coloris, mihi erunt loco mercedis*. Diodorus præceptor S. Chrysostomi, adnotauit, (vt citatur in catena) in Mesopotamia candidas oues, & nigras capras, potissimùm exquiri, & magni fieri consueuisse: in Palæstina verò versicolores: quare quod contigit Iacob, Deo operante factum est in emolumentum eius, qui mox rediturus erat in Palæstinam. Verùm dicet aliquis, cur hic ouium tantùm & caprarum fiat mentio, quasi hæc tantùm pasceret & custodiret Iacob, non autem boues, equos & camelos nominet: cùm tamen hæc Iacob habuisse, in extremis verbis huius capitis proditum sit. Verùm Iacob non accepit pascenda & custodienda à Laban, nisi supradicta animalia, oues, dico, & arietes, capras & hircos: cætera verò animalia, quæ habuisse dicitur Iacob, non à Laban accepit: sed ipse sibi comparauit. Nam venditis animalibus, quæ sibi ex pacto, mercedis loco, incredibili copia obuenerant, emit boues, asinos & camelos: quæ postmodum eius industria, sed potissimùm Dei benignitate, mirandum in modum propagata sunt. Hæc itaque omnia Pererius. Cæterùm Tostatus ideo hic solùm oues & capras Iacob pauisse dici ait, quia album & nigrum, quæ conueniebant huic experimento, inquit, pacti, non ita leuiter reperiuntur in bobus & vaccis, quemadmodum in oui-

D bus & capris. Vt modò ad coitum, & partum reuertamur, fit vt aliquando coitus in ipsis accelerandus sit, atq; etiã additis remedijs procurãdus, vbi scilicet ad venerẽ segnis est, ac ignauus. Aristoteles author est, oues quę aquã salsiusculã bibunt, maturius coire, additq; nõ solùm antè coitum, sed etiã à coitu, atq; etiã verno tempore saliendũ esse, hoc est, salẽ eis prębendũ. Et Aelianus scribit, vt plus veneri indulgeãt animalia, pastores ouiũ, caprarũ, & equarũ tempore coitus, genitalia delibutis sale & nitro manibus perfricare, vt ijs vehementior coitus appetitus oriatur, alios alijs mordicantibus pharmacis ea perungere, ut pipere, uel nitro, uel urticæ fructu; alios myrrha, & nitro, quoniam ex ea fricatione fœminæ libido suscitetur, & mares sustineat. Didymus ad initum validos arietes reddere, esum cæparum & polyphori & herbæ polygoni. Plinius verò cæpas pecori obijcit, vt vim coeundi pecori augeat, non minus quàm homini eruca. Arietem autem, quo sis vsurus ad fœturam, Varro & Didymus, bimestri tempore antè secerni, & largius pabulo expleri præcipiunt. Alij etiam, vt ait Palladius, duobus antè mensibus à coitu reuocant, vt facem libidinis augeat dilatio voluptatis. Quidam etiam coire sine discretione permittuãt, vt hoc eis genere per annum totum fœtura non desit. Idem Didymus testatur, esse qui toto anno lac & agnos habere studentes, coeundi tempus, in singulas anni partes

Aries vt ad coitum incitetur.

Lib. 9. c. 48.

Nn 3 dige-

digerunt multifariam. Varro vult, vt ante admiſſuram diebus triginta arietibus ac tauris detur plus cibi, vt vires habeant: Et alicubi ait, cùm redierint arietes nimirum admittendi, ad ſtabula è paſtu, hordeum ſi eſt datum, fiunt firmiores ad laborem ſuſtinendum: Satyrij genus erythraicon arietibus quoque & hircis ad venerem ſegnioribus in potu datur, teſte Plinio. Notandum etiam non omnes oues conceptioni æquè aptas eſſe, ſiquidem pinguedo, vt teſtatur Albertus, nimia impedit, quo minus concipiant. Fit etiam, vt aliquando poſt coeundi præſcriptũ tempus coeant, & concipiant, ſed iſtiuſmodi fœtus improbantur, & cordi ideſt, ſerotini nuncupantur, vt meminit Plinius his verbis: *Poſtea concepti inualidi, Cordos vocabant antiqui, poſt id tempus natos*, Vulgus, inde vocabulo deducto, Cordiſcos nominat, dicuntur etiam Gordiani, & Gordiſci, & opſigoni. Ita & cordum fænum dicitur illud, quod autumno ſecatur teſte Columella: *Aluntur*, inquit, *autumnali fœno quod cordum vocatur*: Sic item corda frumenta dicuntur, quæ ſerò maturescunt, diciturque & de hominibus vltra tempus debitum in vtero geſtatis, vnde apud Suetonium Cordi Cremeti nomen legitur; quo nomine etiam dictus eſt ſcriptor hiſtoriarum, quem ſequi ſe ait Iulius Capitolinus in vita Gordianorum, & noſtro tẽpore medicus egregius Valerius Cordus. Eſt & Cordi cuiuſdam honorifica mentio, in quodam Epitaphio, quod eſt in columna D. Petronij, quæ verſus gymnaſium ad orientem ſita eſt extra Eccleſiam cum his verbis: P. MANILIO C. F. CORDO, ideſt, vltimo. Varro per aſpirationem ſcribit Chordus, & ἀπὸ τοῦ χορίου deriuat, quod ſignificat vltimum inuolucrum, quo fœtus in vtero clauditur.

Conceptus impedimenta.

Agni cordi.

Lib. 9. c. 47.

Lib. 7. c. 3.

Lib. 2. c. 1. de re ruſtic.

CIBVS. POTVS.

OVES, & capræ, teſte Ariſtotele, ſunt ποηφάγα, ideſt, vt Gaza vertit, veſcuntur herba, vbi τῆς πόας, ideſt, herbæ nomen intelligit nullum non plantarum genus quod veſcum eſt, quamuis interim certum ſit herbis potius, quàm frondibus veſci, vnde etiam eſt, quod oues per ſumma montium cacumina, libentius quàm capræ verſentur, quæ frutices potiùs perſequuntur, qui in cacuminibus deſunt; vnde Homericus Cyclops multo cum ſtrepitu pecudes ad pingues montes vertit; frondem tamen etiam minimè aſpernantur, imo verò Cato agriculturæ callidiſſimus, *ouibus*, inquit, *frondem viridem vſque dum habebis prabeto. Vbi ſementem facturus eris, ibi oues delegato, & frondem vſque ad pabula matura dato.* Et Nonius Marcellus, ex primo Varronis de re ruſtica citat hæc: *Cogit aliquot corbulas vuarum, & frondem iucundiſſimam miniſtrat ouibus.* De genere pabuli, inquit Columella, vt & antè diximus, & nunc eorum, quæ omiſſa ſunt, meminerimus, iucundiſſimas herbas eſſe, quæ aratro proſciſſis aruis naſcantur, deinde quæ pratis vliginecarentibus, paluſtres, ſyluestreſq; minimè idoneas haberi: nec tamen vlla ſunt tam blanda pabula, aut etiam paſcua, quorum gratia non exoleſcat vſu continuo, niſi pecudum faſtidio paſtor occurrerit præbito ſale, quod velut ad pabuli condimentum per æſtatem canalibus ligneis impoſitum, cùm è paſtu redierint oues, lambunt atque eo ſapore cupidinem bibendi, paſcendique concipiunt: At contrà penuriæ hyemis occurritur obiectis intra tectum per præſepia cibis: Aluntur autem commodiſſimè repoſitis vlmeis, vel ex fraxino frondibus, vel autumnali fæno, quod Cordum vocatur: Nam id mollius, & ob hoc iucundius eſt, quàm maturum: Cytiſo quoque & ſatiua vicia pulcherrimè paſcuntur: Neceſſariæ tamen vbi cætera defecerunt, etiã ex leguminibus paleę: Nam per ſe hordeum, vel freſa cum ſuis valuulis faba, vel cicercula ſumptuoſior eſt, quàm vt ſuburbanis exiguo precio poſsit præberi: Sed ſi vtilitas permittit, haud dubiè ſunt optima. Tantum ille. Sic & Varro oues pellitas, (quæ propter lanæ bonitatem ſub tecto aluntur) quæcunque iubentur, veſci ſcribit, vt folia ficulnea, & palea, & vinacea inquit, & furfures obijciuntur modicè, ne parum aut nimium ſaturentur, vtrumq; enim ad corpus alendum inimicum, at maximè amicum Cytiſum, & Medica, nam & pingues facit citiſsimè, & gignit lac. Virgilius etiam, vt plurimum generent lactis, ſalſas herbas præbendas eſſe ait, lotum itidem, & cytiſum, dum ſic canit:

At cui lactis amor, cytiſum, lotoſq; frequentes
Ipſe manu, ſalſaſq; ferat præſepibus herbas,
Hinc & amant fluuios magis, & magis vbera tendunt
Et ſalis occultum referunt in lacte ſaporem.

Nam, quę in locis maritimis, aut ſalſuginoſis, compaſcunt pecudes, largiore lacte, & caſeo gratiore abundant, multoque fœcundiores euadunt, multoq; ſuauiores, ac teneriores carnes proferunt,

8. hiſt. c. 10.

Salis eſus vt ouibus proſit.

Herba marina qua.

A ferunt, quales oues suauissimas, atque præpingues in Ostiensi agro, eique finitimo Portuensi, decimo ab vrbe lapide, qui Tyberi fluuio interfluente, multis hinc inde paludibus atque etiam salinis sunt circumfusi, sese reperisse, atque etiam gustasse tradit Bernardinus Gomesius, affirmatque se nusquam vidisse aliàs pinguiores, ac neque gustui gratiores comedisse, easdemque copia salis, ac pastu soli salsuginosi tales fieri, tum multis rationibus, tum ex hac potissimum liquere iudicat, quòd cùm pecus omne potu, quàm maximè pinguescat, ad continuam huius appetentiam pecudi excitandam, ac etiam fouendam, nihil sit æque aptum, ac sal. Quę Plutarchi sententię ex asse competunt; hic enim in quęstionibus naturalibus quęrens, cur pecori pastores salem proponunt? An, vt plerique putant, inquit, vt eo amplius alantur, & crassescant? Nam & appetitum cibi acuit salis acrimonia, & meatus referando cibum facilius ad digestionem deducit. Itaque etiam graciles, & qui parum nutrirentur, Herophili discipulus Apollonius, dulcibus vesci, & alica nolebat, sed salsamentis, & salsuginem habentibus pro cibo vti iubebat: quorum tenuitas tanquam in fricationis locum succedens alimentum per meatus corpori apponeret. Aut valetudinis potius gratia, & vt abundantia incideretur nutrimēti, ad lin-B gendum salem oues assuefaciunt? ęgrotant enim pinguedine nimia contracta, eam verò sales colliquant, & diffundunt; Idque adeo obseruant, vt facilius possint eas cute exuere. Quę enim agglutinat, atque constringit cutim pinguedo, tenuis, infirmaque redditur ab acrimonia. Tenuatur etiam sanguis salem lingentium: neque coeunt quæ intus sunt, salibus admixtis. Quin, & hoc considera, num magis fęcundum inde fiat pecus, & ad coitum pronius. Nam & canes salsamento eso celerius concipiunt: & naues, quibus sal vehitur, plures alunt mures ob frequētem coitum. Sic ille. Et nos paulo antè ex Aristotele dicebamus, oues quę aquam salsiusculam bibunt, maturius coire, sępiusque eas saliendum esse, quod gręci ἀλίζεσθαι dicunt. Idemq; Aristoteles oues à partu (πρὸς τὺς τόκυς: Albertus legit πρὸ τῦ τόκυ, vertit enim, ante partum, sed vtroque tempore dari conuenit) sale fruentes vbera magis distenta lacte demitti, author est. Et cum eodem authore oues potissimum pinguescant ex potu, ęstate salem dare die quinto pastores solere ait, singulis centenis singulos modios; sic enim pecus incolume, atque pinguius reddi; frequentem igitur salis usum eo pertinere, quando & paleis copiam salis admiscent, vt sitibundæ plus aquæ hauriant, & autumno cucurbitam sale contactam afferunt, quod lac, in-C quit, etiam auget, & agitatę quoque meridie plus pomeridianis bibunt, fętis distenta vbera pendent, quibus salis abundè est. Palladius verò salis crebra conspersio, inquit, vel pascuis mista, vel canalibus frequenter oblata debet pecoris leuare fastidium; nam per hyemem, si penuria est, fænum vel palea, vel vitia, vel facilior victus, seruatis vlmi frondibus præbeatur, aut fraxini, facit item sal ad vitæ diuturnitatem; scribit enim Albertus in quibusdam terris marinis, in quibus sicca, & salsa habent pascua, viuere oues per viginti annos, atque etiam parere. Vitalis de Furno Cardinalis esse, ait, qui in autumno dant eis cucurbitas cum sale paratas ad multiplicationem lactis, ipsasque sic vberius lac præbere. Hector Boethius in descriptione Scotiæ tradit in Scotia per loca inculta, & sterilia sponte nasci cytisum cùm ouibus, capris, & omni pecudum generi vtilissimum, tum apibus imprimis gratissimam, florem ferre mense Iulio purpurei coloris mellitissimum, vnde Picti olim potus genus conficere sint soliti, non minus salubre quàm delectabile. Cæterùm qui eius faciendi artem celauerunt, ipsis, postea à Scotis, deletis, eius potus eundem finem qui & gentis, extitisse. Et Columella quoque cytisum in agro esse, quam plurimum referre scribit, idque bubus, & omni generi pecudum vtilissimum esse, quia ex D eo citò pinguescat, & lactis plurimum tribuat ouibus. Africanus item, omnia pecora cytisum depasta, lac multum habitura, & simul embryum nutritura pollicetur. Plinius verò etiam cytisum fruticem esse ait, ab Aristomacho Atheniensi miris prædicatum laudibus, pabulo ouium, sunt verò etiam cytisi folia satis tenera, & mollia, & succum præbent suauem, maluæ instar, vt & agnis in cibo aptus & gratus esse possit, atque hinc fortè Hesychius, & Varinus ἀρτόφυλλον interpretantur cytisum. Idem Plinius insuper fabæ siliquas, caulesque gratissimo pabulo pecori esse tradit, ex Aristotele fortasse, qui ouibus fabas largius datas copiam efficere lactis, asserit, interprete Gaza. Sed græcè sic legitur: πολὺ γάλα ποιεῖ κυαμῶν πλῆθος ὀλίγον προσφερόμενον, idest lac copiosum reddit fabarum etiam parua copia in pabulo. Pastores sæpenumero ex Alpibus ad plana descendunt, ut luxuriantē segetem pecus depascat, more scilicet ab antiquis recepto, ut constat ex his Plinij uerbis: *Luxuria segetum castigatur dente pecoris in herba duntaxat, & depastæ quidem, vel sępius nullam in spica iniuriam sentiunt. Retonsarum verò etiam semel, omninò certum est, granum longius fieri, sed inane, cassumque non nasci Babylone tamen bis secant, tertio depascunt, alioqui folia tantùm fierent*; hæc ille ex Theophrasto. Gaudent verò maximè herbis rore adhuc madentibus, potissimum quę crescunt in collibus. Lucretius:

Lib. I. de sale.

Cytisi vsus.

Lib. 18. cap. 17.

Lib. 8. hist. c. 7.

Lib. 2.

Nam

Nam ſæpe in colli tondentes pabula læta
Lanigeræ reptant pecudes, quo quamque vocantes
Inuitent herba, gemmantes rore recenti
Et ſatiati agni ludunt, blandéque coruſcant.

Aelianus tradit in India & maximè in Praſſiorum regione liquido melle pluere, idq; in herbas & paluſtrium arundinum comas decidens, mirificas paſtiones ouillo, & bubulo pecori præſtare: atq; ipſum quidem à paſtoribus eò, vbi plus dulcis roris de cælo delapſum eſt, agi, & ſicillis paſtionibus tanquam epulis iucundè accipi, paſtoreſq; viciſſim prolixo epulo compẽſare; nam ex pecore ſuauiſſimum lac exprimere, neque ſicut græci, inquit, faciunt, mel miſcere, & temperare, habere neceſſe. Tantum Aelianus, indicans ouium lac apud græcos amarùm eſſe, vel ſaltem haud omninò dulce, cùm tamen eodem, Aeliano authote, Alexander Myndius dicat oues in Ponto amariſſimo abſynthio pingues fieri, idque etiam Plinius affirmat: Abſynthium Ponticum, inquit, appellatur à Ponto, vbi pecota pingueſcunt illo, & ob id ſine felle reperiuntur. Neuter autem lac inde amarum reddi tradit. De Laſerpitio idem Plinius hæc prodidit: *Laſerpitium & circumfodi ſolitum prodidere: Nec purgari pecora, ſed ægra ſanari, aut protinus mori, quod in paucis accidere Perſico Silphio prior opinio congruit.* Et rurſus: *Laſerpitio veſci ſolita pecora primoque purgari, mox pingueſcere carne mirabilem in modum iucunda.* Et rurſus alibi: *Laſer multis iam annis in Cyrenaica prouincia non inuenitur; quoniam publicani qui paſcua conducunt, maius ita lucrum ſencientes, depopulantur pecorum pabulo, ſi quando incidit pecus in ſpem naſcentis hoc deprehenditur ſigno, oue cum comederit, dormiente protinus, capra ſternutante.* Coluthæa etiam mirum in modum ſaginat oues, teſte Theophraſto. Strabo verò etiam apud Iudæos ouibus in pabulum dari ſcribit nucleos palmarum, aiuntq; iſtiuſmodi nucleos fabris ferrarijs pro carbonibus in vſu eſſe apud Babylonios, moxque in aqua maceratos, bubus, & ouibus in pabulo dari. Seminatur & aphace propter oues, teſte Athenæo. Herba lanaria ouibus ieiuna data, vt ait Plinius, lactis abundantiam facit, qui etiam ſcribit, lanatum pecus maximè arcendum eſſe à vitibus, quia gemmas, inquit, aufert. Quare & Virgilius iubet, vt ſepes texantur, vineæ nimirum tutandæ gratia, ne pecus præſertim lanatum, & ætate luxurians, nullique operi aſſuetum, irrumpere poſſit; Nam non ſolùm gemmante vite procul arcendæ ſunt pecudes, quoniam facillimè gemmas auferunt, verùm etiam plus vitibus damni datur ab iſtiuſmodi pecude, quam à frigore hyberno prægelido, aut æſtiuo calore præferuido. Neque enim vel pruinoſa hyemis frigora vel calidiſſimæ æſtatis feruores tantùm nocere poſſunt vitibus, quantum illis nocens pecudũ venenati morſus, & impreſſa dente pecuino vulnera, verſus poetę ſunt:

Lib.3.c.17. *Lib.15.* *Lib.9.* *Lib.17.cap. 22.* *2.Georg.*

Texendę ſepes etiam, & pecus omne tenendum eſt,
Pręcipuè dum frons tenera, imprudenſque laborum:
Cui ſuper indignas hyemes, ſolemque potentem,
Syluestres vri aſſiduè, capreęque ſequaces
Illudunt: paſcuntur oues, auidęque iuuencę.
Frigora nec tantùm cana concreta pruina
Aut grauis incumbens ſcopulis arentibus eſtas
Quantum illi nocuere greges, duriq; venenum
Dentis, & admorſo ſignata in ſtirpe cicatrix,

Lib.4.Georgic. Et rurſus deſcripturus locum idoneum apibus, ad mellificandum oſtendit, quantopere floribus inſidientur, ex quibus apibus mel erat colligendum, canit:

Principio ſedes apibus, ſtatioque petenda
Quo neq; ſit ventis aditus (nam pabula venti
Ferre domum prohibent) neque oues, hędique petulci
Floribus inſultent, aut errans bucula campo
Decutiat rorem, & ſurgentes atterat herbas.

Lib.1.c.27. Similiter, & Palladius; ſedes, inquit, apibus collocanda eſt contrà brumalem meridiem, procul à tumultu, & cętu hominum ac pecudum, nec calido loco, nec frigido, nam vtraque re infeſtatur. Dioſcorides & Plinius adianta circum ouilia ſata vtiliſſima eſſe ſcribunt; Caput gallinaceum Belgis nuncupata herba, à ſeminis cum galli criſta ſimilitudine, multis uera polygala credita, nonnullis onobrychis dicta, Dienſibus Allobrogibus, qui eam diligẽter ſerunt, Sparſe vulgò uocata, pecori pabulum eſt gratiſsimum, indeque lacte abundare ſi uel uiridi, uel ſicca paſcantur, certiſsimum eſt, vt ait Dalechampius, vel quicunque author eſt vniuerſalis ſtirpium hiſtorię. Nos autem paulò ſuperiùs ex Didymo diximus, arietes validos reddi ad coitum ſi eorum nutrimento cæpę miſceantur, nec non & Polyphoros, & polygonos herba, Polyſpori au-

Lib.4.c.59. *Polyphorus herba.*

A tem herbæ alicubi in geoponicis in capite de piscinis fit mentio his verbis: *Vbique autem plures habebis pisces, si polysporum, polygono similem herbã contusam aquis pisces nutrientibus inieceris.* Andreas à Lacuna Polysporum & polyphorum eandem putat esse herbam, quæ verò sit, non explicat. Quintilij in Geoponicis loquentes de tauris, polyspermos etiam, inquit, & quæ polygonos vocatur herba, animalia ipsa reddent multis modis fæcundiora. Quibus verbis specie differre indicant, & polygonos quidem altera mas est, quæ vulgo centumnodia vocatur, altera fœmina, caudæ equinæ similis. Galenus marem nonnihil adstringere ait, præcellere verò in ea aqueam frigiditatem, ita vt in secundo gradu, vel principio tertij refrigeret. Ad eadem facere fœminam, sed ignauiùs, qua forsitan ratione fœmina etiam in genere hoc dicitur. Polygoni verò nomen vtraque habet à frequentibus geniculis, quamquam gonos etiam semen significat, quo plurimum abundat mas. Cęterùm quomodo herba adeo refrigerans & adstringens, nonnihil mouere coitum possit, non video; contrarium enim ratio ostendit. Videtur sanè vulgo superstitiosum, arrepto omine vocis, quasi polygonos ab augenda genitura, fętura ve diceretur, stolidam illam de eius facultate opinionem propagasse. Gesnerus polygonato potius, B quod vulgo sigillum Salomonis vocant, vim libidinem citandi tribuendam arbitratur, polygonis verò sistendi, & polycritum aut polycarpon (vt aliàs legitur) Hippocrates vocat, quod Dioscorides Cratęogonon, cui ad conciliandam in homine fæcunditatem, mares etiam generandi, vim esse, alij etiam authores literis mandauerunt. Habet & Cassianus Bassus suum polyspermon, siue polysporon, quod esse Anguilara arbitratur, bliti, seu potius atriplicis illud genus, quod atriplex syluestris Fuchsio, Blitum syluestre Camerario, Caspari Bauhino blitum polyspermon nũcupatur à seminis copia, qua cauliculi eius onerantur, sed nec hoc propter frigidam eius naturam Didymus intelligere potuit. Quantum verò ipsę pecudes etiam thymi esu oblectentur, Plinius indicat his verbis: *Thymos quidem nunc etiam lapideos campos in prouincia Narbonensi refertos scimus, hoc penè solo reditu è longinquis regionibus pecudum millibus conuenientibus, vt thymo vescantur.* Nos suprà ex Turnebo harum pecudum mentionem facti diximus à Plauto, his verbis: *Vetulæ sunt thymianæ:* improbari autem à Comico, quia propter longinquitatem vię Romam vsque perlatę iam macrę euaserant. Apud Brabantos Belgij populos erica ingentes ouium greges saluberrimo pabulo nutrit, & à pulmonis, lienis, iecorisq; obstru- C ctionibus pręseruat. Quartum si carnes Galenus gustasset, inter laudatissimas eas numerasset, tum ob delicatissimum saporem, tum ob facilem coctionem, & probum nutrimentum, quod omni humore superfluo caret, non ob loci modò, & herbę siccitatem, sed propter vires etiam ericę. Theocritus pro ouium cibo etiam celebrat apiastrum, & hederam, quam tamen capram potius prosequi verisimile est:

Lib. 18. cap. 4.

Lib. 21. cap. 10.

In Bacchid.

Idyl. 5.

> Ταῖσι δ' ἐμαῖς οἴεσσι πάρεστι μὲν ἁ μελίτεια
> Φέρβεσθαι, πολλὸς δὲ κὴ ὡς ῥόδα, κισσὸς ἐπανθεῖ. idest,
> *Ouibus verò meis adest apiastrum*
> *Ad pascendum, & copiosa hedera efflorescit sicut rosa.*

Apparet etiam spinis vesci, vel saltem spinosis herbis, nam de Eryngio scribunt veteres, vt suo loco patebit, si ex ouium grege quępiam eam herbam ore sumpserit, illam primò, ac mox reliquum gregem tam diu à progrediendo subsistere, quoad ex eius ore herbam pastor detraxerit. Est etiam glans pecori nociuus, saltem cùm vterum fert, ait enim Aristoteles, si oues grauidę glandem copiosius ederint, abortum facere, vt sues etiam, ouibus tamen constantius hoc D glandibus esitatis contingere. Est vbi plantarum fructuumque inopia piscibus aluntur. Arrianus enim author est circa Calamos vicum Indię maritimum Nearchum referre ouium carnes piscem resipere, vt auium marinarum; piscibus enim uesci, quòd regio gramen non ferat. Et rursus non multò pòst, apud Ichthyophagos, inquit, prata non sunt, neque gramen nascitur, quamobrem pecora eorum etiam piscibus siccis vescuntur. Et apud Philostratum legimus, Apollonium circa Indiam attigisse ferri, etiam Pedagem Oritarum regionem, ubi pecudes sint pisciuorę, ea comedentes, quę minimè naturę suę conueniunt. Pastores enim piscibus illas alere consueuisse; Indos enim Carmanos cognominatos mirè piscosum mare accolere: Et Paulus Venetus testatur in prouincia Aden non solum oues, sed boues etiam & camelos piscibus vesci, quorum ingens illic sit copia, & libentius quidem siccis quàm recentibus, nam propter immensum calorem herbis, & frugibus carere. Aelianus verò etiam oues Lydiæ, & Macedonicas ex piscibus pinguescere, dici tradit, & Ennius cùm dicit, *propter stagna ibi lanigerum genus piscibus vescitur*, paludem esse demonstrat, inquit Festus, in qua nascuntur pisces similes ranunculis, quos oues consectantur. De plantis, quę in cibo ab ouibus sumptę noxię sunt, atq; etiam salubres, dicam postea. Quod modò ad potum attinet, alij aliam laudant aquam, siquidem

Piscibus vbi aluntur.

Lib. 3.

Potus.

dem Albertus obesiores oues plerumque fieri scribit, si aquam multam, & turbulentam bibe- rint. Plutarchus verò in quæstion. naturalibus pecus libenter, scribit, bibere aquam imbris, vbi statim à vento immittitur, quia dulcis fit, & mitis, sed alia alia melior pro diuersitate téporis. Vitalis de Furno, inquit, in æstate præstare aquam septentrionalem frigidam, in autumno verò aquam meridionalem tepidam: Aristoteles tamen aquam, scribit, ouibus commodiorem, esse autumno aquiloniam, quàm austriuam. Atqui authore Varrone aquæ mutatio huic pecori nocet saltem eo tempore, quo fit admissura inquit: enim, quamdiu admissura fit, eadem aqua vti oportet, quod commutatio, & lanam facit variam, & vterum corrumpit.

Quest. 2.

PASTORIS, SIVE CVRATORIS Officium.

Pastor. Opilio.

QVOMODO curandum sit hoc pecus, edocturis nobis, non præter nostrum institutum fuerit a nomine eius, cui cura committitur, exordiri; is voce a pascendo deducta, latinis pastor dicitur, quo tamen nomine non solùm opilio (sic priuatim vocatur, qui oues custodit, aut curat, quasi ouilio) sed etiam bucolicus, qui boues, & æpolus, idest, caprarius, qui capras, vt Aelius Donatus scribit, curat, intelligitur. Græci plura vocabula habent; Νομεὺς, Varino, propriè est is, qui vel capras, vel boues, vel oues, vel equos, vel aliud animalis genus pascit. Idem puto qui βόσκων, siue βοτὴρ, aut βωστὴρ; ποιμὴν verò priuatim ouium pastor, παρὰ τὸ ὄϊς, καὶ τὸ μῶ, τὸ ζητῶ, quasi ὀϊμὴν, aitque ποιμαίνειν propriè etiam dici de ouibus, quasi oues pascere. Aeschylo tamen pastor ποιμάντωρ est, & ipse grex ποιμανόριον eodem Varino teste, ποιμάντωρ poeticum est. Idem & μηλόνομεῖς exponit ποιμένας, & μηλόβαι & μηλοβάται, eidem ποιμένες, quæ tamen vocabula quemlibet indicare pastorem τοῦ μηλου significatio indicat; Tum etiam testatur Hesychius, qui μηλοβοτεῖ exponit, pascit: Προβατεὺς Suidæ etiam opilio est, & ὀϊονόμος & μηλέβοτος pro codẽ leguntur apud Etymologum: Est & ἀρνοβοσκὸς idem qui προβατεὺς, siue προβατοβοσκὸς, quemadmodum & inter synonyma dictum est. Qualis modò istiusmodi pastor, siue opilio, custos esse debeat tradidit Columella; *Qui sequitur*, inquit, *gregem circumspectus & vigilans* (id quod omnibus, & omnium quadrupedum custodibus præcipitur) *magna clementia moderetur: idemque duci propior, quam domino, & in cogendis, recipiendisque ouibus acclamatione, & baculo minetur, nec vnquam tela emittat in eas, neque ab his longius recedat, nec aut recubet, aut considat: nam nisi procedit, stare debet: quoniam grex quidem custodis officium, sublimem, celsissimamque oculorum veluti speculam desiderat, vt neque tardiores, & granidas, dum cunctantur, neque agiles, & fœtas, dum procurrunt, separari à cæteris sinat, ne fur, aut bestia hallucinantem pastorem decipiat.* Habet idem pastor baculum incuruum ad comprehendenda soues, aut capras pedibus; pedum vocant, cuius etiam meminit Virgilius, dum ait:

Opilio qualis esse debeat.

Pedũ quid. Egloga 5.

At tu sume pedum, quod, me cum sępe rogaret
Non tulit Antigenes, &c.

Numerus opilionum.

Obseruandum autem pro pecoris diuersitate, etiam custodum numerum variare; Non enim vnus opilio magnum numerum custodire potest, qua de re agens Marcus Varro; *relinquitur*, inquit, *de numero, quem faciunt alij maiorem, alij minorem: nulli enim huius moduli naturales. Illud ferè omnes in Epiro facimus, vt minus habeamus in centenas, oues hirtas singulos homines, in pellitas binos. De numero pastorum alij angustius, alij laxius constituere solent. Ego in octogenas hirtas oues singulos pastores constitui, Atticus in cẽtenas. In gregibus ouium, sed magnos quos milliarios faciunt quidam, facilius de summa hominum detrahere possunt, quàm de minoribus, vt sunt Attici.* Tremelius. *Septingenarij enim mei, vt opinor, in octingenarios habuisti, nec tamen, vt nos, arietum decimam partem.* Idem Varro ait, non multum aliter tuendum esse pecus caprillum in pastu, atque ouillum, hoc tamen habere sua propria quædam. Idem etiam monet, vt primùm prouideamus, vt totum annum, rectè pascantur intus, & foris. Palladius verò docet, quæ pascua sint eligenda: pascua, inquit, ouillo generi vtilia sunt, quæ vel in noualibus, vel in pratis ficcioribus excitantur, palustria verò noxia sunt, syluestria damnosa lanatis; & Columella ait: *sequeris autem noualia non solùm herbida, sed quę plerumque vidua sunt spinis. Vtamurq; sępius authoritate diuini carminis:*

Pascuorum electio.

Si tibi lanitium curę est, primùm aspera sylua
Lappęque tribulique absint, &c.

Quo-

A *Quoniam ea res, vt idem ait, scabras oues reddit; cùm tonsis illotis adhæsit*
Sudor: & hirsuti secuerunt corpora vepres:
Tum etiam quotidie minuitur lana, quæ quanto prolixior in hoc pecore concrescit, tanto magis obnoxia est rubis, quibus velut hamis inuncata à pascentium tergis auellitur: Molle verò pecus etiam velamen, quo protegitur amittit, atque id non paruo sumptu reparatur. Tantum Columella. Et rursus: *Hoc pecus quamuis mollissimum valetudinis tutissima est, minimèque pestilentia laborat. Verum tamen eligendum est ad naturam loci: quod semper obseruari, non solùm in hoc, sed etiam in tota ruris disciplina, Virgilius præcipit cùm ait:*
Nec verò terræ ferre omnes omnia possunt.
Pinguis, & campestris situs proceras oues tolerat, gracilis, & collinus quadratas: syluestris, & montosus, exiguas: pratis, planisque nonalibus tectum pecus commodissimè pascitur. Idque non solùm generibus, sed etiam coloribus plurimum refert. Similiter rursus Varro, ait: *Non eadem loca æstiua, & hyberna, idonea omnibus ad pascendum. Itaque greges ouium longè abiguntur ex Apulia in Samnium æstiuatum, atque ad publicanum profitentur, ne si inscriptum pecus pauerint, lege*
B *censoria committant mulictos, & à campestri æstate exiguntur in Gurgures altos montes;* Quanta porrò diligentia hoc pecus sit pascendum, declarat idem Virgilius latinorum poetarum princeps, qui itidem tempora pascendi, & ad aquam ducendi non negligenda putauit, dum canit:

Pascendi & ad aquã ducendi tempora.

At verò Zephyris cùm læta vocantibus æstas,
In saltus vtrumque gregem, (idest oues & capras) *atque in pascua mittes,*
Luciferi primo cum sidere frigida rura
Carpamus, dum manè nouum, dum gramina canent,
Et ros in tenero pecori gratissimus herba.
Inde vbi quarta sitim cæli collegerit hora,
Et cantu querulæ rumpent arbusta cicadæ
Ad puteos, aut alta greges ad stagna iubeto
Currentem ilignis potare canalibus vndam.

Et alibi ait:

Iam medias operum partes euectus erat sol
C *Cùm densas pastor pecudes cogebat in vmbras*
Vt procul aspexit luco residere virenti
Delia diua tuum.

Medio autem die, ad vallem, vt idem canit; mox subdens:

Æstibus at medijs vmbrosam exquirere vallem,
Sicubi magna Iouis antiquo robore quercus
Ingentes tendat ramos, aut sicubi nigrum
Ilicibus crebris, sacra nemus accubet vmbra.

Rursus deinde mitigatæ vapore cogentur ad aquam, id quod per æstatem etiam faciendum est, atque iterum ad pascua perducendum:

Tum tenues dare rursus aquas, & pascere rursus
Solis ad occasum cùm frigidus aera vesper
Temperat, & saltus reficit iam roscida luna.
Littoraque alcyonem resonant & acanthida dumi.

D Quæ omnia sic imitatus est Calphurnius:

Ecloga 5.

Nec tu longinquas procul à præsepibus herbas,
Nec nimis admota sectabere pabula sylua,
Dum peragit verum Iouis inconstantia tempus
(Veris enim dubitanda fides) modò fortè serena
Blandius arrisit, modò cum caligine nimbos
Intulit, & miseras torrentibus abstulit agnas.
At cum longa dies sitientes afferet æstus,
Nec fuerit variante Deo mutabile cælum
Iam syluis committe greges, iam longius herbas
Quære, sed ante diem pecus exeat, humida dulces
Efficit aura cibos, quoties fugientibus Euris
Frigida nocturna tinguntur pascua rore:
Et matutinæ lucent in gramine guttæ,
Vt simul arguta nemus increpuere cicadæ,

Ad fontem compelle greges, nec protinus herbas
Vel campos permitte sequi, sine protegat illos
Interea veteres, quâ porrigit esculus vmbras.
Verùm vbi decliui iam nona tepescere Sole
Incipiet, seraque videbitur hora merendę,
Rursus pasce greges, & opacos desere lucos,
Nec prius æstiuo pecus includatur ouili,
Quàm leuibus nidis somnos captare volucris
Cogitet.

Quo loco Diomedes Guidalottus noster Bononiensis per hanc volucrem intelligit vel Alcyonem, vel acanthidem, quia scilicet Calphurnius Virgilium esset imitatus; mihi verò potius inclinat animus, vt sit quælibet auicula montium accola, tardissimè enim, & nisi post Solis occasum ad dormiendum se recipiunt. Eiusdem Virgilij sententiam approbans Columella de temporibus, inquit, pascendi, & ad aquas ducendi per æstatem, non aliter sentio, quàm vt Maro prodidit:

Luciferi primo cum sidere, &c.

Deinde circa quartam diei horam, & cum æstus viget, ad puteos, stagna, valles, aut aliam vmbram perducemus gregem. Rursus deinde iam mitigato vapore compellantur ad aquam, etiã per æstatem id faciendum, & iterum ad pascuã producendum ad occasum Solis. Sed obseruidum est sidus æstatis per emersum caniculæ, vt ante meridiem grex in occidentem spectans agatur, & in eam partem progrediatur, post meridiem in orientem: Si quidem plurimum refert, vt pascentium capita sint auersa Soli, qui plerumque animalibus nocet prædicto oriente sidere. Sic item Palladius æstiuis mensibus pasci pecus iubet sub lucis initio, cùm graminis teneri suauitatem roris mistura commendat. Quarta hora calescente, potus puri fluminis, aut putei præbeatur, aut fontis. Medios Solis calores valles, aut arbor vmbrosa declinet. Deinde vbi flexo iam die, ardor infringitur, & solum primo imbre vespertini roris humescit, gregem reuocemus ad pascua. Sed canicularibus, & æstiuis diebus ita pascẽdæ sunt oues, vt capita gregis semper auertantur à Solis obiectu. Clarissimè etiam Plinius idem docet: *Cum meridiem adesse senties,* inquit, *pastor, æstate, contrahente se vmbra, pecudem à Sole in opaca cogito. Cùm ęstate pasces, in occidentem specta ante meridiem, post meridiem in orientem. Aliter noxium, sicut hyeme, & vere si in rorulentum duceres. Nec contra Septentrionem paueris. Claudunt ita, lippiuntque ab afflatu, & aluo cita pereunt.* Varro verò pastiones temporibus distingui scribit in Apulia, vt æstate prima luce exeant in pastum, & tum herba roscida meridianam, quæ est aridior, iucunditate superet, Sole exorto propelli, vt redintegrantes rursus ad pastum alacriores fiant. Circiter meridianos æstus, dum deferuescunt, sub vmbriferas rupes & arbores patulas subijci, quoad refrigerato aere vespertino rursus pascant ad Solis occasum, atq; ita agendum, vt auersum sit Soli caput, nam caput illi molle. Ab occasu paruo interuallo interposito ad bibendum appellant, & rursus pascunt, quoad contenebrauit; iterum enim tunc in herba iucunditas: Hæc ab Vergiliarum, ac Caniculæ exortu ad æquinoctium autumnale obseruare. At verò Florentinus, æstate quidem oues sub dio nutriri, stabularique ait, cęterùm inualescente Sole in vmbram subducendas, alioqui nequaquam: siquidem maximè, inquit, lęduntur frigore. Addit & alia pręcepta Petrus Crescentiensis. Per totam ęstatem aurora, inquit, surgente festinãter mulgeantur, ne solitum pastum perdant, & cùm dies incaluerit, sic ducantur, vt calor Solis, aut vẽtus vrens non possit eis nocere. Cęterùm vesperi tamdiu foris sint, donec recuperent pastum, quem perdiderunt in die. Cum redierint, semper cutandum, ne sint calidę, cùm in ouilia includuntur. Quod si magnus feruor fuerit, eant in proxima pascua, ne si longius abierint, non possint recurrere ad vmbracula: Nec pastores sinant eas importunè aggregari, cùm cęlum feruet: quin semper moderatè dispergant. Cum adducuntur calidę, non mulgeantur. Cùm aurora apparuerit, mox agniculi ducantur ex vmbraculis, vbi sollicitè custodiantur. Cum videant mane telas aranearum oneratas aqua, non permittant pascere. Si feruor fuerit, & pluuia ceciderit, non sinantur iacere, sed ad altiora ducantur, vbi expositæ sint vento, semperque moueantur. Cauendę autem sunt ab herbis, quibus permixta est arena. Mensibus Aprili, Maio, Iunio, & Iulio non sunt permittendę multum pasci, vt peritus quidam pastor monet, ne nimium impinguentur: Sed mense Septembri, Octobri, & Nouembri, post mediam tertiam sunt tota die dimittendę in pascuis, vt impinguentur, quantum poterunt. Huc vsque Crescentiensis. Vt verò, & lanę habeatur ratio, pręcipit Albertus, oues licet in pascuis uberibus lanam acquirant molliorem, secundum rationem pascuorum, tamen quia animalia sunt humidi temperamenti,

Sol quando pecori noxius.

Lib. 18. cap. 23.

Quando mulgendę.

Lanæ ratio habenda.

Sicca ouibus amica.

A ti, meliorem inquit, & molliorem lanam faciunt ex pascuis tenuibus & salsibus, quàm ex uberibus, & dulcibus, & melius conualescunt in tenuibus, & salsis pascuis: Et rursus; oues, inquit, locis aridis pastæ conualescunt, & in locis palustribus morbidæ efficiuntur. Testatur & Cardanus sterilia pascua subtilitatem lanæ augere. Quibus in locis messes sunt factæ, interest duplici de causa vtile, vt habet M. Varro, quod & caduca spica saturantur, & obtritis stramentis, & stercoratione faciunt in futurum annum segetes meliores: Attamen nostris rusticis non placet oues spicam legere, sed vtile iudicant, si teneantur in stipulis. Reliquæ pastiones hyberno, ac verno tempore hoc mutant, quod pruina iam exhalata propellunt in pabulum, & pascunt diem totū, ac meridiano tempore semel potum agere, satis existimant: Cõradus Heresbachius scribit suis obseruari, neque ante ex orientem Solem, neque post occasum pasci oues rotis æstate propter roris noxiam. Qui itaq; oues alere vult, hic necesse habet, vt agri conditionem metiatur, proq; illius amplitudine, & natura greges instituat. Nec satis est, si camporum spacia suppetant æstiuis pastionibus, verùm etiam hybernis pabulis sufficiant oportet. Larga enim præbenda sunt alimenta, præstatque exiguum numerum benè alere, (id quod plus etiam emolumenti domi-

Sicca ouibus amica.

B no reddet) quàm maximum gregèm pabuli inopia laborantem. Hyeme modo & vere matutinis temporibus intra septum contineri iubet Columella, dum dies arctis gelicidia (inquit) detrahat: Nam pruinosa ijs diebus herba pecudi grauedinem creat, ventremque proluit: quare etiam frigidis, humidisque temporibus anni semel tantùm ei potestatem aquæ fieri cupit. Eadem planè monet Palladius. Addit Virgilius cauendum esse, ne talis pruinosa herba etiam eis substernatur:

> *Incipiens stabulis edico in mollibus herbam*
> *Carpere oues, dum mox frondosa reducitur æstas:*
> *Et multa duram stipula, filicumque maniplis*
> *Sternere subter humum, glacies ne frigida lædat*
> *Molle pecus, scabiemque ferat, turpesque podagras.*

Idem dicere voluit Calphurnius:

> *Præcipue gelidum stipulis & fronde caduca*
> *Sterne solum, ne fortè rigor penetrabile corpus*

C

> *Vrat, & interno vastet pecuaria morbo.*

Ad stabula verò quod attinet, ea Florentinus satis ampla, & lata esse iubet, curandumque vt calida, & siccà permaneant: pauimentum, vt sit decliue, lapidibusque stratum, & complanatum, & denique ad partem eius accliuiorem præsepia, vt collocentur, & super ea etiam perricæ infigantur, vt oues dum pascuntur supersilire prohibeantur. Sed & Columella, ait, humilia oportere fieri stabula, & in longitudinem potius, quam in latitudinem porrecta, vt simul hyeme calida sint, nec angustiæ fœtus oblidant. Ea poni debere contra meridiem, quoniã id pecus, quãuis ex omnibus animalibus vestitissimum, frigoris tamen impatientissimum est, nec minus æstiui vaporis. Itaque cohortem clausam sublimi macerie præponi vestibulo debere, vt sit in eam tutus exitus æstiuandi, detturque opera, ne quis humor subsistat, vt semper quàm aridissimis filicibus, vel culmis stabula constrata sint, quo putiùs, & molliùs incubent fœtæ, iubentq; vt sint mundissima, ne qua earum valetudo, quæ præcipuè custodienda est, infestetur vligine. Docet & Varro, qualia, & quo loco exstrui debeant stabula, his verbis: *Stabula idoneo loco, vt sint, ne ventosa, quæ spectent magis ad orientem, quam ad meridianum tempus, vbi stent, solum oportet esse*

Stabula qualia esse oporteat.

D *se egruderatum, & procliuum, vt euerri facilè possit, ac fieri purum, non enim solùm ea vligo lanã corrumpit ouium, sed etiam vngulas, ac eas scabras fieri cogit. Cùmque aliquot dies ita steterint, subijcere oportet virgulta, & alia, quo mollius requiescant, puriores q; sint: Libentius enim ita pascuntur. Faciendum quoque septa secreta ab alijs, quo enitentes secludere possit: item quo corpore ægro: Hæc magis ad villaticos greges animaduertanda. Contrà illa, quæ in saltibus pascuntur, & à tectis absunt longe, portant secum crates, aut retia, quibus cohortes in solitudine faciant, cæteraq; vtensilia. Longè enim, & latè in diuersis locis pasci solent, vt multa millia absint sæpe hybernæ pastiones ab æstiuis. Ego verò scio, inquam, nam mihi greges in Apulia hybernabant, qui in Rheatinis montibus æstiuabant, cùm inter hæc bina loca, vt iugum continet scirpiculos, sic colles publicę distãtes pastiones*: hæc ille. Similiter & nostri opiliones, vt id obiter dicamus, qui in nostris alpibus æstiuauerunt, hyberno tempore, maritima Senensia petunt, ibique tota hyeme pecus suum pascunt: Et Virgilius de pastoribus Libycis canit:

> *Quid tibi pastores Libyæ, quid pascua versu*
> *Prosequar, & raris habitata mapalia tectis?*
> *Sæpe diem noctemque & totum ex ordine mensem*

Paſcitur, itque pecus longè in deſerta ſine vllis
Hoſpitijs, tantum campi iacet: omnia ſecum
Armentarius Afer agit, tectumque laremque
Armaque, Amyclæumque canem, Creſſamque pharetram.

Idem in Bructeris, & alijs aliquot Germaniæ locis, non rarum eſſe Heresbachius teſtatur, vbi cum grege in agris pernoctantes paſtores, gregem cingunt, alligatis canibus excubitoribus: Ipſe opilio in carruca, aut ciſio biroto, cui tectum impoſitum, tanquam amaxobios, iuxta gregem quieſcit. Noſtri verò paſtores in alpibus paruum aliquod ædificant tugurium, in quo dormiunt, pecudem verò cingunt retibus. Stabula autem à frigore tuta eſſe debere etiam docuit Virgilius præcitato loco:

Et ſtabula à ventis hyberno apponere ſoli
Ad medium conuerſa diem, cùm frigidus olim
Iam cadit, extremoque irrorat Aquarius anno:
Ergo omni ſtudio glaciem, ventoſque niuales
Quo minus eſt illis cura mortalis egeſtas,
Auertes: victumque feres, & virgea lætus
Pabula, nec tota claudes fœnilia bruma.

Columella priuatim agens de ouibus Tarentinis, (quę, vt regantur, ſuprà ex eo dictum eſt) ſtabula ſcribit frequenter eſſe euerrenda, & expurganda, humoremq; omnis vrinæ deuerrendum, commodiſſimè autem hunc ſiccari perforatis tabulis, quibus ouilia conſternuntur, vt grex ſupercubet, nec tantùm cœno, aut ſtercore, ſed exitioſis quoq; ſerpentibus, tecta liberari, q vt fiat:

Diſce & odoratam ſtabulis incendere cedrum,
Galbaneoque agitare graues nidore Chelydros,
Sæpe ſub immotis præſepibus, aut mala tactu
Vipera delituit, cœlumque exterrita fugit
Aut tecto aſſuetus coluber.

Quare, vt idem monet:

Cape ſaxa manu, cape robora paſtor:
Tollentem & minas & ſibila colla tumentem
Dejice.

Vel ne iſtud cum periculo facere neceſſe ſit, muliebres capillos, aut ceruina ſæpius vri cornuà iubet, quorum odor maximè non patitur ſtabulis prædictam peſtem conſiſtere. Docet modò Petrus Creſcentienſis aliquot præcepta, quæ in mulſione ſunt obſeruanda. *Vſque ad feſtum S. Michaelis*, inquit, *ne importuno tempore fœtus emittant, ſed poſt coniunctionem arietum, vt pingueſcant, cuſtodiantur, vt horis opportunis ducantur ad paſcua, & cuſtodiatur per totam æſtatem. Feſtinanter mulgeantur, aurora ſurgente, vt tempeſtiuè educantur ad paſcua. Dum mulgentur, quotquot adſunt ſilentium præſtent, excepto magiſtro, qui tantùm neceſſaria loquatur. Caſeum coagulamus ſyncero lacte, coagulis agni, vel hædi, ac pellicula, quæ ſolet pullorum ventribus adhærere, vel agreſtis cardui floribus, vel lacte ficulneo, cuius ſerum debet omne deduci, & ponderibus premi: Vbi cœperit ſolidari, opaco loco ponatur, aut frigido: Et preſſus ſubinde adiectis pro acquiſita ſoliditate ponderibus, trito, & torrefacto ſale debet aſpergi: Iam durior vehementius premi poteſt. Poſt aliquos dies ſolidata iam formula ſtatuantur, ita per crates, ne inuicem ſe vnaquæque contingat: ſit autem loco clauſo, & à ventis remoto, vt teneritudinem, & pinguedinem ſeruet. Vitia caſei ſunt, ſi aut ſiccus, aut fiſtuloſus eſt, quod euenit, ſi aut parum premátur, aut nimium ſalis accipiat, aut calore Solis vratur. Recenti caſeo conficiendo aliqui virides nucleos pineos terunt, atque ſic lacte mixto congelant, aliqui cuminum tritum frequenter colatum, congelant. Qualecumque etiam ſapore velis efficere, poteris adiecto, quod elegeris condimento, vel pipere aliove pigmento, id præſtare*: hæc ille. Virgilius ait ex lacte, quod interdiù emulſere, veſperi in caſeum exprimere.

Quod ſurgente die mulſere, horiſque diurnis
Nocte premunt, quo iam tenebris, & Sole cadente
Sub lucem exportant calathis (adit oppida paſtor)
Aut parco ſale contingunt, hyemeque reponunt.

Sic legitur paſſim, ſed ſi pro exportant, legis exportans, non opus fuerit parentheſi; hancque genuinam & germanam eſſe lectionem exiſtimat Scaliger filius in annotationibus in Catullum. Idem poeta nobis ſignificauit, vix in fœcundis ouibus fieri poſſe, vt per totum diem mulgeantur, quanto minus bis in hora, nam qui id faciunt, furti arguit, dum inquit:

Hic alienus oues cuſtos bis mulget in hora.

In mulſione quæ obſeruanda.

Quomodo fiat caſeus.

Quid

A Quid verò sequatur incommodi ex gemina emulsione in hora, statim ipse subijcit:

Et succus pecori, & lac subducitur agnis:

Macerantur nimirum oues, macrescuntque. Varro quoque vetat, dum nutriuntur agni, matres mulgeri, quia plus lanæ ferunt, & agnos plures: Et lex Iustiniani est: *Si fuerit deprehensus opiliones mulgere clam Domino suo, & vendere scilicet lac, verberatus priuetur mercede*, vt annotauit Seruius. Virgilio Varronique subscribit Calphurnius, dum canit:

Quoties, & quando mulgenda.

At si fortè vaces dum matutina relax.
Frigora Sol, tumidis spument tibi mulctra papillis,
Implebit quod meße fluat, rursusque premetur
Mane, quod occidua mulsura redegeris hora,
Parce tamen fatis, neu sint compendia tanti
Destruat vt niueos venalis caseus agnos,
Nam tibi præcipuo fætura colatur amore.

Quidam vir doctus annotatione quadam in Calphurnium, referente Iacobo Pontano, asserit B lac emulsum manè, vel interdiu caseum tantùm præstare, nẽpe qui arescat, solidescat, & durus perduret; lac verò emulsum vesperi non modò caseum item durum, & ad ferẽdam vetustatem idoneum præbere, sed dare præterea nobis facultatem efficiendi lactea diuersi generis edulia, quæ postridie manè diuendantur. Hoc præsentis pecuniæ emolumentum, dare non posse matutinum, quia dum coaguli tempus expectatur, æstus, inquit, increbrescit, ipsum arescit, lucem crastinam videre non quit. Ergo quod dicit poeta, *lac manè mulsum, nocte premit*, intelligendum esse, aptum fore ad integram pressuram, vt inde caseus aridus, & asseruandus euadat: lacteas enim illas delicias, quæ subitò venundentur, integrum, & solidum pressum non ferre; lac autem vespertinum ad vtrumque vsum valere: Nam vel summo manè in vimineis, aut iunceis vasis in oppida portari coagulatum tantummodò, vel saliri, si iubet, perinde atq; matutinum, & pressari, vt inde caseus solidus, & diuturnus euadat. Tantum ille. Cuius quidem ratio vera est brumali tempore; nam alioqui in magnis sæpe æstibus lac vesperi emulsum manè acorem contraxit. Solent autem villici teneros agnos dũ adhuc herbę sunt expertes, lanio tradere, quoniam & paruo sumptu, (vt vtar verbis Columellę) deuehuntur, ijs summotis, fructus lactis ex C matribus non minor percipitur. Summitti tamen etiam in vicinia vrbis quandoq; oportere asserit; nam vernaculum pecus longè peregrino vtilius esse. Nec verò cõmitti vult, vt totus grex effętus senectute dominum destituat: cum pręsertim boni pastoris, vel cura prima sit annis omnibus in demortuarum, vitiosarumq; ouium totidem, vel etiam plura capita substituere: Quoniam sæpe frigorum, atque hyemis sęuitia pastorem decipit, & eas oues interimit, quas ille tẽpore autumni ratus adhuc esse tolerabiles, non submouerat: Quo magis etiam propter hos casus, nisi validissima, quę nõ comprehendatur hyeme, nouaq; progenie repleatur numerus. Idẽ pręcipit Palladius his verbis: *Curandum est, vt mortuarum, vel vitiosarum numerus, nouella sobola reparetur. Autumno debiles quoque precio mutentur, ne eas imbecillas hybernum frigus absumat.* Et ad numerum quod attinet, Florentinus tradit, numerum imparem esse debere, vt qui naturalem quãdam vim ad gregis salutem, ac durabilitatem habere credatur. Sed hoc superstitiosum mihi videtur. Arbitratur itidem Columella non minorẽ quadrima, neq; quę excessit annos octo alendam, tum quod neutra ętas ad educandum idonea, tum etiam quia, quod ex vetere materia generatur, plerumq; congeneratum parentis seniũ refert, & vel sterile est, vel D imbecille. Quamobrem partus pecoris, si id laudabile est, diligẽs debet adhiberi custodia, vt in maternum, paternumq; locum submitti possint: Nam iuxta Columellę præceptum, agnus cùm est editus, erigi debet, atq; vberibus admoueri, tũ etiã eius diductũ os pressis humectari papillis, vt condiscat maternum trahere alimentũ: Sed prius quàm hoc fiat, exiguũ emulgẽdum est, quod pastores colostrã vocant, ea nisi aliquatenus emittitur, nocet agno: qui biduo, cùm natus est, cum matre clauditur, vt & ea partum suũ foueat, & ille matrẽ cognoscere condiscat (sic Columella: alij agnos naturaliter matrem suã aiunt cognoscere, vt suprà dictum est) mox deinde, quandiù non lasciuit, obscuro, & calido septo custodiatur: postea luxuriantẽ virgea cum cõparibus area claudi oportebit, ne velut puerili nimia exultatione macescat, cauendumq; est, vt tenerior separetur à validioribus, quia robustus angit imbecillũ, satisq; est manè, prius quã grex procedat in pascua: deinde etiã crepusculo redeuntibus saturis ouibus admiscere agnos, qui cũ firmi esse cęperint, pascẽdi sunt nitra stabulũ cytiso, uel medica, tum etiã furfuribus, aut si permittit annona, farina hordei, uel erui: Deinde ubi conualuerint, circa meridiẽ pratis, aut noualibus uillę cõtiguis matres admouendę sunt, & à septo emittendi agni, ut condiscat foris pasci. Similiter ferè & Varro ait: *In nutricatu cùm pascere cęperint, injeciunt in ea stabula, qua habent*

Virgilius explicatur.

Numerum amissum esse restituendũ.

Ouium alendarum numerus.

Agnus vt educandus.

ad eam rem seclusa, ibique nata recentia ad ignem propè ponunt: & quo ad conualuerint, biduum, aut triduum retinent, dum agnoscant matrem agni, & pabulo se saturent. Deinde cùm matres cum grege in pastum prodeunt, retinent agnos: Qui, cum reducta sunt ad vesperum, aluntur lacte, & rursus discernuntur, ne noctu à matribus conculcentur. Hoc idem faciunt manè antequam matres in pabulum exeant, vt agni saturi fiant lacte. Circiter decem dies cùm praterierunt, palos affigunt, & ad eos alligant libro, aut qua alia re leui distãtes, ne tota die cursantes inter se teneri delibent aliquid membrorum. Si ad matris mammam nõ accedit, admouere oportet, & labra agni vngere butyro, aut adipe suillo, & oblinere labra lacte. Diebus post paucis obijcere viciam mollitã, aut herbam teneram antequam exeant in pastum, & cùm reuerterunt. Et sic nutricantur quoad facti sunt quadrimestres. Interea matres eorum, his temporibus non mulgent quidam, qui melius omninò perpetuo, quod lana plus ferunt, & agnos plures. Cùm depulsi sunt agni à matribus, adhibenda diligentia est, ne desiderio senescant. Itaque delinendum in nutricatu pabuli bonitate, & à frigore, & astu ne quid laborent, curandum. Cum obliuione iã lactis non desiderant matrem, tum denique compellendum in gregem ouium. Hæc Varro, & ab eo mutuatus Crescentiensis. Et Didymus etiam ait partus ipsos, vbi lacte fuerint expleti, separatim seruare oportet, conculcantur enim vnà relicti cum matribus. Ante duos menses lac emulgendum non est: melius autem erit si nunquam, sic quippe agni corpulentiores euadent. Cæterùm fœtus ex primiparis ouibus nutrire, operæprecium est, cùm sint infirmiores, quàm vt durent diutius. Crescentiensis prætereà tradit, agnis editis singula septimana per mensem sal dari debere, & imposterum decimo quinto semper die. Quando autem separantur à matribus, mox tonderi propter pediculos, vel quia melius crescunt, & vnaquaque hebdomada sal eis obijci. Circa natiuitatem Domini iungicũ matribus, vt de agnis, inquit Palladius scribit. Cum ad mammam admouentur, subrumandi cuntur. Ferè autem ad quatuor menses à mamma non disiunguntur, vt testatur idem Varro. Quomodo autem Tarentini agni, quorum delicata, & preciosa lana est, sint nutriendi suprà ex Columella docuimus, cùm de ouibus ageremus Tarentinis. Succurrendum est quoque agnis, vt idem author docet, vel febricitantibus, vel ægritudine alia affectis: qui vbi morbo laborant admitti, inquit, ad matres non debent, ne in eas perniciem transferant. Itaque separatim mulgeri iubet oues, & cælestem aquam pari mensura lacti misceri, atque eam potionem febricitantibus dari: Multos lacte caprino ijsdem mederi ait, idque per corniculum infundi faucibus. Democritus asserit agnos morbo non laboraturos, si hæderam in pastu appones curriculo septem dierum. Sed de affectibus agni, & ouis postmodum. Altera modo vtilitas est ex tonsura ipsius lanæ, quæ apud priscos dicebatur, vellus nimirum à vellendo, quia non tondebantur oues, sed lana vellebatur, quod tamen postmodum tondere etiam dixerunt: Varro: *Tonsura vocatur cum oues, & capras detondent, & vellunt.* Palladius locis calidis tonderi oues iubet mense Aprili, locis verò temperatis, mense Maio tonsuram celebrandam esse scribit: Iunio verò mense in frigida regione. Rauisius Textor tempus tondendarum ouium, ait, esse in Iulio, Gallus scilicet in Gallia, quę tamen regio præcociorem tonsuram exigere videtur. Columella, atque etiam Palladius, vt ex pręcitatis constat, certum tempus anni per omnes regiones hoc in negotio seruari non posse asserunt, quoniam nec vbiq; tardè, nec celeriter ęstas ingruit, & est, inquiunt, modus optimus considerare tempestates, quibus ouis non frigus, si lanam detraxeris, neq; ęstum, si nondum detonderis, sentiat. Verùm eam, quandocunq; detonsa fuerit, vngi volunt tali medicamine: Succus excocti lupini, veterisque vini fęx, & amurca pari mensura miscentur, eoq; liquamine tõsa ouis imbuitur, atq; vbi per triduum delibuto tergore, medicamina perbiberit, quarto die, si est in vicinia maris, ad littus deducta mersatur: Si minùs est, cęlestis aqua sub dio in hunc vsum duratura paulumque decoquitur, eaque grex perluitur. Hoc modo curatum pecus anno scabrum fieri non posse, Celsum affirmare, inquit idem Columella: nec dubium esse, quin etiam ob eam rem lana quoque mollior, & prolixior renascatur. *De tonsura ouium, inquit Marcus Varro, primùm animaduerto antequam incipiant facere, num scabiem, vel vlcera habeant, vt si opus est, antea curentur, quàm tondeantur. Tonsura tempus inter æquinoctium vernum, & solstitium, cùm sudare cœperint oues, à quo sudore recens lana tonsa succida est appellata. Tonsas recentes eodem die perungunt oleo, & vino, admista cera alba, & adipe suillo. Et si ea tecta esse solet, quam habeat pellem iniectam, eam intrinsecus eadem re perungunt, teguntque rursus. Si qua in tonsura plagam accepit, eum locum oblinunt pice liquida. Oues hirtas tondent circiter hordeaceam messem, in alijs locis ante fœnisicia. Quidam has bis tondent in anno, vt in Hispania citeriore, ac semestres faciunt tonsuras: duplicem impendunt operam, quod sic putant plus facere lana, quo nomine quidam bis secant prata. Diligentiores tegeticulis subiectis oues tondere solent, ne flocci intereant.*

Sal quando, & qua re agnis dandũ.

Subrumari quid.

Agnorum agrorum cura.

Tonsura ouium.

Inunctio tõsæ ouis.

Dict

A *Dies ad eam rem sumuntur sereni, & in ijs id faciunt ferè à quarta ad decimam horam, quoniam Sole calidiore tonsa, ex sudore eius lana fit mollior, & ponderosior, & colore meliore; Quam demptā, & conglobatam alij vellera, alij velumina appellant: Ex quorum vocabulo animaduerti licet, prius lanæ vulsuram, quàm tonsuram inuentam. Qui etiam nunc vellunt, antè triduo ieiunas habent, quod languidæ minus radices lanæ retinent. Omnino tonsores in Italia primum venisse ex Sicilia dicuntur post Romam conditam anno quadringentesimo quinquagesimo quarto, vt scriptum in publico Ardeæ in literis exstat, eosque adduxisse Publium Ticinium Menam. Olim tonsores non fuisse adsignificant antiquorum statua, quod plerèque habent capillum, & barbam magnam:* Huc vsque Varro. Plinius etiam non vbique oues tonderi scribit, sed quibusdam in locis vellendi morem durare. Variant itaque tonsuræ tempora, quia non vbique idem cœli status, neque pecoris, pabulique ratio eadem. Quibusdam locis bis tondentur, inquit Heresbachius, nempe ad initium Maij, aut finiente Aprili, temperatis diebus, prima tonsura, & iterum circa Septembris initium, secunda vsurpatur. Nostri bis tondent, primum circa festum S. Crucis, quod est tertio Maij, & rursus circa festum S. Crucis, quod est 14. Septembris. Quibus semel duntaxat tondere B consuetum, hi circa solstitium æstiuum vellere pecus liberant. Quo tempore & ij, qui gemina vtuntur tonsura, agnos quoque tondere consueuerunt. Antè triduum quàm tondeantur, benè lauandæ, atque vbi exsiccatæ tondendæ. Tantum Heresbachius. Calphurnius præterea monet, vt coloris lanæ, & longitudinis, mollitieque, & duritiei habeatur ratio, ne scilicet alba nigræ, vel longa breui, vel mollis duræ misceatur:

Ante tonsionem quid faciendum.

Cùm iam tempus erit, maternas demere lanas
Hircorumque iubas, & olentes cadere barbas,
Antè tamen secerne pecus, gregibusque notatis
Consimiles include comas, ne longa minutis,
Mollia ne duris coeant, ne candida fuscis.

Iubet item obseruari, ne inter tondendum à ferro vulnus inferatur

Sed tibi cùm vacuas posito velamine costas
Denudabit ouis, circumspice, ne sit acuta
Forfice læsa cutis: tacitum ne pustula virus
C *Texerit occulto sub vulnere, qua nisi ferro*
Rumpitur, in miserum fragilis rubigine corpus
Corrodet sanies, & putrida contrahet ossa.

AFFECTVS CORPORIS,
Eorumque curatio.

OVILLVM pecus quamuis mollissimum sit, valetudinis tamen tutissimæ esse, minimèque pestilentia laborare Columella profitetur, idque ex sententia Celsi, quem prudentissimum hac parte vult haberi. Contra Aristoteles peritos tradere scribit, ouem, equum & hominem ijsdem ferè, totidemque morbis tentari. Et Nonius reiculas oues interpretatur, ætate aut morbo graues, citans illud D Varronis ex libro de liberis educandis. *Et vt in grege opilio oues minus idoneas remouere solet, quas reiculas appellat:* Cato eiusmodi oues reijculas vocat. Petrus Crescentiensis ouium sanitatem, & infirmitatem certis signis cognosci docuit: Nam si aperiantur earum oculi, & venæ sint rubicundæ, & subtiles, sanas esse ait: sin albæ, vel rubicundæ, & crassæ apparuerint, infirmas. Item si manu apprehensæ in schina prope anchas (in spina dorsi prope coxendices) comptimuntur, nec flectuntur, sanas & validas esse, si verò flectuntur, infirmas. Item si capite in pelle colli, & antè tractæ vix trahi possunt, esse sanas, & robustas; si facilè sequuntur, infirmas. Item sanas per viam animosiùs incedere, imbecilles molestiùs, & capite inclinato. Idem tradit, oues in febres incidere, easque & cognosci, & curari posse, & quomodo curentur, se in tractatu boum edocuisse. Accidere autem febres ouibus testatur Virgilius, dum ait:

Oues reiculæ.

Febris eiusque cura.

3. Georgic.

Quin etiam ima dolor balantum lapsus ad ossa
Cùm furit, atque artus depascitur arida febris,
Profuit incensos æstus auertere, & inter
Ima ferire pedis salientem sanguine venam.

Prudenter Virgilius, inquit Columella, ouibus febricitantibus consuluit de talo, vel inter duas

Febris ſigna.

vngulas ſanguinem emitti oportere, nos etiam ſub oculis, & de auribus ſanguinem detrahimus. Addit Virgilius ſigna febricitantis.

Quam procul aut molli ſuccedere ſæpius vmbra
Videris, aut ſummas carpentem ignauius herbas,
Extremamque ſequi, aut medio procumbere campo
Paſcentem, & ſera ſolam decedere nocti;
Continuò ferro culpam compeſce, priusquam
Dira per incautum ſerpant contagia vulgus.

Peſtis.

Quomodo autem agnis febricitantibus ſit medendum, præcedenti rubrica dictum eſt. Africanus monet in Geoponicis Græcis, vt quàm maximè in ipſo principio proſpiciamus, ne in morbum peſtilentem incidant oues. Vere igitur aduentante elelisphacum montanum, praſiumq; herbas, inquit, contundes, & per dies quatuordecim in potu ijs temperabis: Idem & autumno diebus totidem faciendum. Quod ſi iam eas occupauerit morbus, ijſdem remedijs vti conueniet: Iuuat etiam ex cytiſo pabulum, arundiniſque duriſſimæ radices teneræ madefactæ, atque in affectam partem admotæ (vt Andreas à Lacuna, vertit, ſed melius Cornarius, arundinis duriſſimæ radices tenerrimæ. Græcè enim non τόπον, ſed ἁπαλὸν legendum) Oportet autem infectas in aliam regionem transferre, ne contagione ſua ſanas etiam vitient: quin & ipſæ dum alia aqua, ſpirituque alio fruuntur, roborantur, & conualeſcunt. Haud ſatis itaque accipio, cur dixerit Columella, hoc pecus quamuis molliſſimum, valetudinis tutiſſimæ eſſe, minimèque peſtilentia laborare, cum id ante ipſum non pauci fuerint atteſtati, ac in primis, quem ſæpe citat, Virgilius, his verſibus:

Balatu pecorum, & crebris mugitibus amnes
Arenteſque ſonant ripæ, colleſque ſupini
Iamque cateruatim dat ſtragem, atque aggerat ipſis
In ſtabulis, turpi dilapſa cadauera tabo,
Donec humo tegere, ac foueis abſcondere diſcunt.
Nam neque erat corijs vſus, nec viſcera quiſquam
Aut vndis abolere poteſt, aut vincere flamma.
Nec tondere quidem morbo, illuuieque pereſa
Vellera, nec telas poſſunt attingere putres.
Verùm etiam inuiſos ſi quis tentarat amictus,
Ardentes papulæ, atque immundus olentia ſudor
Membra ſequebatur, nec longo deinde moranti
Tempore contactos artus ſacer ignis edebat:

Innuit poeta nullum locum ab hoc peſtifero malo immunem, omneſque fluuios, omneſque ripas, omnes colles pecudum morientium balatu, & taurorum (de quibus prius erat locutus) ſubita peſte cadentium horribili mugitu perſonaſſe. In ipſis ſtabulis tantam pecudum ſtragem editam, vt cadauera interemptorum illic cateruatim aggeſta iacerent, donec tandem foſſis latiſſimis, in altitudinem quindecim pedum eductis, humarentur, & terra contegerentur: Greges peſte conſumptos, humandos eſſe, quia corium, velluſque peſtiferum eſt, etſi enim corium detrahi poterat, non eſſe tamen vſus; nec potuiſſe ablui inteſtina, nec concremari, nec tonderi vellera, eroſa videlicet, vi peſtis, lana. Quod ſi quid etiam telæ inde factum eſſet, attingi ſine pernicie non potuiſſe. Papulas ardentes, & puſtulas in toto corpore repère extitiſſe, & dolorem membrorum deterrimum, ſudoremque immundiſsimum cõtinuò inſecutum fuiſſe. Paulò poſt inſanabilem ſacrum ignem, quem puſulam vocãt paſtores, ſic hominem, & pecudem obruiſſe, vt illo omnes ægrotantis artus abſumerentur, neque medicamentorum, neque ferri remedia, morbum vlla ex parte paſſum, at penè ad omnem contactum excanduiſſe. De hoc igne ſacro, quem vulgo dicimus ignem Sancti Antonij, infra ex Columella. Seneca de peſte, quæ in Pompeis celebri Campaniæ vrbe oues inuaſit, in hæc verba tradit, *Aiunt ſexcentarum ouium gregem exanimatum in Pompeiana regionis motu.* (Ab initio dixerat, eam vrbem Regulo, & Virginio Conſulibus deſidiſſe terræ motu, & quidem diebus hybernis.) *Nec eſt quare hoc ouibus illis putes timore accidiſſe. Diximus ſolere poſt magnas terrarum motus peſtilentiam fieri. Multa enim mortifera (tum aer, tum aqua) in alto latent. Quæ cùm extra ſuperficiem terræ erumpunt ſuo halitu, & vapore, facilius pecora ſentiunt, in quæ peſtilentia incurrere ſolet, quo auidiora ſunt, & aperto cælo plurimum vtuntur, & aquis, quarum maxima in peſtilentia culpa eſt. Oues verò mollioris natura, quo propiora terris ferunt capita, corruptas eſſe non miror, cùm afflatum diri aeris viciu ipſam humum exceperint. Nocuiſſet ille & hominibus, ſi maior exiſſet, ſed illum copia aeris*

Puſula.

Lib. 6. natural. 99. cap. 27.

Oues cur facile peſte tētentur.

ſin-

A *synceri extinxit, antequam vt ab homine posset trahi, surgeret.* Hactenus Seneca. Ouidius similiter describens calamitatem magnæ illius pestis, quam Iuno Aeginæ insulæ immisisse fingitur, inquit; *7. Metam.*

Lanigeris gregibus balatus dantibus ægros
Sponte sua, planèque cadunt, & corpora tabent.

Vierus in opere de præstigijs Dæmonum scribit anno Christi M D. L I I. in Lucensium agro circa pagum Menapiam in fine Maij, pestilentem morbum pecora inuasisse, vt mortua repentè conciderent. Sanguinem eorum, si hominem nudum contingeret, anthraces generasse, qui nō aperti essent innoxij, aperti verò latissimè serperent: carnem eorundem pecorum recens mortuorum coctam, & comestam fuisse innoxiam: At ius carnis potanti lethale. Vitalis de Furno: *Si vis*, inquit, *morbum pestilentem remouere ab ouibus, accipe ventrem arietis, & coque cum vino, & aqua, & postmodum pone illud cum aqua, quam dabis ouibus ad bibendum, & sanabuntur.* Est autem hoc remedium, vt videtur Rhasis, & Alberti; aiunt enim. Aduersus morbum ouibus lethalem, ventrem arietis cum vino coques, & aqua dilues, dabisque ouibus in potum. Et ipse *Lib. 7. c. 28.* *Cap. 251.*

B etiam Columella inquit, *si ægrotat vniuersum pecus, vt & antè præcepimus, & nunc, (quod remur esse maximè salutare) iterum adseueramus in hoc casu, quod est remedium præsentissimum: pabula mutemus & aquationes totius regionis, & alium quæramus statum cæli, curemusque si ex calore, & æstu concepta, pestis inuasit, vt opaca rura: si inuasit frigore, vt eligantur aprica, sed modicè, ac sine festinatione persequi pecus oportebit, ne imbecillitas eius longis itineribus aggrauetur, nec tamen in totum pigrè, ac segniter agere. Nam quemadmodum fessas morbo pecudes vehementer agitare, & extendere non conuenit, ita conducit mediocriter exercere, & quasi torpentes excitare, nec pati veterno consenescere, atque extingui. Cum deinde grex ad locum fuerit perductus in lacinias, Colonis distribuatur, nam particulatim facilius, quàm vniuersim conualescit, siue quia ipsius morbi halitus minor est in exiguo numero, seu quia expeditius cura maior adhibetur paucioribus.* Fit quandoque, vt ab ardente Sole labefactentur, cadantque assiduè, nec edant: Quod si fiat, Anatolius agrestis betæ, id est, lapathi succum eis infundi iubet, cogendasque esse, ait, ipsas etiam betas comedere. Si verò æstuantes biberint, & sic refrigeratæ fuerint, quod tum aliàs, tum circa omentum præcipuè fieri lanij afferunt, auriculæ eis dimidia ferè parte abscin- *A Sole læsæ, vt curandæ.* *Ad bilem.*

C duntur, & si sanguis è vulnere manet, benè habere aiunt, sin minus, mactandas esse. Columella asserit, bilem, æstiuo tempore non minimam perniciem, potione depelli humanę veteris vrinę, eandemque etiam remedio esse pecori arcuato. Idem author est Cunilam bubulam, vel nepetæ syluestris surculos lana inuolutos naribus inseri, versarique donec sternuat ouis, si pituita molesta est. Plinius verò veratrum nigrum, pecorum, iumentorumq; pituitas sanare, ait, surculo per aurem traiecto, & postera die, eadem hora, exempto. Quamuis modò Aristoteles problemate, cur homini soli peruertūtur oculi; solum hominem morbo comitiali affici scribat, alia tamen etiam animalia similiter conuelli legimus. Plinius coturnicem auem hoc morbo affici scribit; Absyrtus equos; ex recentioribus Brodæus etiam accipitres, & graculos. Cælius idem scribit de canibus, & felibus, vidisseq; se arietem, qui hoc eodem morbo perierit, sed & capra, teste Hippocrate, & Plutarcho, epileptica est, atque ouis etiam, vt his verbis testatur Hippocrates: *In morbo comitiali cerebrum nimis humidum est. Cognouerit autem hoc ipsum quis maximè ex ouibus, & præsertim capris. Hæ enim frequentissimè corripiuntur. Quod si caput ipsarum dissecueris, reperies cerebrum humidum, & sudore refertum, ac malè olens*; Sed & ipse etiam Ari- *Ad pituitā.* *Morbus comitialis.* *Lib. 10. cap. 13.* *Lib. 3. c. 23.* *Lib. 6. c. 9.* *Lib. de morbo sacro.*

D stoteles, ouem, equum, & hominem eisdem ferè morbis tentari peritos tradere, dum ait, comitiali morbo etiam ouem obnoxiam esse, negare non potest. Rufius tradit militem quendam narrauisse sibi, quòd viderit ouem, quæ in rabiem inciderat, cùm vacca quædam rabiosa cornu eam impetijsset. Suspiriosè laborantibus Columella auriculas ferro rescindi præcipit, mutarique regiones, quod in omnibus, inquit, morbis, ac pestibus fieri debere censemus. Si tussiant, Anatolius amygdalas repurgatas, contusasque, & cum tribus vini cyathis distemperatas per nares infundi debere ait. Pastores verò in Heluetia iuxta Tigurum, vt refert Gesnerus, ouibus ægris, in tussi præsertim pseudochamædry medentur, indeque illam, herbam ouium appellāt, similis est (inquit) chamædryi, sed fatua, & inodora, floribus cæruleis spicatim per agnatos ramulos, digestis, in medij caulis cacumine nunquam se aperientibus: Alicubi etiam in Germania, vt refert Hieronymus Tragus, opiliones, asari radicis pollinem sali mixtum ouibus lingēdum præbent ad pulmonis præcipuè vitia, & tussim. Si laborent dyspnæa, ex præcepto Anatolij ferro illis aures τέμνειν, id est, amputare (forare vertit Andreas à Lacuna, Cornarius incidere, ego inquit Gesnerus, summas auricularum partes resecandas intelligo) oportet, ipsasque oues aliò traducere, sed fortè Lacuna Plinium secutus fuerit, qui de cōsiliginis radice sic scribit; *Radix* *Rabies.* *Asthma.* *Tussis.* *Dyspnæa.*

dix herbę conſiliginis ſuum quidem; & pecoris omnis remedium præſens eſt pulmonum vitio, vel traiecta tantùm in auricula, bibique debet ex aqua, haberique in ore aſſiduè ſub lingua. Ita & Columella; *Ouem pulmonariam,* inquit, *ſimiliter vt ſuem curari conuenit, inſerta per auriculam, quam veterinarij conſiliginem vocant.* De ea iam diximus, cùm maioris pecoris medicinam tradidimus, ſed is morbus æſtate plerumque concipitur, ſi defuit aqua, propter quod vaporibus omni quadrupedi largius bibendi poteſtas danda eſt. Celſo placet, ſi eſt in pulmonibus vitiũ, acris aceti tantum dare, quantum ouis ſuſtinere poſſit, vel humanæ veteris vrinæ tepefactæ, triũ heminarum inſtar, per ſiniſtram narem corniculo infundere, atque axungiæ ſextantem faucibus inſerere. Fiunt itaque potiſſimum pulmonariæ, vt eiuſdem authoris verbo vtar, niſi ſæpius lauentur, æſtate præſertim plurimùm ſicca exiſtente. Forſan eò reſpexit Virgilius etiam, quando inter reliqua opera, quæ feſtis exerceri diebus permittit, lotionem quoque & mundationem ouium concedit his verſibus:

1. Georgic.

Lotio.

> *Quippe etiam feſtis quædam exercere diebus*
> *Fas, & iura ſinunt, riuos deducere nulla*
> *Relligio vetuit, ſegeti prætendere ſepem;*
> *Inſidias auibus moliri, incendere vepres,*
> *Balantumque gregem fluuio verſare ſalubri:*

Salubritatis enim ille, & commodorum ibi voluit curam habendam, minus illic ſuperſtitioſus ethnicus poeta, vt in re ſaltem vtili, quàm olim gens Iudæa in neceſſarijs caſibus. E contrario in Anglia cùm æſtates pluuiæ ſunt, & cùm paſcuntur in locis vliginoſis, & cùm lingunt manè rorem, aiunt putreſcere, & contabeſcere ijs viſcera. Lien aliquando craſſis humoribus, vt ait Creſcentienſis, impletur, inflaturque, idque ſępius menſe Maio, & Aprili præ copia lenti, craſſique ſanguinis, vnde ſæpe ſubitò moriuntur, prodeſt eis, inquit, ſteccum vt vulgò vocant, (ſtylum ligneum intelligit) duorum digitorum poni inter nares, & operam dare, vt multum detrahatur ſanguinis. Quædam enim ſic liberantur, aliæ nihilominus moriuntur. Fit etiam vt renibus pingui vndique obductis intereant, teſte Ariſtotele, quod vbertate pabuli fieri, ait, vt in Sicilia, agro Leontino. Quocirca ſero diei agere oues ad paſcua paſtores loci illius ſolere, quo minus capiant pabuli. Idem alicubi, ouibus ſolis animalium renes totos obeſos habere, lethale eſſe aſſerit, ideoque fieri, vt quamquam pingues admodum ſint, tamen aliquid deſit, etſi non vtrique dextro quidem. Cauſam eſſe cur hoc ſolis, aut maximè ouibus accidat, quod ijs, quæ adipe pingueſcere ſolent, pingue humidum ſit: Itaque non æquè flatus intercluſos dolorem facere, idq; cauſam ſiderationis eſſe. Et rurſus: Copia, inquit, etiam ſeui genus ouium longè excedit; omnium enim animalium oues, celeri renum obeſitate opplentur. Itaque humore, flatuque intercluſo, celeriter præ ſideratione intereunt. Nam per venam aortam, & maiorem, ſtatim vitium ad cordis ſedem tranſuehitur. Meatus etiam alimenti ſicci, ouibus, & quibuſdam alijs beſtijs coaluiſſe legimus apud Ariſtotelem. Laborant item ventris profluuio, traditque Albertus, in ſua regione, vt venter eis ſiſtatur, ſalem præberi, & ſic excitata ſiti, vinum nigrum. Tormentilla vulgo dicta dyſenteriam, & alia ventris profluuia ſiſtit, quare opiliones, vt refert Tragus, ea vtuntur ouibus curandis. Argema in ouibus tolli ſcripſit Theophraſtus folio papaueris cornuti, ſed Dioſcorides eo inuncto, argema, & nubeculas κτηνῶν, ideſt, pecudum & iumentorum, emendari ait; ſed & chamælæam quoquo modo collectam, teſte Plinio iumentorum, pecorumque oculis, ſalutarem eſſe aiunt. Ad tonſillas pix liquida illinitur, vt mox dicetur intra remedia contra ſcabiem. Creſcentienſis naſci ſcribit ouibus ſub gula goſſum ex fluxu humorum à capite deſcendentium, & perforata ibi pelle humorem aqueum paulatim exſtillare, curarique. Geſnerus aſſerit ſuis hoc vitium vocari kropff, ideſt, inquit, ſtrumas; contingere autem aliquando cum vitę periculo; Exoriri præcipuè in initio veris, & poſtea cùm iam gramine paſcuntur, inclinatis capitibus curari. Eſſe qui ſic affectarum pabulo, vel ſali potius medicamẽta miſceát, pręcipuè autem iuniperi baccas, & linguę ceruinę folia trita: nos autem goſſum vulgo nuncupamus tumorem illum aqueum, qui euenit ad iugulum, & pręcipuè in mulierculis monticulis ex frigidę potu. Si ob paſtum inſalubriorem venter eis tumeat, ſanguinis detractione, inquit Anatolius, curabis illas, tondens ſcilicet eas venas, quę ſupra labrum, & quę ſub cauda, circa ſedem ſunt. Infundere etiam conuenit ſeſquiheminam humani lotij. Idem, aut ſimilis morbus eſſe videtur, quo; (vt à Gallo quodam non indocto, ſe accepiſſe refert Geſnerus) oues dicuntur venenum in paſtu cum herbis ſumpſiſſe, quod fieri aiunt, cùm aer craſſus, lentus, & noxius cum rore concretus in herbas decumbit, qualis etiam aliquando plantis, & arboribus exitialis eſt. Ouibus inde ſtatim inflatis, paſtores ſummas auriculas abſcindunt, vt ſanguis emanet, & baculis percutiunt latera. Alij aquę permiſcent inulam, & ori aperto infundunt, aut

Lienis affectus.

Lib. 3. de part. c. 9.

Sideratio ouium vnde.

Profluuium ventris.

Argema.

Struma.

Tumor ventris.

A si desit aqua, vrinæ permiscent, quam in vas aliquod, aut etiam calceum emiserint, sic oues statim melius habere aiunt. Columellæ forsan istiusmodi affectus est mentigo, quam pastoribus ostiginem vocari asserit, & lactentibus mortiferam esse; plerumque autem eam fieri, si per imprudentiam pastoris emissi agni, vel etiam hædi roscidas herbas depauerint, quod minimè committi, inquit, oportet: sed cùm id factum est, velut ignis sacer, os atque labra fœdis vlceribus obsidet. Remedio esse hyssopum, & sal æquis ponderibus contrita: nam ea mistura palatū, atque linguam, totumque os perfricari, mox vlcera lauari aceto, & tunc pice liquida cum adipe suillo perlini. Quibusdam placere æruginis tertiam portem, duabus veteris axungiæ portionibus commiscere, tepefactoque vti medicamine; Nonnullos folia cupressi trita miscere aquæ, atque ita vlcera, atque palatum perfricare. Fracta harum pecudum crura, non aliter, quàm hominum sanari, ait Columella, inuoluta lanis oleo, atque vino insuccatis, & mox circumdatis ferulis conligata. Si abscessus corporis superficiem obsideat, aperiundus est, vulnerique torrefactus sal, atque tenuissimus ex liquida pice imponendus ex præcepto Anatolij. Quę inter tondendum excitantur vulnera, pice liquida inungere conuenit: At vniuersum corpus oleo, aut vi- B no, aut succo coctorum lupinorum amarorum, vt Didymus asserit, qui, tamen multò præstantius fore, ait, ex vini amurcæque portionibus paribus, aut ex oleo, & vino albo, cera, & adipe mistis inungere. Hoc siquidem efficere lanam innocuam, scabiei resistere, vlceraque prohibere, ne fiant. Et Calphurnius, cùm dixisset cautè in tondendis ouibus vtendum esse forfice, subiungit: *Mentigo.* *Fractura crurum.* *Abscessus.* *Vulnera.*

tacitum ne pustula virus
Texerit occulto sub vulnere, qua nisi ferro
Rumpitur, in miserum fragili rubigine corpus
Corrodet sanies, & putrida contrahet ossa,
Prouidus (hoc moneo) viuentia sulphura tecum
Et scyllæ caput, atque intacta bitumina porta,
Vlceribus laturus opem, nec brutia desit
Dura tibi, liquido picis vngere terga memento
Si sine rasa, linas.

C Infestant præterea etiam oues claui, &, vt ait Columella, dupliciter, siue cùm subluuies, atque intertrigo in ipso discrimine vngulę nascitur, seu, cùm idem locus tuberculum habet, cuius media fere parte canino similis exitat, inquit, pilus, eique subest vermiculus. Subluuies, & intertrigo pice per se liquida, vel alumine, & sulphure atque aceto mistis, ritè eruentur, vel tenero punico malo, prius quàm grana faciat, cùm alumine pinsito, superfusoque aceto, vel æris ęrugine infriata, vel combusta galla, cum austero vino lęuigata, & superposita tuberculū, cui subest vermiculus, ferro quàm cautissimè circumsecari oportet, nedum amputatur, etiam quod infra est animal, vulneremus: Id enim cùm sauciatur, venenatam saniem mittit, qua respersum vulnus ita insanabile facit, vt totus pes amputandus sit, & cùm tuberculum diligenter circumcideris, candens seuum vulneri per ardentem tędam instillato. Hęc itaque omnia Columella. Philippus Beroaldus mentiginem in agnis & hędis id ferè malum esse conijcit, quod in hominibus mentagram appellant, aitque vtriusque vocabuli etymon esse à mento, quoniam ab ea parte fere oriebatur, fœdisque vlceribus mentum, os labra, obsidebat. Equidem videtur, vt mentigo, menti malum, sic ouis ostigo dictum. Idem Columella, esse etiam in hoc pecore in- D sanabilem, ait sacrum ignem, pusulam vocatum pastoribus. Ea nisi compescitur, intra primam pecudem, quę tali malo correpta est, vniuersum gregem, contagione, inquit, prosternit: Sic quidem, quod nec medicamentorum, nec ferri remedia patitur, nam penè ad omnem tactum excandescit: sola tamen ea fomenta non aspernatur, lactis caprini, quod infusum tantum valet, vt & blandiatur Igneam sęuitiam, differens magis occidionem gregis, quàm prohibens. Sed Aegyptię gentis author memorabilis Dolus Mendesius, cuius commenta, quę appellātur grecè γεωπονικὰ sub nomine Democriti falsò produntur, censet, propter hanc sępius, ac diligenter ouium terga perspicere, vt si fortè sit in aliqua tale vitium deprehensum, confestim scrobem defodiamus in limine stabuli, & viuam pecudem, quę fuerit pusulosa, resupinam obruamus, patiamurque totum gregem super obrutam, meiere, quod, eo facto, morbus propulsetur. Nos autem ex Virgilio de hoc sacro igne etiam aliquid diximus. Frequentius item oues eodem attestante Columella, quam vllum aliud animal, infestantur scabie, quæ ferè nascitur, vt noster, inquit, memorat poeta: *Claui.* *Mentigo.* *Sacer ignis.* *Scabies.*

cùm frigidus imber
Altius ad viuum persedit, & horrida cano

Bruma gelu.

Cauſa ſcabiei. Vel poſt tonſuram ſi remedium prædicti medicaminis non adhibeas, ſi æſtiuum ſudorẽ mari, vel flumine non abluas, ſi tonſum gregem patiaris ſylueſtribus rubis, aut ſpinis ſauciari; ſi ſtabulo vtaris, in quo muli, aut equi, aut aſini ſteterunt, præcipuè tamen exiguitas cibi maciem, macies autem ſcabiem facit. Hæc vbi cæpit irrepere, ſic intelligitur, vitioſum locum pecudes, aut morſu ſcalpunt, aut cornu, vel vngula tundunt, aut arbori affricant, parietibusve detergent: quod vbi aliquam facientem videris, comprehendere oportebit, & lanam diducere: Nam ſubeſt aſpera cutis, & velut quædam prurigo, cui primo quoque tempore occurrendum eſt, ne totam progeniem coinquinet, & quidem celeriter, cùm & alia pecora, tum præcipuè oues contagione vexentur. *Curatio.* Sunt autem complura medicamina, quæ idcirco enumerabimus, non quia cunctis vti neceſſe ſit, ſed quoniam nonnullis regionibus quædam reperiri nequeunt, ex pluribus aliquod inuentum remedium ſit. Facit autem commodè primùm ea compoſitio, quam paulo antè demonſtrauimus, ſi ad fæcem, & amurcam, ſuccumque decocti lupini miſceas portione æqua detritum album helleborum: Poteſt etiam ſcabritiem tollere ſuccus viridis cicutæ, quæ verno tempore, cum iam caulem, nec adhuc ſemina facit, deciſa contunditur, atq; expreſſus humor eius fictili vaſi recõditur, duabus vrnis liquoris, admiſto ſalis torridi ſemodio: Quod vbi factum eſt, oblitum vas in ſterquilinio defoditur, ac toto anno fimi vapore cõcoctum, mox promitur, tepefactumque medicamentum linitur ſcabræ parti, quæ prius aſpera teſta, vel pumice defricta redulceratur. Eidem remedio eſt amurca duabus partibus decocta; item vetus hominis vrina, teſtis candentibus inuſta: Quidam tamen hanc ipſam ſubiectis ignibus quinta parte minuunt, admiſcentque pari menſura ſuccum viridis cicutæ. Deinde figularibus triti, & picis liquidæ, & fricti ſalis ſingulos ſextarios infundunt. Facit etiam ſulphuris triti, & picis liquidæ modus æqualis igne lento coactus. Sed Georgicum carmen affirmat, nullam eſſe præſtantiorem medicinam:

Quam ſi quis ferro potuit reſcindere ſummum
Vlceris os, alitur vitium, viuitque tegendo.

Itaque reſerandum eſt, & vlcera medicamentis curandum. Hæc itaque omnia ille, qui cùm citet Virgilium, nos etiam eiuſdem ex georgicis eadem de re verſus apponemus omnes:

Turpis oues tentat ſcabies, vbi frigidus imber
Altius ad viuum perſedit, & horrida cano
Bruma gelu, vel cum tonſis illotus adhæſit
Sudor, & hirſuti ſecuerunt corpora vepres.
Dulcibus idcirco fluuijs pecus omne magiſtri
Perfundunt, vdiſque aries in gurgite villis
Merſatur, miſſuſque ſecundo defluit amni.
Aut tonſum triſti contingunt corpus amurca,
Aut ſpumas miſcent argenti, viuaque ſulphura
Idæaſque pices, & pingues vnguine ceras
Scyllamque helleboroſque graues, nigrumque bitumen.
Non tamen vlla magis præſens fortuna laborum eſt,
Quam ſi quis ferro potuit reſcindere ſummum
Vlceris os: alitur vitium viuitque tegendo:
Dum medicas adhibere manus ad vulnera paſtor
Abnegat, & meliora Deos ſedet omnia poſcens.

Frigus autem ſcabiei cauſam eſſe Iam antè etiam dixerat, cùm de ſtabulis ouium loqueretur.

glacies ne frigida lædat
Molle pecus ſcabiemque ferat, turpeſque podagras.

Diophanes teſtatur, oues nunquam ſcabie infeſtas iri, ſi ijs, quæ prædicta ſunt, quiſpiam tonſas inunxerit. Sin autem ob negligentiam, inquit, tuam, ſcabie fædentur, eas curabis hoc modo: Amurcæ ſine ſale, aquæ in qua amari lupini maduerint, fæciſque vini albi ſingulorum æquas portiones in vaſe aliquo miſcens, & calefaciens, ouem inde perungito, eamque in vnam, & alteram diem ſic relinquito. Tertia verò die aqua marina, aut muria calida lauanda eſt: ac poſt, id, aqua potabili; Quidam cupreſſi ſphærulas aqua maceratas affundunt. Alij ex ſulphure, cypero, ceruſa, atque butyro miſtis, ſcabras oues inungunt. Sunt qui ex luto orto ab vrina, quam aſinus in via excreuit, illinant oues, nonnulli autem rectiùs facientes, non priùs admouent aliquod remediorum dictorum, quàm totonderint partem ſcabidam, eamque lotio antiquo perfuderint. In Arabia porrò vel ſola cedriæ inunctione ſcabiem diſcutiunt, vt in camelis, & elephantis

A phantis quoque. Scabiem ouium compesces, si lotio præluens sulphure, atque oleo inunxeris. Eadem ferè præcipit Cato: *Oues, inquit, ne scabræ fiant, amurcam puram, & aquam, vbi lupinus deferbuerit, & facem de vino bono, inter se pariter omnia fumito, & benè commisceto. Postea cum detonderis oues, vngito totas finito, triduum, aut biduum consudent, deinde in mari lauent, & lanæ plus, & meliorem habebunt, & vicini non erunt molesti. Eodē modo in omnes quadrupedes vtitor, si scabra erunt.* Maro insuper sciens, teste Macrobio, lauari ouem, aut lanæ purgandæ, aut scabiei curandæ gratia pronunciauit, tunc ouem per ferias licere merlari, si hoc remedij causa fieret: — *Cap. 96.* — *1. Saturnal. cap. 16.*

Balantumque gregem fluuio mersare salubri.

Adijciendo enim salubri, ostendit, inquit, auertendi morbi gratia tantummodo, non etiam ob lucrum purgandæ lanæ gratiā fieri concessum. De eiusdem lotionis vtilitate in hæc verba Plinius Secundus disserit: *Pecorum scabiem sanant, lanasque emolliunt piscinæ maris. Mediterranei marinam aquam inuti abutur, quam salsissimam, si quatuor sextarijs aqua, vnum salis addiderint: Nam si quis amplius addere conetur, vinci aquam, salemque non liquari aiunt: Moderatissimam* B *fieri putant, si aquæ sextarijs quatuor octonos salis cyathos misceant. Sunt qui dicunt illam demum aquam salsam respondere marinæ, in qua ouum fluitet, nec subsidat.* Quod cùm experirentur nonnulli, inuenere eiusdem ponderis aquam, & salem esse oportere, vt ouum innataret. Sed idem Plinius apud Marcellum, duos salis sextarios in quatuor aquæ sextarios, missos, temperatissimam marini liquoris copiam facere, author est, atque alicubi, lupinos cum chamæleonte herba decoctos, aqua in potum colata, sanare etiam scabiem quadrupedum omnium in amurca decoctos, vel vtroque liquore postea mixto; & apud Dioscoridem habemus, lupinos cum chamæleontis nigri radicibus decoctos ouium scabies sanare, & in eundem vsum, tepido illo decocto ablui. Hieronymus Tragus ex hoc opinor loco, quadrupedum, & ouium scabiem sanari scribit lupinis cum radicibus Carlinæ vulgò dictę, decoctis in vino, quod à dolijs dum hauritur destillans, vasculis excipitur, vel etiam in aqua. Atqui Carlina albi potius, quàm nigri Chamæleontis genus est. Idem Tragus, ouium, boum, equorum, hominumque scabiem, & impetigines sanari scribit aqua, quæ in cauis fagis reperitur, idque se in pecoribus, & hominibus fuisse expertum. Inuenio denique ad pecorum, & canum scabiem, picis liquidæ genus, nigrum videlicet, & fætidum ex oxycedri lignis assulatim concisis, toto Massiliensi agro pastores elicere præstantissimum. — *Lib. 31. c. 6.* — *Ouum vt aqua innatet.*

C Porrò lanij affirmant sępe in ouium iecore reperiri hirudines, folliculis quibusdam inclusas, longitudine sesquidigiti, latitudine ad lōgitudinem ferè dimidia, prætereuntes: id vitium contrahi aquę paluſtris potu; in ventriculo verò nunquàm vllas reperiri, sed & hauriunt nōnunquam easdem, quod vbi contigerit, Anatolius acetum acre, & calidum, aut oleum infundi iubet. Quod si vermes (σκώληκας) vnà cum herbis vorauerint, idem faciendum est, quod de ventris tumore ex insalubri pastu dictum est. Testatur item Crescentiensis, agnos aliquando infestari pediculis. Et Diophanes, si pediculi, riciniue molestēt ouem, radicem sphendamni, idest, aceris tundi iubet, & in aqua elixari. Vbi autem à capite vsque ad extremam spinę partem, lanam totonderis (ἀναξύσας, Cornarius reddit diuulseris) tepidam ipsam aquam infundi, donec penetret vniuersum corpus. Nonnulli quoque in tali affectu cedria tantum, eodem teste, vtuntur. Alijs etiam in vsu est radix mandragorę, sed cauendum est, ne hęc gustetur: est enim periculosa. Alij cyperi radices coquunt, eoque decocto oues abluunt. Atqui Plinius pediculos in ouibus gigni negat his verbis: *In ouibus, & in capris, ricini solùm gignuntur, pediculi, & pulices nulli.* Et alibi inquit: *pilos habentium asinum tantùm immunem pediculis credunt, & oues:* Ego à pastoribus alpigenis non semel intellexi se ouium pediculos albo detergere helleboro. — *Hirudines in ouium iecore reperiri.* — *Phthiriasis, seu pediculatio.* — *Curatio.*

D Si qua reptilium bestiarum momorderit, percusseritve, Anatolius melanthium ex vino illis offert, ac breuiter ea omnia facienda, adhibendaque esse ait, quęcunque in historia horum, aliorumque animalium tradidit. Et nos precedenti rubrica primo, & ante omnia diligenter curandum esse diximus ex Columella, & Virgilio, vt serpentibus recta liberentur, videlicet ne veneno illarum afflatę pecudes intra septa moriantur; hoc vt ne fiat, pręceperunt cedrum, aut galbanum in stabulis incendere; Nam horum odor non patitur stabulis serpentiū pestem consistere; Sępe enim vt ibidem dictum est, viperę, & colubri tenebris affueti, & incemtosi, in stabulis pecudum delitescunt, & cubilia sub pręsepibus diu non motis, sibi deligunt. Vnde grauissima pecudibus existunt mala, & sępe ex serpentibus contrahūtur cęci morbi, quorum causas ne medici quidem perspicere queunt; Nam venenatę bestię postquam semel latebras, in quibus se sustentare queant, repererunt, gregem impresso morsu lędere, eique lethale virus solent aspergere. Quare lapides, & sudes prehendendę, vt illarum iactu & ictu noxij serpentes è medio tollantur, neque prius à cęde, & internecione abstinendum (vtcunque illi sibilis, — *Morsus reptilium.*

lis,& linguis exſertis iram comminentur) quàm caput erectum ſit, & cauda à reliquo corporis E nexu auulſa, tardius iam moueri incipiat, aut etiam conuolui prorſus deſinat. Sed quia ſaxis, & ſudibus aduerſus ſequentes pugnando periculum magnum aditur, præſtiterit prius remedium à Virgilio recitatum de galbano, & cedro vſurpare, aut, vt Columella addit muliebres capillos, aut ceruina cornua vſta. Id quod & Calphurnius præcipit his verſibus, quos ſupra omiſſos, hic recitabimus:

Lurida conueniet ſuccendere galbana ſeptis,
Et tua ceruino luſtrare mapalia fumo.
Obfuit iſte malis odor anguibus, ipſe videbis
Serpentum cecidiſſe minas, non ſtringere denteſ
Vlla poteſt vncos, ſed inani debilis ore
Marcet, & obtuſo iacet exarmata veneno.

Celebrantur modò aliquot remedia, quæ peculiari quadam facultate partim pecudes iſtas ab affectibus præſeruant, partim etiam, ſi inciderint, curant. Plutarchus author eſt, Alyſſon ſi circa ſtabula plantetur, ouium & caprarum gregibus ſalubre eſſe, perhiberi. Paſtores, & opiliones, referente Trago, abſynthij flores aridos contritos, cum ſale, ouibus, & bobus præbent, quotidiana experientia edocti, omne genus interiores morbos abſynthio curari, dolores ſedari, & excrementa purgari. Plinius aſſerit ſuccum decoctæ radicis centaureæ mederi ouium morbis. Theophraſtus inquit hyphear ad ſaginanda pecora viſco vtilius. Vitia modo purgat primo, dein ea pinguefacit, quæ ſuffecere purgationi. Quibus ſit aliqua tabes intus, negant durare. Ea medendi ratio æſtatis quadragenis diebus. Quid autem hyphear ſit, alicubi docet his verbis. Ilex fructus aliquando quaternos habet, binos proprios, glandem, & granum quoddam puniceum, & binos alienos, viſcum, atque hyphear, hoc à meridie, illud à Septentrione. Aliqui viſcum ſtelin & hyphear non aliter differre putant, niſi quod in diuerſis arboribus naſcuntur; alij verò ſpecie differre aiunt, cùm & fructus edant diuerſos, & in eadem arbore aliquãdo pars vna ſtelin, altera viſcum, vel hyphear proferat; Et paulò poſt: ſtelis vocabulum eſt Euboenſium, hyphear Arcadum, viſcum commune. Blondus tradit cani nonnunquam offerendum eſſe decoctum hederæ, eoque exhibito ſaltem per ſeptem dies ſeruari canis incolumitatem, propterea quod ouem quoque paſtus hederæ ſeruet. Habemus & à Dioſcoride, ouibus vtile eſſe adiantum circa ouilia ſatum ſeri, & Plinius tradit pecori vtiliſſimos eſſe dici adianti ramulos in cibo. Nos verò in hiſtoria de boue diximus aſplenum herbã pecorum lienem conſumere. Quintilij affirmant nec capras, nec oues peſte infici, ſi ex ciconiæ ventriculo aqua intrito, ſingulis cochleare vnum infuderis. Merula denique ventriculum arietis ex vino, & aqua coctum pleroſque ouium morbos exhibitum leuare indubitatè affirmat.

3. Sympoſiacon. *Hyphear quid.* *2. de cauſis cap. 33.* *Steis* *Lib. 2. c. 55. in margine.*

CASTRANDI RATIO.

COLVMELLA non aliam in agnis, caſtrandi rationem ſeruari ſcribit, quàm in maiore pecude; Quomodo autem vituli caſtrentur, copioſè dictum eſt proprio loco. Varro duo obſeruat, vt non minores quinque menſium, neque antequam calores, aut frigora ſe exegerint, agni caſtrẽtur. Et Plinius niſi caſtrentur quinquemeſtres, præmaturum exiſtimari ſcribit, ex quo Platina; quos in numero H veruecum, inquit, referre volunt, eoſdem non minores quinque menſium caſtrare oportet. Atqui Conradus Heresbachius ſcribit experientiam docere, quo citiùs, hoc meliùs ſuccedere caſtraturam. Nam in adultioribus, inquit, periculoſior eſt, ſicut & in alijs animalibus caſtratis. Apud Rhætos referente Geſnero Italicè ſanati pro caſtrari dicuntur arietes, qui funibus radices teſticulorum in ijs abrumpunt, aut ligno impoſitas malleo contundunt: ſed prior modus præſtat: poſteriore verò modo caſtratorum teſticuli cùm mactantur, ceu ſugillati, & parui abijciuntur. De ſimili caſtrandi modo etiam in vitulo diximus, ſimiliſque quædam olim hominibus, vt eunuchi fierent, caſtratio adhibebatur: Indeque θλαδίαι, & θλιβίαι dicebantur à contuſis contritiſq; coleis.

Quando caſtrandi.

ADMIRANDA. SYMPATHIA. Antipathia.

OCCVLTA quædam inter oues, & capras colitur amicitia, & simul libenter pascuntur, obediuntq; eodem ferè modo pastoribus, & canibus, quos ita vtriusq; pecoris custodes esse diximus ex Aeliano, vt ijs aduersus luporum rapinas vtatur defensoribus. Quod verò de vespertilione traditur, si ter circumlatus domui viuus per fenestram inuerso capite infigatur, amuletum esse: priuatimque ouilibus circumlatum toties, & pedibus suspensum sursum in superliminari, magicæ vanitatis videri arbitratur Plinius, qui alicubi scribit, arietis cornibus tusis, atque defossis nasci asparagũ syluestrem, quod tamen falsum esse scribit Dioscorides. Sed Cardanus, inquit; arietis cornu in asparagos verti, si sepeliatur, ac putrescat, tametsi non sum expertus, multorum tamen testimonio concredam: putredo enim mater est multarum rerum. Et Albertus ait; Si cornua arietis sepeliantur ad radicem fici arboris, fructus in ea citiùs maturescere. Et Antonius Mizaldus, ficus, ne fructus amittat, arietis cornua circa radices obrui iubet. Sed quid hoc, quod Plinius scribit de Laserpitio? Oues videlicet dormire protinus sumpto pabulo cùm inciderint in locum vbi oriturum sit Laserpitium. Horrent verò omnes sanguinarias feras; hinc comparationem hanc sumpsit Quintus Calaber: Troiani supra modum timuerunt Achillem occisum animo perpendentes suum hostem, non secus, atque oues horrore contremiscunt cernẽtes sanguinariam aliquam feram circa stabulum à iuuenibus prostratam, nec propius se conferre audẽt, sed horrent mortuam non secus, ac viuam. Aiunt verò eam esse cum lupo antipathiæ vim, vt plerumque agni recenter nati neque vllius animalis extra caulas effigiem intuiti, audito repẽtè luporum vlulatu exanimẽ nascant, subitarioque eo perculsi metu, mortui concidant. Scribit & Albertus arietem lupum fugere, etiamsi numquam viderit. Est enim natura insitum, vt ait D. Ambrosius, omnibus animantibus, vt etiam quæ necdum sibi nocere experta sunt, quasi noxia reformident, vnde enim columbæ, inquit, in ipso sui ortu, non visi terror accipitris? vnde lupi ouibus formidabiles? pullis milui? Quod si in ijs, quæ irrationalia sunt animantia, quidam de aduerso animant um genere naturalis est terror, vt etiam irrationabilia sensum fugiẽdæ mortis accipiant, quanto magis in primo homine rationis vtique plenissimo, naturalis quædam opinio debuit esse vitandę. Doctè item, ac perquam eleganter, hanc antipathiã expressit Achilles apud Homerum Hectori secum congressuro, & pacta dimicationis proponenti, his verbis respondens; Hector erras, noli quicquam mecum pacisci, sicut enim nullum inter leones, homines que sanctum est iusiurandum, & nunquam lupi & agni in sententia conueniunt, sed inuicem semper sibi malè optant; Sic inter nos nullus neque amor erit, neque iusiurandum, nisi prius alterius sanguine alter funestum Martem expleat;

Oues & capra amica. *Vespertilio.* *Lib. 19. c. 8.* *Asparagus.* *Ficus.* *Lib. 19. c. 3.* *Lib. 3.* *Lib. de paradiso c. 5.* *Iliad. π.*

> Ἕκτορ μή μοι ἄλαστε συνημοσύνας ἀγόρευε,
> Ὡς οὐκ ἔστι λέουσι, καὶ ἀνδράσιν ὅρκια πιστά,
> Οὐδὲ λύκοι τε καὶ ἄρνες ὁμόφρονα θυμὸν ἔχουσιν
> Ἀλλὰ κακὰ φρονέουσι διαμπερὲς ἀλλήλοισιν.
> Ὣς οὐκ ἔστ' ἐμὲ, καὶ σὲ φιλήμεναι. οὔτε τι νῶϊ
> Ὅρκια ἔσσονται πρίν γ' ἢ ἕτερόν γε πεσόντα
> Αἵματος ἆσαι Ἄρηα ταλαύρινον πολεμιστήν.

Quem locum, forsitan imitatus est Virgilius de Turno loquens occidente Lycum; *Aeneid. 9.*

> *Nostras ne euadere demens*
> *Sperasti te posse manus? simul arripit ipsum*
> *Pendentem, & magna muri cum parte reuellit,*
> *Qualis vbi leporem, aut candenti corpore cygnum*
> *Sustulit alta petens pedibus Iouis armiger vncis,*
> *Quæsitum aut matri multis balatibus agnum*
> *Martius è stabulis rapuit lupus.*

Alicubi etiam eundem Turnum lupo, Troianos ouibus stabulis inclusis comparans, quanta sit luporum agnos inuadendi auiditas, indicat;

> *Ac veluti pleno lupus insidiatus ouili*
> *Cùm fremit ad caulas, ventos perpessus, & imbres*

Nocte super media: tuti sub matribus agni
Balatum exercent: ille asper, & improbus ira
Sauit in absentes, collecta fatigat edendi
Ex longo rabies, & sicca sanguine fauces.

4. Georgic. Et alibi idem inquit:

Ipse (velut stabuli custos in montibus olim
Vesper vbi è pastu vitulos ad tecta reducit,
Auditisque lupos acuunt balatibus agni)

Epodon. ode 2. Horatius pariter demonstraturus, quantopere detestaretur amorem Canidiæ, inquit:

O ego non felix, quam tu fugis, vt pauet acres
Agna lupos, capreaque leones.

Epod. od. 4. Sed & odium suum in Menam Libertum Pompei Magni, hinc etiam sumpta similitudine, indicat:

Lupis & agnis quanta sortitò obtigit,
Tecum mihi discordia est.

Lib. 3. carmin. od. 18. Huc quoq; pertinet, quod agnos in festiuitate Fauni tam audaces esse ait, vt lupū non timeant:

Ludit herboso pecus omne campo
Cum tibi (Faune) noua redeunt decembres
Festus in pratis vacat otioso
Cum boue pagus.
Inter audaces lupus errat agnos,
Spargit agrestis tibi sylua frondes,
Gaudet inuisam pepulisse fossor
Ter pede terram.

Apud Theocritum Cyclops sic se Galatheam fugere dicit, vt solet ouis conspicata lupum:

Φεύγεις δ' ὥσπερ ὄϊς πολιον λύκον ἀθρήσασα, idest,
Fugisque velut ouis canum lupum conspicata.

1. de arte. Ita & Ouidius de raptu virginum Sabinarum loquens, inquit:

Vt fugiunt aquilas timidissima turba columba
Vtque fugit visos agna nouella lupos:
Sic illæ timuere viros sine lege ruentes, &c.

2. Faster. Et de Lucretia à Sexto Tarquinio compressa:

Vtque thorum pressit, ferrum Lucretia mecum est,
Natus, ait regis, Tarquiniusque vocor.
Illa nihil, neque enim voces viresque loquendi,
Aut aliquid toto pectore mentis habet.
Sed tremuit quondam stabulis deprensa relictis,
Parua sub infesto cùm iacet agna lupo.

5. Metam. Ipsa verò Arethusa apud eundem de se, recitans nimirum persecutionem Alphæi amnis:

Quid mihi tunc animi misera fuit? anne quod agna
Si qua lupos audit circa stabula alta frementes?

6. Metam. Philomela verò etiam à Thereo vitiata,

Tremit velut agna tremens, quæ saucia cani
Ore excussa lupi, nondum sibi tuta videtur.

Huc etiam respiciens Euphorion de Pausania puero, qui interfecit Philippum Amynthæ filium, Macedoniæ regem, ait:

Ac velut agna lupos, visos fugit vrsa leones,
Sic puer ignarus veneris, fugiebat amores.

Videtur hoc acceptum ex Phædro Platonis, vbi similiter legitur:

Vt lupus ipse agnos, puerumsic ardet amator.

In Truculento. Lepidè autem M. Tullius de Antonio dicebat. *Custos ouium praclarus.*
Ita & Plautus:

Fuit adipol Mars meo periratus patri,
Nam oues illius haud longè absunt à lupis.

In Paenulo. Quàm verò difficile sit agnum lupo eripere, idem indicat alicubi:

Lupo agnum eripere, inquit, postulant, nugas agunt.

1. Faster. Quàm suauis igitur fuerit cantus Orionis, hoc modo significat Ouidius:

Sæpe

B

Sæpe sequens agnam lupus est à voce retentus
Sæpe auidum fugiens restitit agna lupum.

Prægnantibus magis fortassis, quàm alijs insidiatur lupus; sic enim pastor quidem apud Theocritum : E'ιδ. 8.

φείδευ τᾶν ἐρίφων, φείδευ λύκε τᾶν τοκάδων μευ. idest,
Parce meis hædis, lupe, parce fœto meo pecori.

Vtitur & astu quodam in raptu lupus; quandoquidem raptam ouem, vt scribit Albertus, dum persequentes audit, illęsam portat, ne balatu ei faciat cursus impedimentum. Inuadit & palantes potiùs, quàm si simul degant, quod indicat Homerus de Græcis loquens Troianos insequentibus, hos agnis atque ouibus palantibus, illos lupis assimilans, vt voraces natura, inquit, lupi ouium, caprarumque greges pastoris vecordia palantes in collibus nacti protinus inuadunt, sed hædos agnosque pręcipuè, quos inter miseras matres, quęrunt, atque subter illas sese occultantes, trepidosque inueniunt, rapiunt, laniant : sic Græci in Troianos ingruentes perterritos, lymphatos, ac fugę magis memores, quàm virtutis, &c. *Iliad.* π.

B

Οὗτοι ἄρ' ἡγεμόνες Δαναῶν ἕλον ἄνδρα ἕκαστος
Ὡς δὲ λύκοι ἄρνεσσιν ἐπέχραον ἢ ἐρίφοισι
Σίνται, ὑπ' ἐκ μήλων αἱρεύμενοι, αἵτ' ἐν ὄρεσσι
Ποιμένος ἀφραδίῃσι διέτμαγεν. οἱ δὲ ἰδόντες
Αἶψα διαρπάζουσιν ἀνάλκιδα θυμὸν ἐχούσας.
Ὡς Δαναοὶ Τρώεσσιν, &c.

Quem locum puto imitatus noster Ariostus, canit :

Deh doue senza me, dolce mia vita
Rimasa sei si giouene, e si bella?
Come poi, che la luce è dipartita
Riman tra' boschi la smarrita agnella:
Che dal pastor sperando esser' vdita
Si va lagnando in questa parte, e in quella
Tanto, che'l lupo l'ode da lontano
E'l misero pastor ne piange in vano.

C

Hinc Fabium Maximum, quod commilitones suos in castris ab onmibus Hannibalis insidijs tutos contineret, optimo, & diligenti pastori; illum verò lupo comparat Silius Italicus, dum canit :

Solers cunctandi Fabius, ceu nocte sub atra
Munitis pastor stabulis per ouilia clausum
Impauidus somni seruat pecus : Effera sæuit
Atque impasta truces vlulatus turba luporum
Exercet, morsuque quatit restantia claustra.

Quod si enim stabula reperiant reserata, maximo impetu sęuitiaque in ea irruunt, maximamque ouium stragem edunt, sicut hac comparatione meminit Quintus Calaber: Gręci ad Hellesponti littora appellentes, nauibus egressi impetu ad Ilium ferebantur, nullo prępediente metu, perindè ac oues se è nemorosis pascuis ad stabula corripiunt sub noctem autumnalem : Sic illi omni voce suppressa vrbem petebant proceribus suis opem ferre cupientes, vt lupi qui acer- ba fame exciti, in stabulum impetum faciunt, per montes, & syluas, pastore quippe ducente, alias ad alias mactant intra septum, & quacumque omnia sanguine & cadaueribus miscentur, magnáque patratur strages &c. Præterea vbi caulas intrauerunt, vel aliàs inciderunt in greges ouium, non solum, vt dictum est, interficiunt, quot satis essent ad ventrem explendum, sed totum gregem, si possunt, passim iugulant, vt testatur Albertus, imò verò nisi clamore pastorum, custodumve, aut aliter impediantur, omnes occidunt, antequam attingant aliquam ad comedendum, quod meminit author de natura rerum, atque ego etiam à pastoribus intellexi. Glossa in D. Lucam ait, lupum ouibus insidiantem circuire ouile, vt canis somnum, & pastoris desidiam, vel absentiam exploret. Atqui Plutarchus in volumine de solertia animalium scribit, ouem stultam grauiore pedis sonitu lupum vocare, excitaturque lupus, vt dictum est, agni balatibus, atque eo modo pastori non semel fit predę, qui matres ab agnis separans, horum balatibus lupos ad prędam excitans, in laqueos, eos deducit: Sic Regulus apud Silium Italicum simulans fugam comparatur pastori, qui lupos eo modo, nimirum agni balatibus decipit :

Lib. 13.

D

Ouis lupum vt vocet.

Lib. 6.

Vertit equum, simulatque fugam grauiore ruina

Et dat terga celer, ficta formidine ductor
Haud ſecus ac ſtabulis procurans ocia paſtor
In foueam parco tectam velamine frondis
Ducit nocte lupos poſita balatibus agna;
Arripuit, traxitque virum, fax mentis honeſta
Gloria, & incerti fallax fiducia Martis.

Odium poſt mortem. Sed vt ad odij interni ſiue innatæ inimicitiæ magnitudinem reuertamur, ea in lupi, ouiſque mortuorum partibus, ac potiſſimum pelle, lana, & chordis non minor eſt, vt aiunt, quàm in ipſis animantibus viuis; & quod ad pellem attinet, Pythagoras author eſt, ſi pellis ouis lupinæ apponatur, defluituram lanam ouillæ. Similis planè antipathia eſt inter pennas aquilæ, & aliarum auium, præſertim anſeris, ſi Alberto credimus, qui tamen de pennis id expertus ſcribit, ſed vulgo de pilis lupi, & lana ouis id ferri, ſed verè non expertum. Alias tamen ipſe atq; etiam Rhaſis citans Ariſtotelem, odium inter lupum, & oues omnibus eorum membris inhærere inquiunt, ita quod chordæ, ſiue neruis de inteſtinis ouium cum chordis de inteſtinis lupi factis permixtæ, non ſonent. Verùm apud Ariſtotelem nihil tale reperio, ſed inter alios Pythagoras inquit, ſi intendatur chorda de inteſtinis lupi cum ouium chordis, rumpit eas, & aufert omne temperamentum ab eis, & apud Oppianum legimus, ſi ex lupina pelle feceris tympanum, id inter cætera pulſatum, ſolum reſonabit, ſilentibus cæteris vtcumque prius ſonoris, & mox addit:

Καὶ φθίμενοι γὰρ δὶς φθίμενον λύκον ἐρρίγασιν:

Vnde tympana illa, quibus adimitur ſonus, lupini tympani pulſu, ouilla præcipuè intelligimus. Cæterùm, quæ de chordis, & tympanis dicuntur, eruditorum optimi ſuperſtitioſa eſſe putant; quamquam enim lupina pellis cum durior ſolidiorque ſit ouillis, ſonum procul dubio in tympanis longè clariorem edet, vt ſonus reliquorum longè inferior minus animaduertatur, vt lux candelæ iuxta ignem magnum poſitæ (eadem & in chordis ratio fuerit) rumpi tamen, vel prorſus obtumeſcere quis credat? Cæterùm pellem ouillam lupinæ coniunctam, abſumi citius, non mirum eſt, vt neque anſeris pennas priùs quàm aquilæ, ſi coniunxeris;Icciorum enim animalium partes etiam ſicciores, minuſque excrementitiæ ſunt, & eandem ob cauſam, diuturniores. Sunt autem ſylueſtria manſuetis ſicciora, tum exercitij, tum pabuli ratione: nam & exercentur amplius, & pabulo tum ſicciore, tum minùs copioſo fruuntur. Quòd verò anſeris pennas plures ab vna aquilina adiecta conſumptas, expertum ſe profitetur, nō propterea, quia citius natura anſerinæ pereunt, verè ac propriè ab aquilinis conſumi putant. Vtcumque eſt experiri poterunt curioſi. *Funiculus inteſtini.* Hoc interim maius adhuc admirandum eſt, quod de funiculo ex inteſtino lupi facto tradit idem Albertus, videlicet ſi illum ſub arena, vel terra ſepelieris, equos, & ouile pecus tranſire eò prohibebis etiamſi fuſte adigantur. Non minus etiam mirum eſt, ſi *Lib. 1. c. 38.* „ verum, quod tradit Aelianus: Audiui etiam, inquit, factam ex lana detonſæ ouis, quam lupus „ laniauit, moleſtiam, & pruritum excitare in eius corpore, qui induerit. Cardanus, haud debere, ait, mirum videri, quandoquidem ob vehementem metum, tum etiam ob contrariam naturam malè afficitur, etſi mors enim, vltimum, inquit, ſit ſupplicium, magis tamen afficitur corpus in vno quàm alio genere: Sic metuit homo magis in mari fluctuans, quàm coram hoſtibus. Idem Cardanus, mirum eſſe ait, & tamen verum, fidibus lupi agninas malè obſtrepere, ſed & Alciatus ait:

Cætera muteſcunt, coriumque ſilebit ouillum,
Si confecta lupi tympana pelle ſonent.

Ait præterea Zoroaſtes in Geoponicis, occiſas à lupo, & adeſas carnes teneriores fieri, & proinde ſuauiores. *2. ſympoſiac. quæſt. 9.* Sed Plutarchus quærit, non ſolùm cur oues à lupo dilaniatæ carnem ſuauiorem, verùm lanam etiam tabidam, flaccidamq; & pediculoſam habeant: Caro, inquit, ouis *Caro à lupo occiſi.* „ à lupo adeſæ dulcior fieri videtur, quod lupus ſuo morſu carnem flaccidam, teneramq; ventri„ culo tabefaciat, & liquet: Atq; hanc ob cauſam facilius etiam putreſcere, quę à lupis tactæ fue„ rint. Quod verò ad pediculorum in lanis procreationem, conijciat aliquis non tam ab ijs pe„ diculos generari, quam elici, per inſitam ipſis quandam caliditatem, aut exaſperandæ diuel„ lendæque cutis facultatem: ineſſe ἐγίνεσθαι, Geſnerus legit ἐγγίνεσθαι) autem vim lanis huiuſ„ modi, toto ſcilicet pecudis corpore à lupi morſu, ſpirituq; ad ſuperficiem vſque, & pilos alte„ rato. Atqui varijs modis animalia, quæ iugulātur (nimirum propter diuerſos iugulationis mo„ dos) affici, argumento ſunt venatores, & coqui: Horum enim aliquos ſcimus vnico ictu anima„ lia proſtrauiſſe, ita vt icta ſtatim immota iacerent: Alios verò vix multis tandem ictibus con„ ſeciſſe. Et quod magis miretis, aliquos ex vulnere ferri talem in animante iugulata vim re-

liquiſſe

A liquisse, vt mox putresceret, & neque vno die integra duraret: Alios verò non tardius illis » intermisse, sed nullam in carnibus iugulatorum huiusmodi qualitatem relictam, & aliquam- » diu eam permansisse. Porrò quod vis quædam cùm iugulantur, aut moriuntur animalia, ad » pelles etiam, pilosque & vngues pertingat, ne Homerum quidem latuit, qui de pellibus & loris » scribens his verbis vtitur. *ἱμάς βοὸς ἶφι κταμένοιο*, hoc est, *lorum bouis per vim occisi*: Validior » enim & tenacior eorum pellis est animalium, quæ non morbo, aut senectute, sed iugulata » obierint; Contrà quæ morsu animalium intereunt, illis vngues nigrescunt, defluunt pili, & pel- » les marcidæ, flaccidæ fiunt. Huc vsque Plutarchus. Sed hæc etiam falsa putat Ioannes Baptista Porta, negans se sat intelligere, quomodo ex spritu lupi caro tenerescat: Nam & alia, inquit, animalia, quæ à suis inimicis occisa sunt, & contrariæ naturæ etiam carnes tenerescunt, quæ non calidi sunt spiritus. Conijcit itaque sanguinis absentiam carnes in animali teneras reddere, conijcit, inquam, his argumentis: Coturnices & phasiani à falconibus, vel accipitribus occisi, tenerrimi fiunt: sed cor in ijs reperitur sanguinosum, & durum, cerui, & apri à canibus occisi teneriores, à sclopis verò duriores, & circa cor partes durissimæ, vt vix coqui possint, mortis metus sanguinem ad cor amandat, reliquæ partes exangues, vide etiam Pierium.

de Magia lib. 14. Cap. 1.

B Quod si modò quis sua pecora à lupo tuta reddere volet, is ex præcepto Anatolij, ductori dicto squillam appendet. Atque hactenus de ouium cum lupo antipathia, cæterùm addam hoc Arnobij: *Nunquid in culpa Natura est, quod lanicijs extulit importunissimam belluam?* lupum intellige infestum ouibus. Leo quoque inter cætera pecora, cogente fame, oues appetit, sicuti indicat Martialis, dum canit:

Vt à lupo sint tuta. Lib. 1. Leo. Lib. 8. epigr. 55.

Auditur quantum Massyla per auia murmur,
Innumero quoties sylua leone furit.
Pallidus attonitos ad plena mapalia pastor
Cum reuocat tauros, & sine mente pecus.

Idest, oues. Sed & Vlysses apud Homerum naufragus exire dicitur è sylua leonis more, qui in monte nutritus, viribus fidens, minitans, spiransque, ac oculis ardentibus ingreditur, in boues, aut oues inuasurus, fame suadente in domum frequentem irruit, & in pecudes grassatur:

Odyss. ζ.

C
Βῆ δ' ἴμεν ὥστε λέων ὀρεσίτροφος, ἀλκὶ πεποιθὼς
Ὅς τ' εἶσ' ὑόμενος, καὶ ἀήμενος, ἐν δέ οἱ ὄσσε
Δαίεται. αὐτὰρ ὁ βουσὶν ἐπέρχεται, ἢ ὀΐεσσιν,
Ἠὲ μετ' ἀγροτέρας ἐλάφους. Κέλεται δέ ἑ γαστὴρ
Μήλων πειρήσοντα καὶ ἐς πυκινὸν δόμον ἐλθεῖν.
Ὣς Ὀδυσεὺς κούρῃσιν ἐϋπλοκάμοισιν ἔμελλε, &c.

Sed & Aeneæ manibus Crithona, & Orsilochum interemptos esse scribit, vt duo leones in arduis nemorosisq; montibus sub matre leæna educati confici ab his pastoribus solent, quorum stabulantes tauros, ouesq; ipsi dirupuerunt:

Odyss.

Οἵω τώγε λέοντε δύω ὄρεος κορυφῇσιν
Ἐτραφέτην ὑπὸ μητρὶ βαθείης τάρφεσιν ὕλης.
Τὼ μὲν ἄρ' ἁρπάζοντε βόας, καὶ ἴφια μῆλα
Σταθμοὺς ἀνθρώπων κεραΐζετο, ὄφρα καὶ αὐτὼ
Ἀνδρῶν ἐν παλάμῃσι κατέκταθεν ὀξέϊ χαλκῷ.
D
Τοίω τὼ χείρεσσιν ὑπ' Αἰνείαο δαμέντε. &c.

Ita & Apollo apud eundem in oratione ad Deos immortales, de inoxorabilis Achillis sæuitia, ac crudelitate inquit, neque laudabile esse eius ingenium, neque lene consilium, sed sæuitiam meditari more leonis, qui & vi & superbia fretus, prædæ auidus gregem inuadit.

Iliad.

Ἀλλ' ὀλοῷ Ἀχιλῆϊ θεοὶ βούλεσθ' ἐπαρήγειν,
Ὧ οὔτ' ἄρ φρένες εἰσὶν ἐναίσιμαι, οὔτε νόημα
Γναμπτὸν ἐνὶ στήθεσσι λέων δ' ὣς ἄγρια οἶδεν,
Ὅς τ' ἐπεὶ ἄρ μεγάλῃ τε βίῃ καὶ ἀγήνορι θυμῷ
Εἴξας εἶσ' ἐπὶ μῆλα βροτῶν, ἵνα δαῖτα λάβῃσιν.
Ὣς Ἀχιλλεὺς ἔλεον. &c.

De famelico leone semper intellige, nam & Virgilius ait:

Aeneid. 9.

Impastus, ceu plena leo per ouilia turbans
(Suadet enim vesana fames) manditque trahitque
Molle pecus, mutumque metu fremit ore cruento.

Sic & Silius Italicus clarissimè.

Lib. 3.

Ceu ſimulante fame cum victor ouilia tandem
Faucibus inuadit ſiccis leo, mandit hiantis
Ore fremens imbelle pecus: patuloque redundat
Gutture ructatus largè cruor: incubat atris
Semeſa ſtragis cumulis: aut murmure anhelo
Infrendens laceros inter ſpatiatur aceruos,
Latè fuſa iacent pecudes, cuſtoſque Moloſſus
Paſtorumque cohors, ſtabulique gregiſque magiſter.

Thebaid. 8. Aliàs leo viribus & ætate valens agnorum, imbelliumque aliorum pecorum prædam planè aſpernatur, & niſi in infantia ea captat, vti Craſſati Ducis exemplo luculêter oſtendit Statius:

Talibus hic fidens vocat vltro in prælia Graios,
At primùm facıles Craſſatus cuſpide turmas
Arma refert ſociis, & in agmina fida, peracta
Cade redit: ſic Hircana leo Caſpius vmbra
Nudus adhuc, nulloque iubæ ſlauentis honore
Terribilis, magnique etiamnum ſanguinis inſons
Haud procul à ſtabulis captat cuſtode remoto
Segne pecus, teneraque famem conſumit in agna, &c.

Tygris. Lib. 8. Haud abſimilem inter tygridem ac ouillum pecus inimicitiam eſſe meminit idem Statius, de Tydeo loquens:

Inde velut primo tygris gauiſa cruore,
Per totum cupit ire pecus.

Meminit & Horatius de poëtarum, pictorumq; licentia agens:

Pictoribus atque poetis
Quidlibet audendi ſemper fuit æqua poteſtas:
Scimus & hanc veniam petimusq; damuſque viciſſim:
Sed non vt placidis coeant immitia: non vt
Serpentes auibus geminentur, tygribus agni:

In Epod. od. 10. Idem poeta indicaturus felicitatem aruorum Oceani, beatitudinemq;, ac fertilitatê, non folùm eam dimetitur à vini, frugum, fructuumque copia, verùm etiam quod nullos ferant vrſos, ac

Vrſus. ſerpentes, qui pecori infeſti eſſe aſſolent:

Illic iniuſſæ veniunt ad mulctra capellæ
Refertque tenta grex amicus vbera:
Nec veſpertinus circumgemit vrſus ouile
Nec intumeſcit alta viperis humus.

Elephas. De elephanto ſcribit etiam Plutarchus in ſympoſiacis, quod viſo ariete, dum furit, quieſcat, furoremque & impetum remittat. Aelianus id ad arietis cornua refert, & alibi, inquit, Romanos, quoniam non cornua modò arietis, ſed & ſuilli pecoris grunitum oderunt, Pyrrhi Epirotatum Regis elephantos in fugam vertiſſe, homines dicunt, victoriamque amplam ex eo bello retuliſſe: quare Volaterranus, dum ſcribit, elephantos ex animalibus maximè exhorrere hircû, ceraſtem, porcum, eiſdemque machinamentis elephantos Pyrrhi regis à Romanis primùm conuerſos, pro ariete cornuto perperam hircum ceraſten reddidiſſe videtur; vide etiam hiſto-

Coruus. riam de elephanto. Inter aues coruus agnellos, & porcellos etiam proſequitur, ſicuti hac hi-

Lib. 4. c. 15. ſtoria teſtatur Olaus Magnus: Lege cautum eſt in Islandia inſula, vt quicumque noxiam beſtiam occiderit, à fiſco, vel regio præfecto mercedem accipiat. Cùm itaque corui ibi ibidem plus quàm in alijs regionibus, agnellos & porcellos rapiant, pueri in ijs configendis operam ſuam ponunt, ſolaque roſtra funibus alligata præſidibus pro ſigno mercedem petituri, demon-

Aquila. ſtrant, quam pari ſagittarum numero, vt beſtię fuerint interempta, compenſant. Rapit, & aquila agnellos, idque cum maximo ſæpe impetu, quali Druſum hoſtes Vindelicos inuaſiſſe Horatius canit:

Qualem miniſtrum fulminis alitem
Cui rex Deorum regnum in aues vagas
Permiſit, expertus fidelem
Iupiter in Ganymede flauo
Olim iuuentus, & patrius vigor
Nido laborum propulit inſcium.
Vernique iam nimbis remotis

Inſo-

A *Insolitos docuere nisus*
Venti pauentem: mox in ouilia
Dimisit hostem viuidus impetus
Nunc in reluctantes dracones
Egit amor, dapis, atque pugnæ.

Hirundo, teste Aeliano, ex ouium tergis floccos lanarum euellit, indeque suis pullis nidum, quàm mollissimè substernit. Draco item infestus est ouibus, sicuti de dracone illo, ab Apolline interempto, tradit his versibus Homerus:

Hymno in Apoll. *Draco.*

Ἀγχῦ δὲ κρήνη καλλίρροος, ἔνθα δράκαιναν
Κτεῖνεν Ἄναξ Διὸς υἱὸς ἀπὸ κρατέροιο βιοῖο,
Ζατρεφέα μεγάλην, τέρας ἄγριον, ἣ κακὰ πολλὰ
Ἀνθρώπους ἔρδεσκεν ἐπὶ χθονί, πολλὰ μὲν αὐτούς,
Πολλὰ δὲ μῆλα τανύποδ' ἐπεὶ πέλε πῆμα δαφοινόν,
Καὶ ποτε δεξαμένη χρυσοθρόνου ἔτρεφεν Ἥρης. &c. idest,

B *Propè autem fons pulchrifluens, vbi draconem*
Necauit rex Iouis filius ex forti corda arcus,
Valde nutritum magnum monstrum horrendum, qui mala multa
Hominibus faciebat super terram, multa quidem illis,
Multa autem ouibus pandis pedibus, quoniam fuit nocumentum cruentum
Et olim cum suscepisset auream sedem habentis nutriebat Iunonis &c.

Et nos quoque antea ex præcepto Columellæ, ac Virgilij, aliorumque, propter serpentes, qui plerumque sub præsepibus latent, cedrum, vel galbanum, vel mulieris capillos frequenter vri iussimus. Plinius oues etiã apibus inimicas esse scribit, difficile se, vt eius verbis vtar, à lanis earũ explicantibus. Erucæ verò (Ruellius non benè blattas vertit) quas prasocurides, quasi porricidas, græci vocant, vt Diophanes scriptum reliquit, hortis solent nocere. Ergo ventriculũ ouis statim occisæ non elotum, sed sordibus suis plenum, spatio quo abundant, non altè, sed superficie tenus debebis operire. Post biduum reperies animalia ipsa congesta ventrem hunc replere: hoc cum iterum, vel tertiò feceris, genus omne, quod nocebit, extingues. Maiorem adhuc habet admirationem, quod de lana ex cauda ouis euulsa, legimus apud Plinium: *Cauda ouis*, inquit, *quàm arctissimè præligata, euulsa inde lana præ fastidio, qua non pascebatur ouis, statim vescitur: traduntque quod extra nodum sit è cauda præmori.* Stirpes item nonnullæ ouibus noxiæ sunt: Aconitum imprimis neque ipsæ neque vllum animal, teste Theophrasto, tutò assumit, necat easdem Nerion, idest, rhododendron, vt Dioscorides ait, cùm alias homini non sit venenũ. Plinius verò cùm folia eius homini contra serpentes addita ruta in vino pota, præsidio esse dixisset, subiungit; Pecus etiam, & capræ, si aquam biberint, in qua folia ea maduerint, mori dicuntur. Quæ sit reuera euonymus, inter herbarios non satis conuenit; hæc quoque oues, & capras perdit, sicuti etiam de Conyza tradunt. Sed & Sabina ijsdem pecudibus venenum est, si Plinio credimus. Columella asserit esse etiam grauem perniciem herbæ sanguinariæ, quam si pasta est ouis, toto, inquit, ventre distenditur contrahiturque & spumam quandam tenuem tetri odoris exspuit. Celeriter sanguinem mitti oportet sub cauda in ea parte, quæ proxima est, clunibus, nec minus in labro superiori vena soluenda est: Easdem venas solui iubet Anatolius, si ob pastum insalubriorem venter eis tumeat, & verisimile est, ipsum ex Columella transtulisse, quæ verò sanguinaria herba esset, non cognouisse, ac ideo quod de ea priuatim dictum erat, communius protulisse. Gesnerus etiam profitetur, sanguinariam herbam dici nullam se nouisse, præter polygonum græcorum, cui tamen vim venenatam nemo, inquit, attribuit: sed ouibus venenum esse posse, ait, non item alijs animalibus, astricta nimirum aluo intumescente, qua sola facultate alia etiam adstringens herbula, binis & rotundis ferè numi instar folijs humi repens, pulegio non dissimilis, locis opacis, vt circa sepes, & alibi præsertim humidis, Fuchsius numulariam vocat, ouibus exitio esse creditur. Itaque à Gallis per circumscriptionem vocatur herba oues necans; at homini innoxia, & persæpe salutaris est; sed fortè sanguinaria herba fuerit inter gramina; nam calamogrosti, Lobelio dicta neque veterina, neque greges alij vescuntur, nisi multum esuriant, & magna melioris alimenti penuria laborent, non solùm quod ingratissimum sit, & aridum, sed etiam quod sitim, maciem, & tabem inuehere credatur, linguam & œsophagum vulneret, & constringat, sanguinem in ventriculum eliciat, vnde tumor, inflammatio, & mors plerumque. Qualem naturam Babylonio gramini veteres adscribunt, quare etiam Petrus Pæna illud huius descriptioni quadrare existimat. Nascitur etiam inter frumenta, teste Plinio, herba alba panico similis, occupans arua, pecori quoque mortifera, quæ fortè

Apes. *Eruca.* *Stirpes ouibus noxiæ.* *Aconitum.* *Nerion.* *Lib. 24. cap. 11.* *Euonymus.* *Lib. 16.* *Sabina.* *Sanguinaria herba.* *Polygonum.* *Numularia.* *Calamogrostis.*

vel cum superiori eadem, vel panicum syluestre fuerit. Apud Gallos referente eodem Gesne- E
ro ex relatu cuiusdam Galli, duua vocatur herba quædam in Normania præcipue, similis lapa-
tho, sed angustioribus folijs, & semper erectis, neruo medio ferè rubente, causticis, nascitur iux-
ta aquas. Hanc si comederint oues, innascuntur in iecore parua quædam animalia nigra, quæ
similiter duuæ vocantur, & morbus itidem duua incurabilis. Itaque mox mactanda, & come-
denda sunt animalia. Herba quoniam hyems erat, demonstrari, inquit, mihi non potuit. Quæ-
Anagallis. rent diligentiores, num aliqua hydrolapathi species sit, an potius plantago aquatica, cui folia
Lib. 25. cap. 13. semper surriguntur, quamuis neutra caustica sit, & forsan, qui mihi hac dictauit, hanc ei facul-
tatem esse, falsò credidit. Mirum verò, quod anagallidem fœminam pecora vitant, vt ait Pli-
Asyla. nius: At si decepta similitudine (fœminæ scilicet ad marem anagallidem) degustauere, statim
Ferus oculus. eam, quæ asyla vocatur, in remedio quærunt: Ea à nostris ferus oculus nuncupatur. Anagallis
quidem herbula nitroso, acri & insuaui sapore est, ferè quo betæ radix cruda, sed cum eodem
tum fœmina, tum mas, sapore & facultate sit, cur illum gustent, hanc auersentur, summam ha-
Eruum. bet admirationem. Cæterùm asylæ herbæ hoc vno tantum in loco, nisi fallor, Plinius meminit,
nec vel ipse alibi, vel aliorum quispiam. Inuenio denique eruum, de quo tamen tanquam gra- F
Glans. to ipsis, & vtili, suprà meminimus, pecori & præcipuè bobus noxium esse, quod martio mense
seritur: negareque agricolas hunc mensem eruo conuenire. Adhæc diximus ex Aristotele oues
si granidæ glandem copiosius ederint, abortum facere. Horrent verò etiam, quàm maximè to-
nitru: Nam vt tradit Plinius, & eum secutus Albertus, ijs solitarijs abortum ab eo inferri, sed re-
Lib 4. sympos q. 2. medium esse congregare eas, vt cætu iuuentur; Et apud Plutarchum legimus pastores aborto
tonitru condocefacere pecus, in vnum vt concurrant, seque inuicem applicent: Nam quę palàt
Tonitru. à reliquis auulsę oues, abortum, inquit, faciunt. Sed & ipse Aristoteles hanc eandem antipa-
thiam celebrauit inquiens: Docent pastores oues suas gregari, facto strepitu: Nam si, cùm to-
nuerit, aliqua relinquatur, quę non concurrerit, abortum, si est grauida, facit, vnde fit, vt, si quę
Lib. 18. c. 3. domi strepitum moueris, omnes concurrant propter consuetudinem. Mirum verò etiam quod
Stellæ ouib. noxiæ. Tentyritę populi Nili, teste Plinio, pecorum fętus abortu vitiant. Esse etiam aiunt in Thracia
binas stellas pecori ouillo maximè noxias, super qua re in hęc verba scribit Petrus Bellonius:
Lib. 3. obser. cap. 51. Certo quodam anni tempore ouium greges in agris pasci, nec noctu sub dio relinquere audent
Turcę, quoniam, vt ipsi asserunt, binę sunt stellę, quas proprio nomine indigitare norunt, Iulio G
& Augusto, noctu apparentes, illis planè verticales, quarum splendorem si oues caput attollen-
tes conspiciunt, ipsę intereunt: Sin eo tempore sub tecto asseruentur noctu, nullam noxam pa-
tiuntur. Rem ita se habere experimento indubitato se didicisse affirmant. At hæc per vniuer-
sum Turcę dominium non accidunt, verùm nonnullis duntaxat Thracię locis, eam ob causam,
nunquam nisi eo tempore ouium greges noctu sub tectum agunt, ne hyeme quidem. Pleręque
alię prouincię harum obseruationum imperitę, quęque maximo interdum damno afficiuntur
ex gregis interitu. Causam ignorantes veneficarum pręstigijs se id damnum accipere existi-
mant: Quod Virgilius in suis Eclogis innuere videtur. Nos verò id primùm Constantinopoli
intelleximus ab his, qui certo quodam precio lanionibus oues prębere solent, quique ea de re
conquerebantur. Quod postea verum esse deprehendimus, Etenim cum viperario Turca secū-
dum Ponti littus iter faciens, ouium greges sub tectis delitescere conspexi, causamque sciscita-
tus, tametsi pastores ignorarent, responderunt tamen, reliquo tempore sub dio versari solere:
Verùm si tum temporis noctu foris relinquerentur, eas morituras. Hęc itaque Bellonius inter-
prete Carolo Clusio. In eadem Thracia flumen esse tradunt ad Chalcidicam, nomine Co- H
Cochrynna fluuius. chrynnam, qui si ab ouibus potetur, nigros faciat fętus: & Pausanias tradit, paulò lōgius ab ip-
In Achaicis. so Patrensium oppido progressis esse amnem, charadrum nuncupatum, è quo quę verno tem-
Charadrus. pore, potarint pecudes, mares gignere creduntur, fętuum partem maximam, eaque de causa
pastores alio sum greges agere, pręter bouillum tamen pecus. Id ab eo flumine non reijcere,
quod mares & ad vsum sacrorum, & ęgrorum cultum magis idoneos esse arbitrātur; cęteri pe-
Thapsia. coris fęminas maiori multò æstimatione dignati. Non minori quoq; admiratione dignum est,
Lib. 9. hist. cap. 22. quod pecudes, vt refert Theophrastus, in terra Attica Thapsię radicem non tangunt, peregri-
nę verò depascunt, & aut aluus soluitur, aut intereunt. Idem Theophrastus ait; Quod autem
Lib. 9. hist. cap. 18. plurimum consuetudo valeat, multis sanè rationibus constat: Nam & absynthium pecora hu-
ius tractus, pascere negant, Pontica autem nimirum pascunt, vt pinguiora, ac pulchriora red-
Absynthiū. dantur, ac vt quidem volunt, sine felle. Quanta verò vis sit consuetudinis tam in bonam, quàm
malam partem, plurimis sententijs veterum, ac etiam exemplis propè infinitis probari posset,
sed non sunt huius loci. Illud verò pręcipuam habet in hac pecude admirationem, quod de in-
testi-

A testinis eius refertur ab Antigono Liberali in libro de mirabilibus, videlicet peculiare hoc esse, quod arietum non edunt sonum, sed fœmellarum tantùm sunt vocalia.

V O X.

OVES, inquit Festus, dicimus balare, vtique à sono ipso vocis. Hinc *hostias balantes* eas dixit Cicero, *gregem balantum* Virgilius, qui & ipsam vocem balatum nuncupat:

Quæsitus matri multis balatibus agnus.

Græci βλήχην dicunt, & ipsum verbum balare βληχᾶσθαι. Vnde Dioscorides, vbi γλήχωνα, idest, pulegium, sic dictum scribit, quoniam gustatum à pecore cùm floret, βλήχην in eis excitat, quibusdam βλήχωνα asserit vocari. Pro βληχᾶσθαι apud Hesychium βληχήσασθαι legitur, & apud eundem βληχήματα sunt βοαὶ προβατώδεις; aliàs βλήχημα (Varinus habet βλήχημος) exponitur ab eodem μωρὸς, προβατώδης. Cæterùm βῆ, Suida teste, est τὸ μιμητικὸν τῆς τῶν προβάτων φωνῆς apud Atticos non autem βαὶ, vt apud Cratinum in Dionysalexandro: ὁ δ᾽ ἠλίθιος ὥσπερ πρόβατον, βῆ βῆ λέγων βαδίζει. Bee autem vocem esse ouium, & bela inde vocari oues, indeque esse verbum belare, præstantissimus linguæ latinæ author Marcus Varro ait, his verbis, *Bela oues nominauerunt antiqui latini, vnde belare*. Henricus Stephanus à βῆ, putat esse verbum βήζει, quod Hesychius exponit φωνεῖ, vt idem sit quod βῆ βῆ λέγει, sed & βηβὴν idem Hesychius dici testatur πρόβατον, forsan ab hoc βῆ βῆ, quod balando sonat. Quin & βήλγει, ac βηλήσσει, quod idem Hesychius exponit βληχᾶται, ab eadem profectum esse origine existimo, quemadmodum quoque ipsum βληχᾶσθαι, & balare apud latinos videntur eadem vocis μιμήσει ficta esse. Vnde etiam colligi posse, idem Henricus asserit, quæ vera fuerit τοῦ η pronunciatio, medium nimirum sonum habens inter α clarum, & ι proximè accedentem ad αι. Idem asserit Adolphus Mekerchus Brugensis in commentario de veteri & recta pronunciatione linguæ græcæ, his verbis: Illud quoque argumento est β nunc vitiosè per u efferri, quod cum muta sit, labijs comprimi debuit, & hoc etiam, quod ipsum β collocatur medium inter π & φ aspiratum, u verò consonans labijs vallo dentium diductis efflatur, debetq; omninò inter aspiratas numerari. Deinde τοῦ δίγαμμα sonum, ac proinde literam, qua is sonus exprimitur, solos Aeoles vsurpasse, nemo est opinor, qui nesciat. Itaq; omnium optimè sonum τοῦ β declarat βῆ ouium balatus, quas bee, siue be sonare sentimus, non vi, vt luce clarius testatur in Homerum Eustathius: Βῆ (inquit) μιμητικὸν τῆς τῶν προβάτων φωνῆς. Et alio loco βῆ βῆ φωνῆς προβάτων σημαντικὸν, citatque Cratini versum (nimirum illum quem suprà citauimus) Addit & authoritatem Pierij Valeriani, de literis septem loquentis. Fortè β, inquit per pictam pecudem figurari possit, aut membrum, statumque eius aliquem, qui ouem saperet, quod proprium est illi literam eiusmodi articulato proferre sono. Atqui ita nonnulli η tertiæ apud Græcos vocali sonum, per e granem pronunciant, quod latini receperunt, Penelope, Anchises, Aristoteles, naturæ quidem in oue sonum imitati. Tantum Pierius. Neque verò reijcienda omnino sunt inarticulatarum vocum, quæ naturales animalium sunt, exempla, quoniam eæ semper, & vbique sunt eædem, constantes, sui similes, nec μερόπων ἀνθρώπων more, idest, hominum, quibus lingua est in omnem partem volubilis, in horas mutantur. Hucusque Mekerchus. Sed & Romanos non vita, sed beta pronunciasse, cādidæ betæ etymologiæ exemplo pulchrè ostendit Columella, scriptor Romanus, dum canit:

Nomine tum Graio ceu litera proxima prima
Pangitur in cera docti mucrone magistri:
Sic & humo pingui ferratæ cuspidis ictu
Deprimitur folio viridis pede candida beta.

Indicat betam dictam esse, quod β literæ, cùm semine turget, figuram referre videatur: Nam summitatem in cacumine reflexam habet Μήκη, vel, vt alij scribunt, μηκὴ, etsi propriè sit vox caprarum, vt suo loco dicemus, Homerus tamen μεμακυῖας, siue μηκώμενας dixit agnos:

Ἀζηχὲς μεμακυῖαι ἀκούσασαι ὄπα ἀρνῶν. idest,
Indesinenter balantes postquam audiuerunt vocem agnorum.

Et alicubi etiam de ouibus dicebat:

Θήλειαι δ᾽ ἐμέμηκον ἀνήμελκτοι περὶ σηκούς. idest,
Fœminæ autem balabant nondum mulctæ circa stabula.

Author Philomelæ ouis vocem ab arietis distinguit, hoc pentametro:

Balare. *Lib. 2. de diuinat.* *Pulegium.* *Bela.* *Linguæ græcæ vera pronunciatio.* *Lib. 47.* *Beta vnde dicta.* *Μήκη.* *Iliad. Δ.* *Odyss. I.*

Bla-

Blaterat hinc aries,& pia balat ouis.

Grundire. Grundire cùm ſit propriè ſuum, vt Laberius in ſue dicit, *Grundientē aſpexi ſcropham*, & Claudius; *Grundibat grauiter pecus ſuillum.* Hic tamen libro 16. *agni grundibant* dixit: Etiam hominum eſſe grunditum ex Cæcilio Diomedes deſignauit. *Gruento ita ore grundibat miſer.* Hinc Ioſephus Scaliger in ſuis in Varronem coniectaneis. Vbi Varro ait, *ita trude, neque in re, neque in iudicium Aeſopi, nec theatrales*; pro ita trude legendum putat, ita rudebat, & ſuſpicatur Varronem, rudebat, pro grundibat in Cæcilio legiſſe. Petrus Victorius ex hoc Plauti in prologo Pœnuli, quo abſterret nutrices à theatro:

Lib. 15. Annal.

Lib. 17. var. lect. c. 1.

Nutrices pueros infantes minutulos
Domi procurent, neue inſpectatum afferant,
Ne & ipſæ ſitiant, & pueri fame pereant,
Neve eſurientes hic quaſi hædi obuagiant.

Vagire quid. Vagire proprium eſſe contendit agnorum, conuenireque hanc vocem infantium ploratui. Ego verò vagitum tantùm de infantium ploratu inuenio, neque mihi hic Plautus vagitum hædis tribuere videtur, ſed illud dicere, infantes ſi in theatro diutius detineātur, idem facturos, quod ſolent hædi, qui continuò balant abſentibus matribus.

ÆTAS.

Sect. 10. probl. 62. Cur parum viuant.

ARISTOTELES quærens, cur vnus omnium animantium homo caneſcat, ſcribit oues breue tempus viuere, propterea quòd pilum gerunt non deciduum. Vitam autē earum ad denos annos eſſe, ſed magna ex parte ad pauciores, alicubi ſcriptum reliquit. Sed clariùs Creſcentienſis inquit: Oues in bono ſtatu manent vſque ad octo annos, & quędam vſque ad decem, ſi copioſè paſcantur, ſed quæ famem patiuntur, neceſſariò citò ſeneſcunt. Quantum autem pabulum ad vitæ productionem faciat, oſtendit etiam Albertus Magnus, quamuis ſine authore, inquiens, in quibuſdā terris marinis, in quibus ſicca, & ſalſa habent paſcua, viuere per viginti annos, & parere; Et ipſe etiam Ariſtoteles huc fortaſſe reſpiciens duces pecoris ad quindenos interdum annos vitam producere aſſerit, & clariſſimè alibi, ouium, & boum duces, inquit, plus temporis, quàm cæteri viuunt, vſu exercitij, & copia pabuli. Cæterùm & loci diuerſitas ad vitæ longitudinem facit: Nam, vt idem teſtatur, oues Aethiopicæ, vel ad duodecim, & tredecim annos vitam agunt.

Oues vbi diu viuant.

PRÆSAGIA.

Hyemis diuturnæ præſagium.

THEOPHRASTVS author eſt, oues vel etiam capras, cùm rurſus coeunt, longæ hyemis indicium præbere. Pertinere autem hoc ſignum, non ad diei vnius ſtatum, ſed ad totam hyemem, Federicus Bonauentura Vrbinas in ſuis ſcholijs aſſerit, ac ſimpliciter quidem ſumptum, falſum eſſe, vt videatur, inquit, aliquid in contextu deeſſe: oues enim ſi maturent venerem, vt idem author inter tempeſtatum ſigna dixit, maturam etiam hyemem oſtendunt: Et ſi remorētur, tardæ, ac lenis hyemis indicium afferunt. Quamobrem verba, vt ſunt in græco exemplari, nimirum, oues & capras cùm coeunt, longæ hyemis indicium dare, plurimum à veritate aberrabunt. Itaque ſuſpicor ego ſignum illud, hoc in loco explicari, quod ſic tetigit Aratus:

text. 21.

Θήλειαι δὲ σύες. θήλειαι δὲ μῆλα, καὶ αἶγες,
Ὁππότ' ἀναστρωφῶσιν ὀχῆς, τὰ δέ γ' ἄῤῥενα πάντα
Δεξάμεναι πάλιν αὖτις ἀναβλήδην ὀχέωνται
Αὐτῷ καὶ σφήκεσσι μέγαν χειμῶνα λέγουσι. ideſt,
Fæminæ item ſues, fœminæque oues & capræ
Cum redeunt ex paſtu, maribus omnibus
Admiſſis rurſus mutuo coeunt,
Ex hoc, & veſpis multam hyemem prædicere ſolent.

Ex his enim perſpicuum eſt aduerbium πάλιν deeſſe in contextu: & quod μακροῦ χειμῶνος dixit Theophraſtus, dixiſſe Aratum μέγαν χειμῶνα, vt conſenſio hæc non leue ſit argumentum, ambo hæc loca eandem ſententiam continere. Hoc igitur verba Theophraſti accipiens ego, ſic propterea illa interpretatus ſum: *Cùm oues vel capræ rurſus coeunt*, &c. Et cauſa profectò in

A in promptu est: Oues enim, & capræ mirificè commouentur ab aeris alteratione, vnde cùm excitantur ad coitum, ocyus quàm soleant, iam frigidam qualitatem dominari in aere ostendũt, licet nobis ignotam, & insensibilem; quæ calorem illarum introrsum pellens, ad coitum mouet illas, ac robustiores reddit: Nam & hoc est, quod subobscurè docet Aristoteles, quærens, cur animalium aliæ sæpe coeant, alia semel, idque totum propter pabulum, calorem, & laborem prouenire docens, vnde & oues in Magnesia, & Africa bis parere scribit. Enim verò cùm neque fortasse pabulum, multoque minus labor, quod ad hanc rem pertinet, possit accidentis huius esse causa, relinquitur, vt calor internus sit, qui oues ad coitum excitet: Eadem namque causa est, quæ facit, vt coitum maturẽt, & vt bis coeant: Cùm enim circa autumni finem ferè marem soleant admittere, si maturant, id interdum faciunt, quia frigus iam ambientis aeris sentiẽtes, coacervato calore interno, ad venerem excitantur, ex quo & hyemes, & frigora indicant: Frigida enim aeris qualitas, & aquilonius flatus maximè ouibus ad coitum conducit, vt idem tradit Aristoteles, quamobrem non solùm venti huius flatum pastores obseruant, sed & pabula & aquas ad aquilonem sitas: Nec alia quidem de causa, vt reor, nisi quia aquilonia tempestas in B situm earum calorem reddit efficaciorem, vt propterea, & semen perfectius, & abundantius habeant. Hinc citato loco notat Philosophus, quæ oues aquam salsiusculam bibunt, maturius coire. Calidiores enim eas reddit aquæ ille potus, ex quo & coitũ accelerant; habet enim aqua salsa, nescio quid caloris & siccitatis, vt ex problemate 39. sect. 23 & ex problem. 29. sect. 20. elicimus. Quod enim salsius est, calidius est, vt ibidem docet Aristoteles. Meritò igitur oues si coitum maturent, aut rursus coeant, ostendunt multò antea, quàm soleant, qualitates hyemem constituentes, idest, frigoris semina in aere dominari, licet occultè, vt iure dixerit Theophrastus, signum hoc longæ; Aratus magnæ hyemis esse argumentum. Hæc omnia ille. Addit idem Aratus: *Si contrà tardiores sint ad coitum solito eadem oues, gaudio exultaturum virum pauperẽ, quod ei vestibus indigenti satis temperatum anni tempus futurum præsagiant.* Ait item, *si boues, & pecora* (μῆλα idest, oues, vt Scholiastes exponit) *declinante iam autumno, terram* (Aelianus addit, pedibus) *foderint, & capita versus boream protenderint, magnam, & rigidam hyemem circa occasum pleiadum expectandam esse, eoq; maiorem, quo pecudes illa maius foderint, secuturam enim multam niuem frugibus, & plantis noxiam.* Tradit item agnos ad pabula festinantius per- C gentes tempus frigidum (χειμῶνα, idest, hyemem) indicare. Sed hoc Theophrastus paulò aliter, *si oues, vel boues,* inquit, *autumno terram fodiant, corporaq; gregatim ad somnum componant, capita vicissim conuersa habentes, asperam hyemem portendunt. Ac in Ponto quidem huius rei indicium esse inquiunt, cùm post Arcturi exortum, ad Aquilonem spectantes auidè, ac festinanter depascunt.* Aratus tradit, arietes item, & agnos, cùm in via se inuicem cornibus petunt, colludendo, vel saltantis similes, pedibus exiliunt, agnos quidem ceu leuiores, quaternis, arietes verò binis tantùm anterioribus: Item cùm vesperi a pastoribus ad stabula vix reduci, & ab herbis depascendis, lapidibus vix abigi possunt, tempestatis imminentis nuncios existere. Siquidem animalia sunt admodum pituitosa, excrementosaque, cuius rei pulmonarij eorum catarrhi, quos hæreditarios habent, satis superque fidem faciunt: Auctum itaque pituitosum eum succum, quia per vaporosum aeris statum caput cum partibus thoracis (via oculis non ita peruia) grauat, saltu, corniculatione, attritu mutuo, & calorificis alijs causis, excoquere, tenuare, & ad fluendum habilem reddere aggrediuntur: Quibus si videbitur addes, quòd cornua cum vnguibus exanguia, per aerem in pluuias se apparantem, frigidiora reddita de consensu, vicinia, D & cõtinuarum partium attactu, corpus vniuersum perfrigerare possunt. Nam aliquod malum, propter vicinum malum. Quod congregalia hæc animantia præsentiunt, quibus à natura datum est modis, oportunè sibi prospicere, & se, suamque vitam tueri meditantur. Plinius pecora exultantia, & indecora lasciuia ludentia hyemis significationem habere, author est. Contrà Aelianus, agnos, & hædos lasciuientes, & inter se saltantes, lætos asserit dies promittere. Et Gaudentius Merula, nescio an proprio experimento doctus, refert, oues & capras à maritis suis initas, si denuò coitum petunt, fructus abundantiam denotare. Reperio denique oues senes, quando tempore aliquo determinato ad coitum mouentur; pastores id signum iudicare, bonitatis in eis: Sin iuuenes ita mouentur, ferri signum esse pestis illo anno in ouibus. Sed Albertus ait sic; Si minores natu prius coierint, pestem anno illo futuram portendunt, si maiores natu tardiùs ad coitum mouentur, idem præsagiunt.

Sect. 10. probl. 46.

6. Histor. cap. 19.

Salsa potus coitum excitat.

Lib. 7. c. 8.

Lib. 18. cap. 25.

Lib. 2.

Fructus abũdantia.

Pestis.

AVGVRIA. PRODIGIA.

Lib. 3. Saturn.
Aries insoliti coloris quid portendat.

IN libro Hetruſcorum, teſte Macrobio, traditur, ſi aries inſolito colore fuerit indutus, portendi imperatori rerum omnium felicitatem; & Tarquinius in Epytona, oſtentarij Thuſci, inquit, purpureo, aureoue colore ouis arieſve ſi aſpergetur, principi ordinis, & generis ſumma cum felicitate largitatem auget, genus, progeniemque propagat in claritate, lætioremque efficit. Haud igitur mirum eſt, ſi Phryxus, & Helle ab aureo ariete ſeruati feruntur, & qui agnum aurea clarum coma poſſideret, Argiſeum imperaturum, reſponſum fuerit: Auream enim agnam Atreo pueronatam & Pauſanias, & Plato, meminerunt, quæ principium diſcordiarum illi, ac Thyeſti fuit, fratre ſcilicet inuidia fraternæ felicitatis exulcerato. Quò ſpectant illa à Cicerone recitata ex antiqua Tragædia Atrei:

3. de natur. Deor.

Addo huc quod mihi portentum Cæleſtum pater,
Prodigium miſit, regni ſtabilimen mei,
Agnum inter pecudes aurea clarum coma,
Quondam Thyeſtem clepere auſum eſſe è regia
Qua in re adiutricem coniugem cepit ſibi.

In Thyeſte. Spectant eodem hæc Senecæ:

Eſt Pelopis altis nobile in ſtabulis pecus
Arcanus aries, ductor opulenti gregis
Huius per omne corpus effuſo coma
Dependet auro: cuius è tergo, noui
Aurata reges ſceptra Tantalici gerunt:
Poſſeſſor huius regnat, hunc tanta domus
Fortuna ſequitur: tuta ſepoſita facer
In parte carpit prata, qua cludit lapis
Fatale ſacro paſcuum muro tegens.

In Bœotic. Sceptrum fuiſſe haſtā.

Quod autem Seneca ait, huius arietis aurea lana ſolitos Pelopidas ſceptrum ornare, de eodem Pauſanias ſcriptum reliquit, Deorum omnium maximè conſueuiſſe Cheronenſes illud ſceptrū colere, quod Ioui fabricaſſe Vulcanum Homerus cecinit, à Ioue acceptum Mercurium dediſſe Pelopi, Pelopem Atreo reliquiſſe, Atreum Thyeſti, à Thyeſte per manus traditum tenuiſſe Agamemnonem, & hoc illos præcipuè ſceptrum veneratos, & haſtam nominaſſe. Plura deinde de huius ſceptri cultu, & ſacris ſubiungit. Vnde manifeſtum fit, hoc ſceptrum, haſtæ ſimile fuiſſe, nec mentitum Iuſtinum, cùm tradidit adhuc Romulo regnante, reges haſtas pro diademate habuiſſe, eaſque Græcos ſceptra nominaſſe. Quod intelligendum puto de haſtis breuioribus, qualia ſunt pila Romanorum, vel venabula Theſſalorum, ferro tamen minus lato, non de oblongis illis Macedonum ſariſſis, quibus hodie pedites vtuntur. Sed reuertor ad augurium. Felicia talia portendere purpureum illum pecoris colorem ex euentis comprobatum legimus, tunc præcipue cum agnus natus eſſet, vellere in fronte iſtiuſmodi coloris. In villa Antonini cuiuſdam plebei viri, inquit Pierius Valerianus, eo die, atque hora, qua Geta, Antoninus inde nuncupatus Mediolani natus eſt. Verùm is, in cuius ędibus agnus ęditus fuerat, cum imperium Antonino ex hoc portendi audiſſet ab aruſpice, de ſe dictum putans, ne fatum propalaretur, agnum ſtatim occidit. Quod omen fuit, Getam, qui & Antoninus vocabatur, vt ſubſecutum eſt, ab Antonino fratre necandum eſſe, quod apud Aelium Spartianum, & alios habetur. Eadem oues Diadumeno naſcenti imperium portendere cùm in agris patris oues purpureæ duodecim natæ eſſent, quarum vna tantùm varia fuerat. Sed forſan eiuſmodi omina non ipſis animantibus, ſed colori purpureo adſcribenda fuerint, quandoquidem Aelius Lampridius, oui palumbini purpurei, Vopiſcus vituli, & roſarum; Tacitus vini, & vitis albę ſubitò purpuraſcentium; Iulius Capitolinus in Maximo Iuniore, vitis, & loricæ meminerūt; & huius quidem verba adſcribam, ſed emendata: *Poſita ab eo vitis intra annum ingentes vuas purpureas attulit: Item lorica patris eius non, vt ſolet, ferrugine, ſed tota purpureo colore infecta à plurimis viſa eſt. Cum Grammatico daretur quondam, parens ſua libros Homericos omnes purpureos dedit, literis aureis ſcriptos.* Referri tamen ad ipſam etiam pecudem, ſi purpureo aureove colore naſceretur, tum ex antè dictis, tum ex his etiam Martialis de Domitiani filio verſibus innoteſcit:

Lib. 43.
Geta augurium.
Coloris purpurei ſignificatio.
In vita Seueri.
In Aureliano.
Lib. 6. epigram. 3.

Naſcere Dardanio promiſſum nomine Iulo

Vera

A *Vera Deum soboles, nascere magne puer:*
Cui pater aeternas post secula tradat habenas,
Quique regas orbem cum seniore senex.
Ipsa tibi niueo trahet aurea pollice fila
Et totam Phryxi Iulia nebit ouem.

Huc que pertinere videtur hoc Virgilij:

Ipse sed in pratis aries iam suaue rubenti
Murice, iam croceo mutabit vellera succo.

Praeterea Caelius Rhodiginus: Legimus, inquit, arietis caput monocerotis, idest cornu vnius, Pericli ex agris esse allatum, quod intuitus Lampon vates, robustum, & solidum in frontis meditullio situm, respondit, ex duabus, quae in vrbe vigerent, factionibus, Thucididis, ac Periclis, fore vt altera obscurata ad vnum Periclem, apud quem visum foret portentum, recideret ciuitatis potentia. Erat & ouis praegnans felicitatis prodigium: Siquidem Nestor apud Homerum, exploratori adituro Troianorum castra, promittit a singulis optimatibus Graecis B singula dona danda, nempe ouem nigram, & grauidam; Ibi Scholia, nigram inquiunt, quia nocte ibat; grauidam verò per symbolum boni ominis, vt fructuosum ei iter foret. M. Antonius Baucius in epistola ad Petrum Toletum ex professo medicum de oue lupum occidente, istiusmodi laetum recitat siue augurium siue ostentum: Nonne hoc monstrum est, inquit, horrendum, & nulla prorsus fide dignum? Cui spectaculo nisi ego ipse interfuissem, mentiri quoscumque referentes dicerem. Reducebat oues pastas in caulam opilio, & fortè accidit, vt pecus quaedam macilentissima, ac penè scabie confecta longo interuallo (pastor inconsultòne, an data opera eam à reliquis segregasset, mihi incertum) reliquas sequeretur, eam lupus praegrandis, & cui cilia iam canescebant, conspicatus, velocissimè insequi cepit. Ego illac transiens, ouiculam miseratus, quam maximè poteram clamore, & cursu, lupi vim ab innoxia arcere conabar. Sed antequam appropinquarem pecudi (Dij boni quale prodigium) ouis ipsa macie macilentior hostili & rabido animo lupum aggressa, eum strangulauit. Quid ominis haec portendant, ignoro. Tu velim opinionem tuam ad me rescribas. Oedipum enim te mihi iam pridem constitui. Respondet Petrus Toletus in haec verba: Occisus est lupus iam canus & senex ab oue C neglecta & scabie infecta. Occidetur certè, occidetur lupus, & humani generis pro dolor iam diu in ouem Christi, & terra, & mari grassans, nihil nisi ferociam, iram, & persecutionem dans. Quare deprehendetur, poenasque celeriter dabit miser ille, quisquis est, cuius ego nomini parco. Nam bestia est multorum capitum, moreque soricis peribit, qui dum rositat, seipsum prodit, etsi plagis ouis onerata sit, victura tamen est illum, qui delictum haud multum feret, malèque illum mulctabit per Christum, qui omnis vitae perfectissimum exemplar est. Caeterùm vt non infelix omen est, si ouis lupum occiderit, ita etiam, felix est si lupus ouem rapuerit, sicuti clarum est ex oraculo Eurystheni, & Procleae dato, illic videlicet eis ducendas esse vxores, vbi efferatissimum animal ferens mitissimum eis occurrisset, refertur id ab Aeliano his verbis: Animalium vim & naturam ne Dij quidem à sua cognitione, scientiaque aspernantur. Siquidem Eurysthenem, & Procleam (Aristomachi filios, cui pater fuit Cleadas, Hyllus auus, proauus Hercules) audio cùm in matrimonium faeminas ducere constitutum haberent, profectos ad Delphicum oraculum, Deum consuluisse, quo cum Graecorum Barbarorumque affinitate deuincti pulchrè, & prudenter nuptijs alligati viderentur: ijs Deum respondisse, quà venissent, in Lacedaemoniam reuerterentur. D Vbicunque porrò terrarum summè ferum animal ferens mitissimum eis occurreret, inde ducendas esse vxores. Sic enim feliciter ipsis, & prosperè processurum esse. Cui oraculo obtemperantes, cùm in Cleonaeorum regionem venissent, ipsis occurrit lupus, agnum quem ex aliquo grege diripuerat, portans: Ex eo illi coniecerunt Apollinem de ijs animalibus oraculo significationem dedisse: Proinde ipsos Thesandri (filij Cleonymi) probi viri filias vxores duxisse. Sic ille. Iasoni quoque laetum obuenit augurium naufragio periclitanti, cùm aquila agnum caepisset, vt refert Valerius Flaccus his versibus:

Talia cantanti laeuum Iouis armiger aethra
Aduenit, & validis fixam erigit unguibus agnam,
At procul è stabulis trepido clamore sequuntur
Pastores, fremitusque canum, citus occupat aurat
Raptor, & Agai supereffugit alta profundi.
Accipit augurium Aesonides, laetusque superbi
Tecta petit Peliae.

Fuere item oues, quae dira, atque infausta portenderunt, sicuti Clito, quem sacrificia peragentem,

Lib. 30. c. 1.
Aries vnicornis quid protenderit.
Ouis praegnans.
Iliad. K.
Ouis lupum occidens.
Ouis à lupo occisa.
Lib. 12. cap. 31.
Aquila agnum rapiens.
1. Argonau.

Auguria infelicia In Alexandro.

tem, vt refert Plutarchus, cum à rege vocaretur, & omiſſis ijs, regem adiret. Tres oues ex immolandis hoſtijs conſequebantur. Id enim prodigium conſpicatus Alexander, cùm accitis ariolis Ariſtandro, & Cleomanti Spartano aperuiſſet, diraque portendi audiſſet, ilicet pro Clito ſacrificium inſtaurari iuſſit. Subijcit autem hiſtoriam Cliti ab Alexandro occiſi, cum, ſtatim poſt ſacrificium non perlitatum, vino largius hauſto, multa in Alexandrum, nimis licenter, dixiſſet.

In Baotic.

Pauſanias etiam, Cleombroti Lacedæmoniorum regi in Leuctris Bœotijs dirum prodigium eueniſſe ſcribit, quod tale eſt: Mos fuit regibus Spartanis ad bellum proficiſcentibus, ouium greges in extremo agmine habere, quo & ad ſacra, & antequam ſigna conferrent, ad litandum hoſtiæ in promptu eſſent. Earum pecudum duces itineris erant capræ, Catœadas(κατοιάδας) nominant paſtores, tunc quidẽ gregẽ inuadentes lupi, ouibus ſanè nullã noxam intulerunt, ſolas ferè catæadas necarunt. Dicuntur etiã Lacedæmonij filiarum Scedaſi diras clade illa luiſſe. Idem Pauſanias inter prodigia, quæ Meſſenijs acciderunt, hoc etiam recenſet: Cùm Ariſtodemus Ioui Itoniatæ immolaturus hoſtias adduxiſſet, arietes ſponte incuſſis in aras cornibus, moribundi cecidere.

Bos agnum pariens. Lib. 3. hiſt. eccleſ. c. 8. Lib. de bello Iud. c. 12. Lib. 13 c. 14. Ouis leonem pariens. Lib. 1. var. hiſt. c. 29. Lib. 16. c. 3.

Inter prodigia, quæ cladem Hieroſolymæ præceſſerunt, feſto azymorum die, quo populus cõuenerat, vacca cùm ad hoſtiam duceretur, agnum in medio fano peperit, vt teſtatur Euſebius, & Ioſephus. In Coo inſula rarum dictu, inquit Cælius, apud veterem authorem fidei integræ, & grauitatis non dilutæ, legimus monſtrifica, & ideo mira præcipuè; vt vix non ficta videatur, & de ingeniorum Grçciæ afflatu producta ratione: De grege ouiarico Nicippi, ouem non ritu naturæ agnum, ſed leonem peperiſſe. Prodigiale id (vt erat) viſum multis, ſiquidem Nicippo tyrannidem portendit, quam mox is eſt cõſecutus, cum edito monſtro priuatum adhuc ageret. Ego hoc apud Aelianum tantùm reperio: Referente eodem Cælio memoriæ proditur ſub Bocchoro, qui Aegyptijs iura conſtituit, & ex eorum dynaſtis vnus fuit, agnum fuiſſe locutum, ijs autem temporibus, quibus apud Albam Romulus & Remus editi ſunt: Euſebius verò tradit, nec non & Fulgoſus, non ſimpliciter fuiſſe locutum agnum, ſed apertis verbis in Aegypto Bocchorum regem futurum optimum.

Agnum fuiſſe locutum. in volumine de prodig. Lib. 13 c. 3. Agni monſtrifici.

Sed & Aelianus hoc rurſus aliter narrat, fidemque adimit, inquiens. Aegyptij ferunt, (quod mihi quidem non perſuaſerint) quo tempore decãtatus ille Bocchoris regnauit, agnum pedibus octonis, & cauda gemina eſſe natum, ac eundem fuiſſe bicipitem, & quadricornem, & humano ſermone locutum, veniam merentur poetæ, vt Homerus, qui Xantho equo ſermonem attribuit, & imitatus eum hac in re Aleman, cùm id poſt tantum authorem (qui primus id fingere fuit auſus) Homerum fecerit, non eſt accuſandus. Aegyptijs verò talia iactantibus quis credat? Volui tamen hæc de agno, licet fabuloſa, non præterire.

4. de gener. animal. 3. Puer capite anſerino.

Ariſtoteles agens de cauſis, ob quas nati vel parentibus, vel alijs ſint aut ſimiles, aut diſſimiles, & ob quas item monſtra quandoque fiant, tradit puerum dici aliquando fuiſſe natum, capite arietis, aut bouis, vitulumque capite pueri, & ouem capite bouis. Quæ omnia, inquit, accidunt quidem cauſis ſupradictis: Sed nihil ex ijs, quæ nominant, eſt, quamuis ſimilitudo quædam generatur. Quod euenit etiam non in monſtrum peruerſis. Quamobrem ſæpenumero per conuitium nonnulli deformes aſſimilantur, aut capræ ignem efflanti, aut arieti petulco. Franciſcus Valeriola teſtatur ſe vidiſſe Aralatę anno M. D. LIIII. agnum vno capite, & ceruice, reliqua bicorporeum totum, quatuor vtrimque cruribus, duplici ventre. Anno centeſimo nonageſimo ſeptimo, ante natum Chriſtum, agnus natus fuit Fruſinone cum ſuillo capite, aliorumque animalium obſçęni fœtus pluribus locis nunciati, quo nimirum tempore bellum Macedonicum cum Philippo ortum; Galli, Inſubres, Cenomani, & Boij, duce Amilcare Pœno irruptione in agros proximos fecerunt. Et anno centeſimo nonageſimo quinto, Sueſſæ agnus natus eſt cum duobus capitibus. Item alius Aſculi, anno inſequenti cum quinque pedibus. Flaminius feliciter contra Philippum Macedonię regem pugnauit, & Minutius Genuam exercitu abducto multa oppida in deditionem accepit. Agni illius icon hic ex Lycoſthene apponitur. Anno item centeſimo ſecundo, ante ſalutiferum partum, inter alia prodigia in Lucanis duo agni nati ſunt equinis pedibus, quorum alter capite erat quodammodo ſimię, eorum figura hic ex eodem Lycoſthene adijcitur. Eo anno in Macedonia Thraces ſubacti ſunt. Halberſtadij 18. Februarij anni M. D. LV. accidit, vt idem Lycoſthenes ex Iobo Vincelio ſcribit, vt agnus naſceretur prorſus rotundo capite, tribus oculis, trigemino ore, gemino naſo, auribus in tergo pendulis inſtar caninarum, ſed quod maximi prodigij loco habendum eſt, in tertio ore magnum oculum habuit, maiorem alijs, ibique linguam prolixam proſeruit, vt imago oſtẽdit, vixit vnum diem continuo clamore. Anno Domini M. D. LXXVII. in pago Blandio tribus à Meloduno milliarib. natus eſt agnus triceps: Medium caput reliquis craſſius erat, balante vno reliqua pariter balabãt capita. Id monſtrum

sibi

A sibi visum affirmauit Ioannes Bellangerius chirurgus Melodunensis, seu pe dumq; curauit: Paræus postmodum publicauit. Alter, cuius figura hic etiam exprimi ur, totus niger, dorso duplici simul coniuncto, binis caudis, auribus tribus, pedibus octo, q iorum tamen duo ex principio dorsi enascebantur, natus in agro patauino, & à D. Francisco Riccio Patauino mihi publicandus donatus. Gesnerus asserit sese intellexisse monstrum fuisse in Aula regis Galliarum anno 1549. ex Italia missum, quod anteriore parte asini, posteriori ouis speciem haberet. Hoc denique commemorabile ex Olao Magno recitat Simon Maiolus Episcopus Vulturariensis videlicet veruecem compertum octo cornuum. Commemorabile autem id esse putat, quoniam Albertus Magnus, quod quatuor cornua aries habuisset, pro admiranda re tenuerit, qui tamen etiam alia duo in cruribus eundem habuisse tradit, referente eodem, Sed & in Italia quadricornes frequentissimi sunt arietes.

Lib. 17. c. 1.

Lib. 18. ani. mal. tract. 1. c. 6.

S O M N I A.

B

LEGIMVS Daunijs, & Calabris in more fuisse, pellibus incubare, quas melotas, idest, ouillas dicunt, in Podalirij sepulchro, sicque per quietem, oraculis instrui solere, qui Amphiarao sacrificabant, sacris peractis, arietis pellem substrauisse, atque ita dormijsse captantes somnia, author est Pausanias. Ad quod allusisse volunt Virgilium ita de Latino canentem:

In pelle arietis cur dormirent.

Aeneid. 7.

Pellibus incubuit stratis, somnosque petiuit.

Meminit huius rei Lycophron in Cassandra his verbis ex interpretatione Iosephi Scaligeri:

Calchantis atqui busta propter Itala
Fratrum duum mendacis alter cespitis,
Tumulum sepultis excitabit ossibus:
Bustumque ouillo vellere incubantibus
Veram in quiete dictionem proferet:
Salutiferque Daunijs vocabitur.

C

Cùm fluminis gens lota Inturuis aquis,
Gnatum innocabunt opitulum Aesculapij
Gregi benignum, ciuibusque accedere.

Cæterùm videamus, quid hæ pecudes in somno visæ significent. Actius antiquus poeta in Bruto, ponit in somnis ouilem fœtum in Tarquinium citatum, tantoque impetu arietantem, vt regiam solo prosternat; Quod Brutum denotabat, quem Tarquinius hebetem æquè ac pecus esse putabat, nomine etiam ex re, quæ simulabatur, indito, cum tamen is pectus egregiè sapientia munitum gereret. Verba Accij sunt:

Oues in somno visa quid portendant.

Cùm iam quieti corpus nocturno impetu
Dedi, sopore placans artus languidos,
Visum est in somnis pastorem ad me appellere,
Duos consanguineos arietes inde eligi,
Pecus lanigerum eximia pulchritudine
Præclariorem que alterum inuolare me:

D

Deinde eius germanum cornibus conitier
In me arietare, eoque ictu me ad casum dari;
Exin prostratum terra grauiter saucium
Resupinum, in calo contueri maximum
Ac mirificum facinus, dextrorsum
Radiatum Solis liquier cursu nouo.

Cicero somnium explicans, addit:

Lib. 1. de diuinat.

Rex, quæ in vita vsurpant homines, cogitant, curant, vident
Quæque agunt vigilantes, agitantque, ea si cui in somno accidunt,
Minus mirum est: sed in re tanta, haud temerè visa offerunt.
Proin vide ne, quem tu esse hebetem deputes æquè ac pecus,
Is sapientia munitum pectus egregium gerat,
Teque regno expellat. Nam id quod de Sole, ostentum est tibi,
Populo commutationem rerum portendit fore.
Per propinqua hæc benè verruncent populo, nam quod ad dexteram

Capit eurſum ab lena, ſignum præpotens, pulcherrimè
Auguratum eſt, rem Romanam publicam ſummam fore.

Lib. de ſomnys. Iacobi ſomnium de ouibus varijs explicatum.

Philo Iudæus ſomnium Iacobi de coitu, & generatione ouium variarum, quod legitur Geneſeos 31. his verbis: *Poſtquam enim conceptus ouium tempus aduenerat, leuaui oculos meos, & vidi in ſomnis aſcendentes mares, ſuper fœminas, varios & maculoſos, & diuerſorum colorum. Dixitque angelus Dei in ſomnis ad me, Iacob, & ego reſpondi, adſum; qui ait, leua oculos tuos, & vide vniuerſos maſculos ſuper fœminas aſcendentes, varios, maculoſos, atque reſperſos* &c. ſic myſticè explicat: Hircus caprarum gregis dux eſt; aries autem ouium. Hæc animalia duos ſermones perfectos ſignificant, quorum alter purificat animam, & facit peccatis vacuam; alter eam nutrit, & replet bonis operibus. Tales ſunt in nobis duces gregum ſermones. Greges autem, vt oues, capræque, quarum gerunt nomina, currentes, properanteſque ad iuſtitiam. Tunc igitur leuatis mentis oculis, quos prius clauſerat, vidit ſimiles hircis, arietibuſque perfectos ſermones paratos ad minuendas iniquitates, & augenda officia. At quomodo? Dum ſuper oues, capraſq; videlicet iuuenes adhuc teneraſq; animas, pubentes, & vigente ætate ſaliunt, non propter brutam voluptatem, ſed propter inuiſibilem geniturum ſapientium dogmatum. Fæcundum enim hoc eſt connubium, non amplexus concilians corporum, ſed benè natas animas iungens perfectis virtutibus, &c.

[S]ermones perfecti.

HIEROGLYPHICA, ICONES.
Simulachra.

Diſcordia typus.

QVÆ ſit huius pecudis cùm lupo diſcordia, innataq; inimicitia, abundè eſt dictum. Inde Aegyptij diſcordiam & mores maximè diſſimiles, ſignificare cùm volebant, lupum & agnum aut ouem pingebant. Diximus etiam elephantis exoſum eſſe arietem, & Calcagninus, vtriuſque animantis imagine regem indicari tradit, qui moriones auerſatur. Ante alia autem tam ouis quàm agnus hieroglyphicum eſt innocentiæ: & qui hominem imbellem, purum, ſimplicem, ac egregiè manſuetum, eundemq; immaculatum, ac pectore candidiſſimo præditum hieroglyphicè ſignificare volunt, agnum ſimiliter pingere conſueuerunt: Id enim manſuetiſſimum eius ingenium expoſcere videtur. Nam & ipſo vocabulo ἄγνος, puritatem caſtitatemque ſignificat, vt ſuo loco dictum eſt. Sunt qui porrò riualitatem hieroglyphicè expreſſuri, duos pingunt arietes cornibus ſe inuicem laceſſentes: quandoquidem in eiuſmodi certationē amoris cauſa ferri eos prohibent: quippe qui offenſionem intelligant ſibi fieri, ſi quas amant oues, ab alijs ſaliri conſpexerint: quod hirci, vt vulgò fertur, plurimùm negligentes, ſuſque deque ferre ſolent. In huiuſmodi autem Venerei affectus hieroglyphicum, aries eſt multis veterum monumentis impoſitus. Nam qui ante Corynthi vrbem intra priores pedes Leænæ, quæ Laidis tumulo impoſita erat, viſebatur, libidinem nimirū eius meretricis indicabat. Meminit huius tumuli Pauſanias, cuius verba hæc ſunt: Ante vrbem (Corynthum) cupreſſorum nemus viret, quod Cranion vocant, in quo eſt Bellerophontis lucus, & Veneris Melanidis templum, ac Laidis monumentum inſculpta Leæna, quæ prioribus pedibus arietem complectitur: Alterum in Theſſalia eſt, quod Laidis exiſtimant. In Theſſaliam enim acceſſit Hippoſtratis amore capta, &c. In agro Argiuo, teſte eodem Pauſania Thyeſtis ſepulchro appoſitus ſpectatur lapideus aries. Thyeſtes autem, vt ſubiungit, inceſto cum fratris vxore commiſſo, agnam auream habuit. Fortè & hic aries laſciuiæ typus eſt: Néc aliam, credo, ob cauſam Dædalus, vt legitur apud Diodorum, Veneri Erycí aureum poſuit arietem, ea ingenij arte ſculptum, vt viuus exiſtimaretur. Verùm & in arce Palladis aries erat repoſitus æneus, idemque ſacratus, quem propter magnitudinem Plato Comicus ἀσελγόκερων cognominat, non tam ob laſciuiam, quem ob ingentem molem: Confertur enim cū equo Durateo: Veteres enim non ſolùm ἀσελγὲς dixiſſe tradit Heſychius, quod eſſet laſciuum & indomitum, verùm etiam quod eſſet prægrande; ſic Eupolis ἄνεμον ἀσελγῆ dixit. Sed præſtiterit, inquit idem Heſychius ἀσελγόκερων interpretari τὸ κερατίζοντα (fortè κυρίττοντα) καὶ οἱονεὶ ἐξυβρίζοντα τοῖς κέρασιν, ideſt petulcum & cornibus petentem. Cęterùm quātum ad arietis libidinem attinet, per eum ita in nequitiam conciratum, Pierius, hominem, qui vetularum concubitum aſſectaretur, nonnullos ait, notandum cenſuiſſe, quòd is primum vetuſtiores fœminas, vt ſuo loco dictum eſt, inire conſueuerit, quarum facta copia, nouellas minimè petſequatur. Iam verò Iulius Iacobinus in ſua de priſca Cæſiorum gente, appendice, bragmatis

Riualitas.

Laidis ſepulchrum.

In Corynthys.

Thyeſtis.

Lib. 5. c. 13.

Aries aureus.

A tis illis contortis cornibus (arietina esse iudicat) quibus in ipsius Cæsij Cordi monumento myrtea, vt opinatur, serta distinguuntur, sacra manibus peracta, aut ibi peragi solita ostendi autumat. Non raró enim (inquit) in sepulchrorum lapidibus, inferorumq; vt superiorum deorum aris conspicamur, vel instrumenta ipsis sacrificiorum mysterijs apta, vel res ipsas, quibus sacrificantes operari consueuerant, vel ipsas hostiarum reliquias, quibus manes ipsi placabantur. Neque hoc loco piget referre, quod scriptum quoque de arietinis capitibus lego. Cùm veterum mos esset in mortuorum conditorijs benè, vita functis ominari, eos dijs manibus commendabant: Et columnas, quæ sepulchris erigebantur, inscriptionis loco arietinis capitibus, hinc inde adsculptis exornabant, Corymborum intercapedine interpendentium, qui foliorũ, & fructuum varietate lasciuirent: Factum id putant, quòd scilicet salutis Deum Hammonem Aegyptij, vt Iouem Latini habuerunt, ac proin Saloninæ nummo arietis simulachrum insculptum fuisse, non indocti homines putarunt: Verùm non huiusmodi semiusta atque excarnificata arietina caluaria comprehendi illorum opinione, qui isthæc existimant, sed integra, sed viuorum arietum capitibus adsimilia intelligi crediderim: Vt in non paucis monumentis, & B Romæ, & alibi obseruo. Quin etiam ita mos ipse arietinis capitibus (quibus fortè Hammonem significare volebant) sepulchra exornandi inualuit, vt sæpissimè humana capita, cornibus adhibitis, in cippis ipsis, arisque sepulchralibus insculpta spectantibus appareant. Atque ne longius exempla petantur, ex Cæsij nepotis monumento, quod adpictum ad caput quartum libri secũdi apud Fonteium, quisque potest facillimè conijcere: Vbi Hammonis reciprocicorni, vt Laberij vtar verbis, vel vt apud Afros vocatur, κριοπρόσωπος, hoc est, arietino vultu, quem salutarem deum antiquitas opinabatur, capitis simulachra duo conspiciuntur. Id quoque videre est, in multis alijs lapidibus, nummisque, quos minimè adscribo. Hæc Iacobinus. Atqui Mercurius κριοφόρος apud Tanagræos, vt Pausanias tradit, appellabatur, & vt Gyraldus addit, hoc nomine colebatur, cognominisque ratio est ista. Simulachrum eius erat arietem in humeris ferens, quod Calamis antiquus artifex effecerat; tradũt enim, quod circa vrbis muros Mercurius arietem gestans, Tanagræos pestilentia liberauit: eamq; gestandi arietis consuetudinem, postmodum in eius celebritate seruatam esse: Nam formosissimus iuuenis, vt idem Pausanias author est, circum vrbis mœnia agnum humeris ferebat. Hammonem verò propter Iouem arietem C cælestem nomen accepisse volunt, ideoque & in eius simulachro, arietis cornua fingi: Alij verò etiam ideo sic pingi arbitrantur, quod responsa illius incerta, & obscurissima fuisse perhibeantur, plerique verò propterea quod Libero patri cum toto exercitu in illius regionis deserto sitienti, & oranti, vt Iupiter opem ferret, Deus arietis specie aquas ostenderit. Idem Iacobinus, arietes posteriori parte in serpentes degenerantes, depictos esse tradit in sepulchro Cæsiæ Daphnæ Dianę Iuuentianæ de prisca Cęliorum gente, eosdemq; addita icone lectori ob oculos ponit. Tradit idem Pausanias Corinthi in via, quæ recta ad Legæum nauale deducit, æneum Mercurium sedentem spectari, cui aries astat, quoniam præter reliquos deos Mercurius maximè videtur curare, & augere greges; ideoque & Homerum in Iliade cecinisse credit:

Arietis capita cur in sepulchris.

Deus salutaris.

Mercurius Crisphorus.

Iuppiter Hammō vnde dictus.

Υἱὸν φόρβαντος πολυμήλου, τὸν ῥά μάλιστα
Ἑρμείας Τρώων ἐφίλει, καὶ κτῆσιν ἔπασσε. idest, vt vertit Romulus Amasæus;
Hic tibi natus erat pecoris ditissime Phorba
Quem sibi præ cunctis charum Celenia proles
Ditarat Teucris.

D Sed enim cum item Mercurio facundiæ Deo præsidi aries, inquit Pierius, apponatur, maximumque humanæ vitæ sit præsidium oratio, vt Comici Græci dicterium est, minimè mirum si Isocratis rhetoris sepulchro aries triginta cubitorum adsculptus fuit, in quo Siren cubitorum septem insideret: Nam ea quoque orationis suauitatem indicabat. Et ferunt astrologi Mercurium in ariete collocatum, orationis promptitudinem, & ex tempore dicendi facultatem dare; hęc Pierius. Fuisse autem Isocratis sepulchro insculptum talem arietem cum Sirene, legere est apud Plutarchum in vitis decem rhetorum. Mandrabulus quidam cùm inuenisset thesaurum, primum auream ouem posuit Iunoni Samię, proximo anno argenteam, tertio æream, postremò nullam, vt scribit Ephorus, quę res tandem in prouerbium cessit, vt annotauit Suidas, ἐπὶ μανδραβύλου χωρεῖ τὸ πρᾶγμα: idest, res Mãdrabuli ordine succedit: hoc est, indies in peius labitur. Vtitur prouerbio Lucianus, & Alciphron in epistola quadam. In Bacchi sepulchro ex porphyrio marmore, aries villosus sculptus conspicitur, vt refert Fabricius, vnà cum pueris vuas colligentibus, ibidemque in ędibus Ascanij Celsi, non procul a splendidissimo Cęsianorum palatio, obseruaui eiusdem Liberi patris caput cum toto pectore, quod arietina pelle contegebatur, necnon in ędibus Francisci Liscę Panis & Fauni, statuam sine capite, cui

Mandrabuli ouis aurea.

Simulachra aliquot arietina Romæ.

& si-

& sine capite aries astat. Vidi item apud Iulium Porcium agricolę statuam, qui ouem tendebat. Aliam item statuam apud Carolum Fanensem, humanam, arieti insidentem, tergoq; eius vestimenta ferentem, puto Phryxum esse, iram patris cum Helle sorore fugientem, cuius nimirum imago Athenis in arce, vt refert Pausanias, cernebatur, qui immolans arietem, quo vectus erat, siue alteri cuidam deorum, siue, vt conijcimus, inquit, Laphystio apud Orchomenios dicto, femora pro more Græcorum excisa vri spectat. Lego autem apud Plinium Naucidem statuarium Mercurio, & Discobolo arietem immolante censeri. In ea tabula itidem, in qua Ocnus apud Phocenses depictus videbatur, etiam conspiciebantur socij Vlyssis Perimedes, & Eurylochus hostias offerentes, nigros scilicet arietes. Videntur item Romæ in templo Agnetis in candelabris antiquis arietum capita sculpta, & ipsi etiam Virgini sanctissimæ agnus appingi solet. Mediolani verò in ecclesia D. Ambrosij, referente Paulo Morigia in historia Mediolani, agnus in marmore sculptus, magna cum veneratione ostenditur. Fiunt item quotannis in parasceue paschali Romę, à summo Pontifice agni cerei, quos venerationis ergo ex collo suspendimus: Quid autem denotēt, quomodo, & quare de cera fiant, in hæc verba docet Guilhelmus Durandus Mimatensis Episcopus: In primis hac die Acolythi ecclesiæ Romanæ faciunt agnos de cera noua benedicta, vel de cerea Cerei paschalis anni præcedentis, admisto chrismate, qui in Sabatho in albis in ecclesia per Dominum Papam populo distribuuntur. Agni isti significant agnum istum immaculatum, qui tollit peccata mūdi. Cera significat eius humanitatem, sicut B. Gregorius dicit; mel in cera, diuinitatē in humanitate. Apis quidē, quæ operatur ceram cum melle, nulla resoluitur libidine: & Beata Virgo eum, qui est Deus, & homo, concepit sine virili semine. In cera admiscetur oleum seu chrisma, quia Dominus noster est plenus misericordia, quæ per oleum designatur. In octaua distribuuntur, quia in octaua resurrectionis dominus suis præmia distribuit. Rursus agnus in agno cereo præfiguratus, & in pascha immolatus ad memoriam reducitur: Cui B. Gregorius oleum infundi instituit, quando paschalis agni mysteria reserauit. Hi etiam cerei agni figurant agnos nouellos, de quibus cantat ecclesia in Sabatho in albis, & ideo quandoque in illo sabatho fiunt, quod etiam visus apostolicus docet, quoniam in dominica tunc sequenti, domino Papa mensam intrante, & agnos cereos capellanis, & familiaribus suis distribuere volente, vnus acolythus solemniter portans, & præsentans sibi agnos ipsos, dicit ter alta voce: *Domine D. D. Isti sunt agni nouelli, qui annunciauerunt alleluia, modò venerunt ad fontes*, &c. Hi agni à fulgure, & tempestate fideles, & credentes defendunt, propter virtutem consecrationis, & benedictionis. Sanè secundum quarundam ecclesiarum consuetudinem, cereus distribuitur in octauo paschæ populo ad suffumigandas domos, quod in vltima resurrectione Christus fidelibus in præmio tribuetur. Ad quod expressiùs significandum Romana Ecclesia agnos facit suprascriptos. Hucusque Durandus. Stephanus Vinandus Pichius in suo Hercule Prodicio, seu principis iuuentutis vita, ac peregrinatione, de sexto principis iuuentutis clypeo, eiusdemque significatione his verbis disserit: Restat sextus clypeus ouata item forma, non tamen ad argumentum pompæ iam descriptæ pertinens, sed solummodò principi in vsum gladiatorij ludi, vel duelli pedestris ordinatus: cuius vmbo tegitur cordibus humanis summo ordine, & congruentia, sepis in modum contextis: quorum singula eijciant flāmmulas aureas scintillantes; circumscribantur hæc elogia:

In Atticis.

Agni cerei cur fiant, & vnde.

Lib. 7. c. 79.

Misericordiæ typus.

Clypeus sextus principis iuuentutis.

Hic. Murus. Aheneus. Esto.

BeniuolenZa. Buonissima. Guardia.

Beneuolentiæ vis, & typus.

Non potest esse tutius scutum, non magis fida in terris custodia, nec fortius propugnaculum ad principem defendendum, quàm amor, beneuolētia ciuium, prouincialiumq; suorum: quorum corda si demereri, ac obligare sibi, suæque reipub. poterit, atque phalangis, siue testudinis militaris in modum connectere, & in pace vnita conseruare, semet reperiet securissimum, prouinciasque suas felicissimas, ideoq; clypei limbum adornabimus pulchra corona variæ fęcunditatis florum, ac fructuum extensa, & suspensa ex cornibus aureis arietum. Per arietem enim antiqui intelligebant ipsam sæpissimè benignitatem principis, cum appelletur dux gregis, & suos ipse nunquam deserat, sed ducatum semper exeuntibus in pascua à caulis, rursusque redeuntibus ad caulas præbeat.

NVMISMATA.

IN vetustissimis nummis, vt scribit Plutarchus in Publicola, bouis, aut pecudis, aut suis, signum incisum apparet. Plinius autem Seruium regem scribit, ouium boumque effigie æs signauisse; primò, hoc autem æs, quod pecore erat notatum antiquissimum fuisse Varro testatur; vnde etiam sunt, qui inde pecuniam dictã esse arbitrantur. Istiusmodi nummum depingit Fulvius Vrsinus de Rustia Familia agens, nummus ab vno latere caput ostendit galeatum, & cristatum, ab altero arietem, cum literis L. RVSTI. fuit is sub Augusto Triumvir, cudendæque monetæ præses. Fuere item alij nummi cum eiusdem pecudis imagine, sed cùm significatione symbolica, ac in primis in Saloninæ nummo aries erat cum inscriptione, HAMMONI CONS. AVG. Hammonem hunc, vulgus Iouem, Aegyptij Solem esse contendebant, cornuaque radios ostentare, veteres etiam salutis Deum, vti Latini Iouem à iuuando dictum, interpretabantur, exque arietino capite eundem Deum, qui omnium saluti prospiceret, hieroglyphicè intelligebant. Hecatæus Abderita Aegyptios ait, Hammonis voce vsos, cùm se inuicem, salute præposita, compellarēt, allocutoriamque esse vocem, qua boni ominis causa Deum in primis ita venerarentur. Scriptores rerum, paruula quædam cornua in vtroque tempore eum habuisse ferunt. Qui verò penitiorem doctrinam perscrutati sunt, proprium id Iouis nomen apud Aegyptios fuisse tradūt. Alij dicunt arietinum caput ideo Hammonis esse signum, quod is Aegypti rex præclaris admodum rebus à se gestis in galeã vsus sit arietini capitis insigni. Aiunt & cùm Herculi illi vetustissimo ad eum visendi studio profecto, se olim ostentaret, arietis capite, quem mactauerat, vertici suo imposito, & pelle ea villosa circumdatum alia pelle amictum Heroem admisisse. Et Saporis regis gestamen celebrat Ammianus, aureo capitis arietini figmento elaboratū. Quod & insigne militiæ, & quasi sodalitatis cuiusdam suæ recentissima memoria (inquit Pierius Valerianus ex quo hęc omnia) Carolus fortissimus Burgundionum Dux, Caroli Quinti Imperatoris auus, adsciuit, aureum arietis caput, singulis pro gestamine imponendo, & arietini capitis cognomento sodalitatem vocando: eam Tottionis auri vulgò appellarunt (l'ordine del Tosone) quod ea locutio caput arietinum, lingua patria designaret. Sed, vt ad nummum reuertamur, alium reperire est, Gallieni Imperatoris, in quo aries expressus cernitur, inscriptione addita, IOVI CONS. AVG. Sebastianus Eritius alium depingit nummum Antinoi magnum, Græcum, æreum, & ab excellenti quodam sculptore factum, cum istiusmodi literis ANTINOOC. HPΩC. idest, Antinous Heros. Ostendit ab altera parte arietem pulcherrimè expressum, cum quibusdam literis, quæ tamen propter temporis iniuriam erosæ, legi nō possunt. Hic, inquit, nummus à Græcis fuit excusus honoris, ac memoriæ gratia, post mortem Antinoi, ac fortasse, vt Adriano Imperatori, cui ille erat in delitijs, abblandiretur, qui vbique terrarum statuas ei erigebat. Ceterùm aries, vt idem Eritius iudicat, venercam indicat lasciuiam, quam in hoc animante exprimi, nos quoque paulo ante, adductis aliquot monumentis antiquis, diximus. Constantinus Landus, esse ait elogium Lucconis, & Billienæ coniugum dextras inuicem iungentium, quibus adstet, & catulus, & taurus, nec non & leones arietinis capitibus insidentes. Elogij verba esse hæc: L. SVLPITIVS GN. F. SEVERVS. T. F. I. SIBI. ET GN. SVLPITIO LVCCONI PATRI BILLIENÆ SAL. F. SECVNDÆ MATRI. Iunctæ illæ manus, & catulus summa illos fide inuicem vixisse ostendunt. Moderationem autem semper obseruasse, argumento est taurus, qui semper pro temperantia apud Orum Apollinem in hieroglyphicis habetur, cùm id animal fæminā, postquam coitum concepit, auersetur; leones autem arietinis capitibus insidentes, mulieribus pudicitiæ custodiam adhibendam indicant: Est enim aries leuitatis, stultitiæque signum, & ideo fæminis congruit: Leo verò custodiæ typum gerit, quoniam id animal apertis oculis dormit.

Nummus Saloninæ. Hammon cur cornutus pingeretur.

Saporis tegmen.

Ordo capitis arietini.

Gallieni Nummus.

Antinoi.

Leones arietinis capitibus.

EMBLEMATA.

EMBLEMA Alciati inscriptum, TVMVLVS MERETRICIS. ex Pausania, cuius verba superius citauimus.

Quis tumulus? cuia vrna? Ephyrææ est Laidos, ab non
Erubuit tantum perdere parca decus.
Nulla fuit tum forma, illam iam carpserat ætas,

Iam

Iam ſpeculum veneri cauta dicarat anus.
Quid ſculptus ſibi vult aries, quem parte leæna
Vnguibus apprehenſum poſteriore tenet?
Non aliter captos, quod & ipſa teneret amantes,
Vir gregis eſt aries, clune tenetur amans.

E

Aliud emblema Ioachimi Camerarij Norimbergenſis Reip. archiatri inſcriptum DVLCESCIT AMARVM.

Felle carent Ponti pecudes abſynthia paſta,
Ferre mala aſſuetus non malè ferre ſolet.

Conſuetudinis vis.

Oſtendit pictura oues abſynthium depaſcentes, & quanta ſit conſuetudinis, tam in bonam, quàm malam partem, vis, & potentia: Hinc etiam colligi poteſt, quòd ſit cōſuetudo veluti ipſa natura. Aliud eiuſdem, in quo depingitur elephas promuſcide oues ſibi occurrentes ſeparans, ne conculcet, aut vllo alio modo lædat cum his verbis, MANSVETIS GRANDIA CEDVNT:

F

Præterit, haud elephas animalia paruula lædit;
Nempe quod hic clement rex imitetur habet.

Lib. 15. geograph.

Manſuetudinis & clementia ſymbolum.

deſumptum eſt emblema, ſiue ſymbolum ex natura elephantorum, & ouium: ſiquidem Strabo de Indiæ loquens elephantis, hoc encomium illis tribuit, quod ſint natura mites, & manſueti, atque ad animal ratione præditum accedant propius. Sic & nos ex Ariſtotele elephantem diximus eſſe animal placidiſſimum, & mitiſſimum omnium ferarum. Addit Camerarius, dici tantam illius eſſe manſuetudinem erga debiliora animalia, vt gregatim occurrentia pecora (pingit autem oues, quas nos ſua natura animantia eſſe oſtendimus præ cæteris debilia) proboſcide paulatim remoueat, atque ſegreget, ne forſitan imprudens illa conculcet, atque proterat. Addunt præterea, inquit, phyſiologi, illum niſi laceſſitum non facilè iraſci, vel ſæuire; vnde Sereniſſimus Dux Sabaudiæ Emanuel Philibertus, occaſionem ſymboli ſumens, addidit: INFESTVS INFESTIS. Sed prior nobis magis arridet ſententia, quamuis & hæc altera, interdum locum habere debeat. Idque vtrumque breuiter admodum Cicero exponit, hiſce verbis: *Nihil laudabilius, nihil magno, ac præclaro viro dignius, placabilitate, ac clementia.* Addit tamē, & hoc quoque non minus prudenter. *Et tamen ita eſt probanda manſuetudo, vt adhibeatur Reipub. cauſa ſeueritas, ſine qua adminiſtrari ciuitas non poteſt.* Et Homerus eandem virtutem commendans ait: ἀκεσταὶ δὲ φρένες ἐσθλῶν; ideſt, *placabiles ſunt animi bonorum.* Ac non ſunt verſus Ouidiani:

Sabaudiæ Ducis ſymbolum.

Offic. lib. 1.

G

Quoquiſque eſt maior, magis eſt placabilis ira
Et faciles motus mens generoſa capit.

Cuius generis multa præclara dicta leguntur apud Senecam in duobus libris de clementia ad Neronem. Et alibi adſcriptum reperitur: REGNI CLEMENTIA. deſumptum ex Claudiani hemiſtichio, *Mundi clementia cuſtos.* Emblema, ſiue ſymbolum ex eodem aliud, in quo ouis pingitur, regiam coronam cum ſceptro deijciens, cū lemmate: NVNC NOSCITO VIRES:

Hoſtem quid ſpernis? quamuis abiectior ille.
Sæpe irritatus maxima damna dedit.

Ab imbellibus etiam timendum.

Ouis pecus alioquin imbelle, quod tamen inſtar validi arietis, ſceptrum & coronam regiam deijcit, typus eſt illius, qui à potentiori non leui affectus iniuria, fert quidem ad tempus patiēter, ſe contemni, interea tamen obſeruans occaſionem aliquam, vt ſe tandem quoque virum oſtendat, & aduerſarium ſuum proſternat. Nam, vt ait P. Syrus; *Furor fit læſa ſæpius patientia.* Eſt autem hoc deſumptum ex tragædia Accij antiqui poetæ Bruto, cuius verſus, & citauimus, & explicauimus ex Cicerone. Nullum itaque hoſtem, quantumuis infirmum, contemnendum eſſe, admonemur, cum ſecundum prouerbialem verſum:

H

Sæpe aquilam ad pœnas, vel ſcarabæus agit.

In Arcadic.

Et Pauſanias, rectè ait: *At enim vilioribus, & abiectioribus plerumque rebus vim eam indidit Deus, vt ea ſuperarent, quæ maxima eſſent inter homines exiſtimationis:* quo in loca plura huius rei exempla commemorat. Aliud, in quo ouis medio in prato decumbens pingitur cum lemmate; VNDIQVE IN ARMIS.

Commoda plurima ouis præbet, nocumentaque nulla:
Sic quoque fac cunctis, nemini obeſſe velis.

Nulli nocendum.

Quæ ſit ouis vtilitas, morumque ſimplicitas, ſatis ſuperque ſuo loco dictum eſt. Quadrat optime hoc ſymbolum in hominem pium, innocentem, qui, quamuis ſit deſtitutus aliorum auxilio, atque ſubſidio, nihilominus omnibus inſeruire, & gratum facere ſtudeat, quemque innocentia

A centia inter medios hostes sæpe tutum, & incolumem seruet: Vnde Nazianzenus præclarè hoc quoque scripsit, ἀφύλακτον ἡ ἁπλότης, καὶ ἥκιστα κακίαν ὑφορᾶται τὸ κακίας ἐλεύθερον, idest, *Simplicitas expers custodia est simplicitas, & minimè mali quidquam suspicatur is, qui à malo est immunis.* Quali in sua simplicitate, & innocentia acquiescenti semper debet esse ante oculos sententia versuum horum:

Simplicitas expers custodia.

> *Hic scopus vnus erit, cunctis prodesse, nocere*
> *Nulli, & amare bonos, ac tolerare malos.*

Itemque hoc alterum:

> *Iuuare cunctos, at nocere nemini*
> *Est summa vitæ christianæ regula.*

Quemadmodum & Cicero: *Virum bonum esse dicit eum, qui prosit omnibus, noceat nemini, nisi lacessitus iniuria.* Alibi additur ex Claudiano in epistola ad Adrianum MENS IGNARA NOCENDI. Pingit denique idem Camerarius, ouem, siue agnum, quem lupus mordicus prehensum tenet, cum verbis: FIT SVAVIOR.

Lib. 1. de off.

Vir bonus qui.

B

> *Dum premitur iustus, fit gratior hostia olympo;*
> *Sic quoque fit morsu suauior agna lupi.*

Rationem, cur agni à lupo morsi caro suauior reddatur, supra retulimus. Conuenit symbolum hominibus pijs, & probis, qui in hoc mundo propter innocentiam vitæ, ac veritatis studium varijs periculis, & tormentis sunt subiecti, ac sæpe ideo ab impijs extrema omnia patiuntur, tandemque Deo acceptam hostiam sese offerunt, quo in numero omnes Sancti Martyres sunt ponendi. Sic legimus apud Eusebium ex Irenæo, quod Sanctus Ignatius ante martyrium hæc verba protulerit: ὅτι σῖτος εἰμὶ Θεοῦ καὶ δι᾽ ὀδόντων θηρίων ἀλήθομαι, ἵνα καθαρὸς ἄρτος εὑρεθῶ, idest, *Dei frumentum sum, & bestiarum dentibus molor, vt purus, & syncerus panis reperiar.* Et B. Polycarpi apud eundem, inter alias ipsius religiosissimas preces, hæc verba leguntur: προσδεχθείην ἐνώπιόν σου σήμερον ἐν θυσίᾳ πίονι, καὶ προσδεκτῇ, idest, *quæso, vt hodie in conspectu tuo pro hostia pingui, & accepta admittar.*

Martyrum symbolum.

Lib. 3. c. 36. hist. Eccles.

Lib. 4. c. 15.

C

EPIGRAMMATA.

EPIGRAMMA Martialis de leone, & ariete, qui adeo conuenerant, vt terroris aries, & feritatis leo obliti eodem vescerentur cibo, magno vtrumque dignum merito ait poeta, vt hic pro leone Nemeo, inter astra fit, ille pro ariete Phryxi.

Lib. 9. epig. 77.

Aries, et leo amici quid indicent.

> *Massyli leo fama iugi pecorisque maritus*
> *Lanigeri, mirum qua posuere fide.*
> *Ipse licet videas, cauea stabulantur in vna*
> *Et pariter socias carpit vterque dapes.*
> *Nec fœtu nemorum gaudent, nec mitibus herbis;*
> *Concordem satiat, sed rudis agna feram.*
> *Quid meruit Nemees, meruit quid portitor Helles;*
> *Vt niteant celsi lucida signa poli?*
> *Sidera si possent pecudesque, feræque mereri,*
> *Hic aries astris, hic leo dignus erat.*

D

Aliud ex Aulo Gellio Porcij Licinij, apud quem loquitur amator, qui toto pectore ardebat:

Lib. 19. c. 9.

Lib. 12. var. lect. c. 11.

> *Custodes ouium, teneræque propaginis agnum*
> *Quæritis ignem, ite huc, quæritis? ignis homo est.*
> *Si digito attigero, incendam syluam simul omnem*
> *Omne pecus flamma est: Omnia, quæ video.*

Ita sese hos versus correxisse tradit Petrus Victorius, in libris excusis vulgò legi asserens, nullo idoneo sensu, aptoque sententiæ poetæ:

> *Pastores ouium videre propaginis agnum.*

Nam postremum verbum, inquit, contrahi solitum, authoritate Plauti cognoscimus, qui hoc modo dixit in Aulularia:

> *Tace nunc iam tu: atque agnum horum vter est pinguior*

Licet, ita Congrio cum ſume.

Atqui in textus ipſius Gellij, Venetijs impreſſo anno 1544. ita legitur, vt ipſe corrigit, & eodem modo eoſdem verſus ex eodem Gellio recitat Fuluius Vrſinus de Licinia gente ſcribens. Aliud epigramma elegantiuſculum ἀδέσποτον ſuper oue lupi catulum nutriente, quo ſignificatur præſens tantùm beneficium ſpectari:

Τὸν λύκον ἐξ ἰδίων μαζῶν τρέφω οὐκ ἐθέλουσα.
  Ἀλλά με ἀναγκάζει ποιμένος ἀφροσύνη.
Αὐξηθεὶς δ᾽ ὑπ᾽ ἐμοῦ, κατ᾽ ἐμοῦ πάλι θηρίον ἔσται
  Ἡ χάρις ἀλλάξαι τὴν φύσιν οὐ δύναται. idest, vt vertit Obſopæus:

Agna lupum proprijs nutrire coacta papillis
  Hoc me paſtoris nubila cura iubet.
Sæuiet ille meis rurſum in me ſanguine fortis,
  Ruſticitas nullo flectitur obſequio.

In Ocioſos. Rectè quidem hoc epigramma oui quærenti adſcribitur, licet etiam nulla eius in ipſo græco epigrammate fiat mentio. Aliud ἄδηλον in ocioſam vitam cupientes:

Αἴθε πατήρ μ᾽ ἐδίδαξε δασύτριχα μῆλα νομεύειν.
Ὥς κεν ὑπὸ πτελέῃσι καθήμενος, ἢ ὑπὸ πέτραις,
Συρίσσων καλάμοισιν ἐμὰς τέρπεσκον ἀνίας.
Πιερίδες φεύγωμεν ἐϋκτιμένην πόλιν. ἄλλην
Πατρίδα μαστεύσωμεν. ἀπαγγελέω δ᾽ ἄρα πᾶσιν,
Ὡς ὀλοοὶ κηφῆνες ἐδηλήσαντο μελίσσας.

Hoc ita ad verbum quaſi expreſſit Vincentius Obſopæus:

Paſcere oues vtinam didiciſſem patre magiſtro,
Sub petra, vt recubans, vmbroſis ſiue ſub vlmis,
Triſtia compactis ſolarer corda cicutis.
Vrbis periura fugiamus mœnia Muſæ:
Quæremus patriam, populis annuncio cunctis,
Florilegas quod apes, fuci læſere maligni.

Ex 1. lib. epigram. græc. *Puer ab ariete præſeruatus.* Aliud Philippi de quodam capro, qui puerum ab ariete eripuit parum errabundum, atque à matris gremio diſcedentem:

Βαιὸν ἀποπλαγχθέντα λιπομήτορα παῖδα κορύπτων
  Κριὸς ἑλιξόκερως, θεῖνε θρασυνόμενος.
Κάπρος δ᾽ ἡράκλειος ἀπορρήξας ἀπὸ δεσμῶν,
  Ἐς νηδὺν κριοῦ πᾶσαν ἔβαψε γένυν.
Ζωὴν νηπιάχῳ δ᾽ ἐχαρίσατο. ἆρ᾽ ἀπὸ Ἥρης
  Ἡρακλῆς βρεφέων οἰκτείρει ἡλικίην. idest,

Parum vagantem, relicta matre, puerum impetens
  Aries tortis cornibus inſignis, percuſſit audax.
Caper verò Herculeus diſrumpens vincula
  In ventrem arietis omnem tinxit genam.
Vitam infanti donauit. Anne à Iunone
  Hercules infantilis miſerens ætatis.

Deſperationis exemplar Ariſtides. Aliud Antipatri de Ariſtide, qui præter ouiculam, & buculam nihil habuit, quibus amiſſis, & ipſe laqueum induit:

Εἶχεν Ἀριστείδης ὁ βοκίρρσος, οὐκ ἀπὸ πολλῶν
  Πολλά, μιῆς δ᾽ οἶος, καὶ βοὸς εὐπορίην.
Ἀλλὰ γὰρ οὐδ᾽ ὁ πένης ἔφυγε φθόνον, ἤματι δ᾽ αὐτῷ
  Θῆρες, ὄϊν, τὴν βοῦν δ᾽ ὤλεσε δυστοκίη.
Μισήσας δ᾽ ἀβληχρὸς ἐπαύλιον ἅμματι πήρης
  Ἐκ ταύτης βιοτὴν ἀχράδος ἐκρέμασεν.

Eiuſdem in eundem aliud eiuſdem argumenti:

Πλοῦτος Ἀριστείδῃ δάμαλις μία, καὶ τριχόμαλλος
  Ἦν ὄϊς. ἐκ τούτων λιμὸν ἔλαυνε θύρης.
Ἤμβροτε δ᾽ ἀμφοτέρων. ἀμνὸν λύκος ἔκτανεν. ὠδῖς,
  Τὴν δάμαλιν. πενίης δ᾽ ὤλετο βουκόλιον.
Πηροδέτῳ δ᾽ ὅγ᾽ ἱμάντι κατ᾽ αὐχένος ἅμμα λυγώσας
  Οἰκτρὸς ἀμυκήτῳ κάτθανε πὰρ καλύβῃ.

A Quæ duo epigrammata sic reddere ad verbum quasi, placuit:

Habuit Aristides Bocerrhius, non ex multis,
Multa, unius quidem ouis, & bucula facultatem.
Enimuero neque pauper effugit inuidiam: die namque eodem
Fera ouem; buculam verò perdidit partus difficilis.
Exosus verò carens balatu stabulum, vinculo pera
Ex eodem, vitam, pyrastro suspensus, finyt.

Aliud:

Diuitia Aristidi bucula vna, & velleribus referta
Erat ouis. Ex his famem abarcebat à ianua.
Aberrauit autem ab vtraque, ouem lupus occidit, difficultas partus
Buculam: Paupertatis verò peryt armentum.
Vinculo, quo pera ligata erat collum constringens
Miser non mugiens expirauit apud stabulum.

Aliud Leonidi continens testamentum pastorale pulchrum, & elegans, quo ostendit, quid sibi vita defuncto à pastoribus fieri vellet:

Testamentum pastorale.

Ποιμένες, οἱ ταύτην ὄρεος ῥάχιν οἰοπολεῖτε,
Αἶγας κἀϋμάλλους ἐμβατέοντες ὄϊς.
Κλειταγόρῃ πρὸς γῆς ὀλίγην χάριν, ἀλλὰ προσηνῆ
Τίνοιτε, χθονίης εἵνεκα Φερσεφόνης.
Βληχήσαιντ᾽ ὄϊές μοι. Ἐπ᾽ ἀξέστοιο δὲ ποιμὴν
Πέτρης συρίζοι πρήεα βοσκομέναις.
Εἴαρι δὲ πρώτῳ λειμώνιον ἄνθος ἀμέρσας
Χωρίτης, στεφέτω Τύμβον ἐμὸν στεφάνῳ.
Καί τις ἀπ᾽ εὐάρνοιο καταχραίνοιτο γάλακτος
Οἰὸς ἀμολγαῖον μαστὸν ἀναχόμενος.
Κρηπῖδ᾽ ὑγραίνων ἐπιτύμβιον. Εἰσὶ θανόντων,
Εἰσὶν ἀμοιβαῖαι κἀν φθιμένοις χάριτες.

C *Pastores, qui hoc montis dorsum peruagamini*
Capras, & hirsutas incuntes oues.
Clitagora per terram (scilicet vos rogo) modicam gratiam, sed gratam
Impendite, terrena gratia Proserpina.
Vtinam balent oues mihi, in impolita autem pastor
Petra moduletur leniter pascentibus.
Vere autem primo prateusem florem decerpens
Colonus, coronet sepulchrum meum corona.
Atque aliquis agnino coinquinetur lacte
Ouis emunctilem mamillam, sustinens,
Fundamentum madefaciens sepulchrale. Sunt mortuorum
Sunt remunerationes, & inter defunctos gratia.

Aliud perelegans Myrini in Thyrsin pastorem somno vinoque sepultum, cuius gregem Amor pastoris subiens munus, pascere fingitur:

Amor pascens oues.

D Θύρσις ὁ Κωμήτης, ὁ τὰ νυμφικὰ μῆλα νομεύων,
Θύρσις ὁ συρίζων Πανὸς ἴσον δύναμι.
Ἔνδιος, ὀινοπότης, σκιερὰν ὑπὸ τὴν Πίτυν εὕδει.
Φρουρεῖ δ᾽ αὐτὸς ἑλὼν ποίμνια βάκτρον Ἔρως.
Ὦ νύμφαι, νύμφαι. διεγείρατε τὸν λυκοθαρσῆ
Βοσκόν, μὴ θηρῶν κύρμα γένηθ᾽ ὁ Ἔρως.

Quod Vincentius Obsopæus ita latinis transtulit carminibus non infeliciter:

Thyrsis oues pingui pascens in gramine, Thyrsis
Pana potens calamis aquiparare Deum,
Ebrius vmbrosa sub pinu dormit: opimum
Ipse gregem sumpto munere seruat amor,
Thyrsidis ò nymphæ, nymphæ citò rumpite somnum,
Ne fiat rapidis præda, cupido, lupis.

Aliud occurrit epigramma, breuitatis sinu, plurimum circumdans & elegantiæ, & artificij, in

In paruos, sed garrulos.

Molyten, hominem puſillum, loquacem, & garrulitate gaudentem, & aſſiduè in hominum frequentia ſeſe iactantem:

Τίς δ' οὗτος κτίλος, ὃς ἐπιπωλεῖται στίχας ἀνδρῶν
Μωλύτης, ὁ πίων φίλος ἄστειος, ὄλμος ἄτολμος. idest,
Quis verò hic aries ita luſtrat ordines virorum
Molytes verboſus, Aſſius, mortarium timidum.

In inhumaniter hoſpites excipientes.

Ammianus acutiſſimo quodam epigrammate ſuo Apellæ inſulſos taxat mores, qui ſuos conuiuas tantùm herbis hortenſibus, & inemptis dapibus excepit tanquam hortum immolaſſet, & non agnum, & vitulum;

Ὡς κῆπον τεθυκώς, δεῖπνον παρέθηκεν Ἀπέλλης,
Οἰόμενος βόσκειν ἀντὶ φίλων πρόβατα.
Ἦν ῥαφανίς, σέρις ἦν, τῆλις, θρίδακες, πράσα, βολβοί,
Ὤκιμον, ἡδύοσμον, πήγανον, ἀσπάραγος.
Δείσας δ' ἐκ τούτων, μὴ καὶ χόρτον παραθῇ μοι,
Δειπνήσας θέρμους ἡμιβρεχεῖς, ἔφυγον. idest,
Tanquam hortum immolaſſet, cœnam appoſuit Apella
Exiſtimans paſcere ſe pro amicis, oues.
Erat rhaphanus, intybus erat, fœnugræcum, lactuca, porra, bulbi,
Ocymum, mentha, ruta, aſparagus.
Veritus verò præter hæc ne etiam gramen apponeret mihi,
Cœnatus lupinos ſemimadidos, aufugi.

Reſtat aliud, quo Herculis inter deos relati, in victimis eligendis inclemens duraque quædam auaritia notatur;

Εὔχολος Ἑρμείας, ὦ ποιμένες, ἐν δὲ γάλακτι
Χαίρει, καὶ δρυΐνῳ σπενδόμενος μέλιτι.
Ἀλλ' οὐχ Ἡρακλέης, ἕνα δὲ κτίλον, ἢ παχὺν ἄρνα
Αἰτεῖ. καὶ πάντως ἓν θύος ἐκλέγεται.
Ἀλλὰ λύκους εἴργει. Τί δὲ τὸ πλέον, εἴτε φυλαχθὲν
Ὄλλυται, εἴτε λύκοις, εἴθ' ὑπὸ τοῦ φύλακος. idest,
Facilis eſt Mercurius, ò paſtores, qui lacte
Gaudet, & quercino placatur melle.
Sed non Hercules: integrum enim arietem, aut craſſum agnum
Poſtulat, & omninò vnam victimam eligit.
Sed lupos arcet. Quid inde, ſi ſeruatum
Perit aut à lupis, aut ab ipſo cuſtode?

APOPHTHEGMATA.

Lib 8. c. 6. Diocles.

DIOCLES, referente Athenæo, cùm agnum in opſonio liguriſſet, ac calidum piſcem deuoraſſet, cælum ſibi dixit eſſe combuſtum, cui Theocritus Chius facetiſſimè reſpondit, reliquum eſſe, inquiens, vt mare ebibas, tunc tria maxima abſumpſeris, terram, mare, & cælum. Ithacenſibus verò, vt ſcribit Plutarchus in volumine de his, qui ſerò à numine puniuntur, expoſtulantibus, quòd milites Agathoclis Syracuſanorum tyranni, eorum oues auferrent, reſpondit: At veſter rex cùm ad nos veniſſet, præterea excæcauit paſtorem. Cùm aliquando Cleomenes Spartiatarum rex Æginetas perdere conaretur, quod crederet eos hoſtili in Athenienſes animo terram & aquam dediſſe, vt vna cum Perſa, aduerſus Athenas militarent: inter alios Æginetas Crius, (vt prodidit Herodotus) Polycriti filius negabat ſe paſſurum, vt aliquem Æginetarum abduceret; Nam id eum facere ſine communi conſilio Spartiatarum, ſed ab Athenienſibus pecunia corruptum. Eum Cleomenes ab Aegina diſcedens, interrogauit, quod ei nomen eſſet? reſpondit ille quod erat Crius, idest, aries: Cui Cleomenes: Crie, inquit, iam nunc præferrato cornua, tanquam occurſurus magno malo. Tradit Laertius Diogenẽ cùm apud Megarẽſes oues intueretur pellibus tectas, illorum verò filios nudos, dixiſſe, præſtat Megarenſium arietem eſſe, quàm filium. Cùm Græci nollent reſcindere pacta, quæ cùm Antigono, & Cratero pepigerant, & amplecti libertatem, quam offerebat Archidamus, veriti ne

Lib. 6.

Lib. 7.

In Apophthegm.

A ne grauiores essent habituri Lacedemonios, quàm Macedones; Archidamus dixisse fertur, referente Plutarcho; ouis semper eandem edit vocem; cęterum homo multas, ac varias emittit voces, donec, quod decreuit, confecerit. Nullum autem est animal, cui tam varia vox sit, quàm homo. Videri autem possit hoc apophthegma indignum Lacone, nisi pòst integritas eius gentis, Barbarorum commercio degenerasset: dicique potest aliquis honestus vsus esse, veluti si quis admoneat, pro tempore, proque re nata variandum esse sermonis habitum. Est enim vbi loquendum sit seuerius, est vbi blandius, est vbi magnificentius, est vbi submissius, est vbi iucundius, est vbi durius. Id si fiat citra perfidiam, prudentia est. Porrò ouilli mores dicuntur hominum stupidorum, qui se nesciunt rebus, ac personis accommodare. Gręcorum igitur constantiam Archidamus stultitię tribuit, qui proposita libertate, nollent mutare vocem. Scipio Iunior cùm adortus Numantinos in fugam vertisset, ideoque seniores Numantini pulsos suos culparent, vtpote quòd eos fugissent, quos toties in fugam conuertissent; Ferunt quendam Numantinorum dixisse, oues quidem easdem esse, quę antea, sed alium habere pastorem. Honestissimum longè, ac pientissimum dictum Tiberij Imperatoris, qui neminem pecunię causa occidit, nullaque vi, aut violentia exegit, passim apud Romanos scriptores legitur; Tonderi oues meas volo, non deglubi. In hęc enim verba rescripsit Aemilio Recto, qui ad eum aliquando miserat maiorem summam pecunię ex Aegypto, cui pręerat, quàm imperata fuerat.

Sermonis habitus quando variãdi.

B *Tiberij dictum*

PROBLEMATA.

PROBLEMA Plutarchi, cur oues à lupo demorsę, carnem gignant dulcissimam, lanam verò habeant pediculis obnoxiam, supra recitaui, vbi de antipathia ouis cum lupo. Quærit Aristoteles cur ouibus, & capris lac plurimum demulgetur, quæ corpore non maximo sunt, homini autem & boui minus, scilicet ad corporis proportionem. Vtrum, inquit, quòd his copia in corpus absumitur, cæteris in excrementum se confert; ouibus autem, & capris, quantum excrementi accesserit, omne in lac transit. An quod plura gignunt, quàm quæ magno sunt corpore, itaque plus attrahunt excrementi, quoniam plura alendum sit. An his grauidis plus excrementi propter corporis imbecillitatem redundat, lac autem excremento consistere, certum est. Idem philosophus quærit, cur homo inter animantes oculorum minimum pro sua magnitudine, habet interuallum? an, ait, quod omnium maximè naturali solertia homo constat. Sensus autem contuendi partem versus priora natura posuit; id enim conspicere oportet, in quod nos ducit ratio mouendi. Quanto autem oculorum plus discriminis sit, tanto magis conspectus vergent in latus, qui si secundum naturam, sedem debeant obtinere, quàm minimo esse interuallo, certè oportet; sic enim partem versus priorem ingredi maximè possumus. Ad hæc, cætera animantia, cùm careant manibus, despiciant prorsus in latera, necesse est, itaque plus eorum oculi distant inter sese, & maximè ouium, eò quòd maximè prono capite ingrediuntur. Quærit item, cur ouibus expilatis mollior pilus subnascitur, homini durior? Et ait, an quod ouium pili summæ cuti cohærent, euellique ob eam rem sine vllo labore possunt, cum initium alimenti integrum maneat, quod carni iunctum est. Meatibus itaque patefactis, excrementa respirare melius possunt, vellus enim proprio carnis vescitur alimento. Caro autem molli, dulcique alitur pabulo. Hominum contrà, quòd altius pili inhærent, per vim, summoque cum dolore euelluntur. Constat id, quando quidem sanguinem secum detrahunt. Corpore igitur saucio euenit, vt tandem cicatrix obducatur. Vnde fit, vt vel finem pili amplius promendi faciant, qui euulsi fuerint, vel quamdiu præterea promere possint, duri extrudantur, eò quòd omne valens alimentum carnis exhaustum est, nec nisi materia inutili, & superuacua pilus prouenit. Indicium quod hominum omnium plagam inhabitantium meridianam, pili duriciem præ se ferunt, quoniã calor exterior altius corpus subiens, alimentum concoctu facilè absumat in vaporem, cõtra eorum, qui sub aquilonem incolunt, molles lasciuiq; effunduntur, quod his sanguis, dulcisq; sapor per summam potius fluitat formam, quamobrẽ his color quoq; hilarior est. Pręcedenti verò problemate, in quo quęrit, cur sues hybernum pilũ amittere non solent, cùm cętere quadrupedes soleãt? Ait, an quod sus omniũ calidissimus est, partiq; calenti eius pili adhęrẽt, quippe cũ pingue tale esse necesse sit. Cęteris itaq; vel quia humor refrigescit, pili defluunt, vel quia suus calor alimentum concoquere nõ potest.

Sect. 10. probl. 6. Ouibus cur plurimum lactis.

C

Sect. 10. probl. 17. Homo cur minimum oculorũ habeat interuallum.

Ouium oculi cur longius à se distent.

D *Sect. 10. probl. 24.*

Pili vbi duriores, & vbi molles.

Cur sues hybernum pilum non amittant.

Suibus verò non idem incidit, vel quia nihil humor interior effici poteſt, vel quia benè alimentum concoquitur: Nam etſi quando cauſa, cur defluant, ſit, tamen pinguedo vetare poteſt. Oues ac homines propter ſui pili, tum denſitatem, tum copiam, non ita affici pulſu frigoris poſſunt: Non enim altius refrigerationi ſubire licet, vt poſſit, vel humorem, vel gelare, vel calorem concoquendo ſeuocare. Ad hæc, quęrit, cur ouium pili eo duriores ſunt, quò prolixiores; hominum contrà molliores, quo prolixiores? An quòd ouium pili, inquit, qui, quale diximus, capiunt alimentum, vbi procul ſe ab ſuo deduxerunt initio, ieiuniùs veſcuntur, & alimentum, quod ineſt, vi caloris, facilè pro ſua inconcoctione, euaporatur. Itaque ſiccati duriores redduntur, molle namque humidum eſt. Hominum verò pili, minus alimenti, ſed plus ſuo initio hauriunt. Concoquitur autem plenius, quoniam minus eſt. Concoctum autem pilum efficit molliorem: Concocta etenim quæque molliora incoctis redduntur. Indicium, quod oues recentes vellera molliora gerunt, quàm vetulę: Copia namque excrementi pilum, & hominis, & ouis procreat.

EPITHETA.

A CORPORIS tegumento ouis Homero λάσιος dicitur, idest, hirſuta ſiue, lanigera, vt vocat Virgilius, & καλλίτριχος, idest, pulchras lanas ferens. Βαθύτριχος, longam portans lanam. Ψαφαρότριχος tenuem habens lanam. Dicitur item in epigrammatibus δασύτριχος, denſam, ſeu ſpiſſam lanam tenens, τριχόμαλλος, villoſa, εὔμαλλος bene lanata. εἰρόπoκος apud eundem Homerum, & Heſiodum, nec non etiam Nonnum, idem eſt, quod lanigera latinis. Cęterùm huius compoſiti vocabuli duas eſſe expoſitiones, tradit Henricus Stephanus, quoſdam enim putare, ei ineſſe duo eiuſdem ſignificationis nomina, εἶρος & πόκος, idq; ἐκ παραλλήλου: alios autem ex εἶρος, & πέκω eſſe dixiſſe. Quin etiam deductionem afferri poſſe, ad quam reſpexerunt, inquit, qui εἰρόπoκος expoſuerunt, habens vellera innexa. Si enim hanc expoſitionem ſequamur, ex πόκος, & verbo εἴρω deductum dicemus illud vocabulum, conuenietque hic verbi εἴρω ſignificatio, cum illa quam habet, cùm εἶρος ab eo deducitur. Sed minimè dubium eſt, quin optima omnium deductio ſit ea, quę ex εἶρος, & verbo πέκειν deducit. Pro qua voce, actiua tamen, afferenda potius paſſiua fuerit, vt εἰρόπoκος ſit ὁ πεκόμενος εἰς εἶρος, ſiue ὁ πεκόμενος. Heſychius quoque paſſiuo verbo in hac expoſitione vtitur: Cum εἰροπόκοις exponit ἔρια κειρόμενα ἔχουσι. At verò Heſiodi Scholiaſtes Tzetzes εἰροπόκοι exponere maluit πόκους ἐρίων φέρουσι. Ε ἰροπόκος eſt etiam ἐριουργὸς Heſychio: apud eum enim legitur εἰροπόκῳ, quod exponit ἐριουργῷ, pro quo ἐριουργῷ eum ſcripſiſſe ἐριουργῷ, aut illi nomini ſignificationem huius dare voluiſſe, perſuaſum habeo. Sed quid ſi aliquis hanc expoſitionem non datiuo εἰροπόκῳ, ſed datino εἰροπόνῳ Heſychio dediſſe ſuſpicetur, is certè facilè in ſuam ſententiam, vel potius ſuſpicionem me pertrahet. Hactenus Henricus Stephanus. At Varinus oues εἰροπόκους per excellentiam prę cæteris animalibus vocari aſſerit, quod lanę earum tonderi ſoleant, ἀπὸ τοῦ πέκεσθαι εἰς εἶρος, ἤγουν ἔριον. A colore idem Homerus τὰ μῆλα, idest, oues, ἀργυφα dixit, idest, argenteas, propter videlicet lanę candorem, ſimiliterque ἀργεννὰ. Idem & μέλαιναν dixit τὴν ὄιν, idest, nigram. Et apud Theocritum ouem pellam interpretantur nigram, vt ſcribit Cęlius, propterea, quod corporum ſuperficiem, vbi ſanguis affluxus, nigreſcit, pellama, vel pelidnoma vocant. Eſt etiam vbi αἰόλα μῆλα vocat Calaber, idest, oues varias. A moribus Plautus, oues vocat parperas, idest, ſtolidas ſiue ſtultas, & minas, id eſt, lacte minutas, vel, vt Varro interpretatur, ventre glabro. Verba Plauti ſunt: *Ego parperas minas oueis in crumena hac properè in vrbem detuli.* Apud Textorem dicitur ouis placida, blanda, manſueta, mitis, mollis, pauida, imbellis, & infirma, quo poſteriori epitheto vtitur Horatius, vbi commentator: *proprium*, inquit, *epithetum ouium, quæ neq; ſui curam gerere, neq; ſaluti ſuæ prouidere ſciunt, præcipuè cùm velleribus ſuis onuſtæ ſunt, & grauatæ: niſi voluerimus naturaliter dicere infirmas, i. delicatas, quia natura oues ſunt infirma, & morbis obnoxiæ.* Oues mites, ac pingues, cur las dici arbitratur interpres Nicãdri, teſte Cęlio, qui inſuper ex etymologo, puto, per εὐφημισμὸν oues à Grecis iphias dici, inueniri tradit, quę debiles ſint. καὶ οὐκ ἰσχυρά, idest, inualidę. Verùm idem etiam Etymologus annotat, ἴφια μῆλα dici τὰ ἰσχυρά, vel ἰσχυρόποια τῶν ἐσθιόντων. Sed & Varinus, τὰ ἰσχυροποιὰ θρέμματα exponit, ἤτοι κρέας τὸ ἐξ αὐτῶν παρὰ τὸ κρατύνειν τὰ σώματα λέγεται: ἢ καὶ ἄλλως ἴφια, τὰ μὴ αὐτῶν ὑπὸ τόκου, hoc eſt,

Εἰρόπoκος varys interpretatur modis.

A colore.

Lib. 28. c. 6.

Lib. 3.

A moribus.

In truculento.

Ἴφια μῆλα quæ.

A est, validæ pecudes, siue quod carnes earum in cibo validos, & robustos homines reddunt, siue ipsæ validæ ad sui corporis modum, & obesæ. Hesychio ἴφις, siue ἴφιος etiam est ταχὺς, celer, velox, affert, & ἶφιν pro καλὴν, affert item ἴφιον pro λιπαρὸν. Suidas verò exponit ἰσχυρῶς βαδίζοντα, id est, fortiter currentem. Cæterùm apud Homerum ἴφια μῆλα, oues reddunt benè habitas pingues, & lætas. Idem Homerus ταναύποδα μῆλα vocauit, idest quæ recto pede stant, seu protentis, diuaricatisque pedibus incedunt: dixit & ταναύποδα, hoc est, vt Spondanus, & alij interpretantur pandos habentes pedes, vel extentos, componitur enim ἐκ τοῦ τανύειν, id est, εἰς τὸ μῆκος ἐκτείνειν, quod est extendere, & πούς, idest pes Ὑπάρνος, etsi communiter significet gregem, in quo sunt agno, vel etiam ouem, quæ sub se agnum habet, vsurpatur tamen etiam pro epitheto à Callimacho hoc loco: οὐδ᾽ ἀνάδαλτοι.

Ὄϊες, οὐδ᾽ ἄκυδοι, πᾶσαι δὲ κεν εἶεν ὕπαρνοι.

ταναύποδα. Odyss. α.

Vbi etiam ἄκυδοι dicuntur, id est, steriles, & ἀγάλακτοι, id est, nihil præbentes lactis. A forma, vel totius, vel partis alicuius, epitheta sunt εὔβοτος Apollinari id est, benè pasta, id est pinguis, & apud Festum legimus, ouem pascalem dici, quæ passim pascitur, a pasco, vel pascuis B quasi pascualem. Ita dicatur & εὐτραφής, id est, benè nutrita apud Homerum, qui & πίονα μῆλα vocat, & ταναύποδα, hoc est, rectipeda apud Oppianum ὄϊας ἐυκραίρους legimus, id est, cornutas, quomodo & latini cornigeras dicunt. A voce balans dicitur, quæ vox ponitur & absolute apud Virgilium pro oue, vt videns quoque sicuti supra in synonymis est dictum. Porrò arietis à natura motibusque epitheta sunt, petulcus, petulans, pugnax, bellator, trux, ἀθαμβὴς, id est, audax, siue nihil formidans, præceps, persultans, celer, τέρην, id est, mollis, siue tener, πέπων, Ignauus. A forma cornuum potissimum ἑλιξόκερως, quasi conuoluta habens cornua, quomodo fortè latini tortum dicunt. Laberius poeta arietes vocabat reciprocicornes, quod reciproca habeant cornua. Alij & cornigerum dicunt, & Plato concioris ἀσελγοκέρωτα, id est, magnis cornibus præditum. Nam ἀσελγὴς, vt scribit Alcidas & Varinus non ad intemperantiam solùm apud veteres refertur, sed quoque ad magnitudinem dicitur & πηγεσίμαλλος apud Homerum: Grammatici interpretantur, εὐπαγῆ, εὐτραφῆ, hoc est corpulentum, & solido corpore; Alij vero nigro vellere vestitum, alij altum. Vide de hoc vocabulo plura apud Varinum, & Hesychium. Laberius poeta præcitatus etiam lanicutem vocat, C hoc est cutem habentem lana coopertam, alij poetæ lanigerum dicunt. A colore Aristophanes λευκότριχα dixit, Sophocles ἀργίποδα, id est, albi pili, & alborum pedum Pontanus, Nepheleium à Nephele matre Phryxi, quem aries velleris aurei per mare Colchos detulit. Agni epitheta sũt νεόθηλεῖς, hornus, ὑπομάζιος, lactẽs, γαλαθηνὸς, νεογνὸς, πρωτόγονος, primogenitus, ἁπαλὸς, ἄναλκις, ἁπαλόχροος, imbecilli⁹, lactẽs, lacteolus, subrum⁹, mollis, incuriosus, mitis, molliculus, pauidus, blandus: Item lasciuus, alacer: dicitur & Καλλιπλόκαμος, idest mollis, & pulchræ lanæ. κεράστης, corniger cornupeta, petulcus, lanicutis, laniger, λασιόθριξ, σαχίτης, hirsutus, stabularius: ἰσομήτωρ, æqualis matri balans, expers herbæ, εὔβοτος, corpulentus, pinguis. Plauto, agnus curio, est macilentus, tanquam ob curam maceratur, confectusque: Vnde etiam à contrario Apuleius in floridis, agnum opimum, & pinguem dicere volens, appellabat incuriosum. Verba Plauti sunt.

Arietis epitheta.

A forma cornuum.

A colore.

Agni epitheta.

In aulularia.

In floridis

Me. *Etiam agnum misi.* Er. *Quo quidem agno sat scio.*
Magis curiosum esse est vllam beluam.
Me. *Volo ex te ego scire, quis sit agnus curio,*
D Er. *Qui ossa, atque pellis totus est, ita cura macet.*
Quin exta inspicere in sole etiam viuo licet,
Ita is pellucet quasi laterna Punica.

Agnæ epitheta sunt muta niuea, nitida, nouella, pauens, tenera, pulla, id est, nigra, balans, cicuti, humilis, mollis, tenera, lanigera.

Agnæ epitheta.

SIMILITVDINES.

„ APVD Epictetum similitudine isthac ostenditur nihil temere esse effutiendũ: Si „ apud imperitos, inquit, de præcepto aliquo sermo inciderit, maxima ex parte „ taceto; magni.n. periculi est, statim euomere, quod nondũ concoxeris. Quod si „ quis dixerit, te nihil scire, tuq; cõmotus non fueris, tũ scito iẽ esse inchoatã. Nã „ & oues non sænũ afferũt opilionibus, ac demonstrant quantũ comederint, sed „ pastu intra se cõcocto, extra ferũt lanã, & lac. Et tu igit̃ ne verba celeriter ostẽdas imperitis, sed „ opera q̃ verborũ concoctionẽ sequũtur. Elegãs pariter, & docta de leonis, & ouis antipathia, si-

Cap 69. Nil temere dicendum.

 militudo

Monaſticos nō debere eſſe ſuperbos.

militudo moralis, legitur apud S. Iſidorum Peluſiotam in epiſtola ad Seuerum, quæ talis eſt: Quemadmodum hoc natura minimè conceſſit, vt ouis cum leæna pabuletur: Sic nullo omninò modo fieri poteſt, vt faſtus idem cum monaſtica vita domicilium habeat. Nam ille belluinus eſt, freniquc impatiens: Hæc autem bona omnia obſequenti animo excipit, reſque moleſtas, & acerbas toleranter admodum, ac fortiter admittit. Quamobrē ſi te ad huius ſtudium, atque exercitium accinxiſti, ab illo abcede, ne te per eum malo aliquo is mulctet, qui aduerſus dominum ceruicem erexit, atque id agit, & ſtudet, vt omnes ſuperbiæ ſuæ, & ruinæ imitatores habeat. D. Chryſoſtomus, volumine de ſacerdotio ſecundo, quàm clementer cum Chriſtianis ſit agendum, eleganter iſtiuſmodi ſimilitudinibus oſtendit:

Clemēter cum Chriſtianis agendum.

Exteri quidem iudices, cùm facinoroſos homines legis tranſgreſſores fuiſſe deprehenderint, magna præditos authoritate, ac poteſtate oſtendunt, eoſdemque vel inuitos ſuos ipſorum mores mutare cogunt. Chriſtiano verò non vim afferre, ſed ſuadere tantum oportet, atque hac ratione meliorem efficere, quæ emendandum ſuſceperit. Etenim qui oues perdiderit, vel lupis rapientibus, vel latronibus adorientibus, vel lue aliqua aut alio id genus caſu ſæuiente, fortaſſe veniam nonnullam à Domino gregis impetret, ſui & pænas ille exiget, damnum niſi pecunia conſtat. At verò oui homines ipſi rationalis Chriſti grex concrediti ſunt, hunc primùm ouibus perditis, non pecuniarum, ſed animæ propriæ iacturam oportet, tum verò, & certamen longè maius, ac multo moleſtius ſuſtinere. Quemadmodum verò ouium paſtor gregem habet è veſtigio ſubſequentem, quocumque præierit, & ſi quæ de recta via oues deflectant, ac feraci pabulo poſthabito, ſterilia, atque abrupta loca depaſcantur, ſatis habet altius aliquantulum inclamare, vt palantes, atq; diſperſas reducat, & in gregem cogat. Contrà ſi à vero chriſtianæ fidei tramite aberrauerit quis, hic paſtori magnum certè onus incumbit, magnum negotium, magna tolerantia. Apud eundem Chryſoſtomum de oue, & lupo ſimilitudo legitur talis:

Lupus ouilla pelle tectus.

Si quis lupum cooperiat pelle ouina, quomodo cognoſcet illum, niſi aut per vocem, aut per actum? Ouis inclinata deorſum balat, lupus in acta conuertit caput ſuum contra cælum, & ſic vlulat. Qui ergo ſecundum Deum vocem humilitatis, & confeſſionis emittit, ouis eſt; qui verò aduerſus veritatem turpiter blaſphemijs vlulat contra Deum, lupus eſt. Apud Ieremiam legitur: *Sicut paſtor viſitat gregem ſuum in die, quando fuerit in medio ouium ſuarum diſſipatarum: Sic viſitabo oues meas, & liberabo eas de omnibus locis, in quibus diſperſa fuerant, in die nubis, & caliginis.* Gregorius Nazianzenus indicaturus magnum quid eſſe docere, verum diſcere, periculo carere, *cur te ipſum*, inquit, *facis paſtorem cùm ſis ouis? Cur caput eſſe contendis cùm pes exiſtas? Cur exercitum ducere quæris cùm inter milites adhuc cenſearis?* Gratulandum verò tunc eſſe, tradit Cyprianus, cùm lupi, aliæque noxiæ beſtiæ de Eccleſia ſeparantur, ne columbas, ne oues Chriſti ſæua, & venenata ſua contagione prædentur:

Contraria inuicem non cohærere.

Nam vt cohærere, & coniungi non poteſt amaritudo cum dulcedine, caligo cum lumine, pluuia cum ſerenitate, pugna cum pace, cum fœcunditate ſterilitas, cum fontibus ſiccitas, cum tranquillitate tempeſtas, cum lupo ouis, cum accipitre columba; ſic nemo putet bonos poſſe de eccleſia diſcedere.

Cap. 30.

Monaſticos non debere aſſociatos eſſe.

D. Baſilius in opere de conſtitutionibus monaſticis, docturus quod nequaquam permittēdum ſit, vt in conuentu virorum religioſorum, duorum, triumve fratrum ſeorſim ſodalitas conſpiret, ſtudioſè operam dandam eſſe tradit, ne vllus violata caritatis obſeruatione ſocietatem cum fratre aliquo iungat, qui improbè agere, & communis diſciplinæ iura velit peruertere, firmatamque iam vetuſtate diſciplinam labefactare in animo habeat, ac alios etiam de fratribus ſecum comites trahat; hunc primùm quidem ab eo, qui ſanus ſit, ſecretò admoneri tanquam parum ſanum, aſſerit: Sin arcano curati noluerit, adhibendos eſſe de fratribus etiam, qui cęteris intelligentia videantur pręſtare. Quod ſi ne ipſis quidem auſcultauerit, tum demum ad antiſtitem ipſum, animi ipſius morbum deferri oportere. Si verò ne antiſtitem quidem audire voluerit, perinde vt gentilem, & publicanum habendum eſſe, &, vt ouis peſtilentia contacta ab reliquo oculi ſegregandum, ne in reliquos quoque morbi contagionem transfundat &c.

Lib. 1. ſtromat.

Alia aliter, ab alijs cōſiderari.

Præ cęteris perquam eleganter, ac doctè Clemens Alexandrinus, ſententias grę̨corum in diuerſos ſenſus trahi, iſthac ſimilitudine indicat: Omnes quidem qui viſu vtimur, ea, quę cadunt in ipſum contemplamur, ſed alij aliorum gratia. Iam non ſimiliter ouem contemplatur coquus, & paſtor. Ille quidem an ſit pinguis, diligenter ſcrutatur: hic verò lac ouis obſeruat, an ſit generoſum. Mulgeat quidem aliquis, ſi cibo egeat. Vellus tondeat, ſi ei tegumento opus ſit. Sic mihi etiam procedat fructus bonæ grę̨corum doctrinę. Nullam enim exiſtimo ſcripturam adeo fortunatam prę̨cedere, cui nullus omnino contradicat, ſed illam exiſtimandum eſt, eſſe rationi conſentaneam, cui nemo iure contradicit &c.

A

HISTORICA.

IOSEPH moribundus fratres suos adiurauit his verbis: *Scio quod Deus visitauit populum suum, & vos hinc educet ad terram vestram, ideo tunc asportabitis hinc ossa mea vobiscum, vt non hic, sed cum patribus meis sim sepultus in terra promissionis.* Quod cùm postmodum facere vellent filij Israel, quando exierũt de Aegypto, sepulchrum Ioseph propter inundationem Nili inuenire non potuisse dicuntur, sed apparuisse tunc eis quandam ouem ferunt, quæ ductu angelico natauerit vsque ad locum sepulchri, ad ostendendum ijs locum, vt inde ossa Ioseph acciperent. Itaque Moysen ea accipientem secum asportasse, vt habetur in Exodo, hucque pertinere illud Psalmistæ: *Qui regis Israel, intende, qui deducis velut ouem Ioseph,* scilicet populum Israel per angelum præcedentem castra eorum, velut ouem Ioseph, quæ similiter ductu angelico ducta fuit B ad sepulchrũ Ioseph. Cùm ex Traiani sententia D. Clemens ab inuito licet vrbis præfecto ad locum exilij amandaretur, pluresque Christianorum eadem pœna mulctatos, ijsdem ærumnis afflictatos, nactus esset, illud illis præstitit solatij, inquit Baronius, vt diuina ope implorata, vberrimum aquæ fontem ad potum necessarium (nam illa insuper molestia vrgebantur, vt humeris aquam sex millibus passuum, procul positam, iugiter ferrent) è terra in loco diuinitus agni signo monstrato, fecerit erumpere: quo miraculo edito Christi fidem loci accolis annunciante Clemente, mirificè Christiana religio fuit propagata, adeo vt idololatria, quæ in ea regione antea vigebat, extincta propemodum fuerit. Sanctus Bonauentura scribit fuisse ouiculã S. Francisco, quæ soleret ingredi ecclesiam, cùmque in sacratissima Missa attollitur eucharistia à præsentibus cunctis adoranda, pecus, dictu mirum, caput inclinabat, genua flectebat, aliaque signa exhibendi cultus præstabat, vt cuncti id conspicati obstupescerent, & ad omnem reuerentiam maximè inflammarentur. Recitat ex S. Bonauentura hanc historiam Thomas Bosius. Calistus verò scribit Gennadio episcopatum gerente pictorem quẽdam cum Seruatorem habitu, & forma ouis (aliàs Iouis) pingere ausus esset, facinoris eius mercedem tulisse: Nam manus eius exaruisse, sed eam, cum ille id crimen publicè cõfiteretur, à Gennadio restitutã fuisse. C

Genes. 50.

Incognitus in psalm.

Sepulchrum Iacob vt inuentum.

psalm. 79.

Aqua agni signo demõstrata.

APOLOGI.

ARISTARCHI sorores, neptes, & consobrinæ ipsum accusabant, quod solus ociosus vnà comederet; Id cùm Aristarchus Socrati narraret, cur ait, non dicis eis canis responsionem (Dicitur namque cùm animantia essent vocalia, ouem domino suo dixisse; mirum facis, inquit, profectò, qui cùm nobis, à quibus lanam, agnos, caseumque habes, nil des, nisi quod à terra capiamus, canem, qui nil tale tibi præbet, de quo tu comedis, pane participem facis: Canis verò cùm hæc audisset, non immeritò per Iouem dixit; ego namque ille sum, qui & vos ipsas saluas facio, atque custodio, vt nec homines vos furentur, nec lupi rapiant: quod si vos non custodiam, nec ad pascua vobis proficisci licebit timentibus, ne pereatis. His ab eo dictis, oues quoque fertur cani concessisse. Et tu itaque dic illis, Socrates ait, quod tu custos earum, vt canis, ac procurator es, per quem à nullo iniuriatæ securè, ac suauiter operando viuunt. Alius de oue, & lupo, quo ostenditur viros magnos exleges esse, quem refert Plutarchus in conuiuio his verbis: *Aesopus cùm lupus eum videret pastores in tabernaculo ouem comedere, propriùs accedens, quãtus, inquit, tumultus exortus esset, si hoc ego fecissem? Tum Chilo, rectè ait, Aesopus sese vltus est, qui paulo antè eum os obturauerimus, nunc videt à nobis Mnesiphilo præripi facultatem respondendi,* &c. Maximus Tyrius philosophus Platonicus de Socratis loquens modo, quem inuenit aduersus ægros adolescentium animos, hunc, istiusmodi fingens fabulam Aesopi Phrygis in morem indicare sese ait; Pastor, & coquus cùm iter vna facerent, agnum opimum conspicati, longè ab ouili errãtem, relictumq; à socio grege, ad eũ ambo accedunt. Et quoniam ea tempestate brutę animantes, cum hominibus linguæ societatem habebant, vt continent fabulæ, agnus eos interrogat, qualis vterq; esset, qui sibi manũ injicere, atq; abducere ad se vellet: postquam verò de vtriusque arte certior factus est, libens seipsum pastori committit, coquum sic allocutus. Tu quidem carnifex es, ouilisque agnorum parricida, huic verò mores nostri perquam bellè satisfaciunt. Confer, si placet amatores illos cum multitudine coquorum. Socratem D

Puellas qui ab immunũti iniuria tuetur, laudandum esse.

Lex vulgaribus præscribitur.

Meliora, & salubriora eligenda esse.

tem verò vnum fac eſſe paſtorem: Adoleſcentulos Atticos dic eſſe inerrantia pecora, veræ vocis conuenientiam habentis, aliter ac pro fabellæ figmento, &c. Paſtor apud Aeſopum nuper natum lupi catulum reperiens, ſuſtulit, vnaq; cum canibus nutriuit. At cùm adoleuiſſet, ſi quando lupus ouem rapuiſſet, cum canibus & ipſe perſequebatur. Cùm canes verò aliquando non poſſent aſſequi lupum, atque ideo reuerterentur, ille ſequebatur, vt cum ipſum aſſecutus eſſet, vt lupus, particeps foret, venationis inde redibat: Sin autẽ lupus extra nõ rapuiſſet ouem, ipſe clam occidens vnà cum canibus comedebat, donec paſtor, cùm coniectaſſet, & intellexiſſet rem, de arbore ipſum ſuſpendit, & occidit. Monet fabula, naturam prauam non nutrire bonos mores. Lupus à canibus morſus, & malè affectus abiectus iacebat; Sil cibi verò indigens, viſa oue, rogabat vt potum ex præterfluente flumine ſibi afferret: Si enim, inquit, tu mihi dederis potum, ego cibum mihi ipſi inueniam, illa recognita ait; Sed ſi ego potum do tibi, tu & cibo me vteris. Conuenit fabula in virum maleficum, qui per ſimulationem inſidiatur. Paſtor actis in quercetum quoddam ouibus, ſtrata ſub quercu veſte aſcendit, & fructum decutiebat, oues verò inter edendum glandes, neſciæ & veſtes vnà deuorarunt: At cùm paſtor deſcendiſſet, vt, quod erat actum, vidit: O peſſima, ait, animalia, vos cæteris vellera, ac veſtes præbetis, à me verò, qui vos nutrio, veſtem ſurripitis. Fabula ſignificat, pleroſque homines ob dementiam eos, qui nihil ad ſe attinent, beneficia afficere, in domeſticos verò mala operari. Lupus ouis pelle indutus ouium ſe immiſcuit gregi, quotidieque aliquam ex eis occidebat. Quod cum paſtor animaduertiſset, illum in altiſſima arbore ſuſpendit: Interrogantibus autem cęteris paſtoribus cur ouem ſuſpendiſſet, aiebat: pellis quidem vt videtis eſt ouis, opera autem erant lupi. Hæc fabula indicat homines non ex habitu, ſed ex operibus iudicandos, quoniam multi ſub veſtimẽtis ouium ſupina faciunt opera. Aries quidam inter lanigeros, greges erat tanta cornuum & capitis firmitate, vt cæteros arietes ſtatim, facilèque ſuperaret. Quare quum nullum amplius arietem inueniret, qui occurſanti ſibi auderet obſiſtere, crebris elatus victorijs Taurum auſus ad certamen prouocare. Sed primo congreſſu quum in taurinam frontem arietaſſet, tam atroci ictu repercuſſus eſt, vt ferè moriens hæc diceret. Stultus ego quid ego? cur tam potentem aduerſarium auſus ſum laceſſere, cui me imparem creauit natura? Fabula docet cum potentioribus non eſſe decertandum. Ouis conuiciabatur paſtori quòd nõ contentus lacte, quod in vſum ſuum, filiorumque ab ea mulgebat, inſuper illam vellere denudaret. Tunc paſtor iratus filium eius trahebat ad mortem. Ecquid, inquit ouis, peius mihi facere potes? Vt te, inquit paſtor, occidam, & lupis, canibuſque proijciam deuorandam. Siluit ouis maiora adhuc mala formidãs. Hæc monet fabula non debere homines in Deum excãdeſcere, ſi diuitias, ſi filios ipſis permittat auferri, quam etiam maiora, & viuentibus, & mortuis poſſit infligere ſupplicia. Paſtor quidam cani oues ſuas dederat cuſtodiendas, optimis illum paſcens cibis. At ille ſæpe aliquam ouem occidebat. Quod cùm paſtor animaduertiſſet, canem capiens eum volebat occidere. Cui canis: quid me, inquit, perdere cupis, ſum vnus ex domeſticis tuis: interfice potius lupum, qui continuè tuo inſidiatur ouili. Immò, inquit paſtor, te quam lupum morte dignum magis puto: Ille enim palam meum hoſtem ſe profitetur. Tu verò ſub amicitiæ ſpecie quotidie meum imminuis gregem. Hæc innuit fabula longè magis, qui ſub amicitiæ ſpecie nos lædunt, quam qui apertè ſe noſtros inimicos profitentur.

Lupus cum agnis altus.

Simulator inſidians occultè.

Beneficia in incognitos non cõferenda.

PHYSIOGNOMONICA.

ADAMANTIVS tradit eos, qui vocem emittunt ſimilem ouillæ, ingenio quoque oues referre. Videntur etiã arietem petulcum, & ictus minantem referre ij, quibus frons, & ſynciput plus iuſta protuberant.

Oues & arietes qui referant.

L E G E S.

QVEMADMODVM quamq; pecudem emi oporteret ciuili iure, Varro ſe dicturum profitetur: *Neque in omnibus,* inquit, *ſatis eſt ſtipulatio, aut ſolutio nummorum ad mutationem dominij. In emptione aliàs ſtipulandum ſtatim eſſe è valitudinario, aliàs è ſano pecore, aliàs è neutro.* Idem hęc eadem de ouium emptionibus tradit. *In emptionibus iure vtimur eo, quod lex praſcripſit: In ea enim alij plura, alij pauciora excipiunt. Quidam enim precio facto in ſingulas oues,* VT AGNI CHORDI

Lib. 2. de re ruſt. c. 1.

Pecus vt emendum.

Lib. 2. de re ruſtic. c. 11.

A DI DVO PRO VNA OVE ANNVMERENTVR, ET SI CVI VETVSTATE DENTES ABSVNT, ITEM BINÆ PRO SINGVLIS VT PROCEDANT. *De reliquo antiqua ferè formula vtuntur. Cùm emptor dixit.* TANTI SVNT MI EMPTÆ? *Et ille respondit*, SVNT? *Et expromisit nummos: emptor stipulatur prisca formula sic*, ILLASCE OVES, QVA DE RE AGITVR, SANAS RECTE ESSE, VTI PECVS OVILLVM, QVOD RECTE SANVM EST EXTRA LVSCAM, SVRDAM, MINAM, ID EST, VENTRE GLABRO, NEQVE DE PECORE MORBOSO ESSE, HABEREQVE RECTE LICERE. HÆC SIC RECTE FIERI SPONDES? *Fructum verò ouium hac lege venire oportuisse Cato tradit*, IN SINGVLAS CASEI P. I. S. DIMIDIVM ARIDVM, LACTE FERIIS QVOD MVLSERIT DIMIDIVM, ET PRÆTEREA LACTIS VRNAM I. HISCE LEGIBVS AGNVS DIEM, ET NOCTEM QVI VIXERIT IN FRVCTVM, ET KAL. IVN. EMPTOR FRVCTV DECEDAT: SI INTERCALATVM ERIT K. MAIIS AGNOS XXX. NE AMPLIVS PROMITTAT. OVES QVAE NON PEPERERINT BINAE PRO SINGVLIS IN FRVCTV CEDENT. DIE LANAM ET AGNOS VENDAT. MENSES X. AB COACTORE RELEGET PORCOS SERARIOS. IN OVES DENAS SINGVLOS PASCAT, CONDVCTOR II. MENSES PASTOREM PRAEBEAT. DONEC DOMINO SATISFECERIT, AVT SOLVERIT, PIGNORI ESTO.

Lex de fructu ouium.

De re rustic. cap. 150.

B

Cur apud Heracleotas lex scripta sit, ne quis colligatas postmodum ouiculas exigeret Parthen. in opere de amatorijs ex Phania Eresso istiusmodi narrat historiam. In Italiæ vrbe Heraclea excellentem forma puerum, Hipparinum nomine, celebri familia ortum, Antileon amabat, sed nullo modo eum sibi poterat conciliare. Circa gymnasia autem versanti, vt plurimum puero se accommodans, tanto eius desiderio se teneri adfirmauit, vt eius gratia omnem laborem subire vellet, & quicquid iuberet, effectum dare. Puer ergo per ludibrium mandauit ei, vt ex munito quodam loco, qui magna custodia ab Archelao Heracleotarum Tyranno seruabatur, tintinnabula deturbaret, confisus nunquam ipsum hoc perfecturum. Verùm Antileon ex insidijs custodem tintinnabuli occidit, atque inde ad adolescentem reuersus, in magna apud eum gratia fuit. Interea cùm tyrannus puerum de stupro sollicitaret, Antileon quidem propter periculum vitandum admonuit, ne contradiceret. Ipse verò è domo exeuntem tyrannum occidit. Sed in ouiculas colligatas obuiam sibi factas, incidens captus fuit, & occisus. Ciuitate autem in pristinum statum, & libertatem restituta, vtriusque apud Heracleotas imagines æreæ sunt erectæ, ac lex scripta est. *Ne quis colligatas in posterum ouiculas exigeret.*

Heracleotarum lex de ouibus colligatis.

C

Lex Numæ de Paricidis. SI QVIS HOMINEM LIBERVM, DOLO SCIENS MORTI DVIT PAREICIDA ESTO. SEI INPRVDENS SE DOLO MALO OCCISIT, PRO CAPITE OCCISEI, ET NATEIS EIVS IN CONCIONE ARIETEM SVBICITO. *Subijci aries dicitur*, inquit Festus, *quem quis agit, vt pro se cadatur, vt ait in eodem libro Antistius: quod fit vt ait Cincius libro de officio Iurisconsulti exemplo Atheniensium, apud quos expiandi gratia aries inigitur, qui scelus admisit, pœna pendenda loco.* Idem Festus ex hac lege probat antiquitus paricidam dictum fuisse, non eum, qui parentem occidisset, sed qui qualemcumque hominem, extatque apud eum huius legis fragmentum in voce *Parici quæstores*, quod tamen ab altera parte auxit Iosephus Scaliger ex cedis Seruianis, in quibus etiam ait huius legis mentionem ita fieri: *Vt si quis imprudens hominem occidisset, pro capite occisi & natis eius in concione arietem offerret*, Alia eiusdem Numæ lex de Pellice.

Lex de Paricidio.

Paricida q antiquis.

D

PELLEX ARAM IVNONIS NE TANGITO. SI TANGET, IVNONI, CRINIBVS DEMISSIS, AGNVM FAEMINAM CAEDITO. Iacobus Ræuardus libro singulari de authoritate prudentum scribit, ex toto iure Papiriano huius vnius legis reliquias extare in libris Iurisconsultorum apud Paulum, vbi sic scriptum sit: Granius Flaccus in libro de iure Papiriano scribit, pellicem nunc vulgo vocari, quæ cum eo, cui vxor sit, corpus misceat. Et hanc legem sic interpretatur, *Pellex aram Iunonis ne tangito* (vel quemadmodum Ræuardo placet, & veteres loquebantur, tagito) id est Pellex nulla viro vxorem habenti, nubito, si nupserit, crinibus demissis, quod tristitiæ signum erat, Iunoni agnum fœminam cædito, siue mactato.

Lex de pellice.

Pellex quæ.

Lex alia eiusdem Numæ de opimis spolijs, quam in Boue omissam, huc referemus. QVOD IVS AVSPICIO CLASSE PROCINCTA OPEIMA SPOLIA CAPIVNTVR. IOVEI FERETRIO BOVEM CAEDITO. QVEI CEPIT, ÆRIS DVCENTA DARIER OPORTETO. SECVNDA SPOLIA IN MARTIS ARAM IN CAMPO, SOLITAVRILIA VTRA VOLVERIT, CAEDITO. TERTIA SPOLIA IANO QVIRINO AGNVM MAREM CAEDITO, CENTVM QVEI CEPERIT EX AERE DATO.

Lex de spolys opimis.

Lex

Lex non paſcendum in alieno agro.

Lex alia in eum, qui pecora ſua in fęcundos vicinorum agros paſcendi gratia immittit, Exod. 22. & 23. Deureron. 22. cum Pomponij reſponſo in L. Quintius Mutius, & L. Quamuis §. ad L. Aquil. Seuerius ad huc lege illa ripuaria. Si quis peculium aliena in meſſe deprehenſum ad patricum minare non permiſerit, is ſolid. culpabilis iudicetur. Quin etiam Scotico edicto Kenneti regis antiquiſſimi, ſuam ſegetem edentem, aut grunno cultum ſubruentem agrum, licuit impunè occidere. Cætera item animalia, quæ quis in agro ſuo deprehendiſſet, fructum terræ depaſcentia, iure is includebat, donec pecorum dominus damnum reſarſiſſet. Cuius rei Hector Boethus teſtis eſt. Hoc amplius Sabaudis ius eſt, animal quodcumque in vitibus deprehenſum, interficere. Allobrogici ſanatus decreto 7. Calend. Septem. An. 1559. ex lib. edictor. Duc. Sabaud.

Lib. 10. hiſt. Scelor.

Seruitus ruſtica paſcendi.

De ruſtiça verò ſeruitute iuris paſcendi iſthæc collegit Petrus Gregorius Toloſanus: Citra ius ſeruitutis in aliena non licet paſcua pecus paſcendi cauſa immittere; prohibente lege duodecim tabularum, quæ eſt de paſtu pecoris; prohibet & lex Aquilia. Et ex Varrone habemus pecuarios, qui non poſſidebunt ſaltus, tamen pecus profitentes lege cenſoria in alienis æſtiuis, & hybernis pecus paſcere fuiſſe vetitos, niſi publicano ſoluerent: Eius verba ſunt. *Itaque greges ouium longè abiguntur ex Apulia in Samnium æſtiuatum, atque ad publicanum profitentur, ne ſi inſcriptum pecus pauerint, lege cenſoria committant.* Sunt & aliæ actiones proditę, inquit idem Gregorius, pro reſarciendo damno, ſi quis aliena depaſci fecerit, vt ſi alienos fructus in ſuum prædium decidentes, immiſſo pecore depaſcat in factam aget. Si dolo malo autem id ipſum faciet, ad exhibendum: vel ſi in alieno aliena iniuria matura depaſtus eſt, datur actio vtilis legis Aquiliæ, id eſt, non ex verbis, ſed ex ſententia legis Aquiliæ; hic propria tractatio paſcuorum: Paſcua namque dicuntur, vbi animalia paſci ſolent, ſicque ſaltus, ſyluæ, paſcua. Sunt & huiuſmodi prata vel campi paſcua, & dumeta, loca videlicet dumis, vel vepribus, & ſentibus obſita. Ait autem pecoris etiam appellatione contineri (ne quis hæc priuatim ad oues tantum pertinere exiſtimet) oues, boues, capras, equos, mulos, aſinos, ſues, itē elephantes, & camelos; proinde in hac ſeruitute, quemadmodum, & in ſeruitute appellandi pecoris ad aquam, omnia iſthæc animalia, quæ pecoris nomine venire diximus, contineri aſſerit.

Paſcuaqua.

Pecoraqua.

Pecoris appulſus ad aquam.

Pecoris autem ad aquam appulſus, ſimiliter inter ſeruitutes prædiales ruſticas ponitur, quę nihil aliud eſt, eodem authore, quàm ius appellendi, vel ducendi pecudes ad aquas vicini, & eſt ſeruitus realis quando, inquit, prædium vnde pecus appellitur, paſcuale eſt, & fructum ex pecudibus dominus accipit. Aliter & ius aliud perſonale eſſe poteſt cum perſona, cui conceditur extinguibile. Porrò hic conſiderat tantùm prædium, cui conceditur ſeruitus, quod paſtionibus deputatum eſt, qualia ſunt macra loca, prout innuere videtur M. Varro ad Nigrum Turranium ſcribens: *Tibi*, inquit, *Niger Turrani noſter liber, ſcilicet dicatur de re pecuaria, qui vehementer delectaris pecore propterea quod te empturientem in campos macros ad mercatum adducunt crebro pedes, quo facilius ſumptibus multa poſcentibus miniſtris &c.* Quemadmodum & eſt ruris genus, in quo nec pecora, nec aues haberi poſsint, ita & aliud eſt, in quo nihil aliud, quam armenta, & ouilia ſunt, ob locorum infrugiferam naturam, obque crebros montes, & ſyluas, & non aliter ex ſaltu fructus percipi poſſit, niſi per greges. Proſunt & agris ſterilibus pecoris ſtercorationes, & caules, ita vt videantur fundi eſſe, quia & agri fructus in pecore conſiſtere dicitur. Et Vlpianus inſtrumenta fundi exiſtimauit, quæ fructus quærendi, cogendi, & conſeruandi gratia parata ſunt, inter cætera, & boues domitos, & pecora ſtercorandi cauſa parata, & ſi fundus ſaltus, paſtioneſque habeat greges pecorum, paſtores, ſaltuarios. Atque in hac ſeruitute conſideramus quoque modum impoſitum, vt ſi numerus certus eſt pecudū adiectus, quæ appelli debeant, plures non liceat appellere: & ſi plures appellantur, liceat non quidem non vniuerſum gregem, ſed vltra numerum appoſitas repellere.

Lib. 2. de re ruſt.

Lib 6. de formul.

Leges ad hanc ſeruitutem pertinentes ſic collegit Barnabas Briſſonius. Ius PECORIS AD AQVAM APPELLENDI L. 1. §. Trebatius, D. de aq. cottid. L. pecoris, & L. veluti, §. vlt. D. de ſeruitut. præd. ruſtic. ſiue PECORIS AD AQVAM APPVLSVS L. 1. & L. ergo D. eo. tit. §. inter inſtit. de ſeruit. præd. Item HAVSTVS AQVAE ex fonte priuato, L. item: ſic §. vlt. D. de ſeruitut. præd. ruſtic. quam AQVAE HAVRIENDAE SERVITVTEM vocat Paul. in l. ſeruitus. D. eo. eamq; ait, olim non niſi ex capite, vel fonte conſtitui potuiſſe; obtinuiſſe tamen, & vſu receptum, vt ex quocunque loco conſtitueretur. Sed & ſi hauſtus aquæ ſufficiens eſſet pluribus per eundem locum cedi poterat L. 11. §. vlt. D. eo. tit. HAVSTV autem relicto, iter quoque ad hauriendū præſtari debebat, L. Gaurus. D. de ſeruitut vrb. præd. Proinde ſiue ei ius hauriendi, & adeundi ceſſum eſſet, vtrumque habebat. Siue tantum HAVRIENDI, inerat ADITVS, ſiue tantùm ADEVNDI AD FONTEM, inerat, & HAVSTVS. L, item ſic. §. vlt. D. de ſeruitut. præd. ruſtic. Recitat etiam leges de paſcuis, ſiue IVS PASCENDI, d. L. 1. & d. §. inter. ſiue

Leges aliæ de pratis.

PECORIS

A PECORIS PASCENDI, L. pecoris. D. seruit. præd. rust. Erant & COMPASCVI iura, & AGRI COMPASCVI, idest, vt Festus explicat, communiter ad pascendum vicinis relicti: Cuiusmodi agrorum in Ciceronis Topicis fit mentio. Et ita Scæuola in L. testatrix §. 1. D. si seruit. vind. plures ex municipibus, qui diuersa prædia possidebant, saltum communem, VT IVS COMPASCENDI haberent, mercatos esse proponit. De pecoribus verò, quæ pascendæ locabantur, collegit has leges. Vlpian. in L. si quis domum, §. celsus D. locati. Si quis VITVLOS PASCENDOS, vel sarciendum quid, poliendumve conduxit. Ea nonnunquam partiaria dabantur, Imp. Antonin. in L. si pascenda C. de pact. Si PASCENDA PECORA PARTIARIA, idest, vt fœtus eorum portionibus, quibus placuit inter dominum, & pastorem diuidantur, Apollinarem suscepisse probabitur. Addo etiam, quæ de pascuis scribit Renatus Choppinus: PRIVILEGIARIA quadam lege, inquit, vetitum est, non tantùm ne in alienis pratis armenta pascant inuito domino, sed nè proprietarij quidem in sua prata pecus immittāt ilico post primam illorum herbam exectam, neque omninò ante diem D. Remigio festum. Constitutione Francica Henrici II. 18. calend. Quintiles, seu die 14. Iunij an. 1554. subinde B promulgata in foro præfecturæ Parisiensis. Ac tempus quidem illud de pratis non intrandis haud temerè legibus statutum est, quia ijsdem alioqui damnum daretur eo tempore daretur grauissimum: Quod prudenter sanè animaduertit Columella, & Plinius. Diuersa pascuorum conditio est, in quibus nimirum pecuascere tātùm quis soleat L. insignis Cod. de pascuis publ. sed hoc vtrique generi pascuorum, ac pratorum commune est, quod huiusmodi loci rigui sine impensa fructum reddunt: Eamque primam fundorum rationem M. Porcius esse dicebat, qui maximè reditum pratorum cæteris anteponebat. Callidi quoque rerum æstimatores ideo prata, & areas magno æstimabant, quia ei generi possessionum nemo nocere posset. De furtis pecoris, & abigeatu, Petrus Gregorius Tolosanus, ex diuersis legibus Iurisperitorumque placitis, scribit in hæc verba: Furtum animalium fit abigeatu, & sine illo; Abigei illi propriè dicuntur, qui pecora ex pascuis, vel armentis subtrahunt, & quodammodo deprædantur, & abigendi studium, quasi artem exercent, equos de armentis, vel oues gregibus abducentes. At is, qui ouē errantem, vel equum in solitudine existentem abducit, non arte abigendi, sed retinendi tamen, fur est, non abigeus. Callistratus numerum ouium decem, porcorum quinque, aut quatuor, C equum vnum, aut bouem abigeatum facere, ait, nō minorem ouium, & porcorum numerum, sed furem. Idem respondit Claudianus, nisi sæpius vnum, aut alterum pecus surripuerit quis. Melius erit, si abigeos dicamus eos, quibus est cura alienis insidiari animalibus, aut iumentis, & ea transponere alibi; Sic enim tradit Iustinianus. Hoc crimen publici iudicij non est, quia furtum magis, vt ait Marcellus; Ideo & sine inscriptione, & cum ea inlētari potest. Si ferro tamen vtantur, qui abigunt, solent durius puniri. Augetur & pœna, si ab stabulis abigant, estque maior, quàm si à sylua vel pascuis, & si sæpius abegerunt. Et eo loci, quo frequētius hoc crimen committitur ad exemplum seuerius coercetur, interdum gladio, & in opus publicum damnatione, & si honestiores personæ sunt, vel ordinis amotione, vel relegatione. Et si gladio abigunt, feris aliquando obijciuntur. Receptatores verò abigeorum Adrianus in decennium extra Italiam relegari iussit. De abigeis duæ leges græcæ Iustiniani, vna, ἐάν τις κλέψῃ βοῦν, ὄνον, καὶ ἐλεγχθῇ, ἐν διπλῇ ποσότητι παρεχέτω, αὐτὸν μαστιγωθεὶς ἀλλὰ καὶ τὴν ἐργασίαν αὐτοῦ πᾶσαν. idest, *si quis bouem, aut asinum furto abduxisse conuictus fuerit, flagris cæsus, in duplum reposito æstimationem, simulque operæ deperdita damnum præstato.* Alia, ἐάν τις κλέψαι θέλων D βοῦν ἐξ ἀγέλης, ἀπελαθεῖσα δὲ ἀγέλη θηριόβρωτος γένηται, τυφλούσθω idest, *Si quis, dum bouem ex armento abigere parat, hac occasione armentum dissipalaret, vt à feris dilaniaretur, luminibus priuator.* Lege Langobardorum, qui animal, quod itinerantem se sequitur, acceperit, & vincierit palamque habuerit, reus non est furti, vel abigeatus, paratus domino reddere, si requirat. Nec si animal, quod sequitur itinerantem, se à via auerterit, reus furti, vel amissionis est; Si tamen animal, quod sequutum est eum, absconsè tenuerit, vel vendiderit, debet componere pro octogili. Extat hac de re lex diuina; *Non videbis bouem fratris tui, aut ouem errantem, & prætervibis, sed reduces fratri tuo, etiamsi non est propinquus frater tuus, nec nosti eum, & erunt apud te, quamdiu quærat ea frater tuus, & recipiat.* Animal quippe quod errat, quamdiu est spes illud inquirendi, in possessione ciuili, non naturali domini est. Proinde si quis animo interuertendi dominium, celauerit, vel habuerit, furtum committit: Sicut & qui rem iacentem lucri faciendi causa sustulit, neque libellum proposuit se inuenisse, & redditurum ei, qui desiderauerit; quæ rectè tractat Vlpianus. Iterum in Leuitico: *Qui rem perditam inuenerit, & inficiatus insuper peierauerit, reddet, qua per fraudem retinere voluit, integra: Insuper & quintam partem domino, cui damnum intulerat.* Eo enim ipso, quòd reposcenti domino, res suas non reddiderit habens,

Lib. 2. de priuileg. rustic. cap. 3.

Lib. 2. de re rust. c. 17.

Lib. 18. hist. nat. cap. 28.

Pascuorum diuersitas.

Lex de furto pecoris & abigeatu.

Abigei qui.

Deuter. 22.

bens,ſurripere,& intercipere videtur: Quare & furti,& ad exhibendum tenetur, inquit, Pomponius,& ſi aoimo furandi aotè noſtra non acceperit. Lege Gothorum proſpectum eſt rectè etiam aduerſus eos, qui ſe dicunt vagantia anima lia reperiſſe, vt furti ſuſpicionem elidant, in hunç modum. Caballos, vel animantia errantia liceat occupare, ita, vt qui inuenerit, denunciet, aut Epiſcopo, aut Comiti, aut Iudici, aut Senioribus loci, aut etiam in conuentu publico vicinorum. Quod ſi non denunciauerit, furis damnum habuerit. Et poſtea datur præmium ei, qui inuentum animal domino non interuerterit, & quantum expenderit, & ſi euerterit, inquit, reſtituere duplum domino cogitur; Iterumque cauetur, ne animal iouentum liceat tondere, vel vendere, vel characteres infligere; Hæc, & alia ille. Idem de bonis patrimonialibus principis à fiſco colligendis, & de paſcuis loquens, tot ſpecies patrimonij principis poſſe eſſe ait, quot & priuati, ideoque iure qui immiſit in paſcua animalia, vel ſyluam, vel ſaltum principis, ſi ius non habeat paſcendi, illa amittere & fiſco dari. Atque ſaltuum, vel paſcuorum procuratorem, id eſt qui curam gerit eorum, ſi conniueat, & precio venalem gratiam fecerit, grauiſſimo ſubdi ſupplicio. Saltus eſſe propriè paſcua loca inculta, crebris ſyluis repleta, vt innuit, inquit, Virgilius:

Lib. 3. c. 15.

Saltus qui.

lib. 3. Georg.

> *Saltibus in vacuis paſcuntur plena ſecundum*
> *Flumina.*

li. 4. de ling. lat.

Et Varro, *quos agros non colebant propter ſyluas aut id genus, vbi pecus paſci ſolet, & poſſidebant ab vſu ſuo ſaltus antiqui nominabant, Græci νόμας, Latini nemora.* Saltus atque paſcua, aut eſſe priuatorum, aut publica, ſeu vniuerſitatis alicuius generaliter non licere in paſcua alterius, ſiue ea ſint fiſcalia, ſiue priuata pecus paſcendi gratia immittere, nec militibus quidem: quia nec liceat fundos alienos, inuito domino ingredi, ſine iure ſeruitutis, maximè ſi prohibeat dominus. Porrò prohiberi videtur, inquit, ingreſſus duobus modis, vel expreſſa voce, vel ſigno. Quid vocalis expreſſa prohibitio ſit, palam eſt: Signo verò fit prohibitio, ſi in ingreſſu, vel limitibus, ſeu terminis fundi, ſeu prati crux, vel aliud ſimile, quod dicitur bannum, ponatur, vel figatur authoritate iudicis ordinatij, vel territorij, vel ciuitatis habentis imperium merum, ſeu aliam iuriſdictionem, cuius indictæ pœnæ aduerſus ſcientes, & violantes bannum, habent executionem. Secundò fit inhibitio ſi paſcua, prata, vel nemora, cingantur foſſa, aggere, vel maceria. Hoc ſingulare in paſcuis principis, vt animalia inibi inuenta aliena, fiſco adiudicentur pro noxa. In alijs aliorum nequaquam receptum; Nam tantum dominus animalium, quæ damnum dedere, tenetur illud reſarcire, nec domino fuodi læſi ius retentionis animalium datur, ſed actio ad damni repetitionem. Quinimò ſi quis durius, aut aliter quàm ſuum animal à fundo ſuo alienum expellendo, & abigendo, lædat, vt ſi abortum equa abacta fecerit, pro dãno tenetur. Habet enim actionem paratam contra dominum animalis, vt de paſtu pecoris, cũ in ſuo alienum pecus depaſcitur. Fuere tamen, qui defendunt poſſe à domino fundi detineri inuentum alienum anioal, donec fuerit damnum datum reparatum, vel de eo cautum. Quod & obſeruatur ex conſuetudine diuerſorum pagorum, potiſſimùm iuxta Toloſam, & approbatum Neracij videtur authoritate, & Vlpiani. Suotque expenſæ, quæ in hac detentione fiunt, reſarciendæ quoque à domino animalis. Et pro damno dato, electio domioi animalis eſt; vel damnum reparare, vel dare animal pro noxa. Receptum quoque eſt, vt teſtandi damni cauſa, quis poſſit hominem repertum in crimine, etiam retinere per viginti horas. Et ita probo poſſe retineri animal nocens, & recludi teſtationis cauſa, & vt damnum reſtituatur. Nec pugnat L. Quamuis ad L. Aquil. in P. quæ dicit non licere includere. Etenim hoc verum eſt, ſi dominus damnum offerat, vel non licebit ei concludere, vt ſuum pecus faciat, vel domino interuertat. Hoc enim ad paſcua principis ſolùm pertinet, non priuatorum. Item non licere puto diutius animal includere, ſine monitione domini, vt ſuum recipiat, ſi ſciatur, cuius ſit animal. Quod ſi quis ignoret, vtetur conſilio Vlpiani, vt proponat palam libellum, ſe inueniſſe tale animal in ſuo prędio, quod ſit reſtiturus domino damnum ſoluenti. Quo inuento, & de damno cauenti, id reſtituere debet, vt aliàs fuit iudicatum. Cautione quippe recepta probare debet damnum teſtibus, vel per relationem, ſeu cenſuram expertorum, qui damna iudicant. Sic tuto ad petitionem condemnationis damni accedit. Alioquin enim deficiente in probatione damni capiente aduerſarius rectè de occupatione illegitima, vt de furto, aduerſus eum conqueri poſſet. Inutile tamen hic non erit annotaſſe duos caſus, in quibus in ſuo depaſcentia animalia pro dãno non poteſt retinere, vel damnum repetere à domino eius: Primus in viatore, ſi neceſſitate compulſus equum in itinere, vel in vicinis pratis pauit, puta equo deficiente ob penuriam alimenti, vel ob morbum, & neceſſitas faciet licitum, quod alioquin prohibitum. Alius caſus notatur ab Alberico, vt dominus animalis non teneatur de damno ab eo dato, quando animal

Pecus vt prohibeatur ab alienis paſcuis.

Bannũ quid.

deperditum

A deperditum fuisset, sine domini culpa, & depopulatur aliena. Verùm ego non subscribo, sed
arbitror teneri damnum resarcire, liberari tamen à pœna, quæ vltra damnum domino, impo-
nitur fisco, vel domino rei læsæ addicenda: Neque enim æquum esset euasisse saturum, vel nu-
tritum animal, cum alterius iactura, & ita ditari alterius malo dominum. Excipitur tamen
alius casus à reparatione damni dati in prædijs alienis ab animalibus nostris, si in illis seruitu-
tem pascendi pecoris habeamus, quæ ius tribuit impunè, & acquiritur interdum in rebus do-
minorum clientelarium ex cautione traditionis in emphyteosin, nominatim facta vel alio ti-
tulo, seu præscriptione longissimi temporis, quæ vicem legis obtineat, etiam sine titulo. Cum
titulo tamen decem annorum possessione vel quasi inter præsentes, & viginti inter absentes.
Et contra dominum etiam directum, si modò ei tributum, seu census eo nomine præstetur, &
ita iudicatum. Nam census eius præstatio arguit titulum, vt vsurarum præstatio præceden-
tem obligationem. Quæ vera sunt quatenus modus concessus pascendi seruatur. Nam pa-
scendi modi duo, viridis, inquam, pascui, & vacui. Viride pascuum est, quod tempore fru-
ctuum conceditur: Vt in pratis tempore, quo herbæ virent, in fœnumque crescunt. Et in syl-
B uis tempore, quo glans est, ita vacuum, quod exscisso fœno, & collectis glandibus tantùm per-
missum est. Pascua viuentia, & virentia intelliguntur in nemoribus & saltibus à die festi S. Mi-
chaelis, vsque ad diem S. Andreæ, quare hæc tempora inhibentur his, qui tantùm vacuum ha-
bent pascuum. Ex consuetudine Biturigum pascua virentia inhibentur in pratis à die annun-
ciationis Deiparæ, qui est 25. Martij vsque ad 29. Septembris. Quod, & alibi seruatur. Mar-
cus Cato in hæc verba ita scribit: *Qua lege pabulum hybernum vendere oporteat, qua vendas fi-
nis dicito. Pabulum fini accipito. Ex Kal. Septemb prato sicco decedat, vbi pyrus florere cœperit,
prato irriguo: vbi super, subterque vicinus permittet, tum decedito, vel diem certam vtrique faci-
to. Cætero pabulo Kal. Mart. cedito.* Et istis legibus vti licet pascuis etiam iure vicinitatis extra
tempora prohibita, & dummodo prædia vicina non sint circumdata, quæ ita excipi videntur,
& dummodò, tempore aliquo porci non immittantur, quia isti rostro radices herbarum exa-
rant, & eruunt. Neque enim hoc modo, vel alio licet, etiamsi concessa sit pascendi facultas
abuti rebus, seu nemoribus, seu pascuis: Alioquin abutentes priuantur iure, vt iudicatum fuit
3. Non. Iulij an. 1530. teste Ioanne Lucio. Erant etiam Romæ pascua publica, ex quibus etiam
C vectigalia perueniebant ad ærarium publicum, vocabanturque agri illi scripturarij, in quibus
vt pecora pascerentur, certum æs erat: ita dicti quia publicanus scribendo conficit rationem,
vt ait Sextus Pompeius. Et eorum, qui pascua publica conducebant, ratio, scriptura diceba-
tur, vt ait Asconius Pedianus. Eratque lex Thoria, quæ animaduertebat in eos, quorum pecus
agros publicos depascerent. Ouidius Florales ludos olim curatos, & exhibitos tradit ex pe-
cunia, quæ ex mulctatione eorum, qui pascua depascerentur, colligebatur. Refertque pri-
mùm libera fuisse pascua, postea in publicum redacta aliqua, & inde vectigalia exhibita,
his verbis:

Pascendi duo modi.

Cap. 149.

Pascua publica.

Agri scripturarij.

Lib. 5. Fast.

Ludi florales.

> *Dic Dea, respondi, ludorum quæ sit origo,*
> *Vix benè desieram, rettulit illa mihi.*
> *Cætera luxuria nondum instrumenta vigebant:*
> *Aut pecus, aut latam diues habebat humum.*
> *Hinc, hinc est locuples, hinc ipsa pecunia dicta est.*
> *Sed iam de vetito quisque parabat opes.*
> D *Venerat in morem populi, depascere saltus*
> *Idque diu licuit, pœnaque nulla fuit.*
> *Vindice seruabat nullo sua publica vulgus,*
> *Iamque in priuato pascere inertis erat.*
> *Plebis ad ædiles perducta licentia, talis*
> *Publicios, animus defuit antè viris.*
> *Rem populus recipit, mulctam subiere nocentes*
> *Vindicibus laudi publica cura fuit.*
> *Mulcta data est ea parte mihi, magnoque fauore*
> *Victores ludos instituere nouos.*
> *Parte locant cliui, qui tunc erat ardua rupes,*
> *Vtile nunc iter est, publiciumque vocant.*

Scribit & Plinius: etiam nunc id, *suo tempore in tabulis censorijs pascua dicuntur om-
nia, ex quibus populus reditus habet, quia hoc diù solum vectigal fuerat.* Pascua vniuersita-
tis cuiusdam, vel pagi, vel ciuitatis, illis tantùm communia sunt, qui eiusdem sunt muni-

Lib. 18. c. 3.

cipij, vel qui ius alio modo quæſierint: ſic enim fuiſſe communia in diuiſionem agrorum, paſcendi cauſa, tradunt Agennius, Flaccus, & Frontinus. Quæ tamen poſtea priuati ſibi aliquando vſurparunt, & inuaſerunt per potentiā data, & compaſcua à dominis directis, aliquando colonis agrorum, & clientibus ſenſualibus ſub cenſu certo annuo, certis legibus, & conditionibus, quæ placuerunt in traditione. Hæc itaque omnia Petrus Gregorius.

Lex de furto ouium.

Legem diuinam, ſi quis furatus fuerit bouem, aut ouem, & occiderit, vel vendiderit, quinque boues pro boue, & quatuor oues pro oue, reſtituet. Item aliam: Si inuentum fuerit apud eum, quod furatus eſt, viuens ſiue bos, ſiue aſinus, ſiue ouis, duplum reſtituet, explicauimus in hiſtoria bouis.

Lex de carne vendẽda.

Georgius Fabricius Chemnicenſis inter cætera antiquitatis monumenta de vendenda pecoris carne, hoc recitat ex authoritate Turci Aproniani V. C. Præf. Vrbis. Ratio docuit, vtilitate ſuadente, conſuetudine micandi ſubmota, ſub exagio potiùs pecora vendere, quàm digitis colludentibus tradere, vt appenſo pecore, capite, pedibus, & ſeuo lactente, & ſub gulari lanio cedentibus, reliqua caro cum interaneis proficiat venditori, ſub conſpectu publico, fide ponderis comprobata, vt quantum caro occiſi pecoris adpendat, & emptor norit, & venditor commodis omnibus, & præda damnata, quam tribunus, officium, cancellarius, & ſcriba de pecuarijs capere conſueuerant. Quæ forma interdicti, & diſpoſitionis ſub gladij periculo perpetuò cuſtodienda mandatur.

Ouium lotio.

Habemus inſuper apud Macrobium de ouium lotione: Feſtis diebus eas purgandæ lanæ gratia lauari non licere; licere autem ſi curatione ſcabies abluenda ſit, ideoque Virgilium non ſimpliciter feſtis diebus, oues *fluuio merſare conceſſum* ſcripſiſſe, ſed *fluuio ſalubri*, qua de re etiam ſupra diximus, vbi de ouium ſalubritate tractauimus.

VSVS IN SACRIFICIIS Hebræorum.

Cap. 12.

DE ritu immolandi, & comedendi agnum paſchalem, legitur in Exodo in hæc verba: *Dixit quoque Dominus ad Moyſen, & Aaron in terra Aegypti: Menſis iſte vobis principium menſium, primus erit in menſibus anni, loquimini ad vniuerſum cœtum filiorum Iſrael, & dicite eis, decima die menſis huius tollat vnuſquiſque agnum per familiam, & domos ſuas, ſin autem minor eſt numerus, vt ſufficere poſſit ad veſcendum agnum, aſſumet vicinum ſuum, qui coniunctus eſt domui ſuæ, iuxta numerum animarum, quæ ſufficere poſſunt ad eſum agni. Erit autem agnus abſque macula maſculus, anniculus: Iuxta quem ritum tolletis, & hædum. Et ſeruabitis eum vſque ad decimam quartam diem menſis huius, immolabitque illum vniuerſa multitudo filiorum Iſrael.*

Agnus paſchalis qualis.

Vocaui hunc ritum, vſum in ſacrificijs, non autem in feſtis Hebræorum; ſiquidem phaſe, ſiue dies paſchæ non erat dies feſtus, vt dies azymorum, vt à veſpera vſque ad veſperam celebraretur, ſed eius tantùm finis, hoc eſt, veſper agno immolando dicatus erat, & paſcha vocabatur:

Paſcha non fuiſſe feſtũ. *Lib. 4. de ſacro altaris myſterio cap. 4.*

Non fuiſſe antem feſtum, clariſſimè docet Innocentius tertius his verbis: *Dies autem feſtus paſchalis erat quinta decima luna ſecundum illud: & in quinta decima ſolemnitatem celebrabitis altiſſimo domino. Nam quarta decima non erat ſolemnis, niſi tantùm à veſpera. Ante diem feſtum hunc dominus Paſcha cum Apoſtolis celebrauit.* Quibus verbis, vt & in toto capite, ſatis indicat, de veſpera, quam dies paſſionis ſecuta eſt, loqui ſe. Hoc idem ſenſit Toſtatus quæſt. 11. in capitulo 9. Num. ſed latiùs & apertiùs in ſecunda parte Defenſorij cap. 8. Cuius etiam libenter verba ſubſcribam. *Nunc autem ſciendum eſt,* (inquit) *quod dies quartus decimus menſis, quamquàm eſſet paſcha, tamen non erat dies feſtus, quia non vacabatur à laboribus, ſed fiebant die illo opera ſeruilia ſicut cæteris diebus: & nihil aliud erat, quod ſpecialiter pertineret ad iſtum diem, niſi quod immolabatur agnus ante Solis occaſum, & comedebatur.*

Feſtũ Azymorum. *Exod. 12.*

Feſtum autem Azymorum, quod incipiebat die ſequenti, & durabat ſeptem diebus, habebat duos dies ſolennes, in quibus ceſſabatur ab omni opera ſeruili. Ideo dies quartus decimus poterat vocari Paſcha propter agnũ Paſchalem, ſed non poterat propriè vocari feſtum. Dies autem quintus decimus poterat vocari dies Azymorum, & etiam dies feſtus propter celebrationem eius. Idem præterea ſacræ ſcripturæ authoritate confirmatur.

Cap. 13.

Innocentius & Toſtatus proferunt illud Ioannis: *Ante diem feſtum Paſchæ, & cæt.* Quo in loco veſpera decimi quarti diei, qua agnus cædebatur, intelligitur, cùm dicitur: *Ante diem feſtum Paſchæ*: Ipſa enim Paſcha vocabatur, non dies feſtus Paſchæ, at primus dies Azymorum, quia feſtus erat, iure dictus eſt dies feſtus Paſchæ. Si item ſcri-

A scripturæ verba obseruemus atque examinemus, inueniemus diem Azymorum solennem & festum,& solennitatem vocari: diem verò decimum quartum solennem non dici, nec festum, nec solennitatem, quoniam simpliciter non erat solennis, sed secundum extremam partem: Leuit. 23. Hæ sunt ergo feriæ Domini sanctæ, quas celebrare debetis temporibus suis. Mense primo quartadecima die mensis ad vesperam Phase domini est, & quintadecima die mensis huius solennitas Azymorum Domini est. Eodem modo loquitur capitulo 9. & 28. Numer. & Deut. 16. & alibi sæpe. Quod enim in allato Exodi loco scriptum est: *Habebitis autem hunc diem in monumentum & celebrabitis eum solennem Domino in generationibus cultu sempiterno:* aut de die Azymorum dictum est, aut certè de Pascha cum illo coniuncto, quasi vnus dies aut vna solennitas sit. Hoc sequentia verba declarant: *Septem diebus Azyma comedetis: In die primo non erit fermentum:* Cùm enim Azyma ab ipsa vespera Paschæ incipiant,& continuò dies sequantur Azymorum, quasi pro eadem solennitate numerantur. Apud LXX. hoc manifestius est,qui vertunt. *Et erit dies hæc vobis in memoriale, & celebrabitis eam festum Domino in generationes vestras legitimum sempiternum,celebrate eam septem dies.* Hoc etiam videbimus B in ijsdem locis nunquam Hebræis præcipi,vt in eo ab opere seruili ferientur,vt in primo,atque vltimo die Azymorum & in alijs. Cui obseruationi si alteram adiungas, quam tradidit Iosephus his verbis: *Nullum autem festum ducitur absque holocaustomate & laborum vacatione,sed in omnibus omnino hæc duo lex obseruari iubet*, perspicuum fiet diem hunc non fuisse festum. *Lib 3. Ant. cap.10.* Quod facilè intelligitur ex Marco: *Et primo die Azymorum, quando Pascha immolabant,dicunt ei Discipuli: Quo vis eamus, & paremus tibi, vt manduces Pascha? Et mittit duos ex discipulis suis, & dicit eis, Ite in ciuitatem,& occurret vobis homo lagenam aquæ baiulans,&c.* *Cap.14.* Si enim dies festus esset,nec Apostoli parare possent, nec homo ille lagenam aquæ ferret in ciuitatem. Obseruandum denique in alijs diebus festis mentionem vesperæ non fieri, nisi in Pascha,quoniam totus dies profestus erat, eius tantùm extremum sacrum erat, quia tunc agnus immolatur,quare Pascha non duas vesperas habebat,vt festi dies,sed eam quæ decimum quartum diẽ claudebat. Quod autem ad ipsam vocem Pascha attinet,eã si propriè accipiamus,neq; agnum *Pascha qd.* significat,neq; immolationem agni,sed transitum: quoniam autem in memoriam huius trãsitus solennitas fiebat & agnus immolabatur,paulatim ipse agnus qui immolabatur,Pascha di- *Cap.22.* C ctus est,vt à Luca: *Venit autem dies Azymorum,in qua necesse erat occidi Pascha.* Et iterum: *Vbi est diuersorium,vbi Pascha cum discipulis meis manducem?* *Cap.12.* Ipsa etiam solẽnitas Pascha dicitur, vt apud eundem: *Appropinquabat autem dies festus Azymorum,qui dicitur Pascha.* Nec tantùm ipse dies immolationis agni,sed tota solennitas Azymorum illi adiuncta,vt in Actis: *Apposuit vt apprehenderet & Petrum: Erant autem dies Azymorum. Quem cũ apprehendisset,misit in carcerem tradens quaternionibus militum custodiendum, volens post Pascha producere eum populo,* idest,post dies Azymorum. Quæ cùm ita sint,nunc de sacrificij ritu,modoq; edendi Paschalẽ agnum nobis agendum, in quo non pauca nobis obseruanda veniunt,ac in primis ipsum tempus,hocque mensis & diei; *Tempus immolandi agnum paschalem.* Ex Mose dictum est,decima primi mensis die iuberi quemq; tollere agnum,seruareque vsque ad quartam decimam diem mensis eiusdem, immolareque ad vesperam. Conuenit itaq; scire,quis sit primùs ille mensis quidq; per vesperam intelligatur. Mẽsis primus apud Hebræos fuit duplex,quia & duplex erat annus,videlicet sacer vnus,alter vulgaris. *Mensis qui apud Hebræos primus.* Sacer initium habebat eo tẽpore,quo ex Aegypto egressi sunt,& quo in fastis vtebantur. Vulgaris erat,quo vtebantur ad commertia,antequam egrederẽtur ex Aegypto, & postquam D egressi sunt. Prior ipsis Nisan, Macedonibus Xanthicus dicebatur, vt testatur Iosephus,inquiẽs; *Lib.1.Antiq.cap.4.* *Moses autem Nisan,qui est Xanthicus,mensem primum in suis fastis ordinauit, quod per hũc Hebræos ex Aegypto eduxisset. Eundem etiam omnium,quæ ad rẽ diuinam pertinerent, exordium fecit: alioqui quod ad nundinationes rerum venalium reliquamque anni attinet,nihil de pristino ritu innouauit,&c.* Sacri anni initij partem incidere plerumque in Martium nostrum, partem in Aprilem periti aiunt; alterius initium Septembrem multi esse credunt, Hieronymus verò affirmat apud omnes Orientales primum mensem esse Octobrem: *Cap. 3. in Ezech.* at vtrumque verum est,nam pars eius incidit in Septembrem & pars in Octobrem,eùm sint menses omnes lunares. Notandum enim,quod non idem erat mensium initium aut finis, apud Hebræos ac apud Romanos, *Annus Iudæorum.* siue apud nos. Menses namque Hebræorum cum luna incipiebant,& cum eadẽ terminabãtur, & dies primus lunæ idem erat & primus dies mensis. Habebat itaque eorum annus duodecim menses lunares; & vnus mensis habebat triginta dies, alter vigintinouem, quoniam luna viginti nouem diebus & duodecim horis conficit cursum suum, quæ horæ ne pereant, secundo quoq; mense computãtur addito vno die, qui trigesimus est. Ita corũ annus habebat nisi 354. dies,desuntq; ad rationẽ anni solaris vndecim dies; quare vt eum æqualẽ anno solari redderet,

nunc secundo, nunc tertio cuique anno septies intercalato intra decem & nouem annorum. E spatium anni lunares æquabantur solaribus. Super qua re inter alios consulendus est Beda. Ex quo intelligimus vni mensi Hebræorum non respondere apud nos mensem alterum integrum, sed partem vnius mensis cum parte alterius, & perspicuum erit ortus lunæ nouæ obseruanti, verbi gratia, primo eorum mensi, qui dicitur Nisan, respondet pars Martij & pars Aprilis, atque ita in reliquis. Huius mensis initium est prima luna, quæ propinquior est æquinoctio verno, quod iuxta Tostatum fit decimoquarto die mensis Martij, cùm Sol ingreditur primum gradum arietis, & ideo nunquam potest mensis Nisan celerius incipere, quàm primo die Martij, nec tardiùs, quàm vigesimo octauo, aut vigesimo nono, si æquinoctiū ponamus in die decimo quarto Martij, vt ipse ponit, quia noua luna non potest ab æquinoctio distare plus quàm quatuordecim diebus. Ex quo etiam sequitur, quando primus mensis Hebræorum incipit ante æquinoctium, maiorem eius partem incidere in Martium: quando autem incipit post æquinoctium, maiorem eius partem continere Aprilem. De sacro itaque isto anno, siue de primo sacri Hebræorum anni mense scriptura loquitur, cuius dies erat decimus quartus, siue decima quarta luna agnus paschalis sacrificabatur, non tamen quolibet diei tempore, sed duntaxat ad vesperam: pro quo in Hebræo est ben haharbaim, idest, inter duas vesperas, quod similiter F verterunt LXX. ἀναμέσον τῶν ἑσπερινῶν, idest, inter vesperas, siue inter vespertina. Et Lyranus verba Exodi interpretans ait: *Vespera secundum Doctores Hebræos, prout hic accipitur, incipit à septima decima quarta (idest, ab hora prima à meridie) quia ex tunc Sol incipit tendere ad occasum, & ab illa hora vsque ad principium noctis potest immolari Phase secundum eos.* Idem Tostato & alijs placuit: cæterùm huic sententiæ aduersum videtur illud Deuteronomij: *Immolabisque Phase vespere ad Solis occasum, quando egressus es de Aegypto.* Egressus autem est nocte, sicut est in principio eiusdem capitis. *Quoniam in isto mense eduxit te Deus de Aegypto nocte.* Atqui in hoc loco non est in Hebræo, *inter vesperas*, sed vespere cùm Sol occidit. Et in verbis Exodi præcitatis scriptum est: *Et edent carnes nocte illa assas igne, & creat.* Non ergo inter vesperas, sed omninò vespere, aut ad Solis occasum immolabatur agnus. Vera autem est Hebræorum sententia, agnusque potuit immolari & comedi inter duas vesperas, vt dictum est, Non enim omnes eadem hora poterant. Poterant etiam vespera ipsa immolari, vt docent verba quæ recitauimus ex Deuteronomio. Et in Iosue similiter legimus: *Et fecerunt Phase decima quarta die mensis ad vesperam*, bahereb, idest, in vespera. Sed hoc intelligitur, in occasu Solis, hoc est, antequam Stella oriretur, quæ vesper siue hesperus dicitur (quod tempus G iam nox censetur) quoniam ab ortu stellæ incipiebat dies decimus quintus, & lex præcipiebat, vt die decimo quarto agnus immolaretur. Postquam tamen die decimo quarto immolatus erat, comedi poterat nocte, quæ iam ad decimum quintum pertinebat. Iam verò definiendum est, vtra decimæ quartæ lunæ vespera agnus esset immolandus, priori ne, qua dies decimus quartus incipere putatur, an posteriori, quæ initio decimi quinti adiuncta erat. Quæ res nec facilè, nec paucis potest explicari, quamuis enim posteriori immolari debere diximus, multa ad tuendam, & confirmandam veritatem dicenda sunt, quæ prætermitti nec debent, nec possunt. Id ergo dicimus, quod diximus, neq; enim ab ea re nobis decedendum est, quæ vetustissimorum quorumque patrum, ac doctissimorum concors sententia est: Posteriori vespera, quæ diei decimi quarti finis erat, agnum lege immolari debuisse. Sunt tamen eorum verba diligenter attendenda, non enim disertè dicunt, vt nos, posteriori vespera, sed id alijs verbis significant, docentes huic vesperæ adiunctum initium esse quintæ decimæ lunæ, siue quinti decimi diei. Ita Hugo à Sancto Victore in annotationibus in Exodum interpretatus est: & Lyranus, & Tostatus quæst. 10. & 19. in idem caput, & in secunda parte H defensorij cap. 7. & 8. & in 2. paralipom. cap. 2. quæst. 15. & 16. & in Deuteron capitulo 16. quæst. 1. & Caietanus. Atque vt Bedam, Anselmum, Hieronymum, Ambrosium, aliosque omittam, ex quibus hoc idem facilè colligitur, Iosephum grauem; ac domesticum testem citabo. Sed quæram prius, si priori vespera diei decimi quarti agnus immolabatur, cur lex dicat: *Nec remanebit ex eo quicquam vsque mane*, hoc mane vtrum decimi quarti, an decimi quinti erit diei? planè decimi quarti, non enim finitur dies ille vsq; ad vesperam sequentem. Si igitur dicat Iosephus, sequens mane esse decimi quinti, non erit dubiū eū sensisse agnum immolandū esse posteriori vespera, atq; ita omnes Iudæos facere. Verba Iosephi sunt: Mēse autem Xanthico, qui nostris nisan vocatur, & annū exorditur luna quarta decima sole arietē obtinente, quandoquidē hoc mēse ab Aegyptiaca seruitute liberati sumus, sacrificiū, quod tūc exeuntes fecisse diximus, pascha nominatū, quotānis instaurare lege iubemur, celebramusq; id per sodalitia, nihil è victimis in sequentē diē relinquētes, quę est quintadecima, & azymorū festiuitatis prima.

Lib. de tēp. rat. cap. 43.

Leuit. 23.

Vespera quid.

Cap. 16.

Cap. 5.

Lib. 3. antiq. cap. 10.

Quid

A Quid dici potuit apertius? Nec verò græca aliter sunt interpretanda, quæ ita habent: *Μηδὲν τῶν τεθυμένων εἰς τὴν ἐπιοῦσαν τηρούμενον. Πέμπτη δὲ καὶ δεκάτη διαδέχεται τὴν τοῦ πάσχα ἡ τῶν ἀζύμων ἑορτή.* hoc est, *Nihil eorum, quæ immolantur in posterum diem servato;* Quintus autem, & decimus excipit diem paschæ, qui azymorum solemnitas est. Est enim sensus: Decimus quintus dies est, qui consequitur diem paschæ, idest, vesperam, qua immolatum est pascha. Alioqui cui dubium erat, decimam quartam diem excipi decima quinta? Sed cùm dixisset, *in posterum diem*, neque quis fortè putaret esse decimum quartum, vt in alijs solemnitatibus, decimum quintum esse dixit. Quod si vim græci nominis inspiciamus, *εἰς τὴν ἐπιοῦσαν*, nihil manifestius; est enim, si de diebus sermo sit, proximè insequens dies: fac igitur eos immolasse agnum prima vespera diei decimiquarti, *ἐπιοῦσα* erit mane diei decimiquinti; docet autem esse mane decimi quinti, nam dies decimus quintus *διαδέχεται*, idest, excipit continuè diem paschæ: Ea ergo, quam vocauit *ἐπιοῦσαν*, idest, posteram, est quæ excipit diem paschæ; Nam dies posterus, siue superueniens, est idem, qui & excipiens, sed posterus dicitur, cùm nondum venit, excipiens autem cùm iam venit, nec potest diem præteritum excipere, nisi qui posterus erat. Cæterùm B quid attinet Iosephi, aut aliorum testimonium adferre, cùm omnium gentium, atque etiam scripturæ vsu vesper, aut vespera finis eius diei, cuius vespera dicitur, semper intelligatur, nunquam principium. Cùm ergo dicit decima quarta die ad vesperam, finis decimi quarti diei sine dubio intelligitur. Si verò priori vespera decimæ quartæ diei agnus immolabatur, non poterat immolari inter duas vesperas, sicut in hebræo legitur; Nam dies à vespera incipit, & tempus illud inter duas vesperas interiectum non est decimiquarti diei, qui nondum incepit, sed decimi tertij. Aut igitur decimo tertio die immolabitur contra legis præceptum, aut si die decimo quarto immolandus est inter vesperas, necesse est, vt prope posteriorem vesperam immoletur. Dicet contrà quis, vespera erat initium diei, sicuti indicare videtur Moses, dum inquit; *Factumque est vespere & mane dies vnus.* Si verò eruditis credendum est, res longè aliter se habet: siquidem diem à mane vsque ad alterum mane numerabant, vt docet Beda in eo volumine, quod de temporum ratione conscripsit, his verbis; Moses proprium diem ita describit; Et factum est (inquiens) vespere, & factum est mane dies vnus. Quem Hebræi & Chaldæi & Persæ sequentes iuxta primæ conditionis ordinem, diei cursum à mane ad mane deducunt, C vmbrarum videlicet tempus luci supponentes; at contra Aegyptij ab occasu ad occasum; Romani à medio noctis ad medium; Vmbri & Athenienses à meridie ad meridiem dies suos cõputare maluerunt, &c. Similiter exponit D. Basilius, & Ambrosius; Fauet itidem nobis Hebræorum consuetudo, qui nimirum eodem die, atque eodem tempore agnum immolabant, Illi autem ex Aegypto exituri posteriori decimi quarti diei vespera immolarunt, & decimo quinto exierunt; vt scriptura testatur. Exierunt (inquam) eo mane, quod proximè immolationem agni consecutum est. *Profecti de Ramesse* (inquit ibidem scriptura) *in mense primo in quintadecima die mensis primi altera die à Phase filij Israel in manu excelsa.* Atque vbi nos habemus, *altera die à Phase.* LXX. verterunt *τῇ ἐπαύριον τοῦ πάσχα*, idest, ea die, quæ paschæ immolationem sequebatur. Sufficerent itaque quæ hucusque diximus, de tempore mensis & diei, quo pascha siue agnus immolabatur, nisi prius Iosephus, cuius vtpotè Iudæorum præsulis authoritas hac in re magna est, declarandus occurreret. Hic enim manifestissimè nobis aduersatur, inquiens; *Illucescente verò quartadecima omnes ad exitum animati sacrificabant, & sanguine domos lustrabant.* Initio ergo decimi quarti, idest, priori vespera, non posteriori, vt nos diximus, D agnum immolarunt Hebræi. Obseruandum itaq; non hanc Iosephi sententiam esse, sed in interpretem referendam culpam, qui vel imprudenter, vel vitiato codice vsus pro *ἐνςάσης*, quod præteriti significationem habet, *ἐνιςάσης*, quod præsentis temporis est, legit; quare vertendum ipsi erat; *Postquam adfuit dies decimus quartus, omnes sacrificabant*, tempore scilicet, quod illis præscriptum fuerat, idest, posteriori vespera, sicuti ipsemet aliàs innuit Iosephus, cùm sequentem lucem à vespera immolationis agni decimum quintum diem esse, nihilque ex agno in eã relinqui licere dixit, quod falsum esset, nisi posteriori vespera agnus mactaretur; eumq; de prima agni immolatione scripserit in hoc ipso loco, quẽ nobis obiecimus; *Et peracta cœna reliquias carniũ exusserunt tanquã exituri*: quod perinde est, ac si diceret; Nõ seruauerunt eas in lucem sequentem, antequam exituri erant, quis non videat eum palã dicere, posteriori vespera mactatum esse Pascha. Perseueremus itaq; in nostra sentẽtia, & pro epilogo eorum, quę fortassis prolixiùs quàm oportuit, diximus, Bedę viri grauissimi verba, quib. illi albus additur calculus, recitemus; *Vna quippe dies Pascha, idest, transitus est quarta decima videlicet primi mensis, in qua vesperascente agnus immolari iussus est, & mox sequenti nocte transiuit eo minus Aegyptiorum primogenita percutiens, & signatas agni sanguine domos filiorum Israel liberans.*

Genes. 1.
Vespera an initiũ diei.
Varia dierũ initia.
Homil. 2. in Hex.
Lib. 1. Hex. cap. 10.
Numer. 33.
2. Antiq. 3.
3. Antiq. 10.
Lib. de tẽp. rat. c. 61.

Cur decimo die tolli & decimūquartum ſeruari iubeatur.

Sequentes verò dies ſeptem, id eſt, à decimoquinto vſque ad vigeſimum primum menſis eiuſdem, Azymorum propriè vocantur. Quod modò agnum Dominus Deus decimo die tolli, ideſt, apparare iuſſerit, vt decimoquarto immolaretur, illius tantùm temporis præceptum fuiſſe aiunt, quo Iudæi exituri erant de Aegypto, non vt poſtea fieret, vt docet Toſtatus, quoniam cùm ſæpe de agni immolatione verba fiant in lege, nuſquam hoc præcipitur, nuſquam hoc in alia immolatione factum legimus in ſacris literis: Tunc autem fieri oportuit, quia cùm Hebræi petituri eſſent vaſa aurea & argentea ab Aegyptijs, & paraturi, quæ erant ad tam longum iter neceſſaria, & tanta cum feſtinatione exituri, non poſſent agnos habere, cùm facienda erat immolatio, præſertim cùm iam multi eſſent quærendi, & quidem anniculi, & ſine macula. Et cum dicit: *Tollat vnuſquiſque*, de dominis mediocrium familiarum loquitur, inquit Franciſcus Ribera, pauperioris enim ditioribus adiungebantur, ſicut ait: *Si autem minor eſt numerus, vt ſufficere poſſit ad veſcendum agnum, aſſumet vicinum ſuum, qui coniunctus eſt domui eius.* Vbi LXX. vt ait Auguſtinus: Si pauci ſunt in domo, itaut non ſint idonei ad ouem conſumendam, aſſumet ſecum vicinum proximum ſuum, hoceſt, ipſa domus aſſumet vicinum. Singularem pro plurali poſuit, non enim vnum, ſed quot ſufficiunt, intelligit. Siverò domus erat magna, cui agnus vnus ſufficere non poſſe videretur, non debebat tollere duos agnos, vt aſſerit Toſtatus, quoniam lex ait: *Tollat vnuſquiſque agnum pe familias, & domos ſuas.* Atque ideo paruas familias maioribus adiungi voluit, idque lex præcepit: de maioribus autem nihil dixit, quia idem de illis, atque de mediocribus intelligi voluit. Nec refert, (quod obijci poterat) non poſſe agnum tot hominibus ſufficere, neque enim ad ſatietatem comedere oportebat, ſed ſatis erat parum ex illo ſumere, cùm poſtea cænare ſolerent, vt factum videmus, Iob 13. Si autem quis agnum habere non poterat, licebat pro eo hœdum accipere, modo & maſculus eſſet, & ſine macula, atque anniculus: Propterea dixit: *Iuxta quem ritum accipietis & hædum.* Nec licebat vllum aliud animal immolari pro agno, vt ibidem docet Toſtatus. Quare quod in Deuteronomio ſcriptum eſt. *Immolabiſque phaſe domino tuo de ouibus & de bobus:* non de phaſe propriè dicto intelligendum eſt; ſed de hoſtijs pacificis, quas in diebus Azymorum quotidiè immolabant, vt eſt in capitulo 29. Numeror. Ita etiam Toſtatus, & Lyranus ſentiunt. Etenim vt agnus, ita etiam cæteræ victimæ illius ſolemnitatis appellabantur Phaſe. Ex quo locus perdifficilis intelligitur Ioan. 18. *Et ipſi non introierunt in prætorium, vt non contaminarentur, ſed vt manducarent Paſcha*, ideſt, victimas illas Azymorum, quas niſi mundi, edere non poterant: nam agnum ſuperiore nocte manducauerant. Cæterùm cum legis ſint verba: *Decima die menſis huius tollat vnuſquiſque agnum, & cæt. Iuxta quem ritum tolletis & hædum, & ſeruabitis vſque ad decimam quartam diem &c.* Nonnulli, vt ait Toſtatus, duas immolationes eſſe arbitrati ſunt, vnam ex agno die decima, alteram hœdi decimaquarta: quorum opinionem refutat, primò ſi agnus decima die immolaretur, fruſtra id fieret, cùm is in veſpera decimæquartæ, hoc eſt eius diei qua Hebræis ex Aegypto erat exeundum, edi præcipiuntur: ſecundò quia Dominus Deus agnum edendi decima die nullum recitat ritum. Tertio quia vſus aliter etiam docet, quod patet ex 23. Leuit. vbi ponitur catalogus feriarum, ideſt, omnium feſtorum: *Hæ ſunt feriæ Domini, quas celebrare debetis menſe primo quartodecimo die menſis ad veſperum Phaſe Domini eſt, & quintodecimo menſis huius ſolemnitas Azymorum.* Quarto quia immolatio iſta vocatur Phaſe, ideſt, tranſitus, nam ex aſperſione iſtius hoſtiæ ad vtrumque poſtem & in ſuperliminari, quæ fiebat decimaquarta die ad veſperam, angelus Hebræorum ædes ab Aegyptiacis diſtinguebat, ideoque ſi aliqua fiebat victima die decima, ea neutiquam Phaſe nuncupari poterat. Quinto quia legiſlator ait, *Ita tollentes animal per familias veſtras, & immolate Phaſe.* Sextò quia litera Hebraica id clariſſimè docet, iubens vt id animal de arietibus aut capris tollatur. *Cùm verò dicitur & ſeruabitis eum vſque ad decimamquartam diem:* hoc refertur æquè ad hœdum ac ad agnum; quia vterq; die decima tolli debebat & decimaquarta immolari, vt ex huius vel illius ſanguinis aſperſione id quod dictum eſt, angelus intelligeret. Similiter cùm additur, *immolabit eum vniuerſa multitudo filiorum Iſrael*, id quoq; refertur ad vtrumq;, ſed non intelligitur, quod vniuerſa multitudo immolaret vnũ ſiue agnũ, ſiue hœdũ, ſed quod quilibet de multitudine, dũmodo domus illa ſufficeret ad eum abſumendum, vt ſuprà dictum eſt. Lyranus ideo agnũ potius quã quodlibet aliud animal in Phaſe ſacrificatũ fuiſſe arbitratur, quoniã Aegyptij Iouem colebant figura arietis; ne ſcilicet Hebræi agnũ quid numinis poſſidere arbitrarentur, ideo occidere eum à Deo iuſſos. Quam quoq; ſententiam Toſtatus refutat, cùm quod Iouem Hammonem non ſpecie agni, ſed arietis colerent, quem tamen Deus ab hoc ſacrificio excluſit dum anniculum agnum tolli iuſſerit, tùm quia ſi Deus ad iſtiuſmodi idolatriam reſpexiſſet, taurum, aut bouem, potius quàm

Lib. 5. de feſt. Heb. c. 3.

Cap. 16.

In cap. 16. Deuter.

Cur agnus potius quam aliud animal.

A quàm quodlibet aliud enim animal occidi voluisset, propter Apim, qui apud illos Deorum præcipuus bouis figura colebatur: agnum itaq; immolari voluisse asserit, quod Hebræorum sacrificia, aliæque ceremoniæ duplicem habebant finem: vel enim respiciebant ad illum tantummodo populum, cui præscribebantur, vel ad tempora venturi Messiæ. Priori modo fiebat sacrificium in memoriam beneficiorum, ac eius potissimum, quod erat propter liberationem à seruitute Aegyptiorum, vt dicitur in textu: *Et cùm dixerint vobis filij vestri, quæ est ista religio? dicetis eis, victima transitus Domini est, quando transiuit super domos filiorum Israel in Aegypto percutiens Aegyptios, & domos nostros liberans.* Et in Deuteron. etiam dicitur, quod fieret ad recordationem exitus de Aegypto. Huius aũt finis gratia non magis conueniebat agnus quàm caper, quàm taurus: Altero modo magis agnus conueniebat, quia vt ait Esaias; *Sicut ouis ad occisionem ducetur, & tanquam agnus coram tondente se obmutescet, & non aperiet os suum.* Sic & Rupertus ad ea verba: *iuxta quem ritum* &c. Hoc per anticipationem, inquit, dictum est, necdum enim ipsum tollendi agnum dixerat ritum, & iam dicit, *iuxta quem ritum tolletis, & hædum*: & est sensus, siue hædum tollat quis siue agnum, pro causa benè erit, dummodo in

Cap. 16.

Cap. 53.

B tollendo immolando, vescendo ritum eundem obseruet. Sed & Hugo de Sancto Victore: Qui non habebit agnum, inquit, saltem hædum immolet secundum ritum agni. Caietanus etiam ait iuxta Hebræum haberi ex agnis, & capris accipietis, hincque clarè patere, quod dictio superius interpretata, agnus communis est tam agno, quàm hædo, ex eo, quòd iubetur accipi ex agnis, & capris, nam ex vtrisque simul impossibile fuisse ipsum sumi, nisi medius sumeretur ex ouibus, & medius ex capris, quod manifestè repugnat præcepto, quod acceptus seruetur viuus, vsque ad quartamdecimam diem. Anthor Catenæ hebraicè legi ait: *ex ouibus & capris tolletis* & poni *&* pro *aut*, idque frequentissimum esse apud hebræos, aliquosque inde vertisse; quem ex ouibus, aut ex capris accipietis. Chaldaicam litteram esse, de agnis, & de filijs capratum accipietis. Posse ergo pascha occidi, aut ex agnis, aut ex capris. Porrò agnus debebat esse absque macula, masculus, & anniculus. Macula non vocatur hic varietas coloris, quam communiter maculam nominare solemus, sed aliqua monstruositas, aut defectus alicuius membri, aut deformitas, aut morbus, vt patet ex Leuiticor. cap. 33. vbi dicitur: *Omnis macula non erit in eo si ea cum fuerit, si fractum, si cicatricem habens, si papulas, aut scabiem, vel impetiginem, non offeretis*

Qualis debuerit esse agnus.

Esse sine macula quomodo intelligendum.

C *ea domino, bouem, & ouem cauda amputata voluntariè offerre potes, votum autem ex eis solui non potest: omne animal, quod vel attritis, vel attonsis, vel sectis, ablatisq; testiculis est, non offeretis domino.* Fœminam etiam offerri, aut immolari in his nolebat, quia ea, quæ ad Dei cultum sunt, de melioribus, de perfectioribusque esse debent, Sexus autem perfectus est masculinus, fœmininus autem valde deficit, quia, vt dicit philosophus, fæmina est masculus occasionatus: Immolabantur tamen aliquando capra pro peccato, & oues pro hostijs pacificis, vt dicetur. Ratio tamen potissima, cur hic requiratur agnus masculus, erat ad designandum; Christum passurum pro nobis immolandum: Sed quæritur, inquit Tostatus, cùm hic dicatur, agnus erat immolãdus, quare adiungitur masculus, quia dicendo agnus satis apparet quod masculus esse debebat, quia agnus nunquam fæmella est. Respondet glossa ordinaria, & Andreas, qui eam maximè sequitur, hoc adiunctum esse, quia in græco ponitur πρόβατον, quasi vox ea possit extendi ad masculum & fæminam; quorum sententiam refutans Tostatus: non solùm, inquit, in græco habetur agnus masculus, sed etiam in hebræo. Adde quod D. Hieronymus non ex græco, sed ex hebræo biblia transtulit. Putat itaque Tostatus, sexum addi, quia istiusmodi nomina aliquan-

Masculus cur, & quomodo.

D do ponuntur ad designandam speciem, & aliquando ad sexum designandum, nam cùm dicimus aliquem habere oues, & vaccas, non solùm indicamus oues tantum possidere fæmellas, sed etiam arietes, & agnos, nec vaccas tantùm, sed boues etiam & tauros. Similiter agnus sumi potest, non solùm pro specie, sed etiam pro sexu; itaque nomen speciei non distinguit sexum, sed indifferenter conuenit masculo, & fœminæ. *Anniculus*, id est, vnius anni, non quod integrum annum haberet, sed quod infra annum esset, vel saltem annum non excederet, quia agnus qui excedit annum iam aries est: poterat autem iste agnus accipi, post octauam diem natiuitatis suæ, vsque ad ætatem anni vnius, sic enim erat quantum ad oblationem: quia animalia immolabilia, non immolabantur vsque ad octo dies suæ natiuitatis, sicuti patet ex Leuitic. cap. 22. *Bos ouis & capra cùm genita fuerint, septem diebus erunt sub vbere matris suæ, die autem octauo, & deinceps offerri poterunt domino.* Superest modò, vt dicamus, de ritu sacrificandi', de quo sic legislator: *& sument de sanguine eius, & ponent super vtrumque postem, & in superliminaribus domorum, in quibus comedent illum, & edent carnes nocte illa assas igni, & azymos panes cum lactucis agrestibus. Non comedetis ex eo crudum quid, nec coctum aqua sed assum tantùm igni, caput cum pedibus & intestinis eius vorabitis, nec remanebit quicquam ex*

Anniculus quomodo.

Sacrificandi ritus.

in vſque mane. Si quid reſiduum fuerit, igni comburetis. Sic autem comedetis illum: Renes veſtros accingetis, & calceamenta habebitis in pedibus, tenentes baculos in manibus, & comedetis feſtinãter: Eſt enim phaſe, id eſt tranſitus domini. Iubet autem altiſſimus ſumi de ſanguine agni, & poni ſupra vtrumque poſtem, & in ſuperliminaribus domorum, in quibus comedebatur, id eſt, Hebræorum, quia vt ſubinde addit, pro ſigno ſit ibi Hebræos, non Aegyptios habitare: inquit itaque. *Et tranſibo per terram Aegypti nocte illa, percutiamq́ omne primogenitum in terra Aegypti, ab homine vſque ad pecus, & in cunctis Dijs Aegypti faciam iudicia ego Dominus. Erit autem ſanguis vobis in ſignum in ædibus, in quibus eritis, & videbo ſanguinem, & tranſibo vos, nec erit in vobis plaga diſperdens, quando percuſſero terram Aegypti.* Monet Caietanus, non liniri debuiſſe ſanguine poſtes, & ſuperum limen aulæ, in qua comedebatur agnus, ſed poſtes, & ſuperum limen externæ portæ domus, in qua comedebatur agnus, quoniam aliàs non fuiſſet ſignum viſibile exterminatori tranſeunti per vicos ad occidendum primogenitos in domibus non ſignatis ſanguine agni, quod tamen fuiſſe ſcriptura docet. *Et edent carnes nocte illa aſſas igni, & azymos panes cum lactucis agreſtibus &c.* Carnes aſſæ comedebantur, quia citius ita parabantur ad cibum; quàm ſi elixarentur, & plus nutriebant: Vtrumque autem feſtinantibus, & iter facturis conueniebat. Panes azymi comedebantur tam decimo quarto die cùm agnus comedebatur, quàm ſeptem diebus ſequentibus, qui vocabantur azymorum, vnde intelligitur reuera fuiſſe octo dies azymorum, id quod etiam teſtatur Ioſephus ſeptem videlicet qui pertinent ad ſolemnitatem azymorum, quæ incipiebat decimo quinto die vſque ad diem vigeſimum primum, & diem paſchæ, qui erat, decimus quartus, non enim agnus comedi poterat niſi cum pane azymo, quare rectè etiam dies paſchæ dicitur primus dies azymorum Matth. 26. & Marc. 14. qui ait: *Et primò die azymorum, quando paſcha immolabant &c.* Et Luc. cap. 22. *Venit autem dies azymorum, in qua neceſſe erat occidi paſcha.* Quod verò apud nos eſt, *cùm lactucis agreſtibus*, in Hebræo eſt, al merorim, id eſt, *cum amaritudinibus*, vt recentiores interpretantur. Quamobrem volunt hoc eſſe de omnibus herbis amaris, & acribus, & aſpero ſucco madentibus intelligendum. Cui ſenſui fauet & Chaldaica, vt citat author catenæ, habens, *cum amaris herbis.* lxx. quoque non vertunt lactucas, quæ Græcè appellantur θρίδαξ ſiue θριδάκη, ſed quemadmodum habent Hebraica, ἐπὶ πικρίδων, hoc eſt, *cum amarulentis*, ſiue *ſub acerbis herbis*. Idem ſentit Lyranus: *In Hebræo* (inquit) *habetur, cum amaritudinibus. & per hoc intelliguntur herbæ amaræ indifferenter, nec plus fuit præceptum de lactucis, quam alijs herbis, vt dicunt Hebræi.* Quàm opinionem improbat Ribera, quoniam ſi lex tantùm diceret, *cum amaritudinibus*, ſimiliter quiduis aliud amarum, etiam ſi herba non eſſet, accipi poterat: quod non videtur conſonum rationi. Nam non videtur æquum, vt cum cætera omnia minutiſſimè præſcribat, hac tantùm in re ſuum Iudæis iudicium relinqueret, vt vel quiduis aliud, vel hanc, vel illam herbam adhiberent, ſed eundem ab omnibus ritum obſeruari oportuit. Et quamuis hoc nomine amaritudines etiam ſignificentur, vt Thren. 3. *Repleuit me amaritudinibus*: contendit commune hoc vocabulum vſu Hebræorum ad herbam quandam amaram accommodatum eſſe, id eſt, ad lactucam ſylueſtrem, & ita Moſem accepiſſe, ne quiuis pro arbitrio in re tanta hanc, vel illam acciperet. Confirmat autem etiam opinionem ſuam Ribera ex verſione lxx. qui, vt eſt dictum, reddiderunt ἐπὶ πικρίδων: quoniam πικρίδα Theodorus Gaza, vir linguæ Græcæ, id eſt, ſuæ peritiſſimus, lactucam agreſtem vertit in Ariſtotele. Eodem etiam modo lxx. verterunt Numer. 9. vbi nos etiam habemus: *Cum azymis & lactucis agreſtibus comedent illud.* Cæterùm videndum eſſet, num ea Theodori verſio ſit approbanda, nam etſi Plinius de lactucæ generibus agens dicat. *Peſſimum autem genus cum exprobratione amaritudinis appellauere picrida*, & Dioſcorides etiam ſcribat lactucam agreſtem eſſe πικρὸν τῇ γεύσει: huic tamen πικρὶς cichorij ſiue intubi genus eſt, & Theophraſtus πικρίδα inter κιχοριώδη enumerat: vnde & Plinius ait: *Amara aphace, quæ & picris nominatur, & ipſa toto anno florens: nomen ei amaritudo impoſuit.* Quo loco Theodorus πικρίδα reddidit amaraginem, qui apud Ariſtotelem reddiderat lactucam agreſtem. Quare ni fallor, æquè ſylueſtre cichorium cum agno comedi poterat: id eſt vulgare noſtrum cichorium, vbique obuium floribus cæruleis, vulgo radicchio nuncupatum cum ſit lactuca agreſtis Ruellio ea, quæ vulgò in officinis dicitur Endiuia, recentioribus quibuſdam endiuia ſylueſtris, & ſcariola vulgò. Leuinus Lemnius in eo opere, in quo herbarum, atque arborum, quæ in ſacris biblijs paſſim obuiæ occurrunt, & nomina & vſum non inuenuſtè explicat, eiuſdem quidem ferme eſt ſententiæ, ſed quia ideò vulgaris endiuiæ, quæ ipſi quoque eſt vera, at genuina lactuca ſylueſtris vſum improbet, quia adulta nimiam acquirit amaritudinem, nec probo, nec probare debeo, cùm quia ſumma ibi amaritudo requiritur, tum quia adulta cum paſchali agno ſumi tempus anni, quod erat decima quarta Aprilis, non permittit, quia tunc omnes tenerrimæ ſunt herbæ.

Carnes aſſæ cur eſſe debuerint.

Panes azymi quando comederentur.

lib. 2. antiq. cap. 2.

Lactuca agreſtis.

9. Hiſt. 6.

Lib. 19. c. 8.

Picris quid.

Li. 2. c. 166.

lib. 7. Hiſt. cap. 11.

lib. 21. c. 7.

Amarago.

Lemnij de lactuca ſyl. ſententia.

A herbæ. Ad hæc lactuca illa cum agno condimenti vice, vt ipse credit, non elixabatur; assus enim comedebatur, & elixum lex ipsa vetabat, vt ex superioribus constat. Sed verba eius afferam. Cùm itaque esse dixisset, qui hoc loco lactucæ nomine, seridis species designari credunt, & intyba, idest, cichoreum, & quæ corrupta voce scariola dicitur, mox ait: Cæterùm lactucam illam syluestrem, quæ endiuiæ nomine insignita est, in edendi agni paschalis vsum adhibitam velut condimenti loco, non facilè mihi persuadere possum, cùm ob insignem, vrentemque amaritudinem, quæ linguam vellicat, non sit esculenta, nisi cùm primùm emergit, nec adhuc spinis in dorso, parteque auersa armata sit: Vincit enim endiuia vulgaris, quæ germana est lactuca syluestris amaritudine reliquas stirpes, quæ succo lacteo madescunt. Quocirca Medici nouellam, ac teneram in vsum medicamenti adhibent, non adultam, quæ aculeata est, ac spinulis horret, tum vetustate amarescit. Intybi verò species cocto, elixoque agniculo condimenti vice adhibitam prorsus crediderim, nempe cichoreum, & seriolam, ex quorum non solùm folijs, sed radicibus etiam acetaria conficere Belgæ didicere. Deinde dicit lex. *Non comedetis ex eo crudum quid, nec coctum aqua, sed assum tantum igni.* Rationem reddit Tostatus: B Quia cibus (inquit) crudus indigestibilis est: additque non hoc ideo dici, quasi aliàs Hebræi crudum voluissent deuorare, sed dici ex superabbundantia, cùm omnia voluerit Deus explicare, tam illa, de quibus posset esse error, quàm illa, in quibus non posset errari. Lyranus verò alliam assignat rationem, videlicet illud fuisse vetitum in detestationem idolatriæ, quia aliqui idolatræ (inquit) in honorem deorum suorum, carnes aut crudas aut semicoctas comedebant. Sed fieri potest (inquit Tostatus) quod id Lyranus à quopiam Hebræo intellexerit, nam alioqui, id diligenter apud veteres, nominatim apud Ouidium in Fastis, reperire mihi non licuit.

Agnus eur coctus edi dicatur.

Nec coctum aqua. Duplici ratione, vt idem Tostatus ait, primò, quia carnes expeditiùs assantur, quàm coquuntur: omnia autem ista, quæ fiebant, quandam portendebant velocitatem exeuntium de Aegypto: Secundò quia carnes elixatæ resoluuntur ex humiditate, aqua scilicet subintrante, & calore aperiente porositates, quo modo, propter teneritudinem, etsi faciliùs ventriculo obediant, minus tamen nutriunt, ideoque magnos labores exercituris minus conueniebant. Cæterùm cum hisce pugnare videtur, quod dictum est Deuteron. 16. *Immolabis phase vespere ad Solis occasum, quando egressus es de Aegypto, & coques, & comedes in loco, quem elegerit dominus Deus tuus.* C Idem Tostatus locum vtrumque concilians ait verbum hebraicum significare assare, & coquere, nec posse ambiguitatem tolli, nisi ex adiuncto: ac propterea tam in nostra translatione, quàm in hebræo, non dici, vt nihil coctum comedatur, sed, vt nihil coctum aqua: Ambiguitas enim vocabuli, causa fuit, vt adderetur aqua, quasi aliter rectè intelligi non posset, vtrum assum diceret, an coctum. Sententiam eius veram esse asserit Ribera, quia basal significat id facere, quo cibus aptus fit, vt edatur, siue assatio sit, siue decoctio, siue maturitas in fructibus. Confirmare hoc nostram translationem, 2. paralip. 25. *Et assauerunt phase super ignē sicut in lege scriptum est.* Similiter verterunt septuaginta, cùm sit in hebræo hoc ipsum verbum quod coquere, & assare significat. Sequitur, *Caput cum pedibus eius, & intestinis vorabitis:* Quo loco, vt testatur Caietanus, superfluit, *vorabitis*, non enim idest in hebræo, nec apud Septuaginta, sed Hieronymus perspicuitatis causa addidit: pendet igitur ex præcedentibus: *non comedetis ex eo crudum quid, nec coctum aqua, sed assum tantùm igni, caput cum pedibus eius, & intestinis*, idest, ne pedes abscindatis, aut caput, vt fieri solet, aut aliquam eorum partem projiciatis, aut aliter hæc ad escam paretis, sed assa similiter igni, comedite. Intestina autem edu-D cebantur, & abluta ipsi agno imponebantur, vt simul torrerentur, & cum reliquo corpore comederentur. Author catenæ ait hebraicè esse cherahaf, idest, cum cruribus eius, sed idem esse. Monet etiam, intestina intelligi præter fel, & ilea fęces continentia, quę sint abijcienda, significare enim per partes totum, immundam scilicet exiorum partem, & esui aptam. Tostatus tradit ideò etiã intestina, & pedes addi, quia istiusmodi victima solius erat domini Dei, ideoque nihil, cùm omnia eius essent sacra perire debebat, vt patet ex cap. 9. numeror. vbi dicitur: *Si quis autem mundus est, & in itinere non fuit, & tamen non fecit phase, exterminabitur anima illa de populis suis, quia sacrificium domino non obtulit tempore suo.* In alijs verò carnibus, quas Hebræi comedebant, non requirebatur, vt essent mundę, vt constat ex 12. Deuteron. distinguiturque in hoc esus agni paschalis ab alijs carnibus, quia sicut ad carnes aliorum sacrificiorum, sic etiam in esu agni paschalis requirebatur munditia: habemus enim Leuitic. 7. *Qui fuerit mundus, vescetur ex ea: anima polluta quæ ederit de carnibus hostiæ pacificorum, quæ oblata est domino, peribit de populis suis &c.* Sic requirebatur munditia in comedentibus phase, vt patet ex allato Numeror. loco, vbi insuper immundi conquesti sunt, quare non comedebant phase sicut alij, mandatque Deus, quod nullus immundus comedat phase, sed id faciat in mense secundo,

Carnes assa cur præcepta.

Quid per intestina intelligatur.

Immundi phase comedere non poterant.

quan-

quando iam mundus fuerit. Diſtinguitur præterea eſus agni (paſchalis) ab alijs carnibus; quia E cæteris carnibus veſci licebat in qualibet vrbe filiorum Iſrael, vt habetur Deuteron. 12. Comedere autem, & immolare phaſe non licebat in qualibet vrbe, ſed ſolùm in loco, vbi eſſet tabernaculum domini, & arca, vt dicitur 17. Deuter. *Non poteris immolare phaſe in qualibet vrbium tuarum, quas dominus Deus tuus daturus eſt tibi, ſed in loco, quem elegerit dominus Deus tuus, vt habitet nomen eius ibi immolabis phaſe*; Et in hoc etiam phaſe æquiparatur alijs ſacrificijs, quia & ipſa non poterant in omni loco offerri, ſed ſolùm in loco tabernaculi, vt patet Leuit. 17. & Deuteron. 12. Hoc autem inter victimas pacificorum, & agni paſchalis, etſi vtræque ad eoſdem populares pertinebant, intererat, quod de victima pacificorum etiam ſequenti die comedi licebat, de agno verò immolato, nequaquam, ſed veſpera tantùm diei decimi quinti ſubſequentis; & ratio eſt, quia agni immolatio erat ex præcepto; oblatio verò victimarum pacificarum, erat ex voluntate ſola, & votiua; In his itaque quæ ad neceſſitatem pertinent, vel quæ ſunt ex neceſſitate, ſtrictior regula ponitur, quàm in his, quæ ſolùm voluntaria ſunt. Immolatio autem agni paſchalis non ſolùm non erat ſpontanea, nec votiua, ſed ſub magna præcepti obligatione, vt ſi quis obſeruare negligeret, mereretur mortem, quia dicitur, quod *peribit de populo ſuo*, vt habetur Numeror. cap. 9. De reliquo verò continuò ait lex: *Nec remanebit ex eo quicquam vſque mane; ſi quid reſiduum fuerit, igni comburetis*. Poſteriori huic præcepto *ſi quid reſiduum fuerit*, addendum eſſet ex hebræo, vt ait author catenæ, *had boker*, ideſt, *vſque mane*. Sed conſultò verborum repetitionem prudens vitauit interpres, cùm neceſſariò ſubaudiatur, F fiebat autem hoc etiam in quibuſdam alijs ſacrificijs: Nam & Leuitic. 7. habemus: *Cuius carnes eadem comedentur die, nec remanebit ex eo quicquam vſque mane*: Eſt autem ſenſus; oſſa, & neruos, & carnem illis inhærentem continuò igne conſumite, nec reſeruentur in diem ſequentem. Si verò, caſu aliquo, in diem ſequentem reſeruata fuerint, ſine mora comburantur. Rupertus idcirco, inquit, ſecundum literam debet intelligi, quia videlicet qui comedat hoc ſacrum mane, Hebræus nullus erit, media nocte cogentibus exire Aegyptijs. Fuere, teſte Toſtato, qui dicerent, oſſa agni immolati, quæ non comeduntur, quia non franguntur, comburi debere, ſed id falſum eſſe ait, quia in litera dicitur, *ſi quid reſidui fuerit*, ſi enim voluiſſet de oſſibus priuatim intelligi, non poſuiſſet ſub dubitationem, quia certum eſt, oſſa propter duritiem eſui eſſe inepta: Rationem itaque, cur nihil de ſacrificio aliquo ſupereſſe debebat, eſſe, quia carnes ſacrificiorum erant ſacræ: De ſacris autem cùm ne homini quidem non circumciſo dare licebat, G tantùm abeſt vt concederentur canibus, aut alijs animantibus; igne vrebantur, quia & ſic Deus honorabatur, quia holocauſtum fiebat de illis carnibus. *Sic autem comedetis illum; renes veſtros accingetis, & calceamenta habebitis in pedibus, tenentes baculos in manibus, & comedetis feſtinantes, eſt enim phaſe, ideſt, tranſitus domini*: Hæc omnia feſtinationem indicant, quoniam tunc profecturi erant ex Aegypto, & in memoriam huius feſtinationis omnia eodẽ modo fiebant, renes accingunt, qui properare volunt, ne laxis, & demiſſis veſtibus impediantur: Calceamenta in pedibus habere iubentur, quoniam in cœnis ſine calceamentis diſcumbebãt, ne thororum ſtragula pollverentur. Baculi etiam ſunt iter facientium. Vnde autem nonnulli dixerint illos ſtantes comedere agnum ſolitos eſſe, neſcio. Dixit id quidem (vt apparet) Philo in libello de ſacrificijs Abelis & Caini, in medio ferè; ſed ſi id verè ſenſit, ne ille errauit: nam neque ex Græco id colligi patet. In eo verò quod ait: *Eſt enim Phaſe domini*: cauſam primam huius feſtinationis indicat, quæ fuit imitatio velocitatis angeli percutientis Aegyptios, & tranſeuntis Hebræos. His autem ſolis, neutiquam alienigenis, niſi prius circumciderẽtur, edere paſchalem agnum licuiſſe, ipſe quoque legiſlator ait his verbis: *Hæc eſt religio Phaſe: Omnis alienigena non comedet ex eo: Omnis autem ſeruus empititius circumcidetur, & ſic comedet. Aduena, & mercenarius non comedent ex eo.* Mercenarium autem intelligit alienigenam, qui mercedis & H lucri cauſa aſſiduè inter Hebræos verſabatur. Et paulo pòſt; *Quod ſi quis peregrinorum in veſtram voluerit tranſire coloniam, & facere Phaſe domini, circumcidatur prius omne maſculinum eius, & tunc ritè celebrabit, eritque ſicut indigena terræ*. Accedo modò ad alia ſacrificia, in quibus vſus erat huius etiam pecoris. Dixi autẽ in hiſtoria præcedenti de boue, tria fuiſſe apud Hebræos ſacrificiorum genera, holocauſtum, hoſtiam pacificam, & ſacrificium pro peccato; In holocauſto ſecundum animalium genus fuiſſe ex pecoribus; ſic enim ait legiſlator; *Quod ſi de pecoribus oblatio eſt, de ouibus, ſiue capris in holocauſtum: maſculum abſque macula offeret, immolabitque ad latus altaris, quod reſpicit ad aquilonem, coram domino. Sanguinem illius fundent ſuper altare filiorum per circuitum, diuidentque membra, caput, & omnia, quæ adhærent iecori, & imponent ſuper ligna, quibus ſubijciendus eſt ignis. Inteſtina verò, & pedes lauabunt aqua: Et oblata omnia adolebit Sacerdos ſuper altare in holocauſtum, & odorem ſuauiſſimum domino.* In-

qui-

Quomodo differat agni paſchalis oblatio à victimis pacificis.

Cur de ſacrificijs nihil ſupereſſe debuerit.

Comedendi modus.

Quibus edere conceſſũ.

Sacrificiorũ genera.

Holocauſtũ.

A quibus ea tantùm aduotemus, quæ à priori holocausto, in quo sacrificabatur vitulus, differunt. In primis agnum, & hædum anniculos esse oportebat, cum vitulum grandiorem etiam mactare liceret, vt testatur Iosephus. Legitur & in nonnullis codicibus, *agnum masculum anniculum, & absque macula offerret*, cùm in hebræo, & in translatione Septuaginta, & in Chaldaica paraphrasi hoc tantùm sit, quod posuimus, *masculum absque macula offeret*. Anniculus autem intelligitur, sicut etiam suprà diximus, qui annum non excesserit, licet totum minimè expleuerit. Illud etiam peculiare huius holocausti, immolari ad latus altaris aquilonare, non super altare, sed iuxta, cauum enim erat altare, nec eiusmodi, vt super illud animalia immolarentur. Cur autem ad latus aquilonare, dicetur in mystica significatione, sunt enim permulta in his, quæ significationis tantùm causa præcepta sunt. Poterat, & hostia pacifica ex ouibus offerri, atque etiam ex capris, eodem prorsus ritu, quo cùm erat ex bobus, nisi quod cùm erat ex ouibus, & offerebatur agnus, cauda etiam tota incendebatur domino. Porrò sacrificium pro peccato non semper eodem modo fieri solere, in boue etiam dictum est, sed variari personis, & hostiarum genere, & causis offerendi; Personis, quia aut pro peccato pôtificis offerri, aut pro pec-

3. antiq.

Agnus anniculus.

Hostia pacifica.

B cato populi, aut principis, aut plebei hominis. Hostiarum genere, quia aut vitulũ, aut hircum, aut capram, aut vaccam, aut agnam. Causis offerendi, quia aliter offerebant, qui per ignorantiam peccabant, aliter qui scientes, & volentes. De omnibus sigillatim diximus, hic tamen priuatim dicturi, quæ peculiariter ad huius pecoris historiam pertinent. De peccato itaque plebei per ignorantiam dico ex 4 Leuit. Plebeius homo, qui more scripturæ vocatur de populo terræ, offerre iubetur capram, aut etiam ouem. Fit autem sacrificium eodem ritu, quo cùm offertur hircus pro peccato principis. Princeps autem per ignorantiam peccans offerens domino hostiam hircum &c. ponere iubebatur manum super caput eius, cùmque immolauerat eum, vbi mactari solet, holocaustum coram domino, quia pro peccato erat, Sacerdos tingere iubebatur digitum in sanguine hostiæ pro peccato, tangens cornua altaris holocausti, & reliquum fundẽs ad basin eius. Adipem verò adolebat suprà, sicut in victimis pacificorum fieri solet, rogabatque pro eo Sacerdos, & pro peccato eius, & dimittebatur ei. Plebeium autem hic vocant quemlibet de populo, qui princeps non sit. Et quia minus digna persona est, quàm principis, minorem etiam victimam offert, nec marem, sed fœminam; huic enim fœmina conueuit, sicut mas magi-

Peccatum plebis per ignorantiã.

Peccatum principis per ignorãtiam, & eius holocaustum.

C stratui, vt ait Philo in libello de victimis: Minus quippe virilitatis, vt ita dicam, sapientiæque habet priuatus homo, quàm princeps. Si quis cæremonias sacrorum per ignorantiam violarat, vt si oleo sacræ vnctionis, aut thymiamate Deo dicato vteretur, aut ederet sacros cibos, quos solis Sacerdotibus edere licebat, arietem offerre iubebatur, Leuit. 5. propter cultũ Deo, rebusque sacris debitum. *Iam verò anima. si peccauerit per ignorantiam, feceritque vnum ex his, quæ domini lege prohibentur, & peccati rea intellexerit iniquitatem suam, offerre iubetur arietẽ immaculatum de gregibus sacerdoti, iuxta mensuram æstimationemque peccati, qui orabat pro illo quod nesciens fecerat, & dimittebatur illi, quia per errorem deliquit in domino. Item anima quæ peccauerit, & contempto Domino negauerit proximo suo depositum &c. & quodlibet aliud ex pluribus fecerit, in quibus solent peccare homines. Pro peccato suo offeret arietem immaculatum de grege, & dabit eum sacerdoti iuxta mensuram, æstimationemque delicti, qui rogabit pro eo coram domino, & dimittetur illi pro singulis, quæ faciendo peccauit. Arietem immaculatum de grege*, id est tenerum, & optimum, *iuxta mensuram æstimationemque delicti* Ita hoc intelligendum est, vt pro maiori peccato melior, & preciosior aries offeratur, vilior & deterior pro minori, vt iu-

Peccatum per ignorãtiam.

De peccato sine ignorãtia cõmisso.

D dicauerit Sacerdos: Sic interpretatur Ribera: Sed Tostatus, mauult arietem hic exigi emptum duobus siclis, quoniam paulo ante dixit de eo, qui per errorem in cæremonias peccauerat: *Offeret pro delicto suo arietem immaculatum de gregibus, qui emi potest duobus siclis.* Quare cùm nunc ait: *Iuxta mensuram, æstimationemq; delicti*, ipse ita interpretatur: Tantus erit valor istius arietis, qui offertur, quanta æstimatio, vel mensura posita in ariete pro peccato, idest, duorum siclorum. At non animaduertit, inquit Ribera, vbi precium duorum siclorum constituitur, non addi; *iuxta mensuram æstimationemque delicti*, quia iam certum precium definiebatur: vbi verò dicit: *Iuxta mensuram æstimationemque delicti*, non constitui precium duorum siclorum, quoniam constitui non poterat, cum precium arietis immolandi, arbitrio Sacerdotis relinqueretur. Verba ergo ipsa Tostati expositionem refutant, quomodo enim erit aries iuxta mensuram, æstimationemque delicti, si eiusdem precij sit, qui pro peccatis omnibus offertur. Itaque haud obscurè hic vmbram, & figuram confessionis nostræ videmus, quandoquidem & de occultis peccatis hic agitur, vt apertè docuit Iosephus, dicens; *Qui autem sciẽs peccauit, nemine conscio, arietem offeret, lege ita iubente &c.* Et is qui peccaret, iubetur adire Sacerdotem, & peccatum illi detegere, vt pro eius arbitrio aries eligatur, & ipse pro peccatore oret. Est verò explicatu di-

4. de sacrificijs c. 6.

Cõfessionis sacramentalis typus.

3. antiq. ca pit. 10.

guissi-

gniſſimum, cur in peccatis per ignorantiam admiſſis pontificis, & totius populi, principumque meminerit, in ijs autem, quæ conſultò admittuntur, vnam omnibus legem ſtatuerit, & ſine vllo delectu de omnibus dixerit: *Anima quæ peccauerit, & contempto domino, &c.* Nec maiorem hoſtiã à pontifice, aut à toto populo, aut à principe offerri iubeat, quàm à plebeio homine, cùm ſecus in peccatis ex ignorantia ſtatuerit. Deinde cùm conſtet, grauiora eſſe peccata, quæ ſcientes facimus, quàm quæ per ignorantiam fiunt, cur in his vitulum offerri pręcepit maiorem hoſtiam, & meliorem, in illis verò arietem? Mihi quidem, inquit Ribera, videtur Moyſes in peccatis, quæ homines ſcientes admittunt, non meminiſſe pontificis, aut principis, aut populi totius, vt doceret hos quidem inſcientes peccare poſſe, vt homines; à ſcientibus verò longiſſimè abeſſe debere omne peccatum. Maiores autem, ac precioſiores victimas offerre iubebantur, qui ſcientes peccant, quam qui inſcientes, quoniam homo de populo terræ per ignorantiam peccans, capram offert, aut ouem; ſi prudens, & ſciens peccet, offert arietem; pontifexque aut princeps, aut totus populus, ſi ſciens peccet, quaſi quiſpiam de media plebe, iudicatur. Magnũ autem eſt totius populi peccatum, ideoque magna etiam hoſtia indiget, vitulo ſcilicet, eſtque eadem de peccato principis interpretatio, minor tamen in illo hoſtia offertur, quia minus eſt peccatum principis, quàm totius populi: Offertur autem pro maiori eius peccato aries, qui precioſior eſt capra, & oue. At qui ouem, aut arietem offerunt, tacitè admonentur, vt impoſterum innocentiæ ſtudeant, dentque operam; vt quibus aut iniuria aliqua, aut exemplo nocebant, omni ratione proſint. Sed de priori præcepto mox in myſticis. Porrò immolabantur etiã agni in ſacrificio iugi, quod quale ſit, & cur iuge dicatur, lex ipſa docet Numeri 28. *Hæc ſunt ſacrificia, quæ offerre debetis, agnos anniculos immaculatos duos, quotidie in holocauſtum ſempiternum. Vnum offeretis manè, & alterum ad veſperum in decimam partem ephi ſimilæ, quæ conſperſa ſit oleo puriſſimo, & habeat quartam partem hin. Holocauſtum iuge eſt, quod obtuliſtis in monte Sinai in odorem ſuauiſſimum incenſi domini, & libabitis vini quartam partem hin per agnos ſingulos in Sanctuario domini. Alterumque agnum offeretis ſimiliter ad veſperam iuxta omnem ritum ſacrificij matutini & libamentorum eius, oblationem odoris ſuauiſſimi domino.* De eodem eadem dixerat Exodi 29. Sed de hoc ſacrificio etiam in boue dictum eſt. Huius initium fuiſſe matutinum ſacrificium reſtatur litera, appellando, vt ait Caietanus, agnum ſacrificij veſpertini, agnũ ſecundum; & quia non expectandus erat occaſus Solis pro hora ſacrificij veſpertini, ideo dicitur inter veſperas, hoc eſt, inter occaſum Solis, & Solem propinquum occaſui: Nec verò menſura ſimilæ, nec menſura vini, nec modus, quo res iſtæ adhibentur agno, qui cremebatur, innotuit, inquit, nobis (nos quid hin, & æpha ſit, in boue ex Ribera diximus) ſcimus duntaxat, quod agnus tam matutinus, quàm veſpertinus cremebatur, adhibitis ei tribus iſtis rebus ſimila, oleo, & vino, vt in his quatuor vniuerſis, fructus terræ Deo iugiter ſacrificarentur. De Sacerdotum conſecratione, rituque oblationis pro illis habemus præceptum Dei in principio eiuſdem loci: *Sed & hoc facies, vt mihi in ſacerdotio conſecrentur. Tolle vitulum de armento, & arietes duos immaculatos, paneſque azymos, & cruſtulam abſque fermento, quæ conſperſa ſint oleo, lagana quoque azyma, oleo lita. De ſimila triticea cuncta facies, & poſita in canistro offeret. Vitulum autem & duos arietes, & Aaron & filios eius applicabis ad oſtium tabernaculi teſtimonij. Cumque laueris patrem cum filijs ſuis aqua, indues Aaron veſtimentis ſuis, id eſt, linea & tunica & ſuperhumerali & rationali, quod constringes baltheo, & pones tiaram in capite eius, & laminam ſanctam ſuper tiaram, & oleum vnctionis fundes ſuper caput eius, atque hoc ritu conſecrabitur. Filios quoque illius applicabis & indues tunicis lineis, cingeſque baltheo, Aaron ſcilicet & liberos eius, & impones eis mitras, eruntq; ſacerdotes mihi religione perpetua.* In Hebræo legitur Lekack par echad ben bakar, *Accipe ſeu tolle vitulum vel iuuencum vnum filium bouis, ſiue vaccæ*, ſed hoc parui referre ait Author catenæ, eſſeq; Hebraiſmum pro nondum adulta: additque alios vertere, *Tolle iuuencum vnum ex bubus.* LXX. λήψῃ μοσχάριον ἐκ βοῶν ἕν, *Accipies vitulum ex bobus vnum.* Chaldaica, *tolle vitulum de armento.* Hęc autem omnia idem dicere. *De ſimila triticea cuncta facies, & poſita in canistro offeres; vitulum autem & duos arietes, &c.* In Hebræo eſt, *Poneſque ea in caniſtrum vnum, & offeres ea in caniſtro vnà cum iuuenco, & duobus arietibus.* Alij, *Poneſque hæc inſporta vna cum vitulo & duobus arietibus.* Septuaginta autem & Chaldaica videntur eodem modo legere, quo & Latinus interpres, videlicet, *poneſque ea in caniſtro vno, & offeres ea in caniſtro, & vitulum & duos arietes, &c.* Verùm & hoc perexiguum eſt, in idem enim tandem hæc omnia redeunt; Cuncta ſiquidem iſta deo offerenda erãt, etiam homines ipſi. Quia autem omnis conſecratio, emundatio quædam habebatur, qua de prophano quiſpiam, ſacer & ſanctus redebatur, ideo pecorum mactatio (inquit idem author) interueniebat, quod tunc nihil emundabatur, niſi in ſanguine, non humano, qui lege naturę & diuina effundi prohibitus erat, ſed

Victimæ diuerſitas pro magnitudine.

Sacrificium iugi.

Conſecrationis Sacerdotũ ritus.

Pecorũ vſus cur in conſecratione ſacerdotũ.

A ſed animalium mundorum,& ſine defectu exiſtentium. Igitur pro conſecratione ſummi Sacerdotis Aaron, offerri iubetur iuuencus, hoc eſt, vitulus iã adultus, fortis & elegans, ex multis electus, cui adduntur arietes duo, & ipſi immaculati, nam nullũ animal maculoſum immolari debebat, præcipuè in Sacerdotis ſummi conſecratione. Et quia etiam gentilium ritus erat, multi generis panes dijs ſuis offerre, & in excelſis ſolenniter edere, ſed omnia cũ fermento, iubet Dominus Moyſi omnibus ſacrificijs iſtis abeſſe omne fermentum, vt ſint azyma & oleo plus minuſuè oblita. Sunt qui, teſte Toſtato, immolari in hac ſacerdotum cõſecratione vitulum velint, in memoriam illius vituli, quem fabricauit Aaron, & adorauit populus, quod tamen ille refutat, ideo hic immolari arbitratus, quia cùm ſit hoſtia maior, etiã pro maiori peccato, quale eſt ſacerdotis, immolandus erat. Pro peccato autẽ hic offerri patet ex ſubſequentibus vbi dicitur: *Carnes verò vituli, & corium, & fimum combures foris extra caſtra, eo quòd pro peccato ſit.* Offerebantur verò duo arietes, vt ait Lyranus, vnus ad memoriam arietis, quem immolauit Abraham pro filio ſuo Iſaac, quia ibi obediẽs valde fuit, cuius imitatores eſſe debent ſacerdotes; & alterum, ad memoriam agni immolati in exitu de Aegypto. Sed & hæc ſententia nõ probatur Toſtato, quia cùm ſit aliquid ad memoriam alicuius rei, id debeat fieri congruenter, atque ita

Vitulus cur in conſecratione ſacerdotum immoletur.

B deberet offerri vnus aries, & vnus agnus, vt ſcilicet agnus agno reſponderet. Dicendũ itaq; putat, duos à Deo iuberi offerri arietes, quia ſolennitas conſecrationis ſacerdotũ, inquit, erat valdè magna, ideò debebant in ea omnia ſacrificiorũ genera offerri: Genera autem ſacrificiorum ſunt tria, ſcilicet holocauſtum, hoſtia pro peccato, & hoſtia pacifica: In quibus omnibus hic offertur, vitulus enim pro peccato vt dictum eſt: vnus aries in holocauſtũ, vt patet ex his verbis: *Ipſum autem arietem cõcides in fruſta, lotaq; inteſtina eius, & pedes pones ſuper conciſas carnes, & caput illius, & offeres totum arietẽ incenſum ſuper altare.* Alter aries erat in hoſtiam pacificam, vt patet, quia infra mandatur, vt coquerentur partes carnium eius, & comederent eas Aaron, & filij eius in loco ſancto, & ſunt partes, quas accipiebant de hoſtijs pacificis, vt conſtat ex 8. Leuit. *Arietes immaculatos.* Hoc adiectiuum licet immediate coniungatur ſubſtantiuo, arietes, nihilominus etiã ad vitulũ coniungendũ eſt, quia nec vituli, nec arietes maculati eſſe debebant; nullũ namq; animal Deo offerri poterat, in quo vlla eſſet macula. Poſitis ſacrificijs, quæ fiebãt ex rebus animatis, ſubiunguntur ſacrificia de reb. inanimatis, vt nimirum ſolẽnitas tantę conſecrationis totaliter impleretur, & ex omni genere ſacrificiorũ offerretur. *Et cruſtulã abſq;*

Arietes duo cur.

Sacrificiorũ genera quot.

C *fermento.* Cruſtula ſecundum Toſtatũ eſt quoddã genus panis tenuiſſimi, ita vt totũ cruſta eſſe videatur: In hebręo dicitur ſimila, quod inquit idem eſt, nam illa cruſtula de ſimila fiebat. Erat autem ſine fermento, quia fermentum malitiam conſcientiæ denotat, quæ à ſacerdotib. procul abeſſe debebat, ſicut declarat Apoſtolus 1. Corint. 5. inquiẽs: *Non in fermẽto malitia, & nequitię, ſed in azymis ſynceritatis, & veritatis.* Adde etiam, quod ſacerdotes idolorũ panẽ pollutũ, & fermentatum offerebant. Sequitur Scriptura: *Poſtquam initiaueris manus eorũ, applicabis & vitulũ corã tabernaculo teſtimonij. Imponentq; Aaron & filij eius manus ſuper caput illius, & mactabis eũ in conſpectu domini iuxta oſtiũ tabernaculi teſtimonij. Sumptumq; de ſanguine vituli pones ſuper cornua altaris digito tuo, reliquum autẽ ſanguinẽ fundes iuxta baſin eius. Sumes & adipem totum, qui operit inteſtina, & reticulũ iecoris, ac duos renes, & adipẽ, qui ſuper eos eſt, & offeres incenſum ſuper altare. Carnes verò vituli, & corium, & fimum combures foris extra caſtra, eo quòd pro peccato ſit. Vnum quoq; arietem ſumes ſuper cuius caput ponẽt Aaron & filij eius manus, quem cùm mactaueris, tolles de ſanguine eius et fundes circa altare, ipſum autem arietem ſecabis in fruſta, lotaq; inteſtina eius, ac pedes, pones ſuper conciſas carnes, & ſuper caput illius, &*

D *offeres totum arietem incenſum ſuper altare. Oblatio eſt domino, odor ſuauiſſimus victimę domini. Tolles quoque arietum alterum, ſuper cuius caput Aaron, & filij eius ponent manus. Quem cùm immolaueris, ſumes de ſanguine ipſius, & pones ſuper extremum auriculæ dextrę Aaron, & filiorum eius, & ſuper pollices manus eorum, ac pedes dextri, fundeſque ſanguinem ſuper altare per circuitum. Cùmque tuleris de ſanguine, qui eſt ſuper altare, & de oleo vnctionis, aſperges Aaron, & veſtes eius, filios, & veſtimenta eorum, conſecratiſque ipſis, & veſtibus, tolles adipem de ariete, & caudam & aruinam, quę operit vitalia, ac reticulum iecoris, & duos renes atq; adipem, qui ſuper eos eſt, armumq; dexterum, eo quod ſit aries conſecrationis, tortamq; panis vnius, cruſtulam conſperſam oleo, laganum de caniſtro azymorum, quod poſitum eſt in conſpectu domini, poneſque omnia ſuper manus Aaron, & filiorum eius, & ſanctificabis eos eleuans coram domino. Suſcipieſque vniuerſa de manibus eorum, & incendes ſuper altare in holocauſtum odorem ſuauiſſimum in conſpectu Domini, quia oblatio eius eſt ſumes quoq; pectuſculum de ariete, quo initiatus eſt Aaron, ſanctificabiſq; illud eleuatum corã domino, & cedet in partem tuam. Sanctificabiſq; & pectuſculum conſecratum, et armũ, quem de ariete ſeparaſti, quo initiatus eſt Aaron, & filij eius, cedentq; in partem Aaron, & filiorũ eius iure perpetuo à filijs Iſrael. Quia primitiua ſunt, &*

 initia

initia de victimis eorũ pacificis, quæ offerunt domino. Veſtem autem ſanctam, qua vtatur Aaron, habebunt filij eius poſt eum, vt vngantur in ea, & conſecrentur manus eorũ. Septem diebus vtetur illa, qui pontifex pro eo fuerit cõſtitutus de filijs eius, & qui ingredietur tabernaculũ teſtimonij, vt miniſtret in Sanctuario. Arietem autem conſecrationis tollet, & coques carnes eius in loco ſancto, quibus veſcetur Aaron, & filij eius: Panes quoque qui ſunt in caniſtro in veſtibulo tabernaculi teſtimonij comedent, vt ſit placabile ſacrificium, & ſanctificentur offerentium manus. Alienigena nõ veſcetur ex eis, quia ſancti ſunt, quod ſi remanſerit de carnibus conſecratis, ſiue de panibus vſque mane, combures reliquias igni: non comedentur, quia ſanctificata ſunt. Cùm Moyſes miniſter Domini fratrem Aaron inprimis vngere, & conſecrare debebat, vt ipſe iam pontifex creatus, alios poſtea ſacerdotes ordinaret, prout dominus iuſſerat, ipſe prius ſacrificio confirmari habebat, iam omnibus præſentibus & paratis, proſequendo à Moyſe ritu, de quo hic fit ſermo. *Poſtquam initiaueris.* Hic exordium eſt ipſius immolationis, quæ diuiditur in quatuor partes, ſcilicet in ſacrificium pro peccato, oblationem in holocauſtum, nempe ibi: *Vnum quoque arietem:* Sacrificium pacificum, ibi: *alterum quoque*: & in replicationem ritus iſtius conſecrationis per dies ſeptem, ibi: *omnia quæ præcepi tibi. Applicabis & vitulum coram tabernaculo teſtimonij.* Suprà dixerat, quod Aaron, & filij eius, & vitulus, atq; arietes duo applicarentur coram oſtio tabernaculi, antequam Aaron, & filij eius lauarentur & inducrentur, hic autem mandat iterum applicari. Pro quo ſciendum, inquit Toſtatus, quòd vitulus, & arietes duo ducebantur ad immolandum, & immolatio, & concrematio ſacrificiorum fiebat in altari holocauſtorum, quod erat circa oſtium tabernaculi, vt patet infra in litera; Applicabantur igitur iſta animalia ad oſtium tabernaculi, quia applicabantur ad altare holocauſtorum, ſed facta illa conſecratione eorum, vitulus qui primò immolandus erat, magis applicabatur ad altare, vt ibi immolaretur, & de ſecunda applicatione hic loquitur. *Imponentq; Aarõ, & filij eius manus ſuper caput illius,* ideſt, poſtquam applicaretur vitulus ad altare holocauſtorum, Aaron, & quilibet de filijs eius imponebant vtramq; manum ſuper caput eius, & ſic immolabatur. Cur verò id fieret, quæſtio eſt. Aliqui, teſte Toſtato, volunt impoſitionem iſtam manuum fuiſſe ad ſuſcipiẽdam poteſtatem, hoc eſt, quòd imponendo manus ſuper caput illius vituli immolãdi pro peccato, ſuſcipiebant poteſtatẽ immolandi hoſtias pro peccato. Quod ipſe redarguit, quoniã nõ ſolùm id fiebat in ſacerdotibus, ſed etiam in omnibus vulgaribus offerẽtibus holocauſta, vt patet ex 1. Leuit. vbi dicitur: *Si holocauſtum fuerit eius oblatio, de armento maſculum immaculatum offeret ad oſtiũ tabernaculi, ponetq; manum ſuper caput hoſtię.* Idẽ legitur de hoſtia pacifica Leu. 3. Atqui clarũ eſt, homines vulgares per iſtiuſmodi impoſitionem manuum non accepiſſe poteſtatẽ immolãdi aliquod genus ſacrificij. Dicendum itaq; iudicat, iſtiuſmodi impoſitionẽ factã fuiſſe duplicem ob cauſam; primò quia cùm animal immolandum eſſet offerentis, imponendo manus illud quaſi de manibus emitteret, & ad vſum diuini cultus trãsferret, ne deinceps eſſet in ſua poteſtate. Secundò, quia hęc eadem manuum impoſitio erat quaſi quædam imprecatio maximè in hac immolatione, quę erat pro peccato. Offerebant n. ſacerdotes iſta animalia pro peccato ſuo, vt remitteretur. Imponendo ergo manus videbãtur iſta imprecari, videlicet, vt Deus trãſferret pœnas debitas peccatis illorum in caput animalis immolãdi, & mors, quam ipſi pro peccato ſuo meruerant, inferretur capiti illius pecoris. Eo enim modo Deus placabatur & remittebatur peccatum offerentium: Idq; non ſolùm fiebat in ſacrificijs pro peccato, ſed etiã in holocauſtis, quæ licet directè offerrentur ad laudẽ Dei, tamen etiam proficiebant ad remiſſionem peccatorum, quod ſatis innuitur 1. Leuit. cùm dicitur: *Ponetq; manus ſuper caput hoſtię, & acceptabilis erit, atq; in expiationem proficiens eius,* idest, per iſtam manus impoſitionem, iſta hoſtia erit ad remiſſionem peccatorum eius, qui offerebat, & hoc modo intelligebant hic ſacerdotes. *Sumptumq; de ſanguine vituli, pones ſuper cornua altaris:* Sẽſus eſt; Sacerdos, ſiue Moyſes, qui habebat hic locum ſacerdotis, ponet ſuper cornua altaris ſanguinem ſumptum de ſanguine vituli, idest, aliquam partem ipſius. Cornua altaris dicuntur extremitates eius, quo ſenſu & nos dicimus in noſtro altari, cornu dextrum, & ſiniſtrum, idest, extremitatem dextram, & ſiniſtram. *Combures foris extra caſtra.* Ipſe Moyſes curabat primò ligari vitulum, & occidebat eum, fundebatque ſanguinem vt dictum eſt: deinde aperto ventre, detrahebatur tota pinguedo cum vtroq; renunculo, mox etiam cadauer non decoriatum, & cum inteſtinis, cornibuſque, & cæteris partibus ducebatur extra caſtra in locum mundum, vbi comburebantur carnes ipſæ, fimum, & omnia alia. Additur autem, *foris extra caſtra*, quia modus iſte loquendi conueniebat illo tempore, quo totus Iſrael erat in deſerto, & vitulus ad comburendum extra caſtra. Deinceps huiuſmodi ſacrificia pro peccato in terra promiſſionis ducebantur extra ciuitatem. Ratio autem quare carnes iſtius vituli, & fimus, & omnia combu-

Immolationis in conſecratione exordium.

Cur hoſtijs manus impoſita à conſecrandis.

Extra caſtra quid.

ri

A ri debebant extra castra, est, vt ait Lyranus, vt signetur, quòd peccata, & circumstantiæ peccatorum debent longè esse à Sacerdotibus, qui pro peccatis suis, & totius populi orant. Per carnes vituli ipsum peccatum intelligi vult, per fimum, & pellem, &c. peccatorum circumstantias; Sed & hanc sententiam redarguit Tostatus, quia hoc nō solùm fit in sacrificio oblato pro peccatis Sacerdotum, sed etiam in eo, quod offertur pro peccato totius populi: Nam cùm totus populus peccaret, immolabatur pro peccato eius vitulus, & carnes eius cum fimo, & pelle comburebantur extra castra, vt patet 7. Leuitic. Et si fortè dicas, non solùm debere peccatum, & peccatorum circumstantias non cadere in Sacerdotes, sed etiam in populum, ideo in sacrificio vtrorumque pro peccato debere carnes vituli efferri extra castra, hoc etiam refellitur, quia non efferebantur in quolibet sacrificio pro peccato carnes extra castra, nam licet id fieret in sacrificio pro peccato Sacerdotis, & totius populi, tamen in sacrificio pro peccato principis terræ, vel alicuius personæ priuatæ, non efferebantur carnes extra castra, vt patet 4. & 5. Leuitic. sed efferebantur adipes earum, sicut in sacrificijs pacificis, & carnes comedebantur à Sacerdotibus, vt habemus Leuit. 6. Causa ergo, cur carnes vituli immolati pro peccato Sacerdotū, quod
B magnū est, & per se, & per accidens, cū peccata principis, & personarum priuatarum non sint ita magna per se, aut per accidēs. *Eo quod pro peccato sit*: Ecce hæc est illa causa, cur extra castra carnes comburerentur; monet tamen Tostatus non rectè causam istam reddi vniuersaliter; scilicet quòd ideo comburebātur carnes vituli extra castra, quia pro peccato est. Nam, sic, inquit, oporteret vt omnia sacrificia pro peccato comburentur extra castra, quod falsum est, quia in sacrificio pro peccato principis, vel personarum priuatarum, id neutiquam fiebat. Dicendum ergo, ait, sic debere hoc intelligi, quia carnes sunt vituli immolati pro peccato, sic enim causa redderur vniuersalis: Nam licet vniuersaliter non sit verum, quod carnes, quę immolantur pro peccato, debeant extra castra comburi, tamen vniuersaliter verum est, carnes omnium vitulorum immolatorum pro peccato, debere extra castra comburi, nā vitulus solùm immolatur pro Sacerdote, qui vnctus est, & pro peccato totius populi: Pro peccatis principis, aut priuatarum personarum capræ. Redditur ergo illa causa in carnibus vituli pro peccato immolati, & non in carnibus simpliciter pro peccato immolatis. Et est sensus: Istæ carnes vituli cum fimo, & corio debent comburi extra castra, quia pro peccato est vitulus iste immolatus, quasi dicat, si iste vi-
C tulus immolatus esset pro holocausto, aut pacificis victimis, non cremarentur carnes eius extra castra, sed quia pro peccato sunt, extra castra comburi debent. *Vnum quoque arietem*, idest, non solùm immolabis vnum vitulum pro peccato secundum cæremonias suprà positas, sed etiam offeres vnum arietem, sed non pro peccato, sed in holocaustum, quod, vt dictum est, fit potissimum ad laudem, & gloriam Dei. *Super cuius caput ponent Aaron, & filij eius manum.* Sicut ponebant manus super vitulum antequam offerretur; similiter ponebant super caput arietis. Similiterq; dicendum, quòd dum imponebant manus, quodāmodo indicarent, se trāsferre arietem illum ad cultum Dei, sicuti antea erat ad vsum humanum, vel ponebant manus super caput eius, imprecantes ei peccata sua, vt Deus trāsferret pęnas debitas illis pro peccato in caput arietis, & licet hoc magis conueniret in vitulo, qui nimirum nō erat pro peccato, quā in ariete, qui immolabatur in holocaustum: Conueniebat tamen etiam quodammodo in ariete quatenus holocaustum proficit ad expiationem peccatorum, vt suprà dictum est. *Tolles de sanguine eius.* Idem supra de sanguine vituli dixerat, & de omnibus alijs hostijs dicitur, ne scilicet, cùm eiusmodi pecora immolarentur, quicquam sanguinis eorum deperiret; sciendum tamen, quod

Tollere de sanguine quid.

D iste non est proprius modus loquēdi: nam tollere de sanguine, est tollere aliquam partem sanguinis, & non totum, debebat tamen Moyses tollere totum sanguinem huius arietis, & effundere circa basin altaris, nimirum circa eius circuitum. Quod autē totus sanguis ibi funderetur, inde innotescit, quod in sacrificijs pro peccato, vt suprà de vitulo dictum est, tollebat Moyses modicum de sanguine in digito suo, & tingebat cornua altaris, reliquū autem sanguinem fundebat ad basin altaris, siue per circuitū eiusdem: Hic autem nihil accipitur de sanguine ad tingendū cornua altaris; totus igitur sanguis fundendus erat, aliàs enim dicendū foret, quòd quędam tantùm pars sanguinis funderetur ibi, alia verò in alio quodā loco, quod nō quadrat scripturę, quandoquidem hostiarum omnium sanguis totus pertinebat ad altare, vt patet in cæteris alijs sacrificijs, diligenter Leuitici librū inspicientibus: Cur autem in hoc de ariete sacrificio non tingerentur cornua altaris digito Sacerdotis tincto in eius sanguine, sicut fieri dictū est de vitulo, nonnulli hanc attulerunt rationem, quòd sanguis tingeret altaris cornua ad expiationē, quę fit pro peccato; Quam sententiam adstruunt ex sequenti capite, vbi dicitur: *Et deprecabitur Aaron super altare semel per annum in sanguine quod oblatum est pro peccato, & placabit su-*

per eo in generationibus veſtris. Iſta autem placatio, inquiunt, in ſanguine fiebat tingendo cornua altaris thymiamatum, vt dicitur Leuitici 16. Sacrificia autem arietum iſta non erant pro peccato, ſed in holocauſtum, & hoſtiæ pacificæ: Ergo non oportuiſſe, aiunt, tingi altare, ſed fundi ſanguinem circa baſin eius. Cæterùm iſtiuſmodi homines multipliciter errare Toſtatus aſſerit, primò quia eorum ſententia nititur ſuper hoc, quod in ſacrificijs holocauſtorum non tingeretur altare ſanguine, quod, inquit, falſum eſt, quemadmodum clarum eſt ex præcitatis, & eodem modo ſcribitur de victimis pacificis Leuitic. 3. Sin concedant illi in quolibet ſacrificio altare ſanguine tingi, aut in cornibus, aut in parietibus ſolùm; Id quoque nullum eſt, quia ſic cogentur concedere, in quolibet ſacrificio fieri expiationem, quod tamen ex eorum argumentis non colliges; neque etiam verum eſt, ſolummodo fieri expiationem in ſacrificio pro peccato, facto, quod ipſi volunt, quia in omni ſacrificio peccatorum fit expiatio, licet diuerſimodè; nam in ſacrificijs pro peccato fit expiatio directa, hoc eſt, iſte eſt finis, ad quem iſta ſacrificia fiunt, vt peccata remittantur; alia autem ſacrificia directè fiunt ad laudem, & honorem Dei, vt holocauſtum; & ad gratiarum actiones, vt hoſtiæ pacificæ, faciunt tamen iſta etiam aliquo modo ad expiationem. De holocauſto id docemur, Leuitic. 1. De hoſtia pacifica 7. vt quilibet per ſe videre poterit. Ruſus quæret aliquis; Cur primò offerebatur ſacrificium vituli, quod erat pro peccato, quàm ſacrificium arietum, quorum alter erat in holocauſtum, alter in victimas pacificas? Reſpondet Toſtatus, hanc eſſe rationem, quia licet omnia ſacrificia ſint quodammodo ad expiationem peccatorum, quædam tamen ad eam pertineant directè, quædam indirectè, vt paulò antè dictum eſt. Vt itaque Deo accepta ſint poſteriora ſacrificia, neceſſe eſt, vt illud primùm præmittatur tanquam diſpoſitio quædam ad alia, ſicut in ſacramentis noui teſtamenti fit, vt exempli cauſa, ſacramentum pœnitentiæ diſponit nos ad ſacramentum Euchariſtiæ, & ſic Leuitici decimi ſexti, in die propitiationis, quando Sacerdos magnus orabat pro peccatis totius populi, prius orabat pro peccatis proprijs, & vt ſacrificium, quod faciebat pro peccato populi, acceptabile eſſet, prius orabat, vt peccatum ſuum remitteretur, offerens pro illo hoſtias. Quod ſi verò contra quis arguat, quoniam ſicut holocauſta facta in peccato, grata non ſunt, ita & ſacrificia facta in peccato pro peccato, non erunt accepta, quoniam orationes peccatorum non exaudit Dominus, vt eſt apud Ioannem capitulo nono. Non igitur maior erit ratio, cur ſacrificium pro peccato debeat fieri ante ſacrificium holocauſti. Reſpondet Toſtatus, quod quando fiunt ſacrificia pacifica; & pro peccato, & holocauſta pro aliquo, aut idem facit iſta pro ſeipſo, aut pro alio: Si pro alio faciat ſacrificium quodcumque, oportet ſit à peccato mundus, alioquin ſacrificium eius immundum eſt, & nihil proficit ei, pro quo fit, & non refert, vtrum ſacrificium ſit pro peccato, an pro pacificis, an pro holocauſtis, & ideo Sacerdos magnus, quando oraturus erat pro peccatis populi, & ſacrificium facturus pro ijs, vt ſacrificium ſuum, & preces acceptabiles eſſent, prius faciebat pro ſe ſacrificium, vt remitterentur peccata ſua, & ſic tandem remitterentur peccata aliorum orationibus ſuis. Si autem aliquis pro ſe ipſo oret, & faciat ſacrificia, differentia eſt, quia aut facit ſacrificia holocauſtorum, & pacificarum hoſtiarum, aut ſacrificia pro peccato. Si autem faciat holocauſta, & victimas pacificas, non totaliter emundatus ab inquinamentis ſuis, ſacrificia ſua irrita ſunt, & in peccato fiunt, nec quemquam finem optatum aſſequuntur. Si autem faciat pro ſeipſo ſacrificium pro peccato ſuo, etiamſi non ſit emundatus totaliter ab inquinamentis ſuis, ſacrificium illud conſequitur finem ſuum, ſcilicet quia remittuntur peccata. Confirmatur hoc per exempla: Nam ſi aliquis ſit in peccato, & oret, vt peccata alterius remittantur, non exaudit Deus talem orationem: Si tamen aliquis ſit in peccato, & oret, vt dimittatur ſibi, confeſtim remittetur. *Ipſum autem arietem*, ideſt, cadauer arietis, poſt immolationem, & decoriationem, ſecabis in fruſtra; hoc enim erat magis in holocauſto, quàm in ſacrificio pro peccato, quod ſuprà ponebatur: Nam ibi non decoriabatur vitulus, ſed carnes cum fimo, & pelle, omnibuſque alijs comburebantur extra caſtra, ita tamen, quod prius pinguedo interior, & duo renunculi tollerentur ad incendendum ſuper altare: In omnibus autem holocauſtis, & pacificis victimis tollebantur prius pelles à Sacerdote immolante: In pacificis autem pertinebat ad eum, qui dabat animal immolandum. *Secabis in fruſtra*. quoniam non ponebatur totum cadauer holocauſti, vel pacifici ſacrificij ſimul, ſed fruſtatim, & hoc, quia melius coaptabantur partes diuiſæ, vt cremarentur, quàm ſi corpus animalis integrum poneretur. Vel fortè, vt hoc fieret per ſucceſſionem, ſcilicet, vt quædam partes primò comburerentur, deinde

Cur primò vitulus, deinarietes offerrentur.

Cur ſecaretur in partes vitulus, & nõ aries.

A inde aliæ. *Et offeres totum arietem in incensum super altare.* Idest, totum offeres super altare, & pones in incensum, idest, ad hoc, vt incendatur, & in hoc, quod dicitur totum arietem, differt hoc sacrificium ab alijs, quoniam in sacrificio pro peccato non offerebatur totum animal in altari, vt incenderetur, sed adeps, & renunculi, si erat vitulus, vt patet Leuit. 4. Si autem erat aries, vel hircus, offerebatur adeps cum renunculis & cauda, Leuit. 7. In sacrificio pro pacificis, adeps, & renunculi, & duo renes, idest lumbi, Leuitic. 3. Non ergo offerebatur in aliquo istorum totum animal, vt fit in hoc, quod rectè holocaustum dictum est, quasi totum incensum, quicquid scilicet in ipso animali erat de carnibus eius. *Oblatio est domini.* scilicet iste aries sic positus totus in altari, vt crementur, est oblatio Domini, quia Domino offertur, & licet omnes aliæ oblationes domini sint, ista tamen propriè vocatur oblatio, quia aliæ fiunt ad alias causas principaliter, quæ respiciunt nos: Istud autem sacrificium fiebat principaliter, & directè propter Deum, nam sacrificium pro peccato, vt ipsum nomen indicat, priuatum erat pro peccato, licet alium quendam finem babeat. Pacificum potissimùm est ad placandum nobis Deum, quod bonum quoddam nostrum est. Sacrificium autem holocausti, de quo hic dicimus, priuatim est ad laudem Dei, vnde magis propriè vocatur oblatio

Oblatio domini quæ.

B Dei. *Tolles quoque arietem alterum.* Hic ponitur tertium, scilicet sacrificij pacifici immolatio. Fit autem ista oblatio ad gratiarum actiones pro Deo nobis pacificato, vel vt eum nobis pacificemus: quando enim aliquid petere volumus, vt à Deo illud impetremus, quod non contingit, nisi sit nobis placatus, hostiam pacificam, quasi pro pace impetranda offerimus. Aliquando hostia istiusmodi pacifica est gratiarum actio, vt si beneficia aliqua acceperimus de manu Domini, & pro illis gratias referre volumus, hostias pacificas mactamus, quasi pro Deo placato, vel pro pace impetrata gratias referentes. Aaron autem & filij eius, vtroque modo victimas pacificas immolare tenebantur: primùm ad placandum sibi Deum, nimirum vt eis propitiaretur, felixque & faustum quo initiabantur, succederet sacerdotium, cùm alias honores, vt dici solet, mutent mores, & multa sæpe secum ferant infortunia; de quibus placato Deo cùm non sit metuendum, meritò in rerum honorumque immutationibus hostiæ pacificæ immolabantur: secundùm ad referendum Deo gratias, quòd ex homine vulgari in summum euasisset Sacerdotem. *Super cuius caput Aaron & filij eius ponent manus suas.* Huius

C cæremoniæ suprà ratio est reddita, vbi dicebatur de positione manus super arietem holocausti, & super vitulum pro peccato; etsi contrà Lyranus ideo manus poni voluerit super hostiam pacificam, idest alterum arietem, vt acciperent potestatem offerendi eam: sed & hoc improbauimus ex eodem Tostato. *Quem cùm immolaueris*, hoc est, vt idem interpretatur, cùm iugulaueris, refutans eos qui hoc verbo totam sacrificiorum celebrationem intelligi credebant. *Sumes de sanguine eius.* Iugulabatur enim aries iste ad latus Aquilonare altaris, & crateris excipiebatur, ne per pauimenta effluerет, omniaque inquinaret. *Et pones super extremum auriculæ dextera Aaron.* Istiusmodi tinctiones, quæ fiebant in peculiari quadam corporis parte, inditio erant, eam à Deo purificari, vt constat exemplo Isaiæ, cuius labia, quæ cùm mitteretur ad prædicandum, polluta esse conquerebatur, vnus de Seraphin accepto ex altari ignito carbone expurgauit. Similiter igitur Sacerdotes isti, qui aures pollutas habebant, manusque, & pedes, per istiusmodi tinctionem sanguinis purificabantur: vel significat etiam, quod Sacerdotes promptas habeant aures ad audiendum præcepta Dei, & ad obediendum ijsdem. Tingebatur autem extremum auriculæ dextræ, quia id molle est, qualis & verus obediens, qui

Isaia 6.

Purificatio Sacerdotũ.

D præceptis non resistit, sed aures molles, tenerasque reddit ad quodlibet præceptum: dextræ autem, quía dextra signat bonum scilicet, quòd sit homo obediens in bono, ad malum autem nemo. *Et filiorum eius.* Eædem cæremoniæ fiebant etiam in filijs Aaron, nam & ita Sacerdotes minores se obedientes exhibere debebant mandatis Dei. *Cùmq; tuleris ex sanguine, qui est super altare.* Sanguis iste arietis, vt dictum est, excipiebatur crateris, & pars eius spargebatur per parietes altaris, pars in crateris relinquebatur, ad futurũ vsum sacrificij. *Tolles adipem de ariete, & caudam, & aruinam &c.* Quo loco Tostato adeps est reticulũ iecoris, aitq; hic distingui adipem, & aruinam, quia licet vtrumq; significet pinguedinem, alia tamẽ pinguedo est, quæ signatur per adipem, alia quæ per aruinam, aliquando tamen adipem accipi vniuersaliter pro omni pinguedine interiore, siue sit adeps, siue aruina, vt patet Leuit. 3. vbi dicitur: *Omnis adeps domini erit iure perpetuo*, hic tamen melius esse dicendum, quod adeps accipiatur generaliter pro omni pinguedine arietis, cùm immediatè ponantur specialiter omnes pinguedines, nisi fortè dicatur, inquit, accipi hic adipem pro pinguedine, quæ est inter intestina: priorem tamen sententiam magis approbat, quia pro reticulo, vt quidam dicebant, accipi posse negat, cùm immediatè ponatur de reticulo iecoris: Aruina autem dicitur eidem quædam pin-

Adipis & aruinæ distinctio.

guedo cooperiens omaſum,(ſic antea vocabat inteſtina) quæ apparet aperto ventre animalis, & vocantur, inquit, vitalia inteſtina, ſiue omaſi, quia conſiſtit vita in omnibus inteſtinis. Author catenæ; Interpres, inquit, aruinam hic vertit, ne idem verbum tam citò replicaret, vt diceret, *tolles adipem de ariete, & caudam, & adipem, qui operit inteſtina*, ſicut Chaldaica, & omnes recentiores fecerunt: Eſt ergo ſenſus, ne quis dubitet, de quo adipe locutus fuerim, eum adipem intelligo, qui arietis inteſtina operit; *Et caudam*, pertinebat etiam cauda ad ſacrificium iſtud pacificum, quia pinguis eſt: Deus autem volebat in ſacrificijs ea, quæ pinguia ſunt, ſibi dari; licet Septuaginta hoc in loco nullam de cauda mentionem fecerint. *Et reticulum iecoris.* Ideſt pinguedo facta ad modum retis iecori ſuperextenſa. *Et duos renes*, ideſt, ipſi renunculi, non autem lumbi, qui pinguedine carent. *Et armum dextrum*, quo loco Septuaginta *βραχίονα*, ideſt, brachium dixerunt; Comburi armum peculiare eſt in hoc ſacrificio: nam aliàs armus cedebat in ius Sacerdotum: ſic Leuit. 8. vbi de hoſtia pacificorum dantur duæ partes Sacerdotibus, videlicet pectuſculum eleuationis dabatur Aaron, & filijs eius, ideſt, pertinebat ad Sacerdotem primarium, & cæteros minores, & armus dexter priuatim pertinebat ad ſolum illum Sacerdotem, qui offerebat ſanguinem, & adipem: ſic habemus Numeror. 18. in catalogo iurium Sacerdotalium, hic autem crematur armus dexter, & ratio eſt, quia armus dexter pertinebat ad Sacerdotem, qui offerebat adipem, & ſanguinem: cæterùm quia tunc adhuc nullus erat Sacerdos; Aaron enim, & filij eius non erant adhuc Sacerdotes, ſed conſecrabantur, ideo nihil eis dari debebat; Moyſes autem etſi tanquam Sacerdos operaretur, nulla tamen iura Sacerdotij habebat, quæ tamen Toſtati ſententia ab alijs, vt ſubinde patebit, refellitur. *Eo quod ſit aries conſecrationis.* Hebraicè habetur, milluim, ideſt, *repletionum*, quod, vt ait Author catenæ, aliter non eſt intelligendum, quàm vt vertit interpres. Implere enim hoc capite pro conſecrare ſumitur, ſicut & paulò antè eſt poſitum, *& implebis manum eorum*; Aries ergò repletionum dicitur, ideſt, quo repletur, & cõſecratur Sacerdos, ſic & Septuaginta ſenſerunt, qui vt vox ſonabat, verterunt: *ἐστὶ γὰρ τελείωσις αὐτή. eſt enim conſecratio, ſiue conſummatio hæc.* Chaldaica legit: *quoniam aries oblationum eſt*. Subditur autem hic cauſa diuerſitatis in hoc ariete pacificorum, & in alijs, quia in alijs, vt dictum eſt, armus dabatur Sacerdoti, hic autem cremabatur, *Sumes quoque pectuſculum de ariete, quo initiatus eſt Aaron, ſanctificabiſque illud, & eleuabis coram domino, & cedet in partem tuam. Sanctificabiſq; & pectuſculum conſecratum, & armum, quem de ariete ſeparaſti, quo initiatus eſt Aaron, & filij eius, cedentque in partem Aaron, & filiorum eius &c.* Vbi notandum, pectuſculum hoc ſecundi arietis ſecundum præſcriptas partes incendendum, nunc quidem Conſecratori Moyſi cedere, ſemper deinde ſummo Sacerdoti ceſſurum, & nulli filiorum, vel minori Sacerdoti ſub ſummo, & ex hoc loco validiſſimum ſumitur argumentum, inquit Author catenæ ad quæſtionem diſputatam, an Moyſes ſummus Sacerdos fuerit, nam præter id quod ipſe ſummum conſecrauit Sacerdotem, hic pectuſculum Dei iuſſu ſuſcipere mandatur, quod ſolius ſummi Sacerdotis erat portio, nam & ſubditur; *Sanctificabiſque & pectuſculum conſecratum & armum, quem de ariete ſeparaſti, &c.* Huc vſque quæ dicit, (inquit Hugo de ſancto Victore) ad præſentem pertinent conſecrationem Aaron & filiorum eius, quæ verò ſequuntur, ad futuram deinceps conſuetudinem: vt ſcilicet quia Sacerdotis in conſecratione ſua obtulerunt pectus & armum, hæc eadem accipiant à filijs Iſrael de pacificis eorum lege perpetua. Et nota quòd primus aries fuit oblatus in holocauſtum, ſecundus in pacifica; vnde dominus habuit ſuam partem armum & adipem, & Moyſes qui obtulit, pectus, Aaron cuius erat oblatio, reliquas carnes, quas cepit, & comedit cum filijs ſuis in atrio tabernaculi, ſicut deinceps facturi erant filij Iſrael. *Pectuſculum conſecratum.* Vocatur pectuſculum conſecratum, quod erat de ariete conſecrationis Aaron, & filiorum eius. *Et armum de ariete quem ſeparaſti.* Iſte armus arietis fuit ſeparatus, vt cremaretur coram domino, quia erat aries conſecrationis. *Quo initiatus eſt Aaron, & filij eius.* Quia omnes eandem conſecrationem acceperunt. Dicuntur autem conſecrati iſto ariete, quia ſanguine eius tam ipſi, quàm veſtes eorum auriculæ, & pollices manuum, atque pedum aſperſi ſunt. Quod ſi quis itaq; leuiter hæc omnia legat, apparebit ſenſum eſſe, quòd de iſto ariete pacificorum oblato in conſecratione Aaron, & filiorum eius, daretur eis pectuſculum arietis conſecratum, & armus, qui ſeparatus eſt de conſecrato illo ariete, quod tamen fieri non potuit, quia includit contradictionem; dictum enim fuerat, quod armus arietis illius cremaretur in altari, quia erat aries conſecrationis, neque poterat eis dari pectuſculum conſecratum eiuſdem arietis; quia iam mandatum fuit, vt daretur Moyſi in partem ſuam, quia operabatur in iſta oblatione ſacrificantium, & conſecrandorum Sacerdotum. Dicendum igitur exiſtimat Toſtatus id intelligendum de arietibus, alijſque hoſtijs pacificis, quæ in futurum erant offerendæ, ſiue eſſent boues, ſiue arietes, ſiue quid

Reticulum iecoris.

Aries repletionum.

Moysẽ fuiſſe ſummum ſacerdotẽ.

A quid aliud. Dici tamen, quod daretur pectusculum consecratum, & armus, qui separatus est de ariete consecrationis, id est, ista duo, quæ in hoc ariete separata sunt, & non fuerunt data Aaron, & filijs eius, in alijs hostijs pacificis dari debuisse; patere autem putat, quòd de alijs intelligatur & non de isto ariete, qui immolatus fuit in eorum consecratione, quia dicatur in litera, *Cedent in partem Aaron, & filiorum eius iure perpetuo*: Hinc enim colligit ad futura extēdi, & non ad illum arietem, qui iam fuerat immolatus, & partes eius distributæ: Item quia, inquit, dicitur in litera, *à filijs Israel*, id est, quod ista iura debent accipere Aaron, & filij eius à filijs Israel, id est, à popularibus, quando ipsi offerunt. Ergo non debuisse iura ista accipere de sacrificijs, quæ fiebant pro ipsis. *Cedent in partem Aaron, & filiorum eius*. De quolibet sacrificio habebant Sacerdotes aliquod ius peculiare præ cæteris, quæ habebant. De holocaustis habebant solam pellem; de hostijs pro peccato, quæ erant de animalibus magnis, vtpote de bobus, nihil, quoniam hostia cuius sanguis ferebatur intra Sancta Sanctorum, non comedebatur, sed igne comburebatur, adeps scilicet, & renunculi coram domino, cæteræ autem carnes cum fimo extra castra. Si verò sacrificia pro peccato essent de capris, vel arietibus, oblato

B adipe renunculis, & cauda cætera cedebāt in ius Sacerdotum, sed in sacrificio pacifico, de quo hic agitur, pertinebant ad ius Sacerdotum, duo illa quæ diximus, armus scilicet dexter, & pectusculum eleuationis, cedebantque hoc modo in ius Sacerdotum, quia armus dexter specialiter cedebat in sortem eius, qui obtulisset sanguinem, & adipem. Pectusculum de victima pacificorum pertinebat ad omnes simul tam ad Sacerdotem primariũ, quàm ad inferiores alios. *Arietem autem consecrationis tolles, & coques carnes eius in loco sancto, quibus vescetur Aaron, & filij eius*. Quo loco Caietanus non dixit, inquit, elixabis carnes arietis in altari, sed in loco sancto, crediderim ego in altari tantummodo holocausta, & ea, quæ per modum holocausti cremabantur, sacrificari, reliqua autem in loco quidem sancto, & igni ex altari sumpto, sed non in altari sacrificari, vt hæc insinuat litera. Et verè sic fuisse, reuerentia altari debita confirmat; nam si victimæ pacificorum in altari coctæ fuissent, cùm ab offerentibus coquerentur, licitum fuisset cuilibet offerenti ministrare in altari, quod absurdum est. Notat Tostatus, non omnes carnes iuberi hic coqui, quia iam pars earum consumpta fuerat, sed illæ tantùm, quæ supererant, nam de isto ariete hostiæ pacificę totus adeps cum renunculis, & cauda, nec non & armus

C dexter igne erant absumpta, & pectusculum etiam Moysi in partem suam cesserat. *In loco sancto*. Non poterant coqui istæ carnes extra atrium tabernaculi, quia ibi non erat locus sanctus, & non solùm carnes istius arietis pacifici coquebantur in loco sancto, sed carnes etiam omnium pacificarum hostiarum, quas offerebant populares. Simili ferè ritu, cærimonijsque duo agni immaculati, & ouis annicula itidem absque macula immolabantur in leprosi mundificatione, die scilicet octauo post priorem purificationem, in qua offerre iubebatur binos passeres viuos pro se, quorum alterum immolabat in vase fictili super aquas viuentes; alium autem tinctum in præcedentis passeris sanguine Sacerdos, cùm mundandum septies aspersisset, dimittebat viuum (cæteras cærimonias lector per se videre poterit): Die verò octauo homo ille sumere iubebatur duos agnos immaculatos, & ouem anniculam absque macula, vt dictum est, & tres decimas similæ in sacrificium, quæ conspersa sit oleo, & seorsim olei sextarium. Cùmque Sacerdos purificans hominem statuisset eum, & hæc omnia coram domino in ostio tabernaculi testimonij, iubebatur tollere agnum, & offerre cum pro delicto, oleique sextarium, & oblatis ante dominum omnibus immolare agnum, vbi solet immolari hostia pro peccato, & holocau-

Cærimoniæ in purificatione leprosi.

Leuit. 14.

Officium Sacerdotis in purificando leproso.

D stum, id est, in loco sancto; Sicut enim pro peccato, ita & pro delicto ad Sacerdotem pertinebat hostia: Assumens autem Sacerdos de sanguine hostiæ, quæ immolabatur pro delicto, ponebat supremum auriculæ dextræ eius, qui mundabatur, & super pollices manus dextræ, & pedis, & de olei sextario mittebat in manum suam sinistram, tingebatq; digitum dextrum in eo, aspergebatque coram domino septies. Quod autem reliquum erat olei in læua manu, fundebat super extremum auriculæ dextræ eius, qui mundabatur, & super pollices manus dextræ, & pedis dextri, & super sanguinem, qui effusus est pro delicto, & super caput eius, rogabatq; pro eo coram domino, & faciebat sacrificium pro peccato. Dein immolabat holocaustũ, & ponebat illud in altare cum libamentis suis, & homo ritè mundabatur. Quod si pauper esset, & non posset manus eius inuenire, quę dicta sunt, pro delicto assumere tenebatur agnum ad oblationem, vt rogaret pro eo Sacerdos, decimamque partem similæ conspersæ oleo in sacrificium, & olei sextarium, duosque turtures, siue duos pullos columbæ, quorum vnus esset pro peccato, & alter in holocaustum, offerretque ea die octauo purificationis suæ Sacerdoti ad ostium tabernaculi testimonij coram domino: qui suscipiens agnum pro delicto, & sextarium olei leuabat simul immolatoque agno de sanguine eius ponebat super extremum auriculæ dextræ eius, qui mundabatur,

Si pauper esset leprosus, quana offerret.

dabatur,

dabatur, & ſuper pollices manus eius, ac pedis dextri, olei verò partem mittebat in manum B ſuam ſiniſtram, in quo tingens digitum dextræ manus aſpergebat ſepties contra dominum, tangebatque extremum auriculæ dextræ illius, qui mundatur &c. Toſtatus ſacrificia iſthæc diuidi ait in duas partes, videlicet in ſacrificiũ diuitum, de quo loquitur primum, & in ſacrificiũ pauperum: Debuiſſe autem die octauo ire illum, qui leproſus fuerat, ad ſanctuariũ, & in oſtio tabernaculi omnia, quæ hic dicuntur, offerre. *Et ouem anniculam abſque macula:* Offerebatur etiam cum agnis illis duobus ouis annicula, propterea quod tria hic fieri debebant ſacrificiorum genera, ſcilicet pro peccato, pro delicto, & in holocauſtum. Addit autem animalia iſthæc debere eſſe immaculata, quia in omnibus ſacrificijs obſeruanda erat munditia. *Tollet agnum, & offeret eum pro delicto.* Hoc non refertur ad laicum, ſed ad ſacerdotem; nam laicus iam obtulerat omnia iſta ſimul, ipſe verò ſacerdos purificans hominem, tollebat vnum ex iſtis duobus agnis: Et offerebat coram domino omnia iſta, quod erar offerre, & tunc incipiebat immolare, ideſt iugulare oblata animalia, & prima oblatio erar ex iſto agno, qui offerebatur pro delicto. *Quod ſi pauper eſt, pro delicto aſſumet agnum ad oblationem.* In paupere diminuebatur quantitas oblationis ad purificationem, nam ſi diues eſſet, offerre cogebatur duos agnos anniculos, & vnam ouem anniculam, pauper verò agnum vnum anniculum, & alterius agni & ouis F loco duos offerebat turtures, vt ſuprà patet. Iſte autem agnus anniculus pauperis offerebatur pro delicto, quia turturum alter erat in holocauſtum, alter pro peccato. Sed quęret aliquis, cur, cùm Deus pauperis ſacrificium precio diminuerit, pro altero agno, ſicuti pro primo, & oue, turturem, vel pullum columbæ offerri ſibi non iuſſerit? Reſpondet Toſtatus, neceſſe fuiſſe, vt vnus agnus tantùm acciperetur, quoniam cum ad purificationem leproſi, ſuticula, & pollices, manus, & pedis ſanguine tingi deberent, id ſanguine turturis fieri non potuerit. Sed nos myſticam ſuo loco reddemus rationem. *Vt roget pro eo Sacerdos.* Ideſt, offeret iſtum agnum anniculum, vt Sacerdos oret pro illo, nõ eſt tamẽ ſenſus, inquit Toſtatus, quod daretur iſte agnus anniculus Sacerdoti, vt oraret pro eo, qui mundaretur, ſicur dicimus, quod dantur Sacerdotibus noſtris aliqua, vt orent pro defunctis, aut viuentibus, ſed eſt ſenſus, quòd offerebatur agnus iſte anniculus, vt Sacerdos oraret pro eo, qui mundatur, ideſt, vt faceret cæremonias purificationis in illo agno anniculo, & faciendo eas, rogabit pro eo, qui mundatur. *Immolatoque agno de ſanguine eius ponet ſuper extremum auriculæ dextræ &c.* Hic ponuntur cæremoniæ, quæ fiebant in eo, qui mundabatur à lepra, & licet ſolùm dicatur de pauperibus, ſunt tamen eædem, G quæ obſeruabantur in diuitibus. Habemus item ritum purificationis vniuerſalis omnium perſonarum, in quo deſcribendo ſacra pagina, primò adfert modum præparationis ad iſtiuſmodi purificationem; ſecũdò actum immolationis; terriò cultum celebrationis; quarto, & poſtremò ritum expiationis. Verba eius ſunt: *Loquere ad Aaron fratrem tuum ne omni tempore ingrediatur Sanctuarium, quod eſt intra velum coram propitiatorio, quod tegitur arca, vt non moriatur, quia in nube apparebo ſuper oraculum, niſi hæc antè fecerit, vitulum pro peccato offeret, & arietem in holocauſtum. Tunica linea veſtietur, feminalibus lineis verenda velabit, accingetur zona linea, cidarim lineam imponet capiti. Hæc enim veſtimenta ſunt ſancta, quibus cunctis, cum lotus fuerit, induetur. Suſcipietque ab vniuerſa multitudine filiorum Iſrael duos hircos pro peccato, & vnum arietem in holocauſtum. Cùmq; obtulerit vitulum, & orauerit pro ſe, & pro domo ſua, duos hircos ſtare faciet coram domino in oſtio tabernaculi teſtimonij, mittens ſuper vtrumque ſortem, vnam domino, & alteram capro emiſſario. Cuius exierit ſors domino, offeret illum pro peccato. Cuius autem in caprum emiſſarium, ſtatuet eum viuum coram domino, vt fundat preces ſuper eo, & emittat eum in ſolitudinem.* Sacerdos itaque in die propitiationis, eo tempore, quo cæteris diebus fiebat ſacrificium matutinum, veniebar in Sanctuarium, lotiſque manibus, & pedibus, adducenſque ſecum vitulum vnum, vnumque arietem, quos de pecunijs ſuis emerat, quia pro ſe, & tota domo ſua oblaturus erat, moxque induebatur quatuor veſtibus illis, quas diximus, offerebatque vitulum, & arietem coram domino ad oſtium tabernaculi, ibique manebat, donec aliqui ex nobilioribus totius populi offerrent duos hircos pro peccato, & vnum arietem nomine totius multitudiuis. Hoc vbi factum eſſet, Sacerdos acceptos illos hircos pro peccato à populo oblatos mittebat ſuper eos ſortem, vter ſcilicet eorum offerretur domino, aut eſſet emiſſarius. Mox completa ſorte relinquebatur hircus emiſſarius ad oſtium tabernaculi cum alijs holocauſtis, iugulabatque Sacerdos vitulum, quem obtulerat pro peccato ſuo, hircorumque alterum oblatorum pro peccato populi. Aſſumpto autem de ſanguine eorum in vaſe aliquo, ſiue craterula, introibat ſummus ille Sacerdos intra Sancta Sanctorum, aſpergebatque ſepties cõtra propitiatorium de ſanguine vituli, & hirci, quoniam ex his commixtio facta erat: Exiens autem veniebat ad exteriorem partem tabernaculi, quæ vocatur Sanctum, in quo erat altare thy-

Cur animalia debuerint eſſe immaculata.

Cur in pauperis leproſi ad minus vnus agnus fuerit oblatus.

Purificatio omnium perſonarũ vniuerſalis, & eius ritus. Leuit. 16.

A thymiamatum, ibique faciebat expiationem tingendo cornua altaris, deinde exibat ad ostium tabernaculi, mittebatque caprum emissarium in desertum cum quodam homine, cùm tamen prius ei peccata confessus esset, imprecatusque capiti eius omnia peccata Israelitarum. Deponebat vestimenta, lauabatque carnem suam, & mox proprijs indutus vestibus complebat holocaustum suum, & populi, itaque finiebantur omnes cærimoniæ diei propitiationis. Iam verò, si quis cum muliere, quæ esset ancilla, etiam nobilis, & tamen precio non redempta, nec libertate donata, coiuisset, ambo quidem vapulabant, sed non moriebantur, quia non esset libera, sed pro delicto suo offerebat domino ad ostium tabernaculi testimonij arietem: orabatq; pro eo Sacerdos, & pro peccato eius coram domino, & dimittebatur ei peccatum. In oblatione nouarum frugum præter agnos etiam immolabatur vitulus eo vt dicetur modo. *Cum messueritis segetem, feretis manipulos spicarum, primitias messis vestra ad Sacerdotem, qui leuabit fasciculum coram domino, vt acceptabile sit pro vobis, altero die Sabati: & sanctificabit illum; Atque in eodem die quo manipulus consecratur, cadetur agnus anniculus immaculatus in holocaustum domini, & libamenta offerentur cum eo, dua decima simila conspersa in incensum domini,*

Leuit. 19.

Pœna adulteri, & ancillę.

Leuit. 23.

B *odoremque suauissimum: Liba quoque, vini quarta pars hin, panem, & polentam, & pultes non comedetis ex segete vsque ad diem, qua offeretis ex ea Deo vestro. Præceptum est sempiternum in generationibus cunctisque habitaculis vestris.* Hæc de primitiarum oblatione, quas quia necesse est messis sequi plenitudinem, hinc ad illam accedit inquiens: *Numerabitis ergo ab altero die Sabati, in quo obtulistis manipulum primitiarum, septem hebdomadas plenas vsque ad alteram diem expletionis hebdomada septima, idest, quinquaginta dies, & sic offeretis sacrificium nouum domino ex omnibus habitaculis vestris, panes primitiarum duos de duabus decimis simila fermentata, quos coquetis in primitias domini, offeretisque cum panibus septem agnos immaculatos anniculos, & vitulum de armento vnum, & arietes duos, & erunt in holocaustum cum libamentis suis in odorem suauissimum domino. Facietis & hircum pro peccato, duosq; agnos anniculos hostias pacificorum, cumque eleuauerit eos Sacerdos cum panibus primitiarum coram domino, cedent in vsum eius, & vocabitis hunc diem celeberrimum, & sanctissimum &c.* Inter decimas itidem, quæ erant domini Dei, etiam legimus de decimis bouis, & ouis, & capræ in hæc verba: *Omnium decimarum bouis, & ouis, & capra, quæ sub pastoris virga transeunt, quicquid decimum*

Decima ex animalibus.

Leuit. c. 27.

C *venerit, sanctificabitur domino. Non eligetur nec bonum, nec malum, nec altero commutabitur. Si quis mutauerit, & quod mutatum est, & pro quo mutatum est, sanctificabitur domino, & non redimetur.* Dixit autem legislator de istis tribus animalibus solummodo, non quod de istis tantum soluerentur decimæ, sed quia inter alia sunt principalia pecora, cùm ex his tribus tantùm fiat immolatio. nam aliàs decimas etiam soluebant alia animalia munda, vt patet Deuter. 14. necnon etiam immunda ad cibum, puta iumenta, vt equi, muli, asini; canes verò nequaquam, vt legimus Deuter. 24. *Quę sub pastoris virga transeunt.* Hic declaratur modus soluendi primitias de prædictis animantibus, nam cùm pastor reduxisset ea in stabula, mox per vnicum ostium exire singulatim virga sinebat, itaque quod decimum exibat, siue pingue, siue macilentum, siue salubre, siue insalubre, cedebat in decimam. *Non eligetur nec bonum, nec malum.* His verbis tollitur causa controuersiæ, quæ oriri poterat inter Leuitam, & pastorem: siquidem ille electurus videbatur pinguiora, ac meliora, hic soluturus macilenta, & peiora.

D

MYSTICA.

PRÆMITTAM mysticam paschæ, prædictorumque aliorum sacrificiorum significationem, quia iam proximè de ijs actum est, subnexurus postea reliqua, vt deinceps de vsu huius pecoris in ethnicorum sacrificijs, transfigere liceat. Communis ferè Theologorum sententia est, per hanc agni paschalis immolationem Saluatorem nostrum Iesum Christum intelligi, vti ex subiungendis eorum verbis clarissimè constat: Immolatio agni, inquit Rupertus, quam eadem nocte subsecuta est mors primogenitorum Aegypti, & ortus est clamor magnus, quid significet iam dudum nouit totus Israel Dei, quia passionem significauit Christi filij Dei, per quam & originale peccatum, & omnia deleta sunt peccata mundi. Itaque iam hinc narratio tanti operis Dei, prosequenda est in laudem, & gloriam eiusdem agni Dei, Sancti, & immaculati, qui solus tulit peccata mundi, vna tantùm plaga crucis suæ spiritalem tangendo Pharaonem, vt salutem perficeret populi sui, quam lex decem præceptorum decretis ad perfectum adducere non potuit. Phase ergo siue pascha nostrum immolatus est Christus. Illic figura, hic autem veritas. Illic vm-

Christũ per agnum paschalem intelligi.

vmbra,hic autem corpus eſt. At verò(inquis)per eandem fidem ſaluati ſunt illi,per quam ſaluamur,& nos. Acquieſcimus, quia per eandem fidem,ſed non per eandem fidei ſcientiam,nō per eandem fidei confeſſionem. Hodie palam exigitur,vt corde credas ad iuſtitiam,& ore cōfitearis ad ſalutem,quia verus eſt agnus Chriſtus filius Dei, qui nos morte ſua redemit de morte,qui nos ſanguine ſuo conſecrauit,& reſurrectione ſua in vitam reparauit. Et hoc præfiguratum fuiſſe in illa immolatione paſchalis agni, in illo tranſitu filiorum Iſrael, in illa ſubmerſione curruum,& exercitus Pharaonis,filijs Iſrael per rubrum mare tranſeuntibus,manifeſtū eſt. Nunquid iam illi habebant fidei ſcientiam? Et quidem Moyſes, & prophetæ alij plus alij minus ſecundum placitum Spiritus Sancti diuidentis ſingulis prout vult,ſacramenti habuere notitiam,ſed qualiter hoc à populo ſubtegere deberent,in vno Moyſe omnibus ſignificatum eſt; Vbi enim cognitionem cæleſtium ſecretorum accepit, facies eius ſecundum ſimilitudinem mentis refulſit, ſed ſplendorem eundem, non valentibus ſuſtinere filijs Iſrael, velamine operuit. Nunquid ſplendidam faciem tantùm operuit,& ſplendoris cauſam ſcilicet ſacramentorum Chriſti filij Dei cognitionem,publica cunctis prædicatione aperuit?non vtique,ſed ſicut faciem tantùm operuit ſub velamine, ſic ſecretum Spiritus abſcondit ſub tegmine literæ, ſed & prophetæ palam annunciare prohibiti ſunt. Vnde vni illorum dicitur, *liga teſtimonium, ſigna legem in diſcipulis meis.* Et alij dictum eſt: *Tu ergo ſigna viſionem, quia poſt dies multos erit* Item, *Vade Daniel, quia clauſi, ſignatique ſunt ſermones vſque ad tempus præfinitum.* Igitur fides quidem exigebatur,à populo Iſrael, ſcilicet vt crederent, quod Deus patrum ſuorum, Deus Abraam, Deus Iſaac & Deus Iacob,vnus & ſolus verus Deus eſſet,& quod in ſemine Abrahæ benedicendæ eſſent omnes gentes. Sed illud ab ijs exigi non poterat, quod non eis erat annunciatum,vt crederent ſcilicet,quod hoc modo,vel tali ordine benedictione illæ implendæ forent in Chriſto: Si enim cognouiſſent, inquit Apoſtolus, nunquam dominum gloriæ crucifixiſſent. Quid cognouiſſent? Sapientiam,inquit,quam loquimur inter perfectos. Sapientiam verò non huius ſeculi,neque principum huius ſeculi,qui deſtruuntur, ſed loquimur ſapientiam Dei in myſterio,quæ abſcondita eſt,quam prædeſtinauit Deus ante ſæcula in gloriam noſtram,quam nemo principum huius ſeculi nouit. Si enim cognouiſſent, nunquam dominum gloriæ crucifixiſſent. Itaque ad hanc immolationem agni paſchalis, & cætera quæcunque, vt ait idem apoſtolus, in figura contingebant illis, ſic accipimus,& ſic legimus,tanquam actuales prophetias, vel promiſſiones Chriſti venturi, clauſas ſub ſigillis, quæ ſolis aperire poſſet idem agnus Dei, quod & fecit poſtquam reſurrexit à mortuis dicente Euangeliſta: *Quia tunc aperuit illis ſenſum, vt intelligerent ſcripturas.* Idcirco verò paſſionis eius myſterium in huiuſmodi figuris præfiguratum eſt,quia non caperet mundus,vt ſibi iam tunc dictis manifeſtis prænunciaretur, nec huiuſmodi manifeſtatio Spiritus eo tempore ad vtilitatem daretur. Et in hac quidem figura agni (qualis res indita ſit) eo maximè clareſcit, quod Ioannes Chriſtum digito demonſtrans, *Ecce,inquit, agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* Cùm enim hæc dicit, profectò vt eſt lucerna ardens,& lucens, illam nobis illuſtrat veſperam, qua omnis multitudo filiorum Iſrael iſtum,de quo diximus agnum tali ritu immolauit,& cuncta, quæ illic acta ſunt in tenebris, hic in vero lumine manifeſta dicit. Cuncta ſplendida, cuncta diuinæ rationis ſunt plena. Primum ipſum, quo immolatur agnus, plenilunium, myſticè illa plenitudo temporis eſt, de qua dicit apoſtolus: *At vbi venit plenitudo temporis, miſit Deus filium ſuum, factum ex muliere, factum ſub lege, vt eos, qui ſub lege erant, redimeret, vt adoptionem filiorum reciperemus.* In plenitudine namque temporis, ideſt, quando multis iam impletus erat electorum numerus ad infernalem Aegyptum, redemptionem ſuam expectantiū, tunc venit filius Dei, tunc venit agnus Dei, tollere peccata mundi. Quid illud, quod non ante, ſed poſt vernum immolatur æquinoctium? Nempe ab æquinoctio verno ſuperare incipit dies noctem, nam ante illud tempus prolixiores tenebras, breuioremque habemus lucem. Ergo & in hoc myſterium eſt, quia videlicet ab immolatione agni incontaminati,& immaculati Chriſti, cepit lux iuſtitiæ peccatorum tenebras ſuperare. Nam antea longa,& profunda peccatorum nox, breuis autem,& nubiloſa legalis iuſtitiæ lux erat. Sed & ipſa menſis Niſan, ideſt, aprilis verna temperies, cùm tellus refloreſcit, totuſque poſt hyemem, quaſi poſt ſenium, ruſum iuueneſcit orbis. Nonne ſensum hominem docet, quatenus renouatus ſpiritu mentis ſuæ, fide viridis, ſpe lætus, & charitate floridus, paſchalis agni epulis inter ſit ſpiritualibus? Benè ergo verus iſte agnus immolationi ſuæ tempus ipſum, quod typico præſcripſerat agno, per omnia prouidit. Menſe primo decima die menſis, quo ſecundum legem agnus in domos Iudæorum tollebatur, intrauit in ſanctam ciuitatem Ieruſalem, turbis deducentibus,& quamdiù item ſecundum legem ſeruatus eſt, tamdiu & iſte circa ciuitatem eandem,& circa templum demoratus eſt, ideſt, vſque ad decimam quartam

1. Corinth. 2.

Luc. 24.

Plenilunium quid myſticè.

Galat. 4.

A eam diem mensis eiusdem sanctæ Scripturæ herbam ruminans, & ad vitæ æternæ pascua interim suos auditores iugi balatu inuitans. Tandem quarta decima die ad vesperam, vbi illum paschæ veteris agnum comedit cum discipulis suis, tunc ipse noui sacrificij agnus, continuò capiendus, & ducendus ad immolandum, iam in angustia passionis agonizãs prius proprijs manibus Deo patri semetipsum immolauit, accipiens panem, & vinum, & mira, atque ineffabili sanctificationis potentia transferens hæc in corporis, & sanguinis sui sacramentum. Nam quod deinde manibus peccatorum crucifixus, & mortuus est idem agnus, præteritorum, atque præsentium salus omnium continuò fuit, & ad illos, qui in inferiori Aegypto, idest, in infernalibus detinebantur tenebris, descendit, quiq; per quinq; retroactas mundi ætates ibidem fuerant collecti. Vnde & constat, rectè quinque diebus, à decima scilicet ad quartam decimam mensis agnum seruari, quia videlicet, ex quo in typum eiusdem filij Dei, primus Abel agnum obtulit, quinque fluxerunt ætates mundi, quarum in fine immolandus erat hic verus agnus Dei. Continuò inquam manibus impiorum occisus est filius Dei, destructum est regnum mortis, & soluta captiuitas populi Dei, non valentibus eos tenere Aegyptijs, quos ita cum principe eorum B Diabolo mortis pręposito, virtus sanguinis Christi obruit, quomodo illos Aegyptios homines, regemq; eorum Pharaonem cum curribus eius profundum maris inuoluit. Quod verò manibus suis, vt iam dictum fuit, corpus, & sanguinem suum sub specie panis ipse summus pontifex obtulit, & *hoc facite in meam commemorationem* dixit, eorum salus est, qui in ista vita detinentur, quibus Aegyptus hic mundus est, quibus verò captiuitas sub diabolo mũdi principe, ignoratio Dei est. Nisi enim hoc sacramentum Corporis, & Sanguinis sui, cum mysterio baptismi, in quo similitudo est mortis eius, instituisset nobis omnibus, quicunque nondum eramus, siue omnibus, qui tunc erant gentes, & ad simulachra muta, prout tunc ducebantur, euntes, quãdo Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, mors eius nihil profuisset. Solos enim illos in illa hora lauit à peccatis, quos siue mortuos, siue viuos, mors eius fideles inuenit. Ritum ergò legitimum manducandi corpus, & bibendi sanguinem Domini nostri Iesu Christi, de ritu spiritualiter metiamur illius typici agni in gloriam, & honorẽ huius veri agni Dei, qui tollit peccata mundi. Hactenus Rupertus, & rursus ad ea verba: *Decima die mensis tollat vnusquisque agnum per familias, & domos suas, & seruabitis eum vsque ad quartam decimam diem, & immo-* C *labit eum omnis multitudo filiorum Israel ad vesperam.* Hoc agit, inquit, solemni ritu omnis Israel, idest, Ecclesia Dei, cùm redeunte anni tempore, quo Christus passus est, ante quinq; dies Sacrosanctæ eius passionis illum eius ingressum in sanctam ciuitatem, atque occursum puerorum cum ramis palmarum, religiosa exceptione vel deductione laudes canendo imitatur. Ea sola distantia, vt qualecumque feriarum luna eueniat decima, quæ est secundum Hebræos decima dies mensis, siue luna quarta decima, quæ est quarta decima dies mensis, semper tamen in prima hebdomade, idest, dominica die, hunc processionis occursum, & in sexta mortẽ, item in prima celebret resurrectionem eiusdem, vt qui morte, & qui resurrectione eius semel sacratus est dies, is mortis, & is resurrectionis memoria per omnes annos sacer perseueret. Cæterùm ad immolationem, vel esum agni, non vna vespera, sed totus annus sanctæ Ecclesiæ acceptus est. Quocunque die, quacunque in domo Israel immolare, vel edere libet, scripturę huius mysterium obseruandum est. D. Hieronymus ait; Qui igitur oblatus est Pilato, quia ipse voluit, & non respondit, vt patibulum pro nobis damnatus ascenderet, ipse sicut ouis ad occisionem ductus est, & quasi agnus coram tõdente obmutuit. Etenim pascha nostrum immolatus est Chri- D stus, quem Ioannes Baptista monstrabat dicens: *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* Qui & in apocalypsi Ioannis Euangelistæ, agnus occisus sæpe memoratur. Qui de seipso loquitur in Ieręmia: *Ego autem sicut agnus innocens, & ductus ad victimam nesciebam*, cùm enim nesciret peccatum, pro nobis peccatum factus est. Et sicut agnus cùm ducitur ad victimam nõ repugnat, sic ille passus est voluntate, vt destrueret eum, qui mortis habebat imperium, humilians ad mortem, & mortẽ crucis, hic agnus est, in cuius typo immolabatur agnus, cuius cruor linitus in postibus exterminatorem fugabat Aegypti, qui nõ solùm sanguine suo nos redemit, sed & lanis operuit, vt algentes in fidelitate, sua veste calefaceret, & audiremus apostolum nobis loquentem: *Quotquot in Christo baptizati estis, Christum induistis*; & in alio loco; *induimini Christo Iesu.* Author interlinearis, singulariter hic agnum nominari ait, quia cùm vnusquisque tolleret, omnes tamen eum significabant, qui singularis hostia futurus erat. Rabanus asserit, quod dicitur, *decima die mensis agnum quidem tolli, sed non immolari vsque ad quartam decimam diem*, significare, quod per legem quidem Christi passio præfigurabatur, tamen non nisi Euangelij coruscante gratia compleatur. Denarius enim numerus, inquit, propter decalagum ad legem pertinet, & quaternarius propter quatuor Euangelia nouũ exprimit Testamentum.

In Esaiam cap. 53.

1. Corinth. 5.

Cap. 11.

Christus cur agno comparatus.

Galat. 3.

Rom. 13.

D.Tho-

Cap. 1. lect. 2.

D. Thomas verò etiam ſuper primam epiſtolàm ad Corinthios ait: Inter cætera ſacramenta legalia celeberrimus erat agnus paſchalis, qui vt præcipitur Exodi 12. immolabatur ab vniuerſa multitudine populi Iſrael in memoriam illius beneficij, quo angelus percutiens primogenita Aegypti pertranſiuit domos Iudæorum, quorum fores liniti eſſent ſanguine, vnde nomen paſchæ ſumitur, ſecundum quod ibi dicitur, *eſt enim paſcha id eſt, tranſitus Domini:* Et vltimo virtute huius beneficij tranſiuit populus mare rubrum, vt dicitur exodi 14. Ille enim agnus figura fuit Chriſti innocentis, de quo dicitur Ioannis 1. Ecce agnus Dei. Sicut ergo ille agnus figuralis immolabatur à filijs Iſrael, vt populus Dei liberaretur ab angelo percutiente, & vt tranſirent mare rubrum, liberati de ſeruitute Aegypti: Ita Chriſtus eſt occiſus à filijs Iſrael per cuius ſanguinem populus Dei liberatur à Diaboli impugnatione, & ſeruitute peccati, per baptiſmum quaſi per mare rubrum. Ille autem agnus figuralis paſcha Iudæorum dicebatur, quia in ſignum tranſitus immolabatur, vnde dicitur Mathæi 26. *Vbi vis paremus tibi comedere paſcha?* id eſt agnum paſchalem. Sequitur lex: *Si autem minor numerus eſt vt ſufficiat ad veſcendum agnum, aſſumet vicinum ſuum &c.* Numerum hic myſticè ſic penè oportet intelligi, inquit Rupertus, quomodo & in pſalmo cùm propheta dicit: *Notum fac mihi finem meum Domine, & numerum dierum meorum, quis eſt vt ſciam, quid deſit mihi?* Numerus enim hominis, (vt ſecũdum præſentem cauſam loquamur) tunc ſufficiens eſt, quando is, qui agnum manducat, myſteria eius penetrare præualet. Sed ad hæc quis tam idoneus? Quis infantiam tantum ſupergreſſus eſt, tantamque dictum bonorum multitudinem collegit, vt ad capiendum totum cibum tam ſolidum nihil ſibi deſit? Ergo quoties hunc agnum immolamus rectè paucitatem confitentes in nobis, quia totum eius myſterium capere non poſſumus. Aſſumimus vicinum, qui coniunctus eſt domui noſtræ, ſcilicet apoſtolorum, & martyrum chorum, qui per eandem fidem propinqui ſunt familiæ Chriſtianæ. Denique ſine illorum inuitatione nunquam comedere præſumimus. Dicimus enim communicantes, & memoriam venerantes, inprimis glorioſæ ſemper Virginis Dei genitricis Mariæ, ſed & Beatorum apoſtolorum, & Martyrum tuorum. Quod idẽ eſt, ac ſi dicamus, in eadem fide nos immolare, & comedere agnum Dei, in qua Virgo concepit, & peperit, quam apoſtoli ſancti prędicauerunt, pro qua beati Martyres paſſi ſunt, ita vicinis aſſumptis, nos per Dei gratiam ad eſum agni ſufficimus. Quia videlicet etſi totum eius myſterium comprehendere non valemus, ſatis tamen eſt, quia nihil de illo, quod apoſtolicæ fidei ſit contrarium, ſentimus. Tãtum Rupertus. Rabanus verò, quod vicinum, vt dictum eſt, eſurus iubetur aſſumere, typicè deſignare aſſerit, quod non ſolùm ex Iudæis, ſed etiam ex gentibus conuocandi erant ad fidem Chriſti, & ad veri agni immolationem, non enim ſolam ſuffeciſſe gentem Iudæam ad ſpirituale paſcha celebrandum, verùm etiam gentes, quæ vicinæ erant domui Iudæ, adhibendas eſſe, quatenus domus Dei conuiuantium numero impleretur, & agni carnes dignè comeſtæ, fidelibus in paſtum vitæ æternæ cõuerterentur. *Erit autem agnus abſq; macula maſculus, anniculus.* Macula peccatũ eſt, vt idem Rupertus exponit. *At ille peccatum non fecit, nec inuentus eſt dolus in ore eius;* Erit ergo, inquit, abſque macula, ideſt, ſanctus, innocẽs, impollutus, ſegregatus à peccatoribus, in quo nulla eſt iniquitas. Sed parum haberet gloriæ ſola innocentia, ſi non adeſſet fortitudo quoque ad agenda perfectæ iuſtitiæ opera. Erit ergo, & maſculus, maſculus enim, hoc eſt, fortis, quia nihil fæmineum, hoc eſt, molle, vel fluxum admittit: Vnde & in apocalypſi dicitur de muliere magna, quia peperit filium maſculum, qui recturus erat gentem in virga ferrea. Additur adhuc, quia erit anniculus. Anniculus, ideſt, perfectus, perfectionem enim ab illo conſequimur, quemadmodum & ipſe in propheta teſtatur: *Spiritus domini ſuper me, eo quod vnxerit me ad annuntiandum manſuetis miſit me, vt mederer contritis corde, & prædicarem captiuis indulgentiam, & clauſis apertionem, vt prædicarem annum placabilem domini, & diem vltionis Deo noſtro.* Annum, inquit, placabilem pro his, quos ad gloriam præparauit, & diem vltionis pro his, quos in iram deſtinauit: Annum quippe placabilem, ſiue acceptabilem, plenam acceptionem dicit; & apoſtolus prædicat his verbis: *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies ſalutis &c.* Sed & Zeno Epiſcopus Veronẽſis: Hic eſt agnus, inquit, fratres, de quo litare, paſcha eſt domini, apoſtolus quoque Paulus: *Paſcha,* inquit, *noſtrum immolatus eſt Chriſtus.* Cur autem dignatus fuerit immolari, Ioannes Baptiſta prædicauit antè his verbis: *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* Hic itaque dictus eſt primitiuus, quia paternę antiquitatis ſolus eſt conſcius; hic maturus, quia poſt illum eſt nullus; hic ſempiternus, quia occiſus eſt, & inuentus eſt viuus; hic immaculatus à peccato, quia ſolus eſt mundus, hic ſalutaris quia per ipſum vincimus mortem; Hic maſculus, quia Dei eſt virtus, hic inquam agnus perfectus, quia in ipſo magnus ille Sacerdos pio myſterio ſua victima incluſus, hodie Deo reddidit hominem, quem litauit. Quod verò ab agnis & hædis ſimiliter aſſumi iubetur, non immerito,

Pſalm. 38.

In eſu agni cur vicinus aſſumatur.

Eſaia 53.

Cap. 10.

Eſaię 61.

Annus placabilis.

Dies vltionis.

2. Serm. 10.

A merito, vt scribit D. Augustinus, in quæst. super Exodum, in incarnationis Christi mysterio accipitur, quid enim opus erat, inquit, vel agnũ ab ouibus, vel hædum à capris accipiendũ moneri, nisi ille figuraretur, cuius caro nõ solùm ex iustis, verùm etiã ex peccatoribus propagata est? Sic & Gregorius Nazianzenus eligi, inquit, non solùm ex agnis, verùm etiam peioris speciei, & ex sinistra, quæ hædis tribuitur in Euangelio, quia non solũ pro iustis, sed etiã peccatoribus sacrificatur. Rupertus tradit dici in lege, *iuxta quẽ ritum tolletis & hædũ*, quia is, qui sua nõ habuit, aliena peccata portauit, sicut enim propter suã innocẽtiam in agno, sic propter iniquitates omniũ nostrorũ, quas Deus posuit in eo, rectè idẽ figurari in hędo. Siue ergo agnus, siue sit hędus, qui apud illã, & illũ immolatur, vnus idẽq; est in mysterio Christus, à suis, quia nulla sunt, mũdus, pro alienis peccatis offerẽdus. Vel malè extimatione hominũ, hędus, i. peccator; vera autẽ verissimè similitudine, innocẽtię agnus erit. Quod vtrumq; propheta considerãs; *Et nos*, inquit, *putauimus illũ quasi leprosum, & percussum à Deo, & humiliatũ. Ipse autẽ vulneratus est propter delicta nostra, attritus est propter scelera nostra.* Beda verò eodẽ ritu hædũ quoq; tolli voluit, tũ quia in illo Christus etiã significabatur, qui cũ agnus esset innocẽs, tamẽ inter iniquos reputa-

Cur hædus addatur.

Esaia 53.

B tus est, & quasi peccator cũ peccatoribus crucifixus; hędũ. n. peccatorẽ significat: Tũ etiã, quia ipse hostia pro peccato fuit; deniq; quia peccata nostra suscepit, vnde Iacob Christũ significãs hędinis pellibus se contexit. *Et immolabit eũ vniuersa multitudo filiorũ Israel ad vesperã.* Vespera, inquit Rupertus, præsens sæculi ætas nouissima, in qua nos sumus, in quos, vt ait apostolus, fines sęculorũ deuenerũt, rectè dicitur. Vespere autẽ, vt ait Ribera, immolatur agnus, qa diu expectatus, tãdẽ in cõsummatione sęculorũ, quę Deus saluti hominũ pręfinierat, oblatus est, hinc, inquit, videmus multos sanatos à Domino esse vespere, i. post Solis occasũ, qua hora agnus immolabatur, & qua dominus passus exspirauerat Math. 8. *Vespere autẽ facto obtulerunt ei multos dæmonia habẽtes, & eyciebat Spiritus verbo, & omnes malè habẽtes curauit.* Marci 1. *Vespere autem facto, cùm occidisset sol, afferebant ad eũ omnes malè habentes & dæmonia habẽtes.* Porrò vniuersa multitudo filiorũ Israel, secundũ Rupertũ, vniuersitas credentiũ est, quæ quãtacunq; sit, inquit, per orbem terrarũ diffusa, vnus est agnus, quẽ in tot locis immolat, vnus est panis, quem frãgit, vnus est Christus, cuius mãducat carnẽ, & sanguinẽ bibit. Ribera verò totã multitudinẽ filiorũ Israel eũ, ait, immolare, quia oẽs Iudæi corã Pilato petierũt, vt crucifigeretur. *Et sument*

Genes. 27.

Vespera quæ.

1. Corinth. 10.

C *de sanguine eius, et ponẽt super vtrumq; postẽ &c.* Isidorus sanguine agni liniri Israelitarũ postes dicit, ne vastator angelus, audeat inferre perniciẽ, signari signo dominicæ passionis in frõtibus fideles populi ad tutelã salutis, vt hi soli ab interitu liberẽtur, q cruore dominicæ passionis corde & frõte signati sunt, qui etiã opere loquũtur, *signatũ est super nos lumẽ vultus tui domine.* Vel aliter notandũ, vt ait Rupertus, quia prius oportet domũ signari sanguine agni, & tũc demum carnes eius in illa manducari. Hoc verè legitimũ, ac necessariũ est, nec aliter dignè fieri potest. Etenim prius oportet quẽq; baptizari in morte agni. i. Christi, prius inquã cõplãtatũ fieri similitudini mortis eius, vt sit resurrectionis, atq; ita cõsecrata domo, tũc demũ intus mẽsę viuificæ participari. Sũt aũt notę sanguinis tres, duę scilicet in vtroq; poste, tertia in superliminari, in nomine. n. Patris, Filij, & Spiritus sancti baptizemur, q̃ tria nomina, siue tres personę sũt, sed vnus Deus. Cui⁹ videlicet trini nominis cõfessio, dũ fide passionis Christi peroratur, vnius ostij duo postes cũ superliminari, agni sanguine titulãtur; sed verò author Catenę, quẽadmodũ etiã sanguis ille, inquit, memoriale erat primi agni in postibus, sicut literę legis in vestib. Iudęorũ, fidei quędã attestatio tã foris aspicientibus, quàm intra inclusis cordibus; Sic semper nobis est passio

Cur postes sanguine liniantur.

Sanguinis notæ.

D Christi memorãda, & charitatis maximę beneficium, quo liberamur à captiuitate vitiorũ, siue domũ ingrediamur, siue exeamus, pręcipuũ studiũ nostrũ sit Dei erga nos beneficia ruminãdi, maximè autẽ redemptionis per agnũ Dei, qui tollit peccata mundi. De fide tali in ipsum, nobis minimè est erubescẽdũ, ideo ad superliminare, & vtrumq; postẽ sanguis agni ponẽdus est. D. Chrysostomus ait, quòd sine sanguine salus esse nõ poterat, neq; ijs, q per id tẽpus, neq; ijs, qui in nouissimis tẽporibus extiterunt. Nã quemadmodũ regiæ statuę, inquit, quãuis inanimatę sint, eos tũ, qui ad se confugiũt, seruare solent, nõ quia statuę sunt, sed quia regẽ repræsentãt: Similiter & agni sãguis homines saluos faciebat, nõ quia sanguis erat, sed qa sanguinẽ Christi referebat. Doctè ẽt D. Gregor. in homilijs: Sed quę est ista solẽnitas, inquit, quę inferni claustra destruxit, & ianuas nobis regni cęlestis aperuit? Inquiramus subtiliùs nomẽ ei⁹. Requirat egregius prędicator. Videamus, qd de eius ęstimatione denũtiet. Ait siquidẽ: *Etenim pascha nostrũ immolatus est Christus.* Si ergo pascha Christus, pẽsandũ nobis est, qd de pascha lex loquitur, vt indagemus subtiliùs, an de Xro dicta videãtur. Moyses quippe ait: *Et sumẽt de sãguine agni, & ponẽt sup vtrũq; postẽ, & in super liminaribus, &c.* Quid sit sãguis agni nõ iã audiẽdo, sed bibẽdo didicimus. Qui sãguis super vtrumq; postẽ ponitur, qñ nõ solũ ore corporis, sed etiã ore cordis

Statua regia.

Homil. 22.

hauritur. In vtroq; etenim poſte ſanguis agni eſt poſitus, quando ſacramentũ paſſionis illius cũ ore ad redemptionẽ ſumitur, ad imitationẽ quoq; intenta mẽte cogitatur, nã qui ſic redẽptoris ſui ſanguinẽ accipit, vt imitari paſſionẽ illius, necdum velit, in vno poſte ſanguinem poſuit, qui etiam in ſuperliminaribus domorũ ponendus eſt, quid enim ſpiritualiter domus, niſi mẽtes noſtras accipimus, in quib. per cogitationẽ inhabitamus, cuius domus ſuperliminare eſt ipſa intẽtio, quæ præeminet actioni. Qui ergo intentionẽ cogitationis ſuę ad imitationẽ dominicæ paſſionis dirigit, in ſuperliminari domus agni ſanguinẽ ponit. Vel certè domus noſtrę ipſa ſunt corpora, in quib., quouſq; viuimus, habitamus. Et in ſuperliminari domus agni ſanguinẽ ponimus quia crucẽ paſſionis illius in frõte portamus. Idẽ Gregorius addit, de quo adhuc agno ſubditur. *Et edent carnes nocte illa aſſas igni, & azymos panes cũ lactucis agreſtibus*. In nocte quippe agnũ comedimus, quia in ſacramento modo dominicũ corpus accipimus, quãdo adhuc ad inuicẽ noſtras conſcientias nõ videmus. Quę tamen carnes agni aſſę ſunt, quia nimirũ diſſoluit ignis carnes, quas aqua coxerit; quas vero ignis ſine aqua excoquit, roborat; Carnes itaq; agni noſtri ignis excoxit, quia cũ ipſa vis paſſionis illius ad reſurrectionẽ valentiorẽ reddidit, atq; ad incorruptionem roborauit. Qui.n. ex morte conualuit, profectò carnes illius ab igne duruerũt. Vnde etiam per pſalmiſtam dicit: *Exaruit velut teſta virtus mea*. Quid namq; eſt teſta ante ignẽ niſi molle lutum, ſed ei ex igne agitur, vt ſolidetur, virtus ergo humanitatis eius velut teſta exaruit, quia ab igne paſſionis, ad virtutẽ incorruptionis creuit. Sed ſola redẽptoris noſtri percepta ſacramenta ad veram ſolemnitatẽ mentis non ſufficiũt, niſi eis quoq; bona opera iungãtur. Quid enim prodeſt corpus, & ſanguinẽ illius ore percipere, & ei peruerſis moribus cõtraire: vnde benè adhuc ad comedendũ ſubditur: *& azymos panes cũ lactucis agreſtibus*, panes quippe ſine fermento comedit, qui recta opera ſine corruptione vanę gloriæ exercet, qui mãdata miſericordię ſine admixtione peccati exhibet, ne peruersè diripiat, quod quaſi rectè diſpẽſat. Hoc quoq; peccati fermentũ bonæ ſuæ actioni miſcuerãt, quibus prophetę voce per increpationẽ dominus dicebat: *Venite ad bethel, & impiè agite*. Atq; poſt pauca: *Et ſacrificate de fermẽtato laudẽ*. De fermẽtato namq; laudem immolat, qui Deo ſacrificiũ de rapina parat. Lactucę verò agreſtes valdè amaræ ſunt. Carnes ergo agni cum lactucis agreſtibus ſunt edendæ, vt cũ corpus redẽptoris accipimus, nos pro peccatis noſtris in fletibus affligamus, quatenus ipſa amaritudo pęnitentiæ abſtergat amentis ſtomacho peruerſę humorẽ vitæ. Similiter Beda: Quod autẽ azymos panes cũ lactucis agreſtib. mãducare iubentur, ſignificare ait, quod vitã ab omni fermẽto malitię, reparatã ducẽtes amaritudinẽ cõpunctionis cordis ſemper habere debeamus, idq; ſignificare lactucam. Cùm.n. manducantur, ſic eſſe ſalſas, & amaras, vt producant comedẽtis lacrymas. Sic nimirum & cęleſtẽ panem accipientes, irrigare faciem nos debere &c. At verò Rupertus carnes agni edi in nocte aſſas igni, aſſeuerat, quia de Spiritu ſancto, qui æternus eſt ignis, virgo dominũ concepit, & ipſe per eundem Spiritũ ſanctũ, vt apoſtolus ait, obtulit ſemetipſum hoſtiã viuã Deo viuenti. Eodẽ igne aſſari in altari, quoniã operatione Spiritus ſancti panis corpus, & vinũ fit ſanguis Chriſti. Signata ergo domo nos comedere, qa videlicet p baptiſmũ cõſecrato cuiq; & à macula veteris cibi, per quẽ perijt humanũ genus, emũdato, ſanguis & corpus Chriſti traditur, quo cibo nõ ſuperbè fieri velit ſicut Deus, ſed humiliter in gratiã filiorũ Dei adoptari mereatur. Quod verò de azymis panibus cũ lactucis agreſtib. dicitur, duo annotat, inquiẽs, alterũ horum. ſ. quod de azymis iubetur tã in re, quàm in myſterio obſeruamus, vt videlicet azymum panẽ ad conficiendũ Chriſti corpus habeamus, & myſticè vetus fermentũ à nobis, ſ. fermẽtum malitiæ, & nequitiæ ſecundũ apoſtoli præceptũ expurgemus. Alterum verò. i. quod de lactucis agreſtib. præcipitur, tantùm ſpiritualiter attendimus, quia videlicet author huius ſacramẽti, nõ eas corporaliter adhibuit, ſed ſolũmodo panẽ, & vinũ benedicẽs dedit diſcipulis ſuis, vnde mirandũ quo græcorũ conſuetudo authore tradita inoleuerit, qui fermentatũ panẽ quærunt, & à ſacramento Chriſti azymũ reijciunt, cùm nulli dubium eſſe debeat, quod Dominus noſter nõ niſi de azymo illud primitus effecerit. Etenim neq; fermentatũ nocte illa ſecundum legis edictũ inueniri licebat in cunctis domibus Iſrael, neque ipſe apud ſe habẽdo fermentatũ, legitimã porrigere debebat occaſionẽ inimicis ſuis, cũ diceret lex: *Qui comederit fermentatũ, peribit anima eius de cœtu Iſrael tã de aduenis, quã de indigenis terrę*. Sed de hoc aduerſum illos abũdeq; à Romana Sede diſputatũ eſt. Porrò azyma, & lactucas agreſtes, vt ſpiritualiter comedamus, ab ipſis, qui primi hoc egerũt, apoſtolis euidens exemplũ habemus: Etenim in eo vetus fermẽtũ expurgauerunt, & erãt noua cõſperſio epulãdo in azymis ſynceritatis, & veritatis, quia præſens paſſio Chriſti mũdabat illos ab omnib. peccatis, quib. corruptus homo primus, totã generis ſui maſſam fermentauit. Dixit.n. illis in illa cœna ſacroſancta, hic verus agnus Dei; *iam vos mundi eſtis propter ſermonem, quem locutus ſum vobis, niſi enim quia ſermonem meum audiſtis, & cre-*

Nocte cur comedi dicatur.

Pſalm. 21.

Panes ſine fermento.

Amos 4.

Lactuca agreſtes.

Epheſ. 5.

Ioann. 13.

A *& credidi illis, nequaquam per hanc passionem meam mundaremini.* Quasi præteritum dixit, *mũdi estis*, eo videlicet modo, quo postea ibidem ait ad patrem: *Et iam non sum in mundo, cum mundum peractum, sed agere cepisset, vt transiret ex hoc mundo.* Lactucas verò agrestes, quæ valdè amaræ sunt, simul comederunt, quia profectò propter illa, quæ dicebantur, iam in summa tristitia erant, & per totum triduum amaritudini passionis eius satis molestè communicauerũt. Eorum ergo exemplo nos carnes agni cum lactucis agrestibus comedimus cum corpus redemptoris accipientes, nosmet ipsos, vt dignum est, pro peccatis affligimus. Catenæ author itidem agni carnes igni assas, illos, ait comedere, qui charitatis diuinæ liberalitatem, qua in æternum se redemptos, piè quotidie memorantur, agnoscunt, dedicant, & toto appretiantur affectu. Panem addere citò parabilem, sanctissimum Eucharistiæ sacramentum repræsentantem viaticum pro inopinato, festinatoque recessu, semper ad pietatis opera promptos ex fide, & sine fermento malitiæ, ac nequitiæ, post hac viuere cupientes. Cum picridibus, siue amaritudinibus, hoc est, vehementi dolore suorum peccatorum, perpetuaque eorum detestatione, siue iugi meditatione, quia vita fidelium mixta sit aduersitatibus, & persecutionibus, & cruce continua

Ioann. 17.

Agni carnes assas qui edant.

B exercenda. Gaudia siquidem huius vitæ, etiam honestissima, cum timore Dei moderanda esse exemplo omnium Sanctorum, & Christi. Subditur autem: *Nõ comedetis ex eo crudum quid, nec coctum aqua, sed assum tantùm igni.* Ad quæ verba D. Gregorius. Ecce, inquit, iam nos ipsa verba historiæ ab intellectu historico repellunt. Nunquid fratres charissimi, Israeliticus ille populus in Aegypto constitutus comedere agnum crudum consueuerat, vt ei lex dicat, *non comedetis ex eo crudum quid?* vbi & additur, *nec coctum aqua.* Sed quid aqua nisi humanam scientiam designat, iuxta hoc quod per Salamonem sub hæreticorum voce dicitur: *Aquæ furtiuæ dulciores sunt?* Quid crudæ agni carnes, nisi inconsideratam ac sine reuerentia cogitationis relictam illius bonitatem significat? Omne enim quod subtiliter cogitamus, quasi mẽte coquimus. Sed agni caro, nec cruda edenda est, nec aqua cocta, quia redemptor noster nec purus homo æstimandus est, neque per humanam sapientiam, qualiter Deus incarnari potuit, cogitandus: Omnis enim qui redemptorem nostrum purum hominem credit, quid iste aliud quàm crudas agni carnes comedit, quas videlicet coquere per diuinitatis eius intelligentiam noluit? Omnis verò, qui incarnationis eius mysteria, iuxta humanam sapientiam discutere conatur, carnes agni

Aqua quid signet.

Prouerb. 9.

C aqua vult coquere, id est, dispensationis eius mysterium, per dissolutam vult scientiam penetrare. Quia ergo paschalis gaudij solemnitatem celebrare desiderat, agnum neque aqua coquat, nec crudum comedat, vt neque per humanam sapientiam profunditatem illius incarnationis penetrare appetat, neq; in eum tanquam in purum hominem credat, sed assas igni carnes comedat, vt dispensati omnia per Sancti Spiritus potentiam sciat. Idem Gregorius alicubi: crudum Iudæos comedere tradit, aqua coctum hæreticos, quia illi eius diuinitatem negant, isti per humanam sapientiam, & diuinitatis, & humanitatis eius sacramenta euacuant: Rupertus ait, quia ergo ista non capit humana sapientia, repellitur illa non tam sapientia, quàm curiositas dum repetendo dicit, *non comedetis ex eo crudum quid, sed assum igni.* Subiungitur: *Caput cum pedibus eius, & intestinis vorabitis.* Quo loco Gregorius inquit, sicut iam prædiximus fratres, Paulo attestante didicimus, quod caput Christi Deus est, quia redemptor est α & ω, Deus nimirum ante sæcula, & homo in fine sæculorum. Caput ergo agni vorare, est diuinitatem illius fide percipere. Pedes verò agni vorare, est vestigia eius humanitatis amando, & imitando perquirere. Quid verò sunt intestina, nisi verborum illius occulta, & mystica mandata? Quę tunc

In 1. Reg. cap. 2.

1. Corinth. 11.

Caput agni vorare quid & quid pedes.

D voramus, cùm verba vitę cum auiditate sumimus. In quo deuorationis verbo quid aliud quàm pigritię nostræ torpor reprehenditur, qui eius verba, ac mysteria, & per nosmet ipsos nõ requirimus, & dicta ab alijs audimus inuiti? Rupertus; Caput cũ intestinis vorare omnes communiter posse asserit, singulatim verè quosq; adimplere nõ posse, in parua nãq; & magna domo esse & perfectos, quorum sit solidus cibus, quale est ossium caput: Esse & paruulos, quorũ infirmo dente vix intestina mollia terantur. Deniq; caput agni vorare esse alta diuinitatis Christi eloquia viriliter capere, verbi gratia quale est: *In principio erat verbum, & verbum erat apud Deũ.* Pedes vorare esse, nec illud ignorare, *quia verbum caro factum est.* Intestina verò cum pedibus vorare esse singulas infirmitatis eius actiones, siue passiones in vsum virtutis assumere, verbi gratia, quod esurijt, quod fleuit, quod contristatus est, ad summum, quod tentatus est pro similitudine absq; peccato In eo autem, quod dicitur: *nõ remanebit ex eo quicquam vsq; mane,* Gregorius, & Beda, mane interpretantur diem resurrectionis omniũ, siue diem iudicij. Sed cũ sensus verborũ sit, vt iam ostendimus, si quid reseruatũ fuerit vsq; mane, qui cõburatur, nescio inquit Ribera, quomodo in die iudicij, quod reseruatum fuerit, igne comburendum sit, propterea ita potius explicarem. Si comedere in nocte agnũ, est comedere, & accipere in obscuritate

Mane quid.

fidei, ille vſq; ad mane aliquid reſeruabit, qui paſſionis,& ſacræ Euchariſtiæ myſteria aperta rationis naturalis luce cognoſcere,& comprehendere cogitat. At poſtquam id fruſtra tentauerit, videritq; humanam intelligentiam tanto ſplendore perſtringi, id quod reſiduũ fuerat vſq; mane, ideſt, quod ratione naturali cognoſcere tentauerat, non contentus ijs, quæ per fidem didicerat, igne comburet. Author Catenę, totum etiam agnũ in ſolemnitate edi, ait, eſſe, nihil negligenter agere, diuinis pręceptis ad vnguem obſequi, ſacroſanctum myſterium, quod deſignatum huiuſmodi Dei cæremonijs cum reuerentia, & gratitudine in animum cogitando traijcere. Totum Chriſti fide complecti, corpus ſcilicet, & animam, humanitatem, & Deitatem cum doctrina verborum,& vitæ ac miraculorum ſignis, in profectum animi ſuſcipere per fidẽ,& ſpiritum incorporare.

Agnum ſolũ edere quid.

Sed quia difficile eſt, inquit Gregorius, vt omne ſacrum eloquium poſſit intelligi,& omne eius myſteriũ penetrari, rectè ſubiungitur: *Si quid autem remanſerit, igne cõburetis*; Quod ex agno remanet, igne comburimus, quando hoc, quod de myſterio incarnationis eius intelligere,& penetrare nõ poſſumus, poteſtati Spiritus ſancti humiliter reſeruamus, vt nõ ſuperbè quis audeat, vel contemnere, vel denuntiare, quod nõ intelligit, ſed hoc igni tradit, cũ S. Spiritui reſeruat. Similiter Author catenę: Igne ergo cõburenda, quę reliqua fuerint, ſignificat nihil calcandũ, vel contẽnendũ relinquere de myſterijs agni, vel Chriſti, nihil verborũ Dei ſpernere, quod non intelligimus, ſed ſacrificare Deo ignorantiã noſtram.

Igni comburi, agni reliquias, quid myſticè.

Atqui Ribera, quoniã ignem, quo carnes aſſandę erant, interpretatus erat ſummũ Dei amorem erga nos, igne ſcilicet aſſas comedere, qui conſiderat diuinam erga nos charitatẽ (*ſic.n. Deus dilexit mundũ, vt filium ſuũ vnigenitũ daret, vt omnis, qui credit in ipſũ nõ pereat, ſed habeat vitã ęternã*) creditq; Chriſtũ verũ Deum,& hominem, pro nobis paſſum eſſe,& ſe ſe nobis in cibũ prę nimia charitate reliquiſſe: Sic & hic, inquit, dicere poterimus, quod reliquum fuerit, igni eſſe comburendũ, ideſt, conſumendum, vt nihil remaneat, conſiderando amorẽ eximiũ Dei plura, ac maiora in his myſterijs feciſſe, quàm nos, aut intelligentia cõſequi, aut etiã cogitatione fingere poſſumus.

Ioann. 3.

Quia verò, qualiter edendum ſit paſcha, cognouimus, nũc à qualibus edi debeat agnoſcamus: *Sic autem*, inquit, *comedetis illum, renes veſtros accingetis*: Quid in renibus, inquit Gregorius, niſi delectatio carnis, accipitur; vnde & pſalmiſta poſtulat dicens: *Vre renes meos*. Si enim voluptatem libidinis in renibus eſſe neſciret, eos vri, minimè petijſſet, vnde quia poteſtas diaboli in humano genere, maximè per luxuriam pręualuit, de illo, voce dominica, dicitur. *poteſtas eius, in lumbis eius*. Quia ergo paſcha comedit, habere renes accinctos debet, vt qui ſolemnitatem reſurrectionis, atque incorruptionis agit; Corruptioni iam per vitia nulla ſubiaceat, voluptates edomet, carnem à luxuria reſtringat, neque enim cognouit, quæ ſit ſolemnitas incorruptionis, qui adhuc per incontinẽtiam corruptioni ſubiacet, hæc quibuſdam dura ſunt, ſed anguſta porta eſt, quæ ducit ad vitam,& habemus iam multa exempla continentium Hæc Gregorius.

A qualibus edi debeat.

Pſalm. 52.

Quid per renes intelligatur.

Iob. 40.

Sed quia accingere renes, diximus, eſſe parantis ſeſe ad feſtinandum, ita etiam interpretari poſſumus ex ſententia Riberæ, eum qui paſcha celebrat, ideſt, qui dominicæ paſſionis memoriam agit,& qui corpore eius veſcitur, tantis beneficijs deuinctum terrena contemnere, & in cæleſtem patriam feſtinare debere, vt iam nihil illi placeat, niſi regnum, quod ſanguine illo paratũ eſt,& quod in ſacramento illo ſignificatur. Calceamenta habere debebant in pedibus, vt per lapides etiam.& ſpinas properare poſſent, quod nudis pedibus non fit, ideſt, vt ſignificarent, ad patriam cæleſtem per omnes difficultates fortiter eſſe properandum. Simile eſt, quod ait Apoſtolus, *Calceati pedes in pręparationem euangely pacis*, ideſt, vt parati ſimus ire quocunque nos beatitudo in euangelio permiſſa, vocabit, placet etiam Riberæ expoſitio Gregorij, pedes eſſe opera, calceamenta, quibus pedes muniuntur, & quæ ex pellibus mortuorum animalium fiũt, eſſe Sanctorum patrum exempla, quibus noſtri operis pedes munimus: Verba Gregorij ſunt: Qui ſunt etenim pedes noſtri niſi opera? quid verò calceamenta, niſi mortuorum animalium pelles? Calceamenta autem pedes muniunt. Quæ verò ſunt mortua animalia, ex quorum pellibus noſtri muniuntur pedes, niſi antiqui patres, qui nos ad æternam patriam præceſſerunt? Quorum dum exempla conſpicimus, noſtri operis pedes munimus. Calceamenta ergo in pedibus habere, eſt mortuorum vitam conſpicere, & noſtra veſtigia à peccati vulnere cuſtodire.

Cur calceamenta debuerint induere.

Quid per pedes.

Authori Catenæ, renes accingi etiam eſt libidini frena imponere, ne domuetur rationi,& ſenſibus, cum domino fuerit agenda ſolemnitas pro omni virili incumbere, & alacriter inſtare cum cultui diuino fuerit inſeruiendum; veris autem Iſraelitis ſolemnitas iugis, & ſabatum ex ſabato fide, ſpe, ac charitate ſine ceſſatione ſacrificare, ſemper proficiſci ex Aegypto tenebrarum, & perfidiæ ad patriam promiſſionis. Calceamenta in pedibus eid[illegible] eſt non habere hic locum manentem, ſed futurum inquirere, procedere ſemper ſine impedimento carnalium affectionum, quibus alioqui nimium deferre conſueuimus, & incunctanter in

Renes accingi quid.

via

A via domini ambulare. *Tenentes baculos in manibus*. Baculus iste in manibus eidem est subsidium laboris amplecti, fragilitate non remorari, occasiones, retardationes post ponere. Gregorius verò, quid lex, inquit, per baculum nisi pastoralem custodiam designat, additq; notandum esse, quod prius præcipimur renes accingere, postmodum baculos tenere, quia illi debent curam pastoralem suscipere, qui iam in suo corpore sciunt fluxa luxuriæ domare, vt cùm alijs fortia prædicant, ipsi desiderijs mollibus eneruiter non succumbant. Ribera ait: Baculus laborem subleuat iter facientibus, & canes, & nocentia animalia abigit, significat ergo baculus in manibus, labores cælestis itineris esse fortiter ferendos, nec vnquam in eo deficiendum esse, sed festinandum, & obstantes tentationes baculo crucis repelli, ac fugari debere. Benè etiam subditur: *Et comedetis festinanter*. Cum festinatione comeditur agnus, vt idem habet Ribera, vt comedendo non tam voluptas, quàm vires ad iter faciendum quærantur, & nos in meditatione passionis Christi, & in sumptione sacræ Eucharistiæ non tam consolationum spiritualium delectationem appetamus, quàm vires ad labores in via Dei perferendos, & ad festinandum in patriam cælestem. D. Gregorius festinanter comedi dicit, quo mandata Dei, mysteria redemptoris, cælestis patriæ gaudia, cum festinatione cognoscere admonemur, & præcepta vitæ cum festinatione vitæ implere. Quia enim adhuc hodie, inquit, licet bene agere, scimus: vtrum cras liceat, ignoramus; festinãter ergo pascha comedamus, idest, ad solemnitatem patriæ cælestis anhelemus. Nemo in huius vitæ itinere torpeat, ne in patria locum perdat, nemo moras ad appetenda studia innectat, sed cepta perficiat, ne liceat minimè implere, quod inchoat. Cæterùm Author catenæ, comedi cum festinatione pascha asserit, quæ ex pauore, & solicitudine proueniat, nihilque in via Dei negligenter, sed studiosè agendum, interim tamen semper pauidum esse, ne præsumptione periclitemur, & securitate remoremur. Porrò quod ipsa solemnitas vocatur phase, idest, transitus, id nobis authore Hieronymo indicat, quod de peioribus ad meliora pergentes, tenebrosam Aegyptum derelinquamus. Sic & Rupertus: Transitus, inquit, ille Hebræorum alium nobis transitum præfigurauit, de quo dicit Euangelista sanctus: *Ante diem festum paschæ sciens Iesus, quia venit eius hora, vt transeat ex hoc mundo ad patrem*. Ille enim ferè transitus domini, imò omnium nostrum transitus est. Nam illo transeunte ex hoc mundo, ad patrem, transiuimus & nos, eiusdem patris gratia de vinculis ad absolutionem, de tenebris ad oculorum nostrorum reuelationem. Transiuit ille de hoc quidem mundo, quia & ipse quodammodo dicitur Aegyptus, transiuit per Aegyptum inferiorem, id est, infernum, qui secundum nomen Aegypti verè tam tenebrosa est, & locus horridus, & quoscunque ibi inuenit dignos filios Israel, signatos fide sanguinis sui, à iusto Abel, qui primùm in typum illius obtulit agnum, vsque ad latronem, quem sanguine suo signauit in ipsa hora transitus sui, cunctos liberauit, percutiendo primogenitum Pharaonis, idest, peccatum primæ præuaricationis, quod originale dicitur, quod persuasio diaboli generauit. Igitur postes certatim signandi, & carnes agni festinanter edendæ sunt, transit enim dominus vltra non reuersurus. Mortuus enim semel resurrexit, & iam non moritur, mors illi vltra non dominatur, isto transitu eius contenti estote, & postes signate omnes filij Israel; alium enim transitum sperare nõ licet. Veniet quidem idem dominus, sed per Aegyptum non transibit amplius, nõ vltra pro illis, qui nunc è tenebris exire iussi sunt, morietur. *Erit autem sanguis vobis in signum in ædibus, in quibus eritis*. Sicut ergo quotiescunque Iudæi domum intrantes aspiciebant sanguinem agni in postibus, meminisse debebant, cum gratiarum actione beneficij redemptoris patrum suorum de Aegypto, sic Christianis recordatio sanguinis Christi effusi pro peccatis nostris, indelebiliter imprimenda est cordibus, vt semper recens sit redemptionis nostræ memoria. Theodoretus ait, omnia hæc nostrorũ mysteriorũ esse ænigmata, vngimus namque & nos, inquit, sanguine agni nostri, non tantùm limen, sed & duos postes, quantum ad id, quod oculis cernitur, patet, linguam, ac labia purgantes, & sanctificantes. Quantum verò ad id, quod mente tantùm comprehenditur, attinet, pro duobus postibus, vim illam, quæ irascitur, & concupiscit. Illud quoque nobis admodum conuenit, quod non elixas carnes, sed igni tostas comedere præcipit, neque enim literæ tantùm studium nostrum impendimus, sed scriptoris sensa inuestigamus, neque humanas cogitationes diuinis eloquijs offerimus, nam & Esaias quosdam reprehendit, quod vinum aqua miscerent, sed solo igne diuino vtimur, sancti videlicet Spiritus gratia. Quod autem scriptum est, vt nihil carnium in posterum diem relinqueretur, ita intelligendum est, quòd futura illa vita signis vllis non indiget, in illa enim res ipsas contemplabimur. Ouium verò ossa ij conterunt, qui perperam diuina eloquia interpretantur, atque ad suam propriam imbecillitatem illa transferre conantur. Quod autem ait, non ex ouibus modò, sed etiam hædis immolandum, diuinam rursus bonitatem commendat. Ne-

Baculus in manibus qd.

Quid, comedere festinãter, significet.

Ad Fabiolã.

Ioann. 13.

Quid per Aegyptum significetur.

Cur sanguine agni postes signarentur.

Quid duo postes notẽt.

Quid oues, & quid hædi immolati.

que enim pro iuſtis tantùm, verùm etiam pro peccatoribus ſalutarem ſuſtinuit paſsionem. E Hunc autem ſenſum nos ipſe docuit. Sanctorum enim cõgregationem agnis comparauit, peccatorum verò cœtum hædis. Nam & lex hædum pro peccato offerebat, atque etiam ex ijs, qui diuinorum myſteriorum participes ſunt, nonnulli vtpote perfecta virtute præditi, tanquam ouem ſumunt, alij verò, vt hædum per ſuorum peccatorum recognitionem, delictorum ſuorum maculas eluentes. Eadem ratione & Seruator noſter, non ex triticeis tantùm, ſed etiam hordeaceis panibus eos, qui ad ſe conuenerunt, ſatiauit; nobis quoq; idem dominus præcepit, ſuccinctos lumbos habere, & pedes calceatos, & lucernas accenſas, vt domeſticos ſuos, qui dominum ſuum præſtolantur. Sed Hebræi tãquam ab Aegyptijs liberati, atque in terram Chanaan introducti, habitum hunc, ac ſpeciem habuerunt; nos verò, vt hinc in aliam, atque diuerſam vitam tranſlati &c. Diſſerit etiam de tantis myſterijs Gregorius Nyſſenus in hæc verba: Quid ergo hac hiſtoriæ figura docemur? quòd oporteat primas cogitationes, & prima peccandi initia, & vias primas radicitus tollere. Nam qui principia deſtruxit, is totum nequaquam admiſit. Sic & Dominus ipſe magna voce per euangelium clamat, primogenita iubens Aegyptorũ interimere, cùm apertè imperet nos expaueſcere adulterij maculam, ac cædis ſcelus, cupiditate, ac ira penitus extinctis: nunquam enim aliquid horum oriri poteſt, niſi alterum ex ira, alte- F rum ex cupiditate naſcatur. Qui primogenitum interimit, is partum quoque, qui ex primogenito naſcitur, ſimul interimit. Sicut in occidendo ſerpente, qui caput oppreſſit, atq; percuſſit, is totum, quod à capite trahitur, corpus mortificauit; quod minimè vnquam fieri poterit, niſi ſanguis in oſtijs infundatur, qui percuſſorem facilè repellit: Id ergo vtrumque in vnum complectamur; Sic enim rectiùs, ac exquiſitiùs exponitur. Primogenitorum nece, ac poſtium cum ſanguine cuſtodia diſcimus, & illinc primas vitiorum appetitiones tollendas, & hinc primum vitiorum aduerſus nos aditum, per verum agnum repellendum eſſe intelligamus, non enim ingreſſum percuſſorem eijcere, ſed ne omnino ſubingrediatur, cauere lex iubet. Cautio autem, & cuſtodia tuta eſt, vt agni ſanguine ſuperliminare, ſimul, & poſtes inungamus: Ita per ænigmata nos ea lex inſtruit, ſeculi quoque doctrina philoſophatur. Nam animam in rationale, concupiſcibile, ac iraſcibile philoſophi partiuntur, quorum duo poſtrema iraſcibile dico, & concupiſcibile, ſubeſſe aiunt, ac vtrimque rationale ſuſtinere: Rationale verò vtriſque innixum vtraq; continere, & ab vtriſque ſuſtineri, vt ad fortiter quidem agendum, per iram excitetur, acroboretur; ad boni autem fruitionem, concupiſcentia efferatur. Quouſque igitur anima hoc or- G dine ſeipſam tutatur, rectis cogitationibus, quaſi quibuſdam clauis hunc iſtorum trium ordinẽ conſeruans alterum ab altero quoad virtutis cultum coadiuuatur: Ratio enim iraſcendi, & cupiendi vim ad bonum dirigit, & ab illis, vt diximus, corroboratur. Si verò is ordo cõuerſus fuerit, & quod ſupereſſe debet, ſubijciatur, ac cupiendi, ac iraſcendi vis rationem de loco ſuo deiectam conculcet, tunc percuſſor ingreditur, tunc nulla ſanguinis vis illi reſiſtit: Nihil enim fides in Chriſtum his prodeſt, qui peruerſione huius ordinis corrumpuntur. Primò enim ſuperliminare inungendum, deinde vtrumque poſtem tingendum ſanguine iubet; quomodo igitur poteris rationem primùm fide Chriſti communire; cùm eum ſupra quærere iubearis, ſi eam in loco ſuo non inuenies? nullo certè modo; nec te turbet, quod primogenitorum cædem Aegyptijs illatam, & ſanguinis effuſionem, atq; inunctionem à Iudæis factam in vnum contulimus; vnus enim atq; idem homo, & Aegyptius, & Iudæus varietate viuendi, & varia volũtate, ac electione intelligitur. Itaque ſi virtutem poſſidere velit, vitiorũ radices enecet, neceſſe eſt, & aditum ſanguine, ideſt, Chriſti fide inungat, vt tuta virtus perficiatur, ad quem quidem ſpiritualem legis ſenſum, quæ ſequuntur, mirificè congruunt. Iubent enim nutrimentum aſſumendum eſſe, H ideſt, corpus, vnde ſanguis effuſus eſt, quo repellitur Aegyptiorũ percuſſor, ſi auditus noſtros, ideſt, tres illas animæ vires illo ſignatas perſpexerit. Accedit quod edendi modum non remiſſum quendam tradit, vt in conuiuijs fieri ſolet, vbi conuiuæ ſedent manibus liberis, & pedibus non ad iter calceatis, & ad hæc effuſis induti veſtibus. Sed contra quaſi ad iter pedes iuſſit comedendo habere duris calceis calceatos, cingulo ſuſtineri, ac comprimi, veſtem, ne effundatur, ac in manibus baculum teneri, quo canes arceantur. In hac itaq; diſpoſitione feſtinanter agnũ comedere iubentur, non operoſa coquorum arte præparatũ, ſed igni, vt contingit, aſſum, quod verò comedere non poſſunt, id quoniam oſſeum eſt, igni tradere iubentur. Ex quibus omnibus manifeſtum eſt altius quoddam, hoc comedendi modo voluiſſe legislatorem nobis oſtendere. Quid enim ſi rectus, an ſedens? Si vt ad iter calceatus, an aliter? Si feſtinanter, an maturè? Si baculum manibus teneas, an non? Quid, inquam, ad virtutem colendam, aut fugiẽda vitia, quod maximè latores legum reſpiciũt, hæc afferunt? Profectò nihil: Cur igitur iuſſit ita fieri? niſi ſpiritalem ſenſum ſequamur, nullam idoneam, ſufficientemque cauſam, poterimus vnquam inuenire.

Primogenitorũ nece quid innuatur.

Sanguine inungi quid.

A nire. Quare patet etiam à nomine (transitum enim comestionem illam appellauit) quid illis rerum inuolucris voluerit significare, monet enim per hæc ænigmata, vt considerare, ac intelligere velimus, transitum quendam esse hanc vitam nostram. Nam posteaquam ingressi sumus ad eam, necessitate quadam ad exitum semper compellimur, ad quem præparatos nos esse vult pedibus, & manibus, reliquoque ad iter apparatu. Ne igitur spinis in hoc arduo viuendi itinere pedes lædantur, non nudis pedibus, sed durioribus calceis communiti itinerare debemus. Spinæ autem, quæ pedibus infixæ non solùm retinent, retardantque, verùm etiam enecãt, peccata sunt, à quibus durities calceorum defendit, continentissima videlicet, tenuis, ac dura vita, quæ debilitat, atque frangit spinarum acumina, quibus à paruo, tenuique principio ad anteriora vsque peccata sic ingrediuntur, vt penitus occidant. Ad hanc vitam faciendam talaris vestis, & effusa, idest, voluptuosa, & vitiosa viuendi ratio, quæ latissimè patet, nimiumque effunditur, impedimento est. Quare cingulo quodam sursum trahẽda est, & coarctanda, ne huc, atque illuc circumfluat. Cingulum verò est diligens, ac modesta viuendi ratio, quæ nos monet ad necessitatem, non ad voluptatem rebus vti. Quod autem pro modestia cingulum capiatur, B etiam membra corporis, quæ cingulo connectuntur, testimonio sunt. Baculus verò, quo & feras repellimus, & nonnunquam sustentamur, spes est. Hac enim sola inducimur, vt labores simul, & dolores feramus, hac fessos animos recreamus. Hac fit, vt ardentius plerumque in latrantes canes, alienas videlicet à veritate bestias, insurgamus; hac armati longè illas ab ouibus nostris arcemus. Ex igne autem solùm cibus nobis propositus est, quoniam fides, quæ per cibũ illum significatur, ardentissima esse debet, nihil humidum, aut labile, ac fluens possidens, sed firma, ac stabilis, ex qua comedemus, quantum nobis possibile. Ossium autem, ac durum nobis, igni tradimus, quod, vt quale sit, inspiciatur. Illud teneamus duo esse præceptorum diuinorum genera. Nam alia huiusmodi sunt, vt possibile nobis sit, ea plenè intelligere, probabilemque de ipsis reddere rationem. Hæc non ignauiter, nec quasi coacti pertractare debemus, sed, vt famescentes, comedunt, cum desiderio scilicet, & libenter, vt ad bonam nobis hic cibus valetudinem animæ possit prodesse. Alia sic latent, vt duriora sint, quàm vt vel plenè intelligere, vel reddere rationem queamus, vt si quis quæreret, quænam sit substantia Dei, quæ sit necessitas eorũ, quæ fiunt, aliaque quàm plurima, quæ curiosi multi quærunt, hæc omnia Spiritui sancto relin- C quimus, qui Dei profunda inuestigat, & scit, vt apostolus ait. Nam ignem pro spiritu capi plerumque in sacris literis, nemo, lacte nutritus earum, negabit. Sic educet de Aegypto populum Moyses, & quicunque eius vestigia sequitur; hoc modo ab Aegyptiaci peccati tyrannide liberat, qui ei parent. *Vocauit autem Moyses omnes seniores filiorum Israel, & dixit ad eos, ite tollentes animal per familias vestras, & immolate phase, fasciculumque hyssopi tingite sanguine, qui est in limine*, &c. Vbi author interlinearis, possumus igitur, inquit, quod de agno per familias accipiendo, & immolando, ac de sanguine, qui in limine fasciculo hyssopi super vtrumque postem, & superliminare intingendo dicitur, per omnes ecclesias, vel diuersos gradus, fide (quæ comparatur grano sinapis, quæque humili deuotione suscepta, omnes animæ affectus purgat) passionem Christi suscipiendam intelligere, cuius quidem sanguis est nobis ianua vitæ, eoque uel intentionem mentis, uel frontem corporis esse liniendam. Similiter & Rupertus: Quid autem in spiritu, inquit, aliud hic de agni sanguine mandatur, quàm de ueri agni, idest, Christi filij Dei sanguine, qui non in abscondito, uel intus repositus, sed omni modo palam expositus est, ut quicunque domum suam signare velit, vt liberatur de manu percussoris diaboli, citò inue- D niat, citò, & velociter salus illi occurrat, dummodo sic faciat? Tollat fasciculum hyssopi, & intingat in sanguine, idest, recitet symbolum, spem totam constituens in sola salutifera Christi passione, & inde tres notulas faciat in vtroque poste, & in superliminari baptizatus scilicet in nomine Patris, & Filij, & Spiritus Sancti. Significat enim hyssopus fidem, & humilitatem passionis Christi, per quam superbiæ tumor deponitur, quo primus homo corruptus contra suum Creatorem intumuit, quod sperans Psalmista dicebat: *Asperges me domine hyssopo, & mundabor, lauabis me, & super niuem dealbabor*. Igitur hyssopus tinctus agni sanguine, quo domus signatur, humilitas mentis est, cum passionis Christi fide, in quo quisque credentium baptizatur. Authori catenæ, fasciculus iste hyssopi est humilitas, amaritudo, salubritas, coadunatio, & charitas, quæ omnia iungenda sint solemnijs paschalibus; Qui præterea ad hæc sequentia verba, *Cùmque viderit sanguinem in superliminari &c. transcendet domus ostium &c.* Ad crucis figuram insinuandam formari, inquir, mãdat situm, & positionem sanguinis eius, qui se ostium dixit ouilis ecclesiastici, per quod intrant fideles, & exeunt, vt pascha inueniant. Custodi verbum istud legitimum tibi, & filijs tuis vsq; in æternum. Benè vtique & veraciter, nam Iudæi vmbram, & figuram; nos autem illius Dei veri, & solius veram recolimus, & celebramus, &

Quid per calceamẽta intelligatur.

Quid per cingulum, & baculum.

Quid per ignem.

Quid fasciculus hyssopi tinctus sanguine.

vsque

vſque in æternum celebrabimus agni immolationem, & vniuerſalem redemptionem omnium filiorum Dei; *Cumq; introieritis terram, quam Dominus Deus daturus eſt vobis, vt pollicitus eſt obſeruabitis cærimonias iſtas, & cùm dixerint vobis filij veſtri, quæ eſt iſta religio? Dicetis eis victima tranſitus domini eſt, quando tranſiuit ſuper domos filiorum Iſrael in Aegypto percutiens Aegyptios, & domos noſtras liberans.* O magnum, & admirabile Saramentum! Nonne tibi videtur Christus Dominus ſub his verbis, cùm venit hora eius, vt tranſiret ex hoc mundo ad patrem, & paſcha vetus cum dilectis diſcipulis celebrabat, contineri, ſimiliquc ſermone ſtatim ſubinde nouum paſcha inſtituere? Sicut enim dixerat, hoc eſt ſacrificium phaſe domino, ſic dixit, ſacroſancta corporis, & ſanguinis inſtituens myſteria, *hoc eſt corpus meum, quod pro vobis tradetur*, &, *hic eſt calix noui teſtamenti in meo ſanguine, hoc facite, quotieſcunque biberitis in meam commemorationem*: Quaſi dicat, nunc vobis nouum inſtituo ſacramentum, non carnem agni, ſed meam oblaturus, non ſanguinem pecuinum, ſed proprium corporis mei effuſurus. *Dixitq; Dominus ad Moyſen, & Aaron, hæc eſt religio phaſe, omnis alienigena non comedat ex eo*: Alienigenam, vt exponit Rabanus, dicit gentilem, qui necdum ſacro baptiſmate renatus eſt, cui nullo modo corporis dominicum, & ſanguis tribuendus eſt, quia ſicut extra eſt religione, ſic debet eſſe, & communione: ſeruum verò empticium mandat circumcidi, vt liceat ei paſcha comedere.

Quid per alienigenã intelligatur.

Seruus empticius quis.

Quis eſt ſeruus empticius, niſi qui emptus eſt ſanguine Chriſti? qui primùm debet circumcidi, ſpiritualí vtiquè circumciſione, non carnis, ſed cordis, & ſic agni immaculati corpus comedere: nam talibus dicit Petrus Apoſtolus: *Scientes quod non corruptibilibus, auro, & argento redempti eſtis, de vana veſtra conuerſatione paternæ traditionis, ſed pretioſo ſanguine, quaſi agni immaculati, & incontaminati Chriſti, præcogniti ſiquidem ante conſtitutionem mundi, manifeſtati autem nouiſſimis temporibus propter vos, qui per ipſum fideles eſtis in Deo, qui ſuſcitauit eum à mortuis, & dedit ei gloriam, vt fides veſtra, & ſpes eſſet in Deo, animas veſtras caſtificantes in obedientia charitatis, &c.* Aduena quoque, & mercenarius paſcha edere non poſſunt.

Aduena, & mercenarius quis.

Quis eſt aduena, niſi is, qui nuper venit ad fidem, & necdum firmus eſt in fide Catholica: Mercenarius autem ille eſt, qui pro terrenis tantum laborat, & nullum in futuro præmium requirit, Iſti ſanè non ſunt digni accipere corpus Chriſti, quia, aut eum non firmiter credunt, aut non veraciter amant, ac ideo indigni eius participatione ſunt. Rupertus, nullum admitti ait, niſi ſeruum empticium, quem eum tantùm interpretatur, qui ſuſceperit per baptiſmum emptionis; imò redemptionis Chriſti ſacramentum, additque etiam ſi iam ſit catechumenus non veſcetur, ſed tanquam mercenarius à cætu veſcentium ſegregabitur, vt nec ſaltem conſiſtat in domo, dum hoc phaſe immolatur, dum à domeſticis fidei comeditur, ſed & in alterius ſectæ homines in quoſcunque hæreticos, vel ſchiſmaticos hoc phaſe diſtribuere nefarium eſt, etiamſi ſanguine agni ſignatos ſe habere dicant ſuarum frontium poſtes. Soli itaque Hebræi ex eo comedunt, quia hoc ſacramentum non datur niſi fidelibus, nec paſſio prodeſt, niſi credentibus. Si quis autem ex eo edere velit, prius circumcidatur oportet, id eſt, baptizetur. Et qui per peccatum à Deo alienus factus eſt, vt comedat, circumcidere debet cor ſuum, & auferre quicquid in eo eſt, immũdum. Aliter etiam hæc ad allegoriam conuertẽtes, dicere poſſumus, vernaculos eſſe innatas, atque inſitas nobis ſcientias; emptos verò argento diſciplinas quas audiendo, legendoque comparauimus. Vernaculos tamen, ac argento emptos circumcidere, & purgare debemus; alienigenam verò nulla ratione admittere iubet, vt pote qui alienum dogma recipiat. Præterea ſi in eccleſia verba Dei comedis, & poſtmodum, aut ad Iudæos, aut hæreticos accedis, iam non in domo vna paſcha domini, vti iuſſus es, agis: *In vna namque domo*, inquit lex, *comedetur, nec auferatis de carnibus eius foras*: In vna autem domo agni caro comedi iubetur, quia in vna Eccleſia Catholica myſterium paſſionis eius ritè celebratur, nec efferri licet de carnibus eius foras, quia nec pagani, nec Iudæi, nec hæretici, nec illi omnino qui extra eccleſiam ſunt, ad hanc communionem admittuntur, quorum fides, doctrina, & conuerſatio aliena eſt à regula eccleſiaſticæ diſciplinæ. Sic & Rupertus in hoc etiam ſecundum ſpiritum, vnitatem ſanctæ eccleſiæ ſcribit commendari attentius, ſcilicet, vt manducaturi menſam dominicam ſimus domus vna, id eſt, idipſum dicamus omnes, & non ſint hæreſes in nobis, & ſchiſmata: Tunc enim non in vna domo comedi agnum, ſed foras carnes eius efferri, quando indiſcretè tribuitur ſcindentibus vnitatem fidei, cùm in ſciſſura menſium Deus non ſit. Ergo cum præſenti teſtimonio ſcripturæ licere confidenter dicere, quia non eſt verum ſacrificium, quod ſit extra eccleſiæ vnitatem: At verò etiam author catenæ: in vna ergo domo comedendum eſſe ait paſcha, ſiue agnum, in vna azymorum congregatione vnanimi voto, ſimili fide, concordi charitate, etiamſi ſecundum loca, & tempora diuidantur. Non exportandas carnes agni paſchalis, nihil indigenis, & canibus illius myſterij proijciendum, ſed ardore fidei cum gratiarum actione ruminandum, & igne

In vna domo comedi agnũ quid.

charitatis

A charitatis absumendum, Deoque dicandum, à quo omne bonum. *Neque os illius confringetis.* Hoc testimonio, vt ait Rupertus, Sanctus Euangelista sic vsus est: *Ad Iesum autem cùm venissent, vt viderunt eum iam mortuũ, non fregerunt eius crura.* Et subinde: *facta sunt enim hæc, vt scriptura impleretur, os nõ comminuetis ex eo.* Ergo & iuxta proprias vocum significationes, prophetia manifesta est, & nihilominus tamen quotidie nobis mysticè obseruandum est, vt os eius non comminuamus, idest, verbum per quod subsistit, cibi & potus huius sacramentum, non confringamus, sed integrum, atque illibatum custodiamus: Qui enim quidpiam de diuinitate agni huius peruersum sentit, ipse sibi os illius confringit. Authori catenæ; os non confringere significat spẽ futuræ resurrectionis in istis fidelibus, qui dignè phase domini celebrauerint. Rabano verò: os agni non comminuere, est, in dispensatione incarnationis Christi, robur diuinitatis per blasphemiam non corrumpere, quia Deus, & homo, vnus, inquit, est Christus, comminuit ergo ossa agni, qui Christum dicit de Maria Virgine purum hominem natũ, & non verum Christum. D. Bernardus in sermonibus de cute, carne, & ossibus animæ: Ossa iustorum omnino integra, atque illæsa custodiri, ait, à domino, vt nunquam frangatur propositum cordis eorum, nunquam salubris intentio conteratur, &c. *Quod si quis peregrinorum in vestram voluerit transire Coloniam, & facere phase domini, circumcidetur prius omne masculinum eius, & tunc ritè celebrabit, eritque sicut indigena terræ.* Quod est a petrè dicere, secundum Rabanum, veris Israelitis, & populo ecclesiastico, verum pascha celebrantibus; Si quis infidelis, & externus à cultu Christiano ad hanc communionem se sociare voluerit, expoliet prius veterem hominem cum actibus eius, & induat nouum, qui secundum Deum creatus est in iustitia, & sanctitate veritatis. Sicque dignè sociabitur conuiuis cælestibus, vescetur que ritè epulis spiritualibus. Et Rupertus ait: Quisquis adhuc peregrinus, & nondum domesticus fidei est, siue ille paganus, siue sit hæreticus, aut certè falsò Iudæus, circumcidatur domino circumcisione cordis, & aurium, quod est in Israelitarum transire coloniam, & tunc vescetur carnibus agni quæ non debent extra vnam Catholicam ecclesiam efferri. *Eadem lex erit indigenæ, & colono qui peregrinatur apud vos.* Possumus etiam per indigenam, & colonum, quorum lex eadem fit, & eũ qui ex circumcisione, & eum qui ex præputio est, intelligere populum, quorũ alter, qui ex circumcisione est, indigena rectè dicitur, alter qui ex præputio, colonus; hospes enim testamentorum, & alienus olim erat à conuersatione Israel. Vtriusque populi eadem lex est, vt tam hic, quàm ille, omissis cunctis superstitionibus, vel iustitijs carnis solam Christi quærant gratiam. Cùm igitur tanta sit misericordia Dei, vt etiam de Iudæorum populo multos per fidem iustificare dignatus sit, & nos sub veteri quondam ignorantiæ profunda nocte pereũtes in patriarcharum societatem, & in sortem electi generis adoptauerit; amplectamur purificatis mentibus, atque corporibus hoc salutis nostræ mirabile sacramentum, & ab omni fermento malitiæ veteris emundati pascha domini cum digna obseruatione celebremus, vt regente nos Spiritu sancto à charitate Christi nullis tentationibus separemur, qui in sanguine suo pacificãs omnia in altitudinem paternæ gloriæ se recepit, & humilitatem sibi seruientium non reliquit. Atque hæc de ritu immolandi, edendique agnum paschalem, venio modo ad holocaustum, cuius secundum genus dictum est, fuisse de pecoribus, siue de ouibus, aut capris. In cuius sacrificij explicatione illud intelligere oportet, vt asserit Isychius, eum, qui subtiliter verba legis inuestigat, quia non solùm de bubus, sed etiam de ouibus præcepit Israelitam offerre holocausta. Ergo non solùm, qui legis mandata operatur, hũc enim esse bouem, vtpote operatorem diximus, D sed & quilibet simplex & sine malitia, cui comparatur omnis dicente Ieremia: *Ego quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam, & non cognoui;* Ergo & ipse semetipsum holocaustum Deo offerre poterit; Veruntamen cùm ouium memoriam fecisset, ait enim: Si autem de ouibus est oblatio, subintulit aliud animal, idest, capram, dicit enim sic: *de ouibus, & de capris.* Quanta autem inter capras, & oues differentia sit, apertissimè nos dominus Iesus docuit, dum de consummatione sæculi narraret, qui dum oues à dextris cõstituit, benedictionem iustorum ijs subdidit; hædos autem à sinistris, contra quos sententiam illam terribilem peccatorum protulit. Sicut ergo licet non solùm de ouibus, sed & de capris offerri, & oblatio de pecoribus dicitur: Sic & eum, qui ex peccatoribus est, possibile est simplicitati operam dare, & quasi ouem factum, conuersationem suam in holocaustum offerre Deo: Quia enim nihil impedit ad adipiscendam iustificationem peccatorem quempiam fuisse, quamuis hoc Iudæi non putarent. Audi qualia per Ezechielis prophetiam dixit: Cùm enim in multis iniquitatibus fuisset contra iniustum, & dixisset, morte moriatur, sanguis eius super ipsum erit; hęc etiam subdidit; Quod si genuerit filium, qui videns omnia peccata patris sui, quæ fecit, non fecerit simile eis super montes non comederit, & oculos suos non leuauerit ad Idola domus Israel, & vxorem proximi non vio-

Cur non frãgeretur os agni.
Ioann. 19.
Peregrinus quis.
Indigena, & colonus quis.
Holocaustũ.
Lib. 1. in Leuit.
Math. 25.
Cap. 18.

violauerit, & alia his ſimilia, in quibus finem hunc addidit, hic non morietur in iniquitate patris ſui, ſed vita viuet. Et dicitis, quare non portabit filius iniquitatem patris? Sic Iudæi [illegible] ceſſe eſſe filium, quaſi hæreditario iure, in patris ſuccedere peccato arbitrabantur. Sed quamobrem oues, & capras ad latus altaris, quod reſpicit ad aquilonem coram domino præcipit occidi, cùm non ita de bubus præcepiſſet, ſed coram domino ſanxiſſet immolari? Videtur enim verba contrarietatem quandam habere, atque differentiam; quia cùm ſit ſacrificium holocauſtomatis vtrumque, differentia his diſtribuit loca. Non eſt ergo ignorandum, quia quantum ad ſuperficiem literæ, eundem in vtriſque locum legiſlator ſignificauit. Holocauſtomatum enim altare ante tabernaculum conſtitutum ex latere erat ianuæ, vt non ſanctorum miniſtrantibus obſtrueretur introitus, ſicuti in Exodo de eodem dicitur; Et impoſuit velum ianuæ tabernaculi teſtimonij, & aram holocauſtomatum poſuit circa oſtium tabernaculi teſtimonij. Quæcunque ergo ad ſacrificium offerebantur ex latere altaris ab aquilone ſtabant, & ſic coram domino ſacrificium celebrabatur, id eſt, in conſpectu ſanctorum, faciem enim domini appellat Sancta ſanctorum, quia in ipſis Dei habitabat gloria. Vnde nec frequenter in ipſa intrare ſacerdotem, niſi ſemel in anno iubebat. His ergo ita ſe habentibus, differentiam dici verborum ſicut neceſſaria contemplationi erat, oportuit, quia enim altare diximus eſſe Chriſtum, ouium autem ſacrificium ſimplicitatem ſtudentium, nõ abſolutè autem etiam iuſtitiam operantium, non in directum intelligibilis altaris, ſed ex latere offertur. In directum enim eſt, quia mandata perficit. Ex latere autem quia à malis abſtinet. Quare? quia ſicut in aulam, verbi gratia, regiam melius eſt per oſtium quidem rectum ingredi, cùm autem hoc non eſt facile, bonum ſit etiam per illud, quod ex latere eſt, introire: Sic melius quidem eſt Deo per mandatorum offerri perfectionem, bonum eſt tamen, etſi per malorum ſe quis offerat abſtinentiam, Deo quippe quomodolibet offerri bonum eſt. Ad latus autem altaris ad aquilonem neceſſariò addidit; nebuloſa enim penè ſemper hæc pars eſt, obtinentur ſiquidem nebula, id eſt, ignorantia hi, qui ex toto ſe innocentiæ tradunt, propterea, & holocauſtum dicitur etiam ſine operatione Iuſtitiæ. Idem Iſychius in explicatione primi holocauſtomatis, de bubus, vel de ouibus offerre, inquit, præcepit ex vtroque animali, vel iumento, ſimilem deſignans hominem, qui nihil acuminis, neque ad virtutem, neq; ad malitiam habet, ſed trahitur ab alio, tales ſunt boues, & oues, nimis enim ad manum ſunt conſueta animalia, & eos, qui ita trahunt facilè ſequẽtia. Et propterea non omnium hæc munera, ſed Iudæorum ſolummodo eſſe poſſunt: Illi enim etiamſi virtutis aliquid non operantur, ſufficit eis minimè inique operari, de quibus Dauid dicebat: *Homines, & iumenta ſaluos facies domine:* Primum ordinem hominibus cuſtodiens, deinde cuſtodiens etiam reliquis ſalutem: Quod autem hominem iſtum, de quo ſermo eſt, legiſlator appellauit, ait enim: *Homo ex vobis,* non hoc admireris, poſſibile enim eſt eundem & hominem appellari, & quæ iumentorum ſunt, agere. Demonſtrat hoc idem Dauid propheta dicens: *Et homo cùm in honore eſſet comparatus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis.* Sed reuertor ad ſecundum holocauſtum, quod eſt de oue, vbi etiam Radulphus Flauiacenſis notandum monet, quod lex oui capram coniungit, quoniam ſcilicet capra, aut hœdus genus ſit animantis olidum & luxurioſum, ideoque in ſcriptura ſacra peccatorum imaginem gerat, inde, inquit, eſt, quod agnus paſchalis iuxta Septuaginta de ouibus, & capris ſumi iubetur, quia Chriſtus, qui paſcha noſtrum eſt, ex iuſtis, & peccatoribus carnem aſſumpſit. Sed & Daniel in quadam viſione Alexandrum Macedonum regem, hircum caprarum nominauit, Græcorum ſcilicet luxuriam notans, à quibus ille originem duxit; ſed & in iudicio oues à dextris, hædi autem à ſiniſtris ſtatuendi ſunt. Cùm igitur capra peccati, aut peccatoris typum teneat, quid eſt, quod in holocauſtum Deo offerri iubetur? Nunquid acceptum fieri poteſt Deo peccatum noſtrum? Sed ſciendum eſt, quod cuius non placet executio, placet mactatio. Offertur ergo Deo capra, non viua, ſed mortua, quãdo quem offendimus peccati perpetratione, placamus abolitione. Idem verò computatur ouis, & capræ holocauſtum, quia in eodem, vbi prioris malitiæ vetuſtatem deponimus, innocentiæ nouitatem domino conſecramus. Quæri ergo poteſt, cum bos, & ouis ſanctitatis ſpeciem gerant, cur in ſacrificio mactentur, cur non potius viua offerantur. Neque enim vt peccati, ita & Iuſtitiæ acceptabilis Deo eſt exterminatio. Ad quod ipſe reſpondet, bouis, & ouis immolatione non ſancti laboris, ſeu innocentiæ exterminiũ deſignari, ſed quia nemo iuſtus naſcitur: Non enim prius, quod ſpirituale eſt, ſed quod animale, deinde quod ſpirituale: Ad hoc etiam ea, quæ iuſtitiæ formam habent, immolata Deo, non viua offeruntur, vt exinde aduertere liceat, nullum per ſanctitatem poſſe conſecrari, qui non carnis concupiſcentiam mactauerit prius, quam cum carnis origine traxit. Vbicunque [illegible] in hoſtijs, Chriſti typus agitur, per mortem victimæ, non vitij, ſed carnis mors in eo monſtratur.

Cap. 31.

Latus altaris aquilonẽ verſus quid notet.

Pſalm. 35.

Per capram & hædum in ſacris literis intelligitur peccator.

1. Corinth. 15.

A tur. Tantum Radulphus. Ribera verò hoc secundum holocaustum ab ijs offerri solere ait, qui vitulum non habebãt, qui offerebatur in primo, & quemadmodum hoc primum holocaustum esse Christi dixerat, seipsum in cruce patri offerentis, ita hoc secundum esse minus diuitũ, idest, martyrum, qui Christum imitantes seipsos obtulerunt: Hoc holocaustum verò, vt dictum est, agni est, aut hædi, qui masculus sit, & immaculatus, agnus martyr est propter innocentiam, & mansuetudinem, qua inimicis minimè resistit, sicut ait Ieremias; *Et ego quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam:* & Esaias. *Sicut ouis ad occisionem ducetur, quasi agnus coram tondente se obmutescet, & non aperiet os suum.* Masculus propter fortitudinem; immaculatus propter sanctitatem. Idem in hædo intelligitur, quia natura filius iræ erat, & ad vitia procliuis, vt virtutes, quibus anima ornatur, & vitia, quibus caruerit, non naturæ bonitati, sed gratiæ Dei tribuat, natura enim non agnus erat, sed hędus. Immolatur ad latus altaris, quod respicit aquilonem, quod de vitulo dictum non est, quia pars aquilonaris frigidior est, & obscurior, & martyres, quamuis sancti sint, habent tamen ignorantiam, & peccata minima, quæ illa sanguinis effusione delentur. Christus tamen neutrum habuit, & omnino pro alienis peccatis mortuus

Martyrum sacrificium.

B est. Altare, in quo se offerunt Deo martyres, sancta ecclesia est; vt enim Deo placere non potest hostia, quæ ad altare non offerretur, ita nullum sacrificium extra ecclesiam illi gratum est. Et quia vestigia sanguinis martyrum manẽt in ecclesia, & ad Dei, ac martyrum ipsorum gloriam atq; ad exhortationem nostram, magna omnium fidelium exultatione celebrantur, rectè sanguis per circuitum altaris à filijs Aaron fundi iubetur, sacerdotum enim opera tota, hos triumphos ecclesia cognoscit, & colit. Membra diuiduntur, quia libenter pro Deo se martyres à parentibus, cognatis, amicis, & ab omni possessione, & voluptate separant, & diuidunt, vt Deo offerant. Quare non iniuria ea, quæ iecori adhærent, commemorata sunt, quibus intimi affectus, & quæ maximè cordi adhærebant, intelliguntur. Ignis, quo hoc holocaustum crematur, idem est, quo & nobilius illud holocaustum Christi crematum est, idest, ardẽs Dei amor; ligna, exẽpla passionum Christi, & aliorum martyrum memoriaque insignium Dei beneficiorum, quibus amor ille in horas in illis augetur, & latiùs sese diffundit. Intestina reliquijs concoctorum ciborum, pedes puluere sordidantur. Ita intestinorum sordes immoderatum affectum rerum huius sæculi, cordi adhærentem indicant, puluis autem affectus quasi cutem animæ solùm te-

Intestinorũ sordes mysticè quid notent.

C gentes, & qui facilè excuti possunt, significant: Et quia si quid tunc est amoris rerum huius mũdi, quod vel in corde inhæreat, vel animam quodammodo fœdet, pœnitentiæ dolore diluunt martyres sancti. Benè intestina, & pedes, antequam crementur, aqua lauantur. Huc vsque Ribera, ex quo etiam de ouis significatione in hostia pacifica, in boue dictum est. Liceat hic deliramentum Mahumetis addere, quod inter alia, quæ de extremo iudicio scripsit, absurda, ferè est absurdissimum, arietes scilicet, qui die paschæ, bairan à Turcis appellati mactantur, paradisum in extremo iudicio ingressuros asserens, eiusque rei testem citans Zunam: cumq; arietem, qui ab Abrahamo filij sui Isaac loco immolatus est, per quadraginta annos in paradiso educatum, nigrumq;, & ab angelo Gabriele delatum fuisse. Hinc fit, inquit Bellonius, vt Turcę multos arietes iugulent, quos die paschæ sacrificent, tametsi vnicus ex præscripto, & obligatione sufficiat. Nam liber Zunæ dicit omnes arietes à Turcis propter paschæ sacrificium iugulatos in extremo iudicio pro ijs, qui ipsos iugulandos curarunt, oraturos. Offerebatur pręterea ouis pro peccato plebei hominis per ignorãtiam, ouis scilicet immaculata eadem ferè ritu, quo alię hostiæ immolabantur, cum pro peccato principis offerri iuberetur hircus. Post hirci autem seu ca-

Hostia pro peccato plebei hominis, per ignorantiam.

D præ oblationem, etiam ouem conuersos offerre præceptum fuisse asserit Radulphus, quoniam necesse sit, vt si veram de malis nostris pœnitentiam agimus, vitæ de cætero innocentiam Deo consecremus, vnde psalmista Domino, inquit, loquitur dicens: *Iudicium, & iustitiam in Iacob tu fecisti*, iudicium scilicet, vt electi pro malis suis seipsos iudicent, iustitiam verò vt mala eadẽ in reliquum emendent. Esaias quoque per vitæ correctionem peccata aboleri ostendit, dicẽs: *Lauamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis, quiescite agere peruersè, discite benè facere: Si fuerint peccata vestra sicut coccynum, quasi nix dealbabuntur, & si fuerint rubra quasi vermiculus, velut lana alba erunt.* Cùm verò in hac legislatione eadem, quæ supra repetita sint, hoc solùm notãdum existimat, quod sicut hirci, & capræ, sic etiam ouis cornua altaris tangi, & basis illius infundi præcipiuntur: hinc enim nos colligere, quia & ipsa innocentia post peccati abrenunciationem, si non pro præsentibus, tamen pro præteritis luctũ habere debet, & afflictionem, per quam Deus, & ministri eius ad passionẽ flectantur; non enim sufficit peccata deseruisse, nisi congrua satisfactione, quod iniquè perpetratum est aboleatur. Iuxta igitur legis decretum sanguine ouis, quæ pro peccato offertur, & cornua altaris tangenda sunt, & basis illius infundenda, quia etiam vitæ innocentia, quæ pro redemptione veterum

Psalm. 98.

deli-

delictorum Deo consecratur, sua afflictione, & diuinam indulgentiam, & humanam debet acquirere compassionem. Isychius verò, capræ, quæ ab his, qui sunt de populo, & qui non occupantur in meditatione legis, offerebatur, ouem quoq; coniungi asserit, quoniam in populo, & idiotis possibile est esse aliquos etiam simplices, quibus conueniat ouis sacrificium, quod tam in holocaustomatis, quàm sacrificijs hostiæ pacificorum demonstratur; apertè ergo legislatorẽ approbare cupientem, quia non solùm princeps, idest, scientia sublimior, nec tantùm popularis, sed, & si quis est in popularibus simplex, si fortè peccauerit, quod & hic ad redemptionem peccatorum, debeat pænitentiam, ouis sacrificium, introduxisse. Ideo autem non arietem, sed ouem, idest, fæminam, & non masculum præcepisse offerri, quia popularibus fæminarum sacrificium deputarit, eos hic, qui legem accipiunt, euidenter contestans, vt quicumq; principatum sortitus est, & est alijs sublimior sciẽtia, non solùm exhibeat simplicitatem, cùm oporteat eum etiam prudentem esse sicut serpentem, quemadmodum dominus ait. Qui verò non est talis, idest, qui non abundat scientia, & propterea in populo degit, hic, quamuis sit simplex, si contingat, vt peccet, nec ipsi peccatum ignosci, nisi per oblationem pænitentiæ, peccatum diluerit. Idem Isychius sequentis capitis legem; *anima quæ iurauerit, & protulerit labijs suis vt vel malè quid facere vellet, vel benè, & id ipsum iuramento, & sermone firmauerit, oblitaque postea intellexerit delictum suum, agat pænitentiam pro peccato, & offerat agnam de gregibus, siue capram, orabitque pro eo Sacerdos, & pro peccato eius.* Hic agnam de gregibus, siue capram offerri existimat, quia de aliquo, qui de populo est, videlicet de vulgo, loquitur hoc loco, inter quos possibile est simplicem quampiam inueniri agnam de gregibus, vtpotè aptam simplici, quemadmodum, inquit, superiùs diximus. Radulphus verò: *& offerat agnam de gregibus, siue capram* exponens ait, tanquam diceret, quod prius vouerat, & nondum reddiderat, reddat, malè, & benè faciat, carnem affligens, & bonis operibus insistens. Hæc namque est ouis, & capra, bonorum operum executio, & malorum pænitentia. Nec contrarium videatur, quod siue ouis, siue capra offerri iubetur, cùm nos vtrumq; offerendum dixerimus. Siue enim aliquando copulatiuum est; & vtraque hic iniungitur. Quod verò agnam de gregibus ponit, hoc fortasse aduertendum est, quoniam infirmioribus, & his maximè, qui adeo negligẽtes sunt, vt votorum suorum obliuionem admittant, ardua, & quæ paucorum sit, non est intelligenda conuersatio, sed vulgaris, & quæ cuiuslibet etiam inualidi vires non opprimat. In subsequenti verò lege, vbi *anima si præuaricans cærimonias per errorem, in his, quæ domino sunt sanctificata, peccauerit, offerre iubetur pro delicto suo arietem immaculatum de gregibus, qui emi potest duobus siclis iuxta pondus sanctuarij*, per arietem Christum intelligi scribit: huncq; pro delicto suo offerre debere, qui in sanctificatis delinquit: sed quærendum esse, cum ipse idem supra per vitulum expressus sit, profectò tam suo quàm populi hostia factus, cur hic per arietem designetur. Manifestam patere rationem. Quicunque (inquit) fidei catholicæ veritatem temerare præsumunt, doctrinæ Christi contrarij existunt Non ergo isti Christum ducem sed aduersarium. De quibus Ioannes in epistola sua: *Omnis (inquit) qui præcedit, & non permanet in doctrina Christi, Deum non habet.* Præcedunt enim qui Christo docenti non obedire, sed doctrinam eius quasi corrigere moliuntur. Si igitur tanti reatus propitiationem quærunt, Christum sibi ducem cõstituant, & eius magisterio humiliter se subdentes, errorem pristinum corrigant. Sic fiet vt quem prius aduersarium habebant, iam arietem factum, propitiatorem inueniant. Horum forma in decem illis leprosis apparuit, qui medelam illius suppliciter postulantes, steterunt à longè, & exclamauerunt, dicentes: *Iesu præceptor miserere nostri.* Ecce cùm à Christo sanari desiderant, quasi arietem sibi constituentes, præceptorem vocant. Qui ergò in sanctificatis delinquit, arietem pro se offerat, idest, quisquis dogmatibus Ecclesiasticis refragari ausus est, per Christi doctrinam se corrigat; vt ipsum iam habens doctorem fidei, per ipsum mereatur reconciliari. Sed quid est quod huic arieti duorum siclorum pretium ponitur? *Offeret arietem*, inquit, *qui emi potest duobus siclis iuxta pondus sanctuarij.* Notum est omnibus, argenti metallum sonorum esse. Siclus itaque qui argenteus est, veræ fidei confessionem insinuat. *Quisquis enim* (ait Ioannes) *confessus fuerit, quoniam Iesus est filius Dei, Deus in eo manet.* Aries ergo ille Sicli pretio emitur, quia Christus per veræ fidei confessionem acquiritur. Sicli tamen in pretio duo sunt, quia Christus & corde credendus, & ore confitendus est. *Quia si confitearis in ore tuo Dominum Iesum, & credideris in corde tuo, quòd Deus illum excitauit à mortuis, saluus eris.* Confitere igitur in corde tuo, vt Deus vocem tuam audiat: confitere & ore, vt fides tua hominibus innotescat. & vtrusque sicli pretium persoluisti. Siclus tamen ille sanctuarij pondus habere præcipitur, vt fidei professio, ecclesiasticæ traditionis formam imitetur. Si enim Christum nominans, aliud de eo sentias, quam Catholica tradit fides, siclum quidem habes, sed quia pondus in illo [illegible] non

Capra à quibus offerretur.

Popularium sacrificium quod.

Aries Christum notat.

Luca 17.

1. Ioan. 4.

Roman. 10.

A non inuenitur, aries ille tali commertio minimè tibi confertur. Isychius quoque in eodem ferè sensu arietem hic Christi typum esse asserit: Bonum quidem (inquit) est, ab omni peccato abstinere, maximè tamen ab eo, quod contra sancta committitur, quia Deus per illud iniuriatur. Quantum autem hoc & quàm terribile sit, præsens, quam legislator exposuit, demonstrat oblatio. Cernis quippe, quia dum tot præcepisset sacrificia celebrari, nusquam de arietis sacrificio in principio libri huius domini ad Moysen loquentis, nisi tantum in hoc loco mentionem fecit, volens necessitatem & vtilitatem sacrificij huius ostendere. Cernis etiam, quia non hircū neque capram aut ouem, aut par columbarum, sed arietem præcepit offerri, ex oblatione docens, quale sit hoc peccatum. In figura enim Saluatoris aries accipitur. Cognoscis autem hoc modo, quando Deus Abraham ab vnigenito immolando cohibuit: quoniam & Isaac viuere propter promissam ex eo successionem & figuram sacrificij Saluatoris impleri oportebat, propter hanc Isaac in sacrificium assumpto, vidit arietem in vepribus hærentem cornibus, vel sicut Septuaginta in arbore Sabech patriarcha teneri. Arbor autem Sabech crux est, lignum remissionis, in quo aries ex cornibus figuram gerens confixi manibus in cruce Christi, tenebatur. *Arbor Sabech qua.*

B Non solum autem immaculatum eum esse præcepit, sed & qui pretij sit, siue emi possit duobus siclis, vel secundum LXX. argenti quinquaginta siclis, siclo sanctuarij. Nemo quippe sibi conquirere domini sacrificium, nisi per Spiritum sanctum potest, si enim nemo potest dicere, dominus Iesus Christus, nisi in Spiritu sancto, multo magis nec sacrificium eius potest assequi sine operatione Spiritus. Vnde non simpliciter dictum est, quinquaginta siclorum, ostendit quippe hic numerus sancti Spiritus aduentum ex eo, quod die pentecoste, idest, quinquagesima ad apostolos venit. Sed & pondere sanctuarij, siue secundum Septuaginta siclo sancto, vt per hoc, quod dixit sancto, ostenderet sancti Spiritus virtutem, & operationem. Siclo autem quare? quia siclus viginti obolorum est, hic autem vicenarius numerus non est peccatis obnoxius. Vnde hi, qui de Aegypto exierunt, cùm viginti annorum essent, peccati populi pœnam non susceperunt. Mundus quippe ab omni peccato est spiritalis homo. Non solum autem arietem offerri, sed & quintam addere præcepit. Si quis fortè sancto vase, vel cibo, aut vnguento tali illicitè abusus est, hoc appellauit commissum peccatum in Sancta; hic ergo ipsum reddet & insuper quintam, idest, quintam eius partem tradet sacerdoti. Hoc autem significat, vt quoniam quinque sensus habemus, si per vnum sensum peccauerimus, veluti si oculum ad adulterium in tempore, & loco sancto occupauerimus, aut linguam in detrahendo, vel aures ad malam locutionem, aut odoratum ad perceptionem odoramentorum meretriciorum, aut manum ad tactum prophanum, & iniustum: Primum quidem à peccato illo abstineamus, & pœnitentiam per arietem pro eo offeramus, idest, Christum rogemus, vt peccati in se commissi ipse fiat ereptio, deinde quintam, idest vnum prædictorum sensuum, per quod peccatum commissum est, offeramus sacerdoti Christo, videlicet, vt nequaquam vltra ad actionem prauam illum occupemus sensum, sed consecremus illum Deo. Sic enim pro peccato nostro deprecabitur. Quomodo autem peccati aries per sacerdotem offeratur in alia parte libri scriptum est, vbi sacrificium pro peccato æquale esse sacrificio, quod pro delicto fit, prædicauit. Hoc autem nunc adijciendum est, quia, delictum legislator duobus modis vti solens, & delictum appellare, nunc quidem peccatum, quod ad scientiam peruenit, & nequaquam iam ignotum est peccanti; nunc autem, quod in Deo ipso commissum est veluti iureiurando, aut etiam in sanctis; non sine causa hoc appellat delictum, sed vt tu cognoscas similiter in Deum extendi peccatum, quod in scientia, & quod in iureiurando, & quod in sanctis committitur. *Quinquaginta sicli quid notent.* *Sicli preciū.* *Vicenarij numeri vis.* *Quintam dare sacerdoti quid.*

C

D

Idem author in explicatione præcepti de peccato per ignorantiam, & si quis fecerit vnum ex his, quæ domini lege prohibētur, & peccati intellexerit iniquitatem suam, quo offerre iubetur arietem immaculatum de gregibus sacerdoti mēsuram peccati, habere ait præsentem locum quæstionem non modicam consideratione dignam, quia pro peccatis, pro quibus capram pridem offerri, aut ouem præcepit; Ait enim: *Quod si peccauerit de populo terræ per ignorantiā, vt faciat quicquam ex his, quæ domini lege prohibentur, atq; delinquat, & cognouerit peccatum suū, offeret capram immaculatam.* Nunc tanquam oblitus ea, quæ præceperat: *Si anima (ait) peccauerit per ignorantiam, feceritq; vnum ex his, quæ domini lege prohibentur, & peccati eius intellexerit iniquitatem suam, offeret arietem immaculatum de gregibus sacerdoti.* Et multum videtur differre inter hoc sacrificium, & illud, quod dudum præcepit, sed neque oblitus est anteriora, nec contraria ijs præcepit. Quia enim nomine animæ, gentilem diximus significari, hic autem forsitan ignorans mandata legis transgredi poterat. Propter quod dixit, *Et per ignorantiam*, rectè intelligibilis aries, Christus videlicet, huius peccatum in sacrificio pro eo oblatus diluit, sed & illud ostenditur, atq; in his euidenter demōstrat, quia in vnoquoq; quidē

Xx pec-

peccato, pro remittendo eo egemus pænitentia, cum non simus idonei per nosmetipsos sine Christi sacrificio consequi veniam. Ergo si quis extra fidem Christi cōstitutus est Iudæus fortè, aut paganus, licet se pænitere de peccatis suis per conuersationem, & vitam demonstret, remissionem non merebitur, quia arietem offerre, idest, Christi sacrificium non potest. Quamobrem generaliter de omnibus sancire cupiens non dixit, si anima de populo, sed simpliciter, si anima peccauerit, & fecerit vnum ex his, quæ domini lege prohibentur. Ergo & indocto, & de scientiam habente, nec non de omni peccato rectè hoc, quod dicitur, accipitur. Quia autem arietem pro delicto iubet offerri, apertissimum est, quia delictum hic legislator, intellectum peccatum posuit, propter quod dicens *per ignorantiam*, subdidit, *Et peccata rea intellexerit iniquitatem suam.* Sic & Radulphus, varietatem hostiarum pro personarum varietate, hic distinxisse asserit, & quia non solùm peccantium, sed peccatorum diuersitas consideranda est, vt iuxta mensuram culpæ, extendatur mēsura vindictæ, hoc esse, quod hic discernitur. Qui reus est, inquit, iubetur, vt ad sacerdotem accedat, & peccati sui æstimationem illi committēs, quod ille iudicauerit, hoc iste deuotus implere contendat. Offeret itaque sacerdoti arietem immaculatum iuxta mensuram, æstimationemq; peccati, si eum quasi ducem, & præuium sibi constituens, hanc potestatē illi concesserit, vt dignæ pœnitentiæ reatus sui modum ipse ęstimauerit, pondus sibi imponat, vt immaculatę vitę viam ostendat, si se deniq; promiserit secuturum, quo sacerdotis documentum pręcesserit. Iuge modò sacrificium legis. In quo duo agni, vnus mane, alter vespere offerebatur, significare iuge sacrificium euangelij, quod omnibus diebus offertur in Ecclesia, ex Ribera dictum est, itaq; agnum, qui quotidie offerebatur, Christū sine dubio significasse in cruce patri offerendo. Manè significare tempus legis, & prophetarū, & legis naturę, vesperū finem tēporum esse, quo Christus venit in mundum, & omne, quod vsq; ad cōsummationem sęculi superest. Vt ergo sciremus qui salui facti sunt, ac fient ab initio mundi vsq; ad aduentū Christi, & ab eo vsq; ad finē sęculi, per sanguinem agni in cruce occisi seruari, agnum mane, ac vespere immolatū fuisse. Similiter author Catenę iuge duorum agnorum sacrificiū, qui mane, & vesperi domino offerebantur, Christum dominū redemptorem nostrū significasse agnū ęternum immaculatū, perpetuam, & vnicam propitiationē pro omnibus peccatis a constitutione hominū vsq; ad finē mundi. D. Bernardus in sermonib. de purificatione B. Marię duos illos agnos, qui singulis diebus mane & vespere domino offeruntur, duas nobis indicare ait domini Iesu oblationes. Primā esse, quā hodierna die celebramus. Hodie naq;, inquit, sistitur creatori terræ fructus sublimis, hodie placabilis Deo, & placens Deo virgineis manibus offertur in tēplo, portatur à parentibus, à senibus expectatur. Offerunt Ioseph, & Maria sacrificium laudis, sacrificium matutinum, Simeon & Anna suscipiunt, sed oblatio ista fratres satis delicata videtur, vbi tantum sistitur domino, redimitur auibus, & ilico reportatur. Veniet quando non in tēplo offeretur, nec inter brachia Simeonis, sed extra ciuitatē inter brachia crucis, veniet quādo non redimetur alieno, sed alios redimet sanguine proprio, quia redemptionem eum misit Deus pater populo suo. Illud erit sacrificium vespertinum, istud est matutinum. Istud quidem iucundius, sed istud plenius. Istud enim tempore natiuitatis, illud iam in plenitudine ætatis. De vtroq; enim potes accipere, quod propheta prædixit: *Oblatus est, quia ipse voluit.* Nam & modò oblatus est, non quia opus habuit, non quia sub legis edicto fuit, sed quia voluit: Et in cruce nihilominus oblatus est, non quia meruit, non quia Iudæus præualuit, sed quia ipse voluit. Voluntariè sacrificabo tibi, quia voluntariè oblatus es pro mea salute, non pro tua necessitate. Cyprianus, Christum, ait, oportuisse offerri circa vesperam diei, vt hora ipsa sacrificij ostenderet occasum, & vesperam mundi, sicut in exodo scriptum est; *& occident illum omne vulgus Synagogæ filiorum Israel ad vesperam.* Et iterum in psalmis: *Eleuatio manuum mearū sacrificium vespertinum.* Et author Catenæ: Quod si agnus vespertinus, inquit, dominum morientem præfigurat, agnus matutinus meritò eundem nobis de morte resurgentem adumbrabit, cui sententiæ applicat hoc psalmistæ dictum: *ad vesperam demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia.* Nec non hoc alterum: *In matutinis meditabor in te, quia fuisti adiutor meus,* indeque & psalmos aliquot titulum habere pro ceruа matutina, hoc est, pro domino resurgente. Nam mortem, inquit, nostram Saluator moriendo destruxit, & ad vitam resurgendo reparauit. Quod autem cum agnis anniculis simul offerebatur panis ex simila conspersa oleo factus, & vinum iam tum sacrosancta corporis, & sanguinis eius mysteria sub specie panis, & vini iugiter in ecclesia immolanda, sicut & nunc indesinenter immolantur, præsignasse, ait, virtute Spiritus sancti complenda, per quem & ipse se obtulit immaculatum Deo. Vide etiam de hoc eodem sacrificio in historia de boue. Quod modò ad sacerdotum consecrationem attinet, in qua vitulus de armento, & duo arietes immaculati offerebantur, & cetera.

Varianda hostia pro varietate personarum.

Iuge sacrificium.

Christi typus.

Serm. 2. & 3.

Christū circa vesperam debuisse offerri.

A Idem author Catenæ, & interlinearis spiritualiter hanc consecrationem manus Aaron, & filiorum eius id nobis præferre, testantur, quod sacerdotes ecclesiæ omnia bona opera operari debent, nulla autem mala. Vitulo autem sacrificando imponere Aaron, & filios eius manus super caput, & postmodum in conspectu tabernaculi mactari, quia vera hostia Christus Dominus, qui peccata nostra portauit, in cruce erat pro salute mundi offerendus, cuius sanguine, & iusti quatuor virtutibus nitentes, per quatuor cornua altaris, & inferiores in ecclesia, per basin eius significati, & demum omnes à reatu omnium peccatorum emundari debebant, non, vt sine omni prorsus peccato viuerent, sed, vt non imputarentur eis peccata, & rei non haberentur apud iustitiam Dei, cui satisfactum esset per Christi mortem, & sanguinem eius redimentem fideles, & electos, si illis applicata fuerit per fidem, & sacramenta. Vel cornua altaris, & basis sanguine vituli liniri, quia Christus, qui sacerdos ecclesiæ Dei est, altare, & hostia pro nostris criminibus peccatum fit, hoc est, sacrificium pro peccato, vt nos à peccatis liberaret. Sed & cum adeps offertur incensum domino, nil nobis indicare aliud, quàm Saluatoris nostri passionem ex virtute gratiæ eius in fine sæculorum B celebrandam, acceptissimam Deo futuram. Quod verò vituli carnes extra castra comburuntur, quia pro peccato sunt, Dominum Iesum Christum extra Ierusalem pro peccatis mundi in cruce offerendum. Sed & duos arietes, super quorum capita Aaron, & filij manus imponunt, domino mactandos, ipsum eundem dominum Iesum propter eminentissimam Dei, & proximi dilectionem, exprimere ducem, & pastorem ouium, quem morti sacerdotes, & pontifices Iudæorum tradiderunt. Nec ab re secundi arietis sanguine aures dextras, pollices manuum, ac pedum Aaron, & filiorum eius tingi, quoniam immolatione Christi purgatus, & innouatus simplicium Iudaici populi auditus, opera correcta, & incessus dextri, & puri redditi. Aspersionem autem sanguinis eiusdem super Aaron, & filios, si non voce, signo saltem tibi clamare videri, quod scelerati illi Iudaici populi sacerdotes in die parasceues spurcissimis labijs protulerunt; *Sanguis eius super nos, & filios nostros.* Theodoretus verò, sacerdotes, inquit, non omnibus hostijs manus imponebant, sed ijs, quæ pro ipsis immolabantur, maximèque pro peccato, cæteris verò ipsi illi, qui offerebant, manus suas supponebant: Id verò declarabat hostium locum offerentis tenere, ac supplere. Illud au- C tem sciendum est, quod pro pontifice vitulus offerebatur, itemque pro omni populo. At verò pro principe hircus: pro vtroque verò capra; principi namque masculus, subiectis verò fæmina congruit, propterea quod mulierem Adam subiectam esse Deus voluerit. Præterea vitulus, qui pro peccato offerebatur, extra castra comburebatur. Ob id Christus quoque dominus noster, vt ait Apostolus, extra portam passus est, veritatemque figuræ imposuit. Altari quoque omentum imponebatur, offerebatur similiter adeps ventriculi, duo renes, ipsiusque iecoris fibræ. Quæ quidem omnia tantùm, quæ in nobis sunt, affectionum ænigmata esse, existimarim, adeps namque, qui ventriculum operit, gulæ, atque abdominis vitium indicat, renes verò voluptates illas, quæ ventrem maximè oblectant, fibræ autem iecoris irascibilem animæ vim declarant, hinc enim pars illa, quæ bilem ipsam continet, copulatur. Hæc autem omnia consecrari iubet, ac quodammodo malas ipsorum efficacias mortuas esse significare. Brachium quoque dextrum arietis pro consummatione offerri præcipit, hoc est, virtutem, quæ sese operibus exerit, dexteram, ac gratam Deo offerendam esse. Ita & author Catenæ, obseruandum esse tradit, dominum potissimùm exigere pro suo sacrificio anima- D lia illa, & membra illa, quæ concupiscentijs subijciuntur. Nolle habere animal infirmum, aut quod testiculis sit priuatum, requirere renes, qui concupiscentiæ prima sunt officia: Velle habere hepar, quod roborat libidines, & adipes, qui effrenem faciunt concupiscentiam. Hæc omnia dominum in suo velle habere sacrificio, non quod illum delectent renes, aut adipes pecudum, sed quòd hæc mysticè significent, quòd homo debet mortificare membra sua super terram. Non vacat denique mysterio, quod per Moysen cauda hostiæ in altari domino offerri præcipitur, vt videlicet omne bonum quod incipimus, etiam perseuerantiæ fine compleamus. Repeti autem videtur eadem consecratio Aaron, & filiorum eius in Leuit. his verbis: *Locutus est dominus ad Moysen dicens, tolle Aaron cum filijs suis, vestes eorum, & vnctionis oleum, vitulum pro peccato, & duos arietes.* Quo loco Radulphus istũ ait esse vitulum, cuius immolationem inter hostias, quæ pro peccato offeruntur, primam suprà posuerat, Christũ scilicet, dominum, qui pro generis humani reatu seipsum in ara crucis immolatum obtulit. Sed quoniam eius passio non solùm opere complenda, sed etiam populo prędicanda fuerat, eligi ministros, quibus hoc officium iniungatur, vt morte illius audita, & credita à sua mundus morte saluetur: Sicut enim Moyses exaltauit serpentem, ita exaltari oportere filium homi-

Adeps quid notet.

Quibus hostijs sacerdotes imponerent manus.

Brachium dextrũ arietis quid notet.

Qualia animalia in sacrificijs fuerint requisita.

nis, vt omnis, qui credit in eum, non pereat, ſed habeat vitam æternam. Moyſen itaque vitulum hunc offerre, cùm diuina pagina Chriſtum pro nobis ſe ipſum obtuliſſe docet. Hac locutione in parabola Euangelica, redeunte illo adoleſcente filio, patrem ſeruis ſuis de hoc eodē vitulo præcepiſſe dicentem: *Adducite vitulum ſaginatum, & occidite:* occidite, dicit B. Auguſtinus, ideſt, occiſum prædicate. Legem itaq; coram Aaron, filijſque eius vitulum pro peccato mactare, cùm doctorum ſcientiam de Chriſti paſſione informat; ſed quia per eorum prædicationem eadem paſſio populis intimanda erat, ideo ſubiungi: *Cumque ſuper caput eius poſuiſſent Aaron, & filij eius manus ſuas, immolauit eum hauriens ſanguinem.* Huius itaque vituli Aaron, & filios eius manus ſuas capiti imponere, vt intelligant ſuæ illum fidei committi, quatenus, qui pro mundi ſalute paſſus eſt, eorum labore, atq; inſtantia, mundo innoteſcat. Et quia poſt documenta fidei, etiam conuerſationis fidelium paſtoribus cura habēda eſt, lex, eiuſdem Radulphi iudicio, poſtquam vitulum pro peccato obtulit, quem Aaron, filijſque ipſius prædicandum commiſit, iterum arietem offert in holocauſtum, quia monet eos, vt ſi fidei ſunt doctores, auditoribus ſuis in bonis operibus ſtudeant eſſe duces. Offert holocauſtum coram eis, non hoſtiam pacificam, cùm eos hortatur, vt ſi magiſtri ſunt, non popularem, ſed perfectam arripiant conuerſationem. Offert, inquam, quia offerre eos docet. Huic autem arieti Aaron, filijque ipſius ſuper caput manus imponunt, cum paſtores eccleſiæ, quòd ſacra lex ijs ſuggerit, ſe obſeruare promittunt. Cùm verò Moyſes obtulerit & arietem ſecundum in conſecrationem ſacerdotum. Nonne prioris oblatio ſanctificat offerentes? qui enim in ſua conuerſatione perfectum religionis fidelibus præbet exemplum, nonne ſanctus dicendus eſt? *Scriptum tamen eſt. Maledictus qui ſpem ſuam ponit in homine, omnis enim homo mendax, Deus ſolus verax eſt.* Et reuera in tantis tenebris humanæ ignorantiæ, quis homo, cui error non ſit timendus, niſi ſolus ille qui Deus, & homo eſt? Quicunque ergo in populo Dei duces conſtituuntur, ne errent, quia homines ſunt, & poſt ſe in perditionem etiam alios trahant, neceſſe eſt, vt eum, qui errare non poteſt, ſibi ducem proponant, hoc eſt, ſi in grege fidelium arietes ipſi ſunt, expedit eis, vt Chriſtum, cuius ducatu conſecrentur, & ab errore liberentur, arietem ſibi conſtituant. Inde B. Apoſtolus cùm diſcipulos ſuos ad ſuam imitationem prouocaſſet dicens: *Imitatores mei eſtote:* ne de eius errore timere deberent, cuius veſtigijs ipſe inhæreret, ſtatim ſubdidit dicens: *Sicut & ego Chriſti.* Hinc ipſe Dominus ei, quem totius eccleſiæ ducem conſtituerat, poſt reſurrectionem ſuam præcepit, dicens: *Sequere me.* Moyſes itaque poſt vituli hoſtiam, poſt arietem primum, ſecundum quoque offert in conſecrationem ſacerdotum, quia Scriptura ſacra, quæ doctores inſtruit, quid de Chriſto populis prædicent, quæ monet eos, vt ſuo exemplo ad religionem fideles excitent: eadem ne à iuſtitiæ exorbitent tramite, eius, quem prædicant, Chriſti formam illis imitandam propouit. Huic quoque arieti Aaron, filijque eius ſuper caput manus imponunt, cùm iuxta legis monita, eius regulam ſe obſeruare promittunt. Iſychius itidem per arietem, quem in holocauſtum Sacerdos offert, hoc abſolutè lege ſignificari aſſerit, vt quia conuerſatio perfecta, per holocauſtomatis oblationem cognoſcitur, aries neceſſariò in ſacrificium offeratur, hic quippe ducatum præbere, inquit ouibus exeuntibus in paſcua, & ad egreſſum, ingreſſumque à caulis, & in caulas ſolet: ſicut & Chriſtus dux perfectæ conuerſationis eſt, à quo videlicet ſumpſit exordium, atque ideo intrare per ſe, & exire, ouibus præcipiebat. Sed per ſecundi arietis. Oblationem in conſecrationem ſacerdotum, aſſerit apertè eorum, quæ circa nos aguntur, myſteriorum expoſitionem, & paſcha myſticum, quod Chriſtus cum diſcipulis ſuis comedit, ſignificari, idque docere, quæ per partes in ſacrificio peragi præcipiuntur. *Obtulit et arietem ſecundum in conſecrationem ſacerdotum.* Septuaginta autem ponunt, obtulit Moyſes arietem ſecundum explicationis. Rectè eorum, quod in nos celebratum eſt, myſterium, ſacrificium explicationis appellari ait, quoniam ipſum nos perfecit, cùm prius fuiſſemus infirmi, & ab imperfecta lactis educatione produxit, ideſt, ab ea, quæ in lege eſt, de qua Paulus dicit: *omnis enim qui lactis eſt particeps, expers eſt ſermonis iuſtitia, paruulus enim eſt.* Cur autem aries, ſecundus hic aries nunc nominatur? quia videlicet prius figuratam ouem cum Apoſtolis cœnans Dominus, poſtea ſuum obtulit ſacrificium, & ſecundo, ſicut ouem ſemetipſum occidit, quod demonſtrant ſequentia. *Poſueruntque Aaron, & filij eius manus ſuas ſuper caput eius; Quem cùm immolaſſet Moyſes.* Neceſſariò ſimul Aaron, & filij eius manus ſuper caput eius imponunt, quia communem cœnam feſtiuitatis paſchalis cum ſuis Chriſtus diſcipulis celebrauit. Cùm enim quoſdam diſcipulorum ad præparationem [illegible] m[illegible]s, [illegible] qua paſcha celebraturus erat, dirigeret ſic ait: *Dicite patri familias, quia magiſter dicit, vbi eſt diuerſorium, vbi paſcha cum diſcipulis meis manducem?* Sed Moyſes hoc ſacri-

Ieremia 17.

1 Corint. 4.

Ioann. 21.

Aries alter cur oblatus.

A sacrificium celebrat, quia magis ab alijs Christi figuram ipse gerit: Tunc autem maximè sacrificium suum Christus celebrauit. Accedo ad sacrificium, quod fiebat pro leproso, *quoque die octauo immolabantur agni duo* &c. Designat hic ex sententia Radulphi dies octauus, nouam vitam; octonarius quippe numerus resurrectioni consecratus est propter resurrectionem dominicam, quæ octaua die cõpleta est. Est autẽ resurrectio prima, de qua dicit apostolus: *Sicut Christus resurrexit per gloriã Patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus.* Octaua igitur dies intelligitur, postquam homo & mente, & corpore renouatur. In hac autem octaua die offerri iubentur agni duo immaculati, & ouis annicula absq; macula: Si in agno innocentia, quid in duobus agnis nisi eiusdem innocentiæ geminatio accipienda est, vt à læsione proximi non solas manus homo contineat, sed nec huiusmodi desideriũ, vt vel ab alio lædatur proximus, admittat? Ouis verò annicula absq; macula, munditia carnis est, cõsuetudine longa ad perfectionẽ perducta, & quæ aliorum criminũ admixtione non sit deprauata; Sunt.n. nonnulli castitate prædìti, qui aut superbia, aut auaritia, aut aliquo simili corrumpuntur. Hi licet ouem offerant non tamen ouis ipsa, vt absq; macula sit, obseruant, dum ex alio latere secũ gerunt, vnde displiceant.

Sacrificium pro leproso, eiusq; partium mystica explicatio.

Octonarij numeri mystica vis.

Roman. 6.

B Iubentur quoq; cum agnis, & oue tres similæ decimæ offerri in sacrificiũ. Quid in tribus decimis similæ nisi fides trinitatis accipitur? Simila namq; quia subtilis est, cogitationibus nostris assimilatur, quę cùm spirituale sint, corporalibus sensibus subtrahuntur. Huius autẽ similæ trina & æqua mensura in sacrificiũ offertur, quia quicunq; de Patre, & Filio, & Spiritu sancto paria senserit, fidei suæ rectitudine sanctificatur. Notandũ enim, quod eadẽ præcipitur simila, vt conspersa sit oleo. Non humanis quippe traditionibus, sed Spiritus sancti dogmatibus, fidei nobis formanda est integritas. Additur quoq; olei sextarius in oblatione istius, græce vero ἔλεος, vt ait Papa Gregorius, misericordia vocatur, & quasi oliuæ liquor ante Dei omnipotentis oculos misericordiæ fructus lucet. Homo igitur iste, qui à lepra sua purgatur, cum duplici innocentia voluntatis, & operis, si iam cõseruat corporis castitatem, si fidei tenet rectitudinem, etiam misericordię operibus iubetur insistere, quia scriptum est: *Sicut aqua extinguit ignem, ita elemosina extinguit peccatum.* Quia verò eadem misericordia discretione moderanda est, oleum, quod offertur sub sextarij mensura redigitur. Sed quoniam remedia lepræ sunt, quę tractamus, diligentiæ lectori iniungimus, vt singula singulis opponat, & qualiter sibi inuicem

Simila mystica significatio.

Eccles. 3.

C conueniunt, considerare non negligat. Nam contra lepram combusturæ, seu etiã ruffę maculę agni geminatur oblatio, contra lepram vlceris annicula ouis offertur. Quod autem domino in ostio tabernaculi cum oblatione sua leprosus statuitur, intelligendum esse ait idem Radulphus, quia diuinæ respectum gratiæ tabernaculi cælestis ingressum, in omnibus, quæ agimus cogitare debemus. De agnis verò quod vnus pro delicto offerri præcipitur, primo ad memoriam reuocandum, quod peccatũ à delicto distinguitur, peccatũ scilicet cum sit operi, delictum conscientiæ deputatum; Secundò aduertendũ esse de ijsdem agnis, quod licet in octauo die, cũ iam homo totus exterius, interiusq; renouatus est, simul offerantur, non tamẽ simul vtraq; innocẽtia tribuere diuino confertur: Primum est enim vt nec sermone, nec actu proximis molestus existas, dehinc illa animi mansuetudo, quæ non sub contumeliosiorum conuitijs, nõ sub violentia raptoris, nec etiã sub manu percussoris tranquillitatis suæ tenorẽ deserens, impatiẽtię stimulis agitetur multo labore, longa cõsuetudine, magno etiã perfectionis amore cõquiritur. Diuersis igitur tẽporibus hæ duæ acquiruntur virtutes, & vna aliã præcedit tempore, sed tamen nõ immerito cõiungitur in oblatione. Prima.n. perfici non potest, nisi sequatur & secunda: quia non est

Peccati, & delicti distinctio.

D coram Deo plena tranquillitas operis, quam decolorat in conspectu ipsius perturbatio mẽtis. In octaua ergo quę septimã sequitur, vterq; agnus offertur, quia tunc iure diuinis obtutib. innocẽtia exterior præsentatur, cũ adiuncta cordis mansuetudine ad legitimum modũ perducitur. Ipsa tamen quasi primus agnus dñi adhuc sola est pro delicto offertur: Delictũ enim, vt prædiximus in cõscientia perpetratur. Delinquit itaq;, qui licet proximũ non lædat, ruinam tamẽ eius, aut optat, aut in eius ruina exultat. Sed cũ perturbatione aliqua vel iniuria, sibi à proximo illata in hunc affectũ ad tempus inciderit, postquã ad se fuerit reuersus, & agnouerit delictũ suum nihil habet quod veniam petens, domino, prætendat, nisi quod malũ pro malo non reddidit, quamuis per impatientiam, à dilectionis regula exorbitauerit. Innocentia ergo operis dum adhuc mente delinquimus, ad placandum interim præsumitur, quoniam ipsa impetrat, vt, & quod deest, quandoque perficiatur, & quod nondum sine offensa est, non sit etiam sine misericordia. Offeret ergo, inquit, agnum pro delicto, oleiq; sextarium &c. Isychius verò etiam octauam istam diem eiusdem cum prima virtutis esse asserit, & efficaciæ, quia omne tempus præsens in hebdomadibus conciditur: octaua primę virtutem gerit, vel omnino ipsam renouat: esse autem hanc ipsam diem in qua Saluator noster resurrexit, in qua in castra ingrediemur.

Post dies enim septem eum, qui mundatus est leprosus, die videlicet octaua in castris ingredi, inquit, præcepit, sed qualia castra? vtique illa, quæ Iacob Patriarcha vidit, quando angelis sibi locum castra Dei appellauit. Ad hæc mundatum leprosum, vtpotè olim iustificatum, tempore resurrectionis venire, in cuius figuram diem octauam à legislatore accipi. Quæ autem in octaua die agi præcepta sunt, imaginem eius, quod secundū nos est, mysterij gerere. Præcepisse siquidem duos agnos immaculatos anniculos sumi, & ouem immaculatam vnam, eorumque quidem vnum pro peccato, alium autem in holocaustum immolari præcepisse. Omnia autem hæc figuram gerere sacrificij Saluatoris; ipsum enim præter nostra peccata, & delicta, hostiam in holocaustum fuisse. Ex vtroque autem genere sacrificium offerri præcepisse, vt ostenderet quia Christus pro nobis occisus, simul masculum, fæminamq; saluabit. Nō frustra autem agniculum in vtroque præcepisse, sed perfectum per hoc sacrificium figurauisse, eiusq; sacrificij ista figuram gerere. Perfecta enim in prædictis animalibus esse annicula animalia, ita vt ad filios generādos sint idonea, sed quia eum, qui mundatur super sacrificium vnigeniti, etiam fide totius Trinitatis signari oportet, tres decimas similæ, idest, trinitatem Patris, & Filij, & Spiritus sancti habentem in vnaquaq; persona perfectionem. Perfectum quippe esse ternarium numerum, propter quod & dominus dicebat: *Simile est regnum cælorum mulieri, quæ accipiens fermētum abscondit in farina tria sata vsq; dum perfermentaretur totum.* Sumi autem hæc conspersa oleo in sacrificium iubere, sacrificium autē dicere vnigeniti, quod in oleo conspersum est, quia ob compassionem nostram gestum est. Tres autem dici offerri similę decimas, aut quia, etsi vnigeniti passione, tamen totius trinitatis hoc, quod ex illo sacrificio actum est, mysterium fuisse; præcepisse item sextarium olei sumi, quia fide intelligitur, & agitur vnum quodque eorum, quę prędicta sunt; iustè autem sextarium nominari, quia quemadmodum sextarius mensura est, vel si cotylam secundum Septuaginta dicamus, eadem mensura vniuscuiusq; minus, & plus non capit. Quod enim plus est, effunditur: minus autem propterea non suscipit, quia hoc, quod minuitur, nequaquam iam sextarius, vel cotyla poterit appellari. Sic & fides ad mētis nostrę mēsuram datur, quæ non capit amplius, aut minus, quàm vnicuique à Deo est dispertita cognitio. Quod ergo minus est, aut amplius ad infidelitatem tendit. Sextarium porrò olei, vel cotylam dixisse, quia miseratus, inquit, Deus humanum genus cum illud ad explenda Legis opera infirmatum vidisset, iam nō ex operibus saluari, sed per gratiam hominem voluit; gratia verò ex misericordia, ac compassione prębetur, & fide comprehenditur sola, non ex operibus, vt Paulus dicit, nam gratia iam non erit gratia. His ergo acceptis, ad ostium tabernaculi testimonij ad ingressum videlicet scientiæ Dei, qui mundatus est, adduci. Sacerdotem autem agnum vnum pro delicto immolare. Atqui si de corporali passione esset hæc sanctio, sicut quibusdam videtur, quid erat necesse, inquit Hesychius, agnum pro peccato immolari; Sed quia adumbrat propter infirmitatem Iudæorum mysteria, atque spiritalem intellectum, abscōdi in litera, sic enim dare quasdam occasiones contemplationis per literam, & verba quæ significent intellectum Spiritus: Vnde & nunc cùm agnum vnum pro peccato præcepisset immolari, qualem non dicere, quia ipse est procul dubio tam pro delicto, quàm illius, cuius aures à lepra detinebantur. Propter quid ergo sic facit, nisi fortè vt auditum muniat, & cautum reddat? Quia ipse à dracone seductus, peccatum vt seduxit. Per actiones autem manuum significare; per pedem verò omnes eius motus, & vias comprehendere, & præuenire voluit; his enim custoditis per sanguinem intelligibilis agni, & fidem, quæ in eum est, quæ nobis per misericordiam, & compassionem eius donata est, intelligibilis lepra nequaquam poterit hominem penetrare, quāquam & oleum sextarij, seu cotylæ, quam fidem esse dicimus, in manum mittere sacerdotem vult, vt sacerdotis fides, per quam & nos proficimus, in operibus ostendatur. Nec enim aliter vim suā exerit, nisi manu assumpta fuerit, idest, actione confirmata, & signata operibus. Mittit autem oleum in sinistram manum, & intingit digitum dextrum in oleo, sicut ait Paulus: Per arma iustitiæ à dextris, & sinistris conuersatus per gloriam, & ignobilitatem, per infamiam, & bonam famam, & quæ his similia sunt. Radulphus ait, oleum quod in manum sinistram mittitur, significare, quod opera misericordiæ non nisi in præsenti vita, necessaria habebuntur, nam & Gregorius, per sinistram præsentem vitam intelligit, per dextram verò, perpetuam. In sinistram itaque manum sacerdotis, oleum poni, quia hæc mortalitas nostra, sicut sola nouit miseriam, sic solam à nobis mutuam expectat misericordiam; Sed licet sinistra manus olei habeat, dextrum tamen, non sinistrum digitum in eo tingi, quia misericordia, quæ in præsenti indigentibus exhibetur, in sinistra quidem materiam, & tempus accipit operandi, sed dextrum esse mente, quod laborat, quia non præsentem sed futuram retributionem expectat. Cæterùm legislator erga eos, qui legem accipiunt admirabili condescensione vtitur, ecce enim veniam pæ per-

Luca 13.

Trinitatis symbolum.

Fides ad certam mensuram datur.

Ephes. 3.

Dextra, & sinistræ manus mysterium.

A tati dat, & moderata pauperi esse sacrificia præcepit, ne fortè obstupescat dū maiora ei, quàm virtus est, præcipiuntur. *Quodsi pauper est*, inquit, *sumet agnum pro delicto ad oblationem &c.* Pauper, vt exponit Radulphus, cuius mens à domesticis opibus inanis est, licet à fructu vini, & frumenti multiplicetur: Diues verò contra: Diuitē ergo illum intelligi vult, qui ad duos agnos, idest, ad vtriusque innocentiæ mentis, & corporis oblationem sufficiēs est: Pauperem verò, qui nisi vnum offerre non præualet, quia licet à proximi læsione manus contineat, diuersis tamen perturbationibus & seipsum lædit, & aliorum læsiones affectat. Ibi & illud satis apertè declarari, quod supra dictum est, duos illos agnos non eiusdem ordinis esse, vel meriti. Ad primum siquidem, nec paupertatem sufficientem esse, ad secundum verò nisi diuitem sufficientem non esse, vnde & diues secundum in holocaustum obtulit: Pauperem autem, qui holocaustum faceret, non inuenit. Iste itaque quia mente adhuc delinquit, pro delicto suo saltem vnum offert agnum, ait roget pro eo sacerdos. Nam si nec vnum habeat, vt scilicet nec actu, nec affectu innocentiam custodiat, quis orabit pro eo? quomodo propitiari illi poterit Deus? Offerri autem à paupere etiam agnus iubetur ante omnia, quia oportebat vnumquemq; pœnitentiam agentem, quæ per emundationem lepræ indicatur, ad benignitatem ante omnia migrare, & hanc
B studere, vt ait Isychius, quia hæc etiam cuilibet facilis ad adipiscendum est, quàm à malis abstinuerit. Porrò vitulum pro peccato, & arietem in holocaustum offerre Aaron mandabatur, antequam ingrederetur sanctuarium. Allegoria est ad Christi mysteriū referenda, in ipso nanque, quod hic dicitur, impletum est, ipse enim priusquam sanctuarium intraret, idest, antequā cælo corpus suum inueheret, vitulum obtulit pro peccato, quia seipsum obtulit immaculatum Deo pro peccatis nostris in odorem suauitatis. Ipse est vitulus Libani, vitulus candidus Sanctitatis suæ excellentia omnem humanam excedens altitudinem, qui cornibus crucis suæ potestates aereas debellauit, de quo etiā in psalmo; Cùm de cedris libani, idest, de principibus huius mundi, qui uitore gloriæ temporalis superbiunt, propheta loquitur. *Comminuet*, inquit, *eas tanquam vitulum Libani*; cùm videlicet ad humilitatem Christi deponet eas. De hac autem eius oblatione, aliàs etiam diximus, vbi Sacerdos, qui vnctus est, pro peccato suo vitulum immaculatum iubetur offerre. Arietem autem Christus obtulit in holocaustum, quia dux optimus gregis sui, dum adhuc esset nobiscum, perfectam sequi volentibus sanctitatis viam osten-
C dit. Septuaginta hoc loco habent, de vitulis ex bubus illis operatoribus iustitiæ secundum carnem factus est, verbi gratia Abraham, Isaac, Iacob, Dauid: Nam boues lex eos, qui iustitiam operantur, nouit sicut nobis Paulus tradidit, illud interpretatus mandatum: *Non alligabis os bouis triturantis*; deinde subiecit, *nunquid de bubus cura est Deo?* An propter nos vtique dicit, quia debet in spe, qui arat, arare, & qui triturat in spe fructus percipiendi; quia autem & vitulus rectè propter sacrificium, & virtutem appellatur, euangelica explanat parabola, in qua prodigo filio pater reuertenti, primam stolam dans baptismatis, & annulum, idest, signaculum Spiritus, vitulum ei sacrificium vnigeniti immolauit, ipse & aries in holocaustum est. Hoc enim ea, quæ de Isaac est, historia explanauit, quando per arietem secundum Septuaginta in virgulto Sabec, idest, in virgulto veniæ, per quod absolutè crucem intelligimus, in qua nostrorū peccatorum peracta est venia, ex cornibus colligatum videns Abraham immolauit eum, & sacrificij Christi compleuit imaginem, vnde & de eo dominus dicebat; *Abraham exultauit, vt videret diem meum, & vidit, & gauisus est.* Quia ergo aries ex genere ouium est, veruntamē est præcipuus, & gregis dux, rectè significat Christum, quia est ex massa nostra, sed præcipuus, & ex-
D cellens nos, & dux generis humani, atque rex est. In hoc, idest, in Christo vult nos ingredi in sancta, initium enim de Deo loquendi Christus est, & eius passio, quæ si nō apta fuisset, & tam paganorum nos errore, quam ab vmbra legis, & caligine liberasset, nos de patris diuinitate minimè loqui potuissemus; *nemo enim scit patrē nisi filius, & cui voluerit filius reuelare*: Sed quia is, qui de Deo locuturus est, & intueri Deum, in quantum possibile est hominibus, vult, necesse est, vt omnibus virtutibus armetur, quæ quatuor sunt generales, Iustitia, quæ per tunicam lineam; Castitas, quæ per fœminalia; Fortitudo, quæ per zonam; Sapientia, quæ denique per cidarim significatur. Paratc hoc ab Aaron sacrificio quod ad Christum solum respicere, dictum est, ipse ab vniuersa multitudine filiorum Israel duos suscipiebat hircos pro peccato, & vnum arietem in holocaustum. Suscipit ergo Aaron ab vniuersa multitudine filiorum Israel arietem vnum in holocaustum, cùm Christus duces populi sui, eosque qui perfectionis desiderio omnibus quæ sunt mundi renuntiauerunt, in hoc tempore tanquam aurum in fornace probatos, in holocausti hostiam accipit, & postmodum consessu sui honore sublimans ad iudicandum secū assumit. De hoc ariete, siue de his arietibus, nam & vnus, & multi sunt: vnus, si fidei vnitatem, charitatisque concordiam in illis attendas; multi, si personarum proprietatem respicias, de his

Pauper quis hic, et diues.

Sanctuariū intrare qd.

Psalm. 28.

Ioann. 8.

Premium omnium diuinorum sermonum est passio Christi.

ergo arietibus loquitur per Pſalmiſtam eccleſia dicens: *Holocauſta medullata offeram tibi cum incenſo, & arietibus.* Sic enim antiqua habet tráſlatio. Sed nec hircos prętermiſit, quos lex arieti copulauit, cùm protinus adiunxit: *Offeram tibi boues cum hircis.* Inde beatus Auguſtinus cùm ſuper hac eccleſiæ oblatione diſſereret: Magni (inquit) arietes, magni boues. Quid illi qui fortè conſcij ſunt aliquorum peccatorum, qui fortè in ipſo itinere lapſi & ſauciati, per pœnitentiam ſanantur? Nunquid ipſi remanebunt? Ne ipſi timeant, addidit & hircos. Adiunctione ipſi lauantur hirci. Per ſe non poſſunt; adiuncti boues accipiuntur. Fecerunt eos ſibi amicos de mamnona iniquitatis, vt & ipſi recipiant illos in æterna tabernacula. Ergo iſti hirci non erunt à ſiniſtris, quia fecerunt ſibi amicos de mamnona iniquitatis. Qui erunt hirci à ſiniſtris? Quibus dicetur: Eſuriui & non dediſtis mihi manducare: non qui peccata ſua eleemoſynis redemerit. Habes euidenter duo hircorum genera, ideſt, duos hircos, quos lex cum ariete dixerat offerendos. Poſt iudicum namq; ordinem, reliqua multitudo, quæ eorum ſpectat ſententiam, diuerſam ſortem ſuſcipiet: vt pars quę peccatis ſuis renunciauit, & eleemoſynis redemit, dexterā teneat, regnum poſt iudicium perceptura: pars quæ in peccatis perſeuerauit, quæ pro eorum oblatione nunquam ſolicita fuit, in ſiniſtram tranſeat, cum diabolo, & angelis eius in exterminium abitura. Vtraque tamen Chriſto offertur illa, vt coronetur; iſta, vt damnetur. Illa regi ſuo pręſentatur, vt laboris peracti mercedem ſuſcipiat: iſta iudici exhibetur, vt tormentis adiudicata, côgruam ſibi vindictam ſuſtineat. Suſcipit ergò duos hircos pro peccato, cùm ab vno pro tranſgreſſionibus ſuis recipit ſatisfactionem, ab alio expetit damnationem. Hæc eſt Radulphi declaratio. Sed & Iſychius inquit: Quia ad ipſum Chriſtum ea de quibus locutus eſt legiſlator, in præſenti euidenter referuntur, manifeſtare ſpecies ſacrificiorum & effectus, ſed & hos, à quibus ſacrificia accipiuntur. A ſynagoga enim vel vniuerſa multitudine filiorum Iſrael accipi ſacrificia præcepiſſe: quia Chriſtus qui pro nobis immolatus eſt, ex filijs Iſrael ſecundum carnem fuit: dein ſacrificiorum alia quidem pro peccatis, alia in holocauſtum iubere offerri, vt figuraret, ſicut oportebat, Chriſti ſacrificio virtutem, qui pro noſtris peccatis offertur; Quia autem ad holocauſtum & ad perfectionem videlicet, & ad profectum vitæ, atque virtutum vnigeniti ſacrificium factum eſt: ſic perfectionem & omnimodam noſtram ſalutem, filium per ſacrificium factum eſſe. Propriè autem in effectibus ſacrificiorum accepiſſe legiſlatorem ea quæ immolabantur: cùm enim dixiſſet hircos pro peccato offerri, quoniam hoc animal in peccatorum genus diuina ſcriptura accipere conſueuit, nullatenus immemores, quia quando ſacrificiorũ hæc pænitentiæ rationem ſignificabant, occaſionem ex legali hoc codice ſumentes (inquit) expoſuimus, hœdum qui Græce chymargus dicitur, rectè immolari ab eo, qui pœnitentiam agit, oſtendimus: vtpotè in tempeſtate & fluctu conſtituti, vſque dum pœnitentiæ eius ſuſcipiatur ſacrificium. Aries autem vtpotè ducatum gregi præbens, deputatus rectè in holocauſtũ, ideſt, in virtute, & perfectione vitæ accipitur, quorum eſt enim niſi præpoſitorum dicere perfecta? His ita ſe habentibus omnimodo dicis, cur ſi hircos pro peccato lex præcepit offerri, nũc etiam vitulum offerre præcepit? Vna autem ratione, breuique explanari poteſt, quia non vnius generis, ſed tam peccatorum, quàm iuſtorum eſt vnigeniti ſacrificium. Et propterea hirci pro genere quodammodo peccatorum offerri præcipiuntur, vitulus autem pro iuſtis, quia bos cùm ſit ad operandum aptum animal, in perſona iuſti ſecundum legem accipitur. Vnde & in vitulo ait, *orabit pro ſe, & pro domo ſua.* Notanda autem eſt diuerſitas hoſtiarum, primò enim decernitur, quas Aaron offerre debeat, vitulum ſcilicet, ac arietem; deinde ſubiungitur vt alias à plebe accipiat. A principali itaque hoſtia, quæ alias ſanctificat, quæ alijs meritum præſtat, à vitulo videlicet pontificis ordinem ſumit: ad illam redit, ac deinde aliorum diſpoſitionem ſubnectit, *cùm obtulerit*, inquit, *vitulum, & orauerit pro ſe, & pro domo ſua.* Res eſt non ignota fidelibus, Chriſtum cùm paſſioni appropinquaret, tam pro ſe quàm pro familia ſua preces patri obtuliſſe. Nam ſubleuatis oculis in cælum; *Pater*, inquit, *venit hora, clarifica filium, vt filius tuus clarificet te.* Hæc forma pietatis, hoc ſacramentum dominicæ dilectionis in Aaron exprimebatur cum oblato vitulo, ideſt, ad altare applicito, & ad mactandum parato, orabat pro ſe, & pro domo ſua, Chriſtus autem pro ſuis agens, à mundo eos diſcreuit dicens: *Ego pro eis rogo non pro mundo*: Sunt verò inter ſuos quam plures ſpeciem habentes pietatis, ſed veritatem illius abnegantes, qui dicunt ei domine domine, ſed quæ dicit non faciũt, quos ipſe in fine negaturus eſt. Horum ergò lex quoque diuiſionem faciens, oblato vitulo pontificis, qui pro peccato videbatur offerri, docet alios eſſe, quibus hæc hoſtia veniam acquirat alios verò quibus ob duritiem ſuam, & cor impænitens nil remedij conferat. Poſt principalem namque illam victimam, duos hircos in oſtio tabernaculi ſtatuit: Omnes ſiquidem, qui in Eccleſia ſunt, ingreſſum regni cęleſtis expectare videntur, ſed ille, qui in ſynagoga Deorum ſtat, etiam inter Deos dijudicat. In-

Hirci à ſiniſtris qui.

Hircus pro pænitentia.

Bos pro iuſto.

Ioann. 17.

Duo hirci in oſtio tabernaculi quid.

E F G H

de

A de est, quòd duo hirci coram domino in tabernaculi introitu stare dicuntur. Mittitur ergò sors super vtrumque, vt sorte discernente vnus domino reseruetur, alter emissarius deputatus in exterminium eijciatur. Sortis autem interpositio, manifesta est diuinæ gratiæ commendatio. Sicut enim vbi sors discernit, hominis deliberatio ociosa est, dum pars vtraque non sibi spectat, sed sortis examen expectat: Sic in nobis omnibus, qui natura sumus filij iræ, qui sub iugo dæmoniacę nascimur seruitutis, non expectatur quis velit exire, sed quem superna clementia velit liberare. *Non enim volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei*, nec hoc dicentes humani arbitrij destruimus libertatem. Libertas namque est hominis si cælitus adiuuetur, alioquin nulla est, si gratia destituatur. Iubetur ergo sors super hircos mitti, ac deinde subiungitur, *Cuius sors exierit domino, offeret illum pro peccato, cuius autem in caprum emissarium, statuet eum viuum coram domino, vt fundat preces super eum, & emittat illum in solitudinem*. Hic quoque notandum monet Radulphus, quia hircus, qui domino cedit, moritur cùm pro peccato mactatur. Hircus autem qui viuus coram domino statuitur, emittitur in solitudinem. Quicunque enim in partem domini transierit, deliberat, necesse est, vt peccandi voluntas in illo occumbat, alioqui si peccato viuit, si concupiscentias carnis suę mortificare contemnit, viuus iudici pręsentabitur, vt in solitudinem, quam merita illius exigunt, emittatur. Solitudo namque est terra tenebrosa, pro qua precatur iustus dicens, *ne vadam ad terram tenebrosam, in qua sempiternus horror inhabitat*. In hanc quippe terram exterminij à facie Dei eiectus, a bonorum omnium consortio segregatus, solus cum corpore suo diabolus exiliabitur. Sicut enim Christus [illegible] in cęlo, sic diabolus in inferno. Ad hanc ergò solitudinem hircus iste mittetur, cùm reprobis dicetur in fine, *ite reprobi in ignem æternum, qui paratus est diabolo, & angelis eius*. Quod autem dicitur, *statuet eum viuum coram domino, vt fundat preces super eum*, preces istę imprecationes intelligendę sunt, sicut sequentia declarabunt: notandum verò, quòd necdum aut domini caper immolatur, aut emissarius eijcitur, sed stantibus vtrisque in tabernaculi introitu sorte super eos missa, quid postea fieri debeat, inuestigatur. Oblato itaque vitulo pontificis, idest, ad altare admoto, & de hircis vno dominicę victimę deputato, rectè subiungitur. *His ritè celebratis, offeret vitulum, & rogans pro se, & domo sua immolabit eum*. Isychius verò in eos inuehitur, qui emissarium hûc caprum interpretãtur diabolum, quoniã haud sit credibile, quod Deus ipse sacrificium diabolo offerre pręcipiat, qui alias per ipsum Moysen, & fratrem, & filium, & filiam, & ciuitatem integram, quę ad Idola conuertit, disperdi pręcepit, & dicit, *non erunt tibi Dij alij absque me*. Hic ergo qui hęc pręcepit, pro eo quod suam gloriam, ac sacerdotium, & cultum æquaturi, & cum eo diuisuri erant, hoc iubet, inquit, vt duobus hircis oblatis vnum pręciperet sibi applicari, alium autem aduersario suo, quem emissarium putant dici. Sed nõ cognouerunt, neque intellexerunt, in tenebris ambulant: Emissarium enim eum hircum, qui mittitur in desertum, legislator appellauit. Nos autem ex his quę ad literę legalis traditionẽ pertinent, quemadmodum non esset verisimile hoc pręcipere legislatorem demonstremus, deinde intẽtionem sanctionis ex spiritus cõsideratione exerceamus; duos ergo hircos statuere coram domino in ostio tabernaculi testimonij pręcepit, non autem eos oblaturos esse Deo, hoc est enim coram domino, ne ad ostium Dei ea, quę diabolo mittebãtur, sed & sortem mittere, vnam domino, & vnam lustrationis pręcepit. Si autem in alicuius maligni personam emissarium accepisset, nequaquam de eo, cum eo, qui deerat, sors mitteretur, quia nec cum quolibet malo, quęlibet bonum sortem habere, in diuinis scripturis inuenies. Sed quoties sors mittebatur, ęquales cum ęqualibus mittebant sortes, sicut & tribus Israel diuidebant: Nam quando pro Iuda ad Apostolatum alium eligere necesse habebant, super duos viros ęquales virtutibus, & doctrina, Mathiam videlicet, & Ioseph iustum, sortes missę sunt, ita vt Petrus concionando diceret. *Tu Domine, qui corda nosti omnium, ostende quem elegeris ex his duobus* &c. Non solùm autem antequam sors mitteretur super duos hircos, coram domino eos sisti pręcipit, sed & illum, in quo sors emissionis venit, postquam eadem sors super eum ceciderit, & manifestũ fuerit, statui coram domino præcepit, & effundi super eo preces. Quomodo ergo qui ante faciem Dei statutus est, eique quodammodo consecratus, ipse rursus diabolo mittitur? Vel quomodo propitiationem peccatorum, hoc quod iniquo transmittitur, sacrificium peragit? Si enim eius intẽtio etiã iustos peccatores efficere, quomodo peccatoribus propitiationem poterit profligare? quomodo autem is ipse peccator, de quo agit Dauid: *Constitue peccatorem aduersus eum, & diabolus stet à dextris eius*, propitiationem potest conquirere peccatorum? Solius quippe hoc Dei est, ad quem idem Dauid dicebat: *Et propitiare peccato meo, copiosum est enim*. His ergo ita se habẽtibus, & vndique incongruo hoc ostenso intellectu, non ignoremus nos, quia de Christi sacrificio procul dubio hęc legislator dixerit. Vnde ęstimo, mali intellectus zizaniam disseminare inimici

Sors cur super hircos mittatur.

Solitudo quid.
Iob. 10.

Exod. 20.
Caper emissarius quis debeat intelligi contra alios.

Sortem tantum mitti quãdo aqualitas nullam reliquit discernẽdi notam.

Psalm. 108.

inimici veritatis volunt, gloriæ myſterijs inuidentes, clarumque eius teſtimonium ex lege conſiderantes. Quia enim Deus, & homo erat, qui pro nobis incarnatus eſt Chriſtus Ieſus, impaſſibilem diuinitatem cuſtodiens, ſolam paſſionibus humanitatem præbuit. Effectus autem paſſionis eius, ideſt, nos propitiatio, non ſolum paſſæ carnis, ſed multo magis impaſſibilis diuinitatis fuit, quod teſtatur Paulus dicens: *Qui cùm eſſet ſplendor gloriæ, & figura ſubſtantiæ eius portanſque omnia verbo virtutis ſuæ.* Demonſtrans autem quòd hæc omnia de vnigeniti diuinitate dicantur, ſubdidit: *Purgationem peccatorum faciens, ſedet ad dexteram maieſtatis in excelſis, ipſi Deo verbo etiam ea, quæ propriè eius erant carnis, coniungens.*

Hebræor. 1.

Hircorum duorum myſterium.

Si ergo hæc apta dicta ſunt, propterea duo hirci ſumuntur, & ſtatuuntur coram domino in oſtio tabernaculi teſtimonij, vt ad imaginem Chriſti hæc in eis agerentur: Ipſe eſt enim oſtium verum, quod ad oſtium tabernaculi teſtimonij, quod eſt in cælis, ducit. Et mittit Aaron ſuper vtrumque hircum ſortẽ, vnum quidem, vt virtute, & ſignificatione ſortium diuidi diſpenſationem diuinitatis Chriſti, & humanitatis intelligamus. Diuidi verò, tam huic, quam illi ſunt propria, vt hæc quidem patiatur, illa autem conſortet patientem, & per paſſiones, quæ in ea operantur tam contrariæ nobis moderarentur paſſiones, quàm ſuam manifeſtaret impaſſibilitatem. Deinde ſortem vnam ait Domino, & aliam capro emiſſario, non alij niſi Chriſto, ſicut ſuperiùs diximus. Si inimico cuidam & maligno ſors, aut hircus daretur, non ſortiretur cum Deo, ſed nec ad oſtium tabernaculi teſtimonij deduceretur, nec preces ſuper eum funderentur; vel propitiatio in eo ageretur.

Caper emiſſarius quis.

Caper ergo emiſſarius, vtpote qui emiſſus eſt, & non immolatur, dicitur. Cuius autem rei gratia non immolatur, qui ad confirmatum deputatus eſt, ſicut Aquila ædidit? Quis autem ſit confirmatus, ſiue fortis, audi Iob dicentem: *Scio quia potens es, & nulla latet te cogitatio.* Ergo vna quidem ſors immolatæ carni Chriſti, quæ cùm vnita ſit Deo verbo, rectè dominus nominatur in confirmatum autem Deitas accipitur. *Sorti ſubijciet.* Sors iſtá in hac accipitur, hæc enim omnia obtinens etiam propriam carnem paſſione rectè confirmauit. Propterea offeret Aaron caprum, in quo venerit ei ſors domino, & offeret eum pro peccato. Intelligibilis enim Aaron is, qui ſacerdotio noſtro præeſt, de quo Paulus dicit: *Sicut Aaron ſic & Chriſtus ſemetipſum glorificauit, vt ſacerdos fieret.* Hic ſuam carnem offeret patri, & in ipſa offeret pro peccato, de quo Paulus Hebræis ſcripſit. *Hic vnam pro peccato offerens hoſtiam in perpetuum ſedet in dextra Dei. Caprum verò ſuper quem venerit emiſſionis ſors ſtatuat viuũ ante dominum, vt fundat preces ſuper eo,* quia enim ſortem emiſſarij diximus figuratè referri ad Chriſti diuinitatem, ſtatuet hanc viuam, impaſſibilem cuſtodiens, vt per eam deprecetur: nemo enim poteſt dimittere peccata, niſi ſolus Deus.

Capri emiſſarij ſors ad Chriſti diuinitatem.

Terra ſolitaria qua.

Dimittit autem eum in ſolitudine, & ſicut aiunt Septuaginta, *portabit hircus ſuper ſe nomina eorum, in terram ſolitariam, ſiue inuiam.* Deſertam terram, & ſolitariam, ſiue inuiam nullatenus exiſtimemus nunc in quolibet malo oportere accipi, neque per hoc piorum aures hi, qui ad impietatem, legem trahunt, conturbent, deſertam enim à malo dicit, & ſolitariam ſiue inuiam, quæ ab intelligibilibus hoſtibus ambulari non poteſt, in qua Deus habitat, & apparet, quod manifeſtat Dauid dicens: *Deus Deus meus ad te de luce vigilo. Sitiuit in te anima mea, quàm multipliciter tibi caro mea. In deſerto, & inuio, & in aquoſo, ſic in Sancto apparui tibi, vt viderem virtutem tuam, & gloriam tuam.*

Deũ aliquo abire, quomodo intelligẽdum.

Ergo deſertum & inuium, ſanctum eſt, & Sancti Sanctorum habitaculum, vbi in cælum tempore paſſionis diuinitas abijſſe dicitur, non de loco ad locum migrans, ſed cohibens propriam virtutem ex humanitate, vt daret ſpatium paſſioni, in loco digno ſibi, in ſinu patris videlicet manens. Atque nullus accedit, niſi ipſe & ſanctus Spiritus, & quia ipſe in patre eſt, & Spiritus ſanctus ſicut euangelicis didicimus literis, ergo abire, cohibere intellige: Sic enim Deus abire, qui vbique præſens, cum ſuam cohibet operationem, dicitur: Portat etiam iniquitates noſtras, quia ignis proprium eſt fænum conſumere, & diuinitatis, peccatum perimere: vnde & ignis conſumens Deus dicitur. Hæc itaque circa caprum emiſſarium ſententia eſt Iſychij. *Cùmque mactauerit hircum pro peccato populi inferet ſanguinem eius intra velum ſicut præceptum eſt de ſanguine vituli.* O ineſtimabilis gratia, ò gratia ſuperabundans! Vbi enim ſuperabundauit peccatum, ſuperabundauit & gratia: Quæ ſocietas luci ad tenebras? Quid peccatis cum iuſtitia? quid ſanguis hirci cum ſanguine vituli? Sed fidelis eſt ſermo, & omni acceptione dignus, quia Chriſtus Ieſus venit in hunc mundum peccatores ſaluos facere.

Sanguinem hirci intra velum inferre quid.

Alioqui vnde ſanguini hircino tanta dignitas, vt ſanctuario inferatur, vt aſperſione illius ſanctuarium expietur? Sed quid miraris ò homo, ſi tu aſcendiſti, ſi in honorem aſſumptus es, qui contemptibilis iacebas cùm propter te cedrus illa Libani ſe depoſuerit, cùm propter te ſummus ad ima deſcenderit. Si verbum caro factum eſt, ſi Deus in terra natus eſt, & humiliauit ſe vſque ad mortem crucis, nunquid tanta res ſine cauſa fieri potuit? nunquid ſine fructu? Nequaquam, inquit Raulphus, ſed quotquot receperũt eum, data eſt eis

pote-

A potestas, vt filij Dei efficiantur, & habemus iam fiduciam in introitu Sanctorum, in sanguine Christi. O rex tantæ memor es gratiæ, tantæ, inquam, memor es gratiæ; memor es, quia reparatur reus homo Dei morte: ecce sanguis hirci, qui pro peccato mactatur, infertur intra velum, & cum sanguine vituli pariter offertur: Magna gratia, magna dignatio. Sanguis enim hirci, vt in hostijs pro peccatis tractatum est, cruciatum pænitentiæ designat, quo vnusquisque iniquitatis suæ memor coram Deo se macerat, vnde scriptum est: *quia iustus cùm viderit vindictam manus suas lauabat in sanguine peccatoris.* Cùm ergo peccator reatus sui conscientia stimulatus pænitentię dolore torquetur, hircus iste manat sanguine, & spiritus contribulati victimam immolat, quã humilitatis amator Deus non spernat. Gaudiũ est maius enim angelis Dei super vno peccatore pænitentiã agente, quã super nonaginta nouem iustis, qui non indigent pænitẽtia. Postquam ergo sanguis vituli contra propitiatorium aspersus est, postquam pater morte filij sui peccatoribus est reconciliatus, iam sanguinis nostri oblatio apud eum inefficax esse non potest. Infertur intra velum, quia ingreditur in conspectu Dei gemitus afflictorum. Aspergitur è regione oraculi, & sanctuarium expiatur, quia futuræ vitæ sanctificatio præsenti contri-

Pænitentia cruciatus.

B tione acquiritur, non enim sanguinis huius aspersione sanctuarium mundari dicitur, quia sordes aliquæ ibi sint, quæ per hunc sanguinem expientur, sed emundatio eius est perfecta per humilitatem præsentem acquisita sanctificatio. Isychius verò etiam in explicatione eorundem verborum, Christum asserit, quia de Iudęis secundum carnem, qui sub iugo legis viuebant, ortus est, rectè vituli sacrificium nominari, quia legali iugo, & pertinenti ad id operationi, & iustitiæ vitulus comparatur, iugum consuetus trahere, atq; ita terram operari. Quia autem secundum quod incarnatus erat, de communi hominum massa fructus est; propterea rursus hircũ appellari, asperum ergo hoc animal pilorum indumẽtum gerere. Asperum autem vtpotè peccato refertum, omne viuentiũ genus, quia nihil est peccato asperius; vnde hoc approbare apertè legislator cùm vellet, dixerit: *Cùmque mactauerit hircum pro peccato populi:* totum hic intelligens humanum genus, quod quondam non populus, nunc autem populus, ex quo primitias ex nobis Iesus suscepit. Ergo vt demonstraret de Iudęis principaliter Christum, propter Abraham, cognationem esse, sed tamen omnis nostræ naturę, quę in peccato est, primitias portare, propter quod Adam appellatus est, vitulum simul, & hircum, lex, inquit, ad figuram eius as-

Christus cur vituli sacrificium dicatur, & hircus.

Hirci asperi pili quid.

C sumpsit. Cùm autem vnum sit sacrificium, siue vitulus, siue hircus nominetur, effectusq; vnus in vtrumque sit, peccatorum enim in eo profligatur absolutio, necessariò communia sunt ea, quę in hirco aguntur, & vitulo. Cernis enim, quia etiam hircum occidens, ante dominum videlicet patrem, & sanguinem inferens in interiora velaminis, idest, ad patrem. Rursus ergo hunc interius intelligibilis velaminis, visibilis videlicet domini carnis intelligis, vtpotè inuisibilem inferens sanguinem eius, intra velum, sicut pręceptum est. *Et sumptum sanguinem vituli, atq; hirci fundet super cornua eius per gyrum, &c.* Cùm autem promisisset nobis dominus se nobiscum futurum omnibus diebus vsque ad consummationem sęculi, hic vt misericordia eius in progenies, & progenies fieret, & passionis illius vtilitas ad posteros vsque in finem transiret, sanguis vituli super cornua altaris funditur, quia doctoribus ecclesię crucis Christi pędicatio traditur. Hi namque inter cęteros quasi cornua sunt, quia sanctitate vitę, & doctrinę meritò excellunt. Per hos ergo & nobis vtinam vituli huius sanguis infundatur, vt simus terra illa, quę os suum aperuit, & sanguinem iusti de manu fratricidę suscepit. Sed cum sanguine vituli, etiam hirci sanguis super cornua altaris fundi iubetur. Doctores quippe cùm fidem pędicant, etiam

Math. 28.

Doctores ecclesiæ cur cornua dicti.

D pænitentiam gentibus annunciant, iuxta quod scriptum est. *Oportebat Christum pati & resurgere à mortuis, & prædicari in nomine eius pænitentiam, & remissionem peccatorum per omnes gentes.* Suscipiunt itaque sanguinem hirci, cùm vel sua, vel proximorum peccata attentiùs plangunt, & verbis salutaribus alios ad idem studium accendunt. Funditur verò sanguis iste super cornua altaris per gyrum, quia Dei gratia per orbem vniuersum multi inuenti sunt, qui hoc officium implere potuerunt. *Aspergensq;, inquit, digito septies expiet, & sanctificet illud ab immunditia filiorum Israel.* Res est manifesta, ecclesiam ab immunditijs suis tum fidei virtute, tum pęnitẽtię suę satisfactione mundari. Aspergitur verò sanguis septies propter septiformem spiritum, per quem peccatorum remissio condonatur. Aspergitur digito pontificis, vt intelligas Christi potestate veniam peccatoribus tribui. *Et posita vtraque manu super caput eius confiteatur omnes iniquitates filiorum Israel, & vniuersa delicta, atque peccata eorum.* Quod pręcipitur his verbis Aaron manum suam super caput hirci ponere; Radulphus, per manum Aaron animaduersionem diuinam intelligendam esse astruit, hancq; esse manum sub cuius pondere quidam peccator gemens dicebat: *Quoniam die ac nocte super me grauata est manus tua.* Nahum quoque propheta contra Assur loquens; *non est*, inquit, *obscura contritio tua; pessima plaga tua.*

Luca 24.

Sanguis cur septies aspergatur.

Manus Aaron quid.

Psalm. 31.

Om-

Omnes, qui auditionem tuam audierunt, compresserunt manum super te: quoniam super quem non transijt malitia tua semper? Tanquam diceret, omnibus infestus fuisti, idcirco audientes de contritione tua gauisi sunt, compresseruntque manum super te, quia perditioni tuæ consenserunt. Ponere ergo Aaron dicitur manum suam super caput hirci, vt diuini districtione iudicij conuertatur dolor eius in caput illius, & in verticem ipsius iniquitas eius descendat. Ponere verò manum vtramque, vt & præsentes, & futuras eius pœnas insinuet. Quã interpretationem Isychius refutat; Probari enim, ait, quòd nulli iniquo, vel maligno, sed ipsi Deo efficiuntur ea, quæ nunc in hoc hirco viuo sanciuntur. Primum quidem, quia vtramque manum capiti hirci sacerdos imponit; manuum autem impositio, in sacrificio ministraret benedictionem, aut peccatorum remissionem, aut sancti Spiritus aduentum, aut expiationes intelligibiles. Quomodo ergo, inquit, in hunc, in quo sors inimici, & eius, qui contra Deum militat, sicut aiunt hi, qui illius partis sunt, hæc quæ dicta sunt, sacerdos acturus erat? Vel quomodo in ipso filiorum Israel iniquitates, & iniustitias, & peccata redemit? Confiteri quippe inimicus peccata non sinit, sed imò suggerit, vt occultemus animæ vulnera, vt non inueniamus medicum, qui medicamẽtum possit imponere, salutemque præstare. Propterea mox, vt increpatus est Dauid à Nathan, *peccaui domino*, exclamauit: Et illicò propheta subdidit, *Et dominus transtulit peccatum tuum, verumtamen non morieris, quia blasphemare fecisti inimicos domini.* Vnde & per hominem paratũ, emitti legislator hircum in solitudinem dixit: præparatum autem, idest, accedentem, siue adeuntem. Et nec dignitatem huius dicit, vtrum Leuita, an sacerdos, aut quispiam de populo esset, qui hoc ageret. Ergo cum omnibus Christum præsentem esse significat hircus: Quemadmodum enim per carnem in primo immolabatur, si nunc viuens propter diuinitatem dicitur. Sed quia vnus, & impassibilis, & passibilis est, necessariè & viuenti manus sacerdos imponit, vt manus impositione ostendatur, quia viuens verbum Dei impassibile, immortale hoc pro nobis carnem suscipiens sacrificium suscepit. Rectè ergo in ipso iniquitates, & iniustitias, & peccata sacerdos pronunciabit. Hic est de quo Esaias propheta dicebat: *Domine quis credidit auditui nostro? & brachium domini cui reuelatum est?* Brachium domini filium appellans, patri consubstantiale, de quo & ea, quæ sequuntur subdidit: *Languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter nostra scelera. Disciplina pacis nostra super eum, & liuore eius sanati sumus.* Sic apertè peccata nostra super se, & iniustitias, & iniquitates portauit, & propterea secundum Septuaginta ait: *Imponet eas super caput hædi viui.* Huius enim figura est, quod & ex spinis coronam imponi capiti suo permisit, quia in spinis peccata solent accipi, propter quod & Adam spinas germinare terra præcipitur, siquidem & ipse ex inobedientia peccata germinauit. Sed & Salomon ait: *Spinæ nascuntur in manu temulenti*, peccatis plenas esse actiones eius, significans. Sic ergo legis accipiens verba, non ignorabis intentionem eius, atque virtutem, sed & inuenies paratum hominem, per cuius manum hircus viuens in eremum mittitur. Christus enim ipse, omne sui sacrificij factus est, & sacerdos, & sacrificium, & cultor, & altare. Ipse est & præparatus homo, paratus pro nobis ad passionem, ita vt ipse per Esaiam dicat: *Ego verò non contradicam, retrorsum non abij, corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus. Faciem meam non auerti ab increpantibus, & conspuentibus.* Ad quem & Dauid dicit, incarnationis eius mysterium significans, per quod nostrum adeptus est regnum: *Dominus regnauit, decorem induit, induit dominus fortitudinem, & præcinxit se. Etenim firmauit orbem terræ, qui non commouebitur: parata sedes tua ex tunc.* Christus ergo intelligibilis Aaron, semetipsum etiam nunc per hædum immolãs, ipse per hominem paratum, siue in manu hominis parati, idest, per propriam virtutem, ipse enim cùm sit & homo, paratus ostensus est. Et emittit hircum viuentem in solitudinem, siue in terram inuiam, & desertam viam suam, & immortalem, & impassibilem diuinitatẽ, ad inuia nobis loca, & ab omni malitia deserta, secundum quod Ioannes ait: *Videns Iesus quia omnia dedit ei pater in manus, & quia à Deo exiuit, & ad Deum vadit. Vitulum autem, & hircũ, qui pro peccato fuerant immolati, & quorum sanguis illatus est, vt in sanctuario expiatio compleretur, asportabunt foras castra, & comburent igni tam pelles eorum quam carnes & fimum.* Sicut autem vituli huius immolatio Christi passionem significat, sic concrematio secundum eũdem Radulphum, resurrectionem eiusdem. In ignis enim splendore claritas resurrectionis eius, inquit, aduertitur, velut absorbens mortem victoria, de qua claritate ante passionem patrem rogans ait: *Pater venit hora clarifica filium tuum.* Vitulus ergo in castris occiditur, sed extra castra comburitur, quia Christus in Iudæa passus à gentibus creditur resuscitatus. In pelle verò, & carnibus corpus eius comprehensum intelligamus. Nam superius hoc aperitur, vbi sic positum est: *pellem verò, & omnes carnes cum capite, & pedibus, & intestinis, & fimo, & reliquo corpore efferet*

Per hircum viuum non intelligi inimicum.

2. Reg. 12.

Brachium dei quid.

Spinæ peccatorum typus.

Esaiæ 71.

Psalm. 42.

Ioann. 13.

Vituli concrematio quid.

Leuit. 4.

A *ferret extra castra*. Quod autem fimus concremandis membris annumeratur, fimus vituli, crucis est igominia, contumeliæ, & improperia, quæ omnia in Christi gloriam conuersa sunt. Sed quid est, quòd hircus pro peccato populi oblatus cum vitulo pontificis comburi præcipitur? Nonne hac de causa Moyses contra Aaron octauo die vnctionis illius iratus fuisse legitur, quod hircum, qui oblatus fuerat pro peccato, exustum reperit? Siquidem de hostijs pro peccato, hoc supra statutum est, vt comedantur: *Omnis, inquit, qui est de genere sacerdotali, vescetur carnibus eius, quia sanctum sanctorum est.* Huuc tamen hircum videtur excepisse cum vitulo pontificis, ita subiungens; *Hostia enim, quæ caditur pro peccato, cuius sanguis infertur in tabernaculum testimonij ad expiandum in sanctuario non comedetur, sed comburetur igni.* Ergo hircus pro peccato populi, si alio tempore offeratur, comedi iubetur a sacerdotibus, cùm verò in hac die expiationis cum vitulo pontificis immolatur, eadem lege qua & vitulus extra castra comburitur. Vtrumque sine causa non fit. In holocausto itaque arietis Aaron, quod simul cum holocausto plebis oblatum est, sanctus ille Sanctorum principibus populi sui, qui & ipse sanctitate cæteris præeminet, coniunctus est, nunc interim peccatoribus se conformans

B & peccatores in alia sua hostia sibi, sicut primum in ariete resurrectionis suæ gloriam exprimens, eandem spem pœnitentibus tribuit, dum eorum hircum suo vitulo in combustione coniungit. Quod verò extra castra comburi præcipiuntur, præter illud, quod paulo antè notauimus, quod Christus scilicet extra Synagogam in gentibus glorificatus est, quia nunc & hircus adiungitur; extra castra intelligendum est, extra eam, quam nunc in vsu habemus, consuetudinem. Christus itaque caput omnium, & cum omnibus vnus tam arietem, quàm hircum populi sui ad immortalitatem præcessit, in combustione tamen sua vtrosque sibi consociat, spe interim illos adiungens, postea verò rei ipsius consortes efficiens. Dicamus modò de mysterio coitus hominis cum ancilla nobili, quæ precio non est redempta, & cur ambo vapulent, & non moriantur. Super qua re sic Radulphus. Nunquid, inquit, personarum acceptor est Deus, vt libertas, seruitusque seculi huius, diuersum apud illum meritum sortiatur, grauiusque sub eius iudicio liberæ concubitus, ancillæ autem remissius vindicetur? Nequaquam: siue seruus enim siue liber, pares apud illud meriti sumus; in hoc solùm discernimur, si in timore illius præceptorumque eius obedientia alter alterum præcedamus. In populo itaque illo cui

C omnia pene sub figura præcipiebantur, vbi de ancilla decernitur, cum qua quispiam concubuerit, vt etiam si non nobilis fuerit, tamen precio non redempta, nec libertate donata, vapulent pariter, & non moriantur, forma eius traditur sacramenti nobis, si intellexerimus, abundantius profutura; ancilla enim nobilis anima est humana, ingenuitatis suæ prærogatiuam trahens ab ipso Deo, sicut & paulo antè tractatum est, quia ipsius genus sumus, non quidem de substantia eius nati, sed ad eius imaginem, similitudinem creati. Quia verò per peccatum captiuata, & in seruitutem redacta est nobilis ista, quid nisi ancilla est, donec Christi sanguine redimatur, baptizata in morte eius, & gratuita eius gratia, libertate donata? Corrumpitur autem anima humana cùm maligna cuiusdam persuasione trahitur ad peccatum. Lex igitur pro ancillæ concubitu hominem plagis subdit, apertè docens quanto grauiori pœna plectendus sit, qui animam Christi iam morte liberatam iterum peccare persuaserit, & seruitutis pristinæ iugum recipere, quàm si cum ancilla aliqua peccandi tædus suscipiens, non nisi, quod fœdum est, fœdare voluerit. Peccator autem pro delicto suo offerre iubebatur domino ad ostium tabernaculi testimonij arietem, vt pro eo oraret sacerdos, & cætera; est

D enim arietem Deo offerre ex sententia eiusdem Radulphi humiliter præceptis eius se subdere, & itineris agendi ducem eum constituere. Hunc arietem illi obtulit, qui de cælo prostratus clamauit dicens: *Domine quid me vis facere?* Rectè igitur, qui ancillæ & ipse seruus per peccati contagionem adhæsit, pro delicti sui satisfactione offerre iubetur arietem, vt qui dudum alienus a Deo extiterat, præcepta illius contemnens, nunc audiat eum quasi magistrum; & qui à seruitute illius alios abduxerat, nunc vestigia eius ipse sequatur, hocque ad ostium tabernaculi testimonij, vt per hanc scilicet humilitatem, cælestis tabernaculi introitum mereatur. Quod denique pertinet ad manipulos primitiarum, quos post messem segetum ad sacerdotem ferre Hebræi iubebantur, in eodem die, quo manipuli consecrabantur, cędebatur agnus anniculus immaculatus in holocaustū Domino, id quod ideò voluit Deus ex sententia Isychij, vt in ea die, in qua celebramus, domini resurrectionem, & manipuli intelligibilem oblationē, non obliuisceremur dominici sacrificij, ex quo nobis, inquit, est oblatio manipuli (verum manipulum nostræ messis Christum esse iam ostēderat,) sed cædere agnum immaculatū anniculū in holocaustū domino. Intelligibilē agnū, domini traditionē immolantes mysticè, & offerētes, ipsius autē vt sacrificiū cędentes, memoriam fecit, neq; enim aliter, sed per eius meditationem,

Crucis ignominię typus.

Hircus cur extra castra cōburatur.

Extra castra quid.

Coitus hominis cum ancilla mysterium.

Ancilla nobis anima humana.

Arietem offerre quid.

Primitiarū manipuli cur offeruntur.

Agni immolatio ad Christi memoriam pertinet.

& virtutem à ſenſibilibus ad intelligibilia transferuntur ea, quæ in illo ſacrificio peraguntur. Radulpho verò hoc hac lege doceri videtur, cùm in eadem die, quia manipulus conſecratur, cædi iubet agnum immaculatum, vt, cùm gloriam reſurrectionis Chriſti attendimus, ſciamus ipſum, non alium à patre exaltatum, quem vſque ad mortem nouimus patri fuiſſe ſubiectum. Iuſſit autem etiam legiſlator, vt poſt ſeptem ab hoc ſacrificio hebdomadas, ideſt, quinquaginta dies nouum domino offerrent ſacrificium agnos ſeptem cum duobus primitiarum panibus, immaculatos, anniculos, & vitulum de armento vnum, & arietes duos. Offerre autem eos ſeptem agnos, anniculos, immaculatos, præcipit, inquit Iſychius, dona ſignificans, quæ ſunt ſpiritus, de quibus Salomon in prouerbijs dicebat: *Sapientia ædificabit ſibi domum, erexit columnas ſeptem:* Nec tacuit, quæ, vel cuius numeri eſſent dona, ſubintulit enim, *Spiritus ſapientiæ, & intellectus, ſpiritus conſilij, & fortitudinis, ſpiritus ſcientiæ & pietatis, & implebit eũ ſpiritus timoris domini.* Agnos autem hæc appellat dona ad, oſtenſionem, quia Spiritus ſanctus vnũ eſt in Chriſto, de quo dictum eſt: *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mũdi*; vnde nemo poteſt dicere: Chriſtus Ieſus, niſi in Spiritu ſancto. Ergo non extra rationem cum ſeptem agnis vitulum de armento præſenti contineri oblatione, aſſerit idem Iſychius, ſed euidenter ſignificare illum ex armento Abraham, Iſaac, Iacob, & Dauid ſecundum carnem factum, huicque duos arietes immaculatos coniunxiſſe, excellentia mandata, & virtutes, quas ſequi alias, velut oues, oporteat: In his enim vtpotè viſibilem inimicum ventilantibus, munimem & indemnitatem, inquit, habent; quæ ſunt autem hæc? *Si vis perfectus eſſe, vade vende omnia, quæ habes, & da pauperibus, & veni ſequere me.* Maximum quippe mandatum eſt, vendere, quæ habet, & dare pauperibus; Maximum autem, ſequi Chriſtum, vt cum deſpectu quippiam poſſidendi etiam omnia agere ſecundum voluntatem Dei ſtudeamus. Hoc eſt enim eum ſequi. Hæc ergo mandata, vtpotè propter immaculatum vitam, & perfectam conſtituta, arietes appellantur, quia arietes omni grege excellentiores ſunt, horum ſacrificium, & libatio, ſcientia videlicet, & correctio, odor ſuauitatis eſt domino. Aliter verò Radulphus, in bobus, paſtorum laborem ſanctorum, qui ſua ſolicitudine ſanctam eccleſiam, dominicam videlicet excolunt agrum; in arietibus verò doctrinæ ducatum intelligendum eſſe aſſerens, additque & tertium, quia qui paſtores & doctores ſunt, tanquam boues, & arietes ſunt, ipſi & agni propter innocentiam reperiuntur habes, inquit, paſtorum paſtorem, qui agnus Dei dictus eſt, qui & paſtores doctoreſque cæteros agnos vocat dicens; *Ecce ego mitto vos ſicut agnos inter lupos:* Sunt tamen agni multi in grege Chriſti, quibus nec pondus regiminis, nec officium doctoris imponitur. Hi verò ſi holocauſtum ſe Deo offerunt, iubetur vt anniculi ſint, ideſt, vnius anni, vt non pueriliter, aut ſine conſilio arduum quis arripiat iter, niſi prius Sol ſancti deſiderij in eorde illius compleat curſum ſuum, & ad roboris ſui veniat plenitudinem, *deliberandum enim eſt diu*, vt ait Seneca, *quod ſemel ſtatuendum eſt*, ne fortè mittens manum ſuam in aratrum, retro reſpiciat, & votum non reddat, cùm melius vtique ſit non vouere, quàm pòſt votum non reddere. Septem autem eſſe agniculos iſtos ait, quia ſeruant vnitatem Spiritus in vinculo pacis. Huius enim numeri ſacramentum, in agnorum holocauſtis ſcripturam nobis commendare in Numerorum libro, cùm penè vbicunque agni offeruntur, in ſolemnitatibus, ſeptem iubentur offerri, aut certè quatuordecim, duplicato ſeptenario propter duos populos, ex quibus eccleſia congregata eſt. Reperiri quoque eundem numerum ad maiorem ſui commendationem, quaſi ex ſuperfluo, poſtquam dictum eſt, agnos ſeptem immolandos eſſe in libaminibus, dicitur in vna decima per agnos ſingulos offeratur, & ſubditur, qui ſunt ſimul agni ſeptẽ, vel qui ſunt ſimul agni quatuordecim. Vitulum verò vnum offerri hic tradit, quia licet ad primum gregem aliæ oues adductæ ſint, ex vtriſque tamen factus eſt vnus grex, & ex vno grege paſtor vnus. Omnes enim in ſummo paſtore vnum eſſe, quicunque tradente ipſo curam ouium ſuſceperunt. Quod dicitur; *Vitulum de armento*, teſte Beato Auguſtino, hebræam locutionem eſſe, ſicut cùm dicitur, agnus de grege, hircus caprarum, agni ouium, & ſi qua ſimilia. Vitulo autem vno arietes duos iungi, vt ſaltem in arietibus populorum diuerſitas intimetur, quorum in vno vitulo fidei, charitatiſque concordia commendatur. Sed ſi dixerit fortè aliquis, hac ratione etiam duos vitulos, arietemque vnum aptè potuiſſe offerri, cùm & in vtroque populo paſtores ſint conſtituti, & doctorum omnium Catholicorum vniformis prædicatio valeat reperiri; Reſpondet ſe quoque hoc concedere, imò addere, non tantùm fieri potuiſſe, ſed etiam, vt fieret, legem alibi præcepiſſe. In Numeris enim cùm de his tractatur ſolemnitatibus, veniri ad Penteceſten, quæ nunc in manibus eſt, eius holocauſta decerni his verbis; *Dies primitiuorum, quando offeretis nouas fruges domino, expletis hebdomadibus, venerabilis, & ſancta*

Agni cur dona Spiritus ſancti.

Chriſtũ ſequi quid.

Arietes mãdata dicti.

Boues labores ſanctorum.

Lucæ 10.

Numer. 28. 29.

Agni ſeptẽ quid.

Vitulus cur vnus offeratur.

Arietes duo cur vni vitulo copulẽtur.

Numer. 28.

Aſta erit. Omne opus ſeruile non facietis in ea: Offeretiſque holocauſtum in odorem ſuauiſſimum domino vitulos de armento duos, arietem vnum, & agnos anniculos immaculatos ſeptem. Videat itaque, inquit Radulphus, Iudæus qualiter literæ ſuæ ſciſſuras reſarciat? aperte namq; multis ſeſe in locis impugnat, & ſibi contraria eſt, vt in præſenti apparet, cùm eiuſdem diei cærimonias inſtituens, hic vitulum vnum cum duobus arietibus, illic quaſi oblitus, quod dixerat, vitulos duos cum vno ariete holocauſtis aſſignat: Videat ergo, vt dixi Iudæus, quomodo hanc literæ contrarietatem euadat, Chriſtianus enim intellectus liberum inuenit tranſitum, cùm animaduertit legiſlatorem ob id ſcripturæ ſuperficiem frãgere, vt ad interiorem medullam, etiam rebelles compellat intrare. Attende namque hæc duo decreta, neſcio vtrum literæ conſonantiam valeas reperire. Tranſi ad myſterium, videbis iam nihil intereſſe, vtrum duo vituli cum ariete vno, an vitulus vnus cum duobus arietibus in holocauſtis eſſe dicatur, cùm tam paſtores, quàm doctores, & vnum ſint propter fidei, paciſq; cõcordiam, & duo intelligantur, ſi duorum populorum, quibus prælati ſunt, reſpiciamus diſtantiam. Notãdum autem etiam monet, quia ſicut die, qua manipulus oblatus eſt, cædi agnum præcepit lex, vt per agni doceremur immolationem, quoniam ille mortalis erat futurus, cuius ſecuturam immortalitatem manipulus deſignabat; ſic in die plenæ meſſis cùm offeruntur panes primitiarum, immolatur & diuerſitas hoſtiarum, quibus innuitur, inquit, quales in hac vita fuerint, quoſque gradus in religione habuerint hi, quorum per panes conſummata, in reſurrectione iuſtitia deſignatur. Nam & hircus pro peccato, & hoſtiæ pacificę protinus adiunguntur, vt omnis electorum multitudo, cuiuſcumq; ordinis fuerit, in victimis iſtis comprehendatur. Sed prius de holocauſtis videndũ eſt, quid ſit, quod cum libamentis ſuis offerri iubentur, libamenta enim hæc liber Numerorum plenius exponit, in quo ſic legitur: *In ſacrificiorum eorum ſimila oleo conſperſa tres decimas per ſingulos vitulos, per arietes duas, per agnos decimam decimæ, qui ſimul ſunt agni ſeptem:* & antè: *Libamenta autem vini, quæ per ſingulas fundenda ſunt victimas, iſta erunt: Media pars hin per vitulos ſingulos, tertia per arietem, quarta per agnum.* Quia verò & ipſius olei, quo ſimila conſpergitur, requirenda eſt menſura, hoc totum alibi, in eodem tamen volumine, plenius inuenitur. *Offeret*, inquit, *quicunque immolauerit victimam, ſacrificium ſimilæ. Decimam partem ephi conſperſam oleo, quod menſuram habebit partem hin: & vinum ad liba fundenda eiuſdem menſuræ, dabit in holocauſtum, ſiue in victimam per agnos ſingulos. Et arietis erit ſacrificium ſimilæ duarum decimarum, quæ conſperſa ſit oleo tertiæ partis hin, & vinum, & libamentum tertiæ partis hin, eiuſdem menſuræ offeres in odorem ſuauitatis domino. Quando verò de bobus feceris holocauſtum, aut hoſtiam, dabis per ſingulos boues ſimilæ tres decimas conſperſæ oleo, quod habeat medium menſuræ hin. & vinum ad liba fundenda eiuſdem menſurę, in oblationem ſuauiſſimi odoris domino.* Omnia igitur in libamentis his per diuerſas victimas certis gradibus augmentantur. Nam ſimilæ in vitulis tres decimæ reperiuntur, in arietibus duæ, in agnis vna decima, vel decima decimæ. Sic etiam olei, vel vini media pars menſuræ hin, per vitulos ſingulos, minus autem per arietes, ideſt, pars tertia, minus quoque per agnos, ideſt, quarta pars, offertur. Quia igitur per ſimilam, quæ pura farina eſt, mentis puritatem intelligimus, agnis ſingulis in ſacrificio decima ſimilæ coniungitur, cùm omnes, qui per veram innocentiam domino placere deſiderant, mentis perficiunt ſanctitatem, dum eam nullius criminis conſenſu contaminant. Quod decima decimæ in holocauſtis plerumq; poni iubetur, munditia mundo renunciantium, à ſęcularium puritate diſcernitur. Qui enim in ſæculari conuerſatione Deo deſeruiunt, quaſi perfecti ſibi videntur, ſi criminalia quæq; non ſolùm ab actu, ſed etiam à conſenſu ſuo repellant. Nonnunquam decima indeterminata dicitur, vt cuiuſmodi ſit illa perfectio, non diſcernatur. In agnis tamen holocauſtorum decima decimę ſemper intelligenda eſt, quia mos eſt ſcripturæ, vt quędam locis competentibus exponat, eademque alijs in locis prætermittens ſubintelligenda relinquat. In arietibus verò ſimilæ decima geminatur. Qui enim ſibi viuit, & quaſi agnus ſpiritualis ſua innocentia contentus eſt, ſufficit ei ad propriam puritatem, ſi iniquitati nec affectum, nec cogitatum apponit. Cùm autem docendi officium ſuſceperit, maiori periculo vrgetur, ne fortè qui virtute animi carnis ſuæ preſſerat incentiuum, iam in multorum notitiam delatus, alienis laudibus ſe præbeat corrumpendum. Tutius quippe auditur veritas, vt ait Auguſtinus, quàm prędicatur. Cùm enim auditur, humilitas cuſtoditur, cùm autem prædicatur, vix non ſubrepit cuinis hominum quantulacumque iactantia, in qua vtique maculatur conſcientia. Duæ ergo decimæ ſunt Doctori, ſi & viuendo nullam prauitatem affectet, & docẽdo ab inanis glorię contagione conſcientiam mundam ſeruet: Qui verò non ſolùm doctoris officium, ſed & regiminis munus ſuſcipiunt, tertiam & hanc quidem vehementiorem ſui lapſus occaſionem reperiunt. Suſcepta

Scripturę diuerſitas in eadem lege.

Holocauſta cur cum libamẽtis offerrentur.

Num. 15.

Simila mentis purę typus.

quippe cura regiminis cor per diuersa diuerberat, & impar quisq; inuenitur ad singula, dũ confusa mente diuiditur ad multa. Fit mens in exteriorum dispositione solicita, & sui solummodo ignara, scit multa cogitare, se nesciens, ita fit vt à studio suę inquisitionis aliena, ne ipsa, quę patitur, damna cõsideret, & per quanta delinquat, ignoret. In bouis itaq; holocausto duabus decimis tertia iungitur, cũ pastores sanctę ecclesię post conuersationis suæ puritatem, post doctrinæ simplicitatẽ, etiam in dispensatione sibi tradita, per cordis synceritatem Deo placere conãtur. Sicut autem per hostias supradictas similæ mensura variè distribuitur, sic & olei vinique per easdem hostias distributio variatur, media pars quippe hin per boues singulos, tertia per arietes, quarta per agnos offertur. Per oleum autem spiritus vnctio, per vinum lætitia designatur: ijs igitur, qui propter Deum amplius laborant, abundantior sine dubio sancti Spiritus consolatio ministratur. Ex vberiore autem gratia, vberior & lætitia generatur; quia ergo, vt diximus, maius est pondus regiminis, quàm solius prædicationis, qui tamen suæ tantum innocentiæ custodes sunt, minori solicitudine vrgentur, quàm quibus cum suorum actuum custodia, alienæ insuper instructionis labor iniungitur, non immeritò maior olei, vinique mensura, bobus quàm arietibus, arietibus quàm agnis tribuitur, vt qui amplius laborat, etiam in præsenti plus mercedis accipiat, & ditior fiat muneribus, qui ad seruiendum promptior est inuetus. *Facietis, & hircum pro peccato, duosq; agnos anniculos hostias pacificorum.* Hircus pro peccato, qui domino immolatur, eos designat ex sententia eiusdem Radulphi, qui vitia sua mortificant, & per dignos pænitentiæ fructus veniam merentur. Pacificæ verò hostiæ mediocris conuersationis typum tenent, eorum scilicet, qui nec in flagitiorum gurgitem lapsi sunt, nec tamen ad perfectionis culmen tendunt. Cùm ergo holocaustis hircus pro peccato & agni pacificorum adduntur, omnis electorum numerus, qui in cælesti patria congregandus est, adimpletur. Omnes hæ victimæ nouo illi sacrificio, panibus videlicet primitiarum, coniunguntur, quia iustis omnibus, & in mente virtutum perfectio, & in carne dabitur incorruptio. Offerent igitur sacrificium nouum, offerent quod accipient. Innouati enim tam mente, quàm corpore, illius in sempiternum vacabunt laudibus, cuius inæstimabilibus fruentur muneribus. Inde est quod de agnis pacificorum statim subiungitur. *Cùmq; eleuauerit eos sacerdos, cum panibus primitiarum coram domino, cedent in vsum eius.* Si legem vniuersam percurras, puto quod vix, aut nunquam amplius super pacificis hostijs hoc decretum reperias. Superius namq; pluribus in locis hæc pacificorum lex fuerat constituta, vt mactatis victimis, earum sanguis funderetur, adipes cremarentur, armus dexter cum pectusculo in partem sacerdotis sequestraretur. Dicat igitur mihi Iudęus, cur in hoc loco constitutio illa soluatur: Cur quod generaliter decretum est, nõ vbiq; seruetur? Non enim agni isti iubentur occidi, non eorum sanguis effundi. non cremantur adipes, nec sacerdoti portiones aliquę sequestrantur: sed integros coram domino leuare pręcipitur, integros suis vsibus applicare. Vt igitur nouitatis huius mysterium inuestigemus, in die siquidẽ noui sacrificij dignum est, vt veteris consuetudinis frangatur lex: Sacerdos noster Christus est, & sacerdos maximus inter fratres suos, sicut iam suprà tractatum est. Hic hostias pacificas panibus primitiarũ apponit, cùm eos, qui in mundana conuersatione fide illius, & dilectione sanctificati sunt, in æternitate futura, ad candẽ, quæ perfectis tribuitur, vitæ nouitatem perducit. Quos etiam eleuare coram domino dicitur, quia fauẽte patre, de præsenti miseria ad honores æternos sustollit. Hi igitur tunc cedent in vsum eius, quia liberati occupatione terrena, laudibus eius in æternum vacabunt, de illius societate lætãtes, & mutuam illi lætitiam de sua salute præbentes, sicut scriptũ est: *Gaudebit spõsus super sponsam gaudebit super te Deus tuus.* Quod verò agni isti anniculi esse dicuntur, nec iste pacificorum ritus est. Soli namq; holocaustorũ agni anniculi esse solent, non pacificorum. Sed & de hoc illius vitæ perfectioni aptissimè cõgruit, de qua in psalmo canitur, cùm loquente patre, sermo de Christo habetur sub persona Dauid: *Et thronus, inquit, eius sicut Sol in conspectu meo, & sicut Luna perfecta in æternum.* Thronus quippe Christi omnes illi sunt, in quorũ mentibus eius spiritus requiescit: quia anima iusti, sedes sapientiæ est. Omnes igitur in ciuitate illa anniculi erunt: quia iuxta Isaiã, nõ erit ibi amplius infans dierũ, nec senex, qui nõ impleat dies suos, quãdo thronus Dauid sicut Sol in cõspectu Dei, & sicut Luna perfecta in ęternũ. Nec hoc prętereundũ est, quod in hac die duo pro pacificis offerũtur agni. Duo namq; agni, sicut in emũdatione leprosi pleniùs disputatũ est, duplicẽ signãt innocentiã: quando nõ solùm actu, sed & effectu proximorũ læsio declinatur: nec sola facie, sed & mẽte seruatur mansuetudo. Quã innocentiæ plenitudinẽ hic assequi nequaquã possunt, quicumq; tẽporalib. occupati, perfectionis fastigiũ non apprehendũt: quia magnũ est eis, licet iracundiã penitus nõ excludant, si timore diuino ligati, iracundiam suscitatam frenare sufficiant. In ciuitate autem Ierusalem, cuius ponit Deus omnes fines pacem, etiam pacifica ad duorum agno-

Oleum spiritus vnctio. Vinum lætitia.

Hircus pro peccato quos signet.

Agni cur integri corã domino leuentur.

Esaia 62.

Psal. 88.

Thronus Christi qui.

Esaia 65.

Duplex innocentia.

A agnorum mensuram pertingunt: quando post innocentiam operis, quam hic contra commotionum suarũ impetus non sine solicitudine seruauerunt, interiora quoque iustorum iam pacificata, domino benedicunt. Quantũ modo Christianorũ sacrificia hisce de quibus huc vsq; dictum est, præstent, ostendit D. Cyrillus his verbis contra Iulianũ, qui dixit, *nos negligere sacrificia cruenta:* Opinatur fortè (inquit) à tali nos cultu remoueri, quia ignis non descendit de cælis, dicemus necessario, quod aberret à veritate. Non enim operã impendimus, vt boues immolemus, non quòd ignẽ non dimittat Deus, sed quia ea quæ in typis & vmbris, postquã transierunt ad veritatem, præceptũ habemus, summo Deo spiritualẽ & irreprehensibilem cultum cõsecrare. Spiritus enim, inquit, est Deus, & adorantes eũ in spiritu & veritate oportet adorare. Sciat etiã fuisse sacramenti Christi prædictionem, quod descendebat ignis super altare, dimittente illum scilicet omnium optimo artifice Deo, & per sensibiles & visibiles res super sensum, & intelligibilia, formante. Nam cùm excitatũ esset sanctum tabernaculum in deserto ab optimo Moyse, ignem dedit Deus, inextinguibilemq; & perpetuum esse pręcepit: prohibuit autem magis, & diuina lege puniuit inferri ignem alienum. Nam ita perierunt filij Aaron. Veruntamen vt dixi, vmbra parturiebant virtutem sacramenti Christi. Nam in specie ignis semper aliquo modo accepit Deum sacra Scriptura. Visum enim sic esse, inquit, filijs Israel in monte Sina, vnde eximius, & non alteri mixtus altarij ignis erat. Deus enim solus, & vnus, & secundum naturam super omnia altari Deo connumerari non potest, alioquin quomodo sacrum, & diuinum tabernaculum offenderet quis sacrificijs adhibens externum ignem, nisi quodammodò cogitaret quis: quod si inferretur ignis alienus, lędatur veritas figurę, non obseruans modũ, vt conueniat eam figurari. Quandoquidẽ est solus verus, & vnus Deus, connumeratur autẽ ei omninò nullus, qui tabernaculum verius, hoc est ecclesiã mentali illustrat lumine, accipit autẽ ab omnibus rationales hostias. Itaq; alius cum ipso Deus intelligatur nullus, remoueatur à nobis tanquam alienus ignis. Alia enim natura deitatis præter eã nulla est. Idem autẽ esset sermo, & de sacrificijs per Heliam antea immolatis. Demisit enim & tũc ignem vniuersorum Deus, implente propheta olim figuram sacramenti Christi. Igitur quod non descendit ignis, oues occidere non detrectamus: Sufficit enim nobis per ea, quæ tunc fiebant, quemadmodum in tabula veritatis pulchritudinem benè effigiatam mentalibus oculis considerare. Sacrificamus autem C nunc multo melius, quàm illi olim. Descendit.n. cælitus non sensibilis ignis, imaginẽ ineffabilis naturę complens, sed ex patre per filiũ Spiritus sanctus illustrãs ecclesiã. Adhibemus autẽ & sacrificia, spiritualia scilicet, & mentalia. Nam illi, qui ex sanguine Israel offerebant Deo boues, & oues, turtures, & colũbas, & ex fructibus, & similã oleo sparsam, & lagana, & thura: Nos autem tam crasso mysterio relicto pręceptum habemus, vt tenue, ac spirituale, & subtile perficiamus. Offerimus enim in odorem suauitatis Deo, virtutes omnigenas, fidem, spem, charitatem, iustitiam, continentiam, obedientiam, facilitatem, perpetuas laudes, & alias virtutes: Istud enim sacrificium minimè carnale simplicem, & secundum naturam incorporeum decet Deum, & mentalis fragrantiæ oblationes sunt verè honestę vitæ modi, ita enim alicubi dicit ipse: *Misericordiam volo, & non sacrificiũ agnitionem Dei magis quàm holocaustomata.* Et optimus Samuel: *Ecce annon auscultatio bona magis, quam sacrificium, & obedientia plus quàm ossa arietum?* psallit autem & diuinus Dauid: *Sacrificia Deo hostiam laudis.* Et iterum: *Circuiui, & immolaui in tabernaculo eius hostiã iubilationis.* Præcepit autẽ & Paulus dicens: *Exhibete corpora vestra hostiã viuam, sanctam, placentem Deo, rationale obsequium vestrum.* Quod autẽ in vm- D bris secundũ legem eos qui ex sanguine Israel absq; prudentia immorari non permiserit Deus, & ex ipsis sciemus sacris scripturis. Etenim præcepit quidem immolari agnũ, ad figurã Christi: veruntamen sic comedetis illum dicit; *Sint lumbi vestri præcincti, & calceamenta in pedibus vestris, & baculi in manibus vestris.* Vide igitur quomodo in peregrinorum humilitate comedere iusserit, vt res ipsæ significent, q; figurę non semper duraturę sint, sed quodãmodo ad veritatẽ currant. Igitur cùm peruenisset figura ad veritatẽ: nos pro igni sensibili, spiritũ accipiẽtes rationabile implemus mysteriũ: Ita.n. dicitur Christus baptizare nos in Spiritu sãcto, & igne. Quod aũt aries monstratus est Abrahę, quẽ & sacrificauit pro Isaac: dicimus, quòd & ille fuerit figura Christi, qui per nos, & propter nos, mortẽ secundũ carnẽ sustinuit, vt nos morte, & corruptione liberaret. Iã si sacrificasset Abrahã ignẽ alienũ, (vt dicit Iulianus) sacrificijs immittẽs, & non omnino illũ, qui est ex igne, hoc omninò nihil ad nos. Nã cauẽtibus sacrificare Deo, q lege definita sunt, & excusationis pretextũ faciẽtibus, quod cessarint ipsa, quod nõ supernè, & ex cælo descẽdat ignis, attulit in argumentũ fortissimũ nos diuinas leges contẽnere, sed alieno igne vsũ esse Abrahã. Quoniã autẽ melius nos, quàm illi seruiuimus, sacrificantes Deo spiritualia, & pro igni sensibili spiritũ recipientes, ne redarguat, dicẽs, quare non adducamus sacrificia altaribus.

Sacrificia Christianorum.

Lib. 10. contra Iulianum.

Ioan. 4.

Deus ignis.

Christianorum sacrificia qualia.

Osea 6.

1. Reg. 15.

Roman. 12.

Aries Abraham figura Christi.

Obluctatur enim diuinus Paulus tantùm, non clamans, ſed dicens: *Vetera tranſierunt, ecce facta ſunt omnia noua.* Transinutati enim ſumus ad nouitatem vitæ euangelicæ, & inducti ad perfectas diſciplinas, relicta legalis literę inſtitutione, & adoleſcentibus quidem adhuc conuenientis, nobis autem non itē, qui in virum perfectum occurrimus, & peruenimus vſq; in finem ætatis plenitudinis Chriſti. Cùm modo immolationes huius pecoris ad paſſionem Saluatoris noſtri ferè referantur, non fuerit præter noſtrum inſtitutum conditiones agni hoc loco recenſere, quomodo ipſi attribuantur. Qua in re Toſtati vtemur opera, qui in explicatione trium harum metaphorarum diligenter eas eſt proſecutus, quarum prior erat. *Fuit quoddam vas clauſum, & non clauſum: paruum & non paruum: luminoſum & non luminoſum; Vacuum & non vacuum. Præterea vas mundum, & non mundum.* Secunda autem talis erat: *Fuit vnus leo, qui videbatur, & non videbatur: qui audiebatur, & non audiebatur: qui tenebatur, & non tenebatur: qui cognoſcebatur & erat incognitus.* Tertiæ autem earum tenor hic erat: *Fuit quidam agnus tonſus, & non tonſus, agnus, qui clamabat, & non clamabat: agnus qui patiebatur, & non patiebatur: agnus qui mortuus eſt, & non mortuus eſt.* Aduertendum itaque eſſe ſcribit, ſicut prima illa metaphora de B. noſtra Virgine intelligebatur, ita ſequentes duas de Chriſto exponendas eſſe; & ſicuti in ſecunda Ieſus benedictus leo vocatur, ita hic agnum appellati, idq; ex conformitate proprietatis ipſius animantis. Eſt autem agni conditio, vt ſit quàm maximè innocens, nulliq; noceat animali, nec quicquam pernicioſum alicui moliatur. Hoc autem in Chriſto, inquit, pręcipue fuit, quia ab omni inquinamenti labe immunis extitit, & maxima innocentia polluit; ſic enim ait B. Petrus: *Chriſtus mortuus eſt relinquens exemplum, vt ſequamur veſtigia eius, qui peccatum non fecit, nec inuentus eſt dolus in lingua eius.* Præterea agnus animal de manſuetiſſimis eſt, nulli nocens, & raró clamans, & cùm interdum tondetur, aut torquetur, voces non emittit. Hoc etiam Chriſto aptiſſimè conuenit; fuit enim Chriſtus manſuetiſſimus ſuper omnes homines, qui morantur in terra, in verbis, & opere; & licet interdum inferrentur ei iniurię, non clamabat, & vt, ait Petrus, *Cùm malediceretur, non maledicebat, cùm pateretur, nō comminabatur.* Hanc Chriſti, & agni ſimilitudinem deſcribit Eſaias euangelico magis quàm prophetico ſermone inquiens: *Tanquam ouis ad occiſionem ducetur, & tanquam agnus coram tondente ſe obmutuit, nec aperuit os ſuum.* Verùm hac de re mox rurſus, proſequamur modo explicationem ſuperioris metaphorę, & primum, cur Chriſtus dicatur agnus tonſus, & intonſus: qua in re obſeruandum eſſe monet idem Toſtatus, quod tonſum eſſe in agno duo ſignificat. Primū eſt, inquit, corporeo detegi velamento: Secundum, quandam in tōſione fieri paſſionem: Vtroque modo eum tonſum appellare licebit; nam in paſſione ſua veſtimentis ſuis detectus eſt; ſicut enim in cæteris moris erat, qui capite erant plectendi, vt quæſtionarij veſtes lucrarentur. Sic in Chriſto factum eſt cùm decreto Pontij Pilati in crucem ſublato, milites veſtes eius diuiſere, & ſuper eam, quæ inter cæteras precioſior erat, & a B. Virgine facta, miſerunt ſortem, vt habemus non ſolùm apud euangeliſtas, ſed & pſalmographos concinit: *Diuiſerunt ſibi veſtimenta mea, & ſuper veſtem meam miſerunt ſortem.* Hoc itaque pacto redemptor noſter in paſſione ſua detonſus eſt, cunctis ſcilicet veſtimentis ſuis ſpoliatus. Aliter verò etiam detonſus dicitur, idque magis propriè, cùm ſcilicet tunc agnus tonderi dicitur, cùm ei lana præciditur; Nā licet Iudæi reuera forficibus, vt fit in agnis, capillos non præſciderint, eos tamen euellabāt, qua de re Eſaias; *Dedi caput meum percutientibus, & genas meas vellentibus.* Porrò paſſio, quæ ex detonſione ab agno percipitur, Chriſto etiam aptiſſimè congruit, cùm pleroſque dolores in ſua paſſione tolerauerit, pręcipuè tamen dolor hic ad veſtium detectionem, & pilorum euulſionem referendus eſt, cùm vel quilibet veſtibus ſpoliatus non mediocriter erubeſcat, dummodo non ſit perfrictæ frontis. Ex capillorum verò, pilorumque barbæ euulſione dolorem ſenſit, cùm ad ſingulorum euulſum ſequatur continui ſolutio, atque ipſe etiam, vt ait Toſtatus, temperaturæ fuerit tenerrimæ. Cur modò dicatur agnus non tonſus, id dupliciter fieri poſſe, inquit, primò ſcilicet de Chriſto homine intelligi licere, quoniam vt ſecundum regulam iuris volenti nō fit fraus, ſic de iniuriarum perpeſſione dicendum, quod nullus volens iniuriam pati poſſit. De pænarum quoque perpeſſione non diſpar definitio procedere iure debet, ſcilicet, vt, qui ſpontanee pænas ſubit, pænas perpeti meritò non dicatur, & quia Chriſtus vltrò nudationem paſſus eſt, capillis itidem ſpoliatus ſimiliter, eum nec nudatum, nec denudatum, nec pilorū euulſionem paſſum, iure confiteri poterimus; hoc tamen magis adhuc propriè de Chriſto dicetur, quatenus Deus eſt; Deus enim, quia veſtiri nequit, cùm ſit incorporeus, veſtibus quoque ſpoliari non poterat. Similiter planè dici poterit, agnus verberatus, & non verberatus, ſiue vulneratus, & non vulneratus, agnus clamans & non clamans; patiens, & non patiens; mortuus & non mortuus. Chriſtus enim, vt homo multa in benedicto ſuo corpore vulnera tolerauit, cùm alias

Saluator cur agnus dictus.

Paradox. 3.

Chriſtus cur agnus dictus.

Can. 1. c. 2.

Ibid.

Cap. 53.

Agnus tonſus cur dictus Chriſtus.

Pſalm. 21.

Agnus non tonſus cur Chriſtus.

A aliàs Deitas eius offendi non potuerit, & ipse sponte, vt homo, vulnera sit perpessus. Huc quodammodo referenda, quæ de agno D. Ioannes Euangelista scribit in apocalypsi, vbi scilicet ait vidisse se librum scriptum intus, & foris, in dextera Dei, quem nemo vel ex in terra vel in cælo viuentibus aperire potuit; Illum tamen agnus, qui occisus est, aperuit, & eius septem signacula dissoluit, cuius rei gratia à quatuor animalibus, & à viginti senioribus, & à reliquis cælitibus, amplissimis verbis collaudatur. Verba Euangelistæ sunt: *Et vidi in dextra sedentis supra thronum librum scriptum intus, & foris, signatum sigillis septem. Et vidi angelum fortem, prædicātem voce magna. Quis est dignus aperire librum, & soluere signacula eius, & nemo poterat, neque in cælo, neque in terra, neque subtus terram, aperire librum, neq; respicere illum. Et ego flebam multum, quoniam nemo dignus inuentus est aperire librum, nec videre eum Et vnus de senioribus dixit mihi ne fleueris, ecce vicit leo de tribu Iuda, radix Dauid aperire librum, & soluere septem signacula eius. Et vidi, & ecce in medio throni, & quatuor animalium, & in medio seniorum Agnū stantem tanquam occisum, habentem cornua septem, et oculos septem, qui sunt septem spiritus Dei missi in omnem terram. Et venit & accepit de dextera sedentis in throno librum, & cùm aperuisset librum, quatuor animalia & viginti quatuor seniores ceciderunt coram Agno habentes singuli citharas, & phialas aureas plenas odoramentorum, quæ sunt orationes sanctorum, & cantabant canticum nouum dicentes: Dignus es Domine accipere librum, & aperire signacula eius, quoniam occisus es, & redemisti nos Deo in sanguine tuo ex omni tribu, & lingua, & populo; & natione, & fecisti nos Deo nostro regnum, & sacerdotes, & regnabimus super terram. Et vidi, & audiui vocē angelorum multorum in circuitu throni, & animalium, & seniorum, & erat numerus eorum millia millium dicentium voce magna; dignus est Agnus, qui occisus est, accipere virtutem, & diuinitatem, & sapientiam, & fortitudinem, & honorem, & gloriam & benedictionem. Et omnē creaturam, quæ in cælo est, & super terram, & sub terra, & quæ sunt in mari, & quæ in eo, omnes audiui dicentes: Sedenti in throno, & Agno benedictio, & honor, & gloria, & potestas in sęcula sæculorum, & quatuor animalia dicebant, Amen, & viginti quatuor seniores ceciderunt in facies suas, & adorauerunt viuentem in sæcula sæculorum.* Dicitur enim hic Christus primo leo, deinde agnus: leo scilicet propter fortitudinem, & propter vindictam, quā de inimicis sumpturus est: Agnus quoniam immolatus est pro peccatis hominum in modum agni, qui vt suprà dictum,

Cap. 5.

Agnus librū aperit.

Christus cur leo & agnus dictus.

C quotidiè in figuram eius, mane & vespere immolabatur, qui enim hic subaudiendum esse diabolum putant, vt sit sensus, ecce leo de tribu Iuda vicit diabolum, id mihi, inquit Ribera in suo commentario, non satis probatur, neq; enim rectè dici videtur, vicit diabolum, aperire librum & soluere signacula eius. Nec videtur satis apta causa aperiendi librum, vicisse diabolum, prę-sertim si liber sit sacra Scriptura, vt ipsi volunt: quoniam etsi nō vicisset, poterat aperire, & vincere poterat, quamuis aperiret: nihil ergo subaudiendum arbitror. Sed leo de tribu Iuda dicitur, vt alludat Ioannes ad prophetiam Iacob; *Catulus leonis Iuda ad prædam fili mi ascendisti, & requiescens accubuisti, vt leo.* Quibus verbis, & Christi resurrectio mysticè prædicatur, & potestas, qua dominaturus erat aduersarijs suis iuxta illud: *In hoc enim Christus mortuus est, & resurrexit, vt & mortuorum, & viuorum dominetur.* Quoniam ergo ipse dominus omnium à patre declaratus est, & vt leo sæuiturus est in inimicos suos, meritò ipse solus dignus est aperire librum, & soluere signacula eius, vt per eum nota fiant supplicia, quæ Deus impijs, & filio suo non obedientibus parauit. Agnus verò hic non dicitur occisus, sed tanquam occisus, quoniam etsi verè occisus est, citò tamen resurrexit; Ita Arethas, Ambrosius, Haymo, & alij, itaque qui

Genes. 49.

Roman. 14.

Christus cur tanquam occisus agnus dictus.

D tam citò ad vitam redijt, ita censeri potuit ab hominibus, quasi mortuus non fuisset. Videtur etiam eidem Riberę dici, tanquam occisus, quoniam cicatrices habebat patentes, quibus similis occiso habebatur. Andreas Episcopus Cæsariensis: occisum, inquit, significat, eius post occisionem vitam, in qua ostendit passionis signa, vt verè occisus post suam ex mortuis resurrectionem, &c. Possumus etiam coniunctionem *tanquam* ita accipere, vt non similitudinem indicet, sed veritatem, vt, *Vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à patre.* Vt sit sensus vidimus agnum stantem in medio throni, & seniorum, & ab omnibus honoratum tanquam occisum, idest tanquam eum, qui pro salute eorum verè occisus est, & ideo maximè ab eis debuit honorari. Ita etiam: *Vidi agnum stantem*, idest, viuum non mortuum, vt aliquando videram, stantem, inquam, tanquam occisum, idest, sicut esse debebat is, qui pro Dei gloria, & pro salute hominum occisus fuerat. Decebat Dei bonitatem, & gloriam, vt qui mortuus fuerat pro eo resurgeret, & qui ceciderat, staret. Rectè autem eum hic vocat agnum stantem, quoniam in homine agni mors, & immolatio indicatur, in eo, quòd stat, significatur resurrectio, & per mortem, & resurrectionem suam potestatem in omnes homines accepit, vt omnes sibi subijciat, vt paulò antè ex D. Paulo dicebamus. *Habentem cornua septem, & oculos septem,* interpretatio,

Corinth. 3.

quam

quam ſubijcit, *qui ſunt ſeptem ſpiritus Dei miſſi in omnem terram*, ad vtrumque refert, vt rectè ait Haymo, ideſt, ad ſeptem cornua, & ſeptem oculos. Quare in nonnullis græcis codicibus, & apud Aretham legitur ἅ εἰσι, ideſt, quæ ſunt, vt vtrumque referat, non qui ſunt. Angeli autem ſeptem, quibus cura omnium hominum data eſt, atque ideo miſſi dicuntur in omnem terram, ſunt ſeptem agni cornua, quia per illos agnus ventilat, & vincit aduerſarios hominum dæmones, & pugnat cum illis, & ab iniurijs humanum genus defendit inimicorum: Ex hac enim ſimilitudine, cornua ſæpe in ſcriptura ponuntur, vnde Arethas: Cornua fortitudinem ſignificat, & gloriã, ſicut cùm de fortitudine dicitur: *Et omnia cornua peccatorũ confringã:* De gloria autẽ: *Et exaltabitur cornu iuſti* &c. Quod ſi quis obijciat, cornua agni non eſſe apta ad ventilãdum, aut ad pugnandum, quia tenera, & inualida ſunt: nos dicimus huius agni cornua, & dura, & validiſſima eſſe: ſed quia vix apparet, aut ſentitur hoc ſeptem angelorum miniſterium, cùm tamen illi potentiſſimi ſint, cornibus agni ſimiles dicuntur, quæ vix apparent aut videntur: Denique ſi quam agnus habet fortitudinem, eam habet in cornibus. Sunt autem oculi Chriſti ſicut in concilijs diaconi dici ſolent oculi Epiſcoporum, quia per illos Chriſtus prouidet hominibus, & inſpicit eos, vt tueatur. Meritò autem hoc de ſeptem cornibus, & de ſeptem oculis commemoratur, vt ſciant homines impij, & miniſtri diaboli Chriſto eſſe curę ſalutem ſuorum, & quamuis ad tempus illos affligi ſinat, aliquando punditurum eſſe eorum perſecutores, atque inimicos. Dicitur præterea multis alijs locis Apocalypſeos agni nomine, vt ſubinde in ſequenti capite, vbi dicitur: *Et vidi quòd aperuiſſet agnus vnum de ſeptem ſigillis*, &c. atque ita ſemper in apertione libri, & ſigillorum agnus nominatur, non tam, quod immolatus ſit pro nobis in morem agni, qui, vt ſæpe dictum eſt, quotidie immolabatur, ſed etiam quoniam propter hanc immolationem meruit Chriſtus exaltari, & omnibus dominari, & aduerſarios poteſtati ſuæ ſubijcere. Sic & hic ibidem, vbi dicitur; *abſcondite nos à facie ſedentis ſuper thronum, & ab ira Agni, quoniam venit dies magnus iræ ipſorum.* Per eum, qui ſuper thronum ſedet, Deus pater, per Agnum filius intelligitur. Sic mox rurſus vbi apoſtolus inquit: *Poſt hæc vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus, & tribubus, & linguis, ſtantes ante thronum, & in conſpectu Agni amicti ſtolis albis, & palmæ in manibus eorum, & clamabant voce magna, dicentes: Salus Deo noſtro, qui ſedet ſuper thronum, & Agno.* Et paulò inferius: *Hi ſunt qui venerunt de tribulatione magna, & lauerunt ſtolas ſuas, & dealbauerunt eas in ſanguine Agni.* Quod ſcilicet D. Auguſtinus, alijq; de martyribus interpretantur, ſic enim ille: ſtolas quippe martyres in ſanguine Agni lauerunt, dum membra ſua, quæ oculis inſipientium viſa ſunt pœnarum ſqualore fœdati, ſic potius fuſo pro Chriſto ſanguine ab omnibus mundauere contagijs, inſuper & beata immortalitatis luce digna reddidere, quod eſt etiam lotas habuiſſe ſtolas in ſanguine Agni. Eadem eſt ſententia D. Gregorij. Verùm ſine dubio non de ſolis martyribus, ſed de reliquis etiam electis ſermo eſt, vt optimè inquit Ribera, docent Beda, Ansbertus, Haymo, Ambroſius: Et Tyconius ait; non enim, vt aliqui putant martyres ſoli ſunt, ſed omnis populus in eccleſia, quia non in ſanguine ſuo dixit lauiſſe ſtolas ſuas, ſed in ſanguine Agni, id eſt, in gratia Dei per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum, ſicuti ſcriptũ eſt; *Et ſanguis filij eius mundauit nos.* Additur verò etiam ibidem; *Quoniã agnus, qui in medio throni eſt, reget illos* &c. Vbi quoq; agnus ipſe eſt Chriſtus; quomodo autẽ agnus dicatur in medio throni, ſupra oſtenſum eſt, vbi loquebamur de agno ſtante in medio ſeniorum, ſed poteſt etiam dici eſſe in medio throni ex ſententia Riberæ, quia ipſe in patre, & pater eſt in ipſo. Aliàs etiam loquens de angelorum pugna cum dracone antiquo, cùm dixiſſet, victum eſſe draconem ait; *Et audiui vocem magnam in cælo dicentem, nunc facta eſt ſalus & virtus, & regnum Dei noſtri, & poteſtas Chriſti eius, quia proiectus eſt accuſator fratrum noſtrorum, qui accuſabat illos ante conſpectum Dei noſtri die, ac nocte. Et ipſi vicerunt eum propter ſanguinem Agni, & propter verbum teſtimonij* &c. indicat angelos pugnantes cum conſiderarent agnum, ideſt, Chriſtum pro ſe ſanguinem fudiſſe, ac propterea meritò omnia pro eo eſſe perferenda, cùmque conſiderarent etiam ſe teſtimonium reddere debere de Chriſto, & tunc maximè cùm à multis ex ſuis deſerebantur, viriliter pugnaſſe, & diabolum viciſſe. Alter ſenſus eſt ſimul cum priore amplectendus; Vicerunt eum vtendo ſanguine Agni, ideſt, Chriſti, & vires ex eo capiendo, & reddendo teſtimonium de illo etiamſi hoſtes veritatis prohiberent. Rurſus, vbi ait vidiſſe ſe Agnum ſtantem in cælo, & centũ quadraginta quatuor millia virginum ſequentium eum ſemper, manifeſtè indicat, agni nomine Chriſtum intelligi, ait enim; *Et ecce Agnus ſtabat ſuper montem Sion, & cum eo centum quadraginta quatuor millia habentes nomen eius in frontibus ſuis.* Et mox vbi oſtendiſſet millia ea virgines eſſe, etiam ait: *hi ſequuntur Agnum quocunque ierit: Hi empti ſunt ex hominibus primitiæ Deo, & Agno.* Quo loco omnino obſeruari debet, cur illi tãtùm, qui cum mulieribus non ſunt

Cornua qd in ſacris.

Pſalm. 74.

Oculi Chriſti qui.

Cap. 7.

Agni ſtolis martyres.

Sermone 2. de Sanctis.

Homil. 17. in Ezech.

Homil. 6.

1. Ioann. 1.

Agnus in medio throni quid.

Cap. 14.

A sunt coinquinati, agnum quocunque ierit, sequi dicantur: Apparet enim id non sine iniuria beatitudinis aliorum dici posse. Quò enim ibit Agnus? Quò cum omnes beati non sequentur? Certè ecclesia canit. *O quàm gloriosum est regnum, in quo cum Christo gaudent omnes sancti, amicti stolis albis, sequuntur Agnum quocunque ierit.* Atqui proprium hoc esse virgiuum, & Ioannes ipse videtur indicare, & ecclesia eodem modo intelligere, cùm in hymno Virginum canit.

Quocunque pergis virgines   *Sequuntur atq; laudibus*
Post te canentes cursitant,   *Hymnosq; dulces personant.*

Idem sentire videntur Augustinus, & omnes expositores. Cæteri igitur beati sequūtur agnum, sed non quocunque ierit, quia in gaudia virginitatis non sequuntur: virgines autem in omnibus eum imitantur, & ideo quocunque ierit sequuntur. Inter opera Sancti patris Hieronymi quidam libellus est, qui inscribitur virginitatis laus, in quo hæc verba legimus: *De his & B. Ioannes Apostolus loquitur, quòd sequuntur agnum, quocunque ierit. Quod ita intelligendum puto, nullum eis locum in cælesti aula claudendum, & cuncta eis diuinarum habitationum habitacula reseranda.* Verùm sic res nondum satis explicari videtur Riberæ, quandoquidem facilè obijcere, inquit, possumus, si ita intelligatur, nec virgines sequi agnum, quocunque ierit, nec aliud esse de illis, atq; de reliquis beatis iudicium: Nam si in gaudia virginum non sequuntur agnū coniugati, aut alij non virgines, nec virgines eum sequuntur in gaudia martyrum, aut doctorum, aut prophetarum, aut apostolorum, atque hæ illis mansiones non reserabuntur. Hæc obiectio ita potest solui, si de omnibus, inquit, virginibus verba intelligantur. Qui virginitatem amiserunt, non possunt sequi agnum, quocunque ierit, quoniam recuperari illa non potest. At virgines, & martyres esse possunt, & in cæteris alijs agnum imitari, vt meritò agnum in cœlo postea sequi dicuntur, quocunque ierit. Hæc solutio obscurè colligi potest ex Augustino in libro de sancta Virginitate cap. 27. & duobus sequentibus. Verùm aliud est sequi posse, aliud reuera sequi, omnes virgines hoc possent, dum in terra sunt, sed multi non sequentur in cœlo agnum quocunque ierit, & tamen de illis iam in cælo positis loquitur Apostolus. Melior & solidior erit interpretatio, si dicamus virgines agnum sequi quocunque ierit, quoniam in virginum multitudine omnia virtutum merita inueniantur, multi enim erunt martyres, alij docto-C res, & episcopi &c. Quæ tamen omnia in ijs, qui virgines non sunt, inueniri non possunt. Mihi tamen, qui ostendi hæc non de omnibus virginibus hoc loco dici, sed de ijs, qui extremo tēpore florebunt, aliter videntur hæc exponenda, vt illorum virginum merita commendari intelligamus, qui sanctitatis tantæ erunt, vt corporis, & animæ integritate reliquas omnes virtutes copulent, de quibus statim ait. *Hi empti sunt ex hominibus primitiæ Deo, & Agno, & in eorum ore non est inuentum mendacium, sine macula enim sunt* &c. Hos quoniam plurimum omnibus virtutibus præstabunt, non est dubium hortatores, & magistros aliorum futuros esse miserrimis illis temporibus, & exemplo præituros, & ante omnes alios à ministris Antichristi torquendos, & occidendos, nullamq; ijs coronam defuturam, vt rectè dicantur sequi agnum quocunque ierit. Cæterùm hæc verba omnibus sanctis alia ratione tribuentur quatenus omnibus com mune est, nunquam a Christi conspectu discedere, sed cum illo esse vbicunque ille sit, atque ita vtrumque verum est, & modo quodam conuenit omnibus sanctis, alio non nisi virginibus. Hęc itaque Ribera. Sed & iterum Agni appellatione insignitur Saluator noster, vbi idem Apostolus ait. *Et cantantes canticum Moysi serui Dei, & canticum Agni, dicentes. Magna & mirabilia* D *sunt opera tua Domine Deus omnipotens, &c.* Dicitur autem canticum Agni, quia illo Agnum, id est, Christum laudant, opera eius magna, & mirabilia esse dicentes, hoc est, vt exponit Ribera, quòd tanta Antichristi, & eius ministrorum tanquam crudelia facinora sustinuerit, & tandem dignis eos supplicijs affecerit. De Christo itē intellige hęc verba de regibus Antichristo adhærentibus. *Hi cum Agno pugnabunt, & Agnus vincet illos, quoniam Dominus Dominorū est, & rex regum, & qui cum illo sunt &c* Nec non & isthæc. *Gaudeamus, & exultemus, & demus gloriam ei, quia venerunt nuptię Agni, & vxor eius præparauit se &c. Beati qui ad cęnam Agni vocati sunt.* Et rursus. *Veni, & ostendam tibi sponsam vxorem Agni;* Dicit autem nunc sponsam Agni, id est Christi, scilicet sanctam ciuitatem Hierusalem, id est Ecclesiam, quia nunc sponsa est, & postea cùm in die iudicij ducetur ad domum sponsi, id est, cum Agno, scilicet Christo ascendet in cœlum, vxor appellabitur. In Græco est, Δεῦρο δείξω σοι τὴν νύμφην τοῦ Ἀρνίου τὴν γυναῖκα. Hoc est: *Ostendam tibi sponsam Agni, vxorem illam,* id est, eam quæ postea erit vxor. Beda hoc sic declarat. *Quod nunc Deo desponsata, nunc ad immortales est deducenda nuptias.* D. Chrysostomus in explicatione verborum D. Ioannis Baptistæ. *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* Christum ideo appellari agnum scribit, vt Esaiæ prophetiam in memoriam Iudæis reducat,

Sancti, vt agnum sequi dicātur.

ca. 15. Apoc. Canticum Agni.

Cap. 17.

Cap. 21.

Cap. 16.

reducat & vmbram etiam à Moyſe repræſentatam, vt per figuram ad veritatem illos magis alliciat. Eſt etiam vbi Chriſtus ſecundum D. Gregorij explicationem, agnus lactens vocatur, videlicet, vbi dicitur: *Tulit autem Samuel agnum lactentem vnum, & obtulit illum holocauſtum integrum domino.* Quis verò, inquit Gregorius eſt agnus lactens, niſi ille quem præcurſor eius oſtendit dicens; *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* Et lactens dicitur, quia in eius innocentia vera humanitas prædicatur. Sed vnus agnus offertur, quia præter ipſum, qui mundi tollat peccata, nequaquam reperitur. Quem profectò agnum integrum obtulit. Integritas quippe agni ad ſoliditatem pertinet Catholicæ profeſſionis. Velut enim agnus diuidis, qui à canone fidei per gladium ſeparatur erroris. Agnus itaque dicitur pro innocentia, lactens pro aſſumptione naturæ, vnus pro ſingularitate potentiæ, integer pro fidei noſtrę firmiſſima ſoliditate. Quod ſi quis hæc non ad ipſum, ſed ad eius imitatorem referre voluerit, poteſt. Agnum quippe offerimus cùm per bonum caſtitatis, & innocentiæ redemptori noſtro conformamur, cum doctrina innocentium patrum noſtrorum paſcimur, velut vbera ſugimus, quibus ad æternam vitam nutriamur. Vnum quoque agnum offerimus, ſi poſt initia religioſæ conuerſationis nulla polluimur inquinatione prauitatis. Vnum quippe agnum offert, qui à propoſito innocentiæ ad pollutæ vitæ maculas nequaquam defluit, à quibus redeat per iterationem bonæ operationis. Integrum quoque agnum offerre eſt ad æternam vitam non ſolùm carnis continentiam, ſed mentis integritatem præparare. Integrum quoq; agnum domino nequaquam offert, qui carnem Deo per continentiam conſecrat, ſed mentis ſuæ ſecreta ab immundarum cogitationum laſciuia non refrenat. Velut enim agni partem ſacrificio ſurripit, qui puritatem cordis, corporis continentiæ non coniungit &c. Specialiter autem inter cætera animalia, quæ in lege offerri conſueuerunt, Chriſtus agnus nominatus eſt, primò, quia inter omnes figuras veteris teſtamenti agnus paſchalis expreſſiùs figurabat Chriſtum innocentem, immolandum, quia paſchalis ille agnus erat ſine macula, & per eius immolationem filij Iſrael liberati ſunt à ſeruitute Aegyptiaca, vt ſuo loco dictum eſt, ſic & Chriſtus erat ſine peccato, & per eius paſſionem liberati ſumus à ſeruitute diabolica, &c. Secundò, quia licet alia fierent ſacrificia in templo certis temporibus, vnum tamen erat quotidianum, in quo iugiter vnus agnus mane offerebatur, nec hoc mutabatur vnquam, vnde cùm hoc figuraret perpetuitatem beatitudinis, fieretq; de agno; ſimiliter Chriſtus noſtra perpetua beatitudo eſt. Agnus etiam dicitur ab agnitione, ſiue ab agnoſcendo, quia agnouit patrem, factus eiuſq; ad mortem obediens, & agnouit matrem curam eius diſcipulo committens. Agnus præterea dicitur à pietate, qua tollit peccata mundi, non ſemel tantùm, ſed & quotidie; Vnde Theophilus; non dixit qui tollet, ſed qui tollit, quaſi ſemper hoc faciente ipſo. Non enim tunc ſolùm tulit, cùm paſſus eſt, ſed ex illo tẽpore vſque ad præſens, tollit, non ſemper crucifixus. Vnam enim pro peccatis obtulit oblationem, ſed ſemper purgans per illam. Hęc Theophilus. Atque hinc eſt, quod ad primam oblationem in Miſſa dicit ſacerdos, vt ait D. Chryſoſtomus: *Tanquam ouis ad mactationem ductus es Christe rex, & tanquam agnus coram eo, qui totondit ſe mutus, ſic non aperuit os ſuum. In humilitate illius iudicium eius ſublatum eſt, Generationem autem eius quis enarrabit? Sacrificadomine agnum, quoniam tolletur de terra vita illius: immolatur agnus Dei, qui tollit peccatum mundi.* Dicitur & in Miſſa bis, agnus Dei miſerere nobis. Super qua re Gulielmus Durandus in opere ſuo de rationali diuinorum officiorum ſcribit in hæc verba; Quia Ieſus ſtatim vt ſalutauit apoſtolos, dedit eis poteſtatem remittendi peccata, idcirco, Chorus clamat ad eum, & poſtulat, agnus Dei qui tollis peccata mundi, miſerere nobis. Siquidem Ioannes videns Ieſum ambulantem dixit; *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi.* Quare autem eum vocauerit agnum, determinat ſubdens, *qui tollit*, ideſt, qui venit vt tollat *peccata mundi*, quia pro peccatis tollendis, paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus. Nempe in veteri teſtamento offerebatur agnus pro peccatis populi, & in nouo teſtamento Chriſtus ſeipſum obtulit Deo patri, vt humanum genus liberaret, & lauaret à peccatis in ſanguine ſuo. Merito igitur dum corpus, & ſanguis domini ſumitur, agnus Dei cantatur, vt omnes credamus, quia ipſius agni corpus, & ſanguis tunc ſumitur, qui peccata mundi moriendo tulit, & vitam æternam reſurgendo nobis donauit, & vt oremus ipſum nunquam deſiſtere miſerere nobis, qui in paſſione miſertus es noſtri. Ἁγνὸς autem græcè latine purus, & caſtus dicitur, quod ſit hoſtia pura & immolationi apta, quia ipſe verus agnus, ſola pietate ſua ſe obtulit hoſtiam pro nobis, & nos redemit; dicitur etiam agnus ab innocentia, quia agnus nec hominibus, nec beſtijs nocet. In præmiſſis ergo verbis; *Agnus Dei qui tollis peccata mundi miſerere nobis*; eſt quędam deprecatio, vt videlicet innocentis agni miſericordia peccata irruentia, & ſubitanea auferantur. Tertio modo dicitur agnus ab agnoſcendo, quoniam in magno gregę ſolo balatu matrem agnoſcit: Sic & Chriſtus in ara crucis do-

Chriſtus agnus lactẽs. *3. Regum 7.*

Agnũ quando offerre dicamus.

Chriſtus cur agnus ſpecialiter dictus.

Agnus vnde dicatur.

Agnus cur in miſſa ipſa dicatur. *Lib. 4. c. 52.*

A donans nobis prius pacem, agnouit nos cura, vt iam dictum est, agnouit etiam patrem obedientia iuxta illud apostoli: *Factus est obediens vsque ad mortem*. Agnouit etiam matrem curam quam de ea habuit, vnde illud: *Ecce mater tua*. Ob hoc ergo in altaris immolatione ter dicitur, *agnus Dei*, quasi agne, qui agnouisti patrem, miserere nobis, agne qui agnouisti matrem, miserere nobis; pie, qui redemisti mundum, & qui obtulisti te pro nobis, da nobis pacem, vel ideò ter dicitur, vt triforme corpus domini intelligatur, videlicet ambulans in terra, quiescēs in sepulchro, & residens in cælo. Potest etiam dici, quod Christus ad tria venit, primò vt nos liberaret à miseria culpæ; Secundò vt nos redimeret à malo pœnæ. Tertiò, vt nobis daret de plenitudine gratiæ suæ. Hæc & alia ille, addens Sergium Papam primum constituisse, vt agnus Dei inter communionem ter à clero, & populo decantetur. At verò Ioannes Vallensis in opere de regimine vitæ humanæ, quod dicatur bis, agnus Dei miserere nobis, significare ait, quòd petamus ab eo releuationem corporis, & animæ, & quod dicitur tertiò, dona nobis pacem, significare, quod ab eodem petimus tranquillitatem æternitatis. Sed reuertor ad rationes, ob quas Saluator agnus meruerit nuncupari, quibus adiungi poterit hoc D. Bernardi de spolijs B agni loquentis: Iste agnus, inquit, tam mitis, quàm magnus lacte suo nos potat, carne cibat, lana facit indumentum, præparat ornamentum. Lac agni est doctrina suauis, expressa de vberibus duorum testamentorum, quasi duobus digitis, idest, stylo, & ingenio Sanctorum doctorum. Caro agni est mortis eius memoria ad altare in sacramento quotidie replicata. Cuius similitudini complantamur simul vt resurrectioni coniūgamur. Lana qua fit indumētum, quo qui indutus est, absconditur, significat humilitatem, in qua latitamus, & à sæculo recognosci refugimus. Pelle mortificatio carnis intelligitur, quæ absque graui dolore ab agno non accipitur: hanc in seipso Christus ieiunijs, vigilijs, & alijs carnis suæ afflictionibus ad vltimum per passionem crucis ostendit. Hæc pellis in die resurrectionis cum stigmate vulnerum oculis videntium offeretur. Eadem ferè ratione ouis dicitur Christus, vtpotè qui velut ouis ad mactationem ductus est, ipse tamen Christianos, & qui reuera ipsum sequuntur, oues nuncupat, se verò earum pastorem, & ouile ecclesiam Christianorum: Verba Christi sunt apud Ioannem: *Amen dico vobis, qui non intrat per ostium in ouile ouium, sed ascendit aliunde, ille fur est, & latro; qui autem intrat per ostium pastor est ouium. Huic autem ostiarius aperit, & oues vocem eius* C *audiunt, & proprias oues vocat nominatim & educit eas, & cùm proprias oues emiserit, ante eas vadit, & oues illum sequuntur, quia sciunt vocem eius. Alienum autē non sequuntur, sed fugiunt ab eo quia non nouerunt vocem alienorum. Hoc prouerbium dixit eis Iesus; illi autem nō cognouerunt, quid loqueretur eis. Dixit ergo eis iterum: Amen Amen dico vobis, quia ego sum ostium ouium, omnes quotquot venerunt, fures sunt, & latrones, sed non audierunt eos oues, ego sum ostiū, per me si quis introierit, saluabitur, & ingredietur, & egredietur, & pascua inueniet. Fur non venit, nisi vt furetur, & mactet, & perdat, ego veni vt vitam habeant. Ego sum pastor bonus. Bonus pastor animam dat pro ouibus suis, mercenarius autem, & qui non est pastor, cuius non sunt oues propriæ videt lupum venientem, & dimittit oues, & fugit, & lupus rapit, & dispergit oues, mercenarius autem fugit, quia mercenarius est, & non pertinet ad eum de ouibus. Ego sum pastor bonus, & cognosco meas, & cognoscunt me meæ. Sicut me nouit pater, & ego agnosco patrem, & animam meam pono pro ouibus meis. Et alias habeo, quæ non sunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere, & vocem meam audient, & fiet vnum ouile, & vnus pastor* &c. Secundum D. Chrysostomum ouile est Ecclesia, oues sunt fideles, ostium sacra Scriptura, secundum illud: *Orantes simul* D *pro nobis, vt Deus aperiat nobis ostium sermonis ad loquendum mysterium Christi*. Sic igitur continuatur litera ista præcedentibus secundum Chrysostomum: Christus enim dixit Iudæos esse cæcos in intellectu Scripturarum, quod ostendit ex hoc parobola, ex hoc quod aduētum Christi deberent considerare ex testimonio Scripturarum, quas habebant, quia Christus intrauit per ostium, idest per determinationem sacræ Scripturæ, quæ tempus, locum, & modum veniēdi determinauit, & ideo alij aliter intrantes, sunt fures, sicut Mahumetus, & Antichristus. *Huic ostiarius aperit*, idest, Moyses cui data est primò sacra Scriptura, propter hoc Saluator dixit: *Si crederetis Moysi, crederetis forsan & mihi; & oues illum audiunt*, idest simplices, quales fuerunt apostoli ei credentes. Et proprias oues vocat nominatim: hoc patet de apostolis, quibus distincta nomina imposuit, & educit eos è tenebris ignorantiæ, & culpæ. *Ante eas vadit* per exempla operum, secundum quod habetur infra; *exemplum dedi vobis, vt quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis. Et oues illum sequuntur*, per imitationem. *Quia sciunt vocem eius*, idest, per fidem cognoscunt, & approbant; *alienum autem non sequuntur*, recipientes falsam doctrinam, *quia non nouerunt vocem alienorum*. Sed cōtra dictum Chrysostomi potest argui, quia Christus exponendo hanc parabolam, dicit se esse ostium, ergo sacra Scriptura non est hic ostium. Potest autem

Agnus qua præstet.

Ouis cur Christus dictus.

Ouile est Ecclesia.

Ostium cur sacra Scriptura dicta.

dici ſuſtinendo dictum Chryſoſtomi, quod Chriſtus non vocat ſe ſolùm oſtium, ſed etiam paſtorem; propter hoc enim ſacra Scriptura dicitur oſtium, in quantum Chriſtus eſt paſtor ouiũ, & reſpectu ſui ingreſſus in mundum. Quod autem Chriſtus dicit ſe eſſe oſtium, hoc non eſt reſpectu ſui ingreſſus in mundum, ſed in quantum alij habent ingreſſum in Deum. Secundum Auguſtinum, etiam oſtium eſt Chriſtus, & continuatur ſic litera præcedentibus, quia Iudæi dixerant, ſe videre ſine Chriſto, & per cõſequens poſſe ad veritatem peruenire ſine eo, propterea Saluator in hac parabola oſtendit hoc eſſe impoſſibile, dicens: *Qui non intrat in congregationem fidelium per oſtium, ideſt, per Chriſtum, fur eſt*, &c. Quod faciunt omnes infideles, & etiam mali fideles, ſtatum prælationis indebitè aſſequentes. Qui autem intrat per oſtiũ, ideſt, per fidem Chriſti, & humilitatem, & alias virtutes eius, paſtor eſt ouium ſecundum veritatem; huic oſtiarius aperit, ideſt, Spiritus ſanctus reuelat veritatem, vt poſſit oues paſcere, & oues vocem eius audiunt, ideſt, doctrinam recipiunt &c. Iacobus etiam de Vitriaco, per ouile intelligit Catholicam eccleſiam, ſiue conſortium ſanctorum; per oues, fideles, qui ſunt in eccleſia; per oſtium Chriſtum; oſtiarium Spiritum ſanctum; per paſcua doctrinas, diuinam Scripturam, paſcua gratiæ, Euchariſtiam; paſcua gloriæ, vitam æternam; per paſtorem principalem, Chriſtũ; paſtorem ſecundarium, bonum eccleſiæ prælatum; per furem, diabolum, hæreticum, ſimoniacum, & quemlibet malum prælatum. Præſentem eccleſiam dici, ait, ouile, ſicut ſcriptum eſt, *vt fiat vnum ouile, & vnus paſtor:* Ex conuerſis enim de Iudæis, & gentibus, facta eſt vna eccleſia; vnde & ſponſus in canticis ait: *Vna eſt columba mea, quia vno ſpiritu vegetata, vnius ſpiritus nexu in vnum coniuncta.* In hoc ouili, teſte Eſaia, accubabit lupus cum agno, ideſt, raptores, & tyranni ad Deum conuerſi cum mitibus, & manſuetis. Ab hoc ouili exierat, qui ait: *Erraui ſicut ouis, quæ perijt.* Qui enim ab hoc ouili exit, lupus infernalis continuò ipſum rapit; vnde Oſea ait: *Fur ingreſſus eſt ſpolians, latrunculus foris:* diabolus enim non poteſt aliquem ſpoliare, niſi foris, ideſt, niſi eum prius ab eccleſia traxerit. Oues ſunt fideles in eccleſia, benigni, manſueti, & ſuaues, vtiles domino ſuo, vellere, pelle, carne, fimo, fętu, lacte, & butyro. Vellere, ideſt, exteriore conuerſatione; pelle, ideſt, temporalium diſtributione; carne, ideſt proprij corporis immolatione, & mortificatione; fimo pœnitentiæ; fætu bonorum operum; lacte pietatis, & innocentiæ, butyro, ideſt, charitatis pinguedine. De his ouibus in canticis dicitur: *dentes tui ſicut greges tonſarum, quæ aſcendunt de lauacro, omnes gemellis fætibus, & ſterilis non eſt in eis.* Dentes dicuntur in eccleſię corpore, qui peccata rodunt, ſcripturas atterunt, alios in corpus eccleſiæ traijciunt, in ordine diſponuntur, fortes, candidi, ſibi ipſis quodammodo inſenſibiles, ſed cæteris membris vtiles, ſine carne, ſine cute, ab omni ſuperfluitate alieni, ſibi inuicem coniuncti, ita quod nihil inter ſe poſſunt pati. Hi autem ſunt ſicut greges, quia in paſcuis vitæ æternæ pariter gradiuntur, & paſtorem bonum ſicut oues, ſequuntur. Tonſæ autem dicuntur oues iſtę per terrenæ ſuperfluitatis depoſitionem. Gemellis fætibus, propter vitam & doctrinam, vel propter Dei, & proximi dilectionem, vel propter duplex præmium; centuplum enim accipiunt in præſenti & vitam æternam in futuro. Aſcendere autem dicuntur, quia ſemper in melius proficiſcuntur tendentes de virtute in virtutem. Tantum Vitriacus. Ioannes Ferus verò etiam in explicatione prędictorum D. Ioannis verborum, certum eſſe ait, quod per oues non alios Chriſtus hic intelligit, quàm pios, & bonos, ſic enim frequenter in Scriptura nominari, ſic Dauid: *Hi, qui oues ſunt quid fecerunt?* Idem: *Nos autem populus eius, & oues paſcuę eius.* Sic Zacharias: *Percutiã paſtorem, & diſpergentur oues.* Ideo autem nos oues nominare, primò vt admoneat nos proprię infirmitatis; oues enim inter omnia animalia plus indigent paſtore, quia nec vires habent, quibus ſe defendant, nec arma, quibus repugnent, nec velocitatem, vt fugere poſſint, tales, inquit, ſumus & nos ſecundum naturam &c. Deinde oues nos nominare, vt doceat, quibus moribus præditos nos eſſe oporteat, cùm ouis ſit animal ſimplex, manſuetum, neminem lædens, ſubiectum, non reclamans ad omne, quod ei fit: Denique & vtile lana, lacte, carne, inteſtinis, fimo. Tales debere eſſe Chriſtianos &c. Per ouile autem intelligere eccleſiam fidelium, neque id abre: ouile enim debere eſſe firmum, & munitum ad defendẽdum; calidum, ne frigus noceat; ſanctum ne inficiantur oues, molle ſtramento, vt accubare poſſint. Oportere & habere pabulum, ne fame pereant: latum etiam ſit, & adunatum, vt plures recipere poſſit, & ſimul conſeruare. Has conditiones quamlibet debere habere eccleſiam. Curet igitur, inquit, quilibet paſtor eccleſiaſticus, & ouile habeat firmum, ne rumpatur à lupis, & tyrãnis, imò ſeipſum opponat murum, iuxta illud: *Bonus paſtor animam ſuam ponit pro ouibus ſuis.* Secundò curet, vt adſit calor charitatis. Hinc Dominus traditurus Petro curam ouium, requiſiuit tertiò num ſe diligeret. Tertiò curet, vt mundum ſit ſuum ouile, iuxta illud: *Sancti eſtote, quoniam ego ſanctus ſum*, ne cõtingat illud, quod in Machabæis legimus; *Templum luxuria, & comeſſationibus plenum erat, & ſcor-*

Oſtium Chriſtus.

Oues qui in eccleſia.

Dentes qui in eccleſia.

Oues tonſæ qui.

Oues pij ſũt & boni.

Ouile quale eſſe debeat.

A *& scortantiam cum meretricibus* &c. Quartò curet, vt molle stramentum substernat, hoc est, mansuetudinem ostendat. Sic Christus: *Discite*, inquit, *à me quia mitis sum, & humilis corde.* Quintò, vt adsit corpus salutaris pabuli, verbi scilicet Dei. Curet postremò, vt adunétur oues in vnitatem fidei, & charitatis, ne dissentiant. *Bonum enim, & iucundum est fratres habitare in vnum.* Hinc Paulus vbiq; monet, vt idem sentiamus, & non sint in nobis schismata. Quia autē Christus est verbum Dei, scriptura sacra ostium in ouili dici potest, neq; id abs re, ducit n. nos ad Deum, & eius nobis cognitionem aperit, ipsa nos oues facit, ipsa custodit, nec lupos irrumpere permittit, tanquam enim ostium fortissimum hæreticos arcet, & in tuto nos cōstituit, neque nos (modo velimus) vnquam aberrare sinit. Præterea quia aliqui non vt priuatæ personæ, sed vt publici pastores in ecclesiam veniunt, per ostium ouilis etiam intelligi potest legitimus ingressus ad ecclesiastica officia, sed de hoc intrà. Sed & ipse ēt Christus ostiū est in ouili, qui itidem ostiarius est: nam tametsi ante purificationem suam humilis ianua videbatur, tamen nunc non solùm ostium, sed & ostiarius est, ex quo ascendens in altum dedit dona hominibus. Exinde namq; ostiarius quoq; esse probatur, quia ipse dedit quosdā quidem apostolos, alios aūt pastores, & doctores &c. Nec absurdum alicui videatur, quod Christus, & ostium, & ostiarius dicatur; quemadmodum vnus idemq; dominus noster Christus via est, veritas, & vita: Sic

Ostium in ouili Christus.

Christus ostiarius.

B non solum ostium, sed & ostiarius, imò & pastor; denique etiam ipsa ouium pascua est. Est autem in ostio, & ostiario nonnulla profectuum nostrorum distinctio. Nam dum per fidem Catholicam quisque nostrum accedit ad Christum, Christus ei ostium est, quando aūt iā recepto gratiam aliquam idem gratiarum distributor largitur, iam ostiarius est. Deinde per ostiarium etiā Moysen intelligere possumus, cui credita sunt eloquia Dei; Vel ipsam legē, quæ quasi viā aperit ad euangelij gratiam: accommodatius tamen per ostiariū Spiritus sanctus intelligitur, qui vt verbum æternum prodesse possit, auditorū corda per gratiam suam præuenit, & emollit. Sic Paulo contigit, qui dicebat: *Ostium mihi apertum est magnum, & euidens.* Tunc aūt Spiritus sanctus ostium magnum aperit, quando perpendens intentionem cordis eius, intelligentiam sacri verbi, illi pandere dignatur &c. Sed vt ad ipsam accedimus parabolam, ait Saluator: *Qui non intrat per ostium in ouile* &c. Quibus verbis probat Pharisæos nequaquam esse pastores, vel ex hoc vno, quòd per ostiū non intrauerant, cùm Christū, qui solus ostiū est, reijcerent, nec scripturas rectè interpretarentur. Nec tantùm cōuincit eos Christus, quòd nō sint pastores, sed insuper probat fures eos esse, & latrones, quia dolis, fraudibusq; animas capiebant, & cū violen-

C tia, & ambitione gregi dominabātur. Docet insuper Christus hoc primo verbo parabolę, solos illos esse veras oues, hoc est, pios Christianos, qui per Christū intrant, hoc est in eum credant. Qui aūt in Christū non credunt, oues nō sunt, sed lupi, imò fures, & latrones, suo tpe eijciendi etiamsi in medio ouium versentur. Potissimùm autem tangit Christus hoc verbo eos, qui non legitimè intrant ad ecclesiastica officia, hoc est, aut vi, aut armis, aut simonia, qui scilicet nec Dei gloriam, nec animarum salutem quærunt, sed vel cæca feruntur ambitione, ad aucupandos honores, aut rapida exæstuantes cupiditate lucri, colligunt opes, sectantes otium, & voluptatē, qui meritò fures dicuntur, & latrones cùm ob id, quod dictum est, tum quia sinunt commissum sibi gregem dispergi, atque dissipari, fame contabescere, atque in precipitia vitiorum prolabi. Sequitur: *qui autem intrat per ostium, pastor est ouium.* De Christo intelligendum est, qui per ostium intrauit, quia vocatus, & missus à patre, quia vera docuit, & certa, præterea ostiarius ei aperuit, nedum enim Moyses, omnisque lex, & prophetę testimonium ei perhibuerunt; sed & pater ipse, Spiritusque sanctus ipsi aperuerunt. *Oues etiam vocem eius audierunt*; accurrebant enim etiam publicani, & peccatores, vt eum audirent. Ad hæc

Oues veræ quæ.

Fures, & latrones qui ī ecclesia.

D Christus proprias oues vocat nominatim; nouit enim nomina prædestinatorum ad vitam iuxta illud: *Nouit dominus qui sunt eius*: Item. *Ego noui, quos elegerim.* Idem Christus oues suas educit è tenebris ignorantiæ ad lumen veritatis, & de via iniquitatis ad rectitudinem iustitiæ. *Vadit ante eas*, quia rectè viuendi exempla, quasi vestigia pedum oculis eorum obijciens, quid faciendum, & quid fugiendum sit, docet demum, *& oues illum sequuntur* fide, & amoris desiderio clamantes. *Ostende nobis faciem tuam, sonet vox tua in auribus nostris*: & sequuntur etiam ipsius humilitatem, mansuetudinē, patientiam &c. imitando. Possumus deinde hæc verba ēt de alijs pastoribus intelligere. Quamuis n. Christus verus, & vnicus ille pastor sit, qui nostri curam gerit &c. tñ ēt alijs nomen illud communicat. Sicut n. sibi subiectos, gratiæ, & donorū, ita quoq;, & nominum suorū reddit participes. Sic cū ipse sit lux vera, tñ ēt discipulis suis lucis nūcupationē tradit, cùm dicit. *Vos estis lux mundi.* Pastores aūt eos nominat, vt p hoc admoneātur officij sui. Ad pastorē aūt plura requirūtur. Primò industria, vt sciat oues pascere, & in oībus prouidere, hoc est, errātes reducere, infirmos sanare, sanas conseruare &c.

Pastoris nomen quibus Christus cōmunicat.

Cyrilli verba.

Pastoris boni officium.

Secundò audacia, vt non statim fugiat, sed contra lupum se opponat. Tertiò solicitudo, vt non dormiat, aut ocietur. Quartò fidelitas, vt domino vero restituat, ac seruum se, non dominum agnoscat. Tripliciter autem Christus describit bonum pastorem, ab ingressu, ab officio, ab exẽplo. Primò verus & bonus pastor est, qui legitimè ingreditur, qui scilicet vocatur, qui non se, sed ouium salutem quærit, qui vera docet &c. Nonnulli octo esse dicunt (vt & hoc inseramus huic loco) in quibus officium boni pastoris disponitur. Ad hoc enim, vt sit bonus pastor, humilis, & fidelis debet, inquiunt, panem habere in pera, canem in fune, baculum cum virga, cornu cum fistula. Panis est verbum Dei, pera memoria verbi, canis zelus pastoris, quem debet habere pro domo domini, & deijcere lupos, pijs latratibus sanctæ prædicationis, & orationis indefessæ. Funis quo canis tenetur est moderamen zelantis, & discretio, qua zelus pastoris spiritu pietatis est scientiæ temperatur, ne fortè, vt ait apostolus, zelum Dei habeat, sed non secundũ scientiam. Baculus est piæ exhortationis consolatio, qua sustentet pusillanimes, & consoletur, ne in tempore tribulationis deficiant. Virga est potestatis authoritas, qua corripiat inquietos, ne de impunitate audaciam sumant; Cornu cuius sono terribili ad bellicum conflictum milites animantur, est terribilis gehennæ comminatio, qua Christi milites contra vitiorum mollitiem, spiritu fortitudinis accingunt. Fistula, quæ dulcius canit, æternæ beatitudinis suauitatem designat, quam subditorum auribus fidelis pastor dulciter, ac frequenter inculcat &c. Sequitur. *Huic Ostiarius aperit.* Ostiarius spiritus sanctus est. Is igitur legitimè intranti aperit, quia diuinas ei veritates reuelat, modũq; regiminis manifestat, & de omnibus necessarijs instruit, iuxta illud: *Cùm venerit ille spiritus, docebit vos omnem veritatem.* Secundò, vero pastori Spiritus sanctus aperit, quia cum admittit, imo introducit in sanctuarium sapientiæ sempiternæ, vt discat, & sciat, quomodo oporteat eum conuersari in domo Dei. Tertiò Spiritus sanctus ei aperit, quia auditorum corda per suam gratiam præuenit. Hac triplici apertione indiget omnis pastor, & tanto amplius quanto pluribus præest. *Et oues vocem eius audiunt.* Subditi enim conscij bonitatis pastoris sui, monita eius, & verba prædicationis libenter suscipiunt, atq; opere complent. Et hoc planè dignum est, sicq; ipsis ouibus expedit: Christi siquidem oues non essent, si apostolos Christi non audirent, nam talibus ipse dicit. *Qui vos spernit, me spernit* &c. *Et proprias oues vocat nominatim.* Hic describit pastorem ab officio. Oues Christi propriæ sunt, tum quia eos creauit, tum etiam quia redemit proprio sanguine: Eas tamen fidelis pastor etiã suas facit, vel dilectionis affectu, vel quia pastorũ principi proprio labore illas, quæ non erant, acquisiuit. Vocat autem eas nominatim, quia singulos subditorum determinatè cognoscit, ad meliora hortatur, omnium mores pensando, quid singulis expediat, perpendendo, cunctis familiariter condescendendo, vnicuiq; secundum propriam indigentiam prouidendo, quemadmodum Salomon docet. *Diligenter agnosce vultum decoris tui.* Sicut.n. medicus corporum dispositiones, cõplexiones, ac morborũ varietates pensat, vt congruentia medicamẽta apponere possit, sic agere debet pastor spiritualis. Secũdò vocat eas nominatim, sẽper.n. pastor bonus clamat ad oues, hinc in lege sacerdotibus præcipitur, vt cornibus arietinis clangant. Tertiò vocat eas nominatim, quia adeo familiarem eis se ostendit, vt securè accedere audeant. Quartò vocat eas nominatim, quia obliteratis nominibus pristinis, eo nomine eas appellat, qđ magnus pastor super eas scripsit, de quo in propheta Esaia. *Vocabo seruos meos nomine alio, in quo qui benedictus est, benedicetur super terram.* Bonus.n. pastor, non improperat ouibus priora vitia, quẽadmodum Pharisæi fecerunt dicentes cæco: *In peccatis natus est totus.* Nisi fortè pro vtili commemoratione gratiæ Dei, sicuti Paulus fecit: *Hæc,* inquit, *fuistis, sed abluti estis, & sanctificati.* Additur. *Et educit eas.* Eo ipso, quod oues sumus, educti sumus è tenebris errorum, & vitiorum antiquorum: Eripuit enim Deus nos de præsenti sæculo nequam, & transtulit in regnũ filij dilectionis suæ. Nihilominus tamen est adhuc, & plerunque euenit vnde plerosque nostrum, qui iam sumus oues Christi, oporteat educi, imò & clamore grãdi euocari, sicut per Lazarum quoque significatum est, quem iam fœtentem, & quatriduanum legimus magno domini Iesu clamare fuisse resuscitatum. Sordidantur enim oues etiam postquam tonsæ, & salubri fluuio lotæ fuerint, & ipsis suorum vitiorum morbis delectatæ, in praua concluduntur consuetudine, aut etiam hæretico (quod grauius est) sordidantur errore. Hic igitur laborandum est pastori, vt oues eas educat, ad quod interdũ vti debet vocib. asperis, aliquando blãdis. Secũdò educit eas ex otio ad ambulandum in via mandatorum Dei. *Et cùm proprias oues emiserit, ante eas vadit.* Hic describit pastorem ab exemplo: expedit enim ei, vt cùm emiserit oues per verbum exhortationis, vadat ante illas per exemplum boni operis, ne quando dicat illi Deus peccanti: *Quare tu enarras iustitias meas* &c. *tu verò odisti disciplinam* &c. Hinc & Paulus: *Castigo corpus meum* &c. *ne fortè alijs prædicans ipse reprobus inueniar.* Sequitur.

Pastoris octo officium constituunt.

Ostiarius Spiritus sanctus

Ioan. 16.

Luc. 10.

Oues Christi propria.

Oues nominatim vocare quid.

Prouer. 27.

Leuit. 25.

Esaia 65.

Ioann. 9.

2. Corint. 6.

Educere oues quid.

Psal. 94.

Matth. 23.

A Sequitur. *Et oues illum sequuntur*, &c. Hoc enim illis expedit. Si enim de hypocritis, & simulatis pastoribus: omnia, quæ dicunt, facite, &c. Quanto magis sequi oportet eos, qui dicunt & faciunt? Sequuntur autem illum, quia sciunt vocem eius, quia veram & sanam esse cognoscunt doctrinam eius. *Alienum autem non sequuntur*: quia cùm exploratum habent aliquem malis artibus, dolo, fraude, largitione adeptum esse pastoris dignitatem, & idcirco à Deo alienum, bonus vitam, & mores non sequuntur, neque tam gratam habent eius ad bonum exhortationem, neque tam obtemperanter illi quicquam iubenti, morem gerunt, quoniam violenta illa in ouile irruptio multum ipsi detrahit reuerentiæ, facitque vt minus ad illum afficiantur oues, minorisq; illum æstimēt. Tripliciter igitur alienum intelligere possumus. Alienus enim à Deo, vel omnibus est, qui non per ostium intrat; alienus voce, hæreticus scilicet, qui malè docet; alte- nus vita, qui impiè viuit. *Et ego sum ostium.* Nunc quod clausum fuerat, aperit, & quod velatis prius verbis dixerat, apertè referat: Bis autem se nominat ostium, vt ostenderet, se vnum, eundemque esse, qui antiquos pastores, Moysen scilicet, & prophetas dedit, in ouile Iudæorum, & nunc electione sua nouos emittat apostolos in ouile gentium. Vbi interim hoc obseruandum, quod non vni ouili duo ostia, sed quod mirabilius est, vnum ostium duobus ouilibus attribuit, vt necessariò consequatur, quod infra dicturus est: *Fiet vnum ouile & vnus pastor*. Vel

Bonos nō nisi à bonis debere exhortari.

Ostium vnū, ouilia duo.

B ideo se bis nominat ostium, non tautologia quadam, sed necessaria duplicis ostij explicatione. Est enim Christus ostium, quo bonus pastor ad oues ecclesiæ intrat: Est & ostium, quo quisque iustus ad cælestem patrem intrat. Vel ideo bis ostium dicitur, quia & ad præsentem gratiam, & ad futuram gloriam per eum solum peruenitur. Itaque principio Christus ostium est ad oues ecclesiæ, propterea quòd nemo rectè in ecclesia doceat, nisi Christi doctrinam catholicam doceat, euangeliumque annunciet. Per illud enim credentium cor illuminatur, & per gratiam viuificatur, accipitque consolationem. Sequitur: *Omnes, quotquot venerunt, fures sunt*, &cæt. Vniuersalem præfert sententiam hoc verbum domini, non tamen vniuersaliter de omnibus intelligendum est, qui ante Christum fuerunt. Alioqui & Moyses, & prophetæ fures fuissent. Obserua igitur, quòd non de tempore, sed de doctrina hoc loco sermo est. Nam ante Christum venire, non est tempore Christum antecedere, sed aliam quàm Christi doctrinam docere. Fuerunt quidem Moyses & prophetæ ante Christum, sed è spiritu Christi ecclesiam domini docuerunt; Christumque annunciarunt, quamuis adhuc sub vmbris latentem. Intelligitur igitur verbum hoc de his, qui non vocati à Deo, nec electi ab ecclesia,

Christus quale ostiū.

Fures qui Christo.

C venerunt, seipsas intrudentes, vel ab alijs intrusi, de quibus propheta: *Non mittebam eos, & ipsi currebant*. Hi enim fures sunt & latrones, nam plerumque neglectis ouibus seipsos tantùm curant. Secundò intelligitur verbum hoc de his, qui aliam viam docent ad salutem, quàm per imitationem Christi. Tertiò de his, qui tunc in ouili tyrannidem exercebant: nemo enim illorum intrauerat per ostium, quia non venerant prædicando, & seruando verbum Dei, sed negando, & blasphemando filium Dei. Ideò in præsenti dicit; *fures sunt*, non, *fures fuerunt*, vt sciamus eum specialiter hic Pharisæos tangere voluisse, & ob eandem causam specialiter etiam dixit, *venerunt*, cùm de prophetis dicat scriptura, quod non simpliciter venerint, sed quòd in nomine domini venerint. Potest præterea verbum hoc intelligi de his, qui sese vel pro Christo, vel pro prophetis venditarunt, & venditant, qualis olim fuit Theodas, & Simon Magi, & Iudas Galilæus, prophetæ Anabaptistarum, alijque hæretici omnes meritò fures, & latrones à domino dicti; fures, quia suæ gloriæ auidi sunt; latrones, quia animas perdunt. Sequitur. *Sed non audierunt eos oues*. Sic cæcus ille, de quo supra dictum est, fures illos blasphemiam in Christum suadentes, audire noluit, potius eligens ab

Ierem. 23.

Ioann. 9.

D eis eijci, quàm illis consentire. Obserua, quòd oues non audiunt huiusmodi fures, ergo, qui eos audiunt, non oues, sed hirci sunt fætidi. Quod si ouium aliquæ deceptæ ad tempus eos audiunt, tamen deprehensa eorum nequitia, resiliunt. Notandum deinceps, quod Christus se bonum esse pastorem, inquit, vt paucitatem indicaret eorum, qui veri pastores sunt. Quis autem sit bonus pastor, subiungit: *Bonus pastor animā suam dat pro ouibus*: animā dat, hoc est, vitā corporalem exponit periculo pro salute ouiū: vel animam dat, hoc est, tanto affectu eas diligit, vt nedum sua, sed & seipsum, imo si fieri posset, cor, & animam eis impartiretur. Sic Christus verè animam dedit pro ouibus: mortuus est enim efficaciter pro iustis, atq; eò melior pastor est quod pro impijs adhuc, & peccatoribus mortuus est. Poterat autē Christus huius suæ bonitatis formā altius sumere, quia cùm esset in forma Dei propter nos populū suum, & oues pascuę suę semetipsum exinaniuit, formā serui accepit, & cùm haberet pascuę suę oues nonaginta nouem, id est, omnem beatorum angelorum multitudinē, relictis illis venit vnā, quę errauerat, quęrere. Sic, inquam, poterat formam suæ bonitatis exponere, sed hoc exemplum nulli imitabile est. Be-

Pastor bonus qui.

nè ergo hoc ſolùm proponit, quod eſt imitabile: *Bonus*, inquit, *paſtor animam dat pro ouibus ſuis:* Hoc enim paſtoribus ſpiritum charitatis habentibus imitabile eſt, imò imitari dulce eſt. Secundò ideo non alio medio, quàm morte ſua probat ſe verum paſtorem, quia non eſt maior dilectio, quàm cùm quis animam ſuam ponit pro amicis ſuis. Tertiò mortis ſuæ meminit, vt oſtendat neminem in eccleſia paſtoris nomine dignum eſſe, niſi paratus ſit, nedum ſua, ſed & ſeipſum expendere pro ſalute ouium. *Mercenarius autem.* Hactenus & bonos, & malos paſtores deſcripſit, nunc aliud quoddam genus hominum proponit, qui non omninò mali ſunt, nec fures, aut latrones, nam & per oſtium intrant, & benè docent, non ſunt tamen omninò boni, quia magis ſeipſos, ſuaque quærunt, & amant, quàm oues, earumque ſalutem. Vbi enim mercedis eſt tantùm ratio, ibi charitas nulla eſt, & ſi quod præſtatur officium, non præſtatur ex animo veri paſtoris. Hos optimè Chriſtus, nomine mercenarios dicit. Mercenarius enim eſt, qui ventrem ſuum curat, & ſuum tantùm compendium ſpectat, alioqui nihil ageret. Iuſtum quidem eſt, lac, & lanam percipere eum, qui gregem ouium paſcit, ſed nihil aliud quærere, nedum impium, ſed & ſtultum eſt. Fidelibus enim paſtoribus nedum quæ ad temporalem victum, & veſtitum pertinent, conceduntur, ſed & æterna præmia promittuntur, vt patet in parabola de ſeruis. Stultus igitur eſt, qui cùm temporalia, & æterna habere poſſet, ipſe ſolis temporalibus contentus eſt. *Et qui non eſt paſtor.* Declaratio eſt eius, quod dixerat. Paſtoris enim nomine indignus eſt, quia magis ſeipſum, quàm oues diligit. Habes ergo aliquot genera hominum in eccleſia verſantium. Fur eſt, qui non ritè ingreditur; latro, qui mala doctrina, vel vita occidit; Mercenarius, qui ventrem ſuum curat: paſtor verus, qui ouium ſalutem indefeſſe quærit, & idolum paſtoris, qui nomen tantùm habet, & præterea nihil. *Cuius non ſunt oues propriæ:* quia ſcilicet non in eius pectore mater eos parturiuit. Non poſſidet animum eius ſpiritus paſtoris boni, & ideo non mirum, quod non & ipſe brachio ſuo agnos colligat, & in ſinu ſuo portet eos. *Videt lupum venientem*, videt, inquit, inſtare periculum, ſcit, quid faciat mala doctrina, ſcit pleroſque damnaliter peccare, hæc omnia mercenarius ſcit, & tamen tacet. Emphaſin autem habet, quod dicit, *videt lupum venientem*, quaſi diceret, adhuc longè poſito lupo ipſe ſibi cauit, nondum mali aliquid perpeſſus eſt, & ſtatim fugit. *Et dimittit oues, & fugit.* Non fugiunt oues à mercenario; non enim habent cauſam legitimam, cur non audiant vocem, vel cur eius communionem deuitent, cur illi lac ſuum, & lanam denegent, ſed ipſe fugit. Obſeruo, quod non arguitur mercenarius, quod furatus ſit, mactauerit, & perdiderit, ſed tantum, quod videt periculum, & fugit, hoc eſt, verbum exhortationis ſubtrahit, ne ſi lupo reſiſtat, temporale commodum, quod amat, amittat. Fugit, cùm hæreticis non obſiſtit, ex timore, ne quid incommodi patiatur. Fugit item cùm vitia ſubditorum nō corripit, ſed tacet, conniuet, diſſimulat, ne quem offendant, amant enim plerumq; oues ſuam perniciem. Præterea fugit, cùm quod ſtulti gregis libidini adlubeſcit, hoc docet, hoc inculcat, vt gloriam venetur & commodum. *Et lupus rapit, & diſpergit oues.* Pulchrè diaboli natura hic deſcribitur, lupus ſiquidem eſt diabolus, quantumcunque ſe amicum ſimulet, lupus, inquam, omnibus Dei operibus infeſtus, maximè tamen homini, mortem enim, & exitium noſtrum non minus optat, quàm lupus ouium. Rapit autem diabolus, dum gregem per falſas doctrinas, per peccata, per offendicula, & per mortem dilacerat: rapit cùm à Deo abducit in ſuum regnum. Quos autem rapere non poteſt diſpergit; Ita & errabundas facit, vt neſciant, vbi conſiſtere debeant; quorum omnium malorum cauſa eſt mercenarij fuga. Quare quamuis ipſe eas non occidat, quia tamen fuga ſua oues lupo prodit, ſanguis perditarum ouium requiretur de manu eius. *Mercenarius autem fugit, quia mercenarius eſt.* Fugit interdum etiam verus paſtor, ſed non dimittit oues, nec ceſſat ab officio; Mercenarius autem ita fugit, vt omninò ouium curam ex animo eijciat, & omninò ab officio ceſſet. *Et cognoſco oues meas;* Hoc verbo primùm eos terret, qui ouium veſtimenta prætendunt, & in ouili ſedent, cùm interim ſint lupi ſuo tempore eijciendi, non enim omnes oues ſunt, qui in ouili degunt. Hæc igitur meritò omnes pſeudochriſtianos terrere debent, quandoquidem hi inter oues non agnoſcentur in iudicio vltimo; contrà hoc verbo pij valdè conſolantur; ſiquidem nihil magis hominem pium exhilarat, quàm cùm accedit, & videt Deum ſui curam gerere, eſtque in his verbis obſeruandum, quòd non tantùm dicit, diligo oues meas, ſed cognoſco, quod magnificentius eſt, hoc enim verbum cum ſignificatione dilectionis ſimul indicat affectum compaſſionis, quaſi diceret, nō ſolùm diligo oues meas corde, ſed video, & obſeruo vbi ſint, quid ipſis deſit, quidue patiantur, *& agnoſcūt me meæ.* Hoc verbo primùm impios illos repercutit, qui dixerant, *hunc neſcimus vnde ſit.* Vult autem dicere Chriſtus, quid enim quod vos me non agnoſcitis, meæ tamen oues me agnoſcant, imò in eo, quod me non agnoſcitis, nec ego vos agnoſco inter meas oues. *Et alias oues habeo, quæ non ſunt ex hoc ouili*, quaſi dice-

Mercenarij qui in eccleſia.

Math. 25.

Lupus eſt diabolus.

Oues in ouili qui.

A diceret, se non tantùm ad oues domus Israel missum, aut promissiones ad solos Iudæos pertinere, sed etiam ad gentiles. Singula autem verba suam habent emphasin, primò quanquam nondum vocati essent gentiles, tamen eos iam se habere dixit, vt ostendat prædestinatos ab æterno; deinde oues nominat, qui adhuc in peccatis erant, nec pastorem agnoscebant, vt discamus nullum certo reprobatum dicere, propter pręsentem statū, cùm nesciamus quis futurus sit. Tertiò, *non*, inquit, *sunt ex hoc ouili*, hoc est, Iudæorū populo, qui olim solus Dei populus erat, hoc igitur verbo conuersis ex gentibus spes datur. Nunc enim non est Iudæorū Deus tantùm, sed & gentium. Quartò, *oportet me*, inquit, *illas adducere*; quanquam enim per apostolos vocati sunt gentiles, tamen Christi potentia factū est, quod crediderunt. Adducendas autem dicit, vt ostendat, non satis esse, quod oues simus, nisi etiam in vnitate ecclesię permaneamus. *Et fiet vnū ouile, & vnus pastor.* Hinc nonnulli colligere voluerunt post nouissimam iudicij diē omnes tam bonos, quàm malos, simul in vnū æternæ vitę locum congregandos esse, sed falsò colligūt; non enim dixit Christus omnes homines in vnū stabulum congregandos, sed fiet vnum ouile. Ad ouile autem, vt suprà dictum est, nec canes, nec hirci, nec porci admittuntur, sed solæ oues.

Ouiū secundum genus.

B Patet igitur, quod locus hic non de malis, sed tantū de bonis est, qui oues dicuntur, hucq; pertinet, quod Christus dicit, in iudicio oues ab hædis separandas, & aliud iudicium ouium, aliud hædorū futurum; Tantum abest, vt in vnum ouile omnes congregentur; quomodo igitur posset esse vnum ouile bonorum, & malorum? Igitur aliæ illæ oues gentes incircumcisæ sunt, quæ nō sunt ex ouili Iudæorum, non. n. habebant testamenta, non erant de progenie patriarcharum, alieni erāt à Christo &c. Nihil igitur vult aliud Christus hoc verbo, quàm quòd paries ille inimicitiarum, qui hactenus Iudæos à gentibus segregauerat, demoliendus esset, omniumq; electorum, siuè è Iudæis, siue è gentibus futura esset vna ecclesia. *Sed vos non creditis, quia nō estis ex ouibus.* Verissimè autem sic Iudæis dixit, huiusmodi enim ouium simplicitas docilis est, at illi animos habebant ambitione turgidos, odio fermentatos, liuore corruptos, auaritia, varijsq; mūdi cupiditatibus infectos, ac planè diuersos ab ouium simplici natura. *Oues meæ vocem meā audiunt.* Non frustra repetit ouium, & pastoris conditiones. Christum enim pastorem esse, & nos oues, egregia consolatio est in aduersis, vt suprà dictum est. Vocem autem pastoris Christi oues audiunt non tantùm aure corporis, sed etiam fide, & amore. *Et sequuntur me*, fide scilicet, C spe, & charitate, itemq; desiderio, moribusq; abnegatione sui ipsius, & gestatione crucis, deniq; & contemptu omnium terrenorū. Hæc est vera Christi sequela, hæc via ad cælum, per quā qui Christum non sequitur, nō est eius ouis. Congruè ergo etiam Incognitus in psalmos explicans illud psalmistæ: *Et elegit Dauid seruum suum & sustulit eum de gregibus ouium, de post fętantes accepit eum*, mysticè ait significari, quòd Christus à Iudæis ad gētes translatus est, quod sic, inquit, glossa deducit: Dauid ad literam ex pastorali officio pecudum ad regimen hominū translatus est. Christus verò ex hominibus ad homines, idest, à Iudæis ad gentes: Iudæi enim primò erant oues fœtantes, dum præcepta legis seruabant. Qui modo præter Christum Saluatorem nostrum boni pastores dicendi sunt, docet D. Augustinus in explicatione eorundē Euāgelistę, atq; apostoli verborum. Quid, inquit, Petrus? Nonne bonus pastor? nonne & ipse animam pro ouibus posuit? Quid Paulus? Quid cęteri apostoli? quid eorum tempora consequentes beati Episcopi martyres? Quid etiam iste S. Cyprianus? Nonne omnes pastores boni? non mercenarij, de quibus dicitur, *amē dico vobis perceperunt mercedem suā.* Omnes ergo isti pastores boni, non solùm, quia sanguinem fuderunt, sed quia pro ouibus fuderunt, non enim fuderunt

Pastores boni qui pręter Christū.

D elatione, sed charitate. Nam & apud hæreticos, qui propter iniquitates, & errores suos aliquid molestiarum perpessi fuerint, nomine martyrij se iactant, vt hoc pallio dealbati facilius furentur, quia lupi sunt. Si autem vultis scire, in quo numero habendi sunt, pastorem bonū Paulum apostolū audite: *Quoniam non omnes, qui corpora sua etiā ignibus tradunt, æstimandi sunt sanguinem fudisse pro ouibus, sed potiùs contra oues*, &c. Sed adhuc istos non tetigit, qui falsi martyrij nomine in passionibus gloriantur. Audite, vt eos tangat, imò vt transfodiat: *Si distribuero*, inquit, *omnia mea pauperibus, & tradidero corpus meum, ita vt ardeam, charitatem autem non habeam, nihil prodest.* Ecce venitur ad passionem; ecce venitur ad sanguinis effusionem, venitur & ad corporum incensionem, & tamen nihil prodest, quia charitas deest, adde charitatem, prosunt omnia, detrahe charitatem, nihil prosunt cætera. Quomodo autem habet vel exiguam charitatem, qui etiam conuictus, non amat vnitatem? Hanc dominus vnitatē commendans pastoribus bonis, non commendans bonos pastores, noluit multos appellare pastores. Neq; enim, vt dixi iam, nō erat pastor bonus Petrus, Paulus, apostoli cæteri, posteriores Sancti episcopi, beatusque Cyprianus. Omnes hi pastores boni, & tamen ille pastoribus bonis nō commendauit pastores bonos, sed pastorem bonum. *Ego sum*, inquit, *pastor bonus.* Quid di-

1. Corinth. 13.

cis domine bone paſtor? Tu enim bonus paſtor, qui bonus agnus: Idem paſtor, & paſcua: Idem agnus, & leo. Audiamus, & adiuua, vt intelligamus, *Ego ſum*, inquis, *bonus paſtor*, quid Petrus? Aut non paſtor, aut malus? Videamus, ſi non paſtor. Tu ei dixiſti domine, *amas me*, & reſpondit, *amo*, & tu ei, *paſce oues meas*. Tu domine interrogatione tua firmamento oſtis tui amatorem feciſti paſtorem. Paſtor eſt ergo, cui paſcendas oues credidiſti. Videamus ergo vtrũ non bonus. Ipſi id interrogatione, & reſponſione eius inuenimus. Quæſiſti, verum amet te, reſpondit, amo. Vidiſti cor, quia verum reſpondit; non eſt ergo bonus, qui amat tantum bonum? Ergo & paſtor, & bonus paſtor, nihil quidem ad poteſtatem, ac bonitatem paſtoris paſtorum, ſed etiam ipſe & paſtor & bonus, & cæteri tales paſtores boni. Quid eſt ergo, quod paſtoribus bonis commendas vnum paſtorem, niſi quia in vno paſtore doces vnitatem; & exponit apertius ipſe dominus per miniſterium noſtrum ex ipſo euangelio commemorans charitatem veſtram & dicens: audite quid commendaui, ego ſum paſtor bonus, dixi, quia omnes cæteri, paſtores boni membra mea ſunt. Vnum caput, vnus ſpiritus, vnum corpus; Ergo ipſe eſt paſtorum paſtor, & paſtores multi ſunt, vnius paſtoris, & oues cum paſtoribus ſunt ſub paſtore. Quid ſunt hæc niſi, quod dicit apoſtolis, ſicut enim corpus vnum eſt, & membra habet multa, omnia autem membra corporis cùm ſint multa, vnum eſt corpus, ſic & Chriſtus; ergo ſi ſic & Chriſtus, merito Chriſtus in ſe habens omnes bonos paſtores, vnum commendat, dicens: *Ego ſum paſtor bonus*, Ego ſum, vnus ſum, mecum in vnitate omnes vnum ſunt, qui extra me paſcit, contra me paſcit, ergo audite ipſam vnitatem vehementius commendatam; *Habeo*, inquit, *alias oues, quæ non ſunt de hoc ouili*. Loquebatur enim primo ouili de genere carnis Iſrael. Erant autem alij de genere fidei ipſius Iſrael, & extra adhuc erant in gentibus. Erant prædeſtinati, nondum congregati. Hos nouerat, quos prædeſtinauerat, nouerat, qui redimere ſanguine ſuo fuſo venerat, videbat eos nondum videntes eum, nouerat eos, nondum credentes in eum, *habeo*, inquit, *alias oues, quæ non ſunt de hoc ouili*, quæ non ſunt de genere carnis Iſrael, ſed tamen non erunt extra hoc ouile, quia oportet me adducere eas, vt ſit vnus grex, & vnus paſtor. Meritò huic paſtori paſtorum, amata eius, ſpõſa eius, pulchra eius, ſed ab ipſo pulchra facta, prius peccatis fœda, poſt indulgentiam, & gratiam formoſa, loquitur amans, & ardens in eum, & dicit ei, vbi paſcis? Hæc & alia Auguſtinus. Iudocus Clichtoueus parte prima tripartitarum quę peculiariter eſt de tempore, dominica ſecunda poſt paſcha, ſermone ſecundo ait Euangeliſtam exprimere conditiones boni paſtoris, & præſertim tres in præſenti euangelio, eaſdem integrè, & plenè obſeruaſſe: Primamque eſſe, quod bonus paſtor animam ſuam dat pro ouibus ſuis, & pro earum defenſione propriam vitam exponit periculo mortis, quod certè ipſe Dauid, cùm paſceret gregem patris ſui, feciſſe legitur: nã cùm veniret leo, ſimiliter, & vrſus, & tolleret arietem de grege, perſecutus eſt eos, & apprehendit mentum eorum, & dilacerauit eos, ſicut hędũ caprarum, in qua hiſtoria per Dauid, inquit, intelligitur Chriſtus, qui totum genus humanũ, vt gregem ſui patris æterni cuſtodiuit, per leonem verò, & vrſum intelligitur diabolus, qui non vnum arietem, ſed totam humanam propaginem ſuſtulerat, & induxerat in captiuitatem, & mortem ęternam. Chriſtus verò ſua patientia, humilitate, & obedientia debellauit hunc ferocem leonem, & vrſum ſæuientem, & eruit oues ſuas de faucibus eius, mortem Crucis perferendo, vt gregem ſuum viuificaret, & libertati reſtitueret. Et ergo rectè ait de ſeipſo in hoc euangelio, vt oſtendat ſe hanc primam boni paſtoris cõditionem habere, *Et animam meam pono pro ouibus meis*. Secundam boni paſtoris cõditionem eſſe idem ſcribit, quod cognoſcat oues ſuas, & ſciat eas diſtinguere, ac internoſcere ab ouibus alienis. Quod vt faciliùs, inquit, faciat, & commodiùs, aliquod facit ſignum viſibile in ouibus ſuis, aut in fronte, aut in latere, per quod ſtatim cognoſcit oues ſuas, & diſtinguit ab alijs, ne per errorẽ alias pro ſuis capiat, aut alij ſuas ſibi vſurpent. Sic & Chriſtus cognoſcit oues ſuas, ideſt approbat, & gratas habet, & illis ſignum impreſſit ſpirituale, ſcilicet characterem baptiſmi cum ſignaculo charitatis poſito in animabus ſuarum ouium. Per quod ſignum oues Chriſti diſtinguuntur ab alijs, quæ non ſunt de numero gregis ſui, & quas in euangelio Math. profitetur ſe neſcire. Hanc autem ſecundam conditionem Chriſtus in præſenti euangelio demonſtrat ſe habere, cùm ait, *& cognoſco oues meas*. Tertiam boni paſtoris conditionem eſſe, quod ſuas oues diſperſas & aberrantes debet cum magna ſedulitate colligere, & reducere in caulam, ne fiant in prædam feris, ac lupis. Quod certè & Chriſtus plenè, inquit, eſt executus: Nam gentiles aberrantes per cultum idolorum, voce, ac miniſterio ſuorum apoſtolorum reduxit in ſuum ouile, ſcilicet ſanctam eccleſiam, & ex eis, atq; Iudæis compoſuit vnum ouile integrum, ſcilicet vnam eccleſiam catholicam. Et idipſum verbis atteſtatur in præſenti euangelio: *Et alias oues habeo, quæ non ſunt ex hoc ouili* (ſcilicet gentes, quæ non ſunt de ſynagoga Iudæorum) *& illas oportet me adducere, & vocem meam audient*,

(per

B. Petrus an bonus paſtor.

Chriſtus paſtorum paſtor.

Oues alterius ouilis.

Paſtoris boni conditiones.

1. Reg. 7.

Chriſtus Dauid.

Diabolus leo & vrſus.

A (per prædicationem apostolorum) *& fiet vnum ouile, & vnus pastor:* Christus, qui præsidet illi ouili ecclesiæ scilicet suæ ex Iudæis, & gentibus collectæ. Ait item præsentem sermonē in duas partes diuidi, primam ostendere, quomodo ad imitationem Christi habēs in ecclesia directionem aliorum, debeat esse bonus pastor, & non mercenarius. Secundam verò, quomodo fideles subditi præpositis ecclesiasticis debeant esse oues pascuæ domini, & ex ouili Christi. Ad primā huius diuisionis expediendam partem, vt rector animarum, & fidelis populi in ecclesia sit verus, & bonus pastor, oportere, quòd ad imitationem Christi tres boni pastoris conditiones habeat, quos iam declarauimus, Christum in se egregiè habuisse. Primò siquidē id requiri, quòd ponat animam suam pro ouibus suis in hunc modū; Quod si veniat tyrannus persequens oues, vt abducat eas à fide; & violenter opprimens, vt eas inducat ad mala perpetranda, debere ipsū pastorem resistere improbis conatibus illius persecutoris, & vitā suam exponere periculo mortis pro salute ouium suarum, si illud expedire, & prodesse, cognoscatur. Similiter si veniat hæreticus, tanquam lupus vorax ad gregem fidelium, vt eos subuertat prauis suis dogmatibus, & abducat in errorem pestiferis suis persuasionibus, debere ipsum pastorem toto conamine resi-

Cap. 13.

B stere talibus hæreticorum moliminibus, &, vt docet Ezechiel, se murum opponere pro domo Israel, idest, pro ecclesia, atque stare ex aduerso insuperabili animi constantia, vt non solum bona sua temporalia, sed & seipsum exponat vitæ discrimini, ac dispendio, vt saluet gregem suum ab huiusmodi luporum rapacium inuasione, ac morsibus. Secundò oportere eum pastorem ecclesiasticum cognoscere oues suas non quidem solùm cognitione sensibili, quæ est ex facie, sed cognitione intellectuali, quæ est per notitiam conditionis vitæ, & qualitatis ouium suarum, vt diligenter attendat earum mores, & genus viuendi, & vbi opus est, adhibere remedium placidæ admonitionis, aut seueræ increpationis ad aliquam suarum ouium, non dissimulet, nō oscitanter negligat, aut negligenter prætereat hoc pium medicationis opus, sed vigilanter, & incunctanter adhibeat. Quod & Salomon in prouerbijs admonet dicens; *Diligenter agnosce vultum pecoris tui, tuosque greges cōsidera.* Siquidem pastor ouium mutarum, & irrationalium diligenter studet suum cognoscere gregem, & si quam ouium suarum viderit morbidam, & ægrotam, confestim illi adhibet manum medicatricem, & apponit cataplasmata ad illi sanitatem restituendam. Quid ergo facere, inquit, debet pastor ouium rationalium, pro quibus Christus

Prouerb. 27.

C mortuus est? Nonne diligenter agnoscere vultum interiorem, & animum, atque mores suarum ouium? Et si quam inuenerit laborantem graui morbo, scilicet peccato mortifero, continuò illi adhibere conuenientem medicinam, scilicet salutarem doctrinam, admonitionem lenem, aut duram reprehensionem, secundum qualitatem, & genus mali, quo ouis illa lāguida premitur. Tertiò necessarium esse asserit, quod pastor dominicus oues suas dispersas colligat, & reducat ad ouile suum, vnde aberrarūt. Dispergi autem oues pascuæ domini per diuersa vitia in deuia, & vias obliquas. Aliquas per superbiam ad honores, & principatus huius mūdi; Alias per auaritiam ad opes, & possessiones terrenas, alias verò per luxuriam ad spurcitias voluptatum carnis, & ita de alijs peccatorum generibus, per quæ relinquunt homines viam rectam domini quæ ducit ad vitam, & ambulant per vias obliquas, quæ ducant ad perditionem. Itaque pastorem ecclesiæ, si quas ouium sibi commissarum viderit dispersas à suo grege, & aberrantes ab ouili dominico per grauia peccata, quæ separant hominem à Christo summo pastore, debere sedulam adhibere curam, vt huiusmodi oues quærat, & reuocet atque reducat in viam rectam per studium, & diligentiam crebræ solicitationis ad bonū, ac admonitionis mansuetæ, ac dul-

D cis. Et certè ea in re debere imitari exemplum illius pastoris euangelici in parabola apud Lucam descripti: *Qui cùm haberet centum oues & vna ex eis perijsset, dimisit nonaginta nouem oues in deserto, & iuit ad perquirendam ouem perditam, quam cùm inuenisset, sustulit eam in humeros suos, & reportauit ad ouile suum, conuocansq; amicos suos, & vicinos ait, illis. Cōgratulamini mihi, quia inueni ouem meam, quam perdideram.* Sic sane debere pastores domini deperditas oues suas quærere, & cùm inuentæ fuerint, & reductæ ad suum gregem, de earum recuperata salute gaudere. Quod si quis has tres boni pastoris conditiones non seruauerit, eum non pastorem, sed mercenarium esse, de quo dicit B. Gregorius in homilia euangelij eiusdem: Mercenarius est, qui locum quidem pastoris tenet, sed lucra animarum non quærit, terrenis cōmodis inhiat, honore prælationis gaudet, temporalibus lucris pascitur, impensa sibi ab hominibus reuerentia lætatur. Hæc Gregorius. Et huiusmodi mercenarius si videt lupum venientem, scilicet tyrannum persequentem, aut hæreticum subuertentem, aut diabolum dilaniantem oues sibi cōmissas, fugit non præstando auxilium ouibus suis contra huiusmodi tentationes, & insultus luporum, quoniam duntaxat lanam quærit suarum ouium, & temporale lucrum, quare non de mercenario, sed de vero pastore Christo dictum est in themate assumptò in principio, *Ego*

Luc. 15.

Mercenarius qui.

sum

ſum paſtor bonus &c. Pro ſecunda parte huius ſermonis abſoluenda, id animaduertendum eſſe ait idem Iodocus, quod fideles in ſacra Scriptura vocātur oues, in multis locis propter aliquas proprietates naturales, quæ ſunt in ouibus, & quæ ſpiritualiter nobis debent conuenire: Eſt enim imprimis ouis animal ſimplex, nihil doli, aut fraudis meditans; ſic & nos oportet, inquit, in ſimplicitate cordis ambulare, & omnem fraudulentam duplicitatem reijcere, ſicut nos admonet Chriſtus in euangelio Math. dicens: *Eſtote prudentes ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbæ:* Vnde & B. Iob, inter cætera virtutum præconia laudatur, quòd erat vir ſimplex, & rectus, ac timens Deum, ac recedens à malo. Secundò ouis hanc habet proprietatem, quod naturaliter fugit lupum tanquam capitalem vitæ ſuæ hoſtem: Sic & nos diabolum (qui inſidiatur animabus noſtris, vt eas rapiat, & deuoret) ſummopere fugere debemus, prauis illius ſuggeſtionibus non acquieſcendo, & opera eius (ſcilicet peccata) ſtudioſe deuitando. Tertiò ouis eſt animal vtile & fœcundum; nam ſubminiſtrat lac vſui humano, & lanam ad componendas veſtes. Hinc dicit B. Auguſtinus argutè: Quod ouis implet præceptum euangelicum, quia de duabus ſuis tunicis dat vnam non habenti. Inſuper & ouis agnellos parit, & multiplicat fœtus ſuos etiam ad hominum commoditatem: Sic & nos pio animi affectu debere indigentibus libenter alimenta ſubminiſtrare, & indumenta, quibus ſuæ ſuccurrant neceſſitati. Debere, & fœcunditatem bonorum operum nobis comparare, quæ tanquam ſpirituales fœtus edamus, & proferamus in lucem, ne inuenti ſteriles in cōſpectu Dei incurramus æternam maledictionem. Quartò ouis eſt animal obediens, & facile dirigibile ab homine. Quidquid enim iubetur agere, mox exequitur, ſi ſtabulo ſit exeundum, protinus exit, ſi redeundum ad ſtabulum, continuò reuertitur quocunque ducitur, promptè vadit, nec vnquam recalcitrat ſuo ductori, vt faciunt equi, & alia animalia ferocia, atque rebellia: Sic & nos ſi oues paſcuæ domini eſſe volumus, obedientiam imprimis præſtare debemus Deo, deinde præpoſitis noſtris eccleſiaſticis, nec non regibus, principibus & magiſtratibus, hi enim omnes ſunt paſtores noſtri ex officio ſibi cōmiſſo, dirigentes nos in viam ſalutis æternæ. Debemus itaque alacriter, & prompto animo ſequi eorum ductum, nec vnquam eorum iuſſis obmurmurare. Quintò ouis eſt animal parcum in victu, & ſobrium, paruis enim paſcuis eſt contentum, & expenſis modicis educatur: quod ex ſolo ſuæ naturæ habet inſtinctu, & naturali conditione: Quid igitur facere debet homo, qui eſt ratione præditus? Certè hanc laudabilem ouis proprietatem, parſimoniam ſcilicet, & ſobrietatē obnixè amplecti, & capeſcere: Nam ex ea, & humani corporis, & animæ pendet ſalus, ſiquidē, teſte B. Hieronymo, cibus, & potus moderatus & animæ, & corpori humano eſt vtilis: vnde & Eccleſiaſticus ait: *Noli auidus eſſe in omni epulatione, & non te effundas ſuper omnem eſcam; in multis enim eſcis erit infirmitas.* Et rurſus: *Propter crapulam multi obierunt, qui autem abſtinens eſt, adijcit vitæ.* Sextò ouis animal eſt pacificum, manſuetum, & quietum, cùm enim tondetur, cùm mulgetur, cùm ad occiſionem ducitur, obmuteſcit, & non emittit vocem, neque reſiſtit contrectantibus. Sic ſanè ſi de ouili domini eſſe volumus, nos pacificos eſſe oportet: *Beati enim pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur.* Nos etiam manſuetos eſſe congruit, quoniam *exaltabit Dominus manſuetos in ſalutem, & eſt ſuſcipiēs manſuetos dominus,* vt ait propheta in pſalmis. Denique nos quietos eſſe oportet more ouium, non iracundos, aut turbidos, debet namque omnis homo, vt ait B. Iacobus, eſſe tardus ad iram, nam ira viri iuſtitiam Dei, inquit, non operatur. Cæterùm in hoc præſenti euangelio tria poni ſigna aſſerit idem Iodocus, per quæ internoſcuntur oues Chriſti ab alienis, primum ſignum eſſe, quod oues Chriſti eum cognoſcunt, vt ſuum paſtorem: *Cognoſco,* inquit, *oues meas, & cognoſcunt me meæ.* Cognoſcere autem non ſolùm per fidem, ſed etiam per bonæ operationis ſtudium, idque ſic declarare B. Gregorium in homilia huius euangelij: Videte, inquit, ſi oues Chriſti eſtis; videte ſi eum cognoſcitis, videte ſi lumen veritatis ſcitis: Scitis autem, dico, non per fidem, ſed per amorem; ſcitis dico nō ex credulitate, ſed ex operatione. Nam idem ipſe, qui hæc loquitur Ioannes euāgeliſta alibi teſtatur dicens; *qui ſe dicit noſſe Deum, & mandata eius non cuſtodit, mendax eſt, & veritas in eo non eſt.* Hæc Gregorius. Et B. Paulus ad Titum de improbis loquens ait; *Confitentur ſe noſſe Deum, factis autem negant.* Secundum ſignum ouium Chriſti eſſe, quod ſequuntur ſuum paſtorem per imitationem virtutum eius exercitium, & diligentiam. Paſtor, inquit Chriſtus, ante oues ſuas vadit per bonæ vitæ exemplum, & oues illum ſequuntur imitando eius veſtigia; vnde B. Ioannes in ſua prima epiſtola Canon. dicit; *Qui dicit ſe in Chriſto manere, debet, ſicut ille ambulauit, & ipſe ambulare.* Qui ergo Chriſtum ſequitur in manſuetudine, patientia, & obedientia, ac cæteris virtutibus, is pertinet ad oues Chriſti. Tertium verò ſignum, quo noſcuntur oues Chriſti, eſſe quod audiunt vocem ſui paſtoris. *Oues,* inquit Chriſtus, *meæ vocem meam audiunt,* non quidem ſolùm auditu auris corporis, ſed etiam auditu interiori, & mentis, atq; executione

Fideles cur oues dicti.

Math. 10.

Paſtoribus quibus obediendum.

Parſimonia laus.

Ecclef. 37.

Ouium Chriſti ſigna.

A ne operis, beati enim sunt, vt ait æterna veritas, qui audiunt verbum Dei, & custodiunt illud, accommodando ad opus, quæ Christus voce sua fieri præcepit. Studeamus igitur solicitè esse de numero ouium huius pastoris optimi, vt tandem ab eo perducamur ad vberrima æternę vitæ pascua in regno cælorum. Id quod fieri non poterit nisi toto ex corde summum illum pastorem diligamus, qui nimirum D. Petro apostolo oues suas, siue agnos commissurus, primò ipsum ter interrogat, nunquid ab eo amaretur, non vt disceret, inquit Ambrosius, sed vt doceret, quem amoris sui velut vicarium relinquebat; non enim vult dominus suos agnos, vel oues committere, nisi illi, qui eum diligit, quos ipse tãtum dilexit, vt pro eis mori dignaretur, & ideo prius ecclesiæ pastorem interrogat, an se diligat, & sic postea ad pascendum suos agnos, & oues ei committit: Sicut enim fuit timoris indicium negare pastorem, sic est amoris officium pascere dominicum gregem. Vnde Chrysostomus, Si diligis me, inquit, præsiste fratribus, & feruentem amorem, quem per omnia demonstrasti, nunc ostende, & animam, quam dixisti, positurũ te esse pro me, hanc pro ouibus da meis, ostendens quanti appretiatur præsistentia propriarum ouium, & quoniam hoc est maximè eius, qui in ipsum est, amoris signum. Vnde & Gregorius: Si ergo signum dilectionis est cura pastoris, quicunque virtutibus pollẽs gregem Dei negligit pascere, summum pastorem conuincitur non amare. Vnde & Augustinus, Quid est aliud, *diligis me, pasce oues meas*, quàm si diceret; Si me diligis, non te pascere cogita, sed oues meas, & sicut meas pasce, non sicut tuas, gloriam meam in eis quære, non tuam, damnum meum, non tuum, lucra mea, non tua. Vnde Bernardus; Non ociosè toties repetitum est, *Petre amas me*, in commissione ouium. Et ego quidem id significatum proinde puto, ac si illi dixisset Iesus; nisi testimonium tibi perhibente conscientia, quod me ames, & valde perfectèque ames, hoc est, plus quàm tuos, plus quàm etiam te, vt trinæ repetitionis numerus (ter enim interrogauerat, numquid eum amaret) impleatur; nequaquam suscipias curam hanc, nec te intromittas de ouibus meis, pro quibus vtique sanguis meus effusus est. Terribilis sermo, & qui posset etiam impauida quorumuis tyrannorum corda concutere &c. Vide quomodo dominus Christus committendo Petro pastorale officium ipsum ter examinat de dilectione, quia pastores ecclesię debent eum, ac etiam proximũ præ cæteris hominibus diligere, non ergo debet eligi quis in prælatum, nisi habitis certis signis & argumentis de dilectione eius erga Deum, & proximum, vnde Bernardus; annon incongruè de dilectione requiritur, qui pascendo gregi præponitur. Ille enim præesse debet alijs, qui vino charitatis inebriatus exæstuat, immemor sui, oĩq; vt nõ quærat, quæ sua, sed magis, quæ Iesu Christi. Attende etiam quod Dominus pastorale officium iniungit, trina examinatione præmissa, & ideo, qui ad hoc officium assumitur, prius examinari debet diligenter. Primò autem, & secũdò agnos imperfectos quodam lacte, & tertiò oues perfectiores solido cibo alendos Petro commisit, quia non solùm pastorem, sed & pastorum pastorem eum constituit; Sunt enim in ecclesia tria genera, seu tres gradus fideliũ, qui sicut agni, & oues in ecclesia sunt pascendi, scilicet incipientes & proficientes, qui quasi adhuc imperfecti agnorum, & perfecti, qui nomine ouium possunt intelligi, & bis dictum est, pasce agnos meos, sed semel, pasce oues meas, quia infirmi, & adhuc tenelli in fide ampliori pastorali cura, & sollicitudine indigent, quàm fortiores, & grandiusculi, qui se regere valent, nec tanta cura egent. Pascit igitur Petrus agnos, pascit & oues, pascit filios, pascit & matres, quia regit & subditos, & prælatos. Omnium igitur pastor est, quia præter agnos, & oues in ecclesia nihil est, nihil, inquã, quod suis pastoribus commiserit. Considera hic solitam domini charitatem, & benignitatem. Apertè enim vides; quomodo diligenter, & affectuosè imprimit, reiterat, & recommendat Petro animas nostras, ter enim interrogans eum de amore, ter subiunxit pasce. Non dicit ei tonde, mulge, macta, & manduca, sed dicit tribus vicibus pasce, scilicet pane doctrinæ, & sanctæ prædicationis verbo, vitæ, & honestæ conuersationis exemplo, & temporalis vitæ subsidio. Ter ergo dictum est pasce, ad significandum, quod habens curam animarum debet subditos pascere pastu triplici, scilicet verbi dei, & boni exempli, & prout potest temporalis subsidij. Thomas Bozius Eugubinus congregationis Oratorij presbyter scribit antea pares fuisse apostolos cum Petro, vbi verò Petro dictum: *Pasce oues meas*, apostolorum pastorem, & omnium Christi ouium, nec amplius parem, sed maiorem constitutum fuisse, & ab vno ipso aliorum apostolorum potestatem manasse, additque Christum dixisse, pasce, non, pascas, aut aliquid simile, quod respiciat futurum tempus, quoniam eo tempore nullæ aliæ Christi oues erant, nisi apostoli, ac nonnulli præterea discipuli, in quibus præcipui Septuaginta duo, quamuis vbi hæc Christus dixit, non adfuerint, nisi apostoli; In primis igitur apostolorum curam, & gubernationem Petro commissam. Ita hic obseruate Euthymium & Bernardum lib. 2. de consideratione ad Eugenium, Chrysostomumque, cuius hoc in loco inter alia, hæc sunt verba; Quòd si quis percunctaretur,

Deum esse amandum.

Homil. 87. in Ioan.

Lib. 5. epist. 5.

Tract. vlt. in Ioann.

Serm. 76. in cantic.

Serm. 23. in

In prælatũ assumendus qui.

Qui agni nomine, & qui ouium, intelligantur.

Lib. 18. de Petri Cathedra.

Petrus quãdo apostolorum princeps factus.

ctaretur,

ctaretur, à quo Iacobus ſedem Hieroſolymitanam acceperit, reſponderem hunc ab hoc orbis totius magiſtro præpoſitum: Et os erat apoſtolorum, & princeps, præterea & Paulus cum præter alios viſurus aſcendit. Sed & origines Petro ſummam rerum de paſcẽdis ouibus traditam: Cyprianus ſuper eum vnum ædificatam eccleſiam, mandatamq; vt paſceret oues: Arnobius quam ſolus habuit Chriſtus, poteſtatem tributam: Chryſoſtomus eccleſiæ principatum, gubernationemque per vniuerſum mundum à Chriſto ei commiſſam: alij Græci profecturam totius orbis ei conceſſam, profitentur. Et quod ad apoſtolos ipſos attinet, obſeruandum Bozius eſſe ait, ter dictum paſce *βόσκε τὰ ἀρνία, ποίμαινε τὰ προβάτα, βόσκε τὰ προβάτα*. Nomine verò agnorum, qui primo loco paſci iubentur, Græcos intelligi perfectiores, ouium imperfectiores, vt ſciamus & apoſtolos & apoſtolis minores Petro commiſſos: ter interrogatum eſſe, multis de cauſis. Hanc afferre Gregorium Tauroniniæ epiſcopum, quod ſpectant ad Petri gubernationem cuncti ſiue afferant fructum trigeſimum, ſiue ſexageſimum, ſiue centeſimum, & cùm ſit in latino ſemper, *paſce* in græco eſt *βόσκε ποίμαινε*: primò durius impetium, ſecundo mitius ſignificari, teſtati Græcos; Item obſeruandum nulli à Chriſto gubernationis munus cõmiſſum, niſi hoc loco. Audi, inquit, Ambroſium dicentem: per hanc itaque legem, quia iuſſit dominus Petro paſcere oues ſuas, & qua dedit ei poteſtatem paſcendi, iubet item vnicuiq; paſtori paſcere oues ſuas pro portione gregis cuique commiſſa, & attributa, & dat ei poteſtatem ſpiritualem paſcendi, nec enim alia lex eſt in euangelio, per quam poteſtas ſpiritualis gubernandi, & regendi animas, detur, niſi hæc. Huc vſq; Ambroſius, ex cuius verbis liquere ait Bozius apoſtolis nullam vnquam datam poteſtatem, niſi retinendi, ac ſoluendi peccata, prædicãdi euangelium, & baptizandi: At condendi leges, inſtituendi epiſcopos, & alia id genus ſpectantia ad poteſtatem gubernandi, nullibi ius datum, hoc ſoli Petro commiſſum tanquã principi apoſtolorum, ab eo in alios eſſe deriuatum. Præterea dictum eſſe oues, & agnos, vt oſtendat plenam Petri poteſtatem. Nullum namq; animal, inquit, eſt in poteſtate gubernantis ita poſitum ſicut agnus, & ouis, ideo Dauidem dixiſſe; *qui regis Iſrael intende, qui deducis velut ouem Ioſeph: & deduxiſti ſicut oues populum tuum in manu Moyſi, & Aaron.* Sic & ab antiquis reges ſuos vocari ſolere *ποιμένας*, vt eſt apud Homerum. Neque verò ouem vſquam tutò, aut bene eſſe, niſi è præſcripto paſtoris. Huc ſpectare illud eiuſdem Dauidis: *Erraui ſicut ouis, quæ perijt, quære ſeruum tuum, quia mandata tua non ſum oblitus.* Paſtorem oues ducere ad paſcua, quæ velit, & quando, & quà libet, & quanto libet tempore ibi continere, reducere, includere in caulas, tondere, curare, morbidas a cęteris ſeiungere & ſimilia his agere, de quibus latè Ezechiel, & Nazianzenus. Poſtremò adducit authoritatem Leonis Imperatoris cognomento Sapientis, qui ſoli Petro oues paſcendi poteſtatem datam fuiſſe à Chriſto aſſerit his verbis; Poſt reſurrectionem ter Petrum percunctatus an ab eo diligeretur, ouium ſuarum principem paſtorem conſtituit, deditque ei paſcendi poteſtatem, petens ab eo paſcendi curam, tanquam vicem redamandi. Idcirco enim aiebat, amas me? paſce agnos meos. Petrus verò cùm intelligeret principatum illum magnum eſſe, & magnis indigentem viribus, videretque Ioannem ſequentem, illum dico, quem vehementer Chriſtus amabat, *hic*, inquit, *quid*? quod perinde erat, quaſi diceret, me ne præfici vis caput diſcipulis, hunc verò à te dilectum, qui voluit ſedere ad dexteram, & matrem præmiſit, quæ peteret vt vnus ſederet ad dexteram, hic, inquam, quid facere his iubes? Ne igitur erroris occaſionem aliqui arriperent, quod omnibus diſcipulis communiter dixiſſet, *quæcunq; ſolueritis*, & quæ ſequuntur, reſpõdet dominus quaſi increpans Petrũ, *ſic eum volo manere, donec rurſus veniam, quid ad te? tu me ſequere*, ideſt, ſequere me hoc baculo paſtorali, & ſicut ego cùm eram vobiſcum, ſeruabam vos, vt pater veſter, & caput, ac magiſter vigilans pro vobis, ſic tu mei loco eſto, & ſequere me, principatu iſto, & poteſtate fratres tuos confirmans. Te enim volo eſſe loco meo &c. Nunc de populi erga prælatos dicamus offitio; de hoc itaque Iodocus Damhauderius in parænesibus ſuis chriſtianis, ſiue locis communibus ad religionem, & pietatem Chriſtianam pertinentibus, loquens, in hæc ferè verba tradit, quomodo ſcilicet ſeſe communis populus regere debeat erga ſpirituales prælatos, exẽplo ouis præbentis paſtori neceſſaria, id nos doceri inquiens. Agricolæ, inquit, operarij, opifices, & huius generis omnes vulgares, cùm non porrigunt ſacerdotibus neceſſaria, efficiunt, vt pro bonis habeant malos paſtores. Si enim ſuo paſtori non lac, non lanam ad vitæ ſubſidia referunt, vel paſtor relicto grege ad aliam vitæ conditionem dilabitur, vel penuria conficitur, & curam gregis abijcere compellitur. Etenim Scriptura ſacra tam veteris, quàm noui teſtamenti, ſimplicem populum ouibus comparare conſueuit, oueſq; appellare, nec ſine cauſa, nam quemadmodum inter omnia animantia ouis magis eget cura paſtoris, qui eam ad paſcua ducat, reducat, regat, ſanet, à quo & tota pendet; Sic & populus maximè eget cura prælatorum ſpiritualium, à quibus

Græci agni erant.

Sacerdotib. eſſe neceſſaria præſtanda.

bus

A bus pascatur, ducatur, regatur, sine quibus reuera facilè periret salus populi. Ex natura igitur, & proprietate ouis facile colligi potest, quod populus debeat suis prælatis spiritualibus, quos Scriptura solet vocare pastores ouium, non rationis expertium, sed ratione vtentium. Ouium itaque est, non præire, sed suum sequi pastorem, non iubere, aut præcipere, sed suo parere & obedire pastori, illum audire, vocem illius agnoscere, lac, & lanam illi suppeditare; ab illo pascua accipere, & quo pastor ducit, ad pascua ire, alienum nequaquam sequi, quia non nouit ouis, vt ait Christus, vocem alienorum; non murmurare contra pastorem, sed patienter ferre, vt tonderatur, vt ducatur, vt regatur. Ad eundem sanè modum se regere debet populus erga suos prælatos, & pastores spirituales; nam populi est, non præire, sed sequi suos prelatos, & pastores, quibus primò omnem debent honorem, ac reuerentiam haud secus, atque suis parentibus, illis assurgendo, cedendo, caput aperiendo, cum omni reuerentia, & mansuetudine alloquendo. Secundò pro prælatis spiritualibus oues, ac subditi orare debent, quemadmodum ecclesia pro Petro orabat, cùm esset detentus in carcere, sicut scribitur in actibus apostolorum, hincque est, quod Paulus à suis subditis toties pro se preces requirit. Tertiò in his, quæ fidem, & mores concernunt, omninò, ac simpliciter suis prælatis obedire debent, propterea Paulus, *Obedite*, ait, *præpositis vestris, & subiacete illis, ipsi enim peruigilant quasi rationem reddituri pro animabus*

B *vestris, vt cum gaudio hoc faciant, & non gementes*. Quartò de prælatis suis bonam habere debent existimationem tanquam de legatis, ac ministris Christi, neque de illis quicquam sinistrè iudicare, quemadmodum de se, ac suis commilitonibus B. Paulus admonet dicens: *Sic nos existimet homo, vt ministros Christi, & dispensatores mysteriorum*, &c. Quintò non debent de illis murmurare, dicebat enim idem apostolus; neque murmuraueritis, sicut quidam eorum murmurauerunt, & à serpentibus perierunt. Sextò illis decimas iuraque omnia ex præcepto diuino soluere debent, & illis omnibus modis prouidere, vt habeant, vnde honestè viuant: Sic Abraham Patriarcha, vt scribit idem Paulus, decimas de præcipuis dedit Melchisedech sacerdoti Dei altissimi: Et aliàs idem ait: *Spiritualia vobis seminauimus, magnum est si carnalia vestra metamus*. Et paucis interiectis: Nescitis, quoniam qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt, edunt? & qui altari inseruiunt de altario participant? Hæc, & plura ille. Quod verò oues egeant pastoribus, iisdemque cordatis, indicat etiam psalmographus his verbis; *Deduxisti sicut oues populum tuum in manu Moysi, & Aaron*, fitque creberrima ouium in scripturis mentio, quo minimè vulgarem in Deo erga suos esse custodiam contemplemur, qui quidem cùm vniuersa-

Psalm. 77.

Oues egere pastore quid.

C lis sit pastor, vult tamen sempiterno rerum ordine, ac serie, vt sic dicam, primogenia, ac æterna, quemadmodum cæteras quoque res, ita homines in terris suos habere duces, & tutores, deduxit quidem dominus, vt hic canit vates, tãquam oues, solerti scilicet cura, ex Aegypto Hebreorum populum, verùm non absque ducibus, & pastoribus. Alioqui quò vulgus rude, atq; imbecille, vel millies diuino ab oraculo admonitum, suum direxisset iter per mare? per solitudinẽ? per terram hostilem? Strenuissimus igitur illi datus fuit dux cum fratre Moyses, quem cùm ex aquis assumptum interpretentur, Aaron autem fortitudinis montem, animarum ductores bellissimè adumbrasse non ignoramus. Aquas dicunt nonnunquam in scripturis vitæ huius afflictiones, aduersamque fortunam, atque interdum cupiditatum profluuium pretendere. Da mihi igitur animarum ducem nondum ab aquis assumptum, hoc est, adhuc aduersis molliter reluctantem, in persecutionumque fluctibus fugacem, & fœminarum more eiulantem, aut in cupiditatum, libidinumq; volutabro sese volutantem, idcirco in fide euiratum, emoriar si quam videris vnquam ex ouibus sub tali pastore diutius in domini pascuis ritèque educari. Qui eiusmodi sunt, aut Aegypti desiderio contabescent miseri, aut contempto Deo, atque eius religio-

Aqua quid mysticè.

D ne vitulum sibi pro Deo ex aureis vxorum inauribus delicatissimi (si Deo placet) pastores conflabunt. Nihil enim in illis reperies, quod elumbe non sit, effæminatum, putidum. Moyse itaque ductore opus est, atque Aarone, viris scilicet in fide, doctrinaque spiritus robustis, firmatisque in his, quæ solida sunt, & perfecta. Non quidem in mundo saginario tanquam in amne fluitantes, aut turpissimis parentes affectibus, sui vult esse gregis pastores Deus. Quare si nonnullos inuenias istiusmodi, de quibusque Dominus sic in Ieremia queritur; *Pastores multi demoliti sunt vineam meam, conculcauerunt partem meam*, parendum illis quidem est cum delectu, simulque dolendum, quod adeo in immensum nostra creuerint scelera, vt meritò in nos illud dictum esse intelligamus; *Effæminati dominabuntur eis*. Qui verò sint illi, qui Moysen, aut Deum potius in terris referãt, hos breuiter designat Spiritus in vate illo; *Dabo*, inquit, *vobis pastores iuxta cor meũ, & pascent vos sciẽtia, & doctrina:* Est & alia parabola ipsius Saluatoris apud D. Lucam de pastore ex centũ, quas habebat, ouibus vnam perdẽte. *Quis ex vobis*, inquit Saluator, *homo qui habet centum oues, & si perdiderit vnam ex illis, nunquid dimittet no-*

naginta

A cæteris segregari, & ita non errarent; posuit ergò vnam errantem, vt rem verisimilem tangeret. Tertiò, quia, vt dicitur apud Lucam, ad ostendendum amorem pastoris, imponitur ouis perdita humeris, & ad gregem reducitur, quod in vna oue fieri potest, in multis nequaquam; & ita non consonaret fini ad quem Christus adducit parabolam. Quartò, quia designatur magnum gaudium de inuenta oue. Si tamen oberrassent triginta oues de centum, non foret mirum si e is inuentis valdè gauderet, quia tertiam quasi partem sui gregis perdiderat. Cæterùm ita non gauderet ex amore rei inuentæ, sed propter lucrum, vel propter euitationem damni, quod incurrerat: Cùm autem inuenta vnica oue tanta est eius lætitia, vt plus de illa, quàm de omnibus, quæ non errauerant, gaudeat ex amore inuentæ ouis, vt non periret, agere videtur, & non ex cupiditate rei. Quintò, & pertinet ad radicem significationis, fuit hoc ad significandum valorem hominum: Nam per centum oues tota possessio Dei intelligitur, per errantem ouem, homo perditus per peccatum, accipitur, qui est quasi centesima pars possessionis Dei, quæ sententia est Ambrosij in Lucam. Diues pastor, cuius omnes nos centesima portio sumus, vt per hoc non superbiamus, quasi nos simus totum bonum, quod Deus

Centum oues quid significent.

B possidet. Sextò, vt aliqui volunt, ad designandum causam perditionis: Nam ideo res perit, quia imperfecta efficitur, & ob hoc tam in parabola de decem drachmis, quàm in parabola de centum ouibus, vna deficit, quia ablata vnitate ab vtroque istorum numerorum, tollitur perfectio eorum. Sic dicit Rabanus. Nota verò, quòd vnum deest ad nouem, vt decem sint, & ad nonaginta nouem, vt sit centum: Variari ergo per breuitatem, & magnitudinem numeri possunt, quibus vnum deest, vt perficiantur: ipsum verò vnum sine varietate in se manens, cùm accesserit, cæteros perficit. Si autem tollerêtur plures vnitates, posset accidere, quòd numerus maneret perfectus, vt ablatis decem, & nouem de centum, superessent octoginta & vnus, qui etiam perfectus numerus est, cum sit quadratus ex nouem consurgens: Ablata autem vnitate, nullus numerus hic maneret perfectus. Etiam, quia vnitas est minimũ, per quod tollitur perfectio. Septimò fit ad ostendendum principalem causam, scilicet quod Christus venerit ad nos redimendum ex solo amore, & non propter aliquam suam vtilitatem: nam si fuissemus maior pars possessionis suæ, videbatur verisimile, quod vellet venire ad nos saluãdum: eramus autem centesima portio gregis sui, ideo quasi nullum damnum rerum suarum erat, quod nos perire-

C mus. Quòd verò venerit ad nos saluandum, ex amore fecit, & sic valdè ei tenemur, quia propter nos egit. Sed quæri potest, quomodo inuẽta oue gaudeat pastor de illa plus quam de nonaginta nouem, quę non errauerunt, cùm scilicet plus gaudere deberet de non perditis. Dicendum secundum eundem Tostatum, non gaudere plus de illa, idest, magis placere possidere illã, quàm nonaginta nouem, quæ non errauerant, quia sic oporteret statuere, quòd ista sola ouis sibi haberetur pretiosior, & vtilior, quàm nonaginta nouem, quæ non aberrauerant, quod, inquit, falsum est, cùm sit portio centesima gregis, sed est sensus: habet pastor gaudium quoddam nouum de oue ista inuenta, quod non habet de nonaginta nouem, hæ enim semper manserunt in rebus suis cum non aberrauerint, ideoque quia de nouo non acquirit eas nullam habet causam gaudendi de eis nouiter, illam autem ouem, quæ aberrauit cùm putaret pastor esse perditam, & iam deesse rebus suis; nunc verò ea inuenta, quasi de nouo eam acquisiuisset specialiter super ea gaudet, & non de nonaginta nouem, similiter ac apud eundem Lucam legimus in parabola filij prodigi: Nam cùm hoc redeunte pater magnum celebraret festum, idque reprehenderet filius senior, quia semper seruiens patri, nun-

Cur una oue inuenta gaudeat pastor.

Parabola de filio perdito.

D quam ab eo accepisset, quo cum amicis suis gauderet, respondet pater, fili tu semper mecum es, & omnia mea, tua sunt, epulari autem, & gaudere oportebat, quia frater tuus mortuus erat, & reuixit, perierat, & inuentus est; quasi dicat: ego magis diligo te quàm illum, quia omnia mea bona tua sunt, & non illius, & tamen non habeo aliquam causam specialiter, & nouiter gaudendi tecum, quia tu semper manes mecum, & nunquam te perdidi, sed de fratre tuo oportuit me nunc nouiter gaudere, & epulari, quia mortuus erat, & reuixit, perierat, & inuentus est, idest, habebam eum tanquam mortuum, & non credebam me amplius visurum, & nunc inueni eum: Ita de ouibus, quæ non errauerunt, nulla erat causa noua gaudendi, quia semper manserant in bonis pastoris, ouis autem perdita putabatur deesse bonis illius: cùm igitur inuenta fuerit, gaudebitur de ea, ac si nouiter accresceret bonis eius. Sed quæritur rursus, quomodo dixit, quòd pastor reliquit nonaginta nouem oues in montibus, vel in deserto, vt vadat quærere eam, quæ erraueat; videtur enim hoc ad imprudentiam pertinere, tot oues exponere periculo, vt vnica errans quæratur. Quispiã dixerit, hoc non esse inconueniens, quia illam vnicã plus quàm cęteras diligit, cùm videlicet dicatur, quòd

Quid sit unicam oue relictis alijs quærere.

si eam inuenerit, gaudet super eam plus, quàm super nonaginta nouem, quæ non errauerunt; Sed quod minus diligitur exponitur periculo pro eo, quod magis amatur. Quam sententiam refutat Tostatus; quia, inquit, pastor plus amat nonaginta nouem, quàm vnam, nec hoc quod illi dicunt, litera asserit: adhæc si concedatur plus amare illam vnicam, quàm cæteras omnes, tamen non exponeret periculo nonaginta nouem pro vna, quia, qui quærit ouem errantem, incertus nunquid eam sit inuenturus, & dimittendo alias, vt errantem quærat, periculum est, vt cæteras perdat: Itaque, etiamsi vnicam illam magis amet, cæteras tamen pro ea non exponeret. Quare dicendum putat, pastorem quæsiturum ouem errantem non deserere cæteras sine custode, quia id dementia esset, nam & ipsæ errare possent omnes, aut à feris dilaniari, sed dimittere interea eas sub alio custode. Vt modò deueniamus ad sensum mysticum huius parabolæ, Christus, vt arbitratur idem Tostatus, loquitur de redemptione generis humani perditi, quia in principio dicitur: *Venit filius hominis saluare, quod perierat*: Sed quod perierat, inquit, non erat nisi genus humanum, nam licet quædam pars angelorum perierit, non venit tamen Christus, vt eam saluaret, neque saluauit, neque intelliguntur isti angeli nomine ouis perditæ, quia ouis perdita reducta est ad gregem, & tamen angeli præuaricatores non reducti fuerunt ad ordines, & statum aliorum angelorum. Cùm ergo dicitur, quòd homo quidã habebat oues centum, per hominem intelligitur ibi Deus, idest, tota trinitas, quia nomen istud homo valde est commune, & transfertur ad multa in scriptura. Nam interdum Dæmon vocatur homo; *Inimicus homo seminauit Zizania*: Hoc enim loco exponitur homo diabolus. Etiam Deus pater vocatur homo, vbi nimirum Christus ait, *In ore duorum hominum est verum testimonium*, nam ad hoc asserendum, ait se non esse solum, sed etiam patrem. Tota ergò Trinitas est homo iste, quia Trinitas beata est vnus possessor, & dominus omnium rerum. Centum oues possunt intelligi omnia creata, quia omnia illa Deus fecit, & omnia eius sunt. Aptiùs tamen centum istæ oues accipientur pro omnibus creaturis rationalibus, quia istę sunt, quæ perire possunt per actum proprium. Sic dicit Gregorius super hoc eodem verbo: Si fuerint alicui centum oues. Hoc ad Christum creatorem hominum pertinet: quia enim centenarius numerus perfectus est: ipse centum oues habuit, cùm angelorum substantiam & hominum creauit. Eadem est sententia Cyrilli. De his centum ouibus vna errauit, idest, genus humanum, quia vno homine peccante totum genus perijt, & ita errauit ab vnitate gregis dominici, qui gloriam possidebat, aut possidere debebat. Est autẽ vna ouis, quia licet multi homines sunt, velut multæ oues (nos autem populus eius, & oues pascuæ eius) tamen quia vno homine errante omnes perierunt, sumus sicut vnitas ad centum, sic dicit Ambrosius: Diues pastor, cuius nos omnes centesima portio sumus. De hoc etiam Hilarius. Ouis autem vna homo vnus intelligendus est, & sub homine vno vniuersitas sentienda est: In vnius enim Adæ errore omne hominum genus aberrauit. Et Gregorius ait: Vna ouis perijt, quando peccando homo pascua vitæ dereliquit: Dicitur autem pastor reliquisse nonaginta nouem, idest, omnes angelos bonos, vt veniret ad quærendum ouem, quæ perierat, idest, hominem, non autem reliquit verè, cùm ipse vbique sit, ideo necesse est angelos, & quæcunque sunt, ei præsentia fore, sed reliquit esse per nouitatem, quam fecit, secundum quam cœpit esse similis nobis, & dissimilis angelis: nam ad hoc quod Deus pastor quæreret hominem perditum induit humanam carnem, & visibilis factus est, in quo nobis similis factus est, & angelis dissimilis, & ita illos reliquit; Sicuti etiam de Christo dicitur, quòd exiuit à patre, & venit in mundum, idest, assumpsit carnem, per quam assumptionem patri est dissimilis & cætera. Dicitur autem, quòd reliquit oues illas in montibus, idest, in locis excelsis, quia angeli boni in cælo manent, quos Christus reliquisse dicitur, vt veniret ad quærendum hominem perditum. Hæc est sententia Gregorij. D. Augustinus explicans hanc psalmistæ sententiam: *Omnia subiecisti pedibus tuis oues, & boues vniuersas, insuper & pecora campi*, etiam tradit, non solùm homines beatos, sed etiam angelicas creaturas ouium nomine significari; videtur, inquit, relictis cælestibus virtutibus, & potestatibus, & omnibus exercitibus angelorum, relictis etiam hominibus tantùm ei pecora subiecisse. Nisi oues, & boues intelligamus animas sanctas, & innocentiæ fructum dantes, vel etiam operãtes, vt terra fructificet, idest, vt terreni homines ad spiritalem vbertatẽ regenerentur. Has ergo animas sanctas non hominum tantùm, sed etiam omniũ angelorũ oportet accipere, si volumus hinc intelligere omnia esse subiecta Domino N. Iesu Christo. Nulla.n. creatura subiecta nõ erit, cui primates, vt ita dicã, spiritus subijciuntur. Sed vnde probabimus oues posse accipi etiã sublimiter beatos nõ homines, sed angelicę naturę spiritus? An ex eo, q dominus dicit, se nonaginta nouẽ oues reliquisse in mõtibus, idest in sublimioribus locis, & descendisse

De oue perdita mystica explicatio.

Hominis nomẽ varium.

Centũ oues quid in hac parabola.

Quare totũ genus humanum per vnam ouem notetur.

Psalm. 94.

Christus, vt dicatur angelos reliquisse.

disse

A disse propter vnam? Si enim vnam ouem lapsam humanam animam accipiamus in Adam: Restat, vt nonaginta nouem relictæ in montibus non humani, sed angelici Spiritus intelligantur. Nam de boue facilis est expeditio huius sententiæ, quoniam ipsi homines non ob aliud boues dicti sunt, nisi quod euangelizando verbum Dei angelos imitarentur, vbi dictum est: *boui trituranti os non infrenabis*: quanto igitur facilius angelos nuncios veritatis boues accipimus, quam quando euangelistæ participatione nominis eorum, boues vocati sunt? Subiecisti ergo, inquit, oues & boues vniuersas, idest omnem sanctam spiritalem creaturam, in qua etiam sanctos homines accipimus, qui sunt in ecclesia, & cætera. Dicit euangelista Mattheus eas relictas in montibus, vt significet in excelsis, quia nimirum oues, quæ non perierant in sublimibus stabant. Sed in Luca dicitur, quod reliquit eas in deserto, quia desertum & mons idem sunt: Et tamen quantum ad rationem significationis, angeli qui erant nonaginta nouem, dicuntur manere in deserto, idest, in cælo, desertum enim cælum est, quia homo illud deseruit, cùm peccauit, vel desertum significat locum, in quo multa desiderantur bona, & quia tam angelica, quàm humana natura condita erat, vt cælum possideret, cùm homo cæ-

Homines cur boues dicti.

Cælum cur desertū dicatur.

B lum perdiderit, cæpit cælum deficere habitatoribus suis, & quodammodo esse desertum; & sic quoque sentit Gregorius. Vadit autem quærere eam, quæ errauit, idest, in assumpta carne prædicauit, & passus est, & cætera opera fecit, quæ ad nostram redemptionem pertinent, per quæ homo perditus quærebatur, & redemptus est. Atqui quæretur, quomodo verum est, quod magis gaudet quærens super oue inuenta, quàm super non errantibus. Innuitur per hoc magis gaudere Deum super vno peccatore pænitentiam agente, quàm super nonaginta nouem iustis. Nam magis videtur esse gaudendum de vno iusto, quàm de vno peccatore, quanto magis de nonaginta nouem iustis. Sunt qui asserunt intelligi hoc de iustis præsumptuosis, hoc est, qui seipsos iustos arbitrantur, & venditant, quia non faciunt peccata communia, quę alij committunt, attamen committunt alia peccata spiritualia, quæ grauiora sunt, vt superbiam, præsumptionem, hypocrisin, & de talibus, inquiunt, manifestum est, quòd Deus magis gaudet in vno peccatore agente pęnitentiam, quàm in mille, vel decem millibus talium iustorum, quia illi non sunt verè iusti: nec gaudet Deus in illis, sed potius detestatur eos. Sic, apud eundem Lucam, Christus loquitur contra Pharisæum, qui se iustificabat dicens, quòd

Cur quis magis dicatur gaudere propter vnam ouem inuentam, quam super eas si non erraret.

Cap. 18.

C non erat sicut cęteri homines, & ait, quod publicanus qui se confessus fuit peccatorem, iustificatus potius fuit, quàm pharisęus: Similiter hic Christus loquitur contra Phariseos, & Scribas qui arguebant eum, quòd manducaret cum publicanis, & Christus defendit se, quia hoc faciebat, vt eorum tanquam perditarum ouium salutem quęreret, ostenderetque melius esse manducare cum illis peccatoribus pęnitentibus, quàm cum Pharisęis, & Scribis, qui se iustos iactabant. Istiusmodi autem iusti, ex sententia Augustini, vocantur oues relictę in deserto, quia imperfecti sunt, cùm eis desit vnitas; ait enim per eas intelligi superbos, tanquam solitudinem gerentes in animo, dum solos se videri volunt. Cùm autem quilibet à vera vnitate diuellitur, superbè diuellitur, suę quippe potestatis esse cupiens, non sequitur vnum, quod est Deus: vnitati autem omnes deputat per pęnitentiam reconciliatos, quę humilitate obtinetur: Et Beda ait, per nonaginta nouem oues, quas in montibus dereliquit, superbos significat, quibus ad perfectionem vnitas deest. Cùm ergo inuenerit peccatorem, magis gaudere facit de eo, quam de iustis falsis. Sed repugnat Tostatus, quia apud Lucam dicitur, quòd maius gaudium est in cælo super vno peccatore pænitentiam agente, quàm super nonaginta nouem,

Lib. de quæstion. euangelicis.

D iustis qui non indigent pænitentia: tales autem iusti, quales erant Pharisæi, pænitentia indigebant, cùmque ijs non esset locus in vita æterna, dicendum ipsi videtur, intelligi de veris iustis, qui pænitentia non indigent, qui scilicet non committunt, de quibus pænitendum sit. Cæterùm tunc quidam, inquit, dicunt intelligi de veris iustis, qui tamen non proficiunt vlterius, sed solummodò perseuerant in statu suarum virtutum, quas semel induerunt, nihilque committunt illicitum, qui verò iam commiserunt, & compuncti pænitent, interdum enituntur ad perfectionem, & tales, inquiunt, necesse est, vt Deus magis diligat, quàm iustos, qui licet illicita non committant, non proficiunt tamen in gradu meritorum: quia scilicet illum Deus magis diligit, qui in maiori charitate est. Sic ait Gregorius. Considerandum verò etiam, quare Deus maius gaudium esse fateatur de conuersis peccatoribus, quàm de istiusmodi iustis, qui in eodem semper gradu perseuerant, quia scilicet stantes pigri remanent ad exercenda bona præcipua securi scilicet, quòd nulla commiserint grauiora mala, cùm contra nonnunquam hi, qui se illicitè quædam egisse meminerunt, ex ipso dolore suo compuncti inardescunt in amorem Dei, & quia se errasse à Deo considerant, damna precedentia, lucris subsequentibus recompensant, vt & dux in bello eum magis militem diligit, qui post fugam

Iustorum duo genera.

 conuer-

conuersus; hostem fortiter premit, quàm eum, qui nunquam terga vertit. Sunt etiam, qui afferunt gaudium istud non esse ipsius Dei, sed bonorum: Sed dicitur esse maius gaudium, idest, præstatur maior gaudij materia in conuersione peccatorum, quàm in iustis manentibus, & ita dicit Beda: ouem dominus inuenit, quando hominem restaurauit, & super eam inuentam, maius gaudium est in cælis, quàm super nonaginta nouem iustis, quia maior materia laudis est in restauratione hominum, quàm in creatione angelorum, mirabiliter enim angelos creauit, sed mirabiliùs homines restaurauit. Dicendum itidem, & meliùs, maius esse gaudium super pœnitentia peccatoris vnius, quàm super nonaginta nouem iustis; Imò quam super nonaginta millibus, quandoquidem gaudium indicat passionem de nouo venientem, qua anima exhilaratur: circa peccatores autem, qui conuertuntur noua est ratio gaudendi, quia antè hoc perierant, nunc verò per pœnitentiam cœperunt esse de grege Dei, & ita tanquam de re nouiter habita gaudium est. De iustis verò contrà: Cùm non superueniat in eis aliqua nouitas, sed vti nunc iusti sunt, ita antè iusti erant: hunc esse verborum sensum patet ex ipsius parabolæ cortice, nam qui quærit ouem errantem, & dimittit nonaginta nouem in deserto. Super his nullum accrescit gaudium, quia non accrescunt de nouo domino suo: ouis autem errans de nouo acquiritur domino, quia cum iam errasset, iam censebatur perdita. Similiter de peccatore conuerso Christus gaudet, quia conuertitur ad Deum de nouo; Super iustis autem, qui non recesserant ab eo, ideoque conuerti de nouo ad Deum non poterant, non est gaudium vllum nouum. Hactenus ex Tostato: Audiamus alios: Per hominem habentem centum oues intelligitur, vt luculenter exponit Beatus Gregorius in homilia præsentis euangelij, ipse Deus omnium rerum conditor, & creator, qui Sanctorum angelorum, & hominum substantiam, vt eorum pastor, possedit, quoniam enim centenarius numerus est perfectus, atque quadratus, rectè per centum oues vniuersitas bonorum angelorum, & humani generis hic accipitur, quæ à Deo conditore, & gubernatore, vt à bono pastore in vberibus cæli pascuis primùm fouetur. Vna autem ex illis centum ouibus fuit perdita, quando ad suggestionem serpentis antiqui totum genus humanum in primis suis parentibus æternæ vitæ pascua amisit, & in miseriam, atque captiuitatem Sathanæ per peccatum decidit, tunc dimissæ sunt nonaginta nouem oues in deserto, quoniam tota Sanctorum angelorum multitudo dimissa est sua integritate in cælo persistens stabilis in suo gradu, nec errabunda. Ipsum autem cælum rectè hic desertum dicitur, quia & angelus apostata cum sua maligna cohorte ipsum prius deseruerat, & homo cùm præuaricans mandatum Dei peccauit, etiam cælum deseruit. Ille verò pius pastor, & dominus iuit ad ouem, quæ perierat, vt inueniret eam quando filius Dei descendit de cælo in terras per humanę naturæ assumptionem, vt hominem perditum repararet, atque errabundum ad caulam supernę felicitatis reduceret. Vt enim ipse visceribus misericordiæ totus affluens dicit de seipso apud eundem euangelistam: *Venit filius hominis quærere, & saluum facere, quod perierat*. Et humana natura sui lapsus, & erroris conscia meritò ad ipsum clamat ex intimo cordis affectu: *Erraui sicut ouis, quæ periit, quære seruum tuum domine*. Inuentam autem illam ouem iam diutiùs antè quęsitam imponit in humeros suos gaudens ille dominus, quando peccata nostra pertulit in corpore suo super lignum, vt scribit Beatus Petrus, & dominus posuit iniquitatem omnium nostrum, vt dicit Esaias, quoniam verè languores nostros ipse tulit, & iniquitates nostras ipse portauit. Nempe subiens ipse crucis patibulum, & in eo mortem perferens pro nobis, perditam illam ouem inuenit, & inuentam ex affluentia suę benignitatis in humeros suos sustulit lętabundus. Deinde domum venit reportans ouem perditam, quando post gloriosam resurrectionē suam, cęlos conscendens dominus noster, humanam naturam prius perditam, sed iam inuentam persoluto redemptionis pretio, reuexit per ascensionem in ouile cęlestis patriç. Conuocauit tunc amicos, & vicinos ad congratulandum sibi de inuenta oue, priùs perdita ipse pius pastor, quoniam cælestes spiritus sibi amicos in sanctę voluntatis conformitate, & vicinos in ęternę glorię societate incitauit ad commune gaudium habendum super recuperata salute totius generis humani priùs perditi. Nempe de huiusmodi reductione ouis perditę in cęlum lętabuntur angeli, quoniam suam ruinam conspexerunt per hoc redemptionis humanę mysterium resarciri, ac instaurari. Itaque hæc parabola nobis insinuat, tùm quanto amoris affectu, Dei filius peregit opus reparationis humani generis post lapsum, vt ex illo designet, se cùm versaretur in terris, etiam ad hominum peccatorum procurandam salutem, ardenter aspirare. At verò Didacus Stella in enarrationibus suis in euangelium secundum Lucam, diligentius adhuc eandem parabolam explicans, verissimamque se explicationem adferre asserens, inquit; Si pastor tanto amore prosequitur oues suas, quas non creauit, quod illi plus curæ est de

Ouem quando Deus dicatur inuenisse.

Parabola de oue perdita expositio ex alijs.

Cælum cur desertum dictum.

Luc. 19.
Psalm. 118.
1. epist. 3.
Esaia 53.

A de vna perdita, & errabunda, quàm nonaginta nouem incolumibus, maiorique afficitur gaudio propter vnam ouem nouiter inuentam, quàm propter totum gregem. Quid murmuratis si ego qui natura bonus sum, solicitus sum, ne pereant oues amissæ? Nunquid pastor iugulat, aut occidit ouem perditam? Certè non, imo lassatam humeris suis imponit. Hoc autem malum esse dicere non potestis, & quòd malè faciat pastor, ergo multo minus de me potestis murmurare, eò quòd oues perditas quæro, & recipio peccatores, & manduco, & gaudeo in eorum conuersatione, cùm multo præstantiores sint animæ rationales quàm oues. Si ergò pro inuentione ouis perditæ gaudendum est, pro peccatore multo magis pœnitentiam agente gaudendum erit. Et si de pastore ouem trahente, & gaudente non murmuratis, multo minus debetis murmurare contra me, qui peccatores recipio & cum illis conuersor, & gaudeo. Hoc voluit Christus has similitudine insinuare. Quapropter mirari satis non possum, quare adeò delirauerint aliqui per nonaginta nouē oues in literali sensū angelos intelligerent, & per ouem perditam, humanam naturam. Pharisæi murmurabant, non quod relictis angelis cum hominibus Christus esset, sed quod illos, qui iusti esse videbantur, secundum vulgi opinionem, relin-

Angelos per nonaginta nouem oues nō intelligi.

B quebat, & cum publicanis, & peccatoribus agebat. Ideoq; comparatio hominum ad homines, non angelorū ad homines, esse debet, sed quoniā Christus dixit nonaginta nouē, & hoc numero vtitur, sumpserunt hinc occasionem, vt tantū absurdū dicerēt: Considerantes angelorū choros esse nouem. Quod autē Christus dicat, centum oues nihil amplius habet mysterij, quam si dixisset quinquaginta, ducentas, aut mille. Voluit pastor ille ostendere, quantum ouem illam diligeret, siquidē omnes alias deserebat, vt illam perditam quæreret; quod autem sint centum, aut ducentæ, parum ad rem facit. Dixit autē centum potius, quàm aliū numerū, quia grex centum ouium communior est, quia plures sunt, qui centū oues habeant; viginti, aut triginta gregem non faciunt, mille autem pauci habent, quare centum potius quàm alium numerū posuit. Igitur in hac parabola Christus est pastor, quia in ea se pastori comparat. Centū oues homines sunt, ouis amissa publicanos, & peccatores repræsentat: nonaginta nouē Scribas, & Phariseos, non quod essent iusti, sed quod iusti à populo estimabantur, & etiā ipsi seipsos iustos putabant. Si ergo pastor tantum ponit operę pro vna oue perdita, mirum non est, si ego vos deserā, vt hos peccatores quęrā, & recipiam, cum illisq; gaudeā. Christus itaq; in hac parabola comparat se

Pastoris officium.

C pastori. Officiū pastoris est, laborare vt ouem perditā quærat. Duo boni pastores fuerunt in veteri testamento Iacob, & Dauid. Iacob dixit: *Die noctuque gelu vrgebar, & somnus fugiebat ab oculis meis*, &c. Dauid etiam dixit Sauli: *Pascebat seruus tuus patris sui gregem, & veniebat leo & vrsus*, &c. *Nam & leonem & vrsum interfeci ego seruus tuus.* Verùm neuter horum duorum pastorum tantùm enixus est, vt oues suas defenderet, quantum Christus, qui vt eas protegeret, ac tueretur, vitam suam posuit. Aduerte etiam quanta diligentia ouem perditam quærat: exēplum sit tibi Iudas, quem perditum dominus, vt ad gregem reduceret, genibus flexis ei supplicare nō dubitauit, illiusq; pedes lauit, & osculatus est, & postea dedit illi buccellam intinctam in agno manu sua, denique corpus, & sanguinem suum, illum vt alliceret ad se, amicum vocās, tribuit. Tribus etiam diebus dum ab illis abfuit, videlicet ad inferos descendit, illos omnes patri commendauit dicens: *Sancte pater serua illos*: & in cruce dixit: *dimitte illis*: O bonum pastorem dominum nostrum! quoties tu, qui eius ouis es, intra pectus tuum sibilum vocationum, inspirationumque eius sentis, & non aduertis, neque auscultas. Sicut bonus pastor oues suas cohibet, ne messes depascant, sic dominus noster te prohibet ab omni malo, animum tuum a

Genes. 31.

1. Reg. 18.

D peccatis auertens, eorumque desiderio. Sæpenumerò fundam rotat pastor, vt eius stridore oues terreat: Sic Christus te terret vicini tui obitu. Aliquando etiam pastor baculum in oues intorquet, vt eas ad veram viam, aut herbarum locum abundantiorem reducat; Sic Christus tibi vel vxorem, vel liberos, vel bona temporalia eripit, aut morbum, tribulationemque infligit, vt ad veram salutis viam conuertaris. Omnes boni pastoris mores, quos in Christo inuenies à propheta Ezechiele describuntur dicente: *Ego requiram oues meas, & visitabo eas*, &c. Sed dum nos ouibus comparat, miseriam nostram, fragilitatem, maximamq; quam Christi habeamus indigentiam, nobis significat. Ouis per se solam viuere non potest, indiget enim pastoris cura, & industria, vt videlicet eam hyemis tempore in loca deducat aprica, & estate ab estu solis eā auertat, pascua, prataq; optima eligens, & à luporū insidijs eā omnibus modis defendens, & custodiens. Sic homo non potest sine suo pastore Christo scilicet viuere, tāta est.n. eius fragilitas, & miseria, quibus semper est circumseptus, vt à solo Deo remedium habere possit. Præterea ouis animal est vtile, cuius omnia homini prosunt, lanam enim ad vestimenta cōficienda, carnemq; in cibum, corium in calceamenta reddit, ipsa deniq; tota ex vsu est. Eodem modo & tu, si huius gregis Christi ouis esse vis, cōmodare proximis tuis, & Reipublicę debes.

Ezech. 34.

Ouis fragilitatem nostram indicat.

Sic Paulus Corinthijs dixit: *Ego autem impendar, & ſuperimpendar pro animabus veſtris*: Non debes eſſe contentus hoc tantummodo, quod proſit tibi, ſed eniti debes alijs vtilitatem ferre. Deinde ouis vngues, vt leo, non habet, vt ſe tueatur; aut dentes, more canum, vt mordeat, nec item habet tauri cornua, vt feriat, vel robuſta vrſorum brachia, vt interficiat, verùm animal eſt manſuetum, pacatum, ſimplex, & ſyncerum. Sic & tu dentes habere non debes ad proximi tui famam rodendam, & defraudandam; neve vngues, vt fratri tuo, incommodum irroges, ſed ſynceritatem, pacem, & ſimplicitatem amare, ſed bonum pro malo reddens. Ruſſus ouis cùm errat omni animali miſerior, & infelicior eſt: Canis enim cæteraque animalia in domum herilem redire norunt, dentibuſque, vnguibus, aut pedibus, quæ quaſi arma habent à natura, ſe à periculis tuentur: Verùm ouis errans delectum non habet, vt ad gregem redeat, nec arma, quibus ſe defendat: quare inquiſitione paſtoris indiget. Eodem modo homine in peccatum incidente nihil eſt miſerabilius aut infelicius: nam neque poteſt, neq; nouit redire, niſi à Deo quęratur, & in gratiæ ſtatum reducatur. Itaque peccatum labyrinthi imaginem præfert, in quod qui ſemel immerſus eſt, exitum non inuenit, imò quò magis quærit, magis errat: Eodem modo & peccator in peccatum lapſus ſe erigere non poteſt, niſi ſpeciali auxilio Deus illum quęrat, & à peccati labyrintho ad oſtium, vſque pænitentiæ extrahat. Cùm autem arbitrium liberum ſine gratia, quam peccando amiſerat, nimis fragile, imbecillumque maneat, ſe ab omnibus tentationibus defendere non poteſt. Quare varijs animæ periculis tamquã lupis, deſertorumque feris, vt ouis perdita, obnoxium eſt nullis ad defenſionem armis relictis. Non dico hominem coactè peccare, nec omnia opera in peccato facta, peccata eſſe, ſed facilè vinci ob defectũ gratię, virium, liberique arbitrij infirmitatem: Ideo Dauid perditionem peccatoris ouis errori comparauit dicens: *Erraui ſicut ouis, quę perijt, quære ſeruum tuum, quia mandata tua non ſum oblitus*: adeo à via vera declinaui, vt niſi tu domine me quæras, nullo modo redire poſſim, ſũ enim ouis errans, igitur domine inueſtiga ſeruum tuum. Non autem ait hic dominus in hac parabola, quod ouis paſtorem quæſiuit, ſed quod paſtor iuit quæſitum ouem. Eſaias etiam ait perditionem peccatoris, & errores exaggerans, omnes nos quaſi oues errauimus: Nihil enim eſt errante oue errantius, aut miſerabilius; Expende autem Chriſti domini noſtri bonitatem, aut clementiam, poſt tot peccata, & ſcelera ipſe quærit, ipſe vocat, & propria perſona venit clamãs per montes, & colles, & valles, multis lachrymis, laboribus, doloribus, ieiunijs, afflictionibus, quæ ſunt veſtigia & ſigna peccati. Paſtor ouem per veſtigia quęrit; relinquit enim ouis in arena impreſſa veſtigia, vel in luto per hyemem. Per ea igitur veſtigia, & ſigna eam quærit paſtor, & non ceſſat donec eam inueniat. Per peccatum errauimus, infirmitates autem, miſerię, mors, laboreſque huius vitæ, veſtigia ſunt peccati. Hæc omnia à peccato ortum habuerunt, ſunt enim peccati affectus. Chriſtus autem hominum optimus paſtor per hæc ſigna, & veſtigia nos quæſiuit, & ideo venit defatigatus labore, frigore, & inedia, ſiti, morte, multiſq; alijs doloribus affectus, eoque modo nos inueſtigauit, ſuſpirans, clamans, & moriens. Quis paſtor vnquam tanto amore ouem errantem quæſiuit, quanto Chriſtus animam tuam quærit? Quod multum amatur, multo dolore quæritur. Hinc vide peccator quantum te Deus diligat, qui tot cruciatibus te quæſiuit, ſiquidem nulla conſolatio, nulla lætitia in corde eius intrauit, donec animam tuam inuenit, & in veram caulam cum alijs ouibus reduxit. Obſerua etiam quòd ille, qui bonorum noſtrorum non indiget Deus dicit ſe amiſiſſe ſicut paſtor ouem, cum potius Deum homo amiſerit, & damnum ſit hominis, & non Dei; Ille enim propriè amiſiſſe dicitur, cuius eſt damnum. Sed tanta eſt Dei bonitas, vt damnum noſtrum ſuum reputet damnum. Vide etiam Chriſti ſedulitatem in quærendo, quod non deſinit quærere, donec inuenerit, quò reſpexit. Eſaias, dum ait: *In brachio ſuo congregabit agnos, & in ſinu ſuo leuabit, fœtas ipſe portabit.* In noſtram autem eruditionem diſcamus, quomodo & nos viciſſim erga hunc bonum paſtorem gerere debeamus; diligamus ipſum ſicut ipſe prior dilexit nos, & vitam ſuam dedit pro nobis, diſcamus illi etiam alijs in rebus fidere, quemadmodum illum tam fidum, & benignum experti ſumus in ſumma neceſſitate; diſcamus, quomodo ex nobis ipſis nihil ſimus, aut poſſimus; Nam vt ouis ſeipſam nec à lupis, nec ab alijs periculis tueri poteſt, ſed opus habet paſtore, ita indubie nos miſeri, & egeni ſumus ſine Deo. Quare apud noſtrum fidum paſtorem maneamus, eumq; fideliter ſequamur. Diſcamus etiam ex hoc Chriſti exemplo, vt etiam nos alios homines à peccatis abſtrahamus, & ad ſalutem perducamus, nec non etiam diſcamus ex hac ſimilitudine, vt miſerijs peccatorum compatiamur, præſertim ijs, qui à peccatis reſipiſcunt. Diſcamus itidem oues eſſe, vt Chriſtum mereamur habere paſtorem, Chriſtus namque non eſt paſtor porcorum, bubalorum, leonum, aut ſimilium ferarum, ſed paſtor eſt ouium; Vide & tu, vt non ſis lupus per voracitatem, leo per rapacitatem, porcus per immunditiam, canis per mordacitatem,

Ouis errãtis infelicitas.

Pſal. 118.

Eſaia 40.

A teni, si es ouis per mansuetudinem, simplicitatem, ac obedientiam. Si ouis fueris, habebis Christum pastorem, qui pastor bonus est, & pascit oues pane cælesti, & spirituali cibo; denique discant ex hoc loco episcopi, prælati, pastores, & qui curam habent animarum, parochi, & concionatores, quid officium eorum requirat, & legant Ezechielem, & Ioannem. Si pastor pro vna oue errante tantum operæ ponit, vt montes, rupes, & valles percurrat, quantũ tu facere debes, qui curam animarum geris, pro anima ad imaginem & similitudinem Dei, creata, Christique sanguine redempta. Vtinam prælati ecclesiæ oculos ad Christum Iesum optimum pastorem conuertant, & inspiciant, quanto maioris sint pretij animæ, quàm omnia mundi bona. Videant igitur quales esse debeant, vt multa pericula & labores pro Christo, & animarũ salute subeant. Deus enim è manibus eorum requiret sanguinem ouium, quæ per negligentiam eorum perierint. *Et cum inuenerit eam imponit in humeros suos gaudens, & veniens domum, conuocat amicos, & vicinos dicens illis.* Hoc communiter solet, inquit idem Didacus Stella, exponi, quia in cruce Christus peccata nostra tulit, & iniquitates nostras ipse portauit, quod verũ esse fatemur de nostris & totius mundi delictis, quia Christi morte, & dolore eius sanati sumus, sed in proposito, vt Christus respondeat aduersarijs, hęc expositió non quadrat, standum enim est in proposito, de quo loquitur: nam Christus tunc temporis pro istis publicanis, & peccatoribus, de

Ezech. 44.
Ioann. 20.

B quibus est sermo, nondum sanguinem fuderat, nec in humeris portauerat peccata eorum, sed vt insinuaret laborem ex amore procedentem, & quæ prædicans tolerabat, vt peccatores reciperet, & ad se alliceret. Dicit quòd sicut pastor labore, & sudore ducit ouem perditam, sic ipse docens villas, & castella prædicans regnum Dei eos conuertebat, & trahebat. Et hic mihi videtur germanus huius literæ sensus. In humeris etiam portat, cum eorum mores, & molestias patienter tolerat. In hunc sensum locutus est Paulus dicens: *Alter alterius onera portate.* hoc facimus patienter ferentes proximorum nostrorum defectus, & culpas, eorum fragilitatem tolerantes, vt his publicanis, & peccatoribus Christus faciebat. Audiant hæc pontifices nostri, audiant sacerdotes, & videant, quid hic pastor euangelicus faciat. *Super humeros ponit gaudẽs, & amicos, & vicinos congregat:* contra ac multi, de quibus apud prophetam Ezech. dominus ait, quod in latus, & humerum impulistis, & cornibus vestris petebatis oues infirmas, donec dispergeretis eas foras, seruabo pecudes meas. Expende quæso, ille super humeros portat, illi humero eas impellunt; ille congregat, isti dispergunt. Præcipiebat dominus vt sacerdos veteris legis nomina filiorum Israel super humeros portaret, nouæ verò legis, & noster pastor reipsa ouẽ

Galat. 6.

Ezech. 34.

C super humeros portat, vt scias vmbram præcessisse veritatem. Qui autem sint isti amici, & vicini, quos verus pastor Christus vocat, & qui congratulãtur, facilè ex literæ contextu conijci potest, esse angelos, nam subdit Christus, quòd gaudium sit in cælo coram angelis Dei super vno peccatore pœnitentiam agente: Congratulantur enim angeli cum Deo de nostra conuersione, & gaudent in nostro bono profectu. Eos ergo alloquitur Christus dicens: *Congratulamini mihi, quia inueni ouem, quę perierat:* quibus itidem verbis innuit, quantum conuersione peccatoris gaudeat, maximum enim quodque gaudium occultari non potest, quin cum amicis communicetur. Expende etiã, quòd non dixit, congratulamini oui, sed, congratulamini mihi; quia ouis non meritis suis, sed meritis, & diligentia pastoris inuenta est, quare gaudium illius esse debet, qui eam inuenit, & pro ea inuenienda laborauit, &c. Huc vsque Stella. Dicamus igitur & nos cum D. Ambrosio declarante illud Dauidicum: *Erraui sicut ouis, quæ perierat, quære* (ζήτησον, alij habent viuifica, qui videntur legisse ζῆσον) *seruum tuum, quoniam mandata tua nõ sum oblitus:* Dic & tu iniquitates tuas vt iustificeris. Quod ipsum fateris in eo tibi cum omnibus commune consortium, quia nemo sine peccato; negare hoc, sacrilegium est; solus enim

Psalm. 119.

D Deus sine peccato est, confiteri hoc Deo, impunitatis remedium est. Erraui, inquit, sed qui errauit in via, potest redire in viam, reuocari potest in viam. Et pulchrè addidit, *sicut ouis quæ perierat.* Non enim perit, qui agnoscit errorem, *quære,* inquit, *seruum tuum, quoniam mandata tua non sum oblitus.* Veni ergo Domine Iesu, quære seruum tuum, quære lassam ouem tuam, veni pastor quære sicut oues Ioseph. Errauit ouis tua, dum tu moraris in montibus. Dimitte nonaginta nouem oues tuas, & veni vnam quærere, quæ errauit; Veni sine canibus, veni sine malis operarijs, veni sine mercenario, qui per ianuam introire non nouerit, veni sine adiutore, siue nuncio iam dudum te expecto venturum, scio enim venturum, quoniam mandata tua non sum oblitus, veni non cum virga, sed cum charitate spirituque mansuetudinis. Noli dubitare relinquere in montibus nonaginta nouem oues tuas, quia in montibus constitutas lupi rapaces incursare non possunt. Ad me veni, quem luporum grauium vexat incursus. Ad me veni, quem eiectum è paradiso serpentis diu vlceris venena pertentant, quia erraui à gregibus illis tuis superioribus. Nam & me idem collocaueras, sic ab ouilibus

tuis

tuis lupus nocturnus auertit. Quęre me, quia ego te requiro. Quęre me, inueni me, ſuſcipe me, porta me. Potes inuenire, quem tu requiris, dignare ſuſcipere, quem inueneris, impone humeris, quem ſuſceperis; veni ergo domine, quia etſi erraui, tamen mandata tua non ſum oblitus, ſpem medicinæ reſeruo, veni domine, erraticam ſolus es, reuocare qui poſſis, & quos reliqueris, non mœſtificabis, & ipſi enim peccatoris reditu gratulabuntur. Veni, vt facias ſalutem in terris, in cęlo gaudium. Veni ergo, & quære ouem tuam iam non per ſeruulos, non per mercenarios, ſed per temetipſum. Idem D. Ambroſius cùm ab euangeliſta Luca tres recenſeantur parabolæ ouis videlicet, quæ perierat, & inuenta eſt: drachmæ mulieris, quæ perierat, & inuenta eſt: filij, qui mortuus erat, & reuixit; per patrem Deum, per paſtorem Chriſtum, per mulierem eccleſiam intelligi aſſerit. Chriſtus, inquit, te ſuo corpore vehit, qui tua in ſe peccata ſuſcepit, quærit eccleſia, recipit pater. Quaſi paſtor reuehit, quaſi mater inquirit, quaſi pater veſtit. Prima miſericordia, ſecunda ſuffragatio, tertia reconciliatio, ſingula ſingulis quadrant; redemptor ſubuenit, eccleſia ſuffragatur, author reconciliatur. Eadem diuini operis miſericordia, ſed diuerſo pro meritis noſtris gratia: Ouis à paſtore laſſa reuocatur, drachma, quæ perierat, inuenitur, ad patrem filius ſuis veſtigijs redit, & pleno condemnati erroris regreditur pœnitentia. Vnde bene ſcriptum eſt. *Homines, & iumenta ſaluos facias domine:* Quæ ſunt iſta iumenta? Dixit Propheta: *Semen Iſrael in ſemen hominum, & Iuda in ſemen animalium* Itaque Iſrael quaſi homo ſaluatur, quaſi ouis Iuda colligitur, malo ergo filius eſſe, quàm ouis. Ouis enim a paſtore reperitur, à patre filius honoratur. Gaudeamus igitur quoniam ouis illa, quæ perierat in Adamo, leuatur in Chriſto. Humeri Chriſti crucis brachia ſunt. Illic peccata mea depoſui, in illa nobilis patibuli ceruice requieui. Ouis illa genera eſt vna, non ſpecie. Omnes enim vnum corpus ſumus, ſed multa membra, & ideo ſcriptum eſt. *Vos autem corpus eſtis Chriſti, & membra ex membris eius.* Venit igitur filius hominis ſaluum facere, quod perierat, omnes ſcilicet. Quia ſicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Chriſto omnes viuificabuntur. Diues igitur paſtor, cuius nos omnes centeſima portio ſumus. Habet angelorum, habet archangelorum, dominationum, poteſtatum, thronorum, aliorumq; innumerabiles greges, quos in montibus dereliquit. Qui quoniam ſunt, rationabiles, non immerito hominum redemptione lætantur. Quanquam hoc quoque proficiat ad incentiua probitatis, ſi vnus quiſque conuerſionem ſuam gratam fore credat cœtibus angelorum, quorum, aut affectare patrocinium, aut vereri debet offenſam. Et tu igitur eſto angelus lætitiæ, gaudeant de reditu tuo. Non otioſum etiam, quòd mulier illa, drachma lætatur inuenta: Non mediocris hæc drachma eſt, in qua principis eſt figura. Et ideo imago regis ſenſus eccleſiæ eſt. Oues ſumus, oremus, vt ſuper aquam refectionis nos collocare dignetur. Oues, inquam, ſumus, petamus paſcua: Drachmæ ſumus, habeamus pretium: Filij ſumus, feſtinemus ad patrem &c. Iſidorus Peluſiata in epiſtola ad Herminum comitem ſcribit, amiculum illud, quod ſacerdos humeris geſtat, atque ex lana, non ex lino contextum eſt, ouis illius, quam dominus aberrantem quæſiuit, inuentamque humeris ſuis ſuſtulit, pellem deſignare. Epiſcopum enim, qui Chriſti typum gerit, ipſius munere fungi, atque ipſo etiam habitu illud omnibus oſtendere ſe boni illius, ac magni paſtoris imitatorem eſſe, qui gregis infirmitates ſibi ferendas propoſuit. Porrò fit, vt nonnulli recedentes ab eccleſiæ gremio poſtmodum admoniti redire recuſent, quos non aliter, atque oues ſponte errantes, puniendos eſſe, &, vt reſipiant, cogendos ſcribit D. Auguſtinus in epiſtola de modo coercendi hæreticos ad Bonifacium comitem: Mirum eſt inquit, quomodo ille, qui pœna corporis ad euangelium coactus intrauit, ſolus illis omnibus, qui ſolo verbo vocati ſunt, in euangelio laborauit, & quem maior timor compulit ad charitatem, eius perfecta charitas foras dimiſit timorem. Cur ergo nō cogeret eccleſia perditos filios, vt redirent, ſi perditi filij coegerunt alios, vt perimat? Quamuis etiam illos, quos non coegerunt, ſed tantummodo ſeduxerunt, ſi per terribiles, ſed ſalubres leges in eius gremio reuocentur, blandius pia mater amplectitur, & de illis multo amplius, quam de ijs, quos nunquam perdiderat, gratulatur. An non pertinet ad diligentiam paſtoralem etiam illas oues, quæ non violenter ereptæ, ſed blandè, leniterq; ſeductæ à grege aberrauerint, & ab alienis cęperint poſſideri, inuentas ad ouile dominicum, ſi reſiſtere voluerint, flagellorum terroribus, vel etiam doloribus reuocare, præſertim quoniam ſi apud fugitiuos, & prædones ſeruos fœcunditate multiplicentur, plus habet iuris, quod in eis dominicus character agnoſcitur, qui in eis, quos ſuſcepimus, nec tamen rebaptizamus, minimè violatur. Sic enim error corrigendus eſt ouis, vt non in ea corrumpatur ſignaculum redemptoris: neque enim, ſi quiſquàm, regio charactere aſſignato, deſertore ſignetur, & accipiat indulgentiam, atque ille redeat ad militiam, ille autem eſſe in militia, in qua nondum erat, incipiat, in aliquo eorum character ille reſcinditur, an non potius in ambobus agno-

Pſalm. 35.
Ierem. 31.

Amiculum ſacerdotis ex lana quid notet.

Oues ſponte errantes.

A agnoscitur, & honore debito, quoniam regius est, approbatur? Quia ergo non possunt malum esse ostendere, quo coguntur, nec ad bonum se cogi oportere, contendunt, sed a Christo coactum ostendimus Paulum. Imitatur itaq; ecclesia in istis cogendis dominum suum, qui prius, vt neminem cogeret, expectauit, vt de fide regum, atque gentium prædicatio prophetica compleretur. Etiam hinc non absurdè intelligitur illa apostolica sententia, vbi B. Paulus dicit: *Parati vlcisci omnem inobedientiam cùm completa fuerit prior obedientia vestra*; vnde & ipse dominus ad magnam cœnam prius adduci iubet conuiuas, postea cogi. Porrò ouis itidem pro Christiano populo hoc eiusdem euangelistæ Lucæ loco accipitur: *Ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos*. Lupus verò pro hæretico, videlicet ex sententia D. Ambrosij in hæc verba scribentis. contraria, inquit, sunt ista sibi animalia, vt alia ab alijs deuorentur. Sed bonus pastor lupos gregi suo non timere nouit, ideoque isti discipuli, (de quibus Scriptura loquitur) non in prædam, sed in gratiam diriguntur. Solicitudo enim boni pastoris efficit, vt lupi in agnos audere nihil possint. Mittit ergo agnos inter lupos, vt compleretur illud; *tunc lupi, & agni simul pascentur*. Et quoniam proximè de vulpe nobis non ingratus tractatus euasit, si iudicium vestrum fidele in

2. Corinth. 10.

Ouis pro Christiano populo.

Cap. 10.

B figura minusculi animantis expertus sum, præsumo, quòd profunda mysteria, quæ luporum specie velantur, studiorum vestrorum possim aperire suffragio. In specie vulpium hæreticos significari superius expressimus, qui promittunt nomine, quòd Christum sequantur, sed studio fraudis abiurant; hos non suscipit dominus, sed à suo nido arcet, & prohibet. Lupi quid significare videantur debemus aduertere. Bestiæ nempe sunt, quæ insidiantur ouilibus, circa pastorales versantur caulas, habitacula domorum intrare non audent, somnum canum, absentiam, aut desidiam pastoris explorant, ouium guttur inuadunt, vt citò strangulent, feri, rapaces, ijdemq; natura corporis rigidiores, vt se facilè non possint inflectere, impetu quodam suo feruntur, & ideo sæpe læduntur. Tum præterea si quem priores hominem viderint, vocem ei quadam naturæ vi feruntur eripere: Si autem homo prius eos viderit, exagitari memorantur. Et ideo mihi cauendum est, ne si in hodierno tractatu spiritualium mysteriorum gratia non potuerit refulgere, lupi me prius vidisse credantur, & solemne vocis extorsisse suffragium: Nonne lupis istis hæretici comparandi sunt, qui insidiantur ouibus Christi, fremunt circa caulas nocturno magis tempore, quàm diurno? Semper enim perfidis nox est, qui lucē Christi obscænæ nebulis

Vulpes hæretici.

Lupi.

C interpretationis obducere, & quantum in ipsis est fuscare conantur. Versantur ergo circa caulas, stabula tamen Christi intrare non audent. Et ideo non sanantur, quia in stabulum suum non vult eos Christus inducere, in quo curatus est ille, qui de Hierusalem descendens incidit in latrones: quem vulneribus alligatis, infuso oleo, & vino, imponens in iumentum suum Samaritanus ille duxit in stabulum, & sanandum stabulario dereliquit. Non accipiunt ergo medicinam, qui medicum non requirunt. Si enim requirerent, non derogarent. Explorant pastoris absentiam, & ideo pastores ecclesiarum, vel necare, vel in exilium agere contendunt: quia præsentibus pastoribus oues Christi incursare non possunt. Spoliare ergo gregem domini, & diripere conantur, qui corporea quadam mentis intentione duri, ac rigidi nequaquam solent à suo errore deflectere. Et ideo apostolus ait: Hæreticum hominem post vnam correptionem deuita, sciens quia subuersus est, qui eiusmodi est. Hos scripturæ verus interpres illudit, vt inanes suos in vanum effundant impetus, & nocere non possint. Qui si quem versuta disputationis suæ circumscriptione præuenerint, faciunt obmutescere. Mutus est enim, qui verbum Dei non eadem qua est gloria confitetur. Caue ergo ne tibi vocem tollat hæreticus, si prior eum non ip-

Tit. 3.

D se deprehēderis: Serpit enim, dum latet eius perfidia. Si autem cōmenta impietatis eius agnoueris, iacturam piæ vocis timere non poteris. Caue igitur versuræ disputationis venena; animā petunt, guttur inuadunt, vitalibus vulnus affigunt. Graues sunt morsus hæreticorum, qui ipsis grauiores, & rapaciores bestijs, nullum auaritiæ finem, impietatisque nouerunt. Nec vos moueat, quod formam prætendere videntur humanam, quoniam etsi foris homo cernitur, intus bestia fremit. Et ideo eos lupos esse non dubium est, iuxta domini Iesu sententiam, qui ait: *Attendite vobis à falsis prophetis, qui veniūt ad vos in vestitu ouium, intus autem sunt lupi rapaces; ex fructibus eorum cognoscetis eos*. Si quis ergo specie mouetur, fructum interroget. Audis aliquem sacerdotem dici, rapinas eius non agnoscis, vestitum ouis habet, facta prædonis. Foris ouis, intus lupus est: qui modum non habet rapinarum, qui tanquam in nocte Scythico membra duratus gelu, cruentus ora, circumuolat quærens quem deuoret: Nonne vobis videtur lupus, qui humanæ necis insaturabili crudelitate fidelium morte populorum rabiem suam explere desiderat? Vlulat iste, non tractat, qui negat vocis authorem, & sacrilego sermone bestiale murmur obstrepit, qui non confitetur dominum Iesum æternæ præsulem vitæ. Audiuimus eius vlulatus, cùm in orbem gladius mitteretur. Dentes asperos, ora tumida præferebat. & pu-

2. Tim. 2.

Matth. 7.

1. Petr. 5.

tabat quod vocem omnibus abſtuliſſet, quam ſolus amiſerat. Et ideo, vt hos lupos effugere poſsimus, docet dominus quid ſequamur dicens: *Nolite portare ſacculum* &c. In eodem etiam ferè ſenſu oues, & lupos accipit hoc loco D. Chryſoſtomus, ſed ſancti, & boni cur, ſicuti oues eſſe ſe dicantur, mali verò non ſicuti lupi, ſed ſimpliciter lupi, etiam explicat, rationemq; prius afſert, cur Ieſus Chriſtus diſcipulos ſuos tanquam oues inter lupos mittat: omne malum, inquit, quod naſcitur ex inſperato, nimis eſt graue; quod autem expectatur antequam accidat, poſtquam acciderit, leuius inuenitur: Ideo præſcius dominus futurarum perſecutionum, præmonet apoſtolos dicens: *Ecce ego mitto vos, ſicut oues in medio luporum*, vt cum periculum illud euenerit, non quaſi nouum perhorreſcant, ſed tanquam cognitum fortiores excipiant. Ecce ego, qui menſurata ſpacia conſtitui diei, & noctis; ecce ego, qui turbidum mare, quaſi feram cauea, ſic in ſua littora clauſi, & quaſi indiſſolubili catena præcepto ligaui. Ideo dixit, ecce ego mitto vos, vt dum mittentis poteſtas conſideratur, periculi magnitudo non timeatur. *Sicut oues* Nō humanæ naturæ beneficium tollo, ſed ouilis patientiæ opus iniungo. Non indignentur ſerui vocabulum ouis accipere, cum ſciant dominum ſuum, nomen agni portaſſe: *Ecce agnus Dei, ecce, qui tollit peccata mundi.* Et quomodo, inquit, proficiemus oues contra lupos? Ouium māſuetudo nō poteſt reſiſtere luporum crudelitati: Luporum crudelitas miteſcere neſcit, niſi gratia Chriſti faceret, quod ipſa natura fieri negat. Non veſtra virtus, aut ſolertia æſtimatur, aut laudatur in vobis, ſed nominis mei poteſtas intelligatur, vt glorificetur per vos, quia fortior eſt gloria Dei, quàm rerum natura. *Sicut oues*. Cùm cœperint vos lupi vellicare, nolite reſiſtere, aut vociferari ſcientes, quia niſi vos ſpoliati fueritis, alij non veſtientur, id eſt, niſi vos mortui fueritis, alij non viuent. Nec timeatis hanc vellicationem præſentem. Cùm enim ætas reſurrectionis aduenerit, alia ſuper vos lana immortalitatis naſcetur. Quamdiu autem, propter inſtigationem diaboli, gentes permanſerint lupi, dorſum illis præſtate ad vellicandum: Cùm autem per patientiam veſtram lupi illi facti fuerint agni, præbete illis tanquam oues lac doctrinæ. Manifeſtum quidem eſt, quia oues appellat propter manſuetudinē: non timentes autem Deum, lupos propter crudelitatem. Sed hoc videamus, quare iſtos quidē dixit, quaſi oues, illos autem non quaſi lupos, ſed lupos. Si enim iſtos propter ſolam cauſam manſuetudinis oues dixiſſet, quoniam natura quidem homines erant, manſuetudine autem oues, vtique illos quaſi lupos dixiſſet, quoniam & illi, etſi crudelitate quaſi lupi erant, tamen natura ſimiliter homines erant. Puto ergo iſta ratione iſtos quaſi oues dictos, illos autem non quaſi lupos, ſed ad plenum lupos, quoniam homo Dei, quamuis fuerit bonus, tamen ſemper habet aliquid in ſe mali ſecundum carnem quaſi homo, & ouis quidem dicitur propter quod bonus; quaſi ouis autem, qua non ad plenum bonus. Qui autem Deum non cognoſcit, nihil in ſe boni poteſt habere propterea lupus dicitur, non quaſi lupus, quia nihil boni habet in ſe, quia in ſe non cognoſcit Deum. Cauſa eſt iſta, quia omnes homines ſecundum carnis naturam mali ſumus, & ſicut dicit apoſtolus, natura ſumus filij iræ, ſed per timorem Dei efficimur boni. Quamuis autem per timorem Dei efficimur boni, tamen ſemper aliquid naturalis mali remanet in natura hominum. Ergo ſi natura carnalis compellit fieri malum, timor Dei retinet eum apertè à malo. Hominem non cognoſcentem Deum, aut cognoſcentem quidem, ſed non timentem, natura compellit facere malum, & timor Dei non retinet à malo, & ideo non poteſt eſſe in illis aliquid boni, niſi fortè propter homines, quando ipſum non eſt bonum, ſed malum, quod eſt propter Deum. Quicquid autem non eſt ex fide, peccatum eſt. Ideo ſancti quidē quaſi oues, mali autem non quaſi lupi, ſed ad plenum vocantur lupi. Nec moueat te, quòd etiam Chriſtus quaſi ouis eſt dictus, non ouis, cum ſit totus bonus. Ibi enim perſona Chriſti non comparata eſt ad perſonam ouis: Sed occiſio Chriſti, ſicut occiſio ouis. Denique ita ſubiungit; Sic non aperuit os ſuum in humilitate: nam nec ouis cùm ducitur ad occiſionem, aliquam vocem emittit, hic autem perſona apoſtolorum comparata eſt ad ouium mores, nō miſſio eorum ad miſſionem ouium, id eſt, apoſtoli ipſi dicti ſunt ſicut oues, nō miſſio eorum ſicut miſſio ouiū: non enim mittuntur aliquando oues ad lupos, nec comparat aliquis poſſibile impoſſibiliter, vnde alibi dictus eſt agnus, non quaſi agnus. Idem D. Chryſoſtomus in declaratione horum Saluatoris verborum apud D. Matthæum: *Attendite à falſis prophetis, qui veniunt ad vos in veſtimentis ouium, intrinſecus autem ſunt lupi rapaces, à fructibus eorum cognoſcetis eos* &c. Quæ ſunt, inquit, veſtimenta ouilia? Species videlicet ſimulatæ religionis. Eleemoſyna ſimulata veſtimentum ouile eſt, non opus ouile, ieiunium ſimulatum veſtimentum ouile eſt, non opus ouile, oratio ſimulata, veſtimentum ouile eſt, & non opus ouile, & cæteræ ſpecies pictatis, quibus ſe veſtiunt lupi rapaces, nulla autem res ſic exterminat bonum, quemadmodum ſimulatum bonum, nam manifeſtum malum, quaſi malum fugitur, & cauetur, malum autem ſub ſpe-

Malum ex inſperato venus graue.

Deum non cognoſcens lupus eſt.

Homil. 19. Cap. 7.

Veſtimenta ouilia.

A specie boni celatum, dum non cognoscitur, nec cauetur, sed quasi bonum suscipitur, & ideo cõiunctum bono exterminat bonum. Sic serui diaboli tunc pessimè christianitatem corrumpunt, quando se simulant Christianos, de quibus admonet discipulos suos Christus: Magis autem nos omnes per illos dicens: attẽdite à falsis prophetis, quia magna virtus est hominum cognoscere malum, & firma tutela salutis, est, scire, quem fugias. Quamuis verò oues propriè Christiani dicuntur, & vestimentum ouile, est species Christianitatis; Sic per falsos hos prophetas hæreticos Christianos intelligi ibidem ostendit Chrysostomus, qui nimirum hæretici à foris in schemate Christiani, inquit, videntur, ab intus autem confessionis efficacitate gentiles, & isti multo periculosiores sunt, quàm hæretici Iudaici, quia illi quidem reiecti ab apostolis, & notati extra conuentum Christianorum erratici vagabantur; hæretici & quosdam furtim corrumpebant incautos. Isti autem quasi fundati Christiani, & ecclesias suas habentes, atque regentes, palam cum libertate subuertunt: Et ne adhuc dicat hæreticus, quia de veris doctoribus loquitur, qui Christiani quidem sunt, tamen peccatores sunt: omnis enim Christianus, qui peccatum facit, falsus dicitur Christianus, qui inquam, non pænitet de peccato. Attamen de istis

B peccatoribus Christianis, sed de hæreticis doctoribus loquitur, quia non tantùm dixit, *qui veniunt ad vos in vestimentis ouium*, sed addidit, *ab intus autem sunt lupi rapaces:* Christiani enim doctores etsi fuerint peccatores serui quidem carnis dicuntur, quia vincuntur à carne, tamen propositum non habent perdere Christianos, & ideo non dicuntur lupi rapaces. Vides ergo, quia manifestè de hæreticis doctoribus dicat, qui eo proposito schemata Christianorum susceperunt, prouidente diabolo, vt Christianos iniquo seductionis morsu dilaniet. De qualibus lupis ad Ephesios dicebat apostolus: *Scio, quia post discessum meum intrabũt lupi graues in vos, non parcentes gregi, & ex vobis ipsis exibunt peruersa loquentes, vt abducant discipulos post se.* Ecce doctores hæretici dicuntur à Christo deuoratores, quare si ab eis eruditus es, raptus es, nõ eruditus, non pastus; Si baptizatus es ab eis, deuoratus es, non saluatus, nam luporum est deuorare, non saluare. Quid ergo est? ex fructibus eorum cognoscetis eos, fructus enim hominis est confessio fidei eius, & opera conuersationis ipsius; Si ergo videris hominem Christianum statim considera, si confessio eius conueniat cum scripturis, verus est Christianus; si autem non est quemadmodum Christus mandauit, falsus est: Sic enim & Ioannes, cùm de hæreticis scriberet

Actor. 20.

C ret epistolam, non dixit; si quis venerit ad vos non habens nomen Christi, nec aue ei dixeritis: Sed, si quis non attulerit istam doctrinam. Indicium Christianitatis non ad nomen Christi retulit, sed ad confessionem, quia non nomen solum Christi Christianum facit, sed etiam veritas Christi, quia in nomine Christi multi ambulant, in veritate autem eius pauci. Deinde vide. Nunquid ouis lupum persequitur aliquando? Non, sed lupus ouem. Sic Iudæi Christum, non Christus Iudæos, hæretici Christianos, non Christiani hæreticos. Ergo ex fructibus eorum cognoscetis eos. Si quis lupum cooperiat pelle ouina, quomodo cognoscas illum, nisi aut per vocem, aut per actum? Ouis inclinata deorsum balat, lupus in aera conuertit caput suum contra cælum, & sic vlulat. Qui ergo secundum Deum vocem humilitatis, & confessionis emittit, ouis est: Qui verò aduersus veritatem turpiter blasphemijs vlulat contra Deum, lupus est, sicut dicit propheta de illis: *Iniquitatem in excelso locuti sunt, posuerunt in cælum os suum.* Ouis herbas mãducat, lupus carnibus delectatur. Quem videris ergo de pratis scripturarum herbas floridas Iustitiæ colligẽtem, ouis est; quem videris autem in sanguine persecutionis gaudentem, lupus est. Aliqui verò hanc Christi sententiam intelligunt de omnibus hypocritis, qui foris ostendunt, quod reuera non sunt. Sed de hypocritis hic quidem agere, cõcedit Tostatus, sed de omnibus intelligi hypocritis, negat, quia hypocrita, inquit, vt hypocrita, sibi soli tantùm nocet; hi verò illi intelliguntur, qui nocent alijs, quales, inquit, sunt falsi prædicatores eùm nullum maius nocumentum esse queat, quàm veræ fidei corruptio, & simulata veritas. Intrinsecus autem sunt lupi rapaces, idest, intrinsecus habent desiderium destruendi, & peruertendi veram fidem. Istiusmodi hypocritæ, qui mentem lupinam habent sub ouina pelle, intelligũtur etiam per oues illas, quas Saluator noster Hierosolymam veniens ad celebrandum pascha apud Ioannem, templo eiecit, quia sicut oues exterius frequenter apparent pulchræ, & albæ, sæpe tamen interius sunt morbidæ, & scabiosæ sub lana. Dicuntur modò etiam lupi sub ouilla pelle, eidem Chrysostomo in homil. de recipiendo Seueriano, adulatores, & maligni: Non est, inquit, amicus tutus, non frater firmus, sublatum est charitatis bonum, ciuile bellum habet omnes, ac ne id quidem apertum, sed obumbratum. Innumerabiles vbique personæ, simulatæque facies. Multa ouium vellera, innumeri vbique lupi sub his occultati, vt inter hostes iam aliquis tutius vixerit, quàm inter hos, qui videntur amici; qui heri adulabantur, qui blandiebãtur, qui manus exosculabantur, hodie repentè comperti sunt esse lupi, abiectisque personis, facti sunt

Psalm. 72.

D

omni-

omnibus accuſatoribus acerbiores &c. D. Hieronymus de omnibus quidem intelligi poſſe, ait Euangeliſtæ ſupra citata verba, qui aliud habitu, ac ſermone promittunt, aliud opere demonſtrant, ſed ſpecialiter de hæreticis intelligi debere, qui videntur, inquit, continentia, caſtitate, ieiunio, quaſi quadam pietatis ſe veſte circumdare, intrinſecus autem habentes animum venenatum, ſimpliciorum fratrum corda decipiunt. Et fructibus ergo animæ, quibus innocentiam ad ruinam trahunt, lupis rapacibus comparari. Ouis item pro innocentibus fidelibus, vt lupus pro hæreticis à Prudentio accipitur de Ario, & Fotino loquente:

latet & lupus ore cruento
Lacteolam mentitus ouem ſub vellere molli
Cruda per agminis exercens funera victus
H Ac ſeſe occultant Fotinus & Arius arte
Innanes feritate lupi.

Et in fine ſui Periſtephani ouile etiam accipit pro grege Chriſtianorum, & fidelium & lupum pro ſeductore.

Sic tibi de pleno lupus excludatur ouili
Agna nec vlla tuum capta gregem minuat
Sic me gramineo remanentem denique campo
Sedulus agrotam paſtor ouem referas.
Sic cum lacteolis caulas compleueris agnis
Raptus & ipſe ſacroſis comes Hippolyto.

Apud Eſaiam, vbi dicitur: *Et compaſcet lupus cum agno, & pardus accubabit hædo, & vitulus, & taurus, & leo ſimul paſcentur & puer paruulus aget eos, & bos, & vrſus compaſcent, & catulı eorum ſimul erunt, & leo & bos ſimul veſcentur paleis.* D. Cyrillus, per agnum, & hædum aliaque innocua, & mitia animantia manſuetos, placidos, mites, & ſanctos: per leonem verò pardum, lupum, & vrſum, homines naturæ contrariæ intelligit. Cùm enim prius humanũ genus in duas gentes diuiſiſſet, in Iudæos ſcilicet, & gentes eos, qui Idola colunt, ait: Iudæi legis pædagogia, velut manſuefacti, & iuſtitiæ conformatione cicurati vitam coluerunt hominibus dignam. Illi verò alij, id eſt, qui ſimulachris inanimis ſeruierunt, rectricem legem non habentes, mente ſæua præditi extiterunt, & agreſtes, & rapaces auaritiæ addicti, impetuoſi, & proni ad voluptates, caſq; turpiſſimas, & ad omnia fœdiſſima præcipites, quorum alius lupo aſſimilis erat, alius pardis vicinus, & conformis propterea quod mentem pluribus, & varijs perturbationibus, & affectibus notatam quaſi & commaculatam haberet; alius verò animo impotens, & effrenis rapacitate, facilè perſeq ẽs, in vita leonibus aſſimilis extitit. Verũ hi adeo efferatis & morib. & motibus innutriti, Chriſto eos ad manſuetiſſimã, & ſanctã vitã transformante, crudelitate ſua relicta, & reiecta vitam hominibus conuenientem nimirum, quæ cum manſuetudine coniuncta eſſet, excoluerunt; crediderunt enim Chriſto dicenti: *Tollite iugum meum ſuper vos, & diſcite, quia mitis ſum, & humilis corde, & inuenietis requiem animabus veſtris.* Itaque vnà cum fide lucrifecerunt, & veteris immanitatis abolitionem, & vt boni eſſent, & mites, & vt vnà cum ſanctis verſarentur. Nuncupati ſunt enim conciues ſanctorum, & domeſtici Dei. Hoc nobis arbitror propheticum ſermonem hiſce verbis variè ſubnotare: *Compaſcet enim*, inquit, *lupus cum agno, & pardus accubabit hædo*, id eſt, contigua erunt, & coniuncta per Chriſtum ſæua cum mãſuetis, & quæ nullo modo ſacra erant, cum ſacris. Nam Iſrael quatenus lege inſtitutus eſt, & probitatem morum cognitam perſpectamque haberet, placidus erat, & mitis ſimul & ſanctus, & quaſi oui, & capræ conſimilis: Ambo ſiquidem ſacra ſunt & munda animalia, & præterea ab ipſa natura ad manſuetudinem effecta. Lupus autem, pardus, & leo immania ſunt naturaliter, nec inter ſe congregabilia: At in Chriſto hoc quoque perfectum eſt. Conſociati ſunt enim inter ſe mutuo Iudæi, & Græci, communem veluti capientes cibum, euangelicam ſcilicet, & apoſtolicam prædicationem, & vni paſtori omnium principi ſubditi, qui paſcere nouit ſicut dicit propheta, in paſcuis bonis, & in loco præpingui. Sed & vitulus, inquit, & leo, & taurus ſimul paſcentur. Videtur autem vitulum appellare nouitium, & recentem credentiũ populum, in Chriſto ſcilicet puераſcentem; taurum autem fortaſſis Iſraelem, velut veteranum; Cùm enim tener ſit vitulus, taurus prior eſt, & maturior tempore. Vel per vitulum deſignat eum, qui cognitione, & virtute eminet. Quale eſt, quod dicitur, puſillos cum magnis, & ſeniores cum iunioribus benedicere iuxta vocem pſallentis. Nouit verò & ſapientiſſimus Ioannes mentis, & animi ſtatem talem. Scribit igitur & patribus, & paruulis, & præterea adoleſcentibus comparans, vt arbitror, menſuram cuiuſque mentis, & notitiæ, & diuinæ cognitionis corporum ætatibus. Paſcentur itaque, inquit, ſimul, & in vno loco, & vitulus, & taurus, & leo. Tum cõmode vitulo, & tau-

Manſueti, & immanſi qui.

ro

A ro leonem adiungit, vt rursus ænigmaticè & obscurè subintelligas fide iustificatos, & sceptro Christi omnium nostrum Seruatoris subiectos, non ex solis esse mundis, & sanctis, nempe ex placidis, & mitibus, idest, ex lege mansuefactis, sed etiam ex agrestibus, videlicet ex gentibus, conglutinante, & ad concordiam animorum componente eos omnium nostrum Seruatore Christo, & bonum inde etiam in filios filiorum, idest, ex ipsis natos, transmittente. Nam huc etiam propagatur à nobis pax Christi, & consensionis animorum, & fidei bonum. Istuc enim puto ostendit cùm adijcit: *Simul catuli eorum erunt, & leo, & bos simul vescentur paleis*, inquit, Obserua, quod dicit non mite in alimentum feris vsitatum, sed in mitis nutritionem ferum demigrare. Carniuora quippe planè sunt vrsus, & leo, bos autem, & vitulus, ouis, & hædus non ita, sed herbas carpunt huiusmodi animantia. Atqui à consuetis, ac solitis, inquit, syluestria recedent, & potius ad cibaria mansuetorum transibunt, & illa vescentur palea. Typus autem doctrinæ possit esse hæc pastio. Est igitur intelligendum, ante fidem in Christum improbos habuisse præceptores, pecuniam illis tradentes doctrinam, & porrò suadentes perditissima, & corruptissima consectari. At vbi ad B agnitionem Dei, qui verè Deus est, vocati sunt, tum simul à pristino errore, & doctrinis, in quibus enutriti, & educati fuerunt desciuerunt, floridum, & delitijs affluentem pastum euangelicarum institutionum simul cum Israelitis sectantes. Iacobus de Vitriaco verò in concione natiuitatis Domini explicaturus, *& puer nobis natus est*, &c. Hic est, inquit, ille puer, de quo dixit Esaias, *Vitulus, & leo, & ouis simul morabuntur, & puer paruulus minabit eos*, idest, qui se per contritionem Deo immolat, & is, qui alios cruciat, & is, qui in innocentiæ simplicitate perdurat, intra caulas sanctæ ecclesiæ conuenient sub ducatu pueri, idest, Christi, qui minabit eos. Et iterum: *Habitabit lupus cum agno, & pardus cum hædo accubabit*. Quia, qui prius fuerat raptor, quiescet in pace cum mansueto, & pardus, idest, peccatorum suorum maculis varius, cum eo, qui se despicit, & peccatorem fatetur, humiliabitur. Rursus D. Hieronymus pauperes, & humiles per agnos, & hædos; per leones, & pardos diuites, & potentes intelligit, nec non & qui ecclesiam persequuntur, refutans primò Iudæorum nostrorumque Iudaizantium sententiam, qui iuxta literam hæc quoque futura, inquit, contendunt, vt in claritate Christi, quem putant in fine mundi esse venturum, omnes bestię redigantur in mā- C suetudinem, & pristina feritate deposita lupus, & agnus pascantur simul, & cętera cū cæteris, quæ nunc videmus sibi esse contraria. Vt verò mysticum hæc habere sensum ostenderet, interrogemus, inquit, eos, quid dignum sit domini maiestate, vt lupus, & agnus pascātur simul, & pardus cum hædo accubet, & leo paleas comedat, &c. Nisi forte iuxta poetarum fabulas aureum nobis Saturni seculum restituent; in quo lupi, & agni pascentur simul, & mulso vino plena current flumina, & de folijs arborum stillabūt mella dulcissima, lacteisq; fontibus omnia complebuntur. Quod si responderint pro beatitudine temporum hæc futura, vt absq; cuiusquam noxa homines bonis omnibus perfruantur, audiant à nobis, nihil esse bonū nisi virtutem & nihil malum nisi vitium, dicente psalmista: *Quis est homo, qui vult vitam, & diligit dies videre bonos: Compesce linguam tuam à malo, & labia tua ne loquantur dolum, declina à malo, & fac bonum*. Diuitiæ autem, & sanitas corporis, & rerum omnium abundantia, & his cōtraria, paupertas, infirmitas, & inopia etiam apud philosophos seculi, nec inter bona reputantur, nec inter mala, sed appellantur indifferentia. Vnde & stoici, qui nostro dogmati in plerisq; concordant, nihil appellant bonum, nisi solam honestatem, atq; virtutem; nihil ma- D lum nisi turpitudinem. Cæterùm iuxta viuificantem spiritum facilis intelligentia est. Lupus enim Paulus, qui primò persequebatur, & lacerabat ecclesiam, de quo dictum est, *Beniamin lupus rapax*, habitauit cum agno, vel Anania, à quo baptizatus est, vel Petro apostolo, cui dictum est: *pasce agnos meos*. Et pardus, qui prius nō mutabat varietates suas, lotus in fonte domini, accubauit cum hædo, non qui à sinistris est, sed qui immolatur in pascha domini, & hoc notandum, quod non agnus & hædus habitent, & cùm accubent cum lupo, & pardo, sed lupus, & pardus, agni & hædi imitentur innocentiam. Leo quoque prius ferocissimus, & ouis, & vitulus pariter morabuntur, quod quotidiè cernimus in ecclesia, diuites, & pauperes, potentes, & humiles, reges, atque priuatos pariter commorari, & à pueris paruulis, quos apostolos intelligimus, & apostolicos viros imperito sermone, sed non scientia, regi in ecclesia. Qui cum inter se disciplina domini fuerint fœderati, ita vt eorum quoq; familiæ coniungantur, tunc complebitur: Simul requiescent catuli eorum, leo quoque non carnes comedet, sed paleas, quo scilicet vescatur cibo simplici. Et hic obseruandum, quòd non bos carnes, sed leo paleas comedat: Paleas in scriptura sacra verba, simplicia puto intelligi, triticum autem, & interiorem medullam, sensum, qui inuenitur in litera, & frequenter

Christus puer paruulus dictus.

Pauperes & humiles.
Diuites, & potentes.

Psalm. 33.

Genes. 49.

Palea & triticum quid denotent.

ter euenit, vt homines ſeculi myſtica neſcientes ſimplici ſcripturarum lectione paſcantur.

Eſai.75.

Idem Hieronymus in comment. horum eiuſdem prophetæ verborum; *tunc lupi & agni paſcentur ſimul, leo autem quaſi bos comedet paleas, & ſerpens terram quaſi panem*, tunc lupus, & agnus, inquit, paſcebantur ſimul perſecutor Paulus, & Ananias diſcipulus. Ille lupus, de

Geneſ.49.

quo ſcriptum eſt: *Beniamin lupus rapax mane comedet prædam, & ad veſperam dabit eſcam*, ſiue, vt in hebraico dicitur, *diuidet ſpolia*. Cuius doctrina cibus fuit credentium, & quoto orbe de ſuperatis aduerſarijs triumphauit. Agni autem credendi ſunt omnes, qui in veſtibus candidis ſequuntur agnum quocunque vadit; quos dominus Petro tradidit ad paſcendum dicens: *paſce agnos meos*. Leo quoque vt bos comedet paleas, quando viri diſertiſſimi,

Leo comedens paleas.

& quondam apud ſeculum potentes, ſcripturarum ſe tradunt ruſticitati, vt nequaquam ſeculari paſcantur eloquentia, quæ inſtar mellis ſtillat de labijs meretricis, ſed vilitatem, & paleas ſequantur hiſtoriæ: donec multo labore, atque induſtria mereantur ad frumentum ſenſuum peruenire. Et conſiderandum, quod non bos vertatur in rabiem, ſed leo muteiur in manſuetudinem, & ſerpens etiam, qui obſeruabat hominis calcaneum, & cuius ab homine obſeruabatur caput, nequaquam aliorum nutrietur interitu, ſed terram ſiue puluerem quaſi panem comedet. Aut certè ſic intelligendum, quòd diabolus, qui prius hominum mortibus paſcebatur, eos tantùm comedat, qui puluis, ac terra ſunt. Per quæ omnia demonſtratur malorum in bonum commutatio: qui innoxij erunt, antiqua feritate depoſita, non foris, ſed in monte ſancto domini, hoc eſt, in eccleſia, & in confeſſione eius montis, à quo vulneratus eſt princeps Tyri, & qui exciſus de monte ſine manibus creuit in montem magnum, & impleuit orbem. Interrogemus in hoc loco Iudæos, & omnes, qui ſub nomine chriſtiano adhuc paleas comedunt ſcripturarum, quæ ventilabro domini à tritico ſeparatæ vento tradentur, & flammis, quæ beatitudo ſit æſtimanda, vt in mille annorum regno in Sion monte ciuitate Chriſti præſentis Ieruſalem, & in templo auguſtiſſimo lupi, & agni, leones, & boues, ſerpentes, & homines ſimul comedant, pariterque commorentur, & hi tantùm innoxij ſint, qui in monte ſancto domini habitauerint? Ex quo intelligimus omnes, qui extra montem fuerint, occidendos. Nudabitur ergo lupis, leonibus, pardis, vrſis, atque ſerpentibus, & cæteris beſtijs vniuerſus orbis, & immenſi ſaltus, & Aegyptiæ vaſtitas ſolitudinis, quæ venenatorum animantium fertilis eſt, & pro ſumma felicitate ciuitas ſancta, non ſolùm hominum, ſed & beſtiarum, & ſerpentium erit habitaculum, vt iuxta ſuperiorem prophetiam, habitet lupus cum agno, & pardus cum hædo, vitulus, & leo, & oues cum vrſis ſimul morentur, & puer paruulus regat eos &cæt. Cauſaque ſit tantæ felicitatis, quia repleta eſt omnis terra ſapientia domini. Cùm modò aries gregis ſui dux ſit, etiam myſticè, moraliterque pro quouis accipitur, qui alijs præeſt, dominaturque, ſiue temporaliter, ſiue ſpiritualiter. Apud Danielem, vbi dicitur: *Ecce aries vnus ſtabat ante paludem habens cornua excelſa, & vnum cornu excelſius altero, atque ſuccreſcens*, arietem inquit Benedictus Pererius, ſignificaſſe regnum Medorum, & Perſarum, ipſe angelus infra declarat. Cur autem regnum Perſicum arieti comparatum fuerit, non eſt, inquit, in promptu explicare. Solus interpretum Theodoretus eam reddidit rationem, quod ſicut aries ſua lana grauatur, & tam propter carnes, quam propter lanam neci datur, ita regnum Perſarum nimia opum abundantia, & imperij magnitudine quaſi grauatum, preſſumque tandem corruerit. Poſſit etiam illud addi, quod ſcribit Rupertus: Quæſitu, inquit, dignum eſt, cur in viſione priori regnum Perſarum per ſimilitudinem vrſi, in hac autem viſione, per ſimilitudinem arietis ſignatum fuerit. Ad quod congruè reſponderi poteſt, quia cauſæ diuerſæ, imò contrariæ regni illius fuere erga Dei populum. Cauſas illas tam longè diuerſas dicere non dubitauerim, quàm diuerſæ ſunt naturæ horum animalium, vrſi, & arietis, quorum alterum rapto, & cruore viuit, alterum innocuum, neque ſanguinem ſitit, neque rapto viuit. Promptum eſt hoc diſcerni, ſi reſpicias regnum illud ſecundum Aman, quàm crudele fuerit: Secundum reges, quàm clementer illi populo ſe impenderit; Aman quippe moribus veraciter vrſus, truci furore, immani rabie, Iudæorum genus vniuerſum ore aperto hians deuorare voluit. Reges autem maximè Aſſuerus more arietis, lanis ſuis, ideſt, opibus multis, quibus regnum illud abundauit, eundem populum fouit, & ditauit, nullumque dentem malignitatis inflixit, ſicut aries dente neminem petit: imò vitam gentis illius lætificauit gratia reginæ Eſther, & Mardochæi. Sic Rupertus. Quid autem ſignificent duo cornua arietis, vnum excelſius altero, ſunt interpretationes: prima eſt D. Hieronymi, qui ait ſignificari duos reges, huius imperij, & monarchiæ Medorum, & Perſarum conditores, Darium Medum, & Cyrum. Hic autem quia potentior illo fuit,

Serpens terram comedens quid ſignificet.

Eſai.c.11.

Perſarũ regnum cur arieti comparatum.

Lib.8. de victor. verbi Dei 30.

Arietis duo cornua quid ſignificent.

A fuit, multoque latius imperium amplificauit, propterea celsiori cornu significatur. Quam interpretationem probat quoque Rupertus, & pluribus verbis hunc in modum pertractat: Si quæras, inquit, cur hircus vnum tantummodo cornu habere visus est, aries autem duo cornua, facilis patet responsio, corpora quidem borum animalium singula regna signare, cornua verò eorundem regnorum reges significare. Constat autem solum Alexandrum, & ante, & post victos Persas, regnum Græcorum nullo imperij socio, & consorte tenuisse. Regnum autem Persarum, & Medorum, duo reges victis Babylonijs ad tantam magnitudinem, & potentiam extulerunt, Cyrus, & Darius Medus auunculus eius, & Astyagis filius, quem Græci Cyaxarem appellant. Cyrus autem licet ætate iunior Dario, victorijs tamen, & potentia & opibus maior est effectus, ideoque vnum cornu arietis dicitur altero fuisse sublimius. Altera interpretatio est Theodoreti, qui duo cornua arietis significare ait, duas familias regum Persidis, penes quas fuit hoc imperium à Cyro vsque ad Alexandrum Magnum. Prior familia fuit Cyri, qui hoc imperium fundauit, quæ mox in filio eius Cambyse extincta est. Posterior familia fuit Darij Hystaspis, in cuius successoribus, vsque
B ad Alexandrum Persicum imperium permansit, qui quidem fuere potentissimi, atque opulentissimi, atque ob eam causam familia hæc præstantior fuit priori. Libet hic ponere verba Theodoreti: Persicum regnum, inquit, arieti simile inducitur, tanquam diuitijs suis laborans, multarumque facultatum obtinens abundantiam. Duo cornua in ariete contemplatur, quia primus regno potitus est Cyrus, quod vsque ad filium suum tantummodo Cambysem transmisit. Hoc deinde excepit Darius Hystaspis, cuius posteri regno Persico, vsque ad Alexandrum Magnum potiti sunt. Duo itaque genera regum per duo cornua significantur, & ambo quidem videntur excelsa, sed excelsius tamen priore posterius, amplius enim Dario, & Xerxi sceptra tenentibus, regnum hoc fuit, quàm superioribus. Etenim Cyrus Pontum, Euxinum, & Asiam subegit: his Darius adiecit Scythas, Nomadas, cum alijs multis gentibus: Xerses eius filius Europæ quoque regni sui iugum imponere conatus est. Nam quàm latè patens fuerit hoc imperium sub Assuero marito Hesther ex primo eius libro, & decimo capite liquidò cognoscitur. Hactenus ex Theodoreto. Tertia interpretatio nostra est, inquit, Pererius, quæ sententiæ verborum
C Danielis magis videtur inhærere, magisque cum ijs, quæ angelus infrà, visionem hanc interpretatus, dixit, congruere. Arbitramur nos duo illa cornua arietis significasse duo huius imperij, prima, propria, & præcipua regna Medorum videlicet, & Persarum: quorum duorum duntaxat appellatione tam ipsum imperium, quàm reges, licet plurimis alijs regnis dominarentur, nominabantur. Nam & ipsi se, & alij eos non nisi reges Persarum, & Medorum appellabant. Hoc indicauit angelus, cùm visionem bicornis arietis exponens, *aries*, inquit, *est rex Medorum, & Persarum*. Et sic intelligitur hircus cum ariete congressus, fregisse eius cornua, quoniam Alexander cum vltimo rege Dario præliatus eum vicit, & imperium Medorum, & Persarum ad Græcos transtulit: neque enim videtur commodè intelligi posse Alexandrum destruxisse duo cornua, idest, Darium Medum & Cyrum, vt Diuus Hieronymus intellexit, quippe qui plus ducentis annis ante ipsum Alexandrum decesserant: Neque duas illas familias Cyri, & Darij Hystaspis, in quibus imperium hoc resederat, quemadmodum interpretatus est Theodoretus, siquidem vltimus rex Persarum Darius, qui victus ab Alexandro perdidit imperium, ex neutra
D familia fuit: non enim quia regio esset genere, sed causa virtutis, & fortitudinis, cuius præclara ediderat exempla, Persarum suffragio ad regnum assumptus est, vt in extremo libro decimo tradit Iustinus. Licet Diodorus scribat hunc Darium fuisse filium Arsani, qui regi Ocho frater fuerat. Eum tamen Darium Strabo regiæ stirpis fuisse, negat. Hactenus Pererius. F. Hector Pintus verò Hieronymianus Sacræ Theologiæ Doctor, & in Academia Conimbricensi Sanctæ Scripturæ professor, per hunc arietem significari ait vltimum Darium, & per hircum, qui eum vicit, Alexandrum Magnum, qui de eo victoriam reportauit, vel per arietem intelligi regnum Persarum, ac Medorum, & per hircum, regnum Macedonum, sed in idem id recurrere. Habuisse arietem duo cornua propter duos populos Persas, & Medos, ac quia Persarum populus erat nobilior, & præstantior populo Medorum, ideo per cornu succrescens significari. Sequitur: *Vidi arietem cornibus ventilantem contra occidentem, Aquilonem, & meridiem*. Significatur his verbis, ex sententia Pererij, quas partes orbis Persæ bello appeterint, & deuicerint, videlicet australem, in qua est Aegyptus, Aethiopia, & Libyæ Aquilonarem, vbi sunt Pontica gentes, & occidentalem, hoc est, insulas maris mediterranei, quod Persis est occidentale,

Libro citato cap. 31.

Hircus cum ariete congressus.

Lib. 17.
Lib. 16.

le, vnde pro illo, *Contra occidentem*, græcè eſt, contra mare, maris namque mediterranei fermè inſulas omnes, vel voluntaria deditione, vel bellica potentia Perſæ obtinuerunt, Cæterùm Pinrus hæc eadem verba: *Vidi arietem cornibus ventilantem contra occidentem*, & cætera, ſimiliter quidem interpretatus, addit: Vel vidi ipſorum regem Darium ad has tres mundi partes ſe extendentem. Aries autem propriè, inquit, Darius eſt. Quod ſi verò quis quærat, cur rex Perſarum hoc loco cum ariete comparetur, reſpondendum eſſe exiſtimat, eam ob cauſam id effectum eſſe, quia aries vires habet in capite, per quod principium intelligitur, non autem in parte poſteriori, per quam finis indicatur. Darius enim fuit fortis in principio, ſed poſtea languit, & vires amiſit. Huc accedit, quod aries non pugnat, niſi prouocatus, & iniuria laceſſitus, rex enim Darius non ſumpſit arma niſi læſus, & irritatus: Vnde olim qui volebant oſtendere ſe violatos, & coactos bellum gerere ſoliti erant arietem per fecialem ad hoſtes præmittere: Furor namque fit ſæpenumero læſa patientia. Aries eſt natura manſuetus, ſed ſi laceſſitur, ira concitatus fortiter pugnat; Intelligi autem potiſſimum Darium, quem Alexander vicit per arietem ſequentia manifeſtè indicant: *Ecce hircus caprarum veniebat ab occidente ſuper faciem totius terræ non tangens terram, habens cornu inſigne inter oculos ſuos, & cucurrit ad arietem in impetu fortitudinis ſuæ, & percuſſit eum, & comminuit duo cornua eius*; Comparatur enim hirco Alexander, quia ſicut hircus ardentior, velocior, & potentior eſt ariete, ita Alexander Dario; vel vt habet Pererius, Perſarum regibus. Vocatur hircus caprarum, ideſt, princeps, & dux Græcorum, quia vt aries ouium, ſic hircus caprarum princeps, & dux eſt. Nec malè capris comparantur Græci propter mobilitatem animi, & ſagacitatem, atque acumen ingenij: Etenim docet Plinius capras ſagacioris eſſe ingenij, acutioris viſus, & ad motum agiliores, quàm oues, nec dubium eſt, quin hiſce rebus Perſis Græci præſtiterint. Sic & Pintus declarans illud: *hircus habebat cornu inſigne inter oculos ſuos*, hoc eſſe ait, quod regnum Græcorum habuit quendam principem admirandum nempe Alexandrum, qui fuit, inquit, inter oculos, ideſt, inter philoſophos nutritus, fuit enim diſcipulus Ariſtotelis, & cum magnis viris in philoſophia verſatus. Accipitur autem oculus pro perſpicacia, & iudicio, vt in Deuteronomio; *Munera excæcant oculos ſapientum*. Dicitur hircus veniſſe ab occidente, Alexander enim Macedonia, quæ Perſis eſt occidentalis, profectus eſt in Aſiam ad debellandos Perſas. Pro principe verò, præfectoue eccleſiæ accipitur aries, vbi dicitur, *tria ſunt, quæ benè gradiuntur, & quartum, quod feliciter incedit, leo fortiſſimus beſtiarum, qui ad nullius pauebit occurſum, gallus ſuccinctus lumbos, & aries, nec eſt rex, qui reſiſtat ei*: Sic enim hæc verba interpretatur Diuus Gregorius. Ipſe quippe, inquit, hoc loco ponitur, de quo ſcriptum eſt, vicit leo de tribu Iuda, quia in illo hoc, quod infirmius eſt Dei, fortius eſt hominibus, qui ad nullius pauet occurſum, dicit enim: *Venit princeps mundi huius, & in me non habet quicquam*. Gallus ſuccinctus lumbos, id eſt, prædicatores ſancti, inter huius noctis tenebras verum mane nunciantes, qui ſuccincti lumbis ſunt, qui à membris ſuis luxuriæ fluxa reſtringunt. In lumbis quippe luxuria eſt. *Et aries, nec eſt rex, qui reſiſtat ei*. Quem alium hoc loco arietem accipimus, niſi primum intra Eccleſiam ordinem ſacerdotum, de quibus ſcriptum eſt: *Afferte domino filios arietum*, qui per exempla ſua gradientem populum quaſi ſubſequentem ouium gregem trahunt. Quibus ſpiritaliter, rectéque viuentibus nullus rex ſufficit omnino reſiſtere, quia quilibet perſecutor obuiet, intentionem eorum non valet præpedire. Sciunt enim ad Deum, quem deſiderant, & anxiè currere, & moriendo peruenire. Ponitur ergo primus leo, ſecundus gallus, tertius aries. Apparuit enim Chriſtus, deinde ſancti prædicatores apoſtoli, & tunc demum ſpiritales patres eccleſiarum præpoſiti, videlicet duces gregum, quia ductores ſequentium populorum, & cætera. Eodem ſenſu accipiunt hoc Pſalmiſtæ: *Induti ſunt arietes ouium, & valles abundabunt frumento*, quo tamen loco Folengius clariorem præ ſe ferre ſenſum ea verba Hebræis autumat, quibus, inquir, nulla eſt de ariete mentio, ſed ita habent: *Veſtient planities pecora, & valles operientur frumento, iubilabunt, ac canent*. Quanquam arietes dictio nequaquam, inquit, ſuo vacat myſterio; Nam in Scripturis arietes pro principibus, magiſtratibuſque, & doctoribus ſumi ſolent, qui populorum duces ſunt, quemadmodum illi ouium: induuntur enim, nempe exultatione, ac lætitia Spiritus (modò veri arietes ſint) hoc eſt, mirandum in modum exhilarantur, & ſi ſuos viderint ſubditos in opimis Dei paſcuis ali, & ſaginari, triumphant. O iucundiſſimam amænitatem, ſed pauciſſimis notam, etiam his, qui cum arietes eſſe deberent in grege domini, veruecces ſunt pigri, & rei nullius

Perſarum rex cur aries dictus.

Alexander Magnus cur hirco caprarum comparatus.

Cap. 16.

Aries principem eccleſiæ notat.

Lib. 30. in Iob 38.

Gallus ſuccinctus lumbos.

Pſalm. 28.

A liis commodo vtiles, prӕterquam macello, ac lanienӕ. Cӕterùm Diuus Hieronymus ex
plicans verba ista Ieremiӕ: *Vlulate* (siue iubilate) *pastores, & clamate, & aspergite vos ci-
nere optimates gregis* (siue plangite arietes ouium) *quia completi sunt dies vestri vt interfi-
ciamini, & dissipationes vestrӕ & cadetis quasi vasa pretiosa* (siue quasi arietes electi) *& peri-
bit fuga à pastoribus, & saluatio ab optimatibus* (siue arietibus) *gregis. Vox clamoris pasto-
rum, & vlulatus optimatum gregis* (siue iubilum arietum) *quia vastauit dominus pascua eo-
rum*, ait per arietes significari principes indoctos; inter pastores, inquit, & arietes ista diuer-
sitas est, quòd pastores in ecclesia putentur, qui prӕsunt gregi cum sapientia, & eruditione,
atque doctrina: arietes verò, qui principes quidem videntur in populo, sed nihil habent in
se doctrinӕ, atque sapientiӕ, & per nimiam simplicitatem propemodum stultitiӕ vicini sunt.

Aries princeps indoctus.

Arietibus tamen etiam aliquando apostoli significantur, vt ait Diuus Augustinus, his ver-
bis: Omnibus necessaria est oratio dominica, quam etiam ipsis arietibus gregis, idest, aposto-
lis suis dominus dedit, vt vnusquisque Deo dicat: dimitte nobis debita nostra, & cӕt. Et rur-
sus in explicatione prӕcitatorum psalmistӕ verborum: *Induti sunt arietes ouium*, scilicet exul-
B tatione, quia enim exultatione colles, inquit, accingentur, hac induuntur arietes ouium. Ip-
si arietes, qui colles, colles enim eminentiore gratia: arietes, quia duces gregum: arietes er-
go apostoli induti sunt exultatione, gaudent de fructibus suis non sine causa laborauerunt,
non sine causa prӕdicauerunt, induti sunt arietes ouium, & conualles abundabunt frumen-
to. Et mox rursus vbi idem Psalmista ait: *Holocausta medullata offeram tibi cum incenso, &
arietibus*, arietes esse, ait, duces ecclesiӕ, totum corpus Christi loquitur, inquit, hoc est, quod
offert Deo incensum. Quid oratio cum incenso, & arietibus? Maximi enim arietes erant
pro gregibus. Similiter vbi Dauid dicit: *Afferte domino filios arietum*, afferte, inquit domi-
no vosmet ipsos, quos per euangelium duces gregum apostoli genuerunt. Et in hoc eodem
loco Incognitus ille, qui eruditiùs, quàm latiniùs in psalmos scripsit, notandum esse mo-
net, apostolos, & primitiuos illos ecclesiӕ fundatores, qui nimirum nos per euangelium ge-
nuerunt, arietes nuncupari, quia veluti arietes duces erant gregum, ac custodes diligenti
custodia, & veluti arietes duobus cornibus, idest, vtriusque testamenti authoritatibus prӕ-
ualuerunt in defensione sui gregis contra hӕreticos, & infideles. Ad istos arietes scilicet
C apostolos veniunt omnes, qui de infidelitate conuertuntur ad fidem, in cuius rei figura dici-
tur in Exodo, quod filij Israel exeuntes de Aegypto venerunt in Helim, vbi erant duodecim
fontes, & septuaginta palmӕ. Elim enim interpretatur arietes: hi sunt apostoli fidelium gre-
gum duces: ibi sunt duodecim fontes, quia duodecim sunt principales apostoli prӕelecti à
Domino, à quibus emanat aqua viua salutaris sapientiӕ. Hi secum habent septuaginta
palmas, idest septuaginta duos discipulos cum eis ad prӕdicandum à Christo missos, qui
palmam victoriӕ Christi toti mundo nunciauerunt. Dicit ergo: afferte domino filios arie-
tum, idest, vosmet ipsos, qui estis filij apostolorum: Si autem quӕras quomodo meipsum
debeo offerre Deo, audi Paulum dicentem: *Obsecro vos per misericordiam Dei, vt exhibea-
tis corpora vestra hostiam viuentem, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum*, hӕcque
est victima ad quam immolandum hortatur nos Psalmista: *Afferte Domino filij Dei*. Et
quid? subdit, *afferte domino filios arietum*, idest, vos ipsos filios apostolorum, quod est,
vos ipsos immaculatos seruate. Similiter hoc hemistichium exponit Gilbertus Genebrar-
dus Theologus Parisiensis, diuinarum, Hebraicarumque literarum professor regius, nam
D *afferte filios arietum*, exponit agnos ad sacrificia, victimas ex agnis, additque duplicem
vocis Elim significationem reprӕsentasse duplici interpretatione, ne quis putet, inquit, hoc
hemistichium esse obelo transfigendum. Elim, Dij, & arietes: filij autem deorum (sic
enim hebraicè) pij, quos Deus Pater, Filius, & Spiritus sanctus adoptionis gratia dignati
sunt, Chaldӕus angelicos choros exponit, tribuite domino laudes chori angelorum, qui fi-
lij Dei dicuntur apud Iob, per adoptionem videlicet, & creationem. Nam solus Christus
filius Dei est per generationem, & propagationem naturalem. Alij proceres, principes.
Sic ille. Et Augustinus Steuchus Episcopus Kisamus Sedis apostolicӕ Bibliothecarius,
ait; longè locum istum dissentire ab origine, nam quod dicitur: *Afferte domino filios arie-
tum*, vt grӕcè est *υἱὸς κριῶν*, totum, inquit, redundat, statimque prӕcipitur, afferte do-
mino gloriam, & honorem, ad hunc modum, afferte domino filij deorum bene Elim
afferte domino gloriam, & honorem. Scire tamen operӕ pretium est, vocem, Elim,
ambiguam esse, & posse legi cum iod post aleph, quod designabit arietes, aut sine iod,
denotabitque Deos, neque desunt pro alterutro significatu exempla, & hebraica subnota-
tio, quӕ dicitur Massoreth, ostendit vtramque lectionem, vtramque igitur grӕci interpretes

In Epist. ad Hilar.

Arietes apostolos significant.

Duces ecclesiӕ.

Psalm. 28.

Exod. 15.

Roman. 12.

Vocis Elim explicatio.

Iob. 2. 38.

poſuerunt, ὑιοὶ θεῶ, ὑιὸς κριῶν. Sed quoniam alterum per accuſatiuum, alterum per caſum nominandi efferunt, nō efficitur ſenſus verus, vt inuitentur filij Dei ad offerendos filios arietum. Alterum ſecludere neceſſe eſt. Verior igitur lectio, pluribuſque probatior eſt, vt Elim nunc ſint Dij, idque omnes ad vnum Hebræi cum Chaldæo comprobant, nam Chaldæus pro filijs Dei ſubſtituit Kitre malakaia, acies angelorum, ordines angelicos. Auen Eſdra filios Dei, ſtellas interpretatur, vt illud apud Iob, *Cùm me laudarent ſtellæ matutinæ, & iubilarent omnes filij Dei.* Filios Deorum Rabbi Salamon filios principum in terra, vt in Geneſi, videntes filij filias hominum. Siquidem Elim non Deus tantùm, ſed fortes robuſtoſque etiam ſignificat. Inuitat igitur angelos, inuitat principes, viroſque conſpicuos, imperatores, reges, dictatores, generatim omnes, quibus parent populi, vt offerant Deo gloriam, decus, & honorem. Græci quoque filios Dei, quibus diuina prædicatio permiſſa eſt, interpretantur, nimirum apoſtolos, velut etiã

Filij Dei qui.

Nicolaus, ſacerdotes, ſacrificos. Sed ſi arietes excluſeris, menteinque altiſſimè tuleris, inuitantur angeli in omnibus rebus creatis, primum gradum obtinentes, in admirationem, prædicationemque diuinæ potentiæ. Folengius verò cùm dixiſſet per filios Dei, non rectè angelos, ſed principes fortes intelligi debere, ſubdit, quod ſi tamen dictio arietes interſerẽda eſt, vt D. Hieronymus approbaſſe viſus eſt, filij arietes potiùs, quàm filios arietum, legendum arbitror. Ex qua quidem inuitatione filij prouocantur principum, qui arietes à prophetis non ſemel nuncupari ſolent, vt in primis illud Ieremiæ, omiſſis cæteris, in medium proferam, quo quæritur principes Iuda factos, vt arietes, non inuenientes paſcua, qui abierunt abſque fortitudine ante faciem ſubſequentis: ait igitur vates: ò vos reges, ò principes, ò vos, qui in rebus publicis, aut in Eccleſia Dei dignitate, aut potentia ſublimes eſtis, Deo, non vobis veſtram potentiam, veſtrã dignitatem, veſtros honores adſcribite. At verò Pineus præcitato loco, principes quidem etiam intelligi per filios arietum more Hebrææ linguæ, aſſerit, ſed ſenſum eſſe: Vos ò filij Dei, ò apoſtoli afferte ad dominum principes, ac magnates gentium, conuertite illos ad fidem concionibus veſtris. Huncque videri germanum eſſe loci huius ſenſum, quia paulò poſt ſequitur: *Vox domini ſuper aquas: Deus maieſtatis intonuit, dominus ſuper aquas multas.* Vox domini eſt (inquit) euangelij annuntiatio, aquæ multæ ſunt gentes, & populi, & linguæ, vt ait Ioannes in apocalypſi: Appellari ergo Darium arietem, quod princeps eſſet, & non niſi laceſſitus cum Alexã-

Apocal. 17.

Darius aries cur dictus.

dro pugnaret, & quòd ab eo fuerit victus, oſtendens in principio fortitudinem, & in fine imbecillitatem. Auguſtino, huicque quam attulimus nouiſſimæ interpretationi, fauet D. Baſilius in homilia huic pſalmo deſtinata, nam cùm dixiſſet Deum omnipotentem eximia quædam dona quæſiturum, & hac gratia eximios eligere, qui offerant, ne enim cogitationes noſtras deijciat in humum, neve nos arietes faciat, nimirum quadrupedes rationis expertes, ac balatilia animalia inquirere, quaſi ſperemus iſtorum animalium victimatione Deum placatum iri dicere: *afferte domino filij Dei*, neque enim opus iam filio, vt filiũ offeramus, ſed ſi magnum quid eſt filius, & magnum quid, & dignum filij charitate, & paternæ dignitate, illud quod affertur, addecere eſſe. Subiungit, filios itaque dicit, arietum afferte, vt ipſi, qui à vobis offeruntur, vbi filij ſunt arietum, in filios Dei mutentur, aries enim animal imperium retinens, ac princeps, viam præit ouibus ad edulem, ac paſcuam pabulationem, ad aquarum peramœnam refocillationem, ad ſtabulum inſuper, & caulas. Tales enim quidam ouilis Chriſti præſides ſunt, præeuntes gregi dominico ſe conferenti ad carpenda ſpiritualis doctrinæ florulenta, & odoratiſſima pabula, qui ſibi creditas oues rigent ſuppeditante illis aquam viuam Spiritu ſancto, & eas adoleſcere faciant, atque ad proferendos ex ſe fructus enutriant, qui viam præmonſtrent ad requiem perennem contendentibus, eaſdemq; ab inſidiantium impoſturis præmuniant, ac tueãtur. Horum igitur filios à Dei filijs adduci vult domino ſermo hic. Quod ſi arietes hi ſunt, qui reliquo gregi præmuniunt rectitudinis viam, vtique horum filij erunt, qui propenſiore bonorũ operum ſtudio, & exercitatione fuerint per præſulum doctrinam formati, & inſtructi ad vitam ſecundum virtutem inſtituendam, quo ſenſu Theodoretus hæc eadem pſalmiſtæ verba accipit: Vos, inquit, quibus diuina prædicatio commiſſa eſt, & qui filij Dei vocati eſtis, cum omni alacritate diuinam prędicationem ad omnes mundi partes transferte, atque eos, qui ſine ratione nutriti ſunt, rationis compotes reddite, & hos primos Deo offerte, deinde per hos cultum, & hymnos adhibete, in diuinis ædibus beneficij authorẽ decantantes. Cur verò aries potiùs,

Lib. 4.

Aries cur primates eccleſiæ potiùs quam agnus ſignet.

quam agnus eccleſiæ primates ſignificet, Bernardinus Gomeſius in commentarijs ſuis de ſale, rationem quodammodo afferens, ſcribit in hęc verba; Per arietem de grege immaculatum, qui quo magis ab ortu ſuo diſtat, & trimus eſt, eò fit & ad eſcam ſalubrior, & ad grauidandas oues valentior, & ad victimam ſale conſpergendam aptior. Quis veriùs, quàm ſplendidiſſimus doctorum eccleſiæ, atque ſanctorum Chriſti confeſſorum cœtus denotatur? vtpote qui de grege medio-

A mediocri scilicet viatorum, siue perigrinorum gradu assumpti, quo longiùs à prima ætate discesserunt, atque ad mediam vsque, seu prouectam peruenerunt, eo magis virtutibus proficientes, sese Christo teneriores, atque ad oppetendam pro eo mortem paratiores effecerunt. Quin etiam & vt bicornes, valdeque fortes, & tanquam prælucentes quædam mundi faces, sapientissimique terræ sales vtroque cornu aduersa mundi petierunt: Altero scilicet, coruscanti exêplo vitæ, quo cunctos ad imitandam Christi vitam inuitarunt: Altero verò probatissima doctrina sua, qua permultos à tenebricosis mundi erroribus ad rectissimum diuinæ legis iter insequendum reuocarunt: Atque in hunc modum commissas sibi oues cælesti gratiæ sale conspersas, atque etiam diuinis, æternisque donis fæcundatas reliquerunt. Quamobrem eodem ipso ignito probationis sale assiduis vtique laboribus, continuisque vigilijs, & maceratione carnis Christum imitantes, ab omni corruptionis labe sese eripuerunt, vt tanquam immaculati de grege assumpti proxima Deo esca fierent. At verò nos supra suo loco arietes, veruecesuè in Arabia ex Ludouico Barthema, tradidimus, reperiri cauda admodum procera, sed cornibus carentes, quod mysterio non vacat, vt ait Theologus apud Simonem Maiolum Episcopum Vulturariensem, videturque ipsius iudicio significare prælatos eos cornibus carere, ne quempiam B corripiant criminosum, caudas autem profusissimas habere, quãdoquidem successionem filijs, nepotibusve locupletissima parata hæreditate præparant; cornua enim, inquit, & arieti, & prælato in ornamentum, ac munimen sunt, vt ouibus suis aduersantes (etiam si res ferat) percutiant; de cauda autem, ac successore sibi in hæreditate minimum studium gerant, verè pastorũ est officium: Hæc ille. Vocantur etiam doctores ecclesiæ oues fœtę, sic enim D. Hieronymus interpretatur hanc Esaiæ sententiam: *Sicut pastor pascet populum suum, & in brachio suo congregabit agnos, & in sinu suo portabit, & prægnantes consolabitur.* Cùm enim dixisset non dici hic tauros, & arietes, & hircos, & grandes oues, quibus per Ezechielem comminatur, quod lacte vescantur, & cooperiantur lanis, & infirmum conterant gregem, sed agnos adhuc tenellos, & rudis in Christo infantiæ, qui nuper in baptismo sunt renati, de quibus ipse dominus loquebatur ad Petrum: *Pasce agnos meos.* Vnde & in eodem Ezechiele scriptum est: *suscitabo super eos pastorem vnum, & pascet eos, seruum meum Dauid, & erit pastor eorum*, &c. dixissetque in hoc cõsiderandum esse, quòd post multa tempora Dauid gulosis pastoribus reprobatis, dominum C nostrum, qui est de stirpe Dauid, suscitaturum se esse, qui congreget agnos, & foueat in sinu suo, & fætus ouium, siue fætas oues ipse portet in humero suo, sicut in euangelio legimus, quod ouem erroneam, & à grege solito remanentem suis ad caulas humeris reportarit; subiungit: possumus oues fætas apostolos, & apostolicos viros omnesque ecclesiæ doctores dicere, qui salutem parturiunt plurimorum, & dicunt cum apostolo: *Filioli mei, quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis.* Est verò etiam, vbi ouis significet fructum ipsorum doctorum, nimirum vbi dicitur: *Omne quod aperit vuluam asinæ, mutabis oue*, in hoc enim sensu accipitur à D. Ambrosio, nam cùm dixisset asinę partum, hoc est, immundum (inter immunda enim asina numeratur) iubet mutari oue, quę est munda, & apta sacrificio: Cęterùm si quis, inquit, sensum spiritalis intelligentiæ altius persequatur, considerabit, quod asina laboriosum sit animal, ouis fructuosum. Fructu ergo dicit mutandum laborem, vt finis operis fructus sit. Vel certè hoc modo omnem laborem tuum, omnem industriam puro & simplici commẽdabis affectu: Si autem non mutabis, inquit, redimes. Iubetur ergo secundum literam, vt animal aliud mundum pro immundo offeratur, aut pretium, ne inter decimas fructuum, vel minus aliquid, vel immundũ D videatur offerri. Intellectus autem profundior liberandam animam tuam docet, vt desistat ab ijs, quæ fructum non habent. Qui enim redimit se, liberat, & quodam exuit debito. Relinquenda sunt opera, quæ verum fructum bonosq; processus habere non possunt, qualia sunt ista mũdana, quorum vsus non potest esse diuturnus. In quibus ipse nudus & veri vacuus effectus est, & quamuis summo quæsitus fuerit labore, animam nihil iuuat, ea enim quæ seruitutem animæ inseruiut, inutilia sunt omnia, etsi nõ desit effectus. Huc vsq; Ambrosius. Quemadmodum itaque ouis propter simplicem naturam in bonam vbique partem accipitur, ita contrà propter laneum indumentum in malam partem accipi potest, siquidem adulteros, vt Aelianus tradit, in Gortyna Cretæ vrbe deprehensos lana coronabant, mollitiæ probro, atque ita ad magistratus per ciuitatem, perducere moris erat. Saturnus verò non propterea laneo vinculo alligabatur, ut apud Macrobium legitur, sed propter motus tarditatem, quomodo laneos pedes vulgo Dijs attribuunt omnibus, vt asserit Cælius Calcagninus, quòd scilicet pedetentim, & absque strepitu ad vlciscendas malorum iniurias procedant, quo nimirum exemplo pictor quidam Deo laneos calceos induxit.

Arietes cauda procera excornes quid signẽt. Colloq. 7.

Doctores ecclesiæ oues fœtæ. Esai. 40. Ezech. 34.

Galat. 4.

Ouis pro fructu doctorũ. Lib. 2. de Abel, & Cain, cap. 2.

Adulteri lana coronati. Saturnus laneo vinculo alligatus. Deorum pedes lanei.

VSVS IN SACRIFICIIS GENTIVM.

Victima frequentiores.

VICTIMÆ, inquit Gyraldus, antiquis frequentes fuere, ouis, sus, bos, capra, gallina & anser, quas cùm immolabant, nisi puræ integræque essent, (tales immaculatas in sacris literis vocari, diximus) & lectę ad rem diuinam minus proficere putabant, dicebantur autem lectæ authòre Seruio, cum nec caudam aculeatam, nec linguam nigram, nec aurem fissam haberent. Fuit quidem priscis opinio, vt ex hædis potius, & agnis hostiæ fierent, quàm ex cæteris, quia hæ mites, & cicures essent. Ideo etiam ouilli pecoris hostiam maximam non ab amplitudine (verba sunt Festi) corporis, sed quia animi esse placidioris viderent, pontifices dixerunt. Sunt qui scribant (vt Suidas in voce θύειν) sex tantum ista enumerata animalium genera in sacrificijs veteres adhibuisse, quorum sententiam nec approbamus, nec refellimus: Nam apud authores plura inuenimus, sed varijs in locis, & ritibus. Hæc ille. Quemadmodum verò oues lectæ dicebantur, quæ ad sacrificandum erant exceptæ, ita tales porci dicebantur eximij, quemadmodum & boues, quos tamen etiam, & frequentiùs, egregios dicebant; præcidanea autem agna dicebatur, quæ ante alias cædebatur; porca verò præcidanea, quam immolare antè erant soliti, quàm nouam frugem inciderent; lectarum istiusmodi ouium mentio est apud Virgilium:

Animalia quæ immolata.

Mactant lectas de more bidentes.

Hostiæ bidẽtes quæ.

idest, oues, quamuis bidentes hostiæ quæ fuerint, variè disputetur, nos ex Festo diximus, quòd ambidens, siue bidens ouis appellatur, quæ superioribus, & inferioribus est dentibus, & hoc probari à Iosepho Scaligero, in Varrone, vbi ait: bidentes hostiæ erant, quæ cornigeræ, & duos dentes haberẽt eminulos, quo sensu Hesychius κριαίδες τῶν προβάτων τὰ θήλεα τὰ ἰσόδοντας ἔχοντα: aliter vt puto, si carerent illis, ἀτελεῖς erant, & ad sacrificia ineptæ: Nam si bidens dicta est, quasi biens, cur bidentis, non bidennis, aut biennis dicitur? Atqui magis aperit etymum, quod & ambidentes apud veteres vocarentur; Sed id requirebatur in hostia, vt duos dẽtes haberet cæteris longiores, quemadmodum & in tauro τελείῳ, vt diuersa corna haberet, & patentia. Quæ verò sint oues ambiguæ his verbis tradit idem Gyraldus. Ambiguę oues in sacris quę dicerentur, Bebius Macer, qui fastos dierum scripsit, ostẽdit, Ait enim, Iunoni eas, quę geminas parerent, oues sacrificari cum duobus agnis altrinsecus alligatis: & has ambiguas vocatas quasi ex vtraque parte agnos habentes: quam sententiam est secutus Plac. Fulgentius ad Chalcidium. Varro tamen abigenam bouem dictam ait, quam circum alię hostię constituerentur. Tantum Gyraldus. Suntq; eidem Varroni ambengę vel ambingę, vel ambiengę oues; quas circum similiter aliæ hostiæ constituebantur. Aries item olim ares, & aruigus dicebatur, vt idem Varro ait, cuius sunt verba: *Aries, qui eam dicebant ares:* (Gesnerus legendum fortè esse putat, quia adducebatur aris, & Isidorus, arietem dictum scribit ab aris, quòd hoc pecus à gentilibus primum mactatum, & in aris immolatum sit: vide etiam suprà ex Scaligero) veteres nostri aruiga, hinc aruigus. Hæc sunt quorum in sacrificijs exta in veru coquuntur, quas & Accius scribit, & in pontificijs libris videmus in hostijs, eam dicant aruigem, quæ cornua habeat. Quo loco Scaliger interpungendum esse monet verbum, videmus: quod cùm in editione Romana, inquit, factum non sit, tantum sibi permiserunt, vt alterum verbum deleuerint, quod viderent hæc duo commata aliter aptè hærere non posse: Cæterùm ita sensus perfectus est, vt nihil præterea ad sententiam desiderari videatur; putarim tamen ita meliùs legi posse, & in pontificalibus libris bidentes; nam hic quoque error nocuerat, de quo sæpe admonuimus, cùm scriptum esset *videntes:* certe bidentes hostiæ erant, quæ & cornigeræ essent, & duos dentes eminulos haberent. Istiusmodi sacrificia, quæ à iugulandis ouibus μηλοσφαγίαι, & μηλοσφάγειν poetis est immolare pecora: Solitaurilia verò hostiarum trium diuersi generis immolationem significant, tauri, arietis, verris, quòd omnes eæ, vt ait Festus, solidi, integrique sint corporis, vt in boue dictum est. At perfectum sacrificium sue, tauro, hirco, & ariete constabat, hoc ἑκατόμβην, & τριττὺν vocabãt. alij τριττύαν sacrificiũ interpretantur, ex oue capra, boue, vel ex hirco, ariete, & tauro. Vide etiã hac de re in boue. Cæterũ hecatõbe, vt inquit Iulius Capitolinus, tale erat sacrificium. Centum aræ vno in loco cespititiæ exstruuntur, & ad eas centum sues, centum oues mactantur, & apud Heliodorum legimus. *Persina boum, equorum, ouiumque greges, & aliorum omne genus animalium in locum quendam saltuosum, vel nemorosum è regione præmisit, partim, vt de vnoquoque genere hecatombe ad sacrificium fieret, partim, vt inde epulę populo exhiberentur.* Criobolium, & taurobolitũ sæpe in antiquitatis monumentis legimus. Turnebus

Ones ambiguæ. *Ares.* *Aruigus.* *Milosphaga.* *Solitaurilia.* *Hecatombe.* *Trittys.* *Trittya.* *Lib. 10.* *Criobolium.* *Taurobolitũ.*

A nebus hisce nominibus significari existimat taurorum, & arietum sacrificia, quòd cùm immolantur deijciantur claua, vel securi. Philostratus author est, imperitos barbaros laudare, mactare hædos, aut agnos, quoniam istiusmodi animalia amentia sunt, nec multum ab insensatis distantia: gallos autem gallinaceos, sues, ac tauros suis arcanis non admittere, quoniam animo abundant. Cur verò oues mactari cœperint, docet Ouidius.

Lib. 27. aduers. c. 21.

Lib. 8. c. 3. de vita Apollonij.

Lib. 1. Fast.

Pauit ouis pratum, verbenasque improba carpsit,
Quas pia Dijs ruris ferre solebat anus.

Ouis cur immolata.

Verbena enim maiores rem diuinam faciebant, quæ tum inde hierobotane dicta fuit, tū quod legati, vel feciales facturi fœdera, vel indicturi bellum, vel euntes clarigatum, idest res clarè repetitum, ea coronarentur, vnde & sagmen à sanciendo dicta fuit. Ex Luciano in volumine de sacrificijs discimus, Ouem integram, hoc est cùm lanata pelle sacrificari solitam: Atqui sacrificus, inquit ille, sanguine fœdatus, non aliter quàm Cyclops ille pecudem incidit, intestina educit, cor euellit, cruorem aræ circumfundit, & quid tandem non obiens, peragensque, quod ad pietatem, sacrorumque ritum pertineat? post omnia demum incenso igni capram ipsam

B pariter cum pelle deportatam imponit: ipsam item cum lanis ouem &c. Quemadmodum autem peculiariter ex boue comburebantur ipsa crura, similiter factum in hoc pecude, sicuti videre licet ex hisce Homeri locis:

Odyss. 17.

Νύμφαι κρηναῖαι, κοῦραι Διός, εἴποτ' Ὀδυσσεὺς
Υ̓́μμ' ἐπὶ μηρί' ἔκηε καλύψας πίονι δημῷ
Ἀρνῶν ἠδ' ἐρίφων, τόδε μοι κρηήνατ' ἐέλδωρ, idest,
Nymphæ fontium filiæ Iouis, si vnquam Vlysses
Vobis crura combussit cooperiens pingui nidore
Agnorum, & hædorum. hoc mihi perficite desiderium.

Odyss. 19.

Θεὸς δὲ οἱ αὐτὸς ἔδωκεν
Ἑρμείας. Τῷ γὰρ κεχαρισμένα μηρία καῖεν
Ἀρνῶν, ἠδ' ἐρίφων. idest,
Deus autem ei ipse dedit
Mercurius, huic enim grata crura comburebat
C *Agnorum, & hædorum.*

Romæ hoc pecus ad sacrificia alebatur in Aequimelio, hoc est, area Melij, vt colligitur ex hoc Ciceronis: *In Aequimelium misimus, qui afferat agnum, quem immolemus.* Quando autem oues ipsæ lustrabantur, pastor, vt scribit Alexander ab Alexādro, summo diluculo aqua illas inspergebat, & sulphure, herbaque sabina, & lauro igne succensis circa ouilia fumigabat, cumque sacro carmine, milio, & libo, cum lacte, & sapa, Pali sacra faciebat: quo suffitu pecora expiari, & morbos depelli, ac diras tabes exterminari putabant. Scripsit id Alexander, vt apparet, ex Gyraldo, vterque autem ex Ouidio, cuius hi sunt versus, quibus nō solùm lustrationis ritus describitur, verùm etiam ipsius origo traditur:

2. de diuinat.

Lib. 5. c. 27.

Lustratio ouium.

4. Faster.

Pastor oues saturas ad prima crepuscula lustret,
Vnda prius spargat, virgaque verrat humum
Frondibus, & fixis decorentur ouilia ramis,
Et tegat ornatas longa corona fores.
Cærulei fiant puro de sulphure fumi
Tectaque fumanti sulphure balet ouis.
D *Vre maris rores, tædamque, herbasque sabinas,*
Et crepet in medijs laurus adusta focis.
Libaque de milio milij fiscella sequatur,
Rustica præcipuè est hoc Dea læta cibo.
Adde dapes mulctramque suas, dapibusque refectus
Syluicolam tepido lacte precare Palen.
Consule dic pariter pecori, pecorisque magistris,
Effugiat stabulis noxa repulsa meis.
Siue sacra paui, sedine sub arbore sacra,
Pabulaque in bustis inscia carpsit ouis.
Seu nemus intrauit vetitum, nostrisque fugata
Sunt oculis Nymphæ, semicaperque Deus.
Si mea falx lucum ramo spoliauit opacum,
Vnde data est ægrasiscina, frondis oui.

Da veniam culpæ, necdum degrandinat, absit
Agresti Fauno suppositisse pecus.
Pelle procul morbos, valeant hominesque gregesque,
Et valeant vigiles, prouida turba, canes.
Neve minus multas redigam quàm mane fuerunt
Neve gemam referens vellera rapta lupo.
Absit iniqua fames, herba frondesque supersint
Quæque lauent artus, quæque bibantur aqua.
Vbera plena premam, referat mihi caseus æra,
Denique viam liquido vimina rara fero.
Sitque salax aries, conceptaque semina coniunx
Reddat, & in stabulis multa sit agna meis.
Lanaque proueniat nullas læsura puellas
Mollis, & ad teneras quælibet apta manus.
Quæ precor eueniant, & vos faciatis ad annum
Pastorum dominæ grandia liba Pali.

Hiis Dea placanda est &c.

Expositus mos est, moris mihi restat origo:
Turba facit dubium, captaque nostra tenet.
Omnia purgat edax ignis, vitiumque metallis
Excoquit, idcirco cum duce purgat oues.
An quia (cunctarum contraria semina rerum)
Sunt duo discordes ignis, & vnda dei?
Iunxerunt elementa patres, aptumque putarunt
Ignibus, & sparsa tangere corpus aqua.
An, quod in his vitæ causa est, hęc perdidit exul,
His noua fit coniunx, hęc duo magna putant.

Qui itidem Fauno rem diuinam faciebant, veris initio lustrabant ouilia, quo spectat hoc Calphurnij:

Tu cespite viuo
Pone focum, Geniumque loci, Faunumque, Laremque
Salso farre voca, tepidos tunc hostia cultros
Imbuat, atque etiam dum viuit ouilia lustra.

Verba Gyraldi sunt: Pastores ouilia, oues & pecudes purgabant fumo ex sulphure, rosmarinumque, ac herbam sabinam, & laurum cremabant; Et alibi rursus: Si oues, inquit, lustrarentur, alia à supradictis ratio fuit. Nam pastor summo diluculo aqua oues inspergebat, & sulphure herbaque sabina, & lauro igne succensis, circumcirca ouilia suffibat, eumque sacro carmine, milio, & libo, cum lacte, & sapa Pali Deę sacra faciebat. Hoc suffimento pecora piari, & morbos depelli, & tabem putabant. Idem ait etiam apud Romanos agna coronata messem, agrum fundum, terram, gregem, vel pecus ter circumlustrari solere prosequente agrestium turba cum fistula, solemnique saltu, & clamoribus, Deum, Deamque cui sacrà fiebant, inuocante, vt morbos, calamitates, & omnem intemperiem prohiberent, fructum agrorum, pastores, pecoraque seruarent. Inter cætera autem etiã agna lustrabant tubas, quod tubilustrium dicebatur, vt annotauit Turnebus in cõm. in Varronẽ. Qui fortè ignotus ille Deus est, cuius occasione D. Paulus Christũ prædicare cœpit. Pausanias certè in Atticis ararum incertis Dijs extructarum meminit. Quomodo autem Epimenides Atheniensium vrbem peste laborantem, lustrauerit, liberaueritque, legimus apud Diogenem Laertium in eius vita, vbi scribit in hæc verba: Athenienses cùm aliquando peste laborarent, responso à Pythia accepto vrbem expiari oportere, Niciam Nicerati filium naui miserunt, qui Epimenidem ex Creta aduocaret. Profectus autem ille Olympiade 47. lustrauit vrbem, pestemque compescuit, hoc modo: Sumpsit oues nigro, & candido vellere, duxitque in Arium pagum, atque inde duò vellent, abire permisit, his, qui illas sequebantur, mandans, vbicumque illæ accubuissent, singulas mactarent peculiari cuipiam Deo, atque in hunc modum quieuit lues: Ex eo iam hodieque per Atheniensium pagos aras sine nomine inueniri certum est, in eius quæ tunc facta est expiationis memoriam: Sacrificabant itidem agnos ad expianda somnia meticulosa. Sic Ennius apud Ciceronem inquit:

Tubilustrium.

Epimenides Athenas lustrans, pestẽ depellit.

Somnia meticulosa.
1 de diuinat.

Rex ipse Priamus somnio mentis metu
Perculsus, curis sumptis suspirantibus
Ex sacrificabat hostijs balantibus,

Me-

A Meminit,& Martialis de Nasidiano, quem ait à se olim captasse munera blanditijs,& cùm eas poeta aspernaretur, excogitasse nouum aucupij genus fingendo se vidisse somnia plena terroris,& ad ea placanda postulasse modò thus, modò agnum, modò porcum; Salsè itaque respondet poeta: *Lib. 7. epig. 53.*

Semper manè mihi de me mera somnia narras,
Quæ moueant animum, solicitentque meum.
Iam prior ad fecem, sed & hæc vindemia venit,
Exorat noctes dum mihi saga tuas.
Consumpsi salsasque molas, & thuris aceruos:
Decreuere greges, dum cadit agna frequens.
Non porcus, non cortis aues, non oua supersunt,
Aut vigila, aut dormi, Nasidiane, tibi.

Immolabatur præterea ouis in ouatione eo scilicet triumphi genere, quod ab huiusmodi sacrificandi genere nomen inuenit, vt testatur Robertus Valturius his verbis: Illud quoq; nec prætermittendum, triumphi genus non ab ouatione, hoc est, clamore Bacchico, sicuti multi putauere, ouationem appellari, tametsi ouantes illam, canentesque transmittant, vt Plutarchus inquit, at cum milites in magno triumpho, & plena victoria bouem, in hoc ouem immolate consueuerunt, vnde huic triumphi generi nomen extat, vt qui de pugna venientes cum multitudine obuiam ad numina minora ibant, & ibi fugatis hostibus oues Dijs immolabant, ouantes dicebantur, sic & ouatio propriè minor triumphus, & qui ouatione meretur, & vno equo vtitur, & à plebeis, vel equitibus Romanis deducitur ad Capitolium, & de ouibus sacrificat, vnde &, vt dictum est, ouatio: qui autem triumphat, equis albis vtitur quatuor, & Senatu præeunte in Capitolium de tauris in eo sacrificat: In quo nec hoc silentio obuoluendum, quod ad minores triumphos, & ouationes attinet, super quo dissensisse veteres authores inuenio. Partim enim scripserunt, qui ouaret introire solitum equo deuectum, & Sabinus Massarius, pedibus ingredi ouantes, dicit, non sequentibus eos militibus, sed vniuerso Senatu. In diebus item natalitijs mactari solere discimus ex hoc Horatij de Mecænatis natali loquentis. *Lib. 12. c. 2.* B *Ouatio vnde dicta et quomodo fieret.* *In diebus natalitijs mactari agnum.*

Ridet argento domus, ara castis
C *Vincta verbenis, auet immolato*
Spargier agno.

Alicubi etiam idem poeta pro eiusdem Herois salute agnam fouet, vtpote pauper, cùm ipse Mecænas ædem fouisset, si superuiueret, & à morbo euaderet:

reddere victimas
Aedemque votiuam memento
Nos humilem feriemus agnum.

quia scilicet Dij immortales non quantitatem, aut magnitudinem victimæ, sed offerentis promptitudinem, voluntatemque aspiciunt, quod tetigit Ouidius dum canit: *4. de ponto. Eleg. 8.*

Parua quidem fateor pro magnis munera reddi,
Cùm pro concessa verba salute damus.
Sed qui quàm potuit dat maxima, gratus abundè est,
Et finem pietas contigit illa suum.
D *Nec quæ de parua pauper Dijs libat acerra*
Thura minus, grandi quàm data lance, valent.
Agnaque tam lactens, quàm gramine pasta Phalisco
Victima Tarpeios inficit icta focos.

Apparet etiam in persoluendis iustis, oues mactari solere, siquidem Achilles apud Homerum Patroclo parentaturus, multas ei ante erectam pyram iugulat, verba poetæ sunt, quibus corpus cremandi modus exprimitur: *In iustis. Iliad. Ψ.*

Πολλὰ δὲ ἴφια μῆλα καὶ εἰλίποδας ἕλικας βοῦς
Πρόσθε πυρῆς ἔδερόν τε καὶ ἄμφεπον. ἐκ δ᾽ ἄρα πάντων
Δημὸν ἑλὼν ἐκάλυψε νέκυν μεγάθυμος Ἀχιλλεύς
Ἐς πόδας ἐκ κεφαλῆς. idest,

Multas autem pingues oues, & errabundas camuras boues
Ante pyram excoriarunt, & disposuerunt: exque omnibus
Adipem accipiens, obtexit cadauer magnanimus Achilles
Ad pedes à capite, &c.

Varinus, & Etymologus scribunt, pecora, quæ defunctis sacrificantur, ἔντομα dici, quod ceruix eorum *Entomaque pecora.*

corum incidatur, quæ verò Dijs cæleſtibus mactantur, illorum ceruix ſurſum torquetur (ἀνακλᾶται.) vel ἔντομα eſſe oues caſtratas, eiuſmodi enim pecudes, oues ſcilicet, & alias mortuis ſacrificabant, vtpote ſteriles ſterilibus: Dijs verò non caſtratas, ſed integras, & teſtibus præditas. Et Gyraldus peritos ſacrorum ait obſeruare, & cum his Grammaticos, quod ſterilibus pecudibus, & iuuencis Diti ſacra fieri ſunt ſolita. Idem ait Plutoni de nigra pecude rem diuinam fieri ſolere, conſtat autem id ex Tibulli hoc:

Pecus nigrũ quibus immolatum.

Interea nigras pecudes promittite Diti.

Nigrum autem pecus Plutoni immolabatur, vt aſſerit Seruius, vt aliæ quædam victimæ alijs Dijs vel per ſimilitudinem, vel per contrarietatem. Et Varinus ait in dictione στεῖρα, vacca ſterilis immolatur propriè inferis propter ſterilitatem, ſic & ouis non ſolùm nigra, ſed nigerrima propter tenebras infernales, ſed & apud Homerum, vbi Neſtor exploratori adituro Troianorum caſtra promittit à ſingulis optimatibus Græcis ſingula dona danda, nempe ouem nigram, & grauidam, ὄιν μέλαιναν θῆλυν ὑπόρρηνον, Scholia, nigram inquiunt, quia nocte ibat, grauidam verò per ſymbolum boni ominis, vt fructuoſum ei iter foret, nec non etiam apud eundem poetam in his verſibus:

Iliad. K.

Iliad. Γ.

Οἴσετε δ' ἄρν' ἕτερον λευκόν, ἑτέρην δὲ μέλαιναν,
Γῇ τε καὶ ἠελίῳ. Διὶ δ' ἡμεῖς οἴσομεν ἄλλον. ideſt,
Afferte autem agnos alterum album, alteram autem nigram,
Terræque & Soli: Ioui autem nos afferemus alium.

Angelus Politianus in libro Miſcellaneorum agens de origine, & ritibus ludorum ſecularium, citat hoſce Sibyllinos verſus, quos ſcribit apud Zoſimum vetuſtiſſimis quidem codicibus citra vlla faſtigia inueniri, quales nimirum hic ſubijcimus:

Lib. 3. c. 12.

Odyſſ. K.

Αλλ᾽ οπποταν μηκιστος ικηι χρονος ανθρωποισι
Ζωης εις ετεων εκατον δεκα κυκλον οδευων
Μεμνησθαι ρωμαιε και ει μαλα λησεαι αυτη
Μεμνησθαι ταδε παντα, θεοισι μεν αθανατοισι
Ρεζειν εν πεδιω παρα θυμβριδος απλετον υδωρ
Οππη στεινοτατον. νυξ ηνικα γαιαν επελθοι.
Ηελιου κρυψαντος εον φαος. ενθα συ ρεζειν.
Ιερα παντογονοις μοιραις αρνας τε και αιγας
Κυανεας, επι ταις δε ειλειθυιας αρεσασθαι

Ideſt, vt Politianus reddidit:

Aſt vbi iam humanæ longiſſima tempora vitæ
Orbis agens annos referet centumque decemque
Sis Romane memor (licet alta oblivia tentent)
Sis memor, vt quà ſe nimium Tiberina coarctat
Ripa, feras Dijs in campo ſolennia ſacra,
Cùm nox atra premit terras, telluſque latet Sol,
Agna, caprigenumque pecus genitalibus Parcis,
Hoſtia furua vtraque cadant, tum numina placa
Læta puerperijs (quod fas fuat) Ilithyias.

Scholia itidem annotant Soli tanquam mari; & ſplendido Deo agnum conueniſſe immolari album: terræ verò agnam fœminam, & nigram. Apud eundem etiam poetam Erebo ouis ſacrificatur nigra, vt annotat Alexander ab Alexandro; locus Homeri videtur iſte, quo totus litandi mortuis ritus deſcribitur:

ὥς σε κελεύω,
Βόθρον ὀρύξαι ὅσον τε πυγούσιον ἔνθα, καὶ ἔνθα,
Ἀμφ' αὐτῷ δὲ χοὴν χεῖσθαι πᾶσι νεκύεσσι,
Πρῶτα μελικρήτῳ, μετέπειτα δὲ ἡδέϊ οἴνῳ,
Τὸ τρίτον αὖθ' ὕδατι. ἐπὶ δ' ἄλφιτα λευκὰ παλύνειν
Πολλὰ δὲ γουνοῦσθαι νεκύων ἀμενηνὰ κάρηνα,
Ἐλθὼν εἰς Ἰθάκην, στεῖραν βοῦν ἥτις ἀρίστη,
Ῥέξειν ἐν μεγάροισι, πυρήν τ' ἐμπλησέμεν ἐσθλῶν.
Τειρεσίῃ δ' ἀπάνευθεν οἶν ἱερευσέμεν οἴῳ,
Παμμέλαν' ὃς μήλοισι μεταπρέπει ἡμετέροισιν
Αὐτὰρ ἐπὴν εὐχῇσι λίσῃ κλυτὰ ἔθνεα νεκρῶν,
Ἔνθ' οἶν ἀρνειὸν ῥέζειν θῆλύν τε μέλαιναν

Et

A

Εἰς ἔρεβος τρέψας, αὐτὸς δ' ἀποτόσφι τραπέσθαι
Ἱέμενος ποταμοῖο ῥοάων· ἔνθα δὲ πολλαὶ
Ψυχαὶ ἐλεύσονται νεκύων κατατεθνειώτων
Αὐτὰρ ἔπειθ' ἑτάροισιν ἐποτρῦναι καὶ ἀνῶξαι
Μῆλα τὰ δὴ κατέκειτ' ἐσφαγμένα νηλέϊ χαλκῷ
Δείραντας κατακῆαι ἐπεύξασθαι δὲ θεοῖσιν
Ἰφθίμῳ τ' Ἀΐδῃ καὶ ἐπαινῇ Περσεφονείῃ. idest,

Vt te iubeo
Fossam fode cubitalem quoquo versum.
Super illam libamen funde omnibus mortuis:
Primùm mulso, deinde autem suaui vino.
Tertium rursus aqua, insuper autem farinam albam misce.
Multa verò precare mortuorum imbecilla capita
Vbi veneris in Ithacam sterilem, vaccam, quæ optima sit

B

Sacrificaturum domi tua, pyramque erecturum ex rebus optimis.
Tiresiæ verò separatim arietem sacrificaturum soli
Prorsus nigrum, qui inter oues excellit vestras:
Cęterùm postquam preccib. oraueris inclyta examina mortuorum
Hic ouem marem sacrifica, fœmellamque nigram
Ad Erebum versus, ipse autem seorsim auersus sis.
Iens ad fluuij fluenta: ibi verò multa
Animæ accedent mortuorum defunctorum
Tunc certissimè socijs impera, & iube
Oues, quæ quidem iacent mactatæ sæuo ferro
Excoriatas comburere, vota verò facere Dijs
Generoso Plutoni, & inclytę Proserpinæ.

Quem ritum subinde sub persona eiusdem Vlyssis sequentis libri ferè in exordio repetit, transijtque ritus ille ad Romanos, sed in abusum veneficarum, hæ enim apud Horatium nigram

C mactant agnam Proserpinæ, & in scrobe Dijs inferis sacra faciunt ab animis mortuorum responsa expetentes: sic enim de Canidia, & Sagana veneficis canit:

Scalpere terram
Vnguibus, & pullam diuellere mordicus agnam
Cœperunt: cruor in fossam confusus, vt inde
Manes elicerent animas responsa daturas.

Aeneas apud Virgilium prohibetur sedes inferas adire, priusquam Misenum antea submersum sepelisset, & Dijs inferis de nigris pecudibus sacra fecisset: *Lib. 6. Aen.*

Dum consulta petis, nostroque in limine pendes,
Sedibus hunc refer antè suis, & conde sepulchro,
Duc nigras pecudes, ea prima piacula sunto,
Sic demum lucos Stygios, regna inuia Diuis
Aspicies &c.

Et aliàs idem poeta ait de eodem Aenea:

D

Ipse atri velleris agnam
Aeneas matri Eumenidum, magnęque sorori
Ense ferit, sterilemque tibi Proserpina vaccam.

Lucretius verò etiam de ijs agens hominibus, qui, vt ait Aristoteles, loquuntur quidem verba honestissima, & speciosissima, volunt autem ea, quæ expedire videntur: exempli causa, honestè mori potiùs, quàm iucundè viuere dicunt oportere, &c. sed contraria volunt: *Lib. 3. 1. Elench.*

Et quocunque tamen miseri venere, parentant
Et nigras mactant pecudes, & manibus diuis
Inferias mittunt, multoque in rebus acerbis
Acrius aduertunt animos ad relligionem.

Inuenio etiam ouem nigram immolari solitam ad sedandos Typhones ventos: Et in carmine deuotionis vrbium, & exercituum legimus, *ouibus atris tribus*. E contrario modò Soli, siue Apollini, vtpote Deo splendido agnos albos immolari solitos suprà ex Homeri Scholijs diximus: Equidem Pandarus apud Homerum Apollini agnorum vouet Hecatomben ita persuasus à Minerua, vt Menelao pugnaret: *Pecus album quibus sacrificatum.*

Εὔχετο δ' Ἀπόλλωνι λυκηγενέϊ κλυτοτόξῳ
Ἀρνῶν πρωτογόνων ῥέξειν κλειτὴν ἑκατόμβην,
Οἴκαδε νοστήσας ἱερῆς εἰς ἄστυ Ζελείης. idest,
Supplicabat autem Apollini in Lycia nato, inclyto iaculatori
Agnorum primogenitorum se sacrificaturum claram hecatomben
Vbi domum reuersus esset sacram in vrbem Zelia.

Quantoperè autem Apollo agnorum primogenitorum sacrificijs delectatus sit, indicat idem poeta de certamine sagittariorum loquens Teucri scilicet, & Merionis. Ille enim, quia:

Iliad. Ψ.

οὐδ' ἠπείλησεν ἄνακτι
Ἀρνῶν πρωτογόνων ῥέξειν κλειτὴν ἑκατόμβην:
Ὄρνιθος μὲν ἅμαρτε (μέγηρε γάρ οἱ τόγ' Ἀπόλλων) idest,
Neque vouit regi
Agnorum primogenitorum sacrificaturum inclytum sacrificium
Ab aue quidem aberrauit (inuidit enim ei hoc Apollo.)

Meriones vero:

Αὐτίκα δ' ἠπείλησεν ἑκηβόλῳ Ἀπόλλωνι
Ἀρνῶν πρωτογόνων ῥέξειν κλειτὴν ἑκατόμβην
Ὕψι δ' ὑπαὶ νεφέεσσιν ἴδε τρήρωνα πέλειαν,
Τὴν ῥ' ὅγε δινεύουσαν ὑπὸ πτέρυγος βάλε μέσσην. idest,
Statim autem vouit procul iaculanti Apollini
Agnorum primogenitorum sacrificaturum hecatomben inclytam:
Altè autem sub nubibus vidit timidam columbam:
Hanc hic huc illuc se vertentem sub ala percussit mediam.

Apollinis Diradiotæ oraculum. In Archiuorum arce sacratum, vt ferunt Apollinis fuit templum cognomine Diradiotæ: locus enim vbi exædificatum fuerat Diras appellabatur. Eius autem Dei responsa, & oraculorum modus, qui ad Pausaniæ vsque tempora peruenit, huiusmodi fuisse dicitur. Mulier vates erat, quæ per omnem ætatem viri expers, & nescia fuisset. Hæc noctu mensibus singulis agnũ Deo immolabat, cuius sanguine degustato Deo plena statim fiebat, futuraque hoc modo clarissimè præcinere dicebatur. Immolarunt, teste Gyraldo, eidem Deo aliqui etiam arietem. Theocritus certè in viatorib. apud Dores festum fuisse innuit, quod carnea nuncupabant à Carnovate, qui ea sacra primus instituit, & à quo Apollo Carneus dictus est, & in eo festo arietem Apollini fuisse immolatum. Sic enim Lacon apud illum:

Καὶ γὰρ ἐμ' ὡ' πόλλων φιλέει μέγα, καὶ καλὸν αὐτῷ
Κριὸν ἐγὼ βόσκω. τὰ δὲ κάρνεα καὶ δὴ ἐφέρπει. idest,
Etenim me Apollo valde amat; & pulchrum ipsi
Arietem ego pasco: nam carnea festa iam imminent.

Agni Cereri immolati. Cereri post exactam hyemem in veris scilicet exordio agnos, tunc pinguissimos propter pabuli præstantiam, atque copiam, immolabant in Ambaruali sacrificio, vt testatur Virgilius:

1. Georg.

Inprimis venerare Deos, atque annua magna
Sacra refer Cereri, lætis operatus in herbis
Extremæ sub casum hyemis, iam vere sereno:
Tunc agni pingues, & tunc mollissima vina,
Tunc somni dulces, densæque in montibus vmbræ,
Cuncta tibi Cererem pubes agrestis adoret,
Cui tu lacte fauos, & miti dilue Baccho.
Terque nouas circum felix eat hostia fruges.
Omnis quam chorus & socij comitentur ouantes
Et Cererem clamore vocent in tecta, neque antè
Falcem maturis quisquam supponat aristis,
Quàm Cereri torta redimitus tempora quercu,
Det motus incompositos, & carmina dicat &c.

Lib. 3. Eleg. 1. Huc pertinet illud etiam Tibulli:

Agna cadet vobis, quam circum rustica pubes
Clamet Io messes, & bona vina date.

Rubigini ouis & canis immolati. Sed & Rubigo Deo, vel Rubigini Deæ, ad arcendam ex frugibus rubiginem veteres, mense etiam Aprili, extis canis, & ouis immolabant, vt scribit Ouidius in fastis:

Sex vbi quæ restent luces aprilis habebit,

A

In medio cursu tempora veris erunt.
Et frustra pecudem quæres Athamantidos Hellis,
Signaque dant imbres exoriturque canis.
Hac mihi Momento Romam cùm luco redirem,
Obstitit in media candida turba via.
Flamen in antiqua lucum Rubiginis ibat,
Exta canis flammis, exta daturus ouis.
Protinus accessi, ne ritus nescius essem,
Edidit hac flamen verba Quirine tuus.
Aspera Rubigo parcas Cerealibus herbis,
Et tremat in summa leue cacumen humo.
Tu sata sideribus cœli nutrita secundis
Crescere, dum fiant falcibus apta, sinas.
Vis tua non leuis est, qua tu frumenta notasti,

B

Mæstus in amissis illa colonus habet.
Nec venti tantum Cereri nocuere, nec imbres,
Nec sic marmoreo pallet adusta gelu.
Quantum, si culmos Titan incalfacit vdos,
Tunc locus est ira Diua tremenda tua.
Parce precor, scabrasque manus à messibus aufer
Neve noce cultis, posse nocere sat est.

Immolabantur canes ruffæ, authore Festo, non longè à porta quadam, quæ inde Catularia appellata fuit ad placandum Caniculæ sidus frugibus inimicum. In agro Saunio circa tumulum, quem Drien nominant, monstrabatur, teste Strabone, Basilica Chalcantis in summo vertice, cui petentes oracula nigricantem immolabant arietem, & strata in pelle dormiebant. Athenienses verò, vt refert Plutarchus in Theseo, pridie sacrorum Thesecorum arietem Conidæ immolabant multo hanc ei memoriam, honoremque iustius tribuentes (eo enim præceptore vsus erat Theseus) quam Silanioni, ac Parrhasio, quorum hic effigiem Thesei pinxit, ille

Porta catularia.
Lib. 6.

C

finxit. Sicyonij autem oues prægnantes Dijs beneuolis, & fortunatis, quas ipsi Eumenidas, Athenienses σεμνὰς vocabant, quasi dicas castas, & incorruptas, facilitandæ rei domesticę causa immolare consueuere, sed & Dijs depellentibus furorem, & potissimum amatorium, sacrificabant agnam, sic enim Dauus apud Persium Chærestrato iuueni Chrysidis amore furenti persuadet, dum, inquit:

Oues prægnātes quibus immolata.
Satyra 5.

Euge puer sapias, Dijs depellentibus, agnam
Percute.

Pausanias tradit in Phocicis Hyampoli maximè venerari Dianam, & ex omni pecudum numero, quas ei Deæ selegerint victimas, neque vllo morbo tentari, & cæteris pinguiores inter pascendum reddi, autumare. Fortè ab huius Deæ sacrificijs ceruaria ouis dicta est, quæ pro ceruа immolabatur; hæc enim ei præ cæteris sacra est. Fluuijs arietes immolabant, vt testantur Scholia Homeri, apud quem hoc carmen legitur:

Ouis ceruaria.
Iliad. Ψ.

Πεντήκοντα δ' ἔνορχα παρ' αὐτόθι μῆλ' ἱερεύσειν
Ἐς πηγάς. idest,

D

Quinquaginta autem masculas illic oues sacrificaturum
Ad fontes.

Immolabatur & Fauno agna, vel hædus, vnde Horatius:

4. carm. ode 4.

Nunc & in vmbrosis Fauno decet immolare lucis
Seu poscat agna, siue malit hædo.

Et Numa rex apud Ouidium in Fastis, cum annus nullum redderet fructum, ouem mactat Fauno, & alteram somno, à quo scilicet didicerat placandam esse tellurem. Arabes Heroibus, tauro, capro, & ariete litabant, vt scribit Alexander ab Alexandro. Phestus cùm in Sicyoniam venisset, & animaduertisset Herculi tanquam Heroi parentari, indignè verò ferēs diuinos illi honores non haberi, instituit, vt inquit Pausanias in Corinthiacis, quod adhuc à Sicyonijs obseruatur, vt iugulati agni pernas adurerent, carnium verò parte vna non aliter, quam victimarum soliti essent, vescerentur, altera Herculi tanquam Heroi parentarent. Idem Pausanias scribit Eliacorum primo, ad eam scrobem, ad quam Hercules Pelopi sacrum faciebat, ætate sua annuos magistratus nigro ariete fecisse (erat autem ea scrobs intra Altim Pelopium dicta) ac de ea quidem victima vati nullum portionem tributum, collum

Fauno ouis quando immolata.
Lib. 3. Fast.
Lib. 3. c. 12.
Herculi vbi aries niger sacrificatus.

tantùm more maiorum, lignatori datum. Sic enim vnum appellari, de Iouis famulatu, cui negotium mandatum erat, vt certo pretio ligna ad ſacrorum vſum, vel publicis ciuitatibus, vel priuatim cuiuis homini ſuppeditaret, eſſe autem non ex alia arbore ea ligna, quàm de alba populo. Sabellicus ſcribit Herculi Thebano ob res eximiè geſtas defuncto Menetium Actoris filium tauro, capro, & ariete primum annua in Opunte ſacra inſtituiſſe, mox Athenienſes inter Deos retuliſſe ſecutumque cæteræ Græciæ, aliarumque gentium conſenſum; Inuenio etiã Herculi tanquã diuitiarũ, & prouentus Deo ouem ramis quatuor impoſitam pro boue, qui ſacris ſurripuerat, litatam fuiſſe, vnde ipſe Melon, & Melius ſit appellatus, quod latinè diceretur Ouilius. Cæterùm Iulius Pollux, circa Bœotiam, inquit, μῆλα ſacrificant, μῆλα dico, non pecora voce poetica, ſed mala, & poma arborum, hanc ob cauſam. Feſtum huius Dei, & ſacrificandi tempus inſtabat: hoſtia erat aries, hanc quĩ adducebant, inuiti morabantur propter Aſopum fluuium ſubitò auctũ. Interim pueri ludentes ritus ſacrificij peregerant. Malo enim egregio feſtucas quatuor pro pedibus infixerunt, & binas supernè cornuum loco, ita ſe μῆλον, idest, ouem poeticè, immolare dictitantes. Hoc ſacrificio oblectatum aiunt Herculẽ, eundemq; ſacrificandi ritum etiam nunc durare: Hercules ipſe apud Thebanos, ſiue Bœotos μήλων nominatus nomen ab hoſtiæ modo adeptus. Hæc Pollux. Iano quoq; Agonália quidam attribuerunt, quo die ei aries mactabatur, vt Gyraldus ſcribit, nĩmirum ex faſtis Ouidij, qui ſic canit:

Lib.6. Aene.1. *Lib.1.* *Hercules cur Melon dictus.*

Quatuor adde dies ductis ex ordine nonis,
Ianus agonali luce piandus erit.
Nominis eſſe poteſt ſuccinctus cauſa miniſter,
Hoſtia cælitibus quo feriente cadit.
Qui calido ſtrictos tincturus ſanguine cultros,
Semper agat ne rogat, nec niſi iuſſus agit.
Pars quia non veniant pecudes: Sed agatur ab actu
Nomen agonalem credit habere diem.
Pars putat hoc feſtum priſcis agonalia dictum,
Vna ſit vt proprio litera dempta loco.
Aut quia prauiſos in aqua timet hoſtia cultros,
A pecoris lux eſt ipſa notata metu.
Fas etiam, fieri ſolitis ætate priorum
Nomina de ludis græca tuliſſe diem.
Et prius antiquus dicebat agonia ſermo,
Veraque iudicio eſt vltima cauſa meo.
Vtque ea nunc certa eſt, ita rex placare ſacrorum
Numina lanigeræ coniuge debet ouis.

Agonalia vnde dicta. *Lib.3.c.27.* *Subiugere arietem qd.* *Lib.12.cap.40.* *Samij cur ouem immolent Iunoni.*

Varro verò priori opinioni de agonalium etymologiæ ſubſcribens: *dies*, inquit, *agonales, per quos rex in regia arietẽ immolat, dicti ab agon', eo quòd interrogatur à principe ciuitatis, & princeps gregis immolatur*; de hoc quoque immolandæ hoſtiæ ritu, & verbo hoc agon', quo ſacerdos miniſter vtebatur, fit etiam mentio apud Senecam. Antiſtius, teſte Feſto, ſubiugere arietem eſſe ait dare arietem, qui pro ſe agatur, cædaturue. Alexander ab Alexandro fuiſſe, ait, regis ſacrorum munus quinto Idus Ianuarias Iano arietem immolare, dieſque faſtos prædicere, & nefaſtos, ſacra procurare, & quæ ſacrificio vſui eſſent. Samij ouem venerantur, eandemque Iunoni ſacrificabat Mandrobulus Samius, vt Ariſtoteles, teſte Aeliano, tradit, propterea, quod aurum Samijs furto ſublatum, ouis inueniſſet. Numæ lex erat aduerſus pellices iſthæc: *Pellex aram Iunonis ne tangito; Si tangat, Iunoni crinibus dimiſſis, agnam fœminam cædito.* Eligebatur autem hoc pecus album. Iuuenalis:

Niueam reginæ ducimus agnam.

Ioui cur arietes non immolentur.

Ioui ariete immolare non licet, vt ſcribit Atteius Capito in primo de iure ſacrificiorum: fortè apud Aegyptios, de quibus ſic legimus apud Herodotum: Qui Iouis Thebani templum incolunt, aut Thebanę prouincię ſunt, ij omnes ab ouibus ſe abſtinentes capras immolant, neq; enim eoſdem Deos vniuerſim colũt Aegyptij pręter Iſidẽ, & Oſyrin, quẽ Bacchum eſſe aiunt, hos peræquè vniuerſi colunt; qui verò Mendetis templũ obtinẽt, ſiue Mendeſię prouincię ſunt, hi capris abſtinentes immolant oues. Itaq; Thebani, & quicumq; propter illos, ouibus parcũt, aiunt ideo ſibi conditam hanc legem, quod Iupiter cùm ab Hercule cernere eum volente, cerni nollet, tandem exoratus hoc commentus ſit, vt amputato arietis capite, pelleq; villoſa, quã illi detraxerat, induta ſibi ita ſe Herculi oſtenderit, & ob id Aegyptios inſtituiſſe Iouis ſimulachrũ facere arietina facie, & ab Aegyptijs Ammonios accepiſſe, qui ſunt Aegyptiorum, atque

Aethio-

A Aethiopum coloni, & linguam inter vtrosque vsurpantes. Ob hanc rem arietes non mactantur ,, Thebanis, sed eis sacrosancti sunt, certo tantùm die in festo Iouis vnum demum arietem obtruncant, cuius pellem detractam hunc in modum Iouis simulachrum inducunt, ad illudque deinde aliud ducunt Herculis simulachrum. Hoc acto cuncti, qui circa templum sunt, arietem verberant, deinde sacra eundem vrna sepeliunt. Apud Latinos verò hoc pecus in Iouis sacrificio frequens erat; nam Calendis Februarijs Ioui tonanti bidens victima fiebat; Idibus verò Ianuarij veruex. Gyraldus se legisse etiam ait, qui flaminis vxorem scribat omnibus nundinis Ioui arietem mactasse; quin, vt annotat Festus, Idulis ouis dicebatur, quæ omnibus idibus Ioui mactabatur; Et Macrobius ait: Sunt, qui existiment, Idus ab oue Iduli dictas, quam hoc nomine vocant, inquit, Thusci, & omnibus idibus ouis immolatur à flamine. Erat autem albi coloris, vt constat ex hoc Ouidij:

Aries vbi Ioui sacrificatus.

Ouis idulis.

Idibus alba Ioui grandior agna cadet.

Lego & apud Iuuenalem: *Satyr. 8.*

Interea dum lanatas, toruumque iuuencum
B *More Numæ cædit Iouis ante altaria.*

Ait & Varro: *In Latio aliquot locis vindemia primùm à sacerdotibus publicè fiebant, vt Romæ etiam nunc; nam flamen Dialis auspicatur vindemiam, & vt iussit vinum legere, agna Ioui facit, inter cuius exta cæsa, & porrecta flamen prorsus vinum legit.* Quod verò Idibus Ianuarij, vt dictum est, flamen Dialis in æde Iouis Capitolini mactaret veruecem, manifestum est Ouidij testimonio:

Lib. 5. de ling. lat.

Lib. 1. Fast.

Idibus in magni castus Iouis æde Sacerdos
Semimaris flammis viscera libat ouis.

Quo tamen loco sunt, qui ouem semimarem accipiant lætam, & pinguem. Delectabatur item Iupiter huius pecudis, nec non caprarum, & boum immolatione apud barbaros, scribit enim Plinius cædendi cinnamomum veniam impetrari à Ioue extis arietum, & caprarum & boum quadraginta quatuor. Mactabatur itidem agnus Dijs laribus, indicat enim hoc Dæmones senex apud Plautum his verbis:

Ouis semimas.

Aliquando osculando melius est vxor Pausam fieri
C *Atque adornare, vt rem diuinam faciam cùm intro aduenero*
Laribus familiaribus, cùm auxerunt nostram familiam
Sunt domi agni, & porci, sacres.

Vlysses Neptuno ariete, apro, & tauro litauit, vt citat Gyraldus, locus Homeri talis est:

Καὶ τότε μ' ἐν γαίῃ πήξαντ' ἐκέλευεν ἐρετμὸν
Ἔρξανθ' ἱερὰ καλὰ Ποσειδάωνι ἄνακτι,
Ἀρνειὸν, ταῦρόν τε, συῶν τ' ἐπιβήτορα κάπρον,
Οἴκαδ' ἀποστείχειν, ἕρδειν θ' ἱερὰς ἑκατόμβας. idest,

Et tunc me in terra defixo iussit remo
Et sacris litatis ritè Neptuno regi,
Agnum, taurumque, porcasque ascendentem aprum,
Domum autem abire, & facere sacras hecatombas.

Immolabatur autem aries Neptuno, vt ait Varinus in Ἀρνειὸς, ad collaudandam maris placiditatem, sed græcè legitur: Διὰ τὸ πρᾷον τῆς θαλάσσης, ὅτι πορφύρει γαλήνιον. Athenienses Palladem placabant olim tauris, & agnis testante Homero his versibus:

Aries cur Neptuno immolatus.

Οἳ δ' ἄρ' Ἀθήνας εἶχον ἐϋκτίμενον πτολίεθρον
Δῆμον Ἐρεχθῆος μεγαλήτορος, ὅν ποτ' Ἀθήνη
Θρέψε Διὸς θυγάτηρ, τέκε δὲ ζείδωρος ἄρουρα
Κὰδ δ' ἐν Ἀθήνῃσ' εἷσεν ἑῷ ἐνὶ πίονι νηῷ.
Ἔνθάδε μιν ταύροισι καὶ ἀρνειοῖς ἱλάονται
Κοῦροι Ἀθηναίων περιτελλομένων ἐνιαυτῶν. idest,

Qui autem Athenas habitabant benè ædificatam vrbem
Populum Erechtei magnanimi, quem aliquando Minerua
Nutriuit Iouis filia, peperit autem alma Tellus,
Athenis autem collocauit in suo pingui templo.
Illic enim ipsam tauris, & agnis placant,
Filij Atheniensium circumuoluentibus annis.

Fuisse autem Palladi gratum huiusmodi sacrificium indicat apud eundem Penelope Telemachum filium suum abeuntem commendans:

Κλῦθί μοι αἰγιόχοιο Διὸς τέκος ἀτρυτώνη
Εἴποτέ τοι πολύμητις ἐνὶ μεγάροισιν Ὀδυσσεὺς
Ἢ βοὸς, ἢ ὄϊος κατὰ πίονα μηρί' ἔκηε
Τῶν νῦν μοι μνῆσαι, καί μοι φίλον υἷα σάωσον, idest.
Audi me a capra nutritis Iouis filia indomita,
Si vnquam tibi versutus in adibus Vlysses
Aut bouis, aut ouis pingues coxas adoleuit,
Horum nunc memor sis, & mihi charum filium serua.

Lib. 9. c. 4. Athenæus verò, Palladi agnam in sacrificio mactari suo tempore solere, negat, cùm dicat tamen Iuuenalis:

Niueam regina ducimus agnam
Par vellus dabitur pugnanti Gorgona Mauro.

Paci etiam Aristophanes victimam facit ex oue (ὂϊ) quo loco cùm Trygæus admoneret hanc vocem esse Ionicam Chorus subijcit, melius ita quadrare. ἵν' ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ὡς χρὴ πολεμεῖν λέγῃ τις, οἱ καθήμενοι ὑπὸ τοῦ δέους λέγωσ' Ἰωνικῶς οἴ. Vbi Scholiastes, est enim οἴ vox lugentium, & indignantium. Quomodo verò Syrię Deæ à peregrinis sacrificaretur, audi Lucianum in volumine illi Deæ consecrato ex interpretatione Iacobi Micylli: Vir quispiam quando primum in sacram ciuitatem abit, caput quidem ille & supercilia tondere solet, postea autem mactata oue cætera quidem in frusta concidit, & conuiuatur: vellus autem humi sternens, super hoc in genua procumbit: pedes autem, & caput animantis, suo ipsius capiti imponit, & simul precando postulat, vt præsens sacrificium acceptum sit, maiusque in posterum pollicetur. His ita peractis, caput suum corona induit, itidemq; aliorum omnium, qui eandem cum ipso viam proficiscuntur, atque ita attollens se ex terra sua proficiscitur &c. Tempestati immolatur caper, & agna, Horatius:

Syriæ deæ ut sacrificata.

Epod. od. 10.

Optima quod si præda curuo littore
Porrecta mergos iuuerit
Libidinosus immolabitur caper,
Et agna tempestatibus.

Tempestas dea. Nam Romanis Tempestas Dea credita est, cui agnam immolabant: Poeta autem deuouens Mæuium poetam, in quem scribit, horrendis tempestatibus animalia oblaturum se pollicetur pro eius interitu: Notandum autem caprum; qui aliàs tempestatibus non immolari solet, hic ab eo foueri pro libine potiùs, & petulantia illius, quàm ratione sacrificij: agnum autem vt significet Mæuium hominem timidum fuisse, & omninò effæminatum. Et quamuis poeta agni hic simpliciter nominet, ac si quilibet indifferenter accipi posset, nigrum tamen Tempestati percuti solere non obscurè innuit Virgilius, *nigram hyemi pecudem* immolari inquiens, & clarissimè Aristophanes in Βατράχοις.

Agnus niger tempestati immolatus: albus terræ.

Ἄρν' ἄρνα μέλαιναν παῖδες ἐξενέγκατε
Τυφὼς γὰρ ἐκβαίνειν παρασκευάζεται.

Contrà Terræ, vtpote quæ omnia subministrat, vnde Pandora nuncupatur, album ait sacrificati arietem, quem inde λευκοτριχάριον vocat in auibus;

Πρῶτον Πανδώρᾳ θῦσαι λευκοτριχάριον. idest,
Primùm Terra sacrificare candidis pilis præditum.

Apud Thussas in Aegypto vbi venus cornuta colebatur, vacca illi, vt notat Gyraldus, immolabatur, & in Nitriotica præfectura ouis: Et apud Romanos Veneri agnos immolabant. Nam apud Plautum leno quæritur non esse sibi factam propitiam hanc Deam, cum tamen sex ei agnos immolasset. Propitiam autem non esse ex eo conijcit, quod eo die nullum quæstum fecisset.

In Pœnulo.

Dÿ illum infelicitent omnes, qui post hunc diem
Leno vllam Veneri vnquam immolarit hostiam,
Quive vllum thuris granum sacrificauerit.
Nam ego hodie infelix Dÿs meis iratissimis,
Sex agnos immolaui, nec potui tamen
Propitiam Venerem facere, vti esset mihi,
Quoniam litare nequeo, abÿ illinc illico
Iratus. Vetui exta prosicarier
Neque ea aspicere volui, quoniam illa non bona
Haruspex dixit. Deam esse indignam credidi

Et

A

Eo pacto auara Veneri pulchrè adij manum.
Quando id, quod sat erat, satis habere noluit,
Ego pausam feci. Sic ago, sic me decet.
Ego faxo posthac Dij, Deaque cæteri
Contentiores mage erunt, atque auidi minus
Cùm scibunt, Veneri, vt adierit leno manum,
Condigne haruspex, non homo triobolis
Omnibus in extis aiebat portendi mihi
Malum, damnumque & Deos esse iratos mihi.

Marcus Paulus Venetus de Tartarorum Magis, eorundemque astibus agens, quomodo idolis suis sacrificent, scribit in hæc verba; Quando festa suorum idolorum celebrant, dantur illis à Rege arietes, quos cum lignis aloes, & thure, ceu odoriferum sacrificium Dijs offerunt, coctasque arietis carnes cum cantu, & maxima lætitia, idolis deuorandas exhibent, ius verò carnium ante idola effundunt, asserentes sic Deorum suorum promereri clementiam, qui terris fertili- B tatem largiantur. Idem etiam antea scripserat Sachionem Tartariæ ciuitatem Mahumeti cultores habere, item idololatras, multaque monasteria diuersis idolis consecrata, in quibus multa offeruntur, inquit, sacrificia, & dæmonibus magna à populo reuerentia, & quando homini filius aliquis nascitur, statim eum idolo alicui, atq; in honorem eius anno illo in domo sua nutrit arietem, quem anno à natiuitate filij reuoluto proximo illius idoli festo, vnà cum filio offert, cum multis cæremonijs, & magna reuerentia. Postea coquit carnes arietis, & idolo denuò offert, dimittitque ante idolum tamdiu suspensas, donec completæ fuerint nefandæ orationes, quas ante ipsum iuxta suam consuetudinem murmurare solent, & inprimis rogat idolum cum magna instantia, vt filium sibi commendatum conseruet. Officio finito immolatas carnes ad locum alium defert, & consanguineos illius omnes pariter congregatos, carnes illas cum magna religione comedit, ossa verò decenter in vasculo quodam conseruat. Vt verò ad Romanos reuertamur, Augustus etiam viuus adhuc templa emeruit, vt ostendit Horatius inquiens:

Lib. 1. c. 66. *Tartarorũ Magi vt idolis sacrificent.* *Cap. 45.*

Præsenti tibi maturos largimur honores,
Iurandasque tuum per nomen ponimus aras.

Epist. 1. lib. 2.

C Quamuis ex Suetonio, & Dione demonstret Lipsius in commento, Augustum viuum adhuc in prouincijs, non in Italia, aut Romæ coli voluisse; Sed & Prudentius ridet, quod non solùm Dijs sacrificarent Romani, sed postmodum etiam hominibus diuinos exhiberent honores, dum canit:

Romani vt dij culti. *Lib. 1. cõtra Symmachũ.*

Hunc morem veterum docili iam ætate secuta
Posteritas mensæ, atque adytis, & flamine, & aris
Augustum coluit, vitulo placauit, & agno.

Hocque spectat hoc Virgilianum:

O Melibæe, Deus nobis hæc ocia fecit,
Namque erit ille mihi semper Deus, illius aram
Sæpe tener nostris ab ouilibus imbuet agnus.

Ecloga 1.

COGNOMINATA DENOMINATA.

D

MERCVRIVS cur à Tanagræis κριοφόρος, hoc est, arietem ferens, cognominatus, hocque nomine cultus sit, rationem hanc assignat Pausanias, quòd videlicet pestilentiam auerterit circumlato in ambitum murorum ariete, vnde postmodum factum, quod is qui cæteris puberibus forma præstare iudicatus esset, festo eius Dei die, agnum humeris portans muros circumambularet. Κριόν itidem virum Aeginetam strenuum, & luctatorem celeberrimum fuisse aiunt, à quo eiectus sit insula Lacedæmoniorum rex Cleomenes, qui vt perterrefaceret, scitum illud protulerit: *nunc præpila sibi aries cornua.* græcè legitur: ἤδη νῦν κατὰ χαλκῶ, ὦ κριὲ τὰ κέρατα, ὡς μεγάλῳ κακῷ συνοισόμενος. Sed Hermolaus, qui præpila vertit, καταχάλκου, cùm ad verbum ita potius sit cõuertendum: Nunc aduersus es cornua, ò aries, magno hominem malo intricandum significãs: Vt cornibus æs, aut ferrum (subaudi impetere) eodem ferè sensu dicatur, quo illud, contra stimulum calcitrare: Tale enim est à priuato regem expelli. Cæterùm arietis nomen valido, & robusto athletæ pulchrè conuenit: Luctatorũ enim est obarietare inter se. Idem fortè est Crius Aegineta Polycriti filius, cuius in sexto meminit Herodotus. Fabius Maximus, vt scribit Plutarchus

Mercurius cur κριοφόρος dictus. *Crius vir strenuus.*

tarchus in eius vita, & vterque Plinius, Iunior in opere de viris illuſtribus cap. 43. Senior libro naturalis hiſtoriæ 33. cap. 7. propter placidum ingenium, morumque conſtantiam, puer adhuc ouiculæ cognomen accepit: Nam quieta in eo natura, atque taciturna, & in puerilibus voluptatibus cautio; ad hæc in percipiendis diſciplinis tarditas, & difficultas, facilitas verò apud familiares, & obedientia ſuſpicionem exteris ſtoliditatis alicuius, & ignauiæ de eo præbebant, paucique indolem in eo grauem, atque immobilem, leoninamque magnanimitatem perſpiciebant. Similiter & Brutum Tarquinius, quem hebetem eſſe putabat, pecus nominauit. Cælius annotat ex Dione hiſtorico, Marcum Silanum à Caligula dici ſolitum χρυσοῦν πρόβατον, cuius mox verba citabimus; teſtatur idem Cornelius Tacitus annalium ab exceſſu Diui Augusti lib. 13. in exordio. *Prima, inquit, nouo principatu mors Iunij Silani proconſulis Aſiæ, ignaro Nerone per dolum Agrippinæ paratur, non quia ingenij violentia exitum irritauerit, ſegnis, & dominationibus alijs faſtiditus, adeo vt Caius Cæſar pecudem auream eum appellare ſolitus ſit, verùm Agrippina fratri eius Lucio Silano necem molita vltorem metuebat, crebra vulgi fama anteponendum eſſe vix dum pueritiam egreſſo Neroni, & imperium per ſcelus adepto, virum ætate compoſita inſontem, nobilem, & quod tunc ſpectaretur, è Cæſarum poſteris, quippe & Silanus Diui Augusti abnepos erat.* Sic Tacitus; Cui hoc Scholium appendit doctiſſimus Lipſius: Vereor, vt ſcriptori noſtro conſtet ratio; non enim in hunc M. Silanum expetit Cai dictum, ſed in illum alterum, qui eius ſocer. Dio clarè. Ο῾ δὲ δὴ πενθερὸς αὐτοῦ Μάρκος Σιλανὸς, ἐπειδὴ βαρὺς αὐτῷ ὑπό τε τῆς ἀρετῆς, καὶ ὑπὸ τῆς συγγενείας ἦν, ἑαυτὸν κατεχρήσατο. Ο῾ δὲ Γάϊος τοῦτο ἀλληγορῶς προσεπηλάκιζε (καίτοι οὕτω καλῶς περὶ αὐτοῦ φρονῶν, ὥστε καὶ χρυσοῦν αὐτὸν πρόβατον ὀνομάζειν) καὶ ὅπως μηκέτι πρῶτος ἐπιψηφίζηται, &c. Cui vt adſentiar ætas Silani me inducit: natus enim eſt, vt Plinius ait, extremo Augusti anno, à quo ad hunc diem anni quadraginta duntaxat ſunt. Non ergo in ea ætate hic adoleſcens formidini, aut contemptui alijs dominationibus eſſe potuit, cuius adhuc οὐδεὶς λόγος. Sed vt in homine Tacitus, ſic in dicto aberrat Græcus; putat enim laudis, honoriſque fuiſſe, quod reuera probri fuit, & falsè iactum in hominem diuitē, ſed ignauum, hebetem, ouiculam meram. Ο᾽ιόλυκος nomen proprium, ab adagiorum authore prouerbijs adnumeratum. Herodotus, inquit, libro quarto refert: Cum Theras quidam longinquam adornaret nauigationem, ac filius ipſius adoleſcens, negaret ſe futurum eius nauigationis comitem: τοιγαροῦν ἔφη αὐτὸν καταλείψειν οἶν ἐν λύκοισι, id eſt, *Itaque relinquam eum*, inquit, *ouem inter lupos*: Ex eo dicto nomen inditum eſt adoleſcenti οἰόλυκος, voce compoſita ex oue & lupo. Dici poteſt in hominem deſertum, ac destitutum hoc nomine. Quod ſi quis negabit hoc eſſe prouerbium, referatur pro appendice ad illud: *Ouem lupo commiſiſti*, nam probabile eſt hoc prouerbium ab hac hiſtoria. Hæc ille. Valla interpres Oilycum legit, ſed codices impreſſi grecè Ο᾽ιόλυκον habent, vt adagiorum author monet. In epiſtolis Theophy... cti, Α῎ρνων ruſtici nomen eſt ita dicti à cura agnorum. Ab oue pauca apud Latinos reperio denominata, apud Græcos verò non pauca: Ouiària apud Varronem eſt ouium multitudo, vt pecuaria pecoris: Hinc Ouiaricus poſſeſſiuum apud Columellam, *quoniam de Ouiarico pecore ſatis dictum eſt*, &c. In frequentiore verò vſu eſt, ouillus, & ouinus: reperitur & ouilis apud Varronem his verbis: *Vt ſuillo pecori à Fauonio ad æquinoctium vernum putant aptum* (admittēdo) *ſic ouili ab Arcturi occaſu vſque ad Aquilæ occaſum*. Et alibi grex ouilis apud eundem legitur, vt & ſemen caprile. Vtitur eadem voce Feſtus. Molleſtras dicebant pelles ouillas, quibus galeas extergebant. Quid verò ſit ouile, & quale eſſe debeat, ſuo loco dictum eſt. Erat verò etiam ouile locus Romæ in Campo Martio, ſic dictus, quòd ibi greges ouium à Tarquinijs haberentur; fuit enim eorum ager. Sic enim potiùs illud Iuuenalis:

Vt ſpargat in ædem
Iſidis, antiquo quæ proxima ſurgit ouili.

Exponēdum, quam vt intelligas de ſeptis, id eſt, tabulatis, in quibus claudebatur populus tempore comitiorum, ait enim antiquo ouili, hoc eſt, illi loco, qui in campo Martio antea & priſcis temporibus appellatus eſt ouile, vbi ſcilicet greges, & ouilia habuere Tarquinij, quibus poſtea expulſis campus populo datus eſt, & Marti conſecratus. De eodem intellexit Lucanus:

& miſeræ maculauit ouilia Romæ.

id eſt, campum Martium. Lege Liuium in prima decade. Strabo quoque mentionem facit in quinto his verbis: *Sylla alios, qui arma proiecerant, ad millia tria, vt alij, quatuor in campo ad ouilia coactos, immiſſis militibus triduo iugulauit.* Varro agens de ſeptem Romanæ vrbis montibus, cur quartus eorum Palatium vocaretur, hunc in modum ſcribit: *Quarta regionis Palatium, quod Palantes* (aliàs Palantei) *cum Euandro venerunt, aut quod Palatini, qui & Aborrigines ex agro Reatino, qui appellatur Palatium, ibi conſederunt. Sed hoc alij à Palanta vxore Latini* puta-

Brutus pecus dictus.
Lib. 13. cap. 14.
Silanus ouis aurea dictus.
Ο᾽ιόλυκος.
Ouiaria.
Molleſtra.
Ouile.
Satyr. 6.
Lib. 1.
Palatium.

A *putarunt. Eundem hunc locum à pecore dictum putant quidam. Itaque Næuius Palantium appellat.* Hactenus ille, Iosephus Scaliger hoc appendit scholiolum: Nihil deesse videtur: quia cùm dicit a pecore dictum, forsan intelligit à pecoris balatu, vt Næuius. Videndum tamen, num ita scripserit Varro. Eundem hunc locum Pecuscum à pecore dictum putant quidam. Festus, Pecuscum Palarij dicta est ea regio vrbis, quam Romulus obuersam posuit ea parte, in qua plurimum erat agri Romani ad mare versus, & qua mollissime adibatur vrbs. Equidem nil certi statuo: tamen non abs re esse putaui, indicare de ea re suspicionem meam. Ab ὄϊς est οἰσπάτη videlicer ὁ τῶν προβάτων ῥύπος, vt Didymus apud Hesychium exponit, idest, sordes ouium. Ipse autem Hesychius generalius explicat ῥύπος. Suidæ Οἰσπάτη est, ὁ ῥύπος τῶν ἐρίων, sordes lanarum, sed & οἰσπώτη, etsi etiam vertatur ὄπλη προβάτου in Lexico veteri, vt testatur Henricus Stephanus, deriuetur que ab ὄϊς, & πατεῖν, verso α in ω: significat ouium sordes, vel fimum ouillum, vt ibidē exponitur prolato Aristophanis loco, qui legitur in Lysistrata. Dion. lib. 46. in concione Caleni exprobrantis Ciceroni, quod fullonis esset filius, & succidas lanas sordibus repurgasset, retrimentaque collegisset, καὶ γυμνὸς ἐν γυναιξὶ αὐξηθεὶς, καὶ οἰσπώτας,

Pecuscum.

Οἰσπάτη.

B χαὶ ὑσπελέθους, καὶ σπατίλας συλλέγων, sordes lanarum succidarum, & succerdas, vel etiam fimum ouillum, stercora ouilla. Vbi tamen vulgata editio οἰσπότη habet, quod & apud Etymologisten legitur, sed est, aut οἰσπώτη, aut οἰσπάτη scribendum. Οἴσυπος, siue οἰσύπη exponitur etiam sordes ouium, vel fimus ouillus vt οἴσπωτον (sic enim Pollux περὶ ἀποδευμάτων loquens vocari scribit τῶν προβάτων τὴν κόπρον) Erotianus in Lexico Hippocratico οἰσύπη κυρίως λέγεται τὸ διαχώρημα τοῦ προβάτου, ab ὄϊς; Hippocrates καταχρηστικῶς dixit οἰσύπη αἰγὸς, pro τὸ τῆς αἰγὸς διαχώρημα, vt idem Erotianus annotauit, pro quo Galenus habet οἰσπη. Hesychio tamen οἴσυπος est ὁ τῆς αἰγὸς ῥύπος. Is, qui de Dialectis scripsit annotat, vt idem Henricus testatur, Ionica lingua οἰσύπη, dici non solùm τὸ διαχώρημα τοῦ προβάτου, sed etiam τὰ τῶν ῥυπαρῶν προβάτων ἔρια, quemadmodum & in Lexico Herodotæo οἰσύπη exponitur ῥυπαρὰ προβάτων ἔρια, ex quo Herodoto eadē significatione Suidas citat οἰσπη. Erit igitur, inquit Henricus, οἰσύπη lana sordida, vel lana succida. Sed frequentius οἰσύπη dicuntur sordes, seu fimus ouille lanæ adhærens, præcipue circa nates, seu sordes, quæ ouillæ lanæ ex fimo adhærent. Suidæ ὁ ῥύπος τῶν ἐρίων, vel etiam pinguedo, quæ ex ijs sordibus exprimitur. Sordes verò lanis inhæ-

Oesypus.

Lib. 5. c. 14.

C rentes dici οἴσυπον, præter Dioscoridem Plinius etiam testatur. Οἴσυπος, inquit Dioscorides, λέγεται τὸ ἐκ τῶν οἰσυπηρῶν ἐρίων λίπος. Plinius verò ait: *Quin ipsæ sordes pecudum, sudorque feminum, & alarum adhærentes lanis (œsypum vocant) innumeros propè vsus habent.* Scribitur & ὕσυπον in eadem significatione, vt constat ex hoc Ouidij:

Lib. 2. c. 84.

Lib. 29. c. 2.

> *Oesypa quid redolent quamuis mittantur Athenis?*
> *Demptus ab immunda vellere succus ouis.*

Sic & Plinius: *Probatissimum Oesypum fit plurimis modis* &c. Græci tamen frequentius masculino vtuntur, Latini neutro. Ianus in comm. suis in 2. Gal. de comp. medicam. secundum locos, multis veterum Græcorum, Latinorumque locis recitatis hyssopum pro œsypo passim legi ostendit, qui error ita inualuit, inquit Gesnerus, vt iam aliquot seculis recentiores, & indocti hodieque pro œsypo hyssopum humidam scribant distinguendi gratia ab herba hyssopo, qui Gesnerus in hoc Celsi loco; *Enneapharmacum emplastrum constat nouem rebus, & inter cætera hyssopo;* pro hyssopo restituit æsypo. Et apud Galenum, siue in libro de succedaneis ipsi adscripto pro œsypo medulla vitulina substituitur, quamquam deprauati codices sic habent: ὑσσώπου μυελὸν μόσχου ἢ στιχάδα, œsypo, & hyssopo herba confusis, pro hac enim stichadem herbā

Hyssopus humida.

Lib. 5. c. 19.

D rectè substitueris, pro œsypo verò medullam vituli. Et apud eundem Galenum lib. 11 de simplic. med. fac. τὰ δὲ πεπλυμένα ἔρια, καὶ μηκέτι ἔχοντα τὸν ὕσσωπον, restitue οἴσυπον. Apud eundem lib. 13. meth. τὸ Ἀττικὸν ὕσσωπον itidem mendosè pro οἴσυπον: Nam & Plinius lib. 29. cap. 2. meminit œsypi quod ex Atticarum ouium lanis colligitur, & Ouidius præcit. loco, apud quem etiam lib. 29. cap. 6. pro, vt omnia hyssopo illinantur, Hermolaus restituit œsypo, & hyssopum cum myrrha calidum penicillo illitum idem reponit œsypum ex vereri codice. Quidam verò, vt scribit Hermolaus, hoc a Galeno hyssopum dici putant errore vulgi, & quidem à Græcis, inquit, orto qui non œsypum quandoque, sed hyssopum scribunt, vt siue prudentes, siue imprudentes, non œsypum simpliciter, sed hyssopum hygron, (vt Aegineta aliquoties) & hyssopum pharmacum sæpissimè cognominent, quasi ab hyssopo herba distinguere voluerint, vt Paulus in compositione, quam à ruta πηγανηρὰν appellant, vtilem Pleuriticis. Taurum Hermolaus apud quem tamen hyssopus semper per ſ simplex scribitur. Apud Aetium contra οἴσυπος per Σ duplex scribitur, quod doctis improbatur. Οἴσυπος, inquit, Gorræus propriè dicitur ouium sordes earum lanis adhærescens, deinde verò pro ipsa etiam lana adhuc sordida &

Corall. 284.

illota

illota dici cœpit. Sordes autem ea ex ſudore feminum & alarum colligitur, adhæretque lanis, quæ propterea, quod œſypum habent, οἰσυπηραὶ, ῥυπαραὶ, & ab Hippocrate οἰσύπεα,& οἰσυπώδεις appellantur, eſt enim οἶσος idem, quod ῥύπος, latini ſordidas, & ſuccidas vocant, quod tales ſint, quales vbi primùm ſuccisæ, detonſæque ſunt. Erotianus in Lexico Hippocrat[is] οἰσυπηρὰ ἔρια exponit τὰ μετέχοντα τῆς οἰσύπης, ἤτοι τῆς οἰσύπη. Apud Ariſtophanem in Acharnenſibus cùm quidam vulneratus eſſet, poſtulantur ὀθόνια χηρωτὴ, ἔρι' οἰσυπηρά. Apud Suidam [v]bi ſcribitur νισυπηρὸς & exponitur ὁ ῥυπώδης ſcribendum οἰσυπηρὸς,& pro υσύπη οἰσύπη, [i]am & ipſe etiam aliis habet,& Varinus οἰσυπηρὸς, ῥυπαρὸς. Ἔρια οἰσυπηρὰ, ῥύπου πεπλ[ηρω]μένα, ῥυπάσματα ἀπὸ τῆς κόπρου. οἰσύπη δέ ἐςι τὸ διαχώρημα τῶν προβάτων. Apud Heſych[iu]m, vbi οἰσύπειον exponit ἔριον ῥυπαρὸν προβάτων, additque τὸ αὐτὸ οἰσυπηρὸν καὶ οἰσυπηρός, [Gal]enus

Oeſypis. penultimam potiùs, inquit, per η ſcripſerim,& acuerim, vt Dioſcorides, & a[lij] faciunt. [Et] & οἰσυπὶς idem, quod οἴσυπος, ſiue οἰσύπη, hoc eſt, lana ſuccida, ſeu ſordes ouium; Nam Galenus in Lexico Hippocratis οἰσυπίδας expouit προβάτων ῥύπον, ἤγουν ἔριον ῥυπαρόν. Apud eundem ibidem ſic legitur οἰσυπίδες προβάτων ῥύποι συνεστραμμένοι, δηλοῖ δὲ καὶ ἔριον ῥυπαρὸν ταλίον, quæ poſtrema vox mendoſa eſt, ac ſcribendũ fortaſſe μαλλίον forma diminuta à μάλλος. Cæt[eru]m

Oeſte. pro οἰσύπη vel οἰσπάτη legitur etiam οἴσπη, quod Ionicum eſſe videtur, inquit Henricus Stephanus, nam οἴσπη, pro ῥυπαρὸν προβάτων ἔριον Suidas affert ex Herodoto, quo ſ[imi]l[iter] ante ex Lexico Herodotæo attuli οἰσύπη. Itidem Gal. in Lexico Hippocratis οἰσυπαὶ αἰγὸς, [e]ſt, ὁ παρὰ ταῖς θριξὶ τῆς αἰγὸς ἐγγινόμενος ἐν τῇ ἕδρᾳ ῥύπος, καὶ μάλιστα ταῖς κατὰ τὴν ἕδραν συνεσταμένος ῥύπος, pro quo Erotianus habet οἰσύπη αἰγὸς. Itidem apud Heſychium οἶσπαι ſunt προβάτων ῥύπος. Ὀισοχίτων Heſychio eſt προβατοχίτων, hoc eſt, tunicam habens ouinam, ſeu ex lana ouina, vel etiam μονοχίτων, aut δίχα ἱματίου. Eſt & ὤα pellis ouilla de qua voce ſupra [ſu]perque actum. Item & μηλωτὴ, quæ tamen vox generaliter de qualibet etiam pelle inte-

Phyximela. gitur, vt tradit Heſychius, Euſtathius, alijque. Dicuntur & φυξ. μῆλα ἀπὸ τοῦ μήλου, hoc eſt, ab oue, Plutarcho in quæſtionibus græcis arbores, quæ ob altitudinem, effugerunt periculum [a] pecudibus, edantur. Ὀιάτειον κρέας, caro eſt ouilla, vt & κρέας μήλειον, nec non & προβάτειον.

Ὀιοπόλα ὄρη. οἰοπόλα ὄρη montes ſunt ouium paſcuis apta, ſiue in quibus oues verſantur: vel montes ſolitarij,& deſerti ab οἶος quod eſt ſolus, & πολέω vt inquit Varinus. Et apud Apollonium οἰοπ[όλοι]

Lib 4. Arg. Oeopole Nympha. ſunt Nymphæ, vbi nimirum Orpheus; O Nymphæ, inquit, ſiue cæleſtes, ſiue terreſtres (καταχθόνιαι) ſiue οἰοπόλαι, Scholiaſtes interpretatur Nymphas, quæ ouium curam gerunt, quæ [&] ἐπιμηλίδες dicantur: eſt & μηλόβοσις apud Heſiodum in Theogonia, Nympha, Oceani & Tethyos filia, ſic dicta ab ouibus paſcendis. Deriuata τοῦ προβάτου apud Pollucem leguntur, προβατεὺς, προβατευταὶ, προβατεία, προβατευτικὴ, προβατοκάπηλος. Apud Varinum προβατεία oxytonum legitur, & exponitur προβάτων νομὴ, καὶ κτῆσις, hoc eſt, ipſa cura vel paſtio, vel poſſeſſio ouium, quanquam & νομὴ etiam poſſeſſionem ſignificat; Προβατοπώλης nomine traducitur in comœdijs Lyſicles quidem προβατοκάπηλος, vt ſcribit Heſychius, qui Aſpaſiam, inquit, meretricem duxit. Eſt autem προβατοπώλης idem quod προβατοκάπηλος, ideſt, ouium venditor, qui ſcilicet vendendis ouibus negotiatur. Eſt & probaticus adiectiuum, vnde probatica dicta piſcina, vbi oues lauari ſolebant, antequam à ſacerdotibus litarētur, vt exponit Ge-

Piſcina probatica. nerus. Apud D. Ioãnem cap. 5. προβατικὴ κολυμβήθρα, vt Cyrillius, Chryſoſtomus,& Theophylactus legunt, exponitur pecuaria piſcina, ideſt, ex qua potare, & in qua merſari pecudes ſolebant; Hebraicè Betheſda (corruptè Bethſaida) ideſt, domus effuſionis, vt exponit Chri-

In Theatro terræ ſãctę. ſtianus Adrichomius Delphus, quod aquæ fluuiales in eam confluebant, addens ſitam fuiſſe inter portam Vallis,& templum, fuiſſeque amplam,& præcipuam totius vrbis piſcinam, quæque quinque porticus haberet à rege Salomone conſtructam pro miniſterio templi, atq; hinc

Stagnum Salomonis. à Ioſepho ſtagnum Salomonis nominari. In eadem Nathinæos lauiſſe hoſtias quas tradebant ſacerdotibus in templo offerendas. Huius aquam certis temporibus ab angelo domini moueri ſolitam,& qui poſt eius motum primus deſcendebat in eam, à quacunque detinebatur infirmitate, ſanitati reſtitutum legimus, ideoque in porticibus eius iacuiſſe multitudinem magnã languentium, cæcorum, claudorum, aridorum, expectantium aquæ motum. Ex quibus, inquit, Chriſtus ſanauit hominem, qui triginta octo annos languerat. Tempore Hieronymi oſtendebantur gemini lacus, quorum vnus hybernis pluuijs ſolebat impleri, alter mirum in modum

Probatica forum. rubens, quaſi cruentis aquis antiqui in ſe operis ſigna teſtabatur. Eſt & probatica, eodem Chriſtiano annotante, forum pecuarium, vbi oues, boues, aliæque pecudes, vendebantur, quæ [ſa]crificandæ erant. Deriuata verò τοῦ κριοῦ ſunt κριόμυξος ideſt, arietis inſtar mucoſus, qua voce dici diximus ſupra ex Galeno, qui cerebrum habent admodum mucoſum, hoc eſt, hebetes,& inertes. Κριοπρόσωπος autem, qui arietina facie eſt, ſeu arietem ſua facie repræſentat. Κριόφαγος

arie-

A arietum vorator, *θεὸς τῷ κριοὶ θύονται*, Deus quidam gentilitius, cui arietes sacrificabantur. Κριοειδὴς, qui arietis formam habet. Κριομαχία pugna arietum, sic vocatur Satyra quædam Varronis apud Gellium. Κριοκοπέω ariete pulso, ariete quatiendo subuerto, subruo, siue arieto, quod latinorum verbum non tam de ariete machina bellica, quàm de ipso etiam animali vsurpatur, cùm scilicet capite, & cornu, vel sese mutuo, vel etiam hominem impetit. Dixit & per translationem Curtius, arietare pro præcipitare; *Macedo gladium ceperat stringere, quem occupatum pedibus repente subduxit, Dioxippus arietauit in terram.* Sic & Silius Italicus:

Arietare.

Lib. 9.

Lib. 4.

Arietat in primos, obijcitque immania membra.

Accipitur & pro pulsare ad ostium. Plautus:

Quis illic est qui tam proteruè nostras ædes arietat?

idest, tam vehementer pulsat. Virgilius:

Lib. 13. Aen.

Arietat in portas, & duros obijce postes.

Vbi Seruius: In clausas portas more arietis ruebat, idest, bellici machinamenti. Reperitur & neutrum apud Senecam pro labascere. *Quæ casus incitat, sæpe turbari & citò arietare.* Et rursus: B *Nihil praui, nihil subiti superest, nihil in quo arietet, aut labet:* Et apud eundem rursus arietare inter se dicuntur, quæ concutiuntur mutuo ictu: *Magno Imperatori*, inquit, *antequam acies inter se arietarent, cor exiluit.* Sic dentes etiam inter se arietatos dicit. Sic & Plinius loquẽs de motibus: *Innoxium, & cum concurrentia tecta contrario ictu arietant, quoniam alter motus alteri renititur.* Κριοδόχη, seu κριοδόκη arietaria machina est, ipsum arietem machinam sustinens, apud Athenæum in lib. de machinamentis, cuius hęc sunt verba: ἴστα δὲ καὶ κριοδόχην ἐπ' αὐτήν, ἐφ' ἧς καὶ κύλινδρος ἐπετίθει, δι' οὗ προωθούμενος ὁ κριὸς δι' ἀντισπάστων ἐνήργει τὴν χρείαν ἐβύρσουν δὲ καὶ ταύτην ὁμοίως τοῖς πύργοις. Vnde & Vitruuius: *Constituebatur autem*, inquit, *in ea, arietaria machina, in qua collocabatur torus perfectus in torno, in quo insuper constitutus aries, rudentum ductionibus, & reductionibus efficiebat magnos operis effectus: tegebatur autem is corijs crudis, quemadmodum turris.* Criotheos apud Dioscoridem legitur inter nomenclaturas ferulæ cuiusdam in Libya ad Damonis Iouis templum nascentis, quæ Agasyllis vocatur, & eius thymiama Ammoniacum; Colebatur autem illic Ammon Deus ἐν τοῖς ἄμμοις, idest, loco arenoso arietino capite insignis, vnde & criotheos planta à Deo ariete. Inter lapides determinatæ C figuræ reperiuntur quidam, arietum cornibus adeò similes, vt ipsamet cornua in lapides cõuersa viderentur, nisi minores essent. Plinius quidem mea sententia non rectè inter gemmas recenset, meliùs Solinus lapidem vocauit, vterque tamen in eo conuenit, quòd cornua vocent Ammonis, aiuntque ita tortuosos esse, & inflexos, vt effigiem reddant cornu arietini, fulgore auri: prædiuina somnia repræsentari, dici, subiectos capiti cubantium. Ammonis autem cornua dici conijcio ab ariete illo, qui beneficio Iouis Baccho siti laboranti fontem demonstrauit. Reperiti item in Germania, testatur Georgius Agricola. Græci κριὸν ἐρέβινθον, idest, arietem cicer nominant. Nominis rationem Plinius, & Columella tradunt, dum aiunt: Ciceris genus est arietino capiti simile, vnde ita appellatur album, nigrumque. Αιλόκριος Hesychio est radix sic dicta, nec non & Varino. Gesnerus vocem putat esse corruptam pro αἰλύριος, quæ vox Etymologo etiam radicem quandam significat, quam idem Gesnerus, conijcit esse radicem Valerianæ, propterea quòd hac radice summoperè delectentur cati. Κριοῦ μέτωπον vocari ita promontorium quoddam Dionysius Afer scribit à specie, qua arietis caput refert. Eustathius addit è longinquo conspectum eiusmodi apparere, & eandem ob causam promontorium alterum ad D pontum Euxinum sic nominari: huius mentio apud Plinium his verbis: *Criumetopon promontorium est in Taurica, aduersum Carambico Asiæ promontorio, per medium Euxinum procurrens CLXX. M. passuum interuallo, quæ maximè ratio Scythici arcus formam efficit.* Et rursus alibi, Grues pontum transuolare scribit, inter duo promontoria Criumetopon, & Carambin. Est & Cretæ ad accidentem promontorium Cyrenas versus eodem nomine eidem Plinio: Nec non etiam Eustathio, qui de his promontorijs plura scribit, quæ, data opera, negligo. Thyestis sepulchrum legimus κριὸς vocatum, idest, arietes in agro Argiuo, prope quod visebatur regio Mysia, non aliam scilicet ob causam, quàm quòd testante Pausania in Corinthiacis Thyestis sepulchro lapideus ibi aries appositus spectaretur. Meminit verò Strabo alterius etiam promõtorij arenosi cuiusdam, atque humilis, post Bolbiticum ostium Nili, quod Agni cornu appellatur. Est itidem Arne fontis nomen in Arcadia, de quo sic Pausanias: Campus, quem Argum vocant in Arcadia, decem stadiorum est, & paulò post eum alius, in quo fons Arne spectatur, cui hoc nomen contigit, vt Arcades ferunt, quoniam Rhea illic Neptunum exposuerit inter gregem agnorum, & fontem inde dictum, quòd agni circa eum pascerẽtur: Saturnus verò persuasus, pullum equi tanquam à Rhea editum deuoraret. Inuenio etiam apud Varinum Leontamen

Criodoche.

Criotheos.

Ammonis cornu lapis qui dictus.

Cicer arietinum.

Criumetopon.

Thyestis sepulchrũ cur aries dictũ.

Arne fons qui. In Arcadie.

Leontarne. Arnentes piscis. Hippurus. Iliad.Π. Iliad.M.

tamen vicum circa Heliconem fuisse, aut fontem ita dictum, quòd, immolante illic Adrasto, leo agnum rapuerit. Ab ἀρνὸς deriuari videtur ἀρνευτὴς piscis quidam, quamuis Eustathius ex Athenæo sic dictum scribat, quod frequenter exiliat caprarum modo, siquidem Varinus, ἀρνευτὴρ, est, inquit, qui capite præmisso in mare se mergit, ab agnis, qui dum primoribus saltant pedibus caput terræ admouent: quamobrem Hippurum quoque piscem, quòd continuò exiliat ἀρνευτὴν aliqui vocabant, vt Athenæus scribit. Et Scholiastes Homeri, ἀρνευτῆρι exponens κυβιστῆρι metaphoram ait sumptam ab agnis, qui inter currendum caput concutiunt, siue vt Varinus, & Suidas habent, qui in caput ferè proni saltare solent, tanquam aerem cornibus impetentes. Sed idem Scholiastes alibi ἀρνευτῆρι exponens κυβιστῆ δύτῃ, vel secundum aliquos Delphino. Solent autem, inquit, ἄρνες, idest, agni per tranquillitatem in caput ferri. Ἀρνῳδοὶ vocabantur rhapsodi, quod agnum sui cantus acciperent præmium. Ἀρνεόπαγον est Athenis religiosissimum, & summum iudicium haberi, in quo senatus, & populus vnà cocibant, quo tempore à triginta tyrannis penè in extremum discrimen adacti sunt; Et apud Varinum ἀρνωμὸς est pugno à μὴ, & ἀρνῷ, idest, concilio, nam ad conciliationes prisci adhibebant agnorum sacrificia. Inter nomenclaturas plantaginis legitur etiam προβάτειον, item ἄρνιον, & ἀρνόγλωσσον, quasi agninam linguam dicas. Plinius verò tanquam eiusmodi nomenclaturæ minori plantagini cōueniant; *Plantago minor*, inquit, *folijs est lingua pecorum simillimis*, sed Hesychius, & Varinus ἀρνόφυλλον exponunt Cythisum, non quidem ob similitudinem, sed quia gratum agnis pabulum est, folia enim satis tenera sunt, & mollia, & suauem præbent succum maluę instar, vt agnis in cibis aptus, & gratus videatur. Legitur & probataea inter synonyma ocymastri apud eundem Dioscoridem. Carolus Sigonius in tertio de republica Hebræorum scribit quinquagesimum annum dictum esse apud Hebræos Iobeleum, quòd cum Leuitæ per tubas arietinas Iobelin Hebræis dictas, conuocato populo, indicerent, indeque esse illud Iosuæ: *Septem die sacerdotes tollent septem buccinas, quarum vsus est in Iobeleo.* Sunt qui ideo inter alias tubas, arietinas electas fuisse arbitrantur, quia aries illis indicaret regnum, ac sacerdotium, aries enim dux est, & custos gregis. Principes igitur sacerdotum septem ex lege tubis suis arietinis pristini status reductionem velut maximi gaudij nuntium populo publicabant.

Plantago. Cythisus. Probataea. Iobeleus annus vnde dictus. Cap.6.

STRATAGEMA, FOEDERIS, Sanciendi ritus, & belli indicendi.

Lib.7. c.18. de re militari. Ἀρνοξία.

ROBERTVS Valturius: Iosephus, inquit, velleribus ouium nuncios tegēs multo tempore vigiles Romanorum fefellit specie canum decerptos. Ἀρνοξία (ita enim reponendum pro ἀρνοφία) Hesychio ὁ μετὰ τοῦ ἀρνὸς αἰρομένου γινόμενος ὅρκος, iuramentum, quod fit in altum sublato agno, nisi fortè scripsit ἀρνοσφαγία, idest, cæso: nam cæso agno fœdus cum iuramento, tam apud Græcos, quàm apud Carthaginenses, & Romanos feriebatur, vt ex subsequētibus veterum monumentis elucebit. De Græcis exemplum extat apud Homerum Agamemnonis, & Priami de Paride, & Menelao dimicaturis. Præcones in vrbem venerunt, & quæ ad feriendum fœdus iussi erant ferre, iam sumpserant, duos agnos, ac vinum, quod caprino vtre portabant. Quoniam Idæus auream pateram, aureosque calices gestans Priamum adijt, defertque mandata his verbis: Surge rex & veni festinus in campum, vbi principes Troianorum, atque Græcorum iusso me venire accitum te expectant, vt inter eos, sed non sine te fœdera facta feriantur; Pepigerunt enim, vt Alexander, ac Menelaus in medio vtriusque exercitus decernant ferro, vtri eorum, qui vicerit, Helena vxor cum omni gaza addicatur. Cæteri autem percusso fœdere pacificati nos Troiam incolamus, illi in Græciam reuertantur. His auditis senex perturbatus sanè animo iussit comites sibi iungere currum, quo veheretur, vbi expectabatur. Eo confestim iuncto, & regaliter strato conscendit, habenasque cepit, cui Antenor in currum & ipse conscendens, se comitem præstitit; amboque porta Scæa egressi in campum, vbi vterque exercitus erat, perueniunt. Ibi a vehiculo descendentes in medium suorum, atque hostium iuncti procedunt. Tunc Agamemnon, atque Vlysses conspectis senibus, ipsi quoque prodeunt, simulque præcones pro more ornati, illatis, quæ ad fœdus feriendum pertinent, adsunt. Primum vinum pateræ, postea aquam singulorum regum manibus infundunt. Hic Agamemnon educto cultro, qui ad vaginam, vt mos erat, insertus erat, è vertice vtriusque agni pilos desecuit, quibus per præcones inter maximos quosque Græcorum, Troianorumque distributis ipse supinas in cælum manus tollens, in hunc mo-

Iliad.Δ.

A modum exaudientibus cunctis, precationum, ac fœderis verba cõcepit: Iupiter pater, qui huic „ loco ob montem Idæum præsides, cuius principatus præ cæteris plus dignationis, ac iuris habet: Et tu Sol qui vniuersa & vides, & audis, vosque flumina & tu Terra, ac vos Inferi, qui post „ mortem fœdifragos homines supplicio afficitis, testes inuoco horum fœderum, oroque vt ipsa „ velitis esse sancta: Si Alexander Menelaum in hodierno certamine vita priuauerit, ipsius sit cũ- „ cta cum Gaza Helena vxor, nosque ad Penates nostros cum classe redeamus: Sin Menelaus „ Alexandrum, reddant Troiani Helenam, &c. Quod præmium si donare nobis occiso Alexandro Priamus, eiusque filij noluerint, iterum & eosdem Deos testor, nec in vltionem rupti fœderis perstiturum, nec ante finem belli facturum, quam aut à nobis, aut ab illis fuerit debellatum. „ His dictis agnum, agnamque iugulauit, atque ita sanguinantes, exanimesque, humi deposuit. „ Alij mixtum pateræ vinum delibantes, effuderunt, ac numinibus vota fecerunt. Eorum erat, „ qui in cælum intuens ità precaretur: Iupiter Deorum rex, omniumque potentissime, reliquiq; „ Cælites, velitis vt per vtros steterit, quo minus hæc fœdera sint rata, sicut uinum in terram defluit, sic suorum liberorum, sic eorum uxores conscianitur: Ita ille orabat. Post hæc Priamus „ B aduersus cætum, audite me, inquit, Troiani, & Achiui. Enimuero non sustinent oculi dulcissimum filium, cum Menelao inspectare depugnantem. Ideoq; ne intersim, hinc in vrbem redeo: „ ipse quidem Iupiter, alijque Dij cognitum habent uter sit neci destinatus. Atq; his dictis, impositoque uehiculo agnis ascendit, habenasque cepit Antenor in uehiculum & ipse conscendens. Iuxta locum, quo futurum erat certamen, extruebantur aræ, ut innotescit ex hoc Virgilij, *Lib. 12.* Turni, & Aeneæ certamen, fœdus Rurulorum, & Troianorum describentis:

Campum ad certamen magna sub mœnibus vrbis
Dimensi, Rutulique viri, Teucrique parabant:
In medioque focos, & Dijs communibus aras
Gramineas alij, fontemque, ignemque ferebant
Velati lino, & verbena tempora vincti.

Apud hunc tamen poetam non tantùm hac pecude, sed & sue dimicaturus Aeneas in sanciendo fœdere utitur:

Hinc pater Aeneas Romanæ stirpis origo.
Sidereo flagrans clypeo, & cœlestibus armis.
Et iuxta Ascanius magnæ spes altera Romæ,
Procedunt castris, puraq; in veste sacerdos.
Setigeræ fœtum suis, intonsamque bidentem
Attulit, admouitque pecus flagrantibus aris.
Illi ad surgentem conuersi lumina solem
Dant fruges manibus salsas, & tempora ferro
Summa notant pecudum, paterisq; altaria libant.
Tum pius Aeneas stricto sic ense precatur,
Esto nunc Sol testis, & hæc mihi terra precanti &c.
Sic prior Aeneas, sequitur sic deinde Latinus,
Suspiciens cælum, tenditque ad sydera dextram.
Hæc eadem Aenea, mare, terram, sydera iuro &c.
Tango aras, mediosque ignes, & numina testor &c.
D *Talibus inter se firmabant fœdera dictis,*
Conspectu in medio procerum, tum ritè sacratas
In flammam iugulant pecudes, & viscera viuis
Eripiunt, cumulantque oneratis lancibus aras.

Differt ab hoc ritu nõnihil ritus Carthaginensium: Authores .n. habemus Polybium, Liuium, & alios, de Hannibalis iuramento, quod agnum læua manu, dextra silicem lapidem retinens, Iouem, cęterosq; precatus Deos ita se mactarent, quemadmodum ipse agnum mactasset, & secundum precationem caput pecudis saxo illiserit. Inuenio & apud Suidam alium fœderis ritum, de Græcis, & Barbaris: Græci, inquit, qui cum Cyro aduersus Persas ascenderunt, fœdus percusserunt. . ictato tauro, lupo, apro, & ariete: in clypeum intingentes, Græci ensem, Barbari hastam: Iureiurando addito, neutri at alteros se deserturos, sed belli fore socios. Barbari uerò insuper iurarunt, se sine fraude ducturos esse. Quod modò spectat ad ritum indicendi bellum, huius etiã passim apud authores mẽtio, eiusq; typus conspicuus in Traiani columna, ut ostendit Alphõsus Ciaconus his uerbis: Inter signa aquilę, & cõcordię, arietis simulachrũ pręcedens à signifero gestatur, rarissimè in exercitu Romano gestari solitũ. Indicturi enim Romani cui-

Carthaginensium ritus in sanciendo fœdere.

Belli indicendi ritus.

cuipiam bellum, arietem per Fecialem præmittebant, quem in hostium fines immitteret, vel E honestam ita causam suam ostensuri, quod non nisi prouocati, & lacessiti, bellum gerere cogerentur, & vltionis procurationem non a se, vtpote qui ex mansueto & innocuo essent genere procreati, proficisci, sed ab hostium improbitate, atque iniustitia indicare, testarumque facere vellent: Vel quod alij malunt, vt hostilem agrum suæ iam prædæ expositum indicarent, quod & Pierius testatur. Vtraque autem ratione Traianus & quod prouocatus bellum gerebat, & ira percitus hostilem agrum Romanis militibus in prædam exposuerat, appositissimè fecit arietis signum in acie præferri, eo hieroglyphico suum aduersus hostes animum testatus.

Lib. 10. Hieroglyp.

VSVS IN EQVITATIONE.

Lib. 8. variar. lect. cap. 9.
Pueri cur arietes equitarent.
Odyss. N.

PETRVS Victorius declarat institutum veterum, qui pueros in dorsum arietis imponebant, vt illic sine periculo rudimenta equestris artis perdiscerent. Nobiles, inquit, ac fortunati pueri priscis tēporibus impositi arietibus primùm equitare discebant, vt artem necessariam sibi, quæ tamen periculi multum rudibus afferret, si in equis tractaretur, illo pacto attingerent, ac degustarent. Id autem veteres Grammatici putarunt etiam significare potuisse Homerum, cùm ἐπιβώτορι μήλων cecinit in Odyssea, nam aliæ quoque declarationes eius nominis afferuntur. Locus autem est, cū Vlyssi deposito in Ithacam ab Phœacibus, apparuit Minerua, quæ ipsum regeret, vt erat illi semper præsto in maximis periculis, ac malis: speciem enim corporis vestitumque eius describens poeta, pueroque tenero similem faciens, quales regum filij, opulentorumque hominum esse consueuerunt, id protulit, sed plenam sententiam hic ponam:

σχεδόθεν δέ οἱ ἦλθεν Ἀθήνη
Ἀνδρὶ δέμας εἰκυῖα νέῳ ἐπιβώτορι μήλων
Παναπάλῳ, οἷοί τε ἀνάκτων παῖδες ἔασιν. idest,
propè autem eum venit Minerua
Viro corpore similis iuueni pastori ouium
Permolli, qualesque regum filij sunt. G

Eustathius autem id non vidit, nam pastorem ouium accipit, docens Heroum ætate solitos esse regios liberos greges pascere. Apud Hesychium autem id legitur, qui cùm & ipse ostēdisset, pastorem, magistrumque pecoris posse illo verbo intelligi, hoc quoque addidit dicens. ἐπιβώτορι. οἱ γὰρ τῶν βασιλέων υἱοὶ πρῶτον ἐπὶ τῶν κριῶν ἐπιβαίνειν ἐμάνθανον.

VSVS IN CIBIS.

Lib. 1. epist. 15.
Agnina caro, vilisne an commendata.
Lib. 6. aduers. c. 25.
In captiuis.
In Aulularia.

FVERITNE commendata apud veteres agnina caro, non satis clarè ex ijs dicas, Horatius vilem fuisse indicat dum inquit:
tabulas canabat omasi,
Vilis & agnina.
Horum enim verborum vi innixus Adrianus Turnebus, scribit, agninam veteribus fuisse despicatui, & vilissimam, vtque sententiam suam astruat, tradit Plautinum parasi- H tum indignè ferre, atque stomachari à lanijs vendi agninam pro arietina:
Tum lanij autem (inquit) *qui consignant liberis orbas oues*
Qui locant caduudos agnos, & duplam agninam danunt.
atque arguere eorum dolum; qui pro vna arietina offa duplam venderent clam suppositam pro ea fallaciter agninam, aut potiùs quòd apertè agninam venderent, & rursus pro arietina agninam supponerent. Apud Philonem quoque in Presbeutico agninas carnes, ut insuaues illudi à Caligula: Sic autem scribi: Καὶ φαμένου τινὸς ὡς πολλοί γε καὶ τὰ προχειρότατα κρέα οὐ προσφέρονται, γελάσας ὅγε εἶπεν. ἴσι γὰρ οὐχ ὑγιᾶ. Aliàs quidem idem Plautus agninam caram quidem fuisse Romæ tradit, inquiens:
Euc. *Volui animum tandem confirmata hodie meum*
Vt benè haberem mea me filia in nuptijs.
Venio ad macellum, rogito pisces, indicant
Caros, agninam caram, caram bubulam
Vitulinam, cetum, porcinam, cara omnia.

Sed

A Sed & Horatius in Epodis agens de laudibus vitæ rusticæ, quasi in delitijs quodammodo fuisset, inquit: *Ode 2.*

Vel agna festis casa Terminalibus
Vel hædus ereptus lupo:
Has inter epulas iuuat pastas oues
Videre properantes domum.

Ostendit enim hic poeta frugalitatem rusticorum, qui non alijs diebus pecora mactant nisi festis, aut etiam nisi lupi faucibus erepta fuerint, reliquis autem diebus fructus terræ cibum illis ministrant. Sed & Priamus apud Homerũ filijs suis exprobrat, tanquam nimium gulosis, quod in cibo agnos, & hædos illicitè, & præter morẽ gentis (τὰ μὴ νενομισμένα) consumãt, cũ inquit:

Α'ρνῶν, ἠδ' ἐρίφων ἐπιδήμιοι ἁρπακτῆρες.

Et Philochorus, referente Athenæo, tradit Athenis quondam interdictum fuisse, ne quis intõsum agnum in cibo sumeret, quod tamen ideo factum asserit, quòd ouium penuria futura metueretur, aitque alicubi ex Androtione antiquam legem fuisse, vt τῆς ἀπόκου ἕνεκα τῶν ἐκ τῶν *Lib. 1.* *Lib. 9.*
B δρεμμάτων, ne mactaretur ouis, quæ nondum tonsa esset, vel nondum peperisset. Edebant sane, inquit, animalia veteres iam adulta, proci verò porcellos etiam lactant[illegible]s. Nunc quoque Mineruæ sacerdotem, nec agnam mactare, nec caseum gustare aiunt. Videntur autem priuatim in delitijs fuisse apud priscos exta agnina; Plautus: *In Pseudolo.* *Exta agnina.*

Ca. *Pseudole arcesse hostias*
Victimas, Lanios, vt ego huic sacruficem summo Ioui,
Nam hic mihi nunc est multo potior Iupiter, quàm Iupiter
Ba. *Nolo victimas agninis me extis placari volo.*

Et apud Athenæum ab vno dipnosophistarum inter alias gulę cupedias agninum caput reponitur. Quod verò attinet ad salubritatem huiusce carnis: modicè calida est, sed humidam habet superfluitatem, atque ideo ab ea læduntur, inquit, Symeon Sethi, qui humidioris sunt temperaturæ, qui verò siccioris, iuuantur: quanto autẽ iunior agnus fuerit, tanto difficilius eius caro concoquitur, magisq; humida est; quanto verò maior, tanto melius cõcoquitur, & eò minus est humida. Sic & in cęteris animalibus cõtingit, quo iuniora sunt, eò humidior quã maiorum, *Lib. 7. c. 40.* *Carnis qualitas.* *Quibus vtilis et quibus non.*
C est eorum caro. Sic & author de natura rerum, agninam robustis, & sanis hominibus in cibo vtilem esse ait, infirmis inutilem, quia etsi à ventriculo facilè descendat, viscoso tamen, quem gignit, humore partibus nimis tenaciter inhæret. Sed & Galenus ipse propter insitam humiditatem non vno in loco damnat; siquidem in opere de cibis boni, & mali succi: Ex pedestribus, inquit, animantibus suilla caro probatissimus cibus, deinde hædina, mox vitulina: Agnina verò humida tum lentorem, mucoremq; in se habere censetur, & quo partui vicinior, eò humidior. Idem in 3. de alim. facult. agnis scribit carnem esse humidissimam, ac pituitosam, ouium verò excrementosiorem, ac succi deterioris. Et in libro de attenuante victus ratione, agnorum esum propter insignem humiditatem fugiendum esse monet. Petrus Crescentiensis non omninò improbandam esse agnorum carnem asserit cùm à lacte remoti fuerint. Commendantur autem maximè anniculi, dicunturque tunc mediocrem habere temperiem ab Isaaco in diætis particularibus inter lactentium humiditatem, & iuuenum siccitatem; quamobrem præferuntur, inquit, quod faciliores sint concoctu, & sanguinem gignant meliorem. Adde & pascendi locum si fuerit in montibus altis, hinc illud Baptistæ Fieræ Mantuani:

D *Anniculum laudem vel si sine testibus agnum*
Mollior est hædo: quum calet illa vorex.
Hunc amo si scabri per pascua montis anhelat
Quid si auri niteat vellere conspicuus?

Addit Isaac vtilẽ esse iuuenibus calidi & sicci temperamẽti, & ijs, qui calidas siccasq; regiones habitant. Cornelius Celsus addidit & anni tẽpus, nã, teste Columella, agnũ meliorẽ esse autũnalẽ verno verissimè scripsit. Idẽ caput etiã singulari quadam vtilitate probari scripsit. Et apud Athenęũ inter delicatiores conuiuij cuiusdam cibos numerantur etiã κρανία ἀρνῶν. i. agnorum capita. Coquitur hęc caro vel assa, vel lixa. Varios, ac diuersos apparatus recitat Apicius. Copadia agnina, siue hædina pipere, liquamine, coques cũ phaseolis paratarijs (aliàs saratarijs) suffundes liquamẽ, piper, laser, cuminum tritũ, buccellas panis, oleum modicè. Alter agninam, siue hædinam excaldatam: mittes in cacabũ Copadia, cepã, coriandrũ minutim succides. Teres piper, ligusticũ, cuminũ, liquamẽ, oleum, vinũ coques, exinanies in patina, amylo obligas. Aliter agninam, siue hædinam excaldatam: agnina cruda, trituram in mortario accipere debet. Caprina autem cum coquitur, accipit trituram. In agnum, siue hædum assum hædi cocturam, *Lib. 7. c. 3.* *Apparatus.* *Lib. 8. c. 6.*

vbi eum ex liquamine, & oleo coxeris incisum, infundes in pipere, lasere, liquamine, oleo modicè: & in craticula assabis, eodē iure continges: piper asperges, & inferes. Aliter agnus siue hędus assus: piperis semunciam, asareos scrupulos sex, zinziberis modicū, petroselini scrup. sex, laseris modicū, liquaminis optimi heminā, olei acetabulū. Agnus siue hædus syringatus: exossatus diligēter à gula, sic vt vter fiat, & intestina eius integra exinaniātur, ita vt in caput intestina insufflentur, & per nouissimā partē stercus exinanitur, aqua lauantur diligenter, & sic impleatur liquamine, & ab humeris consuitur, & mittitur in clibanū: cū coctum fuerit perfunditur ius bulliens lacte. Piper tritum, liquamen, carenum, defrutum modicè; sic & oleum etiā bullienti mittis amylum: vel certe mittitur in retiaculo, vel in sportella, & diligenter cōstringitur, & bullienti zyma cū modico sale submittitur, cùm benè illi tres vndas bullierit, leuatur, & denuò bullientē humore suprascripto bullienti conditura perfunditur. Aliter agnus, siue hędus syringatus: lactis sextarium vnū, mellis vncias quatuor, piperis vnciam vnam, salis modicū, laseris modicū, dactylos tritos octo, ius in ipsius olei acetabulū, liquaminis acetabulum, mellis acetabulū, vini boni heminam, amylū modicè. Agnus siue hædus crudus: oleo, pipere fricabis, & asperges [illegible] salem purum, multo cū coriandri semine in furnū mittis, assatū inferes. Agnus, siue hędus Terpianus: antequā coquatur, ornatus consuitur. Piper, rutam, satureiam, cepam, thymum modicum, & liquamine collues. Hędum macerabis in furno, in patella, quæ oleum habeat, cùm percoxerit, perfundes in patella impensam: teres satureiā, rutam, cepā, dactylos: liquamē, vinum, carenum, oleū, cùm benè duxerit impēsam, in disco pones, piper asperges, & inferes. Agnus, siue hædus pasticus: mittes in furnum, teres piper, rutam, cepam, satureiam, damascena enucleata, laseris modicū, vinum, liquamen, & oleum: vinum feruens colluitur in disco. Hæc omnia [illegible] le. Balthasar, qui artē magiricā germanicè condidit, ex pulmonibus agninis, farcimina, vel ficia parat, teste Gesnero, hunc fere in modū. Pulmonibus iam crassiusculè concisis, [illegible]dit, & minutius concidit, oua admiscet, & modicum cremæ lactis, & sanguinis agnini modicū, & pro condimento, aromata, & vuas passas: Hanc miscelam intestinis agni, aut ventriculo infarcit, aut intestinis de vitulo, vel tenuioribus de boue, nec admodum replet, elixat, &c. Turcæ referente Bellonio, cùm arieti, aut capræ cutē detrahunt, sanguinē plenè exstillare sinunt, quoniam ab omni sanguine abstinent, apertaq; deinde aluo tenue intestinum, quà interiori aluo adhæret, abscindunt, deinde ad alteram illius extremitatem crasso intestino cohærētem innectunt, postea minora intestina eximunt, & pinguedine liberāt, & ex vnco suspendunt, in eū quē diximus vsum. Carnes libratim, vel ad pondus vēdunt, vt & alia omnia, & ita præscindere norant, vt singula frusta, aliquid ossiū cōtineant. Quicunqs autē eorum veruecem aut bouem venalem habet, lanioni non venundat, sed ipsemet ad officinā ducit, isticq; à lanio iugulari & apparari curat, persolutoq; illi præmio, ipse carnes vēdit, & carū pretiū recipit. Hęc tamē consuetudo non perpetua obseruatur. Nā & lanij armenta emunt in pagis & publicis foris, quorū deinde carnes sigillatim in suis officinis venundant. Idem Bellonius cùm Cairo montē Sinai peteret, asserit sese obseruasse arietum carnes in minima frusta cōcidi, & obiectis ossibus, cepis & pinguedine ad totius aquei humoris consumptionem elixari, postmodumq; ad futurum vsum in vasculis cō[illegible]ari ad multos dies, cibumq; sibi visum nō ingratū. Est autem arietina caro validior, & minus humida, quàm ouilla, & concoctu difficilior, iuniores minùs humidi, minùs viscosi sunt, & caro eorū agninæ, ac ouillæ prefertur: nam si benè concoquantur, laudabilem, & copiosum sanguinem generant, maximè castratorum, est enim calida, & humida tempera[illegible] & eandem ob causam boni saporis. Improbatur in senecta: nam cùm ætas ipsa prouectior corporis habitum refrigeret, multò magis refrigeratur in castratis. Donatus Antonius Fe[illegible]us veruecinam carnē omni ætati, regioni, & tēpori ii sit iuuenis, bimula, mediocriter pinguis, & in optimo aere sicco, optimisq; herbis educata, conuenire ait, talesq; esse asserit veruces, qui in sublimi Triuicano mōre nutriūtur, quoniā ibi odorifera pascua atq; herbis pręclaris redolētibus sint referta: Secus autē esse, qui humidis aluntur in locis, & propterea in Cāpania nullo ferè precio haberi, cùm ob pascuorū humiditatē, nec saporem bonū, nec odorē adsciscant. Quod ad apparatū spectat, Platina; Totū (inquit) de veruece non iniuria elixabis, licet ex spatula, & coxis bona fiat assatura. Si voles duas patinas eius pulmenti, quod vulgò gelatinam vocamus, quadraginta pedes veruecios (inquit idem) excoriatos, exossatosq; in aqua recēti per tres, aut quatuor horas sinito: lotos in cacabum, vbi aceti acerrimi albi metreta vna, vini albi altera, aquæ duæ insint, impones, tantum salis addendo, quantū satis est. Facito deinde efferueat lento igne. Despumare etiā diligēter memēto, vbi semicocti fuerint, piperis rotundi, piperis oblōgi, cinnami, spicę nardi quantū satis erit, infringito potiùs, quàm conteras. In cacabumq; indito, vt vna tam diu efferueant, donec ad tertias deuenerint. Pedes tum eximito, iusq; iterum efferuere sinito.

De-

Agnus syringatus.

Agnus Terpianus.

Agnus pasticus.

Lib. 3. obser. 46.

Turcarum in mactando pecore mos.

Arietina qualitas.

Castratorū.

In lib. de podagra.

Lib. 6. c. 4.

Apparatus.

A Decem ouorum albamenta rudicula tamdiu agitato, donec versa in spumā videantur, ebullire tantisper hæc simul debent, quoad semel, aut bis cochleari inuolueris. Excepta ex cacabo statim sacco lineo bis, aut ter colato. Tale ius in patinas, vbi pulli, aut hædi, aut capi benè cocti, & frustatim diuisi, nec humecti, caro sit, indito: inq; frigido, & humido loco tādiu sinito, quoad omnia gelu concreta fuerint. Ex hac patina nil comedat Voconius meus, ne bilē, qua exagitatur, cum suo magno malo augeat. Hęc ille. Pastilli, vt vocāt, ex carne veruecina, hoc modo fiunt, vt ait Balthasar Stendelius: Caro minutim concisa, & modicè feruefacta in aqua, sale, zinzibere, vuis passis, aut cepis, & pauco butyro conditur, & intecta duas aut ampliùs horas coquitur. In conuiuio apud Antiphonē in Cyclope, inter cętera apponitur κριὸς τομίας, vt Athenęus recitat. Scribit Bellonius sese ad extremū pontem, qui supra Nesum fluuiū est Thracię, incidisse in pastores, qui integros verueces assabāt, abscisso capite, quos iter istac facientibus venderent, saligneis perticis infixos, exēptis tamen prius intestinis, & cōsuto ventre. Nemo facilè (inquit) credat eiusmodi carnis massam cōmodè posse assando coqui, qui ipse nō vidisset. Turcis autem id nouum non est: nā cùm in Asia minore, siue Natolia puer aliquis circumciditur, cuius parentes

Pastilli.

Lib. 1. obser. cap. 60.

Bos integer vt à Turcis assetur.

B te mediocriter lauta sunt, integrū bouem, immisso in eius aluum integro veruece, qui gallinā, cui ouum insertū sit, etiam in aluo contineat, crassa sude infigere solent, & luculento, magnoq; igne assare, sic vt omnia ad ouum vsq; percoqui queant. Omnia ista sic assa à pueri sanguine iūctis in epulo absumuntur. Illi, quos diximus pastores, veruecem in frusta concidere solent, & iter facientibus diuendunt. Sub salicibus ad extremum pontem substitimus, vt nostra iumenta paululū conquiescerent, & ex his carnibus comparauimus, quas longè sapidiores iudicauimus, quam si frustatim concisæ, assatæ fuissent. Tantum Bellonius. Veteres quidem etiam aliquando, sed in magnificis conuiuijs, referente Athenęo lib. 4. tū alia animalia integra assabant, tum boues, ceruos, agnos. Et apud eundem Eubulus in fabula quadam inter cęteros delicatiores cibos nominat κριῶ ὄρχεις, idest, arietis testiculos, Heluetijq;, teste Gesnero, in quatuor partes diffissis singulis testibus binas earum in singula è ligno verucula infigunt, & in craticula torrent, & sunt, qui omento etiam inuoluant, per se, vel cum saluia, vt fit in iecinoribus ouium, aut arietum. Pulmo arietis sale conditi maximè vetusti difficulter (teste Aetio) & grauiter à ventriculo exsuperatur. Arnoldus in libro de dosibus theriacal. tradit medullam arietis non castrati in-

Testes arietis.

Pulmo.

Lib. 9. c. 30.

C ter venena numerari, humanæque naturæ adeo esse contrariam, vt memoriæ functionem aboleat: resistere ei carnes phasiani. Contrà non solùm non venenosam esse medullam, sed insuper sapore grato, & nobilioribus dignam indicat Homerus, Astyanacta Hectoris filiolum solitum, scribens, in patris, dum esset in viuis, gremio, medulla duntaxat, & pingui ouium adipe vesci:

Medulla.

Iliad. X.

Caro ouilla.

> Δακρυόεις δέ τ' ἄνεισι πάϊς ἐς μητέρα χήρην
> Ἀστυάναξ, ὃς πρὶν μὲν ἑοῦ ἐπὶ γούνασι πατρὸς
> Μυελὸν οἶον ἔδεσκε, καὶ οἰῶν πίονα δημόν. idest,
> *Lacrymabundus autem redit filius ad matrem viduam*
> *Astyanax, qui antè quidem sui super genua patris*
> *Medullam solam comedebat, & ouium pinguem adipem.*

Ouium modò caro sapore est ingrato, nimiumq; humida, & rusticis tantùm, sed & his, qui esui eius assueuerunt, vel saltem qui continuis laboribus exercentur, conueniens. Galenus quod excrementis multis, maloque abundet succo, senibus eam interdicit. Conueniunt autem verno magis, quàm alio tempore, minimè æstate, vnde non vno in loco magistratus, post D. Iacobi

D diem, idest vicesimum quintum Iulij, mactari prohibet: quamuis enim pinguiores aliquando post id tempus fiant, insalubriores tamen habentur earum carnes, & minus placent palato, tenacioresque sunt, præsertim si locis palustribus magis, quàm altioribus fuerint altæ, hincq; est quod Aegyptij sacerdotes, cùm ab excrementorum natura abhorrerent, ita vt non legumina modò (teste Plutarcho) pleraque auersarentur, sed & ouillas, ac suillas carnes, quę (inquit) multum superuacui gignunt; nihilominus apud Homerum proci Penelopes oues edunt, & sacrificant, & Achilles apud eundem Priamo ouem albam apponit, & Nestor rex Telemacho Vlyssis filio. Ipse autem Telemachus lamentatur, quod proci oues suas, ac boues absumant, sed & Alcinous rex accepturus conuiuio Vlyssem duodecim oues mactat: sic & Dido Aeneæ socijs oues, & agnos ad naues mittit;

> *Nec minus interea socijs ad littora mittit*
> *Viginti tauros, magnorum horrentia centum*
> *Terga suum, pingues centum cum matribus agnos;*
> *Munera lætitiamque Dei.*

Suprà ex Lemnio dictum est, idemq; refert Mizaldus, Si quis pedes ouillos, aut arietinos ex

Pedes.

 incu-

Apparatus. Lib. 8. c. 4.

incuria, aut ignorantia ederit, nō exempto vermiculo, qui biſulcis eorum vngulis adhæret, confeſtim nauſea, aut ſtomachi dolore affici, omnique momento ad ructus, ac vomitus proritari, coctioni enim officere, & ventriculo negotium exhibere. Ius in oui fero ferueas; (ex Apicio) piper, liguſticum, cuminum, mentham ſiccam, thymum, ſilphium: ſuffundes vinum [illegible] damaſcena macerata: mel, vinum, liquamen, acetum, paſſum ad colorem, oleum [illegible] faſciculo origani, & menthæ ſiccæ: Et rurſus ius frigidum in oui fero: piper, liguſticum [illegible], cuminum tritum, nucleos toſtos, mel, acetum, & oleum: piper aſpergis. Aiunt [illegible] vel cymas ſi coquantur cum ouilla carne pingui, ius optimum reddi. Armum ouillum [illegible] & refrigeratum aliqui, vt ſcribit Geſnerus, hoc iure perfundunt, petroſelinum minutatim [illegible] ſum contundunt in pila, & aceto affuſo per horam relinquunt, exprimunt per linteum, [illegible] bere, & pipere condiunt: Sic perfuſum armum frigidum apponunt. Ex oui [illegible] pul[illegible] ne m[illegible] fit, non item aliarum pecudum apud Tigurinos Heluetios eodem referente, vt ex ci[illegible] core tomi quadrati, qui omento circumuoluti additis & herbis odoratis ali[illegible]ndo, v[illegible] gneis transfixi in craticula aſſantur. Sunt qui in ſartagine frigunt: Nam apud Athenæum [illegible] mus [illegible Greek]. Idem Alexidis verſum citat: [illegible Greek] κεκαλυμμένον. Iecur ouis integrum aliqui diligenter cum medulla panis contundunt, & [illegible] linteum, vel cilicium transmittunt, deinde aromatibus ad ſaporem, coloremque com[illegible] dum inſperſis modicè feruefaciunt, & turdos in iure carnium elixos, ac modicè butyro [illegible] imponunt. Inteſtina ouium ibidem in aqua elixa à vulgo comeduntur, vt agnorum [illegible]

Armus.

Iecur.

Lib. 3.

Lactis variæ ſpecies earūque temperatura.

Veterum alij lac ouillum, alij caprillum, alij bubulum præferunt. Lac omnium rerum [illegible] Varro) quas cibi cauſa capimus, liquentium maximè alibile, & id ouillum, inde caprinum [illegible] Plinius: *Stomacho* (inquit) *accommodatiſſimum caprinum, quoniam fronde magis, quam herba veſcuntur, bubulum medicatius, ouillum dulcius, & magis alit, ſtomacho minus vtile, quoniam eſt pinguius*; Sed & Dioſcorides, ait, lac ouium dulce eſſe craſſum (παχὺ, quædam exempl[aria] rectè habent πρᾳχὺ) & præpingue eſt, non vſque adeo quàm caprinum ſtomacho vtile. [illegible] lac bubulum, aſininum, & equinum magis aluum emollire ſcribit, quàm ouillum, quod [illegible] craſſius ſit. Atqui Galenus bubulum lac pinguiſſimum eſſe ait, ouillum verò ac caprinum [ha]bere quidem & ipſa pinguedinis quippiam, ſed multo minus, aſininum verò huius ſucci [mini]mè particeps eſſe. Et Creſcentienſi lac ouillum nutrimentum ſatis eſt ſalubre, eòque me[lius] quò recentius fuerit, & eò plus nutriens, quò ſpiſſius, aitque etiam lac, & caſeum ex vaccis non tam conuenire eſui humano, quàm ex ouibus. Miratur Galenus, cur Dioſcorides ſcrip[ſerit] ex caprino, & ouillo lacte confici butyrum, cùm butyrum à boue nominetur, & ex eius lacte copioſiſſimum fiat. Caprino tamen etiam fieri ſolere, teſtis eſt Plinius, citante Hermolao. Atqui idem Plinius: *Butyrum fit plurimum* (inquit) *è bubulo lacte & inde nomen, pinguiſſimum ex ouibus.* Idem ait de caſeo: *Caſeus numeroſior eſt Apennino. Cebanum hic è Liguria mittit, ouium maximè lactis.* Varro ait: *Caſei bubuli maximi cibi ſunt, & qui difficilè tranſeant ſumpti: Secundo ouilli, minimi cibi, & qui facillimè deijciantur caprini.* Siculus caſeus fit ouillo, & caprino lacte permixto, quemadmodum fit etiam in hiſce noſtris Alpibus circumuicinis. Rhaſis ait, ouillum caſeum eò meliorem eſſe, quò fuerit recentior, tanto contrà peiorem, quò vetuſtior, & durior, improbari etiam nimis ſalſum, & qui vel nimium viſcoſus, & vel aridus, vel friabilis eſt. Laudatur à Creſcentienſi inter vtrumque medius. Conſeruandi modum docet Columella his verbis: *Caſei aridi ouilli proximi anni fruſta ampla facito, & in picato vaſe imponito, tum optimi generis muſto adimpleto, ita vt ſuperueniat, & ius ſit aliquanto copioſius, quàm caſeus. Nam caſeus combibit, & fit vitioſus, niſi muſtum ſemper ſuperuacet. Vas autem cùm impleueris, ſtatim gypſabis, deinde poſt dies viginti licebit aperiri, & vti qua voles adhibita conditura. Eſt autem etiam per ſe iniucundus.*

Butyrum.

Caſeus.

Caſeus Siculus.

Caſeus vt cōſeruetur.

VSVS IN MEDICINA.

Ad morſus venenatos. Lib. 5. c. 7.

AD morſus venenatos optimè auxiliatur (inquit Aetius) ſi ſtatim poſt c[illegible] plagæ imponantur animalia parua diſcerpta, & adhuc calentia, v[illegible] linę, agni, porcelli. Venenum enim exſugunt, & dolores leniunt. Id[em] [ſcri]bit Cornelius Celſus, dicens curationem communem aduerſus om[illegible] ſerpentium; *ſi neque qui exſurgat*, inquit, *neque cucurbitula eſt, ſorbere [illegible] ius anſerinum, vel ouillum, vel vitulinum, & vomere: Viuum autem gal[li]naceum per me[di]um diuidere, & protinus calidum ſuper vulnus imponere, ſic vt pars interior corpori iungatur [illegible] etiam hædus agnuſque diſciſſus, & calida eius caro ſtatim ſuper vulnus impoſita.* Marc[ellus] [illegible]

puncta

A piricus aduersus caniciem mirum hoc recitat remedium: *Experieris verum remedium* (inquit) *si agnum candidissimi capitis decoxeris, atque inde caput eius, quem canum esse nolis, vngi praeceperis.* Quòd si verò caput arietis coquas cum pulegio, chamæmelo, passulis, scolopendrio Brudus Lusitanus agens de victus ratione in quartana, effici (inquit) ius, & sorbitionem satis con[illegible]uenientem ad siccum affectum. Idem febricitantibus ex pituita salsa, parari iubet, in qua sit duarum sorbitionum facultas, nempe hepaticæ, & petroselini absque aceto. Caput arietis post decentem eius præp[illegible]tionem cum hordeo, violis, petroselino, heparica, pulegio, thymo, passulis, prunis, radicibus cichorij, & petroselini, inquit, coquito, fac, vt crebrò febricitans decoctũ sorbeat. I[illegible] seau[illegible]s ex carne arietum priuatim (teste Plinio) aduersus cantharidas valet. Auicenna verò carnem arietis adustam scribit vtiliter illini morpheæ, & impetigini: Cõferre etiam [illegible]s serpentum, & scorpionum, & cum vino, canis rabiosi. Cinerem eiusdem mederi ocul[illegible] [illegible]bugini. Idem Plinius cinerem feminum arietum ad cacoethe vlcera commendat, cum lacte mu[illegible] diligenter primùm elutis linteolis, & cerebrum vtilissimum, ait, esse ad dentitionem. [illegible]erus in manu scripto quodam codice Germanico tale medicamentum ad mentis aliena-

Ad caniciẽ.
Lib. 3. c. 16.
Ius ad siccos affectus.
Cap. 13.
Lib. 29. c. 5.
Lib. 30. cap. 13.

B [illegible], & desipientiam vitio cerebri obortam reperisse sese scribit: Caput arietis nondum ex[illegible] venerem, vno ictu amputatum, cornibus tantum demptis integrum cum pelle, & lana in a[illegible]ne elixabis, tum aperto cerebrum eximes, & addes aromata: cinnamomi, zinziberis, [illegible]okhatæ, macis, caryophyllorum ana vnciam semis; horum pollinem cerebro admisce[illegible] patella ad prunam non magnam diligenter agitando, ne aduratur, quod facilè fieret: [illegible]is autem ne nimium desiccetur, sed ita coquatur, ne siccius fiat vitulino cerebro ad ci[illegible]n parato. Sat coctum fuerit, vbi benè commiscueris ad prunam: sic conditum seruabis, & pe[illegible]d[illegible]um ægro quotidie dabis, ita vt horis pòst duabus cibo, potuque abstineat. Sumi potest cu[illegible] pane, vel in ouo, vel ex iure, vtcumque modò deuoretur ab ægro. Danda interim opera ne l[illegible]do æger sit, & vt ad quatuordecim dies eodem victu vtatur, quo vti solent, quibus detr[illegible]ctus est sanguis, & vino caput tentante abstineant. Sunt qui breui tempore iuuentur; Aliqui de[illegible]um septem aut octo septimanis medicamento assumpto. Consultum autem fuerit medicamentum a tribus mensibus repeti. Rhasis, & Albertus testantur oculos aquam patientes inunctos ouis cerebro iuuari. Plinius ad dentitionem cerebrum pecoris vtilissimum esse ait. Idem

C & Galenus asserit, sed mel iubet adijci, itaque vehementer profuturum dentientibus pueris. Sed & idem Plinius ad dentitionem magnificè iuuare ouis cerebrum, ait, gingiuis illitum. Albertus ventrem arietis cum vino coqui iubet, & aqua admixta ouibus in potu dari contra pestilentem morbum ouium, sed hoc oportuit inter ouium remedia recensisse. Decoctum pedum agnorum in vesicæ doloribus prodest, vt scribit Plinius, vt Marcellus, stranguriosis. Idem Plinius, testiculos arietinos inueteratos, tritosque dimidio denarij pondere in aqua, vel lactis asinini hemina, comitialibus morbis vtiles tradi ait, sed interdici vini potum, quinis diebus antè, & postea, & Sextus Empiricus inquit, arietis testiculi oboli tres potati cum aqua, caducis medentur. Habemus & apud eundem Plinium, vt lanugo tardior fit pubescentium, mangones illinere sanguinem è testiculis agnorum, qui castrentur, huncque euulsis pilis illitum etiam contra virus proficere. Magna vis & pulmonibus arietum, vt idem ait, excrescentes carnes in vlceribus ad æqualitatem efficacissimè reducunt, & Marcellus ait, pulmo arietis calidus appositus carnes excrescentes in vulneribus exæquat, & reprimit. Pecudum pulmo præcipuè ex ariete, apud eundem Plinium, & assus præsumptus arcet ebrietatem, vt alicubi etiam scribit. Liuentia

Decoctum pedum.
Testiculi.
Pulmonum vires.

D etiam, & suggillata in tenues secti membranas istiusmodi pulmones calidi impositi emendãt. Sextus verò ait: Liuores, & suggillationes pulmo arietis concisus minutatim, & impositus, sta[illegible]im s[illegible]nat, & nigras cicatrices ad candorem perducit, & à calciamentis læsos pedes sanat: Ex P[illegible]o, qui sic habet. *Liuentia, & suggillata pulmones arietum, pecudumque in tenues consecti membranas calidi impositi emendant.* Ait item: *attritus calciamentorum sanat agninus pulmo, & arietis.* Idem & Galenus, & Dioscorides scribunt, & Marcellus: *Pernionibus*, inquit, *& rupti pedibus pulmo arietis impositus, omni asperitate lęuigata, molestiam tollit.* Et rursus, *agninus pulmo v[illegible]l arietinus vritur, & cinis eius cum oleo imponitur, vel ipse crudus admotus, pernionum [illegible]lcerious vtiliter alligatur.* Attestatur etiam arietini pulmonis, dum in craticula assatur, succum exceptum, myrmecias, quæ in veretro nasci solent, vnctione sua purgare, & discutere, & h[illegible]c [illegible]iam ex Plinio scribente; *Verendorum formicationibus, verrucisque medetur arietini pulmonis incassati sanies.* Liquor verò ille arietis, qui à pulmone decocto destillat, autho[illegible]re Aesculap[illegible]o, tertianas, & renum morbum in eis natum sanat. Phreneticis idem pulmo prodesse vide[illegible]r, vt annotat Plinius, calidus circa caput alligatus. Et Serenus inter remedia ad phrenesin hoc etiam recitat:

Conuenit hic calidis pecudum pulmonibus aptè
Tempora languentis medica redimire corona.

Sed & lethargicis pulmonem pecudis calidum circa caput adalligari vtile putant, vt citat Plinius, & podagras lenit, & vt addit Marcellus, calidus, & recens, qui præterea *pulmo pecudis*, inquit, idest, *ouis, dyſentericos recreat decoctus cum lini ſemine, ita vt & caro mãducetur & aqua illa potetur*. Santes Ardoinus ex Kiranide teſtatur pulmonem agni ſiccum, & tritum in potu datum eos ſanare, quibus datum eſt venenum.

Lib. de nat. mulier.

Si vteros purgare voles (inquit Hippoc[illegible]) primùm quidem hordeum oleo imbutum in prunis ſuffire oportet: poſtridie vero carnem ou[illegible]lam coquere cum hordei decocto ſub dio per noctem expoſito. Sit autem decoctum hordei congij menſura, & valde ipſas coquito. Vbi ferè coctæ fuerint, leuiter tepidas edat, & [illegible] ſorbeat. Poſtridie autem thus, & pulegium tritum melle ſubactum, & lana exceptum [illegible] triduum ſubdito.

Iecoris vis medica.

Iecur ouium nyctalopes ſanare tradit Plinius, ſed efficacius quidem [illegible] ouis, additque decocto eius oculos ablui ſuaderi. Marcellus verò iecur ouillum interpretatur ouis candidæ, idque diſcoctum cum aqua madefactum, contritumque, & oculis ſuper[illegible] nyctalopas purgare aſſerit. Aliàs etiam Plinius, ouium iecur, oculis cruore ſuffuſis, exim[illegible] deſſe, memorat. Si pariens inflata fuerit, Hippocrates hepar ouillum, aut caprinum [illegible] nere obrutum, edendum dare iubet meracius, ad dies quatuor, & vinum bibere vet[illegible]

Lienis ſanitas.

pecudis, idest, ouis toſtus, & in vino tritus, potuſque ilio reſiſtit, teſte Plinio, qui & a[illegible] tormina ſanare ſimiliter toſtum, atque è vino potum. Et alibi etiam ſuperſti[illegible] ſum[illegible] tat medicamentum: *Pecudis lien recens magicis præceptis ſuper dolentem lienem extenditur, dicente eo, qui medeatur, lieni ſe remedium facere: Poſt hæc iubent eum in pariete dormitorij [illegible] tectione includi, & obſignari annulo, terque nouies carmen dici.* Legitur & hoc apud Marce[illegible] ſed de liene agni: *Si quis (inquit) agnum recens natum confeſtim manibus diuellat, [illegible] eius, vbi extraxerit, calidum ſuper lienem dolentis imponat, ac faſcia liget, & dicat [illegible] dio lienis facio: poſtero die ſublatum, de corpore eius parieti cubiculi, in quo lienoſus dormire [illegible]tus eſt, luto prius illito, vt inhærere poſſit, imponat, atque ipſum lutum ſeptem ſignaculis [illegible] ad ſingula dicens: Lieni remedium facio: hoc tale remedium ſi ter fecerit, in omne tempus lien[illegible], quamuis infirmum, & periclitantem ſanabit.* Idem Marcellus, cinerem ex oſſibus agnor[illegible] ceribus, quę non trahunt cicatricem, rectè adhiberi ſcribit. Plinius paulò aliter: Magna (inquit) vis & in cinere pecudum fimi ad carcinomata addito nitro, aut cinere ex oſſibus femin[illegible] norum, præcipuè in his vlceribus, quæ cicatricem non trahunt.

Veſicæ vſus medicus.

Veſicam ouillam, aut capreinam vſtam Galenus bibendam præbere iubet his, qui ſe in ſomno permingunt, idemque remedium ceu ſingulare quiddam repetijt Mizaldus, & Altomarus, aiuntq; vtile eſſe ijs, qui inuiti reddũt vrinam. In muliebribus malis membranæ à partu ouium proficiunt, teſte Plinio, vt in capra referemus.

Sanguinis hædini, & agnini efficacia.

Sanguinis hædini recentis antequam coaguletur vnciam cum aceto mixtam, & [illegible] duo potam vomitui ſanguinis conferre, & ſimiliter ſanguinem agni, author eſt Auicenna. Sed Galenus lib. 10. ſimpl. de hædino tãtùm ſanguine hoc remedium à Xenocrate ſcriptu[illegible] refert. Ibidemque agninum, inquit, ſanguinem aliqui Epilepſiam curare prodiderunt, quod mihi experiri non placuit. Quod ſi quis periculum facere voluerit, ſat ſcio reprehenſum iri ab eo, qui talia ſcripſerunt. Omnia enim remedia, quæ in potu Epilepticos iuuant, vim incidendi ha[illegible], quæ agnino ſanguini nulla ineſt. Attamen Auicenna ſanguinem agni cum vino Epilepſi[illegible] ſanare aſſerit. Vt mulier concipiat, Aetius dorcadis, hædi, leporiſque coagulum, & fel [illegible]no ſanguine, medullaque ceruina, nardino & roſaceo oleo commiſcet, & poſt purgationem [illegible] vteri ſcilicet, ſubdit.

Fellis.

Quidam, teſte eodem Galeno, ſuum domeſticarum bile, ſiue felle vtuntur ad vlcera aurium, medicamento vtique non reprobo, ſed pro affectus magnitudine alia [illegible] atque alia alterius animalis bilis poteſt congruere, nam vbi vlcus diuturnum fuerit, multam[illegible] ſaniem puſque contineat, etiam ſicciorem bilem adhibebis, puta ouium, quæ paulò eſt acrior ſuilla. Tantum Galenus. Certè Plinius, fel pecudis cum melle aures purgare, tradit, & M[illegible]cellus inquit: *Fel ouillum mulſo mixtum ſi clyſterio addideris, & inde auriculas irrigau[illegible], expurgatis vlceribus, certiſſimam ſanitatem conſequeris*, additque: *Idem fel cum lacte mulieris inſtillatum, etiam ruptas interius auriculas certiſſimè ſanat*. Teſtatur inſuper Hali, fe[illegible] rium dolori mederi, qui eſt ex frigiditate. Cum lacte mulierum ruptis, & conuulſis, [illegible]

Lib 30.c.8.

prodeſſe dicunt, teſte Plinio, qui idem cum melle, ſed præcipuè agninum ad com[illegible] morbos [illegible] ait. Idem aſſerit & Sammonicus. Tolluntur eodem felle ouillo porr[illegible] creta Cimolia illita capiti, donec inareſcat: Marcellus mirum hoc ſcribit eſſe reme[illegible] porrigines habet prurigines. Rhaſis, & ex eo Albertus, cancrum, ſiue carnis corro[illegible] felle [illegible]ungatur, manifeſtè iuuari, profitetur. Fel arietis cum ſeuo ſuo lenit poda[illegible]

c[illegible],

A cellus, & Plinius scribunt. Quidam verò obscurus citans Dioscoridem, tradit fel veruccinum lanis adhibitum, & in vmbilico positum, ventrem soluere infantium. Contra venena omnia lac ouium calidum valet, teste Plinio, præterquam ijs, qui buprestin, aut aconitum biberint. Idem scribit Alicam peculiariter longo morbo ad habitudinem redactis subuenire ternis eius cyathis in sextarium aquæ sensim decoctis, donec omnis aqua consumatur: postea sextario lactis ouilli, aut caprini addito per continuos dies, mox adiecto melle. Talis sorbitionis genere emēdari syntexes. Contra quartanas quidam referente eodem deuorari iubent hirundinum fimi drachmam vnam in lactis caprini, vel ouilli, vel passi cyathis tribus ante accessiones. Tonsillas item, & fauces lactis ouilli gargarizationem adiuuare. Legitur hoc postremum remedium etiā apud Marcellum: lac caprinum, vel bubulum, vel ouillum recens mulsum, dum calet, vel etiam calefactum gargarizatum, tonsillarum dolores, & tumores citò sanat. Medicamenta quædam etiam ad phthisin ex lacte bubulo propinantur. Ouilli lactis sextario si quis adijciat (inquit idē Marcellus) cnici purgati denarios quatuor, & discoctum ita ebibat, molliet ventrem. Aron (authore Plinio) interaneis exulceratis ex lacte ouillo bibendum datur: ad tussim in cinere coctum

Lactis vires.

B ex oleo: alij coxere in lacte, vt decoctum biberetur. Dioscorides alui exulceratos fluores, & tenesmos ouillo, bubulouc, aut caprino lacte sisti ignitis calculis decocto tradit. Et Marcellus ait: Lac ouile, quod candentibus glareæ lapidibus in ipsum lac demersis excoquatur, dysenterico potui cum ipsis lapidibus datū efficaciter prodest. Et rursus: Si torminosi, vel cœliaci (inquit) propter frequentes desurrectiones viribus deficientur, dandum erit illis lac ouillum, aut caprinum tepidum per se, vel etiam decoctum cum butyro. Plinius verò ait, infundi quoque lac contra rosiones à medicamentis factas, & si vrat dysenteria, decoctum cum marinis lapillis, aut cum ptisana hordeacea: Item ad rosiones intestinorum bubulum, aut ouillum vtilius. Alibi etiam ait: Satyrij duo genera &c. prioris radix in lacte ouis colonicæ data, neruos intendit; eadem ex aqua remittit. Serum verò lactis ouilli, (ex sententia Crescentiensis) ventrē mouet, & bilem expurgat. De butyro hæc reperio: Reduuias, & quæ in digitis nascuntur pterygia tollunt (inquit Plinius) canini capitis cinis, aut vulua decocta in oleo superillito butyro ouillo cum melle. Et vlula auis cocta in oleo, cui liquato miscetur butyrum ouillum, & mel ad vlcera sananda valet. Habet & caseus ouillus vsum medicum, vetus enim (vt testatur Plinius) dysen-

Seri.

Butyri.

Casei.

C tericos recreat: Et Marcellus ait: Caseus ouillus vetustus in cibo sumptus, vel rasus, & cum vino potus, cœliaco medetur: Hippocrates de morbis muliebribus in capite, quod continet medicamenta, quæ secundas educunt, & menses detrahunt &c. ouiculæ, aut capræ cornu tusum, & hordeum tostum, & fresum, oleo subigi, ac suffiri iubet. Marcellus verò cornu arietis vri vult, cineremque eius cum oleo conteri, atque inde derasum caput frequenter vngi ad crispandum capillum. Vngulæ arietis cinis cum melle muris aranei morsum sanat (teste Plinio) Valerianus imponendum exprimit. Coagulum agninum Plinius aduersus omnia mala medicamenta valere scribit: & contra omnia venena pollere. Item contra pastinacam, & omnium marinorum ictus, vel morsus fimi drachmæ pondere ex vino. Muris item aranei morsus sanari eodem in vino poto, & Dioscorides hædi, agni, hinnuli &c. coagula similes naturas sortiri, ait, cōtra aconiti potum in vino, & concretum lac in aceto conuenienter assumi asserit. Auicennaque venenosos omnes morsus sanare. Habet & alias facultates; infantibus enim, qui lacte concreto vexantur, præsidio est (teste Plinio) ex aqua potum: aut si vitium coagulato lacte acciderit, discutiiur coagulo ex aceto dato. Sistit itidem sanguinem è naribus omne quidem coagulum ex

Cornu.

Vngulæ.

Coaguli.

D aqua, sed maximè agninum subditum, vel infusum etiam si alia non prosint. Et Marcellus asserit ex aqua subactum, & infusum naribus fluentibus mirè prodesse. De seuo ouium notandū est, aliquando simpliciter, (de quo priore loco agemus,) aliquando ex renibus, vel omento priuatim nominari. Quidam innominatus eo ad ignem liquato linteum intingi, & parti adustæ imponi iubet, atque ita curari asserit. Marcellus verò Malandriæ, & frigore partibus adustis prodesse scribit cuiuslibet pecudis seuum cum alumine tritum, vel excoctum, & ceroti modo impositum. Pernionibus quoque imponitur, (teste Plinio) cum alumine. Et apud Sextum habemus sepo arietis scabiem vngi admixta sandaracha, & subinde radi, hocque & ad perniones facere, sed cum alumine mixtum. Vetus cum cinere è mulierum capillis furunculis mederi dicitur (teste Plinio). Cicatrices ad colorem reducit, vt dictum est, pecudum pulmo, præcipuè ex ariete, sed seuum ex nitro, vt idem tradit. Paniculas aperit cum sale tosto appositum, vt Marcellus testatur. Rursus Plinius: Cantharidas illitas dicit prodesse licheni cum succo taminiæ vuæ, vel seuo ouis, vel capræ: tollit (eodem authore) vnguium scabritiem, & articulis luxatis præsentaneum est remedium cum cinere è capillo mulierum. Dysentericos recreat decoctum ex vino austero, & ilio medetur, & tussi veteri. Et Marcellus ait seuum ouillum decoctum in

Seui.

vino

vino auſtero, & calidum potui cœliaco datum manifeſto remedio eſſe, aitque ſimiliter decoctum tuſsi mederi, & Abſyrtus Hippiatrus in tuſsi equorum eodem vtitur. Galenus ad varia oculorum vitia caprinum, ouillumue adipem calida aqua madentem imponi iubet. Dioſcorides verò adipem hircinum, vt qui validiſſimè diſcutiat, podagricis auxiliari teſtatur cum fimo capræ, & croco impoſitum: Huic proportione reſpondere ouillum; Et obſcurus quidam eundem citans adipem veruecinum ſuillo ſimilem vim habere ait, hyſtericaſque aut ani cauſas viliter curare, & ambuſtis auxiliari. Curatur hoc modo ex ſententia Dioſcoridis, quemadmodũ & ſeuum hircinum, & ceruinum. Elotum & tunicis exemptis pilæ emolliẽdum tradito, ac manibus fricato affuſa paulatim aqua, donec ne amplius quidem cruentum virus excernatur, aut pingue aliquod innatet, ſed nitida ſpectetur: Deinde in ollam fictilẽ conijcito, & adiecta aqua, vt ſupereminęat, leui pruna liquefacito, & moueto, atq; in aquam colato, cumq; refrixerit, iterum in loto fictili eliquato, & quæ antè diximus facito: Tertiò ſine aqua liquefactum, in pertuſam liquore pilam colato, refrigeratumque recondito. De altero verò ſeuo hęc reperio. Scribit Geſnerus pinguitudinem exteriorem (inter carnem, & cutim) inter poſteriora crura priuatim ad morbos quoſdam requiri, ſeſe intellexiſſe: ſeuum verò pecudis à renibus euulſum admixto pumicis cinere, & ſale. Marcellus tectiſſimè dolentibus & tumentibus veretris imponi refert. Et Plinius ait: ſeuum ex omento pecudis, præcipuè à renibus admixto cinere pumicis, & ſale cæteris verendorum vitijs (de formicationibus, & verrucis prius dixerat) mederi, & vterque teſtatur ſeuum ex omento pecudum illitum, ſanguinem nariũ ſiſtere. Medulla ouilla quarto loco poſt ceruinam, vitulinam, taurinam, & caprinam laudatur à Dioſcoride. Medullam agni ad ignem liquefactam Albertus cum oleo nucum, & ſaccharo albo deſtillatam ſuper ſabathum (zanibac purum, Rhaſis) & ſic epotam diſſoluere ait calculum veſicæ, & conferre mingenti ſanguinem, & ad dolores virgæ, veſicæ, renum. Idem Albertus vrinam ouis rubræ, aut nigræ perutilem eſſe ait hydropi, ſed præcipuè, ſi cum melle fuerit mixta, atqui Rhaſis hoc tradit de ſtercore ouillo. Chiron Centaurus verò apud Vegetium Hippiatrum iumento, quod profluuio attico (vox corrupta) ceperit labore, ita vt viridis ei, aut pallidus per nares humor erumpat, ex lotio humano, aut arietino duas cotylas cum vino, & cyatho olei roſacei putat eſſe miſcendas, & per nates, quæ humorem funeſtum egerunt, dirigendas, eamque curationem, & pulmoni ſanitatem, & naribus ſiccitatem præſtare confirmat: Plinius ſordes aurium, & mammarum pecudis denarij pondere cum myrrhæ momento, & vini cyathis duobus morbo regio reſiſtere ſcribit. Stercoris verò, ſiue fimi vſus, eſt plurimus. Medicus quidam medicamentorum peritus in Myſia Helleſpõti (teſte Galeno) ouium vtebatur ſtercore ad acrochordonas, & myrmecias, & thymos, & furunculos duros, quos clauos nominant, aceto videlicet diluens, quin & vlcerum ambuſta ad cicatricem illo ducebat, nempe ſtercus hoc cerato roſaceo commiſcens. Sed & caprino ſtercore ambuſtos ſimiliter curabat parum eius cerato eidem longè copioſiori admiſcens. Sed & apud Dioſcoridem habemus fimum ouillum ex aceto illitum ſanare epinyctidas, clauos, penſiles verrucas, thymos, & ambuſta igni, roſaceo cerato exceptum. Eademq; ferè Rhaſis & Albertus tradunt: Fimum, inquiunt, ouillum cum aceto illitum verrucas tollit, & variolas, quæ nominantur aſſatæ; & cum cerato roſaceo, ambuſta. Alias etiam, inquit idem Rhaſis, ſtercus iſtud cum melle impoſitum mederi verrucis leuibus, & carnem excreſcentem abolere, item formicam. Et Marcellus ait; Fimus ouillus recens, manibus ſubactus, & emplaſtri more appoſitus detergere verrucas. Plinius autem cum cera commixtum mederi ambuſtis, & clauos pedum impoſitum ſanare; item verrucas omnium generum; incipientibuſq; carbunculis occurrere. Galenus ex oleo tritum inſtar cataplaſmatis imponi iubet ad vulnera recentia gladio, aut ligno illata. Sed Serenus cùm proximè de luxatis ſcripſiſſet, inquit:

Aut ſi concluſum ſeruauit tibia vulnus,
Stercus ouis placida iunges, adipeſque vetuſtos,
Pandere, quæ poterunt vlcus, patuloque mederi.

Eumelus Hippiatrus ſi detorta ſit iumenti ceruix, fimum ouillum cum vino vetere, & oleo miſceri iubet, eoque calido ſæpe perfricari ceruicem. Plinius contra omnium phalangiorum morſus remedio eſſe, ait, pecudum fimi cinerem illitum ex aceto. Et alibi dicit, aduerſus ſerpentiũ ictus efficax haberi fimum pecudis recens in vino decoctum, illitumque. Si equus vngulam pertuderit, Vegetius, ouinum ſtercus cum aceto miſcet, & imponit, quanquam alij caprinum efficacius credant. Magna vis & in cinere pecudum fimi, inquit Plinius, ad carcinomata addito nitro, aut cinere ex oſsibus feminum agninorum, præcipuè in his vlceribus, quæ cicatricem non trahunt; Fimo quoque ipſo ouium ſub teſta calefacto & ſubacto, tumor vulnerum ſedatur. fiſtulæ purgãtur, ſanantur que, item epinyctides. Alopecias replet eiuſdem fimi cinis cum oleo cyprino,

Seuum vt curetur. *Medulla facultas.* *Vrinæ.* *Lib. 1. c. 17.* *Stercoris.* *Cap 43.* *Fimi cineris vis.*

A cyprino, & melle. Sed & Paulus Aegineta testatur expleri alopecias non caprino tantùm, sed etiam ouillo fimo, Græcos quosdam scripsisse. Abscessui oborto in radice auris prodest emplastrum ex stercore ouis cum pinguedine anseris, aut gallinæ, vt tradit Rhasis, apud quem etiam legimus stercus ouis potum pondere drachmæ cum decocto caprifolij valere contra icterum. Ad dolorem colicum remedium physicum ex Marcello: Stercus ouis montanę mense Septembri deficiente luna pridie inclusæ, manè excipies, & sole durabis, atque in puluerem rediges, & habebis in vase vitreo, siue stanneo, cùm vsus exegerit cochleare plenum colico ex aqua calida, si febricitauerit, sin syncerus erit, cum vino, per triduum dabis. Si splen exterius inungatur stercore ouillo vlto (Albertus addit, ex aceto) imminui excrementum eius, Rhasis author est. Ad calculum idem Marcellus tale recitat remedium; Ibisci libram vnam, stercoris ouilli recentis pugillos duos, axungiæ veteris pugillos duos; hæc omnia contrita pariter miscebis, & in lana succida renibus appones emplastri modo; statim proderit: Podagras lenit fimum illud, quod liquidum reddūt (teste Plinio) qui & in muliebribus malis membranas à partu ouium proficere scribit, & fimum quoque pecudis eosdem vsus habere. Tradit item, fimo agnorum, priusquam herbam gustauerint, in vmbra arefacto, mitigari dolores faucium, & vuæ, idemq; testatur Marcellus. Iam verò pura vellera, aut per se imposita cæcis doloribus, aut accepto sulphure mederi, testatur Plinius, tantumque pollere, vt medicamentis quoque superponantur. Sextus peculiariter lanam arietis nigram intinctam in aqua, deinde in oleo, & suppositam locis dolorem tollere asserit, & suffumigatam, ante prolapsam vuluam reprimere. Pugnacis arietis è medio comuum lanas suffitas Nicolaus Myrepsus imponi iubet loco dolenti in hemicrania, doloremque sedari promittit. Alij cinerem huius lanæ ex aceto imponunt, sic enim Marcellus: Lanam arietis de fronte velles, & combures in operculo ollæ nouo, & in mortario confricabis, atque ex aceto fronti illines ad capitis dolorem. Serenus in morbo regio inquit:

Vellerũ vis.

Vellera cum vino suffiri sulphure prodest.

Testatur verò etiam Plinius lanam per se conchylio infectam magnopetè auribus prodesse. Quosdam aceto, & nitro madefacere, & alibi scribit: Ibisci radicem ante solis ortum erutam inuolui lana à quibusdam, coloris, quem natiuum vocant, præterea ouis, quæ fœminam peperit, strumisq; vel suppuratis alligari. Inquit & alibi, arietis vellera lota frigida ex oleo madefacta C in muliebribus malis inflammationes vuluæ sedare, & si procidant, suffitu reprimere. Ad hæc Lais, & Salpe canum rabiosorum morsus, testante eodem, leniri aiunt, & tertianas, quartanasque febres menstruo in arietis lana arietis nigri argenteo brachiali incluso. Et alibi, inquit idē Plinius: partus adiuuari putant, si in arietis lana alligatum cucumeris syluestris, semen inscientis lumbis fuerit, ita vt protinus ab exitu (scilicet fœtus) rapiatur extra domum. Cinis crematarum lanarum, ex sententia Dioscoridis, crustas obducit, excrescentias in carne cohibet, & vlcera ad cicatricem perducit. (eadem ferè Plinius de œsypo scribit, vt modò patebit) Mundæ autem, & carptæ in fictili crudo cæterorum more vruntur. Nec secus fimbriati marinarum purpurarum flocculi, cremari solent. Aliqui cum sordibus lanas carpunt, & melle irrigant, eodemque modo vrunt. Alij in fictili oris patuli verucula inter se distantia componūt, & concerptas, carminatasque lanas oleo ita suffusas, vt ne stillare quidem possint, assulis tædæ subiectis, & eisdem, lanisque permutatim interstratis, leuiter succendunt, & vstas tollūt: quod si è tęda pix, pinguitudoue vlla profluxit, collecta reconditur. Lauatur ad oculorum medicamēta: cinerem in labellis, aqua addita manibus confricant, & considere patiuntur, idque sæpius mutantes aquam, donec linguam adstriugat, nec mordeat. Tantum Dioscorides. Galenus lanæ vstæ vim tribuit acrem pariter, & calidam vnà cum partium tenuitate, itaque molles nimiumque humidas vlcerum carnes celerrimè eliquare testatur. Indi & in medicamenta desiccatoria; vri ea tanquam alia plurima iubet ollam implendo nouam, quam tegat operculum multis foraminibus perfusum. Cinis lanæ succidæ illinitur (inquit Plinius) attritis, vulneratis, ambustis, & in oculorum medicamenta additur; item in fistulas, auresque suppuratas. Adhæc detonsam eam, alij verò euulsam decisis summis partibus, siccant, carpuntque & in fictili crudo componunt, ac melle perfundunt vtrumque. Alij hastulis tædæ subiectis & subinde interstratis, oleo asperfam accendunt, cineremque in labellis aqua addita, confricant manibus, & considere patiuntur, idque sæpius mutantes aquam, donec linguam adstringat leniter, nec mordeat, tunc cinerem reponunt. Vis eius septica est, efficacissimèq; genas purgat. Hactenus Plinius, sed pro vi septica, reponendum videtur vis smectica. Vulneribus quibuscunque Serenus inquit:

Cineris lanarũ vsus.

Succida cum tepido nectetur lana lyæo,
Ambusti, ve cinis complebit vulneris ora.

Idem ambustis igni,

Aut

Aut tu ſucceſæ cinerem perducito lanæ.

Marcellus lanam ouiculæ de inter femora velli, & comburi iubet, & in aceto intingi, & ſuper tempora caput dolentis ligari: Et aliàs arietis quàm pinguiſſimi lanam plenam ſuis ſordibus combuſtam, & in puluerem redactam prodeſſe aſſerit plurimum, ſi eo cinere ex aqua locum inguinum perfricaueris. Ad ſpirandi difficultatem Galenus ouium pilos, qui circa anum ſunt, vſtos, attritos in dulci vino propinat. Plinius ſcribit: vellerum cinerem genitalium vlceribus mederi, nec non & paſſionibus pecudum. Quæ verò lana ſuccida vocetur, oſtendit Varro his verbis: *Tondentur oues quo tempore inter æquinoctium vernum, & ſolſtitium ſudare cœperint, à quo ſudore recens lana tonſa ſuccida eſt appellata* Græci ῥυπαρὰν dicunt. Ioni ſinypē, al] œſypiram, hoc eſt, ſordidam, & cum œſypo ſuo nominant teſte Hermolao. Hippocrates teſte Cornario lanas ſuccidas etiam ἔρια πινόεντα vocat, & ἔρια πινώδη, nam & πῖνος vox, inquit, œſypi, ac ſordium ſignificationem habet. Plinius laudatiſſimam eſſe ait ex collo, natione verò Galaticam, Tarentinam, Atticam, Mileſiam, aitq; omnibus lanis ſuccidis vſum eſſe medicatum. Idem de ouis collo attonſam laudat in epiſtola ad Marcellum Empiricum. Succidæ lanæ, inquit Dioſcorides, molles, & de collo feminibuſque laudatiſſimæ habentur. Subueniunt inter initia vulneribus percuſſis, deſquamatis, liuidis, oſſibus fractis, aceto, oleo, aut vino imbutæ: ſiquidem facilè ſuccos combibunt, quibus immerguntur, & ob pecudum ſordem (ſic enim œſypum vocant) emolliunt. Capitis, ſtomachi, aliorumque partium doloribus cum aceto, & roſaceo efficaciter imponuntur. Sic etiam Plinius. *Succidam*, inquit, *imponunt, & deſquamatis, percuſſis, liuidis, contuſis, colliſis, contritis, deiectis, capitis, & alijs doloribus, ſtomachi inflammationibus ex aceto, & roſaceo:* ait item præter cultum & tutelam contra frigora ſuccidæ plurima præſtant remedia ex oleo, vinoque aut aceto prout quæque mulceri, morderique opus ſit, & adſtringi, laxarique luxatis membris, dolentibuſvè neruis impoſitæ, & crebrò ſuffuſæ. Quidam etiam ſalem admiſcent luxatis. Alij cum lana rutam tritam, adipemque imponunt. Item contuſis, tumentibuſque. Ait etiam Galenus lanam ſuccidam aptè ſuſcipere irrigationes, ſiue embrochas, quæ adhibentur contuſis, & quomodocunque percuſſis, vt quæ vtilitatem ex illa proficiſcentem promoueat, idque propter œſypum: lotam verò, nec amplius œſypum habentem, materiam tantùm eſſe idoneam excipiendis liquoribus, quæ irrigātur. Canis rabioſi morſibus inculcata lana ſuccida poſt diem ſeptimum ſoluitur, teſte Plinio, reduuiaſque ſanat ex aqua frigida, ex oleo calido humidis appoſita medetur, vt ait Marcellus. Quin & vlceribus vetuſtis imponi cum melle: vulnera ex vino, vel aceto, vel aqua frigida, & oleo ſanare idē Plinius tradit, at Dioſcorides vulneribus inter initia ſubuenire. Apud Serenum vbi ait oſſibus fractis:

Conueniet cerebrum blandi canis addere fractis,
Lintea deinde ſuperque inductas nectere lanas

intellige lanas ſuccidas, quas fractis oſſibus auxiliari, Dioſcorides quoque docet. Refert Herodotus Pœnos paſtorales in filijs quadrimis venas verticis lana ſuccida inurere, nōnullos venas temporum, ne vnquam ſcilicet pituita defluens è capite officiat: Eaque de re ſe eſſe dicere, optima valetudine. Quod ſi pueris inurendis ſpaſmus contingat, vrina hirci aſpera eos liberari. Si talum, aut vngulam bouis vomer læſerit, picem duram, & axungiam cum ſulphure & lana ſuccida inuolutam cādente ferro ſuper vulnus inuri iubet Columella. Prodeſt eadem phreneticis ſuffitu, vt ait Plinius, & Serenus ad phreneſin calidi pecudis pulmones, inquit, circumponantur, illotis etiam ſuffire memento: Oculus cruore ſuffuſus eximiè prodeſt, authore Plinio, columbæ præſertim maſculæ ſanguis ex vena ſub ala, ſed ſuperimponi oportet ſplenium è melle decoctum, lanamque ſuccidam ex oleo, vel vino: ait etiam lanas habere cum ouis ſocietatem, ſimul fronti impoſitas contra epiphoras, ſed non opus eſſe eas in hoc vſu, vt radiculę ſint curatæ, neque aliud, quàm candidum ex ouo infundi ad pollinem thuris. Plinius ſanguinem in naribus ſiſti ait lana ſuccida cum oleo roſaceo, & alio modo auribus ſæpius obturatis indita. Et Marcellus: *Lana ſuccida*, inquit, *conijcitur in aures cum oleo roſaceo, & auricula de lana ſuccida obturantur, & ita ſanguis profluens continetur.* Et aliàs ait: *Lana ſuccida ex oue fæmina decerpta, atque interta madefactaque roſa liquida, ſanguinis abundantiam reprimit.* Et Plinius lanam ſuccidam ex ariete ſanguinem ſiſtere, ſi articulos extremitatum præligaueris, vt inde colligamus, ſiue ex mare, ſiue ex fæmina fuerit, vtrique eandem adſtringendi vim ineſſe: nam & Serenus ad ſanguinem è naribus ſiſtendum, inquit:

Lana madens oleo, ſed nondum lauta, roſato,
Hæc datur in nares, vel claudit denſius aures.

Teſte Plinio halitus oris gratiores reddere creditur: Confricatis dentibus, atque gingiuis admixto melle. Sed Marcellus, melle illita dentes perfrictos, miro modo candorem maximum con-

Lana ſuccida vis & vſus.

Lib. 4.

A conſequi tradit. Rurſus verò Galenus lanam ſuccidam linteolo illigatam torreri iubet, adiecta deinde tertia ſalis portione, teri omnia ſimul, & perfricari hoc puluere dentes, atque ita à dolore præſeruari. Eadem nitro, ſulphure, oleo, aceto, pice liquida feruentibus tincta, (vt ait Plinius) & quàm calidiſſima impoſita bis die, lumborum dolores ſanat; Cæteris verò verēdorum vitijs (de formicationibus, & verrucis prius dixerat,) medetur ex aqua frigida per ſe impoſita, ſubditaq; mortuos partus euocat, ſiſtitque etiam profluuia mulierum: hinc & Serenus ait:

Succida lana malos remoratur ſubdita curſus,
Mortua quin etiam producit corpora partu.

Iam verò ſordes lanis inhærentes œſypum dici, ſupra oſtendimus, & ex Galeno diximus cōcoquendi vim habere ſimilem butyro, & ſimul parum digerētis facultatis. Idē tradit Aetius, & Dioſcorides ait, œſypum excalfacere, explere vlcera, & emollire, pręſertim ſedis, ac vuluæ cum meliloto, & butyro, ſed Plinius: *medetur*, inquit, *& vulua inflammationibus, & ſedis rhagadys, & condylomatis cū meliloto, & butyro*. Diximus item ſuperiùs in multorum codicibus

Oeſypi vires.

B tum græcis, tum latinis perperam pro œſypo poni hyſſopum, quemadmodum & in hoc Plinij loco, *hyſſopum ad vlcera manantia prodeſt*, legēdum eſt œſypum, de cuius viribus ipſe multa: vulneribus, inquit, medetur cum hordei cinere, & ærugine æquis partibus: ad carcinomata quoq; ac ſerpentia valet. Erodit & vlcerum margines, carneſq; excreſcentes ad æqualitatem redigit: explet quoq;, & ad cicatricem perducit (eadem ferè Dioſcorides de cinere lanæ crematæ ſimpliciter tradit) Igni ſacro medetur cum pompholige, & roſaceo. Somnos allicit cum myrrhæ momento in vini cyathis duobus dilutum (quo modo comitialibus etiam medetur, vt modò recitabo) vel cum adipe anſerino, & vino myrthite. Maculas in facie, cum melle Corſico, quod aſperrimum habetur, extenuat, item ſcobem cutis in facie cum roſacco impoſitum vellere. Quidam & butyrum addunt. Si verò vligines ſint, fel caninum prius acu compunctas. Sed aliter legit Marcellus, cuius hæc ſunt verba: *Oeſypum cum melle Corſicano tritum, & appoſitum abolet de facie omnes maculas; quidam & butyrum addunt: Si verò & vituli fimus, & fel caninum miſceatur, medicamentum vtilius erit, ita vt pariter temperata omnia decoquantur*. Idem Marcellus œſypum ex oleo tritum, & inſtillatum

C capiti, pityriaſi mederi aſſerit. Tradunt & comitialibus morbis vtile eſſe, referente Plinio, cum myrrhæ momento, & vini cyathis duobus dilutum (ſed hoc modo etiam ſomnos allicit, vt paulo antè ex eodem dictum eſt) magnitudine nucis auellanæ à balneo potum: Scribit etiam oculis vtiliſſimum eſſe contra inflammationes, genarumque callum. Atqui etiam Dioſcorides contra eroſos oculorum angulos, ſcabioſoſque & genas, quæ occalluerunt, & ciliorum defluuia efficax eſſe, tradit: torreri autem in teſta noua (nempe ad medicamenta oculorum iam dicta. Interpretes ineptè transferunt: donec redactum in cinerem, pinguedinem amittat.) Ex eo etiam fuligo colligitur, quæ in oculorum medicamenta commodè addi ſolet. Sed & idem Plinius: Quidam, inquit, œſypum in teſta torrent, vtilius tale exiſtimantes eroſis, & duris genis, angulis ſcabioſis, & lacrymantibus. Dioſcorides ſimpliciter attribuit, quæ fuligini eius Aetius ex Dioſcoride ſe mutuari profeſſus. Aetij verba hæc ſunt: *Oeſypus crematus vtiliſſimam fuliginem reddit, ad angulos oculorum eroſos, ſcabioſoſque, & ad palpebrarum callos, earumdemque depilationem*. Crematur interdum etiam in noua teſta, donec exuſtus pinguedinem omnem amiſerit. Ponatur teſta ſu-

D per carbonibus, deinde, quod vſtum eſt, colligatur, ſeruatumq; ad vſum teratur. Mihi quidem tum œſypum ipſum vſtum, tum fuliginem eius eandem habere facultatem, ad oculorum præcipuè medicamenta Dioſcorides, & Aetius ſentire videntur. Dioſcorides cum œſypi vires primùm ſimpliciter ſcripſiſſet: mox addit a nouo initio; Facit præterea ad angulos in oculis eroſos, &c. non iam ſimpliciter ſcilicet, ſed eo modo, quem ſubijcit: Vritur autem (inquit, nimirum ad prædictos vſus) in teſta noua &c. Sed hoc interpretes non animaduerterunt. Dicitur verò etiam, teſte Plinio, palpebras gignere, cum myrrha calidum penicillo illitum, & Marcellus ſcribit, glabris palpebris pilos induci, ſi œſypo, quod ſub armis ouium naſcitur adiecta myrrha, pariterque in mortario trita, ſpicillo calido loca pilis nuda perduxeris. Alicubi etiam Plinius ait, non oculorum modò vlcera, ſed oris etiam, & genitalium ſanare cum anſerino adipe. Apud Aetium miſcetur cerato imponendo aduerſus phthiſin, item epichematis ad pleuritidem, reiectionis maximè tempore. Sextus ſordes arietis, quas inter femora habet cum ariſtolochia, & myrrha æquis partibus potari præcipit, eſſeque ad regium morbum remedium optimum. Euocat menſes, & partus, teſte

Dioscoride, & cum anserino adipe sanat vlcera genitalium; sedis item vitijs efficacissimum esse legimus apud Plinium, sed quosdam adijcere pompholygem, & rosaceum. Carbunculo in verendis, cæterisque ibi vulneribus occurrere è melle cum plumbi squamis, podagras lenire cum lacte mulieris, & cerussa. Sed apud Marcellum pro cerussa, legitur cera. Hydropicis ex vino addita modicè myrrha potui dari nucis magnitudine, aliquos etiam addere anserinum adipem, & oleum myrtheum. Sordes ab vberibus eundem effectum habere, caudarum itidem sordes concretas in pilulas, & siccatas per se, tusasque in farinam, & illitas dentibus mirè prodesse, etiam labantibus, gingiuisque, si carcinoma serpat. Atticum œsypum præferri ex Ouidio suprà dictum fuit, sed & Plinius œsypo in Atticis ouibus genito palmam tribuit, & Galenus eundem cæteris præfert. Parandi modum tradit Dioscorides his verbis: Succidæ molles radicula non curatę calida aqua lauantur, & quibuscunque sordibus expressis, & in labellum oris ampli coniectis aqua infunditur, magnoque impetu ligula, vti respumet, agitatur: aut lignea rude validiuscule conturbatur, quò largius sordida spuma colligi possit, deinde marina respergitur & considente pingui, quod supernatabat, collectoque in altero fictili vase, denuo aqua in labellum fusa agitatur: spuma iterum mari perfunditur, & demum eximitur: hoc tantisper fieri solet, dum consumpta pinguedine nihil prorsus spumę extet: collectum œsypum manibus emollitur, & si qua insedit spurcitia, confestim demitur, exclusaque sensim omni aqua, recentique affusa, manibus misceatur, donec admotum linguę œsypum adstringat leuiter, nec mordeat: atque pingue, candidumque spectetur, tum in fictili vase conditur. Verùm omnia feruido sole fiant. Nonnulli excolatum pingue, frigida aqua eluunt, & manibus non secus atque ceratum mulieres contricant: ita enim candidius redditur. Alij elotis lanis, & sordibus, quibuscunque exemptis, ac lento igni in æneo vase ex aqua decoctis, pingue, quod supernatat, collectum, aqua, vt diximus, lauant: colatumque in fictilem patellam, quę calidam aquam contineat, linteo operiunt, atque soli mandant, donec candidum fiat, & satis crassum. Alij bidui spatio aquam effundunt, nouamque adijciunt. Melius est læue, radicula non curatum quod succidarum vires olcat, & si manu in concha fricetur cum aqua frigida, albescat, nihil in se duri, aut concreti habens: Veluti quod cerato, aut adipe adulteratur. Tantum Dioscorides interprete Ruellio; (cæterùm ab initio statim, vbi legitur, lanę succidę molles radicula non curatę, gręcè est ἐστρυθισμένα, idest, struthio, aut radicula adhibita curatæ, lotæque absque negatione, quam Marcellus, & Ruellius de suo adijciunt. Atqui Dioscorides non videtur negationem addidisse, (præsertim cùm in nullis codicibus illa reperiatur, Marcello etiam teste) sed eo modo, quo fieri à quibusdam solebat œsypum, descripsisse: Quamobrem postea monet meliorem esse ἀστρύθιστον, hoc est, lana non curata struthio, sed simpliciter lota cum aqua calida (ne scilicet nimia caliditas, aut acrimonia à struthio ei accedat, cùm concoquendi tantùm, quod moderato calore fit, vim habere debeat, ad quosdam tamen affectus struthij vim ei conducere non negarim): Sed adiungam quoque Aetij verba, quoniam Dioscoridis verba se recitare professus, non parum ab eo variat: Sordidas lanas sub axillis ouium repertas, densas, ac molles (ἔρια κονδὰ καὶ ὖλα, καὶ μαλακά: vocem ἐστρυθισμένα non habet) calida lauato, sorditiem omnem exprimendo, quarum loturam in vas ampli orificij coniectam feruenti aqua superinfusa agitato, aquam poculo excipiens, aut alio instrumento, & ab sublimi præcipitans, donec spumescat, tum marina aqua si affuerit, si non affuerit, frigida inspergito, finitoq; vt consistat: Vbi refrixerit, quod fluitabit, tudicula eximito, atq; in aliud vas conijcito, inde modica aqua frigida iniecta, manibus versato, mox aqua illa effusa, nouam feruentem infundito, idemque omnino repetito, quod iam docuimus, donec candidus, pinguisque œsypus reddatur, nihil amplius impuri continens, tum in fictili conditum per aliquot dies insolato, & seruato. Sunt autem omnia hæc sub calido sole facienda: ita enim efficacior, candidiorque, neque durus, asperve redditur, veluti qui cerato, aut fermento adulteratur. Hucusque Aetius. Græcè quidem scribitur adulterari œsypum, κηρωτῇ ἢ ζύμῃ, cùm Dioscorides habeat κηρωτῇ ἢ στέατι, idest, cerato, (non cera, vt Marcellus vertit) aut adipe. Aetius fortè σαιτὶ legerat, quod ζυμὴν exposuit: Sed adipe, vel seuo potius, quàm fermento, aut farina subacta œsypum adulterari, omnibus credo verisimile est. Oesypus, inquit, author de Simplicibus ad Paternianum hac ratione colligitur: Lanas succidas sordidissimas, & iam mox detonsas mittimus in vase, quod habeat calidam aquam, & aquam succendimus, vt aliquantum ferueat, deindę refrigeramus, & quod supernatat in medium pin-

Sordes inter femora.

Oesypus vt paretur.

Vt colligatur.

A pinguaminis, abradimus manu, & in vase stannea abstergimus, & sic ipsum vas aqua pluuiali implemus, & opertum tenui linteo in sole ponimus, & rursus delimpidamus, & sic œsypum reponimus. Vires enim habet cum aliqua acrimonia mollientes, & relaxantes, sed adulteratur ex pinguedine, & ceroto molli. Sed statim deprehenditur, eo quod syncerus œsypus reseruat succidum lanæ, (succidæ lanæ odorem seruare dicit Dioscorides) & si manibus fricetur similis cerusæ efficitur. Hæc itaque ille. Plinius etiam non vnum parandi modum recitat his verbis: Quin ipsæ sordes pecudum, sudorque feminum, & alarum adhærentes lanis (œsypum vocant) innumeros prope vsus habent. In Atticis ouibus genito palma. Fit pluribus modis. Sed probatissimum lana ab his partibus recenti concerpta, aut quibuscunque sordibus succidis primùm collectis, at lento igni in æneo vase subferuefactis, & refrigeratis, pinguique quod supernatet, collecto in fictili vase iterumque decocta, priori materia, quæ pinguitudo vtraque frigida aqua lauatur, & in linteo siccatur, ac sole torretur, donec candida fiat, ac translucida. Tum in stannea pyxide conditur. Probatio autem, vt sordium virus oleat, & manu fricante ex aqua non liquetur, sed albescat, vt cerusa, oculis vtilissimum contra inflammationes, genarumque B callum. Quidam in testa torrent, donec pinguitudinem amittat, vtilius tale existimantes erosis, & duris genis, angulis scabiosis, & lacrymantibus, vt inter remedia dictum est. Ex eodem œsypo pharmacum compositum fit, quod Græci Medici aliquando οἴσυπον φάρμακον, aliquando οἰσύπου κηρωτὴν, aliquando οἴσυπον κηρωτοειδῆ, aliquando οἴσυπον ὑγρὸν vocant: atque hæ appellationes omnes à forma medicamenti, quod ad cerati liquidi modum paratur, sunt deductæ. Componendi autem modum docet Paulus, sed tum in hoc Pauli loco, tum in alijs plerisque omnibus itidem, ὕσσωπος pro οἴσυπος falsò legitur. Sunt autem promiscui vsus œsypi per se, & pharmacum ex eo constans, veluti Galenus his verbis tradit: Ex œsypo cerotum notum omnibus pharmacum est, quo plurimi ad inflammationes in hypochondrijs vtuntur. Hoc etiam pro œsypo vti licebit, si absit ille, & eundem finem consequeris. Quin & hodie in aliquibus pharmacopolijs hyssopus humida habetur pyxidibus inscripta, vt ait Cornarius, & humidam, ad differentiam hyssopi herbæ aridæ dictam volunt, qui fortè de re ipsa nihil sciunt, cùm non hyssopus humida ea res, hoc est, lanarum sordes sit appellanda, sed œsypus liquidus. Alibi etiam inquit Aetius: œsypi præparationem in secundo C libro optimam descripsimus, sed vbi hoc haberi non poterit, accipe quod pigmentarij hoc modo conficiunt; Meliloti vncias quatuor, cardamomi, hyssopi herbæ singulorum vncias duas, succidæ lanæ ex ouium axillis vncias 4. & cætera. Eadem præparatio legitur apud Aeginetam in 7. nonnihil ab Aetij varians. Inter cerata Nicolai Myrepsi, quod numero tertium est, œsypum recipit, & facit ad dolentes articulos, & ad podagras, & omnem phlegmonem, doloremque mediarum corporis partium, id est, hypochondriorum, ac duritiem. Author libri de dynamidijs Galeno adscripti, œsypum appellat ius lanæ, idest, succum lanæ. Verba eius sunt hæc: Oesypi cerotum sic facito. Ceram, axungiam sine sale, colophoniam, ius lanæ, vetus oleum an. libram vnam, iuris fænigræci vnc. 6. adipis anserini, & pullini an. vnc. i. Coque oleum cum iure lanæ, & fænigræci diligentissimè, donec ad mensuram olei perueniat: Iterum pone ad focum, additis suprascriptis speciebus. Ius verò de lana sic facito: Lanam succidam in aquam multam pone, vt molliatur, diebus sex, septima verò die coque, & ipsam pinguidinem desuper collige suprascripto penso, & exinde confice cerotum. Tantum ille. Emplastrum de pelle arietis ad hernias, siue enterocelas à recentioribus quibusdam D medicis commendatur, & describitur præsertim ab Arnoldo de Villanoua, & in aliquot pharmacopolarum officinis paratum reperitur. Eius descriptio, & conficiendi modus traditur in nostro antidotario. Recipit lithargyrij auri, lapidis hæmatitis, sanguinis draconis, boli armeni, masticis, ammoniaci, mumiæ, galbani, thuris, costi, lumbricorum terrestrium, an. drach. s. picis naualis, colophoniæ, ceræ albæ an. drach. i. consolidæ maioris, minoris, mediæ an. drach. iij. rosarum, myrrhæ, aloes an. drach. i.s. pilæ marinæ vstæ, gallarum, balaustiorum, aristolochiæ rotundæ an. drach. vj. visci quercini, terebinthinæ an drach. ij. sanguinis hominis rufi vnc. viij. Conficitur hoc modo: Decoque pellem arietinam in frusta sectam, donec tota dissoluatur, fiatque gluten, omni penè euanescente aqua, cuius accipe lib. i. panno colatam, & viscum quercinum prunis dissolutum in stannea sartagine, & assiduè spatula mouendo. deinde ceram, picem, & colophoniam, & reliqua ordine continuo. Gummi vino dissoluantur, postremò sanguis terebintina, & pulueres minutissimè triti, ac lumbrici vino loti, atque seorsim alio vino cocti, pistillo caldiusculo commoueantur, & alijs commisceantur. Loco sanguinis humani accipiatur sanguis suillus ex præcepto Galeni, & Dioscoridis. Prodest peritonæo relaxato, & intestinorum hernijs, & omenti, & relaxato item vmbilico.

Cerotum ex œsypo.

Lib. 7.

Lib. 14. meth.

Ius lanæ.

Emplast. de pelle arietis.

Plinius aſſerit inhiberi venerem pugnatoris galli teſticulis, anſerino adipe illitis, adalligatiſq; pelle arietina, tradi; & alibi inquit: gallinacei dexterum teſtem arietina pelle adalligatum partus continere. Cur verò pelles recenter detractæ maximèque arietum; verberum vulneribus, & vibicibus admotæ, & oua ſuper confracta prohibent vlcera ne conſiſtant, inquirens Ariſtoteles: An, inquit, ratione vtraq; humor colligi, intumereq; prohibetur; pars enim colliſa humorem trahit, intumeſcitque propter feruorem. Oua ſua lentitia glutinant, atque ita intumeſcere non ſinunt, vt etiam in ambuſtis glutine agitur. Conglutinare poſſunt pelles quoque ob ſuam lentitiam hærentes, nimirum, ſimulque ſuo calore concoquunt, inflammationemque ſedant, neque enim eas detrahere ſolemus, niſi diebus aliquot poſt &c. Sed & Plinius ſcribit: verberum vulnera, atque vibices pellibus ouium recentibus impoſitis ſanari, & Galenus pellem ouillam recens detractam, hoc eſt adhuc calentem circumpoſitam ijs, qui quocunque modo fuerint verberati, omnium, ait, luculentiſſimè adiuuari, adeo vt die, ac nocte vna illos curet, concoquit enim, inquit, & digerit, quæ ſub cute ſanguinem habent, vibices ſcilicet, liuores, & ſuggillata. Syluius denique, neſcio quo authore, cutim pedum, & roſtrorum bouis, & ouis lento igne diu coqui tradit, donec veluti coagulum remittat, idque exemptum, ſiccatumque in aere perſtatili ad hernias commendari.

9. probl. 1.

Cutis pedũ & roſtrorũ.

VSVS IN EXTERNIS.

Pellium & lanæ vſus.

FRVCTVVM ex hoc pecore ſpecies eſſe duas ex Varrone diximus, vnam videlicet tonſuram, alteram de lacte, & caſeo. Tonſura lanam ad veſtitum miniſtrat, vſus tamen etiam eſt ad eundem totius pellis ſua lana onuſtæ: ſpoliatæ verò ea etiam multiplex. Ex pilis ouium, inquit Creſcentienſis, fiunt indumenta neceſſaria, & iucunda hominibus, qui quanto ſunt ſubtiliores, tãtò meliores, maioriſque pretij: Addit tamen etiam pelles & lanas agnorum eſſe optimas, atq; ad operimentum humani corporis aptiores, quàm matrum, & noſtri etiam pellifices, ſiue pellarij agninas, ouillis adulterare ſtudent, apparetq; quò partui ſint viciniores agni, eò electiorem pellem ſubminiſtrare. Quidam Grammatici Rhenonem exponunt veſtem pelliceam, dictamque ſic arbitrantur, quod calidos teneat renes, ſiue quia ῥηνὸς pellis dicitur, ſiue quod Rhenani populi ea peculiariter vtantur, nam Cæſar libro 6. de bello Gallico ſcribit Germanos vti paruis rhenonum tegumentis. Cæterùm hos Grammaticos græcè neſciuiſſe apparet, omninò enim rhenones ab ouibus dicti ſunt, quas Græci ῥῆνας appellant, vnde Hippocratis ῥηνικὰς, ἀρνακίδας: ideſt, agninas pelles interpretantur. Sed apud eundem Hippocratem, vbi pleroſque ex Libyæ incolis pecorum pellibus pro veſtibus vti ſcribit interprete Cornario, græcè legitur κτηνέων, id eſt, iumẽtorum, vt ſolum corium intelligere videatur, nec ſatis clarè intelligas apud ſcriptores cùm de veſtitu ex pellibus iſtis loquuntur, depilatane coria, an pilis veſtita intelligant, vtrarũque enim vſus eſt. Iacobus de Vitriaco in hiſtoria Orientis c. 1 a. tradit Bedeuuinos, qui ex Arabum gente originem duxerunt, in tentorijs de pellibus animalium habitantes, ouinis etiam pellibus, & caprinis plerumque veſtiri: Et ex Laertio habemus Zenonem Citiicum in libris de vſu ſcribere Cratem Thebanum pellem ouis inſuiſſe pallio ſuo, vt eſſet deformior, traditque Ranulfus in palychronico Vulſtanum Vigoruienſem Epiſcopum in Anglia veſtitu vſum viliſſimo ex ouinis pellibus, cauſamque, cur vteretur, attuliſſe, quod non lynces Dei, ſed agnus Dei in templis cantaretur. Fuere item olim iſtiuſmodi pelles contemptæ, vileſque ac ruſticæ, narrat enim Marcus Varro in libro de re pecuaria, ſenes ſolitos vocari in tragædijs à pelle ouium, ſiue caprarum, quibus induerentur, διφθέρας, & itidem in comędijs, qui ruſtico opere morarentur, vt apud Terentium in Heautontimorumeno ſenem, quamuiſè comici verbis non eliciatur ita Menedemum fuiſſe vocatum, neq; etiam alio vllo indicio appareat ſenem eum qui in agro colendo toto animo, & corpore volutabatur, illo gręco nomine appellatũ fuiſſe: præterea cùm legerim græcas tabulas Tragicorum, inquit Petrus Victorius, memini me in hoc nomen incidiſſe. Eſt igitur accuratè videndum, quo ſenſu hoc dixerit doctiſſimus omnium latinorum, ut autem ipſe, quod mihi in mentem uenit, aperiam, arbitror Menedemum διφθερίαν tunc uocatum, quia mos eſſet, actorem eum in ſcenam uenire pelle indutum, qui ueſtitus illi ſtudio conueniebat; cunctæ enim perſonæ, quæ partes eſſent fabulæ, ut memoriæ prodidit Pollux in Onomaſtico, ſuum, ac proprium ueſtitum habebant, & colore ueſtis, formaque ut reliquo etiam ornatu, ſtatim ut illæ uiſæ forent à ſpectatoribus, intelligi poterant eſſe illas, aut adoleſcentem amori deditum, aut militem, aut paraſitum, aut meretricem, aut lenam, aut ma-

Rheno.

Pellium vilitas.

Lib. 6

Lib. 7. c. 8.

Lib. 26. cap. 23.

Diphtheria.

A matronam, aut aliam demum quamlibet personam. Eodem igitur pacto rustici homines, & coloni vestitum eum gerebant, qui illi rei, & arti congrueret. Seruabatur autem hoc diligẽter, addiuuabat enim non mediocriter exitum fabulæ, efficiebatque vt spectatores omnia melius perciperent, neq; in personis distinguendis cōfunderentur: Nam agricolarum fuisse illum vestitum declarat etiam, quod Strepsiades agrestis homo apud Aristophanem Philippidem filium vellet exemplo suo διφθέρα indutum esse, non ξυστίδα quam Auus ipsius maternus Megacles nobilis, & equestris vir gestare solitus erat. Pollux autem ipse tradit ornatum fuisse agricolarum, manticam, pedum, & pelliceam hanc vestem, & non rusticorum hominum solum, sed etiam pauperum omnium & miserorum, vt Philoctetæ, & Telephi, quæ Tragicæ personæ erant, postquam spoliati regno, & fortunis suis amplioribus forent. Hæc Victorius. Est verò διφθέρα secundum Ammonium propriè caprarum, vt melote ouium pellis, suntque qui diphtheram velint pellem fuisse eius capræ, quæ Iouem lactarit, sed hac de re postea. Nunc verò pastores pellibus istis induuntur; Fulciuntur tamen etiam pro ditioribus vestes partim ouillis, partim agninis etiam pellibus, sed nigris potissimùm, albæ enim vetularum sunt. Cereris B quoque cognomentum est μαλλοφόρος in Megaride, vt annotat Cælius, cui id impositum ideo esse videtur ab ijs, qui primi mortalium oues connutrire cœperunt, sed fortè ita dicta fuerit, quod agriculturæ præsidem rusticus etiam habitus deceret. Tradit Gesnerus agninas pelles, quas pellifices apud suos ad vestes parant, magna ex parte desumptas esse ex ouibus, quæ vel in partu, vel proximis post diebus moriuntur: intra enim paucos dies lanas eis molliores fieri, & ineptas pellificibus. Pelles autem, quæ ex fœtu sumuntur cum oues grauidæ mactantur, vulgo excoriatitias ibi dici. Adferri etiam ad eos ex longinquis regionibus: pulcherrimas quidem, crispas, prælo compressas, & maioris pretij ex Italiæ parte vltra Romam, Apulia præsertim. Elegantes, & nigras ex Prouincia, seu Narbonensi Gallia, & Hispania (vbi & monopolia haberi, audisse se ait, ita, vt certi quidam loci suum habeant mercatorem, cui soli pelles omnes vendi oporteat) ferè mitti iam ad vsum paratas: esse autem pinguiusculas. Candidas verò apud suos parari, & ex suis regionibus haberi. Cauendum præcipuè monent, ne pelles ouiũ sint, quæ peste occiderint, quoniam panni ex huiusmodi pellibus non phthiriasin modò, sed & sacrum ignem gignant, huc que spectare illud Virgilij:

Pelles quæ vitandæ.

Georg. 3.

C

Verùm etiam inuisos si quis tentarat amictus,
Ardentes papulæ, atque immundus olentia sudor
Membra sequebatur, nec longo deinde moranti
Tempore contractos artus sacer ignis edebat.

Mirum verò, quod scribit Aelianus; Qui ouillam lanam pexerit, atque ex ea vestem confecerit, scabiem dici procreaturum ei, qui ea vestietur. Fiebant itidem cingula ex ouilla lana, talique noua nupta præcingebatur, quod scilicet vir in lecto soluebat, vnde Phillis Ouidiana:

Cingulum sponsæ.

Castaque fallaci Zona recincta manu.

Pescia verò in saliari carmine Aelius Stilo dici ait capicia ex pellibus agninis, quia Græci vocent pelles πόκοι. Habuere etiam hinc prisci nocturna corporis tegumenta non vulgares homines, vt indicat Homerus de Telemacho loquens Vlyssis filio;

Pescia.

Odyss. α.

Ἔνθ' ὅγε παννύχιος, κεκαλυμμένος οἰὸς ἀώτῳ,
Βούλευε φρεσὶν ᾗσιν ὁδὸν τὴν πέφραδ' Ἀθήνη. idest,

D

Hic ille pernox tectus Ionis florida lana
Examinabat mentibus suis viam, quam significauerat Pallas.

Quæ modò pilis detractis parantur pelles à cerdonibus ad calceos, ocreas, thoraces, chirothecas, & eiusmodi paranda adhibentur. Turcæ, vt scribit Bellonius in obseruationibus, arietibus & capris etiam cutem detrahunt, eamque integram seruant ad vtrẽ liquori aliquo imponendo idoneam. Mollestræ verò, teste Festo, erant pelles ouillæ, quibus tergebantur galeæ; videntur autem latini vocẽ græcam deprauatã, quæ μαλλωτὴ erat, suam, inquit Turnebus, & Mollestram vocitasse. Obuestiuntur etiã sedes arietinis pellibus, olimq; apud Romanos noua nupta in pelle lanata cõsidere iubebatur, vt significaretur ad præstandã se lanificij operã marito venisse, traditq; Pierius Valerianus ad sua vsq; tẽpora plerisq; Italiæ locis postero quàm noua nupta mariti ingressa est domum, die, illi è geniali thalamo manè prodeunti, obuiã propinquos ire; i socere, colum, fusum, & lanã, acum, & forficem, rutabulum, peniculum, quodq; eiusq; in promptu fuerit instrumẽtum, omneq; vas domesticum offerẽtes, quo ea muliebris haud ignara officij, se non ad delicias, & voluptates, sed ad faciendam lanam, & alia, quæ frugi sint, curanda, venisse reminiscatur. Fuit itidem earundem pellium vsus loco chartæ, vnde hodieque quibusdam

Lib. 3. c. 46.

Mollestra.

Lib. 3. c. 11.

Charta.

Italiæ locis vulgò charta pecorina,nobis caurezza, quia ſimiliter ex caprina fit. Alicubi etiam E
bergamina, quaſi Pergamena à Pergamo Aſiæ vrbe, vbi eius inuentio fuiſſe creditur: Varro
enim ſcribit per æmulationem circa bibliothecas Ptolomæi, & Eumenis regum ibi inuentas
Lib. 2. de rerum inuentione c. 8. fuiſſe. Verùm ego,inquit Polydorus Vergilius, affirmarem multo antequam tradit Varro,eſſe
repertas,in iiſque primùm ſcriptitarum, quando ſacros Hebræorum libros (Hebræi enim pri-
mò rerum geſtarum monimenta condiderunt)è membrana fuiſſe teſtatur Ioſephus:nam cùm
in duodecimo antiquitatum tradit, quemadmodum Eleazer princeps ſacerdotum per ſeptua-
ginta duos interpretes, ſacros libros ad Ptolomæum Philadelphum miſerit, vt in græcum ſer-
monem verterentur,ſic inquit: Cum verò oſtenderent tenuitatem membranæ, vel incompre-
henſibilem earum compaginem,rex miratus eſt. Vtcunque eſt, inuentio eſt antiquiſſima:hinc
vetus prouerbium in eos, qui nugas narrant, aut de rebus nimium priſcis,& iam pridem obſo-
Antiquiora diphthera loqui. letis,ἀρχαιότερα διφθέρας λαλεῖς,ideſt,*antiquiora diphthera loqueris*. Aiunt enim diphtheram
fuiſſe pellem eius capræ, quæ Iouem lactarit, in qua creditum eſt, inquit author adagiorum,
antiquitus illum omnia ſcribere,quæ fierent: Hinc & Heſychius diphtheram exponit pellem,
corium,& γραμματεῖον, vnde diphtheraloephus apud Cyprios γραμματοδιδάσκαλος eidem, F
& Varino,quod literas membranis inſcribendo illinat,dum pueros docet. Etymologus ſimili-
ter etiam exponit,& addit inſuper βιβλίον, & diphtheram dictam conijcit,quaſi δυοφέρας,τὴν
ἐν τοῖς δύο μέρεσι φέρουσαν γράμματα, hoc eſt,membranam ab vtraque parte expolitam,& in-
ſcriptam. Sed & Herodotus ſcribit Iones βίβλους dicere διφθέρας, quod aliquando ob penu-
papyri pellibus vterentur tum caprinis, tum ouillis; Vel, vt Cælius citat, Herodotus ſcribit hir-
Lib. 27. cap. 14. cinas pelles, & ouillas biblos etiam dictos veteribus,quod papyri vicem quandoque implere-
rint. Aliqui verò etiam exponunt διφθέραν libri operculum,nam & libri noſtro tempore eiuſ-
modi pellibus operiuntur. Non deſunt etiam,qui prodant arietem Phryxi fuiſſe librum ex arie-
tinis chartis,qui auri & argenti conficiendi rationem (arte Chymiſtica,vt & Varinus ſcribit in
διφθέρας) contineret. Teſtatur Geſnerus ſeſe libros vidiſſe etiam excuſos in membranis: Sed &
craſſiores pugillaribus pigmento quodā illitæ candido,aut luteo ſeruiunt. Literæ ſtyli ænei,aut
argentei mucrone obtuſo inſcribūtur,ſpongia,linteoue humido infricte delentur. Iā verò Dio-
Ventris vſus. phanes ventre vtitur ad necanda animalcula noxia, vt enim blattæ necentur, hæc affert expe-
rimenta,referente Ioanne Baptiſta Porta, ventriculum ouillum ſtercore plenum, illotumque, G
Lib. 10. vill. cap. 8. defodito in ſuperficie, inuenies enim illum praſocuridibus refertum. Si iterum idem feceris,
omnes congregabis,& ſic apprehenſas perdes,eſt enim ſtercoris amans animalculum,ſemper-
que in horto degens,hoc modo facilè capitur. Palladius: *Praſocuridas græci vocant animalia,
quæ ſolent hortis nocere,ergo ventriculum veruecis ſtatim occiſi plenum ſordibus ſuis ſtatuo,quo
abundant,leuiter debebis operire: poſt biduum reperies ibi animalia congeſta. Hoc cùm bis,aut ter-
tio feceris, genus omne quod nocebit, extingues.* Quamuis modò crumenæ ex qualibet pellis
ex Teſtibus crumena. ouillæ parte fiant, peculiariter tamen ex teſticulis arietinis olim factitatas non obſcurè innuit
Cicero ad Herenniū,inquiens: *Medico*(digito)*teſticulos arietinos tenentem*; Politianus enim
Cap. 62. in Miſcellaneis, receptacula nummum intelligit, quæ Feſtus (hunc locum citans) ſcortes no-
Scortes. minauit,ſed enim,Pædianus,inquit,ſportas,ſportulas, ſportellas nummum ait eſſe receptacu-
la. Vt nihil ſit dubium, quin è digito eo,qui ſit minimo proximus,ſuſpenſas velit habere ſcor-
teas,hoc eſt,è teſtibus arietinis pelliceas crumenas. Feſto certè ſcortes (aliqui legūt ſcortum)
Suffiſcus. ſunt pelles teſtium arietinorum,ab eiſdem pellibus dicti. Et ſuffiſcus eidem folliculus eſt teſtiū
Odyſſ. Φ. arietinorum,quo,inquit,vtebantur pro marſupio,à fiſci ſimilitudine dictus. Apud priſcos ex H
Fides ex inteſtinis. ouium inteſtinis fiebant fides,vt meminit Homerus antiquiſſimus his verſibus:

Ὡς ὅτ' ἀνὴρ φόρμιγγος ἐπιστάμενος, καὶ ἀοιδῆς
Ῥηϊδίως ἐτάνυσσε νέῳ ἐπὶ κόλλοπι χορδήν
Ἅψας ἀμφοτέρωθεν ἐΰστρεφὲς ἔντερον οἰός. ideſt.
Sicut autem quando vir citharæ peritus, & cantus
Facilè extendit nouo in ſitu chordam
Tangens vtrimque benè retortum inteſtinum ouis.

In opere de mirabil. Illud verò mirum,vt Antigonus Liberalis annotauit,ouium inteſtinis hoc eſſe peculiare,quod
arietum non edunt ſonum, ſed fæmellarum tantùm ſunt vocalia, hucque ſpectare, ait, illud
Lib. 3. obſeruat. cap. 46. & 47. poetæ:

Septem fæmineos neruos intendit ouillos.

Scribit autem Bellonius; Turcas minore arietum (ouium fortaſſis) & caprarum inteſtina vbi
Fides Turcarum. exemerint, & pinguedine liberarint,ex vnco ſuſpendere, & ſub veſperam alios alijs corbem
dorſuariam geſtantibus vendere, & hos rurſus ijs,qui neruos,& fides conficiunt: arcuum verò
neruos

A neruos à primo conficere nosse, eorumque frequentissimum esse vsum, atque omnium etiam neruos ex intestinis esse conflatos; addit omnis generis fides conficere, easque admodum exiles, imò etiam neten tam acutum quàm nostrates reddere sonum, sed non adeo clarum, quoniã ex tribus neruis contortæ sint: posse tamen aliarum penuria testudini Venetæ instruire. Huiusmodi netes varij generis, variorumq; colorum reperiri, rubri, Veneti, viridis, flaui, & albi, nullumq; esse institorem, qui eas, & reliquas fides venales non habeat, etiam per vniuersum Turcicum dominium, atq; frequentiores, quàm in Europa, cuius rei hanc dicit esse rationem, quòd quatuor testudinum canarum, & lyrarum genera habeant, quarum alterutras plerique pulsare norint suo more, etiam rustici. De coagulo ait Palladius: *Mense maio caseum coagulabimus syncero lacte, coagulis agni, vel hædi.* Varro tradit lactis duobus congijs addi coagulum magnitudine oleæ, vt cocat. Additq; melius esse leporinum & hœdinum, quam agninum. Nostri indifferenter colligunt, & vtrumque simul permixtum, hædinum, inquam, & agninum venditãt. Vbi ceperit coagulari caseus, solidariq; opaco loco vt ponatur, iubet Crescentiensis, & aut frigido, & pressus subinde adiectis pro acquisita soliditate ponderibus, trito & torrefacto sale debet aspergi. Et iam durior vehementius premi potest. Post aliquos dies solidatæ iam formulæ, statuantur ita per crates, ne inuicem se vnaquæque contingat. Sit autem loco clauso, & à vento remoto, vt teneritudinem, & pinguedinem seruet. Vitia casei eiusdem iudicio sunt, si aut siccus, aut fistulosus est, quod euenit, si aut parum prematur, aut nimium salis accipiat, aut calore Solis vratur. Recenti caseo conficiendo aliquos etiam, ait, virides nucleos pineos terere, atque sic lacte mixto congelare, aliquos cyminum tritum frequenter colatum congelare, qualecunque etiam velis sapore efficere posse, adiecto, quod elegeris condimento, vel pipere, vel alio pigmento id præstari. Rusius Mulomedicus lactis vsum docet, quomodo pili equorum nigri mutentur in albos: In lacte pecorum, inquit, bulliẽte linteum madefactum loco impone, idque toties donec, cum fricatione modica digitorum pili cadant: deinde aliud linteum purum madefactum in lacte recenti duces per locum depilatum, vbi pilos nigros pro albis renasci volueris, hoc facies per tres dies, vel pluries, donec pili incipiant crescere, diebus singulis ter vt minimum. Notum est ex seuo bisulcorum fieri candelas, commendantur præcipuè ex hoc pecore. Antonius Mizaldus candelam ex syncero arietis seuo scrinijs tenui linteolo insertam, vestiariam supellectilẽ à tineis inoffensam custodire tradit. Est vbi vrina ouiũ nitri fictitij materia est. Ossa manubrijs cultellorum sunt idonea. Stercus agris vtile esse scribit, Plinius, & boum fimo præfert, & alibi ait; Cato, *vbi sementem facturus es, ibi ouem delectato*, hoc est, attrahito, seu allicito. Ait itẽ hoc fimo ad asparagos vti Catonẽ nominatim iubere, quoniã aliud herbasceret, hoc est, herbas crearet: Et alibi rursus: *Iustum est singulas vehes fimi denario ire in singulas pecudes minores, in maiores denas: nisi contingat hoc, male substrauisse pecori colonum appareat.* Sunt qui optimè stercorari putent sub dio inclusa pecorum mansione. Cato verò etiam caprinum, & ouillum stercus sedulò conseruari iubet. Sed & Plinius rursus alibi fimum ex columbarijs præferri ait, proximum deinde caprarum esse; ab hoc ouium; deinde boum; nouissimum iumentorum: Ex Varrone forsan, qui ex Cassio tradit post columbinum stercus esse hominis, tertio caprinum, & ouillum, & asininum &c. At Theophrastus, acerrimus, inquit, hominis fimus est, & optimus, secundum aliquos, deinde suum, caprarum, ouium, boum, postremò asinorum, quo loco obseruandum est Theodorum Gazam Plinio fortassis nimis addictum pro ὄνων vertisse, iumẽtorum: obseruandum etiam verba videri transposita: nam idem author grauissimus alicubi ait, ouillum quibusdam caprino præferri, omnibus verò asininum. Sic & Palladius: *Stercus*, inquit, *asinorum primum est maximè hortis, deinde ouillum, & caprinum, & iumentorum.* Sic itidem & Columella ad cultum hortorum optimum esse, ait, stercus asini, qui minimum herbarum creat, proximum vel armenti, vel ouium, si sit anuo maceratum.

Coaguli vsus.
Casei vitia.
Lactis vsus.
Seui.
Vrinæ.
Lib. 17. c. 9.
Stercoris.

MYTHOLOGICA.

AVREI arietis historia non vno modo enarratur, in eo tamen apud omnes conuenit, à Phryxo in Colchos translatum. Fuisse hunc, aiunt, Athamantis, & Nepheles filium. Cùm enim Athamas Thebis imperaret, ex Nephele vxore, Phrixum, & Hellen, vt aiunt, suscepit, deinde hac dimissa Ino secundam vxorem cepit, quæ ingenti priuigni amore capta, non assentiente Phrixo, omnem amorem in acerrimum odium conuertit, & vt ipsum occidendum traderet, torruit omnia frumẽti, cæterorumque leguminum semina, ne nascerentur: Ita vt cum sterilitas, & penuria frugum esset,

Aurei velleris historia.
Phrixus quis.

ſet, ciuitaſque tota partim fame, partim morbo interiret, Athamas verò ea de re Delphos mitteret ſatellitem, Ino, vt falſum reſponſum referret, precibus, & muneribus ab eo impetrauit, videlicet ſi Athamanti diceret à Deo conſulto reſponſum eſſe, peſtilentię finem fore, ſi Phrixum immolaret. Quo reſponſo accepto ingenti neceſsitate, vt putabat, compulſus Athamas, Phrixũ dicitur, vt ait Apollodorus Grammaticus citante Natali Comite, ad aram mactaturus ſtatuiſſe: At Nephele Phrixum, & Hellen eius ſororem rapuit, aureamque ouem à Mercurio captam illis dedit, qua per aera vecti fuere. Alij verò, vt Hyginus, aiunt Phrixum vltro, ac libentẽ pollicitum fuiſſe ciuitatem ſe ærumna liberaturum. Itaque cùm ad aram cum infulis eſſet adductus, & pater Iouem comprecari vellet, ſatellitem miſericordia adoleſcentis, Inus Athamanti conſilium patefeciſſe, regemq; cognito facinore Ino, & filium eius Melicerten Phrixo dediſſe necãdos, ſed hos cùm ad ſuppliciũ ille traheret, à Libero patre obiecta caligine liberatos fuiſſe. Ad Phrixũ verò, & Hellen inſania à Libero obiecta cũ in ſylua errarent, Nephelen matrem dici veniſſe, & arietẽ inauratũ adduxiſſe Neptuni, & Theophanes filium, cumq; natos ſuos aſcẽdere iuſsiſſe, & Colchos ad regem Aetam (alij Oetam vocant) Solis filium tranſire, ibique arietem Marti immolare. Hunc arietem Theophanes χρυσόμαλλον dictum fuiſſe, mox ſuo loco dicetur. Cùm verò ad id freti perueniſſent, quod inter Sigæum & Cherſoneſum eſt, contigiſſe fertur, vt Helle in proximum mare decideret, quod ab ea poſtea dictum fuit Helleſpontus, vel Athamantidis, vt ait Aeſchylus in Perſis, & Ouidius in epiſtola Leandri his verſibus:

Lib. 6. Mythol. c. 9.

Chryſomallus.

Helleſpõtus vnde dictus.

Fluctibus immodicis Athamantidos æquora canent,
Vixque manet portu tuta carina ſuo.
Hoc mare cùm primùm de Virgine nomina merſa
Quæ tenet, eſt nactum, tale fuiſse puto.
Eſt ſatis amiſſa locus hic infamis ab Helle
Vtque mihi parcat, nomine crimen habet:
Inuideo Phrixo, quem per freta triſtia tutum
Aurea lanigero vellere vexit ouis.

Lib. 2.

Propertius non per aera, ſed per ipſius maris vndas vectos fuiſſe innuens, inquit:

Qualem purpureis agitatam fluctibus Hellen,
Aurea quam molli tergori vexit ouis.

Phrixus Helle ſorore amiſſa doluit, vt Seneca oſtendit, dum ait in Troade:

Queſtus eſt Hellen cecidiſſe Phrixus
Cum gregis ductor radiante villo
Aureo, fratrem ſimul & ſororem
Suſtulit tergo, medioque iactum
Fecit in ponto.

Dicitur autem ob diuturnum iter, ac laborem in promontorio Brixaba conquieuiſſe, & cùm barbari illo viſo armati aduenirent, aiunt arietem inclinatum vſum humana voce, illum excitauiſſe, quare aufugiens in Colchos portauerit arietem, ibique Ioui Phryxio cognomine ſuę fugæ fauenti immolarit, pellemque ilici in luco Martis, in eius honorem affixerit. Alij mauis pręceptis arietem ibi immolauiſſe aiunt, ſed pellem eius inauratam in templo Martis poſuiſſe, quam poſtmodum ſeruante dracone Iaſon Aeſonis, & Alcimedes filius abſtulerit. Phrixum autem ab Aeta libenter receptum, filiamque Calliopen datam vxorem, quæ cùm liberos ex eo procrearet, veritum Aetam ne ſe regno eijcerent, quod ei reſponſum fuerat ex prodigijs, ab aduena Aeoli filio mortem caueret, itaque Phrixum interfeciſſe. Diodorus verò Aetæ reſpõſum datum eſſe ait, illum tũc mortem obiturum, cum externi nauigio delati aureum vellus ſuſtuliſſent, hacque ex cauſa, tum verò innata crudelitate oſtentauiſſe ſe hoſpites ſacrificare, vt diuulgata tanti ſceleris fama externi omnes eum acceſſum abhorrerent. Templum quoq; circumdediſſe muro, cuſtodeſque plures appoſuiſſe ex Taurica accitos, de quibus, inquit, à Græcis mirandæ fabulæ finguntur: Decantatum enim eſt, tauros ignem ſpirantes circa templum eſſe, à dracone inſuper cuſtodiri vellus: Alij verò dicũt ad Dipſacum Phyllidis fluuij, & Nymphæ cuiuſdam indigenæ filium Phrixum in hoſpitium acceſſiſſe, atque ibi arietem Ioui cognomento Laphiſtio immolaſſe, unde manſerit poſtea diu illa conſuetudo, ut unus ex oriundis ab ipſo Phrixo quotannis prædicto Ioui ſacrificaret, ut ſcriptum eſt à Suida lib. 2. rerum Theſſalicarum. Sed Pauſanias apud Laphiſtium montẽ, & ſacrã Ioui Laphiſtio aram, Dei ſignum eſſe ſcribit è lapide, in quo Athamas Phrixum, & Hellen immolaturus, ſubmiſſum à Ioue pueris aurei velleris arietem, acceperit quo illi vecti aufugerint. Alij rurſus dixerunt, non quidẽ ad aram, vt mactaretur, adductũ fuiſſe Phrixũ, ſed illi ad eligendam in ſacrificia pulcherrimam victimam

Lib. 5. c. 4.

Velleris cuſtodiam.

In Boeotic.

A Æstimam misso arietem Iouis consilio locutum fuisse, atque patefecisse omnes nouercę insidias, inter quos fuit Didymus, quare ille cum sorore e patria terra tergori arietis insidens, vt aries illis significauerat, aufugerit, ac Dijs postea apud fluuium Phasim illum arietem, ut mater sibi significarat, immolauerit. Alij dicunt tunc locutum fuisse arietem, cùm Helle delapsa est, atque hortatum esse Phrixum, ut forti, & intrepido esset animo, quod illum esset in terram Colchicam asportaturus. Alij dixerunt Nephelen Deam fuisse. Sunt etiam qui Phrixum cùm in eam Colchidis partem uenisset, quæ ab eius nomine Phrygia dicta est, dicunt arietem non Marti, aut Ioui, sed Mercurio immolauisse, ideoque cum eius pellem in luco Ioui consecrato ramis quercus appendisset, eam postmodum à Mercurio auream factam fuisse, quod tetigisse etiam apparet Apollonium, quamuis tamen dicat Ioui Phyxio, idest fugæ fauenti, dicatam fuisse:

Phrygia unde dicta.

Lib. 2. Argon.

Ἀτρεκέως δοκέω που ἀκούετε καὶ πάρος αὐτοὶ
Φρίξον, ὅτις πτολίεθρον ἀνήλυθεν Αἰήταο
Κριοῦ ἐπεμβεβαὼς, τόν ῥα χρύσειον ἔθηκεν
Ἑρμείας, κῶας δὲ καὶ εἰσέτι νῦν κεν ἴδοισθε
B Πεπτάμενον λασίοισιν ἐπὶ δρυὸς ἀκρεμόνεσσι,
Τὸν μὲν ἔπειτ' ἔρρεξεν ἑῆς ὑποθημοσύνῃσι
Φυξίῳ ἐκ πάντων Κρονίδῃ Διΐ: quæ sic alius reddidit.

Et puto, iam pridem vestras peruenit ad aures
Phrixus, ut Aeetæ regnumque & mœnia adiuit.
Hunc aries vexit, quem mox Cyllenius aureum
Fecit nunc etiam suspensa est aurea quercu
Pellicula, interdum crepitat qua leniter auris.
Iupiter ipse fugæ fauit, quo Phyxius illum
Mactatum cepit structis fumantibus aris.

Quamuis eam pellem iam tunc auream fuisse cùm mare traijcerent, ut in Colchidem aufugerent his carminibus significauit M. Manilius:

4 astronom.

testis tibi laniger ipse
Cùm vitreum findens aurato vellere pontum
C *Orbatumque sua Phrixum per fata sorore*
Phasidos ad ripas, & Colchica regna reuexit.

Deinde uerò Nephelæ pœnas daturus Athamas ob filios, ad Iouis aram iugulandus adducitur, at ab Hercule seruatus fuit, quæ res postea argumento fuit Sophocli Tragœdiæ Athamantis. Fabulati sunt etiam postea ad perpetuam huiusce rei memoriam impetratum fuisse à Ioue, precãte Nephele, ut arietis signum inter sydera collocaretur, idq; etiam effectum fuisse. Quam opinionem etiam secutus est Ouidius, dum canit; integram pene fabulam complectens.

Athamas comedia.

Aries cur inter sydera.

Fastor. 1.

Nunc potes ad solem sublato dicere vultu,
Hic here Phrixææ vellera pressit ouis.
Semiustis tostis scelerata fraude nouercæ
Sustulerat nullas, vt solet, herba, comas.
Mittitur ad Tripodas certa qui sorte reportet,
Quam sterili terræ Delphicus edat opem.
Hic quoque corruptus cum semine nunciat Helles
D *Et iuuenis Phrixi funera sorte peti.*
Vsque recusantem ciues, & tempus, & Ino
Compulerant regem iussa nefanda pati.
Et Soror, & Phrixus velati tempora vittis,
Stant simul ante aras iunctaque fata gemunt.
Aspicit hos, vt fortè pependerat æthere mater
Et ferit attonita pectora nuda manu.
Inde draconigenam nimbis comitantibus urbem
Desilit, & natos eripit inde suos.
Vtque fugam capiant, aries nitidissimus auro
Traditur, ille vehit per freta longa duos.
Dicitur infirma cornu tenuisse sinistra,
Fœmina cùm de se nomina fecit aqua.
Pene simul perijt dum vult succurrere lapsæ,
Frater, & extentas porrigit illa manus.

Flebat

Flebat vt amiſſa gemina conſorte pericli.
Caruleo innctam neſcius eſſe Deo.
Littoribus tactis aries fit ſidus, & huius
Peruenit in Colchas aurea lana domos.

Atqui Hermippus, vt ait Hyginus, dicit, quo tempore Liber Africam oppugnauerit, deueniſſe cum exercitu in eum locum, qui propter multitudinem pulueris Ammodes eſt appellatus. Itaque cùm in maximum periculum deueniſſet, quod iter neceſſariò facere videbatur, acceſſit eò, vt aquæ maxima penuria eſſet, quo facto exercitus ad maximam defectionem deuenire cogebatur, qui quid agerent dum cogitant, aries quidam fortuito ad milites eorum errans peruenit, quos cùm vidiſſet, fuga ſibi præſidium parauit. Milites autem qui eum fuerant conſpicati, etſi puluere, & æſtu preſſi, vix progrediebantur, tamẽ vt prædam ex flamma petentes, arietem ſequi cœperunt vſque ad eum locum, qui Iouis Ammonis, poſtea templo conſtituto eſt appellatus. Quò cùm perueniſſent, arietem, qui conſecuti fuerant, nuſquam inuenire potuerũt. Sed quod magis hic fuerat optandum, aquæ magnam copiam eo in loco nacti ſunt, corporibuſque recuperatis, Libero ſtatim nunciauerunt, qui gauiſus ad eos fines exercitum deduxit, & Iouis Ammonis templum cum arietinis cornibus ſimulachro facto, conſtituit, arietem inter ſydera figurauit, ita vt cùm ſol in eius foret ſigno, omnia naſcentia recrearentur, quæ veris tempore fiunt, hac re maximè, quod illius fuga Liber recreauit exercitum. Præterea duodecim ſignorũ principem eſſe voluit, quod ille optimus exercitui fuerit ductor. Hoc Ammonis templum pauperrimum fuiſſe oſtendit Angelus Politianus in explicatione huius Martialis verſus: à nemine, quantum viderit, cogniti:

Iouis Ammonis templum.

Diſſimuletque Deum cornibus ara frequens:

Falli enim Domitium, quod hic Ammonis templum in Libya accipit. Nam cùm hic magnificentiſſima orbis terrarum ædificia memorentur, quæque inter miracula referrentur, vt ex eorum comparatione amphitheatri præconium creſcat, ridiculum profectò (inquit) fuerit de templo hic Ammonis audire, pauperrimo ſcilicet, vt Lucanus ait his verſibus:

Iouis Ammonis pauper templũ.

Ventum erat ad templum Libycis quod gentibus vnum
Inculti Garamantes habent, ſtat corniger illic
Iuppiter, vt memorant, ſed non aut fulmina vibrans,
Aut ſimilis noſtro, ſed tortis cornibus Ammon.
Nec illic Libyca poſuerunt ditia gentes
Templa, nec Eois ſplendent donaria gemmis,
Quamuis Aethiopum populis, Arabumque beatis
Gentibus, atque Indis vnus ſit Iuppiter Ammon.
Pauper adhuc Deus eſt, nullis violata per æuum
Diuitijs delubra tenens, morumque priorum
Numen Romano templum defendit ab auro.

Neque autem aut ex Plinij, aut ex Maronis dictis colliges templum Ammonis apud Naſamonas inſigne, vel ædificijs, vel opibus fuiſſe, ſi verba ipſa diligenter vtriuſque penſitabis. Et quidem mentior, niſi ara potius Apollinis in Delo accipienda, quod ceratinon bomon dicunt, inter ſeptem orbis ſpectacula, ſicuti Plutarchus ait, celebrata, quæ tantùm ex dextris cornibus ſine glutino vllo, aut vinculo coagmentata, compactaque ſit. Hoc autem Plutarchus in eo ſcribit opuſculo, quo tractat vtra prudentiora ſint aquigena, an terrigena animalia. Deque ara eadem ſic Ouidius in epiſtola Cydippes ad Acontium meminit hoc verſiculo:

Ara Apollinis ex cornibus.

Miror & innumeris ſtructam de cornibus aram.

Plutarchus etiam in Theſeo de ara in Delo ſcribit, non quidem ex dextris, ſed ex ſiniſtris tantùm cornibus compacta, quem κεράτωνα βωμὸν appellat, niſi mendum ſit exemplarium. Laertius quoque Diogenes ceratinæ aræ, id eſt, è cornibus factæ mentionem nonnullam facit in Pythagoræ vita. Quin & Callimachus poeta in Apollinis hymno, quadrimum adhuc Apollinem ſcribit ex cornibus Cynthiadum caprearum, quas ſoror Diana in venatu occiderat, aram compegiſſe, fundamentaque item, & parietem è ſolis ſtruxiſſe cornibus. Ipſius autem ſunt hæc verba:

Τετραέτης τὰ πρῶτα θεμείλια Φοῖβος ἔπηξε
Καλῇ ἐν Ὀρτυγίῃ, περιηγέος ἔνδοθι λίμνης,
Ἄρτεμις ἀγρώσσουσα καρήατα συνεχὲς αἰγῶν
Κυνθιάδων φορέεσκεν, ὁ δ' ἔπλεκε βωμὸν Ἀπόλλων
Δείματο μὲν κεράεσσιν ἐδέθλια, πῆξε δὲ βωμὸν.

A Ἐκ κεράων, κεραοὺς δὲ πέριξ ὑπεβάλλετο τοίχους. idest,

Quadrimus prima fundamenta Phœbus iecit,
Pulchra in Ortygia orbiculari in lacu.
Diana venata cornua assiduè caprarum
Cynthiadum tulit, ipse verò connexuit aram Apollo,
Extruxit quidem cornibus fundamenta, compegit autem aram
Ex cornibus, corneos verò circumduxit parietes.

Sed vt ad Phrixi historiam reuertamur. Quidam, vt ait Diodorus præcitato loco, nauigasse eum ferunt in naui, cuius prora fuerit signum arietis: quod Helle molestè ferens cùm in sponda nauis incumberet, in mare decidit. Alij tradunt Gambrum Scytharum regem in Colchos, quo tempore Phrixus cum pædagogo captus fuerit, aduectum, cùm adolescentem dilexisset, dono illum ab Aeeta accepisse, cumque vt legitimum ab se filium educatum, regni hæredem relictum. Pædagogum (is Aries vocabatur) sacrificatum Dijs, eiusq; pellem è cadauere euulsam de more templo fuisse affixam. Deinde responso tradito, se tunc moriturum cùm aduenantes hospites Arietis pellem sustulissent, regem, aiunt, adhibitis templo custodibus eam, quo diligentius seruaretur, deaurasse. Alij censuerunt, inter quos fuit Pherecrates, Arietem fuisse Phrixi alumnum, qui cùm Inus insidias præsensisset, hortatus sit Phrixum, vt se fuga seruaret: qui cùm fugisset in Colchidem, locus sit datus fabulæ, quod per Arietem seruatus sit in Colchidem, atque ita scripsit Dionysius in Argonauticis. Hæc itaq; ferè sunt, quæ de Phrixo apud antiquos reperiuntur. Vt verò fabulosa hæc historia ad veritatem reducatur, scire conuenit apud antiquos ferè moris fuisse, vt domestica animalia non solùm nummis suis imprimerent, sed in omnibus etiam propè rebus alijs pingerent, aut illorum nominibus, pro pictis imaginibus appellarent, vt à vero non abhorreat, Phrixum, & Hellen in nauigio, quod pictum aureum arietem in puppi haberet, vectos fuisse: nisi eorum sequamur opinionem, qui κριὸν idest, Arietem Phrixi pædagogum fuisse dixerunt, eiusque consilio aufugisse, huncque ideo fuisse dictum aureum, quia consilia sapientum putanda sunt aurea: vnde & alij dixerunt illam pellem fuisse ab Aeeta inauratam, & custodijs septam, cùm accepisset ex oraculo sibi tunc esse pereundum cùm aduena illam abstulisset: nam & hoc certè significabat, vbi defuisset prudentia, & consilium, & idcirco ob diligentiam & ferociam inhumanitatemque custodiarum dictus est draco insomnis, & boues ignem ex ore spirantes, & terrigenæ homines vellus aureum custodire. Nō enim leniter recedendū est à sapienter decretis. Lucianus in dialogo de astrologia scribit Phrixum rerum astronomicarum scientia delectatum, dictum fuisse à fabularum artificibus in cælum ab ariete sublatum. Ego verò, inquit Natalis Comes, hoc nihil aliud significare crediderim, quàm illum qui rebus præsentibus optimè, ac sapienter vti nouerit, proximè ad Deorum immortalium naturam accedere: At si imprudenter, parumque honestè, & superbè abutatur, facilè ex altissimo dignitatis gradu delabi, quod etiam Hellen passam fuisse fabulatum est. Nulla est enim tam firma, neque tam constans hominum cōditio, quin ob suam temeritatem, & imprudentiam si ita Deo placuerit, citissimè possit delabi. Atqui quod ita sit, patet, vel ex ipsis nominibus, Athamas enim non admirandum esse significat, cùm sit θαυμάζεσθαι mirari, actionemque illam α adimat: Nephele verò nebula, ex quia certè nascitur rerum humanarum contemptio. Quis sanè locus meritò concedi potest admirationi cùm tota hominum vita, huc illuc fluctuet, & quocunque ventorum impetus appulerit, cò facilè corruat? Nam omnes opes, & amicitiæ, & imperia tamdiu stabilia sunt, quamdiu secundæ fortunæ aura aspirauerit: Siue igitur illa etiam sit rerum cuiusque ad felicitatem præsentem propensio, siue Dei consilium ob inscitiam mortalium ita vocata, siue aliud quidpiam, omninò illa opus est viro prudenti. Hac aura aspirante, seruata animi moderatione in felici successu Phrixus deuitatis nouercæ insidijs in Colchorum regionem peruenit, vbi non sine auxilio Deorum firmius imperium, & tranquilliora omnia inuenit. Alij ex eiusmodi fabula alia documenta eliciunt, vtpote cùm ab Athamante Nephelen vxorem legimus repudiatam, & Ino ductam, moneri nos, aiunt, nō temerè ad secundas nuptias, vt conuolemus, ne prioribus liberis simus iniurij, & nocumento, vnde si non hinc, illæ lacrymæ? vnde in Phrixum, & Hellen proprios liberos odium? Solent nouercarum delinimentis patres capti erga prioris matrimonij liberos paternum affectum exuere, sic vt illos nonnunquam odio prosequantur. Ino sanè priuignis suis Athamantem infensum reddidit. Illi ariete duce fugam arripiunt: Helle metu perculsa decidit in mare: Phrixus impauidè fretum superat, & Colchorum regis filiam vxorem ducit: aries inter astra statuitur. Docemur miserias constanter ferre, neque ab ijs perferendis vlla mollitie animi, aut metu deterreri; si enim illis cibriui nos patimur, nunquam ex ijs emergemus, ijs superatis melior sors

Arietis insigne.

Aries Phrixi quis.

Fabulæ Phrixi declaratio.

Consilia sapientū aurea.

Qui ad Deum proximè accedat.

Athamas. Nephele.

Secundæ nuptiæ cur vitandæ.

nos

nos manet: Monemus amicitiam colere, & amicos in calamitatibus nō deſerere, quia qui quos in proſpera fortuna coluerunt, eoſdem in miſerijs conſtitutos amant, illorum memoriam nulla vnquam temporis diuturnitas valet extinguere. Sunt itidem, qui aurei huius velleris pellē interpretentur fuiſſe librum quendam veterum more in pelle conſcriptum (hoc ſupra etiam tetigimus) in quo auri conficiēdi ſcientia traderetur: cuiuſmodi libros cùm Diocletianus ſumma diligentia perquiſiuiſſet apud Aegyptios (qui huius peritiſſimi cenſebantur) omnes flamma conſumpſiſſe fertur, ne diuitijs ita comparatis, Aegyptij Romanis bellum inferre auderent, atque ex illo tempore hanc artem publico Cæſaris edicto ſemper habitam fuiſſe flagitioſam, ſed dum alios pleroſque authores voluo, occurrit id, quod plurimi de aureo vellere referunt, ex Suida potiſſimum, explicantque, vt iam admonui, de arte, quam χυμείαν græci appellunt: alij verò malunt hoc intelligi, magnam auri vim, quæ apud Colchos eſſet à principibus quibuſdam viris congeſtam. At verò Colchica regio propter vicinitatem Caucaſi montis auro abundabat, vel teſte Strabone, qui ſcribit multos fontes ex Caucaſo manare ſcaturientes arena aurea tam tenui, vt oculorum aciem effugiat, eamque colligi ab incolis pellibus quibuſdam lanoſis in aquam iniectis, vnde ſuſpicari poſſumus locum eſſe fabulæ datum; pelles enim ſubſidente in ijs arena, ſpeciem aurei velleris præ ſe ferunt. Strabonis verba hæc ſunt: Apud Iberes torrentes dicuntur aurum deferre, quod barbari perforatis tabulis, ac lanoſis pellibus excipiunt, vnde aurati velleris fabula conficta eſt. Et fortaſſe Iberes eodem nomine vocantur, quo occidentales ab auro, quòd apud vtroſque inuenitur. Sunt denique, qui hac Phrixi fabula locupletes illos intelligi volunt, qui cùm ſint hebeti, & obtuſo prorſus ingenio; ducuntur, trahunturque pro vxorum arbitrio, vt eorum negotia è famulorum ductu, regulaque pendeant, nec ſecus ac infantes anniculi è nutricis amplexu illi quicquid loquantur, quidque ſtatuant, non habent, quod illos animus, & rationis copia deficiat. Quo ſenſu Chryſalus ſeruus apud Plautum:

Chymici libri cur uſti. — *Colchorum opes.* — *Lib. 10.* — *Iberes qui.* — *In Bacchid.*

Adibo, inquit, *hunc quem quidem ego hic hodie faciam arietem*
Phrixi, itaque tondebo auro, vſque ad viuam cutem.

Et ad eundem ſenſum Alciati emblema eſt inſcriptum: Diues indoctus:

Diues indoctus.

Tranat aquas reſidens pretioſo in vellere Phrixus,
Et flauam impauidus per mare ſcandit ouem.
Ecquid id eſt? vir ſenſu hebeti, ſed diuite gaza
Coniugis, aut ſerui quem regit arbitrium.

Iaſonis fabula.

Dicendum modò de Iaſone Aeſonis filio, qui Peliæ Theſſaliæ regis, cùm Iaſonis indolem formidaret, cumque perditum vellet, conſilio, atq; incitatione in Colchos, ad aureum vellus auferendum, expeditionem ſuſcepit, quod ita contigiſſe aſſerunt. Cùm Peliæ, vt ait Apollonius in Argonautis, ab oraculis reſponſum eſſet, vt ſibi caueret ab illo, quem altero pede nudo conſpexiſſet, itaque ſacra Neptuno inſtituens vniuerſos ſuos ad ſacrificia conuocauit, quo etiam Iaſon cùm veniret in traijciendo Anauro fluuio, alterum calceum in limo amiſit, qui ita viſus à Pelia interrogatur, quid faceres ſi tibi reſponſum eſſet, te à quopiam interfectum iri? Cui reſpondit Iaſon de Iunonis conſilio, illum inquit, ad aureum vellus recuperādum mitterem. Pelias igitur iuxta Iaſonis reſponſum per ipſum, aureum vellus iubet ad ſe adferri. Tum Iaſon nauim diuino Palladis conſilio fabricatam, malumque loquacem habētem è Dodonæa quercu conſcendit, & cum quadraginta & nouem lectiſſimis viris in Colchidem nauigauit. Cùmq; tandem mille paſſus pericula ſuperatiſq; omnibus difficultatibus ad Colchos perueniſſet, perbenignè à Phrixi filijs fuit exceptus, atque cum illis ad Aeetam contendit. Alij dicunt primò benignè, ac comiter acceptum fuiſſe ab Aeeta: alij non ſatis læto vultu. Deinde cùm aureum vellus nomine Peliæ, cuius id antea fuiſſe dicebat, & per dolum ſurreptum repeteret, viſus eſt Aeeta æquo animo petitionem tuliſſe, vt quidam dixerunt. Alij dicunt iratum Aeetam reſpondiſſe Iaſoni, ſe quod peteret tum demum conceſſurum cùm tauros ignem è naribus efflantes, & æripedes domuiſſet, draconis cuſtodis eius velleris dentes adamantino aratro vſus ſeminaſſet, naſcenteſque homines armatos ex illis dentibus cecidiſſet. At Medea Aeetæ filia Iaſonis deſiderio capta, vnguentum illi dedit quo incolumis ab igne taurorum ſeruaretur, iuſſitq; ſeruare, ne aduerſo vento araret, ne vis flammarum in ipſum ferretur, neque inciperet ſulcum de more arantium ab eodem fine, ſed tolleret aratrum. Quidam enim dicunt primum Aeetam boues igniuomos iunxiſſe, & arauiſſe, ac poſt diſiunctos imperaſſe Iaſoni iungere, & arare. A[illegible] quod Medea noctu dracone per quædam pharmaca ſopito aureum vellus ad Iaſonem detuli[illegible] vnàque fratre Abſyrto arrepto è Colchis cum Argonautis (ſic ſocij Iaſonis vocantur) nauigauit. Quidam dicunt Iaſonem Medeæ conſilio, atque opera omnia illa pericula ſuperaſſe, atque

acce-

A accepisse vellus aureum à Medea; Alij longè diuersam causam cur Iason ad aureum vellus missus sit, retulerunt, inter quos est Hecatæus, dicunt enim quòd cùm Iason ex antro Chironis exiuisset, à quo erat educatus, & à patre coniunctisq; affinitate cognitus fuisset, in conuiuium solemne fuit acceptus. Deinde cum magno tumultu ad Peliam regnum maiorum suorum repetens contendit: Pelias se redditurum pollicetur, si prius in Colchidem abeat, Phrixique animam ter, vt legitimum erat, aduocet, se enim nocturnis terreri visionibus, inquiens, ob Phrixũ: nam si eò accesseris, inquit, & istud feceris ac vellus aureum attuleris, ego iam senior tibi iuueni regni onus concedam. Quare Iason his legibus acceptis eò contendit, vt diximus. Hæcque illa sunt, quæ vt summatim dicam de Iasone antiqui memoriæ prodiderunt. Pericula, & labores qui capturo vellus aureum proponebantur, ita breuiter recensuit Medea apud Euripidem:

Pericula auferẽtis vellus aureum.

> Ἔσωσά σ' ὡς ἴσασιν ἑλλήνων ὅσοι
> Ταυτὸν συνεισέβησαν ἀργῷον σκάφος,
> Πεμφθέντα ταύρων πυρπνόων ἐπιστάτην
B
> Ζεύγλαισι, σπεροῦντα θανάσιμον γύην,
> Δράκοντά θ' ὃς πάγχρυσον ἀμφίπων δέρας,
> Σπείραις ἔσωζε πολυπλόκοις ἄϋπνος ὤν,
> Κτείνασ', ἀνέσχον σοὶ φάος σωτήριον. idest,
> *Seruatus es per me, velut sciunt ratem*
> *Quicunque conscendere tecum Argoam. vbi*
> *Tauris subeharis iugum spirantibus*
> *Ignem imposuisse: seminare & horridi*
> *Dentes draconis, vellus illud aureum*
> *Seruantis, insomnisque: qui circumdat id*
> *Spiris: Ego occidi, tibi lucem dedi*
> *Illam salubrem.*

Quam tem tamen breuius etiam ita complexus est Virgilius:

Georgic. 2.

> *Hæc loca non tauri spirantes naribus ignem*
C
> *Inuertere, satis immanis dentibus hydri*
> *Nec galeis densisque virum seges horruit hastis.*

At verò quod ad mysticum, inquam, huius historiæ sensum pertinet, dictus est Iason filius Aesonis, & a Cẽtaurorũ iustissimo Chirone educatus, artẽq; medẽdi ab illo edoctus. Atqui Aeson è stirpe Neptuni editus quid aliud est nisi prudentia è varijs negotijs, ac difficultatibus, quę tãquam materiæ prudentiæ subijciuntur? Nã ex illis, & ex consilio exoritur, ac fit prudentia. Didicit medendi artem à Chirone, vnde nomen obtinuit, nã ἴασις ars est medendi. Cæterùm quis rogo remedium aliquando morbi datum fuisse à Iasone vlli laboranti accepit? non enim Chirurgus fuit Iason, neq; vir iustissimus, & sapientissimus Chiron: putandus est potius corporis quàm animi curã, quæ viro bono conueniat Iasonẽ docuisse. Quod si animi curam illũ docuit, quid est per Deos immortales, quod magis viro bono conueniat, quàm prudẽtia? Censeamus itaq; Iasonem in vtraq; fortuna, qua animi moderatione vbi conueniat, à Chirone didicisse, quod antidotũ sit aduersus voluptates impuras, qua animi temperãtia, ira placãda sit; qua arte superanda auaritia, prosternenda libido, ambitio ex animo eijcienda, cùm illa sit omniũ mon-
D strorũ turpissima, vitiorumq; maxima. His itaq; præceptis instructus Iason dictus est formidolosa, & mirabilia monstra prudẽter, Dijs adiuuantibus, aut certè Deorũ ministris consulentib., incolumis præterijsse, & in Colchidẽ profectus, tauros igniuomos, & ęripedes domuisse, quę nihil aliud, quã animi pertinacia, & ira putãda sunt. Qui.n. nõ ratione, animiq; cõstãtia ducitur, is aut leuis est ingenij, aut pro constantia pertinaciã sequitur, & inanẽ arrogantiã. Hos animorum affictus rationi, medicinæq; animi subijcere quid aliud est, quã tauros illos igniuomos vincere, & in natos homines cũ armis è draconis dentib. furorẽ à se depellere? aut quid aliud est, speciosum dracon ẽ Medeæ auxilio consopire, quàm inuidiã sapienter consilio mentis frenare? Est.n. ipsa Medea μῆδος, idest, consiliũ. Hic eius ope aureũ vellus in patriã reportauit, Dijsque dicauit, vel vt alijs placuit, Peliæ obtulit: Cùm maximè fugienda sit auaritia, & iustitia complectenda: maximè verò omnium colenda est Deorum immortalium religio, quod principium est virtutum, & omnis felicitatis: Postea colendi sunt reges, & nationum principes, quibus non sine Dei voluntate concessa est in homines potestas, si modò sint viri boni, & iusti. Atque vt summatim dicam, nauigationem Iasonis nulla alia de causa celebrarunt antiqui, nisi quia significare voluerunt uitam vndiq; multis difficultatibus vexari, necesseque esse

Fabula Iasonis declaratio.

Prudentia probis conuenit.

Medea vnde dicta.

A

METAMORPHOSES.

CVM Gigantes Dijs bellum inferrent, aiunt Deos territos, alios alias animaliũ formas induisse, atque vsque in Aegyptum fugere fuisse coactos, vt meminit Ouidius his versibus:

Iuppiter in arietem. 5. Metamorph.

Tunc sine sorte prior, quæ se certare professa est
Bella canit superum, falsoque in honore Gigantes
Ponit, & extenuat magnorum facta Deorum:
Emissumque ima de sede Typhoea terra
Cœlitibus fecisse metum, cunctosque dedisse
Terga fuga, donec fessos Aegyptia tellus
Ceperit, & septem discretus in Ostia Nilus.

B

Huc quoque terrigenam venisse Typhoea narrat,
Et se mentitis superos celasse figuris:
Duxque gregis dixit fit Iupiter; vnde recuruis
Nunc quoque formatus Libys est cum cornibus Ammon &c.

De Ioue Ammone, qui in Libya sub arietis figura colitur, diximus, sed fortè fabula hinc etiam orta fuerit, quod Iupiter Ammon, vt scribit Herodotus cùm nollet ab Hercule cerni, tandem exoratus ab eo, id sit commentus, vt amputato arietis capite, pelleque villosa, quam illi detraxerat, induta sese ita Herculi ostenderet, atque inde factum, vt Aegyptij Iouis simulachrum arietina facie confingerent, & ab Aegyptijs Ammonios aiunt accepisse; vnde quibusdam κριοπρόσωπος est dictus. Ab alijs Ammon traditur, quod in bellis vsus sit galea, cuius insigne, caput fuerit arietis, vnde orta sit fabula. Sũt qui velint ipsum cornua in vtroq; tẽpore paruula habuisse, ac propterea Dionysium ipsius Ammonis filium eodem fuisse aspectu. Cognominatus est eadem ratione. κερατοφόρος, idest, corniger, vt Phestus poeta græcus inquiens:

Iuppiter Ammon vnde dictus.

Ζὰς λιβύης ἄμμων κερατηφόρε κλῦθι μάντι. idest,

C

O Libye vates exaudi corniger Ammon.

Sed & Statius & Lucanus cornigerum vocarunt. Fuerunt item qui Ammonem arietem Phrixi, & Helles putarunt, vt Pherecydes prodidit. Eustathius in Dionysium de situ orbis consimilia Herodoto scribit. Seruius Grammaticus ideo arietino capite fingi ait, quod eius inuoluta essent responsa. Quin ea nutu & renutu, alijsque signis dabantur, quod & Strabo, & Eustathius prodidere. De vertuceo Ioue, qui in draconem mutatus, grauidam fecit Proserpinam Arnobij, & Eusebij verba recitaui in Tauro. Apud eundem Ouidium Neptunus in arietem mutatus Bisalpida, siue, vt alij scribunt, Bisaltida virginem decepit. Cæterùm Hyginus Theophanen Bisaltidis filiam formosissimam virginem cùm plures proci peterẽt à patre, refert Neptunum sublatam transtulisse in Insulam Crumissam, & cùm proci scissent eam ibi morati, cõparata naue eò contendisse; Neptunum verò vt eos deciperet, Theophanen in ouem commutauisse formosissimam, seipsum in arietem, ciues Crumissenses in pecora, cùmque eò proci venissent neque vllum hominem inuenirent, pecora mactasse, atque ita victu consumere cœpisse. Hoc autẽ vt vidit Neptunus, in pecora mutatos consumi, procos in lupos cõuertisse. Ipsum au-

6. Metam. Neptunus in arietem.

D

tem, vt erat aries cùm Theophane concubuisse, exq; hoc congressu natum esse arietem Chrysomallũ, qui Colchos Phrixum vexit. Dicitur deniq; ab Ouidio aries transmutatus in agnum à Medea vt filiabus Peliæ faciliùs persuaderet, pro senectute iuuentutem illi se restituram:

Aries in agnum.

Quo sit fiducia maior
Muneris huius, ait, qui vestras maximus aneest
Dux gregis inter oues, agnus medicamine fiet.
Protinus innumeris effætus laniger annis
Attrahitur flexo circum caua tempora cornu,
Cuius vt Aemonio marcentia guttura cultro
Fodit & exiguo maculauit sanguine ferrum,
Membra simul pecudis, validosque venefica succos
Mergit in ære cauo, minuunt ea corporis artus,
Cornuaque exurunt, nec non cum cornibus annos,
Et tener auditur medio balatus aheno.
Nec mora balatum mirantibus exsilit agnus.

Lasciuitque fuga, lactentiaque vbera quærit.

Mahumetes quando in arietem vertetur.

Lubet modo hisce futilibus transmutationibus longè futiliorem à Mahumete traditam pro epilogo adijcere: aiunt autem Turcici Concionatores in extremo iudicio Mahumetem in arietem transmutandum iri, & quod longe est absurdius, & ridiculosius Turcas omnes in pulices, quos ab inferis in paradisum transportans istic, inquiunt excutiet, vt pulices cadentes aliorum Turcarum denuò recipiant formam.

PROVERBIA.

Ouis cultrũ.

Οἶς τὴν μάχαιραν, vel, vt alij, αἴξ μάχαιραν, idest, Ouis, vel capra cultrum, subaudiendum reperit (sed in omnibus Græcorum lexicis legitur αἴξ ἑαυτῇ τὴν μάχαιραν,) Aptè dicitur prouerbium in eos, qui ipsi reperiunt, quo pereant. Ortum esse aiunt adagium ab huiusmodi quodam euentu: olim cùm Corinthi Iunoni Acrææ, cuius ædem a Medea structam aiunt, rem diuinam facere pararent, atque hi, qui ad præbendam hostiam erant conducti, defosso sub terra cultro, oblitos sese assimularent, pecus, siue capra, siue ouis exscalpens eum eruit, prodiditque, atque ita mactata est.

Ouium mores.

Προβάτων ἦθος, idest, ouium mores, in stupidos, ac stolidos iaci solitum: Vtitur hoc prouerbio Aristophanes in Pluto: ἀλλὰ προβατίου βίον λέγεις, idest, *ouiculę mihi vitam prædicas*, & in Vespis taxans vecordiam populi Atheniensis, oues illos vocat: ἐκκλησιάζει πρόβατα συγκαθήμενα, idest, *in concione pecus ouillum considet:* desumptum est adagium a simplici, stolido, & inerti ouis ingenio, de quo suo loco dictum est.

Aries cornibus lasciuiens.

Author adagiorum hoc itidem adagium κριὸς ἀσελγόκερως, idest, *aries cornibus lasciuiens*, conuenire ait in stolidos, qui propter meritum ad dignitatem euecti sunt; quamuis Diogenianus ostendat cõuenire in magnos, ac lasciuos, pruriunt enim cornua arietibus bene pastis, quod idem accidit bubus. Originem prouerbij indicauit Hesychius, in arce Palladis arietem fuisse, inquiens, ingentem æreum positum, quem Plato Comicus dixerit ἀσελγόκερων.

Agni qui.

Dicuntur itidem apud eundem Aristophanem in Pace, mites, simplices, stolidi, molles: ἀμνοὶ τοὺς τρόπους, idest, ingenio, & moribus agni. Accipi tamen etiam potest hoc vltimum adagium in bonam partem; nam & in sacro Euangelio; *Ecce agnus Dei*, metaphora prouerbialis est, vt ait Polydorus Vergilius, de longe innocentissimo homine, qui suo simplici, inquit, animo non absimilis agno animali, pro natura, & ætate minimè astuto; ita Christus à Ioanne Baptista vocitatur agnus Dei, quòd homo sine peccato pro peccatis nostris immolandus esset, sicut agnus paschalis.

Ioann. c. 1. 3. ...

Agna se leoni.

Hoc versiculo Valerij Flacci:

Asper a nunc pauidos contra ruit agna leones.

rectè dicetur, cùm imbecillus sese opponit robusto, aut indoctus docto &c.

Tanquam ouis meridias.

Apud Platonem in Phædro Socrates de supino ocio, animique veterno prouerbialiter extulit; ὥσπερ προβάτιον μεσημβριάζον, hoc est, *tanquam ouis meridians*. Verba eius ita habent: Κηλουμένους ὑπ᾽ αὐτῶν δι᾽ ἀργίαν τῆς διανοίας δικαίως ἂν καταγελῷεν, ἡγούμενοι ἀνδράποδα ἄττα σφίσιν ἐλθόντα εἰς τὸ καταγώγιον ὥσπερ προβάτια μεσημβριάζοντα περὶ τὴν κρήνην εὕδειν, idest, *Si viderint nos animi veterno torpentes, meritò derideant, arbitrati mancipia quapiam in suum delata gurgustium, tanquam oues meridiantes ad fonticulum indormire.* Solent oues circa medium diem accedẽte sole ad fontium aquas desides iacere, aut in vmbra, vt suo dictum fuit loco.

Canibus agnos obijcere.

Προβάλλειν τοῖς κυσὶν ἄρνας, idest, *canibus agnos obijcere*. Dicebatur, qui imbellem, & litium imperitum calumniatoribus, & exercitatis exponeret, quod id animal omnium maximè sit imbelle. Refertur, vt ait author adagiorum, à Diogeniano, & vt ipse conijcit, hemistichium est heroicum ex oraculo quopiam deceptum. Meminit eiusdem etiam Suidas in προβάλλοντες.

Agninis lactibus alligare canem.

Agninis verò lactibus alligare canem, rectè dicetur, cui dum credit homini malæ fidei, & rem perdit, & frustra obligatum habet eum, cui non est soluendo, nam, qui canem alligat intestinis agninis, is non modò canem amittit, verùm & prædam vltrò dederit fugitiuo. Desumptum est ex Plauti pseudolo, vbi Ballioni lenoni verba affingit hæc: *Quia pol qua opera credam tibi, vna opera alligem fugitiuum canem agninis lactibus.* Sunt autem lactes intestina molliora.

Aries nutricationis mercedem persoluit.

Κριὸς τροφεῖα ἀποτίνει, idest, *aries nutricationis mercedem persoluit*. Citatur ex Menandro. Quadrat, vbi quis pro benefactis maleficium reponit. Allegoria sumpta est ab eo, quod aries cornibus impetat, aut vas, in quo pabulum apponitur, ipsosq; quorum opera nutritus est, aut etiam nutritur, cornibus incessit.

Arietis ministerium.

Effertur & ad hunc modum prouerbium. κριοῦ διακονία, idest, *arietis ministerium*, pro officio collato in ingratum, qui beneficium iniuria pensat.

Sed

A Sed vt alibi etiam ait author adagiorum *κριοῦ διακονία*, Suidas, & Zenodotus sic referunt, quasi dici solitum de officio in ingratos collato, siquidem aries cornibus ferit pascentem. Hesychius verò ita idem prouerbium refert, quasi congruat in eos, qui spe cuiusvis præmioli inseruiunt indignis. Cùm pueros inuitamus ad ministerium, pollicemur aliquid, puto talos, aut nuces. Itidem in apologo quopiam, opinor, dixit aries, inunge (*κατάλειψε*. forte *καταλείψον* legendum, nam addita stellula in editione Aldina, Hesychij locum deprauatum indicat) dabo tibi talos. Hæc adagiorum author. *Ὡς λύκος ἄρνα φιλεῖ, vt lupus ouem amat.* In eum qui sui commodi gratia simulat amorem. Nam is vulgò dicitur amor, cùm reuera sit odium. Iuuenis enim cùm puellam venatur, vt illi pudicitiam eripiat, vt pro honesta fama turpi rumore traducat, vt parentibus, amicis, & bonis omnibus inuisam reddat, denique vt quod est omnium carissimum, bonam mentem eripiat, quæso quid deterius hostis faciat hosti? Socrates citat carmen in Phædro veluti populari vsu iactatum:

Vt lupus ouem amat.

Ὡς λύκοι ἄρνα φιλοῦσ᾽ ὡς παῖδα φιλοῦσιν ἐρασταί. idest,

Vt lupi oues, ita amat puerum vesanus amator.

B Cùm verò *ἀδύνατον* aliquid, seu præposterum significamus, prouerbialiter cum Virgilio in pharmaceutria dicemus:

Lupus oues fugiens.

Nunc & oues vltrò fugiat lupus.

vel etiam: *prius lupus ouem ducat vxorem*. Vbi verò quid cuiquam crediderimus, qui id in proprium conuertit vsum, *ouem lupo commissam* esse dicere solemus. Vide supra vbi de antipathia. Quibus adde illud Ouidij:

Dixerit è multis aliquis quid virus in angues
Abijcis, & rapidis tradis ouile lupis.

Vbi verò quis frustra conatur, prædam recipere, cui semel manus iniecit rapax aliquis, *lupo agnum eripere*, postulare eum dicimus: Sic enim leno quispiam in Pænulo Plautina.

Lupo agnum eripere postulant, nugas agunt.

Improbum enim videtur sperare futurum, vt lupus agnum semel abreptum dimittat. Vbique præterea locorum in homines impudenter furaces, hodieque exrat vulgò iactatum adagium: *Lupus etiam oues numeratas deuorat*: Estque fortè etiam antiquum adagium: huc enim spe-

Lupo agnũ eripere.

Lupus oues etiam numeratas deuorat.

C ctare videtur prouerbiale istud Virgilianum in Bucolicis:

Hic tantùm Boreæ curamus frigora, quantum
Aut numerum lupus, aut torrentia flumina ripas.

Esaias propheta de pace & concordia Christiani populi futura dicebat: *Habitat lupus cum agno*. Sed hæc eadem hyperbole non sine adagij nomine citanda, vti licebit, inquit Polydorus Vergilius, si quando innuerimus quosdam malè copulatos, vt alter innocentissimus, alter improbissimus sit. *Ἄρνα προβάλλει*, idest, *agnum emittit*, vel *obijcit*. Dicitur in rixæ, pugnæque cupidum. Adagiorum author significanter *ἄρνα* reddidit arietem, quia adagium inde ortum est, quòd bellum suscepturi, fecialem mittebant qui arietem adductum in hostium fines emitteret: Hoc videlicet pacto significans ciuitatem & agros illorum hostibus compascuos fore, vt antea etiam dictum est. Suidas tamen scribit legem fuisse Athenis, ne prius iniretur prælium. *πρὶν ἢ τὴν ἄρνα προσμίνων τις λάβῃ τῶν πολεμίων.* Idem scribit & Varinus in *ἄρνα*. *Προβάτων* (si addas *γὰρ* erit senarius) *οὐδὲν ὄφελος ἐὰν ὁ ποιμὴν ἀπῇ*, *ouium nulla vtilitas, si pastor absit*. Admonet adagium *ἀναρχίαν* rem esse omnium perniciosissimam. Nihil faciunt

Cap. 11.

Lupus cum agno habitat.

Agnum emittit.

Ouium nulla vtilitas, si pastor absit.

D rectè ministri, nisi adsit herus. Inutiles discipuli, quoties abest præceptor. Inutilis populus, nisi principis authoritate gubernetur. Sumptum est adagium ab animantis stultitia, cùm sit sibi ipsi inutile, nisi pastoris cura succurrat. Contrà illud Homeri. *αὐτὰρ μῆλα κακοὶ φθείρουσι νομῆες*, idest, *at corrumpit oues pastor malus*. Dicetur rectè, ac congruè, quoties indiligens pædagogus corrumpit puerum, vel malus præceptor vitiat discipulum, vel etiam rex improbus suum populum. *Ἀρνίον σοι λελάληκεν*, *agnus tibi locutus est*. Videtur in eos conuenire, qui ea rescisscunt, quæ ab eis rescisci posse nemo sperasset, aut qui futura præsagiunt. In Aegypto enim (Apostolius non rectè habet Aegina) aiunt agnum humana voce vsum, in cuius capite visus fuerit regalis serpens (*Βασίλειος Δράκων*) allatus cubitorum quatuor, & ab hoc agno res futuras cuidam reuelatas. Historiam scribit Suidas in *ἀρνίον*, sed vsum prouerbij non explicat: *Caluo cum ariete non arietandum*. Simile adagium videtur illi, *non irritandi sunt crabrones*. Vtitur eo Gregorius Theologus in epistola quadam ad Eustochium Sophistam, quem lacessiuerat. *Καὶ οὐδὲ ὑπὸ τῆς παροιμίας τῆς ἰδιωτικῆς ἐπεδίδαχθην φαλακρὸς ὢν κατὰ κριοῦ μὴ κυρίττειν ἀντιπρόσωπος, μηδὲ τὴν σφηκιὰν κατ᾽ ἐμαυτοῦ, γλῶσσαν πρὸς τὸ κακῶς λέγειν ἑτοιμοτέραν*, idest. Ac non saltem à prouerbio plebeio didicerim, cùm sim caluus non

Odyss. ρ.

Pastor malus oues corrumpit.

Agnus tibi locutus est.

Caluo cum ariete non arietandũ.

obuerſa fronte obruere arieti, neque veſparum nidum in me prouocare, nimirum linguam ad maledicendum, quàm ad benè dicendum promptiorem. *Boni paſtoris eſt tondere pecus, non deglubere.* Tractum à ruſticis, qui deglubere vocant ſiliquam, aut folliculum excutere, & granum ſua mundare tunica: Similiter deglubere, eſt pellem detrahere, vt author eſt Feſtus, vnde & Catullus in obſcœnum ſenſum detorſit, vt dicat virum a muliere deglubi, & Apuleiana Fotis ait ſe viuos homines ſolere deglubere. Tondent igitur, qui ita ſpoliant, vt ſortem relinquant, vnde res poſſit creſcere: deglubunt, qui nihil reliqui faciunt. Nam lana detonſa renaſcitur, cute detracta nihil eſt quod deinde poſſis auferre. Adagium Tiberius Cæſar authore Suetonio, aut reperit, aut certè vſurpauit: nam is admonitus ab amicis, vt prouincialibus augeret vectigalia, reſcripſit, Boni eſſe paſtoris tondere pecus, non deglubere: Per hanc prouerbialem ſententiam ſignificare volens prouinciales a præfectis non eſſe vſque ad viuum ſpoliandas, quo factum eſt, vt hoc lepidum Tiberij dictum prouerbij ioco in malos magiſtratus promulgatum ſit. Simile eſt illud Salomonis: *Qui nimis emungit, elicit ſanguinem*, hodieque vulgò celebratum durat, vt inquit author adagiorum in eodem ſenſu & illud: *Quid? num & pellem vis?* quaſi conueniat lana contentum eſſe. Alexander Macedonum rex cognomento Magnus eandem ſententiam diuerſa extulit metaphora: Cùm enim quidam admoneret, longè plus vectigalium à ciuitatibus auferri poſſe, reſpondit ad hunc modum *καὶ κήπωρον μισῶ τὸν ἐκ ῥιζῶν ἐκτέμνοντα τὰ λάχανα*, ideſt, *& olitorem odi qui herbas radicibus exſcindat.* Verùm longè aliter, quam vel Tiberius, vel Alexander, factitabat Flauius Veſpaſianus, qui procuratorem rapaciſſimum quemque ad ampliora munera ex induſtria promouebat, quo locupletiores mox condemnaret, quibus videlicet vulgo pro ſpongia dicebatur vti, quod quaſi & ſiccos pertunderet, & madidos exprimeret, vt author eſt idem Suetonius. *Non ſum miſſus niſi ad oues perditas domus Iſrael.* Sunt qui prouinciam aliquam obtinentes, frequenter in ore vt vetus iam adagium habeant, inquit Polydorus Vergilius, illud Chriſti reſpõſum apud Matthæum mulieri Cananææ datum, *non ſum miſſus, niſi ad oues perditas domus Iſrael*, cùm velint indicare ſibi limitatum eſſe officium, ac ſuum non eſſe negotium extra prouinciam quicquam curare. Ita Seruator docuit veniſſe ſe in mundum, vt Iudæos in primis de noua religione euangelica erudiret, & deinde alios, id quod fecit, quando ad Samaritanos ſe contulit, quando diſcipulos iuſſit ire in mundum vniuerſum, & prædicare euangelium omni creaturæ. Monemur autem eo manifeſtè primùm debere nos patriæ, ac parentibus, deinde amicis, ac poſtremò cunctis. Deducta eſt metaphora à paſtore, qui amiſſas oues anxiè quęritat, & inuentas ad gregem, vt in tutum, confeſtim deducit. *Cognoſco oues meas, & cognoſcunt me meæ*; Cùm quiſpiam voluerit non inſcienter innuere, ſe intus, & in cute ſuorum mores noſcere, item ſuos ab illis non ignorari, appoſitè hac euangelica parabola, quæ apud Ioannem extat, vtetur. *Attendite à falſis prophetis, qui veniũt ad vos in veſtimentis ouium, intrinſecus autem ſunt lupi rapaces*, vt legitur apud Matthęum; aut ſuccinctius: *In veſtimentis ouium ſunt lupi rapaces*: Commodè dicetur de ijs, qui aliud veſtitu, & verbo promittunt, aliud repræſentant. Effertur vel aliter: *In pelle ouina latet lupus.* Porrò eiuſmodi fraudulenti homines ita ſolent ouinæ ſimplicitatis perſonam induere, vt cùm pro bonis habeantur, credentes facilius decipiant. Sed in hęreticos, quos Theologi noſtri vocant, ſpeciatim torquetur, qui idcirco abſtinent, vt ſe incautè ſequentibus, venenum ſeuum ſenſim aſpergant. *Percutiam paſtorem, & diſpergentur oues gregis*: Apud Zachariam prophetam oraculum fuit de futura diſcipulorum Ieſu fuga, verùm poſtea eſt in adagium verſum, quo notatur in periculis demum apparere, qui ſine veri amici: quoniam non aliter caſus vnius, qui caput ſit domus, vel reipublicæ, reliquos deterret, quàm cùm percutitur paſtor, omnis grex pauore affectus diſſipari ſolet. Prouerbiali etiam figura dicitur quiſpiam *oues ſegregare ab hædis*, qui domum, ciuitatem, prouinciam, vacuum ſceleratis hominibus facit, purgatque. Ad illud alluditur, quod ouis ſit animal ſimplex, & vtile; hædus verò petulcum, ac libidinoſum, quod apud Iudæos ob id pro peccato ſemper offerebatur, vnde & huic rectè peccator, illi innocens comparatur. Metaphora ſumpta à paſtore, qua Chriſtus vtitur apud Matthæum: *Cùm venerit filius hominis congregabuntur ante eum omnes gentes, & ſeparabit eos, alteros ab alteris, ſicut paſtor ſegregat oues ab hædis.*

Boni paſtoris tondere pecus, non deglubere.

Veſpaſiani pulchrũ factum.

Non ſum miſſus niſi ad oues perditas. Cap. 15.

Cognoſco oues meas & me meæ. Cap. 10.

Lupi rapaces in veſtimentis ouium. Cap. 7.

Cap. 13. *Percutiam paſtorem & diſpergũtur oues gregis.*

Oues ſegregare ab hædis. Cap. 25.

A DE CAPRA. ET HIRCO. CAP. IX.

ORDINIS RATIO.

RECTA ratione oues sequentur capræ, non tam quòd ferè simul pascuntur, sed quia etiam easdem quodammodo nobis vtilitates suppeditant, lac scilicet, & lanam (ita nunc vocare liceat) vt testatur Varro his verbis: *Vtilitas ex pecore duplex, vna est tonsura, quod oues, & capras detondent, aut vellunt: Altera, quæ latiùs patet, est de lacte, & caseo, quam scriptores græci separatim tyropœiam* B *appellauerunt, ac scripserunt ea de re permulta.* Similiter Virgilius canit:

Ordinis ratio. *Vtilitas ex pecore quotuplex.* *Lib. 3. Georgic.*

Hæ quoque non cura nobis leuiore tuendæ,
Nec minor vsus erit, quamuis Milesia magno
Vellera mutentur, tyrios incocta rubores,
Densior hinc soboles, hinc largi copia lactis.
Quo magis exhausto spumauerit vbere mulctra
Læta magis pressis manabunt vbera (flumina, vt habet Aldus) *mammis*
Nec minus interea barbas, incanaque menta
Cinyphij tondent hirci, setasque comantes
Vsum in castrorum, & miseris velamina nautis.

Sed de his tegumentis postea suo loco, vbi ostendemus alia etiam vestium genera hinc haberi. Aliàs item idem poeta post boum, & equorum curam, inquit:

Ibid.

Superat pars altera curæ
Lanigeros agitare greges, hirtasque capellas
C *Hinc labor, hinc laudes, fortes sperate coloni.*

Quamuis autem pinguissimum lac sit bubulum, ideoq; & butyro, & caseo fertilius; Caprinus tamen caseus Velabrensis dictus, quòd fumo apud Romanos in Velabro condiretur, præ cæteris celebrabarur, vt notum est ex hoc Martialis:

Caprinus caseus vbi optimus.

Non quemcunque focum, nec fumum caseus omnem,
Sed Velabrensem, qui bibit, ipse sapit.

Legimus & apud Plinium: *Et caprarum gregibus sua laus est, Agrigenti maximè eam augente gratiam fumo, qualis in ipsa vrbe conficitur, cunctis præferendus. Nam Galliarum sapor, medicamenti vim obtinet.* Dat itidem capra hædos, qui & bonitate, & salubritate carnis nulli penè cedit quadrupedi, hacque in parte, vt oui præferenda, ita è contrario agris multo est nocentior, quandoquidem vrit omnia, quæ morsu contingit, vnde lege locationis fundi excipi solet; ne colonus capra natum in fundo pasceret, ideoque astrologi ita capras receperunt in cælum, vt extra limbum duodecim signorum, ceu noxium dentibus animal, excluserint.

D ÆQVIVOCA, SYNONYMA, Etymologia.

CAPRAM dictam volunt, quasi carpam, vnde scriptum sit. Omnicarpæ capræ. Equidem Nonius capras a carpendis virgultis dictas esse scribit, sicut & Varro, & alicubi etiam Cicero. Cæterùm Festus capras ait à principio appellatas esse crepas, quòd cruribus crepent. Vtramque etymologiam suis lucubrationibus inseruit Isidorus inquiens, vel quòd carpant aspera, vel à crepitu crurium, vnde eas crepas appellatas, quę sunt agrestes capræ. Cùm verò & domesticæ sint, & syluestres, vtrasque caprigenum genus vocare licebit, tum ex Plauto dicente: *Caprigenum hominum non placet mihi, neque pantherinum genus:* & ex alijs, Pacuuio: *Quamuis caprigeno pecori grandior gressio est;* Cornificio apud Macrobium:

Capra vnde dicta. *In Epidico.*

Caprigenumque pecus nullo custode, per herbas.

Theo-

Theodorus Gaza tamen caprarium genus dicere maluit. Contingit hic etiam, quod in boue, & oue, vt & pro ſexu, atque ætate nomen variet: Teſte enim Polluce, Homerus ouium, caprarumque ætas diſcernens προγόνους, μετάσσας, & ἕρσας nominauit. Sed hac de re ſuo quoquo loco. Capra communiter græcis αἴξ, quæ vox apud eruditos omnes cum accentu acuto ſcribi reperitur, idque approbat Etymologus, ſolus Varinus multis in locis circumflectit. Apud poetas inuenitur etiam dici de maribus. Varinus: Καὶ ἔστιν αὐτοῖς ὄνομα κοινὸν τὸ αἴξ, ὡς ἔλαφος, ἄνθρωπος, ἵππος. Reperio ſimiliter apud Herodotum in Euterpe: εἴνονται, inquit, οἱ πάντας τὰς αἶγας οἱ Μενδήσιοι. Sic & apud Ariſtotelem duobus in locis: αἶγες ἄγριοι φυσῶντι τὸ πῦρ. Euſtathius autem vult attico more in maſculino genere vſurpari. Notandum interea αἶγες dictam ἐρίφους, id eſt, recens natas capras, quàm χιμαίρας, quæ ſunt anniculæ, vel mediæ ætatis, & adultas τράγους, licet τράγοι mares duntaxat appellentur: Super qua re conſulendus eſt Scholiaſtes Theocriti. Fieri autem αἴξ a verbo ἀίσσω, vt ſit primum ἀΐξ, deinde per Synæreſin αἴξ. ἀίσσω interpretantur ruere, ingruere, cum impetu ferri; itē erumpere, proſilire. Euſtathius vult apud Homerum eſſe feſtinare, & ῥηϊδίως ἀΐσσειν; vtitur tamen & in alijs ſignificationibus, vt ait Henricus Stephanus. Cicero in hoc Homeri loco τοὶ δὲ σκιαὶ ἀΐσσουσιν interpretatur vagari, quod maximè placet, cùm per montes vagari caprarum naturæ præcipuè conueniat; ſicuti cum impetu feruntur, quæ ſyluestres ſunt. Habet præterea αἴξ alia ſignificata, eſtque in primis Ariſtoteli, auis quædam in aquis verſans eas tamen non intrās, quam Theodorus Gaza capellam vocat, ita dicta à voce, quam ſimilem caprinæ edit, de qua conſule noſtræ ornithologiæ tomum tertium. Eſt & αἴξ fluuius quidam iuxta Seſtum, apud Herodotum libro 9. iuxta finem: αἰγὸς ποταμοί. Appellantur etiam doricè αἶγες magni fluctus, vt tradunt Suidas, & Varinus, atque hinc fortè Aegæum pelagus dictum eſt, de quo mox ſuo loco. Sed & αἴξ, ſeu capra oppidum in Marſis in acutis petris poſitum, vt ſcribit Niger in commento Geographiæ. Eſt & ſignum cæleſte αἴξ, ſiue capra dictum, Latini etiam hœdum vocant (differunt tamen) tempeſtatem ſignificans: vt indicat Horatius inquiens:

Deſiderantem quod ſatis eſt, neque
Tumultuoſum ſollicitat mare,
Nec ſaui Arcturi cadentis
Impetus, aut orientis hœdi.

Et rurſus: *ille notbis actus ad Oricum*
Poſt inſana capra ſydera, frigidas
Noctes non ſine multis
Inſomnis lachrymis agit.

Idem tradit Vergilius:

Præterea tam ſunt Arcturi ſydera nobis,
Hœdorumque dies ſeruandi, & lucidus anguis
Quàm quibus in patriam, ventoſa per æquora vectis
Pontus, & Oſtriferi fauces tentantur Abydi.

Et rurſus: *tum ſcuta, caueque*
Dant ſonitum afflictu galeæ: pugna aſpera ſurgit,
Quantus ab Occaſu veniens pluuialibus hœdis
Verberat imber humum, &c.

Et Ouidius:

Differ opus, tunc triſtis hyems, tunc pleiades inſtant,
Tunc & in æquorea mergitur hœdus aqua.

Quare & nimboſos hœdos vocat:

Sæpe ego nimboſis dubius iactabar ab hœdis.

Dicuntur hœdi iſti à poetis Olenium pecus, & capram oleneam vocat idem poeta:

Naſcitur Olenea ſignum pluuiale capella.

Et Strabo ſcribit αἶγας duas fuiſſe, vnam in Eubœa, alteram in Achaia, quo in loco Iupiter à capra lacte nutritus dicitur, & prope etiam Olenen, vnde Oleneam capellam dixere poetæ, vel ab Oleno Vulcani filio, cuius meminit Hyginus. Sic & Manilius canit:

ſurgentibus aſtris
Vltima lanigeri cùm pars excluditur orbi,
Quæ totum oſtendit terris, atque eruit vndis
Ex gelido ſtellata polo, qua dextera pars eſt,
Olenea ſeruans prægreſſos tollitur hœdos,

[Marginal notes: ...æt diſtin[ctio] — 3. de hiſt. anim. & de gener. 4. — αἴξ vnde ducta, & quinam eius ſignificatio. — Lib. 8. hiſt. cap. 3. — O. de 7. — 3. Georgic. — Lib. 9. Aen. — 1. de art. amand. — Lib. 1. de triſtib. Eleg. 11. — Lib. 5. — Capra & hœdi cæleſtia ſigna, quando, & vbi oriantur.]

Oſſi-

A *Officio magni mater Iouis, illa tonanti*
Fundamenta dedit, pecusque implenit hiantis
Lacte suo, dedit & dignas ad fulmina vires.

De hac fabula, postmodum pluribus agemus. Seruius ait aurigæ signum esse non longè à Septentrione, qui in manu sinistra ferat hędos, in humeris caprã, Iouis altricem; oriri autem cum scorpio mense Octobri, quod & Varro tradit, inquiens: Sunt duo hędi, & capra, non longè à tauro. Columella ait oriri hędos quinto calendas octobris Fauonio flante, nonnunquam Austro cum pluuia. Idem etiam alibi scribit, oriri eosdem pridie nonas octobris vespere; in ortu autem & occasu tempestatem, pluuiamque facere. De hisce ijsdem stellis Antonius Dulciatus in volumine de festis mobilibus hæc prodidit: In Erichthonij signo capra est, quam ille in humero portat, quæ & Iouem nutriuit. Item hędi eius filij, quos auriga in brachio portat. Habet stellã in capite vnam, in singulis humeris singulas: Sed ea est clarior, quæ est in sinistro humero, & appellatur capra: In singulis genibus singulas, in dextera manu vnam, in sinistra duas, & super ipso brachio stellas duas, quæ appellantur hœdi, suntque omnes simul decem. Est prætera capra calidæ euaporationis genus, quam latini ferè omnes sequuti Albertum inde dictũ tradunt à similitudine quam habet cum capra syluestri quoad motum, quia capra syluestris cùm mouetur, primò saltat, & deinde quiescit, moxque iterum saltat, ac in istiusmodi motu semper versatur: euaporationem autem motus eius figuram ostendere, quia separatis cum constet partibus, quæ debeant in igneam conuerti substantiam, vbi prior accenditur, saltare videatur, mox altera, & sic per successionem: Quorum tamen opinio a nonnullis improbatur. Improbatur & Auerois sententia, qui capræ nomenclaturam huic impressioni inditam tradidit, propter similitudinem quam habet cum capra, non quoad motum, sed quoad villos & fibras illas quas videtur persimiles habere lanę seu potius villis caprarũ. Sic enim a boue potius quam à capra denominari debuerat. Buccaferrius noster priuatim ab arunco, idest pilis illis, qui sub mēto ceu barba propendent, dictam arbitratur, quòd in hac impressione ignitæ quædam fibræ longæ similiter esse videantur. Capram quoque hodię vocant machinam, teste Gulielmo Philandro his verbis à Vitruuio delineatam, agente de ædium sacrarum publicarumque operum machinationibus tractorijs. Tigna tria ad onerum magnitudinem ratione expediuntur, & à capite fibula coniuncta & in imo diuaricata erigũtur funibus in capitibus collocatis & ijs item circa dispositis erecta retinetur. Alligatur in summo trochlea, quam etiam nõnulli rechamum vocant. In trochleam induntur orbiculi duo per axiculos duos versationes habentes, per cuius orbiculum summum traijcitur ductarius funis: Deinde demittitur, & traducitur circa orbiculi imum trochleæ inferioris, & ita descendit ad inferiorem, & in foramine eius caput funis religatur. Altera pars funis refertur inter imas machinæ partes &c. Videndum nunquid ab hac machina nomen ducat tormenti illud genus, quo rei suspensi ex trochlea per brachia post tergus reuincta, natibus acuto asseri impingiuntur. Sed synonyma prosequamur. Græcis nunc vulgò γίδα dicitur. Α᾽γίδιον diminutiuum est apud Aelianum in epistolis. Hesychius, & Varinus ἀσίγγας interpretantur αἶγας, ἢ (aliàs ἤγουν) ἀσπρίγγας. βαιῶυφαι αἰ αἶγες ἐν ἱερατικοῖς iuxta expositionem Hesychij. Βῆκη eidem chimera est, forsan ὀνοματοπεποιημένος, & κατὰ μίμησιν τῆς φωνῆς, quam ἐν τῷ μηκᾶσθαι edit. βῆκα quoque παρὰ τὸ βῆ βῆ λέγειν, dicta sunt τὰ πρόβατα, idest, oues, vt ex eodem Hesychio diximus, cui tamen βῆκα est etiam ἀναδενδράς. Γύρκες eidem sunt capræ feræ, vt & Varino, & ὑστριχίδες, idest, flagella ex setis suillis. Sed & apud D Hesychium Γόρκες, τῶν δορκάδων ζῶον, ἔνιοι δὲ, ἡλικίαν ἐλάφου: secundum eundem κάπρα est Tyrrhenis αἴξ, idest, capra. Aliàs capra græcis porca est, vt caper, siue κάπρος ὗς ἄγριος, idest, aper, siue porcus syluester. Apud dictum Hesychium κάρα αἴξ ἡ μερος, πολλυρρήνιος ὑπὸ Γορτυνίων. ἄλλοι δὲ ἡ συκῆ. Ι᾽ωνες τὰ πρόβατα, καὶ τὴν κεφαλὴν, idest, capra domestica, apud Gortynios significat pecore diuitem, alijs verò ficus est: Iones oues, eo vocant nomine, & caput. Vox ista Gesnero facta videtur ab Hebræorum Car, quo hircum appellant, hinc & κάραννος hœdus nimirũ dicitur, & καρανὸ τὴν αἶγα κρῆτες, idest, Cretenses capram vocant καρανὸ, teste Hesych. Κιράδας capras & oues fœmellas, quæ cornua, vt plurimùm habent, vocari Eustathius annotat. Κηλάδες Hesychio, & Varino, αἶγες sunt αἱ ἐν τῷ μετώπῳ σημεῖον ἔχουσαι τυλοειδὲς, idest, capræ in fronte signum habentes instar calli. Μήκλας Hesychius vertit αἶγας. Μῆλα verò græcis antiquis, Homero præsertim omnia pecora significant, nam odyss. ι 7. procos mactantes facit μῆλα, qui non oues solùm mactabant, sed omnes genus quadrupedum, sues præpingues, capras, boues armentarios, & alia. Et alibi apud eundem legimus μῆλ᾽ ὄιες, καὶ αἶγας ἰάυσκον. Sed de hac voce plura diximus in oue, quod pro ea frequentiùs accipiatur. Μαῖρα propriè capram significat λευκομέλαιναν, idest, ex albo nigricantem, vt annotauit Cælius, qui & hoc nomine

Capra meteorum.

Lib. 1. Meteor.

Lib. 10. c. 2.

Capra machina.

Capra tormentum.

Capra quid Græcis.

mine Orionis canem fuiſſe tradit. Μηκάδες exponunt capras, quoniã μηκᾶν eſt more caprarum balare, vt mox ſuo loco dicetur. Μναὰς capra eſt, quæ mulgetur. Heſychius enim μναίδα; dici tradit τὰς ἀμελγομένας αἶγας; Apud Varinum ὀρυβάδες exponuntur αἱ αἶγες, fortè ſcribendum ὀρεβάδες, nam hoc epitheto celebrantur feræ, per montes quæ vagantur, quamuis Heſychius, prius ſpecialius ὀρεβάδων exponit νεβρῶν, ideſt, hinnulorum. Legitur tamen etiam apud eundẽ ὀρυβάδες, & transfertur αἱ αἶγες, vbi requirente ordine literario, ὀρειβάδες reponi debet, teſte Henrico Stephano. Ὕννη apud eundem Heſychium αἴξ, ὑννὰς verò ab eodem exponitur αἴξ ἀγρία, capra agreſtis, ſeu fera. Aliàs ὕννη ipſi eſt τὸ τῦ ἀρότρου σιδήριον τὸ τέμνον τὴν γῆν, ideſt, aratri ferrum, quo terra proſcinditur, quod aliàs ὕνις, ſiue ὕννις appellatur, teſte Polluce; Quid verò ſit ὕννος copioſè in equi hiſtoria eſt declaratum. Χίμαιρα ſecundum Etymologum, & Varinum capella eſt hyeme nata, χειμὼν enim græcis hyems eſt, vel quæ vnam ſaltem ætatis hyemẽ habeat. Heſychius χίμαιραν capram feram exponit; Χιμάρους verò hœdos hyeme natos. Alijs χίμαρος ſimpliciter hircus eſt, quamuis ætate minor quàm τράγος, quo propriè nomine adultos, & perfectos ætate mares intelligunt. Χίμαρροι etiam ſunt torrentes, ſeu riui, qui hyeme, & imbribus aucti, vel niuibus eo tempore collectis poſtmodum liquefactis, fluunt. Sed in hac ſignificatione cum duplici r Geſnerus rectè eo iudicio ſcribendum monet, vt videlicet appareat nomen eſſe compoſitum παρὰ τὸ χειμῶνος ῥεῖν. Profertur autem, inquit, χεῖμα quoque pro χειμὼν, & plerique cùm torrentem ſignificat per ει ſcribunt. Poetæ producunt (quamquam video grammaticos in Lexicis græcis alia quoque ab hyeme deducta vocabula per ι notare, vt χιμαῖον, χιμᾶν, χιμάδιον, quæ ego per ει vſurpare malim) cùm caprarium genus per ι, poetæ corripiunt, proinde in Lexicis Heſychij & Varini χίμαρος rectè per ι ſcribitur, quamquam non ſuo ordine inter vocabula, quæ ει diphtongum in prima ſyllaba habent. Pro omni itaque caprario genere, omni ætate, & vtroque ſexu χίμαρον grammatici interpretantur, cùm mediam ætatem propriè ſolùm ſignificet; rectè tamen de vtroque ſexu vſurpari puto, vt etiam πρόγονοι quamuis hæc vox ab Homeri Scholiaſte fœmininis vocabulis exponitur πρεσβύτεραι, παλαιότεραι, ἢ μεταγενέστεραι τῇ ἡλικίᾳ; & rectè quidem, cùm Homerus etiam eodem genere protulerit, & mares ſoris relictos meminerit:

ἐστείνοντο δὲ σηκοὶ
Ἀρνῶν, ἠδ᾽ ἐρίφων, διακεκριμέναι δὲ ἕκασται
Ἔρχατο. Χωρὶς μὲν πρόγονοι, χωρὶς δὲ μέτασσαι,
Χωρὶς δ᾽ αὖθ᾽ ἕρσαι.

Etymologus χίμαρον hircũ exponit, & deriuat παρὰ τὸ χίω, τὸ πορεύομαι, ideſt, eo, vado. Rurſus χίμαρος Varino capra eſt annicula, à tribus, aut quatuor menſibus vſque ad partum, atque deinde αἶγα dici, aut χίμαιραν. Eſt & χίμαιρα, ſiue chimæra monſtrum quoddam, quod ignluomum fuiſſe fingunt, & a Bellerophonte confectũ, Lucretio teſte, à quo talis ei affingitur forma.

Prima leo, poſtrema draco, media ipſa chimæra.

ex Homero:

Πρόσθε λέων, ὄπιθεν δὲ δράκων, μέσση δὲ χίμαιρα,

ideſt, capra. Grammatici exponunt Lyciæ montem eſſe, qui dies, noctesq; flammas eructarit: in cuius cacumine habitarent leones, in medio verò propter paſcua, capræ, in radicibus ſerpentes, ex Solino dicente: *Chimæra mons in Lycia nocturnis æſtibus fumidum exhalat, vnde fabula triformis monſtri in vulgum data eſt, quod chimærã animal putauerint.* Et quoniam Bellerophõ Glauci filius, eum montem habitabilem fecit, chimæram occidiſſe traditur. Plinius de ſemper ardentibus locis loquens cùm dixiſſet de Aethna; *flagrat*, inquit, *in Phaſelide mons chimæra, & quidem immortali noctibus, ac diebus flamma, ignem eius accendi aqua, extingui verò terra, aut fœno Gnidius Cteſias tradit.* Cæterùm monſtrum hoc poetarum Typhonis, & Gedræ filiam fuiſſe fingunt. Heſiodus ex hydra natam affirmat. Meminit autem Seruius enarrans illud Virgilij: *Flammiſque armata chimæra.* Heſychius hanc chimæram triformem fuiſſe ſcribit, ita, vt in medio caprina forma cõſtaret, caput verò poſterius draconis, anterius leonis cum ore igniuomo haberet, ſed magis probantur qui imam ſolùm corporis partem ſerpentis ſpecie inſignem fuiſſe fingunt. Qui plura volet, adeat Varinum, authorem adagiorum, & Palæphatum in Bellerophonte. Ψίναθος Varinus, & Heſychius exponunt αἶγα ἀγρίαν. Apud Hebræos ez, capra, promiſcui generis eſt iuxta quoſdam, vt etiam marem in hoc genere contineat, & hœdum: Verùm cùm hircum dicunt, ſolent vocare hircum caprarum, alioqui ez fœminino tantùm genere vſurpatur, nec dubium quin græci ſuum αἴξ hinc hauſerint. Chaldaicè capra eſt eza, Arabicè ſchaah, perſicè buz. Numerorum 15. hircus caprarum ize dicitur, Arabicè, maez, Perſicè buſan. Sarraceni capram vocant anſe, Germani geiſz, Belgæ geit, Angli à gote, Illyrij koza,

Lib. 2.
Χίμαιρα.
Χίμαρος.
Chimæra.
Lib. 2.
Lib. 5.
Odyſſ. Ζ.
Aen. 6.
Ez.
Eza.

Gal-

A Galli cheure, vel chieure, Itali nomen latinum seruant, vt & Hispani, sed illi plerisque in locis p in u; hi verò p in b mutant. Mas, siue caprarum dux, vt loquitur Pollux, latinis hircus, secundum quosdam ab hirsuto dictus, teste Perotto, Sabinis fircus, græcè *τράγος* vocatur à voracitate, nam *τρώγειν*, & *τραγεῖν*, edere significat, quæ voces, vt ait Varinus huius etymi author, durius quid, & asperius sonant, quàm *φαγεῖν*, vt *τράγος* etiam quàm *φάγος*. Aristophanes in auibus, auium genera cognominat *κοτινοτράγα*, *κριθοτράγα*, & *σπερμολόγα*, quod oleastri baccis, hordeo, & varijs seminibus vescantur. Alij verò *τράγον* deducunt *παρὰ τὸ τραχὺ δέρμα ἔχειν*, à pellis asperitate: Alij ab asperitate vocis: Alij *ἀπὸ τοῦ τρέχειν*, idest, currendo, vt tradunt idem Varinus, Etymologus, & Suidas. Quia verò hoc genus animantis sua natura potissimùm vbi in venerem prurit, & toto coitus tempore, pessimè olet inde odor omnis olidus, & quàm maximè fœtens græcis *γράσος* aliàs propriè dictus, & *κινάβρα*, *τράγος*, latinis similiter hircus, caper, & capra nuncupatur; qui rem veneream agunt, inquit Cælius, aut qui in ætate sunt, quæ sufficiat veneri, malè olent, *καὶ τοῦ καλουμένου τραγοῦ ὄζουσι*, idest, virus hirci reddunt: hinc verbum *τραγίζειν*, idest, hircum olere. Antiqui nostri, vt Censorinus ait, hirquitillare dixerunt, & quibus corpus ita olere incipiat, hirquitallos. Aristophanes verò in Acharnensibus
B *τραγάσαιον* vocauit malè olentem, & alia fabula *τραγομασχάλους* eosdem dicit. Eleganter Plautus de sene libidinoso: *Cùm sis iam ætatis plenus, anima fœtida, senex hircosus, tu osculere mulierem?* hoc est, hirci modo libidinosus, & olidus: & rursus in Mustelaria: *Te Iupiter, Dijq; omnes perdant, oboluisti allium: germana illuuies, rusticus, hircus, hara suis.* ad hominem transtulit immundum & libidinosum. Sic & Persius Centuriones hircosos vocat, vt exponit etiam Budæus, rusticos, olidos, & omnis nitoris expertes. Et Martialis falsè de importunis basiatoribus dicebat:

Hircus.
Fircus.
Τράγος.
Hirquitillare.
In mercatore.
Satyr. 5.
Lib. 12. epigr. 59.

Te vicinia tota, te pilosus
Hircoso premit osculo colonus.

Apud eundem Plautum in fine Casinæ, vbi dicitur: *Verùm qui non manibus clarè quantum poterit, plauserit, ei pro scorto supponetur hircus vnctus nautea:* Interpretes, aiunt hircum quidem sua natura esse fætidissimum, sed fætorem augeri, si vnctus sit nautea, idest, aqua, inquiunt, fætida ex sentina maris; mihi verò magis probaretur, vt nautea hic intelligatur ipsa libido, quia
C tempore libidinis hæc bestia quàm maximè olida est. Nec displicet correctio Turnebi restituentis ex fœdis quibusdam vetustissimis locum eiusdem Comici in pseudolo hunc: *Sed iste seruus ex Carysto hic qui aduenit, quid sapit?* Ch. *Vsque à cunabulis.* Pro scilicet, *vsque à cunabulis* legens hircum ab alis: ludit enim Comicus in verbo *sapit* more suo, quod interdum ad sapientiam refertur, interdum ad odorem, vt apud Plinium, cùm dicuntur iucundiora vnguenta esse, quæ terram sapiunt, quàm quæ crocum. Apud Horatium:

Lib. 20. cap. 10.
Serm. 1. Satyr. 2.

Pastillos Ruffillus olet, Gorgonius hircum.

Idem in libidinosam Canidiam sic scribit:

In Epod. od. 12.

Munera cur mihi, quidue tabellas
Mittis nec firmo iuueni, nec naris obesę?
Namque sagacius vnus odoror,
Polypus, an grauis hirsutis cubet hircus in alis,
Quàm canis acer, vbi lateat sus:
Quis sudor victis, & quàm malus vndique membris
D *Crescit odor, cùm pene soluto*
Indomitam properat rabiem sedare &c.

Idem alibi inquit:

Lib. 1. epist. 5.

Sed nimis arcta premunt olida conuiuia capra.

quo loco quidam per olidas capras, scorta intelligi volunt, quod mihi non videtur, tum quod hæc epanorthosis subseruiat ingenio Torquati gaudentis non immodico sumptu, sed amicis fidis, taciturnis, & paribus, tum quòd sermone benigno cum eo velit proferre noctem, quod inter scorta quàm possit fieri, commodè scilicet, nemo non intelligit. Catullus in Rufum:

Laedit te quędam mala fabula, qua tibi fertur
Valle sub alarum trux habitare caper.

Idem ad Virronem:

Si cui Virro homini sacer alarum obstitit hircus.

Apud Vlpianum in L. *qui clauum.* Trebatius ait, *non esse morbosum os alicui olere veluti hircosum, Strabonem: hoc enim ex inglunie oris accidere:* Budæus in doctissimis suis annotationibus in Pandectas hunc locum haud dubiè deprauatum esse existimat, vel mutilatum potius, quid

enim

enim Straboni, inquit, cum hircoſo? aut quid ingluuies ad oculos diſtortos attinet? Hircus fœtor eſt alarum, quem Plinius alarum graueolentiam appellat, & aliquãdo virus alarum à Grȩcis itidem τραγος dicitur: vnde τραγίζοντες pueri ab Ariſtotele dici putantur ab alarum odore, qui hircientes cùm pubeſcentes venerem agnoſcere incipiunt, & vocem in ſonum aſperiorem inæquabilioremque mutare, neque enim, inquit, acuta præterea vox eſt, neque grauis, neque tota æquabilis, ſed ſimilis fidibus incontentis, & aſperis, ὁμοία φαινομένη ταῖς παρατεινομέναις, καὶ τραχείαις χορδαῖς, ὃ τραγίζειν καλοῦσι. Alex. tamen probl. lib. 1. τραγῶντας eos vocat; metaph. (vt ipſe inquit) ab hircorum voce ducta propter arteriæ aſperitatem. Tantum Budæus. Cæterùm Ioſephus Scaliger apud Vlpianum ἀναμεμορβυτωμένος legit pro ſtrabonem, raponem, & pro hircoſum, lurcoſum, aitque ingluuiem à Trebatio vocari τὴν ἀδηφαγίαν, ex qua, inquit, oris graueolentia conflatur, vt in leone notat Ariſtoteles: Ait tamen hircoſum etiam defendi poſſe, & eſſe hircoſum, cui os ex fœda, & deteſtabili libidine olet. Eiuſmodi enim, inquit, vocabantur hirci. Catullus,

Hirci qui dicti.

Et putare cæteros hircos.

Et in dicto Atrellanæ *hircus vetulus naturam capreis ligurit*: Quo fœditas oris hirſuto, & olido ſeni Tiberio exprobrata eſt. Item dicebantur ſpurci, & ſpurco ore græcè ἀσελγεῖς; & illi, qui hoc patiebantur dicebantur λείχειν, latinè glubere. Catullus: *Glubit magnanimos Remi nepotes.* Budæus aliter interpretatur, ſed pace tanti viri dixerim, perperã. Hȩc latius à nobis dicta ſunto, vt totũ Vlpiani locum illuſtraremus, quia maximus vir non ſatis dignè ſe explicare potuit. Et verò tragus non ſolùm fœtor ille ſub alis, ſed etiam pilus ille, in quo odor habet ſuam ſedem, vtunturque etiam Latini poetæ eadem voce. Martialis in pædiconem maſturbantem:

Lib. 11.

inguina ſaltem
Parce fututrici ſollicitare manu:
Leuibus in pueris plus hæc quam mentula, peccat,
Et faciunt digiti præcipitantque virum.
Inde tragus celereſque pili, mirandaque matri
Barba, nec in clara balnea luce placent.

Τράγους porrò, ideſt, hircos aliqui Satyros vocarunt, vt Heſychius, & Varinus annotarunt, eò quod hircorum aures habeant, ſed quid ſi inde tragos dictos eſſe iudicemus, quòd ſimiliter ac hoc genus animantium libidine ſint famoſi, ſimiliter etiam biſulci. Athenæo etiam eſt piſcis nomen agenti de exocœto, ſiue de Adoni, hunc enim ὁμοιότατον eſſe ait τῷ καλουμένῳ τράγῳ ἰχθυδίῳ, hoc eſt, piſculo, quem hircum vocant. Dalechampius in margine exponit mœnam, quam ſcilicet Ariſtoteles hircum vocari ſcribit his verbis interprete Gaza: Alec, ſiue mȩna vere to grauis melior eſt, forma rotundior fæmina, porrectior mare, & latior. Euenit vt cùm fœtu impleri fœmina incipit, maris color in nigrorem pluriſque varietatis mutetur, & caro deterrima cibo efficiatur, vocantur à nonnullis per id tempus hirci. Cæterùm an Clearchus Solenſis apud Athenæum eundem cum mæna piſcem intellexerit, quæri, inquit Caſaubonus, poteſt: placet enim doctis viris τράγον hic eſſe gobionem nigrum, non Ariſtoteleum τράγον, ſed cùm ἰχθύδιον hircum Clearchus appellet, mœnam potiùs quàm Gobionem, niſi fallor, deſignat; eſt enim mæna reuera piſciculus gobione minor. Accedit quòd Clearchus Ariſtotelis fuit diſcipulus inter primos, & γνησιώτατος: à quo didicerat, & res, & proprias rerum appellationes. Tantũ Caſaubonus. Sed cùm deſcribatur ſimilis exocœto, niſi quòd partẽ ſub gula nigricantẽ habeat, vnde τραγοπώγωνα vocent, Hermolaus alium à mæna eſſe arbitratur. Eſt verò etiam τράγος conchæ genus, vt docet Feſtus mali ſaporis, vnde cauſa nominis intelligitur. Eſt item intra aures neruus nomine τράγος, referente Cælio, è regione cuius eſt, quem vocant ἀντίτραγον. Sed Henricus Stephanus citans teſtimonium Pollucis τράγον vocari ait in cauitate auris eam partem, quȩ ſub extremitate temporum ſuperaſſurgit in interiorem neruum, eique oppoſitam partem vocari ἀντίτραγον. Rufum Epheſium verò τράγον collocare παρὰ τὸ στόμα τῷ κροτάφῳ. Idem Cælius ait τράγον vocari græcis in vitibus cauſationem, vbi flatu graſſante decutiuntur germina, hirculum, inquit, queas latinè nuncupare; Alij ſic vocant, ſiue importuno vento germina à vitibus abſcindantur, ſiue cultorum imperitia oblædantur, vt Hermolaus in cotollario in 5. Dioſcoridis, vbi tanquam diuerſa vitis vitia hircum, & hirceſcere videtur accipere, cùm vnum ſit: Et cùm infœcundæ fiunt vites, hirceſcere dici ait, cùm hoc non ſimpliciter, ſed adiecta cauſa nimiæ vbertatis proferendum ſit. Articulationem, inquit Carolus Stephanus, eleganti vocabulo vocauit Gaza, quòd vitis in ipſo articulo potiſſimùm lædatur. Inde verò hirceſcere, ſiue hircire dicuntur vites ab antiquis ſcriptoribus cùm infæcundæ propter articulationes oblæſas redduntur: quoniam hircus animal, vt inquit Ariſtoteles, pinguedine ſteriléſcit.

Satyri cur tragi dicti.
Lib. 8. à principio.
Tragus piſcis.
5. hiſt. 30.
Lib. 2.
Antitragus.
Tragus quid in vitibus.
Cap. 1.
Articulatio.

A lescit. Hæc Carolus Stephanus. Theophrasti super hac re verba sunt: Ἐξ ὑπερβολῆς δὲ, καὶ τὸ τραγᾶν τῆς ἀμπέλου, καὶ ὅσοις ἄλλοις ἀκαρπεῖν συμβαίνει διὰ τὴν εὐβλαστίαν. hoc est, vt Gaza transfert: Articulatio quoque vitis nimietati prorsus tribuitur, & quæcunque fructificare nequeant propter luxuriam germinis, eodem proculdubio pertinent. Adscribit ibidem statim huius vitij remedia, & mox capit. 13. eiusdem causas, vbi Gaza sic vertit: Vitis autem articulatio venit, aut flatu ablatis germinibus, aut imperitia culturæ concisis, aut tertio in supinum excisis. Sic enim humor largiùs collectus, vehementer ad germinandum excurrit, ita vt nihil queat fructificare. Cæterùm suspicetur sanè aliquis, inquit Gesnerus, in duobus his locis, non articulatio, sed hirculatio ab interprete primùm esse scriptum, cùm hoc vocabulum græco respondeat, & eiusdem operis libro 1. in fine capitis 21. hirculatæ vites ab eo reddantur, vbi græcè ἀμπέλους τραγώσας legimus. Erineon, idest, caprificum, (quamuis id neget Cælius sui generis haberi inquiens, à Dorica ciuitate sic nuncupatam, ex Lycophronis interprete) vt ex Pausaniæ thesauris, etiam Cælius annotauit, percipi licet græcorum nonnulli olynthum dicunt, tragum autem Messenij: id quod symbolicè significauit Apollo Aristomeni, & Theoclo vati de salute consultantibus, respondens:

Lib. 5. de caus. plant. cap. 12.

Vites hirculatæ.

B

> Ἔστε τράγος πίνησι Νέδης ἑλικόρροον ὕδωρ
> οὐκ ἔτι Μεσσήνην ῥύομαι. σχεδόθεν γὰρ ὄλεθρος. idest,
> *Ipse, Nedes dum hircus bibat alta fluenta, nec vltra,*
> *Messenen seruo: propè enim instant tristia fata.*

Erat autem Neda fluuius, inquit Cælius, cuius visuntur fontes in Lycæo monte. Tragus verò non hircus intelligebatur, sed Erineos arbor in aquam Nedæ prona, ac folijs humorem quodammodo hauriens, vnde à Theoclo coniectatum ingruere Messenijs fatale malum. Huius Messeniorum historiæ meminit etiam Suidas in τράγος. Sed vt clariùs oraculum intelligatur, non erit præter nostrum institutum Pausaniæ verba recitare: Messenijs Ira vrbe eiectis nouas sedes quærere coactis, quæ de salutis ratione post cladem ad Fossam acceptam sciscitantibus Aristomeni, & Theoclo Delphicus Apollo responsa dederat, ipso rei euentu comprobata sunt. His autem versibus respondit fatidica virgo (versus iam citauimus) ac

Tragus vbi dicatur ficus.

C tum illi quidem capti ambiguis verbis prouidendum sibi putarunt, ne hirci de Neda potarent. Aliud verò longè innuerat Deus, quod fuit huiusmodi: Τὸ δένδρον τὸν ἐρινεὸν, εἰσὶν Ἑλλήνων οἱ καλοῦσιν ὄλυνθον, Μεσσήνιοι δὲ αὐτοὶ τράγον. τότε οὖν πρὸς τῇ Νέδᾳ πεφυκὼς ἐρινεὸς, οὐκ ἐς εὐθὺ ηὔξετο. Ἀλλὰ ἐς τε τὸ ῥεῦμα ἐπέστρεψε, καὶ τοῦ ὕδατος ἄκροις τοῖς φύλλοις ἐπέψαυε. idest, vt vertit Guilielmus Xylander, Caprifici stirpem è græcis plerique olynthon, Messenij ipsi caprum nominant. Eo quidem tempore caprificus fortè in ripa Nedæ enata cùm non in sublime se crescens erexisset, sed in amnem prona inclinasset, extremis iam frondibus aquam contingebat. Id Theoclus vates conspicatus argutè coniecit illam caprifici plantam hircum esse, qui de Neda, sicuti Pythia prædixerat, biberet, ac iam fatale Messenijs exitium imminere. Est item τράγος tritici, siue frumenti genus, quod ob varias huius vocabuli æquiuocationes σιτώδη, idest, frumentaceum cognominant, de quo sic Dioscorides: Τράγος τὸ σχῆμα μὲν παραπλησίως τῷ χόνδρῳ ἔοικεν. Ἀτροφώτερος δὲ πάνυ πολὺ ζειᾶς, διὰ τὸ πολὺ ἔχειν τὸ ἀχυρῶδες. Idest, vt vertit Ruellius: Tragos quandam halicæ frugis figuram gerit: multò minus, quàm Zea nutrit, quòd multum aceris ha-

Triticum tragus dictum.

Lib. 2. cap. 115.

D beat. Similiter vertit Cornarius, Marcellus verò pro chondro reddidit far. Andreas Matthiolus nostra ætate in Italia prouenire negat, & quoniam Plinius ex Oriente peregrinum nobis inuectum fuisse scribit, mirùm quidem non esse, si tam longo temporis tractu relicto Italico cultu in proprium redierit solum. Interpretatur tamen Arabicè sult, germanicè hammel corn, gallicè duble turguet. Galenus de trago frumento à Dioscoride dicta repetit; addit verò ex splendida, & nobili siligine, seu olyra, vt decet excorticata, tragon confici, cuius plerique sit vsus. Primùm in aqua coqui, mox effusa priore aqua, mulsum, sapam, vel passum infundi, demum pineæ nuces aqua præmaceratas, donec intumescant, superinijci. Rembertus Dodonæus etiam tragon rem factitiam esse tradit in epistola de trago, & à chondro tantùm differre, quantum olyra à Zea discrepat: Nam veluti chondrus ex Zea, ita tragum ex olyra confici, cuius euidentissimum testimonium Galenus, inquit, exhibet; Recitat autem ea Galeni verba, quæ iam citauimus, additque Geoponica Constantino Cæsari olim dicata, idem attestari, cùm in eisdem tragi præparandi ratio hunc in modum habeatur: Τὸν Ἀλεξάνδρινον λεγόμενον σῖτον βρέχε[illegible], καὶ πτισ[illegible] καὶ ξηραντέον ἐν ἡλίῳ θερμῷ. εἶτα αὖθις τὰ [illegible] [illegible], ἄχρις οὗ [illegible] ὑμένες τοῦ σίτου,

Lib. 17. cap. 10.

Lib. 1. de alim. fac.

Tragus artificialis.

Lib. 3. de agricult.

» καὶ τὸ ἰσῶδες ἀποπίεσμα ἐν τῷ ξηραίνειν, καὶ ἀποθετέον τὸν τράγον, ἐκ τῆς εὐγενοῦς ὀλύρας, ideſt,
» vt vertit idē Dodonæus: Frumentum Alexandrinum dictum maceratur, decorticaturq; & in
» ſole calido ſiccatur: deinde idem rurſum fit, donec & pelliculæ, & quicquid fibroſum eſt in
» frumento, delabatur, atque ſic ſiccandus, & reponendus tragus ex generoſa olyra eſt. Ne-

Lib. 18. c. 7.

gat verò etiam Dodonæus vllum eſſe naturale frumenti genus, quod propriè tragus dicitur, quamuis Plinius id indicare videatur, maioris faciens authoritatem præcitatam Galeni, eoque magis, cùm & ipſe Plinius, ex tritici ſemine eodem, quo ptiſana modo, tragum, in Aegypto, & Campania fieri ſcribit. Cæterùm quod hic à Plinio tragus dicatur ex tritici ſemine fieri, aut à Conſtantino ex frumento Alexandrino, nihil pugnare putat cum his, quæ diximus, quoniam olyra, quæ Dioſcoride teſte, Zeæ quædam ſpecies eſt, à latinis arinca nuncupata, ex tritici quoque generibus eſt: Triticum enim, inquit, ſubinde generaliter, vt apud Iuriſconſultos, ſumitur pro quouis cereali ſemine, quod in panes cogitur. Eadem verò & frumentum Alexandrinum non impropriè nuncupatur: In Aegypto enim, cuius caput, & metropolis Alexandria eſt, olyræ facilis, & fertilis, vt Plinius inquit, prouentus eſt, & zea eo loci, nec non far, eodem authore, citiſſimè in eam conuertuntur. Rem igitur fictitiam tragum eſſe exiſtimat, chondro ſubſtantiæ ratione propinquum, quandam eius ſimilitudinem, & figuram gerentem, vt Dioſcorides ait. Atque hæc eſt ſententia Dodonæi.

Lib. 1. de alim. fac.
Lib. 2. c. 23.

Hieronymus Tragus, tragum frumentaceum Dioſcoridis, interpretatur farris genus, quod Columella verticulum album appellarit: Ipſe germanicum ei fingit, Teutſchen reiſz, ideſt, oryza germanica, quod oryzæ inſtar grana eius cum lacte coquantur: Hordeo, inquit, perſimile eſt, quoad omnia, vegetius tamen, & candidius, vere ſeritur. Ego iſthæc in frumentorum hiſtoria diligentius ventilato, hoc tantùm nunc afferens in præſentiarum, videri mihi genus hoc frumenti, tragos appellari græcis, vel παρὰ τὴν τραχύτητα (vnde & ipſum animal τράγον deducunt grammatici quidam) quod aſperius ſit, & multum furfuroſi recrementi habeat, plus nempe quàm zea, vt Galenus, & Dioſcorides ſcribunt, niſi quis ad ariſtarum aſperitatem referre malit: vel παρὰ τὸ τρώγειν, hoc eſt, ab edendo, cùm non ſolùm grana per ſe ad panificium molantur, & integrè, aut modicè fracta cum iure aliquo decoquantur, ſed inſuper ſui generis cibarium ex eis fiat, vt ex Galeno iam retuli.

Tragus maritimus.
Lib. 4. c. 51.
Scorpius.

Longè ab hoc Trago cereali differt τράγος naſcens maximè in maritimis, aliquibus σκορπίον, alijs τράγανος, teſte Dioſcoride, nuncupatus, herba ſcilicet palmum alta, aut amplior, fruticoſa, humilis, oblonga, ſine folijs, puſillis, circa ramos acinis, rufis, multis, magnitudine tritici acuto cacumine, guſtu multum adſtringente, cuius racemorum acini decem ex vino poti cœliacis, & fœminis fluxione vuluæ laborantibus auxiliantur. Plinius bis eius meminit: primò lib. 13. capitulo 21. *tragum & Aſia fert*, (vbi tamen vulgati codices tragium habent) *ſiue ſcorpionem, veprem ſine folijs, racemis rubentibus ad medicinæ vſum*; Secundò lib. 27. cap. 13. *Eſt & alia herba tragos, quam aliqui ſcorpium vocant, ſemipedem alta, fruticoſa, ſine folijs, puſillis racemis rubentibus, grano tritici, acuto cacumine, & ipſa in maritimis naſcens.* Eruditi hunc quoque tragum non ab hirci aut odore, aut aliqua alia ſimilitudine, ſed ἀπὸ τοῦ τρώγειν, ideſt, comedendo dicirentur, ideoque etiam τράγανον quaſi τρώγανον vocari Dioſcoridi, quomodo & τραγήματα bellaria dicuntur latinis. Pro hac herba eruditiores herbarij eam exhibent, quam alij,

Vua marina.

quia vuæ ferè modo racemos fert, vuam marinam nuncupant. Cluſius verò, polygonum quartum maius Plinij eſſe arbitratur; alij Pellonium ſecuti ad androſacen, alij ad Croton Nicandri, alij denique ad Plinij ephedran referunt, vt annotauit Caſpar Bauhinus in ſuo Matthiolo, qui (Matthiolus) equiſeti quarti nomine exprimere voluiſſe videtur; herba eſt maritima in arenoſis tumulis, & littoribus proueniens, fluctus maris allidi, & obrui ſolitis, radice craſſa, lignoſa, longa, cortice fuſco veſtita, folijs nullis, ramulis quàm plurimis, palma altioribus, geniſtæ modo læuibus, & gracilibus, inſtar equiſeti geniculatis, cacumine pungentibus, adnatis multis, vertice quoque ſubulæ inſtar tractantium manus perfodientibus, flore minutulo, candido, in oblongum ſertum coaceruato, ſemine grano tritici magnitudine pari, anguloſo, principio rufo, poſtea nigreſcente, in ſingulis loculis herbaceis gemino, pediculo ad ramulorum alas ſubnixis, guſtu aſtringente.

Kali ſpinoſum.

Matthiolus verò pro iſtiuſmodi trago eam expreſſit maritimam ſimiliter herbam, quam alij kali ſpinoſum vocant, Guilandinus drypin Theophraſti eſſe iudicauit, ille verò vt ad tragum Dioſcoridis referret, omnibus ſuis folijs planè ſpoliauit.

Tragus ſiue hirculus nardi genus.

Iam verò τράγος paruum etiam herbæ genus eſt, quod, vt ait Plinius, cum gallico nardo ſemper naſcitur (hirculum vocat) à grauitate odoris, & ſimilitudine, qua maximè adulteratur, ſic dictum.

Distat

A Distat quòd sine cauliculo est, & quòd minoribus folijs, quòdque radicis, neque amaræ, neque odoratæ. Dioscorides verò discerni docet, quòd candidius sit, & folijs minus oblongis. Idem de Sampharitica nardo scribit, καυλὸν, ἰδὼ ὅτι μέσον ἴσχυσα, ὑπερτραγίζοντα τῇ ὀσμῇ, idest, caulem aliquando medium ex se mittens, odore supra modum hircino. Huius hirculi iconem stirpium exoticarum peritissimo Carolo Clusio debemus, qui hunc natus inter spicæ celticæ fasciculos posteritati scitè patefecit in suis è Garcia Lusitano Medico versionibus. Plantula est, inquit hic, nardo Celticæ similis, candidior tamen, & veluti ex viridi cinerea, sine cauliculo, minoribus, breuioribusq; folijs, villosa admodum secundum radicem, & nigricans, nulla odoris iucunditate. Folia præmansa nullum aromaticum saporem reddunt, sed lenta, & viscida sunt, cum nardi Celticæ folia, & calida sint, cum aliqua tamen adstrictione, & odore, saporeque iucunda. Est denique τράγος in herbarum genere apud Aristotelem spongia quædam durior, asperiorque, nimirum παρὰ τὴν τραχύτητα, hoc est, ab asperitate deflexa voce, vt ait Hermolaus: Verba philosophi sunt: Ἔσι δὲ τῶν σπόγγων τρία γένη. οἱ μὲν, μανοὶ, οἱ δὲ, πυκνοί. τρίτος δ', ὃν καλοῦσιν Ἀχίλλειον, λεπτότατος, καὶ πυκνότατος,

Lib. 5. hist. cap. 16.

Tragus spongia genus.

B τῶν δὲ πυκνῶν οἱ σκληροὶ σφόδρα, καὶ τραχεῖς τράγοι καλοῦνται. Plinius breuiter sic transtulit: *Spongiarum tria genera accipimus. spissum, ac prædurum, & asperum, τράγος id vocatur. minus spissum, & mollius, manon; tenue, densumque ex quo penicilli, Achilleon.* Meminit & aliàs, inquiens; *E maribus duriores alias quas appellant tragos, tenuissimis fistulis, atque densissimis*: quo loco transtulisse videtur Dioscoridem, qui spongias in mares, & fœminas distinguens ait; τῶν δὲ σπόγγων τοὺς μὲν ἄρρενας ἐκάλεσαν τινὲς λεπτοτρήτους, καὶ πυκνοὺς ὄντας. ὧν τοὺς σκληροτέρους τράγους ὠνόμασαν τὰς δὲ, θηλείας οἱ ἐναντίως τοῖς προειρημένοις διάκειται, idest, è spongijs alias mares appellauere, tenui fistula, spissas; quarum duriores tragos nominarunt. Fœminas autem quæ contrarias dotes habent. Postremò τράγοι nominantur naues, quarum tutela hirci capite insignita est, vt κριὸι, quæ ariete, vt Pollux annotat, qui ταῦρον quo Europa vecta fuisse narratur, similiter existimat fuisse nauem, quæ tauri insigne gereret, vt Centaurus quoque Virgiliana. Idem censent Cælius, & Bayffius. Plures τοῦ τράγου significationes non reperio. Αγίσκος Hesychio, & Varino exponitur capra castrata, vel caper fortè, quem ἴξαλον aliqui, inquiunt, vocant, de quo vocabulo postea suo loco.

Lib. 9. c. 45.

Lib. 31. cap. 21.

Lib. 5. cap. 138.

Tragus nauis.

C Eidem Varino ἄρθιος hircus est. Γηγώτας vterque interpretatur mullos, vel hircum. Κάπρος etsi propriè sit ὗς ἄγριος, idest, sus syluestris, nec non etiam piscis, est tamen vbi caprum, siue hircum significat, sicut in hoc Strabonis loco paulo ante finem libri 4. Φησὶ δὲ Πολύβιος, καὶ ἰδιόμορφόν τι ζῶον γεννᾶσθαι ἐν ταῖς Ἄλπεσιν ἐλαφοειδὲς τὸ σχῆμα, πλὴν αὐχένος, καὶ τριχώματος, ταῦτα δὲ ἐοικέναι κάπρῳ. Ὑπὸ δὲ τῷ γενείῳ πυρῆνα ἴσχειν ὅσον σπιθαμιαῖον ἀκρόκομον, hoc est, habent Alpes, vt Polybius tradidit, peculiaris formæ belluam specie similem ceruo, ceruice, & villis exceptis, quibus caprum refert, geritque sub mento aruncum dodrantalem. Apparet itaque manifestò Strabonem vel Polybium κάπρον pro τράγον posuisse. Et apud Athenæum vbi ex Archestrato κάπρος celebratur ex Ambracia, doctissimus Mercurialis non piscem, vt cæteri eruditiores, intelligi arbitratur, sed hœdum, ea persuasione (vtor ipsius verbis) potissimùm adductus, quod si pro capro piscem intelligamus, sequetur veteres nulla Romam aliunde aduecta quadrupedia in pretio habuisse: Quando à Gellio nullius alterius, sed auium, piscium, & pomorum tantummodo mentio fit, quod tamen ex eo falsum probatur, quoniam Varro scribit multos Romæ capras ex Melia insula habuisse, quod ibi maximos, & pulcherrimos hœdos fieri existimaretur: à Clemente quoque Alexandrino, & à Polluce hœdi Medici omnibus alijs præferuntur. Cæterùm cùm totus liber septimus, in quo locus iste Archestrati continetur, opsonijs, siue piscibus sit dedicatus, authorque manifestè ex Aristotele caprum piscem leuem, acus modo esse dicat, ego ab aliorum sententia non recedam, qui κάπρον hic aprum reddiderunt. Versus Archestrati sunt:

Lib. 7.

Lib. 1. var. lect. c. 25.

Mercurialis error.

2. de re rust.

Lib. 2. pædag. c. 1.

Aper sine capro piscis.

D

Ἀυτὰρ ἐς Ἀμβρακίαν ἐλθὼν εὐδαίμονα χώραν,
Τὸν κάπρον γ' ἀνσιδὼς ὠνῦ, καὶ μὴ καταλείπε,
Κἂν ἰσόχρυσος ἔῃ. μὴ σοι νέμεσις καταπνεύσῃ
Δεινὴ ἀπ' ἀθανάτων. τὸ γάρ ἐστι νέκταρος ἄνθος.
Τούτου δ' οὐ θέμις ἐστὶ φαγεῖν θνητοῖσιν ἅπασιν,
Οὐδ' ἐσιδεῖν ἔσσοισιν, ὅσοι μὴ πλεκτὸν ὕφασμα
Σχοίνου ἐλειοτρόφου κοίλαις χείρεσσιν ἔχοντες
Εἰώθασι δονεῖν ψήφους ἄιθοντι λογισμῷ.
Ἄρθρον μηλείου ἐπὶ γῆν δωρήματα βάλλων.

Ideſt. *Ambraciæ beatam in regionem ſi te conferas,*
Aprum que videas, eum mercare, ac inemptum ne relinque,
Vel ſi auri tantum res pendendum ſit, afflatu ne te Nemeſis deturbet
Irata, & infeſta Dea: is enim flos nectaris eſt:
Nec eiuius mortalium fas eo veſci,
Atque adeo ne oculis quidem intueri, præſertim ijs qui plicatum textum
Iunci paludis alumni, manibus cauis tenentes,
Maris calculos commouere non ſolent, famelica vita ratione
Ouilli ſtercoris excrementa terra iniicientes.

Negat poeta hunc aprum piſcem ob ſummam præſtantiam ipſius & precium par ab alijs poſſe emi, quàm ab eo genere hominum, quos luculentis verſibus deſcribit. Quinam igitur illi homines ſunt? Dalechampius piſcatores putauit intelligi: At Iſaacus Caſaubonus in ſuis animaduerſionibus trapezitam, & multinumum menſarium: nimis enim abſurdum eſſe ait, aut dicere, aut exiſtimare, optimos, & precij maximi piſces non ab alijs quam à piſcatoribus eſtari. Quis neſcit genus id hominum non ſibi, ſed beatoribus maria ſcrutari? Sed virum doctum (Dalechampium) deceperunt illa verba πλίκτον ὕφασμα χοίνου ἰλυοτρεφοῦ: quibus naſſam putauit deſcribi, cùm poeta vas intelligat è iunco, aut ſparto texi ſolitum ad maioris pecuniæ ſummas capiendas. Latini fiſcos vocant κυρίους. Aſcanius, *Sporta, ſportula, ſportellæ, nummum ſunt receptacula: Et facei, facculi, facelli, & crumenæ, & vellerea, & ſcortea, & manticæ, & marſupia: ita fiſci, fiſcina, fiſcella, ſpartea ſunt vtenſilia ad maioris ſumma pecunias capiendas.* In veteribus gloſſis fiſcus vertitur κύρτος ἁλιευτικὸς: quia & naſſa & fiſcus, in quo pecunia continebatur viminea opera erant. In tertio horum verſuum κοῖλον ſcribendum, non κοίλω, iungendum enim cum ὕφασμα. Fiſci capacitatem hoc verbo deſignat, ait εἰώθασι δονεῖν ψῆφον αἴθωνι λογισμῷ, ideſt, qui ſolent tractare calculos ardente animo; elegantiſſimum eſt δονεῖν ψῆφους, agitare ſic calculos, vt tinniant: par elegantia in illis αἴθων λογισμὸς ad declarandum vehemens ſtudium, & ardens argentarij rationes putantis, aut pecuniam ſolicitè ſpectantis metu fraudis. In fine huius verſus ponenda στιγμὴ τελεία: nam quæ ſequuntur, ἄρθρων μηλείων ἐπὶ γῆν δωρήματα βάλλειν, non pendent ex ſuperioribus, ſed ex ſe ſunt apta. Ait poeta eam eſſe piſcis huius præſtantiam, vt quando eius copia eſt, carnes ouinas, agninas, & veruecinas (quamquam harum Græcis rarior vſus) aſpernari oporteat. Lego autem βάλλειν pro βάλλε proijce: aut δεῖ βάλλειν oportet humum deijcere. Non aliter legit breuiator. Ἄρθρα μήλεια, quæſo quid ſunt aliud, quàm artus pecudum, quæ μῆλα græcis dicuntur? Ait autem δωρήματα ἄρθρων μηλείων, vt hoc ſignificet, vel dono datas carnes cedere debere apro piſci impenſa maxima comparato. Hæc itaq; omnia Caſaubonus. Sed redeo ad Strabonem & Polybium, qui cùm κάπρον vſurpant pro Latinorum capro, latina potius quàm Græca voce vſi fuerint. Ita autem potiſſimum vocant marem in hoc genere, vbi caſtratus eſt: tunc enim propriè, teſte M. Varrone, caper appellatur. Perquam facetè, falsèq; id oſtendit Martialis in hoc lepidiſſimo epigrammate de aruſpice Hetruſco hircum Baccho immolaturo, qui cùm ruſtico iuſſiſſet, vt hircum caſtraret, ad fœtorem exuendum, hic verò videns aruſpicis herniam, eam ſecat:

Caper. *Lib. 3. epig. 24.*

Vite nocens roſa ſtabat moriturus ad aras
Hircus, Bacche tuis victima grata ſacris.
Quem Thuſcus mactare Deo cùm vellet aruſpex,
Dixerat agreſti fortè, rudique viro:
Vt citò teſticulos peracuta falce ſecaret,
Teter vt immunda carnis abiret odor.
Ipſe ſuper virides aras luctantia pronus
Dum reſecat cultro colla, premitque manu:
Ingens iratis apparuit hernia ſacris:
Occupat hanc ferro ruſticus, atque ſecat,
Hoc ratus antiquos ſacrorum poſcere ritus
Talibus & fibris numina priſca coli.
Sic modò qui Thuſcus fueras, nunc Gallus aruſpex,
Dum iugulas hircum, factus es ipſe caper.

Lib. 2. Georgic. Grammatici capium à Marone hoc verſu:

Non aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris

A

Caditur.

Pro hirco positum volunt audacia poetica: sunt enim verborum licentia liberiores poetæ: quod quasi declarare, & illustrare videtur Turnebus in hæc verba: Poetæ licenter multa nouant, quę quæ oratio diserta recusaret, & sermo quotidianus, vt putida, aut non latina aspernaretur, libenter vsurpant. Pauló itaque inferius propriè loqui poetam; *Lib. 30.*

Et ductus cornu stabit sacer hircus ad aram.

Equidem A. Gellius his fauere videtur conferens Theocriti hunc locum cum versione eiusdem poetæ: *Lib. 9. c. 9.*

Τίτυρ' ἐμὶν τὸ καλὸν πεφιλαμένε βόσκε τὰς αἶγας,
Καὶ ποτὶ τὰν κράναν ἄγε Τίτυρε, καὶ τὸν ἐνόρχαν
Τὸν λιβυκὸν κνάκωνα φυλάσσεο μή τυ κορύψῃ.

Vertit Virgilius.

Tityre dum redeo, breuis est via, pasce capellas,
Et potum pastas age Tityre, & inter agendum

B

Occursare capro (cornu ferit ille) caueto:

Caprum transferens pro ἐνόρχαν, qui aliàs aries est coleatus, siue non euiratus, quod Gellio non placet propter Varronis citatam authoritatem. Atqui Scaliger pater, quod aiunt, inquit, pro hirco malè positum caprum à doctissimo poeta, sanè ipsi sese non doctissimos ostendunt. Quippe capra vetus vox est: sic mas caper antequam castrandi vsus inuentus esset: hircus verò peregrina & Osca, sicut & hirpus pro lupo. Cretenses Hesychius ἴττας vocare ait patres, vel hircos syluestres: apud Varinum hæc vox aspiratur. Ab ijsdem ἴρεον exponitur aries, hircus. γράσος à glossario hircus exponitur, & γρασων hircosus. Κόλος Varino hircus est mutilus cornibus, & Hesychius similiter interpretatur κολὸν oxytonum, magnum hircum sine cornibus, estque eidem cornuum ἔκφυσις, quæ ad perfectionem non peruenit, aliàs κόλοκρος dicta. κόλος aliàs latinis mutilus est, mancus, curtus, truncatus, vt κόλος τράγος apud Theocritum, hircus cornibus mutilus: *Lib. 5. poet. cap. 3.* *E'id. v.*

Ὦ τράγε, τᾶν λευκᾶν αἰγᾶν ἄνερ, ὦ βάθος ὕλας
Μυρίον, ὦ σιμαὶ δεῦτ' ἐφ' ὕδωρ ἔριφοι.

C

Ἐν τήνῳ γὰρ τῆνος. ἴθ' ὦ κόλε, καὶ λέγε Μίλων, &c. idest;

O hirce marite albarum caprarum, ò altitudo sylua
Immensa, ò simæ hædi huc ad vndam venite:
In eo enim loco ille est. abi tu cornibus mutilate, dic Miloni.

Sic κόλος βοῦς apud Eustathium est ὁ κεκολουσμένος τὰ κέρατα, & eadem significatione ex Herodoto affert Budæus κόλον γένος τῶν βοῶν. scilicet κολοβὸν, idest, mutilum. Ab Ionibus verò κόλοι dicuntur etiam arietes, qui mutilis sunt cornibus, οἱ κολοβοκέρατοι κριοὶ. Κῶλος apud Athenæum ex Callixeno in pompa Ptolomæi Philadelphi, genus est quadrupedis his verbis: συνωρίδες τράγων ἑξήκοντα, κώλων δεκαδύο. Natalis Comes vertit, bigæ hircorum sexaginta, aproprum duodecim. Dalechampius verò leonum, sed neuter benè: Est enim, vt Henricus Stephanus quoque exponit, animal magnitudine inter ceruum, & arietem, album, cursu illis velocius: Scribitur autem non solùm, vt hic, per ω, verùm etiam per o, vt apud Strabonem in 7. ἐστὶ δὲ τῶν τετραπόδων, inquit, ὁ καλούμενος κόλος μεταξὺ ἐλάφου, καὶ κριοῦ τὸ μέγεθος, λευκός. Κόρσαξις apud Cratinum Comicum est hircus. Didymus, vt tradunt Hesychius, & Varinus, deriuat à Corse, quod Corsæ locus sit Ciliciæ. Robertus Stephanus sic τράγον forsan dici arbitratur, quoniam tonderi hirci solent, & inde fieri cilicia. Certè κόρσαι aliàs idem est quod θρὶξ, idest, crinis, vt Etymologistes in hoc Aeschyli loco exponit: λευκὰς δὲ κόρσας τῆσδ' ἐπαρτιλλων νόσου, idest, candidos crines, idest, canos. Et apud Pollucem: Καὶ κόρσας τινὲς ἐκάλεσαν τὰς τρίχας διὰ τὸ κείρεσθαι. Μένδης, Mendes, teste Herodoto, Aegyptiorum lingua hircus, seu caper dicitur, & capripes Deus Pan, quorum vtrumque sanctè colebant Panopoli, hinc Varinus, Μένδην, inquit, vocant Pana Aegyptij ὡς τραγοπρόσωπον, vt cui hircina facies sit, eò quòd hircus etiam ipsorum dialecto sic appelletur. Tityrus, vt ait Probus, Libyca lingua hircus appellatur. Seruius verò asserit Laconum lingua Tityrum dici arietem maiorem, qui gregem anteire consueuerit, sed Scaliger, cùm satyros capripedes dixisset, & Tityros olim dictos, addit Tityrum priscis Aeolensibus capellam significauisse: aliàs Tityrus secundum Hesychium est κάλαμος, idest, fistula, & ὄρνις, idest, auis, vnde Tityro pastori nomen inditum fuisse Petrus Victorius tradit, quod ille in cantu vteretur: Athenæus enim, inquit, in 4. de fistulis copiosè disputans ait: Ὁ δὲ καλάμινος αὐλὸς Τιτύρινος καλεῖται παρὰ τοῖς ἐν Ἰταλίᾳ Δωριεῦσιν. Cuius rei authorem ille habet Arthemidorum Aristophaneum in 2. περὶ Δωρίδος. Id au- *Lib. 5. c. 7.* D *Tityrus quid significet.* *Lib. 1. poet. cap. 2.*

tem fortaſſe Virgilius ſignificare voluit, cùm Melibœum alterum paſtorem fecit ipſi dicentem:

Syluestrem tenui muſam meditaris auena.

Nam καλάμη græcis culmus eſt, vt doctiſſimus poeta rationem eius nominis ita aperire voluerit. Præcipuè autem, vt hoc verum credam, ducor, inquit, quod græcus ſcriptor in Italia hoc nomen frequentatum tradit à Græcis, qui Dorici generis hanc terram incolebant. Vnde veriſimilius eſt Theocritum, qui ante noſtrum poetam id nomen vſurpauit, ita paſtorem appellaſſe: illo enim ſermone vtitur. In eodem præterea libro Athenæus ante ſuperiorem locum narrat Ameriam Macedonem ἐν ταῖς γλώσσαις affirmare, Tityrinum dici muſicum inſtrumentum, quod μόναυλον alio nomine vocaretur. Hæc ille. Illi autem quibus allegorias ſectari curæ fuit, per Tityrum ipſum Virgilium accipiunt, quod tamen vbique non eſt ſeruandum, ſed vbi ratio exigit, vt dixit Honoratus. Sic Ouidius:

1. amor.

Tityrus, & ſegetes, Aeneiaq; arma legentur,
Roma triumphati dum caput orbis erit.

F Eſt verò etiam, vt præcedenti loco tradit Victorius, beſtiola ſic appellata, cuius meminit author libelli, quo deſcribuntur naturæ hominum, ac mores: Theophraſto autem nunc ille falſo attribuitur. Quo enim capite deſcribit blandum hominem, & qui omni in re alijs placere ſtudeat, inquit: Αὐλεῖ δὲ καὶ σίδηρον θρίψαι, καὶ τίτυρον κτίσασθαι, καὶ σινδόνας λακωνικὰς περιεσφάς. Hebræis atud hircus eſt, & propriè maior, nam minor ſeir dicitur, à quo fœmininum fit ſeirah tzim. Seir alioquin non ſubſtantiuè tantùm pro hirco ſumitur, alijs piloſo, & ſatyro, alias dæmonio exponitur. ſed adiectiuè propriè hirſutum ſignificat. Leuitici 16. vbi pro capro accipitur, Chaldæus interpres habet Zephirah. Arabs atud, Perſa Buzgalaie. Saer etiam pro hirco ponitur, ſed adiuncto ferè caprarum nomine, hoc modo sheir iſſim. Scribitur etiam per zade prima litera zeir, quam vocem Danielis 8. Hieronymus hircum caprarum interpretatur, Theodotion τράγον αἰγῶν, Chaldæus pro ſeir fermè transfert zeir. Author Lexici trilinguis zaphir quoque hircum exponit, vt zephirah capram, Taish Abraham Ezza Geneſ. 30. pecus intelligit maculoſum, & varium. Septuaginta τράγους, Hieronymus hircos: Aliqui arietes, alij torum genus ouium interpretantur: Chaldæus reddit teiashaia, Arabs Teus, Perſeus Aſtarba.

Atud.
Saer.
Zephir.

G Azazel Leuit. 16. Dauid kimhi exponit nomen montis, quod cum capræ frequentent: Quidã addunt montem eſſe vicinum Sinai. Septuaginta ἀποπομπαῖον, emiſſarium, & ἀποπομπήν, emiſſionem interpretantur, & τράγον διεσταλμένον εἰς ἄφεσιν. Componi aiunt vocem abez, ideſt, capra, & azal, ideſt, iuit, vt ſit caper expiatorius, qui abit, & aufert mala. Hieronymus caprum emiſſarium interpretatur, Aquila ad confirmatum deputatus: Chaldaica, & Perſica tranſlatio vocem relinquunt, Arabica vertit mons azaz. Car Dauid Kimhi agnum exponit, item arieté, & hircum. Carim verò pſalmo 37. Hieronymus monocerotes reddit, Septuaginta οἱ ψευδεῖς. Abraham quidam agnos, & alius quidam valles, Syluaticus hanup hircum exponit, Miar verò capram; Hiſpanice hircus cabron vocatur, Italicè capron, ſed frequentiùs becco, quam poſteriorem vocem Geſnerus mutuatos putat Italos à Germanum bock. Cæterùm antiquiſſimã eſſe hanc dictionem (vtor verbis Pierij) in græcorum habetur commentarijs: apud hiſtoricos enim legere eſt Pſammetichum Aegypti regem Phrygiorum antiquitatem, de qua magna inter Phrygas, & Aegyptios contentio fuerat, in Aegypriacis pueris humano omni conſortio inhibito educatis, eo argumento deprehendiſſe, quòd ex ſuapte natura bec pronunciarent, quæ vox propriè caprarum, & hircorum eſt, eoque vocabulo Phryges panem appellarent.

Car.
Lib. 10. cap. de cap.

H Roſtrum verò auium pleriſque nunc Italiæ locis, olim verò tota Gallia beccum nuncupabatur, & beccare paſſim pro mordere, decerpereque dicitur, quaſi verò fuerint primitus homines à capris enutriti, naturaque vocem enuntiare docuerit, quæ ad alimoniam magis neceſſaria videretur, id honoris Phrygibus adiudicatum, vt antiquiſſimi omnium haberentur, quaque ratione balantes oues, & latrantes canes appellamus, eadem illi beccos hircos appellauere. Hæc ille ex Herodoto: Sed Suidas negat mirum videri debere ſi caprarum vocem imitati ſunt, qui fuerant à capra enutriti, id quod Herodotus aſſerit. Aliquando ijdem Germani diſtinguendi cauſa à maribus hircum vocant geiſzbozk, ſicut in caprarum ſylueſtrium genere reichbock: eodem modo Angli gote buche, ideſt, caprarum hircum dicunt, Galli ſimpliciter buc, Belgæ bock, Illyri Kozel. Quod modò ex capra, & hirco naſcitur, latini hœdum vocant, quod nomen doctiores plerique cum œ diphthongo ſcribunt præpoſita aſpiratione, pauciſſimi cum eadem diphthongo ſed abſque ſpiritu: Multi aſpirant quidem, ſed diphthongum œ ſubijciunt. Quidam grammatici deriuant ἀπὸ τῶν αἰδοίων, ſed hac ratione ſcribendum eſſet ædus, quod tamen nunquam reperitur: alij rurſus hœdum dictum volunt quaſi fœdum lingua Sabina, in qua f

Hœdi ſynonyma, & etymon.

A in aspirationem vertitur. Isidorus denique hœdum ab edendo dici asserit, quoniam teneri pinguissimi sunt,& gratissimi sapotis. Hœdulus,& hœdillus diminutiua etiam leguntur,priori voce vtitur Iuuenalis:

Satyr. 11.

De Tyburtino veniet pinguissimus agro Hædulus.

Altero Plautus: *Dic igitur me tuum passerculum, gallinam, coturnicem, agnellum, hædillum.* Martialis eleganter hœdum vocat fœtum querulæ rudem capellæ. Istiusmodi tenellus hœdus græcis est ἀπαλίας, vt Diogenes Laertius tradit, apud quem Pythagoras dicitur in sacrificijs vsus esse ἀλέκτορι μόνον, καὶ ἐρίφοις γαλαθηνοῖς τοῖς λεγομένοις ἀπαλίαις ἥκιστα δὲ ἄρνασι. Sed ibi quidam codices, vt annotat Henricus Stephanus ante γαλαθηνοῖς habent interiectam particulam καὶ, quæ scriptura, inquit, si vera est, intelligi potest de porcis delicis, seu nefrendibus, quos ἀπαλοσάρκους esse notum est, & ἀπάλιον θῦμα Hesychio est δελφάκιον, idest, porcellus, seu porcus delicus, vt Varro appellat, ea enim victima delicatissima & tenerrima est.

In Asinaria. Lib. 7. epig. 30.

Ἔριφος Hesychio,& Etymologo, atque etiam Varino, est ὁ μικρὸς αἶξ, ἢ ἡ μικρὰ αἶξ, ὁ ἐν τῷ ἔαρι φαινόμενος, ἤγουν ὁ πρώϊμος, χίμαρος δὲ ὁ ἐν τῷ χειμῶνι, idest, hircus paruus, aut capra parua, quæ

B in vere nascitur, aut præmatura, Chimarus vero, qui in hyeme. Aliàs idem Varinus ἔριφον græcè hœdum dici ait, vsque ad tres, vel quatuor menses, deinde χίμαρον τὴν, donec pariat,& mulgeatur. A partu iam χίμαραν, & αἶγα nuncupari; De mare verò ἔριφον, & cùm adultus est, τράγον dici, Eisdem ἐριφίας est χίμαρος, χίμαρος autem, vt dictum, Hesychio capra hyberna, vel hircus, vel hœdus: Varino verò χίμαροι sunt inter hœdos,& hircos media ætate. Annotarunt præterea secundum Lacones ἐριφίσματα esse ἐρίφους. Quæ verò etiam constellatio sint hœdi, siue ἔριφοι apud Astronomos, supra ostensum est. Διακαλαμάσαρχις apud Rhodios dicti sunt hœdi in quadam lege οἱ τὴν καλάμην τῶν σπερμάτων ἐπιβεβοσκημένοι, idest, qui frugum culmos depascerent. Est & χάραττος ipsis hœdus, alias etiam κικρύφαλος, aut κρήδεμνος, idest, velum, siue vitta. Hędum Hebræi gedi dicunt, quam tamen vocem D. Kimhi putat tam agnum, quàm hędum significare,& ideo differẽtiæ causa caprarum nomẽ adijci, hoc modo, gedi haissim. Rabbi Abraham solis capris hoc nomen attribuit, vt solet etiam Arabica lingua: plurale masculinum est gedaijm, fœmininum gedioth. Gen. cap. 38. Chaldaica translatio habet gadeia, Arabica gedi, Persica bus kahale busan: Septuaginta ἔριφον: Hieronymus hędũ, hodieq;

Ἔριφος quid.

Διακαλαμάσαρχις hędi cur dicantur.

C apud vulgus græcum ἐρίφι nominatur, nobis Italis cauretto, vel capretto, vel caurezzo, quasi capreolum dicas, quo nomine barbari quidam etiam in latina lingua pro hœdo abutuntur. Rhœti qui Italicè loquuntur vlzol dicunt, Hispani cabrito, Galli cheureau, Germani gitze, vel vt alij scribunt, gitzlein. Angli kydd, Poloni koziel.

GENVS. FORMA. DESCRIPTIO.

EX ruminantibus capras esse non vno in loco scriptum reliquit Aristoteles, addens insuper cornigeras esse,& bisulcas. Diligẽti descriptione non egent, tum quia animalia sunt vulgo notissima, tum quia colorem mutant, vt testatur idẽ Aristoteles,& interdum etiam variè generantur, sicuti apud eundem legimus. Itaque malè audit Suidas hoc in prouerbio αἰγῶν ὀνόματα, idest caprarum nomina, id exponens οἷον ἄχρηστα πράγματα, idest, tanquam de rebus inutilibus, capræ enim in-

10. probl. 7.

D ter se, inquit, similes sunt, cùm nomina ijs tantùm rebus discernendi gratia imponantur, quæ aliquid diuersum habent. Mihi Suidæ interpretatio neutiquam displicet, siquidem caprarum genus, etsi colore variet, specie tamen, formaque inuicem sunt simillimæ. Ad hanc coloris varietatem lepidè quidem, sed etiam salsè allusit facetissimus Comicus, vbi scilicet Thesprio seruus cum diceret se variè valere, hoc est, nunc benè, nunc malè: Epidicus alius seruus, id in alium sensum torquens: *Qui variè*, inquit, *valent, caprigenum hominum non placet mihi, neque pantherinum genus.* Pilus differt sexu, crassus enim hircis, capris tenuior, estque hoc genus animãtis apprimè hirsutum, vnde capellam inter uirorum cognomina à capillorum hirsutie dici Cælius annotauit,& Festus hircipilos densorum pilorum homines intelligit, alij uerò etiam hircipilum simpliciter pro hirsuto usurpant. Etsi uerò ex Aristotele dixerimus cornigeras esse capras, Plinius tamen omnibus cornua esse negat, multisque lactis maiorem ubertatem esse profitetur: uerùm in his, quibus ea sunt, indicia annorum esse per incremẽta nodorum. Sunt autem cornua capris, hircisque longa,& acuta, vt tradit Albertus. Varinus in κέρατα tradit in Delo insula consecratum dici hirci cornu bicubitale cum dodrante, ponderis librarum 26. Oculos, hircis esse ad nares conuersos, tradit Cælius, eorum authoritate, qui apud Virgilium vbi ait:

In Epidico.

Lib. 24. c. 5.

tran-

tranſuerſa tuentibus hirquis, legunt hircis, proindeque apud Ariſtotelem τὰ τραγικὰ πρόσωπα, non latuas interpretatur, quod fecit Theodorus, ſed tragicas facies, ad hanc hircorum naturam referentes, quoniam tragœdorum perſonæ nihil minus, quàm oculos ad nares valeant inflectere. Sed cùm hircus animal ſit libidinoſum, libido verò oculos contrudat in angulorum anguſtias, huc Virgilium reſpexiſſe volunt, vt Seruius, qui hirquos, angulos interpretatur, ex Suetonio in vitijs corporalibus, propterea quòd libidinis, quæ, vt diximus, in hirco præferuida eſt, illic promantur ſigna. Alia ſententia eſt Apuleij grammatici, hirquos dici opinantis, quòd illic hæreant oculi. Aiunt nonnulli capras habere aliquando oculos colore diſſimiles. Plinius ait, in tenebris eos ſplendere, lucemque iaculari. Et apud Ariſtotelem legitur, hominum quibuſdam caprinos oculos eſſe. Virgilius, alijq; poetæ capellas ſimas cognominant. Simus autē, vt Seruius docet, vocatur, qui preſſis eſt naribus, vel qui curuum habet naſum. Dentes capræ ſuperiores nō ſunt præter primores geminos, vt Plinius ait, & pauciores alij, quàm hircis, quod prodidit etiam Ariſtoteles. Dependet omnium mento villus, quem aruncum vocant, teſte eodem, Ariſtoteles ἠρύγγον, Cælius cryngum vertit, vbi, vt notat Henricus Stephanus, perperam κρύγγος legitur pro ἤρυγγος. Inuenio & ſpirillum vocari; Virgilius etiam barbam:

Libidinis ſigna vbi ſe oſtendant maximè.

Simus qui.

Nec minus interea barbas incanaque menta
Cyniphij tondent hirci &c.

Sic Martialis etiam barbatum vocat hircum, Antiochum ineptiſſimum cachinnans tonſorem:

Vnus de cunctis animalibus hircus habet cor,
Barbatus viuit, ne ferat Antiochum.

Similiter legimus in epigrammate græco:

Εἰ τὸ τρέφειν πώγωνα μέγαν σοφίαν περιποιεῖ
Ὁ τράγος εὐπώγων εὖ ὅλος ἐστὶ Πλάτων. idest,

Si prælonga facit ſapientem barba, quid obſtat
Barbatus poſſit quin caper eſſe Plato.

Apparet autem iſtiuſmodi hirquinam barbam raram eſſe, vel non admodum denſam, ſic enim interpretantur hoc Plauti:

In pſeudolo.

Heus tu, qui cum hirquina adſtas barba
Reſponde quod rogo.

Noneolas vocari, tradit Feſtus, papillas quæ ex faucibus caprarum dependent; Varro mamillas nuncupat, lacinias Plinius, verruculas alij. Bimas capræ in feminibus mammas habent, teſte Plinio, nec alibi ſicut & oues, cuius rei cauſam eſſe Ariſtoteles tradit, quod ſurſum verſus capiant ſui corporis incrementa, itaque ubi confluuium, & copia excrementi ſanguinis, qui locus ſanè infra eſt, & circa effluentis materiæ oſtia, ibi mammæ à natura poſitæ ſunt, qua enim parte motus agitur alimenti, inde etiam capi alimentum poteſt. Pedes habent macilentos, hinc in epigrammate Αὐτομέδοντος quidam uocatus ad aſperam cœnam, in qua hircinus pes, qui ſcilicet non multum haberet deliciarum, aut pinguedinis, & cannabinæ braſſicę aſparagus fuerant appoſiti dicit ſe obſeruaturum hoſpitem ne denuo uocetur:

4. de part. cap. 10.

Ἐχθὲς δειπνήσας τράγιον πόδα, καὶ δικάταιον
Κανναβίνης κράμβης μ' ἤλιτον ἀσπάραγον.
Εἰπεῖν τὸν καλέσαντα φυλάσσομαι. ἔστι γὰρ ὀξύς.
Καὶ φόβος οὐχ ὁ τυχὼν, μή με πάλιν καλέσῃ.

Capras aurib. ſpirare.

Alcmæon, teſte Ariſtotele, credidit capras ſpirare per aures. Idem tradit Plinius, apud quem tamen non Alcmæon, ſed Archelaus legitur, ut apud Varronem quoque. Hoc idem, inquit Varro, paſtores curioſiores aliquot dicunt. Et Aelianus paſtores teſtari refert, capras auribus, & naribus reſpirare. Aegyptij denique ſapientes hominem auditu præpollentem ſignificare ſi uellent, capram pingere ſoliti ſunt, quod per aures perinde atque per nares ſpiritum & emittere, & uiciſſim recipere crederent. Philes ſignum addidit, quoniam naſo obſtructo nihil offendantur; Hucque facit, quod Oppianus de αἰγάγροις, ideſt, capris ſylueſtribus ſcribit, meatum quendam à medio inter cornua loco ad pulmones peruenire, cui cera infuſa ſuffocentur. Inter neotericos Bartholomæus Euſtachius anatomicus diligentiſſimus in uolumine de auditus organis ſcribens, huic ueterum ſententiæ calculum album adijcit, & in homine ſimile quodammodo organum reperiri profitetur his uerbis: Ergo à cauerna oſſis lapidei, in quam meatus auditorius, conchion appellatus finitur, uia in narium cauitatem perforata eſt: ab illa enim meatus alter oritur rotundo canaliculo ſimilis, & inſtar tenuioris calami amplus, qui obliquè ad anterius, inferiuſque baſis capitis latus procedens in medio quatuor foraminum, totū iſtud os penetrat, atque perfodit, nam poſteriori eius ſede arteria ſoporaria caluariam ingrediens

Lib. 1. de hiſtor. c. 11.

Auditus hieroglyphicū.

Ante-

A Anteriori quartum neruorum cerebri iugum extra ipsam emergit: Externum latus arteriæ in duram cerebri membranam distributæ aditum patefacit: internum denique fissura quædam circumscribit, quæ à cuneum referentis, ac lapidei ossis extremis partibus obliquè antè, & infra ductis fit. Cæterùm hunc meatum de quo nunc sermo est, arbitratur fortasse quispiam eo loco desinere: res autem non ita se habet, sed alterius generis substantia auctû inter duos faucium, seu gulæ musculos, à paucis hucusque benè cognitos secundum paulo antè memoratæ fissuræ ductum, vlteriùs procedit, & iuxta radicem internæ partis ἀπόφυσις ossis alis vespertilionum similis in alteram narium cauitatem terminatur, & in crassam palati tunicam prope radicem gargareonis inseritur. Substantia sanè eius, qua extrema fissuræ ossi temporum, & cuneo simili communis tangit, cartilaginea est, ac admodum crassa, huic verò oppositæ partis substantia exacta cartilago non est, sed membranosum nescio quid habet, & tenuior euadit. At huius meatus interna extremitas narium cauitatis medium respiciens, robusta est cartilago, quæ plurimum extuberat, mucosaque narium tunica obducitur, ac fini eiusdem meatus, quasi ianitor præfecta esse videtur. Figura teres non est, sed aliquantum depressa duos efficit,
B angulos: latitudo cauitatis calamum, quo scribimus, ferè adæquat, sed in fine duplo latior est, quam in principio, quæ similiter muccosa, sed tenui induitur tunica. Hoc callidissimum naturæ artificium à me inuentum contemni, vt opinor, non debet. Siquidem tum philosophis, tum medicis non parum vtilitatis afferre potest. Nam antiquiores philosophi, in quorum numero, vt Aristoteles refert, fuit Alcmæon, capras non modò ore, ac naribus, verùm etiam auribus spirare, fortè ob eam causam arbitrati sunt, quòd meatum, quem descripsi, non ignorarent, atque adeo sæpius experti fuissent, spiritum, vbi ipsum quis cohibet, ad aurium cauitatẽ vi quadam impulsum recurrere, & instar fluctus auditus organa percutere. Hæc omnia Eustachius. E contrario Aristoteles præcitato loco opinionem hanc maximè reprobat, humanamque diligentiam id nulla adhuc dissectione deprehendisse, aut sensu aliquo euidentiore conijcere potuisse, firmiter asseuerat. Iecur extractum diu moueri aiunt, vt tradit B. Theodoretus in quæstion. in lib. 1. Regum, inquiẽs propterea id suppositum fuisse à Michol filia Saulis vxoris Dauidis lecto quem concinnauerat in figuram ægrotantis, vt scilicet eius, qui moueretur figuram efficeret verisimilem. Fel capris non esse Plinius asserit; quo fortè loco rectiùs legemus ca-
C preæ, nam apud Aristotelem id legitur περὶ προκῶν: Conijcere enim licet Plinium πρόκας reddidisse capreas, nam & alicubi caprarum sanguinem non spissari asserit, quod similiter Aristoteles tribuit ταῖς προξί, vbi etiam caprearum legerim. Theodorus hoc vel non animaduertit, vel non probauit, πρόκα enim, vt suo loco patebit, damam transfert; nisi autem legamus caprearum Plinius contrarius erit & sibi ipsi, cùm contra caliginem oculorum lib. 22. ex aliorum sententia caprarum fel commendet, quod & Auicenna facit, ac etiam Aristoteli, qui ouium, & caprarum maximam partem fel habere profitetur, & quibusdam quidem terris adeo largè, vt exuperantia prodigij loco habeatur, vt in Naxo: Alijs tamen quibusdam locis omnino carere, vt apud Chalcidem Euboicam parte quadam agri. Ventres habent plures cùm officium oris, vt idem Aristoteles ait, non satis in molendo cibo adhibetur propter inopiam dentiũ, est enim ex ruminantibus, quæ cur pluribus egeant ventribus suo loco abundè ostẽsum est. Lien, vt alijs etiam bisulcis cornigeris, rotundus est. Aspera arteria hircorum, talis est, qualis in homine ob nimium humorem, & qui immodicè oleo vtuntur, aspera, & rauca efficitur, vt etiam in pubescentibus adolescentibus, qui inde tragescere, siue hircire dicuntur, vt docet Alexander A-
D phrodiseus.

Iecur.

Fel.

Ventres.

Lien.

Lib. 1. 123.

E L E C T I O.

QVI caprinum gregem (inquit Cossinius apud Varronem) constituere vult in eligendo animaduertat oportet: primùm ætatem, vt eam paret, quæ iam ferre possit fructum, & de ijs eam potius, quæ diutius: nouella enim quàm vetus melior: de forma vidẽdum vt sint firmæ, magnæ, corpus lene vt habeant, pilo crebro, nisi si glabræ sunt, duo enim genera earum: sub rostro duas vt mammillas pensiles habeant, quod hæ fæcundiores sint; vbere sint grandiore, vt lac multum habeant, & pingue proportione. Aliàs etiam ait Varro capram amplam potius, quàm paruam eligi. Columella præcipuè probari asserit, quæ hirco simillima sit, & si vberis est maximi, & lactis abundantissimi. Aristoteles hoc etiam obseruat, vt ætas parentum prouecta potiùs sit, quàm nouella: Oues inquit, & capræ anniculæ coeunt, atque veterum ferunt, sed capræ potiùs: Mares quoq;

Quomodo caprarum electio insti- tuenda.

Hircus qualis eſſe debeat.

in ijs ipſis generibus eodem illo tempore ineunt, ſed proles differt, quatenus præſtantior ea eſt, quam ſeneſcentes mares & fœminæ procrearint. Caper verò, ſiue hircus eligendus eſt, corporis ampliſſimi, moliori pilo, & potiſſimùm albo, capite paruo, auribuſve flexis, & grauibus, quàm maximè ſimus; ſic Plinius. Palladius pilum probat nitidum, ſpiſſum, & longũ. Columella nigrum, denſum, & longiſſimum, aures verò flaccidas & prægrauantes. Florentinus item cui ſub maxillis duæ videntur pendere verruculæ, breui, plenaque ceruice, αὐχένα, καὶ τράχηλον βαρὺν, καὶ παχὺν ἔχων, βρόγχον δὲ μακρότερον. Cornarius pro βαρὺν legit βραχὺν, Varronem, vt apparet, ſecutus, qui hircum ceruice, & collo breui probat. Andreas à Lacuna βαρὺν mauult, & grauem interpretatur, μακρότερον verò poni pro μακρὸν. Bronchus inquit, id eſt, aſpera arteria fieri non poteſt, vt longa ſit, collo breui exiſtente cùm videlicet eius prolixior pars, quæ pectus ipſum egreditur, ſemper adhæreat collo, & longitudinem eius neceſſariò adæquet. Gurgulionem eruditi ferè græcam vocem γαργαρεῶνα, id eſt, vuam reddunt, quod (inquit Geſnerus) hic non conuenit, ſed fortè hoc loco intelligemus ſupremam partem arteriæ ex cartileginibus aliquot conditam, & prominentem, quam græci larynga propriè vocant. Poteſt ſanè bronchus appellari ἀπὸ τοῦ προέχειν. Probatur præterea hircus armis quàm villoſiſſimis, ex ſententia Plinij, cruribus item craſſis, vt vult Columella. Florentinus vult ſit item ἔμπλευρος, fortè εὔπλευρος, id eſt, lateribus ſeu coſtis firmis, nec non coxis amplis. Varro denique de capris, quæ bis pariunt, natos mares ad admiſſuras præferri ait, & eſſe etiam, qui dant operam, vt ex inſula Medica (Melo potiùs, vt Pollux habet) capras habeant, quod ibi maximi, & pulcherrimi exiſtimantur fieri hœdi. Icones capræ, & hirci, quæ ſequuntur, ad præcedentem paginam lector beneuolus referre.

Hœdi maximi ubi.

L O C V S.

Capra Achaica.

QVIBVS locis, aut regionibus vel abundent, vel quibus etiam commendentur, hac rubrica aperietur: dicemuſque non de domeſticis tantummodò, ſed de ſylueſtribus etiam, cùm quas intelligant authores incertum ſæpe ſit, vel ſaltem perquam ambiguum. Capras Achaicas apud veteres magni factas fuiſſe ex eo innoteſcere poteſt, quod Athenæus referente Hermolao, caſeum Achaicum Siculo prætulerit ex oppido Tromilia, vnde Tromilicus dicebatur, & à Simonide Stromilius. In Africæ quadam parte capræ tonſiles ſunt, vt tradit Textor; ex quarum villis nautæ velum conficiunt. Sylueſtres autem capras in Africa nullas eſſe, teſtatur Ariſtoteles, Plinius capreas reddere viſus eſt, nam ceruos & capreas ibidem eſſe negat. Ægyptiæ capræ fœtus quinos parere feruntur, quod fœcundiſſimas Nili aquas bibunt. Quam quidem paſtores etiam lactis inopibus pecudibus, & infœcundis dare, inquit Ælianus, ſolent. Scribit verò etiam Plutarchus in libro Vtra animalium &c. Ægyptios affirmare capras ſuas, quoties cum ſole eodem planè loco Sirius oritur, in ortum omnes conuerſas, eò reſpicere, atque hoc ſideris eius reuolutionum argumentum certiſſimũ eſſe. De Agrigentinis capris hæc prodidit Plinius: de caſeo agens: *Et caprarum gregibus ſua laus eſt, Agrigenti maximè eam augente gratiam fumo, qualis in ipſa vrbe conficitur cunctis præferendus.* In Anatolia, quæ eſt Phrygia, ſiue Aſia minor, hirci ſunt quadricornes, vt refert Scaliger, pilo admodum prolixo æquante candorem niuis. Quē vellunt ad textrinam, non autem tondent, propterea quod attonſione pilum aiunt craſſeſcere. Hunc morem veteribus fuiſſe, Varro ait, vnde & vellus dictum putat. Ariſtoteles eiuſdem ſententiæ author eſt: προβάτοις λεπτοτέραι αἱ τρίχες τιλλόμεναι ἀναφύονται; ex molliore villo precioſos conficiunt pannos, Zarzacan vocant, è craſſiore Maiacar; è mediocri id quod zambellot, alij camelot, Turcæ Hac, ſicut hircum ipſum Halc. Hæc ita, inquit, ſcribimus, quia veruecem cum quatuor cornibus abs te viſum pro re mira ſcribis. In Aquilonaribus terris hircorum, & caprarum longè maiorem eſſe abundantiam, quàm in reliquis Europæ locis, tradit Olaus Magnus, ob montana paſcua, & paſtorum caprariorum diligentiſſimam curam. Hircos itaque ibidem eſſe magno corpore, craſſis cruribus, breui, & plena ceruice, auribus flexis, & depreſſis, paruo capite, longo, ſpiſſo, ac nitido collo, cornibus altis, & latis, animoſos, belliçoſos, & robuſtos, ita vt lupis mediocribus, canum tamen auxilio congredi non formident. Ferè omnes colore albos eſſe, ita & capras, hyeme paſci pinearum arborum corticibus, atque muſco, ac populeis virgis. Pelles eorum maximis nauigijs quęſtus, & lucri cauſa, decadumq; numero exportari ad Germanicas oras, vbi rurſus amplius diſpergantur in orbem; ſimiliter & caſeos propter efficaciam nutrimenti, ac medicinæ ſcilicet ſtupidæ, ac ingroſſatæ carnis, vel

Capra tonſiles.

Fertiles vbi ſint.

Exerc. 199. nu. 4

Hirci quadricornes.

Sect. 10. probl. 15.

Caprini pecoris abundantia.

tur-

turgentis. Addit inſuper carnibus iſtis caprinis crudis ſole, ſale, uentoque ſiccatis incolas & audius veſci, quàm illicò mactatis; idq; tempore æſtatis, & agriculturæ. Caricos hircos Varinus exponit λιτιλεῖς, id eſt, viles. Caſpiæ capræ, vt tradit Aelianus & albiſſimæ ſunt & cornibus mutilæ, & ad maximorum equorum magnitudinem accedunt. Earum villi adeo molles, cum Mileſijs lanis vt mollitudine comparari poſſint, ex iiſq; ſacerdotes, & Caſpiorũ ditiſſimi veſtes conficiant. In Cephalenia capras non bibere quotidie, vt alia animalia, author eſt Ariſtoteles, ſed aduerſum ſibi ventum ore hiantes excipere. Idẽ tradit Valerius Maximus. Ideoque Theophraſtum ferunt dixiſſe capras has Cephalenidas ſex menſibus non bibere, vti memorat Aelianus, & ante ipſum Ariſtoteles. In Cilicia, referente Plinio, circaq; Syrtes villo tõſili veſtiuntur. Quo loco Hermolaus pro Syrias Syrtes repoſuit, circa Syrtes enim, inquit, Cinyphium pecus celebratur Virgilio, Silio, Martiali, Claudiano, cæteris, vt quinto lib. caſtigationum diximus. Eſt autem Cinyps ſecundum Probum, oppidum, & flumen Africæ regionis Garamantum, apud quos villoſiſſimi iſtiuſmodi hirci tondebantur ad Cilicia, quibus nautæ vtuntur, & milites: Virgilius:

Capra albiſſima, & maxima.
In mirab.
Lib. 3. c. 31.
Cinyps qd, & vbi.
Lib. 14. c. 6.

Nec minus interea barbas, incanaque menta
Cinyphij tondent hirci, ſetaſque comantes
Vſum in caſtrorum, ac miſeris velamina nautis.

Cretam inſulam copioſam capris eſſe, teſtatur Iſidorus. Alij verò, vt Solinus, agrum Creticũm ſylueſtribus capris abundare aſſerunt. Cur autem vel illarum, vel harum ibi copia ſit, ratio eſſe videtur, quòd ea inſula, vt aſſerit Bellonius, lupis careat. Cõmemorantur etiam Cynthiæ capræ ſylueſtres à Cyntho monte Deli ſic nominatæ, de quibus græci authoris incerti epigramma extat in anthologio huiuſmodi:

Lib. 14. c. 6.
Creta cur capris abũdet.
Lib. 1. c. 13.
Lib. 6. ſect. 15.

Κυνθίδες θαρσεῖτε. τὰ γὰρ τῦ Κρητὸς ἴχνια
Κεῖται ἐν Ὀρτυγίῃ τόξα παρ' Ἀρτέμιδι.
Οἷς ὑμέων ἴχνωσεν ὄρος μέγα· νῦν δὲ πέπαυται
Αἶγας ἐπεὶ σπονδὰς ἡ θεὸς εἰργάσατο.

Damaſcenæ capreæ ſupra palmum longas habent auriculas, vbera multiplicia, ſuntq; admodum fœcundę, teſte Ludouico Romano. Circumducuntur quadraginta, vel quinquagenæ ab ijs, quibus lac eſt venale, & vbi lac emere volueris, in ſuperius deuehuntur cœnaculum, etiãſi triplex foret contignatio, vbi corã in vaſa ſtannea lac emulgent. Galliarũ caſeus caprinus ſapore ſuo medicamenti vim obtinet, teſte Plinio. Geſnerus aſſerit capras in Narbonenſi Gallia audiuiſſe ſe auriculas latiores, longioreſq; ſuis habere, vt quæ ad dodrantem longitudinis accedant. Capras in Gimanti natas Alexander Mindius ſcribit, recitante Aeliano, ſex menſes non bibere, ſed tantum in mare intueri, & ore hiante illinc auras accipere. Idem tradit ex eodem Mindio Illyricas capras vngulas quidem habere, ſed non bifidas. Ariſtoteles verò aſſerit apud Illyrios pecora dici bis anno parere, geminos pleraque, nõnullos etiam ternos, aut quaternos hœdos, alia quinos, vel plures, præterea lactis ſeſqui congium reddere. In India in Coytha vico ſic nuncupato ab indigenis piſces capris comedendos obijci, refert Aelianus ex Orthragora, in libris, quos conſcribit de reb. Indicis. Ludouicus Barthema verò in itinerario ſuo Indico, teſtis eſt, Indicas quaſdam capras in vrbe Tarnaſſari Indię orientalis miro modo quaternos fętus vno partu edere; Sed & iuxta promõtorium, cui caput viride nomẽ eſt, Africanę cuiuſdã inſulę capras ternos & quaternos vno partu edere, incerti nominis author Luſitanus, referente Ramuſio aſſerit. In eadem India orientali apud Amboinũ ſuis ſe oculis conſpexiſſe hircum ſcribit Franciſcus Xauerius homo Societatis Ieſu, lacte ſuo paruos alentẽ hœdos, vbere enim, quod prope genitalia vnicũ habebat tantũ lactis reddebat quotidie quantũ ſcutella capere poteſt. Hoc ille vir ſuis oculis conſpexiſſe prædicat, aliter crediturum nõ fuiſſe. Et Luſitanum quendam honeſtum hunc hircum eo conſilio aſportaſſe ſecum, vt in Luſitaniam mitteret, adijcit Iacobus Pontanus homo etiam eiuſdem ſocietatis huic affinein hominibus. Ex Braſſilicis noſtrorum literis cognouimus gentem quandam inuentam vbi viri, non fœminæ lactant infantes: his enim mammas eſſe paruas, & vacuas; illis magnas, & lactis plenas. De cauſa, inquit, diſputent phyſici, nondum omnia naturæ miracula ſcripſerunt Plinius, Ariſtoteles, & alij. Tantum ille. Indos contrà occidentales capris carere atteſtatur Franciſcus Lopezius. In Italia circa Fiſcelium, & Tetricam montes multæ ſunt capræ feræ, teſte Varrone, qui etiam ait, capras, quas alimus à capris feris ortas eſſe, & ab his propter Italiam Capraſiam inſulam eſſe denominatam. Ithacam Telemachus apud Homerum αἰγίβοτον vocat, equos cum curru à Menelao ſibi donatos recuſans, quòd ea alendis equis, ducendiſque curribus minus apta eſſet, propter loci aſperitatem,

Damaſcena capreæ quales.
Lib. 1. nauig. c. 7.
In mirab.
Capra vbi piſcib. alantur.
Lib. 3. c. 7.
Vbi fœcunda ſint.
Epiſt. lib. 2. 3.
In comm.
Eclog. 3. Virg.
Vbi viri lactent infantes.
Ithaca caprarum altrix.

A tatem, quæ equorum pascua non admittit, alendis verò capris sit perquam idonea Libycorum capra ex pectore vbera appensa habere legitur apud Aelianum. In Lycia Callisthenes Olynthius, vt idem Aelianus refert, capras scribit densissimo & prolixissimo hirsutas esse pilo, vt muliebres crines esse videatur, & passim tanquam oues tonderi, ex eisdemque nauium fabros rudentes contexere. Mambrina capra in regione Damiata dicta, fert equitantem, sellam, frenum, & cætera quibus equi instrui solent, admittit: auriculas ad terram vsque demissas habet, cornua deorsum reuoluta sub ore, vt Italus quidam innominatus in descriptione terræ sanctæ refert apud Gesnerum: qui quærendum ait, an sit ex capris syluestribus illius regionis: additque recentioribus quibusdam hanc Indicam capram dici (vt pleraque peregrina Indica) tradereque eos cornua ei acuta esse, parum distantia: corporis colorem eundem qui rupicapris (capras intelligit, quarum cornua in posteriorem partem adunca sunt,) testes vt equi: cæterò nostratibus capris non dissimiles, syluestres tamen esse, & in altis montibus reperiri, visu acutissimo, & ob eam causam à Græcis dorcades nominari. Sed illi in dorcadum nomine plurimum falluntur, inquit Gesnerus, vt patebit infrà in historia

B dorcadum. Mambre mons est iuxta Hebron; inde Mambrina factum cognomen suspicor: Hæc ille. Ex Media insula Romæ olim multas habuisse capras scribit Marcus Varro, quòd ibi maximos & pulcherrimos hœdos fieri existimetur: Quo loco Mercurialis, non ex Media, sed ex Melica insula legendum, inquit, censuissem, nisi Columella author esset, vulgares mutata litera Medicos Melicos dixisse: quod non aduertens Gesnerus, Varronis locum corruptum esse indicat. Capras in Mymante natas sex menses non bibere, sed duntaxat in mare intueri hiantes auras que illinc excipere tradit Alex. Myndius referente Aeliano. In Nubia regione, quam nunc Mauritaniam vocant, inter auriculas caprorum & caprarum palmi ferè (dodrantem intellige) mensuram intercedere, & caprorum quosdam caudas habere pendentes vsque ad terram, eorundemque auriculas terram ferè etiam attingere ait Albertus Magnus: sed locus omnino corruptus est, cùm ita legendum sit, vt modò in Syria ex Aristotele dicemus. Memorabiles sunt capreæ quas Pharos insula Aegæi maris gignit, multas equidem, & aliarum maximas, visuque spectabiles, nam ceruis quidem sunt colore similes, maiores autem magnitudine: Est autem eis cornu longum ad duodecim palmos, non vt ceruorum, or-

C natum ramis, & adnatis propaginibus, sed totum rectum, & quod vnum solum habet porrectum stipitem, vt scribit Metaph. in vita S. Theoctistæ Lesbiæ, apud Surium tomo 6. Nouembri. In Rhœtia Heluetica præstantes caseoli caprini fiunt præcipuè ijs in locis, qui circa thermas Fabarianas montani sunt, partim ex caprino mero, partim admixto bubulo lacte, vt asserit Gesnerus. Sardiniam pecudum optimam esse Nymphodorus scribit, caprasque procreare, quarum pellibus pro vestibus indigenæ vtantur, tamque mirifica vi esse, vt hyberno tempore calefaciant, æstiuo refrigerent, simulque in ijs ipsis pellibus cubiti magnitudine pilos innasci, atque ei, qui eis indutus fuerit, si commodum videatur, cùm est frigida tempestas, pilos ad corpus conuertit, vt ab ijs calescat; cùm autem est æstas, inuertit ne calore vexetur. Hæ an eædem quæ Musmones sint, non ausim affirmare, Volaterranus quidem è villis musmonum fomenta confici scribit, Strabonem citans, sed Strabo loquens de Sardinia, & Corsica asserit in his insulis nasci arietes, qui pro lana pilum caprinum producunt, eosque musmones nocitari, exque eorum sese pellibus thoracis modo incolas munire: Similiter ferè Plinius, nisi quod pro Sardinia ponat Hispaniam: Est, inquit, in Hispania, sed maximè

D Corsica, non maximè absimile pecori (idest, ouibus) genus musmonum villo caprino, quam pecoris velleri propius, quorum è genere, & ouibus natos prisci vmbros vocauerunt, Albertus verò in voce Ibrida musinonem ex capra & ariete natum dicit cinirum ex oue, & hirco. In eadem Sardinia, vt testatur Pausanias, hirci syluestres eadem sunt magnitudine, qua hirci aliarum regionum. Formam verò habent, qualis in Plastice Aeginæa repræsentatur arietis syluestris: nisi quod circa pectus hirsutior est, quàm parte illa repræsentari solet, cornua ei non protenduntur à capite à se inuicem diuisa, sed statim iuxta aures reuoluũtur. Celeritate quidē belluas omnes superat. Clitus Aristotelicus in ijs, quæ scripsit de Mileto, asserit Polycratē tyrannũ Samium omnia, quę erāt alibi ob delitias, cōgregasse canes ex Epiro, ex Scyro capras, oues ex Mileto, sues ex Sicilia; sicuti legimus apud Athenęũ. Alij caprā Scyriam ferā esse aiũt, & mulctrũ, quod lacte impleuerat, ipsam rursus euertere: Est autem Scyros vna Cycladum. In regno Senege Nigritarum boues solùm, & buculæ visuntur inter animalia domestica, nam capras, & pecora ibi non videri asserit Aloysius Cadamustus ob ardorem torrentis sideris. Siculum caseum Iulius Pollux mentinit, & Aristoteles ex ouillo, & caprino mixtum lacte, quod hodieque fit vbi vtriusque copia habetur. Hunc Athenæus præferri putat omnibus, vtique

Lib. 16. cap. 31.

Vbi equitatur capra

Lib. 2. de re rust.

Lib. 1. var. lect. 25.

Lib. 5. c. 17

Sardiniæ pecudum copia.

Lib. 5.

Lib. 22.

In Phocicis

Lib. 12. cap. 19.

Capra delicata vnde petita.

Cap. 29 sue nauig.

poſt Achaicum, de quo ſuprà. In Syria, teſte Ariſtotele capræ ſunt auriculis, menſura do-
drantali, & palmari, ac nonnullæ demiſsis ita, vt ſpectent ad terram. Reperio verò apud Ae-
lianum capras Syrias, quantum alias vllas lac habere dici; quo tamen loco capras Scyrias le-
getim, quæ plurimum lactis habere dicuntur, vt dictum eſt. Iuxta vrbem Tamaſarum, vt ſcri-
bit Ludouicus Romanus, reperiuntur nonnullæ capreæ magnitudine noſtras excedentes, no-
ſtriſque longè pulchriores, tantæ fœcunditatis, vt vno partu quaternos fœtus ferant. Tibur-
tinos hœdos apud Romanos proceres magni æſtimatos fuiſſe his verſibus oſtendit Iuuenalis:

6 Nauig. cap. 7.
Vbi maximè fœcunda.
Satyr. 11.
Hœdi vbi delicati.

De Tyburtino veniet pinguiſsimus agro
Hædulus, & toto grege mollior, inſcius herba,
Necdum auſus virgas humilis mordere ſalicti,
Qui plus lactis habet, quam ſanguinis &c.

NATVRA. MORES.
Ingenium. Libido.

CAPRÆ natura, teſte Ariſtotele, mobiles ſunt, & celeres, quamobrem à paſto-
ribus ducem eis præfici negat. Aelianus tamen hircum caprarum gregem
barbæ fiducia antecedere ſcribit. Nocet huic pecudi æſtus, ſed magis frigus,
vt memorat Columella, & præcipuè fœtæ, quæ gelicidio hyemis conceptum
facit. Amat, hoc caprinum pecus dumeta potiùs, inquit Columella, quàm
campeſtrem ſitum, aſperiſque etiam locis, ac ſylueſtribus optimè paſcitur, & Varro cùm di-
xiſſet, nec mulos aliter hoc pecus in paſtu tuendum eſſe, atque ouillum, addit habere tamen
ſua quædam propria, quod potius ſylueſtribus ſaltubus delectantur quàm pratis, & aliis in-
quit in montoſis potius locis, & fruticibus, quàm herbidis campis paſci. Eleganter Vir-
gilius:

Eclog. 1.

Ite meæ, quondam felix pecus, ite capellæ,
Non ego vos poſt hac viridi proiectus in antro
Dumoſa pendere procul de rupe videbo.

Et imitatus eum Ouidius:

1. de ponto. eleg. 9.

Ipſe ego pendentes (liceat modò) rupe capellas,
Ipſe velim baculo paſcere nixus oues.

Ita autem inhærent rupibus paſcentes, vt infrà eas intuentibus videantur pendere. Diuus
Hieronymus: capra, inquit, ſemper ad excelſa feſtinans eſt animal, & nihil periculi ſuſtinens
in præcipitijs, & ibi inuenit viam, vbi cæteris animantibus interitus eſt, vnde & græco ſermo-
ne caprarum, & hircorum grex, ſublimium conuerſatio dicitur, hoc eſt, αἰπόλιον, quaſi αἰποπό-
λιον, ſiquidem αἶπος excelſum, πόλιον conuerſationem ſignificat. Tantum Hieronymus. Sed
αἰπόλιον quaſi αἰγοπόλιον dici mox ſuo loco patebit: Quia verò capræ altiſſima loca petunt, &
maximè ſaxoſa, hinc ipſæ petræ αἰγίλιπες græcis nuncupantur. Cùm paſcuntur ab imis parti-
bus ſemper prominentium ſcopulorum alta depoſcunt, hinc idem Ouidius:

In Ezech. cap. 43.
Capra excelſa amant.
1. de remed. amor.

Aſpice labentes iucundo murmure riuos,
Aſpice tondentes fertile gramen oues.
Ecce petunt rupes præruptaque ſaxa capellæ,
Vt referant hœdis vbera plena ſuis.

Similiter facere capricornum, tradit Macrobius, ab inferis nimirum partibus ad ſuperas ſo-
lem reducendo. Inter cæteros verò montes vmbroſos præferre videntur, ſicuti oſtendere vi-
detur his verbis Horatius:

1. Saturn.
Lib. 1. carm. od. 17.

Velox amœnum ſæpe Lucretilem
Mutat Lycæo Faunus, & igneam
Defendit æſtatem capellis
Vſque meis pluuioſque ventos.

Eſt autem Lucretilis mons in Sabinis inter eos montes, quos Farfarus fluuius alluit, in cu-
ius valle amœniſſima, multiſque arboribus opaciſſima villam habuit Horatius. Lycæus ve-
rò eſt mons in Arcadia Pani ſacer. Nonnunquam verò montium cauernas ingrediuntur,
quibus dirumpentibus aliquando intereunt; vnde Q. Calaber Aeneæ robur indicaturus, facta
ſimilitudine ſcribit, ſaxum vtriſque ſublatum manibus tanta cum vi immiſiſſe in Græcos, vt

Lucretilis mons vbi.
Lycæus vbi.
Lib. 11.

omnes

A omnes, quos sub scutis deprehendit, exitio dederit, non aliter ac in montibus capras sub eminentiam in montis se recipientes, præcipitium obruit. Loca interim culta non auersantur, quin in ijs virgulta carpunt. Hinc Virgilius in Diris:

Et pater hædorum felix, semperque beate
Siue petis monteis præruptos saxa pererrans:
Siue tibi syluis noua pabula fastidire
Siue libet campis: tecum tua læta capella est.

Apuleius: *Proximè ripam vago passu lasciuiunt comam fluuij tondentes capellæ.* Sed satis præ cætera pecude quàm maximè noxia est, vnde vrentes culta capellas, poeta vocabat, & apud Varronem, Cossidius inquit, capellarum dentes inimici sationis, aitque idem Varro in lege locationis fundi excipi solere, ne colonus capra natum in fundo pascat. Aristoteles tradit in pascendo loca crebrò permutare, summaque tantùm contingere. Quod verò ad ingenium attinet, etsi quibus, amicitia coniunctæ sint, & Aristoteles etiam scribat: quorum vox acuta est, & clamosa, μάγρυς, idest, stupidos esse propter similem caprarum vocem, hæ tamen, te-

B ste Aeliano, indignum putant se in extremo ouilli pecoris agmine incedere, ideoque gregem antegredi. Solertiam verò in primis earum Mutianus, teste Plinio, visam sibi prodidit in ponte prætenui duabus (Plinij verba sunt) obuijs è diuerso: Cùm circumactum angustiæ non caperent, nec reciprocationem longitudo in exilitatem cæca, torrente rapido minaciter subterfluente, alteram decubuisse, atque ita alteram proculcatæ supergressam. Tradit verò etiam Bellonius, varias gesticulationes multa animalia imitari, magna facilitate edocere Cairinos, atque inter reliqua capras ipsas ephippium gestare, subsultareque, & calcibus ferire equorum instar, hisque ita deinceps simias sessores imponi. Vidi ego, quæ ad musicæ sonum choreas duceret, per orbem ligneum, cingulumue transiliret, ac deniq; per funem ambularet, ac mox rursus se exiguum super orbem circumuertens per eundem funem regrederetur non sine spectantium summa admiratione. Discunt currui iungi: Lego enim apud Athenæum, in pompa Ptolomæi Philadelphi hircorum bigas sexaginta fuisse. Est item sibi ipsi capra medica, caliginem enim oculorum probè, teste Aeliano curare nouit, cùm enim conturbatum, inquit, oculum, & non probè ad videndum affectum sentit, eum ad rubi spinam & admouet, & reseran-

Caprarum superbia, & solertia.

Lib. 2. obser. cap. 52.

C dum permittit: Hæc vbi pupugit, pituita statim euocatur, & nulla pupillæ læsione tacta videndi vsum recuperat. Hinc etiam homines hoc curationis genus didicisse existimantur. Sic ille. Idem tradit Plinius, additque caprum rubi spina vti: *Oculos* (inquit) *suffusos capra, iunci puncto sanguine exonerat: caper rubi*: Vbi verò purgatione etiam egent, helleboro vescuntur, similiterque eius vsum homines docuere: author huius rei est Plinius his verbis. Melampodis fama diuinationis artibus nota est. Ab hoc appellatur vnum hellebori genus Melampodium. Aliqui pastorem eodem nomine inuenisse tradunt, capras purgari pasto illo animaduertentem, datoque lacte earum Prætidas sanasse furentes. Idem Plinius eas negari ait lippire quoniam quasdam herbas edant, & ob id fimum earum cera circumdatum noua luna deuorare iuberi, & quoniam noctu æquè quoque cernant, sanguine hircino sanari luscios putari. Inuenio hircum cornua decidentia obruere terra, ne inueniantur. Capra verò mortem sibi imminere pulchrè nouit, dummodo verum est, quod scribit Aelianus, videlicet posteaquam proxima est, vt iuguletur, non amplius cibum attingere. Ventos impetuosos, ac frigidos perhorrescunt, etsi aliàs altissima montium iuga incolant, hinc Græcos impetuosum

Capra non lippiunt.

Capra mortis suæ præscia.

D Telephi filium irruentem formidantes capris istiusmodi assimilat Q. Calaber his verbis: At hi metu perculsi intra munimenta se tenebant, vt capræ in montium iugis metuentes impetuosum ventum, qui terras frigore perflans magnam vim niuis, ac horridam grandinem effundit: Hæ igitur quamuis ad pascua properantes haud rectà ad ipsum ventorum impetum per colles caput exserunt, sed dum vis procellarum desæuijt, cunctantur sub tegmine, ac conuallibus conglomeratæque sub opacis ramis pascuntur turmatim, dum perniciosi ventorum turbines consopiantur. Albertus cùm pascuntur in die dici, ait, respicere ea, quæ è regione sunt opposita: In sero autem respicere ea, qua iuxtà sunt posita. Apparet autem hoc transtulisse à Plinio, sed malè intellexisse eius verba; capras enim, ait, in occasum decliui sole, in pascuis negari côtueri inter sese, sed auersas iacere, reliquis autem horis aduersas, & inter cognitiores. (lego cognatiores:) nam & Aristoteles ait: cubant oues, capræque vniuersæ per cognationem. Hircos verò aiunt sex menses hybernos supra sinistrum latus iacere cùm dormiunt, ab æquinoctio hyberno totidem mensibus supra dextrum. Cùm primùm sol côuersus destiterit, capras non aduersis præterea inter se oculis, sed auersis cubare accepimus. Testatur item cubare

Lib. 7.

difficilius oues, quàm capras, magis enim capras quieſcere, accedereque ad hominem familiarius, ſed eſſe frigoris impatientiores. Antigonus in congerie mirabilium narrationum caprarios teſtatur perhiberi dicere, quando ſol primùm ſe conuertit, capras verſis oculis cubare. Sub meridiem non aliter, atque de ouibus dictum eſt, aquatum ducuntur, huc ſpectat illud Virgilij in Culice:

Et iam compellente vaga paſtore capella
Ima ſuſurrantis repetebant ad vada lympha
Qua ſubter viridem reſidebant carula muſcum.

Capra vna arunco apprehenſa totum gregem ſtupidum reddit.

Plinius item author eſt, arunco ſiquis apprehenſam ex grege vnam trahat, cæteras ſtupentes ſpectare. Cæterùm cùm eis idem accidere dicant, vt infra dicetur, ſi qua earum eryngium momorderit, Geſnerus conſiderandum eſſe monet, an qui eryngio hoc attribuere, (eryngi ſic græci aruncum vocant) nominis vicinitate decepti ſint, curioſi inquit experiantur, ego quod ad eryngium, rationis nihil video, eryngo autem apprehenſa vna, cæteras ſtupere minus mirum eſt. Eiuſdem ſententiæ eſt Pierius in hieroglyphico conſternationis multitudinis: Sunt, inquit, qui multitudinem vniuſcuiuſque caſu conſternatam, obſtupefactamque indicare volentes capram villo a mento dependente comprehenſam depingant. Accidit enim, vt ſi earum vnam ex grege arunco eo apprehenderis, cæteræ ſtent veluti ſtupidæ, ſuos in illam vnam oculos conijcientes. Sunt verò, qui loco hoc modò eryngium, modò moly, vel origanum etiam quærant, quem caulem ſi ouis, capellaue paſcendo euulſerit, & in ſublimi conſpicuum erexerit, grex reliquus abiecta pabuli cura attonitus reddatur, neque prius pabuli memor fiat, quàm caulis illa à paſtoribus ab ore pecudis abſtracta abijciatur. Cuius fabulæ authores etiam citant Ariſtotelem, & Plutarchum. Nos hieroglyphicum de apprehenſa capræ barba, quam Opilius Aurelius ſpirillum vocari dicit, aruncum Plinius, ex naturali hiſtoria deſumpſimus. Inuenio & apud Antigonum in opere præcitato: Caprarum vna ſi arripiat extremitatem orytij, quod eſt inſtar pili, reliquas ſtare veluti dementatas, & in illam intueri. Ego hanc vocem non reperio. Afferunt & Magi ſua commenta, primum omnium rabiem hircorum, ſi mulceatur barba, mitigari: eadem præciſa non abire eos, teſte Plinio, in alienum gregem. Florentinus verò in geoponicis græcis hircum pollicetur non fugiturum ſi barba eius detondeatur. Eſt autem hircus natura animoſus, pugnax, & G robuſtus, & ſecundum Albertum vires ei præcipuè in fronte, & cornibus, quæ longa habet, & acuta, apta videlicet, vt inſpicientibus timorem incutiant: hinc puto Pyrrho, & Philippo regibus hircina cornua fuere pro criſtis. Sed & ipſi hirci, ſiue capri de ſuis criſtis gloriantur, contrà eos, pilis inhorreſcentes pertimeſcunt venatores, vt teſtatur Clemens Alexandrinus; Nouere itidem ea pro armis ſibi data, nam ſæpe ijs ipſos paſtores inuadunt, hinc illud Virgilij:

Hircina cornua pro criſtis qui habuerint.

Lib. 3. c. 3.

Eclog. 9.

Tityre & inter agendum
Occurſare capro, cornu ferit ille caueto.

Εἰδυλ. 8.

Theocritus verò hoc tribuit arieti, dum canit:

Τίτυρ' ἐμὸν τὸ καλὸν πεφιλαμένε, βόσκε τὰς αἶγας,
Καὶ ποτὶ τὰν κράναν ἄγε Τίτυρε, καὶ τὸν ἐνόρχαν
Τὸν λιβυκὸν κνάκωνα φυλάσσεο, μή τυ κορύψῃ. idest,
Tityre, cuius amor felix mihi, paſce capellas,
Illaſque ad fontem duc Tityre: & à coleato
Cnacone à Libyco, ne tu feriare, caueto.

Dum verò etiam incedunt ceu inuicem rixantes cornibus cedunt, laſciuiuntque maximè in adoleſcentia, vt teſtatur idem Virgilius:

Georg. 2.

pingueſque in gramine læto
Inter ſe aduerſis luctantur cornibus hædi.

Habemus & hoc apud Horatium ad fontem Blanduſiæ.

Cras donaberis hædo,
Cui frons turgida cornibus
Primis, & venerem, & prælia deſtinat.
Fruſtra: nam gelidos inficiet tibi
Rubro ſanguine riuos
Laſciui ſoboles gregis.

Et rurſus eodem libro, Ode 15.

Illum

A *Illam cogit amor nothi*
Lasciui similem ludere capreæ.

Seneca in Hercule furente:
Errat cursu leuis incerto
Molli petulans hædus in herba.

Petulantes, & petulci etiam appellantur, inquit Festus, qui proteruo impetu, & crebro pe[illegible] lædendi alterius gratia. D. Chrysostomus inuidere inuicem tradit, còque spectare Salamonis hoc in inuidos *sicut capra, sic aspexit ruinam proximi sui*; esse item iactantes, & gloriantes, & hoc indicari ab eodem rege sapientissimo his verbis: *Tria sunt, quæ securiter ambulant, leo inter iumenta, gallus inter gallinas, & hircus præcedens capras.* Multum verò etiam trahi concupiscentia gulæ, propter gulam namque suam per saxa, & præcipitia ambulare, & super præcipitia se suspendere. Famosa in primis hircorum libido est. Authore enim Aeliano, septimo post die, quàm in lucem editi sunt, coire incipiunt, & quamuis sterile semen emittunt, omnium tamen maturissimè quadrupedum ingrediuntur coire. Fuit hæc etiam Aegyptio-B rum sacerdotum sententia, quandoquidem, teste Oro Apolline, in hieroglyphicis penem fæcundum significantes, pingebant hircum, quo cum post septimum, quo ortus, diem coire cernerent; Et quamuis inualidum, & sterile semen emitteret, coire tamen citius cæteris animalibus. Ad hæc efferantur, vt ait Aristoteles, per libidinem, qui enim superiore tempore socij iugi concordia pascerentur, coitus, inquit, tempore dissident, & alter alterum libidinis rabie inuadit. Aelianus istiusmodi pugnam cum tauris, & arietibus communem hircis esse testatur. Nec verò cum capra tantùm coit, sed cum alijs etiam animantibus. Vmbros enim vocari diximus, qui ex hirco generantur, coeunte cum oue, siue, vt vocat Albertus, cinyrum. At verò in Sebenitica præfectura in agro Hermopolitano, & Mendesio, vbi Pan colebatur, sub effigie hircina, aiunt, hircos cum mulieribus ad coitum se commiscuisse. Cuius in primis libidinis Pindarus meminit, cùm inquit:

Libidinis hieroglyphicum.

Vbi mulieres hircis miscĕatur.

Μένδητα παρὰ κρημνὸν θαλάσσης ἔχατον Νείλω κέρας αἰγίβατοι, ὅθι τράγοι γυναιξὶ μίσγονται. idest, *Vltimumque Nili cornu caprarum pascuntur greges, & lasciui mulieribus admiscentur hirci.* Falsum tamen esse id tradit Grillus apud Plu-C tarchum, Vlyssi, quòd Circes concubitum spreuisset, iactanti respondens in hæc verba: Atqui in hac profectò re nihil antecellis animantibus brutis; nam & hæc voluptates, & amores captant à sui generis animalibus. Itaque admiratione dignum non est, si quemadmodum Mendesius in Aegypto caper inclusus cum multis, ac formosis mulieribus coitu abhorret, & capras desiderat, ita tu venere consueta vtens, homo cùm sis, concumbere cum Dea noluisti. Idem tamen Plutarchus in volumine de præceptis coniugalibus, quæ sit hircorum libido indicans: non credunt, inquit, mulieres Pasiphaen cùm regis esset vxor, bouem adamasse, cùm tamen videant quasdam quæ austeros, & temperantes non ferunt, intemperantibus, & libidinosis veluti canibus quibusdam, aut hircis libentius consuescere. Ad eandem libidinem respexere, qui Mercurium ipsum in hircum mutatum adamatum fuisse tradunt à Penelope, & ex eo concubitu Pana enatum, hircipedem, siue pedibus hircinis; Aiunt enim Penelopen ijs potissimùm corporis sui copiam fecisse, qui in hac venerea palæstra præ cæteris haberentur strenui, quoniam talis Vlysses suus fuisset. Huc referendum vetus adagium *θμουϊτῶν τράγος*, idest Thmuitarum tragus, de mulieroso homine vsurpatum, in quem adhinniunt D quodammodo scorta, ad vnius nutum parata, à Diuo Clemente in protreptico, vbi loquitur de Apolline nobili insessore, qui multas habebat amicas *ἐνεμπίμπλατο γῦν*, inquit, *γυναικῶν οὐχ ἧττον, ἢ αἰγῶν ὁ Θμουΐτων*, idest, mulierculis ad satietatem se expleuit non paucioribus, quàm capri: Thmuitarum hircus. Neque aliam etiam ob causam à priscis in ludis solemnibus primo loco ducebatur amphora vini, & clematis: (fabæ genus exponunt) post aliquis hircum trahebat, deinde nucum sportulam portabat alius, postremo loco phallus ferebatur: Ea erat effigies obscæni membri virilis, qua de re consulendus Plutarchus in commentario *περὶ τῆς φιλοπλουτίας*, & in libro de Iside & Osiride. Eandem etiam ob causam satyra Varronis caprinum prælium inscribebatur, vt Adrianus Turnebus docet in aduersarijs, in quo de voluptate, vt coniectura est, disserebat, qua enim alia de re hirci, & capri contenderent? præsertim cùm hoc pecus lasciuum sit, & petulans, & voluptatem auidissimè sectetur. Græci denique pöetæ caprum ab Hercule domitum eadem de causa finxerunt, quod is, cùm procaci lasciuia, homines ipsos antecelleret, domitus à virtute, impositum petulantiæ modum, extinctosque libidinis æstus, suppressosque procacitatis impetus demonstraret. Nanicius nequitiæ vir fuit, vt triginta vna nocte mulieres aliquando fera-

Mercurius in hircum mutatus à qua adamatus.

Libidinis hieroglyphica.

Lib. 24. cap. 46.

Herculis libido.

Hirci Zelotypia.

tur inijſſe, &, vt apud Athenæum, idem ſeptem diebus, quinquaginta filiabus Theſtij virginitatem imminuit. Eſt præterea zelotypus hircus, ſicuti notum eſt ex hac hiſtoria: In vrbe Sybari caprarium peradoleſcentem tradũt nomine Crathim, cùm cupiditate libidinis flagraret, incæſtum in capram ſcelus exercuiſſe: quod quidem ipſum, vt hircus gregis dux perſpexit, riualitate laborare, atque interea ſuum occultare animum cæpiſſe, quoad aliquando tandem eum ſomnum capere deprehendiſſet: Tum enim omnibus reuocatis viribus, facto in eum impetu, cerebrum diminuiſſe. Cùm verò huiuſmodi factum ad indigenas permanaſſet, non modo tumulum ei magnificum excitatum fuiſſe, ſed ex eo etiam fluuium Crathin nominatum. (Straboni verò Crathis fluuius iuxta Aegas Achaicas è duobus fluminibus incrementa ſuſcipit, ſic à miſcendis aquis appellatus, à quo & Italicus vocatus ſit) Infantem autem ex eius cũ capra conſuetudine ſuſceptum, caprina habentem crura, & humanam faciem in Deos repoſitum, Deorumque honore affectum fuiſſe, & Syluanum Deum (Cælius, qui eandem hiſtoriã deſcribit, Hylæum numen Napæumque vocat) eſſe, in ſermonem hominum veniſſe. Ex qua hiſtoria in belluis etiam obſtrectationem, & riualitatem ineſſe, hirci huius exemplo nos doceri, exiſtimant. Cùm itaque & zelotypus ſit, tamque famoſa ſit eiuſdem libido, ac virilitas; Cælius igitur conſiderandum eſſe monet, an verum ſit, quod recentiores quidam non indocti dum cauſam eruere conantur, cur illi, quorum vxores corpus inuulgant, hircorum appellatione diffamentur paſſim, inde fieri conijciunt, quòd animalium ſoli, vt putant, hirci ſui generis fæmellas, ipſis intuentibus, initi facilè ferant. Pierius Valerianus hoc inuentum adeo nouũ eſſe negat, vt nullam ſapiat antiquitatem (quòd hodie ſcilicet vulgò caprum eum appellamus, qui coniugem habeat adulteram) erat enim & hoc, inquit, & apud veteres hieroglyphicum, atque illud inſuper adagium ferebatur in ſpurios, ſi de patre quiſpiam quæritaret, vt τῆς μητρὸς ὡς αἶξ reſponderent: Matres quippe, vti capra itidem, vtpote quæ de patre incertum ferret, propterea quòd capellis nullum ducem paſtores conſtituunt, vt ait Ariſtotelis, veluti ſuos ouibus arietes, ſuos bubus tauros, & ita pleriſque alijs. Caprarum ſiquidem natura inſtabilis, lubrica, atque mobilis admodum eſt, quare hœdus in caprilibus a matre tantùm dignoſci poteſt. Meritò itaque vir, de cuius liberis vxor poſſit tantùm internoſcere, hircus appellabitur, & hieroglyphicõs per hircum figurabatur. Nam & Catullus in hanc ſententiam putare cæteros hircos dixit. Quod verò ſunt non illiterati viri, qui dicterium inde ſumptum putant, quòd hirci ſuas fæmellas iniri facilè patiantur, etiamſi coram ſpectauerint, vt quem notat Iuuenalis cùm dixit:

Doctus & ad calices vigilanti ſtertere naſo.

Aliter traditum ab Aeliano legimus, qui ſentire hircos riualitatis affectum teſtatur exemplo Crathis, &c. Hæc itaque Pierius addens ruſticum, & imperitum id genus hominum hac plurima nequitia famoſum inueniri, indeque iocum eſſe apud Theocritum iſtiuſmodi:

Ὠ᾽ιπόλος ὄκκ᾽ ἐσορῇ τὰς μηκάδας οἷα βατεῦνται,
Τάκεται ὀφθαλμὼς, ὅτι οὐ τράγος αὐτὸς ἔγεντο. Id eſt,
Aepolus inſcendi videat ſi quando capellas
Liquitur obtutu, quòd non caper ipſe creatus.

Quod verò ad citatum à Pierio adagium attinet, mihi id potiſſimùm dici videtur de liberis ex innuptis procreatis, quorum ſcilicet pater omninò incertus eſt, & fortè illi tantùm veriſſimè hirci dicentur, qui, etſi libidine quidem ſummopere pruriant, propter ingraueſcentem tamen ætatem, deſiderium cùm explere ſuum nequeant, à robuſtioribus ſuperati ab his capras ſuas etiam in conſpectu iniri patiuntur. Cui ſententiæ fauere apparet Columellam his verbis: Hircus menſium ſeptem ſatis habilis eſt ad procreandum, quoniam immodicus libidinis dum adhuc vberibus alitur, matrem ſtupro ſuperuenit, & ideo celeriter, & ante ſex annos conſeneſcit, quod immatura veneris cupidine primis pueritiæ temporibus exhauſtus eſt. Itaque quinquennis parum idoneus habetur fæminis implendis.

In Caſina.

Quo ferè ſenſu Stalinus Senex apud facetiſſimum Comicum hircus vocatur edentulus, pruriens ſcilicet, aliàs in coitu impotens. Et

In Mercatore.

Demipho itidem ſenex æſtuans libidine cum ei dixiſſet Lyſimachus: *Profectò ego illum hircum caſtrari volo, ruri qui nobis exhibet negotium*: Reſpondet: *nec omen illud, nec auſpicium mihi placet, quaſi hircum metuo ne vxor me caſtret mea, atqui illius hæc nunc ſimia partes ferat.* Somniauerat autem capram, quam ſimiæ commiſerat, abductam. Alias idem etiam Lyſimachus eundem Demiphonem ſimiliter laſciuientem ſenem vocat hircoſum: *Iam plenus*, inquit, *ætatis, animaque fœtida ſenex hircoſus tu oſculere mulierem, vtine aduenient vomitum excitas mulieri.* Ioan. Bapt. Modius in opere ſuo quod ſcripſit de pondere ſeu moleſtia vxoris, vulgare illud dicterium, inde profectum iudicat, quod illi nõnulli ex vxorum ſuarum pulchritudine

Li. 25. c. 32.

A tudine dum eas alijs sponte concedunt, direscant, domique suæ cornu Amaltheæ capræ, siue cornucopiæ possideant. Hircus autem in libidine magis olet, quod nouissimum etiam tetigit Martialis loquens de Thaide male olente: *Lib. 6. epigr. 93.*

Tam malè Thais olet, quàm non fullonis auari
Testa vetus media, sed modo fracta via:
Non ab amore recens hircus, non ora leonis, &c.

Nec aliam ob causam Plinius fœdissimum animalium, Ouidius marem capræ immundũ vocat:

Lata salitur ouis, tauro quoque læta iuuenca est
Sustinet immundum sima capella marem.

Iam verò è contrario apud Indos Cariai, & Cueua regiones incolentes hirci, capræue nomen perquam honestum est, ita enim vocari, Petrus Martyr, alijque in Indiam nauigatores, tradunt, eos qui aduersas in facies cicatrices ostendere possunt, quales ceu fortes, & in bello qui se strenuè gesserint, admodum magni faciunt.

B

CIBVS. POTVS.

TERRAM capris pascendis aptam, (Græci αἰγίβοτον vocant, & αἰγίνομον & αἰγίβοτκον) propriè de montana dici Varinus tradit, & nos suprà etiam ostendimus. Apud Varronem omnicarpæ dicuntur, quem locum annotans Scaliger: Quisquis, inquit, fuit ille poeta qui hoc dixerit, senserat capras ποικιλοφάγους esse; Idem quoque Eupolis Comicus sentiebat, cùm ita capras loquentes introduxerat, in tabula, quæ inscribitur Aeges de cibi sui copia in hac se verba iactantes:

Βοσκόμεθα ὕλης ἀπὸ παντοδαπῆς, ἐλάτης,
Πρίνου, κομάρου τε πτόρθους ἁπαλοὺς ἀποτρώγουσαι.
Καὶ πρὸς τούτοισιν ἔτ' ἄλλ', οἷον κύτισόν τε ἠδὲ
Φάσκον εὐώδη, καὶ σμίλακα τὴν πολύφυλλον.
Κότινον, σχῖνον, μελίαν, συκῆν, δρῦν, κιττὸν μυρίκην
C
Πρόμαλον, ῥάμνον φλῶμον, ἀνθέρικον, κισθὸν,
Φηγὸν, θύμα, θύμβραν.

Idest, vt apud Plutarchum interpres vertit: *Sympos. 4. q. 1.*

Omnigena nos materies pascit abietis
Teneros, & ilicis, arbutique surculos
Decerpimus. Tum præter hæc cytisus, boni
Phaseusque odoris & similax folio vbere.
Oleaster, & lentiscus, atque fraxinus
Quercus, hedera, erica, rhamnus, pallidum
Verbascum & asphodilus, cisthusque, & esculus,
Thyma, thymbra.

Omisit autem interpres hic συκῆν, idest, cucurbitam, & cum pro μυρίκην alij legant ἐρίκην, ipse reddidit, de vtroque arbusto. Sed & Virgilius nihil non morsu petere capras testatur dum canit: *In culice.*

D

Protulit è stabulis ad pabula læta capellas
Pastor, & excelsi montis iuga summa petiuit.
Lurida quà patulos velabant gramina colles,
Iam syluis dumisque vagæ, iam vallibus abdunt
Corpora: iamque omni celeres è parte vagantes
Scrupea desertæ perrepunt ad caua rupis.
Tondentur tenero viridantia gramina morsu,
Pendula proiectis carpuntur & arbutea ramis,
Densaque virgultis auidè labrusca petuntur.
Hæc suspensa rapit carpente cacumina morsu,
Vel salicis lenta, vel quæ noua nascitur alnus.
Hæc teneras fruticum sentes rimatur: at illa
Imminet in riui præstantis imaginis vndam.

Insidiantur vere potissimùm frondibus. Ouidius:

Sine frondibus arbor

Nu-

Nuda riget, lambunt arentia ſaxa capellæ. [E]

Columella arbuſculis, frutetiſque maximè gaudere aſſerit, eaque eſſe arbutum, alaternum, cytiſumque agreſtem, nec minus il gneos, querneoſque frutices, qui in altitudinem non profiliunt; Ait verò etiam alicubi Columella glandem cùm citra ſatietatem data eſt, abortum facere. Virgilius de arbuto, & ſalice:

[Eclog. 3.]

Dulce ſatis humor depulſis arbutus hœdis,
Lenta ſalix fœto pecori mihi ſolus Amyntus.

[Eclog. 1.] Depulſis, ideſt, ſeiunctis à mamma. De ſalice idem rurſus:

Non me paſcente capellæ
Florentem cytiſum, & ſalices carpetis amaras.

Amaras hic vocat ſalices, non quia capris, nam his dulces ſunt, ſed quia hominibus. Salicibus autem gaudere Nemeſianus etiam indicat, dum canit:

[Eclog. 1.]

Incipe dum ſalices hœdi, dum gramina vaccæ
Detondent.

[Lib. 5. c. 12.] De cytiſo diſſerit pauca Columella; id genus arbuſti, ſeu fruticis in agro eſſe quàm plurimum maximè referre inquiens, quod & capris, & omni generi pecudum vtiliſſimus ſit. [F] Quantopere autem cytiſi eſu afficiatur caprinum pecus, idem poeta docet, ſimiliter inquiens peti ab eo hunc fruticem, vt peti ſolet à lupo ouis:

Torua leæna lupum, ſequitur lupus ipſe capellam,
Florentem cytiſum ſequitur laſciua capella.

Eſtque capris cytiſi eſus perquam idoneus, ſiquidem Africanus de lacte in omni pecore augendo ſic ſcribit: Omnia pecora reddent lac copioſum, ſimulque fœtum enutrient, ſi cytiſum ederint. [3. de anim.] Sed & Ariſtoteles tradidit cytiſum pecori copiam lactis conciliare, veruntamen florentem noxium eſſe, & inflammare pecus aſſerit, vnde fit, vt ſuſpicentur eruditi epithetum florentem non temerè à poeta adlectum, ſed quod forſan capræ priuatæ naturæ proprietate, flore cytiſi non offendantur, aut quod in Italia flos ille pecudibus minus officiat. Vtcunque eſt [Εἰδυλ. 10.] Theocritus, ex quo id Virgilius tranſtuliſſe videtur, ſimpliciter cytiſum nominat:

Ἁ αἲξ τὸν κύτισον, ὁ λύκος τὰν αἶγα διώκει,
Ἁ γέρανος τὤροτρον. ἐγὼ δ' ἐπὶ τὶν μεμάνημαι. ideſt, [G]

Sima capella ſuum cytiſum, lupus ipſe capellam
Inſequitur ſemper: ſic & grus ſemper aratrum:
Te contra totus meus eſt furor.

Dicebat itidem de arbuto:

[Georg. 3.]

Poſt hinc digreſſus iubeo frondentia capris
Arbuta ſufficere.

Θάλλως, alij ſimpliciter thallos, alij oleæ ramos, palmites, & frondes reddunt: His capras veſci ſcribit Sophocles in paſtoribus:

Ἑωθινὸς γὰρ πρίν τιν' αὐλητῶν ὁρᾶν
Θαλλὸν χιμαίρᾳ προσφέρων νεὸς πόδα,
Εἶδον στρατὸν στείχοντα παρ' ἁλίαν ἄκραν. ideſt,

Matutino, priuſquam tibicinem viderem aliquem,
Cùm recentes capræ pedibus aggerarem θάλλως, termites
Exercitum conſpexit prope maris extremam oram gradientem. [H]

Depopulantur quidem arborum frondes vniuerſim quarumcunque, ſed oleæ potiſſimùm, vnde inuiſa Mineruæ animantia eſſe ſuo poſtmodum dicetur loco. Sed & Comatas paſtor apud [Εἰδυλ. 5.] Theocritum capras ab oleaſtro abigit, ait enim:

Σίττ' ἀπὸ τᾶς κοτίνω ταὶ μηκάδες. ὧδε νέμεσθε
Ὡς τὸ κάταντες τοῦτο γεώλοφον ᾇ τε μυρῖκαι. ideſt,

Diſcedite ab oleaſtro capellæ: hic paſcimini,
Iuxta hunc ex aduerſo tumulum, vbi ſunt myricæ.

[Lib. 6.] Et Lucretius canit:

Barbigeras oleaſter eò iuuat vſque capellas,
Deſtuat ambroſia quaſi, verò & nectare tinctus,
At nihil eſt homini fronde hac quod amarius extet.

Quia verò vitis molles, teneroſque palmites, imò & ramorum, arboriſque cortices cupidiſſimè deuorat, Libero patri antiquitus immolabatur. Aelianus author eſt eiuſmodi animalia ficuum, & farinarum auidiſſima eſſe, ideoque in Armenia hoc aſtu interimi: piſces, inquit quidam ni-

A nigri, venenati, in Armenia reperiuntur, horum farina ficus conspergunt, quas in ea loca, quæ maximè abundant feris disseminant. Bestiæ primùm, vt ea attigerunt, statim moriuntur, vt apri, capræ, cerui, &c. Aiunt & fraxinum capris gratum esse, hancque potissimùm ob causam serendum. Serapion in lib. de simpl. citat. Galenum vt habet Albertus, & alij quidam barbari, scribentem se vidisse capras lingentes, pascentes potiùs, tamaricis frondes, quæ postmodum sine splene inuentæ sint; sed locum istum neque apud Galenum, neq; apud Serapionem inuenias, & quãnis Constantinus inquiat: Si capræ ex vasis tamaricis biberint, aut ederint, non habebunt splenem, authores tamen melioris notæ de suibus hoc scribunt, minui scilicet eorum lienes alueis ex tamarice factis. Nonnulli, vt Syluaticus ederam dici contendunt, quòd libenter à capris edatur, vt barba hircina, etiam & rosa canina ab hircis appetuntur, & apud Græcos periclimenon frutex est, qui nunc caprifolium vulgò dicitur, & apud Dioscoridem etiam ægina, non aliam scilicet ob causam, quàm quòd à capris præcipuè appetatur. Insidiantur verò etiam Ladano, siue ledo, super qua re audiamus Plinium: Arabia, inquit, ladano gloriatur, fortè, casuque hoc, & iniuria fieri odoris, plures tradidere. Capras maleficium B alias frondibus animal, odoratarum verò fruticum expetentius, tanquam intelligant precia, carpere germinum caules prædulci liquore turgentes, destillantemque ab his succum improbo barbarum villo abstergere. Hunc glomerari puluere, incoqui sole. Et ideo in ladano caprarum pilos esse. Sed hoc non alibi fieri, quàm in Nabathæis, qui sunt ex Arabia contermini Syriæ. Recentiores ex authoribus strobon hoc vocant, traduntque syluas Arabum, pastu caprarum infringi, atque ita succum villis inhærescere, verum autem ladanum Cypriæ insulæ esse. Similiter & hoc ibi fieri tradunt & esse œsypum hircorũ barbis, genibusque villosis inhærens, sed ederæ flore deroso, pastibus matutinis, cum est rorulenta Cypros, deinde nebula sole discussa puluerem madentibus villis adhærescere, atque ita ladanum depecti. Hæc ille. Et rursus: Lada appellatur herba ex qua ladanum fit in Cypro, barbis caprarum adhærescens: De eadem ladani circa mentum hircorum generatione his versibus agit Rufus Ephesius:

Ladanum vt capraru barbis hærescens colligatur.

1 Carm. Ode.17.

Inuenias in Erembeorum quoque ladanon orbe
Caprarum circa mentum, gratissimus illis
Succus is è Cisthi folio decerptus amico.
C *Imbuti hoc villi menti laterumque madescunt,*
Non tamen ad morbos hoc præstat, laudem ab odore
Egregio quo spirat habet, quod plurima mixta
Pharmaca & Erembi diuinis viribus aucta,
Orta solo, & campo longè latèq; patenti.

Quærunt itidum thymum non aliter atque arbutum, vt Horatius ait:

Impunè tutum per nemus arbutos
Quærunt latentes & thyma deuia
Olentis vxores mariti.

De hibisco sic Virgilius:

O tantùm libeat mecum tibi sordida rura
Atque humiles habitare casas, & figere ceruos
Hædorumque gregem viridi compellere hibisco.

Quo loco Iulius Pomponius Sabinus hibiscum exponit genus iunci, aut viminis, additque D Plinium videri scribere aliud genus, nam ait: hibiscum à pastinaca gracilitate distat damnatum in cibis, sed medicinæ vtile est. Theophrastus de hibisco herba sic ait: Hibiscum est herba folio maluæ, maiore tamen, pilosioreque caule, fructu maluæ. Vsus eius ad rupta & tusses è vino dulci, & ad vlcera in oleo. Sed verisimilius est, vt de vimine, inquit, intelligamus. Floribus præterea etiam nocent, vnde Virgilius:

Georg. 4.

Principio sedes apibus, statioque petenda,
Quo neque sit ventis aditus, (nam pabula venti
Ferre domum prohibent) neque oues, hædique petulci
Floribus insultent.

Aristoteles asserit fabas largiùs datas αἰγὶ καὶ χιμαίρᾳ (id est, vt Gaza vertit, capris, & capellis) copiam efficere lactis. Legimus & in geoponicis græcis herbam pentadactylum dictam (eruditi quinque foliorum interpretantur) priusquam bibant quinque dierum spacio, illis votandam dari, vt plurimum lactis habeant: Et in eundem vsum ventribus earum diptamnum alligari. Græcè legitur τὸν δίκταμον περὶ τὰς αὐτῶν γαστέρας περιάπτειν. Paulò post tamen de lacte augendo in omni pecore ex Africano sic scribitur: Omnia pecora reddent lac copiosum, simulq;

3. Hist. 21.

ſimulque fœtum enutrient, ſi cytiſum ederint, ἢν γάλα ἐν ταῖς γαστέρσιν αὐτῶν περιέψῃς, id E eſt, ſi aut ventri ipſum lac applicueris, vt Andreas a Lacuna vertit: Nam Cornarius hic etiam pro γάλα reddit dictamnum. Dioſcorides aſſerit: Quibus in locis pecora ſcammoniam, veratrum, elaterium, aut mercurialem paſcuntur, lac omnem ventrem & ſtomachum ſubuertere, quale in Iuſanis, inquit, montibus eſſe à nobis proditum eſt: Siquidem capræ quibus candidum veratrum pabulo fuerit, primo filiorum partu euomũt, & eorum lac hauſtum nauſeam creat, & ſtomachum in vomitiones effundit. Alibi etiam in veratri mentione idem de capris

Lib. 4. ſcribit. Atqui Lucretius ait:

Praeterea nobis veratrum eſt acre venenum,
At capris adipes, & coturnicibus auget.

Lib. 5. Dicebat etiam idem poeta de cicuta:

Quippe videre licet pingueſcere ſæpe cicuta
Barbigeras pecudes, homini quæ eſt acre venenum.

Galenus, aliique id ſcribunt de ſturno, cauſamque in 3. de ſimpl. idem Galenus attulit, quod aues huiuſmodi anguſtos corporis meatus habentes, haud ſinunt cicutæ ſuccum ad cor penetrare, ſed eum in ventriculo tam diu retinent, quoad natiuo calore ſuperatus in nutrimentum F conuertatur: Cùm hominibus ſecus eueniat, quibus nimirum ob venarum amplitudinem cicuta in cor celerrime perducta natiuum calorem extinguit. Si modò & capræ ex eius eſu pingueſcant, vt ex Lucretio dictum eſt, cauſam hanc aſſignandam eſſe, Hieronymus Mercurialis exiſtimat, quòd capræ quas mirum in modum ſiccas eſſe, & perpetuo febrire Varro, atque Plinius tradiderunt, cicutis feruorem, ac ſqualorem temperent, quo poſtmodum temperato nutrimentum melius conficitur, & in pinguedinem concreſcit. Hoc enim pacto lactucam quoque ſanguinem augere putant Medici, quando ſcilicetislioſo corpori exhibita, ſua frigiditate efficit, vt iecinoris calor remiſſus ſanguinem, & non bilem faciat.

V O X.

Lib. 5. c. 13. VOCABVLA, quæ ad caprarum vocem pertinent Iulius Pollux his verbis G deſcribit: αἰγῶν δὲ μηκασμὸς, μηκᾶσθαι, μηκώμεναι. Ὅμηρος δὲ καὶ μηκάδας αἶγας εἴρηκε. Δοκεῖ δὲ ἴδιον ἐπὶ αἰγῶν εἶναι μᾶλλον ὁ φριμαγμὸς, φριμάττεσθαι, φριματτόμενος. ὡς Ἡρόδοτος ἔσφαλται ἐπὶ τῶν βρεφῶν τῶν φρυγίων λέγων βληχᾶσθαι τὰς αἶγας οἰόμενος. Vertit Rodolphus Gualtherus: Caprarum mutitus, mutire, mutientes. Homerus & capras micadas appellauit. Videtur autem caprarum proprius eſſe fremitus, fremere, fremens. Sicut & Herodotus fallitur de hædis Phrygiorum loquens, cùm capras balare putat. Secutus videtur Rodolphus authorem Philomelæ, qui tamen mutire hircos facit inquiens:

At mutire capris hirce petulce ſoles.

Alioqui mutire eſt timidè, & imperfectè loqui, & quaſi mu facere, facereque, vt apud Teren-

In Andria. tium: *Itaque hercle nihil iam mutire audeo*, id eſt, verbum efferre. Iam verò quia μῆκα He-

Μηκάδες αἶγες quæ. ſychio ſunt κέρατα, id eſt, cornua μηκάδας αἶγας ſecundum quoſdam ab Homero vocatas eſſe ait τὰς κερατώδεις, id eſt, cornutas, ſed horum opinio, inquit Henricus Stephanus, parum probabilis, reuera enim αἱ αἶγες vocantur μηκάδες à verbo μηκᾶσθαι ſignificante capris proprium H vocem reddere, nam proprium capris eſt μηκᾶσθαι, vt βληχᾶσθαι ouium. Sunt qui interpretantur balare, cùm tamen id ouibus peculiariter conueniat, vt mugire bobus, dicente tamen Pli-

Li. 20. c. 14. nio de pulegio: *guſtatum à pecore, capriſque, balatum concitat.* Homerus præteritum me-

Iliad. δ. dium ouibus etiam tribuit.

Ἀζηχὲς μεμακυῖαι ἀκούουσαι ὄπα ἀρνῶν, id eſt.
Indeſinenter balantes poſtquam audiuerunt vocem agnorum.

Nam & Scholiaſtes id præteritum reddit per præſens μηκώμεναι. Vtitur & Nicander uerbo μηκάζειν inde deriuato, & eadem retinente ſignificationem, uerùm tribuit id homini, qui

In alexiph. v. 234. toxicum biberit.

Αὐτὰρ ὁ μηκάζει μανίῃς ὑπὸ μυρία φλύζων.

Vbi Scholiaſtes exponit μηκᾶται ὡς πρόβατον, balat, ut ouis. Poeta paulò poſt pro eo dicit generalius βοᾷ, clamat, uociferatur. Superiore uerò adiectiuo μηκάς utitur non Homerus ſolum cùm alibi, tùm Odyſſea ι. βόσκει δέ τε μηκάδας αἶγας, ſed Theocritus etiam, & Comicus quidam apud Athenæum li. 10. caprinũ lac gryphicè uocans μηκάδων αἰγῶν ἀπορρὼξ θρομβεῖς.

Porrò

A Porrò à μηκάομαι, siue μηκάζω, est verbale μηκασμὸς significans balatum, quo vtitur Plutarchus in problematibus Roman. de ijs, qui comitiali morbo corripiuntur, μηκασμῷ παραπλησίαν φωνὴν ἀφιᾶσι. Dicitur & μηκὴ pro μηκασμός: affertur hæc vox à Scholiaste Homeri. μυκᾶσθαι verò per υ dicitur de bobus, sic φριμάσσειν, de hirco, φρυμάττεσθαι de equo dicitur, vel potius φρυάττεσθαι. Varinus ἰυὰ hircinæ vocis imitationem esse asserit. Ouidius hœdorum vocem vagitum esse ait similem infantium: *Metam. 15.*

Aut qui vagitus similes puerilibus hœdum
Edentem iugulare potest.

CIBVS ET POTVS. ITERVM.

Paucula isthæc annectes lector superioribus.

B

VLgatissimum verò pabulum gramen est, hinc Calphurnius:
Quas errare vides inter dumeta capellas,
Canaque lasciuo concidere gramina morsu,
Canthe puer quos ecce greges à monte remotos
Cernis in aprico decerpere gramina campo,
His os tibi do senior iuuenis pater.

Et Ouidius in descriptione diluuij: *Metam. 1.*
Et modo quà graciles gramen carpsere capellæ,
Nunc ibi deformes ponunt sua corpora phocæ.

Inuenio autem gramen apud Græcos ἀγρώστιν cognominari. Cæterùm inter alias graminis species vna est aculeatis folijs, quod vulgus, teste Ruellio, capriolam vocat, propterea quod præ cæteris grato sit capris pabulo. Postremò hoc caprillum genus, cùm & asperis, & syluestribus locis optimè, vt dictum est, pascatur, rubos non auersatur, nec alijs vepribus, vt ait Columella, ostenditur. In præcedente de oue historia dictum est, quantopere salsedinis amantes sint oues. Eadem planè natura caprarum est, imò verò hac parte oues superare videntur, id quod tortoribus etiam est notissimum, habemusque apud Bonfinium, Draculam Transalpinæ Vngariæ præfectum sæpenumero captiuis Turcis pedes excoriasse, contusoque sale perfricuisse, mox lingentes salsis plantis capras adhibuisse, quæ linguæ asperitate cruciatum angerent. Ad potum modò quod attinet improbari aquas stagnantes, mortuasque, & quæ iam diutius in vasis retinentur, indicat Virgilius dum ait: *Salsis gaudent capræ.* *Lib 10.c.3.* *Quis potus eis innoxius.*

Iubeo frondentia capris
Arbuta sufficere, & fluuios præbere recentes.

Columella vult, vt per æstatem bis ad aquam ducantur, & Albertus affirmat, cùm mouentur post meridiem plus aquæ potaturas. Prodigiosum, vel saltem admirabile est, quod in Zacintho fieri notauit Antigonus, nempe quo tempore spirãt Etesiæ, capros hiantes stare versus Boream, eoque contentos, aquam non requirere, neque bibere.

D

SYMPATHIA. ANTIPATHIA.

OVES, & capræ insita, ac naturali amicitia inuicem coniunctæ sunt, ambæq; innato etiam odio cum lupo, leone, pardo, tigri, similibusque fortasse etiam alijs, quæ ex rapto viuunt, diffident. De lupo qui à grege aberrantes oues, aut hœdos inuadit sic meminit Homerus: *Capra & oues amicæ.* *Iliad. π.* *Antipathia cum lupo.*

Ὡς δὲ λύκοι ἄρνεσσιν ἐπέχραον, ἢ ἐρίφοισι
Σίνται, ὑπ᾽ ἐκ μήλων αἱρεύμενοι, αἵτ᾽ ἐν ὄρεσσι
Ποιμένος ἀφραδίῃσι διέτμαγεν. οἱ δὲ ἰδόντες
Αἶψα διαρπάζουσιν ἀνάλκιδα θυμὸν ἐχούσας
Ὣς Δαναοὶ Τρώεσσιν ἐπέχραον, &c. Id est.

Sicut autem lupi agnos inuadunt, vel hœdos
Noxij, ex ouibus surripientes, quæ in montibus
Pastoris stultitia seiuncta sunt: hi autem conspicati

Sta-

Statim diripiunt, impotentem animum habentes.
Sic Danai Troianos inuadebant, &c.

1. Carm. 17. Horatius verò inter laudes agri Sabini, & montis Lucretilis hoc etiam præcipuè commendat:

Nec virides metuunt colubros,
Nec Martiales hædilia lupos.

Quo loco commentator quidem exponit hædilia, hœdulorum ſepta: Iacobus Cruquius verò hærere ait hic omnes enarratores: Aldum inter primos, cuius commentum omittit, vtpote relatu nimis prolixum: Deinde Glareanum in ſuis annotationibus: Lambinum verò etſi nuſquam repertam, probare hanc lectionem admonitum, vt ſcribit, ab Aurato, qui ſagaci profectò iudicio (vt qui vir eſt in omni ſcriptorum genere verſatiſſimus) ſuſpicatus eſt legendum eſſe hœduli, vt ſit hypocoriſticon ab hœdulus: Lambinum tamen malle hœduliæ, eò quod in omnibus ita ſcriptum offenderit, & ego quoque, inquit idem Cruquius, in meis præterquam in duobus Bland: in quibus lituræ indicio ſunt manifeſto prius ſcriptum fuiſſe hœduliæ, & priorem pediculum literæ u mutatum in d ab eo, qui hœdilia quidem ab hœdo, non etiã hœduliæ ab hœdulo deriuari poſſe didicerat, aut audierat. Quæ temeritas barbari ſeculi in immutandis cùm literis ſcriptorum codicum, tum ſyllabis peruertendis quantum detrimenti intulerit literis & diſciplinis liberalioribus, quàm ab aliquo vel reſtitui, vel corrigi poſſit. Non enim dubito quin fuerit hæc antiqua, & genuina lectio, eaque vox hœdulia per primam flexionem tam fuerit olim vſitata, quam hœdilia per tertiam. Hœduliæ itaque id eſt, hœdulorum ſepta non metuunt colubros, (& lupos) per metonymiam pro hœdulis. Tantum Cruquius.

Li. 4. carm. Ode 4. Idem poeta de ijs qui inter ſe diſſident inſanabili odio, ait:

1. Carm. Od. 33.

Sed prius Apulis
Iungentur capreæ lupis
Quàm turpi Pholoe peccet adultero.

Idem verò etiam de indole Druſi, & inſtitutione ſub Auguſto loquens, vt fortitudinem eius & contrà hoſtium timiditatem ſignificanter exprimeret deſumpta à capræ natura ſimilitudine, quæ naturaliter leonem expaueſcit, talem oſtendit hoſtes videre Druſum, qualem poſita in fertilibus paſcuis capra leonem primæ iuuentutis videns exhorreſcit:

Qualem vel latis caprea paſcuis
Intenta, fuluæ matris ab vbere
Iam lacte depulſum leonem
Dente nouo peritura vidit:
Videre Rhæti bella ſub Alpibus
Druſum gerentem, & Vindelici: &c.

Iliad. γ. Poeta hic, vt videtur imitatus eſt Homerum, qui magnanimitatem, infractamque ac imperterritum Menelai animum deſcribens ſic canit:

Ὥστε λέων ἐχάρη μεγάλῳ ἐπὶ σώματι κύρσας
Εὑρὼν ἢ ἔλαφον κεραὸν, ἢ ἄγριον αἶγα
Πεινάων. (μάλα γάρ τε κατεσθίει εἴπερ ἂν αὐτὸν
Σεύωνται ταχέες τε κύνες, θαλεροί τ' αἰζηοί)
Ὣς ἐχάρη Μενέλαος. id eſt:

Sicut leo gauiſus eſt, qui in magnum corpus inciderit,
Inueniens vel ceruam cornutam, vel ſylueſtrem capram,
Fameſcens. (valde etenim deuorat, etiamſi ipſum
Agitent veloces canes, florenteſque iuuenes,)
Sic gauiſus eſt Menelaus.

Mirum verò, quod de tigri effera videlicet, crudelique bellua referunt, teſte Plutarcho, ſi ei hœdus porrigatur, abſtinere cibo per biduum; tertio die eſurientem aliud poſcere, & ni mox detur, caueam conuellere, in qua incluſa tenetur, interim hœdo, vt conuictori, & iam contubernali facto parcere. Quantopere verò in hoc pecus graſſetur pardalis, Penteſileæ Græcos inuadentis exemplo docet Calaber: At Pentheſilea ingentem ſtragem in populo edebat, & maximo concutiebantur metu Græci, nec vllum gemebundis interitus patebat effugium, ſed trucidabantur, non ſecus ac balantes capræ horridis pardalis maxillis conficiuntur, nec vllo pugnæ tenebantur nunc deſiderio, imò potiùs fugæ, & alius aliò ferebatur, hi quidem abiectis humi armis ab humeris, alij verò cum armis, & excuſſis aurigis equi in fugam effuſi erant irruentes quidem gaudio, at percuntes magna afficiebantur calamitate, nec vllis uiribus occurri potuit oppreſſis. Simili planè ſimilitudine utitur Arioſtus noſter, Angelicæ

Tigris ſympathia cum hœdo.
Lib. de ſolert. anim.
Lib. 1. paralip.
Pardalis caprarum hoſtis.

A licæ fugam, & in ea timiditatem delineans, canit autem:

Qual pargoletta damma, ò capriola,
Che tra le frondi del natio boschetto,
A la madre veduto habbia la gola
Stringer dal pardo, e aprirle il fianco ò il petto,
Di selua in selua dal crudel s'inuola,
E di paura trema, e di sospetto,
Ad ogni sterpo, che passando tocca,
Esser si crede à l'empia fera in bocca.

E contrario rursus elephanti ex animalibus maximè dicuntur exhorrescere hircum, cerastem, (arietem intelligi diximus) porcum, hisceq; machinamentis Romanos Pyrrhi regis elephantos primùm vertentes victoria esse potitos. Canib. verò cum capris benè conuenit, vt & cum ouibus, vnde & Pollux canes ipsos αἰπόλους nominauit, quasi caprarum custodes: Et gaudere etiam canes esu caprini lactis certum est, quamuis, teste Oppiano, illi, quorum in venationibus vsus est, ex eo degenerent, inquit enim interprete Bodino:

Elephas hircum odit.

Lib. de Venat.

B

Non ouiumve, canumve, hirsutarumve caprarum
Quippe graues tandem fierent, fugerentque labores.

Ex auibus rapacib. nocturnis quædã græcis αἰγοθήλας nuncupatur, παρὰ τὸ ἐξ αἰγός τι θηλάζειν, id est, quòd capram sugat, vel mulgeat, vnde & Latini caprimulgum nuncuparunt, cum hac volueri non benè conuenire ratio suadet, dũmodo verũ est, quod scribunt veteres: Etenim Plinius *fures nocturnos, caprimulgos vocat, quia vt idem*, inquit, *intrant pastorum stabula, caprarumq; vberib. aduolant propter suctum lactis, qua iniuria vber emoritur, caprisq; cæcitas, quas ita mulsere, oboritur.* Quin imo non solùm exiccari capras arescentibus vberibus, sed & ipsas extingui, quorundam opinio est. Hæc quæ sit auis in ornithologia nostra ostensum est. Inter pisces verò Sargus vocatus irrationali quodam amore capras prosequitur, vt refert Aelianus, cùm earum in littore pascentium vmbra in mari visa fuerit, adnatat libenter, lætusq; exilit, & attingere eas miro quodã modo gestit, cùm tamen non admodũ à natura ad saliendũ sit habilis. Fusius, & clarius Oppianus hunc eundẽ amorẽ descripsit sic, interprete Laurentio Lippio:

Caprimulgus auis vbera caprarum sugit.

Sargi piscis amor in capras.

Li 11. c. 19

ἁλιευτικ. 4.

C

Inuadit Sargos caprarum mira cupido,
Qui madidi simas cupiunt tractare capellas:
Montanis gregibus, quamuis sint agmina ponti,
Gaudent, & fœda rapiuntur amore capellæ.
Proh pudor, an sperant concordes edere fœtus
Incultos montis colles, pelagique meatus?
Pastores claudunt cùm sera crepuscula lucem,
Tempore quo flauas Phœbus desiccat aristas,
Ducunt loturas ad littora sicca capellas.
Postquam balatus, aut voces littore Sargi
Pastorum audierint, saliunt ex æquore toto
Sint licet ignaui, properant examine multo,
Humida corniger as gens circumfusa capellas,

D

Læta salit, lambitque gregem, & blanditur euanti:
Pastores talem longè admirantur amorem,
Qui primùm stupidi cernunt miracula facti,
At latè accipiunt pisces, spectantque capellæ:
Gaudent dilectas ponti spectare choreas.
Exultant sargi contrà, non est modus vllus
Lætitiæ, teneri non tantùm matribus hœdi
Applaudunt stabulis clausi, pastuque regressæ
Accipiunt gestu læti, saltuque petulci.
Omnia cum circum reboant loca vocibus illis,
Pastores dulces fundunt de pectore risus.
Ac veluti mater natum, coniuxque maritum
Ire peregrinas longè tristantur in vrbes
Mœstitiamque alto tristes sub corde recondunt,
Et celsas scandunt speculas, & lumine lustrant
Aequoreas vndas, & fletibus ora relaxant,

Nō greſſum reuocant, & lumina in ęquora figunt;
Sic mœſti ſargi lacrymis triſtantur obortis,
Cùm paſtor capras abigit de littore lotas.
Sarge miſer ſubito ni fallor, dira cupido
Afferet exitium, paſtor tibi cauſa doloris,
In fraudem & mortem, piſcator vertet amores;
Piſcoſas, gemino qua ſurgunt vertice, cautes
Non longè à terra diſtantes æquore paruo
Coniectat clari fulgentes lumine ſolis,
His habitant ſargi ſcopulis, hac ſaxa frequentant.
Nec ſolis gaudent radys, & luce nitenti;
Aſt olida prædo tectus ſub tegmine capræ
Temporibus ſummis duo cornua longa coaptat,
Et paſtorales meditatur pectore fraudes.
Viſcere caprino ſimulat nidore farinam
Commiſtam tumidas ponti demittit in vndas.
Gratus odor, paſtor gratus, ſimulata capella,
Iſtos decipiunt, nec fraudes mente doloſas
Cernunt, ſed læti gaudent, lambuntque capellæ
Hoſtem conſimilem, ſed mox non mitia corda
Inueniunt miſeri ſargi ſub pelle caprina.
Tunc citò peſtiferum ſocium ſub tegmine noſcunt
Cornea cum nineo tendens haſtilia lino
Infigit carnes hamo, quas vngula capræ
Innatas retinet, carpunt obiecta repente
Pabula, piſcator retro ſua brachia curuans
Attollit ſargum, ſi quis præſenſerit artem,
Villoſas aly capras, odioque ſequuntur
Paſtorem, ſimulachra, cibos & paſcua tota
Si ſint abſtruſa fraudes, tollentque laborem,
Arte velox omnes capra ſub imagine fallit.

Capræ à ſcorpijs vbi non lædantur.

Idem Aelianus de feris in Aegypto capris, quas ſcorpij non lædunt, hæc prodidit: In Copto Aegyptia vrbe & magna conficiendorum aliorum ſacrorum religione Iſin Aegyptij colunt, & verò eodem cultu hanc ipſam venerantur, quo aut coniuges, aut liberi, à lugentibus afficiuntur. Vbi Iſis hanc religionem poſſidet, ibi acerrimi ad peſtiferum vulnus inferendum ſcorpij maximi verſantur, qui vt percuſſerunt, ſtatim interficiunt: Ad quorum vitationem omne cautionis genus Aegyptij adhibent, ſexcentaque machinamenta moliuntur, veruntamen lugentes ad Iſidis fanum capræ ferę ex omnib. tegumentis nudę inter ſcorpios humi iacentes ab horum acerbitate integræ, incolumeſq; permanent; Ex quo fit, vt Coptitę eius caprini generis fœminas ad diuinitatem, & religionem conſecrent, & religioſiſſimè colant, eaſdem Iſidi in amore, & delicijs eſſe exiſtiment. Contrà autem mares immolant. Hoc itidem admiratione nō caret, ſi verum eſt, quod ſcribit Albertus; fel capræ in vaſe aliquo in terra repoſitum capras ad ſe allicere dici, ac ſi illæ non parum inde iuuentur. Nouerunt, teſte Aeliano, ſaliuam humanā pernicioſam eſſe, (vt quæ marinas etiā ſcolopendras interficiat) itaq; vitant. Hauſto melle capræ valde debilitantur, & mori periclitantur, vt aſſerit Albertus, qui prętereà capras ait multis herbis venenatis, & ſerpentib. vti, & proficere ex eis, ſed Plinius de capreis, non capris ſcribit, quod venenis pingueſcant. Non deſunt verò etiam plantæ, quæ hoc genus pecudi peculiariter noxiæ ſunt, vt Euonymus, teſte Theophraſto his verbis: Euonymus arbor dicta naſcitur tum alibi, tum in Lesbo inſula monte Orcynio, cui nomen Ordyno: magnitudine mali punicæ, atq; folio eiuſdē, maiori quàm vincaperuinca, (chamædaphne) & molli, vt punica. Germinare menſe Septembri (Poſideone) incipit, floret in vere, flos albæ violæ ſimilis colore, infeſtus odore velut cruorem inferens (ὄζει δὲ δεινὸν, ὥσπερ φόνου.) Fructus cum putamine ſiliquæ ſeſamæ proximus, intus ſolidus, prætetquam quod in verſus diuiditur quaternos. Hic pecus (oues) enecat guſtatus, quin etiam folium idem facit, & potiſſimum capras niſi purgentur, interimit, purgantur autem anocho. Hæc Theophraſtus in fine lib. 3. de hiſtor. plant. nec alibi. Tranſtulit hæc Plinius cætera ferè ſimiliter, ſed pro chamædaphne laurum reddidit. Ad cuius loci declarationem duo occurrunt, quæ ſcilicet ſit euonymus, & quid anochus. Geſnerus

Fel capræ vt capras alliciat.

Antipathia cum ſaliua humana, melle, & euonymo.

Euonymus quænam ſit.

Li. 13. c. 22.

euonymum

A euonymum eam arbusculam esse cum multis alijs suspicatur, quæ vulgò apud barbaros, item Gallos, & Italos fusaria, vel fusanus appellatur ab vsu fusorum propter materiæ soliditatem Ruellius verò hoc arbustum neque ab ouibus, neque à capra attingi asserit, sed nunquid reuera euonymus sit non audet affirmare. Dalechampius verò non euonymum, sed eiusdem Theophrasti tettagoniam esse arbitratur, siue vt Theodorus vertit, quadratoriam. Euonymum verò eam esse putat, quæ alijs chamænerion dicitur, siue rhododendron, siue nerion alpinum, quòd flore, folijs, fructu siliquato, quamuis siliquis diuersis, nerium vtcumque referat, Gesnero balsamum alpinum, & rosa alpina. Nascitur in saxosis, & asperis montibus, punica non altior, sæpius breuior, & fruticosa, ramis, virgultisque multis, folio carnoso, oblongo, punicæ, vel lauredæ albæ similis ni minor esset, tactu molli, supernè viridi, infernè ruso, flore in ramorum fastigio copioso leucoio simili purpureo, aspectu pulcherrimo, graueolente tanquam virus cruoris effusi, & corrupti naribus afflante. Hanc capras, & oues refugere opiliones, inquit, asserunt, imò verò ipse Dalechampius cùm attentius contemplaretur caprarũ greges vicina frutecta depascẽtes, nullam se vidisse asserit, quæ hanc attingeret, atq; adeo cùm de-

B cerptum obijceret, auersari, se deprehendisse. Huic de euonymo opinioni qui refragabitur, primùm, inquit, obijciet euonymum Theophrasti folij esse maioris, quam chamædaphne cum hæc nostra folio sit minori: Deinde florem illius similem esse colore τῷ λευκῷ ἴῳ, id est, albæ violæ: at huius flos purpureus est. Postremò eiusdem florem non tam abominandi esse odoris. Quibus respondere facile esse putat, quandoquidem quo loco folium maius, chamædaphnes folio esse dicitur, mendum subesse asteriscus indicat, & Gaza non chemædaphnen, sed clematidem legisse videtur, qui vincam peruincam vertit: Florem verò non λευκῷ ἴῳ similem esse lego, sed λευκοΐῳ præsertim puniceo, multa enim sunt genera τῶ λευκοΐω præter album, & luteum, figura, & colore distantia. Ad hæc floris tam grauem, & detestandum odorem potest significare non vox φόνος, nam præter eum, quem diximus, significat etiam odorem atractylidis, quam φόνον à quibusdam appellatam fuisse, author est ipse Theophrastus, quo loco pro ἔχει δὲ τὴν ὀσμὴν δεινὴν, καὶ φονώδη, vel δυσώδη, legunt alij φυτευώδη, quem odorem atractylidi conuenire, optime sciunt, qui plantam nouerũt. His adde huius nostræ euonymi fructus quatuor folliculis constare (Theophrastus τὰ κελύφη vocat) oblongis, ex quibus coniunctis vnica

Lib. 6. hist. pl. cap. 4.

C videtur componi siliqua, sesamo verò à Matthiolo picto similis, grano intus solido. Hæc itaq; Dalechampius, cuius sententiæ huc vsque acquiescam, donec rem diligentius excussero. Super anocho diuersas etiam reperio doctissimorum virorum sententias. Gesnerus helleborum nigrum putat eo nomine significari, motus puto authoritate Plinij, qui agens de hoc helleboro tradit à quibusdam vocari melampodium, quod Melampus vires eius inuenerit, cùm obseruasset capras illo pasto expurgari. Cæterùm etsi Plinio libenter concesserim purgari helleboro capras, etsi Theophrastus id de ouibus (προβάτοις) obseruatum esse scribat, non propterea meo iudicio asserendum omninò fuerit anochum cum helleboro nigro idem esse: non enim mihi persuadere possum clarissimum illum authorem synonymis, vbi minimè necesse est, vti. Equidem Rembertus Dodonæus anochon Theophrasto plantæ genus esse negat, significare autem inediam, quare ἀνοχῇ iudicio etiam Dalechampij legi potest, id est, inedia, & cibi abstinentia, sed Dodonæus ἄνοχον videtur interpretari vomitionem, & per superna purgationem, vt vox sit ἀπὸ τῦ ἄνω: scribit enim esu foliorum capras interire nisi supernè, & infernè purgentur. Plinius quidem in eodem sensu anochum accepit, sed de inferiore purgatione pe-

Anochum quid.

Lib. 25 c. 5.

D culiariter, nulla tamen ouium, aut caprarum mentione facta: Lethale, inquiens, animantibus, nec non & folio eadem vis: succurrit aliquando præceps alui inanitio, vt sit sensus apud Theophrastum, ouibus, & capris euonymi esus lethalis est, nisi purgentur; purgantur autem insigni aliqua euacuatione. Indicari autem hac eadem voce inanitionem ventris, etiã annotauit Henricus Stephanus in thesauro linguæ græcæ, inquiens, ἀνόχον in vulgatis lexicis verti diarrhæã, & alui profluuium Cæterùm cùm rarissimus, huius vocabuli vsus sit, & fortassis à nullo alio vsurpetur, mendi suspectum esse credit, eoque magis cùm plurima apud eundem hunc authorem mendosè legantur, præsensque de euonymo locus si animum aduertamus, sit corruptus, vel enim pluralis τὰς αἶγας mutandus est, vel τύχωσι pro τύχῃ, & καταίροντας pro καταιρέται reponi debet, siquidem transitus à plurali ad singularem, & uicissim a singulari ad pluralem hoc modo non fit. Iam uerò legimus apud eundem Plinium rhododendron in iumentis, caprisque & ouibus uenenum esse: Idem homini contra serpentium uenena remedium. Et alibi asserit, pecus, & capras si aquã biberint, in qua folia rhododendri maduerint, mori dici, sed & sabina, eodem teste, capris & ouibus venenũ est. Est & author M. Varro oleam si lãbendo capra lingua contigerit, depauperitque primo germinatu eam sterilescere, sed hac de re

postea ubi de Mineruæ sacrificio, ubi & de uite: de qua tamen hic præteriri non debet, ex hoc

Vitis vt capra morsu sterileſcat, & eiusdem cornibus fecundetur.

peſtilente in vites animali inuentum eſſe, maximam capere vtilitatem, eiuſq; beneficio augeri vindemiam: Siquidem apud Africanum legas, cornua caprarum numero tria circum arborē, cui vitis maritata ſit, in terram affigi, acumine deorſum immiſſo, ore cornuum ſupra terrā paululum extante, vt pluuia velut in vas influere poſſit, id factum vberrimæ fertilitatis in vitibus auxilium eſſe. Nihilo ſecius vt idem Africanus author, nō morſus tantùm vitem lædit, verùm

Pulmo capræ aſſatus ebrietatem arcet.

pulmo etiam eius contra vini vim arma capit, ſi aſſetur, & ebrioſo cuipiam in cibo detur, efficit enim vt vapor ille, qui temulantiā inducit, retundatur, inaniterq; diffletur, & euaneſcat. Quin etiam hircinus adeps, quo falx putatoria obuncta fuerit, ne pediculi in vite generentur prohibet, ab eodem proditum Africano. Conyzam etiam capris lethalem eſſe priſci illi Ægyptiaci ſapientes exiſtimarunt. Hominem enim capras, & oues perdentem ſignificaturi animalia ipſa pingebant, teſte Oro Apolline, conyzam depaſcentia: hæc enim, inquit, conyzam edentia,

Vitis vt à pediculis ſeruetur.

Conyza capris lethalis

moriuntur ſiti enecta. Chryſippus ocymum dicebat inſaniam facere, & lethargos & recors vitia, ideoque capras id aſpernari, hominibuſque fugiendum quoque eſſe cenſebat, referente Plinio, qui tamen ſecutam ætatem id acriter defendere aſſerit, nam id eſſe capras. Idem tamen in geoponicis quoq; græcis legimus. Idē de laſere ſcribit. Laſer multis iam annis in Cyrenaica prouincia non inuenitur, quoniam publicani, qui paſcua conducunt maius ita lucrum ſentientes depopulantur pecorum pabulo. Si quando incidit pecus in ſpem naſcentis, hoc deprehenditur ſigno, oue, cùm comederit, dormiente protinus, capra ſternutante. Alyſſon etiam ſi

3. Sympoſ. qu. 1.

Li. 21. c. 13

iuxta caulas plantetur, caprarum gregi, & pecori conducere creditur, vt refert Plutarchus Plinius de venenato melle loquens, de ægolethro herba iſthæc prodidit. Heracleæ in Ponto quibuſdam annis pernitioſiſſima exiſtunt, ab iiſdem apibus facta. Nec dixere authores, è quibus floribus ea fierent. Nos tradēmus quæ comperimus. Herba eſt ab initio, & iumentorum quidem, ſed præcipuè caprarum appellata αἰγόλεθρον. Huius flores concipiunt noxium virus, a-

Aegolethrū quæ herba.

quoſo vere mareſcentes. Ita fit, vt non omnibus annis ſentiatur hoc malum. Quæ autem ſit hæc herba Plinij non reperio. Geſnerus tamen in hiſtoria de boue apud ſuos prouenire ſcribit noxiam quandam herbam, qua non ipſa ſolùm boues abſtineant, ſed & gramine circumcirca naſcente, licet eodem equi veſcantur. quàm ægolethron eſſe conijcit. Ruſtici quidem, inquit, apud nos malū florem, alij malū henricū appellant, vt atriplicis quoddā ſylueſtre genus bonū henricum. Caulis ei pallidus, pedalis, ſolidus, & ſubſtātia quadam humida, molliq; infarctus. Flores hirſuti, purpuraſcentes, in ſpicam congeſti, vt in teſticulo canis ferè, ſemina rotunda inſtar milij, guſtu ſubaſtringit, radice albiſſima, nodis quibuſdam exaſperata, & veluti ſquamata, longiſſima, ad quinque vel ſex cubitos deſcendente, quāuis rarò integra effodiatur. Recens planè frigida, humidaq; tactu percipitur. Vites vicinas corrumpit, & frigore ſuo lædit, quamobrem diligenter à vinitoribus effoſſa in aquam reijcitur, ne in terra denuò comprehendere poſſit. Plurimum circa eam graminis abundat, Folijs caret. Vis enaſcenti tanta, vt vel per pauimētum, ſi quod obſiſtat, eluctetur. Vere tantùm prodit, flos ſolis impatiens, craſſus, aquoſus,

Lib. 3. c. 21.

intra triduum vi ſolis marceſcit. Natalis ei vineæ collinæ, & prata ſyluis proxima. Autumno, vt audio rurſus erumpit. Mel Heracleoticum vt ſcribit Ruellius, ex herba fieri candida commemorant, quæ αἰγόλεθρος vocetur. Similiter etiam Hermolaus Barbarus legit tanquam ex Plinio. Quamquam illius noſtræ ſuperficies ex albo palleat, radix albiſſima ſit: ex Plinio tamē

Li. 18. c. 17.

de colore eius nihil cognoui, ſed alia Plinij herba alba videtur, panico ſimilis, occupans arua, pecori quoque mortifera. Forſan & hæc aconito Theophraſti, quod frumento ſimile facit, cōgener fuerit. Hæc itaq; omnia Geſnerus. Dalechampius uerò hæc quæ Plinius de ægolethro, Theophraſtum de euonymo ſcribere tradit: Dioſcoridem uerò de rhododendro, ſed apud neutrum illorum illud legas. Aliter uerò de ægolethro ſcribit Antigonus in congerie mirabil. narrat. nimirum hoc modo: In Lycia naſcitur quædā herba, caprarum pernicies, αἰγόλεθρον

Pulegiū cum capra ſimpathia, vt & eryngij.

græci uocant, eam nulla Lycia capra guſtat. Quod ſi peregrina incidat, & ob ignorationem edat, interit corrupto omaſo. Idem Plinius pulegium à pecore, capriſque guſtatum, balatum concitare aſſerit, indeq; græcos quoſdam literas mutantes blechon uocauiſſe. Si eryngij caulem ex grege ouis, capellave morſu defectum ore ſuſtulerit, totus ſtatim ſubſiſtit grex, relictoque paſcēdi ſtudio nouo ueluti ſpectaculo attonitus non prius ad mirari rem deſinit, quam accedens paſtor caulem illum abſtulerit, abiectoq; longius inutile gregis ſui otium ea relatione caſtigauerit. Authores eius rei Ariſtoteles primum, qui in nouo grege, & ſi gregis dux id fecerit, euenire dixit: Poſt eum Plutarchus, pluresque alij. Aliter uerò Cardanus: Capras alij, in-

7. de variet. cap. 33.

quit, dicunt inuento eryngio congregari, nec diſcedere, donec una illud edendo abſumpſerit. Sed ſuper hac re quid cum alijs ſentiamus, paulò antè indicauimus.

COITVS. PARTVS. EDVCATIO.

De libidine, & potissimum hirci supra abundè est dictum, sed sunt & capræ admodum venereæ, nam & ipsæ, teste Plinio, coire incipiunt septimo mense, & adhuc lactentes. Tradit etiam animam capris quàm ouibus esse ardentiorem calidioresque concubitus. Sed & Varro ait. De Seminio dico eadē, quæ Atticus in ouibus: hoc aliter, ouium semen tardius esse, quo hæ sint placidiores, contra capile mobilius esse. De quarum velocitate in Originum libro Cato scribit hæc: In Sora. cti Fiscelio capræ feræ sunt, quæ saliūt è saxo pedes plus sexagenos. Oues enim quas pascimus ortæ sunt ab ouibus feris, sic capræ quas alimus a capris feris sunt ortæ. Aristoteles verò capras cum ouibus coniungit, & vtrasque anniculas coire scribit, atque vterum ferre, sed capras potius: mares quoque in ijs ipsis generibus eodem illo tempore inire, sed prolem differre, præstātiorem enim esse eam, quam senescentes mares, & fœminæ procrearint. Florentinus item capram oui simillimam esse, ait, multis nominibus, inari quippe in ijsdem temporibus: quinque mensibus ingrauescere fœtu, perinde vt oues: geminos etiam parere, vt plurimum. Quinque autem mensibus vterum ferre, etiam Varro testatur, & Aristoteles his verbis: Oues, & capræ terno, aut quaterno coitu implentur, & si à coitu imber accessit, abortum infert; pariunt maxima ex parte singulos, sed aliquando & binos, & ternos, & quaternos, ferunt quinque mensibus tum oues, tum capræ, vnde fit, vt locis nonnullis, quibus cæli clementia, & pabuli copia est, bis pariant. Dixit philosophus, terno, aut quaterno coitu impleri, quia, vt inquit Plinius, primus in die coitus non implet, sequens efficacior, ac deinde concipiunt. Pariant, hoc eodem Plinio authore, octo annis. Atqui Aristoteles tota vita coire asserit, & gemellos parere tum pabuli beneficio, tum si pater, aut mater vim eam geminandi à natura obtineat. Inutilis itaque coitus est lactentium, vnde & idem Plinius de conceptu earum loquens, parere, ait, aliquando anniculas, semper binas, in trimatu verò inutiles: aliàs tamen inquit: capræ pariunt & quaternos, sed rarò admodum, ferunt quinque mensibus, vt oues. Pinguedine sterilescunt. Trimæ minus vtiliter generant, & in senecta, nec vltra quadriennium. Vnde etiam Columella, & Palladius matres, hoc est, matrices vltra octo annos seruari vetant, quod assiduo partu fatigatæ steriles existant. Commodissimum autem tempus est, vt hæc animalia coeant, quod hybernum solstitium præcedit, cuius rei rationem reddidit Plinius inquiens: Concipiunt Nouembri mense, vt Martio pariant turgescentibus virgultis. Quot modò capris hircus sufficere possit, alijs aliter placet, sicuti ex his Varronis verbis cōstat: de maribus, inquit, & fœminis idem fere discrimen, vt alij ad denas capras singulos parent hircos, vt ego: Alij et ad quindecim, vt Menas: nonnulli etiam, vt Murius, ad viginti. Nolunt Columella, & Palladius anniculis, vel bimis capellis, (nam vtraque ætas, vt ostensum est, partum edit) hœdum submitti. Neque enim educare, nisi trimam debere, sed anniculæ confestim depellendam sobolem, bimæ tamdiu admittendam, dum possit esse vendibilis. Vbi autem editi sunt hœdi eodē modo, quo agni educantur, inquit idem Columella, nisi quod magis hœdorum lasciuia compescenda, & arctius cohibenda est. Tum super lactis abundantiam samera, vel cytisus, aut hedera præbenda, vel etiam cacumina lentisci (& arbutiunt addit Palladius) aliæque tenues frondes objiciendæ sunt: Sed ex geminis singula capita, quæ videntur esse robustiora in supplementum gregis reseruantur, cætera mercatoribus traduntur. Quòd si verò mater, vel crepta, vel alio casu perdita fuerit, nouit hœdus seipsum lacte saturare, quod etiam meminit Galenus his verbis Natura corporis partes fingens, vel perficiens fecit, ut ipsæ citra doctrinam proprias actiones aggrederentur, cuius rei exactissimum aliquando fecimus periculum, hœdum alendo, sed ita alendo, vt matrem quæ ipsum in vtero gestauerat, nunquam vidisset. Cùm enim prægnantem capras dissecarem, hœdum à matre absolutum ita abstuli, vt ipsum haudquaquam videret; atque in domum quandam vbi multæ pelues erant, deposui: quarum aliæ vini, aliç olei, aliæ mellis, aliæ lactis, aut alterius cuiuspiam humoris erant plenæ, aderantque fructus non pauci, tum cereales, tum ab arboribus decerpti. Hunc itaq; hœdum conspeximus, in primis quidem pedibus incedentem perinde ac si audiuisset eorum incessus gratia sibi fuisse concessa, deinde excussit, quam à matre contraxerat humiditatem, postea pede latus scalpere, ac deinde singula vasa olfacere vidimus: Percepto itaque singulorum odore, lac tandem absorbuit. Quibus visis omnes exclamauimus Hippocratem verè dixisse animalium naturas esse à nemine doctas,

Caprarum libido.

Mira velocitas.

Quot mensibus ferat.

Quot annis sint fertiles.

Quod coitus magis idoneum tempus.

Hircus quot capras inire possit.

Quibus alimentis lactis copia obtineatur.

6. de loc. aff. cap. 6.

doctas, &c. Tantum Galenus. Sed in educatione tum hœdi, tum totius pecoris, scire impri-
mis interest, qualis debeat esse gregis ipsius pastor, quē Latini caprarium, Græci αἰπόλον, vel
quasi αἰγοπόλον, quod circa capras versetur, vel quod αἰπὰ, id est, ardua, & alta loca, vel
ἐν αἴπει, id est, in altitudine obambulat, vocant; vel etiam αἰγονόμον: docet Columella
his verbis: Magister autem pecoris acer, durus, strenuus, laboris patientissimus, alacer atque
audax esse debet, & qui per rupes, per solitudines, per vepres, facile vadat, & non vt alterius
generis pastores, sequatur, sed plerumque vt antecedat gregem. Quare eum esse maximè stre-
nuum opus est. Capellæ dum dumeta pascunt, capris cedunt, subuide quæ cedit, compescide-
bet, ne procurret, sed placidè, & lentè pabulentur, vt & largi sit vberis, & non strigosissimi cor-
poris. Sic ille. Geoponica græca ideo caprarios leues, & veloces esse volunt, vt caprarum cele-
ritatem assequantur. Αὐλὴ, siue σηκὸς vocatur vbi vel capræ, vel oues stabulantur, latini ca-
prile dicunt, hoc secundum eundem Columellam, vel naturali saxo, vel manu constratum eli-
gi debet quoniam huic pecori nihil substernitur. Diligensq; pastor quotidiè stabulum conuer-
rit, nec paritur stercus, aut humorem consistere, lutumue fieri, quia cuncta hæc capris sunt ini-
mica. Similiter ferè & Varro ait, stabulari pecus melius ad hybernos exortus si spectat, quod
est alsiosum cùm dixisset: Id vt pleraque, inquit, lapide, aut testa substerni oportet caprile, quo
minus sit vliginosum, ac lutulentum: Ait item: cum foris est pernoctandum, item in eandem
partem cæli, quæ spectent, septa oportere substerni virgultis, ne oblinantur. Virgilius verò
de stabulorum situ prodidit:

Qualis debeat esse pastor.

Stabulum quale eligendum.

Et stabula à ventis hyberno opponere soli
Ad medium conuersa diem cum frigidus olim
Iam cadit, extremoque irrorat Aquarius anno.

Quot capræ vno stabulo includi possint, & vna pasci.

Negat Columella numerum generis huius maiorem quam centum capitum sub vno clauso
expedire haberi, cùm lanigeræ mille pariter commodè stabulentur. Varro verò numerum mi-
norē in caprino genere esse oportere inquit, quàm in ouillo, quòd capræ lasciuæ sunt, & quæ di-
spergunt se; contrà quod oues se congregant, & condensant in locum vnum: Itaque in agro
Gallico greges plures potius facere, quàm magnos, quod in magnis citò existunt pestilentiæ,
quæ ad perniciem eos perducunt. Satis magnum gregē putare esse circiter quinquagenas, qui-
bus assentiri putare credidit, quod vsu venit Gaberio equiti Romano. Is enim cùm in subur-
bano haberet agrum, iugerum mille & à caprario quodam, qui adduxit capellas ad vrbē de-
narios sibi in dies singulos dari audisset, coegit mille caprarum gregem, sperans se capturum
de prædio in dies singulos denarios mille. Tantum enim fefellit, vt omnes breui amiserit mor-
bo: Contra in Salentinis, & in Casinati ad centenas pascunt. Pascuntur eodem modo, quo o-
ues, & similiter pastæ ad potum ducuntur, Virgilius:

Tityre dum redeo (breuis est via) pasce capellas
Et potum pastas age.

2. de re rust. 2.

quo modo & Varro locutus est: Meridiano tempore semel potum agere, satis habeat; & pau-
lo antè: Ab occasu paruo interuallo interposito ad bibendum appellant. Quo verò tempore
reducendæ sint à pastu domum, idem poeta ostendit, inquiens:

Eclog. 10.

Ite domum saturæ, venit hesperus, ite capellæ.

Columella verò, & Varro reduci domum greges præcipiunt, postquam contenebrauit. Si in
agro enitatur capra fœtum humeris, pastor efferre debet, etsi aliter videatur indicare poeta
dum ait:

Eclog. 1.

en ipse capellas
Protinus æger ago hanc etiam vix Tityre duco
Hinc inter densas corylos, modò namque gemellas
Spem gregis, ah silice nuda, connixa reliquit.

Ducere autem potius a partu lassam, & infirmam, quàm portare pastorem ait, quia ipsemet
quoq; portari suis potius, quàm alienis pedibus ambulare debebat, siquidem eius corpori ma-
le erat. Efferri autem humeris recenter editos fœtus solere manifestè Tibullus testatur:

Eleg. 1. li. 1.

Non agnamue sinu pudeat, fœtumque capellæ
Desertum, oblita matre, referre domum.

Eclog. 5.

Clarissimè Calphurnius:

Te quoque non pudeat cum serus ouilia vises
Si qua iacebit ouis, partu resoluta recenti,
Hanc humeris portare tuis, natosque tepenti
Ferre sinu tremulos, & nondum stare paratos.

A Aelianus testatur pastores, curatoresque ouium, caprarum, & equarum, quo plus prolis sibi nascatur, genitalia tempore coitus delibutis multo sale, & nitro manibus perfricare, indeq; ijs vehementiorem coitus appetitionem exoriri: alios eadem pipere, alios nitro perungere, alios vrticæ fructu: Esse etiam qui myrrha, & nitro eadem inungant; exque ea sanè fricatione fæminas, & libidinosiores euadere, & mares sustinere: Sed & Aristoteles scribit, caprarum, quæ coitum non patiuntur, vbera à pastoribus montis Oetæ vrtica perfricari vehementer, vt dolorem infligant, itaque primùm cruentum humorem elici, mox purulentum, postremò lac nõ minus, quam ex eis, quæ venerem patiantur. Et ne quis id miretur, accedit testimonium Alberti, qui vidisse se hoc scribit in mulieribus tum viduis, tum virginibus, quæ, idem in suis expertæ mamillis, lac abundè emulserunt.

Quomodo coitus audidissime reddi possint.

AFFECTVS CORPORIS,

B Eorumque cura.

OVIBVS robustiores quidem esse capras, tradit Aristoteles, sed oues meliùs valere. Plutarchus in lib. de defectu oraculorum memoriæ prodidit Græcos sacrificaturos tauros apposita farina, sues ciceribus, si non gustarent, non esse sanos, iudicasse: Sic capram arguisse affusa frigida, si non moueretur, vt non benè scriptum sit à Cælio, capras frigida aqua exploratas, si eam gustare abnuissent. Archelaus quidem capras profitebatur, teste Plinio, nunquam carere febri, ideoque fortassis, inquit, quòd anima his quàm ouibus ardentior, calidioresque concubitus. Et aliàs etiam scribit Plinius, propterea non præstari solere de earum sanitate in venditionibus, satis enim fuisse quod venditor diceret, aio illas benè esse, & bene bibere. Legimus & hoc apud Varronem: De emptione aliter atque de ouibus dico, quòd capras sanas sanus nemo promittit, nũ- »
quam enim sine febri sunt. Itaque stipulantur paucis exceptis verbis, ac Manilius scriptum »
reliquit, sic: Illas capras hodie rectè esse, & bibere posse, habereque rectè licere, hęc spondes ne? »
C Et rursus: *Quid dicam de earum sanitate? Quia nunquam sunt sanæ &c.* Florẽtinus verò etiam admodum celebris, qui inter multa, quæ reliquit literarum monimenta, etiam de re rustica nõ incuriosè conscripsit, ita capras semper febricitare ait, vt si quando deficiat febris, intereant. Est præterea obnoxia pesti, qua de re sic legimus apud Columellam. Alia genera pecorũ cùm pestilentia vexantur, prius languoribus, & morbo macescunt: solæ capellæ, quamuis optimæ, atque hilares, subitò concidunt, veluti aliqua ruina gregatim prosternantur. Id maximè accidere solet vbertate pabuli. Tentantur & epilepsia, quamobrẽ veteres sacerdotes, vt tradit Plutarchus, vehementer ijs, vt morbidis abstinuerunt, quoniam gustantibus, aut tangentibus modò aliquid morbi eius affricari sibi persuaderent. Disputat itaque aduersus Aristotelem Mercurialis in hæc verba: Aristoteles, inquit, quærens cur homines soli, vel maxime inter animalia oculis peruertantur, inter alias causas hanc affert, quòd soli in animalium genere fiunt epileptici, epilepsia verò oculorum peruersionem inducit. Hanc sententiam omninò falsam esse, duo faciunt, vnum est, quod ipsemet Aristoteles in libris de animalibus nonnulla recenset, quę eisdem morbis, quibus homines, tentari scribit, vt oues: Alterum quod in libro de sacro mor-
D bo, qui vt Hippocratis a Galeno in primo prognostic. textu 4. & libro an sanguis in arterijs cõtineatur, necnon à Cælio Aureliano lib. 1. passionum chronicarum cap. 4 citatur, scriptum est, oues & maxime capras epileptico morbo non parùm obnoxias esse: Quod certe de ouibus valde verisimile videtur, nempe quæ caput in terram ferè detinentes, halitus prauos, ac humiditatem crassam facile in caput trahant, & subinde morbum sacrum incurrant. At capræ, quæ alto capite vt plurimum pascuntur, sicca que sunt ac perpetuò febrire traduntur, quo modo ouibus magis epilepsia, quæ a larga pituita gignitur, exponantur, non admodum intelligo, eo præsertim quod Clemens Alexandrinus tradit 7. Stromatum, hircinas carnes epilepticis auxiliari fuisse creditum, nisi dicamus, vt Plutarchus in Rom. problem. capras cæteris animalibus comitiali morbo magis tentari, ob meatuum angustiam, quam arguit vocis tenuitas, atque etiam eodem morbo facilè capi eos, qui caprinis carnibus vescuntur. Itaque sententia Aristotelis sic moderari debet, vt in sect. 10. probl. 43. & sect. 31. probl. 26. vbi ait, quod homo vel solus, vel maximè oculis peruertitur, dicamus quoniã vel solus, vel maximè in infantia epilepticus fit. Hæc itaq; Mercurialis. Plutarchus autem morbi causam angustiam meatuum esse scripsit, per quos spiritus fertur, ob quam is sępe intercipitur, proque argumento vsurpari vocis tenuitatem, nam

Capræ semper febricitant, & pesti maximè sũt obnoxia, & epilepsiæ.

&

& homines morbo eodem correptos exilem vocem emittere balatui ſimilem. Et Cælius Aurelianus ſcribit non ſolùm caprinas carnes epilepticis prohiberi, ſed prohiberi prætereà ſuper pellem caprinam dormire, ſiue iacere ægrotantem, ſiquidem paſſionis facere motum: Et mox rurſus ait, caprina pellis odoris tetri cauſa, noxia capiti iudicatur, non ſpeciali, atque proprià ratione. At verò Hippocrates ideo epileptica eſſe hæc animalia, oues ſcilicet, & præſertim capras cognoſci tradidit, quòd ſi caput earum diſſecueris cerebrum reperiatur humidum, ſudore refertum, & malè olens. Laurentius Ioubertus in apologia pro paradox. 7. decad. 2. oſtendens formatricem circa excrementa aliquando operari, tradit tam capras, quam oues ex narium muco procreatos habere vermes in cribriformi oſſe, idque vulgò eſſe cognitum. Legimus denique apud Ariſtotelem oues, & capras rediuos quidem habere, ſed pediculis vacare. Et Plinius non ſolùm hoc repetit, ſed prætereà nullos illis pulices eſſe addidit. Cæterùm nunquid oues pediculis careant, ſuo loco eſt examinatum. Laborant denique etiam hydrope, teſte Columella, qui cùm de peſte dixiſſet, quæ totos greges infeſtat, ſubdit: Cùm verò ſingulæ domi laborabunt, eadem remedia, quæ ouibus adhibebimus; Et rurſus: Sed ne nunc ſingula perſequar, ſicut in ouillo pecore dictum eſt, caprino medebimur. Peſtem autem accidere maximè ſolere dixerat vbertate pabuli. Quamobrem ſtatim cùm vnam, vel alteram peſtis perculit, omnibus ſanguinem eſſe detrahendum. Nec toto die paſcendas, ſed medijs quatuor horis intra ſepta claudendas: Sin alius languor infeſtat, pabulo medicari arundinis, & albæ ſpinæ radicibus, quas cùm ferreis pilis diligenter contuderimus admiſceri aquam pluuialem, ſolamq; potandam pecori præberi. Quod ſi ea res ægritudinem non depellit, vendenda eſſe pecora, vel ſi neque id contingere poteſt, ferro necanda, ſaliendaque. Mox interpoſito ſpacio conueniet aliū gregem reparare: Nec tamen antequam peſtilens tempus anni, ſiue id fuit hyemis, vertatur æſtate, ſiue autumni, vere mutetur. Quintilij aſſerunt, nec capras, nec oues peſte infici, ſi ex ciconiæ ventriculo aqua intrito ſingulis cochleare vnum infuderis. Alyſſon ſi circa ſtabula plantetur gregibus caprarum, atque ouium, ſalubrem eſſe perhiberi, Plutarchus author eſt. Si diſtendantur aqua cutis ſub armo pellis leniter inciſa perniciosum tranſmittat humorem, vt aſſerit Columella, tum ſactum vulnus pice liquida curatur. Cùm effœtæ loca genitalia tumebunt, aut ſecundæ non reſponderint, defruti ſextarius, vel cùm id defuerit, boni vini tantundem faucibus infundi idem iubet, & naturalia cerato liquido repleri. Si partus fuerit difficilis Dioſcorides ſeſelis Maſſilienſis ſemen tum his, tum cæteris quadrupedibus bibendum præbet.

Pediculos nō habent.
Hydrope laborant.
Peſtis curatio.
Lib. 3. Sympoſ.
Hydropis curatio.

PRÆSAGIA. AVGVRIA.
Portenta.

CAPRÆ tam arborum quàm fruticum, & ſubfruticum ramuſculos, ſtolonesve, inquit Anton. Mizaldus, ſolito auidius carptim derodentes, ac nullo valente verbo, aut verbere ad vineta, vel alio (licet non impunè) proficiſcentes, pluuiarum, aut tempeſtatis præſagia, intelligentibus certo ob oculos ponunt, futuri enim aeris commotionem naturali inſtinctu prænoſcentes, ne fame periclitentur, ventrem vt dies aliquot ſufficere poſſit, ſaburrare quo iure, quaque iniuria, ſedulò ſtudent. Eaſdem maribus omnibus admiſſis catulientes, & venerem ne quicquam promiſcuè confundentes, hyemalis tempeſtatis præſagium eſſe in oue dictum eſt. Author etiam eſt Aelianus, hœdos, & agnos laſciuientes & inter ſe ſaltantes lætos, ideſt, ſerenos dies promittere. Oraculū Tripodis Delphici, vt ſcribit Diodorus in libro, vt refert Pius Bonon. quem perpaucorum manos terunt, ſic inuentum prædicant. Voragine quadam in immenſum dehiſcente eo loci vbi nunc ſacrarium eſt, quod adytum vocant, & capris circa ea gramen depaſcētibus cum Delphi nondum incolerentur, capram voragini appropinquantem cum in eam proſpexiſſet, exultare, ac deferri miro quodam modo, vocemque priori diſſimilem emittere. Hac inaudita re admiratum paſtorem voragini viſendi gratia propius acceſſiſſe, eūnque inſpexiſſet pari modo exagitari cœpiſſe. Capram nempe uelut lymphatico quodam furore concitari, ac moueri, & illam pariter, quæ futura eſſent, prædixiſſe: Fama inter finitimos uulgante, quæ loco illi appropinquantes paterentur plures aduenisſe, reique incredulitate propius delatos experiri uoluiſſe, omneſque id expertos ſimili furore eſſe concitos, ob hæcque ſacrarium admiratos, & tellūris oraculum eſſe dignoſcentes per multum temporis uaticinandi cauſa ad illud acceſſiſſe: appropinquantes ad inuicem edidiſſe oracula. Poſterius uerò multis ex furore concidentibus intra

Tempeſtatis prognoſis.
Serenitatis indicia.
Tripodis Delphici initium vnde.

hiatum

A hiatum illum nec vsque apparentibus visum est his, qui locum accolebant: quo periculum auerteretur, mulierem diuinis institutam præesse loco, & ex eius ore oracula esse proferenda. Eam verò instituisse machinam, per quam in specum tutus esset aditus, & furore concita volentibus futura posset edicere. Machinam autem ex tribus constare gradibus, & ob id tripodem esse appellatam. Ferè etenim totius machinæ fabricam haud dissimilem esse his, quibus nunc vtimur æreis tripodibus. Hæc ille. Capras verò etiam à Macedoniæ, & Epiri regibus in honore habitas Iustinus prodit, eo quod Caranus primus Macedoniæ regum, à quo cæteri vsque ad Alexandrum Epiri regem, genus ducebant, gregem caprarum veluti ducem oraculo sibi destinatum secutus, Edyssam regni sui sedem occupauerat, quam mutato nomine Aegeam ob beneficij memoriam nominauerit &c. De Lacedæmoniorum clade, tale siue augurium, siue prodigium narrat Pausanias: Mos fuit regibus Spartanis ad bellum proficiscentibus ouium greges in extremo agmine habere, quo & ad sacra, & antequam signa conferrent ad litandum hostiæ in promptu essent. Earum pecudum duces itineris erant capræ, quas Catœadas nominant pastores. Tunc quidem gregem inuadentes lupi ouibus nullam sanè noxam intulerunt, solas verò catœadas necarunt. Dicuntur etiam Lacedæmonij filiarum Scedasi diras
B clade illa luisse &c. Pariunt & capræ similiter ac oues, & reliqua fœcundiora, & multipara animalia partus interdum monstrosos, teste Aristotele, eiusq; rei rationem reddit in problem. vt mox patebit. asseritque etiam nonnulla duplici nasci genitali, altero maris, altero fœminæ, idque in genere quidem hominum, sed maximè caprarum; gigni enim in his, quas vocant, inquit, hircinas (τραγαίνας) propterea quòd simul habent genitale, & maris, & fœminæ: Iam & cornu gerens in crure conspecta est capra, eodem testante. Visum etiam aliquando esse hircum bipedem, solos scilicet habentem anteriores pedes, memorat Albertus Magnus, moreque struthionis obambulantem, quique corpus regens non id traheret, nec terræ permitteret hærere. In Germania anno 1555. à circulatore quodam lucri gratia capra circumducta est, vt refert Lycosthenes, tria habens cornua, quorum duo suo quidem loco erant, tertium verò ex

Capræ à regibus honoratæ.

In Bæotic.

4 de gen. animal. 4.

Hircus bipes.

Capra tria habens cornua.

C

D

Ia-

latere, vel ventre potiùs eminebat. In Mendeſia Aegypti, hoc memoria ſua prodigium contigiſſe ſcribit Herodotus: Hircus cum muliere coit propalam, quod in oſtentationem, inquit, hominum peruenit. Hac de re etiam Pindari verſus Strabo citat, & nos ſuprà eoſdem citauimus. In Lemno inſula ex mammis capri, quas ille geminas iuxta genitale gerit, tantum lactis emulgebatur, vt coloſtra inde conficerent, quod idem etiam proli maſculæ capri illius euenisſe, inquit Ariſtoteles, accepimus. Sed hæc oſtentis annumeranda potiùs ducunt: Nam & in Lemno illi pecoris domino conſulenti Deus amplius incrementum peculij fore reſpondit. Pridie quàm Campaniam ingrederetur Sylla duo eximiæ magnitudinis hirci iuxta Ephæum montem conſerere conſpecti ſunt, vt refert Plutarchus, omnia quæ inter pugnandum mortalibus euenire ſolent, nunc inferentes, nunc tolerantes. Fuiſſe autem viſionem tradit, quæ paulatim à terra eleuata, quaquauerſus per aerem diſpergebatur, obſcuris idolis perquam ſimilis, poſtmodum euanuit.

Lib. 2. *Lib. 17.* *Caper mulgenti lac copioſum præbens.* *Duorum hircorum pugna portentoſa.*

EPIGRAMMATA.

CRINAGORI epigramma de capra, quæ Cæſari lac præbuit in hoc imitata capram Amaltheam Iouis alumnam:

> Αἶγα με τὴν εὔθηλον ἴσων ἐκένωσεν ἀμολγεὺς
> Οὔθατα, πασάων πηλυγαλακτοτάτην,
> Γευσάμενος, μελιηδὲς ἐπεὶ ἐφράσατο πῖαρ
> Καῖσαρ. κἠν νυσὶ σύμπλοον ἠγάγετο.
> Ἥξω δ᾽ αὐτίκα που καὶ ἐς ἀστέρας. ᾧ γὰρ ἐπέσχον
> Μαζὸν ἐμὸν, μείων οὐδ᾽ ὅσον αἰγιόχου.

Senſus epigrammatis ita ſonat: Poſtquam Cęſar me capram εὔθηλον, ideſt, pulchris vberibus, vt exponit Brodæus, ſeu multimammeam, ſeu benè mammatam, vt Obſopæus, & lactis abundantiſſimam omnium quæ mulgentur, deguſtauit, & lactis mellitam pinguedinem intellexit, etiam nauigationis comitem me adhibuit, proinde & me ſpero actutum inter aſtra locum habituram, nam, cui lac præbui, non eſt minor Ioue. Aliud Lucillij argutum etiam, ac elegans alludenris ad antiquum prouerbium: ἄλλα λέγει Μενεκλῆς, ἄλλα τὸ χοιρίδιον. ideſt, non eadem loquitur ſuccula quæ Menecles. Vbi quis multum verborum effutit, quæ nihil ad rē pertineāt:

In aliena loquentes.

> Χοιρίδιον, καὶ βοῦν ἀπολώλεκα, καὶ μίαν αἶγα
> Ὧν χάριν εἴληφας μισθάριον Μενεκλῆς.
> Οὔτε δέ μοι κοινόντι πρὸς Ὀθρυάδαν γεγένηται,
> Οὔτ᾽ ἀπάγω κλέπτας τοὺς ἀπὸ Θερμοπυλῶν.
> Ἀλλὰ πρὸς εὐτυχίδην ἔχομεν κρίσιν ὥστε τί ποιεῖ
> Ἐνθάδε μοι Ξέρξης, καὶ Λακεδαιμόνιοι.
> Πλὴν κἀμοῦ μνήσθητι νόμου χάριν, ἢ μέγα κράξω
> Ἄλλα λέγει Μενεκλῆς, ἄλλα τὸ Χοιρίδιον.

Ideſt, vt vertit author Adagiorum:

> *Succula, bos, & capra mihi periere Menecles*
> *Ac merces horum nomine penſa tibi eſt.*
> *Nec mihi cum Otryade quidquam eſt ve fuitve negoti*
> *Nec fures vllos hue cito Thermopylis.*
> *Sed contra Eutychidem nobis lis, proinde quid hic mi*
> *Aut Xerxes facit, aut quid Lacedæmonÿ?*
> *Ob pactum & de me loquere, aut clamauero clarè*
> *Multo aliud dicit ſus, aliud Menecles.*

Cum cuius epigrammatis argumento conuenit & hoc Martialis in Poſthumum cauſidicum ineptum, qui nihil ad propoſitam cauſam dicebat, & nuper conductus à Martiale, vt defenderet cauſam trium capellarum, quas amiſerat furto, cœpit Cannenſem pugnam, & bellum aduerſus Mithridatem recitare.

Lib. 6. epigr. 19.

> *Non de vi, neque cade, nec veneno*
> *Sed lis eſt mihi de tribus capellis,*
> *Vicini queror has abeſſe furto*
> *Hoc iudex ſibi poſtulat probari:*
> *Tu Cannas, Mithridaticumq; bellum,*

Et

A

Et periuria Punici furoris
Et Syllas, Mariosque, Mutiosque
Magna voce sonas, manuque tota
Iam dic Posthume de tribus capellis.

In quo Martialis epigrammate hoc ipsum, *tota manu*, prouerbij speciem gerit solent enim rethores in contentione manu rotata gesticulari. Vtrumque igitur in eum rectè dicetur, qui ἐξαγώνια, καὶ ἀπροσδιόνυσα, hoc est extra causam quæ sunt, & ad rem nihil attinent, dicit: *Aliud sus, aliud loquitur Menecles; & dic de tribus capellis.* Exstat apud eũdem poetam lepidissimum epigramma, quo narrat historiam sacerdotis, qui cum hircum Baccho mactaret agrestem, & rudem quendam hominem sibi inseruientem, testiculos acuta falce secare iussit, teter vt immundæ carnis abiret odor. Interim occupati circa hircum, inclinatique sacerdotis scrotum apparens, rusticus, malè rem intelligens subitò resecuit, antiquos sacrorum ritus id postulare existimans. Epigramma hoc recitauimus suprà inter synonyma, vbi caprum de exsecto dici asserebamus. Aliud Anytes mulieris poeticæ in pueros hircos inequitantes: *Lib. 5.*

B

Ἡνία δή τοι παῖδες ἐνὶ τράγε φοινικόεντα
Θέντες, καὶ λασίῳ φιμὰ περὶ στόματι,
Ἵππια παιδεύουσι θεοῦ περὶ ναὸν ἄεθλα,
Ὄφρ' αὐτοὺς φορέῃς ἥπια τερπομένους.

Ordo epigrammatis est: Hirce pueri tibi imponant rubras habenas, & frena circa os hirsutum, docent te iuxta templum equina certamina, vt eos feras iucundè delectatos: vbi pro ἥπια Brodæus monet scribendum ἵππια. Aliud Philippi de quodam capro, qui puerum ab ariete eripuit, recitatum est supra in oue. Extat & Lucillij epigramma festiuum in lasciuos, & obscœnos, & priuatim in pædiconem Cratippum, cuius detestandum flagitium omnibus vult annunciare, & ostendere:

Τὸν φιλόπαιδα Κράτιππον ἀκούσατε· θαῦμα γὰρ (videtur aliquid desiderari)
Καινὸν ἀπαγγέλλω. πλὴν μεγάλαι νεμέσεις.
Τὸν φιλόπαιδα Κράτιππον ἀνεύρομεν ἄλλο γένος τί;
Τῶν ἑτεροζήλων. ἤλπισα τοῦτ' ἂν ἐγώ,

C

Ἤλπισα τοῦτο Κράτιππε. μανήσομαι, εἰ λύκος εἶναι
Πᾶσι λέγων ἐφάνης ἐξαπίνης ἔριφος.

Ἤλπισα τοῦτ' ἂν ἐγώ, interrogatiuè pronuntiandum: sperassem, aut timuissem ego de te hoc vnquam? sperassem ne hoc Cratippe insaniam, insanissem citiùs quàm de te hoc sperassem, qui dum ab omnibus lupus es dictus, ita subitò hœdus apparueris: idest, tam perditus simulator continentiæ, & castitatis. Aliud ignoti authoris de puella, quæ non solùm ipsa grauiter, & malè olebat, sed omnes quoque cæteros, quotquot attigerat, hircum spirare fecit:

Οὐ μόνον αὐτὴ πνεῖ Δημοστρατίς, ἀλλὰ δὲ αὐτῆς
Τοὺς ὀσμησαμένους πνεῖν πεποίηκε τράγου.

Aliud incerti authoris, quo significatur occasionem non elabi sinendam esse: *Lib. 1.*

Τῆς ὥρας ἀπόλαυε. παρακμάζει ταχὺ πάντα
Ἓν θέρος ἐξ ἐρίφου τρηχὺν ἔθηκε τράγον.

Obsopœus vertit sic:

Vere temporibus, flaccescunt cuncta repentè

D

Hircus erit subitò, qui prius hædus erat

Marci Varronis epigramma obscurissimum Homeri imagini ab eo appositũ, quod apud Gellium deprauatè legitur Hieronymus Magius à mendo sic purgat, & genuina explicatione illustrat. Multis, inquit, obductum tenebris, longèque difficillimum illud est epigramma quod M. Varro libro de imaginibus primo Homeri imagini apposuit. Hoc Gellius lib. 3. noct. Attic. 11. dum super Homeri patria dissensum esse demonstrat, retulit. Sic enim ille habet: De patria quoque Homeri multo maximè dissensum est: Alij Colophonium, alij Smyrnæum: sunt qui Atheniensem, sunt qui Aegyptium dicãt fuisse. Aristoteles tradit ex insula Ionatum. M. Varro libro de imaginibus primo Homeri imagini hoc epigramma apposuit: *Lib. 3. Miscell. cap. 1.*

Capella Homeri candida, hoc tumulum indicat,
Quòd ariete mortuo faciunt sacra.

Hæc Gellius. Diu multumque insudaui, meque ipsum torsi quærendo, quonam parto ad Homeri patriam indicandam, Varronis distichum faceret: non enim temerè a Gellio, vbi de ea agitur, adscriptum videbatur, denium in magna Cimmeriarum tenebrarum obscuritate suspicari cœpi, ita dictum esse, mortuo ariete fieri Homeri manibus sacrum, vt vaga Homeri natura, *Homero mortuus affertur aries.*

tura,

tura, & patriæ ipsius obscuritas, & incertitudo indicaretur, quòd hoc animal re plurimum cõgruere videretur. Siquidem aries, seu stellæ in Zodiaco arietem constituentes, atque efformantes, vt Mathematicorum, Astrologorumque sententia est, & Galeotus Martius in libro de doctrina promiscua cap. 35. scriptum reliquit, inter cætera, quæ efficere creduntur, reddunt hominem vagum, mobilem, & nunquam diutius aliquo in loco permanentem, prout fert arietis natura. Est enim vagum animal, & errans. Qua natura cùm præditus sit optima ratione poetæ finxisse videntur Phrixum, & Hellen in exilium eiectos, vt vagarentur, à Nephele eorum matre fuisse arieti impositos. Ad hæc arietis signum obscurum esse traditur, ex qua ratione, Aratus inquit, Cicerone interprete:

Aries animal vagum.

Quis comes est aries obscuro lumine labens.

Eamque ob rem vt Higinus refert, dicitur Mercurius Deltodum sidus: Deltæ literæ, trianguli que forma prædictũ supra arietis caput posuisse, vt huius splẽdore, quo loco esset aries non admodum conspicuus, significaretur. Vagum autem, & peregrinum fuisse Homerum ex vitæ eius lectione satis est manifestum. Hac autem de causa enatam esse Homeri patriæ incertitudinem testatur Epiphanius Episcopus Constantiæ, his verbis ex interprete de Homeri varijs patrijs locutus: Verùm, inquit, quòd in multis fuerat vrbibus, & patrijs, ideo multos ad diuersam narrationem impulit. Tanta autem fuit rei obscuritas, vt Appion Grammaticus manes euocauerit ad percontandum Homerum, qua patria, quibusque parentibus genitus esset. Non solùm autem & erroris, & obscuritatis ratione sacro quod Homero fiebat (pro Deo enim est habitus, & templa ei dicata sunt à quibusdam, vt apud Strabonem legitur) quadrare aries videbatur, sed etiam principis loci, quem inter signa reliqua obtinet cælestis aries, vel terrestris in grege. Quamobrem Columella in lib. de hortis, de ariete:

Mercurius planeta cuius sit signa.

Lib. 1. contra hæres. tom. 3.

Homeri patria incerta.

Lib. 14.

Signorum & pecorum princeps caput efferet vndis.

Princeps siquidem poetarum semper est habitus Homerus, quæ res ariete fortasse à Varrone non de patria loquente, significari, dici potest, quod si affirmet quis: Varronis distichon post græcos versiculos nouissimo loco apud Gellium adscribendum videtur. Principatus autẽ apud Romanos ariete significabatur Varrone eodem attestante, qui lib. 5. de lingua latina loquitur in hæc verba: *Dies agonales, per quos rex in regia arietem immolat, dicti ab Agon', eo quod interrogatur à principe ciuitatis, & princeps gregis immolatur.* Ex qua fortasse ratione Virgilius in bucolicis sibi placens, se cùm Arij vim euasit, sub ariete significauit, inquiens:

Principatus hieroglyphicum apud Romanos.

aries sua vellera siccat.

Quod verò spectat ad capellam, candidam appellari existimabam, quia marmorea fingetur, & tumulo insculptam; tanquam rei occultæ indicem. Quod autem pro indice capra acciperetur, fidem facit Ouidius, dum animalia, quæ in Iunonis festo in pompam ducerentur, enumerans de capra sic canit:

Duxq; gregis cornu per tempora dura recuruo
Inuisa est dominæ sola capella Deæ.
Illius indicio syluis inuenta sub altis
Dicitur inceptam continuisse fugam.
Nunc quoque per pueros iaculis incessitur index
Et pretium authoris vulneris ipsa datur.

Vt etiam Diodorus scriptum reliquit, capra Delphici oraculi locum, cui Tripus mox fuit impositus, inuenit. Caranus etiam, siue, vt Eusebius habet, Cranaus iussus oraculi responso, ducibus capris imperium quærere, gregem caprarum imbrem fugiẽtium magna Græcorum manu secutus vrbem Edissam, vt Iustinus testatur, occupauit, quam Aegæam ἀπὸ τῶν αἰγῶν, idest, capris, appellauit. Aliquando in eam sum adductus sententiam, vt capra Homeri patriam optimè monstrari censerem. Homerum enim Syrum à quibusdam creditum fuisse refert Athenæus, & Syrias capras excellentes, ac in pretio habitas apud eundem legimus. Syrium autem fuisse illud esse argumento, Meleagrum Gadaræum idem author scripsisse refert, quòd pro patriæ suæ consuetudine omnes antiquos à piscibus abstinere fecerit, cùm eorum vis ingẽs esset circa Hellespontum. Syrios ob patrias leges à piscibus abstinuisse idem testatur, cui Porphyrius philosophus in libro de abstinendo ab animantibus adstipulatur. Quod spectat ad relatum Meleagri argumentum illud obiter est obseruandum, aliam, longèque plausibiliorem à nonnullis afferri rationem. Dio enim Chrysostomus oratione 2. quę de regno inscribitur, ait hoc esse ab Homero factum fortitudinis causa, quæ ex bubularum carnium esu, quibus vescentes heroas induceit, conciliari solear, quam rem & à Platone adnotaram commemorat. L. Christophorus Boethicus Antonij Nebrissensis non indoctus auditor, idem Varronis epigramma

Delphici oraculi locum capra ostendit.

Lib. 7.

Lib. 4. c. 18.

Lib. 1. c. 25.

Lib. 12. c. 9.

Lib. 4. c. 6.

gramma

A gramma longa commentatione, quæ cum eiusdem Nebrissensis libris excusa legitur, quamque Franciscus Luisinus vir eruditissimus lib. 2. παρέργων cap. 17. magni facit, explicare, apertumq; reddere conatur. Ea est huiusmodi à me quibus oportuit locis, partim contracta, partim verò aucta, & roborata, vt ex collatione deprehendes. Vt Firmicus in Mathes. & Cleonides in signorum momentis, authores sunt, aries inter signa cæcus est, tametsi signorum omnium sit directissimus dux, vnde Aratus:

Quis comes est aries obscuro lumine labens?

Et Auienus in phœnomene de ariete loquens: semper, inquit, proprijs caret ignibus. Germanicus etiam in fragmentis: *claraue non illi est facies* &c. Cui arieti simillimus fuit Homerus, & ipse cæcus, vt Plutarchus, Martianus, & prius Halicarnasseus literarum monimentis prodiderunt. Vnde nomen illi adstructum fuit. Nam Cumani, & Iones etiam, vt Plutarchus vult, τοὺς τυφλοὺς (inquit Halicarn.) ὁμήρους λέγουσι. CAPELLA. Cleonides, & Firmicus locant capellam in trigesimo arietis gradu, mortalibus influentem mentis concussionem, animiq; vertiginem. Quo fit, vt quos horoscopo inuadit, rerum ij facilè satagant, & machinando solicitentur, vexenturque. Id quod B Homero vsu venit, nam proposito sibi à piscatoribus, vel piscatorum ministris ænigmate, quod in hæc verba fuit:

Homerus cæcus & sui nominis ratio.

Capella sydus vbi locetur.

Homeri mors.

Κσσ' ἕλομεν λιπόμεσθα, ἃ δ' οὐχ ἕλομεν φερόμεσθα.

cogitando exanimatus est, etsi Halicarnasseus de Homeri morte aliter sentit, sic enim inquit: ἐκ δὲ τῆς ἀσθενείας ταύτης συνέβητον ὅμηρον τελευτῆσαι ἐν Ἴῳ, οὐ παρὰ τὸ μὴ γνῶναι τὸ παρὰ τῶν παίδων ῥηθὲν ὡς οἴονταί τινες, ἀλλὰ τῇ μαλακίᾳ. Metasthene præterea authore, & Pædiano suum quemq; Deum sacrificium oblectabat, vel consentaneum, vel infestum. Hinc Baccho caprum, & Dianæ canem immolabant antiqui. Faciunt igitur Homero sacra apud tumulum siue re congrua & simili, vt ariete cæco, siue re infesta, vt capella, cuius vertigine, vt plerisque placet, perijt Homerus. Construe ergo, hoc indicat tumulum Homeri, quod faciunt sacra capella candida, ariete mortuo, id est, mactato. Est autem dialecton figura, & oratio coniunctione destituta. Sed quorsum hi versus, & quo modo ad rerum seriem spectant, quæ de Homeri solo natali aliquid, vt affectatur, requirit? Berosus lib. 8. antiq. vni cadauer[il], vno holocausto antiquos sacrificasse testatur. Modò verò rei dubiæ, hoc est, Homero, cuius stirps dubia est, vel natale solum ignoratur, Varro C dicit fieri sacrificium re dubia, id est, capella, & ariete, & sic particula *quòd* pro quia accipitur, vt sensus sit, hoc indicat tumulum esse Homeri, cuius est stirps dubia, quia faciunt ei sacra sacrificio ancipiti. Atque hæc quidem ex Christophoro illo Barthico. Cùm de huius epigrammatis interpretatione pridem dissererem cum eruditissimo viro Quinctino Acanthio, cœpit ille contendere, corruptum esse posteriorem versiculum, ac pro ariete legendum esse Ietæ. Satis enim constare in Io insula obijsse Homerum, Iensesq; illi tumulum construxisse. Qua ille emendatione maximè loco illuxit, meque in suam facilè sententiam pertraxit, sed corruptum esse versiculum illud me paululum suspicari faciebat, quod verbum *faciunt* sibi aliquos, qui sacra facerent, deposcere videretur, efficerent. In Io autem obijsse Homerum, & sepultum esse Halicarnassei, Strabonis, Plutarchi, & Suidæ testimonio cognoscitur, quin Suidas ipse epigramma etiam, quod tumulo inscriptum fuit, apposuit: Sic enim inquit. Ἐπιγέγραπται δὲ ἐν τῷ τάφῳ αὐτοῦ τόδε τὸ ἐλεγεῖον, ὑπὸ τῶν Ἰητῶν ἐποιήθη χρόνῳ.

Vbi mortuus Homerus.

Ἐνθάδε τὴν ἱερὰν κεφαλὴν κατὰ γαῖα καλύπτει,
Ἀνδρῶν ἡρώων κοσμήτορα θεῖον Ὅμηρον.

D id est, inscriptum est autem eius sepulchro huiusmodi elegium, quod postea ab Iensibus factū est:

Hic terra sacrum caput abscondit,
Homerum diuinum laudatorem virorum heroum.

Si ratio carminis constet, possemus sic legere in Varronis inscriptione, *Ara Ieta*: vt decliuior fuerit librarijs lapsus ad errorem extrita priore diphthongo æ, & posteriore in ι mutata. Aras autem prope sepulchra, & in ipsis aliquando sepulchris construi consueuisse, in quibus sacra fierent, res non est inuentu apud authores difficilis, & nos cùm antiquis inscriptionibus, tum veterum testimonijs satis probauimus, in libris nostris de sepulchris, & de sepeliendi ritu. Hac recepta vera lectione ad Homeri tumulum capella alba fieri sacrum ab Ietis, vel Iensibus, quarum coniectura assequor, dixit Varro, tanquam poetæ Apollini, Musisque gratissimo: Etenim Apollini capris albis auratis sacrum fieri græco ritu consueuisse, demonstrat Liuius lib. 5. dec. 3. quanquam etiam capræ Ioui immolabantur, vt Aristoteles lib. 5. Ethicor. & Herodotus in Euterpe testantur. Aut fortasse capra, sacra fieri dicit Varro, tanquam animanti manibus Homeri pergrata cùm Syrius esset, & Syrios præcellentes capræ, quibus abundabant, nobiles reddidissent, licet & ortus ratione Ienses sibi Homerum vendicent attestantibus Aristotele, & Antipatro in epigrammate,

Capra alba aurata Apollini offerebantur.

 quod

quod legitur in 4. lib. epigramm. græcor. Quæ res pridem à Christophoro Rufo iuuene ſupra ętatis captum græcarum, latinarumque literarum, & honeſtarum diſciplinarum cognitione abſolutiſſima prædito in antexegematis ſuis fuit adnotata, vt erret Iacobus Crucius Bononienſis, qui in annotationibus ſuis in gręco epigrammate apud Gellium non Ἴος, vt vetuſta habent exemplaria, & Gaza in ſua verſione; ſed Χίος legendum eſſe contendit, quanquam Lucianus in Demoſthenis encomio, & alij, Chium quoque dictum fuiſſe Homerum retulerunt. Videtur verò Varronis hoc epigramma à Gellio loco huic adſcriptum, ad aſtruẽdum Ariſtotelis teſtimonium, qui ex inſula Io Homerum natum tradidit, vt Ienſes Homero tanquam vati, & ciui ſuo parentaſſe, & iuſta feciſſe Varronis teſtimonio demonſtret. Hæc itaque omnia Magius.

SIMVLACHRA. PICTVRÆ.

In Corinth. Aenea capella culta a nnibus.

IN foro Phliaſiorum, vt ſcribit Pauſanias, capra ex ære magna ſui parte inaurata conſpiciebatur: cui ob eam cauſam honos ab incolis eſt habitus, quod ſidus, quam capram vocant, ortu ſuo viribus perniciem afferre conſueuit. Ne igitur cæleſtis capra vinetis noceat, foſenſem illam ex ęre cùm alijs afficiebant honoribus, tum verò auro eam exornabant. Extabat eiuſdem Pauſaniæ temporibus in Cretę môtibus vrbs Elyros, quæ æneam capellam Apollini donum miſit. Lac præbere videtur infantibus Philacidi, & Philandro, quos filios fuiſſe Elyrij dicunt Apollinis, & Nymphæ Acacallidis. Idem etiam tradit apud Elios duplicem coli Venerem, cæleſtem ſcilicet, & popularem: Eſt, inquit, ad poſticum eius porticus, quæ de manubijs Corcyreorum erecta fuit, Veneris ædes. Area templo ſacrata ſub diuo non longè abeſt. Quæ ibi colitur, cæleſtem Venerem vocant. Eius ex ebore, & auro ſignum eſt, Phidiæ opus: altero quidem pede teſtudinem premit. Area ipſa maceria eſt circumſepta; intra maceriam crepido, ſuper qua Veneris, quam popularem nominant, ſignum ex ære capro inſidet ex eadem fabricato materia, Scopæ opus. Quæ vel teſtudinis, vel capri ratio ſit, quibus hæc perſcrutari cura eſt, quærendum relinquo. Tantum Pauſanias. Depingebatur etiam caper, ſiue hircus in ipſis poculis, ac potiſſimùm argenteis, hinc illud Iuuenalis:

Argentum vetus, & ſtantem extra pocula caprum.

idest, in exteriori parte vbi exaurari ſolet. Quo loco Ioann. Britann. caprum poculis affingi exiſtimat, quod ſit animal Baccho infenſum, ſed fortè, quia bacchantes inſtar capri laſciuiunt. Similiter tamen ac Britannicus explicat Domitius apud Martialem, vbi poeta Rufi phialam delineans, inquit:

Stat caper Aeolio Thebani vellere Phryxi
Cultus, ab hoc mallet vecta fuiſſe ſoror.
Hunc nec Cinyphius tonſor violauerit, & tu
Ipſe tua paſci vite Lyæe velis.
Terga premit pecoris geminis Amor aureus alis,
Palladius tenero lotus ab ore ſonat.
Sic Methymnæo gauiſus Arione delphin,
Languida non tacitum per freta vexit onus,
Imbuat egregium digno mihi nectare munus,
Non grege de domini, ſed tua Ceſte manus,
Ceſte decus menſæ, miſce Setina videtur
Ipſe puer nobis, ipſe ſitire caper

Erat quædam Aegiræ, teſte Pauſania, ædicula, in qua Fortunæ ſignum conſpicatum ſeſe eſſe profitetur Amaltheæ cornu, (de quo mox ſuo loco) præ ſe gerens, cui aſſiſtit volucer cupido. Significat hęc nimirum Amoris cum Fortuna coniunctio plus ferè in amore homines ope fortunæ, quàm pulchritudine proficere: Mercurium Deum ſermonis, qui varijs nominibus vocabatur, ſic depictum ſeſe reperiſſe tradit Paulus Gryſaldus Peruſinus in idolorum nominibus, ſilo corporis iuuenili, facie imberbi cum alis ſuper aures, nudus totus præterquàm quòd dorſo palliolum habere videbatur, dextera marſupium continebat, quod ſupra caput hirci iacebat: ſiniſtra verò caduceum pręferebat, & ad pedes illius gallus & hircus ſuberant.

A

HIEROGLYPHICA.

HOMINEM auditu præpollentem Aegyptij, inquit Pierius, hieroglyphicè significare si vellent, capram ponere soliti sunt, quam per aures perinde, ac nares spiritum & emittere, & vicissim recipere prodidere. Eadem capra cùm pestilenti morsu præcipuè noceat, ingenij meretricij conuenienti admodum hieroglyphico symbolum, inquit idem, habetur, ab ore quippe cuius damna tot mortalibus inferuntur: nam veluti germina præcipuè capra peruestigat, quæ depascitur auidissimè: ita meretrix cupida est in primis adolescentioris ætatis, vtpote quæ ob imperitiam magis idonea fit, vt facillimè decipiatur. Meritò verò etiam viri libidinosi probra, & impudica facinora notare si vellent B ijdem Aegyptij hircum potiùs, quàm taurum pro hieroglyphico pingere instituerunt: taurus enim licet inguine præcipuè sit validus, & in venerea perpetranda promptissimus non tamen inscendit quoad anniculus fiat, neque quidem iuuenca recentior, quàm annicula venerem patitur nisi ostento: hircus verò septima, postquam natus est, die, vt apud Aelianum, alij septima dixerunt hebdomada, rem veneream aggreditur.

Auditus boni hieroglyphica indicatio.

Ingenij meretricij hieroglyphicũ.

Libidinosi viri hieroglyphicum.

EMBLEMATA.

EMBLEMA Alciati in desciscentes desumptum ex antiquo adagio: Capra Scyria, de quo suo loco:

Quod fine egregios turpi maculaueris orsus,
In noxamque tuum verteris officium.
Fecisti quod capra, sui mulctralia lactis
Cùm ferit, & proprias calce profundit opes.

C Alterum eiusdem in eum, qui sibi ipsi damnum apparat.

Capra lupum non sponte, meo nunc vbere lacto,
Quod male pastoris prouida cura iubet.
Creuerit ille simul, me a me post vbera pascet,
Improbitas nullo flectitur obsequio.

Habet hoc idem Emblema Ioachinus Camerarius cum lemmate: *Nullo flectitur obsequio.*

Præda lupo fit capra, suo quem lacte cibarat,
Sic cedunt homini quæ benè facta malo.

Citat autem Alciatum: Cæterùm & hunc emblema suum desumpsisse ait ex græco epigrammate, *εἰς ἐυχαρίστως, καὶ ἀχαρίστως*, quod tale est.

Τὸν λύκον ἐξ ἰδίων μάζων τρέφω οὐκ ἐθέλουσα,
Ἀλλά μ᾽ ἀναγκάζει ποιμένος ἀφροσύνη.
Αὐξηθεὶς δ᾽ ὑπ᾽ ἐμοῦ, κατ᾽ ἐμοῦ πάλι θηρίον ἔσται,
Ἡ χάρις ἀλλάξαι τὴν φύσιν οὐ δύναται.

D Addit item Camerarius apologum similem quoque extare apud Theocritum in hodœporis, & prouerbium apud authorem adagiorum Chiliad. 1 1. centur. 1. prouerb. 86. *Ale luporum catulos.* Conuenire autem in homines ingratos, qui nullis officijs, aut meritis à sua peruersitate flecti possunt, imo loco gratitudinis benefactores si possunt in extremam perniciem perducunt: Quo pessimo *τῆς ἀχαριστίας* vitio nullum detestabilius reperiri potest, adeo vt scribat Salamon in prouerbijs, à domo eius, qui malum rependit pro bono, nunquam recessurum malum. Capacius Neapolitanus in Italico suo libro aliam sententiam illi adiungit; *Mortem dabit ipsa voluptas.* Quod hemestichium legitur apud Claudianum in epigrammate de Sirenibus. Nec multum differt explicatio à priore, quod nimirum viri humani, & benefici sæpe alijs ingratis cum voluptate inseruiant, non sine maximo tamen illorum incommodo, & aliquando extremo exitio. Intelligi etiam potest de quibusuis alijs detrimentosis voluptatibus, quæ tandem suos sectatores euertere, ac præcipitare in mortem soleant. Aliud emblema Alciati in amatores meretricum, ex astutia piscatoris caprinam pellem induti, & ita sargos pisces allicientis, quod ij hoc pecus mitificè ament, vt suprà ex Oppiano dictum est:

Villosa indutus piscator tegmina capræ

Addidit vt capiti cornua bina suo,
Fallit amatorem stans summo in littore sargum
In laqueos similes quem gregis ardor agit.
Capra refert scortum, similis fit sargus amanti,
Qui miser obscœno captus amore perit.

Libidinis symbolum.

Aliud eiusdem cum lemmate, luxuria, in quo Faunus capripes, & cornutus pictus est.

Eruca capripes redimitus tempora Faunus
Immodica Veneris symbola certa refert.
Est eruca salax, indéque libidinis hircus,
Et Satyri Nymphas semper amare solent.

Videtur desumptum ex Pausania, cuius verba sunt: Euphemus Car. narrabat se, cùm in Italiam nauigaret, vi ventorum ad mare extimum excussum, insulasque ibi multas esse, quas vocabant Satyrias: incolas inesse rubicundos, & caudas in imo dorso habere equinis non multo minores: hos ad nauigium accurrisse, nullamque vocem edidisse, sed mulieribus naui aduectis manus iniecisse, nautas verò timore correptos barbaram mulierem in insulam tandem proiecisse, eam satyros non solùm, qua parte consuetudo permittat, verùm etiam toto corpore libidinosè violasse. Hæc ille. Quos verò Satyros Græci vocabant, Latini Faunos nuncupant: hi sunt apud Melam Aegipanes, ita scribentem Aegipanum, quæ celebratur forma est. Aliud eiusdem per pulchrum, siue emblema, siue epigramma eruditione, atque varietate refertum cum lemmate: *Vis natura*, siquidem in eo rerum natura depingitur in figura Panos, quem colebat antiquitas, quasi naturæ Deum, quod & ipsum indicat nomen; Πᾶν etenim omne significat:

Etymon Panos.

Pana colunt gentes, (naturam hoc dicere rarum est)
Semicaprumque hominem, semiuirumque Deum.
Est vir pube tenus, quod nobis insita virtus
Corde oriens celsa verticis arce sedet.
Hinc caper est, quia nos natura in secla propagat
Concubitu, vt volucres, squamea, bruta, feras.
Quod commune alijs animantibus, est caper index
Luxuria, Venerisque signa aperta gerit.
Cordi alij sophian, alij tribuere cerebro,
Inferiora modus, nec ratio vlla tenet.

Panos imago, & imaginis ratio.

Phornutus, siue Cornutus in lib. de nat. Deorum emblemati aliquid lucis videtur afferre capite de Pane: Talem inquiens, & Pana esse non dubito, siquidem & ipse cum hoc vniuerso idem est. Inferior huius Dei pars hispida est, & hircum refert, ad designandam asperitatem terræ; superior autem pars similis est homini propterea quod æther teneat totius mundi principatum. Hoc autem rationabilem designat partem. Lasciuum, & libidinosum eum fingunt propter multas seminum causas, & commistiones, quæ ex ipsis fiunt. In locis desertis eum morari tradunt, vt eius vnitatem ostendant; mundus enim est vnus, & vnigenitus; nymphas persequitur, siquidem gaudet exhalationibus, quæ ex humido prodeunt, sine quibus impossibile est, vt mundus appareat. Indutus dicitur esse nebride, aut pelle pardi, tum propter pulchram rerum omnium varietatem, tum etiam propter colores, qui in mundo cernuntur: συρικὸν eum appellãt, siue quod à ventis omnibus perflatur ἀπὸ τοῦ συρίττειν, idest, à flando, siue quod ad saltandi ritum minus sit aptus, & more rusticorum, qui politiorem musam non degustauerunt, subsultet, ἀπὸ τοῦ σκιρτᾷν, idest, à saltando. Quòd autem plerumque in montibus, & speluncis versatur, factum est, vt è pino arbore coronam sortiretur, hæc enim arbor montani quidpiam, & magnificum habet. Fingitur cornutus, & bifidos habere pedes. Fuerit fortasse & Priapus, cuius vi omnia in lucem prorumpunt. Hæc, & alia plura Phurnutus. Silius Italicus verò sic Panem describit:

Lib. 3.

Pan Ioue missus erat, seruari tecta volente
Troia pendentis similis Pan semper, & vno
Vexilla inscribens terra vestigia cornu,
Dextera lasciuit cæsa Tegeatide capra,
Verbera lata mouens festa per compita cauda,
Cingit acuta comas, & opaca tempora pinus
Ac parua erumpunt rubicunda cornua fronte.
Stant aures, summoque cadit barba hispida mento
Pastorale Deo baculum, pellisque sinistram

Velat

A *Velat grata latus tenerae de corpore damae.*

Sed quaecunque hactenus de Pane dicta sunt, explanatius scripsit Seruius in bucolica Virgilij. Pan, inquit, Deus est rusticus in naturae similitudinem formatus, vnde dicitur πᾶν idest, omne: habet etiam cornua ad similitudinem radiorum solis, & lunae cornuum: rubet eius facies ad aetheris imitationem. In pectore nebridem habet stellatam, vt stellas imitetur. Pars inferior hispida propter arbores, & feras; Caprinos habet pedes, vt ostendat terrae soliditatem. Fistulam habet septem calamorum, propter harmoniam ex septem sonis. Pedum habet propter annum, quem in se recurrere fingunt poetae. Cum Amore Deo luctatum esse, & ab eo victum, qui vincit omnia. Aliud emblema Camerarij, in quo capra ostenditur cum sagittis tergori infixis dictamnum depascens, sub palmae vmbra, cum lemmate; *Vulnus, salus, & vmbra.*

Eycit è capra dictamnus vulnere telum:
Sic fugat ex animo spesque, salusque metum.

Hieronymus Ruscellus hoc symbolum tribuit Ferdinando Caraffae Comiti Neapolitano, & quamuis dicat esse satis difficilem, & intricatam eius interpretationem, coniectura tamen du- B citur, propter amorem quendam honestum, qui non fuerit expers alicuius riualis, hoc ab eo fuisse excogitatum. Vt scilicet à sagitta caprae inflictum, declaret animum ipsius rei desideratae stimulis vehementer affectum: Salus verò referenda sit ad dictamnum, cuius auxilio sperat se sanitatem recepturum. Vmbra autem sub arbore palmae indicet spe victoriae, cui est dedicata, tandem superatis omnibus difficultatibus, se omnia mala esse superaturum. Potest, inquit Camerarius, similiter transferri ad aliquem, qui magnis conflictatus calamitatibus se tandem insperato aliquo auxilio superiorem, & voti compotem fore confidit. Aliud eiusdem ex Ioanne Baptista Pittono, in quo capra magno conatu sese erigens lauri surculos teneriores depascens exprimitur, ac inde tanquam ex nutrimento conuenientissimo corpori & alimentum, & incrementum praebens, robustiorque inde existens, cum lemmate: *Erigor, vt erigar.*

Ardua sceleris scansurus culmen honorum,
Vt lauri capra summa petunt folia.

Symbolum haberi Iulij Caprae patritij Mediolanensis author asserit, eoque demonstrare voluisse, se magno artis poeticae (laurus enim Apollini erat dicata, & inde poetae coronabantur) C & omnium liberalium artium studio teneri, ceu quarum auxilio speraret se famam, ac celebritatem nominis perpetuam esse consecuturum, cùm secundum Horatium quoque:

Dignum laude virum musa vetet mori,
Caelo Musa beet.

SYMBOLA.

HIERONYMVS Capra Mediolanensis Iurisconsultus excellens, referente Camerario in symbolis de animalib. ex Bartholomaeo Taegio, capram salicum, & aliorum amariorum virgultorum summitates carpentem, neglectis humi nascentibus herbis etiam suauioribus cum dicto: *Mihi dulce*, pro symbolo vsurpauit, ostendens sibi nullos labores, nec molestias esse graues, vel ingratos, imò videri illi gratissimos, & suauissimos ob virtutis, & aliarum rerum lau- D dabilium cognitionem, & acquisitionem, quod Phocylides poeta quoque testatur hisce versibus:

Οὐδὲν ἄνευ καμάτου πέλει ἀνδράσιν εὐπετὲς ἔργον,
Οὐδ' αὐτοῖς μακάρεσσι. Πόνος δ' ἀρετὴν μέγ' ὀφέλλει. idest,
Nullum sine labore est hominibus facile opus,
Nec ipsis Dijs: labor autem virtutem valde adiuuat.

NVMISMATA.

FVLVIVS Vrsinus aereum pingit numisma, quod ab vna parte Dianae pileatae more Romanorum, vt Gabriel Simeon Florentinus, qui idem numisma depingit, iudicat, quod in Cnei Plancij aedilitate excusum sit, cùm ab alio latere monimenta aedilitatis in eo sint expressa, capra scilicet, arcus, & pharetra: Aediles enim, vt scribit Cicero in 3. de legibus curatores erant ludorum solem- *Aedilitatis insignia.*

 nium,

nium, in quibus præter alia, venationes etiam exhibebãtur. Pingit item aliud numiſma, quod ab vna parte galeatum, criſtatumq; caput oſtendit, ab altera verò currum hircos trahentes cũ literis C. Reni, Roma additque alios, non hircos, ſed renos eſſe opinari, affirmareque ex veteris ſcriptoris authoritate animal id eſſe hirco perquam ſimile, à quo fortaſſe Renius, inquit, nomen familiæ ſuæ deductum fuiſſe indicare voluerit, multa enim nomina, vt inquit Varro, ab vtroq; pecore habemus, vt Portios, Ouilios, Caprilios, Equitios, à porcis, ouibus, capris, equis. Inter Pomponiæ gentis numiſmata ab eodem Fuluio depicta, primum L. Pomponij ab vno latere caput oſtendit cum literis L. POMPON. MOLO. ab altero quendam capram ad altare, cui adſtat ſacerdos cum lituo, adducentem: cum literis NVM. POMPIL. Cuius rei ratio eſſe videtur ipſi, quod cùm Numa rex, vt ſcribit Liuius, ſacra, cæremonias, omnemque Deorũ cultum populum Romanum docuerit, pontifices, augures, flamines, ſalios, veſtales, aliosq; ſacerdotes primus inſtituerit, non ab re L. Pomponius capram à Iunonis αἰγοφάγῳ, cui immolabatur, ſtantem, & augurem dextra manu lituum tenentem, ſignauit. Pingit & Goltzius Acherõtinorum numum æreum, qui ab vna parte Dearum aliquam exprimit, eis forſan tutelarem, cũ verbo ΑΧΕΡΩΝΤΑΝ, ab altera capram humi procumbentẽ, quę vt Iunoni Soſpitę ſacra apud Romanos erat, ita & Mineruę, quia oliuam lambendo ſterilem facit, immolabatur.

Lib. 2. de re ruſt. cap. 1.

APOPHTHEGMATA.

THAIS meretrix cum iret ad amatorem, qui hircum olebat, interrogata quò tenderet: Ad Aegaum Pandionis, inquit, cum illo congreſſura. Aegaum vocans ἀπὸ τῆς αἰγὸς, quod inſtar capræ, aut hirci fœteret. Refertur apophthegma ab Athenæo, & ex eo à Leopardo. Ariſtippus ira aduerſus Aeſchinem aliquando oborta cùm eum conueniret, itane, inquit, prorſum ego tibi infelix, & inſanabilis videor, vt me caſtigatione indignum putes? Tum Aeſchines nihil ait miri eſt, ſi in alijs rebus omnibus me ingenioſior, etiam hic prior ſenſiſti, quid facto opus eſſet:

Lib. 13.
Lib. 1. cap. 8.

Non tantùm enim mulier caprum horrentem iuba,
Tenera puellas ſed quoque pruriens manu
Quouis palaeſtra faciliùs proſtrauerit.

HISTORICA.

ADELBERTVS ſecundus Pragenſis Epiſcopus ad Prutenos veniens cùm populum penitus rudem, & indocilem eſſe videret, nouos ſibi in grege armentorum, & pecudum auditores, teſte Dubrauio, acquiſiuit, atq; res tum dicta mira contigit, vt ſtarent arrectis auribus, capre, equi, boues, ſues, aſini, & quaſi benè per Adelbertum dicta ſentirent, intelligerentque nutu illa capitum approbarent. Pruteni brutis illis magis bruti ad ſummam per hæc crudelitatem efferati ſanctum virum ſeptem ſpiculis confoderunt, caput mortui amputarunt. Cùm in agrum Picenum Romanorum exercitus Ioanne duce veniſſet, ingens, vt par erat, eius regionis homines inuaſerat terror. Fœminæ itaque cùm derepente fugam partim capeſſerent, comprehenſę, partim indecorè, ac turpiter agerentur eodem ipſo in loco, vbi Vrbiſalia oppidum aliàs fuerat, mulier quędã edito partu, eoque pannis, vt licuit, inuoluto, & in terram relicto nuſquam deinde comparuit, aliquo vtcumque caſu ſublata. Infantem itaque ea in ſolitudine deſtitutum vbi vagientem capella quędam aduertit commiſerata, nam & ipſa recens fœtum ediderat, & ſimul accedẽs vbera illi mox præbuit exſugenda, diligentique cura ſeruabat, ne canis, aut alia quęuis ipſum hunc bellua deuaſtaret. In ea itaque rerum perturbatione cum plurimum temporis tereretur, Picentes certiores iam facti, Imperatoris exercitum, Gothorum in malum iam iam aduentare, nec quicquam Romani nominis homines ab his moleſtię perpeſſuros, reduces omnes confeſtim domum reuertuntur, cùmq; in Vrbiſaliam permixtæ cum viris & fęminæ perueniſſent, puerum adhuc ſuperſtitem conſpicatæ, cùm coniectura capere id factum nequirent, pro ingenti miraculo ducere, & identidem demirari, quòd viueret, cęperunt vnde & certatim de ſe quæque mammillam porrigere, blandirique voluit: puero autem humanum lac reſpuenti in tutelam capella mox adfuit, & crebriore balatu fremens hunc circulbat, ita vt grauiter terrerent.

Lib 6.
Beſtiæ auſcultant diuina.

Capella nutrix puelli cuiuſdam.

A fœminis his videretur, quod ipsæ puero appropinquassent, & illi perinde intulissent molestiã, eundemque non aliter ducere, ac de se genitum, & simul fouere. Quò factum, vt nec puero mulieres de cætero negotij quicquam exhiberent, & capella non minus intrepide hunc aleret, quamque diligenter seruaret, vnde & Aegisthum populares dixere. Me verò, inquit Procopius, huius historiæ author, cùm eò fortè contingeret, iter vt facerem, loci rum incolæ, vt rem miram, & planè absurdam ostenderent, ad puerum duxere, illucque de industria, infestare, molestosque se exhibere, vocem vt ederet gemebundus: Tum verò capella ad lapidis iactum quæ aberat, festina, ac balans accurrit, & desuper adstitit, vt nemo illi molestior esset. Celebratur à Græcis etiam Aegisthus Thyestis filius ex Pelopeia eiusdem filia, quem infantem mater tegendi sceleris causa perdendum feris exposuerit in syluis, sed à pastore inuentus, cuius beneficio quoque nutritus sit, & inde Αἴγισθος dictus, quod nutritus sit à capris. Pausanias item in Corinthiacis de Æsculapio loquens prodidit Phlegyam Coronydis patrem Peloponessum ingressum filiam prægnantem ex Apolline, quod tamen ille non senserat, secum adduxisse, illam in Epidauriorum finibus puerum enixam in monte exposuisse, ibique capram B dici lac infanti præbuisse, quam canis à grege quẽ custodiebat, discedens obseruaret, hos gregi deesse pastor cùm cognouisset, vniuersum pascuum peragrans, puerum tandem, & capram, & canem inuenit. Iouem itidem à capra nutritum fuisse asserit Aratus in phœnomenis, inquiens:

Lib. 2. de bello Goth.

Aesculapius à capra nutritus vt & Iupiter, aliique.

> Αἲξ ἱερὴ, τὴν μέν τε λόγος Διὶ μαζὸν ἐπισχεῖν. Id est,
> *Sacra Iouis capra est, quod præbuit vbera paruo.*

Quod affirmauit etiam Lucianus in sacrificijs. Illa cùm apud Olenum Bœotiæ ciuitatem, vbi post Aegarum euersionem, conditũ fuit Aegium, nutrita fuisset, Olenia dicta fuit, vt ait idem Aratus in eo carmine:

> Ὠλενίην δέ μιν αἶγα Διὸς καλέους᾽ ὑποφῆται. Id est,
> *Oleniam Iouis altricem dixere capellam,*

Quam rem ita expressit Ouidius inquiens:

2. Fastor.

> *Oleniæ surgit sidus pluuiale capellæ*
> *Quæ fuit in cunis officiosa Iouis.*

C Inuenio itidem apud Pollucem circa Alcathi vicum in Cypro Mestori Cyprio infantem natum esse, cui pro dentibus os continuum fuit, & nescio propter quam suspicionem expositus à capra nutritus est, & primũ Aeginomas dictus, postea Euryptolemus, & Cyprijs imperauit.

Lib. 2.

A P O L O G I.

VULPES & caper sitibundi in puteum descenderunt, in quo cùm perbibissent circumspicienti reditum capro vulpes ait: bono animo esto caper, excogitaui namque quo pacto vterque reduces simus, siquidem tu eriges te rectum prioribus pedibus ad parietem admotis, cornuaque adducto ad pectus mento reclinabis, vt ego per terga cornuaque tua transiliens, & extra puteum euadens te inde postea educam. Cuius consilio fidem habenti capro, atque vt illa iubebat obtemperanti, ipsa è puteo prosilijt, ac deinde præ gaudio in margine putei gestiebat, extabatque nihil D de hirco, curam habens. Cæterùm cùm ab hirco, vt fit, fœdifraga incusaretur, respondit: Enimverò hirce si tantum tibi sensus in mente, quantum est setarum in mento, non prius in puteum descendisses, quàm de reditu exploratum habuisses. Fabula hæc innuit virum prudentem debere finem explorare, antequam ad peragenda perueniat. De hirco, & vite Gabriæ Græci hęc extat fabella:

Vulpis, & capri fabula

De hirco, & vite.

> Τράγῳ προσεῖπεν ἄμπελος, βλάπτεις σύ με
> Κείρων τὰ φύλλα, μὴ γὰρ οὐκ ἔστι χλόη;
> Ὅσον γὰρ ἂν βλάψειας, εὑρήσω ταχὺ
> Πρὸς θυσίαν σὺν εἰς θεοὺς οἶνον βλύσαι.

Ἐπιμύθιον, ὅτι πολλάκις θέλων τὶς ἀδικεῖν τινα, ὠφελεῖ αὐτόν.

Latinè sic legi potest:

> *Hircum vitis allocuta est, offendis tu me*
> *Tondendo folia, num nam non est herba?*
> *Quamuis enim noceueris, inueniam statim*
> *Ad mactationem tui erga Deos, vinum vt scaturiat.*

Affabulatio

Affabulatio, quod plerumque volens quis aliquem iniuria afficere, iuuet eum. Hœdus derelictus à grege persequente lupo conuersus ad eum dixit: ò lupe quoniam credo me tuum cibũ futurum, ne iniucundè moriar, cane tibia vt saltem. Lupo autem canente tibia, atque hœdo saltante, canes cùm audiuissent lupum persecuti sunt. Hic conuersus hœdo, inquit, meritò hæc mihi fiunt, oportebat enim coquus cùm sim, tibicinẽ non agere. Fabula significat, qui ea, quibus natura apti sunt, negligunt, quæ verò aliorum sunt exercere conantur, in infortunia incidere. Rusticus quidam graui lite implicitus ad quendam Iurisconsultum accesserat, vt eo patrono sese explicaret. At ille alijs negotijs impeditus, renuntiari iubet se non posse nunc illi vacare, quare abiret aliàs rediturus. Rusticus qui huic, vt veteri, fidoque amico plurimum fidebat, pluries rediens nunquam admissus est, tandem hædum adhuc lactentem, & pinguem secum deferens ante ædes iurisperiti stabat, & hœdum vellicans eum balare cogebat. Ianitor qui ex præcepto hæri dona portantes statim admittere solebat, audita hœdi voce ianuam illicò aperiens hominem introire iubet. Tunc rusticus ad hœdum conuersus, gratias, inquit, ago tibi hœdule mi, qui tam faciles mihi has effecisti fores. Fabula indicat nullas res tam duras, difficilesq; esse, quas munera non aperiant. Perozæ Persarũ regi eunti contra Euthalitas Hunnos cùm ab his fugam simulantibus in locum quendam se cum exercitu præcipitasset, quẽ prærupti indique cingebãt montes, frequentibus obducti arboribus, intra quos longè procedenti via quædam erat in medio lata, exitum verò nusquam habens, sed intra ipsum montiũ ambitum terminabat: Eusebius legatus à Leone Imperatore missus, rogatus ab exercitu, vt Perozam periculo imminenti eriperet, regique persuaderet, vt rationem malorum, quæ euenire possent, habendo, securitati potiùs consulere vellet, quàm temerè audẽdo in re non necessaria periclitari, ac demum si qua sit ad salutem via cogitare, cùm in conspectum Perozę venit præsens quidem periculum non subito manifestauit, sed à fabula incipiens ait: Leonem in hircum olim incidisse, quem cùm timentem in locum quendam altiorem, vt rapturus in escam, persequeretur, incidit in foucam latam, angustam, vndique viam habentem, vnde exitus non erat: hoc itaque ira pastoris commenta est, vt leonem per insidias venaretur. Hæc Peroza audiens, timere cepit, ne Persæ maligna simulatione in persequentes vterentur, nec vlterius processit, ac ipsum præstolando rem in consultatione posuit. Hunni autem ex latebris sese manifestantes apertè exitum ne illi redire possent, custodiebant. Author est Procopius.

De hœdo, & lupo. *De hœdo, & rustico.* *De leone, & hirco.* *Lib. 1. de bello Persic.*

FABVLOSA.

De cornu Amalthea.

DE cornu Amaltheæ peruetusta fabula variè narratur apud authores. Quidam ad hunc modum narrant. Rhea Iouem enixa metu patris infantem in Creta insula occuluit, nutriendum à duabus Nymphis Adrastia, & Ida Melissi filiabus. Hæ nutricauerunt illum capræ cuiusdam lacte, cuius nomen fuerit Amalthea. Eam capram Iupiter adultus inter sidera retulit, vocaturque à Græcis αἲξ οὐρανία, id est, capra cælestis. Huius alterum cornu Nymphis nutricibus dedit, videlicet officij præmium, hanc adijciens facultatem, vt quicquid optassent, id eis ex eo cornu largiter subpullularet. Ouidius paulo diuersius fabulam narrat, caprã cornu alterũ ad arborem fregisse scribens, quod Amalthea Nympha herbis cinctam, & pomis repletum ad Iouis ora tulerit, Iupiter postea regno potitus, inter sydera retulerit.

Nais Amalthea Cretæa nobilis Ida
Dicitur in syluis occuluisse Iouem.
Hæc fuit hædorum mater formosa duorum
Inter Dictæos conspicienda greges,
Cornibus aerijs, atque in sua terga recuruis
Vbere quod nutrix posset habere Iouis.
Lac dabat illa Deo, sed fregit in arbore cornu
Truncaque dimidia parte decoris erat.
Sustulit hoc Nympha, cinxitq; recentibus herbis
Et plenum pomis ad Iouis ora tulit.
Ille vbi res cæli tenuit, solioque paterno
Sedit, & inuicto nil Ioue maius erat,
Sidera nutricem, nutricis fertile cornu
Fecit, quod dominæ nunc quoq; nomen habet.

A Alij non capram, sed Hemonij Aetolorum regis filiam Amaltheam, quę cornu non capræ, sed tauri habuerit, fuisse senserunt, quod vim illam habuerit, vt scripsit Pherecydes, qua de re abundè dictum in tauri historia. Scholia rursus in Iliados lib. 15 fabulam hoc modo referunt: Cùm Saturnus filios omnes natos statim deuotaret, Rhea Iouem enixa lapidem fascijs inuolutum Saturno votandum tradidit, infantem verò in Creta Themidi, & Amaltheæ, quæ capra erat, commisit. Hanc Titanes quoties inspiciebant, terrebantur. Alebat illa suis adhibitum vberibus Iouem. Is adultus patrem expulit regno. Et cum impugnarent eum Titanes, consilio Themidis capræ illius pellem pro tegmine induit, vt cui perpetuò terrendi natura inesset, atque ita vicit Titanes, & hanc ob causam αἰγίοχος dictus est. Quòd modò ad mysticam fabulæ attinet interpretationem, Socrates, referente Stobæo in sermone de agricultura, Amaltheæ cornu hoc pacto interpretabatur. Amaltheam aiebat significare hominem, qui minimè malthon, id est, mollis & rudis esset, sed gnauus, & operarius; per cornu verò bouis, quod animal est laboriosissimum, virum operarium innui. Bottos autem & similia in cornu esse, quoniam omnia, quorum egemus, in agricultura insunt, quamobrem gestantes ipsum bonus genius, bonaque fortuna in-

Saturnus lapidem pro filio deuorauit.

B troducuntur. Apud eundem in sermone de laude diuitiarum Philemon poeta Amaltheæ cornu non tale esse scribit, quale pictores depingunt, bubulum scilicet, sed ipsam pecuniam, quæ omnia donet φίλους, βοηθοὺς, μάρτυρας, συνοικίας iuxta illud Horatij:

Amalthea cornu mystica expositio.

Scilicet vxorem cum dote, fidemque & amicos
Et genus & formam regina pecunia donat.

Postremò in sermone de felicitate Hippodamus Thurius εὐνομίαν, id est, bonam legum constitutionem in Republica Amaltheæ cornu interpretatur. Ioannes Goropius Becanus multis de hoc Amaltheæ cornu agit, quæ hic in medium proferre non grauabor. Flumina, inquit, ex altissimis montium verticibus perpetuo gelu, & niue horrentibus ad valles, & cāpos velut, Amaras ad hortorum irrigationem profundi, & ijs agrorum fœcunditatem deberi prisci fabularum textores cōspicati finxerunt cornu Amaltheæ Nymphæ capræ cornu fuisse. Qualis autem fuerit ea capra, cuius lacte Iupiter mortales nutrit, ex capricornu signo intelliges. In eo enim prior corporis pars caprillam habens figuram, capricornum designat animal summis, & algidissimis montium verticibus perpetuò gaudens. Nullum igitur symbolum aptiùs ad frigidissima illa cacumina peren-

Lib. 13. hieroglyph.

C ni glacie, & niue tecta denotanda inuenias, quàm si illud animal depinxeris, quod ab illis numquam discedit. Adde nunc longissima cornua, & ea ferè recta in cœlum altissimè sublata, altissimè, inquam, tum ob natiuam longitudinem suam, tum ob locorum, in quibus degunt, sublimitatem. His enim vt altissimis omnium, altissimum sancti spiritus cornu non malè designaris. Et quia deinde eodem cornu summi montium vertices denotantur, & ex ijs primi sint, & altissimi fluminum maximorum ortus, si non conspicui, & saltem occulti, quibus profusa Spiritus sancti largitas significatur. Quid quæso aptius vel dici possit, vel cogitari, quàm si cornu quo Amalthea maxima munerum diuinorum flumina ex alto iu terras effundit, dicatur ægocerotis esse. Nam de hac tessera simul ipsius diuini cornu sublimitas simul profusa eius copia intelligetur, dum videlicet nos ducet ad summas illas rigentis Crystalli rupes, è quibus copiosissimæ aquæ magno & præcipiti impetu ad terras irrigandas effunduntur. Porrò dum paulatim nos fabula trahit, tandem eo adscendimus, vt ipsos altissimos mōtium vertices nihil aliud quàm terræ cornua esse cernamus. Cùm igitur ex his flumina, & riui, ex istis rursus læta camporum fertilitas, & largissima frugum omnium copia promanet, quis vetabit quo minus dicamus omnium fructuum vberta-

D tem ex cornibus effundi, & illis quidem cornibus, quæ cornibus ægocerotis rectissimè denotētur? Nunc igitur si rectè supputes omnium rerum ordinem, & quæ dixi ad diuinam maiestatem trāsferas, annon mox vel inuito in mentem veniet, hæc omnia eius dona esse, qui ferebatur super aquas, dum mundus crearetur, & idcirco cornutam hanc montium altitudinem ipsius cornu esse, quo terras fœcundat, vel saltem effusionis, qua dona sua largitur, habere significationem? Cæterum non desunt, qui copiæ cornu ab Acheloi capite refractum dicant, idq; tandem ab Acheloo fuisse redemptum, dato cornu Amaltheæ. Mira sanè est, & perobscura hæc permutatio, nec liquet vnde Achelous Amaltheæ cornu acceperit, aut quid habeat omninò commune fluuius inter Acarnaniam & Aetoliam in mare sese fundēs cū Cretęa Iouis nutrice. Hactenus Goropius. Videtur itidem beatus ille Iobus ad commonstrandum ea bona, quæ post septem illos annos, quibus miserè diuexatus afflictusque fuit ei concessa diuinitus fuerunt, nomina filias dedisse. Nā eiusmodi sanè appellationes eis indidit, quæ rebus ipsis accuratè conuenirent. Ac primæ quidem cognomentum Diei dedit, quasi iam ex profunda quadam nocte rerum aduersarum quibus vndique fuisset circundatus, dies illi clarissima illuxisset. Alteram Cassiam vocauit, quasi iam deinceps in fragrantia quadam & fruitione, bonorum degeret. Tertiam appellauit Cornu Amal-

theæ,

theæ, quaſi poſthac futurum eſſetu, bonis omnibus afflueret. Quidam ex Aegyptijs, vt refert *Natalis Comes*, de cornu Amaltheæ tradunt in hunc modum. Aiunt enim Ammonem regẽ partis Libyæ, qui Cœli filiam ac Saturni ſororem duxerat, cùm viſeret regionem ad mõtes Ceraunios, reperiſſe virginem forma egregia Amaltheam nomine, cum qua congreſſus filium genuit, qui cùm poſtea forma & robore eſſet inſignis, Dionyſus fuit vocatus: Amaltheam conſtituit reginam propinqui loci: cuius loci figura cum eſſet cornu bouis ſimilis, dictum eſt cornu Heſperidum: ob fertilitatem verò regionis, quę multiplices domeſticorum fructuum arbores producerct, regio vocata eſt cornu Amaltheæ. Sunt deuique qui perhibent caprariũ quendam paſtorem habuiſſe capram, cui Amaltheæ nomen eſſet. Ea cùm terram cornu fodiendo aperuiſſet, hero ſuo theſaurum oſtendit.

Lib. 5. mythol. ca. 13.

METAMORPHOSES.

Iupiter in hircum mutatus.

IVPITER in hircum mutatus Penelopem vitiauit, vt meminit Iuſtinus Martyr in oratione ad gentiles. Ferunt verò etiam Mercurium in hircum mutatum ab eadem Penelope adamatum fuiſſe, eique Pana peperiſſe, qui inde hircipes fuerit, id eſt hircinis pedibus. Ferunt, inquam, eam, cùm apud patrem Icarium adhuc in patria Lacedæmone viueret, & in montem Taygetium ad inſpicienda patris pecora egreſſa eſſet, conſpectam à Mercurio, & adamatam & appetitam fuiſſe. Cumque ea alio modo potiri non poſſet, in hircum ſe ipſum transformaſſé, atque ita ſub ſpecie hirci cum ea ludentem & admiſſum, ex ea genuiſſe Pana, capite cornuto, barba & pedibus hircinis. Hinc Κλωποπάτωρ ipſe Pan à Theocrito in Syringe nuncupatur, id eſt, ex patre fure natus. Mercurium enim furem, & furum præſidem poetæ faciunt. De ipſo verò Pane Higinus hanc recitat fabulam: Aegyptij ſacerdotes, & nonnulli poetæ dicunt, cùm plures Dij in Aegyptum veniſſent; repente veniſse Typhona acerrimum gigantem, & maximum Deorum inimicum: quo timore permotos Deos, in aliam, alios figurã ſe conuertiſse, Mercurium factum eſse Ibin, Apollinem auẽ, quæ Threijcia auis eſt, id eſt, grus, Dianam cato aſſimilatam, quibus de cauſis Aegyptios ea genera violari non ſinere demonſtrant, quòd Deorum imagines dicuntur. Pana autem in flumen ſe deiecisse & poſteriorem partem effigiem piſcis, alteram verò hirci feciſſe, & ita à Typhone profugiſſe, cuius cogitatum Iouem admiratum, effigiem eius inter ſidera fixiſſe. Metricè ſic exponitur:

Panis natiuitas.

Deorum varia metamorphoſes.

Olim Niliferis partibus, Deorum
Sancta cohors aderat cum gigas nefandus
Typhon inſidias omnibus parauit.
Huic inimicitiæ, maior & ſimultas
Cum Dijs, & ſummo perſtitit tonante.
Pan Deus Arcadia cum videret omnes
Per formas varias in fugam coactos
Fit caper, & piſcis perfidumque luſit.
Ingenium cuius Iupiter ſtupendum
Admirans, aſtris fulgidis decorat.

Alij Apollinem in accipitrem, Martem in ſquamatum piſcem, Dianam in ſilurum, Herculem in hinnulum, Vulcanum in bouem, Latonam in murem araneum, Bacchum in caprum immutatum tradunt.

MYSTICA.

Capra quid myſticè ſignificet.

CAPRA propter fœtorem ſignificat apud Theologos ſimilitudinem carnis peccati, in qua Chriſtus apparuit, quamobrem eiuſdem caro dicitur cilicium, quia pœnam peccati pertulit, licet peccatum non admiſerit; Caro enim eius mortalis fuit, & in pœna tantùm, quia ſine peccato eſt ſimilis noſtrę carni, iuxta illud Apoſtoli: *miſit Deus filium ſuum in ſimilitudinem carnis, peccati, vt de peccato damnaret peccatum in carne*, id eſt, vt per mortem eius deſtrueret noſtram mortem. Dicitur enim mors & Chriſti & noſtra peccatum, quia eſt effectus, & pœna illius peccati, quod Adam perpetrauit. Dicitur autem Chriſtus cilicium, quia hoc de pilis caprarum, & hœdorum fit, & per capram,

Chriſtus dicitur cilicium.

A pram,& hœdum propter fœtorem significatur peccatum. Sententia hæc est Bedæ in comment. in psalmum 34. Idem Beda Christi resurrectionem per Dauid pelle caprina coopertum significari asserit lib. 3. exposit. allegor. in Samuelem, explicans hoc sacræ scripturæ: *Tulit autem Michol statuam, & posuit eam super lectum, & pellem pilosam caprarum posuit ad caput eius, & operuit eam vestimentis* & quæ sequuntur. De pelle pilosa, pelle caprarum, inquit, patet historia, quia puluillus erat de caprarum pelle consutus, qui intonsis pilis caput inuoluti in lectulo hominis mentiretur. Statua autem est imitatio veri, & viuentis, mortua pellis caprarum, mortui animantis exuuiæ. Tulit igitur Michol statuam, & posuit super lectum Dauid per fenestram dimissi, & occultè saluati. Didicit Ecclesia Iudæos æstimare dominum, qui in sepulchro positus sit, non Christum, esse vitam, & veritatem, sed quasi simulationem veritatis & vitæ, dicentem, se Christum regem esse. Quem tamen ipsa veraci resurrectionis, eo enim more loquendi dicitur Ecclesia facere, quæ ab impijs facienda, vel facta testatur, quo in Leuitico scriptum est: *Ecce contaminabit eam sacerdos* non quia ipse lepram mundis afferre potuerit, sed eam quæ immundis inerat ostendere. Posuit & pellem caprarum pilosam ad caput statuæ Michol. Comperit in exordio sui Ecclesia, etiam B illorum perfidiam, qui Dominum Saluatorem non solùm Christum negant, sed & peccatis grauatum, neque à mortuis resuscitatum autumant. Capram enim sæpe peccatoris, sicut & iusti typū ouem tenere, certum est. Pili quoque, qui fragiles, & externi corpori superfluunt, opera mortua, ac præ suæ densitate frequentiæ cunctis iam iamq; manifesta significant. Et pellem pilosam caprarum ad caput statuæ pro Dauid in lecto substitutæ collocant, qui carnem Saluatoris capitalibus peccatis quasi hispidam asseuerantes, & impuram dilato resurrectionis tempore dicunt hactenus lectulum sepulchri, in quem mortua descendit, tenere. Quam tamen statuam Michol vestimentis operit cùm huiusmodi perfidiam Ecclesia, postquam cognouerit, reprobat: postquam fidelibus suis ostendit, confestim præcipuis operibus, quæ nemo alius facere potuit, damnatam per omnia demonstrat & victam. Hæc ille. Et rursus ad hæc subsequentia verba: *Rursum Saul misit nuncios, vt viderët Dauid, dicens: Adferte eum ad me in lecto, vt occidatur, cumque venissent inuentum est simulachrum super lectum, & pellis caprarum super caput eius.* Prædicante, inquit, ab aduentu S. Spiritus Ecclesia Christum, miserunt principes Iudæorum qui diligentiùs viderent, quid crederetur de Iesu, Christus esset, an propheta, resurrexisset, an adhuc in sepulchro quiesceret, C dicentes: pronunciate nobis præsentibus, quia non resurrexit à mortuis, sed adhuc in terræ lecto iacens diem vniuersalis resurrectionis expectat, vt sic fides, quæ in eo est, extirpetur radicitus, & eliminetur è mundo &c. Assimilatur capræ etiam Ecclesia Dei, vti ostendit D. Ambrosius in enarratione in psalmum 118. in hæc verba: *Denique salim interpretati sunt ipsum ascendentem.* Ille enim verè ascendit, qui propria peccata deponit. Hoc igitur verbo purificatoriæ sanctificationis vsus exprimitur; vnde etiam benè in canticis ad Ecclesiam Christus dicit: *Dentes tui sicut grex tonsarum, quæ ascenderunt à lauacro, quæ omnes geminos creant, & infœcunda non est in eis.* Quod specie de capris dicitur, mysticè autem de Ecclesiæ grege. Nec vilia tibi videantur ista animalia. Audi quæ de his S. loquatur Spiritus: *Capillamentum tuum, vt grex caprarum, quæ reuelatæ sunt à monte Galaad. Dentes tui, vt grex tonsarum, quæ ascenderunt de lauacro.* Vides quòd in altis grex iste pascitur, audax in monte. Itaque vbi alijs præcipitia, ibi capris nullum periculum: vbi alijs periculum, ibi gregis huius alimentum, ibi cibus dulcior, ibi fructus electior. Spectantur à pastoribus suis dumosa de rupe pendentes, vbi luporum incursus esse non possunt, vbi fœcundæ arbores fructum integrum subministrant. Cernere licet vberi lacte distentas, super teneram sobolem D materna pietate soliciras. Ideo elegit eas Spiritus Sanctus, quibus cœtum venerabilis Ecclesiæ cōpararet. Et vt mysticè audias: Capillamentum verbi est altitudo, & eminentia quædam iustarum animarum, quoniam sensus sapientis in capite eius. In altitudine enim cogitationis humanæ certum est esse sapientiam. Et quemadmodum tondentur capræ, vt superflua deponant, ita etiam tonsarum animarum gregem, hoc est, multarum animarum virtutes habet S. Ecclesia, in quo grege nihil possis insensibile reperire, nihil superfluum, quoniam fides sapientes fecit, spiritalis autem gratia ab omni superfluorum labe mundauit. Meritò igitur reuelatæ sunt animæ iustorum, & reuelatæ à monte Galaad, hoc est à transmigratione testimonij, eo quòd à Synagoga ad Ecclesiā testimonium cœleste migrauit. In hoc itaque monte nascitur thymiama, resina, & cæteri odores, quos negociatores illi Ismaelitæ, vt habes in primo libro testamenti veteris, deferebant. Hos odores habet Ecclesia, quos mercatores ex gentibus congregari fide, & deuotione vexerunt. Itaque sicut capræ bonis refertæ cibis, & solis calore vernantes, lauantur in flumine, & exultantes mundę surgunt de flumine, ita animæ iustorum ascendunt ab spiritali lauacro. Istæ sunt verè quæ geminos creant, in quibus non est infœcunditas aliqua virtutum, sterilitas vlla meritorum. Benè geminos creant, quia congeminant sensus suos. Hæc itaque & alia Ambrosius. Et rursus in libro de ini-

Peccatoris typus capra.

Ecclesia capra assimilatur.

initiandis agens de myſterio veſtimentorum candidorum, quibus induuntur infantes, & quomodo Eccleſia hæc habens veſtimenta dicat in canticis: *nigra ſum, & decora.* Chriſtus, inquit, videns Eccleſiam ſuam in veſtimentis candidis, pro qua ipſe ſordida veſtimenta ſuſceperat, vel animam regenerationis lauacro mundam, atque ablutam dicit: *Dentes tui ſicut grex tonſarum, quæ aſcenderunt de lauacro* &c. Non mediocris iſta laudatio primùm apta comparatione tonſarum. Capras enim & in altis paſci ſine periculo nouimus, & in præruptis ſecuras cibum ſumere. Deinde cùm tondentur, deonerari ſuperfluis. Harum gregi comparatur Eccleſia multas in ſe habens animarum virtutes, quæ per lauacra ſuperflua peccata deponant, quæ myſticam fidem, & moralem gratiam deferant Chriſto, quæ crucem Domini Ieſu loquantur &c. Iam verò manſuetam, ac leuem, atque opem nobis ad amictum, & integumentum afferentem ouem à dextris Dei collocandam eſſe, diuinum oraculum ait, inquit Iſidorus Peluſiota ex interpretatione Iacobi Billij Prunæi: aſperum contrà, ac voraciſſimum, agreſtemque hœdum ad ſiniſtram abijciendū. Quibus verbis eædem vitæ ſignificantur, quæ congruentem vtraque ſibi ſtatum naſciſcuntur, ac proinde alterum odio habeamus, ac deteſtemur, alteri mordicus hæreamus. Verba Euangelij ſunt: *Tunc ſegregabit eos ab inuicem, ſicut ſegregat paſtor oues ab hœdis.* Quem locum D. Chryſoſtomus ſic declarat: oues ſunt homines iuſti propter manſuetudinem, quia ipſi neminem lædūt; propter patientiam, quia cùm ab alijs læſi fuerint, ſuſtinent. Et ſicut oues quādo ligantur, aut tacent, aut in ſimplicitate balant. Sic & Sancti cùm læduntur, aut tacent, aut certè in benignitate probati preces tranſmittunt ad Deum. Et ſicut ouis ad mortem ducitur, & non clamat, vita eius tollitur, & manſuetudo eius non immutatur: ſic & ſancti maledicuntur, & illi non contradicunt; dolorem ſentiunt, & clamorem non emittunt. Hœdos autem peccatores dicit, quia in capris hæc naturaliter inſunt vitia, libido præ cæteris animalibus, ſuperbia, rixa, ſemper enim ſe percutientes incedunt, & modò humero pulſante interdum cornu percutiunt. Item inuidi ſibi alterutro inuident, ſicut ſignificat Salamon de inuidis dicens: *Sicut capra ſic aſpicit ruinam proximi ſui.* Item iactantes ſunt, & gloriantes, ſicut idem ſignificat Salamon dicens: *Tria ſunt, quæ ſecuriter ambulant, leo inter iumenta, gallus inter gallinas, & hircus præcedens capras.* Item capræ trahūtur multum concupiſcentia gulæ: propter gulam namque ſuam per ſaxa, & præcipitia ambulant, & ſuper præcipitia ſe ſuſpendunt. Item clamoribus ſuper omnia garrulæ. In omnibus his vitijs peccatores abundant, & ideo hędis ſunt aſſimilati. Adhuc quæro, quare non eorum ſimiles introduxit ætates dicens: Ita ſeparabit eos, ſicut oues ab hircis: aut ita, ſicut agnos ab hœdis? Videte verò quomodo volens oſtendere ſanctos perfectos in omnibus ponendos ad dexteram, & impios omninò infructuoſos ad ſiniſtram: Ideo ſanctos oues, impios autem hœdos vocauit. Quomodo agni, etſi natura manſueti ſunt, tamen non ſunt omnino fructiferi propter ætatem: fructum enim adhuc non habent lactis & lanæ. Item capræ, etſi malignæ ſunt ex natura, tamen ex aliqua parte fructiferæ ſunt per ætatem; lactis enim abundantiores exhibent fructus. Hœdi autem & mali ſunt ex natura, & omninò infructuoſi ſunt ex ætate. Hœdum autem pro peccatore accipi paſſim, & alij Theologi, & SS Patres aſſerunt, ac in primis Auguſtinus hœdū illum ſic accipit, quem frater filij perditi nunquam ſe accepiſſe ait, vt cum amicis ſuis epularetur. Similiter Beda explicans hoc Geneſ. *loquitur ad filium ſuum iuniorem, vade ad gregem, & affer mihi duos hœdos,* hœdum accepit his verbis præfigurans carneum Saluatoris aduentum, in quo illos vel maximè liberaret, qui peccatis tenebantur obnoxij, ſiquidem in vniuerſis ſcripturis hœdi pro peccatoribus accipiuntur. Sic & D. Ambroſius in comm. in cap. 6. apocalypſ. explicans illud exod. *Præcepit Dominus filijs Iſrael, non coques hœdum in lacte matris ſuæ.* per hœdum, inquit, vnuſquiſque peccator deſignatur. Mater hæc noſtra primi parentes fuerunt, ex quibus omnes procreati ſumus: Lac verò matris, vitia ſunt, quæ de originali peccato proceſſerunt: niſi enim originale peccatum fuiſſet, vitium nullum eſſet. De hoc matris lacte pſalmiſta loquitur dicens: *Ecce enim in iniquitatibus conceptus ſum, & in delictis peperit me mater mea.* Hœdus igitur in lacte matris coquitur, dum quilibet peccator vitiorum igne vſq; ad diem mortis ſuæ exuritur. Præcepit ergo dominus, ne coquatur hœdus in lacte matris ſuæ, ideſt, vt peccator nō ſinat vſque in diem mortis ſuæ ſe in peccatis permanere, ſed ante diem mortis ſuæ ad bona opera agenda reuocetur, ne pereat. D. Bernardus oſtendens quòd hœdos is paſcat, qui exterioribus ſenſibus eſt intentus, in explicat. illius cantici: *paſce hœdos tuos iuxta tabernacula paſtorum:* hœdos, inquit, qui peccatum ſignificant, rectè aures, oculoſque appellauerim, quoniam ſicut mors per peccatum in orbem, ſic per has feneſtras intrat ad mentem. In his paſcendis ſe occupat curioſus, dum ſcire non curat, qualem ſe relinquat intus. Homo ſi te vigilanter attendas, mirum eſt, ſi ad aliud vnquam intendas. D. Gregorius verò in explicatione eiuſdem ſententiæ, per hœdos, inquit, immundæ cogitationes deſignantur; per tabernacula paſtorum, conuenticula hæreticorum (aliàs malorum) exprimuntur. Qui ergo pugnare neſcit,

Cap. 7.

Eccleſia quomodo capræ comparetur.

Matth. 25.

Hœdi quomodo peccatoris ſint typus.

Capra guloſa.

Lib. 2. quæſtion. Euāg.

Quomodo intelligendum, hœdū coqui in lacte matris ſuæ.

Hœdi immūdas deſignāt cogitationes.

A fcit, iuxta tabernacula paſtorum hœdos paſcit, quia quiſquis obſiſtentibus tentationum gladijs viriliter non reſiſtit immundas cogitationes, quaſi hœdos laſciuos in corde nutrit, & efficitur ei etiam ſimilis, qui à fide recedit. Accipitur verò etiam hœdus in bonam partem, vt oſtendit in primis D. Ambroſius per duos illos hædos, quos Diuus Chryſoſtomus in hoc eodem pſalmiſtæ loco hircos interpretatur eos, qui ex gentibus pro nomine Chriſti ſunt paſſi. Aliàs pro libidine accipitur ſicuti abundè in oue oſtenſum eſt, vbi de vſu in ſacrificijs Hebræorum, & inter alios etiam docet Diuus Hieronymus explicans illud Amos: *Et ecce vir ſtabat ſuper murum adamantinum, & in manu eius adamas*, & cætera. Cùm enim dixiſſet, quos murus adamantinus, & ipſe adamas denotet, addit à nullo ſuperari poſſe, ſolo tamen mortiferæ libidinis calore diſſolui: hæc enim ſanguinis hircorum, & ipſius hirci dici eſſe naturã, vt ſit ad libidinem calidiſſimus, & quod edomare nequeat, ſolum illius diſſoluere cruorem. Quomodo verò etiam hirco deſignetur princeps ſuperbus, peculiariter verò Alexander Magnus, abundè etiam in oue eſt demonſtratum ex Hectore Pinto.

B

PROBLEMATA.

HÆDORVM à lupi faucibus ereptorum caro cur cæteris iucunditate ſaporis præcellere crederetur, diximus in oue ex Plutarcho. Quærit verò etiam Antonius Ludouicus Medicus Olyſſiponenſis, Cur in ferocientibus capris os ſpumeſcit? An quia propter furorem accenſo calore multus aer ingrediatur, qui refrigeret, quo permixto humori, calido agitante, ſoluto, ſpumarum ortus vindicatur.

Lib. 1. probl. ſect. 3. probl. 30.

Ferocientib. capris cur ſpumeſcat os.

EPITHETA.

C

CAPRÆ epitheta ſunt, amans ſaxa, Ouidio, ὀρεσσινόμος Heſiodo, Cyniphia, diſtenta lacte, dumiuaga, felix pecus, frondipera, cornupeta, cornipes Catullo, dictæa Virgilio, gracilis, hirſuta, hirta, intonſa, laſciua, olida, pauida, petulca, rorans lacte, querula, ſequax, ſima, Tegeatis, timida, trux Claudiano. *Eripiunt truncibus cortynia capris cornua.* Villoſa, vrens culta, omne enim quod memorderint, vrunt, inquit Seruius. Hirci epithetum eſt leuis apud Horatium in epod. Plura numerantur à Rauiſio textore ſine authorum nominibus, quæ licet à recentioribus tantùm pleraque vſurpata putem, adſcribam tamen. Annoſus, auidus, barbiger, celer, cinyps, corniger, dux pecoris, grauis, hirſutus, horricomus, imbellis, immundus, olens, olidus, piger, procax, ſaliens, ſetiger, vagus, vilis. Capri etiam ſcorſim epitheta hæc reperio. Vir gregis, Virg. albus, Horat. bicornis, Ouid. Libidinoſus Horat ſetiger Silio, & præterea apud Textorem, bifrons, hirſutus, barbiger, tortus, corniger, laſciuus, acer, olidus, fœdus, immundus, τράγος ὑληβάτας, Antiphan. τράγοι αἰγιβάται Pindaro. Epithera hœdi ſunt, petulcus, laſciuus, laſciuum pecus, Mart. Apud Rauiſ. leguntur etiam iſta, tenellulus, petulans, vagans, corniger, mollis, lactens, pinguis.

D

COGNOMINATA.

Denominata.

FREQVENS apud Græcos Homerum, Orpheum, Pindarum, & Nicandrum, cognomẽ Iouis αἰγίοχος, vel αἰγιοῦχος, quòd à capra, ut ſuprà diximus, enutritus fingatur: de quo ita etiam Lactantius: Cretici, inquit, Iouis quid aliud, quàm quomodo aut ſit ſubtractus patri, aut nutritus oſtendunt? Capella enim Amaltheæ Nymphæ, quæ vberibus ſuis aluit infantem, de qua Germanicus Cæſar in Arataeo carmine ſic ait:

Lib. 1.

Illa putatur
Nutrix eſſe Iouis ſi verè Iupiter infans
Vbera Cretææ mulſit fidiſſima capræ,
Sidere quæ claro gratum teſtatur alumnum.

Amalthea capra corio Iupiter cõtra Titanas scuti vice vsus.

Huius capellæ corio vsum esse pro scuto Iouem contra Titanas dimicantem Musæus author est, vnde à poetis αἰγίοχος nominatur. Hactenus ex Lactantio. Higinius verò: Euhemerus, inquit, Aegan quandam fuisse Panos vxorem, eam à Ioue compressam peperisse, quem viri sui Panos diceret filium. Igitur puerum Aegipana, Iouem verò Aegiochum dictum &c. Scribunt Græci Grammarici, quod post Iouis natiuitatem ipse sit in Creta à capra inuentus, quæ illi τὴν ἐχὴν, id est, nutrimentum exhibuit postquam occultatus fuisset, ne eum Saturnus pater vouaret, cuius capræ cornu sit Amaltheæ datum. Vel Iupiter Aegiochus appellatus est, quòd ægida haberet, hoc est, capellæ pellem, quæ illum ablactasset. Effingebatur verò ægis eius ex materia preciosa ad caprinæ pellis similitudinem. Sunt qui à Vulcano in Iouis gratiam, factam dicant. Alij, inter quos Harpocration, ægidas esse volunt nexus, & plicaturas è coronis, & rectia coronis implicata, atque hinc sunt, qui nomen Aegiochi deductum esse opinentur. Sed magis verisimile videtur, vt scribit Varinus, Iouem Aegiochum nuncupatum à ventorum, & turbinum concertionibus, quas ipse Iupiter commoueat græcè ægidas, & catægidas appellatas, vt ex ijs patet, qui meteora scribunt, & interpretantur. Phornutus ἀπὸ τοῦ ἀίσσειν αἰγίοχον dictum putat, quòd scilicet impetu feratur. Hæc de Aegiocho Ioue omnia ex Gyraldo. Similiter Cælius physica allegoria, inquit, Iouis & Palladis ægida interpretamur; quando eo nomine procellas, affectionesque in sublimi contingentes intelligimus, quæ catægides nuncupantur, & ægides, sed & æges. Siquidem Iupiter sit aer, vbi id genus formidolosa concipi solent: Ad quem Pallada etiam retulere eruditiores. Seruius ægidem ait esse munimentum pectoris æreum à Vulcano fabricatum habens in medio Gorgonis caput &cæt. Hoc si in pectore hominis fuerit, sicut in antiquis Imperatorum statuis cernimus, lorica vocatur; Si verò in pectore numinis, nam & scutum Iouis, & Palladis ab Homero ita appellatur, ægis dicitur. Iuno autem peculiariter apud Spartanos αἰγοφάγος vocabatur, quòd apud eos capræ illi immolarentur. Pan verò capripes à poetis cognominatus est, à græcis αἰγομελὴς, & αἰγίπαν. Dicitur & Semicaper Deus ab Ouid. in Fast. & Metamorph. vt est in illo: *Sunt oculis Nymphæ, Semicaperue Deus.* Hesychius ait & κεροβάτην dictum fuisse, siue quod cornua haberet, quasi κερατιβάτην, vel quòd basin haberet corneam, idest, pedes. Scholia in Aristophanis ranis κεροβάτην exponunt, qui per montium cornua incedit, vel à cornu, idest, vngulis hircinis: nam inde αἰγιβάταν quoque, & τραγοβάμονα dici. Didymus similiter exponit, vt nos iam cum Gyraldo ex Hesychio, quoniam, inquit, inferiores partes hirci habet, ita vt pedum causa κεροβάτης vocetur. Sed de Panis forma supra dictum est.

Aegis quid sit, & quomodo fiat.

Iupiter cur αἰγίοχος dictus.

Panis epitheta à capra deducta.

Lib. 13. cap. 19.

Nico meretricula capra vocata fuit, teste Athenæo, quòd mercatorem Thallum fortunis omnibus exhausisset, & thallis, idest, oleæ ramis, termitibus, fronde capræ libenter vescantur. Suidas illam Nanion appellat, sed fallitur, sicuti & Cælius eum secutus: nam mox post Niconis mentionem de Nanio agit Athenæus. Hanc Niconem cùm Python quidam amator olim deseruisset, & ad Euerdin obesam animum transtulisset, postea verò rursus illam accerseret, vt fit, dixisse ferunt puero, qui accibat: nunc Python expletus suilla carne ad capram denuò reuerti potest? Vetus comœdia notat Polyagrum quendam vxorem habuisse, quam ob immensum quæstum cælestem capram vocaret, vt testatur Plutarchus in comm. de audiendis poetis, his verbis: εὐδαίμων Πολύαγρος ὑράνιον αἶγα πλουτοφόρον τρέφων, idest, Fortunatus Polyager (multorum agrorum possessor) cælestem capram opes adferentem alens. Caprarios, & Caprilios Varro à capris dictos fuisse asserit. Interpres tamen Plutarchi in Publicola Caprarios vertit eos qui à capris cognomina sumpserunt, & legimus Caium Cæcilium Metellum Caprarium Consulem fuisse cum C. Papirio Carbone. Cur verò à capris cognomentum inditum sit Columella tetigisse mihi videtur, his verbis: Caper flaccidis, & prægrauantibus auribus, exiguo capite habetur optimus, hinc familiæ Romanæ cognomen deductum est, quod priùs in ea gente aures haberet deorsum pendentes. Tiberius Imperator Caprineus quandoque cognominatus est, vt testatur Suetonius de luxuria, & libidine eius loquens: In syluis quoque, ac nemoribus, inquit, passim venereos locos commentus est, prostantesque per antra, & cauas rupes ex vtriusque sexus pube Paniscorum, & Nympharum habitu, palamque iam & vulgato nomine insulæ abutentes Caprineum dictitabant. Quo loco Beroaldus iocoso, inquit, nomine Caprineus vocabatur Tiberius tanquam vocabulo deducto ab insula Caprearum, quo secessu oblectabatur: cùm tamen possit referri ad olentem naturam caprarum, quas obscœnitate imitabatur. Dictus itidem est & hircus vetulus, quod innuit idem Suetonius his verbis: Fœminarum quoque & quidem illustrium capitibus quantopere solitus sit illudere, euidentissimè apparuit Malloniæ cuiusdam exitu, quam perductam, nec quicquam ampliùs pati constantissimè recusantem, delatoribus obiecit, ac ne ream quidẽ interpellare desijt: Ecquid pæniteret, donec ea, iudicio relicto, domũ se arripuit, ferroq; transegit, obscœnitate oris hirsuto, atq; olido seni clarè exprobrata. Vnde nota in Atellanico exodio pro-

Lib. 2. c. 2. de re rust.

Lib. 8.

Tiberius Caprineus dictus et hircus vetulus.

A proximis ludis assensu maximo excepta, percrebuit, hircum vetulum Capreis naturam ligurire. Quæ verba de hirco animali cùm dicerentur in fabula illa Atellana, qui naturam caprarum liguribat, festiuiter, & tempestiuiter in Tiberium translata sunt, atque deflexa tanquam, & ipse foret ille hircus vetulus, qui naturam liguriret capreis, hoc est, lingeret tanquam cunnilingus fœmineos cunnos. Cur verò Caius Caligula Tiberij successor ijsdem Romanis capra diceretur, longè alia est ratio, quia videlicet valdè erat hirsutus, quod innuit idem Suetonius inquiens: *Quare transeunte eo prospicere ex superiore parte, aut omninò quacunque de causa capram nominare criminosum, & exitiabile habebatur.* Quem quoque locum commentans idem Beroaldus; id conuitium, inquit, Caius ad suam contumeliam trahebat, cùm esset ipse hirsutus instar capræ. Seneca dixit ceruicem Caligulæ fuisse obsessam non pilis, sed setis, vt ἵμα ςατιχοτέρως signaret hominis versutiam: Sic & Damianus Marcellinus Iulianum Imperatorem cùm & ipse esset hirsutus, appellatum fuisse tradit à carptoribus capellam, tanquàm & ipse setoso corpore repræsentaret hirsutias setarum caprinarum. Cælius verò Iulianum Cæsarem sic à Constantij Imperatoris aulicis per ludibrium vocatum fuisse scribit. Martialis etiam salsè, ac festiuiter Aedilum quendam cynædum, cùm veheretur lectica, & seruos suos capros vocaret, ipse verò ex nimio prurituu factus esset ficosus, caprificum vocat:

C. Caligula capra dictus.

Iulianus capella dictus. Lib. 25. cap. 17.

B

Lib. 4. epig. 52.

> *Gestari iunctis nisi desinis Aedile capris,*
> *Qui modo ficus eras, iam caprificus eris.*

Salsè item Phryne meretrix cænans cùm hircoso amatore sublatam photinen porrexit, & hanc, inquit, κατάτραγε, ludens in voce τράγε, quæ *arrode* significat, & *hirce*, author est Athenæus: Est autem photine olfactorius fasciculus florum, & herbarum suauiter olentium. Denominata modò ἀπὸ τῆς αἰγὸς, & à latinorum capra, varia tum rerum naturalium, tum artificialium reperimus. Cur in primis Aegira vrbs hinc denominata fuerit in hæc verba docet Pausanias. Cùm Sicyonij comparato exercitu agrum inuasuri essent, intelligerentque Hyperesienses nullo se pacto pares illis numero, & viribus futuros, capras omnes, quæ intra fines erant, in vnum coegerunt, adligatasque ad cornua faces intempesta nocte accendere. Hostes ignes eos esse ab auxiliaribus Aegiratarum suspicati, retrò agmen egere. A capris itaque mutato veteri nomine vrbs Aegira est appellata. Polyægas Plinio insula est à caprarum similiter multitudine dicta. Capraria, Ptolomæo insula inter Italiam, & Corsicam. Hanc Græci Aegilon vocant, Plinio authore, cuius hæc verba: *Capraria insula in mari Thusco, seu Ligustico capris abundans, quam græci Aegilon dicunt.* Meminere huius etiam Pomponius, & Rutilius. Capraria hodie adhuc dici autumo. Alia est Aegilla, vel Aegyla apud eundem Plinium: Etsi Sipontinus Aegimurum falsò ob nominis similitudinem caprariam esse tradidit, vt apud Plinium annotauit Hermolaus: nam Aegimurus, siue Aegimorus insula est Libyæ, vel vt alij ante Siciliam, & Africam, vt videre est apud Stephanum, & Strabonem, Pliniumque. Castrum CAPRARIA, habet in Gallia, Greg. Turonensis Histor. 3. & Aimoinus 2. Plinio vna ex Fortunatis insulis, quam Niger putat CASPERIAM, κασπερία Ptolemæi esse, & eandem Forte ventura interpretatur. Circa Balearides est quoque Capraria insula, eidem Plinio. Hæc hodie Cabrera. Sunt & Pullariæ, Plinio, insula iuxta Istrorum agrum. Blondus Caprariam etiam dictam scribit, in eaque Iustinopolim conditam a Iustino Imperatore, tradit, sed Ortelius hoc negare antiquam inscriptionem dicit. Cęterùm idem Ortelius in Iustinopolis, Vrbs, inquit, est Istrię maritima, quam Blondus scribit à Iustino Imperatore conditam, & ab eo nominatam: In peninsula, quam Plinius Caprariam, & Pullariam vocat. Villanouanus in suo Ptolemæo, & Vergerius in Munsteri cosmographico opere putant hanc vrbem Aegidam à Plinio appellari. Horum vltimorum sententiam confirmat antiqua inscriptio huius loci, quam Volaterranus profert lib. 4. geographiæ, in qua Aegædis insula vocatur. Hodie Cabo d'Istria nominatur. Marcus Varro à capris feris propter Italiam Caprasiam insulam nominatam esse tradit, à quibus ortæ sint capræ, quas alimus, quo tamen loco cùm Gesnero pro Caprasia legerim Capraria: Nam aliàs Caprasia Plinio Padi fluminis ostium est, quod nunc vulgò, teste Nigro, Magna Vacca nuncupatur. Αἰγὶς & insula quædam Peloponnesi, vt ait Hesychius, Stephanus verò in voce Aegilia, Αἰγιάλειαν insulam inter Cretam, & Peloponnesum facit. Αἴγουσα Libyæ insula, quam Afri Catinam vocant, teste Stephano, Gesnerus probat vt scribatur per σ duplex, quia & Aegussæ Plinius meminit. Capriæ, vel Capreæ insula vltra Surrentum Campaniæ vrbem circiter octo millia passuum, nobilis coturnicum multitudine, quæ ex Italia volantes illic autumni principio capiuntur. Stephanus Caprienen vocat, ibique natum Blæsum Capriatam Poetam scribit. Nobilis fuit insula, teste Plinio, Tiberij principis arce. Est & Caprea lacus in Pamphilia ingens, aquis marinis repletus, à quibusdam Palus Caularitis dicitur ab influente amne, vt Niger scribit in

Phorine quid.

Lib. 13.

Aegira cur sic dicta.

In Achaic.

C

D

Coturnicum copia vbi & quando, & vnde.

Niger com. 1. de Asia.

commentario de Aſia. Aegeum vel Aegæum mare Græci αἰγαῖον vel αἰγαῖον πέλαγος dicunt, vel αἰγαία θάλασσα, vel αἰγαῖος πόντος: Scribunt autem plerique penultimam per αι, pauciſsimi per ει. Sed cur ſic dictum ſit alij aliter referunt. Varro quidem inquit: *A capris nominauerunt Aegeum pelagus*. Quomodo autem à capris nomen inditum, Plinius explicat, inquiens: *Aegæo mari nomen dedit ſcopulus inter Tenedum & Chium veriùs quàm inſula, Aex nomine à ſpecie capræ, quæ à Græcis ita appellatur, repentè in medio mari exiliens*. Solinus hoc ſaxum Antandrum nominat, quod procul viſentibus capræ ſimile credi ait. Feſtus ſic dictum ait, quòd crebræ in eo ſint inſulæ, quæ procul aſpicientibus caprarum imaginem referant. Alij ac inter eos in primis Artemidorus magnos fluctus caprarum vocabulo αἶγας vocari ex Homero docent, qui λάβρος ἐπαιγίζων dixit, ideſt fortis caprizans vel vndoſus: Αἶγες καὶ καταιγὶς ventus eſt, turbo vel procella & αἰγίζω non ſolùm eſt capras paſco, verùm etiam vehementius flo ſignificat. Ait & idem Artemidorus mare omnium tempeſtuoſiſſimum ideo vocari ægeum, quod fluctibus & nauigandi periculo ſit terribile, cuius etiam Dionyſius poeta meminit circa, Sporades inſulas ſcribens Aegæum pelagus ſuis fluctibus reſonare, nec vllum eſſe alium maris meatum, cuius vndæ altiùs, & vehementiùs agitentur, quod & Suidas, & Varinus teſtantur, & Statio *ſpumiger Aegon* vocatur. Euſtathius eſſe ait, qui hoc mare dictum volunt ab Aegæone, cuius in Iliade meminit Homerus, vel ab Aegis loco Bœotiæ, in quo poeta Neptuni equos quieſcentes facit. Alij rurſum dictum malunt ab Aegeo Theſei patre, qui in illud mare ſe præcipitarit ab arce in Aegis inſula: ſic enim Etymologus ſentire videtur. Stephanus verò Caryſton Eubœæ inſulæ ciuitatem vocari etiam olim Aegæan dixit, ab Aegone loci domino, & ab hoc etiam mare Aegæum. Sunt etiam qui Aegeam Amazonum reginam in eo perijſſe referant. Theophraſtus in fine libri 9. hiſtor. plant. Aegas Eubææ vrbem Septentrionem verſus memorat, fuereque aliæ plures Aegæ, de quibus conſule Stephanum, & inter cæteras Aegæ Macedoniæ, quibus à capris nomen fuiſſe Geſnerus non dubitat, cùm Μηλοβότειρα quoque cognominarentur, & inſula iuxta Eubœam cum templo Neptuni, vt annotat Strabo, qui ab Euboicis Aegis mari Aegæo nomen inditum, veriſimilius putat. Achaicæ verò Aegæ hoc tempore, inquit, deſertæ incolis ſunt, vrbem habent Aegæenſes. Aegion ſatis incolarum habet, quo in loco Iouem à capra lactatum ſcribunt. Hoc autem mare Aegeum inter Helleſpontum eſt & Tenedum vulgo hodie Archipelago dictum. Portò Aegæus ſinus eſt & fluuius circa Corcyram, teſte Varino; Campus verò Aegæus circa Phocidem eſt, quem Aegas fluuius alluit, vt Euſtathius tradit in Dionyſium. Eſt & Aegos Cherſoneſi Thraciæ fluuius (vbi etiam Stephanus Aegas oppidum eſſe meminit.) apud Strabonem, vt quidam ſcribunt. Geſnerus genitiuum putat eſſe ab αἴξ, & addendum ποταμὸς, ideſt, fluuius. Aegates promontorium Aeolidis Artemidoro αἴξ dicitur in nominatiuo. Αἰγιαλὸς eſt littus maris arenoſum propriè, & calculoſum, Grammatici etymon adferunt ἀπὸ τοῦ δίκην αἰγὸς ἅλλεσθαι, quod capræ inſtar ſaliat, ab inſultu fluctuum ſcilicet. Eodem nomine dicebatur maritimus quidam tractus, ſiue latus Peloponneſi à Sicyone ad Elidem vſque, fuereque & alij huius nominis loci, ac præter cæteros vnus in Paphlagonia, vt Varinus ſcribit. Αἰγίλιψ locus exponitur altus, arduus, aſper; ſic dictus, vt ait Suidas, ὥστε ὑπὸ τοῦ ὕψους, καὶ τὰς αἶγας λείπεσθαι αὐτῆς ἐπιβαίνειν, ideſt, quòd à capris relinquatur, quòd præ altitudine conſcendere non poſſint; non ſatis aptè tamen dicitur latinè petra relinqui à capris, inquit H. Stephanus, hic in ſignificatione, pro, eius faſtigium eas non poſſe aſſequi, & attingere. Græci autem dicunt, inquit, nos ἀπολείπεσθαι cum genitiuo de eo, quod nequimus aſſequi. Poſſet verò & ſimpliciter aſſequi, relinqui, vt ſit petra, quæ à capris relinquitur, ideſt, à qua capræ recedunt, cùm eam vident ſe non poſſe conſcendere. Alij, teſte Varino Αἰγίλιπα πέτραν exponunt eam, quæ nihil producat, vt quam capra depaſta reliquerit, corrumpit enim, & omnia infœcunda reddit morſu ſuo. Alij τὴν τὰς αἶγας λιπαίνουσαν, ideſt, capras ſaginantem: poſſunt enim etiam in ſaxoſis, & aſperis locis capræ commodè paſci. Aegilops auenæ quoddam genus eſt, inquit Gorræus, quod ſpecialiter latini feſtucam appellant. Spica illi ante meſſem decidit, ita, vt ſpicilegij tempore ſpica ipſa inanis, & orba grano, vaneſcenſque culmus quaſi feſtuca reperiatur, vnde illi a latinis feſtucæ nomen inditum veriſimile eſt. Eamque ob id Virgilius ſterilem auenam appellaſſe videtur hoc verſu:

Infelix lolium, & ſteriles dominantur auenæ.

Sic autem fortaſſis dicta eſt Græcis, quod illita cum farina herba τῷ Αἰγίλωπι oculorum vitio medeatur. Hæc ille. Cuius ſententiam Henrico Stephano comprobare videtur hic Theophraſti locus de peſtibus frugum ante Virgilium hæc ſcribentis. Καὶ ἔνια δὲ συγγεννᾶται ἑκάστῳ σπέρμα, οἷον αἶρα, καὶ αἰγίλωψ ἐν πυροῖς, καὶ κριθαῖς, ideſt. Et quæcunque oriuntur vna cum vnoquoque ſemine, vt lolium, & Αἰγίλωψ in tritico, & hordeo. De autem

Aegæū mare cur ſic dictum.

Αἰγίλιψ locus quis.

Aegilops quid.

Lib. 5. de cauſ. plant.

A tem αἰγίλωπα, quòd sui nominis morbum sanet, etiam Dioscorides testatur est. Attamen, cùm Plinius auenam græcam (sic ægilopa etiam vocare Gesnerus asserit) cui non cadit semen, & non nisi post annum ex semine suo gignitur, vere pilosum dicat habere folium lolij instar, non tamen, vt illud, pingue, immitem aspectu &c. Hinc etiam fortè ægilops dici meruerit, quemadmodum & oculi virium inde dictum videri potest; nam Iouis, aut Palladis ægida poetæ horrificam, terrificam, & iratam cognominauerunt, eandemque ob causam arbor ægilops fortasse nomen habet, cùm glans illi subtristis, horrida, echinato calice, cibo inepta &cæt. Aegilops autem sonat caprinum oculum à vitio oculi, quod capris ferè proprium, & perpetuum est. Gorræus ait apostema esse inter maiorem oculi angulum, & nares ruptum atque exulceratum (antequam enim disruptum exulceretur αἰγχίλωψ, inquit, vocatur authore Paulo) quod aliquando neglectum paruam fistulam aperit, per quam pituita assiduò destillat. Est præterea Theophrasto αἰγίλωψ herba, quæ hordeum enecat. Plinius hanc quoque festucam vocauit, quòd cum superiore eadem sit, vel saltem eandem esse crediderit: Enecat, inquit, hordeum festuca, quæ vocatur ægilops. Sed & Galenus scribit festucam, quæ græcè dicatur αἰγίλωψ, in hordeo fre-

Lib. 8. hist. cap. 8.
Lib. 18. cap. 19.

B quentiorem erumpere, præcipuè cùm inbecillius semen diutius humo conditum infelici exortu natum adoleuerit. Est denique ægilops Hesychio, & Varino πόα τις ἐμφερὴς σαχύι. Idem Varinus Aegithallum herbæ genus esse ait. Suidas verò, atque alij auem de qua mox, & saltationis genus fecerunt. Salix à Thurijs, vt Hesychius annotat αἰγίλωψ vocabatur, & αἰγίπυρος eidem herbæ genus, sed fortè αἰγίπυρος scribendum, vt Varinus habet, plantam esse spinosam scribens, vel herbæ genus folio lato, lenticulæ simili, colore glauco, vlceribus inflammatis vtilem. Videndum, inquit Gesnerus, an sit anchusæ, vel tribuli potius aliquod genus: fieri enim potest, vt imperiti Grammatici diuersas herbas confuderint. Meminit αἰγιπύρου Theocriti, & Aristophanis Scholiastes, cuius hæc sunt verba: Dionysij sacerdotem, ut Eupolis inquit, ægipyron existimate, hoc est, pyrrhon, rubicundum, eo quòd herbæ huius flos, Demetrio teste, valde rubeat: τὸ γὰρ ἄνθος ἔχειν φησὶ Δημήτριος ἱκανῶς ἐρυθρόν. Aegoceron inter nomenclaturas Dioscoridi ascriptas, & apud Syluaticum fœnugræcum est: Syluaticus etiam trifolij speciem interpretatur. Idem est ægoceras, ut habet Plinius, & Galenus in glossis Hippocratis, quibus testantibus etiam alio nomine buceras uocatur, quod siliqua corniculis sit similis. Apud Hesychium non rectè scribi-

Aegithallus quid.
In ranis.
Aegoceron quid.

C tur αἰγίκερας, & τηλῆς pro τῆλις. Αἰγώνυχος, uel αἰγώνυχον Hesychio etiam herbæ est genus, Plinius, & synonyma Dioscoridi attributa λιθόσπερμον interpretantur, causa nominis in seminis duritie, quam rectiùs tamen ad lapidem quam ad ungulam, inquit Gesnerus, referas, cùm fragilis sit, non, ut in asparagi semine, cornu uel ungulæ instar lenta, & contusilis. Αἴγιλλος Suidæ herbæ genus, apud Varinum per λ simplex scribitur, & fortè αἴγιλις scribendum: ægilides enim optimæ, ischades sunt, ut scribit Philemon in Atticis nominibus, referente Athenæo. Αἰγυλὶς uerò Etymologo λύγος est, idest, uitex. Aegynos inter nomenclaturas Dioscoridis cicuta est. Tithymallon nostri, inquit Plinius, herbam lactariam uocant, alij lactucam caprinam &c. Et alibi: lactucæ, inquit, sponte nascentis primum est genus eius, quam caprinam uocant, qua pisces in mare deiecta protinus necantur, qui sunt in proximo. Hoc Dioscorides ultimo inter Tithymallos uerbasci folijs attribuit. Rutam caprariam uocant recentiores eam, quam communiter herbarij Galegam uocant. Cur autem caprariæ cognomen sibi adsciuerit, explicatum non reperio. Ab effectu, & uiribus potiùs, quàm ab odore (nullus enim huic odor rutæ) rutæ nomen inditum est; siquidem contra venena est efficacissima. Manardus non rectè suspicatur,

Ruta capraria quæ.
Lib. 15. epistol. ult.

D inquit Gesnerus, polemonium esse, rectiùs Fracastorius onobrychin putauit, Cæsalpinus Hetruscis uulgò capraginem dici scribit. Est itidem obscura ratio cur ficus syluestris, quam Græci ἐρινεὸν uocant, caprificus dicatur. Caprifolium, & Matrisylua herbarijs uocatur, frutex in syluis potissimùm prouenicns, unde tum ob hoc, tum quòd uicinas plantas uinciat uulgò nobis uincibosco nuncupatur, Hermolaus περικλύμενον Græcorum esse arbitratur, cui scilicet ægine nomenclatura etiam à capris facta, apud Dioscoridem tribuitur, Germanis geitz, blatt, idest, caprifolium, quod scilicet capræ eius esu delectentur. Capræ lien malua secundum magos inter nomenclaturas Dioscoridis legitur. Ligustrum, quod multi phillyream Dioscoridis arbitrantur, Germanorum quidam geitz holtz, hoc est, lignum caprinum, teste Gesnero uocant. Est & alia herba syluatica flore candido, muscoso, odorato, oblongo, & barbæ quandam referente speciem, quam recentiores quidam in suis plantarum historijs germanico nomine geiszbarth appellant ab hircina diuersam, Galli etiam barbe de chieure similiter dicunt, nonnulli ad differentiam tragopogi, ægopogon uocant, adduntque pratense, vt ab ulmaria distinguant, quam ægopogon syluarum nuncupant alias communiter regina prati dicitur. Gramen aculeatum aliqui è uulgo capriolam uocant, quòd capris grato sit pabulo, ut testatur Ruellius.

Author hiſtoriæ omnium plantarum duo graminis mannæ genera depingens, alterum con̄i pri-uatim capriolam,& ſanguinellam nominari aſſerit,& quibuſdam iſchæmon Plinij credi: gigni-tur,inquit,ſponte in pleriſque Italiæ,Germaniæ,Bohemiæ locis incultis. Goritienſes tamen,& Carinthij ſerunt, luba eius, vt milij,effuſa, minùs tamen denſa, nigricans, in ſpicas diſſecta,lon-gas,& tenues ſemen ferentes, ab vna tantùm parte; milio minus, oblongum, quod in pilis à glu-marum,& vtriculorum inuolucto purgatum, candidum eſt oryzæ modo, eo Bohemi cum iure pinguis carnis veſcuntur, & ſic paratum ſuaue,& gratum edulium eſſe prædicant. Gramen etiam apud Græcos ægicon cognominari conſtat. Geſnerus reprehendit illorum opinionem,qui loti ſi-ue trifolij pratenſis genus maius,durius,& acutioribus folijs cytiſum eſſe putant, eò quod loto ſi-mile folijs,& capris gratum ſit,vnde,inquit, noſtri geitz klee, ideſt, caprinum trifolium vocant. Heſychius,& Vatinus αἰγινόμες animalia eſſe dicunt ſic dicta,ſed,quæ ſint,non explicant. Apud eundē Vatinū,& Etymologum αἰγίλωψ ſcribitur pro αἰλωψ. Græci ægothelan παρὰ τὸ ἰξ αἶγα

Aegothela auis quæ,& qualis.

τιθηλάζειν,deducūt quòd capram ſugat,vnde ſimiliter apud latinos caprimulgi nomen obtinuit à mulgēdi capris, vt ex Plinio diximus, auis eſt,teſte Ariſtotele,mōtana,magnitudine paulo ma-ior, quàm merula; minor, quàm cuculus. Alia eſt quæ ægithalus Ariſtoteli dicitur, quam Theo-dorus parum reddidit,nam ægithalus non à capra nomen habet,ſed ab impetu fortaſſis, quo in

Aegithus auis.

volatu vtitur; nam & ægida flatum impetuoſum eſſe ſuprà dictum eſt. Alia rurſus eſt ægithus di-

Aquila αἰγίποψ dicta, quibus, & cur.

cta,auis minima,quam Gaza alicubi ſalum vertit,hanc Bellonius linariam eſſe credidit, hoc eſt, noſtrum fanellum. Αἰγώλιος,interprete eodem Gaza, Ariſtoteli vlula eſt. Apud Macedones aqui-la,vt Etymologus & Varinus ſcribunt, αἰγίποψ dicebatur, fortaſſis quod capræ eſu in primis de-lectetur,mirum enim eſt,quantopere carni caprinæ inhiet,vt notum eſt ex hoc Iuuenalis:

Satyr. 14.

Sed leporem,& capram famulæ Iouis, & generoſæ
In ſaltu venantur aues tum præda cubili
Ponitur,inde autem cùm ſe matura leuabit
Progenies ſtimulante fame feſtinat ad illam,
Quam primò rupto prædam guſtauerit ouo.

Aegypion cur vultur dictus.

Innuit poeta ea in poſterum pullos eſca affici, quam à matre poſitam, oblatamq; ſimul atque ovi putamine effracto excluſi ſunt, primò delibarunt. Quidam Grammaticorum ægypion vulturem interpretantur,atque ita dictam eſſe opinantur ἀπὸ τῦ αἴσσω, ideſt, irruo,& cum impetu inuado.

Aegocephalus.

Aegocephalus auis Ariſtoteli liene omninò carens, à Gaza capriceps redditur. Inuenio & apud Albertum auem, quæ caput caprino ſimile habet, latinè vocari apud vulgus caprum hirundinis. In Scothia anſeris quædam ſpecies capricalca vocatur, vel capricalce, & eſt denique apud Ger-manos,teſte Geſnero, quædam auis à voce himmelgeiſz dicta, ideſt, capra aerea. Αἰγόφθαλμος

Lib. 37. cap. 11.

gemmę nomen eſt apud Plinium,caprino oculo ſimilis. Lemniam terram σφραγῖδα αἰγός,hoc eſt, ſigillum capręappellabant,quòd imagine capræ ſignaretur,teſte Dioſcoride,qui tamen etiam ait

Terra Lemnia σφραγὶς αἰγὸς dicta.

antequam in paſtillos cogeretur, caprinum ei ſanguinem permiſceri ſolere. Capruncułum Fe-ſtus interpretatur vas fictile. Αἰγανέα apud Homerum iaculi leuioris ſpecies eſt,vt Euſtathius ſcri-bit ἀπὸ τῦ ἀγανίζεσθαι, quòd longius mittatur, vel quod ancile ex pelle conficeretur caprina. Ety-

Lib. 5. cap. 113.

mologus, & Suidas etiam ἀκόντιον μικρὸν eſſe dicunt, hoc eſt, iaculum, ſiue ſpiculum paruum, ſic dictū διὰ τὰς αἶγας ἐπ' αὐτὰς γὰρ μάλιστα ἵενται, ἢ διὰ τὸ ἐνθετεῖν αὐτὰς εἰς αἰγῶν ἄγραν, eo quod vſus earum maximè ſit in venatione caprarum, nimirum ſylueſtrium. Suidas explicat iaculum hoſoſideron,ideſt,ex ferro ſolidum. Αἶγαι Vatino eſt genus calceamentorum, apud Heſychium non rectè αἶγαι ſcribitur. Αἰγιάδες Etymologus interpretatur, membranas quaſdam in oculis &

Aegis quid.

albicantes in eis cicatrices, quę vox apud Heſychium, & Varinum αἰγιαλίδες, quinque ſyllabis ſcribitur. De ęgide nonnulla ſuperius dicta ſunt, Pollux caprinam pellem exponit, Suidas pellem eſſe ait,quam Libyes geſtant, hoc eſt, Libyſſę mulieres, vt habet Heſychius. Suidas ſic appellari ſcribit thoracem à Laconibus. Cęlius dicit ęgida dici ab Aelio Dionyſio,& Pauſania,tectę co-ronis contextum; quem verò vſum habeat genus hoc, non explicant apertiùs: probabile tamen ſit, inquit, laneas ab eis coronas intelligi. Idem & alibi ait Afras mulieres dici ſuper veſtes geſtare nudas pelles caprarum fimbriatas, ac rubrica litas, vnde apud Gręcos defluxerit ęgidis appella-

Lib. 3. c. 10.

tio. Theophraſtus author eſt, quod ęgidem appellant pinum fęminam gignere, idq; eſſe cor eius;

Lib. 16. cap. 39.

& mox eodem capite, inquit, habet & pinus ęgidem, ita abies album dictum luſſon, veluti ęgidi reſpondens, niſi quòd hoc album, ægis gratius colorata eſt. Apud Plinium vbi ſcriptum eſt, larix

Caperare frontem quid, & vnde.

fœminam habet, quam Græci vocāt ægida, mellei coloris, lege, fœmina. Varino αἶγις ἡ ἐπὶ τοῦ ἄνω χειλῶν: eſt, ideſt, criſpitudo, quo modo latini etiam caperare frontem dicūt pro rugis contra-here,& aſperitatem vultus oſtendere: Nam, teſte Varrone, verbum hoc à criſpis caprorum fronti-bus tractum eſt, etſi Feſtus velit à cornuum caprinorum ſimilitudine dici, hinc certè caperatum

idem

A idem est, quod rugosum. Vsus est eo in passiua significatione Plautus in Epidico inquiens: *Quid illuc est, quod illi caperat frons seueritudine?* Cur verò nos vulgo hominem capriciosum dicamus longè alia est ratio, nimirum à natura ipsius capræ, quam diximus perquam mobilem esse & inquietam. A libidine τοῦ τράγου, idest, hirci, græci τραγίζειν habent, quod Hesychius & Varinus exponunt τὸ τραγᾷν τῇ φωνῇ τοὺς ἀκμάζοντας τῶν παιδίων: Nam, vt scribit Aristoteles, mas vt plurimum semen habere incipit annis quatuordecim exactis, & per id tempus vox in asperiorem, & inæquabiliorem mutari incipit, neque amplius acuta existit, neque grauis, neque omninò æquabilis, qualis in incontentis, & asperis fidibus apparet, quod, inquit, vocant τραγίζειν; Id autem ijs magis contingit, qui rem veneream exercere conantur. In id enim incumbentibus vox etiam in virilem permutatur: ijs verò, qui abstinent, contrà euenit. Et rursus in opere de generatione animalium: Ea, inquit, ætate, qua semen excernere possunt, immutatis semen deferentibus meatibus ea pars quoque simul immutatur, eaque immutata, vox præcipuè quidem in maribus commutatur, quod quibusdam τραγίζειν dicitur, cùm vox inæqualis efficitur. Quibus in locis Theodorus τραγίζειν vertit hircire: vertit tamen etiam aliquando caprire, vt annotauit Anutius Fœsius. Alexander

Τραγίζειν quid.
Lib. 7. hist. anim. cap. 1.
Lib. 5. c. 7.

B xander pubescentes pueros τραγίζειν scribit ob vocis asperitatem raucam, ab hircis ita vocem efferentibus producta verbi ratione. Siquidem naturam tunc corpora dissociantem, multam, repentinamque ætatis efficere rationem, augescentibus fœminarum vberibus, marium verò thorace, humeris, testibus. Cùm autem testes intumescunt, & vox immutatur, affectio ea τράγος dicitur, quamuis Hippocrati τράγος de testium tumore magis, quàm de vocis mutatione in venerem appetentibus, & iam semen apparantibus, dici videtur τράγος ὀξύτερος ἂν φανῇ ἔξω: videndum enim monet, vter testis intumescat, & extra promineat; quod etiam Gal. his verbis innuere videtur ex interprete: Eadem quoque ratione vbi testis dexter plenior quidem fuerit, & prior in eo, quod τραγᾷν Græcis, Latinis hircire dicitur, intumuerit, mares facit, gracilior verò, & posterior intumescens, fœminas. Vel τραγᾷν, inquit Anutius, de testium illa intumescentia dici videtur, cùm primùm ad coitum feruntur animantes, quod tamen non illic animaduertit interpres. Idem quoque Galenus ait: Testiculus dexter cùm altero imbecillior redditus fuerit, prior in eo affectu, qui Græcis τράγος dicitur, sinister eminet, indeque conijcere licet hoc animal fœminam procreaturum. Non secus ac si is secundum naturam permanserit, dexterque prior in eo affectu,

Lib. 7. Epidem. aphor. 25. sect. 4.
Lib. 2. de sem.
14. de vsu part.

C qui τράγος dicitur, attollatur, animal illud quantum in se est mares generaturum: etsi sanè ibi Galenus ἐν τῷ τραγᾷν vtramque affectionem, nimirum vocis mutationem, & testium tumorem coniungere videtur locum Hippocratis lib. 6. Epidem. Eodem certè pertinent, quæ ab Hippocrate dicta sunt, videndum vter testis promineat (qui affectus τράγος dicitur) si dexter, mas; si verò sinister, fœmina portenditur: cùm enim primùm partes genitales intumescunt, voxque quodammodo in asperiorem, & grauiorem mutatur, (id enim est τραγᾷν) tunc obseruare iubet Hippocrates, vtra partium sit robustior. Quæ enim prius intumescunt, & incremento abundant, eæ vtique robustiores existunt. Atque inde contingere arbitror, vt Alexander Aphrodisiensis hanc vocis immutationem non simpliciter τραγᾷν, aut τραγίζειν dixerit, sed βράγχει τραγᾷν, vt eam raucam vocis immutationem indicaret. Sunt, qui τράγον, & τραγίζειν apud Hippocratem dici velint de iuuenibus venerem expertis, eamque hircina libidine appetentibus, tuncque hircum olentibus, quos hircosos, & hirquitallos antiqui, vt suprà ostendimus, dicebant, vt τραγίζειν hirquitallire; sic enim Festo hirquitalli dicuntur pueri primùm ad virilitatem accedentes, sic ab hircorum libidine dicti. Sunt qui τραγᾷν, siue τραγίζειν hircissare etiam vertunt, & hircum referre nimirum lasciuia, siue

Τραγᾷν quid.
Hirquitalli qui.

D libidine, accipiturque etiam pro hircum olere, siue hircosum esse: vnde ὑπερτραγίζω, idest, supra modum hircum oleo. Dioscorides de Sampharitico nardo: ὑπερτραγίζοντα τῇ ὀσμῇ, hoc est, hircorum virus supra modum redolentem. Apud Theophrastum vites τραγᾷν dicuntur, quæ fructu carentes fronde luxuriant, & pauperiem fœtuum compensant vbertate foliorum: sic enim hoc vitium Palladius notat in Nouembri. Existimatur autem esse metaphora ab hircorum natura, qui cùm veneri dediti sunt, macriores sunt, & semine magis abundant: Vbi verò obesiores facti sunt, fiunt ad gignendum quoque tardiores, minusque fœcundi. Sicut nimirum soli vbertas vitibus est infœcunditatis causa, efficitque vt sine fructu luxurient, & minus se profundant, quod Aristoteles quoque indicat, nam cùm dixisset nonnullos nihil omninò seminis emittere, idque non præ imbecillitate, sed quia absumitur in corpus, vbi per habitum corporis bonum carnulenti, & pinguiores euaserint: ὅμοιον δὲ, inquit, καὶ τὸ περὶ τὰς τραγώσας ἀμπέλους πάθος, αἳ διὰ τὴν τροφὴν ἐξυβρίζουσι. ἐπεὶ καὶ οἱ τράγοι, πίονες ὄντες, ἧττον ὀχεύουσι. διὸ καὶ προλεπτύνουσιν αὐτούς, καὶ τὰς ἀμπέλους τραγᾶν (ἀπὸ τοῦ πάθους τῶν τράγων) καλοῦσι. Quæ Gaza sic vertit: Similis & vitibus affectio incidit, quæ nimia alimenti copia luxuriant, & hircire tantisper dicuntur: Nam & hirci pinguescentes minus seminis habent, quamobrem solent antè eos extenuare. Et vites hircire (ab ea ipsa

Τραγᾷν in vite qd.
Vitib. quid sterilitatis causa.
Lib. 1. de gener. anim. cap. 18.

hirco-

hircorum affectione) dixerunt. Et rurſus alibi ait: αἱ δὲ τράγοι, πίονες ὄντες, ἧττον γόνιμοι εἰσὶ· ὡς καὶ τὰς ἀμπέλους, ὅταν μὴ φέρωσι, τραγᾶν καλοῦσι. ideſt, eodem interpret. Hirci pingues minus fœcundi ſunt, quorum argumento vites, quoties per nimiam alimenti copiam luxuriantes (quæ poſtrema verba græcus textus non habet) fructum non ferunt, hirceſcere ruſtici dicunt. Theophraſtus ἀς τραγώσας ἀμπέλους fructum non ferre ait, vbi tamen vulgatæ editiones mendoſe τραγώσαι legunt: vbi τραγώσας ἀμπέλους. Idem alicubi ἐξ ὑπερβολῆς δὲ, inquit, καὶ τὸ τραγᾶν ταῖς ἀμπέλοις, καὶ ὅσοις ἄλλοις ἀκαρπεῖν συμβαίνει διὰ τὴν εὐβλαστίαν: quod Gaza Plinium ſecutus ſic vertit. Articulatio quoque vitis nimietati prorſus tribuitur, & quęcunque fructificare nequeant, propter luxuriem germinis eodem proculdubio pertinent. Idem rurſus alibi: Ἡ δ᾽ ἄμπελος τραγᾷ τότε δὲ μάλιστα αὐτῇ ἐστὶ πρὸς τὸ ἀστροβολεῖσθαι. ἢ ὅταν ὑπὸ πνευμάτων βλαστοκοπηθῇ, ἢ ἐὰν τῇ ἀργίᾳ συμπαθῇ ἢ τρίτον ὕπτια τμηθῇ. Vertit ille: Vitis hirculatur quod eius præter ſyderationem potiſſimum eſt, aut cùm germina à flatibus fuerint abſciſa, aut cùm imperitia culturæ fuerint læſæ, aut tertium cùm in ſupinum fuerint, exciſa. Quæ cùm Theophraſtus eiſdem verbis repetat nisi quod pro συμπάθῃ, ibi legitur συντμηθῇ, pro τραγᾷν autem τρυγᾷν deprauatè ſcilicet, Gaza tamen vertit ſic: vitis autem articulatio venit, aut flatu ablatis germinibus, aut imperitia culturæ conciſis, aut tertiò in ſupinum exciſis: quia ſcilicet Plinio hoc vitis vitium articulationem vocari videtet. Τραγάκανθα, quaſi hirci ſpina, quo modo Gaza apud Theophraſtum latinè tranſtulit, herba eſt ſpinoſa, ſiue, vt inquit Dioſcorides, quæ ſpinas albas robuſtas, rectas inter folia occultat. Aiunt ſpinarum earum barbulas nomen plantæ dediſſe: Cæterùm Marcellus Vergilius in vetuſtiſſimo Dioſcoride latino Longobardis literis ſcripto repertum à ſe ſcribit tragacantham compoſito nomine à Græcis nominatam, quoniam ſpinoſa, & tragio, quæ Cretæ peculiaris ſtirps eſt, congener, & ſimilis ſit. Officinæ ſimiliter tragacantham nuncupant, quo tamen nomine potiſſimùm gummi ex ea manans & ipſæ, & veteres intelligunt, licet ipſæ corruptè gummi dragaganthi dicant. In Gallo prouincia, potiſſimùm circa Maſſiliam rameboue, ideſt, ſurculus hircinus nuncupatur, teſte Dalechampio.

Lib. 5. gen. anim. c. 14.
Lib. 1. c. 5. de cauſ.
Gaza vertit vites quæ hirculãtur.
Lib. 5. c. 10. de cauſ.
4. hiſtor. plant. c. 16.
5. de cauſ. c. 13.
Lib. 17. cap. 24.
Τραγάκανθα.

Τράγιον quid.

Τράγιον herba eſt, teſte Dioſcoride, in ſola Creta naſcens folijs & virgis lentiſco ſimile, ſed minoribus omnibus. Ferunt, inquit, ſagittis vulneratas ſylueſtres capras hoc ſibi frutice mederi, paſtiſq; eo decidere cuſpides; ſed mox apud eundem alterum tragium deſcribitur, quod & tragoceros dicatur, quod cum priore nihil, quàm nomen, commune videtur habere, cuius tamen alia videtur ratio; ſic enim dictum ait, quòd folia eius hirci odorem per autumnum ſpirent. Deſcribit autem hoc folijs ſcolopendrijs, & radice ſylueſtris raphani tenui, & candida, quam crudam, vel coctam à dyſentericis ſi edatur, prodeſſe aſſerit. Hoc nouiſſimum tragium nonnulli eſſe putant, teſte Dalechampio, & Bauhino, quæ vulgò lunaria minor, & lunaria botrytis, ſiue racemoſa nuncupatur: Conſtare enim ait Dalechampius folia eius grauiter olere inclinante æſtate, guſtu ſicca eſt, & admodum adſtringens: ipſe interim in appendice lõgè aliam exhibet, & ſic delineat: circa riuulos, & aquoſa loca nonnunquã & in montoſis frequens naſcitur tragium alterum Dioſcoridis radice longa, tenui, candida, ex qua prodeunt lignoſi tanquam ſurculi graciles digito non longiores è quibus conſurgũt folia multa, ſimul longa, quę rurſum multis foliolis à latere vtrimque diſpoſitis cinguntur, ſaxifragiæ rubræ trichomanis modo, paulo longioribus cuiuſmodi in aſpleno apparent, quæ lanuginoſa præſertim minora, quæ inter alia oriuntur. Flores huius plantæ iam primùm tunc temporis incipiebant apparere, ita vt nondum potuerit illos exactè cognoſcere. Flos violaceus, & fuſcus oui figura ſtipatus ſui & peculiaris pediculi faſtigio euehitur. Incolæ hanc plantam ſecudes appellant, quo nomine & Arabibus fuit cognita, præſertim Auicennæ, qui cap. 679. facultatem illi adſtringentem attribuit, & dyſentericis vtilem eſſe tradit. Hæc ille. Plinius alicubi tragium primum folijs, virgis, & ſemine iunipero ſimile facit, vbi etiam tragonin vocat, cùm tamen alibi inquiat: tragium fruticem ſola Creta inſula gignit, terebintho ſimilem & ſemine, quod contra ſagittarum ictus efficaciſſimum tradunt. Heſychius, & Varinus τραγεῖον vocant penultima circumflexa, & nihil quàm herbæ genus eſſe docuerunt Guilandinus, & Dodonæus in hiſtor. plant. gallica hoc tragium iudicarunt eam, quæ vulgò fraxinella à ſimilitudine foliorum cum fraxino, vulgò dictamnus albus ab officinis nuncupatur. Quorum ſententiæ libenter ſubſcriberem, ſi certò conſtaret, tragium hoc ad hircino odore nomen accepiſſe. Celebratur & tragonia à Plinio his verbis: Tragonia herba qualis ſit, nõ traditur: Credo & falſum eſſe promiſſum Democriti (portentoſum enim eſt) ad alligatam triduo abſumere lienes. Geſnerus hanc Plinij tragoniam, alterum Dioſcoridis tragium eſſe credit.

Triticum hircinum quid.

De trago frumento, ſiue tritico ſuprà inter æquiuoca diximus. Aliud frumentum Saracenicum vocatur, quoniam ex Africa primùm delatum ſit, quod Germani inferiores bockvveit, ſiue buckvveit, id eſt, hirci, aut fagitriticũ appellant. unde græcè τραγόπυρον, & φηγόπυρον dixeris, latinè hircotriticũ, & fagotriticum: Peritiores eryſimum uolunt eſſe Theophraſti, Plinij uerò, Latinorum que irionem,

A nem, cerealem nimirum, nam aliàs erysimum olus est, tragus verò ocymum, vel ocynum antiquorum esse putauit, quod seri consueuit pabulis pecorum, quia eo ita nutriantur, vt breui tempore hoc pastu mirum in modum saginentur, vt hinc fortè, dummodo benè sentit Tragus, ab hirco nomen inuenerit. Est & tragopogon, idest, hirci barba Theophrasto, & Dioscoridi breui caule, folijs croci, radice longa, dulci, magno super caulem calyce, è cuius summo semen nigrum dependet, seu potius, vt ait Theophrastus, super caulem calyx amplus, de cuius summo vertice barba prolixa, incana dependet, vnde nomen accepit, notissima nobis duo eius genera, vnum flore luteo, alterum purpureo, quod rarius. Apud Plinium, vbi habet: *reliqua vulgarium in cibo apud eos herbarum nomina chondrylla, hypochoeris, caucalis, anthriscum, scandix, quæ ab alijs tragopogon vocatur*; locus mancus est, legendum enim scandix, & quæ ab alijs tragopogon vocatur. Galenus ἀιγοτραγοπώγωνα ladanum exponit, quod ab hircorum barba, vt dictum est, colligatur, & Arabici scriptores multi, quod dignum est notatu; Ledum fruticem, ex quo ladanum colligitur, barbā hircinam vocant: sic Syluaticus: barba hircina, inquit, & rosa canina ab hircis appetuntur. Idem Alcheratip herbam hircinam interpretatur, & alibi lac de Sesti, herbam hircinam, vel hypoci-

Tragopogon herba qua. Lib. 21. cap. 15.

B sthidem, & Chrisomum linguam hircinam, centumneruiam. In veteri expositione uocabulorum Auicennæ alauim exponitur genus calaminthæ, & aliud quod calaminthам hirci uocant. Est & inter orchides, idest, testiculos tragorchis dicta, idest, testiculus hirci ab odore, quo hircum florescens refert: Sed & flores in longa ueluti spira, & retorta desinentes hirsutiem tragi æmulantur. Tragoriganum, quasi hircinum origanum dicas, sic dictum, ut conijcit Dalechampius, quòd pabulo gratum sit hircis, ut onitis asinis, improbatq; eos, qui ab hircino fœtore sic dici uolunt. Gesnerus uerò arbitratur nomen hoc ab hircis et impositum, quòd in cibo libidinem stimulet. Tragonaton legitur apud Dioscoridem de lychnide syluestri, ubi tragoceros etiam anemone, & aloe cognominantur. Item tragium alterum, quod Romani inde facto nomine cornulacam appellasse uidentur, quamuis in historia eius nulla cornuum similitudo, sed odor tantùm hircino similis exprimitur. Andreas Matthiolus à quibusdam saxifragiam hircinam uocari scribit, herbam pimpinellæ similem propter odorem radicis, Germani, teste Gesnero, hanc pimpinellam uocant, nos etiam pimpinellā Romanam, quidam pimpinellam hircinā. Quærendū nunquid sit natrix Plinij, herba uidelicet, cuius radix euulsa uirus hirci redolet, ut ipse testatur. Aristophanes κοττοτράγα,

Tragoriganum cur sic dictum.

C κρεθοτράγα, quod oleastri baccis, & hordeo uescantur vocat aues, nimirū ἀπὸ τοῦ τραγεῖν, quod est edere. Τραγοπανάδα autem quam plures affirmant, maiorem aquila, cornua in temporibus incuruata habentem, ferruginei coloris, tantùm capite phœnicis Plinius fabulosam putat. Scio tamen nostra tempestate auem aquilina fetè magnitudine in aere uisam, quæ cornu in naso gerat, quæ fortè rhinoceros auis fuerit, cuius iconem suo loco exhibui, nec aliam intellexerit fortè Solinus Aethiopicam quandam auem capite arietinis cornibus armato tragopam dici asserens, sed & Pomponius Mela eiusmodi aues, quæ cornibus insigniuntur tragopamenos appellauit: Est item quæ Plinio trago uocatur, & ex Hylę authoritate à cauda de ouo exire scribitur. Robertus Constantinus loxiam esse conijcit, quam Germani à rostri obliquitate krutzuogel, quasi cruciatam uocant, & à uoracitate ita dici. Iam uerò ab hirci similitudine, & cerui nomen tragelaphi factum est, de quo suo loco. Bezoar, siue bezar, & magis corruptè bazar, ut Indi appellant, propriè pazar, vocatur, à pazan. i. hirco, cum Arabibus tū Persis, & Corasonæ incolis, ut scribit Garzias ab horto; sed de hoc etiam suo loco. Αντίτραγος quæ auris pars sit, suprà dictum est in synonymis. Tragœdia, unde sit dicta diuersimodè traditur: Martinus Antonius Delrius in prolegomenis in

In auibus. Lib. 10. cap. 49.

D Senecæ tragœdias diuersorum super hac re sententias collegit. Tragœdia, inquit, prius τρυγῳδία appellata, vel quod in Attica vindemialibus inuenta sit κατὰ τὸν τῆς τρύγης καιρὸν, inquit Athenæus, olim namq; τρὺξ vinum recens dicebatur, & vindemia τρυγητός, & apud Atticos Liberi patris cantoribus, Liberalibus, pro corollario vinum dabatur. cuius rei Diomedes lib. 3. Lucilium laudat authorem. Primi verò illi Tragici nihil præter Dithyrambos canebant, vnde mihi videtur Aristophanes falsè Euripidis tragœdiam τρυγῳδίαν nominasse, quasi parum sobrij authoris fabulam. Tragœdiam tamen alij dici volunt quasi τραχεῖαν ᾠδὴν ab aspero, & graui sono, qualis est elephantorum barritus, qui non sonant λιγυρὸν, sed (vt Plutarchus in Pyrrho) φοβερὰν καὶ τραχεῖαν vocem edunt, vt suspicer apud Lucianum in Zeuxide mendosè illis stridorem tribui, & pro τετραγώνον dicendum τραχυτάτον. Non desunt, qui ab hirco nomen ducunt, qui τράγος Græcis: vel quod ille Bacchi hostia Virgilio, Ouidio, cæterisque, & tragœdia in initio solas Bacchi laudes cōtinebat; Vel potiùs à premio tragœdorum, quod hircum fuisse censent Seruius in Eclogas, & Donatus in Terentium, & Horatius ad Pisones.

Tragœdia unde sit dicta. Lib. 2. In Acharnens.

Carmine qui tragico vilem certauit ob hircum.

Aut sanè vter musto plenus si Diomedi, & Thomæ Mag. credimus, qui priscæ vocis τρυγῳδίας analo-

analogiam reddunt. Significat etiam τρύξ vini fecem, & quia olim peruncti fecibus ora tragœdi recitabant, putabant nonnulli nominis cauſam inde proſluxiſſe. Præterea Ariſtophanes hos actores τρυγοδαίμονας vocat, quia inquit Scholiaſtes τῇ τρυγὶ χριόμενοι, ἵνα μὴ γνώριμοι γίνωνται ἔλεγον τὰ αὐτῶν ᾄδειν ποιήματα κατὰ τὰς ὁδοὺς ἁμάξαις ἐπικαθήμενοι, idest, quia fecibus obliniti, vt non dignoſcantur, cum poemata ſua in vijs recitant plauſtris ſuperſtantes. Quod expreſſit Horatius:

In nubib.

> *Ignotum tragicæ genus inueniſſe Camœnæ*
> *Dicitur, & plauſtris vexiſſe poemata Theſpis,*
> *Quæ canerent, agerentque peruncti fecibus ora.*

Addit & alias nominis notationes Etymologiſtes, quæ minus placent: dictam, quod chori tragici tetragoni formam obtinerent: quod choris ad voluptatem ſpectantium Satyri adhibebantur, qui τράγοι dicti, vel illudendi, & conuiciandi cauſa, vel propter hirſutum, & ſetoſum corpus, vel hircinum in morem ad res venereas propenſionem; quod denique perſonarum, quæ chorum agebant, capilli caprorum inſtar erigerentur. Tantum Delrius. Inuenio etiam qui tragœdiam ab hirco deflectunt non hircum animal, ſed vtrem hirci muſto refertum præmium fuiſſe contendentes, eoq; alluſiſſe volunt Virgilium, dum inquit:

> *Mollibus in pratis vnctos ſaliere per vtres.*

Nimirum exhauſtos vino vtres poſtea inflaſſe, atque per eos ſaltitaſſe Athenis in feſtis Bacchi, quæ ἀσκωλία dicebantur, vnde ἀσκωλιάζω eſt per vtres altero pede ſalto. Cohircinationem concinnè Apuleius dixit extremam laſciuiam; *Quæ tamen omnia in paucis annis ita hic degulator ſtudioſè in ventrem condidit, & omnimodis cohircinationibus dilapidauit.* De eriphia herba ab eripho, ideſt, hœdo dicta ſic Plinius: Eriphiam multi prodidere. Scarabæum hæc in auena habet ſurſum deorſum decurrentem cum ſono hœdi, vnde & nomen accepit. Hac ad vocem nihil præſtantius eſſe tradunt. Videntur ſanè magi hoc ex ea ad vocem remedium commenti, quod vocalis, aut ſonorus potiùs in ea ſcarabæus, ſi credere libet, diſcurrat. Ruellius verò tanquam ex eodem Plinio: Eriphia, inquit, ſeptem lanuginoſis ramulis apij modo foliatur, purpureo flore, & eo quidem perenni, ſemine fabaceo, totidem radiculis, quot ramis; Et mox: Vidimus, inquit, in editiſſimis montibus inter ſaxa herbam apij folijs, ramoſam, leui lanugine pubeſcentem, purpureo flore adhuc exitu autumni, & per hyemis initium emicante, ſemine fabaceo, ramulis pluribus foliatis, rubentibus, radice craſſa, longa, ſed non animaduerti, ſi tot radiculis fibrata eſſet, quod eſt ramulis brachiata, eam tamen crediderim ranunculi genus eſſe, quod flore purpureo à Dioſcoride notatur. Ego apud Plinium non alia de eriphia quàm quæ citaui, verba reperio.

In Apolog.
Eriphia herba.

PHYSIOGNOMONICA.

Stupiditatis ſigna phyſiognomonica.
Lib. 5. de gener. anim.

QVORVM vox acuta eſt, & clamoſa μάργοι, ideſt, ſtupidi ſunt, inquit Ariſtoteles, propter ſimilem caprarum vocem; item quorum oculi ſunt οἴνωπες, & ἀναφέρονται ἐπὶ τὰς αἶγας, referuntur ad capras, vt vertit Gaza. Quid ſi pro οἴνωπες, inquit Geſnerus, legas αἰγωποὶ, nam ægopos oculos, inquit Cælius, ſubglaucos aliqui intelligunt, & caprinos, & Ariſtoteles ipſe aliàs: oculi, inquit, quorundam animalium toto genere ſunt, aut cæſij, nonnullorum caprini, vt caprarij generis, ſic enim Gaza reddit hæc verba græca: Τῶν δὲ χαροπὸν ὅλον τὸ γένος, ἢ γλαυκὸν, ἔνια δ' αἰγωπά, καθάπερ τὸ τῶν αἰγῶν αὐτὸ πλῆθος. Nec moueor quod latinus interpres barbarus legit οἰνωποὶ, tranſtulit enim, quibus vino colore ſimiles ſunt. Apud Adamantium nihil reperio, quod huc faciat. Scio οἰνωπὸν in cenſu colorum eſſe, nam & οἴνοπα πόντον, & οἴνοπας βόας poetæ dicunt, Grammatici nigrum exponunt, & bubus oculos nigros eſſe Ariſtoteles loco iam citato ſcribit. Vinea vrina (vt Actuarij interpres reddit, nec dubito quin græcè οἰνωπὸν legatur) hepatis colore exiſtit, aut vini, paulo quam rubrum eſt nigrioris, quale vel exiguum plurimæ aquæ mixtum adhuc rubicundo colore ſpectatur. Vinco paſſeus intenſior eſt, maximè ſimilis paſſo, quod ex vua nigra conficit. Huiuſmodi etiam cerasi fructus color eſt; Sed de nigris oculis Ariſtoteles proximè dixerat, & nigricantes colores nō conueniunt capræ, cum ad lucem noctu ad fundendam minimè idonei ſint. Hactenus Geſnerus. Quod ſi verò pro οἰνωποὶ legamus αἰγωποὶ, manifeſtiſſima apparebit contradictio in philoſopho, qui alijs clariſſimis verbis, agens de varietate oculorum in quibuſdam animalibus habet ſic: Ὀφθαλμοῦ τὸ μὲν λευκὸν, ὅμοιον, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, πᾶσι, τὸ δὲ καλούμενον μέλαν, διαφέρει. τοῖς μὲν γὰρ ἐστὶ μέλαν, τοῖς δὲ σφόδρα γλαυκὸν, τοῖς δὲ χαροπὸν, ἐνίοις δὲ αἰγωπόν. Τοῦτο δ' ἦθους βελτίστου σημεῖον, καὶ πρὸς ὀξύτητα ὄψεως κράτιστον, hoc eſt, interprete Theodoro, candidum oculi magna ex parte ſimile

A le est in omnibus, at quod nigrum dicitur, variat, alijs enim atrum, alijs admodùm cæsium, alijs fuluum, alijs caprinum, quod morum optimorum indicium est, & ad cernendi claritatem primatum obtinet: nisi dicamus eos caprinos mores referre, hoc est, stolidis similes esse, qui integros oculos caprinis similes habent: contrà verò, qui nigrum oculi peculiariter caprino simile habent, optimè cernere, & bonorum esse morum. Idem Aristoteles, qui hirsuta crura habent libidinosos esse scribit instar hircorum; & apud Adamantium legimus τράγῳ ἐπιφαίνεται τὸ μάργον, idest, hirco indicatur stultitia.

Libidinis physiognomicon.

PROVERBIA.

AIX Μάχαιραν, seu potius, ut in omnibus Græcorum lexicis habetur, αἲξ ἑαυτῇ τὴν μάχαιραν, idest, capra gladium, subaudi reperit. Conuenit in eos, qui ipsi reperiunt, quo pereant. Ortum autem esse adagium aiunt ab eiusmodi quodam euentu: B Olim cùm Corinthij Iunoni Acrææ, cuius ędem à Medea structam aiunt, rem diuinam facere pararent, atque hi, qui ad præbendam hostiam erant conducti, defossam in cultro oblitos sese assimilarent, capra pedibus exscalpens, prodidit, itaq; mactata est. Quidam adagium sic efferunt, αἲξ δοῦσα τὴν μάχαιραν, idest, capra cultrum præbens: Quidam hoc pacto εἰς τὴν μάχαιραν. Similiter cùm quis sibi ipse author est mali, dici solet ἡ αἲξ καθ᾽ ἑαυτῆς τὰ κέρατα, idest, capra contra se cornua. Desumptum adagium est ex apologo quodam, vbi capra quæpiam dicitur, cùm esset iaculo vulnerata, circumspectans vndenam id mali sibi euenisset, arcum contemplans caprinis cornibus compactum dixisse, κατ᾽ ἐμαυτῆς ἔφυσα τὰ κέρατα, idest, in meam ipsius perniciem produxi cornua, sed & hoc: αἲξ εἰς τὴν ἑορτήν, idest, capra ad festum, dici potest, vbi quis commodè in suam perniciem offert sese: Nam in festis, maximè Bacchi capram immolabant, aut vbi quis in tempore ad negotium aliquod accederet. *In agro surculario capras.* Deflecti potest ad eos, qui noxiarum rerum admixtu corrumpunt teneram ætatem. Desumptum ex Varrone, qui hoc dictum veluti legē agricolarum affert: Colonus in agro surculario ne capras compascat. Αἰγῶν ὀνόματα. Prouerbium affertur de re friuola, & inutili: nam cùm similes inter se C capræ sint, stultè operam collocat, qui illis nomina, quibus dignoscantur, imponit, quippe cùm ista creari soleant in differentibus speciei discriminis gratia, quod in caprarum genere nullum est, aut exiguum admodum. Eum ergo qui similium rerum colluuiem congerit, caprarum nomina recensere dictitabimus. Refertur in Suidæ collectaneis. Sed quod capræ non differant, falsum est: color enim non omnibus idem & alia quædam diuersa habent. *De lana caprina*, ex Horatio:

Capra cultrum.

Capra contra se cornua.

Capra ad festum.

In agro surculario capras.

Caprarum nomina recensere.

> *Alter rixatur de lana sæpe caprina,*
> *Propugnat nugis armatus.*

de re inutili, & minimi momenti. οὐ δύναμαι τὴν αἶγα φέρειν, ἐπιτίθετέ μοι βοῦν. idest, capram portare non possum, imponite mihi bouem. Vbi quis quod leuius est recusat, & quod multo sit intolerabilius, imponi sibi postulat Veluti si quis impatiētia paupertatis vsuris inuoluat sese, quod onus vix diuitibus sit tolerabile. Αἲξ οὔπω τέτοκεν, ἔριφος δ᾽ ἐπὶ δώματα παίζει, idest, capra nondum peperit, hœdus autem ludit in tectis. In illos, qui postrema perfectaque aggrediuntur, præteritis ijs, quæ præcessisse oportuit, aut qui gloriantur iam assecutos sese, cuius ne fundamenta quidem sint iacta: aut qui rem agunt præposterè. Prius enim est peperisse, quàm vt hœdus ludat in tectis; D refertur a Zenodoto. τῆς μητέρος ὡς αἲξ καλεῖται, idest, matris vt capra dicitur. In spurios dici videtur, quorum pater incertus est, eaque gratia à matre denominantur: ductum ab hœdis, qui in caprilibus à matre dignoscuntur, nam à patribus haudquaquam possis. Manet etiam hodie vulgi iocus apud Germanos, quo dicunt sapientem esse filium, qui patrem suum norit. Hoc ab Homero manasse videtur, apud quem Telemachus rogatus, num Vlyssis esset filius, respondet ad hunc modum:

> *Μήτηρ μέν τ᾽ ἐμέ φησι τοῦ ἔμμεναι, αὐτὰρ ἔγωγε*
> *Οὐκ οἶδ᾽, οὐ γάρ πώ τις ἑὸν γόνον αὐτὸς ἀνέγνω.* Idest,
> *Esse quidem illius mater me ait, Ast ego sane*
> *Nescio, nemo suum patrem vnquam nouerit ipse.*

Κἂν αἲξ δάκῃ ἄνδρα πονηρόν, idest, vel capram mordeat nocentem: capra minimè alioqui mordax est, sed improbis omnia sunt infesta: reperitur in collectaneis Diogeniani: Simile est cum eo, *etiā improbum vel mus mordeat*, & vtroque significatur, quacunque ratione vindictam non deesse malis, sed eo aliquo pacto meritas dare pœnas. Competunt in eos, qui de re quantumuis friuola rixam mouent, seque læsos quæruntur, & offensos simulant, ne quid dent. Αἲξ σκυρία, capra Scyria.

ria. Zenodotus huius prouerbij Chryſippum citat tum authorem, tum interpretem. Conuenit in cos, qui beneficium maleficio corrumpunt, aut qui virtutes adiunctis vitijs contaminant; atque obſcurant, quive rectè inſtituta non rectè finiuut, veluti capra Scyria, quæ cùm fera ſit, mulctrũ, quod lacte impleuerat, ipſa rurſus euertit, atque hoc modo beneficium, quod dederat, eadem perdidit. Alij putant dici in eos, vnde plurimum emolumenti capitur, propterea quod eius regionis capræ maximam lactis vim reddere dicantur, vt ſuprà nos iudicauimus. *Dic de tribus capellis*: In eum videtur ſeu prouerbio torqueri poſſe, qui multa extra cauſam, quæ ſunt, & ad rem nihil attinent, dicit. Deſumptum ex hiſtoria, quam Martialis lepidiſſimo epigrammate refert, quod nos modò ſuo loco recitauimus. Ἐλεύθεραι αἶγες ἀρότρων, ideſt, immunes capræ ab aratris. Hemiſtichium heroici carminis prouerbiale dictum olim ab ijs, qui ſe ab onere quopiam, aut moleſtia liberatos glorientur. Veluti ſi quis paraſitus iactet facilitatem ſuam, quòd ad Reip. munia non vocetur, cùm ad nullam honeſtam functionem ſit appoſitus: author eſt Zenodotus. Αἶγα τὴν οὐρανίαν ἐπιτέλλουσαν ἐθεάσαντο, ideſt, capram cæleſtem exorientem aſpexerunt. Hoc dici ſolitum in eos, quibus omnia feliciter, exq; animi ſententia ſuccederent, propterea quòd antiquitus opinione vulgi comprobatum eſt, qui capram illam Iouis altricem, & ob id in ſiderum relatam numerũ conſpexiſſent, quicquid votis conciperent, eius cõpotes futuros. Similiter cùm affatim omnia ſupereſſe ſignificamus, Ἀμαλθείας κέρας i. copiæ cornu dicimus, translatũ & hoc ex perueruſta fabula, quæ variè apud authores narratur, vt ſupra indicatum eſt in fabuloſis. Iſtiuſmodi titulum Phocion quidam peripateticus libro ſuo indidit, vt teſtatur Aulus Gellius. Plinius item oſtendit Græcos aliquot hanc inſcriptionem nimis arrogantem ſuis commentarijs impoſuiſſe tanquam nihil in eis non contineretur, & quiduis inde peti, atque accipi poſſit. Lucianus de mercede ſeruientibus: Καὶ ἕξεις τῆς Ἀμαλθείας κέρας, καὶ ἀμέλξεις ὀρνίθων γάλα, ideſt, & habebis copiæ cornu, & lac gallinaceum emulgebis. Philoſtratus Dionem Sophiſtam appellat ἀμαλθείας κέρας, velut omni genere virtutum expolitum. Plautinus quidam ſeruus epiſtolam quandam copiæ cornu vocat, quod plurimum ex ea commodorum capi poſſet. Aulus Gellius: Et ſimul dat mihi librum volumine, doctrinis omnigenis, vt ipſe dicebat, præſcatentem. Accipio cupidus, & lubens tanquam ſi copiæ cornu nactus eſſem. Apud Athenæum Philoxenus ſecundam menſam varijs cupedijs inſtructam copiæ cornu vocat: citatur à Suida carmen huiuſmodi.

Dic de trib. capellis. *Immunes capræ ab aratris.* *Copia cornu.* *Lib. 14. c. 6.*

Ἔνθ' ἵνα μοι βίος ἐστὶν ἀμαλθείας κέρας αἰγός. ideſt,
Capra vbi Amalthea præbet mihi pabula cornu.

Effertur adagium hoc quoque pacto αἲξ οὐρανία, vel οὐράνιος, ideſt, capra cæleſtis. Comœdia vetus notat Polyagrum quendam (vide inter cognominata) vxorem ad quæſtum proſtituentem, quam cæleſtem capram vocat, ob immenſum quæſtum, vt teſtatur Plutarchus in comm. de audiendis poetis. Εὐδαίμων Πολύαγρος οὐράνιον αἶγα πλουτοφόρον τρέφων, ideſt, fortunatus Polyager (ideſt, multorum agrorum poſſeſſor) cæleſtem capram opes adferẽtem alens. Idem alibi aduerſus Stoicos ὁ δὲ τὴν στοϊκὴν λαβὼν ἀμαλθείαν, ideſt, at qui Stoicam acceperit amaltheam: irridens paradoxa Stoicorum, qui ſuo ſapienti tribuunt vniuerſa, diuitias, libertatem, ſanitatem, regnum. Hæc itaque ex authore adagiorum. Heſychius verò, & Varinus, capram cæleſtem interpretantur candidæ fabæ genera, qua calculos, & ſuffragia ferebant. Conſimiliter Suidas, & inſuper, Cratinus inquit, eos, qui munera accipiunt, ab ijs nutriri ait, vt Iupiter ab amalthea capra nutritus eſt. Alij res illas, ex quibus magna lucri, & pecuniæ augendæ occaſio fit, ita nominant. Aliàs verò, rurſus inquit, capra cæleſtis de illo, qui, quæ cupit, conſequitur omnia: ferunt enim Iouis capram inter ſidera locatam, qui primus orientem aſpexerit per omnia voti compotem futurum. Citatur ab Euſtathio parœmia heroici verſus lege aſtricta eiuſmodi:

Capra cæleſtis. *Odyſſ. 9.*

Αἰγὸς ἐπὶ πρωτῦνος ἐρυθρᾶ σπὴρα ἀρίστη. ideſt,
Annicula capra ruſſa pera optima fertur.

Capra annicula pera.

Videtur autem conficta ad commendationem puellaris ætatis; ſunt enim πρωτῦνες anniculi agni, vt exponit Heſychius. Vſus eius accommodabitur, ſi quando eundem iuuenem præclaræ ſpei, & modeſtum laudabimus, qui poſtea ſenij vitio moroſior redditus, intolerabilis euaſit. ἡ αἲξ τὸ κιννάμωμον, ideſt, capra cinnamomum, videlicet ſequitur, aut amat. Euſtathius dici teſtatur in eos, qui rem quampiam impensè amant, & feruidè depereunt. Cinnamomum ſurculus eſt Arabicus miræ fragrantiæ viti non diſſimilis, qui naribus admotus odoris gratia, voluptatis plena lachrymas etiam inuitis elicit, vt ex Porphyrio annotat ille in Dionyſij Afri commentarijs, adamaturque vehementer ab indigenis capris. Philoſtratus originem adagij docet. cùm namque oſtendat capram documentum præbere bonitatis cinnamomi, ita ſubiungit: Si quis capræ porrigat cinnamomi ſurculum, ea catuli inſtar admurmurat, abeuntemque ſequitur, naribus quantum poteſt admotis, atque adeo repulſa non aliter quàm ſi pabulum denegatum foret, quiritatur. αἶγα ὡ θαυμαστ,

Capra cinnamomum. *Lib. 3. de vita Apollonij.*

A καύματι, idest, caprarius in æstu. De intempestiua libidine, vt & illud, *Lydus in meridie*. Nam his oris, caprarij dum seductis gregibus in vmbra latitant, lasciuire soliti scribuntur. Zenodotus vtrumque refert adagium, & item Suidas. Poterit ad quamuis voluptatem accommodati, non in tempore adhibitam. *Bubulcus antea, nunc caprarius*: ex Idylio primo Theocriti:

Βώτας μὲν ἐλέγευ, νῦν δ' αἰπόλῳ ἀνδρὶ ἔοικας. idest,

Caprigeni gregis es ductor, paulò antè bubulcus.

De ijs, qui in peius degenerant, ab equis quod dicitur ad asinos, vel qui personam sustinere nequeunt, aut tueri, quam præ se ferunt, vel qui placidos mores in asperos commutant, humani prius, & mites, nunc crudeles, & efferati. Natum videtur à boum, & caprarum ingenio, quod processu temporis bubulci, caprarijque in consuetudinem rapiunt, animantiumque istorum mores imitantur. Boues vt sunt placidi, & mansueto ingenio, ita & eorum magistri: Contra caprarij salacitate & intractabili feritate captas æmulari creduntur contagione in naturam abeunte. Αἰγὶς ἐπέχιλας, idest, Aegis venit. Suidas indicat prouerbio dici solitum de ijs, qui petulanter, & impudenter agerent, refertque ex Pherecrate, ὤμοι κακοδαίμων αἰγὶς ἔρχεται. Aegis autem Græcis varia significat, pelliceum tegmen, quod gestant Afri; præterea maris intumescentis vndas, & procellas ventorum, idque lingua Dorica, vnde ἐπαιγίζειν reperitur pro vehementer flare. Alij malunt esse, quid è coronis contextum, aut rete ex corona menthæ contextum: sic aiũt vsurpatũ apud Herodotum, & apud Lycurgum. Nec desunt, qui putent significare Sacerdotem, quæ Athenis solita sit ferre sacram Aegidem, eaque ingredi ad eos, qui nuper duxissent vxores. Apparet in huiusmodi sacris multum fuisse licentiæ. Καρικὸς τράγος, idest, Caricus hircus. Diogenianus indicat dictitatum de vilibus & contemptis. Hesychius indicat vsurpatum à Sophocle. Fieri potest, vt prouerbium eò respiciat, quod Cares pro hirco solent immolare canẽ, vt indicatum est in prouerbio Caricum sacrificium. Ὁ Θμουιτῶν τράγος, idest, Thmuitarum hircus, de mulieroso homine, in quem adhinniunt quodammodo scorta, ad vnius nutum parata: D. Clemens in Protreptico loquens de Apolline nobili insessore, qui amicas multas habuerit, ἐπιπίμπλαστο γοῦν, inquit, γυναικῶν ὡς οὔποτε οὐ αἰγῶν ὁ Θμουιτῶν τράγος, idest, muliercul is ad satietatem se expleuit, non paucioribus, quam capris Thmuitarum hircus. Est autem Thmuis oppidum Aegypti, Stephano teste. Nemini verò dubium est, singula Aegypti oppida peculiaria olim habuisse numina, animalia quibus diuinos faciebant honores, Tentyritæ accipitrem, Combitæ crocodilum, lupum Lycopolitani, canem Bubastij, quem Saitæ, capram & hircum Mendesij, hircum Thmuitæ colebãt, cui vt verisimile est, capras votiuas victimas & donaria sacra offerebant affixit. Itaque ganeonem insignẽ aut notæ famę mœchum pluribus abundare fœminis dicemus, quàm olim capris Thmuitarum hircus. Γραῦς καπρῶσα, idest Anus hircissans, de anu adhuc intempestiua libidine pruriente, & vt ait Plautus, catulliente. Aristophanes in Pluto: Ἀλλ' ὅτι γ' ἄλλο γραὸς καπρώσης τὰ φόδια κατεδίειν, idest, verùm nouerat anus caprissantis vorare viatica: de iuuene, cui anus libidinosa omnia subpeditabat. Author adagiorum parœmiam ab hircorum libidine odoreque desumptum arbitratus, eo quo posui, modo vertit: sed imposuit ei vocum similitudo, vt κάπρον Græcorum, quibus ea vox aprum & suem marem significat, pro latinorum capro, idest, hirco, vt aliàs etiam monuimus, transferret. Καπρᾶν scropharum est, cùm libidine turgent, & mares requirunt, vt in ipsarum historia clarè constabit. Quamobrem anus subans, nõ hircissans reddendum ab eo fuerat. Γραῦς ἀναθυᾷ. Idem reddit: Anus hircum redolet, aitque dici de vetula libidinante, propterea quod alarum & reliquarum partium odor excitatur ad libidinem in-

D censis: cæterùm mirari subit, cur nullum huius prouerbij authorem citet, neque à quo Græcorum id decerpserit, indicet, quod ideo desidero, (inquit Gesnerus) quoniam ἀναθυᾷ uox deprauata mihi uidetur. Ego nihil hircinum in ea uideo, sed ἀναθύει legendum assero, ut sensus sit, Anus iuueniliter ludit, aut saltat: in quem sensum & hæc proseruiunt, Γραῦς βακχεύει, Γραῦς χορεύει; Anus bacchatur, Anus saltat. Suidas ἀναθύειν exponit rem diu intermissam repetere, & Pherecratis uersum adducit.

Πάλιν αὖθις ἀναθύουσι αἱ γεραίτεραι,

Idest, Anus denuò iuueniles repetunt mores. Varinus addit (ex Hesychio) ἀναθύειν τὸ ἀνασκιρτᾷν, καὶ αὖθις ἐξ ἀρχῆς ἀνατιάζειν: & rursus paulò pòst; Ἀναθύειν, ἀναιρεῖν ἀναφαβαίνειν: quæ quidẽ interpretationes omnes, præterquàm τὸ ἀναιρεῖν, idest, occidere, ad prouerbij sensum congruunt. Ἀναθύσασα etiam apud Hesychium ἀνασκιρτήσασα exponitur. Adagiorum author mihi deceptus uidetur, tanquam ἀναθυᾶν, pro ἀναθυμιᾷν acceperit, quod uerbum tamen ad hircinum, & fœtidum odorem referri non potest, sed ad suauem & gratum, qualis aromatum est. Adde quod transitiuum semper est, vt suffire latinis. Hæc itaque Gesnerus. Τὸν τράγον ἀμέλγειν, idest, hir-

Caprarius in æstu.

Bubulcus antè, nunc caprarius.

Aegis venit.

Caricus hircus.

Thmuis oppidum.

Aegyptijs quanta varietas Deorum pro locorum varietate.

Anus hircissans.

cum mulgere. De rè palam abſurda, & in audentes, tentanteſque irrita, & nunquam ſucceſſura. E

Hircũ mulgere. *Eclog. 3.*

Vtitur eo Virgilius, dum canit:

> *Qui Bauium non odit, amat tua carmina Maui,*
> *Atque idem iungat vulpes, & mulgeat hircos.*

Lucianus in Demonacte in vita eius narrat, quòd cùm deſpiceret quoſdam philoſophos, vtroſque pariter indoctos inter ſe diſceptantes, & alterum quidem ridiculas quæſtiones proponentem, alterum item aliena, neque quicquam ad rem facientia reſpondentem; Quid inquit, amici, an non horum alter hircum mulgere videtur, alter cribrum ſupponere? Refertur à Diogeniano his verbis: Πότερον ὁ τὸν τράγον ἀμέλγων, ἢ ὁ τὸν κόσκινον ὑποτιθείς, ἀφρονέστερος; Vtrum ſtultior, qui hircũ mulget, an qui cribrum ſupponit, cùm vterq; abſurdè faciat? Γραῦς ἔριφος, ideſt, anus hœdus. Apollodorus apud Zenodotum ait anum quandam fuiſſe, quæ dicta ſit Eripha (Eriphia potius) quod in virginitate conſenuiſſet, perinde quaſi eadem & anus eſſet per ætatem, & puella, quòd adhuc innupta. Sunt qui tradant locuſtam agreſtem à nonnullis Μάντιν appellatam in Sicilia γραῦν ἔριφον appellari. Aiunt autem quodcunque animal aſpexiſſet, illi mali quidpiam accidere. Proinde in mulierem veneficam, & faſcinatricem quadrare videtur, quod genus apud Horatium Canidia. Similiter Heſychius, & Varinus prouerbium recenſent, ſed Suidas habet γραῦς σίφερος. Et rurſus ἐν τῷ σίφερος reperit prouerbium. Prouerbialiter etiam à Virgilio dictum: F

Eclog. 1.

> *Sic canibus catulos ſimiles, ſic matris hœdos*
> *Noram.*

Cap. 16.

Cuius authoritate Columella: nihil, inquit, dubium quin ipſa natura ſobolem matri ſimilem eſſe voluerit, & in hanc ſententiam Ezechiel propheta ait: *Sicenim mater, ſic & filia eius.* Quo loco gloſſa adducit vulgarem hunc verſum:

> *Inſequitur leuiter filia matris iter.*

Coquere hœdum in lacte matris quis dicatur.

Coquere hœdum in lacte matris, ille prouerbio dicetur, inquit Polydorus Virgilius, qui crudelitatẽ crudelitati addiderit, vt puta ſi filium ante ora parentum morte mactarit, vt ſæpe fecere tyranni. Quare Moyſes, vt Deuteron. 14. eſt, id etiam in mutis animalibus fieri prohibuit: Nam inhumanum videtur ab vberibus capræ hœdum ad cædem rapere, & mox in lacte eiuſdem coquere. Modus eſt magis loquendi, quàm quòd vſus ita coquendi carnes apud veteres fuerit. G

VSVS IN SACRIFICIIS Gentium.

Victimæ vel per ſimilitudinem, vel per contrarietatẽ fiũt. *Lib. 1. c. 2. de re ruſt.* *Baccho hirci immolantur.*

VICTIMÆ, inquit Seruius, numinibus aut per ſimilitudinem, aut per contrarietatem immolantur: per ſimilitudinem, vt nigrum pecus Plutoni; per cõtrarietatem, vt porca, quę obeſt frugibus, Cereri; & caper, qui obeſt vitibus, Libero. Sed & Varro hoc etiam teſtatus eſt his verbis: *Quædam pecudes culturæ ſunt inimicæ, ac veneno, vt iſta, quas dixiſti, capræ, eæ enim omnia nouella ſata carpedo corrumpunt, non minimum vites, atq; oleas*; Itaq; propterea inſtitutum diuerſa de cauſa, vt ex caprino genere ad alius Dei aram hoſtia adduceretur, ad alius nõ ſacrificaretur: Cùm ab eodẽ odio alter videre nollet, alter etiam videre pereuntem vellet. Sic factum vt Libero patri repertori vitis hirci immolarentur, proinde vt capite darent pęnas: contrà vt Mineruæ caprini generis nihil immolaretur, propter oleam, quòd eam, quam læſerit, fieri dicunt ſterilem, eius enim ſaliuam eſſe fructui venenum. Tetigit eandem cauſam Maro præcepta tradens ad vineas tutandas: H

2. Georg.

> *Frigora nec tantùm cana concreta pruina,*
> *Aut grauis incumbens ſcopulis arentibus æſtas*
> *Quantum illi nocuere greges, durique venenum*
> *Dentis, & admorſa ſignata in ſtirpe cicatrix.*
> *Non aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris*
> *Caditur, & veteres ineunt proſcenia ludi*
> *Præmiaque ingentes pagos & compita circum*
> *Theſeidæ poſuere, atque inter pocula læti*
> *Mollibus in pratis vnctos ſaluere per vtres.*
> *Nec non Auſonij Troia gens miſſa, coloni*
> *Verſibus incomptis ludunt, riſuque ſoluto:*

A *Oraque corticibus sumunt horrenda cauatis,*
Et te Bacche vocant per carmina læta, tibique
Oscilla ex alta suspendunt mollia pinu.
Hinc omnis largo pubescit vinea fœtu;
Complentur vallesque caua, saltusque profundi,
Et quocunque Deus circum caput egit honestum.
Ergo ritè suum Baccho dicemus honorem
Carminibus patrys, lancesque & liba feremus.
Et ductus cornu stabit sacer hircus ad aram,
Pinguiaque in verubus torrebimus exta colurnis.

Similiter Ouidius inquit: *Faster. 1.*

Prima Ceres auidæ gauisa est sanguine porca
Vlta suas merita cæde nocentis opes.
Nam sata vere nouo teneris lactentia succis
B *Eruta setigeræ comperit ore suis.*
Sus dederat pœnas exemplo territus huius
Palmite debueras abstinuisse caper.
Quem spectans aliquis dentes in vite prementem
Talia non tacito dicta dolore refert.
Rode caper vitem, tamen hinc cùm stabis ad aram
In tua quod spargi cornua possit, erit.
Verba fides sequitur, noxa tibi deditus hostis
Spargitur effuso cornua Bacche mero.
Culpa sui nocuit, nocuit quoque culpa capella.
Quid bos, quid placida commeruistis oues?

Et aliàs:

Vite caper morsa Bacche mactatus ad aras
Dicitur vltoris, &c.

C Simile est hoc Εἰς ἀνταπόδοσιν, hoc est, in retributionem:

Κἤν με φάγῃς ἐπὶ ῥίζαν, ὅμως ἔτι καρποφορήσω,
Ὅσσον ἐπισπεῖσαί σοι τράγε θυομένῳ.

Thomas Venatorius apud Obsopœum hos versus sic transtulit.

Me rodes licet hirce, tamen cùm victima ad aras
Percutiendus eris, vina ego sufficiam.

Idem argumentum in hoc Leonidis Tarentini epigrammate fusiùs tractatur:

Ἴξαλος εὐπώγων αἰγὸς πόσις ἔν ποτ' ἀλωῇ,
Οἴνης τοὺς ἁπαλοὺς πάντας ἔδαψε κλάδους.
Τῷ δ' ἔπος ἐκ γαίης τόσον ἄπυε, κεῖρε κάκιστε
Γναθμοῖς ἡμέτερον κλῆμα τὸ καρποφόρον.
Ῥίζα γὰρ ἔμπεδος οὖσα, πάλι γλυκὺ νέκταρ ἀνήσει
Ὅσσον ἐπισπεῖσαί σοι τράγε θυομένῳ.

Sensus est: Saltator barbatus capræ maritus aliquando in vinea vitis molles, siue teneros omnes D deuorauit ramos. Huic verbum ex terra tantum insonuit: Consume pessimè maxillis nostrum palmitem fructiferum. Radix enim firma existens iterum dulce nectar emittet, quantum ad libationem tibi hirce sacrificando opus est. Sic intellige etiam hoc Martialis:

Lasciuum pecus, & viridi non vtile Baccho
Dat pœnas, nocuit iam tener ille Deo.

Idem etiam alias, & eandem causam simul, & sacrificandi modum sic expressit: *Lib. 4. Epig. 24.*

Vite nocens rosa stabat moriturus ad aras
Hircus Bacche tuis victima grata sacris.
Quem Thuscus mactare Deo cum vellet aruspex
Dixerat agresti fortè, rudique viro.
Vt citò testiculos peracuta falce secaret,
Teter vt immundæ carnis abiret odor.
Ipse super virides aras, luctantia pronus,
Dum resecat cultro colla, premitque manu.
Ingens iratis apparuit hernia sacris

Occupat hanc ferro ruſticus, atque ſecat.
Hoc ratus antiquos ſacrorum poſcere ritus
Talibus & fibris numina priſca coli.
Sic modò qui Thuſcus fueras, nunc Gallus aruſpex,
Dum iugulas hircum factus es ipſe caper.

Quoniam enim caper vitem arrodens eam veluti veneficio vitiat, excogitarunt in Bacchi gratiã illud, quod poeta indicat, in vtres ludibrium, vt ſcilicet eos flatu tumefactos per humum diſponerent, ſuperque eos ſaltationibus laſciuirent, vnde lubricitate pellis ſuopte pingui delibutæ pedes identidem fallerentur, præcipiteſq; ſaltatores, ſine vllo tamẽ incommodo, cõciderent, eiuſmq; omnium riſum excitarent. Cęlius hãc ſaltationẽ Bacchi feſtis dicatam aſcoliaſmũ dici ſcribit, ipſa verò feſta aſcolia, quòd videlicet theatri medio vtres quos dicunt ἀσκούς, inflatos, obunctoſque, vno tantùm inſilirent pede, vt delabentes riſum excitarent. Hoc agere apud Græcos dicitur ἀσκωλιάζειν. Hinc vetus tragœdia, & cæteri ludi theatrales, ac ſcenici ſuã originẽ apud Athenienſes acceperunt: nam & ei, qui circa pagos, & compita ludo tragico victoriam obtinuerat, & ei qui per inflatos, inũctoſq; vtres in medio theatro vno pede quàm optimè ſaltarat, præmij loco hircus dabatur. Morem hũc, & ritum Athenienſium Latiui imitati inculto, & ruſtico genere carminum olim Bacchum colebant, & laruati riſum mouebant. Nã excauatis arborũ corticibus ora velabãt, Bacchumq; inuocabãt, & agreſti cantione laudes illius celebrabant. Peractis demum ſacris oſcilla, & laruas corticeas de arboribus in honorem Bacchi ſuſpendebant. Plutarchus quoq;, accepta, inquit, à maioribus Bacchanalium feſtiuitas antiquitus plebeo more, & hilari agebatur: amphora vini, & palmitis ſarmentum, tum aliquis caprũ trahebat, ſequebatur alius calathum ficis plenũ geſtans: Vltimo loco phallus, nunc ea negliguntur, & obſoleta ſunt, dum interim geſtantur aurea pocula, veſtes precioſæ, bigæ agitantur, perſonatiq; incedunt, ſic quæ neceſſaria & vtilia habent diuitiæ, ea ſuperuacaneis, & inutilibus obruuntur. Torrebantur verò exta hirci verubus colurnis, quoniam corylos etiam vitibus vicinitate ſua nocere, experimento compertum eſt, quamuis Feſtus colurna haſtilia ex corno arbore facta potiùs, quam ex corylo velit. Sed & Phornutus ait. Τὸν δὲ τράγον Διονύσῳ θύουσι, διὰ τὸ λυμαντικὸν δοκεῖν τῶν ἀμπέλων, καὶ τῶν συκῶν εἶναι τὸ ζῶον τοῦτο, καθὸ καὶ ἐκδέροντες αὐτὸν, εἰς τὸν ἀσκὸν ἐνάλλονται κατὰ τὰς Ἀττικὰς κώμας οἱ γεωργοὶ νεανίσκοι. Τάχα δ' ἂν χαίροι τοιούτῳ θύματι ὁ Διόνυσος, διὰ τὸ ἑαυτὸν εἶναι τὸν τράγον. Ideſt; Ad hæc illi caprum Libero mactant, quod vitibus, ac ficis infeſtũ ſit id genus animantis: Quam ob cauſam hunc deglubẽtes in vtrem inſiliunt per pagos Atticos iuniores agricolæ, & gaudet fortaſse id genus ſacrificio Bacchus, quòd ipſe hircus ſit. Aliam verò cauſam cur Baccho capra ſacraretur, fuiſſe ærea illa capra magna ſui parte inaurata, quæ in foro Phliaſiorum erat, indicabat: huic enim ideo honos à Phliaſijs habitus fuit, quod ſidus, quam capram vocant, ortu ſuo vitibus perniciem adferre cõſueuit. Ne itaq; cęleſtis capra vineis noceat, forenſem illam ex ære cum alijs afficiebant honoribus, tum verò auro eam exornabant, teſte Pauſania. Idem verò de Archiuis loquens naufragium paſſis ad Caphareũ, tradit eos, qui è naufragio terram prenſare potuerunt, frigore prope, & famẽ cõſumpti cùm eſſent, precatos dici, ut quis Deũ ſe in tãtis rerũ difficultatib. ſaluos vellet. Cùm itaq; proceſſiſsẽt, ſpecũ Liberi patris animaduertiſſe, & Dei in eo ſignũ. In cũ verò ſpecũ multę ſe capræ ſylueſtres frigus fugientes gregatim immiſerant, quib. mactatis, carnibus famẽ, pellibus frigus repulerũt, Deinde cũ hyems remiſiſſet, reparatis nauib. in patriã reuectos, ſignũ, quod tunc è ſpecu aſportarunt, ſua etiã ætate religioſè coluiſſe. Tradit deniq; apud Potnias Liberi patris ædes fuiſſe cognomento Aegoboli, ideſt, capram iaculantis. ita.n. aliquando accidiſſe, vt, dum ſacrificarent per temulentiã, eò vecordiæ proceſſerint, vt ipſum Liberi patris ſacerdotem occiderint, quod piaculum cùm atrox peſtilentia conſecuta eſſet, ex Delphici Apollinis reſponſo puerum Libero iam pubeſcentem mactandum accepiſſe: Sed non multis poſt annis Deum ipſum capellam pro puero ſuppoſuiſſe, tradi. Aliam rurſus cauſam adducit Hyginus de Arctophylace loquẽs: Icario, inquit, Erigones patri propter iuſtitiam, & pietatem exiſtimatur Liber pater, vinum, & vitem, & vuam tradidiſſe, ut oſtẽderet hominibus, quo modo ſereretur, & quid ex eo naſceretur, & cùm eſſet natum id, quomodo uti oporteret. Qui cùm ſeuiſſet uitem, & diligentiſſimè adminiſtrãdo floridam falce feciſſet, dicitur hircus in uineam ſe conieciſſe, & quæ ibi tenerrima folia uideret, decerpſiſſe. Quo facto Icarium animo irato tuliſſe, eumque interfeciſſe, & ex pelle eius utrem feciſſe, ac uento plenum præligaſſe, & in medium proieciſſe, ſuoſq; ſodales circa eum ſaltare coegiſſe. Cæterùm Prudentius contra Symmachum in carmine de Hercule, ideo immolatum fuiſſe caprum Baccho aſſerit, quòd debellatis Indis, & laſciuiret, & uino ſe nimis prolueret:

Thebanus iuuenis (inquit) ſuperatis fit Deus Indis,
Succeſſu dum victor ouans laſciuit, & aurum

Caph-

Lib. 3. c. 4.

In opere de cupid. diuitiar.

Bacchantiũ olim qui ritus.

Baccho cur capra offerretur.

In Corinthiac.

Lib. 1.

A *Captiua gentis venehit, spolijsque superbus*
Diffluit in luxum cum semiuiro comitatu,
Atque auidus vini multo se proluit haustu
Gemmantis pateras spumis, multoque Falerno
Perfundens biiugum rorantia terga ferarum.
His nunc pro meritis Baccho caper omnibus aris
Caditur, & virides discindunt ore chelydros,
Qui Bromium placare volunt, quod & ebria iam tunc
Ante oculos regis satyrorum insania fecit,
Et fecisse reor stimulis furialibus ipsas
Maenadas inflammante mero in scelus omne rotatas.

Sed & ob eandem hanc causam Bacchus in capram immutatus fingitur: Vinum siquidem homines potatos, & olidos, vt capros, & petulcos, & lasciuos reddit, eiusdemque vapores ad cerebrum ascendentes, & rationem obnubilant, vnde homines calore aucto animosiores fiunt, & ad
B celsiora, & sublimiora quæque hircino more contendunt. Cur modò caprini generis nihil Mineruæ immolaretur, rationem reddidi ex Varrone, nimirum propter oleam, quod eam, quam læserit, fieri dicunt sterilem, ideoque videre illud nollet. Idem testatur Plinius his verbis: *capra oliuam lambendo quoque sterilem faciunt, eaque ex causa Mineruæ non immolantur.* Athenæus ait: capras in arcem ascendere Athenis non licet, neque omninò sacrificari Mineruæ, quod oleæ ramos vorent, & lædant. Cælius verò: obseruatum est, inquit, capras Athenis in arcem non iungi, præterquam semel ad necessarium sacrificium, ne olea ibi nata primùm, possit tangi, quando ita proditum est eius animantis saliuam fructui venenum esse, quo nomine nec Deæ immolatur. Aegyptij etiam Lunæ, & Libero tantùm suem, reliquis Dijs boues mares, vitulosque & anseres immolabant, capram tamen, aut hircum nullo modo. Tetigit autem id Iuuenalis, inquiens:

Cur caprini nihil consecretur Mineruæ.

Lib. 4.

Aegyptij capras non immolant.

Lauatis animalibus abstinet omnis
Mensa, nefas illuc fœtum iugulare capellæ.

Satyr. 15.

Tangitur hoc etiam a Moyse in exodo respondente Pharaoni dicenti sibi: *Ite, & sacrificate Deo vestro in terra hac: Non potest ita fieri, abominationes Aegyptiorum immolabimus Deo nostro?* quasi
C minus licuisset ea sacrificare animantia, quæ apud Aegyptios sacrosancta habebantur, quam ob causam etiam subdit Moyses: *Quòd si mactauerimus ea, quæ colunt Aegyptij, lapidibus nos obruent.* Non omnes tamen Aegyptij à capris, & hircis abstinebant, quemadmodum de Thmuitis in prouerbijs diximus, & constat ex Herodoto, qui sic scribit: Cæterùm qui Iouis Thebani templum incolunt, aut Thebanæ prouinciæ sunt, ij omnes ab ouibus abstinentes capras immolant. Non enim eosdem Deos similiter colunt vniuersi Aegyptij præter Isidem, & Osirim, quem Bacchum esse aiunt, hos peræquè vniuersi colunt: Qui verò Mendetis templum obtinent, siue Mēdesiæ prouinciæ sunt, hi capris abstinentes immolant oues &c. Et mox rursus: porrò capras, & hircos ea de causa ij, quos diximus Aegyptiorum non mactant, quod Pana inter octo Deos Mendesij numerant, quos octo aiunt priores duodecim Dijs extitisse. Panos autem simulachrum, & pictores pingunt, & statuarij scalpunt, quemadmodum Græci, caprina facie, hircinisque cruribus: haud quaquam existimantes eum esse talem, sed similem cæteris Dijs. Qua tamen eum causa talem pingant, non est mihi relatu iucundum. Verùm hi omnes cùm capras, tum verò maximè capros venerantur: & inter Mendesios caprarij præcipuè honore afficiuntur, & ex his vnus maximè, qui cū
D decessit, ingens toti Mendesię prouinciæ luctus proponitur. Vocatur autem & hircus, & Pan Aegyptiacè Mendes. Inuenio verò etiam apud Plutarchum Aegyptios suas vniuersè capras, quando Sirius, siue canicula cum Sole oritur, certo conuersos ad ortum intueri, dicere, esseque hoc firmissimum documentum annuæ circuitionis, maximèque cum astronomicis consentiens tabulis. Depingebatur ergo etiam in eorum fanis, sicuti nos docet Lucianus, dum inquit. Apud Aegyptios ipsum quidem delubrum forinsecus pulcherrimum est, simul, atque maximum sumptuosis lapidib. extructum, atque compositum. Cæterùm si intus Deum requisieris, aut simiam inuenies, aut ciconiam, aut hircum, aut felem. Tantum ille: istiusmodi delubris pulchras comparans mulieres, quæ intrinsecus turpes sunt. Diodorus Siculus asserit, ita hircum deificasse Aegyptios, sicut Græci Priapum, propter scilicet eam corporis partem, à qua fit omnium ortus. Cur modò Copitæ Aegyptij hircum Isidi, minimè verò capras sacrificent, docet in hæc verba Aelianus: In Copte, inquit, Aegyptia vrbe, & magna conficiendorum aliorum sacrorum religione Isim Aegyptij colunt, & vero eodē cultu hanc ipsam venerantur, quo aut coniuges, aut liberi a lugentibus afficiuntur: Vbi Isis hāc religionē possidet, ibi acerrimi ad pestiferū vulnus inferendū scorpij maximi versātur, qui, vt percusserūt, statim interficiūt. Ad quorū vitationē omne cautionis genus Aegyp-

Cap. 8.

Lib. 2.

Capra, capri, & caprary vbi in honore sint.

In volum. de solert. animal.

In Imaginib.

In Aegyptiorum delubris quæ simulachra inueniuntur.

Lib. 2. c. 4.

Capra Copitis ad diuinitatem cur referantur.

tij adhibent, ſexcentaque machinamenta moliuntur, veruntamen lugentes ad Iſidis fanum capræ feræ ex omnibus tegumentis nudæ inter ſcorpios humi iacentes ab horum acerbitate integræ incolumeſque permanent, ex quo fit, vt Copitæ eius caprini generis fœminas ad diuinitatem, & religionem conſecrẽt, & religioſiſſimè colant, eaſdemque Iſidi in amore, & delitijs eſſe exiſtimẽt: contrà autem mares immolant. Erat & templum huius Deæ Buſyri, vbi Pan etiam colebatur, & hircus, &, vt Pindarus ait, hirci in hoc loco cum mulieribus coeunt. Pana autem τραγοπρόσωπον fingunt ijdem Aegyptij, quod ipſe ſcilicet Pan, qui ſol eſt, vt multis probat Macrobius, fœminas mundi propellere, & diffundere credebatur, vimque genitalem illi curæ eſſe dicebant, atque eam ob cauſam hoc animal natura libidinoſiſſimum ipſi ſacrum Pani eſt. Immolabant itidem Pani caprinum genus paſtores; ſic hoc adeſpoto epigrammate quidam precatur Pana, vt fiſtula canat, quo capellæ grandiora vbera ad domum Clymeni reportent, cui etiam hircum immolãdum pollicetur. O Pan, inquit, paſcentibus gregibus ſacram vocem reſona, curuum ſupra aureas fiſtulas ſeu calamos labium mittens. Vt illi quidem, ſcilicet greges, albi grauata dona lactis vberibus in Clymeni abundanter ferant domum. Tibi verò pulchrè aſſiſtens aris maritus caprarum rubeum ex hirſuto pectore ſanguinem eructet.

Pan Macrobio ſol.

Pani de caprino genere ſacrificari.

> Ὦ Πάν. Φορβουέναις ἱερὰν φάτιν ἄπυε ποίμναις,
> Κυρτὸν ὑπὲρ χρυσέων χεῖλος ἱεὶς δονάκων.
> Ὄφρ' αἱ μὲν, λευκοῖο βεβριθότα δῶρα γάλακτος
> Οὔθασιν ἐς Κλυμένου πυκνὰ φέρωσι δόμον,
> Σοὶ δὲ καλῶς βωμοῖσι παριστάμενος τράγος αἰγῶν,
> Φοίνιον ἐκ λασίου στήθεος αἷμ' ἐρύγῃ.

Sic alius apud Theocritum in exordio edyllij primi inquiens:

> Ἁδύ τι τὸ ψιθύρισμα, καὶ ἁ πίτυς αἰπόλε τήνα
> Ἁ ποτὶ ταῖς παγαῖσι μελίσδεται. ἁδὺ δὲ καὶ τὺ
> Συρίσδες. Μετὰ Πᾶνα τὸ δεύτερον ἆθλον ἀποισῇ.
> Αἴκα τῆνος ἕλῃ κεραὸν τράγον αἶγα τὺ λαψῇ.
> Αἴκα δ' αἶγα λάβῃ τῆνος γέρας, ἐς τὲ καταρρεῖ
> Ἁ χίμαρος. Χιμάρῳ δὲ καλὸν κρέας, ἔς τε κ' ἀμέλξῃς. ideſt,
> *Dulcis hic ſuſurrus eſt, & pinus iſta, o paſtor caprarie,*
> *Quæ eſt iuxta fontes, dulciter reſonat. ſuauiter verò & tu*
> *Fiſtula canis. ſecundum Pana proximum præmium feres.*
> *Si ille acceperit cornutum hircum, tu capram capies.*
> *Si verò capram acceperit ille pro præmio, ad te permanabit*
> *Capella annicula. Capellæ caro bona eſt, donec mulſeris.*

Fauno Deo Latino, atque etiam ſemideo, teſte Halicarnaſſæo, præter agnam, & hœdum, etiam capra immolabatur à Romanis, fortaſſe ob id, quòd eum etiam Pana vocitarent. Horat.

Fauni victimæ quæ.

Lib. 1. carm. ode 4.

> *Nunc & in vmbroſis Fauno decet immolare lucis,*
> *Seu poſcat agna, ſeu malit hœdo.*

Idem aliàs ſupplicat Fauno, dum ſuos agros amore Nympharum pererrat, vt ſibi, ſuiſque ſit innoxius, id enim ſe promereri prædicat, nonis decembrib. in eius honorem ſacris ſolemnibus celebratis, vino libando, hœdo immolando, litandoque adeo, vt totus pagus ſinè cura pecoris, arationiſque ſtratis humi frondibus, nihil quàm totum diem ludando, comeſſando, ſaltandoque feſtum peragat:

> *Faune Nympharum fugientum amator,*
> *Per meos fines, & aprica rura*
> *Lenis incedas, abeaſque paruis*
> *Aequus alumnis.*
> *Si tener pleno cadit hœdus anno*
> *Larga nec deſunt veneris ſodali*
> *Vina crateræ, vetus ara multo*
> *Fumat odore:*
> *Ludit herboſo pecus omne campo*
> *Cum tibi nonæ redeunt decembres*
> *Feſtus in pratis vacat otioſo*
> *Cum boue pagus.*
> *Inter audaces lupus errat agnos,*
> *Spargit agreſtes tibi ſylua frondes,*

Gau-

A

Gaudet inuisam pepulisse fossor
Ter pede terram.

Immolabatur autem potissimùm in piacularibus sacris, vt notum est ex hoc Ouidij: *Fastor. 2.*

Cornipedi Fauno caesa de more capella,
Venit ad exiguas turba vocata dapes.

Vtrum verò etiam Syluano, quem, vt ait Horatius, lacte piabant. In hoc lacte, quod offerrebatur, an hoedus, aut agnus coqueretur non constat inquit Tostatus ex libris poeticis, sed satis est verisimile, maximè cùm Rabbi Moyses testatur se vidisse ita fieri sacrificia. Sed & Nymphis sacrificabatur: Comatas apud Theocritum: *quaest. 37 in c. 23. Exodi. In Viator.*

Nymphis capra caeditur.

Τὸ Κροκύλος μοι ἔδωκε, τὸ ποικίλον, ἀνίκ' ἔθυσε
Ταῖς Νύμφαις τὰν αἶγα. Τὺ δ' ὦ κακὲ καὶ τόκ' ἐτάκευ
Βασκαίνων, καὶ νῦν με τὰ λοίσθια γυμνὸν ἔθηκας. idest,

Quam Crocylus mihi dedit, discolorem, tunc cùm sacrificaret
Nymphis capram: Tu verò improbe & tunc contabescebas

B

Inuidens, & nunc postremò nudum me fecisti.

Mox verò Comatas ait se magis à Musis amari quàm cantorem Daphnidem, ideoque se binas ijs mactasse capras. In ludis item Apollinaribus Apollini boue aurata, & duabus capris auratis, Latonæque boue aurata sacra græco ritu facere Romani solent, vt in boue dictum est. Achilles apud Homerum ob immissam ab Apolline Græcis pestilentiam, consulendum censet augurem quempiam, aut aruspicem, aut somniorum interpretem, qui denunciet tum causas irarum, quas tantopere Phoebus in eos exercebat, seu qua indignè ferat vota sibi non persoluta, siue sacrificia non ritè facta, seu quid aliud, tum qua expiatione agnorum, caprarumque sacrificijs ipsum placare possint, vt quam iniecerat pestilentiam tolleret: *Eid. 1. Apollini quæ mactentur in ludis Apollinaribus. Iliad. 1.*

Α'λλ' ἄγε δή τινα μάντιν ἐρείομεν, ἢ ἱερῆα,
Η' καὶ ὀνειροπόλον, (καὶ γάρ τ' ὄναρ ἐκ Διός ἐστιν)
Ο'ς κ' εἴποι ὅτι τόσσον ἐχώσατο φοῖβος Α'πόλλων.
Εἴτ' ἄρ' ὅγ' εὐχωλῆς ἐπιμέμφεται, εἴθ' ἑκατόμβης,
Αἴκέν πως ἀρνῶν κνίσσης αἰγῶν τε τελείων

C

Βούλεται ἀντιάσας, ἡμῖν ἀπὸ λοιγὸν ἀμῦναι.

Et rursum: Ερδον δ' Α'πόλλωνι τεληέσσας ἑκατόμβας
Ταύρων, ἠδ' αἰγῶν. Idest,

Faciebant autem Apollini perfectas hecatombas
Taurorum, & caprarum &c.

Theocritus hoc epigrammate Apollini hircos etiam immolatos ostendit:

Τὰ ῥόδα τὰ δροσόεντα, καὶ ἡ κατάπυκνος ἐκείνα
Ε'ρπυλλος κεῖται ταῖς Ε'λικωνιάσι.
Ταὶ δὲ μελάμφυλλοι δάφναι τὶν Πύθιε Παιάν,
Δελφὶς ἐπεὶ πέτρα τοῦτό τοι ἀγλάϊσε.
Βωμὸν δ' αἱμάξει κεραὸς τράγος οὗτος ὁ μαλλὸς,
Τερμίνθου τρώγων ἔσχατον ἀκρέμονα. idest,

Rosa illa roscida, & densum illud
Serpyllum dicatum est Heliconiadibus Musis.

D

At nigris folijs lauri tibi, ô Pythie Apollo,
Delphica enim petra his te ornauit.
Aram autem cruentabit cornutus hircus ille villosus
Terebinthi comedens vltimum ramum.

Capras autem Apollini immolabant, vt ait Varinus ex Eustathio propter pecudis huius naturã impetuosam, & in altum saltando efferri gaudentem & quòd caprina cornua ad arcus faciendos idonea sint. Apollo autem toxotes est, idest arcubus & sagittis oblectatur. Apud eosdem Romanos capra etiam Veioui immolabatur, quem eundem cum Apolline esse dicunt, vt tradit his verbis A. Gellius: Simulachrum Dei Veiouis, quod est in æde Romę inter arcem, & Capitolium, sagittas tenet, quæ sunt videlicet paratæ ad nocendum, quapropter eum Deum plerique Apollinẽ esse dixerunt, immolaturque illi ritu Romano capra, eiusque animalis figmentum iuxta simulachrum stat. Ipsi tamen etiam Ioui capras immolari solitas docemur ab Appollonio: Hic enim in libro de fabulosis locorum rebus tradi ait cùm Halicarnassæi sacrificium quoddam Ioui cognomento Aseræo peragitur, gregem caprarum ad fanum adductum consistere, votisque absolutis vnam earum nemine ducente progressam ad aram accedere, quam sacerdos arreptam litet, nosq; *Capra immolabatur Veioui, & Ioui. In hist. mirabil.*

supra

A *Italides matres, inquit, sacer hircus inito:*
Obstupuit dubio territa turba sono.
Augur erat, nomen longis intercidit annis
Nuper ab Hetrusca venerat exul humo.
Ille caprum mactat · iussa sua terga puella
Pellibus exsectis percutienda dabant.
Luna resumebat decimo noua cornua motu,
Virque pater subitò, nuptaque mater erat.

Meminit & Plutarchus in Romulo: In Lupercalibus, inquit, Romæ capras iugulant, & incisis in corrigias caprarum pellibus discurrunt, & si qui obstent, scuticis cædunt. Colebatur porrò etiam a Romanis Iuno Caprotina: Cæterùm hæc non à capris, sed à caprifico nomen tulit, vt discitur præcipuè ex hoc Varronis: *Noua caprotina dicitur, quòd eo die in Latio Iunoni Caprotinæ mulieres sacrificant, & sub caprifico faciunt, & de caprifico adhibent virgam.* Pausanias verò apud Messenios Lucinæ etiam delubrum fuisse ait cum marmoreo signo, cui proxima esset Curetum ædes, in qua B cuiusuis generis animalia immolabant: facto enim, inquit, à bobus, & capris sacri initio ad aues descendebant, quas in flammas porriciebant. At verò Lacedæmonij Dianæ cognomento Corythaliæ sacrum in agris facientes non nisi caprarum carnes in opsonium adhibebant, neque aliud animal præter id in huiusmodi sacris immolari fas erat. Embarus quidam, vel Barus, vt scribit Varinus in σόφισμα, authorem citans Pausaniam, cùm Diana Munychia, vt regio à peste liberaretur, filiam alicuius immolandam requireret, ea conditione se immolaturum suam promisit, vt sacerdotium familiæ eius perpetuò maneret. Filia in adyto occultata capram eius vestimentis indutam mactauit, quæ res in prouerbium abijt, vt in hominem prudentem, & astutum, *Embarus es*, dicamus. Pestis verò causam fuisse dicit vrsam, quæ in templo Dianæ illic erat, ab Atheniensibus occisam. Apud Suidam fame non peste (quæ apud Græcos vna tantùm litera differunt) regionem laborasse scribitur. Adagiorum author prouerbium, *Embarus sum*, de homine insano, & deliro interpretatur, Suidam secutus, qui Embarum filiam suam verè, non capram ei substitutam, immolasse refert. Et ipse etiam Varinus aliàs habet sic; Ἔμβαρός εἰμι, ἠλίθιος, μωρὸς: ἢ νουνεχὴς, φρόνιμος Μένανδρος φάσκων. Author verò etiam Agathius est, referente Cælio, Gothi- C ci bello libro secundo, ingruente Persarum bello in Marathonijs campis vouisse Athenienses, totidem se hircos Dianæ immolaturos, quot peremissent hostes: quod cùm implere in primis cuperent, non quisse tamen, etiam capris adiectis, uel succedaneis. Apud Xenophontem tamen legas Athenienses, quo tempore Persæ cum ingentibus copijs Athenas deleturi in eorum fines inuaserant, Dianæ uotum fecisse, tot illi se capras immolaturos, quot hostes occidissent. Huic fortassis Deæ ideo capras sacrificauerint, quoniam hoc genere animalium delectabatur. Dictys Cretensis verò, & Homerus pestem accidisse, exercitui Græcorum tradunt, quia Agamemnon rex exercitus ab omnibus declaratus, longiùs paulò ab exercitu progressus in luco Dianæ capram pascentem imprudens religionis, quæ in eo loco erat, iaculo transfixit: nec potuisse leniri priusquam sacrilegij pœnæ darentur, & author eius sceleris filiam natu maximam, vicariam victimam immolasset. Aesculapio verò capram, quæ nunquam, vt dictum est, sine febri est, quia Deus est salutis, immolari per contrarietatem asserit; non tamen vbiuis capra immolabatur illi, quod docet Pausanias his verbis: Quin & Aesculapius, qui colitur Balanagris apud Cyrenæos medici cognomento ex Epidauro sumptus est. Ad Cyrenaici quidem similitudinem factum est id Aesculapij templum, D quod Lebenæ, quæ est Cretensium vrbs, exstat. Dissimilis in eo sacri ritus, quòd Cyrenaici capras mactant, cùm ab Epidaurijs traditum hoc omninò non fuerit. Dixerat autem Aesculapium à capra educatum in hæc verba; Phlegyas cùm Peloponnesum intrasset, filia, quæ patrem sequebatur cùm se adhuc uterum ex Apolline ferre patrem celasset, in Epidauriorum finibus puerum enixa, illum in monte exponit, cui hac ipsa etiam ætate Titthion nomen, id est, ac si mamillā dicas, cùm antea Myrtion appellaretur, mutati nominis causa, quod exposito infanti lac præbuit capra, quæ cum cæteris in eo saltu pascebat, dum interea eum canis custodiret. Ibi Aresthanas (fuit enim hoc caprario nomen) cùm à reliquo grege in pecore recensendo capellam unam, cumque ea canem abesse animaduertisset, totum eum saltum studiosè quæritans peragrauit: inuentum uerò puerum cùm tollere cuperet, ac iam propius accederet, effulsisse aiunt cælestem ab illo ignem, quo deterritum prodigio pastorem, cùm diuinum quiddam id esse, uti erat, suspicaretur, statim retrocessisse, mox fama per terras, ac maria omnia uulgauit sanari ab illo quouis morbo laborantes, mortuos etiam excitari. Hæc ille. Atque ideo fortassis Epidauri capræ Aesculapio non immolantur. Extitit aliquando in Melita urbe a Melitæo Iouis filio condita in Phtia tyrannus uiolentus, atque contumeliosius, ut recitat Antoninus Liberalis in congerie transformationum, cuius adeo nomē incolæ

Diana Corythaliæ qui capram offerrent.

Lib. 23. cap. 26.

In Corinthiac.

Aesculapio cur capra offerretur à Cyrenaicis, & ab Epidaurijs non, quomodo etiam à capra educatus sit.

incolæ non edunt: peregrini Tartarum appellabant. Is si qua eius loci uirgo ob formæ pulchritudinem celebraretur, vi eam ante nuptias abductam viriabat. Atque eo tempore ministros iusserat adducere sibi Aspalidem Argæi non ignobilis viri filiam, quæ rei fama diuulgata ante aduentum eorum, quibus abducendi sui negotium erat datum, seipsam suspendit. Facto adhuc latente frater puellæ Astygites iurat priusquam sororis corpus deponeret, se in tyrannum vindicaturũ. Illico vestem Aspalidis induit, gladioque ad sinistrum latus abdito, quòd adolescens etiamnum esset nemine sexum è vultu agnoscente, in domum tyranni peruenit, eumque nudum, incustoditumque interficit. Melitenses Astygitem corona decorant, pæanasque accinendo deducunt. Cadauer tyranni in flumen demergunt, quod ab eo vsque tempore, hodieque Tartarum vocant. Corpus autem Aspalidis ad honestam sepulturam summo studio requirentes nuspiam inuenire potuerunt, quòd id Deus de medio sustulisset. Loco autem corporis statua iuxta Dianæ stans apparuit, idque simulachrum incolæ Aspalidem vocant, Amciletam, & Hecaergam: & quotãnis virgines hœdum intactum in eius honorem, præcipitem dabant, quod & Aspalis virgo seipsam suspendisset. Vnde modò Venus Epitragia dicta fuerit, docet Plutarchus in Theseo: Fertur, inquit, Theseo oraculum Delphicum præcepisse, Venerem itineris ducem faceret, comitemque aduocaret: præterea cùm capram ad mare immolaret, eam fortuito in caprum transiisse, inde Veneri Epitragiæ, nam τράγος caper ipsorum lingua est, nomen datum. Lusitani verò etiam hirco maxime vescuntur, eumque & Marti immolant, sicut & captiuos, & equos, vt tradit Strabo. Sed alijs etiam in locis fortassis hircus Marti immolatus fuerit; nam & apud Apuleium lego: Quin igitur, inquit, supplicatum Marti comiti pergimus, & puellam simul vendituri, & socios indagaturi: sed, vt video nullum vspiam pecus sacrificatui, ac ne vinum quidem potatui affatim, vel sufficiens habemus. Decem itaque mihi legite comites, quis contentus proximum castellum petam, inde vobis epulas, & alias res comparaturus, sic en profecto cæteri copiosum instruunt ignem, aũ cespite virenti Marti Deo faciunt, nec multo pòst adueniunt illi vinarios vtres ferentes, & gregatim pecua comminantes, vnum prælectum, grandem hircum, annosum, & horricomem Marti secutori, comitique victimant, & illicò prandium fabricatur opiparè. Tempestas insuper Romanis etiam Dea est credita, in cuius sacris hircus etiam immolabatur, & agnus, quod indicat Horatius, dum canit:

Castitatis memorabilis historia.

Aspalidi virginis hœdus a quibus, & quomodo offerretur.

Venus Epitragia dicta.

Lib. 3.

Lib. 7.

Marti hircum oblatũ.

Tempestati etiã hirco sacrificabant.

In Epod. od. 10.

> *Optima quòd si præda curuo littore*
> *Porrecta mergos iuuerit.*
> *Libidinosus immolabitur caper*
> *Et agna Tempestatibus.*

Idem poeta Blandusiæ fonti etiam hœdum fouens, inquit,

Lib. 3. carm. od. 13.

> *O fons Blandusiæ splendidior vitro*
> *Dulci digne mero, non sine floribus,*
> *Cras donaberis hœdo:*
> *Cui frons turgida cornibus*
> *Primis, & venerem, & prælia destinat.*
> *Frustra, nam gelidos inficiet tibi*
> *Rubro sanguine riuos*
> *Lasciui soboles gregis.*

Borussi denique in omnibus suis sacrificijs hirco vsi sunt ob fœcundam huius animalis naturam. Notandum verò, quòd Græci tauros, an puri essent, farina explorarent, caprum ciceribus, capram aqua frigida: Item quod vetus aruspicium ex hœdis, vitulis, & agnis esset, postea verò additæ sint à Cyprijs sues, vt author est Pausanias.

In Eliac.

VSVS IN SACRIFICIIS HEBRÆORVM.

De hoc vsu satis superque cùm in boue, tum in oue dictum est.

VSVS IN CIBIS.

4. de vict. rat. tex. 100.

Caprinę carnis qualitates, & vsus in cibis.

HIPPOCRATES cùm dixisset bubulas carnes melancholica proritare pathemata, harumque naturam insuperabilem esse, nec à quouis ventriculo concoqui posse, de caprinarum carnium qualitate loquitur in hæc verba: Caprinæ carnes, quę in bubulis mala sunt, omnia habent, & cruditatem. (ἀπεψίαν) suntque flatulentiores, ructusque magis generant, & choleram pariunt. Verùm quæ odoratissimæ

soli.

A solidæ, & suauissimæ sunt, hæ optimæ sunt tum perelixæ, tum perfrigidæ (Gesnerus percoctæ) Quę verò suauitate omni carent, malè olent, & duræ sunt, hæ deterrimæ, & quæ recentes: Optimæ autem æstate, autumno verò pessimæ. Quo loco Galenus cur caprinæ carnes, inquit, bubulis vitiosiores sint, causam hoc in loco dixit, nempe cùm coctu difficiles bubularum more existant, flatuosiores etiam sunt, & sæpius mouent ructus, qui malam habeant qualitatem. Cùm igitur bubulis & acriores, & calidiores sint, si incoctæ maneant, choleram pariunt. Qua efficitur ratione, vt frigidas eas magis, quàm calidas esitare oporteat. Optimas esse ait caprinas carnes inter se quidem, non cum cæteris comparatas. Oportebat igitur quantum ad anni tempus attinet, vitiosissimas ob temperaturam esse. Contingit autem capris tempore æstiuo meliorem esse alimoniam, quo modo praua sunt, quę herbas vorant animalia, vbi viridem herbam non habeant. Capris autem maximè idoneam præbent alimoniam germina arborum, caulesque quos à fine veris æstas largiter habet. Quòd autem alimonia ad carnis bonitatem plurimum possit, potes ex vulpib. certior fieri, quæ autumno probatissimam ob vuas habet carnem: Sic passer. & ficedula maximè laudabilem carnem obtinent. Autumno igitur capræ nutrimento idoneo destitutæ tum deterri-

Caprinæ carnes quādo bonæ, & prauę.

B mam, tum perquam tenuem, habent carnem. Hyeme autem meliorem sanguinis consequuntur habitum, naturalem intemperiem à temperatura temporis contractam corrigentes. Alias Galenus etiam in opere de alimen. facult. ait; vt vituli carnes habent ad conficiendum perfectis bobus præstantiores, sic hœdi capris: capra namque temperamento minus quàm bos est sicca, si tamen homini, & sui compatetur, multum superat; & proximè pòst; Caprinæ præter succū vitiosum acrimoniam etiam habent. Et rursus; Aestate prima, ac media præstantiores sunt capræ, cùm scilicet fruticum germina, quibus vesci solent, abundant. Athenæus verò caprinam carnem olidam quidem esse dicit, sed si conficiatur plurimum alere, plurimumq; corpori robur addere, Clitomachūque Carthaginensem nouæ academiæ sectatorem solitum ferri dicere, quendam Athletam Thebanum omnes suæ ętatis viros superare, quod caprinis carnibus vescerentur, tenacibus illis, & cōcoctu difficillimis, quarum esu olidus è corpore sudor manaret. Militarem autem cibum esse, etiam Homerus docere videtur, siquidem Achilles legatis ab Agamemnone sibi missis, & dona afferentibus gratificaturus, splendidèque excepturus, cratera apponi iubet capaciorem, mixtoq; meraciore vino singulis propinari, ipse verò ingentem cacabum super ignem appendit, inque il-

Lib. 3. de aliment. facul. c. 1.

Hœdinæ caprinis præstantiores.

Lib. 9 c. 24.

Iliad. 1.

C lum tergum ouis, itemque pinguis capræ (capras autem pinguescere, vt pinguedine sterilescant, ex Plinio dictum est) cum lumbis tenellę, atque altilis suculę immergit, & in frusta dilaniat, aliam quoque partem aptè minutatam verubus infigit, magnum interea ignem Patroclo excitātē supponens, ac postquam exustis lignis resedit flamma, prunas sternit, ac desuper carnem transfixam verubus infigit, subindeque tollens sale conspergit, tandemque testam partitur. Eiusmodi etiam carnes Vlyssi apud eundem Eumæus pastor apponit; Quo loco Ioan. Spondanus monet capras quoque olim in delicijs ciborum extitisse. De lacte modò caprino sic tradit Galenus in lib. de boni, & mali succi cibis; Caprini lactis usus frequens apud nos est, apud alios bubuli. Caprinum inter cætera lactis genera moderatè se habet cùm non admodum pingue, crassumque sit, ob idq; medium esse censetur, quod in corporibus nostris præstat &c. Sed cùm inter cætera animantium genera capellæ mediocritatem adeptæ sint, inter se tamen inuicem collatæ, alio, quàm diximus, modo differre uidentur, neque enim harum parua discrimina sunt, ab ętate, à pastionibus, ab anni tempore, ab eo ipso spacio, quo à partu edito distant, quæ abundè tertio de facult. alim. libro diximus. Nunc uerò id tantùm referre sit satis, caprinum lac sine melle sumptum periculosum esse;

Odyss. 14.

Lac caprinū temperatū. Cap. 6.

D plerumq; enim qui purum illud hauserunt, coactum est in uentriculo in speciem casei, quod quidem cùm accidit mirum est, quàm aggrauet hominem, ac strangulet. Eam ob causam lac ubi sumunt quidam, ne in uentriculo coaguletur, mellis, aquæ, & salis non nihil admiscent. Et rursus alibi: Lac caprinum, inquit, stomacho accommodatissimum est, quoniam capræ fronde magis, quàm herba uescuntur. Et Varro ait; Lac omnium rerum, quas cibi causa capimus, liquentium maximè alibile est, & id ouillum, inde caprinum; sed Aeginetæ lac muliere temperatissimum est, mox caprillum, hinc asininum, ouillumque, postremò uaccillum. Idem Galenus testatur maximè scilicet alere quodcunq; humanum, mox caprinum, unde fortassis fabulæ Iouem ita nutritum dixere; Nam & Hesiodus lac caprinum earum, quę primum lactare desinunt, commendat, teste Stuckio, quod putetur plus, & salubrius nutrire, quàm alia lactis genera. Et Ludouicus Romanus scribit mulieres cultorum Poliar, & Hiraua regionum transacto tertio mense filios lactare, desinere, incepisque lacte caprino alere, & ubi re ferserint pueros lacte illotos, fœdosque admodum in stabulum reponere, ubi interdiù ferarum modo uolutentur. Si capræ, aut alterius animalis scammoniū, aut tithymalum depasti lac cibi loco quis sumpserit, omnino aluus illi fluet, teste Galeno, cū aliàs sua natura prę cæteris adstringat causa alimenti, quod cùm ex ijs, quę dicta sunt, constat, tum

Lac caprinū absq; melle subinde lethale.

Lactis ordo iuxta bonitatem.

2. περὶ ἔργων.

Lib. 1. antiq. conuiu.

Lib. 5. nauigat. c. 20.

etiam

etiam manifeſtò tradit Dioſcorides, rationem reddens, cur ſtomacho ſit accommodatiſſimum. Aluum, inquit, minus tentat caprinum lac, quoniam pecus hoc adſtringentibus pabulis quercu, lentiſco, & oleagineis frondibus, & terebintho maxima ex parte veſcitur: inde ſtomacho accommodatiſſimum reddi ſolet. Lactis naturam ſequitur etiam ipſe caſeus, caſei ſiquidem maximi cibi ſunt bubuli, & qui difficillimè tranſeant ſumpti, ſecundò ouilli minimi cibi, & qui difficillimè tranſeant caprini. Caro modò hircorum, teſte Galeno, tum ad coquendum, tum ad ſuccum boni generandum deterrima eſt, hanc ſequitur arietum, pòſt taurorum caro, & in his omnibus carnes caſtratorum ſunt præſtantiores, vetulorum peſſimæ. Idem in libro de attenuante victu hircos, & boues tradit carnem quidem habere minimè humidam, pituitoſam, ac lentam, nocere tamen admodum ob duritiem, & in alterando difficultatem. Albertus aſſerit, cùm coiuerit, improbam habere carnem, minimè pinguem, & ſiccam. Ariſtoteles verò libidinis tempore vitiari, & fœtere, ſcribit. Auicenna abſolutè malam eſſe, vnde Baptiſta Fiera, cùm hœdum in cibo commendaſſet, ſubdit:

Lib. 3. de alim. fac.
Hircina caro improba.

Cùm malè olet, ſiccat, ſit iam caper improbus, abſit
Et cadat ante focos victima Bacche tuos.

Et Platina capellæ, atque hirci fœtidi carnem ne deguſtari quidem patitur. Plinius author eſt, hircorum carnes tradi virus non reſipere, ſi panem hordaceum eo die, quo interficiantur, ederint, laſerue dilutum biberint, ſcribitq; Albertus, quibus curæ eſt, vt ſuauior fiat caro, hircum adhuc tenerum caſtrare, ſic enim frigida, & humida qualitate temperamentum eius emendari, nihilominus apud Antiphanem poetam, referente Athenæo, τράγος ὑλιβάτας in conuiuio apponitur. Teſticuli itidem, authore Aegineta, concoctioni reſiſtunt, & vitioſos creant humores. Platina iecora; & hircorum, & caprarum fugi præcipit, ne in epilepſiam incurras. Geſnerus verò ſuis farciminis genus vocari ait klobvvurſt, hocque modò parari: hircinum iecur recens minutatim inciſum pariter cum ſex ouis, & medulla panis albi, aromatibus, & croco conditur, inuolutumque omento torretur, & menſæ apponendum in paropſide ſaccharo rudiore conſpergitur. Idem Geſnerus in opere de aquatilibus agens de ſalſamentis, hilas infumatas & ſumen apud Plautum legi ait, aliquoſque hillam per l duplex ſcribere, & Acronem falſum inteſtinum hirci interpretari, aliquoſq; putare eſſe inteſtinum porcinum fartum alijs inteſtinis. Iam verò inter eximias, & præcipuè ſalubres epulas hœdina perpetuò annumerata eſt, quemadmodum & ſacræ, & prophanæ literæ atteſtantur: In ſacris enim legimus Gedeonem angelo, quem prius inuitarat, magnificũ cùm adornaturas eſſet conuiuium, inter alia hœdum caprarum coxiſſe, & ex modio farinæ panes azymos confeciſſe, hæcque cocta, & parata illi appoſuiſſe. Rebecca filio ſuo Iacob afferre ſibi iubet duos hœdos optimos, & facit ex eis eſcas marito ſuo, quibus, inquit, libenter veſcitur; iubet autem eos afferre, vt benediceret filio antequam moreretur. Filius itidem ſenior patrem ſuum criminatur, inquiens: *Nunquam mihi dediſti hœdum, vt cum amicis meis epularer.* Sic Aſcræus poeta hœdorũ primogenitorum carnem maximè commendat tanquam εὔχυμον, & εὔπεπτον, docens ſub ſirio quis ſit victus inſtituendus:

In Cyclope.
Iecora hircorum, & caprarum mala.
Lib. 4.
Hœdina laudabilis.
Gen. 27.
Luc. 15.
Ἐν ἔργοις.

ἀλλὰ τότ' ἤδη
Εἴη πετραίη τε σκιὴ, καὶ βύβλινος οἶνος,
Μᾶζα τ' ἀμολγαίη, γάλα τ' αἰγῶν σβεννυμενάων.
Καὶ βοὸς ὑλοφάγοιο κρέας μήπω τετοκυίης,
Πρωτογόνων τ' ἐρίφων. ἐπὶ δ' αἴθοπα πινέμεν οἶνον. ideſt,

Sed tunc iam
Sit petroſaque vmbra, & Byblinum vinum,
Libumque lacteum, lacque caprarum non amplius lactantium;
Et bouis arborinora caro, nondum enixa,
Tenerorumque hœdorum, præterea nigrum bibito vinum.

Guloſi autem omnium maximè quærebant hœdum, qui lupi faucibus eſſet ereptus, vt notum eſt ex hoc Horatiano:

Vel agna feſtis cæſa Terminalibus
Vel hœdus ereptus lupo.

Et Martialis idem affirmat ſic canens:

Paruus onyx vna ponetur caula menſa,
Hœdus inhumani raptus ab ore lupi.

Hœdi erepti lupo caro cur tam ſit grata guloſis.
In epod.
Lib. 10.

Hinc hœdum ab edendo dictum putat Iſidorus, addens teneros pinguiſſimos eſſe, & grati ſaporis. Simeon Sethi iſtiuſmodi carnes facilè concoqui ait, & temperatas eſſe (interpres vertit, & modicè nutriunt) ſanguinemq; tenuem, & humidum gignere, calidas, & ſiccas habitudines, ac temperaturas

A perturas iuuare, esse verò meliores, meliorisque succi, qui nec nimis tenelli sunt, nec nimis natu maiores. Nam qui sex menses excedunt, non hœdos, sed *αἶγας* vocari. Theocritus verò capellę carnem bonam esse, inquit, quousque non mulgetur:

Hædorum ætas ad quot se extendat menses.

> *Αἴκα τῆνος ἕλῃ κεραὸν τράγον, αἶγα τὺ λαψῇ.*
> *Αἴκα δ' αἶγα λάβῃ τῆνος γέρας, ἐς τὶ καταρρεῖ*
> *Ἁ χίμαρος. Χιμάρῳ δὲ καλὸν κρέας, ἔστε κ' ἀμέλξῃς.* idest,
> *Si ille acceperit cornutum hircum, tu capram capies:*
> *Si verò capram acceperit ille, pro præmio, ad te permanebit*
> *Capella annicula. Capellæ caro bona est, donec mulseris.*

Nos verò etiam in boue hœdorum carnem, vt primùm in lucem editi sunt, in cibo non illaudabilem esse ex Galeno docuimus, qui itidem in libro de boni, & mali succi cibis ex pedestribus animantibus suillam carnem probatissimum cibum asserit, deinde hœdinam, mox vitulinam. Et in libro de attenuante victu hircina, & caprina refutatis, nec non arietina, ouilla, & agnina, solis hœdis innoxiè vti iubet: vnde dicebat Platina hœdinam carnem, qua nulla inter do-
B mestica animalia potior habetur, edito, parum enim recrementi in se habet, facillimè concoquitur, benè alit, sanguinem bonum generat, calido, & frigido temperatum, hic cibus conuenit lautè viuentibus. Et paulò antè: Ex capris, inquit, hœdi lactentes esui sunt optimi. Et alibi: hœdi vtrumlibet (assi vel elixi) cocti suaues, & salubres sunt. Coxæ tamen assæ meliores habentur. Sic & Baptista Fiera ait:

Hædinæ temperamentum.

> *Hædulus ad domini saltet, sed frigidus aras*
> *Vix calet, ille agris vda alimenta feret.*

Cæterùm sunt, vt Ioannes Bruyerinus Campegius, qui istiusmodi opinionem de hœdina carne improbant: inquit enim hic illam animum suum in summam admirationem adducere, grauibus etenim viris, inquit, proditum est, capras nunquam febre carere, ideoque in emptione nemo eas sanas promittit. Qui igitur fiet, vt fœtus à parente morbida temperamentum vitiatum non contrahat? Aiunt tunc maximè sapere, cùm herbarum sunt expertes, bimestres, atque etiam trimestres, si mater lacte abundet, adultiores enim, & ab vbere depulsos, gratiam amittere præcipuam. Iulius Alexandrinus medicus Cæsareus scribit Arabes carnes hœdinas frigidas consti-
C tuere, aduersus quos in hæc verba inuehitur. Hœdinas carnes, qui frigidæ naturæ facerent inuenti sunt inter Arabes, sicuti & suillas. Minus mirum de his, & tamen falsum. Cùm enim temperamento constare proximo nobis, simillimoque ostensæ sint, minus lapsi meritò videri possunt, qui frigidas hasce statuere, quàm qui hœdinas, quo quidem minor est abæquali temperamento, quàm calido in frigidum recessus. Calidum habendum esse, siccumque hircum animal, nemo opinor ambigit. Si nihil aliud, teter ille odor, vnde hircosi dicti, indicio satis sit, quem non aliud facilè, quàm calidum tam latè iacere temperamentum queat. Sed & arrosarum capro vitium interitus, quem ideo Baccho veteres sacrificauerint, & emissus ore spiritus vrens propè, & tactus animantis ipse, qui tangentibus sæpe febriculæ cuiusdam significationem exhibere videatur (ex quo creditum multis capras non minùs ipsas, quas tamen sexus frigidiores facit, perpetuò febrire) cuncta, inquam, hæc calidam animantis huiusce naturam manifestò satis demonstrent. Quod si calidam sic in vniuersum: Sanè non existimabimus hœdos (mares an fœminas non refert cum de animantis specie vniuersaliter pronunciatur) à caliditate? Nam si eadem de animantibus omnibus valere debet de valore ratio, ac post multas, variasque de hoc disputationes
D eò tandem deuentum est, vt medicorum rectè sentientium consensu, eodem esse, quo iuuenes, adultosque calore præditos pueros, recensque natos existimaremus: Eodem necessariò calore præditos esse hœdos, quos adultos iam hircos facendum: horum licet (humidior primò materia, quæ connatum nobis insitumque continet molliter hunc ipsum nobis, & suauem tangentibus referat, quæ deinde in sequentibus magis semper magisque ætatibus exarescens, paulò acrius manum feriat, eodem tamen semper caloris, vtrobique gradu in materia tantùm diuersa, sese nobis offerente: vt calidum sæpe vaporariorum nostrorum aerem diuersè, purum, mediocriter, summè sentimus, nihil tamen tunc aliud (si nihil accedat aliud) sensuri, aut pronuntiaturi, quam caloris remissiones hasce, & intensiones. Iam verò fumidus præterea si fiat aer idem, caloris temperamentis iisdem, (vt fieri sæpe contingit) erumpente de fornace aliquo pacto fumo, nec maiore tamen calore infestum quidem sentiemus, mordacemque, tum oculos quoque feriet, & eliciet lacrymas sæpe, deque hoc quæremur tantùm: maiorem se sentire calorem, aut vt propriè magis loquamur, qualitate sua intentum magis, aut plus ob id incalescere, nemo, vt arbitror, dicet: quia non succenso maiore igne, & fumido tantùm facto aere, nemo calidiorem sensu vllo percipiet, eo quidem casu, rerumq; harum exemplo.

Lib. 13. cap. 17. de re cibaria.

Lib. 11. salubr. c. 7.

Hædum calidum esse.

Quòd si hæc se ita habent, sicuti profectò habent, calidæ natura animantis calidum nobis dicedus fœtus, partus calidus, tenellus, iuuenculus, adolescens adultus, neque minùs temperatæ temperatus, & frigidæ frigidus, qui tamen calor adhuc animantis quidam intelligitur. Atque hæc est caloris in animalibus ratio, mediocris tum supra, infraq; mediocritatem positi, perpetuò autem ad consistentis vsque ætatis exactum tempus, eiusdem diuersa quamuis in materia, primum sua, sibique cognata, insita, prorsus natiua, sed & naturali: tum paulatim semper, sensimque suam sibi materiam hanc depascente, conficienteque calore, aliena, atque adscititia: Ipso quoque iam alieno, atque adscititio hac ex parte calore facto, siccitate tantùm. Nam caliditas eadem donec inclinante ætate, ac continuò exarescente corpore, pabuli iam defectu, minutatim quoque calor natiuus ille abiens pereat, & frigida membra relinquat, siccitatis ratione, quæ ab origine, aut potiùs à conceptione, statim ipsa ingruat. Vt primùm enim concipi ceptus fœtus, sic siccitas inchoata, caloris vi ita necessariò operari introducta. Redeundum ad rem. Male sensisse Arabes authores, qui de his scripsere, quod hœdinas carnes frigidioris naturæ statuerint, dictabe hæc omnia, fusius hic à nobis, atque extra rem, sed ex re tamen, vt meliùs perciperentur, recitata: male item quòd suillas: (temperatæ enim sunt) benè quod humidiores hasce, sicciores illas; & ætatem commendarint ad vnum omnes, temperamenti in hœdis boni, quæ tenellorum adhuc est, necdum ab vbere depulsorum, quos lacteos voces. Quippe naturalem siccitatem, quæ in a... tenellis, teneritudo ætatis emendat, & ad temperamentum quoddam ducit: simul lactentes, minimè quidem ætatis ratione, verùm alimenti potiùs beneficio (frigidum enim lac, vt in temperamento animantis suo) de natiua caliditate aliquid remittent, & humectiores, teneriores que fient. Nec sanè alius hodie, quàm lactentium vsus, quos si diutius protrahere lactando velis, vt bimestre aliquando tempus, nullo prorsus herbarum pastu expleant (quod fieri vidi, & gustasse volui) experiere carnem multo quidem, quàm eiusdem ætatis herbas depastorum meliorem: Cæterùm adolescentem iam, quæque virosi omninò, nescio quid, resipiat, vsque adeo, quanquam alimento assici corpora didicerimus, vincere tamen naturam videmus ipsam, vt olidam tandem graueolentiam suam illam induant præsertim cùm non longè iam aberunt, vt capire incipiant. Hæc itaque omnia Alexandrinus. Putant nullam aliam carnem magis idoneam à valetudine se recolligentibus, quin etiam otio deditis, & non laborantibus salubriter editur, at insalubriter ijs, qui grauiores operas exercent, facile enim eius alimentum dissipatur, atque euanescit. Manducantur hœdi elixi pariter, atque tosti vere toto ex succo malorum arantiorum, aut oxalidis, limoniumque. Circumferebantur, teste Athenæo, frequenter in conuiuio varijs parati modis, quorum erant quidam πολὺ (πολλῷ perperam legitur in vulgari textu) τῷ ὀπῷ ἰχόντες, quæ voluptatem nobis non vulgarem, inquit, præbebant. Quo loco Natalis ὀπὸν reddidit simpliciter succum, cùm tamen, quo conditus erat, modus ea voce exprimatur; quare Gesnerus ὀπὸν, vel laser intelligi putat, quo conditi fuerint, vel potius lacteum, inquit, in ventriculis eorum concretum succum, quo ad coagulandos caseos vtuntur. Priorem sententiam, vtpote huic loco magis consentaneam amplexus est Iosephus Casaubonus in suis animaduersionibus: Laser, inquit, intelligo, & cyrenaicum succum, quem Græci κατ' ἐξοχὴν dicunt ὀπὸν. Docti viri cùm hunc locum interpretarentur obliti erant eius discriminis, quod statuit Theophrastus, & omnis medicorum schola inter χυλὸς, vel χυμὸς & ὀπὸς. Quoties autem dictum est in hoc libro de Laserpitij in condimentis vsu. Hœdi, agnique diuersos apparatus recitaui ex Apicio in agno. Hœdus in alio ex Platina, integrum hœdum, inquit, aut quartam partem tessellis laridi, & spinacis mundis, allijs circumquaque impactis veru ad ignem voluito, humectatoque frequenter cum ramusculo lauri, aut rosmarini, ex hoc, quod nunc scribam, condimento: Cum agresta, cumque iusculo pingui duo vitella oui agitata, duas spicas allij benè tonsas, modicum croci, parum piperis misceto, in patellamq; indito. Inde, vt dixi, quod coquitur, aspergitur: Coctū in patinam ponito partemque conditurae infundito, ac petroselinum minutatim concisum inspergito. Hoc obsonium benè coctum citò comedi debet, ne refrigescat: Oculos hebetat, venerem demortuam excitat. Ex eodem Platina quomodo paretur artocreas ex hœdina carne dixi inter vitulinæ carnis apparatus, est enim eadem ratio. Sanguis hœdi in cibum formatus, teste Plinio, sanguiculus vocatur, & cœliacis, dysentericisque quibusdam commendatur. Aliqui etiam sanguiculum hœdi, vel suis sanguinem exponunt in cibum formatū, talis nimirum erat μέλας ζωμὸς Lacedemoniorum, sed forte generis etiā nomen pro sanguine est cuiussuis animalis in cibū parati, nam & Pollux αἱματίαν dicit, sanguiculū exponit obsonij genus, vel farciminis ex sanguine, & αἱμάτιον lexicon vulgare interpretatur garum quoddā e thynni intestinis cū branchijs, sanie, ac cruore confectum quasi sanguiculū. Lac nora hœdina, vel agnina sic coques (verba sunt Apicij) aquā mulsā facies, & oua, parū lactis admisces eis, vt incisa iocinora sorbeant, coques, & œnogaro pipere asperso inferes. Aliter ...

Sanguis hœdi pro cibo paratus sanguiculus dicitur.

Μέλας ζωμὸς Lacedæmoniorum quid.

A bus ex eodem: Ex lacte lauas pulmones, & colas quod capere possunt & infringis oua duo cruda, salis grana pauca, mellis ligulam, & simul commisces, & imples pulmones: elixas, & concidis: teres piper, suffundis liquamen, passum, merum, pulmones confringis, & hoc oenogaro perfundis. Aetius verò agens de ratione victus colicorum pulmonem hœdinum videri asserit bis assatum, atque in cibo acceptum, superabundans alimentum subtrahere. Qui verò eum, inquit, lacte replent, deindeque coquunt, aut assant, voluptatis gratia, non vtilitatis respectu id faciunt; multoque magis, qui eum frustatim concisum in sartagine torrent. Ventrem cum intestinis Helvetij in hœdis, & vitulis priuatim, teste Gesnero, nominant das krosz, quæ quidem elixa, & aromatibus condita initio mensæ apponunt. Lactes, ieiunumque hœdi intestinum inter alios laudatos cibos recensentur ab Athenæo in fine septimi ex Eubulo in Laconibus.

Lib. 9. c. 30.

VSVS IN MEDICINA.

B MILLIA remediorum, inquit Plinius, ex capra demonstrantur, sicut apparebit, quod quidem miror, cum febri negetur carere. Amplior potentia feris eiusdem generi, quod numerosissimum esse diximus: alia verò & hircis. Democritus etiamnum effectus eius auget, qui singularis natus sit. Idem alibi de ansere locutus subdit: multa præterea remedia sunt ex ansere, quod miror æquè quàm in capris, namque anser, coruusque ab æstate in autumnum morbo conflictari dicuntur. Comitialibus, vt idem Plinius tradit dantur carnes caprinæ in rogo hominis tostę, vt volunt, inquit, Magi: Idem etiam legere est apud Sextum. Baptista Porta id tanquam ex Plinio de hirci carne dicit, facultatemque inde notam esse, quod continuo esu comitialem morbum inducat. De hircorum verò carnibus Plinius scribit in aqua decoctas panos & apostemata in quacunque corporis parte discutere. Vbi verò idem Plinius scribit: Lusciosos, quos Græci nyctalopas dicunt, quidam inassati caprini iecoris sanie inungunt, aut felle capræ, carnesque eas vesci, & dum coquantur oculos vapori præcipiunt: id quoque referre arbitrantur, si rutili coloris fuerint: Gesnerus non simpliciter capræ carnem lusciosis edendam intelligi monet, sed iecoris carnem, etsi ea minus proprie sic ap-

Remedium epilepticū.

Lib. 3. c. 2.

Lusciosis remedium.

C pelletur. Asserit & idem Plinius caprino iure cantharides expugnari tradi. Sanguis caprinus, vel hircinus, vt tradit Galenus, alijque & Dioscorides contra toxicum bibitur, hic verò cum vino bibendum monet, authorque est Plinius Drusum tribunum plebis caprinum sanguinem bibisse, dici, cùm pallore, & inuidia veneni sibi dati insimulare Q. Cepionem inimicum vellet. Idem tradit decoctum cum medulla contra toxica venena sumi, sed hœdinum contra reliqua. Aliqui hunc eundem, aut hircinum sanguinem terræ Lemniæ misceri solitum scribunt, ac inter cæteros Dioscorides, sed Galenus, id suo tempore factum negat. Commēdatur & ad antidota hędinus a Dioscoride. Auicenna pro toxico Armenæ sagittæ nocumentum vertit; Isaac verò in dictis non recēcitat Dioscoridem, tanquam is scribat sanguinem hirci calidum perunctum araneas, idest, sagittas Armenas & mala vulnera curare. Marcellus caprino maculas contactas ablui scribit. Sextus potum humores teuendiare, per humores ventris fortè fluores intelligens, quanquam Plinius sanguinem caprinum, vel medullam, vel iecur aluum soluere scribit, maior enim Galeni, & Dioscoridis authoritas esse debet, quorum hic verba adijcio: Sanguis hirci, vel capræ, inquit Dioscorides, intestinorum tormina, & alui fluores sistit, in quem vsum frixus in sartagine statim sumitur.

2. de antidotis.

Toxici antidotum.

D Galenus ait: Sanguinem caprarum hydropicis quidam cum melle exhibent; aliqui ad dysenteriam eodem tosto, & ad ventris fluxum sunt vsi: videturque mihi quispiam crassam eius essentiā, & terream cùm caliditate exiccatorium esse suspicatus ad hunc vsum perductus. Hæc ille. Idē Plinius caprinum sanguinem cum medulla hydropicis auxiliari asserit, sed efficacioręm putari hircorum, vtiq; si lentisco pascantur. Sed & alibi, inquit; Sanguis caprinus decoctus cum medulla dysenterijs subuenit. Et rursus, vbi de remedijs cœliacorum, & dysentericorum agit, tradit si sint tormina, satis esse remedij in leporis coagulo poto è vino tepido vel semel, arbitrati aliquos: paucioresque & sanguine caprino cum farina hordeacea, & resina ventrem illinere. Et rursus, sanguis hircinus in carbone decoctus aluum sistit, & Marcellus. Exceptus & coagulatus, ac super carbones assatus in cibo datus, mirabiliter profluuium ventris emendat. Si polentæ furfuribus adiecta resina hunc sanguinē miscueris, atq; emplastri modo ano, ventriq; apposueris, pōdus omne, & libidinē deiectionis efficaciter reprimes, vt testatur idē Marcellus, cuius etiā verbis vsus sum. Sextus non capræ, sed capri sanguinem cū resinā, & polline (polēta potius) mixtum, & ventri suppositum torminosos sanare scribit: sed an capræ, an capri sit sanguis parū refert, inquit Gesnerus, vt patet ex Galeni verbis paulò antè positis. Idē Marcellus asserit cū polenta impositum omne ani vitium

Ex hirci & caprino sanguine variae remedia.

 persa-

persanare, sed & Plinius, cùm proximè de inflationibus sedis dixisset, cæteris vitijs, inquit, medetur sanguis caprinus cum polenta. Hircinus de quo peculiariter ferè sequentia intelliguntur abscessus calidos citò, teste Auicenna, muturat, & applicatur post cōgelationem. Nos Galeni sententiam de sanguinis caprini, hircinive ad abscessus concoquendas curioso vsu, suprà vbi de taurino recitauimus. Admiscetur etiam apud Aetium in cerato quodam podagrico. Marcellus omnē lepram eodem illito emendari promittit. Idem alibi iubet pilos oculis molestos, vbi diligentissimè vulseris, loca eorum sanguine hircino recenti illini. Plinius nyctalopas à Græcis dictos, latinè lusciosos hoc sanguine sanari, esse ait qui putent. Auicenna & passim eum sequentes alij hoc sanguine poto lapidem renum frangi testantur. Albertus idem asserit, si hircus diureticis nutriatur, & sanguis eius cum petroselino, & vino sumatur aridus, tritusque. Et Aetius sanguis hircinus, inquit, tum ad nephriticos, tum ad calculosos præsens est remedium: Nā & lapides iam antè natos soluit, & ita per lotium excerni facit, vt etiam alij deinde non gignantur: Dolorem insuper sedat: Colligitur autem hoc modo, cùm vua maturescere cęperit, ollam nouam accipito, & infusa in ipsam aqua, donec terreum deposuerit, olla coquito: & accepto è grege hirco ætate matura, plus minus quatuor annorum, eius mactari sanguinem medium olla excipito, ita vt eum, qui primò effluxit, itemque postremum penitus relinquas: medium autem inspissari finito, & in olla situm per acutam arundinem in multa frusta dissecato: indeque reticulo denso, aut linteolo raro, aut cribro arctiore contectum subdio exponito, vt insoletur, & roscidus fiat, cauendo ne imbre commadescat. Porrò vbi exiccatus fuerit diligenter tritum in pyxide asseruato, & remittente malo cochleatium plenum cum passo Cretico exhibeto. Cognominatur autem pharmacum hoc diuina manus. Huius & nos, inquit Philagrius, in breui tempore non aspernandum periculum fecimus. Aliquando autem odoris commendandi gratia parum phylli, aut amomi, aut similium admiscemus. Ego, inquit, hoc pharmacum cum Troglodyte passerculo permixtum cuidam penitus nihil lotij eijcienti post magnos dolores exhibui, & permagnum lapidem attritum ab eo expuli. Huc vsque Aetius. Cæterùm hircinum sanguinem manum Dei appellari, testis est etiam Alexander, & Auicenna 18. 3. cap. 19. vt Christophorus Orossius, testante Gesnero obseruauit. Alexander Trallianus aduersus calculum in vesica caprinum sanguinem (τὸ αἴγειον αἷμα) commendat calidum foris illinendum, melius autem fuerit, inquit, si hircum supra vesicam posueris. Optimum verò si in calido aere balnei inungas, & ita superilliges; quod quidem non semel tantum, sed sæpius, & per interualla faciendum est. Torinus in paraphrasi sua innuere videtur sanguinem supra vesicæ regionem effundi debere (nimirum ex ipso hirco iugulato, aut ex vase adhuc calidum) atque ita illini. Ad lapides de vesica eijciendos remedium singulare apud Marcellum Virgilium describitur etiam his verbis: Hircum segregatum, vel clausum septem diebus lauro pasces, & postmodum à puero impubi occidi facies, & sanguinem eius excipies munditer, ex eo dabis laboranti in cyatho vini, scrupulos tres: At verò, vt eius rei experimentum capias, lapillos fluuiales in vesicam mittes, in qua sanguis exceptus fuerit, nam in vesica excipi debet, & signatam repone: Intra dies septem solutos penitus inuenies. Hæc ille. Et rursus, eodem capite; calculosis, inquit, expertus affirmat incredibiliter succurri remedio tali, si hircum, meliùs si agrestem, melius si anniculum, & si mense augusto claudas loco sicco per triduum, vt ei solas lauros edendas subministres, & aquæ nihil accipiat, ad postremum tertio die, idest, aut Solis, aut Iouis, occidas. Melius autem erit si castus, purusque fuerit, & qui occidit, & qui accipiet remedium. Exsecto igitur gutture eius sanguis excipitur, vtilius si ab inuestibus pueris excipiatur, comburitur in vase fictili, vsque ad cinerem. Vas autem in quo torrebitur coopertum, & inlitum gypso in furnum mittetur: Quod cùm vapori exemeris in puluerem conteres: necnon & polypum marinum identidem, vt dixi exustum, in puluerem rediges. Confectio autem vniuersi medicaminis hæc est: Sanguinis huius hirci vncias tres, thymi vnciam vnam, pulegij vnciam vnam, polypi exusti cineris vncias tres, piperis albi vnciam vnam, apij, seminis olusatri vnciam vnam. Hæc omnia separatim tunsa, & ad leuissimum puluerem redacta commisces, & dabis infirmo, melius si die Solis, aut Iouis, cochlearis mensuram in meri potione, aut cuiuscumque dulcis poculi. Prouidere autem debes, vt digesto, ac ieiuno potio detur: & rursum, vt eadem potione benè digesta cibos accipiat: Et eo melius erit si hanc potionem cum condito post balineum in sabanis adhuc constitutus acceperit. Et subinde rursus super omnia efficax aliud, inquit, ex eo facies medicamentum sic: Sanguis hircinus ea obseruatione, qua suprà, excipitur in patella ferrea cādente, vt aduri possit, & stringi continuò ipse sanguis, ita vt possit in puluerem redigatur, Vel certè continuis aliquot diebus ad Solem ipsum sanguinē pones, ita vt rore iam decusso post horam secundam ponas, & ante nonā colligas: Posteaquam ita fuerit siccatus sanguis, vt nullū humorē habeat, colliges eiusdē crustulas, & teres, atq; ex eo leuissimū puluerē redi-

Adeps hircinus.

Lib. 11. cap. 12.

Hircinus sanguis quomodo ad calculum frangendum preparetur.

Lib. 2.

Lib. 8. c. 7.

Cap. 26.

A rediges: deinde accipies herbam tribulum, cuius herbæ ipsum tribulum, hoc est, semen spinosum proijcies: Ipsam autem herbam lectam de locis maritimis siccabis, tundes, & in puluerē rediges: Confectio autem medicaminis totius hæc est: Herbæ tribuli vncias duas, piperis vncias duas, petroselini Macedonici vncias duas, folij sertulam, idest, coronam, siue sphœram vnam, hæc omnia separatim tunsa, & ad leuissimum puluerem reducta cum sanguine hircino miscebis, & dabis ieiuno die Solis, aut Iouis cochlearum mensuram in meri potione, aut cuiuscunque dulcis liquoris. Prouidere autem debes, vt digesto, ieiunoque potio detur; quam cùm acceperit, qui calculum patitur, mox lapides solutos omnes per vrinam emittet. Hactenus Marcellus, subijciens etiam adamantem hoc sanguine perfusum solui, id quod & alijs persuasum fuit, sic enim Simocatus: sanguis hircinus adamantem emollit; Item Leoninus, est enim inter cæteros horum sanguis calidissimus; Adamas autem cùm frigidus, siccusq; sit, ab eo, quod sibi maximè contrarium est, præcipuè vincitur. Idem sentit inter recentiores Georgius Agricola, & Albertus inquiens: Caprinus (hircinus potiùs) sanguis bulliens de nouo calidus extractus emollit adamantem: Sed & Hermolaus adamantis, inquit, natura inuictissima, & duarum rerum violentissimarum contemptrix ignis, &

Adamas inuicta aliequin fortitudinis hircino resoluitur sanguine.

B ferri: non alia rumpitur vi, quàm hircino sanguine macerata recenti, & calido, etiamsi hoc gemmarij nostri falsum, & ridiculum existimant, ex Plinio vt apparet, cuius hæc verba: hircorum sanguini tanta vis est, vt ferramentorum subtilitas non aliter induretur, scabritia tollatur vehementiùs quàm lima. Quo loco idem Hermolaus pro lima legit scobina fabri. Scaliger verò etiam adamantem, in exercitationibus aduersus Cardanum hirci sanguine rumpi, inquit, Plinius tum prodit, tum vellicat. Mallem sua proderet experimenta. Recentiores, qui dectitantur occultas proprietates, easq; inscitiæ asylum contumeliosis verbis vocant, & alijs locis, & in hac historia, quas destruunt, construunt. Aiunt enim hircinum sanguinem in adamantem penetrare propter analogiam, quæ est in principio communi. At verò quid est aliud principij cōmunis analogia, quàm proprietas occulta? Nā quare subit hircinus, & alius sanguis tenuior restitat exclusus? Et sanè ab vno principio deducere adamantem, atque illum sanguinem, est, hircum facere adamantem. Frāgere tamē in renibus, atq; in vesica lapidem tam verum est, quam meridie lucere, quàm plurimos enim eius vi comminuimus. Sed & leporino fit hoc idem, vnde igitur illa efficacia? Non tibi nunc dissolutam debitum, sed bona fide interea pignori tibi relinquam ingenui candidique animi ver-

Exercitat. 344. 8.

C bum hoc, nescio. Hactenus Scaliger, quibus indicat inde vim huius sanguinis ad calculum excogitatam, quòd adamantem lapidem terere crederetur. Sic & Laurentius Ionbertus: Sanguis hircinus, inquit, ad calculi humani curationem venisse metaphoricè, quia eo solo adamantem incidi posse creditur. Si in sanguine hoc eodem, & succo senecionis vitrum efferbuerit, aut maceratum fuerit, reddetur tam molle, quàm est cera, vel argilla, sit vt quiduis ex eo fingi possit: priori verò naturæ restituetur si in frigidam demergatur. Hæc esse Geberi, & post eum Alberti, nec non ingeniosi cuiusdam Vitrarij Biturici, qui paulò antè quam in fata concederet, hocque eximium secretum Antonio Mizaldo, vt ipse memorat in memorabilibus centuria 8. aph. 18. vltro donare voluit. Vt modò ad institutum de calculi fractione, & sanguinis præparatione reuertamur, docet hæc etiam Fuchsius Marcellum secutus: hirci, inquit, mediocris ætatis, & quadrimi domi vino albo, & herbis calculum frangentibus nimirum fœniculo, apio, pimpinella, & œnanthe nutriti Iulio, & Augusto mense iugulati medius effluens, ex arterijs maximè sanguis excipitur: nam primus tenuior, postremus crassior putatur, vaseque vitreo exceptus concrescere finitur, atque aqueū quod in eo est effunditur, reliquum linteo raro intectum Sole exiccatur. Iacobus Syluius in me-

Lib. 1. de comp. med. cap. 24.

D thodo de componendis medicamentis ab initio capitis de animalibus, & eorum partibus ex Auicenna, & cæteris practicis, idem quidem etiam docet, sed quasi fide indignum reijcit, his verbis: Sanguini hircino, quamdiu ab animali calet coquendi abscessus vim tātùm tribuit Galenus, qualem caprino, taurino, & cæteris calidis humidis modicè. Quod si adamantem frangit, sed calidus tantùm ab animali, sic lapidem calidus tantùm epotus fregerit, quod & sanguinem vulpinum ex vena secta potum præstare audio. Ne autem coaguletur, Xenocratis exemplo misc ere possis acetum feruefactum, aut coagulum. Hirci quoque, capræ, capri, cerui, leporis sanguinem sartagine frixum dysenterias, & Cœliacorum profluuium sistere tantum docuit Dioscorides, non addit calculum frangere, quæ vis tenuibus conuenit cùm dictorum animalium sanguis substantia crassa, & terrea, & cum calore siccatoria dysenterias sanet. Cæterùm Garzias Lopius Lusitanus aduersus Syluium sic scribit, sanguinem hircinum vtilem esse renum calculo non solùm recentiores, sed veteres etiam scriptum reliquerunt, inter quod Actius est, & Paulus Aegineta, Alexander Trallianus & Auicenna, qui omnes medium hirci iugulati sanguinem colligūt, & calculosis cum alijs ad hanc rem commodis mistum in vase vitreo seruare iubent, nec ob aliud quidem quam quòd melior sit primo & vltimo, quod nemo inficiabitur profectò, si hirci temperaturā animaduertat,

Cap. 2. cōm. de varia rei medica lect.

cuius non eſt parua controuerſia apud Ariſtotelem,& Iſaacum, cum ille hircos natura humidos, & calidos eſſe dicat, ideoque ad venerem procliuiores; hic frigidos,& ſiccos eſſe tradit. Ab Ariſtotele videtur diſſentire Galenus, vbi hircorum carnem ad coquendum, & ad bonum generandum ſuccum deterrimam eſſe ait, nec ob aliud quidem, quàm quòd frigidæ,& ſiccæ temperaturæ ſit: alimentum enim, quod eiuſmodi eſt, nequam,& prauum generat ſuccum, ſicut caro hircina, quæ licet frigidę,& ſiccę naturæ eſt, generat tamen ſanguinem, vt author eſt Aetius, cum acrimonia quadam, qua veluti aculeis quibuſdam excitantur hirci, eoque veneris auidiores ſunt, & ob id fortaſſis capras, nec vnquam febre carere ex Archelai ſentẽtia Plinius author eſt, quòd prę ter naturam frigidam,& ſiccam, quam habent, pręditæ etiam ſint illa ſanguinis acrimonia, quam febrem in capris non ineptè quis vocare poteſt. Quid enim dic quæſo magis febris eſt, quam coeundi libido, qua magis quàm febre, viſcera inardeſcunt? Cæterum licet caro hircina ſiccæ,& frigidæ temperaturæ à nobis definiatur, non tamen hircos eiuſdem omninò temperamenti eſſe dicimus dum viui ſunt, ſed ipſos caliditatem quandam habere à natura, à qua ſortiti ſunt, abundè ſatis amaræ bilis, quo fit, vt capris, quæ etiam illa abundant, alimenta, quæ amara ſunt, dulcia ſint. Quibus ita habitis non eſt audiendus Iacobus Syluius qui in ſuis ſcholijs in libro Hippocratis de natura humana errorem dicit eſſe practicantium, medium ſanguinem hirci iugulati colligentium ad calculum, quod perſuadet ex Hippocratis ſententia, quod dicat; *in his, quæ iugulantur, ſanguis fluit primò calidiſſimus, & rubèrrimus, deinde pituitoſior, & bilioſior:* Quod diſſuadere non audemus, quamuis ingenio noſtro ſatisfeciſſe me crederem, ſi palam dicerem, quod ſuſpicor. Dicam tamen Hippocratis ſententiam in hominis iugulati ſanguine veriſſimam eſſe, quam ad hircorum ſanguinem contorquet Syluius. Hippocrates enim de natura hominis agit, ad quam omnia quæ dixerit referenda ſunt, non tamen ad naturam aliorum animalium, ad bouem ſcilicet, aut ad hircum, cuius iugulati ſanguis medius melior eſſe debet eò quòd totus coabundat bilioſus, acer,& acutus eſt,& qui priùs exierit ſubtilior & calidior eſſe debet, medius non ita ſubtilis, aut calidus, vltimus iam aliquid habeat pituitæ,& ob id non probatur; fit itaq; vt medius melior ſit cæteris. Verùm ſi vim illam, quam ſanguis hircinus ad calculum habet, ad actionem propriæ ſubſtantiæ cum Tralliano referre velis, parum intereſt primus, aut medius, aut vltimus colligatur, niſi dicas experimento (quæ fides eſt vtilitatis medicamentorum) compertum eſſe mediũ iugulati hirci ſanguinem calculoſis vtilem eſſe. Hactenus Garzias. Hœdinum ſanguinem recentem ad cyathos ternos cum aceto acri pari modo ſi feruens potetur, ſanguinis excreationes reſicere author eſt Plinius. Parandi modum docet quodammodo Galenus in opere de ſimpl. fac. eandemque vim ei aſcribere videtur his verbis: Porrò quod de hœdorum ſanguine prodidit Xenocrates, ratus id ob aceti miſtionem poſſe aliquid efficere, perſuaſi cuidam in agro degenti, qui rei ruſticæ quidẽ ſtudioſus, ſed primis diſciplinis eruditus erat, ut experiri uellet. Is retulit ſe in duobus ſanguinem expuentibus uſum nonnullam vtilitatem expertum. Cæterùm illorum neuter ex ijs, quæ mihi narrabat, neque ex arteria, neque ex laringe, aut ex pulmone expuiſſe viſus eſt. Xenocrates igitur in primo libro de percipienda ab animantibus utilitate, ubi de hœdis diſſerit, ſcribit in hæc uerba: ad hœmoptoicos, hoc eſt, ſanguinem ſpuentes, admodum utilis eſt hœdorum ſanguis. Oportet autem nondum (Marcellus Virgilius perperam pro nondum habet nuper) concreto plus minus menſura ſemicotylę tantundem admiſcere aceti acris, idque ferue factum trifariam partiri,& in ſingulos dies ſingulas partes exſorbendas dare. Itaque licebit tibi forte fortuna in agro deprehenſo ubi reliquorum fuerit inopia, hoc uti, cùm citra periculum id experiri poſſis. Quare apud Auicennam ubi habet ſanguinis hœdini recentis antequam congeletur uncia cum aceto mixta,& triduo pota uomitui ſanguinis confert, itemque agni, interpres fortè uomitui reddidit pro excreationi, uel ſputo. Adſtringentem autem illi facultatem ineſſe ex eo etiam clariſſimum eſt, quod, ut ſupra docuimus ex Plinio, ſanguine hœdi in cibum formato, ad cœliacos,& dyſentericos affectus quidam utuntur. Notandum denique in omnibus pharmacopolijs, ut annotauit Matthiolus loco ſanguinis draconis uendi rem fictitiam ex reſina (& bolo armeno, ut addit Syluius) ſanguine hirci, ſorbis aridis, & alijs permixtis. Eiuſdem naturæ, nimirum adſtringentis, eſt adeps huius pecudis, ſed hœdorum, teſte Galeno, minus tum calidus, tum ſiccus eſt, quàm caprarum, ſed & caprarum minus quàm hircorum,& rurſus hircorum, minus quàm leonũ. Hieronymus Mercurialis circa pinguedines contradictionem pulcherrimam, ut ipſe ait,& quam nemo, quod ipſe quidem ſciat, uidit, his uerbis explicat; Galenus 4. de ſimpl. cap. 6. ſcribit pinguedinem hirci eſſe maximè acrem, atque igneam; 2. uerò de ſimpl. cap. 12 dicit eſſe aliquas res, quæ morſus euacuando curant, quemadmodum ſunt res ſalſæ; alias uerò eſſe, quæ mordicationes curant non euacuando, ſed attemperando, & inter has, quæ curant mordicationes attemperando adnumerat oleum dulciſſimum, ſuccum ptiſanæ,& adipem hircinum, ita quòd uidetur ſibi clariſ-

ſimè

10. probl. 26
3. de alim. fac. c. 2.

De hœdino ſanguine.
10. de ſimpl. fac. c. 4.

Lib. de morb. cutan. c. 9.

A simè contradicere Galenus, quia, hic ponit adipem hircinum curare mordicationes attemperando: 4. verò de simpl. habere hanc pinguedinem maximam acrimoniam & igneam. Pro tollenda hac contradictione duo mihi dicenda occurrunt, primum est, pinguedinem hirci, aut recentem esse, aut vetustam. Pinguedo vetusta est maximè acris & ignea, & de hac locutus est Galenus 4. de simpl. Recens autem pinguedo tametsi sit acris, non est tamen ita, vt vetusta, & hoc dictum est à Galeno 11. de simpl. cap. de pinguedine, & 3. de compos. med. per genera cap. 5. Pinguedo igitur recens hac ratione conuenit in morsibus, quia licet sit aliquantisper acris, habet tamen maiorem vim emplasticam, quàm acrimoniam, & propterea hanc commendauit 2. de simpl. Sed hæc responsio, vt quod sentio, fatear, mihi non satisfacit, quia Galenus loco citato videtur velle, quòd etiam pinguedo hirci, dum recens est sit valde acris ea propter putaui literam Galeni 2. de simpl. esse corruptam, & loco τραχὺ legendum esse αγὸς, adducor autem ad hoc conijciendum, quia Gal. 11. de simpl. loco citato, inquit, quod in dysenterijs maximè prodest adeps capræ, qui quidē est minus acris, quàm hirci, concrescit enim circa parietes intestinorum. Vnde permanentia illa sua non modò placat morsus, sed etiam prohibet mordicationem ampliorem. Hactenus Mercurialis.

Conciliatio locorum Galeni.

B Rhasi seuum capræ adstringentius est seuo boum; sed quomodo hæc adstringendi vis intelligi debeat, docet in hæc verba Galenus: Boues, inquit, & capræ, & quæcunque id genus cornigera ob siccitatem adipem plurimum generant. Sed siue seuum (interpres habet adipem) siue pinguedinem totum oleosæ & pinguis substantiæ genus in animalibus appelles: non tamen licet citra mendacium adipem caprinum humidiorem esse dicere, quàm suum &c. Cæterùm caprinum adipem ijs, qui mordicationes patiuntur, aut in recto intestino, aut in colo potius, quàm suillum, inijcimus, non quod acrimonias plus obtundat, sed quòd ob crassitiem citiùs concrescat, cùm suillus instar olei diffluat &c. Et paulo pòst cùm nonnullos adstringentia pro acribus dicere reprehendisset, subdit, sed illi in vocabulis potiùs quàm rebus ipsis hallucinari videntur, & maximè illi, quibus lingua græca insueta est, qualis est Dioscorides Anazarbensis &cæt. Hic enim cùm ait magis esse adstrictorium, adipem caprinum suillo, siquidem acriorem significare velit per magis adstrictorium, accipimus sermonem ceu verum, at si illud talem habentem qualitatem, qualem rhus, rheum, hypocisthis, balaustium, haud verum esse sermonem dicemus. Huc vsque Galenus. Dioscoridi autem hircinus validissimè discutit, & Auicennæ magis resoluit quàm cæteri cum melāthio, sulphure, & iride, lentigines, & maculas tollit, Plinio teste, & labrorum etiam fissuris efficax cum adipe anserino, ac medulla ceruina, resinaque & calce. Ceruix boum si media intumuit, comperimus, Columella inquit, aureum esse medicamentum ex pice liquida, & bubula medulla, & hircino seuo, & vetere oleo æquis ponderibus compositum, atque incoctum. Idem Columella omnem ferè dolorem corporis, si sine vulnere est, recentem meliùs fomentis discuti, veterem vri ait, & supra vstum butyrum, vel caprinum instillari adipem. Et alibi, suppuratio in bubus, inquit, ferro rescinditur, expressus deinde sinus ipse, qui eam continebat, calida bubula vrina eluitur, vel si collui ea pars non potest, lamina candenti seuum caprinum, aut bubulum instillato. Cum calce strumas discutit, teste Plinio & Marcello dicente: adeps caprina cum calce subacta, & apposita statim dissoluit, & sanat per se perniones, admixta sandaracha vngues scabros emendat, vt ait Plinius, vel vt Sextus vnguibus leprosis superpositum sine tormento sanat. Cantharides licheni illitas cum succo taminiæ vuæ, & seuo ouis, vel capræ prodesse, absque dubio Plinius ait, vlceraque quę serpunt cohibere seuum hoc cum cera, item addita pice, & sulphure percurari; manantia item verendorum vlcera cum melle, rubique succo. Buprestim item cum hircino

Ex seuo caprino, hircino, & hædino ad varios affectus remedia.

C

D seuo lichenas illitam ex facie tollere septica vi (in textu perperam legitur smectica) pedes locustarum cum seuo hircino tritos lepras sanare, easdemque frictas cum hoc eodem seuo vnguium scabritiem tollere. In furunculis seuum bubulum cum sale illini, aut si dolor est intinctum oleo liquefactum sine sale, similique modo caprinum. Aesculapius adipem caprinum cum rosis mixtū pustulas, quæ nocte grauescunt, tollere credit, hocque etiam auribus instillatum surdos sanare. Per se adeps caprinus datur, teste Dioscoride, vtiliter his, qui cantharidum venena hauserunt, cū cera verò contra ictus serpentium, vt Plinius ait, imponitur; Atqui Aesculapius omni morsui, & læsioni subuenire scribit. Magi, vt citat Plinius, commendant seuum caprarum comitialibus cum felle taurino pari pondere decoctum, & in folliculo fellis reconditum, ita ne terram attingat bibendum sub limine ex aqua. Idem ait Zeæ farinam ex vino rubro ad scorpionum ictus tepidam illini tussi cum caprino seuo, aut butyro. Sed Dioscorides ius decocti caprini adipis phthisicis in sorbitionibus prodesse asserit, ipse verò Plinius capræ seuo in pulte ex alica, & phthisin, & tussim sanari ait, vel recenti cum mulso liquefacto, ita vt vncia in cyathum addatur, rutæque ramo permisceatur non paucos tradere. Marcellus verò phtisanam cum adipe caprino coctam torminosis in declinatione conuenire vult, & apud Dioscoridem habemus caprinum adipem decoctum cum polen-

Contra cantharidū venena.

Idem ait instillatum auribus surdos sanare.

polenta, rhoë, & caſeo, dyſentericis dari, & cum ptiſanæ ſucco infundi. Rhaſes vbi remedia ex capra deſcribit, leonis etiam ſeui (niſi interpres errauit, quod omninò ſuſpicandum eſt) mentionẽ immiſcet cum de leone tractaſſet ab initio libri illius de ſexaginta animalibus, nec vllum tale ex eius ſeuo remedium memoraſſet. Sepum leonis, inquit, omnibus præfertur, ob hoc cùm clyſter ex eo paratur cum aqua hordei toſti, aut cum aqua farinæ toſtæ, & ſumach coctum, & liquefactum cum cera exulceratis inteſtinis ſummopere conducit. Plinius etiam ſeuum caprinum in ſorbitione aliqua inteſtinorum vitijs magnopere prodeſſe aſſerit, ita vti protinus hauriatur frigida aqua: (Sextus idem remedium hydropicis commendat, referente Geſnero, cui hoc non probatur) Seuo itidem hirci aduerſus dyſenteriam vtuntur, teſte eodem Plinio, in pane, qui cinere coctus ſit: Capræ, à renibus maximè, vt per ſe hauriatur, protinuſque modicè frigidam ſorberi iubent. Canarij, vt refert Cadamuſtus cap. 8. ſeuo hircino condito herbarum quarundam ſucco carnem inungũt, vt cutis facta inde denſior, algorẽ ferat faciliùs: Nudi enim fere incedunt. Aliqui & in aqua decoctum ſeuum admixta polenta, & cymino, & anetho, acetoq; vtũtur: quod poſtremum remedium legitur etiam apud Marcellum: adipem caprinum, inquit, de renibus ſublatum miſce cum polentæ furfuribus, atque adijce illi cyminum, & anethum & acetum ęquis portionibus, atque ex aqua decoque, & colatum ſorbitionis more dyſenterico dato ſumendum, mirè, celeriterque ſubuenies. Idem Marcellus ſeui hircini vncias duas, olei viridis ſextarium dimidium, hęc ſimul in duplici vaſe remiſſa, & calefacta dyſenterico inijci iubet. Podagris, vt Plinius ait, medetur taurinum ſeuum, alij verò hircinum præferunt cum fimo capræ, & croco, ſinapive cum caulibus hederæ tritis, & perdicio, vel flore cucumeris ſylueſtris: alij ſeuum hircinum magnificãt cum helxines parte ęqua, ſinapis tertia. Idem alibi helxinem imponi podagris, ait cum caprino ſeuo, ceraque Cypria: & alibi, podagris, inquit, cum ſeuo hircino vehementer proſunt minoris ſambuci cauliculi illiti: & rurſus heliotropij radix cum folijs, & hircino ſeuo podagris illinitur. Sed & Dioſcorides, & Rhaſis hircinum adipem, cum fimo capræ, & croco impoſitum podagricis auxiliari aiunt, vt diſſoluat, ſiue, vt habet Albertus, leniat dolorem. Sic falx hircino adipe illita teneros pampinos à cantharidibus & à pruina præſeruat, vt refert Gaudentius Merula lib. 3. cap. 62. Geſnerus ſuos tradit ex adipe de omento hędi ſumpto, & ſtillatitio roſarum liquore macerato in libras tribus vel quatuor caphuræ drachmis admixtis vnguentum parare ad fiſſuras labiorum, & uarium vtile, & mulieribus tum aliàs, tum ne facies à ſole aduratur expetitum, Galli, & Itali, inquit, pomatum vocant, quoniam odoris commendandi gratia poma adijciunt hoc ferè modo: Mala quinque decorticata, & in partes diuiſa, & caryophyllis infarcta in roſarum liquore moſchato macerantur quatriduo: Deinde addunt adipis hœdini recentis libram & ſimul ferueſaciunt in balneo mariæ (vt vocant) donec omnia albeſcant, mox cum prædicto roſarum liquore abluunt, vt totum fiat album, & in vaſe vitreo reponunt. Sunt qui odoris gratia, algaliæ vel moſchi, vel vtriuſque parum admiſcent. Apud nos quidam tragacanthæ, ceruſſæ, & lactis caprini nonnihil admiſcent. Eiſdem viribus præditum, aut etiam efficacius videtur, quod vulgò vnguentum album caphuratum vocant, oleo roſarum, cera alba, ceruſſa, albis ouorum mixtis cum modica caphura. Poſſet & calx viua, præſertim lota admiſceri, vt in illo Sexti, ad labiorum fiſſuram. Sepum capræ, (tribuit autem capreæ eadem ferè omnia, quæ alij capræ,) & adipem anſerinum, & medullam cerui, & cepe cum reſina ſimul & calce viua, fac vt malagma: mirè ſanat labiorum fiſſuras. Medulla caprina quarto loco, poſt ceruinam, vitulinam & taurinam laudatur à Dioſcoride, omnium poſtrema eſt ouilla. Plinius laudatiſſimam facit ceruinam, mox vitulinam, deinde hircinam & caprinam, vt ſuprà vbi de vitulina ſuſiùs dictum. Dictum modò etiam ex eodem ſanguinem caprinum decoctum cum medulla contra toxica venena ſumi, idemque remedium dyſentericis, & hydropicis prodeſſe: Et alibi cùm ex caprino remedia quædam docuiſſet, ſubdit: nec abdicant ſiuſi ex melle illitum epiphoris, contraque dolores medullam, item pulmonem leporis, vt dubitet aliquis leporinam ne an caprinam medullam accipiat: Ego, inquit Geſnerus, de caprina intelligo, quod & mihi videtur. Idem Plinius ſanguinem caprinum, vel medullam, vel iecur aluum ſoluere tradit, cùm potiùs contrà ſiſtere aluum dixeris, nam ſiccandi modicè, & emplaſticam ferè facultatem omnes medullæ habent, quamobrem ad dyſentericos etiam caprinæ medullæ vſum ipſe quoque commendat inquiens: Sanguis caprinus decoctus cum medulla dyſentericis ſubuenit: & rurſus, Sanguis caprinus cum medulla hydropicis auxiliatur, efficaciorem putant hircorum vtique ſi lentiſco paſcantur. Nos verò etiam ſanguinem caprinum aluum ſiſtere oſtendimus idem nunc de iecore confirmaturi ex eodem Plinio, cuius hæc ſunt verba: Iecur aſſum capræ cœliacis ſubuenit, magiſque quàm hirci, cum vino auſtero decoctum, potumque, vel ex oleo myrtheo vmbilico impoſitum; quidam verò decoquunt à tribus ſextarijs aquæ ad heminam addita ruta: & rurſus: aluum ſiſtit iecur hircinum decoctum in vini hemina: & rurſus; Sanguinem ſiſtit caprini cornu cinis, vel fimi, ex aceto

Medullis quæ facultas sit.

Iecoris caprini ad varios affectus mira virtus.

(ſe-

A (scilicet illitus) hircini verò iecoris dissecti sanies efficacior: Et cinis vtriusque ex vino potus, vel naribus ex aceto illitus: hircini quoque vtris vinarij duntaxat cinis cum pari pondere resinæ sistit sanguinem, & vulnus glutinat. Sed & Marcellus ait: Vini veteris feces & iocinoris caprini frustũ sufficiens in ollam rudem mitte, & facito vt belliat, atque inde ieiuno cœliaco sufficienter da bibere. Est uerò iecur caprinum quàm maximè celebre ad nyctalopas. Galenus: Caprinum iecur assum si edatur tum ad nyctalopas accommodari aiunt, tum eos, qui comitiali morbo sunt obnoxij arguere, conuulsionemque illis accersere. Dioscorides uerò tradi asserit hircini iecinoris cibo comitiales deprehendi, sed vtriusq; eadem vis, vt ex Galeno dictum. Et rursus: ex Dioscoride: Caprini iecoris inassati decidua sanie inũgi lusciosos (nyctalopas) prodest, & dum coquitur apertos oculos halitu eius vaporari: prodest in cibo tostum ad eadem. Plinius: Capras tradunt noctu non minus cernere, quàm interdiu; ideo si caprinum iecur vescantur, restituit vespertinam aciem his, quos nyctalopas vocant; & alibi: Et quoniam noctu æque quoq; cernant, sanguine hircino sanari lusciosos putant, nyctalopas Græcis dictos: Capræ verò iecinore in uino austero decocto: quidam inassati iecoris sanie inungunt, aut felle capræ, carnesque eas (ipsum scilicet iecoris uiscus) uesci, & dum coquantur oculos uaporari ijs præcipiunt; Id quoque referre arbitrantur, si ru-B tili coloris fuerint. Volunt & oculos suffiri iecinore in olla decocto, quidam inassato. Celsus libro 6. post multorum in oculis morborum curationes, de oculorum imbecillitate curãda, sic prodit; Præter hæc imbecillitas oculorum est, ex qua quidam interdiu satis, noctu nihil cernũt, quod in fœminam benè respondentibus menstruis non cadit. Sed sic laborantes inungi oportet sanguine iocinoris maximè hircini, sin minus caprini, vbi ad assum coquitur excepto. Atque edi quoque ipsum iecur debet. Rhasis denique ait, dum hepar capræ cum aqua, & sale coquitur comprimat se oculis apertis super uaporem huius aquæ, cui uisus deficit noctu, multum iuuat. Sextus Empiricus hac remedia ad nyctalopas capreæ iecori adscribit, cuius uerba suo loco citabimus. Hippocrates in lib. de nat. muliebrib. Si pariens inflata fuerit, hepar ouillum, aut caprinum calido cinere obrutum edendum præcipit meracius ad dies quatuor, & uinum bibi uetus. Plinius cùm dixisset papilionem, qui lucernarum luminibus aduolat, inter mala medicamenta numerari, huic contrarium esse dicit iecur caprinum. Sed & hirci iecur alexiterium est: nam Ponzettus Cardinalis id maturè sumptum ab ijs, quos canis in rabie momordit, auxiliari asserit, ex eodem, C ut uidetur Plinio, cuius hæc sunt uerba; Ad canis rabidi morsum laudant hirci iecur, quo imposito ne tentari quidem aquæ metu affirmant. Calidum illitum lepras tollit teste eodem; Nota uerò hirci iecur eadem dici caprino efficere, ut Galenus scribit. Ex felle multa etiam reperio remedia, & potissimum apud Plinium, tum caprino, tum hircino; Caprinum ueneficijs ex mustela rustica factis contrarium esse; cum aluminis cinere scabiem hominis inquam abolere, elephantiasin tollere, (sed Dioscorides hircinum fel ad elephantiasis tumores commendat) magis felle capræ sacrificatæ duntaxat illito oculis, uel sub puluillo posito somnum allici dicere. Ad porriginem prodesse cornu ceruini, cinerem è uino, utque non tœdia animalium capillis increscant; Item fel caprinum cum creta cimolia, & aceto, sic ut paululum capilli inarescant; Ad eandem prodesse fel hircinum cum urina tauri; si uerò uetus sit etiam furfures adiecto sulphure emendare. Hoc idem lentigines tollere admixto caseo, & uiuo sulphure, spongiæque cinere, ut mellis sit crassitudo; Aliquos inueterato felle uti maluisse mixtis calidis furfuribus pondere oboli unius, quatuorq; mellis, prius defricatis maculis. Legimus & apud eundem fel caprinum strumas discutere, sed fortè caprinum legendum, nam Marcellus habet sic: Fel caprinum ad incipientes strumas optimè face-D re experimenta docuere, nam penitus crescere non sinentur, si eo assiduè tangantur, ait item Plinius fel caprinum pluribus modis assumi ad oculorum remedia; cum melle contra caligines; cum ueratri cãdidi tertia parte contra glaucomata: cum uino contra cicatrices & albugines, & caligines, & pterygia, & argema: Ad palpebras uerò euulso prius pilo cum succo oleris, ita ut inunctio inarescat; Contra ruptas tuniculas cum lacte mulieris; Ad omnia autem inueterata fel efficacius putare (eadem omnia Sextus de capreæ felle scribit paucis uerbis uariantibus, ut infrà apparebit). Caligini autem prodesse hoc fel etiam legimus apud Serenum, qui sic canit:

Hyblæi mellis succi cum felle caprino
Subueniunt oculis dira caligine pressis.

Ad nyctalopas, idest, lusciosos Dioscor. fel capræ syluestris priuatim inunctum prodesse ait; Idem uerò etiam præstare hircinum, & Galenus in facilè parabilibus ad ulcera oculorum, & albugines fel hirci confricari iubet in oculo; aliasq; eodem in opere euulsis radicitus pilis, qui palpebris innati oculum infestant hyenæ, aut hirci fel statim inungi, ut nunquam renascãtur, asserit. Et Rhasis quoque & Albertus collyrium ex felle caprarum syluestrium, uel domesticarum telam oculorum sanare profitentur, idemque Albertus fel caprinum ait palpebris, uel supercilijs impositum

Hirci iecur ad canis rabidi morsus.

Fellis caprini facultates, & hircini.

Ad oculorũ mala.

pilos

pilos abolere: acerrimum enim eſſe, & forſan in alijs quoque locis pſilothron. Galenus teſtatur nonnullos domeſticarum ſuum bile, ſiue felle ad vlcera aurium vti medicamento, vt ipſe profitetur, vtiq; non reprobato, quare eodem ipſe, vbi compoſitorũ nihil adfuerit, vti præcipit: hæc autem eſſe innumera, ſed & pro affectus magnitudine aliam etiam, atque aliam alterius animalis bilem poſſe congruere. Nam vbi vlcus diuturnum fuerit, multamq; saniem, puſque contineat, etiam teciorem bilem præferri iubet, puta ouium, quæ paulo, inquit, & acrior ſuilla, hac etiam magis caprarum, cui adſimilis quodammodo eſt vrſorum, & boum taurina valentior &c. Ad aures, quæ grauiter dolent, & vetera vulnera intrinſecus habẽt, Marcellus huiuſmodi habet remedium: Mellis optimi vnam partem, aceti acerrimi duas partes confuſas decoques feruoribus tribus, & longiùs ea ab igne remouebis donec commotus feruor conquieſcat, tum nitrum addes, eo vſque donec ex vapore cognoſcas nitrum reſediſſe, & iterum leui igne recoques, ne effernear, tunc addes fel hircinum vel aprugnum, vel verrinum, aut porcinum, dummodo non de ſcrofa, & commouebis & iterum concoques, ac tepefacies, & deinde, quantum ſatis eſt, auribus infunde. Idem author medicamentum habet, quod recipit mellis, & fellis caprini ana ſcrupulum vnum, iubet conteri, & in ſtrigili calefieri, & infundi, & lana occludi aurem, profiteturque nihil hoc medicamine potentius eſſe, neque certius, etiamſi intrinſecus cancerauerint, inquit, aures. Recitat & Plinius medicamenta ad aurium vitia: Aurium, inquit, vitia ſanantur tritis porri folijs cum felle caprino, vel pari menſura mulſi; Et rurſus, aurium vitijs medetur fel caprinum cum roſaceo tepido, aut porri ſucco: Aut ſi ſint rupta ibi aliqua, è lacte mulieris. Inuenio itidem apud innominatum. Quorum auditus hebes eſt, ex felle caprino, formicarum ouis, melle, & chelidonio mixtum medicamẽ auribus inſtillari. Prodeſt & anginæ cum melle, teſte Plinio, nec non Marcello, dum ait: caprinum fel, vel taurinum melle permixtum, & extrinſecus faucibus appoſitum, vel pro vnguine inductũ, anginas efficaciter ſanat. Idem ad ceruicum tumores ſedandos ouorum vitellos coctos, cum adipe anſerino illini tradit felle caprino æquis ponderibus permixto, atq; inde ceruices fricari. Cum ciclamini ſucco, & aluminis modico hoc idem fel, teſte Plinio, aluum ſoluit; addit tamẽ, aliquos & nitrum & aquam adijcere maluiſſe. Ad lumbricos egerẽdos lanam, felle caprino madefactam vmbilico apponi iubet Marcellus, teſtaturque ani vitia, & condylomata eo peruncta ſanari certiſſimo conſtare. Sed & Plinius ſi benè memini per ſe id condylomatis ſedis mederi teſtatur. Cum melle veretri doloribus, vlceribuſque illitum prodeſt, callumque vuluarum emollit inſperſum, & à purgatione conceptus facit. Probatumq; remedium eſt felle caprino non manu, ſed pinna pedes perunctos confeſtim dolore releuari, vt apud eundem Marcellum legimus. Inuenio denique apud Didymum non fore in lecto cimices ſi fel hirci, aut tauri aceto acri diluatur, indeque lectus, aut parietes illi[n]antur. Lien capræ, hircine aſſus cœliacis ſubuenit, vt Plinius ait. Marcellus verò hircinus, inquit, ſplen calidus, id eſt, ſtatim vt de pecude ſublatus fuerit, ſuper lienem hominis impoſitus, & alligatus mirè dolorem intra paucos dies auferet, ſi poſtea ad fumum ſuſpendantur, vt illic areſcat. Capitis caprini cum ſuis pilis decocti ſuccum laudant, inquit Plinius, ad rupta inteſtina, & Sextus id cum pilis decoctum, & contritum inciſa inteſtina ſolidare ait, ſed Marcellus cũ pilis ſuis contuſum, atque diſcoctum, ciboque ſumptum rupta interius inteſtina dici tradit glutinare. Ipſum verò cerebrum Magi per annulũ traiectum aureum priuſquam lac detur infantibus, teſte Plinio, inſtillant contra comitiales, cæteroſque infantium morbos. At Aeſculapius capræ cerebrum cum melle carbunculos in ventre ſanare vult: Sextus verò aquam, quæ è capræ palato effunditur, & quicquid comedit ſi miſceatur cum melle, & ſale, & ex eo caput, & corpus ſerò fricetur, pediculos extinguere promittit, aitque idem remedium eſſe ad ventris dolorem: Sed & ventrem ſtrictum ſoluere & ſi plus biberit purgare. Si libuerit generare marem duos teſticulos capri aſſos deuorari iubet Rhaſis, & coire eodem die, ſic fœminam (niſi quid impedimenti in ipſa fuerit, vt addit Albertus) marem concepturam: quod ſi verò vnum duntaxat teſtem comederit, puerum teſte vno naſciturum. Legimus verò apud Sextum, genuinum capræ ſtercori commixtum, & factum quaſi malagma, femorum, ſi eo illinantur, mirè ſanare dolorem. Quo loco Humelbergius per genuinum, aut teſticulos, aut naturam, aut tale quid intelligendum putat, ſicuti de partibus cerui etiam dixit. Idem Sextus capræ ſecundam ex vino potam mulierum ſecũdas eijcere author eſt, ſed Plinius paulò aliter: Membrana caprarum, in qua partus editus inueterata, inquit, poſtque ſumpta in vino ſecundas pellit. Corij caprini cinis ex oleo illitus perniones mirè abolet vt ait Marcellus, vt verò Plinius, eiuſdem cinis ex oleo iniurias è calceatu ſanat. Alias & Marcellus inquit: Pelliculæ caprinæ ramenta cum pumice trita, acetoque permixta exanthematis proſunt. Itẽ ſi fœminæ ſanguis ex naribus nimiè defluat, mamillæ eius vinciantur corrigio caprino. Idem corium cum ſuo pilo decoctum aluum ſiſtit, teſte Plinio, qui & alibi ait hircini veris vinarij dũtaxat cinis cum pari pondere reſinæ ſanguinem ſiſtit, & vulnus glutinat: & rurſus alibi: vtuntur & pelle

boslo-

Ad aurium vitia remedia.

Ad anginã.

Lienis capræ, hircine in medicina vſus.

A hœdorum recente ad plagas. Pili caprini vsti fluxus omnes sanant, vt Aesculapius docet, vel vt Sextus vsti, & aceto permixti sanguinem de naribus fluentem reprimunt; vel, vt Marcellus, combusti adiecta pice, & aceto inserti naribus sanguinem citò sistunt. Sextus eodem modo in naribus appositos lethargicos excitare asserit, idem & Plinius testatur, atque insuper eorum cinerem calculos expellere. Marcellus verò etiam combustos, tritosque, & in potione datos stranguriosos potenter emendare profitetur, & Plinius rursus accensis ijsdem fugari serpentes dici ait, cineremque eorum potum, vel illitum contra ictus valere. Sextus denique ex pilis capri si is suffumigetur, qui in inguine dolet, sanari. hœdorum verò pilis suffiri vuluas vtile putari legimus in Plinio: Cinis feminum eorundem intestina rupta mirè sarcire traditur, referente eodem, & sanguinem sistit; è lacte verò mulieris proficit ad cacoethe. Cornu caprinum dextrum in Athanasiam magnam sic appellatam compositionem apud Ioannem Mesuen venit. Item in antidotorum descriptionibus filij Serapionis, & Auicennæ. Apud Mesuen codices quidam variam lectionem habent, aliàs de cornibus cerui: hanc reprehendunt monachi, qui in Mesuen scripserunt, quoniam apud alios authores non habeatur. Ioannem Manardum quoque vituperant, qui scripserit su-

Hæmorrhagia remedia.

Cornu caprini vsus in medicina.

B perstitiosè dextrum potiùs, quàm sinistrum cornu sumi. Ipsi enim dextrum præferendum putant, siue occulta nobis ratione illud præcellat, siue quòd pugnãdo magis exerceatur, & alia multa multo risu excipienda nugantur: Verùm interim ex cerui etiam cornibus, alios dextrum, alios sinistrum præferre, vt suo loco dicemus. Serpentes accenso cornu vel pilis, vt dictum est, fugari dicunt, teste Plinio cineremque eorum potum, vel illitum contra ictus valere, quare Sextus, dum ait, puluerem de cornu capræ, & eius lac cum origano, & cum vini cyathis tribus à serpente morsus bibat, venenum excutiet, confundere videtur in vnum remedium, quod Plinius triplex fecit, de cornu, de lacte, & de caseo capræ: de cornu Plinij verba iam retuli; de reliquis quoque mox subiungam; videntur preterea corrupta quædam in Sexto. Cinis eiusdem cornu ex myrtheo oleo peruncti sudores inhibet, vt idem Plinius testatur, illitus verò ex aceto sanguinem sistit, hircini autem iecinoris dissecti sauciis efficacior est: & cinis vtriusque ex vino potus, vel naribus ex aceto illitus. Eiusdem caprini cornu farina, vel cinis magisque hircini addito nitro, & thamaricis semine, & butyro, oleoque prius capite raso mirè continent icta fluentem capillum. Sextus etiam ait cornu capri combustum, & mixta farina impositum furfures scabiemque in capite emendare.

Ad defluuiã capillorum.

C Idem ad sacrum ignem cornu caprinum, inquit, in flamma vstulato; & crustas, quæ exsurgunt in vas nouum, donec consumatur, deinde conteres cum aceto scyllitico, & illines sacrum ignem, mirificè sanabitur. Ait item caprinum cornu capiti infirmi, qui non dormit suppositum, vigilias in somnum conuertere. Ad hircos, vel alas fœtentes remedium ex Marcello: Hirci maturioris cornu rasum, vel exustum cum felle hirci miscetur, & pondere æquo myrrha adijcitur, atque inde ascellæ, demptis prius pilis, assiduè perfricantur. Comitialem morbum deprehendit caprini cornu, vel ceruini vsti nidor, teste Plinio, & Sextus ait: si caducus verè caducus est caprinum cornu adustum naribus si sumpserit (id est, si ante eius nares teneatur) mox cadet. Alibi etiam Plinius Lethargicos eundem nidorem, vel etiam pilorum excitare asserit. Galenus cornuum cerui & capræ vstorum vsum maximum esse ait, & se quoque sæpe periculum fecisse tum ad candorem dentiũ, tum ad contrahendas mollitie fluidas gingiuas. Sed & Auicenna ait, cornu capræ ad albedinem vstum dentes egregiè abstergere, & gingiuas corroborare, earumque turgentium dolorem reprimere. Idem & apud Rhasin, & Albertum legitur remedium, qui dentes eo confricandos scribunt. Suffiri eo vuluam vtilissimum ait putari Plinius: Hippocrates verò in lib. de morbis muliebr. in-

Contra peruigilium.

Ad lethargicos excitandos.

D ter medicamenta muliebria diuersa, & ita confusa, vt de multis ad cuius facultatis titulum referri debeant dubitatur, habet: Ouiculæ, aut capræ cornu tusum, & hordeũ tostum, ac fresum oleo subigito, ac suffito: & rursus, capræ cornu, & gallam, & adipem suillum, ac cedrìam suffito. Vngulas capræ ad serpentes prohibendos Palladius vti iubet: si cinis earundem ex aceto illinatur, alopecias sanat, vt Dioscorides, & Rhasis testantur. Albertus autem acetum vehemens requirit, & malignã quoque alopeciam ita curari scribit. Ex quo vsu hunc cinerem facultatis esse extenuatoriæ conijcit Galenus. Aesculapius vngulas vstas ex pice liquida misceri, & illini iubet ad easdem, & Plinius ait, vngularum cinis cum pice fluentem capillum continet. Talorum verò capræ recentiũ cinis dentifricio, inquit hic idem, placet, & omnium ferè villaticorum quadrupedum, ne sæpius eadem dicantur. Pili vsti, & aceto permixti sanguinem de naribus fluentem reprimunt authore Sexto, & lethargicos excitant. Marcellus paulò aliter: pili combusti, inquit, adiecta pice, & aceto inserti naribus citò sanguinem sistunt: atqui Aesculapius pilos istos vstos omnes fluxus sedare testatur. Fugari eisdem vstis serpentes suprà in cornu diximus ex Plinio, qui & calculos eorundem cinere expelli tradit; combusti, tritique, & in potione dati stranguriosos potenter emendant, teste Marcello. Sextus denique profitetur, si ex pilis capræ fumigetur is, qui in inguine dolet, sanatum iri.

Vngularum capræ medicus vsus.

Pilorum vsus.

iti. De lactis modò caprini natura ſuprà nonnulla diximus; hic de remedijs dictum, quæ ex ipſo parantur. Id quàm vtile ſit delicatis corporibus, quæ nauſeabunda remedia abhorrent, ex hiſce Plinij verbis facilè licet conijcere: Scio Damocratem medicum in valetudine Conſidiæ M. Seruilij conſularis filiæ omnem curationem auſteram recuſantis diu efficaciter vſum lacte caprarum, quas lentiſco paſcebat. Vis ei in primis ineſt alexiteria, vt ex eodem Plinio diſcimus: Cancri fluuiatiles, inquit, triti, potiq; ex aqua recentes, ſeu cinere adſeruato contra venena omnia proſunt, priuatim contra ſcorpionum ictus cum lacte aſinino, vel ſi non ſit, caprino &c. Et rurſus: caprinum lac contra cantharidas remedio eſt, & contra ephemerum, potum cum taminia vua. Et rurſus: lactis caprini hauſtus cum vua taminia contra ictus ſerpentium valet. Columella porrò tradit multos agnis febricitantibus lacte caprino mederi, quod per corniculum infunditur faucibus.

De lactis caprini remedia.

Contra venena.

Contra cantharides.

Aduerſus quartanas.

Sextus verò ait: capræ lac, quod primùm mulgetur leuiores facere acceſſiones in quartanis tuneſum, ſiue ex dulci bibitum: Magorum verò quidam, vt habet Plinius, fimi hirundinum drachmam vnam è lactis caprini, vel ouilli, vel paſſi cyathis tribus aduerſus quartanas ante acceſſiones dant. Sacer ignis morbus ouium inſanabilis penè ad omnem contactum excandeſcit, ſola tamen ea fomenta (verba ſunt Columellæ) non aſpernatur lactis caprini, quod infuſum tantum valet, vt blandiatur igneam ſæuitiam differens magis occidionem gregis, quàm prohibens. Potum autem pruriginem, & morſus ſanare habemus apud Aeſculapium, Plinius eodem lendes interimi ex alijs refert, & Marcellus incoctum; ſed non adulteratum, aut vitiatum rectè alopecijs infricatum, mirum ait eſſe remedium: Plinius perunctas eodem gingiuas faciles dentitiones facere, & alibi efficax haberi ait caprino lacte colluidentes, & Sextus dentes mobiles ſæpius caprino lacte colluendos eſſe, ſed & aliàs hic ſcribit caprino lacte recenti ſicut mulſum fuerit os aſſiduè collutum, laborantes ex ictu dentes confirmare, & rurſus lacte bubulo, aut caprino tonſillas & arterias vlceratas leuari, gargarizatur, inquit, calidum vt eſt expreſſum, aut calefactum. Potum cum ſale, & melle aluum ſoluit, vt Plinius aſſerit, & Marcellus purgatorium efficax, quod nec ſtomachum vexat, nec caput grauat, & bilem deducit, recitat eiuſmodi: Lactis caprini ſextarium, ſalis ammoniaci vncias duas, mellis optimi vnciam vnam in vnum omnia diu contrita, & permixta, ieiuno potui dantur, ſed poſt potionem diu inambulare debet, vt ipſa potio melius motu corporis proſit: Hippocrates verò etiam in lib. de morbis mulierum, mulieri grauidæ pituitoſæ, & caput dolenti, & aliàs atque aliàs febrienti dare iubet pharmacum, quod pituitam ducit, & lac caprinū coctum cum melle miſcere.

Purgatoriū gratum, & vtile ex lacte caprino.

Lac ſchiſtū parandi modus.

Medici, inquit Plinius, ſpeciem vnam addidere lactis generibus, quod ſchiſtum vocatur, id fit hoc modo: fictili nouo feruet, caprinum maximè, ramiſque ficulneis recentibus miſcetur, additis totidem cyathis mulſi (Dioſcorides habet aceti mulſi) quot ſint heminæ lactis, cùm feruet, ne circumfundatur, præſtat cyathus argenteus cum frigida aqua demiſſus ita ne quid fundatur. Ablatum deinde igni refrigeratione diuiditur, & diſcedit ſerū à lacte. Quidam & ipſum ſerum iam multo potentiſſimum decoquunt ad tertias partes, & ſub dio refrigerant: bibitur autem efficaciſſimè heminis per interualla ſingulis, diebus quinis (ſingulis vſque ad quinas habet Dioſcorides) meliùs à potu geſtari.

Quib. proſit datum.

Datur comitialibus, melancholicis, paralyticis, in lepris, elephantiaſi articularibus morbis; inteſtinorum vltijs magnoperè prodeſt lactis caprini potus decoctus cum malua exiguo ſale addito, & ſi coagulum addatur maioribus emolumentis fiet. Marcellus lac caprinum ex coagulo temperari iubet, & dum tepet, antequam penitus conſtringatur, dyſenterico bibēdum dari, citumque eſſe remedium: ait item lactis caprini ſtatim mulſi grandi potioni addi de coagulo hœdino fruſtum quantum auellana grandis eſt, hocque digitis medicinali, & pollice ſublatum, vel miſſum, & iiſdem digitis contemperari, & dari laboranti dyſenterico, dum adhuc calet lac, antequam coagulo ſtringatur, per triduum: Hanc potionem ieiuno dari contra orientem bibendam. Idem etiam lac feruens adiecto polentæ quantum ſatis ſit, cùm fuerit quaſi tenuis pulticula, dyſenterico bibendum dari, ſed & Plinius aſſerit; iſtiuſmodi lac ad dimidias partes decoctum dyſentericis, & cœliacis præberi. Si torminoſi, vel cœliaci propter frequentes deſurrectiones viribus deficiuntur, dandum erit ex præcepto Marcelli cis ius gallinæ pinguis excoctę cum butyro, vel lac caprinum, aut ouillum tepidum per ſe, aut etiā decoctum cum butyro. Iniectio ad dyſenteriam ex eodem: Amyli vncias tres in lactis caprini coctl pro modo, quantum viſum fuerit adijcies, & ita iniectionem facies: Poſt clyſteris vſum, ſi quidem ſtercorum multitudo in cęco inteſtino ſit, ſin minus, poſt fomenta pectini, inguinibuſque admota: Aetius in cura teneſmi exhiberi præcipit lac caprinum recens, mulctum heminæ menſura, nequaquam minus, verùm non acceruatim, ſed ſigillatim partium: ſequenti deinde die lac ipſum ad dimidium vult decoqui, ablato eo quod in decoctione concretum ſuperſtat, atque ita exhiberi. Ex eodem Aetio, alijſque ſupra in boue docui, quo pacto lac cum calculis fluuiatilibus ignitis, ſiue bubulum, ſiue caprinum in billoſis alui fluxionibus, & cœliacorum parare conueniat. Sanantur

A nantur & lacte caprino lienes, teste Plinio, post bidui inediam, tertia die hœdera pastis capris, per triduum poto sine alio cibo. Vtilissimum etiam lienosis remedium hoc est apud Marcellum: Capræ lactares abstinentur à cibo per triduum, tertia die hœdera tantummodo saturantur, & mulgentur antequam bibant: Si ex eo lacte sextarios tres per triduum calidos statim, quomodo mulsi fuerint, ieiunus lienosus acceperit, ita vt nullos alios cibos illo triduo manducet, potenter sanabitur. Idem & aliàs habet sic: Qui quotidie ieiunus serum caprinum, sed earum capellarum, quæ hedera vescuntur, biberit, splene consumpto erit. Et rursus: Lac caprinum semicoctum si capræ tantummodo hedera pascantur, infantibus lienosis datur. Sextus pollicetur si è lacte caprino adiecto coagulo, vt solet caseus fieri, potus detur hydropicis, elapsuros ipsos: ad colicam ex lacte caprino calido in bubula vesica ventri admoto remedium suprà habes in boue, sed illud hic addam aliquos non in vesicam lac infundere, sed spongiam eo grauidam imponere, & insuper vas ligneum quo lac minus defluat. Aesculapio teste potum per se lumbricos necat. Marcellus renum dolore liberari credit, qui passi Cretici cyathos tres, lactis caprini itidē, seminis cucumeris grana triginta tria optimè trita simul vna potione biberit. Anatolius equis sanguinem

Pro lienosis.

Casei caprini varij effectus.

B per vrinam excernentibus lactis caprini cotylam cum amyli ea mensura, quæ tribus ouis par est, & olei vncijs tribus omnia mixta per cornu infundi iubet. Pelagonius verò lac caprinum, amylum, & oua tria, & succum perdicij herbæ commiscet. Ad venerem incitantia quædam medicamenta medici ex Marcello, ex caprino lacte propinant: Certè Plinius ait herbæ quam orchin vocant, radicem alteram, quæ mollior, & inferior est in lacte caprino viri in Thessalia bibunt ad stimulandos coitus, duriorem verò ad inhibendos. Quibus semen fluit, & non potentibus, & aquosum est, unde fit, vt fæmina non concipiat, lac caprinum cum melle potum Sextus remedium esse vult valde optimum, vt concipiat. Ad lac procreandum quidam dixerunt, inquit Auicenna, quòd comedere propria vbera caprarum, & ouium cum lacte, quod in eis continetur, valde est vtile ad hoc propter illud, quod eis existit ex similitudine, aut propter proprietatem, quæ est in eis. Caseus caprinus recens, authore Plinio, ijs, qui viscum biberint, remedio est: quo loco ixian, vel ixinem, quæ chamæleon niger est cum ixo, idest, visco confudit. Idem cùm de canis rabidi morsu dixisset: ad reliquos, inquit, bestiarum morsus caprinum caseum siccum cum origano imponunt, & bibi iubent: Et rursus alibi, caseum caprinum

C cum origano impositum, contra ictus serpentium valere tradunt. Siccus ex aceto, & melle purgat vlcera ex eodem. Contra quartanam datur caseus caprinus recens cum melle diligenter sero expresso. Aesculapius testatur, caseum hunc impositum omnes punctiones, & dolores reprimere. Mollis, idest, recens cum melle subactus impositusque, & panno desuper tectus, aut linteo suggillationes, liuoresque celeriter absterget si Marcello credimus: Siccus cum porro igni sacro illinitur si Plinio, qui & aliàs ait: siccus ex melle & aceto in balaneis oleo remoro papulis illinitur. Ad feruorem, vel punctionem oculorum, capitis, & pedum dolorem ex Sexto: Caseus caprinus recens oculis superpositus mirè subuenit, item simili modo capiti dolenti superponere; sic & pedum dolorem medicare. Et Marcellus ait, recens coagulatus super oculos positus dolores citò lenit: Et Plinius: Caseo caprino molli, inquit, imposito ex aqua calida epiphoræ sedantur, si tumor fit, ex melle, vtrumque verò sero calido fouendum. Ad veretri dolorem, Marcellus caprinum caseum, & mel pari pondere in pultario fictili coqui iubet, & bis ad diem imponi: sed antè vino vereti locum, qui curandus est, elui. Plinius autem tritum & impositum carbunculis genitalium mederi asserit. Si mulier cibos auersans, vtero doleat, & febris ipsam ac rigor cor-

Pro vtero.

D ripiat, Hippocrates in volumine de morbis muliebribus, pepli albi quintam dimidiæ chœnicis partem & seminis vrticæ tantundem, & casei caprini rasi dimidiam chœnicem, simul cum vino vetere mollit, deinde cocta dat sorbenda: Et paulò pòst: Si ex partu alui profluuio corripiatur, bibat vuam passam (inquit) nigram, & punici dulcis malicorium & internum nucleum, & coagulum hœdi; hæc vino nigro diluta & caseo caprino, ac polenta triticea inspersis, bibenda dato. Et alibi in eodem libro, si quid in vteris computruerit, item si sanguis & pus exeant, caseum caprinum vel derasum assatumque, vel simpliciter, cum æquali parte polentæ miscet, & in vino iciuno propinat. Nicoon (vt Nicandri Scholia citant, & Hermolaus in Plinium) in libro de difficultatibus, optimum coagulum ait hinnuli, secundum leporum, tertium hędi. Marcellus Virgilius non rectè agni pro hędi in huius authoris testimonio posuit. Nam & Plinius hędi non agni inter laudata coagula recenset, inquiens: Coagulum hinnuli, leporis, hœdi laudatum, præcipuum tamen dasypodis: quamuis alioqui nihil vel parum saltem referre existimem, vtro hœdine an agni vtaris: certè Dioscorides leporino coagulo pares habere vires ait, coagulum hœdi, agni, hinnuli, aliorum, contra aconiti potum in vino & concretum lac in aceto, conuenientem assumi. Haly autem cùm coagulum hœdi contra potum cicutæ

Lib. 11. cap. 41.

Coaguli differentię & ex ijs addiuersa vitia medelę.

prodeſſe tradit, eique qui fungos comedit, pro cicutæ legerim aconiti: & apud Plinium, vbi priuatim id commendat contra viſcum, & chamæleonem album, & ſanguinem taurinum, contra quem & leporis coagulum ex aceto bibatur, pro viſcum, Ἰξὸν ſcilicet, legi debet chamæleonem nigrum, ſiue ixian. Idem Plinius contra paſtinacam, & omnium marinorum morſus coagulum leporis, vel hœdi, vel agni drachmæ pondere ex vino ſumi aſſerit. Item in profluuio ſanguinis hœdi coagulum bibi vtile putari; item tertia parte ex aceto potum ſanguinis excreationes reficere, authore Marcello, magnitudine fabæ in vino myrtheo remiſſum, & ieiuno cœliaco datum efficaciter prodeſt; id quod & Plinius alicubi ſcribit; & Hippocrates coagulum hœdi aduerſus alui profluuium laudat, vt iam dixi in remedijs ex caſeo caprino. Et Galenus 2. parabil. 73. maceratum aceto acerrimo aduerſus muliebre profluuium ieiunæ propinat.

Plinius emēdat.

Vrinæ caprinæ efficacia.

Vrina caprarum cum aceto ſcyllitico hauſta contra ictus ſerpentium valet, teſte Plinio, panos item, & apoſtemata in quacunque parte diſcutit, dolorem ceruicum inflexibilem opiſthotonon vocant, leuat auribus infuſa: quod poſtremum remedium etiam Marcellus habet, & aliàs opiſthonicis, & tetanicis lotium caprinum, cum aqua mixtum efficaciter prodeſſe aſſerit ſi ieiunis potui detur. Pœni paſtorales in filijs quadrimis, vt refert Herodotus, venas verticis lana ſuccida inurunt, nonnulli venas temporum, ne ſcilicet vnquam pituita defluens ex capite, officiat, eaque de re ſe aiunt eſſe optima valetudine. Quod ſi pueris inurendis ſpaſmus contingat, vrina hirci aſpera eos liberant. Auenzoar, vt citat Mercurialis in lib. de peſte, ait vrinæ hirci odorem vtilem eſſe peſti. Pota hac hirci urina amoris faſtidium fieri admixto propter faſtidiū nardo Oſtanes dicit apud Pliniū. Dioſcorides urinā capræ aurium dolorib. inſtillatam mederi tradit. Plinius verò ſi grauitas ſit audiendi, fel bubulum cum urina capræ, uel hirci mederi teſtatur; uel ſi pus ſit in quocunque autem uſu putari hæc efficaciora in cornu caprino per dies uiginti infumata. Sed & Marcellus aduerſus grauitatem audiendi fel bubulum cum urina hirci auriculæ, quæ moleſtiam ſurdiginis patitur, inſtillari iubet, ſtatimque ſubueniri aſſerit. Aliàs etiam monet ſub eo omento, quo egeritur, tepidam auri obrunſæ infundi; & aliàs rurſus inſtillatum hoc lotium dolorem ſedare, quod magis ſuppuratis auribus adfirmetur, ob quam cauſam præſentis auxilij plures exceptum, & cornu caprino inditum in fumo ſuſpenſum diligenter ad neceſſarias medelas reſeruent; ſed hoc ex Plinio etiam dictum eſt, apud quem etiam eſt legere, urinam capræ calefactam, inſtillatam auribus, fimumque eiuſdem cum axungia illitum ad parotides prodeſſe. Hydropicus ſorbere iubetur à Sexto lotium capræ, quod mirificè, inquit, ſanat. Item hircinum lotium ſi heminam biberit, & ſpicæ nardi, & ebulum cum aruerit, melius eſt lotium ſi idem paſti fuerint. Sed Dioſcorides urinam capræ ad aquam, quæ cutem ſubijt, cum nardi ſpica quotidie binis cyathis cum aqua bibi ſcribit, urinamque per aluum extrahi; unde apud Plinium, ubi ſcribitur, hydropicis auxiliatur urina ueſicæ apri paulatim data in potus, efficacius quę inaruerit cum ueſica ſua: pro apri lego capri, uel capræ. Marcellus etiam ad urinæ difficultatem, & calculum lotium caprinum, ideſt, caprarum quæ in montibus paſcuntur tepidum potari oportere tradit admixto uino, & aqua ob faſtidium. Sextus ait, ſi mulier id bibat menſtrua prouocare, atqui Plinius profluuium, quamuis immenſum, urina, inquit, capræ pota ſiſti obſtetrices promittunt, & ſi fimum oblinatur.

Lib. 4.

Vſus caprini fimi varij in medicina.

10. ſimpl. cap. 22.

Omnium creberrimus uſus eſt caprini fimi, Græci σπυράθους propriè nominant (verba ſunt Galeni) degerentis, & acris facultatis adeo, vt induratis ſcirrhorum in modum tumoribus congruat, non tantùm lienis, ſed etiam aliarum partium. Vſtum tenuioris eſſentiæ quidem, verùm haud manifeſtè redditur acrius: quamobrem ſanè ad alopecias competit, & omnia adeo, quæ extergentia medicamenta deſiderant, vt lepras, pſoras, lichenas, & id genus alia. Miſcetur & digerentibus cataplaſmatis, qualia ſunt, quæ accommodantur ad parotidas, & bubones diuturniores. Eſt enim vis eius tum vſti, tum non vſti abſterſoria, & digerens, nec eam paruam habet digerendi potentiam. Verùm pro paſtu vario nonnihil habuerit differentiæ; non tamen tantum quantum ſtercus humanum. Medicus quiſpiam ex ijs, qui in agris & vicis medicinam exercent, vtebatur hoc fimo ex aceto ad viperarum morſus, & multò ſanè etiam magis aliarum beſtiarum, ac profectò complures ex ijs ſeruauit. Et hic ipſe quoque medicus ad auriginem potandas ipſas ſpyrathos ex vino præbuit, & ad profluuium muliebre cum thure appoſuit. Quæ omnia ſanè optimus medicus ignorare non debet, cæterùm potiora eligere, potiſſimum ad vrbanos & honoratos viros. Hæc omnia Galenus. Plinius inquietos infantes fimo iſto adalligato panno cohiberi tradit, maximè puellas. In aceto decoctum imponitur, teſte Dioſcoride, ſerpentium morſibus cum vino ſtudioſè impoſitum viperarum morſibus auxiliatur, & Plinius tradit in aceto decoctum & illitum in ictus ſerpentium valere dici, & recentis cinerem in vino: Atque in totum difficiliùs ſe recolligentes à ſerpentium ictu in caprilibus optimè conualeſcere: qui verò efficacius volunt mederi oc-

A cisæ capræ aluum dissectam cum fimo intus reperto statim illigare, ait & alias percussis à scorpione fimum efficacius cum aceto decoctum auxiliari; laudari, & ad canis rabidi morsum ex vino illitum, aut melle. Marcellus verò fimum hircorum cum melle decoctum, adpositumque paniculis sanitatem præstare asserit; & apud innominatum reperimus, cum aceto mixtum pustulis nigris salubriter superilligari. Sextus affirmat caprinum stercus impositum non pati consurgere tumorem. Cum melle præterea mixtum sanare luxos, & tumores discutere, & non pati iterum consurgere, vbi luxos videtur intelligere luxatos: nam & Plinius luxatis fimum caprinum cum melle illini tradit. Ex aceto decoctum strumas discutit, vt idem Plinius habet: In vino item, vel aceto decoctum illinitur in his, quæ rumpere opus est. Rursus, ex aceto subferuefactum, & illitum, sanat vlcera, quæ serpunt: Manantia verendorum vlcera sanat, cum melle rubique succo, vel si serpunt fimum etiam prodesse dicunt cum vino, aut cum aceto, prodesse item ad lepras, psoras, & lichænas & id genus alia, vt paulò antè ex Galeno dictum est. Dioscorides in aceto decoctum imponi ait, vlceribus quæ serpunt, igni sacro, parotidibus. Sextus cum melle mixtum, & appositum sanare cancerosos: Similiter etiam
B paratum, & superpositum carbunculos, qui in ventre nascuntur, discutere. Marcellus fimo caprino in aceto feruefacto & subacto si imponatur omnia crurum, & tibiarum ulcera purgari & persanari ait, butyro bubulo cum oleo cyprino, aut laurino postmodum addito. Spinæ, ac similia corpori extrahuntur excrementis capræ ex uino, ut Plinius habet, sed apud Sextum, capri non capræ legitur his uerbis: Stercus capri ex uino conspersum impositumque, quod inhærebit extrahet, & sanabit. Apud Plinium, ubi scribitur ulcera cætera (uidelicet præterquam in tibijs, cruribusque) explentur, aut purgantur fimo aprino, aut hircino, legendum, ut suspicor, caprino. Medicus quidam medicamentorum peritus in Mysia Hellesponti, referente Galeno, ulcerum ambusta ad cicatricem ducebat ouium stercus rosaceo commiscens, sed & per stercus caprinum combustum similiter curabat parum eius multis numeris maiori cerati rosacei moli admiscens. Græcum exemplar habet, καὶ μὲν τοι διὰ τῶν αἰγῶν κεκαυμένας ὁμοίως ἐθεράπευε, deest nomen excrementi: interpres legit, inquit Gesnerus, διὰ τῆς τῶν αἰγῶν κεκαυμένης κόπρου ὁμοίως ἐθεράπευε, μιγνὺς καὶ ταύτης non ταῦτα: si τῆς particulam addas, κόπρου, uox omitti potest, ut in proximè præcedentibus posita. Sed considerandum esse monet
C Gesnerus, an rectè legatur κεκαυμένους, ut nihil hic mutandum sit præter τῆς articulum addendum: Sensus erit, quin etiam caprillo fimo homines ambustos similiter curabat, & cætera. Nam Plinius quoque caprarum fimum (simpliciter, non ustum) ambusta sine cicatrice sanare dici scribit. Aggregator etiam ex Auicenna citat capræ stercus cum aceto, uel cerato rosaceo ambustis auxiliari. Deinde cum ouillo stercore non usto usus sit ille medicus, de quo Galenus scribit, quod minus acrimoniæ, quàm caprinum habet, caprinum in eundem usum ussisse non est uerisimile. Quamquam si usti quoque huius fimi (cùm acrimoniæ ex igne nihil assumat, ut ex Galeno suprà dictum est) modicum copioso cerato aliquis misceat, idoneum ambustis medicamentum reddet. Scio & alia quædam, ut pilos, testas purpurarum, & coria in hunc usum uri solita, proinde rem in medio relinquo, ut quisque pro arbitrio legat, & sentiat. Alicubi uerò Galenus hircinum stercus ad morbum comitialem proficere scribit, si ex eo quindecim globuli ad summum exhibeantur. Et aliàs ad caluas, pilisque carentes palpebras summopere conducere ait, si muscerda, & stercore hircino æquali mensura mixtis, tostisque ex melle illinantur facere hoc etiam ad utiligines. Marcellus hircinum fimum tritum cum aceto scyllino miscet,

2. parabil. 3.
1. parabil. 41.

D frontique & temporibus illinit, hocque ad dolorem hemicranei sedandum etiam in perpetuum prodesse putat. Neruorum doloribus caprinum decoctum in aceto cum melle utilissimum, teste Plinio, putant, uel putrescente neruo: & Marcellus testatur melle mixtum, impositum suppuratos neruos expurgare, & ad sanitatem, usque perducere: Sexto uerò authore, cum acerrimo aceto mixtum morbum articularem sanat in dulci porum, ut Aggregator citat; similiterque mitè parotides sanat, item articuli cum eodem peruncti sanantur: cum aceto mixtum, & superlinitum neruorum contractionem curat. Habemus & apud Plinium cum melle in aceto decoctum articulorum attritis prodesse, Marcellusq; scribit cum aceto tritum, & subactum usq; ad crassitudinem mellis impositum articulorum contractiones relaxare, & tremulis prodesse; Medetur alopecijs exustium, & cum aceto, aut oxymelite illitum, ut tradit Dioscorides, & meminit etiam Galenus, ut suprà retuli, & Plinius inquiens, caprino fimo cum melle alopecias expleri tradunt. Paulus Aegineta, ubi de alopecia scribit, tum caprino, tum ouillo ad eam excremento utitur. Contra capitis dolorem Marcellus septem pilulas stercoris caprini ex aceto teri, & fronti illi iubet. Apud hunc eundem, ubi habet, stercus caprinum fimo conspersum tritumq; & impositum oculis, atq; obligatũ, omnem dolorem, tumoremq; detergit, pro fimo forte reponendum vino. Ceruicis

dolor inflexibilis, quẽ opiſthotonon Græci vocant, leuatur, eodem atteſtante Marcello, & Plinio, bulbo trito cum fimo caprino ceruici illito. Nec abdicant illud ex melle illitum epiphoris oculorum, vt refert Plinius contra parotides in aceto decoctum imponi & Dioſcorides tradit, & nos ex Galeno diximus, idemq; Sextus atteſtatur. Quidam innominatus baccas caprinas aridas terit, & ex vino generoſo bibendas dat, quem tuſſis male habet, additq; pituita reiecta ſtatim ſanari. Dioſcorides verò fimum caprarum præſertim in montibus degentium potum in vino, regium morbũ emendare profitetur, ſcribitque Galenus medicum quendam in agris eo ſimiliter vſum. Illinunt & ventrem cœliacis eodem cum melle decocto, vt Plinius habet; vt verò Sextus, caprinum ſtercus pro fomento impoſitum colicis prodeſſe dicunt. Sexto conſentit Marcellus, dum ait: Stercus caprinum recens in aqua remiſſum, colatumq; cum mulſi cotylis tribus, & piperis contriti grana ſexaginta in tres potiones diuiſum per triduum datur, ita vt prius corpus eius colici, cui potio danda eſt, acopo perungatur, vt pertrictiones omnes coacto ſudore diſcedant, miro remedio ſanabitur. Ad induratos lienis tumores medici non pauci caprinum ſtercus etiam, Galeno teſte, applicant, & ad aquam inter cutem, & ad ſplenicos variè eo vtimur. Marcellus teſtatur aridum tritum adiecto melle potui datum ex aqua calida mitè educere tineas: Expellit & calculos in mulſo, ſed tunc efficacius Plinius eſſe vult ſylueſtrium caprarum. Dioſcorides tradit vtilem iſchiadicos vſtionem hunc in modum accipere: In eo interſtitio, vbi pollex brachiali committitur, caua veluti lacuna ſubſidet, in qua lana oleo imbuta ſubſternitur, deinde ſigillatim ferventes ſtercoris caprini pilulæ imponuntur, dum vapor per brachium ad coxam ſentiatur peruenire, & coxendicis dolorem mitigare: Aduſtionem id genus Arabicam appellari. Ego, inquit Geſnerus, cauam illam lacunam in ipſo brachiali, interno eius latere nempe ſub pollice reperio, quæ tamen non ſemper apparet: manum verò ita tenenti, vt digitus minimus infimo loco ſit, pollex ſupremo, idemque ſurſum, & retrò tendatur, omninò conſpicua fit inter duos neruos figura prorſus idonea, quæ baccam recipiat caprinam. Hæc admonere, inquit, volui, quoniam interpretes non ſatis conueniunt, & Dioſcoridis textus Græcus, vel mutilus eſt, vel certè obſcurus his verbis, ἐπὶ τὸ μεταξὺ μέρος τοῦ ἀντίχειρος, συνεγγίζον δὲ τῷ καρπῷ, κοῖλον &c. nam vbicunque μεταξὺ, ideſt, medium, vel interſtitium fuerit, duo extrema nominari debent. Conſpicitur ſane lacuna iſta apertè, vel ſciſſura, quæ inter pollicem, & reliquam manum (vel indicem: ſic enim fortè appellare licet vnumquemque digitum, vt ſimul pars omnis in metacarpio ei ſubiecta attribuatur:) interiacet ad carpum vſque recta deſcendenti. Plinius fortè hac apud Græcos locutione non intellecta ſimpliciter cauam manum reddidit, vbi idem remedium deſcribit his verbis: Afferunt & Magi ſua commenta. Primum omnium, rabiem hircorum, ſi mulceatur barba, mitigari, eadem præciſa eos non abire in alienum gregem. Huic admiſcent, (ſenſus videtur, huic commento alterum commiſcent, neque enim fimum barbæ miſceri, aptè intellexeris) fimum caprinum, & ſubdito linteolo vncto caua manu quantum poſſit feruens ſuſtineri iubent, ita, vt ſi læua pars doleat, hæc medicina in dextera manu fiat, aut è contrario. Fimum quoque ad eum vſum acus æreæ punctis tolli iubent. Modus curationis eſt, donec vapor ad lumbos ſentiatur peruenire. Poſtea verò manum porro tuſo illinunt, item lumbos ipſo fimo cum melle, ſuadentque in eodem dolore, & teſtes leporis deuorari. Hæc Plinius. Simile remedium idem author alibi docet, in quo plus rationis, vt Marcello Virgilio etiam videtur, minus ſuperſtitionis eſt: Iſchiadicos vri, inquit, ſub pollicibus pedum (Aggregator legit ſub poplite) fimo caprarum feruente, vtiliſſimè tradunt. Arabica illa apud Dioſcoridem vſtio noſtra ætate, inquit Marcellus Virgilius, quòd audierimus, in nullo vſu eſt. Plutarchus quidem in commentario, cur ſerò ſcelerati à numine puniantur in vſu eam fuiſſe vſtionem ijs verbis teſtatur: Καὶ γελοῖος ὁ φάσκων ἄδικον εἶναι τοῦ ἰσχίου πονοῦντος καίειν τὸν ἀντίχειρα, quod eſt, ridiculus præterea eſt dicens iniuſtum eſſe medicum, qui in coxendicis dolore pollicem vrat. Coxendicis dolor per femora, genua, tibiaſque ad infimos talos pertinet, quod in ſuperiore hominis parte non fit: quamobrem plus rationis eſſe videtur, cur pedum pars potius vratur, quàm manuum. Præterea qui aptiorem coxendicum vſtionem docuerunt Hippocrates, Paulus Aegineta, alijque Græcorum medici, aliter in eo malo hominem voluerunt vri. Hæc ſolùm habui de hac vſtione dicenda, nec plura apud authores reperio; vt neque cur Arabica diceretur, conijcio tamen à gente nomen inuentum, quoniam Arabes ſic coxendices vrerent. Non diſſimilis vſtionibus his eſt ea, qua in gente noſtra circa quadrageſimum à partu diem infantes candente ferramento ab alijs in imo occipitio, ab alijs in interſcalpio, ab alijs ſub poſteriore humero paſſim vruntur: vulgo creditur ſine ea uſtione non poſſe feliciter primæ illius ætatis pericula infantes euadere. Hæc ferè Marcellus. Mihi quidem, inquit Geſnerus, hæc infantium uſtio nulla ex parte cum Arabica conferenda videtur cùm præſeruandi gratia, & ferro fiat, illa curandi, & ſine ferro & cætera. His ſuper-

Ad regium morbum.

Ad colicam.

Inuſtio iſchiadicorũ Dioſcoridi quomodo fiat, & vbi.

Alia, & melior vſtio in iſchiadicis.

A perscriptis Aetium adiui, qui lib. 12. cap. 3. ex Archigene, & Antyllo multa super hac re adfert digna memoratu, & Dioscoridis etiam verba repetit: Veteres, inquit Archigenes, etiam vstione in ischiadicis vsi sunt, alij aliter &c. quidam ad propinquæ cruri affecto manus locum inter magnum digitum, & indicem medium circa inferiorem magni digiti, siue pollicis articulum, caprinū stercus feruens per forcipem imponunt, stercora permutant, donec sensus vstionis ad locum affectum perferatur. Dioscorides hanc rem ita tradit: caprinum, inquit, stercus feruefacito, & extēso magno manus digito cauum locum circa inferni eiusdem articuli finem nota &c. vt superius recitaui. Antyllus autem: nos etiam, inquit, huiusmodi vrendi modo vtimur, stercus caprinum siccum feruefacimus, eoq; ventrem magni digiti affecti pedis peruri mus paulò infra vnguem, vsque ad os ipsum vstione penetrante. Hæc ipsa vstio extremas coxendicum affectiones, & quæ multis alijs præsidijs cedunt, dissoluit. Cæterùm post vstionem porri folia cum sale trita imponito &c. Iam verò etiam fimum capræ cum farina hordei, & aceto impositum maximè in duris, & rusticorum corporibus, remedium est ischiadicis, vt legitur apud Serapionem, qui Galenum citat, & Dioscorides ait fimum hunc eundem cum axungia (σὺν ὀξυγγίῳ, id est, cum adipe, vel

De eadem coxendicorum inustione diuersorum sententia.

B axungia: Hermolaus ὀξυκράτῳ legit, id est, posca, vt ait Marcellus Virgilius) impositum his, qui podagra tentantur, auxilio esse. Hic item, vt alicubi citatum reperi, cum fimo capræ, & croco impositum adipem hircinum podagricis auxiliari tradit. Rhasis hoc idem remedium repetit, vt & Albertus, sed qui crocum omittit. Plinius verò aliter: podagris, inquit, medetur taurinum seuum &c. alij hircinum præferunt cum fimo capræ, & croco sinapi ve cum caulibus hederæ tritis, ac perdicio, vel flore cucumeris syluestris: magnificant alij fimi caprini cinerem cum axungia. Rursus hoc stercus cum aromate aliquo (cum spica nardi, vt vetus habet translatio) haustum menses cit, & partus euocat, authore Dioscoride: tritum verò cum farina, & impositum lanis cum thure fœminarum profluuia sistit, cæterosque sanguinis impetus ex aceto cohibet. Apud Hippocratem lib. de nat. mulieb. inter diuersa vterorum remedia mensibus præcipuè, & secundis pellendis duo legimus hæc remedia, stercoris caprini pilulas, & leporis pilos pinguedine phocæ subacta suffito. Aliud, stercus caprinum, & pulmonem phocæ, ac cedri ramenta suffito. Medicus quidam, referente Galeno, in agris stercus caprinum ad profluuium muliebre sistēdum cum thure apponebat: Et Plinius tradit, profluuium quamuis immensum vrina capræ pota sisti obstetrices promittere,

Podagra remedia.

Ad varios mulierum affectus.

C & si fimum illinatur. Hisce omnibus remedijs adijcere lubet, quod ipsemet hircus pestilentiæ tēpore domi alatur, magnum enim præsidium putant contra auram pestiferam, quia ædium vastitas viroso vapore, quem hircus exspirat repleta, repellat aditu auram venenatam, quæ eadem ratio in suffitu odorato locum habet, plebs tamen aliam rationem subijcit, quod scilicet malus vapor, malo alio vapore tanquam cuneus cuneo fugetur, quæ res mihi in mentem reuocat, inquit Ambrosius Paræus, id quod est ab Alexandro Benedicto proditum, extitisse Scytham medicum, qui pestem ab aeris infectione manantem cessare fecit, interfici iussis omnibus vrbis canibus, felibus, similibusque alijs animalibus: Horum enim cadaueribus per vicos abiectis noui putridi vaporis tanquam recentis aduenæ vi vetus hospes pestiferis aeris sedibus deiectus est; sic pestilentia quieuit.

Ad pestem fugandam.

Lib. de peste cap. 6.

VSVS VARII.

D

TONDENTVR capræ, inquit Varro, quòd magnis villis sunt, in magna parte Phrygiæ: vnde cilicia, & cætera eius generis fieri solent. Sed quòd primùm ea tonsura in Cilicia fit instituta, nomen id Cilicas adiecisse dicunt. Habemus & apud Plinium in Cilicia capras tonderi, vt alibi oues. Fuisse autem huiusmodi vestium genus tenuioris fortunæ hominum tum ex ijs, quæ recensebimus, tum ex moderna cilicij significatione (cilicium enim dicimus asperrimum illud tegumentum, quo tergora sua nuda homines mortificationis carnis dediti vestiunt) intelligi facile potest. Virgilius id in primis docet, dum canit:

Capra vbi tondeatur.

Georg. 3.

Nec minus interea barbas, incanaque menta
Cinyphij tondent hirci, setasque comantes
Vsum in castrorum, & miseris velamina nautis.

Hoc enim loco Seruius, & Probus Grammatici cilicia designari scribunt: Sunt autem Cinyphes gens Libyæ à Cinypho flumine dicti. Silius Italicus cùm agit de populis, qui Hannibali adversus Romanos auxilio fuerunt, Macas ad Cinyphen habitantes nominat, & ita quidem, vt ver-

Cinyphei qui.

Lib. 3.

vt verſus eius, ad loci huius illuſtrationem, nonnihil adferant:

Tum primùm caſtris Phœnicum tendere ritu
Cinyphy didicere Magaſynalentia barba
Ora viris, humeroſque tegunt velamina capri
Setigeri.

Satyra 5. Huc refer hoc etiam Iuuenalis:

Qui tegitur parma, & galea, metuenſq; flagelli
Diſcit ab hirſuta iaculum torquere capella.

Iuuenalis ſententia varia expoſitio.

Quo loco Ioannes Britannicus hunc locum de tyrone, inquit, varijs exponi à commentatoribus, non ignoro, vt alij dicant ab hirſuta capella, id eſt, ab amento caprino, quod haſtæ vibrandæ alligatur; alij à ſago Cilicio, quod ex pilis hircinis texebatur, cuius vſus eſſet & in nauib., & in caſtris; alij à pharetra, quæ pelle caprina ſolet integi, ex qua iacula promuntur; alij à capella hirſuta, id eſt, poſt tentorium ex caprarum pellibus confectum, quod non placet, quaſi tentoria non alijs pellibus quàm caprinis, & non bubulis potiùs integerentur. Ego verò expono ab hirſuta capella, id eſt, ab hirſuto centurione, quem ideo capellam appellat, quod centuriones, vt homines robuſti toto ferè corpore hirſuti ſint, fructificantibuſque pilis ſub alis odorem hircinum oleant, quod ex ſudore, nimioque labore prouenire ſolet, tales ad militiam idonei putabantur, vnde & Perſius:

Hinc aliquis de gente hircoſa centurionum.

Iuuenalis:

Sed caput intactum buxo, nareſque piloſas
Adnotet, & grandes miretur Lælius alas.

Hocque maximè placet, vt referas illud *diſcit* ad magiſtrum ipſum; nam centuriones nouos milites erudiebant, neque enim conuenit militem diſcere ab amento, quaſi amentum dictata tradat, vt duplici ratione capellam appellet cẽturionem, & quod odorem hircinum oleat, & hirſutus ſit, vt capella, nec mirum capellam hirſutam capi pro centurione, cùm alibi in vltima ſatyra bardiacum cucullum, calceum militarem, & ſuras grandes ponat pro milite, & centurione, cùm ait:

Bardiacus iudex datur hæc punire volenti
Calceus, & grandes magna ad ſubſellia ſuræ.

Hæc Britannicus. Alexander ab Alex. hiſce verſibus à Iuuenale ſignificari credit Cydones populos Cretenſes mediterraneos, quos ſcilicet Homerus fortiſſimos vocat, quorumque arcus caprinis pellibus ornati, plerique, inquit, literis adnotarunt: notat enim illa veteris diſciplinæ rudimenta, quibus miles tyro in emittendis iaculis apud centurionem ſuum inſtrui ſolebat. Cæterùm ego potiùs pro cilicio acceperim, quo centurio ipſe excubias agens induitur, nec Seruium etiam probo, qui exponens præcitatos Maronis verſus, in vſum, inquit, caſtrorum poeta dixit, quia de cilicijs expoliuntur loricæ, & teguntur tabulata turrium, ne iactis facibus ignis poſſit adhærere, poetam enim de veſtibus loqui, inde conſtare videtur, quod & nautis inde velamina fieri ſcribat: Ad hæc & ipſe in Moreto rurſus ait:

G. minos tunc veſte lacertos
Liberat, & cinctus villoſo tergore capræ
Peruerrit cauda ſilices, gremiumque implarum.

Vbi nunc in excuſis codicibus pro tergore legitur tegmine, ſed vetus ſcriptura, vt annotauit Ioſephus Scaliger, habet tergore, quod putat verius eſſe, natumq; errorem ex illorum ignorantia, qui inter tergum, & tergus non diſtinguebant. Sic & Domitius Calderinus explicans hoc Martialis in Baſſam malè olentem:

Quod preſſa piger hircus in capella
Laſſi bardiaci quod euocati.

Bardiaci nomine quid intelligendum.

nobis aſſentit; euocati, inquit, erant iuuenes ex equeſtri ordine delecti, qui manente vſu annulorum conſtituti ſunt ad cuſtodiam cubiculi Imperatorij loco militum: hi cùm excubias præſtabant Bardiaca veſte vtebantur lanificio groſſiore prope ſimili bardo cucullo: Hæ veſtes male olebant, quoniam in his cubabant, & inter ſordida miniſteria vtebantur, nam quòd Bardiacus puer ſit, nec mihi videtur conuenire, nec vnquam legi. Bardiacus non puer eſt, vt ego ſentio, ſed ſagum ex villis caprorum textum, quo milites in caſtris vtebantur. Tantum ille. Iunius eò loci legit: *Laſſi Bardiacus quod euocatus*; & bardiacum eſſe dicit hirſutam & pinguem lacernam, oliduum ve cucullum barbari militis. Deſiderius verò Heraldus in ſuis animaduerſionibus in Martialem legit: *Laſſi bardaicus quod* &c. & bardaicum accipit etiam pro barbaro cucullo, citatque hoc Iulij Capitolini in Pertinace: Veſtis in ſubtegmine ſerico aureis filis inſignior per tunicas, penulaſque, lacernas, & chirodotas Dalmatarum &c. & cuculli bardaici. Alij verò aliter legunt, quos vide. Hæc

etiam

A etiam refer illud Laberij de paupertate: Nihil refert mollẽ de lanitia Attica, an pecore ex hircorum vestem geras. Alios tamen in bello ciliciorum vsum fuisse certissimum est, nam testudines similiaque instrumenta alia eis operta fuisse constat. Cur autem excubias agentibus ex vsu essent istiusmodi cilicia, rationem reddit quodammodo ipsemet Britannicus præcitato loco, in nautis, inquiens contra fæuitiam cæli vti, quoniam à pluuia non penetrantur, vel a bellicis tormentis: priotemque ob causam pastorum quoque fuerit indumentum: hos enim eisdem indutos fuisse Theocriti caprarius indicat, de quo scilicet sic canit:

Ciliciorum vsus, & pellium.

Οὔνομα μὲν Λυκίδαν, ἧς δ᾽ αἰπόλος. οὐδέ κέ τίς μιν
Ἠγνοίησεν ἰδὼν, ἐπεὶ αἰπόλῳ ἔξοχ᾽ ἐῴκει.
Ἐκ γὰρ μὲν λασίοιο δασύτριχος εἶχε τράγοιο
Κνακὸν δέρμ᾽ ὤμοισι, νέας ταμίσοιο ποτόσδον.
Ἀμφὶ δέ οἱ στήθεσσι γέρων ἐσφίγγετο πέπλος
Ζωστῆρι πλοκερῷ. idest.

B *Nomen erat Lycidas, pastor verò caprarius erat, neque alius ipsum*
Ignorasset aspiciens, nam caprario admodum similis erat.
Ex hirsuto enim, & villoso exuuio hirci habebat
Fuluam pellem humeris indutam, recens coagulum adhuc redolentem:
Circa pectus verò vetustum pallium illi adstrictum erat
Cingulo textili.

Plutarchus item in quæst. de rebus Græcorum, Locros, siue Locrenses Ozolas aliquibus cognominatos putari tradit, quòd, pastores cùm essent, homines fœtidi fuerint, vtpote κώδια καὶ τραγέας, idest, ouium, & hircorum pelles gestarent, & plerumque inter caprarum greges versarentur: τραγῆν enim, vel τραγέην pellis est hircina, quæ apud Varinum etiam κιταρὶς appellatur, vt & apud Hesychium scribitur: vnde τραγηφόροι Varino sunt, αἱ κόραι Διονύσῳ ὀργιάζουσαι τραγῆν περιβεβλημέναι. Idest, puellæ Bacchi orgia celebrantes hircinis pellibus circumamictæ. Et Pollux cùm enumerasset tragicum apparatum subiungit ἡ δὲ σατυρικὴ ἐσθὴς, νεβρὶς, αἰγῆ, ἣν καὶ ἰζάνην ἐκάλουν, καὶ τραγῆν, καί πού καὶ παρδαλῆν ὑφασμένην, idest, vestis satyrica est, nebris caprina, quam & izanem vocant, & pellis hircina, nonnunquam & pardalea adiuncta. Gesnerus pro ἰζάνην legit ἰξαλῆν, Henricus Stephanus tamen in suo thesauro ἰζάνην, legit, sed postmodum in ἴξαλος ἰξαλῆν apud Hippocratem à Galeno ait τελείαν αἰγὸς δέρμα apud Hippocratem, inquam, de fracturis, vbi dicit ἰξαλῆν δ᾽ αἰγὸς χρὴ ὑποστρῶσαι, idest, pellis verò caprina substernenda est. Eustathius verò ex Rhetorico lexico tradit, vt παρδαλῆ & λεοντῆ, ita etiam ἰξαλῆν dici τὴν αἰγείαν περιστρωμένας, idest, cum accentu circumflexo in fine. Apud Hesychium etiam ἰσθλῆ legitur. Dicitur & αἰγέα, teste Suida, & αἰγὶς, vt Pollux ait. Suidas verò distinguit his verbis, τραγῆν ἐνημμένος μελανὰν, ἀντὶ τοῦ αἰγίδα. Ammonius διφθέραν caprarum esse dicit, vt Μηλωτὴν ouium: in qua significatione vocem hanc etiam agnouit Varinus his verbis, διφθέρα ποιμενικὸν περιβόλαιον. Ἀττικοὶ δὲ λέγουσι, ἣν νῦν ἰσάλην καλοῦμεν. ἔστι δὲ ἐκ δέρματος. Sed de hac voce etiam quædam diximus in oue. Porrò Sardos, Getulosque caprarum pellibus amiciri consueuisse author est Varro, legimusque & Lycios thoracibus, ocreisque armatos, arcubusque ex cornu factis, & arundineis sagittis sine pennis, atque iaculis gerere suspensas ex humeris caprarum pelles, & in capitibus pilea pennis coronata, hodieque, referente Gesnero, pelliones pelles caprarum cùm villis suis parant, & exponiunt, quibus vestitur vulgus præsertim mulierum in Sueuia præcipuè aduersus hiemis iniurias, & frigorũ, D quamobrem & infantibus inde fiunt tunicæ. Pelles à mercatoribus rudes petuntur ex montanis Sabaudiæ locis circa Geneuam. Aptæ sunt pellionum operis, ex teneris tantum hœdis, & capellis, quales verno tempore mactantur ætate duorum plus minus mensium. Vsurpantur etiam ex illis, quæ statim à partu moriuntur, vt ouium quoque. Estque Hesiodi antiquissimum præceptum, vt propter imminens frigus pellibus hœdinis nos muniamus:

Locrenses rei pastoritia dediti.

Tragicis etiam in vsu est caprina pellis.

Ἴξαλη quid.

Διφθέρα quid.

Qui vsi sint caprarum pellibus.

Lib. 7.

Hædina pellis vtilitas.

Πρωτογόνων δ᾽ ἐρίφων, ὁπόταν κρύος ὥριον ἔλθῃ,
Δέρματα συρράπτειν νεύρῳ βοὸς, ὄφρ᾽ ἐπὶ νώτῳ
Ὑέτου ἀμφιβάλῃ ἀλέην. idest,
Primogenitorum verò hædorum, cùm frigus tempestiuum venerit,
Pelles consuito neruo bouis, vt super humerum
Pluuiæ arceas teporem, &c.

In veteri testamento Kebir vocem hebraicam exponunt capillicium ex pilis caprinis instar capitis criniti factum: Ionathan tamen vertit noda, idest, vtrem ex pelle scilicet caprina factum. Beduini Arabes, ac Saraceni hæretici hircinis pellibus amiciebantur, teste Volaterrano; & Andreas Bellunensis lanam merhazi exponit lanam capræ subtilissimam, ex qua fiunt Zambelotti, & alia

Kebir quid. Lib. 1. reg.

velle-

vellera subtilissima; sed vetus expositio in Auicennam Mathahaze dicit esse pannum ex pilis capræ,& aliàs eidem Bellunensi Mesha pannus est contextus ex pilis asinorum,& caprarum,& interdum ex folijs caprinis, additque ex hoc rudis panni genere, qui deserta habitant Arabes tentoria,& saccos sibi conficere: In Cypro verò, vt Aeneas Syluius scribit è pilis caprarum, Zambelottum vulgò dictum conficitur,& Iosephus Barbarus testatur in Armenia minore propè Betelin,& Issan fluuios sic vulgò nuncupatos magnam esse caprarum copiam, easque quotannis tonderi, & ex lana facere Zambelottum, hoc est, vestes vndulatas. Asserit verò etiam Bellonius selectiores Turcarum pannos vndulatos ex pilis caprarum contexi Ancyræ Cappadociæ metropoli, sed & tapetes ex caprarum pilis constare; qui verò apud Memphin venduntur, minus esse elegantes, etenim ex lineo panno versicolores factos esse. In Iurisconsultorum libris, vbi de auro,& argento legato tractatur, in L. argumento sunt, odorum legebatur, Baysius, teste Gesnero, œdorum legendum esse asserit, quod ex œdorum (sic scribit sine aspiratione) pellibus fiebant calceamenta, vt ex antiquis, inquit, marmoribus Romæ coniecimus. Idem his Martialis poetæ ad Phœbum versibus comprobat:

Zambelottū quid, & vbi fiat.

Lib. 3. obser. cap. 13.

Pellium hædinarū vsus in calceamētis.

Oedinis tibi pelle contegenti
Nuda tempora verticemq; calui,
Festiuè tibi Phœbe dixit ille
Qui dixit caput esse calceamentum.

Festiuè autem dixit, propterea quòd Romani temporibus illis in calceamentis vterentur pellibus œdinis. Hæc Baysius. Turnebus verò cùm dixisset alios ibi legere odonum, alios codonum, alios etiam œdorum, cur non mihi, inquit, quamuis iuris ciuilis imperito, post ista commenta, venia sit, quid mihi videatur, ista de re, scribendi? Ego vdones lego,& puto calceamenta ex hircinis pilis texta. De Vdonibus Martialis scripsit:

Lib. 1. c. 13.

Vdonee quid.

Lib. 14. epig. 140.

Non hos lana dedit, sed olentis barba mariti,
Cinyphio poterat planta latere sinu.

Putaui aliquando vnam abesse literam propter antegressum elementum t verbi, est, cui in libris manu scriptis ita simile est c, vt plerumque internosci non possit,& legendum censui cudonum, vel codonum, nam vtroque modo scriptum reperio. Sunt autem cudones è pellibus operimenta capitis, quæ & pedibus indui credebam, quod commentum mihi vehementer displicet, nam apud Silium cudo significat galeam pelliceam, vt quæ κυνέη ab Homero dicitur,& αἰγείη: verba sunt Silij:

Caput his cudone ferino
Stat cautum.

In quo, qui codone legunt, deducunt à κώδιον. Hesychius,& Varinus scandalia ex caprino corio τροχάδες dici dicunt, κυνέην verò αἰγείην galeam, vel pileum ex pilis caprinis. Apud Homerum in hoc loco:

Ἕσσατο δ᾽ ἔκτοσθεν ῥινὸν πολιοῖο λύκοιο
Κρατὶ δ᾽ ἐπὶ κτιδέην κυνέην.

Andreas Diuus Iustinopolitanus reddidit *galeam hircinam*, Spondanus verò mustelinam, ἰκτιδέην legens pro κτιδέην. κυνέη verò propriè pellis est canina,& larga significatione ponitur pro galea ex quacunque materia facta. Fuit præterea pellium caprarum, hœdorumque vsus pro stragulis. Cicero pro Mur. strauit pelliculis hœdinis lectulos punicanos. Homerus:

Odyss. 14.

Pellium caprinarum, & hædinarū pro stragulis vsus.

Τίθει δ᾽ ἄρα οἱ πυρὸς ἐγγὺς
Εὐνὴν, ἐν δ᾽ ὀΐων τε, καὶ αἰγῶν δέρματ᾽ ἔβαλλεν
Ἔνθ᾽ Ὀδυσεὺς κατέλεκτ᾽. idest,
Posuit autem ei ignem propè
Lectum, inque caprarum,& ouium pelles iniecit
Vbi Vlysses dormiebat.

Ibid.

Et paulò post:

Ἂν δὲ νάκην ἕλετ᾽ αἰγὸς ἐϋτρεφέος μεγάλοιο. idest,
Ac pellem accepit capræ benè nutritæ magnæ.

Et à principio eiusdem libri:

Ἐστόρεσεν δ᾽ ἐπὶ δέρμα ἰονθάδος ἀγρίου αἰγός. idest,
Strauit autem in pellem villosæ syluestris capræ.

Εἰδυλλ. ε.

Apud Theocritum etiam Laconi dicenti:

Ἦ μὰν ἀρνακίδας τε καὶ εἴρια τῇδε πατησεῖς,
Αἴκ᾽ ἐνθῃς, ὕπνῳ μαλακώτερα. ταὶ δὲ τραγεῖαι

A *Ταὶ παρὰ τὶν ὄσδοντι κακώτερον ἢ τύ περ ὄσδεις.* idest,
Atqui pelles agninas, & lanam hic calcabis
Si veneris, somno molliorem: pelles verò caprinæ,
Quæ apud te sunt, peius olent quàm tu oles.

Respondet Comatas:
Αἰ δέ κε καὶ τὺ μόλῃς, ἁπαλὰν πτέριν ὧδε πατησεῖς,
Καὶ γλάχων' ἀνθεῦσαν. ὑποσσεῖται δὲ χιμαιρᾶν
Δέρματα, τῶν παρὰ τὶν μαλακώτερα τετράκις ἀρνῶν. idest,
Si autem tu veneris, teneram filicem hic calcabis,
Et pulegium, quod floret: substernentur verò caprarum
Pelles molliores quadruplo, quàm quæ apud te sunt agninæ.

Legimus itidem in sacris literis: Tulit autem Michol statuam Dauidis, & posuit eam super lectum, & pellem pilosam caprarum posuit ad caput eius, & operuit eam vestimentis. Vbi Beda de pelle pilosa caprarum, patet, inquit, historia, quia puluillus erat de caprarum pelle consutus, qui B intonsis pilis caput inuoluti in lectulo hominis mentiretur: statua autem est imitatio veri, & viuentis; Mortua pellis caprarum, mortui animantis exuuiæ. Apparet autem postmodum stragulas istas viliores fuisse: nam Valerius Maximus tradit, Catonem hœdinis pellibus vsum pro stragulis, tãquam inquit, nihil mutasset è prisca frugalitate. Apud priscos verò tam frequens pellium vsus erat, vt *ἀπὸ τῶν δερμάτων*, latini dermire primùm, mox dormire dixerint, teste Scaligero in coniectaneis suis supra Varronem. Suprà vbi de etymologia tragœdiæ loquebamur, ex caprinis, hircinisve corijs vtres fieri solitos in ascolijs Bacchi festis, super quos inflatos, obunctosque vno tantùm saltabant pede, vt delabentes risum excitarent, scripsimus. Erat eorundem vsus, vt & hodie, ni fallor, ad includendum vinum, oleumque: De vino sic meminit Homerus:

3. regum 6.

Dormire verbi origo.

Pellium vsus in conficiendis vtribus, lagenis, ratibus, follibus.

Ἐν δ' οἶνον ἔχευεν
Ἀσκῷ ἐν αἰγείῳ, κούρη δ' ἐπεβήσετ' ἀπήνης. idest,
Vinum verò infudit
Vtrem in caprinum, puella verò conscendit currum.

Odyss. 6.

Loquitur poeta de Nausicaa Alcinoi filia, quæ magno cum apparatu ad flumina, vestes lauandi C gratia, dimittitur. Istiusmodi vtres Hesychius, & Varinus vocant *Χόρια*, exponunt enim *τὰ τῶν δερμῶν, καὶ ἐρίφων ἀγγεῖα*, nam *χορία* aliàs secundas significat, vel membranas quibus fœtus in vtero inuoluitur. Vento verò tantùm inflati natantibus etiam vtiles sunt, super qua re de S. Malcho nuptias fugiente admirandam historiam recenset D. Hieronymus in eius vita, quòd scilicet à Saracenis captus, cum Christianam seruam sibi matrimonio iungere cogeretur, ex duorũ, quos habebat, hircorum pellibus vtres sibi, & vxori confecerit, fluuiumque vnà tranarint. Ita & rates ex ijsdem factas fuisse meminit Xenophon de Cænis fluuio loquens. *ἐξ ἧς*, ait, *οἱ βάρβαροι διῆγον ἐπὶ σχεδίας διφθερῶν, ἄρτους, τυρὸν, οἶνον*, idest, Ex qua barbari coriaceis ratibus panem, caseum, vinum in castra conuehebant. Ad vtres alludit Ouidius, loquens de area secundum Træzenam vrbem in tumulum redacta, eruptione spiritus, quæ terræ increuerat:

Metam. 15.

Est propè Pitheiam tumulus Træzena sine vllis
Arduus arboribus, quondam planissima campi
Area, nunc tumulus: nam (res horrenda relatu)
Vis fera ventorum cæcis inclusa cauernis
D *Expirare aliquo cupiens, luctataque frustra*
Liberiore frui cælo; cum carcere rima
Nulla foret toto, nec peruia flatibus esset,
Extentam tumefecit humum, ceu spiritus oris
Tendere vesicam solet, aut direpta bicornis
Terga capri.

Similiter vsus eorundem erat pro follibus: quod meminit Horatius de Crispino loquens:

Lib. 1. serm. satyr. 4.

At tu conclusas hircinis follibus auras
Vsque laborantes dum ferrum molliat ignis
Vt mauis imitare.

Hortatur autem Crispinum, vt suo more inflata, & turgida scribat: hircinis autem follibus comparat pectus Crispini, & auras follibus conclusas turgidis suis & insulsis cogitationibus: Et, vt hircini folles multum aeris emittunt, donec ignis emolliat ferrum, sic vult Crispinum non cessare, sed multa verba fundere, donec auditorem contundat, & nimia tandem satietate conficiat: Cruquius ait esse poetæ concessionem per apostrophen, qua Crispino liberum permittit, vt suo

more

more verſus leues, ventoque ſimiles componat, ſed putidos, & mordaces, quorum ſententia putido, prauoq; pectore deprompta non magis grata ſit auribus, niſi ſui ſimilibus, quàm ſit flatus follibus hircinis emiſſus cum ingenti fœtore: videtur enim, inquit, ad hircinam maleolentiam alludere. Porrò diphtheram, ſiue caprinam membranam, ouillamque papyri, chartæque loco fuiſſe in ouis hiſtoria diximus, potiſſimùm authoritate Herodoti, cuius hæc ſunt verba: Phœnices iſti,

Lib. 5.
Pellis capri-ne, ouillæq; vſus pro charta.

qui cum Cadmo aduenerunt, quorum Gephyræi fuerunt, dum hanc regionem incolunt, cùm alias multas doctrinas in Græciam introduxere, tum verò literas, quæ apud Græcos, vt mihi videtur, antea non fuerant, & primæ quidem illæ extiterunt, quibus omnes Phœnices vtuntur, progreſſu verò temporis vnà cum ſono mutauerunt, & modulum priſtinum, & cum ea tempeſtate in pleriſque circa loci eorum accolæ Iones eſſent, qui literas à Phœnicibus diſcendo acceperant, eas illi cum ſuis pauculis collocantes in vſu habuerunt, & in vtendo confeſſi ſunt, vt ratio ferebat, vocari Phœnices, quod eſſent à Phœnicibus in Græciam illatæ: priſcaque conſuetudine biblos Iones appellant pelles, quòd aliquando penuria biblorum, hoc eſt, ſcirpotum pellibus caprinis, ouilliſque vtebantur, adhuc quoque ad meam vſque memoriam multis barbarorum talibus in pellibus ſcribunt. Hæc Herodotus. Scribit tamen Alexander ab Alex. chartas hœdinas fuiſſe Pergami Troadis primùm inuentas, quod ibi Attalus, & Eumenes imperantes nobilem illam omnium ſermone celebratam bibliothecam conquiſitis vndique exemplaribus hœdinis chartis conſtruxiſſe dicantur. Harum chartarum noſtro etiam tempore apud notarios deſcribendis teſtamentis maximus vſus eſt, & charta pergamena vulgò vocatur. Habebant itidem veteres ex hoc corio ſcuticas,

Lib. 2. c. 30.

In Pænulo.
Ex corio caprino ſcutica facta olim.

quod meminit Plautinus ſeruus Miluio: nam cùm Syncerastus ſeruus alius diceret: *ſine pennis volare haud facile eſt, meæ alæ pinnas non habent*; reſpondet Miluio: *noli to adipol deuelliſſe, iam duobus menſibus volucres tibi erunt hircinæ.* hoc eſt, iam intra duos menſes tibi pennæ renaſcentur ad volandum aptæ ex corio hircino, ſignificans cum loris ex corio hircino factis vapulaturum. Poſtremo ſi ex alijs corijs, tum potiſſimum ex hoc fit gluten: nam totaliter diſſolui dicitur. Ex cornibus capræ duobus, vt ſcribit Gyraldus, quæ ita li fuerat, & iugo, aridaq; teſtudine lyra primùm à Mercurio compacta fuit, qui eam poſt Apollinem, & Muſas Amphioni Thebano dedit, qua mox ille Thebas Bœotias condidit. Pyrrhus Epyrotarum rex hircina cornua capiti criſtæ loco imponebat, & ex his agnitum Oplacus Italus alæ Ferentanæ præfectus infeſta lance petiuit, vt Plutarchus refert in eius vita. Aethiopes verò, teſte Herodoto, haſtas ferunt capræ cornu præfixas in modum ſpiculi acuminato. Troglodytas verò ſcribit Alexander ab Alex. ex Diodoro Siculo, & Strabone paliuri virgis mortui ceruicem cum pedibus alligantes efferre, deinde cadaueri lapides aggerentes, cornu capræ ridentes apponere, hoc pro exequiali pompa, proque funere exiſtimantes. Stercus caprillum, & ouillum ſedulò conſeruari iubet Cato, quaſi agriculturæ perquam commodum: nos iam aliquoties tertium ei bonitatis locum aſſignari à Theophraſto ſcripſimus. Baptiſta Porta ex Anatolio, vt malus dulciorem creet fructum; eſſe ait, qui caprinum fimum vrinæ adijciant, & veteris vini fecem radicibus inijciant. Plinius verò etiam refert, adeoque nihil omiſiſſe curam, vt carmine quoque comprehenſum repererit, in fabis caprini fimi ſingulis excauatis ſi porri, erucæ, lactucæ, apij, intubi, naſturtij ſemina incluſa ferantur, mirè prouenire, vbi fabas vocat, quas alij baccas, alij globulos, & pilulas dicunt, Græci σπυράθας, Nicander in theriacis σπυράθος, niſi vitiū librariorum eſt; Etſi ſint, vt Galenus etiam, qui non caprinum tantùm, ſed & ouillum ea voce ſignificent: σφυράδες eadem ſignificatione Atticum eſt. Ariſtophanes homines quoſdam, omnino viles, & ſordidos σφυράδων ἀποκνίσματα vocat, quaſi minima ſtercoris fruſta. Erat & lactis vſus in agricultura; nam Palladius referente eodem Porta, ſi terno ſeius ſextarios per triduum florenti perſico ingeſſeris, poma maiora producere ſcribit. Ipſa verò capra olim, vt nunc quoque, per vrbem duci ſolet plenis vberibus, vt recens lac cupienti emere mulgeretur, quò ſpectat illud Catulli:

Dialogo 2. de poetis.
Lyra vnde primò facta.
Pyrrhus hircina cornua impoſuit capiti loco criſtæ.
Lib. 7.
Troglodytæ quomodo cadauera efferrent.
Caprilli ſtercoris vſus in agricultura.

Meis capella delicata paſcuis
In vrbem adulta lacte portat vbera.

Capræ vbi lac dent abſque coitu.

Fortè mos ille inde inualuit, quòd capra præ cæteris alijs lacte abundet, adeo vt etiam id ſubminiſtrare poſſe videatur, etiamſi nō coeat; nam paſtores montis Oetæ, quod memoriæ prodidit Ariſtoteles, caprarum, quæ coitum non patiuntur, vbera vrtica perfricant vehementer, vt dolorem inſtigant, itaq; primùm cruentū humorem eliciunt, mox purulentū, poſtremò lac non minus quā ex ijs, quæ venerem patiantur: ſcio interim Albertum teſtari ſe hoc vidiſſe in mulieribus, tū viduis, tum virginibus, quæ idem in ſuis expertæ mamillis lac abundè emiſerint. Ex ſeuo deniq; & potiſſimum hircino candelæ fiunt præſtantiſſimæ, vt quod præ cæteris ſit ſolidius, nec facilè liquatum diffluat, indeq; inuentum à recentioribus eſt cereas eo adulterare. Tarentinus ad capiendos Melanuros hepar iubet accipi caprinum, eoq; hamos ineſcari, ſi verò aliam quandam prædam non mari reperimus, itemque ad multos alios piſces vngula caprina, aut aſinina vti præcipit.

Seui vſus pro candelis.
Modus capiendi melanuros, & alios piſces.

DE CAPRIS SYLVESTRIBVS, Et primum in genere. Caput X.

MAXIMA, inquit Scaliger, priscorum negligentia. Dum rerum naturas profitentur, elenchis nominum tantùm coaceruatis nobis plus inquirendum, quàm si nihil prodidissent, reliquerunt. Inter quos princeps Plinius, dum studet nihil intactum relinquere, importuna festinatione præceps, pro epulis apponit titulos conuiuis. Vel de caprarum pecore quæ perstringit, non tam rerum desiderium, quam confusi iudicij fastidium reliquit. Plinij verba sunt: *Capra* (syluestres) *in plurimas similitudines transfigurantur. Sunt capra, rupicapra, ibices: Sunt & oryges, dama, pygargi, strepsicerotes, multaque alia haud dissimilia. Sed illa Alpes, hae transmarini situs mittunt.* Reperire præterea est apud Græcos, Αἰγόκερως, δόρξ, δόρκος, δορκὰς, δορκαλὶς, δορκάδιον, πρόξ, πτὰξ, βύβαλος, ἴξαλος, νεβρὸς, χιμὰς, κόλος, τραγέλαφος. Quæ omnia nomina quantum fieri poterit, & materiæ ipsius difficultas patietur, clarè, dilucidèque enodabimus, à generis nomine exorsi, quod Græcis αἲξ ἄγριος, Latinis capra syluestris esse videtur. Dixi, *videtur*, nam si est, dum Græci quid αἰξὶ ταῖς ἀγρίαις, & Latini capris feris, siue syluestribus tribuunt, id omnibus erit commune. Equidem Aristoteles αἶγας τὰς ἀγρίας, sagittas transfixas dictamnum herbam quærere dici tradidit, & sic spicula ex corpore eijci; quod Theophrastus eius discipulus, & Dioscorides simpliciter capris tribuunt, & ex Latinis Cicero, & Virgilius similiter de capris feris id referunt. Nec propterea cogimur fateri id de omnibus feris capris prædicari, quas enumerauimus, sed illas tantùm intelligere vidètur, quæ Cretam, & Idam potissimùm montem incolunt, sicque intelligi debet Solinus, dum ait: *Ager Creticus syluestrium caprarum copiosus est.* Sed hinc rursus summa enascitur difficultas, nam si quæ Aristoteli αἲξ ἄγριος vocatur, Virgilio sit capra fera, manifestissima inter vtrumque contradictio est, philosophus enim αἶγα τὴν ἀγρίαν in Africa esse negat, poeta verò de venatione Aeneæ, & Didonis scribens, quæ in Africa facta est, ibi feras capras manifestò haberi ostendit, dum canit:

Exerc. 207. Priscorum, maximè Plinij negligentia. Lib. 8. c. 53. Lib. 9. hist. cap. 6. Capra sagittas vt excludant. Vbi syluestrium caprarum copia. 8. hist. c. 28.

Ecce feræ saxi deiectæ vertice capræ
Decurrere iugis, alia de parte patentes
Transmittunt cursu campos, atque agmina cerui
Puluerulenta fuga glomerant, montesque relinquunt.

Quare rursus apparet capram feram apud Latinos, & αἶγα ἄγριον apud Græcos peculiarem constituere speciem, aliamq; intellexisse poetam ab Aristotele, nullam enim capram feram in Africa esse falsum puto, cùm & bubalus, vt patebit suo loco, ibi reperiatur. Equidem Seruius in hoc poetæ loco capras feras interpretatur capreas, & bene aptat, inquit, descriptionem ad species, vt ceruis campos, capreis saxa permittat: caprea tamen intelligi nequit, siquidem Plinius proximum citatum philosophi locum vertens, capreas in Africa esse negat. Mihi videtur, vt cùm capra fera, siue αἲξ ἄγριος pro specie sumitur, illa intelligi debeat, quæ domesticæ est similior; quam opinionem non obscurè astruere apparet Varronem, dum inquit: *Capra quas alimus à capris feris sunt orta, à queis propter Italiam Caprasia insula est nominata,* nostras enim capras ex peculiari syluestrium specie ortas esse ratio suadere videtur, illa scilicet, cui proximior, vt dicebam, cum domestica est similitudo. Ipsum autem Varronem capræ feræ nomine priuatim vti, ex his eius verbis etiam conuincitur: *In Italia circa Fiscelium, & Tetricam montes multæ sunt capræ feræ, etenim Italia caprarum ferarum genera multa non alit.* Rursus cum αἲξ ἄγριος, αἴγαγρος Varino, & Hesychio idem est, quod & nomen ipsum indicat, & sic in lexicis etiam exponitur, nimirum capra syluestris, vel caprea; Oppiano tamen αἴγαγρος (sic enim in manuscripto codice reperisse se Gesnerus scribit, sicque legendum esse monet Bodinus, nunc αἴγαστρος legitur, quam vocem & Suidas habet, item αἰγάστρη, & exponit genus animalis) peculiaris species est, quod & Gesnerus aduertit, illa scilicet, quæ Tridentinis, & circumuicinis populis vulgò camozza vocatur. Αἰγόκερως Latinis est capricornus; Cæterùm neutram vocem apud probatos authores pro animali positam reperias, sed semper pro sidere, barbari tantùm, teste Scaligero, capram syluestrem capricornum dicunt, & soli Suidæ genus est animalis. Dorcadis nomine Plinium, aliosque veteres ita vti, tradit Gesnerus, tanquam nullum apud Latinos ei vocabulum responderet, sentitque capream, capreolum, & dorcadem, tria nomina vnum duntaxat animal denotare: Et plerique recentiorum etiam doctissimi, vt Gaza, Hermolaus, cæterique pro dorcade semper vertunt capream. Leonicenus insuper

Capra fera quæ Virgilio. Aegagrus Oppiani. Capricornus. Caprea, capreolus, dorcas vnum animal.

inſuper Plinium reprehendit, quòd tanquam diuerſa animalia capream,& dorcadem diuerſis in locis memoret. Mihi vtraque vox generis etiam nomine vſurpari poſſe videtur, & docet hoc præ cæteris ipſe Plinius his verbis: capras negant lippire, quoniam eæ quaſdam herbas edant, item dorcades, ideſt, vt interpretor, capræ ſylueſtres, ſimiliterq; dorcadis nomen vſurpauit Martialis, dum canit:

Lib.8.c.11.
Capræ non lippiunt.

Tam diſpar aquila columba non eſt,
Nec dorcas rigido fugax leoni.

Alludit enim ad vetus prouerbium, μὴ πρὸς λέοντα δορκάς, ideſt, *ne caprea contra leonem*, ideſt, ne longè inferior cum potentiore decertes: Nam iſtiuſmodi timiditas, viriumq; imbecillitas omni caprino generi tam fero, quàm domeſtico conuenit, quare etiam dormiunt oculis apertis, vt tradit Varinus in λέων, vnde Cælius etiam tranſcripſit. &, vt aquila non vnum columbæ genus, ſic nec vnum capræ genus leo proſequitur. Accedit vocis etymologia: Origenes enim, teſte Cælio, δορκάδα παρὰ τὸ ὀξέως δέρκειν dici opinatur: Verba Origenis, ſi modò eius ſunt, quę illi adſcribuntur, hæc reperio: Δορκὰς quantum ad græca vocabula nomen à videndo, atque clarius perſpiciendo ſortita eſt, habet in natura ſua, vt non ſolùm videat, ipſa & perſpiciat acerrimè, ſed & alijs viſum præbeat. Aſſerunt namque hi, quibus medicinæ peritia eſt, ineſſe huic animali intra viſcera humorem quendam, qui caliginem depellat oculorum, & obtuſiores quoque viſus excuat. D. Hieronymus traducit etiam capream, & ſecundum eorum phyſiologiam, qui de naturis omnium animalium diſputant, ex inſita ſibi vi nomen accepiſſe ait, ab eo ſcilicet, quod acutius vident, ideſt, παρὰ τὸ ὀξέως δέρκειν. Iſidorus denique dorcades ἀπὸ τοῦ δέρκεσθαι dictas putat. Etymologus verò δορκὰς deriuat à δόρξ, quod dicit ὄνομα ζώου, δορκὰς autem ipſi eſt, τὸ τοῦ ἐλάφου γέννημα, ὀξυδερκὲς γὰρ τὸ ζῶον, καὶ εὐόμματον; Sic & apud Varinum legitur, hoc eſt, dorcas eſt genus cerui, acuti viſus animal, & oculos habens optimos; ſed vt de viſu benè, ita malè cerui genus exponunt: non enim ex ceruis dorcas eſt, niſi τοῦ ἐλάφου, ideſt, cerui nomen latiùs accipiamus pro omni ſcilicet montiuago, & cornuto animante, vel potiùs ſtrictiſſimè pro peculiari capræ ſylueſtris ſpecie, quæ cornua, cerui modo, habet ramoſa. Neque etiam dorx à dorcade differt, etſi aliam habeat nominis rationem, nimirum à ſaltu, vnde δορκαδίζων σφυγμὸς, ideſt, pulſus caprizās apud Galenum celebratur à ſimilitudine, quam cum iſtiuſmodi capris habet, quippe quæ hoc modo videntur ſalire, quaſi genuinum quendam motum facientes, quod vbi ſeſe aliquantulum extulerint, & ſpeciem alicuius deſiti motus præbuerint, alterum motus nec opinatum impetum capiunt priore longè citatiorē veluti in ſeipſas inſilientes. Hermolaus eos verò etiam reprehēdit, quib. dorcas ceruinus pullus eſt, dorx verò animal diuerſū, cū dorcas, inquit, Ariſtoteli nō ceruū, ſed capreā ſignificet. Sed nunquid reuera Ariſtoteli ſit caprea ſic ſcilicet propriè dicta, proprio rurſus loco examinabimus, Gaza apud Alex. Aphrodyſ. 1. probl. damā vertit. Pro δόρξ legitur etiā ζόρξ, interpres Strabonis damā vertit, Nicandri capream; Damas etiā traducunt Gillius, & Bodinus ἴορκας apud Oppianum, qui ita δόρκας carminis ratione vocat, Heſychius ἴορκες habet, non ἴορκοι, dicitque eſſe ex genere τῶν δορκάδων, & Bodinus ἀπὸ τῶν δορκάδων parum differre arbitratur, quia ſatis, inquit, conſtat ceruorum genere contineri, addit etiam alijs eſſe ἡλικίαν ἐλάφου. Atqui Dioſcorides δόρκον à dorcade manifeſtè diſtinguit: Similes, inquit, leporino vires habent coagulum, ἐρίφου, καὶ ἀρνὸς, καὶ νεβροῦ, καὶ δορκάδος, καὶ πλατυκέρωτος, καὶ δόρκου, καὶ ἐλάφου, καὶ μόσχου, καὶ βουβάλου, ideſt, vt vertit Cornarius: hœdi, agni, hinnuli, dorcadis, platycerotis, dorci, cerui, vituli, & bubali: Ait autem Cornarius reliqua quidē animalia, quorum hic Dioſcorides meminit ſatis nota eſſe, dorcum autem quod animal dicat, & an δόρκου vox rectè legatur, non ſatis conſtare, neque enim apud vllum ſcriptorem ſe reperiſſe, arbitratur tamen rupicapram ita appellare, quæ cornua in dorſum adunca habet, ſicut dorcadem damam, quæ eadem in aduerſum habet; ſed quam erronea ſit hæc ſententia, ex infrà dicendis palam fiet. Cordus verò cùm ſimiliter ſeruatis græcis vocibus traduxiſſet, legentes, inquit, facilè inducuntur vt credant, omnia, quæ Dioſcorides enumerat animalia, ſuum peculiare genus habere, ſed hæc opinio admodum abſurda eſt, non enim vllum eſt animal νεβρὸς, hoc eſt hinnulus, neque dorcas aliter à dorco quàm ſexu differt: Itaque per hinnulum, dorcadem, platycerota, dorcum, & ceruum, quamquam quinque ſint nomina, tria tamen animalium genera tantùm intelligenda ſunt: νεβροῦ enim, ideſt, hinnuli generalis eſt appellatio, & ad dorcadem, platycerota, dorcum, & ceruum refertur: Sunt enim νεβροὶ Græcis, & Latinis hinnuli pulli animaliū omnium, quibus ramoſa cornua ſunt, quales ſunt cerui, & platycerotes, damæ, & capreæ, adde etiam alces, quare coagulum intelligendum eſt hinnuli, dorcadis & capreæ, fœmellæ: Idcirco coniunctio καὶ, quæ ſequitur vocabulum νεβροῦ ſuperfluam eſſe in contextu verborum non immeritò putatur: Prætererunt hæc ſilentio in ſuis commentarijs Barbarus, & Marcellus (Ruellius dicere debuit) Hæc Cordus. Hermolaus, & Ruellius in eodem Dioſcoridis loco coniunctio-

Dorcadis etymologia.
In cant. homil.3.
Dorcas quid Etymologo.
Capite de coagulis.
Cornarij error.
Cordi ſententia.

A iunctionem καὶ, non post vocabulum νεβρῶ, vt dicit Cordus, sed post δορκάδος non legunt, sed τῆς articulũ, vt videtur eius loco. Vertunt enim hœdi, agni, hinnuli, capreæ laticornis, & dorci, cerui, vituli, bubalique. Habet præterea Ruellius *apri*, sed in græco contextu nihil est, quod ei respondeat. Marcellus verò coniunctionem expressit, & duo diuersa fecit animalia, quod illi vnum, nimirum sic: hœdi, agni, hinnuli, dorcadis, capreæ quam à latitudine cornuum platycerota dicunt, dorci, cerui, vituli, & bubali. Quam versionem improbat etiam Gesnerus, & in eodem Marcello præterea reprehendit Fran. Massarius, quòd platycerota dixerit capream. Non enim caprea est, inquit, quæ platyceros græcè dicitur, sed diuersum omninò genus, ex Plinio, vbi de cornibus loquitur tradente: *Aliorum finxit in palmas, digitosque emisit ex eis, vnde platycerotas vocant, dedit ramosa capreis, sed parua*, & cæt. Ex quibus manifestò apparet animalia hæc prorsus esse diuersa. Hæc Massarius, nimio traducendi Marcelli studio ductus; nam cùm platycerota verterit capream, quæ à latitudine cornuum sic Græcis vocatur, capreæ vocabulum sumit, prout sumi paulò pòst ostendam vniuersaliter pro omni capra syluestri. Sed redeo ad citatum Dioscoridis locum, in quo Gesnerus etiam νεβρὸν hinnulum vertit, & vix aliter intelligi posse putat, quàm

Platyceros.

Νεβρὸς quid Diosc.

B vt ad sequentia omnia referatur, vitulo tantùm excepto: nam & apud Latinos, inquit, hinnuli nomen ad huiusmodi animalium fœtus commune est, & apud Græcos similiter vsurpari reperio, & si hoc cui non placet, doceat nos quid hinnuli coagulum a ceruino differat. Hucusque Gesnerus. Mihi certè Marcellus rectè etiam seruasse coniunctionẽ καὶ videtur, ab eo tamen vti à cæteris omnibus interpretibus, recedo, qui νεβρὸν hinnulum interpretantur; existimo enim peculiarem quandam capræ speciem hoc nomine indicari à Dioscoride, nam præterquam, quòd Varinus, & Etymologus scribũt πρόξ animal simile esse ceruo, quod alio nomine νεβρὸς dicatur, & Marius Grapaldus νεβρὸν damam reddidit: Solinus clarissimè νεβρὸν damam esse ostendit his verbis, de Nebrode Siciliæ monte loquens: *Nebrodi damarum copia nomen dedit, quem damæ & hinnuli gregatim peruagantur, inde Nebrodes dictus*. Sed & Nicander in theriacis, etsi id interpretes non aduerterint, νεβρὸν pro specie singulari vsurpat & ipse de coagulis loquens animantium eorundem, de quibus loquitur Dioscorides: verba poetæ sunt:

Cap. 11. polyhistor.

> Ἐν δὲ τίθει τάμισον σκίνακος νεαροῖο λαγωῦ,
> Ἢ προκὸς, ἢ νεβροῖο παροιθ᾽ ἀπολύματα κόψας
> Ἢ ἐλάφου νηδὺν, τὴν δὴ καλέουσιν ἐχῖνον.

C Quæ sic vertenda erant interpretibus: Impone item petulantis, ætateque florentis leporis, vel damæ platycerotis, vel damæ cui cornua anterius adunca sunt, antea tamen purgatis stercoribus, vel cerui aluum, quem iam echinum appellant. Non placet etiam Cordi distinctio, dum dorcadem à dorco sexu tantummodo differre existimat, specie enim differunt: Dorcadem siquidem cum doctissimo Scaligero, capreolum, dorcum verò capream propriè sic dictam indico. Inuenitur præterea δόρκων, vt in hoc loco Cantic. Canticor. ὁμοιώθητι σὺ ἀδελφιδέ μου τῷ δόρκωνι, ἢ νεβρῷ ἐλάφων, quam autem ex capris intelligant Septuaginta, ipsimet paulò antè declarauerant, vbi habent sic; ὅμοιός ἐστιν ὁ ἀδελφιδός μου τῇ δορκάδι, ἢ νεβρῷ ἐλάφων, quasi δόρκων, & δορκὰς, idem significent, sicque in vtroque loco Hebraici textus versio habet: Suidæ verò δόρκων ὄνομα est τόπου καὶ ὁ ἔλαφος, idest, nomen loci, & ceruus, alicubi verò manifestò à ceruo distinguens: habet sic, δίχηλα ζῶα, βοῦς, ἔλαφος, δόρκων, οἷς συμβέβηκεν ἐν τοῖς ὀπισθίοις ποσὶν ἀστραγάλους ἔχειν, idest, bisulca animalia, sunt bos, ceruus, dorcon, quibus contingit in posterioribus pedibus talos habere. Vbi δόρκων ipsi fortè est omnis capra syluestris, non enim

Cap. 2. Dorcon.

D quæ δόρκων priuatim vocatur, talus contigit peculiariter. Apparet autem vocem hanc parum esse vsitatam, author enim est Myrtilus apud Athæneum δορκάδες solùm, non etiam δόρκωνες dici. Oppianus denique in descriptione camelopardalis huic caudam tribuit, vt δορκαλίδων breuem, Gillius ceruorum transtulit, cum tamen Oppianus δορκαλίδας manifestè à ceruis distinguat alicubi dicens: Canes venatici, vt celeriores fiant, ceruis aut δορκαλίδων vberibus alendi sunt, vbi ille seu sui oblitus damarum reddidit, ego capreolorum malim, capreolorum nomine generaliter vsurpato pro hinnulo cuiusuis syluestris capræ. Πρόκες verò Varino sunt νεογνὰ ἔκγονα ἐλάφων, ἢ δορκάδων εἶδος, idest, teneri hinnuli ceruorum, aut genus syluestrium caprarum: Hesychio simpliciter cerui. Idem πρόκας celeres interpretatur, vel ceruos, & à Suida πρὸξ interpretatur ἐλάφου γέννημα, idest, hinnulus seu soboles cerui, itidemque ab Eustathio, qui tamen alibi dicit speciem esse ἐλάφου, aut δορκάδος apud Homerum; Et hoc loco apud eundem πρὸξ à capris syluestribus distingui videtur, vnde & ceruum, & ceruos pro πρόκας reddunt interpretes:

Prox.

Odyss. ρ.

> Ἀγίνεσκον νέοι ἄνδρες
> Αἶγας τ᾽ ἀγροτέρας, ἠδὲ πρόκας, ἠδὲ λαγωούς. idest,
> *Duxerunt iuuenes viri*

 Capras

Capras in ſyluestres, & ceruos, & lepores.

Equidem Dionyſius ἐν ταῖς κτίσεσιν τὰς ἐλάφους vocat πρόκας, & hinc Προκόννησον, ideſt, Proconeſum nominari aſſerit, quod in ea πληθύουσιν ἔλαφοι, ideſt, abundent cerui, vnde etiam eadem inſula vocata eſt Ἐλαφόννησος. E contrario: Ariſtoteles duobus in locis diſertiſſimè ἔλαφον, ideſt, ceruum à προξ diſtinguit: primus locus legitur 2. hiſtor. cap. 15. vbi loquitur de felle: Fel, inquit, alijs annectitur iecori, alijs minimè, ex genere enim quadrupedum, quę animal generant, ἔλαφος οὐκ ἔχει, οὐδὲ πρόξ. Alter eſt 3. hiſtor. cap. 19. vbi agit de ſanguine: Sanguis, inquit, vbi effluxerit concreſſit omnium præterquam ἐλάφου, καὶ προκὸς, & quæ ſimilem naturam obtinent. Plinius vtrumque ſcribit de ceruo, & caprea, quanquam corrupti codices capram habent. Gaza tamen hoc vel non animaduertit, vel non probauit: nam πρόκα apud Ariſtotelem vertit damam, vulgarem non Plinij intelligens, vt Geſnerus etiam arbitratur, necnon Bellonius, omneſque docti, teſte Scaligero, atque Hermolao πρόκα damam putant: Et ego etiam damam ſignificare facillimè mihi perſuadeo, cùm quod præ cæteris famoſa eſt damarum timiditas, timidorumque ſanguis nō concreſcat, tum quod timidis etiam animalibus natura, teſte philoſopho, pedum velocitatem pro armis dedit: celeritas autem eadem etiam voce indicari videtur, nam præterquam quod, vt paulò antè dicebamus, πρόκας celere interpretatur Heſychius, πρόκα etiam Hippocrates, teſte Galeno in gloſſis Hippocr. dixit ἐξαίφνης, ideſt, ſubitò, repentè, qua etiam ſignificatione vſus eſt Herodotus, vt conijcio ex eius lexico, in quo exponitur εὐθύς, & ſic etiam exponit Heſychius, quaſi nimirum à ſubita celeritate, vel vt Grammatici dicunt ἀπὸ τοῦ προΐξεσθαι. Πτὼξ à quibuſdā & lepus, & dorcas exponitur, ceruus item, & νεβρὸς, quæ omnia animalia ſunt timidiſſima, & πτὼξ, idem eſt quod πτὰξ, ideſt, timidus ſiue pauidus, quo ſenſu πτῶκα λαγωὸν Homerus, Horatius pauidum leporem, dixit, eſtque vbi idem Homerus ſubſtantiuè poſuerit pro λαγωὸς, quod & apud Oppianum legas, qui vt maiorem leporis timiditatem exprimeret addit epithetum δειμαλέος, ideſt, pauidus. Similiter etiam Tiberius Illus cemada dixit, quam Polienus dorcada, quare & ab Heſychio κεμὰς exponitur, vel hinnulus, vel ceruus, vel dorcas: non ſunt autem cemades ex capreàrum genere vt putarunt, inquit Scaliger, quidam vocum vmbratiles ſectatores, ſed ſunt in ceruis, ſicut in bubus iunix, & iuuencus, ſeu bucula, ſeu vitulus, nihilominus Aeliano non quidem ex dorcadibus eſt, ſpecie tamen à ceruo differt, de Libyco dorcadum, & cemadum genere hæc tradenti: Dorcades quamquam velocitate ſunt mirabili, tamen ſunt inferiores in currendo equis Libycis: earum aluus nigris vittis diſtinguitur, reliqui corporis color rubet, & pedes quidem eis longi ſunt, cornibus caput ornatur, oculi nigri, longiſſimæ aures habentur. Κεμὰς à poetis nuncupata turbinis inſtar celerrimè fertur, flauis pilis ſpectatur, cauda tumeſt albiſſima, rum exalbenti, eius oculi cyaneo colore tincti videntur, aures peraltis pilis refertæ, neq; modò in terra pedum celeritatem oſtendit, ſed etiam cum in fluuij confluentē inciderit, vngulis pedum remigans, fluctus perrumpit, & vero in lacubus natare gaudet, vnde ſibi paſtum comparat, virides iuncos, & cyperum depaſcitur. Hæc Aelianus. Ex capris verò ſylueſtribus fortè etiam fuerit κόλος Scythicæ generis, & Sarmaticæ, de quo ſic Strabo: Ἔστι δὲ τῶν τετραπόδων ὁ καλούμενος κόλος μεταξὺ ἐλάφου καὶ κριοῦ τὸ μέγεθος, λευκὸς ὀξύτερος τούτων τῷ δρόμῳ, πίνων τοῖς ῥώθωσιν εἰς τὴν κεφαλὴν. εἶτ' ἐντεῦθεν εἰς ἡμέρας ταμιεύων πλείους, ὥστ' ἐν τῇ ἀνύδρῳ νέμεσθαι ῥᾳδίως. ideſt, Inter quadrupedia bellua eſt, quam colon appellant, magnitudine inter ceruum, & arietem, albicante corpore eximiæ ſuper hos leuitatis ad curſum: naribus potans trahit ad caput, hinc poſtmodum complures ad dies ſeruans adeo, vt per carentes aquis agros facilè pabulum carpat. Sic Strabo. Reliqua etiam vocabula græca præmiſſa peculiarem ſtatuunt ſpeciem; quare de ijs ſuo quoque loco. Capreæ verò vox apud Latinos non ſemper priuatam denotat ſpeciem, ſed pro omni capra fera ſumi videtur. Legimus enim apud Varronem capreas, apros, & lepores in vnum leporarium coniungi: *Nunc vt habeant*, inquit, *multos apros, ac multas capras* (legendum capreas, quod & Geſnerus aduertit) *cum plura iugera macerys concludunt.* & rurſus: *In leporario non lepores ſolùm includuntur ſylua, vt olim in iugero agelli, aut duobus, ſed etiam cerui, aut capra* (lege capreæ) *in iugeribus multis.* Et rurſus: *apros in leporario pingues ſolere fieri ſcis Acci. Nam quem fundum in Tuſculano emit hic Varro à M. Piſone vidiſti ad buccinam inflatam certo tempore apros, & capreas conuenire ad pabulum cùm è ſuperiore loco è palaſtra effunderetur apris glans, capreis vicia, aut quid aliud.* Rationi enim conſonum eſſe videtur Romanos illos proceres non vnam tantùm ſylueſtrium caprarū ſpeciē, ſed plures ſuis leporarijs incluſiſſe, quin id apertè, teſtatur Columella his verbis, vbi de viuarijs faciēdis ſcribit: *Feræ pecudes vt capreoli, damæq; , nec minus orygū, ceruorumq; genera, & aprorū modo lautitijs & voluptatib. dominorum ſeruiunt, modo quæſtui, & reditibus.* Plinius etiam locū illum Ariſtotelis transferens in quo capras ſylueſtres in Africa nullas eſſe ſcribit, capreas voce generica latinè tranſtulit, neſcius fortè, quod genus philoſophus priuatim intelligeret. Accedūt epitheta capreę à poetis attributa communia ſcilicet omnibus; paſcuis intenta, edulis, laſciua, imbellis,

Πτὼξ.

Cemas.

Dorcas Libyca.

Cemas Libyca.

Colus. Lib. 7.

Caprea.

A lis, fugax. Sed & Sextus vires, quas Plinius maiore pro parte simpliciter, & domesticis tribuit, capreis, id est, syluestrib. capris tribuit, quod scilicet syluestria efficaciora in plerisq; domesticis habeatur, id quod nos etiam ex Plinio diximus. Similiter rupicapra, etsi Plinio reuera in syluestrib. capris species est, ratio tamen nominis postulat, vt generis etiam vicem subeat, quandoquidem per summos versari montes siue rupes, à quibus nomen impositum, non illi tantùm cui cornua in dorsum adunca, conuenit: accipi autem generis nomine posse, ipse quoque doctissimus Scaliger attestatur.

Rupicapra.

LOCVS. NATVRA. MORES.

ISIDORVS, qui suo tempore doctissimus habitus est, nec vllus creditur eo eruditior ab eius ætate ad nostri sæculi vsque tempus, quo bonæ literæ renasci cœpere, scriptis aliquid mandasse, ineptè quidem tria syluestrium caprarum genera pro vno accipiens, pulchrè tamen omnium naturam his verbis tetigit: capras, inquit, nonnulli à crepitu crurum dictas volunt, vnde eas crepas vocitant, quæ sunt capræ agrestes, quas Græci pro eo, quod acutissimè videant, ἀπὸ τοῦ δέρκεσθαι dorcas appellauere. Morantur enim in excelsis montibus, & quamuis de longinquo, vident tamen omnes, qui veniunt. Eædem autem & capreæ, eædem ibices, quasi auices, eo quod instar auium ardua, & excelsa teneant, & in sublimibus inhabitent, ita vt de sublimi vix humanis obtutibus pateant, vnde & meridiana pars ibides aues vocat, qui Nili fluentis inhabitant. Hæ igitur animalia in petris altissimis commorantur: Et si quando ferarum, vel hominum aduersitatem persenserint, de altissimis saxorum cacuminibus sese præcipitantes, in suis se cornibus illæsas suscipiunt. Hæc ille. Similiter author libri de natura rerum capram syluestrem, capreolam (sic enim vocat) & rupicapram vnum animal facit, quod in suum genus sæuiat, in alias autem bestias timidum, & mansuetum sit. Cum à canibus vrgetur, in montes altissimos confugere, plurimam inter mares discordiam esse propter fœminas tempore libidinis. Nos itidem maximam his animantibus inesse timiditatem suprà monuimus, & modò rursus inter prouerbia indicabitur.

P R O V E R B I A.

Ad capras syluestres.

KAT' αἶγας ἀγρίας: Sermo est abominantis & malum deprecantis, inque syluestres capras auertentis. Vsus est adagione Athenæus: Myrtilus, inquit, asseuerabat velut ad capras syluestres nos relegans quærentes, Hegesandrum Delphum in commentarijs suis eius dictionis meminisse. Ad capras syluestres posuit, inquit, author adagiorum, pro eò, quod difficillimum esset inuentu, aut quod nusquam est. Citauerat enim ex authore testimonium, quod mox Plutarchus negat apud illum extare. Ad hoc prouerbium opinatur allusisse Apuleium in asino, vbi fingit Psygen mitti ad arietes agrestes à Venere. Suidas verò & Varinus scribunt hoc prouerbium vsitatum fuisse ἐπὶ κατάρας, κατ' αἶγας ἀγρίας τρέπεσθαι τὰ κακά, hoc est, post execrationem aliquam, vt mala verterentur in capras syluestres. Nimirum si quis mali quippiam dici, vel nominari audiuisset, siue contra se, siue simpliciter, mox deprecandi gratia subijciebat κατ' αἶγας ἀγρίας. Hesychius denique vt obseruauit Gesnerus hoc circa morbos obseruatum ait, comitialem præcipuè. Horatius de re incredibili dixit:

Lib. 2.

I. carm.

Sed prius Apulis iungentur capreæ lupis.

quanta scilicet capris siue syluestribus, siue villaticis sit dissensio cum lupis indicans. Ad prouerbium, *ne caprea contra leonem*, quod suprà recitauimus adde hoc Virgilij:

Lib. 10. Aen.

Impastus stabula alta leo ceu sæpe peragrans
(Suadet enim vesana fames) si fortè fugacem
Conspexit capream, aut surgentem in cornua ceruum
Gaudet hians immane comasque arrexit, & hæret
Visceribus superaccumbens, lauat improba teter
Ora cruor.

VSVS IN CIBIS.

VNO propè ſcribentium conſenſu, ſylueſtribus omnibus poſtponuntur capræ domeſticæ ſaporis, alimentique bonitate, conſtitutionis tenuitate, concoctionis facilitate, excrementorum paucitate: ex temperamento primum, quod à natura fortitum eſt tale, tum irrequieto ſemper motu, & ſaltibus multis, quos frequenter molitur. Itaque haud mirum exercendi ſe aſſiduitate ea ſyluaticum illum, qui ſylueſtribus inhæret, amitti ſaporem, & enumeratas iam dotes acquiri: Siccitatis tamen ſemper nitię aliquid adijcitur non multum quidem, ſed ad damnandum ſatis: Inuentum Arabum, demendæ ſiccitati oleo eas incoxiſſe: tunc & reſolutis partibus adiumento futuras carnes eas eſſe cenſent. Incoxiſſe autem oleo, vt inde humeſcant, haud ſcio quàm cum ratione id fiat, Diocles quidem, Archidamus, & cum Archidamo Galenus (nā in hoc ſubſcribit, aduerſatur in alijs) quod in oleo coquitur, ſiccum euadere, & conſtitutionis glutino amiſſo ſolutile cenſet, ψάθυρον nimirum, & χαῦνον: In aqua minimè, niſi ſi cocturæ modum aliquem quæramus, qui humectum conſeruet, fortè duplicis vaſis vſu, vt prioris cui cum carne oleum inſit, innatatione capacioris lebetis in aqua elixatio peragatur. Nam ex oleo frixiſſe in ſartagine, aut taliter; id verò cui dubium, quæ ariditatis potiùs, ac duritiæ aliquid addat, & humorem, ſicciore ignis vi abſumptum auferat?

VSVS IN MEDICINA.

Carnis ſiccitas.
Iecoris vſus.

MARCELLVS Empiricus capreas in cibo ſumptas torminoſis prodeſſe tradit; vbi pro torminoſis dyſentericos intelligi rectè monet Geſnerus, ſiccat enim & retinet ventrem caro caprearum, vt Simeon Sethi prodidit. Idem etiam Marcellus capræ ſylueſtris iecur carnibus inaſſatam, & per ſe ſumptum cœliacos tradit remediare: idemque arefactum, & tritum, & cum vino potui datum certiſſimè auxiliari. Quod ſi verò alicui oculi doleant Sextus iecur capreæ contritum ex vino bibere iubet cum aqua calida in feruore, polliceturque ſanitatem. Idem remedium ad eos, qui ab hora decima nō vident, id eſt, nyctalopas, ſeu luſcioſos huiuſmodi præſcribit; Iecur capreæ in aqua calida ſalſa coquatur, & eius vaporem oculi excipiant, & ex eadem aqua oculos foueant: Sed & iecur edant, & ex liquefacto inungantur. Quidam iecur eius aſſant in craticula, & fluentem ſaporem colligunt, & ex eo inunguntur. Quidam coctum, vel aſſum iecur capreæ cum pane edunt, & idem bibunt. Author inſuper eſt idem Sextus, capreæ iecur combuſtum, & aſperſum ſanguinem ſiſtere, maximè ſi contritum ex aceto naribus indatur. Inuenias itidem apud hunc, ſplenem capreæ potatum mirè ſanare torminoſos. Sanguis ſylueſtrium caprarum cum palma marina, Plinio teſte, pilos detrahit. Marcellus Virgilius hunc eundem ſanguinem abſceſſus maturare tradit, quam tamen vim nos ex Galeno, alijſque, niſi memoria nos fallat, caprino ſanguini ſimpliciter adſcripſimus. Collyrium ex ſeuo caprarum ſylueſtrium confert patientibus telam oculorum, vt refert Rhaſis, nec non & pulmoni vlcerato. Auicennæ hirci ſylueſtris fel, theriaca eſt morſibus venenoſis. Dioſcorides verò fel capræ ſylueſtris, & Sextus capreę ad varios oculorum affectus cōmendant, habetq; præterea Dioſcorides; capræ ſylueſtris fel priuatim prodeſt contra ſuffuſiones incipientes, oculorum caligines, argema (albugines, vt vertit Marcellus) & genarum, ſiue palpebrarum ſcabricias. Et rurſus: Sylueſtrium caprarum felle peculiariter peruncti luſcioſi ſanantur, idem prodeſt & hircinum, hirci ſylueſtris nimirum. Galenus ait: capræ ſylueſtris fel ſcripſerunt quidam luſcioſis (νυκτάλωψι) prodeſſe. Nos ſuprà ex Plinio ad luſcioſos, & varios oculorū affectus caprę fel ſimpliciter laudari diximus. Albertus collyrium ex felle caprarum ſylueſtrium, vel domeſticarum contra telā oculi valere aſſerit. Cùm melle Attico mixtum capreæ fel inungi iubet Sextus, affirmatq; caliginem potenter diſcutere, claritatēq; præſtare. Eiuſdem fellis drachma vna, & modicum vini cū melle, vt poſſit teri, ſi inūgatur, oculorum caliginē ſanari, idemq; facere & ad cicatricem, & argemata, & nephelion, & glaucomata, & pterygia ſi ex eo inungantur; iubet item ex eodem felle inungi palpebras cum oleris ſucco, vt pili extracti non renaſcantur, facere & ad ruptiones ex ictu tunicularum cum lacte mulieris tepido, hoc autem fel quanto vetuſtius fuerit, tantò melius fore. Plinius etiam fel dorcados per ſe ad claritatem oculorum laudari ait, Hippocratiſque vti putant authoritate adijcitur, quod in argentea id pyxide ſeruari iubent. Diximus autem ex Origene dorcadi dici intra viſcera quendam humorem ineſſe, qui caliginem depellat oculorum,

Splenis.
Sanguinis.
Fellis.

A lorum, & obtusiores quoque visus exacuat, quem non alium quàm bilis humorem intelligo. Ad maculas de facie tollendas ex Sexto: Capreæ fellis drachmam vnam, farinæ lupini, & mellis drachmas quatuor commisces in vnum, & exinde faciem linies, limpidam faciem efficit. Ad lentigines in facie ex eodem, fel capreæ seruatum illitum lentigines de facie purgat, & omnes maculas extenuat. Item cum melle, & nitro commixto, & spongia combusta, & sulphure viuo ad mellis crassitudinem redactum, & in faciem illitum emendat: Ait denique fel capreæ, cum aqua mixtum illitum in faciem à sole vstam sanare. Ad tinnitum & sonum auricularum rursus ex eodem fel capreæ cum rosaceo, aut succo porri tere, & tepefactum auribus instillato. Ad faucium dolorem fel capreæ cum melle Attico misce, & fauces tange, mirè sanat. Ad omnia vitia, quæ in faucibus nascũtur capreæ fel cum melle Attico adiecta myrrha, croco, & pipere æquis põderibus coques in vino, donec contrahatur, & ex eo fauces quotidie tange, donec sanæ fiãt. Cum rosaceo, aut succo porri dentium dolorem sanat. Ad ventrem soluendum ex eodem fel capreæ suppositum ano cum succo cyclamini herbæ, & alumine aliquantulum, aut anetho (nitro puto, vt supra ex Plinio in capra recitauimus) combustum indito, caue ne hæmorrhoides habeat. Ad B veretri exulcerationem ex eodem, fel capreæ mixtum cum melle, aut succo rubi appositum mirè sanat. Calculos expellit fimum caprarum in mulso, efficacius syluestrium, verba sunt Plinij. Remedia quæ Dioscorides tribuit fimo αἰγῶν ὀρείων, idest, caprarum in montibus agentium, suprà ascripsi villaticis, sed ad syluestres forsan ea pertinebant, quomodo etiam vetus Dioscoridis habet translatio. Apud Galenum hoc legitur ad arquatos remedium; capreæ (dorcados) fimum aridum tritum, cribratum cochleari mẽsura & ex vini odorati cyathis quatuor ieiuno, & loto exhibe: febricitantibus autem ex aqua eandem potionem. Apud Plinium vbi legitur capras negant lippire, quoniam ex quodam herbas edant; item dorcades. Et ob id fimum eatum cera circumdatum noua luna deuorare iubent: quærendum est, an caprarum tantùm, an dorcadum etiam stercus intelligat.

Fimi.

2. parab. 39.

DE CAPRARVM SYLVESTRIVM Speciebus, & primum de Dorco, siue Rupicapra. Cap. XI.

ORDINIS RATIO. SYNONYMA.

DE Rupicapra, quam eandem esse arbitror cum memorato à Dioscoride Dorco, dico à Diosc. nam Oppiano dorcos est, quæ dorcas alijs, vt ex descriptione manifestabitur, inter hasce caprarum syluestrium species primo dicam loco, tum quia rupicapra vocabulum, præ cæteris frequentissimum est apud recentiores, tũ quod hoc genus maiorem cum domesticis similitudinem gerat, quæ, vt ex Varrone suprà dictum est, à capris feris ortæ sunt. Varro capream dixisse videtur, inquit enim: *Caprea dicta est, quod quandam capræ similitudinem habeat*: capream etiam vocauit Martialis, cuius subinde C distichon recitabimus, atque hinc fortassis est, quòd eandem capreæ etiam nomine doctissimus Scaliger descripserit. Oppianus generica voce αἴγαγρον, seu potiùs αἴγαγρον vocauit, Italis vel Rhetis saltem, qui Italicè loquuntur camuzza, vel camozza vocatur, Hispanis capra montes, Anglis vvilde goote, idest, syluestris capra, Germanis geimbs, vel gambs, Polonis dzyka koza, idest, fera capra, Bohemis me'lus korytansky kozlyk, quasi Carnicus, seu (vt nunc loquuntur) Carinthiacus hirculus, quod illa pars Alpium, vt vicinior Bohemis, ita notior est: Franci, teste Scaligero, faones dicunt. Eruditi linguæ hebraicæ zebi, dum capream exponunt, non aliam puto intelligunt quàm hanc, eius fæmininum est zebiata, legitur hæc vox Deuteron. 14 inter animalia cibo permissa, vbi Chaldaica translatio habet thabia (pro qua voce Actor. 9. legitur ταβιθά, quod sonat dorcas) Arabica thabiu, Persica ahu, Septuaginta δορκάς, Hieronymus caprea. Quare in tanta veterum, & eruditorum consensu dubitari non debet, quin Zebi sit caprea, vel dorcas, vt minimè probari debeant, qui damam, aut hinnulum exponunt.

Caprea Varroni quæ.

Αἴγαγρος Oppiani.

GENVS. FORMA. DESCRIPTIO.
Historia denique tota.

RVPRICAPRAM ex capris syluestribus esse manifestò indicauit Plinius inquiens: *Capræ syluestres in plurimas similitudines transformantur, sunt capreæ, rupicapræ, ibices* &c. De dorcade etiam extra omnem est controuersiam, si quæ supra recitauimus, in memoriam reuocantur. Plinius vnica tantùm nota pulcherrimè describit, cornibus scilicet in dorsum aduncis, qua nota à dama potissimùm distinguitur, in qua contrarium situm habent, vt dicetur. De rupicapra igitur hæc Alberti verba accipias:

Cornua.

„ Capræ genus syluestre non magnum, curua ad modum vnci habet cornua, quibus se retinet cùm
„ per deuexa montiũ cadit. Et rursus: Animalia quędam infirma habent cornua, quæ parũ aut nihil
„ eis ad pugnam conferunt, qualia sunt in capris montanis, quam gemeze Germani vocant; ha-
„ bent enim cornua parua, & inualida, quæ non tam ad pugnam, quam ad retinendum se ceu vnco,
„ dum rupes scandunt, & cadunt interdum, à natura eis concessa videntur. Et rursus: animalium
„ cornutorum, quæ apud nos apparent, minimum est caper montanus qui rubros habet oculos, &
„ cornu recuruum, acutissimum visum, & gregatim pascitur, lingua nostra gemeze dictus, cornua
„ ei nigricant, nouem, aut decem digitos longa, multis nodosis circulis exasperata, minoribus pau-
„ latim, in vnco nullis; is leuis & acutus est hami instar. Parallela ferè, idest, æquis vndique interual-
„ lis surgunt, solida, ab initio tantum pollicis circiter mensura caua, & teretia magis, quàm dome-
„ sticis. Mares à fœminis in hoc genere nihil differunt, non cornibus, non colore, non reliquo corpo-
„ re. Magnitudo, quæ capræ villaticę paulo tantùm altior, & corporis forma feris altis similior, co-
„ lor eis inter fuscum, & rufum est, qui tamen æstate magis ad rufum, hyeme ad fuscum vergit.

Memini (inquit Gesnerus, ex quo hæc) partim albam, partim nigram distinctis coloribus videre, certum est eis colorem per anni tempora mutari. Totæ albæ interdum, sed rarissimè conspiciuntur. Rupes montium colunt, vt dixi, non summas tamen, vt ibex, neque tam altè, & longè saliunt, descendunt aliquando ad inferiora Alpium iuga, conueniunt sæpe circa petras quasdam arenosas, & arenam inde lingunt, vt villatica pecora salem, quo linguæ inertem pituitam defricent, & excirent appetitum. Qui Alpes incolunt Heluetij, hos locos sua lingua sultzen tanquam salarios, vel halopegia appellant: circa hos occultant se venatores cum bombardis, & pro more accedentes capras ex improuiso feriunt. Cùm in venatione vrgentur, altiùs semper ascendunt, donec nullus ad eas canibus pateat accessus: Deinde cum venatores per saxa manibus, pedibusque repando sequi vident, de saxo in saxum transiliunt, ac montium cacumina petunt, donec nulla scandendi reliqua sit facultas: illic se cornibus retinent, & quasi suspendunt: atque ibidem vel bombardis feriuntur, vel in præceps impelluntur à venatoribus: aut relictæ interdum quod inde se absoluere nequeant, illic pereunt tandem, vel præcipites ruunt, quod circa ibices etiam euenit. Mox à D. Iacobi die, qui 8. calend. Augusti notatur, frigidiores montium cliuos petunt, vt paulatim assuescat frigori. Audio captas aliquando cicurari: pilus densus eis est, quam ob rem pelles earum quæ hyeme captæ sunt, à pellionibus parantur eo modo, quo lupinæ, hæ pilis extrorsum versis gestantur etiam pluuio tempore. Fiunt ex eisdem chirothecæ pro equitantibus; cornua in ædibus lautiorum parietibus affiguntur, singula vnco deorsum verso, vel bina erecta, vt in capite suo erant, pelli, & parti caluæ adhuc hærentia, vel quod elegantius est, ligneo capiti ad huius animantis effigiem sculpto inserta. Hæc omnia Gesnerus. De eisdem Scaliger, sed breuiter in hæc verba: Capreæ (sic vocari ab ipso diximus) longè ibice minores, æstate pilo fuluo, hyeme cinereo: Sunt ipsis quoque saltus incredibiles. Mira earum comparata nobis prudentia, vbi errabundæ quærunt nouas sedes, aut pascua, perspecta proxima rupe, proiecto pede sæpe periclitantur eius fidem, nempe mobilis ne sit, an fortasse lubrica. Illud festiuum. In aula patrui Bonifacij vidimus cicures assilire ad aulæa pendentia, in quibus similes essent intextæ feræ. Aiunt cornuũ mucronibus id quod capras quoque facere videmus, tergum scabere. Ex ea scalpuritione, quæ pernicies euenerit eis operæ pretium est cognoscere. Creditum est tanta illas illo in pruritu perfundi voluptate, vt extremum cornus fastigium in corium eousque adigatur, vnde retrahi nequeat. Quocirca ex altissimis ruere locis, atque affictari, aut à venatoribus forte deprehensas, proculue obseruatas capi, aut interire fame. Quare in hoc Martialis disticho:

Prudentia.

Pendentem summa capream de rupe videbis,
Casuram speres, decipit illa canes.

Pen-

A

B

C

D

Pendentem Interpretor non quòd de rupe è cornibus pēdeat, etſi cornua ad id apta habere videatur, ſed quòd, dum canes ſub rupibus collocati, ceu caſuram expectant, vt excipiant, ipſa ſumma agilitate per alias rupes ſaltu euadit, & ſic canes fallit. Deſcribit idem hoc capræ genus Petrus Bellonius, interprete Carolo Cluſio: Gallorum chamois, qui Græcis cemas dicebatur, ex veteri dictione gallica iſard appellant, Latini rupicapram nominarunt, quod eius habitatio ſit in duris, & aſperis ſaxis, quo ſe noctu recipit, atque etiam interdiu poſtquam conuallium herbas depaſtus eſt. Vt autem de quonam animali agimus omnes intelligant, eius iconem ad viuū expreſſam hic ſubiecimus (eſt autem eadē cum hac priore noſtra) Si huius iſard, aut chamois cornua ramoſa eſſent, dici poſſet Plinium hoc animal intellexiſſe, cùm de caprea loquens ſic ait: *Nec ſecus vt cerui decidua*: nam hyeme cornua non abijciunt, vt nec Gallorum bouc-eſtain, ſed cùm ea ramoſa non habeat, caprea eſſe nō poteſt. Corpus quidem capreoli habet, & pilorum colorem etiam ſimilem, diuerſæ tamen eſt naturæ. Eius cornua ſunt nigra, parua, rotunda ad frontem inter oculos erecta extremitate recurua, hinc fit vt ſæpenumero accidat eum mori, dum nates ſcabere volens cornua adeo altè infigit, vt ea demere viciſſim nequeat, vnci enim inſtar incurua ſunt. Minore eſt corpore quàm dama, aut bouc-eſtain, atra linea ſpinæ dorſi longitudinem notante: Eius aures arietinis longiores ſunt, color giluus, atramque lineam vtrimque habet recta à cornuum radice ſupra oculos ad extremum os ductam, & in labra ſuperiora deſinentem. Frontem etiam veluti ſtella inſignitam habet. Caudæ ſuperior pars nigra eſt, & ſatis piloſa, rotunda, & vt dorcadis longa. Gallica appellatio chamois nobis recens non videtur, ſed à græco cèmas deducta, cuius Aelianus meminit. Huc vſque Bellonius, cuius hęc prior icon eſt, in qua vt cornua nimis breuia, ita in noſtra nimis magna pictor expreſſit. Nunc videndū ſi Oppiani αἴγαγρος, ſiue αἴγαστρος, ſit rupicapra vt ſtatuimus, ipſe quidem ſic deſcribit, vt omnia non minus ad capras, quam ad oues pertinere videantur, eius verſus ſunt:

Descriptio ex Bellonio. Lib. 1. obſeru. c. 54.

> Αἰγῶν δ' αὖτε φῦλα, προβάτων τε παναίγρια φῦλα,
> Οὐ πολλὸν τούτων ὅλων, λασίων τε χιμαρρῶν
> Μείζονες, ἀλλὰ θέειν κραιπνοί, θοῦροί τε μάχεσθαι,
> Στρεπτοῖσιν κεφαλῆφι κορυσσόμενοι κεράεσσι.

Poſſit autem videri poeta ſtrepſicerotas dictas intelligere, propterea quod cornua dicat eſſe στρεπτά, cum ſint & στρεπτὰ funiculi intorti, ſed cùm poſtmodum has capras vocat αἰγάγρους, ſtrepſiceros verò potius ſit in ouium genere, vt ſuo loco dictum eſt, ego cum Geſnero στρεπτά, hic cornua interpretor ad dorſum recurua, quæ ſolis rupicapris conueniunt. Quare Oppiani verba à Petro Gillio tranſlata apponam: Feræ, capræ, inquit, haud noſtris domeſticis multo maiores, ſed ad currendum velociores ſunt. (addendum fuerat tortis in capite armatæ cornibus) Ac ſi quis cornibus ipſarum ceram infundit, vitæ viam, & ſpiritus meatum intercludit, quod tenuis ſpiritus per media cornua ad cor ipſum proficiſcitur. In hoc genere mater ſuos pullos etiam, atque etiam diligenter curat, quam quidem maternam educationem filij cum pari ſtudio compenſant &, quemadmodum homines parentem ætate affecta infirmum alunt, & laborioſæ patris educationi ſatisfaciunt: Sic caprarum pulli caros parentes ſenectute confectos tractant, pabulum nimirum ſuo ore collectum eis porrigunt, & ex fluuio aquam hauſtam ad potionem afferunt, ac nimirum eorum corpus horridum lingentes nitidum reddunt; Quod ſi ſolam matrem comprehenderis cōtinuo etiam ſua mox capies teneram prolem, eam ſanè exiſtimares tanquam verbis filios impellere ad fugam, procul talibus gemitibus orantem; Fugite filij infeſtos venatores, ne me miſeram captam materno nomine priuare. Eos contrà circum matrem errantes diceres primum luctuoſum cantum occinere, deinde humana, & ſupplici voce loqui: Per Iouem te venator rogamus, per Dianam ipſam, caram matrem libera, & nos infelices præmium ſuſcipe: Flecte tuum durum cor, verere deorum iura, & genitoris tui ſenectutem. At enim cùm venatoris inexorabilem animum ſentiunt, ſua ſponte in vincula incidunt, & cum matre capiuntur.

Ex Oppiano.

Matris & pullorum amor.

DENOMINATA.

A RVPICAPRIS nomen indidere Germani radici, quam vocant gemſzemvvortz, alij muttervvurtz, quod affectui colico mederi credant, pharmacopolæ doronicū, vulgus ibi efficacem contra vertiginem credit, ea forſan ratione, quoniam capræ montanæ frequenter eam depaſci ſoleant, citraque omnem vertiginem citato per editas, & præcipites rupes ferantur curſu, naſcitur enim inter montium vertices niuoſos, & ſaxoſos præcipuè, & circa ipſas rupium rimas plerumque rupicapræ verſantur. Acce-

Radix rupicapra.

etiam

A etiam Camerarius, & ex eo Schenckius venatores ea radice vti intra corpus contra vertiginem, atque ob id in comitatu Tyrolensi nominare ab hoc affectu schuuindelvvurtz, copiosè itidem eandem ingurgitare, & diu ita famem tolerare. Gesnerus scribit radicem esse omnium dulcissimam ad fastidium ferè, totam radicem scolopendræ insecti figuram referre, sed de hac herba proprio loco. Addit denique Camerarius circa nouembrem, vbi capiuntur hæ capræ in ventriculo earum reperiri pilam, siue globum ex eiusmodi radicibus, & alijs plantis Alpinis, quam vulgò vocant gemszenkigel, quales, inquit, multas vidi, & aliquot habeo: odoratas esse, similiterq; contra vertiginem vsurpari.

Lib. 1. obser. 96.

Pila in rupicapra ventre.

VSVS IN CIBO, ET IN MEDICINA.

B CARO huius, capreoli comparata, durior omnino, inquit Iulius Alexandrinus, siccescensque magis, vnde melancholici sæpe sanguinis multum, & concoquēdi difficultas, nec non syluatici, vt ita dicam, odoris, saporisque cuiusdam, quo syluestrium fermè omnium caro laborat, tædium. Gesnerus tradit audiuisse se venatores quosdam ex recenti vulnere scaturientem huius animalis sanguinem sorbere tanquam insigne vertiginis remedium. Legimus verò nunc apud Plinium rupicapræ seui cyatho, & lactis pari mensura deploratum phthisicum conualuisse certum authorem affirmare; sed eo loco aliàs legebatur non rupicapræ, sed lupi, & capræ. Nos verò uillaticæ etiam capræ seuum phthisin sanare suprà indicauimus.

Lib. 11. cap. 10.

Caro qualis.

Sanguinis vsus.

Seui.

DE DAMA. CAP. XII.

C DAMA duplex est, una ueterum, de qua hic, altera uulgaris, siue recentiorum, Græcis πλατύκερως dicta, & quam Gazam intelligere diximus, cùm προξ apud Aristotelem damam uertit. Plinius caprarum syluestrium generibus, quæ transmarini situs mittunt, damas quoque enumerat, nec inuenio qui in cismarinis locis eius mentionem faciunt. Recta autem rupicapræ subnectetur, cum huic, ut dictum est, cornua, teste eodem Plinio, in dorsum sint adunca, damis è contrario in aduersum; nec fortè aliter inuicem differant. Hanc puto Dioscoridi & Nicandro de coagulo agentibus νεβρὸν appel-

D

lare,

lati, Grapaldus quidem νεβρὸν etiam damam reddidit, ſed hanc ne, uel recentiorum intelligat, E quærẽdum. Geſnerus ex Ioanne Caio hanc iconem pro dama Plinij depingit, quod in aduerſum adunca habeat cornua, & tamen ex caprarum etiam ſit genere, id quod pilus indicat, & aruncus, & totius corporis figura. Animal ait eſſe capræ magnitudine & colore dorcadis, ſiue capreoli. Ouidius in halieuticis enumerans eas cum lepore, & ceruo, colorem earum expreſsit, *fuluo tergore damas* deſcribens. Famoſa in primis earum eſt timiditas, potiſſimùm apud poetas, Virgilius:

timidi damæ ceruique fugaces
Nunc interque canes, & circum tecta vagantur.

Et rurſus: *Cum canibus timidæ venient ad pocula damæ.*

Horatius:

Et ſuperiecto pauidæ natarunt æquore damæ.

Martialis:

Dente timetur aper, defendunt cornua ceruum
Imbelles damæ quid niſi præda ſumus?

Lib. 13. Idem tamen etiam Martialis Romanos indicat has ita inſtituiſſe, vt inuicem ſtrenuè admodum F dimicarent arietando:

Frontibus aduerſis molles concurrere damas
Vidimus, & fati ſorte iacere pari.
Spectauere canes prædam, & ſtupuitque ſuperbus
Venator cultro nil ſupereſſe ſuo.
Vnde leues animi tanto caluere furore?
Sic pugnant tauri, ſic cecidere viri.

Lib. 4. Et rurſus: *Aſpicis imbelles tentent quàm fortia damæ*
Prælia, tam timidis quanta ſit ira feris?
In mortem paruis concurrere frontibus audent;
Vis Cæſar damis parcere? mitte canes.

Lib. 8. c. 56. Plinius tradit damas manſueſcere raró, cùm feræ dici iure non poſſint: ſic ex eo citant Vincentius Bell. & Volaterranus, alijque, quin & Platina videtur hanc lectionem ſecutus, damam raró manſuefieri poſſe, ſcripſiſſe; ſed noſtri codices melius habent ſic: *hi manſueſcunt raró cum feri dici iure non poſſint*, proximè autem de leporibus locutus erat. De vſu ſitus cornuum apud veteres nihil G reperio, ſed ex recentioribus doctiſſimus Scaliger tradit, hiſce adminiculis tanquam vnco apprehendere prominentes rupes, neque aliter inacceſſas montium verrucas ſuperare. Prouerbialiter à Claudiano prolatum eſt:

Cornuum vſus.

Antè dabunt hyemes Nilum, per flumina damæ
Errabunt, glacieque niger dominabitur Indus.

Et rurſus: *Concordes varia ludunt cum tigride damæ.*

DE IBICE. CAPVT XIII.

SYNONYMA.

H

DIOSCORIDES in capite de coagulo huius capræ non videtur meminiſſe, & qui ex Græcis præter Homerum, qui ἴξαλον αἶγα nuncupat, meminerit, inuenio neminem. Eſſe verò eam, quæ Germanis ſteinbock, Italis, Galliſque ſteinbeck vocatur, omnes docti vno ore aſſerunt: Fæminam in hoc genere Heluetij montani, teſte Geſnero, priuatim ybſchen, vel ybſchgeiſz vocant, quod nomen à Latinis deductum non dubitat, Illyrijs kozorozіecz dicitur. Belgæ, teſte Scaligero, vvildgheit nominant, Varro rotas vocat, teſte eodem, quod audaciores, inquit, corruperunt auctis elementis, dum legi iubent platycerotas. Hæbrei ako inter quadrupedes puras nominant, Rabbi Salamon germanica voce vertit ſteinbock; Kimhi hircum ſylueſtrem, Hieronymus 1. reg 24. ſimiliter ibicem; Septuaginta tamen priori loco τραγέλαφον interpretantur. Huius cornua plerumque pro capricorni cornibus oſtenduntur, imò nonnulli capricornum ibicem vertunt: Albertus caprum montanum appellat:

A

DESCRIPTIO. MORES. NATVRA.

Saltus.

PLINIVS totam huius capræ historiam sic breuissimè est complexus: *Ex caprarum sylvestrium genere sunt etiam ibices in Alpibus pernicitatis miranda, quanquā onerato capite vastis cornibus, gladiorumq; vaginis, in hac se librant, vt tormento aliquo rotati in petras, potissimum è monte aliquo in alium transilire quærentes, atq; recessu pernicius quo libuerit exultant.* Hæc ille: Et Albertus Magnus nullum ait animal cursu, & agilitate tantum pollere, & simul tam ingentia cornua habere, quàm caper montanus, quem latinè ibicem, inquit, vocant: Huius enim cornua à capite vsq; ad clunes protendi: dum cadit ex alto totum corpus inter cornua protegere à collisione, & ictus lapidum magnorum excipere cornibus. Idem etiam in catalogo quadrupedum alphabetico ibicem ait esse animal de genere capri, colore fuluum, in Alpibus Germaniæ abundans, magno etiam hirco maius: summas rupes ascendere, & cùm altiùs scendere nequit, conuersum aliquando venatorem deijcere niti: sed peritum venatorem cruribus diuaricatis dorso eius insilire, & cornua manibus apprehendere, & sic aliquando de rupe depositum euadere. Sed fortè veriùs Scaliger: deprehensas, inquit, ibices aperto, atque libero loco, capacique cursus in venatorem irruere, cumque deijcere de rupe: Quare operam dant, vt obiectu scopulorum tecti de improuiso appareant. Tum ibi cùm impetendi non sit locus, animum despondent, & facilè cedunt. Idem Scaliger author est, nisi habitet loca frigida occæcari. Vetulorum cornu pependisse pondo duodeuiginti. In quibusdam numeratos esse nodos quatuor, & uiginti, totidem, inquit, annorum coniectura. Postremò cum incredibili corporis libratione, atq; iaculatione superent altissimas rupes, interualla uel solo aspectu formidabilia securo transmittere saltu. Ioannes Stumpfius in chronicis Heluetiæ non pauca etiam memoratu digna super huius animantis natura scripsit, quæ à Gesnero latinè reddita neutiquam mihi etiam prætereunda duxi: Ibices, inquit, in summis apud Heluetios montibus abundant, incolunt enim uertices Alpium, ubi glacies nunquam soluitur, natura enim frigus requirit hoc animal, cæcum aliter futurum. Egregium est, & corpulentum, specie ferè ceruina, minus tamen, cruribus quidem gracilibus, & capite paruo ceruum exprimit. Pulchros, & splendidos oculos habet. Color pellis fuscus est, ungulæ bisulcæ & acutæ, ut in rupicapris. Magni ponderis cornua ei reclinantur ad dorsum, aspera, & nodosa, eoque magis quo grandior ætas processerit. Augentur enim quotannis, donec iam uetulis tandem nodi circiter uiginti increuerint. Bina cornua ultimi incrementi, ad pondus sexdecim, aut octodecim librarum accedunt; libram dico pondus sexdecim unciarum. Ibex saliendo rupicapram longè superat hoc tantum ualet, ut nisi qui uiderit, uix credat. Nulla montium rupes tam edita, aut præceps est, quam non saltibus aliquot superet, si modò aspera sit, & spacia tanta promineant, quanta salientis ungulas excipere possint, parietem scandit si asper sit, & non incrustatus. Venatores impellunt eam ad rupes excelsas, & læues, illic cùm euadere nequeat, conficitur, uel ab homine funibus per rupem demisso, uel ab ijs, qui scandendo per rupium latera accedunt. Fera uenatorem expectat, & solicitè obseruat, an inter ipsum, & rupem, uel minimum intersit spacium: nam si uisu duntaxat intueri, ut ita loquar, possit: impetu facto se transfert, & uenatorem impulsum præcipitat: Sin ille ita presse, fixeq; rupi hæreat adeundo, ut nulla interualli spes appareat, fera loco manet, in quo uel capitur, uel conficitur. Iucunda quidem hæc uenatio, sed multis laboribus & periculis coniuncta, quamobrem bombardis sæpius feriuntur. Valesij, qui circum Sedunum habitant, ibicem in prima ætate captam omninò cicurari, & cum uillaticis capris ad pascua ire, & redire aiunt: progressu tamen ætatis ferum ingenium non prorsus exuere. Fæmina in hoc genere mare suo minor est, minusque fusca: maior capra uillatica, rupicapræ non adeo dissimilis. Cornua ei parua, & ea quoque rupicapræ, aut uulgaris capræ ferè similia. Hucusque Stumpfius. Bellonius quoque addita hac icone Cretêsis hœdos ibicis caperint in montibus oberrantes, eos cum domesticis, uel cicuribus capris educare scribit, ut deposita feritate mitescant. Cicurem capram magnitudine non excedere, sed non minus carnis obtinere quàm ceruos, similibusque pilis fuluescentibus & breuibus præditas esse, non caprinis. Mares prolixam nigricantem barbam gestare, quod nulli, inquit, alteri animali ceruinis pilis prædito accidit, præterquam ut arbitramur hippelapho: Senectute canescere, & secundum dorsi longitudinem nigram lineam excurrentem habere: Admiratione autem non carere tantulum animal adeo grauia cornua gerere, quæ aliquando, inquit, manibus tractauimus quaternos cubitos longa: tot autem transuersos radios habere quot annis animal natum est. Ait item Bellonius duo eius genera inueniri, idq; ex earum cornibus Cypro, & Creta delatis se didicisse, ea-

Cornua, eorumque vsus.

Pugna cum venatore.

Locus.

Venatio iucunda.

Sexus discrimen.

Bellonius Lib. 1. obseru. c. 13.

Barba.

Cornua.

Duo ibicis genera.

eademque D. Ioanni de Choul montium Lugdunenſis agri præfecto, cum ex peregrinis illis regionibus reuerteretur, donauiſſe. Interfuit præterea illarum venationi, ruſticoſque quoſdam, ait, in ſummis Cretæ montium iugis inueniri adeo iaculandi peritos, vt viginti quinque paſſuum interuallo eas ferire queant: Capras verò à ſe educatas, & à paruulis cicuratas loco quodam in monte alligare, qua mares tranſire ſolent: Sagittarium verò inter vepres ſeorſim latitare aduerſo vento, cùm non ignoret ibicem aliàs centum paſſuum interuallo odoratu percepturum. Marem, vbi fœminam inuenit, conſiſtere, tum à ruſtico ſagitta peti. Si leue acceperit vulnus, aut alioqui ſagittę ferrum vulneri inhæſerit; illico ſibi mederi nouiſse: nam ad dictamnum confugere herbam Cretæ ſcopulis inhærentem, qua depaſta breui curetur. Miræ agilitatis eſſe hoc animal, eiuſdem cum caprea (ſic rupicapram vocat) naturæ, vtramque enim in aſperis ſcopulis, & aditu difficilibus degere, ibicem verò ex ſcopulo in alium deſilire ſolere, ſex etiam paſſuum interuallo diſtantem, quod qui non viderit, difficile admodum, inquit, credat. Quod attinet ad dictamnum, Albertus etiam Creticas capras, quæ paſtu dictamni infixas corporibus earum ſagittas excernunt, capros montanos ſiue ibices interpretatur: Non placet tamen hoc viris doctis. Homerus itaque τοῦ ἰξάλου αἰγὸς cornua vocans ἑκκαιδεκάδωρα, hoc eſt, vt Scholiaſtes exponit, quæ extenduntur ad ſexdecim palæſtras, ideſt, palmos, mihi per hoc ſylueſtris genus capræ propter inuſitatam cornuum magnitudinem, non aliam quàm ibicem intellexit, ſed verſus adſcribam:

Capiendi ratio.

Α'υτίκ' ἐσύλα τόξον ἐΰξοον (ἰξάλου αἰγὸς
Α'γρίου, ὅν ῥά ποτ' αὐτὸς ὑπὸ στέρνοιο τυχήσας,
Πέτρης ἐκβαίνοντα δεδεγμένος ἐν προδοκῇσι,
Βεβλήκει πρὸς στῆθος. ὁ δ' ὕπτιος ἔμπεσε πέτρῃ.
Τοῦ κέρα ἐκ κεφαλῆς ἑκκαιδεκάδωρα πεφύκει.
Καὶ τὰ μὲν ἀσκήσας κεραοξόος ἤραρε τέκτων,
Πᾶν δ' εὖ λειήνας, χρυσέην ἐπέθηκε κορώνην) ideſt,
Statim eduxit arcum perpolitum (ſaltatricis capræ

H

Agre-

Agrestis, quam quondam ipse sub pectore assecutus
E rupe exeuntem excipiens in insidijs
Percusserat in pectus, hæc autem supina cecidit in petram.
Cuius cornua ex capite sexdecim palmarum nata erant.
Et illa quidem elaborans arcuarius aptauit faber:
Totum autem cum leuigasset, auream imposuit cuspidem.)

Erant qui hic ἑκκαιδεκάδωρα interpretarentur sexdecim annorum, sed hanc interpretationem reprehendit Scholiastes, inq; hac eadem sententia stat Eustathius, inquiens sexdecim palmorum, siue dodrantum quinque & palmi vnius, quosdam ita intelligere vt per se vtrumque dimidiæ tantùm mensuræ fuerit, nempe duorum dodrantum cum dimidio, sed hæc magnitudo, inquit, nihil rarum, aut mirum haberet. Atqui vel singula quatuor dodrantum visa sunt, & alia maiora ad septimum vsque dodrantem. In Delo certè insula consecratum aiunt cornu aduectum ex locis circa mare rubrum arietis bicubitale & octo digitorum, librarum viginti sex pondere. Et alterum hirci bicubitale cum dodrante, ponderis eiusdem. Hæc Eustathius. Gesnerus ibicum etiam generis esse arbitratur feras illas capras in summis Libyæ montibus ab Aeliano in hæc verba descriptas: Capræ feræ ad summos Libycorum montium vertices commorantur, ad boum magnitudinem accedunt, ipsarum armi, & crura luxuriosis pilis fluunt, tibijs paruis, frontibus rotundis, oculis raris, & concauis, non valde proiectis sunt: Cornibus post primum exortum vtrisque ab alteris longè diuersis, & aberrantibus, & incuruis, non enim similiter ac aliarum caprarum recta existunt, sed eatenus retorquentur, vt ad armos pertingant. Ex capris longè maxima ad saliendum habilitate sunt: nam ex cacumine in aliud longè distans cacumen transiliunt, & tametsi sæpe earum quæpiam, dum ex vno vertice in alterum saltare contendit, ob nimiam interuallorum distantiam per prærupta saxa præceps agitur, nihil tamen læditur, sic est aduersus saxorum duritiem membrorum resistente firmitate, vt nec cornua frangat, nec caput diminuat. In summis montibus plurimas solertia quadam captandi caprarij generis, nimirum vel iaculis, vel retibus vel laqueis à doctrina artis venaticæ instructi comprehendunt. Iam in patentium camporum æquoribus quilibet vel tardus pedibus eas, quòd ibidem non valeant, ad fugiendum capere queat. Earum pellis, & cornua aliquot commoditates habent, nam in frigidis tempestatibus ad frigorum vim, atque hyemem excipiendam pastoribus, & fabris materiarijs pelles mirificè prosunt. Cornua ad hauriendum de præterfluentium riuorum confluentibus, aut è fontibus potionem, ad depellendam sitim non minori vsui habentur, quàm vel calices ipsi: tanta enim capacitate sunt, vt in bibendo respirare sit necesse. Ab homine expoliendi benè perito cornu politum tres mensuras capere potest.

Cornua hecadecadora. *Capra fera Libyca.* *Pellis vsus. Cornuum.*

VSVS IN MEDICINA.

IBICIS coagulum, vt tradit Serapio, citans Dioscoridem, easdem leporino vires habet, sed Dioscorides in capite de coagulo ibicis mentionem non facit, & si benè aduertimus, locus is apud Serapionem omninò mutilus est. Aliqui verò, teste Gesnero sanguinem ibicis commendant aduersus calculum vesicæ hoc modo: Vini apiati (hoc est, in quo adhuc musto aridum, vel semina eius imposita sint) partes circiter sex, sanguinis partem vnam, simul feruefaciunt, mox in vase reseruant, & ter die potû inde præbent: mane, & tunc quidem in balnei solio sedenti; in meridie, vesperi: hoc triduo fieri iubent, futurum enim vt calculus in arenam comminutus cum vrina excernatur, sin minus exsecandum esse, tanquam extremo remedio frustrà tentato. Sed & hirci villatici sanguis ad eundem vsum præparatur, vt suprà ostendimus. Incredibile item, & vnicum remedium ischiadicis, & arthriticis, hoc est, quo & ipse Ausonius medicus sanatus est, & multos ita iacētes, vt mouere se sine cruciatu nequirēt, intra quinq; dies stare, ambulare autē intra septē dies fecit: ex Marcello Empirico, cōponitur, inquit sic: Fimū ibicum luna decima septima colliges, quanquā & alia luna vetere collectum (si res vrgebit) simili efficacia prosit, dummodo medicamentum septima decima luna componatur. Ex eo ergo fimo quantum vnius manus pugno pleno potueris comprehēdere, dummodo impar sit numerus pilularum, in mortarium mittes, atq; adijcies piperis grana vigintiquinque diligentissimè trita: tunc addis mellis optimi heminam, & vini veterrimi optimi sextarios duos, & contritis prius pilulis vniuersa miscebis, & repones in vasculo vitreo, vt cùm fuerit opus, paratum habeas medicamentum ad subueniendum. Sed vt maior sit medicaminis efficacia, luna septima decima id facere debebis, & cùm daturus fueris remedium, à die Iouis incipe, & per

Coagulum. Sanguis. *Cap. 25. Fimum.*

dies ſeptem continuos dato, ita vt qui remediandus eſt, ſtans in ſcabello contra orientem bibat. Quæ potio ſi ita, vt ſcriptum eſt, data, & obſeruata fuerit, etiamſi omnibus articulis, & coxa infirmus contractuſque fuerit, & immobilis, ac deſperatus iacuerit, neceſſe eſt, vt ſeptima die ambulet. Hæc Marcellus, Et rurſus: Inuictam potionem ad iſchiadicos, & arthriticos facientem in titulo ſuperiore de iſchiadicis pleniſſimè ſcripſimus: ſed quoniam tam diuinus eius effectus eſt, iterandum putaui, ne quis arthriticis remedia requirens huius ignoratione fallatur, Fimus ergo ibicis in ſylua, vel monte colligitur: quibus poſterioribus verbis demonſtrare videtur, quòd ibicis nomine, quamuis ſylueſtrem capram intelligat, ibex enim in ſyluis non degit, ſed in montium præcipitijs,

Cap. 34.

F A B V L O S A.

Capricornus quale ſignum.

CVM capricorni nomine ibex potiſſimum à multis intelligatur propter cornuum vaſtitatem, capricornus verò ſignum ſit cæleſte, de hoc breuiter aliquid dicemus. Decimam itaque partem Zodiaci nominari inquiunt, eſſe enim cæleſte ſignum brumale, in quo Sol exiſtens ad nos aſcendere incipiat, ſicut & caprarum eſt natura, vt arborum ſummitatem petant, ſtirpiumque cacumina aſcendant, ita interim depingũt, vt anteriori parte tantùm capram referat, poſteriori verò in piſcem degeneret, propterea quod Pan cùm in Aegypto vnà cum reliquis Dijs Typhona acerrimum Deorum hoſtem fugiens in caprum ſeſe tranſmutarit, & nihilominus ſe in aquam deiecerit; Iupiter verò eius ingenij admiratus inter aſtra eſſe voluerit, vnde eſt quod quidam Grammatici capricornum animal marinum eſſe tradunt. Alij verò volunt poſteriorem eius partem in piſcem vergere, quia nimirum in fine illius menſis magna conſueuit eſſe aquarum abundantia: Hinc humidus vocatur Lucano, dum ait:

Humidus ægoceros nec plus leo tollitur vrna.

diciturq; ſimiliter, gelidus, vdus, horrendus, aquoſus, rigens, imbrifer, frigidus, vrnifer in epithetis Textoris. Alij verò ideo interiorem partem in piſcem formari volunt, quod Pan maritimis conchylijs hoſtes ſit iaculatus pro lapidum iactatione. Quibus figmentis refutatis Ioãnes Goropius Becanus veram, ac genuinam nobis adfert iſtiuſmodi capricorni ſiue ægocerotis figuræ rationẽ, quã licet obſcurè M. Manilium illo libri quarti loco, quo docet, quæ quibus ſignis regiones ſint ſubiectæ, arbitratur propius attigiſſe, quàm quiſpiam fecerit cæterorũ, qui in lucem de aſtris quicquam ediderunt, poetæ verſus hi ſunt illo, quo vixit elegantiſſimo ſæculo digni.

In Cronijs.

Capricornus cur in piſcem deſinat.

Tu capricorne regis quicquid ſub Sole cadente
Expoſitum, gelidemque Helicen quo tangit ab illo
Hiſpanas gentes, ſeu quod fert Gallia diues,
Teque feris dignam tantum Germania matrem
Aſſerit, ambiguum ſidus terraque, mariſque,
Aeſtibus aſſiduis terram, pontumque tenentem.

Ex his, inquit, & ſigni natura, & picturæ monſtruoſa forma lucis nonnihil accepit, ſed obſcurioris. Quare vt ea maior euadat, enitendum: Capricorni ea eſt natura, & vitæ ratio, vt a frigidiſſimis ſummorum montium iugis, & perpetua niue candentibus nunquam longiùs quam vt paſcat, diſcedat, & adeo caloris eſt impatiens, vt ſi extra hæc gelidiſſima cacumina degere cogatur, ferè cæcus euadat. In Alpibus non ferè niſi ad perennem glaciem inuenitur, Summum ergo mediæ aeris regionis frigus, quod in frigidorum genere principatum tenet, quo melius ſymbolo ſit notandum, quam eius animalis imagine, quod ſummo ſummi frigoris amore tenetur, & ducitur. Signum igitur tropen hybernum principio ſui metiens doctiſſimè, conuenientiſſimèq; naturæ capricorni habet effigiem, & quia parte poſteriore humidum eſt, & in aquarium deſinit, caudam piſcis eſt ſortitum. Hæc Goropius, qui hanc capricorni figuram pulcherrimè ad arcam, ſiue nauẽ Noachi applicat, hæc.n. in media aeris regione verſabatur, & parte ſuperiori non aliter quam ægocerotes ſolẽt altiſſima montiũ cacumina petebat, inferiore verò quæ aquis immergebatur, referebat piſcẽ. Hoc cæleſtis capricorni ſignum in nũmis quibuſdã argenteis hieroglyphicè cuſum aſpicias. Indicat id, vt ex Trãquillo diſcimus, Auguſti geneſin Nã cùm Theogenes Mathematicus, ad quẽ in ſeceſſu Apolloniæ vna cum Agrippa comite acceſſerat, genituram eius inſpexiſſet, exiluiſſetque, & adoraſſet eum, tantam mox fiduciam fati Auguſtus habuit, vt ſchema ſuum vulgauerit, nummumque illum argenteum nota ſideris capricorni, quo natus eſt, percuſſerit. In hoc nummo capricorni ſignum in piſcem deſinens, ſphæram intra priores pedes poſitum euoluere videtur.

Capricorni natura.

Numiſma cum capricorno.

Carm. 2.

Hoc

A Hoc ipsum Horatius quoq; voluisse intelligitur, cũ capricornum Hesperiæ tyrannũ appellat, quẽ tamen locum nemo ex interpretibus assecutus est. Eodem capricorni sidere nati feruntur Carolus Quintus, Carolus Borbonius, Cosmus Medices, & Selymus Turcarum imperator. Simili ratione in Maximiliani Imperatoris nummo depictus capricornus fortunam, & perpetuam illius felicitatem nobis tacitè loquitur, & antiquorum illorum principum prosperitatem cum nostri herois felicissimo sęculo componit.

DE BVBALO, SIVE BVBALIDE.
Caput XIIII.

ARBITRABAR aliàs bubalũ specie differre à bubalide, deceptus nimirum partim verbis Dioscoridis, partim etiam Plinij, ille.n.agens de coagulo aliquot quadru-B pedum, cùm nominasset νεβρὸν, δορκάδα, πλατυκέρωτα, & δόρκον, antequam nominet bubalum, interponit ἔλαφον, & μόσχον, idest, ceruum, & vitulum. Plinius verò etiam cùm dixisset, vros ab imperito vulgò bubalos vocari, subdit, bubalum tantùm gignere Africam, vituli potiùs, ceruive similitudine: Ex qua duplici similitudine conijciebam, bubalum, & bubalidem inuicem confundi, nam similitudo ad vitulum, pertinere mihi videbatur ad bubalum, &, vt nomen indicare videbatúr, ad bouis aliquod genus, similitudo verò cerui ad bubalidem, maximè cùm bubalidem cernerem ab Oppiano subinde a ceruo inter capras syluestres describi. Cęterùm post publicatã eam opinionem, cùm diligentiùs hanc rem trutinarẽ, priorẽ sentẽtiã immutare fui coactus, non.n.aliter bubalus à bubalide differt quã sexu Descriptio itaq; illius bubalidis, quam ex Scaligero, inter boues syluestres capite de bubalo veterum posui p. 363. anne cũ hac, quã nunc describo ex Oppiano, conueniat, docti iudicent, mihi propter corporis vires patientiamq; laboris ex boũ potiùs genere videtur: Quamobrẽ caput illud nõ de bubalo veterũ, sed de bubalo Scaligeri, Bellonijq; inscriptum velim. Oppianus autẽ bubalum sic describit:

Bubalum à bubalide nõ differre nisi sexus.

Bubalus Scaligeri & Bellonij.

Lib. 2. de venat.

C
Βύβαλος αὖτε πέλει μείζων δέμας εὐρυκέρωτος
Μείων εὐρυκέρωτος, ἀτὰρ δόρκου μέγ' ἀρείων.
Ὄμμασιν αἰγλήεις, ἐρατὸς χρόα, φαιδρὸς ἰδέσθαι.
Καὶ κεράων, ὀρθοὶ μὲν ἀπὸ κρατὸς πεφύασιν
Ἀκρίμονες προτενεῖς. ὑψοῦ δ' αὖθις παλίντροποι.

Idest, bubalus corpore minor est euryccrote (intelligit damam vulgarẽ, vt modò patebit Gyllius quo iure ceruũ transtulerit ipse viderit) dorco autẽ longè præstantior, (Gyllius ineptissimè vertit, dama longè inferior) splendidis est oculis, suaui colore, pulcher aspectu; cornuum recti longiq; rami à capite extorti mucrones retro ad tergum excelsos retorquent. Habebat superiori anno Illustrissimus & Reuerendiss. Cardinalis Aloysius Caponius Legatus noster Apostolicus pulcherrimũ syluestris hirci genus, quod nisi sit bubalus iã descriptus, non habeo, quod meliùs respondeat: erat.n.toto corpore ceruino, excepto capite, quod caprinũ erat, & cornib. armatum pro corporis portione (nõ enim villaticã caprã magnitudine excedebat) maximis, & admodũ ponderosis, vt in ibice ferè, sed erectioribus crassioribus, & magis recuruis; color eidẽ ceruinus, pilusq; simillimus, & perquã suauis, totumq; animal aspectu erat pulcherrimũ, testes habebat rotundos ad instar ibi-D cis. Gesnerus in appendice musmonis nomine pingit, propterea quod in Sardinia vulgò muflo vocatur. Suspicor verò etiam bubalum esse illud capri syluestris genus, quod Bellonius nobis pro tragelapho descripsit, siquidem cum barba careat, siue arunco, qui tragelapho debetur, tragelaphus reuera esse non poterit. Simili, inquit, pilo præditus est quo Gallorũ bouc estain (idest ibex) sed nullam habet barbam, eius etiam cornua non sunt decidua, similiaq; sunt capræ cornibus, quę interdum contorquentur, vt in ariete. Os, anteriorem frontis partem, & aures, arietinis pares habet; præterea etiam scrotum quod amplum, & propendens est. Quatuor crura illis etiam similia, alba: coxæ sub caudæ albæ sunt, cauda nigra. Colli superior, & interior pars, atq; pectus adeo longis pilis obsita sunt, vt barbatus videatur; Villi autem in scapulis, & pectore oblongi nigri. vtrimque in lateribus maculam cinerei coloris habet, nares nigras, os album, vt & totam interiorem alui partem. Hæc Bellonius addita hac figura. Habes denique in capite de bubalo perperam inscripto veterum sub bubali Africani nomine mihi missum animal, quod ex capris potius quàm bobus esse ibi etiam judicabam.

Bubali descriptio.

Muflo.

Lib. 1. obser. cap. 54.

A

NATVRA. MORES.

BVBALVS, inquit idem Oppianus, domesticam sedẽ mirificè amplectitur, namsi ipsum vinculis astrictum venatores in alienum locum longinquum abduxerint, ac ibidẽ in pastionibus liberum, & solutum reliquerint, non obliuiscitur ad cõlueta loca redire, neq; diu patitur apud externos vt hospes erret, neq; enim solis hominibus amica patria est, sed eius desiderio etiam feræ tenentur. Alibi etiam, idẽ poeta bubalidi eandem tribuit stultitiam, quam alij & ipse etiam struthiocamelo, quod scilicet in metu, occultato tantùm capite, totam se satis latere putet; id enim sciænæ pisci, bubalidi, & struthiocamelo commune esse dicit, sed versus adscribam:

Patriæ amor.

Lib. 4. de piscat.

Occultato capite latere se putat.

> Ὡς δ' ὁπότ' ἀμηστῆρος ἐπεσσυμένοιο λέοντος
> Βούβαλις ἐν λόχμῃσι κάτω τρίψασα κάρηνον,
> Μαψιδίην φυλακὴν περιβάλλεται, οὐδ' ὁράασθαι
> B Ἔλπεται, εἰσόκε δή μιν ἐπαΐξας ὀλοὸς θὴρ
> Δαρδάψῃ.

Hoc est interprete Lippio:

> *Non aliter sylua in densa caput occulit ater*
> *Bubalus, immanem cernens à fronte leonem,*
> *Quadrupedi insipido demens custodia cura:*
> *Nam capite occulto sperat non posse videri,*
> *A diro donec lanietur dente leonis.*

Hinc autem est, quod damalis, idest, iuuenca ab Aeschylo, teste Aristophane Grammatico vocetur λεοντοχόρτῳ βούβαλις, quasi prædæ leonum exposita, siue pabulum leonum. Timidum autem animal esse bubalin, docet etiam philosophus, non vno in loco, scribit enim bubulis, capreisq; interdum cornua inutilia esse, nam etsi contra nonnulla, inquit, resistunt, & cornibus se defendunt, tamen feroces, pugnacesque belluas fugiunt. Et rursus: Bubalorum, & ceruorum sanguini fibræ nullæ insunt: quare sanguis eorum non similiter, vt aliorum concrescit. Et rursus: Bubali sanguis C aliquantulo amplius spissatur, quàm leporis, & cerui, quippe qui proximè ouillo, aut paulò minus consistat.

3. de partib. cap. 2.

DE PYGARGO. CAP. XV.

PYGARGON Plinius in præcitatis verbis ex syluestribus capris esse asserit, sed illis, quas transmarini situs mittunt; Et Deuter. 14. Septuaginta dischon vocem hebraicam reddunt πύγαργος, & Hieronymus Pygargus, & interpretatio Persica buz kohi quibus vocibus capra indicatur. Iuuenalis pygargum inter gulæ cupedias celebrat:

Dischon.

Satyr. 11.

> *Discipulus Tripheri doctoris, apud quem*
> *Sumine cum magno lepus, atque aper, & pygargus,*
> *Et Scythicæ volucres, & phœnicopterus ingens*
> D *Caditur.*

In veteribus huius poetæ commentarijs ante paucos annos ex bibliotheca Petri Pithoei I.C. editis, dicitur esse fera specie cerui, quæ retriores partes albas habet, additurque inde nomen ei inditum esse, quia græcè nates πυγὴ dicuntur, atque hinc fortassis est, quòd Theodorus Gaza apud Aristotelem, cui πύγαργος aquilæ genus est, albicillam vertit, eoque maximè cum ex sententia Hesychij, & Varini πύγαργος dicatur παρὰ τὸ ἔχειν τὴν πυγὴν ἀργὴν, καὶ λευκήν. Cæterùm cum tam peculiari nota nullum, quod equidem noui, caprarum genus hoc nostro sæculo detur: forsan πύγαργος dici potuerit, quod posteriorem corporis partem ἀργὸν, idest, desidem præ cæteris huius generis habeat, quæ nimirum etymologia prædictæ aquilæ etiam tribuitur, nimirum per antiphrasin, quòd hanc partẽ minimè habeat ociosam, id quod dupliciter potest intelligi, vel quòd eam valde habeat instructam ad cursum, vel sensu verecundiore, quòd in venerem quàm maximè sit procliuis & salax. Glossa ordinaria in præcit. Deuter. loco pygargum interpretatur animal hircoceruo simile; Et Bartholomæus cognomento Anglicus author etiam obscurus ait animal esse barbatum, & cornutum instar hirci, minus ceruo, maius hirco, simile hircoceruo miræ velocitatis, additque loca frequentare syluosa, & deserta.

Descriptio Pygargus unde dictus.

DE CAPREA PLINII, SIVE Capreolo. Caput XIV.

Bikerah. *Gazel.*

RVPICAPRAS caprearum nomine celebrari ſuprà oſtenſum eſt; Plinius diſtinguit: *Capræ*, inquit, *ſylueſtres in plurimas ſimilitudines transfigurantur, ſunt capreæ, ſunt rupicapræ*, &c. intelligens caprearum nomine, quæ nobis latina tamen voce capreoli, ſiue caurioli, & in fœminino genere capreolę, vel cauriole, & Gallis cheureul, quaſi capreoli dicuntur, Germani rech vel rech, marē priuatim rechbock, fœminam reegeiſz vocant, Angli roo, Illyrij ſrna, vel ſarna, Hiſpani zorliro, & cabronzillo mōtes. Non eſt bikerah apud Hieremiam cap. 2. etſi Hieronymus capream interpreretur, memoriæ, vt apparet lapſu, quod in Aquilæ, Symmachi, & Theod. translatione dorcas legerit pro δραμὰς, vel δρομὰς, ideſt, camelus dromas: Dorcas autem Ariſtoteli capreolus eſt, vt modò patebit, quam vocem Martialis etiam latinè vſurpat: Oppianus δορκον vocat, quamuis Dioſcorides dorcam à dorcade diſtinguat. Cretenſibus ſarcadia, teſte Bellonio, dicitur nomine, vt ipſe etiam arbitratur à dorcade detorto. Qui Arabicè ſcripſerunt medici, vel eorum interpretes dorcadem, & capreolum, gazel vocant, vel gazelum, vel gazellam: Sic & à Syluarico dorcas exponitur capreolus.

FORMA. DESCRIPTIO.

3 de partib. cap. 2. *Cornua.* *Lib. 11. cap. 37.*

DORCAS, ſiue, vt vertit Gaza, caprea, minima, teſte Ariſtotele, eſt inter cornigera, quæ explorata habemus, in ceruino quoque genere numeranda. vt qui cornua habeat omnibus annis decidua. Qualia autem hæc cornua ſint, oſtendit Plinius his verbis: *Dedit ramoſa capreis, ſed parua, nec fecit decidua*; ſed legendum pro *nec*, &c. Stumpfius ſic breuiter deſcribit in chronicis Heluetiæ: Capreæ multæ capiuntur in regionibus Heluetiorum Alpinis, colore ceruis non diſſimiles, ſed mole corporis longè inferiores, qua vix capras æquant, ex quarum etiam genere ſylueſtres exiſtimantur: Mas cornua in capite gerit ſenis plerumque ramis diſtincta. Viſu, teſte Alberto, dicitur eſſe acuto, voce verò exili, dentes non mutat. Fuit aliquando mihi miſſum capreoli icon à Sereniſſimo Bauariæ Duce, in qua decem, & ſeptem numerantur cornua, partim ramoſa, partim etiam non ramoſa, quare monſtruoſa fuiſſe ſuſpicor. Iconem inter monſtra recenſebo. Cæterùm Virgilius capreolum depingens maculis diſtinctum oſtendit, vbi Corydon Alexidi puero duos capreolos promittit his verſibus:

Eclog. 2. *Capreoli maculæ.*

Præterea duo nec tuta mihi valle reperti
Capreoli, ſparſis etiam nunc pellibus albo
Bina die ſiccant ouis vbera, quos tibi ſeruo.

Seruius ſparſos albo exponit, qui habent adhuc maculas à prima ætate venientes. Acceſſu enim temporis, inquit, mutant colorem, & eorum maculæ gratię minoris eſſe incipiunt; Eſſe tamen maculoſos capreolos docet Oppianus his verſibus:

Lib. 2. de venat.

Τὺς δ' ἄρα κικλήσκουσιν ἐνὶ ξυλόχοισιν ἴορκας.
Κἀκείνοις ἐλάφοιο δέρμας. ῥινὸν δ' ἐπὶ νώτῳ.
Στικτὸν ἅπαντα φέρουσι, πανναίολον, οἷά τε θηρῶν
Παρδαλίων, σφραγίδεσσιν ἐπὶ χροῒ μαρμαίρουσι.

Hoc eſt, „Hos igitur appellant in montibus ſyluoſis iorces: (pro dorcos ratione carminis) habent corpus ceruinum, & pellem vndique maculoſam non aliter quam pantheræ. Nec aliam ob cauſam, quam quod totum animal aſpectu elegans eſt, & maculis ſuis mirum in modum placet, delicatioribus Romanorum puellis in delitijs fuerit; ſic enim Martialis:

Delicium paruo donabis dorcada nato:
Iactatis ſolet hanc mittere turba togis.

A

NATVRA. MORES.

FAEMINAE in hoc genere, si suus maritus capiatur alium quærit, eumque secum, vt tradit Ioan. Stumpfius in chronicis Helnetiæ, ad pristinæ habitationis suę locum adducit. Fæmina verò capta maritus alio discedit, & aliam sequitur coniugem, id quod ipsi sæpe numero fraudi est: Callidi enim venatores fæminas rarò capere solent, & fortuitò captas interdum dimittunt, quod vna aliquando fæmina complures capiendos adducat mares. Ouidius dum imbelles vocat capreas, dupliciter earum naturam tetigisse videri potest, insitam nimirum pusillanimitatem, & quòd, etsi arma ipsi dederit natura ad corporis sui tutelam perquam idonea, ijs tamē vel vti nescit, vel non audet; tradit enim Aristoteles bubalis, & capreis interdum cornua inutilia esse: nam etsi contra nonnulla, inquit, resistunt & cornibus se defendunt, tamen feroces pugnacesque belluas fugiunt. Loca amant Alpestria quidem, sed longè humiliora quàm vel ibex, vel rupicapra, illa scilicet, quæ & Bacchus, vnde est quod diuinus poeta oues, auidasque iuuencas, capreasq; sequaces à vitibus arceri iubet, quod eas plurimum pascendo mordendoque lædant. Teste Oppiano, inter perdices, & dorcos, idest, dorcades siue capreas mirus naturæ consensus est, ita vt mansueti inuicem sint, & in propinquo maneant, & in eisdem locis pascantur. Quamobrem venatores, inquit, capto dorco proposito perdices alliciunt vel contrà. Testatur etiam idem circa finem libri quarti: venatores monere, ne post longum, & prolixum cursum dorco vel modicè respirare, & quiescere permittant: præcipuè enim eis grauem, & mole stam esse in medio cursu vrinam: quam si respirando excreuerint, longè velociores postea ferri. Flantem ventum petere currendo Belisarius ait, vt refrigerari spiritus cursu laborantes vento possint.

Mascur facile capiatur.

Cur imbelles dicta.

Loca qua ament.

B

2. Georg.

Amant perdices.

Lib. 4. de venat.

CAPIENDI RATIO.

C

VENATOR, inquit Albertus, vocem capreoli sibilo folij imitatur, & allectum quasi ad sui generis animal prosiliens interficit, aut capit. Blondus, capreæ, inquit, leuissimo ceruo similes sunt, eademque arte qua cerui decipiuntur; Comprehenduntur enim canibus, implicantur & retibus, at rariùs quàm cerui: quoniā Alpes, & montium culmina incolunt. Quamobrem insidiæ in montibus, & collibus ponendæ sunt. In syluis citiùs capiuntur. Cauendum est ne venantes ab eis videantur, quia procul etiam agnoscunt venatorem, & mox fuga elapsæ occultantur cum vim canum, & insidias venantium propè sentiunt, ex rupibus quandoque præcipitantur, quare & rupes sunt obsidendæ. Circa Romam nocturnis insidijs ad lumen lunæ, bombardis aliquando traijciuntur, vt cerui etiā, & vrsi, aprique. Quomodo autem perdicibus capiantur, paulo antè ex Oppiano dictum est. Venatores etiam, teste Belisario, canes ad venti flatum collocant, propterea quòd vt suprà dictum est, capreoli flantem ventum currendo petere solent: quin attrahi ità à vento & capreas, & ceruos solere asserit, ut nolentibus quandoque uenatoribus fugam arripere adnitantur. Plinius uerò scribit ceruos latratu canum audito, aura semper secunda fugere, ut uestigia cum ipsis habeant.

D

VSVS IN CIBIS.

CAPREOLIS, atque apris parem alimenti bonitatem, & copiam tradit Iulius Alexandrinus, in aprugna tamen alimenti permansionem esse maiorem, sed difficiliorem concoctionem, non quæ temperati hominis uentriculum uincat, sed capreolorum carnis respectu, concoqui facilioris, alimenti tamen citius fugientis: iustiusque esse ad nos aprugnæ temperamentum: capreolorum paulo in siccum inclinate, ut ideo non prorsus nulla generandi atrabiliarij humoris culpa damnetur.

Lib. 11. cap. 10.

Carnis bonitas.

DE CAPRA STREPSICEROTE.
Caput XVII.

Lib.8.c.51.
Lib.11.cap. 37.
Addax.

PLINIVS inter ſylueſtres capras, quas tranſmarini ſitus mittunt, ſtrepſicerotes etiam enumerat, & alibi: *cornua, inquit, erecta rugarumq; ambitu contorta, & in leue faſtigium exacuata vt lyras* (ideſt, ſulcos vt Dalechampius exponit) *diceres ſtrepſiceroti, quem addacem Africa appellat.* Ioan. Caius apud Geſnerum in appendice appoſita hac capitis, ſeu potius cranei icone, tam graphicè, his verbis ſtrepſicerotis cornua à Plinio depingi aſſerit, vt lõgiore verborum ambitu opus non ſit; Ergo hoc tantùm addit ea eſſe intus caua, ſed longa pedes Romanos duos, palmos tres, ſi recto ductu metiaris, ſi flexo pro natura cornuum pedes tres integros. Craſſa ſunt, inquit, vbi capiti committuntur, digitos Romanos tres cum ſemiſſe. Deſcribuntur in ambitu palmis Romanis duobus, & dimidio eo ipſo in loco. In ſummo leuore quodam nigreſcunt, cùm in imo magis fuſca, & rugoſa ſint. Iam inde à primo ortu ſenſim gracileſcunt, & tandem in acutum exeunt. Pendent vna cum facie ſicca per longitudinem dimidiata, libras ſeptem, vncias tres, & ſemiſſem. Facies, quæ adhuc ſupereſt iuncta cornibus, & frontis ceruicisque pilis, loquuntur ſtrepſicerota animal eſſe magnitudine ferè ceruina, & pilo ruffo ad inſtar ceruini. Sed an nare, & figura corporis ceruina ſit, ex facie nihil certi habeo dicere, cùm nares diuturni temporis vſu detritæ ſint & facies eadem de cauſa hinc inde glabra ſit. Coniiceres tamen ex eo, quod ſupereſt, cum propius accedere ad ceruum, aut platycerotem. Hinc pictor ceruinas adiunxit nares ſtrepſicerotis faciei. Aures tamen habes ſtrepſicerotis exiguas ſcilicet, & breuiores quam pro faciei magnitudine. Quod inter radices cornuum vides pars colli eſt. Hactenus ille. Habes in ouium hiſtoria ſtrepſicerotis ouis Cretenſis imaginem ex Bellonio.

Cornua.

A

DE DAMA VVLGARI.
Caput XVIII.

RECENTIORES vulgarem Germanicam nomenclaturam dam sequentes, hoc sylvestris, vt videtur capræ genus, damam uocaut, & voce diminutiua damulam, vt & Germani damlein: vocaturque eisdem damhirtz, Italis daino, alicubi danio, Gallis dain, vel daim, Hispanis gamo, vel corza, quod nomen à dorcade factũ videtur: Anglis à falouue, Polonis lanij, Arabibus algazel, vt Albertus exponit, Græcis hodie non ἀγρίμι, vt Gesnerus credit, sed platagoni, vt Bellonius obseruauit, addens per agrimi intelligere ibicem. Idẽ Gesnerus cornua sic breuiter describit: ἀμυντῆρας habent vt ceruina, deinde alterum ramũ, nec plures: reliqua pars lata est, & in digitos circiter decem diuisa, prorsus eodem modo, quo cornu alces suo loco depictum dedimus; totum cornu longum est duos dodrantes cum palmo: huius media pars superior lata est, vt dixi: inferior rotunda vt in ceruo, latitudo ad quinque digitos. Bellonius verò sic ipsum nobis depingit animal: Corpore quidem ceruum refert, & capreolo maior est, sed colore differt. Dama minus caput habet ceruo, cornua illi etiam omni anno decidua vt ceruo, quæ antrorsum protensa habet præter aliorum consuetudinem: giluam habet dorsi spinam, atramque lineam secundum dorsi longitudinem excurrentem, cauda longa est ad poplites vsque dependens, vti vitulo. Sæpe accidit, vt eius latera candidis maculis aspersa sint, quæ vetustate pereunt: accidit etiam sæpenumero, ut fœminæ omnino albæ sint, sic vt capræ existimari possent, nisi pilum admodum breuem haberent. Ostenduntur eius cornua ingentis magnitudinis, varijs locis, qualia sunt ea, quæ in gradibus, & ascensu Ambrosianæ arcis conspiciuntur. Hactenus Bellonius. Vulgaris damæ figura hæc est. Qui modò hanc vulgarem

Dama vulgaris unde dicta.

Cornua.

B

Lib. 1. obser. cap. 54.

Descriptio totius.

C

D

no-

noſtram damam veterum platycerota eſſe arbitrantur, nullum mihi certius argumentum habere videntur, quàm quòd hodieq; Græcis platagoni vocatur: nam etſi Dioſcorides πλατύκερων inter dorcadem, & dorcum tanquam earum ſpeciem recenſeat, incertum tamen eſt, nunquid reuera ea fuerit eius ſententia, nec quid certi ex Plinio etiam colligas, dum enim inquit: *Animalium quorundam cornua in palmas finxit natura, digitoſque emiſit ex ijs, vnde platycerotas vocant*, platycerotarum nomine quodlibet animal, cuius cornua palmata, & in digitos efficta ſunt, intelligere potuit, vnde nonnulli viri docti platycerota interpretantur ein ellend, quod nomen alci conuenire ſuo loco dicemus. Incertumq; mihi omninò videtur, num euryceros ab Oppiano his verſibus nominatus ſit ipſa dama, vt communiter ab omnibus creditur:

An ſit platyceros.

Euryceros Oppiani qua.

Πάντ' ἐλάφοις τελέθουσι, φύσις κεράων δ' ἐφ' ὕπερθεν
Οἷσιν ὄνομα θηροὶ κατηγορέουσι φορῆες.

Hoc eſt interprete Bodino.

Ceruis omnino ſimiles, nam cornua lata (alludit ad nomen)
Succreſcunt illis ceruorum cornibus æqua
Nomine diſſimiles, natura prorſus eadem.

Nam præter hanc noſtram vulgarem damam, & quam nominauimus alcen, etiam eſt, qui ceruus palmatus nuncupatur, cuius mentio apud Iulium Capitolinum in Gordiano primo his verbis: *Gordiani ſylua memorabilis picta in domo roſtrata Cn. Pompeij picturas animalium diuerſas continet, inter quas ſunt ceruus palmati ducenti mixtis Britannis*. Suſpicorque cornua illa ingentis magnitudinis, quæ in gradibus, & aſcenſu Ambroſianæ arcis conſpiciuntur, non vulgaris damæ, vt Bellonius exiſtimat, fuiſſe, ſed vel alcis, vel alterius: quamobrem Ioan. Caius in epiſtola ad Geſnerum caput hoc in Anglia depictum, illius cerui eſſe iudicat, quem ex Capitolino palmatum vocauimus: Cornua eius aut æquant, aut ſuperant & longitudine, & craſſitudine ceruina, & latitudine excedunt damæ cornua, vt conſonum ſit corpus animalis cerui potius quàm damæ ſimile eſſe, & fortaſſis ceruus iſte εὐρύκερως Oppiani fuerit: ceruo enim eum ſubiungit.

Ceruus palmatus.

VSVS IN CIBIS.

DAMA, inquit Platina, cum capreolis ferè in qualitatibus conuenit: bonum namque alimentum eius caro veſcentibus præſtat: modici quidem recrementi eſt, ſanguinem tamen ad atram bilem tendentem quoquo modo efficit. Iulius Alexandrinus, cùm dixiſſet carnem eius veruecis ſæpe in morem pinguem eſſe, eiuſdemque aut non alieni admodum temperamenti, ſaporiſque, vt cùm primùm guſtaſſet, veruecinam ſe ediſſe crederet, ſubdit: Itaque ex ea ducemus argumenta in hanc, & numerabimus facultates: pinguis tamen neſcio quid ineſt laxi, ac diſſoluti, quod diuerſam faciat, & inſipida paulo magis caro, vt neque hæc ſylueſtrium vitio prorſus careat, & craſſiore, melancholicoq; ſanguini generando obnoxia exiſtimari meritò poſſit. Similiter etiam de algazel fera, quam damam interpretatur, Albertus refert: Caro eius, inquit, frigida, & ſicca eſt, & hæmorrhoides mouet, niſi cum pipere, cinnamomo, & ſinapi paretur. Sed Rhaſes, ex quo id videtur tranſcripſiſſe, ait, niſi cum melle, pipere, galanga & cinnamomo conficiatur. Idem etiam alibi carnes algazel comedi iubet cum ſinapi, & alijs. Baptiſta Fiera verò, quòd damas cerneret eundem in epulis cum capreolis locum obtinere, poſt capreoli mentionem ſubiungit:

Carnis qualitas.

Damula aduſta magis ſi matris ab vbere rapta eſt,
Huic prior in noſtro fortè erit orbe locus.

De coctura damæ dicam ex Platina in ceruo, & ex Apicio de conditura platycerotis.

VSVS IN MEDICINA.

FIMVS algazel, vt teſtantur Rhaſis, & Albertus, capillos auget, & emendat eos ſi cum oleo myrthino præparetur. Si lingua eius ſuffiatur guttur, hirudines decidũt vbi gutturis nomine intellige quamlibet partem, cui adhæret ſanguiſuga. Tali cinis impoſitus in fiſtulam iuuat. Scribunt & alia quædam de fimo, & felle (quo tamen carere putatur) huius animantis ad coitum, & conceptum pertinentia ſuperſtitioſa, & illicita.

Fimi vis,
Linguæ.
Tali.

A

DE CAPRA MOSCHI. CAP. XIX.

Nomina. Capra moschi. Musquelibet. Mus peregrinus D. Hieronymo quid.

DE hac animante veteres Græci, Latinique nihil quod hucusque legerim, quicquã prodiderunt; debemus verò eam Arabicæ linguæ medicis; Sed & recentiores Græci vt Aetius, & Paulus Aegineta quamuis meminerint, ex Arabum tamen libris quicquid habent, transcripserunt. Siue autem hanc feram dorcadem, capreamve, aut gazellam Indicam, peregrinam, vel orientalem appelles, aut dorcadem moschi, vel simpliciter animal moschi, parum, inquit Gesnerus, interest. Mihi capram moschi appellare libuit; Isidorus, & Albertus, nescio qua ratione, musquelibet appellauere; Suspicor tamen sic appellasse à moscho, quem muscum vulgus vocare solet. Nominatur à D. Hieronymo ad Demetriadem, peregrini muris pellicula inter odoramenta, quibus delicatiores diffluunt; Quod verò animal muris peregrini nomine intelligat, doctis conijciendum reliquit. Cælius esse ait qui muscum (moschum) qui & nunc in delicatiorem vsum venit, ab eo significari arbitrantur. Hermolaus verò animal potius illud intelligit, ex quo zibethum accipitur. At Gesnerus per muris peregrini pelliculam, folliculum animalis moschi, in quo scilicet colligitur hoc odoramentum, intelligi putat: nam in eo adhuc piloso, inquit, moschus includi, afferrique solet, vt fortè muris genus esse putarit nominis vicinitate deceptus. Sed datur & hoc nostro tempore, etsi perquam rarum, exigui musculi genus, quod totum gratissimum moschi odorem spirat: hunc musculum ante aliquot annos mihi communicabat Ludouicus Cozadinus patritius Bononiensis: Quare cùm facile fuerit istiusmodi pelliculas ferre, Hieronymus has potius quam alias mihi intelligere videtur. Volaterranus murem muscum vocat (& ex Aethiopia, & Arabia venire tradit) fortè quod videret murem ab Hieronymo simul cum musco, qui ipsi nihil aliud quam bryon est, & a Græcis inter odorata ponitur, recenseri. In descriptione modò peregrinæ istius capræ variant scriptores, etsi non desint, qui ex autopsia delineent. Conueniunt tamen, quòd ex caprarum, siue gazellarum genere esse statuant, animal scilicet bisulcum, & bicorne, vno excepto Simeone Sethi, qui vnicum tantùm cornu ei tribuit. Est hoc animal, inquit, capreæ simile vnico armatum cornu, prægrandi corpore. Cardanus animal ipsum mortuum vidisse se tradit Mediolani magnitudine, forma, ac pilo, nisi quod coloris esset magis glauci, capreolo simile, pilum tamen etiam addit crassiorem esse pilo capreoli, supraque binos, & totidem infrà dentes habere, hocque solo differre, & odore à capreolo, nam pili, inquit, varietas à regione ortum habere posset. Arbitratur tamen Scaliger Cardanum moschi historiam non legisse, aitque in regno Pegu gazellæ simile animal album esse, cuius ex inferiore mandibula æquè dentes vtrimque singuli erumpunt. Quæ descriptio cum Serapione conuenit, & Auicenna, quorum ille: *Caprea peregrina*, inquit, *figura, colore, cornibus ab alijs nõ dissident, sed dentibus tantù caninis discrepant, quos binos, & verre more exsertos palmi longitudine gerunt*: hic verò ait: *duos dentes albos habent intro reflexos tanquam duo cornua.* Apud Paulũ Venetum, vbi ait: Animal, ex quo moschus colligitur, catti magnitudinem habet: pro catti lege capreoli: catti enim magnitudine animal bisulcum hucusque ignotum est, & cætera descriptio respondet: nam pilus, inquit, est grossus vt ceruis, pedibus quoque vngulatis, dentes ei quatuor, bini suprà, & totidem infrà longitudine trium digitorum; reperitur circa prouinciam Cathai, & regnum Cerguth, quod magno Cham Tartarorum regi subijcitur. Idem Paulus Venetus in regione Tebeth inueniri inquit multa animantia, quæ moschum producunt, quæ gadderi vocantur; & Serapio scripsit in Tebeth multas esse ciuitates, sed moschum omnem, qui circa ea loca colligitur, auehi à ciuitate, quæ priuatim à totius regionis nomine Tebeth nominatur. Cæterùm nõ vnicum huius gazellæ genus est: nam Brasauolus exsertorum illorum dentium nullam facit mentionem, & tamen αὐτόπτης se breuiter describit: Dorcas peregrina colore ceruo similis est, dorcade aut capreolo paulo maior, & nonnunquam æqualis, figura quoque similis, & vnguibus itidem multifidis. (bifidis dicere debuit) Asserit insuper principes, & alios quosdam prædiuites viros hoc genus capreolos ex peregrino orbe aduectos in delicijs habere, alereque, in Italia præsertim. Vidisse itidem Venetijs mercatores, qui Alphonso Duci Ferrariæ gazellam vendere cupiebant, moschum in ventriculo habentem. Idem in Aegypto, & pluribus Africæ locis hoc animantis genus reperiri scribit. Sed quæ in Aegypto sunt gazellæ dentibus illis exsertis etiam carere videntur, vel saltem Bellonius, aliàs diligentissimus in describendis eis non meminit, nisi dicamus, aliud capræ genus, quod ego suspicor, describere. In arce Cayri, inquit, aderant etiam cicures gazellæ è syluestribus locis eò deductæ, quæ omninò capreæ similes sunt, siue capreolo, & corpore, & colore rupicapras referentes, anterioribus pedibus breuioribus, posterioribus longioribus le-

Mus muscus.

Descriptio capræ moschi.

Exerc. 21.

Dentes.

Gadderi.

Diuersa genera dari.

Lib. 2. obser. cap. 51.

poris

poris modo, nigram lineam ſupra oculos ductam habent, vt rupicapra, vocem ferè caprinã edunt, ſed barba carent. Pilus rutilus eſt, ad pallidum tendens, læuis, & ſplendens, pectus, & nates albeſcunt, vt in dama, cauda ſubtus candicat, atque ſuperiore parte fuſca eſt, ad poplitum vſque ſuffragines propendens, vt in dama, Gazella multo leuiore curſu montes conſcendit, quàm in valles deſcendit, atque in plano ſatis veloci impetu fertur. Aures arrigit vt ceruus, graciliaque crura habet, & biſulcos pedes: collum oblongum, & gracile vti rupicapra, maris cornua maiora ſunt, quàm fæminarum, quæ omninò recta eſſent, niſi circa ſummum nonnihil incuruarentur, longioraque, quàm rupicapræ, & lunæ creſcentis in modum inflexum. Cicurari debent, nam alioqui loca campeſtria ſterilia, & ſicca inhabitant. Hæc ille, Sed cùm caudam, inquiat, habere ad proplites vſq; porrectam aliam quàm moſchi capram nobis deſcribere videtur. Braſauolus hanc effigiem tanquam veri animantis è quo moſchus habetur, Geſnero Ferraria miſit. Mihi iam ante multos annos gazella tam mas, quàm fæmella cum ſuo pullo, cuius hic exprimitur effigies, in hac vrbe viſa, corporis figura, & capite vulgarem dorcadem, ſed cornibus vulgarem potiùs capram exprimebat, colore verò ceruum; quòd autem cornua videatur habere adunca, id incuria picturis factum, & propter ligni breuitatem, alioqui recta ſunt.

NATVRA. MORES. CIBVS.
Capiendi ratio.

ALEXANDER Benedictus rarò gazellas viuas capi tradit propter insignem velocitatem, verùm alias similes gazellas etiam dictas, viuas capi, sed quæ moschum nullum adferunt. Et Brasauolus, valde agiles esse, inquit, & velocissimè currere. Idem Alexander mansuescere ait exemptis dentibus longioribus, morsu in persequentes sæuire, laqueo aut sagittis eas barbaros venari. In prouincia Tebeth venantur easdem canibus, vt Paulus Venetus testatur. Ruellius apud Serapionem, venatores hanc feram, inquit, cassibus, aut laqueis captant, aut sagittis, vel missilibus vomicæ folliculum decutiunt. Sic ille, sed ineptè, neque enim folliculos missilibus amputari sentit Serapio, sed feræ quouis modo iam captæ, folliculum quamuis immaturum ab eis abscindi. Aiunt odoratis pasci, ac potissimum nardo, vnde etiam moscho, idest, sanguinis circa vmbilicum collectioni odor concilietur.

Cur viuæ nõ capiantur.

Vt capiantur.

Cibus.

DE MOSCO. CAP. XX.

SYNONYMA. ETYMOLOGIA.

Muscus quid.

QVI à Græcis μόσχος dictus est, & à latinis eadem dictione indicandus foret, is est, nostra ætate inter pretiosissima odoramenta, nec mediocris in medicina vsus habetur: Officinæ, barbarique muscum vocant, cùm alioqui moschum dici oporteret, vt propria appellatione à musco discerneretur, qui virentes magis villos quàm folia, aut frondes significat, quibus per æstatem in torrentibus lapides vestiuntur, &, vt Columellę verbo vtamur, muscantur. Apparet autem ideo muscum vocasse propterea, quòd plantarum muscus, quarundam præcipuè arborum cedri scilicet, aut populi albæ ad varia odoramenta, & conspissanda vnguenta apud antiquos vsus esset. Doctissimus Alciatus, vt ab hoc musco distingueret moschum: muscum vocabat Arabicum hoc pentametro:

Et celebris suaui est vnguine muscus Arabs.

Moschi nominis ratio.

Marcellus Vergilius in commento suo ad caput Dioscoridis de musco, hoc credit odoramentum moschi nomen sibi acquisiuisse, quod Græci μόσχους, μοσχίδια, & μοσχεύματα dicunt nouos, tenerosque in plantis stolones: Quorum similitudine, inquit, in animalibus, quæ moschum ferunt noui odoramento illo pleni nascuntur folliculi. Additque potuisse etiam eam nominis rationem esse, quòd animalia illa media inter capream, & vitulam natura, & magnitudine, fuluo vitulorum colore videntur, quas Græci μόσχους etiam, & μοσχάρια appellant. Rursus ab eisdem Græcis μόσχια appellari vascula potiùs, quam siliquas cæparum, semen in summo caule seruantia, & maturantia: à quorum figura non longè absit moschi folliculus ille, in quo nascitur. Etymologus

Descriptio animalis, quod moschù gignit.

Moschi nominis varia etymologia.

verò μόσχον aromaticum, nomen inuenisse arbitratur παρὰ τὸ ἐκ μέσου χεῖσθαι, hoc est, quòd è medio (vmbilico scilicet animalis) fundatur. vel à verbo μῶ, quòd ab omnibus requiratur: vel ab ὄζω, quod est oleo, fit ὄσχος, & μ litera abundante μόσχος; vel à priuatione fœtoris κατὰ στέρησιν τῆς δυσωδίας. Ὄζειν enim & benè, & malè olere significat. Cæterùm cùm Arabes moschum misch vocent, rectiùs fortasse cum Brasauolo Græcos hinc suam vocem deflexisse dicemus. Syluaticus, & alius quidam moschum græcè abonafa, vel aboanifa dici ineptissimè scripserunt, cùm hoc authoris nomen sit, cuius de moscho verba Serapio recitat. Itali muschio dicunt, atque ita Galli ferè etiam, & Hispani musci, vel muschi nomen à recentioribus Latinis vsurpatum retinuerunt. Angli muske dicunt, Illyri pizmo, Belgæ moscelliaet, Germani bisem, quæ vox origine hebraica esse videtur: nam Reg. 3, cap. 10, bosem exponitur aroma, suauis odor, & in dictionario trilingui pro aromate etiam scribitur bosem, & besam.

Synonyma moschi.

ORTVS. QVID SIT.

De moschi origine variæ sententia.

DE ortu ipsius moschi non omnes eodem modo referunt. Symeon Sethi moschum omnem fundi asserit ab vmbilico peregrinæ dorcadis, quam nos capram moschi nominauimus. Huius enim, cùm ruit in venerem quasi furijs stimulata, intumescere vmbilicum, confluente in eum crassarum partium sanguine: Quo tempore animal ipsum, inquit, pabulo, & potu abstinet, humique volutatur, qua versatione vmbilicum feculento sanguine turgentem exprimit, qui certo quodam tempore coagulatur, bonumque odorem obtinet. Aluchalem eiusmodi folliculum, quo moschus continetur, esse ait vmbilicum animalis, siue circa vmbilicum vesicam plenam sanguinis, quæ aliquamdiu seruata in moschum trāseat. Cardanus hanc vesicam infra vmbilicum esse scribit. Paulus Venetus iuxta vmbilicum inter cutem, & carnem, Isidorus in inguine abscessum. Alexander Benedictus ipsi animanti quendam veluti abscessum innasci tradit folliculi modo, cum pilis ceruinis similibus pendentē, putri veluti sanguine, vectigali ceu onere exonerāte se natura. Scaliger verò, etiam sub eius ventre fieri collectionem sanguinis in tumorem, asserit, quod Græci apostema vocent, vterque, vt apparet, Serapionē secutus, cuius hæc verba, interprete, & paraphraste Ruellio: In syluestribus, inquit, capreis, quæ in montibus oberrant, & liberè vagantur, concepta sanies antequam vomica rumpatur, suaptè natura ad maturationem spectat, ad quam cùm ventum fuerit, fera titillantis

humo-

A humoris lancinatu lacessita cotibus, & saxis (arboribus Isidorus) sese longo insolatu candentibus intricat magno oblectamento, donec facto vomicæ emissario tota saniei vis à ventriculo (folliculum intelligit) supra lapides effundatur, non aliter quàm abscessus pure cocto fractus dissilit, ita vtriculus maturo humore per naturam exaniat (emittit saniem) vleusque postmodum ducit cicatricem, rursumque ruens sanguinis impetus eò se recipit, impletque vmbilicum, dum abscedens in consimilem vomicam extuberet. (quotannis hoc fieri Ruellius scribit, sed sine authore) Cæterùm indigenæ, qui loca, vbi versantur huiusmodi feræ, ad vnguem norunt, saxa facilè deprehendunt, quibus fusa eolluuies, & candente sole reficcata cohæsit (solis enim calor, ac repercussus non modò densat effusum cruorem, sed odorem etiam commendat) Hunc igitur moschum incolæ metunt, & vtriculis ferarum earum asseruant, quas venatu captauerant. Ille moschus multi venit, ac inter magnifica, & regia munera censetur. Hucusque Serapio. Si folliculus ab animali dematur, ad moschum progignendum deinceps, vt ait Brasauolus, aptum non est. At si sponte sua exeat in maturitate confricando, tunc iterum atque sæpius moschum facit. Idem ait, eiusmodi animalia moschum quidem maturare apud nos, si habuerint, quando conuehuntur: illam enim saniem ad cocturam venire: tamen iterum non emittere pus, aut ineptè emittere, quod ratione cæli, aeris, & earum rerum, quibus viuit, euenire arbitratur, viderique sanè excrementitio isto humore hoc animal secundum naturam purgari, sicut mulier sanguinis menstrui fluxu, neque diu viuere posse, nisi ita expurgetur, propterea in nostro cælo breui, inquit, expirat. Isidorus verò, & Albertus duplicem agnoscunt moschum; inquiunt enim omnem carnem huius animalis, & excrementum dici moschum, sed multo præstantiorem esse, qui ab apostemate fluit; sed caro, vt ait Cardanus, seu potius totum animal propter vesicam, qua moschum infra vmbilicum continet, odoratum est, & quantum mittat iucundi odoris, vix, inquit, dicere queam; tametsi, id quod vidit, iam pridem mortuum esset; Sed & folliculo illo per multos annos arcis indito, omnes, quæ intus vestes seruantur, miro odore fragrare testatur. Hæcque sunt quæ de moschi ortu apud probatos authores reperio, quibus tamen reclamare ausus est Amatus Lusitanus, referente Leonardo Fuchsio, in India contendens esse animal quoddam leporis magnitudine, quod viuum adhuc virgis cæsum necetur. Eo, inquit, occiso, pelleque detracta, & interaneis exemptis, vniuersa caro plagis, ac verberibus, quoad liuescat, contunditur, pinsiturque. Hæc vbi optimè est pista, manu tractatur, vt si quæ duriuscula in illa ossa fuerint, reijciantur. Carnem hac ratione optimè pistam, & contusam, manu in globos redigunt, & parte pellis eiusdem animalis excoriatæ obuoluunt, ac muniunt, vt in pilæ formam euadat, & moschus folliculo inclusus dicitur. Vtra iam sententia verior sit dijudicent, inquit, qui moschum colligi conspexerunt. Mihi certè tum Arabum, tum recentiorum de hoc animali, sententia, quòd plurimum in eius descriptione varient, suspecta est. Neque audiendos esse puto, quòd moschum tuberculi, vel vmbilici eius animantis inflammati saniem esse tradunt; id enim haud dubiè falsum est. Sed sunt moscho animali tumores, quales in castore esse suprà diximus, & quales in omnibus leporibus sunt, propter quos vulgus testes esse existimans, lepores omnes simul mares, & fœminas esse credit: à quibus odoratum illud pus emanare arbitror: Atque tumores esse rotundos, testiculisque similes, membrana seu pelle circumdatos norunt, qui adulterant: Nam in testiculi formam effingunt, & pelle animantis obuoluunt, ac testiculum moschi appellant. Hic itaque est moschus Lusitani non legitimus, sed admodum ab ipso descripto adulteratus, ab eo quem Arabes, & recentiores Græci aliquot depingunt, diuersus, vt parum rectè ab eo mendacij insimulentur. Sic Fuchsius.

Quomodo colligatur, & seruetur.

Animalia moschum generantia nō vbique locorum eam habent facultatem.

Moschus duplex.

Lib. 1. de cōposit. medic. cap. 16.

Amati Lusitani de moschi ortu noua opinio.

E L E C T I O.

MOSCHVS, inquit Platearius, omninò niger non probatur: præfertur illi subniger. Alius est subruffus, omninò accedens ad colorem spicæ nardi, qui maximè laudatur. Huiusmodi quidam haberi aiunt ex capreis, quæ spicam nardi depascũtur; quare eligẽdus est subruffus, qui quidẽ vix adulterari potest: & saporis amari, qui gustatus odore suo statim cerebrum feriat: qui neq; statim soluitur, nec admodum resistit, & qui nō omninò clarus (idest, splẽdidus) sit intrinsecus. Grana latiuscula, & per totũ æqualia. Scribit Brasauolus odoratissimum se moschum Venetijs vidisse subnigrum: quem mercator quidam, inquit, habebat, ex prouincia Cathai se attulisse afferens, iter non ineptum sibi fingens per mare Euxinum, Colchidem, Iberiam, & Albaniam vsque ad ingressum Scythiæ;

est enim regio Cathai Scythiæ extra Imaum pars. Nec mirum videatur, quoniam eo in loco regio est à Ptolomæo vndecima Asiæ tabula Randamarcostra nuncupata, in qua nardus abundat, & quam Sotus fluuius alluit. Incolæ regionem vbi optimus moschus nascitur, Ergimul vocitant, particularem verò vrbem, Singui. Serapio tradit in Thebet multas esse ciuitates, sed moschum omnem, qui circa ea loca colligitur, auehi à ciuitate, quæ priuatim totius regionis nomine Thebet nominatur. Et in eadem regione multa moschi animalia reperiri suprà ex Paulo Veneto diximus. Idem Serapio esse profitetur, qui Tumbascinum anteponant, odorisque præstantiam caprearum pabulo ferant acceptam, quæ nardo inibi vescantur copiosa, cæterisque odoratissimis herbis. In Senitarum verò quidem agro capreas herbas odoratas pasci, sed odoribus impares. Aliam quoque metendi rationem causari Tumbascinos; hanc saniem vomicæ folliculo non emere, & blandiente cæli serenitate merum legere: Senicos verò vomicæ ventriculum exprimere, & exclusa sanie, adulterina permiscere nubilo parumque arridente cælo, & vasis vitreis recondere, obturareq; deinde mittere in regiones Saracenorum, & in Hamen, (Amanum exponit Alexander Benedictus) & Persida, & Haharac aliasque regiones Babyloniæ, acsi Tumbascinus esset. Testatur idem Serapio venatores in regionibus Beteth (lego Thebet) & Sceni, plerumque capreis, quas vel sagittis peremerint, vel aliter interceperint, follieulum adhuc immaturum abscindere: moschum autem istiusmodi præcocem tetro, & insuaui odore displicere: Verùm tantisper libero aere suspendere, dum abacto prorsus fętore maturuerit: eum hac concoctione perfecta miram sibi conciliare suauitatem, quemadmodum scilicet in arborum fructibus fieri consueuit, qui precoces decerpti, randem exuta acerbitate, & dulces, & suaueolentes euadunt. Pręferri tamen debere moschum illum asserit, qui in folliculo suo maturescit, antequam rescindatur ab animali. Et Brasauolus affirmat folliculum moschi, antequam maturuerit, graueolere, seseq; Venetijs odorari voluisse adhærentem adhuc animali: eum omninò grauem odorem habuisse, quia nondum ad maturitatem peruenerat. Addit insuper, quod si accidat ab animali auferri, antequam abscessus concoctus sit, concoqui quidem, sed ineptius olere. Quod verò ad regionem, Auicenna moschum præferri ait Antebium, vel Ascilton. (Bellunensis legit Scinium à Sceni regione fortassis) deinde Iurgium, postremò Indum marinum. Elluchasem in Tacuinis folliculos continentes moschum Cubit esse scribit subtili ex vesicula & moscho: Gergeti esse folliculos his contrarios, qui moschus minùs subtilis sit, minusque aromaticus: sed moschum Charum medio inter prædictos loco esse, quocum scobs, inquit, argenti, & plumbi miscetur, vt augeatur pondus. Moschum denique Salmindi deteriorem adhuc esse, qui folliculo exemptus in vase vitreo seruatur. Idem Elluchasem etiam testatur, cùm hęc animalia procul à mari versus desertum pascuntur spica moschum ipsorũ fore suauiorem; cùm verò prope mare sunt, pasci myrrha; & Auicenna etiam eum moschum præferri vult, cuius animal depascitur vtrumque behen & spicam, & almaru. Simeoni Sethi melior moschus fit in vrbe quadam, quæ multo magis orientalis est, quàm Chorase, quæ dicta est Tupata (Ruellius prima syllaba omissa Pat transtulit: ea videtur esse, quam Tumbasci ex Serapione nominauimus.) Colore quidem hic moschus subflauidus ei laudatur, huicque bonitate, inquit, cædit, qui ab India defertur colore in nigriciem vergente; hoc etiam imbecillior, seu deterior est qui ex Sinis (ex Senitarum agro, vertit Ruellius: Serapio hanc regionem Seni vocat) habetur. Et Auicenna, quod ad colorem, & odorem pomalis (pomi odore fortassis) inquit citrinus laudatur. Sed eiusmodi citrinus moschus nusquam comparet. Muscus, inquit Syluius, ferrugineus ferè est noster, non quem Auicenna probat, citrinus Alexandrinum vocans, est odore in opum Cyrenaicum inclinante, sed valentiore præter aliam summam in eo fragrantiam, glebulis exiguis cõstat. Alexander Benedictus syncerum moschum nigrum esse tradit, conglobatum meliorem, solitudinis odorem habere, aut anguium quorundam stato tempore, aut cuiusdam auis fimi, quo adulteratur. Negat Brasauolus moschum perfectum copiosè ad nos adferri, sed folliculos solùm vi ab animali abreptos, ex regionibus orientem, & occidentem versus ad nos comportari, perfectiorem esse ex oriente allatum ijs præcipuè locis vbi nardus, & odoratæ herbæ nascuntur. An modo moschus legitimus, & non adulteratus sit, quidam hoc modo probant, vt scribit Simeon Sethi, interprete Gyraldo: Ponderatum in peluim, aut malluuium madens humensque deponunt, tum post aliquantulum iterum ponderant: Si superat, tum non adulteratum putant, si verò non, suppositirium illegitimumque iudicant. Græcè sic legitur, ἐν χαθυγρασμένῃ λεκάνῃ μετὰ τὸ σταθμῆσαι πθίσαν αὐτὸν, εἶτα πάλιν σταθμῶσι, καὶ εἰ μὲν τῷ σταθμῷ ὑπερέξῃ (lego ὑπεράξει) ἀνόθευτον αὐτὸν ἡγοῦνται: εἰ δὲ μὴ, νενοθευμένον. Ruellius vertit: in peluim humore perfusam post exanimatum trutina pondus immittunt, postea iterum æqua lance ponderant. Quod si protinus ad stateram reductum superferatur, synceri experimentum putant: sin re pens cedat, & pondere degrauetur spurij indicium existimant. Hanc opinionem Syluius quoq; sequitur.

Moschus vnde ad nos veniat.

Moschus Tumbascinus.

Moschus immaturus fętet.

Color qui probetur.

An legitimus sit probatio.

A tur. Gesnerus quoad verba attinet Gyraldi potius interpretationi accedit, quoniam ὑπερφέρειν significare videtur pondere superare; sed quod ad rem ipsam, vter scilicet verius transtulerit, iudicium cohibet, experimentumque diuitibus relinquit. Quidam mercatores empturi moschum naribus obturatis, & respiratione cohibita ad medium iactum lapidis currunt, vt annotauit Platearius, & inde attrahentes aerem ore, si moschi odorem sentiunt, emunt, probantque. Aliud synceri, & illegitimi signum docet Scaliger, totam moschi historiam breuiter his verbis complectẽs: Capta fera eam partem cum corio simul abscindunt, quæ inter secandum guttę sanguinis effluxe, caduntque, eæ pro moscho optimo, atque excellentissimo, aut excipiuntur, aut colliguntur. Huius minimæ portiunculæ beneficio ad cæteri cruoris condimentum vtuntur. Vbi secuerunt, hirudines admouent tot, tamque diu, quoad earum suctu cruor vniuersus, cum ipsa vlta detrahatur. Eum sanguinem exsiccatum, atque in puluerem redactum prioris illius perpauxilla quantitate, viribus verò efficacissimis perficiunt. Quippe centesimam satis esse produnt. Tum illud in folliculos hosce, qui ad nos importantur, inditum seruant. Adulterationes, aut synceritatem ita vel deprehendũt, vel probant. Syncerum naribus admotum illico sanguinem elicere. Sunt etiam, qui hoc modo B bonitatem experiantur: imponunt prunis ardentibus, si liquefiat in olei modum, tenuisque veluti pellicula aranei figura relinquatur, pro synceritatis signo habent: Sin infletur, tumeatque ac veluti calcis massæ similis reddatur, spurij & adulterati notam esse.

Exerc. 21.

ADVLTERATIO.

ADVLTERATVR moschus, vt ait Platearius, & præcipuè niger, & niger ad subrufum colorem accedens, admixto pauco sanguine hircino modicè asso; vel pane asso, ita vt tres, vel quatuor partes ex istis contritis ad vnam moschi admisceãtur, & vix dignoscitur. Sed panis assus nimium friabilem reddit moschum. Sanguis verò hircinus cùm frangitur, lucidus est, & clarus interius. Quandoque venditur, cum ipsis pelliculis, & adulteratur similiter, vt iam dictum est. Incisis enim pelliculis Saraceni verum moschum auferunt, & infarctas adulterato rursus ita conglutinant, vt non deprehẽdatur. C Sed moschus adulteratus cum pelle duplus est pondere, si syncero conferas. Tantum Platearius. Et Monachi in Mesuen: facillimè, inquiunt, adulteratur, unde sæpe stercus murium, & alia diuersa pro musco venduntur. Folliculis quidem integris non statim adhibenda fides, quoniam non desunt impostores, qui eos effingunt simillimos, & varijs rebus impletos vero musco imponunt, donec eius odorem recipiant, atque sic mulierculis, & viris imperitis vendunt. Alexander Benedictus verò iecore hœdino arefacto, & auis cuiusdam fimo vitiari scribit. Fit præterea moschus factitius à quibusdam, nec vno modo: Gesnerus quomodo fiat ex manuscripto cuiusdam empirici libello transcripsit: Nucis moscatæ, cinnamomi, caryophyllorum, spicæ nardi singulorum pugillus vnus; trita omnia diligentissimè, atq; cribro excreta, cum sanguine colũbæ recenti subiguntur, & ad Solem siccantur: mox trita aqua rosacea moscata irrigantur septies, ita vt semper irrigata denuò sicces, ac teras. Tandem tertiam, vel quartam partem veri moschi contriti admiscent, & rursus aquam rosaceam moscatam inspergunt, & in aliquot partes diuisam massam, pilis minutis albis capreoli, vel hœdi sub cauda inuoluunt, & in vase vitreo reponunt. Aliter: Benzoinum, cera candida noui examinis, caries fraxini arboris, & moschus miscentur: est autem ambra facti-D tia moschum, vel zibettum redolens. Aliter: Styracem, a lanum, & scobem ligni aloes miscent: Debet autem ad vtramque compositionem moschus, vel zibettum addi, atque omnia cum aqua rosacea commisceri: sed facilè fraus deprehenditur: nam natiua non ita celeriter, vt factitia aquis mollescit, & ab eadem odore, coloreque differt. Idem Gesnerus tradit audiuisse se à quibusdam augeri moschum radice angelica, quæ moschi odorem prę sentare persentitur, tum alias, tum pauca eius quantitate medicamentis compositis adiecta. Cæterùm sunt & aliæ, quæ quod moschi odorem spirent, ab eo etiam denominari meruere, vt modò patebit in denominatis, ex quibus fortasse aliquid etiam elici possit, quo vel moschus vitietur, vel odor augeatur.

Vt adulteretur.

Murium stercus.

Moschus factitius.

CONSERVATIO.

Odoris recuperatio.

Vt ſeruandus.

EX ſententia Platearij moſchus ſeruari poteſt in vaſe vitreo, denſo, ac diligenter oblito cera, vel potiùs in vaſe plumbeo, (quod & Alexander Benedictus ſcribit) vt humida, & frigida huius metalli qualitate meliùs ſeruetur. Monet autem, ne quid aromaticum addatur, cauendum eſſe, quod ſic ſuum odorem omittere. Quem ſi amiſerit, inquit, in olla (ſiue vaſe vitreo aperto, vt Syluius habet) ore aperto ſuſpendatur in cloaca, & recuperabit eum. Iſidorus verò etiam tradit odoris amiſſi vim in fætoribus, & latrinis recuperare, contra nimirum fætorem eluctari, ac ſic luctando quaſi reuiuiſcere. Syluius aſſerit odore in humido craſſo perennante viuaciſſimum eſſe moſchum.

EMBLEMA.

HAEC moſchi capra imago eſt, inquit Camerarius, principis, qui ſubditorum ſuorum opibus, & ſumptibus ſuſtentatur, atque ideo maiora illis, vice verſa, ſi fieri poſſit, reddere cupit, vt ſcilicet eius opera contra aliorum iniurias ſemper poſſint vitam tranquillam, & felicem agere. Emblema Camerarij eſt cum verbis: LIBERALITAS COMPENSATA.

Munera quæ dominis fuerint data, tempore fiunt
Vberiora, velut moſchus odore placens.

DENOMINATA.

Acus moſcata.
Lib. 10. c. 2.

ESSE dixi ex plantis, quæ moſchum olent, ideoq; ab eo denominari meruere, qualis in primis eſt geranij illud genus, quod acus moſcatæ nomenclaturam ſibi vendicauit; nec non etiam iua moſcata, quæ Geſneri etiam iudicio apud Aetium dorcadias appellatur, & muſcium, ſiquidem vna eius pars vnà cum coſti dimidio cochleari menſura in potu datur aduerſus iecoris obſtructionem, ad quam chamæpitys, ſiue iua moſcata perquam vtilis exiſtit etſi Hermolaus aliter ſentire uideatur: inuenio, inquit, muſcilium dici quandam herbam ab odore muſci, vt conijcio, quoniam & dorcida vocant eam, naribus vitioſis, & ſ[illegible]tentibus accommodatam, vt Aetius exiſtimat, niſi quis pro diptamno accipiat, quod & dorcidium appellant. Sed & iua moſcata etiam appellatur polij montani quoddam genus ſimiliter odoratum: Quin & tanacetum montanum à Rhętis populis ſic appellari Dalechampius ſiue vniuerſalis hiſtoriæ plantarum author atteſtatur; nec non anthillidis quædam ſpecies iuæ moſcatæ nomine in Moſpelienſi agro inſignitur referente eodem, etſi odor eius non admodum ſit gratus. Deſcribunt item recentiores maioranæ, ſiue ſampſuchi quoddam genus pręcæteris minus, maioranæ moſcatæ nomine, ſiue, vt Galli loquūtur, mariolaine muſquee. Obſeruani itidem in Alpibus Apennini baſilici, ſiue ocymi quoddā genus moſchi odore ſuauiſſimo, quod inde moſcatum dici poterit, nec aliud fuerit, cuius Monachi in Meſuen his verbis meminere, Alfengemiſch eſt ocymum caryophyllatum, vel muſcatum, ut aliqui putāt, nam miſch arabicè moſchus eſt. Atqui ocymum caryophyllatum à præcedenti differt. Moſcatellam uocat Cordus, quòd folia eius moſchum redoleant, quam alij thalictrum minimum, Cluſius ranunculum precocem thalietri folio; Lobelius ranunculum minimum Septentrionalium herbido muſcoſo flore; Bauhinus ranunculo ſimilem moſcatellinam dictam; nonnulli denique dentariam minimam. Inter cætera agerati genera Dalechampius unum deſcripſit agerati purpurei nomine, quod à Germanis moſcatella cærulea appelletur à conſimili moſchi odore. Bizantio ante aliquot annos delatum fuit bulbi quoddam genus hyacintho congener, dipcadi illic nuncupatum, quaſi florem dicas pratorium, aut principe dignum, quòdque ob odoris ſuauitatem moſcari, aut moſchus græcus, (moſchio græco) bulbuſque moſchum redolens appellatur. In Tridentino agro ſatyrij genus digitatum, ſiue palmæ Chriſti, ut uocant, copioſè pro-

Muſcilium.
Polium montanum.
Tanacetum montanum.
Anthillis.
Maiorana moſcata.
Alfengemiſch.
Moſcatella.
Ageratum cęruleum.
Dipcadi.
Moſcari.
Palma Chriſti odorata.

A prouenit suauissimo moschi odore spirans, vulgus palmam Christi odoratam nuncupat, sed & moscata dici poterit. Cùm id primò olfacerem, nihil vnquam suauius mihi odoratus videbar, & ea quidem gratia quæ caput minimè repleret. Inter varia violarum genera etiam est, quam muscatellam appellant, & violam matronalem, quòd à matronis propter odoris sui suauitatem præ cæteris colatur. Haud ab re etiam lilium suum conuallium Galli grand muquet, quasi muscquet vocitant, herbulam scilicet summoperè ab omnibus odoratissimorum suorum florum causa expetitam. Gallium Dioscoridis Ruellius eisdem petit muquet, quasi moschettum minus dicas appellari tradit à similitudine odoris sui cum moscho. Inter herbarum fructus melonum est genus, quod moscatellum siue mascharellum ab odoris sui præstantia dici meruit. Sed & Baptista Porta Neapolitanus melonis Saracenici sex enumerans species, quintam moschum redolere attestatur. Poteſtq; odor iste aliusque istiusmodi fructibus artificiosè induci: si quis enim moschum eos olere cupiat, semina vbi in terram proiecta sunt, & germinare primò incipiunt, aqua rosacea, in qua moschi nonnihil sit resolutum, irrigabit, atque humectabit. Galli mosque, & moscadelle rose nuncupant, Italique rosas moscettas ab odore, syluestris quoddam rosæ genus, Damasco Syriæ, vt creditur, delatum, colore albo, & ventri mouendo cæteris efficacius: Bellunensis ab Auicenna nesrin, vel nesrin, vel neserin vocari arbitratur: nesrin, inquit, est rosa odoris acuti, quæ vulgo in Hispania & Barbaria rosa muscata dicitur. Cæterùm cùm nesrin Auicennæ calidus sit, & siccus ordine tertio, ex rosarum genere esse minimè poterit. Quòd si moschus Plinio fuisset cognitus suspicari liceret hoc genus rosæ ipsi moscheuton nominari, à moschi odore: Quamuis verius sit ita dici, quòd surculos, ac stolones multos edat per terram dispersos, qui μόσχοι dicuntur; vel quod ex taleolis, quæ similiter eodem nomine à Græcis appellantur, feliciter propagetur. Dalechampius in appendice historiæ plantarum, inter peregrinas, & exoticas plantas arborem quandam cyprum Græcorum appellat, & ligustrum Latinorum & alkannam, siue Hennem Arabum, nasci ait in Aegypto, ac potissimùm Memphis, Mauros, Turcasque propter florum suorum odoris, qui moscho similis est, suauitatem, summa cura, ac diligentia in vasis colere. Est & aliud arboris genus, quod tristis cognominatur, propterea, quòd inter omnium arborum flores, qui odorati sunt, ne vnus quidem reperiatur huiusce arboris floribus similis; odore est moschi, qui primo in hortum, in quo colitur, ingressu subinde percipitur, sed vbi quis flores tetigerit quàm ocissimè euanescit, C atque omninò disperditur. Inter pyra præcocia quædam nobis moscatella vulgò vocantur, quia suauissimum moschi odorem spirant, vnum perquam exiguum lauri bacis paulò maius, alterum maius; vtrumque palato gratissimum. Sunt qui Plinio myrapia vocari existiment quasi vnguentaria: Erant enim vnguenta veteribus moschi loco. Neapoli verò vulgò pere moscarelle vocantur, quæ minora sunt, maiora verò moscarellona, hæc Germani moscatellet birn appellare videntur, vel saltem ex hoc genere fuerint; exigua enim esse aiunt, turbinata longitudine vnciam paulò excedentia, colore viridi, atque rubro, sapore iucundissimo, atque aromatico. Si pruni surculi in moscho intingantur, & deinde inserantur fructus inde imbui eo odore, doctissimus Costæus tradit, tradente Ioachimo Camerario. In quibusdam Italiæ locis à consimili cum moscho odore moscatula dicuntur quædam cerasa colore, qui ex nigro rubro, ac viridi mistus videtur, vnde semper immatura apparent, vel maturitati propinqua, duracina etiam nuncupantur. Celebertima etiam illa vitis est inter arbores, quæ nobilissimum illud, & odore, & sapore, Bacchi donum, vinum inquam, nobis subministrat, quod moscatellum vulgò nuncupamus, sunt qui vinum Tobiæ appellant, omnium, quæ Cyprus profert, referente Stephano Monacho, qui ea de Insula D scripsit, optimum, ac delicatissimum; Vua cortice constat duro, calloso, perquam carnosa est, & odore suauissimo, succo dulcissimo, nectareo, aurei coloris: Sunt qui non moscatellas, sed muscarellas dici velint quasi muscarias, quòd à muscis summopere impetantur, atque infestentur, ideoque etiam Plinio apianas vocari credunt ab apibus, quæ & ipsæ hisce maximopere delectantur: sed apianas lana operit, teste Plinio, nostræ nudæ sunt Pontanus dum amicos suos in festiuitatem D. Martini inuitaret, inter cætera quæ eis propinabat vina, moscatellum tanquam præstantissimum celebrat, dum ait:

Moscatum mihi mittat hæc & illa.

Si vina, inquit Manardus, suauem, & iucundum non habeant odorem, arte odor infundendus est, vt si moschum olere cupias rem quandam quæ talem ei odorem inducere possit, imponito, qualis est angelica odorata, atque id genus res aliæ: Plinius quoque author est vina arte reddi odoratissima, odoreque admiranda; Et Paxamus denique sarmenta in aqua, in qua moschus maceratus sit, maceranda præcipit, antequam plantentur, affirmatque vuas producere eiusdem odoris. Inter peregrinos arborum fructus celeberrimus cùm apud medicos, tum apud coquos est, quem nucem myristicam, & moscatam ab odore vocant, quem scilicet in proprio solo dum recens est, egregiè refert.

Viola moscatella. *Lilium conuallium.* *Melo moscatellinus.* *Rosa moscatula.* *Nesrin.* *Nesrin.* *Rosa moscheutos.* *Cyprus Græcorum.* *Ligustrum.* *Arbor tristis.* *Pyra moscatella.* *Myrapia.* *Pruna.* *Cerasa moscatula.* *Vinum moscatellum.* *Vua muscaria & apiana.* *Lib. 1. epist. 1.* *Nux moscata.*

refert. Qui Galeno χρυσοβάλανον, quasi glandem auream nuncupari conijciunt, illis potius af-
Chrysobalanus.
senserim, quàm qui antiquis incognitam fuisse clamitant. Testatur Monardes in India reperiri arborem, cuius ligni cortex odore, saporeque nucem moscatam cinnamomumque suauitate, piper autem acrimonia superet, ideoque lignum aromaticum iure optimo appellari, usum esse ad
Lignum aromaticum.
roborandum potissimùm cor, & ventriculum. In Tolu prouincia intra Carthaginem & Nomen Dei plantam reperiri asserunt, quæ liquorem producat suauissimum odore moschi, Balsamum
Balsamum Tolutanum.
Tolutanum nuncupatum magni fieri ob innumeras, quæ in eo sint facultates. Planta exiguo pino similis est, valde ramosa, folijs siliquæ perpetuò virentibus. Incolæ liquorem collegentes corticem arboris tenerrimum auferunt cultro, cochlearibusque quæ ex nigra cera ibi familiari conficiunt, excipiunt, & in vasa recondunt, color ei ruber ad aureum vergens, substantia inter densum, & liquidum media, glutinosus, & cuique rei facilè adhærescens, sapore est dulci, gratoque, qui, non vt alia balsamorum genera nauseam moueat, odor ei suauissimus, tantusque, vt si in secretiori aliquo loco abscondatur, seipsum prodat. Si quis volam manus eo illinat, is non aliter quàm si iasmino Cataloniæ, quod moschum similiter redolet, oblitus foret, delicatissimo odore fragrabit. Peculiaris eius aduersus articulorum, iuncturarumque vulnera celebratur facultas, non enim ea tantùm curare, sed etiam, ne motu priuentur, præstare traditur. Inter animantia malachia, siue mollia nuncupata recentiores Græcis quoddam μοσχίτην à moschi odore appellari tradunt, sed & Itali muscardinum, & muscarolum vocitant. Et viuum hoc animal, & mortuum moschi odorem
Moscardinus.
refert, ideoque inter vestes à nonnullis retineri solet. Venerem, quibus ea consopita est, ciet, non aliter atque ipse moschus, & in vteri suffocationibus præsentaneo est remedio cùm per se in fomentis, tum in pessis inditus. Veteres ἑλεδώνην, βολιταίναν, & ὀζαίναν & ὀσμυλὴν ab odore nuncu-
Eledone.
pant. In montibus plumbitij Vmbriæ auis quædam vulgò muscardo nuncupata capitur. Cæterùm nunquid ita à moscho dicta fuerit, huc vsque non intellexi, suprà nihilominus annotaui mo-
Auis muscardo.
schum natiuum auis cuiusdam excremento adulterari. Est in serpentum genere bissa angela vulgò nuncupatus serpens, serpens Aesculapij creditus, qui non solùm moschum redolet, verùm etiã
Serpens Aesculapij.
loca, in quibus latuit, eodem odore imbuit. Reperitur & in Cypro Cusso patria voce dictus ser-
Cusso serpens.
pens, venenosus, amplo capite, exosse corpore: agnum, capramve integram deuorans, & mox membra sua arboribus affricans, deuorata excutiens ossa: moriturum moschi odore fragrare referunt. Non desunt, qui aspidem surdum vocent, quod altero mense surdus, altero sit cæcus. In Xanagara prouincia à viuentibus adhuc crocodilis tam suauis relinquitur odor, vt moschum suauitate sua superet. Regnum præterea Chinæ animalia generat magnitudine canum, quæ moschum producunt. Incolas aiunt ea occidere, atque sepelire, ut sic putrefactorum carnem sanguinemque in puluerem redigant, aiuntque & alia in India generari animalia moschi planè odore, quibusque
Mus muscardinus.
hic adulteretur. Reperitur & in Italia muris quoddam genus moscardino uulgò nuncupatum, & ab auellanis nucibus mus auellanarum, siue ut Albertus loquitur, Corilinus. Caudam habet hirtam, longiusculam gliris ferè more. Bina eius obseruari genera, maius unum, & minus alterum, maius murium nostrorum domesticorum, quos rattos uocamus, magnitudinis est, ideoque sorex etiam quibusdam nuncupatum, minus magnitudine minoris muris, idque duplex, unum odore moschi, alterum ἄοσμον, seu inodorum. De utroque in murium historia. Sed & communium murium excrementum moschum nonnunquam olere Ruellius, alijque profitentur, eoque mo-
Muris excrementum.
schum adulterari. Est denique in leporum genere, qui moschia appellatur, cuius uestigia tanto spirant odore, ut canes, dum ea uestigia persequuntur, in furorem agantur. Vt interim multa præ-
Lepus moschia dictus.
teream mustelarum genera Iltissum, martes, furones, rossolas atque alia, quorum excrementis moschus adulteratur. Fætent ea primùm, pòst olent suauissimè.

VSVS MEDICVS. VSVS ALII. Nocumenta.

Mosci dignitas.
Temperamentum.

MOSCHVS, inquit Cardanus, omnem rem ad hanc usque diem cognitam magnitudine, & suauitate uincit, & exuperat. Et Constantinus principalem ei inter aromata dignationem attribuit. De temperamento haud omnes similiter statuunt: Auicenna calidum ait, & siccum, sed sicciorem ait, quam calidiorem secundum quosdam, & subtilium partium. Mesarugie calfacere, & siccare scribit in secundo gradu: Auerroes calfacere, & siccare in fine secundi gradus. Alchalahamen calidum ait in secundo, siccum in tertio. Symeon Sethi, Constantinus, & Mesaha in tertio calfacere, & siccare in-

quiunt,

A quiunt, & tenuium eſſe partium. Ex recentioribus Braſauolus calefacere ait, idque inſigniter, & intro ſumptum, & ſi applicetur quoque: Nec non manifeſtè exſiccare: Siccare quidem cum etiam colligi: odor enim in ſicco, inquit, fundatur, teſte Ariſtotele: Sed nos multas partes humidas ab eo non remouemus, & humiditas eius valde craſſa eſt. Sic Braſauolus. Apparet autem variare authores in aſſignatione temperamenti, propterea, quòd diuerſimodè corrumpitur, atq; vitiatur. Hieronymus Mercurialis agens de natura, & differentia odoris, oſtendenſque ex eo inconſtans haberi iudicium, quia ſæpe contingit, vt in re praua odor ſit bonus, adducit in exemplum ipſum moſchum: Moſchus, inquit, vt noſtis, eſt odoratiſſimus omnium corporum, veruntamen exiſtimo ego venenum eſſe, ſi vt medicamentum intus capiatur, adductus hac ratione, quoniam moſchus, quando nondum eſt adulteratus, ſed ſyncerus, ſi naribus apponatur, ſtatim prolicit ſanguinem; quare ſi moſchus adhiberetur in corpore eo modo, quo dantur alia medicamenta, ſum ego huius ſententiæ, quod traheret ſanguinem; Neque enim abſurdum eſt, vt aliàs docui ex Galeno, reperiri medicamenta, quæ ſua facultate ſanguinem trahunt: quanquam moſchum non facultate familiari & propria ſanguinem prolicere exiſtimo, ſed vi quadam inſigni, qua pollet in

De temperamenta cur diuerſimode ſentiatur.

Lib. 1. c. 15. de compoſit. med.

B aperiendo vaſa, vel ob tenuitatem, & acrimoniam ſubſtantię. Tantum Mercurialis, cui certè oſtendendum erat odoris vehementiam tenuitatemque, cùm intra corpus ſumptus eſt moſchus, minimè frangi: vehementię enim odoris, tenuitatique eximiæ vis eliciendi ſanguinem è naribus attribuitur à cæteris. Exigua portio maximæ eſt efficaciæ, quamobrem parcè admodum medicamentis adijci ſolet. Non conteritur, ſed diſſoluitur in aqua roſarum. Doſin eius aliqui quatuor, aut quinque ad ſummum grana faciunt. Conſtantinus per hyemem ſenibus potiſſimùm conuenire ſcribit. Vis ei ſecundum Platearium ſoluendi, & conſumendi. Odore ſuo aromatico vires, & ſpiritus omnes corporis corroborat, idque vt ait Symeon Sethi momento propter partium eius tenuitatem, quæ tametſi illico penetret, durat tamen, inquit, diutius, nec tam citò diſſoluitur, quàm alij odores. Teſte eodem imbecillas particulas confirmat, plerique etiam ſpiritus inſtaurare aſſerunt, & ob id compoſitionibus multis analepticis miſceri: Equidē Aetius medicamento purganti ex hermodactylis moſchum addit, reſtaurandi nimirum cauſa particulas vi pharmacorum debilitatas. Sed & illis qui lipothymian, hoc eſt, animi deliquium patiuntur, quique vires reſolutas habent, idem Symeon vtilem eſſe profitetur. Et Auerroes contra quamuis ſyncopen eſſe re-

Doſis.

Lib. 12. cap. 46.

C medio ait. Platearius inquit, contra ſyncopen, & totius corporis debilitatem, ſiue ea ſit vel vitio capitis, vel hepatis; & contra ſtomachi dolorem ex frigiditate moſchum ſimpliciter ex vino præberi quinque ad ſummum granorum pondere. Cæterùm non ſolùm potus cor, & reliqua viſcera roborat, verùm etiam extrà adhibitus, vt Aben Meſuai docet. Auicenna, & Auerrhoes cordis robur, & lætitiam promouere aſſerunt, inſigni ad hoc ipſum facultate. Cæterùm Symeon facere quidem, ait, ad cardiacos; ipſum enim cor confirmare, & corroborare, ſed pallore corpus inficere. Addit Auicenna tremorem etiam cordis ſanare, cerebrum item temperatum roborare. Iuuat & caput frigidum, ſed lædit calidum: calefacit cerebrum, & deſiccat, idemque corroborat cùm fiunt ſternutationes cum eo vt Atabari, & Meſarugie ſcribunt; Et vt Conſtantinus ait, ſternutationes de eodem paralyſi ſunt remedio. Apud Auicennam legimus caputpurgium ex moſcho, cùm croco, & pauca camphora remedium eſſe ſodæ frigidæ, ideſt, capitis dolori, moſchumque etiam per ſe propter vim reſoluendi, confirmandique. Meſarugie verò hoc nòn ſimpliciter de ſoda, ſed de veteri tradit, quam nimia comitetur humiditas. Medetur item corporis ſtupefactioni, & ſurditati. Melancholiam abigit, timoremque melancholicum pellit, & animoſos facit, vt Conſtantinus

D ait. Idem necnon etiam Auicenna miſcent collyrijs, & aridis medicamentis ocularibus; abſtergere enim aiunt albuginem ſubtilem, & noxium humorem deſiccare, & roborare oculos. Authore Rhaſi opitulatur nauſeæ, & appetitum reſtituit. Craſſos præterea inteſtinorum flatus reſoluit, teſte Auerrhoe, & contra ſuffocationem ex utero ſubuenit. Vt menſes educantur, & conceptus frigida cauſa impeditus promoueatur, Platearius moſchum cum tryphera magna ſupponi aſſerit; peſſum etiam factum ex ſtyrace calamita, ambra, & moſcho non parum ualere. Idem etiam præſtare ſuppoſitam lauam Xylinam oleo muſcelino madentem, in quo reſolutus fuerit moſchus. Eſſe in eodem moſcho humiditatem quandam uulgò fertur, qua coitum excitet, ideoque coli illini, mirificèque mulieres in uenerem proritare, quam ob cauſam nonnulli diaſatyrio nuncupato medicamento moſchum adijciunt. Auicenna agens de napello, & eius cura moſchum ſcribit eſſe theriacam omnium uenenorum, & propriè napelli; Et rurſus in libro de uiribus cordis tractat. 2. cap. 3. moſchus, inquit, eſt nubiliorum theriaca contra napellum, & genera eius, & cornu ſpicæ & reprimitur caliditas eius cum caphura, & ſiccitas cum oleis humidis, ſicut cum oleo uiolaceo, & roſaceo. Cornu ſpicæ Santes Ardoynus prout ex authorum mentibus potuit intelligere, fructus eſt, ſeu additamentum quoddam naſcens in quadam ſpecie ſpicæ horribilis odoris. Tempore peſtilentiæ

4. can. fen. 6. t. de napello.

Lib. 3. de uenen. cap. 2.

Cornu ſpica quid.

ſtilentiæ

ſtilentiæ pleriq; recentiores medici, quorum de peſte ſcripta extant, pilas præſcribere ſolent odore moſchi imbutas, quę cùm diuerſimodè ex diuerſis alijs rebus odoratis componantur, pro cuiuſlibet arbitrio, lectorem ad eorum ſcripta remittam. Aetius ſuffumigio moſchato ſcrupulos quatuor moſchi admiſcet, ſequentibuſque aliquot alijs ſuffumigijs, & regijs, & in Eccleſia receptis, vt Nicolaus Myrepſus quoque in capite de ſuffimentis. Sed ex Aetio vnum adſcribam è capite ſequenti. Suffumigij regij confectio; ſtyracis calamitæ libram vnam, ligni aloes vncias ſex, ambræ vnciam vnam, moſchi ſcrupulos quatuor, miſce. Alij ligni aloes vncias quatuor cæteris admiſcent, adduntque ſucci roſarum quod ſufficit. Huic ſimile eſt ſuffimentum Nicolai Myrepſi numero tertium, quod ad ſyncopen, & imbecillitatem cordis inſcribitur: Et aliptæ moſchitæ compoſitio hodieque in vſu: item galliæ moſchatæ apud Meſuen inter trochiſcos: vbi & galliæ alephanginæ, & ſebelliæ, & magnæ ſiue regali moſchum admiſcet. Harum compoſitiones aliquot etiam Serapio præſcribit, & Auicenna. Aquis odoriferis, quæ in chymiſtarum fornacibus, aut balneo Mariæ, vt vocant, parari ſolent, vt aquæ roſaceæ ſimplici pro ditioribus nonnihil moſchi ſimiliumque quidam adijciunt &c. Iſtiuſmodi aliquot egregios liquores deſcribit Andreas Furnerius libri gallicè editi de humanæ naturæ decoratione parte ſecunda, quæ eſt de ornatu muliebri, & ſmegmatis, ſiue ſaponis moſchati compoſitionem docet, & oleorum quorundam moſchatorum. Sed & Baptiſta Porta iſtiuſmodi ſmegmatis compoſitionem docet in hæc verba: Adeps hircinus purgetur hoc modo. Bulliat lixiuium in aheno ſuper ignem cum corticibus citreorum, in eo adeps elixetur per horam, excola per linteum in frigidam, & purgabitur. Lixiuium fiat ex cinere cerri duab. partibus, calcis una, aluminis catini dimidia, miſce, & ligneum catinum reple, infra ſint duo foramina, paleis operta, adhibe aquam, vt tribus digitis ſupereminea t, & per inferiora excoletur foramina, exceptam aquam denuò adde, & idem opus repetas, ſic ter, quater donec ſalſilaginem recipiat aqua: has omnes ſeparatim adſeruato, & primæ ſecundam, & tertiam tantiſper adde, donec in ea recens ouum ſupernarct: nam ſi ſubſidet, & peſſum ibit, lenta erit, tunc de prima adde, ſi ſupernatat, & extremam ſuperficiem aquæ æquabit, adde de ſecunda, & tertia, donec deſcendat, vt vix ſuprema eius ſuperficies appareat. Vicenę huius aquæ libræ feruea nt aheno, addes adipis duas, mox excolabis in conchas lati fundi, & æſtiuo ſoli expone, quotidiè ſæpiſſimè remiſcendo. Vbi indurucrit ex ea paſtillos effinge, & ſeruato, odores ita addendo. Smegmatis libras binas in labellum, inde roſacea aqua remiſcendo lignea rude, vt teneſcat, vbi quieſcendo indurucrit, nouam aquam affunde, & ſoli appone, idque denis diebus facies, mox cape moſchi ſemidrachmam, zibetti minus, cinnamomi tantundem optimè contuſi, & remiſceto, & ſi roſę puluerem addideris, iucundius halat. Poſt nares conſule, ſi ſegniùs halat, odores adde, ſi acutiùs, ſaponem. Docet idem Porta quo vaſe commodiùs artificioque, & opere è moſcho, ambra, & zibetto pretioſiſſimum oleum extrahatur: nam adeo ſunt tenuiſſimæ ſubſtantiæ vt vix tantillum caloris ſuſtinere poſſint, quin totam molem fœdiſſimo, teterrimoque combuſtionis nidore inficiant. Monachi in Meſuen moſchum, galliam, & ſimilia decoqui non debere monent cum alijs medicamentis, ſed cum exigua parte decocti miſceri, & ſic reliquis affundi. Aliqui moſchum in lana xylina ponunt in aliquo vaſe, & colo infuſam decoctionem paulatim ſic per lanam tranſmittunt, vt ijdem tradunt, ſed neque conteri debere aiunt, verùm in liquore roſaceo, aliove ſolutum cæteris medicamentis miſceri, vel alia quadam artificioſa ratione. Aetius prætcrea vnguenta quædam, & olea moſchata, id eſt, moſchum odoramentum recipiẽtia deſcribit, & orbiculos rotundos odoratos, qui & alia quædam odorata, & moſchum accipiunt, parare docet, ac eoſdem acu perforatos traiecto funiculo collo necti ſcribit. Iſtiuſmodi orbiculi (vulgus perfumos vocat) hodieque apud nos inter mulierum ornamenta haud poſtremum locum obtinent, appareteque inde inuentos eſſe, quoniam moſchi odor vt præeitauimus, ad venerem quàm maximè inuitat, quare in maximo quoque luxu eſt vſus, circa veſtes eiuſdem odore imbuendas eorum, qui vel amant, vel aliter molles, & delicatuli ſunt, vel ſuas oſtentare opes volunt, vel vt aerem inſalubrem, aut fœtidum caueant, vel ſuos denique animæ aut aliunde graues halitus emendent. Placet ex eodem in tragematis oris commendatio. Muſcardinas vulgò vocant pharmacopolæ ſaccharum aqua roſacea moſchata irrigatũ, & in minutorũ ſeminũ formam criſpa ſuperficie redactum. Fiunt autem præcipuè ad oris, & halitus cõmendationem. Ipſe autem etiam moſchus ad virus axillarum, hircum vocari diximus, illinitur, & diligenter fricatur. Sunt tamen, vt matronæ Venetæ quibus ille odor diſplicet, imò verò quibuſdam mulieribus moſchi odor vteri pręfocationem affert, additque Braſauolus, quibuſdam ita ingratum eſſe, vt inde capitis dolorem, aut etiam morbum attonitum incurrant. Olaus Magnus author eſt, Succos cætera erga peregrinos valdè humanos eſſe, odiſſe tamen hoſpites, qui graues odores, vt moſchum, zibettum, & ſimiles ſecum in veſtibus, aut ſarcinis deferunt, quia fœminæ, inquit, abortiunt eo odore hauſto, & ob tales odores peregrinos incolis

ſæpe-

Lib. 16. cap. 133.

Suffumigiũ regium.

Lib. 11. Magiæ natur. cap. 7.

Smegma moſcatum.

Lib. 16. cap. 116.

Vnguenta moſcata.

Lib. 16. cap. 13. & 14.

A suspecti fiunt ne sint proditores regni, vnde non rarò vnguentis, & odoribus delibutos viatores præcipuè Russos, Moschos, atque Danos à rusticis Suecis tanquam virus olentes, fustibus cædi contingit, quia displicet ille odor.

DE CAPRA SIVE HIRCO Bezaartico. Cap. XXI.

ETSI Andreas Bellunensis,(vt citat Nicolaus Monardes) in libro, quem de lapidibus inscripsit ex Tipthasi Arabe profiteatur, lapidem bezaar nuncupatum metallicum esse, eademque ratione ex suis erui venis, qua reliqui solent lapides, adamantes, rubini, smaragdi, achates, eiusdemque sententiæ, referenre eodem, fit Serapio eùm de hoc lapide verba faciens ait; *Vena huius lapidis reperitur in Syria, India, & orientalibus regionibus*(latinus mei Serapionis textus ex interpretatione Nicolai Mutoni medici Mediolanensis, nulla facta venæ mentione, simpliciter habet, *inuenitur maximè in Syria, India, & oriente)* erroneam tamen eam esse opinionem, animalia quædam Indorum venatorum diligentia capta, è quibus extrahi hoc lapidis genus dicitur, manifestò experimento euincere tradunt, de quorum tamen forma non satis clarè, nec eodem modo omnes referunt. Arabes, vt idem Monardes annotauit, in ceruis eum nasci crediderũt, sed secus se rem habere asserit; etenim testimonio eorum, qui ex illa regione, vbi bezaarticum animal reperitur, rediere animal conspexere, constare cerui esse magnitudine, eiusdemque quodammodo forma, binis duntaxat cornibus præditum, latis & in extremo mucronatis, atq; in dorsum valde recuruis: pilis breuibus cineracei coloris, cui tamen immixta sit ruffedo, in ijsdem tamen montibus aliorum etiam colorum reperiri. Indos vel telis vel retibus, vel decipulis illa uenari, & mactare, ea autem adeo ferocia esse, vt interdum Indos ipsos etiam occidant, agilia præterea, & ad saltum prona esse: in antris uiuere, gregatim ire, uocem gemebundam edere, ipsos uerò Indos diligentes in eorum esse uenatione ob ingens lucrum, quo Lusitani mercatores illic negotiantes, lapides redimunt. Dum hæc scriberet, C animal quoddam iuisse uisum, in quo omnes enumeratæ notæ elucerent. Id ex remotis regionibus per Africam generoso archidiacono Nebiensi delatum, inquit, fuerat magnitudine cerui, ceruino item capite, & ore, agile instar cerui, pilis, coloreque eiusdem, sed corporis forma capram referens: nam magno hirco simile erat, hircinisque pedibus, cornibus item binis in dorsum reflexis in extremo contortis, ut hircina uiderentur, cætera ceruum referebat. Illud autem ualde, inquit, admirandum fuit, quòd ex turri se præcipitans, in cornua caderet sine ulla corporis læsione, aut noxa, perinde subsaltans, atq; resiliens, ut pila solet uento repleta. Vescitur herbis, leguminibus, pane, omnibusque, qui præbentur, cibis. Animal est robustum, ferreaque catena uincitur, omnes alios funes erodendo perstringens. Idem Monardes in libello, quem priuatim de hoc lapide, & scorzonera herba euulgauit, cùm accepisse se ab illis dixisset, qui ex orientali India redierant, Sinarumque regionem superarant, in India supra Gangem certis montibus Sinarum regioni uicinis, animalia ceruis ualde similia reperiri, tum magnitudine, tum agilitate, alijsque notis, exceptis quibusdam, quibus cum capris magis conueniant, ut cornibus, quæ ueluti capræ in dorsum reflexa habent, & corporis forma, unde nomen illis inditum sit caprarum montanarum, subdit, D commodius ceruocapras uocari posse, propter partes, quas cum utrisque communes obtinent. Quæ res me aliquãdo mouit, ut hoc animal Græcis τραγέλαφον uocari existimarim, sed cùm rem diligentius examinarem, differre inuicem facilè animaduerti. Garzias ab horto hoc bezaarticum animal hirci etiam genus esse restatur, & Persica lingua pasan appellari, ruffi aut alterius esse coloris(aitque ruffum, & prægrande Goæ se uidisse) mediocri altitudine. Acosta denique animalia inquit esse hirco ferè similia, arietis prægrandis magnitudine, colore ruffo, agilia, acutissimi auditus, & à Persis pasan nuncupati. Clusius in notis suis ad Garziam cornu huius, ut putat, animantis integrum expressit, cæterum hoc rotundum, non latum, quale Monardes ei tribuit, est, nigri coloris, incuruum, inferna, & crassiore parte, qua capiti adhærserat, cauum (qua nota, quotannis non decidere, coniecturam faciebat) foris inæquale, multis tuberculis obsitum instar ferè cornu ceruini, superna parte leuius, & in obtusum mucronem desinens. (Et talia planè etiam cornua habet animal hoc loco expressum, & mihi pro genuina bezaartica capra missum, quòd & alius eruditus credidit, qui & istiusmodi appinctum cornu capræ bezoarticæ affirmabat.) Nascitur hoc animal non solùm in Persia Corasone, Indiaque orientali & nonnullis Malacæ locis, & in insula, quæ à uaccis nomen sumpsit, haud procul à promontorio Comorim, uerùm etiam in India

Bezaar an fossilis.

Bezaar ex quibus animantibus extrahatur.

Ceruicapra.

occi-

occidentali, referente Petro de Oſma in epiſtola ad Monardem, ut citat Acoſta: & Fragoſus in sua rapſodia refert Aluarum Mendez D. Iacobi Commendatorem ſibi affirmaſse, proprijs ſeſe manibus in Arabia ex capris quibuſdam hunc lapidem extraxiſse, atque hęc paucula ſunt, quæ de hoc animali obſeruaui, nunc de lapide dicamus.

F

G

H

DE LAPIDE BEZOAR.
Caput XXII.

SYNONYMA. ETYMOLOGIA.

DE hoc lapide, sicut & de ipso animali nulla quod equidem nouerim apud Latinos & Græcos mentio extat. Arabibus eum debemus, & quibusdam neotericis, vnde horum tantummodo authoritate vtemur. Arabes itaque hager bezahar, Persæ, atque Indi bazar, officinæ lapidem bezaar nuncupant. Cæterùm sunt, qui pazar rectius vocandum esse volunt, propterea quod animal ipsum, ex quo habetur, Arabibus, Persis, & Cotosinæ incolis pazan vocetur: suntque qui ab eximia aduersus venena facultate nomen ipsum deriuantes belzoar, nõ bezaar, vel pazar pronunciandum esse volunt, quasi lapidem dicas venenis dominantem, cum sit bel apud Hebræos dominus, zaar verò venenum. Vtcunque est cætera medicamenta alexiteria, siue venenis resistentia hinc bezaartica vulgò nuncupantur, belzaartica fortasse rectius nuncupanda. Quamobrem cùm istiusmodi remedia Græcis vocentur, vel alexiteria, vel alexipharmaca, lapis quoque iste non abs re, λίθος ἀλεξιφάρμακος nuncupabitur, latinè lapis liberans à venenis, seu lapis theriacalis.

Pazar. *Belzoar.* *Lapis theriacalis.*

ORTVS.

Lib. 8 c. 9.

DE ortu huius lapidis nō omnes vno eodemq; modo referunt. Andream enim Bellunenſem, haud rectè metallicum eſſe voluiſſe ſuprà indicatum eſt, reueraque ex hirci quodam genere ceruo non abſimili haberi. Cæterùm de generationis in hoc animante modo, quaq; in corporis parte generetur, alij aliter ſentiunt. Monardes teſtatur Arabum eſſe ſentētiam ceruos (quòd ſcribit Plinius) ſpeluncas, in quibus obuerſantur ſerpentes, inquirere, halituq; elicere, atq; deuorare, vel vt ab ægritudine ſeſe liberēt, vel vt reiuueneſcant, ijs autem deuoratis bezaarticum lapidem hac ratione generari, ſaturos ſcilicet feſtinanter ad loca aquoſa accurrere, totoſq; ſe aquę immergere, vt eius frigiditate ingēs ille calor, quē ex deuoratis ſerpentibus concepere, temperetur, ibiq; nihil bibendo perſeuerare, donec tandem calor ipſe euanuerit: quo tēpore, dum illic diutius hærent, lapidem in angulis oculorū generari, qui exinde egreſſis in medicum vſum colligatur. Se verò ab illis, qui ex orientali India redierant, quiq; Sinarum regionem ſuperarant, huius rei veritatem diligenter ſciſcitatum eſſe, eamque ſe habere ſic: In India ſupra Gangen, certis montibus Sinarū regioni vicinis ceruicapras (quas ſuprà diximus) eadem quidem agere, quæ Plinius de ceruis ſcripſit. Cæterùm aqua egreſſas, multas inſignium facultatū herbas per arua depaſcere, quas naturali inſtinctu venenis reſiſtere agnoſcūt, eaq; ratione naturalis caloris beneficio ex veneno ab illis deuorato, & depaſtis herbis virtute quadam ſpecifica infuſa generationis tēpore in internis ipſius animantis partibus, & alijs cauitatibus magnos, paruoſq; iſtiuſmodi lapides generare, inter alia medicamēta venenis aduerſantia nobis hactenus cognita, maximæ admirationis, & efficaciæ. Iā verò partes in quibus generatur pretioſiſſimus iſte lapis, alij alias recenſent. Garzias in ventriculo naſci tradit: Acoſta item: Sed Fragoſus in ſua rapſodia teſtatur Aluarum Mendez Commendatorē D. Iacobi ſibi affirmaſſe ex autopſia, quod ſæpe viderit in Arabia ex quarundam cāprarum renibus extrahi, nec aliter in earum renibus naſci, quàm calculi ſolent in humanis renibus. Rabbi verò Moyſes Aegyptius, natione tamen Hiſpanus medicus peritiſſimus in opere, quod de venenis conſcripſit aſſerit, referente Monarde, hunc lapidem in fellis veſica procreari, quod rationi valde conſonum ipſe putat, quandoquidem in multorum aliorum animātium felle lapides generari videmus. Ipſe verò interim Monardes etiam teſtatur ex interioribus inteſtinis, alijſque cauis corporis partibus educi; primum verò horum lapidum obſeruatorem ſibi ſignificaſſe, obſeruaſſe ſe gigni eos in receptaculo quodam faſciæ modo confecto, & villoſa carne conſtante duorum palmorum longitudine, & trium ferè vnciarum latitudine ipſi ventriculo parti interiore adhærente, alios alijs maiores, & quodam ordine diſpoſitos vti nodos veſtem anteriore parte claudentes.

In qua parte generetur.

Tractatu t. cap. 4.

FORMA. ADVLTERATIO.

OBSERVANDVM non omnes lapides, qui paſſim pro bezaarticis oſtenduntur, ſynceros eſſe, ac genuinos: imò verò paucilſimos ad nos genuinos adferri, vel inde affirmari poterit, quòd tāta apud indigenas eorum eſt æſtimatio, vt vulgò dicere ſoleant: Licet Deus omnia in hominū vtilitatē procrearit, hos tamē in principum duntaxat, & nobili ſtemmate genitorū vſum generauerit. Teſtatur Acoſta ſe mū ſe aliquando lapidem habuiſſe, qui in Luſitaniā delatus ſexaginta quatuor Luſitanicis (ij Vngaricis æquipollent) venerit, cùm tamen aliquanto pluris in India emptus fuiſſet. Sed & Garzias teſtatur omnes nunc ad eius regionis, in qua generantur, regē deferri, nec ſine maxima difficultate, & ſumptibus obtineri. Ad hæc Monardes tam multos adulterinos inueniri affirmat, vt de centum vix denos legitimos ſit inuenire: Et Cluſius denique in notis ad Garziam ſcribit aliquando venales haberi Vlyſſipone alia, atque alia forma, eoſque licet magno æſtiment mercatores, ea tamen conditione vendere nolle, vt periculum vti legitimi ſit, faciat emptor. Neq; nouum eſt, aut noſtræ ætatis inuentum huius generis lapides adulterare, nam & Serapio author eſt ſuis tēporibus deprehēſos fuiſſe adulterinos: eius verba ſunt: *Iſtorum Lapidum nullam facultatem aduerſus venena obtinent, vt legitimi.* Vtiliſſimum itaque Chriſtianæ Reipublicæ fuerit ſigna docere, quibus genuini ab adulterinis dignoſcantur. Mauritani, teſte Garzia, hoſce empturi vel vendituri lapides ſpiritu inflant: Si aer permeet, adulterini indicium eſſe aiunt: Cluſius verò in ſuis ſcholijs periculū ſynceritatis hoc modo fieri tradit: Ducitur cum aqua filum per toxicum (herba baleſtra vocant) deinde per canis, aut alterius animalculi pedem tranſmittitur acus, atque filum relinquitur in vulnere.

Bezaaris prærogatiua.

Genuinum rariſſimè haberi.

Adulterati vt à genuinis diſtinguantur.

Canis

A Canis illico ea symptomata incipit habere, quæ comitari solent eos, qui toxicum biberunt. Cùm planè concidit canis, atq; desperatus videtur, tũ puluerem ab eo lapide abrasum, & aqua dilutum cani in os inijciunt. Si auxilium senserit canis, legitimi probatio est; Sin minus, adulterinum censent. Potest verò etiam adulterium cognosci in fracto lapide, id quod fusiùs docet Monardes his verbis: Omnes legitimi ex laminis, seu corticibus inuicẽ amplectentibus, miroq; artificio compositis perinde, ac cæparum bulbi constant, suntq; istæ laminæ adeo læues, & splendentes vt singulę magna ex parte expolitæ videantur, imò sublata exteriori lamina, quæ subest multo splendidior conspiciatur, ex qua nota legitimus esse deprehenditur. Cuius notæ periculũ facere volens, in eo inquit, quem possideo, illi externam laminam ademi, & proximè subsequentem splendidiorẽ esse animaduerti: Sunt verò istæ laminæ, vel crassiores, vel tenuiores secundum lapidum magnitudinem. Tener est lapis iste, & alabastri instar radi potest, atq; si diutius in aqua hæserit, dissoluitur. Internè neq; cor habet, neq; corpus, supra quod cõpositus sit, sed concauus, & plenus puluere eiusdem cum lapide substantiæ, maiorisq; etiam quam ille efficaciæ. Itaq; primaria, & præcipuè nota est lapidem esse legitimum, si eum puluerem contineat, quia adulterini eo carent. Duabus ita,

B que dictis notis legitimus ab adulterini dinoscitur, si videlicet læuibus, atq; expolitis laminis cõstet, pulueremq; internè contineat, quia adulterini neutrum habent. Nam quendam confringi vidi ad obseruandum an legitimus esset, sed in centro repertum granum, aut semen quoddam, supra quod Indus impostor lapidem formarat. Addit deniq. Guidonem de Lauaretis, qui vniuersum orbem circumiuit, & in Sinarum regione versatus est, sibi retulisse Indos reperiri, qui ex massa quadam ipsis tantùm cognita adulterinos conficerent; Verùm binas illas notas imitari nunquam potuisse laminas, & puluerem. Huc vsque Monardes. Inuenire tamen etiam in multorum est meditullio aliquid herbæ siccæ simile, aut velut paleolam quandam, supra quam lapidem in ventriculo efformari Garzias, tum ex ipsa autopsia se didicisse, & à viris fide dignis accepisse, omnesque qui in Persia generantur simili modo supra paleolam efformari attestatur, & talem denique Carolus Clusius depingit. Obseruandum itidem magnam esse horum natiuorum lapidum diuersitatem, alij enim alijs solidiores sunt, alij pluribus, alij paucioribus tunicis vestiti. Alij vsque ad centrum continui; In quorundam meditullio, vt dictum est ceu puluis quidam, in alijs quid vel paleæ, vel siccæ herbæ simile continetur. Forma alijs rotunda, vti auellanæ, alijs oblon-

Quomodo adulterentur.

Natiuorum diuersitas.

C gior instar ossiculorum dactylorum, alijs non absimilis ouo columbarum. Vnum se habuisse tradit Monardes, qui hœdi renem perfectè referebat, alij triangulares sunt, alij vna parte sessiles, altera gibbi ad instar castanearum. Omnes autem vtraque parte obtusi, nulli mucronati, vt idem Monardes testatur. Plurimi ex viridi nigricant, nonnullis color obscurior est, alij dilutiùs virent, aliqui etiam flauescunt, alij spadicei sunt, fuluescunt alij: plerique etiam colore sunt (inquit idem Monardes) felini, hoc est, vt ipse exponit, venis illis præditi, quibus distincti feles algaliam (Ciuettam interpretatur Clusius, idest, zibettum) excernentes saturi scilicet ceracei. Rhasis scribit lapidem bezaar, quem ipse vidit, vergisse ad citrinitatem, & albedinem vini splendore. Alij alijs rursus leuiores sunt, licet eiusdem magnitudinis; sunt qui dimidiam tantum drachmam, sunt qui drachmas aliquot, imò duodecim, quindecimve pendant, quales se vidisse profitetur Acosta, esseque qui adhuc maiores reperiri testentur. Ternos eiusmodi lapides se habere tradit Clusius in scholijs ad Monarden, oui ferè passerini magnitudine, qui dimidiam circiter drachmam pendebant. Franciscum verò Drake alios adseruasse, qui binas, aut plures drachmas penderent. Cùm verò Londino Antuerpiam redijsset, longè maiores à clarissimo vi-

D ro Benedicto Ariomontano amicis missos videre sibi contigisse. Accepisse enim Abrahamum Ortelium, qui quinque propemodum drachmas pendebat: Plantinum uerò binos, alterum renis ueruecini forma, & propemodum magnitudine, non cum quidem integrum, sed extrema parte confractum, & laminarum situm ostendentem, atque in meditullio veluti festucæ fragmentum continentem, qui unciæ unius cum semisse, cum integer erat, pondere, inquit, fuisse potuit: Alterum compressa (qua parte uentriculo hæsit) forma, sensim deinde in tuber assurgente è multis etiam laminis, seu tunicis cùm crassioribus, tum tenuioribus contextum, duas uncias cum drachmis duabus, & semisse pendentem. Postremò Dominum Ludouicum Peresium unum habuisse columellæ duas uncias longæ forma, uncialis cum semisse, aut maioris ponderis, eoque maiorem priùs accepisse oui gallinacei, inquit, ut referebant magnitudine. Cùm autem genuini omnes in summo habeantur pretio, alij tamen alijs pretiosiores, atq; efficaciores habentur. Occidentalibus orientales longè præferuntur, & ex his magni, qui rariores sunt, ab earum regionum illustribus uiris expetuntur: quò enim sunt maiores, eò maioris esse facultatis sibi persuadent, ut testatur Garzias, addens uenatores ibi adeò esse peritos, atque exercitatos, ut quænam animalia maiores lapides continent, solo possint iudicare intuitu, uulgòq; ferti

Pretiosiores qui.

ea animalia in quorum ventriculis maiores lapides latent, minus mobilia, agiliaque eſſe, ſed lenta, ſubtriſtiaque apparere. Idem author eſt Mauritanos ita dexteros eſſe, vt facilè qua in regione nati ſint ſinguli lapides, diſcernere, & dijudicare poſſint. Cæterum etiam notandum exiſtit in ſelectiſſimis hiſce lapidibus, vt ex animalibus eximantur, quæ in locis montanis degunt: nam qui ex ijs habentur, quæ degunt in planis, plane inefficaces ſunt, & nullius in medicina vſus, propterea quod, vt inquit Monardes, non nutriuntur ſalutiferis illis herbis, è quarum ſucco ruminatione concreto generantur.

VSVS IN MEDICINA.

Venena, & morſus, & ictus veneno ſos curat.

MIRVM lectori eſſe non debet, ſi in tanto lapis hic habeatur pretio, cùm ſint præſtantiſſimæ eius facultates, & in medicina vſus. Commendatur autem præ cæteris tam ab Arabibus, quàm à neotericis Latinis aduerſus omne genus veneni, omniumque virulentorum animantium morſus, atque ictus: nam vt Serapio tradit radicem, & malignam veneni cuiuſcunq; qualitatis quantitatem corporibus impreſſam extinguit, prorſusque tollit. Propinat autem in pollinem redactum addens tamen ijſdem pollere viribus ſiue ſorbeatur, ſiue ore retineatur: ſumptum enim ſudorem prouocare, & venenum ad exteriores corporis partes expellere: addit inſuper ſi quis nudæ corporis particulæ applicatum geſtet, nec à veneno, nec à perniciosa alia re offendi, quoniam propria, inquit, facultate quouis modo corpori applicatus veneni vim arcet, & eo infectos ſanat, id non modò in illis præſtare, qui venenum hauſerunt, ſed quibus etiam vel in ſtapede, veſte, epiſtola, aut quauis alia re, poſitum fuerit. Puluerem eiuſdem morſibus, & ictibus perniciosorum animantium inſperſum valde efficacem eſſe: nam veneni malignitatem tollere: adeoque commẽdari, vt etiamſi vulnera ab eiuſmodi feris inflicta putreſcere, & corrumpi incipiant, ea nihilominus ſanet: ipſis etiam feris iniectum torpidas reddere, & vires eis adimere, ſique parti, qua nocere ſolent, imponatur, etiamſi vulnera infligant, non eſſe perniciosa: id in ſcorpionibus experiẽtia eſſe probatum, eorum enim ictus parte, qua pungunt, illo puluere conſperſa, innoxios reddi. Viperas item ſimileſque alias peſtilentes feras, ſi inijciantur aliquot huius lapidis grana, cum aliquo liquore, illico interire. Auicenna quamuis de hoc lapide nihil peculiariter ſcripſerit, cap. 4. ſecundi Canonis de medicamentis agẽs quę propria facultate venenis reſiſtũt, theriacã, & lapidẽ bezaar in exemplum producit, deinde vtrumque inter ea recenſet, quæ ſanitatem conſeruant, & ſpirituum efficaciam, vt venenum à ſe propellere poſſint. Et Rhaſis in ſuo Continente teſtatur ſe admirabiles facultates in hoc lapide obſeruaſse aduerſus omnis generis venena, quas in alijs alexipharmacis non repererit ſiue ſimplicibus, ſiue compoſitis. Idem in libris ad Almanſorem in uenenis, quæ cor offendunt, & tota ſubſtantia noxia ſunt, inanem ait eſſe curam, niſi lapis bezaar ſumatur; hunc enim reſiſtere, & addit ſe obſeruaſse napelli ueneno, quod omnium, inquit, maximè perniciosum eſt, reſiſtere. Auenzoar quoque medicus Mauritanus, in ſuo Theyſer ſcribit quendam iam deploratum ob ualde noxium uenenum deuoratum ſeſe liberaſse propinatis tribus granis huius lapidis ex aqua cucurbitæ. Petrus de Abano Conciliator nuncupatus tractatu de uenenis cap. 81. aſſerit ab omni lethali morbo ſecurum eſſe, quiſquis hũc lapidem geſtauerit, inſuper Eduardum Anglię regem lapide iſto liberatum fuiſſe à uenenoſo, lethalique uulnere, quod Sultanus acinace, ſiue gladio Perſico, toxico illito illi inflixerat in acie apud Acaronem ciuitatem tranſmarina aduerſus Mahumetanos expeditione: nam cùm iam morti eſſet uicinus propinatum illi fuiſſe lapidem bezaar à Templariorum ſummo præfecto.

Animantia venenata occidit.

Exempla facultatis contra venena.

Teſtatur etiam Monardes, cùm ad quendam Licentiatum, qui imprudens aliquid uenenoſum ſumpſerat, idcoque grauiſſima pateretur ſymptomata, ut breui moriturus uideretur, tribus tantum huius lapidis granis propinatis tam breui temporis ſpacio, quo ſymbolum Apoſtolorum uix ter poſſet recitari, tantum profeciſſe, ut manifeſtè iam ſymptomata mitigarentur, adeò ut non ſolùm ſub noctem meliùs ſe haberet, uerùm etiam mortis periculum euaderet, poſtridiè verò planè ſanus eſſet. Eodem Licẽtiato ad uenationem cum nobili uiro profecto, cùm unus ex famulis aquã ex lacuna ſtagnãte ualde corrupta, & uenenoſis animalibus plena bibiſſet, indeque ita affligeretur, ut loco ſe mouere nequiret, intumeſcẽte aluo, & reliquo corpore, magniſq; anguſtijs premeretur, & animi deliquijs, ut trãſuerſim equo impoſitus in proximũ pagũ uehendus eſſet, ex puluere lapidis bezaar ita conualuit, ut poſtridie cum hero ſuo proficiſci poſſet. Narrat deniq; puellã quandã cũ uenenoſum quidpiã ediſſet, & ex eo in grauiſſima incidiſſet ſymptomata, qualia inducere ſolent uenena, & nulla prodeſſent remedia, ſolius lapidis huius uſu ſubinde cõualuiſſe. Iã verò quiſpiã arbitretur hãc facultatẽ lapidis aduerſus venena la-

dis

A dis fuisse incognitã, propterea quòd Garzias scribit eos exẽplo nostrorũ medicorũ hoc lapide aduersus deleteriæ facultatis medicamẽta vti, quod tamen mihi à vero alienum esse videtur, nam & Amatus Lusitanus scribit centur. 3. cura 73. & 74. regẽ Cochin inter reliqua pretiosa dona maximi muneris loco lapidem bezaar nuce auellana paulo maiorem regi Lusitaniæ misisse, posteaque plures inde allatos conspectis maximis curis, quas Indi cum eo lapide agebant. Sed & ipse Garzias incolas Ormutz, & Corosonæ tradit non solum aduersus pestiferarum ferarum ictus vsui parere, sed etiam aduersus omnes melancholicos morbos; se itaque eo quoque vti in inueteratis melancholicis morbis, veluti, inquit, in mala scabie, lepra, pruriginibus, impetiginibusque: qua item ratione quartanis conuenire posse arbitratur. Monardes verò etiam non solum miros ait effectus præbere in melancholicis humoribus, siue vniuersum corpus, siue peculiarem eius duntaxat partem, vt caput occupent, verùm etiam in elephantiasi, scabie, prurigine, erysipelate, & reliquis cutis vitijs præsens adferre remedium, & ad ea sananda peculiarem facultatem habere: seque quartana laborantibus dedisse, & licet febrem, inquit, non tollat, eius tamen aufert symptomata, animi mærores, anxietates, & cordis affectus, quæ in istis febribus vulgaria sunt. Testaturque Carolum

Melancholicos affectus curat.

B Quintum Imperatorem in hunc effectum sæpe cepisse, aliosque plurimos, qui sine manifesta causa tristes sunt, & anxij: tristitiam enim adimere, & alacres reddere, qui eo vtuntur: multos etiam se anxios, & animi deliquio afflictos, melancholicosque vidisse, qui sumptis huius lapidis tribus granis ex aqua buglossi, sine difficultate liberati sint. Quanta verò eius in syncope sit efficacia nobilis cuiusdam puellę exemplo demonstrat, quæ cùm multo tempore animi deliquijs afflicta fuisset, &, licet magni nominis medici medicamenta illi præscripsissent, tales syncopes interdum pateretur, vt decem, aut duodecim horas durarent, easque singulis penè diebus, & iam adeo debilis esset, vt multo tempore lectulo non surrexisset, tandem ex lapidis huius vsu integrè conualuit, nec amplius in syncopen incidit. Propinari autem debere ait in ipso paroxysmo, aut paulò antè manè ieiuno ventriculo ex aqua rosacea, si adsit febris, si absit ex aqua florum mali aureæ, in puluerẽ tritum ad pondus quatuor granorum singulis vicibus: sese denique obseruasse in mulieribus præsentius afferre remedium quàm in viris. In pestilentibus febribus sæpius, inquit idem Monardes, exhibui, & sanè earum virus extinxit, cuius rei primariam in similibus morbis curam medicus habere debet: nam licet putrefactio prohibeatur, nisi extinguatur virus, inutilis erit cura, nam istud

Syncopen curat.

Febres pestilentes.

C est, quod hominem iugulat. Amatus Lusitanus quoque præcitato loco ad epidemicas febres sanandas lapidis bezaar tria grana ex aqua ad eum morbum accommoda proprinari scribit: veneni enim malignitatem in similibus febribus inde extingui, ideoque remedium esse præstantissimum. Rursus Monardes refert nobilem quendam cùm omnes famuli maligna febre correpti essent, lapidem bezaar in aquæ pleno cantharo macerauisse, ægrosque ex ea bibere iussisse, moxque à morte esse liberatos. Hanc ob causam multos in aqua quam bibere debent assiduè, hũc lapidem tenere, dum ægri sunt, ad tollendã febris malignitatẽ, & cor corroborandum, nec deesse qui pestis tempore lapidis fragmentũ in ore gestent, vel cùm a veneno aut venenosa materia sibi metuunt: nulla verò in re magis manifestam eius apparere efficaciam, quàm in peste, idque expertum esse in Germania. Nam cùm ibi pestis valde grassaretur, quotquot lapidem bezaar sumpserant plurimum inde vtilitatis accepisse: cùmque in Xenodochio quodam duobus peste correptis propinatus esset lapis, alijs minimè, qui sumpserunt, liberatos fuisse, alios omnes extinctos. Sed & insignis esse efficaciæ in febre in qua stigmata rubra culicum morsus instar per cutem sparsa apparẽt. Idem testatur Garzias, inquiens se ægris exanthematibus hisce laborãtibus per singulos dies pul-

D uerem lapidis bezaar ex aqua rosacea propinare ad vnum, aut alterum granum, magno successu. In vertigine præterea & obstructionibus apprimè vtilem esse hunc lapidem hac ratione deprehẽsum esse refert idem Monardes: Monacha quædam animi deliquia, & obstructiones patiebatur, sumpto lapide ad curandam syncopen simul ab obstructionibus libera euasit, mensesque qui diu obstructi fuerant, copiosè fluxerunt. Datur, eodem teste, & infantibus epilepticis cum lacte si adhuc lactent; sin minùs, sine lacte: in natu maioribus similiter laborantibus cum magna etiam vtilitate exhibetur per se, aut alijs rebus ad eum morbum commodis permistis. Aduersus lumbricos, & ventris tineas felici successu propinatur, vixque, inquit, credibile est quantum profit; datur autem vel solus, vel cum istiusmodi puluere. Accipe herbæ lumbricorum drachmas duas, seminis santonici drachmam vnam, cornu cerui vsti, seminis portulacæ, & Carlinę, & lapidis bezaar dimidiam drachmam, reducantur omnia in tenuissimum puluerem, & probè misceantur: miras facultates obtinet iste puluis, experimentoque probatum est, multis profuisse; datur manè ieiuno ventriculo ea quantitate, quæ medico commoda videtur pro ætate eius, qui sumere debet: Duabus horis pòst aluus clystere confecto ex saccharo, & lacte eluitur. Testatur præterea Andreas Lacuna ait lapide bezaar lapidem è renibus eijci, & a pollinem ex vino propinatum calculum in ve-

Vertiginem curat.

Epilepsiam.

Lumbricos.

vesica comminuere: poſtremò Monardes moris eſſe tradit in occidentali India, vt bis quotannis E corpus purgent præſertim nobiliores; atque purgato iam corpore quotidie ieiuno ventriculo quatuor huius lapidis grana ex ſtillatitio roſarum liquore, aut alia ad eam rem accommoda aqua aſſumant. Hoc potu iuuentam ſibi conſeruari perſuadere, membraque omnia roborari, atq; à morbis præſeruari. Idem affirmat Garzias, ſed in ſingulas doſes ab incolis Ormuz, & Coroſonæ decē grana accipi ait, ſolereque interdum nonnullos ad triginta vſque grana ſumere, nimis ſanè magna, inquit, quantitate, nam etſi nullas noxias facultates in ſe contineat hic lapis tutiorem tamen eius exiguam quantitatem putat, atque parua etiam quantitate exhiberi ſolere in Ormuz, nec ſine periculo liberaliùs ſumi. Addit Acoſta, eſſe qui hoc puluere vtuntur ſingulis quindecim diebus, exiſtimantes eo medicamento partes corporis vitales, generationiſque membra roborari.

F

G

H

DE

A

DE SVHAK SCYTHARVM. Caput XXIII.

IN Scythia latissimis campis animal quoddam reperiri scribit Ioachimus Camerarius Norimbergensis reipublicæ archiater in symbolis, siue emblematibus, quæ quadrupedib. desumũtur, paucis, vt opinatur, adhuc cognitũ Suhak (forte Suhak) ab incolis dictum, syluestri capræ simile, quod, vt á fide dignis viris accepit (qui etiam verã eius iconem illi communicarunt) quotannis ad fines Podoliæ vsq; aduentare solet, miræ pernicitatis, nec minoris ferocitatis, cornibus præditum striaris albicantibus, pellucidis, acutis & validis, qualia apud quendã amicũ suũ ibi ostendantur. Pingit tamen sine cornibus, vt hic quoq; icone ab ipso mutuata. Hoc se quasi ductorẽ præbet capreolorũ gregib., ipsisq; B præire solet acerrimo visu simul & auditu preditũ, quare longè lateq; circumspiciens, & omnia obseruãs facilè hominũ persequentiũ insidias è longinquo deprehẽdit, & comirib. sibilo acuto signũ dat fugæ, ut in loca tutiora se recipiant. Qui typus profectò est pulcherrimus principis, vt idẽ Camerarius ait, soliciti, ac solertis, rectorisq; uigilantis, quẽ Homerus ideo *ποιμένα λαῶν*, i. pastorem populorũ uocat, & Chrysanthas apud Xenophontẽ ait, quòd nullũ sit discrimẽ inter bonũ principem, & patrem bonũ. Quidam attribuũt huius symboli inscriptionem Adriano Imperatori Rom. qui etiam in frequenti senatu, ut Dion memorat, publicè hæc uerba protulit: *Ita imperium administrabo, vt sciam non mearum rerum, sed subditorum cura me affici debere.* Sic legum quasi colophon; Clausula hæc additur: SALVS POPVLI SVPREMA LEX ESTO. Ipse uerò Camerarius animali ipso ita depicto, ut capreolis præcurrat, ad eosque respiciat, pulcherrimum confecit symbolum, seu emblema, cum lemmate: NON MIHI, SED POPVLO.

Principis vigilantis typus.

Lib. 8. pæd. Cyri.

Rex bonus est pastor populi, tutorque, paterque,
Nec sua, sed populi commoda sola cupit.

C

DE ORYGE. CAP. XXIIII.

TRIA animantium genera orygis nomine apud Græcos celebrari reperio, aquatile unum, terrestria duo. Aquatilis mentio est apud Strabonem de Turditaniæ copia agentem: Ostrea, inquit, & conchylia, omnia & multitudine, & amplitudine omni ex parte exterius mare superat, præcipuè cùm fluxus, ac refluxus hic augeantur, qui causa, ut par est, magnitudinis ac multitudinis propter exudationes (*διὰ τὴν γυμνασίαν*) existunt. Eundem se habet in modum circa cetaria genera oryges, phalænas, & physiteras, quibus reflantibus nebulosæ cuiusdam columnæ uisio longè cernentibus offertur &c. Hermolaus in castigationibus in Plinium, quibusdam hic apud Strabonem oryges uocari marinas orcas ait. Dixi terrestrium orygum duo esse genera, id quod facili modo ex Plinio, & Oppiano comprobari potest: Ille enim orygem ex caprarum genere esse scribit, quæ, ut ostensum est, sua natura timidæ sunt, cùm Oppianus suo & sæuitiam, & audaciam eam tribuat, ut ferocissimis D belluis sese opponat pugnando: ad hæc Plinij, & Aristotelis oryx unicornis est: Oppianus uerò bina suo tribuere uidetur, quamobrem primùm de oryge unicorni dicam, mox orygem Oppiani subnexurus. Hic hebraicè theo dici uidetur, seu potiùs tho, ut in Deuteron. cap. 14. ubi inter cibos puros numeratur, & Esaiæ cap. 51. quamuis Dauid kimhi bouem ferum interpretetur, forte quòd videret Chaldaicam translationem pro tho habere turebalah voce, vt appatet, à tor vel tora, quæ taurum Hebræis significat, detorta. Septuaginta interpretes apud Esaiam videntur legisse thored, vertunt enim betam semicoctam. Sed ne diutius quis in quærenda ratione, causaque græcæ declarationis laboret, is primò consideret tho in Deuteronomio, cum alijs animalibus puris enumerari, deinde audiat Hieronymum, qui in 4. & 10. Commentariorum super Esaiam, vbi hunc locum explicat, ita scribit: *Pro beta semicocta reliqui interpretes orygem captum, & illaqueatum transtulerunt, qui hebraicè appellatur tho, quod genus bestiæ nascentis in eremo inter munda animalia in Deuteronomio ponitur. Pro quo Septuaginta Syra lingua opinati sunt thored, quæ dicitur beta.* Tantum Hieronymus Ita legendum esse scribit I. Drusius in quæstionibus suis ac responsionibus non thoreth, vt habent, inquit, libri editi, etiam manuscriptus, quo vtor. Ex hac nota emaculandus Nicolaus apud quem oryx animal immundum, siue ille ita scripserit, siue, quod ve-

Lib. 3. geograph.

Oryx aquaticus.

Oryx Oppiani.

Theo.

Lib. 2. q. 30.

rius

rius puto, vt eſt corruptrix librorum typographia, operæ malè excuderint. Apud Græcos potiſſimùm Grammaticos etiam ὄρυγξ ſcribitur, ſed melius ὄρυξ dici videtur, nam in obliquis quoque γ ſimplex apud Orum, Plutarchum, & Oppianum, videturque dici ὄρυξ παρὰ τοῦ ὀρύττειν, ſiue ὀρύσσειν, quod eſt fodere; aiunt enim vt poſtmodum apparebit, ad ortum accedente luna prioribus pedibus terram effodere, & alias ὄρυξ, ſiue ὄρυγξ Heſychio, & Varino genus eſt ſcaphij (quo nomine genus instrumenti foſſorij battillo ſimilis, ἀπὸ τοῦ σκάπτειν dicti, intelligitur) & Vitruuius teſtudines, quæ ad fodiendum comparantur ὄρυγας græcè dici teſtatur. Vbi Philander ſcholiaſtes: ſuffoſſuri, inquit, turres, aut mœnia vrbis vtebantur teſtudine fronte triquetra, vt miſſa tela, dum in angulo conſiſtere non poſſunt, per latera laberentur, & reijcerentur: In ea machinatione comparati erant ad fodiendum homines, vnde nomen accepit; Nam ὀρύσσω fodio ſignificat.

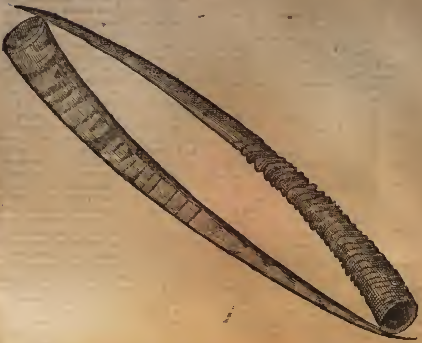
Orynx. Oryx vnde dictus. Lib. 10. cap. 21.

Quod attinet ad formam ipſius animantis, Plinius cùm dixiſſet cornigera ferè eſſe biſulca, ſolida vngula & bicorne nullum, ſubdit: *vnicorne aſinum tantùm eſſe Indicum, vnicorne, & biſulcum orygem*, ex Ariſtotele, cuius hæc ſunt: *Quæ cornua gerunt, biſulca magna ex parte per naturam ſunt, vt bos, ceruus, capra: quod autem ſolipes, & bicorne ſit, nullum eſt, quod nos adhuc norimus: At ſolipes, idemque vnicorne eſt, quanquam rarum, vt aſinus Indicus, ille enim & vnicornis, & ſolipes eſt: vnicornis verò, idemque biſulcus oryx eſt.* Idem Ariſtoteles (quod neutiquam ſilentio prætereundum eſt) nos alias, quid cum de ſolipede, tum de biſido vnicorni ſtatuere debeamus, commonefecit, inquiens: *Solipes potiùs quàm biſulcum eſſe vnicorne rectè videri poteſt. Vngula enim tam ſolida, quàm biſulca, eandem naturam habet quàm cornu itaq; ijſdem ſimul & vngulam findi, & cornu congruum eſt, fiſſio etiam vngula, & cornu ex defectu natura euenit. Itaque cùm exuperantiam vngula ſolipedum natura dediſſet, rectè dempſit supernè, fecitque vnicorne.* Tradit item Geſnerus ſe intellexiſſe in Tranſyluania capram ſyluestrem vnicornem reperiri, ſed aliud prætereà certi nihil ſe habere. Plinius quidem caprarum ſyluestrium generis orygem facit, his verbis: *Caprarum ſyluestrium generis ſunt & oryges, ſoli quibuſdam dicti contrario pilo veſtiri, & ad caput verſo.* Sed quod ad pilum attinet, legimus itidem tauro Aethiopico (alij quàm rhinoceroti) pilum in contrarium verti. Alibi idem Plinius aliam peculiarem orygi notam, ſed internam aſcribit: *Orygem*, inquit, *perpetuò ſitientem Africa generat ex natura loci, potu carentem mirabili modo ad remedia: Namque Getuli latrones eo durant auxilio, repertis in eorum corpore ſaluberrimi liquoris hauſtu veſicis.* Vbi meliores codices legunt ſic: *Orygem perpetuò ſitientia Africæ generant, & natura loci potu carentem, & mirabili modo ad remedia ſitientium*, &c. Albertus, & alij quidam obſcuri authores, non intellecto Plinio liquorem illum ad ipſum ridiculè in veſica eius ineſſe putant, cùm Plinius multitudinis numero veſicis dixerit. Idem Albertus orygem capreæ ſimilem eſſe, inquit, magnitudine hirci, barbatum ſub mento, in eremo verſari, & facilè decipi laqueo; in eremo autem verſari [illegible]. Hieronymus etiam dixit. Ego quid certi de forma orygis nihil habeo: In omnium ferè muſæis cornua oſtenduntur atra, in extremo admodum mucronata arcuata pro ætate animantis longitudine variantia, & numero nodorum, & craſſitie; duorum enim quæ ego in meo ſeruo muſæo, alterum longitudine eſt quatuor dodrantum, & nodos, ſiue extuberantias habet viginti ſex, quo capiti annectitur ea craſſitudine, vt facilè ouum gallinaceum capiat: alterum ad tres dodrantes vix accedens, multoque exilius, viginti nodos oſtendit: vtrumque concauum quo vſque nodoſæ extuberantiæ ſe extendunt, cætera plenum. Maioris hic icon exprimitur, additurque alterius ab Antonio Gigante haud ignobili poeta mihi communicati, eiuſdem quidem longitudinis, & ſplendoris, ſed ſine nodis. Cæterùm orygiſne ſint cornua, quod magis credo, an aſini Indici, vt nonnulli aſſerunt, needum compertum habeo. Ioannes Aemilianus in hiſtoria de ruminantibus ſcribit Herodotum dixiſſe orygem eſſe animal capræ ſimile, vnicorne & biſulcum. Verùm Herodoti verba ſunt hæc: *Apud paſtorales Afros præter alias feras naſcuntur oryes* (legendum oryges) τῶν κατὰ (Geſnerus legit τῶν καὶ τὰ) κέρεα τοῖσι φοίνιξι οἱ πήχεες ποιεῦνται, μέγαθος δὲ τὸ θηρίον τοῦτο κατὰ βοῦν ἐστί. Hoc eſt interprete eodē Geſnero: *ex quorū cornib. cubiti fiūt instrumētis muſicis, quæ phœnices vocant; eſt autē hoc animal ea magnitudine, qua bos.* Quæ interpretatio Vallæ interpretationi præferēda eſt, qui ridiculo certè ſenſu trāſtulit: *Quib. vlnales palmæ pro cornibus fiūt*, acſi ex orygum capite aliquid ad inſtar phœnicis, ſiue palmæ vlnæ longitudine enaſceretur. Nec placet Henrici Stephani marginalis annotatio iſthæc: *ad quas um cornua Phœnices cubitis menſuras faciunt*, ideſt, inquit, *Phœnices ſuas menſuras dictas cubitos illarum cornibus magnitudine faciunt pares*: Phœnices enim muſicis inſtrumentis annumerat Pollux lib. 4 cap. 19. his verbis; φοῖνιξ, σκινδαψὸς & λυροφοινίκιον, inſtrumenta ſunt muſica κρουόμενα, hoc eſt quorum fides digitis pulſantur vt cithara, chelys, & πῆχυς, vt Grammatici interpretantur, brachium eſt citharæ, ſic dicta eius pars à cubiti ſimilitudine. Quæ figura deſcriptis à me cornibus non malè quadrat, & vt magis in mea ſententia perſeuerem, etiam facit Strabo ſcribens Aethiopes, qui Silli appellitur

bellum

Forma. Lib. 11. cap. 46. Lib. 2. hiſt. cap. 1. 3. de part. cap. 2. Vnicorne animal cur ſolipes potius quàm biſulcum. Taurus Aethiopicus. Lib. 10. cap. 73. Alberti error. Syntag. 4. Lib. 4. Vallæ error. Phœnix muſicum inſtrumentum. Lib. 16.

A

B

C

bellum gerere cum Struthophagis orygum cornibus pro armis vtentes: sunt enim huiusmodi cornua durissima, egregiè mucronata, & perquam longa, quæque cùm sint admodum caua ligneis pilis optimè præfigi possint. Sed & Lampridius de comment. Cæl. sic ait; *Virium ad conficiendas feras tantarum fuit, vt elephantum conto transfigeret, & orygis cornu vasto transmitteret*. Aegyptij per hoc animal pictum aut sculptum, mathematicum hominem, inquit Pierius, hieroglyphicè intelligebant: siquidem cùm sothen astrum illud lu..m, quod nos caniculam appellamus, magno cultu prosequerentur, deque die quo præcipuè oriretur solliciti admodum essent, animaduerterunt orygem syderis eius ortum sentire, atque etiam clamore edito significare, quasi vel ortum nunciet, vel salutare iubeat. Sed enim eo tempore, quo astrum illud oritur, aiunt capras omnes quotquot Aegyptus habet, conuersas ad ortum prospectare, peractamque ita reuolutionem cum

D fide fieri exploratam: consentireque in id mathematicorum supputationes. Quin etiam vt nonnulli alij tradunt oryx stat contrà: contueturque stellam, ac veluti numen adesse sentiat, procumbit adorabundus: quare primas illi partes in huiusmodi significato tribuere, cùm sympathia tam insignis cum eo sydere animal moueret, & ea viderent ab eo deprehensa, quæ longa mortalium studia non nisi multarum ætatum successu, & obseruationibus per manus traditis consequi potuere, cæli motu præsertim assiduè variante, quadamque veluti trepidatione vacillante. Huc vsque Pierius ex Plinio vt apparet, vbi sic ait: *Orygem appellat Aegyptus feram, quam in exortu caniculæ contra stare, & contueri tradit, ac velut adorare cùm sternuerit*. Atqui A... tradit Plutarchus in libro nimirum, vtra animalium &c. Aegyptios ob hoc rident, fabularique eos asserunt, quod orygem quo die, horaque canicula oritur, vocem edere nugētur, ipsorum quippe capras quoties cum sole eodem planè loco stella hæc oritur, in ortum omnes conuersas eo respicere, atque hoc syderis eius reuolutionum argumentum certissimum esse, cumq; decretis astronomicis prorsus... congruere. Eadem apud Aelianum, licet paulò ...liter, leguntur, quæ etiam adscribam: *Aegyptij, inquit, dicunt orygem caniculæ exortum cognoscere: Libyes confidenter, & fortiter asserunt suum caprinum pecus similiter eiusdem stellæ exortum præscire, itemque pluuias præsentire*. Albertus orygem scribit

Mathematici typus.

bit exoriente cane mirabiliter exultare, quaſi tunc conualeſcat; quam Alberti ſententiam περιφραστικῶς, ſine tamen authore, ſic explicat author libri de natura rerum; cùm oritur canicula, oryx naturaliter tripudiare videtur, corpore ſcilicet eius manifeſtò percipiente imbrem, & frigus præteriiſſe, & inſtare vapores ignei ſolis, vt veſtiatur terra floribus, herbaſque proferat, & fructus; eſt enim nimium, & frigoris impatiens. Eidem Aegyptij impurum, vt inquit Orus interprete partim Gillio, partim Mercero, ſceleſtumque notantes animum, orygem pingunt, quoniam ad ortum accedente luna intentis inde iam oculis ſuſpiciens vociferatur, idque illius odio, non amore eum facere ex eo liquet, quod prioribus pedibus terrã effodit, & ſuas ipſius pupillas humi velut pingens defigit (ζωγραφεῖ ἑαυτοῦ τὰς κόρας. Gillius pro his verbis reddit, caput occultat; ſed videndum monet Geſnerus, num pro ζωγραφεῖ, legendum ſit aliud verbum, vt ἐγχρύπτει, aut ἐπισκιάζει, aut ſimile) quaſi indignabundus, inuituſque Deæ ortum aſpiciens, idem quoque in exortu Dei ſolis, inquam, efficit: (ſequentia tanquam obſcura Gillius omiſit) qua propter antiqui reges cùm ſibi ſortem nunciaret horarum obſeruator, huic inſidentes animali per medium ipſum velut gnomones quoſdam, ortus rationem, ac tempus accuratè, certèque cognoſcebant. (græca ſunt, διό περ οἱ ἀρχαῖοι βασιλεῖς, τῷ ὡροσκόπῳ πρὸς αὐτοὺς τὴν ἀνατολὴν ... (Geſnerus legit ...) id eſt animum, & conſiderationem conuertentes ad hoc animal) τούτῳ ζώῳ, διὰ μέσου ... τὴν τῆς ἀνατολῆς ἀκρίβειαν ἐγνώριζον) vnde & ſacerdotes ſolam hanc inter volucres non ſignatam comedunt: (τοῦτο μόνον τῶν ... ἀσφράγιστον ἐσθίουσι: legendum potius κτηνῶν. κτηνῶν enim dicuntur quadrupedes omnes, quæ ad cibũ mactantur, impropriè verò etiam aliæ, quamquam nonnulli κτηνῆ, & θηρία ſic diſtinguunt, vt illa fera, hæc manſueta ſint, teſte Varino) quod quandam ſimultatem cum Dea habere videatur. Etenim quemcunque in deſerto locum aquis ſcatentem nactus fuerit, poſteaquam biberit, labris turbat, lutumque aquæ commiſcet, ac pedibus in eam puluerem conijcit, idque vt nulli alij animanti aqua ſit ad potum idonea. Et ſanè cùm Dea omnia, quæ toto orbe ſunt vtilia, gignat, augeat, & vegetet, ingratus, & impius in eam oryx videri debet. Hactenus Orus. Legimus itidem apud Aelianum apud Aegyptios, qui Serapidem colunt ex eo orygem malè odiſſe, quòd ad ſolis ortum conuerſus, ſicut, inquit, Aegyptij ferunt, aluum deijciat. Sed vt ad ſitium reuertamur, habet oryx & id temperaturæ cum eo, quòd velut ſitum ſemper affert mortalibus, vt Maro dixit, ægris oryx aſſiduam, imò perpetuam ſitim perfert & ex natura loci potu omninò caret. Quare virum perpetuo ſitientem, imò dixerim, ego, inquit Pierius, maximè ſobrium per huius animalis effigiem ſignificabant. quin & remedia ſitientibus ex eo comparabant liquore quodam in eius corpore hauſtus ſaluberrimi reperto. Meminere orygis etiam Columella, & Martialis, cæterum num eiuſdem, haud ſatis ſcio: ſiquidem hic ſæuum eum nuncupat, & in certamine cum canibus, niſi numero haud exiguo ſuperari poſſe innuens, inquit:

Animi impuri typus.

Lib. 10. cap. 28.

Aegyptij eur orygem oderint.

Sitientis ſemper typus.

Lib. 13.

Matutinarum non vltima præda ferarum
Sæuus oryx conſtat qui mihi morte canum.

Lib. 9. c. 1.

Columella verò cum cæteris, quæ ad cultrum aluntur in leporarijs orygem enumerans mitis potius quam ſæuæ naturæ animal intelligere videtur: *Feræ pecudes*, inquit, *vt capreoli, damæque nec minus orygum, ceruorumque genera, & aprorum modo lautitijs, & voluptatibus dominorum ſeruiunt, modo quæſtui, & reditibus*; & aliquanto poſt. *Nec verò patiendus eſt oryx, aut aper aliuſue quis ferus vltra quadrimatum ſeneſcere; nam vſque ad hoc tempus cupiunt incrementa, poſtea macieſcunt ſenectute, quare dum virides ætas pulchritudinem corporis conſeruat, ære mutandi ſunt.* Domitius in præcitato Martialis loco orygem ridiculè pro hiſtrice exponit, nec cætera etiam in poeta aſſecutus eſt, ſiquidem feras matutinas interpretatur, quæ manè capiuntur, cùm ſpectacula intelligat poeta matutina, ſolebant enim manè, vt Seneca ſcribit, ſpectacula ferarum exhiberi: *Manè*, inquit, *leonibus, & vrſis homines, meridie ſpectatoribus ſuis obijciuntur, interfectores interfecturis iubet obijci, & victorem in aliam retinebant cædem.* Et alibi: *nam multa exempla in ludo beſtiario, quam in ductibus belli ſimulis oſtendam, cùm adhæretur nuper inter cuſtodias, quidã ad matutinũ ſpectaculũ.*

Domitij error.

DE ORYGE OPPIANI. CAP. XXV.

Lib. 2. de venat. Oryx Oppiani ... ab orygi ... rum ... rat ...

ORYGEM ab Oppiano memoratum, deſcriptumque à Plinij, Ariſtoteliſque oryge diuerſum mihi videri ſuprà præmonui, quod Plinius caprarum ſylueſtrium generis orygem faciat: Oppianus verò tum magnitudine, tum animo valere eum innuat, minimè enim timidum eum delineat, vt reliqua caprarum ferarum genera ſunt, ſed fortiſſimis etiam feris ſe opponentem. Cornua etiam Oppianus quot ſint orygis

orygi, etsi non expresserit, videtur tamen sentire non vnum, sed duo ei cornua esse, quoniam semel, atque iterum orygem in singulari numero nominans de cornibus eius in multitudinis numero loquitur, vt πήξας τε παρὰ χθονὶ πικρὰ βέλεμνα, quamuis ibidem orygis κερόεντα μέτωπα dicit, cùm μέτωπον vnum esse, nemine dubitante, constet, per licentiam poeticam. In cornibus verò, quoniam dubitari potest, si vnicũ habere sensisset, omninò id exprimere oportebat, quod cùm non faciat, cornua nec plura, nec pauciora, quàm in cornutis animalibus, quæ omnes nouerunt, ei tribuisse videri potest. Oryx, inquit, interprete Gillio, in syluis versatur feris infestissimus: colore est lacteo, excepto ore nigro (solis in facie nigricantibus genis, παρειαῖς, metaphreno, siue dorso post caput gemino, id est amplo, crasso & præpingui) Cornibus excelsis (in sublime rigentibus) nigris acutissimis ea duritie, & soliditate, vt æs etiam, ferrum, & saxum superent. Græcè sic habet:

Orygis Oppiani natura & forma.

Ὀξεῖαι κεράων δὲ μετήοροι ἀντέλλουσιν
Αἰχμαί, πευκεδαναί, μελανόχροον εἶδος ἔχουσαι
Καὶ χαλκοῦ θηκτοῖο, σιδήρου τε κρυεροῖο,
Πέτρου τ᾽ ὀκρυόεντος ἀρειότεραι πεφύκασιν,
Γομφόροι, καινοῖς δὲ φυσῶν κεράεσσι λέγουσι.

Quæ postrema verba sunt obscura, & haud scio an aliquid desit, videtur enim dicere voluisse poeta, inquit Gesnerus, cætera quadrupedum cornua caua, & inania, orygis plena & solida esse, vt cerui etiam, & rhinocerotis, quæ similiter eandem ob causam æquè durissima, validissimaq; sunt: Cæterùm animo oryx immani, & crudeli est, neque enim canis latratum timet, neque apri efferuescentem feritatem, neque tauri mugitum refugit, neque pantherarum tristem vocem, neque ipsius leonis vehementem rugitum horret, neq; item hominum robore mouetur, ac sæpe robustum venatorem occidit. Cùm autem vel aprum, vel leonẽ, vel vrsum videt, statim inclinatis cornibus in terram caput confirmat, ac inuadentis impetum manet, atque interficit. Inclinato enim capite obliquè quodammodo, & cornu protenso sic illo in se ruentem feram excipit, vt peritus aliquis venator diuaricatis cruribus, leonem venabulo. Facilè autem in ferarum pectora, cornua orygis (ineptè hæc Gillius) illabuntur, unde illis statim cruentæ suum sanguinem manantem lambunt, (interdum inter se pugnant: hæc in græco codice excuso nõ leguntur, quare Gillius, aut malè uertit, aut uerba quædam legit in nostris exemplaribus desiderata, sed benè omnia quadrare uidentur, etiamsi non ad orygum inter se pugnam, sed orygis, & alterius feræ, ut leonis, aut ursi referas) neque ubi semel pugna incepta est, datur fugere. Alterum necesse est uincere, aut mortuum iacere; sic Gillius, cùm græcè nihil tale habeatur, sed ita solùm, ut hic subijcitur: Perimunt autem se inuicem mutuis cædibus: Sic strata cadauera amborum sæpe agrestes homines, pastores, aut aratores magna cum admiratione reperiunt. Hactenus Oppianus: qui & alibi rhinocerotem non multum oryge maiorem esse scribit, cùm alij rhinocerotem elephanto ferè parem esse dicant. Et alibi à lyncibus oryges infestari scribit, nimirum maioribus, quod non pugnat cum ijs, quæ paulò antè recitauimus, nempe leones pantheras, aliasque feras eum non refugere, quamuis enim nõ fugiat, mutua tamen, ut dictum est cæde pereunt. Ambrosius Paræus Chirurgus regius ex Cosmographia Theueti in mari rubro, secundum Arabiam nauigantibus apparere scribit insulam Cademotham Arabibus dictam, in cuius ea regione, quam Plata flumen alluit, sit fera barbaris incolis pyrrassouppi dicta mulo magnitudine par, capite non absimili, ursinis uelut pilis uestita, sed haud adeo obscuris, uerùm ad flauum inclinantibus, bisulcis ut ceruus pedibus, duo procera capite, sed minimè arborea gestet cornua, unicornium cornibus illis famatissimis affinia. Indigenas enim bestiæ, aut piscis uenenati dente demorsos, aqua epota, in qua sex, uel septem dies eiusmodi cornua demersa, aut infusa fuerint, statim leuari, & conualescere. Descripti animantis iconem hanc exhibet. Quærendum nunquid ad Oppiani orygem referri hoc animal possit. Cęterùm & in India quadricornes oryges reperiri Aelianus testatum reliquit, si rectè transtulit Gilius; sic enim legimus: tygres domitas, cicures pantheras, & oryges quadricornes ad suum regem Indi adferunt, sed forsitan in India tantùm eiusmodi sunt, fierique potest, ut numero, magnitudineq; secundum regiones cornua differant.

Audacia.

Tom. 1. lib. 5. cap. 5.

Pyrrassouppi.

Oryges quadricornes.

A

DE CAPRA AVRIBVS DEMISSIS. Caput XXVI.

ARISTOTELES in Syria capras esse scribit auribus mensura palmari, & dodrantali, ac nonnullas demissis ita, vt spectent ad terram: ex quo postremo genere fortè fuerit, cuius hic exprimitur imago, Indicæ tamen capræ nomine mihi missa, & mambrinæ Syriacæ, lana seu pilis, facieque, & cornibus ouem potiùs, quàm capram referre videtur, color albus est.

Lib. 8. hist. cap. 28.

DE CERVO. CAP. XXVII.

ORDINIS RATIO.

CAPRIS feris rectâ ratione annectetur ceruus, pernicissimis quippe animantibus animal pernicissimum, & cui similiter in velocitate pedum salutẽ natura collocauit: vnde est, quòd vtrorumq; venatio, ac potissimũ cerui, etsi apprimè ardua, multisq; obnoxia difficultatibus, præ cæteris commendetur. Equidẽ Plato (referente Plutarcho) in legib. prohibuit, aut potius voto hoc petijt, ne marinam venationem adolescentes vnquam amarent: nulla. n. roboris, inquit, exercitatio, nulla sapientiæ meditatio, neq; quicquã ad vires, celeritatemvè conducens, agilitatemq; inest in certaminibus, quę aduersus labraces, congros, aut scaros suscipiuntur. At in terrestri venatione ferocia animalia congredientiũ exercẽt audaciã, & fortitudinẽ: versuta, insidiantium calliditatem, velocia robur, & laborum tolerantiam apud insequentes. Atq; hæc bona venationi accepta ferũ-

Lib. de solert. anim.

Venatio cerui cur commendata.

C tur: piscatio nulla re est vtilis: Neq; sanè Deorum quisquam dignum se congricidæ putauit, cùm lycoctonos voluerit dici Apollo; aut mullicida; cùm sit elaphebolos Diana: ille à lupis, hæc à ceruis occidẽdis. Quid uerò miri hoc? cùm etiam homini aprũ duntaxat, ceruũ, capram, leporem capere honestius sit, quàm emere: Thynnum, carabum, amiam obsonari, quàm capere, magis decorum: Omnino enim piscatio propterea turpis, nullo studio digna, illiberalis credita est, quòd nihil habet ingeniosum, nullas machinas, nullam uersutiam usurpet. Tantum Plutarchus. Xenophon uerò in eo libro, quẽ cynegeticon inscripsit, tradit ueteres heroas apud Chironem ab ineunte ętate istiusmodi uenationibus operam dare consueuisse, multaq; inde honesta didicisse, eorũ censens exemplo uenationis disciplinam nobilibus, & heroici generis iuuenibus haud quaquã negligendã, quibus id per corporis robur, & ætatẽ liceret. Siquidẽ hoc exercitio reb. gerendis strenuos euadere, doceriq; simul καλῶς νοεῖν, καὶ λέγειν, καὶ πράττειν, ut eiusdẽ Xenophontis, & uerbis, & sententia utar. Fuisse autẽ hunc morem antiquissimũ, quòd regij adolescentuli in uenatione feraũ sese exercent, etiam nos docet Plinius in panegyrico his uerbis: *Olim hęc experientia iuuentutis, hęc voluptas erat, his artibus futuri duces imbuebantur, certare cum fugacibus feris cursu, cũ audacibus*

Apollo lycoctonos: Diana elaphebolos.

Piscationis cõtemptus.

Venatio à quibus colenda.

D *robore, cum callidis astu, nec mediocre pacis decus habebatur submota campis irruptio ferarum, & quadam obsidione liberatus agrestium labor.* Xenophon, qui hoc studio dediti sunt, magnam ex eo utilitatem capere scribit: nam corporibus bonam ualetudinem comparare, hinc uidere, audireq; magis, senescere minùs. Hanc ad bellum pręcipuè instituere; primò quidem si uias iniquas sub armis ambulant, minùs lassari: nam labores sustinere, quibus feras capere cõsueuerunt: deinde posse humi iacentes quiescere, ad imperatoris edictum præstò esse: In adeundis hostibus inuadere simul, & imperata facere, cùm feras ipsi hoc modo uenentur. Nec uerò in fronte locatos deserere aciem, quia paratissimi sunt: at in hostium fuga ubique illos propter locorum peritiã rectè, ac tutò persequi: Quod si exercitus suus infeliciter pugnauerit, in syluosis, abruptis, iniquisq; alijs locis, seipsos cũ cæteris non turpiter saluare posse: Nã consuetudinẽ uenandi nõnihil eos peritiores reddere: Et hos plerumq; magna cõmilitonũ turba fugiẽte uictores hostes propter difficultatẽ errantes, suo ipsos robore, & audacia repugnãdo terga dare coegisse, cũ fortuna ferè corporis, & animi fortitudinẽ comitetur. Quod cùm maiores, inquit, nostri cognoscerent, hinc rem aduersus hostes benè geri, studium hoc iuuenum instituerunt. Testatur idem etiam Xenophon Cyrum peritissimum illum bellicæ artis imperatorem, cùm adhuc puer esset, ad uenationem egressum ceruam, &

Venationis commoda.

Lib. 8. de pæd. Cyri.

aprum, fruſtra prohibentibus præceptoribus confeciſſe, eundemq; mox ducem exercitus factum bellicæ exercitationis gratia milites ſuos ad venationem eduxiſſe, hanc exercitationem rerum bellicarum eſſe omninò, quòd crederet, optimam, equeſtris autem veriſſimã. Sed & Flauius Vegetius docens cuius artis tyrones, vel eligendi ſint, vel reſpuendi, cùm dixiſſet omnes, qui aliquid tractaſſe viderentur ad gynæcia pertinens, longè à caſtris pellendos eſſe, ceruorum, aprorumvè venatores conuenire militiæ ſocietati author eſt, indicans mulieroſos omninò ex acie remouendos eſſe, Hinc illud Ouidij de remod. amoris:

Lib. 1. de re mil. c. 7.

Lib. 1.

Cùm ſemel hęc animum cœpit mulcere voluptas,
Debilibus pennis irritus exit amor.
Vel tu venandi ſtudium cole, ſæpe receſſit
Turpiter à Phœbi victa ſorore Venus.
Nunc leporem pronum catulo ſectare ſagaci,
Nunc tu frondoſis retia tende iugis.
Aut pauidos terre varia formidine ceruos,
Aut cadat aduerſa cuſpide foſſus aper.

Dianã cur venatricem finxerint.

Dianam autem, quæ Phœbi ſoror eſt, ideo potiſſimùm poetæ fingunt perpetuo venandi ſtudio duci, ut doceant magnoperè his cauendam eſſe deſidiam, quibus curæ eſt uirginitas: Nam, ut inquit Seneca; *amor iuuenta gignitur luxu, ocio nutritur inter læta fortunæ bona*. Eleganter autem Lucianus dialogo Veneris, & Cupidinis nullum amori, & obſcænæ libidini locum eſſe apud eos oſtendit, qui nunquam opere uacant, ſed aliquo ſemper negocio, & labore diſtringuntur, idque, eiuſdem Dianæ oſtendit exemplo, quippe quæ perpetuò per montes uagetur, ceruorum, hinnulorumque uenationi intenta. Atque hinc eſt, quòd inter alias animi laſſi recreationes ceu honeſtiſsima commendetur ipſa uenatio; Sic Hieronymus Vida;

Lib. 1. de art. poet.

Nec ludos puero abnuimus, ſubducere mentem
Interdum ſtudijs liceat: defeſſus amœna
Rura petat, ſæpe & mores obſeruet agreſtum,
Et venator agat de vertice Tyburtino
Veloces capreas, aut tendat retia ceruis.

Sed vt pueri facile ceruis retia tendere poſſunt, ita inſequi iſtiuſmodi feras adoleſcentulorum erat, qui iam ex ephebis excedunt, ut oſtendit Ouidius Hyantis adoleſcentuli exemplo:

4. Faſt. 5.

Dum noua lanugo pauidos formidine ceruos
Terret, & eſt illi præda benigna lepus.
At poſtquam virtus annis adoleuit, in apros
Audet, & hirſutas cominus ire feras.

Non quod uirilis ætas ceruorum, aprorumque, & caprarum uenationem omitteret, quin tantopere Romanos illos proceres horum animantium uenatione delectatos fuiſſe conſtat, ut, ne deeſſent quouis anni tempore, proprijs includerent leporarijs, eiſdemq; ampliſſimis: Q. Hortenſium enim in agro Laurentino ſcribit Varro ſyluam habuiſſe, ut dicebat, ſupra quinquaginta iugerum maceria ſeptam, quod non leporarium, ſed teritrophium appellabant. Ibi fuiſſe locum excelſum, ubi triclinio poſito, inquit, cœnabamus, apud quod Orphea uocari iuſſit, qui cùm eò ueniſſet cum ſtolo, & cithara, & canere eſſet iuſſus, buccinam inflauit, ubi tanta circumfluxerit mox ceruorum, & aprorum, & cæterarum quadrupedum multitudo, ut non minus formoſum mihi uiſum ſit ſpectaculum, quàm in Circo maximo Aedilium ſine Africanis beſtijs, cum fiunt uenationes. Ad delectationem, quod attinet, eam ſic expreſſit Horatius;

Romani ut venationi dediti.

Lib. 1. carm. od. 1.

Venationis delectatio.

Manet ſub Ioue frigido
Venator teneræ coniugis immemor,
Seu viſa eſt catulis cerua fidelibus,
Seu rupit teretes Marſus aper plagas.

Hinc enim diſcimus, quanta ſit aſsuetudo uitæ cum delectatione, quæ incommoda commodis, dura mollibus antefert; quid enim mollius, & commodius quàm cum tenera, placidaque uxore domi cubare? Contrà quid durius, & incommodum magis, quàm de nocte ſub cœlo excubare, feraſq; non ſine magno ualetudinis, uitæq; diſcrimine captare? Tanta tamen fuit ſemper ceruorum potiſſimum uenationis æſtimatio, ut etiam nonnulli, qui reuera non eſſent uenatores, uenatores tamen uideri uellent, ideoque ceruos, aproſque cum plagis & uenabulis per medium forum iuberent tranſire, ut cepiſſe aliquid uiderentur; docet hoc idem Horatius ſub perſona Gargilij, his uerbis:

Lib. 1. epiſt.

venemur vt olim
Gargilius, qui manè plagas, venabula, ceruos

Diſ-

A *Differtum transire ferum, populumque iubebas,*
Vnus vt è multis populo spectante referres
Emptum mulus aprum.

SYNONYMA. ETYMOLOGIA.

CERVVS animal notissimum dictum est, quod τὰ κέρατα, id est, cornua gerat, teste Festo, ex Varrone nimirum, qui, *cerui*, inquit, *quod magna cornua gerant, mutato g in c, vt in multis, quasi geruli.* Quo loco Scaliger, cur non, inquit, κεραοὶ potius? Sunt verò etiam ceruinorum cornuum similitudine iuxta Varronem, & Seruium furcæ, quibus rustici casas suas stabiliunt cerui vocati, vnde Virgilius:

Ceruus vnde dictus. *Lib. 4. de ling. Lat.* *Furcæ qua cerui dictæ.*

Atque humiles habitare casas, & figere ceruos.

Vbi nimirum Seruius, aut furcas, inquit, dici, quę figuntur ad casæ sustentationem, quæ dictę sunt B cerui ad ceruinorum cornuum similitudinem: Stipites autem erant cornicula eminentia habentes, quibus etiam ad vineas, pluteasque utebantur in bello in castrorum nimirum munitionibus, ut patet ex his Iulij Cæsaris uerbis: *Aggerem, & vallum duodecim pedum exstruxit, huicque loricam, pinnasque adiecit grandibus ceruis, eminentibusque ad commissuras pluteorum, atque aggeris, qui ascensum hostium tardarent.* Ceruos hosce nobis pictos proposuit Ioannes Iucundus Veronensis, ut testatur Mart. Antonius Delrius in Oedipo Senecæ, qui & apud Tibullum horum mentionem factam existimat, & legi debere:

Eclog. 2. *Lib. 7. de bell. Gall.* *Actu 3.* *Lib. 4. ad Messallam.*

Nam te non alius belli tenet aptius artes,
Quà deceat tutam castris praducere fossam,
Qualiter aduersos hosti defigere ceruos,
Quemve locum ducto melius sit claudere vallo.

Citat in hoc eodem sensu Iosephus Scaliger in suis in Varronem coniectaneis, vbi hic ait, *cerui à similitudine cornuum cerui*, hunc ex Silio Italico versum:

Lib. 4. *Lib. 10.*

Ceruorum ambustis imitantes cornua ramis.

C Additque in vallo castrensi per spatia poni solere ceruos, hincque intestitium illud inter ceruos dictum esse interuallum. Cæterùm Iacobus Pontanus ex German. præcitatum illustrans Virgilij locum ἐλαφηβολίαν uno verbo, inquit, Græci dicunt, nec mihi furcas innuere videtur, tum quod Græcis ἐλάφους βάλλειν familiare est, tum quod Georgicorum 1. dixit:

Elaphibolia.

Auritosque sequi lepores, & figere damas.

Etiamsi non dubium ceruos furculas dici, quibus sustentantur retia, & plagarum laxitas maculosa intenditur, quæ σάλικες Græcis, & σχαλίδες dicuntur, vnde & σχαλιδῶσαι. Græci ἔλαφον animal hoc dicunt: quam vocē Atticè in fœminino genere de mare etiam dici mox suo loco ostendetur, vbi de cornibus. Varinus ἔλαφον, vel à celeritate, & leuitate nomen habere existimat, quoniā ἐλαφρὸς leuis est, vel sic vocari, quasi ἔλαφον διὰ τὸ ἕλκειν, καὶ ἀναιρεῖν διὰ τῶν μυκτήρων τοὺς ὄφεις. ἢ ἀπὸ τοῦ ἐλαύνειν τοὺς ὄφεις, ἢ ἀπὸ τοῦ ἕλος, nimirum quod circa lacus & aquas libenter versetur. Easdem etymologias Etymologus quoq; recenset, & aliàs in dictione ὤδος, ἔλαφον dictum ait, παρὰ τὸ ἐλαύνειν τοὺς ὄφεις, ὅπερ ποιεῖ τοῦτο τὰ κέρας θυμιώμενον, hoc est à fugandis serpētibus, quia nimirum cornu eius suffitum eos fuget, vel quòd ipse ceruus cornu ad saxum attrito nidorem exci-

Ἔλαφος vnde dictus.

D ter, quo serpentes è cauernis pellit. Plutarchus priorem etymologiam approbans ait, ἐλάφους Grę cè nomen esse non à celeritate, inquit, quod putant quidam, sed serpentis tractione sorbitioneque ductum. Contrà qui ἐλαφρὺς, quasi ἐλάφυς dictos putant, huc etiam Virgilium allusisse profitentur, dum ait: *Ante leues ergo pascentur in æthere cerui.*

Lib. de soler. anim.

Est verò ἔλαφος, placentæ nomē ab Elaphebolijs sacris dictum, in quibus fieri solebat ex sesamo, & farinæ flore, vt recitat Cælius ex Athenæo lib. 14. qui ea sacra Mineruæ fuisse tradit. Hermolaus à mense (elaphobolion enim September est) in quo fiebat dictum ait. Erant autem claphebolia sacra eodem in mense, vt nihil intersit. Obscuriùs, ineptiùsque Ioannes Ruellius hanc placētam ceruorum venationibus dicatam scribit; ἐλαφίνης verò Hesychio & Varino est νεβρὸς, id est, hinnulus. Est & cerua canis nomē apud Varronem, nec non apud Ouidiū, estq; & insula eiusdem nominis apud Macrobios, quā Dionysius, vocat aquosā, Gręcè ὑδάτια. Bemnyes populos prope Ceruā etiā ponit, vt citat Stephanus Aquęus lib. 5. in Plin. c. 8. Ab ἔλαφος detortū est λάφος, vt nūc apud Cretēses vocatur, apud quos, citāte Varino, ceruus etiam olim ἀείραχος vocabatur. Βείριξ ab eodem, nec non Hesychio, ceruus interpretatur: Βέρχιος verò Laconicè secundū eosdē ceruus est. Idemque Varinus βρίδον interpretatur ἔλαφον, ἢ κεφαλὴν ἐλάφου, βρίδον verò simpliciter ceruum.

Elaphebolia sacra.

Δόρκων Suidæ nomen loci eſt, vt ceruus, de qua voce ſuprà in capris ſylueſtribus dictum eſt, vbi etiam de voce ἴορκες, qua ex Heſychio & Varino diximus indicari etiam ἡλικίαν ἐλάφου, ideſt, ætatem ipſius ceruí. Ε᾿λλὸς idẽ, teſte Varrone, quod νεβρὸς, ideſt, hinnulus: Vnde apud Homerum

Ε᾿λλός.

ἐλλοφόνος dicta Diana à cæde ceruorum, vtpote venationis Dea. Eſt & ἐλλὸς, leuis, celer tanquam epithetum ceruí. Varino & Etymologo ἐλλέποδες & ἐλλοὶ dicuntur paſſeres, & hinnuli, ἀπὸ τοῦ ἄλλεσθαι, ideſt, ſaliendo. Apud Heſychium ἐλλοπίδες legitur cum ι in penultima, his verbis: ἐλλοπίδας dictio apud Cratinum, facta παρὰ τοὺς ἔλλους (Geſnerus melius cum ſpiritu tenui, & acuto in vltima ſcribi aſſerit) & communiter dictos hinnulos vel paſſeres, vel pullos ſerpentis ſignificat, ἀπὸ τοῦ ἄλλεσθαι. Sed videri poſſit etiam ἐλλύπους, quaſi αἰελλόπους, inquit Geſnerus, dici, ideſt ταχύπους, quod hinnulo maximè conueniret. Idem Heſychius, vt & Scholiaſtes quoque apud Homerum, vbi habet: Κύων ἔχε ποικίλον ἐλλόν, Α᾿σπαίροντα λάων; ἐλλὸν exponit νεβρὸν ἔλαφον, ideſt, ceruum iuuenem. Κτῆνις apud eundem ceruus eſt, nec non etiam δέρρις λεπτὴ, ideſt, pellis tenuis, & νεφέλιον λεπτὸν, ideſt, tenuis nubecula, in quo ſignificatu legitur & apud Suidam. Eſt & λάδας apud Heſych. & Varronem, ἔλαφος νεβρίας, ideſt, ceruus iuuencus, vel qui nõdum adultus eſt & νεαθροὶ, νεβροὶ, οἱ νέοι ἔλαφοι, in eadem ſcilicet ſignificatione. Quamuis autẽ νεβρὸς ſit, teſte Polluce, ἔγγονον ἐλάφου, ideſt, ceruí fætus, à Polyæno tamen in epigrammate, dorcadis fœtus, νεβρὸς appellatur, propriè autem νεβρὸς eſt hinnulus, qui iam ad pabula exit. Geſnerus apud Nicandrum in theriacis νεβροθόκους interpretatur ceruos. Heſychius ὀροβάδων interpretatur νεβρῶν, ὀρυβαδας verò τὰς αἶγας. Cælius ceruos primigenios proces dici aſſerit apud Philetam, grandiores iam dici cemades, perfecta demum ætate ceruos. Equidem κεμὰς exponitur hinnulus paruus, & in ſpelunca adhuc iacens. Apud Homerum, vbi ait: ἢ κεμάδ᾿ ἠὲ λαγωὸν, ἐπείγετον, κεμάδα interpretes hinnulum reddunt. Similiter & apud Athen. lib. 5. ex Herodico Babyl. τῆς ξουθῆς δειλότεροι κεμάδος, vertunt ſic: Flauis ceruorum hinnulis pauidiores. Sunt qui dictam putent quaſi κοιμάδα, vtpote κοιμωμένην ἔτι ἐν τῷ σπηλαίῳ, nec audentem ſe committere ſyluis. Scaligero cemas ita eſt in ceruis, ſicut in bubus iunix & iuuencus, ſiue bucula, ſeu vitulus: Franci, inquit, faones vocant. Apud Heſychium & Varinum κεμφὰς, quoque reperias pro ceruo, & κεμπὸς, κῦφος, ἐλαφρὸς ἄνθρωπος, & apud Heſychium κεμμὰς per duplex μ, idem quod κεμὰς, nimirum hinnulus ceruí, quæ licentia eſt poetica. Sic Tiberius Illus in epigrammate:

Odyſſ. T.
Κτῆνις.
Λάδας.
Νεβρός.
Lib. 7. c. 15.
Κέμας.
Iliad. K.
Exerc. 207.

Κεμμάδος ἀρτιτόκου μαζοῖς βρίθουσι γάλακτος.

Κελμὰς, verò eiſdem eſt νεῦρον ἐλάφου, vbi fortaſſis rectius νεβρὸς legeris, non rarò enim λ pro β ſcriptum librariorum incuria reperitur. Sed ad PhiIetæ locum, quod attinet, Cælius Varini Philetam citantis verba peruertit; nam Varinus expreſsè habet: τὰς ἐλάφους τὰς πρῶτον τεκούσας, id eſt, ceruas ipſas, cùm primùm pariunt, procas appellari, & licet etiam ipſi hinnuli recens nati ſic vocari poſſint, falſum tamen eſt Philetam ita vocare. Plura de voce prox in caprea diximus. A procas per metatheſin facta videtur vox porcas, Heſychius ceruas exponit, vel celeres, & πτῶκας, eidem & Varino ſunt timidi lepores, dorcades, ceruí, hinnuli, vt etiam in capra dictum. Eſt & eiſdem πίχαρις, ἔλαφος, ἀμερίας, Geſnerus vltimam vocem ſeparat ab ἔλαφος, Heſychius verò coniungit, quid ſit ἀμερίας apud Lexicographos non licuit inuenire. Sunt & σερφοὶ eiſdem ceruí, & ταχίνης iiſdem lepus eſt, & ceruus: ſunt.n. hæc duo animalia, Ταχύδρομα: ταχὺς autem, ſiue ταχινὸς pernix, celer, velox. Apud eoſdem, vbi φύρακες exponunt ἐλαφροὶ, legendum potiùs videtur ἔλαφοι. Aial hebraicã vocem Deuter. 14. vbi Arabica translatio ſimiliter habet aial, Chaldaica verò aiela, Perſica verò geuazen, Septuaginta interpretãtur, ἔλαφον, & Hieronymus ſimiliter ceruum. Sed in inſcriptione Pſal. 22. vbi communiter pro Al aieleth ſahar, vertitur *ad ceruam auroræ*, vel *ad ceruam matutinam*, ſunt qui exponant, teſte Pagnino, ad ſtellam matutinam, aut ad fortitudinem, ad robur ſeu vim aſcenſus auroræ, ſed prius eſt rectum inquit R. Dauid, vt aſſumpta prima huius dictionis ſignificatione per ceruam auroræ allegoricè intelligamus eccleſiam Iſraeliticam, quemadmodum etiam ceruis comparatur in Canticis. Qui ſtellam matutinam interpretantur, ij, teſte Iano Druſio, id faciunt ex monumentis τῶν διδασκάλων, in quibus Lucifer, qui Græcis eſt φωσφόρος, aieltha nuncupatur. Alij rurſus, vt idem recitat Druſius, putãt inſtrumentum muſicum præcitatis verbis dici; alij genus carminis. Qui ad robur auroræ explanãt, ij arbitrantur hunc hymnum ſcriptum fuiſſe manè, cùm aurora exoriens iubar ſuum longè, latèque diffudiſſet. Quæ an vera ſint, neſcio, inquit, mihi quidem non videntur: Credo autem Dauidem melius in latinum conuerti: *Super cerua aurorę*: Quod ſic accipio, acſi diceret, ſuper cerua pulchra; auroram enim Hebræi ponunt pro pulchro. Porrò, *cerua pulchra*, vox eſt planè amatoria: ſolent enim, qui amant, blandè compellando amicas ſuas ceruas vocare: vnde illud; *cerua amorum, caprea gratiæ*, in libro de prouerbijs: *Et cerua agri*, in Cantico canticor. Quod poſtremum interpretantur dici de Eccleſia, ſed hoc in loco aliter interpretandum, ita poſtulante ſententia, & argumento pſalmi.

Πίχαρις.
Aial.
Lib. 10. obſer. c. 3.

Ego

A Ego sanè indubitanter credo, Dauidem, cùm hunc psalmum componeret, in mente habuisse, quę ei spiritus patefecerat περὶ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν. Apud Varinum vbi scribitur Διὰ λ τὴν ἔλαφον, Chaldæi, scribendum videtur *aial*. Hinnulum ijdem Hebræi *ofer* dicunt, quo nomine quidam, teste Pagnino, dictum putant à leuitate, & celeritate, qua ceu vento agitatus, currendo puluerem commoueat. Vetus expositio in Auicennam, *anfeac*, interpretatur coagulum ceruinum, & genitum bubali, Syluaticus verò pro coagulo ceruino habet *anfeac alanerb*, apud quem sequentia etiam barbara nomina reperiuntur: *anfeagidi*, coagulum ceruinum: *anteros*, ceruus: *belagiu*, ceruus: *melossia*, medulla ceruina. Ceruum nos *ceruo* dicimus, fœminam, *cerua*: Sic & Hispani marem *cierno*, fœminam *cierua* dicunt; Galli marem *cerf*, fœminam verò *biche*: Germani superiores ceruum hirtz, vel hirs, uel hirsch: ceruam hinde, uel hindin, ut & Belgæ, & Angli, quibus ceruus herte, uel hert dicitur, quasi durus, quoniam diutissimè in uita durat, quo modo eisdem hert cor est, cuius nimirum motioni perpetuæ, uitæ duratio debetur. Poloni marem ielijenij, fœminam lanij, quo nomine tamen damam quoque interpretantur; Angli hinnulos fauune dicunt, & nos supra ex Scaligero cemadas Francis faones dici, diximus, alias hynde kalfe dicũt, sicut & Germani hindkalf, B quasi ceruæ uitulum.

GENVS. FORMA. DESCRIPTIO.

CERVVS, inquit Aristoteles, animal est bisulcum, & forcipem pro ungula habet, ut capra: pilus ei mollis, teste eodem, in physiognomonicis, de timidissimis loquente animalibus, ouibus scilicet, lepore, & ceruo. Idem alicubi ait etiam: latæ ei pilus durus, specie inter pilum uituli marini, & cerui. Quo loco malè intellecto Cæsar Odonus durum pilum ceruo tribuit. Cauos intus esse ceruorum pilos tradit Adrianus Iunius in sua Batauia, ideoque commodè natare putari, sustentari uidelicet in aqua non secus, quàm uesica uento inflata urinator solet. Ad colorem quod attinet, Pollux ὑπόξανθον esse ait, κατάστικτον λευκοῖς γράμμασι. Πλείω δὲ αἱ θήλειαι τὰ στίγματα ἔχουσι, idest, subflauum, albis punctis distinctum; pluribus quidem in fœminis, præcipuè hinnulis: uel, ut Varinus citat, plusibus C quidem in fœminis, maximè uerò eiusdem sexus hinnulis. Similiter & Oppianus ceruum uocat στικτὸν, & αἰολόνωτον, vnde apud Euripidem βαλιὰν ἔλαφον etiam exponunt κατάστικτον. Cæterùm, cùm color hic in equo, quàm maximè laudetur, vt Balij Achillis equi docet exemplo Homerus, quem spadicei fuisse coloris, docti volunt, & nunc quoque vulgò baius, quasi balius nominatur, ego de hoc colore potiùs intellexerim apud Euripidem: nam & σπαθίναι cerui cognominantur à colore τῆς σπάθης, idest, φοινικῶν. Est enim spadiceus, secũdum Thylesium, idem qui phœniceus: quamuis non desũt, qui σπαθίνας cognominati volunt, quod cornua spathis similia, idest, mucronata habeant. In quo nouissimo sensu accepisse apparet Eustathium hæc ex quodam Lexicographo recitantem: Τὰ δὲ πάλαια οὐκ ἄλλο τι ἢ ἔλαφοι, εἰμὴ ἄρα οἱ ἀχαιῖναι, καὶ οἱ σπαθίναι λεγόμενοι, ἡλικίᾳ τινὶ διαφέρουσαι, ἢ εἴδει, καὶ κεράτων ἰδιότητι, καὶ μεγέθει. Idem Eustathius βαλιὸς, cùm appellatiuum est, scribi ὀξυτονεῖσθαι, significareque ταχὺς, vel στικτὸς: Cùm est proprium equi apud Homerum παροξυτόνως efferri, ueruntamen paroxytonως rursum scriptum reperitur appellatiuum, vt in 6. epigrammatum βαλίαις ἐλάφοις, itidemque apud Plutarchum, βαλίαις ἐλάφοις ἰσχρεπτόμενος, & alibi βαλίοι ἄνεμοι, ubi significat ταχεῖς, & rapidi, ut utroque modo interpretari liceat.

2. hist. c. 1. *Ceruus quale animal.* *8 hist. c. 5.* *Pilus qualis.* *Color proprius.* *Spadiceus color quis.*

D Fiunt aliquando cerui, & candido colore; *qualem fuisse*, inquit Plinius, *traditur Q. Sertorij ceruã quam esse fatidicam Hispaniæ gentibus persuaserat*. Tradit & Pausanias albos se Romæ ceruos uidisse, & admiratum fuisse: Ex qua uerò regione, uel continente aducti essent, non uenisse ei in mentem interrogare. Sed & Aristoteles testatur album aliquando ceruum inuentum esse. Quem Aristotelis locum Ruellius sic reddidit: Animantes cunctæ, quæ siue imbecillitatis causa, siue cæco naturæ uitio, præcoci, paucoque uictu sustinentur, candidæ proueniunt: Sic lepus inuenitur cãdidus, item ceruus, & ursus, & in auibus hirundo, coturnix, perdix, præsertim cùm quandam à primis statim uitæ rudimentis imbecillitatem retulerint. Cornua ei alioqui admodum degeneri animanti, & spectanda magnitudine, ramorumq; pulchritudine natura ei concessit, vt omnibus feris facilè antecellat, ut ait Oppianus: Virgilius dum arborea uocat, & magnitudinem, & ramos etiam expressit:

Candidi coloris cerui. *In Arcad.* *Cornua quęquodque solũ mari.*

> *Ductoresque ipsos primùm capita alta ferentes*
> *Cornibus arboreis sternit.*

1. Aen.

Hinc & ὑψικέρως uocat Oppianus, & Homerus, ἀμφ᾽ ἔλαφον κεραὸν dixit, & rectè in masculino genere, inquiunt Varinus, Hesychius, & Etymologus, quoniam mas tantùm cornutus est, idem ex-

Iliad. γ.

ponit εὔκερων, ἢ μεγάλα κέρατα ἔχοντα. Similiter κεράστην ceruum, alij cornutum simpliciter, alij magnis cornibus præditum. Idem Varinus ait κεραὸν ἔλαφον apud Homerum, ceruum adultum interpretari, sed κεραὸς poeticum esse, κερασφόρος commune. Cæterùm an solus mas, & non etiam cerua cornua habeat, vt ex Varino diximus, videndum. Ipse quidem rursus Varinus ex Polluce ait: ἐλάφων ἄκερως μὲν ἡ θήλεια, ὁ δὲ ἄρρην κεροφόρος, ἢ κερασφόρος, ἢ κεράστης, ἢ εὔκερως, ἢ πλατύκερως, ἢ ὑπέρκερως, ἢ χρυσόκερως, ὁ ὑπὸ ἡρακλέους ἁλούς. Addit Pollux Anacreontem, & Sophoclem, qui κεροέσσαν ἔλαφον vocarunt, hoc est, ceruam cornutam. Polluci subscribit Plinius his verbis: *Bisulcis bina cornua natura tribuit: nulli illorum supernè primores dentes. Qui putant eos in cornu absumi facile coarguuntur ceruarum natura, quæ neque dentes habent, vt neque mares, nec tamen cornua.* Sed & Aristoteles ceruam cornua habere negat, & alibi, causam afferens cur ceruæ cornibus careant, cùm dentes similiter habeant atque mares; eadem, inquit, vtriusque sexus natura, & cornigera est, sed fœminis adempta sunt cornua, quoniam ne maribus quidem vtilia sint, sed virium meliorum beneficio mares minùs offenduntur. His accedit Cardanus, inquiens: *Commune autem videtur animalibus plura, quàm duo cornua habentibus, vt fœmina cornibus careat, quamobrem creditum est à Plinio dentium materiam in cornua non transire, cùm famellæ etiam dentibus superioris mandibulæ anterioribus carentes, cornua non habeant: Ratio est duplex à fine scilicet, & efficiente causa deducta: cùm enim matres fœtus in aluo gerunt leuitate, & agilitate opus habent, vnde cornua prægrandia, & ramosa illis essent impedimento. Est etiam genus illorum animalium timidum, vt fœminæ sint timidissimæ, quamobrem illis cornua nulli essent vsui. Deest etiam calor, qui materiam cornuum gignere possit, & genitam extrudere simul, atque extendere. ob id veluti hominibus barba ita ceruis cornua, vt ad solum ornatum facta videantur, & neutrum adsit fœmineo sexui illorum.* Hæc Cardanus. Aristoteles loquens de peccatis poetarum, scribit minus esse eorum, qui inscij scribunt in ceruorum genere fœminam cornu habere, quàm si mala imitatione, vsu id scriberent. Galenus item ceruos, ait, longa habere cornua, vt in his quoque fœminę à maribus sepa-

Cerua cornibus caret.

Lib. 3. de part. c. 2.

Lib. 10. de subtil.

Cur careat cornibus.

ſeparentur. Contrà ſcholia in Pindarum fœminis ceruis ab omnibus poetis cornua adſcribi tradunt, & fieri poſſe, vt id quandoque acciderit, cùm & elephantis Indicis, inquiunt, adſint cornua (ὀδόντες, dentes exſerti, quos aliqui meliùs cornua vocant) duntaxat maribus, Aethiopicis verò, & Libycis vtroque ſexu: addunt etiam ceruam, quæ Telephum lactauit à pictoribus, & plaſtis cornutam fieri. Anacreontis verba, quem taxat Pollux, carmina eius non recitans, nos ex iiſdem ſcholijs apponemus: Ἀγανῶς (legendū fortè ἀγανῶς) οἷά τε νεβρὸν νεοθηλέα γαλαθηνὸν, ὅς' ἐν ὕλαις κεροέσσης ὑπολειφθεὶς ὑπὸ μητρὸς ἐπτοήθη. Zenodotus κεροέσσης vocem mutauit in ἐροέσσης, non rectè, vt videtur, cùm cæteri poetæ cornutas quoque faciant ceruas. In Euripidis Iphigenia, *ceruam corniger am*, inquit Diana, *manibus Achiuorum tradam, quam pro tua mactabunt filia.* Geſnerus iſthæc quodammodo conciliaturus Atticos, ait, ceruum marem etiam τὴν ἔλαφον dicere in fœminino genere, vt in prouerbio ᾗ αἱ ἔλαφοι τὰ κέρατα ἀποβάλλουσιν. ὥσπερ γὰρ ὅπλα ἀποβεβληκυῖαι (verba ſunt Ariſtotelis, qui fœminas cornibus carere, minimè ignorauit, vt ex verbis ſuperius recitatis apparet) φυλάττονται ὁρᾶσθαι. Eodem in loco ſæpius in maſculino genere ponit vocem ἔλαφος, diſtinctionis gratia, quoniam de fœminis quoque nonnulla priuatim in eo ſcribit. Alijs verò in locis, aut ſemper, aut, vt plurimum ſiue aliquid ſexui commune vtrique, ſiue mari proprium referat, fœminam facit, vt in mirabilibus: Τὰς ἐν ἠπείρῳ ἐλάφους κατορύττειν φασὶ τὸ δεξιὸν κέρας: Et alibi in eiſdem, πολλαῖς δὲ κισσὸν ἐπιπεφυκότα ἐν τῷ τῶν κεράτων τόπῳ ὁρᾶσθαι. Sed Pindarus, & Anacreon Atticiſmo excuſari nō poſſunt, cùm ſe omninò de ceruis fœminis loqui expreſſerint. Tantum Geſnerus. Sed & Euripides præcitato loco, mihi reuera non ceruum, ſed ceruam intelligere videtur, cùm pro Iphigenia, vtpotè virgine ceruam potius, quàm ceruum, mactari oportuerit. Martinus Anton. Delrius in comm. in Herculem furentem: Habes, inquit, geminum vna in re commentum, ceruæ cornua, eaque aurea, cùm in hoc genere in pleriſque regionibus ceruæ cornibus careant. Quid tamen obſtat, quominus alicubi ſint cornuta? Nam & multis Callimachus, & huic Herculeæ (loquitur enim de auricorni Pindari cerua) Diodorus Siculus, & ei, quæ Telephi nutrix, Anacreon cornua tribuerunt. Ego tamen valde ſuſpicor, per enallagen ceruam Græcos pro ceruo poſuiſſe, more Atticorum, qui τὴν ἔλαφον, & αἱ ἔλαφοι articulum fœmineum, iungunt maſculino nomini. Hebræi quoque velocitatem exprimere volentes nuſquam, quod ſciam in ſacris literis ceruorum, ſed vbique ceruarum, meminerunt. Hæc Delrius. Si quis igitur dixerit, ideo potius ceruas, quàm ceruos voluiſſe celebrare propter velocitatem, probandùm fuerit ceruam ceruo velociorem eſſe, quod à ratione non abhorret, cùm inermem armigero timidiorem eſſe, ea ſuadeat. Inuenio inter poetas latinos: Silium Italicum ceruam cornigerā facientem, inquit enim:

& altos
Aeripedis ramos ſuperantia cornua ceruæ.

Sed & Franciſcus Petrarcha Hetruſcæ poetices princeps, in rythmo quodam, Lauram ſuam ceruæ comparans duobus eam cornibus auratis ſibi apparuiſſe facit; verùm & ipſe à viris doctis propterea ſugillatur. Animaduertit hoc celebris in libris ſuis de arte poetica Mutius Hiſtrienſis, referente Conſtantino Lando in C. Poſthumi Diana, qui excuſari Petrarcham poſſe exiſtimat, tanquam poetam, qui metaphoricos locutus ſit, per cornua intextas comas Lauræ intelligens: *ſic enim ad ornatum*, inquit, *comarum, quo vtuntur matronæ Gallicæ, alluſit*. Certè eiuſmodi excuſatione rectiùs, veriuſq; admittentur, quàm ſi reuera cornutas dicere voluiſſe ceruas, nobis perſuadeamus: non me latet interim ceruas aliquando viſas cornigeras: Tradit enim Gunterus in Ligurino ſuo, ſeu in libro de rebus geſtis Friderici Imperatoris primi, Cæſarem Maximilianum, verum id eſſe, alicubi deprehendiſſe, idque in ſyluam ſuam iuſſiſſe annotari, quod opus ipſe planè ſuum experientiarum non vulgarium, ſub nomine olim ſuo in publicum edendum, vidimus, inquit, inchoatum. Teſtatur etiam Scaliger in Gallia noſtris temporibus ceruam viſam eſſe, & captam cum cornibus, cuius etiam nunc ſeruetur caput. Cæterùm monſtra meo iudicio dicenda erunt. De ramis modò cornuum, & eorum propagatione ſic diſſerebat Ariſtoteles: Anniculis nondum cornua naſcuntur, niſi quoad indicij gratia, ſit initium quoddam protuberans, quod breue, hirtumq; eſt. Bimis primùm cornua oriuntur ſimplicia, & recta ad ſubularum (καθάπερ πατταλους, vnde Plinius alijs ſimplicia tribuit, vt in eodem genere ſubulonibus ex argumento dictis) ſimilitudinem, quamobrem πατταλίας ideſt, ſubulones, per id temporis eos vocant: Trimis bifida exeunt, quadrimis trifida, atque deinceps ad hunc modum procedit numerus, vſque ad annum ſextum. Ex quibus quidem verbis Ariſtoteles Geometrarum more hoc inferebat corollarium; ab hoc ſimilia ſemper prodeunt, ita ne ſit dignoſcere ætatem ramorum numero. Cæterùm philoſophus circa ceruini cornu ramorum numerum erraſſe, inquit Ioānes Aemilianus, videtur, quippe, qui ſtatuerit (vt facilè ex ipſius verbis colligi licet) quinque ramos ſummum cornu cerui edere, neq; in fundendis propaginibus hunc numerum ſuperare, cùm tamen conſtet in multò plures ramos illud diſtu-

Od. 3. olymp. — *Ceruę cornua tribuūt poetæ.* — *9. hiſt. c. 5.* — *Cerua ceruo velocior.* — *Lib. 3.* — *Ceruæ viſa cornuta.* — *Lib. 3. poet.* — *9. hiſt. c. 5.* — *Quando cornua incipiāt naſci, et quis ramorum ordo.* — *Lib. 11. cap. 37.* — *Ariſtotelis error circa cornu ceruini ramificationem.* — *Syntagm. 5. de rum. hiſt.*

A distribui. Etenim & sensus, & experientia acerrimè reluctantur. Hoc non ignorant venatores, qui illis insidiantur, hoc minimè philologos latet, qui plerumque loca Musis dicata ceruorum capitibus, atque aliorum animantium quasi naturæ trophæis exornant. Affirmatur Guillielmum Bauariæ Ducem, bina cerui cornua habuisse, quorum vtrumque vnum, & viginti ramos fundebat. Testatur Albertus, ceruorum cornua in Germania ad vndecimum vsque ramum diuidi; quod quandoque etiam in Italia contingere certum est, licet Italiæ cerui Germanis minores sint. Vidi namque in penu Serenissimi Ferrariæ Ducis ceruum in agro Ferrariensi interfectum magnitudine equo paulo inferiorem, cuius cornua adeo erant ramis referta, vt potius superarent, quàm à Germanis superarentur, ac proinde Maro cerui cornua ramosa in bucolicis nuncupauit:

Cornua vnius, & viginti ramorum.

Eclog. 7.

Et ramosa Mycon viuacis cornua cerui.

Tradit etiam Gesnerus se audiuisse Antuerpiæ cornua ceruina in pharmacopolio quodam spectari, quorum singula ramos circiter quindecim habeant. Quocirca à vero hac in parte videtur Aristotelem plurimum declinasse, nisi (vt ipsum vindicemus) dicamus cum per cornuum ramos maiores, & principaliores intellexisse, quippe qui in alios minores dispergantur. Hæc Aemilia-B nus. Ego Aristotelis verba sic intellexerim, ut numerus ille in plurimis contingere soleat: nam & Solinus ait: *Pro ætate ramos augent: id incrementum per sex annos perseuerat, deinque numerosiora non possunt fieri cornua, possunt crassiora.* Cur autem in ramos surgant usque in sex annos, illud in causa esse refert Bassianus Landus Placentinus, quia animal sit maximè abundans succo, qui cornibus conuenit: is est atra, inquit, bilis, quippe cuius caro atram bilem, maximam sibi partem uindicet, quartanam enim febrem suapte natura commouet, quæ tarò occupat corpus. Hanc cornuum ramificationem sic extollit Oppianus:

Aristoteles excusatur.
Lib. 1. hist. hum.
Lib. 2. de venat.

Ο'ξύκομον κεράων πολυδαίδαλον αἰολον ἔρνος.

Idem mox cornua *ἐυσχίδια* uocat, idest, pulchrè diuisa. Hesychius ipsos ramos peculiari uoce *λίκρυς* uocat. Sunt qui ipsum ceruum ramosis utrimque cornibus *ἀμφίδωρον* uocant, quasi uerò *δῶρα* sint cornuum rami, cùm sit *δῶρον* palmus potius, quare & *δῶρα* munera dicebantur, quia manu darentur. Albertus infimos ramos uersus frontem rectè ait procedere, nec erigi, his enim pugnare ceruum, (quamobrem Græci *ἀμυντῆρας* uocant, Gaza uertit adminicula) reliquis uentilare. Differunt etiam ceruorum cornua à cornibus cæterorum animantium, si Plinio, & Aristoteli cre-C dimus, quod, cùm omnibus sint caua & in mucrone demum concreta, ceruis tantùm solida sint; & cùm cæterorum ossibus adhæreant, ceruorum tantùm cutibus enascuntur, sed talia etiam esse rangiferorum cornua suspicor. Aiunt item ea decidua esse tum vtilitatis causa, vt onere leuentur, tum ex necessitate præ pondere. Cæterùm hic rursus Aristoteli refragari ipsam experientiam, tradit Aemilianus: Etenim & capreoli, inquit, cornua gerunt solida, & decidua, licet multò minora, quàm cerui, quorum interior pars minus densa, quàm extima: rectiùs autem indicauit, inquit, Albertus vbi hæc prodidit: *Adhuc autem multorum animalium cornua sunt vacua apud caput, & superius solida præterquam in ceruo, & habent illa cum ceruo forsan naturam similem, sicut capræ, & hircocerrus & huiusmodi, quæ in vtroque termino sunt dura, & sunt multæ ramificationis.* Adhuc autem nullum animal mutat cornua præter ceruum, & ceruina animalia, sed de mutatione postea. Fiunt autem cornua ceruina adeo solida, & dura, vt soliditate, duritieque sua ad lapidum naturam accedant, qualia in ædibus Reuerendissimi Cardinalis Gaddi obseruaui: quod etiam cecinit Orpheus in libello de lapidibus:

Cornua ceruorum vt ab aliorum animalium cornibus differant.
Lib. 3. de animal. tract. 2. cap. 1.
Ceruinorum cornuum soliditas lapidea.

Φύει γε μὶν ἐ ποτὶ κόρσην
D *Πέτρη, ἀλλ' ἔμπης πέλεται κρατερῇ τί σε πέτρη*
Ο'υδέ κεν ἂν γνοίης χέρας ἀτρεκὶς, ἢ λίθος ἐςὶ,
Πρίν κέ μιν ἀμφαφόων ἴυρεις νημερτέα λᾶαν.

Sensus est: In exortu nō esse quidem lapidem, nihilominus verè solidum esse lapidem: Licet equidem non agnoscas cornunè verum sit, an lapis, si interim contrectes, lapidem esse fateberis. Tradit idem Albertus cornu animalium ceruo similium interius rarum, & meatibus paruis peruium esse instar substantiæ, quæ aliorū cornibus infigitur, additque ceruinum quidem cùm aruerit perquam leue reddi, præsertim si sub dio fuerit, ita vt nunc humeat, nunc siccetur; Inueteratum enim hoc modo, tam leue reddi, vt euanidum, & inane videatur, quod ipse deprehendit in cornibus, quæ per syluas à ceruis abiecta reperit. Ceruis igitur, & similium animalium cornua, terreæ esse naturæ, calore valido coacta, & ad ossis substantiam accedere. Cætera verò his collata humida esse, & molliri apta, cartilaginis naturæ vicina, & flexibilia calore: quamobrem non calore, sed frigore concreta videri, vt intelligitur, inquit, ex ijs, quæ in meteorologia docentur. Testatur verò etiam Gesnerus obseruasse se, in consummati cerui cornibus mucrones, siue ramulos supremos, qui bini alioqui, aut terni subinde spectantur, septenos, & in eodem loco stipitis latitudinem sex digi-

Cornua ceruis quo leuia fiant.

digitorum, inferius autem fuiſſe alios binos ramos, & adminicula: Obſeruauit item inter craneū cerui, & cornua oſſicula, ſiue tubera gemina oſſea protuberantia, læuia, duos circiter digitos longa, eò breuiora, quò ceruus natu maior eſt: Horum ſingulis ſingula, ait, adnaſci cornua per ſymphyſin quandam, & quaſi articulationem. Addit denique ſubulonis cerui cornua ſe vidiſſe dodrantis circiter longitudine: ſurcarij verò vulgò dicti, (eins gablers) qui trimus eſt, duorum & amplius dodrantum. Addidi hic ego ſubulonis cornua, & recta, ac etiam aliud caſu fractum, ſed obducto callo reſtitutum: quæ ex Germania mihi miſſa in muſæo aſſeruo; ſunt autem & læuia, atque albicantia, minimèque rugoſa. Cùm verò cornua tum ob ſoliditatem, tum ob proceritatem grauia ſint ceruis, vt dictum eſt, natura, vt tradit Ariſtoteles, celeritate, atque agilitate corporis impedimentum illud compenſauit. Quibus cornua, inquit, præ nimio exceſſu ſuperuacua ſunt, ijs alterum auxilium natura adhibuit, vt ceruis velocitatem, grādis enim illa, & multifida cornuum magnitudo potiùs obeſt, quàm prodeſt. Quæ tamen verba non ita accipienda exiſtimat Aemilianus, vt eam tantùm velocitatis in hoc animali cauſam eſſe voluerit philophus. Dici enim poteſt, inquit, ideo etiam curſus celeritatem conceſſiſſe naturam, quia quandoque inermes, & cornibus mutilati ob armorum carentiam, cùm pugnare, & congredi non poſſint, fuga ſaltem, celeriq; pernicitate tum venatorum, tum immanium beſtiarum moleſtias euitarent. Iam verò quotannis cur decidua ſint ex Ariſtotele eodem dictum eſt; amittunt autem ea vere, menſe nimirum aprili, teſtante eodem, & ſolis ipſis id contingere ait, his verbis: Soli ceruo cornua omnibus annis decidua initio à bimatu: cęteris perpetua, niſi per vim aliquam amittant. Ita & Plinius: *Cornua*, inquit, *mares habent, ſolique animalium omnibus annis ſtato veris tempore amittunt.* Sed & Theophraſtus teſtatur cornua quotannis amittere. Idque cur eis ſolis contingat, multis rationibus explicari poteſt: primùm ex materia, qua conſtant; quoniam ſicca, & terrea ſunt, vt ceruus ipſe totus, nempe hirco ſimilis temperamento, calido ſiccoque: Cadunt autem faciliùs, vt in ſtirpium quoque folijs, quę ita ſunt arida, vt nullum habeant lentorem, aut tenacem ſuccum, qualis cæterorum cornibus ineſt, cuius gratia flecti, mollirique poſſunt: Deinde ex loco, quoniam, vt diximus, non ex cranio naſcuntur, vt reliquis, ſed cuti tantùm adhærent: Tertiò ab efficientibus cauſis; nam & calore æſtatis ſicca, durioraque fiunt, & hyeme ſubſecuta à frigore ſimiliter afficiuntur: nam, vt quodque ſolidius eſt, ita magis refrigeratur; refrigeratis autem nimium, pori clauduntur, & calor natiuus emoritur, vt neq; alimentum attrahi poſſit, & viæ, quà trahi debebat, præcluſæ ſint: quod in cæteris, cùm omnium caua ſint, & vapores excipiant, non æque contingit. Sic igitur affecta cornua cadunt tantùm, ſiue offendentibus ipſis, aut impellentibus vltrò, aut inter ramos, & vimina quandoque implicatis, ſiue etiam ſponte, ipſo nimirum pondere, depreſſa: non prius autem hoc contingit, quàm verno tempore noua ſubnaſcuntur cornicula, & tuberculis ſuis vetera protrudit: quo tempore etiam ſerpentes, & alia quędam animalia aridum, induratumq; deponunt exuuium cuti noua naſcenti. Sed eadem de re Aelianum audiamus, interprete Gyllio: Cauſam, inquit, ceruis cur cornua renaſcuntur, Democritus eam dicit, ventrem ijs calidiſſimum eſſe, & eorum venas per vniuerſum corpus pertinētes eſſe rariſſimas, & os, quod cerebrum amplectitur, membranę inſtar tenuiſſimum, & perrarum eſſe, indeque ad ſummum capitis verticem craſſiſſimas, atque opimas venas oriri: Itaq; cibum, & huius nutrimentum minimè concoctum, à natiuo calore in totum corpus, eiuſque partes diſtrahi. Idemque ait, eis pinguedinem extrinſecus circumfundi ſimul & cibi vim per venas in caput retorqueri, & reflecti, ex eo cornua permulto humore irrigata enaſci. Continenter enim vicinis ad cadendum ſuccreſcentia, & influentia ſubmouent, atque expellunt priora, ac ſanè exortus humor extra corpus dureſcit ab aere eum ipſum conſolidante, & in corneā duritatem confirmante. Humor autem qui etiam nunc intra cutem ſubeſt mollis, & tener, partim ab exteriore refrigeratione dureſcit, partim ab interiore tepore tener manet. Quocirca recēs cornu enaſcens ad depellendum antiquum infirmius eſt: At dureſcens priora extrudere poteſt, quorum pleraque interno robore extrahuntur: nonnulla arborum ramis circumplicata, & feram ad curſum incitatam vi impedientia abrumpuntur: Eo pacto vetera excidunt, recentia ad erumpendum parata naturæ munere proferuntur. Hactenus Aelianus. Democrito ſubſcribit quodammodo Baſſianus Landus Placentinus; cùm enim dixiſſet cornua caduca ſingulo vere, & decidua ob eam fortaſſis rationem, quod ea ab cute eorum tantùm emergunt, parum fixa, cùm cornua cæterorum animalium oſſe ſuſtententur, aut quòd cùm extra prominentia ſint, & nuſquam in profundo abſtruſa, ſoli ceruo contingit, vt collabantur: Atqui fortè, inquit, aues ſcire, cur vere ſolis ceruis cornua decidant. Equidem propterea id eſſe opinor, quia nec æſtate conuenit, ſi cælo æſtuante humores exhalant, & imminuuntur: nec autumno, ſi ſiccus ſit, nec hyeme; nam qui fieri poteſt, ſi humorem lentum, & glutinoſum exuberantem reddat? Ver autem huic commodiſſimum inuenimus, quia humor non apprimè tenax eliqueſcit. Scribit præterea Ariſtoteles, cùm recipiunt

Ceruis agilitas ad quid data.

3. de partib. cap. 2.

Cur & quando ceruis decidant.

Quomodo ceruis cornua renaſcantur.

Lib. 1. de hiſtor. hum.

cornua,

A cornua, ea primùm quasi cute vestita, & hirtiuscula emittere, & Plinius, *erumpunt*, inquit, (ceruis cornua, postquam abiecerunt) *renascentibus tuberibus primò arida cutis similia: eadem teneris increscunt ferulis, arundineas in paniculas molli plumata lanugine.* Qui Aristoteli, Plinioque atq; alijs refragantur de cornuum casu annuo, rei falsitatem inde arguunt, quòd tantæ molis incremẽtum, cum tam insigni duritie nimis velox foret, aut saltem ramorum numerus maiore interuallo, quàm vnius anni, indigeat, vt augeatur: Nam & ipse Aristoteles annorum numerũ à ramorum numero, vt suprà ostensum est, rimatur. Cornua autem, quæ in syluis, alibique inueniuntur non à ceruis deposita, sed à uenatoribus proiecta asserunt: Budæus tamẽ Aristoteli subscribit, vernationemque redibili sobole velut marcidam recidiuam paucis mensibus in integrum restituere edoctus a venatoribus peritis, quibus puto etiam credendum est. Tradit porrò Aristoteles reperiri quandoque ceruos hederam cornibus innatam, & germinantem gestantes: Verba philosophi sunt hæc: Captus iam ceruus est hederam suis enatam cornibus gerens viridem, quæ cornu adhuc tenello fortè inserta, quasi ligno viridi coaluerit. Idem affirmauit lib. de admirãdis auditionibus, & Plinius in mollioribus ceruorum cornibus hederam coalescere, dum ex arborum attritu illa ex-

Lib. 9. hist. cap 5.

B periuntur, tradit, rationem quodammodo reddens ipsius accretionis, quam & Iulius Scaliger attingit apud Theophrastum dicentem, hederam in multis creari, & quod mirabilius (παραδοξότερον) visam esse in cornibus cerui etiam aliquando. *Commonet*, inquit Scaliger, *virum accuratum cerui cornibus hærens hedera. Quid enim eò seminium detulit? Nihil tamen attulit causa, sed elapsus nos sub cultro reliquit.* Sanè videtur in eruptione cornuum affricatum hederæ ceruum abrupisse nonnihil cùm radicula, quæ aliquam in partem molliorem sese induerit. Cæterùm fuerit etiam hederæ, cum ceruino cornu quædam sympathia, dummodo verum est, quod scribit Gaudentius Merula citans Aristotelem, hederam nasci, vbi ceruinum cornu fuerit defossum. Postremò Oppianus ceruis castratis cornua defluere scribit, dum canit:

Ceruorum cornibus hedera innata.

Lib. 2. de caus. c. 23.

Hedera cum cornu ceruino sympathia.

4. memorab. cap. 24.

> *Κίνδυνοι λαχίοισι δ' ὑπ' αὐτὴν ἐνδόθι νηδὺν*
> *Ἀμφιδύμους ὁλκούς, τοὺς εἴ κέ τις ἀμήσειεν*
> *Αὐτίκα θῆλυν ἔθηκε, πρόπαν δ' ἀπέριψε καρήνων*
> *Ὀξύκομον κεραὸν πολυδαίδαλον, ἀγλαὸν ἔρνος.*

Vertit Bodinus:

C
> *At gemini latitant intus sub ventre canales*
> *Non procul à lumbis, quos qui præciderit, inde*
> *Fæmineum reddet ceruum, atque è vertice summo*
> *Prolabetur acuticomans ramale superbum.*

Vertit autem ὁλκούς, canales, cùm poeta testes potius intelligat, licet in ea significatione in Grammaticorum lexicis nusquam annotatum reperias. Sed ad veritatem quod attinet credendum potiùs videtur Aristoteli, Plinio, & Solino, qui contrarium scribunt: Cerui, inquit Aristoteles, si, cùm per ætatem nondum cornua gerunt, castrentur, non edunt cornua, sed si cornigeri exciduntur, nõ decidunt cornua, & magnitudine eadem seruantur. Et rursus alibi: Ceruis tantummodò cornua omnibus annis decidua, nisi castrentur. Sic & Plinius, & Solinus non decidunt, inquiunt, castratis cornua, nec nascuntur. Quod modò ad cæteras corporis tum internas, tum externas partes attinet, facies, vt tradit Aristoteles, ceruis carnosa est, nasus simus, collum oblongum, & exile. Oppianus collum ὑψαύχενα. i. excelsum nuncupat. Idem & nares quaternas tribuit, totidemq; meatus:

Castratio quomodo ceruis cornua demat, vel contrà.

In physiogn.

Facies qua.

Nasus.

Collum.

> *Τετράδυμοι ῥῖνες, πίσυρες πνοιῆσι δίαυλοι.*

D Musculos item temporales, & exiles & debiles habent, vt tradit Galenus. Aures Plinius alijs animalium maiores, alijs minores esse tradit, ceruis verò tantùm scissas, ac velut diuisas, sed præcipitanter; nam Aristoteles id peculiariter de ijs scribit, qui circa Arginussam in Elapho monte versantur, idque idem Plinius adstruit. Dentes habet quatuor vtrimque tum supra, tum infra, vt annotat Albertus, quibus molit cibum, & insuper alios duos magnos, qui mari, quàm fœminæ maiores sunt, vergunt autem omnes deorsum, ita vt repandi videantur. Id capite, inquit idem Albertus, & Plinius, inesse ceruis vermiculi sub linguæ inanitate, & circa articulum, quà caput iungitur, numero viginti produntur. Sed Aristoteles, vermes, inquit, cerui continent omnes suo in capite, viuos, qui nasci solent sub lingua in concauo circiter vertebram, qua ceruici innectitur caput, magnitudine haud minores ijs vermibus, quos maximos carnes putres ediderint. Gigni vniuersi, atque contigui solent, numero adeo circiter viginti. Apparret itaque gigni, ita; & cohærere, vt vermes in lumbrico lato, quos cucurbitinos appellant recentiores. Gesnerus testatur se ab oculato teste, fide digno, audiuisse, qui se vidisse affirmabat, dissecto cerui capite recenti non viginti tantùm, sed plurimos omninò vermes, eosque non cohærentes, sed discretos: Esseque, qui dicant, non omnibus innasci. Cæterùm liceat hic, inquit Cardanus, tanti philosophi pudorem ingenuum vi-

Musculi temporales.

11. de vsu part. c. 2.

Aures ceruis quales, & vbi scissæ.

Dentiũ numerus & situs.

Vermiculi vbi nascantur.

Lib. 7. de variet. rerum cap. 33.

dere,

dere, qui quæ nouit, ſenſu retulit, ab obſcurioris cauſæ aſſignatione abſtinuit; Cauſa igitur huius eſt cornuum magnitudo; quod enim ſuperfluum eſt in radicibus, exceditur ab his, non ob cornua iam facta, ſed cerebri temperiem: multum enim humidum terreum abundare in eo neceſſe eſt. Quod ſi vel cornua minora eſſent, vel caput maius, aut incrementum tardius, hæc neceſſaria adeo non fuerant. Tantum ille. Verùm ſi ſub lingua circiter vertebram naſcuntur, cornua verò cuti tantùm inſerantur, vt oſtenſum eſt, non video, quomodo radices eorum à vermibus exedi poſſint. Quare alius locus vermibus fuerit tribuendus. Equidem Geſnerus teſtatur ſe audiuiſſe circa meſſis tempus, cute omnibus obducta, vermiculos quoſdam ſubnaſci, qui cornua ſuperficiem inæqualiter exedunt, & exaſperant, eoque tempore ceruum vermiculos ſentientem, & prurientem arboribus cornua affricare, quod noſtrates, inquit, dicunt, firnen. Dicunt itidem, teſte Alberto, in capite cerui annoſi intra os oculi veſpas, & formicas generari, & aliquando progredi. Paulo aliter author libri de naturis rerum: Venatores, inquit, aſſerunt, quòd in ceruo natu grandi, oſſe capitis ſub oculo terebrato, veſpæ concretæ, & formatæ interius ex humore ſuperfluo, vel, vt alij autumant, ex medulla prodeant euolantes, & tunc negant eum poſſe diutius viuere, niſi eſu ſerpentium renouetur. aliquando etiam eodem modo veſpas dicunt prodire concretas è naribus cerui. Apparet autem, vel Albertum erraſse, qui pro *formata* legerit *formica*, vel alterum, qui contrà. Hoc tamen ad lectionem loquor; nam quod ad rem ipſam, neque veſpas, neque formicas in animantis viuo corpore naſci crediderim, veriſimileque eſt ex malè intellectis Ariſtotelis ſuper vermibus verbis, errorem ortum eſse.

Sanguis. Sanguis, teſte Ariſtotele, nullas continet fibras, & nunquam propterea ſpiſsatur. Idem in 4. meteororum, ceruinum ſanguinem non coire, ſcribit, quoniam aquæ naturam magis ſapit, ac frigidiſſimus eſt, & propterea fibris carere, quæ opera terræ ſunt, ſolidèque conſiſtunt. Tradit & Plutarchus in quæſt. natural. cerui ſanguinem tenuē eſse, & aquoſum, ideoq; timore conſternatum animal. E contrario Bald. Ang. Abbat. lib. 6. diſquiſ. cap. 6. fibris plenum, coagulatumque obſeruaſse ſe ſcribit, & certa aliorum comprobatione conſtare.

Oculi. *Cor.* Oculi magni ſunt; cor item proportione magnum, quod omnibus timidis, aut propter metum maleficis, commune eſse Plinius tradit. Cùm ſuprà de lapide bezaar agerem admonebam obiter, eſse etiam, qui lachrymam cerui dicerent, ſeu potius lapidem in cantho oculorum cerui concretum, qua de re Ioannes Agricola in hæc verba tradit: Belzahart eſt antidotum contra venena epotum efficaciſſimum, & prorſus diuinum. Siquidem probatiſſimus medicus Auenzoar libro primo teſtatur ſe hoc vno medicatum eſse quendam, qui pernicioſiſſimum uenenum ſumpſerat, &c.

Origo belzahart, magnitudo, & ſubſtantia. Cæterùm huius medicamenti origo eiuſmodi eſt: Ceruus poſtquam cum ſerpentibus congreſſus eas deuorauit, ſiti correptus. præſertim in regionibus orientem verſus, vbi prægrādes reperiri conſtat: (ego iſtiuſmodi prægrandes lapides non in canthis oculorum cerui, ſed in capræ bezoarticæ ventre reperiri autumo) mox ſtagnum, aut flumen aliquod quærit, in quod ſe immergat; inde tamen, natura ita docente, velut Tantalus in medijs ſitiens fluctibus, non bibit, nam ſtatim concideret mortuus ſi quid aquæ deguſtaret. Erumpunt autem lacrymæ ex oculis, quę paulatim craſſeſcunt, coguntur, & coagulantur, & in caſtaneæ magnitudinem excreſcunt. Quas, poſtquam ex aquis euaſit ceruus, deciduas homines obſeruant, ac colligunt. Hoc eſt illud belzahart tantæ apud eos, qui poſsident, æſtimationis, vt cuiuis veneno vel medium vnguem oſtendant. De eodem Ferdinandi Ponzetti Cardinalis, verba hæc ſunt; Experientia cognitus eſt ad omnia venenorum genera pollens lapis, quem vocant kemue, ſeu bezar colore citri ſplendens, odore vini, natus ex lacrymis ceruorum. Infirmi enim ætate flumen quoddam ingrediuntur in oriente, & ſtant in eo immerſi vſque ad caput, donec emittant lacrymas, quæ frigiditate aeris, & aquæ coagulatæ vertuntur in lapidem, magnitudine auellanæ, qui exeuntibus à flumine decidit. Hæc ille. Et Andreas Bellunenſis bezaar propriè, ait, eſſe lapidem, qui dicatur lacryma cerui, generata in ceruis, quia comedunt uiperas maximè in Perſia. Idem aſſerit, erui etiam hunc lapidem è terra, & fodinis, ut tradit, inquit, Tiphaſi Arabs in libello de gemmis, qui ex Arabico in latinum ſermonem tranſlatus eſt. De hoc eodem ex ceruorum lapide bezaar, ita ſcribit Theomneſtus grauis ueterinariorum medicinæ author; Ceruos, uermes inteſtinorum inuolucris implicitos, ſerpentium eſu enecare, quos ex cauernis narium ſpiritu eliciunt, & ne illorum uirus ipſis obſit, ad fontes aquarum accelerant, quibus ad labra uſq; ſe immergunt, tunc oculis lacrymæ lentæ deſtillant, quę uiſcedine ſua coagulatæ, in angulis oculorum in lacrymas nucis iuglandis pendere, coaleſcunt. Deinde cùm ſeſe ueneno exoneratos ſenſerint, aquam egreſsi in latebras diuertunt, &, ut lapis ille uiſus obſtaculum decidat, caput arboribus affricant, quem inuentum, ut bezaar contra quoduis uenenum, antidotum efficaciſsimum, uenatores Siciliæ, & orientis magni vēdunt.

Excrc. 112. Scaliger etiam in exercitat. aduerſus Cardanum de eadem re differit quidem, ſed lapidem eſſe negat. Cerui lacrymam tamen forte alic ibi nunus notam in noſtris Muſarum theſauris habemus cariſsimam. Ante centeſimum

annum

A ʒ mum in ceruo nulla est Post eam ætatem accrescit ad oculi cāthum, ipsis ossibus, atq; in os protuberās concrescit, ea duritie, qua cornu superet. Qua parte prominet, rotūda est, insigni nitore coloris fului non sine vestigijs atriorū venularū. Tanta lęuitate, vt penè tactū effugiat; Ita.n. sese subtrahit, vt seipsam propemodū mouere videatur. Cùm hæc in circulis aliquando recitarē, vnus ex ijs, qui è legatorum comitatu rerum Asiaticarū cognitionē profitebatur, negabat ad ceruū quicquam attinere, sed esse verè lapidē. Ego illi postridie ostendi, qua parte ex osse fuisset auulsa. Hāc Solimanus olim dono dederat Samblācardo Trierarcho. At ea ego postea eius filij Bernardi Ortesani munificentiā expertus sū. Scribonius Largus oculi sordes vocat: Rus, inquit, vbi secesseris, habere in incinctu oportet peucedanū, vel cerui, cū captus est, in oculi angulo, qui est nares versus quæ inueniūtur sordes virosi odoris: has Siciliæ venatores diligēter colligunt, & habent in cincto propter antè dictam causam. Istiusmodi lacrymā mihi aliquando ostendebat R. Marcus Medices ordinis prędicatorū Veronensis vir apprimè eruditus. De osse cordis ceruini, q in multis ad cordis affectus antidotis recipitur, maxima est inter doctos disceptatio nunquid reuera detur. Andreas Vesalius anatomicus excellētiss. negligendā esse illorū omninò vult oscitantiā, q in cordis affecti-

Cap. 42.

Os cordis ceruinum detur, & vbi, & quando, & qua figura.

B bus magno supercilio (vtor eius verbis) os cordis cerui, nescio quib. gēmis, & auro mixtū propināt, cū interim ceruo nō aliud os, quā vitulo, aut cani, aut sui insit, cartilagineę nimirū magnę arterię, & venæ arterialis radices. Et officulū illud q è ceruorū cordib. exemptū pharmacopolarū officinæ hactenus emētitæ sunt, aliud nihil esse cēset, quàm grādius agni hyoidis ossis officulū, quod continuū est, & λ similimū: nisi quod dexterū crus etiam transuersim sinistrū decussatim secat, & alterum crus altero breuius sit; quod etiā ouina lingua, quoties mensæ apponetur, luce clariùs edocebit. Vesalio subscribit quodāmodo Syluius his verbis: Os à corde cerui humanū cor totius substātiæ similitudine roborare Actuarius cū Arabibus consentit; (Sextus etiā, officula inueniri in corde cerui, aut in vulua eius, testatur) sed ab aliorū animalium maiorum corde potiùs fuerint, quæ tam multa proferunt pharmacopolæ, quàm à corde cerui. An verò cartilaginosa hęc substantia magis præstare id queat, quàm cordis, aut arteriarum corpus, ipsi viderint. Sed & Anton. Brasauola Venetijs bubulum, aut vaccinū quoddam os vendi, quod verè os est, etiam ingenti pretio, ait, pro osse de corde cerui. Se verò duo corda cerui aperuisse, vnum statim à cerui morte, in quo neruus qui-

C dam, aut cartilago neruea apparuit non admodum dura, in crucis modum: alterum interfecti ante sex dies, cuius neruea cartilago multo dúrior erat, & tensa tali ferè figura, quali Venetijs os de corde cerui venditur, bubulum, inquit, illud, aut vaccinum. Illius autem nerui vim apud veteres non memorari, minusque in roborando corde valere, ait. Hisce viris doctissimis fauere apparet Aristotelem, qui testatur cor sine osse esse omnium, quæ ipse nouit, præterquam equi, & boum generis cuiusdam. E contrario sunt Arabes, eosque secuti Græci recentiores Actuarius, & Nicolaus, qui non semel os de corde cerui describunt, & ex antiquis Plinius: *Inueniuntur*, inquit, *& officula in corde* (ceruarum) *& in vulua perquam vtilia grauidis, parturientibusque.* Et in tertio euporiston 174. attributo Galeno legimus, os cordis cerui tritum potui da mulieri sterili, & videbis gloriam Dei. Platearius non simpliciter in corde inueniri, sed peculiarem in eo locū assignat; In corde cerui, inquit, reperitur quoddam os parte sinistra, vbi quędam concauitas est, in quam splen respirat, & excrementa emittit, quæ illic ob siccitatem suam in osseam vertuntur substantiam: Est autem hoc os de sanguine cordis, subrussum, & melancholicum expellendi fumū, vim habet: datur etiam contra cardiacā (sic vocat pulsum, seu tremorē cordis) syncopen, & hæmorrhoides. Alij non os, sed cartilagineam osseam eodem loco reperiri, & esse aiunt. Apud Andernacum Mathæi quærenti,

Lib. 20. cap. 19.

D in qua parte os cordis inueniri possit, respondet pręceptor: Sinistro derecto sinu, maximèq; arterię tota basi aperta, radices illius, & membranarū sequere, ac facilè reperies: nā arteriæ aortæ, venæq; arteriosæ, & membrauarū earundem radix ex ossea illa cartilagine cordis procedit. Gesnerus verò rei veritatē inuestigaturus affirmasse sibi scribit quēdam rei venatoriæ peritum os in corde cerui quidē reperiri, sed non alio tēpore, quàm eo, q inter duos D. Virginis dies festos intercedit, hoc est, à medio circiter Augusti ad Idus vsq; Septēbris. Alij rursus senectuti ceruorū os hoc adscribūt, atq; inter alios Thomas Iordanus in pestis phęnomenis tract. 3. his verbis: Statuūt aliqui cartilaginem, bronchia pulmonum alij, viscosum quid nonnulli, sunt qui mordicas negant aliquid vnquam in cordis finibus repertum ossi simile, vel ex eo, quòd nullius esset vtilitatis illuc. Vbi omnis generis feris abūdamus, sanè hanc litem decidere possumus. Reperiuntur ossa omnibus propè ceruis, annosioribus tamē maiora, minora iunioribus, crucis interdū forma decussatim mutuo intersecta. Quid mirum, si boū quoq; exsectos plures duodecim Marsallus Bohemię illustris asseruat, & quotidie plures inquirit? Etiā lapides ex ceruino corde exēptos vidi oui propè colūbini magnitudine, laminis conflatos, & quod iucundum fuit aspectu, postquam comminutus fuit, repertū est osficulū in meditullio, simile cæteris ossibus corde prognatis, circa q putamina hæc sese aggregando amplificauerant, & in hanc molem atq; duritiem calore cordis extorrente lapillum produxerant

Eum longè prætulerim cuiuis bezaar, cùm non capræ ventriculo, sed animalis alexicaci corde repertus, maiorem affinitatem nobiscum habere verisimile sit, nisi in pastum causam referas, quòd capræ illæ pabulo pollentiore vescantur, quàm cerui apud nos. Similiter Ioannes Ruodæus Medicus regius Parisiensis: Maximè, inquit, celebratur officulum, quod ad basin cordis ceruorum annosorum habet adhæsum, quod à figura crucis, quam non malè refert, venatores crucem cerui appellant, plurimumque ad cordis affectus valere, non solùm ipsi experientia ducti docuerunt, sed & Medici præter experimentum, ratione docti confirmarunt. In ceruis iunioribus non os, sed cartilago tantum est. Cauda, teste Aristotele, ipsi perexigua est vituli marini modo; Crura etiam perquam sunt gracilia, teste Oppiano, omnia scilicet, nã & Galenus, ceruis, canibus, equis, & aliis similibus anteriora κῶλα, idest, crura, posterioribus similia facta esse tradit, idq; ipsis conferre ad velocitatem. Plures habet ventres, vt capra, teste Aristotele, qui & alicubi, ruminare eum planum esse testatur, & ait item genitale habere neruosum more cameli. Intestinum verò tam tenue, imbecilleque, vt etiamsi leuiter percusseris, possit rumpi cute adhuc integra: Ait item felle vacare, sed intestinum eius adeo amarum esse, vt ne à canibus quidem attingatur, nisi ceruus præpinguis sit: Et alibi, inquit, ideo ceruum longæuum esse, quia felle caret; & Plinius: *Ceruis, inquit, fel nõ habent, quod hominum paucis non est, quorum valetudo firmior, & vita longior*. Idem hic esse etiam ait, qui ceruo fel nõ in iecore esse, sed in cauda, aut intestinis putẽt, ideo tantã habere amaritudinem, vt à canibus non attingantur. Cæterùm Aristoteles non quoslibet ceruos, sed Achainos cognomine fel continere in cauda, credi scribit: esseque, quod ibi contineri aiunt, colore quidem simile felli, sed non ita, vt fel humidum, sed lieni simile parte interiore. Mirũ igitur de Achainis ceruis nullam apud Plinium, & alios latinos mẽtionem extare, cùm Aristoteles disertè distinguat. Hoc etiã nunc subit, extremam cerui caudam fortassis illam ob causam venenatam esse, quod fel in ea contineatur. Fellis enim in multis animalium venenosam esse naturam traditur. Equidem Matthiolus venenum illud viridis, aut flaui coloris esse scribit, qui color felli optimè conuenit, planèq; seuissimum, & quod in cibo, potuve sumptum intolerabilem corporis angustiam, syncopen, & alia symptomata afferat, quæ napellus excitare solet, auxilium esse, si post vomitum ex butyri poto dimidius triti smaragdi scrupulus cum vino bibatur, pistacia, & auellanæ edantur, postea verò corpus vniuersum perfricetur cum oleo ex semine citri, & theriacæ drachmæ duæ propinentur. Sumpsit hęc Matthiolus ex Petro Aponensi, qui & ipse ex Auicenna, & Rhasi ferè transtulit. Ferdinãdus Ponzettus scribit, humorem adustum in caudam cerui transmitti, ne inficiatur reliquum corpus, additq; veneni huius antidotum esse oculum cerui, vel eiusdem, vel alterius. Iam verò ceruus ceruo minor est, animal aliàs aspectu egregium, mutilum cornibus, visu acuto, miræ velocitatis, quaterna, teste Aristotele, habet vbera, vt vacca. Cur verò mammas binas inter femora habeat, ex eodẽ suprà in histor. de vacca, exposui. Galenus verò de fętus tunicis agens, ac de venis & arterijs, quæ ex vtero in ipsum inserũtur, asserit, quòd in omnibus animalib., quæ suaptè natura ad saliendum sunt procliuia, vt ceruis, & capris vasorum productiones matricibus sint connexę, nõ per tenues modò membranas, sed cum eis etiam per carnes viscosas, velut pinguedinem quandã, specimen esse mirabilis prouidentiæ. Dorsum deniq; cùm pingue esse dicit Oppianus, de vtroq; puto sexu locutus est.

Lib. 3. de re med. c. 19. — *Cauda qualis ceruo.* — *Crura.* — *Lib. 3. de vsu part. c. 1.* — *Ventres.* — *Genitale.* — *Intestinum.* — *Fel.* — *Qui cerui fel in cauda habeant.* — *Caudæ extremitas in ceruis cur venenosa, & eius antidotus.* — *Vbera.* — *15. de vsu part. c. 4.* — *Dorsum.*

LOCVS.

IN Achaia, quo ab Aegira Phelloen via ducit, castellũ minimè clari nominis, ea, qua locus maximè saxosus est, parte, multæ passim sunt quercus, multæ itẽ feræ, cerui in primis & apri, vt Pausanias testatur. Achainis ceruis fel credi cõtineri in cauda ex Aristotele annotauimus, apud quem græcè legitur Ἀχαῖναι vox tetrasyllaba, & oxytona. Cæterùm vbi apud eundem græcè habetur: τὴν δὲ ἐάλωκεν Ἀχαΐνης ἔλαφος &c. Gaza omissa voce Ἀχαΐτης trisyllaba paroxytona, vertit: captus iã ceruus est hederam suis cornib. enatã viridẽ gerẽs, quæ cornu adhuc tenello fortè inserta, quasi ligno viridi coaluerit. Quo loco pro Ἀχαΐτης, legendũ censet Gesnerus Ἀχαΐνης, siue Ἀχαΐνη, vt habet Varinus. Est autem Achæa, secundum eundem Varinum, ciuitas Cretę, vbi Achæineæ, inquit, dictæ ceruæ nascuntur, quæ etiã σταθηναῖαι vocantur. Apparet tamẽ σταθηναίας ab Achainis differre, cùm certam cerui ætatem ea vox denotet, & à figura cornuum deriuata sit, & ipsi Varino, nec non Hesychio σταθήνης, genus, aut certa ætas cerui est. Strabo Achæos Cretæ populos facere videtur his verbis. *Cydoniatę superioribus annis vicatim habitabant postea Lacones, & Achai conuenientes habitauerunt*, & cætera. Indeque manifestum est locum aliquem apud Cydoniatas Achaiam ab incolis dictum esse, cùm in reliqua Creta cerui esse negẽtur, vt mox dicetur. Idem Aristoteles in mirabilib. ceruos in Achaia cùm cornua abiecerũt, se abscõdere dicit, & multis in cornuũ loco hederam

In Achaicis. — *Lib. 10. cap. 15.* — *Lib. 9. c. 5.* — *Achea vbi.* — *Σταθήνης quid.* — *Lib. 10. geograph.*

A ram innatam apparere, vt Gaza loco iam citato Ἀχαΐνης vocem omittere non debuisse videatur. Africa nullos habet ceruos, teste Aristotele, Herodoto, & Plinio, qui & alibi inquit; *Ceruas Africa propemodum sola non gignit.* Verba Herodoti sunt: *Hæ sunt illic feræ, & item cateraque alibi, præter ceruum & aprum; Ceruus enim, & aper in Libya nullus est.* Cur autem ibi non sint, rationem hanc reddit Lambertus Horatius Montfortius in explanatione libri 1. Lucani, vbi inquit:

Africa ceruos non habet & ratio.

In Melpomene.

Sicut squallentibus aruis
Aestifera Libyes viso leo comminus hoste,
Subsedit dubius, &c.

Disertè *æstiferam* dixit, quod meridiei subiecta sit Libya, vt etiam propter æstum æstate propè nullas habeat aquas. In confesso est vndique sabulosa esse, maioremque eius partem intra tropicos solis contineri, qua vel sola causa squalleat, tot locis, & deserta est, quæque sola orbis partium minùs fert commercia hominum; adeo si cupias alicubi sedem figere, nulla vsquam se offert occasio. Cuius rei præcipua causa est aquarum, vt modò retuli, inopia: solum sabulo ceu cinere flaccidum, arenarum montes, qui cum ventis disijciuntur, non aliter, quàm in mari procellæ fluctuat.

Libya delineatio.

B Postrema ingens venenatorum animantium prouentus efficit, vt vbi ægrè colitur, agricolatores nisi ocreati colere, & arare terram nequeant, quo vno præsidio serpentum morsus eludunt. Atq; hæc præcipua causa est, cur non gignat ceruos, quod hoc animal serpentes pessimè oderit. Mirum igitur Ascanium apud Virgilium in Africa venari ceruos, sed & Aeneas etiam

4. Aen. 1. Aen.

Nanim in conspectu nullam, tres littore ceruos
Prospicit errantes: hos tota armenta sequuntur
A tergo, & longum per valles pascitur agmen.

Suggillant igitur critici Virgilium, quòd fingat ceruos in Africa inuentos, & stratos, cùm Geographorum ferè omnium, & Plinij in primis authoritate, Africa ceruis careat, vt diximus. Quibus ita ex Aristotelis sententia respondet Nascimbenus, quædam peccata ex ignoratione fieri, quædam verò accidētaria esse. Hoc si peccatum est, non ignorationis artis esse, sed per accidens, quod facilè, inquit, condonari solet: nam poetæ verisimilia sequuntur: nec damnandi, si falsa sequantur, modò fuerint verisimilia. Quis autem historicorum, inquit, vnquam dixit eum in Africam delatum fuisse? & reuera non fuit: Fuisse tamen probabile est. Quamobrem nec Pindarus ab Aristo-

Virgilij defensio.

C tele damnatur, licet ceruæ cornua tribuerit, quæ omninò caret cornibus; nam hoc leuius peccatū est, quàm si rem aliquam malè descripserit; Id enim ex ignoratione artis nasceretur. Et ceruam habere cornua etsi verum non est, tamen habere posse, probabile est. Tantum Nascimbenus. Sed sic controuersia non tollitur: Nam Alexander Traianus referente Baldo Ang. Abbat. scribit in Africa ceruos reperiri. Et Ioannes Aemilianus ait Africam ceruorū, aprorumque feracissimam esse apud omnes haberi in confesso. Veruntamen, vt philosophi partes tueamur, dicendum putat, einsmodi animalia posteriori æuo in Africam fuisse translata, quòd facilimè, inquit, phasianorum exemplo persuaderi potest: Etenim Phasiani à Phasi prægrandi Colchorum fluuio, vbi copiosè redundant, in Græciam fuerunt translatæ, & mox in Italiam ex Græcia transuectæ, tandemque, paucis ab hinc annis, Hippolyti Estensis amplissimi Cardinalis iussu in Transalpinam Galliam transportatæ fuerunt, vbi in nemore, aucupio maximè opportuno, libertate donatæ summa fœcunditate suam propagarunt prolem. Hoc idem & plantarum exemplo clarum est: quandoquidem persica in regione Persiæ lethalia mala adeo edebat, vt comedentes necarent: In Aegyptum verò traducta, omne Persis venenum reliquit, atque Aegyptijs hac migratione, innocua

6. disquis. cap. 6.

Syntag. 5.

Africa nūc abundat ceruis, quibus olim caret.

Phasiani vnde dicte, & vbi abundent.

D extitit. Huiusce rei, inter cæteros, fidem facit Galenus lib. 2. de semine cap. 1. Persica mala inde in Italiam delata in maximis delitijs habebantur, ita, vt Romæ, olim, dum ipsa totius orbis imperium moderaretur, singula eius mala tricenis denarijs venderentur. Quibus profectò exemplis facilè coniectari licet, vel ceruos ex Europa, Asiaue in Africam fuisse translatos, vel ipsosmet illuc tranando migrasse: Siquidem eos porrecto ordine, & præcedentium clunibus capita imponentes, maria gregatim transcēdere fertur &c. Verùm enim verò, si quispiam fortasse adeò pertinax fuerit, vt ijs non acquiescat responsionibus, nec tamen iste Aristotelē iure obiurgare poterit. Etenim in describendo animalium historia philosophus aliorum verbis, relationibusque fidē adhibuisse plerumq; coactus fuerit, tū ob maximam regionis distantiā, quas ipsum peragrare oportuisset, tum ob breue, angustumq; humanæ vitæ curriculū, vix enim nati morimur. Hactenus Aemilianus, cui facile subscripserim, sed quod de persicis malis tradit, vulgi opinionem secutus, perseam cum persicis malis ineptè confundit: nam persica mala vbiq; terrarū innocua sunt, perseam verò aliqui, teste Dioscoride, prodiderunt in Perside exitiosā esse, translatamq; in Aegyptū, mutata natura, in cibos receptam. Americæ incolæ, vt scribit Andreas Theuetus, cùm ceruos venati sunt, crura, coxasque posteriores amputant, superstitiosè admodum sibi persuadentes, si inte-

Persicorum olim Romæ pretium.

Aemiliani error circa persica mala. Id.

gros ad ſtabula perferrent, impares ſe ſuis hoſtibus fore. In Apulia Italię regione, & maximè propè Canuſium tanta ceruorum copia eſt, vt exercitus ſpecie exercitatiſsimos belli duces deceperit: Cùm enim ſub auroram aliquantulũ ſpatij Canuſium verſus profectus aliquando eſſet Ferdinandus rex Neapolitanorum cum vniuerſis copijs, renũciatum fuiſſe, tradit Pontanus, ab exploratoribus, ac leuis armaturæ equitibus, qui agmen præcedebant, hoſtem inſtructum, paratumque ſtare in acie, quo ex improuiſo agmen adoriatur ſub ſarcinis impeditum. Hoc nuncio accepto regem magno ſilentio agmen retrò vertere iuſsiſſe, maximèq; repentinum, atque inexpectatum Barolum petiſſe, ac ſecundum foſſas partim in hortis, partim ſacris in ædibus, quæ tunc extra vrbis mœnia, exercitum collocaſſe. Tantus aduentantis hoſtis terror cùm duces, militeſque pariter inuaſiſſet, tandem compertum, fuiſſe agmen ceruorum compaſcentium, quorum ea in regione, belli præſertim tempore, maxima, inquit, eſt copia. Hos ſub matutinum tempus paſtui deditos, ſparſim cùm errarent, vbi exploratores ſenſere equites, in vnum coactos dubia cum luce ſpeciem præbuiſſe hoſtilis agminis. Eodem mox rurſus teſtante fama tener, Iacobum Caldoram ſolertiſsimum ætatis ſuæ imperatorem ducentem per Apuliam peditum, atque equitum non exiguas copias, eadem ſpecie deceptum, itaque conclamatum fuiſſe ad arma, & inſtructo cum exercitu ſtetiſſe eum in acie hoſtem expectantem, nec niſi poſt aliquot horas cognitum, errantem in paſtu maximè ingentem ceruorum gregem eſſe. Relicta ciuitate Carocaram à monte Alchaia aquilonem verſus venitur ad campeſtria Bargu, quæ in longitudine quadraginta habent diętas, incolæ eorũ vocantur Medtæ, parentque magno Cam, Tartarorum habentes mores, ſunt homines feri, ſyluestreſq;, & veſcuntur carnibus ferarum, quę venatione capiunt, maximè ceruorum, quorum magnam, inquit Paulus Venetus, habent copiam, & adeo cicures faciunt, vt illis atque equis, vel aſinis inſideant. In Batauia, referente Adriano Iunio, ceruorum, damarumque toto illo collium arenariorum tractu cum interiectis conuallibus, qui Egmondam vſque ab Hagenſi nemore in longũ porrigitur, magna frequentia eſt, quorum examina ſæpenumero certam perniciem ſatis adferunt, ea depaſcendo, abſumendoq;, aut cubilibus ſuis obterẽdo, ſi fortè repagula perfregerint, aut ex incuria aperta inuenerint. Nam furcillis erectis excludũtur, quibus trãſuerſa tigna triplici, aut quadruplici ordine alta ad ſelicium agrorum margines poſita, perpetuam ſepimenti cratem per milliaria aliquot continuare agricolarũ vulgus tenetur. Ioannes Lerius Burgundus refert apud Braſilienſes ceruorum quoddam genus eſſe, quod illi Seouaſſous nominant, à noſtratibus differens, quod multo ſint humiliores, quodque minora geſtent cornua, tum etiam quod ęquè pilos demittant, atque noſtrates capræ. De Britannicis ceruis, quorum vna cum palmatis Capitolinus meminit his verbis: *Gordiani ſylua memorabilis picta in domo roſtrata Cn. Pompeij picturas animalium diuerſas continet, inter quas ſunt cerui palmati 200 mixtis Britannis*; nihil certi habeo, inquit Geſnerus, audiui tamen, & albos, & nigros ceruos noſtro tempore in Britannia reperiri. Albos quidem etiã ſibi Romæ viſos Pauſanias ſcribit, ſed ex qua regione, vel continente, vel inſulam aduecti eſſent, non veniſſe ei in mentẽ interrogare. In orbe nouo in regione Chicorariorum ceruos tradit Petrus Hiſpalẽſis, adeo cicures eſſe, vt eorũ greges habeãtur, perinde ac apud nos caprarũ: educi ad paſcua, & reduci: Ex lacte eorum, quo etiam caſeum conficiant, cenſemnõ paruũ haberi. Et Petrus Martyr ait in Chiribigenſi regione ingentẽ eſſe ceruorũ numerum, incolaſq; venatores eas inſequi. Creticus ager ceruo eget, vt ſcribit Solinus, ex Plinio videlicet, qui *mirabile, inquit, in Creta ceruos præterquam in Cydoniatarum regione non eſſe*. At Virgilius aliter ſentire videtur, cùm inquit:

Qualis coniecta cerua ſagitta,
Quam procul incautam nemora inter Creſſia fixit
Paſtor agens telis.

Et Clemens Alexandr. inquiens, mulieres non minùs, quàm maſculos, & domum cuſtodire, venari, & greges paſcere, citat hunc poetæ cuiuſdam verſum:

Acriter & cerua veſtigia Creſſa ſecuta eſt.

Veriſimileque eſt ceruos non paucos ibi reperiri, cùm teſte Bellonio, tota inſula beſtijs noxijs careat. In Cyprum ideo tranſnant, inquit Aelianus, quòd paſtionũ, quæ illic ampliſsimæ eſſe dicuntur, deſiderio tenentur, & profectò adeo feracem Cyprij ſe regionem incolere teſtantur, de agrorum vt bonitate Aegyptijs nõ cõcedant. In Dikilopporũ, qui veri Loppi ſunt, regione Sigiſmundus Baro ex relatu Gregorij Iſtomæ Moſcorũ principis interpretis, viri induſtrij, ceruorũ greges, vt apud nos boũ, eſſe tradit, qui Nortvvegorũ lingua rhen vocãtur, noſtratibuſq; ceruis aliquanto maiores ſunt, quibus, inquit, Loppi vice iumentorũ vtuntur hoc modo. Vehiculo in ſcaphę piſcatoriæ formam facto ceruos iungunt, in quo homo, ne ceruorum citato curſu excidat, pedibus alligatus, lorum, quo ceruorum curſum moderatur, ſiniſtra, dextera verò manu baculum tenet, quo vehi-

Vbi cerui, ob copiam, exercitus ſpecie, belli duces terruerint. *Lib. 2. de bello Neapolit.* *Ceruorũ copia in Bargu, vbi etiã equorum in. Bar ſunt.* *Lib. 1. c. 61.* *In Batauia.* *In hiſt. nauig. in Braſiliam.* *Braſilia.* *Britannia.* *Cerui albi.* *Chicorariorum regio ceruis abundans, vbi & caſeus fit ex lacte eorum.* *Part. 5. c. 2.* *Chiribigenſium.* *Decade 8. c. 7.* *Creta.* *4. Aen.* *Lib. 4. Stromat.* *Cyprus.* *Dikilopporũ regio.*

A vehiculi, si fortè in aliquam partem plus æquo vergeret, casum sustineat, atque eo vehendi genere vigiu timiliaria se vna die confecisse, ceruumque tandem dimisisse, quem ad domiuum suum, stabulaque consueta sponte redijsse dicebat. Dora ciuitas est Assyriæ deserta marginibus amnis (Euphratis) imposita: In quo loco greges ceruorum, inquit Ammianus Marcellus lib. 24. plures inuenti sunt, quorum alij confixi missilibus, alij ponderibus elisi remorum, ad satietatem omnes pauerunt: pars maxima assueta natatu veloci alueo penetrato incohibili cursu euasit ad solitudines notas. Monte Asiæ Elapho nomine apud Arginussam, quo loco Alcibiades mortem obijt, ceruæ omnes, teste Aristotele, scissa aure sunt, qua nota vel alibi, si loca mutarint, cognoscuntur, & quidem fœtus, iampridem à primo ortu in vtero, idem contrahit signum. In Florida noui orbis insula tria sunt ceruorum genera (ex Laurentio Anania) domesticum vnum, ex quo omnes habent vtilitates, quas nos ex vaccis. Syluestria altera, sed magnitudine differentia, cùm alterum tauros adæquet, alterum admodum sit paruum. In Gallia syluæ, saltusque ceruis abundant, sed præcipuè, vt Ioannes Bruyerinus testatur, illa Fonbluandi, in qua ceruorum greges maximos spectari ait. In multis etiam Germaniæ locis cicures ceruos publicè in fossis circa mœnia ali, refert

6. hist. c. 29.

Florida insula.

Lib. 13. cap. 23.

Gallia.

B Gesnerus, vt cùm libuerit magistratui, habeant, quod venentur. In Heluetia verò, minùs hodie, quàm olim, abundare, quòd syluæ propter frequentiam incolarum indies minuantur, & venati eos, minus interdictum propter democratiam, quàm apud alias gentes, quæ principibus parent. Idem scribit in Hercynia sylua ceruos colore nigricantes, à quibusdam dici reperiri, & causam adijcere parum idoneam, quoniam ea olim conflagrauerit. *In Hellesponto in alienos fines* (verba sunt Plinij) *non commeant cerui, & circa Arginussam Elatum* (aliàs Elatium; quod probat Hermolaus in codicibus manu scriptis repertum, non Elaphum. Aristoteles idem Elateonta vocari tradit, ex abietum, vt arbitror, frequentia: græci quidem codices excusi habent Ἐλαφώεντα, Gaza Elaphum reddit) *montem non excedunt, auribus etiam in monte scissis.* Idem Plinius, alias, vt suprà citauimus, omnibus ceruis esse scissas, & veluti diuisas scribit. Aelianus verò etiam vtrumque (idest, loci, in quo sunt, fines non excedere, & auribus esse scissis) ceruis Hellespontiacis tribuit. Aristoteles ijs, qui circa Arginussam sunt, posteriùs tantùm: verba eius paulo antè recitauimus. Ait verò Aelianus, ceruus præsentibus pascuis omni anni tempore, contentus, alia non desiderat. Nam in Hellesponto collis est, vbi cerui, quorum altera diffissa est auris, sic pascuntur, illius extra fines, vt

Germania.

Hercynia sylua.

Vbi cerui sint auribus scissis, & natiui soli amantes.

Arginussa.

Hellespontus.

C nunquam progrediantur. At verò M. Aurelius Imperator in epistola ad Lambertum Hellesponti præfectum, quæ recensetur in vita eius, tradit, ceruì cùm plerumque syluestres sint, admirandum esse, eos cicures in Hellesponto nasci. In orbe nouo ceruorum genus compertum est, sicut refert Ioseph Iesuita ex Brasilia anno 1500. prorsus absque cornibus, colore albo, perhibeturque vitare syluas, oblectari verò apertis campis. Paracam Indiæ vrbem Apollonius, & comites prætergressi, cùm non multum adhuc processissent, fistulæ sonitum audire visi sunt, quasi pastoris gregem colligentis, ac subinde pastorem viderunt, qui albarum ceruarum gregem pascebat, vt memorat Philostratus, mulgentq; illas Indi, quòd earum lac maximum esse nutrimentum, optimumq; putant. In Sardinia Ophiū dicitur animal ceruo, dente & pilo simile, vt annotat Hermolaus in Dioscoridem. Apud Scotos, authore Ioanne Lesleo Episcopo Rossensi, grādes cerui in altioribus vbique montibus adeo sunt frequentes, vt solemni plerumque venatione, principe potissimùm præsente, nunc quingenti, nūc octingenti, aliquando mille vna strage concidant, tum enim clamore hominum, & paruulorum canū latratu vndiq; ad decem aliquando, aut viginti millia passuum, & amplius intra alicuius vallis angustias, vbi principes viri suas sedes statuunt, coguntur; ibi emissis

Lib. 3. capp. 8. 49.

Vbi cicures nascantur.

Brasilia cerui albi, & excornes.

Vbi mulgeantur ceruæ.

Lib. 3. c. 3. de vita Apollon.

Sardinia.

In descript. Scotiæ.

D canibus tortis sagittis, venabulis, & omni armorum genere instructis, non sine magno, & hominū, & canum periculo, sæuitur in ceruos: Nam habent hoc sibi cerui à natura inditum, vt si ipsorū dux in medios hostes, & pericula præsentissima irruat, omnes facto agmine, nisi morte prohibeantur, intrepidè sequantur. Sed illud memorabile est, quod & ipsi præsentes vidimus, ex his ceruis esse, nonnunquā, qui adipē decem pollices latam habeant, cuiusmodi in Argathelia potissimùm repetiuntur. Hæc ille, qui & ante in Megetlandia ceruos dixerat reperiri vastæ magnitudinis, eosdemque numerosissimos. Idē in Hebridibus Scotiæ insulis altissimum ait esse montem, cui capra dat nomen, & in eo maximam ceruorum esse copiam. Virgilius in Georgicis de Scythiæ pecoribus scribens, quæ non in stabulis, sed campis niuosis hyemem transigant, de ceruis etiam sic canit:

Scotia, & adiacentes ei insulæ Hebrides, & Megetlandia, & Argathelia.

Scythia.

Confertoque agmine cerui
Torpent mole noua, & summis vix cornibus exstant.
Hos non immissis canibus, non cassibus vllis
Puniceavè agitant pauidos formidine pennæ:
Sed frustra oppositum trudentes pectore montem
Comminus obtruncant ferro, grauiterque rudentes

 Caedunt

Cadunt, & magno læti clamore reportant.

Septentrionales regiones.
Lib. 18. c. 3.

Curtius verò etiam ſcribit haud vlla maiora indicia opulentiæ apud illos fuiſſe, quàm magnis nemoribus, ſaltibuſque nobilium ferarum greges clauſi, adque hoc ſpacioſas eligi ſyluas crebris perennium aquarum fontibus amænis. Licet autem in Septentrionalibus terris plus, quam in alia orbis regione, videntur aſperrima frigora prædominari, tamen innumerabiles ibidem etiã ignoti generis animalium multitudinem reperiri, teſtatur Olaus Magnus, inter quæ ad eſum humanum onagri, (alcen intelligit) & cerui, damulę, atque capreoli nobiliorem ſortiti ſunt æſtimationem, & ob id eorum venatio ſolis nobilibus, atque eorum officialibus, & priuilegiatis regnicolis, vtſunt hoſpitum receptores, & eccleſiarum præſides, antiqua lege, reperitur admiſſa: Atq; etiam, ne auiditate venatorum (quorum maximus ibi eſt numerus) ſolitudines euacuentur, in ſobolis propagationem. Cornibus tamen in nemoribus tanquam pignore futuræ prædæ relictis, vtuntur occupatores, licet non facilius ſit ea inuenire, quàm ceruas proſpicere parturientes. Taygetus mons Laconiæ, Spartæ imminens, facit qualibet ſui parte venatoribus luculentam caprearum, aprorũ, ceruorum, & vrſorum copiam, teſte Pauſania. Alphonſus Toſtatus ad ea diuinæ paginæ verba: *Erat autem cibus Salomonis per dies ſingulos decem boues pingues, & viginti boues paſcuales, & centum arietes, excepta venatione ceruorum:* Cùm dixiſſet ceruos iſtos, qui veniebant de venatione, non fuiſſe de ordinarijs cibis regis, ſubdit; & tamen quaſi communiter veniebant, quia terra illa, idest, terra promiſsionis, eſt multorum ceruorum. In Venetis duo luci, teſte Strabone, monſtrantur, alter Iunoni Argiuæ, alter Aetoliæ Dianæ dicatus. In hiſce feras ita manſueſcere tradit, vt cerui lupis aggregentur, aduentantiumque hominum manibus ſe demulceri patiantur. Quod ſi quas canes inſectentur, vbi hæc confugerint, ab inſectatione ceſſare. Xapitam noui orbis regionem, refert Petrus Martyr, ceruorum habere armenta, vt nos boum, domi parere, domi nutriri, ſolutos per nemora paſtum quærendo, luce durante vagari, ad veſperam pullos domi relictos reuiſere, & intra cortes claudi ſe, ac natis ſuis depaſtis mulgeri ſinere, incolaſque nullum aliud lac, nec ex alio lacte caſeum habere.

Taygetus mons.
In Lacon.
Terra promiſsionis.
Lib. 5.
Vbi cerui lupis conuerſentur, vt amicæ.
Decad. 7. cap. 2.
In Xapita mulgentur lac; & caſeum præbens.

NATVRA. MORES.
Ingenium. Docilitas.

Ὀργάς qd. in quibus locis eligant viuere.

CERVI, inquit Pollux, gaudent ταῖς ὀργάσι. Eſt autem, teſte Vatino, ὀργάς, vel ὀργὰς γῆ ἡ ἀργὴ, καὶ ἀνήροτος, διὰ τὸ ἐν αὐτῇ τὰ φυτὰ πρὸς αὔξησιν ὀργᾷν: λοχμώδης καὶ ὑλῶδες χωρίον: ἢ ἢ ἔνθα ... καὶ οἱ μεῖζος, καὶ λιπαρὰ καὶ ἐκμαία γῆ: Hoc eſt, ὀργὰς locus eſt incultus, ſyluoſus, aut nemoroſus, vbi ſolum bonum, & pingue eſt. Apud eundem tamẽ ὀργάδες etiam pro cultis locis exponitur. Item ὀργάδες loci ſyluoſi. Quid vero de his poſtremis ſit, tamen conſtat, inquit Ioan. Spondanus, in hoc Homeri loco malè verti vulgò, κνημὸς, iuga: Sunt enim radices montium potiùs κνημοί, non autem cacumina. Verſus poetæ talis eſt:

Κνημοί gd.

Κνημὸς ἐξερέγει, καὶ ἄλσεα σκιόεντα.

Saltus, aut colles interpretari poſſimus, inquit Henricus Stephanus, interpretaturq; partem montis, quæ à pede ipſius aſcendit: Nam ſicut monti vertex & pes, ſic etiam κνημὸς tribuitur, vt ſcilicet κνημὸς ſit, quod inter pedem, & verticem, medium eſt: vnde fortè etiam alij exponunt κνημοὺς ὑλώεντας, idest, loca denſa, vt Euſtathius annotat; ſolent enim humiliora in montibus loca ipſis iugis & cacuminibus eſſe denſiora, & crebrioribus arbuſtis, arboribuſq; condenſa, qualia nimirum loca, Virgilius quoque quadam αὔξησιν montes vocat, inquiens:

4. Aeneid.

Ecce feræ ſaxi deiectæ vertice capræ
Decurrere iugis, alia de parte patentes
Tranſmittunt curſu campos, atque agmina cerui
Puluerulenta fuga glomerant, monteſque relinquunt.

Pſal. 103.
In Iphig. in Aul.
Syluas amant.

Habent tamen ad montes excelſos, cùm peruntur, refugium, vt legimus in pſalmis; quo in loco Chaldaica translatio ibices legit. Vocat & Euripides ceruam ὀρειδρόμον. idest, montiuagam. Nõ aſcendunt autem montes excelſos, vt qui corpulenti, ad planiciem magis, quàm montes idonei ſunt: Quamobrem ſyluas, & valles, & fluminibus vicina loca frequentius habitant. Venatori itaque eos inquirere ſolent circa ſyluas, ſæpe enim triti apparent ex ſylua vna in alteram veſtigijs eorum calles: plerumque enim eiſdem vijs anguſtis ire, & redire ſolent, vt facilè tritæ appareant, vt obſeruaſſe ſe in foſſis ciuitatum, teſtatur Geſnerus, vt rectè ſylnicultricem ceruam dicit Catullus

A tullus epitheto è græco ὑλονόμος. Gaudent item versari iuxta vineas, nec non locis apricis, vbi & mares, & fœminæ libidinis tempore conueniunt. Alijs verò temporibus mas alia, quàm fœmina, loca habitat. Ille, cùm pascua relinquit, ad syluam rectà, & celeriter se recipit, quam tamen, vbi attigerit, non ingreditur: Neque enim conferti arboribus loci commodè eum reciperent propter patula, ramosaque cornua. Proinde ad alterum syluę latus salit, & in subsyluana arbusta progressus, manet. Idem frequenter calles angustos sequitur. Fœmina verò cum à pascuis discedit, rectà in syluam pergit, & densiora sequitur loca, ab vno ad alterum progrediens, donec in condenso aliquo tandem remaneat. Miro autem natalis soli desiderio tenentur, non Hellespontiaci solùm, vt Aelianus prodidit, sed cerui omnes pulsi loco, vbi educati sunt, & meliora quandoque pascua nacti, semper tamen ad pristina redire assolent, vt Gesnerus se intellexisse refert. Vnus, teste Alberto, cum pluribus ambulat fœminis sui generis, raròq; plures mares simul incedunt, nisi ita ętate minores fuerint, quorum multi, inquit, quandoque vetulum comitantur, eique obediunt, & coitu, in eius præsentia, abstinent. Quod puto libidinis tempore verum fuerit, nam aliàs, ni fallor, gregarij sunt, vt & Virgilius indicat, dum canit:

Vineas, & loca aprica.

Natalis soli sunt tenaces.

Mas vnus plurimas comitatur ceruas.

Minores, vt obedient senioribus.

B *Nauim in conspectu nullam, tres littore ceruos*
Prospicit errantes, hos tota armenta sequuntur
A tergo, & longum per valles pascitur agmen.

4. Aen.

Tradit verò Budæus ceruum iam eminentem, & egregium sæpe comitatum incedere vno minore ceruo, qui nondum tutelæ suæ factus sit, quem venatores armigerum, inquit, vocant: Ipse etiam optionem decumani, & comitem, parasitum, atque emissarium vocari posse, credit. Pascuntur, vt capræ, & oues, tota penè die: & sub meridiem vbi sol maximè feruet, similiter atque illæ in vmbra delitescunt. Ouidius de ceruo Cyparissi:

Lib. poster. de philolog.

Armiger ceruus quis.

Quantū pascantur.

Aestus erat, mediusque dies, solisque vapore
Concaua littorei feruebant brachia cancri:
Fessus in herbosa posuit sua corpora terra
Ceruus, & arborea frigus ducebat ab vmbra.

Metam. 10.

Quo tempore sitire maximè indicauit Homerus. sic enim apud illum Vlysses loquitur:

C Καὶ τότε τίς με θεῶν ὀλοφύρατο μοῦνον ἐόντα,
Ὅς ῥά μοι ὑψίκερων ἔλαφον μέγαν εἰς ὁδὸν αὐτὴν
Ἧκεν. ὁ μὲν ποταμόνδε κατήϊεν ἐκ νομοῦ ὕλης
Πιόμενος, δὴ γάρ μιν ἔχεν μένος ἠελίοιο.

Sensus est; verùm redeundo iam naui propinquus erat, cum aliquis Deus me solum existentem est miseratus, qui ingentem ceruum in viam impulit; qui Solis anxius ardoribus è sylua descendens, ac sitiens fluuium petebat. Aristoteles in physiognomonicis ceruum scribit esse animal timidissimum, vti leporem quoque & oues, quæ omnia, inquit, pilum habent mollissimum: Et alibi, ceruæ, inquit, interprete Theodoro, (meliùs cerui, vt vtrumque sexum comprehēdamus, quod Attici etiam in fœminino, vt diximus, faciunt) timidæ sunt: nam sanguis eorum fibras non continet, ideoque non spissatur: Est certè famosa ceruorum apud omnes timiditas, eademque naturalis, & paterno semini insita, vt docet Lucretius, dum canit:

Timiditas.

Lib. 3. de rerum nat.

Denique cur acris violentia triste leonum
Seminium sequitur? dolus vulpibus, & fuga ceruis
A patribus datur, & patrius pauor incitat artus.

D Testatur Oppianus frustra hisce animalibus tanta nasci cornua, cùm eis in pugna non solùm contra feras, aut canes, sed ne contra lepores quidem vti ausint: Hinc ἐλάφειος ἀνὴρ, idest, ceruinus vir olim dicebatur, formidolosus, & fugæ magis fidens, quàm viribus. Hincque Chabrias Atheniensis philosophus, & imperator inclytus, dicere solebat: Terribiliorem esse exercitum ceruorum, duce leone, quàm leonum, duce ceruo. Rectè etiam Antisthenes, referente Plutarcho, dicebat hostibus nos omnia bona optare debere, excepta fortitudine. Ea enim sic fieri non possidentium, sed vincentium, atque hanc ob causam credi naturam ceruo ignauissimo animali cornua mirandæ magnitudinis, atque asperitatis ad sui defensionem dedisse, docentem nihil vires, & arma prodesse ijs, qui subsistere non audent. Sed & Homerus, eodem testante, timidos fugacibus ceruis assimilat, & pastore carentibus ouibus, & leporibus agitatis. Equidem Achilles apud illum, vt vir fortis, Agamemnoni velut imbelli, & ignauo conuitium facit hunc in modum:

Ceruin⁹ vir quis dicendus.

Orat. 2. de fortit. Alex.

Ceruinorū cornuū ethica explicatio.

Timidorum typus.

Οἰνοβαρὲς, κυνὸς ὄμματ' ἔχων, κραδίην δ' ἐλάφοιο.

In vita Hom.

Iliad. α.

Obijcit illi temulentiam, impudentiam in occupandis aliorum pręmijs, & cor ceruinum, quod ad congressum timidus esset, & ipse etiam Agamemnon milites suos timiditatis arguens, ait;

Τίφθ' οὕτως ἔστητε τεθηπότες ἠΰτε νεβροί. idest,

Iliad. Δ.

Cur-

Cur nam sic statis stupidi sicut hinnuli?

Et Cleonymum taxat Aristophanes timidissimum hominem, quem Nebulæ per figuram cerui referebant. Eleganter etiam Claudianus de quodam effusissimo cursu fugiente dicebat:

ceruaque fugacior ibat
Sudanti tremebundus equo.

In vita Flaminij.

Et Alcæus poeta apud Plutarchum in Philippum Macedoniæ regem sic canit:

Τὸ δὲ θρασὺ κεῖνο φιλίππου,
Πνεῦμα θοῶν ἐλάφων ὤχετ' ἐλαφρότερον.

Idest, interprete Xilandro:

Trux spiritus ille Philippi
Vel ceruos abijt prætereunte fuga.

Lib. 3. car. od. 5.

Hinc item Horatius militem, qui se perfidiæ hostium semel commiserit, constantiam pugnandi habere non posse, ceruæ plagis ereptæ assimilat, quæ scilicet insitam consuetudinem fugiendi vitare nequeat, inquiens:

Si pugnat extricata densis
Cerua plagis: erit ille fortis,
Qui perfidis se credidit hostibus,
Et Marte Pœnos proteret altero
Qui lora restrictis lacertis
Sensit iners, timuitque mortem.

Argumentum est ὑποθετικὸν, perinde ac si diceret: vt cerua quæ laqueis ruptis, saluti, vitæque fuga consulit, nunquam postea venatorem expectabit: Ita miles semel liberatus, nunquam ad ea pericula regredi, in animum inducet, vnde semel euasit, sed ignauus, & turpis, domi potius manebit. Huc pariter referri ait Caietanus illud Genesis: *Neptalim ceruus emissus:* Non occurrit, inquit, magis apta, & quadrans metaphoræ huic res gesta, quàm historia Barac de tribu Neptalim scripta Iudicum 5. Assimilatur enim missæ ceruæ Neptalim in Barac, eo quod cùm mitteretur dux prælij, noluit sine Debbora proficisci timidus, vt cerua. Porrò ceruos pro fugitiuis, & seruis apud antiquos vocari consueuisse, propter timiditatem potiùs, & pusillanimitatem existimem, quàm à celeritate, vt arbitratur Sextus Pompeius, cuius verba subiecimus, etsi in istis peruulgatis codicibus neutiquam comperias; *Seruorum dies*, inquit, *festus æstimatur Idus Augusti, quòd eo die Seruius Tullius natus, idem ædem Dianæ in Auentino dicauerit, cuius tutela sunt cerui, à quorum celeritate fugitiuos vocant ceruos.* Eodem sensu ceruum Martialis, & eleganter, & antiquorum more, pro fugitiuo accepit, dum canit:

Cap. 49.

Lib. 19. de verb. signif.

Fugitiuorũ typus cerũ.

Suppositam fama est quondam pro virgine ceruam,
At nunc pro ceruo mentula supposita est.

Lib. 19. c. 8.

Ita enim veteres adhuc codices retinere, hancque propriam, & genuinam lectionem esse, Petrus Crinitus asserit: nam si pro ceruo legamus puero, vt in vulgaribus codicibus legitur, qui, inquit, lepor in carmine? quæ festiuitas in poeta vrbanissimo fuerit, si, vt quidam legunt, pro virgine ceruam fuisse suppositam, nunc pro puero supponatur mentula? Siquidem & suprà dixerat:

Huic comes hærebat domini fugitiuus Achilles,
Insignis forma, nequitiaque puer.

Idem Crinitus ceruum apud Comicos in eodem sensu accipi arbitratur, ex Aelij Donati sententia, qui apud Terentium, vbi inquit: *quadrupedem constringito*, quadrupedem, exponit, ligatum genibus in cruribus, aut item, quadrupedem ait poni pro seruo, & fugitiuo, huc que pertinere illud Virgilianum:

Saucius at quadrupes nota intra tecta refugit.

quæst. 38.

Sed & Græci ceruos pro fugitiuis accepisse videntur; siquidem Plutarchus in græcanicis scribit ἔλαφον, idest, ceruum vocatum fuisse, quicunque ingressus esset Lycæum, ob hanc causam: Cantharion Arcas cùm ad Elienses Arcadum hostes profugisset, & per Lycæum cum præda transijsset, bello finito in Spartam fugit: Spartani uerò, oraculo ceruum esse reddendum iubente, Arcadibus eum reddiderunt. Cæterum etsi sic referat Plutarchus, tanquam Cantharion ceruus sit appellatus, eo quod prius etiam Lycæum ingressi sic appellarentur, rationis tamen plus habere videtur, si Cantharionem sic primùm nominatum putemus, idque meritò, qui bis fugerit, transfuga primùm ad hostes, deinde in Spartam: à Cantharione uerò omnes Lycæum postea ingressos. Vtcunq; est, ab hac innata timiditate ἀναλκιν Oppianus uocauit ceruam, alij φυζακινὴν. [illegible] quod ad causam eius attinet, legimus in lib. de anat. uiuorum Galeno adscripto, cor [illegible] (cor proportione magnum ceruis esse, suprà ostensum est, taleq; esse & alijs timidis animantibus)

secun-

A secundum diminutionem, & superfluitatem frequenter in diuersis particularibus reperiti, ipsiusque quantitatem superfluam in compositione (aliàs comparatione) corporis eius, nõ esse causam audaciæ, vt quidam autumant, neque quantitatem paruam, timoris, & pauiditatis: plura enim animalia nimiam habere quantitatem cordis in comparatione sui corporis, esse tamen timida plurimum, vt lepores, & ceruos. Causam eius rei esse, quoniam in eis calor paruus est, & extra fertur pars plurima ad membra viuificanda, & sensificanda, & mouenda, ideoque non calfacere ipsum integrum, sed relinqui integrum, & vacuum, vnde est pauiditas: E contrà esse parui cordis quædam, eademque audacia, quoniam in eorum corde est caliditas plurima, & coarctatur propter loci angustiam, & cum vehementia ebullit. Et sic puto Lucretius timiditatis etiam causam facit frigidam corporis temperaturam, dum canit:

Cur ceruus cum corde magno timidus sit.

Est etiam calor ille animo, quem sumit in ira
Quum feruescit, & ex oculis micat acribus ardor:
Est & frigida multa comes formidinis aura,
Quæ ciet horrorem in membris, & concitat artus.
B *Est etiam quoque pacatus status aeris ille*
Pectore tranquillo qui fit, vultuque sereno.
Sed calidi plus est illis, quibus acria corda,
Iracundaque mens facilè efferuescit in ira,
Quo genere in primis vis est violenta leonum:
Pectora qui fremitu rumpunt plerumque gementes
Nec capere irarum fluctus in pectore possunt.
At ventosa magis ceruorum frigida mens est;
Et gelidas citius per viscera concitat auras:
Quæ tremulum faciunt membris existere motum.
At natura boum placido magis aere viuit:
Nec nimis irai fax vnquam subdita pereit
Fumida suffundens cæca caliginis vmbras,
Nec gelidi torpet telis perfixa pauoris
C *Inter vtrosque sita est ceruos, sæuosque leones.*

Ceruos autem esse frigidos lacryma dulcis, de qua suo loco, argumento est, quæ salsuginosa est apris, qui magna pollent caliditate. Sed enim quod de animalis frigiditate philosophi differunt, lõgè aliter apud Euthymiũ inuenisse se refert Pierius Valerianus, vt in subiecto habetur hieroglyphico: vehementissimi enim desiderij signum esse ceruũ ad aquæ fontem adspectãtem, diuinæ, inquit, indicant literæ, dum ita canunt: *Quemadmodum sitibunda cerua inhiat ad aquarum riuos, ita anhelat anima mea ad te Deus.* Cerua enim suapte natura ita calida est, aiunt sacri interpretes, vt frigidissimis reptilium carnibus releuetur, ideoque eas auidius appetit, quibus absumptis naturali illo calore κατὰ τὴν ἀντιπερίστασιν, magis, ac magis concitato, studiosissimè gelida fontium flumina perquirat. Cæterùm Aristoteles Lucretio consentit his verbis: Quas autem fibras vocant, non omnis continet sanguis, vt ceruarum sanguis &c. Quamobrem id sanguinis genus nunquam spissatur, sanguis enim, qui dilutior est, frigidior est, itaque durescere non potest. Quoniam ergo ceruos natura timidissimos fecerat, eadem hoc incommodum duplici compensauit commodo, ingenio scilicet, & velocitate cum corporis agilitate coniuncta. Ceruus, inquit Aristoteles, timi-
D dus est, & ingeniosus: Dicam primò de velocitate, de qua sic Galenus, causam reddens cur animantium alia audacia, alia robusta; alia timida sint, & imbellia: omnibus, inquit, aptum est corpus animæ moribus, & facultatibus: equo quidem fortibus vngulis, & iuba ornatum, instructumque est, etenim velox, superbum, & generosum est animal: Leoni autem vtpote animoso, & feroci, dentibus, & vnguibus validum: ita autem & tauro, & apro, illi enim cornua, huic autem exerti dentes (quos Græci χαυλιόδοντας nominant) arma sunt innata: ceruo, autem, & lepori (timida enim sunt animalia) velox quidem est corpus, sed nudum omnino, & inerme: timidis enim (opinor) velocitas quidem, arma verò ferocibus conueniebant. Neque igitur timidum aliquod armauit natura: Neque ferox, & strenuum quodpiam destituit. Tantum Galenus, nulla facta cornuum ceruinorum mentione, quasi ea nihil planè ceruo prodesse existimasset. Quo sensu dicebat Aristoteles: Ceruis quoniam cornua præ nimio excessu superuacua sunt, alterum illis natura auxilium adhibuit, nempe velocitatem, grandis enim illa, & multifida cornuum magnitudo potius obest, quàm prodest. Hanc velocitatem, quam pro armis eis concessit natura, fugam vocat Lucretius, inquiens:

Lib. 7.
Ceruus frigidiue, an calidi sint.
2. de part. cap. 4.
Lib. 1. hist. cap. 1.
Lib. 17. de vsu par. c. 1.
Ceruorũ velocitas.

fauaque sæcla

Tuta-

Tutata eſt virtus, vulpes dolus, & fuga ceruos.

Hæc in latis campis, & pratis tanta eſt, vt fruſtra eos inſectentur canes velocitate longè inferiores, hinc ὠκύπους, ἀελλόπους, alipes, alatuſque, agilis item, & celer à poetis nuncupatur. Quam pedum agilitatem priſci in Achille fuiſſe tradunt, fingentes, quòd in infantia ſub Chirone fuerit ceruorum medullis enutritus. Vnde & ceruæ lacte canes nutriri iubet Oppianus, vt celeriores euadant. Legimus autem de Achille apud Catullum:

Naſcetur nobis expers terroris Achilles,
Qui perſæpe vago victor certamine curſus
Flammea præuertet celeris veſtigia ceruæ.

Achillis celeritas, & eius cauſa

Eundemque ceruos abſque canibus & retium inſidijs aſſecutum Pindarus Nemeis canit:

Κτείνοντ' ἐλάφους ἄνευ κυνῶν, δολίων θ' ἑρκέων
Ποσσὶ γὰρ κράτεσκε. idest,

Interficientem ceruos ſine canibus, doloſiſque ſeptis
Pedibus enim excellebat.

Sic & Statius de Parthenopæi Arcadis pernicitate ait:

Onerat celeberrima natum
Mater, & ipſe procul fama iam notus inermes
Narratur ceruas pedes inter aperta Lycæi
Tollere, & emiſſum curſu deprendere telum.

Ob tantam igitur, tamque admirandam celeritatem Achilles non ſemel ab Homero ποδάρκης, & πόδας ὠκὺς dicitur. Idem præſtare Choramnæos ſiue Chorannios ſylueſtres Perſidis populos, in relationibus nauigationum in Indiam, reperio. Silius verò Italicus Mopſi peritiam ſagittandi exaltaturus eum ait & volantes per aera volucres, & retia fugientem ceruum, in ipſo etiam curſu vulnera inferre nouiſſe:

Lib. 2. Sagittandi peritia in Mopſo.

Ille vagam cœlo dimiſit ſæpe volucrem,
Ille procul campo linquentem retia ceruum
Vulnere ſiſtebat, rueretque inopina ſub ictu
Antè fera incauto, quàm ſibila poneret arcus.

Lib. 6. Thebaid. Quando ceruι velocitatem exerceant.

Cùm enim vel venator, vel fera aliqua hoſtilis inſequitur, tunc velociores exercet curſus, id quod Statius eleganter oſtendit curſu in olympicis certantium pernicitatem indicaturus, inquit autem:

Volucres ijſdem modò tardius aruis
Iſſe videntur equi: credas è plebe Cydonum
Parthorumque fuga totidem exiluiſſe ſagittas:
Non aliter celeres Hyrcana per auia cerui,
Cùm procul impaſti fremitum accepere leonis,
Siue putant, rapit attonitos fuga cæca, metuſque
Congregat, & longum dant cornua miſta fragorem.

Lib. 3. hiſt. In Pœnulo. Grallatores qui.

Quam ceruorum pernicitatem, volaticum curſum dixiſſe videtur Saluſtius, cuius ſcilicet hæc verba citat Nonius: *Aut ille, ceruum qui volaticè currentem, ſparo ſecutus, aut tragula traijcit.* Huc quæ refer illud Plautinum: *At ſi ad prandium in ædem vos dixiſſem ducere, vinceretis ceruum curſu, & grallatorem gradu.* Sunt autem, vt id obiter dicam, grallatores, teſte Feſto, pantomimi, qui vt in ſaltatione imitarentur Aegipanas adiectis perticis furculas habentibus, atque in his ſuperſtantes ob ſimilitudinem crurum eius generis, gradiebantur, vtique propter difficultatem conſiſtendi. Quid autem velocius ipſis curis? Has autem ceruis comparat Horatius:

2. carm. od. 16. Curarum velocitas.

Scandit æratas vitioſa naues
Cura: nec turmas equitum relinquit
Ocyor ceruis, & agente nimbos
Ocyor Euro.

Quàm facerent ſaltus incredibiles

Porrò non tam curſu, quàm ſaltu etiam valent. Tradit Geſnerus intellexiſſe ſe, locum quendam Francofurto non procul diſtare, itinere forſan ſeſquihoræ à ceruino ſaltu nomen habere, in quo lapides duo erecti viſantur interſtitio pedum hominis mediocris quaſi ſexaginta, tanto enim ſpatio ſalijſſe illic ceruum, idque etiam ſupra plauſtrum oneratum, cùm venatores inſtarent. Cùm autem fugiunt, requiem inter currendum aliquam, vt Ariſtoteles ait, faciunt, conſiſtenteſque manent, dum, qui inſequitur, appropinquet, tum fugam iterum arripiunt. Quod meminiſſe etiam apparet Homerum, apud quem militibus ſuis ignauiã exprobrat Agamemnon, inquiens:

6. hiſt. 29. Inter currendũ quieſcũt, & cur.

Ἀργεῖοι ἰόμωροι, ἐλεγχέες, οὔ νυ σέβεσθε;
Τίφθ' οὕτως ἕστητε τεθηπότες, ἠΰτε νεβροὶ;

Ἀτ'

A *Αἵτ' ἐπεὶ οὖν ἔκαμον πολέος πεδίοιο θέουσαι,*
Ἑστᾶσ', οὐδ' ἄρα τίς σφι μετὰ φρεσὶ γίγνεται ἀλκή.

Sensus verborum est: O Argiui nominis dedecus, indiguique militia, non pudet vos pugnæ subducere? Quasi iam defessi armis hucusque deportandis, nec vltrà procedere audentes, in modum hinnulorum timidissimi animalis, qui cursu defatigati in medio campo subsistunt, nec in occursum tendunt, sed in se occurrere permittunt. Aristoteles præcitato loco cur subsistant rationem reddit, quia interiora laborant, intestinum enim tam tenue, imbecilleque habere ait, vt, etiamsi leuiter percusseris, possit rumpi cute adhuc integra. Inuenio etiam apud authorem obscuri nominis, in fuga si aquam bibens intrauerit, refocillari, & ad cursum reparari. Budæus ait, morem ceruorum esse, cùm profligatos se sentiunt, & agitatu enectos, aut, vt venatores dicunt, durè, & atrociter actos syluarum opaca relinquere, atque in campestria se conijcere, (cuius rei suprà rationem assignauimus) interdum ad vicos, villasq; propius accedere, idque ferè non antè facere, quàm animum desponderint, omni spe deposita solemnium perfugiorum. Eo tamen pacto sæpe euenire, vt canibus se subducant: in campestri enim planitie, locisque proscissis, & in veruactis, & verò in

Syluis relictis, cur & quando campestria, & villas accedant.

B noualibus, tractusque vestigiorum, inquit, non æquè odoratus est, atque in vepribus, atque in syluarum carduis, quia soleata tantùm vestigia relinquuntur, exiliterque odorata, nullo nec crurum contactu, nec corporum; In recens autem inaratis eo amplius negotium facessit canibus odor soli subacti. Tantum ille. Alij aiunt, agitatum ceruum ideo magis fugere ad vias hominum publicas, quàm ad latibula, ne sua occulta prodantur. Cordatos porrò ceruos, & catos esse, & de salute sua quodam cum intellectu mirè teneri, ait idem Budæus, ob incredibilem eius animantis solertiam, qua à natura munita est, præter volucrem celeritatem, & corniculare propugnaculum. (non enim omnes cerui semper fugiunt, sed quidam teste Alberto audaciores sunt, & homines transeuntes per syluas, etiam inuadunt) Solere ceruos aiunt, simul vt senserunt rem sibi esse cum assectis infestis, simul & sagacibus, primùm alios aliosque fugæ lapsos, & gyros agglomerare: Deinde si porrò vrgeantur, stabula ceruarum populatium, ceruorum diuersoria petere, ibique inter turbam promiscuam, quasi intra nebulam erroris canini sese condere, interdum gregarios aliquot inde abigere, atq; ad aliquantum spatij permixtum vestigia facere ad negotium canibus

Lib. poster. de philolog.
Ceruorum solertia in eludẽdis canibus.

C exhibendum. Cùm autem aliquantisper hac ratione contechnati sunt, ab illorum comitatu repentè se subducentes, per tramitem deuium longiusculè abscedunt, deinde intersistunt, vt interim canes vestigia ceruulorum, aut ceruarum excipientes, diuersi ab eis auferantur. Cùmque hæc stropharum commenta canum experientissimorum odorandi vis vicerit, circumspicientia vtique venatorum adiuta, ad alia se denuò vertunt subsidia salutis; cuiusmodi sunt, per sua quadrantenus recurrere vestigia: deinde spiras fugæ intorquere multipliciter, & variè, & quàm fieri potest, perplexissimè, tum raptim longius procurrere: quæ omnia comminiscuntur aduersus canum sagacitatem. Itaque interim dum canes intenti sunt deducendis elapsibus, & extricandis, qui ab ipsis ceruis glomerati sunt, spatia magna ipsa permetiuntur, cùm interea buccinarum hortamenta cursitantium canum acuant auiditatem. Solent autem cerui plerumque ferri secundo vento, tres, vt perhibent, ob causas: principio cùm aduerso vento feruntur ventus naribus, & ore erumpens, fauces eorum vehementer arefacit, animęque ductum inhibet: Deinde secundo uento cedentes cùm canum uocem facilè excipiunt, ex eaque colligunt propinqui, an remoti sint: Tum uerò olfactum sui sequaci turbæ adimunt. (hæc est etiam Plinij, & Solini sententia, quorum ille: *fugiunt*, inquit, *latratu canum audito, aura semper secunda, vt vestigia cum ipsis abeant*: hic verò *acceptis*, inquit,

Cur secundo vẽto currant.

D *canum latratibus secundo vento vias dirigunt, vt odor cum ipsis recedat*. Idem testatur Belisarius experimento sæpe comprobatum esse asserens, ceruos, capreasque, cùm quasi flantem uentum petere currendo soleant, ut refrigerari spiritus cursu laborantes uento possint, ad uenti flatum canes collocandos esse. Attrahi enim à vento cerui solent capreæque, vt nolentibus quandoque venatoribus fugam arripere adnitantur. Vnde Alberto contrarium scribenti, agitatos nimirum ceruos contra ventum currere, vt ventos ab eis auferat voces canum, credendum puto non fuerit.) Mira autem est canum pertinacia, dirum autem fatum cerui cùm ad extremum lassitudinis adductus operiri cogitur atrocem illam, clamosamque canum coronam vndique se rictu petentem minacissimo, atque infestissimo, qua tandem circumuentus, post omnia salutis præsidia deplorata, repentè sæpè assiliens primum quemque venantium, in quem incurrit, cornu petere solet, nisi ferro protinus excipiatur. Inter exempla huius animalis, vltima perfugia, exquisitaque experientis, hæc commemoratu digna idem Budęus se comperisse asserit, visum esse ceruum in armentum bubulum irrumpere, in bouemque insilientem primoribus cruribus, armisque complexum ad longiusculum spatium uelut equo uehentem, postremis tantum ungulis terram stringere, ut odorem sui canibus, quoad fieri posset, exilem, incertumque relinqueret. Ludouico Gallorum rege venatoris

Mira cuiusdã cerui astutia.

toriæ turbæ decurio, qui venator maximus appellatur, ad duodecimum ab vrbe (Parisiorum) lapidem, inquit idem Budæus, venabatur viro præsidi id spectaculum gratificans, qui me comitem amicitiæ causa secum eò duxerat. Ibi cùm mentio huiusmodi mirificentiarum ceruinarum incidisset, recordor cum hoc inter alia affirmasse: Me, inquit, pridem venante ceruum quẽdam ab ætate, & experientia vafrum; euenit feruente venatu, & longè iam progresso fugitiuus ille, vt non cõpareret: Et tamen canes nec vltra procedere vellent, nec in sua vestigia redire: Ibi omnes stupere, circumspicere, inter se aspicere, lapidem, quod dicitur, omnẽ venatores, & magistri mouere. Res erat miraculi plena, & Apolloniana præstigiæ similis, quasi sublimis fera alipes abiisset, aut terra discedente, tursumque coeunte non compareret, aut oculos nostros, canumque perstrinxisset. Tamen omnia (vt fit in tali casu) à nobis perlustrando deprehẽsus est planus ille cornipes in furto sui manifesto, atq; memorabili. Alba ibidem erat spina enata in loco denso, atque opaco, quę ad magnitudinem arboream excreuerat. In eam ceruus, dolis solennibus consumptis, saltu se coniecerat. Stabat autem ille sublimis, ramis fruticis ipso saltu diuaricatis, sic interceptus, vt inde desilire non posset, siue forsan erat exanimatus; ibi enim quasi compeditus, imbellisque confectus est: dignus certè ob rei miraculum, qui fato truci eximeretur. Hæc itaque omnia ille. Testatur præterea Xenophon ceruum omnis alius consilij inopem in mare etiam, & aquas insiliẽtem potius perire, quàm laniari se sinat. Sed & venatores, dum nimis in aquam se præcipitantes persequuntur in vitę discrimen pertrahunt, quod istiusmodi narratione astruit Pausanias loquens de Sarone: Hunc, inquit, aiunt ad mare Saronidi Dianæ templum ædificasse, loco palustri, ac vadoso ob eam causam Phœbeam paludem dictam: narrantque ipsum cùm venandi studio plurimum delectaretur, ceruum vsque ad mare persecutum, atque inde cùm fugientem actiùs vrgeret, sed in eam alluuie demisisse: nantem verò longius iam à littore feram cùm prædæ cupiditate captus, non dimitteret in pelagus prouectum: Vbi & labore confectum, & maris æstu iam propè submersum, diem suum obijsse. Tradit Aelianus cauere etiam, dici, ceruos, ne quando in vulnera, quæ acceperint recentia, solis radius incumbens, priusquam obducantur, carnem putrefaciat. Industriam autem ceruis esse in re medica, omnes memorant, Solinusque tradit herbam, quam cinarum vocant, contra noxia edere gramina, & Plinius, eadem venenatis pabulis resistere. Morsi à phalangio, vel à quouis generis eiusdem, cancros, teste Aristotele, edũt. Quod & Aelianus tradit, nec vere Gyllius ex Aeliani varijs, phalangium ceruis non minus, quàm hominibus perniciosum dicit, & ab eo læsos celeriter perire, nisi syluestrem hederam comedant, qua quidem adesa phalangij acerbitas nihil eis quicquam noceat: Aelianus enim ceruos à phalangijs ictos edere cancros memorat, idque etiam testatur Plinius his verbis: *Percussi à phalangio, quod est aranei genus, aut aliquo simili, cancros edendo sibi medentur.* Albertus verò etiam ait, fugere venenata, & si iacula veneno infecta, in loca eis consueta, emittantur, recedere. Docuerunt itidem extrahẽdis sagittis vtilem esse dictamnum, si eidem Plinio fides habenda scribenti: *Dictamnum herbam extrahendis sagittis cerui monstrauere percussi eo telo pastuque eius herba eiecto.* Dioscorides tamen de dictamno disserẽs, istud ascripsit capris, & ante eum M. Tullius in 2. de natura Deor. vbi hæc exarauit: *Capras auditum est in Creta feras cùm essent confixæ venenatis sagittis herbam quærere, quæ dictamus vocaretur, quam cùm gustassent, sagittas excidere dicunt è corpore.* Sed & Aristoteles capris id adscribit; Item & Theophrastus. Gesnerus, corruptè ceruos pro capris apud Pliniũ legi, cùm inde arbitratur, quod is ceruis Cretam carere, vt diximus, scripserit, tum quòd alio loco à Plinio addatur, *mirèque capris expetitur, dictamnum enim*, inquit aliàs, *ostendere, vt indicauimus, cerua vulnerata pasta, statim decidentibus telis. Non est alibi quàm in Creta.* Et paulò pòst: *In Creta autem non spatiosius, mirèque capris expetitur*; quod ex Theophrasto transtulit, vbi ille αἶγας, idest, capras sagittis vulneratas, hac herba in cibo sibi mederi scribit: Sed & Virgilius Didonis amorem amplificans per comparationem, à cerua telo pastoris vulnerata, quæ vti dolore confecta huc, illucque discurrens, stare loco nescit; ita Didonem amore sauciam hic illic uagari, has illasque ineptias, nulla dignitatis suæ habita ratione, facere ait; & sanè huic negotio quàm aptissima comparatio esse videtur: Nam Dido telo cupidinis saucia ceruæ sagitta pastoris vulneratæ, sylua ciuitati, mobilitas cursusque ceruæ Didonis motibus; ineptijs, concursationibusque comparatur: Et, vt cerua vulnerata vulneris sui remedia, ita & Dido amoris sui ignorat;

Vritur infelix Dido, totaque vagatur
Vrbe furens: qualis coniecta cerua sagitta,
Quam procul incautam nemora inter Cressia fixit
Pastor agens telis, liquitque volatile ferrum
Nescius. Illa fuga syluas, saltusque peragrat
Dictaos, haret lateri lethalis arundo.

Re desperata in proximum flumẽ, aut mare se præcipitant. In Corinth.

Quomodo sibi medeantur.

Hist. c. 5.

Lib. 8. c. 27.

Dido amore saucia, furensque, vt ceruam vulneratam refert.

Ce-

A Cæterùm & ceruis etiam hoc rectè tribuetur: nam & Arabũ sectatores, idem sensisse videntur: Illi enim dictamnũ, pulegiũ ceruinũ appellant. D. Ambrosius, ceruos, scribit, vbi ægri sunt, ramusculos oleæ comedere, sed hoc remediũ ad elephantos, non elaphos, i. ceruos à veterib. referri videas. Ceruorũ rursus industriã, vel inde deprehẽdimus, quod, vt tradit Aelianus, in Amano, Libano, & Carmelo Syriæ montib. cerui nascũtur, qui cùm in Cyprũ transmittere volunt, gregatim ad littora perueniũt, ibiq; tãdiu, dum secundos ventos pręstolãtur, dũ per pacatissimã quietẽ bellè sibi flare senserint, tũ fidẽti animo sese traijcere mare ingressi, & ordine natã, & ferè in antecedẽtiũ tergo subsequentes capita reponunt, ac nimirum dux idcirco retrocedit, quia non habet, vbi nitatur, & post omnes clunibus proximi aut regredictis nitẽs, ex labore quieti sese dat, simul & extremũ agmẽ ducit. In Cyprũ ideo transnãt, q̃ pastionũ, quę illic amplissimę esse dicũtur, desiderio tenẽtur. Et profectò adeo feracẽ Cyprij se incolere regionẽ testantur, de agrorũ bonitate, vt Aegyptijs non cõcedant. Eodẽ modo Epirotici cerui in Corcyrã, quę cõtra Epirũ est, mare transeunt. Hæc ille. Eo autẽ hęc res fit notabilior, quòd huiusmodi grex, dũ traijcit mare, in odore terrę natat, vt Plinius annotauit: *Maria, inquit, tranãt gregatim nantes porrecto ordine, & capita imponẽtes præcedentiũ clu-*

Lib. 3. Exameron. c. 8. & 6. exameron. c. 4.

Lib. 5. c. 56.

Ceruorũ ingenium in traijciendis maribus.

Cypri fertilitas.

Lib. 8. c. 32.

B *nibus, vicibusq; ad terga redeuntes: Hoc maximè notatur à Cilicia Cyprũ traijcientibus, nec vident terras, sed in odore earũ natant.* Idẽ testatur Solinus: *Si maria, inquit, tranant, non aspectu petũt littora, sed olfactu, infirmos ponunt in vltimo, & lassorum capita clunib. per vices sustinent.* Sed & eandẽ transfretationẽ Oppianus, & ex eo Gyllius clarissimè memorauit in hęc verba: More classis natiũ mare transnant, vnus ante cæteros natat, dux ad transmittendũ: hũc aliter capite innitẽs tergo insequitur, & similiter cęteri deinceps subsequuntur. Cùm autẽ primus prænatẽdo defatigatur, ad extremum agmen recurrit, & caput in alterum inclinans paulum à labore recreatur. Secundus recens defatigato succedens anteit, atq; alij omnes in aliorum vicem succedentes duces efficiuntur: Pedibus tanquam remis vtuntur, cornua excelsa tanquam vela ventis permittunt. Recitat item Strabo, agens de Curio Cypri vrbe, poetæ cuiusdam elegiam, in qua ceruæ sic de se loquuntur:

Lib. 14.

> Ἱραὶ τῷ Φοίβῳ πολλὸν διὰ κῦμα θέουσαι,
> Ἤλθομεν αἱ ταχιναὶ τόξα φυγεῖν ἔλαφοι. idest,
> *Nos ceruæ Phœbo sacra, dum tela per vndas*
> *Effugimus cursu venimus huc celeri.*

C Dicunt. n. inquit Strabo, ceruas ex Corycio iugo delapsas è Cilicio littore in Curiada actam tranare, & addit poeta: Μυρίον ἀνθρώποις θαῦμα νοεῖν πάρα πῶς ἀνόδευτον,

> Χεῦμα δι' ἱερὸν ἐδράμομεν ζεφύρων. idest,
> *Res dictu mira est, quonam nos inuia pacto*
> *Maria per aerios transiimus Zephyros.*

Iam & in eo solers, sagaxq; ceruus est, quòd cùm pinguerit (quod valdè tẽpore fructuum fit) nusquam apparet, teste Aristotele, sed lõgè secedit, vt qui pondere suæ corpulentiæ capi se posse facilius, sentiat: vel, vt ait Plutarchus, vt quod fugiendo consequi nõ possunt, latendo impetrent. Pinguescunt autẽ æstate supra modũ, quamobrẽ nec currere, induit idẽ Aristoteles, possunt, sed secũdo, aut tertio cursu capiũtur ab ijs, qui pedib. insectantur: hyeme extenuantur, debilitanturq;, vere autẽ vigent maximè ad cursũ. Ad hæc cũ amiserint cornua (q̃ quotannis mẽse Aprili fieri dictũ est) occultant, teste Arist. interdiu, idq; opacis faciunt locis, vt muscarũ vacent tędio, pascunturq;

D per id tẽpus noctu, donec recipiant cornua, quę vbi concreuerint, soli exponunt, vt excoquãtur, & siccescant; vbi iã nihil attritu arborũ, cùm ea scalpũt, indolent, tunc ea relinquũt loca cõfisi habere iam, quo repugnare possint, cùm res exigit. Plinius ad arbores subinde cornua experiri, &, vbi pla-

E cuerit robur, in aperto prodire. Addunt item Oppianus, Aelianus, & Simocatus latere amissis cornibus, vel tanquã inermes se esse, & imbecilles sibi conscios, vel pudore, quod arma, decusq; suum amiserint: Superbire. n. cornibus suis, idem Oppianus asserit, nimirum vbi ætate vigent: nam alioqui, vel ipso Lucretio teste, vbi annis aggrauãtur, gaudent se cornib. spoliari. Sed versus adscribã:

Pinguiores facti latent.

Superbiant in cornibus, ijsq; amissis latent.

Lib. 3.

> *Quod si immortalis nostra foret mens*
> *Non iam se moriens dissolui conquereretur,*
> *Sed magis ire foras, vestemque relinquere, vt anguis*
> *Gauderet, prælonga senex, aut cornua ceruus.*

Fama est ceruum cornua sua, dum ea deponit, defodere, quod eorũ vtilitatem homini inuideat. Cæterùm hanc rem alij aliter tradunt: Oppianus enim id de vtroque cornu tradit, sic canens:

Vt cornua defodiant.

> Ἤ γὰρ ἐυχιδίων κεράων ὥρῃ πεσόντων
> Βόθρον μὲν κατὰ γαῖαν ὀρυξάμενοι κατέθαψαν
> Ὄφρα κε μή τις ἕλοιτ' ἐπ' ἄυλακος ἀντιβολήσας
> Κεύθονται δ' αὐτοὶ πυμάτοις, λασίοισί τε θάμνοις,

Αἰδόμενοι θήρεσσι χαρίεντα τοῖα φανῆναι
Γυμνά, τάτοι προπάροιθε μέγ᾽ ὄφρυς ἀείροντο. ideſt,
Aſt vbi pulchrifidis ſublimia cornua ramis
Vertice labuntur, præſertim ſidere verno,
Effodit extemplo foueas, & humata recondit.
Nequis humi nactus capiat ſic fortè relicta:
Tum profugus degens extremis abditur oris,
Denſaque luſtra pudore graui ſuffuſus oberrat,
Turpe ratus coram nuda ceruice videri,
Quam tanto faſtu ſublimem attolleret antè.

Cæteri verò aurhores alterum tantùm cornu defodere ceruum afferunt, veruntamen alij ſiniſtrum, alij dexterum: de dextero Plinius: *cornua*, inquit, *cerui ſoliſtato veris tẽpore amittunt; ideo ſub ipſa die, quàm maximè inuia petunt. Latent amiſſis, velut inermes, ſed & hi bono ſuo inuidentes. Dextrum cornu negant inueniri ceu medicamento aliquo præditum. Idque mirabilius fatendum eſt; cùm & in viuarijs mutent omnibus annis: defodique ab ijs putant.* Sic ille, & alibi rurſus: *Ceruus dextrum cornu terra obruit, contra rubetarum venena neceſſarium.* Plinio ſubſcribit Aelianus. Ceruus, inquit, non inſcius dexterum ſuum cornu vſui magno hominibus eſſe, hoc ipſum inuidia flagrans, ne tanto bono homines fruantur, in terram occultat. Ariſtoteles verò è contrario cùm dixiſſet ceruum cornua locis difficillimis amittere, & quà inueniri nequeant: vnde illud prouerbium ſit ortum: *Quà cerui amittunt cornua*: ſubdit, cornu ſiniſtrum compertum eſſe à nimine adhuc, fertur: Occulit id enim tanquam quodam medicamento præditum. Geſnerus etſi an abiecta cornua occultent, & dexterumne magis, vt Plinius ſcripſit, an ſiniſtrum, vt Ariſtoteles, nihil certi ſe habere profiteatur, conciliari tamen iſtorum forſan poſſe diſſidium arbitratur, dexteri, & ſiniſtri acceptione varia. Nam, vt Ariſtoteles, inqnit, docet lib. 2. de cælo cap. 2. dexterum tribus modis vſurpatur; vel propriè, vt in animalibus, vnde principium motus fit ſecundum locum: vel ad ſimilitudinem illius, vt in ſtatuis: vel impropriè, quòd rectà è regione dextero lateri noſtro opponitur dexterũ, quod læuo læuum: Sic vates mundi, vel cæli dextera, & ſiniſtra accipiunt: Hac ratione dexterum cornu ceruum ad nos quidem ſiniſtrum dici poterit. Sed cùm ex mera aliorum narratione vterque ſcribat, parum referre exiſtimo ſiniſtrumnè, an dexterum cornu occulere dicamus. Albertus, cùm & ipſe ex aliorum relatu addidiſſet, cornua etiam eijcere in aquas, ne dexterum inueniatur, tanquam vſum aliquem illius intelliganr, ſubiungit: ſibi tamen compertũ eſſe, hoc non in vniuerſum eſſe verum, inueniſſe enim aliquando in ſylua frondibus obrutũ cornu ſiniſtrum. Sed & ipſe Ariſtoteles; aiunt, inquit, ceruos in Epiro cornu dexterum (non ſiniſtrum) humo obruere, idque vtile eſſe ad multa. Ecce quod hic de dexrero, antea dixerar de ſiniſtro, prout ſcilicet narrari audierat. Quamobrem, ſi verũ eſt, quòd defodiat, defodere vtrumq; arbitratus fuerim. Certè Plutarchus loquens de Procle Epidauri Tyranno, qui Timarchũ Athenis venientem cum pecunia, quando hoſpitio comiter accepiſſet, interfecit, cadauerq; eius ſtorea inuolutum in mare abiecit: poſtea verò rebus ſuis conturbatis cùm Cleotinũ fratrem arcanè conſulturum de exilio, & migratione, miſiſſet; Deus reſpondit, fugam ſe eò, & migrationẽ Procli cõcedere, quò is ſtoream deponi iuſſiſſet, aut quò ceruus cornu abijcit: Intellexiſſe itaq;, ait, Tyrannum ſibi à Deo imperari, vt vel in mare demergeret ſe ipſum, vel defoderet: Nam cerui cornu delapſum in terram, defodiendo tollunt è medio. Idem Plutarchus cur ceruus cornua ſua defodiat, inter ea miracula recenſet, quorum cauſa reddi nõ poteſt. Ad veritatem modò, quod attinet, Geſnerus abijcere ea aſſerit aliàs pariter, aliàs vnum poſt alterum horis aliquot, duodecim interdum, aut pluribus interpoſitis. Abiecta in viuarijs quidem negligi ab eis, nec humo obrui, nec aliter curari, obſeruatum eſſe. Quin etiam in ſyluis ſæpenumero in aperto non occultata, defoſſa vè reperiri, vt quod hac de re, veteres, inquit, tradiderunt, omninò fortaſſe fabuloſum ſit. Vtcunque eſt, apud Orum, vbi ſcribit, ceruum ſuos denres infodere, fortaſſis pro ἔλαφος legendum ἐλέφας. Vt igitur ad induſtriã ceruorũ reuertamur: Cùm in eorũ ventre vermes innaſcuntur, & ruminantib. eis ad fauces aſcendũt, inhærentque, loco non manent, ſed circumcurrunt: Inuenerunt autẽ remedium, nam ſerpentibus deuoratis curantur, vt legimus in hippiatricis Græcis. Adhæc cùm ſe infirmos ſenſere, ſpiritu narium, teſte Iſidoro, ſerpẽtes è cauernis extrahũt, ac ſuperata veneni pnicie illorũ pabulo reparantur. Vincẽtius Belluacẽſis à ceruis edi ſerpentes ſcribit, vt caligini medeãtur oculorũ; & alius quidam author obſcurus, quẽ phyſiologũ vocãt; ceruũ, ait, ſicubi ſerpentẽ eſſe cognouerit, aquam ore hauſtam in cauum effundere, mox ſpiritu ſuo ſerpentes extractos pedibus conculcantem interimere. Ceruorum autem duo eſſe genera, vnum quod extracti ſpiritu ſerpentis collum vtrimque calcant, ita enectum vocat, quo deinde veneno intumeſcens, aquas petit, & euenit: Interim verò, dum tumet,

In mirabil.

Lib. de Pythia orac.

Vermes quibus remedijs expellant.

Cap. 42.

Vt venẽtur ſerpentes.

A tumet, pilos mutat, & cornua abijcit. Alterum genus inuentum serpentem occidere, & à victoria, statim ad montana pascua se recipere. Baldus Angelus Abbatius apud Zoaram medicum Arabum præstantissimum inueniri, ait, ceruos cùm abundè serpentibus sunt saturati, ne veneni virus noceat, damnumque, aut noxam aliquam sentiant, ad flumina ingentia, natura docente, se conferre, & ore summè tenus corpora demergere, nec tamen bibere quicquam, summoperè quippe læderet, sed tam diù instare, quoad vi frigoris cogente haustum venenum per oculos desudando illacryment: Sed de his lacrymis etiam suprà diximus. Scribit & Simeon Sethi, nosse, quod si aquam ante serpentium coctionem hauserint, intereant, propterea sitim tolerare, eaque incendi. Legimus, & in glossa ordinaria in declaratione psalmi 41. cuius initium est: *Quemadmodum desiderat ceruus fontes aquarum, sic te anima mea Deus*, ceruum senio grauem excrescentibus pilis, & cornibus, serpentem naribus haurire, mox hausto æstuare veneno, vnde fontem ad bibendum ardentissimè desideret, quo poto pilos, & cornua deponat. Oppianus quidem etiam agens de antipathia polypi, & murenæ, annosum, & benè cornutum ceruum serpentes per sylvas inuestigare scribit, sed quod eorum esu cornua deponat, non addit: Sic enim B Laurentio Lippio Collense interprete canit:

Lib. 6. disquis. c. 6.

Post deuoratos serpētes, quid agant.

Lib. 2. de pisc.

Et veluti annosus ceruus, cui cornua fronte
Sunt ramosa, petit densa vestigia sylua
Serpentis, nactusque locum, tum naribus illum
Attrahit è lustro, figitque in corpore dentes,
Implicitus genibus: serpens fera pectora nexu
Deuincit, collumque tenet, semesa vorantur
Partim membrorum, partim lacerantur acutis
Dentibus, & diri cerui laniantur in ore.

Albertus quidem Plinium scribit de ceruo narrare, quod cùm sentit se grauari senectute, spiritu per nares è cauernis serpentes extrahit, ipse verò, verum esse non putat, neque id apud Plinium inuenias, nec fortè apud alium Authorem idoneum. Etymologus, & Varinus tradunt ceruos esu viperarum φυσικῶς καθαίρεσθαι, id est, naturaliter purgari, nec pluribus explicant, per quos C meatus, & quomodo expurgentur. Gesnerus non de fæminarum duntaxat mensibus purgationis vocabulum hic accipit, vt aliàs sæpe vsurpatur: Neque de alui subductione, sed corporis totius per cutis poros latenter expurgati, quadam renouatione, qualem & elephantiacis quibusdam eodem remedio vsis, contigisse legimus. Fit autem etiam, vt, dum pugnant cum serpentibus, ab ijs vulnerentur, quare tunc cancrorum esu, quos ad flumina quærunt, sibi medentur, vt ex Oppiano mox in rubrica de antipathia recitabimus. Iam verò etsi naturaliter syluas, desertaque loca quærant, capti tamen non solùm cicurantur, verùm etiam vocati ad hominem accedunt, maximè cibi, & præsertim panis spe allecti, ideoque à delicatioribus in delitijs habentur, vt insinuat Ouidius Cyparissi pueri exemplo, præcipuè si alios pulchritudine præminebant:

Ex esu serpētium purgari.

Vulnerati à serpentibus quo sibi medeantur.

Vt cicurati alantur.

10. Metam.

Namque sacer Nymphis Carthaa tenentibus arua
Ingens ceruus erat, latèque patentibus altas
Ipse suo capiti præbebat cornibus vmbras:
Cornua fulgebant auro, demissaque in armos
Pendebant tereti gemmata monilia collo:
Bulla super frontem paruis argentea loris
D *Vincta mouebatur parilique ætate nitebant*
Auribus è geminis circum caua tempora baccæ.
Ipse metu vacuus naturalique pauore
Deposito celebrare domos, mulcendaque colla
Quamlibet ignotis manibus præbere solebat.
Sed tamen ante alios Cea pulcherrime genti
Gratus erat Cyparisse tibi, tu pabula ceruum
Ad noua, tu liquidi ducebas fontis ad vndas,
Tu modo texebas varios per cornua flores,
Nunc eques in tergo residens, huc latus & illuc
Mollia purpureis frenabas ora capistris.

Quod autem hic Cyparissus puer Nympharum ceruo, hoc Tyrrhidæ pueri ceruo soror Syluia præstitit, de quo Virgilius:

7. Aen.

Ceruus erat forma præstanti, & cornibus ingens
Tyrrhida pueri, quem matris ab vbere raptum

Nutribant Tyrrhusque pater, cui regia parent
Armenta, & latè custodia credita campi.
Assuetum imperijs soror omni Syluia cura
Mollibus intexens ornabat cornua sertis,
Pectebatque ferum, puroque in fonte lauabat.
Ille manum patiens, mensaque assuetus herili
Errabat syluis, rursusque ad limina nota
Ipse domum fera quamuis se nocte ferebat.

Frena & iuga ferant.

Apud Calphurnium Astilus paſtor ceruum quoque deponit, qui frena ſcit, & iuga ferre.

En aspicis illum (inquit)
Candida qui medius cubat inter lilia, ceruum,
Quamuis diligat hunc mea Petale, accipe victor:
Scit frenos, scit ferre iugum: sequiturque vocantem
Credulus, & mensae non improba porrigit ora.
Aspicis, vt fruticet latè caput? vtque sub ipsis
Cornibus, & teretes lucent redimicula collo?
Aspicis, vt niueo frons irretita capistro
Lucet, & à dorso, qua totam circuit aluum
Alternat vitreas lateralis cingula bullas?
Cornua subtiles, ramosaque tempora molles
Implicuere rosae, rutiloque monilia torque
Extrema ceruice notant.

In Scythia equorū munus obeunt.

Sed ne quis nugari poetas exiſtimet, dum frenari ceruos inquiunt, is Aelianum etiam legat, apud quem inueniet, in Scythia nationem quandam eſſe ferorum hominum, quæ ex feritate ceruos in eam manſuetudinem traduxit, vt in cicuribus illis, tanquam equis, inſideat; & ne quis Scythicos illos ceruos, rangiferos eſſe arbitretur, habemus apud Solinum, in Scythia plurimos ceruos eſſe: Ad hæc in Ocdor regione Aſiæ ad oceanum ſeptentrionalem ſimiliter ceruos cicures equitari legimus. Præterea legimus Heliogabalum perditiſſimum Romanorum Imperatorem iunctis quaternis ceruis in publicum proceſſiſſe. Sed & ſeptem ceruorum bigas in pompa Ptolomæi Philadelphi fuiſſe, authorem habemus Athenæum, taleſque & in Romanorum ſpectaculis fuiſſe indicat Epigrammatarius, inquiens:

Lib. 5. c. 5.
Lib. 1. epig. 105.

Mordent aurea quod lupata cerui,
Quod frenis Libyci domantur vrsi &c.

Mithridates quos sui corporis custodes inter dormiēdum, esse voluerit.

Magis mirum quod de Mithridatis Ponti regis ceruo recitat Aelianus in hæc verba: Mithridates Ponticus cùm ſomnum caperet, ſui corporis cuſtodiam non modò ſatellitibus committebat, ſed & tauro, & equo, & ceruo, quos manſuetactos habebat. Ij enim ad cuſtodiam eius dormientis aduigilantes, ſiquis accederet, quod ex ipſa reſpiratione ſtatim percipiebant, ille mugitu, alter hinnitu, ceruus ſua propria voce, eum è ſomno excitabant. Hæc Aelianus. Rectè autem videtur vigilem adhibuiſſe ceruum, cùm is parum dormiat, vt oſtendit Scaliger, addita etiā ratione non meatuum anguſtorum, vt nonnulli arbitrantur, ſed quod nubes illa vaporum, qui ſurſum rapiuntur, in cerebro non reſidet, ſed vlterior fit ad exeundum, vnde cornua confirmentur. Habuit itē Sertorius inſignis ille Romanus, Hiſpanorum dux contra Romanos, ceruam cicurem, quam in expeditionibus ſuis ſemper habebat comitem, fingens Dianæ eſſe numen, à quo res gerendas auſpicaretur. Vt verò ex tam varijs rebus cōſtat, ceruos dociles, & induſtrios eſſe, ſic potiſſimùm illud quod de Ptolomæi ſecundi, ſiue Philadelphi ceruo narratur, innoteſcit. hunc enim cerui hinnulum munere accepiſſe refert Aelianus, quē cùm aleret, ſic ad Græcum ſermonem aſſuefeciſſe, vt loquentes intelligeret, cùm tamen ante hunc ipſum creditum eſſet, ſolam Indorū linguam ceruos percipere. Tradit verò etiam Lippomannus in vita Metaphraſtis ceruam in rebus quoque diuinis mirum in modum edoctam probè munus ſuum implere inuentam eſſe, miraculo magis, quàm docilitate; Nam ceruam Athenogenis euangelicæ lectionis tempore in diuinis officijs hinnulum ſuum eccleſiæ offerre conſueuiſſe tradit; Non deeſſe autem & ceruo ſuum ingenium, ex ijs quæ dicentur, manifeſtum erit; Ariſtoteles enim tradit, parere eas iuxta vias maximè ſolere metu belluarū, Idem Plutarchus ſcribit, ſed imperitus interpres pro ceruis elephantos poſuit. Idem & Plinius; *In pariendo*, inquit, *semitas minus cauent, humanis vestigijs tritas, quàm quæ secreta, & feris opportuna.* Hinc apud Oppianum vbi habet; cerua cùm parit:

Cerui vigilantem, & vnde.
Sertorij cerua.
Ceruus Philadelphi græcam addidicit linguam.
Lib. 11. cap. 25.
Tomo 6.
Cerua in Ecclesia offerēs hinnulū suum.
Lib 6. de solert. anim.

Τρίβον ἀνθρώπων ἀλεείνει.
Οὕνεκεν ἀτραπιτοὶ μερόπων θήρεσσι βέβηλοι.

Hoc

A Hoc est: Semitas hominum vitat: nam humana vestigia belluæ auersantur. Legendum videtur *Τρίβον ἀνδρῶν οὐ ἀλεείνει*, idest, semitas virorum non vitat. Nam & rem ita se habere, præter præcitatos authores, Aelianus etiam testatur, idemq; sensisse poetam ex proximo versu, quo causam eius facti reddit, apparet. Secundum vias, inquit Aelianus, interprete Gillio, cerua parere solet, quod quidem sapienter facere videtur, vel quod hinnulis suis insidias à feris timeat fieri, vel quia celeritatis fiducia homines egregiè contemnat. Non enim, tametsi infirmior, dubitat eos effugere posse: Postea autem quando se opimo corporis habitu affectam sentit, non amplius iuxta vias partum edit, quod iam se minùs accommodatam ad currendum intelligit: At enim vel in saltibus, vel conuallibus parit. Sic ille. Vbi tamen Aelianus errasse videtur; neque enim de cerua apud alios legas, quòd, vbi iam corpulentior est facta, iuxta vias parere desinat &c. sed de ceruo mare hoc ferri, quòd cùm pinguiorem se senserit, ideoque tardiorem, loca remota, & solitaria petat ex Aristotele, Plutarcho, alijsque recitauimus. Cæterùm nunquid reuera iuxta semitas pariat, non solùm quis dubitet, sed refragetur etiam, cùm apud diuinum Iobum ceruarum partum legamus adeo occultum esse, vt nequeat ab homine sciri, sed verba adscribam: *Nunquid parturientem ceruam obseruasti? Nunquid numerasti menses conceptus eius, & nosti tempus partus eius?*
B Vide quàm malè conueniunt philosophi cum theologo isto antiquo: Torsit me certè locus iste, quare refugiẽdum mihi fuit ad textum Hebraicum, in quo *iahale* legitur, quam vocem alij docti, vt annotat etiam Augustinus Steuchus, ibicem vertunt, & à verbo *alah* deducunt, quod est ascendit, quòd sit scilicet animal pernicissimum: Quæ res occasionem D. Hieronymo dederit, vt ceruam verteret, quæ & ipsa pernicissima est. Repetit eundem pariendi locum, nimirũ iuxta vias, Aristoteles, quasi rem pro certo habuisse videatur, additque & aliam ceruæ solertiam in partu: Ferarum quadrupedum, inquit, cerua maximè prudentia pręstare videtur, tum quia circa semitas pariat, quo videlicet belluæ propter homines, minus accedunt: Tum etiam, quia cùm peperit, inuolucrum primũ exedit, mox seselin herbam petit, quam cùm ederit, redit ad prolem. Quę philosophi locum præcipitanter admodum reddidisse Plinium, apparet in hæc verba: *A partu duas habent herbas, quæ aros, & seselis appellantur*; nisi deprauatum habuisse codicem arbitremur, nã pro *χωρίον*, quod est inuolucrum fœtus, vel vertit, vel legit *ἄρον*: quod animaduertit quoq; Dalechãpius, & Gesnerus.

Cerua post partum astutia.

C Testatur verò idem Plinius easdem ceruas ante partum purgari seseli, faciliori vtentes ita vtero; vt falli etiam credendum sit Aelianum in varijs, dum ait: Physici referunt ceruum purgationis indignum apia comedere: non enim selinum, idest, apium, sed seseli, & non, *τὸν ἔλαφον*, sed *τὴν ἔλαφον*, dicere debuerat: nam & Cicero, referente Gillio, dicit ceruas paulò antè partum perpurgare se quadam herbula, quæ seselis dicitur: Et ipse rursus alicubi Plinius: *Selis, vel seselis folia quoque vtilia sunt, vt quæ partus adiuuẽt, etiam quadrupedum: hoc maximè pascunt ceruę paritura*. Haud verè itaque Albertus scripsit, per esum sileris (siler montanum seseli videtur Massiliense, quod inter tres seseleos species est vsitatissimum) vterum præparare ceruas, vt faciliùs cõcipiant, eò quòd propter duritiem virgæ non accipiunt semen nisi fugiendo: non enim ad conceptum, sed partum faciliorem ceruas hoc pabulo vti, cæteri authores asserunt. Addit modò etiam Aristoteles ceruæ solertiam exaltaturus, quòd hinnulum suum ducens in stabula, assuefacit, quò refugere debeat. Saxum hoc esse, ait, abruptum vno adito, quo loco eam, siquis inuadit, expectare, repugnareque, esse qui affirmant. Repetit autem hoc aliàs Aristoteles; addit insuper Plinius, partus suos exercere cursu, & fugam meditari docere, ad prærupta ducere, saltumque monstrare. Solinus verò etiam: *ceruas non qualibet partus suos*, ait, *educare, teneros studiosè occulere, & absconditos inter profun-*

Cerua hinnulũ docet fugere, & saltare.

D *da fruticum, vel herbarum, pedum verbere castigare ad latendum: cùm maturuerit ad fugam robur, exercitio docere cursus, & assuefacere salire per abrupta*. Quidam ex recentioribus scribit foetum à ceruo occuli, ne à mare deprehendatur: quod cùm neque veterum authoritate, neque vlla certa obseruatione confirmet, fidem, puto, non meretur: Nam & ex recentioribus Albertus hinnulos tenellos adhuc cerua, inquit, abscondit; postea ad cursum maturos exercet, & fruteta transire docet, ne dum per loca fruticibus, arbustisque referta currunt, cornibus hæreant, & capiantur. Cerua autem in educando fœtu sola intenta est, mas nullam eius curam suscipit, estque ceruæ erga foetum non mediocris *στοργὴ*, quin accedentes etiam, teste Xenophonte, ad eum non semel impugnat. Quem amorem attestans Ieremias, grandis sterilitatis Indicium facit, cùm ceruæ in agro parientes, fœtus suos relinquunt, vt explicat D. Hieronymus. Eundem expressit Hieronymus Vida in B. Virgine Maria, cùm filium suum, Saluatorem nostrum intellexisset iam ad mortem raptum, sine vllo mortis timore per medios eum satellites inquirente:

Cerua sola fœtus curam gerit, & quantam.

Cap. 14.

iamque illa per vrbem
Atque hinc, atque illuc errat, tristemque requirit
Indefessa locum, nunc hic, nunc hæsitat illic

Veſtigans oculis, atque auribus, omnia captans,
Sicubi concurſum, voces aut hauriat vllas.
Ac veluti paſtu rediens vbi veſpere cerua
Montibus ex altis ad nota cubilia fœtus
Iam dudum teneri memor, omnem ſanguine circum
Sparſam cernit humum, catulos nec conſpicit vſquam:
Continuò luſtrans oculis, nemus omne peragrat
Cum gemitu, tum ſi qua lupi, ſi qua illa leonis
Raptoris ſigna in triuijs conſpexerit, illac
Inſequitur tota obſeruans veſtigia ſylua
Perque viam paſſim linquit pede ſigna biſulco.

Muſica quātopere delectentur.

Inter alia, quæ à naturalibus hiſtoricis de ceruis narrantur, eos ſummopere ſymphonia mulceri, ac oblectari referunt, Plinius ſcilicet, Solinus, & Ariſtoteles, quorum ille: *mulcentur*, inquit, *fiſtula paſtorali, & cantu*; addit Solinus ita paſtorum muſica oblectari, vt interim negligant paſcua. Ariſtoteles verò tāta hinc affici, ait, voluptate, vt immemores ſui, nullo prorſus negotio capiātur, quod ſcilicet propter animi abalienationem adeſſe tunc minimè ſuſpicantur, è veſtigio transfodiantur, atque ita fiant adblandientium præda, lætum aliquod conuiuium ſuo ludibrio exhilaranturi: ſed teſtimonium philoſophi adſcribam: Cerui, inquit, ſibilo, & cantu venantium capiuntur; mulcentur enim, alliciunturque ea voluptate; itaque alter venantium cantat palam, aut ſibilat, alter clam ferit à tergo, vbi ſocius iam tempus eſſe ſignificarit: Vnde eſt, quòd muſicam in conuiuijs reijci præcipit Clemens Alexandrinus: *Fiſtula*, inquit, *tribuatur paſtoribus: tibia autem ſuperſtitioſis hominibus, qui ad cultum idolorum contendunt: venera enim hęc inſtrumenta ſunt à ſobrio conuiuio amandanda, quæ magis beſtijs, quàm hominibus conueniunt, & ijs hominibus, qui ratione ſunt alieniores. Ceruas enim fiſtulis demulceri accepimus, & in laqueos, inter venandum, cantu duci à venatoribus*, &c. Addit nihilominus Ariſtoteles; ſi ceruus erectas auriculas teneat, acerrimè ſentire, nec latere inſidias poſſe; ſin demiſſas, facile interimi; vt inde colligere liceat cùm ſibilo, aut cantu capitur, demiſſas aures tenere. Idem legere eſt apud Plinium, & Solinum. Quaſdē auditu authoritates citat author adagiorum in prouerbio, *auribus arrectis*: Quanquam enim & aliæ animantes (nam ſoli homini immobiles ſunt) ſi quid eminus audierint, auriculas ſurrigant: ceruo tamen, ijs arrectis, peculiaris, & acerrima auditu percipiendi vis eſt. Odore ſimiliter valere, inde conijcere licet, quòd, vt dictum fuit, dum maria tranant, non uident terras, ſed in odore eadem natant. Arbitror item ualere uiſu, idque habere cum capreis commune, nec aliunde μεγαλωπὲς uocauerit Oppianus.

Quantū polleant auditu, & odoratu, viſuque.

Lib. 2. pædag. c. 4.

LIBIDO. COITVS. PARTVS.

Cerui libidinoſi.

VEHEMENTI amoris libidine cerui, teſte Oppiano, flagrant, ut tanquam gallinacei toto die ad uenerem non ceſſent incumbere. Budæus hac flagrantiſſima libidine ad menſem, ait, agitari, tuncque rabie pruriginis efferatos, & canes & homines atrociter inuadere: Deinde paulatim deſæuientes alterum paulò minus menſem abſumere: Atqui alij, non homines, & canes inuadere tunc, tradunt, ſed ſibi inuicem pugnare. Albertus: Cerui, inquit, tempore libidinis efferantur, & certant pro fæminis, ſeque mutuis interdum uulneribus, uel mortis periculo conficiunt; Nec aliunde eſt, quod ceruorum genus ἀρίζηλον Oppianus dixit. Meminit eiuſdem ceruorum pugnæ etiam Virgilius loquens de libidine animalium:

Quid quę imbelles dant prœlia cerui.

Item Seneca in Hippol.

Si coniugio timuere ſuo
Poſcunt timidi prœlia cerui,
Et mugitu dant concepti
Signa furoris.

Hinc & Herminia apud Torquatum Taſſum furiis æſtuans amoris ex imbelli puella arma induitura, ait:

Si potrò ſi, che mi farà poſsente
A tolerar il peſo Amor tiranno,
Da cui ſpronati ancor s'arman ſouente

D'o-

A *D'ardire i cerui imbelli, e guerra fanno.*

Victori, vt domino, victum obedire, & sequi eum tanquam herum, testatur Albertus. Et Aristoteles ait: cùm mares impleuerint fœminas separari per seipsos, & propter libidinis graueolentiam, quemque solitarium scrobes fodere, foetere more hircorum: facies quoq; eorum nigrescere aspergine, vt hircorum: degere ita, quo vsque imber accedat, tum pascua repetere. Hæc ideo ceruo accidere, quia salax sit sua natura animal, atque etiam, quia pingui abundat. Coire incipit, teste eodẽ Aristotele, mense Augusto, & Septembri ab Arcturo, implenturque paucis diebus, & ab eodem multæ. Idem de coeundi modo hæc retulit: Inter ea, quæ animal generant, augenturque magnitudine insigni, nec ceruæ mares suos patiuntur, nisi rarò, nec vaccæ tauros propter rigorem genitalis, nimiamque tentiginem, sed clunibus subsidentibus semen recipiunt genitale: Sic in ceruis mansuetis fieri visum est. Et rursus: Cerua plurimum sublidens coit, vt dictum iam est; marem enim sustinere non potest ob eius contentissimum impetum. Veruntamen aliquando etiam sustinent modo ouium, & socias declinant, cùm turgente iam venere, coitum appetunt. Tradit & Oppianus, ceruos non similiter, atque aliæ feræ solent, coire, neque enim stantes, neque B cubantes, sed magna celeritate currentes inire fœminas, & tamen properantes fugere vxores pedibus amplectuntur, non earum tamen cursum retardare posse: sed inexorabiles illas ad consistẽdum maritos ferre, & fugere perseuerare: Eos autem duobus pedibus quantum possunt, cursimq; sequentes coitum absoluere. Addit item Aristoteles, marem non in eadem immorari, sed mutare, breuique interposito tempore aliam, atq; aliam supergredi, quod postremum sic repetijt Plinius: *Cerui in coitu vicissim ad alias transeunt, & ad priores redeunt.* Eodem Plinio teste, mares iam soluti desiderio libidinis, auidè petunt pabula. Licet autem fœminæ conserantur, non concipiunt tamen, si Solino credimus, ante Arcturi sidus. Plinius verò etiam testatur ceruas cicures non concipere, nisi ab infantia fuerint educatæ, inquit enim: *Quæ ex feris mitigentur, non concipere, vt anseres: apros verò tardè, & ceruos, nec nisi ab infantia educatos.* Ferunt vterum, teste Aristotele, octo menses, pariunt autem magna ex parte vnum, sed nonnullas etiam geminos peperisse, addit perspectum esse. Idem legimus & apud Plinium, vt verè scripserit Xenophon, hinnulos vere nasci. Incrementum hinnulorum celere, vt idem Aristoteles meminit. Cerua dum lactat, sese dimitit, C vel procumbit, vt Pollux ait, quod inficiatur Gesnerus, sese obseruasse scribens, hinnulos vel stantes, vel in genua demissos à matribus etiam stantibus lactari. Negat Aristoteles cæteris temporibus ceruæ vllam euenire purgationem, sed cùm parit pituitoso quodam humore purgari.

Lib. 10. cap. 63.

Quãdiu ferãt vterum.

Quando pariant.

Quomodo lactent.

SYMPATHIA. ANTIPATHIA.

Amantes sunt hominis.

HOMINEM naturaliter amare videntur; vrgente enim vi canum, vltrò ad eum, teste Plinio, confugiunt: quin insidiantem sibi non videntur perhorrescere, quod ex hisce eiusdem Plinij verbis colligo: *Animal est simplex, & omnium rerum miraculo stupens, in tantũ, vt bucula, aut equo accedente propriùs, hominẽ iuxta venantẽ non cernat, aut si cernat, arcum ipsum, sagittasq; miretur.* Meminit Ouid. hoc disticho:

2. de ponto eleg. 2.

Nec se vicino dubitat committere tecto,
Qua fugit infestos territa cerua canes.

Attagenum in eos amor.

Ex auibus amicas habet attagenes, qui tam mirificè eos amant, vt non solùm cùm vnà pascuntur, D discedere ab ipsis nolint, verùm etiam dorso ipsorum insidentes, pilos vellicent, cuius amicitiæ testis est Oppianus, cùm canit:

Θάμβος ὅτ' ἂν κερόεσσαν ἀχαιΐνην ἐσιδόντες
Ἀτταγέας νώτοισιν ἐπὶ στικτοῖσι θορόντας,

Idest, vt Bodinus transfert:

An non prodigium Atagenes est terga salire
Cornigeri cerui.

E contrà inimicas habet aquilas, saltem primum, & secũdum genus, quod meminit idem Plinius: *Primo & secundo*, inquit, *generi aquilarum non minorum tantum quadrupedum rapina, sed & cum ceruis prœlia. Multum puluerem volutatu collectum, insidens cornibus aquila excutit in oculos, pennis ora verberans, donec præcipitet in rupes.* In capiendo autem hinnulos, nullo aquila astu vtitur, cuius rei monumentũ reliquit Homerus, in quodam prodigio, quo Iupiter indicat se preces Agamemnonis exaudiuisse per aquilam Hectorem significans, per hinnulum ceruæ, Græcos fugiẽtes:

Αὐτίκα δ' αἰετὸν ἧκε τελειότατον πετεηνῶν,
Νεβρὸν ἔχοντ' ὀνύχεσσι, τέκος ἐλάφοιο ταχείης. idest,

Nec

Mox autem aquilam miſit perfectiſſimam volucrum,
Hinnulum tenentem vnguibus, ſobolem ceruæ velocis.

Vultures ceruis inimici ſunt.

Oderunt aquilas & vultures. Sed & vultures inuicem pro ceruina carne decertāt, quibus pugnantibus Cygnus, & Hercules inuicem decernentes armis aſſimilantur ab Heſiodo, dum canit:

Οἱ δ' ὥς' αἰγυπιοὶ γαμψώνυχες ἀγκυλοχεῖλαι,
Πέτρῃ ἐφ' ὑψηλῇ μεγάλα κλάζοντε μαχῶνται
Αἰγὸς ὀρεσσινόμου, ἢ ἀγροτέρης ἐλάφοιο
Πίονος, ἥν τ' ἐδάμασσε βαλὼν αἰζήιος ἀνὴρ
Ἰῷ ἀπὸ νευρῆς, αὐτὸς δ' ἀπαλήσεται ἄλλῃ
Χώρου ἄϊδρις ἐών. οἱ δ' ὀξέως ἐνόησαν,
Ἐσσυμένως δὲ οἱ ἀμφὶ μάχην δριμεῖαν ἔθεντο.
Ὣς οἱ κεκληγότες ἐπ' ἀλλήλοισιν ὄρουσαν. idest,

Atque vt vultures incuruis vnguibus repandi roſtrò
Rupe in excelſa, magno clangore dimicant,
Capra montinagæ gratia, aut fera cerua
Pinguis, quam interfecit iaculando iuuenis vir,
Sagitta è neruo emiſſa: ipſe autem vagatur alio loco
Loci ignarus exiſtens, at illi celeriter animaduerterunt,
Certatimque pro ea pugnam acerbam inſtituerunt:
Sic & hi duo cum clamore contra ſe mutuo irruerunt.

Ceruus ſerpentibus, vt inimicus.

Mutuo item inter ſe odio, vt Oppianus docet, interprete Gillio, omne ſerpentium, ceruorumque genus flagrat inexpiabili. Serpentem ceruus longè latèque inquirens tandem in illius veſtigia longis flexionibus apparentia, iucundè peruenit, naribuſque ad cauernam admotis, ad pugnam pugnare nolentem ipſum attrahit. Serpens extracta in altum tollit collum, & crepitu dentiū horribilis eſt, & acerba ſibila anhelat: Contrà ceruus ridenti ſimilis è veſtigio inaniter pugnantem, & cerui collum, & crura circumplicantem, in ſexcenta fruſta lacerat. In Libycis finibus, magna vis ſerpentum, ceruum, cùm ſolus humi ſtratus iacet, vndique inuadit, & in eius pellem dentes configit, neque cerui vlla pars eſt, quæ non ſerpentibus circumfuſa ſit: Aliæ caput mordicus premunt, aliæ collum & pectus, ventremque diſtrahunt, aliæ item vtrimque circum latera verſantes inſtāt, nonnullæ crura, aliæ dorſum depaſcuntur, aliæ ex inguinibus pendent hoſtiliter infixæ. Hic omnibus doloribus refertus, primùm fugere tentat, & rugit, & quoquouerſum ſe verſat, ſed magna turba circumſeſſus, non poteſt elabi, ſed tamen ore dilaniat infinitam, & bellicoſam gentem, & cornibus inſequitur: Illæ verò nihil remittunt, ſed etiam ceruinis dentibus demorſæ audacter incumbunt. Is alias dentibus diſſecat, alias pedibus perdit, ac ſerpentum per terram permultus ſanguis diffluit, earumque membra ſemicomeſta ad terram abiecta palpitant, aliæ laceratæ in latera magno dentium robore inhæreſcunt, & ſola capita à reliquo corpore abſciſſa, cerui pellem adhuc pertinaciter retinent. Cùm autem ceruus ſe ita affectum ſentit, diuino quodam naturæ munere, fluuium inquirit, vnde cancellos corripiens, medicinam ſibi facit, confeſtimque ferarum reliquiæ ex eius pelle excidunt, cicatrices autem obducuntur. Huc vſque Gillius, ex Oppiano. Cæterùm alij authores repugnare ceruis ſerpentes minimè tradunt, licet veriſimile illud videatur: Nam præterquam quòd Plinius, & ante eum Dioſcorides, famam eſſe tradant elaphoboſci pabulo ceruos reſiſtere ſerpentibus, hoc eſt, ſerpentum morſibus, apud Orum in hieroglyphicis etiam legimus ceruum, quoties viperam viderit, fugere, licet id falſum alij dicant. *Ceruis*, inquit Plinius,

Cum ſerpentibus acerrime pugnant.

cum ſerpente pugna: inueſtigant cauernas, nariumque ſpiritu extrahunt renitentes. Et rurſus: *Exitio ſerpentibus eſſe ceruos, nemo ignorat, et ſi qua ſunt extractas cauernis mandentes: Nec verò ipſi ſpirantesque tantum aduerſantur, ſed membratim quoque fugantur nidore cornus ceruini ſi vratur: pelles cerui ſubſtrata ſecuros præſtant ab eo metu ſomnos*, &c. Eandem cerui cum ſerpente diſcordiam, hiſce verſibus oſtendit Lucretius:

Lib. 6. de rer. nat.

Naribus alipedes vt cerui ſæpe putantur
Ducere de latebris ſerpentia ſæcla ferarum.

Lib. 6.

Meminit eius & Lucanus inquiens:

Defuit et cerui paſti ſerpente medulla.

Lib. 5. de cauſ. plant.

Quomodo è cauernis hoſtē trahant.

Theophraſtus item ceruis ſcribit ſerpētes in pabulo eſſe, alijs verò veneno. Quomodo modò è latebris ſerpētes extrahat ceruus, Aelianus docere videtur his verbis: Mirifico quodam naturæ munere ceruus ſerpentem fundibus vincit, neque enim ipſum, tametſi hoſtis in latebram abditus, effugere poteſt: Etenim ille naribus ſuis in ſerpentis cauernam incumbens, vehemētiſſimè inſpirat, & ſpiritu ſuo, quaſi amatorio quodam alliciens, extrahit, inuitumque profert, ac nimirum procumben-

A cumbentem mandræ ingreditur, quod hyeme facere maximè solet. Videtur enim sanè Aelianus vim, qua ceruus serpentem è latibulo extrahit, philtro comparasse, ac si ita à spiritu cerui traheretur, vt à magnete ferrum, à succino paleæ. Quod si autem eo tanquam philtro serpens allicitur, non antipathia, sed sympathia quædam inter cerui, & serpentis naturam fuerit. Atqui ipse tamen Aelianus, hostem cerui appellat serpentem, vt & alij authores, sicut ex suprà dictis manifestū est. Quod si tamen aliquis spiritum saltem cerui gratum inquiat esse serpentibus, siue caloris ratione, quo vt valde egent propter naturæ suæ frigiditatem, ita vehementer desiderant. siue alia quadam ignota, vnde hoc etiam eueniat, quod Plinius tradit, vt è summo cerui gutture (ex quo scilicet spiritus meat) vstis ossibus serpentes congregari dicantur: respondet Gesnerus, cùm plurimæ, inquiens, cerui partes serpentibus aduersentur, ita, vt vel auertant earum morsus, vt authores referunt, vel morsis iam læsisque veneno, singulari remedio sint, non verisimile esse, quod Plinius de gutture vsto scribit, præsertim, cùm id neque authoritate alia vlla, neque experimento constet. Quamobrem non spiritum cerui, quatenus à ceruo proficiscitur, sed cōiunctum illi calorem, quatenus calor est, serpentes sequi cōcesserim, præsertim cùm id Aelianus scribat, hyeme potissimùm

B fieri, quo tempore etiam reliquæ animantes, somno id temporis, & frigido veterno obnoxiæ, si incaluerint, moueri, & interdum progredi solent. Calfieri autem latibulum serpentis, spiritu tātum immisso, potest, eò scilicet modo, quo frigidas hyeme manus fouemus. Hinc fortassis Aelianus dixit, ceruum naribus admotis, vehementissimè in serpentis cauernam inspirare. Simpliciter quidē inspiratio est, cùm aer externus ab animante attrahitur, expiratio verò cùm internus emittitur. Aelianus sentire videtur ceruum expirantem, idest, emittentem halitum suum, illum inspirare, hoc est, immittere in latibulum. Ego, inquit Gesnerus, modò serpentem trahi contrario existimo, ceruo nimirum non emittente halitum, eoq; implente latibulum, sed potius aerem latibuli quantum potest exhauriente, vt respirationis suctu eo euacuato serpens sequatur, non aliter, quàm vinum, aut alius liquor, canali immisso, & aere extracto: Quo quidem modo etiam cucurbitulæ sanguinem hauriunt. Et sic propriè serpentem trahere, licet inuitum, & renitentem, vt ipse Aelianus, & alij scribunt: Superiore enim modo non inuitus, sed sponte progrederetur serpens, gratum sibi calorem secutus, vt verno solet, cùm solis calorē percepit. Rursus opponi, inquit, potest, quod

C Plinius inquit, cerui animam serpentes vrere: (Plinii verba sunt: *elephantorum anima serpentes extrahit: ceruorum item vrit*) Atqui extracto, haustoque aere, vri non possunt, halitu autem suo immisso, & in latibulum, continuo ductu, inspirato, possunt. Respondet non tanti apud ipsum Plinii verba esse, quanta rei ipsius ratio, certis argumentis considerata. Adstipulari opinioni suæ, siue Oribasius, siue alius author, cuius commentarios in Hipp. aphorismos Ioan. Guinterius Andernacus primus nostro sæculo in lucem dedit, is in lib. 1. aphorismum 29. scribens, ad quæstionem, qua ratione semen viri genitale ad fundum vsque vteri veniat: sciendum, inquit, sic matricem illud exugere, quemadmodum ceruus ad orificium cuniculi, appositis naribus, inde extrahit serpētem. Qui geoponica græca collegit, Xenophontem testem adducit, quod ceruus spiritu suo (sic ipse Gesnerus vertit) serpentem, ceu vertigine affectum, ad sese adducat, & rapiat attrahendo: Vbi græcè sic legitur: ἔλαφος ἀνιμωμένη, καὶ ἐφελκομένη τῷ πνεύματι σκοτοῖ τὸν ὄφιν, καὶ καθέλκει πρὸς ἑαυτ. Cornarium, qui hæc rectè conuerterat, Andreas à Lacuna temerè reprehēdit, & ita reddenda fuisse ait: Exhaustus ceruus, & vulneribus exasperatus, suo spiritu serpentem obtenebrat, ad seseque trahit: Et in castigationibus seorsim subiectis, ἀνιμᾶσθαι, inquit, exinaniri, exhaurirìq; est, ἐφελκῶσθαι verò, exulcerari, nec non exasperari vulneribus: Quæ quidem interpretationes tam ri-

Lib. 19. c. 5.

D diculę hoc in loco sunt, vt refutare pigeat. Ἐφελκῶσθαι quidem rectè exponit, sed nihil ad hunc locum, vbi ἐφελκομένη per ε in secunda syllaba, & ο in tertia legitur, hoc est, attrahens, non ἐφηλκωμένη per η, & ω, vt ipse somniat. Fefellit eum, vt puto, quod sequitur, verbum καθέλκει, quasi idem repereretur. Cæterùm ἀνιμᾶν, vel ἀνιμᾶσθαι, exhaurire quidem significat, non ita tamen, vt animal viribus exhauritur, & destituitur, vel sanguinis, sudorisque fluxu, aut labore debilitatur, sed propriè aquam, vel alium humorem alicunde, vt ex puteo, exhaurire, καὶ ἄνω ἕλκειν ἱμάντι, idest, loro extrahere, vel attrahere sursum: Vsurpatur verò etiam de iis, quæ sine fune, quouis modo sursum trahuntur: quod etsi multis testimonijs clarissimum facere possem, nolo hac in re esse prolixior; Cui vacat, & libat, & adeat Varini dictionarium. Hæc itaque omnia Gesnerus. Causam verò cur serpentes deuorent cerui, suprà tactum hic omittimus. Caue autem ne in serpentem incideris cum ex latebris cerui anhelitu extracta effugerit, tum enim propter iracundiam vehementius ei venenum est, vt Nicander his asserit versibus:

ἀνιμᾶν quid propriè significet.

Serpenti potentius venenum postquam à cauerna extractus.

In Theriaca.

Ἢ ὁπότε σκαρθμοὺς ἐλάφων ὀχεῆσιν ἀλύξας
Ἀνδρὸς ἐνισκίμψῃ, χολόων θυμοφθόρον ἰόν,
Ἔξοχα γὰρ δολιχοῖσι κινωπησταῖς κοτέουσι

Νεβρο.

Νεβροτόκοι, καὶ ζόρκες, ἀνιχνεύουσι δὲ πάντα
Τροχαλὰ δ' αἱμασιάς τε, καὶ εἰλυοὺς ἐρέποντες
Σμερδαλέῃ μυκτῆρος ἐπισπέρχοντες ἀϋτμῇ.

Idest, vt Petrus Iacobus Steue medicus Valentinus latino reddidit carmine:

Nec quando insultus ceruorum feruidus ira
Deuitat serpens, vasto ac fecundit hiatu
Telluris, tetrum iaculans ex ore venenum.
Haud vulgaris enim est, quam seruant anguibus ira
Cornibus insignes cerui, demque fugaces,
Per lustra horrisonos efflantes naribus orsus.

Canes naturali quodã odio ceruos persequuntur.

Naturaliter præterea canes perhorrescit ceruus, & canes ipsi, quamuis ad eorum venatum minime instituti, ipsos persequuntur. Affert Nonius ex satyra Varronis, cuius titulus erat, *pransum paratum*, versus hosce:

Contra coactus ceruus latratu canum
Fertur bisulcis vngulis necem videns.

Lib. 6. saturn.

Citat & hosce Macrobius ex Vario:

Ceu canis vmbrosam lustrans Cortynia vallem,
Si veteris poterat cerua compendere lustra,
Sauit in absentem, & circum vestigia lustrans
Aethera per nitidum tenues sectatur odores:
Non amnes illam medij, non ardua tardant,
Perdita nec seram meminit decedere noctis.

Lib. 4.

Tanta autem insita est voluntas, voluptasque canibus capiendi ceruos, vt etiam per somnia ijs insidientur, quod testatum reliquit Lucretius, his versibus:

Venantumque canes in molli sæpe quiete
Iactant crura tamen subitò, vocesque repentè
Mittunt, & crebras redducunt naribus auras,
Vt vestigia si teneant inuenta ferarum
Expergisfactique sequuntur inania sæpe
Ceruorum simulacra fuga quasi dedita cernant,
Donec discussis redeant erroribus ad se.

Lib. 3. Georgic.

Virgilius loquens de immani pestilentiæ vi, animalia dicit naturæ suæ robur oblinisci, ac inter alia ceruos tunc nihil sibi de canibus timere:

timidi damæ, ceruique fugaces
Nunc interque canes, & circum tecta vagantur.

Ouidius pariter hoc canum dissidium, in canibus Actæonis ita expressit, vt nec transformato in ceruum domino suo, quod adhuc verbis profitebatur, parcerent:

Vndique, inquit, *circumstant, mersisque in corpore rostris*
Dilacerant falsi dominum sub imagine cerui.

Idem alibi hac vtitur similitudine:

5. trist. eleg. 10.

Vtque canum timida nactum vestigia cerua
Latrantem frustra copula dura tenet.
Vtque fores nondum referati carceris acer
Nunc pede, nunc ipsa fronte lacessit equus.
Sic mea lege data vincta, atque inclusa Thalia,
Per titulum vetiti nominis ire cupit.

Metam. 13. Ceruus instantibus canibus velocissimè currit.

Ceruum verò etiam cùm insequentes habet canes velociori, quàm aliàs, cursu ferri Polyphemus apud eundem Galateæ exemplo indicat:

Non tantum ceruo claris latratibus acto
Verùm etiam ventis volucrique fugacior aura.

Lib. 7.

Simili planè sensu Silius Italicus dicebat:

Ceu pernix cùm densa vagis latratibus implet
Venator dumeta Lacon, aut exigit Vmber
Nare sagax è valle feras: perterrita latè
Agmina præcipitant volucres formidine cerui.

Lib. 2. Christiad.

Appositè etiam Hieronymus Vida Iudæos Saluatorem nostrum Iesum Christum rapientes, & in eum sæuientes, canibus assimilat, qui ceruum cicurem inuadunt, cùm tantùm sit canum

in

A in ceruam odium, ac dissidium, vt ne cicuri quidem per vrbem, vaganti parcant:

Velati aspexit si fortè magistri
Assuetum imperij ceruum media vrbe Molossus
Syluestrem ratus insequitur, vix voce coercet
Venator rapidè instantem ceruicibus ore.

Idem author, cerui, dum à canibus lacessitur, pauiditatem eleganter expressit in Susanna Virgine lapidibus obruenda, dum canit: *Lib. 1. Christiad.*

Stabat conspectu in medio tremebunda puella
Iam suffusa oculos mortis nigrore propinqua,
Et positis terram genibus submissa petebat:
Non minus exanimata metu, quàm in retia cerua
Acta canum latratu, & longo exercita cursu,
Cùm iam consumpta vires, cum se vndique cinctam
Hoste videt, mortemque instantem certa moratur.

B Timiditas autem cerui, cùm à tergo habet canes, eò sæpe progreditur, vt etiamsi quàm maximè sitibundus, & iam fonti propinquus, ne tentato quidem fonte, fuga sibi consulat, sicuti eleganter hisce versibus expressit Torquatus Tassus:

Si come cerua, ch'assetata il passo
Moua à cercar d'acque lucenti, e viue;
Oue vn bel fonte distillar da vn sasso,
O vede vn fiume tra frondose riue,
Se incontra i cani all'hor, che'l corpo lasso
Ristorar crede à l'onde, à l'ombre estiue,
Volge indietro fuggendo, e la paura
La stanchezza obliar face, e l'arsura.

Meminit denique huius dissidij etiam Petrarcha:

C *Ch'io senti trarmi dalla propria imago,*
Et in vn ceruo solitario vago
Di selua in selua ratto mi transformo,
Et ancor da miei cani fugo il stormo.

Iam verò alias feras penè omnes, quæ ex raptu viuunt, inimicas sibi habent cerui, Calaber id ostendit de lucta loquens Aiacis, & Diomedis in honorem Achillis: commissi sunt, inquit, ferarum in morem, quæ in montibus ob ceruum in prælia ruunt, pabuli inopia laborantes, & pari robore præstantes: neutra ne tantum quidem de impetu remittit, cùm vtraque sit intrepida: sic isti æquis viribus in prælium descendunt. Homerus ex his aliquot nominat, Troianos ceruis assimilans, Græcos istiusmodi feris: *Rapaces feras omnes pro hostibus habet ceruus. Lib. 4. Iliad. N. Cerui timidorũ typus.*

Ὦ πόποι ἦ μέγα θαῦμα τόδ᾽ ὀφθαλμοῖσιν ὁρῶμαι,
Δεινόν, ὃ οὔποτ᾽ ἔγωγε τελευτήσεσθαι ἔφασκον,
Τρῶας ἐφ᾽ ἡμετέρας ἰέναι νέας, οἳ τοπάρος περ
Φυζακινῇς ἐλάφοισιν ἐοίκεσαν, αἵτε καθ᾽ ὕλην
Θώων, παρδαλίων τε, λύκων τ᾽ ἤια πέλονται,
Αὔτως ἠλάσκουσαι, ἀνάλκιδες, οὐδ᾽ ἔπι χάρμη.
D Ὥς Τρῶες τοπρίν γε μένος, καὶ χεῖρας Ἀχαιῶν
Μίμνειν οὐκ ἐθέλεσκον ἐναντίον οὐδ᾽ ἠβαιόν.
Νῦν δ᾽ ἕκαθεν πόλιος κοίλῃς ἐπὶ νηυσὶ μάχονται.

Sensus versuum istorum est: O facinus! quid nouitatis? quid ego prodigij video? quod me nunquam suspicatus sum fuisse visurum, Troianos in castra venisse, qui antehac, neque conferere nobiscum manus, neque expectare nos vel momento temporis audebant: non secus ac imbelles, fugacesque cerui, non resistunt alijs feris, vt lupis, pardalis, lupis ceruarijs (alij lycopantheris vertunt) sed in syluis huc illucque discursantes harum ferarum pabulum fiunt. Nunc verò longè ab vrbe ad ipsas naues præliantur. De lupo, vt ceruo inhiet Aesaci Hesperien virginem insequentis exemplo, sic indicauit Ouidius, inquiens: *11. Metam.*

Visa fuit Nymphe veluti perterrita fuluum
Cerua lupum, longèque lacu deprensa relicta
Accipitrem fluuialis anas: quam Troius heros
Insequitur, celeremque metu celer vrget amore.

Ste-

Statius item ſummam indicaturus hoſtium puſillanimitatem fugientium, eos ceruæ aſſimilat, quæ inſequentem fugit lupum:

Lib. 2. Thebaid.

qualis cùm cerua cruentis
Circumuenta lupis nullum cui pectore molli
Robur, & in volucri tenuit fiducia curſu
Præcipitat ſuſpenſa fugam; iam iamque teneri
Credit, & eluſos audit concurrere morſus.

Θῶες item, ideſt, lupi ceruarij, plures ſimul ceruum inuadunt, laniantque mam vulneratum (ſagitta ſcilicet) effugientem perſequuntur, Oppianus:

Ὁ δ' ἀμάσσων ὀδύνῃσι,
Βεβρυχὼς ὀλοῇσι περίπλεος ἀντελλῆσιν,
Ἄλλοτ' ἐπ' ἀλλοίων ὀρέων διαπάλλεται ἄκρας,
Οἱ δέ μιν οὐ λείπουσι, &c.

Senſus eſt: Fugit ille cruentus aliàs ad alia montium iuga, non deſerunt tamen eum thoes, ſed ſubinde infeſtant, & per interualla tandem conſumunt. Aparet autem Oppianum imitatum fuiſſe præcitatum Homeri locum. Apud Homerum Myrmidones lupis comparantur, qui ceruum deuorant, hiſce verſibus:

Iliad. π.

Οἱ δὲ λύκοι ὣς
Ὠμοφάγοι, τοῖσίν τε περὶ φρεσὶν ἄσπετος ἀλκή,
Οἵ τ' ἔλαφον κεραὸν μέγαν οὔρεσι δηώσαντες
Δάπτουσιν. ideſt,

Hi verò, lupi tanquam
Crudiuori, quibuſque circa mentes immenſum robur,
Qui ceruum cornutum magnum in montibus cæſum
Vorant.

Similiter perfectæ formæ inter ſe conferuntur apud Horatium Paris ceruo, Diomedes lupo:

Lib. 1. carm. od. 14. Antipathia cum lupo.

Ecce furit te reperire atrox
Tydides melior patre
Quem tu ceruus vti vallis in altera
Viſum parte lupum graminis immemor,
Sublimi fugies mollis anhelitu,
Non hoc pollicitus tua.

Idem poeta de Hannibale, qui iam deſperabat ſe Romanos vincere poſſe, ſe ſuoſque ceruos illos, quia author nominis illorum à lupa nutritus dicitur, lupos vocat:

4. carm. ode 4.

Dixitque tandem perfidus Hannibal
Cerui luporum præda rapacium
Sectantur vltrò, quos opimus
Fallere, & effugere eſt triumphus.

Strabo ceruos cum lupis aggregari tabulari nonnullos aſſerit in lucis Venetorum, ita illic manſueſcere feras profitentes. Sed quomodo lupi ceruos inuadant ex nuperis Petrus Angelius Bargæus tradit in hæc verba:

Lib. 5.
Lib. 5. Syriados.

Præcipites primam in pugnam, eademque ſequuntur,
Inque aduerſa ruunt Graiorum terga: rapaces
Non ſecus atque lupi, quos alta excedere ſylua
Dira fames, luciſque vaga mora tarda coegit
Si quando longe paſcentes agmine ceruos
Ii videant, primùm taciti veſtigia ponunt,
Mox propius ſaltu ſimul exiluere, feruntur
Vndi omnes: adiens hic illum euiſcerat atris
Dentibus: ille alium traiectum vulnere fauces
Occupat & rabido diſcerpit viſcera morſu.

Eſt etiam vbi Homerus Vlyſſem vulneratum ceruo, Traianos cum Græcis eripere conantes lyncibus, mox Aiacem ſuperuenientem leoni comparat:

Ἀμφὶ δ' ἄρ' αὐτὸν
Τρῶες ἕπονθ', ὡσεί τε δαφοινοὶ θῶες ὄρεσφιν
Ἀμφ' ἔλαφον κεραὸν βεβλημένον, ὅντ' ἔβαλ' ἀνὴρ
Ἰῷ ἀπὸ νευρῆς. τὸν μέν τ' ἤλυξε πόδεσσι

φεύγω

Φεύγων, ὄφρ' αἷμα λιαρὸν καὶ γούνατ' ὀρώρῃ.
Αὐτὰρ ἐπειδὴ τόνγε δαμάσσεται ὠκὺς ὀϊστὸς,
Ὠμοφάγοι μιν θῶες ἐν οὔρεσι δαρδάπτουσιν,
Ἐν νέμεϊ σκιερῷ. Ἐπί τε λῖν ἤγαγε δαίμων
Σίντην, θῶες μέν τε διέτρεσαν, αὐτὰρ ὃ δάπτει.
Ὥς ῥα τότ' ἀμφ' Ὀδυσῆα δαΐφρονα ποικιλομήτην
Τρῶες ἕπον πολλοί τε καὶ ἄλκιμοι. αὐτὰρ ὅγ' ἥρως
Ἀίσσων ᾧ ἔγχει ἀμύνετο νηλεὲς ἦμαρ
Αἴας δ' ἐγγύθεν ἦλθε, φέρων σάκος ἠΰτε πύργον
Στῆ δὲ παρὲξ, &c.

Inquit poeta: Offendũt Vlyssem tũ plurimorũ, tum præstantissimorũ hostium ferro uallatũ, & veluti quẽdam inter crudos lynces ceruũ, quẽ sagitta confixũ, sed fuga ab oculis sagittãtis elapsum, feræ illę montoso, syluestriq; loco circũsistunt iã virib. ex cursu defectũ, iã sanguine frigescẽte, dolorib. ex vulnere confectũ laniant, deuorantq;. At si immanẽ illuc leonẽ fortuna demũ adduxerit, diffugiũt, relicta feræ fortiori ad deuorandũ præda: Sic postquã Aiax Vlyssi proximus astitit præferens illũ turris instar clypeũ, Troiani alij alio diffugerũt. Assimilatur itidẽ ab eodẽ Agamemnõ leoni, Troiani verò fugientes, occisosq; ab eo nõ audẽtes eripere, ceruę, q̃ leoni fętus suos relinquit deuorãdos: Iliad. λ

Ὡς δὲ λέων ἐλάφοιο ταχείης νήπια τέκνα
Ῥηϊδίως συνέαξε, λαβὼν κρατεροῖσιν ὀδοῦσιν,
Ἐλθὼν εἰς εὐνὴν, ἁπαλόν τέ σφ' ἦτορ ἀπηύρα.
Ἡ δ' εἴπερ τε τύχῃσι μάλα σχεδὸν, οὐ δύναταί σφιν
Χραισμεῖν. αὐτὴν γάρ μιν ὑπὸ τρόμος αἰνὸς ἱκάνει.
Καρπαλίμως δ' ἤϊξε διὰ δρυμὰ πυκνὰ καὶ ὕλην
Σπεύδουσ' ἱδρώουσα κραταιοῦ θηρὸς ὑφ' ὁρμῆς.
Ὥς ἄρα τοῖς οὔτις δύνατο χραισμῆσαι ὄλεθρον
Τρώων, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ὑπ' Ἀργείοισι φέβοντο.

Quasi diceret: Interfectos cùm inspexissent cæteri Troiani non aliter ab Agamemnonis mànibus subleuare aut potuissent, aut ausi essent, quàm cerua teneros fœtus, si fortè vel interfuit, vel interuenit, cùm eos in ipso cubili nactos immanis leo statim acri dente confringit, atque exanimat. Atque vt misera illa hoc ipso, quod tam filijs vicina est, timidior pro sua, quàm audacior pro illorum salute, in confragosas syluas, saltusq; se proripit, tremebunda, anxia, sudorib. manans: sic Troiani sibi timentes se auerterunt. Menelaus etiam summa affectus lætitia, quod singulari certamine cum Paride esset congressurus leoni assimilatur, qui famelicus ceruum deuorandum inuenit:

Ὥς τε λέων ἐχάρη μεγάλῳ ἐπὶ σώματι κύρσας,
Εὑρὼν ἢ ἔλαφον κεραὸν, ἢ ἄγριον αἶγα,
Πεινάων (μάλα γάρ τε κατεσθίει, εἴπερ ἂν αὐτὸν
Σεύωνται ταχέες τε κύνες, θαλεροί τ' αἰζηοί)
Ὣς ἐχάρη Μενέλαος Ἀλέξανδρον θεοειδέα
Ὀφθαλμοῖσιν ἰδὼν, φάτο γὰρ τίσασθαι ἀλείτην. idest,

Sicut leo gauisus est, qui in magnum corpus inciderit,
Inueniens vel ceruum cornutum, vel syluestrem capram,
Famescens (valdè etenim deuorat, etiamsi ipsum
Agitent veloces canes, florentesque iuuenes)
Sic gauisus est Menelaus Alexandrum diuinum
Oculis conspicatus: sperabat enim vlturum se eum, qui peccarat.

Idem rursus Menelaus in procos Penelopes stomachans exclamat: O ignauos homines, qui in thoro viri fortissimi cubare volunt, veluti cerua in syluæ recessu in leonis cubili catulos nuper natos locans, ipsa per saltus discurrit altas pascendo valles: At ille cubile repetens matri, ac natis fatum affert: Sic Vlysses illis perniciem tulerit: Odyss. δ

Ὢ πόποι, ἦ μάλα δὴ κρατερόφρονος ἀνδρὸς ἐν εὐνῇ
Ἤθελον εὐνηθῆναι ἀνάλκιδες αὐτοὶ ἐόντες.
Ὡς δ' ὁπότ' ἐν ξυλόχῳ ἔλαφος κρατεροῖο λέοντος
Νεβροὺς κοιμήσασα νεηγενέας γαλαθηνοὺς,
Κνημοὺς ἐξερέῃσι, καὶ ἄγκεα ποιήεντα
Βοσκομένη, ὁ δέ τ' ἔπειτα ἑὴν εἰσήλυθεν εὐνὴν,
Ἀμφοτέροισι δὲ τοῖσιν ἀεικέα πότμον ἐφῆκεν.
Ὣς Ὀδυσεὺς κείνοισιν ἀεικέα πότμον ἐφήσει.

Eſt etiam ubi Hectoris & robur, & Græcos diſſipandi præcipuum deſiderium indicaturus, leoni illum, Græcos canibus ceruos uenantibus comparat. Quemadmodum, inquit, agreſtibus uiris, agreſtibuſque canibus aliquando contingit, ut dum cornigerum ceruum, aut feram capram indagant, nec adipiſcuntur, quippe defendentem ſe aut inacceſſa petra, aut horrido ſaltu, ſi eis ita indagantibus, ac clamantibus interueniat ipſa uia uilloſus leo, ſtatim, quantumlibet animoſi auertuntur in fugam: Sic &c. Verſus græci hi ſunt;

Iliad. O.

Οἱ δ' ὥς ἢ ἔλαφον κεραὸν, ἢ ἄγριον αἶγα
Ἐσσεύοντο κύνες τε, καὶ ἀνέρες ἀγροιῶται.
Τὸν μέν τ' ἠλίβατος πέτρη, καὶ δάσκιος ὕλη
Εἰρύσατ', οὐδ' ἄρα τέ σφι κιχήμεναι αἴσιμον ἦεν.
Τῶν δέ θ' ὑπαὶ ἰαχῆς ἐφάνη λὶς ἠϋγένειος
Εἰς ὁδὸν, αἶψα δὲ πάντας ἀπέτραπε καὶ μεμαῶτας
Ὣς Δαναοὶ, &c.

Iliad. Π.

Et rurſus eũdem Hectorem, nec non & Patroclum, dum alteri alter eripere Cebrionem conatur, leoni comparat, inquiens:

Ἕκτωρ δ' αὖθ' ἑτέρωθεν ἀφ' ἵππων ἆλτο χαμᾶζε.
Τὼ περὶ Κεβριόναο λέονθ' ὣς δηρινθήτην
Ὥ τ' ὄρεος κορυφῇσι περὶ κταμένης ἐλάφοιο,
Ἄμφω πεινάοντε, μέγα φρονέοντε μάχεσθον
Ὣς περὶ Κεβριόναο δύω μήστωρες ἀϋτῆς.
Πάτροκλός τε Μενοιτιάδης, καὶ φαίδιμος Ἕκτωρ.

Senſus eſt: Hector è curru deſilijt Diomedi occurſurus, ut quales duo leones, tum natura, atque ætate magnanimi, tum præſente fame ſæuiores, circa interempti cerui corpus in montibus præliãtur: Tales duo hi præſtãtiſſimi belli principes, circa Cebrionẽ cõcurrentes, mutuum exitiũ inferre nitebãtur. Quẽ Homeri locum de ſingulari Cygni & Herculis certamine, ſic imitatus eſt Aſcræus:

Ὡς δὲ λέοντε δύω ἀμφὶ κταμένης ἐλάφοιο
Ἀλλήλοις κοτέοντε, ἐπὶ σφέας ὁρμήσωσι,
Δεινὴ δέ σφ' ἰαχὴ, ἄραβός θ' ἅμα γίνετ' ὀδόντων.
Ὣς οἱ κεκληγότες ἐπ' ἀλλήλοισιν ὄρουσαν. idest,

Vt autem leones duo, pro occiſa cerua
Sibi mutuò ſuccenſcentes in ſeipſos impetum faciunt,
Sæuuſque inter ipſos rugitus, ſtrepituſq; exoritur dentium:
Sic & hi duo cum clamore contra ſe mutuò irruerunt.

Odyſſ. Z.

Comparat Homerus itidem leoni famelico ceruum, uel aliud quoduis animal quærenti, & famem ſedare anhelanti Vlyſſem naufragum, & ex longo itinere fame languentem:

Βῆ δ' ἴμεν ὥστε λέων ὀρεσίτροφος, ἀλκὶ πεποιθὼς,
Ὅς τ' εἶσ' ὑόμενος, καὶ ἀήμενος, ἐν δέ οἱ ὄσσε
Δαίεται. αὐτὰρ ὁ βουσὶν ἐπέρχεται, ἢ ὀΐεσσιν,
Ἠὲ μετ' ἀγροτέρας ἐλάφους. κέλεται δέ ἑ γαστὴρ
Μήλων πειρήσοντα καὶ ἐς πυκινὸν δόμον ἐλθεῖν
Ὣς Ὀδυσεὺς κούρῃσιν ἐϋπλοκάμοισιν ἔμελλε
Μίξεσθαι, γυμνός περ ἐών. χρειὼ γὰρ ἵκανε.

Senſus eſt: Statimque exijt leonis more, qui in monte nutritus fidens, minitans, ſpiranſq; oculis ardentibus ingreditur in boues, aut oues, aut ceruas agreſtes inuaſurus, fame ſuadente in domum frequentem irruit, & in pecudes graſſatur. Hunc eundem leonis, famelici hoſtilem in ceruum impetum in Mezentio duce ſic expreſſit Virgilius:

10. Aen.

Impaſtus ſtabula alta leo ceu ſæpe peragrans
(Suadet enim ueſana fames) ſi fortè fugacem
Conſpexit capream, aut ſurgentem in cornua ceruum:
Gaudet hians immane, comaſque arrexit, & hæret
Viſceribus ſuperaccumbens, lauat improba teter
Ora cruor.
Sic ruit in medios alacer Mezentius hoſtes.

7. Thebaid. Leoni quam grata cerui caro.

Docet & Statius Capanei ſtrenui ducis ſimilitudine, quantopere cerui eſu delectetur leo, necnon etiam, quàm hoſtili animo eum inuadat:

Iactantі talia fruſtra
Turbidus aerea Capaneus occurrit in haſta,

Qualis

A *Qualis ubi primam leo manè cubilibus altis*
Erexit rabiem, & saeuo speculatur ab antro,
Aut ceruum, aut nondum bellantem fronte iuuencum:
It fremitu gaudens, licet arma, gregesque lacessant
Venantum: praedam uidet, & sua uulnera nescit:
Sic tunc congressu Capaneus, &c.

Ouidius uerò Arionis harmoniae dulcedinem indicaturus, ei animalia, etsi naturaliter inuicem diffidentia, ita aures praebuisse ait, ut naturae quasi propriae oblita, unà tanquā amica auscultarēt:
Saepe sequens agnam lupus est à voce retentus
Saepe auidum fugiens, restitit agna, lupum.
Saepe canes leporesque umbra iacuere sub una,
Et stetit in saxo proxima cerua lea.

2. *Fastor. Arionis ars, ut feras demulserit.*

Et aliàs rursus: *Sic agna lupum, sic cerua leonem*
Sic aquilam penna fugiunt trepidante columba.

1. *Metam.*

B Scribit porrò Aristoteles ceruos ab ursis inuadi, quod idem meminit Ouidius, dum canit:
Utque fugax auidis ceruus deprensus ab ursis,
Cinctaque montanis, ut pauet agna lupis.
Sic ego belligeris à gentibus undique septus,
Terreor hoste meum penè premente latus.

8. *bist.* 5. 3. *trist. eleg.* 10.

Idem & saeuitiam tigridis in ceruum ostendit in Progne Ityn Therei filium dilaniante:
Nec mora traxit Ityn ueluti Gangetica cerua
Lactentem foetum per syluas tigris opacas.

Metam. 6. *Tigridē inimicissimā sibi habet belluam.*

Silius uerò pauorem, quem, uisa tigride, concipit ceruus, sic expressit:
Tum verò aspiciens pauitantem, & condere semet
Nitentem socijs iuuenem: ceu tigride cerua
Hircana cum pressa tremit, vel territa pennis
Colligit accipitrem cernens, in nube columba.

Lib. 5.

C Hinc est quod & Horatius inter alia ἀδύνατα recenset & hoc:
Iuuat ut tigres subsidere ceruis.

Fugit & arietem ceruus, ut apud ueterem Ori interpretem legimus, sed in textu graeco ἴλιφας est, non ἔλαφος. Horrent denique cerui, teste Alberto, gannitum uulpium. Dantur modò etiam plantae, quibuscum non benè conuenit ceruo. Κάκτος, inquit Varinus, genus est spinae, qua hinnulus ictus inutilia habebit ossa ad tibias. At uerò Antigonus in congerie mirabilium narrationū, uulgatum esse scribit, spinae genus in Sicilia, quod uocatur cactus, quam si ceruus calcet, & sauciētur, ossa eius nullum sonum edere posse, unde etiam Philetas, inquit, de ea haec exposuit:
Atque euitato cacti mihi uulnere acuta
Argutum carmen mortua cerua canat.

Ceru' arietem fugit, et vulpium gānitum. Antipathia cum cacto.

Est & asphalathus spinae genus, quo ceruum tactum emori scribit Pierius. Postremò rubras pennas è funiculo pendentes, mirum est, quantum formident cerui; qua de re sic legimus apud Caelium; *Ceruos*, inquit, *rubra penna aspectu terreri nonne & Ausonius comprobat illis versibus?*

Cum Aspalatho spina.

D *An cum fratre vagos dumeta per auia ceruos*
Circumdat maculis, & multa indagine pinna?

Rubras pennas fugit.

Id & Seneca uidetur significare libro de clementia 1. *Si feras*, inquit, *linea, & pinna conclusas contineas, iubeasque telis incessi, tentabunt fugam per ipsa, qua fugerant, proculcabuntq; formidinem.* Sed & in georgicis commeminit Virgilius, ubi de ceruis ait;
Puniceaeve agitant pauidos formidine pennae.

Pennis ut terreantur cerui. Lib. 3.

Et Ouidius;
Nec formidatis ceruos includite pennis.

Metam. 15.

Quin & Lucanus:
Sic dum pauidos formidine ceruos
Claudat odoratae metuentes aera pennae.

Quòd autem odoratas ait pennas, ad id referri potest, quod ustulari ab plerisque solent, sicut Insubribus est mos. Hoc ipsum & Hieronymus innuit in Luciferiani, & Orthodoxi dialogo; *Et pauidorum more ceruorum, dum vanos pennarum euitatis volatus, fortissimis retibus implicamini.* Hactenus Caelius. Meminit & Oppianus ubi Pelamydum capturam describit, quas funibus in mare demissis, motisque piscatores terrent, & sic adigunt in retia: similiter, inquit, uenatores in syluis, aut in montibus:

Lib. 4. de pisc. Pelamydes ut capiātur.

Εἶλον ἀναλχείην ἔλαφον δυαγρεῖ τέχνῃ.
Μηρίνθῳ σίφαντες ἅπαν δρυὸς, ἀμφὶ δὲ κύφων
Ὀρνίθων δύναντο θοὰ πτερὰ, &c.

Meminit & Xenophon: maximè, inquit, timent cerui funem aliquem, ex quo pennæ ſuſpenſæ ſunt, imaginantes nimirum ipſam pennæ agitationem: ſed addit Xenophon, nec non & Democritus, timorem eum ponere, vbi homines ipſis adſtantes vident. Venatores hodieque formidinem vocant quandam lineam, varios variarum plumarum nexu colores habentem, nec aliam ob cauſam puniceam pennam dixit Virgilius, & ob eandem varietatem Oppianus δεῖμα vocauit πολύχροον, & δειμαλέην μήρινθον.

In geopon.

Linea formido, quæ dicta.

ÆTAS.

Cerui longæuitas.

CELEBRATVR paſſim, & præcipuè apud poetas, ceruorum longæuitas. Heſiodus (verba ſunt Plinij) cornici nouem noſtras tribuit ætates; quadruplum eius ceruis: id triplicatum coruis. Heſiodi verſus (quos in operibus, quæ extant, nuſquam reperio) hi ſunt:

Ἐννέα τοι ζώει γενεὰς λακέρυζα κορώνη
Ἀνδρῶν ἡβώντων, ἔλαφος δέ τε τετρακόρωνος
Τρεῖς δ' ἐλάφους ὁ κόραξ γηράσκεται, αὐτὰρ ὁ φοῖνιξ
Ἐννέα τοὺς κόρακας, δέκα δ' ἡμεῖς τοὺς φοίνικας
Νύμφαι ἐϋπλόκαμοι κοῦραι διὸς αἰγιόχοιο.

Quos verſus interpretatus videtur, quiſquis tandem ille fuerit, hoc carmine, quod extat inter reliquas Virgilij appendices, quod tale eſt:

Ter binos, deciesque nouem ſuperexit in annos,
Iuſta ſeneſcentum quos implet vita virorum.
Hos nouies ſuperat viuendo garrula cornix.
At quater egreditur cornicis ſecula ceruus.
Alipedem ceruum ter vincit coruus, at illum
Multiplicat nouies phœnix reparabilis ales.
Quam vos perpetuo decies prævertitis æuo
Nymphæ Hamadryades, quarum longiſſima vita eſt.

Quia autem cornicis ætatem hic quater ſuperare dicitur, Oppianus ſimiliter de ætate cerui loquens, eum vocat τετρακόρωνον, hiſce duobus verſibus:

Ζώει δ' αὖτ' ἔλαφος δηρὸν χρόνον ἀτρεκέως δὲ
Ἀνθρώπων γενεή τις ἐφήμισε τετρακόρωνον.

Hoc eſt, vt vertit interpres:

Sic longam voluit diuturno tempore vitam
Quatuor vt ſuperet cornicis ſecula ceruus,
Quod verè perhibent doctorum ſcripta virorum.

6. hiſt. c. 29.

Qua ratione ceruus annos viueret 3600. coruus verò 10800. quæ fabuloſa eſſe iudicabis, ſi mundi ætatem tecum reputes: vnde fortè eſt, quod Ariſtoteles de ætate ceruorum loquens, hanc longæuitatem non approbauerit. Vita eſſe, inquit, perquam longa hoc animal fertur, ſed nihil certi ex ijs, quæ narrantur, videmus: nec geſtatio, aut incrementum hinnuli ita euenit, quaſi vita eſſet præ longa. Idem alibi aſſerit, hominem plus temporis, quàm quoduis animal, viuere, excepto elephante. Atqui Pauſanias ceruum elephanto viuaciorem eſſe, addito experimento, tradit, ſed teſtimonium eius adſcribam: Arcades, inquit, aiunt Arceſilaum quendam in Lycoſura habitantem vidiſſe ceruam ſacram dominæ appellatæ (τὴν ἱερὰν τῆς καλουμένης δεσποίνης ἔλαφον) ſenio grauatam, cui torques circum collum fuerit hoc verſu inſcripta:

de generat. anim. 4. cap. 10.

In Arcadic.

Νεβρὸς ἐὼν ἑάλων ὅτ' ἐς Ἴλιον ἦν Ἀγαπήνωρ. Hoc eſt:

Hinnulus excipior ſoluente Agapenore Troiam.

Quo quidem teſtimonio confirmari poteſt ceruum elephanto etiam longè viuacius eſſe animal. Tantum Pauſanias. Elephantos verò tum ducentos, tum trecentos annos viuere, tum ex alijs, tum ex ipſo etiam Ariſtotele, ſuo loco, diximus. Aliud viuacitatis teſtimonium legitur apud Plinium his verbis: *Vita ceruis in confeſſo longa, poſt centum annos aliquibus captis cum torquibus aureis, quos Alexander Magnus addiderat, adopertis iam cute in magna obeſitate.* Clariùs Solinus: *Ad dignoſcendam, inquit, viuacitatem Alexander Magnus torques plurimis ceruis innexuit, qui poſt annum*

A *annum centesimum capti, necdum senij indicium praeferebant.* Sed & apud Aristotelem in mirabilibus legimus, apud Peucetinos (Peucetios potius legerim, Peucetia autem Italiae regio est, alijs nominibus Calabria, Iapygia & Messapia dicta) aiunt esse Dianae templum, vbi dicata Deae visatur torques aenea, cum inscriptione: *Diomedes Dianae*; fertur enim ille torquem cerui collo addidisse, circa quam agnata sit caro, & ceruus postea captus ab Agathocle rege Siciliae in templo Iouis consecratus: Inter Diomedem autem, & Agathoclem longa annorum secula intercessere. Idem etiam Caesarem fecisse putarunt: nam circa schisma Clementis contra Vrbanum Sextum, annis iam ab hinc exactis supra ducentos, cùm Carolus Gallorum rex Syluanectum se contulisset canum latratibus in fugam excitatus ceruus torquem collo gerens inuentus est, quem ferro appeti, rex vetuit, tandem retibus captus est: erat in torque latinis literis scriptum: *Hoc me Caesar donauit*, interpretantibus id nonnullis, de Caio Iulio Caesare intelligi non posse, alij responderunt, quòd vltra annos mille cerui eius aetas fuisset protensa, quod longissimè abesset à verisimili. Alij igitur id Imperatori adscribendum fuit. Ex eo itaque tempore Carolus ceruum allatum, auream collo coronam gestantem, pro insigni habuit, & regijs insignibus, quae lilijs aureis tri-
B bus constant, hinc atque hinc cerui duo adijci consueuerunt, vt Guagninus annotat. Caesaris autem Augusti ceruam innumeris propemodum lustris à pacatissimo ipsius imperio deprehensam fuisse, annalium monumentis mandatum fuisse, Aemilianus tradit, quae à venatoribus nunquam iugulari potuerit, torque scilicet prohibente temporis diuturnitate cute obducto, vbi haec verba erant exarata: *Noli me tangere, quia Caesaris sum.* De qua eadem cerua Petrarcha commemorans, sic cecinit:

Nessun mi tocchi, al bel collo d'intorno
Scritto hauea di diamanti, e di topatij,
Libera farmi al mio Cesare parue.

Sunt itaque qui ita ab Aristotele scriptum arbitrantur, quia ea, quae citauimus tempora, non attigit: nam & Theophrastus eius discipulus, & successor vix tandem extremo senio confectus, aetatem ceruorum, quibus Alexander torques innexerat, didicisse poterat aliqua ex parte, qui moriens idcirco naturam accusasse dicitur, vt est apud M. Tullium, quod ceruis, & cornicibus vitam
C diuturnam, quorum nihil interesset, hominibus, quorum maxime interfuisset, tam exiguam dedisset. Iniquus profectò in naturam fuisse videretur, nisi longissimam vitam ceruos degere, perspectum habuisset, cùm ipse annos quinque & octuaginta vixerit, vt Laertius, ex Suidas prodiderunt. Sed & ipse Aristoteles ceruum non solùm longaeuum esse testatur, verùm etiam longaeuitatis causam affert, quia felle caret: esse autem quaedam longaeua felle carentia meminit etiam Caelius, cerui ac delphini adducto testimonio: *Qui verò sedimen, inquit, fel est, & exuperans inutilisque materia, inde veterum nonnulli vita longioris, ac* (vt Graecis dici assueuit) *polychronia ex fellis vacuitate dimanare id, sunt suspicati, argumento ex ceruorum vita deducto. Sed & delphinus, qui & fellis expers est, longaeuus est.* Columella verò etiam ceruum in viuarijs compluribus annis sustinari posse ait, *nam diu iuuenis*, inquit, *possidetur, quod eius longioris vitam sortitus est.* Non immeritò igitur viuacis epitheto à poetis celebratur, & ceruina senectus, de aetate non vulgari dicitur, quae apud Iuuenalem filio patris mortem optanti exosa est.

Iam torquet iuuenem (inquit) *longa & ceruina senectus.*

D Sacerdotes Aegyptij volentes indicare hanc cerui viuacitatem cornua eius, quàm maximè ramosa faciebant, siquidem vnoquoque anno horum cornibus ramus adijcitur. Caeterùm Aristoteles senium ex ramorum multitudine, in quos sparguntur cornua, nequaquam agnoscendum esse docet, quin imò dentium caritate, atque adminiculorum inopia coniectandam illorum aetatem esse suadet. Quandoquidem si singulis annis ramus propagaretur, cùm maximè longaeui sint cerui, ijs profectò, quos vltra centum annos vixisse, perhibent historici, proceris pinis, & quercubus multo grandiora cornua erupissent. Inquit, itaque Aristoteles ceruos senes, cùm cornuum indicia defierunt, cognoscimus maximè indicio duplici illo: Dentes enim, aut nullos, aut paucos habent, atque adminiculis carent: vocantur adminicula rami, qui imis cornibus prominent ante frontem, quibus in pugna vtuntur iuniores, senes autem carent. Hinc dicebat etiam Ouidius:

Anguibus exuitur tenui cum pelle vetustas,
Nec faciunt ceruos cornua iacta senes.

Lib. 9.

Cur longaeuus.

4. de part. cap. 2.

Lib. 4. c. 17.

Satyr. 14.

Vnde eius aetas colligenda.

9. hist. 5.

3. de arte amand.

V O X.

Vox qua, & qualis pro ætate, & ſexu.
5. hiſt. c. 24.

AVTHOR Philomelæ ceruos, ait, & onagros glocitare, catulis verò glaucitare tribuit, & glocire, glocidareque, apud Columellam, & Feſtum, proprium eſt gallinarum, cum ouis incubaturæ ſunt. Cæterùm Virgilius de ceruis dicebat in georgicis: *grauiterque rudentes cadunt*. Mutat autem vocem ceruus pro ſexu, vt ait Ariſtoteles, dum inquit: Vox maribus in hoc genere cùm tempus coeundi eſt, fæminis autem cùm metuerint: breuis vox fœminæ eſt, maris productior. Idem in phyſiognomonicis ceruum & leporem, vtpotè timida animalia, acutam vocem edere tradit. Seneca verò, dum in Hippolyto mugitu Veneris furores indicari ait, vel impropriè locutus eſt, vel indicat, niſi quo tempore ſoboli procreandæ dat operam, mugire, nam aliàs ceruorum eſt bardire, & rugire, Græci, vt apud Gloſſarium legimus, κρώζειν dicunt.

CAPIENDI RATIO. VENATVS.

Qui cerui venatione impetantur.
Lib. 2. de philologia.
Magnitudo cerui, quib. ſignis à venatorib. colligatur.

CERVORVM venationem ἐλαφυβολίαν Græci vocant, ipſum verò venatorem ἐλαφηβόλον, quamuis hæc vox aliquando idem ſit apud ipſos, quod κυνηγὲς, eſtque eadem vox in fœminino genere Dianæ epithetum. Quamuis autem cuilibet ceruo venator inſidias parat, moris tamen eſt egregijs venatoribus, teſte Budæo, non gregarium ceruum, non quemlibet etiam ſoliuagum venari. Quin ſolenne eſt, inquit, ipſis non minorem ad curſum eligere, quàm qui iuſtę proceritatis eſſe videatur. Id autem nō aſpectu modò cerui, ſed plerumque ceruinis veſtigijs, excrementorumque ſtercuſculis indicatur: Quæ inuenta venatores diligenter colligere ſolent, atque intra cornu venaticum condere. Sunt & magnitudinis indicia: affrictus ad arborum ſtipites, qui conſpicui ſæpe ſunt intra fines ſtabulationis eius: Tum cubilis inuenti amplitudo, & ſubſtramenti laxitas, vbi interquiecunt. Hæc cum & alia renunciati in concilio venatico à veſtigatoribus ſolent: quos reges habent, velut mancipes instrumenti venatorij, atque miniſterij, eorumque arbitratu, concilio ſaltuenſi dimiſſo, venatum committere ſolent: quod ſermone peculiari dicitur, ceruum aut feram cuiuſuis generis canibus permittere: & copulas canum, quaſi iuga ſoluere. Cùm verò cerui adhuc ſunt ætate gregaria, aut licet ſoliuagi ſint, indigni tamen venatu iudicantur, quaſi nondum annos ætatis impleuerint curricularis: reijculi à venatoribus appellantur.

Mediocrem ceruū, quib. verbis denotent venatores.
Ceruus grādis quis.

Mediocrem ceruum cùm venatores ſignificare volunt, aiunt ceruum eſſe uenabilem, venabuli magnitudine, venatui iam adultum, ſed veluti tyronem, & nouitium. His enim verbis vtuntur indagatores, cùm indagationem antelucanam, & matutinam renuntiant, in conuentu ſaltuenſi ſignificantes ceruum quaſi ſubdecumanum. Dixerat autem ceruum grandem eum vocari demum, qui decem corniculis, quod minimum ſit, inſignitus eſt: eundemque eximium vocat, & decumanum, non quaſi denarium, ſed quaſi eminentem, & egregium.

Indagandi mos.
Canes veſtigatores quales.

Diuerſæ prouinciæ mandari indagatoribus ſolent, ita, vt quiſque ſuam obeat, alienam pedem non inferat indagandi gratia, nevè in ea quid obturbet, neu pro poteſtate faciat. Indagator veſtigijs cerui inſtat, aut ſolcatis, ſi locus vliginoſus eſt, vel pluuiæ antecesſerunt: aut odoratis arente ſolo: atq; ſequente moloſſo veſtigatore vtitur, atque eò vſque perſequitur, quoad decumanum recubuiſſe in proximo, certis ſignis, explorauerit. Verùm ne ille fortaſſis, aut acceſſu indagantis propinquiore, aut moloſſi fremitu, aut panico (vt fit interdum) territus inde exceſſerit: tametſi enim eiuſmodi canes inſigniter auriti, genere ſint Harpocratici, tamen cùm propius acceſſere, neſcio quid præ feruore obloqui, atque gannire plerumque ſolent, maliſque increpitare. Ne igitur ceruus huiuſmodi caſu, aut culpa è cubili matutino proſilierit, indeque longius abierit; ſolemnis eſt cautionis indagine latiore cubilis locum circumſcribere: Moloſſum numella retentem, & compeſcentem, nec inde diſcedere, donec exploratum habeat, feram intra ſpacium à ſe circinatum iacere. Gyro ceruum claudere vocant, & ibidem ſiſtere.

Venandi modus Franciſci Gallorū regis.

Rex (Gallorum) Franciſcus huius nominis primus hanc propèmodum formulam venatici proceſſus inſtituerat. Cùm poſt renunciationem circuitorum de concilij ſententia decumanum vnum, aut alterum ad eius diei ſpectaculum delegiſſet (nam interdum pomeridianam etiam venationem matutinæ addere ſolebat, cùm ſuccenturiatas canum copias haberet) geminumque inſtrumentum conuentus ſoluebatur: ad vadimonij locum ibatur. Moloſſus rurſus è loro numellæ cubilis indicium faciebat. Feram inde impetu facto excitabat, quod uulgò lancinare dicitur. Tunc decuriæ canum leuis excurſu ſolue-

A soluebantur: buccinis signum venatus commissi dabatur, & tanquam bellicum canebatur ad canes exhilarandos, & acuendos. Subsidiariæ canum decuriæ ad locos destinatos dimittebantur, quæ fessis succederent, si res ita ferret: Et aliæ rursus, ad pomeridianum missum asseruabantur integræ. Decumanus ipse ceruus canibus excursoribus, equis celeribus, buccinarum clangore, uenatorum clamore, concentu allatrantium canum vrgebatur. Quod si casu aliquo eueniebat, ut ante uenatus auspicatum indagator, non liquere, renuntiaret, certamen in posterum diem reijciebatur, aut ceruus comperendinabatur. Nam, ut diutius spectaculo eximeretur, & certamini, rarissimè contingebat. Sin cæli intemperie, aut antiquioris curę auocamentis eueniebat: uelut reus ampliatus, primo quoque die uenatico ad cursum repetebatur impetu atroci, & pertinaci. Illud uerò præcipua admiratione dignum est, quòd is eximius ceruus, quem uenationi destinatum, canibus peritis magistri semel exagitandum dederunt, ita in prædam illis obiectus est, ut interdictum sibi esse omnibus alijs, intelligant. In multiplicia autem sæpe uestigia medijs in saltibus, ut incurrant necesse est, præsertim in quibus feri greges sacrosancti sunt legum regiarum sanctionibus, quas aquarias, saltuariasque dicimus. In auspicando uenatu nonnunquam noxia admittitur, &

Aquaria, saltuariaq; leges quæ.

B ab ipsis statim quasi carceribus perperam cursus instituitur, si impostura fiat canibus, quę quomodo fiat per ueteratorem ceruum, suprà ubi de astu, dictum est ex eodem Budæo. Mira autem est certè agriophagæ illius turbæ, inquit hic idem, pertinacia: dirum autem fatum cornigeræ animantis cùm ad extremum lassitudinis adducta, operiri cogitur atrocem illam, clamosamque coronam undique se rictu petentem minacissimo, atque infestissimo, qua tandem circumuenta post omnia salutis præsidia deplorata, repentè sæpe assiliens, primum quemque uenantium, in quem incurrit, cornu petere solet, nisi ferro protinus excipiatur. Quod ubi factum est, aut si aliàs fera afflicta, & strata est, tum demum receptui canitur ab eo, qui primus in eam confectam occurrerit. Tum simonum chorus ille, silonumque inclamatur, & uenatores coeunt, quoquo uersus palantes: quæ tanquam ouatio est ob rem benè, & feliciter gestam, quam deinde ipsam excipit uisceratio extemporalis, quæ sic debetur ipsis canibus uenaticis, ut libamentum capturæ accipitribus in aucupio uolucrum. Visceratorem autem peritum esse oportet, qui lanienam ferinam uenatoria cum palæstra exequatur, qui scitè feram deglubere nouerit, membratimq; incidere, & prosecare in-

Cerui, desperata salute, temeritas.

Visceratoris officium.

C cisam. Tergore autem detracto caput abscindendum est, molossoque therelencho porrigendum, & permittendum, quem & indagatorem appellamus. Has enim ei primitias peculiares placitamaiorum largiuntur ob indicium feræ nimirum, ut in capite ferino lacerando, & obrodendo fructum nauatæ operæ ipse percipiat ante omnes alios, in posterumque irritetur is, cuius auspicijs, ductuque rem alij executi sunt: Cùm interim uiscerator gratulabunda uoce fruenti parte sua animali blandiatur, & tanquam mactum uirtute, industriaque therelenchica ipsum esse iubeat. Deinde uenatoriæ plebi, infimoque ministerio uenationis, suæ sunt partes uiscerationis, ijsdem scitis attributæ. Epulum caninum omnibus in unum euocatis uenatoribus, & cunctis classibus canum, decurijsque coeuntibus, fieri hoc modo solenne est: Venatores intra tergus ferinum panis fragmenta sanguine feræ madentia miscent cum omaso in minutas particula conciso. Nonnunquam præterea, si canes strigosi sint, & macie exhausti, aut si strenuam insignitè operam eo die nauauerint, liberalitatis est uenatoriæ opiparis eos impensius epulis accipere, ceruicem extis addentes, & nonnihil (ut ita loquar) è uiuo resecare. Hæc cùm rectè, atque ordine facta concinnatæque epulæ

Therelench canis portio ex præda.

Reliquorum canum merces quæ.

D fuerint exerti manu uenatoris: tum denique luculentos illos Deæ uenatricis epulones ad epulum sui generis admittunt cum ouantium uociferatu. Nam antea, & interim dum epulæ illæ parabiles expediuntur, coronæ gestientis, ac canoræ rapacitas, culinæ circumfusæ, nidoremque captantis à ministris arcetur, fustes in manu gestantibus. Priore epulo peracto, fit & alterum eodem momento, sed non eodem loco; Ex interaneis perpurgatis, & dilutis (sunt enim hæc quoque Dianæ sacra, eiusq; satellitio) non concisis frustillatim, aut prosectis, sed integris, ita ut cùm aliquamdiu illa uiscerator sublimia tenuerit, & ostentarit ad irritandam edacis agminis uoracitatem, tum ea demum repente in medium porriciat. Inter cæsa uerò, & porrecta cuncta uenatorum cohors cum auxilijs, & calonibus sublatis buccinis canere capturam, quam uocant debet, eo, quo suprà dictū est, modo cùm ceruus in potestatem uenit agminis uenatorij. Iam uerò buccinaturæ modos, uenatores alios atque alios habent pro significationum uarietate: quandoquidem indagatores non alio uocis commercio utuntur, interim dum in quæstione cerui sunt, qui absque eo foret, aut inter sepsi cùm noxæ incurrerent, aut longius interdum euagarentur inquirēdo, cùm receptu opus esset; Nam si onus forte (ut fit) fortuna primore inquisitione ceruum decumanum indagine opportuna uadatus fuerit, confestim signū receptus cæteris buccina sua dabit, ut illi ad conuentum exemplo se recipiant. Est interdum uenandi ratio, inquit idem, ita constituta, aut casu comparata, præsenti ut consilio opus sit, ut si diffusus dies hesternus fuerit, & sisti tum ceruus certo loco

Buccinatura varietas necessaria.

non

non possit: Aut si ceruus, qui ad quæstionem destinatus est, stabulum certum nullum habeat, si meticulosus, & panico consternabilis, qui inter quiescere interdiù, cubileque mutare identidem gaudeat: nam & ij, qui recenti venatu exagitati fuerunt, ad omnem strepitum consternabiles, statarij ferè non sunt. Sunt & qui cubili excitati illicò in pedes ita se conijciant, vt non per finitimas stationis suæ loca cursitare, & commeare, remeareque soleant, (quod plerique cerui faciunt) sed rectis itineribus porrò semper excurrant. In hac igitur specie, is, qui canibus regendis præfectus est, simulac id comperit, signum canoræ buccinæ dare solet, vt ij, qui in subsidijs locati sunt, & reliqui omnes venatores, atque auxiliarij, calonesque venatici, sui ministerij protinus vasa colligit, cùm ceruus castra mouerit. In superioribus autem speciebus signum copulis soluendis canum inuenta semita vestigiali, simul vt inuenta fera est. Et rursus: Non dicam quod viridi veste ad venatum cerui, fusca, & villosa ad apri vtendum est, maiorum instituto, quòd certo quodam modo amictum esse oportet, quod ense succinctum, & cultro ad improuisa munitum; quod ternos, aut minimum binos equos vno die, eosque pegasidas, oris morigeri, ac ductiiis habere ad desultoriam vicissitudinem è fesso in recentem assiliendi. Non venatoris insignia, non gestamina, non instrumentum enarrabo: non genera canum, non formas, non naturam, non educationem, non institutionem, non probationem generosorum, non degenerum notas dicam, non blateronum, atque petulantium castigationem attingam. Omittam etiam, quòd vt pueris ingenuis pædagogi, sic canibus generosis synagogi sui attributi sunt. Cùm post coitionem illam syluestrem de cerui nece coacti, & solutam ad locum indaginis ventum est à cohorte venatoria, princeps ille venator, qui ductor esse canum, moderatorque iussus est, & penes quem fasces, vt ita dicam, eius diei esse contigit: priusquam paria canum resoluuntur, statuere solet, quo loco grandiores canes, velocesque locandi sint, quos licebit ceruarios vocemus, quamuis eos in ordinem leporariorum lingua vernacula redegerit, quomodo & suarios, lupariosque: qui etiam ceruipetæ, apripetæ, & lupipetæ dici possunt. Sic autem ferunt placita huius iuris prudentum, vsusque comprobauit, vt pernices illi canes, atque emissarij stationatim collocentur in locis abditis, latera procursus ceruini cingentibus, quem procursum ad apertum locum syluæ, & veluti glabrentem, vel in syluam glandiferam, proceram; & illustrem pertinere oportet, vt natura, habitusque locorum tulerit, quàm maximè verisimile est, ceruum tàdem transiturum: quia ea via forsan fert ad amnem, aut ad aliud perfugium, aut stabulum ceruo notum, & amænum, iustum esse aiunt ternas quidem stationes disponere, sed geminas: senos verò in singulis ceruarios, hoc est, vtrimque ternos, medius vt ceruus transcurrens vtrimque ab ipsis vrgeatur, senis autem ceruipetis (qui terni, vt dixi sibi aduerso collocati sunt) latrunculi bini è numero ministerij assignantur, quos titularios appellare solent, qui munellis eos cohibeant, quoad ceruus prǣterierit: tuncque demum à latrunculis canes emissi, illicet emicantes, & improuisi ceruum tanquam ex insidijs territum adoriuntur. Interdum etiam bini ternorum vicem supplent, si fauces procursus longiores sunt, pluresque latrunculorum statiunculas poscere videantur. Procursum autem constitutum esse oportet loco delecto, & quam fieri potest apertissimo: quippe in quo syluaticum spectaculum editur, vel principibus fæminis, vel proceribus, quorum gratia interdum vnius diei venatus comparatus est, quique per syluam euagari grauantur, aut ceruum è vestigio persequi. Pernicissimorum porrò canum latebra primo loco statuenda, & deinceps perniciorum ad vltimam procedendo, quæ ipsa esse debet validissimorum, atque atrocissimorum. Id quod ideo constitutum est, vt primi, qui sunt velocissimi, præcipiti cursu abpedem ipsum exerceant, tum deinde secundi primis succedentes, & accedentes, & tertij rursus secundis, quatuor sint statiunculæ, fractum iam, & exanimatum ad vltimos vrgeant: Siquidem ad triarios, vt dicitur, res ipsa redierit, & manus supradictus ceruus eluctatus sit. Hæc porrò manus non à tergo, vt aliæ, quæ velocitate valent, sed aduersæ feræ obijcienda: quia robore, & ferocia peruulcus sistere eam potest, & morsu retinere, cæterisque lacerandam ociosè præbere. Cæterùm non cuiuslibet ministri latruncularium munus est: Namque nisi canes emissarii tempestiuè emancipentur, & appositè, extemplo insidias fera suspectans, ac tergiuersans retro recurret: Aut transuerso impetu aliquà erumpet ex angustiis illis, sicubi rimam nacta fuerit, aut claustra curriculi perrumpet. Quod si semel fecerit, nulla vi postea subigi poterit, in eandem vt curriculi nassam, vel caput solum inferat. Id ne qua ratione eueniat, alariis astitibus latera procursus frequentari solent, quorum munus est, simul vt fera carceres curriculi egressa est, eam vociferatu, & equitatu vtrimque absterrere, quo ipsa intra septa curriculi compulsa ad vltimum tandem sinum, fatalemque irrumpat: cùm egressus nullus ei pateat propter asseclas illos quadrupedes vociferatores infestissimos. Est præterea supradicti venatoris primarum partium actoris, subsidia canum vestigatorum, qui excursores vocantur, opportunis stationibus deponere, ministrisque committere. Ad hoc autem sunt decuriæ canum integrǣ comparatǣ, quas relictas appellant, vt decuriis iam fessis succe-

Venatorum vestitus, vt variandus pro ferarum variatione.

Canes, vt disponendi.

Canum, pro vario officio, varia nomina.

Latruncularum munus, quibus demandandum.

Canis excursores qui.

A succedant, aut temerè exspatiatis: ceruumque qui sui furtum fecerit, si per subsidiorum loca vestigia duxerit, recenti venatu profligant, atque exaniment. Secundæ igitur tertiæque manus excursores ea de causa disponuntur, vt si res ad subsidiarios, aut triarios deuenerit, ab ipsis venatus denuò instauretur. Verùm hoc maximoperè cauendum, ne subsidiarij ipsi canes auersa vestigia protinus pro aduersis ineant, quod tanquam in portu est impingere, auersaque, vt aiunt, aue certamē auspicari. Cùm verò architectus ille, & inspector, arbitratorque venationis supradicta rectè, atq; ordine disposuerit, quasique omnes eius certaminis acies instruxerit, ad eum ipse locum reuertitur, vnde copulæ resoluendæ sunt, ceruusque agmini latrabili ad excursum obijciendus, & exponendus ad prædam: Sic autem rem temperant, vt ab ipso commissu venatus hortamenta primum remissiora faciant, quia canes suoptè ipsi impetu ab initio ardentius feruntur. Leniter ergo venator cogere agmen flaccorum gentis debet, sinereque eos certa vestigia legere. Simulac verò ceruus longiùs sese in pedes dederit, gyrosque quosdam circumscripserit, solet primùm per vestigia sua regredi, vt derelictæ stabulationis memor, æstiuorumque suorum amænitatem requirēs blandam, atque iucundam: quam tamen postquam persentiscere cœpit, se retinere sine præsentaria,

In emittendis canibus cautio.

B certaque nece non posse, tum denique salutem illi, quasi vltimam dicit, identidem restitans, & mæstus solum vertit. Est etiam cùm præceleri fuga ingens syluæ spatium præcipiens, ex inarbitratu suo alias, atque alias in alijs strophas comminiscitur. Poscit autem ipsius venatoris officiū, vt ipse agmini illi clangenti, atque excursorio asseclam sese è vestigio præbeat, quo ad fieri potest, &, vt dicere solent, vt actus canini tractum inoffenso tenore persequitur. Actum autem appello verbo quasi venatorio, & saltuēsi semitam, per quam canes ipsi vestigatores agere ceruum dicuntur. Sin salebrarum, montiumque occursu homo inhibeatur, quo minus id faciat, debet quàm citissimè potest, aut circuitu, aut flexu compendioso canibus occurrere, idque aduerso vento: tum actum ab eo intercisum illico repetere; qui nisi sub oculis identidem agmen suum habuerit, mendosam suorum excursionem emendare non quibit. At vbi conticuisse canes senserit, aut incertas voces, ambiguasvè edere, metuere iam à cerui dolo malo incipit, aut ab hallùcinatione canum vestigia eius legentium: ne aut semita excesserit actuaria, aut venatum uerterint, & ceruum ipsum decumanum temere pro quolibet ceruo dereliquerint. Quod, ut comperire possit, receptui canere

C moris est, & retrorsus retrorsus, iterum atque iterum ingeminare canoro uociferatu. Fecerint porrò versuram cerui canes, nec ne fecerint, hac ratione quispiam maximè compererit. Alicubi insistat, vnde canes arbitretur, & obseruet commeantes: Nam si dolus fugitiui in causa est illius repentini conticinij, omnis canum caterua eodem stupore affici videbitur: Sin versura temerè à canibus arrepta est (quod venatores dicunt, colligere, quasi agglomerare permutationis actū) Classis excursoriæ ductores, & coryphæi caninæ symphoniæ, qui ad huiusmodi species vsu occalluerunt, actum versuræ cum tyronibus nequaquam exequentur. Huiusmodi enim excursores vix vnquam nuncium remittunt prædæ sibi ab initio desponsæ, atque destinatæ. Errore igitur intellecto, actuarius venator eos retrò inhibitos reducet, vnde repetere pristinum actum certius legitimumque poterunt cum clangore symphoniaco: aut si error dolo ferino admissus est, unde eos in gradum, ut ita dicam, reponere legitimæ excursionis, ex adulterina, aut subdititia, poterit. Ecce autem rursus aliud atque aliud incommodum, quod sæpenumero negotium illis exhibet, & quasi uitium auspicantibus affert: Canes sic errore, aut fraude lapsi in integrumque subinde restituti in

D errorem nonnunquam denuò æquè grauem impingunt, auersis ungulis uenatum illum ineuntes repetitum: totaque adeo sylua, quasi toto cœlo, quod aiunt, aberrantes excurrunt: nonnunquam huc, illucq; transuersim rapiuntur ferarum gregariarum sequentes uestigia, aut ceruorum etiam quorumuis aggregatorum, quibus syluarum semitæ, tramitesque referti sunt. In qua specie non modò uenatore circumspecto, sed perspicaci opus est, qui fugacis feræ uestigia ungulata colligat cernuus ex ephippio, uel equum post se trahens: alioquin inter artis magistros præuaricari per inertiam dicitur. Et quidem ut in cane uulturina sagacitas, sic acies aquilina in uenatore necessaria. Iam uerò unius, eiusdemque corrigeri uestigia soleata, odorata, cubiliaria, sedentaria, & curricularia, non eadem, non paria, non similia ubiq; sunt, ex quo alia rursus existit, nec modica difficultas, & erratio. Interdum enim euenit, ut selectus ceruus nactus uiam quandam squalidam, & puluerulentam, tum diù, tum longè per eam uestigia faciat, in quo canum sagacitas cum experientia fallitur. Nam præterquam quòd canes tum existimant ceruum uiam ab hominibus tritam uitasse, in densaque & auia penitus se condidisse, ob idque uia trita decedunt; exilis etiam odor, & fugax in locis illis hæret glabris, & squalore, puluereque obsitis: cùm alioqui solis ardor in uniuersum omnem statim humorem, in quo uestigij odor hæret, haurire, & absumere soleat. Contrà in locis herbidis, & in uepreculis odoratiora, ideo sunt uestigia, quod non solo tantùm pedum, sed & cruribus, & corporis affrictu uestigiaria semita odorata remanet. In locis etiam opacis odor minùs

Venatoris requiritur perspicacia.

Causæ ob quas canes cerui vestigia amittāt.

minùs

nis fugere ſolet. Iam paſtores loca in ſyluis caluentia, & retorridis herbulis, ſcabriſque virgultis obſita, ob id ſæpe incendunt, vt ex ſolo concalefacto herbida ſeges exoriatur, quæ armentis perutilis eſt. Ita cùm per buſta, vt ſic dixerim, illa recentibus adhuc fauillis, ceruus viam fecerit, canes odore fuliginis offenſi, ac crebrò ſternutantes veſtigationem deſerunt: qui ſi etiam ipſi ibidem pertolerarint, tamen odorari veſtigia nequeunt, hebetante vtique ſenſum, & præualente odore fuliginoſo. Hoc vbi venator actuarius animaduertit, lacunam illam, vt ita loquar, veſtigiorum, circumactu vitare debet, deinde intercisam veſtigij ſemitam ſarcire, & actum repetere: duntaxat niſi ceruus in ſua retrorſus veſtigia ceſſerit. In ſumma autem addubitatione Harpacratidem illum Labconem è numella venator ipſe conſulit, quem therelenchum ſuprà, ab indicio feræ, diximus: qui quaſi quidam antiſtes Dianæ, non voce, ſed caudæ verberatu, atque murmure, & gannitu dare reſponſa ſolet: Non flexiloqua, non ambigua, omnique veſtigiali argumento, indicioque certiora. Solet etiam in huiuſmodi caſu ductor ipſe agminis, & moderator aptus, cùm fera per detrectationem, ac dolum abeſt, & buccinæ canore, & inclamatu palabundos canes, ſocioſque ludicri, & miniſtros iubilatu euocare, & ſceleuſma requiſitorium edere, quod requeſtam canere vocant. Ideſt fermè, perinde ac ſi iuriſconſultorum verbo dicerem, ceruum requirendum adnotare, vt relatum, ac reum doli mali, buccinæque præconio peruulgare furtum ſui feciſſe. Tum autem operæ eſſe putant pretium caninum comitatum ſqualore, feruore, laſſitudine confectum, ob idque imperia, hortamentaque detrectantem quæſito fonte recreare, ibique pane, & quaſi curandis corporibus reficere, tum cornuum clangore alacritati reſtituere: plauſu, & blandimentis ad venatum ab integro ineundum exſuſcitare. Interim etiam actum à capite denuò arceſſere, quaſique ad carceres reuocari excurſo penè ſpatio. Cur verò cerui, cùm profligatos ſe ſentiunt ſyluarum opaca relinquant, atque in campeſtria ſe conijciant, antè explicatum eſt, quod vbi contingit, tunc venatoris eſt officium, nec inertis, nec præuaricatoris oculis veſtigia in mollibus locis legere, tum canum languorem, impetumque ſeneſcentem hortatu, claſſicoque ſylueſtri erigere, & renouare: Venatoris verò etiam ipſius & canum calliditas, & ſolertia, &, vt loquuntur venatores, ſapientia in verſuris extricandis, & in emendanda canum hallucinatione, maximè vendibilis, vt ſi in vlla venationis parte. Verſuræ duplicem modum eſſe aiunt, vnum ſi ceruus ſelectus, & curriculo præſentis diei deſtinatus, aut ſatellitem ſuum, aut vegrandem alium ceruum, ſimonibus illis pediſſequis ſuis obiecerit, quaſi pro ſe piacularem hoſtiam: tumque intorta vertigine impoſtoria protinus ſe ſubduxerit. In qua ſpecie venator peritus, & veterator non temerè fallitur, ſi modò canes prætercuntes obſeruauerit, aut eorum tantùm clangorem exaudierit, quippe omnium cerui affectatorum voces notas habere debet, eorum præcipuè, qui claſſis ductores appellantur, & naris emunctioris eſſe noſcuntur. Sermone ſyluatico fauces, & actum cuiuſque canis noſſe venatorem dicunt. Alter modus eſt, ſi decumanus, qui primum quemque ceruum in venatum, aut paraſitum ſuum in diſcrimen, quaſique in reatum tranſcripſit, ſocium fugæ ſeſe tranſcripto illi adiunxit: quod idcirco interdum facit, vt maiori ſtupore, & perplexiore venatu homines, caneſque afficiat, atque impliect. Id quod vbi accidit, dicere ſolent venatores, legitimum actum vnà ferri cum verſura. Huius modi impoſturæ duas indices notas minimè, vt perhibent, fallaces, à technologis venationis proditas eſſe comperi: Si compertæ fidei auriti excurſores, nec vaniloquentiæ quoquo modo ſuſpecti, repentè ita inſiſtant, vt nec progredi videantur, nec regredi, ſed quaſi ſtare in veſtigio. Aut ſi porrò ita agant, vt inerter ſe id facere, ac ſine ſpe præ ſe ferant, ob idque vocem baubantium non edant: nimirum quos veluti deprehenſos pigeat, & pudeat incaſſum porrò progredi, quaſi per caliginem. Is caſus etiam præſentis conſilij hominem poſcit, qui ſtratagematibus venaticis aliquando documenta luculenta ſolertiæ ſuæ dederit: qui in eodem, vt dicitur, veſtigio conſilio expedire ſtratagematica alia atque alia poſſit. Poſtremò ceruus diù exercitus, & iam fatiſcens, omnibus commentis fugæ, ac præſidij conſumptis ſolet, vt antè dictum eſt, aut flumen, aut ſtagnum perquirere, in idque ſe ſaltu conijcere. Quod interdum refrigerandi cauſa facit, ſæpius tamen Nympharum ædem, quaſi aſylum vltimæ ſpei, & deploratæ petens: Ob idque inde plerumque non niſi captus eijci poteſt: Ibi autem modò aduerſa vnda, modò ſecũda fertur. Quò cùm uenator feſtinus, & curriculo venit, inprimis animaduertere ſolitus eſt, quo loco ceruus in flumen inſilijt, locumque animaduerſum deſtricta fronde, aut humi ſtrata notare, aut ex arbore ſuſpenſa: reliqua niſi memoratu digna, quæ in utraque ripa facienda ſunt, quibus modis innatans corniger urgendus ſit, & lancinandus: quomodo fugitiuus enatator perſequendus, ſi ulteriorem ripam ſuperauerit, aut ſi per citeriorem retroceſſerit. Hactenus de uenatione cerui ex philologia Budæi. Nunc ex Xenophontis de uenatione libro, quæ ad ceruorum, & hinnulorum uenationem pertinent, Omnibono Leoniceno interprete, recitabo. Aduerſus hinnulos, & ceruos, inquit, canes Indicas eſſe oportet (Atqui Indicus ille Alexandro Magno donatus, ceruum, aprum, & urſum tanquam indignas ſe feras

Canum error vt emendandus.

Verſuræ duplex modus.

Hinnulos teneros capiendi ratio.

A feras contempsit, in solum verò leonem insurrexit, vt in canis historia dicemus ex Aeliano) sunt enim validæ, magnæ, veloces, nec pusillanimes: & cum tales sint, laborem facilè tolerant. Tenellos igitur hinnulos verno tempore venabitur: tunc enim nascuntur. Primum igitur lucos (ὀργάδας) ingressus venator contempletur, in quibus cerui plurimum conuersantur. Et ad locum vbi fuerint, cum canibus, & iaculis ante lucem veniens, canes procul à sylua releget, ne si ceruam viderint, latratus emittant. Ipse verò de specula prospiciet, & ceruas simul cum luce, hinnulos ad locum deducere videbit, in quo suum quæque sotura est. (μέλλῃ εὐνάσειν, legit Gesnerus εὐνάσειν, idest, ad quietem depositura) Cæterùm vbi recubuerint (κατακλίνωσι, posset etiam actiuè exponi, inquit idem, vbi hinnulos cubare fecerit, vt idem κατακλίνειν, quod εὐνάσειν esset: sed Pollux: cerua, inquit, sese demittens, vel recumbens, ἑαυτὴν καταβαλοῦσα, lactat hinnulum: Atqui Gesnerus scribit, se obseruasse hinnulos vel stantes, vel in genua demissos à matribus etiam stantibus lactari:) & lac præbuerint, & ne ab vllo videantur circumspexerint, suum quæque in opposita statione seruabit (ἀπελθοῦσα εἰς τὸ ἀντιπέρας, idest, longiùs ab eo, sed rectà è regione recedens: Pollux non ceruam, sed ceruum genitorem longiùs recedere, & custodire scribit, & accedentes impu-

B gnare: quod non fecisset puto, si κατακλίνωσι apud Xenophontem actiuè accepisset: nunc cùm in neutra significatione ponat, & ceruam cubantem faciat, non simul etiam in oppositum locum eam recedere dicere potuit, sed patri hos tribuit, quod minus placet: Aristoteles enim, mares à fœminis extra tempus libidinis separari tradit, & notum est, quòd mares in quadrupedum genere nullam sobolis curam suscipiant.) Hæc vbi viderit venator, canes soluat: ipse verò sumptis iaculis ad primum hinnulum procedat, locorum memor vbi iacentem (εὐνασθέντα) vidit. πολὺ γὰρ ἀλλοῖα, fortè ἀλλοῖοι ται τῷ ὄψει ἐγγὺς προσιόντι, ἢ οἱ (fortè οἷοι) πόρρωθεν ἐδόξαν εἶναι, idest, longè enim alia apparet locorum facies, cùm quis propiùs accesserit, quàm qualis ex longinquo prius videbatur. Cùm autem viderit iam hinnulum, accedat propriùs. Ille immotus iacebit, velut terræ affixus, & se opprimi (ἀναλάβωσι) finet valde rugiens: nisi cùm fuerit imbre perfusus, (ἐμψυχόμενος, quidam ἐψυγμένος, idest, refrigeratus, legit, sed prior lectio probatur) tunc enim haud quaquam manebit, siquidem humor in ipso (idest, humiditas pluuialis in cute eius) rigebit frigore (nam cutis humida facilè friget, præsertim matutino tempore) quod eum fugere cogit. Capietur autem à canibus cum labore insequentibus. Captum custodi retium tradat: rugiet ille; Cerua partim vi-

C dens, partim audiens, tenentem inuadet, vt ipsum eripiat, tunc igitur canes hortetur, & iaculis vtatur. Hunc vbi obtinuerit, ad alios tendat, in quos simili venatione vtetur. Et iuniores quidem hinnuli hoc modo capientur: Iam verò grandiusculi difficilius: nam cum matribus, alijsque ceruis pascuntur, quibus in medijs, cùm agitantur, fugiunt, sæpe inter primos, rarò inter postremos, & pro illis pugnantes ceruæ canes proterunt. Itaque non facilè capi possunt, nisi quis inuadens subitò dissipet, vt ex ipsis quispiam vnus destituatur: quod vbi coactis eis acciderit, hinnulum secuti canes primo cursu superant: nam trepidum illum facit absentia ceruarum, & hinnulorum in ea ætate celeritas incomparabilis est. (quasi dicat hinnuli iam grãdiusculi tum natura celerrimi sunt, tum auget celeritatem metus, quo soli relicti afficiuntur.) Secundò tamen, tertiovè statim capientur. Corpora enim illorum cùm adhuc tenera sint, labori sufficere non possunt: Quin etiam tendiculæ (podostrabæ) ceruis ponuntur in montibus circa prata, secus fluenta, prope saltus (νάπαις) in biuijs (ἐν ταῖς διόδοις, significat autem δίοδος etiam simpliciter viam, vel semitam) in aruis quocunque adierint. Tendiculas autem oportet ex smilace plicari, & delibrari (idest, cortice spo-

D liari) ne putrescant. Harum corona, siue flexus (Omnibonus spira vertit) perpulchrè rotundus sit, & incertos habeat clauos ferreos, ac ligneos alternatim, quibus πλόκαμος, (idest, laqueus intra coronam: Pollux sic habet, καὶ πλόκαμος ἐν μέσῳ πλέγματι πέπλεκται: fortè autem idem fuerit πλόκαμος, & βρόχος, etsi Pollux πλόκαμον, nescio quam plicationem in ipsius plegmatis, idest, coronæ parte media, dicere videtur, vt non intra ipsam, sed in ipsa, & pars ipsius sit: & forsan ne ipse quidem Xenophontis sententiam assecutus est, nam cùm verba eius transcribat, hoc in loco aliter habet, quàm in Xenophonte legatur:) implicetur. Debent autem ferrei claui robustiores esse, vt si lignei cesserint, hi pedem premant. Cæterùm laqueus funiculi coronæ superponendus, & funis ipse è sparto contextus sit, nam sparti materia putredini minimè obnoxia est. Laqueus ipse, funiculusque validi sint: lignum à fune pendeat querneum, aut iligneum longitudine trium dodrantum, crassitudine palæstæ, idest, palmi (Omnibonus vertit vlnæ) cum cortice. Porrò tendiculæ ponendæ sunt aperta scrobe, quinque palmos profunda: ea superne rotunda sit, & coronis tendicularum æqualis: Interius verò fundum versus, magis magisque in angustiam colligatur. Similiter funiculo, & ligno scrobs aperienda est, quanta vtrisque conueniet. Hæc vbi fecerit, summam tendiculæ scrobem substernat: (sic transfert Omnibonus, locus videtur obscurus, græcè sic legitur, ἐπὶ τὸ βάθος δὲ ποδοστράβης ἐπιθεῖναι καταστέρεῖ ἰσόπεδον) Circa coronam autem laqueum funis,

Lib. 5. c. 12.

Grandiores hinnuli, & cerui quomodo, et quibus instrumentis venandi.

Modus figendi podostrabas, seu tendiculas.

nis, funemque ipſum, & lignum deponat, in ſuum vtrumque locum: poſtea coronæ imponat atractylidis caules tranſuerſos (Omnibonus vertit, virgulas enodes) qui non promineant foras. His folia minuta inijciat, quæ tunc anni tempus habebit. Poſtremò ſcrobem terra implebit, ea primùm, quæ ex ſuperficie cùm fodere inciperet, ablata eſt, deinde terra firma procul inde ſumpta, vt ceruæ quàm maximè occultus ſit locus. Quod ſupererit terræ, aſportetur longè à tendicula. Quia ſi recenter motæ terræ odorem cerua ſenſerit, ſentit autem ſubitò, auertetur. Porrò ceruas montanas venator cum canibus in aurora potiſſimùm, quamquam & reliquo die, obſeruabit: Campeſtres verò diluculo tantùm. Nam in montibus non noctu ſolùm capiuntur, ſed etiam interdiù propter ſolitudinem: in agris autem nocte tantùm, nam in die homines metuunt. Poſtquã igitur tendiculam abſtractam (ἀνεσπασμένην, Omnibonus reſupinatam transfert, quid ſi ἀνεσπασμένην, inquit Geſnerus, ideſt, retractam; legas?) inuenerit, ſolutis canibus tranſcurrat, ligni tractum, quocumque ferat, obſeruans. Erit enim plerumque non incertus, quippe motis lapidibus, & limite in agris ducto, via manifeſta erit; quod ſi per aſpera loca feratur, raptus de ligno cortex, lapidibus hærebit, & ſic facilior erit perſecutio. Iam ſi pede vinctus fuerit anteriore, citò capitur: nam lignum inter currendum, corpus totum, & ora ferit: Sin poſteriore, lignum, quod trahitur, vniuerſum corpus impediet. Plerumque etiam inter ſtipites, & arbuſta diuaricata retento hæret ligno, & niſi funiculum abruperit, illic deprehenditur. Quod ſi mas fuerit, ſiue ita captus, ſiue labore victus, non eſt cominus adeundum, nam cornibus ferit, & pedibus: eminus igitur iaculis vtendum. Hactenus Xenophon. His libet etiam Pollucis eadem de re, venatione dico per podoſtraben, ſeu pedicam, verba adijcere ex verſione potiſſimùm Geſneri: Podagria dicta (ποδάγρα, aliàs ποδάγρα, quàm ſcriptionem præfert Geſnerus, quia & apud Varinum exponitur genus laquei) ponitur ceruis, & apris interdum: poteſt autem etiã podoſtrabe vocari. Cuculus eſt ex ligno ſmilacis. (Cælius, & Rodolphus Gualtherus Tigurinus Pollucis interpres, vertunt hederaceo: eſt enim ſmilax hederæ genus: ſed arbor quoque taxus latinis dicta, Græcis vocatur ſmilax, & eſt ſmilax denique etiam inter glandiferas) Is circulus ſtephane, ideſt, corona dicitur, & ferreis, ligneiſque clauis alternatim infixis intercipitur. In medio huius πλόκαμος, ideſt, laqueus nectitur, vt animal pede calcans, & in ſcrobem illabens, podoſtrabe euerſa, laqueo, (ἑτέρῳ βρόχῳ, ideſt, alteri laqueo, quod non placet) arte ad hoc ipſum facto, detineatur. Deponitur autem podoſtrabe in ſcrobem. Cæterùm laqueo circa coronã, funis quidam annectitur, quem Græci σπαρ, vel σπάρτα (apud Xenophontem legitur σειρίδα) vel ἀρπεδόνην vocant, is è ſparto (Rodolphus Gualtherus inepiè vertit, ex ſcirpo) contextus, & ſolidus eſt. Ab hoc lignum pendet in alia ſcrobe vicina obrutum, vt cùm fera in foueam pede illapſam, podoſtraben ad ſe conuerterit, funem cum ligno ſecum trahere cogatur, & ita impediatur ad curſum, maximè ſi prioribus pedibus detineatur. Poteſt autem venator inſequi, ſi veſtigia, & tractum ligni obſeruet, quę in terra molli faciliùs notantur: Sin aſpera, & ſalebroſa fuerit, ligni ramenta paſſim ex tractu, attrituque relicta, viam ſequendi oſtendent. Eſt quando lignum ipſum denſis retentum fruticibus, aut arbuſtis, vel inæqualiter prominentibus ſaxis, feram ſiſtit. Scrobem allata ſolida terra, aut herbis, folijſvè tegere oportet; recentem verò terram nuper è ſcrobe effoſsam procul auferre, ne recẽs commotam terram fera (τὸ θηρίον φερόμενον, ideſt, fera adueniens) odorata (ὀσφρανόμενον, ſic ex Xenophonte legit Geſnerus) reformidet. Hactenus Pollux. Contexebantur iſtiuſmodi pedicæ neruis potiſſimùm ceruinis, quod meminit Gratius his verſibus:

Lib. 5. c. 4.

Podagria & podoſtrabe ſynonymicõs poni poſſe.

In Octauia.

> *Nam fuit & laqueis aliquis curracibus vſus.*
> *Ceruino iuſſere magis contexere neruo.*
> *Fraus reget* (fortè teget) *inſidias habitu mentita ferino.*
> *Quid qui dentatas iligno robore clauſit*
> *Venator pedicas, cum diſſimulantibus armis.*
> *Sæpe habet imprudens alieni lucra laboris?*

De laqueo, quo etiam capiuntur, ſic meminit Seneca:

> *Fluctibus tectos graues*
> *Extrahere piſces rete, vel calamo leui*
> *Decipere volucres crate: ceruos aut leues*
> *Tenere laqueo, premere ſubiectos iugo, &c.*

Vbi tamen laquei nomine eruditi intelligi volunt, omne id, quo feræ illaqueantur, quare & caſſes, retiaque. Cerui, inquit Blondus, tenſis retibus comprehenduntur: moloſſis etiam canibus, & Teucris (Turcicis puto) immiſſis dilacerantur. Quamuis autem & ſubterraneis foueis, & reticulis, & alijs venationum inſtrumentis capiantur, præcipuè tamen, teſte Beliſario, intercipiuntur canibus. Xenophon etiam, cùm dixiſſet ſine tendiculis itidem capi, cùm ſcilicet agitantur æſtate,

valde

A valde eos defatigari, inquit, vt stantes iaculis confodiantur. Quo venandi ritu vtitur etiam Ascanius apud Virgilium: *Lib. 7. Aen.*

Quo littore pulcher
Insidijs, cursuque feras agitabat Iulus.
Hic subitam canibus rabiem Cocytia virgo
Obijcit, & noto nares contingit odore,
Vt ceruum ardentes agerent, &c.
Hunc procul errantem rapida venantis Iuli
Commouere canes, fluuio cùm forte secundo
Defluerct, ripaque æstus viridante leuaret.
Ipse etiam eximiæ laudis succensus amore,
Ascanius curuo direxit spicula cornu, &c.

Verùm enim verò canum clamore, & latratu pelluntur in retia, vt docet idem Virgilius, dũ canit: *Georg. 3.*

Et canibus leporem, canibus venabere damas
B *Sæpe volutabris pulsos syluestribus apros*
Latratu turbabis agens, montesque per altos
Ingentem clamore premes ad retia ceruum.

Quem venationis modum sub persona Memnonis delineat etiam Q. Calaber: Memnon, inquit, stomachatus ob interfectum amicum deuastabat magnam Græcorum cateruam, vt quando per montes venator insultans veloces ceruos premit ad retia, & illis iam turmatim perniciosò liuo coactis, & extremo capturæ dolo circumuentis iuuenum consilio, canes crebro latratu omnia miscent: Tum hic telis exultans lacrymabilem hinnulis velocissimis cædem infert. Iam verò quantopere pennas perhorrescant puniceas suprà indicatum fuit, & in Turno etiam expressit Virgilius, quem attonito quodam pauore perculsum, ceruo æquiparat, *punicea septo formidine penna*. Hinc etiam excogitatum istiusmodi pennis ceruos venari. Id quod inter cæteros meminit Lucanus Octauium Libonem Illyrici maris custodem, venatoribus istiusmodi comparans, hostium verò naues ceruis: *Lib. 4.*

Noluit Illyricæ custos Octauius vndæ
C *Confestim tentare ratem, celerisque ruinæ*
Continuit, cursu crescat dum præda secundo,
Et temerè ingressos repetendum inuitat ad æquor
Pace maris. Sic dum pauidos formidine ceruos
Claudat odorata metuentes aera penna:
Aut dum dispositis attollat retia varis
Venator leuis ora tenet clamosa Molossi,
Spartanos, Cretasque ligat, nec creditur vlli
Sylua cani, nisi qui presso vestigia rostro
Colligit, & præda nescit latrare reperta
Contentus tremulo monstrasse cubilia loro.

Libet autem hoc loco ex Pierio historiam enarrare, quæ, & Virgilio, & Lucano plurimum afferet claritatis. Narrabat, inquit, mihi Io. Antonius Pollio Geloum Princeps, Pontificij contu-
D bernij mihi socius, stare adhuc in Sicilia hanc venationis antiquæ rationem, quæ sic fieri soleat. Nobiles, vbi renunciatum fuerit ceruorum greges vsquam oberrare, alter alterum inuitantes properè conueniunt, afferuntque secum scorpionem, aut arcum singuli, & fasciculum virgarum, quæ omnes ferrea cuspide præpilatæ sint, quarum caput alterum in summo perforatum est, funiculo perpetuò per virgas singulas eo transmisso. Longitudo earum ad pedes quatuor, vel circa. Cùm ad locum peruenere, vbi ceruos congregatos norunt, latè diffusi equites, peditesque modum agri, quanto satis est ambitu circũsistunt, stationemq; vnusquisq; suam per interualla certa suscipiunt. Hic fascem quisq; suũ explicat, primaq; virga ad finitimi vltimam alligatę, reliquas per decempedæ circiter interuallũ singulas terræ affigit: Idem alter, idem alij faciunt, donec ceruos vndecunq; conclusere. Virgis ita dispositis pennarum punicearum, quas in hunc vsum magno numero fucatas habent, fasciculos licio suspensos ad traductum per virgas funiculum hic, & illic alligant, qui aura vel leuissima impulsi, varia iactatione mouentur. Stationarij mox in proxima sese quisque abdunt virgulta, sagittisque intentis expectant taciti. Liciorum hoc septum ingreditur eques tantùm vnus cum odorisequis canibus, iisque non admodum magnis. Hunc venationis magistrũ vocat. Is vbi gregem nactus est, sensim accedit, latratuq; catulorum tantùm fretus, agmen incipit agitare: illi conferti omnes vnà fugam capessunt: at cùm ad licia, pennasque illas pensiles peruenere,

In Sicilia, vt cerui venentur nobiles.

nere, ſubitò pauefacti vlterius progredi non audent, ſed illarum motum, & fulgorem declinantes ad læuum non procul flectunt, & rutilantes faſciculos illos proſpectantes tanquam muro incluſi circumaguntur. ſubſequitur magiſter, nomine quemque vocans ex ſtationarijs, prout vnicuique ſit proximus, atque huic primum, vel ſecundum, illi tertium, aut quintum, aut ſeptimum ex libidine ſua telo excipiendum deſtinat, futurum ſagittario dedecori, & ignominiæ, niſi oblatum à magiſtro fauciarit, vel ſi alium, quempiam quàm nuncupatum appetierit. Magiſter ita agmen tamdiù circumagit quaſi per pomœria progreſſus, donec ita præda omnis per omnium vices concidat exanimata. Hæ ſunt itaq; pennę illæ quarum formidine attoniti, ſtupidivè facti cerui, abalienato prorſus animo conſternantur. Hæc ille. De pinnatis autẽ, ideſt, retibus, quibus pennæ imponũtur leges Gratiũ poetam.

Lib. 9. hiſt. cap. 5.

Cantu quomodo capiãtur.

Sunt & aliæ etiam capiendi rationes, atq; imprimis fiſtula paſtorali, vt vertit Plinius, vel ſibilo, vt Gaza: Cerui, inquit Ariſtoteles, capiuntur συριττόντων, & cantu venantiũ, mulcẽtur enim (κατακλίνονται, Gaza legit κατακηλοῦνται) alliciunturq; ea voluptate, itaq; alter venantium cantat palam, aut ſibilat, alter clam ferit à tergo, vbi ſocius tempus iam eſſe ſignificarit. Sed ſi ceruus erectas auriculas teneat, acerrimè ſentit, nec latere inſidiæ poſſunt, ſin demiſſas, facilè interimitur. Albertus hunc venationis modum fieri ait, cùm aliquis folio ſub lingua poſito ſibilat, imitando vocem hinnuli, ad quẽ ſonum prodeat ceruus, præcipuè verò capreolus, &c. Aelianus itidem Tyrrhenorum ſermone peruagatum eſſe ait, apros, & ceruos apud eos cum retibus, & canibus, vt venandi ſanè vſus ferre ſolet, tum multo maximè muſicæ adiumento capi, quod quidem ipſum quemadmodum fiat, iam porrò, inquit, dicam: Circumiectis retibus, & cæteris inſtrumentis accommodatis ad faciendas beſtijs inſidias collocatis, homo ad tibiam canendi benè peritus, quoad eius fieri poteſt, omnẽ cantus cootentionẽ remittit, & relaxat, & quidlibet ad canendum ſuaue, præclarè vſurpat, & ſenſim, pedetentimq; progrediens in montiũ vertices, & conualles, atq;, vt breui explicẽ, in omnia luſtra ferarũ, & cubilia tibię cantu influit. Ac nimirũ primò in eorum aures influentis ſoni inſolentia, ipſos exterret: deinde cùm impotenti voluptate aures tenentur, tũ nullo negotio cõprehenduntur, cantuſq; ſuauitate permulſi, & deliniti, in eorũ, quę procreauerint, & domeſticarum ſedium obliuionẽ veniunt: etiam ſi feræ beſtiæ non à locis, vbi verſari aſſueuerunt, aberrare ſolent. Sic igitur terrenę beſtiæ paulatim tanquã ſuadæ illecebra ducũtur, & quaſi cantu præſtrictæ, in laqueos ſeſe inſerunt, quib. illaqueatæ comprehenduntur. Hactenus Aelianus.

Capiuntur iaculis.

Laqueis.

Exuuio.

Circa Romanos agros, inq; ſyluis ſuburbanis inſidiatores, teſte Blondo, noctu ad lumẽ lunę iaculis, vel machina ferrea, igni crepitãte, transfigunt, capreas, ceruos, vrſos, & apros. Regem verò Mogũ referunt ceruis altilibus, agreſtes capere, laqueis cornib. illorũ alligatis, quibus ſylueſtres innectant. Vtuntur & Indi induſtria ad capiẽdos ceruos nunquã à nobis antè conſpecta: maximorũ, quos capere potuerunt, ceruorũ pelles, ita corpori applicare norunt, caput ſuo capiti accõmodantes, vt per oculorum foramina tanquã per laruã conſpicere poſſint: ita compti, quàm proximè poſſunt, ad ceruos, nihil metuentes, accedunt, prius tempore obſeruato, quo cerui ad flumẽ bibendi cauſa eunt: eos, arcũ & ſagittã manu tenentes facilè figere poſſunt, cùm frequentes admodũ in ea ſint regione, (Florida) arboris tamen cortice ſiniſtrũ brachiũ muniunt, ne ab arcus neruo lædantur à natura ita edocti. Pelles verò ceruis detractas non chalybe, ſed conchis adeo accuratè parare norunt, vt mirũ ſit, nec quenquã in vniuerſa Europa inueniri exiſtimo, qui tãta arte eas parare queat. Non eadẽ etiã Batauis venatorib. ceruorũ capiendorũ ratio, quę Gallis, & Britannis in vſu eſt, qui plerumq; plagarum indagine, aut carbaſeo ſepto includunt circũdatos: Bataui verò, referente Adriano Iunio, numellarijs canibus paſſim per inſidias diſpoſitis exceptos inuadunt, aut in agmen Dianium aliundè vrgens reijciunt, vbi conficiãtur.

In Batauia.

In mirabil.

Toxicis.

Ariſtoteles apud Celtas pharmacum dici eſſe ait, (ideſt, herbam venenoſam, vel confectum ex eius ſucco venenum, nam & aconitum pardalianches in Armenia naſcentem, herbam venenoſam, ſimpliciter pharmacũ appellat) quod Xenicũ ab ipſis appellatur, mira corrumpendi celeritate, quãobrem venatores cùm ceruũ, aut aliã feram tinctis eo ſagittis percuſſerint, mox accurrere, & carnẽ circa vulnus exſcindere, ne venenum ſubeat, eo enim infectũ corpus, inquit, putreſceret, & in cibo venenoſum eſſet. Plinius herbã ipſam limeũ vocat: *Limeum*, inquit, *herba appellatur à Gallis, qua ſagittas in venatu tingunt medicamẽto, quod venenũ ceruarium vocant*, &c. Niſi fortè apud Plinium Xenicũ legendum fuerit, nam cur limeum dicatur, ratio nulla ſe offert: Xenicum verò tanquam arſenicum ab eadem veneni vi dictum, aliquis coniecerit. Hoc an ſit aconitum primum Dioſcoridis, vt exiſtimat Geſnerus, ſuo loco ventilabo.

Ceruos in vnum cogẽdi ſuperſtitioſa ratio.

Centur. 2. aphor. 99.

Cùm volueris ceruos alicuius nemoris in vnum congregare locum, facè cuprum, inquit Antonius Mizaldus (ex manu ſcripto Ptolomæi commentariolo de imaginibus) aſcendente prima facie leonis, imaginem cerui, quaſi coeuntis cum cerua, & dum illam facis, & formas, dic, ligo & conſtringo omnes ceruos, qui ſunt in iſto nemore, per hãc imaginẽ, vt, vbi ſepulta fuerit, ad eam omnes conueniant, & non recedãt, deinde ſepelias in medio nemoris, & miraberis effectum.

Tem-

A Tempus venationi aptissimum Virgilius hyemem fecisse videtur, dum canit:

Tuncgruibus pedicas, & retia ponere ceruis,
Auritosque sequi lepores, tum figere damas,
Stuppea torquentem Balearis verbera fundæ,
Cùm vix alta iacet, glaciem cùm flumina trudunt.

Lib. I. Georg. Venationi tempus accõmodum.

PRÆSAGIA. AVGVRIA.
Somnia.

HYEMIS tardioris signum esse, coniici volunt, si cerui tardius libidinari incipiant: quo autem anni tempore id fiat, suprà ostensum est. Cùm cerua à lupo fugata inter duas acies euasisset illæsa, insignem victoriam Romanis dedit, & è diuerso, cerua à lupo fugata & occisa, ab eo exercitu, ad quem fugeret, illi exitium portendit. Vtriusque huius augurij authorem citat Tiraquellus, in annotationibus suis ad dies geniales Alexandri, Liuium. Fuit verò Sertorio felici augurio cerua sua cãdida, quod his verbis recitat Appianus: Ad Sucronem demum signa collata sunt, vbi cùm sereno cęlo, quod mirum est, crebra fulgura micarent cum tonitru, nihil territi, vt veterani, magnam cædem vtrimque edidere, douec Metellus Perpenna in fugam uerso, castra eius diripuit. In altero uerò cornu Sertorius Pompeium hasta in femore periculosè sanciatum profligauit, euentu totius pugnæ ancipiti. Erat Sertorio candida cerua mãsueta, & uagari solita, quæ cùm nusquam compareret, imperator ominosum hoc ratus cessabat ab armis æger animi, hostibus irridentibus. Vt uerò animaduertit accurrentem è nemoribus, ipse quoque prosilijt, & uelut augurio lætus, (cæpit hostem uelitatione lacessere, nec multò pòst magno prælio certatum est ad Seguntium à meridie noctem vsque: vbi ex æquo pugnans vicit Pompeium cæsis hostium VI M, desideratis suorum, tribus M. Thyatera (Θυάτειρα) vrbs est Lydiæ, quæ etiam Mysorum vltima vocabatur: Mysi enim vrbem condituri, oraculum acceperunt illic, vt conderent, ἐὰν ὀφθείη ἔλαφος τετοξευμένη, καὶ τροχάζουσα, C idest, vbi ceruus sagitta saucius currere videretur. Inuento igitur ceruo, & vrbe condita, thyatera nominauerunt, διὰ τὸ θέειν, καὶ τροχάζειν τὴν ἔλαφον. Fuluio item Consuli Capuam oppugnaturo tale contigit augurium, canente Silio:

Hyemis tardioris signũ. Cerua quomodo & victoria & exitij fuerit omen.

Lib. I. de bello ciuili.

Sertorij candida cerua.

Lib. 13.

Cerua fuit raro terris spectata colore,
Quæ candore niuem, candore anteiret olores,
Hanc agreste Capys donum, cùm mœnia sulco
Signaret, grato paruam mollitus amore
Nutrierat, sensusque hominis donarat alendo.
Inde exuta feram, docilisque accedere mensis:
Atque vltro blanda, attactu gaudebat herili:
Aurato matres assueta pectine mitem
Comere, & humenti fluuio renouare colorem.
Numen erat iam cerua loci, famulamque Dianæ
Credebant, ac thura Deum de more dabantur.
Hæc aui, vitaque tenax, felixque senectam
Mille indefessos viridem duxisse per annos,
Sæclorum numero, Troianis condita tecta
Aequabat, sed iam lõngo mors venerat æuo:
Nam subitò incursu sæuorum agitata luporum,
Qui noctis tenebris vrbem (miserabile bello
Prodigium) intrarant, primos ad luminis ortus
Extulerat sese portis, pauidaque petebat
Consternata fuga positos ad mœnia campo.
Exceptam læto iuuenum certamine ductor
Mactat Diua tibi (sibi enim hæc gratissima sacra)
Fuluius atque adsis orat Latonia cœptis
Inde alacer fidensque Dea, circumdata classis
Arma monet &c.

Scribit etiam Procopius Gothos cùm ceruum in venatione persequerentur, Tanaim fluuium

traiecisse, & cùm ab hac parte agros vidissent fertilissimos, mox suos ad eos inuadendos inuitasse. Cùm Stymphaliæ Dianæ solenne sacrum indiligentius omni ex parte factum esset, ac in primis patrij ritus prętermissi, lacus repentè super eam cauernam, quam subter Stymphalus amnis meat, oritur. Obsepto igitur ostio, aqua refluens, latè omnem campum haud minùs stadiorum CCCC. perpetuo stagno occupauit, vt memorat Pausanias. Fortè ita, inquit, accidit, vt venator fugiētem ceruam persequens, cùm illa se in eius paludis cœnum abiecisset, animi impetu concitatus per aquam natans eam vrgere non priùs desierit, quàm idem hiatus, & feram, & venatorem absumpserit, mox & stagnantem aquam, amni via patefacta, consecutam, & totam paludem vno die siccatam tradunt. Ex eo tempore sacrum Dianæ apparatiùs, & magnificentius factum. Hęc Pausanias. Gaguinus verò tradit, Clodoueo primo Francorum regi sacris Christianis initiato contra Alaricum Gothum pugnare volenti, ceruum, vadum inundati fluminis monstrauisse; & cùm rex cum toto exercitu sequeretur, flumine transuecto, Gothum fuderit, & infidelem superauerit. Nicocreon Cyprius, vt apud Aelianum legimus, ceruum habuit quadricornem, quem Pythio consecrauit. Sed & Apollonius vltra Catadupa Nili procedens reperit, referente Philostrato, belluas quasdam ex boue, ceruoque compositas. Et Gesnerus quoq; ex amico quodam se accepisse narrat, visum in aula regis Galliæ Francisci equum posteriore parte ceruum; quod & Bellonius asserit, addens plurimis ideò visum fuisse, vt hippelaphus vocaretur, quod tamen ipse improbat, cùm sit hippelaphus animal sui generis. addit item hunc eūdem prodigiosum equum dici à ceruo, qui in sylua equam inijsset, fuisse procreatum. Iam verò coniectores tradunt, eum, qui per nocturnam quietem imaginatus fuerit videre se ceruum, quempiam instantem tergo, longèque sequentem, futurum, vt qui tale somnium viderit, ea sit formidaturus, ex quibus nulla offensio sit subsecutura, ac perinde frustrà timeat. Hecuba verò apud Euripidem ex somnio quod noctu videbat, ceruam videlicet à lupo è gremio suo diripi, ceruam interpretatur filiam, lupum verò Achillem, qui eam diriperet:

In Arcadic.

Equus posteriore parte ceruus vbi visus.

Lib. 1. obser. cap. 53.

Ceruus in somnio visus quid velit.

A. in 1.

> Εἶδον γὰρ βαλιὰν ἔλαφον
> Λύκου αἵμονι χαλᾷ σφαζομέναν,
> Ἀπ' ἐμῶν γονάτων σπασθεῖσαν ἀνάγκα
> Οἰκτρῶς, καὶ τόδε δεῖμά μοι
> Ἦλθ' ὑπὲρ ἄκρας τύμβου κορυφᾶς,
> Φάντασμ' Ἀχιλλῆος.
> Ἤτει δὲ γέρας, τῶν πολυμόχθων
> Τινὰ τρωιάδων.
> Ἀπ' ἐμᾶς οὖν ἀπ' ἐμᾶς τόδε παιδὸς
> Πέμψατε, δαίμονες, ἱκέτευω. idest,
> *Vidi siquidem maculosam ceruam*
> *Vi è gremio meo direptam,*
> *Quam lupus laniat ore cruento:*
> *Visum miserum. Obiectum est, & illud*
> *Terriculamentum: veniens in summum*
> *Monumenti tumulum umbra Achillis:*
> *Petebat autem sibi prǽmium, aliquam*
> *E miseris Troadibus,*
> *A nostra igitur procul hoc filia,*
> *Dij quæso, depellite.*

STRATAGEMA.

Lib. 15. c. 22.

Sertorij militaris astutia.

SERTORIVS vir acer, egregiusq; dux, & vtendi, regendiq; exercitus peritus fuit, inquit A. Gellius, is in temporibus difficilimis mentiebatur ad milites, si mendacium prodesset, & literas compositas pro veris legebat, & somnium simulabat, & falsas religiones conferebat: Si quid eæ res eum apud militum animos adiuuabant. Illud adeo Sertorij nobile est: Cerua alba eximiæ pulchritudinis, & viuacissimę celeritatis à Lusitano quodam ei dono data est, hanc sibi oblatam diuinitus, & instinctā Dianæ numine, colloqui secum, monereq; & docere, quę vtilia factu essent, persuadere omnib. instituit, ac si quid durius videbatur, quod imperandū militib. foret, à cerua sese monitum tum sese prædicabat. Id cùm dixerat, vniuersi, tanquam si Deo, libentes parebant. Ea cerua quodā die cum

incur-

A incursio hostium esset nunciata, in fugam se proripuit, atq; in palude proxima delituit, & postea requisita, perisse credita est, neque multis diebus post inuentam esse ceruam Sertorio nuntiatur. Tum qui nuntiauerat, iussit tacere, ac ne cui palam diceret, interminatus est: præcepitque, vt eam postero die repente in eum locum, in quo ipse cum amicis esset, immitteret: admissis deinde amicis postridie visum sibi esse ait in quiete ceruam, quæ perierat, ad se reuerti: & vt prius consueuerat, quod opus esset facto prædicare. Tum Sertorio, quod imperauerat, significante, cerua emissa in cubiculum Sertorij introrupit. Clamor factus, & orta admiratio est, eaque hominum barbarorum credulitas Sertorio in magnis rebus, magno vsu fuit. Memoriæ proditum est ex ijs nationibus, quæ cum Sertorio faciebant, cùm multis prælijs superatus esset, neminem vnquam ab eo desciuisse, quamquam id genus hominum esset mobilissimum. Hæc A. Gellius.

PROBLEMA.

B PLVTARCHVS quęrens, quid causæ est, quòd lacryma syluestrium suum dulcis est, cerui salsa, & vitiosa? Videtur, inquit, in causa esse horum animalium calor, & frigus. Nam frigidus est ceruus, aper admodũ calidus, & igneus. Itaq; ille fugit, hic se defendit aduersus insectantes: Cùm quidem maximè excandescentia ei lacrymas exprimit: multo enim accidente ad oculos calore, sicut dixit Homerus:

In quæst. natur.

Cerui lacryma cur salsa sit, & apri dulcis.

Igne oculos ardens, setisque horrentibus asper.

Odyss. τ.

id quod eliquatur, dulce redditur. Quidam in sententiam Empedoclis concedunt, qui à sanguine conturbato lacrymã excerni putauit, quo modo serum à lacte agitato. Cùm itaq; aprorũ sanguis ob calorem asper sit, & niger: tenuis, & aquosus ceruorum: consentaneũ est tale esse, quod ita concitatum alterum, timore consternatum alterũ animalium excernit. Plutarchi sententiam sequitur Bernard. Gomesius: Ceruus, inquiens, cùm in fugã vertitur à venatoribus, lacrymã salsam exprimit, in causa est illius ex leuitate corporis, & siccitate cerebri orta timiditas, qua occurrente, spiritus præ dolore compressi humorem excutiunt, qui transiens per siccum quasi per cineres lixiuium, sicuti dulcis rursus, quæ apris etiam, vrgentibus venatoribus, lacryma emittitur, quoniam calida,

In addition. ad lib. de fato.

C humidaque quia & animosę naturę aper est, nec in fuga collocat sui pręsidiũ, vti ceruus, quin imò pre ira ruit preceps in inuadentes. Quo tempore fundit lacrymam plurimo feruore raptim sese ad oculos promeantem, prorsusque inde humor calore temperato dulcescit. hęc ille.

EPIGRAMMATA.

EPIGRAMMA Ἀπολλωνίδου in ceruos glacie constrictos, atq; ita captos à rusticis:

Δειματόεις ἐλάφων κεραὸς λόχος, εὖτε χιώδεις
 Πλῆσαν ὀρῶν κορυφὰς χιόνεαι νιφάδες,
Δείλαιαι ποταμοῖσιν ἐφώρμισαν ἐλπίσι χρησαῖς,
 Χλιῆναι νοτεροῖς ἄσθμασιν ὠκὺ γένυ.
Τὰς δὲ, περιῤῥάξας ἐχθρὸς ῥόους ἀθρόον ἄρνω,
 Χειμερίῃ συνέρευ δήσε πάγοιο πέδῃ.
D Πληθὺς δ᾽ ἀγροτέρων ἀλίνῳ θοινήσατο θήρης,
 Ἣ φύγεν ἀρπεδόνην πολλάκι, καὶ στάλικας. idest,

Timida cernorum cornigera turba, cùm gelidæ
 Impleuerant montium vertices niuales niues:
Miseri flumina accesserunt spebus bonis
 Tepefacere humentibus anhelitibus celer genu.
Hos autem circumsepiens inimicus fluxus confertim subitò,
 Hyberna odiosa ligauit glaciei compede.
Multitudo autem agrestium non retibus capta epulata est ex præda,
 Quæ effugerat laqueum sæpe, & perticas bifurcatas.

Aliud Tiberij Illi, quo ceruæ recèns enixæ vbera viperæ morsu infecta lethifero, & hinnulum matris ex vberibus, sugendo extraxisse venena, & saluasse, asserit:

Κεμμάδος ἀρτιτόκου μαζοῖς βρίθουσι γάλακτος
 Ἡ φονίη δακετὸν ἰὸν ἐνῆκεν ἔχις.
Φαρμαχθὲν δ᾽ ἰῷ μητρὸς γάλα νεβρὸς ἀμέλξας,
 Χείλεσι τὸν κείνης ἐξέπιεν θάνατον. idest,

Cerua nuper enixa vberibus turgentibus lacte
Lethifera morsu venenum infixit vipera.
Infectum autem veneno matris lac hinnulus exugens;
Labris hanc illius ebibit mortem.

Aliud Leonidæ, vel Mnesalci tetrastichum in ceruum venabulo occisum;

Τὰν ἔλαφον Κλεόλαος ὑπὸ κναμοῖσι λόχησας
Ἔκτανε Μαιάνδρου παρ' ἑλικτὸν ὕδωρ
Θηκτῷ σαυρωτῆρι. τὰ δ' ὀκτάῤῥιζα μετώπου
Φράγμαθ' ὑπὲρ κραναᾶν ἄλλος ἔπαξε πίτυν.

Idest: Cleolaus dum ceruo in saltibus insidiatur, eumq; occidit iuxta sinuosam Mæandri aquam admirabili venabulo, alter cornua in octo ramos secta sterili infigit pinu. Aliud Antipatri hexastichum in alium similiter ceruum occisum:

Τὰν ἔλαφον Λάδωνα, καὶ ἀμφ' Ἐρύμανθιον ὕδωρ,
Νῶτα τε θηρονόμου φερβομέναν Φολόης,
Παῖς ὁ Θεαρίδεω Λασιώνιος εἷλε Λυκόρμας,
Πλήξας ῥομβωτῷ δούρατος ὑρίαχι.
Δέρμα δὲ καὶ δικέραιον ἀπὸ στόρθυγγα μετώπου
Σπασσάμενος, κούρᾳ θῆκε παρ' Ἀγροτέρᾳ.

Idest: Ceruum Ladona iuxta, & Erymanthum, & per dorsa feras nutrientis pascentem Pholoes puer Thearidæ Lasionius sustulit Lycormas feriens oblonga hastæ cuspide. Cutem, & vtrumque cornu auellens posuit puellæ syluestri, idest, Dianæ.

EMBLEMATA. SYMBOLA.

ALCIATI Emblema in receptatores sicariorum:

Latronum, furumque manus tibi Scæua per vrbem
It comes, & diris cincta cohors gladijs.
Atque ita te mentis generosum prodige censes,
Quod tua complures allicit olla malos.
En nouus Actæon, qui postquam cornua sumpsit
In prædam canibus se dedit ipse suis.

Temporis typus.

Carolus sextus Francorum rex venationis suæ in sylua Senliana de ceruo singulari, cui adaptatum fuerat collare æneum deauratum, nec non inscriptio in hæc verba; HOC CAESAR ME DONAVIT. Memorabilem ita prædam in posteritatis cognitionem diffundere cupiens, cerui alati ideo signum nobile sibi vendicauit, vt memorat Claudius Paradinus, hoc symbolum inter heroica recensens. Est verò etiam alatus ceruus tergo ferens Saturnum, qui dextra manu falcem, & cornu, ne decidat, corripit, sinistra serpentem detinet, symbolum temporis prætereuntis quam pernicissimè. Pingitur à Ioanne Fayrabend typographo Francofurtensi ad Mœnum, & typis eius præfigitur cum his verbis:

Res age prudenter fugit, & secat omnia tempus
Auolat acripes, falx demetit, & canet anguis.

Ad res difficiles, & arduas superandas summa industria, labore, ac diligentia opus est, idque aquilæ ceruino capiti insidentis pictura significat idem Paradinus cum verbis:

Ardua deturbat, vis animosa quatit.

Aquila, vt ceruos capiat.

Diximus autem aquilam, dum ceruum adoritur in eius cornua se conijcere, conquassare, puluereque (quem plumis suis antè ad hanc rem congerit) ita huius oculos opplere, vt tandem de rupe aliqua, vel montis altissimi iugo sese præcipitem det. Symbolum aliud Achillis Bocchij, in quo Pallas dextra librum ferens, sinistro brachio ægidem, sinistraque manu hastam ad cursum ceruo incitato à duobus canibus, quorum alter καματηρὸς, alter θαυμαστὸς nuncupatur, insidens delineatur cum verbis: AMOR LABOREM FERT, EVM ADMIRATIO.

Pallada miraris ceruo insedisse fugaci
Quem sequitur duplex, assequiturque canis.
Thaumastus petit hinc, acer Camaterus & illinc
Admirator hic est, improbus ille labor.
Discendi mirum parit admiratio amorem,
Quid non improbitas dura laboris agit?

EPITHETA.

EPITHETA cerui, & ceruæ, conueniunt enim omnia vtrique sexui, præter cornigerum. A pedum velocitate χαλκόπους, latinis æripes, quod tamen epithetum nonnulli grammatici ex Græcorum fabulis desumi dixere, qui eam ceruam vocãt χαλκόποδα, quia talem reuera fuisse eam ceruam, fingunt poetæ: perperam igitur nonnullos etiam veteres interpretatos esse æripedem, ἀερσίποδα, aut ἀερσίποδα, quorum sententiam refellit Scaliger Iunior in lectionibus suis Ausonianis, quoniam hoc perpetuum ceruis epithetum Ausonius attribuat, vt hic nullus ad fabulas Græcorum perfugio sit locus. Omnes ceruos poetę, inquit, χαλκόποδας dicunt, neque tantum ceruos, sed omnia quibus celeritas attribuitur. Quare Hesychius rectè χαλκόποδας interpretatur ἰσχυρόποδας, & poeta tragicus χαλκόποδα ἱππον vocauit, quod interpres exponit στερεάν, καὶ ἀκοπίαστον ἐν τῷ ἐπιέναι κατὰ τῶν φονίων. Eadem ratione dicitur etiam, alatus, celeripes, celer, velox, velocipes, volucer, volucripes, agilis; Tasso, snello; A timore, formidans, fugax, fugitiuus, pauens, pauidus, territus, timidus, trepidus, errans, vagans, leuis. Ab ætate, viuax, vetus. A loco, quem habitaur, syluicultrix cerua dicitur à Catullo: Cretæa, idest, Cretensis Senecæ in Hippolyto. A cornibus, corniger, surgens in cornua Virgilio:

[*Epitheta à pedum celeritate.* — *Lib. 1. c. 16.* — *A timore.* — *Ab ætate.* — *A loco, & cornibus.*]

NVMISMATA.

HVBERTVS Goltzius duo pingit Ὑελητῶν, siue Hyeletarum numismata, quæ aduerso latere caput ostendunt Palladis; auerso autem leonem mordicus cerui tergus dilaniantem. Vtrumque Palladis caput galeatum est, atque cristatum, sed alteri galeę insidet Pegasus, alteri Sphynx, vtrique circumscribitur ΥΕΛΗΤΩΝ. Cur autem ceruum ita in numis depingerent, non meminit. Pingit item quatuor τῶν Καυλωνιατᾶν numo cum Iouis imberbis, & fulgur vibrantis imagine ab vno latere, ab altero cum imagine cerui, literis in prioribus duobus auerso ordine positis ΚΑΥΛΩΝΙΑΤΑΝ. In secundo supra cerui dorsum cratet, siue aliud vasis patuli, & capacioris genus cõspicitur. In tertio verò, & quarto appictus est ramus, cuiusdam plantæ, quam Goltzius addita quodammodo etiam ratione dictamnum esse arbitratur, sed verba adscribam: Cauloniatarum, inquit, quęcumque in manus nostras incidere numismata, aduersa parte Iouis imberbis effigiem exprimunt, auersæ partes ceruum cum diptamno herba referunt. Cretenses ijs potissimum signis in numismatis vsos, proditum memoriæ inuenio: ob Iouis in Creta educationem, vnde verisimile videri posset, Cretenses primùm Cauloniam incoluisse; appictus tamen ramus cum diptamno Cretensi nullam habet similitudinem, cum vulgari autem diptamno, quod quibusdam veterum Τράγιον esse creditur, nõ exiguam. Hoc tamen diptamni genus fuisse non dixerim, sed fortè laurus est. Inter Aeliæ, siue Alliæ familiæ numismata ęrea vnum est, quod aduersa parte Allij Balæ caput ostendit cum literis BALA C, auersa Dianam currui insidentem, cui cerui, quos impellit, iuncti sunt cum tritici aristati spica, Dianæ, inquam, ἐλαφηβόλω, & ἀμφιπύρω, vt est apud Sophoclem in Trachinijs. Appictum autem forsan fuerit triticum, quod Allius rei frumentariæ præesset: nam & in Axsij Nasonis numo similiter à Fuluio depicto, Axsius frumenti mutili spicas gestat in casside, vel pileo, & ab altera numi parte idem ipse, non Diana, vt Fuluius putat, indutus enim est femoralibus, bigæ insidet, cuius ceruos canes hinc inde ad cursum propellunt. Exhibet idem inter numos Durmiæ familiæ, numum æreum aduerso latere qui leonem habet ceruum dilacerantem, cũ inscriptione: M. DVRMIVS III. VIR. ab altero viri imberbis caput, cum inscriptione: AVGVSTVS CÆSAR. Percussus est iste numus, vt Fuluius iudicat, in honorem ludorum secularium, quos exhibuit Augustus in honorem Dianæ. Addit Sebastianus Eritius fieri posse. vt percussus fuerit iste numus tempore, quo circa Actium promontorium M. Antonium superauit Augustus, cùm leo fortitudinis, ferociæque symbolum sit, ceruus timiditatis, & fugæ. Constantinus Landus, vidisse se, ait, argenteum numisma antiquum, & pulcherrimum Cn. Plancij Aedilis currilis, quasi nuper cusum apud M. Antonium Pectium Ioannis Vamptæ Pectij Senatoris Mediolanensis nepotem, in cuius numi primo latere erant hæ literæ: GN. PLANCVS ÆD. CVR. S. C. In posteriori verò latere erat ceruus cornibus eminens, ac inibi, & sagitta, quodam vinculo ad iaciẽdum apto. Mysterium numi non explicat, aliàs tamen se explicaturum promittit, sed sat esse pro nunc putat,

[*Hyeletarũ.* — *Cauloniatarum.* — *Aelia familia.* — *Axsij.* — *M. Durmij.*]

anno-

annotaſſe, quòd Aedilium munus fuerit, circa venationes occupati. Oſtendit nobis eundem nummum Vrſinus, eandemque addit explicationem. Aediles enim, vt ſcribit Cicero, curatores erant ludorum ſolemnium, in quibus præter alia, venationes, & gladiatorum munera exhibebantur: Cæterùm animal in numo expreſſum non ceruus eſt, ſed capra. Pingit Sebaſtianus Eritius numũ Valeriani Salonini, exiguum, æreum, græcis literis exaratum iſtiuſmodi: ΛΙΚ. CΑΛΩΝ. ΟΥΑΛΕΡΙΑΝΟC. hoc eſt. Licinius Salonius Valerianus; Altera verò numi parte haud inuenuſta figura eſt Dianæ proſtrati in terra cerui ſingulis manibus ſingula tenentis cornua, cum inſcriptione pariter græca: Γ. ΝΕΩΚΟΡΩΝ. ΕΦΕCΙΩΝ. Ex qua inſcriptione colligit, percuſſum hunc numum in honorem Valeriani Salonini ab Epheſijs, apud quos celeberrimum erat illud Epheſiæ Dianæ templum. Pingit item Commodi græcum alium numum, in cuius interiore parte diuinitas exprimitur Dianæ binos à ſiniſtro, & totidem à dextero latere habentis canes venaticos, quos ipſe imperitè ceruos iudicat. Videas tamen paſſim (Pierij Valeriani verba ſunt) Dianæ ſimulachro ceruum vt plurimùm in venatum obijci, qualem præcipuè ſpeciem in Hadriani numo cernere eſt, cum inſcriptione: ΑΡΤΕΜΙΣ ΕΦΕΣΙΑ. In alijs quoq; eiuſdem Hadriani Dianæ itidem Epheſiæ ſimulacrum geminis duorum ceruorum inter ſe auerſorum clunibus inſidere conſpicias, atque aliter in alijs. Et cerua eſt in multis Gallieni numis cum inſcriptione: DIANAE. CONS. AVG. Ea enim ambitione fuit, ingenio vir alioquin impuriſſimo, vt Deos omnes ad ſui cuſtodiam, & conſeruationem occupatos eſſe iactaret. Hinc feras ferè omnes, quotquot numinibus dicauit antiquitas, numis ſuis eadem inſcriptione cudendas curauit, quorum vis magna, paucis antè annis, in agro Bellunenſi reperta eſt: Extat & Maximiniani numus aureus, qui ab vna parte Herculem oſtendit nudum cerui cornua apprehendentem, quo ſcilicet typo vnus ex duodecim laboribus exprimitur. Inſcriptio eſt VIRTVS AVGG. Conuenit autem Maximiniano Herculis figura, propterea, quod ſe Herculeum cognominaret.

Valeriani Salonini. *Commodi.* *Hadriani.* *Gallieni.* *Maximiniani.*

ICONES.

INTER Damaphontis opera, Ceres ipſa, teſte Pauſania, facem dextera præfert; læuam Heræ admouet: Hera ſceptrum, & vas, quæ ciſta dicitur, genibus ſuſtinet; aſſiſtit ſolio quàm latè vtrumque patet latus Diana ceruina pelle velata, pendente ex humeris pharetra; altera manu lampadem, dracones duos altera geſtat. Adiacet canis de venaticorum genere. In templo verò Delphici Apollinis, vt idem ſcribit, erat Actæon Ariſtæi filius, ac mater eius cerui hinnuleum manibus tenentes, ac ceruinæ inſidentes pelli. Adiacet venaticus canis. Ad vitam hęc omnia, & actionem pertinent. Quintus Calaber Eurypilum omnes Herculis labores in ſcuto depictos habuiſſe ſcribit: Ergo & ceruam pedibus velocem affabrè factam, quæ miſeris modis incolarum arua deuaſtare videbatur, & hanc quidem aureo cornu præſtans heros arripere cernitur, vnde pernicioſi ignis fulgor abſiſteret. Circundabant autem triſtes hinnulæ; hę quidem telis deiectæ in puluere expirare, alię autem fugę memores per aerem rapi conſpiciebantur: At his iracundia accenſus Hercules aliud ad aliud telum immittere admodum properanti ſimilis.

In Arcad. *In Phocic. Lib. 6.* *Lib. 6.* *Eurypili ſcutum Herculis labores depictos referebat.*

SIMVLACHRA.

PLINIVS author eſt, inter alia in tertio Pompeij triumpho translata, montem fuiſſe aureum tranſlatum cum ceruis, & leonibus, & pomis omnis generis, circumdata vite aurea. Romę in palatio Farneſiorum inter alias ſtatuas etiam leonis obſeruaui, qualem in numis exprimi dixi, tergo ſcilicet proſtrati cerui inſidentem, & mordicus dilaniantem, conſpiciebanturque ibidem duo cerui compaſcentes. In baptiſterio Conſtantinianæ baſilicę Hilarius I. inter alia ornamenta etiam ceruos poſuit argenteos tres octoginta librarum, aquam fundentes, vt teſtatur Platina, & ante eum Sixtus III. in baſilica B. Mariæ Virginis, quę ab antiquis Liberij cognominabatur, iuxta macellum Liuiæ, ceruum dederat argenteum fundentem aquam in fontem baptiſterij. Sed & ante hunc Innocentius I. in baſilica Geruaſij, & Protaſij ad ornatum baptiſterij ceruum obtulit quinque & viginti librarum fundentem aquam.

Lib. 37. c. 2. Mos aureus in triumpho inductus. *Ceruorum argentea ſtatua.*

A

HIEROGLYPHICA.

CERVVS apud Ægyptios hominis dolo ab adulatoribus circumuenti hieroglyphico typo exprimebatur; Insitum enim ei natura, vt pastorali fistula, vel quouis alio suaui modulantium concentu demulceatur, tantaque indè afficiatur voluptate, vt immemor sui, nullo prorsus negotio capiatur, quo modo capiuntur etiam, seseque capiendos offerunt, qui adulatorum lenocinijs aures præbent. Eidem Aegyptij quempiam percito ingenio, temerèque ac nulla ratione sese mouentem (vt plerumque furores sunt qui Panici vocantur, quippe cùm nulla vrgente causa quis in fugam se proripiat, negotiumve, quod præ manibus erat, statim abijciat, inceptumque deserat) per ceruum, & viperam adpictam intelligebant: pugna enim huic cum serpente, cuius etiam cauernas inuestigat, vt suprà dictum est. Si quid verò ad vetera significata addere concedatur, inquit Pierius, cum vipera sit

...adulatorū mecænates quo typo exprimantur.

Temeraria præcipitātia typus.

B profligatissimis tota vita sceleribus inquinatissima, alia mariti, alia matris parricidio polluta, venenumque eius atrocissimum, quod omnem, vt aiunt, exuperat medicinam, aptè mihi fecisse videbitur, si quis vel regem, vel magistratum, vel iudicem, quempiam, in scelera vindicem sese acerrimum exhibentem, per ceruum & è cauernis extractam viperam, quam mordicus apprehenderit, figurarit. Eodem etiam hieroglyphico virum, inquit idem, intelligemus, qui morum impuritatem corrigat, scelera eluat, prauitatem emendet, & quod ait Lucretius:

Synceri vindicis vitiorum, & morum.

Veridicis hominum perpurget pectora dictis,
Et finem statuat cupedinis, atque timoris
Exponatque bonum summum, quò tendimus omnes
Quale sit, atque viam commonstret tramite paruo,
Qua possimus ad id recto contendere cursu,
Quidve mali immineat rebus mortalibus passim.

Hoc enim est maleficum serpentem, qui clam in insidijs excubat, è latebris extrahere, extractum interficere, interfectum denique deuorare. Fugitiuum procul dubio hieroglyphico notare qui

Fuga hieroglyphicum.

C vellent, currentem ceruum describebant, cui fugacitas scilicet natura insita est, vt suprà dictum. Quamuis autem cursum pernicissimum Aegyptij ex cerui currentis specie intelligi monuissent, quia tamen is requiem inter currendum aliquam facit, consistensque manet, dum, qui sequitur, appropinquet, tum fugam iterum atripit, factum est, vt hominem aliquam laboribus suis requiē interponentem significare si vellent, currentem quidem ceruum pingerent, sed retrò spectantem cùm in solius tantum fugacitatis significato caput surrectum statuerēt, vt cornua per dorsum demissa residerent. Verùm hoc & alia de causa, & alio etiā potest modo pingi Quippe si tres, duosvè ceruos natantes feceris, capitibus alterius clunibus impositis, atque eorum primum auertentem se, quasi ad postremum se locum recepturum, quo quidem officio mutuo se adiuuant. Si cui tamē quod prius positum est hieroglyphicum, magis placuerit, res in medio posita est. Stuporem præter hæc, formidinemque per ceruum, & puniceas pennas prætentas, significari, omnibus innotuit, qua de re etiam suprà dictum est. Vehementissimi porrò desiderij signum esse ceruum ad aquæ fontem adspectantem, diuinæ indicant literæ, dum ita canunt: *Quemadmodum sitibunda cerua*

Mutui auxilij.

Stuporis.

D *inhiat ad aquarum riuos, ita anhelat anima mea ad te Deus.* Surrectas verò auriculas cerui, auditus acris significatum esse ostendit illud, quod ὦτα ἱστᾶν prouerbium fertur, quod *arrectis auribus* Maro, & *arrigere aures,* Terentius interpretatur. Contrà verò pro surditate easdem demissas pingere moris est, quia tunc cerui acutissimè audiunt, cùm surrectas aures protendere: cùm verò eas demisere, vix proximum excipiunt sonum: Nam cùm auditus, vt placet Empedocli, fiat illisu spiritus in clauiculatam aurium partem introrsus adnexam, quam tintinabuli vicem præbere dicit, vtpotè celso loco sitam, pulsuique obuiam, accidit, vt negato per huiusmodi aurium depressionem ingressu surditas obueniat necessario. Alia quædam medici comminiscuntur, sed quæ nihil ad rem nostram attinent: hoc siquidem significatum ex gestu desumitur auris, quæ cum surrigitur, patefit: cùm verò dimittitur, auditum obturat. Nam & Aristoteles ceruos, ait, cùm aures demiserint, facilè capi, quod insidias non senserint, cùm verò eas intenderint, facilè insidiarum admoneri. Si qui verò mulierosum hominem, & multarum concubitum appetentem notare vellēt, ceruum exporrecto genitali pingebant. Is siquidem cùm turgente iam venere coitum appetit, non in vna tantùm immoratur, sed mutat, breuique interposito tempore aliam, atque aliam supergreditur: Illud rursus spectandæ probitatis exemplum est, quod volentes hominem propter propriam petulantiam, qua lapsus fuerit, pudore affectum ingenuo significare, ceruum in scrobe

Maximi desiderij.

Auditus acris.

Surditatis.

Auditus, vt fiat Empedocli.

Mulierosi.

deli-

deliteſcentem oſtentabant: Is enim cùm fœminam implerit, ſeparatur per ſe ipſe, & propter libidinis graucolentiam ſolitarius ſcrobes fodit. Alia itidem de cauſa latitare ceruum cùm obſeruaſſent antiqui, hominem, qui vel candidatus turpem eſſet repulſam paſſus, vel partam dignitatem amiſiſſet, Vatiniana aliqua affectus ignominia, & propterea tãto perfuſum pudore, vt in frequentiora loca prodire non audeat, oſtendere ſi vellent, ceruum marem ſine cornibus inter virgulta, fruticesvè abditum pingere ſoliti ſunt. Cornibus enim amiſſis tamdiù præ pudore latent, quoad altera renaſci cœperint. Alij dicunt, non præ pudore fieri hoc à ceruo, ſed natura duce, quod ſe latebrarum præſidio tutari velit, qui ſe armis priuatum cernat. Excogitarunt etiam iuniores, inquit idem Pierius, quædam argumenta, quæ paſſim referre, vt depoſcere locus videbatur, haudquaquam puduit, cuiuſmodi hoc eſt, quo apparatum bellicum fruſtratorium, & inanem eſſe, niſi præſens, ardenſque adſit animus, per ceruum magnis inſurgentem cornibus ſignificari poſuerunt. Naturam enim inquiunt ceruo animali admodum degeneri, cornua magnitudinis adeo ſpectandæ, ac aſperitatis horrificæ contribuiſſe, quò argumentum eſſet, eos, qui audacia, & fiducia ipſi præditi non eſſent, fruſtra illum armorum apparatum, & inſtrumenta bellica comparare. Viuacitatem etiam ex picto ceruo ſignificari, quod Aegyptiorum commentum eſt, magis exploratum arbitror, quàm vlla ſit opus commentatione perquirere: datum enim illi à natura eſt, vt quam diutiſſimè viuat. Verùm cùm id ſacerdotes oſtendere volebant, haud rectè cornua ramoſa faciebant, vt antè monuimus. Quoniam verò ceruus ad lunæ ſimilitudinem cornua nunc amittit, nunc reparat, (nam & ſideri cornua & decidere, & ſuccreſcere videntur) hieroglyphicum nonnulli ponunt cornua cerui, ſi quempiam ab ignobilitate modò ad honores euectum, modò ab honoribus ad ignobilitatem redactum aſſiduo fortunæ rotatu, varioque euentu, ſignificare voluerint: ſolis enim animalium cornua decidua, reciduaque annis omnibus. Ariſtoteles Achaicis ceruis id ait accidere, eoſque ut prædictum præ pudore tamdiù latitare, & loca acceſſu difficilia petere, donec alia renaſcantur. Hinc denique aliud naſcitur hieroglyphicum, ut ſacroſancta dignitas cornu quoque cornu ſignificetur, ut quod antiquiſſima ueterum indicat diſciplina: Honoris enim, ut dicebamus, & potentiæ ſignum, tam apud gentiles, quàm apud Chriſtianę pietatis cultores, quique eos præceſſerunt, Hebræos, habita cornua.

Hominis ob peccatũ, vel amiſſam gloriam latentis typus.

Armati puſillanimitas quo referatur hieroglyphico.

Viuacitas.

Potentia, honoriſque typus.

APOPHTHEGMATA.

PASSIM apud ſcriptores egregium illud, ſiue dictum, ſiue apophthegma Chabrię Athenienſium ducis, quod & Philippus uſurpare ſolitus eſt, recitatur, formidabiliorem eſſe ceruorum exercitum leone duce, quàm leonum duce ceruo. Tantum is animorum uigori, quo dux ipſe polleret, tribuerat, idque multis ſtratagematum exemplis apud rerum ſcriptores paſſim uerum eſſe comperitur. In quam ſententiam Demades Philippo, qui contra Athenićſes ſuperior euaſerat, adulaturus: Noſſes, inquit, ò rex ciuitatis robur, ſi Athenienſium Philippus, Macedonum uerò Chares exercitui præfuiſſet; Chares enim dux fuerat Athenienſium. Huc etiam referendum, quod Tertullianus noſſe ait ſe Chriſtiani gregis paſtores aliquos in pace leones, in prælio ceruos, quod quidem uis ad martyrij cruciatus impauidus, & paratiſſimus, ad ineptias tollendas feruentiſſimus, neque animos puſillos, neque ignauiam quorundam ferre poterat. Mulſumanes Turcorum imperator, referente Chalcocondila ſamno, & conuiuijs deditus quodam tempore cùm phialam manibus teneret, & ceruus in caſtra penetraſſet, in ijſque oberraret: Tumultuantibus militibus propter cerui in caſtra aduentum, interrogauit, *num phialam cornibus geſtat? quod ſi eſt, hac redimam.*

Chabriæ dictum in belli duces.

Lingua bellatores.

Lib. 4.

APOLOGI.

AESOPVS de ceruo, & leone iſtiuſmodi narrat fabulam: Ceruum perſequitur leonis fugiens, ſe ſe ex oculis leonis ſubducens, in profundum conijcit nemus. Leo uerò quantum uiribus præſtaret, tantundem uelocitate ſuperatur. Quamobrem accedens ad nemus, paſtorem interrogat, num latitantem uiderit ceruum? Paſtor uidiſſe ſe negat, ac nihilominus inter loquendum, protenſa manu latibulũ oſtendit: Leo itaque ceruum inuadit. At uulpes (ea enim ſemper apud Aeſopum callida inducitur) paſtorem his uerbis alloquitur: Vt tu pauidus ſimul, atque improbus es, pauidus quidem aduerſus leones, improbus aduerſus ceruos. Phrygio eiuſmodi ænigmate, ſi uiuat, uteretur Epicurus aduerſus

Aliud loquitur, aliud ſentit.

A ſus eum, qui voluptatem accuſat, cùm tamen mentem perinde ac paſtor manum ad voluptatem intendat. Hinnulum cum ceruo ſic locutum aliquando ferunt: Mi pater cùm multo ſis maior canibus,& pedum his celeritate præſtes, præterea cùm ſint tibi ardua cornua,quibus à te vim facilè propulſare poſsis, qui fit, vt canes, tantoperè metuas? Ibi ceruus ridens, mi nate, vera,inquit,memoras,mihi tamen neſcio quo pacto,ſemper accidit,vt,audita canum voce,in fugam ſtatim conuertar. Apologus indicat timidos,& fugacis ingenij qui ſunt,nullis armis protegi poſſe. Alij fabulam referunt ſic: Percontabatur venatorem aſinus, cur ceruus tam grandibus præditus cornibus, viſo tamen hoſte quàm primùm à pedibus conſilium peteret, vt ſalutem fuga quæreret. At ille, vt intelligas, inquit,nihil arma prodeſſe,ſi animus deſit. Apologus alter de cerua altero oculo obcæcata. Cerua altero obcæcata oculo in littore paſcebatur, ſanum oculum ad terram propter venatores habens, alterum verò ad mare,vnde nihil ſuſpicabatur. Prænauigantes autem quidam, & hoc coniectantes ipſam ſagittarunt. Hæc autem ſeipſam lugebat, quod vnde timuerat,nihil paſſa foret,quod non putabat allaturum malum,ab eo proditam. Fabula ſignificat ſæpe, quæ nobis noxia videntur, vtilia fieri,quæ verò vtilia, noxia. Alter de cerua & leone. Cerua venatores fugiens in ſpeluncam ingreſſa eſt, in leonem autem ibi cùm incidiſſet, ab eo comprehenſa
B eſt, moriens autem dicebat: Heu mihi quòd homines fugiens, in ferarum immitiſſimum incidi. Fabula ſignificat, multos homines dum parua fugiunt pericula,in magna incurrere. Alter de cerua & vite: Cerua venatores fugiens,ſub vite delituit. Cùm præterijſſent autem parumper illi,cerua iam prorſus ſe latere arbitrata, vitis folia paſci incepit. Illis autem agitatis,venatores conuerſi,quod erat verum, arbitrati animal aliquod ſub folijs occultati, ſagittis confecerunt ceruam. Hæc autem moriens, talia dicebat: Iuſta paſſa ſum,non enim offendere oportebat,quæ me ſeruarat. Fabula ſignificat, qui iniuria benefactores afficiunt,à Deo puniri. Apologus alter de ceruo & equo, qua indicatur libertatem natura nobis inſitam, perire ſeruitute, quam totis viribus conſectamur, vt effugiamus pauperiem, ideſt,frugalem uitam,quam falsò nobis habemus hoſtem. Recenſet apologum Horatius his uerſibus:

Lib. 1. epist. 10.

Ceruus equum pugna melior communibus herbis
Pellebat: donec minor in certamine longo
Implorauit opes hominis, frenumque recepit.
C *Sed poſtquam victor violens diſceſſit ab hoſte,*
Non equitem dorſo non frenum depulit ore:
Sic qui pauperiem veritus, potiore metallis
Libertate caret, dominum vehet improbus, atque
Seruiet æternum, &c.

Alter. Ceruos, ceruaſque ab initio rerum natura pariter cornipetas creauerat, ſed cùm fœminæ inſolentia uterentur, ſeque maribus ſtuderent præferre,indignata natura, cornua excuit, & ,ut impoſterum excornes naſcerentur,perpetuò damnauit.

F A B V L O S A.

Ex Herculis duodecim laboribus, ceruus aripes curſu ſuperatus.

INTER duodecim certamina,laboreſque,quos Euryſteus Herculi impoſuit,etiā
D recenſetur, quod ceruum æripedem, perniciſſimum in Arcadia cum cornibus aureis uiuum in conſpectum illius adduxerit. Alij non ceruum, ſed ceruam fuiſſe inquiunt,ut ſuprà,vbi an fœmina cornua habeat,dictum eſt. Sunt qui fabulam referant hoc modo: Cùm cerua quædam pedes æreos haberet, atque cornua aurea apud Oenoem Dianæ ſacra,neque quiſquam mortalium poſſet illam curſu comprahendere,habitaretque in Mænalo monte, iubetur Hercules Mycenas eam adducere. Sed cùm neque occidere eam Hercules, ut Dianæ ſacram,neque uulnerare uellet,annum totum currendo eſt inſecutus, ſed illa denique feſſa,in montem Arthemiſium confugit,& ad Ladonem amnem iam iam tranatura capta eſt,& Mycænas ſuper humero deportata. Alij aiunt Taygetam Atlantis filiam ceruam ab Hercule captam Dianæ conſecrauiſſe, ferturque quod, cùm Hercules eam Euryſteo traderet, collo eius inſcriptum fuerit, Ταϋγέτη ἱερὰν ἀνέθηκεν. Scholia in Pindarum, Herculem,dum hanc perſequeretur,ad Hyperboreos uſque perueniſſe tradunt. Grapaldus autem,conſtare ait ex Callimacho in hymno Dianæ,è quinque ceruis ſecus Parrhaſij montis radices inuentis, quarum de cornibus ſplendebat aurum, quatuor ipſam ſine canibus cepiſſe,curruque adiunxiſſe: Fugientem aliam Iunonis uoluntate, Herculi ut certamen fieret,rupem excepiſſe Ceraunium. Fuiſse aiunt hunc quartum Herculis laborem,unde Auſonius,uel quiſquis ille fuit,uerſum Q. Smyrnæi hunc:

Diana quales quotque ceruos ſuo iūxerit curru.

Χρυσό-

Χρυσόκερων δ᾽ ἔλαφον μετὰ ταῦτ᾽ ἤγρευσε τέταρτον.

Ita reddidit:

Aeripedis quarto tulit aurea cornua cerui.

Huncque ceruum intellexit Toxilus seruus Plautinus in Persa, dum inquit:

Qui amans egens ingressus est princeps in amoris vias,
Superauit aerumnis is suis aerumnas Herculis:
Nam cum leone, & cum excetra, cum ceruo, cum apro Aetolico,
Cum auibus Stymphalicis, cum Antaeo deluctari mavelim,
Quàm cum amore.

In Hercule furente.

Martinus Antonius Delrius ad hunc Senecae locum:

Maenali pernix fera
Multo decorum praeferens auro caput
Deprensa cursu est.

Fabula, qua Hercules ceruam auricornem fugasse, moralis expositio.

Poetas ait, dum hanc fabulam sunt commenti, voluisse innuere viro, qui superbiam subiugarit, iracundiam represserit, reliquos prauos animi motus sustulerit ad vnum omnes, hoc est, leonem, aprum, & hydram resecatis cunctis capitibus ad immortalem gloriam comparandam, quam indicant aurea cornua, in primis necessarium esse, aeripedem ceruam consequi, eamq; non antè dimittere, quàm, quod perit, fuerit assecutus; videlicet eo vsq; animum suum in humilitate, patientia, caeteris virtutibus subigere, donec hac assiduitate benè viuendi habitus comparetur, qui eum nunquam sinat ab aequo, bonoq; deflectere. Quod qui fecerit, debita claris hominibus gloria non post mortem quidem carebit, sed nomen ipsius omni auri splẽdore clarius in omni memoria clarescet. Tantum Delrius.

Iphigenia fabula.

De Iphigenia Agamemnonis, & Clytemnestrę filia ita etiam fabulantur poetae: Cùm Agamemnon in Aulide ceruum Dianae ignarus occidisset, Dea irata ventorum flatus amouit, vt nauigare non possent. Quapropter cùm oraculum consulerent responsum est, Agamemnonio sanguine Deam esse placandam. Missus igitur Vlysses Iphigeniam filiam astu à matre Clytemnestra sub praetextu facti cum Achille matrimonij, adduxit; cùmq; iam immolari parabatur, Dea miserta ipsam sustulit, ceruamque pro illa supposuit, virginem autem in Tauricam regionem transtulit. Alij ipsam eo profugisse aiunt ad Tauricae Dianae templum, ibique in omnes Graecos hostilem animum exercuisse, illosque eidem supplicij genere addixisse, cui ipsa, antequam fugeret, addicta fuerat: Sacrificij huius sic meminit Ouidius:

12. Metam.

neque enim nescitvè tacetvè
Sanguine virgineo placandam virginis iram
Esse Deam, postquam pietatem publica causa
Rexque patrem vicit, castamque datura cruorem
Flentibus ante aram stetit Iphigenia ministris,
Victa Dea est, nubemque oculis obiecit, & inter
Officium, turbamque sacri, vocemque precantum,
Supposita fertur mutasse Mycenida cerua.

Actaeonis fabula.
Chiliad. 6. hist. 61. lib. 2.
In Boeoticis.
3. Metam.

Sed de hoc sacrificio post copiosius Actaeon, vt scripsit Tzetzes, cùm mirum in modum venatione delectaretur, vtpote à Chirone educatus, vt ait Apollodorus, fertur supra saxa defessus dormire solitus, quod fuit non procul à Megaris Plateam contendentibus, indeque, teste Pausania, Actaeonis saxum nuncupatum, qui praeterea scribit Actaeonem in fonte illi saxo proximo lauantem se Dianam vidisse, quod illa cùm molestè ferret, rabiem canibus Actaeonis immisit, vt illum lanîarent. Fabulam multis verbis complexus est Ouidius, sed mutationem eius in ceruum sic venustissimè expressit:

nec plura minata
Dat sparso capiti viuacis cornua cerui,
Dat spacium collo, summasque cacuminat aures,
Cum pedibusque manus, cùm longis brachia mutat
Cruribus, & velat maculoso vellere corpus
Additus & pauor est, &c.

Fabula moralis sensus.

In hoc autem à Pausania discrepat Ouidius, quòd non super saxo dormire solitum scribit. Hyginus verò non solùm Dianam ab Actaeone lauantem se visam esse ait, sed etiam Actaeonem ipsam voluisse violare; vnde etiam alij aliter fabulam interpretantur, atque explicant. Anaximenes qui de picturis antiquis disseruit ait, referente Fulgentio, Actaeonem venationem dilexisse, cui cùm ad maturam peruenisset aetatem, consideratis venationum periculis, idest, quasi nuda martis suae rationem videns, timidus factus est. Et paulò pòst: Sed cum venandi periculum fugeret, affectum

tamen

A tamen non deposuit, quos inanitet pascendo penè omnem substantiam perdidit, ob hanc rem à suis canibus deuoratus est. Hæc ille. Vnde est quòd canum nomine multi adulatores intelligant, citaturque à Stobæo ex Varino ni fallor, ὥσπερ ὁ Ἀκταίων ὑπὸ τῶν τρεφομένων ἀπ᾽ αὐτοῦ κυνῶν ἀπέθανεν, οὕτως οἱ κόλακες τοὺς τρέφοντας καταλύουσι, idest, quemadmodum Actæon à canibus, quos alebat discerptus est, ita parasiti, & assentarores eos, à quibus aluntur, miserè perdunt. Nonnulli autem sese putant nobiliores, & insigniores, si quosuis sicarios, nulliusque frugis homines, & ganeones inertes domi, & mensæ suscipiant, haud sano mentis oculo præuidentes, se vnà cum patrimonij comminuti damno, nominis, & plerumque vitæ iacturam facere. Tutissimos enim se fore credunt, vtpotè, tanto, tamque generoso satellitio stipati, & tamen non aduertunt, quanti constet, quamque noxia sit ea familiaritas. Anulus in picta poesi sic:

Adulatorũ patronisque damna imminent.

Cornibus in ceruum mutatum Actæona sumptis
Membratim proprij diripuere canes.
Nam miser est dominus parasitos quisquis edaces,
Pascit, adulantum præda parata canum.
B *Se quibus irridendum suggerit, & comedendum,*
Ceruus, & ex domino corniger efficitur.

Qui mythologica tractarunt, hoc de Actæone figmentum ad venatores referunt, qui suas opes miserè dilapidant in venandi luxu inutili admodum, & sumptuoso: Etenim à canibus, quos aluere tandẽ vltione diuina quasi mẽbratim dilaniantur. Nã tametsi nihil aliud sceleris admitterent nisi in eo, quod erogent in victum canum, quod commodius posset egenis, & paupetie pressis conferri: Ea tamen culpa satis habet grauitatis ad prouocandum iustam Dei præpotentis iram, qui tot bona nobis non est elargitus, vt ijs tam malè vtamur. Eoque grauiùs illi peccant, quòd rebus necessarijs animum non applicent, vt agricultur æ, vt reipublicæ, vt alijs honestis actionibus, sed omnem temporis vsuram collocent in venatu, quo fit vt in vrgentem, minùsque sibi notam penuriam præcipites ruant. Itaque dici non abs re potest, eos non a canibus modò, sed auibus, & equis quoque absumptos, & dilaceratos: In quo sensu Euripides:

Merces eorũ qui canes, equos, et aues magnis sumptibus alũt.

In Bacchis.

Ὁρᾷς τὸν Ἀκταίωνος ἄθλιον μόρον,
Ὃν ὠμόσιτοι σκύλακες ἃς ἐθρέψατο,
C Διεσπάσαντο κρείσσον᾽ ἐν κυνηγίαις. idest,
Nam cernis Actæonis improbam necem?
Canes voraces, ille quas nutriuerat
Nam dilaniauere optimum venatibus.

Palæphatus ait poetas hoc figmento nihil aliud docuisse, quàm homines cauere maximè debere, ne quid agant, quod Dijs inuisum sit, aut ingratum, aut quod eos in iram prouocet. Ad hoc omnes olim labori fuisse intentissimos, & manibus victum quæsiuisse, non seruis, aut externis sua negotia, sed sibi tantùm commisisse, ideoque qui laboriosi essent, opibus, & facultatibus præ cæteris abundasse: Contra qui sese otio dedebant, voluptates consectabantur, venationi, & aliæ dabant operam in extremam rerum penuriam decidisse, & opibus exhaustos esse, quemadmodum & ipsi Actæoni contigit. Sed id speciatim in prodigos adolescentes non abre licet conuertere, qui promi magis, quàm condi, vt Phryges serò sapiunt, & tum fortè, sed frustra resipiscunt, cùm nihil amplius est in loculis. Sibi quidem mirè placent cum secundis fortunæ ventis opes suppetunt, quibus impudentes, & inanes ganeones (qui nullum aliud sibi pensum relictum habent, quàm vt lautas culinas assectentur, alienaque quadra viuant) pascant, & enutriant. At exhaustis patrimonijs ab ijs relinquuntur, longumque valere iubentur, à quibus in conditionem tam miseram, tamque abiectam coacti sunt. Non piget huc traducere, quæ Dion Chrysostomus de seruis apposite scribit, se non putare, damna à malis canibus plures accepisse, quàm à malis hominibus. Etenim à canibus perniciosis vnum Actæonem aiunt, inquit, perditum, & his quidem cùm in rabiem acti essent: A perniciosis verò hominibus dici non posse, quot perierint, & plebei, & reges, quot etiam ciuitates: Hi quidem à seruis, illi autem à militibus, & satellitibus: Constantinus Manasses eleganter etiam Michaelem Imperatorem cum Actæone à canibus discerpto comparat, siquidem inconsulto illi principi, quod ab assentatoribus obsessus esset, misere omninò cessit. Cæterùm istiusmodi interpretatio, qua Actæonis facultates à parasitis, tanquã canibus, dissipari dictum est, Natali Comiti, perridicula videtur, non enim ad venationem, inquit, hortari posteros, vel retrahere consilium fuit antiquis, sed minus rectos mores emendare. Per hanc igitur fabulam nos ad beneficia in uiros bonos conferenda adhortatos esse existimat, ac retraxisse à benè merendo de ingratis, & immemoribus acceptorum hominibus, idque uideri etiam significasse Theocritum in eo uersu:

Laboris vtilitas.

Prodigalitatis exitus.

Parasitarũ mores.

D

Orat. 10.

Lib. 6. Mythol. c. 24.

In quos conferenda beneficia.

Τρέφε κύνας ὥς σε φάγωσιν, ideſt, nutri canes, vt te edant. Omnium enim beneficiorum optimum eſſe illud, quod apud virum bonum, memorem, & gratum collocatur, quod verò in maleficum, & ingratum collatum eſt, omninò male collatum eſſe, quippe cùm improbi homines ne parem gratiam referre cogantur, ſæpius pro acceptis beneficijs ſimultatis cauſas aucupentur, ſeque vel quauis leuiſſima de cauſa iratos fingent, vt ſic deletum appareat quicquid in eos collatum ſit. Vt prudentiores igitur eſſemus in conferendis beneficijs, ne honori, facultatibus, vitæque noſtræ inſidiatores noſtris ſumptibus aleremus, rationem conferendorum beneficiorum nos antiquos docuiſſe credit, quippe cùm beneficium viro bono facere, ſit propè accipere, atque hęc nonnulla pars eſt iuſtitiæ, vt traditum eſt in officijs. Admoneri præterea per hanc fabulam, ne ſimus nimis curioſi in rebus nihil ad nos pertinentibus, quoniam multis perniciosum fuit res arcanas aliorum cognouiſſe, aut principum, ciuitatum, ſummorumque virorum, aut Deorum præcipuè, quorum vel aliqua minima ſuſpicio, arcanorum conſcium, facile poteſt opprimere: Atque vt ſummatim dicam, eas, inquit, fabulas, quas inſalſi, & imperiti plerique aniles nugas tantùm eſſe crediderunt, ad poſteros tradiderunt antiqui, vt per illas nos à temeritate, crudelitate, arrogantia, libidine, illegitimiſque facinoribus retraherent, & ad humanitatem, prudentiam, beneficentiam, integritatem, temperantiamque adhortarentur. Quam poſteriorem interpretationem, ne ſcilicet ſimus nimis curioſi, Ouidius ipſemet mihi videtur ſecutus, dum exilij ſui cauſas recenſet, inquiens:

Curioſitas vitanda.

Fabularum poeticarum ſcopus.

Cur aliquid vidi? cur noxia lumina feci?
Cur imprudenti cognita cauſa mihi?
Inſcius Actaeon vidit ſine veſte Dianam
Præda fuit canibus non minus ille ſuis.

Stultitiæ typus.

Fingitur verò in ceruum conuerſus Actæon non abs re, nam ſic aptè ſignificatur ſtultitia. Didimus enim ex Plinio ceruum animal eſſe ſimplex, & omnium rerum miraculo ſtupens. Significatur denique per eandem fabulam, omnem Dijs immortalibus honorem deberi, ideoque non leue ſupplicium ſubijſſe Actæonem, quod nudam Dianam intueri, &, vt Hyginus addit, ad amplexus inuitare auſus eſſet. Sunt denique, qui Actæonem non in ceruum verſum, neque cerui pelle tectum fuiſſe arbitrantur, ſed opinionem canibus immiſſam, vt feram putarent, quod attigiſſe volunt Ouidium hoc diſticho:

Teſtis, & Actaeon quondam fera creditus illis
Ipſe dedit letho cum quibus antè feras.

In Bœotic.

Steſichorus denique Himeræus Actæonem, referēte Pauſania, à Diana cerui pelle circumdatum ſcripſit, incitatis ad eum lacerandum canibus, ne Semelen vxorem duceret. Ego verò, inquit Pauſanias, canes Actæonis facilè adducor, vt credam rabie percitos, cùm in quem ſæuirent furentes non ſentirent, in quemuis obuium fuiſſe impetum facturos. Quam ſententiam amplectitur Natalis, quid enim prohibet, inquit, cum ſol leonem ſignum ingreſſus fuerit, lunæ vi aucta in eodem ſigno, rabiem canibus eſſe natam per dies caniculæ præſertim? Aut canibus rabie exagitatis, quæ vis, quæ ratio, quæ cognitio poteſt reſiſtere, quo minus vel in dominum ſæuiant?

HISTORICA.

B. Aegidius à cerua nutritus.

MIRVM videri debet, inquit Symon Maiolus in diebus canicularibus, ceruam, quæ errare conſueuit per nemora, & campos, vt viuat, alere hominem. Aegidius enim Athenienſis cum in Gallia ad B. Cæſarium Arelatum contendiſſet, ſeceſſiſſetque, poſtea in eremum, vbi diutius herbarum radicibus victitabat, cerua ſtatis ad eum horis veniens, vbera porrigens lacte eum pauit, quam inſequentibus quodam die canibus regijs, cùm in antrum Aegidij confugiſſet Galliæ regem impulit ab eo ſummis precibus petere, vt in loco ſpeluncæ monaſterium extruit pateretur, quod effectum eſt. Hæc calend. Septembris ab vniuerſa Eccleſia commemorantur. Meminit etiam Maiulus hiſtoricus: Aegidius Abbas, inquit, ad Rhodani oſtia latebram ſibi eligens, triennio nulli cognitus, cerua lac præbente nutritus eſt, poſtea inuentus, & inde deductus, præeſſe monachis cæpit. Nutriuit etiam cerua Telephum, teſte Aeliano, Auges (aliàs Agaues) & Herculis filium. Meminit & Diodorus Telephus, inquit, Herculis filius ex Augea Alcæi regis Arcadiæ filia aui iuſſu expoſitus in ſyluis, & à cerua nutritus, donoque datus Teutrati Myſię regi pro filio educatus eſt. Pauſanias locum addit Tegeatæ, inquit, tradunt Augen clam patre Telephum enixam in Parthenium montem, cum abijciendum curaſſe, ibique puero expoſito ceruam lac præbuiſſe. Idem tradit Iuſtinus hiſtoricus de Habide Tarteſsiorum rege: Tarteſsiorum, inquit, rex vetuſtiſſimus

Lib. 4. c. 2.
Telephus à cerua nutritus.
Lib. 5.
In Achaic.
Lib. 44.
Mellis uſū " quis prim" " inuenerit. "

Gar.

A Gargoris mellis colligendi vsum primus inuenit. Huic cùm ex filiæ stupro nepos prouenisset, „ pudore flagitij varijs generibus mortis extingui paruulum voluit, sed per omnes casus fortuna „ quadam seruatus ad postremum ad regnum tot periculorum admiratione peruenit. Primùm „ omnium cùm eum exponi iussisset, & post dies ad corpus expositi requirendum misisset, inuentus „ est vario ferarum lacte nutritus; deinde relatum domum tramite angusto per quem armenta cōmeare consueuerant, proijci iubet, crudelis prorsus, qui proculcari nepotem, quàm simplici morte interfici maluit. Ibi cùm inuiolatus esset, nec alimentis egeret, canibus primò ieiunis, & multorum dierum abstinentia cruciatis, mox etiam suibus obijci iubet. Itaque cùm non solùm non necaretur, verùm etiam quarūdam vberibus aleretur, ad vltimum in Oceanum abijci iussit. Tum planè manifesto quodam numine inter furentes æstus, ac reciprocātes vndas velut naue, non fluctu cū veheretur, leni salo in littore exponitur, nec multò post cerua adfuit, quæ vbera paruulo afferret. Inde denique conuersatione nutricis eximia puero pernicitas fuit, interque ceruorum greges diù montes, saltusque haud inferior velocitate peragrauit. At postremum laqueo captus „ regi datus dono est &c. Miles quidam Iulianus nobilis cùm quadam die venationi insisteret, &

Iuliani historia, vt parentes proprios occiderit.

B quendam ceruum repertum insequeretur, hic versus eum se vertisse dicitur, ac dixisse: Tu me insequeris, qui patris, ac matris occisor eris. Quod ille audiens vehementer extimuit, ne forte sibi contingeret, quod à ceruo audierat. Relictis ergo omnibus, clam discessit, & ad regionem valde remotam perueṅit, ibique cuidam principi adhæsit, à quo, cùm strenuè cùm domi, tum foris se gereret, vxorem accepit, & castrum pro dote. Interea verò parentes eius, ob amissum filium dolentes, vbicumque locorum summa cum diligentia perquirebant, & cùm tandem ad castrum, cui præerat Iulianus, peruenissent, vxor eius, cum mariti sui parentes esse intellexisset, liberaliter, & cum lætitia primum exceptos, vt fessa lassaque corpora reficerent, proprium eis lectum concessit. Et cùm illa sequenti die summo mane ad ecclesiam iuisset, ecce aduenit Iulianus, & in thalamum quasi excitaturus vxorem cùm intrasset, & duos ibi dormientes adinuenisset, suspicatus vxorem esse cum adultero, euaginato gladio vtrosque interemit; Exiens autem domum, factus vxori ab ecclesia reduci obuiam, attonitus interrogauit, quinam essent illi, qui in lecto suo dormirent? Respondit illa, parentes vestri sunt, qui vos diutissimè quæsiuerunt, quód audiens ille penè exanimis effectus amarissimè cœpit flere, & dicere: Heu miser quid faciam, quia dulcissimos meos paren-

C tes occidi? Et ecce impletum est verbum cerui, quod dum vitare volui, miserrimus adimpleui. De Basilio Imperatore, vt à ceruo occisus est, hæc ferè referunt historici, Zonaras, Cedrenus, & alij. Imperator progressus in venationem ceruo occurrit, qui irā erectis cornibus præ se ferebat, toruè regem inspiciens, cui gladium magnum attollens in collum vibrabat. Sed rex cerui cornibus implicitus zona, qua cingebatur altero eius cornu ramo adhæsit, vnde in altum eiectus in cornibus feræ rex tū vitam finiuisset, nisi quidam ense stricto zonam abripuisset. Quare in terram delapsus saluatus est. Cui ingratus rex mox caput pro salutaribus donis ademit, quod nudum ensem in se strinxisset, non in feram, falsò illud in innocentem simulans, qui pro salute regis male mulctatus fuit. Sed mox diuina vltio adfuit, lethaliter enim sauciatus à ceruo, qui cornibus violento insultu in imùm ventrem adactis equo eum excussit, paulò pòst eo vulnere mortuus est. Eustachius seu Placidas, quomodo in cerui cornibus visa Christi imagine, eius fidem susceperit, his verbis recenset Metaphrastes: Quando ei à bello in hostes gerendo dabatur requies, oblectatur, inquit, venatione, quæ est belli meditatio. Porrò autem cùm ei aliquando egresso ad venandum renunciasset

Basilius Imperator à ceruo occisus.

Eiusdē crudelis ingratitudo.

20. septem. Placida ad fidem Christianam cōuersio.

D explorator, ceruos in armentum non procul pasci, Placidas quidem, (vt mos est) disponebat eos, qui secum venabantur, & ordinabat venationem. Interim autem dum occupati essent, qui cū eo erant, in dunis apparens quidam ceruus ingentis magnitudinis, & cursu alios anteuertens, illius ad se conuertit oculos, & tanquā insignis quidam hostis, prouocabat illū, vt secū confligeret, atq; eorum quidem, qui cum eo venabātur, alios sicut ordinauerat, ita armentum ceruorum persequi siuit, ipse autem cum paucis laxatis frenis vehemēter illum magnum persequebatur, deinde alijs iam defessis, solus ipse post eum currebat, cum nec equus eius esset defessus, neq; retardatus esset eius impetus, donec ceruus cū cū vidisset solum relictum ab alijs, in verticem montis, & præruptā petrā, quod quidem cerui naturam superat, insiliēs & pedes repressit à cursu, & venatorem à persecutione: Hoc autem erat non venatorem esse prædæ propinquum, sed ipsum cerui captum ab eo, quem persequebatur. Nam cùm Placidas consideraret, quanā via posset petram conscendere, & a tanta præda non excidere, capitur ipse potius à diuina, & magna sapientia: Nam supra caput cerui, qui apparuit, & ex vero eius cornu salutaris crucis erat signata figura, colore admodum splendido, & luminoso, in ipsa autem ille, qui carne fuit pro nobis passus, tanquam in tabula formatus erat in aere: Ex illo autem spectaculo vox quædam audiebatur dicens: Placida, quid me persequeris? & quæ sequuntur, nam & Christi fidem suscepit Eustachij nomine sumpto,

& egregius poſtea martyr effectus, vt vel ſic gaudere licuerit ei aliquando fuiſſe venatorem, quando ex venatione, & ſalutis, & gloriæ occaſio aliquando per Dei gratiam ei fuerit oblata. Hæc ille, quæ & Nicephorus affirmat, anno 849. cùm fames admodum grauis Germaniam maximè circa Renum attereret, apud Thuringos quidam à Graberfeld oriundus, dum ſyluas cum infante *Lib. 4. annal.* petit, & filium interficere, atque comedere meditatur, ſubito duos lupos, referente Auentino, alijſque atteſtantibus ceruam laniantes conſpicit: manus à filio abſtinet, à fera lupos abigit, cadauere feræ veſcitur. Clodoueus Francorum rex poſt orationem ad ſuos de violato ab Alarico Gothorum rege paterno oratore ſuo, exercitum aduerſus Gothum ducturus, priuſquam in aciem prodiret ad Diui Martini ſepulchrum donaria mittit tanquam de futura victoria oraculum expectaret. Venientes qui miſſi erant, dum ad fores templi accedunt, audiunt pſallentes ſacerdotes Dauidis hymnum: *Protexiſti me Domine virtute ad bellum*; quod ominis loco ſuſcipientes oblatis muneribus, ad regem perniciter pergunt. Oraculo accepto rex erectior factus ad hoſtem feſtinat. Dum procedit agmen Vienna amnis obſtitit, qui crebris imbribus intumuerat, ita vt vado tranſiri non poſſet. Impeditum dolens exercitum Clodoueus, Deus, inquit, optime in tribulationibus „ adiutor, attende quod in hoſtes tuos proficiſcor, tuæ religioni tuæ, quam tueor, & ne differ de hæ„ retico Gotho ſumere vltionem, & qui nos præpedit, da fluuium vadabilem: Hoc precantem „ Clodoueum non eſt aſpernatus Deus. Ad primam enim inſequentis diei lucem ceruus è ſylua, *Ceruus vadum monſtrat.* nemine inclamante in conſpectum ſe prorupit, qui magnis militum vocibus inde excitus, fluuium enatans, quaſi itineris explorator, vadum monſtrauit. Hunc ſecuti milites in vlteriorem fluenti ripam, qua ceruus traiecerat, euadunt. Vltra progreſſus exercitus ad Diui Hilarij Pictauienſis ædem conſiſtit. Vbi intempeſta nocte quieſcente Clodoueo ignis in tentorium decidere viſus eſt, quod prodigium plerique bonam in partem interpretabantur, cum non procul abeſſet hoſtis, milites in aciem rex eduxit, moxque atrox vtrimque prælium committitur. Rex inter præliantes Alaricum conſpicatus, eum inuadit, & ſolus ſoli congrediens, ſolo deiectum Gothum necat.

M Y S T I C A.

CERVO Saluatorem noſtrum, & Dauidem regem prophetamque aſſimilari appoſitè docet in hæc verba Diuus Ambroſius præfaturus in Pſalmum 41. Multi *Ceruo aſſimilatur Chriſtus.* quidem, inquit, deplorauerunt infirmitatem fragilitatis humanæ: Excellentius tamen cæteris S. Iob, & S. Dauid: Ille ſuperior directus, vehemens, & acer, & quaſi grauibus exaſperatus doloribus maiore cothurno: Hic blandus, placidus, & manſuetus, mitiore affectu: vt verè quem ſibi imitandum propoſuit, cerui imitaretur affectum. Nec te moueat ſi tantum prophetam feræ ſimilitudine videar prædicare, cùm legeris ad apoſtolos dictum: *Eſtote aſtuti ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbæ*. Sed tamen quamuis iſtiuſmodi ſimilitudines pijs aſtruantur exemplis, ſitque innocẽs, & mitis natura ceruorum, illum ceruum ad imitationem prophetæ propoſitum hoc loco arbitror, de quo Salomon paternæ mentis aſſer*Prouerb. 5.* tor in prouerbijs dixit: *Ceruus amicitiæ, & pullus gratiarum confabuletur tibi*. Verus enim Dei filius in ſemetipſo naturam, quam animantibus ipſe donauit, expreſſit, qui in hunc mundum tanquam ceruus aduenit: Et cum his ſe mira ſimplicitate iungebat, à quibus ei parabantur inſidiæ. Fertur enim huiuſmodi ceruorum eſſe ſimplicitas, vt cùm ſe exagitari viderint, his ſeſe equitibus adiungant, qui miniſterio fraudis appoſiti, fugæ ſpecie, ac ſimulatione ſocietatis inductos, adretia vſque deducant. Ita ergo Dominus tanquam ignarus periculi, atque improuidus, Iudæis ſibi dolum ſtruentibus admiſcebatur, & ſocietatem Iudæ proditoris ſibi adſciuit, cuius ſimulatione funeſta vſque ad crucis laqueos, & paſſionis retia peruenit. Vnde conuerſus ad eum dixit: *Iuda oſculo filium hominis tradis?* Et hoc quidem modo venit ad ſynagogæ retia volenſque ſe induit, ſed nõ implicitus eſt, nec inſtrictus, qui omnes reſoluit. Deniq; eminebat ſuper retia, & quia eum ſui non receperant, vocabat eccleſiam, & ſuam ei gratiam conferebat, ſicut ipſa ſancta Eccleſia in *Lucæ 22.* canticis proteſtatur dicens: *Adiuraui vos filiæ Ieruſalem in virtutibus, & fortitudinibus agri, ut ſuſcitaueritis, & ne exſuſcitaueritis charitatem vſque quò voluerit*. Petit ergo in odore agri, quem olebat Sanctus Iacob, ideſt, illa fide, illa deuotione excitari ſponſam ſuam à filiabus Ieruſalem, *Cantic. 2.* vt feſtinet ad ſponſam, & excitari eius in ſe charitatem, aut etiam ipſum excitari, quia charitas ſponſus eſt; Deus enim charitas eſt, ſicut dixit Ioannes. *Sed ille non eſt paſſus ſe ab eis excitari, quia ſponte properabat egreſſus de thalamo exultauit, vt gigas ad currendam viam*. Vidit eum ſponſa, & vocem venientis audiuit, ſubitòque conuerſa ait: *Ecce hic aduenit ſaliens in*

A *in montes, transiliens super colles.* Maiores enim salit, minores transilit, ne piæ festinationis impedimenta patiatur. *Similis est*, inquit, *meus capreæ, hinnuloque ceruorum super montes Bethel.* Bonus ceruus, cuius mons est domus Dei, in quam tanta celeritate currebat, vt sponsæ vota, & desideria præueniret. Denique quem de longinquo venientem viderat, repente sibi adesse cognouit, vnde & ait: *Ecce hic stat post parietem nostrum prospiciens per fenestras, eminens per retia.* Hæc Ambrosius, & mox rursus explicaturus psalmi exordium, quod est: *Sicut desiderat ceruus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus.* Cerui similitudinem, inquit, suscipit etiam Christus, quia ueniens in terras serpentem illum diabolum sine vlla sui offensione protriuit, cui calcaneum suum obtulit, sed eius venena non sensit. Vnde dictum est ei, *super aspidem, & basiliscum ambulabis.* Simus ergo & nos cerui, vt super serpentes ambulare possimus. Erimus cerui, si vocem Christi sequamur, quæ nos & præparat ceruos, & facit morsus serpentium non timere: Ac si qui fortè fuerint vulnerati, aufert eorum dolorem, soluendo delictum. De his ceruis dicit dominus ad Iob: *Obseruasti partus ceruarum, numerasti autem menses earum plenos partus, & dolores autem earum soluisti, enutristi filios earum, vt non timeant?* Audi quomodo non timeant filij ceruarum tamen

Cerui assimilantur Christi fideles, & maximè apostoli.

B lium. Doceat te Isaias, dicens: *Et puer paruulus mittet manum in cauernam aspidum, & non illi nocebunt.* Et vt agnoscas, quod ecclesiæ filios significare videtur, addidit: *partus autem earum emittet, dirumpent filij earum, & multiplicabuntur in generatione: exibunt, & non reuertentur retrò. Nemo enim mittens manum ad aratrum, & aspiciens retrò, habilis est regno Dei.* Meritò ergo ceruus factus est dominus, vt tales sibi ceruos domini vox præpararet, de quibus ait: *In nomine meo dæmonia eÿcient, linguis loquentur nouis, serpentes tollent, & si mortiferum quid biberint, non eis nocebit.* Tollebant enim serpentes cùm spiritu oris sui sancti apostoli de latebris corporum, eruerent nequitias spiritales, nec venena mortifera sentiebant. Denique cùm exiliens de sarmentis Paulum vipera momordisset, videntes barbari pendentem viperam de manu eius, putabant repentè moriturum, at ille stabat intrepidus, nec vulnere mouebatur, nec veneno infundebatur. Vnde videntes eum non tanquam hominis cõditione genitum, sed tanquam Dei gratia editum, supra hominem esse arbitrabantur. Vide ceruum viperam de latebris eruentem, spiritu diuino, qui erat in naribus eius, sicut dixit dominus ad Iob. Conuersus, inquit, Paulus in spiritu, & respiciens cum dolore ait ad Pythonem: *Præcipio tibi in nomine domini nostri Iesu Christi, continuò exi-*

Iob. 39.
Isaia 11.
Actor. 28.
Iob. 27.
Actor. 17.

C *re ab ea: Et exiuit eadem hora.* Vide ceruum venientem ad baptismum, qui sacri fontis ablutus irriguo omnia persecutionis venena reiecit. Vide ceruum dominum Iesum quando venit ad Ioannem Baptistam, & dicente sibi Ioanne, *Ego debeo à te baptizari, & tu uenis ad me.* Respondit, *sine modò*, & hoc dicto in aquas salutem sitiens publicam tota auiditate descendit. D. Chrysostomus ceruos deuorantes serpentes esse ait omnes discipulos Christi, quippe qui aduersus spirituales serpentes vim habeant, iuxta id, quod à Christo dictum est: *Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes, & scorpiones, & super omnem virtutem inimici.* Ceruos autem, quia animalia munda sunt iuxta legem, necessariò animas iustorum esse, qui quidem legẽ seruarunt. Similiter Theodoretus explicans illud psalmistæ: *Vox domini preparantis ceruos, & releuabit condensa.* Naturæ ceruis, inquit, insitum est, reptilia animalia despicere. Hanc autem potestatem & sacris apostolis dominus dedit: *Dedi enim vobis*, ait, *potestatem conculcare supra serpentes, & scorpios, & supra omnem potentiam inimici.* Hoc sermone corroborati, insidiatores orbis dęmones exegerunt, atq; idolorum imbecillitatem patefecerunt, & hoc vaticinantis sermo prædixit. *Vox domini preparantis*

Homil. in psalm. 103.
Ceruus mũdum animal iuxta legẽ.
Psal. 28.
Luc. 10.

D *ceruos, & releuabit nemora.* Nam hoc est inauditum, vt per ceruos, multitudinem omnis generis ferarum cornu feriret, & vanam philosophorum scientiam per illiteratos, & idiotas homines redargueret, atque diaboli tyrannidem per piscatores euerteret. Porrò nemus appellauit idolorum lucos, vt penitus steriles: Huiusmodi enim sunt nemora, quæ optimè agricolæ excidere solent, & aperta terra, quæ sub ipsis est, fructuosas arbores conserere, atque esculenta semina iacere. Hoc fecerunt orbis agricolæ, quando quidem cùm idolorum lucos altis radicibus innixos extirpassent, pro illis tenues ecclesias fundarunt. Ecce rursus, dum explicat hanc cantici canticorum sententiam, *Ecce hic venit, saliens super montes, transiliens colles. Similis est nepos meus capreæ, & hinnulo ceruorum in montibus Bethel.* Operæ precium est, quærere, cur eum capreæ, hinnuloque ceruorum similem dicat: & quinam sint montes Bethel, quid salire, quid transilire significet, quid colles, & montes, in quibus hæc geruntur. Capream ex videndi acumine dorcadis nomine vocatam, ferũt. Cernit enim quàm acutissimè. Aiunt & ceruos ferarum serpentium naturali quodam odio senesi, adeo, vt angues, & viperas, & alias huiusmodi bestias non aliter, atque herbas deuorent, cùm ex eo cibo nullo afficiantur incommodo. Proinde cùm dominus Christus, quatenus homo, sit illa radix, quæ egressa est, de radice Iesse, super quem requieuit spiritus Dei, spiritus sapientiæ, & intellectus: spiritus consilij, & fortitudinis: spiritus scientiæ, & pietatis: & repleuit eum spiritus timo-

Per nemora quid intelligat sacra pagina.
Christus capreę quomodo comparetur.

ris Dei: cum ſponſa propter eximiam oculorum aciem, ac perſpicacem intuẽdi vim, & futurorum prouidentiam capreæ ſimilem aſſerit. Ceruorum autem hinnulo ipſum comparat, vt qui capita draconum contriuerit ſuper aquam: & qui capita draconis colliſerit, & tanquam gladius ſinuoſum anguem, & egredientem draconem, qui erat in mari, ſuſtulerit: poteſtatemque dederit diſcipulis ſuis calcandi ſuper ſerpentes, & ſcorpiones, & ſuper omnem virtutem inimici: quique peccatum non fecerit, ſed ſuſtulerit peccata mundi, eaque tanquam ſerpentes profligarit: At hinnulo cerui illum aſſimilat, quia nõ ſolùm homo, ſed & filius hominis dicitur: nec leo tantùm, ſed etiam catulus leonis. *Accubans enim*, inquit, *dormiuit, vt leo, & quaſi catulus leonis*. Nec verò alienum eſt, à ſponſa illud ſignificari, quòd cùm paruula adhuc eſſet corporis ætatula, diaboli potentiam, veluti ſerpentes quoſdam deuorauit, cùm magos, qui diaboli vates erant, confeſtim, vt natus eſt, ad adorationem protraxit. Porrò inter animalia, quæ munda ſunt, caprea, & ceruus numerantur in lege. Iam caprea prior, quàm ceruus nominata eſt, quia figuram obtinet fidei, propter excellentem in proſpiciendo vim oculorum. Credere enim oportet primùm accedentem ad Deum, quòd ipſe eſt, & accedentibus ad ſe remunerator ſit. At ceruos quidem nominat diuina ſcriptura: Et nunc quidem inquit in 17. pſalmo B. Dauid: *Deus, qui præcinxit me virtute, & poſuit immaculatam viam meam. Qui perfecit pedes meos tanquam ceruorum*. Immaculata, inquit, facta eſt via mea, poſteaquam perfecti ſunt pedes mei, tanquam ceruorum. Potui namque calcare ſuper ſerpentes, & ſcorpiones, & ſuper omnem virtutem inimici: Nunc autem in pſalmo 28. *Vox*, inquit, *domini concutientis ceruos, & reuelabit condenſa*. Ceruos hic vocat beatos apoſtolos, quorum pedes ſpecioſi euangelizantium bona, vtpotè conculcantes ſerpentes, qui hominibus inſidias ſtruũt, & mortem afferunt. Per quos apoſtolos reuelata ſunt condenſa ſyluarum infructuoſa: per quos in templo Dei omnis dicit gloriam. His haud diſſimilia pronunciat beatus Abacuc propheta, *Dominus Deus*, inquiens, *fortitudo mea, & ponet pedes meos quaſi ceruorum, & ſuper excelſa deducet me, vt vincam in cantico eius*. Sed tempus eſt, vt ad propoſitum reuertamur. *Ecce hic venit ſaliens ſuper montes, tranſiliens ſuper colles. Similis eſt nepos meus capreæ, aut hinnulo ceruorum in montibus Bethel*. Docet hic ſponſa internecionem idolis illatam à ſponſo ſuo. Montes enim, & colles vocat lucos, & delubra dæmonum in montibus olim ſita, & ædificata, ſuper quæ, verborum ſapiẽtia, & miraculorum virtute ſaliens, atque tranſiliens penitus euertit, atque deſtruxit. Quem quidem ſenſum Symmachus magis perſpicuum reddit, interpretans ad hunc modum: Aſcendens cõtra montes, proſiliens aduerſus colles. Huc vſque Theodoretus, ante quem ſuper ijſdem verbis, ſimili ſenſu commentatus eſt diſertiſſimus Origenes: Hæc duo, inquit, animalia (caprea & ceruus) in ſcripturis frequentius nominantur: & quo amplius admireris, ſæpius iuncta ponuntur, *Et hæc ſunt*, ait, *quę manducabis*, pòſt paululum inferens capream, & ceruum. In præſenti quoque libro pariter nominantur ceruus, & caprea. Quodammodo enim cognata ſibi ſunt, & vicina iſta animalia. Caprea, ideſt, dorcas, acutiſſimè videt. Ceruus interfector ſerpentum eſt. Quis putas eſt dignus è nobis, qui iuxta dignitatem loci, atque myſterij, plenam poſſit explicare rationem? Oremus dominum, vt nobis largiatur ſenſum ad aperiendas ſcripturas, & poſſimus dicere, quomodo aperuit nobis Ieſus ſcripturas. Quid igitur? dicimus quia dorcas, hoc eſt, caprea ſecundum eorum phyſiologiam, qui de naturis omnium animalium diſputant, ex inſita ſibi vi nomen acceperit. Ab eo enim, quòd acutiùs videat, ideſt, παρὰ τὸ ὀξέως δέρκειν, dorcas appellata eſt. Ceruus verò ſerpentum inimicus, ac debellator eſt, ita vt ſpiritu narium eos extrahat de cauernis, & ſuperata pernicie veneni eorum pabulo delectetur. Forſitan Saluator meus caprea ſit iuxta θεωρίαν, ceruus iuxta opera. Quænam iſta ſunt opera? Interficit ipſe ſerpentes, contrarias fortitudines iugulat: Ideo dicam ei. Tu contriuiſti capita draconum ſuper aquas, tu contriuiſti caput draconis. Similis eſt fratruelis meus capreæ, vel hinnulo ceruorum ſuper montes domus Dei. Bethel quippe interpretatur domus Dei. Non omnes montes domus Dei ſunt, ſed qui montes eccleſiæ ſunt. Inueniuntur quippe & alij montes erecti, & conſurgentes aduerſus ſcientiam Dei, montes Aegyptiorum, & Allophylorum. Vis ſcire quia ſimilis eſt fratuelis meus capreæ, aut hinnulo ceruorum ſuper montes Bethel? Eſto mons Eccleſiaſticus, mons domus Dei, & veniet ad te ſponſus ſimilis capreæ, vel hinnulo ceruorum ſuper montes Bethel. Ita etiam D. Cyrillus in explicatione verborum iſtorum Iſaiæ: *Et ſeruauit terra filios eius cum ſecuritate, illic cerui occurrerunt & viderunt facies inter ſe. Numero tranſierunt, & vna ex eis non perijt, altera alteram non quęrebat, quia dominus præcepit ipſis, & ſpiritus eius congregauit ipſas. Et ipſe immittet eis ſortes, & manus eius diuiſit ipſis, vt paſcerentur*. Memorat, inquit, eos, qui ex Iudæis ſeruati fuerunt, nimirum per fidem. Ab his autem filijs, qui ſeruati ſunt cerui quodammodo nati ſunt diuini diſcipuli, comparantur & meritiſſimè ceruis: Eſt enim animal ſerpenticida, & aquarum fontes ſæpe, & libenter frequentat. Tales ſunt omnes ij, qui in ſortem diuinæ religionis aſſumpti ſunt ad euertendum intelligibilem draconem

Chriſtus hinnulo ceruorũ cõparatus.

Num. 24.

Fidei typus caprea.

Bethel quid ſignificet.

inſtru-

A instructi, & idonei, gloriam eius subuertendo, & nequitiæ illius venenum infirmum, inefficaxque reddendo. D. Augustinus itidem exponens illud psalmistæ: *Quemadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarum*. Curre ad fontem, inquit, desidera fontem, sed noli vtcumque, noli vt qualecumque animal currere, vt ceruus curre, non sit tarditas in currendo, impiger curre, impiger desidera fontem. Inuenimus enim insigne velocitatis in ceruo. Ceruus serpentes necat, & post serpentium interemptionem maiore siti inardescit, peremptis serpentibus acrius ad fontes currit. Serpentes vitia tua sunt, consume serpentes iniquitatis, tunc amplius desiderabis fontem veritatis. Sed & alio sensu acceptus ceruus apostolos, aliosque doctores Christi significat: nam D. Gregorius in primis id ostendit in hæc verba: Ceruarum, inquit, moris est inuentos serpentes extinguere, eorumq; membra morsibus dilaniare. Fertur autem, quia si quando flumina transeunt capitum suorũ onera dorsis præcedentium superponunt, sibique inuicem succedentes laborem ponderis omninò nõ sentiunt. Magistri igitur, atque doctores ceruæ vocati sunt sicut per Ieremiam de doctoribus genitos filios incautè deserentibus dicitur: *Cerua in agro peperit, & dereliquit*. Ipsi more ceruarum, interemptis vitijs quasi extinctis serpentibus bibunt, & de ipsa extinctione vitiorum ad fontem vitę

Ceruarum proprietates vt apostolis applicẽtur.

Ierem. 14.

B acrius inardescunt, vnde psalmista ait: *Sicut ceruus desiderat ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus*. Ipsi etiam dum labentia huius temporalitatis momenta quasi quædam flumina transeunt, compatientes charitate, onera sua sibi inuicem superponunt, quia cauta obseruatione custodiunt id, quod scriptum est: *Inuicem onera vestra portate, & sic adimplebitis legẽ Christi*. Quia verò post aduentum domini spiritales magistri per mundum sparsi sunt, qui auditorum animas in conuersatione prædicando genuissent, & hoc idem tempus incarnationis Domini, ante prophetarum voces cognitum non fuit, benè B. Iob de tempore partus ibicum, ceruarumque discutitur, eique dicitur: *Nunquid nosti partus ibicum in petris, vel parturientes ceruas obseruasti?* Ac si dicatur ei idcirco te egisse aliquid sublimiter credis, quia illud tempus necdum præuides, quo spirituales magistri in mundum missi per doctrinam antiquorum patrum filios generant, suisque laboribus animarum mihi lucra comportant: Nam si illorum fructum, quasi ibicum, ceruarumque partus aspiceres, valde humiliter de tua virtute sentires. Possunt verò ceruarum significatione doctores, appellatione autem ibicũ, qui animalia sunt minima, auditores intelligi. In petris verò ibices pariunt, quia ad exercenda sancta opera, exempla patrum præcedentium foecun-

Gal. 6.

C dantur Et cùm fortasse præcepta sublimia audiunt, & infirmitatis propriæ conscij, ea se implere posse diffidunt, maiorum vitam conspiciunt, atque in eorum considerata fortitudine bonorũ operum fœtus ponunt. Hinc est quòd auditores suos quasi ibices in petris parere Paulus admonebat cum enumeratis maiorum virtutibus diceret, *habentes tantam impositam nubem testium, deponentes omne pondus, & circumstans nos peccatum per patientiam curramus ad propositum nobis certamen*. Et rursum, *quorum intuentes exitum cõuersationis, imitamini fidem*, sed cùm diuina pręcepta corde percipimus, non statim quasi iam solidè cogitata parturimus. Vnde & B. Iob non de partu ibicum, sed de tempore partus inquiritur. Quod videlicet tempus, dum in nobismet ipsis vix cõprehendimus, multò magis in aliena mente nescimus. Vel, inquit, *parturientes ceruas obseruasti?* Hoc est, illos labores patrum, qui spirituales filios generant cauta consideratione pensasti? Nihil verò obstat, quod verba Deus de doctoribus faciens, non ceruorum, sed ceruarum eos specie designat, quia nimirum illi verè doctores sunt, qui cùm per rigorem disciplinæ patres sunt, per pietatis viscera esse matres nouerunt. Et D. Hieronymus exponens illud prophetæ: *Et ponet pedes*

D *meos quasi ceruorum*: vt calcem, inquit, super aspidem, & basiliscum, & quasi puer paruulus mittam manum in foramen, & extraham serpentem, Iudamque de colubro, similis enim est fratruelis meus capreæ, aut hinnulo ceruorum. Et quia ipse est ceruus, mihi quoque donauit, vt ceruus essem sublimis cornibus, findens vngulas, cibos ruminans, & ad odorem meum serpentes fugans, de quo dicitur: *qui perfecit pedes meos quasi ceruorum*; Et rursus: *Vox domini perficientis ceruos*. Ponet ergo pedes meos inter cæteros ceruos suos, & ad cælestia perducet me, vt inter angelos canam gloriam domino, & super terram pacem hominibus bonæ voluntatis annunciem. Hæc Hieronymus, quæ de Saluatore nostro dicuntur. Exponens verò secundum Septuaginta illud Esaiæ: *Ibi obuiauerunt sibi cerui, & viderunt facies suas*, &c. transfert ad apostolos, & sanctos doctores: Allegoricè, inquit, interpretabimur, vt doceamus ceruos, idest, apostolos, & sanctos quosque doctores, de quibus scriptum est: *Sicut desiderat ceruus ad fontes aquarum, &c.* Et alibi: *Vox domini perficientis ceruos*: & rursum: *Ceruus amicitia, & pullus gratiarum loquantur mihi*. Beda pariter per ceruos in hoc psalmistæ: *Vox domini intonabit preparantis ceruos*; interpretatur apostolos exuperatores, & repulsores venenatæ doctrinæ, & persuasionis illorum, qui in terrenis veram beatitudinem posse haberi putabant, & alios docebant, in quo sunt, inquit, ceruis comparabiles. Ceruorum enim est natura, singulis annis, vt cornua deponant, & innouentur, venenatum serpentem

Lib. 2. in Abacuc c. 3.

Psalm. 17.

Psalm. 28.

Esaię 34.

Ceruorum natura apostolis, & ijs fidelibus accõmodatur.

sine

sine aliqua læsione transglutientes, & per hos ceruos, idest, per hos apostolos, reuelabit dominus condensa, quod est dictum ad similitudinem. Solent enim cerui inter condensa nemorum ingredientes ramos suis cornibus separare, & campum vbi pascantur, sibi & alijs animalibus aperire, sicut sancti apostoli opacitates, & occulta mysteria scripturarum, in quibus & ipsi pascerentur, & alios pascerent, aperuerunt, & his condensis per apostolos & eorum successores reuelans omnes, idest, aliqui de singulis gentibus dicent gloriam &c. Et rursus alibi, cùm dixisset domum herodij esse Christum, & esse passeribus ducem: Excelsi, inquit, etiam montes, idest, apostoli sunt duces ceruis. Cerui dicuntur illi, qui iam habent agiles pedes, idest, affectiones ad transiliendum. Hæc etiam vepribus & sentibus plena, & ad conscendendum ardua, idest, cælestia, & his talibus montes excelsi, idest, apostolici sunt duces doctrina sua, & exemplo.

In comm. psalm. 103.

Gilbertus abbas de Hoilandia in Anglia ordinis Cistertiensis, qui sermones super cantica cāticorum ab eo loco, quo B. Bernardus morte præuentus finierat, insecutus est, explicans hunc cantici locum: *Adiuro vos per capreas, ceruosque camporum*, simili ferè sensu hæc scripta reliquit: Noua planè adiuratio, inquit, nec plus habens admirationis in specie, quàm in virtute mysterij. Quærens quid in se sacramenti inuolutum contineant hæc animalia, quandam liberæ mentis alacritatem, & agilitatem spiritus cursim se & saltatim, vt sic dicam, ad superiora ferentis intelligo adumbrari in illis. Annon & tibi velut capreæ, & cerui videntur, qui licet in corpore commorantes, corporis tamen euaserunt incommoda, & spirituali leuitate pondera carnis penè non sentiunt, & terrenæ molis materiam nesciunt mentis beneficio? Hi sunt qui spiritu ambulantes vltra non sentiunt desideria carnis, aut si sentiunt, languida certè, ac quasi palpitantia ad extremum ducentia halitum. *Vos* (inquit apostolus, his qui huiusmodi sunt) *non estis in carne, sed in spiritu*. Denique etsi cognouimus Christum secundum carnem, iam non nouimus. Iam totius spiritualis factus est, iam se ad solitudines cælestes contulit, iam conscendit ad superiora. Ideò dicit ecclesia: *Similis est dilectus meus capreæ hinnuloque ceruorum super montes Bethel*. Ad hos te montes inuitat, qui dicit: *Si consurrexistis cum Christo*, &c. quasi capream te spiritualem fieri vult Paulus, qui ad illos te cælestes montes prouocat, qui singularis illius hinnuli te vestit imaginem. *Sicut*, inquit, *portauimus imaginem terreni, portemus & imaginem eius, qui de cælo est*. Bonus ceruus & ipse Paulus, qui ait: *nostra conuersatio in cælis est*. Bonus planè ceruus, quem spiritus domini vegetat, & agit. Spiritus enim domini subtilis, & mobilis. Boni cerui, quos vox domini præparat, quibus reuelat condensa mysteriorum, condensa, in quibus benedictus ille latitat hinnulus. Bona certè caprea, quæ ad omnia, quæ vel sibi proposita sunt, vel imposita, impigra, & indefessa deuotione spiritus dicere potest: paratū cor meum Deus, paratum cor meum. Quæ ea, quæ retrò sunt, obliuiscens, ad anteriora extenditur. Audiuisti communia, audi singularia, vt aliquid distinctionis inter hæc assignemus animalia, nec confusa, & indifferens sit de vtrisque disputatio. In ceruis antiquitatem attendi viuendi, & videndi acumen in capreis. Cerui quadam arte naturali à senio se tueri perhibentur, & vergentem in defectum vitam rediuiua nouitate ab interitu reuocare. Christus singulariter non tam ceruus, quàm hinnulus dicitur, qui nititur æterna nouitate, nec habet aliquid vetustatis admixtum, quod subinde renouatione indigeat. Ille singulariter caprea videndi priuilegio. Denique *nemo nouit patrem, nisi filius, & cui ipse voluerit reuelare*. Omnia autem nuda, & aperta sunt oculis eius.

Caprea qui dici possint.

Ergo & hi quoque quasi capreæ quædam spirituales intelliguntur, qui reuelatos habēt mentis oculos in agnatione Dei, qui spirituales effecti dijudicant omnia, & perscrutantur, qui reuelata facie gloriam domini contemplantur.

Cerui qui.

Cerui verò sunt in eo, quod in eandem imaginem transformantur à claritate in claritatem tanquam à Domini spiritu, qui veterem deponentes hominem nouū induunt eum, qui creatus est iustitia, & sanctitate veritatis, qui senescentem deuotionem, & quandam languentem tædio in nouum denuò feruorem reducunt, & perseuerantiæ fastidia nesciunt reparatione frequenti. *Qui*, inquit Esaias, *confidunt in domino, mutabunt fortitudinem*, non quidē vt veterem perdant, sed vt nouam adijciant. Mutabunt fortitudinem instauratis frequenter incrementis. Mutabunt, inquit, fortitudinem, current, & non laborabunt; ambulabunt, & non deficient. Mutatio hæc profectuum videtur innouatio iugis sine defectu, sine fatigatione. Bona quidem fortitudo, quæ currens, licet cum labore, tamen ad defectum declinare non nouit. Melior planè quæ nec laboris sentit molestias, sed oppositarum difficultatum transilit scandala, & velut in campestri planitie explicitis gressibus vtens, iuxta quod scribitur: *Cursor leuis explicat vias suas*. Hoc est, quod in præsenti, ceruos camporum dicit, quod illis quælibet aspera, & ardua, quælibet plana sunt, & peruia, & inoffensis exposita cursibus, quasi planioris æquora campi. Vox domini, vox intimæ inspirationis, mentis auribus suauiter illapsa. Illa est vtique quæ ceruos huiusmodi præparat, quæ reuelat condensa. Nam si qua condensa sunt, & crebris scandolorum, quasi spinarum aculeis obsita, illis condensa non sunt, quorum dominus perficit pedes, quasi ceruis.

A qui nullo iniuriarum obice tardari possunt. Huc vsque ille. Aptè etiam inscribitur ab Hebræis psalmus 21. Pro cerua matutina: nimirum quia dominus, qui illic extrema omnia passus fuisse memoratur, miserabilis præda fuit impijs Iudæis illum crudeli venatione in casses suos agentibus. Obseruatur autem eiusdem allegoriæ tenor, psal. 41. dum ostenditur, pios eo Dei desiderio teneri, quo misera cerua longa venatione lassata, fontes aquarum sitit. *Quemadmodum cerua desiderat ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus*. Proinde in diuino præsidio situm esse, vt hostium nostræ salutis insidias, & conatum omnem fallamus, non aliter atque cerui venatorũ spem eludentes, in psalmo decimo septimo describuntur, dum propheta ait, de domino: *Qui perfecit pedes meos tanquam ceruorum*. Ad quem modum in Abacuc quoque capite tertio legitur: Sic in psalmo vigesimo octauo inter cæteras virtutes verbi Dei, & illa prædicatur: *Vox domini præparantis ceruos*. Quanquam in ea re quidam aliam ceruorum naturam contemplantur, quæ verè conuenit Euangelij diuini præconibus, quando peruersam doctrinam, perinde atque illi serpentes ex latibulis, narium odore, extrahunt, atque interficiunt. Est vbi in sacris literis cerua charitatis symbolum est, vt in hoc loco prouerbiorum Salomonis: *Cerua charissima, & gratissimus hinnulus, vbera eius inebrient te omni tempore, in amore illius delectare iugiter*: Innuere enim vult

Cerua charitatis symbolum. *Cap. 5.*

B Salomon, vt ait Ioan. Arboreus in suo comment. coniugem viro suo debere esse charissimam, & pro viribus adniti, vt fœdus coniugij tueatur, quæ non minus scorta persequatur, quàm cerua serpentes sit & natus ex ea filius, castitatis amator gratissimus, & quemadmodum hinnulus ceruæ pullus suæ matri acquiescit, sic & vxor sui viri imperio pareat, eumque moderato, & temperato amore delectet, nec ad alterius thorum diuertat maritus, sed pudico suæ coniugis congressu satietur, & hoc est, quod dicit: vbera eius inebriẽt te omni tempore, non quod vxorio operi semper insistendum esse, doceat, sed moneat, ne vel prima viuente alteram ducas, vel fœdæ meritrici copuleris. Nam viuente vxore alligatus es legi, quod si cum altera congrediaris, in detestandum adulterij vitium prorues. Quidam dicunt, hanc ceruam charissimam, & gratissimam esse sanctam Ecclesiam, quæ serpentinam solet odio habere, & conterere doctrinam. Gratissimus hinnulus, populus est eius virtutum varietate delectabilis, & eadem castæ fidei semper æmulatione succensus; cuius vberibus inebriamur, cùm vtriusque testamentis scripturis contra hæreticorũ fraudes instruimur, cuius pace, & amore iugiter delectari magna est exercendarum occasio virtutum. Beatus verò

Ecclesia typus ceruæ.

C etiam Augustinus eandem hanc Salomonis sententiam edisserit, enarrans quod dicit Paulus ad Galatas: *Inuicem onera vestra portate*. Sicut, inquit, de ceruis nonnulli talium cognitionum studiosi scripserunt, cùm fretum ad insulam transeunt pascuarum gratia, sic se ordinant, vt onera capitum suorum, quæ gestant in cornibus, super inuicem portent, ita vt posterior super anteriorem ceruice proiecta caput collocet. Et quia necesse est, vnum esse, qui cæteros præcedens non ante se habeat, cui caput incline, vicibus id agere dicuntur, vt lassatus sui capitis onere, ille qui præcedit, post omnes redeat, & ei succedat, cuius ferebat caput, cùm ipse præiret: Ita inuicem onera sua portantes, fretum transeunt, donec veniant ad terræ stabilitatem. Istam fortasse ceruorum naturam intenderat Salomon, cùm ait: *Ceruus amicitiæ, & pullus gratiarum tuarum colloquantur tecum*; nihil enim sic probat amicum, quemadmodum oneris amici portatio. Assimilatur præterea ceruo homo, qui peccatorum suorum pœnitet apud eundem D. Augustinum citantem hunc psalmistæ locum: *Quemadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus*: Ceruo, inquit, homo assimilatur: est enim primo animal innoxium, deinde velocissimum,

Lib. 83. quæstion. 71. *Cerui ut maria tranet, & eius mystica analysis.*

D tertiò desiderio inardescente siticulosum, serpẽtes naribus trahit, quos vt vorauerit veneno æstuante permotus ad fontem aquarum, quanta potest velocitate, festinat. Amat enim aqua dulci, purissimaque satiari. Huius decora comparatio nostrum desiderium ardenter instigat, vt quando venena antiqui serpentis haurimus, & eius facibus æstuamus, ad fontem diuinæ misericordiæ illicò festinemus, quatenus quod peccati aduersitate contrahitur, dulcissimi haustus puritate vincatur. Nec vacat, quod, ad fontes aquarum dixit, non ad aquas. Fons enim aquarum Christus est Dominus, vnde omnia fluunt, quæcunque reficiunt. Fluenta enim plerumque siccari possunt, fons autem aquarum semper irriguus est, vnde meritò dictum est, ad liquorem sacræ originis festinandum, vbi desiderium nostrum nunquam possit habere ieiunium. Desideremus velut ceruus fontem excepto illo fonte, quem propter remissionem peccatorum desiderant baptizandi &c. Epiphanius quoque de ceruo hæc prodidit: Ceruus similis est syluestri capreæ. Illius cornua tribus ramis distinguuntur, vt & triplex est eius vitæ reparatio: Viuit enim annos quinquaginta, nemorumque syluas, & montium valles, vt velocissimus cursor contento gradu perlustrat, serpentiumque cauernas odore indagat, & sicubi serpens delitescit, è vestigio subodoratur, statimque nares ad limen cauernæ admouet, halitumque trahit: prodiens igitur serpens in fauces cerui, se se ingerit, ille obuium deuorat: Qua de causa appellationem fortitus est, videlicet quod eximo serpentes

Ceruo peccator comparatur. *Christus fonti assimilatur.* *In physiol. cap. 5.*

ad ſe attrahat. Poſtquam autem ſerpentem ex cauerna cepit, illicò ad aquarum fontes decurrit: Quod ſi trium horarum ſpatio aqua ſe explere non poteſt, moritur: ſin autem aquæ potus obtingat ad annos denuò quinquaginta vitam protrahit, vnde propheta Dauid, *ſicut deſiderat ceruus ad fontes aquarum, ſic deſiderat anima mea ad te Deus*. Tu igitur ſpiritualis homo tres habes reſtaurationes, baptiſmum ſcilicet incorruptionis, filialis adoptionis gratiam, atque pænitentiam. Si quando ſerpẽtem, ideſt, peccatum intra cordis receſſus deprehenderis, ad fontes aquarum, hoc eſt, ad ſcripturarum ſcaturigines ſtatim cõfuge: ſanctam videlicet gratiam (quemadmodum prophetæ interpretantur) hauri; nam ſi pænitentiam egeris, ab ea iterum deleto penitus peccato, reparaberis. Hæc Epiphanius, ex quibus, quæ enarrauit de ceruo D. Aſcanius Martinengus Brixianus Canonicus regularis in ſuæ gloſſæ magnæ parte altera, duplicem, inquit, poſſumus contexere contemplationem, allegoricam nempe, ac moralem. Allegorica hæc eſſe poteſt, ceruorum morem eſſe, nemora, ſyluas, montes, valleſque dum perluſtrant, ſerpentium cauernas odore indagare, halituque ipſos trahere, attractos deuorare, velociterque ad fontes percurrere, adeo, vt ſi trium horarum ſpatio ad fluenta non perueniant, mox moriantur: ſin autem aquas hauriant, ad quinquaginta annos vitam protrahant. Tertullianus id ipſum atteſtatur, cùm ait: *Taceo ceruum, quod & ipſe ætatis ſuæ arbiter, ſerpentis paſtus veneno langueſcit in iuuentute*. Gloſſa in pſalmi locum, *ſicut deſiderat ceruus ad fontẽ aquarum*: Ceruus, ait, ſenio grauis, excreſcentibus pilis, & cornibus, ſerpentem naribus haurit, mox hauſto æſtuat veneno, vnde fontem ad bibendum ardentiſſimè deſiderat, quo poto pilos, & cornua deponit. Cæterùm allegoricè id contemplemur. Ceruus Chriſtus eſt, quin imò cerua illa matutina in ſcripturis celebrata. Perluſtrauit hic triginta annis mundum, ſerpentis, ideſt, mortis cauernas indagans, & è veſtigio in monte Caluariæ eam ſubodoratus afflatu, nempe ſpiritu eam attraxit cùm inclinato capite emiſit ſpiritum, & proinde deuorauit cùm mortem oppetijt. Sed trium dierum ſpatio ad fontem diuinitatis peruolauit, aquamq; gloriæ hauriens non ad annos quinquaginta vitam traxit, ſed ad immortalitatem, & perennitatem. Ceruus eſt etiam appetitus noſter per ſyluas, nemora, montes, & valles diſcurrens, peccatique voluptates inquirens. Nam benè ſerpens peccati typus eſt, quoniam ipſius ſuggeſtu peccatum ingreſſum eſt in mũdum, afflatu, ingluuie videlicet voluptatis ipſum attraxit. Fontes porrò aquarum ipſa ſunt ſacramenta præcipuè baptiſmus & pænitentia, in quibus hauriuntur gratiæ aquæ. Ad hos cæleſtis aquæ fontes ſi iuuentute, virilitate, vel ſenectute proficiſcetur ceruus noſter, ipſiſque explebitur, vitam iterum viuet ſpiritualem: Sin autem ſerpentis veneno ſeu delicti culpa infectus, tres horas, vitæ nimirum præſentis curricula patietur elabi, in mortem corruet ſempiternã.

Ceruus vt vitam ſuam reparet. — *Serpens peccatum.* — *Lib. de pallio.* — *Ceru⁹ Chriſtus.* — *Ceruus affectiones carnales denotat.* — *Fotes aquarum qui.*

PROVERBIA.

ΟΠΟΥ αἱ ἔλαφοι τὰ κέρατα ἀποβάλλουσι. Vbi cerui cornua abijciũt. Hoc adagio ſignificabant, inquit author Adagiorum, quempiã in negotio difficili verſari. Siquidẽ cerui cornua depoſituri, ſecedũt in loca aſpera, & inacceſſa (qua de re ſuprà diximus cùm ex alijs, tũ Ariſtotele, qui etiã huius prouerbij meminit) Cõueniet in eos, qui à communi hominũ conuictu ſeducunt ſeſe, item in locum vehementer abditum, abſtruſumque. Poſtremò quòd innuemus nuſquam inueniri, illic eſſe dicemus, vbi cerui cornua abijciunt, vt quemadmodum ad Græcas Calendas de tempore Suidas, & ab eo mutuatus Apoſtolius hoc prouerbium exponunt, ἐπὶ τῶν ἀφανεῖς τὰς διατριβὰς ποιουμένων. Ἐλάφειος ἀνήρ, ideſt, *ceruinus vir*. Olim dicebatur formidoloſus & fugæ fidens magis, quàm viribus: Ceruus enim animal curſu perniciſſimum, & in venatu pedibus ſibi quærit ſalutem. Hunc etiam ceruum aliquis prouerbialiter dixerit, & cor cerui habere, & nebridem geſtare. Inter adagia quibus ἀδύνατα, ſiue præpoſterum quid ſignificamus, adnumerandum & illud, quod eſt apud Theocritum in Thyrſide, τὰς κύνας ὁ ἔλαφος ἕλκει, ideſt, *canes ceruus trahit*: præpoſterum eſt enim, vt ceruus venetur canes: Carmen Theocriti ſic habet:

> Δάφνις ἐπεὶ θνάσκει, καὶ τὰς κύνας ὁ ἔλαφος ἕλκει. ideſt,
> *Poſtquam Daphnis obit, ceruus trahat ipſe moloſſos.*

Simile quodammodo eſt Ouidij hoc:

> *Non docet infeſtos currere cerua canes.*

Et ad ἀδύνατα etiam referendum hoc Virgilij:

> *Ante leues ergo paſcentur in æthere cerui,*
> *Et freta deſtituent nudos in littore piſces.*

Prouerbialis itidem allegoria eſt, ὁ νεβρὸς τὸν λέοντα, ideſt, *hinnulus leonem*, ſubaudiendum, vicit,

Ceruinus vir. — *Cor cerui habere.* — *Nebridem geſtare.* — *Canes ceru⁹ trahit.* — *Eclog. 8.*

A cepit, aut prouocat, aut id genus aliquid pro ratione sententiæ, quoties præpostero rerum ordine, qui viribus multo est inferior, prouocat potentiorem. Lucianus de captatore testamenti, qui iuuenis à sene, captator à captato captus est. Τοῦτο ἐκεῖνο τὸ τῆς παροιμίας, ὁ νεβρὸς τὸν λέοντα, hoc est, illud, quod prouerbio dicunt: *hinnulus leonem*. Huc respexit quisquis fuit, qui scripsit Megaram Herculis:

> Ἦ ῥα πάλαι πάσχει ἀπείριτα φαίδιμος υἱὸς
> Ἀνδρὸς ὑπ' οὐτιδανοῖο, λέων ὥσει ὑπὸ νεβροῦ. idest,
> *An quoniam immensis affligitur inclyta proles*
> *A viro inerte, leonem vt si hinnulus vrgeat acrem.*

Non incommodè trahetur ad id quoque, quod fit, vt longe inferior lacessat potentiorem, aut multis partibus indoctior certet cum eruditissimo. Γῆρας λέοντος κρεῖσσον ἀκμαίων νεβρῶν, idest, *Leo senex vigente potior hinnulo*. Citatur apud Stobæum ex Hippothoonte poeta. Senectus viri fortis, ac strenui præstantior est iuuenta quorundam ignauorum, & imbecillium iuuenum. Venustius fiet, si longulè transferatur: Veluti si quis ingenium docti senis, & exercitati, præferat ingenio parum eruditi iuuenis. Dicetur non ineptè in senectutem crudam, viridemque, animique viribus adhuc pollentem, in quam competet illud Euripidis in Ione:

Leo senex vigente potior hinnulo.

B

> Τὸ τοῦ ποδὸς μὲν βραδύ, τὸ δὲ νοῦ ταχύ. idest,
> *Tardus quidem pes, animus est velox tamen.*

Eodem pertinet illud eiusdem in Andromacha:

> Πολλῶν νέων γὰρ κἂν γέρων εὔψυχος ᾖ
> Κρείσσων. idest,
> *Gnauus senex, & iuuenibus compluribus*
> *Præstat.*

Apud Aristophanem simile in sensum legitur sic:

> Ἐγὼ τὸ μὲν νομίζω γῆρας εἶναι κρεῖττον, ἢ πολλῶν
> Κικίννους νεανιῶν. idest,
> *Meam senectam præferendam existimo*
> *Complurium comis adolescentium.*

C *Ceruus ad sagittam properat*: Rectè conueniet, inquit Polydorus Vergilius, impio fugienti, qui dum fuga salutem quærit, vrgente fato, in supplicium aliquando incidit. Sed & vnicuique congruet, qui imprudens it se perditum, aut dolo ducitur in interitum. Tractum à more venandi: solent enim venatores abdere sagittarios in ferarum saltus, atque mox ceruos, ac damas canibus, & clamore agitare, qui in diuersum fugientes, & plerumque in ipsos sagittarios rectà properantes, ab eis configuntur. In hanc quoque sententiam Salamon alibi ait: *Auis festinat ad laqueum, & nescit de periculo animæ suæ agi*. Verùm metaphora in eum speciatim est, qui pergit peccare, animam perditurus.

Ceruus ad sagittã properat.

DENOMIMATA. COGNOMINATA.

D ἘΛΑΦΗΒΟΛΟΣ quamuis exponatur venator, & propriè qui ceruos iaculis, & sagittis figit, vt annotat Eustathius in hoc Homeri loco:

> Ὥσπερ λὶς ἠΰγένειος
> Ὥ ῥά θ' ὑπὸ σκύμνοις ἐλαφηβόλος ἁρπάσῃ ἀνήρ.

Ἐλαφηβόλος.

Eadem tamen vox in fœminino genere Dianæ siue epitheton, siue cognomen est, quasi in ceruorum venatione, ac nece intenta, dicebaturque etiam elaphebolia, quo nimirum cognomine culta est à Phocensibus, qui cùm à Thessalis obsessi in summa desperatione victoriam obtinuissent, anniuersarium elaphebolíæ Dianæ instituerunt, vt Pausanias pluribus recitat. Meminit item elaphiæ Dianæ Strabo, & elaphiæam Dianam à ceruorum venatione appellatam ab Eleis existimat Pausanias, traditum tamen ab ipsis etiam esse ait, nutricem fuisse Dianæ Elaphiũ indigenam mulierem, à qua Deæ fuerit nomen inditum. Et Suidas ellophonon etiam dictam scribit à ceruorum scilicet etiam venatione, qui ἔλλοι, quoque nominantur. Elaphis, apud Oppianum in Ixeuticis nomen est auis, quasi dicas ceruariam, quod pennas pelli ceruinæ similes habeat colore nimirum, & maculis. Gesnerus in epitome auium ultimò edita hanc Oppiani elaphin ardeam stellarem, aut cognatam ei esse conijcit, cùm alioqui prius, vel eãdem, vel cognatam saltem esse cum glottide, seu lingulaca Aristotelis, quam gallinulis facit congenerem. Elaphin autem ita dictam conijcit, quod pennas varias, & maculosas habeat instar hinnulorum: nam & lupus ceruarius,

Lib. 8. geog.

rius, qui & hodie apud Italos, & Gallos nomen retinet ab ijſdem maculis ſic dictus videtur, & in piſcibus in muſtelorum, hoc eſt, galeorum genere, nebrias. Oppianus quidem elaphi pinnas in dorſo ceruinæ pelli colore ſimiles tribuit, & linguam longiſſimam, qua in aquam protenſa ſenſim ad fauces deceptum aliquem piſcem, qui ad conſpectum adnatarit linguam, attrahat: (ad cuius nimirum imitationem piſcatores ad longam arundinem ex pilis equinis lineam ſuſpendunt.) quod ardeolarum ſanè naturam ſapit, ſi tamen hanc ardeam elaphin eſſe dicamus, neceſſe erit ei

Elaphis.

illi vim tribuere in lingua, quam alijs ardeis tribuimus in pedibus, nempe piſces alliciendi. Νεβροφόνος, ideſt, ceruorum catulos enecans, celebratur inter canes Actæonis ab Ouidio. Ouis vero

Νεβροφόνος.

ceruaria dicebatur, teſte Feſto, quæ pro cerua immolabatur. Alcem Albertus equiceruum appel-

Ouis ceruaria.

lat. Eſt tamen equiceruus, ſiue hippelaphus ab alce diuerſus, ſed idemnè hippelaphus ſit cū tragelapho, hoc eſt, hircoceruo, proprio loco examinabo. Georgius Agricola germanica voce, Geſnero,

Hippelaphus.

licet Germano, ignota, brandhirtz interpretatur. Ceruum volantem Galli vulgo appellant, & nos etiam inter ſcarabæos maximum, & ramoſis cornibus, quibus ceruum refert, inſignem. Car-

Ceruus volans.

danus non inuenuſto vocabulo ſcarabelaphon nuncupat, Nigidius lucanum, Scaliger taurum, nonnulli ſcarabæum bicornem. Eſt in multis Italiæ locis, vt in Apulia, montibus Anconitanis, &

Scarabelaphus.

iuxta Iuſtiuopolim ceruona vulgò dictus, quod ceruum colore æmuletur, ſequi ſolet armenta boum, vnde boazzaro vocatur, & tetta vacce, quòd lac è vaccarum vberibus exugat, innoxius eſt, facilè cicuratur, & Romæ à mulieribus in delitijs habetur: Iſidorus itaque boan vocat his verbis:

Ceruona ſerpens.

„ Boas anguis Italiæ immenſa mole, perſequitur greges armentorum, & bubalos, & plurimo lacte
„ riguis ſe vberibus innectit, & ſugens interimit, atque inde à boum populatione boas nomen accepit. Sic Iſidorus, in eo deceptus, quòd ſugendo interimere armenta exiſtimet. Vocamus itidem

Spina ceruina.

vulgò ſpinam ceruinam fruticem quendam ſpinoſum, cuius granis diuerſo tempore decerptis ad diuerſos colores vtuntur: rotunda verò ſunt, myrti ſimilia, initio foris viridia, matura verò foris nigra, intus viridia, ob id colore eo pingentibus idonea: ijs enim aqua diſſolutis, in qua liquatum alumen ſit, color viridis fit, pictoribus noſtris, aqua verde nuncupatus: ijſdem non maturis in eadem aqua diſſolutis, color luteus; ſucco eius vis ineſt purgatoria, ex quo ſyrupus fit ſolutiuus, qui quamuis ventriculo non ſit adeo commodus, cùm aqua tamen cinnamomi dilutus, in affectibus podagricis, vtiliter poteſt exhiberi. Auguſtę Vindelicorum, teſte Camerario, nominant ſyrupum familiarem. Quidam rhamni generibus adnumerant, & rhamnum ſolutiuum nuncupant, quos G

Rubus ceruinus.

Matthiolus reprehendit; rhamnum tamen à Romanis ſpinam cerualem dici, inter nomenclaturas apud Dioſcoridem legitur: Vocant præterea in Italia nonnulli ſmylacem aſperam, rubum ceruinum, ego neutrius cognomenti rationem reperio. Syluеſtris ſeu montanæ ſambuci quoddam ge-

Lib. 3. c. 24

Sambucus ceruina.

nus in opacis, vliginoſiſque ſyluis proueniens Hieronymus Tragus ſambucum ceruinum nuncupat, quod à ceruis magnopere expetatur: illud enim ſe experientia didiciſſe affirmat, ceruum hanc ſambucum auidiſſimè per ſyluas ſectari, vbi namque locorum duas huiuſmodi ſtirpes proueniſſe ſenſerit, eò accurrit: quod mirum eſt ſambucus hæc ac vulgaris eoſdem ſitus occupant. His ceruus mirificè delectatur, folia vtriuſque non baccas depaſcens, ex quo intelligi poteſt, haſce baccas frigidioris eſſe temperaturæ. Iam verò quod maiore dignum eſt admiratione, obſeruarunt ceruum ſolum folijs his veſci, non ceruam, niſi prægnans fuerit, ceruumque in vtero geſtarit: tunc

Radix ceruina alba.

enim & folia hæc appetit, & illa deguſtat, aliàs nunquam. Superiores Germani vveiſzhirtz vvurtz appellant, quaſi albam ceruinam radicem, quam Geſnerus, & Fuchſius ſeſeli Aethiopicum verum eſſe arbitrantur, Matthiolus, & Camerarius ſeſeli Aethiopicum vulgare, Cluſius in Pannonicis ſeſeli Aethiopicum ſecundum, Lobelius libanotidem Theophraſti maiorem, Bauhinus libanotidem latifoliam maiorem, Tabernomontanus Libanotidem albam Theophraſti ſecundam: H

Radix ceruina nigra.

radicem habet percraſſam, longam, & amaram, reſinoſamque. Alia minor eſt, radice foris nigra, ſubdulci, etiam reſinoſa, ſvvartzhirtz vvurtz, ideſt, ceruina radix nigra, nuncupata. Fuchſius ſeſeli Peloponneſiacū facit, q facilius, inquit Geſnerus crederē, ſi locis humidis naſceretur, ego ſemper in ſiccis reperi. Matthiolo eſt daucus ſecundus ſelenoides, & Bauhino daucus montanus apij folio maior, Geſnero libanotis nigra, & Dodonæo libanotis alterum genus, & Cornario libanotis fecunda fertilis. Cluſio verò ſeſeli ſecundum montanum, vulgò etiam ſaxifragiæ Venetorum nomine oſtenditur. Elaphoboſcum, quaſi dicas cerui pabulum, ſed cerui ocellum vertunt recentiores,

Elaphoboſcum.

ſic dictum videtur, quod hanc plantam ceruæ nobis monſtrarint, id quod tradit Plinius his verbis: *Simplicius* (quam canes herbam qua ſibi ſerpentes medentur) *ceruę monſtrauere elaphoboſcum, de qua diximus.* Dixerat autem, vtile eſſe contra ſerpētium, omniumque aculeatorum ictus. *Quippe fama eſt*, inquit, *hoc pabulo ceruos reſiſtere ſerpentibus.* Ita & Dioſcorides elaphoboſci, inquit, ſemen contra ſerpentium ictus datur in vino: fama eſt, hoc pabulo ceruos ſerpentum morſibus reſiſtere: hinc nimirum etiam ophioctonon, & ophigenium appellari meruit: Inuenio & elaphicum appel-

Lib. 25. c. 8.

Lib. 22. cap. 22.

Ophioctonō.

A appellari. Apud Hesychium & Varinum ἐλαφοβοσκὸς masculinum, & oxytonum nomen scribitur: Alij elaphoboscum genere neutro proferunt. De hoc veterum elaphobosco quid sit statuendum in tot recentiorum opinionibus, suo loco indicabo, hoc tantùm hic additurus, Cornariū arbitrari eam esse herbā, quam Germanis albam cerui radicem diximus vocari; quoniam hęc appellatio græcam aliquo modo referat. Est & elaphoscorodi herbæ descriptio apud Dioscoridem, idest, ceruini allij, quod & ophioscorodon, idest, anguinum vocat. Gesnerus genuinam Dioscoridis descriptionem esse negat, & in duobus, quæ habeo, græcis exemplaribus ea vox non legitur: Potuit tamē fortassis hoc allij genus ita vocari, quòd non aliter atque ceruus serpentes interimat, vt inde etiam ophioscorodon dictū sit. Est & pulegij genus syluestre satiuo simile, nisi tenuius esset, & acutiorib. folijs prodiret, Monspeliensibus ceruinū cognominatū, vbi vbiq; obuiū est, vliginosis potissimùm, & stagnātibus locis. Vtuntur eo Monspeliēses medici, q viribus sit, vt putāt, quā domesticū efficacioribus, & probatioribus. Cęterùm vnde ceruinū cognominetur, obscurū est, nec ipsi tradunt, sed fortè inde ortū est, quòd quidā dictamno, qui pulegiū etiā syluestre nuncupatur, deuorato ceruo vulneratos sagittas excutere tradunt. Herbariorum vulgus cornu cerui nuncupat.

Elaphoscorodon. *Pulegiū ceruinum.* *Cornu cerui olus.*

B Gallorū imitatione, quibus corne de cerf, id genus oleris, quod nobis vulgò, herba stella dicitur. Dioscoridi verò, alijsq; Græcis κορωνόπους, quasi cornicis pedem dicas, folia profert longa, angusta, hirsuta, & in singulis lateribus terna, quaternavè foliola, ita vt integra ramosis cerui cornibus similia sint. Eisdem Gallis langue de cerf, & Germanis hirtzunge, quasi lingua ceruina vocatur, vt in officinis etiam, quæ Græcis φυλλῖτις, quasi foliosa vocata, vt quæ caulis, floris, seminisque expers nihil nisi folia, aut foliosus cespes appareat: Officinæ itidem scolopendriam dicunt, sed perperam. Gesnerus verò etiam filicem fœminam à Romanis linguam ceruinam vocari scribit, à suis verò hodie hemionitin Dioscoridis, cuius scilicet folia cum lingua ceruina similitudinem obtinent. Elaphine inter nomenclaturas hellebori nigri apud Dioscoridem legitur, & elaphion exponitur ocymastrum, Hesychius tamen, & Varinus interpretantur κώνειον, idest, cicutam. Trifolium ceruinum suis etiam vocari scribit Gesnerus herbam bicubitalem, aut proceriotis locis nascentē aquosis odoratam, folijs ternis, oblongis, crenatis, vmbella purpurea, &c. quam pleriq; inquit pharmacopolæ vulgò hactenus eupatorium vocarunt, Ruellius, eumq; secuti alij hydropiper, Cordus verò cratæogonon, Cæsalpinus Britannicam Dioscoridis esse existimāt, nonnulli, teste Iunio in no-

Lingua ceruina. *Elaphine.* *Elaphion.* *Trifolium ceruinum.*

C mēclatore, πολύκαρπον, aut πολύκριθον Hippocratis. De fungo ceruino cùm apud nos, & sub hoc nostro cælo planè sit incognitus, sed peculiariter in Bohemia nascatur, lubet integram ex P. Andreæ Matthioli epistola ad Iulium Moderatū pharmacopęum Ariminensem scripta huic loco inserere historiam, & vires. Fungum itaq; hunc tuberum vulgarium modo sub terra nāsci affirmant venatores, vbi ceruino semine in coitu inficitur solum. Id quod plerumq; fieri solet exēpto è vulua genitali adbuc seminis aliquid continente, maris impetū fugiente fęmina. Hunc fortasse inuenire nemo posset, ni cerui ipsi locū quodā statuto anni tempore ostēderent. Scalpiunt.n. naturali quodam instinctu ducti, anterioribus pedibus locum, vbi globosus fungus sub terra delitescit, quod olfactu eos percipere affirmant. Spirat enim fungus graui odore præsertim recenter effossus. Qui secreta hæc norunt venatores, & rustici, qui syluas frequentant, loca diligenter obseruant, ceruinis pedibus diducta, effossaque scrobe, fungos eximunt, & pharmacopœis vendunt, qui dissectos in particulas, & filo traiectos siccant postea in vmbra, seruantque in medicum vsum. His eadē ferè facies inest, quam in cæteris spectamus tuberibus, globosa tamen in omnibus, & inæqualis. Ex-

Fungus ceruinus.

D tima cuticula subnigricat, carnosa verò, & ipsa fungosa substantia albicat. Sunt etiam, qui genus aliquod reperiri dicant, erectæ virilis mentulæ forma, adeo vt in altera parte detecta glans, in altera globuli quidam testiculos referentes conspiciantur. (talis est fungus ille, quem phallum Holandicum vocant, de quo suo loco, sed hic non sub terra, sed supra terram nascitur, more aliorum fungorum) Hic fungus in ciborum vsum hactenus non venit, nec eo vescūtur Bohemi, sed eo ijs in medicamentis vtuntur, quæ venerem mouent: siquidem ad hoc plurimum eum valere putant, & præsertim, qui humani genitalis faciem refert. In quem vsum, sicci puluerem ex vino dulci propinant drachmæ, vel sesquidrachmæ pondere. Lactis vbertatem hunc etiam afferre aiunt ex prysana, vel muliebri lacte potum, sed valentiùs id agere, si longi piperis aliquid addatur. Suffitu fœminarum occlusos locos resecare tradunt, & vuluæ strangulatus auertare. Non desunt superstitiosæ mulierculæ, quæ ijs abutuntur in amatorijs poculis, quibusdam prius admurmuratis incantationibus. Affirmant præterea valere ceruinum fungum ad epota venena ex mero haustū, quin etiam ad venenosorum omnium morsum non modò potum, sed etiam illitum. Excalfacere hunc ex odoris graueolentia quispiam facilè iudicabit. Optarem, vt tam rarum medicamentum Italiæ hactenus ignotum feri, vel transplantari posset, & inter cætera rara simplicia, quæ tuo tam celebri viridario diligenti admodū cultura alis, hic etiā uiueret fungus &c. Hæc itaq; Matthiolus.

Eius vires.

Cui tamen non omninò adſtipulatut Thomas Iordanus in ſuo tractatu de peſtilentia, quare tum ob hoc, tum etiam quia antidotum ex eo præſcribit, eius etiam hic verba repetam. Fungum inquit, quem boletum ceruinum vocant, è ſemine eius animalis genitali ortum, à capellis ſcalpendo effoſſa terra deprehenſum magnis exornant elogijs. Sanè reperti ſunt ijs locis, vbi ab hominum memoria nullus viſus eſt ceruus. Ad Trenzinium nobile Vngariæ oppidum circum Carpathi iuga frequentiſſimus montuoſis locis, ſyluis opacis, vbi licet ceruos reperias, non tamen eorum tanta copia, quæ plauſtris fungorum ſatisfaceret, ſiquidem vera cenſenda, quæ de eius generatione ſcribuntur. Inter tubera ſatius fuiſſet collocare, etſi refragari poſſit viroſus odor, qui neque in tuberibus adeo ſuauis, potiſſimum cùm ambo veneri extimulandæ opitulari dicantur. Ex eo quibuſdam antidotus parantur. Terunt lamellas ſiue bracteas auri plures marmore pluuia aqua prius madefactas, ceu roris modo aſperſas. Deinde extrahunt ſpiritum vini cum zucharo candi per tartarum calcinatum. Aurum tritum quintę huius eſſentię vini permiſcetur, & alembico committitur. Eo qui tranſcendit liquore imbutus fungus ceruinus digitis exprimitur, (alij trituratum mergunt, & torculari exprimunt) rurſus maceratur, denuò exprimitur toties, donec vis vniuerſa è fungo extracta appareat. Eam expreſſionem drachmæ pondere in aqua cardui peſtilentia correptis exhibent. Fecem, ſiue reſidentiam non quidem fungi, ſed tartari quinque granorum pondere aluum mitiſſimè ſoluere dicunt. Hactenus Iordanus. Ceruiſca pirum à Cloatio inter reliqua pirorum genera nominatur apud Macrobium. Feſtus ceruarium venenum vocat, & eo ſagittas perungi ſolitas teſtatur. Martinus Delrius in comm. in Herculem furentem Senecæ interpretatur ſagittariam herbam Hiſpanis nuncupatam yerua baleſtrera, qui ceruis transfigendis ea vtuntur: ſicque intelligendum exiſtimat, quod Iulius Scaliger libro 1. commentar. Ariſtotelis de plantis, ſcribit toxico Alpinos, Pyrenæoſque latrones tela inungere. Elaphuſſam à Græcis appellari ſcribit Stephanus, teſte Ortelio, inſulam in mari Adriatico, quæ Brettanis (Βρέττανις) & Brettania (Βρεττανία) dicitur. Hæc eſt, quæ vt Hermolaus cenſet, Brattea à Plinio & Antonino dicitur contra Surium ſita, bobus, & capris laudata. Sic ille: Et ceruis fortè etiam, vt inde nominata ſit. Elaphuſa verò eidem Plinio inſula eſt haud procul à Corcyra, & Elaphites inſula maris Adriatici duodecim millibus paſſuum à Melita, inſula ſcilicet finitima Chio, vt idem ait. Eſt & Elaphoneſus Stephano vna Sporadum inſularum vna cum vrbe eiuſdem nominis; dicitur Eunebris, Plinio teſte, item Stephano, necnon etiam Proconneſus, & in Etymologo Adelphoneſus. Βρεντέσιον vrbs ad mare Adriaticum ſic dicta, quoniã ἔχει λιμένας κέρασιν ἐλάφου παραπλησίως, i. quod habeat portus cornu cerui ſimile, nam βρένδον Meſſapij, vt dictũ eſt, vocant τὸν ἔλαφον, & βρέντιον ipſã τὴν κεφαλὴν τῆς ἐλάφου, teſte Etymologo, qui tamen prius dixerat denominatam eſſe à Brento Herculis filio, mutuatus eã à Stephano: Sed prius etymum eo confirmari videtur, quod idem Stephanus τὴν Βρεττίαν νῆσον (quæ & ipſa ſita eſt in Adriatico mari) à Græcis vocati ſcribat [illegible], cuius incolas à Polybio βρεττιανοὺς nominari ait, ab alijs βρέττιος, vt à Strabone quoque, Latini Brentesion appellant Brunduſium, Βρεττίαν, vel Βρεττίαν Brutiam. Brunduſij portus, inquit Strabo, ſua excellentia præſtat, multi enim ore vno includuntur, qui nulla fluctuum agitatione turbãtur, cum interni ſinus excipiant, vt forma ipſa cerui cornibus ſimillima ſit, vnde & nomen inditum, locus enim cum vrbe ceruino capiti maximè eſt comparandus, nam lingua Meſſapiorum Brunduſium cerui caput nominatur. Paulò aliter Iſidorus Brunduſium, inquit, dictum eſt græcè quod brunda caput cerui dicatur: Sic eſt enim vt & cornua videantur, & caput, & lingua in poſitione ipſius ciuitatis. Ceruaria locus ad templum Veneris Galliæ Aquitanicæ finis inter Pyrenæi promontoria in ſinu ſalſo ad mediterraneum mare, vt meminit Mela. Nebriſſa fertiliſſima Bæticæ regionis Hiſpaniæ vrbs à pelle ceruini pulli dicta, quæ Græcis νεβρὶς dicitur, Plinius eam Veneream cognominat, hodie Nebrixa vocatur.

Antidotus e boleto ceruino. — *Ceruiſca.* — *Lib. 3. c. 19.* — *Ceruarium venenum.* — *Elaphuſſa.* — *Elaphuſa.* — *Elaphoneſus.* — *Eunebris.* — *Brentesion.* — *Lib. 6.* — *Lib. 15. c. 1.* — *Ceruaria.* — *Lib. 2.* — *Nebriſſa.*

VSVS IN SACRIS.

ERANT cerui olim in Dianæ tutela, Deæ ſcilicet venationis præſidi, Horatius:

Delia tutela Deæ fugaces
Lyncas, & ceruos cohibentis arcu
Lesbium ſeruate pedem.

Quare & iugum curruseius ſubijſſe poetæ fingunt. Ouidius:

Tardos luna boues, annoſos Delia ceruos.

Claudianus:

Dixit & extemplo frondoſa fertur ab Alpe

Lib. 4. carm. od. 6. — *Cerui Dianæ ſacri.*

Trans

A *Trans pelagus cerui currum subiere iugales,*
Quos decus esse Deæ primi sub lumine cæli
Roscida iucundis concepit luna cauernis.

Sed & capita ceruorũ, aprorumq; eidẽ Deę suspendebantur, venatoria. s. munera, vnde Corydon Virgilianus: *Eclog. 7.*

Setosi caput hoc capri tibi Delia paruus,
Et ramosa Mycon viuacis cornua cerui,
Si proprium hoc fuerit laui de marmore tota
Puniceo stabis suras euincta cothurno.

Vbi quod infra statuam positurum vouet cruribus cothurnatis, ne in eo quidem à venatorum habitu discedit. Sic enim Venus schemate venatorio Aeneæ filio in media sylua se offerens, & Carthaginensem virginem simulans ait: *Lib. 1. Aen.*

Virginibus Tyrijs mos est gestare pharetram
Purpureoque altè suras vincire cothurno.

Erant autem Romæ multa Dianæ fana: & cùm reliquis ceruorum cornua affigi mos esset; ei, quod B in Auentino erat, boum cornua affigebantur, cuius rei causam tradidimus ex Plutarcho suo loco. Gaudere autem Dianam ceruis, & capris meminit sic etiam Homerus: *Gaudet ceruis Diana. Odyss. 6.*

Οἵη δ᾽ Ἄρτεμις εἶσι κατ᾽ οὔρεος ἰοχέαιρα,
Ἢ κατὰ Τηΰγετον περιμήκετον, ἢ Ἐρύμανθον
Τερπομένη κάπροισι, καὶ ὠκείῃς ἐλάφοισι. idest,
Qualis autem Diana incedit per montes sagittis gaudens
Aut per Taygetum arduum, aut Erymanthum
Sese oblectans capris, & velocibus ceruis.

Hinc & ἐλαφοβόλον, & Elaphiæam, & elaphonon dictam suprà diximus. Erant itidem elaphobolia festa, quę celebrabãtur mense Februario ab Atheniẽsibus, qui inde elaphobolion dictus est. Sacrificabantur autẽ in ipsis cerui ipsi Deæ, quod Iphigeniæ exẽplo corroboratur. Qua de re sic Pausanias. Ad Euripi, qua parte is Eubœam à Bœotiorum finibus diuidit, ad Mycalessiæ Ceres dexterã paulo longiùs progressis est aulis. Nuncupatã credunt ab Ogygi filia. Est ibi Dianæ ædes, & duo in ea è candido marmore signa: faces altera præfert, iaculãti est altera similis: ad eius templi C arã cũ ex Calchãtis vaticinio essẽt Græci Iphigeniã immolaturi, pro puella ceruã mactandã submisisse Dianã perhibẽt. Historiã siue fabulã de Iphigenia supra etiã tetigimus, neq; nũc repetijsse nocuerit. Agamemnon vniuersi exercitus declaratus imperator cũ animi gratia venatũ exijsset, in luco vicino ceruũ quendã insignẽ, & notis certis distinctũ, Dianæq; sacrũ interemit: Ob quod facinus irata Dea copias omnes tẽpestate detinet, vt neq; domũ redeundi, neq; quò destinauerant, proficiscẽdi facultas esset. Itaq; consulto numine irã Deæ placari posse vates negauerũt, nisi Agamemnõ loco cerui, interfecti filiã suã Iphigeniã victimam immolaret. Super qua historia consulendus Sophocles, & Euripides. Fiebat autem hæc immolatio in Taurica, vt meminit Ouidius his versibus: *Diana epitheta. Elaphobolia festa. „ In Bœot. „ „ „ 4. de tristib. eleg. 4.*

Nec procul à nobis locus est vbi Taurica dira
Cæde pharetratæ spargitur ira Deæ.
Nec prius (vt memorant) non inuidiosa nefandis
Nec cupienda bonis regna Thoantis erant.
Hic pro supposita virgo Pelopeia cerua,
D *Sacra Deæ coluit qualiacunque sua.*

Meminit eiusdem sacrificij etiam in fastis: *Fastor. 1.*

Quod semel est triplici pro virgine, cæsa Diana,
Nunc quoque pro nulla virgine cerua datur.

Dianæ Laphrię verò apud Patrenses, teste Pausania, magno in ara igne excitato apros, ceruos, & alia animalia viua inijciũt, & sacrata virgo in postremo agmine põpę curru ceruis iũcto inuehitur. Cùm Taygetã Atlantis filiã Iupiter deperiret, in ceruã à Diana permutatã esse aiunt, sicq; Iouis conatũ effugisse, moxq; eius etiã beneficio humanã suam piorẽ formã recepisse. Eã deę gratiã referre cupientẽ, ceruam cornua auro exornata gerentẽ, vt Pindarus habet, cõsecrauisse, hac sentẽtia cornib. inscripta: Ταϋγέτη τάνδε ἀγροτέρᾳ Ἀρτέμιδι, idest, Taygeta hanc Dianæ dicat. Strabo verò etiam author est, post Colophonen esse Coraciũ montẽ, & insulã Dianæ sacram, in quam ceruas parituras tranare crediderunt. Sed vt ad Elaphebolia reuertamur, Plutarchus in volumine de virtutibus mulierum, Phocenses, tradit, omnium festiuitatum suarum maximam Elaphebolia Mineruæ in hunc vsque diem peragere atq; celebrare, vocemq; esse à feriendis ceruis deductam. Cæterùm mirari subit, cur non etiam Apollini fuerit sacer ceruus, cum multas habeat proprietates soli conuenientes, ideoq; solstitij æstiui symbolum etiam fuerit, sicut ostendit Stephanus Viman *In Achaie. Iouis amor in Taygetã elusus. Taygeta in ceruam mutata. Lib. 14.*

dus Pighius in ſua mythologia in anni partes ex ſymbolis antiqui cuiuſdã toreumatis argentei, q extat apud Reuerendiſſimum Epiſcopum Atrebatẽſem: Ceruus, inquit, alto iugo apud Panis laruam inſidens ſolſtitij æſtiui imaginem nobis præbet; quando ſol cancri tropicum occupans toto die quieſcere videtur, viæ reliquũ ſibi decliue reſpiciens. Habet enim hoc ex natura ceruus, vt in ipſa perniciſſima fuga ſtationem faciat, & requiem interponat, donec qui ſequitur, appropinquet, tum fugã rurſus arripit. Eſſe autẽ nondum ætatis perfectæ curta, & non valde ramoſa cornua indicant, vt iuniori laruæ Panicæ aptius accommodaretur, quod cur ita factum fuerit, ſuperius inquit declarauimus. Cemadem igitur potiùs appellabimus, quæ proxima adultis ſpecies eſt. Nominãt & dorcades τὰ ἀπὸ ἐλάφου γεννώμενα ob acutiem viſus, ὀξυδερκὲς γὰρ τὸ ζῶον ἐςὶ, καὶ ἰνδαλμα..., inquit Varinus. Quapropter nõ ineptè ſoli, quẽ mundi oculũ, & luminis fontẽ nominant philoſophi, poteſt attribui. Nocte enim videre, & apertis oculis dormire dorcades, authores aſſerunt: Deniq; nõ ſolùm perſpicere acerrimè, ſed etiam humorem quendam habere intra viſcera, qui caliginem depellit oculorũ, tradunt, vt apud Originẽ legimus in vna ex homilijs, quę extant in cant. canticorũ. Porrò ſolis æſtiuo calori rectè ceruũ comparaſſe veteres ex varijs, quas habet huic ſideri conuenientes proprietates, animalis naturam indaganti facilè patebit. Viuaciſſimũ imprimis eſt, ob idq; ſoli vitæ principia excitanti ſacrũ, vt ceruus Apollini, qui ſol eſt exoriens. Mutat annuatim ſemel cornua, & ijs amiſſis ſeſe abſcondit, quoad altera renaſci cœperint, velut ſol hyeme à nobis refugere videtur radiorum vigore deſtitutus. (ſimiliter Lunæ ſiue Dianæ ſacer fuerit, nam & hęc ſingulis menſibus cornua amittit, amiſſis latet, renaſcentibus rurſus prodit) Seriatim tranant maria, ac flumina porrecto ordine, & capita cornibus ponderoſa præcedentium imponunt clunibus, & primus defatigatus poſtremum ſe in locũ recipit, requiem capiti quærens, atq; ita in orbẽ redeuntes ſolis reuolutionẽ ſeriatim dies connectentis imitari videntur. Deniq; quod Panicę libidini, vel ſolis rigori viuifico conuenit: cùm coitum appetit ceruus, calore exaſperatur, & fit ferocior, neq; vna tantum contentus eſt, ſed mutat ſæpius, & diſcurrens aliam, atq; aliã ſubitò ſupergreditur, ſubigitq; non ſtando, ſed currendo, atq; implet vnus multas breui tẽpore. Veluti ſol in continuo motu paſſim, & vbiq; generationẽ propagat diuerſiſſimiſq; plagis rerũ natura ſatisfacit. Huc vſq; Pighius, qui & antè dixerat, hinnulũ ſiue ceruam ſemper naſcentium, tum anno exurgente rerũ nobis eſſe notam: Ceruam autẽ huic loco non malè conuenire ob Telephi fabulã, quẽ à cerua nutritum fingunt poetæ, ſolẽ orientem nobis deſcribentes, Τήλεφος enim quaſi Τηλεφαὴς procul radians lumen eſt, licet, inquit, qui rationem nominis ad hiſtoriam ipſam referunt, vt διὰ τὸ θηλάσαι αὐτὸν ἔλαφον, Telephus ſit nominatus. Auges fertur filius, αὐγὴ ſplendorẽ ſignificat, & auroram: Ceruã, quę eũ lactauit, principiũ motus vult eſſe, & temporis. Ἔλαφος enim quaſi ἐλαφρὸς agilis, leuis & velox. Suſpicandum itaq; eſt hanc ob cauſam Floridæ incolas ſoli ceruũ quotannis conſecrare, cuius cõſecrationis ſolemnes ritus leguntur in eo volumine, quo Gallorũ, Duce Renato Laudoniero, nauigatio in Americam deſcribitur, in hæc verba: Regis Outina ſubditi ſingulis annis paulò ante ipſorum ver, nempe ſub Februarij finẽ, maximi quem capere potuerunt, cerui pellem cornua retinentem ſumunt, eã omni ſelectiſſimarum, quæ apud ipſos naſcuntur, ſtirpiũ genere impletam denuò conſuunt, cornibus, gutturi, & reliquo corpori ſelectiores fructus in corollas, vel longas tænias nexos appendunt. Ea ſic exornata ad fiſtularum & cantionum harmoniam in ampliſſimam, & elegantiſſimam planitiẽ defertur, & altiſsimæ iſtic arbori imponitur, capite & pectore eius ad orientem ſolem obuerſis, ſubinde precibus ad ſolem repetitis, vt in eorũ ditione ſimilia, quæ illi oblata ſunt bona renaſci faciat. Rex cum ſuo mago proximus eſt arbori, & verba præit, vulgo, quod longius abeſt, reſpondente. Deinde rex, & reliqui ſalutato ſole abeunt, pelle iſtic relicta in ſequentem annum. Singulis annis repetuntur eiuſmodi cerimoniæ. Fuit denique ceruus, ſiue hinnulus, id eſt, νεβρὸς Baccho ſacer quod vel inde colligas, quod in eius orgijs pellibus ceruinis, quas nebrides vocant, vterentur. Attribuitur autem hoc genus pellis Baccho, eo quod homines ebrij varij, & inconſtantes ſunt, ſicut etiam pelles iſtæ vel propter diuerſum in vnis colorẽ, vel deniq; quod ebrietas infirmos, & timidos reddat, quemadmodum & νεβρὸς, ſiue ceruus animal imbelle, & ad fugam natum eſt, vt Euſtathius conijcit in comm. Dionyſij Afri, qui Camariras populos ex Indico bello redeuntem Bacchum excepiſſe tradit, σώματα καὶ νεβρίδας ἐπὶ στήθεσι βαλόντες. Et apud eundem Bacchus nuper natus νεβρίδα χαλινωθέντα ἐπάνυσσεν. ἦγεν ἐξαιρίμασιν, ἐπ... Meminit & Varinus in παρδαλῆ; Φορεῖν δὲ καὶ νεβρίδα, inquit, ῥηθεῖη ἂν Διονυσιακῶς, ὁ δολερὸς, ὁ μέθυσος, ἤδη καὶ ποικίλος, καὶ παλίμβολος. Ἐπεὶ καὶ στικτὸν ἡ νεβρίς. Apud Phornutum, vbi & ipſe meminit his verbis: Τὰς δὲ παρδάλεις ὑποζυγνύασι τῷ Διονύσῳ, καὶ παρακολουθεῖ ἐνσάγειν ἔθος διὰ τὸ ποικίλον τῆς χροίας, ὡς τὸ (fortè ὡς καὶ) νεβρίδα αὐτὸς περιάπτει, καὶ αἱ Βάκχαι. verba hæc διὰ τὸ ποικίλον τῆς χροίας, id eſt, propter varietatem coloris, fortè accipi poſſunt, inquit idem Geſnerus, quod ebrij colorem mutent, & alij aliter colorati fiant:

Solſtitij æſtiui typus.

Dorcades ut ſoli cum referant.

Ceruus ut ſoli comparari poſſit.

Telephi etymon.

Vbi ceruus ſoli conſecretur.

Hinnulus Baccho ſacer, & eius variationes.

Aut

A Aut dicendum est deesse vocem σταφυλῶν, idest, vuarum; sic enim Eustathius habet in comm. in Dionysium Afrum: Διὰ τὸ τῶν σταφυλῶν πολύχροον. Et alibi: αἱ δὲ διονυσιακαὶ νεβρίδες, ἢ τῶν σταφυλῶν ἐν χροιᾷ αἰνίττονται πολυειδείαν. πολύχροοι γὰρ καὶ αἱ νεβρίδες, καὶ ποικίλαι τοῖς εἴδεσιν. Hinc νεβρίζειν, idest, binnuli, vel cerui pellem gestare Etymologo, quo verbo vtitur Demosthenes pro Ctesiphonte tanquam is, qui sacris initiabat, nebridem indutus fuerit, & initiandos eisdē pelibus cinxerit, ἐπὶ τῷ νεβροὺς διασπᾶν κατά τινα ἄρρητον λόγον, vt Suidas, & Varinus citant. Ouidius describens ritus, & babitus bacchantium in Prognes fabula etiam meminit, dum canit:

Νεβρίζειν quid.

Metam. 6.

Bacchantiū ritus.

Tempus erat quo sacra solent trieterica Bacchi
Sithonia celebrare nurus, nox conscia sacris
Nocte sonat Rhodope tinnitibus æris acuti,
Nocte sua est egressa domo regina, Deique
Ritibus instruitur, furialiaque accipit arma,
Vite caput tegitur, lateri ceruina sinistro
Vellera dependent, humero leuis incubat hasta, &c.

B Est & nebrites gemma Libero patri sacra à nebridum pellium similitudine, teste Plinio, cuius itē gemmæ meminit Orpheus in libro de lapidibus, etsi νευρίτης pro νεβρίτης perperam scribatur:

Lib. 37.

Nebrites gēma Baccho sacra.

Ἔνθεν ἐγὼν ἰδέειν καὶ Βακχίδα (Βάκχικα) νεβρίταο
Δῶρα λίθου Βρομίῳ κεχαρισμένα, &c

Citat & Suidas ex epigrammate quodam pentametrum, quod ad hos Bacchicos ritus refertur.

Κισσαίην στέρνοις νεβρίδ᾽ ἐναπτομένην.

VSVS IN CIBIS.

INTER epulas, inquit Iulius Alexandrinus, quæsitus honos & ceruinæ carni. Præstat hinnuli, quanquam & vetustioribus laus, neque tamen vetulis; ætatis longitudo in causa, vt vel in trimatu commendari possint. Diutissimæ enim cūm viuāt, prima illis in bimatu adhuc ætas & veluti infantia, quo tempore nondum tempe- C ramenti sui siccitatem iustam accepisse videri possunt, minusque ideo, tenerioris, humidiorisque ætatis adminiculo, succi mali, & acceptiores palato sint, minusque ventriculo aduersentur. Tum consistendi ætas longissima, eadem, & deterior crescente semper siccitate, & duritia carnis: vnde concoquendi difficultas, crudi, ac crassi, & improbi succi, melancholicique sanguinis prouentus, paratusque interdum in quartanam incursus: Atque hæc met ipsa reliquis quidem ætatibus mala insunt, at minora tamen semper. Bubulam hæc refert, vt veruecina damarum. Ioannes Bruyerinus etiam ceruinam Gallicæ nobilitati imprimis familiarem esse ait, quippe quæ frequenter ad similitudinem bellicæ disciplinæ in venando se exercet, addit tamen partem præsertim quandam gulæ delitijs seruire, quam Gallis simmerium appellant. Ex hinnulis verò epulas generosas principibus, & potentioribus fieri, carnesque non admodum insalubres, saporeque mirè suaui sentiri. Tradit itidem Isidorus carnes habere teneras, & faciles concoctu propter motus frequentiam: Et si castrentur antequam cornua crescant, carnem meliorem fieri, magisque temperatam in calore, & siccitate. Atqui Galenus cùm dixisset carnem leporum sanguinem qui- D dem gignere crassiorem, sed melioris succi, quàm bubula, & ouilla, subiungit ceruinam non minus ijs succum vitiosum generare, & concoctu difficilem: Et in libro de curatione affectuum renū, carnem ceruinam vitari iubet, quippe quæ dura sit, difficilis concoctu, & melancholica: Et rursus in libro de attenuante victus ratione: equorum inquit, & asinorum esum hominibus asininis relinquo: proximi asinis sunt cerui, eoque ab eorum esu est abstinendum. Galenum sequitur Aegineta, duram & difficilem præbere alimoniam, inquiens, & Symeon Sethi, ceruorum carnes, inquit, mali succi sunt, & difficilis concoctionis, & bilem atram gignunt. Oportet autem cauere ab ijs, qui æstate capiuntur, quod videlicet eo tempore viperis, ac serpentibus cerui vescantur, vnde periculosi fiunt. Hoc suaptè natura norunt, quòd si aquam ante illorum concoctionem hauserint, intereant, propterea sitim tolerant, atq; incenduntur. Ceruorū igitur carnes eo anni tempore sumptæ venenosæ sunt, & valdè noxiæ: Et idcirco cauendum ne eis æstate vescamur. Per hyemem verò tutius sumuntur, meliusque concoquuntur propter interiorem caliditatem. Nam si non probè concoquantur, crassum humorem gignunt, iecurque & lienem obstruunt. Quin etiam fertur, si crebrius, & sine modo sumantur, corpus tremulum, & quod non consistat, facere. Tantum ille. Cæterùm quòd ceruorum carnes æstiuo tempore venenosas esse inquit, hoc fortassis in calidioribus regionibus eueniat: nam aliàs eo tempore, ac potissimùm augusto tanquam pinguissimi præferuntur:

Lib. 11. salubr. c. 11.

Caro ceruina, prout ætas variarit, in cibis probatur, vel improbatur.

Lib. 13. cap. 23.

Lib. 3. de al. facult.

Cap. 6.

Cap. 8.

Quando venenosa sit.

feruntur: Quin & Platina scribit, æstate suauiores esse, suntque qui hyeme etiam serpentibus, quas ex cauis extrahunt, vesci eos narrent: non probo autem, quod idem Platina parum alere hanc carnem scribit, nam si bubulæ ferè similis est, vt ipse fatetur, multum potiùs alere dixeris, quod & Celsus testatur. Aristoteles tempore libidinis vitiari eam, & fœtere ait perinde quasi hircorum. Isaacus duram quidem esse concoctu, & melancholicam asserit, sed differre secundum temperamenta, & ætates animalium: lactentes reliquis præferendos: si teneri adhuc castrentur, meliores esse, & in calore, siccitateque remissiores. Iulius Alexandrinus excindi de ventre nondum natos, & potentissimis principibus maximis in delitijs esse, ait, quod maximè miratur cùm mucoris adhuc pleni sint, & haud dubiè crudioris succi certa materia. Caro adultorum secundum Rhasin calida est, & lenis, & secundum Auicennam prouocat vrinam. Idem Auicenna asserit quartanas huius carnis esu induci.

Tempore libidinis fœtet.

Atqui Plinius quasdam se principes fœminas scire testatur, omnibus diebus matutinis carnem eam degustare solitas, & longo æuo caruisse febribus, quod ita demum existimant ratum, si vulnere vno interierit. Atque hinc forte est, quod Blondus dixerit, seruare eam hominem à calidis affectibus.

Ceruina esu à febribus preseruasse.

Inuenio fuisse nonnullos, qui vitam sibi longissimam polliciti sunt ex ceruinæ carnis esu ob tantum videlicet æui, quod animal degit, quos ex eorum numero fuisse arbitror, illiusque conditionis, qui immortalitatem captare ausi perpetuare se æuum suum posse crediderunt, vt nunquam inter homines esse desinerent, vtrique longè sua opinione falsi; nam, vt hi frustra id sperarunt, sic & illi, qui de ceruina sibi blandiuntur, ignorare videri nobis dicemus alimenti naturam, cuius in vno viuacitas transire in alium, tot antea immutationibus aliud factum, nequeat: neque spiritus eos procreare, quos in ceruo, temperamenti diuersitati, quod rei totius vi [illegible] vocauit Aristoteles, vitales queat. Quippe nobis id ipsum hoc aliud est τὸ [illegible], temperamentum aliud, totiusque substantiæ natura alia, vt alij quoque glutiuo merito inhæreat calor insitus noster. Et iuuari quidem alimentorum vsu ad viuacitatem possumus, quod ad hanc rationem attinet, si benè concoctibilibus, benèque alibilibus nutriemur, conuenientibus nobis, perdurantibus, nulla non ex parte laudatis: sed sic vt intra destinatas nobis vitæ nostræ metas cōsistamus. Etenim nunquam quisquam toto licet, quo vitam traducturus suam sit, tempore ceruinis carnibus vescetur tantum modò, hominis tamen exuet temperamentum, vt ceruorum induat: Quamuis aliquando permagnam in eo fieri mutationem fateri necessum sit, sed ad manifestiores qualitates illas primum quatuor tum verò ex parte insecutas hasce alias quoque aliquas. Vt, quos perpetuò enutritos venenis ferunt, verisimile est, venenosam simul non parum induisse naturam: Cæterùm intra naturæ, temperamentique humani conditionem adhuc, quam non omni prorsus ex parte, neque in vniuersum semper sic venenis repugnare didicimus, quin illorum aliquando naturam subeat, vt in quibus sponte sua, ex insigni aliqua humorum malitia, veneni vim generari compertum est.

Ceruinæ praeparatio varia.

Pastillus.

Lib. 9. c. 8.

Quod ad apparatum huius carnis attinet Platina anteriorem cerui partem in iusculo laridario coqui iubet, lumbos verò assari: Ex coxis pustillos, aut pulpamenta fieri, eandemque esse & capreoli, similiumque cocturam. Idem in opere de honesta voluptate; Ex ceruo, inquit, vel capreolo pastillum sic facies: In frusta haud magna carnem concides: vna bullitione cum aqua, & aceto, saleque remollitam, ex cacabo eximes, sinesque in quadra, donec ius exinaniet: piper deinde, & cinnamomum contritum simul cum larido tunso in modum placentæ subiges, carnemque additis quibusdam per longum laridi tessellis, hoc quasi foliato inuolues, indesque circumquaque caryophylli genera: farinam deinde benè excretam subiges: ex subacta crustam grossiorem vnicuique frusto circumuolues, in furnoque lento igne optimè coques. Apponi hæc statim conuenit, vel seruari in mensem, aut saltem dies quindecim possunt. Parum omninò alit, tardè concoquitur, stomachum laxat, splencticis, & hepaticis nocet, pectus exasperat. Plutarchus 3. *Sympos.* quæst. 10. cùm aprum aut ceruum confectum è longinquo aduehunt venatores, æreum ei clauum tanquam putredinis amuletum infligere tradit.

Lib. 8. c. 2.

Ius in ceruum.

Apicius varium cerui, idest, ceruinæ carnis apparatum docet his verbis: *Ius in ceruum*: Teres piper, ligusticum, careum, origanum, apij semen, laseris radicem, fæniculi semen: fricabis: suffundes liquamen, vinum, passum, oleum modicè: cùm ferbuerit amylo obligas, ceruum coctum intro foras, tanges & inferes. In Platycerote similiter, & in omne genus venationis, eadem conditura vteris. Aliter: Ceruum elixabis, & subassabis: teres piper, ligusticum, careum, apij semen, suffundes mel, acetum, liquamen, oleum calefactum: amylo obligas, & carnem perfundes.

Ius in ceruo.

Ceruina conditura.

Iura feruentia in ceruo.

Ius in ceruo: Piper, ligusticum, cepullam, origanum, nucleos, caryotas: mel, liquamen, sinape, acetum, oleum. *Ceruina conditura*: Piper, cuminum, condimentum, petroselinum, cæpam, rutam, mentham: mel, liquamen, passum, caræenum, & oleum modicè: amylo obligas, cùm iam bulljt. *Iura feruentia in ceruo*: Piper, ligusticum, petroselinum, cuminum, nucleos tostos, aut amygdala: suffundes mel, acetum, vinum, oleum modicè, liquamen, & agitabis embamma. In ceruinam assam: Piper, nardostachyon, folium, apij semen, cæpam aridam, rutam

vui-

A viridem: mel, acetum, liquamen: adiectas caryotam, vuam passam, & oleum. Aliter in ceruum assum iura feruentia: Piper, ligusticum, petroselinum, damascena macerata: vinum, mel, acetum, liquamen, oleum modicè: Agitabis porro, & satureia. Hucusque Apicius. Scribit Gesnerus apud suos ex sanguine cerui ius fieri nigrum, quod vulgò piperarum vocant, à colore vt putat, licet absque pipere plerumque paretur. Qui de arte coquinaria germanicè scripserunt, præcipuè Balthasar quidam Dilingensis, ex ceruina, eodem Gesnero teste, pastillos parare docent, nec non pulmonis, & hepatis apparatum, & condimenta. Hepar verò cerui omninò prauum esse, & malè temperatum Vincentius Bellunensis scribit tanquam ex Aristotele, apud quem tamen id me legisse non memini. Apparet verò peculiarem medullæ in cibis vsum fuisse, vt scilicet eius esu ceruinsm velocitatem edentes acquirerent: Hac enim Achillem à Chirone nutritum fuisse referunt, nequaquam verò lacte, indeque nominis etymologiam deducunt Etymologus, & Varinus, nimirum διὰ τὸ μὴ θίγειν χείλεσι θηλῆς, ὅ ἐστι τροφῆς, hoc est, quòd labris papillam non attigerit, vbi tamen apud vtrumque legẽdum videtur, διὰ τὸ μὴ θίγειν χείλεσι, θηλῆς ἢ χυλοῦ ὅ ἐστι τροφῆς, hoc est, Achillem dictum esse, vel quod pupillam non attigerit, vel chylum, idest, alimentum, vt commune vo-

Hepar cerui prauum.

Achilles à quo enutritus, & quib. cibis, eiusq; nominis etymon.

B cabulum χυλὸς, ad lactis alimentum infantibus proprium hic contrahatur. Citant autem hoc Euphorionis:

> Ἐς φθίλων χιλοῖο καλῆς στόματα ἄπασος
> Τοὔνεκα Μυρμιδόνες μιν Ἀχιλλέα φημίξαντο.

Huc referendum illud Tertulliani: Naturam concussit Larissæus heros in virginem mutando, ille ferarum medullis educatus, vnde & nominis consilium, quandoquidem labijs vacuerat ab vberũ gustu: Ille apud rupicem, & syluicolam, & monstrorum eruditorem scrupea schola eruditus. Hinc natum Achilli miram celeritatem tradunt, vt ab Homero dicatur ποδάρκης, καὶ πόδας ὠκὺς: & à Pindaro sine reti, & canibus ceruos assecutus, κτείνοντ' ἐλάφους ἄνευ κυνῶν δολίων θ' ἑρκέων. Sed quod de Achillis nutrimento, & nomine positum, est Gregorius Nazianzenus cõfirmat Achillem dictum, quòd sine cibo fuerit educatus: α priuatiua est, & χιλὸς, cibus, siue pabulum. Sunt tamen qui Achillem (Ἀχιλλέα) sic dictum esse velint, quod alterum labrum combustum haberet, indeque esse hoc Agamestoris.

Lib. de pallio.

Achillis celeritas.

In Nemeis.

> Ἀχιλλεῖ
> C Πηλεὺς κικλήσκει χείλεος εἵνεκα μιν. idest,
> *De labro Peleus nominat ipsum Achilem.*

Postremò cornua quod mireris iam recenter enata, gulæ portentosa ingenia in ganeam vertere nouerunt, regumque eum cibum haberi, Bruyerinus refert, elixari, & postea in frustula frigi tradens. Quis hoc primùm excogitauit? inquit Iulius Alexandrinus præcitato loco: Quorumnam inuentum hoc? Quæ tanta gulæ libido? Aut quod potiùs tantum, tam salubrium, tam sapidarum rerum aliarum copiam auersantis stomachi fastidium? vt ista expeteret, in quibus nec salubritas vlla, glutinosis, aut terrestribus: & sapor (gustasse namque libuit) qualis fungorum ferè in excisо fœtu: in cornibus, tuberum, sed solutili magis, minusque concreta materia. Mirari hæc liberet, nisi in tanto iam luxu, & portentosæ, flagitiosæque ganeę licentia, nihil iam factum esset nobis reliqui, quod miraremur. Blondus verò ex teneris istiusmodi ceruorum cornibus cibaria parari existimauit, propterea quod possident maximas, & preciosissimas dotes in aconitum, aconiti nomine, vt apparet, abusus, & pro quauis venenata herba, vt multi alij per imperitiam solent, accepta.

Cornua recenter enata vt in cibũ delicatorum veniant.

D

VSVS IN MEDICINA.

PLVRIMA debet medicina ceruo, cùm totus ferè sd antidotos expetatur, & vt ab exterioribus exordiamur, pilo eius vuluas suffiri prodest, teste Plinio; Et Sextus contra aborsum ex pilis ceruinis suffitum fieri iubet, exque eo mulierem sanari profitetur. In secundo euporisticon Galenus vel quisquis ille author est, tradit si pellis cerui, & pedes dextri infigantur portæ, prohibere ingressum cuiuslibet animalis venenosi: sed & apud Plinium legimus in pelle ceruina amuleta multa adalliganda à Magis præcipi, quæ singula, ne vanus, & loquaculus videar, prætereo. Legimus & apud eundem ramenta pellis ceruinæ desecta pumice, & ex aceto trita illini igni sacro. Petrus Aponensis morsum à serpente vlmo mox ligari iubet locum cum corio cerui, deinde imponi theriacam iubet, & eandem bibi. Ad inuoluntarium vrinæ exitum in stratis remedium ex tertio euporisticon Galeni: Alterci succum, aut semen in asinino lacte maceratum corio cerui includito, & dextero femori apponito, miraberis inquit. Aduersus comitiales morbos aliud similiter superstitiosum remedium

Pili.

Cap. 143.

Pellis.

Cap. 257.

Nerui.

exco-

excogitarunt Magi: Draconis ſcilicet caudam in pelle dorcadis alligatam ceruinis neruis: Nec minus etiam nugax eſt hoc quod idem recenſet Plinius, ceruinis neruis dentes draconum illigati pedibus caprearum mites præſtare dominos, poteſtateſque exorabiles. Frequentiſſimus verò & varius vſus eſt apud Medicos ceruini cornus. Symeon Sethi frigidum & ſiccum eſſe tradit, quod mireris alioqui cùm, ſi huiuſmodi ſit, obſtructionibus medeatur, quod idem Symeon profitetur. Adhæc obſtructo etiam ſpleni conferre ipſum & morbo regio volunt, qui ferè obſtructo iecinore fit. An quia, inquit Geſnerus, vt cinis, & vſta omnia niſi lauentur empyreuma quoddam, & reliquas vi ignis tenues aliquot, calidaſque partes ſibi retinet: Ablutum verò iiſdē priuatur, nec aliud, quàm ſiccum, & emplaſticum eſt? Vſus habet & crudum, & vſtum vt in ſequentibus apparebit, vrendi modum docet Dioſcorides his verbis: Cerui cornu contuſum (ſic vertit Ruellius: græcè legitur κοπὲν, id eſt, in truſta vel aſſulas ſectum, vt Marcellus habet) crudo fictili luto circumlito, & in furnum indito: vritur donec albeſcat. Alij id vrunt ſuper prunas & perflāt folle, donec albeſcat.

A. lib. 29. c. 4.

Cornu cerui vi temperamentum, & eius vſus.

Vrendi modus.

Plinius, & Solinus dexterum præferunt, Ariſtoteles ſiniſtrum, vt ſuprà indicauimus, circa quam controuerſiam Aemilianus in opere de rumin. ſcribit in hæc verba: Quod nam verò cerui cornu magis ſalutare ſit, dexterum, ſiniſtrumne, haud prorſus compertum videtur, cùm in hoc ſibi ipſi non conſtet Ariſtoteles, ſiquidem lib. 9. hiſtor. cap. 5. dotes omnes ſiniſtro cornu, & lib. de admirand. audition. hiſtoria 72. dextero tribuit. Hæ diſcordantes philoſophi authoritates hoc forſitan pacto conciliari poſſunt, ſi eum ibi de maris cornu, hic de fæminæ cornu locutum dixerimus, cuius hæc ſunt verba; Ceruas quæ in Epiro oriuntur, dexterum cornu defodere ceu multa præditum vtilitate aiunt. Plinius priorem Ariſtotelis authoritatem caſtigaſſe viſus eſt ſic: *Dexterum cornu negant inueniri ceu medicamento aliquo præditum.* Quam ſanè ſententiam ab Ariſtotele (vt ſæpius ſolet, præſertim vbi de animalibus diſſerit) excerpſit, quippe qui in nono hiſtoriæ cap. 5. monumenti, conſignauerat cornu ſiniſtrum compertum à nemine adhuc fertur, occulit enim hoc tanquam quodam medicamento præditum. Tantum Aemilianus, cuius conciliatio profectò nulla eſſe videtur, cùm ceruas cornutas eſſe neget Ariſtoteles, nullaque eſt authoritas Ariſtotelis quam adducit de cerua in Epiro, nā Atticè ἡ ἔλαφος, vt oſtēdimus, tā marē, quàm fœminam denotat. Mucrones etiam efficaciores videntur, vtpotè ſolidiores. Quæ abiecta in ſyluis reperiantur, ferè euanida, & nimis leuia ſunt, medicamentis inutilia. Vſto hoc cornu ſerpentes fugari, ſuprà etiam annotauimus, & in tertio euporiſticon cap. 149 Galenus iſtiuſmodi recitat remedium: Cornu ceruinum vſtum, & ex aceto tritum illinito ad ſerpentium morſus. Aut calami radices, & cicer, & baccas cupreſſi, & cornu cerui, combuſta omnia, tritaque in vnum miſceto, & ex aceto, ac potto propinato. Videtur autem priuatim vim habere aduerſus rubetam: nam Plinius, *ceruus,* inquit, *dexterum cornu terra obruit contra rubetarum venena neceſſarium.* Cur autem hoc ceruinum cornu tantopere aduerſus venena valeat, tres rationes adducit Cardanus in opere de venenis, vbi de cura veneni putrefacientis agit, in hæc verba, adducto primùm hoc remedio: In hoc genere eſt aqua, & aer terra minor, quæ è cornu ceruino deſtillantur. Namque cornua cerui tyrocneſti comminuta, maximè iuuenum deſtillantur balneo Mariæ, & vt cinnamomum, exitque aqua minor, quæ venenum potu auocat; reliquum deſtillatur in oleum per duplicem ollam ſub terra conditā, quo loca arteriarum inunguntur. Eſt autem ceruus tota ſui natura contrarius omni venenorum generi: Cauſam autem demonſtrabo, & primùm quòd ſicciſſimum ſit omnium ſanguineorum animal, idque tribus certis rationibus conſtat. Prima, quod omnium animalium maxima pro corporis magnitudine cornua gerat. Quod ſi de vngifero opponas, (alcen videtur intelligere) ille nō eſt animal commune toti orbi, vt cerui, ſed neque illius maiora ſunt cornua, licet plura, & minus ramoſa, & forſan quod ex eorum genere eſt. Sed etiam ceruus ſolida habet, & quæ ſingulis annis, ſi Ariſtoteli credimus, mutet. Certè ſæpe mutare oſtendunt cornua paſſim inuenta. Nam multi credunt, non poſſe tantam molem ſingulo anno excreſcere. Indicio tamen eſt pro philoſopho omnis magnitudinis cornua in magnis etiam ceruis inueniri: Sed, vt dixi, creditum eſt ramiſà mutatione annos numerari, vt cùm abſoluta fuerint, tunc decidant. Secunda cauſa eſt, quod felle careant, vt idem author eſt, vnde amariſſimum illi inteſtinum, ait. Et Achainis (genus id eſt ceruorū non à regione dictum) in cauda, quare hi venenum in cauda ferre dicti ſunt. Atque hi ſoli, ſed non fel, verùm virus quoddam, & venenum, vt quidam dicunt lethaliſſimum. Tertia quòd plurimum ſe exerceat, atque hæc procul à dubitatione. Quòd ſi addamus etiam prodita ab alijs, ceruos edere ſerpentes cauernis ſpiritu eorum extractos, nil ſuperaddi poteſt: nam quòd oderint ſerpentes, quod è cauernis extrahant, dixit etiam alibi. At quòd edāt, etiam Scribonius author eſt. Et quod illis æſtatis ad aquas confugiant, ab eodem dictum eſt. Minus ſanè mirum videri poterit, verba Ariſtotelis conſideranti. Cerui, inquit, à phalangio icti, vel conſimili animali, cancros edunt. Ergo ſi ita eſt, primum qui edat carnem ceruorum aſſiduè, nil mirum ſit, ſi perpetuò febre cariturus ſit,

Ariſtotelis contradictio circa cornu ceruinum.

Lib. 8. c. 32.

Lib. 3. c. 7.

Cur aduerſus venena tantopere cōmendetur.

Eſſe omniū ſanguineorū ſicciſſimum ceruum.

A sit, quod etiam Plinius in posteriore loco testatur; sed & si siccitate tanta sunt, diutius viuunt, quàquam de hoc Aristoteles addubitauerit. Quod si siccissimi sunt, & sanguinei, serpentes autem, & insecta siccitate sua venenum fundunt, cùm participent in qualitate, dissideant in materia nobiscum, contrà constabit antipathia primi generis. Quare omnium venenorum ex animalibus ceruus erit alexipharmacum. Et nō solùm dormire sub eorum pelle, aut cornua exurere, nos tutos ab eiusmodi animalibus præstabit, quod omnes authores fatentur: Sed etiamsi quis carnibus eorum vescatur, tanquam Psyllus, aut Marsus euadet, nec subijcietur periculo putrefacientium venenorum. Et si bibat perpetuò ex vase facto è ceruino cornu. Demum, vt dixi, aqua & oleo illitos quibuslibet venenis ex animalibus, tum etiam putrefacientibus, seu metallica sint, seu plantæ, egregium erunt alexipharmacum. Hæc Cardanus. Est præterea hæc ceruini cornus facultas aduersus venena barbarissimis etiam Floridæ insulæ hominibus haud ignota: nam labia infantium suorum perforant, ceruini cornu particulam foramini imponentes, itaque à veneno illæsos fore sibi persuadent. Sextus author est vim habere omnes humores siccandi, indeque natum esse, quod eo in collyrijs ocularibus vtantur medici. Collyrium ex eodem cornu Ioannis Guinterij Andernaci:

Ceruini cornus vsus apud Floridæ incolas.

Vsus in collyrijs.

B Cornu cerui vsti, & eloti, thuris, plumbi vsti, & eloti singulorum drachmæ quatuor, squamæ æris lotæ drachmæ duæ, opij drachma, gummi drachmæ quatuor, ex aqua pluuiali conficiatur collyrium. Vlcera, inquit, & pustulas oculorum sanat, cicatrices exterit. Aliud. Plumbi vsti, & eloti, cornu cerui vsti, & eloti singulorum drachmæ sexdecim, thuris, acaciæ, spodij, singulorum drachmæ octo, amyli drachmæ quatuor, opij, squamæ æris, singulorum drachmæ duæ, croci drachmæ octo, myrrhæ drachmæ quatuor, tragacanthi drachma, gummi, seminis alterci singulorum drachmæ octo: Ex cremore seminis alterci fiat collyrium. Eisdem quibus superius præditum existit. Idem Andernacus oleum è cornibus ceruinis sic componit: Cornua in mense Augusto collecta lima in scobes rediguntur, coquunturque ex aqua, quod satis est, deinde per balneum aqua detrahitur, postea illi eximuntur, laterumque frustulis adiectis ampullæ incuruatæ induntur, & ex arena oleū clarissimum euocatur, quod singulari artificio corrigitur. Hæc ille, sed vsum subticens. Sunt qui ceruinum cornu cum oleo rosaceo fronti contritum mederi affirmant capitis dolori ex incerta causa. Orpheus in libro de lapidibus: si oleum cerui cum oleo tritum capiti illinatur caluo etiam pilos producere promittit, versus eius hi sunt:

Oleū ex cornu.

Ad defluuiū capillorum.

C
> Αἰεί τοι θήσει λασίην ἐπὶ κράατι λάχνην,
> Εἰ καὶ ψεδνοκάρηνος ἔοις, εἰ γάρ μιν ἐλαίῳ
> Τριβόμενον τρίβοις κροτάφους πάνθ' ἤματα σεῖο,
> Αἱ δὲ νέαι περὶ βρέγμα τεὸν τρίχες ἀνθήσουσι.

Marcellus etiam ad fluentes capillos scobem de cornu ceruino permisceri iubet cum semine myrti nigræ, adiecto butyro, oleoque, & capiti raso densissimè oblini, etiam ex infirmitate fluentes capillos sic efficaciter contineri asserens, & Plinius, si decocto cornus partes foueantur, pilorum eruptionem prohiberi ait his verbis: *Equissima illita per dies quadraginta, priusquam primùm nascantur pili, restringuntur, item cornus ceruini decocto, melius si recentia sint cornua.* Idem ad porriginem cinerem eiusdem è viuo prodesse ait, vtque non tædia animalium capillis increscant. Galenus 3. euporiston 278. ramenta huius cornu acerrimo aceto incoquit, vsque dum tertia pars remaneat: Ex eo impetigines illinit. Similiter Sextus combustum cum aceto tritum mirificè sanare prodit. Vlcera cætera (præterquam in tibijs cruribusque) cornus ceruini cinere vel medulla cerui

Ad porriginem.

Ad impetigines.

D explentur, authore Plinio, & purgantur: Idemque cinis ex aqua pustulis illinitur. Idem ait maculas in facie aboleri taurino seuo, vitulinovè felle cum semine cunilæ, ac cinere è cornu ceruino, si canicula exoriente comburatur. Ad lentigines de facie tollendas Marcellus lenticulam cum scobe tenui de cornu ceruino, & seuum ceruinum pariter diuidi iubet, coqui, & teri, atque inde faciē, vel ante horam balnei, vel etiam in balneo frequenter illini, ita vt quasi pro pane molli vtaris, efficacissimum medicamen experieris inquit, si lenticulæ maior pars sit, cornus & seui æqualis mēsura. Sextus etiam combusto hoc cornu in sole faciem illinit, & detersa subinde renouat, hocque in ortu solis faciendum monet, mirèque ita tolli lentigines de facie. Hic & author est combustum ad drachmas tres adiecta spuma argenti duarum drachmarum, & cerotomacerato mixtum, intertrigines dolentes mirè sanare. Testatur Marcellus ceruini cornus scrobes limatas, & ex vino potui datas peduncolos in capite, lendesque nasci non finere. Ad capitis dolorem Sextus cornu cerui in cinerem redactum, deinde drachmam cum vini cyatho, & aquæ cyathis duobus dat bibere. Sed & cinis fronti illitus ex aceto, vel rosaceo capitis dolores sedare tradunt Plinius, Marcellus, & Galenus. Eodem autem Plinio teste, ceruini cornu nidor comitialem morbum deprehendit. Idem alibi inquit cornibus siue dexteris, siue sinistris accensis odore comitiales morbi deprehenduntur. Et Solinus ait. Vitrina hæc nidore vitiū aperit, ac detegit, si cui inest morbus comitialis:

Ad vlcera.

Lentigines.

Pediculos.

Comitialem morbum manifestat nidor cornu.

Blon-

Blondus adultis cornibus,& in ramos diffuſis eam facultatem attribuit. Sunt qui aridum hoc medicamentum comitialibus commendent, quod miſcetur ex viſci quercini vncia vna, mucronum de cornibus cerui drachmis duabus, & cordis lupini drachma vna, quibus addunt ſcobem tritam de occipitio cranei humani. Qui poſt ægritudines aliquas, vt lethargum, aut peſtilentiam in obliuionem inciderunt, eos maximè iuuat, vt ait Aetius, hiera Ruffi: & poſt purgationem hieræ

Ad ſcrophulas.

ſcobem dentis elephantis circiter drachmam vnam è mulſa potam non parum iuuare creditur, & cornu ceruinum ſimiliter. Aduerſus ſcrophulas gutturis quidam ceruinum cornu tritum cũ ſpongijs, in quibus lapides reperiuntur, æquali menſura ex vino aut aqua quotidie manè a ieiunis bibi iubent: Sic aboleri ſi adhuc increſcant, ſin iam conſtiterint, non augeri.

Ad vlcera oculorum.

Vlceribus oculorum, & defluxionibus vſtum, & cadmiæ modo elotum, ſalutare eſſe docet Dioſcorides: Galenus, & Sextus nonnullos tradunt idem vſtum, elotumq; miſcuiſſe collyrijs deſiccãtibus oculorum defluxiones; eſſe enim omnium talium vim exiccatoriam. Sed & Plinio teſtante ceruini cornus cinere, ſcabritias oculorum inungunt, mucrones autem efficaciores putant.

Ad polypũ.

Ad polypum ex primo euporiſt. Galeni 26. cornu cerui vſtum, & ſandaracham naribus inflato.

Pro dẽtium albedine.

Puluis ad conſeruandam albedinẽ dentium; Recipe cornuum cerui vſtorum in olla noua ad cinerem redactorum vnciam vnã ſemis, maſtices Chiæ vnciam ſemis, ſalis ammoniaci drachmas ſex, miſce. Vſtum præterea, elotumque

Gomphij dẽtis qui.

infrictum, dentes, vt Dioſcorides teſtatur, expurgat, crudumque in aceto ferue factum ſi eo gingiuæ colluantur, maxillarũ à dentitione dolorem adimit: grecè legitur παρηγορεῖ γομφιάσεις. Gomphij dentes molares ſunt, vt γομφίασις illorum duntaxat dentitionem ſignificet, etſi Marcello in annotationibus id nõ placeat, omnium ſimpliciter dentium emiſſionem, hoc remedio faciliorem fieri exiſtimanti, quoniam alij authores in remedijs ex cornu cerui γομφιάσεως non meminerint, & dentes tantùm mobiles confirmari, & gingiuas flaccidas compeſcere ſcripſerint. Addit inſuper nouam eſſe hanc vocem, & neſcire ſe an iterum in tota Dioſcoridis opere reperiatur: Adhæc in Græcorum lexicis γομφιασμὸν exponi ait αἱμωδιασμὸν ὀδόντων, ideſt, ſtuporem dentium. Ruellius cuius interpretationem retuli, nulla gomphiorum, ideſt, molarium mentione facta, ſimpliciter maxillarium à dentitione dolorem hac collutione adimi ſcribit. Et quanquam γομφίασις, ita molarium emiſſionem ſonare videtur, vt ὀδοντίασις ſimpliciter, tamen ipſa remedij facultas eiuſmodi eſt, inquit Geſnerus, vt neque molarium, neque aliorum dentium productioni conueniat, vt quæ gingiuas adſtringere, indurareque poſſit, quamobrem vſus eius eſt, cùm dentes confirmare mobiles, & gingiuas laxas conſtringere libuerit: cùm illæ molliri, lenirique opus habeant. Sed neque ad dentium ſtuporem hoc aut ſimile remedium ab alio authore poſitum reperio, quamquam remedia aduerſus hunc affectum pleriq; putant non certa qualitate vlla, ſed ex tota ſubſtantia agere. Quamobrẽ γομφίασιν, vel γομφιασμὸν, vt Heſychius exponit, accipio συνθλασμὸν, aut συντριμμὸν ὀδόντων, hoc eſt, dentium confractionem, vel contritionem, quæ ſcilicet, vel ictu, vel caſu fit. Hoc non animaduertiſſe Marcellum Vergilium valde miror, cùm è medio horum verborum dictionem αἱμωδιασμὸν citauerit: ſic enim habet Heſychius γομφιασμὸν, συνθλασμὸν, ἢ συντριμμὸν, ἢ μωδιασμὸν (corruptè pro αἱμωδιασμὸν) ὀδόντων. Debet autem ὀδόντων ad ſingula præcedentium referri. Apud Varinum & Suidam dentes anteriores non rectè gomphij vocantur, melius Gaza apud Ariſtotelem, maxillares, ideſt, molares interpretatur. Videntur autem illi gomphij dicti, q pluribus quaſi gomphis, ideſt, cuneis, & clauis radicibus nempe ſuis in præſepia ſua (ſic enim Græci dentium loculamenta vocant) infigantur. Vetus Dioſcoridis interpres apud Serapionem pro gomphiaſi ſimpliciter dentium dolori exponit. Quod ad medicamenti naturam, id mihi vtile videtur, tum ad dentes ſimpliciter dolentes, tum etiam mobiles, & laxos, ſiue ſimpliciter, ſiue externam ob cauſam violentam, vt ictum, & caſum: Ad dentitionem verò, ſiue aliorum, ſiue molarium dentium non tantùm inutile, ſed etiam noxium: monent enim Medici non adſtringendam eſſe gingiuam, ne calloſior reddita naſcituros dentes impediat. Quod cùm ita ſe habeat Hermolaum, Marcellum, & Ruellium Dioſcoridis interpretes pariter omnes erraſſe fatebimur. Huc vſque Geſnerus.

Ad dentes confirmandos eorumq; dolorem ſedandum.

Plinius certè dentes mobiles confirmari ſcribit ceruini cornus cinere, doloreſque illorum mitigare, ſiue infricentur, ſiue colluantur: additq; quoſdam efficaciorem arbitrari ad omnes eoſdem vſus crudi cornus farinam, fierique dentifricia vtroque modo. Galenus 2. euporiſton 12. ſcribit eundem cinerem dentes dealbare, & dolores tollere, cùm prius libro ſcilicet primo cap. 58. cerui cornu iuſſiſſet in oxygaro decoqui, ſæpeque eo os ablui: Sed & in opere de ſimplicium medicamentorum facultatibus, cornibus cerui, & capræ vſtis, inquit, maximè vtuntur, vt & nos ſæpe vſi ſumus, tum ad candorem dentium, tum ad contrahendas mollitie fluidas gingiuas: Cæterùm ceruinum maximè commendatur ab ijs, qui talia ſcribunt. Et rurſus in opere ad Piſonem cornu cerui ramentum (ῥίνημα, ideſt ſcobem lima factam) aduſtum & cum vino tritum, deinde circumlitum, vacillantes dentes confirmare aſſerit: Quod & apud Aeginetam legere eſt. Lego & apud Sextum,

A cornu cerui combustum dentes, qui mouentur confirmare, si eo pro dentifricio quis vtatur. Marcellus cornu id combustum, tritumque cum aceto dentibus appositum prodesse ait, & Albertus, & Rhasis decoctum cum aceto, si eo colluatur os, sedare dicunt dolorem dentium, & consolidare gingiuas. Aiuntque ex puluere eius dentifricium fieri expurgandis dentibus. Sunt qui etiam modum miscendi præscribant huiusmodi, vt aceti sint vnciæ tres, cornu cerui vsti drachmæ duæ, inde collui os iubent. Marcellus verò etiam ramenta eiusdem vel scobem lima factam cum vino vetere ad tertias coqui iubet, & inde assiduè os elui: mirè profuturum roborandis dentibus hoc remedium profitetur. Ad dentes mobiles, & dolentes, & gingiuarum tumorem remedium aliud ex eodem: Accipit cornus ceruini combusti vncias duas, folij scrupulum vnum, salis ammoniaci tantundem, piperis grana nouem, iris Illyricæ scrupulos nouem: ex his puluerem tenuissimum facies, & eo dentes quotidie perfricabis: Si mobiles erunt, & dolebunt, facilè cadent, & si sine dolore validi sunt, confirmabantur, & candidiores, & odoratiores erunt: Melius autem proficient, si in iuncturis, aut radicibus, aut cauaturis eorum de hoc dentifricio aliquid resederit. Meminit denique huius facultatis Serenus poeta, dum canit:

B *Quod verò assumpsit nomen de dente fricando*
Ceruino ex cornu cinis est.

Eiusdem cornus exusti cinis in potione datur, authore eodem Marcello empyicis, & hæmoptoicis medetur. Symeon Sethi verò pulmonem vsu eius lędi scribit. Apud Dioscoridem, vbi ait cornus ceruini cinerem elotum excreantibus sanguinem prodesse; Marcellus Vergilius interpres addit, cum tragacanthæ lacryma duorum cochlearium mensura: quod in græco textu non hoc in loco, sed mox in remedio ad dolorem vesicæ subijcitur: nihil tamen periculi fuerit si ad vtrumque affectum tragacantha adijciatur. Galenus vstum, & lotum dysenteriam, & sanguinis excreationẽ, præterea cœliacos affectus sanare, & aurigini vtile esse vulgò dici ait, præcipi autem ad ista omnia duo cochlearia exhiberi, & apud Plinium habemus sanguinem expuentes eodem cinere sanari. Idem etiam testatur stomachi rheumatismos eodem refici, & regio morbo prodesse dici. Marcellus item ad vomitum nimium reprimendum, sulphuris uiui pusillum, & ramenti de cornu cerui tantundem in ouo sorbili tritum, & permixtum bibi vtiliter tradit, & Sextus ad morbum regiũ, cineris cornu cerui drachmam cum vini cyatho vno, & aquæ duobus propinari iubet, addens mi-

Ad empyema, & hæmoptoisin.

Dysenteriã.

Aŭriginem.

Vomitu nimium.

C randũ esse bonum eius effectum, & Rhasis contra hunc eundem morbum circiter trium aureorum pondere bibi præcipit. Sed at præterea lienem, teste Plinio, in aceto cinis eiusdem. Sextus combustum ex oxymelle potui exhibet, splenemq; siccare, & dolorem tollere testatur. Sed & Galenus in libro de theriaca ad Pisonem cùm scripsisset scobem (ῥίνημα) cornus ceruini vstam, & illitam dentes labantes firmate; addit, idem efficere talum bouis, aiunt. Educit autem & lumbricum rotundum cum melle potus, & cum oxymelli lienem minuit, & vitiliginem albam illitus: denique mediocriter venereus est. Quæ omnia non ad cerui cornu, sed ad talum bouis ab eo referri apparet, quoniam in textu græco καταχριόμενος, & ἀφροδισιαστικὸς masculino genere ponitur. Sed cùm alij authores easdem vires de cornu ceruino etiam prædicent, aut talum bubulum, & cornu ceruinum ijsdem viribus pollere dicendum monet Gesnerus, aut καταχριόμενον, & ἀφροδισιαστικὸν genere neutro legendũ, vt ad cornu cerui tantùm referantur. Cæterùm cùm inter remedia ex boue, Rhasin, etiam, & Halyn Arabicos scriptores, tali bubuli vim aduersus lumbricos, vstilaginem albam, & splenem turgentem ex aceto mulso, valere, denique venerem excitare citatum sit, prætermiserit,

Splenicam.

Ad dysentericos.

D inquit, nihil in Galeni lectione mutasse, sed easdem vtrique in plerisque facultates esse putare, etsi vim veneris ciendæ ceruino cornu attribui, nusquam hactenus legerim. Sic ille. Epotus modò idẽ cinis lotus duorum cochlearium pondere dysentericis, & cœliacis prodest, vt ait Dioscorides, & Galenus, vt citauimus. Et Plinius annotauit eisdem affectibus cinerem huius cornus tribus digitis captum in potione aquæ vtilem esse. Rhasis verò tradit vstum, & potum ad pondus trium aureorum, & semis fluxum sanguinis restringere, qui sit sine putredine, valereque contra vlcera intestinorum, & fluxum ventris antiquum. Ad dysentericos remedium Galeni primò euporiston 112. cochlearum integrarum vstarum vncia vna, cornu cerui vsti vnciæ duę, vniantur succo plantaginis: fabæ magnitudine datur febre carentibus cum vino, cum aqua verò febricitãtibus. Aliud ex eodem 2. euporiston 46. cornu ceruinum mollius vstum cum gallæ pari portione in potum dato ad ventris profluuium. Aliud inscriptum ad ventris solutionẽ Sexti; Cineris cornu cerui drachma ex vini cyatho, & aquæ duobus epota fluxum omnem cohibet, & dolorem sedat. Aliter Marcellus: ceruini cornus, inquit, de radicibus ipsis, quæ capiti hærent, scobes lima tenuissimus factus, & ad drachmę mensuram cum uini austeri cyatho datus, sistit nimios uentris fluores, si vel triduo iugiter bibatur. Ad coli dolorem, inquit idem Marcellus, faciunt quidem mirificè, quæ superius posita sunt, sed cętera medicamenta in alijs uitijs dolorem leuant in præsentia, hoc uerò quod di-

Ventris profluuium.

Ad colicam ex cornibus teneris.

ċturus

cturus sum supra hominis spem, conditionemque est. Ideo primo tempore ne fidem quidem habet, postea à nullo satis dignè laudari potest: nam & in præsentia dolorem tollit, & in futurum remediat, ne eum vnquam repetat. Rarò enim quis iterum, vel ad summum tertiò hoc accepto medicamento vexatus est; quamobrem si quando repetierit iterum dolor, danda erunt per triduum, & tunc potiones eodem modo, quo prima data fuit. Interdum verò & tertio in dolore eodem genere potiones dabuntur, quod rarò quidem accidet, vt post primam potionem dolor redeat; sed si admonente causa, iterum, atque iterum data fuerit, in futurum quoque ita remediabit, vt ne suspicio quidem vlla huic vitio relinquatur: Si quando tamen repetierit hoc malum, frigus ex multitudine cibi præcedit, grauitatemque quandam, & torporem eius loci, idest, coli, sed sine vllo dolore sentiendum infert, planè vt tum intelligant, quanto malo caruerint, qui illa molestia liberatur. Hoc medicamento primùm muliercula quædam ex Africa veniens multos Romæ remediauit: postea nos per magnam curam compositione eius accepta, idest, pretio dato ei, quod desiderauerat, qui venditabat, aliquot non humiles, neque ignotos sanauimus, quorum nomina superuacuum est referre. Constat autem remedium ex his rebus: Cerui cornua sumuntur, dum tenera sunt, & quasi in tabulas, vel partes breues, & tenues diuisa in olla fictili componuntur, & operculo superposito, & argilla vndiq; circumdata, fornace, aut furno vruntur, donec in cinerem candidissimum redigantur, atque ita trita in vase vitreo mundo reponuntur. Cum dolorem coli habebit aliquis antè diem abstinebitur, quàm poturus est, medicamento ab omni cibo, atque ita postera die digestus, atque ieiunus accipiet ex hoc puluere cornuum exustorum cochlearia tria cumulata, satis ampla, quibus misceri debent piperis albi grana nouem trita, & myrrhæ exiguum, quod odorem tantummodò præstare possit. Hæc in vnum commixta in mortario diligenter agitantur, & teruntur: Deinde cochlea vera Africana, idest, inde allata sumitur quàm maculosissima, & viua si fieri potest, in alio mortario cum sua testa contunditur, atque ita teritur, donec nullum vestigiũ, aut aspritudo appareat testularum: Postea vini falerni non saccati cyathus adijcitur, & nihilominus rursus teritur, magis enim tunc apparebunt aspritudines, si quę resederint, quibus leuatis (fortè pro læuigatis) iterum adijciuntur duo cyathi eiusdem vini, atque ita cum priore compositione bene admiscentur, postea transfunduntur, quæ sunt in mortario in calycem nouum, qui calyx super aliud vas ponitur ad carbones, & assiduè mouetur cochleario liquor, ne quid subsidat, aut peruratur. Vbi benè incaluerit, adijciuntur in eũdem calycem de his, quæ suprà scripta sunt, cochlearia tria, & rursus permouetur vniuersa permixtio. Cùm autem calore sufficienti temperata erit potio, dabitur epotanda versus orientem: statim dolor sine dubitatione cessabit: Sed vt penitus aboleatur, dari potionem similiter oportebit per insequens biduum, sed quibus hoc remedium dabitur, cibum in prandio tantummodò, aut de tempore in cœna exiguum capient, quò facilè conficiant, ne crudi eam sumant: postea verò in consuetudinem victus sui remittentur. Oportebit autẽ remediatos non intemperanter in futurum vinum bibere: tametsi enim à coli dolore tuti fuerint, metuere nihilominus debent, ne alia parte corporis æquè afficiantur ob intemperãtiam, ob quam vtique colo antè fuerant vexati. Hactenus Marcellus. Lubuit autem hoc remedium recensere, etsi prolixè nimis expositum, propter promissi magnitudinem, eoque magis, quia eiusdem breuis mẽtio est apud Plinium his verbis: *Cornus ceruini teneri cinis, cochleis Africanis cum testa sua tusis mixtus in vini potione colo magnopere prodest.* Aetius etiam inter colicorum pharmaca hoc medicamentum describit ex Asclepiade his verbis: cerui cornu recens enati adhuc pilosi, tenerrimiq; ac vsti, cochlearia maioris modi tria, piperis albi grana nouem, myrrhæ exiguum ad commendandũ odorem. Contere omnia eisque cochlearum terrestrium magnarum vnà cum testis suis, quantum visum fuerit adijce, omniaque simul trita, & vino falerno mari mixto trium cyathorum mensura permixta, & ad mites prunas in vase fictili calefacta, ac sedulò ne quid in fundo resideat, agitata; præbe bibenda, ita vt nihil reliqui maneat: atque id maximè tempore accessionis, & ieiuno adhuc ægro fiat. Deinde verò cibum, qui facilè conficitur, præbe; Atque hoc ex ordine ad dies tres exhibe. His verò qui cochleas sumere non possunt, reliqua præbe sicca cum vino. Scribonius Largus idem etiam remedium, nulla tamen cochlearum facta mentione, recenset inquiens: Si iuuencorum ceruorum tenerrima cornua, dum adhuc lanuginosa cuticula cooperiuntur, in taleolas scindãtur; & fictili nouo diligenter operculato torrefacienda clibano committantur, factus ex ijs puluis addito pipere, & myrrha coli cruciatibus cum vino generoso mirificè confert. Idem Scribonius aduersus lumbricos hoc pacto idem cornu exhibet: Cornu cerui, inquit, limatum limi lignaria quãtum quatuor, vel quinque cochlearia ex aquæ myxorum coctorum cyathis tribus pridie maceratum, deinde tritum, & datum, aqua exigua adiecta. Galenus verò ad lumbricos vsceris, cornu ceruiramenta ex vino vetere potui date iubet à balneo. Aliqui cornu cerui, & ebur mixta propinant, vt exigãtur lumbrici, sed per se idem etiam efficere videtur; nam Plinius: *tincarum*, inquit, *genera*

pel-

Remedij descriptio.

Lib. 9. c. 31.

Ad lumbricos.

3. euporist. 188.

A *pellit ceruini cornus cinis potus*; & Marcellus ait, ceruini cornus combusti cinis tritus ex aqua potus, tineas potenter expellit, & Sextus combustum datum in vino, vel aqua calida lumbricos necat, & eijcit. Aliàs tamen idem Marcellus limatum lignaria lima scobem quantum quatuor, vel quinque cochlearia sint, ex aqua, in qua decoctus fuerit ipse scobes, potum ad cyathos tres, testatur mirificè facere aduersum lumbricos. Rhasis eumque secutus Albertus potum cum modico melle expellere vermes inquiunt. Sunt, qui admiscent cretam, semen sanctum, vitellum assum, & cum melle placentam, siue pastillum conficiunt, vnde modicum exhibent tam pueris, quàm adultis. Ad strangurias præterea in vsu esse, author est Symeon Sethi. Galenus verò etiam ad aquosum ramicem acetum potui dari iubet, & cerui cornu vstum ad cataplasmatis modum imponi. Nonnulli remedijs, quæ ad sanguinis mictum dantur cornu ceruinum admiscent, referente Gesnero, Rhasis tradit vstum, potumque trium aureorum & semis pondere, contra vesicæ dolorem prodesse, additque eodem modo potum humiditates ex vteris manantes cohibere, si mulier profluuio laborans, vstum & mollissimè tritum cum vino bibat, sanatam iri Sextus pollicetur. Galenus verò ad muliebre profluuium cornu cerui vstum per se in potu exhiberi iubet: hinc

Ad stranguriam. *3. euporist. 159.* *Ad aquosum ramicem.* *Ad profluuium muliebre.*

B apud Plinium vbi ait: *mulierum purgationes adiuuat cornus ceruini cinis potus, item vuluas laborantes illitu quoque*: adiuuare purgationes mulierum, menses promouere, & ciere, interpretari debemus, vt affirmat Gesnerus, sed ego potius abundantes menses, vel pituitosas fluxiones sistere iudico. Mulier si suffocatur à vulua, Sextus ex ceruino cornu puluerem per triduum cum vino exhibet, sed si febricitat in aqua calida, mirabilemque remedij effectum pollicetur. Inest & sanguinem sistendi potestas: Nam præterquam quod Plinius scribit aluum sistere, Dioscorides inassatum sartagine sistere dysenterias, & cœliacorum profluuia testatur. Si cornu ceruinum appenderis bobus, vel equis, nullo prementur morbo, vt Mizaldus ex Absyrto refert: Et Orpheus in libello de lapidibus, citante eodem Mizaldo, cornu ceruinum à sponso gestari præcipit; Sic enim perpetuam ei cum sponsa concordiam futuram pollicetur. Legimus verò etiam apud Rhasim, & Albertum ceruinum sanguinem frixum oleo si fiat ex eo clyster, sanare intestinorum vlcera, & fluxum antiquum remouere. Periti tamen medici in clysteribus non vtuntur, sed bibi, vel illini ad fluxiones sistendas perhibent. Galenus mixtum cum aceto, & inunctum psilothrum esse asserit. In vino potus contra toxica, teste Dioscoride, efficax est. Eodem authore laudatissima etiam

2. euporist. 73. *Ad præfocationem.* *2. euporist. 85.*

C est ceruina medulla. Aetius in pharmaco quodam contra podagram tantundem adipis ceruini substituit: Solinus ait vnguenta ex istiusmodi medullis confecta languentium hominum calores sedare: Albertus immunem conseruare à febribus, quam tamen facultatem ceruinæ carni in cibo sumptæ Plinius attribuit, vt superius retuli. Aesculapio teste, sedat dolores, & Galenus ad Pisonem pharmacum esse scribit paregoricataton idest, mitigando, & leniendo dolores præstantissimum. Serpentes inunctam fugare suprà diximus. Esse testatur Gesnerus, qui ceruinam medullam peculiare faciant remedium perfusis aqua, aliovè liquore feruido. Emollit eadem dura carcinomata foris imposita, vt scribit Symeon Sethi: Idem de adipe eiusdem tradit. Gyraldus verò in sua translatione discutiendi vim etiam ijsdem tribuit, quod in græco codice impresso non legitur. Plinius cùm de tibiarum crurumque vlceribus dixisset, *cætera*, inquit, *cornus ceruini cinere, vel medulla cerui explentur, & purgantur*. Idem ait cotyledonem cum medulla ceruina calefactam impositam fistulis mederi: Et alibi, inquit, *Cotyledon etiam purulentis auribus infunditur, & cum medulla ceruina calefacta*. Idem rursus ad labiorum fissuras hirci seuum efficax esse asserit cũ adipe anserino, ac medulla ceruina, resinaque & calce. Idem remedium apud Sextum paucis tantũmodò immutatis legimus hoc modo: Sepum capreæ, & adipem anserinum, & medullam cerui, &

Ceruina medulla vsus varij.

D cæpæ cum resina simul & calce viua, fac vt malagma, mirè sanat labiorum fissuras. Et Plinius rursus: *Seuum vituli cum medulla cerui, & alba spina folijs vnà tritis vlcera oris, & rimas*, inquit, *emendat*. Eandem medullam in aqua calida potui datam ad intestinorum dolorem etsi tormina fuerint, mirè prodesse Sextus tradit. Et Celsus inter alia ad dysenteriã medicamenta, si vetustior morbus est ex inferiorib. partibus infundere iubet medullam ceruinam, vt quæ dolorem leuet, & mitiora vlcera efficiat. Hippocrates in opere de natura mulieb. inter subdititia medicamenta, quę vterum emolliunt, medullam cerui, & adipẽ liquefieri iubet, & in lana apponi: Et in lib. de morb. muliebribus, medicamentum subdititium purgatorium his verbis describit. Medullam anseris, aut cerui magnitudine fabæ affuso vnguento rosaceo, & lacte muliebri terito, velut pharmacum teri solet, & cum hoc os vteri illinito. Galenus itidem ex vitulina, & ceruina medulla pessos componi scribit, qui vteros emolliant, & extrinsecus medicaměta vteris imponi, quæ ex medulla prę parantur, vim habentia emolliendi: Accipi autem non solùm veram medullam ex ossibus. Ioãnes Agricola mensibus euocãdis pessum ex medulla ceruina cõmendat: huius medullæ, inquit, drachmas duas, aut tres mulierculæ ratione habita, inuolue sindone munda, & filicet de filo appende.

11. simp. c. 5.

Curandum eſt tamen, vt reliqua ſatis reſpondeant, corporis videlicet præparatio, & habitus conſtitutio, victus, & ætas, nec ita multùm poſt ſequetur menſium eruptio. Hoc nouum experimẽtum vocat, cuius admirandæ facultatis, inquit, non reddidit nos certiores ſcriptorum quiſpiã. Repetit hoc ſecretũ in ſuis memorabilib. Antonius Mizaldus; Si medullę ceruinę, inquit, drachmę duę, vel tres pro corporis & ætatis modulo includantur in linteolo mũdo, & raro, poſtea pudẽdu muliebri inſerantur filo extra pendentẽ, vt retrahi poſſint, menſium ſuppreſſionem emendabunt, ac ſolitos effluuij riuulos aperient, modò tunc ſe offerat opportunũ, ac ſtatũ purgationis tẽpus, & præparatũ fuerit corpus, imperataq; victus ratio idonea. Res multis experimentis confirmata. Magnus itidẽ ſeui ceruini vſus eſt: quod quomodo odoramentis imbui debet, aliàs ex Dioſcoride dictum eſt, & quomodo etiam ſimpliciter ſit curandum, alibi etiam ex eodem oſtendimus. Perunctos eo ſerpentes fugere ex eodem Dioſcoride, & Plinio etiam eſt oſtenſum. Aetius in pharmaco quodã contra podãgram pro ceruina medulla tantundẽ adipis ceruini inijci poſſe monuit. Medicamentorũ autẽ mollientium nullo eſt inferior, teſte Galeno in opere de comp. medic. ſecundum genera. Rhaſis ait calefacere, & lenire, & ex Symeone Sethi paulo antè dicebamus hoc eodẽ pingui, nec non medulla, dura emolliri carcinomata. Nigrandis capillis infectio optima, ex hirundinum ſtercore paratur, vt in earum hiſtoria recitauimus: Oportet autẽ, inquit Marcellus, ſeuo ceruino prius faciem perungere, ne quid ex medicamẽto deſtillans eã cõmaculet. Vſum autem huius ſeui ad lentigines faciei memorauimus etiam inter remedia ex cornu. Idem Marcellus picẽ præcoquam, ſiue quam viſcoſam vocant, & rubricã Scythicam, quã alij piſſaſphalton, inquit, vocant, cum ſeui ceruini remiſſi cyatho vno, & lactis bubuli, vel ouilli pari menſura, ſi quis iam periclitanti phthiſico in potu, vel in cibo quotidie dederit, mirè ei ſubuenire aſſerit. Et Abſyrtus quoq; ad tuſſim equorũ ex frigida cauſa, remedia præſcribens, poſt purgationẽ, & ſuffitum, in vino dulci liquari iubet adipẽ ceruinum, aut ouillum cum cera, & lingua apprehenſa infundere. Cùm verò equi ſanguinẽ per vrinã reddunt, Anatolius lomentum purgatum coctum, & adipem ceruinum vino pauco miſceri, & triduo per os infundi iubet. Idem ſeuũ combuſtũ ſimul cum oſtrea teſta commixtum, & factum quaſi malagma, Sextus ſi pernionibus imponatur, mirè ſanare pollicetur. Hippocrates in libro de morbis mulieb. vteris exulceratis ceruinum adipem recentem, ac viridem ſubdit: & alibi in eodem libro, mulieri vt vterus purgetur, allium & nitrum rubrum, & ficum paribus portionibus melle admixto ſubdit, & vbi amouerit cerui adipẽ apponit, in vino liquefactum. Cerebrũ Albertus & Rhaſis prodeſſe atteſtantur cõtra dolorẽ coxarum, & laterum, & in reſtituenda fractura, quam etiam, inquiunt, mitigat. Albertus inſuper addit valere contra pulſum cordis, quod improbat Geſnerus, qui etiam cerebrum pro medulla ipſos accipere admonet. Pulmo huius animãtis clauos, & rimas, callique vitia ſanat, teſte Plinio, ſimiliter vt fimum ſuis recens illitum, ac tertia die ſolutum: Marcellus verò pulmonem ceruinum impoſitum, & ſæpe renouatum ex calceamento læſos pedes ſine dolore perſanare aſſerit, leporinum tamen pulmonem impoſitum multo efficacius curare. Ceterùm apud Plinium quidem ſtatim à ceruini pulmonis mentione remedium ad calceamentorũ attritus ſubijcitur, vnde forſan deceptum eſſe Marcellum Geſnerus conijcit. Quod autẽ ceruino pulmoni apud Plinium nihil cùm attritibus calceamẽtorum ſit, inde, inquit, conſtat, quia Plinius hoc obſeruat, vt morbos, & affectiones prius, remedia poſterius nominet, ijs quidem in locis, vbi remedia ſecundum affectionum genera partitur, nec qua poſſit oriri confuſio. Hæc de Pliniana lectione: nam quod ad naturam remedij, hoc eſt ipſum cerui pulmonem, an ad alterum affectũ magis conueniat, an æquè ad vtrumque, experturis iudicandum reliquit, quãquam inter tam multa, & obuia remedia horum vitiorum neminem cerui pulmone opus habere putat. Idem Plinius eundem pulmonem cum gula ſua arefactum in fumo, dein tuſum cum melle quotidiano eclegmate tuſſim teſtatur ſanare; efficaciorem eſſe ad id ſubulonem ceruorum generis. Et alibi: *Sunt*, inquit, *qui cerui pulmonẽ phthiſico profuiſſe ſcripſerint, maximè ſubulonis, ſiccatum in fumo, tritumque in vino.* Repetit & hoc remedium Marcellus his verbis: Cerui pulmones cum ſuis gurgulionibus, virgulis tenſos in fumo, donec areſcant, ſuſpende, & ex his aliquid contuſum, tritumq; diligenter adiecto melle, ecligmatis modo phthiſico dato, quẽ ſanari citiſſimè voles. Sed & Galen. ad phthiſin non perfectam ſanandam, hoc recitat remediũ, pulmo cerui calamo extractus, & arefactus cõteratur: & cochlearia eius tria ex mellis cyathis tribus exhibeantur, deinde paucis diebus interpoſitis iterum propinetur. Teſtatur denique Marcellus cinerem pulmonis cerui in olla fictili exuſti, multis ad ſuſpiriũ, & dyſpnœam profuiſſe. Genitale cerui tritum, & in vino potũ à vipera demorſis auxiliũ habemus apud Dioſcoridem; quẽ locum annotans Marcellus Virgilius, certius, inquit, remedium, quàm Dioſcorides, Paulus Aegineta docuit: ſiccari enim prius, tum teri, ſicque cum vino bibi genitale id cerui iuſſit, additq; miſceri remedijs, quæ ad viperarum morſus componuntur. Equidem etiam Symeon Sethi, deſiccatum, & lima in ſcobem redactum cum vino potum morſibus

Centur. 6. aphor. 96.

Seui ceruini varia dotes.

Cerebri vſ°.

Pulmonis.

2. Euporiſt. 27.

Genitalis vſ°.

A bus viperæ succurrere asserit. Similiter etiam Sextus, naturæ cerui siccatæ, inquit, & corrasæ si drachmam vnam in sorbitione oui potaueris omnis morsus serpentis apud te innocuus fiet, & idem potus, viperarum morsus efficacissimè curat. Si quis idem genitale vstum, & tritum cum vino illinat testibus, & pudendo animalis admissarij, vehementiùs ipsum, teste Xenophonte, reddet ad coitum. Idem alibi in eodem opere geoponicorum græcorum ex Quintilijs refertur his verbis: Quòd si tauri ad coitus torpescant, genitale ceruinum vrens, & conterens, & læuigans vino, pudendum tauri, atq; testiculos vngito, confestimque vel ad insaniam vsque pruriet in venerem: Quod quidem haud in tauris duntaxat, sed etiam in animalibus cæteris, in ipsoque hominum genere similiter possit vsu venire. Soluit autem prutitum illum exorbitantem oleum inunctum. In græcis quidem pro genitali primo loco κέρκον legitur, secundo οὐρὰν, quæ licet caudam quidem propriè significent, hic tamen pro genitali, siue pudendo maris accipiũtur, vt Græci etiam Grammatici exponunt in lexicis. Sic quoque Horatius caudam pro virga virilis membri, vt Acron interpretatur, accepit, vbi scribit:

In geopon. græc. 19. 5.

1. Serm.

quin etiam illud
B *Accidit, vt quidam testes, caudamque salacem*
Demeteret ferro.

Eadem vis ad libidinem excitandam testibus: nam Sextus, ceruini testiculi, inquit, sicci aliquam partem potato, concubitum excitat, & fit cum voluptate veneris. Valet præterea genitale aridum contra difficultatem mingendi, aut colicam, vt Rhasis, & Albertus tradunt, monentes insuper bibi aquam solummodò in qua ablutum fuerit. Magi, vt author est Plinius, partus contineri promittunt, si mulieri candida à pectore hyænæ caro, & pili septem, & genitale cerui illigentur dorcadis pelli, & collo suspendantur. Idem testes cerui inueteratos, vel genitale maris, salutariter dari in vino, item ventres, qui centipelliones vocantur, aduersus serpentium morsus. Creditur & medica vis inesse inuolucro fœtus, sed ceruæ id statim à partu deuorant, teste Aristotele, nec fieri potest, vt id accipias. Ossium ceruinorum, aut bubulorum ex suris recentium, & , vt probè conteri queant, vstorum drachmæ quinquaginta, adijciũtur ab Aetio in antidoto Philagrij aduersus podagram, monet tamen, sine ossibus eandem antidotum parari: Ossium, inquit, substantia facultatem habet consumendi, & resiccandi, adeo vt è etiam sola, & assiduè, & opportunè exhibita C inueteratum articularem morbum curet. Vt verò ne quid ex humoribus resiccetur, ac lapidescat, incurabileque aut ægrè medicabile reddatur, tempore præseruationis eam minimè miscebimus, sed postea si ita videbitur: consumit enim, & reficcat humores in ipsis articulorum iuncturis relictos. Recipiuntur hæc eadem ossa vsta apud eundem in antidotum Iuliani ad calculum, & comitiales. Ad ventris profluuium Galenus ceruorum ossa contusa ventri illini iubet. Sextus verò patellam ceruinam, hoc est genuinum, si tecum habeas, negat surgere inguina, & quæ antè surrexerunt, eadem tacta redire. De osse cordis cerui, nec non de bezoartico lapide, suprà abundè dictum est. De ipso verò corde legimus apud Galenum in euporistis istiusmodi remedium. Cor cum pelle, & cornu cerui combure, & ex oleo vulnus inunge. Tradũt, teste Plinio, ceruas cùm senserint se grauidas lapillum deuorare, quẽ in excrementis repertũ, aut in vulua (nã & ibi inquit inuenitur) custodire partus adalligatum. Inueniuntur & ossicula in corde, & in vulua perquam vtilia grauidis, parturientibusque. Meminit eiusdem lapidis, corundemque ossiculorum etiam Sextus his verbis: Lapis qui in vulua, aut in ventriculo cerui inuenitur phylacterium est prægnanti, & perficit, vt partum perferat, eoque ratio colligit velocissimum esse illud animal, nec tamen aborsum facere. Simili ratione ossicula inueniuntur in corde cerui, aut in vulua eius, quæ idem præ D stant. Idem, vt mulier non concipiat, eadem ossa in brachio suspensa efficere attestatur. Habet coagulum etiam suum in medicina vsum. Id in hinnulo laudatissimum esse testatur Aristoteles. Dioscorides verò leporinũ præferẽs huic tamẽ coagula hædi, agni, hinnuli, dorcadis, platycerotis, dorci & cerui pares vires habere scribit, & Plinius coagulum hinnuli, leporis, hędi laudatũ quidem esse ait, præcipuũ tamen esse dasypodis. Idẽ ait contra serpentium morsus præcipuũ remediũ esse ex coagulo hinnuli in vtero occisi; quod aliàs etiã repetit, & Solinus eius simia, sed vniuersaliter vim ad venenũ quodlibet transferẽs: Aduersus venena mirificũ est, inquit, hinnuli coagulum occisi in matris vtero. Legas & apud eundẽ Plinium coagulũ cerui ex aceto potum ab ictu serpentium iuuare, & si omninò tractatum sit, eo die non ferire serpentem. Damacrates apud Galenum vtiliter bibendum dari, author est, morso à cane rabido. Haly præterea etiam contra cicutæ, & fungorum esum. Iam verò Marcellus in potione solutum vtiliter ait bibi ab empyicis, vel hæmoptoicis; & Plinius ex aceto sanguinem sistere profitetur. Et Galenus etiam leporis, aut hinnuli coagulum ex vino potum, nec non immissum, cum oryzæ cremore cœliacos, & dysentericos iuuare asserit. Prodest præterea, authore Plinio, decoctum cum lente, betaq; atque ita in cibo sumptum intesti-

9. hist. 5.

Ossium facultas.

Lib. 12. cap. 47.

Euporist. 2. cap. 43.

Lib. 2. cap. 184.

Cordis.

Lapilli in quibus cerui partibus inueniantur, eorumq; efficacia.

Coagulum ad quæ mala proficiat.

Lib. 2. de antidot.

1. eupor: 113.

A

B

C

DE CERVO PALMATO. Caput XXVIII.

DIXIMVS ex Iulio Capitolino Gordiani syluam memorabilem pictam in domo rostrata Cn. Pompeij inter alias picturas ceruos continuisse 200. palmatos: Hosq; Gesnero primùm visos eosdem cum dorcadibus platycerotis. Ceterùm cùm postmodum Ioannes Caius medicus Britannus hæc illi cornua, quorum iconem hic exprimimus ex Britannia misisset, mutata sententia doctissimo illi medico, qui ceruum palmatum reuera esse iudicabat, quod & mihi videtur, assensit: Nam cùm cornua hęc, aut ęquent, aut etiam superent, & longitudine, & crassitudine ceruinum, consonum est corpus animalis cerui potius, quàm platycerotis simile esse.

In Gord. I.

D

DE TRAGELAPHO. CAP. XXIX.

ΤΡΑΓΕΛΑΦΟΣ, quasi hirci ceruum dicas, inde nomen accepisse videtur, quod animal sit hirco, & ceruo simile, seu cerui & hirci figuram mixtam habens: Equidem Plinius cùm de ceruis tractasset, caput insequens sic orditur: *Eadem est specie, barba tantùm, & armorum villo distans, quem tragelaphum vocant non alibi, quàm iuxta Phasim amnem nascens*. Eadem legas apud Solinum in fine capitis 22. sed

Etymum.
Lib. 8. c. 33.
Forma.
Locus.
Lib. 3.

quamuis vterque ſcribat iuxta Phaſim amnim tantummodo naſci, legimus tamen apud Diodorum Siculum etiam naſci in Arabia. Raph. Volaterranus eũdem eſſe arbitratur cum hippelapho memorato ab Ariſtotele, cuius iudicium ſequitur etiam Geſnerus inquiens, cerui ſimilitudinem vtroſque in hoc animali vidiſſe, tum qui tragelaphum, tum qui hippelaphum nominarunt, ſed hi, inquit, propter iubam, equiceruum (ſic apud Ariſtotelem aliquando transfert Theodorus) dicere maluerunt, illi propter barbam ſimul & cornua hircoceruum. Nec mihi differre videtur, vterque enim peregrinum facit animal, (etſi de loco diſcrepent) eademque ei tribuit, barbam nempe, armos villoſos, & cerui ſimilitudinem, tum magnitudinẽ corporis, tum quod fœmina in eo genere cornibus caret. Hippardium, & hippelaphus, inquit philoſophus, tenuiſſimo iubæ ordine à capite ad ſummos armos crineſcunt. Proprium hippelapho villus, qui eius gutturi modo barbæ dependet. Gerit cornua vtrumque, excepta fœmina hippelaphi: & pedes habet biſulcos. Magnitudo hippelaphi nõ diſſidet à ceruo. Gignitur apud Arachotas; & alibi; hippelaphus ſatis iubę ſummis cõtinet armis, qui à forma equi, & cerui, quam habet compoſitam, nomen accepit, quaſi equiceruus dici meruiſſet. Et rurſus: Equiceruo cornua ſunt capræ proxima. Mirum itaque cur Albertus ramoſa, & ceruini ſimilia cornua tribuat; mirum etiam quomodo Volaterranus tanquam ex Aeliano tragelaphum cætera ceruo ſimilem eſſe dicat, barba tantum, & armorum villo hirco propiorẽ. Mirum denique cur doctiſſimus Scaliger hippelaphi cornua non deſcripſiſſe Ariſtotelem dicat, in deſcriptione eiuſdem: Nec tragelaphus, inquit fabula eſt, quippe hircus facie, & cornibus, ceruus magnitudine, pilo, cauda, clunibus. Pectus villorum frequentia tectum, vt & hinc hircus ſit quaſi in eos abierit aruncus. Si philoſophus ſui hippelaphi cornua deſcriberet; intelligeremus an idem eſſet cum tragelapho, aut tarando. Cùm verò propter raritatem natiuique ſoli diſtantiam vix cognitum ſit animal, nonnullis tragelaphus nominatur de re, quæ nulla ſit, nec vſquam in rerum na-

Lib. 3.
Hippelaph⁹.
Equiceru⁹.
Hircoceru⁹.
Forma.
Exerc. 207.

turi

A tura reperiatur, vt Stephanus citat, & Etymologus. Figuram hanc ad viuum expressam vir doctissimus, & egregius poeta Georgius Fabritius Gesnero transmisit ex Misena Germaniæ vnà cum literis, quibus hæc continentur: De ceruorum generibus, quæ ex venatoribus didici, quamuis infirma authoritate vulgi scilicet nituntur, tamen vt tuæ voluntati videar satisfecisse, adscribã. Tria igitur dicunt esse ceruorum genera, non singulari quidem naturæ discrimine, sed aliquo tamen, nominis, formæ, virium. Primum illud notum omnibus, quod diligenter Aristoteles & Plinius descripserunt. Alterum ignotius, quod græco nomine tragelaphus dicitur priore maius, (vnde forsan hippelaphon dixerit Aristoteles, videlicet à magnitudine, vt inter herbas hipposelinum) pinguius, tum pilo densius, & colore nigrius: vnde Germanis à semiusti ligni colore brandhirtz nominatur. Hoc in Torantinis, & Konigsteinianis Misenæ saltibus, Bohemiæ vicinis capitur. Vulgus venatorum ait nomen reperisse à locis, in quibus carbones fiunt, quod ea frequentet, & herbis ibidem renascentibus libenter pascatur. Hoc verum sit, an ex errore, ac opinione propter nomen fabella nata, in medio relinquo: Certè vulpes etiam villi densioris, & nigricantis à colore eodẽ modo brandfuchse nominãtur, quos in arcis illis carbonarijs versari non est vero simile. Tertium ge-
B nus, quod reliquorum ceruorum more non amittit cornua: hoc castratis accidere ait Plinius, sed & vitio accidere affirmant, qui feras apud nos consectantur. Ceruo enim fuga, sitique fesso, & flumini se committenti, in ipsoque anhelitu auidius bibenti, pinguedinem, qua abundat resolui, & diffundi aiunt, ex eoque aut mori eum, aut superstes si sit, cornua ei nunquam decidere, idque fieri eo maximè tempore, quo ardentissimè fœminam appetit. Hoc genus cerui proprio nomine ein kummerer appellant. Hæc G. Fabritius, qui simul etiã præstantissimi, & eruditissimi viri Georgij Agricolæ Kempnitij consulis literas ad me misit, quibus ille suam de tragelapho sententiam, quam meo nomine Fabritius petiuerat, hisce verbis exponit: Tragelaphus ex hirco, & ceruo nomen inuenit; nam hirci quidem instar videtur esse barbatus, quod ei villi nigri sint in gutture, & in armis longi: Cerui verò gerit speciem, eo tamen multo est crassior, & robustior: Ceruinus etiã ipsi color insidet, sed nonnihil nigrescens, vnde nomen Germanicum traxit, veruntamen suprema dorsi pars cinerea est, ventris subnigra, non vt cerui candida, atque illius villi circa genitalia nigerrimi sunt: Cæteris non differunt. Vterque est in nostris syluis, quanquam plures tragelaphi in his, quæ finitimæ sunt Bohemicis, quàm in alijs reperiuntur. Quare Plinius haud rectè scripsit tra-
C gelaphum non alibi, quàm iuxta Phasim amnem nasci. Hæc Agricola. Ego, inquit Gesnerus, huius animantis cornua, quæ ciuis quidam nostræ ciuitatis tanquam valde rara asseruat, diligenter inspexi, cùm de ceruo scriberem, vbi descriptionem eorum apposui his verbis: Obseruaui etiam in consummati cerui (nam quod genus cerui hoc esset adhuc ignorabam) cornibus mucrones, siue ramulos supremos, qui bini alioqui plerumque, aut terni spectantur, septenos: Et eodem in loco stipitis latitudinem sex digitorum: Inferius autem erant, & alij bini rami & adminicula. Inquirẽt studiosi an hoc ceruorum genus à specie cornuum, quæ in suprema sui parte tanquam palmæ in digitos findũtur palmatum latinè dici rectè possit: Nam ceruos palmatos Capitolinus memorat. In Anglia ceruos nigricantes reperiri audio, qui an ijdem sint cum illo, cuius effigiem posuimus non sum adhuc certus. Hæc itaque omnia ex paralipomenis Gesneri. Athenæus tragelaphos pocula quædam dicta Alexidis, & Eubuli testimonijs comprobat, qui simpliciter inter pocula hoc nomen posuerunt. Tertiò Menandri, apud quem τραγέλαφοι λαβρώνιοι leguntur: Quartò Antiphanis, qui diuitem quendam præter alia possidere scribit, phialas, triremes, tragelaphos, carche-
D sia, ampla nimirum, & pretiosa pocula. Forsan inde sortita fuerint id nomen, quòd tragelaphi figuram, vel repræsentarent aliquo modo, vel insculptam ferrent. Apud Bartholomæum Anglicũ aliud ab hoc animali simile tamen pygargus vocatur ex glossa in deuteron. 14. pygargus, inquit, animal est cornutum, & barbatum hirci instar, minus ceruo, maius hirco, simile hircoceruo, sed longè minus.

Ceruorum tria genera.

Lib. 11. cap. 18.

Pygargus.

DE TARANDO. CAP. XXX.

HESYCHIVS & Varinus tarandum interpretantur animal simile ceruo, ex cuius pellibus apud Scythas χιτῶνες, idest, thoraces fiunt. Stephanus item in Γελωνὸς, & Eustathius in Dionysium Afrum, scribunt apud Budinos Sarmatiæ populos tarandum nasci animal admirabile, magnitudine bouis, facie ceruum repræsentans: difficile captu propter mutationem pilorum, quos pro loci colore immutat, vt Chamæleon etiam, & Polypus. Barbari quidam authores pro tarando corruptè parandrum, & pyradum, teste Gesnero, scribunt, aliqui etiam tanquam diminutiua voce tarandulum, quod, in-

Parandrus.

Pyradus.

inquit, ridiculum est, cùm animal boui simile fateantur. Quidam adhuc absurdius faciunt cum tarandum à tarandulo distinguunt. Apud Hesychium, & Varinum ξάνδαρος exponitur animal simile boui iuxta Atlanticum mare. Sed & vox omnino videtur corrupta a tarando; nec obstat inquit Gesnerus, quod tarandi nomen apud eosdem suo loco legatur, nam & alia huiusmodi errata in ipsorum lexicis deprehendimus. Dicat aliquis Xarandum à tarando diuersum esse, quoniam ad Atlanticum mare nascatur, quod de tarando à nemine memoriæ proditum sit. Respondeo tarandum in Scythia nasci, quæ Asiæ, & Europæ partim maritimas ad Oceanum regiones complectatur: Atlanticum mare autem dici, non solùm occiduum illud, & Africani partem Oceani, sed vniuersum etiam Oceanum apud veteres, vt apparet ex his verbis Aristotelis in philosophiæ ad Alexandrum compendio: Πέλαγος δὲ τὸ μὲν ἔξω τῆς οἰκουμένης Ἀτλαντικὸν καλεῖται, καὶ ὁ Ὠκεανὸς περιῤῥέων ἡμᾶς. Hoc est, vt Guilhelmus Budæus transtulit; Porrò autem pelagus, quod extra orbem nobis habitatum fusum est, & Atlanticum dicitur, & Oceanus à quo ipsi circumluimur.

Atlanticum mare.

Descriptio.

Plinius hoc animal pulcherrimè delineauit his verbis: *Tarando magnitudo, quæ boui, caput maius ceruino, nec absimile, cornua ramosa, vngula bifida, villus magnitudine vrsorum. Sed cùm libuit sui coloris esse asini similis est. Tergori tanta duritia, vt thoraces ex eo faciant. Colorem omnium arborum, fruticum, florum, locorumque reddit metuens, in quibus latet, ideoque rarò capitur. Mirum esset habitum corpore*, (idest, cute) *tam multiplicem dari, mirabilius & villo*. Et paulò antè: *Mutat colores*, inquit, *Scytharum tarandus, nec aliud ex ijs, quæ pilo vestiuntur, nisi in Indis lycaon, cui iubata traditur ceruix*. Habere magnam admirationem in hoc animali coloris immutationem sic ostendit Aelianus: Ruborem, pallorem, liuorem, homini, & bestijs cutem mollem habentibus, & minimè villosis, accidere, nihil mirum: tarando verò animali, cui est tergus impenetrabile, & villus vrsorũ magnitudine, admirabile videri debet: seipsum enim cum villis suis hic vertit, milleque colorum species cum summo videntium stupore reddit. Scythicum animal est, dorso, & magnitudine tauro simile, eius corium ne spiculo quidem penetrari potest. Cæterùm Solinus cùm lycaonem dixisset Aethiopia mitti subdit, *mittit, & tarandum*, cuius erroris occasionem præter oscitantiam, & negligentiam ipsius nullam video, cùm Plinius dilucidè Scytharum, idest Scythicum tarãdum appellet: Lycaonem verò non in Aethiopia, vt ipse Solinus, sed in Indis nasci ibidem scribit. *Hunc tarandum*, addit Solinus, *affirmant habitum metu vertere, & cùm delitescat, fieri similem cuicumque proximauerit, siue illa saxo alba sit, seu fruteto virens, siue quam aliam præferat qualitatem. Faciunt hoc idem in mari polypi, in terra chamæleontes. Sed & polypus & chamæleon glabra sunt, & pronius est cutis leuitate speculi modo proximantia æmulari: In hoc nouum est, ac singulare, hirsutiã pili colorum vices facere*. Meminere eiusdem colorum mutationis Aristoteles in opere de admir. auscult. & Theophrastus in fragmento de ijs, quæ colorem mutant, vt citat Iacobus Dalechampius in comment. ad nouissima Plinij verba. Causam huius mutationis tradũt esse, quod pili eius, vel cutis potius speculi naturæ sit assimilis: vnde species circumstantium rerum per aerem diffusæ, & ad huius generis animalia terminata reddunt eis talem colorem, qualis earum rerum fuerit, quibus proximant.

Cap. 33. polyhist.

Quomodo colorẽ mutet.

Quis sit modò reuera iste tarandus, non facilè licet iudicare. Ioannes Agricola Ammonius, tarandulum (sic loquitur) interpretatur germanicè elend. Quam sententiam improbat Gesnerus, docẽs Germanorum elend alcem esse, Georgius verò Agricola vir & doctrina, & iudicio summus, tarandum interpretatur reen, (quo nomine, vt in sequenti capite apparebit, Septentrionales rangiferum intelligunt) rangiferum cum tarãdo eundem esse existimans. Quam quoque opinionem Gesnerus in cap. de tarando, modestè sic refutare conatur: quanquam pleraque, inquit, tarando, & rangifero nostro eadem sint, libet tamen ab eo (Georg. Agricola) dissentire, non certè doctissimum virum reprehendendi animo, sed vt hominibus studiosis diligentius inquirendi occasionem præbeam. Tarandum igitur esse existimo feram illam, quam Poloni tur, vel thuronem appellant. Inuenitur in vna tantùm parte regni Polonici in ducatu Mazouiæ, inter Osczke, & Garuolijn: maior boue mansueto, minor vro, ore dissimilis vtrique, præacutis in fine cornibus, pernicissimo cursu, & valde robusta. Descriptionem hanc nobis communicauit nobilitate, doctrina, & omni virtutum genere vir ornatissimus Florianus Susliga Roliz à Varshauia Polonus. Hæc fera si iubata esset, quod nondum certò scio, bisonti describerem: nam recentiores quidam thuronem Polonorum, Zubronis, idest vri speciem faciunt. Cæterùm vt tarandum credam, plura concurrunt, primum magnitudo, & species bouis, sed caput & os absimile, deinde quod boũ syluestrium rarissima est, & in Sarmatia capitur vicina Gelonis, apud quos tarandum reperiri legimus: Accedit etiam nominis affinitas, nam in barbarorum quorundam recentiorum libris, daran huius bouis nomen legitur, quamuis alij duran, vel durau scribant, & bona son interpretẽtur. Vnum est, quod obijci potest, cornua thuroni non esse ramosa, qualia Plinius suo tribuit tarando. Respondeo, videri mihi veteres tarandum, vel cum alce, vel cum rangifero fortè confudisse: Nam

Tarandus qui sit.

Turo Polonorum.

&

A & alce, & rangifer ramosa prætendunt cornua. Describunt autem alcen quoque veterum alij aliter: quod in adeo perigrinis animalibus mirum non est: cùm ea ferè soleamus, vt ex diuersis auditu accepimus, describere. Hæc si cui non satisfaciunt, vel tarandum pro rangifero accipiat, vt Georgius Agricola, & ante ipsum Elicta Anglus, quibus cum de hac re ego non contenderim, aut si quid melius inuenerit, in commune proferat. Hoc addam pro corollario ex Plinij descriptione tarandum animal inter ceruum, bouemque medium videri posse: cerui enim cornua, & metum habet, cætera ferè bouis. Thuronem sanè taurum non meticulosum, sed taurorum omnium, præsertim syluestrium instar, animosum esse crediderim. Iam quod Plinus scribit caput el maius cer-

B

C

D

uino

A posse, etiã vox psalmi 50. testatur, in quo Asaphi ore loquitur Deus: *Omnes bestiæ terræ meæ sunt, & armenta montium, in quibus numero millenario congregantur*. Fœmellæ in hoc genere ramis carent, & lactis abundantia gentem colunt. Tarandos in Nortvvegia reperiri mercatores asserunt, in Suecia superiore Olaus Magnus (ego tarandi nomen apud Olaum non inuenio, sed rangiferi tantùm, vt modò patebit:) In Lapponia Sigismundus Liber: (sed nec hic tarandi meminit) In Polonia interdum Agricola Ammonius. Superioribus annis bini cum frenis, sellis, & phaleris Augustam Vindelicorum dicuntur adducti. Hæc diuersis temporibus, ex Alenpeciorum Fribergensium (qui illis in locis negotiantur) relatione, & ex adductis authoribus scripsit ad me vir humanitate, & integritate præstans Valentinus Grauius, qui quoniam reipublicæ negotijs atque principis occupatus est, per me tibi significari voluit, idem etiam picturam ad te mittit. Huc vsque Gesnerus. Cæterùm hisce relationibus nimis confidens, rangiferum tarando eundem credit. Ego cur inuicem distinguam, & Olai Magni iconi credam, impellunt me & Cæsar in commentarijs suis, & Albertus Magnus in descriptione rangiferi, quam subinde referam.

B DE RANGIFERO. CAP. XXXI.

TARANDVM nonnulli, vt in precedenti capite dictum est, quod rangifero eundem crederent, reen vocant, cum sit hoc nomen rangifero, proprium: pro qua voce inuenias etiam reiner, reinger, renschieron: hinc latini recentiores alij rangiferum, alij raingum nominant: quanquam Albertus rangiferum vocari scribit quasi ramiferũ. Describit autẽ ipsum animal his verbis:

C

D

Ran-

Rangifer, inquit, in Septentrione verſus polum Arcticum generatur, & in regionibus Nortvvegię, *Deſcriptio.* ac Succiæ, & alijs, quæ ſunt minoris latitudinis, ſpeciem cerui repræſentat, ſed maior eſt corpore, colore inſignis, & ad fugam celerrimus. Tres ordines cornuum gerit in capite, ita vt in ſingulis bina ſint cornua, & caput eius virgultis (aliàs virgulis) compoſitũ videatur. Ex his duo cæteris maiora ſunt, in loco cornuum cerui, quæ ad perfectam magnitudinem augentur, adeo vt quinq; cubitorum menſuram aliquando attingant, & ramis conſpiciantur viginti quinque. (Idem de ramorum numero huius feræ, Robertus Stephanus ſcribit in obſeruationibus ſuis venaticis circa finem dictionarij gallicolatini.) Duo etiam in medio capitis, vt damarum habentur, mutilis & breuibus ramis mucronata. Deniq; alia in fronte antrorſum verſa, oſſibus ſimiliora, quibus in pugna potiſſimùm vtitur. Tantum Albertus. Cæterùm in deſcriptione cornuum rangiferi, & tarandi cornna inuicem implicare videtur, cùm non ſit veriſimile vnum animal tot, & tantæ altitudinis, totque ramis prædira ferre poſſe: Olaus enim Magnus Archiepiſcopus Vpſalenſis vir propter eru- *Lib.17.c.8.* ditionem, vitęque genus, & regionis vicinitatem fide dignus, tricorne tantum animal rangiferum facit, & his verbis delineauit, addita etiam hac animantis effigie: In partibus, inquit, Septentrionis vtriuſque Bothniæ (ſic enim extremi aquilonis terræ, quaſi à fundo vaſis vocantur) & magnæ Lapponiæ beſtia tricornis eſt de genere ceruórum, ſed longè procerior, longior, ac velocior, rangifer duplici ratione dicta, vna quod in capite ferat alta cornua velut quercinarum arborum ramos: alia, quòd inſtrumenta cornibus pectorique quibus hyemalia plauſtra tradit, impoſita, ranga & loga patrio ſermone vocantur. Quorum cornuum duo cæteris maiora, eo loco, quo ceruus habet: ſed ramoſiora, ac extenſiora ad ramos quindecim alta. Aliud verò in medio capitis, ramuſculis circumſtantibus cęteris breuioribus, ſitum eſt, caput vndiq; contra inimicas beſtias pręcipuè lupos armatũ reddens, imò admirationis decus inter cætera monſtra præſentans. De hoc rangifero fortè accipienda fuerit hæc Ioan. Agricolæ Ammonij relatio: Eſt in Poloniæ vaſtiſſimis ſaltibus celebre animal renſchieron ab incolis appellatum nuſquam ab vllo authore deſcriptum, quod magnitudine exæquat ceruum, cornibus præarduis armatum, quorum vtrumque in faſtigio tridentem, hoc eſt, triplicem verticem oſtendit. Huiuſmodi fera pro ſplendido munere Saxonię, Thuringiæ, & Myſniæ principi Georgio miſſa eſt anno trigeſimo primo ſupra ſexquimilleſimum. Apparet autem virum doctum non credidiſſe, quod tricornis eſſet hæc fera, ideoque in faſtigio tridentem attribuiſſe. Tricornem tamen etiam facir Iulius Cæſar in ſuis commentarijs: *Eſt*, inquit, *Lib.6.de bello Gall.* *bos in Hercynia ſylua cerui figura, cuius à media frõte inter aures vnum cornu exiſtit excelſius, magiſque directum his quæ nobis nota ſunt cornibus: Ab eius ſummo ſicut palma, ramique latè diffunduntur, eadem eſt fæmina, mariſque natura, eadem forma, magnitudoque cornuum.* Quod ſi quis tamen Cęſarem dixerit bouem nobis deſcribere vnicornem, non tricornem, quoniam vnius tantùm cornu mentionem facit. Reſpondeo id ideo factum, quòd hoc medio cornu aduerſus inimicas feras ſe tueatur, ut ex Olao diximus. Et ipſe etiam in fine dum dicit, fæminę, mariſque eandem cornuum magnirudinem eſſe, plura quàm vnicum illis tribuere videtur. Vocauit verò bouem potiùs quàm ceruum, quoniam etſi cerui cornua gerat, magnitudine tamen eſſet bouis. Damianus à Goes etiam rangiferum nobis delineauit, & vt ipſe dicit αὐτόπτης, Lappi, ſiue Lappones equorum loco vtuntur animalibus, quæ raingi ſuo ſermone vocant, quibus magnitudo, & color aſini, vngulæ bifidæ, forma, atque cornua ceruorum, ſed cornua quadam lanugine cooperiuntur, eadem humiliora, & ramis rarioribus quam ceruina ſunt, vt ipſi vidimus. Cæterùm nunquid hæc deſcriptio rangifero conueniat, addubito; nam alci ea non malè adaptari poteſt, cum ſit pilo aſinino, & rangifer iuxta Olaum cornua ceruis habeat maiora. Et cùm Damianus etiam addat in progreſſu illorum lento, vel celeri, ex tibiarum articulorum agitatione ad inſtar nucum colliſionis crepitus audiri, iam non amplius dubito quin ſit alce, cui id priuatim ab alijs adſcribitur. Apollonius Menabenus Medicus, & Philoſophus de rangifero tractatu rangiferum ab alce etiam diſtinguit, & Olao Magno (ex quo etiam pleraque tranſcribit) fidem adhibendam eſſe aſſerit, cùm tamen in deſcriptione non parum ab ipſo euariet: Olaus enim tricornem facit, vt diximus, & ceruo longè proceriorem, longioremque; hic contrà longè minorem, & tertij cornus nullam mentionem habet, ſed verba eius adſcribam. De ſingularibus, inquit, ac memorabilbus Succorum regni quibuſdam rebus verba facientes, genus illud ceruorum, quos reen, ſiue rangiferos vocant, ſilentio præterire nõ poſſumus. Rangiferi itaque cerui in Suecia tantum, vt audiuimus reperiuntur in intima parte regni, ex quo fit, vt paucis noti ſint. Non enim multi intimas illas frigidiſſimaſque partes petunt. Nos verò cùm inde deducuntur ad regem, opportunam nacti occaſionem, horum planè cognoſcẽdorum hanc noſtram cognitionem cæteris omnibus patefaciendam duximus. Sunt igitur illi cerui tam altitudine quàm craſſitudine aſello pares, tibiarum gracilitate ſuperant: Caput habent inſtar vituli, collum iubatum velut equus, vt Olai Magni verbis vtar, cornua trõdoſa, lęuia, grac…

A oblonga ad tergum porrecta: Cætera habita ratione, & seruata magnitudinis proportione ceruos communes imitantur. Iulius Cæsar Scaliger itẽ, quæ cùm alij, tum Olaus Magnus rangifero tribuunt, alci adscribit, additq; alcem Suecis renger dici, à quibusdam Gothis rangifer. Vehiculo, q inquit, birotũ est, & sannus dicitur à Sarmatis, iunctũ inoffenso tenore super glacie quatuor & viginti horarum spacio trecenta Germanica milliaria transmittere cursu scribunt, tantæ vires, tanta pernicitas, tanti spiritus, tanta pertinacia: Quod quidem & alci ab alijs tribui video, etsi interim de milliaribus in rangiferi historia multa diminuant: quare & ipse Scaliger, cùm id quod scripserat, parum verisimile videtur, subiungit, hoc nos neutiquam affirmamus, virum enim nobilem carere decet & crimine mendacij, & criminis suspicione. Quo minus autem alcem cũ rangifero eandem arbiter, facit Olaus Magnus separatis de vtroque agens locis. Cibus huius bestiæ (rangiferi scilicet) est muscus montanus (verba sunt Olai, ex quo ferè reliqua quæ sequuntur) candidus, præsertim in hyeme, niuibus in superficie soli coopertus: quas niues, licet dẽsas, naturę instinctu (quasi syluester equus) perforat, cibũ quæsiturus. In æstate verò folijs, ac frondibus arborum, stando eundoq; melius, quàm se inclinãdo floribus, ac herbis, propter cornua nimis antrorsum incuruata ve-

Exerc. 206. n. 2.

Cibus.

B scitur: idq; laterali, & obliqua capitis inclinatione. Iubatũ habet collũ veluti equus, vngulas bisulcas, & ferè rotũdas, à natura tributas, eo q eius transitus, aut cursus eriã admisso sessore, fit super altas niues in vallibus, cãpis, aut montib. condensatas. Mansuefacta hęc animalia veluti armentarij greges, maximã præstãt dominis suis vtilitatẽ, videlicet, in lacte, pelle, neruis, ossib., vngulis, pilis, ac carnibus ad victũ delicatiorẽ. Quidã terrarũ incolæ possident. 10. 15. 30. 70. 100. 300. vel 500. qui pastorũ cura ad pascua ducuntur, & reducũtur, stabulisq; ob agmina montanorũ luporũ cæterisq ferociorum grassantia claudũtur. Educti in terras alienas pręsertim vltramarinas ob cęli, soliq; mutationẽ, aut insolitã escã (nisi pastore consueto cibẽtur) non diù supersunt, quemadmodũ olim Illustriss. Principem Sueciæ Stenonem Sturæ iuniorẽ, duci Holsatię Friderico sex huiusmodi animalia misisse, notatũ est, duosq;, masculũ, & fœminã Lapponicę gentis coniuges eisdẽ animalibus adiunxisse custodes: quib. è sua natiua terra translatis, atq: alienę directioni subiectis, quia optata quies, viuendiq; ratio subtracta erat, nec ipsi, nec bestiæ singulari cura destitutę diutiùs in vita mãsere. Similiter & à rege Sueciæ Gostauo circa annũ Dñi 1533. postquã aliquot illustrib. viris terræ Prussiæ cùm ad spectaculũ, tũ ad generis propagationẽ decem similes vtriusq; sexus rangiferi

Patria amor.

C emissi essent, syluestri libertate donati sunt; At nihil inde cõpertum erat, an ipsa mutatio loci profuerit stirpis propagationi. Videndũ est duo esse genera rangiferorum (verba sunt Olai) syluestriũ videlicet, & domesticorũ, qui vsib. humanis subdita mansuetudine fideliter inseruiũt, vbi feræ naturæ reliqui in solitudine relicti augmẽto generis se sociant, vt interim venatione premantur. Qui domestici sunt, curulibus plaustris aptãtur, optimè grauissima plaustra, per rura, cãposq; deducũt, res scilicet pretiosarũ pellium, pannorum, piscesq; diuersæ speciei continentia; eo quod pro maiori parte Lappones Ichthyophagi sunt, inexhausta fertiliũ aquarũ piscatura viuentes: Iter itaq; eorũ est in vallibus planis, Nortvvegiã (ad quam frequentius proficiscũtur) respiciens, tanquã in rerum commutatione locũ viciniorẽ, ac populum fidelioris amicitiæ seruãdæ commodiorẽ. Qui verò his curribus præfecti sunt, vulgari gentis nomine Quenar appellantur, singulis diebus si ita benèplacitum est, aut exegit necessitas, centũ & quinquaginta millia passuũ, idest, triginta milliaria Gothica, siue Germanica conficientes, cursusq; eorũ animalium nõ minoris grauitatis, quàm equorum reputantur. Hyemaliũ vehiculorũ vsu mirã cõmoditatẽ assequuntur prædicti Lappones, maximè quod lubricitate huiusmodi vehiculorum cum niue conformi longa peragunt itinera ad loca rerum commutationibus deputata, prout superiùs de forma eorũ extitit declaratũ: Et edicto ne ex-

Rãgiferorũ duo genera

D ternis hominibus ob maximã celeritatẽ accommodentur. Hic verò ostenditur, quod ea velocitas causatur ex pellib. tenerrimorũ rãgiferorũ, vehiculis his hyemalibus subductis, hac præcipuè arte, vt anterior pars pellis antrorsum consuatur sub rheda: quo fit vt pili foras euersi, nedũ lubricitatẽ generent progrediendi, sed & resistendi firmitatem, ne retrò labatur auriga: alioquin in collibus altis nunquã haberetur, aut perficeretur optatũ iter. Imò eo cõpendio viatores arcubus, sagittisq; extensis syluestres rangiferos uenatu acquirere solent. Lac deputatur ad vsum domestici nutrimẽti (hoc quoq; non rectè alci tribuit Scaliger) ac serum illius ad potum conuenientem. Pellis pro tegumento humano tam corporis quàm lectorũ, imò equestrium sellis, culeis, & follibus artificũ diuersorũ aptatur, valdè enim tenax, & fortis est, & durãs: Nerui loco lini ibidem ob frigora nõ crescentis ad indumentorum vsum instar fili præparati deputantur. Ossa, atq; cornua arcuũ, & balistarũ artificibus auidè ea pro rerum commutatione quærentib. applicantur. Similiter & vngulæ spasmaticis prosunt. Pili pro farciendis, mollificandisq; sellis equestribus, atque puluinaribus pro hospitibus honorandis, & hyeme reprimenda. Carnes eius animalis optimæ, & salubres sunt, sale ventoque siccatæ, durabiles ad plures annos: licet interim mos genti sit ex venatione veteribus

Lac.

Pellis.

Carnes.

adiungere recentiores. Hæc itaque omnia Olaus, qui præterea, referente Geſnero, Tengillum Scricfinnorum in Scandinauia regem, ſcribit equitatum habere rangiferis inſidentem, & vincere tamen Helſinglandiæ regem Argrimum, cuius equites equis vtuntur. Ait denique neruis rangiferorum vti ad arcus, & alicubi vbi clauis carent, ad nauium tabulas compingendas.

DE ALCE. CAP. XXXII.

Alcida quid.
Lib. 4.

DIFFERT alce, & alcida. Alce enim fera eſt naturalis, alcida verò fabuloſa, de qua Diodorus Siculus de fabuloſis antiquorum geſtis ſcribit in hęc verba: Mineruam ferunt Alcidam peremiſſe feram ſtupendam ex terra natam, & antea vt quæ natura plurimum ignis ex ore euomeret, inſuperabilem pugna. Ea primùm in Phrygia apparuit, regionem quandam comburens, quæ huc vſque exuſta Phrygia dicta eſt. Deinde ad montem Taurum deſcendens, ſyluas continuas vſque ad Indos incendio vaſtauit. Poſtmodum per mare in Phœniciam reuerſa ſyluas Libani incendit, perque Aegyptum in Libyã profecta ad loca peruenit occidua. Poſtremò ſyluis circa Cerânia deſtructis, omniq; incẽſa regione cùm homines partim flãma abſumpti eſſẽt, partim timore patriã linquẽtes ad remotiora diffugerẽt loca, Mineruã ferunt eã ferã necaſſe, pellem pectori circũdediſſe. At vero alcidæ morte terra cõmota Deorũ hoſtis, gigãtes peperit. Hęc ille. Mineruã Alcidam cognominatã fuiſſe teſtatur Liuius ab hac, vt puto Alcida. Quę modò ſit alce, quã diximus ferã eſſe naturalem, & minimè fabulam, vix adhuc conſtat, quod de ea, vtpotè fera peregrina & noſtro orbi incognita, veterũ alij aliter ſcripſerint. Inter Gręcos ſolus Pauſanias (qui Antonini tẽpore claruit) in Eliacis differens de elephanti vulgò creditis dentibus, quòd cornua ſint, nõ dentes, haud omnibus.n. eodem loco cornua naſci, argumento ſunt, inquit, Aethiopici tauri, & alcæ feræ Celticæ, ex quibus mares cornua in ſupercilijs habent, fœmina caret. Eiuſdẽ in Bœoticis verba hæc ſunt: Alce nominata fera ſpecie inter ceruũ, & camelũ eſt, naſcitur apud Celtas, explorari, inueſtigariq; ab hominib. animaliũ ſola non poteſt, ſed obiter aliquando, dum alias venantur feras, hæc etiam incidit. Sagaciſſimã eſſe aiunt, & hominis odore per longinquum interuallũ percepto, in foueas, & profundiſſimos ſpecus ſeſe abdere. Venatores montẽ, vel campum ad mille ſtadia circumdant, & contracto ſubinde ambitu, niſi intra illũ fera delireſcat, non alia ratione eã capere poſſunt. Hęc Pauſanias, qui vt pleriq; veteres Germaniã totã, & Septentrionales finitimas regiones vno Celticæ nomine cõprehendit.

2. decad. 5.
Alce quæ ſit.
Lib. 6. de bello Gal.

De alce etiam ſic Cæſar in cõmentarijs: *Sunt, inquit, item in Hercynia ſylua, quæ appellãtur alces, harum eſt conſimilis capris figura, & varietas pelliũ, ſed magnitudine paulo antecedant, mutilaque ſunt cornibus, & crura ſine nodis articulisq; habent, neq; quietis cauſa procũbunt: neq; ſi quo afflicta caſu cõciderunt, erigere ſeſe, aut ſubleuare poſſunt. His ſunt arbores pro cubilib. ad eas ſe applicant, atq; ita paulũ modo reclinatę quietẽ capiũt, quarũ ex veſtigijs cũ eſt animaduerſũ ex venatorib. quò ſe recipere conſueuerint, omnes eo loco, aut à radicib. ſubruunt, aut abſcindũt arbores tãtùm, vt ſumma ſpecies earũ ſtantium relinquatur: Huc cùm ſe cõſuetudine reclinauerint, infirmas arbores põdere affligunt, atq; vnà ipſæ concidunt.* Tantum Cæſar. Sub Gordiano Romæ fuerunt alces decẽ, Iulio Capitolino teſte, qui totidẽ quoq; fuiſſe ſcribit in Gordiani ſylua memorabili picta in domo roſtrata Cn. Pompeij. De alce etiam Plinius: *Septentrio fert alcen, ni proceritas aurium, & ceruicis diſtinguat, iumento ſimilem. Item notam in Scandinauia inſula, nec vnquam viſam in hoc orbe, multis tamen narratam machlin haud diſſimilem illi, ſed nullo ſuffraginum flexu: idcoque non cubantem, ſed acclinem arbori in ſomno, eaque inciſa ad inſidias capitur, aliàs velocitatis memoratæ. Labrum ei ſuperius prægrande, ob id retrograditur in paſcendo, ne priora tendens inuoluatur.* Hęc Plinius, qui vt apparet alcen à machli diſertiſſimè diſtinguit. Solinus item eius ſimia ſcribit ſic: *Sunt & alces mulis comparandę, adeo propenſo labro ſuperiore, vt niſi recedentes in poſteriora veſtigia paſci non queant:* Et mox: *Scandinauia inſula è regione Germaniæ mittit animal quale alces, ſed cui ſuffragines, vt elephanti ſlecti nequeunt, propterea non cubat cum dormiendum eſt. Tamen ſomnolentum arbor ſuſtinet, quæ prope caſura ſecatur, vt fera, cum aſſuetis fulcimentis innititur, faciat ruinam. Ita capitur: Alioqui difficile eſt eam manu capi. Nam in illo rigore poplitum incomprehenſibili fuga pollet.* Hęc itaq; ſunt, quæ de alce apud veteres reperio: ad quã tamen Rẽbertus Dodonęus in epiſt. de alce, hæc Strabonis verba, quę ex Polybio adducit, pertinere aſſerit: *Habent, inquit, Alpes equos agreſtes, & boues, atq; memorię prodidit Polybius peculiaris forma belluã gignunt, habitu quidẽ ad ceruũ ſtaturã, collo dũtaxat excepto, & villis, in quib. capro perſquã ſimilis eſt, gerit q; ſub mento carneũ globũ ad palmę magnitudinẽ capilloſum, craſſitudinẽ pro equini pulli cauda habentẽ.* Idem Dodonæus Pliniũ, quæ de alce, & machle ſcribit ex Solini polyhiſtore tranſcripſiſſe, non rectè putat, cũ ſit Solino Plinius antiquior, vel ſaltem coętaneus, quod & Io. Camertes, qui vitam Solini

Lib. 8. c. 15.
Machlis.
Cap. 32. & 33.
Lib. 4.
Dodonæi error.

A conscripsit, fatetur, eúdem accusans ingratitudinis, quòd Plinij, ex quo omnia sua ferè hausit, nusquam meminerit. Arbitratur præterea Dodonæus ordinem dictionis in nonnullis apud Plinium permutatum esse: nam quod Solinus de labro alcis propendēte habet, id Plinium ferè sibi machli appellatæ non rectè ad scripsisse, vt in marginibus nonnullorum Plinij exemplarium rectè, inquit, & diligenter annotatum. Solini autem exemplaribus maiorem habendam videri ait fidem, non modò quòd author diligentior habeatur, sed & quod hæc ipsa minùs vitiata ad posteritatem peruenerint, quàm Pliniana varijs sæpe locis corrupta & mutila. Similiter in margine Plinij, quem nouissimè annotationibus illustrauit Dalechampius, annotatum reperio. Cæterùm cùm tam diuersimodè alce à veteribus delineetur, alij aliam feram pro alce ostendunt. Hieronymus Cardanus solam alcem à C. Iulio Cæsare descriptam agnoscit, alcem verò alijs creditam vulgarem secutus nomenclaturam animal Magnum (vulgò gran bestia) nuncupat, alcem nullo modo vocandum censet, quoniam vt patebit in multis à Cæsaris alce differt. Iulius Cæsar Scaliger licet duas dicat esse alces, hoc tamen animal alcem non appellat, sed cum quibusdam alijs bisontem nuncupat, & sub hoc nomine à Plinio describi putat. Olaus Magnus hanc feram alcem vbique vocat, &

Magnū animal.

B onagrum, quod nouissimum nomen Erasmus Stella in libro de origine Borussorum, refutās quodammodò ait: Ibidem sunt alcæ, non tamen ex asinorum agrestium genere, nam illi tantùm in Africa, & Asia reperiuntur. Alce autem quasi medium genus inter equos, & ceruos cornua quotānis amittit, & propter timiditatem gregarium est. Reprehendit id nomen etiam Cardanus. Cæterùm ita fortassis etiam vocauerint Galenus, Aetius, Alexander Trallianus, Auicenna, & Serapio. Nam hi combustos asinorum vngues comitiali morbo mederi scribunt. Per asinos enim onagros fortasse intellexerint, & sub onagri nomine Magnum hoc animal, & ipsius vnguis efficaciam cognouerint. Quod si verò syluestris asini vngulæ contra epilepsiam, hanc vim assignarunt, dubitare possumus, num ipsis hoc animal cognitum fuerit, quod tamen à vero non abhorret. Qui modò hoc animal alcem dicunt, neque ipsi omninò concordes sunt, inquit Apollonius Menabenus tractatu proprio de Magno animali. Nam quidam in animalium historia egregiè versati postquā huius animalis multa collegerunt nomina, alcem dicunt esse, cùm tamen alteram Cæsaris alcen agnoscant. Horum sententiam sequi videntur Prutheni Medici non vulgares, quibus notissimum est hoc animal: quando pro huius vngula alcis vngulam scribunt in suis schedulis. His tamen fic-

11. Simplic. Lib. 1.

Lib. 2. tr. 2.

Magnū animal an alce.

C ti non omninò derogo, ita non multum tribuo. Antonius Mizaldus inter recentiores scriptores non mediocriter eruditus, cùm absolutè vngulam alcis scribat, incertam nobis suam relinquit sententiam. At Leuinus Lemnius in lib. de occultis naturæ miraculis, de sola Cæsaris alce meminit, & ipsius vngulam præsentanea vi pollere dicit aduersus comitialem morbum: Alcis, inquit, vires excutiamus, quod caprarum esse generis, sed maiore corporis mole Caius Cæsar in comm. testatur. Matthæus Michauanus in descriptione Sarmatiarum apud Moschos bisontes esse ait, & alces, quarum crura sint absq; articulis prælonga. Moschis appellari Lozzos, & Germanis bellend. Plerique tamen absque aspiratione ellend, vel etiam elend vocant Magnum hoc vocatum animal, quod tamen articulis in cruribus non caret. Aliqui etiam elch, Illyricè los dicitur, similiterq; Poloniccè, & apud alios puuod, vt ex indigena quodam accepisse se tradit Gesnerus. Illyri etiam ceruum Gelen vocant, fierique potest, inquit Gesnerus, vt inde nomen huius animantis ad Germanos translatum sit propter similitudinem eius cum genere ceruino. Alias, eodem etiam Gesnero teste, Germanicum hoc nomen elend miseriam significat, & verè, inquit, miserum est animal, si credendum est; quod sæpe audiuimus, quotidianum ei morbum comitialem ingruere, à quo non priùs leuetur, quàm dexteri (si benè memini) posterioris pedis vngulam auriculæ sinistræ immise-

Elēd cur dicatur.

Cap. 2.

D rit. Capta vel modico vulnere læsa expirat statim præ timiditate nimirum. Eandem huius vocis etymologiam habet Apollonius Menabenus: Hoc animal, inquit, qui Germanico idiomate loquuntur elend appellare consueuerunt: quæ dictio si latinè vertetur, miseriam significat, & huic quidem scitè admodum inditum est hoc nomen: miserrimum enim est animal multis de causis; primò quia sæpenumero comitiali morbo corripitur, quo non liberatur, nisi apposita prius fuerit auri altera posterior vngula. Miseriæ etiam huius animalis causas referunt, quia timidum est valdè, & homines procul olfaciens fugit, & quolibet vel paruo vulnere moritur, quinimò si tantùm suum sanguinem videt, illicò exanime concidit. Cùm insuper iam propè captum tenetur, non reluctatur, sed fugam tantùm molitur: tamen canes vnguibus repellit, & conculcat. Sed quia Germanis elch quoque vocari diximus, scire conuenit duo in Germania hoc nomine venire animantia, Magnum scilicet hoc animal, & aliud apud Heluetios, vt ostendit Iulius Scaliger his verbis: Elch dicunt vocari asinum syluestrem, nihil tamen habet asini. Suizeri sic appellant animal cerui facie, collo, cornibus, vngula. Cui præterea sunt in armis iubæ, coxendices hirtissimæ, villi rariores ad palearia. Idcirco hunc esse puto quem Plinius bisontem vocat &c. Tantum Scaliger. Sed vt ad

Elch.

Bison.

Deſcriptio Magni animalis.

Magnum animal, ſiue putatam alcem reuertamur, Sigiſmundus Liber Baro ſcribit Polonos velle onagrum, hoc eſt aſinum agreſtem eſſe, ſed reſpõdente forma: Sectas enim vngulas, inquit, habet, quanquam & quæ ſolidas haberent, repertæ ſint, ſed id perrarum eſt, animal eſt altius ceruo, auribus, & naribus prominulis, cornibus à ceruo nonnihil diuerſis, colore item magis ad albedinem tendente. Curſus eſt velociſſimi, non quo cætera animalia modo, ſed gradarij inſtar. Deſcribit & Cardanus his verbis: At contraria aeris qualitate penitus (dixerat monocerotem naſci inter ſolitudines Aethiopiæ) ſub boreali polo animal naſcitur ceruo ſimile, cruribus anterioribus longioribus, carneam habens promuſcidem, breuem tamen: timidũ eſt & imbecille ſuprà quàm credi poſſit, & ex quocumque minimo vulnere moritur: eſt enim cordis frigidiſſimi, ac cerebri non ſolum frigidi, ſed pituita redundantis. Habet autem cornua peculiari quadam forma prædita, & nulli fermè animali ſimilia: Nam craſſa ab imo, vbi aſcendunt, latiora palmo ſunt. Abundat apud Dacos, finitimaſque regiones, vulgarique nomine vocant magnum animal. Cæterùm ab alce plurimum differt; alces enim, vt Cæſar eam deſcripſit, capro ſimilis eſt, & maculoſa pelle, & crura ſine iunctura habet. Huius verò iuncturas videmus, & pellem ceruo ſimilem. Aduerſus hanc Cardani ſententiam Iulij Scaligeri exercitationem refutare conatus eſt Menabenus, qui præterea extrinſecarum partium hanc poſuit deſcriptionem: Habet hoc animal craſſitiem, altitudinem, & proceritatem mediocris & pinguis equi, vt ego vidi. Humeri depreſſiores, & humiliores ſunt, partibus poſterioribus; Capite aliquantulum pronum incedit, à ſummo capite vſque ad humeros, & maximè in ceruice eſt huic magna pilorum prolixitas, & ſylua, ita vt collũ, & barbam hirci repræſentet, vnde iubatos biſontes non immeritò vocat Plinius. (nos pro biſonte iubato aliud animal dedimus) In alijs corporis partibus pilorum longitudine non differt ab equo, ſed denſitate ſuperatur, craſſitie verò ſuperat. Color plerumque vergit ad cinericeam albedinem, pro viciſſitudine tamen anni temporum pili varias habent in colore mutationes. Caput eſt oblongum, & gracile, ſi conferatur cũ toto corpore: Labra magna, prominentia, & craſſa, & maximè ſuperius, quod accommodato ſatis vocabulo promuſcidem vocauit Cardanus, propter ipſius magnitudinem, & eminentiam, & hac de cauſa retrogreditur in paſcendo, inquit Plinius, ne in priora tendens inuoluatur. Os longum, dentes non admodum magni, nec longi, aures longæ, latæq;. Fœmineus ſexus cornibus caret, at maſculinum genus multifida, & vt ita dicam ramoſa cornua producit, ſed non tam longa, & frondoſa, vt cerui vulgaris, cæterùm lata, vel vt dicit Scaliger, latiuſcula ſunt craſſitie duorum ferè digitorum tranſuerſorum, ſi unius cornu figuram ſpectas, triangularem ferè formam deprehendes, & magnæ auis alam extenſam dices: ſi põdus, duodecim fermè librarum maiorum erit. Cornua mutat hoc animal ſtatutis quibuſdam temporibus, ut cerui ſolent. Vnum aliquamdiu fuit apud me huius animalis cornu, quod, ut matura poma ſolent, ſponte deciderat. Id ſtirpe manifeſtè dignoſcitur: duo alia parua habeo duorum, aut trium ab ortu fortè menſium, quę me præſente ex cranco animalis paulò antè mortui abſciſſa ſunt, & hæc molli quadam lanugine, ſanguine etiam imbuta erant, unde cùm ipſum animal vnde pullularant ad metam ſuæ magnitudinis perueniſſet, & tam parua haberent cornua, ſtatui ſine controuerſia poteſt, ab hoc animalis genere, ut dictum eſt, etiam cornua mutari, ut de ceruis ſcriptum reliquit Ariſtoteles. Eſt præterea obeſo, & grãdi uẽtre ferè ut uaccæ ſunt. Cauda mirũ in modũ breuis, ungulę bifidæ, ut bobus. Hęc quidem uera cùm ſint non eſt, quod aliquis de ipſis dubitet, nos enim quæ uidimus, referimus. Huius animalis imaginem apud quoſdam uidere eſt, ſed an referant ad uiuum, uideant etiã alij. Nos aliquando cùm maius dabitur ocium, ad uiuum ut referatur, dabimus operam. Hæc itaque Menabenus, quæ modo Dodonæus omnia ad alcem refert. Recitatis enim ijs omnibus, quæ alci à ueteribus tribuuntur, ſcribit in hæc uerba: De alce quæ hactenus ex ueteribus in medium attulimus ita Magno animali Sueco conueniunt, ut in nullo repugnent, & ſic quidem, ut ueterum uerã alcem eſſe negandum non uideatur. Menabenus cornua adeſſe mari ſcribit, fœminæ uerò nulla, quod & de alce Pauſanias. Labrum illi tam magnum eſſe affirmat, ut in paſcendo impedimento ſit futurum, niſi animal retrogrediatur, Solinus & Plinius ſimile de alce referunt. Pili magno animali Sueco maxima prolixitate propendent. Strabo alcen animal eſſe habitu ad cerui ſtaturam, collo duntaxat, & uillo exceptis, in quibus capro perquam ſimilis. Addit uerò Strabo alcem ſub mento gerere carnis globum ad palmæ magnitudinem capilloſum: Hoc quidem Menabenus nõ refert, ſed Geſnerus in animalium quadrupedum hiſtoria alcis imaginem cum globoſo quodam ſub mento dependente exhibet. Iam & alcem hoc Magnum animal elend dictum Sueciæ, & Septentrionalium illarum regionum medici àlcem latinè nominant. Olaus Magnus in gentium ſeptentrionalium hiſtoria alcem quoque appellat. Atque hæc quidem omnia hactenus Magnum illud animal Suecum, elend dictum, alcem ueram, & legitimam eſſe, comprobant. Sed repugnat Hieronymus Cardanus: alce etenim fera quam Iulius Cæſar deſcripſit, differens eſt ab hoc animali

Lib. 10. de ſubtil.

Promuſcis quid Cardano.

Magnum animal alcẽ eſſe.

A mali Sueco, vt ex ipsius descriptione manifestò apparet: rectè quidem idcirco Cardanus sentit: nã alce Cæsaris non est Magnum illud animal, quod elend dicitur, sed omninò alia fera, & illa quidem quam absque nomine Solinus ex Scandinauia insula mitti ait, cuique suffragines flecti nequeunt, quæ Plinio Machlis dicta est, vt ex ipsius Cæsaris verbis, si cum Plinij, & Solini conferantur, apparet. Ex Cæsaris enim verbis luce clarius est non alcem, sed Machlin ostendi, & Cæsarem non rectè alcis nomen huic tribuisse, vt & Scaliger testatur. Proinde & Cardanus Magnum illud animal Suecum Cæsaris alcem esse, rectè negauit, sed tamen machlin esse non rectè idcirco consequitur. Magno animali suffragines flectuntur, absque flexu machlis has habet. Neque aduersatur nobis, quod labrum superius prægrande machli Plinius tribuat, veluti Magno est animali, nam superiùs ostendimus hæc verba transposita esse, & ad alcem referenda veluti Solinus habet. Magnum igitur animal Suecum elend dictum non Iulij Cæsaris alce, nec Plinij Machlis est, sed alio.

Alce Cæsaris à Magno animali differt.

B

C

D

Pellis. rum veterum alce. Hactenus Dodonæus. De pelle ſcribit Geſnerus alutarios eam ad thoraces, piſcium adipe ad hunc vſum alumini præferendo, præparare, vt imbres arceat. Venire ſingulas tribus, aut quatuor aureis denarijs. A ceruina, cui ſimilis ſit, inſpiratam diſcerni: ferri enim tranſmittere ſpiritum, vt ab oppoſita manu percipiatur, eſſe enim plenam meatibus, & pilos in ea concauos. Ipſe verò in vngula integra, quam cum ima parte tibiæ piloſa ſe vidiſſe affirmat, nullam in pilis cauitatem reperit: quamuis, inquit, fieri poteſt vt meatus quidam, qui in viuis erant, mortuis collabantur, præſertim longo poſt tempore. Ad hęc pellem denſam, & ſolidam eſſe adeo, vt vehemẽtes etiam ictus punctim, cęſimq; factos auertat, & ferrei thoracis inſtar hodie expetatur: quod *Cornua.* Aelianus tarando etiam attribuit. Idem Geſnerus cornua huius feræ libras circiter duodecim appendere tradit, eſſeque longitudine ferè duorum pedum, non ramoſa, vt ceruorum, mucronibus tamen aliquot diuiſa, dodrantem lata, armi potiùs, quàm cornu figura, aduehi ex Lituania. Quod verò mihi cornus Magnæ feræ nomine miſſum eſt ſeptem tantùm libras duodecim vnciarum appendit, iuxta caput craſſitudine, vt vix manu comprehendi poſſit, quinque ornatum mucronibus, hinc inde binis, mox ab vno latere, alio, & ab altero etiam alterius oſtendens rudimentum, latitu- *Tibia.* do inter primos ramos trium ferè dodrantum. Tota ferè tibia ſimul cum vnguibus libras pendit tres cum dimidia. Cornua itaque huius, quam exhibeo, feræ, quam genuinam eſſe nulli dubium

eſſe

A esse debet, cùm ad viuum animal factam mihi communicauerit Serenissimus Ferdinandus Magnus Hetruriæ Dux, imperfecta adhuc fuisse credendum videtur, mutare enim diximus. Addidi fœminæ etiam iconem acceptam Cracouia. Describit hoc animal etiam Erasmus Stella, & quia breuiter, eius quoque verba clarioris doctrinæ gratia nefas sit præterire. Borussia, inquit, gignit & alces, quos falsò syluestres asinos quidam autumant, cùm hos Asia tãtum, & Africa procreet: Specie media inter ceruinam, & iumenti nisi quantum aurium proceritas ipsaque ceruix distinguit: Magnitudine inter camelum, & ceruum. Maribus in supercilijs cornua nascuntur, quæ quotannis amittunt, latiora quàm ceruinis, ramosa tamen, & per totum concreta, & solida. Vngula bifida, coloreque ceruum imitatur. Venatorem è longinquo sentit, animal certè simplex, & quod plus latebris, quàm fugæ fidat. Si vi canum vrgetur, magis in canes se calce, quàm cornibus tuetur. In locis palustribus sese plurimum condit, illic & partus edit suos. Formidinis eius argumentum esse aiunt, quod rarenter solitarium in armento multùm appareat. Hallucinati sunt, qui hanc feram nullo suffraginum flexu dixerunt. Postremò alces figuram Seb. Munsterus ad Gesnerum misit ad viuum, vt aiebat, pictam, quam nihil differre Gesnerus inquit à sua, nisi quod iubata non est: vnde B iudicat Gesnerus non rectè huic quadrupedi iubam addi. Eadem cornuta erat geminis cornibus (talibus quale vnum separatim ipse dedit) tergum versus reclinatis, ita vt pars in mucrones diuisa frontem spectet, opposita tergum. Vt modò de natura ipsius Magni animantis, siue alcis rursus aliquid dicamus, tradit idem Gesnerus, à peregrino quodam se accepisse eam à venatoribus agitatam ad aquas confugere, atque in ijs stantem aquam ore haustam in canes feruidam eructare. Menabenus verò etiam à quibusdam probatis viris ei summa necessitudine coniunctis, & in huius animalis venatione versatis, tradit se accepisse, perrarò vnum huiusmodi animal solum conspici, sed plura simul, modò quinque, modò septem, modò plura simul degere, & progredi, & quando in syluis terra niuibus obtegitur, mihi, inquit, se obseruasse retulerunt, ipsa tunc maximè in vnum se conferre, ac simul progredi hoc ordine: vnum præcedit properando, vt occasio postulat, alia singula sequuntur eundem tenorem, & modum seruando, & primi vestigia calcando, ita vt si quis rei inscius, ipsa prætergressa insequatur, vnius tantum vestigia cernere se existimet. Quod alterum ita ad vnguem alterius vestigijs insistendo, alterum sequatur, cuidam ipsorum prudentię naturali adscribunt venatores. Aiunt enim ipsa per primi vestigia incedere, ne numerus ex vestigijs digno- C scatur. His animalibus huiusmodi inesse prudentiam verisimile est, cùm sint ex ceruorum genere, cui inter quadrupedes maximam prudentiam tribuit Aristoteles. Quod sint ex ceruorum genere tum hæc prudentia, tum alia non pauca his communia cum ceruis, quæ Aristoteles vni ceruorum generi tribuit, satis superque demonstrant: inquit, enim ceruo ex cornigeris vni cornua tota solida, cæteris caua quadantenus: & paulo pòst: soli etiam ceruo cornua omnibus annis decidua &c. Quòd horum animalium cornua tota solida sint, sicuti ceruorũ, apud me dubium, inquit, non est: Quòd etiam decidua, non ambigo, cùm ipsorum plurima viderim: Quòd verò omnibus annis, ex multorum assertione probare possum. Sed ex Olai Magni historia huc ad verbum aliqua transferamus: Vehemẽtissimus, inquit Olaus, est eius cursus in trahendis vehiculis, in niuosa glacie apud quosdam: nam horum celeritas longè superat omnium equorum velocitatẽ. Sed apud alios quosdam ob regium edictum in vsu non habentur, ne scilicet eorũ currendi celeritate proditores vtantur in secretis regni inimicis, quam ocyssimè reuelandis. Famis, ac sitis, laborisque patientissima est hæc bestia, vt diem, noctemque immensa spacia D. milliariorum Italicorum valeat conficere priuata cibo. Et rursus: Alces pulli venatorum industria capti ita successiuè mansuescunt, vt naturali vrgente siti epotent maxima cereuisiæ vasa à discumbentibus eisdem propinata. Et paulo D post: Alces instar ceruorum gregatim in vasta solitudine vagantur, insidijsque extensorum telorũ industria venatorum sæpissimè capiuntur, vel maximè canũ insultu retruduntur in antra rupium, vt inde rarò viuæ euadant, imò quiescentes humi, vel erecti stantes onagri (sic alces etiam vocare diximus) maximi à minima quandoque mustela guttur insiliente mordentur, vt sanguine decurrente illicò deficiant mortui. Et mox rursus: Sed nec sufficit commodo, atque vtili animali homines sustinere venatores telis asperis, sagittisque latis millenis insidijs sese in vasta solitudine impetentes, imò & bestiolas contemptibiles mustelas scilicet præmissas respectu tam proceræ altitudinis suæ, nisi & ferocissimos lupos, montanos præsertim, sufferat insidiatores, eo videlicet modo, vt cùm asperrimæ hyemes sint, densæque niues, ipsi lupi fame pressi eremi latebras vasto agmine circumeuntes expostulent prædam. Lacubusque congelatis onagros inesse speculantur, in quos irruentes, & vngulis, & cornibus vel interimuntur, vel effugantur. Tanta enim vis est in ictu vngulę, vt illicò tactum lupum interimat, aut fodiat: quod sæpius in canibus robustissimis venatores experiuntur, imò el abente cane opposita arbor eliditur, quasi fungus adesset. Onagri naturæ instincta norunt apta certamini loca, scilicet in lubrica glacie, in qua mucronatis vngulis sunt solidiores,

Natura.

Astus.

Lib. 11.
Cursus.

Patientia.
Lib. 18.

Pugna cum lupis.

res, vbi lupi quaſi in vaginis vngulas retinent viribus vacuatas, atque ita in conflictu manentes non procul abſunt venatores, qui fatigatam partem prælio excedentem ad interitum vſque ſubſequi ſolent, alieno periculo prædas opulentiores conquiſituri: fit enim atrox certamen, vt pauci onagrorum, at multi luporum lacerati linquantur, quos ob pellium valorem venatores acceptãt, atque interim onagri, ſeu alces in tota recedunt. Lupi procul dubio ſuper congelatum niuium cacumen tanquam leuius inſultantes exciperent victoriam, vbi alces graui pondere niuibus immerſæ lupis fierent eſca. Ita prouidens natura vnicuique animanti idoneum campum pro ſui defenſione diſtribuiſſe videtur. Hactenus Olaus. Cæterùm autumno, hyeme, & verè iſta animalia paruis bombardis nec tempore, teſte Menabeno, interfici ſolent à venatoribus, ruſticis potiſſimùm, & ad regem omnia deferri. Hoc fieri aſſerit in Suecia. Carnibus iſtorum vbique veſci illius regionis incolas, & recentibus, & ſale conditis. Ipſe autem cùm eiuſmodi carnes recentes comederet, craſſi, & melancholici ſucci eſſe iudicauit: Quid de ſalſis cenſendum ſit, iudicium alijs ſciendum committit. Secundum eundem Menabenum tria præbet vſui medico cornua, neruos, & vngues. Exorditur autem à cornibus, hoc priùs admonens antea nullam facultatem medicam præter aſtrictiuam cornibus huius animalis attributam eſſem, neque hoc tempore in Suecia tribui, ſed nõ multò antè Prutenos Principes, & epiſcopos medicorũ fortaſſis induſtria, & auxilio ſuffultos raſurã ſiue ramenta huius cornu plurimum poſſe in epileptico morbo cognouiſſe, idque mirum non eſſe cùm vt infrà dicetur eadem virtute procul dubio eiuſdem etiam vngues, inquit, polleant. Ariſtoteles eandem tribuit naturam vngulæ quam cornu ceruino. Verùm hoc additur, vt iſta cornua, inquit, hac prædita ſint facultate, oportet vt ab animali ablata ſint inter feſtum aſſumptionis B. Mariæ Virginis, & Natiuiuitatis eiuſdem. Alij fortaſſe ſuperſtitioſi aiunt (omnia hæc ex Menabeno) in feſto B. Aegidij abbatis, quod calend. Septemb. celebratur, cornua cum vnguibus præciſa tãda eſſe, vt hac imbuta ſint virtute. Nam ſi alio die ab animali erunt ablata, inutilia erunt. Hac in re, vt ſententiam meam proferam, vanum & ridiculum eſſe dico aliquid pro certo affirmare, quod nullis rationibus comprobari poteſt. Hoc quod aiunt, quibus rationibus probabunt? Si ad occultam, ſiue diuinam aliquam cauſam confugient, hanc ego potiùs fugam, quàm probationem appellabo: Poſtea experientiæ telo ipſos iugulabo. Nam cornua & vngues ab animali aliquot diebus antè, vel poſt calendas Septemb. præciſa eadem ad ſanandam epilepſiam facultate inſignita erãt, vt experiẽtia rerum magiſtra docuit. Quod autem ipſæ animalis partes extremæ hac tantùm imbutæ ſint proprietate, ſi abſcindatur inter feſtum Aſſumptionis, & Natiuitatis eiuſdem B. Mariæ magis conſonum videtur; quandoquidem eo dierum interſtitio animalia ipſa calida, & vegeta, & ſucculenta quodam agitata furore in venerem ruunt, ex qua occaſione ſuccus velut quædam materia turgens per vniuerſum corpus diffunditur, quo cornibus, & vnguibus ſolidis, ac duris partibus imbutis ea vis, ac facultas producitur in ipſis: Qua ceſſante ipſa animalis ex coitu ſucculentia agitatione, & in venerem propenſione deſinit, nec mirum cùm doctiſſimus Matthiolus, & alij radices pro re medica facienda ſeruandas veris potiſſimùm tempore colligendas eſſe ſentiant, hac potiſſimùm ratione ducti, quòd tunc ſucculentæ ſunt, ac, vt ita dicam, vtero gerentes: Quia necdũ ipſarum humor in flores, folia, ramos, aut fructus abierit: vbi autem hæc veluti à pariete in lucem producta ſunt, ipſæ feræ euanidæ, ac virtutis expertes euadunt. Hæc ita de cornuum facultate à nobis declarata corroborant principes, qui vt huiuſmodi cornua cũ hac inſigni facultate habeãt, quo dixi tempore hoc animal potiſſimum venari ſolent, quia cornua ipſa tunc temporis decerpta hanc contra epilepſiam vim obtinere non dubitant. Calculo albo hoc comprobauit primarius vnus noſtræ ætatis princeps in reconditis & abditis naturæ rebus indagandis ſagaciſſimus, cuius nomen in re tam parua ſupprimo, quanquam ipſum humilimè coluerim, obſeruarim, & fortunatiſſimum voluerim. Is igitur inter alia, quæ obſeruauit ſecreta, hoc habuit: raſuram cornu ceruini ablati ab animali inter feſtum Aſſumptionis B. Mariæ, & Natiuitatis eiuſdem lumbricorum interficiendorum præſentanea vi pollere, ſi ſtomacho ieiuno exhibeatur cum vino, aut aqua graminis, aut alio idoneo liquore. Idem inſuper obſeruauit, limaturam cornu ceruini eodem tempore ablati habere eandem facultatem contra venenum, quam habet limatura cornu monocerotis. Vnde vt hoc alexipharmacum haberet in promptu eo potiſſimum tempore ceruos venari ſolebat. Si igitur hæ facultates inſint ceruinis cornibus illo tempore ablatis ſine controuerſia quoque admitti debet ad epilepſiam curandam facultatem ineſſe cornibus Magni animalis eodem tempore demptis, & potiſſimùm cùm id vſus ipſe doceat, & hoc animal inter ceruorum genera numeretur. Atque hæc de cornibus. De neruorum verò huius animalis facultate, neque apud Pruthenos, neq; apud alios ſcriptores penitus quicquam audiui, aut legi: In Suecia tamen quoſdam noui, qui cùm ſæpiſſimè corriperentur ea conuulſionis ſpecie, ſiue ſpaſmo, qui Italicè ranſo dici ſolet, cingulo facto ex huius animalis neruo circumdabant, & ligabant membra illa nuda, quæ conuel-

Caro.

Medicus vſus.

3. de par. an.

Cornua quãdo epilepſiæ vtilia.

Radices quãdo colligendæ.

Neruorum vis.

A uellebantur. Vnde cum neruum hunc eo modo noctes, atque dies gestarent, maximum se inde leuamen sentire prædicabant, quia alius per longa interualla ea passione carebat, alius omninò liber euadebat. Inter cæteras modo huius animalis partes vnguibus plurimum tribuunt & Sueci, & Prutheni, & alij scriptores non pauci. Vngues enim epilepsiam ita auferunt, vt incantamento simile quid facere videantur, nec mirum, cùm hoc animal eo morbo laborare sæpius, & remedium secum portare certum sit. Verum hoc admiratione dignius est hunc vnguem non tantùm therapeuticum esse, sed etiam prophylacticum, non enim solùm factam iam epilepsiam curat, sed futuram etiam prohibet, quod ego vix crederem, nisi ipsa me docuisset experientia: non enim verisimile videbatur huius vnguis facultate à morbo præseruari quicquam aliud posse cum animal, cuius vnguis est, seipsum non possit. Non omittendum est hoc eodem vngue hystericam passionem remoueri, remotamq; arceri. Eodem apposito membris cor respicientibus egregiè succurritur multis affectibus cordis. Sed hoc remedium quomodo & quando applicandum sit, & exhibendum, vt curet, & præseruet dicemus paulò pòst. Nunc quoque in quæstionem trahi potest prius explicandum est, nimirum an omnes huius animalis vngues eandem habeant facultatem. Cùm itaq; va-

Vnguiũ facultas.

B riæ sint opiniones de his vnguibus an omnes hanc facultatem, & proprietatem obtineant, quid ab alijs ipse audiuerim, & quid ipse sentiam in medium proferre operæpretium esse duxi. Non desunt qui sinistro vngui posteriori plus tribuunt, quàm alijs, quia vt aiunt animal hunc auri apponendo morbum propellit. Ego uerò dextero potiùs, quàm sinistro posteriori primas tribuendas esse censerem. Si enim utriusque usum respicimus, dexter faciliùs quàm sinister auri apponitur; aut utrumque sine discrimine eadem pollere facultate pronuntiarem, cùm uterque auri admoueri, & applicari sine difficultate iuxta appetitum animalis, & loci, & situs opportunitatem possit. Anteriores ungues hac uirtute a cæteris omnibus uno ore priuantur, uerùm ego non possum adduci ut credam eos omnino hac uirtute spoliatos esse. Nam si usus & experientia docuit, cornibus eandem esse facultatem, quam pedes habent posteriores, quanto uerisimilius est pedes alijs pedibus eiusdem animalis similem habere facultatem? non est tantum discriminis ponendum inter pedes anteriores, & posteriores eiusdem animalis, quantum ponitur inter radices pæoniæ maris, & fœminæ, quarum prior recens collo appensa puerum epilepticum illicò sanitati restituit, vt Galenus, & alij docuerunt, & ego nonnullis experimentis in Suecia vidi, vbi istius pæoniæ magna

An omnes vngues in epilepsia vtiles.

Pæonia mas fœmina præstat.

C est copia, & colligitur ad hunc vsum decrescente Luna; altera nempe fœmina hoc præstare nō solet, vt multis multorum experimentis compertum est. Pedes enim anteriores, & posteriores in eodem sunt corpore, specie non differunt, at pæoniæ duæ diuersæ sunt species, & seiunctæ. At dicet aliquis hoc animal non dicitur apponere auri anteriores pedes, vt liberetur à morbo, & propterea id facit, quia posteriores pedes illā possident facultatem, & non anteriores. Huic ego obijcerem quædam experimenta, quibus comprobatum est pedes anteriores suppetias minimè ficulneas epilepticis attulisse. Præterea responderem ipsum argumentum necessitatem non inducere. Potest enim esse vt pedes anteriores eandem illam obtineant facultatem, quàm posteriores, & tamen auri non ita commodè ad moueatur, sicuti posteriores: Videre est enim omnes quasi quadrupedes quando corpus volunt scalpere, aut molestiam aliquam mollire, posteriorum pedum seruitio vti sæpissimè, anteriorum ferè nunquam. Hisce experimentis & rationibus ego adductus pedes huius animalis anteriores inutiles esse ad hanc rem, statuere non possum. Non desunt multæ existimationis viri, sed à musis alieni, qui sic anterioribus vnguibus facultatem hanc egregiam tribuant, vt his solis & præcipuè sinistro omnia impectiant: posterioribus verò nihil aut parum. Hanc suam sententiam hac potissimum ratione cōfirmant: hoc animal cùm eo corripitur morbo,

D in terram supinum concidit, quemadmodum homines quoque solent. Ita dum iacet animal vngues anteriores ex flexura genu ad regionem cordis se demittunt frequēti motu: Ex quorum appositione, & tactu cor refocillatur, ac resumit vires, & propulso morbo in pristinum statum restituitur animal. Hoc ipsis tam verisimile videtur, quàm quod verisimilimum. Quod verò hoc idem animal epilepsia oppressum eam propellat posteriorem vnguem auri apponēdo, vt antea dictum est, vt credant adduci non possunt, cùm tamen argumentis cōtradicere nequeant. Doctus autem aliquis hoc modo pro illis refellere posset, cùm epilepsiam definiant Medici conuulsionem esse totius corporis cum principum operationum læsione, quis tam mentis inops est, vt credat durante morbo animali facultatem, aut pedes suum officium præstare? Hoc fieri non posse quotidiana hominum experientia demonstrat. Si igitur animal neque voluntatis officio, neque membrorum seruitio, tunc temporis vti potest, quomodo vnguem posteriorem applicabit? quo autem modo anterior ad cordis regionem suaptè natura concidat quilibet ipse oculis cernere potest in brutis animalibus recenter claua prostratis, ac supinè iacentibus, quibus anteriores vngues cordi adiacent. Hoc argumentum quamuis multum roboris habere videatur, parum tamen me mouet.

Epilepsia quid.

Plu-

Pluris enim meo iudicio facienda eſt in hac re multorum aſſertio, & experientia artis effectrix, quàm eiuſmodi argumenta. Rationi ſiquidem, inquit Ariſtoteles, fides adhibenda eſt, ſi quæ demonſtrantur, conueniunt cum ijs, quæ ſenſu percipiuntur. Ego in Suecia, vbi magna eſt copia horum animalium, & hiſtoriam hanc didici, ne verbum quidem audiui de anteriorum vnguium appoſitione ad cor, neque de morbi ex ea leuamine. De propulſione morbi per appoſitionem vnguium poſteriorum ad aures vno ore omnes aſſerunt, & venatores & ſenes ipſi, quorum opinionibus ſine demonſtratione non minus inhærendum eſſe cenſet Ariſtoteles, quàm demonſtrationib. ipſis. Sed an hoc abſurdum, illud verò probabile ſit, pluribus non diſputo. Accipiat quam quiſque vult opinionem, modo non ſit dubium de virtute vnguium, parui enim ſcire refert, quo modo ſuũ morbum propulſet animal. Attamen ne priorem, & vniuerſaliorem opinionem oppugnatam omninò deſtituam, hoc vnum addo. Quæ egregiam hãc vnguibus facultatem indidit natura, eadem huic animali elargiri particulatim potuit, vt ingruente morbo, quemlibet ex vnguibus auri porrigere, & extendere valeat. Cum igitur hoc animal, vt dictum eſt, poſteriorum pedum ſeruitio, & vſu morbum pellat, ſi quis à me exactius quæreret, quid de ſingulis pedibus ſiue vngulis ſentiam, plùſue vni quàm alteri tribuam, ita ſatisfacerem, primas tribuendas eſſe dextero, ſecundas ſiniſtro poſterioribus: duos anteriores in poſtremis conſtituendos eſſe: Ita tamẽ vt non omninò illius facultatis expertes cenſeantur. Iam verò qui horum vnguium facultates ſe noſſe arbitrantur, & in vſum deduxerunt, conſtanter affirmant, hos præcidendos eſſe ab animali adhuc viuente, & quo ſuprà dictum eſt tempore, alioquin ad rem inutiles eſſe. Olaus Magnus alias quoque conditione in his vnguibus, vt contra epilepſiam ſint efficaces, requirit. Inquit enim: vngula exterior dexteri lateris poſterioris pedis onagri maſculi, qui non genuit, abſciſſa à viuo pede ſecuri, vel alio inſtrumento auulſa poſt medium menſis Auguſti, ſpaſmum aut morbum caducum patienti adhibita continuo ſanat. Arduæ ſanè, ac difficillimæ conditiones, quæ ſi omnes eſſent neceſſariæ, non pauciores pro ea vngula aſſequenda difficultates, & labores eſſent ſuperandi, quam pertulit Iaſon pro rapiendo vellere aureo, & facilius fortaſſe eſſet plures phœnices, aut coruos inuenire albos, quàm huiuſmodi vngulas efficaces, ſed harum non parua eſt copia, quare his, quę ſuperſtitionem, & vanitatem ſapiunt poſthabitis conditionibus de probabilioribus dicamus. Has itaque vngulas à maſculis tantum animalibus abſcindendas eſſe affirmare non audeo, cùm de ea re ne verbũ quidem audiuerim, aut legerim. Verùm neque pertinacius negare poſſum. Cùm enim corporis bona conſtitutione, robore & alijs tum animi, tum corporis bonis maſculinus ſexus longè ſuperet fœmineum, quem philoſophi imperfectum, diminutum, & mancum vocitare conſueuerunt, non mirũ, imò veriſimile eſt, maſculinum hoc animal vngulæ præſtantia ſuperare fœmineum. Detur itaque hoc Olao, quod eo potiſſimum tempore ſint abſcindendæ facile aſſentior cùm propter ea, quę antea dixi, tum quia ea temporis intercapedine eo morbo grauiùs & ſæpius afficitur animal, quàm alijs temporibus. Veriſimile enim eſt naturam ſagacem, & prouidam, quæ neque in aliquo deficit, neque quicquam fruſtra facit, auxilium indidiſſe pro temporis neceſſitate, atque animalis indigentia. Sed hic duæ poſſunt inſurgere difficultates ſatis graues, quarum prima eſt: veriſimile videtur magis ipſas animalis partes ea vi propulſandæ epilepſiæ vigere quolibet anni tempore. Nam cùm quolibet tempore ſine diſcrimine animal ipſum eo infeſtetur morbo, & appoſitione pedis, aut ad cor, aut ad aurem ſemper refociletur, argumento eſt ipſam vim ſemper illis ineſſe, alioquin non ſemper, ſed eo tantùm tempore, quo virtus ineſt, pedis appoſitio prodeſſet. Sed ſuppoſitum iam eſt animal ipſum quolibet tẽpore eo corripi morbo, & vngue ſemper ſanari. Quocunque igitur tempore anni abſcindetur vnguis, virtus ei inerit, niſi experientia repugnaret multum roboris haberet hoc argumentum. Sed ipſa iam docuit virtutem hanc vnguibus certo tantum tempore abſciſſis inhærere; at poſthabita paulisper experientia detur animal quolibet anni tẽpore eo inuadi morbo, & pedis appoſitione ſemper ſanari, non tamen neceſſariò ſequitur, quod obijcitur. Dicimus enim vnguem ablatum alio, ac dictum eſt tempore, non tantum roboris, & facultatis obtinere, quantum ſi conſtituto iam tempore ablatus eſſet, & hoc non propter ſucci inopiam, ſed propter aliarum occaſionum defectum. Nihilominus ipſa exigua, & quantumuis debilis facultas ſufficit ſemper pro ſanando corpore cui ineſt, non autem ſufficiet pro altero, cui non ineſt, curando. Separatus verò vnguis quo dictum eſt tempore, cùm multo maiorem vegetioremque vim obtineat, alteri quoq; opem ferre poteſt: quod prouidentiæ ipſius naturæ aſſignare quoque abſurdum non erit, vt antea dictum eſt. Altera difficultas eſt huiuſmodi: non videtur rationi cõſentaneum has animalis partes ea pellendæ epilepſiæ facultate pollere magis, quando animal ipſum eo grauiùs infeſtatur morbo, quàm quando ſanum degit, aut leuiùs afficitur. Veriſimile enim eſt largiorem, & ſalubriorem eſſe animalis ſuccum cùm valet, quàm quãdo infirmatur, aut languet. Quod medicorum authoritate comprobatur, qui quando ad rem medicam aliqua ex anima-

Lib. 6. Eth.

Vngues quãdo animali auferendi.

Lib. 18.

Vnguem maris fœminæ præstare.

An omni tempore ablatus vnguis sit bonus.

A animalibus conferunt ex boni habitus animalibus,& sanis desumenda præcipiunt. Hoc argumentum sanè validum est, sed non ex omni parte verum,& necessarium: Quandoquidem ex animalibus putrida quædam ad rem medicam adhibentur opportunè. Præterea in multis ipsi experientiæ aduersatur, quod si cui mirum videtur, sedato animo quæ sequuntur, audiat: Si iecur canis rabidi assum edatur, remedium esse ijs, qui ab ipso fuerint morsi, proditum est, vt Galenus inquit. Rhasis quoque inquit: sumere sanguinem canis rabiosi contra morsum eiusdem est certa res, & experta. Nonne tamen verisimilius esset iecur & sanguinē canis sani sanare, & rabientis morsum magis lædere? Lapis ab homine extractus, & contritus, & in potu exhibitus calculum in renibus frangere,& comminuere dicitur ab vniuersa penè medicorum schola. Rationi tamen magis consentaneum videtur ex substantia lapidis apposita lapidi additionem potius, quam diminutionē, aut comminutionem fieri, hoc tamen non fit. Oleum scorpionum præsentissimum remedium est ijs, qui a scorpione morsi sunt. Hæc Galenus ait in libro ad Pisonem de theriaca (sit ipsius aut alterius hic liber non disputo in præsentia) & quæ sequuntur: Vulneri à crocodilo illato adipem ipsius admotum summopere profuisse animaduertimus, itemque aranei muris morsus, qui etiam interficiunt ipso mure araneo contrito, & imposito sine dolore persanari. Simili modo à viperis icti periculum effugiūt, si trita ipsorum corpora vulneri imposita fuerint. Sed ad rem redeamus, quod viuente adhuc animali vngues sint præscindendi, ridiculum mihi videtur, nam qui hoc asserunt timere videntur, ne mortuo animali simul pereant vngues, & illa facultas euanescat. At si viuente animali præcisi sint, putant fortassis vngues adhuc viuere, & ipsis cōseruare illam virtutem. Quod quàm absurdum sit, & puerile, aliorum sit iudicium. Mihi quidem videntur vngues nihil inter se differre, & eodem modo exanimes remanere, tam si ex viuente adhuc animali, quam si ex mortuo exscindantur. Si hoc animal paulatim, & sensim, ac tardè aut interitu naturali animam efflatet, ego in istorum facilius sententiam descenderem, quia in longo temporis curriculo aliquid de facultate vnguium cum toto corpore consumi, & euanescere posset; Sed cùm ex minimo vulnere, & ex timore illicò concidat, & pereat, nescio cur de pinguedine, & natura aliarum partium nihil penè deperdatur, & soli vngues suam illam facultatem eo temporis momento penitus exuant. Hic mihi negotium faciet rerum nouarum studiosus aliquis, quædam objiciendo, quæ ad fabulosam magiam potiùs, quàm ad physicam speculationem pertinebunt, cuiusmodi sunt hæc: Caudæ lupi creditur inesse amatorium virus exiguo in villo, eumq; cum capitur abijci, nec idem pollere, nisi viuenti direptum. Chelidonius lapis hirundinum ventribus dissectis erutus curat melancholiam, & gestantem amabilem facit; sed nisi extractus sit viuente adhuc animali, euanescit eius virtus, extractus verò ex viuente virtutem retinet. Eisdem, & alijs præditi virtutibus dicuntur geranites, draconites, alectorius, & borax lapides, modò quilibet ipsorum ex viuente animali fuerit extractus. Vnde à simili ducto argumēto, ex istius Magni animalis vnguibus hi tantùm retinebūt potestatem, qui à viuente sunt decisi. Hæc quidem si ita se habere constaret, probationem aliquā contra nos facerent. Sed cùm incerta sint, & minimè digna, quæ sine probatione admittantur à philosophis, hoc vnum dicemus, ignotum per ignotius probari. Demus tamen hæc de cauda lupi, & lapidibus adducta aliquam veritatem habere, non ideo sententia nostra corruit. Nam & nos afferre possumus exempla quarundam rerum, quæ ex vita carentibus animalibus dempta operātur, & agunt eadem ferè, quæ ipsa animalia vitam adhuc habentia efficiebant: Ferunt enim lupina pelle tympanum constructum maximè ouibus esse terrori non aliter ac lupus ipse, & quod maius est eo tympano concusso ea dicuntur tympana dissolui, quæ ex agnino corio sunt confecta. Tympanum ex vrsi, vel lupi corio confectum & longè pulsatum equos in fugam abigit. Leonis pellis cæterorum animalium pelles absumit non aliter ac leo ipse animalia. Si hæc ita sunt, (dicemus nos etiam) cur Magni animalis vngues à cadauere ablatos omni illa virtute spoliatos esse credamus? Sed his omissis, sententiam nostram efficacioribus argumentis roboremus. Facultas igitur illa vnguium, quę epilepsiam aufert, aut est quid materiale siue corporeum, aut quid spirituale, siue aereum. Si materiale est, illud remanebit in vnguibus, quouis modo præcisis: sin spirituale, eodem modo prodibit ex vngue tam viui, quàm mortui animalis, quare in neutro remanebit, sed in aliquo remanebit, ergo illud materiale est, & si huiusmodi, ergo in vtrouis modo præciso permanebit virtus. Hoc idem exemplis comprobari potest, nam de calculo hominis, vt alterius calculum conterat, & de lapillis cancrorum nemo dicit eos tantùm ex viuis esse extrahendos. Qui fibri testiculos commendant, non ex viuo euiscerandos asserunt. De pretiosissimo lapide bezoar vocato nostra tempestate tantopere celebrato qui diligentius, fideliusque scribunt, non ex viuente animali eruendum esse docent, ut mirificis suis floreat dotibus. Quinimò confecto animali lapidem è bursula, siue ventriculo extrahi solitum tradunt. Huius generis alia multa adducere possem, sed prolixitatis euitandæ gratia adductis contentus ero. Non possum igitur nō mirari, quod ea

Mirāda quædā remedia.

Antipathia quorundam mortuorum cum viuis.

ea

ea tam fabuloſa protulerint quidam;ſomniauerunt fortaſſis rem ita ſe habere,& ſua ſomnia, ſiue commenta hominibus obtrudere voluerunt, vt vngues iſtos in ſublimi, & inacceſſibili quodam ſolio collocarent, quo principes,ac magnates tantùm peruenire poſſent. Si enim ita res eſſet,ſicuti ipſi autumant,maxima vnguium huiuſmodi vbiq; eſſet penuria,quia difficillimum eſſet eo modo habere. Aſtutia igitur,& calliditate aliquorum arbitror illud in vulgus emanaſſe. Dum enim magnam prædicant difficultatem in vnguibus iſtis aſſequendis ipſi ſoli,quibus eſt copia aſſequendi, aliquid ſingulare, & exquiſitum habere videntur, & quando ad principes huiuſmodi vngues dono mittunt,illa expoſita difficultate munus ſuum ornant,commentis ac veluti fuco decorant,quo illud maius videatur,& gratius euadat. His non contradicendi ſtudio, ſed veritatis illuſtrandæ gratia habitis,finem huic diſputationi facio.

Vnguis quomodo applicandus, & exhibendus.

Reliquum nũc eſt,vt quomodo applicandus, aut exhibendus ſit hic vnguis,vt malè affectis eam,quam pollicemur opem præſtet,oſtendamus. Si quis igitur epilepſia correpto partem huius vnguis ſiniſtræ manus digito, quem annularem dicunt,& rectitudinem habere ad cor,medicorum ſchola aſſerit,intrepidè applicauerit,æger ab hoc morbo tanquam ex ſomno excitatus,in pedes ſe eriget illicò, ac liber euadet. Si etiam annulus ex eodem vngue confectus patientis eundem digitum veſtiuerit, efficacius idem præſtabit, quia non pars, ſed totus digitus annulum attingit. Si inſuper pars huius vnguis ſiniſtræ palmæ imponatur, manuſque in pugnum complicetur, morbum confeſtim depellet. Si eiuſdem quoque portiuncula in aurem ſiniſtram miſſa,& aliquamdin veluti ſcalpendo mota fuerit,idem ipſum non ſine miraculi ſuſpicione feliciter præſtabit. Non tantum autem dictis membris hunc unguem applicandum cenſeo, ſed cordis etiam regioni apponendum ſuadeo. Quamuis enim in hoc morbo cerebrũ primariò afficiatur ut inſtrumentale,tamen etiam cor per ſympathiam affici certum eſt. Cui ſi ſuccurratur eodem ungue,eximiè operam ſuam præſtat ad expellendam craſſam illam materiã, quæ cerebri meatus occupans hunc morbum facit. Huius vnguis raſuram ipſe dedi, & ab alijs cum felici ſucceſſu datam ſcio epilepticis pueris cum aqua liliorum conuallium, aut ſpicæ,quam lauendulam uocant. Hic locus mihi in memoriam reuocat,non uulgaria quędam contra eundem morbum remedia, quæ communis utilitatis cauſa huc afferam. Inter omnia primas tenet hic puluis: Recipe caluariæ humanæ ſiccatæ, & uſtæ unciam unam, raſuræ ungulæ alcis iuſto tempore cæſæ, cornu cerui in uſti ana drachmas duas, uiſci quercini, granorum pæoniæ, rad. pæoniæ maris mundatæ, rad. tormentillę, rad. & ſem. diptami albi ana drachmam unam & ſemis, ſem. antherę, atriplicis ana ſcrupulos duos, coralli utriuſque præparati, eboris recenter raſi, margaritarum præparatorum ana drachmam unam, fol. auri num. xxx. ſpinarum piſcium unciam ſemis, ſacchari albiſſimi uncias duas, miſce,& terantur omnia ſubtiliſſimè in lapide porphyrij,& fiat puluis, qui uocetur epilepticus: detur ex eo ad ſummum drachma una cum iulep. viol. aut cum aqua liliorum cõuallium, aut florum tiliæ, aut ceraſorum. Ego aliquando cum felici ſucceſſu exhibui puero epileptico puluerem ex æquali portione raſuræ iſtius vngulæ, rad. pæoniæ maris, & ſuccini candidiſſimi cum aliqua ex iam dictis aquis. Experientia etiam compertum eſt hunc vnguem ſuffocatis mulieribus præſentiſſimè ſubuenire. Nam quotieſcunque parum raſuræ huius addita eadem portione Zedoariæ cum aliquo conuenienti liquore datum eſt ſuffocatę mulieri, felicem ſucceſſum cum magna laude inuenerunt medici, quapropter Prutheni medici non contemnendi compoſitis medicamentis nõ ſolùm ad epilepſiam, ſed etiam ad hyſterica dicta ſymptomata hunc vnguem addiderunt. Nec inſidias item quo minus in vtroque affectu idem etiam præſtari poſſit, ſi pars huius vnguis alligaretur alicui membro ſuperiori, vbi manifeſtè arteriæ pulſus ſentitur, nec habenda eſt ratio dexteræ, aut ſiniſtræ partis hominis in applicatione, ſed rectitudo tantùm inſpicienda eſt, quam habet ad cor pars illa, cui applicatur. Hæc de therapeutica huius ungulæ facultate ſufficiãt, nunc ad prophylacticam tranſeamus. Vt igitur aliquis tutus ſit ab eo morbo aliquid de ipſo ungue ſecum portare debet. Quot autem modis ad hunc finem quis portare debeat, etiam dicẽdum eſt: Qui ex hoc ungue annulum gerit circa digitum, qui minimo proximus eſt ſiniſtræ manus, liber creditur ab hoc morbo. Hunc modum approbant Pæoniæ artis non uulgares artifices: Si quis etiam fruſtulum ungulæ annulo inſeruerit, ac ipſum ita geſtauerit, ut unguis ſemper digitum illũ tangat, idem aſſequetur. Nonnulli etiã particulã huius unguis collo appenſam ita ut cõtinuo cordis regioni ſit cõtigua, gerere ſolent, neq; id ſine felici euentu, unde Prutheni multi unguis partẽ cordis figuram habentem tanquam monile aliquod collo pendens geſtare ſolent. Contra matricis quoque ſuffocationem hunc unguem præſentaneum eſſe remedium, & ab alijs audiuiſſe, & periculo facto me cognouiſſe fateor. Nam accerſitus, ut medicam manum adhiberem cuidã mulieri ſuffocationi oppreſſę, data huius unguis raſura cum radice zedoariæ alijſque auxilijs ex arte adhibitis optatum finem cum honore ſum conſecutus. Cùm præterea intelligerem eandem ſæpenumero eo ipſo morbo tentari, ut partem huius unguis collo appenſam iugiter portaret iniunxi,

quod

A quod cùm sedulo fecisset, quamdiù ego interfui tribus nempe mensibus semper molestia caruit. Sed si quis cùm applicat, & exhibet hunc vnguem spe, & sine frustratur aliquando, quæso ne aut mendacij notam mihi inurat, aut vngui omninò dettahat, verùm rationem in cōsilium adhibeat, & meminerit morbum ipsum quando diutino tempore inueterauit, & altas radices egit, difficillimè euelli, licet opportunè per se adhibeantur remedia, aliquando etiam vnguis ipse est virtutis expers, aut quia antiquitas, quę omnia consumit, illam perdidit, aut quia idoneo tempore vnguis non est abscissus. Non erraret etiam si quis frustratæ spei causam conferret in immoderatam, & ærumnosam ęgri victus rationem. Si quis modò à me quæreret, qua facultate partes huius animalis, quas recensui agant in corpora nostra, an qualitatibus primis, vel secundis, vel à tota substantia, quam proprietatem occultam, seu formam specificam appellant, facilè respōderem: ipsas agere à tota substantia, quod enim non agant à primis qualitatibus, paucis probatur; cùm enim hę partes temperamento frigidæ sint, ac siccæ, ab his effectus similis effluere non potest: non quia frigidæ, alioquin contra medicos canones frigidus morbus curaretur à simili, non quia siccæ quandoquidem ipsarum tanta quantitas non exhibetur, quæ morbi causam exiccare valeat. A secundis

Vnguis qua vi agat.

B quoque ipsarum qualitatibus nempe duritie, aut mollitie hunc fugari morbum non tutum est asserere; non quidem à duritie, quam obtinent alioquin ossa eiusdem animalis duriora contra eundem morbum efficaciora essent, quod compertum non est: præterea ab his qualitatibus per se nulla prouenit actio. Sumpto igitur argumento à sufficienti partium enumeratione, statuendum est ex modo compositionis, & commixtionis talis succi cum tali materia congenitam esse ipsis animalis membris qualitatem hanc, siue formam specificam, à qua sola propellitur hic sacer morbus, non aliter ac lupinum hepar hominis hepati indurato eximiè medetur à tota substantia, non secundum vnam, aut alteram qualitatem, &c. Vt autem antea dictis adhibeatur fides sciant omnes me hæc omnia, quæ scripsi à probatissimis medicis, & ab alijs non vulgaris famæ, & doctrinæ viris priùs accepta partim multis experimentis cum felici successu comprobasse, partim comprobata ab alijs audiuisse. Hæc itaque omnia Apollonius Menabenus. Scribit verò etiam Gesnerus non rarò profuisse annulum ex hoc vngue amuletum gestare epilepsiæ, sæpius tamen id frustra tentatum, aliosque causam in morbi discrimen reijcere, se verò, animi persuasionem superstitiosis

C rebus magis minusve, aut nullo modo confisam effectus rerum maximè variare credere; Vtcumq; est tam altas hæc persuasio radices in animis hominum egit, vt multos diuersis temporibus vngues in plurimas laminas deflectos amicis petentibus coactus fuerim communicare. De hac fera elegans, & peracutum Andreæ Alciati epigramma est, & à nobis minimè silentio premendum, cum lemmate, NVMQVAM PROCRASTINANDVM.

Emblema.

Alciata gentis insignia sustinet alce,
Vnguibus & μηδὲν fert ἀναβαλλόμενος.
Constat Alexandrum sic respondisse roganti
Qui tot obtinuisset tempore gesta breui?
Nunquam, inquit, differre volens, quod, & indicat alce
Fortior hac, dubites, ocyor anne siet.

Familiæ suæ gentilitium stemma hoc emblemate proponit, & explicat Alciatus: Alciatos enim ab alce fera nuncupatos, à fortitudine uimirum & diligentia commendabiles tacitè indicat, sumpto argumento: ab alces feræ natura, quæ vt ex præcedentibus constat qui robore, cerui celeritate

Alciati vnde dicti.

H commendatur; quod quidem apposite illustrat eleganti Alexandri apophthegmate, qui quęrenti qua tandem via tanta sibi adeo celeriter comparasset, respondit (quod vnguibus alces insertum in emblemata legitur) μηδὲν ἀναβαλλόμενος, nihil differendo, aut recrastinando. Siquidem optima, & accommoda est belli festinatio, quo fit, vt, qui imperant quo rerum difficultates, quæ nonnihil remorando vltrò sese offerunt, arcere facilius possint, eò pede citissimo necesse sit properare, eam enim ob rem Alexander ab omnibus fermè laudatur, quod sua præcipiti in rebus agendis cura, & industria principum omnium celeritatem multis quasi stadijs anteuerterit. Narrant enim pedites sic instituisse, vt sua celeritate equorum cursum adæquarent, ipse ne quidem sibi parceret, noctes vt plurimum insomnes traduceret, seq; crepitaculo excitaret si quando somno corripi se sentiret, quo maximè vigilandum esse intelligeret. Emblema aliud Camerarij inscriptum, ET INFIMA PROSVNT.

Alexander à celeritate laudatus.

Vilior haud pars est alci, nec dignior vngue,
Ergo etiam paruis, gratia magna data est.

Quæ sit in vnguibus vtilitas abunde indicatum est, discere autem inde debemus sępe etiam humilia, & abiecta, atque contempta non exiguam in se vtilitatem continere, quare Plinius rectè dicit: Nihil tam paruum est, quod non gloriam parere possit.

Lib. 15. cap. 14.

DE RHINOCEROTE. Cap. XXXIII.

Ordo & nexus cum ſuperioribus.

SEPTEM animalia *Monocerota*, ſiue vnum tantùm cornu habentia viri eruditi obſeruarunt, præalijs Iacobus Dalechampius animaduerſionibus Plinianis lib. 11.cap.37. His adnumerant *Rhinocerotem* plerique. Ipſe Plinius loco laudato; Sunt,inquit,cornua *alijs* animantibus quadrupedibus *Singula,& hac medio capite,aut in naribus*. Quod tamen quàm rerum ſit,nos in ſequentibus diſcutiemus. Malè Albertus Magnus Rhinocerotem & monocerotem idem animalis genus lib.22. de anima. lib.iudicat,& cum alij ſequuti,nec minùs imperitè quidam negant vllum eſſe vllibi in rerum natura Rhinocerotem:quando & belluam multi deſcripſerint veteres,recentioreſque,& in theatro aliquoties populus Romanus ſpectauerit. Nec vllum animal eſſe reor,cuius natura, & deſcriptio magis ſit in lubrico,incertoque. Conſulendi ſunt Bellonius,Geſnerus, Ioachimus Camerarius,Angelus Politianus cap.56. Miſcellaneorum & alij,qui non ſunt mihi ad manum. Etymon illi à cornu, quod ex naſo pullulat, quod infrà quale ſit, videbitur: Et licet ſecundum nonnullos duo habeat cornua,vnum in naſo,alterum paulò ſuprà in frõte,aut vt non nemo exiſtimat,in humero dextro, tamen quia prius eſt longius,fortius,vtilius,ab eo ſumpſit appellationem;Sed hæc infrà fuſius.

Error inſignis nonnullorum.

F

SYNONYMA.

Piſcis.

HOC nomine veniunt,piſcis,auis,quadrupes fera; *rhinoceros piſcis*, plerumque in mari rubro capitur,& vix aliud tributi genus ab incolis illius fractus,Abyſſinorũ, regi pẽditur,vt ex Aluaro Bermudeſio ex alijs auctoribus Samuel Purchaſius lib. 7.peregrinationis Africanæ exequitur cap 4. Martinus Frobiſſerus ſuſcepta in Americam peregrinatione ſub annum ſalutis reparatæ 1576.cum Oceanum Septẽtrionalem menſe Iulio glacie conſtrictum,& tranſitu perdifficilem inueniſſet,ibi cõſiſtere coactus multos piſces frigore,vt putatur,enectos reperit,& in his *rhinocerotem* ingentẽ inter ingentes glaciei montes fluctuantem, *rotundum inſtar hiſtricis,duodecim pedes longum, cornu duabus vlnis extenſo,minus duobus digitis,è naſo extuberante, quod rectiſſimum ijs viſum eſt, qui viderunt;eodemque modo,ac pene forma pari cum ijs,quæ Venetijs,ac Diui Dionyſij ſpectantur,pars ſumma reſecta, aut fracta erat,cui araneæ impoſitæ ſtatim expirarunt, id Angliæ Reges Vindſora inter pretioſiſſima aſſeruandum collocarunt.* Verba ſunt Caſparis Enſij Luſitani lib. 2.hiſtor,Indiæ Occident.cap.26. Relatum eſt à rerum Britannicarum Scriptoribus ſub annum 1588.inuentum huiuſmodi cornu in littore Sudouolgio ab imperita muliercula,diuenditumque exiguo pretio,poſtea vſui magno fuiſſe,vt in litteris retulit Robertus Salmonius de actis ſui æui, Sed & piſcis iſte eodem nomine varia deſcriptione apud modernos audit Geographos;nam quæ in terra viridi in nouo orbe cornua ſũt, longè figura diſſident ab illis, quæ in mari rubro frequenter viſuntur, vt Ludouicus Vrreta Franciſcanus exquirit lib.1,hiſtor,Aethiop.pag.247.Nuper ante annos decem Thomas Button,& Robertus Baffin in Inſula Fœminea in Atlantica deprehenderunt totam incolarum opulentiam conſiſtere in iſtiuſmodi cornibus, quibus maxima virtus aduerſus quælibet venena , vt fuſiùs habetur peregrination. Americæ lib.8.cap.3. Obſeruaui etiam in inſula Ramea, & toto maris adiacentis tractu inuſitatum noſtro hoc orbe piſcem memorari, quem *bouem marinum* nominant, cuius magnitudo bouem quemlibet æquat,aut ſuperat,corio duplo craſſiore, duo dentes elèphantinos referunt,etſi paulò breuiores,cornu è naribus excreſcente,cuius incredibilis aduerſus quælibet toxica vis eſt,ſi vera ſunt,quæ tradidit Iacobus Chartier in Noua Francia,

Cornua Rhinocerotis reperta.

G

H

Bos marinus.

Rhinoceros auis volatu admodum pernici,& incitato fertur,*corporis magnitudine aquilam ſuperare,roſtro incuruo,quatuor pedes longo,inter oculos cornu extante,quod nigra linea continuo producta diſterminatur. Eſt auis crudelis,& immanſueta.ſequiturque exercitus,& cadaueribus depaſcitur. Viſa eſt vna à Luſitanis enauigato mari rubro, cùm Solimanus Eunuchus claſſem circumduceret,eadem virtus huius cornu,ac quadrupedis*,vt narrauit Ludouicus de Vrreta lib. 1.hiſt. Aethiop. pag.344.Recolo ſub annum 1595. *in Guiana viſam auem,& Gualthero Raleoin portu Moreguito oblatam à rege Armadillam*,ita indigenæ vocant,*cuius penna ita diſpoſita,vt loricæ ſquammas referant*, excreſcente longo cornu,quo illi vtuntur pro tubis. Petrus Martyr Decad.3 lib.6. *Reſtrum*

Auis.

Tuba ex cornu.

eius

A *eius porcino non esse longius, & sub terra, vt talpam viuere, interdum etiam altum volare, carnẽ esui non insuauem, cornu præcipuum antidotum haberi* prodidit Monardus author verax cap. 37.

Rhinoceros quadrupes fera nobis hoc opere est describenda, quam solam veteres, nec omnes quidem illi cognouerunt, *auem* eo nomine, & *piscem* penitus ignorarunt. Nos succinctè de fera acturi à naturali descriptione exordium ducemus.

GENERATIO, ET COITVS.

GENERATIO eius qualis sit C. Plinius expressit lib. 10. cap. 63. *Coitus aduersus Elephãti, Camelis, Tigribus, Lyncibus, Rhinoceroti, Leoni, Dasypodi, Cuniculis, quibus auersa genitalia.* Eodem ferè tenore C. Iul. Solinus cap. 40. polyhistor. *Auersi coeunt nec hi tantùm, Leones, sed & Lynces, & Cameli, & Rhinocerotes, & Elephanti, & Tigrides.* Siue ille Plinium transcripsit, siue illum Plinius fontem, à quo hauB riret, habuit, alter certè ab altero dissidet, nam Dasypodi, & Cuniculi ab isto omittuntur, ab eo enumerantur, & minùs incuriosus vtroque est Aristoteles lib. 5. de histor. animal. cap. 2. οὐ μὴν ὁμοίως γε πάντα πλησιάζουσιν ἀλλὰ τὰ μὲν ὀπισθουρητικὰ συνίσταται πυγηδὸν, οἷον λέοντες, καὶ δασύποδες, καὶ λύγκες. *Verum non omnia simili modo coniunguntur, sed quæ retrò vrinam emittunt, auersa coeunt, vt leones, lepores, lynces.* Ita vertit Theodorus Gaza imperitissimè: nam Δασύποδες non sunt lepores, sed diuersum longè animal, quod Latinum nomen non habet. C. Plinius lib. 8. cap. 55. *Lepus omnium præda nascens, solus præter Dasypodem, superfœtat.* Sed & ipse Philosophus lib. 1. histor. animal. cap. 1. ad finem, ἔλαφος, λαγὼς, δασύπους. *Ceruus, Lepus, Dasypus.* Ibi æquali inconsiderantia idem vertit, *Cerui, lepores, cuniculi,* cùm vertere debuisset, *Ceruus, Lepus, Dasypus.* Idemque error in translatione eiusdem de opere lib. 3. cap. 12. & lib. 8. cap. 28. Sed & apertissimè hæc animalia distingui probant apud Athenæum lib. 9. versus cultissimi Archestrati, Callicratis Comici, Alcæi, Aristophanis, Xenophontis, & aliorum. Verùm ad generationem redeo Rhinocerotis, de qua nihil Aristoteles, Aelianus, Phile, nec Agatharcidas, nec quisquam Græcorum, quod sciam, C vt appareat nusquam perfectam huius animalis cognitionem haberi. Nam nec quot cõcipiat, aut pariat, quamdiu viuat, aut qua cura fœtum educet, apud vllum deprehendi.

Dissidẽt Latini a Græcis.

Gazæ error.

NATVRA, DESCRIPTIO, sexus, locus.

FERAM istam Aristoteles notam non habuit, ieiunè, præter morem suum delineauit C. Plinius lib. septimo cap. vigesimo. *Rhinoceros vnius in nare cornu, alter hic genitus hostis elephanto, cornu ad saxa limato præparat se pugnæ, in dimicatione aluum maximè petens, quam scit esse molliorem, longitudo ei par, crura multò breuiora, color buxeus.* Remissè, ac parcè ille, quod parua admodum eo adhuc sæculo istius quadrupedis Romanos attigisset notitia, nec æquã Iuba Mauritaniæ Rex, D cuius authoritati plurimum Plinius defert, super eo prodidisset, vberius Agatharcides polyhistor. excerptis Historicis apud Photium Patriarcham Bibliothecæ Codice 250. Cuius antiqui Scriptoris verba ex lib. primo de mari rubro cap. trigesimosexto, apposui ex versione Laurentii Rhodomanni, nam Græcus Codex non est ad manum. *Rhinoceros vastitate quidem non minor, sed altitudine inferior est Elephanto, buxique refert colorem, pellis etiam contactu tenuior, is repandum in naribus fert cornu, ad ferri vim, & rigorem proximè accedens, quo cætero quidem tempore, ad quamcunque approximet cautem, limato, præcordia verberat impetens, sed in dimicatione cum elephanto* (cum hoc enim de pascuis continuas habet conflictationes, ac capitales luctas) *ventrem subit, & perrupto carnium ambitu exanguem facit, plurimique Elephantum ita exanimati corruuntur; at si aluum contingendi copia non datur, contra ipse à proboscide, & dentibus ictus, varijs modis amittit vires, & deficit, quia robore, & vi ab illo permultum differt.* Concordes illi sanè, sed non parum ab illorum sententia dissident, qui res Americæ exequuti sunt: Nicolaus de Comitibus Venetus in itinerario suo ad Indos. In Mangi prouincia *Rhinoceros suillo capite, bouina cauda, in fronte cornu gestat non breuius bipedali longitudine, Elephantino est colore, cum quo illi perpetuum bellum. Cornu huiusmodi in pretio est apud omnes, quod venenatis rebus remedio esse censeatur.* Hæc tam sunt aliena à descriptione veterum, vt aliud illud animal esse, ac Monocerotem verius, quàm Rhinocerotem suspicari iure liceat; ita censuit Simon Maiolus vir litteratissimus Dier. Cunicular. colloq. septimo.

Neoterici dissidens à priscis.

Nec minor eſt diſſenſus de cornu, nam laudati hactenus vnum ei tantùm cornu adſignant. Pauſanias, grauis, & fidelis Scriptor, duo, *alterum inſigni magnitudine de naribus extans, alterum quod supernè erumpit, exiguum quidem, ſed validiſſimum.* Adducit ſanè me locus ille, vt de ſuccincta relatione C.Plinij iterum querar, & exiſtimem quibuſdam Rhinocerotibus duo eſſe cornua, ſed non omnibus; nam nec veriſimile Agatharchidem cum Plinio, & alijs infrà citandis, hoc tam ſupinè neglexiſſe, nec locus M. Martialis Coqui explicari poteſt, niſi duo cornua admittamur, ita enim libro ſpectaculorum epigr. 22.

Quale cornu, & quotuplex?

Namque grauem gemino cornu ſic extulit Vrſum.

Pulchrè deſcribit Oppianus Cilix lib. 2. Cyneget. V. 552, ſed inaudita ab alijs ratione, quod ſciam, Sexum in eo animante ſequiorem non eſſe, nec in ſpecie fœminam eſſe, quæ pariat, concipiatve: verba eius ſunt,

Ῥινόκερως δ' ὄρυγος μὲν ὕφυ δέμας αἰθυκτῆρος
ἀπόλλον μείζον, ὀλίγον δ' ὑπὲρ ἄκρια ῥινὸς
Ἀντέλλει κέρας, αἰπὺ, αἰχμήεν, ἄγριον ἄορ
κείνῳ κεν χαλκόν τε διατρήσειεν ὀρούσας
νύξας, βριαρήν τε διατμήξειε χαράδρην
κεῖνος, καὶ θεναρῷ περ' ἐφορμηθεὶς ἐλέφαντι
Πολλάκις ἐν κονίῃσι νέκυν τοιοῦτον ἔθηκεν
Ἠρίμα δὲ ξανθοῖς ἐπὶ καλλικόμοισι μετώποις,
καὶ νώτῳ ῥαθάμιγγες ἐπήτριμα πορφύρουσι.
Παντες δ' ἄρρενες εἰσὶ, καὶ οὔποτε θῆλυς ὁρᾶται,
καὶ πόθεν οὐκ ἐδάην, φράζω δ' οὐχ' ὡς δεδαηκώς
εἴτ' οὖν ἐκ πέτρης ὀλοὸν τόδε φῦλον ἐπῆλθεν,
εἴτ' αὐτόχθονες εἰσὶν, ἐπαντέλλουσι δὲ γαίης,
εἴτε πρὸς ἀλλήλων, τέρας ἄγριον, ἐκφύονται.
Νόσφι πόθων, καὶ νόσφι γάμων, καὶ νόσφι τόκοιο.

Ea ſic Latinè ſonant, nam vulgata verſio haud quaquam conſona Græcis

Rhinoceros autem Oryge, aſino Indico, *eſt corpore impetuoſo*
Non multo maior, paruum vero ſupra ſummitatem naſi
Surgit cornu, graue, acutum, indomitum telum:
Illo ferrumque penetrarit impetu facto
Vulnerans, ſolidumque diſſecuerit ſaxum.
Sæpe in pulueribus mortuum ipſum proſtrauit,
Senſim verò in ruffa, & pulchricoma fronte,
Et in dorſo maculæ confertim purpuraſcunt.
Omnes verò mares ſunt, nec vnquam fœmina conſpicitur,
Et vnde naſcantur non noui, loquor non tanquam ſciam,
An ex petra pernitioſum hoc genus prodierit,
An ex terra geniti ſint, exiſtantque è tellure,
An ex ſeſe mutuo, portentum horrendum, procreentur,
Sine amoribus, & ſine nuptijs, & ſine puerperio.

Multa ille ab alijs prætermiſſa nos in iſto quadrupede docet, vt reor ſanè, quod viſum ſemel animal ad ſui explicandam naturam multos vtriuſque linguæ auctores excitarit, ita ſuadet Claudius Aelianus lib. 17. de animalib. cap. 44. Ῥινοκέρωτος εἶδος γράφειν τις ἕωλον ἐστὶ, ἴσασι γὰρ καὶ ἑλλήνων πόλλοι, καὶ Ῥωμαίων τεθεάμενοι, τὰ δ' ἴδια αὐτοῦ κατὰ τὸν βίον εἰπεῖν, οὐ χεῖρον ἐστὶν. In primis verbis latet mendum, ideo reſcribendum εἶδος γράφειν μὲν, & ſic ſenſus conſtat. Petrus Gillius vertit: *Rhinocerotis figuram deſcribere, nimis frigidum eſſet, cùm Græcorum permulti, & Romanorum, qui illum viderint, eius formam planè ſciant, at enim vim, & naturam eius actionum exponere alienum non eſt.* Sed vereor ne illi perierint, nec ad nos peruenerint. Et certè multum Oppianus ab alijs differt, nam aſino Indico, ſeu orygi tantùm magnitudine parem vult, cùm alij æqualem Elephanto extollunt: Quæ illi eſt ruffa frons, & dorſum maculis purpureis diſtinctum, alijs eſt color buxeus: Omnes mares eſſe fidem omninò ſuperat, tam vaſtum animal ſine femine, aut coitu poſſe prodire: Et tamen id probat exemplis idem Aelianus.

Perierunt multi veteres auctores

Ἤδη καὶ διερῶσιν ἐν ὑγροπόροιο θαλάσσης
Βένθεσιν, αὐτόρριζα φύει, καὶ ἀμήτορα φῦλα
Ὄστρεον ἠπεδανάτ' ἀφυαὶ, κόχλον τε γένεθλα
Ὀστρακάτε, στρόμβοιτε, τά, τε ψαμάθοισι φύονται.

Ita verſa concipiuntur.

Iam etiam in humidis undosi maris
Gurgitibus, à seipsis facta nascuntur sine matre secula,
Ostreum, imbellesque apua, cochlearumque genera
Testaceaq́, conchyliaq́, & quæ in arenis nascuntur.

Commentum hoc ab ignoratione naturæ, vt puto, profluxit, non aliter quàm *hyenam alternis annis marem, alternis fœminam fieri, & sine coitu parere vulgus credit*. Plin. lib. 8. cap. 3 . & lib. 28. cap. 8. & tamen illud negante Aristotele lib. 3. de generat. animal. cap. 6. asserere non dubitarunt plerique veterum, & in his Aelianus disertus, & Phile lib. de proprietate animal. cap. 43.

Error ab ignorantia.

Ἄῤῥην μὲν ἦν ἰδεῖν τὸν χθὲς πού χρόνον,
θῆλος δὲ τὸν νῦν.
Hyæna quæ mas pridie videnda erat
Nunc fœmina est.

Auget suspicionem ignorantiæ antiquorum, & firmat sententiam meam vel illud præcipuè, quod pauci explicant qua regione potissimùm Rhinoceros proueniat, aut ubi gentiū uiuat? Paulus Diaconus Epitomastes, Festi Pompeij lib. 16. *Rhinocerotem quidam esse aiunt bouem Aegyptium* falsò planè, nec unquàm in Aegypto uisus ille, nisi fortuito casu illatus, ut ex Strabone infra patebit; Alij *Aethyopicum quadrupedem* contendūt ex loco Pausaniæ in Bœoticis, siue *Taurum* uocari, quod erroneum, nam ibi loci ait ille in Aethyopia taurum esse, qui ob similitudinem cornu ab ignaris appelletur *Rhinoceros*. Relinquitur ergo certum & in Africæ desertis, ubi *Elephanti* sint, ibi & Rhinocerotes esse, & in India, quod nouo orbe detecto patrum nostrorum memoria rerum esse est deprehensum. Anton. Fernand. Soc. Iesu. epist. datis anno 1610 in Abassia regno repetiri ait. Peregrin. lib. 7. cap. 6. Et in Asiæ multis locis hodie uisitur, maximè in regno Bengala. Vide intrà in speciebus uarijs.

De loco non conuenit.

CORNV, ET PVGNA cum Elephanto.

NONNIHIL suprà de cornu obiter attigimus, hic fusius idem pertractandum; Nonnulli ergo unum ei tantùm cornu adsignant, præter naturalium rerum auctores Septimius Florens Tertullianus lib. 3. contra Praxeam. *Non vtique destinabatur Rhinoceros vnicornis, nec Minotaurus bicornis.* Non omnes istum sequūtur, sed & Martialis duobus illum cornibus depræliari, loco suprà laudato, asseruit, quod Angelus Politianus *geminum illud cornu ad Vrsum* retulerit, ut sit *Dasinus*, ut ipse loquitur, ferri non potest; Vrsus enim cornua non habet: ad ipsum Rhinocerotem geminū cornu spectare docent uerba Pausaniæ loco proximè supra laudato. *ὅτι σφίσιν ἐπ' ἄκρᾳ τῇ ῥινὶ ἐν ἑκάστῳ κέρας, καὶ ἄλλο ὑπὲρ αὐτὸ οὐ μέγα, ἐπὶ δὲ τῆς κεφαλῆς οὐδ' ἀρχὴν κέρατα ἐστιν. Quoniam illis in summa nare singulis vnicum cornu, cum aliud suprà non magnum, verùm in capite, ne initio quidem cornua.* Vtrūq; hoc cornu in capite, secūdū Martialem, & Pausaniam; at quidam *in humero dextro cornu illud secundum, & breuius esse* contendūt Indicar. rerū relat. lib. 3. c. 7. Domitiū Calderinū reprehendit Angelus Politianus, defendit uiriliter Iacob. Mazzonius lib. 1. defens. Dant. c. 35. Vtcumq; sit, cornu, quod è nare surgit, & nomen tribuit, & à uirtute præcipua extollitur, quod ut Monocerotis cornu uenena propulset, auctores supracitati, Phile lib. de propriet. anim. c. 36. Io. Tzetzes histor. Chiliad. 5. c. 7.

Pugna Grammaticorum.

Τὸ κέρας τούτου κόπτουσιν, ἀντιπαθὲς φαρμάκοις
Τὸν θῆρα δὲ φιλόκερων ἰῶσιν ἀποτρέχειν.

Paulus Lacisius Veronensis uertit benè.

Cornu huius incidunt, venenis contraria vi præditum
Feram autem spoliatam cornu sinunt aufugere.

Sunt porrò alij, qui fabulas meras putāt, quicquid de cornibus Monocerotis, aut Rhinocerotis dicitur, nec quippiam uirium ijs inesse ad uenena depellenda, aut indicāda, omniaq; ea, quæ Principes pleriq; inter pretiosissima asseruant, fictitia esse, ut quod habent Rex Britanniæ ad Vindsorę, rex Galliç ad Diui Dionysij, Veneti ad Diui Marci, quodq; Clemens VII. Pontifex Regi Francisco donauit, quodq; in direptione ædium Petri Medicæi Florentiæ à Gallis occupatū memorant Paradinus, & Paulus Iouius lib. 18. histor. talem enim uirtutem illis inesse nec ueteres ulli prodiderunt, & negant nostro æuo docti: aut si quid mirabilium in ueneno detegendo ab illis fieri compertum sit, id non naturæ ipsorū adscribendū censent, sed antidotis quibusdam, ex quibus cornua ista

Vis venena pellendi an insit?

 tempe-

temperentur,& manu fiant, quod in Iudæi cuiuſdam artificio manifeſtum volunt, qui tale cornu Reip. Venetæ vendidit. Sed vt de virtute illa venenum extinguendi, depellendique incertum, ita illud exploratiſſimum cornu Rhinocerotem vti cùm pugnam cum Elephanto init. C. Plinij locus corruptus eſt lib. 18 cap. 1. *cùm arbore exacuant, limentque cornua Elephanti, & ſaxo Rhinocerotes & vtroque apri dentium ſicas*. Legendum eſt plano, apertoque ſenſu. *limentque cornua Elephanti, & ſaxo Rhinocerotes, & vri, & apri*. Eodem enim pugnæ genere vti *Rhinocerotem*, & vrum, dicetur infra. Denique omnem hunc inter feras iſtas inimicitiæ naturalis, & pugnandi ritum expreſſit Cl. Aelianus lib. 17. cap. 44. Latini interpretis verba ſufficient: *In ſumma nare, cornu gerit, cuius mu-cro acutus exiſtit, ex eoque nomen traxit, neque ipſum illud in robore concedit ferro, quod quidem ip-ſum, cùm eſt contra Elephantum pugnaturus, ſaxis exacuit, & limat. Cætera non ei paria cum Ele-phanto, nam hic & proceriſſimus eſt, & fortiſſimus. Cornu igitur cuſpidato Elephanti crura ſubiens, aluum diſcerpit, & lacerat, iſque effuſo ſanguine decumbit; pugna eorum eſt de paſtionibus, proijſque tuendis multi mori dicuntur. At ſi aluum non præoccuparit Rhinoceros, ſed inter hunc conatum ab E-lephanto præueniatur, illius proboſcide apprehenſus, attrahitur, & retinetur, & dentibus ceu ſecuri-bus conſcinditur, ac tametſi eius pellis ea exiſtat firmitate, vt agrè iaculo penetrari queat, tamen tam violentus eſt Elephanti impetus, vt eam trayciat*. Hinc ille fortè à pellis duritia nomen videri poſſet mutuatus, nam Græci vt ῥῖνα *naſum*, ita ῥινὸν *pellem* appellant; pugnat tamẽ cum Plinio Aelianus; nam iſte duriſſimũ huic, & vix iaculo penetrabile corium attribuit, ille multo tenuiorem Elephantinæ pellem ac delicatiorem adſignat. Sed parum intereſt, dummodo vtriuſque belluæ natura, pugnamque ineundi ratio conſtet, & percipiatur,

Negant antiqui, & docti quiq;.

Etymon nominum.

QVANDO PRIMVM in Europa viſus.

EXOTICVM eſt, peregrinumque animal, nec æuo Ariſtotelis Græcis, nec Romanis quidem ante annum Vrbis conditæ 666. cognitum, ſed per quos Italiæ monſtrarum, aut cuius opera productum, inter antiquarios nõ conuenit, quam controuerſiam tangit Cælius Rhodiginus lib. 16. Antiquar. lection. cap. 15. Dio Cocceianus lib. 51. vult Auguſtum Octauianum, deuicta Cleopatra, cùm anno 12. triumphum de ea duceret, qui fuit Vrbis annus 725. Rhinocerotem omnium primum in triumphali põpa traduxiſſe, & publica ludorum ſolemnitate confeciſſe, θηρία καὶ βοτὰ ἄλλα τε παμπληθῆ, καὶ ῥινόκερως, ἵππος τε ποτάμιος, πρῶτον τότε ἐν τῇ Ῥώμῃ ὀφθέντα ἐσφάγη. Καὶ ὁ μὲν ἵππος ὁποῖός ἐστι, πολλοῖς τε εἴρηται, καὶ πολὺ πλείοσιν ἑώραται, ὁ δὲ δὴ ῥινόκερως τὰ μὲν ἄλλα ἐλέφαντί πῃ προσέοικε, κέρας δέ τι κατ' αὐτὴν τὴν ῥῖνα προσίχει, malim προέχει, καὶ διὰ τοῦτο οὕτω κέκληται. Vertit Franciſcus Sylburgius: *Multæ feræ, ac animantia* in triumpho Actiaco traducta, aut prælata, *& inter hæc Rhinoceros, & equus fluuiatilis*: Hippopotamum Latini Græca voce appellant, *tunc primum, & viſi Romæ, & occiſi ſunt. Equus ille quale ſit animal, multi tradiderunt, multo plures viderunt. Rhinoceros autem cætera Elephanto ſimilis eſt, cornu autem ex ipſo naſo prominens habet, & hinc nomen ſuum inuenit*. De vtroque animali falſum; nam Hippopotamus ludis Aedilitijs M. Scauri primùm populo Romano oſtenſus, Plinio auctore lib. 8. cap. 26. & Rhinocerotem primus Cn. Pompeius magnus ludis editis exhibuit, multis antequam naſceretur Octauianus, annis. Idem Plinius lib. 8. cap. 20. qui cùm Romanus eſſet, & claſſis Romanæ præfectus, & ducentis annis, vt minus, ſæculo illi vicinior fuit, erraſſe Græculum in re peregrina facilè apparet. Adde, contra Dionem pro Plinio ſtare, C. Iulium Solinum Polyhiſtor. cap. 43. *Ante ludos Cn. Pompeij Romana ſpectacula Rhinocerotem neſciebant*. Hanc ſententiam vt veriorem ſequuti viri graues. Anton. Coccius Sabellicus in paraphraſi ad Suetonij locum laudatum. Patrum etiam noſtrorum memoria Emanueli Luſitaniæ Regi oſtenſum, donoque datum Rhinocerotem recentiores Hiſtorici adnotarunt & in his Laurentius Surius commentar. Rer. ſui tempor. ad annum 1513, & alij. Et qui hodie Americam nauigando explorarunt, frequenter feram ipſam vident, frequentius abiecta cornua, neglectim iacentia reperiunt.

Pugna Hiſtoricorum.

Error Dionis.

A

VSVS IN SPECTACVLIS Romanis, & cruentus conflictus.

VSVS eius Romæ, nisi explendæ populi libidini, nullus; nam in eo, præter atrocem, cruentamque dimicandi naturam, nihil memoratu dignum, aut vitæ necessarium, deprehenderunt, itaque vt quæcumque alia animantia visu rara, aut corporis mole horrenda, ita *Rhinoceros*, & in pompa Triumphali prælatus, & gladiatorijs ludis in arena theatri, aut Circo producebatur. Hostes ei componebant, & cum illo committebant, vt verbo proprio vtar, vel hostem suum naturalem, scilicet Elephantem, qui plerumq; ab illo superabatur, vt ex superioribus constat, & experientia nuper comprobatũ, cùm anno 1515. Emanuele Portugalliæ rege spectaculum edente Vlysippone Elephantem post longum certamen prostrauit, vel hostes ei in spectaculo nulli, ita intelligendus est C. Suetonius in Augusto cap. 43. *Solebat etiam citra spectaculorum dies, si quando quid inusitatum, dignumve cognitu aduectum esset, id extra ordinem quolibes loco publicare, vt Rhinocerotem apud septa, Tigrim in scena, anguem quinquaginta cubitorum pro comitio.* Innocua hæc erant spectacula, nec effuso sanguine populus oblectabatur, sed sola oculorum voluptate erat contentus. At in cruento arenæ certamine aliquoties à Domitiano productus, ac cum Tauro commissus. Martialis coquus libello Amphiteat. epigr. 9.

Elephãtem superat.

B

Præstitit exhibitus nuper tibi, Cæsar, arena,
Quæ non promisit prælia Rhinoceros.
O quam terribiles exarsit pronus in iras?
Quantus erat cornu, cui pila Taurus erat?

Nullum animal ferocius eo, nec quod valentius in arena depugnaret. Culpant autem Martialem nonnulli ex Criticorum grege, quod belluæ iram tribuerit, sed nec malè id ille, nec sine exemplo fecit. Martian. Capella lib. 4. pag. 361 L. Seneca lib. 1. de Ira cap. 3. dixi ad Claudianum consulatu Olybrij, & Probini in principio. Eodem opusculo Martial. epigr. 22.

Ira belluæ.

C

Sollicitant pauidi dum Rhinocerota magistri,
Seque diu magnæ colligit ira feræ:
Desperabantur promissi prælia Martis:
Sed tamen is redyt, qui fuit ante furor.
Namque grauem gemino cornu sic extulit Vrsum,
Iactat vt impositas Taurus in astra pilas.

Penultimum versiculum liquet esse vitio librarij deprauatum, neque enim tam vasto, & forti, cornutoque animali, ac est *Rhinoceros*, credibile videtur *Vrsum* oppositum, qui nec corporis mole, nec robore, nec armis ei vllatenus conferendus foret, quare refingendum

—— *grauem gemino cornu dum sustulit Vrum.*

Domitius Calderinus, & Angelus Politianus retinuerunt malè *Vrsum*, quum *Vri* natura vis, proprietas, illi loco potiùs conueniant: Plinius lib. 18. cap. 1. suprà à me correctus, & lib. 11. cap. 37 tam lata Vri cornua describit, vt rarò alijs poculis barbari ad Septentrionem vergentes vtantur. Seruius ad lib. 2. Georg. Eadem alij. L. Seneca Hippolyto Act. 1. Sc. 1.

Vrus bos.

D

Tibi dane varia pectora Tigres,
Tibi villosi terga Bisontes,
Latisque feri cornibus Vri.

Hucusque de indomito eius robore, pugnacitate, naturaque, attexui, pergo porrò.

CORNV QVALE.

INGENS auctorum dissidium cogit hic ampliorem de cornu eius disquisitionẽ instituere, omnia enim sunt in incerto. 1. Sunt qui duo, vt dixi, cornua ei affingãt, vt præter laudatos suprà, *Nummus Domitiani* repræsentatus à Picrio lib. 2. Hieroglyph. ad finem. Eucherius vetustissimus auctor. *Terribilis fera Rhinoceros, cui gemina in naribus cornua.* Et euicit pæne eruditorum consensus, vt duo cornua eam habuisse constet. 2. quo in loco hæc cornua, quave figura? Valde est ambiguum, in eodem Domitiani nummo cornua æqualiter, parique magnitudine è naso excrescunt, nisi fortè, quod credibilius

Nũmus Domitiani.

lius

liuseſt, formā illa Elephantis eſt, non Rhinocerotis, vt ſchema oſtendit, à Pierio ibidem loci E
productum.,

Alijs placet duo quidem eſſe cornua, ſed inæquali magnitudine, & illi in diuerſas ſententias abeuntes, Domitius Calderinus, & Theodorus Marcilius cornu maius in nare collocāt, minus in humero. Nonnulli demum maius cornu in naſo, minus in fronte, aliquo ſupra ſpatio, conſtituunt.

F

G

H

A Est & quorundam Doctorum opinio, & in his sunt Ioannes Bodinus, & Conradus Riterhusius comment. in lib. 2. Oppiani, qui censent maius cornu suprà, minus verò intra esse, sed nos arbitrio Lectoris, quid sequendum sit, relinquimus.

3. Nec minus difficultas est de forma ipsius cornu. Suprà obiter attigi *rectum* fuisse *instar tubæ, linea nigra transcurrente:* Alijs rectum quidem esse iudicatur, sed sine linea, sunt viri clari, qui cornu illud incuruum, forma litui credunt fuisse. Præeat Artemidorus Geographus apud Strabonem lib. 16, cuius verba Latina sunt, nam Græca non sunt ad manum. *Rhinocerotes longitudine parum ab Elephantis exceduntur, quos Alexandriæ vidisse affirmat colore buxeo, Elephanti similis, magnitudine Tauri, forma Apro proxima, præsertim quoad rictum, præter nasum, qui cornu quoddam est recurvum, omni osse durius, eo pro armis vtuntur, quemadmodum aper dentibus, habet enim duo cingula tanquam Draconum volumina dorso vsque ad vterum circumeuntia, alterum iubam versum, alterū ad lumbum. Hæc dicimus de eo, quia nobis visus est.* Diodorus Siculus eadem scribit lib. 4 Biblioth. cuius verba, interprete Laurentio Rhodomanno, hæc sunt: *Est animal, quod ab re Rhinocerotem vocant, par viribus Elephanti, magnitudine inferior, pelle durissima, colore buxi, in summitate nasi cor-*
B *nu gerit, simum forma, duritieque instar ferri, hoc pabuli causa cum Elephante certat: acuit enim ad saxa cornu, deinde cum Elephante congressus, ventrem grauiter ictum cornu, tanquam gladio proscindit, hoc pacto pugnans, belluam exanguem reddit: Si verò Elephas illius ictum præoccuparit, proboscide captum, cùm superior sit viribus, dentibus laniat.* Et cornu ille, & pugnam egregie describit.

Cornu forma.

Præstantia.

Agatharchidas vetustissimus auctor. σιμὸν δ' ἐπ' ἄκρων φορεῖ τῶν μυκτήρων κέρας, σιδήρῳ τὴν βίαν παραπλήσιον. *Repandum in naribus fert cornu, ad ferri vim, & rigorem proximè accedens.* Ea etiam Latinorum sententia est. C. Iulius Solinus polyhistor, cap. 63. *In naribus cornu vnicum, & repandum, quod subinde attritum cautibus in mucronem excitat, eoque aduersus Elephantos præliatur, par ipsis propè longitudine, breuior cruribus, naturali telo aluum petens, quā solam intelligit ictibus suis peruiam.* Ita ergo, antea malè *solum* legebatur, Euincunt ergo tot illustrium, & antiquorū Scriptorum testimonia, vt existimem non rectum, neque linea distinctum, sed planè leniter inflexum, ac recuruum fuisse, ita tamen vt curuatura illa modica nulla ratione pugnam cum hoste impediret, haud longè figura absimili ab aprorum dentibus, vt arbitror, quando *Vrum* facilè eo tol-
C lere potuisset.

CORNV VSVS IN BALNEIS.

MAxima in thermis, si vlla in re, Romanorum superbia, nam & ingens in ijs apparatus, & sumptus immodici, & quotidianus luxus. Q. Symmach. lib. 8, epist. 23. M. Plaut. Trucul. Act. 2. Sc. 3. Ad has Capsarij, seu quadrantariæ mulieres guttos habebant, in quibus oleum reseruabant vulgaribus loturis idoneum. Vetus Scholiastes Iuuenalis ad Satyr. 3. V. 262. *Guttus ab eo, quòd guttam mittit, quem habent Capsarij.* Ipse Satyricus ibi loci:

> *Iam lauat, & bucca foculum excitat, & sonat vnctis*
> *Strigilibus, pleno componit lintea gutto.*

Vt gutto tenuioris fortunæ homines contenti, lautioribus cornu Rhinocerotis pro gutto erat.
D Vetus Scholiastes Iuuenalis ad Satyr. 7. V. 130. *Magno Rhinocerote, id est, magno gutto, quod sicut Rhinoceros sit ingentis nasi.* Ipse poeta

Gutti balnei.

> ——— *Matho deficit, exitus hic est*
> *Tongilli, magno cum Rhinocerote lauari.*

Ex cornu isto guttus erat grādi pretio. M. Martial. lib. 14. epigr. 53. cuius lemma est *Rhinoceros.*

> *Nuper in Ausonia Domini spectatus arena*
> *Hic erit ille tibi, cui pila Taurus erat.*

Præcedentis epigrammatis lemma fuit, *guttus corneus.* Vt appareat ipsa Rhinocerotis, & bouis cornua, nulla facta mutatione, guttos facta. Ipse Epigrammatarius;

> *Gestabat modò fronte me iuuencus,*
> *Verum Rhinocerota me putabas.*

Erant paupere Republica gutti etiam fictiles, & lignei, vsibus domesticis, & sacris peragendis apti. M. Varro lib. 4. de lingua Latina. Aliqui hunc cum *Lecytho, & ampulla* confundunt malè. Tabula sacrorum apud Bartholomæum Marlianum de Topogr. Vrb. Rom. C. Plin. lib. 16. cap. 38. *Curius iurauit ex præda nil attigisse, præter guttū faginum, quo sacrificaret.* A. Gell. lib. 17. Noct. Atticar. cap. 8. *guttum, hominum oretenus imprudens, ac si inesset oleum, affert.* Et paulo post. *Aspicit*

puer

puer guttum atrocibus oculis, & concuſſum vehementiùs, iterum in ollam vertit. Sunt tamē qui per Rhinocerotem apud Iuuenalem intelligi contendunt labrum, in quo ſe lauarent, manifeſtè falsò: nam nec vllum cornu tam vaſtum, & ingens, vt homines capere poſſit: Deinde labra omnia ex metallis L. Seneca epiſt. 86. *Sordidus*, inquit, *quiſpiam ſibi nunc videtur, niſi aquam argentea epiſtomia fuderunt*. Sic optimè Iuſtus Lipſius legit, licet Iacobus Cuiacius *Epiſtatia* malit. Æuo ergo diuite labra caldaria epiſtomia ex auro, argentoque quæ olim ex ære. Vlpian. I.C. L. XXV. ff. de auro & arg. leg. Claudian lib. 1. in Eutrop.

Balnearia ex argento.

—— in argento lympham portabat alumna.

Phædrus lib. 4. fab. 63. *Lmatienem argenteam, Eunuchos glabros.* Vtrumque ritum ſignanter attigit Papinius Statius Neapolitanus lib. 1. Sylu. 5.

Nilibi plebeium, nuſquam Temeſaa videbis
Aera, ſed argento felix propellitur vnda,
Argentoque cadit, labriſque tumentibus inſtat
Delitias mirata ſuas.

Sed & diuerſum quippiam de *Rhinocerote* iſto apud Satyricum ſentit Hieronymus Mercurialis, eſſe ſcilicet probè naſatum, aut inſigniter peculiatum, qui impudicitiam profeſſus cum diuitibus ad ſpurcos vſus lauaretur; quod erroneum omnino, & à mente poetæ alieniſſimum; nam licet eodem labro meretrix, & matrona caſta, vt eſt in veteri parœmia, vnà lauarent, licet in eodem ſolio pudicus cum impuro aqua perfunderetur, quod tamen æuo Iuuenalis fortè lege Cenſoria iam ſublatum, tamen verſus Martialis de homine non poſſunt intelligi, ſed de gutto tātum, quo oleum balneatores reſeruabant, erudité obſeruat Matthæus Raderus. Quod autem cornu iſtud vim quidam veneni expultricem habere nonnulli tradiderint, & veteres ignorarunt, & ego fabulam puto, neque enim ſagacem id Romanorum, & Græcorum curam fugiſſet, non me latet tamen maximas Abyſſini regni diuitias haberi, animalium pelles, Elephātum dentes, Rhinocerotom cornua. Ioan. Boter. Relat. Afric. pag. 144.

Ridiculus error Mercurialis.

P A R OE M I AE.

PLVRIMÆ ab iſto quadrupede loquendi prouerbiales formulæ, ſeu parœmiæ defluxerunt. 1. Ore deformis, ſeu dente *Bronchus* translatè vocari ſolebat *Rhinoceros*, quod ſcilicet dentes eminerēt, vt videri poſſent cornua Rhinocerotis. Adrian. Turneb. lib. 17. aduerſarior. cap. 24. Lucilius Satyricus.

Bronchi.

Bronchus Bouillanus dente aduerſo eminulo, hic eſt
Rhinoceros.

Eamque idem ille deformitatem pulchrè deſcribit, per oppoſitionem ornatus, aut pulchritudinis. Verſus eius ſunt.

Non cenſes καλλιπλόκαμον, καλλίσφυρον illum
Non licitum eſſe vterum, atque etiam inguina tangere mammis?
Compernem, aut varam fuiſſe Amphytruonis ἄκοιτιν
Alcmenam, atque alias: Ledam ipſam denique nolo,
Dicere, tute vide, atque diſyllabon elige quod vis.
ϰούρην, εὐπατέρειαν, aliquam rem inſignem habuiſſe
Verrucam, næuum dictum, dentem eminulum vnum.

Hanc nimiam Grçcanicarum vocum affectationem in Lucilio ridiculam ridet, & exagitat non vno loco Horatius. Vide lib. 1. Satyr. 10.

Lucilij affectatio Graci ſermonis.

At magnum fecit, quod verbis Graca Latinis
Miſcuit.

2. Per *Rhinocerotem* prouerbialiter notatum vult Hieronymus Mercurialis hominem indomitæ libidinis, & immensè peculiatum, vt ſunt plerumque naſuti. Æl. Lamprid. in Heliogabalo, & ex illo Cæl. Rhodigin. lib. 27. cap. 27. Auctor obſcæni carminis in priapis

Libido.

Grandia Dulychij vaſa tuliſſe viri.

Ex quo appareret non *naſatos*, ſed *vaſatos* legi debere. Ipſe viderit, modeſtia me, & Chriſtianus pudor, vltrà progredi, in re tali, non patiuntur; nec locus Iuuenalis, ab eo laudatus, quippiam conducit, alium enim ipſius ſenſum ſuprà oſtendimus.

3. Deriſores per parœmiam *Rhinocerotes* eſſe, aut Rhinocerotis naſum habere dicuntur. Martialis lib. 1. epigr. 4.

Deriſores.

A

Maiores nusquam ronchi, iuuenesque, senesque,
Et pueri nasum Rhinocerotis habent.

Sidon. Apollinar. carm. 3.

Nec nos ronchisono Rhinocerote notet.

Et carm. 9.

Rugato Cato tetricus libello
Narem Rhinocerosicam minetur.

Et sanè nulla humani corporis pars erat, quæ non alicui affectui esset dicata, sic *caput Diuinitati, frontem Genio, renes libidini, oculos Amori, genas Pudori, supercilia fastui, pectus consilio, genua Misericordiæ, aures imas Memoriæ, crines luctui, dextrã Maiestati, sinistram furacitati, nasum irrisioni*, dicauit Antiquitas. Et cætera quidem per se nota sunt, aut parerga nobis. De naso paulo accuratius disseram. C.Plin lib. 11. cap. 37. *altior homini tantum, quem noui mores subdole irrisioni dicauere, nasus.* Hinc Græcis *μυκτηρίζειν naso agitato* aliquem *subsannare*, siue quod ait Plautus, *frigidam subdolè suffundere.* Ioan. Brod. lib. 4. Miscellaneor. cap. 32. Sic passim intelligendi auctores. Artemidor. Daldian. lib. 1. Oneirocrit. cap. 29. Helenus Acron, & Porphyrion ad Horatij Satyr. 6. lib. 1.

Partes humani corporis Dijs dicata.

B

Vt plerique solent, naso suspendis adunco
Ignotos.

Pseudo-Cornutus ad Satyr. t. 4, Persij V. 61. & ad illud Satyr. 3.

Ingeminat tremulos naso crispante cachinnos.

Quintilianus ex Aristotele. *Nasus significat ingenium, contemptum, risum, fastidium.* M. Martialis lib. 13. epigramm. 2.

Nasutus sis vsque licet, sis denique nasus
Quantum noluerit ferre rogatus Atlas,
Vt possis ipsum iam deridere Latinum,
Non potes in nugas dicere plura meas.

4. *Rhinoceros* adagio quadrat in iracundum, est enim *nasus*, vt prædicta omittam, *bilis sedes*, Plaut. Amphitruone. Sc. Dij.

Bilis.

C

A. Persius Sat. 5. V. 91.

— *iracadas naso, rugosaque sanna.*

Cùm ergo nullum animal tam ingentem nasum habeat, meritò in derisores, & iracundos prouerbialiter detorquebitur, de posteriori etiam Martialis suprà

O quàm terribiles exarsit pronus in iras.

Vnum tantùm addo, & sermonem finio.

HIEROGLYPHICA.

HABET etiam in arcana Aegyptiorum Theologia mysticas quasdam significationes *Rhinoceros*, quas ex vnico Pierio Valeriano, quia non est ad manum Horus Apollo, deducam. Is ergo lib. 2. Hieroglyph. ad finem nonnullas ponit.

D

1. *Iracundiam ex tarditate ferociorem factam*, qui describere velit, huius quadrupedis emblema exhibeat, qui diu in arena, verbere, stimulis, flammis etiam irritatus, nulla ferociæ signa exhibuit, dum concepto, licet lento, furore, egregio spectaculo fuit, vnde Martialis suprà.

Iracundia.

Desperabantur promissi prælia Martis;
Sed tamen is redijt, qui fuit antè, furor.

2. *Rex quilibet potens inferioris artibus petitus per Rhinocerotem cum Elephante pugnantem exprimetur:* nam etsi Elephanto longè viribus sit inferior; tamen & naturalis ei nascitur hostis, & acuminato cornu dolosè aluum petit molliorem, quam si adacto cornu perfodere possit, certa victoria potitur, vt ex Agatharchida, Plinio, Aeliano, Strabone, Diodoro Siculo, & alijs supra laudatis abundè liquet, nec repeto.

Rex potens.

3. *Robur, & fortitudo per Rhinocerotem* denotatur. Eucherius ex sacro Iobi libro: *Nunquid voles Rhinoceros seruire tibi?* Et apud Balaam hęc verba extant. *Cuius fortitudo, quasi Rhinocerontis.* Sed & in Psalmo 21. Chaldæi, & Arabes rectè exposuerunt, *Salua me à feroce fortissimo, sicut Leone, à Rege potente, cuius potentia sit sicut Naricornis.* Quod fugit omnes quos viderim hactenus, qui versibus Latinis donarunt Regium Psalmisten.

Robur.

4. Stul-

In Iob. cap. 39. 4. Stultitiam & arrogantiam hoc animal notat. D.Gregorio teste. *in nare fatuitas, in cornu elatio.* 5. *Buxeus in eo color, abstinentia pallor est.* ait idem sanctissimus Scriptor. *Ibid.*

SPECIES VARIAE.

DIuersas esse *Rhinocerotis* species, etsi nec Græci, nec Latini prodiderunt, recentiorũ tamen diligens obseruatio persuasit, nam in Africa *Rhinocerotem* quendam viuere deprehenderunt *magnitudine asini syluestris, cornu bicubitali, pedibus ceruinis, auribus equinis, cauda bouina*. Peregrinar. African. lib. 6. cap. 12. In regno quodam Asiæ *Bengala* dicto ingens est *Rhinocerot on* copia, quos *Abadas* patria lingua vocant videndi sunt Ioan. Boterus, Antonius Maginus, Artus Histor Indiæ Orient. pag. 282. Linschot. cap. 16. in illius regionis descriptione. Huius quadrupedis *cornu, quod ex naso pullulat, dentes etiam, caro, sanguis, pedum vngulæ, & quicquid est in toto corpore, præcipuam aduersus venena qualibet virtutem habere creduntur. Cutis supernè corrugata, vt laminas, & bracteas referat,* si vera est descriptio eius apud Linschotum cap. 49. Hunc viri docti existimant esse *Monocerotem*, siue vnicornu, quod nostra ætate, præter hunc, nemo alium vidit, excepto Ludouico Vertamanno, seu Barthama, qui lib. 1. cap. 19. ait se duos *Monocerotes* vidisse, quorum alter habebat *cornu bicubitale, ipse magnitudine pulli equini, alter paulo minor, dono missus Sultano Meccæ*. Cuius auctoritate Conradus Gesnerus lib. de quadrupedib. censuit varias esse species *Monocerotis*, quàm verè ipse viderit, nam illa ipsa animalia in *Magorri* aula pridem visa, viris eruditissimis *Rhinocerotes* sunt habita, cornua enim ea non è fronte, sed è naribus nascuntur, & extuberant; quare & Thomas Coriatus, qui non ita pridem eorum picturam exhibuit, manifesti erroris conuincitur, qui cornu ijs in frontibus dedit, quæ constat in naribus locunda. In pari errore versatur Iulius Cæsar Scaliger exercitat. in Cardan. 205. Neque tantum istæ duæ species recentiorum cura innotuerunt, sed & pleræque aliæ, quas reperies apud Samuelem Purchasium in peregrinationibus suis non vno loco, ad quem te, lector, remitto. Denique nec veteres vnam tantùm eius animantis speciem cognouisse videri possunt, quando alij vnum cornu, alij duo, nonnulli vtrumque in nare, quidam vnum in nare, alterum in humero ponunt; sed & illi, qui vtrumque in nare cornu collocant, dissident ab inuicem, dum hi minus supra maius, isti contrario situ collocant. Hæc omnia eo tendunt, vt diuersas eius species tum visas argumento sit probabili.

Africanus. *Bẽgalensis.* *Error Gesneri.* *Coriati.* *Scaligeri.* *Diuersitas ex Cornib⁹.*

QVOTIES ROMAE VISVS.

HOC corollarij vice fuerit, nunquam Romę visum, nisi ad spectaculorum pompam, *Rhinocerotem*, nec id quidem sæpe. 1. stante Republica Cn. Pompeius dedit, & in arena confectoribus exhibuit. Plinius, & Solinus. 2. ab Augusto Principe extra ludorum ordinem in septis ostensus, Dio Coccejanus, & C. Suetonius, quanquam ille in manifesto errore. 3. à Domitiano, aut vt quibusdam probabilius habetur à Tito Romam allatus, & populo monstratus, Nummus Domitiani, & Martialis. 4. Gallieni fuit munificentia, nam inter alias feras ludis illius Imperatoris interfectas enumeratur etiam *Rhinoceros*. Trebellio Pollione in vita Gallieni auctore, nec pluries memini.

Quater Romę visus.

VENATIO.

DIFFICILEM esse eius venationem, ac longè difficiliorem capturam plerique existimarunt. D. Gregorius Magnus exposit. Morali in Iob. cap. 39. *Rhinoceros indomita est natura, nec captus, quia nimium impatiens, in vita retineri potest, sed illico moritur*, putauit vir sanctissimus eundem esse *Rhinocerotem*, ac *Monocerotẽ*, quod & multis alijs eo sæculo imposuit, in his sunt Albertus Magnus, vt dixi, & Vincentius Bellouacensis lib. 18. cap. 104. sed euicit experientia, & sequentium assiduitas, vt planè, plenèque hæc distincta esse animalia liqueret, nam Monocerotem non posse viuum capi, constans est opinio, cùm venatores cornu tantùm requirant. Ioan. Tzetz chil. 5. c. 7.

Δρεμόντες πάντες οἱ λοιποὶ τῶν θηρευτῶν, ὡς ἔφην,
Τὸ κέρας τούτου κόπτουσι, ἀντιπαθὲς φαρμάκοις

Differentia Monocerotis & Rhinocerotis.

Τὸν

A

Τὸν θῆρα δὲ ψιλόκερων ἐῶσιν ἀποτρίχειν.

Vertit Paulus Lasicius.

Currentes alij omnes venatores, quos dixi,
Cornu huius insidunt, venenis contraria vi praditum,
Feram autem spoliatam cornu sinunt aufugere.

At de *Rhinocerote* omnia secus se habent, nam & captus sæpe, & Romæ in arena spectatus, vt dixi. Sed aperta illa est distinctio, quam adferam ex idoneis auctoribus: nam inter venandum *Rhinoceros* capientibus est pæne immobilis, & se robore suo, non etiam cursu tuetur, ac vindicat; contra *Monoceros* incitatissimo fertur cursu, ac persequentibus pernicitate pedum se eripit. De prioris captura Oppianus Cylix lib. 4. Cyneget. in principio statim

οὐκ ἔλαφος κεράεσσι θρασὺς, κεράεσσι δὲ ταῦρος,
οὐ γενύεσσιν ὄρυξ κρατερὸς, γενύεσσι λέοντες,
οὐ ποσὶ, ῥινόκερος πίσυνος, πόδες ὅπλα λαγωῶν.

Verbatim sic verto.

B

Non ceruus cornibus audax, cornibus verò Taurus,
Non genis oryx validus, sed genis leones,
Nec pedibus Rhinoceros fretus est, pedes arma leporum.

De posteriori Phile propriet. Animal. cap. 36.

—— ἀλλ᾽ ἀνάρθρους τοὺς πόδας
Ἀσπάζεται δὲ τοὺς ἀπανθρώπους τόπους.
Idoneosque cursibus licet rudes
Gestat pedes, amatque solitudinem.

DE CAMELO.
Cap. XXXIV.

C

CAMELI sequitur consideratio, de quo quadrupede, non quid dicatur, sed quo delectu, studiose videndum, nam illum Græci, Latini, barbariq; Scriptores ita certatim extulerunt, vt licet vtrique populo sit animal exoticum, nullum tamen celebrius, vtiliusque censent, nec felicius expresserint, non, vt puto, quia experiundo naturam ipsius explorassent, rarus quippe Romanis, nullus Græcis erat vsus, sed quia Naturam in Vniuersum executi, agmen ducat C. Iulius Solinus polyhist. *Bactri Camelos fortissimos mittunt, licet & Arabia plurimos gignat, verum hoc differunt, quod Arabici bina in dorso tubera habent, singula Bactriani: hi nunquam pedes atterunt, sunt enim illis reciprocis quibusdam palmunculis vestigia carnulenta, vnde & contraria est labes ambulantibus nullo fauente præsidio ad visum insistendi, habentur in duplex ministerium, sunt alij oneri ferendo accommodati, alij pernictores,* aut vt in quibusdam codicibus melius habetur, *alij ad pernicitatem leues; sed nec illi vltra iustum pondera recipiunt, nec isti amplius quam solita spatia volunt egredi. Genitura cupidine,* in meliori codice, *præter genituram, inexhausta libidine efferantur adeo, vt saniant cum Venerem requirunt. Oderunt equinum genus. sitim in quatriduum etiam,* sic rectius, *tolerant, verum cum bibendi occasio data est, tantum implentur, quantum & satiet desideria præterita, & in futurum diu prosit. Lutulentas aquas captant, puras refugiunt, denique nisi cænosior fuerit liquor, ipsi assidua proculcatione limum excitant vt turbetur. Durant in annos centum,* supplet Codex bonus. *domi, aut amplius, nisi forte translati in peregrina. insolentia mutati aeris morbos trahant, ad bella fœmina* in M.S. additur *maxime præparantur, inuentumque est, vt desiderium eis coitionis quadam castratione exsiccaretur, putant enim validiores,* in Codice M.S. bonæ notæ erat, *velociores, si à coitibus arceantur.* Locum ideo integrum adscripsi, vel quia parum sanus erat, & medica manu egebat, vel quia ex parte mutilus & imperfectus videretur, nec satis *Cameli* naturam exprimeret, denique quod aut interpretatione non leui pleraque indigeant, quippe alijs contraria scriptoribus, quod sigillatim perpendendum hic erit.

Cur tam multa de Camelo prodat Cap. 51.

Varia in Solino lectio.

D

Solinus correctus.

ETYMON, ET SYNONIMA.

Isidorus notatus.

Euen⁹ Amatoriorũ scriptor.

VARIÆ etymologiæ pro naturæ diuersitate. 1. *Camur est curuum*, vt sit nomen *a dorsi curuitate* impositum ita Isidor. lib. 12. Orig. cap. 1. sed longe nimium ea ratio est petita. 2. *nomen dedit causa*, vt ibidem loci testatum reliquit Isidorus scriptum, *siue quod quando onerantur, vt breuiores, & humiles fiant, procumbant, quia Græci χαμαὶ humile & breue dicunt*. 3. aliam originationem nonnulli alij expresserunt. Euenus Parius antiquissimus Scriptor in Amoribus apud Artemidorum Daldianum lib. 1. Oneirocrit. cap. 5. ἐπεὶ καὶ τὸ ζῶον τὸ καλούμενον κάμηλον, μείζους καμπτει τοὺς μηροὺς ἐπιτεινόμενον τοῖν σκελοῖν, τὸ ὕψος ἑτοίμως κεκλήμενος. Κάμηλος ὁ ἐστὶ καμμηρος, cum Iano Cornario sic verti. *Quandoquidem animal appellatum Camelus media femora curuat, vtpote iuxta crurum altitudinem concisum ac decurtatum, vnde etymon & originatio eius Græcis, Κάμηλος quasi κάμμηρος, hoc est curuans femora*. Eodem plane sensu Horus Apollo in Hieroglyphicis quia τὸν μηρὸν κάμπτει *femur flectat* nomen habet. Cæl. Rhodigin. lib. 7. cap. 18. M. Varro lib 4 de ling. Lat. *Camelus suo nomine Syriaco in Latium venit*, quam originem alijs potiorem, ac multis nominibus præferendam censet V. Cl. Nicolaus Rigaltius, Not. ad Artemidor. iure quidem; quis enim in re Romana omniscio Varroni anteferendus? astipulatur Strabo Amasian. lib. 17. qui Assyriam esse vocem vult, vnde *Gaugamela vicus*, quasi *domus Cameli*. Geographi Neoterici, & in his Dominicus Niger. Varia significat. 1. *Camela* aut *Camelus* κάμυλος Vrbs est *Gaulanitidis* in Syria, quia formam *Cameli* referat Egesippo auctore lib. 3 belli sacri cap. 7. Est *ad lacum Semichonitidem contra Taricheas*. lib. 4. cap. 1. Hanc corrupta voce populari *Gamelam* aut etiam *Gamalam* vocatam tradunt, vt obseruat Philippus Beroaldus in Annotationibus Suetonianis. Fl. Iosephus meminit lib. 3. Belli Iudaici, & lib. 13. Antiquitat. qui in eius situ dissidet à Plinio lib. 5. cap. 13. nisi forte duę sint eodem nomine vrbes, quod facile vt credam, inducor, nam vnam memorabili clade afflixit Titus, vt ne vllus excidio, præter duas mulieres superfuerit, Egesippus & Iosephus accedente Suetonio in Tito cap. 4. alteram nō a Romanis excisam, sed terræmotu absorptam prodit Plinius lib. 2. cap. 91. memorat præterea eam, vt *validam vrbem. & eadem ætate prepollentem*, Stephanus Byzantinus περὶ πόλεων. alij etiam de illa eadem. 2. τὸ ξενοδοχεῖον κάμηλον καλούμενον. *Hospitium Camelus denominatum*. Artemidor. lib. 1. cap. 5. puto quia appensum *Cameli* signum, aut aliquid simile. 3. per *Camelum* funis nauticus significatur, sed *crassus, quo nautæ alligandis anchoris vtuntur*. Antiquitat. Roman. lib. 10. cap. 20. Ammian. Marcellin. apud Cælium Rhodigin. loco laudato. *per umbrralia quadrupedo gradu, repentes in scaphas sese iniectabant*. de hoc sunt Euangelicum illud intelligi volunt, de quo infra, licet Græca consuetudo κάμιλον *Camilum* receperit, Suida & Aristophanis Scholiaste auctoribus, alijsque plerisque: sed & *Gamilum* vocant, vt notat Spiegelius in Lexico Iuris. 4. quadrupes *Camelus* est, de quo hic sum acturus.

Plinius et Iosephus dissident.

Funis Nauticus.

GENERATIO, PARTVS, & Genitale.

Coitus auersus.

Græci latinis contrarij.

GENITVRAM & coitum describit C. Plinius lib. decimo cap. sexagesimotertio. *coitus auersus Elephantis, Camelis, Tigribus, Lyncibus, Rhinoceroti, Leoni, Dasypodi, Cuniculis, quibus auersa genitalia. Camelis etiam solitudines aut secreta certe petunt*, sic legendum, male prius, *neque interuenire datur sine pernicie, coitus toto die, & in his tantum*, recta ista lectio, male vulgati Codices, *quibus solida vngula*. Eadem apud C. Iul. Solinum cap. quadragesimo, sed Latinorum ea tantum sententia, siquidem Græci contra censent Aristot. lib. quinto Histor. Animal cap. secundo in pudibundo recessu conuenire, in modo coeundi omnino discrepat. sic enim ille. αἱ δὲ κάμηλοι ὀχεύονται, τῆς θηλείας καθημένης περιβεβηκὼς δὲ ὁ ἄρρην, ὀχεύει οὐκ ἀντίπυγος, ἀλλὰ καθάπερ καὶ τὰ ἄλλα τετράποδα, καὶ διημερεύει τὸ μὲν ὀχεῦον, τὸ δὲ ὀχευόμενον ἀπὸ χωροῦσι δὲ εἰς ἐρημίαν ὅταν ποιῶνται τὴν ὀχείαν, καὶ οὐκ ἔστι πλησιάσαι, ἀλλ᾽ ἢ τῷ βόσκοντι. *Cameli sedente fœmina coeunt, nec auersi, sed complectente mare, vt cætera quadrupedes agunt, & coitum toto die exercent, petunt recessum solitudines, cum libet coire, nec aliquis eo potest tuto accedere, præterquam pastor armenti*. idem denuo ille confirmat eodem libro

A bro cap. decimoquarto in fine. qui addit ὀπισθουρητικόν. *Vrinam retro reddit.* quod C. Plinium forte fefellit. Vter fidem mereatur? mihi sane diffidium notasse sufficerit, alius sit qui inter tanti momenti Scriptores litem componat. Illud sane memorabile in brutis, eos nunquam cum matre coire, quod etsi Latini omiserunt, erit tamen ex Græcis supplendum. id diserte tradunt Auicenna lib. nono de Animalibus. Cl. Ælian. lib. tertio de Animalibus cap quadragesimoseptimo. Οὐκ ἂν γοῦν ποτε τῇ τεκούσῃ ὁμιλῆσαι κάμηλος, ὁ γάρ τοι νομεὺς τῆς ἀγέλης κατακαλύψας τὴν θήλειαν, ὡς οἷόν τε ἦν, καὶ ἀποκρύψας πάντα πλὴν τῶν ἄρθρων, τὸν παῖδα ἐπάγει τῇ μητρί, καὶ ἐκεῖνος λάθριος ὑπὸ ὁρμῆς τῆς πρὸς μῖξιν, ἔδρασε τὸ ἔργον, καὶ συνῆκε, καὶ τὸν μὲν αἴτιον τῆς ὁμιλίας, ὁ τῆς ἐχθὲς ἡμῖν δάκνων καὶ πατῶν, καὶ τοῖς γόνασι παίων ἀπέκτεινεν ἀλγεινότατα, ἑαυτὸν δὲ κατεκρήμνισεν. Latine ita sonant. *Etenim Camelus cum matre nunquam concumbit, cuius rei exemplo est pastor quispiam, Is cum fœminam, quoad eius fieri poterat, exceptis genitalibus, obtexisset, deindeque filium matri sic opertæ admisisset, hic ex latebris, appetitione coitus falsus matrem imprudens superuenit suam, quod vbi intellexisset, Camelarium scelerati coitus admissarium & mordicus premens, & ad terram abiectum genibus affligens, cum summis doloribus interfecit, atque seipsum præcipitem agens, voluntariam mortem sibi consciuit.*

> *Reuerentia in matrem.*

B Quæ ille ex Aristotele hausit, licet verbis differat, ita enim ille lib. nono Histor. Animal. cap. quadragesimoseptimo. οἱ δὲ κάμηλοι οὐκ ἀναβαίνουσιν ἐπὶ τὰς μητέρας, ἀλλὰ κἂν βιάζηταί τις, οὐ θέλουσιν, ἤδη γάρ ποτε ἐπειδὴ οὐκ ἦν ὀχεῖον, ὁ ἐπιμελητὴς περικαλύψας τὴν μητέρα, ἐφῆκε τὸν πῶλον, ὡς δὲ ὀχεύοντος, ἀπέπεσε τότε μὲν ἀπετέλεσε τὴν συνουσίαν, μικρὸν δ᾽ ὕστερον δακὼν τὸν καμηλίτην ἀπέκτεινε. *Cameli matres nunquam superueniunt suas, sed etiamsi quis cogat, ipsi non patiuntur. Iam cum aliquando admissarius non haberetur, curator pullum matri opertæ admisit, qui dum coiret, delapso operimento agnouit matrem, & quamuis coitum absoluerit, memor tamen commissi sceleris, paulo post Camelarium illum defixo morsu interemit.* Hanc naturæ in Camelo reuerentiam sunt etiam qui equis tribuere velint, sed frustra illi, nam etsi Plinius dicat lib. octauo, cap. quadragesimosecundo. *equum detracto oculorum operimento, & cognito cum matre coitu, petijsse prærupta, atque exanimatum.* contrarium tamen loco proxime laudato Aristoteles asserit, & lib. sexto, vt Cælius Rhodiginus obseruat lib. septimo cap. decimooctauo adstipulante P. Ouidio lib. decimo Metamorphoseos.

> *Equus nō abstinet a matre.*
>
> *Plinius notatur.*

C

> ——— *coeunt animalia nullo*
> *Cætera delicto, nec habetur turpe iuuencæ*
> *Ferre patrem tergo, fit Equo sua filia coniux.*

Ita coeunt Cameli. de partu subiungo paucula. Suidas Monachus in voce Σκυζᾷν. Ex antiquo quopiam Scriptore. *Camelus decem menses gestat in vtero, vndecimo parit, & anno intermisso rursus prurit.* paruo discrimine eadem alij. C. Plin. lib. decimo cap. sexagesimotertio. *Cameli duodecim mensibus ferunt, a trimatu pariunt vere, iterumque post annum implentur a partu.* Aristotel. lib. sexto Histor. Animal. cap. vigesimosexto. ἡ δὲ κάμηλος κύει μὲν δέκα μῆνας, τίκτει δ᾽ αἰεὶ ἓν μόνον, μονοτόκον γάρ ἐστι, ἐκκρίνουσι δὲ ἐκ τὸν κάμηλον ἐνιαύσιον τὸ ἔκγονον. ζῇ δὲ χρόνον πολὺν πλείω ἢ πεντήκοντα ἔτη, τίκτει δὲ τοῦ ἔαρος. *Camelus fert vterum menses decem, parit semper vnum tantummodo, vnipara namque est, separant prolem a parente anniculam, viuit diu, plus quam quinquaginta annos, parit in vere.* Hæc de generatione satis.

> *Conceptio. vteri gestatio, partus.*

Genitale quale sit Herodoti auctoritate docemur ex Aeliano lib. decimo cap. tertio. *Veretrum inter posteriora crura caudam versus spectare.* Vberius Aristoteles lib. quinto cap. secundo ad finem

D Histor. Animal. τὸ δὲ αἰδοῖον ἔχει ὁ κάμηλος νευρῶδες οὕτως, ὥστε καὶ νευρὰν ἐκ τούτου ποιεῖσθαι τοῖς τόξοις. *Genitale Cameli neruo ita constat, vt vel ex eo confici possit, quo arcus fidissime intendatur.* C. Plinius transcripsisse videtur. cuius hæc sunt. *Genitalia maribus quibus essent retro satis diximus, ossea sunt Lupis, Vulpibus, Mustelis, Viuerris, vnde etiam calculo humano remedia præcipua, Vrsoque simul atque expirauerit, cornescere aiunt, Camelino arcus intendere, Orientis populis fidissimum.* prætermissum hoc Antiquarijs nostris, Certe enim olim vt genitali Cameli arcus tendebant, hastas amentabant, machinas bellicas promouebant, ita crine equino, & setis porcinis in eandem rem vtebantur. alij præoccuparunt. Stat. Papin. lib. 7. Thebaid.

> *Lib. 11. c. 49.*
>
> *Arcuū chorda.*

> ——— *neruoq; obuersus equino*
> *Intendit telum.*

Sext. Propert. lib. 4. Eleg. 1.

> *Verbera pellitus setosa mouebat arator.*

DESCRIPTIO, ET
an fera an pecus?

DESCRIPSERE auctores varij: Iulius Solinus ſupra, & alij Latini inferius aduocandi, cultiſſime & operoſiſſime Ariſtoteles. αἱ δὲ κάμηλοι ἴδιον ἔχουσι παρὰ τὰ ἄλλα τετράποδα, τὸν καλούμενον ὕβον, ἐπὶ τῷ νώτῳ. διαφέρουσι δ' αἱ βάκτριαι τῶν Ἀραβίων, αἱ μὲν γὰρ δύο ἔχουσιν ὕβους, αἱ δ' ἕνα μόνον, ἄλλον δ' ἔχουσιν ὕβον τοιοῦτον ἐν τῷ ἄνω, ἐν τοῖς κάτω, ἐφ' οὗ, ὅταν κατακλιθῇ εἰς γόνατα, ἐστήρικται τὸ ἄλλο σῶμα. θηλὰς δ' ἔχει τέτταρας ἡ κάμηλος ὥσπερ βοῦς, καὶ κέρκον ὁμοίαν ὄνῳ, καὶ τὸ αἰδοῖον ὄπισθεν, καὶ γόνυ δ' ἔχει ἐν ἑκάστῳ σκέλει ἕν, καὶ καμπὰς οὐ πλείους, ὥσπερ λέγουσί τινες, ἀλλὰ φαίνεται διὰ τὴν ὑπόστασιν τῆς κοιλίας, καὶ ἀστράγαλον δὲ ὅμοιον μὲν βοΐ, ἰσχνὸν δὲ μικρὸν ὡς κατὰ τὸ μέγεθος. ἐστὶ δὲ διχηλόν, καὶ οὐκ ἀμφώδουν, διχηλὸν δ' ὧδε. ἐκ μὲν γὰρ τοῦ ὄπισθεν μικρὸν ἔσχισται, μέχρι τῆς δευτέρας καμπῆς τῶν δακτύλων, τὰ δὲ ἔμπροσθεν ἔσχισται μικρὰ ὅσον ἄχρι τῆς πρώτης καμπῆς τῶν δακτύλων ἐπ' ἄκρων τέτταρα, καὶ ἐστί τι διὰ μέσου τῶν σχισμάτων ὥσπερ τοῖς χησίν. ὁ δὲ πούς ἐστι κάτωθεν σαρκώδης, ὥσπερ καὶ οἱ τῶν ἄρκτων. Latine ita ſonant. *Camelus proprium inter cæteras quadrupedes habet in dorſo, quod Tuber appellatur. ſed ita vt Bactriani ab Arabicis differant, alteris enim bina, ſingulis alijs ſingula Tubera habentur, ſunt etiam ſingula omnibus parte ima, qualia in dorſo, tubera, quibus incumbat reliquum corpus & firmetur, quoties in genua inclinantur, papillas quatuor modo vaccæ habet camelus fœmina, caudam aſino ſimilem, genitale retro, genua ſingula in ſingulis cruribus ſunt, & flexus artuum, non vt quidam perhibent, plures, ſed propter alui interuallum plures eſſe videntur, habet enim talum ſimilem bubulo, clunes proportione magnitudinis paruos. biſulcum id animal eſt, nec vtrinque dentatum, ſed biſulcum ſic eſt, vt pes parte ſuperiore ſceſſus paululum ſit ad flexum digiti ſecundum, parte autem priore ſumma quadripartito ſindatur diſcrimine paruo quanto primotenus digiti inflexu, & quiddam inter fiſſuras perinde vt in anſerum pedibus adiectum contexat, pedes veſtigio carnoſus, vt Vrſarum.* quæ ſi vera ſunt tertium quoddam genus quadrupedum Camelus haberi debuit, nec enim ſolidipes, cum ſint ſciſſuræ, nec biſulcus, cum digiti Anſerino more cohæreant. porro ibidem loci paulo poſt Ariſtoteles pergit de mammis & papillis, ἔχει δὲ καὶ ἡ κάμηλος μαστοὺς δύο καὶ θηλὰς τέτταρας, ὥσπερ ὁ βοῦς, ἐν τῇ γαστρί. *Camelus quoque in ventre mammas duas cum papillis quatuor habet vt bos.* Nec Aeliani paucula prætermitto. qui Ἡρόδοτος λέγει τὰς καμήλους ἐν τοῖς ὀπισθίοις σκέλεσιν ἔχειν τέτταρας μηρούς, καὶ αὐτοὺς καὶ γόνατα τοσαῦτα· τὰ δὲ ἄρθρα διὰ τῶν σκελῶν, κατόπιν εἰς τὴν οὐρὰν τετράφθαι αὐτῆς. *Herodotus ſcribit Camelum in poſterioribus gerere quatuor femora, & totedem genua, & veretrum inter poſteriora crura verſus caudam ſpectare.* Sed & porro de alijs partibus eſt inquirendum Vincentius Bellouacenſis auctor diligens & pro æuo illo etiam eruditus. *Camelus*, inquit, *eſt animal deforme, gibboſum, habens collum longum, crura perplexa, lentum inceſſum, victu immundum.* eadem alij omnes, & præcipue recentiores, & in his verbatim Vincentium exſcripſit Albertus Magnus. alias quoque proprietates ſparſas ex eodem Vincentio habes. *Camelus*, inquit, *iratus ſtridet horribiliter.* Alibi etiam *fœminæ quattuor mammillas habent.* quæ vero in hac deſcriptione de ſingulis ſigillatim partibus eſſent pertractanda, vt de felle, dentibus, carne, ſanguine, lacte, vrina, fimo, & alijs inferius hoc ipſo tractatu fuſius exequar, vbi de Medicina.

Lib. 2. hiſtor. cap. 1. — Tubera in dorſo. — Tubera in ventre. — Papilla. — Cauda. — Genitale. — Genua. — Flexura. — Talus. — Clunes. — Pes biſulcus — Dentes. — Pes. — Mammæ et papillæ. — Lib. 10. c. 3. — Femora. — Genua. — Veretrum. — Lib. 19. c. 23. — Forma. — Collum. — Crura. — Inceſſus. — Lib 22. de animal. — Ibidem. — Ira.

Anceps eſt inter Iuriſconſultos quæſtio, ſitne Camelus inter feras an vero inter Iumenta, & domeſtica, ſeu cicurata animalia numerandus? Sunt qui inter iumenta Camelos locent. Caius I.C. *Elephantes autem & Cameli quaſi mixti ſunt, nam & iumentorum operam præſtant, & natura eorum fera eſt, & ideo primo capite contineri eas oportet.* ſubſcribit Plinius. *Camelos inter armenta paſcit oriens.* Huc etiam inclinat verſio vulgata ſacræ Scripturæ ex recognitione D. Hieronymi, in qua multis locis *Cameli inter Gregis capita* recēſentur, grex autē etſi oues, capras, ſues propriè cōtineat, tamē eo etiam nomine maiora animalia cōprehēdētur, ſic Cic. dixit *Equarū greges*, ſed & *Armentorū greges* apud eundē inſuper Pōponius I.C. diſerte repoſuit in grege *Boue*, nec ab hac ſignificatione Grāmatici veteres *Camelos* excludunt, quum greges interpretetur Feſti Epitomaſtes Paulus *ἀγέλας quæ agi poſſit.* loca euidētiora ex veteri teſtamēto, & ex interpretū ſeptuaginta verſione, quibus Cameli inter Cicurata animalia reponūtur, iudicabo. ἐγένοντο αὐτῷ πρόβατα καὶ μόσχοι καὶ ὄνοι, παῖδες καὶ παιδίσκαι, ἡμίονοι καὶ κάμηλοι. *fuerūt ei oues, & boues, & aſini, & ſerui, & famulæ, & aſinæ, & cameli.* ſus. καὶ ἐν τε τοῖς ἵπποις, καὶ ἐν τοῖς ὑποζυγίοις, καὶ ταῖς καμήλοις, καὶ βουσί, καὶ προβάτοις θάνατος

Lib. 19. c. 25. — Cameli inter iumenta. — L. 2. ff. ad leg. Aquil. — Lib. 8. c. 18. — Grex quid. — 3. Verr. — 3 Philip. — L. 22. ff. leg. 1 — Non. cap. 3. 109. — Lib. 7. — Geneſ c. 12.

μέγας

A *μέγας σφόδρα. Et super equos, & asinos, & Camelos, & boues, & oues pestis grauis valde.* Sic versio vulgata. Et nescio an ὑποζύγια vnquam pro asinis sumi possent, cum significent *iumenta iugo eidem subiecta*, deinde θάνατος *mors* est, raro *pestis* apud probatos auctores, hoc tamen omne Censuræ Sanctæ Ecclesiæ submissum. Et alio item loco ? ἀπὸ μόσχου ἕως προβάτου, ἀπὸ καμήλου ἕως ὄνου. *a boue ad ouem, a Camelo ad asinum.* Nec alio sensu alibi ? ᾐχμαλώτευσαν καμήλους πεντακισχιλίους, προβάτων διακόσιας πεντήκοντα χιλιάδας, ὄνους δισχιλίους. *Ceperunt Camelorum quinquaginta millia, & ouium ducenta quinquaginta millia, asinorum duo millia.* Ex his & alijs plerisque sacrarum litterarum locis apparet clare, & euincitur in Syria saltem Iudæos Camelos recensuisse inter animalia domestica; nec pro feris eos habuisse, quum asinis & ouibus & iumentis permixti alterentur, & semper in parte facultatum haberentur.

1. Reg. c. 15.
1. Paralip. cap 5.
1. Esar. s. c. 2
Tobia c. 2.
Iob. c. 1.
Zachar. c. 14

Contra tamen nonnullis visum, qui Camelos Feris annumerarunt. Vlpian. Iur. Consult. *Mancipi res sunt prædia in Italico solo, tam rustica, qualis est fundus, quam vrbana, qualis domus: item iura rusticorum prædiorum, velut via, iter, actus, & Aquaductus, item serui & quadrupedes, quæ dorso collove domantur, velut boues, muli, equi, asini, cætera res nec mancipi sunt, Elephanti & Cameli quamuis collo dorsove domantur, nec mancipi sunt, quoniam Bestiarum numero sunt.* Sed hanc controuersiam facile tollemus, si Caium dicamus loqui de Camelis in locis suis naturalibus, in quibus sunt inter iumenta numerandi, Vlpianum vero de Romanis, aut certe Italis, qui Camelos non habebāt, nisi aliunde aduectos, & ad spectacula, non etiam onera dorso ferenda, quo sensu, vt Elephantes inter feras videntur reponendi.

Cameli sunt feri.
Tit. 20.

B

LOCVS.

REGIONES variæ habent aluntque Camelos. 1. *Bactri fortissimos mittunt* ait Iulius Solinus Polyhistor. consentit Plinius. Camelorum *duo genera Bactriani & Arabici.* Sunt ergo in Asia, in qua olim, si fides Trogo Pompeio apud M. Iunianum Iustinum *Bactriana regio mille Vrbium regnum* memorabatur, & hodie pars est Tartariæ Asiaticæ. maxime sane tota ea regione illorum vsus Claud. Aelianus de Animal. οἱ κάσπιοι θηρῶσιν αὐτὺς, καὶ διαπάσαντες ἅλσι, καὶ ταρίχους ἐργασάμενοι, καὶ ἀποψήναντες αὐτὺς, ἐπισάξαντες καμήλοις κομίζουσιν εἰς Ἐκβάτανα. *Eos captos* Oxyrinchos pisces ab acumine rostri sic dictos *Caspij distrahunt, & sale conditos atque desiccatos Camelis dorsuarijs Ecbatana vehunt.* 2. In Arabia Camelorum magna frequentia, vsusque creberrimus, qui, quomodo a prioribus distinguantur, infra expedietur. 3. Fl. Renat. Vegetius de re militari. *Camelos aliquanta nationes apud veteres in acie produxerunt, vt Vrciliani in Africa* 4. Vbicumque sunt Leones, ibidem etiam sunt *Cameli,* licet inter vtrumque animal naturalis quæpiam sit Antipathia, vt infra fusius dicam. Aelian. eleganter expressit ἴσασι δὲ καὶ Ἄραβες ταῦτα, καὶ ὅσοι λεόντων καὶ καμήλων μητέρα ἅμα καὶ τροφὸν γῆν ἔχουσι. *Arabes sciunt hec, & quicumque Leonum simul & Camelorum regionem parentem atque nutricem habitant.*; 5. In nouo orbe seu Atlantico ali etiam & haberi Camelos, qui terram illam lustrarunt, & descripserunt, monimentis suis prodiderunt, vt extat in peregrinatione illa famosa. 6. Sola Europa tam vtili caret quadrupede, licet non longe ab ea proueniat, Certe enim in Ionia ad vrbem Clazomeniam, Anaxagoras ille Philosophiæ studio celebratissimus, *agros suos gregibus, & Camelis depascendos reliquit,* vt ex Suida vertit Hieronymus Volfius. Hæc obiter de loco naturali Camelorum, ad alia nunc pergo.

G

Cap. 62.
In Bactri
Lib. 6. c. 18.
Lib. 41.
Lib. 17. c. 32.
In Arabia.
In Africa.
Lib. 5. c. 13.
Vbicumque Leones.
Lib. 17. c. 36.
In America
Lib 9 c. 11.
Non in Europa, licet prope eam.
In Anaxagora.

D

QVANDO PRIMVM ROMAE? & vsus in spectaculis.

PEREGRINVM hic animal, vt dixi, nec in Europa natum, nec nisi sero Romæ spectatus, scilicet Africa interiore & Asia deuictis, fuit enim moris regionibus quibussuis debellatis, præclara quæque inde exportare, ac Romæ Triumphali in pompa exhibere, sic inter alia ex gentibus illis & *Cameli* in Italiam translati. quando, & qua id factum ratione, Plutarchi auctoritate docemur. ita enim ille. Σαλλουστίου δὲ θαυμάζω, τότε πρῶτον ὀφθῆναι Ῥωμαίοις καμήλους λέγοντος, εἰ μήτε πρότερον τοὺς μετὰ Σκιπίωνος νικήσαντας Ἀντίοχον ᾤετο, μήτε τοὺς ἔναγχος πρὸς Ὀρχομενῷ καὶ περὶ Χαιρώνειαν Ἀρχελάῳ μεμαχημένους ἐγνωκέναι κάμηλον. *Salustium vero demiror, qui tum primum autumat visos Romanis*

In Lucullo. pag 498

Camelos,quod neque olim illos,qui duce Scipione Antiochum deuicerunt, neque hos, qui ad Orchomenon & Cheronęam decertarunt cum Archelao,noſſe putauerit Camelum. Reprehendit ergo Plutarchus C. Saluſtium Hiſtoricum,quod exiſtimauerit, ſuperato ad Rhyndacum amnem, per Lucullum,Mithridate,viſos primum Romæ Camelos,cum diu antea,bello ſcilicet Aſiatico,& Achaico videri potuerint,ſed opus illud Saluſtij perijt,nec alij vlli Scriptores Latini aut Græci, quando in Italiam illati fuerint illi,meminerunt;quod mirari impenſius ſubit,cum vſum illius in Amphitheatralibus & Circenſibus ſpectaculis præcipuum agnouerint Barbari & Romani, & in Amphitheatro quidem aut ſimpliciter ſpectabantur,vti ſupra de Rhinocerote eſt explicatum, aut alijs beſtijs committebantur, in Circo vero quadrigis iuncti inferebantur, vt ſe docturum promittit Iſaacus Caſaubonus,nec fidem liberauit. Vnicus eſt,quod ſciam,inter Hiſtoricos Romanos ſuper ea re locus.is eſt Suetonij. *Circenſibus loca Equiti ſecreta à cęteris tribuit, commiſitque etiam Camelorum quadrigas.* Alibi ſane inſigni pompa ſpectatum docemur exemplo Ptolomæi Aegyptiorum Regis,de quo hiſtoriam lepidam repetam ex Luciano in Prometheo, Πτολεμαῖος ὢν ὁ λάγου δύο καινὰ ἐς Αἴγυπτον ἄγων, κάμηλόν τε Βακτριανὴν παμμέλαιναν, καὶ δίχρωμον ἄνθρωπον, ὡς τὸ μὲν ἡμίτομον αὐτοῦ, ἀκριβῶς μέλαν εἶναι, τὸ δ' ἕτερον ἐς ὑπερβολὴν λευκὸν, ἐπίσης δὲ μεμερισμένον ἐς τὸ θέατρον συναγαγὼν τοὺς Αἰγυπτίους, ἐπεδείκνυτο αὐτοῖς ἄλλα τε πολλὰ θεάματα, καὶ τὰ τελευταῖα καὶ ταῦτα, τὴν κάμηλον, καὶ τὸν ἡμίλευκον ἄνθρωπον, καὶ ᾤετο ἐκπλήξειν τῷ θεάματι. οἱ δὲ, πρὸς μὲν τὴν κάμηλον, ἐφοβήθησαν, καὶ ὀλίγου δεῖν ἔφυγον ἀναθορόντες, καίτοι χρυσῷ πᾶσα ἐκεκόσμητο, καὶ ἁλουργίδι ἐπέστρωτο, καὶ ὁ χαλινὸς ἦν λιθοκόλλητος Δαρείου τινὸς, ἢ Καμβύσου, ἢ Κύρου αὐτοῦ κειμήλιον. Vertit eleganter Iacobus Mycillus. *Ptolomęus igitur Lagi filius,cum aliquando duas res nouas in Aegyptum adduxiſſet,Camelum videlicet Bactrianam,totam nigram,& hominem bicolorem,cuius altera pars plane nigra, altera autem excellenter candida erat, per totum corpus ęqualiter diſtincta atque diuiſa,congregatis in Theatrum Aegyptijs,exhibuit illis cum alia multa ſpectacula,tum inter poſtrema, hęc quoque, Camelum videlicet, & ſemialbum hominem,putauitque ſe magnam admirationem iſto ſpectaculo concitaturum eſſe: at illi ad Cameli aſpectum perterriti ſunt, & parum abfuit, quin exilientes profugiſſent,quamquam tota ea auro exornata,ac purpura inſtrata erat, frenum autem etiam gemmis compactum habebat,ex Darij alicuius,aut Cambyſis aut etiam ipſius Cyri theſauris depromptum.* Hominem autem vt monſtrum ſunt abominati,qui apud Regem ideo viluit, ἡ μὲν κάμηλος ἀπέθανεν ἀμελουμένη. *Camelus deſerta & neglecta mortua eſt.* qui locus ex Cteſia depromptus duo potiſſimum docet, alterum raro in Aegypto viſos Camelos, alterum ab Aegyptijs morem hauſiſſe Romanos inuſitata quæq; populo oſtentandi,& ludis Theatralibus exhibendi; quod ab alijs non eſt obſeruatum.

Saluſtius reprehenſus.

Vſus Romæ in Theatro. In Circo. lib. 5. in Athen. cap. 8. Nerone c. 11

Pag. 10.

Romani Aegyptios imitati.

VSVS IN BELLO.

VARIVS non vnus eorum erat in bello vſus,vt ex Antiquiſſimi cuiuſdam Scriptoris auctoritate docet Suidas, cuius textus Græcus cum non ſit ad manum, Latina verſio Hieronymi Vuolfij ſufficiet. *Semiramis ait Dercetęo, ubi,adorna in tertium annum expeditionem, auſpicatus ab Helleſponto & Libya vſque ad Bactra, peditum myriadas 300 equitum 100. falcatorum curruum myriadas 10. virorum è Camelis pugnantium totidem, alterum Camelorum ad quoſuis varios vſus myriadas 70. coria boum cruda, ad myriadas 30. naues longę Bactris ędificentur 3000. roſtris ęneis,quę compleantur viris itidem a Syria,Phęnicia,Cypro,Cilicia,& ora maritima vſque ad Helleſpontum.* Eadem illa Regina poſtquam Meſopotamicam expeditionem adornaſſet, & innumerabili exercitu hoſtem terruiſſet, aduerſus Indos aliam ſuſcepit,quam in ſequentibus verbis, Idem Scriptor delineat. *Indos aggreßura ſimulachra Elephantorum lignea eburnea* in Græco codice eſt εἴδωλα ἐλεφάντινα ξύλινα. *20. 000. artificiter compegit,quę Cameli geſtarent,intrinſecus impleta virgultis & puluere,quo facilius ferri poſſent,exteriora vero corijs contexit,& ſingulis Camelis binos Aethiopes ſagittarios & iaculatores impoſuit: Indumq́; flumen.qui eſt amplius 100. ſtadiorum latitudine,traijcit, ponteq́; iungit,quo anguſtiſſimus eſſe videbatur.* Ex eo loco multiplex Camelorum in exercitu vſus & officium videtur inſinuari, nam aut viros præliaturos dorſo ferunt, aut quadrigas ducunt, aut annonam geſtant,aut munimenta impedimentaque ſubuertant, ita ambigue Ariſtoteles διὸ καὶ τὰς εἰς πόλεμον ἰούσας ὑποδύουσι καρβατίναις, ὅταν ἀλγήσωσιν *qua de cauſa eas quę ex longinquitate itineris per exercitũ ſatiſcunt, calceant Carbatinis.* ſiue illæ impedimenta circumuectant,ſiue ſagittarios vehunt. Certe tamen etſi ſarcinas interdum circumferrent,tamen frequentior vſus erat ipſos pugnaturos geſtare.quod pluſculi auctores teſtantur. Fl. Renat. Veget. de re militari. *Camelos aliquantę nationes apud*

In voce Semiramis.

Ibidem pag. 485.

Multiplex in exercitu vſus.

Lib. 2. hiſto. c. p. 1.

Milites veheret.

Lib. 3. c. 23.

A *apud veteres in acie produxerunt, vt Vrcilani in Africa, Mahetes hodie quoque producunt, sed hoc genus animalis, arenis & toler anda siti aptum, confusas etiam in puluere vento vias absque errore dirigere memoratur, Caterum propter nouitatem si ab insolitis videatur, inefficax bello est.* accedit C. Plinius. *atque etiam equitantur in prælijs.* sic recta constat lectio. late exequitur Herodotus. Cyrum immissis in exercitum Cræsi Camelis, turbatisque repetiuo malo equis victoria insigni fuisse potitum, tu adi ad locum. locus est etiam celebris Ioan. Tzetzis in Historiar. Chyliad. eandem enim expeditionem Semiramidis Indicam describit, quam nos supra ex Suida attulimus: Verba eius apponam.

Lib. 8. c. 18.
Lib. 1.
Chiliad 13. cap. 452.

καὶ ταυροβάτην τῶν Ἰνδῶν ποτε σιφηφόρον
δόλοις βοϊδολίφαντας ποιήσασα, ἐξέτρεψε.
ἐπεὶ δ' ἐκεῖνος ἔγνωκε μαθὼν ἐξ αὐτομόλου,
ὅτι μελάνων μὲν βοῶν δέρματα συῤῥαφέντα
εἰς μίμημα ἐγένετο εἰδώλων ἐλεφάντων
Ἄνωθεν εἰς καμήλους δὲ εἰσὶν ἐπιτεθειμένα
B *Ἀντιστροφῇ συνέμιξεν βοῇ τε ἀκοντίῳ*
τὴν χεῖρα Σεμιράμιδος τρώσας βολῇ καιρίᾳ
παλίντροπον ἐποίησε τὴν συῤῥαγὴν τῆς μάχης
Σώζεται δ' ἡ Σεμίραμις τῷ τάχει τῆς καμήλου.

Latinè ita sonant:

Et Taurobatem Indorum olim Regem
Dolis Bonelephantes cum fecisset, in fugam vertit,
Postquam autem ille cognouit, discens ex transfuga,
Quod nigrorum boum coria consuta
Ad imitationem fuerunt simulachrorum Elephantorum
Superne autem in Camelum sunt imposita,
Conuerso commixti sunt iactu iaculi.
Manu Semiramidis vulnerata ictu certo
C *Reconuersum fecit conflictum belli.*
Seruatur autem Semiramis celeritate Cameli.

Stratagema autem hoc Camelis Elephantorum simulachra imponendi, adscribitur Perseo Philippi filio, a Polyæno: sed vetustius Semiramidis tempus, vt Suidæ & Tzetzis probabilior sententia videri iure possit, sed ad *Camelos* redeo. qui in exercitu Antiochi Regis contra Scipionem, vt ex Plutarcho supra innuimus, & clare describit T. Liuius. *Inde auxiliares mixti omnium gentium duo millia & septingenti, & tria millia cataphractorum Equitum, & mille alij Equites, regia ala leuioribus tegumentis sui equorumque, aliud haud dissimili habitu, Syri plerique erant Phrygibus & Lydis immisti, ante hunc Equitatum falcata quadriga, & Cameli, quos appellant Dromadas, his insidebant Arabes sagittarij, gladios habentes tenues, longos quaterna cubita, vt ex tanta altitudine contingere hostem possent.* Locum Appiani Alexandrini conformem huic obseruat eruditissimus Carolus Sigonius Scholijs in Liuium. idipsum de Cræsi exercitu infra dicetur, vbi de Antipathia. & notauit Abrahamus Ortelius in Thesauro Geographico. plura etiam infra, vbi de Castratione ex Claudio Aeliano. & in sacris litteris expetibilem liquet ad bellicos vsus Camelorum fuisse operã, H ita enim Græcus textus septuaginta. *καθότι προσέταξεν αὐτῷ ὁ κύριος αὐτοῦ εἰς μυριάδας δεκαδύο, καὶ ἱππεῖς τοξότας μυρίους δυοκαίδεκα, καὶ διέταξεν αὐτοὺς ὃν τρόπον πολέμου πλήθει συντάσσεται, καὶ ἔλαβε καμήλους, καὶ ὄνους εἰς τὴν ἀπαρτίαν αὐτῶν, πλῆθος πολὺ σφόδρα, καὶ πρόβατα, καὶ βόας, καὶ αἶγας εἰς παρασκευὴν αὐτῶν.* Versio vulgata in nonnullis differt. *Et precepit dominus ipsius, & numerauit centum viginti millia pugnatorum, & equitum sagittariorum duodecim millia. omnemque expeditionem suam fecit praire in multitudine innumerabilium Camelorum, cum his qua exercitui sufficerent copiose, boum quoque armenta, gregesque ouium.* omisit vulgata interpretatio & *asinos*, & *capras*, & in numero non parum variauit. sed hæc lis exigua est, & in solis verbis discrepantia. quantum hucusque probatum in acie ad pugnandum duplex Camelorum vsus ducibus cognitus, vel vt inequitarentur a sagittarijs, vt copiose probatum, vel vt quadrigas ducerent, quod VVilhelmo Godeleuæo est obseruatum. quas describit T. Lucretius Carus de rer. natur.

Lib. 4. Stratagemat. en fine.
4. Decad. li. 7 cap. 40.
Ibidem.
Verbo Vrcilani,
Lib. 4. c. 55. Iudith. c. 2.
Quadrigie apti.
In Annota. Liuian. li. 5.

Et bijugo prius est, quam bis coniungere binos
Et quam falciferos inuentum adscendere currus.

Sed operosius Q. Curtius, Arrianus Nicomediensis, apud Barnabam Brissonium Xenoph. in Cyropæd. laudante Dionysio Lambino. Vegetius de re militari. & Modestus elegantissimo illo opusculo. & Aelianus, & Aeneas vetustissimus Scriptor, publici nuper iuris factus cum Polybio, & Leo

Lib. 6.
Lib. 3. c. 24.

Imperator,

De vocabulis militaribus. in Tacticis. lib. 3.

Imperator, & plerique veterum. ipſe idem Lucretius. cuius verba apponam.

Falciferos memorant currus abſcindere membra
Sæpe ita de ſubito, permixta cæde calentes,
Vt tremere in terra videatur ab artubus, id, quod
Decidit abſciſſum, cum mens tamen, atq; hominis vis
Mobilitate mali non quit ſentire dolorem:
Et ſimul in pugnæ ſtudio quod dedita mens eſt
Corpore cum reliquo pugnam cædeſq; petiſſit
Nec tenet, amiſſam lęuam cum tegmine ſæpe
Inter equos abſtraxe rotas, falceiſque rapaces:
Nec cecidiſſe alius dextram, cum ſcandit, & inſtat,
Inde alius conatur adempto ſurgere crure
Cum digitos agitat propter moribundus humi pes,
Et caput abſciſſum calido viuenteque trunco,
Seruat humi vultum vitalem, oculoſq; patenteis.

Falcatos iſtos currus non modo Cameli ducebant, ſed & Elephantes, & Muli, & Equi, ſed iſti frequentius, quorum vſus ſolemnis fuit Britannijs noſtris. Silius Italicus.

Lib. 17.

Cærulus haud aliter cum dimicat incola Thules
Agmina falcifero circumuenit arcta Couino.

Lib. 12. epig. 24. In vita Agricolæ.

Porro quadrigam hanc falcatam, Britannis & Scotis *Couinum* dictam celebrat Martialis: & *couinarium Equitem* memorat Cornelius Tacitus. Eum non Britannis tribuit, ſed Gallis Pomponius Mela de ſitu orbis. *bigis & curribus gallice armati, Couinos vocant.* pulchre in ludicro certamine Sidonius Apollinaris.

Lib. 3. cap. 6. Carm. 23.

Iamque & pectora prona de Couino
Extenſi rapiuntur.

Lib. 1. V. 426

M. Lucanus, non Britannis aut Gallis, ſed Belgis vſum eius tribuit.

Qua docilis rector monſtrati Belga Couini.

Sarcinas vehunt & pecunias. Lib. 3. Lib. 7.

Hæc de vſu Camelorum ad bellicas res, & pugnam ipſam ineundam, obiter nunc de neceſſaria eorundem in ferendis ſarcinis opera aliquid delibandum eſt. Darium Perſarum Regem in Alexandrum mouentem operoſo apparatu deſcribit Q. Curtius Rufus. poſt Pellices regias *ſexcenti muli & trecenti Cameli gazas regias vehebant adiuncta ſagittariorũ manu.* Datamis Strategema refertur a Polyæno, cuius verba Græca non ſunt ad manum, Latina vero interprete Iuſto Vulteio hæc ſunt: *Cumq; vnius diei itinere abeſſent, iuſſit eos in iſto loco ſubſiſtere, & quietem capere, aſſumptis autem ſecum Camelis & Mulis, cum perueniſſet ad templum vernaculis opibus ornatum, accepit talenta argenti triginta, hæc Camelis & Mulis impoſita deuexit ad exercitum, pauciſq; impletis vaſis alia multa ad ſimilitudinem impletorum comparauit.* narratur & *Archelaus* L. Syllam oppoſitis *Camelis ita terruiſſe, vt diu congredi non auderet, mox & difficilem admodum habuerit victoriam,* licet paulo aliter rem illam narret Iulius Frontinus in Strategematis. Siue ergo opus ſit magna celeritate in exercitu ad res præclare agendas, ſiue robore indomito, ad onera dorſo vehenda, ſeu denique tolerabilis rerum neceſſariarum, annonæ ſcilicet & aquæ copia requiratur, nullum animal rei bellicæ aptius Camelo natura produxit.

Lib. 2. cap. 3.

VSVS IN ITINERIBVS.

Cap. 62. Lib. 8. c. 18. Regum Perſarum mos. Tom 1. Summar. Rer. Orient. Cent. 1. Reb. Afric. par. 8. Vita Malchi Monachi.

NON minor animalis huius dignatio ad itinera conficienda. Ariſtoteles ſupra laudatus. Iul. Solin. Polyhiſtor. *nec iſti amplius quam ſolita ſpatia volunt egredi.* eadem C. Plinius. *nec vltra aſſueta procedunt ſpatia.* ſpatium autem illud eſt centum millia paſſuum vno die. Nec temere in Arabiæ deſertis alia animantia ad vſus itinerum deligere ſolent. D. Hieron. in Epiſtolis. *poſt diem tertium dubio proſpectu procul aſpicimus duos Camelis inſidentes venire concitos.* Enucleate Aelius Lampridius in vita Heliogabali. *Imperator vero ſexcenta vehicula dicitur duxiſſe, aſſerens decem millibus Camelorum Perſarum regem iter facere, & Neronem quingentis carrucis iter iniſſe.* id etiam obiter adnotauit Ramuſius. ideo propter incredibilem illorum velocitatem tam breui tempore, & tam paucis diebus, tres Magos illos Reges ad Chriſtum adorandum perueniſſe exiſtimauit Gulielmus Eiſengrinius. fidem illo meretur ampliorem, quod *ſexto aut ſeptimo die vnum Camelum nongenta milliaria indiſſe confeciſſe* tradat author haud futilis Ioannes Leonius. ſed hæc paulo inferius ciegans eſt

locus

A locus Iubæ Mauritaniæ Regis de vngendis Camelis ne muscæ in itinere eos infestare, aut affligere possint. teste Plinio. *Iuba in his voluminibus quæ scripsit ad Caium Cæsarem Augusti filium de Arabia, tradit vitulos ternas heminas capere, Cetos sexcentorum pedum longitudinis, & trecentorum sexaginta latitudinis in flumen Arabiæ intrasse, pinguiq́ eius negotiatores, & omnium piscium adipe Camelos perungi in eo situ, vt Asilos ab his fugent odore.* Sunt autem asyli, seu Tabani, muscæ morsu venenato, a quibus grauissime infestantur toto eo tractu animãtia. dicam inferius, Vbi de *Antipathia*. Et in sacris litteris non vno loco iter conficientes vtuntur opera Camelorum. vt in Tobia. *assumens quatuor ex seruis Raguelis, & duos Camelos in Rages ciuitatem Medorum perrexit*. Et in Isaia. καὶ εἶδον ἀναβάτας ἱππεῖς δύο, καὶ ἀναβάτην ὄνου, καὶ ἀναβάτην καμήλου. ita Septuaginta. Versio vulgata. *Et vidit currum duorum equitum, & ascensorem asini, & ascensorem Cameli*. Definite Isidorus Hispalensis in Originibus. *centum & amplius milliaria vno die conficere solet.* Hæc olim de ijs vetustis auctoribus prodita; at Modernorum scriptorum diligentia longe pleniora nobis subministrauit, asserunt enim non contemnendæ fidei viri, *transeuntes per Arabiam, spirante Borea, vix vltra decimũ passum se videre posse, atq́ ideo arena violenter mota, Camelis insidentes asseribus includi vndiq́ solere,*
B *foraminibus quibusdam pertennibus ad respiracula & aerem captandum relictis, Ducibus praeuntibus, acumq́ nauticam, vt in vasto mari, præferentibus, quod si quem vel siti, vel nimia bibendi satietate, vel a comitatu desertum contingat mori, quod frequentissime euenire solet, ex Cameli pariter & hominis cadauera, Mummia, vt vocant, perfectissime generatur.* ita visum Iulio Cæsari Scaligero in Cardanum, & alijs. quorum verba, si tanti putabis esse, tu ipse consulere potes. Scio non omnibus eã placere opinionem, & probabilius duco *Mummiam* ex corporibus, citreo succo, sale, melle, balsamoq́ conditis optimam haberi, id enim meliores auctores affirmant. quorum illustriora loca adscriberem, nisi tu consulere leui opera posses. C. Plinius. Xenophon histor. Græc. M. Cicero Thusculan. quæstion. Diogen. Laertius apud Petrum Victorium in Var. lection. Georg. Alexandrinus vir doctus pridem obseruauit ex Columella Moderato rei rusticæ scriptore. idem etiam notare libet ex Aeliani varia historia. & vt nostra tempora attingamus etiam hodie eo ritu condire cadauera passim in Africa & Asia Turcos scribit Philippus Lonicerus histor. Turcica. ita Poetas censeo intelligendos. Sil. Italic.

Lib. 32. cap. 1. fi. *Cap. 9.* *Cap. 21.* *Lib. 12. c. 1.* *Hodierna in Camelis per Arabiam itinera.* *Mummia vnde?* *Exercit. 104* *Lit. Chytrai* *Ioseph. Scalig. Epist. ad Casaubon.* *Condita cadauera.* *Lib. 21. c. 24.* *Lib. 5. pagin. 564.* *Lib. 1. ad fi.* *Lib. 19. c. 1.* *Lib. 6. c. 32.* *Lib. 12. c. vlt.* *Tom. 1. par. 2 cap. 19.* *Lib. 13. Punicor.* *Li. 3. Num. 1.* *Lib. 3. Silu. 2.* *Cap. 3. num. 261.*

C *Claudit odorato post funus stantia busto*
Corpora, Aegyptus scilicet.

Corippus Africanus. de Laud. Iustini.

Thura habaa crepant, fragrantia mella locatis
Infundunt pateris, & odoro balsama succo,
Centum aliæ species, vnguentaq́ mira feruntur
Tempus in æternum sacrum seruantia corpus.

Papin. Stat. in Siluis.

Duc & ad Aemathios Manes, vbi belliger vrbis
Conditor, Hyblæo perfusus nectare durat.

M. Varro in *Creno* περὶ τρυφῆς apud Nonium.

Quare Heraclides Ponticus plus sapit
Qui præcepit vt comburerent, quam Democritus
Qui vt melle seruarent, quem si vulgus
D *Secutus esset, peream si centum denarijs*
Calicem mulsi emere possimus.

Hæc obiter, nunc ad Camelos redeo. sine quibus nullum iter *Meccam*, aut *Memphim* hodie suscipitur, vt Hakluytus indicat, & Ludouicus Vertomannus. *Amarilla Haggs qui dux est Comitatus, postquam octodecim crumenas a principe accepit, in quarum vnaquaq́ sunt sexcenti trigintaduo aurei nummi, conducit Chansios quatuor, qui sunt illi a latere, quadringentos pedites, ducentos Equites, Spachios vocant, Dromedarijs vectos, totidem Ianizarios Camelis insidentes, octo Duces, qui iter ducant.* Sunt etiam in eodem comitatu Cameli vacui ad ægrotantes ex itinere deuehendos, quos Medici continuo sequuntur, & eorum etiam numerus magnus est. Atque illi, vt equi, tum ephippijs, tum frenis conscenduntur, at qui in *Bili dulgerid* siue Numidia equitantur, alio longe sunt ritu, *nam neq́ ephippys insternuntur, sed nudo dorso sessorem admittunt, nulla sunt calcaria, sed pro ijs oblongiore virga vtuntur, pro freno est strigmentum coriaceum, quod perforato naso inditum ac transuersim actũ, longius habenis ad manum protenditur;* Vt describit diligenter Mormannius. ita quoq; veteres eundem populum descripserunt Claudian.

Hi virga moderantur equos.

Culcius idem Poeta alibi.

Tom. 2. Lib. 1. c. 14. *Carauana vt se habeat.* *Peregrinat. Asiat. lib. 3. cap. 6.* *In Theatro.* *Lib. 1. Laud. Stilic.* *De bello Gildon.*

Exarmatus

Exarmatus erit, cum miſſile torſerit hoſtis,
Dextra tenet iaculum, prætentat pallia læua,
Cætera nudus eques, ſonipes ignarus habenæ
Virga regit.

Lib.4.Cyneget.V.50.

Inter Græcos idem reſtatur Oppianus.

— ἢ λιβύεσσιν, ὅσοι μὴ κάρτεϊ χειρῶν
Ἄλγονται ψελίοισι βιαζομένοιο χαλινοῦ.
πείθονται δ' ἀλύγοισιν.

aut Numidis, qui non robore manuum,
Cohibentur lupatis violenti fræni,
Sed obtemperent virgis.

In Milit. Rom. Lib.6.cap.13 Lib.2.cap.49

Ita ſe habere in Equis Numidicis ex varijs veterum ſcriptorum locis docuit Iuſtus Lipſius, at ita quoque Camelos conſcendi docet Samuel Purchaſius Relationibus ſuis: cōſulatur P.Bellonius, qui omnia de Natura Cameli arcana exacte proſequitur, ſed non eſt ad manum.

VSVS IN ONERIBVS FERENDIS.

Cap.62. Lib.8.cap.18 Lib.4. Lib.3. Merces geſtant. Geneſ.c.37. L.3. cap.10.

NON minor vtilitas in *Camelis* ad onera ferenda. C. Iul. Solinus Polyhiſtore. *habentur in duplex miniſterium, ſunt alij oneri ferendo accommodati, ſed nec vltra iuſtum pondera recipiunt.* paria plane apud C.Plinium. *ſed ſua cuiq; menſura, ſicuti vires, nec plus inſtituto onere recipit.* Diodorus Siculus in Bibliotheca. de Gabino Monte & Debis populis hæc haber in Latina verſione, nā Græca non ſunt penes me. *Camelos ad omnem vitæ vſum paratos habent, nam in his bellant, in his varia ferunt onera, horum lac potant, ſuper his diuerſa perambulant loca.* Idem rurſus ſcribit *in Arabia eſſe Camelos ferendis oneribus aptiſſimos, qui ſupra decem frumenti minas, homines vero quinque in lecto iacentes vehant.* ſed & & mercimonia quæque deferunt in ſacris litteris non vno loco. καὶ ἰδοὺ ὁδοιπόροι ἰσμαηλῖται ἤρχοντο ἐκ γῆς Γαλαὰδ καὶ αἱ κάμηλοι αὐτῶν ἔγεμον θυμιαμάτων καὶ ῥητίνης, καὶ στακτῆς. *Viderunt Iſmaelitas viatores venire de Galaad, & Camelos eorum portantes aromata, & reſinam, & Stacten.* & alio in loco, in hiſtor. Reg. ἦλθε εἰς Ἱερουσαλὴμ ἐν δυνάμει βαρείᾳ σφόδρα, καὶ κάμηλοι αἴρουσαι ἡδύσματα καὶ χρυσίον, πολὺ σφόδρα, καὶ λίθον τίμιον. ita Septuaginta, qui ex duobus capitibus nono ſcilicet & decimo, vnum tantum faciunt, at vulgata verſio diſtinguit. *ingreſſa Ieruſalem multo cum comitatu & diuitijs, Camelis portantibus aromata & aurum infinitum nimis, & gemmas pretioſas.* Eademque

Lib.2.cap 9. Iſa.cap.30. Lib.6.cap.1. Tolerantia. Paſtus facilis. Sitit.

denuo repetuntur in Paralipomenis iiſdem verbis. & pleriſque alijs in locis. *portantes ſuper gibbum Camelorum theſauros ſuos ad populum, qui prodeſſe non poterunt.* plura infra in Paræmijs. Et vt quam hodiernus vſus Camelorum plane intelligatur, & cum veterum ſentētia congruat, verba apponam Gulielmi Sandiſij apud Samuelem Purchaſium. *Cameli in Africa ſunt audaciores ijs qui ſunt in quibuſuis alijs regionibus, & nec tantum ingentia ferunt onera, ſed moleſtias itineris non intermiſſi quinquaginta diebus totis haud ægre ſuſtinens, etiamſi nihil frumenti quod porrigatur ijs, circumferatur, ſed noctu in paſcua ieiuna dimittunt, vbi carduis, virgultorum ſummitatibus, aut exili gramine veſcantur, nec vero minus ſunt ſitis patientes, cum ſine vllo potu quindecim dies totos pergere haud grauate valeant ſi vſus ita ferat, & ordinario ritu quinque dies. Arabes eos inter præcipuas ſuas diuitias reputant, nam ita illi alicuius opulentiam deſcribunt, dicendo, eum multa millia Camelorum poſſidere; horum illi beneficio in ſolitudine & deſertis illi viuere ſolent, quorumlibet regnum contempto imperio.*

Onus. Vt onerentur.

Sexcenta pondo communiter geſtant, licet, ſi neceſſitas vrgeat, mille ferre poſſint. dum onerantur, aut onere leuantur, in ventrem procumbunt, & vt ſentiunt ſe æquale viribus ſuis onus habere impoſitum, exſurgunt, nec plus recipiunt.

VSVS IN CONVIVIIS.

Arabes edūt Lib.28.c.2. Integri menſis illati. Li.5.pag.210 Vlt.edit.

PLERÆQVE gentes magnis in delitijs Camelos habuiſſe deprehendi primum Arabes, quod paulo infra liquebit Cælius Rhodiginus. *Quippe Arabas nonnullos Camelorum lacte veſci, ac carnibus, quod deteſtantur in Septentrionem reiecti.* Sed & Regis Magni menſis integri Cameli appoſiti, quod præoccupatum video ab eruditiſſimo Iacobo Dalechampio in Iudice Athenæi, locus autem ille eſt apud omniſcium cum authorem. Vbi de Conuiuio ſumptuoſo. ſed vereor ne lapſus ſit vir egregius, nā nec Cameli

A meli assati vlli, eo loco, aut mensis inter edulia, illati, sed conuiuis donati, verba sunt, ex Possidonio vetusto Scriptore. *τὸ μὲν γὰρ πρῶτον ἀναδόσεις ἐποιήσατο κατ' ἄνδρα ὁλομελῶν βρωμάτων, μετὰ δὲ καὶ ζώντων χηνῶν, λαγωῶν, καὶ δορκάδων, ἐπεδίδοντο δὲ καὶ χρυσοῖ στέφανοι τοῖς δειπνοῦσι, καὶ ἀργυρωμάτων πλῆθος, καὶ θεραπόντων, καὶ ἵππων, καὶ καμήλων, καὶ ἔδει ἀναβάντα ἐπὶ τὴν κάμηλον, πιεῖν ἕκαστον, καὶ λαβεῖν τὴν κάμηλον, καὶ τὸν παρεστῶτα παῖδα. primum enim viritim integra fercula & cibaria distribuit conuiuis, ac deinde viuos lepores, anseres, damas, cum aureis coronis, multisq; argenteis vasis, famulis, equis, camelis, quibus insidentes sigillatim conuiuę bibere cogebantur, suumq; sibi Camelum abducentes eum insidente puero.* Viui ergo in conuiuio cameli, & pro Xeniolis aut Apophoretis conuiuantibus domum abeuntibus, cum Ephæsis adsessoribus, dono dati, quod maioris fuit magnificentiæ in Antiocho Rege, quam si epulandos exhibuisset. Vnde alter error, nec enim *Magni* id regie cōuiuium, sed *Antiochi*. Esum tamen Camelinæ Alexādrinis in vsu fuisse docet Galenus. Cuius verba Latina sunt Martino Gregorio interprete. *quid iam loquor de ouilla aut caprina? cū in Alexādria Camelina quoque vescantur & asinina.* Et alibi eodem opere. interpretis verba sunt. *Sunt tamen, qui & Asinorum domesticorum, vbi senuerint, carnes comedant, quę pessimi sunt succi, & concoctu difficillima,*

Lepsus Dalecampij.
Conuiuæ insidentes Camelis, ijs donantur.
Lib. 1. de Aliment. facult. cap. 2.
Lib. 3. cap 2.

B *stomachumq; lędunt, & pręterea inter edendum sunt insuaues, quemadmodum equorum ac Camelorum carnes, quibus & ipsis homines, animo ac corpore asinini & Camelini, vescuntur.* Idem vero medice explicat, quid de carne illa sentiendum sit, Opere de locis affectis. Verba sunt in versione Gulielmi Copi, recognoscente Augustino Gadaldino. *porro qui melancholicum sanguinem efficiunt, hi fere sunt, caprina, bubulaq; raro, magisq; hircina & taurina, sed maxime Asinorum Camelorumq; carnes, nam & has nonnulli vescūtur.* de Alexandrinis & Bactrianis iam liquet, de Romanis ipsum hoc ostendendum. Aelius Lamprid. scribit tam perditæ & insanientis luxuriæ fuisse Imperatorem illū, vt *Struthiones & Camelos exhibuerit in canis aliquoties, dicens preceptum Iudæis, vt ederent.* locum esse corruptum viri docti suspicati, quod falsum sit Iudæis præceptum vt Camelina vescerentur, & ideo legendum censuerunt *Struthio camelos exhibuerit in canis*. locum depositum Isaacus Casaubonus ad eum locum fatetur, sed potest tamen leui opera sanari, si legamus. *edicens pręcepto Iudęis*, vt sit sensus, illum Camelinæ esum populo Romano indulsisse, Iudæis etiam contra legem suā edicto imperasse. deinde cur non ea ipsa auctoris verba sint sana, hoc sensu, vt *dicat preceptum* idem sit

Insuauis Caro.
Lib. 3. cap. 6.
Melancholiam gignit.
In Heliogabal.
Lampridius correctus.

C atque imperet? Vt scilicet præcepto suo vim legi Mosaicæ adferret, quæ esum Camelinæ penitus interdicebat; non erit ergo *dicens* affirmans, sed *edicens*, & τὸ *pręceptum* non est *passiuum*, sed *actiuū*, quod videlicet non a lege, sed ab ipsius festiuo ioco proficisceretur. non potuisse Iudæos ea vesci conuincit sacer Codex in quo hæc sunt. *omne quod habet diuisam vngulam, & ruminat in pecoribus comedetis, quicquid autem ruminat quidem & habet vngulam, sed non diuidit eam sicut Camelus, & cętera, non comedetis illud, & inter immunda reputabitis.* idemque præceptum denuo iteratur. Sed ad Gentiles, relictis Hebræis, redeo, inter quos Saraceni, præter eos, quos iam dixi, *Camelina* victitabat, quin imo *& tota barbaries eremi*. Vt verba D. Hieronymi vsurpem. & multa apud Marmanniū super ea re. quem adi. & plene satisfacit idem ille D. Hieronymus apud Purchasium. & Doctores alij, sanctique Patres in expositionibus suis ad Hieremiam. Illud autem non est prætermittendum, *Camelos* quidem in ordinario esu non fuisse, sed *calcanea* tantum, idque profundæ luxuriæ exemplo ab Apicio illo nepote tracto, teste Aelio Lampridio. *comedit sæpius, ad imitationem Apicij calcanea Camelorum, & cristas viuis gallinaceis demptas, linguas pauonum, & lusciniarum, quod qui ederet, tutus esse ab epilepsia videretur.* id iam obseruatum animaduerti a Cælio Rhodigino. causa sane ha-

Iudæi abstinebant.
Leuit. c. 11.
Deuterono. cap 14.
Lib 2. cont. Iouinian.
In Theatro.
Lib 4. cap 2.
Cap. 49
Calcanea in delitijs, ex Apicio.
In Heliogab.

D rum delitiarum non ea quam helluo ille prætendit, epilepsiæ cura & cautio, sed mollities, & teneritudo, vt appareat ex Herodiano. *αἱ κάμηλοι μάλιστα ἔχουσιν ἁπαλὰ τὰ πίλματα. Cameli habent calcanea maxime tenera.* hæc de vsu eius in cibis.

Lib. 28. c 7.
Lib. 4.

VSVS IN SACRIFICIIS.

NVLLVS apud antiquos fuit, quantum reminiscor, Camelorum in sacrificijs vsus, neque vlli, quod quidem obseruauerim, immolabantur, at per impietatem Mahometicam capit victima fieri, quod sic expressum in Relationibus Rerum Arabicarum a Samuele Purchasio, sic ex Anglico Latine sonant. *Calipha palatio semel in anno egreditur, mense, qui vocatur Ramedan, ipso die paschatis apud se solemni, quo tempore ingens ex prouincijs vicinis, ad eum videndum, concursus ipse vehitur Mulo, regio instrato, coronaeus diademate inæstimabilis pretij, in cuius apice pannum nigrum ventilat, vt mystice, omnem illam pompam ac splendorem Mortis aduentu obnubilandam ostendat, adsistunt principes Arabię, Medię, Persidis, Tubethi, eo ille comitatu in magnum templum defertur, populus vtriusq; sexus, & omnis*

Lib. 3. cap. 2. Num. 4.
Vt impij Mahometani festa sua agāt.

ætatis

ætatis purpura byſſoq́ veſtitus, eum ſalutat ipſe mota manu, aut iactata veſte reſalutat, donec in porticum deueniat, vbi ſuauiſſimus eum omnium Muſicorum inſtrumentorum concentus accipit, cum Tripudijs, ipſe deinde ſuggeſtum ligneum conſcendit, & ſuper legis ſuę expoſitione ſermonem adornat, Iſmaelitis, qui ſapientiores inter eos habentur, doctrinam eius, & ingenij acumen mire extollentibus, mox finita oratione populo, ſuo more, propitiatur; Tum adducitur ad eum Camelus, quem è veſtigio mactat in ſignum magnę illius ſolemnitatis, & vt Iudęi agno, ita illi Camelo, tanquam legitima hoſtia litant. deniq́ per adſtantes principes partes victimę viſceratę curat optimatibus quibuſq́ elargiri, atq́ illud honorificentiſſimum munus habetur. Nec alibi, aut in alio ſacri Ethnici ritu Camelum immolatum aut olim, aut hodie, mihi ſuccurrit, porro diſtributio illa carnis diſſectæ ab antiquis viſceratio, & partes ipſæ *porricię* Briſſonius in Formulis, & alij: nec abſimile etiam in nefanda prodigioſaque Gallorum veterum celebritate tradunt Stephanus Forcatulus & Ioannes Picardus in Celtopædia, ex C. Plinio. ſed mota hæc. & ego porro pergo,

Lib. 3.
Lib. 16. c. 44.

VSVS IN SACRIS certaminibus.

IN ſacris agonibus & ludicris commiſſionibus *Cameli* a quibuſdam gentibus Equis prælati. id autem de *Sagarꝗs* populis prodit nomen o. Claud. Aelian. claro id elogio conſignatum voluit, cuius ſunt hæc. Σαγαρεῖς δὲ τῇ Ἀθηνᾷ καμήλων ἀγῶνα ἀνὰ πᾶν ἔτος αὐτοὶ ἄγουσι τῇ τῆς θεοῦ ἐπιτελοῦντες. *Sagarꝗ* hoc *Sagarenſes*, vt Iuſtus Vulteius vertit *quotannis ſumma aduerſus Mineruam obſeruantia celebrant Camelorum certamen.* Et rationem ſubiungit, quod ijs in locis δρομικώταται *velociſſimi* ſint, de quo infra dicam. Certamẽ illud erat quadrigarum, vti ſupra videbis probatum, vbi egi de vſu in Spectaculis. Addendus eſt locus egregius Aelij Lampridij. *Fertur in Euripis vino plenis circenſes nauales exhibuiſſe. pallia de Oenanthio fudiſſe, & Elephantorum quatuor quadrigas in Vaticano agitaſſe, dirutis ſepulchris, quæ obſtabant. Iunxiſſe etiam Camelos quaternos ad currus in circo priuato ſpectaculo.* Pro Equis ergo Nyſæis velociſſimis, quibus Græci Romaniq; vtebantur, & pro Equabus, quas maribus certaminibus ſacris aptiores, quia incitatiores, Sagaræi Camelis vſi. Dixi ad Corippum Africanum, & late explicat Seruius Maurus Honoratus ad illud Virgilij.

Ortel. Theſaur. Geogr.
Lib. 12. c. 34.
Quadriga Camelorum.
In Heliogab.
Lib. 1. Georg.

— *Eliadum palmas Epirus equarum.*

Li. 3. Georg.

Et rurſus ad illud.

— *Quadriiugos agitabo ad flumina currus.*

CVLTVS.

VTI hoc animal vetuſtas inter hoſtias neſciuit, ita nec inter deos vllibi coluit, at poſterioribus ſæculis Mahometana perfidia nouum hoc ceu idolum, ſeu numen nefarie excogitauit. nam in ex lege illa lege *Alcorani* frequentiſſima eſt mentio *Cameli ſuperſtitioſe colendi*. & Beniamin Tudelenſis ante trecẽtos annos in prouincia Baydar, ſcribit moris fuiſſe illi populo, vt *Alcoranum Camelo proceriſſimo impoſitum ad peregrinationem Meccanam deferrent, qua finita, Camelum in minutiſſimas partes diſſectum religioſiſſima obſeruantia in templis aſſeruarent, & diuino cultu honorarent.* quod & in Aegypto olim conſuetum, dum ſacerdotes in palatia Soldanorum legem ſuam portarent, idemque hodie Conſtantinopoli obſeruari legitur apud Nonnentinem. Sed mira inſania audiatur ex peregrinatione Meccana *prope ſepulchrum Mahometi eſt monimentum ingens, altum, vaſtum, quadratum, lapide ſecto & cemento erectum, intus arena plenum, in quo conditum volunt Camelum illum, quem ipſe Mahometus aſcendere & equitare ſolebat:* quod maxima ſuperſtitione, & affectu piiſſimo frequentatur, cum tamen ibi non ſit Cameli corpus, ſed *cenotaphium*: nam Memphi in Aegypto *tibia illius ipſius Cameli, quem Mahometus inequitauit, ſplendidiſſima pompa in carpento per vias publice fertur, mulieribus veſtes prætendentibus & tangere ſtudioſiſſime nitentibus.* hæc non duxi omittenda, addo inſuper quod proditum a verace ſcriptore Douſa. *Camelum qui Alcoranum defert, tanta haberi veneratione a Mahometanis, vt nihil ijs ſit religioſius. quibuſdam pilos auellentibus, quos, ſacrarum inſtar Memoriarum continuo penes ſe habeant, nonnullis ipſam belluam oſculantibus, alijs ſudorem detergentibus, quo vultum totum, & maxime oculos perungunt, madefaciant, atq́ illinant, omnibus vero ad cum certatim*

In Itinerario.
Camelus ſectus & cultus.
Ian. Douſa. In Epiſtol. Lib. 3. cap. 6.
Tibia Cameli colitur.
In Itinerario.

A *tatim concurrentibus, & seu viuam deitatis imaginem, deueneran tibus, carnem eius denique frustatim concisam ac diributam esitantibus.* hæc pene Samuel Purchasius in Itinerario illo erudito. *Lib.6.c.4.*

VSVS IN VESTITV, & fullonia.

VSVS etiam *pilorum Camelinorum* ad vestes texendas, & *Vrina Cameline* ad vestes mundandas, maculas eluendas, & a fullonibus præparandas. ac primum sacerdotalia indumenta ex Camelorum pilis facta. probat locus insignis Cl. Aeliani in propriet. Animal. de Caspijs Camelis. *αἱ μέγισαι κατὰ τὺς ἵππους τὺς μεγίσυς, εὔτριχες ἄγαν ἁπαλαὶ γάρ εἰσι σφόδρα, αἱ τύτων τρίχες, ὡς καὶ τοῖς μιλησίοις ἐρίοις ἀντικρίνεσθαι τὴν μαλακότητα καὶ οἱ τῶν Κασπίων πλουσιώτατοι καὶ δυνατώτατοι καὶ ἱερεῖς ἐκ τύτων ἐσθῆτα ἀμφιέννυνται.* B *quorũ maximi ad equorum maximorum accedunt magnitudinem, eorum villi adeo sunt molles, vt cum Milesijs lanis mollitudine comparare possint, ex ijsque Caspiorum ditissimi & potentissimi, & sacerdotes vestimenta conficiant.* Milesia autem lana in precipuo pretio. Seruio Mauro Honorato teste. D. Matth. *αὐτὸς δὲ Ἰωάννης εἶχε τὸ ἔνδυμα αὐτοῦ ἀπὸ τριχῶν καμήλου. ipse autem Ioannes habebat vestimentum de pilis Cameli.* eadem repetuntur a D. Marco. ad illum priorem locum D. Hieronymus. *de pilis, non de lana, aliud austerę vestis indicium est, aliud luxurię mollioris.* ad posteriorem vero. *pilis cameli, diuites gentium, zona pellicea, pauperes mundo mortui significantur.* & ad eundem Diui Matthæi locum Albertus Magnus. *in pilis Cameli tria notantur, communitas, quod de facili apud quoslibet in terra inueniebantur, vilitas, quod nullius quasi precij reputabantur, asperitas, quod ijs caro ita regebatur, quod macerabatur.* Et paria plerique alij inter veteres recentioresque: Vt mirum sit Aelianum tam molles fecisse pilos Camelorum, vt lana quamlibet tenerrimam mollitie superarent, cum asperi admodum sint & pungentes, nisi forte dicamus pilos molles habere Camelum Caspium, quemlibet alium asperos & duros, quod verum existimo, vt proceres quidem Caspios C vestes delicatiores gestarint ex pilis Camelorum suorum, & Diuus Ioannes Baptista poenitentiam, non alio melius habitu, quam eo, qui ex ordinariorum Camelorum pilis constarent, ostendere potuit.

Vestes ex pilis Cameli. *Lib.17.c.34* *Ad lib. 4. Georg.* *Cap.3.* *Cap.1.* *Nicol. Gorram.* *Claud. Gailliand.* *Alf. Tostat.* *Vestis S Ioannis Baptistæ.*

Ad alium vsum venio, qui in vrina, de qua Apollonius Medicus Opere de Parabilibus ad Achoras apud Galenum. cuius verba sunt interprete Iano Cornario, & recognoscente Nicolao Macchello. *Cameli vrina capite affricto, illud euacuat, vtendum autem est ea ad plures dies, verum ego vtique dixerim ad ipsum, non esse, quod ad multos dies, sed ne ad vnum quidem, paruus homo tolerare queat, vt vllius alicuius huiusmodi animalis vrina capiti suffundatur. prę sertim in affectione adeo parua, & quę facile curari potest.* Inutile ergo hoc, aut certe Parum profuturum remedium. Illud tamen certum fullonibus vrinam hanc pernecessariam. C. Plinius. *Vrinam fullonibus vtilissimam esse tradunt* Cameli. notauit vir doctus Matthæus Raderus Commentarijs in Martialem poetam eo loco.

Tam male Thais olet, quam non fullonis auari
Testa vetus.

Lib.1.de Cõpos. Medica. sec. loc. pag. 129. *Vsus vrinæ. Reprobatus Galeno.* *Vsus in fullonia.* *Lib 28. c.8.* *Lib.6.epigr. 93.*

D Nec *Camelina* vrina, sed & quælibet alterius animalis fulloniæ conueniebat, ideo per vias publicas in angiportis disposita dolia, in quibus prætereuntes meierent. Caius Titius scriptor vetustissimus. *dum meiunt, nulla est in angiportu amphora, quam non impleant, quippe qui vesicam plenam vini habeant, veniunt in comitium tristes, iubent dicere, quorum negotium est narrant, iudex testes poscit, ipsus it mictum, vix præ vino sustinet palpebras.* ita ille apud Fl. Macrobium, ita facili negotio intelligitur quale fuerit vectigal vrinæ, quod Vespasianus instituit, quoque nomine auaritiæ ille insimuletur. Vt est apud Suetonium. *Reprehendenti filio Tito, quod etiam vrinæ vectigal commentus esset, pecuniam ex prima pensione admouit ad nares, sciscitans num odore offenderetur? & illo negante, atqui, inquit, è lotio est.* Hoc vectigal eo modo constabat vt fullones amphoras illas in angiportu collocatas conducerent, indeque vrinam pannis parandis efferrent. Vnde celebre illud Quinti Medici vetustissimi apophthegma apud Galenum. Vbi sic vertit Thomas Linaceer Anglus. *Vrinas nosse non ad Medicum, sed ad pictorem pertinere.* falsissimo sane ioco, quid enim Pictori cum vrina, aut quis eius in arte pictoria vsus? nec qui recognouit libros illos, Hieronymus Donzellinus, deprauatam versionem animaduertit, inductus, vt puto, fuerat Interpres a codice malę manus, qui forte habebat γραφέως, quod *pictorem* sonat, cum reuera γναφέως, quod *fullo* est, legi debuit, & sic

In Suasione legis Fãniæ. *Lib.3. c.17.* *Vectigal vrinæ.* *Vespas. c.23* *Conducunt fullones.* *Lib.3. sanit. tuend. c.13.* *Ignorantia Linacri Angli.*

Cȭild eratio vrina fullonis eſt, non Medici. Lib.4.

argutum eſt, licet ignorantiæ plenum verbum, *non eſſe Medici, ſed fullonis vrinam conſiderare.* qua nulla ſanitatis aut morbi ſigna ex ea colligi poſſunt, cum veſtibus parandis ſit vtiliſſima. deſcribit T. Lucretius Carus.

> *Fuſi ſæpe lacum propter ſe, ac dolia curta,*
> *Somno deuincti credunt extollere veſtem,*
> *Totius humorem ſaccatum vt corporis fundant,*
> *Cum Babylonica magnifico ſplendore rigantur.*

Foricarij. 1. ad Corin. Omnibus ſordibus vectigal impoſitũ In Anaſta ſio. Imp.

Conductores iſti *foricarij* vocati, & Græcis Κοπρῶνες, quaſi dicas *ſtercorum exactores*, vt apud D. Ioannem Chryſoſtomum. certe enim non vrinæ modo, ſed & ſtercori humano, & fimo equino, & ſordibus quibuſcumque tributum impoſitum, vt ex narratione Georgij Cedreni colligitur. late explicat Iacobus Cuiacius in obſeruationibus. huc etiam referendus D. Iuuenalis locus.

> *Conducunt foricas.*

Lib.22. c.34 Sat.3. V 38. L.17. ff. de vſur. Contra gloſſographos. Paulus correctus. Chiliad.1.

Vetus Scholiaſtes *foricas, ſtercora, hoc eſt vectigal: forire eſt pro deonerare ventrem, forire eſt, non foris eijcere, alij tabernas dicũt foro vicinas, alij domos publico ſumptu ædificatas ad locandum, quarum conductores lucra captabant.* Paulus I.C. eleganti loco corruptus. *fiſcus ex ſuis contractibus vſuras non dat, ſed ipſe accipit, vt ſolet, a fornicarijs.* gloſſographi imperite, vt ſolent *fornicarij, id eſt qui furnum, aut fornacem, vel apothecas, vel quid ſimile a fiſco conducunt.* ſed deprauata eſt lectio, & reſtituenda *ipſe accipit, vt ſolet, a foricarijs.* videatur Tzetzes.

Vſus vrinæ ad dẽtes purgandos. Lib.1. Apolog.

Eſt & alius *vrinæ Camelinæ* vſus, ſcilicet ad dentes mundandos, purgandos, leuigãdos, eam enim vim habere credebatur, vti & vrina Muli teſte L. Apuleio, elegans eſt teſtimoniũ Valerij Catulli.

> ——— *ſua ſibi vrina*
> *Dentem atq; ruſſam primicare gingiuam,*
> *Miſi, vt petiſti, munditias dentium,*
> *Nitelas oris ex Arabicis frugibus*
> *Tenuem, candificum, nobilem puluiſculum*
> *Complanatorem tumidula gingiuula,*
> *Conuerritorem pridianæ reliquiæ,*
> *Ne qua viſatur tetra labes ſordium,*
> *Reſtrictis forte ſi labellis riſeris.*

Catullus correctus.

Sunt qui de Cameli vrina intelligant quartum verſiculum, & ex M.S. legunt.

> *Nitelas oris ex Arabicis belluis.*

Plurima de vrina proxime in ſequentibus, ex Medicorum ſententia, inuenies.

VSVS PARTIVM eius in Medicinis.

Lib.28. c.8. Cerebrum. Fel. Vrina. Cauda. Fimus. Cinis. Seta. Plinij locus auctior.

MVLTA Medici de remedijs ex Cameli partibus deſumptis differunt, ad quos vberius ſuper hac re differentes remitto lectorem, interim obuia quæque expedio. præibit Plinius. 1. *Cameli cerebrum areſactum, potumque ex aceto, comitialibus morbis, aiunt mederi.* 2. *Item fel cum melle potum: hoc & anginæ.* 3. *Vrinam fullonibus eſſe vtiliſſimam tradunt, itemq; vlceribus manantibus.* & de felle infra videbitur, de vrina ſuperiori excurſu actum. 4. *cauda areſacta ſoluit aluum* 5. *fimi cinere criſpari capillum cum oleo.* 6. *Dyſentericis prodeſt illitus cinis, potuſque quantum tribus digitis capiatur, & comitialibus morbis.* 7. *Setas è cauda contortas, & alligatas ſiniſtro brachio quartanis mederi.* ita ibi, ſed paulo aliter de tertio boni codices, qui ſic habent. *Vrinam fullonibus eſſe vtiliſſimam tradunt, itemque hulceribus manantibus: barbaros conſtat eam ſeruare quinquennio, & heminis potum ciere aluum.* Vt minus mirum ſit ſupra in Catullo miſſam amico ad dentes purgandos, ſequatur Auicenna. cuius hæc ſunt apud Vincentium Bellouscenſem.

Lib.19. c.26. Caro. Adeps. Cerebrum. Sanguis. Lac.

1. *Caro prouocat vrinam.* 2. *Adeps gibbi ſuffumigatus, confert hemorrhoidibus.* 3. *Cerebrum exſiccatum, aceto bibitum confert epilepſiæ.* 4. *Ad idem valet ſanguis, poſt purgationem menſtruorum iuuat ad impregnationem, & confert præfocationi matricis.* 5. *Lac eſt valde ſubtile, & aquoſum, nec facit oppilationes, ſicut cætera, in eo eſt ſalſedo, quia Cameli diligunt acetoſum, confert aſmati, & frequentiæ ſpiritus, hydropi nocet, hepatico confert, excitat deſiderium cibi, & facit iuſſim leuis ventrem.* 6. *Stercus mundificat, & deſtruit verrucas, abſcindit fluxum ſanguinis è naribus, reſoluit vlcera, & ſcrophulas, ſedat dolores iuncturarum.* Dioſcorides apud eundem. *Fimus albus*

cum

A *cum melle tritus tumores reprimit, vulnera permundat.* denique Hali Arabs eodem referente sic censet. *Sanguis* Cameli *frictus dysenteriam iuuat, venenum pellit auget venerem.* nec plura de medicinis ex partibus eius deprehendi.

Ibidem.
Sanguis frictus.

DE PARTIBVS SIGILLATIM.

PARTES singulas retracto. Ac primum de felle ago. de quo haud æque omnes sentiunt, sed a Latinis Græci discrepant, vti breuiter dicam, pro his stat C. Plinius, illorum partes tuetur Aristoteles. Ille quidem sic habet. *Fel non omnibus datum animalibus, in Eubœæ Chalcide nullum pecori, in Naxo prægrande geminumque, vt prodigij loco vtrumque sit aduenis.* ita locum illum lego, & interpungo. *Equi, muli, asini, cerui, capræ, apri, Cameli, delphini non habent.* locum lubet ad incudem reuocare, est enim difficultatis plenum, ac primum *capras fel habere* ipse est auctor Plinius. quare legendum putant verisimiliter *capreæ*, nam πρὸξ est *capreæ species*, seu *dama*, quæ felle caret. deinde videtur vox *Apri* in textum, ex vicinia vocis *capræ*, irrupisse, certe enim *Afrum fel habere* notum est ex eodem Plinio. Tum etiam imperfecta enumeratio animalium est felle carentium apud Plinium, quando quædam deficiant, vel Aristotele teste. apud quem felle dicuntur carere φώκη, καὶ τῶν μυῶν ἔνιοι, *vitulus marinus, & murium aliqui.* Sed quod maximi hic momenti est, falsum est non habere fel Camelum. Aristotele auctore. τὰ μὲν γὰρ ὅλως οὐκ ἔχει χολὴν, ὡς ἵππος, καὶ ὀρεὺς, καὶ ὄνος, καὶ ἔλαφος, καὶ πρὸξ. ἔνια ἔχει δὲ οὐδὲ ἡ κάμηλος ἀποκεκριμένην, ἀλλὰ χολώδη φλέβια μᾶλλον. *quædam felle omnino carent, vt equus, mulus, asinus, ceruus, dama. Camelus non discretum, sed venulis quibusdam confusum habet.* Dentes a Plinio describuntur. *Camelus vna ex ijs quæ non sunt cornigera, in superiori maxilla primores dentes non habet.* eadem pæne verbatim Aristoteles. Cuius verba hæc sunt Theodoro Gaza interprete. *in sanguineo genere vtrinque dentata, & viuipara, simplicem ventrem habent, vt homo, canis, leo, & reliqua, quorum pedes in plurimos digitos finduntur, & quæ aut solipeda sunt, vt equus, mulus, asinus, aut bisulca quidem, sed vtraque parte dentata, vt sus, nisi aliqua præ sui corporis magnitudine, aut dif-*

C *ficultate cibi non ad concoctionem idonei, sed spinosi, & lignei, multiplicem habeant, vt Camelus, quemadmodum cornigera habent, quippe quæ non vtraque parte dentata sunt, & Camelus quidem, quamquam cornibus caret, ideo non superne dentatus est, quod ei magis necessarium est, ventrem talem habere, quam dentes priores.* Duos ergo ventriculos habet solus ex quadrupedibus non cornigeris, vt late exequitur Galenus de Anatom. administrat. quem locum infra produco, vbi de cibo. interim ibidem loci membranam pingit, interprete Ioanne Andernaco. *quia spinosum ligneumque alimentum depascitur, huius gratia membrana oris interior, ex toto aspera est, & ea qua ventribus obducta est, similiter.* Idem etiam Galenus de compositione Medicamentorum localium meminit *Cameline medulla*, quæ obturationibus medetur ex sententia Herodoti, quod in cura Astaini verum esse comprobatum. *Seui* quoque Camelini mentio apud Anonymum auctorem libri de Oculis, quem falso Galeno attribuunt, eo igitur loco oculorum vitia & ægritudines leuari *a seuo Cameli, & porci*, prodit. *Vngulam* vero non habet: nam in sacris litteris præceptum populo sancto, per Moysen. καὶ ταῦτα οὐ φάγεσθε, ἀπὸ τῶν ἀναγαγόντων μηρυκισμὸν, καὶ ἀπὸ τῶν διχηλούντων τὰς ὁπλὰς, καὶ ὀνυχιζόντων ὀνυχιστῆρας, τὸν κάμηλον, καὶ τὸν δασύποδα, καὶ χοιρογρύλλιον. ita Septuaginta. Versio vulgata

D sic habet. *de his autem quæ ruminant, & vngulam non findunt, comedere non debetis, vt Camelum, Leporem, Chœrogryllum.* idem inter profanos Scriptores asserit Achmes Seirim, qui falso primum a Ioanne Leunclauio Apamasaris nomine prodijt, sed Latine tantum. is ergo in Oneirocrit. εἰ δὲ ἴδῃ τοιαύτη, μία κάμηλος ἐπ' αὐτὸν ἐλάκτισεν αὐτὸν, φόβον ἐξουσιάζοντος, εὑρήσει ἀβλαβῶς, διὰ τὸ μὴ ἔχειν ὄνυχα τὸν κάμηλον ἱππείαν. *si videre visus fuerit, quasi Camelus eiusmodi calces ipsimet impegerit, sine detrimento suo terrebitur a principe, propterea quod Camelus vngulam equinam non habeat.* de collo in descriptione supra nonnihil, eius enim beneficio tam immensum vastumque corpus alit, ac sustentat, alioquin certe ex tanta altitudine vix vnquam ad terram perueniret. Hinc M. Cicero argute. *Cameli collorum proceritate adiuuantur.* discursis ita partibus ad *lactis* Cameli in considerationem venio, quo viuere plerique populi creduntur, nec alio potu egere. Diodorus Siculus in Bibliotheca, auctor est circa montem Gabinum *Debos populos*, ita Latina verba refert Camers, nam textus Græcus ad manum non est, *Camelos in omnem vitæ vsum habere, his bellare, varia onera ferre, lac potare.* agit fuse ex Medicorum placitis Gulielmus Pantinus Commentatio in Cornelium Celsum: & ego nonnihil exquiram, ac, ex bonorum auctorum relatione, quantum satis instituto meo, adferam. præeat Plinius *lac Cameli habent, donec vterum grauescant*, sed legēdum est omnino,

Dissidet Plinius ab Aristotele.
Lib. 11. c. 37
Locus Plinij discussus.
Lib. 28. c. 10.
Lib. 28. c. 16.
Hist. Anim. lib. 2. c. 15.
Part. Anim. lib 4. c. 2.
Lib. 11. c. 37.
Dentes.
Part. Anim. lib 3. c. 14.
Venter.
Lib. 6. cap. 3.
Membrana oris & ventris.
Lib. 9 cap. 6.
Medulla.
Cap. 3.
Seuum.
Vngula caret.
Deuter. c. 14
Achmet ē editio prima.
Cap. 238.
Collum
Lib. 1. Nat. Deor.
Lac.
Lib. 4.
Lib. 1. c. 18.
Lib. 11. c. 41
Plinij locus correctus.

Qualitas. Lib.28 c.9. Lib.3.c.20. Galenus Ariſtotelē tranſcribit.

grauideſcant, ideſt grauidæ fiunt. ſed longe etiam aliter nonnulli codices. *Cameli lac mulgetur, ne iterum grauideſcant*. Vera lectio potior ſit, pertinet ad phyſicos, ſed qualitatem lactis huius inueſtigemus. iterum Plinius. *lac dulciſſimum ab hominis camelinum*. addit Ariſtoteles has differentias in hiſtoria Animalium. τῶν δ᾽ ἀμφοδόντων οὐ πήγνυται ὥσπερ οὐδ᾽ ἡ πιμελή, καὶ ἔστι λεπτότερον γάλα. ἔστι δὲ λεπτότατον μὲν γάλα καμήλου, δεύτερον δ᾽ ἵππου, τρίτον δ᾽ ὄνου. *eorum autem quæ vtrinque dentata ſunt, lac coire non poteſt ſicut nec pingue, tenue, dulceque tenuiſſimum autem lac Cameli, ſum equæ, tertio aſinæ* quem locum Galenus eſt ab Ariſtotele mutuatus. ſic enim in Alimentorum facultatibus interpres Latinus Martinus Gregorius, Græca ad manum non ſunt. *bouum lac craſſiſſimum eſt, ac pinguiſſimum, liquidiſſimum autem & minime pingue, Camelorum, mox equarum, deinde aſinarum*. Et rurſus apertius idem in libello de Succorum bonitate, & vitio, vbi hæc ſunt Iulij Alexandrini interpretis verba:

Cap.4.

Ex tribus ſubſtantijs conſtat lac quodlibet, diſſimilium inter ſe partium quarum vna ſeroſa eſt tenuiſque, craſſa altera ac caſeoſa, tertia vero pinguis atque oleoſa: neque in omnibus tamen animantibus aquas harum portio eſt, ſed in Camelorum, atque aſinarum lacte ſeroſa humiditas plurimum, caſeoſa in ouillo, pinguis in bubulo. nihil diuerſum apud Anonymum auctorem libri de diſſolutione continua, quem Galeno falſo adſcribunt, & Incertus vertit. verba ſunt.

Cap.4. Cap.238.

nutrimentum lactis eſt craſſum, licet minus nutriat, & craſſum incraſſat, ſicut vacca, & ſubtilius eſt lac aſinæ. lacte Cameli, & lac capræ eſt medium inter iſta. Achmes Oneitocrita ἐὰν ἴδῃ τις ὅτι γάλα καμήλου ἔπιε, εὑρήσει ἀπὸ ἐξουσιαστοῦ πλοῦτον καὶ φόβον, καὶ νόσον. *ſi quis lac Cameli bibiſſe ſibi viſus fuerit, a principe diuitias habebit cum terrore ac morbo*. populos autem non paucos lacte tantum viuere notius eſt, quam vt dici debeat, videatur Ioannes Sauaro vir doctiſſimus ad Sinodium Apollinarem, Virgilius & Callimachus apud Ioannem Brodæum in Miſcellaneis. Athenæus in Dipnoſophiſtis. Iunius Moderatus Columella. *Nomadum Getarumque plurimi*, γαλακτοπόται, *lactis potores, ſunt*. ſed hæc obiter. qua vero menſura mixturaque Camelinum lac bibatur, vt eo redeam, eſt egregie ab Ariſtotele præſcriptum. cuius ſunt hæc.

Lib.5.c.30. Li 1.pag.46. Li.7 Rei Ruſtic.c.2. Lib.6. Hiſt. Anim.c.26. Ariſtoteles correctus. Aqua admixtum lac Cameli. κέρασαι qd ſit?

κάμηλος τίκτει δὲ ἦρος, καὶ γάλα ἴσχει μέχρις οὗ ἂν ἐν γαστρὶ λάβῃ ἴσχει δὲ τὰ κρέα. καὶ τὸ γάλα μέχρις οὗ ἂν ἐν γαστρὶ λάβῃ, verba hæc iterata culpa Librariorum, delenda ſunt ἥδιστα πάντων, πίνουσι δὲ τὸ γάλα, δύο καὶ ἴσα, ἢ τρία καὶ ἴσα, πρὸς ὕδωρ κεράσαντες. *parit in vere, & lac ſuum vſque eo ſeruat, quo iam conceperit. Tum lac, tum caro* Cameli *ſuauiſſima omnium ſunt, bibitur eius lac ad vnam menſuram, duabus aut tribus aquæ admiſtis*. κεράσαντες autem eſt in cornu miſcentes, vt locum illum obiter attingam, nam antiqui miſcebant & diluebant vinum in corneis poculis. ex Diuo Ambroſio, Xenophonte, Athenæo, Pindaro, Hermippo, Aeſchylo, Sophocle, Nonno Panopolita, Homero & Cteſia docui in Antiquitatibus Romanis. Sed ad lac Cameli regredior.

Lib.5.c.30. Lib.6.c.13.

Adnotatum eſt eos qui Libyam & Numidiam hodie incolunt, quæ *Biledulgerid* & *terra* dicuntur, *lac Cameli purum, mane, ieiunos bibere ſolere, toto deinde die aqua admixta temperare*. Sam. Purchaſius late & vere exequitur,

CIBVS ET RVMINARE.

Lib.6.admini.Anato.c.3. Cibus ſpinoſus.

PROPIVS ad naturam huius animalis indagandam accedo, & quidem primum de cibis, quibus veſci ſolet, inquiro, Galeno duce. cuius verba ſunt interprete Ioanne Andernaco, ex recognitione Andreæ Veſalij. *cornigeris ſupernos dentes magna ex parte abeſſe nouimus, vt quibus terreſtre capitis partium recrementum in cornua abſumatur: ſed non quia cornigera ſunt, ideo plures habent ventriculos, vel ruminant, quia autem durum ſpinoſumque cibum aſſumunt, non indigent dentibus ſuperioribus, quippe & camelus quamquam cornibus careat, tamen & ruminat, & multos habet ventres, quoniam ſpinoſum ligneumque alimentum depaſcitur*. Hic quidem in genere Cameli cibus eſt, nos peculiari quærimus ratione, quis ille fuerit.

Hordeum et fœnum. In Aſino. Apuleius Lucians tranſcriptor. Lib.7. Notatur Beroaldus. Hordeum ſolum. Lib.19.c.23.

1. conſtat *hordeo fœnoque* victitare ſolitum, quod ex Luciano apertum. ille enim ſic habet ἡ δὲ παρθένος πολὺν λόγον εἶχεν ἐμοῦ δίκαιον ποιοῦσα, τοῦ συναιχμαλώτου, συναποδράσαντος, καὶ τὸν κοινὸν ἐκεῖνον αὐτῇ θάνατον συγκινδυνεύσαντος, καί μοι τοῖς κεκτημένοις ἐκέλευε παρέχεσθαι μέδιμνον κριθῶν, καὶ χόρτον ὅσος καὶ καμήλῳ ἱκανός. Latine ſonant. *Virgo multo de me ſermone habito, & captiuitatis & fugæ ſocio, & vna ad mortem deſtinato, curam mei demandat cæteris, Medimnum hordei præberi iuſſit, etiam fœnum, quantum ſufficeret Camelo*. quod verbatim pæne L. Apuleius ab illo eſt mutuatus, in illa ſua Mileſia fabula, niſi quod addit epitheton *Bactriana* quo maximus camelus denotetur, quod minor fugiſſe interpretes, & maxime Philippum Beroaldum, qui fontem ipſum ignorare non debuerat, vnde aquam per riuulos in fundum ſuum ille deriuaſſet. 2. Cibus ordinarius eſt hordeum purum ſine fœno. auctor eſt Vincentius Bellouacenſis. *hordeum*

ettis

A *cito transglutientes reseruant, vt rursus ruminando tota nocte manducent.* eadem Albertus Magnus, & alij. 3. Virgulta, thyrsi, gramen tenue, & humile in solo sterili natum, & in arenosis salebris publicó itinere ortum; spinarum germina, & cardui; si aliud alimentum desit, sufficere creduntur. supra attigi, nec repeto. 3. Iuncum inuenio Camelo amatum, teste Galeno, cuius hæc sunt, interprete Iulio Martiano Rota. *Schœnum, id est iuncum ex Arabia petitum, ad hæc idem auctor imponere præcipit, nescio qua de causa, Schœnanthum, id est iunci florem a vulgaribus appellatum, nobis siquidem, cum florum copia non adsit, iunco vtimur ex Arabia comportato, cuius summitatem Cameli sæpenumero abroserunt, iucundissime namque hunc iuncum Cameli pascuntur, secus vias ibi plurimum nascentem. Est autem iuncus iste exigui pretij medicina, solaque odoris integritate dijudicanda, quoniam celeriter ipsius odor expirat.* Hæc ille ex Andromacho Iuniore celeberrimo Medico, qui patris sui scriptis egregio opere est patrocinatus, cui titulum fecit, *de Medicinis intro assumendis.* Andromachus etiam Pater in Theriaca Tranquilla ad Neronem culto poemate Schoeni meminit,

Et Casia calamos, & quam tulit India nardum,
Teque Arabi Schœnum gloria prima soli.

Obuia quæque vsui. Iunci. Lib. 1. de Antidot. c. 14. Schœnum. Andromachi Medici clari.

B 4. Denique obseruatum modernorum cura, nihil aliud etiamnum hodie dari solere Camelis Arabiæ deserta transmittentibus, *præter hordeacea liba quotidie quinque, quæ malum Cydonium non superent magnitudine*, tam paruo impendio tam vastum, tamque necessarium animal homini constat, hæc fusius vide discussa a Ludouico Vertamanno. Ruminare Camelum & supra obiter indicaui, vbi de dentibus, & pluribus hic expediam. Aristoteles rationem reddit. *μηρυκάζει δὲ ἡ κάμηλος, ὥσπερ τὰ κερατοφόρα, διὰ τὸ τὴν κοιλίαν ὁμοίως ἔχειν ἐκείνοις. Camelus etiam ruminat, more cornigerorum, quoniam ventres similes cornigeris habet.* Eadem etiam ex illo, pæne verbis totidem Galenus, vt multa alia est mutuatus. In sacris litteris Iudaico populo vetatur eius in cibis vsus, quia cum cornua non habeat, tamen, præter sui generis naturam, ruminat. locus est Leuitico. ita versio vulgata. *Quicquid autem ruminat quidem, & habet vngulam, sed non diuidit eam, sicut Camelus, & cætera, non comedetis illud, & inter immunda reputabitis.* iteraturque idem præceptum denuo in Deuteronomio. *de his autem quæ ruminant, & vngulam non findunt, comedere non debetis, vt Camelum.* culte & eleganter ruminationem Diuus Hieronymus descripsit. *egredimur ad vesperam, vidimusque Ca-*

Hordeacea liba. Lib. 1. cap. 7. Ruminat. Part. Anim. lib. 3. cap. 14. Galenus transcribit Aristotelem. Lib. 3. Anat. Admin. c. 3. Cap. 3. Cap. 11. Cap. 14.

C *melos, præteritos cibos in ore voluere, & in aluum missos iterum retrahere.* quod sit ruminare inter Grammaticos satis liquet. Isidorus Hispalensis in Originibus. *quod animal, sicut bos, & ouis, & Camelus, ruminat. Ruminatio autem dicta est a rumine eminente gutturis parte, per quam dimissus cibus, a quibusdam animalibus reuocatur.* discrepat Nonnius Marcellus. *Rumen dicitur locus in ventre, quo cibus sumitur, & vnde redditur.* siue a gutture extante, siue a ventris parte, quod probabilius duco, etymon habeat, illud sane in confesso est, plerasque quadrupedes cornutas, & inter non cornutas solum Camelum, & inter pisces, solum Scarum ruminare. T. Pomponius Bononiensis Comicus vetustissimus in prostibulo.

Ego rumorem paruifacio, dum sit mihi
Rumen quod impleam.

Versus illi sic a me restituti, leguntur enim corrupti mutilique.

Ego rumorem paruifacio, dum sit rumen
Qui impleam.

In vita Malchi Monachi. Ruminare quid? Lib. 12. cap. 1. Cap. 1. Num. 64. Pomponius Bononiensis Comicus correctus.

Interdum & metaphorice *ruminare* est *retractare*. sic *ruminare libros veterum* eleganter est ab

D Aurelio Symmacho dictum. nec alio sensu apud eundem est *ruminare carmina*. quod est ad incudem reuocare, exactissime limare. Est & *in memoriam reuocare*. efferturque in passiuo, *Ruminor*. Leuius primus Latinus Poeta, non *Liuius*, vt imperiti volunt, in Aegystho sic legendus.

Nemo hac vestrum ruminabitur mulieri.

Varro in *Tanaquille* Satyra.

Sed etiam ruminabitur humanitatem.

Idem in *Bimargo*, sed titulusque ille fæde corruptus, inscripserat enim ille, vt puto, Satyram contra nobiles ignauos, & nimium sanguinem suum altum iactantes, titulumque fecit *Bimarcus*, quasi diceret eo insolentiæ fastusque deuentum, vt simplex nobilitas fæteret, cuperentque omnes dici *Bimarei*, quasi *bis Marei*, seu duplici nobilitatis stemmate insignes. in ea ergo fabula.

Odisseam enim Homeri ruminari incipies.

Li. 1. Epist. 5. Lib. 3. Epist. 13. Leuius primus Romanus Poeta. Correctus. Varro correctus.

POTVS ET CONTINENTIA.

Cap.62. *Abſtinentia.* *Aqua turbida.* *Lib.8.c.38.* *Lib.3.c.23.*

A CIBO ad potum tranſeo, in quo duo ſunt obſeruanda, primum genus potus, deinde continentia & abſtinentia. C. Iul. Solinus Polyhiſtore. *ſitim etiam in quatriduum tolerant*, Cameli, *verum cum occaſio bibendi data eſt, tantum implentur, quantum & ſatiet præterita deſideria, & in futurum diu proſit. lutulentas aquas captant, puras refugiunt, denique niſi cænoſior liquor fuerit, ipſi aſſidua proculcatione limum excitant, vt turbetur*. eodem ſenſu, verbis nonnihil diſcrepantibus, habes parta apud Plinium. *Sitim & quatriduo tolerant, implenturq́; cum bibendi occaſio eſt, & in præteritum, & in futurum, obturbata prius conculcatione aqua, aliter potu non gaudent*. Fl. Renat. Vegetius in re militari. *Sed hoc genus Animalium*, Camelorum, quos in Africa, & alibi ad bellicos vſus alunt Vrciliani, & Mahetes, *arenis, & toleranda ſiti aptum, confuſas etiam in puluere vento vias abſq́; errore dirigere memoratur*. dicam plura infra hic, vbi de parœmijs agendi locus. qui res Geographicas accuratius pertractarunt, noſtra hac ætate docent nos, Camelos non in quatriduum tantum abſtinere ſolere a potu, ſed in duodecim, imo & ſi ſors ferat, in quindecim dies totos, vt in peregrinatione Africana adnotatū. quod vt veriſſimum in itineribus, ita veraci relatione conſtat, tam oculata virorum doctorum fide, in Libya & Numidia, quæ modo *Sarra* & *Bilegulderid* ab incolis dicuntur, toto veris tempore, nūquam Camelos bibere, quamdiu viride gramen, quo depaſcant, inuenire poſſunt, exemplo hominum, qui in deſertis & aquam ſitientibus arenis habitantes, aquam nec curant, nec nanciſci valent, contenti iure ſolo carnium, & lacte Camelorum, qui vberrimum præbent, ſi quando aliquid herbarum depaſti fuerunt. Hoc ex alijs retulit Samuel Purchaſius. Hinc natam exiſtuno poetis Græcis fabulandi occaſionem, vt fingerent Baccham Cameli caput amputaſſe, quod ſobrietas inimica ebrietati, & ob id Bacchæ inuiſus moderationis ac continentiæ nomine Camelus id ſolus, quod ſciam, prodidit Nonnus Panopolita in Dionyſiacis, ſonorus quidem, nec tamen magni iudicij poeta.

Lib.4.c.21. *Io. Leonius.* *Reb. Afric. par.8.* *Simō Maiol. Dieb. Canicul. Colloq.7.* *Lib.6.c.11.* *Mythologia.* *Li.14.V.374.*

καί τις ἀπορρήξασα τανυκνήμιδι καμήλῳ
καμπύλον ἀμητῆρι διέθρισεν αὐχένα θύρσῳ
καὶ τυφλοῖσι πόδεσσι περιπταίουσα κελεύθῳ
Ἡμιφανὴς πεφόρητο πολυγνάμπτῳ δὲ πορείῃ
φοιταλέης ἀκάρηνον ἐπείγετο σῶμα καμήλου.

Latine ſic ſonant, verbatim.

Et quadam rapiens longas plantas habenti Camelo
Incuruam meſſorem penetrauit ceruicem Thyrſo,
Et cæcis pedibus aberrans a ſemita,
Semiapparens ferebatur, multiflexo vero tranſitu.
Vagantis ſine capite incitabat corpus Cameli.

VARIAE SPECIES, & de Velocitate.

Cap.62. *Lib.8.c.18.* *Arabes Cameli.*

DISTINGVENDÆ ſunt ſpecies, neque omnia quæ dicta ſunt, in quoſcumque Camelos cadunt, differunt enim ab inuicem forma, magnitudine, viribus, opere, & velocitate. C. Iulius Solinus Polyhiſtore. *Bactri Camelos fortiſſimos mittunt, licet & Arabia plurimos gignat, verum hoc differunt, quod Arabici bina tubera in dorſo habent, ſingula Bactriani, hi nunquam pedes atterunt, ſunt enim illis reciprocis quibuſdam palmunculis veſtigia carnulenta*. Eadem C. Plinius. Camelorum *duo genera, Bactriani & Arabici, differunt quod illi bina habent in dorſo tubera, hi ſingula, & in pectore alterum, cui incumbant*. In quibuſdam Codicibus prima verba aliter concipiuntur. *Bactria & Arabia paruo* admodum diſcrimine. Et hæc Arabici Cameli figura eſt.

Hunc

A

B

C

D

Hunc quia duplici gibbo insignem, itineribus magis idoneum iudicarunt, quod nihil esset, quo præpediret assiduam profectionem. tales Græci vocant: *δικύρτους καὶ διτύλους, gemino gibbo, gemino tubere conspicuos*. Hesychius illustrius, quem vide. accurate Diodorus Siculus in Bibliotheca. *πλεῖστα δὲ καὶ διαφορώτατα γένη καμήλων τρέφει, τῶν δὲ ψιλῶν, καὶ δασέων, καὶ διπλοῦν ἀνατεταχότων τὸ κατὰ τὴν ῥάχιν κύρτωμα. καὶ διὰ τοῦτο διτύλων ὀνομαζομένων*. Latine sic sonant. *Multa quoque & multum differentia Camelorum genera nutrit*, Arabia scilicet, *tum pinguium, tum macilentorum, quorum nonnulli gibbum duplicem in dorso habent, a quo & Dityli nominantur*. Versio vulgata corruptissima est ea tamen contentus fuit Ioannes Camers. Aristotelem illi omnes fontem habuerunt, apud quem legerant. *αἱ δὲ κάμηλοι ἴδιον ἔχουσι παρὰ τὰ ἄλλα τετράποδα, τὸν καλούμενον ὕβον ἐπὶ τῷ νώτῳ. διαφέ-*

δικύρτοι καὶ δίτυλοι.

In voce τύλος.

Lib. 3.

Duæ species eorum.

In Solinum.

Lib. 2. Hist. Anim. c. 1.

ρουσι

ρουσι δ' αἱ Βάκτριαι τῶν Ἀραβίων· αἱ μὲν γὰρ δύο ἔχουσιν ὕβους, αἱ δ' ἕνα μόνον, ἄλλον δ' ἔχουσιν οἷον τοιοῦτον ὀίζανον ἐν τοῖς κάτω, ἐφ' οὗ, ὅταν καταχλιφθῇ εἰς γόνατα, ἐστήρικται τὸ σῶμα. *Camelus proprium inter Cæteras quadrupedes habet in dorſo, quod Tuber appellant, ſed ita vt Bactriani ab Arabicis differant, alteris enim bina, alteris ſingula Tubera habentur. ſunt etiam omnibus ſingula, parte ima, quale in dorſo, tubera, quibus incumbat reliquum corpus, & firmetur, quoties in genua inclinantur.* Eadem omnes. Hæc prima ſpecies, altera eſt *Bactrianiorum*, habent illi, vt ex auctoribus laudatis conſtat, in dorſo vnum gibbum, in ventre alterum, vt hæc figura oſtendit.

Cameli Bactriani.

A Isti non tam itineribus conficiendis sunt idonei, quam oneribus ferendis, nam & robustiores sunt, & a naturali constitutione ad procumbendum gibbo suo in ventre adiuti, vt & facile in ventre procumbentes onera suscipiant, & eadem facilitate exonerentur. Hos corpore vastiori præditos omnes sciunt. D. Hieronymus haud obscure indicat. *In quibus Camelum Bactrum enormis magnitudinis, qui multos iam obtriuerat, triginta & eo amplius viri, distentum solidissimis funibus, cum clamore adduxerunt*. Et pro corporis ingenti magnitudine etiam plus cibi illi exigebant L. Appianus in Metamorphosi illa sua iocosa, *factum assatum ingessit, quantum Camelo Bactriano satis fuerat*.

In vita Hilarionis

Vastitas corporis.

Cibus.

2. Sunt & Camelorũ accidentariæ quædam differentiæ, quæ Historicis species diuersas faciunt, vt sunt Camelorum nonnulli πίονες *pingues*, alij vero habentur δάσιοι *macilenti*, nec plura.

Lib. 7.

Alia species.

3. Differentes etiam species ex colore facere videntur, nam cum ordinarius sit ijs omnibus color fuscus, reperiuntur *in India* tamen *Cameli albi*, si vera est relatio Philostrati Lemnij in vita Apollonij.

Alia species.

Lib. 2.

4. Memorantur *Cameli Caspij*, qui diuersam quamdam ab alijs prædictis speciem constituunt, sunt sane longe minores. Cl. Aelianus. ἡ κάμηλοι κάσπιοι μέγισαι κατὰ τοὺς ἵππους μεγίσους. Cameli

Alia species.

Lib. 17. Animal. c. 34.

B Caspij sunt maximi, & ad equorum maximorum magnitudinem accedunt, sed vtcumque verum illud fuerit, equus maximus magnitudine longe fuerit Camelis, quos iam descripsimus, inferior.

5. Hæc veteribus tradita, at qui hodie res Africanas exquirunt, hæc de ijs memoriæ tradiderunt, In his Samuel Purchasius. *Camelorum tres species habent, prima vocatur Hugium, ingentis staturæ, & roboris, pondo mille librarum ferens, secunda minor duplice in dorso tubere, oneribus ferendis, & equitationi apta, Becheti dicta, quam solam Asiatici agnoscunt, tertiam vocant Ragnahil, macilentam, & gracilem, ad sola itinera non accommodatam, eam quippe inequitant, cõfectã, vno die amplius quam centum passuum millia: atque ijs Rex Tambuti soles mittere Nuntios Segelmessem aut Darham nongentis millib. passuum distantem, septem, aut vt summum, octo diebus, sine vlla in itinere mora, aut requie*.

Alia species

Lib. 6. cap. 2.

6. Est denique quędam species celebratissima, quam a velocitate *Dromedarios* appellant, de qua sic Isidorus Hispalensis. *Dromeda genus est Camelorum minoris quidem staturæ, sed velocioris, vnde & nomen habet, nam δρόμος Græce cursus velocitas appellatur; centum & amplius milliaria vno die*

Vltima species.

Lib. 12. c. 1.

C *pergere solet, quod animal sicut bos, & ouis, & Camelus, ruminat*. D. Hieronymus. *Egredimur ad vesperam, vidimusq; Camelos ob nimiam cursus velocitatem, Dromedarios appellatos, præteritos cibos iterare voluere*. Eos etiam in exercitu Macedonico locat T. Liuius. *ante hunc equitatum falcatæ quadrigæ & cameli, quos appellant Dromades, his sagittarij Arabes insident*. Velocitatem hanc in Camelis istius speciei innuit Cl. Aelianus. Σαραγαῖαι κάμηλοι δρομικώταται καὶ ὤκισαι. *Sagarai Cameli cursu pernici incitatissimi, & velocissimi*. Immẽsam eius animalis celeritatem habes apud Aristotelem in Historia Animalium. κάμηλοι θέουσι δὲ θᾶττον τῶν νισαίων ἵππων πολὺ, διὰ θέουσι διὰ τὸ μέγισος τοῦ ὀρχήματος. *Cameli currunt celerius quam equi Nisæi, propter laxiorem sui gradus glomerationem*. Et de *Equis Nisæis* quibus Cameli comparantur, inquirendum, Suidas. *Nisæum locus Persidis, vbi nascuntur equi celerrimi, qui Nisæi dicuntur, alij dicunt magnum esse Campum Mediæ, cui nomen sit Nisæum, equos magnos gignit campus ille*. Vltima sententia verior est. Idem tamen variat alibi, & ex Herodoto, Orpheo, & Polemone, diuersum tradentibus sic scribit. *Equus Nisæus, inter Susianam & Bactrianam locus est Gatasitigona, Græce Nisus, vbi equi præstantes, qui ruffi omnes nascuntur, Herodotus Nisæum Mediæ locum, Orpheus vero maris Erythræi esse dicit, Polemon equum Nisæum male dicit*

Dromedarij.

In vita Malchi Monachi.

4. Decad. li. 7

Lib 12. c. 34.

Lib. 9. c. 50.

Equi Nisæi.

In voce Νισαῖον.

In voce Ἵππος Νισαῖος.

Color eorũ.

D *candidum*. Campum illum ἱπποβότον idest equorum altorem nominant, per quem transeunt, qui a Perside & Babylonia ad Caspias pilas ire solent. *Nesæum* νεσαῖον vocat Arrianus in rebus Alexandri: sed corrupte, cõcors enim scriptura, & melior illa, quam probat Suidas, astipulatur Hesychius. Hi regibus Persarum in delitijs, quam solos conscendebant, amicis donabant, vt ex Luciano notũ, quo libro de historia scribenda agit, ad reges alios mittebant, tanta vero eorum eu regione generabatur copia, vt quotannis viginti millia ad Regem mitterentur, quod ex Strabone obseruatum est ab Isaco Casaubono in Athenæum, qui plura cupis adi ad Herodotum, & Barnabam Brissonium in Regio Persarum principatu, qui non sunt ad manum corruptum. puto Athenæum in Dipnosophistis, aut verius Polybium apud illum, in descriptione pompæ Antiochi superbissimæ. Τούτων κατόπιν ἦσαν ἱππεῖς Πισαῖοι μὲν χίλιοι, πολιτικοὶ δὲ τρισχίλιοι, ὧν οἱ μὲν πλείους ἦσαν χρυσοφάλαροι καὶ χρυσοστέφανοι, οἱ δ᾽ ἄλλοι ἀργυροφάλαροι. *Horum a tergo fuerunt equites pisæi mille, vrbani ter mille, & horum complures cum aureis phaleris ac coronis, alij cum argenteis*. Leuis est error, vnaque murata littera facile eluitur, ἱππεῖς Νισαῖοι *Equites Nisæi*. Hunc equum nobilem totus Oriens existimauit, describit vero Oppianus Cilix Cynegeticis.

Polemonis error.

Lib 6.

In voce Νισαῖος.

Pag 366.

Lib. 3. cap. 5.

Lib. 5. pagina 194.

Polybius correctus.

Lib. 1. V. 309

χάλλεϊ δ᾽ ἐν πάντεσσι πέλει παντείρογος ἵππος
Νισσαῖος, τὸν ἄγουσιν ἀριστέεσσι βασιλῆες,

καλὸς ἰδεῖν, ἀγαλός τε φέρειν ὑποπεδῖλ ἄνακτα
Βαιὸς μὲν κεφαλήν, πολλὸς δὲ βαθύτριχα δειρὴν
Κυδιόων ἑκάτερθε μελιχρύσοισιν ἐθείραις.

Quæ sic se habent Latine.

Pulchritudine vero inter omnes est excellentissimus equus,
Nissæus, quem equitant opulenti reges,
Pulcher aspectu est, mollisq; ad portandum facili habena,
Argutus quidem capite, densus promissa iuba in ceruicibus,
Exultans vtrinq; flauis comis, mellis & auri concoloribus.

Hæc obiter ad illustrandum Aristotelis locum, vt facilius Cameli velocitas intelligatur, sint dicta, nunc intermissum de Dromedarijs sermonem repeto. Flauius Vopiscus. *Victa igitur Zenobia, quum fugeret Camelis, quos Dromadas vocitant, atq; ad Persas iter tenderet, equitibus missis est capta, dum Euphratem fluuium exiguo lembo traijceret, atq; in Aureliani potestatem redacta.* paria habet Zosimus, ex quo hæc verbatim sunt a Flauio Vopisco translata, verba in Commentarijs Casauboni vide, mentio insuper velocitatis huius in sacris litteris. *non euasit de ijs quispiam, nisi quadringenti viri adolescentes, qui ascenderant Camelos, & fugerunt.* Et alibi. *Inundatio Camelorum operiet te, Dromedarij Madian & Epha, omnes de Saba venient, aurum & thus ferentes.* In Septuaginta est semper κάμηλοι, & pro *Epha* legunt illi γεφὰρ *Gefar*, sed vulgatam lectionem probat D. Hieronymus Commentarijs in Matthæum. Illud sane non prætermiserim, velociores esse fœminas, quod vt naturæ consonum, ita a Scriptoribus sedulo obseruatum est. Achmes Seirimius in Oneirocriticis. ἐὰν ἴδῃ τις ὅτι ἐπωχήσει εἰς ἐξ αὐτῶν, καὶ συνεπῆγεν αὐτὸν εἰς δρόμον, ἀρεῖ αὐτὸν ὁ χάρων, διὰ τὸ μηδὲν τι τῶν ζώων συνεξισοῦσθαι αὐτῷ ἐν δρόμῳ. *Si quis harum* Camelorum fœminarum *aliqua vehi visus sibi fuerit, ita quidem, vt ab ea cursu auferretur, eum hominem orcus auferet, idq; propterea quod nullum animal cum hisce*, Camelis fœminis, *quod cursum attinet, in comparationem venire possit.* quales autem sint illæ, aut ad quam speciem ex prædictis pertineat, eodem ille loco expedit. αἱ κάμηλοι Ἀράβιαι αἱ ταχεῖς, εἰς ἀνάγκην, καὶ θάνατον, καὶ κρίσιν κρίνονται. *Arabici Cameli, fœminei sexus, quæ veloces sunt, miseriam, mortem, & damnationem portendunt.* Ratio eadem, quæ persuasit veteribus in sacris Græcorum certaminibus, & ludicris Romano Circensibus potius equabus, quam equis vti: *quod scilicet inter currendum vrinam emittant.* Vt verba vsurpem doctissimi Probi. Nec aliter in venationibus potiorem curam Canum fœminarum, quam marium agebant, vt ex L. Apuleio, Vario apud Macrobium, Q. Ennio apud Festum, Seneca, Lucretio, Adæo Smyrnæo in Anthologia, & alijs fuse docui in Antiquitatibus Romanis. porro Camelorum celeritatem firmat locus Ioannis Tzetzis de formicis Indicis.

Αἱ κάμηλοι τῷ πόθῳ δὲ τῶν πώλων τῶν οἰκείων
Τρέχουσι συντονώτερος, καὶ φεύγουσιν ἐκείνους.
Cameli autem desiderio pullorum suorum
Currunt contentius, atq; fugiunt illos.

His vtebantur præcipue in bellicis expeditionibus, vt supra ex Liuio probatum, deinde ad rem magni momenti celeritate summa nuntiandam, sic ab Alexandro in Mediam missus Polydamas ad conficiendum Parmenionem, quam paucissimis diebus per inculta illa, & squallida tesqua, Dromedarijs assumptis, penetrauit, auctore Q. Curtio Rufo. Denique duces magnorum exercituum superati ijs ad fugiendum potissimum fidebant, superius, de victa Zenobia, ex Vopisco, dictum, de Semiramide profligata, at, tanto exercitu strato, fugiente, Tzetzes.

Σώζεται δ' ἡ Σεμίραμις τῷ τάχει τῆς καμήλου
Seruatur Semiramis velocitate Cameli fœminæ.

In vita Aureliani. *Vopiscus Zosimi exscriptor.* *Pag. 508.* *Lib. I. Reg. cap. 30.* *Isaia cap. 60.* *Cap. 19.* *Velociores fœminæ.* *Cap. 238.* *Et Equæ.* *Ad v. 3. Geo.* *Et Canes fœminæ.* *Lib. 2. c. 7.* *Chiliad. 12. c. 404.* *Vsus varij Dromedariorum.* *Lib. 7.* *Chiliad. 13. c. 452.*

VINDICTA.

AD mores nunc excutiendos me confero, naturalesque propius affectiones perscrutor. Ante omnia deprehendo in eo singularem vindictæ, & belluinæ vltionis reminiscentiam, quæ in nullo animante maior apparet, quo nomine Diuum Basilium lubenter audio, qui *Camelo iniuriarum memoriam, iraq; grauitatem, & ad vlciscendum constantiam* attribuit, & subiungit ibidem loci. *percussa aliquando bellua hæc, longo tempore iram reponit, & vbi occasionem nacta fuerit, malum retribuit.* deinde diuino elegantique præcepto mores humanos format, & hæc occasione admonet. *Audite vos qui grauiter irascimini, qui memoriam iniuriarum velut virtutem colitis, cui similes estis, cum offensam contra proximum*

Hexamer. homil. 8.

velut

A *velut scintillam quandam in cinere occultatam tamdiu seruatis, donec materiam adepti, velut flammam, iram reaccendatis.* quod cultissimus poeta Erricus expressit. *Lib. 4.*

Sicut Arabs bruta desanit gente Camelus
Custodemq́, suum longo post tempore, læsus
Dente petit memori, & totos depascitur artus:
Aut Tigris, catulisue Lea.

Extat memorabile huius facti exemplum apud Rabinos ad Genesin, vt in Collectaneis de Terra sancta Vuolfardi habetur, sed nec illi mihi ad manum. *Ad cap. 31. Pag. 367.*

RABIES.

HANC prauam affectionem, sæpissime, si non semper comitatur rabies, iraq́; supra modum effrænis, describit apposite D. Hieronymus in Epistolis. *In quibus Camelũ Bactrũ enormis magnitudinis, qui multos iam obtriuerat, triginta & eo amplius viri, distentũ solidissimis funibus, cũ clamore adduxerunt, sanguinei erant oculi, spumabat os, volubilis lingua turgebat, et super omnẽ terrorẽ rugitus personabat immanis.* *Vita Hilarionis.* B Signũ ergo & effectus vltimę in eo rabiei est voce illa horrẽda stridere. Vincẽt. Bellouac. paucis *Irati stridet horribiliter.* *Lib. 19. c. 23.* Causa nõ vna a recẽtioribus huius pathematis adsignatur, sunt qui id vindictæ cupiditati volunt attributũ, quod. s. cũ non possint iniurias suas, vt optarent, vlcisci, in rabiem agãtur, vt Simon Maiolus in diebus Canicularibus prodidit. *Causa ab vltionis cupiditate. Colloq. 7.* non desunt, qui ad ardorem Veneris affectum hunc referant, tota enim hieme fœminam deperit mas, qua si non potiatur, quadraginta totos dies rabie efferatur, quo æstu indignationis durante, tenacissimæ solet esse memoriæ, & si custos vel quilibet alius occurrat, quo duriter habitus fuit, statim irruit, ac morsu primũ petit, deinde in sublime dentibus arreptum proiectat, tum humi affligit, omniaque membra elidit, demum discerpit & lacerat, & mirum in modum, in cadauer debacchatur, quod ex C. Solino Polyhistore colligo. *A e stut demucrio.* *genituræ cupidine efferantur adeo, vt saniant, dum Venerem requirunt.* *Cap. 62.* & liquet apertius ex Samuele Purchasio in peregrinatione. C *Ineunte vere plane mentes fiunt, & in rabiem, coeundi libidine aguntur, quo tempore facile in ductores suos desaniunt, rectores interficiunt, & quoslibet occurrentes violant, memores a quibus læsi fuerint.* *Lib. 6. c. 1.* Indifferenter Plinius dixisse contentus est *vtrumq́, rabiem & ipsi sentiunt.* *Lib. 8. c. 18.* plura ex Ioanne Leonio non contemnendo scriptore in rebus Africæ, vberius discas. *Part 8.* Reperiuntur & nonnulli, qui rabiem hanc ad occultum quendam cœli influxum reijciant, vt Canum, Suum, aliorumque animalium morbos, haud sane probabili ratione, nam id si a cœlo contingeret, non hiberno tempore, sed æstate potius, tantus calor ferueret; quin imo & illud non negligendum, nusquam hac passione eos tangi, dum labore & oneribus ferendis exercentur, sed otiosis tantum & bene pastis obrepere. *A cœlo. Aloysius Codemust.* Sed ego causam nullam reperio, cur, cum omnia animalia æstiuis caloribus efferantur, morbisque, ac turbidis passionibus conflictentur, Cameli media hieme iram concipere, ineunte vere in rabiem efferri debeant? nisi occultam naturæ esse proprietatem sentiamus, quod & verũ est. *Noua in re passio.*

DOCILITAS, ET Musices Amor.

D DOCILITATEM in eo probant varijs rationibus. primo enim *fræno in prælijs regitur.* ait Plinius. *Lib. 8. c. 18.* deinde ipse impensius amat Musicam, & discit ad modulos tympani, aut instrumenti alicuius Musici, choreas ducere, & tripudiare. Verba Ioannis Leonij sunt hæc apud Simonem Maiolum, in diebus Canicularibus. *Docilitatem alio argumento idem Leonius indicat, tradit enim eos ad tympani sonitum choreas ducere doctos, eosque hac doceri industria commemorat. Includitur iunior Camelus, vbi pauimentum præcalidum sit, vt alternatim pedes attollat, dum calor vrget, idque frequentissima alternatione facit, dum hunc dum illum pedem attollit pungente calore, atq́ interim semper ad fores tympanum a Doctore percutitur. In schola huiusmodi scholasticus exercetur hic ad annum integrum, aut circiter, vsu igitur confirmato hac diuturnitate, quotiescumque tympani sonitum audierit, eadem pedum alternatione, eodemq́, loco persistens, dum insonet tympanum, chorea ductum spectatoribus præ se fert.* *Rer. Afric. part 8. Cap. 7.* Nec tantum ad ludicra isthæc spectacula musico concentu deliniri se patiuntur Cameli, sed ad itinera promptius alacriusque facienda, viæ molestiam, & onerum ferendorum lassitudinem amoliendam non mediocriter

Ibidem pag. 145. diocriter eadem hæc Musica conferre creditur. Eodem Maiolo auctore. *Est in Camelo commemorandum, quod Musica ac modulatione ille plurimum oblectatur, quandoquidem etiam fessus longo itinere, si subsistat, ductor, non flagris aut verberibus ad progrediendum eum stimulat, sed sonitu cantuq; demulcet, alioquin ageret frustra, quoniam & in onere, & itineris mensura terminum præfixum inuertibiliter seruat, vt non maius solito onus, nec longior itineratio ab illo suscipiatur,* dixi plene supra. *Cum igitur paulo longius progrediendum fuerit, quam consuetudo ipsius ferat, tametsi fessus ad progrediendum sponte excitatur, cum Ductor cantilenam, aut aliam Musices modulationem melodiamve inceperit.* Eadem alijs verbis Samuel Purchasius doctissima illa peregrinatione, si sibi paulisper interdum temperaret. *Cameli Africani dociles sunt, ac potius patiuntur sibi persuaderi, vt grauius solito onus ferāt, aut longius assueto progrediantur, cantibus, quam verberibus.* Hæc vsque adeo vera sunt, vt nullus comitatus Arabiam transmittat, sine tympanistis, qui fessos & pæne oneribus succumbentes Camelos excitent, ac recreent; Denique illud haud vulgare habendum, vocem eas humanam pluris longe facere, & facilius eius audita dulcedine mulceri, quam vllo instrumento Musico: vt scribit Gulielmus Sandisius. saltationem hanc Camelinam, & pronum in Musicem affectum perstringit sanctissimus Doctor Ioannes Chrysostomus, verba Interpretis sunt, græca enim ad manum non sunt. *Vt impudēter Camelorum more saltamus, nec enim solum fœmina, sed etiam Cameli, turpiter saliunt.*

Lib. 1. c. 1.

In Itinerario.

Homil. 49. Matt. 14.

VERECVNDIA, & reuerentia in Matrem.

NATVRALEM quendam pudorem, & humanam pæne in coeundo verecundiam obseruarunt in Camelo, nam nec patitur se tum temporis videri ab vllo homine, & si quis forte interuenerit, grauiter indignatur, Vincentius Bellouacensis in historia Naturali. *secreta petit Camelus coiturus, seq; occultat, homines, & animalia occurrentia lædit, ac lethaliter insectatur.* Eadem ex illo transcripsit Albertus Magnus de Animalib. Descripsit, eleganti cum Massagetarum inuerecundia comparatione, hunc in bruto affectum Claudius Aelianus de Proprietate Animalium. Μασσαγέται μὲν, ὡς Ἡρόδοτος λέγει, τὴν φαρετρεῶνα πρό γε ἑαυτῶν κρεμάσαντες, εἶτα μέντοι ὁμιλοῦσι τῇ θηλείᾳ ἐμφανῶς ὁρώντων αὐτοὺς οἱ πάντες πεφροντικότες οὐδὲν ἐκείνων γε. Καμήλων δὲ ὁμιλία οὐκ ἄν ποτε ἐμφανὴς γένοιτο, οὐδὲ ὁρώντων ὥσπερ μαρτύρων, ἀλλ' εἴτε αἰδῶ φαμὲν, εἴτε φύσεως δῶρον ἀπόρρητον, ταῦτα Δημοκρίτῳ καὶ ἄλλοις καταλίπωμεν, ἐλέγχειν δὲ, καὶ τὰς αἰτίας οἴεσθαι λέγειν ἱκανοῖς ὑπὲρ τῶν ἐπιτεκμάρτων τι καὶ συμβαλεῖν. Ἴδοι δέ τις καὶ ὁ νομεὺς ἀπαλλάττεταί ποι ὅταν αἴσθηται τῆς συνουσίας αὐτοῖς τῆς πρὸς ἀλλήλους τὴν ὁρμὴν, ὡς πρὶν ἀρισάμενος παρελθεῖν ἐς θάλαμον νύμφῃ τε καὶ νυμφίῳ. Latine sic sonant. *Massageta, vt Herodotus ait, suspensa ad plaustrum pharetra, cum vxoribus aperto & propatulo loco concumbunt, si concubitum omnes aspiciant, præclare contemnunt, & susq; deq; habent. At contra Cameli nunquam coeundi palam societatem, aut Veneris inter se mixturam apertam ducunt, quod quidem ipsum factine verecundia, an admirabili Naturæ munere faciant, Democrito, alysque, qui vel obscurissimarum rerum causas ingenio se posse consequi confidunt, disputandum relinquo. Cum autem inter eos coniunctionis appetitum pastor exoriri sentit, aliquo concedit, & tamquam sponso ingrediente thalamum sponsæ, abit.* Hic est ille Democritus, cognomento Physicus, qui multa præclara volumina super rerum Natura dicitur reliquisse, quæ omnia omnino perierunt, quæ tanta iactura omnibus Naturæ arcana scrutantibus iure est deflenda. Porro tanta est Cameli naturalis in Matrem suam reuerentia, vt morte grauius ducat cum ea concumbere. Aristoteles libro περὶ θαυμασίων ἀκουσμάτων *de mirabilibus auscultationibus*, si tamen eius est, ac non verius alterius, quod verum existimo. Ibi enim. τοὺς ἐν Ἀραβίᾳ φασὶ καμήλους μὴ ἀναβαίνειν ἐπὶ τὰς μητέρας, ἀλλὰ κἂν βιάζηταί τις, οὐ θέλουσι, καὶ γάρ ποτε λέγεται, ἐπειδὴ οὐκ ἦν ὀχεῖον, τὸν ἐπιμελητὴν καλύψαντα ἐφεῖναι τὸν πῶλον, ὡς δ' ὀχεύων ἐπέβη, τότε μὲν ὡς ἔοικε συνετέλεσε, μικρὸν δ' ὕστερον δάκνων τὸν καμηλίτην ἀπέκτεινεν. *In Arabia autem Camelos non inire matres suas, sed etiam si quis cogat, non patiuntur; porro admissario aliquando inratorem destitutum, opertam matrem submisisse pullo, paulo tamen post eum hominem morsibus necauit.* Sunt ergo, vt obiter hic adnotemus, Camelorum arma morsus, seu dentes, qui adeo habētur validi, vt quemlibet hominem ijs correptum in immensam altitudinem proijciant, atq; equos etiā ipsos morsu extinguant, supra aliquot locis est dictū, & in sequētib. aliquid addetur. Siue ergo vera sit eorum sententia, qui opus illud Aristoteli adscribunt, siue ipsius genuinus fœtus non est, res sane ipsa est in confesso est, nam idem confirmatum ab Aristotele & Aeliano supra hoc ipso Tractatu, vbi *de Genitura & coitu* disserui, & multi auctores graues confirmant, in his Albertus Magnus.

Lib. 19. c. 25

Lib. 22.

Lib. 6. c. 60.

Hoīes quosdā moribus superat.

Lucret. li. 3. & lib. 5.

Cap. 2.

Camelorum arma.

Lib. 8. Trac. 1. c. 2.

PIETAS

A

PIETAS ET PROLIS AMOR.

ALIA etiam pathemata in eo reperiuntur, quibus proxime ad humanam naturam accedere operationibus suis videri posset, ac illud imprimis, quod aliorum morbo afflictorum misereatur, & quadam compassione ducatur, quam pietatem improprie nonnulli Scriptores antiqui, & Ecclesiastici uocauerunt. Vincentius Bellouacensis speculo historiali. *Tota nocte manducant, quodsi in stabulo aliquis ęgrotet, stata reliquis omnibus pietas inest, vt cibo abstineant.* plenius hoc in Theologicis infra. Hanc egregiam in bellua virtutem comitatur amor in prolem, tantus, vt nec Tigridi, nec Simiæ, nec Pelicano cedat, hoc apprime Indi cognoscentes, cum celeritate maxima vti cupiunt, fętus Cameli per aliquot milliaria abducunt cum matre, deinde illa abacta, pullos eo loci relinquunt, præda capta reuertuntur, mater amore pullorum derelictorum quam celerrime agglomerat passumque duplicat, atq; B ita & prædonibus consulat, & affectum maternum exhibet Ioannes Tzetzes, cuius hæc sunt, de formicis Indicis aurum diligenter custodientibus.

Lib. 19. c. 13

Stratagema Indorum.

Chiliad. 11. c. 404.

μύρμηκες χρυσωρύχοι γὰρ μέγεθος ἀλωπέκων,
τὰς φωλεοὺς τὰς ἑαυτῶν ἔχουσι χρυσοσώρους,
Σάκκους λαβόντες δ' οἱ Ἰνδοὶ, καὶ δρομικὰς καμήλους,
Πώλους ἐχούσας νεογνοὺς, τὰς πώλους μὲν λιπόντες
αὐτοὶ μόναις ὁδεύουσι. ἐπιτοιμένοι τὰς χρυσὰς
Τοὺς σάκκους δὲ πληρώσαντες, ἄξαντες τὰς καμήλους
φεύγουσι, διωκόμενοι τοῖς μύρμηξιν ἐκείνοις,
Αἱ κάμηλοι τῷ πόθῳ δὲ τῶν πώλων τῶν οἰκείων
Τρέχουσι συντονωτέρως, καὶ φεύγουσιν ἐκείνους.

Latine sic reddita sonant verbatim.

C

Formica autem auri fossores, magnitudine vulpium,
In lustris suis habentes aureos cumulos
Saccos autem accipientes Indi, & Dromedarias Camelos
Pullos habentes nuper natos, pullos relinquentes quidem,
Ipsi solis pergunt illuc cum Camelis,
Saccos autem implentes, agentes Camelos
Fugiunt insecuti a formicis illis,
Cameli autem desiderio pullorum suorum
Currunt impetuosius, atq; fugiunt illas.

Formica auri custodes.

De hac auri custodia multi inter veteres accurate, Herodotus, Strabo, Philostratus Lemnius in vita Apollonij. meminit Lucianus in Epistolis Saturnalibus his verbis. Μύρμηκάς τινας, οἵους τοὺς Ἰνδικοὺς ἀνορύττοντας ἐκ τῶν θησαυρῶν, ἐκφέρειν νύκτωρ ἐς τὸ δημόσιον. *Vt formica tales, quales feruntur Indica, aurum è thesauris effossum in publicum efferant noctu.* meminit & C. Plinius. *Amphitane alio nomine appellatur Chrysocolla, in India parte, vbi formica eruunt aurum.* C. Iulius Solinus Polyhistore. *formicę ad formam canis maximi, arenas aureas pedibus eruunt, quos Leoninos habent,* D *quas custodiunt, ne quis auferat, captantesq; ad necem persequuntur.* Cl. Aelianus οἱ μύρμηκες οἱ Ἰνδοὶ τὸν χρυσὸν φυλάττοντες, οὐκ ἂν διέλθοιεν τὸν καλούμενον καμπύλινον ποταμόν. ita locum illum, antea corruptissimum, legendum censeo. *formica Indicę auri custodes, nunquam transeunt fluuium Campylinum appellatum.* Itaque si eo prędones auri deuenerint, & flumen traiecerint, incolumes periculum euadunt, & ideo in altera ripa pullos eorum Camelorũ relinquunt, quibus vecti auri furtum patrant, illi itaque amore pullorum magis, quam periculi magnitudine accensi, quam velocissime amnem traijciunt, raptores interim aliarum ferarum carnes sparsim per viam abijciunt, quas formicæ non mediocriter gaudent. Strabo loco laudato. rem totam expedio ex Plinio. *Indica formicę cornua, Erythrus in ade Herculis fixa, miraculo fuere: Aurum ex cauernis egerunt terrę, in regione Septentrionalium Indorum, qui Darda vocantur, ipsis color felium, magnitudo Aegypti luporũ,* fortassis *Vulpium* foret legendum, ex Strabonis ac Tzetzis auctoritate. *eruitum hoc ab ijs tempore hiberno, Indi furantur ęstiuo feruore, conditis propter vapores in cuniculis formicis, quę tamen odore sollicitatę prouolant, crebroq; lacerant, quamuis pręuelocibus Camelis fugientes, tanta pernicitas feritasque est cum amore auri.* alijs quoque stratagematis vtuntur Indi, vt fallant formicas, sed ego tantum de Camelis ago.

Aurum custoditum.
Lib. 3.
Lib. 15.
Lib. 6.
Pag. 1031.
Lib. 37. c. 10
Formica qualest
Cap. 13.
Lib. 3. c. 4.
Aelian' correctus.
Lib. 11. c. 31

ANTIPATHIA, & Hoſtilitas.

Equus ei hostis. Cap.62. Lib 8.c.18. Lib.5 c 7. Timent, & timentur.

HOSTES Naturales habet, quod etſi nunquam viſos, tamẽ ad internecionem primo quoque occurſu aut congreſſu inſectantur. 1. Equum timent, & ab equo viciſſim timentur. Iulius Solinus Polyhiſtore, *Oderunt equinum genus.* Et Plinius. *Odiũ aduerſus equos gerunt naturale*, Aelianus Chryſogloſſus ille non vno loco hoc ipſum prodidit. ita enim in hiſtoria naturali, Κάμηλον δ' ὡς δέδοικεν ἵππος, ἔγνω Κῦρός τε καὶ Κροῖσος. ὥς φασὶ *quantum vero Camelum equus reformidet, Cyrus et Craſus cognouerunt, vt aiunt.* Hiſtoria illa, quam indicat, ſic ſe habet. *Cyrus edoctus ab Harpago Medo, vel, vt alijs placet, ab Artaxerſe, Camelos Equis maximo terrori eſſe, adeo enim Camelos equi reformident, vt nec ſpeciem quidem, nec odorem ſuſtineant, Camelos quidem, quos in vſu belli plurimos habebat, contra Craſi equitatum immitti iuſſit ſicque equitatum Craſi, quo ille ſe praualiturum ſperabat, inutilem omnino reddidit, nam ſimul atq; in pugnam itum eſt, equi olfactis protinus, conſpectiſq; Camelis, retro ſe auerterunt, vnde omnis Craſi ſpes fruſtrata interijt.* Hæc Herodotus, Græcus textus non eſt ad manum.

Cyri victoria. Lib.1. Philipp. Beroaldus.

Hanc naturæ diſſidentiam expreſſit haudquaquam ignobiliter Poeta quidam

> *Vtq; Aquilam Cygnus, Congrum Murana, Camelus*
> *Odit Equum.*

Lib.2. Method. Lib.1. cap.2, pag.304. Lib.9.c.36.

Nec cum equo modo ille diſſidet, & ab eo mutuo timetur, ſed & *Aſinis eſt maximo terrori*, nec vlla conſuetudine Aſini timor tollitur, vt ex Claudio Galeno video obſeruatum a cl. V. Ioanne Vrtemerio in Aldrouandino opere de quadrupedibus, nec ego locum tranſcribo, tu adi. Id autem ne deinceps ipſi Cyro præiudicio ad ſequentium rerum gerendarum ſucceſſus foret, aut nocumento, perpetua lege id deinceps cautum, vt vno eodemque paſcuo equi Camelique agerent. auctor Aelianus. Πέρσαι δὲ μετὰ τὴν Κύρου μάχην ἐν Λυδίᾳ, καμήλους τοῖς ἵπποις συντρέφουσι, τὸ δέος τῶν ἵππων τὸ ἐκ τῶν καμήλων εἰς αὐτοὺς ἐξαπτόμενον, ἐκβάλλειν πειρώμενοι τῇ συντροφίᾳ. *Perſa poſt Cyri pugnam in Lydia, Camelos ſimul cum equis alunt, equorum metum ex Camelorum conuictu conantes expellere.* Miror autem cur idem auctor cum, φιλίαν καὶ ἔχθραν *amicitiam & hoſtilitatem* quam ſingula inter ſe animalia exercent, dinumerare in ſe ſuſcepit, ne verbum quidem de Camelo fecerit, quod Ariſtoteles non omiſit, nam in hiſtoria Animalium hæc habet. ὁ κάμηλος περὶ τὴν ὀχείαν ὁ ἄρρην χαλεπός, ἐάν τε ἄνθρωπος, ἐάν τε κάμηλος πλησιάζῃ, ἵππῳ μὲν γὰρ ὅλως ἀεὶ πολεμεῖ. *Camelus etiam mas ſæuit tempore coitus, ſiue homo, ſiue Camelus accedat, nam cum equo inceſſanter bellũ gerit.*

Aelianus notatus. Lib 5 c.48. Lib.6.c.18. Leo carnem Cameli appetit. Lib.17.c.36.

Hoſtilitas illi haud exigua eſt cum Leone, & cauſa maxima ferinæ huius hoſtiliſque acerbitatis, quod Leo carne Camelina mirifice afficitur. Aeliani verba Latina ſunt. *Cameli carnes a Leonibus comedi ſolere teſtimonio eſt Herodotus, cum in Xerxis Camelos, qui commeatum portarent, dicit Leones inuaſiſſe, & ex alijs animalibus nulla, neque iumenta neque homines attigiſſe, idq; factum miratur, præſertim cum Camelos ante illud tempus nunquam vidiſſent, & aliunde eſſet, vnde famem explerent. At mihi Herodotus paucarum in natura rerum peritus videtur, qui Leones Thracios miratur voluptatem in cibo vnam alteri prapoſuiſſe, nam Camelos quantopere appetant, Arabes ſciunt, & quicũq; regionem Leonum ſimul, & Camelorum parentem habitant. Itaque non admiror ſi Leo, vi quadam naturali & occulta, Cameli carnem appetat, & in hoc animal etiam ſibi antea nunquam prius viſum, ſui ſatiandi cauſa irruat, appetitus enim naturalis eos, etiam cum primum vident, vt ſuauiſſimum inde ſibi futurum parent alimentum, incitat.* Eandem hiſtoriam ſi quis vberius narratam cupit, adeat ad Herodotum, e quo pleraque eo loco ſunt tranſcripta. Nec quis hanc inter Leones & Camelos internecinam Antipathiam alius ſcripſerit, non memini, & maxime admiror Ariſtotelem, qui cum ex profeſſo de Leonum cibo tractaret in Hiſtoria Animalium, hoc tamen prætermiſiſſe: vti Plinium, Solinum, alioſque.

Herodotus culpatus. Cauſa occulta. Lib.7. Herodotum Aelian' trãſcribit. Lib.8.c.5. Tabani infeſtant Camelos. Lib.32. c c. Lib.5.c.19. Lib.11.c.33 Lib 4 c 5e.

3. hoſtilitatem cum Camelo exercet alijs quadrupedibus communem *Tabanus*, de qua ſic Plinius. *Cetos ſexcentorum pedum longitudinis, & trecentorum ſexaginta latitudinis in flumen Arabia intraſſe, pinguiq; eius negotiatores, & omnium piſcium adipe Camelos perungere in eo ſitu, vt Aſilos ab his fugent odore.* Eſt autem Aſylus ſeu Tabanus, Muſca quædam aculeata μύωψ ab Ariſtotele dicta in Hiſtoria Animalium. naſcuntur autem illa inſecta ex lignis, vt ibidem ab Ariſtotele traditum, nec ab eo id mutuari erubuit, vt nec pleraq; alia, Plinius. diſtinguunt nonnulli *Tabanum ab Aſylo*, in his Cl. Aelianus: qui & figuram, & bombum, & aculeum deſcribit, quẽ adi. Aliorum ſane apud me maior eſt auctoritas, qui confundant, idemque inſectum faciunt, *Aſylum,*

A *lum, & Tabanum*. Nigidius Figulus vetustissimus, nec leuis nominis, Scriptor apud Iunium Philargyrium ad illud Virgilij in Georg.

Lib. 3.

——— *Cui nomen Asylo.*

Simpliciter *Muscam* interpretatur *Tabanum*, siue *Asylum* Glossæ veteres Isidori Hispalensis corruptæ nitori suo sunt restituendæ. Tabæ, Mutiæ, verborum portenta, legendum, *Tabani, Muscæ*. Hoc etiam omnium, vt monebam, quadrupedum malum est, sed maxime Boum. M. Varro de re Rustica. *eas æstate Tabani concitare solent*. Definite ex Grammaticis antiquis Isidorus. *Oestrum Græcum est, quod Latine Asylus, vulgo Tabanus vocatur*. L. Seneca Ad Lucilium. *hunc quem Græci Oestrum vocant, pecora peragentem, & totis saltibus dissipantem, Asylum nostri vocant*. meminere & Græci poetæ, vt Latinos omittam. Sophocles, Lycophron, Alexis, Theætetus, qui consulantur. Aeschylus.

Isidori glossa correcta. *Lib. 12. cap. vlt.* *Epist. 58.* *In Supplicibus. V. 310.*

> Βουλάτην μύωπα, κινητήριον
>
> Οἶστρον καλοῦσιν αὐτὸν οἱ Νείλου πέλας.

Ita vir doctissimus olim verterat.

B

> *Boues impellentem Tabanum incitatiuum*
>
> *Stimulum vocant ipsum Nilum pueri.*

Non dubito quin multa super hoc animalculo vir immortalis famæ, & Herculei laboris Vlysses Aldrouandus attulerit in opere *de Insectis*, sed adhuc non vidi: & ideo pauca admodum hic de *Tabano*, ne eadem frustra iterentur.

MORBI, ET TEMPERATVRA.

MORBI illius in duplici genere censentur, sunt enim aut temporarij, & intermissi, aut continui, & letales, primi generis sunt *Rabies* ex coitus desiderio concepta, de qua supra. C. Iulius Solinus *genitura cupidine efferantur adeo, vt sæuiant cum Venerem requirunt*. Sed morbus iste etiamsi ad tempus grauis, paruo tamen tempore durat, nec enim vltra quadragesimum diem eius cursus, nec alia causa, quam amor, & coeundi intemperies. Alij morbi sunt continui, & ad exitum vitæ deducunt, qualis est podagra. Vincentius Belloua censis. *his etiam rabies accidit & podagra, qua facillime moriuntur, non autem virgulas eyciunt, sed vehementissimo dolore grauantur, quoniam duras, & laboriosas vias incedunt*. Alfonsus Tostatus in Leuiticum. *patet in Camelis, quibus aliquando rabies accidit, & podagra, vnde constringuntur pedes sui, & interficit eos ista infirmitas*. Causa varia huius valetudinarij affectus traditur, illa verissima mihi videtur, quæ apud Iulium Solinum. *durant in centum annos, nisi forte translati in peregrina, insolentia mutati aeris morbos trahant*. Ad Temperiem venio, de qua altum apud antiquos, quod sciam, est silentium, Recentiorum nonnulli obiter attigerunt, In his Alfonsus Tostatus, auctoritate Constantini, qui de Geoponicis eloquenter scripsit, putaturque male a quibusdam fuisse Imperator. Is ergo sic Latine, nam textus Græcus non est ad manum. *Camelus est calidus natura, ideo est macilentus naturaliter, calor enim totam trahit sanguinis vnctuositatem, & remanet sibi nulla crassities; & ob hoc lac Camelinum subtilius est aliorum animalium lacte*. Ab isto immodico calore proficisci credita incredibilis, vt monebam, salacitas. Vnde illud Aristophanis in Vespis.

C · D

Morbi quidam ad tempus. *Cap. 62.* *Alij perpetui, & letales.* *Lib. 18. c. 23. Podagra.* *Cap. 11. pag. 106.* *Causa vera morbi.* *Cap. 62.* *Temperies calida.* *Ibidem.* *Cur lac Cameli subtile?* *In Parabasi pag. 883.*

> φώκης δ' ὀσμὴν, λαμίας δ' ὄρχεις ἀπλύτους,
>
> πρωκτὸν δὲ καμήλου.
>
> *Phocæ odorem, Lamiæ testiculos illotos,*
>
> *Et podicem Cameli.*

Omnia enim animalia, quæ in Venerem prona, censentur mali odoris; nota sunt, quæ portenta de libidine muliebri, & Equina, ab auctoribus referuntur. Pergendum deinceps, & eruendum quicquid occurrerit animaduersione dignum: Inter quæ & illud memorabile. *Caluescere, & depilari, vt solent homines*. Alfonsus Tostatus ibidem loci, quod eo lubentius obseruaui, quod ille solus inter quadrupedes hoc cum homine habeat commune, & inter aues *Struthiocamelus, Coruus aquaticus*, vt frequentior habet opinio; & vt verax & diligens Scriptor, Rupertus Tuitiensis contendit, etiam *Aquila*. Scio tamen hanc esse regulam vniuersalem, *nullum animal, præter hominem infra aures & tempora, caluitiem habere*. C. Plinio auctore.

Caluities. *Comment. in Michæam* *Lib. 11. c. 37*

CASTRATIO VTRIVSQVE SEXVS.

EST animal libidinosum Camelus, & vt dixi, equum desiderās, etiam amens & furioso impetu malignum, ideo qui eo vti in bellis aut itineribus volunt, decerptis genitalibus mari, vulua exusta fœminis, mitiores fortioresq; reddūt. Cl. Aelianus in Naturali historia. *Cum Camelos quinquaginta annis viuere percepi, tū Bactrianos ad centesimum annum, tum mares, vt pugnaciores sint, a Bactris populis castrari, ita petulantia excisa maiori robore esse. Camelis etiam fœminis vuluas aduri, vt partibus illis, quę ad furorem libidinis incitant, adustis, ad bellum aptiores existant.* de Rationibus istis paulo inferius disputabitur, hic qua ratione castrentur animalia aperiam, ex Magone Carthaginiensi, qui libris vigintiocto punica lingua scriptis rem rusticam extulit, quos Cassius Dionysius Vticensis Græce vertit, & in libros viginti redegit, & Sextilia Prætori misit, quos postea ad sex contraxit Diophanes in Bithynia, regiq; Deiotaro inscripsit, vt auctores sunt Terentius Varro & Iunius Columella. Iterum postea versus in Latinum procurante Senatu. Cuius verba sunt. apud eundem Columellam. *dum teneri sunt adhuc, castrandi sunt, neq; id ferro faciendū, sed fissa ferula comprimendi testiculi, & paulatim confringendi, id enim optimum genus castrationū videtur, quod adhibetur tenera atate sine vulnere. & vbi id indurnit, melius bimus, quam anniculus castratur.* quæ totidem verbis pæne sunt expressa apud Palladium Rutilium Aelianum in re sua rustica. Vide vtriusq; auctoris locū, & confer. Est & in Iulij Solini Polyhistore ratio quædā naturalis, cur castrentur Cameli, de qua paulo infra discutietur. Verba eius sunt. *Ad bella fœmina preparātur, iuuentumq; est, vt desiderium iis coitus quadam castratione exsecaretur, putant enim fieri validiores, si a coitibus arceantur.* Aristoteles & ipse huius castrationis in fœminis tantum meminit in Historia Animalium. ἐκτέμνονται δὲ καὶ τὰς καμήλους αἱ θήλειαι, ὅταν εἰς πόλεμον χρῆσθαι αὐταῖς βούλωνται, ἵνα μὴ ἐν γαστρὶ λαβῶσι. *Cameli etiā fœminæ castrantur, cum eis vti in bello lubet, ne concipiant vtero.* in facto ipso conuenit, & castrari solitos mares pariter ac fœminas certum, de causis, non æque inter historicos & rerum naturalium inuestigatores constat. Aristoteles proxime laudatus, *ne concipiant*, alij & plures, vt fortiores fiant, q a veritate videtur longe esse alienum, nam testibus ademptis, vires non mediocriter diminui certum est. qua de re disputationes vtiles sunt Celsi & Offilij Iurisconsultorum apud Pomponiū I.C. *sunt quadam quæ in hominibus quidem morbum faciunt, in iumentis non adeo, vt puta si mulus castratus est, neque morbi, neque vitij habere videtur, quia neque de fortitudine eius quid detrahitur, neque de vtilitate, cum ad generandum nunquam sit habilis. Celsus quoque scribit non omnia animalia castrata ad idipsum vitiosa esse, nisi propter ipsam castrationem facta sint imbecilliora. & ideo mulum nō esse vitiosum. Idem refert Offilium existimasse equum castratum sanum esse, sicuti Spado quoque sanus est, sed si emptor ignorauit, venditor scit, ex empto esse actionem, & verum est quod Offilius ait.* Cl. Claudiani locus est appositus.

Lib. 4. c. 55. Cur Bactri eos castrent? — Mago Scriptor. — Lib. 6. c. 26. — Lib. 6. c. 7. Palladius trāscribit Columellam. — Cap. 62. — Lib. 9. c. 50. — L. 38. ff. de adilit. edict. — Castrati an debiliores? — Lib. 1. in Eutrop.

> *Aduolat Armenius certo mucrone recisos*
> *Edoctus mollire mares, damnoque nefandum*
> *Aucturus pretium, facundum corporis ignem*
> *Sedibus exhaurit geminis, vnoque sub ictu*
> *Eripit officium patris, nomenque mariti.*
> *Ambiguus vita iacuit, penitusque supremum*
> *In cerebrum stilli traxerunt frigora nerui.*
> *Laudemusue manum, quæ vires abstulit hosti?*
> *An potius fato causam tribuisse queramur?*
> *Profuerat mansisse virum, fœlicior extat*
> *Opprobrio, seruiret adhuc si fortior esset.*

Papinius Statius eadem in Domitiani tactis habet, licet dispari ratione.

Lib. 4. Silu. 3

> *Qui fortem vetat interire sexum,*
> *Et Censor prohibet mares adultos*
> *Pulchra supplicium timere forma.*

Longe ergo dispar ratio in brutis exsecandis, atque in hominibus, bruta enim validiora sunt, vt dictum supra, & confirmat Rutilius Palladius in re rustica. *Non omnino iuuencos subducto robore virilitatis effeminat.* at homines redduntur castratione debiliores, & effæminati magis, ideoq; in vsus turpiores virilitatis dehonestamento euirabantur. M. Varro in Satyra illa Menippæa, cui titulus λογομαχία. Arnobius contra gentes. Ennodius Ticinensis Antistes in Epigrammatis, quæ non sunt ad manum. Sæua ergo illa & nefanda libido pueros teneriores ferro praeparārat, vnde locus Vlpiani I.C. corruptus, vbi de corpore humano debilitando, ex Viuiano & ipso Iurisconsulto in hæc

castratio bruta reddit fortiora. — Lib. 6. c. 7. — Homines debiliores. — Lib. 5. in fin. — Epigr. 71. — L. 27 ff. ad legē Aquil.

A iis hæc verba agit. *& si puerum quis castrauerit, & preciosiorem fecerit, Vinianus scribit cessare Aquiliam, sed iniuriarum erit agendum, aut ex edicto, aut in quadruplum.* Vltima sane ex legibus 12. tabularum verbatim sunt deprompta, vt in earum editione nos docuisse visi sumus. Et locum Vlpiani leuiter restituo. *si puerum quis castrauerit, vt pretiosiorem faceret.* & ita legendũ censuisse video Ioãnem Mercerium in Opinionibus suis & Obseruationibus. Correctionis ratio optima ex Fabio Quintiliano in Institutione Oratoria. *Mancipiorum negotiatores, formę puerorum excisa virilitate, lenocinantur*, paucis interiectis ibidem loci. *libidinem iuuet ipsum effœminati sexus mendacium, nunquam tamen hic continget malis moribus regnum, vt si quę fecerit pretiosiora, fecerit & meliora.* sic Martialis.

Vlpiani correctus. Lib. 1. c. 1. Lib. 5. c. 14.

> *Iam cunę lenonis erant, vt ab vbere raptus*
> *Sordida vagitu posceret ęra puer.*

Lib. 9. epigr. 9.

à Mangonibus in cunis ergo a parentibus empti, & in abominandæ luxuriæ abusum exsecti, exẽplo Semiramidis Reginæ, vt est apud Ammianum Marcellinum, Prosperum in Chronico, Eusebium, Claudianum, & alios. Idem Martialis.

B
> *Non puer auari sectus arte Mangonis.*

Lib. 9. epigr. 7.

Sed ad Camelos redeo. quos non putabant tantum bello aptiores, quia incentiua libidinis carerent exsecti, nec etiam fortiores, sed & esu delicatiores, nam & in alijs animantibus idipsum obseruatũ, est enim *verucina caro* suauior *arietina*, vt docte Theodorus Marcilius adnotauit, & auctor est M. Plautus in Captiuis, quod nec Philippus Paræus inanimaduersum omisit. Verba Plauti sũt.

Delicatiores esu.

> *Qui Petroni nomen indunt verueci sectario.*

Act. 4. sc. 2.

Ita licet quemlibet Camelum in solemnioribus festiuitatibus comedendum apposuerint, vt supra abunde a me probatum, tamen peculiari quodam delectu castrati Cameli a lautioribus commendati. Verba Leonis in Africana Historia, vbi de Numidia seu Biledulgerid agit, hæc sunt apud Samuelem Purchasium in peregrinatione. *Cum deserta, cum ingenti commeatu comitatuq́; mercatorũ transmitteremus, Princeps Zanagę obuius est nobis factus cum quingẽtis hominibus Camelis vectis, & a nobis tributa debita exegit, & mox ad sẽtoria sua nos inuitauit vbi multos Camelos iugulari pręceperat, vt nos laute exciperet, erãt illi iuniores senioresq́; sed maxime castrati, quod & tenerior eorum caro, & esui accommodatior, qui elixi, atq́; etiam verubus assati magna copia nobis exhibiti.* C eadem apud alios. Porro, vt semel dicam, & cum Plinio concludam. *castrandi genus etiam feminas, quę bello pręparentur, inuentum est, fortiores ita fiunt coitu negato.* hæc ille ex Aristotele.

Lib. 1. Lib. 6. c. 13. Lib. 8. c. 18.

ORNAMENTA.

ORNABANTVR Cameli in spectaculis superuacaneo cultu, vti paulo hic infra expediemus, insuper ornatu necessario ad bella & longiora itinera parabãtur, inductis scilicet calceis. Vincent. Bellouacens. *ad longiora itinera & graues bellicas expeditiones obeundas sotularibus induebantur.* quos *Sotulares* ille nuncupat alij Scriptores vetusti *Carbatinarum* crepidarum appellatione insigniunt. Aristoteles præ alijs, in Historia Animalium. *ὁ δὲ πούς ἐςὶ κατωθεν σαρκώδης, ὥσπερ καὶ οἱ τῶν ἄρκτων, διὸ καὶ τὰς εἰς πόλεμον ἰοῦσας ὑποδύουσι καρβατίναις, ὅταν ἀλγήσωσι. pes autem* Cameli *vestigio carnosus* D *est, vt vrsarum, qua de causa, cot qui itinere longiore in bello fatiscunt, calceant carbatinis.* non secus illiteratissime in Politianum, Scaligerum, aliosque viros debacchantem Robertum Titium, cuius indoctissimas nugas vix tanti est, vt hic referam, nisi vt adolescentes bonæ frugis & eruditionis cupidi admoueantur: ille ergo, blatero & bleunus in locis suis Controuersis, magnus, si ipsi creditur, Cato aut Aristarchus, *cereolipas* non *carbatinas* admittit, sed in eum stat tota Antiquitas. quale hoc calceamentum est perquirendum. existimaui in Romanis Antiquitatibus ex corio bubalino carbatinas factas, adducor, vt id censeam loco Xenophontis, qui sic Latine versus ab Angelo Politiano. *Cum defecissent veteres calcei habebant ex recentibus corijs bubulis carbatinas confectas.* ortum ad Cares retulit Iulius Pollux in Onomastico ad Commodum Cæsarem. *καρβατίνη μὲν ἀγροικῶν ὑπόδημα, κλῆθεν ὑπὸ καρῶν. Carbatina vero rusticorum calceus, a Caribus dictum,* quo etiã vsi Philosophi, Luciano auctore in pseudomante. *καὶ κήρυκές τινες Παφλάγονες, καρβατίνας ὑποδεδεμένοι.* Et præcones Philosophicum habitum mentiti *aliqui Paphlagones, Carbatinis calceati.* Hęc quidem de ornatu Camelorum ordinario: de quo C. Plinius. *Talos quę bisulca sunt, habent, ijdem digitos habentibus non sunt, neq́; in prioribus pedibus omnino vlli, Cameli tales similes bubulis, sed minores paulo, est enim bisulcus discrimine exiguo pes imus, vestigio carnosus, vt vrsi,* in quibusdam codicibus, *vestigio carnoso,* vtrumque recte, prior tamen lectio auctorem habet Aristotelem, quẽ Plinius

Lib. 18. c. 33. Sotulares. Lib. 2. c. 1. Carbatina. Lib. 9. c. 13. Materia. Lib. 3. Anabas. Origo. Lib. 7. c. 22. Pag. 490. Lib. 11. c. 45. Plini' Arist. trãscriptor.

nius more ſuo tranſcribit, *qua de cauſa in longiore itinere ſine calciatu fatiſcunt.* E

Ornamenta ad pompam ludicram aut ſpectacula ſcenica communia Camelo, & exoticis animantibus populo productis, atque etiam equis Regijs, vt paulo infra obiter perſtringam, inſignis eſt apud Lucianum locus. ὁ. δὲ πρὸς μὲν τὴν κάμηλον, ἐφοβήθησαν, καὶ ὀλίγου δεῖν ἔφυγον ἀναθορόντες καίτοι χρυσῷ πᾶσα ἐκεκόσμητο καὶ ἁλουργίδι ἐνέστρωτο, καὶ ὁ χαλινὸς ἦν λιθοκόλλητος, Δαρείου τινός, ἢ Καμβύσου, ἢ Κύρου αὐτοῦ κειμήλιον. *At illi ad Cameli conſpectum perterriti ſunt, & parum abfuit, quin exilientes aufugiſſent, quamquam totus is auro exornatus, & purpura inſtratus fuit, frenum autem etiam gemmis compactum habebat, ex Darij alicuius, aut Cambyſis, aut Cyri ipſius theſauro depromptum.* Id etiam in ſacris litteris liquet, nam Zebee & Salmana Reges Madianitæ a Gedeone debellati ſpoliantur: *Surrexit*, inquit ſacer textus verſione vulgari, *Gedeon, & interfecit Zebee & Salmana, & tulit ornamenta & bullas, quibus colla regalium Camelorum decorari ſolent.* Et paucis interiectis, ibidem loci. *fuit pondus poſtulatarum inaurium mille ſeptingenti ſicli, abſque ornamentis & monilibus & veſte purpurea, quibus reges Madian vti ſoliti erant, & præter torques aureas Camelorum.* Vt Cameli ſtudioſe ornabantur, ita Equos Regijs vſibus adductos ingentibus diuitijs onerabant, interdum etiam priuatorum miniſterijs dedicandos cum iſtiuſmodi ſuperbiſſimis opulentia inſignijs venales oſtentabant. conſulantur qui nō ſunt ad manum, Achilles Tatius in Amatorijs Clitophontis & Leucippes, Apollonius Collatius in obſidione Hieroſolymitana, Aegydius Maſerius Grammaticus & enarrator exactus Valerij Flacci Setini in Argonauticis. Paulus Varnefridus cognomento Diaconus in hiſtoria Longobardorum. L. Apuleius in Mileſijs contentus fuit dixiſſe, *phaleris aureis & fucatis ephippijs.* L. Seneca apposite. *Equum empturus, ſolui iubes ſtratum, detrahis veſtimenta venalibus, itaque ementibus ornamenta ipſa ſuſpecta ſunt.* Aurelius Macrobius. *Stultus eſt qui empturus equum, non ipſum inſpicit, ſed ſtratum eius, & frenum.* Apuleius in eundem ſenſum. *Neque in emendis equis phaleras conſideramus, & balthei polimina inſpicimus, & ornatiſſima ceruicis diuitias contemplamur. ſed iſtis omnibus exuuijs amolitis & amotis, equum ipſum nudum contuemur.* Ipſius hoc Socratis dogma fuit & præceptum, Cuius, referente Ioanne Stobæo in collectaneis, hæc ſunt. οὔτε ἵππος εὐγενὴς κρίνοιτ᾽ ἂν ὁ πολυτελῆ σάγην ἔχων, ἀλλ᾽ ὁ τῇ φύσει λαμπρός. *Vt neque equus generoſus iudicetur, qui ſtratum & inſtructum ſplendidum habeat, ſed qui natura ſit talis.* operoſe deſcripſit Claudianus.

In Prometheo. — *Iudicum c.8* — *Ornamenta Equorum.* — *Li.3. pag.72* — *Li.1. pag.12* — *Li.6. pag.91* — *Lib.6. pag. 273.* — *Lib.10.* — *Epiſt.80.* — *Lib.1.Satur. c.11.* — *Lib. de Deo Socratis.* — *Serm.1.* — *In Epigrammatis.*

> *Dumq; auro phaleræ, gemmis dum fræna renident,*
> *Ac vterum Zona cinge frementis equi.*
> *Sanguineo virides morſu verſare Smaragdos,*
> *Et Tyrio dignum terga rubere croco.*

Idem Equum Imperatoris Honorij depingens, ſic ait.

Ibidem loci.

> *Accipe regale cultus, & crine ſuperbus*
> *Erecto, virides ſpumis perfunde Smaragdos,*
> *Luxurient tumido gemmata monilia collo,*
> *Nobilis auratos iam purpura veſtiat armos,*
> *Et medium te Zona liget, variata Serena*
> *Floribus, & caſta manibus ſudata, colorum*
> *Perſarum gentile decus.*

Horatij locus ſuo nitori reſtituendus, contra Aſcenſij Badij, Mancinelli, Dionyſij Lambini, & aliorum præpoſteram lectionem, quam tamen probauit Thomas Trecerus. ſic enim

Horati' correctus. — *Lib.1.Sat.2.*

> *Regibus hic mos eſt, vbi equos mercantur, apertos*
> *Inſpiciunt.* non, vt vulgo peſſime, *opertos.*

Ad Cameli ornamenta regredior. de quo ſic in peregrinatione Meccana Ludouicus Vertomannus, & Hackluytus diligentiſſimus Scriptor in Nauigationibus ſuis vniuerſalibus. *poſt languentes, & medicos loco proximo ducitur Camelus ſtatura eminentiſſima, qua reperiri in omnibus illis gentibus poteſt, tectus ornatuſque panno aureo, dependentibus ſimbrijs ſericis, tergo geſtans arculam auro, & gemmis elaboratam, quem circumambiunt chori Muſicorum, omni inſtrumentorum genere perſonantes, ſequuntur quindecim alij Cameli, & ipſi pulcherrimi, proceriſſimi, vndique phalerati, ac faſcijs ſericis ad terram, vſque dependentibus accincti.* Vide plura apud Samuelem Purchaſium in Aſiaticis.

Lib.1. c.14. Tom.2. — *Lib.3.c.6.*

ÆTAS.

A

AETAS.

VT laboriosum animal Camelus, ita etiam viuax, quod valde rarum in Natura, quamquam de tempore quo viuat aliqua sit inter Scriptores dissensio. Aristoteles in Historia Animalium. *ζῇ δὲ ἡ κάμηλος χρόνον πολὺ πλείω ἢ πεντήκοντα ἔτη. Viuit Camelus diu, plus enim quam quinquaginta annis.* paulo aliter Claudius Aelianus, & fortasse verius in Naturali relatione. *Cum Camelos quinquaginta annos viuere percepi, tum Bactrianos ad centesimum annum.* Erit ergo vita non vna omnibus Camelis, sed pro ratione specierum, de quibus plene supra. dissentit ab vtroque Iulius Solinus in Polyhistore. *Durant Cameli in centum annos, nisi forte translati in peregrina, insolentia mutati aeris morbos trahant.* omnium opiniones conciliare vult C. Plinius non incommode, licet breuiter. *Viuunt quinquagenis annis, quidam & centenis.* Illud sane indubitatum Camelos illos diutius viuere, qui bellicis impendantur muneribus, vt Criticus quidam ex phlegonte Tralliano in Mirabilibus pridem obseruauit, nam in Bactris præcipuæ opes in numero Camelorum consistunt, deprehensumque ad centum & sexaginta annos eos pertingere solere, qui oneribus ferendis nō sunt addicti. de vsu eorum in bello, vide quæ supra dixi & adde ex Iulio Polluce nomina isthæc armaturæ variæ, quibus in expeditionibus Cameli muniantur: arma ergo a fronte dependentia, *Prometopidia* vocari solent, quæ aures protegunt. *Parotia*, quæ maxillis sunt munimento, *Pareia*, pectoribus apposita, *Prosternidia*, latera defendentia, *Parapleuridia*, cruribus circumposita, *Parameridia*, quæ barbatis quibusdam *coxalia* audiunt, tibias armantia, *Paracnemidia*. Suntque eadem vocabula Equorum cataphractorum armaturis conuenientia. quæ eo libentius hoc loco inserui, quod & plerisque incognita animaduertissem, & in tractatu de Equo Cataphracto supra desiderari: & nec ego mihi ipsi hac in parte satisfacio, qui & Iulio Polluce, & Græcorū Interpretibus omnibus omniuo careā.

Lib. 6 c. 26. — *Lib. 4. c. 55.* — *Cap. 62.* — *Lib 8. c. 18.* — *Diuturnior vita assuetorum bello.*

B

C

HISTORICA DE VECTVRA.

MEMORABILE sane illud duco ex Historia Procopij & Agathiæ Græcorum, qui res gestas Iustiniani Cæsaris posteritati prodiderunt, Camelo vehi solere proditionis, & imminutæ Maiestatis reum, & quia illi non sunt ad manum verba Cælij Rhodigini sufficient in Antiquis lectionibus. *sciendum porro insignioris censeri notæ, si quis Camelo insidens ac per vrbem circumductus, visendum se omnibus præbeat, quod contumeliæ genus Byzantij in Arsacem Armenium proditionis conuictum prompsit quandoque Iustinianus.* non alia de causa hoc supplicium excogitatum reor, nisi vt vastissimo animali impositus perduellis, & ab omnibus vndecumque videatur, & delicti etiam immanitas comparatione maximi & deformis adeo belluæ manifestior euadat. alio sensu in sacro Geneseos textu habetur. *Surrexit itaque Iacob, & impositis liberis suis ac coniugibus super Camelos, abyt, tulitque omnem substantiam suam.* ad quem locum Sancti Patres consulantur, & præ alijs, Petrus Berchorius Pictauensis in Moralibus.

Proditionis pœna. — *Lib. 7. c. 18.* — *Cap. 31.*

D

MYTHOLOGICA.

SIGNIFICATIONES Cameli Mythologicas lubenter eram positurus, sed nec qui fabulas scripsissent, nec earum interpretes ad manum vlli erant, quippe desiderabantur *Babrias*, seu *Gabrias* Platone antiquior, *Iulius Hyginus* Augusti libertus, *Phædrus* Tiberij, quem Notis eruditis donatum Nicolaus Rigaltius pridē publicauit, *Festus Auienus* sub Theodosio, impius ille Porphyrius sub Constantino Cæsare, Cuius opus de fabulis laudat Georgius Pisides libro de Mundi Fabrica: *Antonius Liberalis*, *Maximus Planudes* itidem Græci & eloquentes, quorum posterior non tantum de fabulis scripsit, sed etiam quindecim Ouidij de Metamorphosi varia libros Græce transtulit, vt in Bibliotheca Regis Christianissimi extat, sed & recentiores, qui Patrum nostrorum memoria, Aesopi iucundissimi fabulas in versum coegerunt, sunt *Ioachimus Camerarius* Germanus. & *Gabriel Faernus* Italus. Ne tamen omnino hoc caput non tangeremus, libuit etiam ex ignobilioribus Scriptoribus aliquid tenuioris licet riui in fundum nostrum deriuare. Incerti interpretis Aesopicarum fabularum

Scriptores Fabularum — *Vers. 1044.*

Fab.67.

bularum verba sunt hæc. *Cum primum visa est Camelus, homines perterriti & magnitudinem admirati, fugiebant, vbi vero procedente tempore cognouerunt ipsius magnitudinem, confisi sunt vsq; adeo, vt ad eam accederent, at intellecto paulo post belluam non inesse bilem, eo contemptus habuerunt, vt quod frena ei imponerentur, & pueris agendam traderent*. Mythologicus sensus moralis sic habet. *Terribiles res consuetudine contemptibiles fieri*. Altera est Gulielmi Hermanni. *Camelus sui pœnitens gerebatur tauros insignes ire geminis cornibus, se inermem obiectum cæteris animalibus, orat Iouem donari sibi cornua: Ridet Iupiter stultitiam Cameli, nec modo votum negat, verum auriculas belluæ decurtat*. sensus moralis fabulæ. *sic quisq; fortuna contentus sua, etenim multi fortunam meliorem secuti, incurrere peiorem*. Venit, dum hæc scriberem, in manus Festus Anienus, apud quem Fabula hæc cultis versibus extat.

Fab.8.

Fab.8.

Contentum proprijs sapientem viuere rebus,
Nec cupere alterius, nostra fabella monet.
Indignata cito ne stet fortuna recursu,
Atque eadem minuat, quę dedit ante rota.
Corporis immensi fertur pecus iste per auras,
Et magnis precibus sollicitasse Iouem.
Turpe nimis cunctis, irridendumq́ videri
Insignes geminis cornibus ire boues
Et solum nulla munitum parte Camelum,
Obiectum cunctis expositumq́ feris.
Iupiter arridens postquam sperata negauit,
Insuper & magnę sustulit aures onus.
Viue minor merito cui sors non sufficit, inquit,
Et tua perpetuum liuide damna geme.

Anienus correctus.

In secundo versiculo error infantilis in metri ratione, sed rescribendum aperto sensu.

Nec cupere alterius, nostra fabella monet.

Fab.12.

Est & lepida narratiuncula ex eodem Aesopo Incerto interprete. *Camelus cum ob deformitatem se omnibus ridiculum esse quadrupedibus animaduertisset, orauit deos saltem gibbos dorso auferrent, qui indignati, tam iniquas preces aspernati, ventri etiam gibbum alium addiderunt*. Mythologicus sensus. *nullum probe sentire, qui diuini consilij rationes contemnit, aut mutare eas studet*. Plura in hoc argumentum peti commodius poterunt ex auctoribus nuper laudatis.

NVMISMATA.

Per Numaria Scriptores.

PLERISQVE Numismatis antiquis, varia de causa, insculpi Camelum solere, patet ex Huberto Goltzio, Antonio Augustino, Adolpho Occone, Oresmio Lezonicse, & alijs rei Nummariæ Romanæ peritis. Quædam nunc mihi succurrũt, nam auctores illi non sunt ad manum In Aemiliæ familiæ, quæ patricia erat, Trophæis habetur Nummus cusus a M. Aemilio Scauro dum Aedilis esset, *in cuius parte vna equi pictura cernitur, in altera Cameli, forte per Antipathiam illorum animalium, Romani Magistratus cum hostibus dissidium notare voluit, Camelo adsidet mulier, habenas eius manu sinistra moderata, ramos lauri dextra protendens, cum elogio supra M. SCAVR. AED. CVR infra REX ARETAS. in medio vero, vt in omnibus. EX. SC.* Aretas Rex sane, vt illud obiter dicatur, Arabum auxilijs fretus Vrbem sanctam obsederat, quam ab infensissimis hostibus Scaurus liberauit quadringentis talentis ab Aristobulo acceptis, vt ex narratione Iosephi clarum. aliter tamen alijs hoc sumi placet, vel vt in ludis suis Aedilitijs Camelos exhibitos significaret, vel certe, quod magis viro claro arrisit, vt Camelus ad Arabiæ Regulum Bacchium Iudæum referatur, qui a Plautio Pompeij in Asia legato, superatus fuerit, vti Aretas rex, ab eodem Scauro Pompeij etiam proquæstore, bello deuictus. Reperitur & Plautiorum Patriciorum numisma. cum hac Inscriptione. L. HYPSÆVS. ÆD. CVR. subscriptione adiecta tali. C. HYPSÆ. COS. PREIVER. CAPTV. In vna parte *Scorpij sub equis* picti, in altera est *Camelus sarcina onustus*, ad latus cuius *quidam genuflexo laurearn ostentat*. Euidenter apparet nummum esse *C. Plautij Hypsæi*, qui cognomento *Decianus* in Fastis Capitolinis audit, vt ad Aurelij Cassiodori Cronicon notat Ioannes Cuspinianus, *onustus Camelus* esse potest *indictio munerum & onerum Priuernis*. de quibus triumphasse eum Historia asserit. nec plura.

Scauri adilitij Nummus.

Fuluio Vrsino.

Plautiorum Nummus.

Priuernates victi.

FIG-

A

FIGMENTA.

HVCVSQVE naturalem huius quadrupedis descriptionem adumbraui, leuia, sunt quæ sequuntur, nec tamen omittenda, Alfonsus Tostatus iudiligens, sed varius Scriptor, in Theologicis, quam humanioribus, meo iudicio, melior. Is ergo in Leuirici enarrationibus *aliquando in corde Cameli inuenitur os, sicut in corde Cerui*. Hoc vnde ille desumere potuit, haud facile dixerim, illud modo exploratum mihi Leonardum Fuchium claro nomine Medicum, de Camelo penitus hoc inficiari, nec quippiam simile illum ex Arabum monimentis explorare potuisse, nec apud vllum magni nominis scriptorem id extat: vt omittam tot celebres auctores Græcos, Latinos, barbaros vix tanti momenti rem præterire voluisse. Illud tamen minime negauerim in multorum animantium cordibus lapides reperiri vel C. Plinio teste. *In equorum corde & boum ossa reperiuntur interdum.* Iacobus Dalechampius magni nominis maioris meriti Medicus in Annotationibus Plinianis videtur Tostati sententiam confirmare. *reperiuntur interdum ossa in corde Equorum, Boum, Ceruorum, & omnium prægrandium animalium.* si postrema sunt vera, ergo & in corde Camelorum ossa reperientur, frequentissima eorum est relatio, qui de lapide in corde Ceruorum reperto agunt, qui de Camelo id nominatim prodiderit, præter eum, quem laudaui, non memini, & ego hic de Ceruino lapide hic nunnulla pertractarem, nisi hoc eodem opere supra præoccupatum, nec actum ago.

Cap. 4. pagi. 106.

Error Tostati.

Lapis in corde belluarũ. Lib. 11. c. 37

B

CAMELARIVM,
Camelasium, Camelasia.

C

AD Cameli tractatum plenius intelligendum, Iurisconsultorum placita erunt discutienda, apud quos *Camelarium, Camelasia, Camelasiumque*, tam varie corripitur, vt a nonnullis confundantur, eędemque res habeantur, ab alijs distinguantur. nos probabiliora adferemus. Est ergo *Camelarium nuda custodia Camelorum*, vti & *Camelarii* censentur simpliciter *custodes Camelorum*, siue vt loquitur Barnabas Brissonius in Lexico Iuris, *quibus Camelorum cura demandatur*. quæ sententia habet assertorem Hermogenem I.C. in Pandectis. Est vero *Camelasium tributum nomine Camelorum* indictum, sic *πορθμεῖον tributum pertorium, δουλεῖον* quod *seruorum capitibus* impositum est Græci auctores vocauerunt, ita *ἱππασία quod pro equis penditur*, ita *pascua* tributo suo nomen fecerunt. Natura autem huius tributi erat, vt *auri Coronarii*, & similium exactionum, Principes enim, fisco exhausto, aut auaritia exigente, indicebant pecunias a prouincialibus soluendas, quas initio Principatus *aurum coronarium*, quasi illis sumptus coronationis solueretur, appellare solebant, aut certè cum insignem de hostibus victoriam retulissent, aut cum successorem adoptassent, Suidas vocat *στεφανικὸν τέλεσμα coronariam exactionem.* Dio Cocceianus *χρυσίον ἐν τοῖς στεφάνοις. aureum pro coronis.* meminere præ alijs Aelius Spartianus, & Aelius Lampridius vt omittam veterem lapidẽ Ancyræ, quem video iam ab alijs expositum: & multa a me dicta in Antiquitatibus Romanis, ita *Camelasium* huiusmodi fuisse impositionis alicuius speciem manifeste constat, & initio quidem in ijs tantum prouincijs indictam, in quibus Camelorum necessaria Principi opera, postea etiam ad alias regiones traductum exemplum. Ammianus enim Marcellinus ita habet. *Vt nemo Gallis exprimere quicquam conaretur Camelasii nomine.* Vt primus obseruauit, quod sciam Ludouicus Rusardus apud Adrianum Turnebum Aduersarijs. *Huius animalis nomen monet me, ne ita Camelariam amplectar, vt Camelasiam eiiciam, præsertim cum nobilissimus Iurisconsultus Ludouicus Rusardus certiorem me fecerit apud Marcellinum Camelasium reperiri, vt Camelasia sit munus, Camelasium indictum eo nomine tributum, ego ideo Camelasiam probare non poteram, quod istam declinationem deducere non poteram: vt nec Budæus sine controuersia, omnium doctissimus, potuerat, nunc verò vt ab ἵππος ἱππάζειν, & ἱππασία deducitur, ita quasi à κάμηλος καμηλάζειν declinetur καμηλασίαν. recte deriuari censeo.* Hæc de Camelasio satis.

Custodes.

L. 1. ff. de Munerib. & honorib.

Aurum coronarium.

D

In Adriano.

In Alexandro Seuero.

Lib 10 c. 19 pag 810.

Lib. 17.

Lib. 22. c. 28

Camelasia inter munera ciuilia & personalia enumerabatur, *nam animi prouisione & corporalis laboris intensione hoc munus absque aliquo gerentis sumptu, & detrimento sustinebatur, propterea quod ratione habita, & alimentorum, & Camelorum certa pecunia Camelariis dari debebat, vt solo corporis ministerio obligarentur.* Vt ait eruditissimus Barnabas Brissonius in Verborum significationibus:

tionibus: & non longe diuerſa clariſſimi Iuriſconſulti Guglielmus Budæus in Annotatibus in Pandectas, Franciſcus Hottomannus, Equinarius Baro, Dionyſius Gottefredus, ad locum paulo infra citādum, quem diſcuſſit Iacobus Cuiacius. locus autem, quia eget correctione integer apponetur, ſic autem Arcadius I. C. *Camelaſia quoque ſimiliter perſonale munus eſt, nam ratione habita & alimentorum & Camelorum, certa pecunia Camelarijs dari debet, vt ſolo corporis miniſterio obligentur, hos & alio ordine vocari, nec vlla excuſatione liberari, niſi ſola laſi, & inutilis corporis infirmitate ſpecialiter ſit expreſſum.* Verba ea de *ordine alio* non videntur ſana, quare melius Pandectæ Piſani ſeu Florentini *hos & Albi ordine vocari.* totidem enim verbis libri Baſilicon expreſſerunt *πρὸς τὴν τάξιν τοῦ λευκώματος, in ordinem Albi.* paucis quid I. C. notent nomine *Albi* expediendum, non eſt tabula dealbata, in qua Prætores ſua Edicta proponebant, vt apud L. Senecam, & Fabium Quintilianum in Inſtitutionibus Oratorijs, & in Declamationibus, ſed tabula, in qua Decurionum nomina ſecundum ordinem ſuum ſcribebantur, vt titulo liquet *de Albo ſcribendo* in Pandectis, Codice, Iuſtinianæo, & Codice Theodoſiano, ac in Nouellis: quæ ſignificatio frequentiſſima apud Iuriſconſultos, & Hiſtoricos, vſurpanti Aurelius Caſſiodorus non vno loco, Suetonius ſæpius, Cornelius Tacitus, Dio Cocceianus, L. Seneca in Beneficijs. Q. Symmachus, Cicero, Liuius, & alij. vult ergo Arcadius loco laudato Camelaſiæ nomine Camelarios in Albo nomina ſua ſcripta habere, ideoque & præſcriptum in colonia Municipioque locum, & quandam ex officij dignitatis prærogatiuam, exemplo Decurionum ipſorum, aliorumque Magiſtratuum prouincialium, qui non alio regula vſi ad dignitatem ſuam conſeruandam, niſi Albo. Confer cum his ea, quæ de Beſtiarijs, & Velarijs, qui Theatrales ludos procurabant, in Antiquitatibus Romanis pridem docui.

Lib. 9. Obſeruat. c. 9.
L. vlt. ff. de Munerib. & honorib.
Arcadius I. C. correctus.
Albũ quid?
Epiſt. 49.
Lib. 12. c. 3.
Declamat. 34.
Nouell. 119.
In Claud. c. 16.
In Domit. c. 8.
Lib. 3. c. 7.
Lib. 10. Epiſ. 55.

P A R OE M I AE.

ADAGIA ab huius animalis natura pleraque profluxerunt. 1. *Cameli nomen pro maximo quadrupede* vſurpatur, corpore enim eſt adeo vaſto, vt nullum animal cū eo comparari poſſit. D. Hieronymus, in Epiſtolis. *& in vulpecula, & in Camelo vinus, atque idem es.* ſic audio Iuuencum presbyterum Hiſpanum.

Deformes poterunt immania membra Cameli.

Feſtus Anienus.

Corporis immenſi fertur pecus iſſe per auras.

In vita Hilarionis.
Fab. 8.

2. quia *πολυδίψιος ſitim diu ferens* animal ſit Camelus, & data bibendi occaſione tam large ſe potu ſatiet, vt in quatriduum deinceps ſufficiat, *elegans hinc in bibulos ſumetur adagium, Camelina potatio.* ait Ioannes Camets. Auli Perſij verſus eſt ab Iſaaco Caſaubono non intellectus, vbi prouerbialiter *Camelum* videtur Satyricus nepotem luxu, & helluatione perditum ſignificare, & ideo iubet remoueri *piper a Camelo,* hoc eſt aromatibus conditas epulas, quæ ad large potandum inuitant.

Tolle recens primus piper a ſitiente Camelo.

Notis in Soliruum.
Error Caſauboni.
Saty. 5. verſ. 136.

3. *Camelum in Aegypto* de re mirifice inaudita, nouaque Lucianus extulit in verbis Promethei. *δέδοικα δὲ μὴ κάμηλος ἐν Αἰγυπτίοις. ἢ. οἱ δ' ἄνθρωποι τὸν χαλινὸν ἔτι αὐτῆς θαυμάζουσι, καὶ τὴν ἁλουργίδα. Porro vereor ne & mea, Camelus in Aegypto, ſint, homines autem frænum ipſius, & purpuram admirentur.*

Pag. 10.

3. *Vehementer inæqualia per Camelum & formicam* apud Paræmiographos notantur, notat Gilbertus Cagnatus. Lucianus in Epiſtolis Saturnalibus. *ὡς δὲ νῦν ἔχομεν, μύρμηξ ἡ κάμηλος, ὥς ἡ παροιμία φησί. nam vti nunc res habet, formica Camelus, quemadmodum aiunt prouerbio.* 5. iactatur & illud prouerbiale ab Apoſtolio Scriptore antiquiſſimo *κάμηλος ἐπιθυμήσασα κεράτων, καὶ τὰ ὦτα προσαπώλεσεν. Camelus dum affectat cornua, & aures inſuper perdidit.* quadrabit in eos, qui dum ſtulte peregrina ſectantur, ſua amittunt. vide ſupra in Mythologicis Anienus.

Iupiter arridens poſtquam ſperata negauit
Inſuper & magnæ ſuſtulit auris onus.

Pag. 1029.
Fab. 8.

6. ſi quis inuito Genio aliquid molietur, in eum dicetur *Camelus ſaltat.* vſurpat in Heluidium D. Hieronymus ineptum & ſtupidum, *riſimus in te prouerbium, Camelum vidimus ſaltantem.* ille, vt apparet, cum eſſet a Muſis alieniſſimus, videri tamen alijs volebat diſertus. adeundi ſunt Diomedes vetus Grammaticus, & Ariſtophanes in Nebulis cum ſuo ſcholiaſte, vbi de Pyrrhica Cyneſij Poetæ, vnde illud vulgatū apud Zenodotū, Diogenianū, Scholiaſtē Apollonij Rhodij, & alios.

Ἡ κάμηλος πυῤῥίχην ἐμαθήκεισαν.
Diſcit Camelus Pyrrhicam Cineſie.

Pyrrhica quid?

A Pyrrhica autem saltatio armata quid sit? a quo inuenta? quibus legibus obita? quis eius varijs gentibus vsus? ex Claudiano, L. Apuleio, Nicolao auctore Græco vetustissimo, Lactatio Placidio, Suetonio, Vlpiano, Polluce, Sereno Medico, Festo Pompeio, Ammiano Marcellino, Mario Plotio antiquo Grammatico manuscripto, & alijs, abunde expediui in Antiquitatibus Romanis. nec hic repeto, & longe plura in Commentarijs Claudiani, eo loco. *Lib. 5. c. 25.* *De 6. Hon. consul.*

Hic & belligeros exercuit area ludos
Armatos hic sæpe choros.

7. si quis potentem olim, nunc gratia lapsum denotare volet, magno tamen adhuc loco esse, vsurpabit illam paræmiam, qua vtitur S. Synesius, adducunt ijdem Zenodotus, Diogenianus, & Suidas. ἡ κάμηλος ψωριῶσα πολλῶν ὄνων ἀνατίθεται φορτία. *Camelus scabiosus multorum asinorum fert sarcinas.* De Laide hoc meretrice vsurpatum putat Suidas, quæ etsi senio languenti, & rugis exarata, superabat tamen venustate gregarias mulieres, vt Camelus vetulus scabieque vexatus, florentissimos tamen Asinos vincit, & longe a tergo relinquit. *Pag. 372.* *Lais meretrix.*

8. Est adagium diuersum ab istis apud Claudium Galenum Medicum, sed non est ad manum, B & facile consuli potest. *Oper class. 2. pag. 16. edit. Brassauol.*

ONEIROCRITICA.

SOMNIORVM Interpretamenta quam vim habeant, & non est huius loci, & dixi in vberi commentario ad Claudianum, nec hic repeto, tantum veterum placita circa Cameli in somnis oblati significationes pauca repetam, Ea quæ ex Artemidoro, & Cælio Rhodigino supra adducta sunt, vbi de Etymologia, & varijs significationibus, inde peti possunt; Hic vero ex Achmete Seirimi filio quædam apponam ex opere illo, quod ab Arabum, Persarum, Aegyptiorum, & Chaldæorum monimentis cõpilauit. Somnium de Camelis varium est, & interdum per illud notatur ἀνάγκη, θάνατος, κρίσις, *miseria, mors, damnatio.* sed & νόσον σκληρὸν καὶ ἀναβαλλῶν αὐτὴν. *duram ægritudinem* significat, *&* C *ab ea liberationem,* & ἐξουσίαν ἀπὸ βασιλέως, *potestatem a rege concessam. & qui tale somnium oblatum habuerit, sine detrimento terrebitur a Principe, & a Magistratu vexabitur, & potestatem aduersus Saracenorum gentem inueniet, & nationem extraneam in potestatem redeget, & diutino morbo vexabitur, & conualescet, & opinionem de se falsam concitabit, & potestatem, & opes consequetur, & vel morte, vel diuortio a mala fœmina liberabitur. & de mala muliere fœtum noxium suscipiet, & a principe diuitias habebit, & inueniet a principe terrorem, cruciatum, morbum, & miseriam & impressionem nationum hostilium patietur, & opes regias ab hoste ablatas videbit, & opes alicuius principis, vel magnatis lucrabitur, & hostium facultates consequetur;* hæc ille nugamenta delira ex Persarum, & Aegyptiorum traditionibus, aut potius affanijs, nobis propinauit, quæ tamen, quia instituto nostro operi erant idonea, prætermittere nolui. *Præfat. ad Sext. consul. Honor.* *Cap. 137.*

HIEROGLYPHICA.

D IN profanis illis Mysteriorum Aegyptiacorum & remotis a sensu disciplinis, varia habebat Camelus significata. 1. *profanus affectus* per Camelum denotabat. 2. *imperitus disceptator*, quod animal illud nec facile surgat, nec nisi incommode loco se moueat. 3. *debilis infirmusque incessus, sunt enim Camelo crura femoraque succidua,* ideo supra animaduerti quatuor illũ habere femora, & idipsum adstruit Herodotus, ita qui sub onere aliquo deficiebant, hieroglyphice per Camelum designati, talem describit historia Romana Claudium Imperatorem. *ingredientes poplites minus firmi destituebant,* sic declamator ille apud Arbitrum Satyrij limine. *date mihi ducem, qui me ducat ad liberos meos, nam sue cisi poplites membra non sustinent.* allusit eleganti Epistola Circe ad Polyænum apud eundem auctorem. *negant Medici sine neruis homines ambulare posse.* quare hostibus superatis solemne fuit poplites incidere, & eo militiæ inutiles reddere, quod Archilochi locus ostendit apud Plutarchum in Galba. Ioan. Zonaras, C. Plinius, in naturali historia, Liuius non vno loco, Ammianus Marcellinus, & Valerius Maximus adstipulantur. 3. *fortitudinis* typus Camelus, quod immensa pondera dorso suo sustineat, & subnectet, nugatur toto cœlo Pierius Valerianus, dum fortitudinem Cameli ad constellationes refert cœlestes, eandemque esse genesin brutorum ac hominum, sue ide The ma, insinuat. 5. *diuitiis* imaginem Camelum pinxerunt, vnde illud Aristotelis supra notissimum, multos *Profanus.* *Indoctus aleator.* *Debilis.* *Sueton. c. 30.* *Poplites sue cidui.* *Pœna victorum.* *Lib. 1.* *Lib. 3. c. 7.* *Lib. 17.* *Lib. 9. c. 2.* *Fortitudo.* *Diuitiæ.*

Cap. 19. — Cap. 20. — Cap. 18. — Zelotypia. — Reuerentia in matrem. — Tractabilitas. — Continentia. — Lib. 12. in fine.

multos in Arabia eſſe, qui ad decem millia Camelorum poſſideant, & in ſacris literis, ipſo aſſertore humani generis nunciante Camelo onuſto diues peccator aſſimilatur. hæc enim verba ſunt in D. Matthæi ſacro Codice. εὐκοπώτερόν ἐστι κάμηλον διὰ τρυπήματος ῥαφίδος διελθεῖν, ἢ πλούσιον εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ εἰσελθεῖν. verbo vulgata ſic reddit. *facilius eſt Camelum per foramen acus tranſire, quam diuitem intrare in regnum cælorum.* eademque parabola totidem verbis in Diuorũ Marci, & Lucæ Euangelio reperitur; ſcio alias expoſitiones huius ſacri textus alijs placere, ſed ego ſic ſtatuo. 6. *Zelotypia* Camelo occulta ſignificatione tribuitur; quod tempore coitus ſecreta petat, & in Venerem acrius efferueſcens in occurrentes ferociter irruit, ſupra multis expoſui: hũc affectum in brutis animantibus reperiri, & præcipue in Leone, & Camelo certum. 7. *reuerẽtiam in matrem* depingere cupientes Camelum ponebant, quod ille nũquam cum matre miſceatur, ac ne ſibi quidem, multo minus paſtori ſuo ignoſcit, ſi temere ei ſe commiſcuit, vt notum ex Plinio, Ariſtotele, Solino, & Aeliano ſupra liquet. 8. *Tractabilitatem* idem quadrupes pictus deſignat, nam cum ſit vaſtiſſimi corporis, a puerulo tamen ſe regi tractarique permittit. *Continentia & abſtinentia a cibo potuque* per hunc quadrupedem apud veteres notata fuit, nam tam ingens corpus & potu & cibo abſtinere aiunt quatriduum, octiduum, imo etſi res ferat, quindecim dies totos. qui plura cupis, conſule Horum Apollinem, qui mihi non ad manum, & Pierium Valerianum.

THEOLOGICAE MYSTICA.

Aſſertor humani generis. — Expoſit. Moral. in Iob. Lib. 1. — Gentiles. — Cap. 44. — Diſpenſatio terrena. — Cap. 14. — Iudæi. — Cap. 20. — Diuites. — Cap. 60. — In D. Matt. c. 19. — Cap. 31. — Præcepta legis. — Cap. 23. — Cap. 40. — Iuſtus. — Lib. 3. Reg. c. 10. — Superbus. — Iſaiæ. 30.

NON modo Ethnici magnam Cameli in arcanis ſuis dogmatis rationem habuerunt, ſed & ipſi ſacri Patres, quadam, nec etiam omnia, percurram. 1. *Camelus eſt dominus noſter humani generis aſſertor, qui ſponte ad noſtræ mortalitatis onera ferenda deſcenderat.* ex verbis vtar ſanctiſſimi Gregorij. nec diſſentit Diuus Auguſtinus in Euangelicis quæſtionibus: Accedit huc quod bile dicatur carere Camelus, & ideo pictus dei filium mortalium omnium manſuetiſſimum denotare iure poterit. 2. *tortuoſa ac plena vitijs gentilitas*, vt loquuntur ſacræ paginæ interpretes, per nullum animal melius, quam per Camelum exprimi poſſe videtur; id ego ex gibbi Camelini deformitate natum auguror, plene idem S. Gregorius Moralibus expoſitionibus in Iob. ex Geneſeos capite trigeſimoquarto. Huc verba Diui Ambroſij in Lucam ſunt referenda. *Camelus populus gentilis, onuſtus auro, actus in deſertum a Leone, & tribulatione.* 3 *Camelus eſt terrena diſpenſationes.* Vt idem S. Gregorius interpretatur expoſitione Morali in Iob 4. *peccatores Iudæi, qui ſacras literas ruminant, ſed vngulam non findunt, vt nec Camelus:* vt in capite decimoquarto Zachariæ Prophetę habetur, hoc eſt *iuxta literam hiſtoriam audiunt, ſed virtutem ſpiritualiter neſciunt.* Vt ait idem ille ſanctus & moralis Doctor opere toties laudato. 5. *Diuites per Camelum onuſtum* vult ſignificari omnium Eccleſiaſticorum ſcriptorum doctiſſimus S. Hieronymus in Commentario in Iſaiam prophetam, nec alio ſenſu idẽ exponit *Camelos Madian & Epha.* Addit S. Ambroſius in Lucam quod permagni hic habet momenti. *Camelus moraliter de omni peccatore, & diuite arrogante.* Et ab illis mutuatus Sanctes Pagninus in Iſagoge ad myſticos ſacræ ſcripturæ ſenſus *Cameli ſunt peccatores, Iudæorum populus.* 6. *magnitudo præceptorum, iudicium, miſericordia, fides* Camelo ſignificantur, vt placet D. Ambroſio Enarrationibus in Sanctum Matthæi Euangelium. addenda verba Ruperti Abbatis Tuitienſis præclaro opere de Trinitate. vbi ſic *Cameli decem, quos ſeruus Abrahæ abduxit, ſunt decem præcepta.* Sed priuſquam finiam Petri Berchorij Pictauienſis ex promptuario Morali verba apponam. *Camelus ſecundum varias conditiones, quas habet, poteſt ſignificare contrarias perſonas tam in bono, quam malo. vnde videtur quod generaliter poteſt ſignificare hominem gratijs ornatum, ſuperbum vitijs deprauatum, diuitem vitijs cumulatum, hoſtem malitiis occupatum, Chriſtum iuſtitiis ornatũ; quia ſcilicet vir perfectus ad modum Cameli onera portantis, ſe Deo vel Prælato inclinat per ſubiectionem, & humilitatem & oneribus pœnitentiæ ſe dedicat, per patientiæ ſtrenuitatem, ideo tales figurantur in illis Camelis, quibus Saba regina intrauit Hieruſalem, cum comitatu magno & multo, & diuitiis, & Camelis portantibus aromata: Regina vero iſta eſt Eccleſia, quæ reuera comitatũ fidelium habet multum, & diuitias chariſmatum & donorum, Camelos habet, id eſt viros iuſtos, qui aromata redolentia gratiarum & virtutum non ceſſant continue deportare. 2. Camelus eſt ſuperbus vitiis deprauatus, nam vltra conſuetam diętam non vadit, & ſi quis vltra conſuetũ ducere vult, totum onus reiicit, & ſuperbus, ad modum Camelini gibbi, inflaturam ſuperbię ſecum portat, & ſane tales pręter conſuetum non faciunt, quia ſi onus aliquod mandati a Pręlatis ſolito maius imponatur, totum per proteruitatem & inobedientiam ab iis repellitur, ideo de ſuperbis dicitur, Leo, Leęna, & regulus volans portantes ſuper gibbum Camelorum theſauros ſuos, Leo, Leęna, & regulus, ſignificant tria genera ſuperbię,*

A *bie, de generis nobilitate superbiam leo, de rerum fecunditate, se oua, de officiorum sublimitate Regulus volans, ista enim tria genera superbiæ. hodie portant thesauros vitiorum & demeritorum super gibbos Camelorum, id est super gibbosam conscientiam peccatorum, & sicut Camelus patet in ventre quatuor distinctiones, quibus cibum quadruplici officio committit, vt scilicet prima distinctio, vel primus venter recipiat cibum omnino crudum, secundus agat principium digestionis, tertius digerat, quartus digestionem omnino perficiat: sic sunt in superbo & peccatore quatuor cellulæ, in quibus per ordinem recipitur peccatum, cogitatio, delectatio, consensus, operatio: ideo de talibus finaliter accidet illud, quod dicitur, Cameli eorum erũt in direptionem. 3. Camelus significat virum diuitijs cumulatum, Camelus enim habet supra se magnum gibbum, & infra se plures ventres ad herbas, & alta nutrimenta recipienda, sic diues magnum habet gibbum, & cumulum diuitiarum & plura receptacula pro ijs capiendis, de quibus dicitur illud Matthæi. facilius est transire Camelum per foramen acus, quam diuitem in regnum cœlorum. 4. Camelus significat hostis peruersitatem, est enim inimicus Equi, & animal ruminans, & animal gibbosum, sic diabolus est inimicus hominis, ruminans per desperationem. gibbosus per præsumptionem. Vnde illud, Rabach in habitaculum Camelorum erit. 5. Camelus significare potest Christi benignitatem, Camelus enim felle caret, & ad onera se inclinat, sic Christus felle caret, per virtutem benignitatis, & ad onus mortis se inclinat, per virtutem humilitatis, & sicut Camelus habet asperos pilos, sic conuersatio Christi fuit aspera, per virtutem pœnitentiæ, & austeritatis, & hoc supponitur, quando de beato Ioanne dicitur, quod vestimenta eius de pilis Camelorum erant.* Hæc ille Benedictinus Monachus, pro sæculo sui conditione & æuo longe doctissimus. quod de vestitu ex eius pilis addit, & nos plene supra, & Mirandulani versus confirmat, sic enim ille.

Quatuor ventres Cameli. — *Hiere. c. 49.* — *Diues.* — *Cap. 19.* — *Hostis peruersitas.* — *Ezech. c. 25.* — *Christus.* — *Vestes ex eius pilis* — *Matt. c. 3.*

Tegmine caprarum, atq́; hirtis tegumenta Cameli.

Sed hæc plura sunt quam volui, pauciora quam debui.

DENOMINATA.

MVLTA a *Camelo* denominationem suam sortiuntur, ego supra vbi de Synonimis eius quædam obiter obseruaui, scilicet vrbs *Camela, Gamela, Gamila, Camelus* in Palæstina, & *Gangamela quasi Camelorum domicilium* vicus in Assyria, hinc nomen suum traxerunt. 2. sacrificum quoddam poculum *Camella* aut *Camela*. P. Ouidius lib. 4. Fastor.

C

Vrbs & vicus. — *Poculum sacrificij aptum.*

Dum licet, apposita, veluti cratere, Camela,
Lac mundum potes, purpureamq́; sapam.

Vtitur Petronius in magica illa expiatione. *Enthea mensam veterem posuit in medio altari, quam viuis impleuit carbonibus, & Camellam etiam vetustate ruptam pice temperata refecit.* sed & postea in eodem sacro. *infra manus meas Camellam vini posuit, & cum digitos pariter extensos porris apioq́; lustrasset, auellanas nuces, cum precatione mersit in vinum.* nomen hoc ei poculo impositum, quod, vt puto, tortuosum esset, &, instar Cameli, gibbis excrescẽtibus ad sacerdotales vsus accommodatum, sic *Naustibulum a forma nauis poculum*, ait Festus Pompeius, dicebatur, sic Cymbium poculum *in modum cymbæ factum*, ait Seruius Honoratus ad librum tertium Aeneidis, qui corruptus in eodem vocabulo ad librum quintum. *Cymbia pocula sunt in modum cymbæ nauis*, rescribe omnino, *in modum cymbæ aut nauis*. Et quam variæ sint poculis a forma sua appellationes, & Iulius Pollux, Arheneusque, & ego libro quinto Antiquitatibus Romanis fuse. 3. Auis quæpiam Indica sic vocatur, vt author est Raphael Mapphæus Volarerranus gente nobilissimus, scriptis clarissimus, vitę sanctitate spectabilis. Hanc auem describit Aelianus de Animalium proprietatibus. Lemma capitis est περὶ τῆς ὄρνιθος ἣν καλοῦσι κήλαν οἱ Ἰνδοί. *de Aue quam Indi Celan vocant*. sed magis est potiusque, vt credam *Camelam* auem eam dici, quam Celam, idque ex descriptione apud eundem autorem. γίνεσθαι δὲ καὶ κήλαν ἐν Ἰνδοῖς ἀκούω ὄρνιν, καὶ τὸ μέγεθος τριπλάσιον ὠτίδος, ἐστὶ καὶ τὸ στόμα ἔχει γενναῖον δεινῶς, καὶ μακρὰ τὰ σκέλη, φέρει δὲ καὶ πρηγορεῶνα καὶ ἔχεινον μέγιστον, προσεμφερῆ κωρύκῳ, φθέγμα δ' ἔχει καὶ μάλα ἀπηχές, καὶ τὴν μὲν ἄλλην πτίλωσιν ἐστὶ σποδός, τὰς δὲ πτέρυγας ἄκρας ὠχρός ἐστι. sic verto, nam Conradi Gesneri versio haud quaquam proba. *Generari Celam apud Indos audio auem, magnitudine triplo maiorem otide, ore permagno, ingluuie etiam maxima, & longis cruribus, absonum quiddam sonare, eiusque summas alas pallidas, cæteras vero pennas cineritias esse.* & magnitudo, & crura, & vox, & color, manifeste euincunt κάμηλαν *Camelam*, non κήλαν *Celan* debere in Aeliano legi. Obiter ipse ille omniscius Vlysses Aldrouandus hanc difficultatem attigit, vbi de *Onocrotalo* agebat. Scio lectionem vulgatam defendi posse, cum κήλη sit *gutturis tumor*, seu *glandula*, in quem tumorem auis illa vorax super fluos cibos, in famis futuræ

D

Pag. 102. — *Pag. 107.* — *Naustibulum.* — *Cymbium.* — *Seruius correctus pagina 373.* — *Auis.* — *Lib. 16. c. 4* — *Volaterrani vera laudes* — *Aeliani Codex correctus.* — *Lib. 19 Ornithologiæ c.* — *Animal monstruosum.*

ſubſidium,condat,& veluti ſeponat.4. Animal monſtruoſæ portentoſæque formæ apud Americanos memoratur, quod a nonnullis Cameli nomine, ab alijs Leonis, a quibuſdam Equi,bouis,Ouis,aut Capræ compellatur,quod deſcribunt Franciſcus Vaſques,Marcus de Niſa, Lopes de Gomara,Ramuſius,& alij in rebus Prouinciæ Quiniræ . illi non ſunt mihi ad manum, ideo contentus ero verbis Samuelis Purchaſij. *Animalia ſunt,quæ Tauros noſtros magnitudine æquent, ſed cornibus minoribus,inter humeros habent ingentem gibbum,& a parte anteriori capillum longiorem,quam a poſteriori,lanam illā referat,habent in dorſo quippiam inſtar equitis cū ingentibus villis a genibus deorſum,crinium cincini a capite inante propendent,& ſub mento prope gutur aliquid eſt quod barbam referat,mares enormes caudas habent, in quarum extremitate ingens eſt glomus, ita vt in quibuſdam referre videantur Leonem,Camelum, Equum, bouem, Ouem,& Capram,grata cornibus feriunt,& celeritate equum intercipiunt,& necant,qui fugere ſolet,vel ob deformitatem portentoſam, vel quia nunquam ei antea id animal viſum, populus non habet alias diuitias, ſunt enim ei cibus, potus,veſtis,tergora ad domos ſtruendas, funeſque faciendos valent,ex oſſibus cultri,ex neruis fila,ex veſicis vaſa,ex cornibus varia colenda terra inſtrumenta,ex fimo, ignis, ex iuniorum pellibus ſacci conficiuntur*. Eadem alij. 5.a Camelo nomen habet *Struthiocamelus*.de quo immortalis famæ Vlyſſes Aldrouandus,cui nihil eſt magni momenti,quod addi debeat,racematio tamen hæc erit exigua. Flauius Vopiſcus.*ingentibus Struthionibus vectum,quaſi volitaſſe*. Iulius Capitolinus.*Struthiones Mauri miniati trecenti*.Herodianus Hiſtoricus. Μαυρουσίας στρυθοὺς eadem ratione dixiſſe viſus eſt, eſt & locus elegans in Epigrammatis, & Poemarijs veterum a Pithæo editis, ſed illa nec ad manum. Iuſtus Lipſius præceptor meus non contemnenda habet in Epiſtolicis quæſtionibus,quæ videantur:vt & Iulius Pollux in Onomaſtico ad Commodum Imperatorem diſcipulum ſuum,& D. Auſonius.Iocus ille inſignis apud L.Senecam libro de Conſtantia Sapientis.*In Senatu flentem vidimus Fidum Cornelium,Naſonis generum,cum illum Corbulo Struthiocamelum depilatum dixiſſet*. quo dicterio vel ridiculam corporis formam,crurumque exilitatem,vel ſtultitiam, quæ in illa aue,dum venatores vrgent, maxima, vel mollitiem vulſi corporis, vel egregiam,ſtomacho in infinitum ſufficiente,edacitatem notare voluit.vel certe deformitatem,nam cum Iulianus Auguſtus ἄμορφον,aut δυσείδεα ſubſanna notare voluit in Anthologia

Lib. 8. peregrinat. Americ. c. 8.

Struthiocamelus.

Lib. 9. Ornithol. c. 2.

In Firmo.

In Gordiani.

Lib. 1.

Pag 313.

Li. 4. Epiſt. 9

Lib. 1. c. 10.

Epiſt. 11.

Cap. 17.

Seneca explicatus.

Lib. 2. c. 13.

ὄψιν ἔχεις στρυθιῷ παρόμοιον.

Faciem habet Struthiocamelo perſimilem.

Error Lubini.

Anthologia correcta.

Lib. 3. de Alimen. fac.

Ratio nominis.

Sitim fert, vt Camelus.

Toto cælo errauit Elhardus Lubinus,dum vertit *Strutoſimilem*,fefellit eum locus ille in vulgatis editionibus hactenus deprauatiſſimus,legebatur enim στρυθῷ *Strutho*, ſed locum ego primus, & reſtitui, & explicaui. Hoc non omittendum olim *Struthiocamelorum*,ſeu στρυθιοκαμήλων nomen ignotum, vocataſque aues eas χηνῶν anſerum nomine, vel ipſo Galeno teſte, vnde lux T.Petronio Arbitro in Satyrio. *rogo,inquam,noli clamare,ego tibi pro anſero Struthiocamelum reddam*. Sed ratio nominis haudquaquam ab vllo recte,vt puto, aſſignata, nam qui ad corporis figuram confugiunt,haud recte ſentire videntur,potior illa,quæ non a corporis proportione tantum,quantum a moribus,& inclinatione naturali peti deberet: forte ergo,quia Cameli in modum,ſitim tolerat,ſic vocata fuit. Lucianus auctor in Dipſadibus ſub principium. ἡ θηρᾶσι δὲ ἐστὶν ὄνων τῶν ἀγρίων, καὶ στρυθῶν τῶν μεγάλων χαμαιπετῶν, καὶ πιθήκων μάλιστα, καὶ ἐλεφάντων ἐνίοτε, ταῦτα γὰρ μόνα διαρκεῖ πρὸς τὸ δίψος,καὶ ἀνέχεται ἐπὶ πολὺ ταλαιπωρούμενα ὑπὸ πολλῷ καὶ ὀξεῖ τῷ ἡλίῳ. *Venantur autem aſinos ſilueſtres,& magnos Struthiones humi volantes,cum primis vero ſimias,aliquando etiam Elephantos,hæc enim animantia ſola aduerſus ſitim perdurant,cum magnopere ſufferre poſſunt immodici & feruentis Solis moleſtias*. Hæc quidem ratio victus perſuadere poterat,niſi etiam & externa corporis forma foret ſpectanda.ita ergo Oppianus in Cynegeticis,

Lib. 3. Verſ. 464.

Αμφίδυμον,μέγα θαῦμα,μετὰ στρυθοῖο κάμηλον

Geminum,magnum miraculum,cum paſſere Camelum,

Deſcribit deinde,& percurrit veluti ſingulas partes corporis.

καὶ πόδες ὑψιτενεῖς,ἴκελοι νωθοῖσι καμήλοις

Βυαιὴν μὲν κεφαλὴν,πολλὴν δὲ τανύτριχα δειρὴν

καρήνῳ κίνυσι πολύπτερον.

Βάκτριον οἷά τε φῦλον.

Et pedes alti ſunt ſimiles tardis Camelis

Breue quidem caput,longum,ac hirſutum collum

Nigrum motat,atque plumoſum

Bactrium veluti genus.

Cap. 3.

Rara quæpiam de ea Aue apud Philem reperire eſt , libello de Animalium proprietate .

Στρουθὸν

A

Στρουθὸν δὲ φασὶ τὸν μεγάλην οἱ φρύγες
δυσαν πτερωτὸν, τοῖς ποσὶ χρῆσθαι πλέον.
Cum penniger sit, vtitur pedibus tamen
Magu marinus Passer, vt Phryges ferunt.

Totum locum Latina interpretatione adponam, quo facilius animalis illius natura percipiatur.

Vrgensq. cursus, allenatas explicat
Alas, vt impleus has Notus, ceu carbasa,
Ipsum secundo prouehat spiramine,
Cumq. oua pariat copiosa, segregat
Qua procreando sunt inepta fatui,
Exclusit at qua vi calor genitabili
Hac desluentis nutrit in testa fouens:
Quod si quis insectetur illum cominus

B

Lapidum repellens impetit hunc verbere
Iaculationibus pedum non irritis:
Hic eminentem super arenis construit
Nidum, pedibus quem firmat affabre in solo:
Eiusq. nerui, Rex, adepsq. plurimos
Leuant dolores vtili medicamine
Oculisq. tollunt agritudinem, cauo
In ventre dissectis reperti calculi.

Prona sunt quæ de ea scribunt Albertus Magnus, Vincentius Bellouacensis, & Bartholomæus Franciscanus Opere de rerum proprietatibus, & si quis plura cupit, recurrat ad Commentarios vberes, quos ante decennium dedi in Claudianum, & plene sibi satisfaciet. ille enim

Lib. 1. in Eutrop.

Vasta velut Libya venantum vocibus ales
Cum premitur, calidas cursu transmittit arenas,
Inq. modum veli sinuatis flamine pennis
Pulnerulenta volat.

C

6. *a Camelo Camelopardalis*, & naturæ partem, & appellationem desumpsit, cuius animalis descriptio, generatio, victus, propriet. s, aliaque huc spectantia, hic omittimus consulto, sequenti c. pite fusius prosecuturi.

Camelopardalis.

DE CAMELOPARDALE. CAP. XXXV.

CAMELOPARDALIS, aut, vt barbare quidam, *Camelopardalus* sequitur, & quia fissa eius est vngula, vt cæterorum supra quadrupedum, & potius quod a *Camelo*, de quo proxime supra, & denominationem, & aliquam naturæ suæ qualitatem, atque etiam formę similitudinem, sortiatur: erronea omnino est quorundam scriptorum sententia, qui existimarunt *Camelopardalem*, ideo sic vocari, quod ex *Camelo* & *Pardale* generetur, illud autem longe est falsissimum, cum & *Pardus* ipse, siue *Pardalis*, qui Græcis Πανθὴρ *Panther* dictus, generare non possit, est enim Hybrida vt præter Naturalium rerum scriptores, cultissimus Claudianus.

Ordinis ratio.

D

Error quorundam.

De Consul. Manly.

Obuia fulminei properent ad vulnera Pardi,
Semine permixto geniti, cum forte Leana
Nobiliorem vterum viridis corrupit adulter:
Hi maculis referunt patres, & robore matres.

Nominis igitur ratio non a generatione inter *Pardum Camelumque* est, sed a colore, & formæ magnitudine, est enim vasto corpore, vt *Camelus*, varijs maculis, & notis toto corpore, sed maxime in collo, notatus, vt hac re videri possit *Pardus*, cuius tergus mira colorum varietate distinguitur: quod non spernenda versus elegantia Natalis Comes describit, opere illo, haud quaquam vili de Venatione.

Lib. 4.

Desertis Libya gentes nascuntur in oris,

Quæ maculis atris ſignantur tergora, Pardo
Inuicta Leana tulit, referunt matremq́; patremq́;,
Nec ſimplex ſpecies, retinent hinc nomina mista,
Venaudi eſt eadem ratio, qua patribus ipſis.

Appellatio illi ergo, vel a *Pardo*, vt frequentior ſuadet ſcriptorum autoritas, vel etiam a *Leopardo*, cuius aliquam Naturæ proportionem refert, vt paulo infra apparebit: & vel maculæ illæ crebris vndique notis diſcurrentes teſtati nominis originationem poſſunt, ſunt enim vteique punctis quibuſdam variegatus, de quo diſerte C. Plinius, ſed neſcio an vere. *Panthera & Tigris varietate macularum, prope ſola beſtiarum, ſpectantur*. Hoc verum ſit, an non? alij viderint, ego certe lapſum haud leuiter exiſtimo, nam de Leopardo, & Lynce notius eſt, quam, vt dici debeat, & niſi ab omniſcio Vlyſſe Aldrouando præoccupatum hoc ipſo opere exiſtimarem, poſſem multis rationibus, & locis oſtendere, & Leopardum, & Lyncem, & ſpeciem non vnam Moloſſorum, ſed & Vrſos maculoſa eſſe pelle, & de *Camelopardale* ipſe Plinius capite ſequenti fatetur, & ego fuſius videbo in deſcriptione huius animalis. & de *Panthera* quidem Oppianus, quod magnopere ad figuram noſtri *Camelopardalis* cognoſcendam attinet, ſic paucis perſtringit

Lib. 8. c. 17.
Error Plinij
Lib. 4. Cyneget. Verſ. 64.

Εἴδεα δ' ἀμφοτέροισιν ὁμοίια δαιδάλλονται
Νοσφὶ μόνης οὐρῆς.
Forma autem vtriſq́; ſimiles variegantur,
Præter ſolam caudam. eadem vera in *Camelopardale*.

Menſa Pantherina.
Lib. 13. c. 15.
Epidic. Act. 1. Sc. 1.

Tanta ſane macularum in Panthera diuerſitas, vt menſis pretioſiſſimis inde nomen fuerit. Plinius loco ſupra proxime laudato, videatur, & Iacobus Dalechampius ibidem: Idem rurſus Plinius. *Menſis præcipua dos in vena criſpis, vel in cortice varijs, illud oblongo euenit diſcurſu, ideoque Tigrinæ appellantur, hoc intorto, & ideo tales Pantherinæ vocantur*. de quibus capio illud Plautinum.

—— Perpetuon' valuiſti? TH. *varie.* EP. *qui varie valent,*
Caprigenum hominum non placet mihi, neq́;
Pantherinum genus.

Lib. de Tranqu. Anim. c. 1.
Li. 7. Benef. c. 9.
Petronius inſigniter correctus.

Menſas iſtas vocari *lignum Reticulatum* ex Seneca recte cenſuit Ioannes Bourdelotius, Ipſe Seneca audiendus. *Menſa non varietate macularum conſpicua, nec per multas elegantium dominorum ſucceſſiones ciuitati nota*. Et alibi. *Video iſtic menſas, & æſtimatum lignum Senatoris cenſu, eo pretioſius, quo illud in plures nodos arboris infælicitas torſit*. ita corrigendus locus deprauatiſſimus T. Petronij Arbitri in Bellorum ciuilium deſcriptione.

Citra menſa, greges, ſeruorum, oſtrumque renidens
Ponitur, & maculis imitatur vilibus aurum
Quæ ſenſum turbant, hoſtile ac male mobile lignum
Turba ſepulta mero circumuenit.

Tertius verſiculus varie concipitur, quibuſdam placet legi
—— Maculis mnitatur vilibus auro
Reuera exactius longe, vt Iuſto Lipſio præceptori meo aſſentiar
—— Maculis mutatur vilibus aurum.

Quartus verſus, nullo hactenus ſenſu, mutilatus ac veluti depoſitus, ſic a nonnullis nitori ſuo reſtituitur.
Quæ cenſum turbant.
Rectius ad mentem Petronij, & Senecæ, &, vt ſemel dicam, æuum illud
Quod cenſum trahat, hoc ſterile, & male nobile lignum
Turba ſepulta mero circumuenit.
Aut certe appoſite magis.
Ebria turba mero circumuenit. non ſepulta.

Budæus reprehenſus.
Lib. 12. epig. 67.
Lib. 14. epig. 89.

Vt ſit ſenſus apertus, viliſſimis menſarum citrearum Pantherinarum maculis aurum mutatum, & cenſu Senatorio eas emptas, cum lignum & ſterile, & ignobile ſit, nec quicquam in ſe habeat quo tantis diuitijs æquipararetur, niſi quod ebrioſorum nocturnæ libidini inſeruiat. de menſis iſtis, & inæſtimabili pretio, Budæo recte reprehenſo, ex Tertulliano, & alijs, doctus vir Matthæus Raderus diſquirit, in Commentarijs in Martialem, eo verſu.
Et Maurusiaci pondera rara Citri.
Et ipſe Epigrammarius correctioni noſtræ haud leuiter videtur fauere, dum ſic.
Accipe fælices Atlantica munera ſiluas,

Aorta

A *Aurea qui dederit dona, minora dabit.*

A *Panthera* igitur *mensa pantherina* vocatæ, vel a maculis, quæ mensæ & quadrupedi communes, & in vtroque similes omnino erant, vel certe, quod a nullo, quod sciam, est obseruatum, quia fulcra huiusmodi mensarum referebant figuram *Panthera*, clare Vetus Scholiastes Iuuenalis.

Mensa pāthe rina cur?

Sat. 11. vers. 124.

At nunc diuitibus cœnandi nulla voluptas,
Nil Rhombus, nil dama sapit, putere videntur
Vnguenta atq; rosa, latos nisi sustinet orbes
Grande Ebur, & magno sublimis Pardus hiatu.

Obiter hæc de *Pardo* perstrinxisse sit satis, ad *Camelopardalim* redeo, de quo quadrupede nihil Aristoteles, aut Aelianus, & ideo erit maioris difficultatis eius naturæ inuestigatio, præsertim cum Romanis exoticum sit animal, nec frequenter adeo spectatum, vt perfecta relatione eius conditiones omnes exploratas habere ipsi, aut alijs tradere potuerint, quid tamen eruerim ex alijs, hic apponam.

B

DESCRIPTIO,
& Natura.

QVADRVPEDEM istum varie descriptum inuenio, nec sane inter veteres ipsos satis conuenit, nec recentiorum vnanimis est sententia, Ad manum non sunt Conradus Gesnerus, vti nec Ioannes Lerius, nec Petrus Bellonius, qui Naturæ arcana diligenter disquisiuerunt, & docte posteris publicarunt, consuli illi possunt. hoc vnum ego in illorum descriptionibus olim obseruasse visus fui, diuersa eos tradere, præcipue in figura huius delineanda. Samuel Purchasius satis curiose in illa sua peregrinatione. *Camelopardalis animal non sæpe visum, sed tamen valde cicuratum, & mirabilis compositionis, mixtum ex Leopardo, Ceruo, Bubalo, Pardale, Camelo, & ratione posteriorum tibiarum curtarum, anteriorum multo longiorum, gramine, sine summa difficultate, depasci non potest,* C *sed ingenti suo & elato capite, quod ad lanceæ altitudinem erigere solet, tenerioribus arborum ramis, & internodijs ramorum progerminantibus vescitur.* Hæc ille, qui ex varijs animalium speciebus conflatum subindicat, & naturam apposite mansuetam dixit, & paucis verbis, tibias, caput, cibos expressit haud dubie vere, nisi forte imperfecte. Veteres conferam, quorum primus in re sit Strabo Amasianus Geographiæ accuratus & bonus scriptor. *Γίγνονται δ' ἐν τούτοις τοῖς τόποις καὶ αἱ καμηλοπαρδάλεις, οὐδὲν ὅμοιον ἔχουσαι Παρδάλει· τὸ γὰρ ποικίλον τῆς χρόας νευρίσι*, sed legendum est omnino *νεβρίσι μᾶλλον ἔοικε, πίλοις κατεστιγμέναι· τελέως δὲ τὰ ὀπίσθια ταπεινότερα τῶν ἐμπροσθίων ἐστίν, ὥστε δοκεῖν συγκαθῆσθαι τῷ οὐραίῳ μέρει, τοὔψος βοὸς ἔχοντι, τὰ δ' ἐμπρόσθια σκελῶν τῶν καμηλείων, οὐ λείπεται· τράχηλος δ' εἰς ὕψος ἐξηρτημένος ὀρθός, τὴν κορυφὴν δὲ πολὺ ὑπερτέραν ἔχει τῆς καμήλου, διὰ δὲ τὴν ἀσυμμετρίαν ταύτην, οὐδὲ τάχος οἶμαι τοσοῦτον εἶναι, περὶ τὸ ζῷον, ὅσον εἴρηκεν Ἀρτεμίδωρος, ἀνυπέρβλητον φήσας, ἀλλ' οὐδὲ θηρίον ἐστίν, ἀλλὰ βόσκημα μᾶλλον, οὐδεμίαν γὰρ ἀγριότητα ἐμφαίνει.* Ita Latine ea sonant. *In ijs locis,* Troglodytarum scilicet regione, *Camelopardales nascuntur nulla re Pardali similes, cutis enim varietate Hinnulo simillima est bellua, virgatis pilis distincta posteriora quoque humiliora sunt anterioribus, vt a cauda sedere videatur, ad bouis altitudinem,* D *anteriora vero crura cruribus Cameli non sunt humiliora, collum rectum est, & in altum exsurgit, verticem paulo sublimiorem Camelo habet, propter quam partium inconcinnitatem, nec tantam celeritatem habere puto, quantam affirmauit Artemidorus, insuperabilem dicens: ac ne fera quidem est, sed pecus, nullam enim feritatem præ se fert.* Solus ille inter tot illustres scriptis viros negauit *Pardali* similem esse maculis *Camelopardalim*. Agatharchides in Excerptis Historicis, vbi de mari rubro apud Photium Patriarcham in Bibliotheca ex aduerso communem firmat opinionem contra Strabonem. sic enim ille. *ὅτι παρὰ τοῖς Τρωγλοδύταις ἐστὶν ἡ λεγομένη παρ' Ἕλλησι καμηλοπάρδαλις, σύνθετον τρόπον τινὰ, κατὰ τὴν φύσιν λαχοῦσα, τὴν μὲν γὰρ ποικιλίαν, ἔχει Παρδάλεως, τὸ μέγεθος δὲ, καμήλου, τὸ πάχος δὲ ὑπερφυὲς τὸν δ' αὐχένα, τοιοῦτον, ὥστ' ἀπ' ἄκρων ἀμέλγεσθαι τῶν δένδρων τὴν τροφήν.* sic Latine redduntur. *Apud Troglodytas bestia est, quæ a Camelopardalis dicitur, nam vt nomen, ita & natura quodammodo composita est, varietatem enim a Pardale habet,* non ab Hinnulo, vt placuit Straboni, *magnitudinem a Camelo, monstrosa est crassities, collumque adeo prælongum, vt a summis arboribus pabulum carpat.* ita Laurentius Rhodomannus vertit, re uera verba quippiam diuersum sonant, scilicet, *ab arborum summitatibus*. Eadem inter Antiquos censuit

Io. Ler. lib 9. P. Bellon. li. 2. 149. Lib. 6. c. 2.

Lib. 16 pag. 533.

Artemidor Geographus reprehensus.

Cod. 250. c. 37.

Agatharcides a Strabone dissidet.

Rhodomān notatus.

 Dio

Dio Agatharchidæ concors, cuius verba infra ponentur. Recentiorum etiam felix in hoc quadrupede deſcribenda curioſitas, in his ſunt Itali, Hiſpani, Galli, Germani, præter laudatos quamplurimi, paucorum ego relatione ero contentus. præcaſ Petrus Gillius, qui ſolertiſſimus harum rerum inueſtigator, fructuoſos longiſſimi itineris laboris Cardinali Armagnaco dedicauit, in quo opere ſic ait. *Giraffam Græci & Latini vocant Camelopardalem, vidi in vrbe Cayra,* Memphis ea veteribus fuit, *eres, duo corniculaex fronte eminebant circiter ſex digitos, in fronte media tuberculum exiſtebat, velut tertium cornu, altum circiter duos digitos, collum longum ſeptem pedes, cum caput extollit, ſexdecim pedes a terra effert, illius longitudo a cauda ad capitis verticem eſt duodeuiginti pedum: tibiæ tam alta poſteriores quam priores, at femora anteriora longe altiora poſterioribus, nimirum dorſum a cauda ad ſummum capitis verticem, velut ſcala, veluti que tectum carinatum attollitur, totum corpus grandibus maculis diſtinguitur, coloris ceruini obquadratis, ſed in collo, magiſque in corpore quoquo verſus latis circiter dodrantem, at clauſula macularum alba digito latior, itaque totum corpus reticulatum eſt, neque tamen, vt Pardalis, maculas habet rotundas, ſed aut obquadratas, aut rotundas, pes biſidus, vt bubulus, labrum ſuperum longe eminet infra inferum, cauda tenuis & exigua, in acumine piloſa, ruminat vt bos, edit fœnum, & cætera quæ boues edere ſolent iubam habet, vt equus, a dorſo ad capitis verticem, in gradiendo claudicare videtur, nunc dextris, nunc ſiniſtris, non modo cruribus, ſed etiam lateribus, cum ex terra aut potum aut cibum capere neceſſe haberet, crura latiſſime diſtendit priora, non enim niſi late deductis, longeque diuaricatis tibijs, cibumque ex terra capere poteſt.* Exquiſita ſane eſt deſcriptio, quæque Straboni patrocinari videtur, ait quippe ille, nihil habere, quo ſimilis Pardali dici poſſit, iſte maculas alterius formæ in *Camelopardale*, quam in *Pardale* eſſe oculari experientia docet, quod ſi verum eſt, certe non Strabo, ſed Dio, Agatharchideſque, & eos ſecuti errarunt; nec modo illi in macularum modo, & colore lapſi videntur, ſed multo magis in ipſo corpore, omnes enim illi, & hos ſecuti recentiores nonnulli, anteriores tibias poſterioribus longe altiores eſſe affirmarunt, cum illud a veritate alienum re ipſa compertum ſit, ſiquidem, vt verum ſit corpus quibuſdam veluti gradibus ab ima ſpina dorſi, ad ſummam excreſcere, inequalitatis ratio non procedit a tibijs, ſed a cruribus, quæ inſigni differentia conſtant, ſunt enim poſteriora curta, priora longiſſima, quod in illo quadrupede ſingulare, nec cum vllo alio commune: poſtrema deſcriptionis verba videntur duplicem eius victus rationem denotare, nam ſi in regione depaſcit arboribus conſita, facilis ei parabiliſque cibus offertur, folia arborum, & ramuli gemmantes, quos ſine vlla moleſtia decerpat, ſin vero arbores nullæ ſint, & gramine veſci oporteat, magna contentione inclinat in terram corpus, nec niſi difficulter admodum naturæ ſatiſfacit. Concors ei eſt Marcus Polus, qui iiſdem pæne verbis, quibus Gillius, eum delineauit, ſed non eſt ad manum, nec magni intereſt, Eſt & Ioſophati Barbari Veneti deſcriptio Gilliana auctior, is enim luſtrata Perſide itinerarium de ea edidit, in qua regione viſum ſibi Camelopardalim, deſcribit accurate, additque Gillianæ delineatione quippiam notatu omnino neceſſarium, nec ab aliis explicatum. *linguam* ſcilicet ipſo corpore magis portentoſam, *longā duobus pedibus, ſubobſcuri quaſi violacei coloris, teretem ſicuti anguillis, qua ramos, herbas, frondeſque carpat, mira celeritate in os trahens, vt vix ab attento ſpectatore videatur.* Quæ ſi vera ſunt, lingua ei eſt, quod homini manus, elephanto proboſcis: ſed vt ſingula plenius intelligantur, ſubiecta hæc figura proponatur.

Cap 9.
Frons.
Cornua.
Tuber.
Collum.
Capitis altitudo.
Tibiæ.
Crura.
Dorſum.
Macula.
Corporis figura.
Pes.
Labia.
Cauda.
Cibus.
Iuba.
Inceſſus.
Inclinatio in terram.
Strabo defenſus experientia.
Veterum error.
Lib. 3. c. 36.
Cap. 10.
Lingua.

Natuam

A

B

C

Naturam ei manſuetam, minimeque feram eſſe, cum autoritas Strabonis ſupra laudati, tũ experientia conuincit, accedente C. Plinij ſuffragio. *ex eo ſubinde*, inquit ille, *cernitur, aſpectu magis quam feritate conſpicua, quare etiam ouis feræ nomen inuenit*, in alio codice erat, *Ouiſera*. aſſentitur Herricus cultus eo æuo poeta.

Lib. 8. c. 18.
Lib. 4.

Aethiopes animal mittunt, cui nomina mixta,
Vt corpus, macula Pardum, anteriora Camelum
Oſtentant, pede Bos, iuba Equus, extima mandit
Ramorum, ſumma quos carpit ab arbore lingua
Vibrata, facilis natura, & mitis, vt illum
Haud verſus tractare puer. feritatis imago eſt,
Non etiam mores, in poſteriora reclinans
Claudicat alterno inceſſu: ſpectacula Circo
Lata dedit.

ETYMON ET VARIA Nomina.

ETYMOLOGIA non vna, vti nec nomen ſimplex, communior ergo receptiorque eſt ſententia a duobus illis quadrupedibus, quos ſæpe memoraui, appellationem ei datam; ſed, tamen togatorum doctiſſimus M. Varro, diuerſum cẽſuit. Vult enim ille, vt animal ipſum, ita & nomen in Latio peregrinũ eſſe, nec vllos eius omnino in ſermone Romano fontes reperiri: ſic enim ille. *Camelus ſuo nomine Syriaco in Latium venit, vt Alexandria Camelopardalis nuper adducta, quod erat figura, vt Camelus, maculis, vt Panthera*. Ita ergo *Camelopardalis* etymologica ratio, vt *Cameli* Syriacæ eſt, non Latinæ originis: id enim omni pæne populo, ſed maxime Romanis familiare, rebus longe aduectis nomina & idioma proprium ſeruare. Nec vllum ſane animal eſſe puto, cui plura nomina impoſita a veteribus ſimul & recentioribus, antiquiora percurram. 1. *Ouis fera*, ſiue, vt nonnulli codices præferunt, *Ouiſera* appellabatur, *fera* quidem dicta, quia non ſit domi natum, ſed in auijs regionibus, nec niſi rarenter viſum animal, *ouis* vero a naturæ manſuetudine, & tractabilitate, carere enim felle, vt *Camelus* ipſe, creditur, ita innuit C. Plinius. mouet me hic locus, vt de *ouibus feris* aliquid obiter attingam, nam etſi *oues feræ* ſint *Camelopardales*, tamen eſt & aliud genus verarum *ouium* quas a naturali loco in quo naſcuntur, & affectu ferino *feras* appoſite vocant, de quibus ex Plinio & Ariſtotele alij præoccuparunt, & ego paucis retracto. Eſt ergo certum animalia pleraque domeſtica, & cicurata ferinam naturam induere ſolere, vt ſunt in America *Canes* & *Boues* feri, & *Canes* quidem illi *turmatim incedunt, & plus damni gregibus inferunt, quam lupi, aut quodlibet aliud ferarum genus*, ſi vera ſunt, quæ ſcriptis de nouo orbe, non vno loco commiſit Ioſephus A Coſta: ideo qui illos necare poſſunt, eadem præmia conſequuntur, ac illi qui lupos aut Leones interimunt, vt Petrus Marty. tradidit. eandemque *ferorum Canum* ſpeciem in Hiſpaniola generari certis relationibus a multis compertum: ſed & Naturalium rerum ſcriptores, ferinam hanc in belluis qualitatem in cicuratam quibuſdam artibus & herbis comeſtis mutari poſſe, deprehenderunt. Sic *oues* fieri *feras* nemo negat, qui M. Varronem in Re Ruſtica legerit. *Etiam nunc*, inquit, *in locis multis genera ſunt pecudum ferarum aliquot, vt in Phrygia ex Ouibus, vbi greges videntur complures*. pergit deinde, & Capras, & Sues, & Boues, & Aſinos varijs in regionibus feros eſſe, & haberi præſcribit. Sic vere, licet fabuloſe Arundo illa apud L. Apuleium ad Pſychen in Metamorphoſi Mileſia. *neque tua miſerrima morte polluas meas ſanctas aquas: nec vero contra formidabiles oues iſtius ora feras aditum, quoad de Solis flagrantia mutuato calore, truci rabie ſolent efferri, cornuque acuto, & fronte ſaxea, & nonnunquam venenatis morſibus, in exitium ſæuire mortalium*. Nugatur ad eum locum Philippus Beroaldus, & de Camelopardale interpretatur, quod alienum a mente autoris, & naturali ratione, ſiquidem *oues feras* in cibis Romanis fuiſſe doceor autoritate L. Apicij, apud quem in Re Culinaria condimenta *Oui ſiluatico* præſcribũtur: Et, vt omnis dubitatio tollatur, Gordianus Senior Auguſtus *Oues feras* in ſcenam produxit, ita enim vetus ſcriptor. *In qua pictura etiam nunc cõtinentur Cerui palmati ducenti Britannis mixtis,*

equi

Lib. 4. ling. Lat. — *Non eſt vox Latina.* — *Nomina multiplicia.* — *Ouis fera.* — *Lib. 8. c. 18.* — *Oues feræ a Camelopardale diuerſæ* — *Canes feri.* — *Boues feri.* — *Lib. 1. c. 21. et lib. 4. c. 34.* — *In Inſulis.* — *Ouied. lib. 15 c. 8.* — *Plin. lib. 24. c. 17.* — *Lib. 2. c. 1.* — *Lib. 6.* — *Error Beroaldi.* — *In cibis.* — *Lib. 8. c. 4.* — *In ludis.* — *Iul. Capitol. in Gordianis*

A *equi feri triginta, Oues feræ, centum, Alces, decem, Tauri Cypriaci, centum, Struthiones Mauri miniati, trecenti, Onagri triginta, Apri centum quinquaginta, Ibices ducenta, Damæ ducentæ: hac omnia concessit populo rapienda die muneris, quod sextum edebat*. Iam redeo ad relictum sermonem. 2. Vetusta ei etiam appellatio *Nabis*. C. Iulius Solinus in Polyhistore. *quæ locorũ Aethiopes tenent, feris plena sunt, è quibus quam Nabin vocant, nos Camelopardalũ dicimus.* Est ergo Nabis Aethiopica dictio. 3. *Nabunna* itidem ei nomen, & in ea voce, & reliquo textu Plinius loco laudato corruptus, restituere integritati illum curiose annitar. *Horũ*, Camelorum, *aliqua similitudo in duo transfertur animalia, Nabunna Aethiopes vocant, collo similem equo, pedibus & cruribus boui, Camelo capite, albis maculis rutilum colorem distinguentibus, vnde appellata Camelopardalis.* quænam illa duo animalia, in quæ similitudo Cameli transfertur? nugæ, MSS. varij, præcipue Dalechampij, recto sensu, sic præferunt. *Horum similitudo in vnum transfertur animal.* Non me latet in eodem illo Plinij loco, in vulgatis non *Nabunna*, sed *Nabin* haberi. 4. *Anabula* dicitur idem, idque ex autoritate Plinij ab Alberto Magno egregio illo de Animalibus opere, *Anabula, vt scribit Plinius, bestia est Aethiopia, quam Arabum quidam, & Italicorum Saraphat appellant*, vtrumq; nomen ab illo depra-
B uatum, siue quia in vitiosos inciderat codices, seu quia forte ipse aliter scripserat, vt sit pro *Anabula, Nabunna*, pro *Seraphat Girafa*, vt infra dicetur: quinimo idem autor sana Plinij ex laudato loco verba adfert, *est autem capite Cameli, collo equi, cruribus & pedibus bouis. prætẽdens similitudinem.* Est alijs in locis *Cameleopardalis* nominatus, sed tanquam aliud animal, sed danda est ei æuo, & rudi sæculo venia. 5. Appellationem longe aliam ei affingunt, & Naturam appellationi plane idoneam, in his Simon Maiolis septimo Dierum Canicularium colloquio, qui *Orasium* dici Camelopardalim contendit, adducto ad id probandum Vincentij Bellouacensis loco. *Est*, inquit, *in hoc animante nihil aliud memorabile, nisi forte, quod de Orasio Vincentius tradit, Orasium enim, vt puto, Camelopardalim nuncupat, eandem enim effigiem conscribit, quam modo diximus, adijcit autem tanta animal esse pulchritudinis, vt vix penicillo imitari eadem elegantia possit, ipsam autem suæ tantæ venustatis non esse ignaram, nam cum circumspectantes spectatores viderit, vertit, & inuertit sese in quamlibet partem, vt omnium obtutus in sui admirationem conuertat.* paria apud Albertum Magnum, & totidem verbis, qui Vincentij locum illum, vt multos alios, transcribit. quæ vt vera sint de *Orasio*, falsum enim est de *Camelopardali* ea dici posse, nam neque vlla in eo pulchritudo est, sed
C potius monstrosa deformitas, ex tot variorum animantium partium compage, deinde nec ille sui decoris tantus est admirator, vt spectatorem ad se allicere velit; &, vt semel dicam, *Orasium* aliud a *Camelopardale* animal esse necesse est, & nec mihi nunc inquirere vacat, & puto in hoc ipso opere præoccupatum: Hæc sunt nomina vetusta, de quibus obiter Philippi Beroaldi Commentarios in Apuleium consule. 6. dici *Camelopardum* docet Vincentius Bellouacensis, sed vereor, ne minus vere, verba illius sunt. *Camelopardus est dictus, eo quod cum sit ut Pardus, maculis albis superaspersus, collo equo similis, pedibus bubulis, capite tamen Camelo similis est.* laudat testem suæ sententiæ Isidorum, sed apud illum, *Cameleonpardus*, diserte legitur, nisi forte & ibi mendose legatur, aut certe aliud animal esse id oportet: Alter error illius, quod *pedes* ei *bubalos* attribuat, cum ex omnibus laudatis *pedibus* referat *Bouem*: idem imposuit Abulensi, qui *Bubalos* ei *pedes*, vt ille, esse voluit. Aeuo posteriori cæpit vocari *Giraffa* seu *Gyrapha*, vt est apud eundem Beroaldum in Annotationibus in Horatium, & paruo admodum discrimine *Girafa* audit vulgo in Italia, vt refert Angelus Politianus, & in ea voce corruptum supra Albertum Magnum ostendimus, nec magni refert, & si alij alia quadrupedi huic nomina imponant, dum ex veterum recentiorumque diligenti relatione, &
D consensu, constet de eius natura.

Nabis. Cap. 43. Nabunna. Plinius correctus. Anabula. Albertus Magn. notatur lib. 22. de Animal. Simon Maiolus notatur. Orasius. Lib. 19. c. 97. Li. 22. tract. 2. c. 1. Camelopardus. Lib. 19. c. 9. Error Bellouacensis. Lib. 12. c. 2. Alter error. Abulensis error in Deuter. quæst. 3. Giraffa. Thesau. Crit. Tom. 1. Syllog. 2. Miscella. c. 3

QVANDO PRIMVM ROMAE? & vsus in spectaculis.

ROMANIS illum omnium primus ludis suis exhibuit C. Cæsar Dictitator: idq; concordi Latinorum Græcorumque scriptorum consensu liquet. C. Plinius. *Nabunã Aethiopes vocant, collo similẽ equo, collo & cruribus boui, Camelo capite, albis maculis rutilum colorem distinguẽtibus, vnde appellata Camelopardalis, Dictatoris Cæsaris Circensibus ludis primum visa Romæ.* Eadem ex illo C. Iulius Solinus in polyhistore. *Nabim vocant, nos Camelopardalim dicimus, collo equis similem, pedibus bubulis, capite Camelini, nitore rutilo, candidis maculis supersperſa: hoc animal Romæ Circensibus Dictatoris Cæsaris primum publicatum.* Fuitq; ille annus ab Vrbe condita septingentesimus octauus, vt ex Tabulis Capitolinis,

Lib. 8. c. 18. Cap. 43. Quo Anno Romæ visus

tolinis, Faſtis conſularibus Caſſiodori, & alijs colligitur, quod ideo memoraui, quòd nonnullos in hac recte annorum ſupputatione lapſos animaduertiſſem, in his eſt Franciſcus Robortellus, qui ui-

Error Robortelli.

mio clariſſimo Carolo Sigonio contradicendi ſtudio, & inſcitiam ſuã prodidit, & hiſtoriæ Romanæ altas tenebras induxit, eũ etiã alijs incõſiderate ſequuti. Sigonij numerũ rectũ eſſe, vel Dionis Cocceiani autoritate admouemur. qui ſic ait. καὶ ἐπὶ τούτῳ, καὶ ἐπὶ τῇ θυγατρὶ καὶ θηρίων σφαγὰς, καὶ ἀνδρῶν ὁπλομαχίας ἐποίησεν. περὶ δὲ δὴ τῆς καμηλοπαρδάλεως, in alio codice, καμηλοπαρδάλιδος erat, ὠνομασμένης ἐρῶ, ὅτι τότε πρῶτον ἔς τε τὴν Ῥώμην ὑπὸ αὐτοῦ ἐσήχθη, καὶ πᾶσιν ὑπεδείχθη, τὸ γὰρ ζῶον τοῦτο τὰ μὲν ἄλλα κάμηλός ἐςι, πλὴν καθ᾽ ὅσον οὐκ ἐκ τοῦ ἴσου τὰ κῶλα ἔχει, τὰ μὲν γὰρ ὀπίσθια αὐτοῦ χθαμαλώτερά ἐςιν ἀρχόμενον δὲ ἀπὸ τῶν γλουτῶν ὑψοῦται κατὰ βραχὺ, ὥστ᾽ ἀναβαίνοντι ἐοικέναι. καὶ μετεωρισθὲν ἐςὶ πλεῖστον, τὸ μὲν ἄλλο σῶμα ἐπὶ τῶν ἐμπροσθίων σκελῶν, τὸν δ᾽ αὐχένα ἐς ὕψος αὖ ἴδιον ἀνατείνει; τὴν δὲ δὴ χροιὰν, aut vt in alio eſt codice χρόαν non minus recte κατέςικται

Lib. 43. pag. 225.

Deſcriptio eius alia.

ὥσπερ, Πάρδαλις, καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὸ ὄνομα ἐπίκοινον ἀμφοτέρων φέρει. Gulielmus Xilander ita reddidit. *deinde in honorem filiæ,* Iuliæ Pompeio depte, *venationes, ludoſq́; gladiatorios exhibuit,* (paulo aliter verba græca ſonant *ferarum inſectiones, & ſingulares virorum pugnas*) *Nunc id commemorabo animal, quod Camelopardalis nominatur, tunc primum a Cæſare Romam adductũ publicèq; oſtenſum fuiſſe; eſt autem Cameli omnino ſimile animal, niſi quod membrorum non eandem vbiq; proportionem ſeruat, nam partes eius poſteriores humiliores ſunt, a clunibus paulatim, videturq; quaſi aſcendere, cumq; diu altius ſubinde factum eſt, reliquam corporis partem prioribus pedibus eleuat: collo vero ſuo peculiaris altitudo adeſt, colore, vt Pardalis, variegate eſt, vnde & nomẽ ex Camelo & Pardali cõpoſitum habet.* Primus vſus illius in ſpectaculis, vt opinor, fuit idem, quẽ *Rhinocerotis* fuiſſe ſub Auguſto ſupra, aut *Cameli* ſub Ptolomæo in Aegypto, oſtẽdebam, vt ſcilicet a Romanis ſpectaretur, non etiam alijs committeretur, aut pugnaret. Sic Horatius culpandam Romanorum ſtultitiam exagitans, ait effuſe riſurum Democritum, ſi reuiuiſceret, cum Romanos Camelopardalis aſpectu, & admirabundos, & ſtupentes videret. Verſus ipſi ſunt

In ludis tantũ ſpectabatur.

Lib. 2. epiſt. 1

Si foret in terris rideret Democritus. ſeu
Diuerſum confuſa genus Panthera Camelo,
Siue Elephas albus populi conuerterat ora:
Spectaret populum ludis attentius ipſis
Vt ſibi præbentem Mimo ſpectacula plura.

Etiã pugnabat.

Lazij negligentia.

Fuiſſe tamen ſequenti æuo non ſpectatam modo, ſed & in arena commiſſam, atq; etiam confectã facile apparebit ex hiſtoriæ Auguſtæ lectione, & infra hic paucis interiectis expediam, vbi diſquireretur *quoties in Europa viſus?* quod mirum videri debeat a VVolfgango Lazio, & alijs, qui ex profeſſo prouinciam illam ſuſceperunt, omiſſum, ſed quis omnia?

LOCVS ET VSVS IN CIBIS.

Lib. 8. c. 16.

HOC tam portentoſæ formæ monſtrum generat Africa, ratio elegans ex Plinio. *Africa hæc maxime ſpectat, inopia aquarum ad paucos amnes congregãtibus ſe feris, ideo multiformes animalium ibi partus, varie fæminis cuiuſq; generis mares, aut vi, aut voluptate miſcente, vnde etiam vulgare Græciæ dictum, ſemper aliquid noui Africam adferre.* Græci id dicunt Ariſtotele teſte ἀεὶ φέρει τι Λιβύη καινόν. idemque repetit alibi, & elegantem adfert rationem, quam totidem pæne verbis ex Plinio recitaui, qui eum, vt ſolet, tranſcripſit: vſq; adeo monſtra hæc informia generat alitq; Africa, vt nec cerui, nec apri, nec capreæ in ea viſantur; vt poſt rerum naturalium ſcriptores pæne omnes, videre potes apud Claudium Aelianum: & plerunque ad ludos ſuos Romani ex Africa feras aduehebant: Claudianus de ludis a Stilicone conſule exhibitis.

Lib. 2. Gene. Anim. c. 7.

Lib. 8. Hiſt. Anim. c. 28.

Lib. 17. c. 10.

Lib. 3. de laud. Stil.

Namq; feras alijs tellus Mauruſia donum
Præbuit, huic ſoli debet, ceu victa, tributum:
Dum nos horribiles Libya ſcrutamur alumnos,
Europa vos interea perquirite ſaltus.

Eodem loco interiori Africa gigni alique ferociores has belluas indicat

Iamq; peterratis Libya flagrantibus oris
Legerat eximios Phœbi germana Leones
Heſperidas qui ſæpe fugant, ventoque citatis
Terrificant Atlanta iubis, armentaque longe
Vaſtant Aethiopum.

Inter

A Inter hæc prodigia sunt *Camelopardales*, nam Plinius & Solinus supra laudati in Aethiopia eos collocant, in Troglodytarum regione Strabo: Et qui hodie regiones illas lustrarunt, confirmãt vera esse, quæ de hoc quadrupede Antiquitas prodidit, Epistolæ Antonij Fernandi Societatis Iesu Presbyteri datæ Anisio: apud Samuelem Purchasium in Itinerario suo. *Vnum animal tam vastum est*, in Aethiopia, *vt eques rectus sub dorso illius transire possit, vescitur solis frondibus, ex arborũ cacuminibus, forma similitudine accedit ad Camelum.* Natalis Comes in venatione. *Lib. 7. cap. 6* *Lib. x.*

Aethiopum terris speciem monstrare Cameli
Et Pardi, cernes animalia mixta, Cameli
Hinc nomen commune tenent, & pardalis acris,
Forma genusque feris tribuerunt nomina multis
Diuersis, sed Leucrocuta quia multa sequuntur
Nullius certe illorum sunt nomen adepta.

Hinc subit mirari, cur Heliodorus *Camelopardalim* dono Hydaspi Aethiopũ regi ab Auxiomatum populis oblatum admirationi fuisse Aethiopibus dicat, cum id animalis ea in regione, ex cõ-B sensu veterum recentiorumque, proueniat verba eius Latina, interprete Politiano, hæc sunt, nam Græca non sunt ad manum. *Postremo accessere Auxiomatarum legati, nõ vectigales illi quidem, sed amici, & fœdere iuncti, qui beneuolentiam rebus prospere gestis indicantes, cum alia & ipsi munera obtulerunt, tum imprimis animantem inusitata specie, naturaq́, ad cuius magnitudinem Cameli proceritas, color, pellisq́, panthera, maculis veluti florentibus variegata, postremo infra aluum partes humi subsidebant, sicuti in leonibus videmus, humeri, pedesq́ priores, atq́ ipsum pectus, præter rationem cæterorum membrorum procera, tenuis ceruix, & quæ a reliqua corporis mole in olorinum collum se tenderet, caput Camelo simile, maior ipsa pene duplo, quam Libyssa Struthi, subscriptosq́ velut oculos torue motans conniuebat, incessus autem animantium cæterarum terrestrium, vel aquatilium dissimilis, neque enim vicissatim crura simul, sed dextra pariter, deinde sinistra vtraque agitabat, cumq; ijs suspensa proferebat latera, tractu motuq; eam facili vt eam, quo vellet, tenui capistro, verticei deuincto, veluti fortissimo vinculo, magister perduceret: hæc vt est conspecta animans, omnem continuo multitudinem obstupefecit, speciesq; nomen inuenit ex ijs, quæ præcipua in corpore, sic vt eam ex tempore populus Camelopardalem appellarit.* Sed tota ea narratio, vt ipsa Historia, fabulosa, nam præterquam C quod animal illud Aethiopibus, apud quos generatur, inusitatum esse nõ poterat, & ob id, nec admirationem mouere, ita qui illi Auxiomatarum populi? in quibus nati *Camelopardales* spectaculo tam insolenti Aethiopibus esse potuerunt? nugamenta mera.

Heliodorus notatus. *Lib. 10. Aethiop.* *Proceritas. Color. Pellis. Humeri. Pedes. Pectus. Ceruix. Collum. Caput. Magnitudo. Oculi. Incessus.*

Suspicari posset in Asia etiam *Camelopardalim* nasci, est enim populo Iudaico interdictũ ne cibis quibusdam vescatur, aliorum vsus permissus, & in his *Camelopardalis* recensetur, cum autẽ Terra sancta, seu Palestina, tota sit in Asia, videtur aut ille ibidem loci natus, aut frustraneũ fuisse præceptum, quod impium esset cogitare, quo eius in cibis vsus permitteretur. Locus autẽ in sacro textu sic se habet. *Ne comedatis quæ immunda sunt, hoc est animal, quod comedere debetis, bouem, & ouẽ, & capram, ceruum, & capream, bubalum, Tragelaphum, Pygargum, Orygem, Camelopardalũ.* ita textus vulgatæ versionis, vox ea aliter paulo in Septuagintis καμηλοπάρδαλιν; sed parum interest. *Deuter. c. 14*

VENATIO CIRCENSIS ET SILVESTRIS.

D VENATIONEM eius Circensem, & Amphitheatralem nemo describit, vt suspicer tantum populo ostensum, non etiam cum alijs feris aut gladiatoribus commissum, sed iudicium fieri solidum poterit ex authorum locis infra citandis, proximo titulo, huc traho locum Martialis ex coniectura, & collatione loci Heliodori, licet plerique doctorum de Elephanto intelligi velint, ego optimo sensu ad Camelopardalin trahi censeo.

Et molles dare iussa quod choreas
Nigro bellua nil negat magistro. *Lib. 1. epigr. 105.*

Venationem siluestrem operose describit Oppianus, cuius verba, quia multum ad naturam huius quadrupedis intelligendam conducunt, apponam ex Cynegeticis. *Li. 3. V. 462*

Ἔννεπέ μοι καὶ ταῦτα, πολύθροος Μοῦσα λιγεῖα,
μικτὰ φύσιν θηρῶν, διχόθεν κεκερασμένα φῦλα,
Πάρδαλιν αἰολόνωτον, ὁμοῦ ξυνήν τε κάμηλον
Ζεῦ πάτερ, ὅσσα νόησας, ὅς εἴδεα καὶ φύτευσας
ὅσσα βροτοῖσιν ὄπασσας, ὅς ἀλλήλοις ἐπόδησας;

Ος τοδ᾽ ἐμήσαο, πάγχυ καμήλου αἰόλον εἶδος,
Αμφιέσας ῥινοῖσιν ἀγαυοῖσι παρδαλίεσσι,
φαίδιμον, ἱμερόεν, τι θασὸν γένος ἀνθρώποισιν
Δειρὴ οἱ Ταναὴ, στικτὸν δέμας, οὔατα βαιὰ,
ψιλὸν ὕπερθε κάρη, δολιχοὶ πόδες, εὐρέα Ταρσὰ,
κῶλον δ᾽ οὐκ ἶσα μέτρα, πόδες δ᾽ οὐ πάμπαν ὁμοῖοι,
Αλλ᾽ οἱ πρόσθεν ἔασιν ἀρείονες, ὑστάτιοι δὲ
πολλὸν ὀλιζότεροι, κατά τ᾽ ὀκλάζουσιν ὁμοῖοι,
ἐκ δὲ μέσης κεφαλῆς δίδυμον κέρας ἰθὺς ὀρούει,
οὔτι κέρας κεράων, παρὰ δ᾽ οὔατα μεσσόθι κόρσης,
Αβληχραὶ κροτάφοισιν ἐπαντέλλουσι κεραῖαι
Αρνίον, ὡς ἐλάφοιο, τέρεν στόμα, λεπταλέοι τε
ἐντὸς ἐρηρίδαται γαλακτόχροες ἀμφὶς ὀδόντες,
Αἴγλην μαρμαίρουσαν ἀπαστράπτουσιν ὀπωπαί,
οὐρὴ δ᾽ αὖτ᾽ ἐλάφεια, θοαῖς ἅτε δορκαλίδεσσιν
Ακραισιν μετόπισθε μελαινομέναισιν ἐθείραις.

Latine ſic ſonant verbatim.

Dic mihi etiam illa ſonora Muſa, canora,
Mixta, naturam ferarum ex diuerſis confuſam habentia genera

Natura.

Pantheram variam tergo, ſimul communemque Camelo
Iupiter pater, quot quantaque excogitaſti, quot genera nobis plantaſti?
Quot mortalibus largitus es, quot marinis piſcibus?
Qui hanc excogitaſti Camelorum prorſus variam figuram:
Dum induiſti pellibus ferocibus pantherinis
Illuſtre, placidum, ac manſuetum genus hominibus

Collum. Corpus. Aures. Caput. Pedes. Planta. Crura. Cornua.

Collum ei longum, maculoſum corpus, aures breues,
Exile ſuperne caput, longi pedes, lata planta,
Crurum vero non æquales menſura, pedeſque non ſimiles,
Sed anteriores ſunt longiores, poſteriores autem
Multo breuiores, & claudicantibus ſimiles:
E medio capite cornu prorumpit recta geminum:
Non tamen cornu corneum, ſed ſecundum aures in medio capitis
Molles ſupra tempora exoriuntur apices,

Dentes. Oculi. Cauda.

Amplum, quaſi cerui, rotundum os, tenueſque
Intus infixi ſunt, & lactei circa dentes,
Splendorem illuſtrem effundunt oculi,
Cauda vero porro eſt ceruina, velocibus veluti damis
Summis pæne nigrantibus villis.

Oppianus notatus.

Hæc ille, nec plura de ratione eum capiendi, & quod maxime intereſt ipſius, nihil de velocitate, quam *in Ichnenmone, Vulpe, Struthiocamelo, lepore* haud quaquam ibidem loci omiſit, credo quia nuda deſcriptione contentus, reliquo, vt incognitis, conſulto abſtinuit: At Artemidorus Geographus vetuſtiſſimus, exiſtimauit omnium animantium eſſe citatiſſimum, & velociſſimum, quod a partium inconcinnarum confuſione negauit poſſe fieri Strabo, vt ex loco ſuperius laudato videri poteſt.

QVOTIES IN Europa viſus?

Iul. Capitol. Oſtendit Gordianus Tertius. Capitolinus correctus.

ROMANI primum viderunt eum ludis a Cęſare exhibitis, vt ex Varrone, Dione, Plinio, & Solino ſuperius oſtenſum; ſæpius poſtea in Europam illatum reperio. nā Gordianus tertius oſtendit. *fuerunt ſub Gordiano Romæ Elephanti triginta & duo, quorum ipſe duodecim miſerat, Alexander decem, Alces decem, Tigres decem, Leones manſueti ſexaginta, Leopardi manſueti triginta, Belbi, ideſt Hyenæ decem, gladiatorum fiſcalium paria mille, Hippopotamus & Rhinoceros vnus, Archoleontes decem, Camelopardali decem,* legendum ex conſuetudine Græca & Latinis melioris notæ codicibus, *Camelopardales decem,*

A *decem, onagri viginti, equi feri quadraginta, & cætera huiusmodi animalia innumera & diuersa; quæ omnia Philippus ludis sæcularibus vel dedit, vel occidit.* duleo nihil distincte de Camelopardalibus dixisse, vtrum illi in venatione circensi, an in amphiteatro occisi, contectique, an vero amicis donati. In Triumphi sui pompa Aurelianus Augustus, Palmyrenis victis, & Zenobia regina capta, etiam duxit, & populo Romano ostendit, ita enim Flauius Vopiscus. *Capitolium Aurelianus inuectus est, vt illic caderet ceruos, quos cum eodem curru captos vouisse Ioui optimo maximo ferebatur, præcesserunt elephanti viginti, feræ mansuetæ, libycæ, Palæstinæ, diuersæ, ducentæ, quas statim Aurelianus priuatis donauit, ne fiscum annona grauaret, Tigrides quatuor, Camelopardali, Alces, cætera talia per ordinem ducta.* ex bonis codicibus legendum monuit Isaacus Casaubonus, *Camelopardales, Alces.* Leoni quoque Imperatori narrat sequioris æui historia Camelopardales dono oblatos. Suidas illustris testimonij, cuius sunt hæc ex Latina VVolfij interpretatione, nam Græca non sunt ad manum. *Sub Leone Imperatore Romanorum, Aethiopes attulerunt Cameleopardales, & duos viros vacordes, statura breuissima, quos Pygmæos Homerus appellauit.* locus Homeri, quem indicat est, puto lib. 3. Iliad. in principio.

Duxit Aurelianus.
Vopisc' correctus.
Leoni Aug. dono missus.
In voce φοιναβλαβης.

B

— κλαγγὴ γεράνων πέλει οὐρανόθι πρό
Αἵτ' ἐπεὶ οὖν χειμῶνα φύγον, καὶ ἀθέσφατον ὄμβρον
Ἀνδράσι Πυγμαίοισι φόνον καὶ κῆρα φέρουσαι.

clangor gruum est in sublimi aere
Quæ postquam frigus fugerunt, & immensum imbrem,
Viris Pygmæis cædem & mortem ferentes.

Pygmæi.

Horum, vt id obiter attingam, meminerunt Geographi Strabo, Plinius, Solinus, Aristoteles, Isidorus, Gellius, D. Augustinus Ciuitate Dei, Iuuenalis Satyra 13. & alij. sed ad *Camelopardalim* redeo, qui a Sultano Babyloniorum rege ad Federicum Romanorum Imperatorem missus, vt testatum reliquit Vincentius Bellouacensis, & ex eo idem repetit Albertus Magnus Tractatu de Animalibus, qui pleraque alia ab illo autore mutuatus est, Federicus hic Ænobarbus fuit, de quo plenius Annales Germaniei. Denique Laurentio Medicæo, literatorum ac literarum Mæcenati dono transmissum *Camelopardalim* plerique prodidere a Sultano, seque cum alijs ad eum ab eodem Principe muneribus transmissum vidisse Angelus Politianus testatur, & eiusdem sæculi scri-

C ptor suffragatur Philippus Beroaldus: & hæc de eo dicta sufficiant.

Tractabilitatem in eo expressit Heliodorus supra, cui nihil addo.

Lib. 16 c. 8.
Federico Imper. oblatus.
Lib. 19. c. 97.
Lib. 22 c. 1.
Laurēt. Medicæus habuit.
Miscellan. cap. 3.
Notis Horatianis.
Tractabilitas.

DE SVE, SYNONYMIA, & Etymologia. Cap. XXXVI.

SVS recta sequitur ratione, cum sit, vt cæteræ quadrupedes, de quibus hoc libro est disputatum, fissis pedibus, & solidis, sed illa frequentior proprietas, definite Claudius Aelianus de proprietatibus Animalium. μώνυχα, δὲ ἵππος, ὄνος, βοῦς, ἔλαφος, αἶξ, χοῖρος, locus fœde est mutilatus, atque corruptus, vtroque vitio sic eum libero, & lego. μώνυχα δὲ ἵππος, ὄνος, δίχηλα δὲ βοῦς, ἔλαφος, αἶξ, χοῖρος. *solipeda, equus, asinus, bisulca, Bos, Ceruus, capra, Porcus.* clare Aristoteles in Historia Animalium. τὸ δὲ τῶν ὑῶν γένος ἐπαμφοτερίζει, εἰσὶ γὰρ καὶ ἐν Ἰλλυριοῖς, καὶ ἐν

D Παιονίᾳ, καὶ ἄλλοθι, μώνυχες ὕες. *Genus sane Suillum ambiguum est, nam & in Illyricis, & in Pæonia, & alijs in locis, Sues solipedes sunt.* Hæc etsi vera videantur, est tamen vsitatior Suum bisulcorum tractatio, vt ipse Aristoteles probat, vbi de partibus Animalium. Et quicquid de ea re sit, inquiram plenius infra, vbi de Speciebus varijs agendum erit. Varijs nominibus hoc animal effertur, quorum Etymologias inuestigabo: sunt enim hæc tria nomina eadem, *Porcus, Sus, scropha.* Isidorus Hispalensis. *Porcus, quasi spurcus, ingurgitat enim se cœno, luto immergit, limo illinit, Porcorum pilos setas vocamus, & setas a Sue dictas, a quibus sutores vocantur, quod ex setis suant, idest consuant pelles.* M. Varro in latinæ linguæ origine, & alij eum sequuti. *Porcus, quod Sabini dicunt de Aprino porco Poridus, inde Porcus, nisi a Græcis, quod Atheneis in libris sacrorum scriptum est κάπρῳ καὶ πόρκῳ.* locus est difficillimus, & retractari vult. prioris partis verba immutata conseruat Antonius Augustinus, vt sit sensus, *Sabini catulum capri vocabāt Porcum,* Adrianus Turnebus suis in Varronem lucubrationibus aliter paulo, *Sabini dicunt a primo porco, inde porcus.* sensu valde obscuro, multis mutatis Iosephus Scaliger; *Sabini dicunt Aprum Porcum, proinde Porcus.* Dionysius Gottofredus in obseruationibus: *Sabini dicunt de Aprino Porco, Porrigus, vel Porgus, inde Porcus.* putaui legi posse, vt in Farnesiano Codice, diserte videbatur, *Sa-*

Ratio ordinis.
Lib. 11. c. 37.
Aelian' correctus.
Lib. 2. c. 1.
Lib. 3. c. 14.
Porcus vnde.
Lib. 12. c. 1.
Lib 4.
Varronis locus discusi'.

Lib. 15.

binis Porcoper eſt puer Suis, nam *Por* laconibus & Dorienſibus eſt *Puer*. Feſt. Pompeius in fragmẽtis. *Quintipor ſeruile nomen frequens apud antiquos erat, a prænomine domini ductum, vt Marcipor, Gripor, quamuis ſint, qui a numero natorum quinto loco ex ancilla dictum putent.* Eadem Paulus in ſchedis, Feſti corruptor. erit ergo *Publipor filius Publij, Marcipor, filius Marci, Quintipor, filius Quinti*, Varro Epiſt. ad Fuſium apud Nonium.

Cap. 2. num. 371.

Quintiporis clodiant Foria ac poemata.

Varro correctus.

Et locus ille corruptus ita legendus.

Quintiporis Clodiani feria, ac poemata
Gargaridians.

Satyra Marcipor.

Eratq; *Marcipor* eiuſdem Varronis Satyra, in qua de ſeruitute diſſerebat, & herili imperio, ueteresque laudabat qui clementer & humaniter ſeruis imperabant, quos paucos & dominorũ gentiles habebant, contra homines ſuæ ætatis reprehendebat, qui tot agmina, tot legiones, ut ita dixerim, potius quam familias ſeruorum habebant, quibus aſpere & ſæuiter imperabant, ut exiſtimauit Adrianus Turnebus. redeo ad *Porci* deſitum ſermonem, ait Varro loco laudato eſſe dictionem pure Græcam, quod & uerum, nam πόρκος reperitur apud Lycophronem in Alexandria, idem ille M. Varro in re Ruſtica. *Porcus græcum eſt nomen antiquum, ſed obſcuratũ, quod nunc eum vocant* χοῖρον. ita ſe habet porcus. *Sus* pure etiam Græcum eſt, ὗς enim Latinis eſt *ſus*, υ, ſane eſt *v*, & ſpiritus aſper mutari ſolet in S. ut ὑπὲρ *ſuper*, & alia paria. M. Varro in re ruſtica, loco proxime ſupra laudato. *Sus Græcis dicitur* ὗς, *olim Thyſus dictus, ab illo verbo quod dicunt* θύειν, *quod eſt immolare, a ſuillo enim genere pecoris immolandi initium primum ſumptum videtur.* Dicitur & *ſcrofa*, ſed origine incerta, aut enim ſimplex eſt, & antiqua latinorum dictio, aut a *ſcrobe*, quam roſtro fodit, etymologia deriuari poteſt.

Lib. 24. c. 46. Porcus dictio Græca. Lib. 2. c. 4. Sus unde? Thyſus ſus. Scrofa.

SPECIES VARIAE, & Differentiæ.

Solidipedes Sues. Lib. 3. Aſini. Lib. 11. c. 46.

NVLLVM animal magis diuerſum, nec in ullo genere, plures ſpecies deprehenduntur, ego percurram nobiliores. 1. cum natura Suum ſit fiſſos pedes habere, reperiuntur & Solidipedes, dixi ſupra, & obſeruat Philippus Beroaldus Commentario in Apuleium: & Plinij locus eſt *Sues in Illyrico, quibuſdam in locis ſolidas habent vngulas, cornigera fere biſulca, ſolida vngula, & bicorne nullum, vnicorne, aſinus tantum Indicus, vnicorne & biſulcum, Oryx, tales aſinus Indicus vnus ſolipedum habet, nam Sues ex vtroque genere exiſtimatur: ideo fœdi earum:* locus eſt fœde corruptus, ſupplent nonnulli, *ideo feruntur diuerſi earum fetus*, nam totus locus ex Ariſtotele tranſcriptus, quem conſule in Hiſtoria animalium. Nec prima quidem verba ſana ſunt, tu reſcribe, *Sues in Illyrico & quibuſdam alijs in locis ſolidas habent vngulas*, ſcilicet in Pæonia, ſiue Emathia Macedoniæ regione, in Theſauro Geographico adnotauit vir doctus Abrahamus Ortelius. 2. eſt etiam Suũ ſpecies quædam in Macedonia, quibus nulla uocis aut grunnitus uſura, & ideo muti dicuntur ab Aeliano. 3. reperiuntur ſues alati eodem Aeliano autore, cuius narratio talis fere eſt. *apud Clazomenios Suẽ alatum exortum fuiſſe auditum eſt, qui Clazomenios vaſtares agros, quod quidem ipſum in libro de Clazomeniorum finibus Artemon confirmauit, vnde illic locus decantatus, Sus alatus nominatur, id quod ſi cuiq; [illegible] fabula videatur, non prohibeo, ego quod de animali dictum ab alijs, non ignorabã, non inuitus retuli.* Hic eſt Artemon ille, qui apud Athenæum ſ mollirie culpatur, cuiuſq; hiſtoriæ fabularum plenæ male audiebant, obiter ex Pindaro in obſeruationibus in Athenæum Iſaacus Caſaubonus, ſed hiſtoria illa penitus iniuria temporis periit. 4. memorantur ſues cornuti, vt ex Agatharchide proditum ab eodẽ Aeliano. Ἀγαθαρχίδης δὲ τὰς ἐν Αἰθιοπίᾳ ὗς κέρατα ἔχειν. *Agatharchides refert in Aethiopia ſues cornua habere.* & ex Dinone vetuſtiſſimo ſcriptore idem plenius definiuit. Λέγει δὲ Δίνων ἐν Αἰθιοπίᾳ γίνεσθαι τοὺς ὄρνιθας τοὺς μονόκερως, ὗς τετράκερως, καὶ πρόβατα ἐρίων μὲν ψιλά, τρίχας δὲ καμήλων ἔχοντα. *Dinon autor eſt gigni in Aethiopia aues unicornes, & ſues quadricornes, itemq; ouillum pecus a lana quidem inops, veruntamen pilis Camelorum hirſutum.* Et Dinonis naturalis Hiſtoria periit, vt vix aliqua ſuperſit memoria, & in Philippinis quidẽ Aſiæ inſulis etiam hodie Porcos bicornes, tricornes, quadricornes videri, ex Pigafetta Samuel Purchaſius in Itinerario ſuo teſtatur. 5. Eſt & genus Suũ in Darieni Prouincia, nõ procul ab inerti illo freto, quod Americã mediã interſecat, & Mexico a Peru ſeiungit, hi caudis carẽt, cætera noſtris ſimiles, ſed paulo ampliori corpore, vt memorat Petrus Hiſpalenſis in noui Orbis deſcriptione. 6. viſuntur

Plinius Ariſtotelis tranſcriptor. Lib. 2. c. 12. Correctus. In voce Emathia. Muti. Lib. 3. c. 35. Alati. Lib. 12. c. 38. Artemõ ſcriptor. Lib. 12. c. 9. Cornuti. Lib. 5. c. 27. Lib. 17. c. 10. Dinon ſcriptor. Sine cauda. P. 5. cap. 11.

& in

A & in nouo orbe Sues, quorum vngulæ in prodigiosam magnitudinem excrescant, scilicet *sesquipedali mensura*. idque in Insula *Cubagua* adnotatum ab eodem autore ibidem loci. 7. qui Americanas res diligentius sunt executi tradiderunt ibidem esse Sues, quibus vmbilicus sit in dorso, & ex Petro Martyre, Ouiedo, Iosepho Acosta describit Samuel Purchasius. *Indiarũ porci in spina dorsi vmbilicum habent, gregatim incedunt, & homines aggredi audent, quorum tali, nouaculis sunt acutiores, venatores suos venantur, & in arbores compellunt, qui desuper eos facile interficiunt dum illi mordendo trunco immorantur*. 8. memorantur porci *gramine pascentes in aqua quiescentes*, vt ex Botero in Relationibus de Brassilia liquet, *in vtroq́, inquit ille, elemento viuunt, anteriores pedes ad posteriores collati, breuiores paulo videntur, vnde illi velocitatem nullam habent, ideoq́, cum venatores acrius instant, aqua se derepente committunt, vt quod a pedibus in terra præsidium sperare nequeunt, in aquis natantes consequantur*. 9. obseruatum in Guiana duas species Suum reperiri, quorum nonnulli vmbilicum in dorso habeãt maiores quidem, atque alterius generis, quam sint illi de quibus supra, licet vmbilici loco illis haudquaquam dissimiles: alii sunt nostris omnino similes, sed multo maiores, vt est in historia Guianæ Francisci Sparræi apud Hackluytum. 10. illud etiam a fide dignis refertur, in eadem Brasilia Sues esse Hermaphroditas, & non modo ambiguæ naturæ, sed subinde sexũ commutant, & ex mare fit fœmina, & vice versa, fœmina mas fit, quod Societatis Iesu literis exploratum, Iosepho scribente Anno millesimo quingentesimo sexagesimo, notauit Simon Maiolus Canicularibus diebus. 11. In eiusdem anni actis eadem literę indicatur. *Suem esse leonum colore, leporinis dentibus, molares autẽ illius dentes partim in mandibula superiore, partim palato affixos, cauda carere, cicurẽ fieri, domo ad pascua egredi, ac sponte redire, canũ mort*. 12. non omiserim in Asia, & maxime in Perside *Sues agrestes esse, qui in venatores & canes spinas iaculẽtur, nec nisi ictu destinato*, vt Marcus Polus autor est, suntq; iidem *bobus nostratibus Europæis grandiores, quorũ molaris dens aliquã do compertus est pondo quatuordecim*, si idem autor vera retulit. 13. sunt etiam *Sues & Siluestres*, de priori specie hoc loco acturi sumus, posteriorem in sequens caput reiecturi. 14. *Sues monstruosa portentosaq́, figura, nec minus natura*, in noua Hispania, in Vraba, in Portu veteri noui orbis Alumnus Ferdinandi Cortesii prodidit apud Ramusium tomo tertio, ea deniq; repetit Petrus Hispalensis, & Ouiedus in Summa, & alii, quos, tu lector, consulere potes. Huc etiam *Piaculares* illi *Sues* reuocãtur, qui in prodigiorũ cõmemoratione, capite, pedibus, manibus, aut alia parte, humanis corporibus simillimi nascũtur, quorũ cura ad aruspices, & Põtifices, olim apud superstitiosos Ethnicos, pertinere credebatur, & nos infra expediemus. 15. deniq; species accidentaria a colore inducitur in Suibus, sunt enim *subflaui, cinericij, ruffi, nigri, albi*, in quibus omnibus albi fœcundissimi, ruffi esu suauissimi: sed vix hoc speciem variare potest.

Vngulis miris. — *Lib. 8. c. 2.* — *Vmbilicũ in dorso habentes.* — *In terra & aqua viuentes.* — *Duæ species* — *Tom. 3.* — *Hermaphrodita.* — *Colloq. 7.* — *Leoni, Lepori, et cani similes.* — *Bobus grandiores.* — *Lib. 1. c. 24* — *Lib. 3. c. 35* — *Cicures & domestici.* — *Monstrosa.* — *Cap. 19.* — *Humano capite.* — *Coloris vary.*

Vt species Suum variæ, ita differentia eorundem notatur multiplex, sunt enim *Vitellini, Flacciani, Laureati, Frontoniani, Cæsiani, Hortulani, Tragani*, quorum conditura sexequitur fuse L. Cælius Apicius in re Culinaria, & alii. Sunt & quędam impropria, vt *Erinaceum* vocant Itali *Porchetto*. de quibus hic non agimus.

Differentia Suum. — *Lib. 8.*

AEQVIVOCA.

D MVLTA hoc nomine haud contemnẽdæ autoritatis viri significari aiunt, ante omnia pudendum muliebre denotatur. Cælius Rhodiginus. *Verum & nutrices naturam muliebrem χοῖρον idest Porcum vocabant, quod Aristophanes significat, ex quo facetissime quibusdã cõcinnatũ verbũ χοιροπωλεῖν, quod significat Porcũ vẽdere. i. capturas corpore quærere*. & Etymologici. iãpridẽ adnotauit vir indefessę industrię Vlysses Aldrouandus immortali opere de Testaceis, qui cõsulatur. γυναικεῖον αἰδοῖον quasi *muliebre pudendũ* audit apud Fauorinũ. Fons & origo vocabuli apud Suidã ex vetusto autore. Ἀκροκορινθία ὄψεαι χοιροπωλεῦσαν. *Videris in Acrocorintho porcos venditura esse, idest fore meretrix Corinthi, vbi pudenda muliebria Porci appellãtur*. ita vertit Hierony. VVolfius, haudquaquã recte, quippe χοιροπωλεῖν *Porcũ vendere* est de vna singulari fœmina vsurpatũ, cui vnus tantũ sit χοῖρος, è quo quæstũ faciat, non plures, & locus est Aristophanis, qui de vno Porco vẽdito, nõ vero pluribus, necessario capiẽdus. Ne id tãtũ Græcanicæ fuisse cõsuetudinis videri possit, eãdẽ vim vocis in Latino receptã sermone persuadet M. Varro in Re rustica. *nã & nostræ mulieres, maxime nutrices, naturã quã feminæ sũt, in virginib⁹ appellãt Porcũ, & Græce χοῖρον, significãtes esse dignũ insigni nuptiarũ*. Apparet hinc nõ cuiuslibet fęminę pudendũ χοῖρον esse aut dici, sed virginis tantũ, vt iure sint ea quæ illi de *Porco* asseruerũt supra laudati autores, restringẽda ad purũ virginitatis florẽ. 2. *Porcus* est ẽt Piscis, siue a formæ cõsonantia, quæ inter illum & quadrupedem est, vt aliis placet, siue a carnis in edendo conformitate, quod alii asseruerunt, & de eo paulo altius repetam: non in mari modo, sed

Lib. 25. c. 26. — *Pudendam muliebre.* — *Lib. 3. c. 82.* — *VVolfii error.* — *Lib. 2. c. 4.* — *Piscis Porcus quis?*

Lib. 12. c. 23. & aquis dulcibus alitur, nam inter Danubii piſces χοῖροι *Porci* numerantur ab Aeliano hiſtoria na. E turalis: illud tane longe admiratione dignius de eo exiſtimo *eſſe loquacem & habere vocis vſurã.* Vt ex Philoſopho obſeruat Gilbertus Cagnatus Annotationib in Lucianum. Hoc tamen negauit vir doctus ſuis in Oppianum obſeruationibus, & diſſerui plene ad illud Claudiani lib. 2. in Ruffinum.

Natura loquax.

Piſcis muti.

Qui tuſſo plus ſſe loquax, arcanaq́ ſueuit
Prodere, piſcoſias fertur victurus in vndas
Vt nimiam penſent æterna ſilentia vocem.

Lib. 2. c. 18. Certe illa vera eſt ſententia Artemidori in Oneirocriticis. *ἡ γυνὴ ἐν γαστρὶ ἔχουσα, ἰχθὺν δόξασα τεκεῖν, ὡς μὲν ὁ παλαιοὶ λέγουσιν, ἄφωνον γεννήσει. ſi mulier prægnans piſcem ſe parere ſomniet, iuxta veterum ſententiam, mutum pariet.* etſi verum ſit ordinaria naturæ conſtitutiones *piſces eſſe mutos* tamen piſcis ποίκιλος *varie notatus tergo* vocalis eſt, licet negare id Pauſanias videatur. ratio certa apud Ariſt. in Hiſtor. Animal *ἰχθύες ἄφωνοι μὲν εἰσιν, οὔτε γὰρ πνεύμονα, οὔτε ἀρτηρίαν καὶ φάρυγγα ἔχουσι. piſces ſunt vocis expertes, quippe qui neq́ arteriam, neq́ pulmonem, aut guttur obtineãt.* ſubdit deinde exempla quorundã piſcium, qui quod querulum aliquem ſonum edant, vocis vſurã habere ideo dicantur, & de Delphino ipſe noſter Aldrouandus: atq; idẽ erit de piſce Porco, cuius natura deſcripta non in congrue ab Iſidoro Hiſpalenſi. *Porci marini, qui vulgo vocantur Suilli, quidam eſcam quærunt, more Suis, ſub aquis fodiunt, circa guttur enim habent oris officium, & niſi roſtrum arenis immergant, paſtum non colligunt.* C. Plinii ſententia his verbis continetur, ex Apione, cuius opera penitus perierunt. *Apion maximum piſcium eſſe tradit Porcũ, quem Lacedæmonij Orthragoriſcum vocãt, grunnire enim cum capiatur.* neſcio quomodo hæc cũ Aeliani verbis ſupra laudatis conuenient, ille fluuiatilẽ piſcẽ, & in Danubio capi, iſte piſciũ maximũ facit, qui certe non videtur in fluuio alendus, accurate diſputat Rondeletius, qui conſulatur. Nec vt Porcus terreſtris tantũ roſtro arenas fodit, grunnit cum capitur, ſed Aprorum inſtar ſetis toto dorſo horreſcit eodem Plinio narrante. *Inter venena piſcium ſunt Porci marini ſpina in dorſo, cruciatu magno læſorum, remedium eſt limus ex reliquo piſcium eorum corpore.* ſed vt maior oſtendatur ſimilitudo, traditur Strabone autore *Thynnos* dici poſſe *Sues marinos* qa glãde ad littus deciduo veſcantur, & impingueſcãt. Eſt & *Porcus Niloticus*, ſeu ποτάμιος χοῖρος *fluuialis ſus*. de quo ex Strabone, & aliis accurate diſputat noſter Aldrouandus, nec indiligens eſt Geſnerus: & diſtinctius Iulius Cęſar Scaliger, qui Delphinorum quãdam ſpeciem ait eſſe, quam *Marſupas minores vocent aut Marſuinos quaſi maris Sues.* meminit Epicharmus in Nuptiis Hebes apud Athenæum.

In Arcadicis. *Lib. 4. c. 9.* *Lib. 1. de Cetis c. 7.* *Lib 12. c. 6. Etymol.* *Lib 32. c. 2.* *Diſſidiũ Plinij & Aeliani.* *Lib. 25. c. 7.* *Lib. 32. c. 5.* *Lib. 4 de piſcib. c. 8.* *Lib 7. pagin. 326.*

ὗες, ὑαινίδες βούγλωσσοί τε καὶ κίθαρος ἐνῆς.
Sues, Hyænides, Soleæ, ac Citharus.

Et eodem in loco ipſe Epicharmus.

χαλκίδες τε ὗες τε ἱέρακές τε χ' ὠπιῶν κύων.
Chalcides, Sues, Milui, ac pinguis Canis.

Sordidus. luxurioſus, indoctus. 3. *Porcus* eſt homo gulæ deditus, ac ſaginæ, illiteratus, ſordidus, quique porcinæ quam humanæ conditioni ſit proximior. Suidas Βοῦ: ἕβδομος *Bos ſeptimus de hominibus ſtupidis, erat enim porcus ex farina.* Idem Βοιωτία ὗς. *Bœotius Sus de ſtupidis & indoctis.* & alias notum eſt Bæotos ſtupiditatis & ignauiæ argui ſolere ex tritiſſimo Horatii & Ciceronis conuitio. denuo Suidas τοῖς Ἱπποκράτους υἱέσιν ἔοικας. *Hippocratis filijs ſimilis eris teq́ vocabunt Blitomammam. hi deridebantur vt Suilli, & indocti, & Capitones.* ita capienda mens feſtiuiſſimi Plauti in Moſtellaria.

Act. 1. Sc. 1.

Dijq́ omnes perdant, oboluiſti allium,
Germana illuuies, ruſticus hircus, hara Suis.

Li. 1. Epiſt. 4 Q. Horatii notus eſt de ſe ipſo verſus.

Cum ridere voles Epicuri de grege Porcum,

Iulii Cæſaris Scaligeri eſt lepidum epigramma.

Rogabat in conuiuio ſatis claro
Vbi ſederent nobiles magiſtratus
Ciſtertiorum floſculus Monotarum
Potiſſimum quæ a carnibus probaretur,
Nihil alios moratus vt decet fortem,
Statim Picatus dixit eſſe Porcinam:
Tum Præſul, ergo quid lepuſculis fiet,
Perdici, & Attagena, Phaſianoq́?
Hic ille nare bis terq́ permuncta,
Hoc, quod gerebat, vuſtiore mantili,
Ceruice fluxa, pendulum librans mentum,
Suocanora labra more diſplodens;

Illas

Istas alendo ineptiusculas, dixit,
Illam simillimam esse carnis humanę:
Macte, inquit ille, vera si canit vates
Vester Galenus, de Canopicis scribens,
Vocans Asellos a cibis asellinis,
Non lędet is, qui vos vocauerit Porcos.

Plura infra hoc ipso tractatu, vbi Denominata, & ardor in Venerem expedientur. 4. Porca in re rustica verbum est vsitatissimum, de cuius significatione haud æque inter scriptores conuenit. Festus Pompeius definiuit ex Varrone. *quę inter duos sulcos sunt.* Idem alibi. *Imporcitor qui Porcas in agro facit arando, Porca autem est inter duos sulcos terra eminens.* Festi corruptor Paulus. *Porcę in agris sunt dictę, quod porcant, idest prohibeant aquam frumentis nocere, nam crebriores sulci lumi solent vocari.* Nonius Marcellus. *Porcę quam significationem habeant, Varro designat lib. 1. de re rustica cap. 29. qua aratrum vomere lacunam Istriam facit, sulcus vocatur, quod inter duos sulcos elata terra, dicitur porca, quod ea seges frumentum porrigit.* ac deinde paucis interiectis subiungit. *Porcę* B *sunt signa sulcorum, quę vltra sciaci semina prohibent, porcere enim prohibere sępius legimus.* Accius Parergorum libro primo.

In Re Rustica.
Lib. 14.
Lib. 9.
Cap. 1. num. 305.

Bene proscißas cossigerare ordine porcas
Bidentes ferro tectas deruere.

Pacuuius Atalanta.

Magna te, vt verear eloqui, porcet pudor.

Ennius Telamone.

Dum me sentit facere Pietas, ciuium porcet pudor.

Varro Maino.

Hunc Cereris ministra frugibus suis porcet.

Lucelius lib. 6.

Non te porro procedere porcent.

Hinc mendam eluo ab Vlpiani Iurisconsulti textu, qui ex Sabino & Cassio ita ait. *sulcos eamę aquarios, quę Gręce Gincelicę appellantur, si quis faciat, aquę pluuię arcendę actione eum teneri* ait. C Legendum est, *Elicę aut Helicę appellantur*, Græci ἴλικας, aut ἴλικας vocant. Dubius est, & variæ lectionis eiusdem Vlpiani locus. *Vicinus loci superioris pratum ita arabat, vt per sulcos, itemque portas, aqua ad inferiorem veniret.* glossographorum mira inscitia est, *portas* interpretantium, *quę portant aquam ad fundum inferiorem*, cum sit legendum *porcas*. Festus Pompeius. *Elices sulci aquarij, per quos aqua collecta educitur e liris.* Et alibi idem Grammaticus. *Incillę, fossę, quę in vijs fiunt, ad deducendam aquam, siue deriuationes de riuo communi factę.* Et eodem libro. *Inlices, canales, in quos aqua confluit in vijs lapide stratis ab eliciendo dicti.* inde vox antiquis vsitata *inlicitores*, & *elicatores* glossæ Philoxeni. *elicatores* ὑδροχόοι. redeo ad porcam. Isidorus Hispalensis. *porcam* definit, *quę in arando extat, quod vero defossum est, liram dici.* glossæ Latino Græcæ *porca* τὸ μεταξὺ τῶν αὐλακῶν ὕψος, *quod in sulcorum medio altissimum.* Sic explicatur non intellectus Claudiani locus.

Vlpian' correctus. l. 1. ff. de aq. & aq. plu.
Vlpiani varia lectio l. 24 ff. eod.
Glossographi reprehensi.
Lib. 5.
Lib. 9.
Lib. 15 c. 9.
Lib. 1. in Eutrop.

——— *Qualis sitientibus aruis*
Arida ieiunę seges interlucet aristę.

6. *Suculam* appellant *machinam Tractoriam*, a forma, vt puto, quod ea Suis rostrum referat, D sic *Equus, Aries*, & alia, apud Poliorceticos, instrumenta sunt oppugnandis præsidijs. fuse Adrianus Turnebus in Aduersarijs. forma eius talis est, plura ligna rotunda vectibus traiectis, vtrinque pari longitudine extantibus, quæ dum versantur, funis ductarius circa eos retorquetur: Galli, teste Gulielmo Budæo, vocant *Turnum*, quod dum pōdera attrahat, cū cumagatur nostrates *Gruem* a colli longitudine, appellant, de quo qui plura cupis, consule Pollionem Vitruuium in Architectonice. & meminit Polybius, & Cassiodorus, qui non sunt ad manum, & non tam ad res bellicas pertinet, quam ad rusticas, vt colligo ex Neratio Iureconsulto apud Vlpianum. *quod si regulis olea premans, & pręlum, & suculam, & regulas, & tympanum, & trocleas, quibus releuatur pręlum, dominum prestare oportere.* in melioris fidei codicibus, est, *olea prematur*, quod obseruasse comperi viros doctissimos Spiegelium, Brissonium, & nouissime Caluinum.

Machina Tractoria.
Lib. 23. c. 30.
Lib. 10. c. 4. et Cap. 5.
L. 10. ff. loca.
In Lexico Iuris.

COITVS, PARTVS, fœtuum numerus, electio, vox.

AD naturam introſpiciendam accedo. ac de admiſſura quidem recte Plinius, & fuſe. *Suilli pecoris admiſſura a Fauonio ad æquinoctium vernum, ætatis octauo menſe, quibuſdam in locis etiam quarto, vſque ad ſeptimum annum, in alijs erat, ad octauũ annum. partus bis anno, tempus vteri quatuor menſium: numerus fœcunditatis ad vicenos, ſed educare tam multos nequeunt: Diebus decem circa brumam ſtatim dentatos naſci Nigidius tradit, implentur vno coitu, qui & geminatur propter facilitatem abortiendi, remedium ne prima ſubatione, neque ante flaccidas aures coitus fiat, mares non vltra trimatum generant, fœmina ſenectute feſſa, cubantes coeunt, comeſſe fœtus his, non eſt prodigium.* Explicatior M. Varro in re ruſtica. *ad fœturam Verres duobus menſibus ante ſecernendi, optimum ad admiſſuram tempus a Fauonio ad æquinoctium vernum, ita enim contingit, vt æſtate pariat, quatuor enim menſes eſt pregnans, & tunc parit, cum pabulo abundat terra, neque minores admittenda, quam annicula*, contra Plinium, qui ſeptimo aut octauo menſe admitti ſolere aſſeruit. *melius viginti menſes expectare, vt bima pariant, cum ceperunt, id facere recte dicuntur vſque ad ſeptimum annum, admiſſuras cum faciunt, prodigunt in lutoſos limites ac luſtra, vt volutentur in luto, quæ eſt illorum requies, vt lauatio hominis, cum omnes conceperunt, rurſus ſegregant Verres*, hæc omiſit Plinius, vti & id, quod ſequitur. *Verris octo menſium incipit ſalire, permanet vt id recte facere poſſit, ad primum, deinde it retro, donec perueniat ad lanium.* quod Varro omiſit, & Plinius aſſeuerauit Suem tam impatienter famem ferre, vt proprium fœtum abſumat, alio cibo deficiente, veriſſimum eſt & experientia, & veterum teſtimonio. Claud. Ælianus. *Suillum pecus explendo abdomini tãtopere deditum eſt, vt ne proprijs quidem fœtibus ſuis parcat, neque helluationem ſuam ab humano corpore abſtineat, quæ cauſa eſt, cur huiuſmodi animal impurum, deteſtabile, & voraciſſimum, apud Aegyptios ſummo odio habeatur.* pergo porro, & naturam inueſtigo. Ariſtoteles in Hiſtoria Animalium. *Sub fœmina genitale ea continet parte, qua pecoris vbera habentur, & cum per libidinem turget ac prurit ad coitum, ſurſum tantiſper hoc retrahit, vertitque foras, vt inde mari facilior ſit coitus, reſciſſum id longe, productius, & dehiſcens amplius eſt.* Et de ætate verris ac ſcrofæ, qua generare, concipere, ac parere ſolent eodem illo opere philoſophus. *Sues cum mares, tum fœmina coire incipiunt menſe octauo ætatis ſuæ, quamquam mas, antequam ſit anniculus, prolem generat vitioſam, fœmina annicula parit, ſic enim tempus gerendi vteri exigit, ſed non omnibus locis eadem ætatis ratio eſt, vt dixi, tamenim Sues, nonnunquam tam mares, quam fœmina, quarto coeunt menſe, ſexto tamen ita, vt & progenerare & educare poſſint.* Diligentius eodem opere executus eſt ea quæ ex illo Plinius antea tranſcripſerat, ita ergo eo loco *Sues cicures vterum ferunt menſes quatuor, numerus partuum plurimũ ad vicenos, ſi tamen multos pepererint, educare omnes non queunt. ſeneſcentes etiam pariunt quidem ſimili modo, ſed tardius coeunt, implentur vno coitu, ſæpius tamen ſuperuentum patiuntur, ea cauſa, quod poſt coitum humorem, quod nonnulli Apriam appellant, emittunt, quod quidem commune omnibus incidit, ſed aliqua vna cum hoc, ſemen etiam admiſſum ejciunt: fœtus, qui in vtero læſus minutuſque fuerit, Metacharum dicitur, quaſi Poſthumum voces, quod in parte qualibet vulua accidere poteſt. cum ſcrofa peperit, primam mammam porco, qui primus natus eſt, præbet. Canendum, ne prima ſubatione, ante auras flaccidas, coitus fiat, fruſtra etenim fuerit, at ſi plena iam auiditate, & deſiderio libidinis turgido admiſſura fiat, vnus, vt modo dixi, initus ſatis ſit.* Hæc ita ſe habent, at de tempore menſis, quo illi admiſſuram auidius expetunt, ex Aegyptiorum arcanis rationibus quippiam diuerſum adfert Plutarchus. ὁμοίως δὲ καὶ τὴν ὗν ἀνίερον ζῶον ἡγοῦνται, ὡς μάλιστα γὰρ ὀχεύεσθαι δοκεῖ τῆς σελήνης φθινούσης, καὶ τῶν τὸ γάλα πινόντων ἐξανθεῖ τὰ σώματα λέπραν καὶ ψωρικὰς τραχύτητας. *Suem quoque alienum a ſacris animal cenſent, quod maxime coeat luna decreſcente, & lac eius bibentium corporibus, lepram, aſperamque ſcabiem afferat.* Miram continentiam, & caſtimoniæ prærogatiuam expreſſit in ſuo ſexu & genere, apud eundem autorem Gryllus ille Circæus. *non hic, vt inter homines, fœmina ſimulatione recuſationis ludunt, aut libidini fraudes, præſtigias, denegationeſque prætexere ſolent, neque mares ſtimulo & luxuria agitati, mercede, labore, atque obſequijs coitum redimunt, ſed doli expertem, & ſine mercede tempeſtiuam ſectamur venerem, quæ ſtato anni tempore, cupiditatem animalium, velut germen quoddam excitans, illico reſtinguit:* addit deinde, quod Varroni videtur pugnare, qui Verres a cõceptu fetu ſeparandos cenſuit, ne iterum coirent. ὄντι τῷ δι-

λιως

Lib. 8. c. 51.
Tempus.
Aetas.
Fœtuum numerus.
Coitus.
Abortio.
Senũ coitus.
Lib. 2. c. 4.
Tempus partus.
Luto gaudẽt dum coeunt.
Mas fœminã vi genitura prauenit.
Fœtus proprios deuorat, & homines.
Lib. 10. c. 16.
Lib. 2. c. c.
Genitale.
Aetas.
Lib. 5. c. 14.
Plinius Ariſtotelem trãſcribit.
Lib. 6 c. 18.
Pluralitas fœtuum.
Apria.
Metachar⁹.
Primo ortus porcus.
Aures flaccida.
Tempus mẽſis quo coeũt.
Lib. de Iſide & Oſiride.
Caſtitas poſt cõceptum fœtum.
Pag. 990.

A λίαν προσιεμένων μετὰ τὴν κύησιν, οὔτε πειρῶντος ἔτι τοῦ ἄρρενος. *neque femella marem a conceptu admittente, neque aggrediente mare.* Hoc sane verum in omnibus omnino brutis, plerique veterum affirmauere. hinc scitum est apophthegma *Populia M. filia, qua miranti cuidam, quid esset, quapropter aliæ bestiæ nunquam marem desiderarent, nisi cum prægnantes fieri vellent*, verba sunt Aurelij Macrobij, *respondit, bestiæ enim sunt.*

Bruta graui da coitū non cupiunt. Lib. 2. c. 11.

De fœtus multiplicitate, ac numero, varie autores disseruerunt, vsque ad vicenos procedere solere Plinius ex Aristotele supra laudatus indicauit, ego vsque ad triginta progressos docebo infra, vbi de Augurijs. Tantæ fœcunditatis rationem ex Democrito reddit Aelianus. *Cur Sus & Canis sint tam fœcundæ, & multiparæ, Democritus causam adfert, quod multiplicem vuluam, & seminis sellas receptatrices multas habeant, eas omnes semen non vno nisu implet, sed iterum, & sæpius illa proseminantur, vt frequentia seminis receptacula impleantur.* Sic coit, concipit, parit, educat suos fœtus Sus, sequitur vt de ratione pecus hoc eligendi dicatur. M. Varro in re rustica. *qui suum gregem habere vult idoneum, eligere oportet primum bona ætate, secundo bona forma, ea est cum amplitudine membrorum, præterquam pedibus, capite, vnicoloris verius quam varÿ, cum hæc eadem vt habeant verres,*

Causa fœcunditatis. Lib. 12. c. 16. *Electio.* Lib. 2. c. 4. *Color.*

B *videndum, tam vtique sint ceruicibus amplis, boni seminis. Sues animaduertuntur a facie, a progenie, a regione cæli, a facie, si formosi sint verres, & scrofa, a progenie, si porcos multos pariunt, a regione, si potius ex his locis, vbi nascuntur, amplas, quam exiles pararit. Emi solent sic, illasce sues bonas esse, habereque recte licere, noxisque præstare, neque de pecore morboso esse, spondesne? quod aut adyciunt perfunctos esse a febri, & a forsa.* Hanc stipulationem in omnium animalium emptionibus, atque adeo seruorũ distractionibus solemnem fuisse nemo ignorat, stipulabantur enim venditores mancipia & sana esse, nec fugitiua. vt l. 32. ff. de euiction. & l. 4. ff. de ædil. edicto. Marculfus in formulis, & dixi ad illud Claudiani.

Descriptio. Ceruix. Facies. Progenies. Regio. Forma Emptione & stipulatio. Lib. 2. c. 22. Lib. 1. in Eutrop.

— *Medicum dum consulit emptor.*
Ne qua per occultum lateat iactura dolorem.

Conformia his apud Moderatum Columellam. *In omni genere quadrupedum species maris diligenter eligitur, quoniam frequenter patri similior est progenies, quam matri. quare etiam in suillo pecore probandi sunt totius quidam corporis amplitudine eximÿ, & qui quadrati potius, quam qui longi, aut rotundi sunt, ventre promisso, clunibus vastis, nec proinde cruribus aut vngulis proceris: am-*

Lib. 7. c. 9. *Quadrati. Venter.*

C *pla & glandulosa ceruicis, rostris breuibus & resupinis, maximeque quod ad rem pertinet, mares oportet esse quam salacissimos, qui & ab annicula ætate commode progenerant, dum quadrimatum agant, possunt tamẽ etiam semestres implere fœminam. Scrofæ probantur longissimi status, & vt sint reliquis membris similes descriptis verribus. si regio frigida & pruinosa est, quam durissimæ densaeque & nigræ setæ grex eligendus est, si temperata atque aprica, glabrum pecus, vel etiam pistrinale album potest pasci. fœmina sus habetur ad partus edendos idonea fere vsque in annos septem, quæ quanto fecundior est, celerius senescit. Annicula non improbe concipit, sed iniri debet mense Februario, quatuor quoque mensibus fœta, quinto parere, cum iam herbæ solidiores sunt, vt & firma lactis maturitas porcis contingat, & cum desierant vberius ali, stipula pascantur, cæterisque leguminum caducis frugibus,* quæ totidem pæne verbis, licet arctiore stilo, transcripsit Palladius Aemilianus. addit non insalubre consilium. *Vbi facultas est transigendi, venditis, qui subinde nati sunt, celerior matribus fœtura reparatur.* Deinde commode sex a matre nutriri posse, plures non posse, quam octo, *ne exsucta deficiat.*

Clunes. Crura. Vngula. Ceruix. Rostra. Aetas. Scrofæ. Seta. Menses conceptionis, & partus. Cibus porcellorum. Palladius Columella trãscriptor.

Vocem etsi aliquibus porcis negatam superius indicaui, tamen communior sententia attribuit, id γρύζειν Græci, Latini *grunnire* vocant, Iuuenale Satyra decimaquinta, & alijs autoribus. accedit

D Aelius Spartianus *familiare fuit illi, has quæstiones Grammaticis proponere, vt dicerent, singula animalia quomodo vocem emitterent, velut agni balant, porcelli grunniunt, palumbes minurriunt, vrsi sæuiunt, leones rugiunt, leopardi rictant, elephanti barriunt, ranæ coaxant, equi hinniunt, asini rudiunt, tauri mugiunt.* Dicit se Isaacus Casaubonus locum hunc illustrasse in Diatriba de vocibus animalium, quo opere se opes Græcæ linguæ cum Latinæ paupertate comparauit, sed nihil in eo genere ab illo editum. Nonius Marcellus. *grunnire dicuntur Porci, quod eorum proprium vocis est.* Cicero Tusculanarum lib. 5. *aut grunnitum, cum iugulatur Sus.* Varro Aboriginibus περὶ ἀνθρώπων φύσεως. *de hominum Natura. grunnit tepido lacte satury mola mactatur porcus.* Laberius Sedigito.

Februar. c. 26. Grunnire. γρύζειν. Aristophan. Acharnani. Act 3. Sc. 3. In Geta. Cap. 2. num. 356.

Grunnientem aspexi scrofam.

Ouidius aut quilibet alius Incertus Poeta in Elogia de Philomela

Sordida sub pascens ruris per gramina grunnit.

Illud non omiserim vocem Porcorum *Gry* vocari. autor est Ioannes Tzetzes

Chilia. 4. c. 7

Τὸ γρῦ ῥύπος τοῦ ὄνυχος, καὶ ἡ φωνὴ τοῦ χοίρου,
καὶ γρυτὴ δὲ ἀσυαρία μικρὰ τῶν ὀσπρακίων
Τὸ γρῦ γοῦν τὸ σμικρότατον ἅπαν σημαίνει θέλει.

Gry vox porci.

Gry ſordes vnguis, atque vox porci,
Et Gryte vaſcula pura ex teſtis,
Gry igitur minimum omne ſignificare vult.

Quod vocem humanam percipiant, & maxime paſtorum ſuorum Sues, & quænam ſit ea vox, quam agnoſcant, & ſequantur, cui reſpondeant, in ſequentibus fuſe aperiam.

PASTVS, CIBVS, ſaginandi modus.

Locus paſcendi. Lib. 2. c. 4. Paluſtris. Lib. 7. c. 9. Montes. Campi. Silua.

PORCVM ſic conceptum, vtero geſtatum, natum, & electum conſequens eſt vt a matris vbere diſtractum nutriamus: id vt fiat, duo conſideranda, locus, & cibi qualitas; ac de loco quidem M. Varro in re ruſtica. *In paſtu locus huic pecori, porco, aptus vliginoſus, quod delectatur non ſolum aqua, ſed etiam luto: itaque ob eam rem aiunt lupos, cum ſint nacti ſues, trahere vſque ad aquam, quod dentes feruorem carnis ferre neque ant.* latius in præcepto illo Iunius Columella excurrit. *Omnem porro ſitum ruris pecus hoc*, porcus, *vſurpat, nam & montibus & campis commode paſcitur, melius tamen paluſtribus agris, quam ſiticuloſis, nemora ſunt conuenientiſſima, quæ veſtiuntur quercu, ſubere, fago, cerris, ilicibus, oleaſtris, tamaricibus, corylis, pomiferisque ſilueſtribus, vt ſunt ſpinæ albæ, græcæ ſiliquæ, Iuniperus, lotos, pinus, cornus, arbutus, prunus, & paliurus, atque Achrades pyri, hæc enim diuerſis temporibus miteſcunt, ac pene toto anno gregem ſaturant: at vbi penuria eſt arborum, terrenum pabulum conſectabimur, & ſicco limoſum præferemus, vt paludem rimentur, effodiantque lumbricos, atque in luto volutentur quod huic pecori eſt gratiſſimum: quin etiam vt aquis abuti poſſint, namque & id feciſſe maxime per æſtatem profuit, & dulces erui ſſe radiculas aquatilis ſiluæ, tanquam ſcirpi iuncique, degenerisque arundinis, quam vulgus cannam vocat: nam quidem cultus ager opimos reddit Sues, cum eſt graminoſus, & pluribus generibus pomorum conſitus, vt per diuerſa anni tempora, mala, pruna, pyra, multiformes nuces, ac ficum præbeat.* Eadem verbis nonnihil mutatis Palladius Taurus retulit in Februario. *genus hoc*, porci, *in omnibus locis haberi poteſt, melius tamen agris paluſtribus, quam ſiccis, præcipue vbi arborum fructuoſarum ſilua ſuppetit, quæ ſubinde maturis frugibus alterna per annum mutatione ſuccurrat, maxime locis graminoſis, & cannarum vel iunci radice nutriuntur.*

Cap. 26. Loca graminoſa. Cibus. Lib. 10. c. 73. Lib. 13. c. 18. Loti radix. Glandes. Lib. 16. c. 6. Fagea. Quernea. Cerrea. Iligna. Eſculea. Suberea. Roborea. Salamandra.

Hæc de loco abunde ſint dicta, ſequitur victus ipſe, aut cibus, qui mirum quam varius, C. Plinius vix ſibi ſatisfacit; quædam eius loca adſcribam, *e biſulcis Sues omni cibatu, & radicibus aluntur.* & de loti radice agens alibi. *nec aliunde magis, quam purgamentis eius Sues craſſeſcunt.* at cum glandibus frequentius, quam vllo alio cibo veſcatur, videndum ex eodem autore, quo glandium genere maxime capiantur, & an ex omnibus æqualiter comeſtis eadem caro generetur. ſic ergo. *glans fagea Suem hilarem facit, carnem coctibilem, ac leuem, & vtilem ſtomacho, iligna, ſuem anguſtam, nitidam, ſtrigoſam, ponderoſam, querna diffuſam & grauiſſimam. & ipſa glandium dulciſſima, proximam huic Cerream tradit Nigidius, nec ex alia ſordidiorem carnem, nec duram, Ilignam tentari Sues, niſi paulatim detur, hanc nouiſſimam cadere: fungoſam carnem fieri Eſculo, robore, ſubere. quæ glandem ferunt omnes & gallam, alternisque annis glandem.* hæc ſunt glandium genera præcipua, quibus caro diuerſiſſima generatur, & infra diffuſe exquiram. nec hic omittam Salamandram impune nec arbori irrepere, ſed poma omnia veneno inficere, & edentes necare, *& tamen tanta vis venens a Suibus manditur, domante eadem illa rerum diffidentia.* ait idem Plinius. alios percurro autores, qui obuia quæque de Suum cibis ſubminiſtrant. Palladius Rutilius in re ruſtica in Februario. *deficientibus alimentis per hiemem, nonnunquam præbenda ſunt pabula glandis, caſtanea, vel frugum vilia excrementa cæterarum.* apertius Modeſtus Columella. *Nec tamen propter hæc parcetur horreis, nam ſæpe de manu dandum eſt, cum foris deficit pabulum, propter quod plurima glans vel ciſternis in aquam, vel fumo tabulatis recondenda eſt, faba quoque & ſimilium leguminum, cum vilitas permittit, facienda eſt poteſtas, & vtique vere, dum adhuc lactant. viridia pabula plerunque nocent, itaque mane priuſquam procedant in paſcua, conditiuis cibis ſuſtinenda ſunt, ne immaturis herbis cietur aluus, eoque vitio pecus emacietur.* ſed & Varro in re ruſtica idem ante illos præſcripſerat. *hoc pecus*, porcus, *alitur maxime glande, deinde faba, hordeo, & cætero frumento, quæ res non modo pinguetudinem efficiunt, ſed etiam carnis iucundum ſaporem. Paſtum exigunt æſtate mane & antequam æſtus incipiat, ſubigunt in vmbroſum locum, maxime vbi aqua ſit; poſt meridiem rurſus lenito ſtrunt paſcunt, hiberno tempore non prius exigunt paſtum, quam pruina euanuit, ac colliquefacta eſt glacies.*

Cap. 26. Humalis cibus. Lib. 7. c. 9. Vt recondatur. Faba. Quæ noceant. Lib. 2. c. 4. Hordeum. Glandes bominis & porco cõmunes. Lib. 7. c. 56.

Glandibus autem non Sues modo, ſed & homines antiquitus veſcebantur C. Plinius. *inuenit frumenta*

A *menta Ceres, cum ante a glande vescerentur.* & alibi cum stomacho. *summumq; munus homini datũ arbores siluæq; intelligebantur, hinc primum alimentum* & multa apud Theophrastum in historia Plantarum, qui, quia non est ad manum, consulatur. Vetus Scholiastes Iuuenalis. *quia antea fraga & glandem homines comedebãt.* Arnobius *sit panis ex farre, aut, vt secula misceinur antiqua, ex calido cinere glandes.* L. Apuleius Millesiis. *Vetusta glandis ferino remoto pabulo.* Suidas perite in voce βάλανοι. *glandes palmarum, quales apud Græcos cernuntur, pro seruis reponebantur, quæ vero ipsis dominis asseruabantur, erant selecta, &, vinum bibebant de glande palma.* Seruius Maurus Honoratus *in Chaonia Epirotica abundant glandes, quibus antea homines vescebantur.* Vnde ad veteris vitæ parcimoniam, aut verius siluestrem cultum cum lautitia mutatum, significandam, Puer quidã in Nuptiis Athænis solebat inclamare ἔφυγον κακὸν ἕυρον ἄμεινον *fugi peius, inueni melius*, quod tractum ab Arcadibus persuadet vetus Oraculum apud Herodotum.

Lib. 12. præfat. *Lib 3. c 9.* *Ad Sat. 14. V 187.* *Lib. 2.* *Lib. 12. prin.* *Vinũ ex glãde.* *Ad lib. 1. Georg.* *Lib. 1.*

Πολλοὶ ἐν Ἀρκαδίῃ βαλανηφάγοι ἄνδρες ἔασιν.
Multi in Arcadia glandiuori viri sunt.

Sic Poetæ intelligendi. Sulpitia Poetria in Satyra

B

Glandibus, & pura rursus concumbere lympha.

Festus Auienus ad Theodosium Aug.

In Descript. Ter.

Contugibus natisq; simul cibus aspera glando.

Archæus vetus poeta apud Artemidorum in Oneirocriticis. Valerius Flaccus in Argonautic. *Lib. 2. c. 25.*

—— Flaua quercum damnauit arista. *Lib 1.*

P. Ouidius in Amoribus. *Lib. 3. eleg. 9.*

Sed cibum glandes oracula prima ferebant,
Hac cibus.

Cl. Claudianus de Raptu Proserpinæ. *Lib. 3.*

Quid nomen traxisse polo? quid profuit altum
Erexisse caput? pecudum si more pererrent
Auia? si frangant communia pabula glandes?

Ioannes Meursius plura ad Lycophronem. viri docti ad Q. Horatium. Aelias Vinetus ad D. Ausonii Monosyllaba. *Pag. 113.* *Lib. 1. Sat 3.*

C

Olim communis pecori cibus, atque homini glans.

Sidon. Apollinaris Carmin. 9. & alii. Scio apud I. C. *glandis nomine omnes fructus contineri*, vt definitum a Caio, atq; ita *actio duodecim Tabularum* intelligitur. vt est in Vlpiani textu apud Imperatorem. ad Porcos redeo, qui glande pinguiores fiebant, ut hæc probant loca. Virg. li. 2. Geor.

Quilibet fructus *L. 236 ff. de verb. signifi.* *L. vn. C. de glande leg.*

—— Glandemq; Sues fregere sub vlmis.

Et eodem libro ad finem.

Glande Sues redeunt læti.

Homerus, & ad eum in Odyssæa locũ Didymus Grammaticus, & Eustathius Archiepiscopus. *Li. 13. V. 404*

Δήεις δὲ γε συέσσι παρήμενον· αἱ δὲ νέμονται
Πὰρ κόρακος πέτρῃ, ἐπί τε κρήνῃ Ἀρεθούσῃ
ἔσθουσαι βάλανον μενοεικέα, καὶ μέλαν ὕδωρ
Πίνουσαι, τά θ' ὕεσσι τρέφει τεθαλυῖαν ἀλοιφήν.
Iuuenes illic suibus assidentem; hæ autem pascunt
Apud Coracis petram, ad fontem Arethusam,
Comedentes glandem gratam, & nigram aquam
Bibentes, quæ Suibus nutriunt florentem pinguedinem.

Glande pinguescunt.

D

Præter laudatos cibos, erant alii, præsertim frugum quarumlibet retrimenta, aut purgamenta, vnde Paræmia vetus *Porcum colluuiarem* appellauit. Festus Pompeius. *Colluuiares porcus dicitur, qui cibo permixto, & colluuione nutritur.* Erant denique & furfures in cibis Suum frequentes. Vnde Plautus in Captiuis lepido scommate.

Colluuiaris Porcus. *Furfures.* *Act. 4. Sc. 2.*

Tum pistores scrophipasci, qui alunt furfuri Sues,
Quarum odore præterire nemo pistrinum potest
Eorum si quoiusquam scrofam in publico conspexero
Ex ipsis dominis, meis pugnis, exculcabo furfures.

De sagina agendum, sed paucis; locus insignis est Aristotelis in historia Animalium. τὰ δὲ κερατώδη τῶν ζώων, καὶ ἥμερα καὶ ἄγρια, καὶ ὅσα μὴ καρχαρόδοντα, πάντα καρποφάγα, καὶ ποηφάγα ἐστί, μὴ λίαν κατεχόμενα τῷ πεινῆν, ἔξω τῆς ὕος, αὕτη δὲ ἥκιστα ποηφάγον καὶ καρποφάγον ἐστί ῥιζοφάγον δὲ μάλιστα ἡ ὗς ἐστί, τῶν ζώων, διὰ τὸ εὖ πεφυκέναι τὸ ῥύγχος πρὸς τὴν ἐργασίαν ταυτὴν. καὶ εὐχερέστατον πρὸς πᾶσαν τροφὴν τῶν ζώων ἐστί· τάχιστα δὲ καὶ ἐπιδίδωσιν εἰς παχύτητα, ὡς κατὰ μέγεθος, πίονται

Sagina. *Lib. 8. c. 6.*

Radices edit.

νεται γὰρ ἐν ἑξήκοντα ἡμέραις. Latine ſic ſonant. *Cornigera animalia tam fera quam vrbana, & quibus dentes ſerrati non ſunt, omnia fruge herbaq; veſcuntur, niſi vehemẽter eſuriant, excepto ſue, qui minime herba frugumq; appetens eſt, ſed radicum maxime ex omnibus animalibus, quoniam rictu aptiſſimo ad id negotij eſt. facillime etiam omnium idem hoc animal ad quoduis pabulum aſſueſcit, & celerrime quoq; in pinguedinem proficit, pro ſui corporis magnitudine: ſexaginta enim diebus pingueſcit* Explicat in ſequentibus deinde, varios ritus in porco ſaginando, & cibos, Latina apponam, quia Græca egregie expreſſerunt. *Pingueſcit fame præfatigatus triduo, & cætera quoq; omnia fere melius præfatigata fame pingueſcunt, ſaginant a triduo iam qui Sues obeſant, Thraces cum per ſaginam potum primo die præbuerint, poſt interpoſito vno die præbent, tũ duobus, deinde tertio, atq; ita ſubinde augendo numerum, vſq; ad ſeptimum, curant. pingueſcit hoc animal hordeo, milio, ficu, glande, pyro, cucumere, ſed maxime tum hoc, tum cætera, quibus venter calidus eſt, quiete, & immotione pingueſcunt.* Præcautio illa non leuis de glande eodem libro. καὶ πρὸς τὴν τροφὴν ἐστὶ χρησιμον ἡ τίφη, ἄριστα δὲ πρὸς τὸ παίνειν καὶ τρέφειν, ὃς ἐρέβιν θοι καὶ τὰ σῦκα, τὸ δὲ ὅλον μὴ ποιεῖν ἁπλῆν τὴν τροφὴν, ἀλλὰ ποικίλην, χαίρει γὰρ μεταβάλλουσα, καθάπερ καὶ τὰ ἄλλα ζῶα, καὶ ἅμα φασὶ τὸ μὲν ἐμφουσᾶν, τὸ μὲν πιαίνειν τῶν προσφερομένων τὰς δὲ βαλάνους μονον ἡδέως μὲν ἐσθίειν, ποιεῖν δὲ ὑγρὰν τὴν σάρκα, καὶ ἐὰν ἐγκύουσαι πλείους ἐσθίωσιν, ἐκβάλλουσιν, ὥσπερ καὶ τὰ πρόβατα. *In cibatu Tipha vtilis eſt, ſed præcipue alunt & opimant ficus & cicer: Cibus deniq; non ſimplex ſed varius, ſagina optima eſt, gaudent enim Sues pabuli mutatione, quemadmodũ & cætera animalia, tunc enim fieri aiunt cibi varietate vt partim inflentur, partim impleantur carne, partim opimentur: Glandes ſuauiter quidem a Suibus comeduntur, ſed carnẽ humidam faciunt, ſi ſolæ dentur, & ſi grauida glandem copioſius ederint, abortum faciunt, vt oues.* Ex illo paucis C. Plinius. *pingueſcũt ſexaginta diebus, ſed magis tridui inedia saginatione orſa.* Eſt etiã genus quoddam conchæ marinæ, quam vocant *Mytulum*, quo pinguitudinem in Suibus vel generari ſcripſit Leuinus Lemnius in occultis naturæ miraculis *Cõcharum hoc genus*, inquit, *quo littora oraq; maritima apud nos ſcatent, Mytulos vocant Muſſelen, mirifice ſues reficit, ſi aſſuẽtiore huius liquamine decoctum ijs obijciatur.* miranda Apicii circa hanc ſaginam induſtria, aut veſania. *Inuentũ M. Apicij*, verba ſunt Plinii, *fico, carica, ſaginatis, ac ſatie necatis, repẽte Mulſi potu dato.* qui locus eget ſuſpenſa virga cenſoris. & ſic videtur legendus. *fico arida ſaginatis, ac ſiti necatis*, vel ſic, *fico & carica ſaginatis, & a ſatietate necatis.* Nec minus pinguitudo cauſabatur *a caſtratione.* Plinius loco iam vltimo laudato. *Vulua receſſa celerius pingueſcunt*, adde ex Galeno, *& caro ſuauior fit.* Aelianus vero Prænestinus quatuor res præſtare ad ſaginationem ſcribit ex Homero. primo vt luto ſe volutare poſſint, & ideo vocat χαμαιευνάδες *quaſi humo volutatas* dicas, deinde vt cibos comedant, qui inſlent, tertio, vt aquam limoſam, aut turbidam bibant, quarto denique vt Verres a ſcrofa ſecubet, mutua enim fœminæ cum mare ſocietas pinguitudinem impedit. Eſt apud eundẽ ſcriptorem τῆς μελίας ὁ καρπὸς *fraxini fructus* ad Sues opimandos vtilis. Denique generalis illa eſt ciborum Suum diuiſio, vt alius ijs æſtate, alius hieme, alius Verri inituro, alius ſcrofæ parturienti, alius lactanti, alius grauidæ, alius ægrotanti ſubminiſtretur, vt nullum animal ſordidius, nullum cibatu difficilius, in rerum natura, dicam & aliud non minus verum, nullum vtilius reperiatur. Illud obiter adnotarim viliſſimos quoſque cibos tantum impendium explere. Horatius recte.

Potus.
Cibi.
Quies.
Cap. 21.
Ficus.
Cicer.
Abortus.
Lib. 8. c. 51.
Mytuli.
Lib. 3. c. 7.
Lib. 8. c. 51.
Ficus.
Carica.
Plinius correctus.
Lib. 1. de Somnis.
Lib. 5. c. 45.
Quatuor res ſaginant.
Odyſſ. lib. 14. princ.
Lib. 8 c. 9.
Fraxinus.
Generalis ciborũ diuiſio.

—— *Hac Porcis hodie comedenda relinques.*

Li. 1. Epiſt. 7.
Obeſitas mira.
Lib. 11. c. 37.
Pinguitudo.

Pinguitudinem incredibilem Suum retulere pleriq;, in iis eſt M. Varro loco in re Ruſtica toties laudato, ſed fidem ſuperat quod ibidem habetur. *In Arcadia ſcio ſuem eſſe a me ſpectatum, quæ pro pinguitudine carnis, non modo ſurgere nõ poſſet, ſed etiam vt in eius corpore ſorex exeſa carne nidum feciſſet, & peperiſſet mures.* meminit tam prodigioſi facti C. Plinius. *pleriſq; animalium eſt pinguitudo ſine ſenſu, quam ob cauſam, Sues ſpirantes a muribus tradunt arroſas.* Nec illud omiſerim hoc loco *pinguedo* non eſſe vocem Latinam, ſed *pinguitudo.* alii præoccuparunt, & ego ad alia tranſeo.

VSVS IN CIBIS apud Romanos.

Lib. 2. rei Ruſtic. c. 4
Lib. 8. c. 51.

SVILLI pecoris vtilitatem nihil æque teſtatur ac frequentiſſima eius in omnibus Romanorum lautitijs, ac cupediarijs oblectamentis mentio, legum etiam Cenſoriarum crebra edicta, quibus id toties Ciborum genus interdictum reperitur, vberem de re ea dicẽdi campum aperiunt. agmen ducat M. Varro. *Suillum pecus donatum dicunt ad epulandum, itaq; ijs animam datam eſſe proinde ac ſalẽ, quæ ſeruaret carnem.* C. Plinii verba ſunt. *Neq; alio ex animali numeroſior materia ganeæ, quinquaginta prope ſapores, cum cæteris ſinguli.* Vt hæc planiora fiant, locum apponam ex Tito Liuio huic quam

tractamus

A tractamus rei peraccommodam. *Est enim res simillima cœnæ Chalcidensis hospitis mei, hominis & boni, & sciti conuiuatoris, apud quem solstitiali tempore comiter accepti cum miraremur, unde illi eo tempore anni tam multa, & varia venatio, homo, non quam isti sunt, gloriosus, renidens, condimentis ait varietatem illam, & speciem ferinæ carnis ex mansueto Sue factam. Hoc dici aptè in copias Regis, quæ paulo ante iactatæ sunt, posse, varia enim nomina armorum, & multa nomina gentium inauditarum, Dahas, & Medos, & Cadusios, Elimæos, Syros omnes esse, haud paulo mancipiorum melius propter seruilia ingenia, quam militum genus.* quam scitissimam fabellam ad redarguendam Antiochi Regis legati vanitatem excerpsere pleriq;, Henricus Glareanus in Annotationib. Liuianis, & Parœmiographus in Chiliadib. Et istiusmodi narrationis genus Græcis λόγος vocatur ex Aristotele Petrus Victorius in variis lectionibus, VVilhelmus Godeleuæus. Plutarchi non est longe dissimilis eiusdem rei narratio. *δειπνοῦντος αὐτῷ παρὰ τῷ ξένῳ, καὶ μεμφομένου τὸ πλῆθος τῶν κρεῶν, καὶ θαυμάζοντος πόθεν οὕτω ποικίλης ἀγορᾶς εὐπόρησεν, εἰπεῖν τὸν ξένον, ὡς ὕεια πάντα ἐστὶν, τῇ σκευασίᾳ διαφέροντα καὶ τοῖς ἡδύσμασιν. μὴ τοίνυν, ἔφη, μηδὲ ὑμεῖς, ὦ ἄνδρες Ἀχαιοὶ, θαυμάζετε Ἀντιόχου δύναμιν, λογχοφόρους, καὶ ξυστοφόρους, καὶ πεζεταίρους ἀκούοντες, πάντες γὰρ οὗτοι Σύροι εἰσὶν, ὁπλαρίοις διαφέροντες. Cum apud hospitem sum cœnaret, & copiam*

B *reprehenderet ferculorum, sciscitaretur, unde tam variam venationem comparasset, respondisse hospitem, omnia ex mansueta Sue facta, paratu tantum, & condimentis discrepantia. Nolite ergo, inquit, viri Achæi, nec vos copias mirari Antiochi, cum hastatos, speculatores, & satellites auditis; nam omnes Syri sunt armatura differentes.* idemq; aliis verbis repetit in Apophthegmatis. *ἦν γὰρ ἐν Χαλκίδι παρὰ τῷ ξένῳ δειπνῶν θαυμάζειν τὸ τῶν κρεῶν πλῆθος, εἰπεῖν δὲ τὸν ξένον, ὅτι ταῦτα πάντα ἐστὶ χοίρεια, ἡδύσμασι καὶ σκευασίαις διαφέροντα. dixit se Chalcide apud hospitem in cœna quadam miratum fuisse multitudinem carnium, hospitem vero sibi dixisse, omnes illas suillas esse, condimentisq; duntaxat, & apparatione eas differre.* Festus Pompeius. *penem antiqui codam vocabant, a qua antiquitate etiam nunc offa porcina cum cauda in cænis puris, offa penita, vocatur.* eadem repetit Paulus Festi corruptor. Aelius Spartianus in Getæ Principis lautioribus epulis, Porcelli meminit. sic enim in vita eius. *habebat etiam istam consuetudinem, ut conuiuia, & maxime prandia per singulas literas iuberet scientibus seruis, velut in quo erat Anser, Aprugna, Anas, item pullus, perdix, pauus, porcellus, piscis, perna, & quæ in eam literam genera edulium caderent, & item, Fasianus, farta, ficus, & talia.* Hunc conuiuii apparatum instituit Geta Augustus, sed locus est mutilus, tu supplere potes

C *prandia per singulas literas iuberat, scientibus seruis disponi*, aut *instrui*, aut aliquid simile, & locum quidem mancum esse adnotauit Casaubonus, sed non restituit. Multa eruditi saporis, & doctorum palato congrua condiuit in hanc rem Cælius Rhodiginus in Antiquis lectionib. quem consule. Artemidorus Daldianus in Oneirocriticis. *ἄριστα δὲ πᾶσι τὰ χοίρεια, καὶ γὰρ εἰκὸς, ζῶν μὲν γὰρ χοῖρος, οὐδὲν εὔχρηστος ἀνθρώποις ἀποθανὼν δὲ, μᾶλλον ἐδώδιμος τῶν ἄλλων. optima omnibus sunt carnes porcinæ, atq; id verisimiliter, Porcus enim viuens nullius utilitatis hominibus existit, mactatus vero magis aliis animalibus nutrit.* Et paucis interiectis *βελτίονα ἢ ἀναιρεθέντα καὶ τὸ μὲν ὀπτὰ δοκεῖν ἐσθίειν τὰ χοίρεια, παντελῶς ἀγαθὸν, προστίθησι δὲ τάχος ταῖς ὠφελείαις διὰ τὸ πῦρ. suillas carnes assatas comedere, omnino bonum est, accedit autem & celeritas utilitatis propter ignem.* Hoc sensu poetas intelligo veteres. Homerum in Odyssæa.

> *Πεντήκοντα σύες χαμαιευνάδες ἐρχατόωντο*
> *Θήλειαι τοκάδες· τοὶ δ' ἄρσενες ἐκτὸς ἴαυον,*
> *Πολλὸν παυρότεροι, τοὺς γὰρ μινύθεσκον ἔδοντες*
> *Ἀντίθεοι μνηστῆρες, ἐπεὶ προΐαλλε συβώτης*
> *Αἰεὶ ζατρεφέων σιάλων τὸν ἄριστον ἁπάντων.*
>
> D *Quinquaginta Sues iacentes continebantur*
> *Fœminæ fœtæ, mares autem foris dormiebant*
> *Multo pauciores, hos enim minuebant comedentes*
> *Diuini Proci, quoniam mittebat subulcus*
> *Semper saginatorum pinguium optimum omnium.*

Interpres Latinus *χαμαιευνάδες* vertit *iacentes* pessime, verti debuit *humicubæ*. Idem diuinus poeta paulo post, notat *Suillæ* diuersitatem Heroico sæculo, serui enim *macilenta* vescebantur, *pinguior* in Dominorum usus asseruabatur, ut præoccupat Ioannes Brodæus in Miscellaneis. Homeri locus est, ad eum autem Eustathius & Didymus

> *Ἔσθιε νῦν, ὦ ξεῖνε, τά τε δμώεσσι πάρεστι*
> *χοίρε', ἀτὰρ σιάλους γε σύας μνηστῆρες ἔδουσιν*
> *Comede nunc, o Hospes, quæ seruis adsunt*
> *Porcina, at pingues porcos proci comedunt.*

Antiphanes in Cyclope, cibos lautos enumerans.

> *ὗς αὐτομίας, δέλφαξ, δασύπους, ἔριφος.*

[Marginal notes:] *4 Decad. lib. 5.* — *Varia condimenta venationem ferinam imitata.* — *Adag. ex vno multa tacere.* — *Lib. 17. c. 10* — *In Flaminio pag. 378.* — *Pag. 197.* — *Lib. 14.* — *Offa porcina* — *Conuiuia ordine literarum disposita.* — *Spartianus correctus.* — *Lib. 19. c. 25.* — *Lib. 1. c. 71.* — *Suillam edere quid?* — *Heroico æuo Suilla in pretio.* — *Homeri Interpres reprehensus.* — *Lib. 6. c. 1.*

Sus non ſectus, Porcellus, Lepus, Hadi.

Leonides vetus poeta in Anthologia lib. 2. cap. 47.

Μὴ πάλι μοι μετὰ δόρπον, ὅτ' οὐκ ἔτι γαστέρα πείθω
ἔνθετε, καὶ χοίρων ἄρτι τίθει τεμάχη.

Ne rurſus mihi poſt cœnam, vbi non amplius ventri obtempero,
Sumina, & porcorum mox appone fruſta.

Lib. 1. Aeneid.

Et *Suillæ* præſtantiam in Didus magnificentia explicãda, Virgilius exhibet, ſiue Africani eam in pretio habebant, ſiue ad Romanæ conſuetudinis vmbram reſpexit. ſic enim

Nec minus interea ſocijs ad littora mittit
Viginti tauros, magnorum horrentia centum
Terga Suum: pingues centum cum matribus agnos,
Munera, lætitiamq́ Dei.

Lib. 7. epigr. 53.

Martialis ex Porcorum progenie videri poteſt, adeo porcinam in omnibus cœnis extollit, quædam loca adſcribam.

Non porcus, non certis oues, non oua ſuperſunt.

Lib. 8. epigr. 21.

Et alibi videtur vili loco eam habere, certe longe Aprugno poſtponit

Inuitas ad Aprum, ponis mihi, Gallice, porcum,
Hybrida ſum, ſi das, Gallice verba mihi.

Sat. 1.

A. Perſius exprimens ruſticam opulentiam, ſic ait.

Et focus, & porci, & fumoſa palilia fœno.

In Saturnalibus. Lib. 4. in fin.

Denique ſolemnitas Saturnalium, non alio pæne cibo, certe non lautiori, tranſigebatur, notant viri docti, Iuſtus Lipſius in Saturnalibus, Scaliger ſenior. Multa habes in Antiquitatibus noſtris Romanis. Martialis multorum inſtar.

Iſte tibi faciet bona Saturnalia porcus,
Inter ſpumantes Ilice paſtus Apros.

Porcus Hortulanus. Lib. 17. c. 18. Lib. 4. princ.

Nec tantum varijs condimentis imitabantur ferinas carnes, ſed integros *Sues* apponebãt, Turdis & Ficedulis, aliarumque minutarum auium, ſed lautarum carnibus, ſaginæ modo, fartos, dictuſque inde Apicio & Platinę *Hortulanus Porcus* notat vir omniſcius Vlyſſes Aldrouandus tom. 2. Ornithologia. deſcribit in Nuptiali Darani Macedonis apparatu Hippolochus hunc Porcum, & ex eo Athenęus in Dipnoſophiſtis. ἐπὶ τούτοις εἰσφέρεται πλοῦτος ἀντὶ δείπνου, πίναξ ἀργυροῦς ἐπὶ πάχος οὐκ ὀλίγον περίχρυσος, ὅσος ὥς τε δέξασθαι μέγεθος χοίρου τινὸς ὀπτοῦ, καὶ σφόδρα μεγάλου, ὃς ὕπτιος ἐπέκειτο, τὴν γαστέρα δεικνὺς ἄνω πλήρη οὖσαν πολλῶν ἀγαθῶν, ὤπτων γὰρ ἐν αὐτῷ συνωπτημέναι κίχλαι, καὶ μῆτραι, καὶ συκαλλίδων πλῆθος ἄπειρον, καὶ ᾠῶν ἐπικεχυμέναι κελίθοι, καὶ ὄστρια, καὶ κτένες, καὶ ἑκάστῳ προπυρωμένος αὐτοῖς πίναξιν ἐδόθη. *allatus deinde eſt cœna loco opulentia, argẽteus diſcus, non parum craſſus, circumauratus, tam amplus, vt Suem aſſum valde magnum contineret, in tore cubantem ſupino corpore, aluum ſurſum conuerſam oſtendentem, & eam lautitijs omnibus refertam, aſſi namq́ ſimul inerant turdi, vulua, innumeræ ficedulæ, vitelli ouorum affuſi, oſtrea, pectines, datos ille porcus adhuc igne calens conuiuarum ſingulis, vna cum ipſo diſco.*

Partus alijs edulijs, & lautitijs. Porcus Troianus. Lib. 3. c. 7.

Suffarcire igitur Suem cicurem moris erat alijs delicatioribus cupedijs, vnde & *Porci Troiani* nomen inſanienti luxuria inductũ, vt notant Parœmiographi, & Cincius autor eſt apud Aurelium Macrobium in Saturnalibus. *Ipſa vero edulium genera quam dictu turpia! nam Cincius, in ſuaſione legis Fanniæ, obijcit ſæculo ſuo, quod Porcum Troianum menſis inferant, quem illi ideo ſic vocabant, quaſi alijs incluſis animalibus grauidum, vt ille Troianus equus grauidus armatis fuit.* Sed ſuperat luxum omnem Athenæi locus, cuius latina Dalechampij verſione ero contentus.

Lib. 9. pagi. 376. Vna parte elixa, altera aſſa.

Cum deinde allatus nobis fuiſſet Porcus, cuius dimidium aſſatum magna induſtria arefecerant, dimidium vero alterum elixum aqua, ideoque molliorem, tanquam liquauerant: cunctis coci ſapientiam admiratione proſecutis, ob artis ſuæ peritiam glorioſus ille, ac de ſe magnifice ſentiens, quin veſtrum nemo, inquit, oſtendere poſſit, qua parte iugulatus eſt, aut qua venter impletus omnifariam lautitijs, nam & Turdis fartus eſt, & alijs auiculis, & portionibus quibuſdam abdominis porcarum, & vulua conciſis particulis, & ouorum vitellis, & Gallinis; quarum venter plenus eſt, tum vulua fruſtis, tum lautis buccęis, & lucanicis confectis ex carnibus minutim tritis, ac cum pipere ſubactis. Ita ergo farciebatur Porcus, vt qua parte illa tum fuiſſet farctum agnoſci vix poſſet, aut qua parte occiſus, vnde Coqui, ibidem loci, ad conuiuas verba. ὑμεῖς οὖν ἐπιδείξατε, πῶς τε ὁ χοῖρος ἐσφάγη, καὶ πῶς ἐξ ἡμισείας μὲν ὀπτός, ἐφθὸς δὲ κατὰ θάτερα. *Vos itaque porcus quomodo iugulatus eſt indicate, atque etiam quomodo altera ex parte elixus eſt, aſſus altera.*

Lib. 9. c. 5.

Viri docti eſt obſeruatio, nec prætereunda, animaduerſionibus in Athenæum. *Elegans fuit illius Coqui artificium, qui Dipnoſophiſtarum menſa Porcellum intulit ab altera parte ὀπτὸν λίαν, καὶ κραμβαλέον aſſatum, & probe toſtum, ab altera vero ὡς ἐν ἐξ ὕδατος ἐψημένον ταχέως, torulentum,*

A *tum, ut pote in aqua coctum, tot hisce verbis nihil aliud significatur, nisi quod uno vocabulo paulo post dicitur ἑφθόν. Accedebat aliud subtile commentum, quod erat ἄσφακτος hic Porcellus, ut loquitur Coquus, neque ullum exhibebat vestigium letalis sui vulneris, aut ullius apertionis, cum tamen non solum exenteratus, verum etiam impensa multa fartus & oppletus esset, quod ad farturam attinet, similem habes locum libri quarti initio, sed sine ulla subtilitate: de isto autem fuse paulo post idem qui paraverat coquus, lege ὑπογάστριον τι μέρη χοιρείων, sic melius libri: non χοίρων, fartum ventris ex partibus porcinis,* non vero *Porcorum.*

ἑφθὸν quid?

Athenæus correctus.

Sciendum non omnes *Sues* in conuiuiis expetitos, sed *Porcellos* tantum, seniores enim ad fœturam custodiebant, & ab esu illarum abstinebant, *Porcellis* tantum vesci soliti. Flauius Vopiscus ex Epistola Valeriani. *Panes militares mundos sedecim, panes militares Castrenses quadraginta, vini mensalis sextarios quadraginta, porcellum dimidium, gallinaceos duos.* Et in eadem historia ad finem. *vehementissime autem delectatus est Phagone, qui usque eo multum comedit, ut uno die ante mensem eius aprum integrum, centum panes, veruecem & porcellum comederet.* Latinis *Porculus,* ut in texto Suetonii in vita Neronis cap. 33. *recoctum sæpius porculo obiecit.* in aliis est *porcello obiecit,* B sed parum interest, hinc *porculatio porculorum educatio, & porculator, porculorum custos* apud rei rusticæ scriptores non semel, & infra dicam. & *porcellus* vox usitatissima: sed & *Nefrens,* ut definiuit ad librum octauum Aeneidos Seruius, *quilibet infans, cui non sunt dentes,* sed lata nimis ea significatio, propius nostro instituto Varro in re Rustica. *Cum porci depulsi sunt a mamma, Delici a quibusdam appellantur, neque iam lactentes dicuntur, qui a partu decimo die habentur puri, ab eo appellantur ab antiquis sacres, quod tum ad sacrificium idonei dicuntur primum, itaque apud Plautum in Manechmis, cum insanum quem putat, ut pietur in oppido Epidamno, interrogat, quanti hic porci sunt sacres? si fundus, ministrat, dari solent vinacea, ac scopi ex uvis. amisso nomine lactentis dicuntur nefrendes, ab eo, quod nondum fabam frendere possunt, id est frangere.* Isidorus Hispalensis, *frena dicta sunt, quod equos fremere cogant, vel hoc equi frendant, id est imprimant dentibus & obmordeant, unde & nefrendes dicti adhuc lactentes porculi, quod nondum aliquid frendant, id est comminuant dentibus.* Duplex ergo subrumi Porcelli apud veteres repræsentatur usus, vel enim adhibebatur sacrificiis, ut infra fuse aperiam. vel in conuiuiorum delitiis habebatur, quod ista loca indicant. Cælius Apicius *Porcellum lacte pastum* mirifice extollit, & gulæ helluonum commendat, variaque eius condi- C menta præscribit, quæ videantur. Martialis de insigni nepote.

Porcelli.

In Aureliano.

Porculus.

Porcellus.

Suetonius restitutus.

Porculatio.

Porculator.

Nefrens.

Lib. 2. c. 4.

Delicus.

Lactens.

Sacres.

lib. 20. c. 16.

lib. 8. rei Culinar. cap. 7.

> *Illic coronam pinguibus grauem Turdis,*
> *Leporemq́ læsum Gallici canis dente,*
> *Nondumq́ victam lacteum faba porcum.*

Lib. 3. epigr. 48.

Lacteum ibi vocat *Porcum* pro *nefrende,* qui tamen reuera *lactens* ab aliis. Lemma quadragesimum eiusdem poetæ in Xeniis, est, *Porcellus lactens,* pro quo in editionibus Aldi, & aliis *lacteus* male scribitur, & errorem illum Domitius Calderinus secutus.

Martialis correctus.

Calderini error.

> *Lacte mero pastum pigra mihi matris alumnum*
> *Ponat, & Aetolo de Sue diues edat.*

Eadem res δέλφαξ Græcis, non minore luxu apud illos fuisse censenda est, illi enim δέλφακας, & δελφάκια pro *altili porcello* usurpant. verba Athenæi in Dipnosophistis, hæc sunt. Δελφάκων τε σιτευτῶν ὁ φλυακογράφος Σώπατρος ἐν Βακχίδος γάμῳ οὕτως

δέλφαξ.

δελφάκια.

Lib. 14. pag. 656.

> ὅπου κλίβανος ἦν πολυδέλφαξ σιτευτὸς ἔτρυζε

Δελφάκια δὲ Αἰσχίνης εἴρηκεν ἐν Ἀλκιβιάδῃ οὕτως, ὥσπερ αἱ καπηλίδες τὰ δελφάκια τρέφουσι. Ἀν- D τιφάνης δ' ἐν φυσιογνωμονικῷ.

> καὶ γὰρ ἐκεῖναι τὰ δελφάκια πρὸς βίαν χορτάζουσι.

καὶ ἐν Προτρεπτικῷ.

> ἀντὶ δελφακίων τρέφεσθαι.

Altilium porcellorum sic meminit Sopater nugarum & ridiculorum scriptor in Nuptiis Bacchidis.

Porcelli altiles.

> *Sicubi furnus erat, stridebat multum Porcellus altilis.*

Exiguos porcellos Aeschines sic dixit in Alcibiade veluti cauponariæ mulieres altiles porcellos nutriunt. Antiphanes in Physiognomico.

> *Nam per vim illa altiles porcos saturant.*

Idem in Exhortatorio.

> *Altilium porcellorum loco nutriti.*

Plato in Poeta extulit genere masculino. dum dixit δέλφακα ὀσφυϊόνατον *altilem porcellum ceruicis maxime prolixæ,* unde Varro sua hausit, *cum utique sint ceruicis ampla.* Sophocles in Iniuria, quæ fabula intercidit.

Sophoclis fabula una periit.

> ἰδῖεω ἐθέλω τὸν δέλφακα.

Comedere nolo Porcellum altilem.

Et Cratinus in Vlyssibus δέλφακας μεγάλους *Porcellos altiles magnos* vsurpauit. frequentior tamen Antiquorum vsus fœminino genere habet eandem vocem, vt Nicochares dixit κύουσαν δέλφακα *pragnantem porcellam altilem*. Eubolus in Aureo genere.

οὐκ ἀλιώσιον δέλφακα οὖσαν, ἀλλ' εἰσία καὶ μάλα καλήν.

Non contemnendam porcellam, sed pulchram in conuiuio exhibuit.

Plato Comicus in Io.

Πρόσφερε δεῦρο δὴ τὴν κεφαλὴν τῆς δέλφακος.

Huc adfer caput iugulata porcella,

Theopompus in Penelope.

καὶ τὴν ἱερὰν ἡμῖν σφάττουσι δέλφακα.

Sacram vobis mactans porcellam altilem.

lib. 3. c. 16. Differentiam hanc grammaticalem animaduertit vir doctus in Athenęum. Et erat *Epicharmus* Epicharmi vetustissimi scriptoris, tabula δέλφαξ, quam laudant Eustathius, Iulius Pollux, & Athenæus. *Porcelli assi.* Porcellos istos assos apponebant, non elixos, vnde apparet celebrem eorum heroico sæculo fuisse vsu, quo quidem, vt ex Scholiastis Homeri liquet, carnes omnes assabantur. Epicrates antiquus Comicus in Mercatore sic eius meminit.

οὐ χιλιάς ἔνθα δελφακῶν ἐγὼ κρέα
χάλλις ὀπτωτὰ πυρὸς ἀκμαῖς ἐνθισμένα.

Huc ego profectò diuersatus, Porcellorum carnem
Ignis vi aspexi, efflorescentem pulcherrimè.

Alexis in Improba.

τριοβολοχρέϊσκον, ἀστεῖον, πάνυ
ὕειον, ὀπτόν, καὶ θερμόν, εὐχυλώτερον
ὅταν ᾖ προσφέρον.

Tribus emptam obolis carnem, elegantem,
Suillam, assam, calentem, sapientem iucundius
Cum appones.

Assiorũ mos. Ptolemæus rex Aegypti libro nono suorum Commentariorum narrat de Assij consuetudine, vbi iuuenes χοῖρον ὕιον *iuuenem porcum* adducere hospitibus in more habent, duos cubitos & semissem altum, cui par esset corporis longitudo, coloris niuei, narrabantque loci incolæ, Eumenem *Albi Porcelli delicatiores.* Regem tales ab ijs magno studio mercari solere, vel drachmarum quatuor millibus vnum. Magnum sane pretium tam vulgaris pecoris, itaque albos hosce nefrendes eodem, quo coquebantur, instrumento, ad mensam ferebant. testis est Aeschylus.

ἐγὼ δὲ χοῖρον καὶ μάλ' εὐθηλούμενον
τὸν δ' ἐν τεθοῦντι κριβάνῳ θύσω, τί γὰρ
ὄψον γένοιτ' ἂν ἀνδρὶ τοῦδε βέλτιον;

Cribanus, testus, coci instrumentum. *Ego porcum opimum valde lactatu*
In testu calente ponam, quod enim
Præstantius hoc fuerit hominibus obsonium?

Idem autor rursus.

λευκός, τί δ' οὐχί; καὶ καλῶς ἠφευμένος
χοῖρος, ὄψου, μὴ δὲ λυπηθεὶς πυρί.

Albus porcus? quidni? iam pulcher & grandiusculus est,
Assa, igne tam leui, vt te non offendat.

Denique Aristophanes Conuiualem hunc δέλφακα in Acharnensibus describit. Act. 3. Sc. 3.

νέα γάρ ἐστιν, ἀλλὰ δελφακουμένα
ἕξει μεγάλην τε καὶ παχεῖαν κ' ἐρυθράν
Ἀλλ' αἰ τράφειν λῇς ἅδε τοι χοῖρος καλά.

Cauda rubra, & magna probata *Iuuencula est, sed cum in porcam creuerit.*
Caudam habebit rubram, magnam & crassam,
Educare si places, porca futura est speciosa.

Tantum gulæ veteribus studium, vt cum omnes animantes, atque adeo omnes pæne naturæ fœtus abligurirent & consumerent, mirum tamen delectum obseruabant, & notis quibusdam animalia profundæ ingluuiei ab ortu ipso destinarent, & Græcorum insolentia in hoc longe Romanos est prætergressa. & de Medica Suillæ ratione, late infra tractabitur.

EDVLIA

A

EDVLIA VARIA ex Suilla.

SIC se habet Porcus ipse in Romanorum conuiuiis, at nunc sigillatim varios eius vsus, variaque singularum partium nomina, formas, figuras'q; excutio. Ante omnia frequens *Suminis* vsus, *suminatam* enim *Suem* cum *lactente* coniungit Aelius Lampridius, quod illi hæc delitiarum ratione proxima sit. verba sunt. *cum vilitatem populus Romanus ab eo peteret, interrogauit per Curionem, quam speciem caram putarent, illi continuo exclamauerunt, carnem bubulam, atq; porcinam, tunc ille non quidem vilitatē proposuit, sed iussit ne quis suminatam occideret, ne quis lactantem, ne quis vaccam, ne quis Damalionē, tantumq; intra biennium, vel prope annum Porcina carnis fuit & bubula, vt cum fuisset octominutalis libra, ad duos, vnumq; vtriusq; carnis libra redigeretur.* Mira edicti grauitas ab octo minutis nūmis ad duos Porcinæ libram redegisse. locus videtur mutilus, itaq; supplendus, *ne quis Suem seminatam*. Est enim *suminata sus*, uel saginata, ut uiris doctis placuit, uel quæ recens a partu ubera lacte distenta habet. nam *pinguiorem* interdum *partem* in uentre femellarum quadrupedum *sumen*, in masculorum uteris *abdomen* uocamus, & licet *sumen*, quasi *sugimen* a Suibus uidelicet dixerint, tamen sæpe pro quolibet ubere usurpatum reperiemus. Lucilius Satyrarum lib. 4.

Sumen. *In Alex. dro Seu.* B *Pretiū porcinę mire minutum.* *Lampridius correctus.* *Suminata Sus.* *Abdomen.* *Sugimen.*

> *Quod seuulla potest mulier tam corpore duro*
> *Esse, tamen tenero moneat succussa lacerto*
> *Et manus vberior lactansi in sumine sidat.*

Definit C. Plinius ad Palatum nepotum. *Sumen Suis vno die post partum occisa si modo fetus non hauserit*, locum supple, *si modo fetus lac non hauserit*. Petronius in cæna illa Trimalcionis lautissima. *Procurrerunt, superioremque repositorij partem abstulerunt, quo facto videmus infra, scilicet in altero ferculo altilia, & sumina, leporemque in medio.* Poetæ præsertim sumen extulerunt. Aristophanes in Tagenistis, de ijs scilicet, qui in sartagine frigunt, lautitias, ut apparet, culinares ea fabula, quæ interijt, perstrinxerat.

lib. 11. c. 37. *Plinij locus suppletus.* *Tagenistæ fabula Aristophanis.* C

> τῆς δ᾽ἰλφακος ὀπωρίνης ὑτριαῖον.
> *Porcę autumnalis sumen.*

Antidotus in Querula ὑπογάστριον, *quod sub ventre sit*, pro *sumine* dixit apud Athenæum li. 14. C. Lucilius lib. 16. Satyrar.

ὑπογάστριον

> *Fingere prętere a afferri, quod quisque volebas,*
> *Illum Sumina ducebant, atque Altilium lanx,*
> *Hunc pontes Tiberinos duo inter captus Catillo.*

Sunt qui *spectile* dictum contendant, aut uerius *Spetile*. Festus Pompeius. *Spetile vocatur, quod est infra vmbilicum Suis, carnis, proprij cuiusdam habitus exos, qua etiam antiqui per se vtebantur. Plautus enumerandis vilibus obsonijs in Carbonaria sic ait.*

Spectile, aut Spetile.

> *Peto pernam, sumen, sueres, spetile, callum, glandia,*

Vile Festus *sumen obsonium* uocat, haudquaquam, ut uidetur, recte, quando inter primarias cupedias semper id fuerit, uel ipso Plauto teste. in Pseudolo.

Festus notatus. *Act. 1. Sc. 1 V. 33.* D

> *Nam mihi hodie natalis dies est, decet eum omnes concelebrare.*
> *Pernam, callum, glandium, sumen, facito in aqua iaceant, satis audin?*
> *Magnifice enim volo summos viros accipere.*

Et in Cuculione Act. 2. Sc. 3. V. 44.

> *Pernam, abdomen, sumen, suis glandium. ain tu omnia hac?*
> *In carnario fortasse dicis.*

Idem in Captiuis. Act. 4. Sc. 3.

> *Quanta pernis pestis veniet, quanta labes larido?*
> *Quanta sumini absumedo, quanta callo calamitas.*

Alii poetæ. A. Persius Sat. 1.

> —— *calidum scis ponere sumen.*

Omitto Plutarchi autoritatem apud Cælium Rhodiginum, & Apicium, qui ex professo Suminum præparationem, & conditurам præscribit. Martialis libro secundo epigramm. trigesimo-septimo.

lib. 9. c. 13. *lib. 7. c. 2.*

Quicquid ponitur, hinc & inde verris,
Mammas suminis, imbricemq́ Porci.

Et magis ad palatum helluonum lib. 13. epigr. 44.

Esse putes nondum Sumen, sic vbere largo
Effluit, & viuo lacte papilla tumet.

Abdomen. In maribus *abdomen* est illud idem, quod in scrofa *Sumen*. C. Plinius. *Antiqui abdomen vocabāt priusquam calleret id, scientes, occidere non assueti.* Plautus supra laudatus. Iuuenalis tamen *abdomine Porca* dixit, & *Montanum pinguem ventrem vocauit abdomen.* Erat in luxu illo erudito quædam Porci pars, quam dixerunt *Petimen* nepotes. Festus Pompeius. *Petimina in humeris iumentorum vlcera & vulgus nominat, & Lucilius meminit eo nomine autem & inter duos armos suis quod est, aut petius, appellari solitum testatur Nonius in descriptione Suilla.*

Lib. 11. c. 37. Sat 2. v. 86. Sat 4. v. 107 Petimen.

Petimine Porcino qui meruerat.

Callum. Sequitur *callus*, vel *callum* hoc est caro pinguior Suilla durata & mirum in modum densata, vt videatur callum a natura obduxisse, Plautus & Plinius locis supra citatis, & alibi quidem Plinius. *neque alio ex animali numerosior materia gaueq; quinquaginta pene sapores, cum cęteris singuli. Hinc Censoriarum legum paginę, interdictaque cęnis abdomina, glandia, testiculi, vuluę, sincipita verrina, vt tamen Publij Minorum poetę cęna, post quam seruitutem exuerat, nulla memoretur sine abdomine, etiam vocabulo suminis ab eo imposito, placuere autem & feri Sues, iam Catonis Censoris orationes Aprugnum exprobrant callum.* meminit Plautus Captiuis Act. 4. Sc. 3. sed deprauato loco est medicina opus.

Lib. 8. c. 51.

Plautus cor rectus.

Dij immortales, vt ego iam callos pratruncabo tergoribus.

Rescribe leui opera sic.

—— callos pratruncabo tergoreis?

Glandium. *Glandium* quoque memorāt in lautioribus epulis summo pretio habitum, est enim pars in Sue callosa circa iugulum, sic dicta, quod glandis figuram & duritiem referat, Plautus aliquot locis meminit. Et Martialis infra citandus in voce Vulua. Captiuis. Act. 4. Sc. 4.

Esuriens deturbauit totumcum carne carnarium.
Arripuit gladium, prętruncat tribus tergoribus glandium.

Et in Menæchm. Act. 1. Sc. 3. ad finem.

Iube igitur nobis tribus apud te prandium accurarier,
Atque aliquid scitamentorum de foro obsonarier,
Glandionicam, sutillam.

Vulua. Nec *Vulua* non erat in delitiis, eam insanientis & profundæ gulæ lasciuiam describit Plinius. *Vulua eiecto*, aut exsecto, *partu melior, quā edito, eiectitia vocatur illa, hæc Porcaria, primiparę Suis optima, contra effœtis, a partu, praterquam eodem die Suis occisę liuida ac macra, nec nouellarum Suum, prater quam primipararum, probatur, potiusq́ veterum, dum ne effœtarum, nec biduo ante partū, aut post partum, huius & sumen optimum.* Cælius Rhodiginus non indocte quædam huc spectantia prodit. Epicharmus apud Athenæum in Dipnosophistis. *etsi δέλφαξ sit porcus, tamen sic proprie Sues vocantur, quibus sunt vteri, δελφύας enim vuluas nuncupant, unde petitur τῶν ἀδελφῶν fratrum nomenclatura, & Interpretatio.* Vir doctus, ex Plutarcho, in Athenæum obseruauit non valde *Vuluarum* esum fuisse antiquum. Certe sciti conuiuatores duo vuluarum genera probarūt, quarum ista, vt dixi, ἐκβολὰς a Grecis, Eiectitia Latinis vocetur, illa ἐκτόμιος, quæ & *Porcaria* dicta Plinio, eodem Athenæo teste. Hanc vuluam eiectitiam Græci scriptores extulerunt. Hipparchus autor Aegyptiacæ Iliadis.

Lib. 11. c. 37. Lib. 25. c. 26. 9. pagina ... Vulua. ... ἐκβολάς. ἐκτόμιος.

ἐν λοπάσιν μ' εὐφραίνει μήτρης καλὰ πρόσωπα
ἐκβολάδος, δι' ἀρχὴν ἐν κλιβάνῳ ἡδία ὄζων.
In lancibus ne delectat vulua pulchrę facies,
Eiectitia, ac porcellus qui suauiter in clibano oleat.

Sopater in Hippolyto.

Ἀλλ' οἷα μήτρα καλλίκαρπος ἐκβολὰς
δίεφθα, λευκανθεῖσα, χοίρουτε δέμας.
Sed veluti fęcunda eiectitia vulna
Elixa, dealbata, & Suis corpus.

Sopater correctus. In secundo versu male legebatur, nec vllo sensu probabili, ante meam correctionem.

—— τύρουτε δέμας

Cesti

A

—— Casei corpus.

Idem rursus in Physiologo.

μήτρας ὑείας οὐκ ἀφεψηθεὶς τόμος
Suillæ vulua non elixum frustum.

Archestratus vetus & ipse Comicus, condimenta ei ac præparationem præscribit. *Vt condiretur?*

γαστέρα καὶ μήτραν ἑφθὴν ὑὸς ἔν τε κυμίνῳ
ἔν τ' ὄξει δριμεῖ, καὶ σιλφίῳ ἐμβεβαῶσαν.
Suis ventrem, elixa porcæ vuluam, cum Cymino,
Cum aceto acri, & silphio accedentem.

Aelius Lampridius corruptus est in hac voce, in Heliogabalo. *exhibuit sumina Aprugna per decem dies tricena quotidie cum suis bulbis*, restituo, & lego *tricena quotidie cum Suis Vuluis.* Error obuius, vt B. pro V. vsurpetur, quo nihil frequentius, non in libris modo, sed & Inscriptionibus ipsis. Lapis Caietæ apud Manutium & Gruterum. *Lampridius correctus. B. pro V. Pag 541.*

D. M.
B
TI. FLAVIO. T. F. TALLIONI.
MIL. VRB. COHOR. XI. VRB.
STIP. XI.
Q. B. A. XXX.
FL. ELPIS. MAT. P.

Aliam Inscriptionem vide in Commentario in Cotippum. Erat ea integra, & hodie fragmenta restant in Ponte viæ salariæ. *Li. 3. num. 6.*

HIC. VBI. CVRBATI. DIRECTA.
EST. SEMITA. PONTIS.

Ita Cuiacio teste, in Pandectis Florentinis fuit *Abita patrimonia*, pro *auita*, *Cluentius Habitus* pro *Auitus*. L. Apuleius Apologia. *vt bene potui poculum pralabitur*, pro *pralauitur*, quod est *pralauatur*. Ouidio *genitalia naulia* sunt *nablia*, Fruterius notat, & Politianus. Martialis pelle detracta apponi solere innuit. *Lib. 7. epigr. 19.*

Et Punicorum pauca grana malorum,
C
Et excauata pellit indecens vulua.

Et in Xeniis Epigram. 55.

Te fortasse magis capiet de virgine Porca;
Me materna graui de Sue vulua capit.

Q. Horat. lib. 1. Epist. 15.

Quicquid erat nactus prædæ maioris, vbi omne
Verterat in fumum, et cinerem, non, Hercule, miror,
Aiebat, si qui comedunt bona, cum sit obeso
Nil melius Turdo, nil vulua pulchrius ampla.

Folliculum & *Bulgam* veteres *vuluam*. Plinius loco supra proxime laudatus. *vesica iunctus ventriculus, vnde dictus vterus, quod alio nomine locos appellant, hoc in reliquis animalibus, vuluam.* *Folliculus. Bulga. Locos.*

Lucilius lib. 21. Satyrar.

Ita vt quisque nostrum è bulga est matris in lucem editus.

De *larido* seu *lardo* paucis ago. definit Aurelius Macrobius in Saturnalib. *salitam carnem, quam laridum putamus, vt opinor, quasi large aridam.* atque id quidem duplex, & pingue illud candidumq; suillum, quod vulgo audit lardum, sed quælibet caro salita porcina, ac deinde arefacta rursus. Nō placet quod ait ineptè Isidorus dum a laribus deriuat. *lardum dicitur eo quod in domo repositū conseruatur, nam antiqui domos lares dicebant. Taxea lardum est Gallice dictum, vnde dicit Afranius* *Lardum. Lib. 7. c. 12.* D *Isidorus reprehensus li. 20 c. 2.*

In rosa Gallum saginatum pingui pastum taxea. *Taxea.*

Axungia ab vnctione vocata, Sebum a Sue dictum, quasi Suebum, quod plus pinguedinis hoc animal habeat, ita ille tam bene vltima, quam male prima. fuit autem lardum cibus militaris, quod ex Diuo Gregorio Nazianzeno, in Athanasio, Iacobus Cuiacius, probat rescriptum Constantini Augusti & Iuliani Cæsaris. *repetita consuetudo monstrauit expeditionis tempore, buccellatum ac panem, vinum quoque atque acetum, sed & lardum, carnem veruecinam etiam, milites nostros ita solere percipere, in duobus diebus buccellatum, in tertio die panem, vno die vinum, altero die acetum, vno die lardum, biduo carnem veruecinam.* Vulcatius Gallicanus narrat Auidium Cassium multæ fuisse seueritatis. Nam *præter lardum, & buccellatum, atque acetum, militem in expeditione portare prohibuit, & si aliud quippiam reperit, luxuriem non leui supplicio affecit.* Est epistola Valeriani ad Zosimionem Syriæ procuratorem, cuius hæc sunt apud Trebellium Pollionē. *Salarium de nostro priuato* *Axungia. Sebum. Cibus militaris. L. 1. C. de erogat. mili. Annon lib. 12. In Claudio.*

nato erario dabis annuos frumẽti modios tria millia, hordei ſex millia, laridi libras duo millia. Hinc intelligendum Edictum Conſtantini Principis L.4. C.de Erogatione militaris annonæ. *Præcipimus ſpecies annonarias vicinioribus limitibus a prouincialibus ad caſtra conferri:* quod etiam mandatum a Valentiniano & Valente Auguſtis, & confirmat Iulius Capitolinus in Gordianis. *nulla erat ciuitas limitanea potior, quæ cotius annis in aceto, & frumento, & larido, atque hordeo, & paleis condita non haberet.* Vetus Scholiaſtes Iuuenalis. *Sicci terga Suis*, exponit *in crate pendens laridũ.*

Coacti prouinciales ad lardum conferendum.
L.6.C.de Annon. & Trib. lib.10.
Ad Sat. 11. V.84.

Qui meminit calida ſapiat quod vulua popina.
Sicci terga Suis, rara pendentia crate,
Moris erat quondam feſtis ſeruare diebus,
Et natalitium cognatis ponere lardum,
Accedente noua, ſi quam dabat hoſtia, carne.

Succidua.

Rara ergo eius commendatio, etiam ad conuiuia Natalitia. Appellatur *Succidua*, vt Ioannes Britannicus vir doctus obſeruat. M. Varro loco toties laudato. *& qui non auderit patres noſtros dicere ignauum & ſumptuoſum eſſe, qui ſuccidum in carnario ſuſpenderit potius ab lanario, quam ex domeſtico fundo? M. Cicero. Iam hortum ipſi agricolæ ſuccidiam appellant.* quomodo autem condiatur, docet Palladius Taurus in Decembri. *Pernas etiam & lardum conficimus non ſolum menſe hoc, Decembri, ſed omnibus, quos hiemalis algor aſtringit.* M. Plautus Captiuis Act.4.Sc.2.

De Senectute.
Vt condiatur?
Cap.6.

Laridum atque epulas foueri foculis ardentibus.

Et in Menæchmis Act. 1.Sc.3.

Glandionicam, Suillam, laridum.

Tenuiorũ victus.

Horat.lib.2.Satyr.6.tenuiorum victum & obuium, maximeque parabilem videtur facere.

O quando faba Pythagoræ cognata, ſimulq́;
Vncta ſatis pingui ponentur oluſcula lardo?

Et ibidem loci aliquot interiectis.

Aridum & ore ferens acinum, ſemeſaq́; lardi
Fruſta dedit.

Locus Martialis corruptus, in quo vilia edulia enumerantur lib. 5.epigr.79.

Non deerunt tibi ſeſſiles propinqui. Errant alij.
Viles Cappadoca, graueſq́; porri,
Diuiſis Cybium latebit ouis
Ponetur digitis tenendus vnctis, male *vſtis*,
Nigra collicupus virens patella,
Algentem modo qui reliquit hortum,
Et pultem niueam premens botellus,
Et pallens faba cum rubente lardo.

Martialis correctus.

Carnarium.

A *lardi* conſeruatione frugi illi & modeſti Romani, paucis contenti, nondum luxuria nata, *carnarium* vocare ſolebant, locum *Suillæ* reponendæ, quia tum raræ carnes, niſi porcinæ, atque illæ a fundo, vt loquitur Varro ſupra laudatus, non a lanario, C.Lucilius.

Sed quid Mutino, ſubiectoq́; hic opus ſigno?
Vt lurcaretur lardum, & carnaria furtim
Patrum conficeret.

M. Varro in Manio.

— *Hac adueutribus accedunt cella,*
Clauet, clauſtra, carnaria, dolia.

Perna.
Lib. 4. ling. Lat.
Aſſum.
Elixum.
Iurulẽtum.
Succidua.
Tergus.
Perna.
Offula.
Inſicia.
Proſectum.
Lucanica.
Faliſcum.
Fundulum.
τυφλὸν ἔντερον.
Farcimina.
Hila.

Lardo affinis *Perna*, nam eodem modo ſalitur, vt ex Aemiliano Palladio ſupra didicimus. M. Varro. *Hinc ad pecudis carnem peruentum eſt, Suilla ſic ab illis generibus cognominata, hinc primo Aſſam, ſecundo elixam, tertio è iure vtique capiſſe natura docet, dictum aſſum, quod ab igne aſſueſcit, Vuidum eſt, quod humidum, & ideo vbi id non eſt, ſuccus abeſt, & ideo ſudando aſſum diſtillat calore, vt crudum nimium habet humoris, ſic excoctum, parum habet ſucci. Elixum eſt è liquore aqua deductum, & ex iure, quod in eiudum magis conditione eſt. Succidua a Suibus concidendis, nam id pecus primum occidere cœperunt domini. & vt ſeruarent, ſalire. Tergus Suis ab eo eſt, quod tegitur. Perna a pede Suis, a nomine eius. Offula dicta, vt offa minima in Sue. Inſicia ab eo quod inſecta caro, vt in carmine Saliorum eſt, quod in extis dicitur proſectum, Murtatum a Myrto, quod eo largefartum inteſtinum craſſum. Lucanicam dicunt, quod milites a Lucanis didicerunt, qui & Falerys Faliſcum ventrem. Fundulum a funda, quod non vt reliquæ partes, ſed ex vna parte ſola apertum, ab hoc Græcos putos τυφλὸν ἔντερον appellaſſe (cæcum inteſtinum) ab eadem fartura farcimina in extis appellata, a quo quod in eo tenuiſſimum inteſtinum fartum, Hila, ab Hilo dicta, id eſt minimo, quod ait Ennius, neque diſſet.*

A *disperdefacis bilum, quod in hoc farcimine summum quidam eminet, ab eo quod vt in capite apex, Apexabo dicta tertium fartum est longabo, quod longius, quam duo Hila. Agumentum, quod ex immolata hostia desectum, in secore imponendo agendei causa. Magnentum a Magis, quod ad religionẽ magis pertinet.* Ista quidem Varro nomina diuersa Suillæ attulit, licet scriptura multis in locis deprauata, & hæc omnia, maxima ex parte ad sacrificia pertinent: Et variam quidem scripturam viri docti obseruarunt, & prima verba legunt, *Suilla sic a suillis generibus*. de Iurulento obseruãdum est, tertium quoddam parandæ Suillæ genus, quod neque assabatur, neque elixabarur, sed cum iure suo in patina mensæ inferebarur, quod Itali *Ruffam* vocant Isidorus Hispalensis. *Ius coquine magistri a iure nuncupauetunt, quia ea lex condimenti eius*. corrigendum videtur. *Ius coquina Magiri a iure nuncupauerunt*, hoc condimenti genus apud nullum melius, quam Plautum expressum legere me memini, qui sic in Asinaria. Act. 1. Sc. 3.

Apexabo.
Longabo.
Agumẽtum.
Magnẽtum.
Varia lectiones in Varronis texta.
Ius.
Lib. 20. c. 2.
Isidorus correctus.

It habet succum, is suauitatem, eum
Quouis pacto condias,
Vel patinarium, vel assum.

B Non tantum ergo carnes Suillæ, in iure sic coquebantur, sed quorumlibet quadrupedum carnes, atque adeo etiam pisces ipsi, sed ad locum Varronis redeo, sequitur postea, *& vt seruarent salire*, ita vulgata lectio, sed meliores Codices præferunt *salere*, atque ita legit Diomedes Grammaticus lib. 1. cap. 4. deinde est scriptum. *Tergus Suis, ab eo, quod eo tegitur*, legendum omnino *Tegus suis*: ita enim & ratio nominis, & versus Trochaici apud Plautum mensura suadent, sic enim ille in Captiuis.

Salere.
Tegus.

— *Callos detruncabo tegoribus.*

Et in octonario eadem fabula.

Praetruncauit tribus tegoribus glandia.

Quod deinde subditur, *Perna a pede Suis*, longe aliter concipit Scaliger, *Perna a pede, Sueres a nomine eiusdem*, veteres enim *Sueres* pro *Sues*, & *Boueres*, pro *boues* vsurpabant. Turnebus vero in Aduersarijs. *Perna a pede, Sueris a nomine eius*, veteres quippe *Suera*, pro *Suilla* efferebant. Mox in Varrone, *offula dicta, vt offa minima in Sue, refingendum offula, ab offa minima Suera*. De aliis infra dicam fusius, contentus hic admonuisse, *Apexabo, longano, augmentum, Magnentum* dictiones

C esse Hetruscas, vt Arnobius lib. 7. nos docet, & ego fusius sum executus in Hetruria mea Regali, vbi de lingua Thuscorum antiqua, nec ea hic repeto. Ad Pernas relictas regredior. quarum salsurã habe ex Catonis re rustica *caro carnem non tangat, post diem duodecimum eximantur, sal detergatur, in vento per biduum, suspendantur, spongia detergantur, oleo vngantur, biduo in fumo figantur, oleo & aceto permixtis perungantur, in carnario suspendantur, sic nec tinea, nec vermes nocebunt*. De tempore salsuræ idoneo, dubium non est, quin quolibet tempore frigido, sal melius inhæreat, Palladius supra Decembrem præfiniuit, at in Februario Idem. *hoc tempore lardi, Echini salsi, saporum condiendorum, & Pernarũ iusta confectio est*. Meminit Athenæus omniscius. At quæ optimæ? è Gallia laudatissimas reperio, autore Varrone in re rustica. *E queis succiduas & optimas Gallia facere consueuit, optimarum signum, quod etiam nunc quotannis è Gallia apportantur perna Romam Tomacine, & Taniaca, & Petasiones* sed quænam illa Gallia? Togata scilicet, quæ & Longobardia hodie dicta. docet Strabo infra laudandus, vbi de loco Suum agetur. Athenæus adstipulatur, cuius hæc verba sunt ex versione Iacobi Dalechampij, quæ probissima est. *quoniam vero Petasonis, quam Pernam vocant, portio cuique data est, agedum, sermonem de illa nunc habeamus. & an quisquam id*

Sueres.
Lib. 14 c. 1.
Suera.
Voces Hetrusca.
Lib. 1. c. 20.
Salsura.
Cap. 162.
Quo tempore
Cap. 16.
Li. 2. pag 57
Lib. 2. c. 4.
Gallia Togata.
Lib. 4 pagin. 657.

D *nomen vsurpauerit, perscrutemur, optima quidem Pernae ex Gallia, quibus tamen nec cedunt aduecta ex Asiatica Cibyra, nec Lycia*. mox ex Strabone lib. 3. *Cerretanos*, maximam Hispaniæ gentem, prope Pampilonem, *excellentes Pernas* conficere asserit. Inter hodiernas Pernas prima gloria *Italicis*, secunda *Moguntinis*, nec insuauis *Britannica*, & delicatissimæ *Rutenica*. Sed quibus maxime conuiuiis adhiberentur, disquirendum. Vetus Comicus Ameipsias præcipuos vsus facere videtur in Solemnibus Sacrorum cænis, ita enim *κόννῳ barba*.

δ' δοται μάλισθ' ἱερεσύνα
κωλῆ, τὸ πλευρὸν, ἡ μίκραρ' ἀριςερά.
In sacrorum epulis perna maxime datur,
Latus, & dimidiati pars, sinistra capitis.

Et liquet suspicari adhibitam Nouendiali cænæ, seu silicernio, quod ad rogum tenuioris fortunæ hominibus dabatur, vt lib. 5. Antiquitatum Romanorum expeditum a me. firmat Euripides in Scirone

ὀυδὶ κωλῆνες νεκρῶν.
Nec mortuorum Perna.

Asiatica.
Lycia.
Cerretana.
Italica.
Moguntina.
Britannica.
Rutenica.
In Epulis sacris.
In funebri conuiuio.
Sciron fabula Euripedis interijt.

Græci

κωλῆ. Græci ſanè tum κωλῆν, tũ κωλῆνα pro perna frequenter vſurpaſſe viſi ſunt. Eupolis in Antolyto. E

Σκέλη δὲ καὶ κωλῆνες ἐυθὺς πρὸ ἕω.
Crura & petaſones ſtatim diluculo.

Ariſtophanes in Secundo Pluto, quæ fabula interijt.

οἴμοι δὲ καὶ κωλῆνες, ὃν ἐγὼ κατήδιον.
Hei mihi, qualis fuit perna, quam comedi.

Idem poeta in Conuiuatoribus.

καὶ δελφακίων ἁπαλῶν κωλαῖ, καὶ χναυμάτια πτερόεντα.
Porcellorum tenellorum petaſones, & cupediæ Alatæ.

Marſa. Marſas Pernas memorat A. Perſius Satyr. 3. V. 74.

Perna Marſi monimenta clientis.

Quanto pretio Romæ fuerit, hæc autorum loca oſtendunt, Horat. lib. 2. Satyr. 2. alluſit ad Etymologiam. . F

—— *Preter olus fumoſe cum pede pernę.*

M. Martialis lib. 10. epigr. 48.

—— *cenîſque tribus iam cęna ſuperſtes.*

Plautus Captiuis Act. 4. Sc. 2.

—— *Pernam, atque ophthalmium.*

Et in Menæchmis Act. 1. Sc. 3. in fine.

—— *Aliquid ſcitamentorum de foro obſonarier*
Glandonicam, ſuillam, laridum, pernonidem, aut
Sinciput.

In Pſeudolo Act. 1. Sc. 2.

Pernam, callum, glandium, ſumen.

In Sticho Act. 2. Sc. 3.

Aly piſces depurgate, quos piſcator attulit,
Pernam & glandium deficite. G

Pentaſonis pars perna. Lib 16. c. 16. Lib 14. pag. 657. Lib. 7. c. 9. Lib. 6.

Eſt *perna pars Petaſonis*, vt viri eruditi adnotarunt Philippus Paræus, Matthæus Raderus, & vtroque prior Adrianus Turnebus in Aduerſariis. Athenæus adſtipulatur πεταςῶνος μέρος, ἣν πέρναν καλοῦσι. *Petaſonis pars, quam pernam vocant.* vtriuſque, tanquam diuerſorum præparationem petere licet ex Cœlio Apicio in re Culinaria, & B. Platina eodem opere. uideri poſſet *petaſo & perna* etiam diſtingui ex uerbis Varronis, ſupra laudatis. Martialis ſæpe lib. 3. epigr. 77.

Et pulpam dubio de petaſone vores.

Fuit ergo petaſo recens in delitiis, dum ſucco abundabat, ubi uero ſucco uento exhauſto uetuſtus erat, quod nos *rancidum* appellamus, & ingratus menſis, nec ullius pretii reputabatur, ſic intelligendi poetę. Martialis lib. 13. epigr. 54.

Caretana mihi fiet, vel maſſa licebit
De Menapis, Lauti de Petaſone vorent.

Et eodem libro lemmate ſequenti.

Muſteus eſt, propera caros nec differ amicos
Nam mihi cum vetulo ſit petaſone nihil. H

D. Iuuenalis Satyr. 7. V. 119.

Quod vocis pretium? ſiccus petaſunculus, & vas
Pelamidum.

Hila. Lib. 8. Varronem denuo illuſtro, *Hila* eſt farcimen, aut inteſtinum minimum, vt Feſtus Pompeius autor eſt, quanquam *Hila* ad inteſtinum referatur, *hilum* pro leuiſſima reſumatur, Lucilius lib. trigeſimo Satyrar.

Quodq́; tuas laudes culpas, non proficis hilum.

Hira. Hira eſt apud Plautum Curculione Act. 2. Sc. 1.

Radices omnes pereunt, hira omnes dolent.

Stomachum languentem excitabat. Huius præcipuus vſus oppreſſum cibis ſtomachum releuare, & nouis epulis præparare. Horat. lib. 2. Satyr. 4.

Toſtis marcentem Squillis recreabis, & Afra
Potorem cochlea, nam lactuca innatat acri
Poſt vinum ſtomacho, perna magis, ac magis Hilis

A

Flagitat in morsus refici.

Offa etiam retractanda est, quam nos supra leuiter ex Varrone & Festo descripsimus, fiebat autem ex intestinis Suillis, & qui parabant *Bubularij* dicti, in ludicro testamento Grunii Porcelli Corocottæ, inter legata variis relicta, Bubulariis legat itestina, Isiciariis femora, & infra LARDIO. SIGN. OFFELLICVS. SIGN. meminit duobus locis Arnobius Contra gentes: & notus est locus; Isidori Hispalensis. *Offa est præcipue frustum edentium, cuius diminutiuum offellam dicit, vnde & Offarij coci, quia particulatim, idest offatim excoquunt. delira sunt, quæ sequuntur.* mentio apud poetas: Martialis lib. 12. epigr. 48.

Offa. *Bubularij.* *Lib. 6.* *Lib. 20. c. 2.* *Offarij.*

Et quæ non egeat ferro structoris ofella,

Parabilem & obuium cibum idem facit lib. 12. epig. 48.

Vilis cibus.

Me meus ad subitas inuitet amicus ofellas,
Hæc mihi, quam possim reddere, cœna placet.

Nec magni pretii innuit lib. 14 epigr. 221.

Parua tibi curua craticula sudet ofella.

B

Plautus Milite Act. 3. Sc. 1.

Iube illud denuo tolli, hanc patinam remoue,
Pernam nihil moror.
Aufer illam offam porcinam,

Iuuenalis Criticis non intellectus, qui offam hanc penitam egregie describit Satyr. 7. v. 82.

Iuuenalis nouo modo explicatus.

Aspice quam longo distendat pectore lancem,
Quæ fertur domino Squilla, & quibus vndique cincta
Asparagis, qua despiciat conuiuia cauda?
Cum venis excelsi manibus sublata ministri.

Aurelii Prudentii locus insignis, qui etiam in sacrificiis deorum *offas* receptas docet.

Deasciato supplicare stipiti,
Tetro cruore scripta saxa spargere
Aras ofellis obsecrare bubulis.

Nec minori olim in pretio helluonibus *Suum testiculi*, vt ex legum Censoriarum querelis, & sui sęculi corruptela docet C. Plinius. *Hinc Censoriarum legum paginę, interdictaque cęnis abdomina, glandia, testiculi, vuluę, sincipita verrina.* C. Petronius in Trimalchionis cęna. *Structor imposuerat super Geminos, Testiculos ac renes.* hoc castiori voce νεφρὺς, communi dictione παραστάτας, Atheneus, Iulius Pollux, & Hesychius Illustrius, omnes magni nominis Grammatici apud Bourdelotium in Cōmentario, Petroniano id Latini *Polimenta* dixerunt, M. Plautus Menęchm. Act. 1. Sc. 3

C

Testiculi Suis. *Lib. 8. c. 51.* *νεφροὺς quid vocent.* *παραστάται* *Polimenta.*

Iube igitur nobis tribus apud se prandium accurarier,
Atque aliquid scitamentorum de foro obsonarier,
Glandionicam, Suillam, laridum, Peronidem, aut
Sinciput, aut polimenta porcina, aut aliquid ad eum modum.

Imbrex dicitur idem: quod *Imbrices* sint tegulę, per quas aqua defluat, inde *clypei imbricati* ab ea forma dicti, noti ex Vegetio & Modesto de uocabulis militaribus, sed & *Imbrex narium* in Arnobio, sic *imbrex Porci* pars ea quę urina emittatur, inter delitias ciborum collocat Martialis lib. 2. epigram. 37.

Imbrex. *Plaut. Mostell. Act. 1. Sc. 2. Milit. Act. 2. Sc. 6.*

Quicquid ponitur, hinc & inde, verris,

D

Mammas suminis, imbricemque porci,
Communemque duobus Attagenam,
Mullum dimidium, lupumque totum
Murenęque latus, femurque pulli.

Credebatur Veneri parare. Philippides Comicus in renouatione, de gula Guathenę scorti

Veneris incentiua.

ἔπειτ' ἐπὶ τούτοις πᾶσιν ὡς ὄρχεις φέρον
πολλὰς, τὰς μὲν ἄλλας γύναια τ' ἀλλ' ἐνεκίζετο
ἡ δ' ἀνθρωφόρος Γνάθαινα γελάσασα,
καλοί γε, φησὶν, οἱ νεφροὶ, νὴ τὴν φίλην
Δήμητρα, καὶ δύ' ἁρπάσασα κατέπιεν
ὡς θ' ὑπτίους ὑπὸ τοῦ γέλωτος καταπεσεῖν.

Secundum uersum sanum esse, contra Iacobum Dalechampium assertor est Isaacus Casaubonus, Latine sic uertes.

Deinde post hęc omnia accessit, quę testiculos ferebat
Multos muliercula, eosque apposuit,

Virorum

Virorum autem internecio, tum ridens Gnathana
Specioſi ſunt, inquit, renes hi, per charam
Cererem, arreptoſq́ duos deuorauit,
Vt præriſu ſupini conuiua caderent.

E

Ariſtomenes in Præſtigiatoribus adiungendus eſt.

καὶ ὄρχεις ἤσθιον ὗς, καὶ νεφροὺς ἐκάλουν

Manducarunt & teſtes antiqui, quos renes appellabant.

Sincipita. In cibos etiam delitioſos recepta *Sincipita verrina* ſeu *porcina*, vt in decretis Cenſoriarum legum luxus eo æuo reprimentibus, ex Plinio ſupra laudato, docui, & Plautus ibidem loci

Sinciput, aut polimenta porcina.

Caput Arietinum. Sic & *caput Arietinum* inter miſsilia apud Martialem, vt ex lemmate 211. lib. 14. conſtat, Iuuenalis adſtipulatur Satyr. 3. V. 291.

——————— *Quis tecum ſectile porrum*
Sutor, & elixi veruecis labra comedit.

li. 9. pag. 384 Eodem ritu & pars anterior porcini capitis inter exquiſitas cupedias. Athenæus. ἦσαν δὲ καὶ ἡμίκραιραι πολλαὶ δελφάκων. μνημονεύει δ' αὐτῶν Κρωβύλος ἐν Ψευδυποβολιμαίῳ

F

οἱ σῆλθεν ἡμίκραιρα ταχερὰ δέλφακος
ταύτης μὰ τὸν Δί' οὐχὶ κατέλιπον γ' ἐγὼ
οὐδέν.

Adfuerũt & in coconuinio dimidiata capita multa Porcellorum, quorum meminit Crobylos in falſo Suppoſititio. nomen id fabulæ eſt.

Acceſſerunt ſincipita liquata Porcelli
Horum ego, per Iouem, reliqui
Nihil.

Nænius in Decuma apud Nonium.

——————— *iam ego illi ſubiens*
Sublabrabo e ſui illud Sinciput.

Ophthalmiũ. Plautus ioculariter *ophthalmium* vocat, licet non deſint, qui exiſtimauerint *piſces* quoſdam ſic dictos, ab *oculorum magnitudine*, & ideo Plinius *oculatam*, Ariſtoteles vero & Græci μελάνουρον, appellant, Robertus Conſtantinus, & alii, ſed falſo, eſt enim *ophthalmium* anterior pars capitis, in qua *oculi*, vnde illi nomen. Plautus vero in Captiuis Act. 4. Sc. 2. V. 71.

G

Supplem. lat. ling.

Alium piſces præſtinatum abire. H. *hic vigilans ſomniat.*
AR. *alium porcinam, atque agninam, & pullos Gallinaceos.*
H. *ſcis bene eſſe, ſi ſit vnde.* ER. *Pernam atque ophthalmium,*
Horaum Scombrum, & Trigonum, & Cetum, & mollem carnem.
H. *Nominandi tibi iſtorum erit magis, quam adeundi copia*

Fortaſſe idem erit *caput*, quod in delitiis enumerat Lucilius Satyrar. lib. 4.

Aſſequitur nec opinantem, in caput inſilit, ipſum
Commanducatur totum complexa, comeſtque.

Iſicia. De *Iſicijs* obiter tractandum: quid ea ſint Varro ſupra in libris de Latina lingua laudatus, docuit, deſcribit pulchre Leonides apud Athenæum, qui ἰσίκια *Iſicia* vocat, & vult dictionem eſſe Græcanicam, ſeu Atticam, cum Macrobius liquido poſt Varronem Latinam faciat, in quo Furius Albinus, quaſi inſitium ab inſectione carnium vocari ſcribit, ſed Arnobius lib. 7. contra gẽtes vult vocem eſſe Hetruſcam, & ego obſeruaui in opere de Hetruria Regali, & ciuitate Romana, vt multas alias voces Thuſcas, donatam liquet, vel ex eo, quod Cælius Apicius eius præparationem in re ſua culinaria, habeat: vt merito culpari debeat Paxamus vetus ſcriptor Græcus, &, vt colligo, arte etiam cocus, cuius circumferebantur Commentarii *de re ruſtica, de paratu ciborum, de tinctura arte* Suida autore. Illud ſane non omiſerim, Iſicia difficillimæ fuiſſe digeſtionis, aut concoctionis, & cauſa euidens apud Macrobium loco laudato, qui tranſcripſit Alexandrum Aphrodiſæum, & pæne verbatim expreſſit. Addit Varro, *in Saliorum carmine* olim *Iſicia* dicta, quod poſtea ſuo ſæculo nominatum fuerit *Profectum*: & familiare ſane in Latinorum ſacris vocabulum *Proſecare*, & *proſectum*. Sueton. Auguſto. *Nuntiata repente hoſtis incurſione, ſemicruda exta rapta foco proſecuit.* T. Liuius. *qui eius hoſtia exta proſecuiſſet, ei victoriam dari.* Q. Florens Tertullianus. *Gallum Aeſculapio proſecari mandauit Socrates.* Licinius Macer in Ornithologia.

li. 9. pag. 376
lib. 7. c. 8.
lib. 1. c. 20.
Paxamus notatur.
Non facile digeruntur.
lib. 1. problemat. 22.
Proſectum. Cap. 1.
1. Decad. lib. 5.
Apologet.

H

——————— *vulgari toſta vapore*
Cum virgis proſecta ferunt.

Sic Poetæ capiendi. Statius Papirius lib. 5. Thebaid.

vbi

A *—— vbi aduerso dederat prosecta Tonanti.*

Lutatius Placidius vetus interpres ad eum locum, *prosecta dicuntur exta cum redduntur insecta, & est vsus verbo sacrificantium, particula enim minuta membrorum omnium, prosecta dicuntur in sacris, qua inferuntur aris.* M. Lucan. lib. 6.

—— laui calido prosecta cerebro.

Valerius Flaccus lib. 2. Argonaut.

Tum picea mactantur oues, prosectaque partim
Pectora.

P. Ouid. lib. 6. Fastor.

Sic vbi libauit prosecta calentibus extis.

Et lib. 12. Metamorphos.

—— vt imposuit prosecta, sub athere ponit.

Plaut. Pænulo. Act. 2. Sc. 1.

Abeo illinc iratus, vetuique exta prosecarier.

B Inde & *Proficia*, vt notauit Barnabas Brissonius in formulis. Arnob. lib. 7. *si omnes has partes, quas proficias appellamus, dij amant.* Martian. Capella in Nuptiis Mercurii. *physiculatis extorum proficijs viscera loquebantur.* vide plura apud Brissonium. ego pergo. *Lucanica*, ex carne porcina, a *Lucanis* populis, qui primi fartturam inuenerint, nomen habent. Varro supra laudatus. longus est de ijs excursus apud Athenæum quem vide. sed & lib. 12 *φύσκην Lucanicam* vertit Interpres, & alibi fusius ex Eubulo in Leda: *χρέα δελφάκων, χορδαί τ' ἐρίφων, ἧπαρ τε κάπρου, κριοῦ τ' ὄρχεις, χόλικές τε βοός, κρανία τ' ἀγνῶν, ῥῦσις τ' ἐρίφου, γαστὴρ τε λαγώ, φύσκη χορδὴ, πνεύμων.* ita in Latinum viri eruditi transtulerunt.

Proficia. *lib. 1.* *lib. 2.* *Lucanica.* *li. 9. pag. 376*

Porcelli caro, lactes, ieiunumque intestinum hadi,
Apri iecur, verucis testes, exta bouis,
Agni caput, leporis venter, omasum, flexuosa
Intestina, pulmo, lucanica.

Martialis lib. 13. epigr. 34. lemma est lucanicæ.

Filia Picena venio Lucanica porca.

C Viri docti *omasum* id intestinum, ex quo Lucanica fierent, vocant Dalechampius ad Athenæi librum nonum. Nænius Aulularia, siue, vt aliis placet, Ennius Herularia.

Omasum.

Præcisum, omasum, peruam, callum, glires, glandia.

Non desunt, qui cum *Lucanica* ἰσικον, seu *Isiciam* confundant, sed distinguunt omnes Latini scriptores, in his Apicius separatim de ijs agit, eumque secutus Platina lib. 6. rei Culinariæ, ut appareat diuersa esse. Vt *Lucanica* a Lucanis, ita *Phalisci* farciminis suilli genus, a *Phalerijs* seu *Faliscis* Hetruriæ ualidissima gente, nomen acceperunt. probaui hoc Faliscorum inuentum multis in Hetruria Regali. sic poetæ capiendi. Martialis lib. 4. epigr. 46.

Error quorundam. *lib. 2. c. 1. & Cap. 6.* *Falisci.* *lib. 3. c. 104.*

Et Lucanica ventre cum Falisco.
Et nigri Syra defruti lagana.

P. Statius lib. 4. siluar. 9. Silua.

Non lardum graue, debilisue pernâ.
Non Lucanica, non graues Falisci.
Non Sal.

D Inter delitias è porcina carne exquisitas *Tuccetum* ponunt L. Apuleius describit. Fotis *suis domi nis parabat, viscum fartim concisum, & pulpam frustatim collectam, abacum pascue viuulentam, & quidem naribus iam ariolabar mihi tuccetum perquam sapidissimum.* notat Philippus Beroaldus *Tuccta* dici *regias escas*, sed hoc unde ille hauserit, quærat alius. Glossarium Isidori. *Tuccetum, bula condita apud Gallos Alpinos.* aliud glossarum ueterum fragmētum, siue excerpta Pithoeana in quo *Tuatum* corrupte pro *Tuccetum* legitur Callimachus

Tuccetum. *lib. 2. Milesiar.*

—— Ambrosios redolent tuccta sapores.

Glossa veteres correcta

A. Persius Satyr. 2. V. 41.

Poscis opem neruis, corpusque fidele senecta
Esto, age, sed grandes patina, tuccetaque crassa
Annuere his superos vetuere, Iouemque morantur.

Sunt *farta, farcimina, fartura*, de quibus Varro supra aliquoties laudatus, & Isidorus in Originibus, quos uide, & sunt hodie in omnibus pæne Europæ regnis cupediæ illæ suillæ, nisi in Scotia, ubi magnus illius pecoris prouentus, rarus in cibis usus, Parisienses uocant *Cerebella Ceruellades*, *Salsitias* Mediolanenses, *Mortadellam* Bononienses, alii aliter; sed ego ad condituram pergo. quæ

lib. 20 c. 2.

duplex,

Solſura duplex.

duplex, una ſuperius expoſita eſt ex Varrone, & Palladio, debetque fieri Decembri aut Ianuario, ut dictum eſt, adde etiam & Februarium peridoneũ ſalſuræ; altera ratio ſalſuræ, *ut ſemper in muria caro libratim conciſa conſeruetur, nec unquam vento aut fumo exponatur, poteſt quæ ſic condiri etiam ferventibus æſtatis caloribus*, autor eſt Moderatus Columella in re ruſtica. Condimenta vero eius conuiuiis publicis inſtaurandis quæ fuerint, Cælius Apicius, & B. Platina ſcriptis de culinaria libris expreſſerunt, & mihi non ſunt ad manum: & nonnihil obiter, iocularе illud Grunij Corocottæ Porcelli teſtamentum, attingit, quod quia lepidiſſimum eſt, & a Diuo Hieronymo laudatum, integrum hic apponam.

lib. 12. c. 53.

Epiſt. ad Euſtochium.

Grunij ludicrum teſtamentum.

M. Grunnius Corocotta Porcellus teſtamentum fecit, quod quoniam mea manu ſcribere non potui, ſcribendum dictaui, Magirus coquus dixit: veni huc euerſor domi, ſoliuerſor fugitiue Porcelle, ego hodie tibi vitam adimo, Corocotta Porcellus dixit, ſi qua feci, ſi qua peccaui, ſi qua vaſcula pedibus meis confregi, rogo domine coce, veniam peto, roganti concede, magirus cocus dixit, tranſi puer, adfer mihi de culina cultrum, ut hunc porcellum faciam cruentum, porcellus comprehenditur a famulis, ductus ſub die xvi. Kal. Lycerninas, ubi abundant cyma, Clybanato & piperato coſſ. & ut vidit ſe moriturum eſſe, horæ ſpatium petijt, cocum rogauit, ut teſtamentum facere poſſet, inclamauit ad ſe ſuos parentes, ut de cibarijs ſuis aliquid dimitteret ijs, qui ait, Patri meo Verrino Lardino DO, LEGO, dari glandis modios triginta, & matri meæ Veturrinæ Scrofæ, do dari ſiliginis Laconicæ modios XL. & ſorori meæ Quirinæ, in cuius votum intereſſe non potui, do, lego dari hordei modios XXX. & de meis viſceribus DABO, LEGABO ſutoribus ſetas, rixatoribus capitinas, ſurdis auriculas, cauſidicis & verboſis linguam, Bubularijs inteſtina, Iſiciarijs femora, mulieribus lumbulos, pueris veſicam, puellis caudam, cynædis muſculos, curſoribus & venatoribus talos, latronibus vngulas, & nec nominando coco, do, lego, ac dimitto, popam, & piſtillum, qua mecum detuleram a querceto uſq; ad haram, liget ſibi collum de reſte. volo mihi fieri monimentum ex literis aureis ſcriptum, M. Grunnius Corocotta Porcellus vixit annos D.CCCC.XCIX. quod ſi ſemis vixiſſet, mille annos impleſſet. Optimi amatores mei, vel conſules vitæ, rogo vos, ut corpori meo benefaciatis, bene condiatis, de bonis condimentis nuclei, piperis, & mellis, ut nomen meum in ſempiternum nominetur, mei domini, & conſobrini mei, qui meo huic teſtamento interfuiſtis, iubere ſignari.

Lucanicus ſignauit. Tergillus ſignauit. Nuptialicus ſignauit. Celſanus ſignauit.
Lardio ſignauit. Ofellicus ſignauit. Cymatus ſignauit.

Kalendæ Lucernina.

Cærei Saturnalium.

Cyma.

lib. 12. c. 7.

Afratum.

κύματα.

Cap. 16.

Ritum teſtamenti legitimi expreſſit, & ſingulas ceremonias autor quiſquis fuit, ad amuſſim eſt ſecutus, nam & tempus mortis *ad Calendas Lycerninas*, aut *Lucerninas* funus inſtruit, quas ego Decembrem menſem exeuntem intelligo, nam Kalendis Ianuariis Cærei noui mittebantur, quibus etiam Saturnalibus utebantur, ut in Antiquitatibus Romanis docui, & multis Iuſtus Lipſius in Saturnalibus. Macrob. in Saturn. lib. 1. cap. 7. Martial. lib. 10. epigram. 87. per *Cymas*, vel intellige ſummitates olerum, quæ coquebantur cum larido, vel in muria aſſeruabantur, ut præſcribit Iunius Columella. Aut certe *Afratum* deſignat, genus porcini edulii teſte Iſidoro, quod ſpumeum dicitur, quia iure ſpumam referente, ut opinor, apparabatur, *κύματα* enim Græci fluctus vocant, aut forte a Iurîũ colore, eſt quippe cymatilis marinus aut cæruleus color, ut definit Nonius Marcellus. Titinnius in Setina.

Et quem color cymatilis decéat.

Commodianus MS. correctus.

Sic in codice Commodiani antiquiſſimi ſcriptoris librarii inſcitia eſt, & quia nondum editus eſt, apponam verba ex lib. 1.

Neptunum facitis deum ex Saturno procreatum,
Et tridentem regit, ut piſcis ſufficere poſſit
Patet eſſe, deum Cumeralem, illi parate
Troianos non ille cum Apolline muros edixit
Vnde deus factus inops cimentarius ille,
Non Cyclopem genuit monſtrum, non Marſus & ipſe
Viuere non poterat de ſuo, quod ſtructura gerebat
Sic genuit generatus, qui fuit iam mortuus olim.

Neptunus Cumatilis Deus.

Tertius verſiculum mire afflictus, & pæne depoſitus, tu reſtitue

Patet eſſe deum Cumatilem, illi parete.

Quartum verſiculum ſic lege.

Troianos non ille cum Apolline muros eduxit?

Clibanus.

Redeo ad Porcelli teſtamentum *Clybanatus* a *clybano* in quo edulia illata, conſul nomẽ habet. Hipparchus autor Iliadis Aegyptiacæ.

ἐν λεπτῷ

A

ἐν λοπάσιν μ' εὐφραίνει μήτρης καλὰ πρόσωπα·
ἐκβολάδος, δέλφαξ ἐν κλιβάνῳ ἡδία ὄζων.
In lancibus me delectat vulua pulchra facies
Eiectitia, ac porcellus, in clibano suauiter olens.

Septem deinde Testes ex iure ciuili requisiti, plenam vim & vigorem concesserunt, sed & testium nomina ciborum porcinorum naturam & qualitatem significant. nam *Lucanicus* a *Lucanicarum* fartura, *Tergillus a tergore*, *Cymatus a Cymis*, *ofellicus ab offarum praeparatione*, *lardio a lardo*, vt supra, *Nuptialicus a Nuptiarum* solemnitate, qua mactabatur, vt infra dicetur. *Magirus* siue *μάγειρος* & cocus, eadem sunt, reliqua sunt antea explicata.

Septē testes. — *μάγειρος.*

QVI POPVLI ABSTINERENT à Suilla, & qui ea vescerentur?

B

ROMANOS mores attigi, nunc historica relatione excurram quibus odio Suilla, aut delitiis olim fuerit? Ante omnia ergo Iudaei suilla abstinebant olim, & pertinaciter hodie etiamnum abstinent, vt multiplici scriptorum testimonio comprobabo, quare insignis est, & non ferendus error veteris Iuuenalis Scholiastis, qui ad Satyram 6. V. 159. Iudaei *maioribus porcis parcunt, minores manducant.* non illi a porcis tantum maioribus abstinebant, sed ab omni penitus porcinae esu. idque ex praecepto Dei Moysi inuulgato, vt habetur Leuitici cap. 11. repetitumque Deuteronom. cap. 14. ita profani scriptores tamen, hoc diuinum mandatum ignorãtes, varias causas finxerunt, vt alter altero insanior, & magis ridiculus videri possit. Strabo Amasianus. *Ἐκ μὲν τῆς δεισιδαιμονίας αἱ τῶν βρωμάτων ἀποσχέσεις, ὥσπερ καὶ νῦν ἔθος ἐστὶν αὐτοῖς ἀπέχεσθαι. superstitio innexit abstinentiam a carnibus, quam etiamnum retinent.* C. Tacitus. *Sue abstinēt, memoria cladis, quod ipsos scabies quondam turpauerat, cui id animal obnoxium.* Callistratus & Policrates apud Plutarchum in Sympoliacis existimant eam abstinentiam a religiosa quadam obseruantia prouenire, aut cultu secreto, quo animal illud

C

prosequuntur. verba Polycratis haec sunt. *ἐγὼ δὲ καὶ προσδιαπορῶ πότερον οἱ ἄνδρες τιμῇ τινι τῶν ὑῶν, ἢ μυσαττόμενοι τὸ ζῶον ἀπέχονται τῆς βρώσεως αὐτοῦ. τὰ γὰρ περὶ ἐκείνοις λεγόμενα, μύθοις ἔοικεν, εἰ μή τινας ἄρα λόγους σπουδαίους ἔχοντες οὐκ ἐκφέρουσι. Ego quidem vehementer dubito, verum Iudaei in honorem porci, aut quod animal illud abominentur, esu carnium suillarum sese abstineāt, nam quae apud illos dicuntur, fabularum sunt similia, nisi fortassis habent serias quasdam rationes, quas non efferunt.* Subdit deinde ibidem loci Callistratus *ἐγὼ μὲν τοίνυν οἶμαί τινα τιμὴν τὸ ζῶον ἔχειν παρὰ τοῖς ἄνδρασι. Ego itaque arbitror id animal in aliquo esse apud eam gentem honore.* Haec est illa gentilium opinio inueterata Iudaeos Animalis cuiusdam occultati caput in adytis colere, quod nondulli *Arietis*, caput, quidam *Asini*, sed & alii *Porci*, esse dixerunt. Verum ista alii discutiant. Celebre illud fuit Augusti Principis apophthegma quod retulit Aurelius Macrobius, in haec verba. *Augustus cum audisset inter pueros, quos in Syria Herodes rex Iudaeorum, intra bimatum, iussit interfici, filium quoque eius occisum, ait, melius est Herodis Porcum esse, quam filium.* Festiuum hoc Augusti dictum excipit graue factum Antiochi Regis apud Suidam. *Antiochus Iudaicam gentem quae ob insolita tributa seditionem mouerat, rursus subegit, templique donarijs spoliatis, & omnibus*

D

peruestigatis, sigillum inuenit, librum tenens manibus, promissa barba, cui & lucernula auro distincta adstabat, hac suillo inuncta sanguine in templo reliquit, & Iudais incolis multis talentis multatis, quae tributi nomine penderent, in Syriam est reuersus. non minus memorabile est illud Hadriani Augusti, qui veteres Hierosolymas tot seditionum & impietatum nidum tandem destruxit, & nouam vrbem inibi fundauit, vocauitque *Aeliam*, vt in Actis Concilii Niceni. *Episcopus Aeliae ab omnibus honoretur*, & late VVilhelmus Tyrius in sacri belli historia, nec contentus caput genti abstulisse, exilio etiam multauit Iudaici sanguinis omnes, & dira supplicia edixit, si vnquam in Palestinam inspicere auderent, vt Tertullianus autor in Apologetico est, ad vltimum *marmori Suem insculpi fecit, & portae affigi, quae Bethleem ducebat, vt execrandum dirumque animal honoratum Iudaei acrius ingemiscerent*, notat Petrus Pithaeus, aut sane, *vt illis Ianitoribus populum superstiosum omni aditu prohiberet*, vt ait Samuel Purchasius in Itinerario. vide narrationem Aurelii Cassiodori. Hanc abstinentiam descripsit lepide Iuuenalis Sat 6. V. 159.

Obseruant vbi festa mero pede sabbata reges,
Et detus indulget senibus clementia porcis.

Iudaei Suilla abstinebant. — *Scholiastes Iuuenalis errat.* — *Ex praecepto* — *Ex superstitione.* — *lib. 16.* — *Ex metu scabiei.* — *lib. 5. Histor.* — *lib. 4. quaest. 5* — *A cultu religioso.* — *Augusti Apophthegma. lib. 2. c. 10.* — *Antiochi Regis factum.* — *Et Adriani Aug.* — *Lib. 8. c. 2.* — *Sus in porta Hierosolymarum.* — *Lib. 2. subcisiuor. c. 3. lib. 2. c. 10.* — *In Chronico*

Et Satyr. 14. V. 96.

Quidam ſortiti metuentem Sabbata patrem,
Nil præter nubes, & cœli numen adorant,
Nec diſtare putant humana carne Suillam,
Qua pater abſtinuit.

Iudæis Aegyptij ſimiles. A Iudæis, vt putatur, Aegyptiis hæc abſtinentia communicata, vt ex Herodoti Melpomene colligunt viri docti, in his Ioannes Camers, Samuel Purchaſius, & eſt altius repetendum. Vel ergo ex conuictu populi Hebraici Aegyptii circuncisionis turpitudinem, & a ſuilla abſtinentiam addidicerunt, vt Clementi Alexandrino & aliis viſum, vel ſane ſponte ſua animal id ob immunditiem habuerunt, vt infra hic dicetur, vel quia leproſum eſt Sus animal, vſque adeo, vt ſi quem Aegyptium in via forte tetigerit, expiatum ſe ille non putet, niſi totum corpus, & veſtimenta abluerit, vel quia morbum ſuum facile in homines diffundit. Plutarchus loco poſtremum laudato, vel denique quia tam immoditæ & abominandæ gulæ ſolet eſſe, vt ne fœtui quidem ſuo parcat, vt eleganter apud Cl. Aelianum, quem locum tu vide, ego non tranſcribo, alii eum præoccuparunt. Eadem opinio immunditiei ſordiumque deterruit Saracenos, qui Arabum ſunt progenies, atque illi quidem non minori religione, quam Iudæi, eſum porcinæ deuitabant. Iu. Solinus Polyhiſtore. *Arabes nobiles monte Caſio, qui Scanite cauſam nominis inde ducunt, quod tentorijs ſuccedunt, nec alias domos habent, ipſa autem tentoria cilicina ſunt, ita nũcupant velamenta è Caprarum pilis texta; præterea carnibus ſuillis prorſus abſtinent, ſane hoc animalis genus, ſi inuectum illo fuerit, moritur illico.* Eadem inquam opinio Saracenos, diu etiam ante Mahometis tempora, tetigit, qui a porcina cautiſſime ſibi cauebant, ex aliis Samuel Purchaſius notat. Eandem gentem impoſtor Mahometus ſuis præceptis poſtea informauit, & ſupra omnia, illud religioſa cuſtodiendum obſeruantia iniunxit, *ne carne porcina veſcerentur, neve vllis animalibus ſponte mortuis, & quibus collum inciſum*, Alcorani hæc ſunt verba, alibi non *caro* modo *ſuilla*, ſed & *ſanguis inhibetur*. Portentoſa cauſa abſtinentiæ Mahometanæ hæc fertur, *cũ arca Noa in vnũ latus inclinaſſet, Noe adhibuit Deum in conſilium, qui iuſſit eum Elephantem producere, ex cuius fimo, humano admixto, ſtatim ortus eſt Porcus, qui canum illud roſtro repando eruit, & ex illo fœtore, proceſſit è naribus Porci Mus, qui e veſtigio tabulata Arcæ incæpit arrodere, id cum Noe non leuiter timeret, leonem in ſincipite percuſſit, qui graueolenti illo ſuo halitu generauit felem, muri capitalem hoſtem, ita felis murem, Elephas porcum peremerunt*. Sexcenta talia impio & execrando eo opere ſunt nugamenta. Reperio etiam. *Mauros in China habitantes omnia pæne arcana Alcorani obliuioni tradidiſſe, circumciſionem & ſuillæ abſtinentiam illibato cultu obſeruare*, vt retulit Perera. Et eadem apud alios rerum Chinenſium ſcriptores probata. qui res modernas Tartarorum memoriæ mandarunt, *abominandum hunc quadrupedem, quia immundum, nec vlla ratione in cibos admittendum* prodiderunt, in his eſt Ioannes de Plano Carpini, alunt tamen & vicinis gentibus vendunt, facturi inde vberem prouentum. Denique Peſſinuntii in Galatia opulenta & valida ciuitas abſtinent omnino a ſuilla. Pauſania autore.

lib. 10. c. 16. — *Et Arabes.* — *Cap. 46.* — *Et Saraceni.* — *Lib. 3. cap 2.* — *Et Mahometani.* — *Azoar 33. 34.* — *Cur?* — *Et Mauri.* — *In Rela. Chinen.* — *Et Tartari.* — *Apud Hakluyt. tomo 3. Nauigat.*

Vſcuntur Perſæ. Hi quidem abſtinent, ſed maior longe gentium numerus, certiorque populorum concordia veſcentium. Primum, illud omnino certum, letale inter Perſas, & Turcos odium eſſe, maxime religionis nomine inualeſcens, *vt Iſmael Perſa dicatur non modo Suillam ſuis ſubditis permiſiſſe, ſed etiam porcum in aula delicate nutriiſſe, eique, in contemptum Ottomannorum, nomen Baiazetis impoſuiſſe*. Philippus Camerarius in operis ſubciſiuis id ſcripſit. Eſt ſane memorabile, quod de Cantun ciuitate Chinarum, quam incolæ vocant *Cancen*, reperi, *tantam ibi eſſe annonæ omnis generis abundantiam, vt die vnoquoque ſex millia Suum, vndecim millia Anatum, cum infinita boum multitudine, conſumantur, præter aues feras, gallinas, cuniculos, ranas, Canes, piſces omnifarias, quod admirabile cenſebitur, ſi meminerimus ordinarium Chinenſium cibum eſſe oryzam puram aqua ſola decoctã*. Hoc referunt Gaſpar de Cruz, Antonius Dalmeida Barros, & Eſcalanta quos vide. Syri quoque, qui *immundum hoc animal*, forte ex Iudæorum vicinia, *reputabant, hodie tamen veſcuntur eo*, qui non ſunt Mahometano furori & impietati ſubiecti: Samuel Purchaſius in Itinerario. Varia eſt etiam *Phœnicum* circa hoc obſeruatio, nam *nonnulli eorum carnes ſuillas auide appetebant, quidam in honorem Veneris, quam ſpecie Piſcis colebant, non abſtinebant modo ab ea, ſed profanum* abominandumque id animal cenſuerunt, vt ex relatione Petri Martyris, & Tremellii, aliorumque legentibus eſt obuium. plura in hanc rem infra expedientur, vbi de loco.

Cent. 3. c. 12. — *Et Chinenſes.* — *Hiſt. Chin.* — *Et Syri.* — *lib. 1. c. 15.* — *Et Phœnices.*

A

VSVS IN GENTILIBVS variorum idolorum sacris.

QVI diligenter de Hostiarum ratione inter Antiquos prodiderunt, testatum nobis reliquerunt, primos mortales non cruentis victimis deos suos placasse, sed frugibus, floribus, farreis libis, placentisque, & adoreis, & thure eos honorasse, vt autor est Porphyrius, postea aras cruentarunt animalium sanguine, ac primi omniũ *Hyperbius Martis filius*, patris sui immanitatem expressurus *animal occidisse* fertur, & *Prometheus bouem*, vt autor Plinius. veteris quidem æui frugalitatem collatam cum insana posteriorum temporum profusione contulerũt multi, & ad eum ritum alludit Albius Tibullus lib. 4. ad Messallam in princip. Suillæ locus est. *Bos septimus de hominibus stupidis. nã cum pauperes animal nullum sacrificare possent, taurum è farina fingebãt, cum autem ex animalibus immolentur, Ouis, Capra, bos, porcus, gallina, auser, septimus immolabatur ex farina, qui, quod inanimis esset, in prouerbiũ abiit.* causam autem cur porca cæsa fuerit, hæc a Plutarcho refertur libello de Solertia Animaliũ. καὶ βοῦς τις ἢ σῦς αἰτίαν ἔχε προκειμένων ἱερῶν γευσάμενος, ἐπιτήδειος ἀποθανεῖν. *Deinde Bos aut Sus quod proposita sibi sacra gustasset, causam suæ necis præbuit.* causam huic affinem, sed tamẽ diuersam adferunt, quod noua sata rostro eruisset. Ouid.

Prima victima.
Lib. de Abstinentia carniũ.
Lib. 7. c. 56. fine.
Cereri porca cæsa.
In βοῦς ἕβδομος.
Cur?
Pag. 959.
Lib. 15. Metamorph.

Hostia Sus meruisse mori, quia semina pando
Eruerat rostro, spemq́; interceperat anni.

Et lib. 1. Fastorum.

Hic qui nunc aperit percussi viscera Tauri,
In sacris nullum culter habebat opus.
Prima Ceres auida gauisa est sanguine porca
Vlta suas merita cæde nocentis opes.
Nam sata vere nouo teneris lactentia succis
Eruta setigeræ comperit ore Suis.
Sus dederat pœnas.

B

C

Si vera Porca defuisset, imaginariam ex auro, argentoque, aut quolibet alio nobili metallo atis admouebant. Ateius Capito apud Festum Pompeium. *Porcam auream aut argenteam dici ait Capito Ateius, quæ etsi numero hostiarum non sint, nomen tamen earum habere, alteram ex auro, alteram ex argento factam adhiberi sacrificio Cereali.* Eadem hæc victima *Præcidania* audit Festus eodem libro. *Præcidania porca, quæ Cereri mactabatur ab eo, qui mortuo iusta non fecisset, idest glebam non obiecisset, quod mos erat facere ijs prius, quam nouas fruges gustassent.* de Tralatitio isto sepeliendi ritu plena manu in Antiquitatibus Romanis disserui. præcidaniam hanc porcam definit etiam Aulus Gellius in Noctibus Atticis. *Eadem quoque ratione verbi præcidaniæ quoque hostiæ dicuntur, quæ ante sacrificia solemnia pridie cæduntur, porca autem præcidanea appellata, quam piaculi gratia ante fruges nouas fieri ceptat, immolare Cereri mos est, si qui familiam funestam, aut non purgauerant, aut aliter eam rem, quam oportuerat, procurauerant.* quibus id verbis, quave solemnitate fieri consueuerit, ex Catone in re rustica docemur. *Priusquam messem facies, porcam præcidaniam hoc modo fieri oportet. Cereri porca præcidanea, porco fœmina priusquam hasce fruges condantur, far, triticum, hordeum, fabam, semen rapicium, thure, vino, Iano, Ioui, Iunoni prælato, priusquam porcum fœminam immolabis, Iano struem commoneto.* Varro libro tertio de vita populi Romani apud Nonium Marcellum. *Quod humanitus non sit, hæredi porca præcidanea suscipienda Telluri & Cereri, aliter familia pura non est.* Isti vero teneriores erant porcelli, qui *quoniam puri sunt ad sacrificandum,* ait *M. Varro, vt immolentur, olim appellati* Sacres. dicũtur autem *Puri*, siue ad sactum idonei, quod censuerunt fieri quinto aut sexto die. C. Plinius. Suis fœtus sacrificio die quinto purus est. Idem valent *Sacres*, vt Varro iam insinuauit, & viri docti obseruarunt. M. Antonius Muretus, Hadrianus Turnebus, Iacobus Renardus in Coniecturis Plautinis, lib. tertio, cap. decimooctauo, nec soli Cereri, sed & diis præstitibus immolati ab iis qui insani erant, aut mentis impotes. M. Plautus Menæchm. Act. 2. Sc. 2.

D

Aurea porca.
Lib. 14.
Præcidania.
Lib. 5. c. vlt.
Lib. 4. c. 6.
Cap. 134.
Cap. 2. num. 724.
Puri porcelli.
lib. 2. rei Rust. c. 1.
lib. 8 c. 51.
Sacres, & Sinceri.
lib. 3. c. 18.
Insaniorum victima.

Adolescens, quibus hic pretijs porci veneunt
Sacres, sinceri? nummos eos a me accipe,
Iube te piari de mea pecunia,

Nam ego quidem insanum esse te certo scio,
Qui mihi molestus homini ignoto.

Ob auctã familiam.

Et aucta familia idem erat sacrificium, hoc est liberata puerpera. Idem Plautus Rudente Act. quarto Scen. sexta.

Atque adornare, vt rem diuinam faciam, cum intro aduenero
Laribus familiaribus, cum auxerunt nostram familiam.
Sunt domi agni, & Porci Sacres.

In Mysticis initijs Eleusinorum. lib. 10. c. 16.

Nec illud omittendum, hanc eandem hostiam in mysticis sacrorum Eleusinorum initiis vsitatam receptamque olim a viris doctis traditum Aelianus in Animalium proprietatibus *Tum Athenienses in Mysterijs iure optimo Sues immolant, propter perniciem quam segetibus moliuntur, nam ex spicis sæpe illas quæ nondum ad maturitatem peruenerunt, vastant, alias effodiunt* Scholiastes Aristophanis, & Eustathius multis, sed illi non ad manum. Suidas illud nescio cuius antiquissimi scriptoris attulit, *εἰς χοιρίδιον δάνεισόν μοι τρεῖς δραχμάς. ad Porcellum emendum mutuo mihi tres Drachmas, de ijs qui vel morituri, vel initiandi erant, qui enim initiabantur, porcellum immolabant, quo viderentur in numerum piorum referri.* Idem alibi. *In Cereris initijs porcus sacrificabatur, ea enim bestia illi deæ sacra est.* ad expiationes valde hæc victima efficax credita. Idem Suidas. *solent Athenienses porcellum mactare, & subsellia sanguine aspergere.* Nec id Atheniensium modo in more positum, sed & aliis populis factitatum, siquidem idem genus sacrificii apud Præsios Cretæ gentem, autore Stephano, inualuit, testis est Athenæus. *Πραίσιοι δὲ καὶ ἱερὰ ῥέζουσι ὑΐ, καὶ αὕτη προτελὴς αὐτοῖς ἡ θυσία νενόμισται. Præsij quidem Sues immolant, quo sacro ipsos initiari lege statutũ est.* Multis hoc tractat vir doctissimus Antonius Muretus in variis lectionibus. Tibullus lib. 1. Eleg. vlt.

In Drachmas. In χοιρίων μυστηρικῶν. In καθάρματα. In Cretensiũ sacris. lib. 9 pagina 376. lib. 3. c. 7.

At nobis arata Lares depellite tela,
Hostiaq; a pura rustica porcus hara.

Tibullus correctus.

Posterior versiculus etsi in MSS. & editis sic se habeat, & sanum esse Achilles Tatius Neapolitanus liquido iuret, tamen fidenter corrigo.

Hostiaq; a pura Mystica porcus hara.

Act 3 Sc. 1.

Suasor correctionis facetissimus Aristophanes in Acharnensibus, vbi sic Megaricus filias sub larua venditurus.

Mysteriaci Porci.

Ἀλλ᾽ ἀμφίθεσθε, καὶ τὰ δ᾽ αὖ τὰ ῥυγχία
κἤπειτεν ἐς τὸν σάκκον, ὧδ᾽ ἐσβαίνετε
ὅπως δὲ γρυλλιξεῖτε, καὶ κοΐζετε
καὶ φεῖτε φωνὰν χοιρίων μυστηρικῶν.

Floreus Christianus lepide vertit.

Sed & suilla hæc applicate rostra, tum
In saccum hunc irrepite, grunnite, insuper
Coißate, & porcarum vocem emittite
Quasi Mysticam.

Flore᷒ Christian᷒ reprehensus. Sc. 3.

Vltima verba male transtulit, nam *φωνὰ χοιρίων μυστηρικῶν*, non est *vox quasi mystica porcarum*, sed potius *vox Porcorum Mysticarum*, aut *Mystericarum*. sequitur enim apud eundem Comicum.

τί δαὶ φέρεις; χοίρως ἐγών γα μυστικάς.
Quid ergo adfers? Porcas mecum apporto Mysticas.

Genij hostia. lib 3 Od. 17.

Qui plura de mysticis hisce initiis cupis, adi ad Scholiastem Aristophanem in Pluto Act. 4. Sc. 3 fuit Porcus & Genii victima. Horatii Interpretes.

——— cras Genium mero
Placabis, & porco bimestri
Cum famulis operum solutis.

Telluris.

Et victima eadem telluri. Macrobius lib. 1. Saturnal. cap. 7. *affirmant quidam, quibus Cornelius Labeo consentit, hanc Maiam, cui mense Maio res diuina celebratur, Terram esse, hoc adeptam nomen a magnitudine, sicut & mater magna in sacris vocatur, assertionemque æstimationis suæ colligũt hinc, quod Sus prægnans ei mactatur, quæ hostia est propria Terræ.* Horatius.

lib. 2. Epist. 1

Cum socijs operum, & pueris, & coniuge fida,
Tellurem porco, Siluanum lacte piabant
Floribus & vino Genium.

Larium. lib. 3. Od. 23.

Lares etiam Sue placabantur, id probat locus ex Rudente Plautino paulo superius a me allatus vbi de voce *Sacres.* addendus Horatius.

Si fe-

A

Si fruge placaris, & horna
Fruge Lares, auidaq; porca.

Et in Sermonibus lib. 2. Satyr. 3.

Non est periurus, neque sordidus, immolet aequis
Hic porcum Laribus.

Et Bona Dea hanc etiam quadrupedem oblatam accipiebat. Iuuenalis Satyra secunda Vers. octuagesimoquarto. — *Bona Dea.*

Atque Bonam tenera placant abdomine porca
Et magno cratere Deam.

Aegyptii quoque Soli & Lunæ, sues offerunt. Aelianus hæc habet. *Aegyptij vero, quibus persuasissimum est, Sues Soli & Lunæ inimicissimos esse, semel tantu, cum festos dies agitant, alias vero nunquam, nec huic ipsi, nec cuipiam alij deorum sacrificant, idq; propterea faciunt, quod execrandos & detestabiles ducunt.* nec minus Lucorum præsidibus victima Sus erat. Cato in re rustica. *Lucum conlucare Romano more sic oportet, porco piaculo facito, verba sic concipito si deus, si dea es, quorum illud sacrum est, uti tibi ius sit & porco piaculo facere.* Nympharum non minus hostia & ipse Porcus, sic capio Martialem. — *Soli Lunæq. Lib. 10. c. 16* — *Præsidis Luci.* — *Cap. 139.* — *Nympharū. Lib. 6. epigr. 47.*

B

Sive Numa coniux, Triuia te misit ab antro,
Sive Camænarum de grege Nona venis.
Exoluit votis hac se tibi virgine porca
Marcus.

Ioui ipsi oblatam Suem suadet Iuuenalis Sat. 13. V. 117. — *Iouis.*

In carbone tuo charta pia thura soluta
Ponimus, & vituli sectum iecur, albaque porci
Omenta.

Et Manibus Mortique hoc animal sacrum. Virgil. — *Mortis. Lib. 11. Aen.*

Multa Boum circa mactantur corpora Morti;
Setigerosq; Sues, raptasq; ex omnibus agris
In flammam iugulant pecudes.

C

Contraria causa Sus Veneri immolata, quia id animal ei deæ multis de causis odiosum. Festus Pompeius. *Suillum genus inuisum Veneri prodiderunt poetæ, ob interfectum ab Apro Adonium, quem diligebat dea, quidam autem quod immundissimi sint Sues ex omni mansueto pecore, & ardentissimæ libidinis, ita ut opprobrium mulieribus inde tractum sit, cum Subare, & Subire dicuntur.* notauit Natalis Comes in Mythologia, & Strabo ex Callimacho in Iambis. — *Veneris. lib. 17.* — *Lib. 4. c. 13. lib. 9 pagina 301.*

τὰς Ἀφροδίτας, ἡ θεὸς γὰρ οὐ μία
τὴν κασιγνήτην ὑπερβαλλέσθαι πάσας τὸ φρονεῖν.

ὅτι μόνη παραδέχεται τὴν τῶν ὑῶν θυσίαν. posteriorem versiculum corruptum, nitori suo restitue, & lege. — *Callimachus correctus.*

τὴν κασιγνήτην ὑπερβάλλεσθαι πάσας τῷ φρονεῖν.

Veneres, hæc dea enim non est una, cæteras
Sapientia omnes Castinça viceris.

Quia scilicet sola Porci sacrificium admittit. Scholiastes Aristophanis Acharnen. — *Act. 3. Sc. 2.*

D

M. ὁμοματρία γάρ ἐστιν, κἠκ ταυτῶ πατρός
Ἃ δ' ἂν παχυνθῇ, κἀναχνοανθῇ γ' ἐν τριχί,
κάλλιστός ἐστι χοῖρος Ἀφροδίτᾳ θύειν.
D. Ἀλλ' οὐχὶ χοῖρος τῇ Ἀφροδίτῃ θύεται.
M. οὐ χοῖρος; Ἀφροδίτᾳ μόνᾳ γε δαιμόνων
καὶ γίνεταί γα τᾶνδε τᾶν χοίρων τὸ κρέας
Ἅδιστον, ἂν τὸν ὀβελὸν ἐμπεπαρμένον.

Sic sonant hæc Latine.

M. *Quia ex eadem sunt matre, & uno patre*
Ac cum pingues fuerint, & hirtis crinibus
Tum Veneri sacrificare Porcam erit optimum.
D. *At Veneri Porca sacrificare non solet.*
M. *Non Porca? imo soli Veneri ex Dis omnibus.*
Et harum Porcarum caro sit suauissima,
Cum figitur Veru.

Siluanus quoque Suem pro hoſtia habuit. Romæ enim ſub Capitolio, in vico, qui ab Ara cæli ducit in Piſcariam, ſupra oſtium domus cuiuſdam priuatæ, *Siluani ſimulachrum eſt rudi ſculptura, corpore toto nudo, exceptis pedibus cruribuſque, in quibus terea ſpartea, dextra falcem, ſiniſtra ramum pineum gerens, a dextra, adſtat canis cum ara ad arborem, a ſiniſtra Porcus cum mactatore ſub quercu*, Smetius meminit in Inſcriptionibus, & Ianus Gruterus, & alii. ſubtus eſt.

Inſcript. pagina 62.

TI. CLAVDIVS. CHRESIM. ET. CLAVDIVS. HERADANVS.
ET. FELIX. FECERVNT. D. D.
SILV. SACR.

Huc pertinet illud Petronianum.

Et quandoque mihi fortuna arriſerit hora,
Non ſine honore tuum patiar decus, ibit ad aras
Sancte, tuas, hircus, pecoris pater, ibit ad aras
Corniger, & querula fœtus Suis, hoſtia lactens,
Spumabit pateris hornus liquor.

Martis. 1. Decad. lib. 8. Suenetaurilia. 1 Decad. lib. 5.

Marti etiam cæſam Suem loquitur Titus Liuius in Decii voto. *Vulcano arma, ſiue cui alij diuo, deuouere velit, ſiue hoſtia, ſiue quo alio volet, ius eſto, Telo, ſuper quod ſtans conſul precatus eſt, hoſtem potiri fas non eſt. ſi potiatur, Marti Suouetaurilibus piaculum fieri.* Eius Martialis ſacrificii genus, & cauſas expreſſit in Seruii rebus idem ſcriptor. *Cenſu perfecto, quem maturauerat metu legis de incenſu latæ, cum vinculorum minis mortiſq; edixit, vt omnes ciues Romani Equites peditesque in ſuis quiſque centurijs, in campo Martio prima luce adeſſent, ibi inſtructum exercitum omnem Suouetauribus luſtrauit.* Sacrum iſtud a tribus animalibus, ex quibus conſtabat, nomen accepit, *Sue, Oue, Tauro*, ita Aſconius Pædianus vetuſtiſſimus Grammaticus. Gloſſæ Philoxeni Solitaurilia θυσία ἴκτος καὶ κριῷ, καὶ ταύρου *ſacrificium Verris & Ouis, & Tauri.* Vtroque ergo modo veteres dicebant ſcilicet *Solitaurilia* Hetruſca voce, & *Suouitaurilia* Romana, Feſtus Pompeius. *Solitaurilia hoſtiarum trium diuerſi generis immolationem ſignificant, Tauri, Arietis, Verris, quod omnes ea ſolida ſint integriq; corporis, quia Sollum oſce totum & ſolidum ſignificat, vnde tela quadam ſoliferrea vocantur tota ferrea, & homo bonarum artium ſollers, & quæ nulla parte luxata cauaq; ſunt, ſolida nominãtur: atque harum hoſtiarum omnium inuiolati ſunt Tauri, quæ pars cæditur in caſtratione. Sunt quidam qui putent ex tribus hoſtijs præcipue nomen incluſum cum ſolida Tauri, quod ampliſſima ſit earum, quidam dixerunt omnium trium vocabula confuſa, Suis, Ouis, Tauri, adfeciſſe id, quod vno modo appellarentur vniuerſa, quod ſit a ſollis & Tauris earum hoſtiarum ductum eſt nomen antiquæ conſuetudinis. Per vnum l. enuntiari non eſt mirum, quia nulla tunc geminabatur litera in ſcribendo, quam conſuetudinem Ennius mutaſſe fertur, vtpote Græcus Græco more vſus.* Ergo antique & *Sollitaurilia* dicta ante Ennium, vox ea tamen vſitatior, vt in Liuio ſupra laudato cõcepta. Quintilianus. *Nam Suouetaurilia iam perſuaſum eſt eſſe ex Sue, Oue, & Tauro.* ſunt in Tacito aliquot loca, vt in Annalibus. *ſacrificantibus cum hic more Romano Suouetaurilibus litares, ille equum placãdo omni.* Idem in Hiſtoria eget Cenſoria manu. *Tum Heluidius Priſcus Prætor, præeunte Plato Æliano pontifice, luſtrata boue Tauriſque area, & ſuper ceſpitem redditis extis, Iouem, Iunonem, Mineruam, præſideſque Imperij Deos precatus, vti cœpta proſperarent.* Locus reſtituendus ſic. *luſtrata Suouetaurilibus area.* M. Cato in re Ruſtica. *Agrum luſtrare ſic oportet, impera Suouitaurilia circumagi cum diuis volentibus, quodque eueniat, mando tibi Mani, vti illace Suouitaurilia, fundum, agrum, terramque meam, quota ex parte ſiue circumagi, ſiue circumferenda cenſeas, vti cures luſtrare.* M. Varro in re itidem ruſtica. *& quod populus Romanus cum luſtratur, Suouitaurilibus circumaguntur verres, aries, taurus?* Non prætermiſero hic ſolemne ſacrum Philippinarum Inſularum, quam ſolemnitatem feſtiuam ſic habe. *In Megindanao Inſula multas obſeruant cæremonias in Sue mactanda, id genus eſt, vt apparet, ſacrificij, quod Soli offerunt, poſt cymbala & ſiſtra concuſſa, feles quaſdam in paropſidibus repandis collocant, tum duæ vetulæ prodeunt, cum tubis ex oblongioribus cannis, & Solem tertio adorant, & induta ſacerdotales veſtes, altera illarũ ſinciput ornat vitta, cui cornua duo adnexa, altera manu tæniam alia protenſa, ita incipit ipſa ſiſtra concutere, choraas ducere, Solem inuocare, quam altera ſequitur, ambæque inuictis manibus tripudia ducunt circa porcam, quæ ibi arbori vincta eſt, comuta continuo verba quædam ſubmurmurat Soli, reſpondente comite, mox cymbium vino plenum manu capit, & poſt occultas quaſdam iteratas cæremonias, porca fronti inuergit, quam poſt iterata tripudia, lancea interficit, toto hoc mactationis tempore, exigua facula ardet, quam illa ore apprehenſam mordet. altera tubas illas, ſeu cannas Porcino ſanguine abluit, & digitis ſanguine intinctis, primum mariti ſui frontem notat, & veluti ſtigmatis inurit, tum reliquorum omnium qui ſacro adſunt, tum amictus ſacros exuunt, & ſolis fœminis manentibus, paratum epulum, in cathedris ſedentes, ordiantur,*

Solitaurilia. Lib. 17. Sollum vox Oſca. Sollitaurilia. lib. 5. lib. 4. Tacitus correctus. Cap. 141. lib. 2. cap. 1. Solis. Maſ. Tranſiuano.

A *tur, Porcam igne deglabratam continuo in frusta secant, & solidam absumunt* Similia de rebus Aegyptiorũ apud eos, qui Orbis Noui Historias conscripserunt, tu adire potes, ego consulto omitto.

VSVS IN LVSTRATIONIBVS.

HÆC de Sacris deorum Superorum, quibus Porca dicata, nunc de Inferorum. videbo, ac primum familiam funestam, piaculum aliquod graue admissum expiaturi, aqua pura, laureo ramo, face accensa, sulfure, ouo, & porca vtebantur. de singulis aliquid obiter delibabo, etiamsi supra ex Plauto quædam loca adducta sint, tamen hic plenius agam, & dixi in Commentariis Claudiani ad illud de Sexto Honorii Consulatu.

Sacrum Inferorum lustrale ex Aqua pura. Lauri ramo Face ardẽte Sulfure. Ouo. Porco.

Lustralem sic, triste, facem, cui lumen odorum
Sulfure cæruleo, nigroq; bitumine fumat,
B *Circum membra rotat doctus purganda sacerdos*
Rore pro spargens, & dira fugantibus herbis
Numina, terrificumq; Iouem, Triuiamq; precatus,
Trans caput auersis manibus, iaculatur in astrum,
Secum rapturas cantata piacula tædas.

Ouum hic & Porcum omisit. L. Apuleius. *nauem, summus sacerdos tæda lucida, ouo, & sulfure, solemnissimas preces de casto præfatus ore, quam purissime purificatam deę nuncupauit.* Ac de Sulfure quidem, vt Homerum omittam ad finem libri vigesimi secundi Odysseas, Plinium, non vno loco, Sextus Propertius lib. 4. eleg. 9.

Lib. 11. Milesiar.

Terq; meum tetigit sulfuris igne caput.

Albius Tibullus lib. 1. eleg. 5.

—— se circum lustraui sulfure puro

Oua vero, quæ Luciano sunt *καθαρσίων ὠὰ, expiationum oua*, Ouidius libro secundo de Arte coniunxit sulfuri.

In Syria Dea

C *Nam veniet qua lustret anus tectumq; laremq;,*
Præferat & tremula sulfur & oua manu.

Præclarus est Seruii Honorati locus ad Virgilium. ibi.

Ad lib. 6. Aeneid.

———— aliis sub gurgite vasto
Infectum eluitur scelus, aut exuritur igne.

De *Porco lustrali* aut *expiatorio* Scholiastes doctissimus Apollonii Rhodii ad Argonautica; vbi multa præclare. Suidas etiam. *Mos Athenis fuit lustrare concionem, Theatra, denique conciliabula populi, minutissimis porcellis, quos lustrales vocabant, hoc vero faciebant ii, qui, vel a circumeundo, vel a Vesta, Peristiarchi dicebantur.* Iuuenalis Satyr. 6. V. 444.

Ad lib. 4. In καθάρσιον. Peristiarchi

Crure tenus medio tunicas succingere debet,
Cædere Siluano Porcum.

In votis etiam Porcus valebat. Idem Satyr. 10. V. 354.

Et tamen vt poscas aliquid, voueasq; sacellis
Exta, & candiduli diuina Tomacula Porci.

D Eustathius rationes consuetudinis adfert, & veterum quibusdam locis idipsum probat, maxime ex Aeschylo. Addendus ei Apollonius Rhodius lib. 4. Argonaut. V. 701.

Ad Iliad. li. 19.

Πρῶτα μὲν ἀτρέπτοιο λυτήριον, ἥγε φόνοιο
Τειναμένη καθύπερθε, συὸς τέκος, ἧς ἔτι μαζοὶ
Πλήμμυρον λοχίης ἐκ νηδύος, αἵματι χεῖρας
Τέγγεν, ἐπιτμήγουσα δέρην, αὖτις δὲ καὶ ἄλλοις
Μείλισσεν χύτλοισι, καθάρσιον ἀγκαλέουσα
Ζῆνα, παλαμναίων τιμήορον ἱκεσιάων.
Primum quidem immutabilis expiationem istæ cædis
Producens desuper fætum Suis, cuius adhuc vbera
Turgebat recens enixa ex vtero, cruore manus
Tinxit, incidens collum, rursus autem & aliis
Placabat lustrationibus, expiatorem inuocans,
Iouem, ob cædem commissam, patronum supplicationum.

Vt verum est Sues primum omnino inter Ethnicos illos gentilitatis errore delusos, sacrifici ge-

Homines sacrificandi Suibus hostia.

nus,

nus,& victimam fuiſſe primam,ita illis ſucceſſerunt homines,& vt Porci antea,fuerunt idolis immolati,vt ex Phlegonte Tralliano legere memini. Vnde crebra in melioris notæ ſcriptoribus feritatis illius cruētæ memoria. C. Suetonius. *trecentos ex dedititijs vtriuſque ordinis electos,ad aram Iulio extructam,idibus Martijs Hoſtiarum more mactatos*. T. Liuius. *milites captos immolarunt,qua feditate ſupplicij ignominia populi Romani inſignior fieret*. L. Seneca. *Poſtquam terra mariq; pax parta eſt,non occidere,conſtituat, ſed immolare?* copioſe Polybius Magapolitanus de Captiuis Romanis Carthagine immolatis. Poetæ. Sidon. Apollin Car. 2.

Fragm. περὶ θαυμας. ἱϛορ.
In Auguſt. c. 15.
1. Decad. lib. 7.
Lib. 1. de Clemen. c. 11.
Lib. 1. in fin.

—— Peregrino cecidit tua victima ferro.

Silius Italicus lib. 10. Punicor.

———— ſic victima prorſus
Digna cadat Decius.

Virgilius lib. 12. Aeneid.

—— Pallas, te hoc vulnere, Pallas
Immolat.

Claudianus de bello Gildonico.

Agnoſcatq; ſuum, trahitur dum victima, fratrem.

Et de quarto Honorii Conſulatu, vbi plura.

Auguſtas par victima mitigat vmbras.

Et vt varijs Dijs *Sues* impenſi ad ſacrificia, ita nulla pæne gens eſt, quæ non idola ſua humano ſanguine ad aras effuſo placarit, quis enim neſcit quam inhumani fuerint dum homines immolarent, *Phœnices, Arabes, Taurici, Galatæ, Armenij, Albani, Scytha, Aegyptij, Heliopolitani, Blemmyes, Aethiopes, Galli, Germani, Britanni, Iſtri, Sarmata, Carthaginenſes, ipſa Italia?* Et qui Acta noui orbis legerunt, ignorare non poſſunt, etiam hodie, diruatem illam ijs in locis adhuc vigere. nam qui flumini *Panuco* vicini ſunt, & *Zaclotenſes*, & *Tezeucani*, & *Mexicani*, & qui in *Nicaragua* ſunt, & in *Arma*, & in *Pancora*, & *Popayan*, & in ipſo regno *Peruano*, & Imperio *Inguas*, raro aliter idola ſua placant, quam hoſtiis humanis. ſed nos ad Porcum redimus: qui etiam in ſacro *Ambaruali*, ſiue *Amburbali* immolabatur, de quo vide Antiquitates Romanas, & Feſtum: Ioſephum Scaligerum Annotationibus in eum. Lucan. lib. 1. V. 594.

Populi Humanas victimas offerentes.

Ambaruale. In Amptermini.

Mox iubet & totam pauidis a ciuibus vrbem
Ambiri, & feſto purgantes mœnia luſtro
Longa per extremos pomaria cingere fines
Pontifices.

VSVS IN AVGVRIIS.

TAGES & Bacchis Hetruſci, Melampus, Telegonus Græci, & Bigois Nymphe, & quicumque alij *Acheronticos libros* poſteris reliquerunt, & Auguralem ſcientiā præceptis certis obſeruationum incluſerunt, hoc præ cæteris de *Sue* præſcripſerūt, fortunatum illius occurſum eſſe, & fælix præſagium. Seruius Honoratus Maurus, ex editione Danielis I. C. auctior. *de hac Sue alij dicunt, ſecundum Virgilium, quod in Italia inuenta ſit; alij quod ſecum eam, more nauigantium, Troiani portauerint, & oraculo cognouerint ibi condendam eſſe ciuitatem, vbi ſus illa fuiſſent inuenta, dicitur ergo in Campaniam fugiſſe, & inuentam in Laurolauinio, a qua Aſcanius poſtea Albæ nomen impoſuit. Triginta capitum fœtus enixa, prodigiale hoc eſt, quo ſignificatur triginta annis regnaturus Aſcanius. Varro dicit etiam hoc ſigni fuiſſe, quod cum etiam alterius coloris porci, in fœtu huius porca fuerint albi tantum modo circa vbera reperti ſint.* Ipſe Virgilius ibidem loci.

Ad lib. 3 Aenei. pag. 290

Signa tibi dicam, tu condita mente teneto,
Cum tibi ſollicito ſecreti ad fluminis vndam
Littoreis ingens inuenta ſub Ilicibus Sus
Triginta capitum fœtus enixa iacebit,
Alba ſolo recubans, albi circum vbera nati,
Is locus vrbis erit.

Idem Grammaticus alibi. *Hanc autem porcam, vt diximus ſupra, ſecum habuere Troiani, quam amiſſam in Campania inuenerunt cum fœtu circa Laurentem agrum, quam ideo Aeneas immolauit Iunoni, quia ipſa dicitur Terra, vt eſt, coniugis in gremium læta deſcēdit. Alij de ea Sue dicunt, habuiſſe eam Troianos, & vbi primum generaſſet, ibi certam ſpem ſedis concepiſſe, alij in littore Laurenti inuentam.*

lib. 8. Aenei. pag. 489.

A *uentam, quam secutus Troianus, in eum montem peruenisse, vbi postea Alba a colore porca, longa a positione sit condita. Enixa iacebit. participio vtens tangit historiam.* Ipse Poeta.

Iamq́; tibi, ne vana putes hæc fingere Somnum
Littoreis ingens inuenta sub Ilicibus Sus
Triginta capitum fœtus enixa iacebit,
Alba solo recubans, albi circum vbera nati,
Is locus vrbis erit, requies ea certa laborum;
Ex quo terdenis vrbem redeuntibus annis,
Ascanius clari condet cognominis Albam.

Sed ne Poetæ credatur, verax scriptor, Romanæque Antiquitatis callentissimus M. Varro in re rustica audiendus. *Parere tot oportet porcos, quot mammas habeat, si minus pariat, esse portentum: In quo illud antiquissimum fuisse scribitur, quod Sus Aeneæ Lauinij triginta porcos pepererit albos, itaq; quod portenderit, factum, triginta annis, vt Lauinienses condiderint oppidum Albam, huius Suis ac Porcorum etiam nunc vestigia apparent Lauinij.* Vetus Scholiastes Iuuenalis. *Albam longam significat, quam condidit Iulus Ascanius, Suis alba augurio, concessa nouerca sui nominis ciuitate, idest Lauinio.* Ipse Satyricus.

lib. 2. c. 4.

B Ad Saty. 12. V. 72.

Spes vitæ cum Sole redit, tum gratus Iulo
Atq; nouercali sedes prælata Lauino,
Conspicitur sublimis apex, cui candida nomen
Scrofa dedit, lætis Phrygibus mirabile sumen,
Et nunquam visis triginta clara mamillis.

Quartum versiculum varie legit idẽ vetus Scholiastes. *aut mirabile, quia triginta fœtus habuit, aut miserabile, quod miseratum sit Phrygibus.* quare sic legi posset.

Varia in Iuuenale lectio

——— *lætis Phrygibus miserabile sumen.*

Sed minus placet posterior lectio. Sext. Propertius lib. 4. eleg. 1.

Et stetit Alba potens, alba Suis omine nata
Hac vbi Fidenas longe erat ire vias.

Albius Tibullus lib. 2. eleg. 6.

C
Ante oculos Laurens castrum, murusque Lauini est,
Albaque ab Ascanio condita Longa duce.

Hanc cognatam licet, & ab Ascanio conditam ciuitatem, vt memorant Liuius, & Iulius Solinus. Romani tamen post annos plus minus trecentos, destruxerunt, nobilissimas familias Romam traduxerunt, & id solum honoratæ memoriæ superesse passi sunt, vt magistratus Romani ibi sacrificarent, Strabone cum aliis narrante, & obiter causam fundationis habemus apud Statium Papinium in Siluis.

lib. 1. Cap. 8.

li. 5 pag. 158 lib. 3. Silu. 5.

Iugera nostra tenens, vbi post Aeneia fata
Solatus, Latijs ingessit montibus Albam
Ascanius, Phrygio dum pingues sanguine campos
Odit, & infausta regnum dotale nouerca.

Neque sane minor celebritas in Albano sacro obseruabatur, quam in Capitolino, vt ex Tito Liuio persuadet VVolfgangus Lazius in Commentariis Reipublicæ Romanæ. Et erat *Albanus Agon* a Domitiano institutus, longe clarissimus Poetarum certaminibus, vt præter Dionem, Suetonium, & alios Historicos apud Censorinum de die Natali, & Papinium Statium non vno loco, videre potest.

lib. 11. c. 3.

D *Albanus Agon.*

VSVS IN FOEDERIBVS feriendis.

NVLLA publica fœdera sine Porca feriri firmarique poterant. Isidorus Hispalensis. *Alij fœdera dicta putant a porca fœde crudeliterque occisa, cuius mors optabatur ei, qui a pace resilisset.* Seruius Maurus Honoratus. *Fœdus dictum est vel a Fœtialibus, qui olim Fœdales dicti, id est Sacerdotes, per quos fiunt fœdera, vel a porca fœde, id est lapidibus occisa.* Et alibi. *fœdera, vt diximus, dicta sunt a porca fœde & crudeliter occisa, nam cum ante gladijs configeretur, a Fetialibus inuentum, vt silice feriretur, ea causa, quod antiquum Iouis signum lapidis siliceum putauerunt esse. Cicero fœdera a fide dicta putat. sed huius por-*

lib. 18 c. 1.

Ad lib. 1. Aenei pag. 172.

Ad li. 8. Aenei. pag. 525.

Virgilius reprehenſus a Seruio.

cę mors optabatur ei, qui à pace reſiliſſet. Deinde Virgilium reprehendit. Falſo autem ait porcs, nam ad hoc genus ſacrificij porcus adhibebatur. Ergo aut vſurpauit genus prout, ſimodi venient ad pecula damæ, aut certe illud oſtendit, quod in omnibus ſacris fęminini generis plus valent victimę, ſi autem per marem litare non poſſent, ſuccidanea dabatur fęmina, ſi autem per fęminam non litaſſent, ſuccidanea adhiberi non poterat: quidam porcam euphonię gratia dictam putant. Hunc errorem alii arguunt, ſcribentes non porcam, ſed porcum fœderibus adhibitum. M. Varro in re ruſtica. *ab ſuilli genere pecoris immolandi initium ſumptum videtur, cuius veſtigia, quod initiis Cereris porci immolātur, & quod initiis pacis fędus cū feritur, porcus occiditur.* Fabius Quintilianus in Inſtitutionibus Oratoriis ſic ſermo adſtipulatur. *Quædam non tam ratione, quam ſenſu iudicantur, vt illud, cęſa iungebant fędera porca, fecit elegans fictio nominis, quod ſi fuiſſet, porco, vile erat.* Habent illi ſuffragatorem grauiſſimum contra Virgilium Titum Liuium in fędere cum Albanis percuſſo. *ſi prior defixet* populus Romanus *publico conſilio, dolo malo, tu illo die, Iupiter, populum Romanum ſic ferito, vt ego hunc porcum hodie feriam, tantoque magis ferito, quanto magis potes polleſque. ad vbi dixit, porcum ſaxo ilice percuſſit.* Ecce ibi diſerte porcum, non porcam ſilice mactari. vt & alibi in eadem Hiſtoſia *per quem populum fiet, quominus legibus dictis ſtetur, vt eum ita Iupiter feriat, quemadmodum a fętialibus porcus feriatur.* Hæc etſi vera ſint, tamen non errasse Virgilium Nicolaus Erythræus docte oſtendit, & calumnia eum liberat Feſtus Pompeius. *Quia confecto bello inter quos pax fieret, cæſa porca fędus firmari ſolebat.* Idem Grammaticus alibi dubitanter viſus eſt aſſeruiſſe, & nec porcum, nec porcam nominauit. *Fœdus appellatum ab eo, quod in paciſcendo fędere hoſtia necaretur. Virgilius, & cæſa iungebant fędera porca, vel quia in fędere interponatur fides.* illuſtris illa ac præclara Virgilii defenſio ex C. Suetonii in vita Claudii. *cum regibus fœdus in foro icit, porca cæſa, ac vetere fetialium præfatione adhibita.* Ipſius Virgilii verba tantopere controuerſa ſunt.

Cōuincitur erroris ab aliis.
lib. 2. c. 4.
lib 8. c. 3.
lib. 1. c. 24.
lib. 9. c. 5.
D. finfus.
lib 14.
lib. 6.
Cap. 25.

> *Poſt iidem inter ſe poſito certamine reges*
> *Armati Iouis ante aras, paterasque tenentes*
> *Stabant, & cæſa iungebant fœdera porca.*

Si quis plura de fœderibus, eorum legibus, differentiis, formulis cupiat, adeat incomparabilis Barnabæ Briſſonii opus de Formulis. Illud hoc addiderim a tot eruditis omiſſum, publica percuſſi iam fœderis acta lineis mappis perſcripta ad Saturni, aut cuiuſuis alterius Dei, ferri, conſeruarique conſueuiſſe. autor Liuius. *prętermiſſa nominum Conſulum horum, Licinius Macer autor eſt, & in fœdere Ardeatino, & in linteis libris ad Monetę inuentos.*

lib. 4. in fine
1. Decad. lib. 4.

VSVS IN BELLIS.

VARIVM Porci in bello expeditioneque Romana vſum fuiſſe reperio, Ante omnia conſtat inter ſigna militaria eum locarum. Feſtus Pompeius. *Porci effigies inter militaria ſigna quintum locum obtinebat, quia confecto bello inter quos pax fieret, cæſa porca fœdus firmari ſolebat.* Nec alibi apud tot rerum bellicarum ſcriptores, vlla mihi *Porci* inter militaria ſigna reperti mentio, niſi dicamus idem eſſe *Suem*, ſeu *Porcum*, & *Aprum*, de quo ſequenti tractatu diſquiretur. Certe inter vexilla priſcæ reipublicæ *Aprum* reponit C. Plinius. *Romanis eam*, Aquilam, *legionibus C. Marius in ſecundo conſulatu ſuo proprie dicauit, erat & antea prima cum quatuor aliis, Lupi, Minotauri, Equi, Aprique ſingulos ordines anteibant.* Vide quæ in Antiquitatibus Romanis fuſe ſuper iis attuli, addendus cultiſſimus Gulielmi Britonis locus.

Inter vexilla
lib. 14
lib. 10. c. 4
lib 10. c. vlt.
l. b. 3.

> *Suſpirat blande Zephyrus, vexilla coruſcant*
> *Impoſita æreo conto, longeq́; micanti*
> *Lumine perſtringunt acies, non illa Draconum*
> *Ora, nec informis Minoia probra iuuenci,*
> *Nec qui ſopitis Lupus inſidiator oberrat,*
> *Nec qui ſanguineos minitans Sus exerat vngues,*
> *Sed rutilans Labarus fulgenti texitur auro,*
> *Et tremulos iterat ſudo criſpante colores*
> *Ingeminansq́; volat ferali fulmine mortem.*

Aciei forma

Eſt in exercitu Cuneus quidam aut acies militaris, quam a forma *Porci caput* appellarūt, quia, vt opinor, prima frons hoſti obiecta tenuis, exilis, atque anguſta erat, ne facile tentari, aut rumpi poſſet, creſcentibus deinde ordinibus paulo laxior effuſiorque ſe dilatabat. Modeſtus libello de Vocabulis Militaribus, Aeneas, Aelianus in Tacticis, Polybius, Iuſtus Lipſius ad manum nobis

ſunt,

A sunt, & consuli possnnt. Ammiani Marcellini locus est. *vergente in vesperam die, cum dux moras rũpere moneret, excedens erectis vexillis, in eos igneo miles impetu ferebatur, qui conuersi, acieque densiori contracta, aduersus ipsum principem stantem, vt dictum est, altius omnem impetum cõtulerunt, cum oculis incessentibus, & vocibus truculentis. Cuius furoris amentiam exercitus ira ferre non potuit, eosque imperatori acrius, vt dictum est, imminentes, desinente in angustum fronte, quem habitum, caput porci, simplicitas militaris appellat, impetu disiecit ardenti.* Plura quære apud VVolfgangum Lazium in Commentariis Reipubl. Roman. quædam huc spectantia in meis Commentariis ad illud Claudiani.

Lib. 17. — *lib. 4. c. 3.* — *lib. 2. in Rufin.*

> —— *Et clypeis in se redeuntia iunctis*
> *Curuo paulatim sinuantur cornua ductu.*

Nec iniuria locum hoc animal inter acies militares inuenit, est enim bellicosum, pugnax, & Marti sacrum, vt fusissime in *Apro* dicetur. Fulgentii Carthaginiensis ad Chalcidium Grammaticum verba apponam. *Nefrendes Diophantus Lacedæmonius, qui de sacris deorum scripsit, ait apud Messenios Ioui sacrificari solere sacrum, quod ἑκατον φόνια appellatur, si quis enim centum hostes in-*

B *terfecisset, Ioui hominem sacrificabat apud Ithomen, quod sacrificatum est a duobus, Aristomene Gorthynensi, & Theocio Elao, sicut Sosicrates scribit, sed postquam hoc Atheniensibus displicuit, cœperunt offerre porcum castratum, quem nefrendem vocabant, quasi sine νεφροῖς, i. renibus. At apud Romanos Marcus Varro scribit Sicinium Dentatum centies & vicies pugnaße singulari certamine, cicatrices habuisse aduersas quadraginta quinque, post tergum nullam, coronas accepisse viginti sex, armillas centum & quadraginta, & istum Porcum primum sacrum fecisse Marti.* Hinc occasionem sumpsit Petrus Porcius poeta Placentinus ridiculum poema conficiendi in scriptũ *Pugna porcorum*, in quo omnes dictiones a P. incipiant, initium eius.

lib. de prisc. Sermone. — *Porcus Martis victima.* — *Pugna porcorum.*

> *Plaudite, Porcelli, Porcorum pigra propago,*
> *Pugnantes Porci pergunt pinguedine pleni*
> *Per plateas plures, pecudum pars prodigiosa.*

Huius meminere etiam Iulius Solinus in Polyhistore, & C. Plinius in septimo. & alii. fuit & *Porcina* cibus militaris, supra attigi, & pluribus infra, vbi de *foro Suario*.

Cibus militaris.

C

VSVS IN SPECTACVLIS Theatralibus.

QVAM bellicosum Sus animal sit, ex Amphitheatralibus Romanorum spectaculis facile est dignoscere, nam & sæpe in arena productus, & semper summa populi voluptate pugnauit. L. Seneca mirifice extollit. *ridere solemus inter matutina arenæ spectacula, Tauri & Vrsi pugnam inter se colligatorum, quos, cum alter alterum vexarit, Sus confector expectat. Idem facimus, aliquem nobis alligatum lacessimus, cum victo victorique finis æque maturus immineat.* Lipsio sana hæc lectio non videtur, ego nec solus nec primus Crotone saniorem contendo. sensus est manifestus, cum Vrsus, & Taurus in scenæ arenam producti fuerunt, nec alter alterum cõficere potuit, Sus immissus vtrumque confecit, idest interfecit. Sane ea vox in ludorum cruentorum commissionibus solemnis fuit.

lib. 3. Iracu. 43. — *Senecæ locus asseritur.* — *Confectoris.*

D. aliquoties apud Suetonium. *In Circo aurigas cursoresque, & confectores ferarum, & nonnunquam ex nobilissima iuuentute produxit.* Et rursus alibi. *super quadrigarum certamina Troia lusum exhibuit, & Africanas, conficiente turma equitum Prætorianorum, ducibus Tribunis, ipsoque præfecto.* Et alio loco denuo. *Exhibuit autem ad ferrum etiam quadringentos Senatores, sexcentosque equites Romanos, et quosdam fortuna ac existimationis integræ ex ysdem ordinibus, confectoresque ferarum, & varia arenæ ministeria.* Sed & alibi. *Centenas varÿ generis feras sæpe in Albano seceßu conficientem spectauere plerique, atque etiam ex industria ita quarundam capita figentem, vt duobus ictibus quasi cornua effingeret.* Trebellius Pollio in hac voce corruptus. *Cum Taurum ingentem in arenam misisset exissesque ad eum feriendum venator, neque perductum decies potuisset occidere, coronam venatori misit, mussantibusque cunctis quid rei eßet quod homo ineptissimus coronaretur, ille per curionem dici iussit, Taurum toties non ferire difficile est.* Locum a deprauata operarum inscitia corruptum esse liquet, sic restituendus suo nitori, & sic legendus. *exißetque ad eum feriendum venator,* aut secius, *exissetque ad eum feriendum confector;* & sequentia itidem corrigẽda. *neque productum decies occidere potuißet.* vox ea aliquoties apud Manilium, sed ille non est ad manum. C. Lucilius Satyrar. lib. 30.

In Augusto c. 41. — *In Claudio c. 21.* — *In Neron. c. 12.* — *In Domit. c. 19.* — *In Gallienis* — *Trebellius Pollio correctus.* — *Iterum.*

— *Conficit ipſe comeſtque.*

Mane in arenam productus. *Epiſt. 7.* *Epiſt. 79.*

Sus autem noſter matutinis ſpectaculis exhibitus, vt ex Seneca clarum. Idem rurſus Seneca, *mane Leonibus, & Vrſis homines, meridie ſpectatoribus ſuis obyciuntur.* Vt qui ſcilicet in arena cum beſtiis depugnauit mane, cum aliis gladiatoribus ſui ſimilibus, prandentibus ſub meridiem paſſiciis, mori certus deprælietur. Et rurſus alibi idem. *cum adueheretur nuper inter cuſtodias quidam ad matutinum ſpectaculum miſſus.* Martialis lib. 13. epigr. 95.

Matutinarum non vltima præda ferarum
Sæuus Oryx.

Calderini error. *lib. 2. cap. 15*

Domitium Calderinum peſſime hunc locum interpretantem iure reprehendit Georgius Merula, adi ad Iuſtum Lipſium in Saturnalibus. rurſus Martialis lib. 10. epigr. 25.

In matutina nuper ſpectatus arena
Mutius.

A Domitiano exhibitus

Raram *Suis* exhibiti mentionem deprehendo in arenariis commiſſionibus. Eidem Martiali debemus multum, qui à Domitiano productum ſic extulit in libro Spectaculorum epigr. 12.

Inter Cæſareæ diſcrimina ſæua Dianæ
Fixiſſet grauidam cum leuis haſta Suem,
Exiliit partus miſera de vulnere matris
O Lucina ferox? hoc peperiſſe fuit?
Pluribus illa mori voluiſſet ſaucia telis,
Omnibus vt natis triſte pateret iter.
Quis neget eſſe ſatum materno funere Bacchum?
Sic genitum numen credite, nata fera eſt.

Caſum huic ſimilem ex Philippo epigrammatario Græco, Gratio, & Auſonio vir doctus contulit Matthæus Raderus, quem tu vide, ego non exſcribo, ipſe Epigrammatarius rem eandem deſcripſit.

Iſta graui telo, confoſſaque vulnere mater
Sus, pariter vitam perdidit, atque dedit.
O quam certa fuit librato dextera ferro,
Hanc ego Lucinæ credo fuiſſe manum.
Experta eſt numen moriens vtriuſque Dianæ
Quaque ſoluta parens, quaque perempta fera eſt.

Explicat eleganti collatione epigrammatis ex Anthologia hanc venuſtatem ab oppoſitis, ſeu repugnantibus idem Raderus. pergit Martialis.

Sus fera, iam grauior, maturi pignore ventris
Emiſit fœtum, vulnere facta parens.
Nec iacuit partus, ſed matre cadente cucurrit.
O quantum eſt ſubitis caſibus ingenium.

Plura ſequenti capite, vbi de Apro, & neſcio an Sus Cicuratus vnquã in Amphitheatro viſus, hic certe, quem populo Romano, Theatri ſui dedicatione, oſtendit, ferus fuit non domeſticus.

CVLTVS ET HONOR ei diuinus delatus.

lib. 3. pag. 96 *Colitur ab Argiuis.*

SACRVM animal Porcus, quemque Antiquitas Veneri dedicauerit. Athenæus in Dipnoſophiſtis. ὅτι δὲ ὄντως Ἀφροδίτῃ ὗς θύεται μαρτυρεῖ Καλλίμαχος, ἢ Ζηνόδοτος, ἐν ἱστορικοῖς ὑπομνήμασι, γράφων ὧδε. Ἀργεῖοι Ἀφροδίτῃ ὗς θύουσι, καὶ ἡ ἑορτὴ καλεῖται ὑστήρια. *Suem Veneri immolari teſtatur Callimachus ſiue Zenodotus in hiſtoricis Commẽtariis ſic ſcribens. Veneri Suem Argiui ſacrificant, eumque feſtum diem vocant Hyſteria.* Feſtum illud Hyſteria ſiue ὑστήρια, non recte, ſed ὑστήρια ſcribi debere iampridem viris doctis eſt animaduerſum, & neſcio quis vetuſtiſſimus ſcriptor Argiuus, patriæ ſuæ Antiquitatem illuſtrans apud Harpocrationem, vt puto, & Iulium Pollucem, meminit. Iudex correctionis eſt Iſaacus Caſaubonus in Athenæũ; & copioſe Euſtathius ad Homerum. vetus Scholiaſtes Ariſtophanis ad Acharnenſes.

Athenæus correctus. *Hyſteria Suis ſolemnis.* *lib. 1. c. 15.* *Iliad. 10.* *Act. 3. Sc. 3.*

κάλλιστός ἐστι χοῖρος τῇ ἀφροδίτᾳ θύειν.
ἀλλ' οὐχὶ χοῖρος τῇ 'φροδίτῃ θύεται.

ὑν χοῖροι

A

οὐ χοῖρος; ἀφροδίτα, μόνα γε δαιμόνων.
Tum Veneri sacrificare Porcam erit optimum.
At Veneri porca sacrificari non solet.
Non porca, imo soli Veneri ex omnibus Dijs.

Callistratus Philosophus apud Plutarchum in Symposiacis, putat coli solere a Iudæis, nã postquam deformitatem & sordes obiecit, quibus odio esse hominibus posset, virtutes deinde, ac in hominem collata enumerat beneficia, quibus diuinitatem promereretur, concludit paucis. *καὶ ἴσως ἔχει λόγον, ὡς τὸν ὄνον διὰ τὸ ἀναφῆναι τὰ πηγὴν αὐτοῖς ὕδατος τιμῶσι, οὕτως καὶ τὴν ὗν σέβεσθαι σπόρου καὶ ἀρότου διδάσκαλον γενομένην. Fortasse rationi hoc consentit, sicut Asino funus est apud eos honor, qui fontem aquæ ijs demonstrauit, ita Suem eos religiose venerari, vt sationis & arationis magistram.* Asinum autem diuinis ab eo populo honoribus cultum credula fuit apud Ethnicos opinio. de Sue solus hic, quod sciam, autor est Plutarchus. Vt illud ab inuidia & calumniandi gentem illam vnius Dei colentem studio profectum, & falsissimum est, ita verissimum diuinis honoribus Sues coluisse Cretenses. Athenæus diserte id scribit. *περὶ τῶν ὑῶν. ὅτι ἱερόν ἐστι τὸ ζῶον παρὰ κρησίν, Ἀγαθοκλῆς ὁ Βαβυλώνιος ἐν πρώτῳ περὶ κυζίκου φησὶν οὕτως. μυθεύουσιν ἐν κρήτῃ γενέσθαι τὴν διὸς τέκνωσιν ἐπὶ τῆς Δίκτης, ἐν ᾗ καὶ ἀπόρρητος γίνεται θυσία. λέγεται γὰρ ὡς ἄρα θηλὴν ὑπέσχεν ὗς, καὶ τῷ σφετέρῳ γρυσμῷ περιοιχνεῦσα, τὸν κνυζηθμὸν τοῦ βρέφους ἀνεπάϊστον τοῖς παριοῦσιν ἐτίθει. διὸ πάντες τὸ ζῶον τοῦτο περίσεπτον ἡγοῦνται, καὶ ὗς φησι τῶν κρεῶν οὐ δαίσαιντο.* Latine ea sic sonant. *Suem sacrum esse apud Cretenses animal Agathocles Babilonius libro de Cyzico, vt legitur in Indice scriptorum, ad hunc modum, scribit. Iouem in Creta partu editum fuisse ad Dictam montem fabulantur, in quo & arcanum sacrum peragunt: ferunt enim porcam mammas infanti præbuisse, & circumcursantem grunnitu suo, ne a præsentibus exaudiretur, vagitum eius occultasse, quamobrem animal id summa veneratione dignum arbitrantur, & Suilla, inquit, ea gens non vescitur.* locus contextus Græci haudquaquam sanus videtur, & pro *περιχνεῦσα* legendum est *περιοιχνεῦσα*, quod est *circumcursans*, male Critici quidam *περιηχνεῦσα*, talia scilicet dialecto. deinde pro *κνυζισμὸν* lege *κνυζηθμὸν vagitum*. quod est *σφετέρῳ γρυσμῷ*, de vna tantum vsurpari non potest, quo nomine & Aristophanem Grammatici accusant, & vetus Scholiastes Apollonium Rhodium suum, quod simili locutione sit vsus, culpat. Antiphanis Comici vetustissimi locus apponatur, quo Suibus diuinitas adstruitur.

lib. 4. quæst. 5. Et Iudæis.

Et Cretensibus.

li. 9. pag. 375

B

Agathocles correctus.

C

Ad lib. 3. Veneri Sus sacra, & dilecta.

ἔπειτα καὶ ἀκροκώλιον ὕειον.
Ἀφροδίτῃ, γελοῖον, ἀγνοεῖς ἐν τῇ κύπρῳ
δ' οὕτω φιληδεῖ ταῖς ὑσὶν δέσποτα,
ὥστε καταφαγεῖν ἀπεῖρξε τὸ ζῶον, δὲ τοὺς
βοῦς ἠνάγκασε.

Antiphanes correctus.

In quarto versu fœdum vitium est in re fœdissima, nam pro *καταφαγεῖν* quod est *comedere* lege *σκατοφαγεῖν*, quod est *stercoribus vesci*. & sic Antiphanis verba Latine redduntur. *Ita Sues amat Venus, vt in Cypro cum cogeret stercoribus vesci, boues, sues ea necessitate exemerit, imo facere vetuerit.* Et hoc mihi Antiphanes debet, qui primus in leges metricas verba ipsius compegerim. Boues autem, atque adeo homines in Cypro insula, stercoribus victitabant. Festus Pompeius. *Cyprio boui merendam, Ennius Sotadico versu cum dixit, significat id, quod fieri solet in Insula Cypro, in qua boues humano stercore pascuntur.* consulendi Paræmiographi, abiit quippe in prouerbium *Bouis Cyprij merenda*. siue *βοῦς κύπριος Bos Cyprius* apud Diogenianum & Suidam. sunt uiri eruditi, qui Festum falsitatis arguant, quod nulli animanti cornigero stercora edere conueniat, sed conuincitur illorum error, & Festo patrocinium præstatur, cum Boues omnes in Bœotia *σκοταφάλας stercus olentes* uocet Aristophanis Scholiastes, & C. Plinius dicat. *boues in Cypro contra tormina hominum excrementis sibi mederi.* Cum ergo omnia animantia bruta in Cypro stercore humano uescantur, sibi Suem dedicatum Venus, ne stercore cũm aliis uescatur, prohibet. Denique ob conculcata, & in humum depressa semina, ne ab auibus temere eruantur, Sues Aegyptus est deuenerata, quod eorum maxime industria occulerentur, quod proditum ab Aeliano. & infra dicam, ubi de Industria.

Stercora hominis in Cypro edũt, Boues.

lib. 3.

D

Festus reprehensus.
Defensus.
In Plutum.
lib. 28. c. 20.

Et Aegyptij,
lib. 10. c. 16.

VSVS IN SACRO Nuptiali.

lib.2.c.4.

QVANTI Suem fecerint priſci illi Aborigines, Hetruriæque incolæ, ve ex M. Varronis in re ruſtica verbis apparet. *Sus Græce dicitur ὗς, olim Thyſus dictus, ab illo verbo quod dicunt θύειν, quod eſt immolare, ab ſuillo enim genere pecoris immolandi initium primum ſumptum videtur, cuius veſtigia, quod initijs Cereris porci immolantur, & quod initijs pacis fœdus cum feritur porcus occiditur & quod nuptiarum initio, antiqui reges ac ſublimes viri in Hetruria in coniunctione nuptiali noua nupta & nouus maritus primum porcum immolant. priſci quoque Latini & etiam Græci in Italia idem feciſſe videntur, nam & noſtræ mulieres, maxime nutrices, naturam, qua fœminæ ſunt, in virginibus appellant porcum, & Græce χοῖρον, ſignificantes eſſe dignum inſigni nuptiarum.* Præclarum hoc fuit Hetruſcorum, & vetuſtiſſimum inuentum in ſolemnitate nuptiali porcum immolare, quod in Hetruria mea Regali diligenter, vt potui, magis certe, quã debui, olim eſt diſquiſitum. & cætera quidem de nuptiali Latinorum, aliorumque populorum apparatu, in Antiquitatibus meis Romanis diſcuſſa inuenies, ad quas te remitto, Hoc neutiquam omiſerim, non minus ſolemnem adipẽ Suillum in Nuptiis fuiſſe, quam porcum in prima coniunctione. C. Plinii verba ſunt. *proxima iis communibus, adipis laus eſt, ſed maxime Suilli, apud antiquos etiam religioſi, certe nouæ nuptæ intrantes, etiamnum ſolemne habent, poſtes eo attingere.* Hæc etſi ſint veriſſima, alii tamen contradicunt, qui non adipe Suillo poſtes perungi volunt, ſed oleo. ita Seruius Maurus. *moris fuerat, vt nubẽtes puellæ, ſimul ac veniſſent ad limen mariti, poſtes antequam ingrederentur, propter auſpicium caſtitatis, ornarent laneis vittis, & oleo vngerent, vnde vxores dictæ ſunt, quaſi vnxores.* Eadem verbatim Iſidorus tranſcripſit. Et eadem habentur apud Donatum vtroque antiquiorem, in Hecyram Terentii. Scio & bonos autores eſſe qui aſſeuerent, nec oleo, nec adipe Suillo poſtes ſolitas nouas nuptas obliuere, ſed adipe Lupino, quod vel ipſo Plinio autore certum eſt, tanta inter veteres rerum varietas, & diſcrepantia. Antonius Codrus Vrceus Brixianus ex Herberia in Renouatione Bononiæ.

lib.3.c.19. lib 5.c.37. lib.28.c.9. Vngere poſtes adipe Suillo. Ad lib.4. Aeneid. pagina 343. Et oleo. lib.9.c.8. Et adipe Lupino. lib.1. ſiluar.

Iam Lupi promit noua nupta pingue,
Flammeum Nympha, Charites pudici
Pectoris Zonam, reficitq́ currum
Pronuba Iuno.

Reliqua huc ſpectantia, paulo inferius exquirentur, & pleraque ſunt præoccupata.

DE PARTIBVS EIVS ſigillatim.

Seta. Sutores. lib.19.c.34.

PARTES ſingulas iam percurro, a magis inutilibus exordior. *Setæ pili ſunt porcorum* etiamſi Horatius, Iuuenalis, Martialis, Plautus, & alii ad hirſutos homines id nomen traxerunt. Iſidorus. *Sutores nuncupati ſunt, quod inſertis ſilo porcorum ſetis, ſuant, id eſt conſuant, quaſi Setores.* & ſupra attigi. alter vſus in flagris ruſticis, aut verberibus, notat vir ornatiſſimus Ioannes Meurſius in Criticis exercitationibus, & autorem habet Sextum Propertium lib.4. Eleg. 1.

Verbera, aut flagra. Part.2. pag. 81.

Verbera pellitus ſetoſa mouebat arator
Inde Licens Fabius ſacra Lupercus habet.

Setigeri.

Vnde perpetuo epitheto *Sues Setigeri* dicuntur. Virgilius non vno loco. libro ſeptimo Aeneid. in limine.

Setigeriq́ Sues, atque in præſepibus Vrſi.

Et lib. 11. Aeneid. in funere Pallantis.

Setigeroſq́ Sues, raptaſq́ ex omnibus aris
In flammam iugulant pecudes.

Plura dixi ad illud Claudiani in Epigrammatis.

— *Hic ſetis ſutor, ille iuba.*

A *Stercus* deinde *Sucerda* veteribus vocata, quasi *Sus merda* vt opinor. itaque rectissime Philoxenus in glossis. interpretatus *Sucerda* χοιρεία κόπρος. *Suillum stercus.* Festus Pompeius. *Succerda stercus Suillum.* Titinnius.

Sucerda. lib. 17.

Quid habes nisi vnam arcam sine claue?
Ea condis Succerdam.

Male Festus *Succerdam* pro *Sucerda* posuit, est enim prima breui. C. Lucilius lib. 30. Satyrar.

Hic in stercore humi, fabulisq., fimo, atque Sucerdis.

Festus correctus.

Lucilii etiam versum corruptum esse liquet, in vulgatis Nonii editionibus, *in stercore humi, fabulisq.;* deteriori sensu erat, tu lege

Hic in stercore humi, stabulisq., fimo, atq. sucerda.

Lucilius correctus.

Ab hoc *stercore* seu κόπρῳ dicti sunt *Scurra, Coprea,* vt ex Dione Cocceiano notat vir eruditissimus ad Festum suum, & Comes Ponzanius Marcellus Donatus, ex illo, vt existimo, Annotationibus variis. Ex quo facile est maculam eluere ex codice Suetonii, *Interrogatum eum subito, & clare a quodam nano adstante mensa inter capreas, cur Pacouius, Maiestatis reus tamdiu viueret?* quid sibi vult *inter Capreas stare?* ad mensam Imperatoriam, corrige igitur, & lege, *a quodam Nano adstante mensa inter Copreas.* Idem rursus Suetonius eget manu Critica. *Interdum ferula, flagrone, velut per ludum, excitabatur a tropeis, solebant & manibus stertentis socci induci, vt repente expergefactus faciem sibi confricaret.* corrigendus idem locus, vt antea, *per ludum excitabatur a copreis,* nam quid sint *tropei,* nemo deprehendet. Certe λεγωτοποιοί, Βωμολόχοι, vt Græci dicunt, *dicaces,* scilicet *scurræ,* quique *risui mouendo* dicteriis suis in aula morarentur, sic eo æuo appellati. Suidas. Ἀστυνόμοι οἷς ἔμελλε περί τε τῶν αὐλητρίδων, καὶ ψαλτριῶν, καὶ κοπρολόγων. *Astynomi sunt quibus cura sunt Tibicines, saltatrices & scurra* seu *Coprea,* & Græci vocant ἄνδρας κοπρίους *homines Copreas,* & κοπρίαι *Coprea* in Sancta Synodo Ephesina tertia. Abdias Babylonius, si tamen autor ille bonus & legitimus, ac non verius supposititius in historia Apostolica. *audi domine rex, ista stercora abycienda sunt, & ex tuo regno emundanda, ne forte omnibus putredinem generent.* vox κοπρίων Græcis vsitatissima est, Plutarcho, Straboni, & Georgio Cedreno, apud Isaacum Casaubonū. Sed & Latina ciuitate eadem vox donata. glossæ Isidori. *Scurra qui incopriatur,* & rursus, *scurrula qui incopriat.* Et Laberius Mimorum festiuissimus poeta fabulam scripserat, cui titulus *Coprinum* fecerat, pessime apud Nonium in *Cophino* citatur, ea ille fabulas aulicas, vt puto, muscas, & importunas adulantium præstigias exagitabat. M. Varro in Modio apud eundem Nonium cap. 2. nu. 623.

Caprea. lib. 50. Pag. 638. In Tiberio c. 61. Suetonius correctus. In Claudio c. 8. Iterum Suetonius correctus. Tom. 1. Sect. 10. lib. 6. Stercora. Laberius correctus.

B

C

Omnes videmur esse nobis festiui
Belli, Saperda, cum simus κάπροι.

Qui locus Varronis est corruptus, Dionysius Gothefredus legebat. *Cū simus σάπροι.* sed legēdū

Belli, saperdæ, cum simus Copreæ.

Varro correctus.

Sed & ipsam dictionem Græcanicam Latina voce extulerunt. Idem Varro.

Non Hercules potest, qui Angia agebat
Copron.

Copron.

Sic per ludibrium Christianæ pietatis apicem *Cyprianum,* quidam vir doctus apud Lactātium Firmianum, *Coprianum* vocare est ausus, vt Lipsio in electis pridem est obseruatum. Adrianū Turnebum cōsule in Aduersariis, qui Copreas, honestiori vocabulo, vsurpasse, pro stercorariis scribit. vir tamen doctissimus Læuinus Torrentius ad vtrumque Suetonii locum, in veteris scripturæ defendenda veritate constans est: & ego ex tam fætida dissertatione exiturus, vnum addo ex Plinio. *neque est occulta virium causa, quoniam id animal herbarum radicibus vescitur, itaque etiam fimo innumeri vsus.* Et alibi idem. *M. Varro Principatum dat Turdorum fimo ex auiarys, quod etiam ex pabulo boum, Suumq. magnificat.* Et paucis interiectis. *proxime spurcitias Suum laudant, Columella solus damnat.* Locus Columellæ sic se habet in re rustica. *post hac, qua diximus, Ouillum, & ab hoc Caprinum est, mox caterorum iumentorum armentorumq.: deterrimum ex omnibus Suillum habetur.* Concors ei est Rutilius Palladius. qui illum, vt solet, verbatim transcripsit. *Stercus Asinorum primū est, maxime hortis, deinde Ouillum & Caprinum, & iumentorum, porcinum vero pessimum.* ad alia transeo, satis enim de excrementis. Succedat *Lac porcinum:* & ipsum non pars quidem Suilli corporis, sed quoddam genus excrementi. C. Plinius de eo. Lac *Suillum vtilissimum tenesmo, dysenteria, necnon phthisicis, hoc & mulieri saluberrimum qui dicerent, fuerunt,* scilicet, si tenesmo, dysenteria. aut phthisi laboraret, vt Iacobus Dalechampius admonuit. Galenus vero nunquam meminit aut *fimi,* aut *Lactis Suilli,* nisi vnico loco de posteriori. qui ait illud esse *aquosum valde & humidum.* Contra Manethon ille apud Claudium Aelianum. *Manethonem porro Aegyptium summa sapiētia virum accepi dicere, eum qui Suillo lacte vescatur, vitiliginibus & lepra oppletum iri, quod quidē morbos*

Coprianus. lib. 2. c. 17. lib. 22. c. 31. lib. 28. c. 9. Fimi Suilli vsus innumeri. lib. 17. c. 9. lib. 2. c. 15. lib. 1. c. 34. Lac. lib. 28. c. 9. lib. 10. de simplic. medi. facult. pag. 73. lib. 10. c. 16. Lepram generat.

D

hos Aſiani omnes peſſime oderunt. Non eſt ille Manetho, quem in literarum ludibrium, & meliorũ ſcientiarum dedecus, ridicule, patrum noſtrorum memoriæ, Ioannes Annius Viterbii, in vinea a ſe defoſſum, ac mox erurum, & compoſito ad ſe, cum Catonis fragmentis, Beroſo, Zenophonte, Sempronio, & aliis, ſuppoſuit. Porro eandem rem confirmat eo poſterior, Plutarchus. ſic enim ille ὁμοίως δὲ καὶ τὴν ὗν ἀνίερον ζῷον ἡγοῦνται, ὡς μάλιστα γὰρ ὀχεύεσθαι δοκεῖ τῆς σελήνης, καὶ τῶν τὸ γάλα πινόντων ἐξανθεῖν τὰ σώματα λέπραν καὶ ψωρικὰς τραχύτητας. *Suem quoque animal a ſacris alienum cenſent, quod maxime coeat Luna decreſcente, & lac eius bibentium corporibus lepram ſcabiemq́ afferat.* Nec plura ibi. tranſeo ad *adipem Suillum*, de quo ſupra nonnihil, addo hic M. Varronem in re ruſtica. & C. Plinium. *Adeps inueteratur duobus modis, aut cum ſale, aut ſincerus, tanto vtilior, quanto ſit vetuſtior: Axungiam etiam Græci appellauere eum in voluminibus ſuis, neque eſt occulta virium cauſa, quoniam id animal herbarum radicibus veſcitur, itaque etiam fimo innumeri vſus. quamobrem non de alia loquimur Sue,* quam quæ exeat, vbi radicibus herbarum veſcatur, non uero illa, quæ domi in hara concluſa alitur: *multo efficaciore femina, & quæ non peperit, multo vero præſtantior in Apris eſt.* Galenus ſæpiſſime adipem hũc commendat, & quibus conueniat, uel quibus obſit, diligenter exequitur multis locis. Iuuenalis Satyr. 6. V. 630.

Cuſtodite animas, & nulli credite menſæ
Liuida materno feruent adipata veneno.

Duos verſiculos Iuuenali hic addo ex veteris Scholiaſticæ autoritate,

Mordeat ante aliquid, quicquid porrexerit illa
Quæ peperit, timidus prægustet pocula poppas.

De pedibus paucis præſumo. hos in delitiis eſſe, ac tuto ſiue noxa mãducari poſſe, conſtans poſt Galenum medicorum eſt dogma. meminere plerique inter veteres, Antiphanes in Nuptiis.

——— ἐκτιμὼν χορδῆς μέσαιον
ποδῶν τε, καὶ ὠτίων, ἔτι δὲ ῥύγχους.
Cum excidiſſet mediam lactium partem,
Et pedum, & auricularum, & inſuper roſtri.

Theophilus in Pancratiaſte.

——— ἑφθῶν μὲν σχεδὸν
τρεῖς μνᾶς, λέγ᾽ ἄλλο, ῥυγχίον, κωλῆν πόδας
τέτταρας ὑείους.
——— *Elixæ carnis propemodum*
Libras tres, reliqua memora, roſtrum, armum, pedes
Quatuor Suillos,

Anaxilas in Coquis.

Ακροκώλι᾽ ἕψειν ἐστὶ, ῥύγχη, πόδας,
Extremos artus elixare, roſtra, pedes.

Idem poeta in Circe fabula.

δεινὸν μὲν γὰρ ἔχοντ᾽ ὑὸς ῥύγχος ὦ φίλε
Magnum habentem roſtrum Suillum o amice.

Denique idem in Campſo.

ῥύγχος φορῶν ὕειον ᾐσθόμην τότε.
Roſtrum ſuillum geſtans id tum ſenſi.

Ariſtophanes in Proagone, Pherecrates in Nugis, Anaxandrides in Satyro, Axionicus in Chalcide, Steſichorus in Venatione, Archippus in Amphytruone Secundo, Araros in Adonide. conſulantur apud Athenæum, quos non exſcribo. *Cerebrum Suillum*, & ipſum inter lautiſſimas cupedias, etiamſi diu nullus cerebrum comedere, non dicam Suis, ſed ne vllius animalis, auderet, & ratio illa a neſcio quo veterum, allata, *quod omnes ſenſus propemodum Cerebro ineſſent*, quare apud Euſtathium, Prouerbium illud celebratur de homine impuro & flagitioſiſſimo. ὡς οὐδ᾽ ἂν ἐγκέφαλον γ᾽ ἔδων λίποι. *hic ſine fine cerebra comederit.* tamen poſtea in vſu apud lautiſſimæ gulæ homines inceperunt eſſe: verba interpretis Larini Athenæi hæc ſunt. *Cerebrum Suillum, eo veſci nos Philoſophi non ſinebant, aſſerentes ſi quis id guſtaret, par flagitium admittet, ac ſi roderet fabam, vetabantq́ non capita tantum parentum comeſſe, verum etiam animalium, quantumuis immũda & profana ſint, narrantes priſcos homines religioſe abſtinuiſſe. Apollodorus Athenienſis, ne veterum quidem vllum cerebrum nominaſſe ait.* recepere, inquam, poſtea nepotes, & λευκὸν μυελὸν *albam medullam* vocarunt, Sophocles in Trachiniis. Ariſtophanes tum inter primos fuit, qui ipſum cerebrum nominauit in epulatum apparatu ita enim

Ἀπολέσαι

A

Ἀπολέσαιμ' ἂν ἐγκεφάλου θρῖα δύο.

Perdiderim cerebri thria duo.

Est autem *Thrion particula cerebri garo condita, addito caseo, obuoluta folio ficulneo.* Philocles & ipse vetustissimus poeta.

οὐδ' ἂν ἐγκεφάλου γ' ἐσθίων λίπος.

Cerebri pinguitudinem non comedo.

Thrion.

Quæ vix facile siue Plinio intelliguntur. *hominibus hoc sine sanguine, sine venis, & reliquis sine pingui:* Cerebrum, scilicet. Vide Aristotelem. *Oculum* Suis perspicacem valde volunt, sed alterutro effosso, moritur, Aristotele teste, quem alii secuti. C. Plinius. *Suem amisso oculo putant cito extingui, alioquin vita ad viginti quinque annos, quibusdam & vicenos.* Plutarchus in Symposiacis. *oculi porcorum ita dicuntur confracti, & humi defixi, vt nihil eorum cernant vnquam, quæ superna sunt, neque in cælum intueantur, nisi supini contra naturam facti, pupillas sursum obuertant, ideo animal hoc alias clamosissimum, vbi supinatum fuerit, tacere attonitum insolenti conspectu cæli, maiorisq́ metu vociferationem eius reprimi putant.* Hoc omnibus Brutis commune, solique homini erectum vultum

B

deus concessit, vt apud plerosque melioris notæ scriptores. L. Senecam Arnobium lib. 8. principio, Freculphum Lexoniensem in Annalibus lib. 1. cap. 3. Ouidium, notissimo loco, Silium Italicum,

Nonne vides hominum vt celsos ad sidera vultus
Sustulit Deus, ac sublimia finxerit ora,
Cum pecudum, volucrumq́ genus, formasq́ ferarum
Segnem atque obscenam passim strauisset in aluum.

lib. 11. c. 37.
Oculus.
lib 8 c. 51.
lib. 4. c. 5.
Lib. de vit. Beat. c. 32.
lib. 15. Punicor.

Corippum Africanum lib. 2. Num. 2.

Produxit pronis animalia cætera membris,
Solum hominem rectum.

Dentes habent admodum firmos, nec vllis morbis obnoxios, Aristotele teste in Historia Animalium. *ὗς δ' ὅλως οὐθένα βάλλει τῶν ὀδόντων. Sus nullum omnino dentem amittit.* Ex eo C. Plinius. *Dentes Suibus nunquam decidunt.* Illud memorabile, quod retulit Claudius Aelianns. *Suis viridem segetem depasta dentes infirmiores postea semper reddi:* Sed hoc fusius infra, vbi de solertia eius in Agricultura, agam *Costas*, sic breuiter tetigit idem Plinius, loco laudato. *Costa homini tantũ octo-*

C

ne, Suibus dena, cornigeris tredecim, serpentibus triginta. quem locum vir doctus aliter legit. *Costa homini tantum duodena,* quæ verior est censenda lectio, nisi forte superiores octonas intelligat veras, & legitimas, non adnumeratis quatuor aliis spuriis. *lienem* interdum saluo Sue consumi posse, pleraque probant, experientia, & doctorum autoritas. C. Plinius. *arbitrantur quidam hanc esse tamaricem, sed ad lienem præcipua est, si succus eius expressus in vino bibatur: adeoq́ mirabilem eius antipathiam contra solum hoc viscerum faciunt. vt affirment, si ex ea alueis factis bibant Sues, sine liene inueniri.* Et alibi idem autem. *Inuenit & Teucer eadem ætate Teucrion, quam quidam Hemioniam vocant, spargentem iuncos tenues, folia parua, asperis locis nascentem, Austero sapore, nunquam florentem, neque semen gignit, medetur lienibus, constat q́ sic inuentam, cum exta super eam proiecta essent, adhæsisse lieni, eumq́ exinanisse, ob id a quibusdam Splenion vocatur: narrant Sues, qui radicem eius ederint, sine splene inueniri.* quo in loco, quod Suum splenem perimat Teucrion herba, malim legere, *ob id a quibusdam Asplenium vocatur,* aut *Asplenion.* De lingua aliquid delibandum, nam ne ei quidem gulæ intemperies pepercit, nam & linguas in conuiuiis auide porcinas esitabant, ac deinde *σπένδειν καὶ ἐπὶ ταῖς γλώσσαις ἐκ τῶν δείπνων ἀπιόντες. soliti facere libationes super linguis cum*

Dentes.
lib. 2. c. 1.
lib. 11. c. 37.
lib. 5. c. 45.
Costa.
Plinij varia lectio.
Lien.
lib. 24. c. 9.
lib. 25. c. 5.
Splen.
Plinij lectio varia.
Lingua.

D

è conuiuio discederent. id versu Homerico probat vir doctissimus in Animaduersionibus, nec vero Suillum iecur tantopere nepotibus expetitum prætereo. Plinius. *adhibetur & ars iecori feminarũ, sicut anserum, inuentum M. Apicij fico, carica, saginatis, ac satie necatis, repente Mulsi potu dato.* de hoc autem cupediarum oblectamento Aristophanes in Tagenistis, Alcæus in Palestra, Eubulus in Deucalione, Archilochus, Hegesander Delphus abunde satisfaciunt, ab aliis laudati, nec repeto, & puto ab Vlysse Aldrouando, vbi de Ansere agebat, non prætermissos. vnius Alexidis in Medicamentario locus impræsentiarum sufficiet.

Super ea libationes.
lib. 1. c. 14.
Iecur.
lib. 8. c. 51.

κρεάδια, ποδάρια, ῥύγχη τινά, ὠτάρια
ὕειον ἡπάτιον ἐγκεκαλυμμένον.

Caruncularum pulpas, pedes, rostra quædam, auriculas,
Suillum iecusculum circum opertum.

Varij certe modi iecinorum parandorum, hic, vt apparet, aliis cibis inuoluebantur, apud Athenæum libro tertio, *sartagine frigebantur,* more Græcanico *in cinere torrebantur,* autore Hippocrate. viri docti consulantur ad Iuuenalem Satyr. 5. V. 114.

Lib. 2. Morb. muliebr.

Anseris ante ipsum magnum iecur.

Ad Martialem lib. 13. epigram. 58.

Aspice quam magno tumeat iecur ansere maius.

Ad Horatium lib. 2. Satyr. 8.

Sensus.

Pinguibus & ficis pastum iecur Anseris albi.

Pag. 990.

Odoratum, gustum, & olfactum, in ea perfectione Sues habere, vt homines longe illis superent, rationibus ex ipsius naturæ gremio depromptis probat, apud Plutarchum, Circeius ille Gryllus, nec ego id huc transfero,

AETAS, CASTRATIO, & Sagina,

Aetas. lib. 8. c. 51.

PROPIVS ad naturæ ipsius inuestigationem accedo. longissimum viuendi tempus expressit Plinius *Suem oculo amisso putant cito extingui, alioqui vita ad quindecim annos, quibusdam & vicenos.* causa præcipua, quod præter cæterorum animalium conditionem, quam citissime ad fœturam admittantur, & coitum appetant, vt supra est ostensum. Castrantur tam mares, quam fœminæ, sed difficilius longe fœminæ, & maiori periculo. Aristoteles autor est in Historia Animalium. ἐκτέμνεται δὲ καὶ ἡ κάπρια τῶν θηλειῶν ὑῶν, ὥστε μηκέτι δεῖσθαι ὀχείας, ἀλλὰ πιαίνεσθαι ταχέως, ἐκτέμνεται δὲ νηστεύσασα δύο ἡμέρας, εἶτα κρεμάσαντες τῶν ὀπισθίων σκελῶν, τέμνουσι τὸ ἦτρον, ᾗ τοῖς ἄρρεσιν οἱ ὄρχεις μάλιστα φύονται. ἐνταῦθα γὰρ ἐπὶ ταῖς μήτραις ἐπιπέφυκεν ἡ καπρία, ἧς μικρὸν ἀποτέμνοντες συρράπτουσιν ἐκτέμνοντες. *Apria etiam scrofarum castratur, ne praterea coitum appetat, sed breui tempore obesetur, castratur autem eum biduo ieiunarit, suspensa pernis prioribus, recisa cute inter femina, qua maribus testes maxime continentur, hac enim parte adharet vuluis Apria dicta, cuius exigua parte abscissa consarcinant.* Duplex ergo castrandi finis, vel vt pinguior Sus fiat, vel vt coitu abstineat, vt sic *Apriam castrare* omnem libidinis fomitem penitus exscindere, pari forma dixit Claudianus lib. 1. in Eutropium.

Castratio. lib. 9. c. 50.

Apria.

fit pinguior

Quid neruos secuisse iuuat? vis nulla cruentam

Castrat auaritiam.

lib. 7. c. 11.

Tempora castrationi idonea maxime sunt *ver & autumnus*, vt Iunius Moderatus Columella præscribit modum deinde ibidem aperit, *aut cum duobus vulneribus impressis, per vnumquemque plagam singuli exprimuntur testiculi, aut cum virilem partem vnam ferro resectam detraxeris, per impressum vulnus scalpellum inserito, & mediam quasi cutem, qua interuenit duobus membris genitalibus, rescindito, atque vncis digitis alterum quoque testiculum educito, sic fiet vna cicatrix.* atque posterior hæc ratio speciosior quidem est, sed periculosior. C. Plinius. *castrantur femina quoque Sues, sicut Cameli, post bidui inediam, suspensa pernis prioribus, vulua recisa, ita celerius pinguescunt.* Aristotelem ille, vt sæpe solet, transcribit, sed tamen ab eo dissidet, nam in castratione suspendi eos vult pedibus seu *pernis posterioribus* Aristoteles, Plinius *prioribus*, sed hæc res ad rusticas pertinet. In castratione etiam Lunam obseruant, eodem Plinio teste. *Verres, Iuuencos, Arietes, hædos, decrescente Luna castrato.* Est & tertia ratio cur Sues castrare moris fuerit, quod Caro suauior inde fiat vsque adeo, vt Suum grandiorum castratorum Sanguis commode edatur, vel Claudio Galeno teste. *A Suibus ad feminas* tractum castrandi exemplum, vt admonuit Ioannes Brodæus, & est autor Xanthus libro secundo Lydiorum. *Andramytem Lydorum Regem omnium primum mulieres castrasse, & loco Eunuchorum habuiße.* Athenæus. Sus priusquam castretur, mas *Verres*, fœmina *Scrofa*, vbi exsectus est, fœminæ nomen *Porca*, mari *Maialis* impositum reperio: & *Maialis* forte, quia ineunte Maio siue vere primo, vt dixi, castretur. M. Varro in re rustica. *castrantur Verres commodissime anniculi, vtique ne minores quam semestres, quo facto nomen mutant, atque è Verribus dicuntur Maiales.* Et eodem libro rursus idem. *propter quod discrimen maxime institutum, vt castrentur equi, demptis enim testiculis fiunt quietiores. & ideo quod semine careant, ij cantherij appellati, vt in Suibus Maiales.* Isidorus in glossis. *Maialis porcus pinguis, quod dea Maia sacrificabatur, quasi matri Mercurij.* quænam hæc Maia dea? Mater *Mercurij*, inquit glossographus, ea indubie, in cuius tutela mensis *Maius*, vnde & nomen. Porci isti seu Maiales ludis, & feriis Compitalitiis cæsi, de quibus nonnihil Cato in re rustica, & ego plena manu Antiquitatibus Romanis. Sextus Propertius lib. 4. Eleg. 1. & Ioannes Passeratius ibi.

lib. 8. c. 51.

Plinius mutat sententiã Aristotelis.

lib. 18. c. 32.

Caro suauior.

lib. 3. de Alimen. fac.

Lib. 5. Miscell. c. 3.

Lib. 12. pag. 515.

Maialis.

lib. 2. c. 4. fin.

Cap. 7. fin.

Cautirij.

Maia Dea.

Cap. 57.

lib. 4. c. 9.

Parua saginati lustrabant compita porci,

Pastor & ad calamos exta litabat ouis.

Erunt

Erunt ibi *saginati, sacrificijs apti*, vt M. Varro in re rustica interpretatur. Eratque id hominum genus, qui saginam idest saginata animalia tantum venderent. Nicophon priscę Comędię poeta.

Saginati. lib. 2. c. 1 fin. Sagina uenditor. ἰγχριδοπώλαι.

> Βιβλιοπώλαις, κοσκινοπώλαις, ἰγχριδοπώλαις.
>
> *Librorum, Cribrorum, Saginarum venditoribus.*

Multus est Plautus, Mostell. Act. 1. Sc. 1.

> *Quomodo occepistis, bibite, pergræcamini,*
>
> *Esse, effercite vos, saginam cædite.*

In eadem fabula & Actu Sc. 3.

Sagina pro loco.

> *Iam istæquidem absumpta res est, noctesdiesque estur.*
>
> *Bibitur: neque quisquam parsimoniam adhibet, sagina plane est.*

Et interdum pro ipsis animalibus saginatis vsurpatur sagina. Symmach. *saginę cędundę cura posterior erit.* Philippus Pareus in Indice Plantino.

Pro Animalibus. lib. 1. Epis. 7

LOCVS ET NATVRA.

TANDEM illud expediendum, quo loco, aut quibus regionibus Sus commode viuat; quibus asi & prouenire non possit; primum sciendum in Arabia nec viuere, nec nasci Suem; etsi forte eo inferatur, e uestigio exspirare, quod docet Iulius Solinus in polyhistore, loco superius adducto. C. Plinius, *At in Arabia Suillum genus non viuit.* Vt de Asiæ illa parte ibi ab eo affirmatum, ita de Africa in genere idem autor asseuerat. *mirabilius est in eadem insula Ceruos, præterquam in Cydoniatarũ regione non esse; in Africa nec apros, nec ceruos, nec capreas, nec vrsos.* In Creta Insula nullum Suem ferum esse, ex eodem loco constat. *In Olympo Macedonię monte non sunt lupi, nec in Creta insula, ali quidem non vulpes, vrsique; neque omnino nullum maleficum animal, præter phalangium aranei id genus est, de quo dicemus suo loco. Mirabilius in eadem insula Ceruos, præterquam in Cydoniatarum regione, non esse; item nec Apros, nec Attagenes, nec Herinaceos.* In India Suem nec gigni nec haberi autores habeo probatos. Claud. Aelianus. *Hęc etiam inter cętera quę circa animantes auripiam eximij habent, non prætereirem Suem apud Indos, neque ferum, neque mansuetum nasci Ctesias prodit.* Copiosius ex eodem Ctesia rerum Indicarum & Persicarum scriptore. *Porro apud Indos nullã Suem, neque ferum, neque cicuratum nasci Ctesias Gnidius ait, & suilli generis vsum a se Indos detestari, & tantopere abesse ab eo vescendo, quam ab humanis carnibus abhorrere.* periit id Ctesiæ opus, neque hoc, in fragmentis, quę circumferuntur, reperitur. De locis, in quibus hoc pecoris viuat, non est multum laborandum; cum supra ex gentium pæne omnium consensu docuerim plerosque populos porcina vesci, addo hic etiam in Terra Australi vix bene adhuc detecta, versus fretum Magellanicum, nihil esse animalium, quæ in nostro orbe viuunt, saltem quadrupedum, præter *Bubalos, vaccas, Capras, & Porcos*, vt ex Hessellio Gerardo perspicuum est In detectione Australis Terræ incognitæ per Petrum Ferdinandes de Quir. Illud præclarum est, Galliam olim Togatam tam abundantem Suibus fuisse, vt maximum inde vrbi commodum. Strabo Amasianus. καὶ γὰρ ἡ γεωργουμένη γῆ πολλοὺς καὶ παντοίους ἐκφέρει καρπούς, καὶ αἱ ὗλαι τοσαύτην ἔχουσι βάλανον, ὥστε ἐκ τῶν ἐντεῦθεν ὑοφορβίων ἡ Ῥώμη τρέφεται. *Nam quę colitur terra omnis generis copiosos præbet fructus, & silua tantum glandis suppeditãt, vt ex porcorum gregibus, qui ibi pascuntur, Roma fere alatur.* Idem Geographus Galliam etiam Lugdunensem eo nomine celebrat: ὅθεν αἱ κάλλισται ταριχεῖαι τῶν ὑείων κρεῶν εἰς τὴν Ῥώμην καταχομίζονται. *Ex his optima Suilla salsamenta Romam perferuntur.* Nec ingloriæ sunt Syracusæ eo nomine. notum enim illud Græcorum prouerbium.

Non est in Arabia. lib. 8. c. 52. Nec in Africa. lib. 8. c. 58. Nec in Creta Insula. Nec in India. lib. 3. c. 3. lib. 16. c. 37. Sunt in Terra Australi. Ex Gallia Togata Romã aduecti. lib. 5. pag. 151. Et Gallia Lugdunensi Lib. 4. pagin. 133. Et Syracusis

> τυρὸς Σικελικός, ἐκ Συρακουσῶν σῦς.
>
> *Caseus Siculus, a Syracusis Sues.*

Hermippus Comicus.

> Αἱ δὲ Συρακοῦσαι σῦς, καὶ τυρὸν παρέχουσι.
>
> *Inde Syracusis aduectus caseus; & Sus.*

Hoc pecus maxime Brutum inter omnia animantia. M. Varro in re rustica. *Itaque ijs Suibus animam datam esse proinde ac salem, qua seruaret carnem.* Ex illo C. Plinius. *Animalium hoc maxime brutum, animamque ei pro sale datam haud illepide existimabatur.* Nec plura super hoc.

Brutum. lib. 2. c. 4. lib. 8. c. 51.

SPVRCITIES, ET sordium amor.

Lib.12.c.1. *Spurcitia, spurius.* *lib.17.* *Subare.* *Gaudet sub cœno.* *Tempore admissura.* *Requies volutatio.* *Varro correctus.* *χαμαιευνάδες.* *Loca palustria.* *lib.7.c.9.* *Abuti aquis lib.1.Georg. lib.8.c.51.* *Cœno lauari Apri vt Sues luto gaudẽt.* *Volutabra.* *lib.16.c.1.* *Varietas lectionis in Lucretio.* *Iuuat volutatio ad sagi nam. lib.8.c.6.*

IN quo præcipue bruta hæc & belluina adeo natura consistat inuestigandum. Isidorus. *Porcus, quasi sit spurcus, ingurgitat enim se cœno, luto immergit, limo illinit, Horatius, amica luto Sus, hinc etiam spurcitia, vel spurius nuncupatur*. Ea de causa cum Venus esset φιλόκαλος *mundiciei studiosa*, odio habuisse Suem, animal ab impuritate abominandum, fingebatur. Festus Pompeius. *Suillum genus inuisum Veneri prodiderunt poetæ, ob interfectum ab Apro Adonium, quem diligebat dea; quidam autem, quod immundissimi sint Sues ex omni mansueto pecore, & ardentissima libidinis, ita vt opprobrium mulieribus inde tractum sit, cum Subare, & Subire dicuntur*. Exprimit M.Varro in re rustica. *In pastu locus huic pecori aptus vliginosus, quod delectatur non solum aqua, sed etiam luto, itaque eam ob rem aiunt lupos, cum sint nacti Sues, trahere vsque ad aquam, quod dentes feruorem carnis ferre non possent*. id præcipue curant subulci, vt admissuræ tempore lutum habeant, quo se volutent, & totum corpus demergentes oblinent. Idem Varro paulo infra. *Admissuras cum faciunt, prodigunt in lutosos limites & lustra, vt volutentur in luto, quæ est illorum requies, vt lauatio hominis*. locus non videtur sanus, itaque corrigendum censeo. *Porro adigunt in lutosos limites*, aut sic. *producunt in lutosos limites*, quid enim sit *prodigere* hoc loco, non assequor; Hac de causa Homerũ scimus Sues χαμαιευνάδες quasi *volutatrices, humi cubantes, aut cœnoso cubitu delectantes*, appellasse, qui eas diligentius ad saturas habebant, obseruarunt locum pastui idoneum non esse siccũ, aut scabrum, aut aquarum penuria laborantem. Iunius Columella. *omnem porro situm ruris hoc pecus vsurpat, nam & montibus & campis commode pascitur, melius tamen palustribus agris, quam siticulosis*. Paucis interiectis subdit, *vbi penuria est arborum, terrenum pabulum consectabimur, & siccolimosum præferemus, vt paludem rimentur, effodiantque lumbricos, atque in luto volutentur, quod est huic pecori gratissimũ, quin etiam vt aquis abuti possint*. Seruius Maurus Honoratus. *immundi Sues luto gaudentes*. C.Plinius. *In luto volutatio generi grata*, notum celebre est illud Heracliti Ephesii, qui dicere erat solitus, *Sues cœno lauari, vt cortales aues puluere & cinere*, id fuit, quod supra Varro requiem Suum lutum, vt lauationem hominum dicebat. Hoc non tantum Suibus domesticis, sed etiam Apris, commune, vnde *loca in quibus se voluunt*, id est volutant, Latini *volutabra* dixerunt, vt verbis vtar Seruii, ad lib.3.Georgicon. inde translate Cicero lib.2.de Republica volutabũdum pro voluptatibus immerso, vt Sues sunt cœno, vsurpat. *cupido autem & expetenti, & libidinoso, & volutabundo in voluptatibus*. Isidorus. *volutabra appellata, quod ibi Apri volutentur*. allusit C.Lucilius lib.30.Satyr,

Quid tu istuc curas, vbi ego obliner, atque voluter.

Ita intelligendi poetæ. T.Lucretius lib.5.

Multaque vincebant, vitabant pauca latebris,
Setigerisque pares Suibus siluestria membra
Nuda dabant terræ nocturno tempore capti,
Circum se folijs, & frondibus inuoluentes,

In tertio versiculo MS. legit paruo admodum discrimine.

Nudabant terræ.

Et lib.6.idem. quem locum varie Critici torserunt. Dionysius Lambinus ibi consulatur.

At contra nobis cœnum teterrima cum sit
Spurcities, eadem Subus hæc res munda videtur,
Insatiabiliter toti vt voluantur ibidem,

Virgilius lib.1.Georgic.

——————— *non ore solutos*
.... *Immundi meminere Sues iactare maniplos,*

Et lib.3.eiusdem operis.

Sæpe volutabris pulsos siluestribus Apros
Latratu turbabis agens.

Verba Aristotelis Latina, quia fideliter versa ex historia Animalium apposui, cum etiam quod optime totam Porci nostri naturam expresserunt. *Sus minime herba frugumque appetens est, sed radicum maxime ex omnibus animalibus, quoniam rictu aptissimo ad id negotij est: facillime etiam omnium*

nium

A *nium ad quoduis pabulū assuescit, & celerrime quoque in pinguitudinem proficit, pro sui corporis magnitudine, sexaginta enim diebus pinguescit, quantum autem profecerit, y cognoscunt, quibus ea res cura est, vbi ieiunium ad saginam constituerint pinguescie fame præfatigatus triduo, saginant a triduo iam, qui Sues obesant. Thraces per saginam cum primo die potum præbuerint, post interposito vno die præbent, tum duobus, deinde triduo, atque ita subinde augendo numerum vsque in septimum, curant. pinguescit hoc animal hordeo, fico, milio, glande, pyro, cucumere, sed maxime tum hoc, tum cætera, quibus venter calidus est, quiete immotioneq́; pinguescunt. Cæterum Sues pinguiores redduntur etiam cum in luto se volutant.* Non igitur tantum grata est Suibus volutatio, sed etiam necessaria, licet maximus inde fætor, & pestifer veluti quidā odor ingratus sit, Horatius lib. Epodon. od. 12.

Thracū mos in saginādo.

Fætor inde.

Polypus, an grauis hirsutis cubet hircus in alis,
Quam Canis acer, vbi lateat Sus,
Quis sudor vietis, & quam malus vndique membris
Crescit odor.

B Horat. lib. 1. Epist. 2.

Quæ ficum fecisset, & vlens cupiduśq; bibisset
Sub domino meretrice fuisset turpis & excors,
Vixisset canis immundus, vel amica luto Sus.

Et rursus lib. 2. Epist. 2.

Hac rabiosa fugit Canis, hac lutulenta ruit Sus.

M. Plautus Captiuis Act. 4. Sc. 2.

Tum pistores scrofipasci, qui alunt furfuri Sues
Quarum odore præterire nemo pistrinum potest
Horum si quoiusquam scrofam in publico conspexero.
Ex ipsis dominis, pugnis meis, exulcerabo furfures.

Spurcum ergo quidlibet *obscænum* interpretor, cum Nonio, & vt homines *spurcos, porcos* vocari solere supra est animaduersum, ita impurum domicilium, aut ædes alicuius spurcitie illuuieq; fædas *Haras* dixerunt, M. Varro lib. 1. de Prometheo. *In tenebris, ac Suili viuunt, nisi non forum hara, atque homines, qui nunc plerique, Sues sunt existimandi.* M. Cicero in Pisoniana. *Epicure noster*

Hara.

C *ex hara producte, non ex schola.* M. Plautus Captiuis. Act. 2. Sc. 4.

Ædes sordidi.

—— *Herus in hara, haud ædibus habitat.*

Et in Mostellaria Act. 1. Sc. 1. at te Iupiter.

Diq́; omnes perdant, oboluisti allium,
Germana illuuies, rusticus, hircus, hara Suis.
Canem capra commixta.

Quod eo admirabilius duco in ipsis ædibus regiis olim fuisse haras, ob perpetuam scilicet pecoris pascendi curam, quæ priscis illis heroibus fuit. Homerus supra laudatus. P. Ouidius Epistola Penelopes.

Regÿs proxima.

Hoc faciunt custosq́; boum, longauaq́; nutrix,
Tertius immundæ cura fidelis haræ.

Sordium & illuuiei ei animali cura crescit ex continuo in terram pronoque intuitu, quādo omnia quidem animalia deorsum visum dirigant, præter hominem, sed præ aliis omnibus hoc Sui

D conuenire supra est ostensum. vnde Ouidii locus est peropportunus, vbi de Circea mutatione, libro decimoquarto,

Spargimur ignotæ succis melioribus herbæ
Percutimurque caput conuersa verbere virga,
Verbaque dicuntur dictis contraria verbis,
Quo magis illa canit, magis hoc tellure leuati
Erigimur, setaq́; cadunt, bifidumq́; relinquit
Rima pedem, crescunt humeri, & subiecta lacertis
Brachia sunt.

Huc spectat fabula illa decantatissima de Sociis Vlyssis in Sues a Circe conuersis, quo voluptatum nimiarum illecebræ, & fædissima Suum natura pariter designantur, sed infra loco suo id explicabitur.

E A

ARDOR IN VENEREM, & in menſa libido.

Lib. 17.

FAEDISSIMVM hunc altumque ſordium gurgitem excipit immoderatus coeundi appetitus, & vſque ad furorem Veneris frequentiſſimæ inſania. Feſtus Pompeius. *Suillum genus inuiſum Veneri prodiderunt poetæ, ob interfectum ab Apro Adonium, quem diligebat Dea, quidam autem, quod immundiſſimi ſint Sues ex omni manſueto pecore, & ardentiſſimæ libidinis, ita vt opprobrium mulieribus inde tractũ ſit, cum ſubare & ſubire dicuntur.* A Suibus ergo vox obſcæna deducta, *Subare*, & *Subire*, quaſi Suillam libidinem, indomitam quippe imitari. Eadem vox in quibuſdam codicibus Feſti eſt, *Surire*, adſtipulantur gloſſæ philoxeni *Surit.* καπρᾷ. rectiſſime ex Ariſtotele in Hiſtoria Animalium. καὶ αἱ ὗες ὅταν ἴσχωσι πρὸς τὴν ὀχείαν ὁρμητικῶς, ὃ καλεῖται καπρᾶν, ὁδοῦνται καὶ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους. *Sues fœminæ cum libidine excitantur, quod Subare dicitur, vel homines aggrediuntur.* qua ratione porro ſe arment, ex initio eiuſdem capitis docemur. *Commune autem omnium animalium eſt, vt cupidine voluptateque rei Venereæ maximè geſtiant, atque incitentur. ferociũt fœminæ in partu, mares tempore coitus. Sues feri acerrime ſæuiunt, quanquam imbecilles per id tempus ex coitu reddantur. dimicant inter ſeſe mirum in modum, armantes ſe, & cutem quam craſſiſſimam præparãtes indurãteſq́; attritu arborum.* Seruius Maurus Honoratus. *dicit Suem: domeſticum, quem cicurem vocant. hoc enim vult probare non tantum feras, ſed & manſueta animalia amore in furorem verti. proſubigit. fodit terram, & pedibus impellit alternis, quod pugnaturi Sues facere conſueuerũt ad acquirendum robur, vnde etiam latera, & coſtas terentes, durant ea in futura certamina, & e pedũ motu, & ab attritione coſtarum.* Helenius Acron vetus Grammaticus ad Horatium. *Subando metaphora a Sue, quæ Subare dicitur. dum ergo tu cales tanta libidine, rumpis ſtratum, vt in coitum properes.* Porphyrio ibidem loci & ipſe vetus Horatii Interpres. *Subare proprie Sues dicuntur cum libidinantur, inde tranſlatio facta in cætera animalia.* Vetus Scholiaſtes Iuuenalis. ad Satyr. 2. V. 50.

Subare. Subire. Surire. lib. 6. c. 18. Homines impetunt. Et ſe armãt. Ad lib. 3. Georg. pag. 131 In furorẽ acti. Epod. od. 12. Subare. Subire.

F

Hiſpo ſubit Iuuenes, & morbo pallet vtroque.

G

Iuuenalis correctus.

Malim cum vetere Scholiaſte *Hippo*, vt ſit *equina libido Suilla* coniuncta, fœdum hoc dictu, ſed verum de Heliogabalo apud Aelium Lampridium. *Ergo cum Hibernaſſet Nicomediæ, atque omnia ſordide ageret, inireturque a viris, & ſubaret, ſtatim milites facti ſui pœnituit.* Lexicon Latino Græcum MS. ὀργᾷ ὀργᾶν. *complexum maris aut fœminæ appetere.* Lucretius lib. 4.

ὀργᾷ. Lucretij loc. correctus.

Nam facit ex animo ſæpe, & communia quærens
Gaudia, ſollicitat ſpatium decurrere amoris
Nec ratione alia volucres, armenta, feræq́;
Et pecudes, & Equæ maribus ſubſidere poſſunt.
Si non ipſa, quod illorum ſubat, ardet abundans
Natura, & Venerem ſalientum læta retractat.

Penultimum verſiculum nonnulli deprauarunt, legentes.

——— *Quod illorum ſubito ardet.*

Horat. loco proxime laudato.

H

Indomitam properat rabiem ſedare, nec illi
Iam manet humida creta, colorque
Stercore fucatus Crocodili, iamque ſubando
Tenta cubilia, tectaque rumpit.

Subatio. lib. 8. c. 51. Grauida Sus coit. Lib. 10. c. 63. fine. Mas ſpumat

Hinc *Subatio coitus Suum* Plinio autore. *remedium, ne prima ſubatione, neque ante flaccidas aures coitus fiat,* tantæ porro eſt, & tam indomitæ libidinis Sus, vt ne grauida quidem coitu abſtineat, ſed præter omnium animantium vel admittat, vel auide requirat. eodem Plinio teſte. qui ſic ait. *Quadrupedum Venerem prægnantes arcent, præter equam & Suem.* Illud vero non leuis hic fuerit obſeruationis, quod ibidem Plinius refert. *Equos, & Canes, & Sues coitum matutinum appetere, fœminas autem poſt meridiem blandiri, diligentiores tradunt, Equas domitas ſexaginta diebus equire, antequam gregales, Sues tantum coitu ſpumam ore fundere, Verrem Subantis audita voce, niſi admittatur, cibum non capere vſque in maciem, fœminas autem in tantum efferari, vt hominẽ lacerent, candida maxime veſte indutum. rabies ea aceto mitigatur, naturæ adſperſo. Auiditas coitus putatur & cibis fieri, ſicut viro eruca, & pecori cepa, quæ ex feris mitigentur, non concipere, vt anſeres, Apros vere tarde & ceruos, nec niſi ab infantia educatos.* Scio omnibus his contraria ab aliis tradi, ac præ

aliis,

A alijs, Gryllus ille apud Plutarchum miram Suum in coeundo continentiam & moderationem, ex naturæ fontibus deriuatam, probat. sed receptam sententiam omnes veteres amplectuntur. T. Pomponius in Comedia cui titulus *Maialis*, apud Nonium,

Maialis. Cap. 2. num. 876.

Animos Venus veget voluptatibus.

Et quod rarum in alijs animantibus, in quibus fere fæminas pudor regit, hic non minore lasciuia fæmina in amplexus fertur, non minore insania debacchatur, quam mas. Virgilium habeo autorem.

Vterque sexus pari æstu.

lib. 3 Georg.

Tempore non alio Catulorum oblita leana
Sæuior errauit campis, nec funera vulgo
Tam multa informes Vrsi, stragemq́ dedere.
Per siluam tum sæuus aper, tum pessima Tigris,
Heu male tum Libya solis erratur in agris.
Nonne vides vt tota tremor pertentet equorum
Corpora, si tantum notas odor attulit auras?
B *Ac neque eos tam fræna virum, nec verbera sæua*
Non scopuli, rupesq́ cauæ, atque obiecta morantur
Flumina, correptos vnda torquentia montes:
Ipse ruit, dentesq́ Sabellicus exacuit Sus,
Et pede prosubigit terram fricat arbore costas,
Atque hinc, atque illinc, humeros ad vulnera durat,

Qui locus manifesti erroris Petrum Victorium conuincit, qui fidenter asseuerare ausus est, nullam vllibi in Georgicis Suum mansuetorum mentionem factam a Virgilio, cum tamen sæpissime in eo opere Suum mansuetorum sit natura descripta, hunc locum proxime laudatũ diserte *de Sue domestica quam cicurem vocant*, intelligi debere, docet, & rursus lib. 2. Georg.

Error insignis Petri Victorij.

Lib. 17. var. lect. c. 11.

—— *Glandemq́ Sues fregere sub vlmis*

Et eodem libro ad fidem,

Glande Sues redeunt læti,

Et vide infra hoc tractatu vbi de Morbis Suum disseram ex eodem Virgilio in Georgicis, & C pluribus stultum hoc Victorii erratum detexi & reprehendi Commentario in Aeliani variam historiam. Præterieram pene Pythagoræorum pene Metempsychosin tradidisse luxuriosos & Veneri plusquam par esset, deditos, in Porcos mutatos, quod, quia abunde ostensum in Hetruria Regali mea, & in Commentariis in Claudianum lib. 2. in Ruffinum, contentus ero loco vnico illius poetæ mei, & altero Græcanici, meus sic habet,

lib. 1. c. 7.

lib. 3. c. 74.

Metempsychosis.

Nam iuxta Rhadamantus agit, congesta superni
Curriculi, totosq́ diu perspexerit actus,
Exequat damnum meritis, & muta ferarum
Cogit vincla pati, truculentos ingerit Vrsis,
Prædonesq́ lupis, fallaces vulpibus addit,
At qui desidia semper, vinoq́ grauatus,
Indulgens Veneri voluit torpescere luxu,
Hunc Suis immundi fœdos detrudit in artus.

Assiaia habet Anaxilas in Circe.

D τοὺς μὲν ὀρειονόμους ὑμῶν ποιήσει δέλφακας
Αλιβατας, τοὺς δὲ πάνθηρας, ἄλλους ἀγρώστας
λύκους, λέοντας, ἐπὶ δὲ τῶν θηλειων.

Ita Iacobus Dalechampius vertit,

Pascentem in montibus vestrum quosdam
Faciet errabundos porcos, seu Delphacas
Quosdam Pantheras, alios Lupos, Leonesq́
Aduenatum pernices.

Multa huc spectantia eruditæ lectionis reperies apud Aeliam Viuetum in Commentariis ad Ausonii epigrammata, quæ non exscribo.

E

VORACITAS, ET PRAETER naturam ingluuies.

Sui guloſus. lib.25.c.26. Laphygmū quid, vocet?

BELLVINVM hunc & brutum libinandi furorem peſtis deterior ſequitur profunda ingluuies, & fœtuum propriorum, præter Naturæ legem ab aliis animantibus obſeruatam, comeſtio. de immenſa voracitate Cælii Rhodigini eſt locus in lectionibus antiquis. *Inuenio & Laphygmum dici canum & Suum erudite inexplebilem vorandi auiditatem, inclinata vocabuli proprietate a verbo λάπτω, καὶ λαπάζω, καὶ λαφύσσω, ſorbeo, & deuoro, vnde ab impenſa magnitudine conuiuium ſlapinē vocant magnificum, quod eo appoſui gratius, quoniam Rhodigini mei ex verbo veteri græco parum excidentes, pro eo quod eſt λάπτειν, confinxere ſibi plebeiam vocem ſlapare.* Nec tantum cibum quemlibet ſibi appoſitum auidiſſime conſumit, ſed & porculos ſuos vorat, cauſa illa elegans apud Moderatum Columellam in re ruſtica. *illud autem quod ad religionem patris familias attinet, non putaui reticendum, ſunt quadam ſcrofę quę mandunt fœtus ſuos, quod cum fit, non habetur prodigium, nam Sues ex omnibus pecudibus habentur impatientiſſime famis, ita vt aliquando ſi indigeant pabuli, non tantum alienam, ſi liceat, ſobolem, ſed etiam ſuam conſumant. Anceps* ſane inter Augures, & portentorum interpretes quæſtio fuit, an hęc Suis famelicæ immanis edacitas prodigium eſſet, & victima expiandum? reſponſumque a collegio, *prodigium non eſſe*. Columella proxime ſupra, & C. Plinius. *comeſſe fœtus his, non eſt prodigium*. M. Varro in re ruſtica, eadem aſſerit. Hinc Aeliani eſt exclamatio ſuper eo, *Porcus ſane iniquum iniuſtumque eſt animal, & ne cadaueribus quidem ſui generis abſtinet*. Magnam tamen illi pecori pietatem ineſſe, & religioſam in fœtu ſuo educando curam laudat Gryllus Circeius apud Plutarchum; ſed eloquentiſſimus ille ſcriptor ingenium eo opere ventilare voluit.

F

Famis impatiens. lib.7.c.11.

Non eſt prodigium. lib.8.c.51. Cadaueri parcitur. lib.7.c.19.

PRAESAGITIO FVTVRORVM.

G

Prædicit peſtem. lib.6.c.16.

HÆC quidem in Sue noſtro culpanda videbantur, nunc ea quibus laudari debeat, exponamus. præ aliis eſt certa quædam rerum futurarum præcognitio, qua illum dotatum veteres prodiderunt. Aelianus in Animalium proprietatibus. Canes, boues, Sues, Capræ, ſerpentes, & beſtiæ aliæ cum impendentem peſtem, & ſterilitatē terræ, tum vero terræ motum, & cæli ſalubritatem, & frugum fertilitatem præſentiunt, neque tametſi ratione carent ab eorum, quæ ſibi aut ſalutem, aut perniciem adferre queunt, intelligentia aberrant, Pluuiam per eos ſignificari, apud eundem eſt autorem, licet codicibus nonnullis μυῖαι non ὗες *muſca* non *Sues* diſerte habeatur. nec iſta tantum Sues præſentiunt, ſed quaſcumq; aeris ſubinde mutationes, teſtis eſt Plinius, qui poſtquam tempeſtatum præſagia hominibus denuntiata per cælos, res inanimes, elementa, rerumque principia oſtendit, ad aues deſcendit, atque vltimum ad quadrupedes. ſic enim. *pecora exultantia & indecora laſciuia ludentia eandem ſignificationem habent, & boues cælum olfactantes, ſeque lambentes contra pilū, turpeſque porci, alienos ſibi manipulos fœni lacerantes.* ingruentem ruri quamlibet tempeſtatem iidem præſentiſcunt, obſeruatum id Germano Valenti. Virgilius in præſagiis ruſticis. lib. 1. Georg.

Et pluuiam. lib 7.c.8. Et quoslibet cæli motus. lib. 18.c.35. in fine. Et tempeſtatis.

H

Non tepidum ad Solem pennas in littore pandunt
Dilecta Thetidi Alciones, non ore ſolutos
Immundi meminere Sues iactare maniplos.

Conuitia maligna. Anima ei pro Sale.

Hoc ſi verum eſt, iniurii ſane Porco fuerunt illi, qui tam vtile animal, tamque ſagax, vſq; adeo depreſſerunt, vt nullum ei vilitate comparandum cenſerent, in his erat Chryſippus apud Ciceronem in Finibus. *Sus vero quid habet præter eſcam? cui, ne putreſceret, animam ipſam pro ſale datam eſſe dicit Chryſippus, qua pecude nihil genuit natura fœcundius*. Et rurſus idem Cicero. *non inſcite illud dictum videtur in Suem, animum illi pecudi datum pro ſale ne putreſceret.* ita vulgata editio Nizolii & aliorum, at Nonius legit *putiſceret*. Et plura apud Plutarchum in illo Circes Gryllo.

Cap.2. num. 706.

SOLER-

A

SOLERTIA ET INTELLECTVS vocis humanæ.

SCIENTIÆ isti naturali accedat Solertia, quæ fortasse non minor, certe in aliquibus maior, quam in vllo quadrupede, depingit Phile.

Cap. 14.

χῆνας δέ τις, βοτήσεις, τούτους δὲ λέγω
τοὺς ὗς δι᾽ ἱερῶν βιάλους, ἴσως ὀίσεται
Ἀλλ᾽ οὐδὲν εἶναι τούσδε πλὴν κρέρας μόνον
ἔχον ἀνθ᾽ ἁλὸς ψυχῆς τι. πρὸς τὸ διαμένειν
ἄφθαρτον, οὐδ᾽ ἄσηπτον, εἶδαρ εὐτρεπές
ἔνιθ᾽ ὅμως γε τοῖς δὲ νοῦ τι καὶ φρενὸς

B

Βλέψη σύας γὰρ οὐδὲ συννόμοις λύκους
γλυσμῷ συναθροισθέντας, οὐδὲ συστάτας
τόσσον παρίστι θάρσος ὁμονοητικόν.

Ea sic Latina ciuitate donata sonant.

Forte anseres hos altiles, inquam, videns
Porcosq́ distentos sagina, duxerit
Nil esse, carnem præter, illos quippiam,
Qua pro sale animam acceperit, putredine
Ne colliquescat, ferculum pascens probe.
Sed mentis illis haud inest prorsus nihil,
Nam nec Sues lupus aggredi compascuos
Ac congregatos audeat grunnitibus,
Concordia tantum prodest consensio.

Anima pro sale.

Solertia lupis resistunt.

Admirabilius est hac solertia, quæ quasi naturalis est, quod voces etiam humanas & intelligũt probe, & ijs parent. Aelianum habeo grauem autorem, qui sic in Animalium proprietate. ἡ ὗς γνωρίζει τοῦ συβώτου τὴν γωνήν, καὶ ὑπακούει καλοῦντος κἂν ᾖ πλανηθεῖσα, πλησίον δὲ τούτου τὸ μαρτύριον. *Porculatoris vocem Suillum pecus sic agnoscit, vt etiamsi ab eo procul seductum fuerit, appellantem intelligat, cui quidem rei testimonium est, quod proxime sequitur.* narrat deinde lepidam historiam, quam Latine, quia probe versa est, attexam. *quum maris prædones ad Tyrrhenicam terram nauem pyraticam adpulissent, ex hara permultos Sues furto abactos imposuerunt in nauim, quam soluentes ad nauigandum incubuerunt. Subulci præsentibus pyratis silentium tenebant, Suesq́ eatenus abduci quiescebant, quoad ex portu latrones se eripuissent, & a terra tantũ abessent spatij, quanto adhuc vox clamantis audiri poterat. Tum voce Suibus audiri solita, Suarij quam maxime poterant, exclamãtes, eos retro versos ad se reuocabant, porci primum, vt sublatum clamorem, pastorum exaudierũt, statim se in alterum nauis latus compellentes, eam euerterunt, ita malefici pyratæ naufragio quam mox funditus perierunt, Sues vero ad suos enatarunt.* locum putaui corruptum esse, & probare volui an nõ, sic Aelianus forte scripsisset. τῇ γῇ οἱ τυῤῥηνικοὶ κακοῦργοι λῃσταὶ ναῦν ἀποπροσέσχον. *Cum maris prædones Tyrrheni nauem ad terram adpulissent.* rectissime meo iudicio, Erant enim Tyrrheni seu Hetrusci pyratica olim infames, vt multis ex Hygino, Eustathio, & aliis probabam in Hetruria Regali. videatur Diodorus Siculus in bibliotheca. Suidas, Zenodotus, Hermogenianus, & alii paræmiographi in voce δεσμοὶ τυῤῥηνοὶ *vincula Hetrusca*, quibus illi scilicet in terra captos mari vinctos abducebant. clare Athenæus in Dipnosophistis. τυῤῥηνοὺς λῃστρικῷ τε βίῳ χρωμένους dixit *Hetruscos pyraticam vitam agentes.* Isidorus Hispalensis. *Tubam a prædonibus Tyrrhenis excogitatã dicunt, cum dispersi circa maritimas oras, non facile ad quamq́ prædæ occasionem voce aut buccina conuocarentur.* Homerus in Hymno Bacchi.

Voci humanam intelligunt.
lib. 8. c. 19.

Euertunt nauem.
Aelianus insigniter correctus.
Hetrusci pyrata
lib. 3. c. 84.
lib. 5. pagina 316.
lib. 15. pagina 672.
lib. 18. c. 4.

C

D

λῃσταὶ προγένοντο θοῶς ἐπὶ οἴνοπα πόντον
τυρσηνοί.
Latrones peruenere velociter ad nigrum pontum
Tyrrheni.

Et Euripides in Cyclope Act. 1. in limine.

ἐπεὶ γὰρ Ἥρα σοὶ γένος τυρσηνικὸν
λῃστῶν ἐπῶρσεν.
Postquam enim Iuno tibi genus Hetruscum

Latronum immisit.

lib. 8. c. 51.
Error Roberti Titij.
lib. 2. c. 12.

Ad porcos redeo. C. Plinius *compertum agnitam vocem Suarij furto abactis, merso que nauigio inclinatione lateris vnius rem casse.* non parum hallucinatus est Robertus Titius, meo iudicio, qui locum Aristophanis de hac voce Subulci intelligendum existimauit in locis suis controuersis, eoque nomine ab Iuone Villiomaro recte coercetur, officijq; & modestiæ admonetur. Verba Aristophanis, qui desiderat, ea sunt in Pluto. Act. 2. Sc. 1.

ὑμεῖς δὲ γρυλλίζοντες ὑπὸ φιληδίας
ἕπεσθε μητρὶ χοῖροι.
Vos igitur hac voluptate illecti, ite grunnientes
Porcam Sues secuti,

Et paucis deinde interiectis,

νὴ ῥῖνα σὺ δ' Ἀρίστυλλος ὑποχάσκων ἐρεῖς
ἕπεσθε μητρὶ χοῖροι.
Tum tu, vt Aristyllus, risu modice diducto, intonabis
Matrem sequare Porca.

Martialis correctus.

Sed tamen Martialis locus haud incommode huc transferri potest, nam cum legatur lib. tertio epigramm. 57.

Auidi sequuntur villica sinum porci,

Poterat vnica litera mutata, sic legi.

Auidi sequuntur villica sonum porci.

Officiū Suarij.
lib. 2. c. 4. fine.
Bucina assuescunt.

Siue villica cibos ostentet, siue voce gregem Suum vocet, parum interest, dummodo vtrumque verum sit, & naturam Suum explicet. M. Varro hanc intelligendi voces humanas facultatem non omnino naturalem esse contendit, sed ab assidua cura Subulci. sic enim præcipit in re rustica. *Subulcus debet consuescere omnia, vt faciant ad bucinam, primo cum incluserunt, cum bucinatum est, aperiunt, vt exire possint in eum locum, vbi hordeum fusum in longitudine, sic enim minus disperit, quam si in aceruos positum, & plures facilius accedunt, ideo ad duodecim conuenire dicuntur, vt dispersi siluestri loco ne dispereant.* Vox autem qua vocantur, est κοὶ κοὶ, ea enim est, ab onomatopæia, porcellorum vox. Aristophanes in Acharnensibus Act. 3. Sc. 3.

κοὶ κοὶ.

χοῖρε, χοῖρε, κοὶ κοὶ.
Porce, Porce, Coi Coi.

Mira in varijs rebus solertia.

Sed & Plinius loco proxime supra laudato, multa adfert sagacitatis & solertiæ porcinæ argumenta. sic enim ibi. *quin & duces in vrbe forum nundinarium domosq; petere discunt, & feri sapiunt vestigia palude confundere, vrina fugam leuare.* Hæc omnino conuincunt Suem intellectu, & sagacitate naturali non carere. & non minus solertia celebrandum, quam cæteras quadrupedes: multa apud Plutarchum Gryllus disserit in hanc rem.

MORBI ET REMEDIA.

lib. 8. c. 21.
Tres Suum morbi.
Raucedo.

VENIO ad infirmitates Suum, quas grauissimas perpetiātur, & magno numero, quibus enumeratis medicinam adhibebimus. præeat Aristoteles in historia Animalium. Cuius verba, quia fideliter probeque ab Interprete versa, Latina apponam. *Quadrupedum, Sues tribus morborum generibus laborant, quorū vnum Raucedo vocatur, quo maxime fauces maxillaq; inflammantur, sed idem malū vel qualibet alia corporis parte contrahi potest, iam enim plerunq; in pedem, alias in aures incumbit, putrescit protinus membrum, & vlcus serpit, donec ad pulmonem deueniat, quo tacto, mors sequitur. crescit hoc vitium celeriter, nec Sus quidpiam comedere potest, cum ita ægrotat. Curatur a porcarijs, cum malum incipere senserint, haud alio modo, quam tota abscissa, qua caperit. reliqua duo genera eodem vocabulo nominantur Struma:* quorum alterum dolor capitis *grauitas est, quo plurimi laborare solent, alterum alui profluuium est, quod irremediabile incidit alteri succurritur, ex vino adhibito naribus, eoq; ipso dilutis, sed difficulter eo quoque periculo subtrahitur, biduo enim aut quatriduo interitus obuenit. raucescunt potissimum anno, quo montes abunde tulerint, & pinguissimi sint. Iuuat mora celsi deinde in cibatu, & balneum multum & calidum, & vena sub lingua si cultello sanguinem adacto detraxisse. Grandinosi autem fiunt Sues, quorum crura, & collum, & armi, carne constant humidiore, quibus partibus vel grandines plurimum innascuntur. Caro dulcior est, si grandines habet paucas, sed si multas, humida valde & insipida est. facile qui grandent, cognoscuntur, parte enim lingua inferiore grandines habentur, & si setam dorso euellas, cruorem in radice pili conspicere debes,*

Remedium.
Struma.
Dolor capitis.
Albi profluuium.
Remedium.
Grando.
Signa morbi

A *debis, pedibus etiam posterioribus stare non possunt, qui grandent, carent grandine, cum adhuc lactent tollnutur grandines tipha, qua vel in cibatu vtilis est*. Latet hic morbus interdum in viuentibus, & ideo coqui euecta Sue, au grandinosa sit carne, solent explorare. Suidæ verba sunt. *Aut est laxo pedice, aut grandinosus, morbus autem est pecorum, qui viuentibus illis latet, mortuis & occisis conspicitur, carnibus enim illorum est admixta, & insita grando. solent autem coci palo rictus porcorum post iugulationem aperire, & videre grandosi ne sint, grando autem omne malum porcorum est*. Aliud ab his morbi genus in Suibus loquitur Moderatus Columella. *solet vniuersum pecus agrotare ita, vt emacietur, nec cibos capiat, productumque in pascua medio campo procumbat, & quodam veterno pressum somnos æstiuo sub sole captet*. addit remedium deinde, ac post paucula interiecta, ait, *nisi poculis affatim satientur Sues, pulmonarios fieri*. In fine capitis deinde subnectit eos *in magna siccitate fieri splenitieos*. remedium contra hæc mala esse, *domi continere, tamaricinis canalibus aquam subministrare*. Sunt & *pediculi*, qui Suillum genus infestent, neque temere vllum animal quadrupes, præter Asinum, pediculis caret, vt obseruatum ab Vlysse Aldrouando nostro erudito opere de Insectis, ad quem te remitto. Sed frequentissimus Plinius in morbis Porcorum describendis, medi-

B candis, aliquot loca adscripsi *Morbum Verris vsque ad maciem, non tantum cibi abstinentiam*, ait esse *si coitu prohibeatur*, locum supra attuli, vbi de ardore nimio in Venerem disputabam. Et ex Druydarum veteri disciplina hæc alibi idem prodidit. *Iidem Samolum herbam nominauere nascentem in humidis, & hanc sinistra manu legi a ieiunis, contra morbos Suum, Boumque, nec respicere legentem, nec alibi quam in canali deponere, ibique conterere potum*. Hanc herbam *Pulsatillam* eruditi existimarunt, & Bononienses *Samiolo* hodie vocant, vt libro 1 c. Anguillara scribit. rursus ex Magorum nugamentis. *Atque etiam quadrupedes homines sanauere, contra inflationes Boum perforatis cornibus inserentes ossa humana, vbi homo occisus esset, aut crematus, siliginem qua pernoctasset, Suum morbis dando*. sed has p. æstigias ipse Plinius execratur. Efficacius, vt existimo, remedium est in eodem illo scriptore. *Rubeoa decocta, & in aqua potu data, Suum morbis medetur, vel cuiuscumque rana cinis*. Sunt & alii Suum morbi, vt *lepra*, neque enim ipsi Sues leprosi sunt, sed etiam leprosos sui lactis potu faciunt, vt Manethon Aegyptius prodidit, & ex eo Aelianus cuius locum supra habes. quomodo morbi Suum detegantur, Plutarchus egregie, vbi de Oraculorum defectu. expressisse visus est. τὴν δὲ ψυχὴν δοκιμάζουσι, τοῖς μὲν ταύροις ἄλφιτα, τοῖς δὲ χοίροις ἐρεβίνθους πα-

C ρατιθέντες· τὸ γὰρ μὴ γευσάμενον, ὑγιαίνειν οὐκ οἴονται. *animam explorant, farinam Tauris, ciceres Suibus apponentes, si enim non gustent, non esse sanos indicant*. Idem rursus ἐπιλευκίαν καὶ λέπραν, *vitiliginem & lepram* generari docet. ex esu carnis Suillæ, Et remedium præsentaneum Cancros fluuiatiles comedere eodem autore in Gryllo. παρὰ τίνος γὰρ οἱ ὕες ἐμάθομεν νοσοῦντες ἐπὶ τοὺς ποταμοὺς χάριν τῶν καρκίνων βαδίζειν. *nam a quo didicimus porci, quando agrotamus, ad fluuium descendere, Cancrorum capiendorum gratia?* Est & Hyoscyamus herba præsentaneam Suibus ægritudinem adferre, quæ esu *Cancrorum fluuiatilium* statim tollitur dixi in Commentariis ad Aeliani variam historiam. Seruius Honoratus Maurus ad librum tertium Georgicon. *Angit, bene ait, quia Angina dicitur Porcorum morbus, qui occupat fauces. tussis anhela, idest qua totum corpus commoueat*. ipse Virgilius loco iam laudato.

Hinc Canibus blandis rabies venit, & quatit agros
Tussis anhela Sues, & faucibus angit obesis.

Idem ergo morbus Aristoteli χάλαζα *rancedo*, aliis ab effectu *tussis*, vulgari nomine *Angina*, quæ etiam Græcis κυνάγχη, *quod Canes infestet*, λυκάγχη *quod Lupos diuexet*, appellari solet. glossæ

D philoxeni apud Iosephum Scaligerum Annotationibus in Festum. & ἄγχουρα, siue etiam *Anguina*, quod reperi a Dionysio Gotefredo notatum, nec omisit Adrianus Turnebus in suis aduersariis, quæ non sunt ad manum. *Porrigo* etiam a *Porcis* nomen sortita videtur, licet non tam porcos, quam homines tabes ea afficiat, autore Cornelio Celso, qui consulatur. Iuuenalis Satyr. secunda, Vers. octuagesimo.

——— dedit hanc contagio labem,
Et dabit in plures, veluti grex totus in aruis,
Vnius scabie cadit, & porrigine porci,
Vuaq; conspecta liuorem ducit ab vua.

Sic M. Plautus intelligendus Mostell. Act. 1. Sc. 3. V. 60. ita enim Seruius citauit.

In anginam ego me nunc velim verti
vt venefica illi
Fauces prehendam, atque eiicem scelestam
stimulatricem.

Rursus Trinummo. Act. 2. Sc. 4. V. 139.

Remedium. Coqui explorant. In χάλαζα Grando. lib. 7. c. 10. Pulmonarij. Splenitici. Remedia. Pediculi. lib. 5. 1. 3. A negato coitu. lib. 10. c. 63. lib. 25. c. 11. Samolus seu Pulsatilla. lib. 18 c. 1. Magica. lib 32. c. 10. Lepra. lib. 10 c. 16. Vt pateat morbus. Pag. 437. lib. 4. Symp. c. 5. Vitiligo. Cancri fluuiatiles. Hyoscyamus. lib. 1. c. 7. Tussis. Angina. κυνάγχη λυκάγχη. ἄγχου... Angu... Porrigo. Scabi...

Magis, Apage, dicas, si omnia ex me audiueris.
Nam fulgurita sunt hic alteruq; arbores,
Sues moriuntur hic angina acerruma,
Oues scabra.

συνάγχη. Cum Sues infestat proprie vocatur συνάγχη, quasi *suilla infestatio* aut verius *inflammatio*. Nonio Marcello autore, Lucilius lib. 30, Satyrar.

Insperato abijt, quem vna Angina absulit hara.

Sunt & alii Suum morbi, aliaque remedia forsitan, sed medicorum illa disquisitio est, non philologorum, & hæc sunt præcipua, vel ipso Aristotele teste, & reliqua facile aliunde haberi possunt.

ANTIPATHIA.

Elephätis & hostis. *In χειραγωγ.* *lib. 1. c. 38.*

INTRINSECVM malum morbi, extrinsecum hostes quibuscum Sus letaliter dissidet. Ante omnia cum Elephante capitalia odia exercet, quod & infra fusissime dicetur, vbi de Stratagematis, & obiter hic nonnihil attingo. semper sane fuit obseruatum grunnitum Suis Elephanti fuisse formidabilem. Suidas. *porco Rhetia de turre suspenso, periculum, quod ab Elephanto imminebat, effugerunt, quod id grunnitum Suis tetrū moleste ferens recedebat.* Aelianus. ὀρρωδεῖ ὁ ἐλέφας κεράστην κριὸν, καὶ χοίρου βοὴν. *Elephas abhorret a cornuto Ariete, & Suis grunnitu* addit more Græcanico deinde nugas, Romanos Pyrrhi regis victores hac arte fuisse, sed de eo inferius disquiretur. Idem rursus

lib. 8. c. 28. inter occultas Naturæ proprietates reponit *cur Elephas horreat Porcum?* hanc antipathiam expressam habemus a Phile, Cap. 14.

καὶ δὴ τὸν ὗν, ζῷον ἐλέφας ὄντα μέγα
Ἠδ' ἀλκιμον, φοβεῖτ' ἀκηκοὼς μόνον
γρυλλισμοῦ ἐγγὺς ὄντος, ἕως μὴ βλέπει
Quin & Sues tam grandis, elephas, bellua,
Robustaq; exhorrescit, hunc si audiuerit,
Vel grunnientem comminus, vel viderit.

Et Lupis. Est & capitalis inimicitia inter *Lupum & Suem*, nam Aristoteles in Historia Animalium ait, *Lupo posse porcum obsistere.* & Phile ibidem loci expressit vide locum.

——— γὰρ οὐδὲ συντόμους λύκος
γρυσμῷ συναθροισθέντας, οὐδὲ συςάτας
τοσσον πάρεσι θάρσος ὁμονοητικόν.
Nam nec Sues Lupus aggredi compascuos,
Ac congregatos audeas grunnitibus,
Concordia cantum pot est consensio.

Et Salamandris. *lib. 9. c. 28.* Nec minus cum *Salamandris* graue ei dissidium est, & non pacatur, nisi hostem suum deuorauerit, quod longe duco admirabile, nam cum salamandra pestilentissimum sit virus, a Suibus tamen impune manditur, quod ex Plinio supra est relatum, & addenda hic Aeliani autoritas idem dicentis affirmantis. *Suis carnes suauitate inter cæteras præstare, vetus persuasio est, hoc quidem experientia non obscure constat, si quando Sus Salamandram comederit, ipsum extra periculum esse, eos autem,*

lib. 28. c. 4. *qui Suis illius carne vescantur, perire.* non dissimilia Plinius. nec sane quippiam mirabilius in rerū natura, quam esum veneni animali illi innoxium esse, mortiferum carnem suam gustantibus, nota est historia de puella Alexandro oblata, quæ nutrita veneno, osculo necabat, ipsa formæ speciosissimæ, & vt videbatur, maxime sanæ. sed ad Suem redeo. qui non leuiter odit vnguentum omne, sed præcipue *Amaracinum*, vt præoccuparunt Crinici, Ludouicus Carrio, Philippus Beroaldus, Dionysius Lambinus, & alii, vnde vulgatum illud inoleuit *Sus olere suauius canum, quam vnguentum*. T. Lucret. lib. 6.

Et Amaracino vnguento

Denique Amaracinum fugitat Sus, & timet omne
Vnguentum, nam Setigeris Subus acre venenum
Quod nos interdum tanquam recreare videtur.

Et Mustela lib 10. c. 74. *Et Hyoscyamo.* *lib. 1. c. 7.* *πάγουρος.* Naturalis etiam Sui cum Mustela legitur diffidentia, & ratio eadem quæ in aliis, occulta, nec explicata facilis cōtrarietas. C. Plinius simpliciter. *dissident Vulpes, & Nili angues, mustelę & Sues* Illa quoque sensim a natura insusa est pugna inter *Suem*, & *Hyoscyamum*, ut herba ea comesta statim emoriatur, nisi *Cancros* illos *fluuiales* comedere possit, ut Claudius Aelianus scripsit in varia historia. Cancros autem illos Græci παγούρος appellant, & Latini eam uocem sua ciuitate donarunt.

A se uidentur, Palladius Rutilius in re rustica. Et hoc memini alicubi apud Eustathium Thessalonicensem, & Isacium Tzetzem obseruare. Nec bene *Scorpiones* consulunt *Suibus*, quando in Scythia Sus nullus morsum Scorpionis, qui terræ illius frequentissimus incola, euitare potest, & fertur Scorpio magno impetu in Suem, quem ictu uno exanimat, nec ullum tanto malo remedium, quod ex Aristotele notum in Historia animalium, & obseruat Vlysses Aldrouandus egregio opere de Insectis. Vix ullum sane animal, cui plures hostes, nam & cum *Equo* capitalis *Sui* dissensus, & omnia hic pugnant, *odor teter, turpis grunnitus, fœdus halitus*, omnia dispatia inter fœdissimum & generosissimum pecus. sed hoc aliis dictum. Denique uel *nouella virentia Suibus* sunt exitialia, ut in Februario habet Palladius, & cum id animalis nunquam amittant dentes, debiles tamen, & tota uita infirmi redduntur post gustatas segetes nouellas, natura pæne indomitam obscæni pecoris ingluuiem sic plectente, quando aliter reprimi non potest.

lib.1.c.35. Et Scorpionibus. lib.8.c.29. lib.5.c.11. Et Equis. Et nouellis segetibus.

HISTORICA.

B PERCVRRENDA hic quædam sunt, quæ etiamsi ad alia capita referri poterant, tamen proprie ad relationem historicam spectant, quorum illud primum erit de Suibus in Atho Monte referente Aristotele historia Animalium. *Morũ diuersitatem loca efficiunt, vt montana & aspera suas belluas reddunt & aspectu efferatiores, & viribus robustiores, quam plana & molliora: Argumento est, quod de Suibus Athi montis accepi, quorum ne fœminas quidem spectare mares inferioris situs audent.* Illud in Græcorum fabulis tritum *Suem Arcadiam* Iouem vberibus lactasse, & ne ploratus pueriles proderetur grunnitu suo præcauisse, vti supra de *Sue Cretensi* dixi, vbi de cultu meminit Claudius Galenus Opere de Compositione Pharmacorum secundum locos. *viginti drachmas seminis Hyoscyami iniecere iubet, quod ænigmatice fabam Suis Arcadicæ appellat.* Philo vetustissimus Medicus in Antidoto.

Sus in Atho Monte. lib.8.c.19. Sus Arcadia lib.9.c.4.

Viginti & drachmas candentis coniice flamma.
Et totidem faba post Suis Arcadica.

C Inter Herculis labores reponunt, nos inter pluribus, obiter Lucretius sub initium libri quinti.

Quid Nemæus enim nobis nunc magnus hiatus
Ille Leonis obesset, & horrens Arcadius Sus?

Lego & Suem Crommyoniam in præcipua dignatione in veterum monimentis. Strabo Amasianus. ἡ δὲ κρομμυὼν ἐστὶ κώμη τῆς κορινθίας, πρότερον δὲ τῆς Μεγαρίδος, ἐν ᾗ μυθεύουσι τὰ περὶ τὴν κρομμυωνίαν ὗν, ἣν μητέρα τοῦ καλυδωνίου κάπρου φασί, καὶ τῶν Θησέως ἄθλων ἕνα τοῦτον παραδιδόασι τὴν τῆς ὑὸς ταύτης ἐξαίρεσιν, Crommyon pagus est agri Corinthii, olim Megarici, vbi fabulantur Suem fuisse Crommyoniam, matrem Apri Caledonii, cuius Suis cædes inter ærumnas Thesei numeratur. Plutarchus in Theseo. ἡ δὲ κρομμυωνία ὗς, ἣν φαιὰν προσωνόμαζον, οὐ φαῦλον ἦν θηρίον, ἀλλὰ μάχιμον καὶ χαλεπὸν κρατηθῆναι. ταύτην ὁδοῦ πάρεργον ὡς μὴ δοκοίη πάντα πρὸς ἀνάγκην ποιεῖν ὑποστὰς ἀνεῖλε. καὶ ἅμα τῶν μὲν ἀνθρώπων τοῖς πονηροῖς ἀμυνόμενον οἰόμενος δεῖν τὸν ἀγαθὸν προσφέρεσθαι, τῶν δὲ θηρίων, καὶ προεπιχειροῦντα τοῖς γενναίοις μάχεσθαι καὶ διακινδυνεύειν. ἔνιοι δέ φασι τὴν φαιὰν λῃστρίδα γενέσθαι γυναῖκα, φονικὴν καὶ ἀκόλαστον, αὐτόθι κατοικοῦσαν ἐν κρομμυῶνι, σῦν δὲ ἐπονομασθεῖσαν διὰ τὸ ἦθος καὶ τὸν βίον, εἶτα ὑπὸ Θησέως ἀποθανεῖν. vertit Hermannus Cruserius. *Crommyonia Sus, quam Phæam dicebant cognomine, fera erat non contemnenda, sed pugnax, & haud quaquam prompta superatu, hanc obiter, ne omnia videretur necessitate agere, exceptam occidit, existimans iuxta decere fortem virum homines improbos vt ad vindicandum se aggrediatur, & feras generosas pugna lacessat, & cum iis depugnet. Sunt, Phæam qui mulierem fuisse atrocem & lasciuam latronem referant, quæ ibidem habitabat in Crommyone, Suem appellatam ex moribus, & vita, qua sit inde a Theseo trucidata.* Et in Gryllo idem. ἀλλὰ καὶ κρομμυωνίαν τινὰ σῦν ἀκούεις, ἣ πράγματα πολλὰ θήλη θυρίον οὖσα τῷ Θησεῖ παρέσχε. *sed & Suem quandam Crommyoniam celebrari audis, quæ multum negotii Theseo exhibuit.* Plato in Lachete seu in fortitudine. δῆλον δὲ ὦ Νικία, ὅτι οὐδὲ τὴν κρομμυωνίαν ὗν πιστεύεις σύγε ἀνδρείαν γεγονέναι. *Constat itaque, O Nicia, quod neque Crommyoniam Suem fortem fuisse credas.* Memoratur *Sus Cephisodori* siue fabula fuerit illius comici, siue reuera Sus educata a Cephisodoro Plano, quem Nicostratus in Syro ait mollitiei, otio, ac desidiæ multum addictum prædicat, vt videretur *Sus* moribus impuris & luxuria esse, Eius mentio apud Isaacum Causabonum semel aut iterum in Obseruationibus in Athenæum suis. Suidas contra sensit, qui ait illum *antiquæ Tragediæ poetam, cuius fabulæ sint, Antilais, Amazones, Trophonius, & Sus.* Ex hac Tragædia hic versus refert Cephisodorus ἐν ὑὶ, in Sue.

Sus Crõmyonia. lib.8.pagina 262. Pag.987. Sus Cephisodori. lib.3.c.22.et lib.8.c.

κρεάδιόν τι φαῦλον, ἢ ταρῖχον.
Carnuncamiſella quadam, aut Tarichium.

Nec minus & illud deprehendi,

δ' ὀψοφάγος, οὐδ' ἀδολέσχης.
Cum obſonij abligurritor ſis, ne tantum garrias.

Sus Parmenonis.
lib. 5. quaſ. 1.

Vocabant etiam *Parmenonis Suem*, rem ſupra modum placituram, quod ea reuera talis fuit, deſcribente Plutarcho in Sympoſiacis, verba ſunt hæc, *alioquin enim quid paſſi, aut qua extrinſecus affectione accedente, Parmenonis Suem ita admirati ſunt homines, vt in prouerbium abiret? & quidem ferunt, Parmenone ob hanc rem celebri, quoſdam idem amulando certaſſe, cumq́ homines præiudicio occupati dicerent, bene hoc, ſed nihil ad Parmenonis Suem, quendam cum porcello ſub axilla geſtato prodiiſſe, & cum vero Suis grunnitu, homines tamen dicerent, & quid hoc ad Parmenonis Suem? cum emiſſo in medium porcello arguiſſe, non veritatem eos in iudicando, ſed opinionem ſequi.* Hãc rem etiam alii attigerunt, an idem fit ille Parmeno qui Nicanorem Philippo regi detulerit? vt faceta relatione Tzetzes complexus eſt, haud ſane affirmarim, tempus tamen non abhorret. Suidas & Harpocration meminerunt. Hoc minime omittendum, *Sergium* I. illius nominis Pontificem Maximum, cum vocaretur *os porci* obſcœnum id tanto faſtigio nomen exiſtimaſſe, & ideo mutaſſe, vnde mos in auguratis Pontificibus hodie durat, vt aliud nomen aſſumant. Anaſtaſius Bibliothecarius, & omnes Hiſtorici Eccleſiaſtici. Ex Euangelica hiſtoria, ſi lubet ad Iudaici populi ritus tranſire, inueniemus *Antiochum Syria Regem Iudais porcina eſum imperaſſe, & Eleazarum id fuaſiſſe*, vt habetur in ſacris literis: & *miram conſtantiam ſeptem fratrum* ex eadem relatione, *licet obſeruare, qui maluerunt fricturam ſartaginis pati, quam a lege* diſcedere, origo illius Antiochi violentæ iuſſionis eſt Machabæorum lib. 1. cap. 1. Ad Hodierna accedamus. Habent Bononienſes ſolemne feſtum, quod *Porcula* vocant, id contigit Anno 1281. hæc occaſio fuit, *Hieremei* potentes vrbe *Lambertazzios*, contrariam quippe factionem, exegerunt, illi Fauentiam ſe receperunt, & cum porcellum *Tibaldelli Zaratonis* quidam illorum abſtuliſſet, ille, diſſimulato dolore, vindictæ certus, amentem ſe finxit, dum *Hieremeos*, aperta noctu porta, Fauentiam induceret, qui *Lambertazzios* ad vnum omnes interficientes, & victoria præſenti potiti ſunt, & rempublicam in futurum ſuam metu liberarunt. Pompeius Vizanius Patricius Bononienſis in Hiſtoria. Fuiſſe ad Hieroſolymas capiendas a Chriſtiano exercitu bellicam machinam, nomine Suis, excogitatam docet Gulielmus Malmesburienſis. *Vnum fuit machinamentum, quod noſtri Suem, Veteres vineam vocant, quod machina leuibus lignis colligata, tecto cratibus, tabuliſque contexto, lateribus crudis coriis communitis, protegit in ſe ſubſidentes, qui quaſi more Suis ad murorum ſuffodienda penetrant fundamenta.* de quo alii plerique. Ab eodem in Hiſtoria Nouella notatur in Anglia regno Henrici I *tam ingentem, & ſæuam peſtem ortam, vt plena porcorum hara ſubito vacuerentur, & integra Boum præſepia deſtituerentur.* Cumbræ conſulis Porcarius in Silua Andrede ſvvald, Sigebertum Anglorum regem interfecit, vt narrat Henricus Huntindouienſis in hiſtoria Anglicana. Circa annum 987. ſi vera eſt narratio Rogeri de Honeden, *dua Anglorum gẽts incognita peſtes, febres hominum & lues animalium, qua Anglice Scitha nominatur, Latine autem fluxus interraneorum, dici poteſt, totã Angliam plurimum vaſtauerunt, hac in porcos maxime ſæuijt.*

Antiochus Rex porcina eſum imperat.
lib. 2. Machab. cap. 6.
Cap. 7.
Porcula Bononienſis feſtum. xxv. Auguſti.
lib. 4. pagina 150.
lib. 4 hiſtor. pag. 79.
Sus vinea.
lib. 1. pagina 100.
Suum peſtis.
lib. 4. pagina 196.
Annal. par. 1 245.
Scitha.

MAHOMETANA DELIRIA.

Sus execrabilis Mahometanis.

NON erat tanti, vt Mahometanæ impietatis placita circa Suem noſtrum referre vellemus, ſed tamen quia magna Orientalium populorũ portio, Lydi, Syri, Cappadoces, Lycij, Paphlagones, Galatæ, Armeni, Iberi, Albani, Hircani, Medi, Ponti incolæ, & qui mare Caſpium accolunt, Alcoranum venerantur, tã longe a Deo, quam a bona mente poſiti, videndum, quid de hoc pecore, quod tantopere abominantur, impoſtor ille prodiderit? Extant Commentarii Speculationum Mahometanarum, & explicationum legis, *Scala* dicti, ab Arabico ab Hermanno Dalmata verſi: ea verba ego Anglice tantum vidi, & ſic ſonant. *Qui in Paradiſo ſunt, illi ettis cibis non veſcentur, vt eſt porcina. Et ſi ſcire cupis, quare id animal eſt impurum, intelligendum tibi eſt Ieſum dei quondam Iapetum a ſe amandaſſe, qui Hiſtoriam Arca diſcipulos doceret, qui retulerũt pondere rerum fætidarum arcem in alterutrum latus propendere, ac inclinare, quare Noe conſilio cum Deo communicato, produci imperauit Elephantem, ex cuius fimo, humano admixto, ortus eſt porcus, qui cœnum illud roſtro cœpit inuertere, & funditus eruere, & ex eo fætore, qui a naribus illius late ſe diffudit, progreſſus eſt Mus, qui ligna Arcæ veſtigio arroſit: Noe periculum hoc haud vulgariter veritus, iuſſus eſt Leonem*

Cap. 11.
Ortus Porci.
Ort' Muris.

incipite

A *fuscipite ferire, & ex halitu graui Leonino felis processit, cum quo capitalis cum mure dissensio*. Hæ *Ortus felis.* sunt ridiculæ affaniæ, & arundinei ponticuli, quibus legem suam firmauit subditis, & ratio tam insanæ amentiæ petitur ab ipsa horum animalium natura, est enim aliqua formæ proportio inter Elephantem & Suem, vt & Catum & Leonem licet summa sit inter eas quadrupedes Antipathia, *Sus Elephāti* vt supra ostendi. hoc Scaliger Senior in Exercitationibus contra Cardanum, ex Alcorano, & ex *similis.* Scaligero Vlysses Aldrouandus desumpsit, vbi de Culice in Insectis disputat. Et Ioannes Cornelius Vteruerius compilator Scriptorum Aldrouandi repetendum duxit in tractatu de Elephanto. *Exercit. 293 lib. 3. c. 3.* Sed ad Alcoranum redeo, in quo grauis illa odii in *Suem* occasio, quod omnes alios pæne colores *lib. 1. de Quadrup. c. 9.* exprimat, album, nigrum, flauum, rufum, aliosque, nunquam *viridi* conspiciatur, quem Mahometani *solum diuinum, & prophetis dignum colorem* iudicarunt. quare cum Turcæ Hierusalem expu- *Viridis color.* gnarunt, circa annum millesimum ducentesimum decimum nonum, *Suem* quidem, quam *in mar* *Hierosolyma capta a Turcis.* *more Adrianum Cæsarem fixisse* diximus, grauibus ludibriis habitam in frusta comminuerunt, & iuxta Sepulchrum Domini nostri in ventos disperserunt, vt est in Itinerario. & plura ibi impiæ superstitionis vestigia, quæ non libet calcare. *lib. 3. c. 3.*

B

POLITICA. ET de Porcinarijs.

INGENS in ciuili vrbis Romæ administratione circa hoc animal obseruatio, nã & *Caro porcina* frequentissime populo Romano diuidebatur, & erat *porcina* vendendæ aut diuidendæ *præfectus*, & qui inferebant *porciuarii* dicti, & *forum* in vrbe, quod *Suarium* dictum, de quibus omnibus sigillatim ago. Ac primum, vt oleum, vinum, frumentum, & in annona arcta, panis Gradilis viritim distribuebatur, *Porcina populo diuisa.* ita & Porcina. Zosimus τῶ χοιρείω κρεῶν *Suillarum carnium* a Luciano præfecto di- *lib. 2.* uisarum meminit, sed codex non est ad manum. quis autor sit tantæ munificentiæ non est vsque adeo exploratum. probabilius existimo ad Aurelianum Augustum ritus illius exordium referen- *Auctor Aurelianus.*

C dum, ita enim in eius vita Flauius Vopiscus. *nam idem Aurelianus & porcinam carnem populo Romano distribuit, qua hodieq; diuiditur*. de consueta hac Porcinæ distributione capio Epistolam Valeriani Augusti ad Ceionium Albinum Præfectum Vrbi. *Panes militares mundos, sedecim, panes militares castrenses, quadraginta, vini mensalis sextarios quadraginta, Porcellum dimidium, Gallinaceos duos, Porcina pondo triginta, bubale pondo quadraginta*. Eiusdem Principis altera Epistola est ad Aelium Xifidium Præfectum ærarii, in qua *tunicas multicias viriles decem, lintas Aegyptias viginti, mantelia Cypria paria duo, Tapetia Afra decem, stragula Maura decem, Porcos centum, oues centum, conuiuium autem publicum edi iubebis Senatoribus*. Et caro quidem ista, non vt aliæ res, populi impensa, subministrata, aut in vrbem inuecta, sed gratuita Principum indulgentia ciuitati cõ *Gratuita.* cessa: locum elegantem eiusdem Vopisci adposui. *Statuerat & vinum gratuitum populo Romano da* *In Aureliano ad finem.* *re, vt quemadmodum oleum, & panis, & porcina, gratuita præberentur, sic vinum etiam daretur, quod perpetuum hac dispositione conceperat. Hetruria per Aureliam vsque ad Alpes maritimas ingentes agri sunt, hique fertiles ac siluosi, Statuerat igitur dominis locorum incultorum, qui tamen vellent pretia dare, atque illic familias captiuas constituere, vitibus montes conserere, atque ex eo opere, vinum*

D *dare*. Idem denuo. *In salario diurno, bubula pondo, porcina pondo sex, caprina pondo decem*. sic illud *In Probo.* Aelii Lampridii intelligunt viri docti. *Congiarium populo ter dedit. donatiuum militibus ter, carnẽ* *In Alex. Seuero.* *populo addidit*. vide quæ supra a me allata. Pomponius in Rustico.

——— *Quid nunc vis fieri?*

Verrem sume dapsile ac dilucide. *Pomponius correctus.*

Versus Senarius Iambicus sic fieret.

Hunc sume Verrem, dapsile ac dilucide.

Ne porcina ciuitati deesset Corpus seu collegium institutum fuit *Suariorum*, qui scilicet terra *Suarij.* marique comportarent *Sues* annonæ vrbicæ sufficientes, eratque delegatio Corporis illius in Sar *Corpus ī Sardinia.* dinia, vt est in libro Theodosii Aug. legum Nouellarum. verba sunt. *Patronis corporis Suariorum* *Tit. 33.* *intuitu sacræ vrbis Romę imprimis hoc beneficium debere præstari, vt delegatio, qua his intra prouinciam Sardiniam præbebatur, de qua propter incertum nauigationis, illatio fluctuabat, ad arcam præto* *Ad arcā Prætorianam reuocatum.* *rianam reducta cum alys prouincys sub refusione vniuersorum titulorum, qui dispersi ante hac plurimum in reliquis habere probabantur, de vicinis prouincys, id est de Lucania, sex millia quadringentorum, Campania M. D. CCCC L. solidorum debita emolumenta oportet decerni*. Reuocatum Suariorũ

corpo-

corporis delegatio ex Sardinia, ob crebra naufragii pericula, ibi collocata, forſitã, quia multæ ibi ſiluæ glandiferæ, alendo illi pecori aptæ Prudentius in Symmachum, *Lib. 1.* E

— *Melius quernas Sardinia glandes*
Suppeditat.

Immunitas. Collegii illius immunitatem a principibus prioribus conceſſam ſic confirmant Theodoſius & Valentinianus Auguſti eadem illa conſtitutione. *Suarios ipſos nullius apparitionis, neque muneris, neque diſpendijs ſubiacere, manentibus circa eos, quæ ſuperiora ſcita ſanxerunt.* Et plenius in Codice Theodoſiano, titulo *de Suarijs, pecuarijs, ſuſceptoribus vini, cæteriſq; corporatis.* vbi ſic habet iuſſio Valentiniani Theodoſii & Arcadii AAA. *L. 6.* *Porcinarij Vrbis æterni cum peruigilem laborem populi Romani commodis exhibeant, id ſe diua memoria Gratia in beneficio meruiſſe proponunt, ne ſordidis vnquam muneribus ſubiacerent. illuſtris igitur autoritas tua diu alium præceptorum formam conſeruans, etiam cum interminatione competenti ſuo inſiſtat officio, quatenus id, quod & antea conſtitutum eſt, & nulla poſtmodum iuſſione mutilatum, indubitatum atque intactum faciat perdurare.* Idem Imperatores cauſas reſcindũt, *cur vires Suariorum conciderint*, eademque priuilegia *filijs ipſorum* benigne indulgent, Arcadius & Honorius Imperatores, de quibus etiam in Codice Iuſtinianeo: F & paulo infra verba apponam. *L. 5.* Hic præterire non poſſum, Suariis equorum uſum cõceſſum ex Valentis Auguſti reſcripto, *L. 7.* ſic enim in Codice Theodoſio titulõ *quibus equorum vſus cõceſſus eſt aut denegatus.* *Tit. 17. lib. 11* uerba ſunt. *poſtea ſanximus, vt Suarij quidem equis vterentur, verum ad periculum ipſorum pertinere cognoſcent, ſiquid in his regionibus ſceleris eſſet admiſſum.* *Equorum vſum habent.* Curam hãc & ſollicitudinem porcinæ prouidendæ Imperatores modo *Suariam functionem*, modo *Suarium obſequium* ſolent appellare. *L. 3.* *Suaria functio.* *quoniam Suariorum corpus ad paucos deuenit, iubemus eos adſtante populo Romano dicere, quibus excuſatio ſit delata, quibus prouenerit opus, vt in his medium publicarationis edictis exemplum rei nauicularię proponatur. Itaque dignoſcant facultates proprias Suariorum eſſe obnoxias muneri, ac de duobus alterum eligant, aut retineant bona, quæ Suariæ functioni deſtricta ſunt, ipſique Suario teneantur obſequio, aut alios quos volunt, idoneos nominent, qui neceſſitati eidem ſatisfaciãt, nullum enim vacare ab huius rei munere patimur.* *Suarium obſequium. L. 1 d Tit.* Aurel. Symmachus. *lib. 10. Epiſ. 34.* *Nouerat horum corporum miniſterio tanta vrbis onera ſuſtineri, hic lauati pecoris inuector eſt, ille ad victum populi cogit armentũ, hos Suillæ carnis tenet functio, & pars vrenda lauacris ligna comportat, ſunt qui fabriles manus anguſtis operibus accommodant. per alios fortuita arcentur incendia, iam caupones, & obſequia piſtoria, frugis & olei baiulos, multoſq; ad id genus patriæ ſeruientes enumerare faſtidium eſt. Ad ſummam liquet priuilegium vetus magno impendio conſtare Romanis, iugi obſequio immunitatis nomen emeriti.* G

Porcinarij. Iidem dicti Porcinarij, ut in priuilegio Valentiniani Theodoſii & Arcadii Principum in Codice Iuſtinianeo extat his uerbis. *L. 1. lib. 11.* *Porcinarij vrbis æterni cum peruigilem laborem populi Romani commodis exhibeant, ſordidis ſemper muneribus liberentur.* atque a Græcis χοιροπῶλαι quaſi *Suum venditores* dicti. *Tribunus fori Suarij.* Hinc, ut nec deficeret tantæ utilitatis res, nec populo morboſi Sues offerentur emendi, *Tribunus* erat *fori Suarij* conſtitutus, ut in Notitiam utriuſque Imperii Scoti noſtri Anonymi, obſeruat Guido Pancirolus, Et *forum* hoc *Suarium* uel *Syarium*, ut habet Onuphrius Panuinius *Forum Suarium.* in libello de quatuordecim urbis Romæ regionibus, *Cap 12.* quos Sues ibi tantum uenderentur, ut forum Boarium, forum Cupedinarium, forum Piſcatium denominata accepimus, Extat uetus lapis ex ſchedis Vrſini & Kuibbii apud Gruterum. *Pag 282. numer. 4.* ſic ergo marmor Romanum,

DOMINO. NOSTRO.
FL. CLAVDIO. CONSTANTINO.
FORTISSIMO. AC.
BEATISSIMO. CÆSARI,
FL. VRSACIVS. V. P.
TRIBVNVS. COHORTI,
VM. VRBANARVM.
X. XI. ET. XII. ET. FORI.
SYARI. . . . .

H

Meminit & Plautus in Captiuis Act. 4. Sc 3.

Quanta peſtis porcis veniet, quanta labes larido?
Quanta ſumini abſumedo, quanta callo calamitas?
Quanta lanijs laſſitudo? quanta Porcinarijs?

Hoc addo cauſas ipſorum Suariorum, filiorum, aut hæredum in foro Vrbano, nec alibi tractari potuiſſe, decretum extat Arcadii & Honorii in dicto titulo *de Suarijs, & ſuſceptoribus vini, & cæteris corporatis*, *L. 11. Cod. L. 2.* ubi ſic. *quicumque ex corporibus Suariorum, ſiue excipiendæ neceſſitate litis adſtrictus, ſeu inferendæ voluntate ſpontanea prouocatus, iudicium voluerit experiri, fori vrbani adiutoria præſtolētur.*

A *præstoletur.* Porcinarii ergo, aut Suarii curam foro inferendorum Suum habebant, vendendis, ne fraus aliqua fieret, præerant præfecti fori Suarii, & hæc quasi præcipua illius magistratus munia, ne morbosi aut grandinosi pecoris caro venderetur, & ne non iustum pretio pondus cederet, quod dicitur *ad Exagium vendere*. id est trutinam, glossæ Philoxeni *Exagium* etiam in *pane vendendo* adhibitum testantur. vnde autoritas illa Aproniani præfecti vrbis, qua iniungitur, *vt sublata mi-candi consuetudine. pecora sub exagio vendi, ita tamen vt lanio caput, pedes, & seuum lactans, & sub-gulare cedant, reliqua caro cum pelle & interaneis appendatur, & a venditore emptori præstetur.* grave illud Iuliani Augusti Edictum est Codice Theodosiano: ibi enim. *quibus in rebus illud quoque a decessore tuo salubriter institutum, quo Suarijs æstimandi licentia denegetur, pondusque porcorum trutinæ examine, non oculorum libertate quæratur, ita videlicet, vt ne volenti quidem possessori tradere animal liceat, cuius modum non prius ponderatione certa deciderit Suarius. Animal vero a pos-sessore tradendum, ob digeriem prius vnius noctis tantum ieiunitate vacuetur.* Hoc puto præceptum Suariis ad lanios etiam extendebatur, vt hodie per totam Italiam fieri videmus, vt nec illi pretio, nec emptores re sua destituantur; Theodosii & Valentiniani in Nouellis præclarum hoc est decre-

Exagium.
Pondere vendita porcina.
L. 4. d. Tit.
Viui porci ad statram empti.

B tum. titulo *de pretio solidi, & ne quis solidum integrum recuset, æquabilitas enim pretij, & commodũ venditoris & omnium rerum venalium statuta custodiet, de ponderibus quoque vt fraus penitus amputetur, a nobis aguntur exagia, quæ sub interminatione superius comprehensa sine fraude debeant custodiri.* A doctissimo Iacobo Cuiacio obseruatum. constat autem *exagium siliquis vigintiquatuor*, vt ex Actuario lib. 5. Methodi, Zonara in Nicephora Phoca, & Nicandri Scholiaste clarum est, vide Metium Volusianum, Priscianum Cæsariensem, & Q. Rhemmium Palæmonem, & alios. Certe olim res omnes, adeoque pecunias ad pondus pendebant. Cornutus ad A. Persii Satyram secundam V. 59. ex Plinio, Floro, Plutarcho, Silio Italico, Iuuenale & aliis dixi ad Corippum libro secundo Num. vlt.

Nouella vnica.
Exagiũ quanti valeat?
Quare de ponderibus.
Pecunia pensitata.

Hinc chartas subigunt flammis, hinc pondere fusos
Exæquant solidos, & lancem pollice pulsant.

Claudian. lib. 1. in Eutrop.

—— *in geminas mutat prouincia lances,*

Sulpitia poetria in Satyra.

C —— *Trutina Galli fugere relicta.*

Redeo ad forum Suarium, in quo Edicta illa de Suariorum Immunitatibus, & vendendæ porcinæ ratione, de quibus diximus, affigebantur, sic enim Valentinianus & Valens præcipiunt. *hæc autem omnia aneę tabulę in foro Suario collocandę, ad æternam memoriam oportebit insculpi.* Leges autem & Edicta ęneis tabulis aut columnis insculpi, locisque publicis affigi consueuisse notius est, quam vt hic dici debeat, & confirmatum, videbis a me in Antiquitatibus Romanis. nec hic repetendum duxi. Denique qui porcinam pendebant, dicti *Aginatores*. Festus Pompeius libro primo. *Agina est qua inseritur Scapus Trutina, id est in quo foramine trutina se vertit, vnde Aginatores dicuntur.* Veteres Philoxeni glossæ *Aginari τραχτίνειν* negotiari, in iis tamen glossis vitiose *σρατίνιςαι*, & *σρατίνει* pro *τραχτίνευθαι*, & *τραχτίνει* legitur, adi ad Nouellam Iustiniani trigesimam cap. 2. quid sit *Tractatores* Ioannis Sauaronis ad Sidonium Apollinarem diligentiæ debemus, vetus Scholiastes Iuuenalis ad illud Satyræ 1.

L. 4. d. Tit.
Foro Suario Edicta affixa.
lib. 8 pagina 638.
Aginator.
Glossa philoxeni correcta.
Tractatores.

——— *iurisq; peritus Apollo,*

D

IVRIDICA.

SVNT non pauca in Iurisconsultorum libris super hoc quadrupede dissertata, ego aliqua delibabo. Ac primum quæstio illa cebratissima est, quam proponit ex Pomponio Iureconsulto Vlpianus, & ex ipsis Apicibus iuris resoluit. *Cum pastori meo lupi porcos eriperent, hos vicina villa colonus cum robustis canibus, & fortibus equis, pecoris sui gratia pascebat, consecutus eripuit, aut canes extorserunt, & cum pastor meus peteret porcos, quærebatur vtrum eius facti sint porci, qui eripuit, an nostri maneant? nam genere quodam venandi id erant nacti. Cogitabatur enim quemadmodum terra mariq; capta cum in suam naturalem laxitatem peruenerant, desinerent eorum esse, qui ceperunt, ita ex bonis quoque nostris capta a bestijs marinis & terrestribus desinant nostra esse, cum effugerint bestiæ nostrã prosecutionem, quis denique manere nostrum dicet, quod auis transuolans ex area, aut ex agro nostro substulit? an quod a nobis miluus eripuit? Si igitur desinit, si fuerit ore bestiæ liberatum, occupantis erit, quemadmodum piscis, vel aper, vel auis, quæcum potestatem nostram euaserit, si ab alio capiatur,*

L. 44. ff. de acquir. rer. domin.
Sues a Lupo abducti.

ipsius

Porci nõ ſūt feræ naturæ.

ipſius ſit, ſed putat potius noſtrum manere, tamdiu, quamdiu recuperari poſſit, licet in auibus, in piſcibus, in feris, verum ſit quod ſcribit. Ratio diuerſitatis ea eſt, quod feræ, aues, piſces, tamdiu noſtra cenſentur, quamdiu aut in poteſtate noſtra manſerint, aut cum abierint, vel extra conſpectum nõ ierint, vel animum reuertendi habuerint, ſecus mutant dominum, & fiunt primi inuolantis, at porci ferinæ naturæ non ſunt, ſed inter animalia domeſtica & cicurata cenſendi, ideo in retinentem eos *duplex actio* vero domino conceditur *condictionis furtiuæ, & ad exhibendum.* vt concludit Vlpianus.

L.d.in fine. Abacti.
Seru. ad lib. 3. Georgico. pag. 137.
lib. 8. Epiſt. 32.
L. 1.
L. 2. d. t.
L. 3. d. t.

Altera ſane quæſtio in iure, nec ipſa leuis de *Porcis Abactis*, ſunt enim animalia *abacta, quæ per vim abiguntur*, aut è loco paſtionis abcedere compelluntur, quod crimen frequentiſſimum in Hiſpania, vt oportuerit Senatum Romanum ad Conſulem Bæticum ſuper ea decretum interponere. hinc *abactos caballos* dixit Aurelius Caſſiodorus in Variis, & *pœna abactorum* memoratur ſæpe in Codice Theodoſiano, titulo. *quibus equorum vſus conceſſus eſt, aut denegatus.* vbi ſic Valens Aug. *hi vero, qui minime animos ab huiuſmodi vſurpatione deflectunt, abactorum ſupplicio teneantur.* Et rurſus. *ſub hac interminatione, vt hi, qui noſtræ manſuetudinis ſtatuta tentauerint violare, Abactorum ſupplicia tolerare cogantur.* Idem iterum Princeps ad Rufinum præfectum prætorio. *cum omnifariam vrbicarias regiones ab omni crimine, & aſſidue Abactorum rapinis quietas eſſe cuperemus, eo vſque intentio noſtra proſpexit.* Translate etiam *venter abactus* dicitur Paulo Iureconſulto, *aborſus* ſcilicet, fœtu per violentiam aliquam eiecto, vt Græcis ἐγχυμονούμενος ὅς dicitur, in ſynopſi Baſilicon. hæc tamen ſignificatio nonnihil detorta eſt, & frequētiſſimus vſus in proprio ſignificatu, ita L. Apuleius ſeptimo Mileſiarum, & Iulius Firmicus Maternus in Matheſi.

L. 4. Sent. c. 9
lib. 32. Elog. 6.
lib. 6. c. 31.
Abigeatus crimen.

Receptius tamen eſt a Iuriſconſultis, & vſitatius, vt *porcos Abactos Abigeatus* appellatione vocent, & hi non *Abactores*, ſed *Abigei* cenſentur, & crimen ipſum Abigeatus, & delinquentes *Abigeatores*, vt eſt in lege Dei, Græcis Ἀπελάται, vt ex gloſſariis antiquis Barnabas Briſſonius notat, & Iuſtinianus docet, vt omittam Moſchopulum in libello de collectione Vocum Atticarum. & differunt *fures ab Abigeis ſola quantitate, nam qui ouem vnam, ſuem vnam, ſurripuerit, vt fur coercetur, qui gregem, Abigeus.* vt definit Claudianus Iureconſultus.

Nouell. 22.
Abigei differunt a furibus.
L. 16. § quantitas ff. de pœnis.
L. 3 ff. de Abig.
L. 1. d. t.
Vlpian⁹ correctus.
Error gloſſographorum.

Hic genuinus eſt ſenſus Calliſtrati Iureconſulti, dum ſic diſcrimen inter Abigeum & furem conſtituit. *Oues pro numero abactarū aut Abigeū, aut furem faciunt, quidam decem oues gregem eſſe putauerunt. porcos etiam quinque vel quatuor abactos, equum vnum, vel bouem, abigeatus crimen facere.* Eſt & aliud diſcrimen inter Abigeos ipſos, nam grauiori pœna multatur, qui nobiliora animalia abegerit, quã qui viliora, deciſio eſt Hadriani Imperatoris ad Conſulem Bæticum apud Vlpianum. *Sciendum eſt qui Porcum, vel Capram, vel Herbicem abduxerit, non tam grauiter, quam qui maiora animalia abigit, plecti debet.* Locus eſt deprauatus, quid enim eſt *Herbicem abducere*? cæcutiunt & ineptiunt toto cœlo Gloſſographi, cũ ſuo Accurſio, tu lege, *vel Capram, vel Veruecem abduxerit.* E contra, augetur Abigeatus crimen, & natura ſua, in vilibus iſtis pecoribus abactis, leue, maius fit, ſi alterius criminis communio accedat, ita miles, qui deſertionis poſtulatur, ſi Abigeatus intẽtetur, grauiori pœna caſtigatur, vt volunt Arrianus Iureconſultus, & *pœna* quidem *Abigeatus eſt gladius*, vt ex locis laudatis apud Iureconſultos deprehendas, etſi ſciam ad hoc & qualitatem perſonarum ſeu dignitatem, & pecora conſiderari ſolere.

L. 5 § qui ff. de re milita.
Quinque porci gregem faciunt.
Lib. 5. Sent. tit. 18.
L. vn. C. de Abig.

Illud ſane ſemel conſtituendum eſt, Abigeatum admitti, ſi quis quinque porcos abegerit, vt ſuperiora probãt, addendus & Paulus. *Abactores ſunt, qui vnum equum, duas equas, totidem boues, vel capras decem, aut porcos quinque abegerit.* Denique Abigeatum multum Principes deteſtati, vſque adeo vt cum nullus in ordinario vllo crimine reus, ſiue ſubſcriptione conſtitui poſſit, hoc eſt, niſi Actor Prætori libellum cum crimine & ſubſcriptione ſua obtulerit, hoc crimen, puto, quia a ruſticis plerumque intentatur, ſiue ſubſcriptione valere decernunt Honorius & Arcadius Principes, vide locum. Multa diſquirit Ianus Langlæus in Semeſtribus lib. 8. cap. 1.

RVSTICA.

lib. 4. quæſ. 5
Agricultura Sus monſtrex.
Et vinearū cultura.

NVNC ad res ruſticas nos conferamus, quas Suis induſtria non parum promotas reperiemus. Plutarchus ſic narrat, in Sympoſiacis. τὴν δὲ ὗν ἀποχρώντως τιμᾶσθαι λέγουσι, πρώτη γὰρ σχίσασα τῷ προύχοντι τῆς ῥυγχῆς, ὥς φασι, τὴν γῆν, ἴχνος ἀροσεως ἔθηκε, καὶ τὸ τῆς ὕννεως ὑφηγήσατο ἔργον. ὅθεν καὶ τοὔνομα γενέσθαι τῷ ἐργαλείῳ λέγουσιν ἀπὸ τῆς ὑός *Quod autem Sus parcitur, iſq; in honore habetur, non caret ratione, prima enim Sus, vt aiunt, roſtro terram findens, veſtigium arationis impreſſit, ac vomeris opus ſubminiſtrauit, quem Hynin inde dictum ſunt qui putent.* Hoc ſi verum eſt, certe nec Ceres, nec Cereris miniſter Triptolemus celebrabuntur. At ne Baccho amplius Antiquitas debeat, ob monſtratum vini vſum, hanc quoque Agriculturæ partem Sus prima hominibus aperuit.

A ruit. Taurus Palladius in re rustica ita extollit. *In porcis etiam illud est commodum, quod immissi vineis necdum turgentibus, vel exacta vindemia gramine persecuto, diligentiam fossoris imitantur.* Atque hæc verisimiliora videbuntur, si verba Eudoxi Latine facta apud Aelianum apposuero. *Aegyptios ait ab immolandis Suibus parcentes se abstinere, quod postea quam sementem fecerunt, eorum greges ad conculeandam, & proterendam frumentorum sationem atque depellendam in altiorem terram, & humidiorem inducere soleant, vt hac quasi occasione terra obducta ne ab auibus semina exhauriantur.* Hæc sane Aegyptiorum philosophia circa Suem, vt in multis aliis est valde ridicula, nam nullum frugibus magis noxium viuere animal experientia testatur, & Antiquitatis is fuit cōsensus, ideoque & Cereri immolatam supra docui, non alia de causa, quam quia & femina nuper in terram coniecta rostro eruisset, & nouellas segetes mira ingluuie depascens, spem agricolæ solere frustrari. Hoc insigni & memorabili consuetudine, atque illam confirmante lege Cypriorum docemur, apud quos inualuit, *vt possessores fundi a Suibus vastati, aut segetis depasta, Sues, qui dānum fecisset, aut pauperiem, truncatis dentibus, plectere possent.* Homeri interpres id asseuerat Eustathius ad Odyss. Ξ. & ex eo Ioannes Hartungus in memorabilium locorum enarrationibus. Et B vt semel dicam, longe aliter de Sue, atque Aegyptij, sensit Callimachus in Hymno Dianæ, V. 154.

Febr. c. 26. — *lib. 6. c. 16.* — *Frugib' noxei.* — *Dentes Suibus trūcati.* — *Discur. 3. c. 8 §. 5.*

Βάλλε κακοὺς ἐπὶ θῆρας, ἵνα θνητοῖσι βοηθὸν
ὡς ἐμὲ, κικλήσκωσιν, ἔα πρόκας ἠδὲ λαγωοὺς
οὔρεα βόσκεσθαι τί δέ κεν πρόκες, ἠδὲ λαγωοὶ
ῥέξειαν, σύες ἔργα, σύες φυτὰ λυμαίνονται.
Iace noxias feras, vt mortales te auxiliatricem,
Sicut me inuocent, sine capreas & lepores
In montibus errare, quid enim Capreæ & lepores
Perpetrant? sues opera, Sues plantas vastant.

Et ea causa cur Subulcus Homericus Suem hospiti immolet, libro laudato V, 417.

Δὴν ἔχομεν πάσχοντες ὑῶν ἕνεκ' ἀργιοδόντων
Ἄλλοι δὲ ἡμέτερον κάματον νήποινον ἔδουσιν,
Diu habemus patientes Suum gratia albos dentes habentium,
Alij autem nostrum laborem impune edunt. idest rusticorum.

C Plura dixi in Mythologia, quam ante decennium ex autoribus nondum editis, vetustis Inscriptionibus, & numismatis in lucem emisi. & Mythologi omnes in narratione de Cerere.

MAGICA.

VT Agricolis noxium Sus animal, ita & in sacris literis abominandum, plenius infra, hic tantum præstigias circa eum retulero, id suppeditat Georgius Pictorius in Isagoge de Dæmonibus Sublunaribus, ille enim narrat *Subulcum quendam fuisse, qui in Scipione suo vel baculo pastorali schedulam nomine B. Blasij inscriptam habebat, cuius baculi vi & potentia porcos suos ab omni luporum vi & raptu tutos credebat, ac tantum schedulæ numinis tribuebat, vt etiam porcos in agris solos pascendos abigeret. tamen contingente quodam tempore, cum gregi pastor abesset, & quidam præteriens Dæmonē custodire vidisset, illiq́ dixisset, quid ipse hic custodiret? qui hominum salutis persecutor foret pessimus* D *respondit, porcos custodio. retulit alter, cuius iussu? dæmon inquit, stulta pastoris confidentia: nam scedulam quandam suo baculo inclusit, cui diuinam adscribit virtutem, vel inde, quod Sancti Blasij nomine est inscripta, & eam porcos suos a luporum iniuria defendere contra legem suam, credit, mihi falsa superstitione inhærens: vbi cum per me fuisset vocatus, & denuo vocatus, & non comparuisset, me sancti Blasij vice custodiendum huc contuli, vt enim semper libens Dei & sanctorum vices gero, ita & nunc libentissime, pro suo sancto Blasio, illi porcos custodio, vt stultum hominem in sua vana confidentia extollam, & roborem, ac eo perducam. vbi talem scedulam pluris, quam Deum faciat.* hanc ille fabellam ex Ioanne Trithemio desumpsit, & ex eo referendam censuit doctissimus Delrio in disquisitionibus Magicis. Multa ex Magorum Druydumque vanitate circa Suem ex Plinio attuli, quæ satis ostendunt quantopere Magicis incantamentis animal sit Sus obnoxium. Nec vero minor est Cacodæmonis vis in Zytone Bohæmo Mago, qui porcorum & ipse effigie, vt artis suæ specimen præberet, vtebatur. verba Dubrauii sunt. *Zyton artem suam ostentans, nunc sua, nunc aliena facie statura q́, ita in purpura ac serico, consistim in panno & lana sordida regi se offerebat, ambulantiq́ in terra, ipse tanquam in aqua aduanigabat, aliquoties equis rhedarijs vectum, gallis gallinaceis ad currum suum alligatis prosequebatur: conuiuas præterea regis varie ludebat, interdum manus illorum,*

Sues Dæmon custodit. — *Lib. 6, cap. 2. Sect. 1.* — *lib. 33 Hist.* — *Zyton Magus.*

ne illa

ne illas in patinas porrigere valerent, in pedes Boum, interdum in vngulas equorum transformans: Et aliquoties fronti illorum cornua ceruina latiſſima adijciens, quoties videlicet è feneſtris ad ſubitum ſpectaculum proſpicerent, ne rurſus caput & ora ad menſas referre poſſent. Atque vt oſtenderet, ſe pecuniam quoque pro ſuo vſu facile conflare poſſe, triginta Sues bene ſaginatos, ex manipulis fani effinxit, illoſque paſtum prope Michaelis cuiuſdam pictoris locupletis extrudit, propoſuitque venales, quo piſtor voluit precio, hoc tantum emptorem monens, ne gregem nouum ad flumen lotum compellat, qua ille monitione neglecta, cernit in flumine manipulos fluitare, Suibus ſubmerſis. Ergo diu venditore quæſito atque in taberna vinaria tandem reperto, in qua porrectis pedibus in ſcanno recubabat, dum ſtomachabundus altero pede correptum excitare vult, eum a corpore penitus cum coxendice auellit, clare Zytone quiritante, & obtorto collo emptorem ad iudicem trahente. Hiſtoriam ſuæ ætate deſcribit VVilhelmus Malmesburienſis de geſtis Regum Anglorum. *Erant in ſtrata publica, qua Romam itur, duæ anicula, quibus nihil bibacius, nihil putidius, vno commorantes tugurio, vno imbutæ maleficijs, hoſpitem, ſi quando veniebat ſolus, vel equum, vel Suem, vel quodlibet aliud videri faciebant, & mercatoribus vanum proponebant, nummos inde acceptos abligurientes.* vide quæ ſequuntur de Ephæbo circulatore in Aſinum verſo, & in humanam formam deinde regreſſo. pro *ſtrata* forte fuerit legendum *ſtrada*, ſic enim Itali viam publicam ſua lingua vocant, & ea voce plerique illo ſæculo vſi. vide *Antipathiam*.

Sues ex fano. *lib. 2. pag. 37* *Malmesburienſis correctus.*

STATVÆ.

ALBANI *Suem* originis ſuæ autorem ſtatua honorarunt, non minus quam Romani *Lupam*, ſupra in Auguriis, adde hic Dionyſium Halicarnaſſeum. *τῇ δ' ἑξῆς ἡμέρᾳ τριάκοντα λέγεται χοίρους ἡ ῦς τεκεῖν. poſtera die Sus triginta porcos peperiſſe dicitur.* Hanc Suem Aeneas Diis penatibus immolauit, & locum, in quo ſacrificium peractum, Lauinienſes ſacrum reputabant, & inacceſſam ſeruabant, vt late exequitur idem Hiſtoricus. Origo Gentis Romanæ. *recordatum Aeneam, quod aliquando ei reſponſum eſſet, vrbi condenda quadrupedem futuram ducem, eum ſimulachris Deorum Penatium proſecutum, atque illum, vbi illa procubuit, enixaque eſt porculos triginta, ibidem auſpicatum.* Cato in origine generis Romani, *Suem triginta porculos peperiſſe in loco vbi Lauinium fuerit*, ſcribit, ſtatua ergo Lauinii huic Sui in tam religioſi facti memoriam, erecta, non Albæ, vt ex Halicarnaſſæi & Valerii Antiatis relatione videtur colligi, M. Varro in re ruſtica. *In quo illud antiquiſſimum fuiſſe ſcribitur, quod Sus Lauinij Aeneæ triginta porcos pepererit albos, itaque quod portenderit, factum triginta annis, vt Lauinienſes condiderint oppidum Albam, huius Suis ac Porcorum etiam nunc veſtigia apparent Lauinij, quod & ſimulachra eorum ahenea etiam nunc in publico poſita, & corpus matris a ſacerdotibus, quod in ſalſura fuerit, demonſtratur.* Illud obiter non omiſerim ſimulachra ahenæa maximæ fuiſſe dignationis, ea enim materia ſtatuarum optima. Aurelius Caſſiodorus. *ſimulachris aneis fides ſeruatur.* Plinius Iunior in Panegyrico Traiani. L. Seneca in Naturalibus quæſtionibus. *quod æs vnius ſtatua diſruptum eſt.* C. Suetonius in Auguſto, *ſtatuam ære collato poſuit.* Sidon. Apollinar. Carm. 8.

lib. 1 pag. 46 *Victima Penatium.* *Pag. 774.* *Statua decreta Lauinij.* *lib. 2. c. 4.* *Aerea ſtatua.* *lib. 8. epiſt. 2.* *lib. 6. c. 29.* *Cap. 59.*

Vlpia quod rutilat porticus ære meo.

Claudianus eget cenſoria virgula, ſic enim in præfatione ad Bellum Geticum,

Claudianus correctus.

At prior effigiem tribuit ſucceſſus amanam,
Oraque patricius noſtra dicauit honos.

Paucis mutatis legendum eſt.

At prior effigiem tribuit ſucceſſus ahenam.

Et corruptus alter in eodem locus de Conſulatu Mallij.

Iterum.

Publica manſuris teſtantur vocibus ara,
Inde tibi Macedum tellus, ac condita Pella
Mania. lege, credita Pella mania.

Ad Suis ſtatuam reuertor. & corrigo Seruium Maurum. *Siluium peperit & Albam condidit, ab omne Porca Alba reperta, vel citu ciuitatis*, lege *ſitu ciuitatis.* vetus Lapis in Grutero ex Hiſpania Municipio Pontifienſi a Busbequio ad Lipſium miſſus, meminit & Antonius Auguſtinus.

Seruius correctus. *Ad 1. Aenei. 188.* *Pag. 105.*

C. CORNELIVS. C. F. C. N. GAL. CÆSO. ÆD. FLAMEN. II. VIR.
MVNICIPI. PONTIFICIS. C. CORNELIO. CÆSO. F. SACERDOS.
GENI. MVNICIPI. SCROFAM. CVM. PORCIS. TRIGINTA.
IMPENSA. IPSORVM. D. D.

Apparet

A Apparet ex hac inscriptione statuam huic Porcæ etiam in Prouincijs poni solere, nec per Italiã modo, sed & in transmarinis regionibus. Romæ etiam illius memoriam statua atque aris cultam euincit Nonij Marcelli locus. *Grundules lares dicuntur Romæ constituti ad honorem Porcæ, quæ triginta pepererat.* Christiani etiam in contemptum Iudæorum Porcarũ simulachra ædibus sacris affigebãt. Adscribam ea quæ tractatu de Iudęorum perfidia habet Simon Maiolus literatissimus Antistes. *recordor cuiusdam scrofæ, estq́; in ignominiam & confusionem Rabbinorum Iudæorum, ad parochialis templi VVitebergæ, celeberrimæ Saxoniæ vrbis, muri, versus ortũ antiquitus posita.* verba deinde ponit Laurentij Fabritij professoris Hebraicę linguę VVitembergici. *quid dicemus de profunda Iudæorum ἀναισθησίᾳ, venerat filius dei saluare populum suum, ac sui eum non agnouerunt,* multis interiectis. *hanc fœditatem abusus fœdissimi Schemhamporasch, vt religiosi Christiani Iudæis sibi cohabitantibus ob oculos ponerent, atque illos a suis ritibus & aris arcerent, vere sacras ædes ingressi, aduersus sanctam Trinitatem, aduersus Christum vnigenitum Dei filium nascentem, patientem, & ad cælos ascendentem, aduersus Mariam castissimam Christi genitricem, blasphemias eiacularentur, scrofam, aut Porcam saxo incisam aut pictam, in frontispicio portarum, aut templorum collocabant, & B eorum conspectui obijciebant: didicerant enim ex lege Dei Christiani, scrofæ non solum esum interdictum esse, adeo, vt, qui comederent carnem Suillam, inter maximos legum diuinarum contemptores haberentur, qui quotidie Deo in faciem peccarent, sed etiam sacrificium Suillæ carnis fuit prohibitũ, quo enim sanguinem suillum afferebat, ille summa ignominia Deum afficiebat, ideo sacrificia porcorũ non inter concessa sacrificia, sed gẽtilium legibus, in ignominiam veri Dei introducta fuisse, alibi legimus. Cum ergo Christiani scirent non solum esum & sacrificium porcorum, sed etiam imaginem Suis in loco sacro Iudæis esse inuisam, ideo locis, quæ intacta ab accessu Iudęorum blasphemorum esse volebant, scrofas apponebant, non vt sacrum locum fœdarent, vel Deum in suis sanctionibus illuderent, ac quodam sacrificia probare, nonnulla improbare viderentur, sed vt loca diuinis cultibus dicata impuris Iudęis redderent inuisa, vt porcę imagine, ab eorum ingressu arcerentur. Iudęi enim hodierni non solum Christianos, sed & loca, in quibus conuenitur ad præstandum Deo cultum, extreme oderunt & abominantur. Hęc fuit causa scrofę templi VVitebergę affixę.* Est ea porca parieti lapideo insculpta cum inscriptione *Rabbini Schemhamporasch.* pergit deinde & describit imaginem, *offertur porca sculpta imago, videas ibi ingentem scrofam mamillis dependentibus stare, non alio modo, quam cum porcæ C lactantes grunnitu seu screatu blandiore lac nutrimentale porcellis propinant, habet vero porca sub se puerulos tres Iudaicos, quorum duo auersa facie, ex scrofæ sugunt mamillis, tertius horum aperta facie sub aluo scrofæ, ad spectatores prospectat, sub collo scrofæ accurrit porcellus, vt cum pueris mamillas Suis vna sugat. In parte scrofæ posteriore videbis grandæuiorem Iudæum, mitra professionis rabbinicæ ornatum, hic accumbens, videtur sinistra caudam porcæ eleuare, & dextra pedem dextrũ Suis, non in codicem, sed in podicem eius limis oculis prospectare, vt meditabundus, intentis sensibus, nescio quæ mysteria in Thalmud scrofæ rimari, tumultuantesque intestinorum flatus audire, horum oraculo edoctus, noui quippiam ad suos auditores Iudæos referre queat.* Explicat deinde sensu literali quid sibi imago illa velit? *Totam hanc sculpturam in odium Rabinorum, osorum Dei, blasphematorũ Messiæ, & eius sanctissimæ Matris, collocatam esse, certum est, qui cum toto grege Iudaico nihil sapiunt, nihil oraculorum diuinorum sacris Bibliorum libris comprehensorum intelligunt, sed mera Rabinica, sed potius Ethnica & diabolica tradunt & hauriunt dogmata, quique pro scaturientibus aquis in vitam æternam, sugunt lac Suillum, qui pro articulis Euangelicis, fimos & sterquilinia amplectuntur. Attende vero ipsorum παιδείαν, habent porcam magistram, porcarium pædagogum, & vt vno verbo di D cam, tota ipsorum doctrina est porculatio, omnes ipsorum doctores porculator, quam enim porcam olim Iudæi ad esum & sacrificium non admittebant, illam hodie Iudæi ignari sibi magistram constituunt, qui relicto sacro codice, occupantur in magistræ suę podice: Nec iuniores Iudæi salubrius lac sugunt, quam grandiores suppeditant quærunt hi omnia sua mysteria in Thalmud porcino, sugunt illi omnem impuritatem ex mamillis porcinis, deserto Christi adherent scrofę, spreta doctrina Messiæ stercora vorant, neglecto verbo vitæ, lac Suum luculentum sorbent.*

Et in Prouincijs. Et Romæ. Cap. 2. num. 357. Pag. 814. Orat de Scemhãphorasch vsu & abusu. Sus in tẽpli vestibulis. Cur? Quid significet?

Nec vero templis tantum hæ Suum imagines, sed & diuersorijs, ad quæ Iudæos diuertere nolebant, vt Berlini & alibi. Et varijs alijs locis sacris *Suis* effigies, vt in magno templo Magdeburgi, in sacello, in quo Ottonis Primi Imperatoris est sepulchrum, & in Curiæ Salisburgensi, & in vrbe Soraborum, ducatu Anhaltino, exteriori templi columnæ porca visitur insculpta, quæ fœditatem illius populi impij & scelus, profanumque Thamuldicæ doctrinæ errorem ostendunt. Et statuam quidem Scrofæ huius Lauinij & Albæ fuisse in honore diu ante Romam conditam suspicari licet, eam vero Romæ erexit ipse vrbis conditor Romulus, Cassius Hemina vetustissimus Historicus apud Diomedem Grammaticum. *Grundiles Lares a grundio antiquo verbo dictos accepimus, quos Romulus cõstituisse dicitur in honorem scrofę, quę triginta pepererat porcos: hoc ita esse affirmat Cassius*

In diuersorijs. A Romulo erecta. lib. 1.

Pppp

ſiue hiſtoriarum ſecundo, paſtorum vulgus ſine contentione conſentiendo, præfecerunt æqualiter impe- rio Remum & Romulum, ita vt in regno pares inter ſe eſſent, monſtrum fit Sus, parit porcos triginta, cui rei fecerunt Laribus Grundiles. Poſtrema verba ſuſpicor non eſſe ſana, ſenſus eſt, Romulum & Remum facti nouitate permotos, quod ſcrofa triginta fetus edidiſſet, illam inter Lares Grundiles collocaſſe verborum contextum non attingo.

Locus Caſſii ſuſpectus.

STRATAGEMATA.

Stratagema Romanorũ. lib.1.c.38.

DE vſu Suis in bello, ſupra actum, hic ſtratagemata referenda, ante alia Romani oc currunt, qui cum Pyrrho primo hoſte peregrino varia quidem fortuna, ſed peſſimo euentu, bellum geſſiſſent, niſi Porcorum opera vſi eſſent. Aeliani verba ſunt. ἀῤῥωδεῖ ὁ ἐλέφας κεράστην κριὸν, καὶ χοίρου βοὴν, οὕτω τοίνυν φασὶ καὶ Ῥωμαῖοι τοὺς ἐκ Πύῤῥου τοῦ Ἠπειρώτου ἐτρέψαντο ἐλέφαντας, καὶ ἡ νίκη σὺν τοῖς Ῥωμαίοις λαμπρῶς ἐγένετο. *Ariete cornuto & Suis grunnitu abhorret Elephas. ſic Romanos Pyrrhi Epirota- rum Regis Elephantes in fugam vertiſſe homines dicunt, victoriamque amplam ex eo bello retuliſſe.*

Aelianus notatus.

Hoc alias non legi, Porcis vſos Romanos vt Elephantos ſeu boues Lucas proterrerent, nam quomodo milites nunquam viſas belluas ſibi antea ſcire potuiſſent porcos abhorrere? quid? quod indubitatum eſt, *Proboſcide caſu a milite quodam abſciſſa, compertum mori belluam*, vt verbis vtar Flori in Hiſtoria Romana. Ex eodem autore aliud eſt præclarum ſtratagema Megarenſium obſidente Antipatro, cuius verba Latina ſic ſonant. *Elephantum a ſuillo timere pecore iam dixi, nunc explicare placet, quod ad Megaram accidit, cum ab Antipatro Megarenſes obſiderentur, acerrimeque Macedones incumberent, primo in Sues pice liquida oblitos, oblitos incendium Megarenſes excitarunt, deinde ſic incenſos in hoſtem immiſerunt: hi itaque furore inflammati, cum in Elephantorum agmina incurrerunt, tum clamantes, nempe igne flagrantes, quaſi quibuſdam furijs Elephantos incitarunt, & grauiter perturbarunt, itaque nullum neque ordinem tenebant, neque amplius, quamuis a primo ætatis tempore domiti fuiſſent, manſuefacti erant, ſiue quod ſua recondita natura a ſuillo pecore longe abhorreant, granique in odio ſint, ſiue etiam quia horum abſonum vocis acumen perhorreant. cuius rei non ignari educatores generis Elephantini, vna cum Suibus pullos alunt, ex conſuetudine eos, vt minus horreant*. Hanc hiſtoriam tranſcripſit Claudius Minos præceptor in Alciati Emblema 123. & Polyænus retulit, ſed nonnihil ab Aeliano in narratione diſcrepans, quippe obſeſſorem non Antipatrum, ſed Antigonum facit, & verba Latini interpretis hæc appoſui. *Antigonus in oppugnatione Megarorum Elephantos adduxit, Megarenſes Sues liquida pice vngebant, eaque incenſa dimittebant, quæ cum vrerentur igni, grunnientes incitato curſu in Elephantos incidebant, illi metu perterriti & conturbati, alius alio fugam faciebant. Antigonus poſtea Indis impoſterum mandauit, vt Sues cum Elephantis alerent, vt ad earum aſpectum clamoremque ferendum aſſueſcerent belluæ*. Suſpicor diuerſum hoc eſſe facinus, nam quid Megarenſibus cum Indis? qui in Macedonia ſunt, aut vt alijs placet, in Theſſalia? Erunt ergo Megarenſes Græci ab Antipatro obſeſſi, Megari Indiæ populi circa Indum, ab Antigono debellati. Aliud non minus memorabile Ptolomæi factum ex eodem Polyæni libro ad finem adſeram. *Ptolomæus cum perdicca flumen iuxta Memphim tranſmitteret, & iam magna pars tranſiſſet, coegit ex omni regione greges Caprarum, Suumque, & boum armenta, mandauitque vt quamplurima ſarmentorum onera ex vnoquoque iumento ſuſpenderentur, vt attracta maximum puluerem excitarent, quæ a paſtoribus, atque etiam ab equitibus agitata, magnam vim pulueris ſuſcitauerunt. ille vero ijs equitibus aſſumptis, qui erant reliqui, contra hoſtes duxit, qui ex puluere coniectur antes innumerabiles copias aduentare, repente fugæ ſe mandarunt, & plurimi flumine perierunt, multi etiam viui capti ſunt*. Non abſimile his eſt, quod de Mario cum Teutonibus dimicaturo ad Aquas Sextias relatum in acta eſt, nam Marcello exiguam militum manum conceſſit, *adiunctis ei Agaſonibus & gregibus Suum armentorumque, vt ſpeciem a tergo magni auxilij aduentantis, motu a lixis iſtis & animalibus puluere præberet*. Nec omittendum celebre facinus Atheæ Scytharum Regis, *qui cum aduerſus ampliorem Triballorum exercitum dimicaret, iuſſit a feminis & pueris, omnique imbelli turba, greges Aſinorum, Soom, & Boum ad poſtremam hoſtium aciem admoueri, & erectas haſtas præferre, famam deinde diffodis, tanquam auxilia ſibi ab vlterioribus Scythis aduentarent, qua aſſeueratione auertit hoſtem*. poſſent & alia huius farinæ adferri, ſed ea lectoris diligentiæ relinquo, contentus viam tutiſſimam aperuiſſe.

lib.1.c.15. *Et Megarẽſium. lib.16. c.36.* *Sues cum Elephãtis educati.* *Polyænus ab Aeliano diſſidet. lib.4.Stratagem.* *Megari.* *Et Ptolomæi* *Et Marij.* *Et Atheæ.*

A

EMBLEMATA.

PROFICIENDVM esse in virtute, aut *in dies meliora* speranda Emblema hoc de *Sue* significat, quod inter Andreæ Alciati est quadragesimum quintum *Progrediendum semper.*

Rostra nouo mihi setigeri Suis obtulit anno,
Hacque, cliens, ventri Xenia, dixit, habe.
Progreditur semper, nec retro respicit vnquam,
Gramina cum pando proruit ore vorax.
Cura viris eadem est, ne spe sublapsa retrorsum
Cedat, & in melius, quod fit, & vlterius.

Claudium Minoem ibi loci consule. aliud est non minus lepidum Hieronymi VVolfij de Naturali rerum Antipathia, siue *quod idem prodest & nocet.*

B

Letiferam mandit Salamandram gutture Porcus
Innocuo, & pondus pinguius inde fluit.
O miras Naturæ artes, quod profuit vni
Hoc alijs certa conditione necet.

Est & illud Ioachimi Camerarij de Porco resupinato, & subito obmutescente, & ad radios Solis expauescente, quo innuitur brutas cogitationes nunquam terra leuari, nec ad cœlestia se erigere, ac ne diuinæ quidem lucis patientes esse, versus non sunt ad manum, nec magni interest.

PRODIGIA.

HANC etiam profanæ veterisque superstitionis partem attingamus, nihil erat, quod Quindecim viri, & ostentorum Interpretes magis expiabant, quam ostenta circa hoc animal. quædam ex libello Iulij Obsequentis de Prodigijs selegi. Cõ-

C

sulibus Ser. Sulpitio Galba, & C. Aurelio Cotta. *Frusinone agnus cum Suillo capite, Sinuessæ porcus cum capite humano, fœda omnia & deformia, erranti sque in alienos fœtus natura visa.* Et M. Valerio Leuino II. M. Claudio Marcello IIII. coss. *Tarquinijs porcus cum ore humano genitus.* Et Q. Veturio Philone Q. Cecilio Metello Coss. *Cera Porcus biceps natus.* Et Sex. Aelio Pæto T. Quintio Flaminio Coss. *natus Sinuessæ porcus cum humano capite.* Et T. Graccho M. Iuuentio coss. *Care porcus humanis pedibus & manibus natus.* Talia apud T. Liuium non vno loco, vt cum ait. Suessæ Auruncæ nuntiabant *agnum cum duobus capitibus natum, & Sinuessæ porcum capite humano.* Prodigia autem non tam fuse Historici, quam Poetæ describunt, omnium cultissimi sunt Virgilius sub finem lib. 1. Aeneid. Lucanus lib. 1. Pharsaliæ ad finem, Claudianus lib. 1. in Eutropium in limine. quo modo prodigia hæc expiarētur ad illum locum Claudiani vltimo laudatum ex Græcis & Latinis disserui.

Cap. 46. *Cap. 37.* *Cap. 41.* *Cap. 48.* *Cap. 73.* *4. Decad. libro 2.*

Consule lustrandi fastes, ipsoque litandum
Prodigio.

Et multa in Antiquitatibus meis Romanis inuenies, si modo tanti putabis, vt consulas.

D

FABVLÆ ET MYTHOLOGIA.

PLVRIMÆ fabularum circa Suem ambages, nam Circen Socios Vlyssis in Sues conuertisse antiquitas finxit. Isidorus Hispalensis. *fertur quadam Maga famosissima Circe, quæ socios Vlyssis mutauit in bestias.* Seruius Honoratus Maurus. *Scylla Phorci & Cretheidos Nympha filia, pulcherrima, quam cum amaret Glaucus marinus deus, dum ipse amaretur a Circe, & eam contemneret, illa irata, fontem, in quo se Scylla solebat abluere, veneuis infecit, in quem cum descendisset puella, media sui parte, in feram mutata est, Hanc postea Glaucus fecit deam marinam, quæ socios Vlyssis in Porcos mutauit, & classem euertit.* quod alij omnes de Circe asserunt, id ille de Scylla, solus, quod sciam, affirmauit, & vt certum Circen veneficam huius Metamorphoseos autorem, ita non solos Vlyssis socios, sed & Philonidæ illa etiam Sues reddidit, vt paulo infra dicam. sic poetæ. Homerus.

Socij Vlyssis in Sues. *Ad Eclog. 6.* *A Scylla.* *A Circe.* *Et socij Philonida.*

lib. 10. Odyſ. V. 239.

φάρμακ λύγρ' ἵνα πάγχυ λαθοίατο πατρίδος αἴης
Αυτὰρ ἐπεὶ δῶκέν τε καὶ ἔκπιον, αὐτίκ' ἔπειτα
Ῥάβδῳ πεπληγυῖα, καὶ συφεοῖσιν ἐέργνυ;
οἱ δὲ συῶν μὲν ἔχον κεφαλὰς, φωνήν τε δέμας τε,
καὶ τρίχας, αὐτὰρ νοῦς ἦν ἔμπεδος, ὡς τὸ πάρος περ
ὡς οἱ μὲν κλαίοντες ἐέρχατο, τοῖσι δὲ Κίρκη
Παρ ῥ' ἄκυλον βάλανόν τ' ἔλαβε, καρπόν τε κρανείης
Ἔδμεναι, οἷα σύες χαμαιευνάδες αἰὲν ἔδουσιν.

Latine ſonant ſic verbatim. commiſcuit ἀνέμισγε

Venena nocentia, vt prorſus obliuiſcerentur patria terra.
Ceterum poſtquam porrexitq́; & ebiberunt, ſtatim deinde
Virgula percutiens intra haras concluſit.
Illi Suum habebant capita, voceſq́; corporaq́;
Et ſetas, ceterum mens erat firma, vt ante a
Sic hi quidem flentes concluſi ſunt, his ante Circe
Appoſuit glandem Ilicis, fructumq́; Corni arboris
Edere, perinde ac Sues humi cubantes ſemper edunt.

lib. 14. Metamorp.

Euſtathius ad locum illum, ex quo Latini omnes hauſerunt, operoſiſſime Ouidius.

—— miſceri toſti iubet hordea grani,
Mellaq́; vimq́; meri, & cum lacte coagula paſſo
Quiq́; ſub hac lateant furtim dulcedine ſuccos
Adijcit, accipimus ſacra data pocula dextra,
Quæ ſimul arenti ſitientes hauſimus ore
Et tetigit virga ſummos dea dira capillos,
Et pudet, & referam, ſetis horreſcere cepi,
Nec iam poſſe queri, pro verbis edere raucum
Murmur, & in terram toto procumbere vultu,
Oſq́; meum ſenſi pando occalleſcere roſtro,
Colla tumere thoris,

Act. 1. Sc. 1.

Ariſtophanes paulo aliter in Pluto.

ἐγὼ δὲ τὴν Κίρκην γε τὴν τὰ φάρμακ' ἀνακυκῶσαν
ἣ τοὺς ἑταίρους τῶ φιλωνίδου ποτ' ἐν κορίνθῳ
ἔπεισεν, ὡς ὄντας κάπρυς.

At ego omnibus modis Circen imitabor, quæ venenis
Ex arte confectis, ſocios Philonida apud Corinthum
Mutauit in fœdos Sues.

Lycophron in tenebroſa illa ſua Muſa.

ποίαν δὲ θηρόπλαστον οὐκ ἐπόψεται
δράκαιναν ἐγκυκῶσαν ἀλφίτῳ θρόνα
καὶ χῦρα κνωπόμορφον. οἱ δὲ δύσμοροι
στένοντες ἄγας ἐν συφεοῖσι φορβάδες.

Quas nos ferarum figulam intuebitur
Dracena ſubiget vt farinis hordea,
Fatumq́; vertet in feras, miſelli at hi
Querentur infortunium facti Sues.

lib. 7. Aenei. princ.

Virgilius hos ſecutus, Circes regiam deſcribit.

Hinc exaudiri gemitus, iraq́; Leonum
Vincla recuſantum, & ſera ſub nocte rudentum:
Setigeriq́; Sues, atque in Præſepibus Vrſi
Sæuire, ac forma magnorum vlulare luporum:
Quos hominum ex facie, dea ſæua, potentibus herbis,
Induerat Circe in vultus, ac terga ferarum.

Ratio mãſit.

Sic tranſmutatis intellectum manſiſſe, atq; etiam rationis vſum non penitus extinctum volunt, ſic Apuleius forma tantum Aſinum ſe induiſſe ait, & viuacem in cætera memoriam, idem Lucianus in Lucio aſſeruit, & vir doctus in Notis ſuis in eundem ſcriptorem, & ne quis id eſſe ita ſubdubitet, idem docet Diuus Auguſtinus in Ciuitate Dei. Mythologici, & præ alijs Fulgentius Carthaginienſis Epiſcopus, qui non eſt ad manum. Seruius Maurus loco laudato. *Dea ſæua, aut per ſe,*

Pag. 649. lib. 18. c. 17. Pag. 450.

A *aut herbis potentibus sana, Circe autem ideo Solis fingitur filia, quia clarissima meretrix fuit, & nihil est Sole clarius. Hac libidine sua & blandimentis homines in ferinam vitam ab humana deducebat, vt libidini & voluptatibus operam darent, vnde datus est locus fabulæ apertæ.* Horatius.

Circe meretrix.

lib. 1. Epist 2

Sirenum voces, & Circes pocula nosti,
Quæ si cum socijs stultus cupidusq; bibisset
Sub domina meretrice fuisset turpis & excors,
Vixisset Canis immundus, vel amica luto Sus.

Sic igitur qui belluinas turpitudines sectabantur, in fœdissimos belluarum Sues recte mutati ferebantur, quod idem exprimere voluit.

lib. 2. Saty. 3

Cum rapies in iura malis ridentem alienis,
Fiet aper, modo auis, modo saxum.

Verem ridiculam auersatur Iuuenalis. Satyr. 15.

—— tenui percussum verbere Circes
Aut cum remigibus grunnisse Elpenora porcis.

B In pristinam autem formam redierunt rursus, quia amor illicitus non semper afficit, & immodicæ voluptatis faties ac pœnitudo tandem subit, Ouidius multis exequitur. Horatius.

Epod. od. 17

Setosa duris exuere pellibus
Laboriosi remiges Vlyssei
Volente Circe membra, tum mens, & sonus,
Relapsus, atque notus in vultus honor.

Potior mihi ratio visa, Circen veneficam fuisse, herbarumque peritam. C. Plinius. *durat tamen tradita persuasio in magna parte vulgi, veneficijs, & herbis id cogi, eamque nunc fœminarum scientiam prævalere. Certe quid non repleuere fabulis Colchis Medea, aliaque imprimis Italia Circe, dijs etiam adscripta, vnde arbitror natum, vt Aeschylus è vetustissimis in poetica, refertam Italiam herbarum potentia diceret. multiq; Circeios, vbi habitauit illa, magno argumento etiamnum durante in Marsis a filio eius orta gente, quos esse domitores serpentium constat.* Eadem Dioscorides, Strabo, & alij, sed maxime poetæ, quorum aliquos adscribo. Claudian.

Circe venefica perita herbarum.

lib. 25. c. 2.

lib. 1. in Ruffin.

—— —— funestarumq; potestas
C *Herbarum, quicquid letali germine pollens*
Caucasus, & Scythiæ vernant in gramine rupes,
Quas legit Medea ferox, quas callida Circe.

Rursus in laudibus Stiliconis.

lib. 2.

Luxuries prædulce malum, quæ dedita semper
Corporis illecebris, hebetat caligine sensus,
Membraq; Circæis effœminat acrius herbis.

Et in laudibus Serenæ vxoris Stiliconis.

Armauit quod Scylla canes, quod pocula Circe.

Sane in Herbarum cognitione totam vim Magicarum artium veteres ponebant. poetæ id affirmant. P. Ouidius.

Magia ex herbis.

lib. 1. Amor. eleg. 14.

Nec te cantata læserunt pellicis herba.

M. Lucan. lib. 6. Pharsal. V. 441.

—— & terris aduena Colchis
D *Legit in Aemonijs, quas non aduexerat herbas.*

Rursus Ouidius. lib. 2. de Arte.

Non facient, vt viuat amor, Medeides herbæ,
Mixtaq; cum magicis Colcha venena sonis.

Et lib. 1. de Remedio Amoris.

Quid te Phasiacæ iuuerunt gramina terræ
Cum cuperes patria, Colchi, manere domo.

Virgilius lib. 7. ad finem.

—— Marsis quæsitæ in montibus herbæ.

Longa narratio Virgilij est in Didus insania, conciliare amorem conantis herbarum veneficio, & Seruius Honoratus ad eum locum. Statius lib. 9. Theb. V. 735.

Ad libro 4. Aeneid. pag. 347.

—— secretis quæ Colchides ipsa sub antris
Nocte docet, monstratque feras quærentibus herbas.

Silius Italicus libro octauo Punicorum. Inuentionem Magiæ herbariæ Circæ adscribit. adi Strabonem.

Aeaea prolem anguitiam mala gramina primam
Pramonstrasse ferunt,

Alb. Tibullus lib. 1. eleg. 2.

Sola tenere malas Medaea dicitur herbas.

Sic correxi, pessime in codice Achillis Statii, & quibusdam vulgatis codicibus,

—— tenere malas Medaa dicitur artes,

Sext. Propertius lib. 4. eleg. 7.

Sed tibi nunc mandata damus, si forte moueris,
Si te non totum Chloridos herba tenet.

Posteriorem versiculum sic efferunt vulgatæ editiones, & defendi lectio potest, ex Incerti scriptoris autoritate, qui vna cum Censorino, ante Ludouici Carrionis curas, edebatur, is enim cap. 10. *Chloridem filiam* facit *Tiresia*, & vt videri posset, vt hunc augurandi scientia clarissimum, ita istam magicorum veneficiorum peritam fuisse, & forte eadem est ista *Chloris*, quæ alias *Manto* appellatur, quæque apud Senecam in Oedipo, patri sacrificãti ponitur comes. Hæc etsi tueri possent priorem lectionem, puto tamen sic melius concipi.

Si te non totum Colchidos herba tenet.

Autor restitutionis Albinouanus in Elegia de Mecenatis obitu, quæ falso adscribitur Ouidio.

His te, Mecenas, iuuenescere posse decebat
Hac vtinam nobis Colchidos herba foret.

Ipse Propertius fauet lib. 2. eleg. 1.

Si mihi Circaeo pereundum est gramine, siue
Colchis Colchiacis vrat ahena foris.

Hæc quidem Historica est, moralis, & naturalis fabulæ huius explicatio, philosophicam rationem ab Natali Comite require, ego nunc ad fabulas Aesopæas me confero. Incertus Interpres è Græco sic vertit. *Sus & Canis mutuo conuiciabantur, & Sus iurabat per Venerem, procul dubio, dentibus discissurum Canem. Canis ad hac dissimulanter, dixit, bene per Venerem nobis iuras, significas enim ab ipsa vehementer te amari, quod impuras tuas carnes degustantem nequaquam in sacellũ admittat, propter hoc, igitur, ait Sus, magis præ se fert dea amare me, nam occidentem aut aliquoquo modo lædentẽ omnino auersatur, tu tamen male oles & viua & mortua. Adfabulatio est, Oratores eloquentes quælibet in vituperium ducta, in laudem vertere solere.* Gabriel Faernus sic vinxit.

Magna inuicem contentione exarserant
Sus & Canis, magnamq́, voce dissona
Rixam ciebant, atque acerba iurgia;
Tandem superbis exacerbatus minis
Sus, per Venerem, ait, si mihi perrexeris
Molestus esse, dente te transfodero.
Tum Canis amaris salibus aspergens Suem;
Bene, inquit, atque apposite, eam iuras deam,
Quæ te odit adeo, vt qui ex tua impurissima
Carne ederit, eum illa arceat templo suo.
Imo potes, Sus inquit, hinc dignoscere,
Quam diligat me diua, quæ hunc, qui læserit
Me, quique carnes dente violarit meas
Enim, vt profanum, nolit ad se admittere.
Prudens vir, ea quæ exprobat aduersarius,
Ipse in suam torquere nouit gloriam.

Gulielmi Canonici ex Aesopo hæc narratio est. *parturiebat Sucula, pollicetur se Lupus custodem fore fætus, respondit puerpera lupi obsequio se non egere, si velit pius haberi, si cupiat gratum facere, longius abeat, Lupi enim officium constare, non præsentia, sed absentia.* adfabulatio est hæc *multis officia efferunt, non tui, sed sui commodi amore.* Anienus ad Theodosium Augustum.

Vastantem segetes, & pinguia culta ruentem
Rusticus abscissa liquerat aure Suem:
Vt memor accepti referens monimenta doloris,
Vlterius teneris parceret ille satis,
Rursus in excepti deprensus crimine campi,
Perdidit indultæ perfidus auris onus.
Nec mora, prædicta segeti caput intulit horrens,

Pana

Notae marginales: *...aria ...gia insuper ...ix Circe.* — *Tibullus correctus.* — *Chloris.* — *Propertius correctus.* — *Colchidos Herba.* — *Lib. 10. Mytholog.* — *Sus inuisa Veneri.* — *Lupi diffidium cum Sue. Fab. 30.*

A

Pans sed indignum congeminata facit.
Tum domini captum mensis dedit ille superbis,
In varias epulas plurima frusta secans.
Sed cum consumpti dominus cor quæreret Apri
Impatiens, fertur quod rapuisse Cocus:
Rusticus hoc instam verbo compescuit iram,
Affirmans stolidum non habuisse pecus.
Nam cur membrorum toties in damna redisset
Atque vno demens posset ab hoste capi?
Hac illos præcepta monent, qui sæpius ausi,
Nunquam peccatis abstinuere manus.

Sus animal insipidum.

Sunt & fabulæ aliæ de Apro, siue Sue fero, & suis locis sequenti tractatu expedientur, nam licet vtriusque pecoris vna sit, & earum natura, multa tamen de vno dicuntur, quæ in alterum quadrare commode non possunt.

B

NVMISMATA.

VARIIS *numismatis* plurimarum gentium, & variarum Romæ familiarum insculptus *Sus* erat, vt ex Huberto Goltzio, Adolpho, Occone, Antonio Augustino, Gulielmo du Choux Gallico scriptore, & aliis, qui nõ sunt ad manum. Hoc vnum addiderim hic, primum pecuniarum characterem fuisse animalia, vt *Capram, Bouem, Ouem, Suem*, & similia, quia, vt diuitiæ hominum, ærare ea in pecudibus erãt, ita æquum erat, monetam sic signari. Critici obseruant, & de Suillo numismate, Philippus Beroaldus Commentariis in C. Suetonium. ibi enim autor ipse refert Augustum diuisisse *modo numos omnis notæ, etiam veteres, Regios, & peregrinos*. Ad eum locum vir doctus & de nota seu charactere Numismarum plene alibi. Ac nescio an nummi illi Romani veteres porcum prætulerint, ac non verius peregrini, sic enim vir doctus Guidus Pancirolius ad Notitiam Imperii O-

Pecudibus signati num. mi.

Ad August. c. 75.

C rientalis. *Id apud veteres non solum Aegyptios, sed omnes alios populos, & principes, obseruatum fuisse videmus, vt animali, fructu, vase, aliove signo depicto occultum aliquid significarent, sic Byzantij vua racemum nummis imprimebant, Ilienses Suem, Thebani Testudinem, Chij & Africani Spicam, his se abundare indicantes, & Testudinem* præferebat numus *Peloponnesiorum*, vti *Cyzicenorum leporem*, & *Rheginorum* autore VVolfgango Lazio Commentariis Reipubl. Roman. Adeundi libri de re Numminaria doctissimorum Marguhardi Freheri, & Gasparis VVaseri: addendus Plutarchus in problematis Romanis. ἐτύπο δὲ ἐχρήσαντο νομίσματι, βοῦν ἔχοντι καὶ πρόβατον, καὶ ὗν, παράσημον· εὐποροῦντες ἀπὸ τῶν θρεμμάτων, μάλιστα, καὶ τὴν περιουσίαν ἀπὸ τούτων ἔχοντες. *alio etiam vsi sunt numismate, cui Bos erat insculptus, & Ouis, & Sus, quod re maxime pecuaria se alerent, indeque, opes pararent.* Idem in Publicola. καὶ τῶν νομισμάτων τοῖς παλαιοτάτοις βοῦν ἐπιχάραττον, ἢ πρόβατον, ἢ σῦν. *Et vetustissimi nummi Boue, vel oue, vel Sue fuerunt signati.*

ONEIROCRITICA.

D

QVÆ somniorum circa *Suem* obseruatio fit, ex Artemidoro repetendum est. qui sic ἄριστα δὲ πάντα χοῖρ εια, καὶ λὰρ εἰκός, ζῶν μὲν γὰρ χοῖρος οὐδὲν εὔχρηστος ἀνθρώποις ἀποθανὼν δὲ, μᾶλλον ἰδιωδίμος τῶν ἄλλων, τὰ δὲ ἄλλα ζῶντα βελτίονα ἢ ἀναιρεθέντα, καὶ τὸ μετὰ ἐπτὰ δοκεῖν ἐσθίειν τὰ χοιρεία, παντελῶς ἀγαθὸν, προσέθηκε δὲ τάχος ταῖς ὠφελείαις διὰ τὸ πῦρ. *Optima omnibus sunt carnes porcina, atque id verisimiliter, porcus enim viuus nullius vtilitatis hominibus existit, mactatus vero magis animalibus alijs nutrit, reliqua animalia meliora sunt viuentia, quam mactata: sed Suillas carnes assatas edere, omnino bonum est, accedit enim & celeritas vtilitatibus propter ignem*, rursus idem scriptor. ζῶον δὲ χοῖρος καὶ τὰ ὅμοια τὰς χεῖρας καὶ τὰ καλὰ, καὶ τὰ κακὰ ἐπάγει. *Ex animalibus vero, porcus & similia, esto etiam tum bona, tum mala induenunt*. Achmes Seirini F. ὁ χοῖρος εἰς πρόσωπον καταπεφρονημένου ἐχθροῦ δυνατοῦ κρίνεται. *porcus ad personam hostis, qui contemnitur, & tamen potēs est, refertur*. Duodecim capita deinde sigillatim de porco in somnis oblato interpretatur, quæ, quia facili negotio consuli possunt, non exscribo.

lib. 1. c. 72.

lib. 4. c. 12.

Cap. 281.

HIERO-

HIEROGLYPHICA.

Pernities.

Cogitatio terrena.

Vaniloquentia.

MYSTICAS huius animalis apud Aegyptios antea innui,& Plutarchus ſæpe ingerit. 1.ergo *Perniciem* per Suem exprimebant,*quia nec lanas habet,& ſegetes corrumpit,nec mortuus prodeſt,niſi ad hebetandos ſenſus.* Vnde iocus inclaruit Diogenis Cynici. *Athletas non ſentire ictus,quia porcina alerentur.* 2. Senſus maxime brutus,humique defixus,ac cogitatio rebus abiectiſſimis impenſa hac pecude notatur, ſupra ex Varrone,Plinio, & Cicerone,notatum. 3. *Vaniloquentia* typus eſt *Sus auerſo Elephanto inſiſtens*, Pierius ex Horo Apolline, id maxime,quod ſacrum cum ſit ac diſciplinæ capax animal Elephas,Bruti Suis ſpeciem, odorem,abſonum grunnitum non fert,vide Antipathiam ſupra. & adde locum Plinij. *proſternunt acies,proterunt armatos, ijdem minimo Suis ſtridore terrentur,vulneratiq́ & territi retro ſemper cedunt,haud minore partium ſuarum pernicie.*

lib.8.c.9.

Puſillanimitas.

4 ſimili naturę contrarietate aiunt *Leonem*,ſi obuium habeat *Suem*,retro territum ſe recipere,non quidem , quod ſibi ab vllo animali leo metuat , ſed quia formam tam diſſonam ferre non poteſt.

Sophiſta.

Fuga bonarum rerum.

5. Nec aliud Sophiſtarum Hieroglyphicum fuit,id enim interpretatur Philo Iudæus ſignificare præceptum a Moyſi datum,vt Suilla abſtinerent,hoc eſt Sophiſtas euitarent. 6. qui merſum a bonarum rerum ſtudio animum deſcribere volebant,ponebant *Suem flores omnigenas*,ſed maxime *roſas* conculcantem,vnde illud Cratetis Ἐς διὰ ῥόδων *Sus ſuper roſas*,quod in opere illius eſt,quod inſcripſit γείτονας vicinos,quicquid igitur lautum,aut delicatū erat,id Suem offendebat, vt *ignauus* iure vocetur. Fauſtus Andrelinus.

Ignau' Sus.

Canoſa ignaui non grunnit inertia porci.

Ouidius lib.4.Faſtor.

Bos aret,ignauam ſacrificate Suem.

Et ſupra in Antipathia. Augerianus,nec cultus,nec elegantis venæ poeta.

Et ſpurca ſordent cinnama rara Sui.

Profanus error.

Voluptas nimia.

7. Irreuerentiam & profanum errorem per Suem etiam denotabant, more ab Aegyptijs repetito,vt autor eſt in Clio Herodotus.quare nec Scythæ porcum vlla ratione alebant,& flamē Dialis eius guſtu,attactuque abſtinebar. 8. *ſordida voluptas* non alia figura,quam *Suis* ſignata,nam cum omnium quadrupedum ſit ſalaciſſimus,omnes ſordium affectu ſuperat.ſupra dictum. Iouianus Pontanus.

——————— *ſupra lutoſam*

A ſtabulis,vitreo perluas amne Suem.

Angelus Politianus in Nutricia.

Obſcanos hinc pelle Sues.

Indocilitas.

lib. de Clar. Grammat.c.23.

9. rudes affectus & *Indocilitatem Sus* figurabat , is enim inter omnia animantia ſolus nihil vnquam diſcit,quare Hippocratis filij inertes,& a paterna virtute degeneres Sues dicti: & Philoſtratus Arcadas inceſſit,vocatque *Suibus ſimiles*,ob hebetem ſcilicet ſenſum, auerſoſque a literis mores: & Palæmon Vicentinus,Grammaticorum ſtolidiſſimus, Varronem Togatorum doctiſſimum Porcum vocare non verebatur, Suetonio autore: Non me latet tamen a Spartanis inuentum , vt Porcos in aciem militatem cogerent, & veluti ad militiam informarent, quod Plutarchus docet, erantque,vt gallorum gallinaceorum,& Canum,& cothurnicum pugnæ,ita Suum marium luſus Lacedæmone.

Tarditas.

Salacitas.

Profuſio.

lib 8.c.51.

Aeſtas.

10. Ingenij obtuſioris *tarditas* hanc Indocibilitatem conſequitur,quod redundauit in Bæotos, vnde Pindaro in Olympicis *Sus Bœotius* ſignificat tardo ad literas ingenio homines. Tzetzes ibidem Scholiaſtes. 11. nec minus ſalacitas per Suem expreſſa, alij de *Mens Batea* abunde diſſeruerunt,& copioſe Muſonius libro de victu,& Plotinus, & Xenophon, vbi de Socratis ritu conuiuia frequentandi. & ſupra in fabulis. vbi de Circe. 12. dapſilem conuiuandi apparatum,inſolentem ingluuiei ganeam repreſentat *Sus,ex cuius ſolius carne quinquaginta ſapores conficiuntur*,vt Plinij verba vſurpem. & ſupra hoc tractatu,abunde,vt puto,diſſerui 13. quod certum ſtatutumque cocundi, & patiendi tempus *Sus* ſeruet, imo, quod ineunte vere admiſſuram petat, in æſtate paritura,recte per eam *æſtatem* exprimi iurarunt.

Certus numerus.

lib.2.c.4.

Latro.

Ferocia.

14. tot parit ſcrofa porcellos,quot mamas habet,& ſi plures paucioreſve producat,prodigium eſt, vt voluit M. Varro in re ruſtica. vnde recte per eam depictam *certus numerus* notabatur. 15. *Latrones* per *Sues* innui,reſtiſeſt,quam ex Platone,Strabone,Plutarcho, & alijs ſupra attuli,*de Sue Crommyonia*,relatio. 16. *ferocia brota,belluinaq́ vindictæ cupido,per Suem ſilueſtrem*,nuntiata: Ariſtophanes Lyſiſtrate.

—— *Si per deum hodie me commonetis*

A *Soluam ego Suem meum.*

17. per *Venerem* æstatem, per *Suem*, qui vt hiems cœnosa est, pluuijs abundans, & hispida, ita ille hispidus locis aquosis & lutosis gaudet Virgil. lib. 4. Georg. *Hiems.*

Fiet enim subito Sus horridus,

Sidon. Apollinar. Carm. 5.

—— velut hispidus alta

Sus prope tesqua iacet,

18 *Sus tenebra* est, & ideo nonnullorum opinio est Aegyptios ab eius animalis carnibus abstinuisse, quod diuinitatem quandam præ se ferret, vt Aelianus & Plutarchus supra laudati, satis probant, & maxime *Suem*, quia oculis infirmis, pro tenebris, obseruātia mira coluerunt, quas luce antiquiores longe esse comminiscebantur. Esse autem *Suem* lumine admodum imbecillo, Aphrodisæus in Problematis autor est. 19. *diuino honore Suem* Cretenses extulerunt, quod mammis suis louem inibi lactauerit, abunde antea. 20. *Sus est militia* figura, vel quia animal est bellicosum, & supra fidem pugnax, vel quia Aciem quandam a dispositione vocabant *os porci*, & *frontem porcinam* B supra. Hinc *Iouij Milites Suem rufi coloris sedentem, sed reliquo corpore subrecto in clypeis ferebant, quorum marginem ruber circulus ambibat*, hi sub Diocletiano Augusto sumpserunt exordium, & militabant *sub Illustri viro, Magistro peditum*. Hi quidem in pedestribus vexillationibus merebāt, at ab *Honorio* Principe instituti *Honoriani* equestria stipendia faciebant *sub Magistro equitum*, hiserat *Albus clypeus cum aureo vmbelico, quem luteus circulus claudebat, circulo iuniecbantur duo dimidiati porci prasini coloris*. altero alterum inspectante. VVolfgang. Laz. in Commentatiis Reipub. Rom. fuse, & dictum a me in illud Claudiani, *Tenebra.* *Diuinus honor.* *Militia.* *Iouij.* *Honoriani.* *lib. 5 c. 5. de bello Gildon.*

Herculeam suus Alcides, Iouiamq́, cohortem

Rex ducit superum, premitur nec signifer vllo

Pondere, festinant adeo vexilla moueri,

Neruius insequitur, meritusq́, vocabula felix,

Dictaq́, ab Augusto legio. Idest Honoriani.

21. *Sus Agricolationem* rusticos docuit, ideo eo depicto illa intelligebatur, vnde & Porca sulcus optimus habetur, supra multis. 22. *Sus Expiatio*, seu sacrum, quod dijs Manibus offerebatur ab ijs, C qui graue aliquod delictum passi essent, & iam ad se redijssent notum illud Plautinum Menechm. *Agricolatio.* *Expiatio.* *Act. 2. Sc. 2.*

—— Quibus hic Porci pretijs veneunt,

Sacres, sinceri, nummum en a me accipe,

Iube te piari de mea pecunia:

Nam ego quidem insanum esse te certo scio.

23. *Sus Iuramenti* imago, nam Homerus Agamemnonem inducit iurantem *per porcum*, & *porci setas*, & iurat euellentem, ac deinde iugulatum ab Agamemnone *porcum* Talthybius in mare deuoluit. verba sunt hæc Homeri in Iliade. de Talthybio. *Iusiurādum* *li. 19. V. 251*

κάπρον ἔχων ἐν χερσὶ. παρίστατο ποιμένι λαῶν

κάπρου ἀπὸ τρίχας ἀρξάμενος.

Aprum tenens in manibus, astitit pastori populorum

Apri setas delibans. hoc est abscindens.

Et completo iuramento ipse Imperator.

D —— καὶ ἀπὸ στόμαχον κάπρου τάμε νηλέϊ χαλκῷ

τὸν μὲν ταλθύβιος πολιῆς ἁλὸς ἐς μέγα λαῖτμα

ῥίψ' ἐπιδινήσας, βόσιν ἰχθύσιν.

—— Et iugulum Apri abscidit sæuo ferro,

Hunc quidem Talthybius cani maris in magnum fluctum

Iecit rotans, escam piscibus.

24. *Nuptiarum* typus *Sus*, repetito ab Hetruscis optimatibus ritu; qui ante nuptialem festiuitatem inchoatam *Suem* solebant immolare, ex Varrone, & Hetruria Regali mea, supra expositum. addendus senarius ille Veteris Comici apud Parœmiographum. *Nuptia.* *Chiliad. 4. Cent. 1.*

Ἀπώλολεν γ' ὗς, καὶ τάλαντον, καὶ γάμος.

Perijt quidem Sus, & Talentum, & nuptiæ.

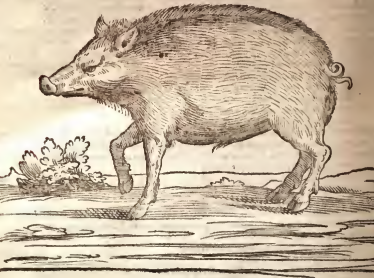
25. *Humana hostia Sus*, quia antiquissima sæculorum memoria nullæ idolis victimæ, præter homines, in hanc diram fetamque crudelitatem gentes pæne omnes conspirauerant, donec *Sus* cœpit immolari, & vicatiam, vt ita dixerim, lanienam pro homine subire inceperunt, Diophantus Lacedæmonius libro de Sacris Deorum, aperte docet Athenienses omnium primos impios sacrificandi homines ritus sustulisse, & *porcum* dijs suis obtulisse. quanquam sciam multa ab Appione *Humana Hostia.*

& Iu-

Iudaorũ impietas. *Orat. 3. contra Iulianũ.* *Ciborum varietas.*

& Iuliano Parabata in Iudæos ſuper iſta re iaci, ſcilicet quod illi veterem humanæ hoſtiæ impietatem reduxerint, hoc fuſe inter noſtræ religionis Apices confutarunt, vel reprehenderunt contra Iulianum illum Apoſtatam, & Iudæos ipſos Adamantius & Chryſoſtomus. 26. pæne omiſerim variam ciborum opulentiam, multarumque epularum saginam, per *Suem* ſignificatam, unde trito prouerbio helluo profunde ſe ingurgitans, nec vllo ciborum generi parcens, *et porci* appellatus, quod id animal nulli omnino frugum, fructuum, radicum, animalium generi abſtineat, quin imo & cadaueribus quantumlibet putreſcentibus auide adlubeſcit, ſed nec proprijs fœtibus parcit, monſtruoſo contra Naturam euentu, vt ſupra dictum eſt. Denique *Terra, Venus, Iuno*, alijque dij per *porci* emblema ſignificati, ſed minus longe petita illa ratiocinatio, & qui plura deſideras, lege Pierium in Hieroglyphicis, a qua hæc qualiacumque, de Myſtica Suum apud Aegyptios ſignificatione, magna ex parte deſumpſi.

Terra, Venus, Iuno. *Lib. 11. toto.*

MEDICA CIRCA Suillam obſeruatio.

De Remed. par fac. pag. 159. *li. 10. de Medic simp. fac. pag. 75.* *De fac. for. pag. 322.* *li. 10. de sim pl. Med. fac. pag 71.* *Lib. 2 Alim. fac. pag. 22.* *Lib 3. Alim. fa. pag. 25.* *Athletarum cibus.*

QVIA multa ſuperius de vſu Suillæ in edulijs allata, aliquid hic de Medicorum circa illam placitis ſunt delibanda. In genere conſtat *extremas partes*, ſine noxa manducari poſſe, ſunt enim *boni ſucci*, ut autor eſt Galenus. Eſt *in quartana febri ab omni Suilla abſtinendum*. Et *caſtrati porci maxime cum hominis temperatura conueniunt*, quod de cicutaris, aut *domeſticis* omnino eſt capiendum: nam domeſticis *feri* ſunt *ſicciores*. nec id modo in interioribus ſpectandum, ſed etiam *in ſatu*. Et ideo ei *caro hominibus conuenit*, uſque adeo ut *quidam hoſpites humanam carnem pro porcina vendidiſſe* comperti. Et tempus anni comedendæ ſuillæ a ruſticis olim obſeruatum fuit *initium hiemis*, ratione *ab humiditate* illius animalis petita, eodem autore. & *omnium carnium firmiſſime nutrit*, quod *athletis* ſeu Brabentis perſuaſit, vt *ne alia carne, quam ſuilla veſcerentur* & Verrium quidē caro auſteri magis guſtus cenſebatur, *caſtratorum ſuauioris*, ibidem loci pagina 27. Eadē *ratione*, quia

A quia supra in delitiis fuisse demonstrauimus, sciendum hic, *omnia viscera*, non tantum *iecur*, *meliora esse*, *si caricas comederint*, *& ficuum* præcipua etiam ad saginandos Sues, *iecurque* mire augendum, commendatio, quod inde *ficatum* appellatur: idemque in *hepate* obseruatum, vt caricarum esu commendabile fiat. Alia sparsim apud illum, & alios Medicos, qui non ad manum.

De hon. & vit. fut. p. 35.

PARÆMIÆ.

B FREQVENTES etiam de *Sue* circumferuntur paræmiæ, aliquas adscribam. 1. ἀντὶ κακῆ κυνὸς σῦν ἀπαιτεῖς. apud Suidam. *pro malo cane Suem reposcis. prouerbium in eos qui bona pro malis repetunt*, siue vt Diogenianus vult, *pro re vili pretiosam*. Sus enim cibis est gratus, Canis nequaquam. 2. Βοιωτία ὗς. *Boetia Sus, de stupidis & indoctis* apud eundem Suidam. talis enim populi illius natura, notum ex Geographis, & Horatio. differentiam etiam vteri gestationis sic præscribunt Grammatici ex Festo Pompeio. qui sic ait. *grauida est, quę iam grauatur conceptu: pragnans, velut occupata in generando, quod conceperit: Inciens, propinqua partui, quod incitatus sit fętus eius.* primam & vltimam vocem alii illustrarunt ex glossis latinis P. Pithęi, in quibus, *grauidauit*, *impleuit*, vltima dictio ex iisdem clara est. *Inciente, enitente, pariente, a ciendo & inuocando proximos quosque auxiliatores.* locum ex origine gentis Romanæ sic corrige. *scrofam etiam incientem, quam cum è naui produxissent, vt immolarent, & se ministrorum manibus eripuisset.* antea male legebatur *intimentem*, vt testis est Andręas Schottus. firmat correctionem Ouidius vulgato loco, plura in Antiquitatibus Romanis.

Sus pro Cane.

Sus Boetia.

lib. 7.

Grauida.
Pragnans.
Inciens.

Origo Gent. Rom. correcta.

Lucinam Nixosque pares clamore ciebam.

3. Elatum & illud prouerbij vice apud eundem Grammaticum. τοῖς ἱπποκράτους υἱέσιν ἔοικας. C *Hippocratis filijs similis eris: teque vocabunt Blitomanniam, hi deridebantur, vt Suilli, & indocti, & Capitones. Eupolis in Demis, eos appellat subditos, & balantes filiolos, minimeque moribus commodis. Eorum nomina sunt Telesippus*, Demophon, *Pericles*: fons Prouerbij, vt puto ab Aristophane in Nubibus. scio alijs nominibus illos ab alijs vocari, sed parum interest, dummodo constet longe a paterna illos virtute & existimatione abfuisse, quod in Ciceronis, Marij, Catonis, aliorumque magnorum virorum filijs contigisse sciunt omnes. 4. ὗς ὑπὸ ῥόπαλον. *Sus sub fustem*. Prouerbium apud Dinolochum, *in eos qui sese in pręsens periculum & perniciem conijciunt*. 5. Est & illud Aristophaneum in Prouerbii vicem detortum in eiusdem obseruationibus. *Vos pręe voluptate grunnientes, sequamini matrem porcelli*. Videtur & nota gaudia continuo sectantes, vsurpari. 6. A Diuo Hieronymo, prouerbium factum est, & Iuris Pontificii decretis insertum. *Sus lota est in volutabro luti*. supra nos multis, vbi de Spurcitia. 7. *Sus Mineruam*. abiit in Adagium, quum indoctissimus doctiorem instruit. Extulere varii Diuus Hieronymus in Ruffinum. *pręetermitto Gręcos, quorum tu iactas scientiam, & dum peregrina sectaris, pęne tui sermonis oblitus es, ne vetere prouerbio, Sus Mineruam, docere videatur*. vsurpat & in Epistola ad D Marcellam. Euhemerus & Varro apud Festum Pompeium. *Sus Mineruam, in prouerbio est, vbi quis docet id alterum, cuius ipse inscius est, quam rem, in medio, vt aiunt, positam, Varro & Euhemerios ineptis mythis inuoluere maluerunt, quam simpliciter referre*. Celebre apophthegma est Demadis & Demosthenis. ille enim cum obiecisset. δημοσθένης ἐμὲ βούλεται διορθοῦν, ἡ ὗς τὴν Ἀθηνᾶν. *Demosthenes vult corrigere*, Sus *Mineruam*. alter respondit, αὐτὴ μέντοι πρώην ἡ Ἀθηνᾶ μοιχεύουσα εἰλήφθη. *Atqui nuper hęc Minerua in adulterio fuit deprehensa*. L. Cęsar Orator apud Ciceronem. *sic ego, Crasso audiente, primum loquar de facetijs, & docebo, Sus, vt aiunt, Oratorem eum, quem cum Catulus nuper audisset, fęnum alios aiebat esse oportere*. Et rursus idem alibi. *nam etsi non* Sus *Mineruam, vt aiunt, tamen inepte quis Mineruam docet*. Q. Symmachus. *Quicquid in poetis lepidum, apud oratores graue, in Annalibus fidele, inter Grammaticos eruditum fuit, solus hausisti, iustus hares veterum literarum, ne mihi verba dederis, noui ego quid valeat adagio, Sus Mineruam*. Et alii meminere, nec est quicquam vulgarius. 8. affine huic est quod Theocritus scribit in Hodęporis.

Suilli bliti.

Filij Hippocratis.

Act. 3. Sc. 3.

Sus sub fustē

Voce θιλη-δία.

Voluptas nota.

Sus lota in luto.

Sus Mineruam.

lib. 19.

Varro reprehensus.

Apophthegma Demadis & Demosthenis.

Plutarch. pagin. 803.

lib. 2. de Orat.

lib. 1. Acad. quæst.

li. 1. Epist. 3.

Sus certat cū Minerua.

ὗς ποτ' Ἀθηναίαν ἔριν ἤρισε.

Cum diua est ausus Sus decertare Minerua.

Cum

Cum ſcilicet illiteratiſſimus, & naturæ ſtupidiſſimus quiſque, cum viris omni eruditionis genere inſtructiſſimis audet concurrere: vt nuper barbarie ipſa barbariores, & toti mundo, non ſolũ Europæ, mendicitate viliſſima noti Hiberni, apud quos ne no.ṁen vnquam literarum auditum, auſi ſunt, famoſo libello edito, Scotos & Scotiam vniuerſam impetere, ſed ſaxo, haud impune, nam Mendicabula barda ita repreſſi, vt Scotia inde illuſtrior, illi vero fronte impudentiſſima ſunt, doctrina & moribus veri Sues, nec vlla re, niſi circumforanea mendicitate noti, exemplum præſtare, & documento eſſe poſſent, quantum gloriæ gens noſtra poſſideat, quam contempta, nuda, mẽdica, eſſet Hibernia: id modo autores libelli illius de ſe dictum intelligant, quod propudium meretur. Prouerbium hoc ſic extulit Scholiaſtes Theocriti loco laudato ὗς ἄν ποτ' Ἀθάναν ἐρίζεις. *Sus cum ſis cum Minerua contendis.* alter quiſpiam Scholiaſtes Græcus ἐρίζειν dici vult *verbis contendere*, ἐρείδειν *factis aliquem lędere*. 9. Habet & illud vim Prouerbij, quod ex Luciano deducit in Dialogis meretricijs. λεῖος μοί, φασί, χαιρέας, καὶ χοιρίσκος Ἀχαρνικός. *Lęuis, vt aiunt, mihi Chęreas, & Porcellus Acharnanius.* vſurpatur in mollem, delicatũ, & delitiis deditum, alluſione facta ad porcellum, quem in Acharnenſibus inducit Ariſtophanes, ſymbolum eorum membrorum, quibus ob ſcænæ voluptates peraguntur. 10. ὗν ὀρίνει. *Suem irritat.* in auidum rixarum dicebatur, ſus enim ferus recta petit eum, a quo læſus eſt, ſciunt enim venatores non lędentes modo Apros impetere, ſed & eos, qui cuſpidem ſolam, aut venabulum intentarint. 11. Ἀφροδίτῃ ὗν τέθυκεν. *Veneri Suem immolat.* de iis, qui munus haudquaquam gratum alicui offerunt. Suem quippe Veneri eſſe inuiſiſſimam & Agricolæ ſciunt, quod frugibus noceat, & fingunt poetæ, ob interfectum Adonidem. Aut certe gratum munus Veneri cenſebatur Sus, quia contrariis hoſtiis dii quondam placabatur, ſic Baccho Caper, quia vitem nouellam roderat, oblatus, atque alia animalia aliis Diis. 12. ὗς λουσαμένη εἰς κύλισμα βορβόρου. *Sub lota redyt ad volutabrum luti.* de iis qui ad ſolitam peccandi libertatẽ redeunt, aut qui ad ſtultitiam ſuam, ſiue peccatum, volens regreditur, vt in ſacris habetur, & interpretantur ſacri Patres. vſurpat de peccatore D. Petrus eodem modo in Prouerbiis *Canis ad vomitum* per paræmiam dicitur. 13. valet hoc antiqui poetæ pro prouerbio apud Plutarchum de Cauſis Naturalibus,

Epiſt. 2. c. 2.

μηκέτι νυκτὸς ὕειν, ἤκεν τίκτει ἀγροτέρα σῦς.

Non iam nocte pluet, Sus qua enitetur agreſtis.

Iocullariter locum habet, ſi dicamus res tr̃aquilliores fore, ſi rixis deditus, & moroſus quiſpiam Genio ſuo ſatisfecit, & inſolentiæ ſuæ potitus eſt fine. pertinet ad naturam Suum, maxime cicurorum, quæ cum pariant frequentiſſime, & tempus partui deligunt fere ſemper ineunte ęſtate, vt raręadmodum pluuię partum ſequantur: de agreſte etiam vſurpari poteſt, non incommode, quamquam ea nunquam niſi ſemel tota uita pariat. 14. Et hoc prouerbialiter effertur, ex ueteri poeta quopiam.

ἀποτίσεις χοῖρε γίγαρτα.

Acinos Sus improba pendes.

Verba videntur cuiuſdam villici ad Suem vuas nondum maturas corrumpentem, futurum minantis, vti hanc noxam ſanguine ſuo luat. quadrat in eum, qui puſillum commodum magno mali detrimento eruit. Sunt autem *Acini*, & *duracini* callo gratiſſimi, vt ait M. Sabellicus paraphraſi ſua in Suetonium. multa viri docti, maxime Læuinus Torrentius Commentario in Suetonium, & Plinius fons illi, & aliis de Acinis, aut Duracinis diſputantibus, vnde hauriant. duplex ea vua, aut edulis, a guſtu, ſic dicta, aut vino faciendo, quod ab auſtero etiam guſtu, & vuis illis *acinatitium* audit teſte Aurelio Caſſiodoro libro variarum duodecimo, & meminit Vlpianus I.C. ipſius Augusti Epiſtola apud Suetonium. *dum lectica ex regia domum redeo, panis vnciam cũ paucis acinis vuę Duracinę comedi.* locum eſſe ſanum & textus ipſe ſenſuſque verborum abunde probat, & defendit Iſaacus Caſaubonus. 15. ὗς ἐκώμασεν. *Sus ſaltauit.* autore Diogeniano conuenit in eos, qui præter decorum quicquam faciunt, quique inſperato rerum ſucceſſu elati, inſolentius ſe gerunt, Suidas & Zenodotus tetigere. Eſt quippe κωμάζειν Iuuenum amantium more, coronis, cantilenis, ſaltationibus, cæteriſque iuuenilibus oblectamentis inſanire, & in domos alienas, vt Sues facere ſolent, irrumpere Theocrit. Syracuſis.

Ἀθρόος ὄχλος ὠθεῦνθ' ἅπερ ὕες.

Turba ſimul conferta, Suum more irruit.

16. *Porcinum numen* adagii vicem obtinuit, pro ridiculo & vili Deorum cultu, quod a Iudæis tractum, qui *caput porcinum*, vt ſæpe dixi, venerari credebãtur. Lepidum eſt Petronij epigramma.

Iudeus licet & porcinum numen adoret,

Et Cilli ſummas aduocat auriculas.

Ni tamen & ferro ſucciderit inguinis oram,

Et niſi

Margin notes: ἐρίζειν. ἐρείδειν. *Sus Acarnanius.* *Suem irritat.* *Suem Veneri immolat.* *Sus in volutabro.* *Sus peperit.* *Partus Suis.* *Sus vuas corrumpit.* *Acina et Duracina vua quæ?* *Cap. 76.* *lib. 14. c. 1.* *L. 19. ff. vin. trit. & oleo leg.* *Sus ſaltat.* κωμάζειν. *Porcinũ numen.* *Iudæorum cultus.*

A

Et nisi nodatum solverit arte caput.
Exemptus populo grata migrabit ab urbe,
Et non ieiuna sabbata lege premet.
Vna est nobilitas, argumentumq́ coloris
Ingenui, timidas non habuisse manus.

In secundo versiculo mendum erat, legebatur,

Et cals summas adnecet auriculas.

Petronius correctus.

17. *Pinguis Porcus* de eo, qui immodice est obesus, cuique ut Persius ait Satyra prima,

Pinguis aqualiculus propenso sesquipede extat.

Pinguis porcus.

Vnde celebratum illud ueteris poetæ.

Παχεῖα γαστὴρ λεπτὸν οὐ τίκτει νόον.
Subtile pectus venter obesus non parit.

Vis inde Adagio maior, quod nullum animal tantum pinguitudinis contrahit, atque Porcus, uel ipso Galeno approbante, cuius uerba uide, neque enim exscribo.

B

GRAMMATICA.

LEVIA sunt hæc, sed tamen non prætereunda: nam & huc etiam tenuium confert cognitio, præsertim omnia scrutantibus. dicebant ergo *Suera* non *Sue* antiqui, ut ex libro quarto Varronis de lingua Latina notant Critici, maxime Adrianus Turnebus in Aduersarijs. sic & plurali numero non *Suum*, sed *Suuerum* in usu, eodem modo. & *Bouerum* pro *Boum*, apud Catonem legi omnes sciunt. Vnde, eleganti uoce *Sueres*, partes carnis Suillæ, uetus illa Plauti fabula Carbonaria, quæ intercidit, appellat.

Suera. *lib. 14. c. 1.* *Suuerum.* *Sueres.*

Ego pernam, sumen, sueres
Spetile, callum, glandia.

Dicunt & *Subus* pro *Suibus*. Plinius. *Subus pinguitudo sine sensu*. & eodem loco paulo ante. *Elephantis ventres quatuor cætera Subus similia*. Lucretius.

Subus. *lib. 11. c. 37.*

C

—— *Setigeris Subus acre venenum est.*

Communiori uoce *Porcellum* dicimus, reperitur tamen & *Porculus*. Plauto autore. Menæchm. Act. secundo Sc. secunda.

Porculus.

Iubeas, si sapias, porculum offerri mihi.

Et in Milite glorioso Act. 4. Sc. 2.

—— *Quemq́ porculum impertitus est.*

Eadem phrasi Suculam pro lactente porculo idem Comicus extulit, quanquam translata significatione, in Rudente Act. 4. Sc. 4.

Sucula.

—— *cum sucula, & cum porculis.*

Gryllus autem est lacteus *Porcellus*, seu δίλφαξ, ut supra. id nomen feriæ illi disputationi imposuit Plutarchus, quo de animalium solertia quæritur. unicum Aelii Lampridii locum in Heliogabalo, qui a uariæ omnino lectionis est, adposui. *quod quidem & in ludis suis exhibuit, cum & Vrsos decem, & decem Gryllos, & decem lactucas, & decem auri libras in sorte habuit, vt vera sortes essent & fata tentarentur*. In Codice regiæ Bibliothecæ decem *Grues*, nonnemo legit decem *glires*. sed nihil ad Suem nostrum. *Porcetra* quid esset Helius Melissus Grammaticus libro *de loquendi proprietate* apud Aulum Gellium in Noctibus Atticis, definiuit, *Matrona est, quæ semel peperit, quæ sæpius, Materfamilias, sicuti Sus, quæ semel peperit, Porcetra, quæ sæpius Scrofa* & quamquam ineptissimum Scriptorem, constet ex eodem Gellio, esse Melissum, tamen uera ea est inter *Porcetram* & *Scrofam* differentia: nam Pomponius uetus poeta unam ex suis *Atellanis Porcetram* inscripsit. Animalium omnium pinguissimum Porcus, ideo *pinguissimos Sues Petalidas dixerunt*, ait Cælius Rhodiginus in Antiquis lectionibus, *ex vitulorum ratione, qui a cornibus dici solent Petali, quando cepatala habent ea, idest patula, vel parua, exiliaq́, nam & petalas dicunt palmas minutas*. Est & in porcino genere uarietas in nascendo, ideo Sues serius nascentes μεταχοῖρα *Metachœra* autore Aristotele dixerunt. Denique *Siali* sunt Porci mares, qui, ut pinguiores fiant, coitu prohibentur. Scio eo uocabulo sputum significari.

Gryllus. *Varia lectio in Lāpridio.* *Porcetra.* *lib. 18. c. 6.* *Scrofa.* *Helius Melissus futilis scriptor.* *Petalides.* *lib. 25. c. 26.* μεταχοῖροι. *Siali.*

THEOLOGICA.

Fuga peccatorum.
Immūditia. lib.6.c.7.
Veritatis cō temptus.
Precept lapſus in peccatum.
Vita in ſordibus.
Cap.8.
Peccatū gratiam impediens.
Vitiorū ſordes.
Cap.11.quæſtio.23.

HABET & in ſacris literis ſignificationes ſuas Porcus, præcipuas referam, quando prohibetur diuino præcepto porcinæ eſus, in Leuitico & Deuteronomio, quia *immundum ſit animal, & ruminet, nec vngulam findat, fugam peccatorum* pr ęcipi Lactantius, Firmianus exiſtimat, multis diſputat Sanctus Bernardus Epiſtola nonageſima octaua. Dum autem Euangelica hiſtoria fert *in Porcos Dæmones* ab Aſſertore ſalutis noſtræ *coniectos*, Diuus Auguſtinus interpretatur *immunditia ſymbolum eſſe Porcos*, idque libris contra Fauſtum Manichæum. Rurſus idem differens in Sermonibus de verbis Domini. *Porcos Veritatis contemptores* exponit. Elegans & pia ratiocinatio apud Diuum Ambroſium libro ſexto in Lucam. *Porci ſunt, qui immundorum vſu animalium, vocis & rationis expertes, lutulentis vita ſua actibus, naturalium coinquinauerunt ornamenta virtutum, qui impetu feruntur in praceps, quia nullius meriti contemplatione reuocantur, ſed tanquam è ſuperioribus ad inferiora per improbitatis proclıue ſuffocantur in aquis, & fluxdo voluptatum actu hinc atque hinc feruntur incerti*. Idem denuo ſanctiſſimus Doctor, vbi de filij Prodigi Hiſtoria *Porci ſunt in ſatus, & ſordibus viuentes*. D. Hierony. Commentario in Matthæum, videtur peccatum nomine Porcorum intelligere, quando ait *ex interfectione Porcorum hominibus ſalutis occaſionem praberi*. Sed & Florens Tertullianus lib. de Iudaicis cibis. *Cibo Suem prohibet aſſumi, reprehendit enim cœnoſam, & lutеam, & gaudentem vitiorum ſordibus vitam, bonum non in animi generoſitate, ſed in ſola carne ponē tem*. Plura in hanc rem pete a diligente, & erudito Theologo Alfonſo Toſtato in Leuiticum. F

DENOMINATA.

Suilli fungi. lib.22 c.23.

Nullo fere Animalium plura denominationem acceperunt pręcipua tantum perſequar. Primum *Suillos fungos*, quos Itali, vt Iacobus Dalechampius notat, *Porcinos* etiam hodie dicunt, hinc nomen ſuum hauſerunt. forte quia vt *Porcina* inter carnes laudatiſſimi vſus, ita inter *fungos, iſti*. Præclare C. Plinius *fungorum lentior natura & numeroſa genera, ſed origo non niſi ex pituita arborum, tutiſſimi qui rubēt callo, minus diluto robore, quam Boleti, mox candidi, velut apice Flaminis inſignibus* G

veneni apti

pediculis, Tertium genus veneno accommodatiſſimum Suilli, familias nuper interemere & totas conuiuia, Annæum Serenum præfectum Neronis vigilum, & Tribunos, & Centuriones, qua voluptas tanta ancipitis cibi? Hic eſt ille Annæus Serenus, cuius meminit Tacitus & cui Seneca libros de Tranquillitate inſcripſit, & mortem defſet alibi. Hoc intelligendum ſi, vt collecti ſunt, comeduntur, at lauandi ſunt diligenter, & iunco transfixo in aere ſuſpendendi, quo inter delitias ſummas habeantur. idem Plinius. *Boletos, Suilloſq; gula nouiſſima irritamenta, qua circa radices gignuntur, quercus probatiſſimos, robur autem & cupreſſus, & pinus, noxios*. Ex his cibus helluonibus charus, licet *ſucci frigidiſſimi, glutinoſiſſimi, & craſſi*, vt Galenus definiuit, adeo *vt multi tam noxio alimento interierint*, eodem autore. quæ ſigna ſint bonorum, & quæ noxiorum Matthiolus diſquirit in Pedanium Dioſcoridem, & vt præparari, & conuiuiis inferri debeant, ex M. Apicio docemur, qui in re Culinaria, de ijs abunde. Martialis lib.3.epigramm.60. H

Annal.li.13
Epiſt.64.
lib 16 c 8.
Cibus.
De Bonis. & vit ſuc. lib 4.c.38. lib.7.c.13.

Sunt tibi Boleti, fungos ego ſumo ſuillos.

Frequentiſſima apud Græcos mentio. Ariſteas.

Μύκαισι δ' ὀρίχθεντο λαῖον πέδον.

Fungos concupiſcit lapidoſus ager.

Poliochus Comicus Athenienſis.

ὤπτᾶτο καὶ μύκης τις ἐνίοτ' ἄν.

Aſſabatur fungus interdum quiſpiam.

Strangulāt.

Et letales hos ſuillos etiā Græci deprehēdere. Epicharmus ſtrāgulationis vim habere prodidit.

οἷον αἱ μύκαι ἀρ' ἰσχνανλότες πνιξεῖσθε.

Emaciati ac Strigoſi velut Suillis ſtrangulabimini.

Nicander in Georgicis.

οἰδαλέα, σύκολλα βάρη, στυγόεντα μυκήτων.

Tumidi, glutinoſi, malefici, ſtrangulantes Suilli.

Ephippus & ipſe vetus poeta.

A

Ἵν᾽ ὥσπερ οἱ μύκητες ἀποπνίξαιμί σε
Et te, velut Suillus, strangulem.

Eparchides narrat Euripedis poetæ familiam esu suillorum extinctam. Vide epigramma apud Athenæum. Et vti Sus hominem stupidum, barbarum, insipidum significat, ita Suilli pro eodem vsurpantur. Plaut. Bacchid.

Act. 2 Sc. 3. Fatui, inconsiderati, per Suillos.

Adeon' me fuisse fungum, vt qui illi crederem?

Eadem fabula Act. 4. Sc. 7.

Tanti est, quanti est fungus putidus.

Et in Trinummo. Act. 4. Sc. 2.

Ancipites.

Pol hic quidem fungino genere est, capite
se totum operit.

Cibum ancipitem supra vocauit Seneca cum Plinio, & confirmat Iuuenalis Satyr. 5. V. 145.

Ad mensam quoties parasitus venerit infans,
Vilibus ancipites fungi ponentur amicis.

Familia. Suillij. Cap. 40. pag. 274.

B Ab hoc etiam quadrupede familiæ Romanę originem nominum suorum repetunt. *Suillij*. teste Plutarcho in Problematis Romanis. ἑτέρῳ δὲ νομίσματι ἐχρήσαντο, βοῦν ἔχοντι καὶ πρόβατον, καὶ ὗν παράσημον, εὐποροῦντες ἀπὸ τῶν θρεμμάτων μάλιστα καὶ τὴν περιουσίαν ἀπὸ τούτων ἔχοντες, διὸ καὶ τῶν ὀνομάτων πολλὰ τοῖς παλαιοῖς Συΐλλιοι καὶ Βουβολκοὶ καὶ Πόρκιοι ἦσαν, ὡς Φενεστέλλας εἴρηκεν. *Alio etiam vsi sunt numismate, cui Bos erat insculptus, aut Ouis, aut Sus, quod re maxime pecuaria se alerent, indeque opes pararent, hinc & nomina multa apud veteres sunt deducta, vt Suilliorum, Bubulcorum, & Porciorum, autor Fenestella.* Eadem paulo immutatis verbis narrat idem Publicola. *Pag. 103.* διὸ καὶ τὰς οὐσίας ἄχρι νῦν ἀπὸ τῶν προβάτων πεκύλια καλοῦσι. καὶ τῶν νομισμάτων τοῖς παλαιτάτοις βοῦν ἐπεχάραττον, ἢ πρόβατον, ἢ σῦν. ἐτίθεντο δὲ καὶ παισὶν αὐτῶν, Συΐλλους, καὶ Βουβούλκους, καὶ καπραρίους ὀνόματα, καὶ Πορκίους. κάπρας μὲν τὰς αἶγας, πόρκους δὲ τοὺς χοίρους ὀνομάζοντες. *Vnde facultates suas a pecudibus peculium etiam nunc nuncupant, & vetustissimi nummi Boue, vel Oue, vel Sue, fuerunt signati, filijsque suis Suillijs, Caprarijs, Bubulcis, Porcijs nomina indiderunt.* vltima verba Latine reddi non possunt, ideo ab Interprete omissa, nam *Caprinum pecus* αἶγας. *& Sues porcos*, inquit, *dixerunt*. Ex hac gente fuit P. Suillius Germanici quæstor, & accusatus sub Claudio, &

lib. 3. Annal. & lib. 3.

C pulsus in Baleaticas Insulas, vt C. Tacitus fuse narrat. Et alij eo nomine in historia Romana. fuerunt & *Porcij* a Porcorum videlicet cura dicti, Plutarchus locis proxime laudatis, & quicumque de rei pecuariæ inter veteres dignitate disseruerunt. M. Varro in re rustica. *Multa nomina habemus ab vtroque pecore, a maiore & minore. a minore, Porcius, Ouinius, Caprilius. sic a maiore Equitius Taurus cognomina adsignificari, quod dicuntur, vt Annij Capra, Statilij Tauri, Pomponij Vituli, sic a pecudibus multi alij.* Cognomentum hoc fuit *Catonum*, & aliorum, maxime *Liciniorum*, vnde *Porcij Licinij* veteris & celebris poetæ versus referuntur ab Aulo Gellio. Sunt & ab eadem voce *Porcilij*, licet eos non a *Porcis*, sed potius a *Porcijs* deriuatos existimet Carolus Sigonius, libello de Nominibus Romanis. tu vide *Constantini Censuram* de nominibus impositiuis, quæ Tito Probo adscribitur. & est cognomen hoc familiæ *Leccarum*, vide quamplurimos Porcios siue *Porcilios Licinios & Leccas* apud Titum Liuium tota pæne historia. *Verres* cognomen dedit clarissimæ genti, ex qua C. Verres fuit, qui Cn. Pompeio, & M. Crasso Coss. Siciliam obtinuit, & per triennium fœde, auare, crudeliter administrauit, & succedente Metello, a Siculis est accusatus, patrocinante Cicerone, in quem eloquentissimæ extant actiones, quæ *Verrinæ* dicuntur. Et est viuax leporisque plenū Ci-

Porcij. lib. 1. c. 2.

lib. 17. c. 21. Porcilij.

Verres.

Verrinas.

D ceronis in eundem dicterium, ex pecoris illius, vnde illi gentilitium nomen erat, natura depromptum. *nam nos quidem quid facimus in Verre, quem in luto volutatum totius corporis vestigijs inuenimus?* Hinc etiam & clarum *Verriorum* genus, ex qua Verrius Flaccus insignis Grammaticus oriundus: Cuius schediasmata ad nos peruenerunt: Est enim Verres Porcus Masculus non castratus ineundis Suibus seruatus, vnde illud in Agricolarum pastorumque ore frequens, *decem Verres centum Suibus sufficere*. *Scrofa* & ipsa cognomen dedit. M. Varro in re rustica. *ignorare, inquit videre, cur appeller Scrofa. itaque vt etiam hi propter se sciant cognosce meam gentem Suillum nomen non habere, nec me esse ab Eumæo natum. auus meus primum appellatus est Scrofa, qui quæstor cum esset Licinio Neruę Prętori in Macedonia Prouincia relictus, qui præesset exercitus, dum prętor rediret, hostes arbitrati habere se occasionem victoriæ, impressionem facere cęperunt in castra, auus cum cohortaretur milites vt caperent arma, atque exirent contra, dixit celeriter se illos, vt scrofa porcos, disiecturum: id quod fecit. nam eo prælio hostes ita fudit, & fugauit, vt eo Nerua Prætor Imperator sit appellatus, auus cognomen inuenerit, vt diceretur Scrofa. itaque proauus, ac superiores nemo appellatus Scrofa. nec minus septimus sum deinceps Prætorius in gente nostra. Nec tamen defugio quin dicam, de suillo pecore.* fuit ergo cognomentum hoc familiæ Tremelliæ, ex qua oriundus Tremellius ille

Verrij.

Scrofa. lib. 2. c. 4.

lib. 1. c. 1. Scrofa, qui a Varrone introducitur in re sua rustica, quique *rem rusticam*, vt ait Iunius Columella, *eloquentem reddidit*. Inter gentes Romanas *Gryllos* reperio. Martialis lib. 1. epigr. 60.

Grylli.

Redde Lupi nobis, tenebrosaq́; balnea Grylli.
Tam male cum cœnem, cur bene, Flacce, lauer?

Familia. Balnea hæc tenebricola Gryllii iterum memorat, lib. 2. epigr. 14. sed in qua parte vrbis fit, nondum inueni apud Topographos: sed publica suspicor fuisse.

Nec Fortunati vitat, nec balnea Fausti,
Nec Grylli tenebras, Aeoliamq́; Lupi.

Pictura. Est præterea nomine Grylli picturæ cuiusdam ridiculæ genus expressum, cuius autor Dionysius Pictor teste Plinio. Apud eundem Plinium. *Gryllus est animal cui magnam autoritatem tribuit Nigidius, maiorem Magi, quoniam retro ambulet, terramq́; terebret, stridat noctibus. venantur eum formica circumligato capillo in cauernam eius coniecta, efflato prius puluere, ne sese condat, ita formica complexu extrahitur.* vide vauiratum plura inibi argumenta. locum eum exscribit, vt solet, Isidorus. & addit. *Grillus a sono vocis nomen habet. Aruinas* quoque ab hoc pecore nomen accepisse existimo. nam eum Virgilius lib. 7. Aeneidos dixisset.

lib. 35. c. 10. fin.
lib. 29. c. vlt.
lib. 12. c. 3.
Aruina.

Pars laues clypeos, & spicula lucida tergent
Aruina pingui.

Seruius Maurus subdit. *Aruina est pingue durum, quod est inter cutem & viscus, alij Aruinam nomine Laridum intelligunt, secundum Suetonium in libro de vitijs corporalibus.* Sed opus illud Suetonii interiit. Isidorus in Etymologiis. *Aruina est pinguedo cuti adhærens.* puto ergo a vitio corporis id nomen impositum, sicut *Halas* dicebant a *fœdoris halitu, Cossos a rugoso corpore, plantos a planis pedibus, Plancos a vola pedum lata, Pansas, a pedum latitudine, Valgios, a Suris introrsum intortis, Malicos a malis tumentibus, Bruncos a producto ore, Cenestellas a Caluitie*, vt eruditissimus Andreas Tiraquellus ad Alexandri Neapolitani dies Geniales fuse exquirit. Eadem ratione *Aruina* a pingui obæsoque corpore nomen fuerint fortiti, ex hac familia censentur multi præclari nominis Romani, in his est *A. Cornelius Aruina* dictator apud Liuium. & *P. Cornelius Aruina* Consul cum Q. Martio Tremulo. eodem autore. Sues sane præ omnibus animalibus & pinguissimos esse, & plus aruinæ habere, non experientia modo probat, sed & Medicorum placita. Martialis.

lib. 11. c. 1.
Cognomina a vitio corporum.
lib. 1. c. 11.
1. Decad. lib. 8 fine.
1. Decad. libro 9.
lib. 11. epigr. 42.

Pingues Lygde Sues habeat vicinus Iolas.

Porculatio. Ab huius pecoris custodia *Porculatio* dicta. M. Varro in re rustica. *In nutricatu quam porculationem appellabant, binis mensibus linunt porcos cum matribus, sed eos, cum iam pasci possunt, secernunt.* Hinc & *Porculator*. Moderatus Columella. *itaque porculatoris maximum officium est, vt vnamquamque cum sua prole claudat, qui si memoria defficitur, quo minus agnoscat cuiusque progeniem, pice liquida eandem notam scrofæ & porcis imponat. & siue per litteras siue per alias formas, vnumquemq́; fœtum cum matre distinguat, nam in maiore numero diuersis notis opus est, ne confundatur memoria custodis.* qui antea Porculator est dictus, hic dicitur idem custos. Idem in præfatione ad librum primum *Porculatoris vero & subulci diuersa professio, diuersæ pastiones, nec eundem glabra Sues, densiq́; cœli statum, nec eandem educationem cultumq́; quærunt.* Illud vltimum obiter obseruamus, domesticam educationem porcorum porculatori committi, donec secernantur a matre, tum subulcus curam suscipit. Virgilius Eclog. 10.

lib. 2. c. 4.
lib. 7. c. 9.
Porculator.
Subulcus.

Venit & Vpilio, tardi venere subulci,
Vuidus Hiberna venit de glande Menalcas,

Seruius Maurus. *Subulci dicuntur pastores porcorum qui per hiemem glandem colligunt, idest in hiemem reponunt.* Septuaginta apud D. Lucam, in Euangelio, Periphrastice dixit ἔπεμψεν αὐτὸν εἰς τοὺς ἀγροὺς αὐτοῦ βόσκειν χοίρους. *misit illum in villam suam vt pasceret porcos.* Græcis ὑφορβὸς. Homerus lib. 14. V. 414. Odyss.

Cap. 15.
ὑφορβὸς.

—— ἐκέκλετο δῖος ὑφορβός.
Socijs præcepit diuinus Subulcus.

συβώτης. Apud eundem συβώτης dicitur lib. 21. V. 379.

τὰ δ' ἄρ τόξα φέρων ἀνὰ δῶμα συβώτης.
Arcus ferens domum Subulcus.

σύφεος. *Eumæus* autem nominatissimus est *Subulcus* apud Homerū lib. 22. Odyss. V. 190. sic σύφεος est *Suile*, hara scilicet eidem lib. 14. Odyss. V. 70.

Βῆ δ' ἴμεν ἐς συφεούς, ὅθι ἔθνεα ἔρχατο χοίρων.
Perrexit ire ad Suilia, vbi grex continebatur Porcorum.

Quid esset *Suarij, Porcinarij, Porcarij*, item *præfectus fori Suarij*, aliaque id genus, supra, vt potui, deduxi, & qui plura in naturam Suum cupis, adi ad opus *de Nobilitate Porci* D. Cognati in Se-

nata

A natu Allobrogum Camberiæ præsidis, non vidi opus, sed magna illius viri fama, maius meritum, varia lectio, limatum iudicium, quid plura? quæ hic oscitanter tacta, aut omissa, ibi copiose digesta reperias: nec fama fallit.

DE APRO, LOCVS, ET GENERATIO. Cap. XXXVII.

QVÆCVMQVE de natura *Suis* antea a nobis sunt dicta, omnia, paucis exceptis, in *Aprum* quadrant, est enim vtrique quadrupedi eadem natura, ortus, partus, victus, forma, inclinatio, nisi quod hic domesticus, & cicuratus, ille syluestris & ferinæ vitæ. quare a Græcis *σύαγρος*, & *ὗς ἄγριος* dicitur, vt ex Homero, Aeliano, Artemidoro, & Aristotele, alijsque paulo post laudandis apparebit. M. Varro in re rustica. *de Suibus nemini ignotum, nisi qui Apros, non putat Sues vocari.* B nec multum dissimiliter Isidorus. *Aper à feritate vocatur, ablata E litera, & subrogata P. vnde apud Græcos ὗς ἄγριος dicitur idest ferus, omne enim quod ferum est, & immite, abusiuè agreste vocatur.* qua hic ergo subiecimus, spicilegia tantum erunt laboriosi illius Autumni, aut *ἐπιφυλλίδες*, seu racemationes anteactæ vindemiæ. Primum de loco quæro, qui idem cum *Suibus*, vel sane exigua differentia, nisi quod Plinius ad finem libri octaui dicat *in Africa nec Apros* esse, *nec Ceruos, nec capreas, nec Vrsos*, quam verè dicat in Africa Vrsos nō esse, viderint alij, ego scio Acestem *pelle Libystidis Vrsa* apud Virgilium indui, & ex Iuuenale, Martiale, Statio, & Solino *productas* in Amphitheatrum Romanum *Vrsas Numidicas*, quin imo Bierius vetus scriptor, & Ludouicus Mormolius recens autor, qui Numidiam lustrarunt, testantur ibi *Vrsas* videri, quare putarim legendum, *Nec Vros.* ad *Apros* redeo, quod in Africa non esse testis. Cl. Aelian. *ἐν δὲ Λιβύῃ συῶν ἀγρίων ἀπορία ἐστὶ, καὶ ἐλάφων. In Africa nulli neque Apri sunt, neque Cerui.* Interdum sono seu voce carent. C. Plin. *Multū tamē in ijs refert & locorum natura, muta in Macedonia ranæ traduntur, muti & Apri.* Est obseruatum a recentioribus, qui res Asiaticas memoriæ prodiderunt, *esse Apros prope Seassem Persidis vrbem, qui cū* C *sciunt se petu, ingentes lapides cominus in homines et Canes librent*, & grande interdum iis damnum adferant. quod retulit Marcus Polus. In eodem illo tractu Persidis, dicunt esse *Apros tātæ magnitudinis, vt Boues etiam grandissimos Europæos, corporis mole longè superent*, & totius quidem corporis proportio vel ex eo facile elici potest, quod *dentes* eorum quidam reperiantur *molares, quorum singuli sint pondo quatuordecim.* vt idem Marcus Polus autor est. Relicto orbe igitur reliquo de solis Italicis Apris ago, & sane nulla prouincia vberiori Aprorum prouentu se potest iactare. celebrātur enim *Apri Marsi*, idest Sabellici. vt exponit Helenius Acron ad illud Horatij lib. 1. od. 1.

Ordinis ratio. — *σύαγρος. ἄγριος ὗς.* — *lib. 1. c. 11.* — *lib. 12. c. 1.* — *Aper Suis ferus.* — *Non sunt in Africa.* — *Plinius correctus.* — *lib. 17. c. 10.* — *Muti.* — *lib. 11. c. 51.* — *venatores petunt.* — *lib. 1. c. 24.* — *Grandes.* — *lib. 3. c. 35.* — *Marsi.*

> *Seu rupit teretes Marsus Aper plagas.*

De *Vmbris & Laurentibus*, idem lib. 2 Sat. 4.

Vmbri. Laurentes.

> *Languidus in cubitum iam se conuiua reponit*
> *Vmber, & Ilignæ nutritus glande, rotundas*
> *Curuet Aper lances, carnem vitantis inertem:*
> *Nam Laurens malus est vluis, & arundine pinguis.*

Vmbros celebrant poetæ. Stat. lib. 4. silu. 6.

Vmbri.

D

> *Ah miseri quos nosse iuuat, quid Phasidis ales*
> *Distet ab Hiberna Rhodopes grue, quis magis anser*
> *Exta ferat, cur Thuscus aper generosior Vmbro.*
> *Lubrica qua recubent conchylia mollius alga?*

Catull. epigramm. 37.

> *Quare meeuendus es mihi, bone ignati,*
> *Si Vrbanus esses, aut Sabinus, aut Tiburs,*
> *Aut parcus Vmber, aut obesus Hetruscus*
> *Aut lannuinus acer.*

Locus corruptus est, Petrus Daniel ex MS. lexico apud Turnebum lib. 14. cap. 8. legit,

Catullus correctus.

> *Aut pinguis Vmber.*

A. Persius Satyr. 3. V. 74.

> *Delocuplete penu defensis pinguibus Vmbris.*

Reuera legendum est. Emerieus Cruceius.

> *Aut Porcus Vmber, aut obesus Hetruscus.*

Lucani. De Lucano idem libri eiuſdem Satyr. 8.

In primis Lucanus aper leui fuit Auſtro
Captus, vt aiebat cana pater.

Hetruſci. Sed pretio & bonitate, atque etiam vicinia, omnibus aliis prælati *Hetruſci*, quod ea regio amplos & ſiluoſos, & ingentes agros haberet, vt ait Flauius Vopiſcus in Aureliano, & eadem tenet lib. 1. c. 10. Rutilius Numatianus libro primo Itinerarii, ego abunde diſſectui in Hetruria Regalis meminit Martialis lib. 7. epigramm. 26.

Thuſca glandis Aper populator, & ilice multa
Iam piger, Aetola fama ſecunda feræ.

Idem in vulgatis editionibus corruptus. lib. 12. epigr. 14. Vbi ſic plerumque legitur.

Si te delectant animoſa pericula, tu ſcis
Tutior eſt virtus, inſidiemur apris.

Martialis correctus. Sed leui mendo ſic locus liberatur.

Si te delectant animoſa pericula. Thuſcis,
Tutior eſt virtus, inſidiemur Apris.

Generatio. lib. 5. c. 14. Coitus. Si quid addendum ſit ijs de Suum generatione ſuperius dictis, ſuppeditabit Ariſtoteles in Hiſtoria Animalium. *Apro ad triennium coeundi probitas edurat, vetuſtioribus proles deterior gignitur, nullus enim præterea profectus ei accedit, nulla virium recreatio: ſolet inire pabulo ſatiatus, & cum alteram non ſubegerit, vel initus breuior agitur, & fœtus corpore minore creatur. Pauciſſima Sus edit prima parturitione, viget ſecunda, nec ſeneſcens copia fœtus deficitur, quamquam lentius coit, vbi vero decimum quintum annum nacta eſt, non præterea generat, ſed efferatur: ſi pinguet, ægyt, &* Aetas. *iuuenis, & ſeneſcens, mouetur ad coitum, ſi grauida admodum pingueſcat, efficitur vt fœta minus habeat lactis. Proles, quod ad ætatem optima eſt, cum vigent parentes, quod ad tempus, præſtantior quæ* Fœtus. Tempus. *hiemis initio gignitur, deterrima quæ æſtate. quippe quæ parua, exilis, & perhumida ſit. Mas ſi pinguet, inire omnibus anni temporibus poteſt, nec ſolum interdiu, ſed etiam noctu, aut certe matutino potiſſimum tempore; ſeneſcens autem, minus ſubinde agit, vt dictum eſt. Sæpe qui vel per ætatem, vel per infirmitatem ſua natura nequeunt expedite coire, cum fœmina impotens ſuſtinendi maris feſſa clunes* Conceptio. *dimittat, cubantes vna cum fœmina coeunt. Concipit præcipue Sus, cum præ libidine geſtiente pruriens, auriculas flaccidas demiſerit. aliter ſemen a vulua reſpuitur, relapſumque euaneſcit* quod de cubitu, breuiter Plinius *fœmina ſenectute feſſæ cubantes coeunt*. Expreſſius autem omnia idem Philo- lib. 8 c. 51. lib. 6. Hiſto. c. 28. ſophus pertractat. αἱ δὲ σύες αἱ ἄγριαι τοῦ χειμῶνος ἀρχομένου ὀχεύονται, τίκτουσι δὲ ἔαρος, ἀποχωροῦσαι εἰς τοὺς δυσβατωτάτους τόπους, καὶ ἀποκρήμνους μάλιστα, καὶ παραγγώδεις, καὶ συσκίους. διατρίβει δὲ ὁ ἄρρην ἐν ταῖς ὑσὶν, ὡς ἐπιτοπολὺ ἡμέρας τριάκοντα. τὸ δὲ πλῆθος τῶν τικτομένων, καὶ ὁ χρόνος τῆς κυήσεως, ὁ αὐτός τε, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν ἡμέρων ὑῶν ἐστὶ, τὰς δὲ φωνὰς παραπλησίως ἔχουσι ταῖς ἡμέροις, πλὴν μᾶλλον ἡ θήλεια φωνεῖ, ὁ δὲ ἄρρην σπανίως. τῶν δὲ ἀρρένων καὶ ἀγρίων οἱ τομίαι μείζους γίνονται καὶ χαλεπώτεροι, ὥσπερ καὶ Ὅμηρος ἐποίησε.

θρέψεν ἐπὶ χλούνην σῦν ἄγριον, οὐδὲ ἐῴκει
θηρί γε σιτοφάγῳ, ἀλλὰ ῥίῳ ὑλήεντι.

Γίνονται γε τομίαι, διὰ τὸ νέοις οὖσιν ἐμπίπτειν νόσημα κνησμὸν εἰς τοὺς ὄρχεις, εἶτα ξυόμενοι πρὸς Locus part᷑. τὰ δένδρα ἐκθλίβουσι τοὺς ὄρχεις. *Sues feræ principio hiemis coeunt, vere pariunt, petentes maxime inuia, anguſta, prærupta, & opaca, mas cum fœminis conuerſari dies triginta, magna ex parte ſolet, nu-* Vox. *merus, partus, & tempus ferendi idem atque in cicuratis Suibus eſt, vox etiam ſimilis, ſed fœmina vocalior eſt, mas raro vocem emittit mares caſtrati maiores, fortioreſque euadunt, vt ſcite Homerus fingit, cum dicit.*

Nutriit exſectum ſiluis horrentibus Aprum,
Inſtar non bruti, ſed durſi montis opaci.

Caſtratio. *Caſtrantur, quod recentibus adhuc morbus incumbit in teſticulos, quo atterentes eam partem ad arbores, ſibi teſticulos extinguunt.* Vti partus idem Apris & Suibus domeſticis habetur, ita & victus, Potus. qui in cibo & potu. & potus quidem aqua turbida, & commoto limo cænoſa. Seruius Maurus Honoratus. ad Virgilii Eclogam ſecundam. *Apri puros fontes cænoſus efficiunt.* ipſe Bucolicus.

—— *liquidis immiſi fontibus apros.*

Et lib. 3. Georgicon.

Sæpe volutabris pulſos ſiluestribus apros
Latratu terrebis agens.

Cibus. Nec cibus alius Apri, quam cicurati porci, glandes, poma, hordeum, herbæ, lumbrici, radices, talia. M. Martialis lib. 14. epigramm. 70.

Iſte bonus faciet tibi Saturnalia porcus,

A

Inter spumantes Ilice pastus apros.

Adde & ficus aridas supra modum quadrupedem illum appetere. locum pulcherrimum Claudi Aeliani apponam. *In Armenia excelsum saxum auditione accepi permultam aquam emittere, atque sub ipsum subycı fontem vndequaque quadratum, tres passus altum, singulaque eius latera stadij dimidium occupare, & simul cum aqua, pisces frequentes excidere, cubiti magnitudine, tum maiores, tum non multo minores, & ex ijs partim delabi semimortuos, partim adhuc palpitantes, ad mortem precipitare, & peruagatum est eos esse colore nigerrimos, & non aspectu insuanes: verum tamen si quid eorum vel homo, vel fera bestia gustarit, statim mori. propterea vero Armenios, quod ferarum multitudine redundent, primum eos collectos ad solis radios exsiccare, deinde hausta piscium aspiratione graui, & pestilenti, aut excitato inde puluere hausto pereant, ore, & naribus obturatis hoc piscium genus contundere, & in farinam redigere, & in ficus admixtas, in ea loca, qua maxime abundant feris, disseminare, bestia vt primum eas attigerunt, statim moriuntur, atque ea fraude Apri, fera capra, Cerui, Capra, Vrsi, Asini siluestres necantur, nam eiusmodi animalia ficuum, & farinarum auidissima sunt. perimuntur vero hoc modo, quod nimium abundent, iam vero alio*

B

modo tollunt Leones, Pardales, Lupos, nam in domesticarum ouium aut caprarum discissum latus, quatenus manus inseri queat, farinas ex ijs piscibus abdunt, post vero hanc escam ad eos alliciendos obijciunt, ac cum eiusmodi quippiam Leo, Pardalis, Lupus gustarint, continuo moriuntur, Est autem cum omnis Armenia mater & nutrix ferarum, tum pracipue campestris circa fluuium.

Ficus arida lib. 17. c. 31.

Pisces miri.

Armenia ferarū ferax.

SYNOMIA ET BREVIS Descriptio.

C

HABET *Aper*, non minus quam *Sus*, suas varias significationes. r. est piscis eo nomine. C. Plinius. *mollia & crusta intecta nec vocem, nec sonum vllum habere, sed & cateri pisces, quamuis pulmone & arteria careant, non in totum, sine vllo sono sunt, stridorem dentibus eum fieri cauillantur, & is qui Caper vocatur, in Acheloo amne, grunnitum habet, & alij de quibus diximus.* locum corruptum esse, & librariorum incuria deprauatum cuilibet liquet. corrige itaque & lege, *Et is qui Aper vocatur in Acheloo amne, grunnitum habet.* Atque ita in veteri codice fuisse testis est Conradus Gesnerus, & ita censuit legendum Hermolaus Barbarus, sed & ratio ipsa. Suadet legi debere, nam totum illum locum. vt plures plerosque ex Aristotele exscripsit Plinius, imo totum illud suum caput ex libro quarto historiæ Animalium capite nono formauit, vbi κάπρος legitur, & Theodorus Gaza vertit peritissime, *Aper.* in qua voce vertenda quamplurimi viri doctrina illustres exerrarunt, aliquoties Gentianus Heruæus, magnus alioquin vir, lapsus est, & Franciscus Sylburgius, & Hermannus Cruserius, dum illud Plutarchi ex libro περὶ ἀοργησίας *de non irascendo* καὶ γὰρ κάπρον φριξαύχενα ἡ μόνον γυνή. vertunt, *ecenim ferocem, non modo mulier Caprum*, pessime, vertendum fuerat *Aprum.* eidem errori affinis fuit Gyraldus in Philonidis versione, id fugit interpretem veterem, Xenophontis in Hippice. μὴ ὥσπερ κάπρου προσσίτης ἀψύχος, sic reddentem, *non oriatur ceruix tanquam Hirci proua,* vertendum erat, *Apri.* Eundem errorem incurrit vir doctus, qui Latine

D

reddidit Clementem Alexandrinum, vide in Pædagogo libro primo capite septimo; & libro secūdo capite primo, & libro tertio capite tertio, quibus omnibus locis κάπρον vertit male *Caprum*, nec maior felicitas fuit Interpretis Diodori Siculi, qui eandem vocem male transtulit libro quarto capite secundo Rondeletius putat eundem esse piscem κάπρισκον *Capriscum* Oppiani, sed duplici errore, nam neque *Capriscus Apro* similis, sed *Capro*, nec in fluuio capitur, vt *Aper*, sed in mari: huius figuram habes apud Vlyssem nostrum Aldrouandum erudito opere de Piscibus, ad quem te remitto, tanti enim nominis virum ornare cupio, non transcribere. Et quidni, cum idem sit *Sus quadrupes & Aper*, idem quoque sit *Sus marinus cum Apro marino*, item & *Porcus fluuialis, cum Porco siluestri? Suem* sane *Piscem* Ouidius celebrat in Halientici fragmento.

Et nigrum niueo portans in corpore virus
Lolligo, Durique Sues.

Piscis. lib. 11. c. 51.

Plinius correctus.

Plinius Aristotelis exscriptor.

Gētiani Heruai error.
Et Sylburgij
Et Heruai Cruserij.
Et Gyraldi.
Et interpretis Xenophōtis.
Et interpretis Clemētis Alexādrini.
Et interpretis Diodori Sicul.
Et Rondeletij.
lib. 3. c. 12.
Sus piscis.

Rursus Aper familia erat Romana, aut potius nomen multarum familiarum, nobilis illa est de Diocletiano Augusto Historia, quam huc spectantem apponam, vti eam ex alijs exscripsit Celius Rhodiginus. *Argenti in Gallia Diocletiano dicebat Dryas, nimium, Diocletiane, auarus, nimiū parcus es, cui per iocum is, tum ero largus, cum Imperator fuero, at Dryas, nolo Diocletiani iocari, nā Imperator*

Aper nomen familia.
lib. 25. c. 26.

perator eris, cum Aprum occideris: ex eo venationibus deditus Apros forte oblatos enixius occidebat, dicti euentum expectans, quo eſt fruſtratus, donec præfectum Prætorio Aprum interemit. Vnde cum diu incaſſum & venaretur, & Apros occideret, quaſi de Dryadis fallaci pollicitatione, aut ſuo infortunio conquerens ſubinde ingerebat, *ego quidem Apros occido, ſed pulpamento alter vescitur.* A protanis ad ſacra migrantes, *Aprum* Tullenſium antiſtitem magna vitæ continentia vixiſſe reperiemus, & Sanctorum numero adſcriptum cultumque decimoſeptimo Kalendis Octobris, retulit Ioannes Molanus ad Vſuardi Martyrologium. Et *Troſius Aper* Grammaticus Philoſophum & Imperatorem Antoninum docuit Iulio Capitolino autore. Et *Apro & Pollione conſulibus* Imperator vocatus eſt Commodus, vt in Aelio Lampridio legitur. eodemque rurſus conſule idem Imperator triumphauit. Et *Aper Arrij* cognomento, ſoceri Numeriani Auguſti, factione concitata imperium ſtrenue inuaſit, ſed ipſo tumultu interfectus pœnas defectionis luit, Flauio Vopiſco ſcribente. Nec prætererim epigramma de *Vrſo & Apro* fratribus, quod ad S. Mariæ Rotundæ legitur Rauennæ in tumulo Theodorici Regis, & ſic ſe habet.

Aper Prætorio Præfectus. *S. Aper Epiſcopus.* *Aper Grammaticus.* *Aper Cõſul.* *Aper ſocer Numeriani Aug.* *Aper & Vrſus fratres.*

Vna Iouennina domus hos produxit alumnos,
Libertatis opus contulit vna dies.
Naufraga mors pariter rapuit, quos iunxerat ortus
Et duplices obitus Mors periniqua dedit:

Quamplurimi apud Martialem eo nomine celebres, vt lib. 10. epigr. 15.

Dotata vxori cor arundine fixit acuta:
Sed dum ludit Aper, ludere nouit Aper.

Inſulſum geminare erat ludere, itaque putaui corrigendum.

Martialis correctus.

Sed dum ludit Aper, ladere nouit Aper.

Et lib. 11. epigramm. 35. lepidiſſimo acumine.

Aedes emit Aper, ſed quas nec noctua vellet
Eſſe ſuas, adeo nigra vetuſtaq; caſa eſt.
Vicinos illi nitidus Maro poſſidet hortos,
Canabit belle, non habitabit Aper.

Et de alio lib. 12. epigramm. 30.

Siccus Sobrius eſt Aper, quid ad me?

Et libro eodem epigramm. 71. ſed quia locus varie legitur, vide Adrianum Turnebum lib. 27. Aduerſarior. cap. 31.

Tunc cum pauper erat, non ſitiebat, Aper.

Nunc Aprum ſuccincte deſcribam, idque ex poetis præcipue, quorum primus Oppianus Cilix lib. 3. V. 364. Cynegeticis, quo loco non tam corporis, quam Naturæ deſcriptio continetur.

κάπρος ἐνυάλιος δὲ μέγ' ἔξοχος ἐν θήρεσσιν
εὐνὰς μὲν ποθέει πυμάτοις ἐνὶ βένθεσι κρημνῶν
ἔξοχα δὲ στυγέει δοῦπον πολυηχέα θηρῶν
θηλυτέρῃ δὲ ἀλίαστος ἐφορμαίνων ἀλάληται
καὶ μάλ' ἐρωμανέων σφριγᾷ, κατὰ δ' αὐχένας ὀρθὰς
φρίσσουσι τρίχες, οἷα περισσολόφου τρυφάλειαν
Ἀφρὸν ἀποσταλάει τε κατὰ χθονὸς, αὐτὰρ ὀδόντων
πολλὸν ἐπικροτέει λευκόχροον ἄσθματι θερμῷ
καὶ χόλος ἀμφὶ γάμοισι πολὺ πλείων ἐπὶ αἰδοῖς
θηλυτέρη δ' εἰ μέν κεν ὑποπτήξασα μένῃσιν
ἔσβεσε πάντα χόλον, κατὰ δ' ἵλασε θηρὸς ἐρωήν.
εἰ δέ κ' ἀνηναμένη φεύγῃ φιλοτήσιον εὐνὴν
αὐτίκ' ὀρινόμενος θερμῷ πυρόεντι μένεϊ
Ἢ γάμον ἐξετέλεσσεν ἀνάγκῃ ἶφι δαμάσσας,
ἢ νέκυν ἐν κονίῃσι βάλεν γονίεσσαν ὄρυσας.

Quæ ſic verbatim reddidimus,

Aper autem martius valde excellens eſt inter feras
Concubitus appetit extremis in vallibus præcipitiorum.
Valde odit autem ſtrepitum ſonorum ferarum:
In fœminam vero pertinax irruens oberrat,
Et admodum amore inſaniens laſciuit, circa collum arrectæ
Horrent ſetæ inſtar criſtarum galearum:
Spumamque diſtillat in terra, at dentibus

Coitus. *Spuma.*

Coitu ſam

A

Copiosam pulsat candidam anhelitu feruido:
Et bilis circa coitum multo maior, quam verecundia.
Fœmina vero si quidem succumbens maneat,
Extinguit omnem iram, consopitq́ feræ impetum,
Sin autem auersata fugiat connubialem lectum
Illico percitus calido & igneo æstro
Aut nuptias facit, vt fortiter cogens,
Aut mortuam in pulueribus abijcit malis irruens.

Iracundia.

Fœminā recusantem necat.

Claudianus Poematio de laudibus Herculis.

Mænalium petis inde nemus, fletamq́ colonis
Arcadiam, & steriles raro iam robore siluas,
Namque hic immensa membrorum mole cruentus
Indomitus regnabat aper, soloq́ tremendus
Corpore, lunatis findebat dentibus ornos,
Sternebatq́ suos lugentia rura colonos.
Horrebant trifidis nigrantia corpora setis,
Duratosq́ armis scopulos, totosq́ per artus
Difficilis potuisse mori, non spicula in illum,
Nodosumve rapis grauato pondere robur,
Armati viduatur honos, nec vulnera virtus
Extemplo tibi facta timet, iamq́ arripit vltro
Spumantem, cogisq́ diem sufferre iucundo
Atque supinando mirantem numina vinci
Argolici victor portas sub tecta tyranni.

Dentes.

B

Seta.

Debilis oculorum acies.

Versus ille corruptissimus, in omnibus editionibus, quas hactenus vidi, corrigi sic potest.

Nodosumve rapis geminato pondere robur.

Claudianus correctus.

Deserta loca & inuia tesqua Aprum amare Aristoteles supra, & Oppianus asseruerunt, præcipue dum coit aut parit, & adstipulatur Ouidius in fabula Canentis lib. 14. Transmutationum.

Tesqua amat.

C

Dixit, & effigiem nullo cum corpore falsi
Finxit Apri, præterq́ oculos transcurrere regis
Iussit, & in densum trabibus nemus ire videri,
Plurima qua silua est, & equo loca peruia non sunt:
Haud mora continuo prædæ petit inscius vmbram
Picus, equiq́ celer spumantia terga relinquit
Spemq́ sequens vanam, silua pedes errat in alta.

Penultimus versus non videtur sanus, melius fuerit epitheta mutare.

—— *Equiq́ celer spumantis terga relinquit.*

Ouidius correctus.

Horatius libro Epodon. od. 5. naturam ferocem bene videtur expressisse.

Horret capillis, vt marinus, asperis
Echinus, aut currens Aper.

Currens idest furens, ait Helenius Acro, vt inhorruit armos, sic *Aprum*, seu *Suem Horridum* dixit Virgilius in fabula Prothei, & *Horrentem* Ouidius, ex Tito Lucretio. vnde illa Epitheta poetis vsurpata, *horridus, horrens, hirtus, hirsutus* implacabilem belluæ illius truculentiam notant. causa ea ex Aristotele bona libro secundo de partibus Animalium cap 4 *fibræ solidæ terreæque sunt, itaque quasi fomenta in sanguine efficiuntur, feruoremq́ per iram accendunt, ex quo fit, vt Tauri & Apri animosi, iracundi, furibundiq́ fiant, sanguis enim eorum fibris refertior est.* ita poetæ. Ouidius libro 1. Metamorph.

D

Horrens.
Horridus.
Hirtus.
Hirsutus.
Iracundus. Cur?

Non Aper irasci meminit, non fidere cursu
Cerua, nec armentis incurrere fortiter Vrsi.

L. Apuleius libro octauo Milesiarum. *sed enim Aper furens inuadit iacentem.* & ibidem loci. *cum Aper immanis atque inusitatus exsurgit.* L. Sen. Thyeste.

At ille, vt altis hispidus siluis Aper.

Papinius Statius lib. 8. Thebaid. V. 531.

Qualis setigeram lunata cuspide frontem
Strictus Aper, penitus cui non infossa cerebro
Vulnera, nec felix dextra tenor, in latus iras
Frangit, & experta iam non venit obuius hasta.

Primus

Statius correctus.

Primus verſiculus haud recte conceptus, lege.

— *Setigeram Lucana cuſpide frontem.*

Apri enim *Lucani* ferocia inſignes. remittit tamen multum de illa ſæuitia & iracundia, ſi ſe inferiorem ſentiat, præclare idem Papinius lib. 1. Achilleid. V. 460.

Indago.

— *ſic torna feras indago latentes*
Claudit, & admotis paulatim caſſibus arctat.
Illa ignem, ſonitumq́; pauent, diffuſaq́; linquunt
Auia, miranturq́; ſuum decreſcere montem,
Inq́; vicem ſtupuere greges, ſocioq́; timore
Manſueſcunt ſimul hirtus Aper, ſimul Vrſe, Lupuſq́;
Cogitur.

Linea.

Quam ille *indaginem* vocat, alijs *linea* eſt, quare Ceruus prætenta penna purpurea pauorem ſignificat apud Hieroglyphicorum ſcriptores. Virgilius lib. 3. Georgicon. V. 374. Et lib. 12. Aenei. V. 750. Aurelius Nemeſianus Cynegetico.

Linea quin etiam magnos circundare ſaltus
Quæ poſſit, volucreſq́; metu concludere prædas.

Et paulo poſt ibidem loci.

— *lineamque vetat conſcendere ſeptum.*

L. Seneca Hippolyto Act. 1. Sc. 1. & ibi Delrio doctiſs.

Picta rubenti linea penna
Vano claudat terrore feras.

Formido.

Et ab effectu formidinem dixerunt Oppianus libro primo Cyneget. Verſ. 157. inter arma venatoria ponit.

Σπαρτόδετον μήρινθον. E ſparto certam formidinem.

Et lib. 4. eiuſdem operis V. 386.

πουλύχροα δείματα θηρῶν.
Verſicoloria terriculamenta ferarum.

lib 5 c. 5. lib. 1. Epiſt. 53.

Diuus Hieronymus in Dialogo Luciferiani & Orthodoxi. Turnebus in Aduerſarijs. Aurelius Symmachus. *nodoſa retia, pennarum formidines & ſagaces canes, omnemque rem venaticam meliorum oblitus affectas.* P. Ouidius lib. 5. Faſtor.

— *Terres pauidos formidine Ceruos.*

Et lib. 1. de Remedio Amoris eadem phraſi.

Aut pauidos terre varia formidine Ceruos,
Aut cadat aduerſa cuſpide fixus Aper.

Sagacitas. lib 8. c. 27. Plinius ſuppletus. Muſicam amant. lib 12. c. 46. lib. 6. c. 18.

Iam nec ſagacitatem huius quadrupedis præterierim. C. Plinius. *Ciconia origano, vulneri admoto* ſupplet codex Manuſcriptus. *hedera Apri in morbis ſibi medentur, & Cancros veſcendo, maxime mari eiectos.* alius liber præfert. *Cancris veſcendo, maxime mari eiectis*, ſed parum intereſt. Addo & Muſicam impenſius amare Cl. Aeliano teſte in natura Animaliũ cuius verba in ſequentibus producam. Et vt plene Naturalem Apri propenſionem exploratam habeas, adi ad Ariſtotelis Hiſtoriam Animalium Theophraſtum eius diſcipulum, & alios, & omnia cum Sue cicurato, vt dixi communia.

VENATIO SILVESTRIS & Circenſis.

Hetruſcorũ mos.

CAPIEBANTVR aut formidine, vt ſupra proxime dictum, aut Muſico concẽtu deliniti. Claudi Aeliani locum integrum adpoſui, quia a Iuſto Vultero fideliter Latine redditum. *Tyrrhenorum ſermone peruulgatum eſt, Apros & Ceruos apud eos, cum retibus, & Canibus, vt venationis vſus ferre ſolet, tum multo maxime Muſica adiumento capi, quod quidem ipſum quemadmodum fiat, iam dicam, circumiectis retibus, & cæteris inſtrumentis accommodatis ad faciendas beſtijs inſidias, collocatis, homo ad tibiam canendi peritus, quoad eius fieri poteſt, omnem cantus contentionem remittit & relaxat, & quilibet ad canendum ſuaue præclare vſurpat, & ſenſim pedetentimque progrediente illa in montium vertices & conualles, & denſa fruticetis loca, atque vt omnia breuiter explicem, in omnia luſtra ferarum & cubilia, tibia cantus inſinuit, ac nimirum primo in earum aures inſinuantis ſoni inſolen*

tia

A *tia ipsos exterret, deinde eum impotenti voluptate aures teneantur, cum nullo negotio comprehenduntur, cantusque suauitate permulsi & deliniti, in earum quæ procreauerint, & domesticarum sedium obliuionem veniant. etiamsi feræ bestiæ non a locis, vbi versari assueuerunt, aberrare solent: sic igitur Tyrrhenæ bestiæ paulatim tanquam suadæ illecebra ducuntur, & quasi cantu perstrictæ, in laqueos se inserunt, quibus illaqueatæ comprehenduntur.* Seruius Maurus optimus Virgilii Scholiastes, *Setosi caput hoc Apri, si Apri, tanquam venator, si Capri, tanquam pastor.* videtur diuersam lectionem alleuare, vt sit *Setosi caput hoc Capri.* Rursus ad illud. *Aut acres venabor Apros. Parthenius mons Arcadiæ, dictus a virginibus, id est ἀπὸ τῶν παρθένων, quæ illic venari consueuerant.* Eratque hic venatus omnium periculosissimus, nam *nunquam sine strage canum, aut hominum, aut vtriusque ille contingebat:* vt ex Xenophontis venatione seu Cynegetico liquet, vnde venatoribus nostratibus & Gallis prouerbium frequens & verax *Cerui chirurgus, Apro Sandapila:* quia scilicet vulnera a Ceruo inflicta curari possunt, Aprina mors præsens insequitur, notat Matthæus Raderus vir doctissimus ad Martialem, apposite ad periculum hoc Ouidius lib. 2. *κακοτεχνίας.*

Musico Apri capiuntur

Ad Eclog. 7. Varia lectio in Virgilij. Eclog. 10. Venatio periculosa.

lib. 12. epigr. 14.

Nam neque læsus Aper media tam sæuus in ira est

B *Fulmineo rabidos dum rotat ore Canes,*

Et in fragmento Halieutici,

Quid nisi pondus iners, stolidæque ferocia mentis,

Actus Aper setis iram denuntiat hirtis?

Et ruit oppositi nitens in vulnera ferri,

Pressus & emisso moritur per viscera telo.

T. Lucretius lib. 5. dum belluarum vires describit.

Ac validis socios cædebant dentibus Apri,

C. Suetonius in Augusto. *Diomedem dispensatorem, a quo simul ambulante, incurrenti fero Apro repente per metum obiectus est, maluit timiditatis arguere quam noxæ, remque non minimi periculi, quia tamen fraus aberat, in locum vertit.* voluptatem hanc Romanis ordinariam fuisse & ex historicis, & poetis passim docemur, Martialis lib. 12. epigramm.

Cap. 67. Augusti periculum. Frequens ea voluptas.

Retia dum cessant, latratoresque Molossi,

Et non inuento silua quiescit Apro.

C Et lib. 14. epigramm. 30. lemma est Venabula.

Venabulum

Excipient Apros, expectabuntque Leones,

Intrabunt Vrsos si modo firma manus.

Seruius ad 4 Aenei. pag. 311.

Et lemmate sequenti, culter venatorius.

Culter.

Si deiecta geres longo venabula rostro,

Hic breuis in grandem cominus ibit Aprum.

lib. 2. c. 7.

Erant qui ad retia hæc cum venabulis, aut cultris starent, parati impetum ferarum excipere, vt in Antiquitatibus Romanis dixi. Sidonius Apollinaris V. 199. Carm. 7. & Ioannes Sauaro multa & erudita collegit ad eundem lib. 8. Epist. 6. quem vide, duobus ego locis contentus ero. L. Senecæ in Hippolyto in limine,

Tibi libretur missile telum,

Tu graue dextra, læuaque simul

Robur lato dirige ferro,

Tu præcipites clamore feras

D *Subsessor ages, tu iam victor*

Subsessor.

Curuo solues viscera cultro.

Papinij Statij lib. 2. silu. 5.

Occidis altarum vastator docte ferarum,

Non grege Massylo, curuaque indagine clausus,

Non formidato supra venabula saltu

Incitus, aut cæco caueæ deceptus hiatu,

Sed victus fugiente fera,

Clusor statarius.

Qui ad retia sedebat, vulgato venantum vocabulo dicebatur *Clusor Statarius* Sidonius Apollinaris, & viri docti. idem ἀρκυώρων φύλαξ *retium custos* Xenophonti Cynegetico non vno loco, quod Aemilius Portus obseruauit. Elegans locus Plinii Iunioris. *Apros tres, & quidem pulcherrimos capi. ipse? inquis. ipse, non tamen omnino vt ab inertia mea, & quiete discederem, ad retia sedebã, erant in proximo, non venabulum aut lancea, sed stilus & pugillaris.* D. Ausonius Epistola quinta.

Lib. 2 Epist. 2. Retium custos. Pagina 983. 984. 986.

An cum fratre vagos dumeta per auia Ceruos

Circumdas maculis, & multa indagine pinna?

Lib. 1. Epist. 6.

Aut

Aut ſpumantis Apri curſum clamoribus virges
Subſidiſq́; fero? moneo tamen, vſque recenſes,
Stringere fulmineo venabula cominus hoſti.

Retia. *lib. 5. c. 4.* *Apraria retia.* *lib. 3. tit 7.* *l. 12. ff. de Inſt. & Inſtrum. leg.*

Neceſſarius ſane retium in venationibus Aprorum vſus fuit, ſic Iulius Pollux in Onomaſtico ἄρκυες, καὶ δίκτυα, καὶ ἐνόδια, *retia, laquei, caſſes*, & retibus quidem linum præſcribit Aegyptium, Colchicum, Carthaginienſe, aut Sardienſe, ſeu mauis Sardianum. vide locum. retia iſta aliis validiora robuſtioriſque texturæ vocabant *Apraria*, apris ſcilicet capiendis idonea ſic Paulus I.C. in Sententiis. *retia apraria, & cætera venationis inſtrumenta continebuntur.* quænam autem ſint hæc venationis inſtrumenta, abunde docet Vlpianus I.C. lege duodecima ff. de fundo inſtructo & inſtrumento legato. & quod huic facit, idem Paulus ſuppeditat. cuius hæc ſunt, *fundo legato vti optimus maximuſq́; eſt, retia capraria, & cætera venationis inſtrumenta continebuntur, quę etiam adinſtrumenta pertinent. ſi quaſtus fundi ex maxima parte in venatione conſiſtit.* locum eſſe corruptum in aperto eſt, vel ex priore loco ipſius Pauli, itaque corrigendum eſt, *retia Apraria, & cætera venationis inſtrumenta.* Textum coinquinatum gloſſa impurior ſecuta eſt, ſic enim illa. *legaui tibi fundum, vti optimus maximus eſt, Certe continentur legato retia capraria, & cętera inſtrumenta venationis*, & idem error eadem medicina ſananda, ſcribendumque *retia Apraria*. Viulanus, qui ſpurcidiſſimis ſuis ſcoriis nitidum Iuriſprudentiæ Romanæ corpus conſpurcauit, in maiori delirio eſt, nam in legis laudatæ explicatione. *legaui tibi fundum cum mancipiis & pecoribus, & cum omni inſtrumento ruſtico & vrbano, & poſtea deceſſi modo quęritur, an pertineat ad te legatarium peculium Actoris ſerui ſeu Caſtaldionis, qui erat ex eodem fundo, & qui defunctus erat ante me teſtatorem.*

Paulus I.C. correctus. *Gloſſa correcta.* *Viuiani error.*

Caſtadus. *Guaſtadius.*

Ignorantia non ferenda, *Caſtaldionem* in ſeruorum numero exponere, quod nos breui excurſu demonſtrabimus. Primum *Caſtaldionem* apud nullum bonum ſcriptorem legi, *Caſtaldum, Guaſtaldium, aut Gaſtaldeum* In multis monimentis reperio. fuitque non villicus, colonus, Venator, aut ſeruus aliquis actor, vt imperite voluit Viuianus, ſed Princeps Prouinciæ magiſtratus, vt recte notatum a docto Volaterrano, & facile id conuincitur ex optimis & certæ fidei autoribus, Anaſtaſio Bibliothecario in vita Gregorij Tertij pagina centeſima nona, Paulo VVarnefrido in Hiſtoria Longobardica, Et Leonis Marſicani Cardinalis verba clara ſunt, in hiſtoria Caſinate, & Præſidē, aut Præfectum Prouinciæ fuiſſe oſtendunt, vocem eam Longobardicæ originis, & a Longobardis Principibus inuectam dignitatem fuſe probaui in Hetruria Regali. At Amerbachius interpretatus eſt ex idiomatis Germanici hodierni vigore *Caupones*, vt Nicolaus Serarius erudite notat, & refellit noua editione Bibliothecæ Sanctorum Patrum Tomo octauo. Et ſane manifeſti erroris Amerbachius conuincitur, vel ex ijs, quos iam laudaui, autoribus, vel ex Epiſtola Gregorij Secundi Pontificis, quæ numero eſt centeſima vigeſima tertia inter Bonifacij Epiſtolas, vbi *Comitibus Caſtaldi præponuntur*, quod neque de Caupone, vt voluit Amerbachius, nec de ſeruo intelligi poteſt, vt gloſſatori inepto viſum, & multa illius farinæ apud illum.

lib. 5. pagin. 122. *lib. 5 c. 19.* *lib. 1 c. 18.* *lib. 6. c. 2.* *Amerbachij error.* *Prior Comite.*

Canes Aprarij. *Pag. 991.*

Ad venationem Apri redeo, ad quam *Canes* electi *Aprarij*, ideſt alijs valentiores robuſtioreſque. Autorem habeo Xenophontem in Venatione. πρὸς δὲ τὸν ὗν ἄγριον κεκτῆσθαι κύνας Ἰνδικὰς, κρητικὰς, λοκρίδας, λακαίνας, ἄρκυς, ἀκόντια, προβόλια. *At in Aprum ſilueſtrem Canes comparet Indicas, Creticas, Locrenſes, Lacanas, caſſes, iacula, venabula*, de hac Apri per Canes venatione Ouidius lib. 10. Metamorph.

Per iuga, per ſiluas, dumos, & ſaxa, vagatur
Nuda genu veſtem ritu ſuccincta Dianę,
Hortaturq́; Canes, tutęq́; animalia prędę,
Aut pronos lepores, aut celſum in cornua taurum,
Aut agitat damas. at fortibus abſtinet Apris,
Raptoreſq́; Lupos, armatoſq́; vnguibus Vrſos
Vitat, & armenti ſaturatos cæde Leones.

Et eodem libro ad finem.

Forte Suem latebris, veſtigia certa ſecuti
Excutere Canes, ſiluiſq́; exire parantem
Fixerat obliquo iuuenis Cynyreius ictu:
Protinus excuſſit pando venabula roſtro
Sanguine tincta ſuo, trepidumq́; & tuta petentem
Trux Aper inſequitur.

Canes Scotici. *lib. 2. epiſto. 77.*

Canes iſtos & mole vaſtiſſimos, & ferocia præcipuos exigebant, vt haberentur, præter nominatos a Xenophonte ſupra, *Canes Scotici*, ſiue *Britanni*, Q. Symmachi locus eſt obuius. *vt nunc ſeptē Scoticorum Canum probauit oblatio, quos pręluſionis die ita Roma mirata eſt, vt ferreis caueis putaret aduectos.*

A *aduectos*. de ijs late Simon Maiolus in laboriosissimo opere diebus Canicularibus, & Hector Boethius in patria historia. Aurelius Nemesianus, & plerique alii Britannos appellauere. *lib. 6. pag.*

Sed non Spartanos tantum, tantumve Molossos
Pascendum catulos, diuisa Britannia mittit
Veloces, nostriq; orbis venatibus aptos. *Canes Britanni.*

Gratius, Ouidio antiquior, in Cynegetico.

O quanta est merces, & quanta impendia supra?
Si non ad speciem, mentiturosq; decores,
Protinus hoc vna est catulis iactura Britannis.

Plura dixi ad illud Claudiani. *lib. 3. laud. Stilic.*

——— varia formis & gente sequuntur
Ingenioq; canes, illa gramoribus apta
Morsibus, hæ pedibus celeres, hæ nare sagaces,
Hirsutaq; fremunt Cressæ, tenuesq; Lacænæ,
Magnaq; Taurorum fracturæ colla Britannæ. *Nota in Oppian. pag. 45*

B Q. Symmachus. *incertus agricola in officia diuersa discurrit, alij sealis ad arborum summa perrepunt, plerique condita musta defaecant, nonnulli aprorum odora vestigia canum sagacitate dispiciunt, & ferarum domos indago sollicitat.* Virgilius libro quarto Aeneidos de Iulo pericula iuueniliter amante. *lib. 3. epist. 23*

Spumantemq; dari, pecora inter inertia, votis
Optat Aprum.

Hæc venatio plerumque etiam in Ceruos occupata, nam etsi id animal natura pauidum est, tamen iisdem fere modis capitur. Aurelius Symmachus rursus. *ideo necessitatem tibi a filio meo seruis inuictam, vt publici negotij excusatione purgeris: alterum igitur religioni tuae ex vtroque faciendum est, vt aut Ceruorum & Aprorum copias mittas, aut in conspectum amici celerius reuertaris*. ita capiendum est illud Varronis in Satyra ὄνος λύρας. Asinus lyram. *Venatio etiam Ceruorum. lib. 8. epist. 32*

——— nempe Sues siluaticos
In montibus sectaris venabulo aut Ceruos.

C Omnibus notum est venationem rem esse nobilissimam, & heroicis sæculis vsitatam, & maxime in Italia *asper victu venatus alebat*, vt poetæ verbis vtar, tamen id quod dicam, obseruationis est meæ, nec a quoquam adhuc notatum, Italos illos primos non voluptate aliqua ductos venatui operam dedisse, sed cogente necessitate, vt scilicet se a feris tuerentur. verba Seruii Mauri ex Codice Manuscripto Fuldensi excerpta a Iacobo Bongarsio, & in lucem emissa a Petro Daniele, Iureconsulto, hæc sunt ex Sanfeio vetustissimo scriptore. *Sanfeius Latium dictum ait, quod illic lateurnt incolæ, qui quoniam in cauis montibus vel occultis, cauentes sibi a feris bellnis, vel a valentioribus, vel a tempestatibus habitauerunt, Cassei vocati sunt, quos posteri Aborigines nominauerunt, quoniam alijs ortos esse recognoscebant, ex quibus Latinos etiam dictos*. Hæc de venatione siluestri, quam scite expressit Silius italicus, cuius hæc sunt Punicorum lib. 1. *Ioachim Zeb ner. Sacr. Adag. Venatio Italis a metu nō voluptate. Pag. 21. Lansfeius antiquissimus. Cassei. Aborigines.*

Fulmineus seu Spartanis latratibus actus
Cum siluam occursu venantum perdidit, hirto
Horrescit saeuus dorso, & postrema capessit
Prælia, candentem mandens Aper ore cruorem:
D *Iamque gemens geminum contra venabula torquet.*

Vltimum versiculum corrige. *Silius correctus.*

——— gemens geminum intra venabula torquet.

Dente scilicet uenatoria instrumenta tentat, si possit euadere. Iulius Scaliger libro quinto poetices capite decimoquarto, culpat Silium, quod *gemere* dixerit *Aprum*, at ego, naturam eius sic expressam optime, contendo, quippe non tantum *gemitu* deprehensus, sed & *fletum emittit*, obseruatumque *Apri lachrymam esse falsam, Cerui dulcem.* *Defensus.*

In Circo etiam *Aprum* inter belluas ferocissimas producebant, aut in Amphitheatro id passim in spectaculorum monimentis probatum, ideo paucorum locorum testimonio contentus, a Iulio Capitolino incipiam. *Quasturam magnificentissime gessit, Aedilitatis sua tempore feras Libycas vna die centum exhibuit, vrsos vna die mille, extat silua eius memorabilis in domo rostrata Cn. Pompey qua ipsius, & patris, & proaui fuit, quam Philippi temporibus vester fiscus inuasit. In qua pictura etiam nunc continentur Cerui palmati ducenti mixtis Britannis, equi feri triginta, Oues ferae centum, Alces decem, Tauri Cypriaci centum, Struthiones Mauri miniati trecenti, Onagri triginta,* *In Gordianis. Silua in ludis.*

 Apri

Apri centum quinquaginta, Ibices dua, dama ducenta: Hac autem omnia populo rapienda con[...]t die muneris, quod sextum edebat. In eadem hiſtoria poſtea ſubdit, vt aliud ſpectaculorum genus exprimat, nam cum hic populo libertas data fuerit rapiendi, ſecumque aſ[...] lucendi, quas poſſent, feras nonnunquam feræ illæ vel oſtendebantur tantum, gratæ ſcilicet populo, ob nouitatem futuræ, vel in arena conficiebantur a gladiatoribus, de primo, locus allatus abunde probat. de ſecundo paulo infra, de vltimo locus iſte Capitolini, oſtendit ſub Gordiano Romæ Elephanti triginta duo. integrum in Camelopardale ſupra proximo tractatu produxi, de ſecunda populi voluptate.

In Probo. Flauij Vopiſci eſt præclarus textus. *Venationem in Circo ampliſſimam dedit, ita vt populus cuncta diriperet, genus autem ſpectaculi fuit tale. Arbores valida per milites radicibus vulſa connexus longe lateque trabibus affixa ſunt, terra deinde ſuperiniecta, totuſque Circus ad ſilua compoſitus ſpeciem gratia noui effrondust, immiſſi deinde per omnes aditus Struthiones mille, mille Cerui, mille Apri, mille dama, Ibices, oues feræ, & cætera herbatica animalia, quanta vel ali potuerunt, vel inueniri, immiſſi deinde populares, rapuit quiſque quod voluit. addidit alio die in Amphitheatro vna die centum iubatos Leones, qui rugitibus ſuis tonitrua excitabant, qui omnes a contificijs intremoti ſunt,* ſic lego, male antea, *non magnum prabentes ſpectaculum, cum occidebantur, neque enim beſtiarum impetus ille, qui eſſe ab eis egredientibus ſolet. Occiſi ſunt praterea multi, qui diripere volebant, ſagittis. Editi deinde centum Leopardi Libyci, centum deinde Syriaci, centum Leanæ, & Vrſi ſimul ducenti, quarum omnium quidem ferarum magnum magis conſtat fuiſſe ſpectaculum, quam gratum.* Silua hæc erat, arbores radicitus euulſæ, vt in Circum magna machinarum induſtria perlatæ, vt ex Athenæo docemur libro quinto, ita fiebat, vt verum naturalemque feris locum æmularentur, quo certior deinde pugna eſſet. quod nonnulli lectionem variam inuehere voluerint, vt pro *herbatica animalia* legerent, *erratica*, non placet, nam rerum naturalium ſcriptores ζῶα ποιηφάγα *animalia herbis veſcentia*, vocant nonnulla, vt ſunt bos, Capra, aſinus, & talia, alia ſunt καρποφάγα *fructu victitantia*, vt Aper hic, Camelopardalis ſupra. autore Ariſtotele. ſunt & qui κρεοφάγα inter ſpecies ponant, ſeu *carne veſcentia*, vt ſunt Leo, Lupus, Tigres, aliaque eius farinæ, & ſecundum hanc naturæ diuerſitatem, varia etiam erat venatio, nam conficiebant quaſdam feras conto, alias cultris, nonnullis necandis vtebantur lancea, ſagittiſque, quod alijs iam plene præoccupatum.

Silua Circi.

Vopiſcus correctus.

Raptor populus occiſus

Vopiſci lectio defenſa,

ποιηφάγα. καρποφάγα κρεοφάγα.

Feras has vel ipſas ex arena rapiebant viuas, ſuique iuris eſſe faciebant, vel non feras, ſed teſſeras populo ludorum editores Principeſve permittebant, & eas, dum iacerentur, *Sparſionem*, aut *Miſſilia*, vocabant, dum a plebe raperentur, *Rapinas* dicebant. Sparſio quidem olim ſtante libertate a magiſtratibus fieri ſolita, mutata Reipublicæ forma non niſi coronatis Principibus indulta, vt ex Paulo VVarnefrido in Hiſtoria Longobardica adnoto, Græci ἐπικόμβια autore Curopalate, ſeu Georgio Codino, dicunt. Statius lib. 1. ſilu. vltima.

Sparſio.

ἐπικόμβια.

> *Iam noctis propioribus ſub vmbris*
> *Diues ſparſio quos agis tumultus?*

Imbrem, & *nubes*, a teſſerarum multitudine, vſurpari comperio. Papinius ibidem loci.

Nubes.

> *Inter qua ſubito cadunt volatu*
> *Immenſa volucrum per aſtra nubes.*

Paulo antea dixerat.

> *Non tantis Hyas inſerena nimbis*
> *Terras obruit, aut ſoluta pleias:*
> *Qualis per cuneos, hiems Latinos*
> *Plebem grandine concutit ſerenam:*
> *Ducat nubila Iupiter per orbem,*
> *Et latis pluuias minetur agris,*
> *Dum noſtri Iouis hi ferantur Imbres.*

Imbres.

Corippus meus, elegantiſſime, etſi Africanus, in coronatione Iuſtini Minoris libro quarto Numero primo.

> *Diſpoſuere gradus, quo ſtaret in ordine longo*
> *Diuiſum in turmas, atque in ſua corpora vulgus,*
> *Poſſet & exertas ad munera tendere palmas,*
> *Liberius ſpectare oculis, manibuſque fauere,*
> *Et donis aptare ſinus, qua plurima conſul*
> *In plebes miſſurus erat, palmaſque capaces*
> *Tendere, quo veniens late pluat aureus Imber.*

Rapina. *Rapinam* vero, quia auidiſſima plebs aut numiſmata deſuper pluentia, aut feras ipſas, aut teſſeras

A feras ludicras, rapiebat, appellarunt. Martial.lib.8.epigramm.78.

Omnis habet sua dona dies, nec linea diues
Cessat, & in populos multa Rapina cadit.
Nunc veniunt subitis lasciua numismata nimbis,
Nunc dat spectatas tessera larga feras
Nunc implere sinus securos gaudet, & absens
Sortitur dominos, ne laceretur, auis.

Tessera.

Ac *tessera* quidem huius Circensis mentio apud Proculum I.C. & alios. manibus exporrectis longeque exertis missilia ea rapiebant, in sinus auide condebant. Statius loco laudato.

Desunt qui rapiant, simulq; pleni
Gaudent, dum noua lucra comparantur.

Idest quod auare auideque rapere Græci κοίλῃ χειρὶ *manum cauam* vocant. Ammianus Marcellinus. *non vt moris est, expansa chlamyde, sed cauata manu*, malim *caua, suscepit, at Imperator, ra pere, inquit, non accipere, sciunt Agentes in rebus.* erat ergo auaritiæ argumentum cauam manum protendere, cõtra modestiæ expanso togæ sinu Sparsiones accipere. Suetonius in Augusto. *cauam manum asses porrigentibus prabent.* Albius Tibullus.

Manus caua.
lib.16.
Ammianus correctus.
Cap.91.
lib.2.eleg.4.

B

Illa caua pretium flagitat vsque manu.

Casselius Durantius notat, & probatio plena apud Laberium Mimum in poematis Veterum pagina centesima quadragesima, & Rutilium Numatianum libro primo Itinerarij, qui non ad manum Corippus lib.4. Num.2.

— *Prætendunt dexteras, & præmia sumunt.*

Et eodem libro Num.3.

— *Palmasq; sinusq; parabant.*

Cauæ manus elegantissima descriptio in Claudiano meo, dum Ruffini inexplebilem diuitiarum cupiditatem insimulat, historica narratio apud Sozimum, Socratem, Euagrium, aliosque historiæ Ecclesiasticæ autores. sic ille.

lib.2.in Ruffin.

Dextera quin etiam ludo concessa vagatur
Aera petens, pauasq; animi persoluit auari
Terribili lucro, viuosq; imitata retentus
Cogitur adductis digitos inflectere neruis.

C

Sed qui plura cupis super istis ferarum in Circo aut amphitheatro rapinis, adi ad Curopalatem seu Georgium Codinum libello de officijs Aulæ Constantinopolitanæ: & super ea re multa constituit Iustinianus Imperator, vt est in Constitutione Nouella centesima quinta, & Henricus Schrimgerus Scotus ad eum locum. Denique cum immensa esset profusio, & nouo Imperatori sæpe damno cederet tanta munificentia, id ne fieret imposterim, lata lege in perpetuum canit Leo Augustus. ita tamen, vt ipsis Imperatoribus necessitas abstinendi non esset, sed tantum Magistratibus ordinarijs, Consuli, Quæstori, Prætori, & alijs, ipsi sane Principes magnificentissime, diu post Leonis constitutionem, in hisce ludis populo exhibendis, se gesserunt, vt ex Niceta Choniate, Nicephoro Gregora, Zonara, & Cedreno notum. Ad Apri Circensem vsum reuertor. hic certe vel interficiebatur, vt ex Martiali in libello de Spectaculis constat epigrammate duodecimo, & duobus sequentibus: & ad ea Theodorus Marcilius. Iuuenalis Satyr.1.V.24.

Pag.180.
Missilia vetita.
Nouell.94.
Duplex Apri in arena vsus.

Cum tener vxorem ducat spado, Meuia Tuscum
Figat aprum, & nuda teneat venabula mamma.

D

Guntherus Ligurini lib.4. allusit.

Vastus Aper fuso procumbit sanguine Circo
In medio.

Ipsam feras conficiendi figuram pingit pulcherrime Claudianus. lib.2.in Ruffin.

Vt fera quæ nuper montes amisit auitos,
Altorumq; exul nemorum damnatur arena
Muneribus commota ruit, vir murmure contra
Hortatur, nixusq; genu venabula tendit,
Illa pauet strepitus, cuneosq; erecta Theatri
Suspicit, ac tanti miratur sibila vulgi.

Sic emendaui, antea erat contrario sensu, *cuneosque erecta theatri despicit*, at si *pauet*, quomodo *despicit*? deinde illud adiectum *tanti vulgi* non placet, nec feræ admirationem exprimit. vel cicuratarum bestiarum ritu in pompa circumducebatur, vt ex eodem Martiale notum.

Claudianus correctus.
Notatus.
lib.1. epigr. 105.

Picto quod iuga delicata collo
Pardus sustinet, improbaque Tigres
Indulgent patientiam flagellis,
Mordent aurea quod lupata Cerui,
Quod frænis Libyci domantur Vrsi,
Et quantum Calydon tulisse fertur
Paret purpureis Aper capistris,
Turpes essedа quod trahunt Bisontes,
Et molles dare iussa quod choreas,
Nigro bellua nil negat magistro,
Quis spectacula non putet Deorum?

Apri Cicurati.

Metellus Tergersensis aut Tegersensis in Quirinalibus.

Præbent applicitas quoque
Ludi forte feras Iona plurimas,
Quæ donaris publica
Nomen ducta trahunt Ionio mari.
Panthera, Tigrides, Leo,
Campos innumeri sanguine martios
Pardi, Linx, Aper, imbuunt.
Insumunt hominum prælia bestiæ;
Id perpes faceret dies
Ludi parturiunt omne genus suum.

Ionia in ludis.

Cicurabantur Apri, vt & omnia animalia alia ferinæ naturæ. Varrone teste, vt supra locus adductus probat, sed hoc discrimine, quod raro, certe nonnisi semel côcipiant, aut pariant. rationem ex Aristotele, & Alexandro Aphrodisæo pete in Problematis. quam feræ mansuetudinem sic habe ex Statio lib. 5. Thebaid.

lib. 1. rei Rust. c. 1.

Cicuratarum ferarum Natura.

Vt fera quæ placido rabiem desueta magistro
Tardius arma mouet, stimulisq́; & verbere crebro
In mores negat ire suos.

Et lib. 1. Thebaid.

Vt Leo materno qui raptus ab vbere, mores
Accepit, pectiq́; iubas, hominemq́; vereri
Edidicit, nullasq́; rruit, nisi iussus, in iras
Si semel aduerso radiauit lumine ferrum,
It inrata fides.

M. Lucan. lib. 4. Pharsal.

Sic vbi desuetæ siluis, in carcere clausæ
Mansuevere feræ, & vultus posuere minaces,
Atque hominem didicere pati, si torrida paruus
Venit in ora cruor, redeunt rabiesq́; furorq́;
Admonitæq́; tument gustato sanguine fauces:
Feruet, & a trepido vix abstinet ira magistro.

Quæ vltima ex Naturæ arcanis petita sunt, nam cicuratæ bestiæ lambunt quidem cutem, nec feritatis reminiscuntur, at si semel sanguinem hominis gustarint, redeunt ad ingenia sua, quod de Leone narrat Plinius.

PVGNA.

A

B

C

PVGNACITAS,
& de Dentibus.

INSIGNEM pugnacitatem & fortitudinem Apri multa loquuntur, ante omnia vel illud, quod virum fortem Apro conferant poetæ, diserte Plutarchus in Gryllo. ἔλεγες δὲ, εἰ πρὸς ἀνδρείαν οἴεσθε βελτίους εἶναι τῶν θηρίων, τί πότε ὑμῶν οἱ ποιηταὶ τοὺς κράτιστα τοῖς πολεμίοις μαχομένους, λυκόφρονας καὶ θυμολέοντας, καὶ συὶ ἰκέλους ἀλκὴν προσαγορεύουσιν; ἀλλ᾽ οὐ λέοντά τις αὐτῶν ἀνθρωπόθυμον, οὐ σῦν ἀνδρὶ ἴκελον ἀλκὴν προσαγορεύει. Incidit interpres, vt videtur, in codicem corruptum, nam haudquaquam locum hunc fideliter reddit, ego sic latinitate donaui. *Denique si fortitudine vos superare feras putatis, cur poetæ vestri eos, qui fortissime in bello pugnant, Luporum, Leonum, aut Apri, robori similes perhibent, cum vicissim nemo Leonem, aut Aprum,* hæc verba interpres omiserat inconsulto, *homini, animo vel robore similem dicat?* pulchra quadrupedum hæc est, apud Aristotelem in historia Animalium, diuisio διαφέρουσι κατὰ τὸ ἦθος, τὰ μὲν γὰρ πρᾶα, καὶ δύσθυμα, καὶ οὐκ ἐνστατικὰ, οἷον βοῦς, τὰ δὲ θυμώδη καὶ ἐνστατικὰ καὶ ἀμαθῆ, οἷον ὗς ἄγριος, τὰ δὲ φρόνιμα καὶ δειλὰ, οἷον ἔλαφος καὶ λαγώς, καὶ δασύπους, τὰ δὲ ἀνελεύθερα, καὶ ἐπίβουλα. οἷον οἱ ὄφεις, τὰ δὲ ἐλεύθερα, καὶ ἀνδρεῖα καὶ εὐγενῆ. οἷον λέων, τὰ δὲ γενναῖα καὶ ἄγρια καὶ ἐπίβουλα, οἷον λύκος. *Differunt secundum mores, nam alia mites, remissa, ac minime peruicaces sunt, vt Bos, alia animosa, peruicaces, omnino bruta, vt Sues siluestres, alia ingeniosa & timida, vt Cerui, Lepores, Dasypi, alia illiberales, perfida, insidiosaque sunt, vt serpentes, alia liberales, fortes & nobiles, vt Leones, alia generosi, feroces, insidiosa, vt Lupi,* vide quę sequuntur. Hinc vetustas cum fortissimo Deo Marti animal generosissimum addicere vellet, Aprum in eius tutela esse voluit, dixi multis ad illud Claudiani in Epigrammatis.

Aper fortis viri comparati.

D

Interpretis Plutarchi negligentia.

lib. 1. c. 1. *Animalium brutorũ mores.*

Aper Marti sacer.

Apri & Leonis collatio.

> *Toruus Aper, fuluusq; Leo, coiere superbis*
> *Viribus, hic setis sæuior, ille iuba.*

Hanc Mars, hunc Cybile laudat, dominatur vterque
Montibus, Herculeus ſudor vterque fuit.

E

Hanc inuitæ in Apro fortitudinis opinionem auget veterum conſuetudo, qui Heroes ferarum pellibus veſtiunt, ſic apud Lucanum Antæus & Hercules pellem geſtant Leonis, Paris Alexander, Homero teſte, Leopardi exuuijs veſtitur, Bacchi geſtamen eſt tergus Tigrinum, in Claudiani Raptu lib. 1. in limine, ita Aper Tydeum ornat, ſic enim Statius lib. 1. Thebaid. V. 394.

Heroum veſtis.

Cui Phœbus generos, monſtrum exitiabile dictu,
Mox adaperta fides, aeuo ducente canebat
Setigerumq; Suem, & fuluum aduentare Leonem.

Et paulo poſt in eadem narratione. V. 481.

Hic primum luſtrare oculis, cultuſq; virorum
Telaq; magna vacat, tergo videt huius inanem
Impexis vtrinque iubis horrere Leonem,
Illius in ſpeciem, quem per Teumeſia Tempe,
Amphitryoniades fractum iuuenilibus annis
Ante Cleonæi veſtitur prælia monſtri.
Terribiles contra Setis, ac dente recuruo,
Tydea per latos humeros ambire laborant
Exuuiæ, Calydonis honos.

Implexis me lius id eſt cõſertis. *Statius correctus.*

F

Idem lib. 6. Thebaid. V. 834.

Ergo vbi luctandi iuuenes animoſa citauit
Gloria, terrificos humeris Aetolus amictus
Exuitur, patriumq; Suem, ſeuat ardua contra
Membra.

Quo maior terror, pellibus iſtis dependuli pili, iubæ, dentes, vngues, Statius ſupra, *dente recuruo*, & lib. 9. Thebaid. V. 687.

Venator raptabat equus, quem diſcolor ornat
Tigris, & auratis aduerberat vnguibus armos,
Colla ſedent nodis, & caſtigata iubarum
Libertas, nemoriſq; nota ſub pectore primo
Iactantur.

G

Claudius in limine poetici operis.

——— latuſq; ſimul procedit Iacchus
Crinali florens hedera, quem Parthica velat
Tigris, & auratos in nodum colligit vngues.

Exemplum illi ſecuti Maronis, qui libro quinto Aeneid. vbi Seruius notat Virgilium improprię locutionis.

Virgilius notatur.

——— tergum Getuli immane Leonis
Dat Salio, villis onerosum, atque vnguibus aureis.

Progredior, Aprique robur ex eo oſtendo, quod animoſiſſimi quique milites clypeis ſuis eum inſculpere conſueuerint, nam vt verum eſt tyrones clypeos albos geſtaſſe, id eſt puros, nulloque emblemate notatos, ita veteranos animalium variorum figura ſcuta ſua inſignire ſolitos notum, vt Leonum, Tigridum, Muſcarum etiam, vt ait Plutarchus in Laconum Apophthegmatis: quæ Iuſtus Lipſius, vt puto, in Militia Romana, abunde docuit. Aprum vero clypei geſtamen aut notam fuiſſe, clarum ex Euripidis Phœniſſis. V. 1114.

Clypeis inſculptus.

VVolfg. Lazi lib. 9 Reipub. Rom.

H

καὶ πρῶτα μὲν προσῆγε νηίταις πύλαις
λόχον πυκνοῖσιν ἀσπίσι πεφρίκοτα
ὁ τῆς κυναγοῦ Παρθενοπαῖος ἔγγονος
ἐπίσημ' ἔχων οἰκεῖον ἐν μέσῳ σάκει,
ἑκηβόλοις τόξοισιν Ἀταλάντην κάπρον
χειρουμένην Αἰτωλόν.

Vertit Gulielmus Canterus.

Et primum quidem adduxit ad Neitas portas
Cohortem crebris clypeis horrentem.
Parthenopæus filius venatricis
Tenens domeſticum ſignum in medio clypeo
Atalantem, quæ arcu procul iaculante Aprum

Aetolum

A

Aetolum domabat.

Paucis interiectis, ab aliorum opinione, totaq; Antiquitate discedens, Tydeo dat pellem Leonis, pro pelle Apri. sic enim

Ὁμολώισι δὲ τάξιν εἶχε πρὸς πύλαις
Τυδεὺς, λέοντος δέρος ἔχων ἐπ' ἀσπίδος
χαίτῃ πεφρικός, δεξιᾷ δὲ λαμπάδα
Τιτὰν Προμηθεὺς ἔφερεν.

Ad portam vero Homoloida tenebat locum suum
Tydeus, habens in clypeo pellem Leonis
Setis horrentem, dextera vero facem
Gigas Prometheus praeferebat.

Euripides notatus. Tydeus Marte genitus. Luctat. ad V. 464. s. Theb. Ideo Aprum non Leonem gestabat.

Addo insuper, nonnullas gentes Apros in aciem producere solitas, eorumque robore & praesidio aduersus hostem vti consueuisse. Locus est ex Lucretij quinto, quem, quia varie a Criticis tentatum integrum apponam, cum lectionum varietate margini adscripta, prout ex optimis exemplaribus excusis, aut manuscriptis compertum habuero, & quas, vel Obertus Giphanus, vel Dionysius Lambinus, suppeditarunt.

B

Apri militum loco.

Tentarunt etiam Tauros in moenere belli
Expertiq; Sues saeuos sunt mittere in hostes
Et valido-Partho prae se misere Leones.
Cum ductoribus armatis saeuisque ministris
Qui moderarier his possent, vinclisque tenere:
Nequicquam quoniam permista caede calentes
Turbabant saeui nullo discrimine turmas,
Terrificas capitum quatientes vndique cristas,
Nec poterant equites fremitu perterrita equorum
Pectora mulcere, & fraenis conuertere in hostes:
Irritata Leaiacebant corpora saltu
Vndique, & aduersum venientibus ora petebant
Et nec opinantes a tergo diripiebant:
Deplexaque dabant in terram vulnere victos,
Morsibus affixa validis, atque vnguibus vncis:
Iactabantque Sues Tauri, pedibusque terebant
Ac latera ac ventres hauribant subter equorum
Cornibus, ad terramq; minanti mente ruebant:
At validis socios caedebant dentibus Apri,
Tela infracta suo tingentes sanguine saeui.

C

Munere. *non aeque bene.* Partim prae se. *male.* Doctoribus. *ferendum.* Hos possent. *bene.* Ex *lib. a.* terrificas capitum quatientes numine cristas. Ora patebāt *male.* Depexaeque. *non malum. vt nec* deuexae. Vulnere victos.

Generosius habebat codex alius.

Priore duobus, vt puto, spurius.

In se fracta suo tingentes sanguine tela.
Permistasque dabant equitum peditumque ruinas
Nam transuersa feros exibant dentis adactus
Iumenta: aut pedibus ventos erecta petebant
Nequicquam, quoniam a neruis succisa videres
Concidere, atque graui terram prosternere casu.
Sic quos ante domi domitos satis esse putabant,
Efferuescere cernebant in rebus agendis
Vulneribus, terrore, fuga, clamore, tumultu.
Nec poterant vllam partem reducere eorum:
Diffugiebat enim varium genus omne ferarum
Vt nunc saepe boues Lucae, ferro male mactae
Diffugiunt, fera facta suis cum multa dedere.
Sic fuit, vt facerent.

D

Si quos. *male* fera fere *super fera.* Eff. ruiscere. *probe.* Effugiunt. *pe vindr.* cum fata. *bene.*

Versum illum uarie concipiunt codices.

Vt nunc saepe boues templis ferro male caesae
Diffugiunt.

Sed lectio prior melior, nā praeterquā quod *boues Lucas* dici *Elephantes*, quia bello Tarētino cū Pyrrho gesto in Lucania primū a populo Romano uisos narrāt Plutarchus, Liuii Epitomastes Florus & alii, adstipulātib⁹ Plinio & Solino, loquēdi ǫa ratio gemina magis Lucretio, q supra dixeras

Boues Lucae.

inde

Inde boues Lucas turrito corpore, tetros
Anguimanos, belli docuerunt vulnera Pœni
Sufferre,

Metellus Tegerienſis in Quirinalibus.

Turmas belligeras vehit
Turri diſpoſitas Indica bellua
Caſtris mobilibus, fuit
Inuox pugna diu, percita beſtijs,
Quas curſus vice prapetes
Certarunt celeres vincere velites;
Illa ſed celeres ruunt,
Acres horridulo gutture barriunt;
Hoſtes ore truci petunt,
Et proboſcidibus proxima verberant:
Queis nomen vetus hoc erat,
Lucas noſſe boues plebs quet vrbica:
Hos Lucania primitus
Vrbi victa dedit ſub duce nobili.

Denique conſtat ſenſus Lucretio, qui veterum militiam comparat cum poſteriorum ætatum vſu, nam vt illi primi mortales *Tauris, Apris, Leonibus* in turmas militares diſpoſitis vtebantur, & vt milites habebant, ſic qui inſecuti ſunt, meliori ſane euentu *Elephantes* ſub ſignis habuerunt. Et intermiſſum de fortitudine *Apri* ſermonem lubens repeto cuius præclarum teſtimonium in Clitophontis & Leucippes amoribus apud Achillem Tatium in limine libri ſecundi, verba Hannibalis Crucei ſunt Latini interpretis, nam Græca non ſunt ad manum. *Illa deſcriptam ab Homero Suis cũ Leone pugnam primum, aliud deinde mollius etiam, roſæ ſcilicet laudes cecinit.* Et Homerus quidem præclare illum laudat lib. 17. Iliad. in limine.

οὔτ' οὖν Παρδάλιος τόσσον μένος, οὔτε λέοντος,
οὔτε συὸς κάπρου ὀλοόφρονος ὅτε μέγιστος
θυμὸς ἐνὶ στήθεσσι περὶ σθένεϊ βλεμεαίνει
ὅσσον Πάνθου υἷες ἐϋμμελίαι φρονέουσιν.

lege φορέου- σιν. Homerus correctus.

Neque igitur Pardi tanta vis neque Leonis
Neque Suis Apri pernicioſi, cuius maximus
Animus in pectoribus magno robore furit,
Quantum Panthi filij pugnaces ſuperbiunt.

De dentibus, in quibus præcipua fortitudinis ſigna, nonnulla delibo: Sunt illi contrario ſitu ac Elephantorum, nam Elephantis deuexi ſunt, Suibus feris ſurſum vncos tendunt, & ſunt exerti, quare ἀῤῥενες ὗες χαυλιόδοντας ἔχουσι ait Ariſtoteles in hiſtoria Animalium. *Sues mares exertos dentes habent.* Et ſunt veluti arma ei quadrupedi a natura conceſſa, quibus & ſe ab aliorum animantium iniuria tueatur, & homines impetat. Hieronym. Augerianus,

Exerti dentes. lib. 2. c. 1.

—— *Exerto dente cruentus Aper.*

Dentium horum magnitudo eſt ſupra fidem, vt hic videre potes, vbi de venatione ſilueſtri ago & Iacobus de Vitriaco Epiſcopus Acconenſis & Cardinalis in Hiſtoria Hieroſolymitana. *ſunt ibi porci*, feri ſcilicet, de illis enim eo loci agit, *magna & mira magnitudinis, habentes dentes cubiti vnius;* eleganter Sidonius Apollinaris.

lib. 1. c. 86.

Carm. 23. V. 292.

Formam imponit Apri, caputq; ſetis
Et tergum aſperat, hiſpidis ſue malis
Lane incuruat ebur, vel ille fingit
Hirtam dorſa feram repanda tela
Attritu aſſiduo cacuminantem.

Et Carm. 5. V. 91. dentiq; ſum, vt alij, non male depingit,

—————— *velut hiſpidus alta*
Sus prope teſqua iacet, clauſuſq; cacuminat albis
Ob nigrum telis, grauidum circumlatrat ingens
Turba Canum, ſi forte velit concurrere campo;
Ille per obiectos vepres timet, atque ſuperbit
Viteuuis fortiſq; loco, dum proximus Eia
Venator de colle ſonet, vox nota magiſtri

Laxatam

Laxatam reparat rabiem, tum pectora cacus
Fastidit sentire furor.

Hos pugnaturi exacuunt Plutarcho teste in Gryllo, & Eustathius Homeri Scholiastes multis, tam periculosum ab ijs est vulnus, vt nullum omnino remedium veteres cognouerint, eratque vulgaris opinio eodem modo se habere fulmine afflatos, ac Aprini dentis impressione violatos, vnde *fulmineus Aper*, & *fulminei dentes* audiunt, Silius Italicus supra. Richardus Bartolinus Austriados libro septimo.

Venatoris vox.

Acuunt pugnaturi.

Fulminei.

Tum vero haud aliter scopulosa Ceraunia tranans,
Venantum telis Sus Epirotica fauit,
Et fremit horrendum, caladoq; effulminat ore,
Protinus irarum frendens retinacula soluit.

Ouidius lib. 10. Metamorph. vbi sic Venus.

Fulmen habent acres in aduncis dentibus Apri.
Inuisumq; mihi genus est.

B Oppianus Cilix lib. 3. Cyneget. V. 380. ex Xenophonte.

ἔστι δέ τις κάπροιο φάτις περί, λευκὸν ὀδόντα
λάθριον ἐντὸς ἔχειν μαλερὴν πυρόεσσαν ἀϋτμήν·
σῆμα δὲ ἐφημερίοισιν ἀριφραδὲς ἐρρίζωται.
ὁππότε γὰρ πολὺς ὄχλος ἐπήτριμος ἀγρευτήρων
σὺν κυσὶν εὐτόλμοισι ποτὶ χθονὶ θῆρα βάλωνται
αἰχμῇσιν δολιχῇσιν ἐπασσύτερον δαμάσαντες,
δὴ τότ' ἀπ' αὐχένος εἴ τις ἀειράμενος τρίχα λεπτὴν
θηρὸς ἔτ' ἀσθμαίνοντος ἐνιχρίμψειεν ὀδόντι,
αἶψα μάλα σφαιρηδὸν ἀνέδραμεν αἰθομένη θρίξ·
καὶ δ' αὐτοῖσι κύνεσσιν ἐπὶ πλευρῆς ἑκάτερθεν,
ἔνθα συὸς γενύων πέλασαν αἴθωνες ὀδόντες,
ἴχνια πυρσευθέντα διὰ ῥινοῖο τέτανται.

Oppianus Xenophōtis trāscriptor.

Latine sic commode reddentur.

C

Est vero quadam de Apro fama in albo dente
Occultam inesse ardentem & igneam vim,
Signum autem hominibus certo constat eius rei
Quando enim magna turba conferta venatorum
Cum canibus audacibus humi feram prostrauerint
Hastis longis cateruatim domitam,
Si quis tunc de ceruice sublatum pilum tenuem
Fera adhuc anhelantis admoueat denti,
Illico valde in gyro conuoluitur adustus pilus:
Atq; etiam in ipsis canibus super latera vtrinq; secus
Vbi Apri malarum admoti sunt ardentes dentes,
Vestigia vstulata per pellem extensa sunt.

Mirū igneæ naturæ experimentum.

Martialis lib. 11. epigramm. 70.

Fulmineo spumantis Apri sum dente perempta,
D *Quantus erat, Calydon, aut Erymanthe tuus.*

Et quia hæc naturalia illi, vt dixi, arma, & aduersus quorumlibet animalium iniurias validum munimentum, vt ait Martialis lib. 13. epigramm. 94.

Dente timetur Aper,

Ideo *lapides quosdam politos & leuigatos affectat, quibus admotis dentes suos & mundet Aper, & acutos reddat, si vis hostilis ingruat*, vt cum alijs, prodidit Claudius Aelianus, sed & alibi. τὸν σῦν τὸν ἄγριον φασὶ μὴ πρότερον ἐπί τινα φέρεσθαι πρὶν ἢ τοὺς χαυλιόδοντας ὑποθῆξαι. μαρτυρεῖ δὲ ἄρα καὶ τούτῳ Ὅμηρος, λέγων.

Lapidibus leuigatos eos polit.
lib. 6. c. 5.
lib. 5. c. 45.

—— θήξας λευκὸν ὀδόντα.

Aprum priusquam in aliquem inuadit, dentes exacuere ferunt, cuius rei testimonio Homerus est, cum ait.

—— *acuens album dentem.*

Dentes istos mire miro candore affectos aiunt, vnico id probabitur carmine Hadriani Imperatoris, qui Borysthenem Equum suum venatorium tumulo & Epitaphio honorauit, vt scribit Dio Cocceianus, aut verius Ioannes Xiphilinus ex eo verba sunt.

Albi sunt.

Lib. 69. pag. 791.

Epitaphium Equi Borysthenis.

Borysthenes Alanus
Caesareus veredus,
Per aequor & paludes
Volare qui solebat,
Pannonios nec vllus
Apros eum sequentem,
Dente Aper albicanti,
Ausus fuit nocere.
Vel extima saliua
Sparsit ab ore caudam,
Vt solet euenire,
Sed integer iuuenta,
Inuiolatus artus,
Die sua peremptus,
Hic situs est in agro.

Timenda dentium vulnera.

Timenda sane ac iure perhorrescenda igneorum horum dentium vulnera Phlegon Trallianus in excerptis historicis, qui non ad manū, probat, & luculento versu Statius lib. 6. Thebaid. V. 86c.

Prato. meli°.

Non sic ductores gemini gregis horrida Tauri
Bella mouent, coniux medio stat candida campo
Victorem expectans, rumpunt obnixa furentes
Pectora, subdit amor stimulos, & vulnera sanat
Fulminei sic dente Sues, sic hispida turpes
Pralia villosis ineunt complexibus vrsi,
Vis eadem Oenidae.

Senio curuanti.

Crescente aetate, & saeuio inualescente, curuabantur magis dentes, vt Leones vnguibus augeri, Tauris, & Ceruis cornua, aetate ipsa, grandiora fieri vetus persuasio est, nec non testimonio Aristotelis & Xenophontis confirmata, ideo Statius supra laudato loco *lunatam cuspidem* hoc est dentem ad Lunae dimidiatae effigiem incuruatum, appellauit. dixi multis ad illud Claudiani.

Lib. 3. laud. Stil.

Dalmatia lucos, abruptaq; brachia Pindi
Sparsa comam Britomartis agit, tu Gallica cingis
Lustra Leontodame, Germanorumq; paludes
Eruis, & si quis defensus arundine Rheni,
Vastus Aper nimio dentes curuauerat aeuo.

Acuti valde Sica dicti.

Tam acuti illi, & fortes, vt nihil non rumpant obuium, scindantque, quare a Sidonio Apollinare in Carminibus saepe, & alijs, *sicae* vocantur, quod sicarum more res quaslibet violent atque comminuant, Ioannes Sauaro eruditissimus multa collegit. Hadriani pulchrum carmen.

Ecce protinus horridus feroxq;,
Ore spumat Aper, fremitq; dente,
Voluens trux oculos, modo huc, modo illuc,
Dorso horrentibus hispidisq; setis.
Callosa cute, caute duriore.

Et breuiter in laude Herculis dixerat Claudianus.

—— *Lunatis findebat dentibus ornos.*

Affixi domibus.

Lib. 5. epigr. 68.

Aut templis.

Eclog. 7.

Denique solebant domibus suis venatores, aut etiam Dianae fauo dentes hos suspendere, eratque id aut nobilitatis aut religionis argumentum. Q. Symmachus. *suppetere nobis plenam roboris valetudinem, ferarum indago testatur, haec igitur prima mihi de vobis gaudij causa est, quod rusticis voluptatibus sanitatem iuuatis, secundus laetitiae gradus est, venatu capta meruisse, nam vt honori numinum datur cornua sacrare Ceruorum, & apriuos dentes liminibus affigere, ita amicorum cultui dedicantur libamenta siluarum.* Seruius ad illud Virgilij. *Setosi caput hoc Apri*, & pastores & venatores Dijs venationibus praesidibus suspendere solere docet. ipse Bucolicus.

Setosi caput hoc Apri, sibi Delia, paruus,
Et ramosa Mycon viuacis cornua Cerui
Si proprium hoc fuerit. supple, dedicat, aut sacrat.

Eidibus Augusti.

Lib. 2. c. 2. & ...

Et cum dentibus his, quicquid erat instrumentorum venatoriorum, suspendebatur, quod solenne fieri Eidibus Augusti, quia tum Diana ipsa ferarum venatione abstinere credebatur, Scholiastes Pindari apud Ioannem Brodaeum notis in Anthologiam, & ego multis Antiquitat. Roman.

VSVS IN CONVIVIIS, & luxus.

INCREDIBILIS sane nec ferendus priscorum luxus circa hunc quadrupedem, nam & tam sæpe, varie, magna copia, eo vescebantur Græci Latinique, vt fidem superent ea quæ iam sum dicturus: Primum de condimentis varijs fuse Cælius Apicius. in re Culinaria, & eius simia B. Platina. nonnihil obiter C. Plinius, vbi de Myrto. *Succorum natura præcipuam admirationem habet in myrto, quando ex vna omnium, olei vinique bina genera fiunt, item Myrtidanum, vt diximus, & alius vsus bacca fuit antiquos, antequam piper reperiretur, illius obtinens vicem, quodam etiam generosi obsonij nomine inde tracto, quod etiam nunc Myrtarum vocatur, eademque origine Aprorum sapor commendatur, plerumque ad intinctus additis Myrtis.* Indeque intelligenda sunt ea apud Varronem libro quarto linguæ Latinæ. *Murtatum a Myrto, quod ea large fartum intestinum crassum.* verba sunt Aelij Spartiani. *huius voluptates ab ijs, qui vitam ipsius scripserunt, multæ referuntur equidem non infames, sed aliquatenus diffluentes, nam tetrapharmacum, seu potius pentetrapharmacum, quo semper postea Adrianus est vsus, ipse reperisse dicitur, hoc est sumen, Fasianum, pauonem, pernam crustulatam, & Aprugnam, de quo genere cibi aliter refert Marius Maximus, non pentepharmacum, sed tetrapharmacum appellans.* diuersissima postremorum verborum est lectio, scilicet, *sumen, fasianum, pauonem, pernam, crustula, & aprugnam*, sed vitiosa omnia, nam sic non tetrapharmacum esset, aut pentepharmacum, sed hexpharmacum, ideo prior lectio retinenda. *Aprugnum* hoc vocarunt. supra multis, vbi de *Vulnarum* differentia in *Sue* egimus: id deplorant Orationes M. Catonis Censorij referente C. Plinio. *Iam Catonis Censoris orationes Aprugnum exprobrant callum, in tres tamen partes diuiso, media ponebatur, lumbus aprugnus appellata.* Martialis festiuum est epigramma lemmate 44. lib. 1. Raderus ibi.

lib.8 c.1. *lib.15. c. 29.* *Myrto condiur.* *Murtarum.* B *In Aelio Vero.* *Pentipharmacum.* *Varia lect. in Spart.* *Aprugn[um].* *lib.8.c.5.*

C

Bis tibi triceni fuimus, Mancine, vocati,
Et positum est nobis nil here, præter Aprum.
Non quæ de tardis seruantur vitibus vua,
Dulcibus aut certant quæ Melimela fauis.
Non pyra, quæ lenta pendent religata genista,
Aut imitata breues punica mala rosas.
Rustica lactentes nec misit fiscina metas,
Nec de Picenis venit Oliua cadis.
Nudus Aper, sed & hic minimus, qualisq; necari
A non armato pumilione potest.
Et nihil inde datum est, tantum spectauimus omnes;
Ponere Aprum nobis sic & arena solet.
Ponatur tibi nullus Aper post talia facta:
Aut tu ponaris, ceu Charidemus, Apro.

Frequentissimus ille in hac lautitia, aliquot loca adscripsi. lib. 3. epigr. 13.

D

Dum non vis leporem, dum non vis carpere mullum
Et plus, quam patri, Nauta, parcis Apro.

Libri eiusdem epigramm. 49.

Putidus est, toties si mihi ponis Aprum.

Et eodem postea libro epigramm. 74.

Nec Mullus, nec te delectat, Batice, turdus,
Nec Lepus est vnquam, nec tibi gratus Aper.

Ponere. verbum conuiuale.

Lib. 7. epigramm. 19. Glandulas commendat.

Ter poscit Apri glandulas, quater lumbum.

Glandula.

Eiusdem libri epigramm. 58. vulgarem cibum esse insinuat.

Non cenat sine Apro, noster, Tite, Cæcilianus.

Libro eodem epigramm. 77. lautos cibos enumerans.

Sumen, Aprum, Lepores, Boletos, Ostrea, Mullos.

Et lib. 8. epigramm. 22.

Inuitas ad Aprum, ponis mihi, Gallice, Porcum.

Lib.

Lib.9.epigramm.15.argute.

Aprum amat, & Mullos, & sumen, & ostrea.

Lib.12.epigramm 18.pari omnino sententia.

Cenat Boletos, Ostrea, Sumen, Aprum.

Libri eiusdem epigramm.48. insanum luxum taxat.

Boletos, & Aprum, si tanquam vilia ponis.

Auster cibos putrefacit. Horatius meminit lib.2.Satyr.2.

Præsentes Austri coquite horum obsonia, quamuis
Putet Aper, Rhombusq́; recens.

Cibus Palestritarum. Athletæ & Palestritæ, non alio cibi genere pasti, quod is & solidus maxime esset, & firmissimam constitutionem facit, Hieronymus Mercurialis obseruauit, & nos supra in Porco. Martialis libro tertio epigramm. octuagesimo.

Partitur Apri glandulas Palestritis.

ἀσχέδωρος. Lautissimas ex Apro Cupedias Siculi faciebant, quibus *ἀσχέδωρος Aschedorus* dicitur, vt Æschylus in fabula, cui Phorcides nomen posuit, perijtque & Cleomenes Regiensis, vterque diu in Sicilia versatus, testantur. & Antiphanes in Cyclope.

τράγος ὑλιβάτης, αἶξ οὐρανία κριὸς
τομίας, κάπρος ἐκτομίας, ὗς ἐντομίας.

Castrati Apri meliores.

Hircus per siluas errans, capra calestis, Aries
Excisus, aper castratus, Sus integer.

Quæ gulæ diuersitate a coquis exhiberetur, interceturq; Aper conuiuiis, nemo suauius meliusve Claudiano meo expressit, cuius hæc sunt. lib.2.in Eutrop.

Mergitur, & pingui suspirat robore moles,
More Suis, dapibus quæ iam deuota futuris
Turpe gemit, quoties Hostius mucrone corusco
Amatur, cingitq́; sinus, secumq́; volutat,
Quas figat verubus partes, quæ frusta calenti
Mandet aquæ, quantoq́; cutem distendat Echino,
Flagrat opus, crebro pulsatus perstrepit ictu,
Contexit, varius penetrat Calcedonii nidor.

Diuersitas obsoniorum.

Assatum. Elixum.

Vilissima pars Apri censebantur *Clunes.* Iuuenalis cum stomacho Satyr.5.in fine.

Clunes pars aeterior.

Spes bene cenandi vos decipit, ecce dabit iam
Semesum Leporem, neque aliquid de clunibus Apri,
Ad vos iam veniet minor altilis.

Necabãt in culina. Hunc ipsi coqui in culina necabant, viuum eo perductum, quo illud Martialis, pertinere vult Lipsius, lib.1.epigramm.50.

Mactabis & vernas apros.

Nec minus ab ijsdem cocis in culina scindebãtur, & erat præter cocum, qui edulia in frusta scinderet perite cultello circumducto, dictus Petronio *Carpus*, Iuuenali *Chironomon*, Martiali *Structor*, alijs alio vocabulo, vt libro quinto Antiquitatum Romanarum fuse, vt puto, ostendi: in culina autem Carpus ille Aprum dissecabat, in pergula inferebat mensæ. Vetus Scholiastes Iuuenalis ad Satyr.11.Vers.139.

Carpus.

Sed nec Structor erit, cui credere debeat omnis
Pergula, discipuli Tryphers doctoris, apud quem
Sumine cum magno Lepus, atque Aper, & Pygargus,
Et Scythicæ volucres, & Phœnicopterus ingens,
Et Gætulus Oryx, hebeti lautissima ferro
Cæditur, & tota sonat vlmea cœna suburra,
Nec frustum Capreæ subducere, nec latus afræ
Nouit auis noster tirunculus.

Pergula. repositoriũ ciborum. Scholia scissorum

Apri integri Sed iam incredibilia narro. solidos Apros mensis illatos, & veluti nauseabundos cibos statim amotos, vt melioribus locus esset. Flauius Vopiscus in Aureliano, ad finem. *Vehementissime delectatus est Phagone, qui vsque eo multum comedit vt vno die ante mensam eius, aprum integrum, centum panes, veruecem & porcellum comederet, biberet autem, infundibulo apposito, plus orca.* Vetus Scholiastes Iuuenalis ad Satyr.1.V.141. *apud antiquos munificentia videbatur apparatior, si in conuiuio Aper integer fuisset adhibitus.* ipse Satyricus.

Nullus iam parasitus erit, sed quis ferat istas

Luxuria

A

Luxuria sordes? quanta est gula, quæ sibi totos
Ponit apros, animal propter conuiuia natum?

Tam insanientis luxus detestationem prosequuntur passim autores, inuentorem prodit C. Plinius his verbis *solidum Aprum Romanorum primus in epulis apposuit P. Seruilius Rullus, pater eius Rulli, qui Ciceronis consulatu legem agrariam promulgauit, tam propinqua origo nunc quotidiana rei est, & hoc annales notarunt horum scilicet ad emendationem morum, quibus non tota quidem cœna, sed in principio bini terniue pariter mandantur Apri.* Nec vnum tantum Aprum, sed duos, sed tres, vna cœna apponebant, vt vltima verba Plinij abunde probant. sed leuia sunt hæc, præ ijs quæ sequuntur, nam cum fumantes triclinio solerent eos inferre, & nescirentur hora certa cœnæ, toto tempore pomeridiano assabant, vt hora cœnæ e tostu & veru Aper esset calidus. Plutarchus. *Exposuit auo nostro Lamphia Philotas Amphissensis medicus, fuisse se id temporis Alexandriæ causa studiorum, cui, quod consuetudo cum vno ex coquis regijs intercederet, impulsum se iuuenem ab illo, vt splendorem & apparatum cœnæ vnius contemplaretur, inductus igitur in culinam, vt inter multa alia vidit octo apros assari, numerum se miratum fuisse conuiuarum, ibi risisse coquum, ac dixisse, non esse frequentes*

B *conuiuas, sed circa duodecim, vnumquodque ferculum ponendum in vigore, qui momento deflorescat, etenim fieri posse, e uestigio cœnare vt Antonius velit, vel paulo post, vel forte traducat tempus poculo poscendo, vel sermone aliquo illato, vnde non vna inquit, sed multæ parandæ sunt cœnæ siquidem difficile consectu tempus est.* Ista etsi grandis est apparatus, longe tamen a Carani cœna superatur, vt ex descriptione Athenæi libro quinto constat, in qua vnicuique conuiuæ suus aper cum disco patinaue argentea dabatur, locum in *Sue* supra produxi. Ab enormi hac & profunda luxuria *Apros Miliarios* vocabant, hoc est *mille librarum*, autores illustres meminerunt. M. Varro in re rustica. *an ne dulcior est fructus apud te ex bubulo pecore, vnde apes nascuntur, quam ex apibus quæ ad villam in aluearijs opus faciunt, & num plures nunc tuo villa ilic natos verres lanio vendis, quam hic Apros Macellario Seius? qui minus ego, inquit*, locus est deprauatus, & sic corrigendus, & noua inter punctione distinguendus. *Natos Verres lanio vendis, quam hic Apros Miliarios? Seius, qui minus ego, inquit.* L. Seneca, grauiter, vt solet. *non est quod te nimis laudes, si contempseris aureos lectos, & gemmeam supellectilem, quæ est enim virtus superuacanea contemnere? tunc te admirare, cum contempseris necessaria. Non magnam rem facis, quod viuere sine regio apparatu potes, quod non desideras Apros, nec linguas Phænicopterorum, & alia portenta luxuriæ, iam tota animalia fastidientis, & certa*

C *membra ex singulis eligentis.* Martialis ab hac mente capiendus, & cæcutiunt Interpretes.

Inter quæ rari laurentem ponderis Aprum
Misimus, Aetola de Calydone putes.
At tu continuo populumque patresque vocasti,
Ructat adhuc Aprum callida Roma meum.
Ipse ego, quis credat? conuiua nec vltimus hæsi:
Sed nec costa data est, caudave missa mihi.
De quadrante tuo quid sperem, Gallice? nulla
De nostro nobis vncia venit Apro.

Aprorum ergo quædam partes minus vtiles conuiuijs, & viliores, quam vt mensis inferri deberent, ideo dono clientibus transmittebantur, vt omittam Medicorum sententiam *octauam Apri partem in sanguine, & pilis absumi.* Nec tantæ voracitati siluæ omnes Europæ nemorave sufficeissent, nisi helluones gulæ suæ prospexissent, nam & domi saginabant, & caueis, viuarijsque Apros

D alebant, qui siluestres imitarentur, & noua subinde sobole Nepotibus sufficerent, dixi in Hetruria Regali, vetus Scholiastes Iuuenalis ad V. 115. Satyr. 5. agnoscit ipse poeta.

Anseris ante ipsum magni iecur, anseribus par
Altilis, & flaui dignus ferro Meleagri
Spumat Aper.

Vltimum versiculum corrigendum putant viri docti, quibus vltro assentior, & lego.

Fumat Aper. paulo infra.

Martialis manifeste lib. 9. epigramm. 90.

Vt captum teneas, capto quoque munera mitte.
De cauea fugias ne male pastus Aper.

Inferebantur calidissimi, & adhuc a foco fumantes, Plutarchus supra, & Iuuenalis proxime correctus, Martialis lib. 14. epigram. 221.

Parua tibi curua craticula sudet ofella,
Spumeus in longa cuspide fumet Aper.

Circa calentem & e veru stillantem Aprum illati varij fructus, poma, nuces, far, glandes, & alia

Marginal notes: *Autor luxus* lib. 8. c. 51. — *Duo aut tres vna cœna.* — *Octo interdum* — *In Antonio pag. 928.* — *Incertum cœnæ tempus.* — *Pro numero conuiuarum* — *Miliarij Apri.* lib. 3. r. 2. — *Varro correctus.* — *Epist. 110.* — *Lib. 9. epigr. 49.* — *Partes minus vtiles.* — *Alebantur domi Apri.* — lib. 3. c. 94. — *Iuuenalis correctus.* — *Fumantes illati.* — *circa glande*

illius generis, *vel vt inter illa captus videri poſſet, vel vt i illis damna intuliſſe*, vt doctor meus Iuſtus Lipſius in Poliorcetis ſcripſit, Iuuenalis locum ſupra attuli, in varijs edulijs, vbi de offa, Horatij addendus lib. 2. Satyr. 8. ſtatim in limine. E

lib. 3. c. 8.

Imprimis Lucanus Aper leni fuit Auſtro
Captus, vt aiebat cenæ pater, acria circum
Rapula, lactuca, radices, qualia laſſum
Peruellunt ſtomachum, ciser, alec, fæcula Coa.

In patinis. In grandioribus autem patinis illati Apri, ſupra in Carani Macedonis delicioſis epulis, & inter Romanos Horatius lib. 2. Satyr. 4.

Nec ſatis eſt cara piſces auertere menſa,
Ignarum quibus eſt ius aptius, & quibus aſſis
Languidus in cubitum iam ſe conuiua reponet.
Vmber & Iligna nutritus glande, rotundas
Curuet Aper lances carnem vitantis inertem.
Nam laurens malus eſt. F

Dimidiatus Aper. *Cap. 34.* Hinc corruptiſsimis moribus laudes mereri videri volebant Tiberius Princeps, dum dimidiatum Aprum apponeret. verba Suetonij ſunt. *cenſuit Annonam macelli, Senatus arbitrio, quotannis temperandam, dato ædilibus negotio popinas ganeaſq́; vſque eo inhibendi, vt ne opera quidem piſtoria venialia proponi ſinerēt, & vt parcimoniam publicam exemplo quoque iuuaret, ſolemnibus ipſe cenis, pridiana ſæpe, ac semeſa obſonia appoſuit, dimidiatumq́; Aprum, affirmans omnia eadem habere quæ totum*, quid ſit autem dimidiatus Aper diſputat accurate Aulus Gellius in Noctibus Atticis. C. Lucilius.

lib. 3. c. 14.

Vno oculo, pedibuſq́; duobus dimidiatus
Vt Porcus.

Vſus antiquus. Vt verum eſt a Rullo luxum, ſolidos Apros ſimul cōuiuijs inferendi, moremque excogitatum, ita diffitendum non eſt, quin antiquiſsimus fuerit vſus moderate ijſdem vtendi. teſtis idoneus de vetere republica M. Plautus. Poenulo Act. 3. Sc. 2.

Quid opus eſt verbis? callum aprugnum
callere aque non ſinam. G

Et in Perſa Act. 3. Sc. 5. in limine. iocoſe.

Satin' tenes? magis calleo quam aprugnum
callum callet.

Sanguis Apri. *lib. 11. c. 38.* Et alijs quoque ex eodem poeta locis antiquitas probari poſſet, ſed hæc ſint ſatis. vnum addo de ſanguine Apri, fuiſſe interdum inter cibos, hodieque etiam pleræque gentes ex eo inteſtina faciunt, & tarcimina boni ſaporis condiunt. C. Plinius medice definiuit. *Sanguis Aprorum, & Ceruorum, Caprearumq́; & Bubalorum omnium non ſpiſſatur.* Hæc ille, vt multa alia ex Ariſtotele, & ex eo Galenus, hauſerunt.

STRATAGEMA.

lib. 3. c. 3. EXIGVVM hoc, nec tamen omittendum, Iulius Frontinus in ſtratagematis. *Hannibal apud Tarentum, quæ præſidio Romano, duce Liuio tenebatur, Eonum quendam Tarentinum, quem ad proditionem ſollicitauerat, eiuſmodi fallacia inſtruxit, vt ille per cauſam venandi noctu procederet, quaſi id per hoſtem interdiu non liceret, egreſſo ipſi Apros ſubminiſtrabant, quos ille, tanquam ex captura Liuio ofterret, idq́; cum ſæpius factum eſſet, & ideo minus obſeruaretur, quadam nocte, Hannibal venatorum habitu Pœnos comitibus eius commiſcuit, qui cum onuſti venatione quam ferebant, recepti eſſent a cuſtodibus, protinus eos adorti occiderunt, tunc fracta porta immiſſus cum exercitu Hannibal, omnes Romanos interfecit, exceptis his, qui in arcem refugerant, alij legunt præfugerant*, ſed optime legetur *profugerant*. Narrat proditam vrbem Tarentum Liuius ſpecie quidem venationis, ſed proditionis autorem non *Eonum*, ſed *Niconem*, & *Philopemenem* Coniurationis Principes, & venator fuit *Philopemenes*, nec vlla tamen *Aprorum* eo loci mentio eſt. H

Hannibalis ſtratagema.

Frontini varia lectio.

3. Decad. li. 5. Liuio non cōuenit cum Frontino.

MORA.

A

MORALIA.

HANC etiam Aprinæ naturæ partem accommodabimus ad humanæ vitæ societatem sancte colendam, ea enim ferarum, & vel maxime Aprorum conditio est, in sui generis sobolem non sæuire. Vetus Scholiastes Iuuenalis ad Satyr. quintadecima Vers. centesimo quinquagesimo nono. *nec serpens serpentem comedit, nec fera sui generis feram. Varro. Canis caninam non est, nec Aper a sua gente perimitur.* ipse Satyricus.

Sed iam serpentum maior concordia, parcit
Cognatis maculis similis fera, quando Leoni
Fortior eripuit vitam Leo? quo nemore vnquam
Expirauit Aper maioris dentibus Apri?

B

Indica Tigris agit rabida cum Tigride pacem
Perpetuam, sæuis inter se conuenit Vrsis.
Ast hominis ferum & qua secnutur.

Sunt tamen, qui affirment acerrimas inter Apros ipsos pugnas committi. vnicum locum Statij Papinij adposui lib. 11. V. 531. Thebaid.

Statius Iuuenali cōtradicit.

Fulmineos veluti praceps cum cominus egit
Ira Sues, strictisq́ erexit pectora Setis,
Igne tremunt oculi, lunataq́ dentibus vncis
Ora sonant, spectat pugnas de rupe propinqua
Venator pallens, canibusq́ silentia suadet.
Sic auidi incurrunt.

Iratus Aper

Penultimum versiculum vexat Iulius Cæsar Scaliger in Critico, quod *venator* non proprie dicatur *pallens*, qui potius dicendus esset *gaudens*, quod ex duorum *Aprorum* lucta, prædam facilem esset habiturus. sed Statio sua dignitas aduersus Criticum, libere nimis omnia culpantem, & veluti impune grassantem, constat, nam nihil aliud est *pallere* quam *gaudere*, phrasi vsitata illi. vt lib. 1. Thebaid. V. 620.

Statius defensus.

C

Pallens id est gaudens.

Magnaq́ post lachrymas etiamnum gaudia pallent.

Imitatus illum Claudianus lib. 2. laud. Stil.

Sollicita iuxta pallescunt gaudia matris.

Et alibi idem ille dixerat.

— *Vinoq́ etiam pallescit in auro.*

Hanc ferarum concordiam cum naturæ humanæ dissidijs, & nocendi alijs propensione Nicolaus *περὶ νόσων de morbus* scripto vetustissimo opusculo, contulit, & eum alij secuti, præsertim Pythagorici, & Stoici.

AVGVRIA.

D

ICVTI Albam longam domesticæ Suis omine & augurio conditam supra ostendi, ita hic Mediolanum a feri Suis præsagio conditam ostendam: licet Marcus Cato in Originibus autorem eius faciat *Medum potentem Insubrum Principem.* Hanc male in Aquitania locat Stephanus Byzantinus libello de Vrbibus, peius in Germania Ptolomæus constituit, cum sit ad Alpium radices in Gallia Togata, vt ex multis docui in Hetruria Regali libro quarto capite nonagesimoquarto, & videantur Flauius Vopiscus in Carino in limine, Chronica Bassiana, Carolus a Basilica Petri Episcopus Noariensis, Galuanus a Flamma MS. in Bibliotheca Ambrosiana, Tristanus Caluus MS. ibidem, & Paulum Morigeam ordinis Iesuatorum, vt veteres omittam, Marcello Plutarchum, Polybium lib. 2. pag. 122. Ammianum lib. 15. in fine, Tacitum, Strabonem, Plinium, Gottefredum, Viterbiensem in Chronico, & alios. Autores Thusci tum præclaræ vrbis. Iuo Carnotensis MS. *Mediolanum ad Alpes fundauere Thusci, Galli ijs expulsis, perfecere, ac ex pagis iustam vrbem reddidere augurium nomen dedit, quod, dum fundamenta iacerentur, Sus lanatus inuentus dicitur.* Isidorus Hispalensis. *vocatum Mediolanum ab eo quod ibi Sus in medio lanea perhibetur inuenta.* Et Suem quidem hunc laneum, siue Aprum, ad mores mansuetos & ciuiles incolarum mores transducen-

Mediolani ortus.

Stephani error, & Ptolomai.

Pag. 30t.

Part 9. pag. 231.

In Cosmographia.

Relictus in Hetruria ciī bibliotheca mea.

lib. 15. c. 1.

Sus lanea.

dum reor, vt pro setis scilicet horridis lanam molem gestarit autores non vulgati. Claudian. Nc. Ept. Honor.

Continuo sublime volans ad moenia Gallis
Condita lanigeris, suis ostentantia pellem
Pernenis.

Claudianus correctus. Emblem. 2.

Locus est corruptus, vt ex dictis apparet, & ex Iustino lib. 20. in fine, & Alciato corrige.

—— Sublime volans ad moenia Gallis
Condita, lanigera Suis ostentantia pellem,

Sidon. Apollinar. lib. 7. Epist. 17.

Et qua lanigero de Sue nomen habet.

Erricus Monachus lib. 5. de vita S. Germani.

Vlteriora petens claram defertur in vrbem,
Quam Mediolanum fertur dixisse vetustas,
Fama ferte, quamquam fama non creditur omni,
Quondam intestinis flagrans quod Gallia bellis,
Expulerit proprios violento Marte colonos
Sedibus a proprijs, Latio qui forte coacti,
Hanc construxerunt collatis stipibus vrbem:
Dicentes Medio facti de nomine lanum,
Quod cum prima nouis struerent fundamina muris,
Lanea Sus media perhibetur parte reperta.

Herric. correctus.

Versus septimus corruptus est forte esset.

Hanc construxerant collatis stirpibus vrbe.

Aut aliquid simile supponendum, *viribus*, aut aliud, tu lector videris.

H STORICA.

Lib. 69. pag. 792.

NEC hoc non referam, fuit Hadrianus Augustus ἐν τοῖς περὶ τὰς θήρας ἐπιδέξιος, ὡς καὶ μέγαν ποτὲ σῦν μιᾷ πληγῇ καθελεῖν. Verba sunt Dionis Cocceiani, *adeo agilis in venationibus, vt Aprum quantumlibet maximum vno ictu cōficeret*. Aliud ex eodem adducendum pari argumento, aut sane ex eius fragmentis apud Ioānem Xiphilinum. ἀφικόμενος δὲ ἐς τὴν προειρημένην Νίσιβιν ὁ Σεβῆρος, ἐνέτυχε σὺν μεγίστῳ, ἱππέα τε γὰρ ἐπεσεν ὁρμήσας καταβαλεῖν αὐτὸν πειρώμενον καὶ τῇ ἑαυτοῦ ἰσχύι θαρρήσαντα, μόλις δὲ ὑπὸ πολλῶν στρατιωτῶν συλληφθεὶς τε καὶ σφαγεὶς, τριάκοντα τὸν ἀριθμὸν ὄντων τῶν συλλαβόντων αὐτὸν τῷ Σεβήρῳ προσεκομίσθη. *postquam Seuerus Nisibin venit, reperit Aprum maximum, qui magno impetu equitem deiecerat ex equo, atque interfecerat, dum is suis viribus conaretur ipsum conficere, tandem vero a triginta militibus captus caesusq. ad Seuerum perlatus est.*

Lib. 75. pag. 853.

Interpres Dionis notatus.

ita vertit interpres Dionis, nec bene, melius Fridericus Sylburgius Notationis in Xiphilianam Dionis Epitomen. *Is enim equitem viribus suis fretum, ipsumq. prosternere aggressum, impetu suo interemerat, ac vix tandem a multis militibus comprehensus, & iugulatus, triginta enim numero fuerant, qui eum comprehenderant, ad Seuerum perlatus est.* Vir quidam Gallus nec indoctus, nec indiligens in illa sua historica farragine, quam vocat *locos communes* retulit *Ferquhardum secundum Scotiae regem ab Apro percussum interijsse*, sed errat ille, nam ex Hectore Boethio, Ioanne Leslaeo, & alijs omnibus historicis nostratibus certum, regem illum non Apri, sed Lupi vulnere superueniente hydrope, corruptisque reliquis putredine membris, interijsse.

Regis Scotiae mors. Error scriptoris Gallici

ONEIROCRITICA.

Cap. 281.

SOMNIORVM significationes de Porco & Apro sunt communes, hic tamen nonnibil retractabo. Achmes Seirimi f. ἐὰν ἴδῃ τις ὅτι ἐπολέμησε χοίρῳ ἀγρίῳ, ἐχθρὸν δυνατὸν καὶ πολὺ ἐξόπλιστον πολεμήσει. *si quis visus fuerit manum conferre cum porco siluestri, cum hoste potente & egregie instructo bellum geret.* rursus in sequentibus sic habet. εἰ δὲ ἴδῃ ὅτι ἐπεχεῖτο συάγρῳ, ἀνδρα μέγιστον ἐχθρὸν καταδουλώσει, εἰ δὲ ἐστὶν ὁ ἰδὼν πτωχὸς, εἰς ὕψος καὶ πλοῦτον μέγαν ἥξει. *si quis Aprum ... sessor sibi fuerit, hostem suum, virumque amplissimum in seruitutem rediget, si is qui somniauit sit pauper*

Hostis potēs.

Victoria.

A *pauper est, ad conditionem excelsam, & magnas opes euehetur.* paulo post. εἰ δὲ ἤδη ὁ βασιλεὺς ἐπὶ συάγρους ἀγρεύσας αὐτῷ, ἢ αὐτὸς ἐθήρευσεν κυνηγῶν, ἐχθροὺς δυνατοὺς ἀπ' ἀλλήλων διασώσει καὶ συνάξει *si rex videre visus fuerit allatos sibi siluestres Apros, vel quod eos ipse venando ceperit, hostes potentes, pro conspectorum Aprorum ratione, vinctos colliget.* insignis est locus Artemidori Daldiani, quem adpono, σύαγρος, ὅτε ἐν τῷ χειμῶνι βιαίου συμβαίνει, τοῖς ὁδοιποροῦσιν ἢ πλέουσιν, καὶ τοῖς δικαζομένοις δὲ, ἐχθρὸν δυνατὸν ἅμα καὶ βίαιον, καὶ ἀγριώτερα φωνῇ μιαρᾷ πολλάκις κεχρημένον, γεωργοῖς δὲ ἀφορίαν, διὰ τὸ λυμαίνεσθαι τὰ φυτά, καὶ τῷ γαμοῦντι, ὅτι οὔτε ἐπιεικῆ τὴν γυναῖκα παρίστησι. οὐδὲν δὲ θαυμαστὸν, εἰ καὶ σύαγρος γυναῖκα σημαίνει, καὶ γὰρ εἰκὸς, ὁ ζῆλος, ἀλλ' οὖν εὑρήσεται εἰς ἐπίδειξιν ὡς πολλάκις ἐπήρωσε καὶ προκαλεῖται τὸ ζῶον, καὶ ἑκαστος γυναῖκα σημαίνει, οὕτω γὰρ λέγονται αἱ καταφερεῖς, καὶ τὸ κάπρους κακοδαίμων Μένανδρος φησίν. sic Latine sonant. *Aper tempestatem & pluuiam violentam significat, his qui iter faciunt, aut nauigant, & litigantibus aduersarium potentem simulque violentum ác perfidum, scelesta voce sæpe vtentem: agricolis autem sterilitatem. propter quod plantas pessundet: & ducenti vxorem neque benignam, neque mansuetam coniugem copulat. nihil vero miri est, si Aper mulierem etiam significat, nam si inepte moliatur mulier, certe reperietur & Aper e-*

B *xemplum, sui edens, sicut sæpe obseruaui, quin & prouocatur hoc animal, & merito vxorem significat, sic enim dicuntur, quæ ad libidinem sunt procliues sed & Aprinum Menander infelix dixit.* locũ non esse sanum docti deprehenderunt, & Nicolao Rigaltio autore corrigendus sic. οὕτω γὰρ λέγονται αἱ καταφερεῖς, καὶ τὸ κάπρος τὸ αἰδοῖον μὲν ἀνδρὸς φασί. *& per nomen Aper, genitale viri dicunt.* eadem Suidas. κάπρος τὸ αἰδοῖον τοῦ ἀνδρός. *Aper genitale viri*, vt dicunt *subare, subire, surire*, pro *libidinari*, ita *Aprire* erit *in Venerem ruere*, desumpto vocabulo a Natura illius quadrupedis, qui valde pronus est in coitum, & libidinosus. Philoxeni glossæ καπρῶ *prurio*. Rursus Artemidorus. καὶ τὰ βίαια, καὶ τραχέα, καὶ ἀσύμβλητα, καὶ δυσσυμβούλευτα, ὁμοίως ἑαυτοῖς προαγορεύουσιν ἀνθρώπους, ὡς σύαγρος καὶ ἄρκτος. *& violenta, & aspera, & implacabilia, & temeraria, similes sui ipsis homines præsagiunt, veluti Aper & Vrsus.* hæc quidem veterum fuit superstitio, sed omnium rerum euĕtus a Deo, nõ a fallacibus hominũ cogitationibus, nã vt recte Nicephorus Patriarcha Constantinopolitanus

ψευδεῖς ὀνείρους κοιλίας ἐνδεῖ γόμος.

Falsa in somnia ventris exhibet sarcina.

Hostes vincti. — lib. 2. c. 12. — Tempestas. — Aduersarius — Sterilitas — Vxor non benigna. — Infelicitas. — Artemidor' correctus. — Genitale viri. — Aprire. — lib. 4. c. 58. — Violentia. — Asperitas. — Implacabilitas. — Temeritas.

C

FABVLÆ. ET MYTHOLOGICA.

INNVMERÆ circa hunc quadrupedem sunt fabulæ, primum *Picens* apud Ouidium in Metamorphosi *in Aprum* mutatur. deinde *Adonidem*, natũ ex Myrrha arbore Veneri adeo dilectum, *Aper interemit*, quare odium illius deæ adeo magnum in genus illud creuit, vt templi sui aditu carnem porcinam tãgentes arceat dixi supra. vide Festum in voce *Suillum*. Plutarchus clare. εἰ δὲ δεῖ καὶ τῷ μυθικῷ προσβαλεῖν, λέγεται μὲν ὁ Ἄδωνις ὑπὸ τοῦ συὸς διαφθαρῆναι. si vero etiam fabulosa licet huc adferre, fertur Adonis interfectus a Sue. hęc late exquirit omnia sacrificia Adonidi exhibita, & concludit Meragenes vnum eũdemque esse Adonidem & Bacchum, quanquam si ortum vtriusq; liceat intueri diuersos reperiemus, nam Bacchus Semeles ex Ioue filius, Adonis vero Cyniræ Regis, cum tota antiquitate Claudius Aelianus in Naturali historia. & in Elymæa quidem regione eius templum fuisse a mansuetis Leonibus custoditum, qui cibum oblatũ caperent a con-

D uiuis aduenis, decenterque, & sine vllo damno discederent. fabulam vero narrat Seruius Maurus Honoratus. *in Cypro insula regnauit Cyniras filiam habens Myrrham nomine, quæ Solis ira in amorem incidit patris, cum quo etiam ministerio nutricis concubuit, namq; nutrix Myrrhæ dixit. Cinyræ, esse quandam puellam, quæ eius amore flagraret. & concubitum noctu in tenebris propter verecundiã expeteret virginalem. hoc, Cinyras incitatus libidine, pollicitus est, cupiens deinde videre vultus puellæ, iussit lumen inferri, visamq; filiam persequi cum gladio cœpit, vt interficeret. quæ grauida de patre, aufugit in siluas, ibiq; mutata est in arborem nominis sui sed infantem conceptum in cortice retinuit, & postmodum dente Apri excisum emisit in lucem, qui a nymphis educatus, Adonis cognominatus est, quem quia Venus amauit, Mars in Aprum transfiguratus, occidit, quem multi commiseratione Veneris in rosam conuersum dicunt.* Aliter deinde eandem fabulam refert, sed parum refert, dummodo in præsens ab Apro peremptum constet. aliam etiam fabulam de eodem *Adonide & Melo* attexit, quam vide. paulo aliter idem ille narrat. *percussa, vt quidam volunt, a patris gladio vt quidam, ab Apro, paruulum edidit, quem educatum Nymphæ Adonim appellauerunt hunc Venus vehementissime dilexit, & cum ira Martis ab Apro esset occisus, sanguinem eius vertit in florem, qui nunquam vento decuti dicitur*, dissentit a se ipso Seruius, non modo ab alijs, nam cum antea dixisset Martem in A-

prum

Piceus in Aprum. — lib. 7. — lib. 4. Symp. c. 5. — Idem cu Baccho. — lib. 9. c. 30. — lib. 12. c. 2 — Ad Eclog. 1 — Fabula Adonidis. — Aper obstetrix. — Mars in Aprum. — Ad Eclog. 8 pag. 4 — Ad lib. 5. Aeneid. 365. — Non in vibsa in flore.

prum conuerſum interemiſſe Adonidem, hic tantum ab Apro volente Marte id factum teſtatur, & non in roſam ei mutatum, ſed in alium florem, vult. Vbicumque autem Veneri ara aut imago erat, ibi iunctis ſacris colebatur Adonis, obſeruaui in Mythologia mea nuper ante annos nouem edita cap. 22. quæ non eſt ad manum, ſed ex Seruio id conſtat. *Virbius eſt numen coniunctum Dianæ, vt matri deum Attis, Mineruæ Erichthonius, Veneri Adonis.* ſed ad Aprum, eius occiſorem, redeo. Hunc Venus ligari, & ad ſe adduci præcepit, narrat Theocritus Aedilio 30.

Veneri iunctus.
Ad lib. 7. Aeneid. 482.

Πᾶσαν δραμόντες ὕλαν,
συγνὸν τὸν ὗν ἀνεῦρον,
δήσαντες κἀπέδησαν.

Aper vinctus.

Per omnem currentes ſiluam,
Triſtem Suem inuenerunt,
Et vinxerunt, atque alligarunt.

Idyll. 1.

Eius epitaphium eſt apud Bionem Smyrnæum, & res eſt notiſſima. Nonnus Panopolitanus libro 41. Dionyſ. V. 204.

— μούνην δὲ συὸς οὐκ ἤθελε λεύσσειν
τερπωλήν, ἅτε μάντις, ἐπεὶ συὸς εἰκόνι μορφῆς
Ἄρης καρχαρόδων θανατηφόρον ἰὸν ἰάλλων,
Ζηλομανὴς ἤμελλεν Ἀδώνιδι πότμον ὑφαίνειν.

— *ſolam vero Suum non voluit cernere*
Oblectationem, tanquam vates, poſtquam Suis imagine forma
Mars validos dentes habens, mortiferum telum emittens
Zelo furens, voluit Adonidi interitum texere.

Lactucæ eſus

Phanoclis vetuſtiſſimi poetis epigramma habes apud Plutarchum. Nicander Colophonius in Gloſſis refert Adonidem lactucam comediſſe, & mox ab Apro fuiſſe interemptum, & ideo in lactucis mortuum Venus abſcondit, Eubulus in Aſtytis, quod a Callimacho etiam proditum eſt, ratio eſt, quod lactuca frigidæ ſit naturæ, & ideo Apro inuiſa, qui calidi ſanguinis, & in libidinẽ proni eſt, quare Ibycus Pythagoricus vocauit lactucam *Eunuchum*, quod a Venere ſcilicet auertat, Amphis etiam comici antiquiſſimi verſus in *Ialemo* ideſt fatuo Athenæus ponit lib. 2. Plura fabulæ iſtius arcanis ſignificationibus Pauſanias in Bæoticis, Scholiaſtes Theocriti, Lucianus in Syria Dea ſuppeditabunt. quid fabularum in Apro Meleagri vanum eſſet repetere, qui volet ea, adeat Ouidij Metamorphoſin, Homerum libro primo Iliadis, & interpretes, Natalem Comitem in Mythologia. Vetus Scholiaſtes Iuuenalis ad Satyram quintam. *Propter Calydonium Aprum, quem irata Diana, quod contempta eſſet ab Oeneo in ſacrificijs, agris ſuis immiſerat, quem Meleager filius occidit.* Tzetz. Chiliad. 7. cap. 102.

Meleagri Aper.
lib. 7. c. 3.
Caledonius.
Luctat. adu. 452. 1. Thebaid.

Σωτήριχος καὶ Ὅμηρος, καὶ ἄλλοι δὲ μυρίοι
περὶ τοῦ κάπρου μέμνηνται τοῦδε τοῦ Καλυδῶνος.

Soterichus, & Homerus, atque alij complures,
Apri meminerunt huiuſce Calydonij.

Herculis labor.

Aprum inter Herculis labores tertium numerarunt, qui Aetoliam longe, lateque vaſtabat, hũc Hercules per immenſas & profundas ſectatus niues, viuum cepit, vinxit, & Athenas perduxit. Idẽ Tzetzes Chiliade tertia capite octauo. hic varia nomina apud autores habet, nam ab Erymantho Arcadiæ monte, vt Heſychius vult, *Erymanthaus* eſt. Claudian.

Præfat. lib. 3 de raptu.

Non Erymanthei gloria montis Aper.

Erymãthius

Auſonius in Græcis epigrammatis.

τὸ τρίτον αὖτ' ἐπὶ τοῖς Ἐρυμάνθιον ἔκτανε κάπρον.
Tertium opus Erymanthium interfecit Aprum.

Arcadius.

Ab ipſa regione quam depopulatus erat, *Arcadius* a nonnullis dicitur. Lucret. lib. 5.

— *aut horreus Arcadius Sus.*

Martialis lib. 9. epigramm. 104.

Addidit Arcadico terga Leonis Apro.

Nemeaus.

Et lib. 5. epigramm. 66.

Aſtra polumq; dedit, quamuis obſtante nouerca,
Alcida Nemea terror, & Arcas Aper.

Aetolus.

M. Plautus Perſa Act. 1. Sc. 1.

Superauit ærumnis is ſuis ærumnas Herculis
Nam cum Leone, & cum excetra, cum ceruo, cum
Apro Aetolico.

Cum

Cum auibus Stympalicis, deluctari manelim.

Ab vrbe Arcadiæ *Manalo* dictus *Manalius*, cum Geographis Strabo. Martial. Spectacul. epigrammate vigesimoseptimo.

Areas Manalium non timuisset Aprum.

A Tegea etiam vrbe Arcadiæ, *Tegeaus*. Ouid. Epist. Deian.

Vt Tegaus Aper Cupressifero Erymantho
Incubat.

Hunc describam ex Ouidio, qui versus suauissimi recte in fine huius tractatus ponentur, nihil enim magis exprimit huius pecoris naturam, ita ergo ille.

Misit Aprum, quanto maiores herbida Tauros
Non habent Epirus, sed habent Sicula arua minores.
Sanguine & igne micant oculi, riget horrida ceruix,
Et seta densis similes hastilibus horrent.
Stantq́ velut vallum, velut alta hastilia seta:
Feruida cum rauco latos stridore per armos
Spuma fluit, dentes aquantur dentibus Indis,
Fulmen ab ore venit, frondes afflatibus ardent.

Nil aliud, quam vitiorum fugam, virtutisque amplexum vetustas voluit per bruta ista furentia domita, vnde Andreas Alciatus Emblemate 137 *furorem & rabiem virtuti* cedere debere, ex hac tabulæ ueteris ambage, asseruit. quod copiose Heracl des Ponticus in Allegorijs Homericis exequitur, & paria omnino in diuinis illis Lactantij Firmiani institutionibus, necnō L. Apuleius, qui consulantur. Ab istis ad Aesopicas migremus fabulas, ex Aniano scriptore Græco Gulielmus Hermānus fabulam *de Apri aure bis abscissa ab rustico, ob segetes violatas*, at ea supra in Sue relata est: Alia sic habet. *dum iners Asinus irridebat Aprum, ille indignatus frendebat, malum quidem ignauissime fueras meritus, sed etiam situ pœna fueras dignus, tamen ego indignus, qui a te pœnas sumam.* Innuit fabula *ignauiam per se contemptu tutam*. Gabriel Faernus Fab. 107.

Dentes retusos arbore exacuens Aper
Satagebat, atque hunc forte præteriens via
Vulpes rogauit, cur sine vlla prælij
Necessitate acuere dentes tenderet,
Nam abs re ego, inquit ille, sic facio, o bone,
Nam cum ingruit periculum, & aduersarius,
Ad sanguinis vitaq́ discrimen vocat,
Haud sane acuere tum vacat dentes mihi.
Itaque otij, & securitatis tempore
Arma apparo, stringenda cum vsus venerit.
Paratus animo contra iniqua casuum
Aut vincet illa, aut fortius certe feret.

MEDICA.

MEDICAS obseruationes ex *Sue* supra executus sum, & plenius ex ueterum decreto Vincentius Bellouacensis, paucula restant hic attexenda: atque ea quidem ex unico Plinio, uel quia primus ille Medicinam Latine loqui fecit, uel quia solus ex illius scientię mystis apud me. sic ergo ille. *lumborum dolores, & quacumque alia mollire opus sit, Vrsino adipe perfricare conuenit, cinerem Aprini aut Suilli fimi inueterati, aspergi potioni vini.* locum transpositum esse uidit Iacobus Dalechampius, & in ordinem redegit, sed totum caput non exsctibo. Plinius eodem capite paulo post. *lienem sedat fel Apri vel Suis potum, vel ceruini cornus cinis in aceto.* Sed fusius alibi, eodem illo libro. *Vesica calculorumq́ cruciatibus auxiliatur vrina Apri, & ipsa vesica pro cibo sumpta, efficacius, si prius fumo maceretur vtrumq́, vesicam elixam mandi oportet, & a muliere fœmina Suis, inueniuntur & in iecinoribus eorum lapilli, aut duritie lapillis similes, candidi, sicut in vulgari Sue, quibus contritis atque potis in vino, pelli calculos aiunt, ipsi Apro tam grauis sua vrina est, vt nisi egesta, fuga non sufficiat, vel vt deuinctus opprimatur, exuri illa tradunt eos.* Paucis interiectis. *Vrendorum carbunculis cerebrum Apri, vel Suis, sanguisq́.* Paulo post. *Vrina incontinentiam cohibet vesica aprina si assa mādatur. Vngularum Apri vel Suis cinis potioni inspersus, vesica fœmina Suis combusta ac pota.* Eodem

rur sus

Cap. 17. Primus. Spuma.

rurſus libro. *Hydropicis auxiliatur veſica Apri paulatim data in potu, efficacius, quæ inaruerit cum veſica ſua.* interiectis paucis. *luxatis recens fimum Aprinum vel Suillum. Verris ſpuma recens cum aceto.* uaniſſima uide illo ipſo libro capite quarto, quę non exſcribo. & friuolum ea perſequi, quę & ſcribenti laborioſa, nec legenti iuçunda,

MI LECTOR.

HÆC qualiacumque vltimis his quinque hiſtorijs exornandis, in obſequium optimi Senatus, memoriam clariſſimi Vlyſſis, gratiam Illuſtriſſimæ familiæ Aldrouandæ, gloriam nobiliſſimæ Academiæ Bononienſis, adparaui, ſi non vt debui, certe vt potui, meliora tibi exhibiturus, ſi Bibliotheca mea in Hetruria non hæſiſſet, fruſtra iam toto anno vertente ſperata, dum benigniſſimi Principis propenſionem nequiſſimi quidam creditores debitaque augentium præpoſteræ artes, non omnes taxo, indies morantur, ſed vt a clientela quam ſereniſſimæ familiæ voui, nihil horum me vnquam abſtraxit, ita nec librorum defectus ab incæpto deterruit, quin tantæ Illuſtriſſimi Senatus magnificentiæ par eſſe cuperem. Et illud non perfunctorie te ſcire intereſt, certe mei multum refert, cum D. Vlyſſis Aldrouandi nomine, Rhinoceros, Camelus, Camelopardalis, Sus, & Aper a me edantur, nec illius viri maximi libros, ſcripta, ac ne parietes quidem Muſæi vnquam vidi, ſed inter graues occupationes meas feſtinanti calamo effuſa, dum, & acerrimo pedum dolore conflictarer, & famoſo Anonymi mendicabuli libello reſpōderem, atque etiam opuſculum de Triplici Iuramento, Veritati conſecrarem. potuiſſes, inquit differre, ſed non licebat, nam hiſtoriam hanc Naturalem Senatus impoſuit, cuius mandatis parere, honorificum ſemper ducam. Mendica deliria atque ſceleſtam ignauiam Anonymi redargui, & Patriæ interrat, & populares vrgebant, vltimum conſcientia, & puræ Veritatis amor exegerunt. Datum fuit S.C. III. Eid. Apriles, M.DC.XX. ego calamum pono. VII. Eid. Sextil.

FINIS.

SVPPLEMENTVM VARIARVM APPELLATIONVM,

Seu Nomenclator diuerſorum idiomatum veterum, & recentiorum per totum hoc Volumen.

Agnus. Cap.VIII.

GRac. ἀμνὸς. vul.grac. ἀρνὶ. Scot. Lamb. Hetruſc. Idulis. Hebr. Se keſch. Kebes. Arab. Carim. Septuag. Monim. Hiſpan. Cernero. Ital. Agnello. Gal. Agneau. Germ. Lamblein. Belg. Lam. Angl. Lam. Hogge.

Alce. XXXII.

Grac. Α'λκη. Hebr. Zamer. Germ. Ellendi. Heluet. Elche. Illyr. Loſ. Polon. ſovvod. Ital. magno animali. Gall. la grande beſte. Scot. great beaſt. Moſcouit. Loſſos.

Aper. XXXVII.

Hebr. HaZir. Grac. σύαγρος. Ital. Cinghiale. Gall. Sanglier. grac. vulg. μονιος. Hiſp. puerco ſilueſtre. German. VVilsSchVVein. Angl. Bore. Illyr. VVeprZ. Scot. VVyldbeare.

Aries. VIII.

Grac. ἀρνιν Κριός. Hetruſc. Aringa. German. VVider. Scot. Rame. Afric. Adimain. Hebr. Gel. Chald. dikm. Arab. Kabsa. Ital. Ariete. Gall. Belier. Hiſp. Carnero. Heluet. Kamchen.

Biſons. Cap. III.

Grac. Βίσωνα βίσων Βίσων. oppian. German. Viſent. Moſcouit. Auvverochſen.

Bonaſus. Cap. IV.

Grac. βόνασος. Illyr. βόλινθος. Paonic. μόναπος. Arabic. Euchires. Latin. Vacca Indica.

Bos. Cap. I.

Grac. Βοῦς. Heb. Bakar. Schor. Aleph. Ital Boue. Gall. Beuf. Hiſp. Buey. Germ. Ochs. Rind. Belg os. Angl. oxe. Illyr. vul. Sco. Naut. Auſſe. Chald. Thor. Arab. Bakera. Perſ. Nadganeba.

Bubalus. Cap. VI.

Hebr. Meriah. Chald. Turebalah. Arab. Taietal. Perſ. Badek. Perſ. Cutzcohi. Grac. βούβαλος. Septuag ὄρυξ. Gall Beufſle. Ital. Bouſali. Hiſp. Buſano. Germ. Beuffel. Angl. Bugil. Illyr. Bauvvol.

Camelopardalis. Cap. XXXV.

Hebr. Zamer. Chald. Deba. Arab. Saraphaph. Perſ. Seraphaph. Grac καμη. λοπάρδαλις. Sic Septuaginta. Ital. Giraffa Gyraphan. Zirafa. Hetruſ. Oraſius. Latin. Oraſinus, vel Cameloparð. Aethiop. Nabis. Aegypt. Anabula.

Camelus. Cap. XXXIV.

Hebr. Gamal. Chald. gamela. Arab gemal. Perſ. Schetor. Sarac. Shymel. Ital. Camelo. Hiſp. Camello. Gall. Chameau. Germ. Ramelthier. Illyr. Vuelblud. Angl. Camel.

Capra. Cap. IX.

Grac. αἶξ. κάπρος. Hebr. Car. Cretenſ. καρανὸ. Chald. Eza. Arab. Shaah. Perſic. buz. Arab. Vulga. Maez. Sarac. Auſe. Germ. geiſſ. Belg. geit. Angl. gote. Scot. gaite. Illyr. coZa. Gall. Cheure. Hiſpan. Capra. Ital. capra.

κάρlυ. Perſ.vulg.Marcu. Angl.poro hogge. Scot. Svvyne. Illyr.praſe.Heluet.Aber.

Taurus. Cap. I.

Græc.ταῦρος.Hebr.Toro.Chald.Tor.Ital.Toro.Belg. Bo.Gall.torcau. Hiſpan toro. Luſitan.Buyrezia. German.Stier. Belg.Bulley. Danic.Variwbg. Illyr.TunccZi. Suenic.Varren. Scot.Stot. Angl. Bulle.

Vacca. ibid. Matrix et Iugalis.

Hebr.para.Græc.βυθηλεία. Illyr.Damalis.Gall.Vache.Hiſpan.Vaca German.Kue.Suen.Kube.Belg. Koe. Angl.Kovve. Scot.Koyac. In Inſula S. Laurentij Agomba.Sarac.Baccara.

Vernex. Cap. VIII.

Græc.κτίλος.Gall.mouton.Ital Caſtrone. Angl.VVether.German.Hammel. Hetruſc.Auſecera. Scot. Dunvval.Heluet.VVider.

Vitulus. Cap. I.

Hebr.Egel. Arab.Egela μόσχος. Septuag.μοχέρου. Gall.Vean.Ital Vitello.Hiſp.ternera.Germ.Calb. Belg.Calf.Angl.calfe.Scot.Stirk.Perſ.Goſalas.Sarac.Heſel.Græc.vulg.μυσχαρι.

Vrus. Cap. II.

German.Vrochs.Belg.Vros.Bauaric.Annerochs. Polon.Thur. Moſcouit.Tur. Angl.Bugles. Scot.buffes.Laponic.Elg.Lituan Zumbro.Illyr.Zubron.

Elenchus Vocum Græcarum.

INDEX

INDEX ACCVRATISSIMVS

Rerum præcipuarum toto hoc volumine, sed maxime rei Antiquiariæ Historicæ, & Naturali vtilis.

A

B

D

E

F

G

Hara.

H

I

L

M

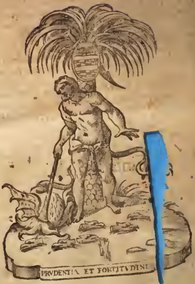
Q

R

S

T

Finis Indicis.

Bononiæ, Typis Sebaſtiani Bonomij. 1621.
Superiorum Permiſſu:

Impenſis Hieronymi Tamburini.